M. B

HAGIUS
VIRIDARIUM
MED.

1616

X.VI 4.

The Library of the
Wellcome Institute for
the History of Medicine

MEDICAL SOCIETY
OF
LONDON
DEPOSIT

Accession Number

Press Mark
HAGIUS, J.

66197/D

III 2a

Den Lust-hof der Medecijnen:

Inhoudende den gront van alle Cranckheden ende Ghebreken daer de menschen mede moghen overvallen worden/van den Hoofde af tot den Voeten toe: haer oorsaken/teeckenen ende remedien om die te genesen/ niet alleene voor Medecijns/Chirurgijns ende Vroede-vrouwen: Maer oock voor alle Huysvaders / ende besonder voor de gene/die ter plaetsen wonen/daer geen Medecijns en zijn te becomen/ welcx ghelijcken noyt voor desen in onse Neder-duytsche tale en is uytghegaen.

Beschreven ende nagelaten by den welgeleerden Medecijn *D. Ioannes Hagius*, ende nu eerst int licht ghebracht door zijnen sone Matthys Haghens/tot sonderlingen dienst ende nutticheyt van vele ellendighe menschen.

MEDICAL SOCIETY OF LONDON

Tot Dordrecht,
Ghedruckt by Isaack Jansz. Canin/Boeckdrucker
wonende int Hof van Hollandt/ int Iaer 1616.

Met Previlegie voor seven Iaren.

BRITISH MUSEUM
SALE DUPLICATE
1787

Extract uyt de Previlegie.

DE Staten Generael der vereenichde Nederlanden/hebben gheconſenteert/ende gheoctroyeert / conſenteren ende Octroyeren mitſ deſen/Iſaack Janſz. Canin Boeckdrucker tot Dordrecht/ dat hy voor den tijt van ſeven Jaren naeſtcomende alleene inde vereenichde Provincien ſal mogen drucken / ende uytgheven een nieu Medecijn-boeck/gheintituleert den Lusthof der Medecijnen, inhoudende den grondt van alle ſieckten ende ghebreken daer de menſchen mede moghen over vallen werden/ vanden hoofde af tot de voeten toe/ hare oorſaecken/Teyckenen/ende Curen / beſchreven ende naghelaten by den welgheleerden Medicijn D. Iohan Hagens, Verbiedende allen ende een yeghelijck Ingheſetenen van deſe Landen t'voorſc. Medecijnboeck binnen den voorſc. tijt van ſeven jaren / in de voorſc. vereenichde Provincien in eenigherhande ſpraecke:int groote/ ofte cleyne nae te drucken/ofte elders naghedruckt / inde vereenichde Provincien te brenghen/om te vercoopen/ by verbuerte van de ſelve naeghedruckte Exemplaren / ende daer en boven van een pene van twee hondert ponden van xl. grooten tſtuck / t'appliceren een derdendeel daer van tot behoef vanden Officier die de calengie doen ſal/het t'weede derdendeel tot behoef vanden Armen/eñ het reſterende derdendeel tot behoef vanden voorſc. Iſaack Janſz. Canin/ ghedaen ter vergaderinge van de hoochgemelte Heeren Staten Generael/In S'Gravenhage opten 6. November 1615.

Magnus v[t].

Ter ordonnantie vande hoochghemelte
Heeren Staten Generael.

C. Aerſſens.

MVSEVM
BRITAN
NICVM

Doorluchtighen / Hooghen ende Moghenden Heeren / mijn Heeren de Staten Generael der vereenichde Nederlanden:

Mitſgaders der ſelver

Edelen, Erentfeſten, Wijſen ende ſeer voorſie-nighen Raden.

HOogh-moghende Heeren. **Nademael alle** goede Ingheſetene ende trouwe Patriotten / ſchuldigh zÿn (ſoo veel in hun vermogen is) te helpen bevorderen den nut / orboir ende welſtandt van hare mede-ingheſetenen / ende der Republÿcke int gemeen: Ten ſy dat ſy voor onnutte leden der ſelver / geacht ende gerekent willen werden: So iſt / dat ick niet en hebbe willen nalatigh weſen / hierinne te volvoeren mÿne ſchuldige plicht met (door den druck) int licht te geven eenen ſekerē nieuwen Medicÿn-boeck / beſchreven in onſe moederlicke tale. Tot het welcke ic my bevinde verplicht eñ gehouden te weſen / in driederley manieren: Eerſtelÿck uyt cracht der borgerlÿcker Wetten / die ons vermanen / beneffens ons particulier proffÿt / ooc mede naer het ghemeene beſten te trachten. Ten tweeden: door de Wet des Redens / die ons gebiedt / dancbaer te zÿn tegens de gene / vande welcke wy eenighe weldaden ghenoten hebben. Ten derden ende voornamentlÿck: door de Wet Godes ende der natueren / die ons wel ſtrengelÿck beveelt de eere van onſe voorouderen te bevorderen.

Nu dan / dewÿle deſen Medicÿn-boeck / door mÿn Vader ſal. genaemt *Mr Iohannes Hagius* (die in zÿn leven Medicÿn ordinaris / der vermaerder ſtadt Delft / den tÿdt van menighe jaren ghewееſt / ende in den Ouderdom van 73. Jaren in den Heere gheruſt is) met groote moeyte ende langhduerighe neerſtighe onderſoeckinghe by een vergadert: ende uyt de vermaertſte ervarentſte / ende treffelÿckſte Scribenten inde conſte der Medicÿnen / ſo onder de Griecxſche / Arabiſche als Latÿnſche (beneffens zÿne eyghene oude practÿcke / ende langhe gheexperimenteerde ervarentheyt) uytgheleſen ende tſamen ghevoecht is: So hebbe ick (om my te quÿten van ſo vele deuchdelÿcke obligatien / ende van deſen onſen Vaderlande mÿne goetwillicheydt te bethoonen / ende den ſelven eenen ſonderlinghen dienſt te doen: met het uytgheven van deſen heerlÿcken ende uytnemenden *Luſthof der Medecÿnen*) eyndelÿck gheresolveert deſe *Manu-ſcribta* ende wel te rechte langhwÿlighe *Lucubratien* van mÿnen Vader ſal. onder de Perſſe te doen brenghen.

De welcke met ſeer goede redenen vanden Autheur *Den Luſthof der Medecÿnen* genoemt ende geintituleert zÿn geweeſt: Overmits daerinne te vinden zÿn de uytnemenſte / ſekerſte / gheproberrtſte ende Medicinaelſte bloemkens der Medicÿnen ende remedien / dienſtelÿck tot allerley ſieckten ende qualen der menſchen / die hy uytgheſocht ende gheplucktheeſt / inde voornaemſte hoven der vermaertſte Authoren / welcker namē inde voorreden des Autheurs ghevonden worden: om alſoo deſe treffelÿcke ende nootwendighe conſte der Medecÿnen / ſoo veel te lichter ende voor alle die de Nederlandtſche tale ver-

ſtaen,

staen/so veel ghereeder ende ghebruyckelijcker te maken: want desen *Lusthof der Medicijnen* en is niet alleene ghestoffeert ende voorsien van ghesonde remedien teghen alle Sieckten ende Ghebreken des Lichaems / van den hoofden af tot de voeten toe/die den mensche vander gheboorten aen tot den grijsen ouderdom souden moghen overcomen: maer oock worden inden selven aenghewesen de gronden ende oorsaecken der selver/met clare beschrijvinge ende sekere kenteeckenen van alle natuerlijcke ende onnatuerlijcke humeuren ende complexien/ghelijck als oock hoemen alle soorten van crancheden sekerlijck kennen ende Cureren sal moghen. Inder manieren datter noyt in dese Nederlanden in onse moederlijcke tale/ van dese mensch-lievende conste der Medicijnen/ claerder ende volcomender geschreven ende int licht ghegheven en is ghewéest.

Hier op Doorluchtighe ende Hooghmoghende Heeren/ingesien ende overdacht hebbende dat / ghelijck *Plato* seyt/ *De goede Coningh* en volghens dien) alle trouwe Hooch-overheden ende Magistraten/ *sich also behoort te dragen tegens zijne ondersaten, gelijck een Vader teghens zijne kinderen ende Godt tegens de Werelt.* Ende dat een Vader des huysghesins/niet alleene zijne kinderen moet versien ende versorghen van voetsel ende cleedinghe/maer oock gehouden is voor hare gesontheyt ende lichamelijcke welvaren te sorghen/ dewijle een sieck ende quellijck leven eygentlijck gheen leven en is:gelijck als oock Godt desaengaende/ den mensche met duysentderley remedien tegens sieckten ende qualen voorsien heeft. So hebbe ick my verstout desen tegenwoordigen *Lusthof der Medicijnen* uyt den name van mijn Vader sal. als ooc uyt de onderdanicheyt di eic *V.D.H.M.* bekenne schuldich te wesen/ V.D.H.M. te Dediceren/ eñ den selven in *V.D.H.M.* defensie eñ protectie onderdanichlic te bevelen/ tegens alle eygen baet ende eergierige/ nijdige ende afgunstige menschen/die haer latẽ duncken dat alle heerlijcke consten ende wetenschappen/haer alleene behooren bekent ende ontdeckt te zijn:om alsoo des te beter haer eygen eer ende profijt te bejaghen. Biddende gantsch ootmoedichlijck *V.D.H.M.* ghelieven haer dese onse schuldige goetwillicheyt lieftalligh ende aengenaem te laten wesen:gelijck als ick met gantscher herten den Schepper des Hemels eñ der Aerden bidde/dat hy *V.D.H.M.* in langhe voorspoedige ghesontheyt wil mainteneren: Ende *V.D.H.M.* Regieringhe hoe langer hoe meer wil geluckich maken/tot de glorie zijns naems/welstant deser landẽ / ende tot rust/vrede/eendracht eñ salicheyt aller goeder Inghesetene/Amen. Wt Steenbergen den 20. Januarij/1616.

V.D.H.M. ende Ed. E.W.

seer onderdanige dienaer

Matthijs Hagens.

VIRIDARIUM MEDICINAE.

Dat is,

Den Lusthof der Medicijnen / inhoudende den gront van alle crancheden daer den mensche mede overvallen mach worden/ende wort in ses Boecken ghedeelt.

Het eerste Boeck maeckt mentie vanden eersten oorspronck ende toenemen des menschen levens / hoe die natuerlijcke faculteyten haren handel in hen volbrenghen/vande natuerlijcke ende onnatuerlijcke humoren in hem dominerende/Vande complexien der menschē / bedupdinghe der Polsen/der Vrinen ende ander excrementen.

Het tweede boeck verhaelt van alle manieren der Cortsen / eñ haerder Curen/mitsgaders vande schrickelijcke siecte der Peste.

Het derde ende vierde boeck leert van alle sieckten die den menschen moghen overcomen/ beghinnende vanden Hoofde af tot de Voeten toe/met allen haren oorsaecken/teeckenen ende Cure.

Het vijfste boeck tracteert van alle vrouwlijcke gebrecken hoemen die kennen ende cureren sal/mitsgaders het tractaet vanden Pleuris/vanden steen der Nieren/ ende van alle siecten van Gescheurtheden.

Het seste boeck handelt van alle de ghebreken der junctueren/ende Corruptien oft vuylicheden der huyten / als van alle manieren van Schorftheyt/Melaetsheyt/oft Lazarie/ende ten lestē vande Spaensche Pocken/ al tsamen uyt verscheyden Authoren vergadert / neffens mijn eyghen Experientie hier toe ghedaen/ghelijckmen hier navolghende verhalen sal.

Ioannes Hagius Lectori.S.

CAndide lector, ego Ioannes Hagius natione Brabantus, ex pago Diecen, in agro Buſciducenſi, hos ſex libros Delphis Batavorum ubi eram profugus propter iniuriam temporum, ex optimis tam veterum quam neotericorum monimentis diligenter & fideliter collegi, quibus affectiones ſingularũ partium corporis proponuntur. Quorum primus complectitur de exordio hominis, De facultatibus naturalibus ſeu principalibus, cũ ſuis famulantibus & auxiliaribus, De ijs cõcoctionibus quæ in animalis corpore fiunt ac de ſingulis excremẽtis, De differentijs & præſagijs vrinarum. Secundus de febrium cognitione & cura. Tertius & Quartus de morborum prædictione & curatione à vertice ad calcem vſque. Quintus de paſſionibus mulierum & matrice. Sextus de iuncturarũ ſeu articularum paſſionibus, De infectione cutis, vt de Scabie, Pſora-lepra & De morbo venereo, etc. Sed his relictis, ad rem ipſam, hoc eſt ad ea quæ dicta ſunt accedamus.

Voor-reden.

MEn ſeyt gemeenlickē by den Latijnē: *Qui ſtruit in calle multos habet illē magiſtros*, dat is/die by den wech timmert heeft veel berichters/maer daer niet op achtende/ aenmerckende datter niet coſtelicker en is dan dē tijt/heb daerom den ſelven die my eenichſins heeft geovert /ooc niet ledich voorby willen laten paſſeren/ om ſo oock bewijs te doen van mijnen tijt / ende dat wel ende te recht nā de ſeer oude ende behoorlijcke ordinantie vanden Egyptiſchen Coninck Amaſis, die alle zijn volck op lijfſtraffinghe hadde geboden/datſe haer alle jaer eens ſouden vertoonen voor den overſten des lants/om daer bewijs te doen van haren handel/waer by datſe waren levende welcke hoochprijſelijcke wet den ſeer wijſen Solon oock binnen der ſtadt van Athenen ingevoert heeft/ ende werdt daer langen tijt neerſtich onderhouden/ als Herodotus in Euterpe verhaelt/heb daer om mijn ſelvē ooc met grooter neerſtichept willen imploeyeren om dit werck te moghen voleynden / ende deſen Luſthof der Medecijnen te vercieren met de uytgheleſene bloemkens/die ick uyt de vermaertſte Authoren der Medecijnen heb weten te vergaderen /ende oock mijn eygen werck hier toe gevoecht: Nochtans ghenoech verſekert weſende / dat deſen mijnen arbeyt van ſommighe Calumniateurs ende nae-crijters/die toch niemants dan haer eyghen werck en prijſen / noch niet wel en ſal worden genomen/te meer/om dat ick het ſelve ſo ruym in onſe gemeene tale geſchreven hebbe : Maer ick en hope daer niet meer aen te miſdoen / als alle de oude ſchrijvers der Medecijnen daer aen miſdaen en hebben/die alle haer ſchriftē ende ſecreten in haer inlantſche tale geſchreven ende naghelaten hebben/ende dat niet alleen de oude Grieckſche ſchrijvers / maer ooc de Arabiſche meeſters / wiens ſchriften noch huydendaechs in alle ſcholē in grooter waerden gehouden worden: ja moeten haer principaelſte fundamenten daer uyt vercrijgen/waer van icker tot beveſtinghe mijns ſchrijvens/ hier ſommighe aen noemē ſal. Eerſt beginnende vande oude Grieckſche ſchrijvers/ende dat van Hippocrate.

Hippocrates geboren upten Eylandē Coos een diſcipel Pitagoræ, een Prince der Medecijnē in Perſia geweeſt/deſen heeft ten tijdē Artaxerxis ende Democritis binnen Athenen gefloreert/welck na de rekeninghe Euſebij voor Chriſtus tijden gheweeſt is vier hondert ende vijftich jaren/ende ſterf out zijnde vijf ende tnegentich jaren/deſen heeft de Medecijnē na datſe wel vijf hondert jaren na de doot Aeſculapij verborghen hadden geweeſt: wederom int licht ghe bracht/ ende heeft alle zijn ſchriften in zijn vaderlantſche tale/dat is/inde Grieckſche tale nagelaten/welc van Iano Cornario Zuiccavienſi ende ſommige van Ioanne Gorréo van Parijs indē Latijne overgheſet zijn.

Dioſcorides.

Dioſcorides Pedacius ōft als ander willē pedanius, Dioſcorides Anazarbeus een gēmeē vrient eñ ervaren Crijſchman onder den Keyſer Marco Anthonio eñ Cleopatra geweeſt/te weten ontrent der Apoſtelē tijden/ deſen heeft ſeer volcomen inde Medecijnen vande Fenijnen / Cruyden / Boomen / Specerien ende Gheſteenten inde Grieckſche ſprake geſchreven/welc eerſt van Marcello ende van Hermolao Barbaro in Latijne gheſtelt zijn/ende van Iacobo Goupylo met grooter neerſtichept gecorrigeert: Oock van Matthiolo Senenſi met zijn Commentario verciert.

Galenus.

Claudius Galenus den hooch beroemden Medicijn/ heeft geleeft ten tijden Anthonini den Keyſer/te weten / anno 140, ende ſterf/ out zijnde ſeven ende tachtentich jaren.

jaren/desen heeft alle zijn boecken die seer veel zijn inde Griecsche tale nagelaten/ jae en heeft gheen ofte seer weynich Latyns gecost/ welcke boecken van diversche Authoren upten Griecsche in Latyne over geset zijn: Als van Anthonio Musa Brasavola van Augustino Gadaldino, van Hermano Cruserio Campensi, van Hieronimo Donzellino Briccensi medico, van Iano Cornario, van Ioachimo Martino Gandano ende Ioanne Caio Anglo, etc.

Aretæus.

Aretæus Cappadox een seer out schrijver inde Medicine/ desen heeft zijn seven boecken inde Griecsche tale geschreve͂/ welcke boecken oft sommige van dien/ aengesien die niet al te becomen en zijn / van Iunio Paulo Crasso Patavino in Latyne gestelt zijn.

Paulus Aegineta heeft veel va͂de Medicyne in zijn moeders tale geschreve͂/ welc van verscheyden Authoren upten Griecken in Latyn overgheset zijn : Als vande Medicijn Hieronimo Gemusæo Helvetico, va͂ Albano Torrino, van Ioanne Guinterio Andernaco, ende van Iano Cornario.

Aetius Amidenus heeft oock zijn seventhien boecken inde Griecsche tale nagelaten/ welcke sommighe van Ioanne Baptista Montano, ende een deel van Iano Cornario getrouwelijcken getranslateert zijn.

Alexa͂der Trallianus met toename͂ Sophista oft Iatrosophista heeft ooc zijn twaelf boecken in Griecx geschreve͂/ende zijn van Albano Corrino, van Ioanne Guinterio Andernaco, ende van Iacobo Gaupilio in Latyn gevoecht.

Oribasius Sardus oft Sardianus des Keysers Iuliani opperste Medecijn/ heeft veel Medecijn boecken in Griecx gheschreven/ende zijn van verscheyden Authoren in Latyn verandert: als van eenen onbekenden Authore / ende een deel van Vido Vidio, al welcken voorst. Grieckische Authoren ons al ghetroulijcken/in Latijn gheverteert zijn.

Vande Arabische Schrijvers.

Ioannes den Medicijn een soon Serapionis, desen heeft int jaer ons Heeren seven hondert ende twee ende veertich geleeft/ende veel inde Medicyne geschreven inde Arabische sprake/welc ons van Gerardo Cremonensi den Medicijn/ende van Andrea AlphagoBellunensi, van Abrahamo Iudæo, ende van Simone Genuensi oft Ianuensi, als sommige meenen/ overgeset zijn.

Isaac Beimiram oft Beninitram, een soon Solomonis de͂ Medicijn/heeft gebloeyt anno 170. ende heeft veel boecken vande Medicyne inde Arabische sprake naghelaten/welck sommige van Symphoriano Campegio overge set zijn.

Rhasis van sommighe Almansor ghenaemt / ofte ghelijck als ander segghen soo soude zijnen eyghenen naem Bacchyllus wesen / ende Avicenna noemt hem Meamethum, ooc wert hy in sommige van zijn boecken Albubetri Azari filius genaemt/ desen heeft oock ontrent den tijden van Isaac Beimiram gheleeft/ ende heeft alle zijn boecken inde Arabische sprake geschreven/ende zijn sommighe van Andrea Vesalio, ende van Gerardo Cremonensi in Latijn gheverteert.

Soar met toenamen Sapiens, Anders Avenzoar oft van sommige͂ Abhomeron Abijnzoar genaemt/ hy heeft ontrent het jaer ons Heere͂ 10050. als sommige meenen geleeft/oft ten tijde Avicennæ ende Abolit, als hy ooc in zijn Theysir verhaelt/ desen heeft oock in zijnen boeck Theyser in zijn ghemeen Arabische tale gheschreven/welck van Hieronimo Succiano ende meer andere in Latijn gebracht zijn.

Avicenna Hispaliensis ee͂ seer vermaert Medicijn/een Heer ende Prince van Corduba, welcke soot schijnt ten tijde van Averrhois oft een weynich daer te voren ge-
bloeyt

bloeyt heeft/ ende is voor zijn 50. jaren gestorven/desen heeft veel boecken inde Arabische tale nagelaten: welck van Andrea Alphago ende sommighe van Gerrardo Cremonensi Medicijn/inden Latijn overgeset zijn.

Averrhoës anders gheheeten Aboolit benroist met toenamen Commentator, een Medicijn tot Corduba, desen heeft anno 1040. geleeft / oft als ander meenē anno 1149. desen heeft oock alle zijn boecken in zijn vaderlantsche tale gheschreven/ende zijn van verscheyden Authoren in Latijn overgheset/ als van Iacobo Manlio, van Abrahamo de Balmis ende van Ioanne Bruyrino Campeio medico.

Ioannes Mesue den Arabischen Medicijn/heeft veel vande Medicijne gheschrevē inde Arabische sprake/ ende dat int jaer 1158. ende van Iacobo Sylvio Ambiano Medicijn inden Latijne overgheset/etc. Al door welcke aenwijsinghe ick in desen genoech geexcuseert behoor te wesen: Nochtans niet tegenstaende ben ick ghenoech verseckert dat den nijdigen Zoilus, ende den valschen berisper Momus, desen mijnen arbeyt noch niet en sullen connen verdragē/want wat vochticheyt sy van dese bloemkens in desen Lusthof gewasschen/ sullen willē vergaderen ende genieten / en sal hen niet als inden Byen in soet smakenden honich verkeeren/maer sal terstont in haren feninigen crop als indē Spinnen in fenijn veranderen/ ende sullent daerom oock wederom als den honden veel onreynder uytspoughen/ als syse ingenomen hadde/eñ dat door harē feninigē ingeboren aert: wele haer oocten oogen uyt straelt/daerom uyt haer niet goets en wort geoordeelt/haer oorē zijn van fenijn niet suyver/daerō sy ooc niet goets en connen verstaen: Also dat Plutarchus van haer wel te recht geschrevē heeft: seggēde Quemadmodum cucurbitulæ id quod in carne pessimum est attrahunt, sic curiosorum aures pessima verba colligunt, hierom want ick uyt haer vals gemoet niet goets en stae te verwachten/wil ick desen arbeyt alleen den goetwilligen Leser toeschrijvē ende bevelen / hem biddende den selven ten besten te willen nemen / ende so in dese materie yet is gedoolt/oft gemist/ tselve beleefdelijcken te willen corrigeren/ aengesien dat het dolen menschelijcken is. Hier mede den Heer bevolen/uyt der stadt Delft/ dē eerstē Februarij / 1592.

Lofdicht op desen Lusthof.

DE Hoven *Hesperidum* hoe seer triumphant
Met haren verguldden Appelen int saeysoen:
Oock de vrucht barige bergen *Pernasi* playsant
En *Tempe* die schoon Thessalische velden groen:
Al dese weynich profijts in ons qualen doen
Æsculapius Tempel te besoecken oock faelt/
Om ghesontheyt te halen ick segt u toen:
Maer nae desen *Lusthof* seer neerstich taelt/
Welck vol uytghelesen bloemkens is ghemaelt:
Wt veel experte Authoren by een ghelesen/
Tot profijt van alle sieckten twort u verhaelt:
Hierom niet langhe en draelt wildy ghenesen/
Want van alles ghy hier vint seer ghepresen:
Dus wildy ghenesen tot hulp u spoet/
Want langhe te wachten dickwils treuren doet.

D.C.B.

Tot den Berisper.

GHy nijdighe clappers broetsel der Aderen fel/
Nae cryters en valsche berispers veracht:
Desen *Lusthof* wilt voorby passeren snel/
Want al wat ghy proeft/tverliest terstont zijn cracht:
En als den honden weer uytbraeckt met macht
Veel vuylder alsse eerst inghenomen was:
Oock als inden crop der spinnen vant tfenijn versmacht/
Want uwen aert is tgoet te vervalschen ras.

I.H.

Noodinghe.

Comt al ghy menschen vol smerten en pyne/
Die altyt claghen ende lamenteren:
Tot desen Lusthof schoon en divine/
Met plantsoenen verciert goet om useren:
Altyt bequaem om pyn te cesseren.
Maer terstont ghebruyckt se leer ick advyselick/
Want te laet zynde/ soudet excuseren:
Dus terstont oorboort desen Lusthof prijselick
Boven alle ander/ so doet ghy wijselick:
Want *Epicurus* die eerst het hoven vant/
Noch *Alcinous* Hovenier jolyselick/
Oft den berch *Hymettus* noyt so beplant:
Oock de plaetse *Epidaphne* niet so plasant/
En die stadt *Baeye* noyt in sulcken saeysoene:
Oft die Hoven *Hesperidum* noyt so vailjant/
En *Tempe* in Tessalien niet so groene/
Als desen *Lusthof* ick segt u coene:
Verciert met Cruyden seer schoon van wercken/
Daerom u spoet diese hebt van doene:
Nae haer virtuten wilt neerstich hercken
Om pyn te verlichten en natuer te stercken.

M. H.

IN CL.V. D.D. IOANNIS HAGII,
Medici Delphensis viridarium.

Hesperidum cedant horti, Alcinoiq; feraces.
  Hortulus hic *HAGII* est fertiliore solo.
Quicquid habent Arabes, & Græcia tota, tenetur
  His libris. Primo crescit origo hominis.
Febribus & morbis alijs datur ecce secundus.
  Deîn morbos mulier discit & ægra suos.
Quicquid & articuli patiuntur, corpus & ipsum,
  Quantum est, hic *HAGII* fertilis hortus habet.

Joannes Crellius Phil. & Med. D.

Het eerſte Boeck van den Luſthof der Medecijnen/ handelende vande naetuerlijcke Faculteyten.

Een corte verhalinghe vanden oorſpronck ende toenemen der menſchen, met zijne toegevoechde natureel byſtanders: Hoe die ingenōmen ſpijſe gekooct, verandert, vereenicht, aengelijmt, ende den deelen ende partijen ghelijckformich worden, vande excrementen nae elcke koockinghe overblijvende, ende hoe die vande natuere afgheſcheyden wort.

Het eerſte Capittel.

Des menſchen oorſpronc ende begin.

NAer dien de voorſichtige natuere alder dingen/ ſoo den Mannen als den Vrouwen ingheſtort heeft een ſonderlinghe vierighe begeerlicheyt tot vereeninge/ om ſo daer door t'menſchelicke gheſlachte te onderhouden/ t'ſamen nalatende een zaet: Welck zaedt op dat behouden ſoude blijven, ende een volcomen weſen vercrijghen/ heeft daerom de voorſichtige nature tſelve terſtont willē voorſien met verſcheyden byſtanders/ haer princepael woonſtede houdende inde Lever: aldaer tot dienſt des lichaems haerſelvē uytſpreyende over alle het lichaem. Want ſoo haeſt nu die genererende cracht Generatrix, met haer geſelſchap Commutatrix ende Formatrix, uyt die tſamen vereeninge ende vermenginge/ een forme ende gedaente van eenen menſche daer uyt opgewrocht hebbē / wort terſtont van die ander hulperſe tot een perfectie gebracht/ ende opgevoet/ in deſer manieren. Die eerſte hulperſe die harē dienſt nae Generatrix is preſenterende/ wort Commutatrix oft Alteratrix genaemt: deſe brengt terſtont een veranderinge inde ſubſtantie des voorſc. zaets. Welck zaet inde eerſte vj. dagen den melck gelijck is/ ende in ix. daghen daer na in bloedt veranderende/ noch xij. daghen daer naer / wordet een herde maſſa/ ende noch xviij. dagen daer na / ſo vercrijget de figuere van eenen menſche: waer in nu Commutatrix ende Formatrix harē dienſt geoeffent hebben. Ende tleven nu ontfangen hebbende/ dat na tgevoelen Hippocrates gheſchiet den xlv. dach/ ſo is Nutrix haer terſtont vertoonende met haer mede hulperſe Auctrix: maer Auctrix is tſelve door tvoetſel vermeerderende/ eñ tot zijnen volcomen was ende behoorlijcken tijde byſtaende / het welcke nu al niet ſonder voetſel geſchieden en can. Welcke voedinge anders niet en is/ dan tſelve datſe is voedende/ oock geheel van weſen gelijcformich wordet: daerom ſo moetet int coocken natuerlijcken veranderē/ ende elck deel om te voeden aengenaem wordē. Want als nu die natuerlijcke ende bequame ſapachtighe vochticheyt/ om voor elck deel des lichaems een voetſel te weſen / uyt die vaten ende aderen ghepaſſeert is: ſo iſſe haer terſtont uytſpreyende / ende begint terſtont over al aen te hangen / daer aen ſtorckende/ ten leſten/ elck deel daert aenhangt gelijckformich wordende. Het welcke vande natuere met een ſeer wonderlijcke ordinantie te wercke gaet/ al eer die ſelve aenneminge eñ vergelijckinge geſchieden can. Want al eer tſelve gheſchieden mach/ ſo moet daer een ſonderlinge alteratie / dat is/ een volcomen koockinge in geſchieden / om alſo die gemeenſchap te mogen maken: heeft daerom die nature het lichaem ten eerſtē willen verſien met vier natuerlijcke crachtē ende faculteyten/ waer door het lichaem voeden/ toenemen/ ende vermeerderen mach. D'eerſte Attractrix ghenaemt/ dat is den appetijt / die de ingenomē ſpijſe tot haer treckt. De tweede/ dieſe tot haren bequamen tijt toe behout / ende wort Retentrix ghenaemt. De derde/ dieſe verandert/ ende wort Alteratrix genaemt / dat is/ die digeſtie. De vierde / dieſe op haren bequamen tijt wederom uytdrijft Expultrix genaemt/ met welcke vier natuerlijcke crachten de Maghe ende de Lever meeſt begaeſt zijn. Daer en boven/ gelijck den Spiritus ſpiritualis een fundament vant beroerē ende gevoelen des lichaems is/ ende dē Spiritus vitalis een fundament der natuerlijcke wermte: Alſo werden deſe vier natuerlijcke crachten oock van den Spiritus naturalis geregeert.

Byſtanders der naturen.

Hoe de menſche wt tzaet der naturē zijn eerſte beghinſel eñ toenemen vercrijcht.

Wanneer tleven inden menſch beghint te comen.

Nutrix eñ Auctrix harē dienſt.

Wat die voedinge in ons is/ harē handel ende dienſt.

Welck de vier natuerlijcke crachten ofte faculteyten zijn/ eñ harē dienſten.

Ende aengaende nu de koockinge / hoe wel ſy in verſcheydē plaetſen geſchiet: ſo geſchietſe nochtans principalijcken in deſe drye naevolgende plaetſen. Eerſt beginnende vande eerſte koockinge die inde Mage geſchiet. Maer wy moeten hier eerſt een weynich verhalen in wat manieren den honger in haer eerſt is geſchiedende.

Hoe den Honger in ons gheſchiet / ende de Leden over al haer voetſel ontfanghen ende ghenieten. Capittel 2.

DEn Hongher gheſchiet inde Maghe door ydelinge ende leginge der aderkens/ over al onder de huydt van de uyterſte leden gelegen. Want deſe cleyne ende verre gheleghen aderkens / nu na haer voedinghe van haren excrementen ende vuylicheden / door die uytaeſſeminghe ontlaſt ende gheledicht zijnde/ ſo ſoecken ſy haerſelven wederom met een verſch voetſel te verſaden/

Honger zijnē oorſprōc ende hoe die Mage geledicht wort.

haer wederom met eē verſch bloet verſiende/ tſelve wederō ſuygēde uyt haer bygelegē aderkens. Welcke nu oock gewaer wordende haren aftreck eñ leginge/ worden ten leſten oock hongerich/ haerſelven ooc wederom ſpyſende uyt haren naeſtgelegen aderen : Ende aldus d'een den anderen legende ende afhalende niet een ſeer wonderlicke ordinantie / ſo lange tſelve vervolgende/ tot dat die groote Aderē haer ſelven ooc ledich vinden: welcke oock die Mage wederom zyn ontlaſtende van haren ghecoockten Chylus.

Een tweedē ontfanger lichaem zyn voetſel door een dooraeſſeminge.

Ende niet alleen en is het lichaem zyn voetſel ontfangende door het door paſſerē des voetſels door die aderen eñ vaten voorſc. maer is noch veel abundanter tlichaē over al zyn voetſel ontfangende/ door een ſonderlinge door aeſſeminge over al gheſchiedende/ daer tſelve voetſel is paſſerende.

Mage/ vader des huyſgeſins.

Ende die Mage/ als geſeyt is/ haer ſelven nu ledich vindende/ is wederom als eē goet Vader des huyſgheſins voor alle die deelen des lichaems ſorch dragende/ ende is terſtont wederom een ander ſpyſe begeerende/ eñ nu ontfangen hebbende/ wortſe gekooct/ verandert/ ende is ooc een deel voor haer eygē voetſel behoudēde / die ſelve oock haers gelyck makende.

Hoe de Mage inde ſpyſe harē handel dryft.

Alſo dat hier die eerſte coockinge is geſchiedende/ ende wort hier in een witachtige vochticheyt verandert/ gelyc weſende den Ptiſaen/ dat is die dicte vā de papachtige vochticheyt vande geſoden Gerſte/ vanden Griecken Chiloſis ghenaemt.

Chylus wat dat is.

Ende indien de Mage haren dienſt nu neerſtich volbracht heeft / eñ beguamelickē die ſpyſe verteert heeft/ ſo ſullen die geeſten ooc claer eñ ſuyver zyn die daer van voort comen ſullen.

Voordeel der goeder eñ quader verteringe.

Maer ter contrarien/ indiē de verteringe niet goet en is/ ſoo en cryjcht dat lichaem daer ooc geen voetſel van.

Seker regulen voor de Mage.

Waerom men de Mage altyt met een goet voetſel beſorgen ſal/ licht om te verteren/ eñ haeſt in goet bloet veranderē. Men ſal met natuerlyckē honger ter taeffelen gaē/ ende om den ſelven beter te vercrygen eñ te behouden/ ſalmē altyt ſober zyn/ ſo wel des middaechs als des avonts. Wāt can dat overvloedich braſſen den ſterckē ende geſonden diverſche ſiecten/ eñ ſware accidentē aenbrenghen/ hoe veel te meer den onſtercken ende teeren/ hinderlycken weſen/ den cranckē zyn ſiecten beſwaren/ eñ in meerder laſt brengen. Men ſal die Maghe ooc met geen diverſche ghericbten over eene maeltydt belaſten/ want die boven al die Mage ſeer laſtich vallen int coocken ende veranderen. Want om datſe ſo ongelyc int tverteren zyn/ ſo vallen ſy die natuere ſeer moeyelicken int loſſen/ int uyt deelen/ ende vereenighen / het welck toch niet geſchieden en can/ dan tot laſt eñ beſwaringhe der natuerlycke hitten/ daer door die Maghe benemende haer verteringe :

Hinder uyt een quade Maghe voortcomēde.

Alſo veroorſaeckende verbuylinge/ rauwicheyt / walginghe/ overvloedige quade humoren/ opriſpinge met quade ſtancken/ veel rommelinghe ende winden inden Buyck/ die plaetſen Hypochondria, dat zyn die plaetſen onder de corte Ribben die ſtaen hem op gheſpannen / welcke veel vaporen ende dompen ten hoofde ſtyghende/ aldaer de herſenen perturberende/ die ſinnekens ontroerende/ dē menſch haeſt tot gramſchap verweckende. Daerom die zyn Mage lange in gheſontheyt wil houden/ en ſal haer die tamelycke nootdruft vā ſpyſen niet onthoudē/ noch haer geen overvloedige volheyt toelaten.

Pylorum, wat dat is.

Die eerſte cokinghe nu inde Mage gedaen zynde / ſo is den onderſtē mont der Mage genaemt den Pylorum, weſende het eerſte beginſel vandē derm Duodenum, den ſelvē Chylus ontfangende/ eñ voor hemſelven oock een deel behoudende/ eñ die reſte / dat is datter bequaē is om goet bloet van te mogen coocken/ tſamē met die waterachtige ſubtyle ſapachtighe afſcheetſelen uyt die Maghe afgheſonden/ wort voorts door ſeker paſſagien eñ aderen uyten Meſenterio voorts comende/ haer ſtreckende na die poort aderen der leveren opgetogen/ eñ geſondē na de Lever/

Offitie der Aderen Meſeraice.

ende deſe voorſc. aderen Meſeraice en ſuygen niet alleē die ſubtyle ende bequaem ſapachtige vochticheyt uyt die ſmal Dermen/ maer bereydenſe eñ makenſe ooc bequaemer.

Overblyfſel ende afſcheytſel vā de ghenutte ſpyſe.

Maer die ander onbequaem materie/ als onnut om daer goet bloet uyt te mogen coockē/ ende ooc te grof/ om door die nauwe paſſagie te mogen paſſeren / wort ſo lange inde grove Dermē bewaert ende vergadert/ tot datſe den menſche ten leſtē is beſwarende door haer menichte/ oft door ander ſakē. Ten leſten/ die nature dwinghende tſelve te moeten loſſen/ twelc geſchiet door de ontbindinge van de omcingelēde muſculen/ dē ſundamēt Derm dringende/ eñ wort dē Sphinter genaemt/ ende dit is nu ghenoech verhaelt vande eerſte coockinge ende veranderinge der ſpyſen dieſe inde Mage is ontfangende/ ende wort den Chylus ghenaemt.

Sphinter.

Vande Excrementen/ afſcheyptſelen/ ende ander onſuyverheyt overgebleven uyt de eerſte koockinge ende verteringe. Capittel 3.

VVt die eerſte coockinghe worden ſeker excrementen eñ vuylicheden na gelaten/ eñ dat niet alleēn de phlegmatycke vuylicheyt/ welc niet alleē inde Mage/ maer ooc inde Dermen bevondē wort/ als ooc den droeſem die dagelicx door den camerganc geloſt wort/

Vande rauwe vuylicheyt die haer inde Mage eñ Dermen onthouden.

ende hoe wel deſe nagelaten vuylicheyt ooc den naem van Phlegma voert/ ſo en comt hem nochtans deſen naem niet toe/ want tſelve noch geē volcomē Phlegma en is/ door dien ſy dē bloede noch niet deelachtich en is. Maer is alleē noch een rauwe ongecoocte materie/ als die rauwe vochticheyt die uytē Herſſenen inde neuſe is ſinckende / ende wort nochtans gemeenlicken alſo geheeten / want als Galenus ſeyt/ ſo wordē alle coude eñ vochtige humorē des lichaems Phlegma genaemt/ welcke in ons meeſt haren oorſpronck nemen uyt een onmatich leven/ veel rauwe phlegmatyckige ſpyſe gebruyckēde/ eñ inde Mage niet wel gekoockt en wort/ tſy door teericheyt der natueren / oft door een teere eñ ſober hitte der Magē: welcke vuylicheyt ooc haer quade accidenten voor haer brengen/ als windē/ walginge/ opriſpinge/ perſſinge ende ſtekinge des

Buycx/

Buyck/ welck ons al tſamen een rauwichept der Magen te kennen geven/ als vooꝛ ghaelt is. Hiermede nu eyndende die eerſte koockinge met haren excrementen eñ affcheyſelen.

Vande tweede koking/ die inde Lever gheſchiet/ van den Griecken Hæmatoſis genaemt. Cap. 4.

DE eerſte kokinge nu inde Mage volbꝛacht zijnde/ is de tweede vooꝛhandē/ welc inde Lever geſchiedē moet. So moetmen eerſt weten/ als vooꝛen ghaelt ſtaet/ dat de Lever met diverſche operatien ende handelingē verſien is/ als met die aenhalēde cracht Attractrix, dooꝛ welcke ſy is aēhalende dē vooꝛbereydē Chylus, eñ ſapachtige vochtichept uyt die Aderen vene Miſeraice, welc daerna vā de behoudēde cracht Retētrix ſo lange bewaert woꝛt/ tot dat Alteratrix die rauwe ſpijſe volcomelijck gekooct eñ verandert heeft/ daerna is Excretrix de ſelve wōderlijckē met een onderkenninge elck na hare eygē geoꝛdineerde plaetſe beſtellende/ ſonderlinge ſo die vooꝛſc. officieren elc int zijn/ volcomelijcken zijn eygen offitie is volbꝛengende. Maer ter contrariē/ waerſe dooꝛ terichept in foute vallen/ veroorſaeckē ons daer dooꝛ veelderley ſieckten ende accidenten/ oft ſoo die een vanden vooꝛſc. ſtil ſtaet/ moetē die ander mede in haren handel faelgeren/ want by exempel/ als die aendienende cracht Attractrix onſterck is/ ſoo lijden ſy den loop des Buyck/ in den welcken ſy loſſen een waterachtich bloet/ vooꝛt ghebꝛacht uyt die phlegmatijcke vochtichept/ hebbende alleen ontſanghen een cleen veranderinge na den bloede/ ende dat int dooꝛ paſſeren vande Aderen Meſeraice, want tſelve vande Lever noch geen veranderinge ontfangen en heeft. Deſgelijcken buycloop ſietmē ooc geſchieden daer die Alteratrix der Magen in fout is/ dan loſſen ſy alleē een geheel rauwe materie/ tē waer datſe alleē een weynich warē ontverwende dooꝛ tgene dat haer int dooꝛ paſſeren der Dermen ſoude moghen gemoeten/ ende indien die materie vande Lever/ dat is van Attractrix noch ontfangen ende aengehaelt woꝛt: Maer dat die ſelve van Alteratrix niet en woꝛt verandert/ ſoo is die materie een weynich meer na den bloede verandert/ nochtans vā coluerē rau eñ ongekooct/ gelijc zijnde twater daermen verſch geſlegen vleeſch in ghewaſſchen heeft/ ende woꝛt dit daerom den roodē Buycloop genaemt/ maer daer nu dooꝛ een coude Lever die Alteratrix tot teerichepdt ghecomen is/ ſo en verthoont hem den camerganc niet alleen als een ongekooct bloet/ maer iſſer hem dan veel leelijcke materie onder vermengende/ ende indien daer die materie daer leyt en ſtoꝛckelt/ ſo canmenſe qualicken loſſen/ daer dooꝛ die Lever ten leſten ſeer benouwende eñ die conduytē ſtoppende/ daer dooꝛ Coꝛtſen cauſerende/ eñ is ſo dooꝛ die verſtoppinge vervuylende ende verbꝛandēde/ daer na haer niet meer als een rau bloet/ maer als een giftich bloet loſſende/ altemael blinckēde eñ glinſterende/ ſomwijlen oock in een melancholueſe vuylichept veranderende: dit nu verlatende/ ſullen wy vooꝛt vervolgen die koockinge van de Lever. So weet dat den vooꝛbereydē Chylus nu dooꝛ het dooꝛ paſſerē vandē Meſenterio een weynich na den roodē als rau bloet woꝛt verandert/ twelc vā den Gꝛieckē Ichor eñ vā dē Latijnen Cruor genaēt woꝛt/ om dat noch geen volcomen bloet/ dan alleen een ſubtijl eñ waterachtich bloet is/ alſo dat deſen Ichor ofte Cruor alleen uyt een phlegmatijcke vochtichept vooꝛtghebꝛacht woꝛt/ eñ dat al eer die Lever daer noch uyt gekooct hadde/ maer die ander humoꝛen/ Cholera ende Melancholia, woꝛdē alleen uyt het koocken der Lever vooꝛt gebꝛacht/ als Galenus ooc is bewijſēde. Tgene dat van te vooꝛen maer een rau ongecoocte materie des bloets en was/ is nu vāde Lever in ſuyver bloet verandert/ eñ daer die materie inde Maghe alleen geſuyvert is ghewēeſt vande alder groffte ſubſtantie/ woꝛt die ſelve nu ander werf volcomelijcken inde Lever opgewꝛocht/ eñ woꝛden dan daer noch tweederley excrementē ende affcheetſelen uyt geſcheyden/ te weten/ die Cholera eñ dat grof melancholues bloet/ de reſte veranderēn in eē maſſa des bloets/ het welcke van een groote holle ader Vena Caua genaēt/ ontfangē zijnde/ woꝛt dooꝛ haer menichvuldige tacken gevoert alle het lichaem dooꝛ/ eñ na de getemperthept der Leverē/ dat is in hitte of in coude/ ſo zijn haer Aderen mede getempert/ deſgelijckē haer geeſten oft Vapoꝛē vuyl oft ſuyver vā haer vooꝛt comende/ want den geeſt anders niet en is/ dā de afaeſſeminge des bloets/ dat is den geeſt is de ſubtijlſte vapoꝛe des bloets/ dooꝛ die crachten des herten ontſteken/ om ſo daer dooꝛ alle handelinghe eñ wercken des lichaems in ons te volbꝛengen/ wiens pꝛincipaelſte inſtrumenten de Longe/ tHerte ende de Boꝛſte zijn. Als verhaelt is ſo vercrijcht dē geeſt zijn eerſte beginſel uyt der herten/ eñ woꝛt van daer mede den Herſenen toegeſondē/ aldaer eenen anderē naem eñ natuere aennemende/ want hy woꝛt daer Spiritus Animalis genoemt/ eñ verſiet de Herſenen met het natuerlijc verſtant/ eñ is dē vijf ſinnen eē voeſter/ uyt welcke Herſenē ooc die zenuen haren ooꝛſpꝛonc nemen/ welcke zenuen dooꝛ hulpe vande vooꝛſc. geeſte bequaem gemaect woꝛdē tot een gewillige beroeringe. Den tweeden geeſt woꝛt Spiritus Vitalis ghenoemt/ deſen heeft int therte zijn reſidentie eñ beginne/ welcke dooꝛ die inſpiratie eñ vapoꝛē der humoꝛē ingevoert woꝛt/ eñ is alle die anderledē met die natuerlijcke wermte verſiende/ daer duer die ſelve/ als gheſeydt is/ tot alle oeffeningē bequaem makende. Sommige doē hier noch toe den Spiritus Naturalus, welcke inde Lever eñ Aderen beſloten leyt/ om dat hy tbloet dooꝛ zijn beroeringe eñ beweginge bewaren ſoude: Summa uyt een ſuyver eñ ſubtijl materie/ comē ooc ſuyver eñ claer geeſten/ eñ uyt eē grove materie turbel eñ dōcker geeſten/ eñ die geeſten die vercregē woꝛdē uyt een ſuyver eñ claer materie/ ſullen veel ſnelder eñ bequamer zijn om alle dingen in te beelden eñ te begrijpen als uyt grove eñ turbel materie.

Wy hebbē vooꝛē geſeyt/ hoe dat het bloet van zijnen excrementē ſuyver zijnde/ dooꝛ die holle

Vande vier natuerlijcke faculteyten der Lever.

Die aenhalende cracht Attractrix als die faelgeert haren handel.

Waterachtich bloedt loſſende dooꝛ dē Camerganck ooꝛſake.

Alteratrix faelgerende haer hinder.

Den roodē Buyckloop zijnen ooꝛſpꝛonck.

Giftich bloet dooꝛ den Camerganc loſſende/ ooꝛſake.

Hoe die ſap achtighe vochtichept dat is den Chylus, uyt de Maghe nu in dē Meſenterio een weynich is veranderēt na dē bloede.

Ichor ofte Cruor wat dat is.

Den Chylos verandert inde Lever in bloet.

Cholera eñ Melancholia woꝛden uyt den bloede geſcheyden.

Spiritus oꝛigo.

Wat den geeſt is.

Die geeſten veranderen/ haer namen eñ handelingen.

Spiritus animalis zijn dienſten.

Spiritus vitalis ooꝛſpꝛonc ende dienſten.

Spiritus naturalis zijn plaetſe ende operatie.

Vande natuerlicke sapē oft vochtichedē/met het bloet vloeyt inde haer dienstē

Aderen wort gesondē alle dē lichaē door/ niet dat het bloet noch geheel suyver is/ wāt tselve noch in hem hout alle die natuerlijcke sapē eñ vochticheden/ wāt het lichaem hier uyt noch zijn onderhout eñ voetsel is genietēde/ eñ wordē daerom ooc Succi naturales genoemt/ maer die voorsc. afgescheydē vochtichedē/ als onnatuerlijcke vochtichedē genaemt/ hoe wel sy dē lichaē noch dienstich zijn/ so en geven sy den lichaem nochtās geē voetsel/ eñ dat het bloet in hem selven noch niet geheel suyver en is/ maer in hem noch veel deelen is behoudende/ mach men alderbest sien alser yemant ter ader gelatē wort/ hoemē dan int wtgelatē bloet alle die humorē vermenght siet: want ten eerstē al eer het bloet cout is/ so vertoont hē den locht schijnende geest/ welc hem terstont is verliesende/ daerna openbaert hē dat schoon suyver bloet/ daer in drijvende die geel Cholera, daernae is hē vertoonende die lijmige eñ taeye Phlegma, ooc altemet geheel dun na die natuere vanden persoon. Ten lesten de Massa des bloets/ eñ daerna het bloet omkeerende/ so vertoont hen dat swart melancholues bloet: in somma den mensch wel gesont vā lichaem eñ wel getempert wesende/ sal hē in zijn bloet min Cholera als Melancholia/ min Melancholia als Phlegma/ ende min Phlegma als suyver bloets verthoonen/ alsō dat het bloet wt die vier vermēginghe der natuerlijcke humoren zijn beginsel heeft/ eñ gelijc wy nu vāden natuerlijckē bloede verhaelt hebben/ so sullē wy hier nu vā zijn onnatuerlijcke vochtichedē verhalen/ mede in de massa des bloets begrepen/ eñ worden hier excrementē genoemt/ welcke die voorsichtige natuere elcx van desen met een eygen Receptaculū eñ vancplaetse versiē heeft/ uytgenomē de natuerlijcke Phlegma, want om dat sy den lichaē so diēstich is/ en heeftse daerom dese met geen eygen vancplaetse willē versien als ander humorē/ wāt wt dese Phlegma mach wederom een goet bloet gecooct wordē/ indien sy wederō inde Mage geraect/ eñ so voorts met den Chylus inde Lever coemt/ aengaende nu vande onnatuerlijcke vochticheyt oft humorē die nu vā de massa des bloets afgescheydē zijn eñ dat om haer onbequaemheyt om tlichaē eenich voetsel te gheven/ nochtans om datse den lichaē noch dienstich moeten wesen/ so heeftse die nature met vancplaetsen willē versien/ gelijc de Milte om te ontfangen dat grof/ swert/ gistich eñ melancholues bloet/ het welcke uyt eenē tac vande poort-ader uyt de Lever na de Milte gesondē wort/ liggēde inde slincker sijde vande Mage/ welcke tselve ooc eens deels voor haer voetsel is gebruyckende/ eñ indiē nu int koocken eñ altereren van dit grof bloet/ de Milte nu yet is ontsluppēde/ of vā tgene datse niet in eē subtijl bloet eñ heeft mogē verkeeren eñ veranderē/ so ist tselve overblijfsel door seker tacken vande voorsc. Aderē ontrent der hollicheyt der Miltē sterckende/ wederom na dē mont der Magē assendēde/ eñ aldaer door haer suericheyt den appetijt verweckende/ eñ wort van daer wederom nae de dermē gesondē/ om daer met die reste vande ander vuylicheyt ghelost te worden/ eñ indien de Milte nu haren dienst bequaemelijckē is volbrengende/ eñ datse de Lever volcomelijckē is suyverēde van haer vuyl grof gistich bloet/ so wort daer door eenē vrolijckē geest nae gelatē/ dē mensch lustich bly eñ wel gemoet latende/ maer indiē de Milte haer passagie gesloten zijn: tsy dan tussen de Lever eñ Milte/ oft de Aderen gelegen tussen die Milte eñ die Mage/ oft door ander foutē eñ terichedē der Milten/ daerom de Lever niet wel van dat vuyl gistich bloet suyveren en mach/ so moet nootsaeckelijcken dat vuyl bloet wederom te rugge passeren/ eñ hen alle het lichaē door/ niet alleen de huyt met een leelijcke bruyn roocachtige coluere besmetteñ/ maer tgeheel lichaē swaermoedich/ eñ valsche imaginatiē aenbrengē/ met veele sware slapē eñ droomē/ de zijden Hypochondria genaemt/ staen hē opgeblasen/ verhevē eñ tlijf vol windē/ eñ so hē het melancholues bloet/ als geseyt is/ te rugghe na de Lever begeeft/ so lossen sy een grove vrine/ met eenē swarten Hypostasis inden gront drijvende/ de ledē zijn hen swaer/ eñ dat sonderlinge na den etē met suere oprispinge/ eñ persinge des Buycx/ den camerganc is hen dicwils bruyn/ swart eñ schuymich/ de beenen seer swaer/ het lichaē wort hen mager eñ dor 'al waer uyt ten lestē zijn veroorsaeckēde veel melancholeuse siectē eñ accidenten/ als die swarte geelsuchte Arquatus niger, oft Icteritia nigra genaemt/ de vierdaegse Cortse/ het Schoorbuyc/ die Blauschuyte/ herdicheyt der Milten/ de verheven aderē Varices genaemt/ Morphea/ Lazarie/ den Cancker/ eñ meer ander diergelijcke ghebreken/ eñ dit is nu vande excrementen eñ assuyveringe des grovē ende swartē melancholuesē bloede genoech ghaelt: sullen hier nu ooc gaen verhalē van de tweede afscheetselen Cholera genaemt. Dese natuerlijcke Cholera, als ooc zijnde onbequaē om het lichaē te voeden/ nochtans ooc tot dienst noch vā dē lichame: heeftse daerom de natuere met eē bequaē plaetse willen voorsien/ om na datse nu vandē bloede afgesuyvert sal wesē/ wederom eenē bequamē inganc mach vinden/ te wetē/ in het Galleblaeskē/ hangende onder aende hollicheyt der Leverē/ dese trect de Galle uyt de Lever tot haer als die Nieren die vrine tot haer zijn treckende/ heeft die nature de Galle alleē willē hebbē/ op datse die ander deelē door haer hitte niet hinders aenbrenghen en soude/ eñ is dese Cholera wederō op zijnē bequamen tijt wt haren houwer passerende/ eñ dat door eē seker passagie inden Ecphysim/ dat is/ voor indē beginsel vandē Derm Ieiunium genaēt/ aldaer groote hulp eñ voordeel doende/ want hier drijftse nu die vuyle/ eñ grove vuylicheyt uyt/ welc uyt de Mage aldaer gesonckē ende gesondē was/ om datse door dē camergāc gelost soude wordē/ eñ daer dese materie oft vuylicheyt te vorē witverwich was/ vercrijchtse nu door die toe vermenginge vande Cholera een gele coluere/ ooc door haer scherpheyt suyvertse die vuyle aenhangende Phlegmateuse slijmicheyt vā de dermē/ eñ de selve mede door den camerganc afdrijvende: eñ so wanneer nu dit Galleblaesken die ontfangen Cholera niet wederō lossē en mach door haer selfs terichеyt die

Margin notes, in order of appearance:

De inhoudende deelē des bloets machmen best sien int bloet alsmē ter Ader gelaten is.

Om eē suyver bloet te kennen.

De Phlegma en heeft geen eyghen plaetse van de nature ontfangen.

Milte suyvert de Lever vā grof melācoleus bloet.

De melancoluese humore swect appetyt.

Oorsake des vrolicken gheests eñ gemoets.

Hinder door tsluytē van de passagiē der Miltē.

Icteritia nigra, vierdaegse Cortsen/ Scheurbuyc/ Blauschuyt/ herdicheyt der Milten/ Cancker/ Lazarie/ etc.

Het tweede excrement Cholera genaemt.

Plaetse eñ dienst vā de vancplaetse der Gallen.

Ecphysis zijne plaetse.

Dienstē eñ hulpe van Cholera.

Dē Camerganck vercrijcht zijn gele coluer door tvermengen van den Cholera.

die Lever niet afdienende en is / oft dat haer passagie na dē voorsc. Ecphisim geslotē zijn/so moetse die voorsc. excrementē oft Cholera weder ō senden na die Mage / oft inde hollicheyt der Lever / waer door nu deselve Cholera oft excrementen met tbloet vermenght wesende/ tgeheele lichaem is ontverwende met een gele coluere/also de Geelsucht veroorsakende.

Geelsucht veroorsaect

Vande Excrementen/ofte afschepselen uyt de tweede kokinge nagelaten wesende/de materie der Vrinen. Cap. 5.

HEt derde Excrementum oft affuyveringe na de tweede kokinge naghelaten/ is een waterachtige vochtichеyt/wesende een materie der Vrinen/dat is/het water dat wy door het pissen lossen / welc anders niet en is/dan een weyachtige substantie des bloets. Want de aderen gelegē tusschen de Mage eñ de Lever/ Meseraice genaemt/ haer eyndende aende Poortader. Desgelijckē/alle aderkens der Leveren/streckende na de holle ader Vena Cava genaēt/zijn so seer nau eñ enge/ dat door haer niet en soude connen passeren / dan tgene dat seer subtijl eñ vochtich waer : also dat wel noodich is / dat met den Chylo sulcken vochtichеyt vermengt is/om de selve so eenē glattē doorganc te mogen geven:waer door de sommige het water prijsen ghedroncken/want de natuere daer geen voetsel altoos uyt crijgē en mach/maer is het inghenomen voetsel op zijn plaetse brengēde. Eñ dese waterachtige vochtichеyt haren dienst nu volbracht hebbende/so en isse den lichaem nu niet meer dienstich / oft noodich/ en behoort daerom oock geen plaetse meer inden lichaem te behoudē / om de aderen te meer te benouwen eñ te beswarē. Eñ om nu op haren tijt gelost te mogē wordē / so isse mede als het bloet door tgeheel lichaē passerende/ eñ dat vande Lever passerende door de vaten Emulgentes ghenaemt/na de Nieren/niet als een simpel waterachtige vochtichеyt/maer eē weynich met bloede vermēgt wesende/tot een voetsel der Nieren/ welcke tselve bloet tot een voetsel daer uyt is suyghende/eñ de reste haer niet meer dienende / affendende nae de Blase/ door de passagie eñ aderkens Vreteres genaēt: Welck alle/tgene dat noch bloetachtich soude mogen zijn onder den water/ tselve schoon afscheydende: eñ het suyver water wort voorts vande Blase ontfanghen/ niet tot een voetsel/ welc sy wt ander plaetsen is ontfangeñ/maer is tselve alleen als eē excrementū eñ afschepsel ontfangende / tselve ooc so lange bewarende/tot dattet hemselven door overvloedicheyt oft door tgewichte moet lossen/ want vast om den hals der Blasen int ronde is een muscule/ waer door het ontijdich ende onbequaem water lossen behindert wort.

Vrine wat dat is/ ende haren oorspronc.

De ingenomen vochtichеyt harē dienst/ dat is het drincken dat mē over maeltijt in neemt.

Water na den eten ingenomen.

Hoe de inge droncken vochtichеyt wederom gelost wert door pissen.

Emulgentes haer plaetsē

Vreteres hare plaetsen.

Seker aenmerckinge.

Dese voorsc. waterloopen mogen in ons door diversche manierē gesloten eñ afgescheyden worden / also het lossen der Vrinen behinderende/ daer door sy ons seer periculeuse passyen eñ sware accidenten aenbrengen: wāt die passagie loopende vande Lever na de Nieren Emulgentes genaemt: desgelijcken na de Blase Vreteres geheetē/eñ voorts alle die passagie voorts streckende door den hals der Blasen/ tot den uytersten uytganc der Vrinen. Dese voorsc. passagien mogen al benout eñ afgesloten worden/door swellinge/verherdinge/door eenige onnatuerlicke inwassinge/als Vleeschblocken/Puysten eñ diergelijcke meer. Item/ door de invloepinghe van eenige vuyle grove slijmige humoren/etter oft gheronnen bloedt: Desgelijckē door eenige sandige materie / als Graveel/ Steen eñ ander carnositeyten. Desē voorsc. vuylicheyt ofte etterachtighe materie moghen dese watergangen ooc toeghesonden worden uyt de bovenste deelen des lichaems/ als uyten Hoofde/Borste eñ uyter sydē/gelijc wy hier vā een exempel vinden by den geleerden Anthonium Benivenium , van eenen die het Pleuris hadde: desghelijcken in veel ander siecten daer de vuylicheyt afgesondē wort uyt die bovenste deelen des lichaems/also hem ten lesten vermengende met de weyachtige vochtichеyt/soo passerende door de voorsc. watergangen na de Nieren eñ na de Blase/als wesende ontfangers vā alle de corruptie des geheelen lichaems/alsmen tselve ooc dicwils siet geschieden / door de victorie ende weldaet der natueren/als nae sommige inwendige siecten eñ Cortsen/als ooc inde spaensche Pockē: Also datmen dickwils bevint/dat de natuere nu victorie hebbende over de siecte/ de materie so overvloedich eñ lancduerēde affet/ datse daer door de passagie van binnen gheheel rau makende/de selve inflammerende/ulcererende: ja ten lesten/carnositeyten eñ ander herdicheden daer in doet groeyen/ als wy in seker personē bevonden hebbē/sonderlinge/ daer de materie seer hittich/sout eñ scherp was/alsmen in den Gonorrhoea dickwils siet ghebueren/alwaer door de passagie der Vrinen van bovē tot beneden toe/dicwils geheel bedorven wordē/ooc de bygelegen plaetsen/ ja de Dermen niet vry latende/al welc om te remedieren/so verscheyden remedien zijn vereyschende / als dese ghebreken wel verscheyden ghevonden worden/ waer van op ander plaetsen/elc int zijn/ al int lange verhaelt sal wordē. Hier mede de tweede kokinge met haren excrementē of afschepselen verlatende/ sullen hier nu vande leste kokinge gaen tracteren.

Emulgentes eñ Vreteres haer plaetsē

Door verscheydē oorsaken worden de passagien der Vrinen gesloten.

Anthonius Benivenius in suo de abditis libello.

De nieren zijn ontfangers vā alle corruptien des lichaēs.

Passagie der Nieren lyden ende overcomen verscheyden ghebreken door het ontfangen.

Van de laetste kokinge eñ excrementen. Cap. 6.

DIe laetste kokinge is daer geschiedende in alle de deelen des lichaems/om elc int tzijne/zijn eygen toegesonden voetsel te altereren/koken/ eñ in zijns gelijcke te veranderen / eñ die als onnut eñ onbequaē nu voor hem zijnde/als alle haer excrementen ende afscheytselen. Desgelijckē ooc alle ander vremde ongekoocte vochticheden van ander leden ontfangen. Oft ooc mede tgene dat tselve deel niet in zijns gelijc en heeft mogē veranderen. In somma/ in wat manieren de overgeblevē vuylicheyt na het voeden van elc lit eñ partyē overgebleven soude moghen wesen / zijn nu al tsamen onnut eñ onbequaem te achtē/ eñ daer om ooc als onnutte vuylicheden eñ schuymse-

 len

len uyt te drijvē/eñ is dit Excrementem eñ afscheyptsel seer subtijl eñ vochtich/ eñ en isse van de nature geē eygē schuylplaetse toegevoecht/ dā wort vande nature seer lichtelijckē uytgedrevē/sonderlinge de geestē die daermede vergadert zijnde/eñ daermede hulpich toe zijn die selve siēlijcke oft onsienlijcke uyt doē lossen eñ uyt aessemē/eñ dat door die menichfuldige/eñ onsiēlijcke sweetgaetkēs / maer indiense daer niet en mochtē uytaessemen/ so soudē de vuyle excrementē seer sware eñ verscheyden accidēten na laten/eñ dat na den aert eñ nature van de materie/dat is/na de substantie vāde Chylus, goet oft quaet / ende subtijl oft grof was: want daermen eenen quaden regel in eten oft drincken heeft gehouden/eñ vele onnatuerlicke spijse ingenomen heeft / isser ooc eenē onbequamen Chylus met ooc eē onbequaem bloet uyt voortgebracht/sonderlinge daer de Lever met allen haren Aderen teer waren / so tselve onbequaem bloet voerēde eñ affendende door alle de Aderen tot inde alderminste Aderkens onder die huyt eyndende/ ende ooc over al int door passerē door aessemēde/ also over al haer vuylicheyt lossende/eñ indiē de materie geheel subtijl is/eñ die sweetgaten ontloken staen/ so aessemen die selve haer onsienlijcke uyt / sonder eenighe accidenten na te laten/ maer wesende een subtijle/soute/eñ bracke materie/soo doorsaectse daer jeucsel int uytaessemē : maer grof zijnde so en aessētse so haest niet uyt door het crauwen oft wrijven/ maer is daer puystē eñ vervuylinge causerende / also ten lesten een schorfthept verweckēde / eñ dirgelijckē meer ander besmettinge eñ seericheden. Hier mede nu eyndende dit corte bewijs vande coockinge der spijsē met haer veranderinge/ vereeninge/eñ allen harē excrementen/met ooc alle haren hinderen eñ profijten die den lichaem hier door geschieden eñ genieten can/aldus geeynt den 12. Meert. 1592.

Vande natuerlijcke eñ onnatuerlicke humoren int tsmenschen lichaem dominerende.

Aengesiē die humoren eē substantie is/welc haer terstont uyt den eten eñ drinckē inden lichaem zijn vertoonende/ eñ dat principalijckē na dat het voetsel geweest heeft dat den mensche ghenut heeft: so duncket my wel oorbaerlijcken hier nu mentie van te maken/aengesiē meest alle siecten haren oorspronc daer wt zijn nemende/eñ die constitutie eñ gestelteuisse des menschen/met ooc veel siecten daer uyt bekent mogen mogen worden/ eerst ons beginsel nemende vanden natuerlijcken bloede.

Vanden natuerlijcken bloede/ Capittel. 7.

HEt bloet is een humore werm eñ vochtich van natueren/welc zijnen oorspronc genomē heeft uyt dē besten eñ bequaemsten Chylus/eñ is tweederley/d'een natureel/ d'ander onnatureel bloet/het natureel bloet is werm eñ vochtich van natueren/ middelbaer vā substātie/van coluerē seer root / vā ruec eñ smaec soet/den lichaem seer aengenaem / ende voedende/eñ indien hem ander vuyl humoren met het bloet vermengen / eñ het bloet te bovē gaet/so wordet een onnatuerlijc bloet genaēt/ ende geschiet in verscheyden manieren/alsmē hier navolgende verhalen sal.

Tbloet zijn beschrijvinge eñ nature

Van het onnatuerlijck bloet.

Ontaerdinghe des bloets.

Dat onnatuerlijc bloet is tgene dat vāt natuerlijc bloet ontaert ende verandert is/nochtans binnen zijn palen ghebleven / want daer over getredē zijnde/en wordet geē bloet/maer een ander humore genoemt/ ende cant bloet in twee manieren/veranderen eñ ontaerden/ten eersten cant zijn eygē substantie eñ wesen veranderē/eñ dat sonder eenich toe vermengē vā ander humoren: Ten tweedē/als hē een ander humore met den bloede is vermenghende: het bloet wiens wesen eñ substantie uyt hē selven verandert is/wort noch in twee manierē verstaen/ ten eerstē/om dat zijn substātie grover/ oft subtijlder is / eñ dan so verandert hem dat subtijlste deel in Cholera, eñ het grofste in melancholia/eñ dat sonder separatie. Dat bloet zijn eygen substantie eñ wesen uyt hemselven veranderende/te weten/ grover alst vā natueren behoort/gelijc inden genen die veel in strēge herde lochten eñ winden zijn verkeerende/ daer door de conduyten sluytende/ so het bloet eñ den geest vergrovende : Desgelijcken door die contrarie sakē het bloet versubtijlende/het bloet wort ooc onnatuerlijc gemaect door het toe vermengen van eenige ander humoren/eñ dat in diversche manieren vā Cholera, Phlegma oft Melancholia hen met den bloede vermengende.

Vanden sanguinen eñ bloetrijcke natueren.

Nature eñ conditie des sanguinen.

Die sanguinen zijn werm eñ vochtich van naturē/daer mede die locht gelijc zijnde/indē Lentē heerschappende/ sy zijn wel met vleesch beset/int aentasten werm eñ saecht / vā tamelijcker statueren/redelijckē met hayr beset/ die hayren des hoofts siē uyten swartē/ dē baert rootachtich/ blosende van colueren/die Aderē staen hem verheven/ met eenen grooten vollē eñ ruymē Pols/daer is goede verteringe/veel sweetende/lichtelijcken uyter nuesen bloedende/veel waters doort pissen lossende/den slaep valt hen lieffelijckē eñ soet / niet onnatuerlijcx daer in vertoonende / dan altemet tgene datse inden dach gehandelt hebbē/dese door lichte lochtachtige getempertheyt/so vertoonen hen veel indē slaep eenige roothept eñ genuechgelijcke dingen / hē dunct ooc dicwils datse vliegen/eñ seer snel loopē/ eñ dat door die sober eñ lichte humoren. Sy zijn haest gram ende verstoort / maer haest wederom gedaē/uyter naturē zijnse seer luxurieus/ dertel/ ende tot den dranc genegē/ haer goet veel met brootdronckenschap door brengende/etc.

Hinder des overbloedigen bloets.

Het overbloedich bloet causeert veel gebreken.

Dat bloet mach dē mensche door zijn overvloedichept veel hinders aenbrengen / principalijckē als haer die toegevoede homorē ende vochtichept met haer inde Aderen vermenckt wesende/boven haer gewoonte zijn vermeerderende/ het welcke niet en geschiet/ dan door

een

tē overvloedich etē eñ drinckē / door die overvloedichept des bloets wort hen het geheel lichaem beswaert / eñ by aldiē daer niet terstōt in versiē en wort door eē Ader te openē / eñ met ander evacuatien / so zijnse terstont uyt die overvloedichept veel sieckē verwachtende / als Quinantie / den huych / swellinge der Amādelē / alle die gebrekē der borsten / als inflammatien der Longē Peripneumonia genaemt / het Pleuris, die Hæmorrhoides, eñ ander gebrekē des fundaments: daer en boven de Aderē door de overvloedichept vervult weseñ / worden de conduyten ooc ghesloten daer door de derdendaechse Cortse ooc vermeerderende / eñ is haer altemet ooc met de Cholera vermengende / eñ hoe wel het selver geē materie der Cortsen en is / nochtans doetse die Cortse beswaren / door de verhittinge des bloets inde Aderē ontrent der hertē gelegē / eñ niet vervuylt zijnde / wort de Cortse ghenaemt Febris continens non putrida, dat is / Synochus citra Putredinem veroorsaect / welcke Cortsen onder de geslachten Ephemerarum gestelt worden / eñ so dat bloet inde Aderen is putreficerende so causeret een Cortse Continens Putrida ghenaemt / dat is Synochus cum Putredine, ende ooc ander geswellen mogen oorspronc upten bloede nemen.

Overvloedichept ende Vuylinghe des bloets causeren verschepden Cortsen.

Vande *Cholera Naturalis*, Cap. 8.

Die natuerlijcke vochtichepdt wort inde massa des bloets gevondē / den lichaem aengenaem eñ voetsel gevende / maer de onnatuerlijcke vochtichept / als de Cholera nō Naturalis, oft de Melancholia naturalis, dē lichaem noch profijt doende / maer geen voetsel gevende / so wordense de onnatuerlijcke vochtichept genoemt / eñ worden daerom ooc van dē bloede afgeschepden / eñ na haer eygen ontfangers geschict als voren verhaelt staet.

Cholera non Naturalis.

Die on natuerlicke Cholera is dan eē excrementū oft afscheptsel vande natuerlicke vochtichept / dat is / vande massa des ghekoockten bloets / als nu wesende onbequaē tottē voetsel des lichaems: maer nochtās / als verhaelt is / noch dienstelijcken / eñ is de Cholera twee manieren / naturael ende onnaturael / de naturael Cholera, of Bilis amara genaemt. Daerse haer natuerlijc wesen heeft / so isse van coluerē bleec ofte geele / eñ altemet ooc root / eñ hoe wel dese so verschepdē vā coluere zijn / eñ ooc ander bynamē na die coluere vercrijcht / wordēse nochtans al onder dē naem van Cholera begrepē / gelijc die bleēcke / die vā colueren den Citroenappel gelijc is / noemē sy Bilis pallida, ofte Citrina: die gele die wat meer blinckendē is / oft dē oocker vā colueren gelijc is / noemē sy Bilis Flava. De derde / dat is / de rode / dese is eē weynich nae den witten streckende / die noemen sy Bilis Rufa: de bleec gele voorsc. heeft haer bleechept vercregen door dien datter een weynich weyachtige vochtichept toe vermēct is / daer om isse wat bleecker eñ dunder / maer die ander Cholera Bilis Flava, dat is die oockerghele Cholera, is wat grover / want daer geen vermenginge toe en is / eñ is ooc geelder eñ heeter als die voorsc. also dat die bleeckgele Cholera alleen wat in droochte eñ vochticheden verschillen. Somma en is dē naem Bilis oft Cholera niet alleen te verstaen vande bleecke oft gele Cholera, maer ooc vande roode / als ghenoech verhaelt is. Sy neemt haren oorspronc uyt die verhittinge des bloets / eñ en wort niet alleē voortgebracht inde Lever / maer overal in haer Aderen / want na die ghetempertheyt der Leverē so zijn ooc haer Aderē getempert / also dat de natuerlijcke Cholera anders niet en is / dan als een schuymsel des bloets.

Cholera is tweederley.

Coluerē der Cholera eñ haer differenten.

Cholera harē oorsprōc.

Vande onnatuerlijcke *Cholera*.

Vande onnatuerlijcke Cholera, dat is / alsē haren natuerlijckē aert eñ regel overgetredē heeft / eñ dat na die hitte groot oft cleē is / wāt men sietse eerst in Vitellinam. Ten tweeden in Porraceam. Ten derden in Æruginosam, daer na in een ander Glastrum genaemt verkeerē / eñ hier na in eē gerechte Melancholiam, welcke ontaerdinge van Cholera oock door de toe vermenginge van ander humoren geschieden mach / eñ dat in verschepdē manieren. Inden eersten als de subtijle oft grove Phlegma daer toe is vermengende / dat dicwils gheschiet / eñ wort dā Cholera Maioris Famæ vā Auicenna genaemt / oft so wanneer haer de Melancholia is vermengēde met de Cholera, dat selden geschiet / wort dā Cholera Minoris Famę genaēt. Cholera Maioris Fame is tweederley / Citrina eñ Vitilina, want als haer de Cholera met de subtijle waterachtige vochtichept vermenct / soo wortse Cholera citrina, ofte Pallida ghenaemt / maer indien sy haer vermenct met de grove Phlegma, so wortse Vitellina genaemt / om datse den doeyer van eē ey gelijc is / eñ gelijc den doeyer tweederley gevondē wort / als den eenen bleec / den anderen rooder wesende / so is die Cholera, als boven verhaelt is / dē eenē bleec / dāder veel rooder wesende. De Cholera Minoris Famę is ooc tweederley / te wetē / als haer die natureel Cholera is vermengēde met de Melancholia, gecomen door de verbrādinge vande natuerlijcke Cholera, welck als verhaelt is inde Lever ende haren vaten met meer ander humoren worden voort gebracht / also dat elcke specie vā Cholera zijn eygē siecten eñ accidenten / so van binnē als van buytē zijn veroorsaeckende: want als ooc vorē verhaelt is / hoe dat door die verstoppinge vande passagie der Gallen / also dat die uyt haerder plaetsen niet en mach passeren / so isse haer selven lossende inde Mage ofte Lever / also door haer versprepdinge de Geelsucht veroorsaeckende / eñ indien sy die smal Dermē / oft dē Ileon lastich valt / so causeertse onlijdelijcke pijn eñ snijdinge inde Dermen. Desgelijcken mach dese Cholera Flava oorsaec wesen vā de derdēdaechse Cortse / sonderlinge buyten die aderen vervuylēde / door de bleecke Cholera, Pallida of Citrina genaēt / meest dominerēde indē beginsel vanden Lenten mettē bloede / sonderlingen indē jongen persoonē / waer duer de jonchept meest in desen tijt met de derdēdaechse Cortse gequelt wordē / sonderlinge daer dese humorē door verstoppinge tot Vuylinge eñ inflamatiē gecomē zijn / eñ dat buyten haer aderē: also

Cholera hare verschepden veranderinge / nae de grootheyt der hitten.

Cholera ōtaert door toe vermengen der humoren.

Seker ghebreken uyt Cholera voorts comende.

Pijn der Dermen.

Oorsaec vā de derdedaechse Cortse.

ooc de baſtaert tertiaē, Tertiana ſpuria genaēt/ om datſe uyt geē ſuyver Cholera encōt/ maer met wat ſubtile oft grove Phlegma vermenct is/ende indiē de Cholera Flava oft Rubra inde vatē vervuylt is/ſo veroorſaectſe ooc de brandēde Cortſe Cauſos genaemt/ voort brengēde raſernie/dollicheyt met vreēde geſichten/ voor dē oogē des nachts in dē ſlaep ſchromelicke eñ ydel imaginatien eñ beeldinge dē geſichte verſchijnende. De ander ſoorte van Cholera van harē natuerlickē aert afgeweckē/ als indē eerſtē Vitellina genaēt / mach deſe ooc behalvē de voorſc. oorſakē oorſprōc nemē/door eenige ongetemperde hitte alſo vergrovē/eñ een vierige eñ doeperachtige coleur aennemē/eñ indiē deſe tot putrefactie comt/ſo verwectſe ſeer brandēde Cortſen/deſe is heeter als de gene die voren verhaelt is.

Bilis vitellina.

De navolgēde ſoorte vā Cholera wort Praſſina genaēt/om datſe dē Prey in groentē gelijc is. Deſe wort gemeēlickē in de Mage uyt onbequaē/verdorvē oft uyt rauwe cruydē/als ajuyn/Looc/Prey/Bieſtlooc/hofkerſſē/ Koolē/ Beet/Kervel/eñ Peper veroorſaect/want als deſe vāde nature niet volcomelickē gekooct en wordē/ſo zijnſe veranderende in eē groē Preyachtige coleure eñ Cholera, welcke int opbrekē eē groote bitterheyt indē mont brengt/ deſe quade grove Preyachtige Cholera vercrijcht altemet haren oorſpronc/door groote hitte der Magē/der Leverē / oft harē Aderē/alſmē dicwils ſiet geſchiedē inde groote ſtrēge ſiectē: eñ Hippocrates ſeyt/indiemē de ſelve door het brakē is loſſende/is periculoos eñ dootlickē/eñ nu blijvēde in haer bitterheyt/ende datſe door die uyterlicke hitte als de hittige daghen/oft door tvermeerderē der inwendiger hittē vermeerdert wort/ ſo verandertſe in eē ander / eñ noch booſer vuylicheyt Æruginoſa genaēt/deſgelijckē/ſo wort de onnatuerlicke Cholera Bilis vitellina genaēt/door de voorſc. oorſaken verandert in een Cholera porracea oft Æruginoſa, welcke Æruginoſa alle ſoorten van Cholera in booſheydt te boven gaet/welcke Æruginoſa ooc veroorſaect mach wordē door de verbrandinge vande preyachtighe Cholera: eñ is deſe Æruginoſa dē ſpaēs groē gelijckeñ vā coleurē. Sōma de Cholera praſina oft Porracea wordē als verhaelt is in een heete Mage veroorſaect/door tgebruyc vāde heete cruydē voorſc. Maer die ſpaēſgroenige Cholera Æruginoſa genaēt/geſchiet door de hooge verbrādinge vā de Cholera, eñ is daerom ooc heeter als eenige ander ſoortē vāde Cholera: Daer is noch een ander ſoorte van Cholera vande Latinē Bilis fuſca, vāde Grieckē Iſatodes genaēt/vā coleurē dē cruyde Iſatis oft Glaſtum, dat is dē weet oft paſtel gelijc zijnde/dat is/vā verwē bruynroot oft na dē ſwartē ſiende : welcke nu op het hoochſte gebrāt zijnde/ ſo verandertſe in eē gerechte Bilis atra, welcke ſoorte vā Cholera eenē veninigē aert aengenomē heeft/daerom het lichaē vuyle plagen aenbrengende/ die al meeſt niet te geneſen zijn : Oft met ſwaricheyt geneſen wordē/als dē Cancker/dē wolf/de voort etende Vlceratien Phagadena genaēt. Het mētagra, morphœa, carbunculen/ S. Anthonis vier oft Saceriguis: deſghelijcken den Omloop Zoſter ofte Zona ghenaemt.

Bilis praſſina ſeu porracea

Hip lib. 2. cap. 59.

Praſſina verandert haer in Æruginoſa cholera

Bilis fuſca.

Ongeneſelicke ſiecten uyt bilis atra voort comende.

Vande Cholerijcke perſoonen.

De Cholerici zijn heet eñ drooch vā naturē/ dē vierē gelijc zijnde: inden ſomer haer volle cracht hebbēde ſonderlinge / inde jonge perſoone/door die Cholera zijnſe haeſt grā/ſcherp ſinnich/ingenieus. Sy zijn lanc eñ mager vā lichaem/uyt ſchijnēde van muſculē/eñ hoe wel ſodanige ooc cleyn van ſtatueren zijn / ſo zijnſe nochtans cloec/eñ ſnel in harē handel/recht op hen ledē gaēde/ſeer onruſtich eñ voortvarēde: haer coleurē in werme landē is veel bruyn verwich met wat roots vermengt / ſonderlinghe Owermt/ſōmige ooc bleec eñ geelachtich/rouwe vā huyt / met verhevē Aderen eñ Arteriē/ ſwertachtich hayr/daer de hitte wat groot is/ ſo is hen hayr gecrolt/ eñ wort hē over lancſaē grijs / maer door de hitte haeſt uytvallende. Maer hier in onſe landen hebben ſy veel eenen rooden baert/met geel haer/eñ dat alleen door de ſuyvere Cholera/ſy hebben onder haer veel havicx nueſen/dē Pols is hē ſnel eñ raſch / ſnel ter tongē/met een helle ſtemme/ de Vrine is in hē uytē geelē rootachtich/ eñ altemet Ockergeel/eñ dat na dē aert vā Cholera, eñ de hitte. In haren ſlaep ſienſe altemet vyerighe ende brandende dingen/Oorlogen/ſtrijdē/ ende kijven / oft ſommige door het oprijſen vandē vaporen/dunct hen datſe vliegen connen.

Vreemde geſichten der cholerijcken in harē ſlape.

De *Cholera* abunderende.

Daer de Cholera abundeert/ zijnſe int aenſicht eñ oogen geelachtich/den mont is hē bitter/de tōge drooge eñ dorre/met grootē dorſt/ weynich appetijts/veel walghinge/ dickwils brakende/veel geel oft groen Cholera, dē Camerganc is hen hittich ende ſcherp/ de Vrine/ geel/vyerich/ſubtijl eñ claer / eñ dat meeſt inde jonge cholerijcke perſoonē/ veel heete eñ drooge dingen gebruyct hebbende / ofte veel ſocticheyts/bitter ſoute oft ſcherpe dingen/ de heete ſonne/tgebruyc van Looc/Ajuyn/Prey/ Hofkerſſe/Scharley/Kervel/Beet/Coolen/ Moſtert/eñ dierghelijcke heete dingen zijn hem al contrarie als oock die ander heete ende bitter Cruydē/oft ſpecerijē. Sy moetē hē ooc mijdē vā alle verhittinge eñ uytdroogēde dingē/ als ſtercke exercitiē/wakinge/vaſtē/Venus dienſten/gramſchap/eñ van ſwaricheyt/wāt door ſulcke is tlichaē verhittende / uyt dorrende/eñ dat voort conſumerē vande natuerlicke vochtichedē/ten leſtē die crachtē geheel verlieſende.

De Cholera abunderēde verweet dieverſe gebreken.

Vande *Phlegma naturael.* Capit. 9.

De natuerlicke Phlegma en is anders niet dan een rau ongekooct bloet/van coleure wit/ oft als ſōmige willē/een weynich ſiende na dē rode/cout eñ vochtich vā naturē/ſoet vā reuc eñ ſmake/van naturē het bloet aldernaeſt/eñ mach doort kokē noch in bloet Oanderē / wāt dē Chylus die altemet inde Lever over is blijvende/eñ niet volcomelicken gecooct en wort/ wort een Phlegma genoēt/ eñ en wort niet als de Cholera, oft Melancholia met eē eygē vanc plaetſe

Phlegma haer beſchrijvinge eñ nature.

Phlegma mach doort koken noch in bloet veranderen.

plaetſe afgeſchepdẽ/ maer ſy blijft eẽ wepnich met den bloede vereenicht/ eñ daer mede over al paſſerende/op dat ſo wanneer tſelve die nature is vereyſſẽde/upt haer noch bloet gecooct mach wordẽ / daer en bovẽ wort dat verhitte bloet door haer getempert/deſgelijcken ooc de hittige Cholera,de cotẽ inde junctueren eñ gewrichten maectſe glat eñ tot dẽ roerẽ bequaẽ/ eñ hout die ſelve vochtich / die phlegmatijcke ledẽ iſſe voedẽde eñ cracht gevẽde/ deſe Phlegma oft rauwe ſapachtighe vochticheypdt vercrijcht haer eerſte beginſel in de Mage upt de eerſte kokinge/ in welcke ſommige deelen van den Chilo ſo geſtelt waren/datſe de ſelve inde tweede coockinge/ hoe wel nochtans de koockende nature der Lever Alteratrix genaemt/ daer met alle neerſtichept in was werckende/ nochtans in geen volcomẽ gekooct bloet op en heeft connen wercken/maer is tſelve in eẽ humore verandert/ gelijc zijnde eẽ rau ongecooct bloet/ ſomma gelijc de Phlegma inde Maghe haer eerſte beginſel is nemẽde:alſo ſy de Cholera eñ Melancholia inde Lever harẽ oorſprõc nemende / dat is de Phlegma neemt haren beginne voor het bloet/maer de Cholera eñ Melancholia met het bloet/ gelijc nu bovẽ verhaelt is/ſo vercrijcht de Phlegma oft rau ſapachtige vochtichept zijn beginſel upt een rau ongecooct bloet/maer die ander humorẽ als Cholera eñ Melancholia nemen oorſpronc upt dat hooge gekoocte bloedt: men ſiet deſe koockinge des bloets in ſeer verſchepdẽ coockinge geſchiedẽ/ eñ dat na dẽ Chylus bequaẽ oft onbequaem / ooc wel oft qualijcken opgewrocht is geweeſt/wãt daerna ſal tbloet ooc bequaemelijckẽ oft onbequaem gecooct wordẽ/wãt d'eẽ noch geheel rauwe eñ ongekooct is/de ander/ een wepnich gekooct/ de derde/ half gekooct/ de vierde/ noch wat hooger ghekooct zijnde/ daerõ wepnich vã dẽ natuerlijckẽ bloede verſchillẽde: eñ nu dus ongekooct/of half gecooct weſende/ſo voerenſe den naem van Phlegma, maer nu aldernaeſt dẽ bloedẽ gelijckende/mogen Ichor oft Cruor genaemt worden.

Onghelijck gheſchiet de kokinge des bloets.

Ichor oft Cruor wat dat is.

Vande onnatuerlijcke *Phlegma*.

Phlegma ontaert in verſchepdẽ manieren.

Als die natuerlijcke Phlegma upt haer ſelfs nature eñ weſen/ oft doort tvermengen vã eenige ander humoren is ontaerdende/ ſo wortſe eẽ onnatuerlijcke Phlegma genoẽt/ het welc in verſchepden manierẽ geſchiedẽ mach:want ſy mach alſmen bevint in een waterachtighe vochtichept veranderẽ / als die Mage niet wel en kooct/ welcke het ſpeecſel genoech te kennẽ geeſt:deſgelijckẽ in een ſubtijl windige vochtichept/ooc in eẽ ſlijmige vochtichept Mucilaginoſum, oft noch meer vergrovende / wortſe Phlegma Gypſeum genaemt / als ooc den Vitreu, daer en bovẽ mach de Phlegma ooc verbuylẽ eñ altereren/ eñ ſo veranderen in eẽ ſoute bracke ende corroſivige humore: de tweede oorſaec dat die Phlegma doet ontaerden/gheſchiet doort toe vermengẽ van ander humorẽ/ die haer van buytẽ daer toe vermengẽ commẽ/ als het bloet / Cholera oft Melancholia:eñ aldus na de opinie Auicenne zijnder achtderley ſpecien vande onnatuerlijcke Phlegma: na die meeninge Galeni,vierderley/nochtans ſchijnt dat Galenus ſommige plaetſen die ſoete onnatuerlijcke Phlegma voor geen Phlegma,dã alleẽ excrementẽ aennemẽ en wil/maer Hali Abbas belijter vierderley te weſen : als die ſoete/ ſoute/ſuere/ende die glaeſachtige Phlegma.

Vã de ſoete onnatuerlijcke *Phlegma*, Pituita Dulcis.

Nature vã deſe ſeer ſoete Phlegma.

Die ſoete onnatuerlijcke Phlegma met den bloede vermenckt weſende/is die natuerlijcke Phlegma aldernaeſt/maer ſchijnt om haer ſoetichept willẽ eẽ wepnich heter te zijn/eñ is ooc onſmakelicken/alſmen altemet wel doort upt ſpygẽ merckẽ mach/welc daerõ als geſept is/ Galenus op ſommige plaetſen voor geẽ Phlegma kennen en wil / dan alleen voor een excrementũ eñ uptſupveringe:deſe Phlegma maect den menſch ſeer ſlaperich/droomich/traech eñ onbequaem.

Pituita Vitrea, dat is een glaeſachtighe Phlegma.

Nature vã de glaſachtige Phlegma.

Phlegma Vitreum is deſe na dẽ glas haren naem voerende/om datſe dẽ geſmolten glas ſo in gewichte / als ooc in colueren gelijc is/ſy is grof/eñ die coutſte humore vã allen : want in een werme plaetſe liggẽde / en machſe in haer ſelven niet werm wordẽ / noch en iſſe ooc door haer herdichept / taeyhept eñ couthept de natuerlijcke operatien eñ crachtẽ der medicamẽten niet gehoorſaem/ noch en laet haer van de natuerlijcke hitte oock niet overwinnen/ noch tot putrefactie brengẽ/ ten ware ſommige vã hare weecſte deelẽ/alſo datmenſe niet lichtelickẽ als ander humorẽ rijpen oft bereydẽ mach/ maer met veel meerder moeyten eñ ſwarichеden : ſy grijpt meeſt haer plaetſe int thooft/ Maghe ende Dermen:aldaer die ſelve ſware tormentẽ eñ pijn aendoende/het Colica Paſſio eñ Iliaca cauſerende/moeyelijcke camergangẽ ende den Teneſmus verweckende / de Mage haren appetijt benemende/ eñ walginge aenbrengende/ het Colica ende ooc het Teneſmus hier door veroorſaect/machmen alderbeſt met ſcherpe Cliſterien verſoeten.

Sware accidentẽ veroorſakẽ upt deſe glaſachtige Phlegma.

Vande ſuere *Phlegma Acidum* genaẽt.

Nature eñ operatie vã de ſuere Phlegma, eñ vercrijcht haer ſuerichept als de Melancholia inde Mage met de Phlegma vermengt.

Pituita acida , is vã ſmaecke ſeer ſuere/wãt ſy is genoech dẽ Azijn of tſap van Citroenen gelijc/ of den onrijpen wijndruyven:deſe en is ſo cout niet als die voorſc. ende couwer als de Phlegma dulſe : deſe heeft oock als de ſoute Phlegma haer plaetſe inde Mage/ eñ valt die ſelve door ſtekende pijn ſeer laſtich / want om dat die Mage ſo gevoelijcken is/ſo en machſe die groote ſuerichept niet verdragen : alſmen deſe doort braken is loſſende/ſoo wortſe door haer groote ſuerichept wel bekent / want int loſſen ſo maectſe de kele/den geheelen mont/ſo eggich eñ tſamen treckende/ al oftſe ſuere onrijpe appelen gegeten hadden/oft al haddenſe verjuys inden mont gehouden : daerom daer deſe inde Maghe ſtede grijpt / verweckt ſe eenen grooten appetijt / diemen den Hons honger oft Appetentia canina noemt/de bevruchte vrouwen dicwils inde drie eerſte maenden

quellende / ſonderlinghe van een meyſken bevrucht zijnde/ooc veel walginge/ rommelinge eñ oprispinge cauſerende/eñ indiē deſe humore inden lichaem verbuylt/ veroorſaecktſe de Cortſe diemen Epiala noemt.

Pituita Salſa, dat is eē ſoute *Phlegma*.

Phlegma ſalium, vercrijcht haer ſoutichcheyt principalijcken uyt tweederley oorſaecken:tē eersten uyt die vervuylinge vande Phlegma, want die vervuylinge maect in haer eē ebulitie oft opſiedinge/ daer door brengende eē deel van deſen tot vervuylinge / alſo inde ſelve een ſoutichheyt veroorſakende: wāt daer die vochtige materie met een aertſe tſamen vermenct zijn/eñ die brandēde hitte inde grove aertachtige deelen haer plaetſe genomē heeft/die ſelve verbrandende / is alſoo een ſoutichheyt daer in veroorſaeckende. Alſmē ooc is bevindende de catarren haer ſoutichheyt te vercrijgē/door die verbrādinge die daer door de verhittinge der Lever geſchiedēde is inde Phlegma, inde coude Mage voortgebracht / ſomma die ſoutichheyt neemt haer plaetſe inde grove verbrande aertachtige deelen/waer vā die hitte eē wercmeeſter is. De tweede oorſaec is geſchiedende door het toe vermengen vā een ſeroſe oft weyachtige vochticheyt die door harē ſoutē ſmaec dieſe by haer heeft de Phlegma ooc ſout maect: maer dat Auicenna ſeyt dat die Phlegma haer ſoutichheyt is vercrijgēde door eē vermenginge vande Cholera, en wort vā de geleerde niet aengenomē: maer die twee eerſte meningē eñ bewijs redenen zijn met Ariſtotelū, Galeno eñ Theophilo accorderēde/eñ indiē deſe ſoute delen in eenige partien des lichaems inſinckēde eñ ſtede grijpende zijn / ſo veroorſakenſe daer groote cnaginge/de huyt ten leſten beſmettende met veel vlecken eñ ſchubbē als het Mentagra, Impetigo, ruydicheyt met juecſelen / ende door het vermengen vā ander vuyle humorē/ oft Melancholia cauſeertſe Lazerie/ den Herpeta/eñ dē voort etēden Phagadena, dē worm genaemt/ die ſoute Phlegma inde Mage ſtede nemende/maeckt daer grooten dorſt/ met clagende pijn der magen. Wt die ſeer ſubtijle/eñ vaporueſige Phlegma, ſo veroorſakē die windige tumoren/ eñ Apoſteumen/oft onpijnlijcke geſwellen diemen Oedemata noemt.

Oorſake vande ſoute Phlegma.

Ariſtol. 2. Meteologi, corum. Theophilus Philoſophus ſaporibus.

De ſoute Phlegma cauſeert vele ſware accidenten.

Wt die ſeer rauwe/ſlijmige eñ muſcilaginueſe Phlegma, veroorſaecken ons die gheſwellen Steotomata, Melliccrides, eñ meer ander glāduloſe gheſwellen.

Vande phlegmatijcke perſoonen.

Natuere vā de Phlegmatici.

Die Phlegmatici zijn cout eñ vochtich van naturē / eñ zijn dē water gelijc inden winter vermeerderēde/ haer meeſte cracht hebbende/ eñ dā haer cranchedē voortbrengēde/ deſe zijn vet van lichaem/de Aderen in haer benout/eñ verborgē/ eñ indē tijt des latēs quaet om vinden: ſy zijn wit/eñ bleec vā verwen / die hayrē des Hoofts zijn wit altemet wat na dē ſwertē ſtreckende/ooc blont oft bleecgeel: den Pols is hen traech eñ lancſaē/ deſgelijckē haer ſprake: ſy zijn ſlaperich/ volgepeyſē/niet ſtout oft niet haeſt gram/noch niet hartneckich/noch obſtinaet/niet luxurieus/oft bedriechghelijcken als den Cholerijckē/ ſy verlieſen vroech haer hayrē/eñ wordē haeſt caelcoppich/eñ dat door die terichheyt der deelē eñ plaetſen/welc het voetſel voor de huyt bequaē zijnde/om thayr daer wt te doē groeyē / niet en connē coockē eñ bequaē daer toe makē: de Vrine is wit/geen oft weynich rootheyts ende colueren hebbende.

Van haer droomen.

Sy droomē veel van vochtige dingē/als vā water/vorſt/ſneeu/eñ diergelijcke dingen/als datſe hen water maken/int water vallen/ oft thooft met water beſprengē/ofte datſe haer in de badtſtovē waſſen/ eñ ſulcke dromē geſchieden in hen meeſt indē eerſtē ſlaep/ al uyt welcke droomē den medecijn dicwils oordeelē can dat hen veel Phlegma upten hoofde achter na dē Hals/na de Kele/ Longe/eñ na de onderſte deelen des lichaems is ſinckēde: deſgelijckē ſo wāneer hē dicwils indē ſlaep is vertoonēde/ regē/hagel/ijs/eñ ander vochtige dingē/geeſt ons al tſamē een overvloedige vochticheyt te kennē/of veel taey phlegmatijcke vochticheyt des lichaems/eñ indiē haer indē ſlaep altemet is dunckende/datſe verſmorē of verworgē/ of dat haer ſprake benomen wort/ ſo zijnſe in perijckel in eē Quinantie te vallē/ in ſwaricheyt der tongē/ſonder die ſelve wel te connē bewegē eñ te roerē/oft in een ſlaepſiecte Lethargus, oft Popelſie/eñ hier van geeſt ons Galenus eē exempel vā eenen die gedroomt hadde dat zijn eē been in eenen ſteen verandert was/eñ is hē tſelve door het toe vloeden van coude humoren in een Paralyſis gevallen.

Daer de *Phlegma* is abunderende.

Daer die Phlegma is abunderēn/zijn altijt vochtich van monde eñ veel ſpyende/weynich drinckēde/ſy zijn ſeer ſlaperich/traech eñ luye/ in allē haren ledē ſeer ſlap / ſonder appetijt/eñ traech int verterē / ſy zijn ſeer bleec van colueren/cout van lichaem/den camerganck is hen weec/niet ſeer ſtinckende/haer oogen zijn veel bedregē: de hayrē eñ nagelē zijn ſnel int waſſē.

Regiment van eten ende drincken.

Aengeſien dat de Phlegma meeſt oorſpronc is nemende door tgebruyc vā ſeer coude vochtige eñ viſcoſe ſpijſe/weſende ſeer quaet om te verterē/ſonderlinge eē coude Mage hebbēde/ eñ dat meeſt indē winter/eñ in oude perſoonē/ aengeſiē dat daer ſo veel hinders uyt is comēde: ſo moet ic hier wat ruymer mentie daer vā makē/haer eenē regel voor ſtellende/ waer na ſy haer bequamelijckē ſullen regulerē/eerſt vā den broode ons beginſel nemende.

Het broot ſal zijn van ſuyver terwe/oft vā goeden rogge wel gedeeſēt/eē weynich geſoutē/met eē luttel anijs oft venckel ſaets daerin vermenct/ van pas gebackē/eñ mijdē alle paſteyen/vlaeyen/koecken/taerten raſſoelen/ eñ ander ongedeeſemt broot.

Haren dranc ſal zijn goeden ſuyveren ouden ende een weynich hertachtigen wijn/ oft goet bier tamelicken out/eñ claer/ met wat alſems daer in gebrouwē/oft gebruyckē altemet goeden oudē Mede/ met het gebruyc van water/

ofte

oft eenige appel oft peerdranc: oft van Crieckē oft kerſſen gemaect/ alſmen veel in ſommige landen int gebruyc heeft/ ſalmen al mijden.

Van het vleeſch.

Van alle grof/ hert eñ out vleeſch/ als oſſen/ koepen/ ſtierē/ verckens/ wilde verckens/ herten hinden vleeſch geſouten/ gerooct oft ongerooct ſullenſe haer mijden: voorts wachtē vā alle water-vogelē/ dat is al wat geſlotē voetē heeft/ als Ganſſen/ Swanen/ Enden Scholvaerſſen/ Telingen/ Waterſneppē/ eñ diergelijcke meer/ ſonderlinge out zijnde/ ooc ſullenſe ſchouwen/ alle vogelen met lange halſen/ als Reyghers/ Ooyevaers/ Quacken/ Pauwen/ Cranen/ Putoren oft Rooſdompē: deſgelijckē alle oude eñ ongeſneden ſchapen/ want deſe al tſamē geen goet voetſel en geven.

Sy ſullen verkieſen jonge Hamelen/ Geytkens/ Calveren/ jonghe Hoenen eñ Capoenen int wilt haer aes ſoeckende/ jonge Duyvē int wilt vlieghende/ velthoenderen/ Phaſanten/ Meerlen/ Sneppen/ eñ ander cleen wilde vogelkens. Item de vleugelen van Ganſen ende Enden/ mogen ſy wel eten/ de Hennen eyeren weec geſodē/ eñ geen herde noch in pannē gefrijt en ſullenſe gebruycken.

Vande viſſchen.

Sy moetē hen wachtē van alle herde ſlimige viſſchen/ ſonderlinge in ſtilſtaende waterē/ vuyle poelen eñ moeraſſige grondē gevangē/ deſgelijcken die Schollen/ Pladijſen/ Botten/ Rochgen/ Elebotten/ Lengen/ Cabbeljauwē/ Elſten/ Salmen/ Spierinc/ Herinc/ Buckinc/ Louwen/ Garnaet/ Stuercrabben/ Aelviſch/ Palinc/ Moeſſelen/ eñ Oeſters/ want alle deſe ſullenſe mijden oft ſober ghebruycken. Den Houtinck/ Zeehanen/ Herders/ Moelenaers/ Wittinck/ Geerviſch eñ Poſtkens/ mogen ſy tamelijcken gebruycken/ ooc die cleyne revier viſkens in lopende revierē/ in clare ſantgronden gevangen/ ſonderlingen die met ſchubben beſet zijn.

Vanden keeſe.

Alle manierē vā keeſe ſullē ſy mijdē/ nochtās jōc zijnde/ en is hy die Mage ſo hinderlic niet/ maer te lichter om verteren/ want hoe hy ouwer/ ſcherper eñ heeter is/ hoe hy de Borſt/ de Mage/ met oock de nieren eñ blaſe hinderlijcker is/ hoe hy ſcherper eñ heeter op de tonghe valt/ hoe hy meerder dorſt/ eñ benouthеyt op de borſt is aenbrengēde/ eñ quader int verteeren is/ die Aderen Meſeraice, de Lever eñ alle de paſſagie der nieren verſtoppende/ tgraveel eñ den ſteen veroorſaeckende/ eñ beſwarende/ de Cholera verſcherpende/ eñ die melācholia vermeerderende/ die vuylicheyt inde dermen verdroogende/ eñ dē camerganc ſtoppende/ dē verſſchē gemaecten keeſch wort bequamelijcſten voor den eten gebruyckt.

Die cruyden hen bequaem zijnde/ Mentha/ Savie/ Peterſelie/ Origanū/ Cuele/ Hyſſoop/ Saturey/ Thymus/ Mageleyn/ Roſemarijn/ Bornaſie/ Bugloſſe/ Endivie/ Cichorey ende Patientie/ ende diergelijcken meer.

Vande *Melancholia*, Capittel. 10.

Melancholia wat daer by verſtaen wort.

DAt woort Melācholia wort in verſcheyden manierē genomen eñ verſtaen/ wāt altemet wordet voor eē ſiecte/ ſomwijlen voor een ſwaricheyt des gemoets/ eñ ten derdē voor een humore genomē: eñ neemt in ons aldus haren oorſpronc met die ander humorē/ die verteerde ſpijſe nu uyte Mage ende Lever gecomen zijnde/ wort den ſelven Chylus daer voort opgevrocht eñ verandert in vier humorē/ als genoech beweſen is/ ſo is tſubtijlſte/ eñ het meeſte gecoocte deel hē in Cholera handerende/ dat nu middelbaer vā ſubſtātien/ eñ bequaemelijcken gecooct is/ verandert hē in een natuerlijc bloet/ het minſte gekooct eñ oock in weſen verandert/ van ſubſtantie wat grover/ verkeert hem in Phlegma, niet dat deſe humore qualijcken gekooct is/ maer datſe minder als het bloet oft Cholera gekooct is/ nochtans na dē eyſch der Phlegma/ ſo iſſe genoech gekooct/ eñ dat om te mogen voeden eñ te onderhoudē die phlegmatijcke deelē/ als bovē verhaelt is/ eñ nu die aldergrofſte deelē vā deſen te gronde ſinckende/ als een giſte des bloets/ wort die natuerlijcke melancholia genaemt/ eñ by den Latijnē Melancholia naturalis, Melancholia Fecalis/ eñ Melancholicus Sangius ghenaemt.

Melancholia haer oorſpronck.

Melācholieſe eñ die ander humoren harē oorſpronck.

Melancholia Naturalis.

Melancholia naturalis haer beſchrijvinge.

De Melancholia naturael en is anders niet dan dat giſtachtichſte/ eñ grofſte deel des natuerlijcken bloets/ van colueren bruyn/ dat is na den ſwartē ſiende/ van ſmaec ſuerachtich: wāt deſe is noch met wat bloets vermēct/ om ſo zijnen meeſten ſueren ſmaec te breken/ ende dē ſmaec gelijc verjuys ſoude ſmakē/ als daer eē weynich honich/ oft ſuyckers onder ghemēct waer. Sy is vā naturē cout eñ drooch/ eē vyant der blyſchappen: een deel van deſe melancholia/ te weten/ het groofſte/ is nae de Milte voor haer voetſel paſſerēde/ d'ander wat ſuyverder eñ ſubtijlder/ is met het bloet inde Aderen paſſerende/ om voor de melācholieſe partien een voetſel te weſen: deſe natuerlijcke melancholia op der aerden vallende/ en doet die aerde niet oprijſen/ al oftſe met eenē heefdeech vermenct waer. De Cortſen wt deſe melācholia veroorſaeckende/ vereyſſen verwermende eñ verſubtijlēde medicamentē/ eñ dat om haer grovicheyt/ maer om die groote droochte die daer onder ſchuylende is/ ſalmen ten eerſtē humecterēde eñ ververſſchēde moetē gebruyckē.

Melancholia haer natuer eñ dienſten.

Cortſen uyt melancholia haer remedien.

Vande onnatuerlijcke melancholia/ Bilis Atra genaemt.

Vierderley melancholia

Oorſaken vande ontaerdinge der melancholia ende nature

Die onnatuerlijcke melancholia wort alſoo genaemt/ om datſe die nature inden lichaē cōtrarie is: eñ wort in vier ſpecien ghedeelt/ die eerſte ſpetie geſchiet/ ſo wāneer de natuerlicke melancholia dagelicx in dē geſonden lichamen aengroyende is/ eñ daerin haer ſelven veranderende/ tſy uyt vervuylinge/ ofte door uyterlicke hitte verbrandende eñ verdorrende is tot aſſchen/ twelc geſchiet uyt die ſeer ſwerte ende grove humorē: deſe is in haerſelvē blinckende als peck/ ſuerachtich van ſmake/ op die aerde vallende/ iſſe op ſiedende al oft azijn waer/ eñ is rijſende eñ heffēde als dē heefdeech/ onſmakelijckē voor alle dierē/ die muyſen oft vliegen

en

en willens niet proevē/eñ wort sulcke melancholia ooc voortgebracht / so wanneer die natuerlijcke melancholia voorsc. lange inden lichaē blijft/eñ haerselvē niet en is lossende/sienlijckē oft onsienlickē/als door uyt aessemingē/maer wort daer verandert/vervuylt eñ ghecorrūpeert/want als Galenus seyt/als die humorē oft vochtichheyt wat te seer verhit is/het sy door putrefactie/ oft door inflammatie der Cortsen/ so veroorsaectse die melancholia: In summa/ als dā verhaelt is/so ontaert die melācholia door putrefactie/ oft door inflammatie / door die putrefactie soo vercrijchtse eenen scherpen/wreeden sueren smaec/ tsamen treckende/alsmen inden gal appelen/ oft middelschorssen vande eyken boomē doort knouwen soude mogē smaken: maer door die hitte ende brāt ontaert zijnde/so vercrijchtse meer scherpheyts eñ bytende crachten / daer door den lichaem seer lastich vallende.

Die tweede specie.

Die tweede specie vā melancholia geschiet door die verbrandinge vāde Chorea, welc boven alle ander humoren seer haest verbrandēde ende verbijtende is / sy is subtijlder als die voorgaende/scherp eñ bytende vā smaec/eñ al eer die Cholera Pallida oft Flava haer selvē cā ontaerden in die gherechte melancholia Atra bilis genaemt/so moetse eerst haren natuerlicken aert af leggen/ende haer transmuteren in Choleram Vitellinam, daerna in Porraceam/ ten lesten in Aeruginosam, waer van wy inde cholerijcke humoren vermaent hebben / ende als nu die Cholera Flava oft Lutea door die verbrādinge in die melancholia Bilis Atra gevallen is/so ist die quaetste van alle andere/eñ is dese ooc den pec door zijne swartgele schijnende glans van colueren gelijc/door zijn vierige deelē eñ zijn dichte tsamē gevoechde materie upten swerten verthoonende / daer dese materiē nu niet gloepende noch vierich en is/ verthoontse haer als den Ebulus oft vlierbesijen/dat is/swartverwich/wiens sapachtige vochtichheyt die handen met een swartachtige bloetverwige coluer is besmettende/eñ indien nu die selve humore begint te inflammeren eñ verhitten/so vercrijchtse een coluere den gloepende gout gelijckēde/ maer nu te seer ontsteken eñ verhit/brenctse den mensch in eē dollicheyt eñ rasernie/ maer in alles nu tamelijcken getēpert eñ gematicht/so maectse den mensch ingenieus eñ cloecksinnich.

Melancholia haer maniere int ontaerden.

Die derde specie.

Die derde specie vande onnatuerlijcke melancholia is geschiedeñ/door die vervuylinge/ oft ooc door die verbrādinge des bloets/ welc bloet dicwils tot vervuylinge comt in de jōge werme eñ vochtighe natueren/als inden sanguinen eñ bloetrijcke personē / eñ dat meest in dē lenten / als haer die humorē meest zijn vermeerderēde/ eñ verstoppinge causerende/sonderlingen daer een misbruyc in eten eñ drincken is geschiedende/oft onbequame spijse ende dranc genietende/ooc door eē subitige vercouwinge in eē verhit lichaem/die conduytē sluytende/als ooc dicwils geschiet na groote exercitien/oft heete badinghe/hē in subitelijcken in eē coude locht begevende/oft hē niet cout water van buyten oft van binnen hen haestelijcken te vercoelen/in alle overvloedichheydt van eten eñ drincken te leven / oft eenige gewoonlijcke exercitien eñ oeffeningen te ontwennen/ door al welcke verhaelde oorsaecken die conduyten eñ Ademgaten / daer hem dat bloedt door gewent was te verlochten/eñ hen selven van alle vuylichheyt/eñ quade vaporen te reynigen/moet nu nootsaeckelicken door die verstoppinge vervuylen/ eñ van binnē die levēde geestē besmettē/ also dat door die verstoppinge veroorsaect wort meerder verhittinge der Leveren/ door wiens hitte tbloet is vergrovende ende verbrandende: den smaec van dese melancholie is soutachtich / eē weynich na dē soeten streckende/ wāt selden dat het bloet geheel geputreficeert wort/daerom ooc altijt een weynich soeticheyts behoudeñ/waer door die melancholia uyt die verbrandinge des bloets veroorsaeckt/ wort booser geacht/ als die uyt vergrovinge des bloets comt.

Oorsakē deser specien.

Den smaec van deser Melancholia

Die vierde specie.

Ten vierdē/so mach die onnatuerlicke melancholia harē oorspronc nemē door tverbrādē vāde grove Phlegma, als door eenige stercke oorsaeckē verdorvē zijnde/ofte uyt die verbrandinge tot asschen gecomē: dese behout eenen soutē smaec/eñ datse uyt die grove Phlegma voort comt/ wort merclickē bevonden uyt die veranderinge van sommige siecten: want de Cortse Febris Erraticæ genaemt / eñ ooc die dagelicse Cortsen/zijn haer selvē altemet in eē vierdaechse Cortse veranderende / eñ dat om dat haer die Phlegma is veranderende in melancholia. Item de Scirrhi nemen haren oorspronc uyt die taey Phlegma eñ melancholia/ eñ ten lesten haer geheel veranderende in eenē melancholuesen Scirrhus / wiens transmutatie haest geschieden cā door die gelijchheyt diese met den anderen hebbē/wāt die grove Phlegma aldernaest de melācholia vā aert is. Hier mede dit nu verlatende/salmen hier van seker sieckten ende accidenten verhalen/die uyt dese melancholia haren oorspronc nemen: want in dien die melancholia diemen Bilis Atra noemt in haer aertachtige deelen comt tot putrefactie/eñ so is verhittēde eñ beroert wort/so volgen daer geduerige Cortsen uyt/altemet so en comptsē niet tot putrefactie noch verhittinge/ noch tot beroeringe/eñ veroorsaect dā Febrem Erraticam / welcke Cortse geen seker orden en is houdende. Maer sose inde vaste deelen/dat is in Corporis Habitum gesonden wort / sonder vervuylinge/so veroorsaect daer wt eē besmettinge Elephātiasin oft Lazerie/maer niet vervuylende/veroorsaeckt die Quaerteyne. Maer datse nu alleen in eenighe deelen des lichaems stede grijpt/so veroorsaectse dē Cancker: tussen vel eñ vleesch vergadert liggende/ causeert een bevleckinghe der huyten Vitiligo genaēt: indiēse nu inde Mage valt/ verwectse door haer suericheyt dē appetijt: maer indiē het rootmelisoē wt dese humore zijnē oorsprōc neēt/so ist dootlickē als Hippocrates verhaelt.

Door tverbrandē van Phlegma, causeert een Melancholia Exempelen.

Atra bilis haer accidēten.

Melan-

Melancholici haer natuere.

Die Melancholici zijn cout eñ dꝛoge vã naturē/ die aerde gelijc zijnde: haer ure is inden avont beginneñ/ inden herfſt vermeerderēde/ ende haer meeſte cracht crijgende/deſe zijn gemeenlijckē cleē vã ſtatuerē/bꝛuyn eñ rootverwich weynich couwē verdꝛagēde / eñ zijn doꝛ eñ mager van lichaem / weynich ſlapende/eenichept beminnende/ſwaermoedich/vol phãtaſien/bedꝛiechgelijckē/ heymelijckē hatende/ gierich/wantrouwende/ ſchꝛomende/haer leven altemet in ſwarichept eñ verdꝛiet eyndēde/in harē ſlaep ſienſe veel phantaſien eñ gheſichtē/ als hier aēvolgēde verhaelt ſal woꝛdē.

Vande overvloedichept der melancholien.

Die daer abunderende zijn vãde melancholieſe humoꝛē/hebben hitte inde Mage/ ſy zijn heethongerich/eñ hebbē eē roocverwige colure int aēſichte/het lichaē cout int aentaſtē/wt ſchijnēde muſculē/eñ grof vã bloede/de Milte is hē benout/eñ pijnlijckē met windē vervult/ ſwaermoedich vã geeſte/opiniatich/ phantaſerende/haeſtich/veel ſuere opꝛiſpinge lijdēde/ de huyt is hē dicwils ſeerich met bꝛuyne vlecken eñ ſchelſerē beſet/tot Venus genegē/maer haeſt gepaeypt/die vrine is gemeenlijck vã coluerē wat bꝛuynachtich oft coꝛſtaengie bꝛuyn waer/in harē ſlaep vertoonē hē veel aertachtige dingē/doncker eñ ſwarte geſichtē/ſwarte menſchē/duyvelē/doodē/in doncker plaetſē te vallen/dꝛoeſhept eñ vꝛeeſe aēbꝛengende: het welcke in hen geſchiet dooꝛ die duyſter melancholueſe humoꝛen hen ten hoofde climmende/ eñ die Herſenen haren geeſt verduyſterende. *Droomen inden Melancholici.*

Maniere haers levens.

Sy moetē hen wachten vã grove/ herde eñ ſware verterende ſpijſe / die haer haeſt in een grof bloet ſoude mogē verkeerē/als oſſē/ ſtierē/koeyen/bockē / hertē/oft hindē/tſy geſoutē oft gerooct/ſonderlingē out zijnde/vooꝛts alle vleeſch eñ viſſchē verlatē / alſmē hier voꝛē den phlegmatueſē perſoonē verbodē heeft/eñ verkieſen hen alſulcke vleeſch / als hē daer toe gelatē woꝛt / de rapē met calfs oft jonge hamelen vleeſch gekooct/ is hen ſeer goet gebꝛuyct/ alle ſuere eñ ſoute dingē ſullē ſy ſchouwē / deſgelijcken alle vuyle eñ vochtige lochten/vuyle ſtinckende plaetſen/ alle ſwarichept eñ gramſchap ſullēſe vluchtē/ eñ voegē hē by genuechgelijcke perſoonen. Hier mede eyndende ons ſchꝛijven vande complerien eñ getemperthept der menſchen/ſal ons een weynich vande goede ende quade geſtelteniſſe des menſchelijcken lichaems verhalen.

Vande wel gediſponeerde lichamē.

De lichamē in goede gedaēte weſeñ/zijn vã goede verteringe/eñ hebben eenē goedē ſmaec in tgene datſe nutten: noch en zijn daer niet vã beſwaert/den honger oft appetijt hout zijnen bequamen tijt/met eenē natuerlijcken doꝛſt/ſy zijn blygheeſtich / eñ ſchoon van colueren/met geruſte ſlapen/ eñ zijn tamelijcken met vet beſet/weynich nieſen eñ gruwen/het watermaken eñ den camerganck hebben in alles haren natuerlijcken ganc/ het gaen eñ de oeffeningē des lichaems en valt hen niet moeyelijckē / eñ vooꝛts alle hare vijf ſinnekens zijn alteſamen haren natuerlijcken handel volbꝛengende.

Vande ongetemperthept des lichaems.

Daer de lichamē ongetēpert eñ tot eē veranderinge gecomē zijn/ſo vintmē alle die vooꝛhaelde tekenen contrarie/want daer en is geē begeerte tot etē/eñ vã weinich etēs beſwaert/ want ten cã niet verteeren/eñ hebbē ooc weynich oft geenē ſmaec daer in. Den geeſt is hen altijt beſwaert/ de beenen woꝛden hen luy eñ traech/veel gapende eñ geuwēde/luttel ſweetende/weynich eñ ſwaermoedich ſlapende/eñ dꝛoomē veel / ſy zijn ongeduerich eñ onruſtich van lichaem/veel nieſende/ haer vijf ſinnekēs zijn hen dicwils ontſtelt/onſeker in haren hãdel/ lichtelicken vergetende/tot alle dingē ſeer traech/ de handen eñ voeten woꝛden hen lichtelijcken cout/de ooghen zijn hen veel tranende ende ſchemelende/etc. Dit nu verlatende/ ſullen wy nu van alle differenten eñ geſchillen der Polſen gaen verhalen / ende dat inde manieren hier na volgende.

Van alle differenten der Polſen/ eñ eerſt van haren handel/eñ ſeker aenmerckinge in haer ten eerſten gade te ſlaen. Capittel. 11.

Angeſien de cloppinge der arterien/dat mē den Pols noemt/een ſeker handelinghe is der levende hitten ons lichaems/ iſſe daerom ooc een ſeker bode des herten ende des levens te achtē/want dooꝛ haer woꝛt ons te kennen gegeven die nature eñ geſtalteniſſe des herten/den tenuer eñ inhout des Levens/ eñ ooc de hulp eñ byſtant der geeſten / alſo dat dooꝛ deſe ons genoech dē gantſen hãdel eñ geſtelteniſſe des lichaēs ondect woꝛt: welc daerom van ons ooc niet onnut eñ ydelijckē vooꝛby gepaſſeert ſal woꝛdē: maer willē hier ſommige eñ ſeker waerſchouwinge/ vã deſen getrouwē bode/wel neerſtich gade ſlaen eñ vooꝛ oogen ſtellen/met haer pꝛincipaelſte beteeckeniſſe / op datmen dooꝛ kenniſſe vã dien/ de geſtalteniſſe des lichaems/ende haer crachten te claerder ſal moghen kennen / om den patient daerna te bequamer hulpe te mogen doen / eñ tot meerder verſekeringe van allēs/ſalmē zijn toevlucht ooc tot die vrine/ eñ ander excremētē nemen/daer wy hier na van verhalē ſullen. *Wat den Pols is/ eñ zijn getuyageniſſe.*

Seker regulen inden Polſe te obſerveren.

Den medecijn nu by dē crancken comende/ ſal hy met zijn rechterhãt dē patiēt nemē met zijn ſlincker/want die naeſt therte gelegen is/ ende leggen zijn dꝛie vingeren recht boven de hant/te weten/lancx de Arterie in de lenckte/ om ſo te bequamer moghen gevoelen alle haer alteratien ende differenten/ende int taſten ſalmen den patient zijnen arm niet ſtrack uyt laten ſteken / noch den ſelven niet achterom laten booghen / noch en ſal daer niet op ſteunen *Hoemē hem int onderſoecken van den Pols regulerē ſal.*

oft

oft liggen/eñ so eenen onsekeren Pols maken/ maer sal den Erm een weynich ter borstenwaert in bogen/ende nu int tasten salmē daer neerstich op letten/ eñ na dē tenoor der Polsen u vonnisse voorsichtelickē prononcierē: eñ om in alles voorsichtelickē te mogen handelen / so moetmē weten/dat den Pols zijn alteratie is ontfangēnde door die gestaltenis des lichaēs.

Pols verandert na de gestaltenisse des lichaēs.

Want indē dorren eñ magerē persoonen is dē Pols meerder eñ stercker als indē vettē ende vollijvigen: want indē mageren so liggen die Arterien verheven eñ ontdeckt/ende wort dit verstaē vandē genen die upter naturē mager zijn. Want inden corpulenten leyt die Polsader meer bedect / daerom is in desen dē Pols minder/debielder eñ wat trager als indē magerē/want die hitte eñ den geest liggen in hen verborgen/eñ door haer vollijvicheyt ooc trager/ den Pols is na complexie ooc zijn alteratie aennemende / want den Pols inde werme natueren / is groot / ende oock hoe heeter hoe stercker/met ooc eenē snellen Pols/ sonder linge inde onnatuerlicke hitte. Maer die coude causeert eenen cleynen teeren selden oft lancsamen Pols/de vochtighe nature eenen sachten slach. Want door die vochticheyt/wort die Arterie sacht gemaeckt ende slappe/maer door die droochte wortse benout eñ verhert/also eenen snellē slach makende/den Pols indē mannen is meerder/stercker eñ tragher/als inden Vrouwen. Inde bevruchte Vrouwen is den Pols groot/bedicht eñ snel/ desgelijcken wort den Pols ooc gealtereert/ door die beroeringe des ghemoets/als door gramschap / blijschap eñ droefheyt / door gramschap vercrijchtmen eenen grootē / dapperen eñ snellen Polse/ende dat door die hitte / die haer subijtelicken uptwaerts geeft. Blijschap causeert eenen grootē Polse niet te sterc ofte te debile / niet te lancsaem ofte snel/ want in dese de hitte wat meer getempert is. Droefheyt veroorsaect in ons eenen cleynen/tragen eñ debilen slach/want in desen wort de hitte metter tijt inwaerts ghebracht/ ende indiense te langhe is duerende/ so veroorsaectse eenen wormachtigen slach/ Vermicans ghenaemt/ daer na den slach oft Pols Formicans voorts brengende.

Pols verandert na de complexie des lichaēs.

Vanden grooten Polse.

Desen Pols wort den grootē genaemt/om datse in alle manieren de ander te boven gaet/ so in lencte/breette/als oock in diepte/welcken grootē Pols veroorsaect wort/door die cracht der naturē/als ooc door grootē arbeyt/stercke beroeringe ende oeffeningen des lichaems/ nochtās al sonder merckelicke terichheyt / wāt alle het gene dat daer de natuerlicke hitte doet vermeerderē/causeert eē stercke Polse: in somma daer die geesten nu overvloedich zijn/met vermeerderinge der natuerlicke hitten/eñ die Pols-aderen nu ruym eñ gedweech zijn/ door welcke nu lichtelicken die overvloedige geestē mogē passerē eñ ontfangē wordē / en haer upt mogen spreydē/in sulcke moet den Pols groot zijn. Maer ter contrarie inde coude naturē/ inde stille eñ ledige persoonē/als door verminderinge der natuerlicke hittē / sōderlinge daer de Pols-aderē nau eñ hart zijn/ moeten eenen teeren/cleynen ende tragen Pols maken.

Vanden harden Pols *Pulsus* Durus ghenaemt.

De herdicheyt der Polsen wort gemeenlicken upt t'weederley oorsakē vercregen/deen upter natueren altijt hart zijnde/als door een groote dorricheyt eñ spāninge der Pols-aderē/als inde heete eñ drooge naturē / daer mede te kennē gevende de droochte der herten eñ de wreetheyt ende hertneckicheyt der sinnen. Item die ondergelegen materie/doet dē Pols ontaerdē/na dat de materie is/ te wetē/ hart/ oft sacht / want die waterachtighe Phlegma geeft eenē vollen eñ sachtē Pols/ maer die onnatuerlicke droochte geeft eenē herden eñ ledigē Polse/somma die senuachtige partijē in lijdē zijnde / veroorsakē eenen herdē Polse/maer contrarie bevintmē indē Polse/als die siecte in eenige aderachtige oft arteriose deelē is schuylende/als inde Lever/Nieren/ect.

Oorsake der herde Polsen.

Vanden sachten Polse/ *Mollis* Pulsus genaemt.

Dē sachtē Pols diemē upter naturē heeft/ geeft ons de vochtige getēpertheyt der naturē te kēnē/maer daermēse nu door alteratie eerst is vercrijgēde / geeftse eē onnatuerlicke vochticheyt te kennen/waer door die Pols-aderen vochtich gemaect zijn/ende desen Polse is den voorsc. daer geheel in contrarierende: wāt desen slaet seer saecht eñ teer/eñ schijnt int tasten voor te wijckē/ dusdanigē Pols wort dicwils bevonden inden phlegmatijcken/ eñ oock inde vochtige Apostuemiē/sonderlinge geschiedende inde vleesige partien / oft upter naturē vochtich zijnde/als inde Aderen ende arteriachtige deelē/ als bovē verhaelt is/ als ooc inde vochtige Watersucht.

Vanden stercken Pols/ *Pulsus Fortis* genaemt.

Den sterckē Pols verthoont ons eē stercke nature/met overvloedige geesten/ende eē bequamicheyt der arterien / om haer upt te mogen breyden ende te openen int ontfangen der geesten/dusdanigen geesten worden gemeenlijcken gevonden inde getemperde natueren/ inde jonge gesonde persoonē/ hen selvē in goede spijse temperende/eñ matigen/ desgelijcken in alle harē handel ende oeffeninge/ daer door die natuerlijcke hitte in goede getempert houdende zijn.

Vandē onsterckē ende teeren Polse Languidus seu Debilis Pulsus genaemt.

Gelijc inden sterckē Pols eenē sterckē slach gevonden wort/eñ dat door sterchheyt der natueren eñ overvloedige geesten/also wert hier ter cōtrariē eenē onsterckē slach gevoelt/ door die teericheyt der natueren / die soberheyt der geesten oft door die herdicheyt der arteriē/als daer door onbequaem eñ onwillich tot een bequaē openinge om die geestē te ontfangen/ooc so en zijn de periculē niet so groot te achtē/ als sy wel zijn in de alderminste eñ ongevoelijcste Polsen: want die de upterste onsterckheyt der

natue-

natueren te kennen gheven/ sonderlinghe seer cleen/lancsaem/selden ende hertslaende/ want door die selden ende traechept der Polsen / die ontbrekinge der crachten/die verteringhe der gheesten bekent wort/ ende dat die herdichept der Arterien upt droochten gecauseert wort/ versekert ons die uptdrooginge der natuerlicke vochtichedē/al wt welcke verhaelde saeckē den patient upt sulcken Polsen veel periculen staen te verwachten.

Vande pauseringe oft verliesinghe der Polsen/te weten Deficiens & Intermittens Pulsus ghenaemt.

Den Pols mach in verschepden manierē ontbrekē/pauseren/ende haer selven verliesen/ dat is/drp/vier/ oft meer slagē haer selven stil houden/ooc haer selven altemet geheel verliesen/welc ons al tsamē te kennē geeft/die groote terichept der natuerē/ die soberhept der natuerlijcke geesten / die onsterchept der natuerlijcke hitte. Oock so is die arterie metter tijt verhert/ende tot haren dienst onbequaem geworen/want hoe die natuerlijcke crachten/hitte/eñ die geesten meer vergaende zijn/hoe hen den Pols meer is verliesende/ontbrekende/eñ tē lesten geheel te niet gaende / al waer upt nu de doot te ꝟwachtē staet/als wp met verwonderen ooc bevonden hebben/dat hem den Pols vijf oft ses uren verlaten hadde: Jae den selven Pols missende twee ja drie dagen al eerse storven.

Vanden waterbarigen Polse/ *Pulsus* Vndosus oft Fluctuosus genaemt.

Desen Pols heeft na den waterbarē zijnen naem/want in dese is dē geest door die arterie vloepende/ als die barē des waters / ende geschiet ghemeenlijcken door die overvloedighe vochtichept haer overvloediger inde Pols ader begevende alst behoort/ ons te kennen gevende een overvloedighe vochtichept des lichaems/oft die vochtige natuere der siectē/als die daghelijcxse Cortse/die verborghen Cortse upt Phlegma voorts comēde/Latica genaemt/ die watersucht Leucophlegmatia. In welcke voorsc. siecten haer altijt voor tsweeten eenen waterbarigen Pols sal verthoonen: Somma is desen Pols ghenoech accorderende met den sachten Pols/Pulsus Mollis genaemt.

Van den wormachtighen Pols Vermiculosus ofte Vermicans Pulsus genaemt.

Desen Pols heeft zijnē naem na dē worm/ om datmense int tasten/inde maniere van een clepn wormken onder den vpngerē voelt roeren/desen Pols veroorsaeckt dicwils door die groote idelinge/oft door de overvloedige Camergangen. Ooc vintmē dicwils sulcke Polsen inde gebrekē der Longen/sonderlinge/als sp vol etters ingedroncken is/ principalijcken teer van lichaem zijnde. Maer in dese als ooc inde voorsc. Polsen/en moeten de Arteriē niet ꝟdorret oft verhit wesen/als inde teringe geschiet: wāt in sodanige ꝟherdinge der Arteriē en soude desen teeren Pols haren dienst niet connen volbrengē. Men sal desen Pols oock in geen Cortsen gewaer wordē/ten ware in heymelicke verborgē Cortsen/ want door het toenemē der hitten/so is die arterie verherdende.

Vanden Pols in Latijn gheheeten Formicans Pulsus. Ende dat nae de Mieren oft sepckwormen.

Pulsus Formicosus. Dat is / den Mierachtigē Pols/ wort also genaemt/om datmen int tasten onder den vingerē is gevoelende al oft mieren waren/ eñ is desen Pols noch teerder als den voorgaendē/want desen is seer ledich ende bedicht/veeltijts ons die uterste periculen voor oogen stellende / gelijc den voorsc. Pols. Desgelijcx so neemt desē Pols ooc oorspronc door die subijte veranderinge eñ leginghe des lichaems/als door overvloedighe camergangen/eñ bloedinge/ door die uptputtinge der geesten ende der natuerlicke hitten/ ooc door ander subijtige verliesinghe der natuerlicke crachtē/als mede door eenige werme badinge/of ander onnatuerlicke bangichedē/ als in onmacht vallende / als dicwils door die opstiginge der Moederen geschiet/ datmen altemet daer geen leven in en vint oft eenigē Polse/maer in sodanighen en salmen so haest niet wanhopē / want sulcke al meest wederom tot haer selven comen. Maer ter contrariē bevintmen als desen voorsc. Pols is veroorsaeckende door lange geduerige siecten/als uptgeteerde Cortsen/ so en isser geen hope meer totter ghesonthept te hebben.

Vanden gelijcken ende ongelijcken Polse vande Latijnen æqualis ende inæqualis Pulsus ghenaemt.

By den gelijcken ende ongelijcken Pols sal men verstaen/als den Pols hem in zijnē slach eenformich ende gelijcformich is houdende in alle zijn slagen / sonder dē selven begostē slach tē veranderen in eeniger manieren. Tsp in grootte/verminderinge/in verherdinge/ versachtinge/ofte teerichept der Polsen / eñ daer in ooc eenen tijt geduerende / sonder veranderinge daerin te maken: eñ daer dese gelijchept der Polsen zijn accorderende met ander goede teeckenen der siecten/ is goet voor dē patient. Maer daer hem nu quade teeckenē ꝟschijnen in eenen eenveerdigen Pols/is quaet. Eñ gelijc dē voorsc. gelijckē Pols/ in zijnē aengenomen slach volherdende is/sonder daer af te wijcken/so moetmen ooc van den ongelijcken Pols verstaen: want desen is ooc zijnen ongelijcken slach vervolgende / want desen is hem genoech in elcken slach veranderende/ dat is/ ses oft sevē slagen d'een den anderen niet ghelijckende/als wesende nu groot/dā clepn/ dan hert/dan wederō sacht/op welck sommige lāgē uptlegginge gedaē hebbē/meer tot verduysteringe ons verstāts/als tot leeringe. Maer aenghesien de diversheyt der Polsen eñ haren slagen/wel so verschepden mogē zijn/ als wel verschepdē is die veranderingē indē mensche/

so

ſo in zijn natuere/ ſiecten eñ accidenten. Tſy ooc door eenige onſtelteniſſe ofte alteratie van eten oft drincken / als door tvermeerderen oft verminderen der natuerlicke hitten / gheeſten ende crachten/oft in wat manieren tſelve ſoude moghen geſchieden. So iſt alderbeſt datmē elcke alteratie der Polſen/tſy den gelijcken oft den ongelijckē in wat manieren den ſelven zijn veranderinghe ſoude moghen nemen ende houden/ſo ſeer vergelijct met het minderen eñ vermeerderen der natuere ende crachten vande Patient/alſt mogelicken ſal zijn / ende daer nae u vonniſſe geven. Wy hebben hier noch ander differenten ende gheſchillen der Polſen achtergelaten/daer die Authoren mentie van maken / indienmen die ſelve hier al verhalen ſoude/ſouden meer tot verduyſteringe eñ confuys der memorien zijn/als tot voordeel/noch en is niet moghelicken van yemanden alle die differenten met haer bediedinge / ſo verſcheyden/ wel/ ende volcomentlickē upten anderen te mogen onderſcheydē: Daerom niet ſonder reden / die ſelve hier achter gelaten te hebben.

Een corte verhalinge van de bekenteniſſe der Polſen int generael.

Als deſe inde ſieckte van haren natuerlicken ſlach niet ſeer afgeweken en is / ende ſo blijft duerende/gheeft een ſtercke nature/ende aenſtaende geſonthept te kennen.

Den Pols is goet / als hy niet te groot noch te cleyn / niet te ſnel ofte te traech / niet te hert oft te ſacht ende te vochtich / niet te ydel ofte vol en is/ maer int ſlaen eenen natuerlijcken ende ghelijcken regel is onderhoudende.

Den Pols metten eerſten teer / daer nae hem ſtercker vertoonende/is een goet teeckē.

Maer inden beghinſel ſterck/ eñ daer na teerder/is quaet.

Eenen ſtercken Pols/geeft ons de cloeckheyt der herten te kennen / maer eenen teeren Pols/die teerichept.

Eenen ſnellen Pols inden gheſonden / is goet/maer eenen cleynen Pols/beteeckent teerichept des herten / ende in den crancken aenſtaende periculen.

Als inden geſonden eenē grooten geweldigen ende ſnellen Pols is / beteeckent gramſchap/maer in dē ſieckē bewijſet groote hitte.

Eenen lancſamen ende tragen Pols beteeckent in den gheſonden een coude natuere/ maer inden ſiecken droochte.

Eenen ſeltſamen ende traghen Pols/beteeckent/dat dē Patient machteloos ende onſterck van natueren is.

Hier mede nu eyndende ende ſluytende alle differenten ende verſchillen der Polſen/ eñ ſullen hier gaen verhalen alle de beduydinge der Vrinen.

Van alle differenten ende verſchillen der Vrinen met hare bediedinge.

Gelijck wy tot kenniſſe ende ontdeckinghe der ſieckten / hier voren van de humoren verhaelt hebben: aengeſien die coluere ooc een ſtercke verſekeringhe van de humoren in den lichaem domminerende is / als ons Galenus verhaelt/ende daer na om voorder hulp aendē Pols gecomē / als ooc een getrou getuyge der ſiecten weſende. Ten derden/om voorder verſekeringe in alles te mogē vinden/ſo nemē wy hier nu ooc onſen toevlucht tot die derde ghetuyge/te weten/tot die Vrine. Want gelijckmen uyt den Polſe de kenniſſe vande crachten der hitten/ofte der couwe / ende den geeſt verſtaen can/deſgelijcken die victael handelingen uyt haer te kennen/alſo machmen uyt de Vrine de menichte ende alteratie der humoren bekennen / welck haer met den bloede inde Aderen ende vaten onthoudende zijn / ſonderlinge vande Lever na dē Nieren / eñ Blaſe ſtreckēde. Want de Vrine neemt haren beginſel inde Mage/eñ wort inde Lever opgewrocht/ende ten leſten vandē bloede inde Aderē afgeſcheydē / weſende een Excrementum oft afſcheytſel vande tweede coockinge / alleen te kennen gevende alle de gebreken die haer inde Lever eñ paſſagie vande Lever nae de Nieren eñ Blaſe zijn ſtreckende/eñ ſonderlinge die overvloedichept der humoren/ende haer alteratie. Deſgelijcken de goede/eñ quade coockinge met die rauwichept inde vaten ſchuylende.

Beſchrijvinghe der Vrinen.

De Vrine is de vochtichept die wy dagelicx door het piſſen zijn loſſende/eñ is een weyachtige ſubſtantie des bloets / hē mettē bloede inde vaten eñ Aderen onthoudēde/als wy hier vorē/daer wy van de excrementen verhaeldē/ bewesen hebbē/ eñ wort de Vrine in twee deelē gedeylt/ d'eē weſende alleē een ſuyver vochtichept/dat is de vrine. D'ander dat hem inde vrine is vertoonende/eñ wordē Contentæ genaemt / welcke haren oorſpronc uyt een ander plaetſe is nemēde/als hier na verhaelt ſal worden/eñ zijn ſeer verſcheydē van manieren/ als ſemelen/ſchubbē/ ſant/etter/bloet / vettichept/ ſtucxkens van vleeſch/ ende meer diergelijckē/ welcke alleen maer toeſinckingen der Vrinen zijn/ ende niet eygentlijcken daer in behoorende / eñ is elck contente zijn eygen beteeckeniſſe voort brengende/ alſmen na verhalen ſal.

Wat de V... rine is.

Vrine wo... in twee dee... len gedeel...

Ende gelijck wy nu vande liquer der Vrinen verhaelt hebbē / alſo ſullē wy hier nu van de ſubſtantie des liquers gaē verhalē/daer na van haer coleure/ eñ haer contenten / want in de Vrine principalicken vierderley ſaken aen zijn te mercken. Te weten/de liquer der Vrinen/ de ſubſtantie/ coluere/ eñ haer contenten. De ſubſtantie der liqueren is driederley / ſubtijl/grof eñ middelmatich. Die ſubtijl Vrine is doorſichtich / claer ende is ſubtijl blijvende/ ſonder veranderinge aen te nemen / oft eenige onſuyverhept voor haer te brenghen.

Vierderley ſaken ſal m... in de Vrin... door ooge... moeten heb... ben.

Subtijle Vrine.

Oorſaken der ſubtijlder Vrinen.

Die coude/hitte/veel te ſobrieren/te waken/ende ſtercke exercitien/cauſeren al tſamen een ſubtijle Vrine / daer die coude meerder is alſſe

Waerom de Vrine ſubtijl is.

alſſe van natueren behoort / ſo en can die waterachtige vochtichept niet oft weynich veranderen: deſgelijcken / indien de hitte te groot is / veroorſaectſe ooc als die couwe een ſubtijl Vrine. Maer die oorſaken vā beyde / canmen lichtelickē uyt die coluere der Urinē bekennē: deſgelijckē die lange voorgaende hittē / zijn die cokende crachtē in ons ontbindende / eñ ſo een ſubtijl Vrine cauſerende / doort lange gebruyc vanden Guiaco, Sarza Parilla Saſſafras eñ ander diergelijcke verdrooghende dranncken gebruycken / als ooc door veel drooghe / verwermende ende ſubtijle Spijſe te ghebruycken / worden die grove ſubſtantien des lichaems geheel geconſumeert / eñ daer door langen tijt eē geheel ſubtijle Vrine loſſende / ſonder eenige contenten daer in te ſien: in ſomma vercrijcht deſe Vrine dickwils haren oorſpronc door een quade coockinghe / altemet door een overvloedige coockinge / alſo dat die ſubtile Urine niet alleē en is veroorſaeckēde uyt eē ſober eñ teere hitte / maer ooc door een overvloedige hitte.

Vande grove Vrine ende haren oorſpronck.

Oorſaecken der grover Urinen.

De grove Urine wort verduyſtert / door die vuylichept eñ grovichept die daer onder wort vermenct / overgheblevẽ door een quade kokinge / want daer de Urine wel gecooct is / salſe ooc matich eñ getempert vā ſubſtantie zijn / maer grover oft ſubtijlder van ſubſtantie alſe behoort / ſo iſſer fout int coockē / eñ dat min oft meer na dē liquer der Urinen eñ haer ſubſtantie haer natuerlijcke weſen verlozen ſullē hebben: want ſommighe Urinen vertoonen haer ten eerſten ſubtijl / eñ daer na ſubtijl blijvende. D'ander is mettē eerſtē ſubtijl eñ claer / maer een weynich geſtaē hebbende / wortſe onclaer eñ turbel / eñ wort deſe ooc onder die onſuyver eñ turbele Urine begrepen: alſo dat die turbel Urine in drie manieren ghedeelt worden: deen als die ſubtijl eñ claer gepiſt wort / eñ daer na ſinckt eñ turbel wort: de ander eerſt turbel int piſſen weſende / maer daer nae ſinckende: de derde Urine wort turbel gemaect eñ blijft turbel / eñ wort ſulcke Urine vā Hippocrate Vrinę Subiugales genaēt: deſe Urine ſietmē dicwils loſſen in dē beginſel der Cortſen die uyt overvloedichept der humoren haren oorſpronc genomen hebben / eñ moeten ſo lange turbel blijven / tot dat de nature door overwinninge der ſiecten daer een koockinghe is in brenghende: ſomma wordē die Urinen turbel door toevermengen der winden / door die grove eñ rauwe humoren / ende door die ſtercke beroeringe der natueren.

Turbel Urinen werdē in drij deelē gedeelt.

Vrina ſubiugalis wat dat is.

Vande wel gematichde ende opgewrochte Urine.

Die wel gematichde Urine / als nu een natuerlijck weſen des vochticheypts ontfanghen hebbende / en is nu gheen alteratie meer verwachtende: maer tſelve natuerlijcken behoudende / maer die geheel ſubtijl ofte grove Urinen mogen veranderinge lijden.

Vande ſubſtantie der Urine ende haer bediedinge.

De Urine middelbaer van ſubſtantiē / ſuyver eñ wel gedaen: geeft ons te kennen datter goede koockinge inde inghenomen ſpijſe ende dranc geſchiet is / eñ alle inwendige humoren natuerlijckē opgewrocht zijn. Ter contrarien daer die ſubſtantie der Urinen van deſen natuerlijcken ſtaet afgeweken is / eñ geen matē oft regel en hout / tſy in materiē oft ſubſtantie / bewijſt ons een quade koockinge eñ alteratie inde Aderen eñ vatē te zijn daerſe door is paſſerende / eñ dat na die Urinē haer ſeer ontaert ſal vertoonē / tſy in ſubtijlhept of in grovichept.

Subſtantie der Urinen te oordeelen.

Beteeckeniſſe der ſubtijlder Urinē.

De Urine wort ſubtijl eñ claer geloſt / door veel vaſtens / waeckens groote exercitien / ende meer diergelijcken / als hier voren genoech verhaelt ſtaet.

Beteeckeniſſe.

Urine ſubtijl gepiſt / eñ ſubtijl te blijvē / beteekent bovē al een quade koockinge / want daer noch geen koockinge ontrent en is ghewееſt / alſmē inde grove eñ turbel Urine verhalē ſal. De ſubtijle Urine / als bovē vermaent is / vercrijcht dicwils haren oorſpronc door eē quade koockinge / altemet ooc door een overtollighe coockinge: alſo dat die ſubtijle Urine niet alleē en veroorſaeckt uyt een ſober ende teere hitte / maer ooc door een overvloedige hitte. Eñ gelijcmē uyt die lange geduerende ſubtijle Urine die verſichepdt ofte rauwichepdt der ſieckten oordeelen can: So canmen daer uyt die lange gheduerende ooc bekennen / jae de navolgende doot / ten waer door een ſonderlinge cracht eñ weldaet der naturē. Maer indien ſy door terichept der natueren niet in Statu, dat is / op het hoochſte der ſiecten comen en mach / ſo ſoude den patient periclitеren.

De ſubtijl Urine geeft ons altemet die verſtoppinghe der Aderen te kennen daerſe door moet paſſeren / ende dat principalijcken alſe ſubtijl ende weynich is.

De ſubtijle Urine alſmen nu begint te geneſen / geeft ons ooc dickwils te kennen dat den patient wederom in ſal vallen.

Vande grove ende turbel Urine.

Die rauwichept ende quade verteringe en wort ons niet alleen te kennen ghegeven door de ſubtijle Urine / maer oock door die grove eñ turbel Urine: want indien ſy langhe ſo rau eñ ongecooct is blijvende / ſo bewijſt ons eē lange geduerende quale / oft de aenſtaende doot.

Grovē ende turbel Urine haer beduydinge.

De turbel Urine door winden outſtelt zijnde / ende ſo hem die windē met die heete vochtichept zijn vermengende / eñ opwaerts ſlaende / verſekert ons aenſtaēde hooftpijn / als tſelve van Hyppocrate met deſe woordē bewеſen wort ſeggende: Quibus Urine per Febres Turbidæ quales Iumentorum ys Capitis dolor adeſt, vel aderit, niet dat het ſelve voor eenen nootſakelijcken regel aengenomen moet weſen / want als ons Galenus verhaelt / de grove eñ turbel Urine zijn veroorſakende / uyt overvloedichept der rauwe eñ grovichept der humorē eñ quade kokinge / oft uyt een overvloedichept der gekoockter humoren: deſgelijcken uyt overvloedige windē / maer geen voorteeckē van Phrenеſie, hoe wel nochtans uyt ſulc-

ken wel eē maniere van een Phreneſie veroorſakē can / maer nochtans daerom niet eygētlijcken de Phreneſie toegeeygent/ oft haer ooc niet geheel contrarie.

Vrine grof ghepiſt/eñ daerna terſtont ſinckende/ beteeckent maer een weynich foutē int koocken te weſen / daerom ooc maer eē weynich te verſchillen vande volcomē gecoocte Vrine die turbel gepiſt wort/eñ turbel blijft/ bewijſt eē groote ontroeringe eñ ōſtelteniſſe der windē inden lichaē/ſubtijl gepiſt te worden/eñ ſubtijl te blijven/ beteeckent bovē al een quade kokinge/ want daer noch geen koockinge ontrent en is ghewéeſt/ ende zijn die ander alleen van de windige ontroeringe alſo ontſtelt.

Die Vrine indē beginſel grof eñ dic/bewijſt datter een grove materie inden lichaem eñ Aderē is ſchuylende/welc haer nu met de Vrine loſſende is/ maer iſt datſe haer op tleſte vande ſiecte is loſſende/eñ dat na voorgaende ſubtijl Vrine/ ſo iſt dicwils eñ voorbode vā aenſtaēde geſontheyt.

Daermen grove Vrine inden beghinſel der Cortſen is loſſende / geeft de overvloedicheyt der humoren te kennen/met onſtercke crachtē ende aenſtaende perijckel.

Nota.

Die grovicheyt der Vrinen geeft ons altemet ooc een ſtercheyt der natueren te kennen/ als haer ſelven ontlaſtende vande overvloedige vuylicheyt inde aderen eñ vatē ſchuylende/welcmen aldus ſal mogen onderkennen.

Als haer de Vrine inden beginſel der ſiectē grof eñ dic is vertoonende/ſo gevet te kennen datter een ongekoocte materie inde aderen eñ vaten is ſchuylende / ende haer met die Vrine is loſſende.

Maer daer mē nu ſulcke Vrine op het leſte der ſiecten is loſſende/eñ dat/als te voren verhaelt is/ ſo wortſe door een ſtercke cracht der natueren afgedreven/ eñ ooc met een meerder quantiteyt/ waer door ons dicwils/de ſlijtinge der ſiecten/ende aenſtaende geſontheyt bewesen wort.

Vande colueren der Vrinen/haren oorſpronck ende haer bediedinge.

Die colueren der Vrinen bevinden wy wel ſoo verſcheyden/als die Cholera naturael ofte onnaturael wel verſcheyden in den lichaem gevonden worden/ welc ooc ſo verſcheydē gevondē wort als koockinge wel verſcheydē eñ de hitte groot oft cleen inden lichaem geſchieden mogen/alſo dat de Vrine haer verſcheydē colueren is ontfanghende uyt de verſcheyden ſapachtighe vochticheyt/ ofte dat de humoren haer met die Vrine zijn vermengende/welcke humoren haer colueren uyt die koockinghe in verſcheyden manieren zijn ontfangende/ende dat na de hitte groot of cleē is/als nu die waterachtighe vochticheyt haren dienſt inden lichaem gedaē heeft/ſo wortſe vande Nierē tot haer ghetogen/ nochtans geen geheel ſuyver vochticheydt/maer is met haer paſſerende eñ vermenct een deel vāde ſubtijlſte Cholera,met ooc een weynich bloets/het bloet tot een voetſel der nierē/eñ die Cholera om die Vrine haer coluere te gevē/indiē nu de natuerlicke crachtē met ooc die natuerlijcke hittē/ als weſende autuers van de generatie des bloets nu ſo debile eñ teer zijn / datſe daerom harē behoorlicken dienſt niet en connen volbrengen/ ſo moet nootſaeckelijcken de Vrine van colueren wit zijn/eñ ſo daer nu eenige onnatuerlijcke hitte der Leverē is/eñ daer door die koockinge des bloets wat hooger geſchiet alſt behoort/ ſo ōtoorſaecken daer verſcheydē ſpecien eñ differēten van Cholera uyt / welcke haer nu met de waterachtige vochticheyt zijn vermengende/ eñ daer door verſcheydē colueren in de Vrine brēgē/ eñ datna de coluere vā de Cholera,als Galenus tſelve ooc beweſē heeft : al welc neerſtich aen merckende/ſal ons eenen veel claerderen wech gevē om alle colueren der Vrinen te bequamer te onderſcheydē. Ooc ſo moetmē weten/dat den ingenomē dranc/ooc wat veranderinghe inden lichaem is aennemende/eñ niet alleen vande Cholera haer coluer ontfangēde/ maer ooc door die veranderinge de Cōmutatrix int altererē der ſpijſen eñ des dranc daer in is brengende/alſmen ooc eenſdeels bovē inde tweede koockinge verhaelt heeft:hier mede die oorſaken der coluerē verlatende/ſullen hier nu vervolgende vande coluerē der Vrinen gaen verhalē met alle haer bediedinge/ eñ ons eerſte beginſel nemende vā de witachtige oft bleecke Vrine.

Comentarios .in 6.in lib. Epidemion.

Vande witte Vrine/ *Alba Vrina.*

De witte Vrine dē water oft Criſtalle gelijckende/eñ ſubtijl vā ſubſtantie/indienſe niet en comt uyt dē overvloedigē dranc/ geeft ons eē coude ongetemperthept der Leverē te kennen met een quade koockinge eñ rauwichedē: deſe Vrine ſietmē ooc dicwils loſſen inde overvloedige waterloſſinge Diabetes genaemt/eñ gheeft ons dan te kennen de terichept der natuerlijcke faculteyten van Alteratrix eñ Retētrix,eñ ſtaet uyt ſulcke Vrine de meeſte ſwaricheyt te verwachten: aengeſien in deſen de natuerlijcke crachten vergaen zijn : maer dat de witte Vrine te kennē ſoude gevē een verſtoppinge der Leveren eñ der Nieren/ en wort vā de ſommige niet voor warachtich gehouden/ niet tegenſtaende datmē gemeynlijckē in ſulcke verſtoppinge der paſſagien eē ongecoluerde Vrine ſiet loſſen/ſoo en verlieſen ſy haer coluere nochtans niet door de verſtoppinge der voorſc.plaetſen/ maer alleen dat de Commutatrix,dat is/die verteringe is geweeſt/gelijck men ſiet geſchieden ooc inden genen daer teere hitte inden lichaem is/oft oock daerſe te overvloedich is/ oft door een quade ordinantie des levens/als uyt eē onbequaem ſpijſe/ waer uyt eē rauwe/ grove/eñ taey materie na ghelaten wort/waer door lichtelickē verſtoppinge geſchieden mach.

Bediedinge vande witte Vrine

De voorſc.witte Vrine/is ons ooc altemet te kennen gevende een aenſtaende raſernie oft Phreneſie,eñ dat principalijckē inde brandēde cholerijcke Cortſe Febris Ardens genaēt: wāt dā iſt een ſeker teecken/dat haer die overvloedigē cholerijcke materie uyt die vatē eñ Aderē ooc hooch inde Herſenē hebben begeven/ daer

In wat natueren de voorſc. Vrine meeſt hinderende is.

door

door de Herſenen perturberende/ ende ſoo een Phreneſie voorts brengende/eñ nu de Phreneſie tegenwoordich zijnde / eñ ſulcke Vrine loſſende/ geeft al meeſt die aenſtaēde doot te kēnē/eñ dat door die geweldige ontroeringe der Herſſenen/door de ſcherpe gealtereerde Cholera:maer inde Cortſē uyt rauwicheyt der humoren voorts comende en iſſe ſo veel hinders niet doende/als inde brandēde cortſen:eñ inde geſonde perſoonen ſulcke Vrine vertoonende/ ſo iſſe hinderlijcker inde jonge juecht/ als inde kinderen / eñ meer de jonghe kinderen hinderende/als den ouden perſoonen.

In wat naueren de voorſc. Vrine meeſt hinderlijc is.

Indien ſulcke Vrine haer nu langen tijt ſo wit is verthoonende/ eñ dat in ander gemeen lichamen / ſo vertoontſe ons eenige coude gebreken der Herſenen/als de ſwimmelinge des hooft Vertigines genaemt/de Popelſie/de vallende ſiecte/walghinge der Magen/ pijne der junctueren/ende een lammicheyt Paralyſis genaemt.

Die voorſc. witte Vrine can ooc veroorſakē/ſo wanneer de Cholera haer met die Vrine niet en is loſſende / maer een paſſagie moet verkieſen / alſmen altemet inde Geelſucht ſiet geſchieden/ende dat ſonderlinge door die verſtoppinge/ofte terichеyt der vatē eñ paſſagie ſtreckende uyt het blaeſken der gallē inde Lever/daer door niet en mach aenhalē/ die galle uyt die Lever/oft geheel vervult zijnde/ tſelve niet en mach loſſē/oft door de groote terichеyt der affchеydende cracht Excretrix.

Vande witachtige Vrine *Subalbida* oft Albida Remiſſior genaemt.

Witachtige Vrine haer beſchrijvinge eñ beteeckeniſſe.

De witachtige Vrine vā Galeno Alba Remiſſior genaemt/van coluerē den wittē ſubtilen wijn gelijckende/ wort vā Actuario Vrina Lactea genaemt/na de coluere des melcx: deſe Vrine is de voorgaēde in rauwicheyt aldernaeſt/daermen inden beginſel oft toenemē der Cortſen ſulcke Vrine is loſſende/geeft ons die grovicheydt/eñ viſcoſe materie des lichaems te kennē/eñ indien daer nu lange ſulcke Vrine geloſt wort/geeft de couthеyt / eñ eē lange geduerige ſiecte te kennē/ in deſe is een weynich meer Cholera als inde voorgaende witte Vrine/eñ minder als inde navolgēde licht bleecke Vrine Subpallida genaemt.

Vande licht bleecke Vrine *Subpallida* ooc Spicea oft Subſpicea genaemt/ende is uyten bleecken een weynich nae den ghelen ſiende.

Lichtbleecke Vrine haer bedie-dinge.

Deſe Vrine is een weynich beter als die voorgaende gecooct/eñ iſſer eē weynich meer roode Cholera toe vermenct/ende iſſe daerom die goede getemperde Vrine ooc aldernaeſt in getemperthedē : sy geeft ons ooc minder rauwicheyts als die voorgaende te kennen.

Hier ſalmen nu van die alderghetemperſte Vrine diemen Rufa eñ Flava noemt verhalen/ hoe wel tuſſchen deſe twee noch differentē zijn gheleghen / alſmen hier nu volghende verhalen ſal.

Vande aldernatuerlijckſte Vrine

Subuffra vande ſommige Subaurea genaemt/ als ooc diemen Subflava eñ Citrina noemt/de Subrufa, dat is/ een weynich na dē vierroode ghecoluert/ want de vierroode coluere is een weynich meer na den witten ſtreckende/eñ de gele Flavus genaēt / heeft meerder glans/alſmen hier nu volgende verhalen ſal.

Bequaem colueren der Vrinen.

Den menſch wel te pas zijnde / ende elc deel zijn koockinge wel gedaen hebbende/alſulcke ſal zijn Vrine ooc natuerlijckē vertoonen/met een bequaem coluere/eñ natuerlijcken Hypoſtaſis,de bequaem coluere moet zijn licht root/ Subruffra genaemt/oft ooc Subflava genaemt: dat is/bleecgeel. Dē Hypoſtaſis,oft dat hē inden gront geeft/van coluerē wit/uyt deſe verhaelde natuerlijcke Vrine canmen nu weten/ int neerſtich aenmercken van alles/ hoe verre elc in deſen van zijn natuerlijc weſen afgeweken is/ in ſomma als verhaelt is/ſo zijn de colueren Subruffra de alder bequaemſte coluerē/ eñ ſonderlinge Subruffra: aengeſiē de Subruffa,dat is/de lichtroode/ de aldernatuerlijckſte in hitten getempert is/maer de gele Flavus genaēt/is wat hooger als de coluer Ruffus, verhit/daerom is Flavus ooc meerder glans ghevende/ eñ de lichtroode Ruffus wat meer nae den witten ſiende / daerom ſalmen die coluere der Vrinen altijt neerſtich voor oogen hebbē/ want al waert ſaec datmen eenē overvloedigē Hypoſtaſis inde Vrine ſach/nochtans geen ſchoone coluere behoudende/ ſo en geeſtſe ons daerom geen quade coockinge te kennen/ deſgelijckē ooc den ſoberen Hypoſtaſis. Maer dē overvloedigen Hypoſtaſis geeft ons te kennē het overvloedich gebruyc van eten eñ drinckē/ gelijc den ſoberen Hypoſtaſis/het ſober eten eñ drincken / eñ ſubtijle ſpijs eñ dranc gebruyckt te hebben: daer en boven / ſoo en vintmen niet alleen na de volcomen koockinge/ eenen overvloedigen oft ſoberen Hypoſtaſis inde Vrine: maer altemet inde plaetſe van den Hypoſtaſis, eē hooch drijvende wolcke/ oft inde plaetſe vā deſe beyde/ een wolcke op de Vrine drijvende.

Vande goutgele Vrine/ *Flava* genaemt.

Goutghele Vrine/ haer oorſpronck eñ bedieding-ge.

Daer nu de koockinge des bloets te hooch geſchiet/ſo veroorſaect daer eē gele Vrine uyt Flava genaemt/ deſe Vrie is inde jonge jeucht gantſch gemeen / daerom in haer niet quaets beteeckenende/ maer inde jonghe kinderen en iſſe ſo natuerlijcken niet/ende noch veel onnatuerlijcker indē ouderdom:maer aengeſiē deſe hitte ooc oorſpronc nemen uyt eenige uytwendige oorſaecken/als uyt hitten/ heete ſpecerię/ cruydē of dranckē/ ſo cāſe uyt deſe door cleene oorſaeckē inde jōge jeucht ſeer haeſt vermeerderen/het welcke inde jonge kinderen ſo haeſt niet geſchiedē en can/maer moet hier meerder oorſaken hebbē, eñ noch veel min indē ouderdom/maer moet in haer uyt ſeer geweldighe oorſaecken geſchieden:deſgelijcken mogen de Vrine geheel vieroot oft geel ghelot worden/ om dat alle de Cholera, oft meer alſt natuerlijcken is met de Vrine loſſen.

Als die Cholera haer met de Vrine niet en is loſſende/maer ander paſſagie moet kieſen/ ſo loſſen ſulcke int piſſen een witte Vrine/daer de hitte nu ſeer groot is/eñ genoech eē vierige natuere aengenomen heeft/ſo geeftſe inde Vrine ooc verſcheyden colueren/ende is alleynſkens haer gele coluere verlatende/ eñ eē groene of ſwarte aennemende / dit verlatende ſalmē hier nu vande roode Vrine gaen verhalē.

Vande roode Vrinen.

Roode Vrine is drye derley.

De roode Vrinen hoe wel ſy ſeer verſcheyden zijn: ſoo ſalmen hier alleen van driederley mentie makē/ als lichtroot Subrubra genaēt/ de roode Rubra geheetē. Ten derden ſeer root zijnde/dat is/Valde rubra, ende ſullē hier eerſt beginnē vande lichtroode Vrine/welcke haer roothe yt zijn vercrijgende uyt de roode Cholera, welc anders niet en is/dan een ſubtijl ongekooct waterachtich bloet / dat eygentlijckē Bilis Rubra genoemt wort / eñ veroorſaect alleen uyt een teere hitte/gelijck dat natuerlijck bloet niet ſoo waterachtich zijnde / maer wel gekooct/wt een getemperde hitte voort comt/ eñ wort ooc Ichor oft Cruor genaemt / eñ uyt ſulcken bleec rooden bloet dat Bilis Rubra genaēt wort/vercrijcht de Vrine haer roothe yt/ eñ dat in verſcheydē colueren/na dat de koockinge van deſen ooc veel oft weynich vanden natuerlijckē bloede verſchillen ſullen/ maer en vercrijgen haer roode coluer niet uyt de roode Cholera, oorſpronck nemende uyt de hooghe kokinghe des bloets/ als Actuarius oock heeft geſuſtineert.

Wat Bilis rubra is / eñ haren oorſpronck.

Vande lichtroode Vrine *Subrubra* genaemt.

Lichtroode Vrine/ oorſpronc ende beteckeniſſe.

Daer die bleecroode Vrine haer inde Cortſe is verſchijnende/is een ſeker teecken vā een lange geduerēde Cortſe/ nochtans ſonder perijckel/ want aengeſiē door de teerichey t van de natuerlijcke hitte gheen volcomen bloet en heeft connen gekoockē/ maer tſelve ſeer weyachtich nagelaten/ſo gevet wel te kennen/ dat al eer die materie der Cortſen wel gekooct eñ tot rijpinge gebrocht ſal mogen worden/ langen tijt is behoevende / eñ datſe ſonder perijckel zijn / geeft de materie eñ ſubſtātie der rooder Vrinen genoech te kennē/aengeſien de ſelve niet te ſubtijle noch te grof / niet te ſcherp/ noch vervuylt/ dā alleen een weynich rauwer eñ leeger gecooct alſt natuerlijc bloet : alſo dat de bleec roode Vrine Cruor genaemt niet periculues en is / dan alleen een rauwicheydt te kennen gevende/ aengeſien dan dat ſulcke Vrine ſonder perijckel is / eñ langen tijt eyſchet tot kokinge ende alteratie/ ſo vallet ſeer lange inden ouderdom / veel corter inde jonchey t/ maer alder eerſt inde jonge kinderen.

Bleecroode Vrine.

Bloedige Vrine haren oorſpronck.

Bloedighe Vrine/ oorſpronc ende bediedinge.

Men ſietſe dicwils een bloedige Vrine loſſen ſonder Cortſen/uyt verſcheyden plaetſen oorſpronc nemende/als uyter Nieren eñ harē vaten voorts comende / uyt de waterloopen Vreteres ghenaemt/ uyt de ſaetvaten/ uyt de Blaſe/eñ uyt haren halſe / maer uyt den hals der blaſen voortcomende / ſo loſſen ſy alleen eē ſuyver bloet/ſonder Vrine daer in vermenct/ het bloet uyt de Blaſe zijnen oorſpronc nemēde/gheeft hē terſtont inde Vrine te gronde/eñ voelen die pijnen boven tgemachte/ eñ alſmen tbloet nu overlancſaem te gronde ſiet gaen eñ veel pijnen inde lendenen lijden/ſoo comet uyt de Nieren.

Mē ſietſe dicwils veel bloets loſſen ooc ſonder Vrine/eñ dat na datſe lange met dē druyppert ghegaen hebben/eñ dat in ſulcke die haer ſaetvaten geheel gecrenct/ eñ ontbonden zijn/ door het overvloedich Venus ſpel.

Bloetpiſſinge ſonder Vrine.

Daer wort oock altemet een waterachtich bloet ghelost door de openinghe vande groote rouwe Aderen inde hollichey t der Nierē paſſerende/eñ door die terichey t der behoudende crachte Retentrix , oft door de affcheydende cracht der Nierē Diſcretrix genaemt/ in deſen loſſen ſy een ſeer waterachtich bloet.

Waterachtich bloet piſſende.

Men ſiet oock een ſubtijl bloet loſſen/maer ſcherp van natueren eñ ſeer weynich/ door de Eroſie, eñ ſcherpe dooretinge der mont aderē/ als ooc doort innemē vā de Cantharides: maer in deſen ſietmen de manlijcke roede opgericht ende tot Venus dienſt bereyt.

Scherp eñ ſubtijl bloet loſſende.

Die ſommige zijn by ſeker tijden eē bloedige Vrine loſſende inde maniere alſmen ander bloetvloedinge ſiet geſchiedē/eñ dat doort ophoudē van eenige andere gewoonlijcke bloetſuyveringe/ als in ſommige vrouwē bevondē is geweeſt/die deſe bloet piſſinge alle maendē gehadt hebben/eñ dat doort ophoudē vā haer maent ſuyveringe/als ooc in ſommige mānen gebleken heeft / die het Hæmorrhoidael bloet in haer vergadert lach / eñ tſelve met groote verlichtinge door het piſſen gelost hebben.

Bloedighe Vrine by tijdē loſſende.

Alſo ſietmen altemet oock gheronnen bloet loſſen/het welc door de hitte der Cortſen inden lichaem verbrant was.

Geronnen bloet loſſen.

Ende om tſelve wel te mogen ondervindē/ ſo ſalmen alle ſaken/neerſtich inſien eñ ondervraghen den perſoon oft hy eenighen laſt / oft ſwaricheden inde lendenen ghevoelt heeft/oft dat hy hem door eenige ſtercke exercitie overlaſt heeft/Venus te overvloedich gediēt heeft oft dat hy duſdanige loſſinge uyter gewoonten heeft/oft in hem eenige gewoonlicke vloedinge opgehouden zijn/ op dat ghy u medicamenten nae den eyſch van deſe te bequamer mocht ordineren.

Indien de Vrine ſeer root ende grof gelost wort/geeft te kennen dat de aderen ſtreckēde uyt die holle Aderen na de Nieren te ſeer ghe opent zijn/als quetſinge/ſchueringe/ ende opborſtinge/alſmen dicwils inde ghebreken des ſteens/ende der Nieren ſiet geſchieden.

Vrine ſeer grof ende root.

Grof ende root met eenen rooden Hypoſtaſis.

De Vrine van ſubſtantie grof eñ root/ met een rooden Hypoſtaſis beteeckent een langhe ſiecte ſonder perijckel.

Vrine ſeer grof eñ root bediedinge.

Grof van ſubſtantie ende ſeer root/ alſmen

altemet

altemet uyter Coꝛtſen Synochi oft Contimētis ſiet vooꝛtcomen/geeſt een overvloedicheyt des bloets te kennen / nochtans altemet onſeker/want men ſiet ſulcke Vrine altemet loſſen inde pauſerende Quarteyn/eñ Tertiaen: deſgelijckē ooc inde Geelſuchte/eñ indien de grove roode Vrine met de coꝛtſe ſo blijft duerēde/ tot 40. dagen/ſo en mogenſe vooꝛ den 60. dach de Coꝛtſe niet ontſlaghen woꝛden want daer een groote rauwicheyt eñ quade coockinge is ſchuylende: want dooꝛ die ſober tegēwooꝛdige hitte vercryſcht langē tijt/al eer de materie der Coꝛtſen gekooct mach woꝛden/ ſonderlinge inden ouden perſoonē/ als vooꝛen inde lichtroode Vrine verhaelt is.

Vande wijnroode Vrine *Vinea* genaemt.

Vrina Vinea heeft haren naē van dē rooden wijn/oft van colueren de Lever gelijc zijnde/ eñ vercrijcht deſe coluere uyt verhittinge/ verbrandinge des bloets/als uyt eenige uytwendige oft inwendighe hitte/ als dooꝛ groote eñ ſtercke beroeringe eñ exercitien/oft dooꝛt tgebruyc van heete eñ ſcherpe ſpijſe eñ dꝛanc/daer dooꝛ de goede humoꝛē verbꝛant/ ſo allenſkens meer eñ meer verbꝛandende/eñ vande vooꝛſc. roode colueren afgeweken/eñ hoeſe meer van haren natueren aert afgevallen is/ende meer ſterckende is na de Melancholia, hoe erger.

Paſſea Vrina.

Vrina Paſſea vercrijcht harē naem ſo wanneerſe wat hooger als de vooꝛſc. Vrine gecoluert is/ eñ is genoech de ſwarte dꝛuyven ofte ſwarte kerſſen gelijckende/ alſo datſe niet veel vande ſwarte en is verſchillēde/ eñ vercrijcht deſe coluere uyt die verbꝛande Cholera , ende daermē deſe coluere lange inde Vrine ſiet verſchijnen/is dickwils een vooꝛbode vande aenſtaende Geelſucht.

Ooꝛſaecke der groene Vrine.

Groene Vrine.

Van deſe twee leſte colueren der Vrinen en maken ſommige Authoꝛē geen mentie/eñ dat niet ſonder redene: wāt alle Vrinen uyt groote hitte haer gele coluere verlatende/eñ ſoo na den ſwarten haer beginnen te vertoonē / noemen ſy dan een groene coluere/eñ dat ooc met de meninge Galeni accoꝛderende/ welcke ſeyt dat de groene coluer is den wech na dē ſwartē/dat is een beginſel tottē ſwarten: alſo datſe haren beginſel is nemende dooꝛt tverbꝛanden vande alderquaetſte Cholera, want daer deſe koockinge des bloets te hooch is geſchiedēde/ ſo moet nootſaeckelijcken uyt die geweldighe hitte verſcheyden onnatuerlijcke Cholera vooꝛtgebꝛacht woꝛden / eñ na haer verſcheyden coluerē/haer nu met de weyachtige vochticheyt vermengende/ſo iſſe diverſe coluerē in de Vꝛine bꝛengen/alſo datſe dooꝛ tvermeerderen der hitten/haer gele coluere allenſkens is verlatende/eñ na den groenen veranderen/eñ ten leſten na den ſwartē ſtreckende/eñ gelijcſe nu ſeer wijt haren natuerlijcken aert verlatē heeft/ eñ den aert van Atrabile aenghenomen heeft/canmen hier uyt genoech ooꝛdeelen met wat ſwaricheyt ſy wederō te dege gebꝛacht moet woꝛdē/om in harē ouden ſtaet te ſtellē.

Groene Vrine haer bediedinge.

De groene Vrine geeſt ons een groote coꝛruptie van Cholera te kennen/ hebbende ghenoech de nature vā Atra Bilis aengenomē/ eñ ſo hē in deſen grootē bꝛant eñ doꝛſt overcomt/ geeſt een aenſtaende perijckel vande oycrimpinge der Zenuen te kennen Spaſmus genaēt/ eñ beteeckēt eē overvloedicheyt der pꝛeyachtige eñ ſpaēſgroenige Cholera, d'een Praſſina ende d'ander Æruginoſa genaemt/deſgelijckē geeſtſe inden ouden perſoonen een groote ontſtekinge des lichaems te kennē / ende dit is al vande heel groene Vrine te verſtaen / ſiende als tſap van loock/oft Pꝛey.

Maer die bleeck groene Vrine neemt meeſt uyt grooter couwen haren ooꝛſpꝛonc.

Vande lootverwige Vrine/*Vrina* Livida oft Plubea genaemt / dat is/ uyten ſwarten na den witten toonende.

Deſe coluere is gheheel die coluer vant loot gelijckende/dat is/ een weynich uyten witten ſiende/ gelijc oftmen half pec eñ ceruſe te ſamē vermenghde. Deſe neemt uyt couwen haren ooꝛſpꝛonc : wāt daer de natuerlicke hitte dooꝛ de couwe wat uytgebluſt woꝛt/ vooꝛſaect gemeenlijck duſdanige lootverwige coluere int eerſte / daer nae in een ſwarte veranderende: alſo dat de lootverwige Vrine ons de vermindering der natuerlijcke hittē te kennen geeſt.

In ſomma/hoe de Vrine meer na dē ſwarten ſiet/hoe quader.

Vande ſwarte Vrine.

Swarte Vrine haer getuygeniſſe.

De ſwerte Vrinē zijn ſeer te miſpꝛijſen alſmen ooc by Galenum leſen mach /ſonderlingē als de Vrine ſwart eñ weynich is/ gelijc inde ſiecte Morbi Acuti genaemt/eñ beteeckēt ſulcke Vrine inden ouden perſoonen de doot: wāt dooꝛ de groote hitte/ſo iſſer weynich Vrinē/eñ dooꝛ de coꝛruptie der humoꝛen/ ſoo iſſe ſwart/ alſmen altemet inde bꝛandende Coꝛtſen ſien mach. Deſgelijckē zijn de ſwarte Vrinen uyt grooter couwen verooꝛſaeckende/ſeer periculues: want deſe een ſeker getuygeniſſe geven dat de natuerlijcke hitten by na te niet zijn gedaen: want de leden van haren natuerlijcken leven eñ hitte/dooꝛ de onnatuerlijcke hitte/oft groote couwe berooft woꝛdē/ alſmen dicwils is bevindende in dē genē die haer leden in ſeer coude winters geheel verſtoꝛven zijn/ ende dē levende geeſt geheel daer uyt verloꝛen hebbē.

Maer al eermē uyt deſe Vrinen eenige ſententie geven ſal/ſo ſalmen de complexie/eñ den ouderdom vandē patient wel inſien eñ op zijn vooꝛgaende leven eñ handel wel acht hebben/ den tijt eñ de regioen des lants wel vooꝛ oogē hebben/eñ daerna u uytſpꝛake vooꝛſichtich doen: want indiē ghy bevint datſe ſwaer oeffeningen/exercitien eñ arbeyt gedaen hebben/ ſonderlinge in hittige tijden/oft ontrent ſtercke vieren/ ovens/ badtſtoven/ overvloedighe

Venus diensten/seer heete spijse eñ dranc ghebruyct hebben/ oft eenige ander hittige medicamenten langhe ghecontinueert/ so ist wel te considererē/dat uyt eenige vā desen voorhaelde/de natuerlijcke vochtichepdt des lichaems met het bloet eñ de geesten/hier door seer gealtereert en verhit zijn/ eñ niet alleē het bloet eñ de geesten hier door ontsteken / maer ooc veel Cholera voortgebracht.

Maer niet alleen en wort het uytwendich lichaem ter contrarien de onnatuerlijcke couwe tot groote alteratie gebracht/ maer ooc inwendich die natuerlicke hitten tegenstaende/ eñ te niet doende/de koockinge behinderen/eñ de conduytē over al stoppende/also de natuerlijcke hitte geheel uyt blussende/ welc nu neerstich aengemerckt zijnde/canmen een claerder onderschept op alles maken: want meer is de hooch gecoluerde Vrine inden ledigē persoon als inden seer exercerende eñ oeffende mensch te vreesen.

Swarte Vrine wāneer sy ons wat goets bediet.

Men siet ooc altemet een swarte Vrine lossen/op het leste vande vierdaechse Cortse/inde verstoppinge/ende swellinge der Milten inde ophoudinge van de Hemorroidael vloedinge/ eñ ander melancholuese gebreken/ eñ door diē de stercke natuere de overhant is vercrijgende/als dicwils op oordeel dagen is geschiedēde/daerse dicwils haer selvē is ontlastende vā sulcke swarte Vrine: welcke swarte Vrine dā niet periculoos en is te achtē/ maer seer te prijsen/wāt het geschiet door weldaet der naturē/tot verlatinge der Cortsen/oft der verstopte oft swellinge der Miltē/ eñ ooc tot verlichtinge van meer ander melancholuese siecten/ eñ beswaringe/alsmen ooc dicwils heeft gesiē inden vrouwen die haer maent suyveringe op gehouden waren/ende van te voren altijt veel lasten waren clagende inde slincker sijden/boven tgemachte/eñ int thooft/ welcke nu doort lossen van sulcke Vrine / seer wonderlijckē vā alle desen ontlast zijn geworden/al uyt welcke voorhaelde oorsaecken eē swerte Vrine meer te prijsen als te laken is.

Vande ander deelen der Vrine die daer natuerlijcken indrijvende zijn/ende worden Contenten genaemt/eñ worden in drie deelen gedeylt.

Contenten hare beschrijvinge.

Contenten zijn excrementen vande tweede/ eñ derde koockinge voortgecomen eñ overgebleven/uyt de tweede coockinge voortcomende/dat zijnse diemen inde Vrine der gesondē/ oft inde Cortsen uyt rauwe humorē oorspronc genomen hebben/siet vertoonen/ eñ is tghene dat de nature int opwercken des natuerlijckē bloets/ontslopen is/eñ niet volcomelijckē opgewrocht en is geweest/want so haest de sapachtige vochtichept/ dat is dē Chylus nu inde Lever ontfangē is/so begint terstont de koockende cracht Commutatrix genaemt/ uyt de voorsc. vochtichept terstont met alle neerstichept een suyver bloet daer uyt op te wercken.

Contenten wat dat is.

Ende nu int opwercken van desen/soo isser gemeenlijckē wat / dat de nature int opwercken van desen is ontsluppende eñ niet opghewrocht en wort/eñ is met de Vrine hem selvē lossende.

Contenten hebben drie plaetsen in de Vrine.

So moetmen dan weten dat daer driederley plaetsen ons inde Vrine aengewesen worden/in welcke haer de contenten zijn onthoudende/eñ ooc na de plaetse haren naem hebbēde/want dat hē int onderste vāden glas hout/

Hypostasis wat dat is.

wort vande Griecken Hypostasis, eñ van den Latijnen Sedimentum ghenaemt / ende is hem als gist indē gront houdende. Ten tweeden tgene dat hem int middē vande Vrine is vertoonende/eñ wort vande Griecken Endrema eñ vande Latijnen Suspensa geheetē / dat zijn verheven / oft hooch drijvende contenten.

Verhevē of hoochdrijvende contenten.

Wolckē op de Vrine drijvende.

Ten derden is tghene dat hem op het opperste des waters is vertoonende/ eñ wort daerom ooc van den Griecken Nephele vanden Latijnē Nubes, Nubecula oft Nebula genaemt/dat zijn wolckē: al door welcke sinckēde/oft hooch drijvende contenten ons de goede oft quade koockinge bekent mach worden : desgelijcken de natuere der materiē die daer gecooct wort: want als nu de materie der contentē wel gecooct zijn so zijnse vry eñ ontlast vā alle winden/welc sy nootsaeckelijcken int koocken zijn ontfangende eñ met haer groepēde/eñ nu vry eñ ontlast zijnde vā alle winden/welc geschiet na de volcomē coockinge / so en zijnse het sinckē der contentē niet meer behinderende/maer begeven haer dan terstont te gronde/ ende na dese winden veel weynich zijn/daer na zijn de contenten ooc hooch oft leech hanghende: daer de koockinghe nu door de natuerlijcke hitte volcomelijckē geschiet is/zijn haer die contentē te gronde begevende. Het gebuert altemet tgene datter koockēde is/in hemselven so seer subtijl is/dat door zijn subtilichept eñ lichtichheydt om hooch blijft hanghen/oft op twater blijft hangen/als daer ooc geschiet inden genē die daer een sober leven in eten eñ drinckē zijn leydende/oft seer subtijle spijse zijn gebruyckēde/als Galenus oock verhaelt / oft daerse met sulcke Cortse gequelt zijn/ die daer haren oorspronc nemen uyt seer subtijl humoren : als de Cholera is/al waer wt als nu verhaelt is/ cā men weten uyt dē Hypostasis of sincsel der Vrinen de volcomen kokinghe/so inde gesonde/ als inde Cortse bekēnē. Maer op datmē door den Hypostasim der Vrinen niet bedrogen en wort/ so moetmē hier gewaerschout zijn voor den Hypostasim der rauwer humorē die haer altemet int lossen der Vrinen seer subtijlijckē te gronde is begevende/alsmen altemet mach sien inde Vrine der gulsige eñ ledige menschē/ met Cortsen oft sonder Cortsen wesende / in sulcke sietmē altemet een grove materie haer inden beginsel vertoonē / welc haer door haer grovichept eñ gewichte terstont in dē gronde begeeft/al oftse volcomelijcken gecooct waer/ maer daer die voorsc. grove eñ rauwe humoren vande natuere nu aen gegrepen wort/om die op te wercken en tot subtilichept te brengē eñ haren handel nu daerin drijvende/soo veroorsaecktse door die poringe eñ handelinghe daer veel winden in : welcke winden nu met de humoren vermenckt wesende/door de selve humoren om hooch stijgen/waer door de sommige hier

Bediedinge der contenten.

Lib. prio. de crisibus cap. 12.

mige hier geen kenniſſe van draghen / groote ſwarichept van zijn makende/ meenende tgebrec vanden patient te beſwaren: maer is natuerlijckē dat door de veranderinge die de natuerlijcke hitte daer in is brengēde/ datter ooc winden ghecauſeert worden/ dieſe door haer cracht om hooch doen hanghen daerſe van te vorē waren ſinckende/ al welcke winden daer ſo lāge by vermenct blijvē/ tot hen de rauwichept te niet is: ende nu doort tvergaen vande windē/ beginnen die contenten te ſincken / gelijc nu geſept is/ ſo en grijpen de voorſc. rauwe humoren haren oorſpronc niet alleen door die foute vande teere verteringe/ maer oock doort miſbruyc van eten eñ drincken/ als grove ſlijmige ſpijſe overvloedich eñ lange te gebruyckē/ maer can d'een wel upten anderē geſchepden worden door de Vrine/ ſonderlinge daermen ſiet dat de Vrine haer natuerlijcke coluere is behoudende. Ter contrarien bevintmen als bovē verhaelt is/ inden genē die daer door veel ſobrieren/ ſwaren arbeyt/ eñ oeffeningen des lichaems / oock door eenige ſubtijle cholerijcke humoren in ſiecten gevallē zijn: want in ſulcken en vintmen int afcorten der ſiectē geenen/ oft weynich Hypoſtaſis, ooc geen ſuſpenſiū ofte Nubeculum, dat is/ geen ſincſel oft hāgende contentē/ oft op drijvende wolcken. Eñ indien daer eenige ſubitighe beroeringe inde ſiecte is geſchiedende/ ſo ſalmen ſodanigē veranderinge alderbeſt moghen bekennen upt de coluere eñ ſubſtantie der Vrinen: daerom en ſalmen altijt geen vaſt fundament oft betrouwen ſtellen in haer Suſpenſum oft Nubecula. Hier mede nu deſe verlatende ſalmē de beteeckeniſſe van deſen nu gaen verhalen/ hoe wel tſelve nu nochtans/ upt tgene datter verhaelt is/ al meeſt wel verſtaen ſoude connen wordē/ ſal ons hier nu ten eerſten van bediedinge vānden Hypoſtaſis gaen verhalen.

Vrine ſonder contenten.

Hypoſtaſis zijn bediedinge.

Den Hypoſtaſis of tſincſel der Vrinen geeft ons te kennen de volcomen koockinghe/ ſoo in de Cortſe als in ander ſieckten/ ende inden geſonden/ ende dat principalijckē indienſe haer terſtont na de loſſinghe te gronde zijn beghevende. Maer op datmē niet bedrogē en wort/ ſoo moetmen weten datter altemet een rauwe onghekoockte materie met de Vrine is loſſende/ behalven oock ander vuylichepdt die haer vande Nieren ende upte Blaſe met de Vrine is aſſettende/ eñ de Vrine perturberen/ eñ ten leſten hen indē gronde begeven/ als wy hier verhaelt hebben.

Item de Vrine ſeer waterachtich eñ ſubtijl weſende/ en heeft geenen Hypoſtaſis by haer/ deſgelijcken ooc inde ſubtijle eñ rauwe Vrinē daer geen verteringe in en is.

Maer als Ghaelt is/ de ander vuyle rouwe ongekoocte inſincſelē als inde gulſige perſoonen / upte Nieren eñ Blaſe daer in ſinckende/ met ooc tgene datmen in den gront der Vrinē ſiet ſincken die daer Febrem Putridam, dat is/ een Cortſe upt vervuyl der humoren gecomē is/ deſe al en hebben gheen ghemeenſchap met den hypoſtaſis hem te gront begevende/ daer de natuerlijcke koockinghe volcomelijcken in geſchiet is: want daer de natuerlijcke hitte nu volcomelicken in haer cracht is/ ſalſe terſtont de verſtroepde materie tſamen brengen/ eñ de ſelve doen ſincken / over al een coluerich/ ghelijcformich/ eñ tſamen hangende makē. Maer daer nu de natuerlijcke hitte ende koockinghe vermindert zijn / ſoo is de grovichept voorſc. haer overlancſaem upt de Vrine ſcheydende/ noch tſelve niet te rugge na den gront drijvēde/ maer tblijft int midden der Vrinen drijvē/ niet te ſamen hanghende/ maer hier ende daer verſprept.

Teeckenen vande goeden Hypoſtaſis.

Quade koockinge der Vrinen.

De Vrinen ſonder eenich contentē / beteeckent daer geheel geen verteringe te zijn.

Gelijck ons door den Suſpenſum oft hooch drijvende wolckē de fouten der koockinge altemet bewesen wort / ſo wortſe ons noch veel meer bekent gemaect door de opdrijven wolcken Nebula ghenaemt/ alſo dat de Vrine voor de beſte te achten is/ die haer met eē ſedimentem vertoonende is / maer quader te achten/ daermen een hooch drijvende wolcke vint/ eñ het alder quaetſte/ met een overdeckte wolcke Nebula genaemt.

Aengeſien men dicwils ſiet/ ſonderlingen in de Cortſen/ hoe dat elc contenta met verſchepden colueren als de Vrine geverwet worden/ gelijc de roodtachtige contentē nemen ſo wel haren oorſpronck upt de overvloedichept des weyachtigen bloets/ als de roode Vrine doet/ ende dat door de ſober hitte/ waer doort bloet niet genoech en heeft mogen koocken / alſmen ooc in de rouwe humoren bevint. De witte contenten vercrijgen haren oorſpronc door de natuerlicke hitte dieſe natuerlijcken gekoockt heeft.

Vande verſchepden colueren der contenten.

Witte contenten.

De ſwarte contenten veroorſaken door de overvloedige hitte/ by de ſwarte contenten en ſalmen hier niet verſtaē die daer geheel ſwart zijn/ maer alle de ghene die daer ſeer ofte weynich na den ſwarten gecoluert zijn.

Swarte contenten.

De contenten vertoonen haer ooc altemet ſeer ſwart inde Vrine ende dat door een gheweldige couwe/ niet door de terichept der natuerlijcke hitte/ want die veroorſaect eē witte Vrine ſonder contenten / ende altemet inde plaetſe vande contenten/ veel rauwe humorē: ende ghelijckerwijs de ſwarte Vrine altemet door de toevermenginghe vande ſwarte melancholiſe humoren zijn veroorſaeckende: deſgelijcken ſietmen ooc niet de contenten geſchieden: ſomma door het loſſen der verſchepden humoren met de Vrine / moghen de contenten oock verſchepden colueren ontfanghen.

Vanden goeden oft quaden rueck der Vrinen.

Alleen de onnatuerlijcke Vrinen ſullen eenen ſtanc met haer brengen/ veel oft weynich/ na datſe van haren natuerlijcken aert afgheweken ſullen zijn. Ende niet alleen en wort deſen onnatuerlicken ſtanck inde Vrine/ maer dickwils oock in den Camerganck geſpuert.

Indien de natuerlijcke hitte int koockē neerstelijcken ghehandelt heeft / salder weynich stanck in bevonden worden/ maer ter contrarien moeten de voorſc. excrementen ſeer ſtincken/ende dat ſeer oft weynich / nae de ſouten int koocken zijn geweeſt/door den inwendigen onnatuerlijcken brandt/ oft door eenich onbequaem eten ende drincken/ wort grooten ſtanc in de voorſc. excrementen gecauſeert.

Vande overvloedichept der Vrine.

Oorſaken des overvloedighen waters.

De overvloedichept der Vrinen en geſchiet niet alleen door de teerichepdt der verterende crachten Commutatrix, maer ooc door de behoudende crachte Retentrix ghenaemt/ want al wat in ſulcke ingedroncken wort/bovē dien dat weynich verandert is / moeten ſy tſelve wederom terſtont uyt loſſen.

Ende ghelijck de Vrine vermeerderen can door het overvloedich drincken / ſo wort de materie der Vrinen vermeerdert/ doort tghebruyck van eenige ingenomen dingē / daer de Vrine door vermeerdert mach worden / ende haer ſelven oock haeſt in vochtichepdt veranderen mogen/ als oock door het gebruyck diemen Diuretica oft Vrinatoria noemt/dat zijn watermakende dinghen / niet dat deſe in een waterachtighe vochtichept verkeeren / maer door dien datſe ſoo ſcherp/werm/ ende drooch zijn / ende ſoo ſubtijl van ſubſtantie / ſo doenſe daer door tbloet verſubtijlen/ ende afſcheyden vande grove ſubſtantie / ende ſuyveren alle vochticheden van den bloede ende uyten vaten/ welck daer na vande Nieren aengehaelt wort/alſo vermeerderende de materie der Vrinen.

Diuretica wat dat is/ eñ zijn operatien.

Dickwils is haer oock alle vochtichepdt des Buyck inde Aderen begevende/ende haer ſelven alſo door de Vrine loſſende.

De nature wort oock dickwils gheporret tot een geducrich watermaken/ende dat door eenige ſcherpe/ſoute cholerijcke materien inde Nieren ingedronckē / want in ſulcke gemeenlijck de leden brandich ende hittich zijn/daerom alle waterachtige ende weyachtige vochtichepdt / daer dat bloet mede ghetempert behoort te worden uyt de Aderen uytſuygen/tot inde Nieren: welcke Aderen wederom uyt alle de vaſte deelen des lichaems / alle vochtichheyt daer dat lichaem mede ververſcht moet worden hem af halen / tſelve al nae de Nieren ſeyndende/ eñ aldaer de ſelve porrende tot een gheduerich loſſen / alſmen inde paſſie diabete ſiet geſchieden: men ſietſe altemet in ſommige ſiecten/ende Cortſen veel meer waters loſſen/ alſe vochticheyts in ghenomen hebben/welck dickwils oock door weldaet ende victorie is gheſchiedende / als loſſende met de Vrine dat haer hinderende was/te wetē/de materie der ſieckten / ende dat principalijcken op oordeel dagen/ als ooc int tſlijten der ſiecten dickwils gebuert.

Daer die overvloedichepdt/ oft ſoberheypdt der Vrinen / met het overvloedich drincken is accorderende/ſo en is uyt ſulcke Vrine geene ſwarichept te maken.

Vande weynighe oft ſober Vrinen.

Oorſaken der weynigher Vrinen.

Seer veel oorſakē zijnder waer door de Vrine oft haer materie gecōſumeert mach worden. Inden eerſten als inde heete brandende Cortſen/want daer door wort de vochtichept verteert: deſgelijcken door tgebruyc van verdrooghende ſpijſe/door veel ſweetens/ oft veel vochticheyts door den camerganck te loſſen. Item mach de waterloſſinge behindert worden door grove humoren haer met de Vrine vermengende/ eñ ſo de paſſagie benouwende/ deſgelijcken mogen de vaten uyt haer eyghen natuere verſtoppen / wiens verſtoppinge uyt de Vrine wel bekent mach wordē / eñ dat uyt de ſubtijlichepdt oft grovichepdt der Vrinen/ want waer de Vrine weynich ende ſubtijl is/ geeft ons eē nauwichept der paſſagien te kēnē/ want daer niet dan tſubtijlſte der Vrinen door paſſeren en mach.

Maer weynich ende grof/ ſoo en canſe door haer grovichept niet paſſerē/alſo den menſche in benouthept brengende.

Als de waterachtighe vochtichept haer na de Dermen is beghevende / alſo haer loſſende door den camerganc/ ſo veroorſaectſe veel camergangen/maer weynich Vrinen.

Maer dat ſonder mercklijcke oorſaecken de camerganghen met de Vrine op hielden/ende datmen ſaech dat den oordeel der ſiecten voor handen ſtont/ſo canmē voor ſeker den patient voor ſeggen van een aenſtaende huyveringhe ende ſweeten / want waer de waterachtighe vochtichepdt overvloedich is/ moet nootſaeckelijcken oock door den camerganck / door de weghen der Vrinen/ ofte doort tſweeten haer ſelven loſſen/al welck neerſtich aenghemerckt zijnde / ſalmen elck zijn eyghen oorſaeck toe moghen eyghenen.

Vande olieachtige/vette/lijmachachtige Vrine.

Oorſaken der vetter Vrinen.

De olieachtige Vrine vercrijcht haren oorſpronck/ ſoo wanneer de hitte wat ſtercker is alſe behoort/ende ſoo de hitte noch meer toe is nemende / doetſe het vet oock ſmelten / ende maeckt een vette Vrine diemē Syntectice oft Viſcoſæ noemt / vercrijcht haren oorſpronck door de alderſterckſte hitte/ want deſe doet de ſubſtantie des vleeſch ſmelten/ende als eē ſlijmige vettichept met de Vrine loſſen.

De wech ſmeltinghe mach uyt het generael Corpus gheſchieden/oft uyt eenighe particulier deelen des lichaems/als uyte Nieren.

De vettichept die uyt het generael lichaem voort comt/ die ſietmen overlancſaem met de Vrine af comen.

Maer daerſe uyt de Nierē comt/ ſo comptſe met meerder menichte af/ende is een teeckē dat de Nieren verhit zijn.

Maer als de vettichept des generalen lichaems ſmeltende is/gheeft een generael ver-

hittinghe des gantſchen lichaems te kennen/ welck dicwils door eē brandende Cortſe veroorſaeckt wort.

Inden beginſel ſietmē daer weynich vetticheyts in de Vrine drijven: Maer int toenemē der ſmeltinge vermeerdert de vettichept oock inde Vrine. Ten leſten/ende nu op het hoochſtie gecomen zijnde/ ſo is de Vrine ooc vol vetticheyts drijvende.

Somma/ſomen eenige vettichept op de Vrine ſiet drijven/is een teecken van brandende Cortſen/Teringe/ oft een Febus hectica: Ten waer alſt verhaelt is/ het ſelve uyt de Nieren quaem / maer dan vloeyet over hoop af: maer indien de vettichept hier ende daer inde Vrine drijvende is / als ofter olie in geſprengt waer/ ſo bewijſet ons een beginſel vande wech ſmeltinge voorſc. nochtās niet ſo perijkeloos/ende nae nu de vettichept veel oft ſober inde Vrine wort bevondē/daer na zijn de perijculen groot oft cleen.

Maer daer nu eenigē etter is volgende uyt eenige inwendige apoſtematien of ulceratien/ canmen weten/uyt voorgaende pijne oft bloet loſſinge / waer van hier nae mentie gemaeckt ſal worden.

Vande ſlijmige Vrine *Syntectica* ghenaemt.

Teekenen vã des ſlijmighe Vrinen.

Alſmen nu eenige gele oft bruynachtige ſlijmige/ende vuyle ſtinckēde ſubſtantie eñ vochtichept daer in ſiet drijven / gheeft ons te kennen dat nu de ſubſtantie eñ vochtichept uyten vleeſche wech geſmolten is/ ende mette Vrine loſſende/ daer door de Vrine oock ſlijmich makende/want als wy verhaelt hebben / daer de hitte nu eerſt begint aen te gaen eñ te ſcherpē/ ſo loſſen ſy een olyachtighe Vrine. Maer nu wat meer ontſteken zijnde / ſoo wort het vet ſmeltēde/ende alſt nu een vierige naturere aengenomē heeft/eñ lange blijft duerende/ſo worden de vleeſchachtige deelen aengegrēpē/ ende doen daer de vochtige ſubſtantie uyt ſmelten/ ende met de Vrine loſſen/alſo dat de hitte ſo in de olyachtige/ als ooc inde vette noch wat getempert is. Maer inde ſlijmighe Vrine Syntectica genaemt/ iſſe ſeer brandende eñ ongheтempert : Alſoo dat de vette Vrine ſeer quaet zijn/maer de ſlijmighe dootlijcken.

Vande onnatuerlicke inſincſelē diemen ſeer verſcheyden inde Vrinen ſiet vertoonen/eñ hoe ſy haren oorſpronc eerſt zijn vercrijghende.

Oorſaken vã alle deſe inſincſelen diemen daer in vint als Similaceum lamineum, ende Furfureum.

Driederley Hypoſtaſis oft ſincſelen der Vrinen zijnder die malcanderen ſeer gelijc zijn/als den Similaceum, Lamineum, ende Furfureum, welcke al haren oorſpronc nemen uyt de brandende Cortſen: want door de brandende Cortſen wort altemet het bloet verbrant / ſomtijdē doenſe de deelen des lichaems ſmelten / ende worden Febres liquefacientes genaemt. Deſe doente eerſtē het verſch aēgegroeyt vet / daer nae het out vet ſmelten: Ten leſten/ het vleeſch met de vaſte deelen aengrijpende/door de verbrādinge/ſo vergrovet tbloet/eñ uyt de wechſmeltingē des vleeſch/ſo neemt den Hypoſtaſis Similaceum zijnen oorſpronc: Maer den Lamineum eñ Furfureum verſchijnen ons door de conſumeringē der vaſter deelē met de vatē/ die ooc doort lijdē der Cortſen verdwenē zijn/ alſo de alderopperſte oft buytenſte deelen met de Vrine afſpoelendē / als ſchelfferen. Den ſchubachtighen oft bladerachtigen Hipoſtaſis laminea genaemt/ zijn de ſchubbē oft bladeren wijder/ende wat dunder vertoonende/als inden ſemelachtighen/ want inde ſemelachtighe Vrine zijnſe minder eñ dicker / niet dat beyde deſe deelen Laminea ende furfuracea, allee zijn veroorſakendē uyt de verteringhe der vaſter deelē/ als door de brandende eñ wech ſmeltende Cortſen/als geſeyt is: maer oock uyt de gebreken der Blaſen/gelijc daer den patient ſonder Cortſen is ende eē ſchorſthept der Blaſen heeft. Niet alleen en vercrijcht den Hypoſtaſis Similacea, oft ooc den Furfurea, uyt de voorſc. oorſaken haren oorſpronck/maer oock uyt het grof verbrande bloet/maer is dē grootē brant der Cortſen de oorſaeck / tbloedt inde vaten tē verbranden.

Maer den Furfureum, oft ſemelachtighe inſinckinghe wort uyt meerderen brant veroorſaect als den Similaceum, dat is den meelachtighen Hypoſtaſis. Hier ſalmen nu den Hypoſtaſis Orobea ghenaemt/ zijnen oorſpronck gaen verhalen.

Vanden *Sedimentum Orobeum.*

Den Hypoſtaſis Orobea vercrijcht zijnen oorſpronc/als Galenus verhaelt/uytē groven bloede/welc hem inde Lever eñ Nieren is onthoudende / ende aldaer verbrandende/door de groote ongetempertheyt der Leveren/ oft der Nieren/daer door deſe inſinckinghe veroorſakende/ vã welckē Hypoſtaſis Hyppoctates ooc mentie maeckt / door een exēmpel vande huyſvrou Nicoſtrati, als met eē groote inflammatie der Leveren ghequelt weſende.

Beduydinge vanden *Hypoſtaſis Similaceum* oft Pultaceam, ende beduydinghe zijns naems.

Oorſaken des naems Similacei.

Den Symilaceum oft Pultaceum ſedimentum, wort vandē Grieckē Crinuodes genaēt/ eñ is het aldergrofſte deel des meels/dat noch niet wel gemalē en is/ maer int malen metten meel door geſlopen is / ghelijckende de grofſte deelen der ſemelen.

Beteeckeniſſe.

Geeft ons deſe meelachtige ſinckinghe der Vrinē te kennē datter eē ſeer brandende Cortſe/ofte een maniere van een uyteringhe des lichaems/ dat is een geweldighe wech ſmeltinge des vleeſch/ofte een groote brandende hitte is tbloet gheheel verbrandende / ende hoe wel dit een hinderlijck ſincſel der Vrinen is/nochtans en iſt niet altijdt doorlijckē / dan altemet een lange ſiecte bediedende / als oock Hypocrates met deſe woorden wil te kennen geven/

 ſeggende:

ſeggende. Quibus Febrientibus in Vrinis pultacea fiunt ſedimenta, longam ſignificat ægrotationem. Dat is/eenen met de Coortſe gequelt zijnde / eñ veel meelachtige ſincſelē inde Vrine verſchijnt/geeft eē lange ſiecte te kennē/ want de materie ower lancſaem tot rijpinge wil comen: Somma ſulcke Vrine loſſende / gheeft te kennen / dat de ghene die van deſer ſiecten becomen ſullen / over lanckſaem beteren ſullen: Oft die metter doot gedreycht worden / ſullen haeſt ommecomen.

Vanden *Hypoſtaſis Laminea* oft *Foliata*, dat zijn plaetachtighe oft bladerachtighe ſincſelen.

Oorſaken des naems. Dit Sedimentū lamineū oft Foliatū genaēt/ heeft zijnen naem nae de platte plaetkens / oft Foliatum, Dat is: nae de cleyne bladerkens. Deſgelijcken wortſe vande ſommighe Squamoſam genaemt/ ende dat na de cleyne ſchubbekens dieſe gelijc zijn / van fatſoene dun ende breet. Vanden oorſpronc van deſer inſincſelen der Vrinen hebben wy hier boven verhaelt/ ende ſullen nu hier van de bediedinghe van deſer gaen verhalen.

De Vrine daermē deſe ſchubbige oft plaetachtighe ſincſelen in ſiet drijven/ geven de verdwijnunghe der vaſter deelen te kennen / altemet oock een gebreck der Leveren bewijſende als den Orobeo doet: maer eerſt een ulceratie der Nieren aenwijſende/ Als Hypocrates met deſe woorden is bewijſende/ſeggende: Si quis ſanguinem & pus & Squamulas mingit, grauiſq; & dor fuerit, his veſice exulcerationem patitur. Dat is: So yemant bloet/etter/ ende ſchubben piſt/eñ ſwaren reuck heeft/ ſo lijt deſen een ulceratie der Blaſen: Salmen van deſen Hypoſtaſis laminea in deſen navolghende noch mentie maken daer wy vande Hypoſtaſis Furfurea verhalen ſullen.

Vande ſemelachtighe *Hypoſtaſis* zijn bediedinghe.

Namen. Het Sedimentum Furfuraceum: Dat is/ vanden ſemelachtigē Hypoſtaſis, vande Grieken Pityroides genaemt/deſe zijn dicker/maer minder als den voorſc. Lamineum.

haer teeckenen. Den Hypoſtaſis Furfurea niet oock den Laminea, ten waer datſe quamen upt de ghebreken der Blaſen/ſo warē ſy veel booſer/als den Pultaceo: Want ſy gheven te kennen dat de vaſte deelen des lichaems verteert worden/ want ſo wel de ſchubben als de ſemelachtighe deelen zijn ſubſtantie der Aderen ende vaten. Want den ſemelachtigen Hypoſtaſis gemeenlicken argher geacht wort als den Hypoſtaſis Orobea, ende oock beter als den Laminea, ende verſchijnt deſen ſemelachtighen Hypoſtaſis meeſt als de Coortſe int binnenſte vande Aderen ende vaten ingheveſticht is: Ende gelijck de ſoute door etende Phlegma door haer dooretende ende knagēde cracht/de huyt van buyten doet ſchelferen ende ſemelachtige ſubſtantie voort brenghen. Deſghelijcken zijnſe oock van binnen veroorſakende/door de brandende ende wech ſmeltende Coortſe/door haer ſcherpheydt de binnenſte vellekens der Aderen af etende/ſchelfferachtich maken / ende daer nae met de Vrine affſeyndende.

Deſghelijcken moghenſe oock haren oorſpronck nemen inde voorſc. brandende Coortſe/ door haer groote/de grofſte deelen des melancholeuſen bloets verbranden/ende tot aſſchen brengen: Alſo dat de ſemelachtighe contenten oorſpronck zijn nemende upt het corpus/ſo ſalmen in deſe ſien eē rouwe Vrine met Coortſen. Maer alſmēſe ſiet ſonder Coortſe voort comē/ ende de Vrine ghekoockt met een tamelicke ſubſtantie ende coluere / ſonder merckelicke pijne inde plaetſe te voelen / ſo gevenſe ons een ſchoorſtheyt der Blaſen te kennen. Maer met groote vermengt zijnde / ſo iſſer ulceratie inde Blaſe / welck Hypocrates met deſe woorden heeft willen te kennē geven/ſeggende: Quibus nāq; in Vrina craſſa furfurea ſimul prodeunt, ys veſica ſcabie laborat: Maer de vleeſachtige ſchelfferingē comen meeſt upt de Nierē / maer de ſemelachtighe niet altijt upte Blaſe. Aphoriſmo ſeptua, geſimo ſeptimo.

Vanden *Hypoſtaſis Orobea*.

Deſe contenten oft ſinckinghe der Vrinen/ wort Orobea oft Eruina ghenaemt / ende dat na den ſade vande wilde erweten/ſonderlinge de roode alſſe gheſchelt zijn / want dan zijnſe met deſe contenten beſt ghelijckende: van zijnen oorſpronck hebben wy boven mentie ghemaeckt / ende ſullen hier nu zijn bediedinghe gaen verhalen. Oorſake zijns naems.

Orobeum Sedimentum.

Deſe inſincſelen en gevē ons anders niet te kennen/dan een verhittinghe der Leveren/oft der Nieren / daer de inflammatie ſchuylende ende brandende is. In deſe Vrine Orobea en hebbenſe van te voren gheen pijne gevoelt/alſmen van het gheronnen bloet oock niet en is ghevoelende / daer de inflammatie der Leveren nu groot is / ſoo bewijſenſe oock dickwils de doot/oft die ontcomende/ eē aenſtaende waterſucht / ende dat door de groote teericheydt der Leveren. Beteeckeniſſe.

Vande cleyne ſtucxkens vlees inde Vrine verſchijnende/haer beteeckeniſſe.

Somen cleyne ſtucxkens vleeſch mette Vrine loſſende is/ſo zijnſe upte Nierē voorts comende/ende zijn nae tſchrijven Hypocrates een ulceratie der Nieren te kennē gevende: want deſe ſtucxkens nu vande Nieren afghegheten zijnde/zijn haer ſelven nu met de Vrine affſpuelende / inde maniere alſmē de cleyne ſtucxkens vleeſch inde teringhe doort tſpijen / ende inden rootmeliſoene vande Dermen door den Camerganck ſiet loſſen.

Ende tot meerder verſekeringe ſalt zijn/dat het

het upt de Nieren comt / indienſe van te voren pijn ende cloppinge inde Lendenen ẽ ontrent de corte Ribben ghehadt hebben.

Vande ſlijmige materie die dicwils inde Vrine drijven/ als etter/ſlijm/ende tſaet der natueren.

Dicwils is hem met de Vrine een ſlijmighe materie loſſende / altemet etter / oft tſaet der natueren: Welcke drie malcanderen ſeer ghelijck zijn / dan zijn wel upten anderen te ſcheyden/alſmen hier volgende verhooren ſal.

Den etter canmẽ lichtelicken upt een Phlegma oft ſlijmighe materie onderkennen / want daer en wort geenen etter geloſt/oft daer en is voorgaende pijn geweeſt met bloetloſſinghe/ den etter is oock ſtercker van reuck / ende niet ſo ſeer tſamẽ hangende / want doort ſchudden vanden Vrinael ſchept hy lichtelicken vanden anderen. Welcmẽ al inde Phlegma contrariẽ is bevindende: Want daer is ſelden pijn/ ten waer dat de Phlegma ofte ſlijme vervuylt/ ſout/ oft ſeer cout van natueren waer / want alſſe ſouter/ſcherper ende ſeer cout van nature is/ſo veroorſaecktſe pijn. Maer waer nu een taey Phlegma is vertoonende / weynich vermengt zijnde/ende met pijn ende arbeyt geloſt wort/ is genoech te preſumeren datter ſteẽ oft Vlceratie inde Nierẽ oft Blaſe is ſchuylende: Maer inde cortborſtige Aſthma oft diergelijcke paſſien/gevet de grootheyt der ſieckten/ oft aenſtaende veranderingẽ te kennen/ maer geheel ſonder pijn loſſende/ẽ hen inden gront is vertoonende/al of het aldergrofſte van het meel waer / dat den Sedimentum pultaceum ofte Similaceum, bewijſt een rouwe ende ongekoocktte materie/welc oock dickwils is volgende ende loſſende na de pijn der Nieren/nae den ſteen nae de Artijcke/ofte nae de ſlijtinghe des lichaems.

Vanden etter inde Vrine drijvende.

Oorſaken des etters inde Vrine. Den etter comt upt ſweringe/ Inflammatien/ende Vlceratien/niet altijt met bloet vermengt zijnde/ als altemet ondervonden is geweeſt inde ſweringhe der Nieren / daerſe den etter alleen by ſeker tijden gheloſt hebben.

Maer door de ſommige gheheel upt geteert zijn gheweeſt/ men ſietſe altemet oock gheheel met de Vrine vermengt/ ſomwijlen hem over lanckſaem te gronde beghevende / ende ſo de Vrine turbel makende: Welck een ſeker teecken is datſe upte Nieren comt / principalijcken/ indiẽſe van te vorẽ groote pijn inde Lendenẽ hebbẽ gehadt. Oft datſe ſteen geloſt hebbẽ/oft datter inde paſſagie Vreteres genaemt ulceratie is gecomen/ tſy door het quetſen van den ſteene/ ofte Graveele: Oft datter eenighe vleeſbrocken inde hollicheydt van deſer paſſagien inghegroeyt zijn. Overvloedigher is den etter vloeyende upt de Nieren/ als upt de wegen Vreteres ghenaemt. Indien deſen etter terſtont na den gront is ſinckende/ſlijmich met ſnot vermengt / ſchubachtich ende vleeſachtich / ſo iſſe upter Blaſen voorts comende/ ſonderlinghe in dien daer van te voren gheen pijn inde Lendenen / oft ſwaricheydt ontrent het gemacht gheweeſt heeft. Als den etter alleen upte roede gheloſt wort / ſoo wort hy ſonder Vrine gheloſt. Ende niet en wort den etter alleen gheloſt upt de voorpaſſagien: Maer oock upt ander diverſche deelen des opperſten lichaems / ende dat ſeer wonderlijcken door weldaet ende victorie der natueren/ als overhant over de ſieckte vercreghen hebbende/den ſelven aſſuyverende door de Dermen. Ende ſommighe oock door een dooraeſſeminge / ſeer wonderlijckẽ haer ſelvẽ loſſende door de Blaſe/alſmen ooc indẽ Pleuris ondervondẽ heeft: Als ons daer van een exempel is verhalende Anthonius Beniuenius in ſuo de abditis libello, Capite, 43.

Vanden *Sperma*. Oft tſaet der natueren datmen altemet inde Vrine ſiet drijven.

De Phlegma oft ſlijmige materie / ende den etter zijn haer altijt inden gront beghevende/ maer tſaet om dat ſo licht ende dunne is/ ſo iſt altijt inde Vrine drijvẽde / ende upt verſcheyden oorſaken is hen tſaet ontſchietende ende met de Vrine loſſende/gelijck alſt den menſchẽ teghen zijnen wille is ontgaende. Als door de ontbindinghe der Aderen/ door den overvloedighen Venus dienſt/ door de wech ſmeltinge des lichaems/doort groeyen van inwendighe couwe winden / ende door de ſcherpheyt des ſaets. Maer ſo nu inde voorſc. deelen gheen fouten en waren/ſo mogẽ de Paraſtata in foute/ende gebreken zijn/ als door inflammatien/ Vlceratien/clievinge / verdorringe/ende diergelijcken / als op ander plaetſen tzijnder tijt verhaelt ſal worden. Oorſaken

Paraſtata, dat zijn de zaet vaten.

Vande wormachtighe Vrine.

Daer moghen met de Vrine oock cleyne wormkens geloſt worden / als ick binnen der Stadt Delft oock ondervonden hebbe in een Vrine der vrouwen / welc woonachtich was in een Dorp het Wout ghenaemt / welcke vrouwe ſommighe jaren inde Mage / Lendenen/ Nieren / ende Moedere een gheduerighe pijn gheleden hadde/welcke wormen inden lichamẽ connen veroorſakẽ upt ſeker bequaem vervuylinge / aengeſien de wercterſſe der natueren nenmermeer ſtil oft ledich en is in onſe lichamen. Ende geven ons deſe wormẽ een groote inwendighe putrifactie te kennen / ende inde teere natueren aenſtaende perijckel/ dickwils met groote laſt inde Lendenẽ / Nieren / ende onder ende boven tghemachte/altemet oock met ſwaricheydt haer water loſſende. Oorſaken ende bediet dinghe.

Vande hayrkens hem inde Vrine verſchijnende.

Van deſe hayrkens maeckt Galenus oock mentie/

mentie / eñ vercrijgen haren oorſpronc uyt de lange taey uytgeſpreyde Phlegma, welck alſo inde aderkẽs tot hayrkens geſatſoneert ende ghebacken worden / welcke als Galenus verhaelt uyt de grove ſpijſe haren oorſpronc neẽt/ ende met de grove Vrine haer loſſende/welck nochtans altemet wel contrarie bevonden wort / want men ſiet altemet wel roode hayrkens in een middelbaer Vrine drijvẽ niet grof zijnde/eñ dat inde cholerijcke perſoonen: Deſghelijcken in ander natueren/ oock witte ende ſwarte hayrkens. Men bevint oock dat daer lange ſatſoenen den hayren gelijck zijnde/ uyt het ſaet der natueren inde ſaet vaten Paraſtatæ genaemt/haer ſatſoen ontſangen uyt de hitte. Ende Hyppocrates ſeydt dat de witte hayrkens uyten Nieren comen. Men ſietſe oock dickwils inden ghenen verſchijnen die langhe met den druppert ende met ander Vlceratien ghegaen hadden: Als oock inden vrouwen die veel metten witten vloet / oft met veel vuylicheyts inde moeder gequelt waren/welck men oock altemet inde Vrine ſiet openbaren nae datſe Venus geſacrificeert hadden. In ſomma/ heb ickſe oock inde heete Cortſen/oock inden ghenen die dicwils met pijn inde Nieren/ oft metten Graveel ghequelt waren bevonden: Deſgheliicken inde ledighe ende gulſighe menſchen.

Oorſakẽ eñ bediedinge.

Van het ſchuym/bobbelkens oft blaeſkens opte Vrine drijvende.

Oorſakẽ eñ beteckeniſſe. Aengaende den ſchuym / oft blaeſkens diemen dicwils op de Vrine ſiet drijven / alſe uyt hert piſſen/verghieten der Vrinen / oft ſchuddẽ veroorſakẽ / ſo en brengenſe geen bediedinghe voor haer/noch en is uyt deſen niet ſo veel te oordeelen als ſommighe daer wel van gheſchreven hebben. Welckẽ ſchuym oft bobbelkens haren oorſpronc nemen uyt de overvloedige windighe geeſten/ die daer uyt een coude ongetempertheyt/oft oock door groote hitten voortcomẽ: alſo dat de Vrine die daer uyt onnatuerlicke hitte ſeer ſchuymende is/ſeer periculues is: Want ſy geeſt ons de wech ſmeltinge des lichaems te kennen. Maer uyt eẽ coude ongetempertheyt veroorſaeckt en is ſo vol perijckel niet/dan geeft ons altemet een lange ſieckte/te kennen.

Ende niet alleen en veroorſaken de Cortſen uyt rauwe humoren voort gecomen/eẽ ſchuymige Vrine/met bobbelkẽs vermenct. Maer ſietmen ſulcx ooc vertoonen inde gebreken der Nieren/ al waer uyt oock om ghelijcke ſaken daer een lange gheduerende ſiecte te oordeelen is: Als ons Hyppocrates in zijn Aphoriſmo

Aphor. 34. 7. Sectio. gheſchreven heeft/ſeggende: Quibus in Vrinis bullæ innatant nophritim & longam fore ægrotationem ſignificant.

Seker ander aenmerckinge der Vrinen/ eñ eerſt vande verſchillẽ tuſſchen den mannen ende vrouwen Vrine.

Gemeenlijcken ſietmen de Vrinen der mannen veel hooger gecoluert/ſubtijlder/ende met minder contenten als de Vrine der vrouwen. **Vã de diffetenten der mannẽ ende vrouwen Vrinen.** Want aengeſien de mannen veel heeter als de vrouwen van natueren zijn / moeten daerom de Vrine inden mannen veel hooger gheverwet zijn/ ende nae de droochte oock grooter in hen is/daer na moeten de Vrinẽ ooc ſubtijlder zijn. Deſgelijckẽ wederom door een teere natuere met vochticheyt eñ rauwicheyt verſaẽt weſende / moet nootſakelicken/ uyt de rauwe ende overvloedige materie veel grove ende overvloedige contentẽ / inde Vrine vertoonen/ ende datmen ghemeenlijcken meer contenten inde vrouwen als inde mannẽ Vrine ſiet vertoonẽ / geſchiet na de opinie van Actuario uyt tweederley oorſaken / d'een om datſe gemeenlicken vol vande overvloedicheydt zijn / ende dat door de naetuerlicke vochticheydt die in haer is/eñ ooc door de teere kokinge: Want ſy ghemeenlicken ſeer ſtil van leven zijn / ſonder haer veel te oeffenen / oock een teere hitte by haer hebben / by de hitte die inde mans is te ghelijcken.

Vande ghetempertheyt der Vrinen na der natueren ende complerien der menſchen.

Vande ghetẽpertheyt der Vrinen. De Vrine vande werme gecomplexioneerde perſoonẽ ſal wel gecoluert zijn/eñ ſubtijl vã ſubſtantien/daer ſal eenen ſoberen Hipoſtaſis, dat is / weynich inſinckinghe inde Vrine vertoonẽ/maer wel hooch drijvende contentẽ/ oft op hangẽde wolcrkens. Inde coude natueren en zijn haer Vrinen niet gecoluert/ eñ ooc ſonder contentẽ / tẽ waer datſe met de Vrine veel ſapachtige vochticheyts warẽ loſſẽde/door de groote hitte/ ſo wort dat bloet hooch gekooct/ daer door veroorſakende veel Cholera, waer door de Vrine hooch geverwet wort: door deſe oorſake ſo wort de materie der Vrinen met haer contenten vermindert. Alſo datter dicwils geen ſinckinge van eenige contentẽ inde Vrine en geſchiet/ want de humoren daer den Hypoſtaſis uyt ſoude veroorſaken/zijn door de hitte verſubtijlt / daerom inde plaetſe vanden Hypoſtaſis, ſo veranderen ſy in hooch-drijvende/ende in opdrijvende wolcken / d'eerſte Suſpenſum, d'ander Nubecula ghenaemt.

Deſgheliicken cant geſchieden/indien daer hitte eñ droochte is/dat de Vrine gheheel ſuyver van contentẽ is/ daer door alleen de coluere veranderende. Maer inden genen die daer cout vã naturẽ zijn / daer door tbloet niet natuerlicken kokende/ worter daerom ooc weynich roode Cholera gegroeyt/ daerom ooc een ongecoluerde Vrine veroorſakẽde/ſubtijl van ſubſtãtie/niet by haer hebbẽde datter te gronde ſoude mogen ſincken/welc ons al tſamẽ een onperfecte kokinge des bloets te kennẽ geeſt. Ende indien de rauwe ongekoocte humorẽ nu tot loſſinge comen met de Vrine/ ſo vertoonen haer in deſe overvloedighe contenten/ ons een quade kokinghe te kennen ghevende.

Vrine na den ouderdom haer veranderende.

Aenghesien de naetuerlicke hitte in ons over

over al is uytgeſpreyt/ daer over ooc al haren handel drijvende/ als weſende de principaelſte werckerſſe over de natuerlijcke faculteyten. Deſe doet de genomē ſpijſe koken/veranderen ende in goet bloet verkeeren/ daer na tſelve elc deel gelijcformich makende/de reſte conſumerende/ende uytaeſſemende/ ende tghene ſy nu niet volcomelijcken en heeft moghen opwercken / oft haer int opwercken ontſlopen ende ontweken is / iſſe noch met alle neerſticheyt bereydende / het grofſte ſubtijl makende / het taey van een deelende / ende deſe ten leſten elck door zijnen bequamen ganck uyt latende / als tſelve volcomelijcken beweſen is inden beginſel van deſen tractaet. Aengaende de vochticheyt van deſen/nu haren coers nemende na dē weghen der Vrinen/ heeft nu haer coluer/ſubſtantien ende contentē / na de natuerlijcke hitte groot ofte cleen gheweeſt is/ontfanghende. Welcke natuerlijcke hitte inden eerſten beginſel/te weten / inde jonge ſoogelingen ende kinderen noch teer is. Maer allenſkens met het toenemen / ende vermeerderinghe der jaren/ meer ende meer aē waſſende ende verſterckende. Deſghelijcken de groote onnatuerlicke vochticheyt metter tijt verminderende/eñ dat doort vermeerderen vande natuerlicke hitte/ welck gemeenlijcken duert tot ontrent tot den 40 jaren / daer nae wederom allenſkens metter tijt minderende.

Vrine der kinderen.

Alſo dat door de ſobere hitte der jōge kinderen haer Vrine weynich ghecoluert is: Maer van ſubſtantie ende contenten ſeer abundant: Weſende nu inde jeucht / eñ fluer des levens/ vintmen in haer Vrine weynich contenten/eñ ſubſtantien/ maer hooch ghecoluert. Inden ouden perſoonen is haer Vrine van colueren wit/ſubtijl ende ſonder contenten.

Somma/als nu geſeyt is/ ſo maken de kinderen veel waters/grof van ſubſtantie met overvloedige contenten/eñ is in haer eē natuerlicke Vrine: welc Galenus ooc ſo heeft verſtaē uyt de woordē Hippocratis daer hy ſeyt. In Mulieribus & viris Vrina nigra, in pueris aquoſa deterrima eſt, dat is/de Vrine inde mās ende vrouwen ſwart/ende inde kinderen waterachtich is ſeer quaet. Ende gemerct dat de grove Vrine inden kinderen genoech natureel is/ſo moet de ſubtijle in haer geheel tegens natuere zijn. Ja geheel hinderlicken/het welc ſo inde jonge jeucht niet en is: Wāt ſulcke Vrine in haer genoech natuerlick is/maer de ſwarte Vrine is in haer periculues. Daerom gelijc de hitte vande jonge jeucht te boven gaet de hitte der kinderē: Alſo gaet de coluere der Vrinē vande jeucht de coleure der kinderen te boven: deſgelijckē van ſubſtantien eñ contenten minder als wy ooc inde werme natuerē int voorgaende capittel verhaelt hebben. Inden ouderdom/ door dien ſy in droochte ende couwen vande kinderen veel verſchillen/ maken daerom oock een onghecoluerde Vrine/ ſubtijl van ſubſtantiē ende ſonder contenten. Want door dien in haer de natuerlijcke hitte is minderende / ende de kokinghe ontbrekende ende vergaende / ſoo iſſer oock de coluere ontbrekende/ ende veel vuylicheyts vergaderende / welcke vuylicheydt ſy altemet met de Vrine zijn loſſende/daerom oock ſomwijlē veel vuylicheyts loſſende/ veroorſakende veel contentē inde Vrine. De Vrine die daer tuſſchen den tijt der kintſheyt ende der jonger jeucht geloſt wort/ door dien datſe dan een ghetemperde hitte by haer hebben / ſoo vertoontſe haer dan van colueren / ſubſtantien ende contenten wel gematicht : Maer de Vrine tuſſchen de jeucht ende den ouderdom en gelijckt niet volcomelijcken de Vrine vande jonghe jeucht / noch oock de Vrine des ouderdoms / maer tuſſchen beyden/nochtans niet gheheel ghematicht / maer een weynich na den tijt verandert : Want hoe hen den ouderdom meer ende meer is genakende / hoe ſy meer de witte coluere aenneemt/ ſubtijlder wort eñ min contentē voortbrenghende.

Veranderinge der Vrinen na de tijden des jaers / als oock nae de nature der landen.

De Vrinen ſietmen in deſer manieren naer de tijden des jaers veranderen : Int midden vanden Lenten zijn de Vrinen matelijcken getempert : Deſghelijcken int midden vanden Herfſt / maer nu aenſtaende den Lenten/ſoo is de coluere inde Vrine toenemende / zijn de contenten ende ſubſtantie minderende : maer nu aenſtaende den ſomer / ſoo vercrijghen dē Vrinen meerder coluere / worden ſubtijlder ende hebben weynich contenten. Genakendē nu den Herfſt/ vermindert de coluer / ſubſtantie ende de contenten. Doort genaken vanden winter wordē de Vrinen ongecoluert eñ van haer natuerlijcke coluere berooft/ſubtijlder eñ hebbē weynich contenten. Het uytgaen vandē Herfſt accordeert ghenoech / met het beghinſel vanden Lentē. Het eynde vandē Lenten met het beginſel van dē Herfſt. Het beginſel vanden ſomer/ met het eynde van diē. Het ingaen vandē winter / ſalmē met zijn uytgaen vergelijckē. Het middē vanden ſomer/ met het midden vandē winter/eensdeels daer mede accorderende/eñ eensdeels niet/metten anderē daer in accorderēde/ als datſe ſo wel int middē van de winter als int middē vāde ſomer ſubtijlder zijn/eñ min contentē by haer hebbē/ maer diſcorderen inde coluere: want gelijc de coluere in tmidden vandē ſomer veel meerder is / ſoo iſſe veel minder int midden vanden winter.

Eñ gelijcmen de Vrine ſiet veranderē door de veranderinge vande tijden des jaers/alſoo ſietmenſe ooc veranderen door de natuere oft aert des lants / ende nae de ghetemperthеyt der lochten.

Vande Vrine der bevruchte vrouwen ende haer onſekerheyt.

Het is voorwaer by velen een groote ſtoutheyt ende valſche verſieringe/datſe haer laten duncken/datſe uyte Vrine connen ſien/oft een vrouwe bevrucht is oft niet. Ja en ſchamen haer uyt de Vrine niet te oordeelen/hoe

langhe

lange die vrouwe bevrucht is geweeſt/oft hoe lange ſy noch heeft te gaen: Wederom oft een knechtken oft een meyſken is datſe dragē. O ghy ſtoute guygelaers/hoe vermach u conſciētie met ſulckē ongefondeerde redenen/ eñ valſche leugenen den ſimpelen te bedriegē:

Vrine en heeft gheen gemeēſchap oft eenighe paſſagie door de moeder.

Aengeſiē de Vrine toch geē gemeēſchap en heeft met de moeder/noch haer paſſagie niet en is genakende: En moeten wy alle ſekerheyt der Vrinen niet vercrijgen uyt de liquere/uyt de ſubſtantie/coluere/eñ zijnen Hipoſtaſis. Aengaende nu de liquere/aenſiende haer paſſagie/ſuldy bevindē datſe geen gemeenſchap met de Lijfmoeder en heeft: want de Vrine is een waterachtige vochtichheyt/alleē voorts comende uyt de tweede kokinge der Leverē/welcke vochtichheydt vande Nieren door een aenhalende cracht/tot haer wort getogē/ eñ nu haer voetſel daer uyt getogen hebbende/ſchicktſe tſelve voorts door de waterloopen Vreteres genaēt/ gheleghen tuſſchen de Nieren ende de Blaſe/ welcke Blaſe de vochtichheyt tot haren bequamē tijt is bewarende/ende daer na tſelve door het piſſen loſſende/ welcke paſſagie nu aenmerckende/en cannen niet ſekers verwachten datſe yet uyt de Lijſmoeder voorbrengen/ ofte verſekeren mach/daerſe toch geen paſſagie toe en heeft/dan leyt geheel op haer ſelven afgeſloten:

De coluere der Vrinen en geeft geē ſekerheyt uyt de moeder.

Noch en mogen wy uyt de coluere der Vrinen/als uyt haer witheyt/bleeckheyt/ gheel/root oft ſwertheyt/gheen verſekeringe van deſen daer uyt vercrijghen want de verſcheyden colueren vercrijghen: ſy uyt de verſcheyden cholerijcke humoren/ door de getemperde oft ongetemperde hitte/oft ooc ontverwende doort tghene datſe in haer ghemoet int door paſſeren vinden:

Wt de ſubſtantie der Vrinen vercrijghen wy geen verſekeringe uyt de moeder.

De ſubſtantie der Vrinen en can ons ſulcx oock niet bekent maken/ als door haer grovicheydt oft ſubtijlicheydt/ wāt ſy deſe alleen vercrijgen uyt de goede oft quade kokinge: Noch en moghen haer valſche leugenen niet funderen uyte contenten der Vrinen:

De contenten en gevē geen getuygeniſſe van de moeder.

want de contenten anders niet en is dan dat inde tweede kokinge/noch niet volcomelijcken/als de ander deelen/en is gekoockt/ noch int bloet verandert/oft oock de kokende nature int koken ontſlopen/eñ nu met de Vrine afgeſonden ende gheloſt.

Ydel fabulē vā ſommige ſchrijvers.

Segghet my toch ghy onbeſchaemde menſchen ende ſtoute leugenvercoopers/waer op dat ghy zijt funderēde/ofte hebdy ſo lichtveerdelicken willen gelooven/die daer ſchrijvende is/datmē inde Vrine der bevruchte vrouwen ontrent den grondt een ghedaente van eenen menſch ſiet vertoonen/het welck toch niet anders dan een ſabel en is te achten/ als ooc alle lofwaerdige Medecinē ſullen getuygen: maer heeft by avontueren den Autheur van deſen een gelijcke exempel willen by brengen met Avicenna, daer hy ſchrijft dat het altemet is gebuerende inden genen die van eenen raſenden hont ghebeten waren/datſe altemet groote ſtucxkens vleeſch al piſſende/met grooter pijnen loſſende waren/van ghedaenten den cleynen hondekens ghelijckende/ het welck Gentilis, Fulginatis, ende Petrus Apponenſis mede zijn confirmerende: Maer in deſen/ dat is/ inde bevruchte vrouwē en ſalmen geen getuyghenisse van eenige ſeker Authoren/oft van yemanden moghen by brenghen/die daer getuygē ſullen/dat eenige bevruchte vrouwen ſulcke Vrine geloſt hebben/ daer hen gedaenten van menſchen in warē vertoonende/noch en is oock niet te achten het onſeker ſchrijven van eenē anderen Authuer/ſeggende: datmen eenen droppel Vrinen vande bevruchte vrouwen ſoude gieten op eenen Marmorſteen/oft op een ander ſeer coude plaetſe/eñ indien tſelve als melc veranderende eñ ſtorckelende ſonder ander coluer aen te nemen/ſoude een teecken weſen dat de vrouwe bevrucht ſoude zijn: al welcke droomen ende oude wijfs fabulen niet te achten en zijn/maer willenſe hier met meer ander voorby paſſeren. Dan is wel warachtich dat de Vrine inde bevruchte vrouwē dicwils is altererēde/ende dat door de fouten der Magen/als door quaden appetijt eñ walginge dieſe dicwils zijn lijdende/door het ophoudē van haer maentſuyveringe/ſonderlinge inde eerſte maent. Oft door de vreemde onluſtē/onnatuerlijcke dingē etende/daer door de Mage crenckende/mach alſo veel rauwe humoren in de Mage vergaderē/daer door de Vrine rau ende ongekoockt verſchijnende. Alſt oock uyt ander ſaken in ander lichamē geſchieden can. Alſo datter niet eygens oft ſekers uyt de Vrine der bevruchter vrouwē genomē oft verſtaē en can worden: Willē ooc daerom eenen yegelijcken hier mede gewaerſchout hebben/eñ begeren datſe haer van ſulcke valſche eñ ombeſchaēde leugenvercoopers/ wachten willē: op dat haer doort vaſt betrouwen in deſen/gheen meerder ſwaricheyt en overcomt. Ende niet alleen en iſt ons onmogelijckē eenige kenniſſe uyt de Lijſmoeder door de Vrine te moghen hebben. Maer en is ons ooc niet mogelijcken yet ſekers te ſporen vande gebreken buytē de paſſagie der Vrinē/ oft inde uyterlijcke leden/ als in Ermen oft Beenen ghelegen. Hoe wel nochtans ſommighe haer zijn veynſende/ende laten dunckē ſulcx al uyte Vrine te connē ſien/ oock wetende/ oft den patient al vallende oft al ſmijtende/jae met eenen ſtock oft ſteen hem gedaen is. In Somma/waren alle haer leughenen my onmoghelijcken hier te verhalen: daerom de ſelve hier een eynde makende/ ende wil hier alleen mede te kennen ghegeven hebben/wat ons principalijck inde Vrine aen te mercken ſtaet/dat is: haer liquer te kennen wat voor materie is/haer ſubſtantie neerſtich voor oogen te nemen/ op haer coluere wel te letten. De contenten haren oorſpronck/ſubſtantie/coluere/ende plaetſen wel rijpelijcken in te beelden/ ende uyt alle deſen dan alleen een voorſichtich vonniſſe te pronuntieren/ ende laten alle ander omweghen/ fabulen/ende bedrieghelijcke vonden varen. Dat is alleen nae den ſuyveren Methodum ofte Canon in deſen procederen.

Vrine der ſlapers ende der wakers.

Den tamelijcken ende wel ghematichden ſlaep

ſlaep maect indē menſch een goede coockinge/ daer door in de Vrine eē goede coleur ſubſtantie ende contenten aenbrenghende.

Want door den ſlaep wort de natuerlijcke hitte inwaerts gelockt/ om de ſpijſe te koken/ ende nu wel verteert zijnde/ende wel gekoocte Vrine voorts brengēde : maer wat te veel ſlapende vermeerdert de coluere ende Vrine/ ende haer ſubſtantie eñ contenten verminderen/ maer veel te veel ſlapende / ſullen daerom veel fouten inde kokinge/ ende ooc in alle de deelen der Vrinen bevonden worden.

De natuerlijcke wakinge/ en brēgt ſonderlinge geen veranderinghe inde Vrine. Maer door de overvloedige wakinge wordē metten eerſtē/de hittē vermeerdert/maer daer na verminderende / ende ten leſtē geheel te niet gaende/alſo dat het overvloedich waken in ons de ſelve accidenten ende veranderinge voort zijn brenghende/alſmen vant overvloedich ſlapen verhaelt heeft.

Vrine door excercitie ende ledichept altererende.

De tamelicke exercitie vermeerdert de naetuerlicke hitte/eñ doet eē goede gecoluerde Vrine loſſen/maer hē wat te veel oeffenēde/doet terſtont de hitte vermeerderē/daer door de coluere inde Vrine toenemēde/ maer de ſubſtantie eñ contentē minderēde eñ te lange duerende/eñ te veel hen te oeffenen/doen de crachtē te niet/eñ bluſſchen de natuerlicke hitte upt/daer door de Vrine haer coluere / ſubſtantie eñ contenten te niet doen eñ minderende. Door de ledichept vercrijgen de Vrinē ongecoluerde coluerē/veel vuplichepts ende contenten/ daerom haer oock grover vertoonende.

Vrine na de ſpijſe haer veranderinghe aennemende.

Het is natuerlicken dat upt weynich ſpijſen eenē ſoberē Hypoſtaſis, maer upt de overvloedige veel/eñ upt de ſubtijle ſpijſe geenen Hipoſtaſis na gelaten en wort / welcken Hipoſtaſis aldus in ons zijnen oorſpronck is nemende.

So haeſt nu de aenhalēde cracht Attractrix genaēt/dē voorbereydē Chylus oft ſapachtige vochtichept upt de Mage inde Lever aengehaelt heeft / ſoo wortſe daer terſtont al verandert/ ende in goet bloet verandert / behalven de gene/ die den handel nu int opwercken ontvloden eñ door geſlopē is/ende wort ſo rauwe met de Vrine afgeſondē / ende is hem terſtont inden gront vande Vrine beghevende / ende wort dit ſinckſel Hipoſtaſis oft Sedimētum genaemt. Ende ſoo den perſoon nu overvloedige ſpijſe inghenomen heeft / ende daer goede verteringe in geſchiet is/ſo moeter ooc veel Hipoſtaſis van naegelaten worden/eñ upt weynich ſpijſen weynich Hipoſtaſis, maer upt de geheel ſubtijle ſpijſe gheenen Hipoſtaſis over ſchieten.

Vrine haer alteratie wt tgemoet oft beroeringhe des geeſts ontfaughende.

Door de ontroeringhe des gheeſts/ſoſe niet lange en duert/ en brengen geen veranderinge inde Vrine / maer ſeer groot zijnde oft langhe duerende / ſo iſſe daer door de hitte veranderēde/ende ooc de Vrine : want ſommige van deſe ontroeringe ſchijnen de hitte te vermeerderen/ door dien datſe die ſcherper maken : ſommige ſchijnen de hitte te verminderen/daer na oock alteratie inde Vrine makende/ eñ dat na dat de hitte groot ofte cleen is / als op ander plaetſen verhaelt is/daerinē vande getemperde ende ongetemperde hitte verhaelt heeft.

Vrine der Cortſen *Ephemeræ.*

Aengeſiē de Cortſe Ephemera niet door eenige vervuplinge/maer alleē door een ontſtekinge der geeſten oft vapueren/daer door inde Vrine geē oft ſeer weynich alteratie makēde/ noch en is met deſe Cortſe geen verſtoppinghe geſchiedēde/alſt inde Cortſe is/ daer de humoren ontſteken zijn : Oft ſy en heeft geenen oorſpronc upt de humoren / daer de natuere in behoeft te arbeydē/ om die te koken eñ te rijpen/ Indien dan de Vrine eenighe alteratie ſoude mogen over comen / ſo ſoude de onnatuerlicke hitte der Cortſen / de Vrine wat hooger mogen colueren : In ſomma/in deſe Cortſen/tſy hoe datmenſe gecregen heeft/aengeſien ſy inde geeſten ende niet inde humoren en is beruſtende / ſo iſſe altemet een weynich alteratien inde coluere aenbrengende / dan de ſubſtantie ende contenten der Vrinē genoech ſuyver latende.

Vande Cortſen vuyle humoren onſteken die Putridę genaemt worden.

Hoe veel verſcheyden Cortſen zijn upt de vervuplinge der humoren haren oorſpronc nemeñ/ſo is nochtans elc van deſen haer eygen Vrine voor haer brengende/ als d'een ontverwet/dander wat hooch geverwet/d'āder werom hier een middel in houdēde/alſo dat deſe Vrine ghenoech een getuygeniſſe voor haer brengen vande humoren daer de Aderen ende vaten mede vervult zijn/welc ooc genoech een oorſaeck der Cortſen is: Alſo datmen door deſe Vrine/ſoo wel de ſpecie der Cortſen/als haren handel ofte tijden onderkennen mach.

Specien der Cortſen te onderkennen upt de Vrine.

De Phlegma daer de dagelicſche Cortſe haren oorſpronck upt is nemende / wort in drie verſcheydē deelē gedeelt/ d'eerſte daerſe haren oorſpronck is nemende / upt een overvloedige rauwe ongekoocte vochtichept. Ten tweedē upt een half ghekoockte vochticheydt. Ten derden daer de ſapachtighe vochtichept alleen een weynich vanden bloede is verſchillende/ ende zijn dit drie differenten vande phlegmatijcke humoren: alſo dat de witte Vrine gheloſt moet worden / upt de rauwe half ghekoockte humoren. Subtijl ende claer wortſe

gheloſt/

gheloſt/daer die ſapachtige vochticheyt met de Vrine niet af en ſchiet / maer grof ende turbel als de ſapachtige vochticheyt alſt altemet geſchiet/met de Vrine is loſſēde. De roode Vrine wort gheloſt als dē Chylus of ſapachtige vochtichept nu maer een weynich leeger alſt bloet ghekoockt en is. Alſo dat die Vrine inde dagheliickſe Cortſe haer wit ende ſubtijl is vertoonende/oft altemet dick/turbel / oft root/inde vier-daechſe Cortſe verthoontſe haer ſeer diverſch / maer nochtans altijt rau ende ſubtijl/dat is / wit / ende waterachtich. Want door die over vloedige melancholeuſe humorē/ moeten verſcheyden Vrinen gheloſt wordē/als inde eerſte dagē ſubtijl/wit/ eñ waterachtich: Ten leſten wortſe ſeer diverſch ghelost/als een weynich nae den witten ſiende / niet datſe de coleure ontfangt uyt de melancholie/ dan uyt haer overvloedicheyt / ſonder eenighe toevermenginghe vande gele Cholera, moet daerom na den witten ſtrecken.

In ſomma/inde dagelicſche ende vierdaechſche Cortſen / zijn de vaten ende aderen met veel Phlegmateuſe ende melancholeuſe bloedt vervult / waer door de Vrine in deſen niin gecoleurt zijn alſe behooren.

Maer inde derdendaechſe Cortſe vertoont haer de Vrine vier-root / oft licht eñ bleecroot Subrufa genaemt/want de Aderē in deſen gheel met een Cholerijc bloet vervult zijn/daerom de Vrine hooger gecoluert is.

Maer inde bloetcortſen Synochi oft Continentes genaemt/ uyt den bloede veroorſakende/ en zijn in deſen de Vrinen haer niet veel vanden geſonden Vrinen verſchillende.

Deſgelijcken de pauſerende Cortſen Intermittentes genaemt/ en connē in deſen haer Vrinen niet oft ſeer weynich vande continuele Cortſe/Continue genaemt verſchillen/wāt ſy genoech uyt eenderley humore oorſpronck nemen/alſmen oock genoech is bevindende inde Vrine vā de pauſerēde tertiane met haer continuele Continua ghenaemt. Deſgelijcken de dagelijcſche pauſerēde Cortſe met de dagelijcſche continuele:als oock de vierdaechſe pauſerende met haer continuele.

De tijden der Cortſen uyt de Vrine te kennen.

Den handel der gantſcher Cortſen / dat is/ die tijden/als het toenemen / ende afgaen der Cortſen/cā ons door de Vrine bekent worden.

Want de Vrine gheheel rau ende onghekoockt zijnde/geeſt ons het beginſel der Cortſen te kennen.

Als ſy nu haer rauwicheydt een weynich heeſt verlaten / gheeſt ons het toenemen der Cortſen te kennen.

Na de humoren zijn/ die inde vaten verbuylen/daernae zijn oock de Cortſen volgende.

Daerſe nu volcomelicken ghekoockt is/ bewijſt die Cortſe in haer vollē cracht/ dat is op het hoochſte te zijn/ende datſe begint te mineren/wāt de Cortſen Putridæ genaēt/uyt ſulcke humoren haer beginſel nemē / als daer inde Aderen zijn putrificerende / welcke humoren inden beginſel rau ende ongekoockt zijn/maer nu met het waſſen ende toenemē der Cortſen/ ſo beginnenſe een weynich te koocken. Ende de Cortſe nu op het hoochſte gecomen is/ende wat begint te ſlijten / ſoo en worter geen rauwichept meer in gevonden.

Alſo datmen uyt de Vrine genoech de lanckheydt oft de cortheydt der Cortſen bekennen mach/ want alſmen terſtont eenige koockinge inde Vrine begint te ſien/ ſoo en iſt niet mogelicken dat ſulcke Cortſen/ oft ooc ander ſiecten langhe dueren ſullen. Maer daer haer de Vrine langen tijt rau ende ongekoockt zijn vertoonende/en ſullē de ſiecten haer ooc niet haeſt eynden. Deſgelijcken canmen oock de lichticheyt/oft ſwarichept der ſieckten uyt de Vrine bekennen : want inde lichte Cortſen en vintmen gheen ſware oft quade juditien inde Vrine / diemen inde periculoſe Cortſen wel overvloedich ſiet.

Hier mede nu de Vrinen verlatende / ſullen ons tot eē ander Excrementum ende afſcheptſel begeven: Te weten/ tot de excrementen des camerganck / ende dat inder manieren hier na volghende.

Aldus geeyndet den 21. April Anno 1592.

Excrementen des camerganck haer ghetuyghenisse.

Niet ſonder redenē en hebben wy eerſt van den Polſe ghetracteert/ want men can uyt haer veel eer / ruymer/ ende bequamer den gantſchen handel der natuerlicke hitten / ende de crachten der gheeſten bekennen / als uyt de Vrine : Want ſoo haeſt men eenige alteratie inden lichaem begint te ghevoelen/ſalmen tſelve terſtont aenden Pols ghewaer worden: Maer iſſer veel lichtelicker uyt der Vrinen/ als uyte Polſe te oordeelen / wāt tſelve datter uyt de Vrine ſekers te oordeelen is / canmen claerlicken voor dē oogē ſien : maer beyde deſe nu wel neerſtelicken onderſocht zijnde/ſalmen meerder verſekeringe uyt dē Polſe als uyt de Vrine vercrijgen: want de Vrine lichtelicken in veel manierē alteratie eñ verwuylinge aennemen mach. Maer indiender nu eenige veranderinge inde humoren haer inde Aderē onthouden / ſoo en canmen gheenen bequameren wech hebbē / om die te onderkennen als de Vrine: want als voren verhaelt is / geeſt ons de rauwichept ende de goede kokinge te kennen. Deſgelijcken ſo de ſiecte haer nu inde Mage/ inden Buyc ende gedermte is onthoudende/ſo moetmen zijn toevlucht nemen totten camerganck / ſonderlinghen ſonder Cortſen zijnde: Ende alſoo daer dan geenen bequameren toeganck en is te vinden om kennisse vande goede kokinge te hebbē/ als uyt beyde deſe excrementen/ ſoo moeten dan beyde deſe excrementen met de koockinghe accorderen : als daermede na advenant/ ſo in weſen/als in quantiteyt over een comende/oft daer ſeer mede verſchillen : daerom als de ſiecte inden Buyck alleen plaetſe heeft / ſoo ſalmen den camerganck alleen voor oogen nemen / ſonderlinge/als geſeyt is/ſonder Cortſe/maer ſo daer Cortſe preſent is / ſoo ſalmen de Vrine mede viſiteren/ om dat de Cortſe inde Aderen haer plaetſe heeſt

Polſe ... om mē ... haer de ... catie is ... voelend ... als uyt ... Vrine/ ... meerder ... kerheyt

Wanneer men de V... ne voor ... gen moet hebben.

Wanneer men zijn ... vlucht to... den Cam... ganck m... nemen.

heeft/ende dat soo wel inde Cortse Ephemera ende Hectica als ander Cortsen uyt de humorē oorspronc nemende / want hoe wel dese haren eersten intrede ontrent der herten hebben/ nochtans zijnse haer ten lesten door tgheheele lichaem verspreydende/eñ aengemerct dat de Vrine een seker bode is/ van tgene dat hen in de Aderen is onthoudende/eñ den camerganc van tgene dat hem inde Dermen is lettende/ so salmen elcx ooc eygentlijcken daer toe verkiesen/nochtans de Vrine niet geheel verlatēde/wãt hoe wel sy ons principalicken de rauwicheyt eñ de koockinghe inde Aderen schuylende voor oogen stellen / als daer een eyghen excrementem uyt wesende/ niet tegenstaende/ soo brenctse oock veel sekerheyt vande andere deelen voor haer / daer de natuerlijcke faculteyten haer operatie over hebben / getuyghenisse van haer ghevende/oftse in goeden doen zijn ofte niet/niet datmen daerom de Vrine in de siecte/inde Dermen/ of inden Buyc gelegē daerõ sal besien/ al oftse ons de goede oft quade koockinge daer van soude openbaren/ dan alleē offe ons eenige goede/of quade teyckenē vande doot/of gesontheyt mochten openbarē/ hoe wel nochtãs inde seer periculose siecte der dermē Ileos, dat is / de Dermgicht genaemt/ de Vrine haer wel als den gesonden vertoonē eñ nochtans den patient in doots noot wesende/daerom en moetmen in sulcke plagē de Vrine niet te veel betrouwen/hier mede de Vrinen verlatende/sal ons hier vanden excremētum des camerganex gaen verhalen.

Vanden natuerlijcken ende onnatuerlijcken camerganck.

Hoe hem den camerganck natuerlicker is vertoonēde/hoe het lichaem gesonder is/principalijcken so hy op zijnen sekeren tijt ende gewoonte comt/eñ dat van quantiteyt na de ingenomē spijse/van goeder colueren eñ eenverwich/niet te hert versteent/noch te weeck als water van een vloeyende/maer van dicte als den honich/rootachtich/van reucke alsmē uyten gesonden lichamen behoort te verwachtē. Also dat dē natuerlijckē camerganc in veel manieren mach bekent worden / als uyt zijn coluere/ ruecke/ substantie/ tijt/ ende maniere des lossens/als ooc door zijn toevermēginge.

Vande coluer des camerganex.

Aengaende de coluer diemen dickwils verschepdē inden camerganc siet/vercrijchtse uyt de massa des bloets/als oock inde Vrine verscheyden hitte ende koockinge inden lichaem geschiedende.

Den natuerlijcken camerganc behoort dan van naturē rootachtich te zijn / maer tegens natuer zijnse te seer root/ wit/seer geel/bleeckgeel/groen/bruyn oft swart / welcke colueren sy vercrijgen na tvermengen der humorē/kokinge/eñ alteratie diese in haer gemoet vindē int door passeren vande Dermen.

Witten camerganck.

Den witten camerganc geeft ons een rauwicheydt ende quade koockinghe te kennen/ want door de terichheyt der natuerlijcke hitte en is daer gheen volcomelijcke koockinghe in den Chylo noch int tbloet gheschiet/daer door oock eenen witten camerganck causerende: oock blijft den camerganck ongeverwet ende wit/soo wanneer doort tsluyten vande passagie der Gallen na de dermen passerende/ geenen toeganck inde Dermen en mach hebben/ maer andersins haren wech moet nemen/ want den camerganck vande Galle haer coluere ontfangen moet/ende wort desen witten camerganck veel inde geelsucht gesien.

Gelen camerganck.

Den ghelen camerganck/ seer gheel zijnde/ gheeft ons een overvloedige toe vermenginghe van Cholera te kennen / met groote hitte/als inde cholerijcke siecte/ maer dē natuerlijcken camerganc met een natuerlijcke rootachtige coluer/bewijst de natuerlijcke toevermenginge van Cholera van pas uyte Lever ontfanghen.

Den groenen camerganck is oock hinderlijcken/ want desen oock dicwils is eyndende in eenen swarten/principalijcken als de groenicheyt uyt grooter hitten veroorsaeckt/ ende uyt een spaensgroenighe Cholera Æruginosa genaemt/ maer noch hinderlicker zijn de lootverwige ende de swarte materien.

Den lootverwigē camerganc eynt hem ooc dicwils in eenen swartē/ ende is dan uyt couwen veroorsaeckende/ ende zijn sulcke camergangen als quaet/ja dicwils dootlijcken / gevende eenen grooten inwendigen brandt / oft groote onnatuerlijcke vercouwinghe ende de uyt blussinge der natuerlijcke hitten te kennē: maer so dese swarticheyt veroorsaect/ uyt toe vloeyinge vande melancholuese humoren als int eynde vande Quarteyne/ of in ander eyndinge van eenige melancholuese siecten/ als in verstoppinge / ende herdicheyt der Milten/so gevense de sterchheyt der natueren te kennen/ met ontlastinge vande voorgaende siecten.

Vande substantie der materien/dat is vande herdicheyt oft dunnicheyt des camerganex.

Den camerganc wort door zijn grovicheyt of dunnicheyt ooc bekent/ welcke getemperde substantie sy vercrijgen moeten wt de natuerlijcke getemperthenden der Maghen / Aderen Meseraice, ende der Leveren/ daer de Maghe nu debile is/eñ geen volcomen koockinge inden Chylo en geschiet / so moet dē camerganc rau ende ongecoockt zijn/ eñ dat seer oft weynich na de foutē der voorsc. handelinge groot oft cleen zijn / dese lost haer sonder orden/ende meer by dage/als inden nacht / in sulcke is de Mage altijt beswaert.

De materie wort ooc saecht ende weec gelost / als sy haren doortocht tot de Aderen

Meſeraice, ende ſo na de Lever niet hebben en mach/ ende is deſen camer ganck een weynich nae den rooden ſiende / ende indien de aenhalende cracht Attractrix met de veranderende cracht Alteratrix van deſen debile zijn/ ſo vertoont hem den camerganc ſuyver eñ witachtich/ altemet oock ſeer weynich rootheyts by hem hebbende.. Ende in diē daer Apoſtematie ontrent is / ſo loſſen ſy eerſt eē ſubtijle matere/ daer na geel/ten leſten etter/ eñ daer na bloet/ wiens pijne u de plaetſe wijſen ſal.

Den dunnen camerganc diemen Chyloſus noēt om zijn waterachtichevt / als maer half gecooct zijnde/geeft te kennē de ongetempertheydt der Leveren aldaer haer crachten ende handel ontbondē te zijn/eñ dat ſo wel in hittē/ als dooꝛ coude / alſo datſe daer dooꝛ haer officie niet te vollē maer alleē vermindert doē cā.

Den groven cholerijcken camerganck ſeer ſcherp ende ſtinckende/ met verſtoppinge des Buycx/ met een vierighe Urine/geeft de veranderinghe van Cholera te kennen/in deſe is de Lever verhit / alſmē uyt de palmen vande handen eñ voeten/dooꝛ bitterheyt des monts/ dooꝛ dē doꝛſt/den ſnellē Pols / eñ dooꝛ de juecſelen des lichaems bekennen mach.

Indien de Cholera inde Mage waer vloeyende / ſo ſouden ſy walginge met cholerijcke bꝛakinge lijden.

Maer indien den camerganc weynich ende ſeer ſtinckeñ is/ geeft eē rauwicheyt te kennē.

Deſghelijcken ſietmen altemet een ſuyver bloet loſſen/nu grof/dan ſubtijl / altemet melancholues ende giſtich.

Tbloet uyt de Lever comende/comt met eē meerder quantiteyt ende is ſeer diverſch / als root/ waterachtich/bꝛuyn / ende ſwart/deen grof/dander lijmich.

Seer ſubtijl eñ waterachtich bloeyet uyt de Aderen Meſeraice, ende uyt de tacken der poꝛt-aderen/want in deſen leyt dat rau ende weyachtich bloedt begrepen/maer grover comet uyt de Lever/ende Milte/ ende met pijne loſſen zijt int rootmeliſoen.

Claer ende vierich bloet loſſende met vooꝛgaende pijne is quaet ende periculeus.

Het grove ende melancholueſe bloedt iſmen meeſt loſſende uyt de plaetſen der Miltē/ daer om volgende na eenige Miltſiecten/ of na ander melancholueſe plagen/als oock inde peſte/ is gemeenlijcken een goet teecken.

Alle de camergangē die ſuyver geloſt woꝛden zijn periculues ende inde ſiectē te vꝛeeſen/ want ſy geven de rauwicheyt te kennen : deſgelijcken veel bedoꝛven eñ quade humoꝛen ende vochticheyt te loſſen buyten de ooꝛdeel dagen/daer de ſiecte noch rau is/eñ met grooter moeyten vande ſiecken te loſſen/ ſoo de ſieckte daer dooꝛ terſtont niet en verlicht is quaet/ want ſy een groote quetſinge der leden te kennen geven / eñ dooꝛt lange by blijven bꝛengen ſy den menſch tot debiliteyt/ende datmen veel camergangen van ſelfs heeft inden ſelven loſſende veel onnatuerlijcke colueren / is eē teecken dat tlichaem van binnen met veel quade alteratien belaſt is.

Den camerganc ſeer verſcheyden van materien ende colueren hem vertoonende /als vol cleene ſtucxkēs eñ ſchelferingē/ met veel Cholera, veel bloet/ etterachtich / met verſcheyden colueren/als groē/oft ſwart/is ſeer quaet/ eñ veel quader ſo men daer dē ruec vā de kinderdꝛec uyt is rieckende/eñ in wat ſiecten dat het is/daermen int eerſt aencomen der ſiecten/een ſwarte melancolueſe materie is loſſende dooꝛ den camerganc/ of dooꝛt bꝛakē/ is quaet ende dootlicken.

Inde ſnelle ſiecten eenen ſchuymigen cholerijcken camerganc te loſſen is quaet.

Den virulenten camerganc inden beginſel ſubtijle/eñ na grover/bloedich / een giſtachtige ſubſtantie/van colueren nae den ſwarten/ geeft een Apoſtematie te kennen met aenſtaēde ulceratie/ende inde hollicheyt der Leveren ſchuymlende / ſoo iſſer eenen dootlijcken camerganc tegenwooꝛdich / eñ ſo de ulceratie nu tegenwooꝛdich inde Lever is/ſo vertoonē daer alſulcke teeckenē alſmē op zijn plaetſe inde gebꝛeken der Leveren verhalen ſal. Ten leſtē/ſo volchter metten Camerganck altemet cleene ſtucxkens vleeſch vande Lever van colueren bꝛuynachtich/met flauwicheyt der herten/ in deſen ſtaet hen de doot vooꝛ den oogen.

Daer hen met den weecken eñ waterachtigen camerganck is verſchijnende een olieachtige ſubſtantie / beteeckent de wech ſmeltinge des vets/ eñ dat dooꝛ een onnatuerlijcke hitte der Coꝛtſen/ ende tvet des lichaems geconſumeert weſende/ ſoo woꝛt dooꝛ tvermeerderen des bꝛāts de ſubſtantie des vleeſch aengegrepen/eñ de natuerlijcke vochticheydt van dien uytgebꝛant/vooꝛtbꝛengeñ eē bꝛuyngele coluere/vā ſubſtantie lijmich/eñ ſterc rieckende/eñ woꝛt deſen camerganc Syntectica, dat is/ Viſcoſa eñ Colliquativa genaemt: deſen ſietmē in de bꝛandende Coꝛtſen/inde teringe/in Hectica Febre, in Atrophia, eñ ooc dicwils / inde Peſte vertoonen: in deſen woꝛt inden eerſten beginſel haer vet gheſmolten/daernae de ſubſtantie des vleeſch alle zijn vochticheyt ontogen. Ten leſten nu geen vochticheyt na den Buyc/Dermen/Aderen meer ſeyndende/maer is hen ſelven dooꝛ eenē dooc ter huyten uytwaert ſlaēde/ eñ uyt aeſſemende/ alſo tlichaem ten leſten gheheel uyt doꝛrende/eñ ſo tleven eyndende. Syntectica, viſcoſa ſeu Colliquatiua.

De verſcheyden colueren des camergancx ende lange duerende/zijn meeſt al dootlijcken: want ſy gheven ons de verſcheydenheyt der inwendiger ghebꝛeken te kennen/ende behoeven daerom veel tijts / al eermen die wel tot rijpinge gebꝛengen can.

Vanden rueck des camergancx.

Den quaden ruec diemen altemet inden camerganc vint/indiē hy tſelve niet en heeft uyt vooꝛgaende ingenomen ſpijſe/geven oock dicwils ſeer quade verteringe/verbuylinghe/oft een terichevt der Leveren te kennen/deſgelijcken een groote onnatuerlijcke hitte / oft dooꝛ een lange ophoudinge der camergangē/dooꝛt gebꝛuyc van eenige quade onnatuerlijcke ſpijſe/ ende als gheſeyt is/groote putrefactie des lichaems bediedende.

Vande winden des Buycx.

Den

Den wint neemt in ons zijnen voorſpronck/ door tgebruyc van windige ſpijſe/ als ooc ander overvloedichept / uyt een teere Mage die traech int koockē is/deſgelijcken uyt uytwēdige coude vochtichept. Item door een couwe Mage eñ heete Lever veroorſaken veel winden inden lichaem.

Den wint die geloſt wort ſonder veel ghelupts/wort den bequaemſten geacht.

Indien den ſelven inde ſcherpe ſieckte met groot geluyt wort gheloſt/ is een teecken van groote pijne/oft raſernie.

Alſmen den wint meent te loſſen/dat hy dā weder om te rugghe loopt is quaet/ende noch quader iſt als hy hen boven uyt is loſſende.

Vanden ſweet eñ zijn beteeckeniſſe.

Aenghesien den ſweet niet ſonder reden mede onder de excrementen ende natuerlijcke evacuatien getelt wort / want hoe ſoberlijckē den menſche levende is / wort nochtans met den ſweet gequelt/eñ is oock eerſt uyt de Aderen/groote vaten/eñ arterien/daer na uyt alle de ledē / ende ten leſten uyt de binnenſte deelen uyt ſuyverende eñ purgerende/ eñ is deſen ſweet eē ſubtijl Excrementum, dat is eē weyachtighe vochtichept/ ende affcheptſel/ hem inde Aderen eñ vaten onthoudende/eenſdeels hem door de hitte oft door de ſtercke beroeringe loſſende/wiens grooſſte deelen een materie des hayrs is/dander grovichept is hē tot ander vuylichept begevende/ ende tſubtijlſte loſt hen doort tſweeten / oft onſienlijcken door een doorаeſſeninge hen ſelven verlieſende.

Vanden natuerlijcken ende onnatuerlijcken ſweete.

Als nu verhaelt is/ſo is dē ſweet eē Excrementum oft vuyle affuyveringe vā het voetſel daer alle de deelen des lichaems mede ghevoet zijn / gelijc de Vrine ooc een overtollighe overblijvinge is van tgene dat hem inde aderen ende vaten is onthoudende.

Natuerlijcken eñ goet wort den ſweet gheacht/als hy hem verthoont ende over alle den lichaem uyt ſlaet/ nae dat de volcomen koockinge geſchiet is.

Deſghelijcken indien hen den ſweet overvloedelijcken is loſſende / door de pauſerende Cortſen Intermittentes genaemt / oft met het overgaen van haren Paroxiſmo oft aenvanc/ oft door de oordeel daghen van de continuele Cortſen/ ſoo doenſe de Cortſe ſlijten/ ofte ſeer lichtē / ſonderlinge daer de grove materie der Cortſen eerſt door den camerganck gheloſt ſy gheweeſt.

Somma/ſulcke ſweetingē zijn goet die daer op oordeel dagen geſchieden/ eñ dat als Hypocrates ſeyt in alle ſcherpe ende ſnelle ſiecten/ diemen Morbi acuti noemt / eñ dat nae de rijpinge oft koockinge der materien/ niet te heet noch te cout zijnde/niet te viſcues ofte te clam eñ te olieachtich/nu ſweetende/dan wederom ophoudēde/oft haer niet in eenige particuliere deelen des lichaēs vertoonende/ maer over al / eñ eenpaerlijcken over al duerende/den lichaem niet beſwarēde/ noch laſtich vallende/ noch buytē de gewoonte niet te ſeer ſtinckēde.

Vanden onnatuerlicken ſweet.

Maer teghens nature is ſulcken ſweet / die den voorſc. ſweet contrarie is/ende ſonderlinghe alſſe ontrent het voorhooft ende de ſlapen alleen ſweeten/oft ontrent dē neck/ want ſulcken ſweet een groote teerichept der Herſenen te kennen geeſt/ ende is ſulckē ſweet te vreeſen indien hy cout is / want ſy geven ons in Morbi acuti te kennen de aenſtaende doot/ende inder minder ſieckten/datſe lange dueren ſullen.

Ontrent der Borſten ſweetende gheeſt benouthept der herten te kennen.

Opten Buyck/ ende ontrent beyde de zijden ſweetende/beteeckent terichept der crachten/ eñ een overvloedichept der materien ontrent der voedende deelē/eñ dat het ſelfde warachtich is/heeft ons Hyppocrates beweſē met deſe woorden/ ſegghende : Vbi ſudor in corpore illic ægritudinem demonſtrat, dat is/ daer hē dē ſweet indē lichaem vertoont/daer bewijſtſe de ſiecte/daerom den ſweet hem alleen houdende ontrent den Buyck/is quaet/noch quader ontrent der Borſten ſweetende/ maer het alder quaetſte/ ja dootlijckē/alleen aen tvoorhooft ende inde ſlapen des hoofts ſweetende/ principalijcken c out eñ clam zijnde: want den couden ſweet is te vreeſen/ om de overvloedige grove humoren eñ materien/eñ lange ghedurige ſiecte dieſe te kennen geeſt/den heeten ſweete is te vreeſen door haer raſende materie dieſe te kennen geeſt/als daer door de materie ſubytelijcken verſmorende / als Hyppocrates daer van verhaelt/ſegghende : Sudor multus calidus & Frigidus ſuperfluens frigidus maiorē,calidus minorem ſignificat multitudinem: deſgelijcken is gemeenlijcken den coudē ſweet in alle Cortſen te vreeſen/wāt daer door geeftſe dicwils een uytbluſſinghe der natuerlijcke hittē te kennē als t ſelve Hyppocrates met deſe woorden getuyght/ ſeggende: Frigidi ſudores cum febre quidem acuta, mortem, cum molliori vero longitudinem ægritu, dinis ſignificat. Na tſweeten in huyveringe te vallen/ is ſeer quaet/ tvoorhooft met een weynich clammē ſweets bedaut te zijn/inde ſeer crachtlooſe perſoonē/is ſeer perijckeleus:deſgelijcken ooc daerſe in onmacht ligghen eñ geenen Pols en vinden/geeft de aenſtaende doot te kennē/den overvloedigen heeten oft couwen ſweet ghedurich by blijvende/ ſo bewijſt ons dē couwē ſweet/de ſwaerſte ſiecte/maer lichter dē wermen ſweet. Gemeenlijck alſmen eerſt begint te ſweetē/ ſo ſal hem den ſweet eerſt vertoonē ontrent het hooft/daer na over tgeheel lichaē.

Meeſtendeel ſullen de lichamen / meer ende overvloediger van achter ſweeten als vā voren/ooc meer boven/ als beneden/ eñ meer int ſlapen/als daer buyten.

Aldus binnen der Stadt Delft geeynt/ Anno.1592.den 25.Aprillis.

Eynde des eerſten Boecx.

Het tweede Boec vanden Lusthof der Medecijnen/ tracterende van alle manieren van Cortsen.

Voorreden.

Oorsaken der sieckten eñ Cortsen.

ANghesien dat het lichaem door so veel natuerlijcke handelinghe eñ officieren/ als int eerste boeck verhaelt staet gheregeert wort: daer en boven so verschepdē humoren in hem zijn dominerende: so en ist niet mogelijcken/ oft eenighe van dese en vallen altemet wel in foute/ oft de humoren zijn abunderende of putreficerēde/ sonderlinge inde teere natueren/ oft haer selven misbruyckende in eenige vande ses onnatuerlicke dingen/ waer door onse lichamen toch seer lichtelijcken alteratie zijn ontfangende/ als van de locht/ spijse eñ dranc/ slapen eñ waken/ rust eñ exercitie/ uptlossinge ende ophoudinghe: Ten lesten de toevallen des ghemoets/ want daer dese niet bequaemlijcken vercosen eñ gebruyct en wordē/ so in haer qualitept als quantitept/ dat is/ elcx op harē bequaemsten eñ behoorlicken tijdt/ met alle behoorlijcke manieren ende voorsichtichept/ soo quetsen ende bederven sy de nature/ eñ brengense terstont alteratie. Gelijcmen ooc siet geschieden/ door een quade ongetemperde nature/ sonderlinge inde heete eñ drooge onghetemperde/ daer dese int therte is verhittende ende ontstekende/ want van daer wortse alle het lichaem door verspreyt. Welcke onnatuerlijcke hitte dan een Cortse genaēt wort/ want de geesten eñ vaporen met alle de leden haer ghemeenschap hebben/ eñ dat door de arterien: desgelijcken ooc de humoren daer de Aderen over al niede vervult zijn. Also dat om elck nu zijn fouten te mogen bekennen/ tsy vande natuerlijcke hādelinge/ oft de abunderende oft vervuylinge der humoren/ als oock eenige inwendighe oft uptwendige alteratie/ doort overtreden van eenige vande ses onnatuerlijcke dingen/ sullen ons al tsamen door de goede wetenschap vā de voorsc. humorē/ Polse/ Vrine/ camergangen eñ sweetinge gheheel ondect worden: want den Pols als geseyt is/ is een seker bode/ te kennen ghevende de ghesteltenisse des hertē/ den tenuer des levens/ eñ dē bystant der geesten. De Vrine ontdect ons de overvloedichept vā de gealtereerde humoren/ de goede eñ quade koockinge/ met de rauwichept inde Aderen eñ vatē schuylēde. Door den camerganc wordē ons getoont de gebreken des Buycx eñ der Dermē/ gelijc ons door de fluymen de gebreken der Longhen bekent mogen worden. Hier mede dit verlatende/ salmen hier nu vande desinitie der Cortsen gaen verhalen.

Cortse wat dat is.

Geestē hebben haer gemeenschap met het generael lichaem.

Waer door ons alle alteratie des lichaems bekent mogen werden.

Polse wat men daer upt bekennē mach.

Vrine haer getuygnisse van de inwēdige alteratie.

Camerganc watmen daer upt bekennēmach.

Een generael verclaringe der Cortsen.

De Cortse is een onnatuerlijcke brandende hitte int therte ontsteken/ hem met alle den bloede/ eñ geesten verspreydende/ also tgeheele lichaem verhittēde/ eñ daer door de natuerlijcke handelinge te niet doende/ als den appetijt/ camerganck/ slapen/ gaen ende staen/ etc.

Beschrijvinge der Cortsen.

Welcke verwoestinge/ eñ alteratie so haest niet en can geschieden/ oft en wort bevondē in ander gebreken/ als inde watersucht/ Cachexia, artijcke/ teringe eñ diergelijckē/ want dese houden op een plaetse langhe stede: maer de Cortse en is niet alleen tgeheele lichaem van binnen altererende/ maer oock uptwendich/ daer toe ooc alle de crachtē eñ wercken behinderende. Die Cortsen wordē in drie deelen gedeelt/ eñ dat na de drie verschepdē onderworpen deelē in onsen lichaem/ eñ nae de verschepden humoren/ daer alle de Cortsen oorspronck upt nemen/ want inde gheesten ontsteken/ oft door de fouten der geestē veroorsaect de Cortse Ephemera oft Diaria ghenaemt: eñ inde humoren onsteken/ eñ door fouten der humoren/ verweckt een Cortse Putrida, maer inde vaste deelen oft leden begrepen/ so comter een Febris Hectica upt/ de humoren zijn door haer overvloedichept oft grovichepdt in onse lichamen verstoppinghe causerende/ daer belettende de dooraesseminge vande natuerlijcke wermte/ eñ nu niet meer uptaessemēde/ so is de natuerlijcke hitte vergaende/ waer door de humoren te bequamer zijn putreficerende/ eñ geputreficeert zijnde/ veroorsaeckense een Cortse Putrida, welcke sonder verstoppinghe niet veroorsaecken en can/ ten waer/ datse van te vorē de Cortse Ephemeram gehadt hadden/ oft eenige vuyl lochten haddē ontfangen/ want door sulcke oorsaecken/ connense sonder eenige obstructie inde Cortse Putrida vallē/ de conduyten ons lichaems connen gesloten worden/ eñ de huyt eē dichtichept upt groote couwe vercrijgen/ oft door groote hitte tsamen trecken. Desgelijcken doort gebruyck van eenige constringerende/ eñ tsamen treckende dingē/ ende nu ghesloten zijnde/ worden ten eersten de onsienlijcke eñ dagelijcse uptaesseminge vāde afsuyveringe/ ofte excrementē vande derde verteringe behindert ende opgehouden/ hier door wort ooc belet de door aesseminge der natuerlijcke geesten/ welc nochtans haren vrpē doorganc moeten hebben tot haerder vercoelinge/ waer door de natuerlijcke hitte in een onnatuerlijcke hitte is veranderende/ daer en bovē de natuerlijcke humoren vereenicht wesende met de natuerlijcke wermte ende geestē/ ende daer mede passerende ende beweecht worden/ en moghen nu niet beweecht noch verlocht worden/ hier door so wort de dooraesseminge belet/ de natuerlijcke wermte wort ontsteken eñ in eenen brant verandert/ ende de humoren

Deelingen der eenvoudige of simpel Cortsen.

Drpderlep manieren vā Cortsen.

Verstoppinge harē oorspronc ende hinder.

Febris Putrida harē oorspronck.

zijn

zijn vervuylende. Indien nu de alteratie niet groot en is/ dan alleen een veranderinge in de natuerlijcke wermte eñ inden geeſt is/ ſonder vervuylinge der materien/ ſo comter alleen de Cortſe Diaria, dat is/ Ephemera uyt/ maer indien de alteratie groot is: ſo iſſer een continueel Cortſe / maer buyten de Aderen vervuylt/ ſoo iſt een pauſerende Cortſe / inde continueel Cortſen/ is de putrefactie boos ende periculeus/ maer inde pauſerēde Cortſen niet ſo perijckeleus.

...e Cortſe ...phemera ...reen vor... ...zous.

...ndien de ...atuerlicke ...tte in een ...natuerlic... ...e brant de ...dert / ſoo ...ervuylt de ...umoren/ ...i veroor... ...ect een Fe... ...ē putridā.

De vuyl humoren inde Aderen ſchuylende zijn gedueriger als buytē de Aderen vervuylende / oock de humoren die daer mede inde groote Aderen ontrent der hertē zijn vervuylende/ cauſerē ſtercker ende gedueriger Cortſen met minder pauſeringhe/ als die inde nau Aderen ende verre vander herten gheleghen zijn als Galenus verhaelt.

...de diff. ...ebr.

Ende nae dat de humoren zijn die daer putreficeren/ daer na hebben de Cortſen ooc haren naem / want indien de Cholera inde vaten vervuylt cauſeert een geduerighe Tertiane/ wert vande Griecke Cauſos, vande Latinen Ardens ghenaemt. Phlegma inde Aderen vervuylende/ verwect een daghelijcſe Cortſe. De Melancholia vervuylende inde vatē/ cauſeert een vierdaechſe Cortſe: ſomma zijn deſe humoren voorſc. ſo wel buyten de Aderen als daer binnen putreficerende/ want dat bloet is alleen inde Aderen ende niet daer buyten vervuylende/ noch en cauſeert geen ſuyver Cortſe/ te weten/ dat hen in deſen alleen de teeckenen vanden ſuyveren bloede zijn vertoonende/ maer ooc de cholerijcke teeckenen/ als oock Galenus verhaelt. De cholerijcke/ oft derdendaechſe Cortſe / in deſe is de Cholera den derden dach putreficerende eñ haren ommeganc houdende / deſe maeckt groote bevinghe ende ſchuddinge / met couden int eerſte aencomen/ al oftſe met naelden ghepzickelt worden / ende dat door de ſcherpe ende vuyl cholerijcke humoren/ welck nu buyten de Aderen comende/ by de uyterſte deelen rakende/ door de ſeer gevoelijcke deelen der muſculen/ zijn deſgelijcken geſchiet inde vierdaechſe Cortſe/ comende uyt de melancholicke humoren. Inden beginſel deſer Cortſen als de humoren vanden binnenſte der Aderē in het uyterſte gevoert worden/ cauſerenſe groote couwe ende dat door haer ſeer coude humoren / uyter natueren ſeer cout zijnde/ daerom de nature oock contrarierende. Deſghelijcken is de hitte de nature als een vyant onderdruckende/ deſe coude gaet de voorgaende te boven / want deſe den patient op dē hals vallende / is te gelijcken/ al oftmen ſubijtelicken in een ſeer coude locht quam. De coude der daghelijckrſe Cortſe uyt Phlegma voorts comende / wort van de voorgaende onderſcheyden: want deſe couwe is ghenoech met een geluyt ſchuddende/ ende hoe de humoren taeper ende ſlijmigher zijn / ende hoe de uyt drijvende cracht ſtercker is / hoe de bevinghe oock meerder valt/ alſoo datmen uyt de bevinghe ende ſchuddinghe bekennen can de uyt ruyminghe der humoren uyt de Aderen/ ende dat oock nae de woorden Hippocrates, ſegghende aldus: Hebbende de Cortſe Cauſonis, ende daer over crijghende huyveringhe / ſoo wort de ſieckte gheloſt ende ontbonden. De ſieckte wort ontbonden ende gheloſt / door dien haer de materie die daer lach inde Aderen vervuylt/ nu haer is loſſende doort tſweeten / want ſy nu alleen tuſſchen de huyt ende het vleeſch was liggende: want in die manieren ſietmen alle daghe de daghelijckſche Cortſe haer ſelven loſſen ende eynden door tſweeten nu in de Cortſe ligghende/ oft in de ſommighe door een ſecrete uyt aeſſeminghe / alſo de ſelve daghelijcx ſlijtende / het welck alſoo niet gheſchieden en ſoude/ indien haer de materie inde vaten waer onthoudende/ ende daer de Cortſe Intermittens, dat is/ de pauſerende haer niet en is loſſende noch afcortende / ſoo ſalſe haer in een continuele oft gheduerighe Cortſe veranderen/ al waer uyt nu ghenoech is blijckende / dat de materie inde pauſerende Cortſe Intermittentes ghenaemt/ wort uyt haer groot Aderen gebracht inde cleen Aderkens Capillares ghenaemt/ ghenoech met de uyterſte conduyten der huyten vereenicht weſende/ maer eerſt inde groote Aderen putreficerende / welcke Aderen haer materie altijdt wederom is loſſende inde cleen Aderkens Capillares ghenaemt / ende aldaer doort tſweeten / oft onſienlijcken haer ſelven uytaeſſemende.

Cortſen ver... ...ryghen harē ...aem na de ...umorē die ...aer ver... ...uyleſt zijn.

1.de diff. Febr. nono.

2.de Criſi 12 & 2.de diff. Febr. 9.

Al waer uyt nu genoech te verſtaen is / dat de materie vande dagelijcxſe / derdendaechſe/ ende oock inde pauſerende Cortſen altijt buyten de Aderen moet weſen / ende van daer niet gheloſt en mach worden/ dan als voorſc. is/ doort ſweeten / ende de voorgaende materie door het bloeden / Aderlaten/ doort tloſſen der maentſuyveringhe / door den ſpeen/ ofte doort tbraken. De gheduerighe Cortſen gheſchieden door de gheduerighe verhittinghe des bloets/ ende door het ophouden der materien / want de continuele Cortſen dueren ſo langhe/ als haer oorſaecken dueren / dat is tot dat haer humoren gheheel verteert ofte ghekoockt worden / oft gheheel koocken ende rijpen ende tſamen conſumeren. Ende voorts aengaende de putrefactie / iſt dat de humoren alſoo vervuylen/ datter maer een teecken alleen van een humore en vertoont/ ſo wordet een ſuyver ende pure Cortſe/ maer indien hem vertoonen de teeckenen van twee humoren/ ſoo worden deſe Cortſen Nothe dat zijn baſtaert Cortſen / oft Compoſite dat zijn dobbel Cortſen ghenaemt.

Geduerighe Cortſen harē oorſpronc.

Suyver Cortſen harē oorſpronc.

2.de Criſi.12

De ſommighe onder deſe zijn ſeer ſnel oft met ghewelt voort loopende / als de Cortſe Ardens ende Tertiane uyt ſcherpe materien voorts comende/ als uyt Cholera oft uyten bloede / ende worden deſe Acute oft Celeres ghenaemt / om dat ſy ſonder vertreck ende met ſnellicheyt door ſeker ende eygen dagen/ diemen oordeel daghen noemt / haer ſelven zijn eyndende/ die ſtaen te oordeelē uyt haren aenvanck / want ſommige overvallen een ſubijtelijcken/ ende dat uyt mercklijcke oorſaeckē / ende deſe zijn met minder perijckel te achten / om datmen haren aenvanck bekennen

Snelle ende voorts loopende Cortſen.

mach. De ander wederom en can men haren oorſpronck niet gheſporen/ maer bennen metter tyt al ſluppende in gecomen/ende dat oock door een verborghen oorſaecke/ ende zijn deſe ſwaer om te kennen.

Ten eerſten ſeker ghetuyghenisse totter geſonthept oft ter doodt ghevende/daerom ghemeenlijcker oock periculooſer. Auicenna heeft de ſnelle ſieckten in drie deelen gheſtelt / als de Acuti, Peracuti / ende Perperacuti. De Acuti eynden haer in 14. oſte 20. daghen / tot beterniſſe/of tot de doot. Peracuti den 7. oft den 9. dach. Perperacuti den vierden oft den vijfſten dach. De gheduerige eñ trage Cortſen mach men upt diverſche oorſakẽ bekennẽ. De Cortſen die daer comen upt grove coude obſtinate humoren/als de Quarteyn/ oft upt overvloedichepdt als de Cortſe Thyphoides, ende nae de plaetſe daer de Cortſe eerſt haren oorſpronc upt ghenomen heeft: want gheduériger wort de Quarteyn gehouden upt de Milte veroorſaeckende/als upt de Lever/deſgelijcken door de terichepdt/ want ſy lanckduerigher inden ouderdom als inde jonckhept is: deſgelijcken ſalmen verſtaen daerſe oorſpronc neemt door de vuyle vochtighe plaetſen / door de ſeer coude windighe nevelachtighe lochten / ende onbequaem tijden des jaers/als inden herfſt ende winter: ſommige zijn tamelijcken duerende als de dagelijcſe Cortſe ende Semitertiane: in ſommige Cortſe zijnſe altijdt vallende/inde ander altijt ſlapende/ ende de derde laetſe tuſſen beyde paſſeren / te veel te ſlapen oft te waken is quaet / ende dat nae de goede oft quade teeckenen die daer in openbaren. Het is een quade ſoorte van Cortſen inde welcken de leden van binnen verbranden ende van buyten cout zijn/als inde Cortſe Lipiria ghenaemt: quaet zijn oock de Cortſen inden welcken het lichaem van buyten tamelijcken werm is/ende van binnen branden met onleſſelijcken dorſt/onruſtich int liggen/ende gheen ſtede en houden/altijdt wakende / oft half ſlapen ende raſen/ſy veroorſaecken ghemeenlijck door een grove ſcherpe obſtinate humore inde Aderen vervuylt / ende oock inde vouwen der Maghen inghedroncken.

Snelle ſiecten zijn drije derlep.

Snelle ſieckẽ haer eyndinge.

Cortſen die lanckdurẽ de zijn oorſakẽ

Vande vier tijden der Cortſen.

Begin ſel der Cortſen haer teyckenen.

Aenghesien dat ſoo wel de Cortſen als ander ſieckten haer ſeker tijden hebben / als het beghinſel/toenemen / ſtaet / ende afgaen der Cortſen / alſmen doort veranderen der Cortſen/natuere/ende ander excrementen bekennen mach / want haer beghinſel wort bekent door de rauwichepdt der Vrinen / want de Vrine wort upt een ſeer rau materie ghesonden die haer inde vaten is onthoudende/ welck oock een oorſaeck der Cortſen is ghevende / den Paroxiſmus oft aenvanck der Cortſen blijft alle tbeghinſel al even lanckduerende/ ende wederom op de ſelve ure altijt beginnende.

Toenemen der Cortſen haer teeckenen.

Maer wanneer den Paroxiſmus oft aenvanck nu vroegher / herder ende langher den patient is quellende/met meerder hitte ende dorſt ende vermeerderinghe vande ander accidenten/ende datmen nu inde Vrine meerder koockinghe ſiet/geeft het toenemen der Cortſen te kennen / daer den ſtaet nu teghenwoordich is/dat is/daer de Cortſe nu op het hoochſte ghecomen is / ſoo iſſer een gheweldighe Paroxiſmus ende aenvanck der Cortſen op haer ghewoonelijcke ure comende ende aflatende. De Vrine is in deſen als oock int declineren ſeer ghekoockt/ maer daermen den Paroxiſmus oſte aenvanck der Cortſen nu ſiet vertrecken / corter ende ſoeter vallende als den voorgaenden/ geeft het declineren oft het afcorten der Cortſen te kennen/ alſoo datmen nae de natuere der materien ende humoren/ daer de Cortſe upt is comende / den tijt der Cortſen ſal moeten bekennẽ. De Cortſe Ephemera als gheenen oorſpronck nemende upt eenighe verſtoppinghe oft vervuylinghe der humoren/dan alleen door de alteratie der geeſten/ ſietmen den eerſtẽ dach in haer Vrine de koockinghe verſchijnen als ons oock Galenus is verhalende.

Cortſe opt hoochſte haer teecke[nen].

Het afgaen der Cortſe haer, teeckenen.

Teeckenen van de haest eyndende oft lanckduerende Cortſen.

In ſomma en connen de Cortſen/oft ander ſieckten niet langhe gheduéren/ daermen terſtont de teeckenen der koockinghe inde Vrine ſiet verſchijnen / noch en moghen niet haeſt gheeyndet worden / daer men de koockinghe over lanckſaem in ſiet openbaren.

Alſoo dat de Cortſen licht ende cort vallen/ daermen gheen ſwarichepdt oft ander quade teeckenen in de Vrine en ſiet verthoonen/ maer ter contrarien daer haer de Vrine met veel quade teeckenen zijn verſchijnende.

Hier mede dit verlatende / ſullen wy hier nu ons eerſte beginſel vande Cortſe Ephemera gaen nemen.

Vande Cortſe *Ephemera*, van de Latijnen Diaria genaemt/ om datſe maer eenen dach en is duerende.

Deſe eendaechſe Cortſe wort vande Grieċken Ephemera, ende by den Latijnen Diaria ghenaemt / om datſe qualijcken eenen dach mach dueren / eñ hoe wel ſy uptwijſende harẽ naem/maer eenẽ dach en is duerende/ſo canſe altemet dueren tot den derden oft den vierden dach/ nochtans dẽ naem behoudẽde / om datſe upt een oorſaecke eñ van eender natueren blijft/maer ſo ſy door miſbruyc der medicijnẽ/ oft ongehoorſaemhept der patienten/ den eerſten dach is overtredende/eñ den derden ende den vierden voorby is paſſerende / ſoo veranderſe haer natuere in een Cortſe/Febris Putrida genaẽt/ eñ nu dorre eñ mager van natuerẽ zijnde/ zijnſe in perijckel in eẽ Febris hectica te vallen/oft ſtede houdende/ eñ het bloet ontſtekende / iſſe ten minſten in eẽ brandende Cortſe Cauſon genaemt veranderende/meeſt beſoeckende den lichamẽ/ die heet eñ drooch van natueren zijn/ als den cholerijcken / eñ haer veel exercerende/eñ neemt haren oorſponc/ſo wãneer de geeſten eñ vaporen ſonder eenich vervuylinghe zijn verhittende eñ ontſtekende tegens natuere/ het welcke upt verſchepdẽ oorſaecken geſchiedẽ can/ als door de toe ſluptinge der hupten eñ haren ſweetgaten/door grãſchap/vreeſe droefhepdt/vermoedinghe/ heete

Ephemera mach in v[er]ſchepden Cortſen b[ij] anderen.

Ephemera haren oorſpronck.

Sonne

Sonne schijnen/heete spijse ende dranck/overvloedich Venus diensten/door coude badinge ende alle tghene dat de sweetgaten soude moghen sluyten ende de vaporen binnen houden/ veel te sobrieren/ende te waken/ door eenighe Aposteumen inde Liessen/oft onder de Ocselen gheleghen.

Teeckenen.

Seer swaer is dese Cortse te bekennen/als oock Galenus is belijdende/ wort nochtans al dus bekent/de hitte is in desen cleē/sober/ niet scherp noch hittich int aentasten/ dan alleen/ als inden verstoorden/ oft inden genen die vol wijns gedroncken souden mogen zijn/ende nu in Statu, dat is / op het hoochste vander Cortsen en vertoonen hen geen swaer accidenten/ noch eenige benouthenyt voor de natuere/ wāt daer en is geenen stof oft materie daer de natuere in behoeft te wercken tot uyt aessenninge ende assettinghe : de Vrine is genoech met de gesonde accorderende oft seer weynich verschillende/dan altemet door de hitte der Cortsen wilse wel een weynich hooger ghever wet wesen/ middelmatich van substantien inden grondt witachtich locht ende gelijckformich/ al welcke veranderinge men oock al genoech inden ghesonden sporen can. Den Pols is int aencomen groot / verheven/ een weynich snel ende bedicht/ eenformich/ saecht/met een goede oorden. Int afgaen der cortsen isse gheheel met den ghesonden accorderende/den appetijt heeft hen seer weynich verlaten / sy en lijden gheen walginghe nae den eten/ten waer door haer eyghen misbruyc/ noch geen slappicheyt der leden:den slaep becoemt hen wel / veel gapinge ende geeuwinge of huyveringen en gevoelen sy niet / dan is hen tselve alleen eens overvallende / nochtans sonder groote alteratien/ alsmen oock van dese teeckenen by Galenum lesen mach in Primo art:curativę ad Glauconem secundo, & secundo de Crisi, Vltimo, & p. de diff. feb. 7. & 8, iug quarto.

Aengaende de cure.

Int cureren van dese ghebiet Galenus, datmen in dese Cortse de badinge gebruyckē sal/ sonderlinghe daerse alleen uyt eenighe simpel alteratie/maer tot diversche intentien/na den voorsprōc der siectē vereyssen sal/tsy om te vercoelen/te verwermen/te verdrooghen/ te verversschen/te versterckē / ofte te doen sweetē. Desgelijcken ooc de wryvinge/ ende strijckinghe elck na zijnen eysch. Op de volheyts des bloets salmen wel acht nemen/want bloetrijc zijnde / ende niet en is daer tselve door behindert wort / salmen tbloet na den eysch af treckē/dat haer de Cortse niet en verandert in eē Cortse Synocha genaemt/eñ indiē de Cholera abundeert/salmense met soeticheyt purgeren/ op datse niet inde brandende Cortse Causon eñ verkeert:uyt overvloedicheyt veroorsaect/ als inde gulsige persoonen/ salmense oock nae den eysch purgeren / desgelijcken uyt verstoppinghe oft uyt catarrhen comende/ moetmen nae gelegentheyt der saecken handelen/ daerom die uyt hitten der sonnen in deser Cortsen *Ephemera uyt hitten der Sonnen veroorsaect* vallen/moetmen ten eersten met vercoelinghe procederen / eñ gebruycken dickwils badinge alleen uyt soet water met wat olien bereyt oft met Violen/ Roosen Nimphee, Nachtschade/ Latuwe eñ dierghelijcken/ ende dat int overgaen der Cortsen/sonder eenigē wryvinge/op datmen de hitte niet en vermeerdert/ ende gebruyckē strijckinge alsmen inden hooftsweer uyt hitten comende/verhalen sal/ende men sal daer wolle oft sponsyen in netten eñ op tvoorhooft houdē/ eñ dat dicwils na haer de Cortse begint te mineren.

Wt coude in deser Cortsen gevallende / salmense na het overgaen doen baden/ eñ nae de *Wt coude.* badinge oft wryvinge salmen tvoorhooft met tgheheele lichaem bestrijcken met Oleo Irino, Nardino, Anethino oft de Spica eñ diergelijcken/de uyterste leden eerst soetelijcken gewreven wesende:men soude inde drooge stovē ooc mogen sweetē/ daer na een weynich lichtverterende spijse gebruycken.

Door grooten arbeyt in deser Cortsen ge- *Wt grooten arbeyt/ ofte exercitien.* vallē/salmen hem stil houden/ ende strijckē de moede leden/ sonderlinghe den rugge met olie van Rosen eñ Violen/ eñ nae de Cortse sal hy hem baden in een decoctie van Rosen/Violen/ Meliloot/etc. alsmē verhaelt heeft inde Ephemera uyt hitte der sonnen veroorsaeckt/eñ begeven hem tot rust ende slapen.

Door vreese oft swaricheydt in desē Cortse *Wt swaricheyt.* gevallen / salmen tgeheele lichaem bestrijcken met olie van Rosen die wel open waren / van soet Amandelen versch uyt gedaen/oft met olie van Violen vermenckt/ende laten hen wel rieckende wijn genietē/altemet met Bornasie Buglisse oft Enule Campane wateren vermenct/ ende gebruycken de badinge inde hitte der sonnen gerecommandeert.

Indien den noot des hongers oorsaeck is/ *Wt het vastens.* dese salmen met een lichtverterende spijse allenskens beginnen te voeden/ eñ een weynich teffens laten gebruycken/ eñ dat na het afgaē der cortsen/eñ latense in soet water baden/ende wat lange daer in rusten/ende wel met olie van versche Amandelen wrijven/ oft met olie van rijpe Roosen/oft met werm versch water over wasschen/het lichaem saechtelijckē overwrijven/op dat daer door de droochte eñ dorricheyt diese door den honger vercregen hebbē/door de vochticheyt der olien/ oft des waters vergaen mach / ende nae het badt met goede spijse/als verhaelt is/ allenskens versterckē/daer na wederom laten baden.

Wt gramschap in deser Cortsen gevallen.

Desē salmen therte wederom conforteren *Wt gramschap.* door somentatien daer toe bequaem/als met alle de Santalen/ Violen/ Bornasie/Buglosse/Nimphee, Roosen/ Naghelen/ ende Campher/ende latense toe Bornasie/Buglosse/ oft Rooswater vermenckt met Graenaetwijn/ oft ghebruycken de specien Diamargarita Frigidi, het

gidi, het Electuariũ exhilarans, oft de Gemmis ende diergelijcken. FINIS.

Vande Coꝛtſe uyt den bloede vooꝛt

comende zijn tweederley / d'een ſonder verbuylinge des bloets / d'ander met verbuylinghe/ daermen hier nae van handelen ſal/ maer als tbloet ſonder te verbuylen is verhittende/ ſoo woꝛt ſulcken Coꝛtſe Synochus non Putrida, Synochus inflamativa, oft febris continens non putrida, ende Febris ſanguinea citra putredinem, ooc Diaria plurium dierum genaemt/ want ſy woꝛt onder de Coꝛtſe Ephemerarum begrepen/ deſe is vanden beginſel tot eynde in een verbitteringe blijvende.

Synochus zijn beteeckeniſſe.

Tweederley Coꝛtſen zijnder uyten bloede veroozſaeckende / deen alleen uyt een verhittinghe des overvloedighen bloets ſonder verbuylinge / daermen hier nu alleen van tracterẽ ſal/ d'ander uyt de verbuylinge des bloets/ ende woꝛden beyde onder den naem Synochi begrepen / ende is Synochus ſo veel te ſeggen als eenen gheduerighen arbeyt/ daerom vande Latijnen Febris Continua ghenaemt/ om datſe den patient geduerich ſonder ophouden is laſtich vallende. Deſe Coꝛtſe is van naturẽ de Coꝛtſe Diaria, gelijck ſoꝛmich/ ende dat dooꝛ de verhittinge des bloets/ ſonder nochtans te verbuylen/ ende geſchiet de verhittinge meeſt dooꝛ den overvloedighen bloede hem inde vaten ontrent der herten ghelegen onthoudende/ dooꝛ zijn overvloedicheydt de conduyten benouwende/ daer dooꝛ de dooꝛ aeſſeminghe behinderende/ ſonder nochtans te putreſiceren/ oock dooꝛ de ſluytinghe ende dichticheydt der huyten met haren ſweetgaten/ den jongẽ/ vollivigen/ vochtigẽ ende bloetrijcken perſoonen meeſt beſoeckende / ende dat inden winter oft inden herfſt. Vooꝛ teeckenen der Coꝛtſen / al eermen deſe Coꝛtſe gewaer woꝛt / ſo verſchijnen hem gemeenlijckẽ deſe teeckenen / de huyt is hẽ herder/ vaſter / ende dichter alſe behooꝛt te zijn / de leden zijn hen gheheel vermoeyt ende beſwaert/ ſy zijn ghemeenlijcken ſeer ſlaperich / inden ſlaep verſchijnen hen veel roode dinghen. Teeckenen der Coꝛtſen/ de Coꝛtſe nu ghebozen zijnde/ ſoo is hen dat lichaem ſeer hittich ende root / ende ſonderlinghe dat aenſicht/ thooft is hẽ ſeer ſwaer / altemet vol pijnen / ſy zijn ſeer ſlaperich / de Arterien in de ſlapen des hoofts woꝛden ſeer ghetrocken/ eñ halen met ſwaricheyt haren Adem/ den Pols is groot / vol/ bedicht ende ſnel / den patient ſchijnt te ſwellen ende bol van lichaem/ eñ zijn ſeer luy ende traech van leden.

Deſe Coꝛtſe ſchijnt ſeker ghelijckeniſſe te hebben met de Putridis, uyt verbuylinghe der humoꝛen vooꝛts comende / welcke Coꝛtſen/ hoe wel ſy ſchijnen als deſe gheduerich te zijn/ neerſtich aenmerckende/ ſalmẽ bevinden datter wat pauſeringhe is gheſchiedende tuſſen het eynde ende het aenſtaende beghinſel: maer deſe Coꝛtſe Synochus en heeft gheenen afganck noch eenighe ruſte/ dan alleen inden beghinſel vanden daghe/ ende dat dooꝛ de coelte die ghemeenlijck inden daechraet is/ wiens coelte den patient wat ſchijnt te verlichten/ eñ niet uyt oozſaecken der Coꝛtſen.

Synochus is ſonder pauſeringe.

Maniere om te cureren.

Comende nu tot de cure/ ſo weet datmenſe ten eerſten te hulp moet comen/ want den eerſten oft den tweeden dach ghepaſſeert zijnde/ ſonder goeden raet ſtaen in perijckel van te veranderen in een Febris Putrida.

Want Ader laten.

Daerom by den patient comende/ ſalmen hen ten eerſten een Ader openen ſonder eenich vertreck / op wat tijdt dat het is / op dat hem dat bloet niet en beghevé totter Longen/ daer een inflamatie der Longhen / oft een Plueris veroozſaeckende / oock dooꝛ zijn quade vaporen de Herſenen perturberen / ende een crancke memoꝛie vooꝛtbꝛengen / maer ſoo men hier vooꝛſichtelijcken in handelt/ ſo iſſe haer ſelven dickwils den eerſten dach eyndende / alſmen oock dickwils inden vollivighen ende bloetrijcken perſoonen geſien heeft/ hoe wonderlickẽ de nature haer ſelven altemet was helpende dooꝛ het overvloedich ſweeten ende bloet loſſen: waer dooꝛ datſe dicwils veel perijckels als het Lipithomia, Sincope, jae vande doodt ſelfs ontquamen: daerom indien hem het bloet niet en mocht ontdoen / ontluycken ende ſuyveren / dooꝛ de verſtoppinghe der conduyten/ dooꝛ zijn overvloedicheyt/ grovicheydt/ vollivicheyt ende vetticheyt der natueren : ſoo ſalmen ſonder vertreck een Ader openen/ op dat het bloedt niet en inflamere / waer toe Galenum raet/ datmen hem bloet af trecken ſoude tot het ſyncopiſeren toe / indien daer niet en waer dat ons tſelve waer behinderende / oft ſoot den ouderdom niet toe en liet/ ſoude men hen coppen ſtellẽ op haer ſchouderẽ eñ billen/ eñ openen hen de Lever-ader. Conſtantinus monachus ſeyt indien den patient geẽ gebꝛec op de Boꝛſt en hadde/ ſoudemen hen de Mediaen openen : Maer wy openen liever de Lever-ader tot diverſe reyſen / ende niet tot datſe ſyncopizeren / want het Sincope de nature toch geen vooꝛdeel en doet / maer groot achterdeel/ ende ſoo daer gheenen camerganc en is : om terſtont te laxeren/ ſoo iſt hen beter een Cliſterie gheſtelt dan eenen dꝛanck in gegheven / maer indien de Maghe met eenighe vuyle onghekoockte materie ende humoꝛen belaſt waer / ſalmen die vooꝛ het Ader-laten wel moghen evacueren/ op dat na de ader-latinghe / de vaten de vuyle materie niet tot haer en toghen / ende ſo een oozſaeck weſende vande Febris putrida, ſy woꝛden geevacueert dooꝛ lichtwerckende purgatien/ dooꝛ bꝛaken/ oft dooꝛt ſobꝛieren indient ons dẽ tijt toe liet.

Tbloet dooꝛ verſtoppinge der conduyten hem niet en mach verſpreyden ofte bewegẽ eñ verlochti

Overtollig bloetlatinge en doet geen vooꝛdeel.

Purgatien wanneer di vooꝛt bloet laten noodich zijn.

Cliſterie vooꝛ oft terſtont na tbloet laten.

Neemt de woꝛtelẽ Althee, ende van Lelien ℥ ij. de bladẽ van Maluwe/ Althee/ Parietarie eñ van Violẽ M j. Latouwe oft Couwooꝛden bladeren M ß. Pꝛuymen nõ. x. geſodẽ zijnde/

de/ſalmen vandē decoctie nemen ℔ j ß. daer in reſolveren Caſſien verſch upt gedaē/Potſupcker ℥ j. oft honich van Rooſen inde plaetſe vāt ſupcker/olie van Violen ℥ iij. dit tot een Cliſterie vermengt / ende ſoo den buyck geheel verhart waer/ ſo ſalmē daer toe doē gemeen ſout ʒ j ß. oft tſap van Bete oft Mercuriael ℥ j ß.

Indiē den patient int bovenſte vandē buyc eenige ſwarichept waer gevoelēde/ oft datter eenige vuyle humoren inde Mage ſchuylde/ ſo wordet tſelve bequamer met een laratijf daer upt gedreven/ſonderlinghe inde weyachtighe cholerijcke vuylichept.

Neemt Caſſien verſch uptgedaē ʒ vj. ſyrope vā Rooſē ℥ j ß. de decoctie Pectorael ℥ iij ß. oft de wateren Endivie / ende Bugloſſe / ende tſmorgens vroech inghenomen.

Ten ſelven.

Neemt Caſſien verſch uptghedaen ℥ j. tſaet Berberis nō. iiij. met ſupcker een Bolus gemaect/ ende een ure voor den eten ingenomen. Ende oftſe inde kele ſchenen te verſmoren ende ſeer benaut waren / ſo machmen hen eerſt wel een Ader openē voor de Cliſterie oft purgatie/ ende ſo dickwils alſt noot is ſullenſe deſe laxerende ghebrupcken.

Voor de cholerijcke materie.

Neemt de ſchorſſen vande geel Myrabolanen met olie van ſoete Amandelen gewreven/ Tamarinden ℥ ß. Rhaberber ʒ j. tſamen xij. uren in Endivie water geweyct/upt ghedout zijnde /ſalmen daer toe vermenghen de ſyrope van Rooſen laratijf ℥ j ß. ende tſmorgens ingenomē.

Verbuylinge des bloets te verhoeden.

Men can de verbuylinge des bloets dicwils verhoedē datſe inde Cortſe Synochus niet en vallen/doort ghebrupck vande ſyropen van Violē/de Acetoſitate citri, vande Lemoenē/vande Granatē oft van Oxyſacchari ſimplicis, want deſe ſal al zijn vercoelende/ende de verbuylinge des bloets behinderen.

Snijdinghe des buycx te verhoeden.

Maer de ſyropen met Azijn ghemaeckt/als den Oxyſaccharam moetmen met voorſichtichept gebrupcken / op datſe geē ſnijdinge inden buyck en maken / ſonderlinge inde teere vrouwen als inde dorre perſoonen/ende hoe de hitte meerder is/ hoe dat den ſupcker ooc minder weſen moet.

Supcker ſal men in hitte ſober ghebrupcken.

Ende ſeer met cholerijcke humoren gequelt zijnde/ſoo machmen de ſyropen van Endivie ende duyven-Kervel ghebrupcken / ende vermenghenſe met de ſelve wateren / ende dat voor eenen bereydranck.

Bloet te verſubtijlē.

Men moet dat grof bloet altemet ſubtijl maken/als men de ſyrope Acetoſi ſimplicis, ofte Oxyſacchari, want deſe vercoelē/ende verſubtijlen het bloet/

Bloet te vergroven.

maer als dat bloet ſeer ſubtijl is/eñ vergrooft moet weſen/ſalmen ſyropen om te vercoelen ende te vergrovē verkieſen/maer nochtans niet te ſeer datmen daer door tbloedē der Nueſen is behinderende.

Hoemen na den vierden dach hier handelē ſal.

Maer oft nu den 3. oft 4. dach der ſieckten gepaſſeert waer al eermen by den patient geroepen worde/ende datmen gheen bequaemichept en ſaech om het lichaem te mogen purgeren/ſoo ſalmen nochtans / toelaten de natuere wat bloet af te nemen/ wāt bloet laten eñ cout te drincken/zijn in deſe Cortſe de beſte remedien/want daer een ſtercke Mage is / ende daer in niet geclaecht en hebben voor de Cortſe/ſalmen hem vrymoedich eenē goeden dronc cout waters laten drincken / maer anders ſalmen hem deſe vercoelinge ende ververſſinghe laten ghebrupcken.

Aldus niet weeck inden Buyck zijnde.

Neemt conſerve van Violen ℥ j ß. conſerve van Bornaſie ende Nymphea, ʒ iij. de ſpecien Diatragacanthi frigidi, ʒ j. met de ſyrope van Bugloſſi / oft alleen met ſupcker een Electuarium vermengt.

Ende den Buyck ſeer weeck weſende/aldus.

Neemt conſerve van Rooſen ℥ j. conſerve Bugloſſi ʒ iij. Specierum Trium ſantali, ende Diamargariti frigidi ℈ j. Sacchari e ſucco roſato tabulati ʒ x. ende wilmen/ men mach met de ſyrope van Rooſen/oft van Granaten daer eē Electuariū upt makē/ eñ tſmorgens nuchteren de grootte van een Corſtaengie in genomen.

Ten ſelven.

Neemt conſerve vā Rooſen/van Nymphea ende van Suerinc ʒ vj. conſerve vā Bugloſſe ℥ ß. Trochiſcorum de caphura ʒ j. ſpecie Diamargariti frigidi, ſpecie Trium ſantalorum, pul. Coralli rub. ℈ ij. Fragmentorum omnium precioſorū lapidum ℈ j. Supcker q. ſ. hier vā een Conditum gemaect met Gouts bladeren overlept/eñ laten hem dit dicwils met water/ oft ſonder water ghenieten door den dach/ oft gebrupckē dicwils den Peerl-ſupcker diemen anders Manus Chriſti noemt.

Vande oordeel-dagen inde bloet-Cortſe Synochus.

Item indiē ghy op de oordeel-dagen eenige goede oft quade teeckenen ſiet verſchijnen/ſalmen daer upt ghenoech verſekert weſen / hoet met den patient ſal vergaē: Te weten/dē derden/vierdē/vijfden/ſevendē/negenden/elfden/ derthienden/oft ten hoochſten den ſeventhienden dach/want het is qualick moghelick / dat den patient tot dē negenthiendē oft twintichſtē dach toe volherdē mach met deſer Cortſen/ ſonder door den Criſis tot een goet oft quaet eynde te comen:

Hoemen hē nae den Criſis in deſer Cortſē moet reguleren.

So ſegghe ick/indien ghy op deſe oordeel-dagen/eenige goede teeckenē der kokinge oft rijpinge der humoren ſaecht verſchijnen / als het bloeden upter Neuſen/ oft ſweeten/ſo ſalmē tſelve de natuere al bevelen/ ſonder eenige remediē te gebrupcken. Maer indien ghy gheen teeckenen van digeſtien oft rijpinge der humoren van eenige aenſtaende Criſis en bevint/ſo ſuldy den patient den Heere bevelen / want daer gheen hope van leven meer voor handen en is. Ende ſo noch goede noch quade teeckenen en vertoonen/ende dat hen de ſieckte daghelicx vermeerderde / ſoo ſalmen hem/ ſoot de nature verdragen mach/ wat bloedts af trecken / maer minder alſmen inden beginſel ghedaen ſoude hebben / want

Lib.9.Meth.

als Galenus verhaelt/so zijnse door de bloetlatinge der neusen altijt vā deser Cortsē verlost.

De scherpheyt des bloets te niet te doen/ met de Cholera,

Inde teere persoonen machmen dese decortie ordineren om den Buyc te weecken ende te openen/de uytwendige verstoppinge ontsluyten/de scherpheyt des bloets ende der Cholera te niet doen/ende de hitte te blusschen.

Aldus.

Neemt Pruymē eñ versche Sebestē nō.viij. die iiij coude saden gestooten ʒ iij. Anijs saet ʒ ij. Tamarindē ℥ j.de bloemen Cordiael P j.dit gesoden/ende in ℥ iij. nats geresolveert syrope van Violē/maer wildy stercker laxerē/so vermengter toe de syrope van Roosen laxatijf/oft minderen de voorsc. syrope/ende doēder Rhaberber ʒ j.geweeckt in Endivie water/oft alleen/℥ j. Syrupi rosacei laxatiui cum Rhabarbaro.

Ordenen in eten ende drincken.

Aenghesien dat dese Cortsē onder de Morbi acuti, ende by haer selven vol perijckels is/soo salmen den patient inden eersten eenē scherpen regel van eten ende drincken voor beeldē/ ende ghebruycken verkoelende ende ververssende/ ende meest suppende eñ weecke dingē/als tsap van jonge Hoenderē/ oft een Calfs sopkē met Latuwe/Spinasie / Endivie/ Suerinck/oft Porcelepn/oft alsser geen cruyden en zijn/ met suer Granaten/ ofte vande Oraengie appelen met een weynich Suyckers daer toe/wijn eñ vleesch moeten sy mijden/ende tghene dat veel bloets mach voort brengen/ als ooc de eyeren.

Item de Gerste geweect ende doorgedaen/ ende daer wat suycker Rosaet toe gedaē ende dat ghegeten. Desgelijcken de Latuwe/Spinasie ende de Porcelepn/ende diergelijcken gestooft:Haren dranck sal zijn een Gerste water alleen ghesoden/oft met vercoelende cruyden/ oft alleen de vier groote coude saden met wat Suyckers gesoden:Men sal hē ooc het schoon water cout laten gebruycken so daer niet en is daer tselve door belet wort/ oft latē daer alleē wat suer ghedeesemt broots in weycken ende daer op sieden/ende cout zijnde gedroncken.

Item neemt schoon suyver water ℔ j.Latu oft Suerinc water vier oncen/tsap van Lemoenen oft van suer Granaten twee oncen/ Suycker twee oncen en half/ oft nae u goet duncken/ eñ dit een weynich gesoden ende geschuymt / ende daer van door den dach ghedroncken.

Item de syrope van Violen / ofte den Oximel simplicis, den Oxysaccharum, de syrope Acetosus,dese alleen met ghesoden water vermengt ende inghedroncken.

Tot vercoelinge der Nieren.

℞ Vnguenti rosacei gewasschen met Rooswater / oft het Cerati albi Galeni een once/ Campher G iij. dit vermenght/ daer cout de Lendenen ende plaetsen der Nieren mede gestreken : Aenghesien tHerte ende de Lever in deser Cortsen seer plegen te verhitten/salmense aldus vercoelen.

Therte vercoelende.

Neemt Roos water acht oncen / Suerinckwater ende vande Nimpheæ drie oncē / alle de santalien ghepulvert daer in vermengt / root Corael cleyn ghewreven ʒ j. Campher G iij. Soffraen G xiiij. Azijn ℥ iij. dit vermenght/ tHerte daer/bloetlau zijnde/ mede gestooft.

Voor de Lever tot vercoelinghe.

Neemt de waterē Endivie acht oncē/Rooswater ses oncen/alle de santalen ghepulvert ℈ iiij.Spicę nardi ℈ ß.Schoenanthi ℈ j ß.Spody ʒ ij. dese vermengt/daer lau mede ghefomenteert voor den eten/ ende somen wil/machmen hier wel een half once Azijns in vermenghen.

Men sal het Lichaem met doecken saechtelicken wrijven / om so de sweetgatē te openen/ op dat haer de humoren te beter moghen uytwaerts begheven.

Hier mede nu de Cortse Continens verlatende/ende sullen van het tweede geslachte der bloet-Cortsen/ Continens putrida ghenaemt/ gaen verhalen.

Vande bloet-Cortse *Synoches putrida* oft Continens Putrida, ende Febris sanguinea putrida ghenaemt.

Dese tweede geslachte der bloet-Cortsē Synochus putrida genaemt/ voorts comende uyt de verbuylinghe des bloets / is een seer snelle ende pericoleuse Cortse/gheenen afganck hebbende/maer sonder pauseringe den patient by blijvende/ tot dat sy haer selvē door de oordeel dagē is eyndende/tot verlichtinge/oft beswaringe / het welc gemeenlickē geschiet den drieden/vijfden/sevenden/etc. als int voorgaende oock verhaelt staet/ eñ selden oft weynich van de snelle siecten Peracutæ genaemt/ die den negenthienden of den twintichsten dach voorby connen passeren sonder te genesen/ oft die doot te ontcomen. De oorsaecke van desen geschieden uyt verscheydē saken / maer sonderlingen uyt de verbuylinghe des bloets:welcke alleen can inde Aderē verbuylen/ eñ ander humoren suyver blijvē/ ende geschiet dat meest door zijn overvloedicheyt/oft door zijn quade ongetempertheydt. Het is altemiet oock verbuylende door toevermengen van ander verbuylde humorē/als Cholera,Phlegma,oft Melancholia.

Oordeel dagē van dese continuele bloet Cortse

Bloet can alleē sonder de humoren inde Aderen verbuylen.

Dese Cortse salmē selden sien verschijnen indē genē die daer dorre/ mager eñ ranc van lichaē zijn/ooc inden genen die cout van natueren/eñ out van jaren zijn/maer meest inden bloetrijcken/inden jongen mannē werm van naturen/ vollijvich / vast eñ dicht van huyten/ ende dat meest inden Lenten / inden genen die haer gewoon zijn te exercerē/eñ nu geheel in stilte zijn levende/ooc die daer gulsich in eten ende drincken/ veel vleesch/ende suyvere wijnen zijn gebruyckende/etc. Ende tghene daer de sweetgaten van ghesloten soude moghen worden/ want daer die ghesloten zijn / en cant tbloet

Synochus putrida in wiense haer meest is verschijnende.

nu

nu niet meer verlocht worden / oft de vapozen uyt gesondē wozdē / maer moet daerom noot-sakelicken verduylen / ende soo alle de levende gheesten haer vuyle vapozen besmetten.

De Cortse uyt verduyllinghe des bloets zijn driederley. Epacmasticos oft Amaticos, dese Cortse is vermeerderende om dat de verduyllinghe des bloets met de opstreecktie noch zijn vermeerderende / daerom meer verduylende als resolverende.

Wozt dese Cortse in drie deelē gedeelt / waer van de eerste Epacmasticos van Hyppocrate ghenaemt wozt / dat is / aenwassende of toenemende / want in dese is de verduylde materie binnen de vaten meerder / als haer lossende is / daerom is dese oock vanden beginsel tot den eynde altijt meer ende meer toenemende / dat is / tot den staet toe / als dan haer selven metter doot oft totter gesonthept eynden / maer meest vol perijckels / sonderlinghen alsmen siet een scherpe / rouwe / swerte tonghe / de tanden seer drooch ende bruyn / ende dat de ooghen gheen licht en moghen verdraghen / ende haer Vrine na den swarten ghecoluert.

Meer resolverende als putrefiicerende in de doetse mineren.

De ander wozt vandē Griecken Paracmasticos ghenaemt / dat is / afgaende oft verminderende / want daer dese metten eersten seer fel van aencomen was / is nu allenskens minderende / ende haer gheputrefiiceerde materie lossende.

So veel putrefiiceerende alsset resolveert / soo blijftse in een staet.

De derde wozt vande Griecken Homotonos oft Acmasticos genaēt / dat is in een cracht blijvende / want dese is vanden beginsel der Cortsen totten eynde altijt ghelijcke strenghe blijvende.

Teeckenen.

Aengaēde de teeckenē zijn met de voozhaelde Cortse genoech accozderende / maer zijn in deser met meerder swarichept eñ geweldiger vertoonēde / hier is meerder ende scherper hitte / wele gemeenlijcken de putrifactie is volgēde / de kele ende haer bygelegen deelen zijn geswollen ende verheven met hittē / daerom ooc een snelle ende bessommerde sprake / de ooghen zijn hen hittich ende tranende / den buyck altemet swellende ende eē trommelachtich geluyt gevende / den Pols is hem in desen als ooc inde voozgaende groot / dapper / bedicht eñ snel / dan ongelijcker als inde voozgaēde: Want sy is haer meer ende bedichter toe sluytende alsse haer openende is / ende dat door tspoeden der natueren / om datse haer van de overvloedige vuyle vapozen gheerne souden ontlasten. De Vrine is in desen meer als inde voozgaende verandert / ende dat na den rooden met bleeckhept vermengt / grof eñ turbel sonder Hyppostasi / ende meer stinckende. In somma / zijn in desē alle accidentē swaerder als inde voozgaende / sonderlinge so hen de Cholera hier toe is vermengende / de Phlegma vermeerdert de putrefactie oock / ende maectse trager / maer is de hitte ende de pijne wat getemperder: Ende nae de humozen die haer hier toe zijn vermengende / daer nae zijn oock haer accidenten vermeerderende: want sy is haer / altemet in een Phrenesie, Quinantie, Pleuris / inde slaepsiecte Lethargus genaēt / ende inde Quartepne veranderende. Men siet altemet oock over tghe-heele Lichaem vol kinder poeckens oft ander sweren uyt slaen / wesende nu vael / dan swart van coluere.

Synochum putridi verandert haer in verschepden siecten.

Om te Cureren.

Men sal hem ten eerstē sonder vertrec / soot de natuere toe laet / een Ader openen: maer indien daer gheenen Camerganck en is / salmen hem terstont een lichtwerckende laratijf ozdineren oft een Clisterie stellen.

Clisterie.

Neemt de woztelē vandē Heemst ende van Lelien een once en half / de bladerē vā Heemst / van Maluwe / Paritarie / M j. Latuwe / M ß. de bloemen Nimphee P j ß. Gerste M ß. Pruymen van Damast nō. rij. Latusaet eē half once / van dit gesoden nat genomē ℔j ß. Cassien versch uytgetoghen / Potsuycker een once / olie van Violē drie oncē / tsamē tot eē Clisterie vermengt / ende nuchterē geset vooz het Aderlatē.

Maer indien haer de vuyle materie inde Mage is onthoudende / ende daer swarichept waer gevoelende / so salmen die bequamer met een dzanckken uyt suyveren.

Aldus.

Neemt Cassien versch uytgedaē ℥ vj. die decoctie Pectorael vier oncen / dit vermengt ende nuchteren inghenomen / oft vermenghet alleen met Buglos water.

Ten selven.

Neēt Cassien eē once / de besien Berberis nō. iiij. Suycker tot een bolus gemaect. Oft den Catholico ℥ v. inde plaetse vā desen gebzuyct / ende een ure vooz den eten ingenomen.

Ende oft men hier ten eerstē eenich perijckel van te versmozen sach / so salmen hem terstont vooz eenige larativen te gebzuycken een Ader openen / eñ hem tbloet af nemen nae de nature ende siecte verepsschen sullen. Ende hoe wel sy bloetrijck zijn / en salmen hem tselve daerom nochtans niet so overvloedich afnemen / datse daer dooz in onmacht vallē / wele altemet niet en is gheschiedende / maer salmen hen tselve in verschepden repsen af nemen.

Bloetlatinge waer niet ende in wat maniere sal men die ghescheden sal.

Tsanderdaechs na het lichtwerckēde laratijf / somen bevint dat hem de Cholera met den bloede is vermengende / so salmen hem dit bereydzancrken laten gebzuycken / ende daer nae aldus afsuyveren.

Cholera met den bloede vermenet te lareren.

Neemt de sirope Acetositatis citri, oft van Lemoenen van Suerinc / eñ van Jujuben een once / de wateren van Endivie / van Suerinc / eñ Buglossi / drie oncē / dit vooz drie mozgens vermengt / eñ dat vervolcht tot v. oft vj. mozghens / tot datmen uyt de Vrine haer digestie ende kokinghe bekennen mach.

Neemt de specien Trium santalorum ʒ j. Suycker ghesmolten in Buglos water ℥ riiij. ende ghekoockt zijnde / salmen daer coeckens van gieten / elcx tot ʒ ij. ende elcke repsen na het innemen vanden dzanck voozsc. salmen eē van dese coecrkens daer op eten. Daer na salmen het lichaem aldus purgeren.

Purgatie.

Neēt de Tamarinde eē half once / Mirabolanē Flavarium ʒ iij. Rhaberber ʒ j. dit geweect in Endivie water rij. urē / daer na tsamē uytgedout / eñ daer in vermēgt de sirope van Ro-

ſen laratÿf ℥ j. de wateren van Suerinc/ende Bugloſſi/q ß. dit ſmorghens ingheno men.

Ten ſelven.

Neemt de Tamarinden / eñ Mirabolanen voorſc. geweect ende uytgedout zÿnde/ſalmen daer toe vermengen Caſſie oft Catholici, ʒ iij. ſyrope vã Roſen Laratÿf cum Rhaberber ℥ j. ende dit met de voorſc. wateren vermengt ende inghenomen.

Item om de verbuylinghe des bloets te behinderen/ſalmen de ſyropen van Lemoenen/ de Acetatis, etc. als int voorſc. cap. verhaelt is gebruycken. Item ten ſelven tbroot int tſop van Granaten genet/ende ingenomen.

Nota van dẽ Criſis.

Men ſal dẽ vierdẽ dach neerſtich aenmercken/want indienmen dan eenige kokinghe inde materie ſiet vertoonen/ ſoo iſſer den vÿfden dach goede hope te verwachten/ want dan ſal de natuere met alle neerſtichept porrẽ om haer ſelven vande hinderlicke materie te ontlaſten/ tſy doort braken / door Camerganghen/door tbloeden uyter Nueſen / of door het piſſen veel waters te loſſen: Men ſal neerſtich gade ſlaen door wat paſſagie dẽ Criſis dan geſchiedẽ ſal/ den Criſis die dẽ ſevendẽ dach geſchiet belooft ons aenſtaẽde geſonthept/maer dẽ ſeſten dach geſchiedende / al iſt dat hem van te voren goede teeckenen vande digeſtie verſchÿnen / en is nochtans nemmermeer te vertrouwen / ende geheel onperfeckt / want de ſieckte ſal wederom te rugghe gaen / oft metter doot eynden: maer noch periculeuſer iſt/ jae gheheel dootlicken indien hem den Criſis vertoont ſonder eenige voorgaende kokinge der humoren.

Vanden buyckloop in deſen.

Het gheſchiet altemet inden beghinſel der Cortſen datſe den loop ſoo ſterck crÿghen/datſe haer crachtẽ altemet daer door verlieſen / ende door tgebreck der crachten/ de kokinge gheheel imperfect blÿft. Indien deſen loop geſchiet door overvloedichept der materien/ende niet lange en duert/ ſalſe die Cortſe haeſt doen eynden/ maer ſoo den loop veroorſaeckt uyt een booſe materie/ſal haeſt met den doot eynden.

Vande uytſlaeninge der vlecken.

Men ſiet altemet purpur roode vlecken ter huyten uyt ſlaen / in dien ſy haer vertoonen op eenen oordeel dach/met voorgaẽde teeckenẽ van kokinghe is een ſeker teecken totter geſonthept/ maer anders dootlickẽ: welcke tekenẽ voorſc. ſeer noodich zÿn gade geſlegẽ/ om hem by den patient daer nae te mogen reguleren: Men ſal therte aldus conforteren.

Therte verſterckende.

Neemt de wortelen Bugloſſi ℥ ß. conſerve van Roſen/ende Suerinck ana ʒ iij. de ſpecien Diamargariti frigidi, ʒ j. ſpec. Diatragacanthi frigidi ℈ j ß. Sacchari roſati tabulati ℥ j ß. hier een conditum uyt gemaect/oft met ſyrope van Bugloſſi een Electum ghemaeckt.

Ten ſelven/ſo daer Buyckloop preſent is.

Neemt conſerve van Rooſen die out is ℥ j. conſerve Nympheæ eñ Bugloſſi/ana ʒ ij. Specium Diamargariti frigidi, ende Triaſantalum ana ʒ ß. root Corael ſubtÿl ghewreven ʒ j ß. Sacchari roſati tabulati, q ß. Maer moet Tſuycker weynich zÿn / want deſe conſerve verdroocht / ende verſterckt ſonder verhittinghe.

Deſe navolghende conſerve maeckt den Buyck weeck ende vochtich.

Neemt conſerve vã Violẽ ℥ j. conſerve vande Buglos bloemen ℥ ß. de ſpecien Diamargariti frigidi oft Diarrhodi abbatis, ℈ j. Suycker q ß. mẽ ſalder weynich ſyropẽ oft ſuyckers in vermengẽ/op datſe te beter mach verſtercken.

Ten ſelven.

Neemt de wortelen Boraginis eñ Bugloſſe/ geconfÿt ana ℥ ß. ongegate Peerlen gewrevẽ ʒ j. ende indienmen dit ſtoppende begheert / ſo ſalmen daer ghewreven Corael toe doen ʒ ß. maer om te vercoelen / ſoo ſal men ʒ ß. Criſtals cleyn ghepulvert daer in doen / Oſſis de corde cervi, oft uyt een Koe ℈ j. Suycker q ß. gemaeckt tot een conditum.

Men ſal de ſweetgaten openẽ/op dat hen de vaporen uyt ſlaen/ende dat met wrÿvinge/oft met olie van Chamillen.

Ende indiẽ daer vercoelinge noodich is/ſalmẽ hem cout water latẽ genieten indiẽ hy jonc is/ende ſterck van Mage / noch geen Apoſtematien van en heeſt / ſonderlinghe het water gewent zÿnde. Maer Galenus ſeyt datmẽ hem geen water en ſoude latẽ genieten indien daer noch geẽ kokinge geſchiet en ware / wãt tſoude meer verſtoppinghe cauſeren.

Tgebruyck der Cortſen.

Hoe wel nochtans/ niet teghenſtaende daer ſommighe zÿn die inde ſtercke Cortſe in deſen den patient conſenteren te ghebruycken ℔ iiij. waters. Oock is hem Averrhoes beroemende dat hyer veel vande doot verloſt heeft / door toelaten van cout water te drincken / maer is ſekerder den patient met ander gebruycken te vercoelen/ tſy van binnen in te nemen/oft van buyten met ſtrÿckinge te vercoelen.

Aldus.

Neemt die Mucilaginibus pſylli, met Suerinck water uytghedaen/℥ ij. daer ſalmen toe vermengen ℔ iiij. waters/daer tſaet van Latouwe met een weynich Soethouts in ghesoden ſal zÿn/ daer toe vermengẽde de ſyrope Acetati ſimplicis ℥ iij. ende latent hem drincken.

Ten ſelven.

Neemt ſchoon water ℔ iiij. laet dat een weynich ſieden/ende vermengen daer toe tſap van Granaten ℥ iiij. oft v. oft laten met dat water op ſiedẽ een once Tamarinden/ of ℥ ij. Pruymen/ende wildy/vermengter den ſyrope Acetati ſimplici.

Van buyten ſalmẽ de Epithemata voor therte ende tot verſterckinghe der Leveren ghebruycken / alſmen inde voorſc. Cortſe verhaelt heeſt.

Indien hem in deſer Cortſen de Phlegma

met den bloede vermengt heeft / salmense aldus bereyden.

[Phl]egma [me]t dē bloe[de] vermēgt.

Neemt de syrope Acetati simplicis ℥ ij. Oxymel simplici, ℥ ij ß. de wateren van Suerinc/ Buglos/ende Endivie ana ℥ iij. dit voor drie morghens vermengt.

Neēt de speciē Diarrhodi abbatis, ʒ j. Suycker in Alsen water gheresolveert/ eñ na de bequame kokinge salmē daer coecxkens vā gieten/ende ʒ ij. daer van teffens innemen na elc voorsc. Julep/ende vervolgen tvoorsc. Julep tot datmen de digestie inde Vrine siet vertoonen/daer na aldus purgeren.

Laxatijff.

Neēt den Agarici troch. ʒ j. Medulle carthami ʒ iij. dit salmē weecken in Oximel simplici, in Bethonie eñ Endivie water xij. uren/ana ℥ j ß. doorgedaē zijnde/salmē daer toe doen Catholici ʒ iij. oft ℥ ß. den syrope Rosacei laxatijf met den Agarico ℥ ß. dit in ghenomen: Oft inde plaetse vandē Agarico troch. suldy nemen vanden besten Agarico ʒ j ß. oft ʒ ij. cleyn ghesneden ende laten den selven in Wijn weycken met de voorsc. waterē/doender toe Gengeber ℈ j. Salis gomme G. iij. daer na uytgedout eñ tsamen vermengt.

Conserve.

Neemt Citroen schellen geconfijt ℥ j. conserve van Roosen ℥ ß. de speciē Diarrhodi abbatis ʒ j ß. met de syrope Adiantini, oft daer de Citroen schellen in bewaert worden een conserve gemaect / ende tsmorgēs de grootte van een Corstaengie ingenomen/ ende vasten daer iij. uren tijts op/hier mede beyde geslachtē der bloet-Cortsen verlatende / ende sullen hier nu mentie gaen makē vande cholerijcke Cortsen.

Vande cholerijcke Cortsen.

De cholerijcke Cortsen zijn sommighe pure/ suyver ende simpel/so wanneer sy uyt een suyver Cholera voortcomen/dat is/sonder eenich toe vermengē van ander humoren: De ander is een bastaert Cortse / wāt in dese is de Cholera met eē Phlegma oft met Melancholia vermengt / welcke Phlegma haer seer verscheydē daer toe mach vermenghen / als grof/waterachtich/subtijl/altemet veel oft weynich/ ende daer na de Cortse oock doen altereren / waerom men dit int cureren neerstich voor ooghen nemen moet/om de medicamenten na dē eysch van desen daer na te moghen matighen.

De cholerijcke Cortsen uyt de suyver Cholera voorts comende/zijn driederley/ d'een een pauserende Cortse Intermittens ghenaemt.

D'ander een continuele Cortse / Febris continua geheeten. De derde Causos ghenaemt/ want als de Cholera buytē de andere is vervuylende/ende tgene datter vervuylt is / hem eerst is lossende / al eer het ander deel vervuylende is / wort Tertiana intermittens, dat is een pauserende Cortse ghenaemt/ want in desen is den patient sekeren tijt sonder Cortsen/

[T]ertiana intermittens [w]aeren oorspronck.

maer indien de Cholera binnen de Aderē vervuylende is / ende dat inde Aderen niet verre vant herte gelegen / so volchter een brandende Cortse na Causos genaemt / seer weynich rust hebbende. Maer inde Cortse Continua ghenaemt/is wat meerder rust ende pauseringe/ nochtans in gheen van beyden en is gerechte ophoudinghe van Cortsen/ maer is nochtans den derden dach altijt wederom een nieu alteratie oft verbeteringe aenbrengēde/ als eenen sekeren ommeganck houdende/also dat schijnt tusschen dese tijdē een weynich ruste te vallen.

De brandē de Cortse Causos harē oorspronck.

Vande suyvere pauserende Cortse Tertiana pura intermittens ghenaemt.

Dese Tertiane vercrijcht haren oorspronck uyt de suyver Cholera, vergadert zijnde doort tgansche Lichaem/als inde Mage/inde Dermen / oft in eenige ander deelen des lichaems/ ende daer tot vervuylinghe comende/seyntse haer vaporen totter herten/ ende so een Cortse causerende. Dese is meest de joncheyt/heet eñ drooch van natueren zijnde / besoeckende/ die haer selven int heetste vanden somer ende inde brandende locht veel gheoeffent hebben / als door eenighe stercke exercitien / veel wakens/ vastens/sorge ende diergelijckē/ gelijc die veel spijse ende drāc gebruyct daer de Cholera van heeft mogen vermeerderen/ sonderlinghe inde heete dagen ende landen. Dese Cortse hout over ander dach harē ommeganc/als dan haer selven ontlastende vant tghene dat buyten de Aderen vervuylt was / eñ dat doort sweeten/ braken/ofte Camergangē/ dese en duert harē aenvanck maer xij. uren/ oft altemet wat corter na de quantiteyt/ oft qualiteyt der Cholera, oft na de crachtē ende gestaltenisse des patiens/maer lange duerēde/en mach geen rechte Tertiane heeten: sy en heeft maer vij. ommegangē/dat is / xiiij. dagen: het beginsel van deser Cortsen wort ghenomen vanden eersten Paroxysmo, oft aencomen der Cortsen/ ende is lichter/ maer de tweede eñ de derde is het toenemē/ende is stercker ende straffer. Den vierden ende vijfden is dē staet / dat is/het hoochste: In desen comen altemet rasernië ende ander accidenten. Maer dē sesten ende dē sevensten beghintse te minderen/ende de natuere wederom toe te nemen.

Oorsake.

Wie dese Cortse onderworpen zijn.

Dē aenvāc en duert maer 12 uren ende 7. ommeganghen.

Teeckenen.

Dese Cortse beghint ten eersten met groote schuddinge eñ prickelinghe: al oft met naelden gepriickelt worde/maer niet langhe duerende/ waer terstont de hitte na begint te volgē met overvloedich sweeten: maer inde sommige begintse alleen met wat couwen / ende valt de Cortse in sulcke seer licht / ende nu die schuddinghe ghepasseert zijnde / lossen sy veel Cholera, tsy doort brakē/door den Camerganc/oft met de Vrine tselve een ghele coluer gevende/ hier nae begint het lichaem hittich te worden/

Cum punctura rei calidæ.

eñ te ſweeten/door den grootē brant haer ontdeckende/het lichaem over eñ weer keerende/ met ſwarichept harē adem halende / thooft is hen vol pijnen/ende altemet vol ydelheyts.

Int beginſel der Cortſen is den Pols lancſaem/maer daer na ſtercker/ſnelder/ende eenpaer/de Vrine is ſubtijl/gheelachtich oft vyerich/ende ſterck van reuck.

In Somma/machmē deſe Cortſe principalicken upt driederley oorſaken bekennen : Als door de natuerlicke ſaken/gelijck door de joncheyt/ eñ cholerijcke natuere/upt de onnatuerlicke ſaken/als door de hitte der Sonnen/ende der brandende dagen/door tgebrupc van heete ſpijſe ende dranc/ veel vaſtens/ende wakens: Ende door dien datſe maer xij.uren is duerende. Dit zijn de principaelſte teeckenen van een ſuyver Tertiane.

Aengaende de Cure.

Comende ten eerſten by dē patient/ ende inden beginſel der Cortſen hem ſeer walghende vint/ende tot brakē genegen / ſo ſalmen de natuere daer wat in te hulpe comen / indien hy lichtelicken overgevende oft brakende is.

Vomeringhe.

Neemt de ſyrope Acetati ſimplici een once en half / lau water vijf oncen/dit tſamen ingedroncken/daer na ſalmen den vinger inde kele ſteken/ om de natuere daer toe te verwecken/ maer indien hy niet lichtelickē brakende en is/ oft door eenige ander ſaken tſelve niet toeghelatē en wort/als door de benauthept der Borſten / ſoo ſalmen een licht werckende purgatie verkieſen.

Eñ indien ſy inden beginſel der Cortſen pijne eñ ſwarichept inde Dermen waren gevoelende/ſalmen hem van beneden een Suppoſitorium ſtellen/ maer gheen Clyſterie. Int eerſt aencomē der Cortſen en ſalmē den patient latē eten oft drinckē/ ten waer int af gaē der Cortſen. Maer indien hem den dorſt te laſtich viel/ ende hem van drincken niet en mocht onthouden/ſo ſalmen hem een deel ſchoon waters ſieden/ende vermenghen daer wat ſyropen van Violen onder ende dat gedroncken: Oft Gerſte water oft ander water geſoden met de ſaden van Comcommer/Meloenen/Pepoenen/ Couwoorden/oft Latouwe ſaet: Oft latē hen altemet een weynich fruyts proevē indien hen
Prion ad Glauconem. de Maghe niet te cout en is / als Galenus ſeyt/ ende ten tijden alſmē ſweet verwacht/oft alſmē ſweetē wil/oft alſmē water wil loſſen/ſalmen hem eenen goeden dronc gewaterdē wijn latē drincken. Indien den patient geheel cholerijc dorre ende uytgeteert is/ ſtaende in vreeſe van in een Febris Hectica te vallē/ ſo ſalmen hem toelaten de melc upt geweeckte Gerſte Emulſio ghenaemt / alſmen het Amandel melck maect: Deſgelijcken den ſanguinem / weſende ydel ende dorre van huyt/indien ſy van te voren niet gegetē en hebbē/ſalmenſe recht voort
Ordre in eten ende drincken. aencomen der Cortſen wat mogen ſpijſen/ op datſe niet geheel laſ en worden/met vercoelende ende ververſſende ſapachtige dingen/ gealtereert met Latouwe/ Suerinck / Porceleyn/ de werckinghe van Gerſte met de Vier coude ſaden: daer na alſmen nu de kokinghe der ſiecten gewaer wort/ ſullen ſy de Amandelmelck/ de Schapen ende Calveren voetkens/de Viſſchen in ſteen oft ſant grondē gevangen / ende de doeperē van Eyeren gebrupcken/ eñ ſchouwen alle heete ende drooge dingen : Ten leſten ſalmen tot de ſapachtige dingen koken om de Vrine te loſſen/ als de wortelen van Suerinc/ Cichorey/ende Peterſelie/ ende indien den patient nu int afcortē der Cortſen is weſende / ſo ſalmen hem weynich decken / ende vegen hem den ſweet af / op dat daer door de ſweetgaten niet wederom toe en ſlupten / maer te meer ſweeten mach.

Ende hier na ſalmen de Cortſe beginnen te cureren/ende de gemeen humoren upt drijven/ want hoewel die geen oorſaeck vande Cortſe en zijn/nochtās zijnſe de Cortſe vermeerderēde/ ende hebben deſe gemeenlicken haer plaetſe inde Mage/Dermen ende inde Aderen Meſeraice,ende begintſe met duſdanige Cliſterie te evacueren.

Cliſterie.

Neemt de wateren Althee/ende van Lelien ana een once en half/Maluwe/Paritarie/Violen/ana M j. Pruymen nō.xij.eñ in water geſoden/eñ in xiiij.oncen nats ſalmen Caſſien eñ Potſupcker reſolveren/ana een once olie van Violen/drie oncē ſout/eē weynich tſamen vermengt ende gheſet.

Een dranckxken.

Neemt Caſſiē verſch upt gedaē ʒ vj. ſyrope van Violen een half once / de waterē van Endivie Bugloſſi/ana twee oncē/dit ingenomen.

Oft/

Neemt Diapruni ſimplici,eñ Caſſien verſch upt gedaē/ana een half once/oft na de natuere verdragen mach/ſyrope van Violen een once/ met een decoctie van Roſijnen/Pruymē / Tamarinden/ Anijs ſaet ende de bloemen Cordiael een purgatie vermengt/ende oft den dranc werckt oft niet/ ſal den patient vier uren daer na wat eten / wāt ons intentie en is maer om de gemeen materie upt te drijven.

Hier na ſalmen de materie die vande Cortſe een oorſaeck is upt drijven/ maer moet eerſt rijp ghemaeckt zijn/ ten waer dat de materie ſo overvloedich waer / datmen vreeſde/dat de natuere daer door ſoude verſmoren/ oft dat de materie waer verbuylende / ontaerdende/oft eenige ſcherpe wreethept aē naem/als de materie turgens oft furioſa waer/ende dat dē patient eenighe pijne int Hooft/Borſte oft ander Ledē waer gevoelende/ wāt ſo ſoudet te vreeſen zijn datſe haer in eenighe ander principael Leden des lichaems mocht begeven/ eñ ſo upt een pauſerende Cortſe in eē gedverige is veranderende/welck dicwils dootlicken is/want tgeeft een onſterchept der natueren te kennen/ welc de vuyle humoren niet buyten de Aderen en heeft moghen drijven. Salmen daerom de turgerende ende ſeer booſe ghealtereerde materie aldus purgeren.

Nae dē ae[rt] der humo[ren] moetſe u[pt] drijven.

Materie turgeren o[ft] raſende.

Pauſerend[e] Cortſe in gheduerig[e] veranderd[e]

C Purgatie

Purgatie.

Neemt vanden besten Rhaberber ℈ iij. de schorssen vāde geel Mirabolanē gewrevē met olie van soete Amandelē ʒ iij. geweect in Endivie water met een weynich wijns xij. uren/ uytgedout zijnde/ salmen daer toe vermengen syrope van Roosen ℥ ij. de wateren van Suerinck ana ℥ iij ß. dit smorghens inghenomen: dese constringeren/ vergroven eñ bedwingen het vloeyē vandē boose gealtereerde humorē/ ende ten waer dat de constringerēde crachten vandē Rhaberber ende Myrabolanē door de weyckinge eñ toe verinenginge vande assuyverende eñ versachte dingen/ als inden Endivie water/ haer ontogen waren/ soudense inde cholerijcke sieckten gheheel contrarie wesen/ maer worden hier door bequaem.

Ten selven.

Neemt Cassien versch uyt gedaē ℥ ß. Electuari e succo rosato ℥ ij. syrope vā Roosen Laxatijf ℥ j. de gemeen decoctie vier oncē en half/ Tamarinden ʒ iij. ghesoden zijnde vermengt/ welckmen op eenen goeden dach in nemen sal tsmorghens vroech.

Oft.

Neemt Syrupi infusionis rosarum pallidarum Rhaberber/ een once en half/ Electuarie e succo rosato ʒ ij. met de voorsc. decoctie inghenomen na de natuere verdragen sal.

Als nu verhaelt is/ salmē de turgerende eñ furiose materie uyt roepen/ maer daerse alleen te overvloedich is/ ende niet furieus/ salmen sulcke alleen door purgatien wat minderen.

Aldus.

Neemt Cassien versch uytghedaen/ een half once Electuarium e succo rosato, ʒ ij. met de ghemeen decoctie tsmorghens inghenomen.

Oft.

Neemt Catholici een half once Syrupi rosacei laxativi cum Rhaberber een once/ met de ghemeen decoctie eenen dranck ghemaeckt.

Maer indien de humoren niet en turgheren oft eenige wreethept aengenomen hebben/ oft niet en is abunderende/ soo salmen de digestie oft rijpinge der humoren verwachtē/ eñ daer en tusschen versien datter gheen voorder vervuylinghe toe en comt.

Digestie oft bereydranck.

Neemt de syrope Acetati simplici twee oncen/ syrope van Violen een once en half/ syrope van Endivien een once/ de wateren Endivie/ Cichorey ende Buglosse/ drie oncen/ dit voor drie morgens vermengt. De syrope van Violen salmē in dese Cortse altijt vermengen/ met de syrope van suer Citroenē/ van Limoenen/ Suerinc/ de Ribes eñ diergelijcken/ want alleen of te veel gebruyct/ souden sy om haer soeticheyt meer verhitten/ eñ in Cholera veranderen/ ende so de hitte vermeerderen: Men sal den patient dese syrope so lange latē gebruyckē tot de volcomē verteringe inde Vrine/ daer na salmē wederom assettē met de voorsc. purgatie nae den eysch der natueren.

Van het Aderlaten.

In dese Cortse en salmen geen bloet af trecken daer den persoon niet bloetrijck en is/ oft de natuer doort bloet niet overlast en is/ maer bloetrijc zijnde eñ de Aderen verheven staen/ salmen terstont soo daer niet en is daert door behindert wort/ tbloet aftrecken/ ende openen hem de Lever oft mediaen Ader/ tot drie ofte vier oncen bloets/ ende dat op goede daghen/ ende dat tot den derden ommeganck toe inclu ys/ sonderlinge als haer de vuylicheyt inde Maghe/ oft inde Dermen niet lastich en viel/ welck ick dan voorsie met een licht werckende laxative oft Clysterie. Maer na het bevel Galeni soudemen in alle Cortsen niet alleene in de geduerige/ maer oock in alle vervuylde Cortsen/ die uyt vuylicheyt haren oorspronc genomen hebben altijt tbloet aftrecken/ daert dē nature toe waer latende.

Bloet laten de seker aenmerckinghe.

Bloet salmē aftrecken/ binnen den vierden Paroxismus.

ij. de ing.

Maer en staet ons dit niet altijt nae te volgen/ sonderlinghe in een suyver Tertiane, gheheel cholerijck wesende/ ende niet bloetrijck zijnde/ noch en machmen hier gheen seker fondament grijpen uyt de roothepdt der Vrinen/ want sy lichtelicken haer roothept vercrijgen can uyt de teerichept der Leveren/ der Nierē/ als oock uyt de verscheyden vochtichepdt der humoren in ons berustende haer met de Vrine vermenghende/ ende sonderlinghe de verscheyden Cholera.

Ende so dicwils alst noot is om te purgeren salmen hem met eenighe vande voorsc. lichtwerckende laxativen purgeren/ eñ dat op stille dagē/ ende doen den dorst met de hitte te niet als verhaelt is/ ende latense inden beginsel der Cortsen het ghesonde water drincken/ want om dat min voedēde is als het Gerste water/ ist inden beginsel den patient bequamer/ want men dan geen voedende nutten en sal.

Vercoelinghe inden mont te houden.

Neemt tsaet Psylly ongestampt ʒ ij. Queen saet ʒ j ß. Gummi tragacanthi ʒ j. Suycker candi een half once/ dit gheheel plat in subtijl lijnwaet gevult/ ende dat op de tonghe gehouden/ ende ververssent dickwils in Rooswater/ sonderlinghe daer de tonghe swert is.

Ten selven.

Neemt Latouwe ende Comcommersaet/ een half once/ versch soet hout ghepulvert een once/ dit in ℔ vj. waters ghesoden/ doorghedaen ende cout zijnde/ salmen daer een weynich Azijns in vermengen ende daer van ghedroncken.

Ontrent het aencomen der Cortsen/ en salmen vā buytē niet gebruyckē/ op datmē door de vercoelinge de hitte der cortsē niet inwaerts en drijft/ wāt daer door soude het beginsel der Cortsen veel te langer vallen. Maer na der Cortsen salmen die Epithemata soo tot versterckinghe

ſterckinghe der herten als met der Leveren ghebruycken / ende dat langhe voor oft nae den eten.

Vande accidenten.

Eerſt aent hooft beghinnende om het opclimmen der heeter humoren te behinderen/ epithimeren/ des ſomers cout ende des winters werm.

Neemt olye van Rooſen ℥ iij. Azijn ℥ j. dit vermengt/ende daer doecken in genet eñ voor thooſt ghelept.

Om te doen ſlapen.

Hooft pijne te verhoedẽ. Neemt de ſadẽ vandẽ wittẽ Mancop/ ende Meloenen ſaet / van haren baſten gheſuyvert ana ℥ ß. deſe ſalmen in een ſubtijl lijnwaet tot een popken maken/ende latent met wat hoenderſops weecken/ daer nae door doen/ende nu ſlapen gaende inghenomen.

De overghebleven hitte.

Ten leſten ſalmen de inflammatie ende hitte inden gheheelen lichaem / oft in eenige particuliere leden overgebleven remedieren/ op dat de ſelve hitte gheen oorſaeck en gheeft tot verbuylinghe der humoren/oft gheen nieu humoren voorts en brengt/wederom eẽ Cortſe veroorſakende.

Neemt de ſpetien Trium Santalorum ʒ j ß. ſijnen Rhabarber ℈ ß. Suycker in Endivie water gereſolveert ℥ ij ß. daer coecxkens van ghetogen/elcx tot ʒ ij. ende tſmorgens een inghenomen / ende drincken daer Endivie oft Cichorey water ℥ ij. op.

Men ſoude den Diatragacanthi frigim oock alſo moghen nemen.

Vercoelinghe ende verſterckinghe der Leveren.

Neemt olie Nimphee ende van Violen ana ℥ ß. olie Abſinthy ʒ iij. de roode ende geel ſantalie ghepulvert ana ℈ j ß. de ſanden Endivie ℈ ij. campher G. iij. Spice nardi ℈ ß. Was een weynich / hier een ſalfken uyt gemaeckt/daer onder vermenghende wat Azijn van Rooſen.

Ten ſelven.

Neemt onrijpẽ olie van Roſen ℥ ij. tſap van Cichoreye ℥ j ß. alle de Santalum ana ℈ j. Spice nardi G vj. Was een weynich / Azijn van Rooſen ʒ j. Daer van een Unguent gemaect.

Oft dit *Epithema*.

Neemt de wateren Endivie/ Cichoreye/ Agrimonie ana ℥ iij. Azijn ℥ ß. de ſantalen geel ende witte/ana ʒ j. campher ℈ ß. hier uyt een Epithema ghemaeckt.

Om de reſte der humoren die haer nae de ſuyveringe noch inden lichaem gehouden ſouden mogen hebben / ſo ſalmen tamelicke wrijvinge gebruycken/ ende het lichaem tamelickẽ deelen om ſo te doẽ ſweeten / eñ doen de Urine harẽ ſchote hebbẽ met den gewaterdẽ wijn te drincken/ als verhaelt is / oft met de melck uyt de vier coude ſaden ghetoghen / ende die ghenut.

Om op de Polſen vande handen te binden.

Neemt dat ſoet oft roet Fuligo ghenaemt/ met Looc oft met Ajuyn/ met het wit van een ey/ende wat azijns vermengt / ende op beyde de Polſen ghebonden.

Oft.

Neemt dat Roet uyter ſchouwẽ/ſtampt dat met wat Salien/ Gouts bloemen/ met wat azijns ende twit van een Ey onder een als boven.

Gheeyndet binnen der Stadt Delft/
Anno 1592 den 26 Mey.

Vande derdẽdaechſe baſtaert Cortſe/vanden Latinen Tertiana ſpuria oft notha, ſive non pura intermittens ghenaemt.

Wort deſe pauſerende Cortſe de baſtaert Tertiaen genaemt/ om datſe uyt gheen ſuyver Cholera haren oorſpronck en neemt / maer is vermengt met wat ſubtijle oft grove Phlegma, welck in twee manieren gheſchiet / d'een als haer de Cholera met de ſubtijle waterachtige vochtichept is vermenghende/ ende wort Cholera citrina oft Pallida genaẽt/ d'ander als ſy haer met de grove Phlegma vermẽgt / ende wort dan Vitellina genaemt. Ende ſullen nu eerſt verhalẽ vande baſtaert Tertiaẽ uyt Cholera citrina oft pallida veroorſaect/ om datſe ſo weynich vande ſuyver Tertiaen is verſchillẽde. Den aenvanc oft den Paropyſmus en is in deſer Cortſen niet veel langer duerende als in de voorgaende / want hoe daer min Phlegma met de Cholera vermengt is/hoe haren Parapyſmus meer met den voorgaendẽ accordeert.

Deſe Cortſe heeft oock meer als ſeven ommeganghen. Ja altemet wel 12/14. oft meer/ de hitte valt een weynich minder als in de voorgaende. Deſe Cortſe is indẽ Herfſt meeſt regnerende / ende dat meeſt inden ledigen/onmatigen/gulſigen ende jongẽ perſoonen/ ende als verhaelt is/met de teeckenen vande Tertiaen accorderende/ maer duert de couwe in deſe wat langher.

Maniere om te cureren.

Men ſal in deſen de ſpijſe wat ruymer mogen gebruycken/als inde voorgaende/ om dat deſe Cortſe wat langer is duerende / anders wortſe ſeer met de ſelve remedien gheholpen. Men ſalſe hier eerſt met een lichtwerckende dranckxken purgeren / om ſoo de humoren wat vloeyende te maken/ende te minderen: Oft nemen een clyſterie / ende makenſe wat ſcherp/ om de Phlegma die haer inde Dermen / ende Aderen Meſeraicis is onthoudende.

Aldus

Aldus.

Neemt de wortelen Althee eñ van Lelien een once en half/ Maluwe/ Parietarie/ Violē bladeren/ ende de bladerē vandē Heemst/ M j. de iiij. groote coude saden ʒ j. Anijs eñ Venckel saet een drag. en half/ Camil ende Melilo͏ot bloemen P j. dit op het derdedeel in water gesoden/ eñ in xiiij. oncen nats/ salmen Cassien versch uytghedaen resolveren een once/ de specien Hiera simplici een half once/ honich van Roosen eē once en half/ olie van Olivē ij oncē/ sout ʒ j ʒ. dit tot een Clisterie vermenckt/ ende tsmorgens vroech gheset.

Oft een dranckken.

Neemt Catholici eē half once/ Cassie versch uyt gedaen ʒ iij. met Suycker een Bolus ghemaect/ eñ vier uren voor den eten ingenomen/ eñ daer na gegeten oft werct oft niet/ want de natuere de licht werckende medicijnen voor haer spijse aen neemt ende behoutse.

Ten selven.

Neemt Catholici eñ Cassie versch uyt ghedaen ʒ iij. met de gemeen decoctie vermenct eñ vroech ingenomen.

Het is seer goet datmen in dese Cortsen dagelijcx op stille daghen door Clisterien oft met lichtwerckende Laxativen den Buyck open houde / ende dat om de ghemeen vuylichept wech te nemen/ ende de slijmichept vāde Dermē te suyverē. Inde voorgaende Cortse wort de vomeringhe voor den eten gheprezsen/ maer in desen salmense na den eten gebruycken / oft int beghinsel der Cortsen / want de Phlegma wort met een volle Mage beter uyt gedreven/ want dan heeft de Phlegma haer gheheel met de spijse vermenckt / ende dat in deser manieren.

Neemt Oxymel Simplici een once en half/ lau regen-water vijf oncē/ dit nae den eten ingenomen sonderlinge braeckachtich zijnde.

Ende indien de materie turgerende oft seer furieus waer ende over al om haer boosheydt ende scherpichept over al verdreven worden/ ende alle leden waer besoeckende/ soo salmense terstont uyt drijven.

Laxative.

Neemt Catholi een half once / Diaphœnici, Electuarij e Succo rosato, ʒ j. ofte i ʒ. syrope van Cap. veneris. een half once/ dit met de gemeen decoctie vermenckt ende vroech ingenomen.

Ten selven.

Neemt Diaphœnici, Electuarij e Succo rosato ʒ ij. Syrupi Rosacei laxi cum Folijs semnæ aut cum agarico een once / dit met de ghemeen decoctie ingenomen.

Oft Diaphoenici, Electuarij e Succo rosato ʒ ij ʒ. met Suycker een Bolus gemaeckt.

Oft.

Neemt Rhabarber ʒ j. Caneel G v. Turbith vanden besten Ə ij. Gengheber. Ə j. wit Suycker ʒ ij. dit ghepulvert/ ende met het sop van roode ciceren / oft van een Hoentken inghenomen.

Oft dusdanighe Pillen.

℞ Pil. Aggregative ʒ j. met Endivie water vij. Pillen gemaect / eñ na middernacht ingenomen.

Daer na dit Lotorium gebruyckē inde heete materie.

Neemt Pot-suycker een half once / Garste water een once en half/ dit ingedroncken.

Maer daer de materie niet heet en is/ maer teer van natueren.

So neemt wat Hoendersops ende daer nae wat Suyckers in gedaen.

Oft neemt tsop van roode ciceren/ met een weynich Pot-suycker vermengē/ eñ drie uren daer na in drincken.

Tsanderdaechs salmen dese conserve ghebruycken.

Neemt Citers schellen gheconfijt/ conserve van Roosen eñ van Buglos een once en half/ dit vermenckt.

Maer indien de materie niet furieus dan alleen overvloedich is/ so salmense purgheren na eysch der humoren.

Ende niet furieus noch overvloedich wesende/ soo salmense eerst aldus bereyden.

Bereydranck.

Neemt de syrope Acetati simpl. drij oncen/ Mellis Rosaticolati, een once en half / de wateren van Alsem / Endivie ende Graminus, oft van Hoppe ij oncen/ want dese en openen niet seer/ anders so warense inden beghinsel onbequaem.

Conserve.

Neemt Diarrhodi abbatis tubulati een once en half/ alle morghens nae elcke syrope ʒ ij. ingenomen.

Ende so mē siet dat de materie alltijcke straf ende ongekooct blijft/ ende de Vrine haer noch geheel straf hout/ so salmen den voorsc. bereydranc noch drie dagen vervolgen/ daerna met eenige voorsc. drancken uyt drijven.

Ende aengesien dat dese materie wat straf is/ so salmense wederom/ nu vijf / oft ses dagē gerust hebbende / sonder yet te gebruycken/ de selve humore wederom op een nieu beghinnen te bereyden ende te purgeren/ maer wat meer om te openen.

Bereydanck.

Neemt de syrope Acetati Compositi twee oncen / Mellis rosati een once en half / syrope van Venus hayr een once/ de waterē van Alsem/ Bethonie ende Endivie ij. oncē/ dit voor drij morgēs vermenct/ daerna de materie met een vande voorsc. purgatien af spoelen/ ende wederom sommige daghen gerust hebbende/ salmē de humoren wederom aldus bereyden/ maer noch wat meer openende.

Aldus.

Neemt de syrope Endivie Compositi/ de syrope Acetosi cum radicibus , de syrope van Venus hayr ij oncē/ de wateren Apy, Absinthi ende Buglosse/ iiij oncen/ eñ vier morgens gebruyckt.

Ende na elcken dranc den Diarrhodi abba-

tis tabulati ʒ ij. ingenomen/ende weder met de voorſc. purgatien afſpoelen/ ende wederom ſommige dagen geruſt hebbende/eñ de Cortſe bleef continueren/ſalmenſe aldus bereyden.

Neemt de ſyrope de Byſantijs drie oncen/ de ſyrope vā Endivie eñ Adiantini oft ſcolopendry, indieſe yet inde Milte zijn clagēde j. once/ de wateren Apy, Foeniculi ende Pimpinelle/ oft van Peterſelie iij. oncē/dit voor vier morghens vermenckt/ ende naer elcke ſyrope den voorſc. Diarrhodi Abbatis gebruyckt.

Dit niet teghenſtaende/nu aldus vervolcht hebbende deſe remedien/ende noch aen bleef houden/ ende den patient eenen aftreck creech van alle de bereydrancken ende purgatiē/ ſoo ſoude hy deſen dranck moghen ghebruycken.

Neemt de wortelen Apy, Fœniculi petroſelini aſparragi ende Ruſci in Azijn gheweeckt een half once / Venus hayr/ Pimpinelle/ Piloſelle, Endivie ongewaſſen/Agrimonie/ Bugloſſi M j. de vier groote coude ſadē ʒ j ß. Anijs/ Venckel ende Merck-ſaet ʒ ij. roode ciceren M ß. Roſinen ſonder ſteenen een half once/ Polijpody/ orientaelſe Senie geſuyvert een once/ het merch ofte Pulpa van de Carthami P j. deſe tſamen in ℔ iij. waters op de helft geſoden/ ende in ℔ j ß. van dit nat ſalmen ſuyver iij. oncen / oft iiij. in reſolveren / ende tot een lanck ſyrope ghekoockt/ende gheclariſiceert ſalmen daer Rhaberber/ʒ ij. in laten weycken xij. urē lanck/ daer na den Rhabarber ſterck uytgheperſt/oft inde plaetſe vanden Rhabarber vermenghen de ſyrope Infuſionis roſarem Pallidarem cum Rhabarber een once en half/ ende laten hen daer iiij. oft v. dagen iiij. oncen van gebruycken alle morgens/oft over anderdach na de naturere verdragen ſal.

Hier na ſalmen de accidentē remedieren/ eñ dat ten eerſten den dorſt.

Neemt ſyrope vā Violen ende Venus hayr ij. oncen/ende dit met gheſoden water oft met Gerſte water vermenckt om buyten tijdts te drincken.

Om de Mage te verſtercken.

Neemt olie van Alſem/olie van Maſtic ende van Queen ʒ ij. Menthe gedrooght/ Nagelē/Galiga ℈ ß. root Corael/roode Rooſen ℈ j. wit Was een weynich tot een Liment ghemaeckt/ daer de Mage tſmorgens eñ avonts mede gheſtreken.

Hooft pijn.

Neēt olie vā Rooſen j. once/Camil olie ʒ vj. Azijn ʒ iij. tſamen vermenckt ende tvoorhooft daer mede gheſtreken/lau weſende. Aldus geeyndet binnen Delft Anno. 1592. den leſten May.

Van de derdendaechſche baſtaert-Cortſe/veroorſaeckt uyt Cholera Vitellina, ofte Maioris Fame van Auicenna genaemt.

Indien de grove ende taey Phlegma haer is vermengende met de Cholera, ſoo noemtſe Auicenna Cholera Maioris Fame, deſe Cortſe duert noch langer als de voorgaende: deſghelijcken oock haren Paroxiſmus, want den ſelven gemeenlijcken wel xxx. uren is duerende/ eñ de Cortſe wel drie maenden / altemet oock wel tot vj. maenden/ altemet een accident der der Milten na latende. De teeckenē van deſer zijn ſeer met de gerechte Tertiaen accorderende/ dan nae den aert ende quantiteyt van de Phlegma die haer met de Cholera vermenckt heeft/ daer na zijn ooc de teeckenen vande gerechte Tertiaen afghewekẽ/ ſy heeft oock over ander dach haren ommeganck als de gerechte Tertiaen.

Den aenvanc duert 30. uren/eñ de Cortſe altemet drij ofte ſes maenden.

Nochtans oock altemet alle daghe haren ommeganck houdende / gelijc de dobbel Tertiaen/ den brant en is niet ſoo groot/noch den ſweet niet ſo overvloedich alſe inde Tertiaen is/de ſchuddinge en is oock ſo ſterc niet/ maer duert langer/ſy en is over al oock niet ghelijcke ſterck.

Heeft altemet haren aenvanc als de dobbel Tertiane.

Aengeſien dat deſe Cortſe langer duert als de voorgaende/ſoo ſalmen den patient wat ruymer mogen ſpijſen/op dat hen de crachten niet en ontgaen/ ſommige gebieden hen alleen te ſpijſen op goede daghen / ende des anderdaechs niet / daerom indien hen het Paroxiſmus oft den aenvanc der Cortſen by blijft xxx. uren/ ſo ſalmenſe eerſt ſpijſen vj. uren voor het aencomen der Cortſen/eñ laten hen ghebruycken ſubtijlen wijn over maeltijt/maer buyten tijts/ende ten tijden vant aencomen der Cortſen/ſalmen hen een Gerſte water laten genieten vermenct met de ſyrope van Venus hayr: by haer ſpijſe ſalmē doē tſap vā roode ciceren om de humorē te verſubtijlen. Inde coude/ende ſchuddinghe / ſalmen hem werm ſteenen in doecken gewondē aende voeten leggen / maer in ander Cortſen ſalmen alleen werm doeckē daer aen leggen/ ende nu werm zijnde/ſalmen den patient wel ſterc wrijven/want de humoren ſeer grof ende taey zijn: maer eerſt ſalmen een minoratijf dranckxken ghebruycken om de Mage eñ de Aderen Meſeraice eerſt van haer rauwe vuylicheden eñ ongekoocte te ontlaſtē/ op dat by avontueren de rauwicheydt door tgebruyck van ſyropen niet en worde ghelept inde Aderen eñ daer vervuylen/eñ ſo meerder ſwaricheyt eñ cortſe aenbrengen: ſalmen daer om de ghemeen materie door een Cliſterie oft door een licht werckende Laxatijf dranckxken uyt drijven.

Ordinantie in eten ende drincken.

Cliſterie Laxatijf.

Neemt Althee, Maluwe/ Parietarie/ Bete M j. Anijs ende Venckel-ſaet ʒ ij. de vier groote coude ſaden ʒ j ß. terwen ſemelen die mager zijn om den ſlijm af te wegen vande Dermē/ Camil ende Meliloot P j. dit op het derdendeel in water gheſoden/ende in ℔ j ß. ghedaen Caſſie / Pot-ſuycker een once / honich van Rooſen een once en half/ gemeenē olie iij. oncē/ ſout ʒ j ß. dit tot een Cliſterie vermenckt/maer indien dē patient de Cliſterie refuſeerde/of dat de ſwaricheyt meeſt bovē inden Buyc waer/ ſo ſal-

ſo ſalmen hen dit Laxatijf dranckxken ordineren.

Laxatijf.

Neemt Caſſie verſch uyt ghedaen/ Catholici ʒ iij. ſyrope van Violen een once / Endivie ende Alſem-water q ß. of de gemeen decoctie/ daer toe doende Venus hayr P j ß. ende in iiij. oncē en half van dit nat vermenct/ ende ſmorgens vroech ingenomen.

Indien den patient bloetrijck is/ende de Vrine van coliveren root / ſo ſalmen hen de Mediaen oft Lever-ader openen / maer niet dan inden bloetrijcken.

Maer indien de materie der Cortſen ſoo overvloedich waer/datſe vande natuere niet overwonnen en mocht worden/ſalmenſe inden beginſel aldus purgeren.

Purgatien.

Neemt Diaphœnici ʒ ij. Electuarij e ſucco roſato ʒ j. Catholici ʒ iij ß. ende met Alſem ende Cichorey water vermenct/ ende ſmorgens vroech ingenomen.

Ten ſelven.

Neemt fijnen Rhabarber ʒ j. Caneel G vj. Agarici troch. ℈ ij. in Endivie ende Alſem-water met wat wijn gheweyckt twaelf urē/ ſtijf uyt ghedout zijnde/ſalmen daer Syrupi roſacei laxativi onder vermenghen een once en half / Diacarthami ʒ j. dit tſamen met een ghemeen decoctie vermenckt ende als boven ingenomen.

Oft met deſe Pillen.

Neemt de Pillen Aggregative ʒ j. oft ℈ iiij. met Buglos water vj. Pillen ghemaeckt/ ende nae den eerſten ſlaep inghenomen/ende als deſe ghewrocht ſullen hebben/ aldus afſpuelen.

Lotorium oft afſpoelinghe.

Neemt de ſelve afſpuelinghe inden voorſc. Cap. verhaelt.

Tſanderdaechs tot verſterckinghe dit conſerve gebruycken.

Conſerve.

Neemt Citroen ſchellen geconfijt / conſerve van Rooſen een half once/ dit vermenckt ende inghenomen.

Hier nae ſalmen de humoren gaen bereydē/ om die te verſubtijlen/ van een te deylen/ ende af te veghen / daer nae meer openende ende ontſluytende / ende dat inde manieren alſmen inde voorgaende Cortſen gheleert heeft/maer men moet deſe Julepkens in deſer Cortſen langher ghebruycken / als inde voorgaende Cortſe / want men de grove taey Phlegma met deſe Cholera vermenct weſende / ſo haeſt niet bequaem maken en can/ om uyt gedreven te worden / ende daer nae de ſelve als voorſc. is wederom uyt drijven / tſanderdaechs daer nae ſalmen het lichaem verſtercken met dit koecxken.

Neemt de ſpecien Diarrhodi abbatis ʒ iij. de ſpeciē Aromatici roſati ℈ ij. de conſerve Bugloſſi eñ van Rooſen ʒ j. Suycker gereſolveert in Alſem-water ſes oncen / ofte q ß. hier van koecxkens ghegoten elcx tot ʒ ij. want ſoo de Mage teer bleef / ſoo ſoudeſe qualijcken koocken/ende wederom veel Phlegma veroorſaecken.

Ten tijden vande Paroxiſmus oft aenvanc/ ſalmen hem deſe vermenginge laten gebruycken met Gerſte water oft alleen.

Conſerve.

Neemt conſerve van Bugloſſe/van Rooſen/ende gheconfijte Citroen-ſchellen een half once / de ſpecien Diarrhodi abbatis ʒ ij. root corael ℈ iiij. conſerve vā Roſemarijn ʒ iij. ſuycker/q ß. hier van een conſerve ghemaeckt met gout becleet.

Ende indien de Cortſe bleef dueren/ſoo ſalmen de voorſc. Julepkens wederom gebruycken/ende dat om de rebellighe humoren te beter moghen meeſter worden/ want ſy ten eerſten niet te rijpen noch uyt te drijvē en zijn/ eñ nu meeſt uytgedreven zijnde / ſalmen de Maghe verſtercken met dit Vnguentum.

Vnguent de Mage verſterckende.

Neemt olie Abſinthy,ende Nardini een half once / olie van Queen ende van Maſtic ʒ ij. drooghe Menthe,Cardamomi, Nagelen/ Galiga, root Corael ℈ j. Styracis Calamitidis G xvj. geel Was een weynich/ hier uyt een Liniment gemaeckt/ daermen des morgens ende avonts voor dē eten mede ſtrijcken ſal/ werm zijnde.

Ten ſelven.

Neemt olie van Alſem een half once/ olie vā Queen ʒ ij. Nagelen/Caneel/Foelgie ℈ j. roode Rooſen ℈ ß. met geel Was een liniment gemaeckt/ op tleſte daer een weynich olie Maris toe gedaen / ende als boven ghebruyckt/ hiermede dit nu verlatende / ſalmen nu gaen verhalen van de baſtaert Tertiane / veroorſaeckende door de toevermenghinghe der Melancholia met de Cholera, gelijc als hier nu volghen ſal.

Vande baſtaert Tertiane / daer de Cholera haer met de melancholueſe humoren vermenckt heeft.

Deſe Cortſe neemt oock haren oorſpronck upt een vermengde humore/ te weten/ uyt een tſamen vermenginghe der Cholera ende Melancholia, ende dat in twee manieren/ ten eerſten/als haer tot de onverbrande Cholera is vermenghende een Melancholia, die daer uyt de bleeck ghele oft dooderghele Cholera oorſpronck ghenomen heeft / ende wort deſe eygentlijcken Atra Bilis genaemt. Ten anderen/ als hem de natuerlijcke vochtigheyt / der melancholien / dat is het ſinckſel/ afſuyveringhe oft ſchuymſel des bloets/welck alleen een melancholueſe humore ghenaemt wort / is ver- Atra bilis quæ propriè.

Melancholia naturalis ſeu Melancholiā fęcalis.

menghende met de Cholera, want ſo daer yemant met de pauſerende belaſt is / weſende jonck van jaren/ ſeer cholerÿck/ ranck van lichaem/veel hitte ende ſcherpe ſpÿſe gebruyckt heeft/ oft eenige ſpecerien/ weſende int heetſte vanden ſomer/ ende dat hem een vierige Vrine is vertoonende met wat duyſterheydts/ ſo ſoudemen daer uyt moghen oordeelen tſelve een Cortſe te zÿn/uyt de tſamen vermenginge van Cholera ende Melancholia, welcke Melancholia uyt de verbrandinghe van Cholera voort ghecomen is. Maer veel ſpÿſen ghenut hebbende daer de Melancholia uyt heeft moghen groeyen/ſoudemen moghen ſeggen/ dat de Cortſe haren oorſpronck ghenomen heeft/ door de vermenghinghe van Cholera met de natuerlÿcke Melancholia.

Deſe Cortſen zÿn weynich verſchillende vā ſuyver Tertiane / dan dat den patient in deſen / veel ſtercker bevinghe ende ſchuddinghe ghevoelt: alſo dat het ſchÿnt dat hem zÿn beenen ghebroken worden/ ende door de gewichtige materie/ſo beven hem zÿn tanden op een: welcke in de ſuyver Tertiane veel minder ende corter vallen.

Aengaende de cure.

Inde ſuyver Tertiane moetmē meeſt vercoelende / eñ in deſen humecterende eñ verſchmakende medicamenten gebruycken.

Men ſal in deſen eerſt de ghemeen humoren purgheren / tſy door Cliſterien/ oft door ſoet werckende purgatien.

Cliſterie.

Neemt Malue/Violen/Beet ende Bugloſſe M j. Pruymen / tonne-vÿghen nō. x. dit op tderdedeel in water geſoden/ende in ℔ j ſ. ſalmen reſolveren / Caſſien verſch uytghedaen een once/oft ℥ x. Pot-ſuycker een once/Honich van Violen een once en half/ olie van Oliven ℥ iij. ſout ℥ j ſ. dit tot een Enema vermenct/ ende nuchteren gheſet.

Oft duſdanighe Laxatÿve.

Neemt Caſſie verſch uyt ghedaen een half once / manne Calabrie een once / ſyrope van Violen een half once/met Endivie ende Buglos-water vermenct / ende vier uren voor den eten inghenomen / ende daer na wat gegeten/ oft ghewrocht heeft oft niet.

Maer iſt Materia turgens ofte Furioſa, ſoo ſalmenſe aldus terſtont uyt drÿven.

Laxatÿve.

Neemt Catholici een half once / Electuarÿ e Succo roſato, Confectionis hamech ℥ j. oft ℥ j ſ. ſyrope van Violen een half once/de gemeē decoctie vier oncen en half/daer toe genomen Polypody quercini, Senebladē ℥ j ſ. eñ tſmorghens ſes uren voor den eten inghenomen.

Ten ſelven.

Neemt Rhabarber vanden beſten ℥ j. Caneel G. vj. Myrabolanorum Cerulearum ofte Nigrorum, met olie van ſoete Amandelen gewreven ℥ iij. in wat wey van melck / ende een weynich wÿns/oft in water van Endivie ende Buglos-water twaelf uren gheweeckt/ ſterck uytgedout zÿnde/ſalmen daer toe doen de ſyrope van Rooſen Laxative een once/Electuarÿ e Succo roſato, Diaſene ℥ j. met de gemeen decoctie vier oncen en half vermenct/ ende vroech ingenomen.

Tſanderdaechs tſmorgens ſalmen de naetuere conforteren met conſerve van Rooſen/ Buglos wortelen geconfÿt ℥ iij. dit vermenct ende inghenomen.

Oft dit Bolus Laxatÿf.

Neemt Confectio hamech, Electuarij e Succo roſato ℥ ij ſ. met Suycker een Bolus ghemaeckt.

Oft duſdanige Pillen.

℞ Pil. Aggregative ende Indarum ℥ j. met Buglos-water vj. Pillen ghemaeckt/ende na den eerſten ſlaep inghenomen.

Maer indien de materie niet furieuſelÿckē door den lichaem en is raſende ende dolende/ ſo ſalmenſe eerſt aldus bereyden.

Bereydranck.

Neemt de ſyrope van Violen / de ſyrope Acetati ſimpliſi, de ſyrope van Bugloſſe/twee oncen/de waterē van Duyveker vel/vā Hoppe oft van Graſſe / ende Endivie vier oncen/ dit voor vÿf morghens vermenckt / ende iſt noot ſoo vervolghet op een nieu twee oft drie morgens / want de humore door haer grovicheyt qualÿcken ſmelten wil : ende nae elcken dronc neemt Diarrhodi Abbatis Tabulati ℥ ij. daer na ſalmen de bereyde materie met eenige vande voorſc. purgatien uyt drÿven / ende indien de Cortſe blÿft dueren / ſoo ſalmen de bereydrancken met de purgatien noch vervolgē. Voorts om de grove vaporē die hier noch grover zÿn/ als inde ſuyver Tertiane te doen evaporeren / ſo moetmen ſtercker wrÿvinghe inden Paroxiſmo oft inden aenvanc der Cortſen gebruycken. Deſghelÿcken ooc inde ſtilte ende op goede dagen/int declineren der Cortſen ſalmen de nature aldus verſtercken.

Conforrtatie.

Neemt de ſpecien Diarrhodi abbatis ℥ j ſ. die vande drie ſantalen ℥ j. Suycker in roos ende Buglos water gereſolveert ſes oncē/daer toe doende de ſpeciē e gemmis ℈ ij. Buglos-wortelen geconfÿt/conſerve van rooſen ℥ j. hier vā ſalmen een Electuarium in Tabulis gieten/elcx tot ℥ ij ſ. waer van datmen avonts ende morgens een in nemen ſal / eñ daer elcke reyſe drie uren op vaſtē/daer op drinckende eē weynich wÿns met wat Buglos vermenct/ hier mede dit eyndende/ſalmen gaen tracterē vande geduerige Tertiane.

Vande geduerige derdendaechſe Cortſe Tertiana Continua genaemt.

De geduerige Cortſe vanden Grieckē Synecchis,

nechis, wort vanden Latijnen Continua ghenaemt / heeft dese Cortse oock als de Putrida eenen gheduerigen voortganc / want in dese en is de Cortse niet ophoudende / voor ende al eer sy haer selven ghelost ende ontlast heeft door het resolveren van de verbuylde humoren / nochtans schijnet datse den patient altemet wat is verlatende / ende een weynich soeter is vallende / ende dat recht voort aencomen.

Maer de continuele oft gheduerighe Cortsen zijn seer verscheyden / ende dat nae de verscheydenheydt der humoren / als ten eersten beyde de bloet-cortsen Synochus non Putrida, maer sonderlinghe Synochus Putrida met alle haer specien / want die al maer eenẽ aenvãc en hebben / als Epacmasticos, Paracmasticos, ende Homotonos, oft Acmasticos ghenaemt / ende nemen dese / als voren verhaelt staet / haren oorspronck / d'een uyt een overvloedicheyt oft verhittinghe des bloets / d'ander uyt verbuylinghe van dien / daer dat phlegmatues bloet alleen inde Aderen is verbuylende / veroorsaeckt een gheduerighe daghelijcse Cortse / door tverbuylen vandẽ melancholuesen bloede binnen den Aderen / causeert een gheduerighe vierdaechse Cortse: maer door de verbuylinghe des cholerijcken bloets / ende dat inde groote vaten ontrent der herten ghelegen / soo volchter eẽ coutinueel brandende Cortse Causos ghenaemt. Maer daer de Cholera nu tot putrefactie comt binnen de Aderen verre vant therte gheleghen / soo causeret een continueel Tertiane / alsmen hier volghende nu verhalen sal. Ende elc van dese continuele Cortsen sietmen oock met haer gerechte Cortsen wat haren cours houwen / dat is / een weynich haren aenvanck vernieuwen.

De continuele Tertiane gheschiet / so wanneer dat dat cholerijck bloet / dat is / die natureel Cholera inde Aderen is verbuylende / het welck oock altemet doort verbuylen vande Cholera met de Phlegma vermenckt zijnde / is gheschiedende / oft oock doort vermenghen vande Cholera met de Melancholia. Desghelijcken door dien dat het cholerijck bloet door de verstoppinghe der conduyten der Gallen / niet inde Galle-Blase ontfanghen en mach worden / maer moet wederom te rugge na de Lever ende haer Aderen passeren / ende daer nu verbuylende / causeert een gheduerige Tertiane / sonderlinghe inde Aderen verre vant therte gheleghen / als inde cleen Aderen.

Teeckenen.

Het eerste aencomen is sonder huyveringe ende schuddinghe / want de materie leyt binnen de Aderen begraven / noch en sweetẽ niet / ten waer op eenich oordeel-daghen door den Crisis, wãt de verbuylde vochticheyt en mach door de dichticheydt der Aderen niet uyt lossen doort sweeten / de Tonghe is hen rou / scherp / gheel oft swartachtich / den dorst ende de ydelheydt int spreken valt hen in desen lastigher als inde pauserende Tertiane / de Vrine vertoont haer seer root / subtijl ende vierich met wat vaelheydts vermenckt. In dese en is de hitte soo groot niet als inde brandende Cortse Causos, ende is in dese oock meerder ruste. Den Crisis van deser Cortsen ende vander Cortsen Synochy ghesehiet ten lanckſten den veerthiensten dach. Ende aenghesien de Cholera haer selven altijt is beroerende ende porrende over den anderen dach / dat is / op oneffen daghen / soo ist oock goet dat den Crisis op oneffen daghen gheschiet / tsy dan doort braken / door camerganghen / doort lossen der Vrinen oft doort tsweeten.

Maer soo tselve gheschiet op effen ende gelijcke dagen / is seer quaet / ende datmen nu de teeckenen vande volcomen / koockinge tegenwoordich saech / ende datse de nature niet af en dreef / soo salmen hen tsanderdaechs een purgatie in gheven / ten waer dat zijnen quaden dach waer / dat is / als de Cortse vermeerdert door de beroeringhe der humoren / dat is / als de humore haer is porrende.

In summa / uyt de oorsaeckẽ deser Cortsen / noch uyt haren teeckenen en canmen niet prijselijcx / maer veel perijckels spueren: want het gheeft ons de terichеyt der naetueren te kennen / door dien sy de materie in haer eyghen plaetse tot verbuylinghe heeft laten comen / ende metten eersten haren vyant niet uyt en dreef / daer tselve lichaem soo veel quade accidenten van stont te verwachten: want door verbuylen vande humoren / cost ooc het bloet lichtelijcken tot verbuylinge gecomen / aengesien sy in een plaetse besloten ligghen / te weten / inde Aderen / daer toch niet dan pestilentiale ende dootlijcke Cortsen uyt te verwachten staen.

Aengaende de cure.

Ende oft nu de nature de gekooctẽ materiẽ geen meester en mocht worden om uyt te drijven / soo salmen tsanderdaechs op den goeden dach een Laratijf dranc in geven / alsmen voren inde pauserende Cortse verhaelt heeft / maer men moet in deser Cortsen meer vercoelinghe ghebruycken als inde pauserende Tertiaen.

Aldus purgerende.

Neemt Cassien versch uytghedaen een half once / Diapruni simpl. ℥ ij. syrope van Roosen Laratijf een once / de wateren Endivie ende Buglossi twee oncen / dit vroech voor den eten inghenomen.

Men sal sorch dragen datmen alle dage camerganck heeft / maer oft tselve door de hitte der Cortsen behindert worde / soo salmen de natuere door Suppositorien oft Clisterien te hulpe comen / de brakinghe en is desen niet soo profijtelijcken te doen / maer soo u de walginge daer toe dreef / ende dat den patient lichtelijcken waer overghevende / soo salmen hem vijf oncen / lau water / met een once Azijns in laten drincken. Ende bloetrijck zijnde / met seer roode Vrine / soo salmen hem de Lever-Ader openen / ten waer dat ons door merclijcke

ke saken behindert worde/ maer wesende een snelle fuerieuse materie/ soo salmen die ten eersten door purgatien uyt drijven/ maer isse alleen wat abunderende/ so salmen een minoratijf dranckxken laten ghebruycken/ aensiende de materie/ als wy inde pauserende Tertiane verhaelt hebben / ende indient den tijdt toe liet om de materie te bereyden/ sal aldus gheschieden.

Bereydrâc.

Neemt de syrope Acetati simplicis, Oxysaccharę een once en half / die wateren van Suerinck ende Buglos/ twee oncen/ dit voor drie morghens vermenckt/ ende dit vervolcht tot datmen de volcomen rijpinghe inde Vrine siet vertoonen/ ende nemen na elcken dranc het Electuarium Triumsantalorum Tabulati ʒ ij. in.

Men mach oock de Emulsio oft gheweeckte melck ghebruycken van de vier groote coude saden / mette syrope inde plaetse vande gedistilleerde wateren/ sonderlinghe op het laetste vander Cortsen / daer de hitte seer groot is / ende daer nae de materie purgheren met de Laxatijven inde pauserende Tertiane verhaelt.

Aengaende de accidenten der Cortsen/ eerst vanden dorst.

Neemt de syrope van Limoenen ende Violen twee oncen / met cout water vermenckt/ ende dat inde stercke natueren/ maer inde teere natueren salmen tselve met gesoden oft met Gerste water vermengen.

De syrope vande onrijpe druyven/ ende vā de suere Citers is hen daer toe bequaem / desgelijcken den Peerl-suycker.

Ten selven een conserve.

Neemt conserve van Roosen/ van Suerinc ende Nimphee een half once / de specien Diamargariti Frig, ʒ j ß. de stucken vande steenen/ Laxidum Preciosorum genaemt / root Corael ℈ j. de bladeren van gout nō viij. hier van een conserve ghemaeckt met Gout becleet/ welck men alleen/ oft met ghesoden water drincken sal.

Om te doen slapen.

Om te doen slapen.

Neemt de syrope van Mancop een once en half/ Latou water drie oncen/ de specien Diamargarita Frigidi ℈ j. dit tsavonts ingenomen.

Ten selven.

Neemt de bladeren van Latouwe/ vande Willighen/ vanden witten wijngaert / Nymphee ende van couwoorden M iij. de bloemē Nymphee, Violen ende van Roosen P ij. Dilbloemē M j. Mancop hoofden eē once en half/ tsamen in water ghesoden/ ende daer de Ermen ende beenen mede ghewasschen ende de slapen des hoofts.

Tegens de hooft pijn.

Hooftpijne.

Neemt olie van Roosen een once en half/ olie Nymphee een once/ Azijn een half once / dit vermenckt/ salmen den slaep des hoofts met twoorhooft daer mede strijcken/ tsomers cout/ winters lauwe. Men sal de Ermē ende Beenen soetelijcken wrijven / oft de Beenen wasschen met de decoctie vandē wittē wijngaert/ Willigen bladen / Violen ende roode Roosen.

Tot de swartichept der Tongen.

Neēt de Muscilaginibus vande sade Psylly, met Roos-water uyt ghedaen vier oncen / oft de Muscilaginibus tragacanthy, als voren uytghetoghen / ende met subtijl doecxkens op de Tonghe ghelept/ ende daer nae de Tonge gewasschen met Garste water/ ende wildy/ vermenckter wat Oxymel onder/ ende schrabt de Tonge met eenen Tonge schrabber.

Swartheyt der Tonge.

De Cortse nu vergaen zijnde/ salmē de Lever vande overgheble ven hitte ontlasten met strijckinghe oft fomentatien alsmen int Cap. vande derdendaechse Cortse verhaelt heeft.

Verkoelinge der Lever.

Oft aldus.

Neemt roode Roosen/ de bloemē Nymphee ende van Violen P j ß. alle de santalen ʒ j ß. de saden van Suerinck/ Poceleyn ende Endivie ℈ ij. Spici nardi ℈ ß. dese salmen in een sacxken van root Sindael vullen inde maniere van eē half Mane/ ende tussen stickent / dit salmen netten in Endivie ende Roos-water / ende avonts ende morghens voor den eten daer lau op ghelept/ ende int verouden van deser sieckten/ soo ist wel soo seker/ datmen de vercoelinghe is applicerende op de Regioen der herten als op de Lever/ want den bult der Leveren seer vol Aderen is/ ende dat om haer verstoppinge te verhoeden / salmen daerom therte aldus fomenteren.

Neemt Roos-water ses oncen/ Buglos ende Suerinck water vier oncen / alle de santalen/ ende beyde de Coralen ʒ j ß. de specien Diamargariti frigidi ʒ j. de fragmenten vande gesteenten ℈ j. Soffraen ℈ ß. Azijn eē half once/ dese vermenckt zijnde / salmen therte daer lau mede Epithemeren oft stoven.

Therte te confortere.

De Causo. 1. Febre Vstoria.

Vande brandende Cortse *Causos* van den Griecken/ vanden Latijnen Febris æstuosa oft Febris ardens genaemt/ ende is een continuele Cortse vanden geslachte Tertianę.

Causus is een snelle ende continuele Cortse vanden geslachte vande Tertiane/ dē lichaem grooten brant aenbrengende/ daer na ooc haren naem voerende/ eñ is tweederley geslachte/ d'een is de gerechte Causus, harē oorspronc nemende uyt de suyver/ dat is/ de roode Cholera, oft uyt de Cholera citrina als sommighe willen. Want gelijc de Cortse Synochus veroorsaeckt uyt de inflammatie des bloets / also veroorsaeckt dese Cortse door de ontstekinghe vāde Cholera oft door haer verwuylinge inde groote Aderen eñ vaten ontrent der hertē / in de Borste/ Longe/ in dē mont der Magē/ inde

Cortse tweederley.

Lever

Lever ende inde milte geleghen/ d'ander weſende gheen ſuyver Cauſus, maer een baſtaert van deſen/ veroorſaeckt uyt een Phlegma falſum, in deſe en is ſo grooten brant niet/ want de brandende Cholera wort hier door toevermenghen van een weynich Phlegma, wat gebluſt/ende worden deſe onder de ſieckten Peracuti ende Perperacuti ghetelt / want ſy ſeer haeſt zijn eyndende / als hier nae verhaelt ſal worden.

De eerſte ſpecie Cauſi is meeſt inden ſomer openbarende/ſonderlinghe wanneer te voren de locht ſeer drooch ende hittich is gheweeſt/ want dan is de Cortſe groote cracht hebbende/ alſoo datſe dickwils gheheel ſmettelijcken is/ende veel menſchen vernielende/ſy beghint veel int leſte vanden May/ oft in Junio/ duerende dickwils tot inden Herſſt.

D'ander weſende alleen een baſtaert Cortſe van deſen / uyt een Phlegma ſalſo veroorſaeckt / is haer meeſt verthoonende inden beghinſel vanden Herſſt met het corten der daghen.

Oft inden winter / ende is door veel voorgaende zuyden winden ſeer indē lichaem verſterckt.

Oorſaken.

De uytwendige onnatuerlijcke ſaken connen hier oorſaeck van weſen / als ſtercke verhittinghe ende verdrooghinghe/ghelijck door de heete brandende Sonne te gaen / tlichaem door ſwaren arbeyt te ſeer te vermoeyen/veel verdrooghende ende verhittende ſpijſe te nutten/door veel hongher ende dorſt te lijden/veel te waken/ende heete wijnen te drincken / Venus te veel te dienen/heete ende verdroogende medicamenten te ghebruycken/ende meer ander dierghelijcken/daer tlichaem ende tbloet ſeer mede verhitten ende ontſteken can/ jae de coude humoren connen hier door oock verhitten ende ontſteken ende ſoo de lichamelijcke vochtichheyt conſumeren/dat is/de Aderen ende vaten ledighen / uyt putten ende verdrooghen/ ende tbloet inflammeren oft ontſteken/ ende ſoo de brandende Cortſe veroorſaecken/

[3. regum, acutorum ultimo. 2. de criſi. 6.] ſomma veroorſaeckt de ſuyver Cauſus uyt de Cholera citrina als Galenus verhaelt / eñ dat alſe inde groote Aderen ende vaten als dē ſelvē Galenus ſeyt/is vervuylēde. De ander/dat is/de onſuyver Cauſus neemt harē oorſpronc uyt de ſoute Phlegma, ende wort daerom Spuria, dat is/een baſtaert Cortſe van Cauſus genaemt/als oock Galenus ghetuycht. [3. regim. acu. 2.]

Teeckenen.

Deſe Cortſe wort ſonderlinghe bekent uyt twee eyghen teeckenen die deſe Cortſe altijdt volghen / dat is/datſe altijt ſonder eenich ophouden met de Cortſe belaſt zijn/ende met onleſſelijcken dorſt als Galenus ſeyt / ende dat in de ſuyver Cauſus. [4. regum. acut. 13.] Maer inde baſtaert Cortſe van deſen iſſe wat ghenadigher / hier is een geduerige onophoudelijcke Cortſe/als den ſelven Galenus verhaelt/deſe Cortſe heeft groote ghelijckeniſſe met de Tertiana Intermittente, [2. de criſ. 3. & 7.] dat is/met de pauſerende Tertiane / om datſe uyt eenderley humoren zijn voorts comende/ maer inde Tertiane is de Cholera door tgheheel lichaem verbreyt. Maer in deſe brandēde Cortſe iſſe haer alleen met den bloede inde Aderē onthoudende/waer door deſe Cortſe ſelden afgaen / oft eenighe vernieuwinghe van huyveringhe aen te brenghen / oft eenige uytdrijvinghe der humoren te doen/ten waer dat hem de Cortſe verlaten wilde/ want dā wort de gheputreficeerde Cholera door de weldaet der natueren uyt ghedreven / ende ſo een huyveringhe veroorſaeckende / als Hyppocrates verhaelt heeft/ſegghende. Qui ardente febre correptus eſt, ſi rigor ſucceſſerit a morbo liberabitur, dat is/die met brandende Cortſe belaſt is/ ende hem huyveringe over comt/ſo ſal hy vande Cortſe verloſt wordē/ in deſe Cortſe is weynich ruſte/ten waer inden morghen ſtont/alſmen oock inden Synocho bevint/ende dat niet door oorſaecken der Cortſen / maer uyter natueren des morghen ſtonts / die van natueren coel is/ op deſen tijt behoortmen den ſiecken dan wat met eten te verſtercken. Deſe Cortſe comt veel ſnelder aen als de Tertiane/ oock ſtercker ende ſwaerder accidenten aenbrenghende/hoeſe ſtraffer is/hoeſe oock corter valt/ want ſy brengt den patient de verloſſinghe oft de doot aen/ door haer ghewelt ſmijtſe den patient haeſt onder de voeten / hem alle zijn crachten benemende / den natuerlijcken ſmaeck ontgaet hem/ende wort bleecverwich ende magher/tgheheele lichaem is hem brandende/maer meeſt van binnen / ſy zijn ſeer onruſtich int ligghen/ de Tonghe is hen rouwe/ ſcherp/ dorre ende ſwart / oock ſomwijlen een ſwaer accident aenbrenghende / te weten hen de Tonge ſeer dick / bruyn ende ſwartachtich makende / ende wort dickwils onder het volc ſo ſmettelijckē/datſe veel volcx om hals brēgt/ ſonderlinghe door de onſeker handelinghe der Velt-ſcheerderen den crijch volghende/ welck dit ghebreck den bruynen zijn noemende / om zijn bruyne coluer daer wy inde gebreken der Tonghen breeder van verhalen ſullen / daerom dit hier nu verlatende / ende vervolghen voort ons propooſt / dat is vande teeckenen der Cortſen.

Sy lijden onlijdelijcken dorſt met een cleyn hoeſtken/ met pijn ontrent der Maghen ende der Leveren/ oft der Longen ende der Hertē/ want de Cholera oorſaeck weſende van deſer Cortſen/is meeſt inde Aderē der voorſc. plaetſen putreficerende/de keel is hen ſeer drooch/ ende hebben een truerighe ende ſchrepachtige ſprake/welc oock een quaet teecken is/in ſommighe is den Buyck gheſloten / inde ander veel camergangen / loſſende veel weecke ende bleecke materien : ſy vallē dicwils in raſernie eñ een callinge/ ende dat door de opclimminge der cholerijcke humoren de Herſenen peturberende/waer door ſy altemet vallen in een gherechte Phreneſie oft onſinnicheyt/de crampinge is hen altemet overvallende/ ende dat door de uytdrooginge der Herſenen/door den groo-

ten brant. In somma als verhaelt/ is so is dese Cortse seer snel voort varende / tsy totter ghesontheydt oft totter doot / principalijcken uyt een suyver Cholera ontsteken / ende dat den vierden oft den vijfden dach : want soose haer teneersten met goede teeckenen vertoonen/ soo verlaetse den patient ghemeenlijcken den vierden dach / oft en sal hem na den sesten dach niet meer quellen / de goede teeckenē zijn dese/ als braken / buyck-loopen / bloeden ter Neusen/ ende over alle de leden te sweeten.

Quade teeckenen.

Indien den patient met swaricheyt zijnde/ adem moet scheppen / ende op zijn tanden leyt en knerst/ ende dat hem die drooch/ bruyn/ ende swart worden / eñ dat hem zijn Tonge ten eerstē drooch / daer na scherp/ ten lesten swart ende die wort/ met openen monde liggen/ ende gheduerich slapen/ datsē subitelijcken schijnen te versmoren/ haer speecksel niet meer in swelgen en connen/ sonder nochtans eenighe swelinge inde Kele te hebben/ ende dat harē adem cout is/ metten eersten seer dorstich wesende/ ende nu hem subijtelijcken verlatende/ niet tegenstaende/ dat hen de Cortse ghelijcke strenge by blijft/ ende dat de Tonghe haer droochte ende swartheyt is behoudēde/ dat sy beginnen te braken ende bloet te lossen / oft eenighe ander vuylicheyt van quadē ruecke / dat hem tvoorhooft met de Borste / een weynich is sweetende / rasende ende callende/ haer huyt leelick ende aertachtich wort / datse met den vingeren plucken ende teesen op de cleederen/ indien hen den Buyck stijf ende opgespannen staet/ niet tegenstaēde de ingenomē purgatiē/ noch eenige windē mogen lossen. Indiē sy indē beginsel der Cortsen veel melancholuese humoren so van bovē als van benedē gelost hebben/ indien hen den Buyck geheel los is/ ende veel swarte/ bleecke/ vette ende vuyl stinckende materie / ende nu subijtelicken op is houdēde met cloppinge der herten/ met sware adem halinghe ende met teghenwoordighen hicke/ ende qualijcken hare Vrine connen lossen / oft grof/ swart ende stinckende/ oft bloet met pijnen zijn lossende/ ende met herdicheyt der blasen / als hen vanden beginsel de uyterste leden cout zijn geweest / datmense niet en heeft connen verwermen/ oft datse van buyten gheheel cout zijn eñ van binnē schijnen te verbranden ende dorstich maken. Item indiense den vierden dach veel couts sweets zijn lossende / ende den sesten dach seer sieck zijn/ ende den twaelfsten dach hen noch geen teeckenen van rijpinge en verschijnen / noch niet en sweeten/ maer huyverich blijven / oft dat hen de huyveringhen dickwils overcoemt sonder verlichtinghe. Item dat hem de slapen des hoofts met de oogen in vallen/ de Nuese hen scherp wort/ ende de ooren cout / de huyt des voorhoofts ghespannen / bleeck oft blau van coluer en beghint te worden/ in sulcke en staet niet anders als de doot te verwachten.

Ordinantie haers levens.

Aengaende haer slaep-plaetse sal zijn in een coele suyver lochte plaetse/ alsmē inde Phrenesie verhalen sal/ ende practiseren daer een coel windeken met eenen weyer / hem legghende op een saecht bedde met suyver laken/ diemen oock dickwils verspreyden ende verlochten sal/ ende laten hem op een ruym bedde liggen/ op dat hy verwermt zijnde/ doort verlegghen wederom vercoelen mach / ende de vercoelinghe der lochte mach hy wel door den mont inhalen/ maer de ander deelen des lichaems niet te seer vercoelen/ oft hen in den wint begeven/ sonderlinghe int eerste beghinsel der Cortsen/ noch int toenemen der sieckten/ inde seer hittighe daghen salmen de plaetse met weyers vercoelen / oft coel put-water van d'een vat int ander ghieten/ dat hyt tgheluyt hooren mach ontrent zijn ooren: den vloer salmen met Roosen/ Willighe bladen wijngaert bladeren ende haer rancken/ Biesen / Latuwe Nymphee ende dierghelijcken bestroeyen / ende de bed-stede daer mede besteken / ende bespoeyen de selve altemet met wat Azijns ende schoon water : Men salse niet te drooch laten worden / want dan souden sy meer hinders als profijts doen. Haer spijse sal zijn vercoelende/ verversſende ende sober / meer door voedende dranck en ghevoet worden als door spijse. De spijse sal zijn Latuwe/ Suerinck / Spinasie/ Couwoorden/ ghesoden oft met een ruym nat ghestooft / ende daer broot in ghe weeckt: desghelijcken de melck van gheweeckte Garste/ oft ghepelde Garste ghesoden ende dooorghedaen ende ghegeten. Oft neemt de saden van Latouwe/ Comcommers/ Couwoorden ende Endivie / oft eenich van desen alleen gesoden/ ende daer wat Suyckers by ghedaen.

Ten selven.

Neemt schoon fonteyn oft ander water ℔ j ß. Latu-water ses oncen / Suycker Violaet vier oncen/ daer een Julep van gemaeckt/ ende soo men wil/ machmen daer Verjuys/ tsap van Granaten/ oft van Limoenen drie oncen/ oft vier toe doē/ want door dese wort de Cholera seer uytghebluſt.

Nu by den patient comende/ ende somen de Vrine seer root bevint/ ende den patient bloet rijck is/ oft dat de Cortse uyt eenige inflamatien van eenige inwendige leden is oorspronc nemende / oft indien hen de Cholera met den bloede vermenckt heeft/ ende oock vande naetuere toegelaten wort/ soo salmen in desen terstont wel wat bloets af trecken/ maer anders salmen in dese Cortse selden bloet af trecken/ want het bloet eenen thoom vande Cholera is/ om zijn ongetempertheyt/ scherpheyt ende hitte te blussen/ want anders door het afnemē des bloets/ soude de Cholera te seer ontsteken/ ende de Cortse te meer verhitten/ ende indien ons den noot tot het bloet laten d'winckt / soo salmen den patient ontrent vier oncen bloets af trecken / ende dat terstont nae dese naevolghende Clisterie / oft lichtwerckende purgatie.

Cliſterſe.

Neemt de wortelen Althee ende van Lelien een once/ Maluwe/ Violen/ Meliloot/ Latuwe/ Couwoordē bladen / Nimpheæ oft Endivie/ M j. Pruymen nō. x. Tamarinden eē half once / Caſſien verſch uytghedaen een once/ die ſalmen reſolveren in ℔ j ß. van deſer decoctien daer toe doende Pot-ſuycker eē once / olie van Violen drie oncen / tſmorghens vroech ſonder vertreck ghebruyckt.

Oft duſdanighe laxatijf.

Neemt Caſſien verſch uygedaen ſes oncen/ oft eē once ſyrope van Violē/ een half once met de gemeē decoctie / daer toe doende Tamarinden een half once / eenen dranc gemaeckt ende tſmorghens vroech inghenomen.

Ten ſelven.

Neemt Pruymē nō. vj. Rozijnē ſonder ſteenē een half once/ Tamarinden ʒ vj. oft eē once/ de vier coude ſaden ʒ j. de bloemē Cordiael P j. dit in water op de helſt geſodē/ eñ in vier oncē nats gedaē/ de ſyrope laxatijf vā Rooſen/ twee oncen/ oft Caſſien ʒ vj. ſyrope van Violen een half once/ dit vermengt.

Men mach den Catholicum oft Diapruni ſimpl. alſo vermengen/ oft tot een Bolus maken/ ende of het niet en wrocht ſalmen hem een ſuppoſitorium aldus ordineren.

Neemt honich van Violē twee oncē/ ſout ʒ j ß. hier uyt een ſet-pille gemaect eñ den ſelven gheſtelt/ want ſy doet de voorgaende ingenomen laxatijven loſſen.

Item indiē dē patiēt in deſen oft deſe gelijcke Cortſen/ geen bloet afgetogen is / ſo ſalmen de materie der Cortſen doort purgheren wat wech nemen/ want ſo ſal de natuere de reſte te beter tot rijpinge brengen / eñ dat ſonderlinge als hem de materie inde Mage eñ inde gemeē paſſagie is onthoudende/ welcmē bekennē ſal door dē tegenwoordigē dorſt/ brant/ knaginge der Magen/ eñ doort tbraken der cholerijcken materien / welc altijt meeſt inden beginſel der Cortſen is ghebeurende.

Aengaende den dorſt/ ſo hebbē de oude Medicijnē gebruyct het cout water/ maer is beter eerſt geſoden/ oft het Gerſte-water/ daer de ſyrope vande ſuere Granatē/ vande Lemoenen/ eñ ſuere Citroenen/ vandē Suerinc/ vande onrijpe Druyven/ vanden Berberis, eñ den Oxyſacchari ſimplex. De ſyrope van Violen ende Nimpheæ, het Julep van Violē/ oft van Rooſen met de wateren van Suerinc/ van Porceleyn/ Rooſen/ Violē/ Bugloſſe/ etc. ende vermengenſe na den noot tſelve vereyſſchen ſal.

Gelijc inde raſernie ſalmen nemen de ſyrope Nimpheæ ende van Papaver.

Inde benouthepyt der Borſtē/ de ſyrope van Violen/ eñ ſonder deſe accidenten ſalmenſe onderſcheydelicken ghebruycken.

Men ſal ooc vercoelinghe ghebruycken om tHooft/ tHerte/ Lever/ eñ de Teſticulē te vercoelen/ eñ gebruycken deſe vercoelinghe/ als de Cortſe inde hoochſte cracht vanden aenvanck der Cortſen is/ maer niet indē beginſel oft toenemē der Cortſen. Eñ de hitte nu buyten uytwaerts geſlegen zijnde/ ſalmen tHerte/ de Lever/ ende de reſte aldus epithemeren.

Epithema om tHerte te vercoelen.

Neēt Rooſwater ſes oncē/ de waterē Nimpheæ acetoſe ende Bugloſſe twee oncē / alle de ſantalen/ root eñ wit Corael ʒ j. de ſpecien Diamargariti frigidi ℈ ij ß. Cāpher G. iij. Soffraē G. viij. witten Wijn een once/ oft witten Azijn eē half once / eñ daer doeckē oft ſponſien in genet eñ uytgedout/ eñ lau op de regioē der Herten gelept/ eñ dat drie oft viermael verandert.

Voor de Lever.

Neēt Endivie eñ Cichorey-water vier oncē/ Rooſwater/ Latuwe oft Nachtſchade-water drie oncē/ alle de ſantalē ʒ j ß. Campher G. iiij. ſpice Nardi G. 8. Azijn eē half once/ eñ met dit Epithema ſalmen de Lever ſommighe daghen fomenteren.

Borſte haer ſcherpichept eñ droochte te benemen.

Om de ſcherphept der hitten eñ de droochte der Borſten te verſien/ alſmē ooc dicwils inde Cortſe Hectica doē moet/ oft diergelijcke groote hitte ende droochte der Borſtē cauſerende/ in ſulcken ſalmen duſdanige fomentatien ghebruyckē/ die uyt de decoctie vā Gerſte/ oft uyt Violē oft Bugloſ-water geordineert ſullē zijn/ daer toe doende eē derdendeel olie van Violen/ oft van ſoete Amandelen verſch uyt gedaen.

Oft duſdanighen *Vnguentum*.

Neemt olie vā Violē ende Nimpheæ eē once/ de Mucilaginis Pſylly met Rooſwater uytgedaē ʒ vj. wit Was q. ſ. dit drie oft viermael in Weechbreen water gewaſſchen / ende daer de Borſt mede geſtreken. Hier van ſoect oock in Hectica febre.

Om de Nieren ende den Rugge mede te vercoelen.

Neemt Vuguenti infrigidantis Galeni een once en half/ olie vā Violen/ eñ Nimpheæ ʒ vj. Campher G. iiij. dit vermengt/ ende de Nierē/ ende den Rugghe daer mede gheſtreken.

Oft neemt het Vnguenti Roſacei in Rooſwater ghewaſſchen.

Den *Epithema* voor de Teſticulen.

Neemt wel-rieckende Wijn eē once/ de waterē Nimpheæ ende van Weechbreen vier oncen/ dit vermengt/ ende daer tghemacht mede ghefomenteert.

Indiē de cholerijcke materie ſeer overvloedich waer vertoonende / ende te vreeſen waer dat de natuere haer niet en ſoude connē overwinnen/ ſoo ſalmen hem met een maniere van een minoratijf ten eerſten te hulpe comen / de materie eyghentlicken aenſiende.

Minoratijf dranckxken.

Neemt Tamarindē ʒ vj. Pruymē nō. vj. de

bloemen Coꝛdiael P j. in water gheſoden / ſalmen van deſe decoctie nemen vier oncen / ende daer in reſolverende Caſſien ʒ vj. oft de ſyꝛope van Rooſen laxatijf/met Rhaberber een once/ oft nae der natueren eyſch / ſyꝛope van Violen ʒ ſ. dit inghenomen: Oft alleen de Caſſien met de decoctie van Pꝛuymen ingenomen.

Digeſtive.

Hier na ſalmē de cauſerende materie rijpen/ eñ met vercoelinge ende ververſſinge. Aldus.

Neemt de ſyꝛope Acetoſitate citri oft de Limonibus de ſyꝛope Nimpheæ, ſyꝛope van Violen een once en half/de waterē van Zuerinc/ Endivie / ende van Bugloſſe dꝛie oncen/ dit vooꝛ dꝛie moꝛghens vermengt.

Neemt de ſpecien Trium ſantalorum Tabulati twee oncen/hier van na elckē dꝛanc ʒ ij. inghenomen / ende vervolghen dit dꝛancxken ſo lange datmē uyt de Vrine bevint/dat de materie ghenoech gerijpt is. Ende dit ſalmen alleen verſtaen daer de Cholera, als ooꝛſaec deſer Coꝛtſen weſende / nu ſoo overvloedich is/ datſe vande natuere niet overwonnen en ſoude mogē woꝛden : Ende niet vande turgerende materie / welck de natuere niet alleen laſtich en valt dooꝛ haer groote overvloedicheyt maer dooꝛ haerder booſheyt. Deſe humoꝛē en ſalmen gheenſins eenighen tijt toe laten/maer men ſalſe terſtont uyt den lichaem dꝛijvē/ende dat den ſelven dach / want het pericoleus is langher te vertrecken. Want ſy doen de hitte der Coꝛtſen terſtont vermeerderen/ſy benemē alle de crachten/ eñ ſtaet den patient in perijckel dat deſe dwalende humoꝛe die nu dooꝛ tgeheele lichaem is dwalende/een ſeker plaetſe in eenige pꝛincipale leden des lichaēs mocht ſtede grijpen. Ende nu wederom keerende tot onſen pꝛopoſte/ dat is / tot de bereydinghe der humoꝛen/welckmen neerſtich gade moet ſlaē/ want den rechten Cauſos en paſſeert dē ſevenden dach niet: Welckē tijt na gecomen zijnde/ ſoo ſalmen neerſtich gade ſlaen / oft de nature haer is bereydende tot den Criſis, dat is/oft de ſtercke nature haer ſelven wil ontlaſten vande hinderlicke vuylicheyt/ ende in wat manieren datſe haer ſelvē loſſen wil / ende dooꝛ wat paſſagie/tſy dooꝛt ſweeten / tbloeden uyter Neuſen/dooꝛt bꝛaken ofte Camerganghen/ op dat de ſelve aſſettinge in gheen manieren van ons behindert en woꝛde dooꝛ eenighe medicamenten / maer in alles haer behulpelicken weſen.

Soomen nu int leſte vanden ſevenden dach huyveringe is gevoelende/eñ indien daer van te voꝛen dooꝛ weldaet der naturerē goede veranderinghe is geweeſt / ende datter ſweetinghe/ bloeden/ oft ander evacuatien na is gheſchiet/ ſo ſal hem de ſieckte verlaten : maer ſonder eenighe van deſe te vertoonen is pericoleus. Eñ ſoomen ſiet dat de natuere haer gheerne ſoude ontlaſtē/ nochtans niet ſterc genoech daer toe en is / ſo ſalmen ſien dooꝛ wat middelē ſy haer ſelven gheerne helpen ende ontlaſten ſoude/ ende comenſe int ſelve te hulpe: Ghelijck ſoude ſy haer ſelven gheerne ontlaſten dooꝛt bloeden uyter Neuſen / ſoo ſalmen Verckens boꝛſtelen inden Neuſe ſteken/ om ſoo te beter te mogen bloeden. Deſgelijcken ſalmenſe ooc hulpe doen int onperfeckt ſuyveren / vande andere ghewoonelicke ſuyveringe. Maer of haer de natuere niet altoos en waer poꝛrende / ſo ſalmen den achſten oft den neghenſten dach die vuylichept aldus affſpoelen.

Purgatie.

Neemt vanden beſten Rhaberber ʒ j ſ. Tamarinden ʒ iij. Caneel G. vj. deſe ſalmē twaelf uren in Endiviewater laten weyckē met wat wijns twee oncen en half / eñ ſtijf uytghedout zijnde / ſalmen daer de ſyꝛope van Rooſen laxative een once/daer toe vermengen/ Rhaberber ghepulvert ʒ ß. ende dit int minderen der Coꝛtſen ingenomen/ ende wilt ghy vermengter wat Buglos toe.

Ten ſelven.

Neemt de ghemeen decoctie vier oncen en half/daer de ſchoꝛſſen vande geel Mirabolanē twaelf uren in geweyckt / eerſt met wat olien van ſoete Amandelen gewꝛeven een half once/ daer na met een lancſaem vierkē dooꝛ gewꝛeven / daer toe vermengen Caſſien verſch uytgedaen ʒ v. Electuarij e ſucco Roſato ʒ j. ß. ſyꝛope van Violen een half once/dit vermengt.

Oft neemt eenighe vande vooꝛſc. decoctien/ ende reſolveert daer in ſyrupi Infuſionis roſarum pollidarum cum Rhaberber een once en half/ende tſmoꝛgens vꝛoech inghenomen.

Maer zijt ghedachtich dat ghy den patient geen laxative dꝛancken in en geeft/die eygentlicken de materie aenſien int toenemē noch indē ſtaet/dat is/op thoochſte der Coꝛtſen / wāt in deſe twee tijden ſoudy den patient ſeer hinderlicken weſen. Ende al eermen deſe purgatien is gevende/ſalmen de natuere vandē ſiecken wel examineren/ende ſien ofter veel ongekoocte materiē inde Mage ofte Dermen zijn onthoudende / eñ den Buyc hen op geſpannen ſtaet/ende hem ſeer hittich is / ende ſien oft de materie ſeer ſurieus is/ ſo waert ſeer goet geradē/ den teerē patient ongepurgeert te laten/ om perijckels ende opſpꝛaec wille/want in ſodanigen dē Medicijn/noch de conſte der Medicijnen geen plaetſe en heeſt. Maer daer de paſſagie open is / ende de humoꝛen wel gereet zijn/oft eenichſins ooꝛbaerlicken ſchijnt/ſo ſalmen hem/als geſeyt is/ontlaſten eñ purgeren/ ende men ſal hem aldus confoꝛteren.

Confoꝛtatie.

Neēt de Buglos woꝛtelen geconſijt/conſerve van Rooſen een once/de ſpecien Diamargariti frigidi ℈ ij. de ſpecien è Gemmis ℈ j. oft de ſpecien Diarrhodi abbatis ℈ j ſ. met ſyꝛope van Violē/ oft Bugloſſe eē Electuarium gemaect/ daermen tſanderdaechs nae de purgatie de groote van een coꝛſtaengie van innemen ſal.

Vande Coꝛtſe nu ontlaſt zijnde / ſoo ſalmen om de naeghelaten reliquien te moghen loſſen/

lossen / t'Lichaem met soetichept wrijven om den sweet upt te locken/ende altemet een wepnich witten Wijns met water gemengt ghebruycken / ende om de Vrine wel te lossen/salmen dit ghebruycken.

Vrine te lossen.

Neemt het Mele vande vier groote coude saden ℥ iij. dese uptgheweeckt in ℥ iiij ß. Endivie water/ende dit sommige dagen gebruyct.

Daer zijn noch ander accidenten die met desen ghemeen zijn / als de swarthepdt der tongen/onlijdelijcken dorst/rasernie/ crimpinghe des Buyck / met Buyck loopen / bloeden der Nuesen/ ende veel wakinge daermé hier vervolgende van verhalen sal.

Vanden dorst hebben wy hier vooren ghenoech verhaelt/ ende is alleen te benemé doort wech nemen der Coortsen.

Vande scherphept ende swarthept der Tongen.

Men sal de Tonge eerst wrijvé ende spoelé met warm water daer de kernen van Queen in gheweeckt zijn / ende daer nae met versche ongesouten Boter de Tonge bestrijcken/ende ten lesten met scherpe doeckens tselve wel overwrijven welckmen altemet netten sal inde Muscilaginibus upt den sade Psylly gemaect/ oft tsap vanden Granaet-appelen/ ende spoelen den mont dickwils met Garste water.

Wakinghe.

Den patient wort dickwils in dese sieckten met een geduerich waken gequelt/waer door hen zijn crachten gheheel worden benomen/ ende altemet in perijckel is om in een rasernie te vallen / daerom salmen met neerstichept dé patient tot ruste brengen: maer aenghesien de slaep-makende medicamenten de siecte meest al zijn beswarende/ moetmense daerom met voorsichtichept ghebruycken/ ende leggen den patient in een doncker camer/ende so daer geé ruste en comt salmen hem een lavament koken.

Lavament.

Neemt Wijngaert ende Willigé bladeren/ Latuwe/het opperste vāde Dille/roode Roosen M j. de hoofden vandé Mancop nō vj. Camillebloemen M ß. gesoden in ℔ iiij. waters/ ende wassen daer de beenen mede ende de Ermen/ eñ cout zijnde/salmen hen dat onder den Nuese houden.

Men sal den slaep des hoofts strijcken met Popelier salve/ende noot zijnde/salmen onder ℥ ß. vande Populier salve vermengen de olie Mandragore ℥ ij. oft dé olie vā Pampernoellie ℥ iij. Oxy. G iiij. Soffraen G iij. dit vermengt/ daermede de Palmen vande handé ende voeten met de slapen des hoofts ghestrecken.

Ten selven.

Neemt de syrope vandé Papaver ℥ j ß. Latou-water ℥ iij. de specien Diamargariti frigidi ℈ j. specierum de Gemmis ℈ ß. dit ingenomen/ maer niet dan inden noot.

De hitte der Hersenen te verhoeden dat daer gheen Phrenesie upt en comt.

Neemt olie Rosati ℥ iij. oley Nimpheę ℥ j ʒ. Azijn ʒ vj. vermengt/ende tvoorhooft ende inde slapen des hoofts geapplicecrt/des somers cout/ ende des winters lau.

Ten selven.

Neemt Vnguenti populei ℥ ij. olie Nimpheę ende van Roosen ℥ ß. tvoorhooft ende de slapen des hoofts daer mede ghestreken/ ende een wepnich daer van inde Ooren ghedaen.

Eñ indien de vapoorè upter Herté ten hoofde slaen/ so salmé t'Herte epithimieren/als vooren verhaelt is/ende door wrijvinge de materie aflepden ende hem op den Rugge Coppen stellen.

De Borste salmen oock versien/op dat door den grooten brant de deelen der Borsten niet te seer dorre en worden / ende het Adem-halen daer door niet belet en wort/noch in gheen perijckel en valle van te versmoren / gebruycken daer toe de olie van Violen / van soete Amandelen versch uptghetoghen/ ende de olie Nimpheę/als ghenoech verhaelt staet.

Ende oft de natuere haer door bloeden upter Neuse wilde ontlasten / als door den Crisis, ende te lange ende te veel waer bloepende/ salmen tselve aldus stoppen.

Neemt Boli Armenie ghepulvert ℥ ʒ. vermengen dat met Roosen oft Weechbreen water/ ende hier wiecken in genet/eñ inden Neuse ghesteken/ende laten hem Coppen stellen op de plaetsen der Leveren / ende Milte/indien tbloet upt beyde de neusgaten vloept/ alleé op d'een zijde/te weten daert uptbloepende is/ende meer vindp hier van in zijn eygé Capittel.

Om de natuere te versterken.

Neét conserve Buglossi ℥ ij. conserve Nimpheę ende van Violen ℥ ʒ. specierum Diamargariti frigidi ʒ iij. Gouts-bladeren nō. iiij. het nat van eenen wel ghekoockten Capoen ℔ ß. Roos water/ Violen eñ Nimpheę water ℥ iiij. ende indien de crachten gheheel dibile waren/ ende de inwendige hitte verstroept / so salmen daer wat witten Wijn toe doen/dit tsamen in een glasen vat ghedaen ende een wepnich met een coel vierken op ghesoden/ende indien daer sterck é Camergane waer/ende in vreese waer van de crachten te verliesen/so soudemen in de plaetse vande conserve van Violen mogen nemé / conserve van oude Roosen/ende vermiengen daer toe het water van Weechbreen ofte van Peculi rosarum / ende staende in perijckel van in een rasernie te vallen/salmé inde plaetse vande constringerende verkiesen /de wateren van Latuwe/ende Nimpheę.

Ende

Ende ſoo hem den ſlaep waer ontbrekende/ ſoudemen daer toe moghen vermenghen de hoofden vanden Mancop / oft tſaet van Latuwe / ende den brant te groot zijnde/ſalmen daer toe doen den Cryſtal / ende tſaet van Citers.

Aldus gheyndet tot Delſt/den 17. Junij/Anno 1592.

Van de phlegmatijcke Cortſe/maer ſal ons hier nu eerſt verhalen wat Phlegma is.

a De dif. feb. Galenus ſeyt dat alle coude ende vochtighe humoren inden lichaem ſchuylende/Phlegma genoemt worden/maer de natuerlicke Phlegma en is anders niet dan een rau ongekoockt bloet/ van coluere een weynich na den rooden ſiende oft witachtich/als wy int eerſte Boeck verhaelt hebben / ende is haer eerſte beghinſel nemende inde Mage: ende dat uyt een phlegmateuſe ſpijſe / ſonderlinge daer een teere coude Maghe is:nalatende alſulcken Chylus/ nu inde Lever weſende / in gheen volcomen bloet en heeft mogen veranderen/ maer heeft alleen een rau ende een half gekoockt bloet voort gebracht: Alſoo dat de Phlegma anders gheenen aenvanck en heeft / dan uyt een onghekoockt bloet/maer de Cholera ende Melancholia vercrijgen eerſt haren oorſpronc alſt tbloet hooch ghekoockt is: De excrementen diemen door de Neus is loſſende / en moghen gheen Phlegma ghenoemt worden/dan is alleen vuylichcydt die inde Herſenen haren eerſten oorſpronc genomen heeft.

Deſgelijcken ſalmen verſtaen vande ander phlegmateuſe excrementē / die inde Mage altemet door een ſeer onnaetuerlijcke ſlijmighe ſpijſe/ oft overvloedichept/oft door ander fouten moghen groeyen: deſghelijcken inde Dermē/ noch en wort alſulcke rauwe vochtichept hier voor geen Phlegma bekent/die inde tweede koockinghe de koockende natuere ontſlopen is / welckmen altemet inde Vrine als een ſlijm ſiet vertoonen/welcke voor verhaelde al gheen ghemeenſchap met de Phlegma en hebben.

Ende hoe wel deſe humore haer eerſte beginſel inde Mage ghenomen heeft / nochtans ſoo vercrijchtſe deſen eyghen naem Phlegma eerſt inde Lever/ende dat door de toevermenginge des bloets : welc ſy noch niet en hadden

II. de Facul. natur. inde Maghe weſende / als Galenus verhaelt.

Ende hoe wel daer veelderley ſoorten van

Vierderley Phlegma. Phlegma zijn/ſullen hier nochtans alleen van vierderley ſoorten mentie maken / als vande ſoete/ſuere/ſoute/ende glaeſachtighe.

Pituita dulcis,dat is/ de ſoete/ oft onſmakelijcke Phlegma, deſe is door haer ſoetichcydt wat wermachtich van natueren / ende neemt haren beginſel/ſo wanneer de natuerlicke hitte een weynich ghemindert is / ende een weynich couwer is / ende is de natuerlicke Phlegma alder naeſt. Deſe Cortſe valt veel lichter ende minder als de ander ſoorten / ende de eerſte beghinſelen deſer Cortſen zijn ghemeenlicken ſonder couwe/oft ſonder ſchuddinge / dan alleen nu wat inde Cortſe gheleghen hebbende/ſoo ghevoelenſe een weynich huyveringhe/ ende gheeuwinghe / met wat reckinghe/ende zijn deſe wat ſlaperich / de Vrine is root oft rootachtich/ende dicke/den Pols is ſnel/dicht ende cleen / den mont is hen ſoetachtich oft ſonder ſmaeck / inden middernacht meeſt haren aenvanck nemende / int afgaen der Cortſen ſweeten ſy / ende wort hen den mont wat bitter / dorſtich / tHooft is hen ſwaer / ende haren Camerganck ſeer ſtinckende.

De ſuere Phlegma aenvanc grijpende door groote couwe/ deſe heeft eenen ſueren ſmaeck/

Pituita acida, à forti frigiditate. deſe is couwer als de ſoete/ oft onſmakelicke Phlegma, maer niet ſoo cout als de Glaeſachtighe Phlegma : Deſe maeckt den patient ſeer hongherich/ende lijden ſuere opriſpinghe/met pijne inde Maghe.

De ſoute Phlegma,deſe gheeft eenen ſouten ſmaeck/ ſy vercrijcht haer ſoutichept door putrefactie / alſmen inde Cortſe bevinden mach/ oft doort toevermenghen vande ſoute weyachtighe vochtichept / alſmen inde ſoute Catarrhen daer geheen Cortſe is mercken mach/ deſe Cortſe neemt haren aenvanck met huyveringhe / want de materie ſcherp ende ſteeckende is/de Vrine is vier-root oft bleeck-root middelbaer van ſubſtantie/den Pols is in deſen ſo onghelijck/onordentlijck / noch ſo ſaecht ende traech niet/als inde gherechte Tertiane/ maer ſtercker / ſnelder ende dichter / als in eenighe andere phlegmateuſe Cortſen / meerder dorſte/ ende niet ſoo veel couwen/walginghe/ hitte ende daer na ſweetende.

Deſe neemt haren aenvanck met grooter couwen.

Pituita ſalſa.

De glaeſachtighe Phlegma, Phlegma vitreum ghenaemt/is de aldercoutſte/ grofſte ende lijmichſte Phlegma, het witte vande Eyeren ghelijckende/ oft als gheſmolten glas van coluren/ſuerachtich van ſmake / nochtans van natueren ende ſubſtantie vande ſueren verſchillende/want ſy is uyter natueren ſoo cout/ al iſſe in eē werm plaetſe liggende / niet werm en wort/ende maeckt ſeer ſtercke pijne. Inde Cortſe uyt deſe humore veroorſaeckt / zijnſe met couwen / ende dat doort tghene dat noch niet gheputreficeert en is/ maer nu aengeporret wort. Maer nu tot putrefactie ghecomen/ cauſeert huyveringhe / ende ſchuddinghe/alſmen inde Cortſe Epiala verhalē ſal: Somma/ brengt elcke van deſe Phlegma zijn eyghen accidenten voor hem / want de ſoete maecktſe ſeer ſlaperich/de ſuere ſeer hongherich / de ſoute ſeer dorſtich/de glaeſachtighe Phlegma verſchepden accidenten. De ſoete Phlegma ſalmen de natuere bevelen / want ſoodanighe de natuere noch dienſtich is / ende mach noch in goet bloet verkeeren. De ſuere ſalmen bereydē. De ſoete ſalmē uytſuyveren. De glaeſachtighe materie Vitrea ghenoemt / ſalmen tracteren alſmen inde Cortſe Epiale ende Lipiria verhalē ſal/dat is/ met ſtercke verwermende/ ende ſtercke digeſtive ende van een deelende dinghen.

Pituita vitrea.

De Phlegma neemt in ons haren oorſpronc door een ſober ende teere hitte/door tgebruyck van phlegmatijckige ſpijſe/door een groote ledic=

Phlegma vercrycht haren aenvanck.

dichept ende onghetempert leven / door onbequaem ende ontijdighe exercitien / den jongen kinderen / den vrouwen ende den ouderdom gemeen / ende die hen te veel tot ſlapē wennen. Inden winter / eñ door veel vochtige eñ nevelachtige lochte verrijchtſe haer meeſte cracht / ende beſoeckt dan meeſt den voorgenomē perſoonen.

Hier mede dit nu verlatende / ſalmen vande Cortſen upt deſe humoren oorſpronck nemende / gaen verhalē / te wetē: alle ſoorten van dagelicrſche Cortſen: Eerſt ons beginſel nemende vande daghelijcſche pauſerende Cortſe intermittens ghenaemt.

Vande daghelijcſche Cortſe vanden Griecken Amphimerinon, vanden Latijnen Quotidiana Febris ghenaemt.

Deſe Cortſe Quotidiana intermittens ghenaemt / neemt haren oorſpronck upt de Phlegma buptē de Aderen vervuplende / ende is den menſche alle dage met eenē nieuwen aenvanc aengrijpende / wiens Paroxyſmus oft aenvanc ghemeenlijcken achthien uren duert / ende de ander ſes uren ſchijnen ſp wat in ruſte te weſen / nochtans geen volcomen ruſt hebbende / want om dat de materie ſo grof ende taep is / ſo geſchieter altijt wat upt-aeſſeminge. Dē Paroxyſmus oft aenvanc deſer Cortſen is ſeer verſchepden / want ſp valt inde ſommige corter / langher / lichter oft ſwaerder / ende nae de naturere vanden patient / oft na de veelhept / oft ſoberhept der humoren / binnē de Ader oft daer buyten vervuplende / oft na datſe na bp therte oft wijt van therte gelegen zijn. Deſgelijcken na de toevermēginge vā eenige ander humorē / wāt ſo de vervuplinge vā eenige ander humoren is geſchiedende inde Aderen verre van therte gelegen / ſo valt de vermaninghe corter met meerder ruſte / maer ontrent der herten vervuplende / ſoo valtſe terſtont met meerder ghewelt aen / ende den eenen Paroxyſmus en is niet te degen gepaſſeert / oft den anderen en is wederom tegenwoordich / alſo datſe van velen voor een continuele daghelijcſche Cortſe aenghesien wort / om datſe den patient ſo gheduerich is quellende / hoe wel nochtans de Phlegma in deſen buyten de Aderen is vervuplt.

Vande teeckenen.

De teeckenen waer door mē deſe Cortſe ſal mogen bekennen / ende oock om de ſelve upt de dobbel Tertiane / deſghelijcken upt de Triplici quarteyn te onderſchepden / ende dat in deſer manieren. Want deſe Cortſe en beghint met geen ſcherpe ſtek ende hupveringe ende couwe als de Tertiane met haer cholerijcke materie. Noch en is de ſchuddinge ende couwe in deſen ſoo gheweldich niet als inde Quarteyne.

Inden beghinſel van deſer Cortſen ghevoelenſe de couwe inde upterſte deelen / als int opperſte vande Vingheren / Handen / Voeten / ende Neuſe / daer na hem verſpreydēde alle het lijf door / al oſſe met ijs overdect worden. Hier na beginnēſe allenſkēs wat wermte te gevoelen met vochtighe dompen ende kokinge vermengt / want haer materie wil ſeer qualicken ontſteken / ende in wermte veranderen / daerom het toenemen van deſer Cortſen ſoo lanck makende / want de materie is grof ende cout / ende traech van te beroeren oft te beweghen / met luttel hitten / ende nauwe van ſweetgaten / waer door de materie niet haeſt upt gheloſt en mach worden: Daerom den aenvanck oft Paroxyſmus van deſer Cortſen altemet wel achthien uren lanck duert / ende nae den afganck deſer Cortſen / noch ſeker Reliquien naelatende / waer door de ſommige deſe Cortſe voor een continuele aenghesien hebben.

Inde eerſte dagen daerſe in ander Cortſen ſeer dorſtich zijn / en lijdenſe hier geenen dorſt / oft ſeer wepnich / den mont is hen ſmets / ſonder ſmaeck / ſlijmich / ende een dootverwighe coluer / ſommige vallen int aencomen van deſer Cortſen in een ſlauwichept der herten / oft in een Sijncope.

Int toenemen vermeerdert de hitte / ende wort wat ſcherper ende meer bijtende / welcke hitte ſp niet eenpaerlicken en ghevoelen / maer altemet met pooſen / ende wort altemet met wat couwen vermenght / den vaeck overvalt hen ſeer.

Den Polſe is hen ſaecht / ende dat door de overvloedighe vochtighe materie / lanckſaem ende teer / ende dat door de ſoberē natuerlicke hitte / maer int eerſte aencomen der Cortſen / iſſe onghelijck ende ongheſtadich.

De Vrine is in deſe Cortſe ghemeenlicken wit / altemet dick ende turbel / ſomtijden oock root / ende dat nae dat de phlegmatijcke vochtichept is / die haer inde Adere is onthoudēde / want indē eerſten / mach in haer beſloten ligghen een rauwe ongekoockte vochtichept. *Vrine in deſe Cortſe.*

Ten tweeden een half ghekoockte vochtichept. Ten derden een vochtichept die bynae ghekoockt is / daerom oock maer een wepnich vande ghedaente des bloets verſchillende / ende zijn die drie vande principaelſte verſchillen der phlegmateuſe materien oft humoren / inde Aderen ſchuplende / met welcke voorſc. vochticheden de Vrine nootſaeckelijcken moet accorderen / want upt de rauwe onghekoockte vochtichept / volcht de witte Vrine / ende indien de rauwe vochtichept / nu met de Vrine niet en is loſſende int piſſen / ſo moet de Vrine ſubtijle zijn: Maer grof ende turbel is de Vrine / alſſe haer met die is loſſende / dat dickwils gheſchiet. *Witte Vrine oorſpronck.*

Maer indien haer inde Aderen is onthoudende die bynae ghekoockte vochtichept / dat is / die wepnich van dē bloede is verſchillende / ſo is de Vrine rootachtich / eñ dat doort loſſen van de roode ſapachtighe vochtichept. In ſomma / de rauwichepdt der Vrinen gheeft ons dat beginſel der Cortſen te kennen.

Maer int toenemen der Cortſen / ſoo begint haer de Vrine wat meerder ghekoockt tē vertoonen: Maer op het hoochſte / ofte in het minderen der Cortſen / ſoo verthoonen

haer

haer de Vrine volcomelicken ghekoockt.

Hoe de Phlegma waterachtiger is / hoe den Buyck weecker is: In dese Cortse en sweeten sy niet/ dan als de Cortse in statu, dat is/ op het hoochste beghint te comen/ want inden beginsel der universaele Cortsen / soo is de materie noch grof ende lijmachtich / ende duert het universael beginsel alteme t achthien dagen/ het declineren oft het slijten der Cortsen / duert oock seer lanck. Den staet van deser Cortsen is cort : Maer het toenemen is boven al seer lanck: In somma/ duert dese Cortse ghemeenlicken veertich / oft tsestich daghen/ somwijlen drie maenden / ende mach upter natueren een Febtis cronica ghenoemt worden : Somma/ aensiēde de materie/ valt dese Cortse lanc.

Febris Cronica oft lãc-duerende Cortsen.

Dese Cortse coemt selden sonder hinder der Maghen/ Leveren/ ende der Milten. Door de Phlegma verliest de Mage haer verteringhe/ ende is die oock seer pijnlicken vallende/ wort dese Cortse dickwils met swarichept genesen/ want daer valter upt dese Cortse veel in een watersucht/ oft inde Cortse Hectica, ten lesten haer leven met de doot eyndende: Maer tzijn goede teeckenen / daerse inden beghinsel der Cortsen doort someren/ een deel Phlegma zijn lossende / ende int declineren oft afgaen der Cortsen veel zijn sweetende / daer door haer selven ten lesten slijtende ende verliesende.

Prijselicke teeckenen.

Aengaende de Cure eerst vande Dieta.

Int curerē der Cortsen salmē meer voor ooghē moeten hebben de oorsaec der Cortsen/ als de Cortse selver / het welck so niet en wort ghe-observeert inde cholerijcke Cortsen. Salmen daerom alle neerstichept doen om de grove inghepackte humoren te versubtijlen/ van een te snyden / ende te doen schepden/ om so uptghedreven te mogen worden / ende dat nae de natuere ende aert der Phlegma : Aengesien datse van verschepden specien zijn / alsmen hier voren verhaelt heeft / ende dat niet alleen door tgebruyck der Medicijnen/ maer oock de spijse daer nae verkiesen/ ende dat sonderlinge inden beghinsel der Cortsen / seven oft acht verolghende/ want om dat dan de materie haer soo rau is vertoonende / salmen daerom seer subtijle spijse verkiesen/ als tsop van een jonck Hoentken ghesoden met een weynich broots/ eñ drincken water met Pot-suycker gesoden: Maer int verouden der Cortse also sy wat ghe-duerich valt / salmen hem de spijse wat ruymer moghen ordineren / ende laten hem ghenieten / Olijven / Cappers / weecke Eyeren/ tsap van roode Cicerēn / Buglos ende Beet/ ende bestroeyen zijn spijse met Soffraen ende Caneel / ghebruycken cleynen ghewaterden Wijn/ vier uren voor het aencomen der Cortsen sal hy zijne maeltijt doen.

Dieta in deser Cortsen.

Het waken ende exerceren is hem profijtelicker/ als veel stilte ende slapens/ ende sonderlinge inden beginsel der Cortsen moet hy hem seer wachten : den patient tot gramschap te verwecken wort ghepresen.

Aengaende de cure wort bequamelijcker door Clisterien begost/ als doort innemen der laxative drancken / want de vuylichepdt des Camerganx heeft in dese meer haer plaetse inde grove als inde smal Dermen / want sy wort vande Cholera te rugge gedreven/ welke Cholera tot den Derm Duodermem niet en vloeyt.

Clisterie.

Neēt Maluwe/ Beet/ Mercuriael Mj. Terwe semelen in een doecxken gebondē M ß. Camil/ Meliloot P j ß. van dat gesoden nat ghenomen ℔ j ß. Cassien versch uptgedaen/ Potsuycker ℥ j. honich van Violen ℥ i ß. olie van Olijven ℥ iij. Sout ʒ ij. ende nuchteren geset/ Tsanderdaechs salmē hem een soetwerckende laxatijf in gheven / om de slijmichept upt de Maghe / ende opperste Dermen wech te nemen.

Aldus.

Neēt Cassien ʒ vj. of ℥ j. syrope vā Capillus veneris ℥ ß. geresolveert in Buglos eñ Graswater ℥ ij. eñ tsmorgens vroech iiij. uren voor den eten ingenomen / daer nae salmen den patient laten eten oft den dranck gewrocht heeft oft niet.

Maer int toenemen der Cortsen/ en salmen den patient geen Cassien meer laten genieten/ ende dat om de teerichept der Maghen wil/ diemen ghemeenlicken in deser Cortsen heeft/ noch oock geen Tamarindē / want doort veel gebruyck van desen de Mage slapper wort.

Den noot eyssende/ salmē inde voors. Clisterie doen Hiera simpl. ʒ vj. maer niet int eerste oft beginsel der Cortsen.

In deser Cortse en dersmē niet vreesen voor een furieuse oft oploopende materie / want de materie cout ende onbeweechlicken is : nochtans souse wel so overvloedich mogē zijn/ datse de natuere niet en soude connē overwinnen/ maer de selve geheel overvallē: Salmen daerom een laxatijf ordineren om de materie te minderen. Aldus.

Minoratijf dranck.

Neemt fijnen Turbith ʒ j. Gengheber ℈ ß. maer als de Phlegma seer grof is/ als inde Pituita vitrea, salmen den Gengeber tot een schruppel nemen / maer inde waterachtighe Phlegma sober Suycker ʒ ij. hier van een pulver ghemaeckt / ende met Hysope oft Bulgos water inghenomen / noot zijnde/ salmen daer Diaphoenici ʒ ij. onder moghen vermenghen/ ende so inghenomen.

Oft.

Neemt Electuarij indi maioris ʒ ij. oft Diaphoenici ℥ iij. Diacarthaim tab ʒ j ß. syrope van Capillus veneris, ℥ ß. met de decoctie van Pruymen / Rozijnen / ende Anijssaet een pur-

gatie

gatie vermengt/ende ſes uren nae deſen dꝛanc ſalmen hem de affſpoelinge laten gebꝛuycken.

Latorium oft affſpoelinghe.

Neemt de decoctie vande roode Ciceren ſes oncen/Suycker een half once/ ende dat inghenomen.

Men ſal in deſer Coꝛtſen gheen minoꝛatijf dꝛanckskens ghebꝛuycken / oft de materie en ſal eerſt wel bereyt zijn : Ten waer dat haer de materie ſeer overvloedich vertoonde / want dooꝛ de minoꝛatieve dꝛanckskens woꝛt de materie beroert/ende dooꝛ haer beroeringhe cauſeertſe meer verſtoppinghe.

In deſe Coꝛtſe ſietmen ſelden eenigē Criſis geſchieden/oft woꝛt de materie ſelden dooꝛ eenen Criſis geloſt/ want de materie ſeer grof eñ taey is/daerom over lancſaem haer ſelven loſſende/daerom oock gheen minoꝛative dꝛanckskens noodich:maer men ſal de nature te hulpe comen / om de natuere te mogen bꝛenghen tot rijpinge/ van een te deelen/te verſubtijlen ende vloeyende te maken/ eerſt vandē minſten ende nae ſtercker.

Bereydꝛanck.

Neemt deñ Oxymel ſimpl. oft Mellis roſati ℥ j ß. met Honichwater oft met Hyſſope ende Buglos vermengt ℥ j ß.eñ tſmoꝛgens vꝛoech ingenomen/tſelve tot vj.dagen vervolgē/ende na elckē dꝛanc ſalmen den Aromatici roſati tabulati tot ʒ ij. teſſens innemen. Dē ſevenden dach ſal hy eenige vande laxatijven innemen. Nu ſommige dagen gheruſt hebbende/ſalmen de materie wederom aldus bereyden.

Neemt de ſyꝛope de Byzantijs, de radicibus ende van Venus hayꝛ ℥ ij. Alſem/Venckel/eñ Bugloſ-water vier oncen / dit in iiij.moꝛgens inghenomen/ende vervolghet tot vj. daghen/ ende nae elcken dꝛonck Diamoſchi dulcis inghenomen.

Ten ſelven een *Apozema.*

Neemt de woꝛtelen van Venckel/Aſparagi, ende van gras een once en half/Bethoni/Hyſſope / Chamedryos, Saturei M j. Cardui Benedicti,Bernaſie/Bugloſſi/Alſem M ß. Thimi P j ß. Rozijnen ſonder ſteenen een once / dit in Honichwater geſoden ende met Caneel gearomatizeert ende hier alle moꝛgēs tot vj.dagen vier oncen van ingenomen.

In deſe Coꝛtſe ſalmen ſeldē bloet-laten/ten ware indē bloetrijckē om een weynich bloets af te mogen treckē/tgat wat ruymachtich geſteken. Ende alſmen nu volcomelicken de digeſtie begint te ſien/dat ghemeenlicken den ſevendē oft achtſten dach/ als ſommige meenen gheſchiet / hoewel den ſekeren dach nochtans quaet om te weten is/ſo ſal den patient te lichtelicker bꝛaken/oft over gheven/ ſonderlinghe ſeer walch ende bꝛaeckachtich weſende / ende doē hem vooꝛ het Paroxyſmum oft aencomen der Coꝛtſen bꝛaken/want het neemt dē nature wech/ het vercoꝛt dē Paroxyſmum ende verlicht dē patient:men machſe ooc wel doen bꝛaken int toenemē vanden Paroxyſmi, maer niet int eerſte beginſel vanden Paroxyſmo, want dan iſſer noch groote couwe.

Bꝛakinghē.

Neemt Dilſaet twee oncen / de woꝛtelē Raphani dꝛie oncen/deſe in water gheſoden/endē vier oncen/lau inghenomen.

Ten ſelven.

Neemt tſaet van Melde/ Dillē eñ Raphani een once/dit op dē helft in water geſoden/ende in ſes oncen nats Oxymel ſimplicis ghereſolveert/oft ſo de materie taey is / Oxymel ſcillitici een once en half / dit als gheſeyt is inghenomen.

Men ſal ten ſelven tijden dē Rugge beſtrijcken met olie van Dille oft van Abrotano. Ende oft de Coꝛtſe den patient niet en wilde verlaten/ ende dat den patient eenen aftrec creech van alle de Juleppen/ ſo ſalmen hem duſdanighen dꝛanck oꝛdineren.

Apozema.

Neemt de vijf gemeen woꝛtelen indē Azijn geweect een half once/Cichoꝛey met de woꝛtelē Bethonie/filependule,Pimpinelle,Aſpleny, Scolopendry,Capillus;Veneris, Trichomanis, Caſſuthæ M j. Mercurialis, Cardui Benedicti M ß.Rozijnē ſonder ſteenen een once/de gemeē bloemen P j.de ſaden Apy,Foeniculi.Aniſi,ʒ ij. de groote coude ſaden ʒ ß. de roode Ciceren M ß. het Medulla uyt den Carthami, Agarici trochiſcati ʒ vj. fijnen Turbith een half once/ Gēgeber ʒ j.Polypody quercini een once / Seniebladē van Alexandꝛiē/ʒ v.dit in iiij ℔.waters op de helft na der conſt geſoden/ende van dat nat eē ℔ genomen/ daer Suycker eñ Honich toe ghenomen/ ende dat tot een Apozema geclarificeert weſende / ſalmē daer fijnen Caneel ʒ iij.in doen/ ende daer ſes moꝛghens van gedꝛoncken/dit neemt alle de verſtopthey der Aderen wech met alle hare vuylicheden / ende dꝛijftſe/ nu gherijpt zijnde/ uyt.

Beenen nu comende tot ſwellinghe.

Dooꝛ het langhe dueren der ſiecten/ſo comt de Mage tot teericheyt/ ende en can geen verteringe meer doen / waer dooꝛ de voeten/ende beenen beginnen te ſwellen / dꝛeygende dē patient tot waterſucht/welcmen aldus remedieren ſal.

Apozema.

Neemt de ſchoꝛſſen vande woꝛtelen vande Cappers een once / de v. gemeene woꝛtelen in Azijn geweeckt een half once / Alantwoꝛtelen een once/Agrimonie,Caſſuthe, Chamedryos, Chamepithyos,Alſem M ß. Phillitis,Aſpleny. ſcolopendry,Adianti albi,Tuchomanis, Pimpinelle M j.roode Ciceren M ß.Venckel/Anijs ende Merckſaet ʒ ß.de iiij. groote coude ſaden ʒ ß.het Medulla uyt den Carthami eē once/Polypody quercini oꝛientaelſche Seniebladē geſuyvert ʒ vj. Agarici troch. een half once / de ſchoꝛſſen vāde Myraboli chepulap,ende Empeliticarum met olie van ſoete Amandelen ghe-

wꝛeven

wꝛeven een half once/Vlier eñ Brembloemen P j. dit in waters genoech geſoden op de helſt/ ende vant dooꝛ gedaē nat genomen ℔ ij. daer toe doende/ Suycker eñ Honich/ende hier een lange ſyꝛope uyt gekoockt/ geclarificeert weſende / ſalmen daer in weycken vanden beſten Rhaberber ʒ iij. den tijt van xij. uren/daer na ſtijf uyt douwen/daer toe doende vanden beſtē Caneel ʒ ij. Spice nardi, ende Iunci odorati ʒ ß. hier van v. oft vj. moꝛghens nuchteren gedꝛoncken.

Vande accidenten deſer Coꝛtſen.

Dooꝛt lange by blijven der Coꝛtſen/eñ dooꝛ de rauwe onghekoockte materie/ſoo bꝛengtſe principalickē de Magē tot teerichheyt/om tſelve te remedieren ſalmē hem alle moꝛgens tegens het declinerē der Coꝛtſen eē once ſyꝛope van Alſen laten gebꝛuycken: Deſgelijcken ooc tſavonts twee uren vooꝛ / ende beſtrijcken de Mage van buyten als voꝛen verhaelt is

Het Electuarij aromatici roſati tabulati alle moꝛghens ʒ ij. inghenomen/eñ tweemael ter weken deſe Pillen gebꝛuyckt een ure vooꝛ dē avont eten.

Neemt Pillule Elephanginæ ʒ iij. Agarici troch. ʒ j ß. Maſtich ℈ ß. ende met Alſſē water vj. pillen ghemaeckt.

Ende indien daer eenige debiliteyt/oft hitte inde Lever waer na gelatē / dat nochtans ſelden gheſchiet in deſe Coꝛtſen/maer meeſt inde cholerijcke Coꝛtſen / ſoo ſalmen tot de vooꝛſc. Pillen voegen Rhaberber ende Tamarinden een half once / ende laten hen ghebꝛuycken het Electuario triaſantalop, oft Diarthodi abbatis tabulati, alle moꝛgens tot ʒ ij. met de wateren van Cichoꝛey ende Boꝛnagie daer op ghedꝛoncken.

De hooftpijn die hem in deſe Coꝛtſe ſeer laſtich is vallende / daer ſalmen wꝛijvinge in gebꝛuycken / beghinnende vanden neck nederwaerts nae de ſchouderbladeren ende ermen/ ſo dalende nae de knien toe / tſavonts ſalmen hem de beenen wꝛijven nae de voeten toe tot dat hy int ſlape valt/ ende leggen hem banden aen de uyterſte leden/ ende de hooftpijne noch niet ceſſerende / ſalmen hem dꝛooghe Coppen ſtellen op de ſchouderen/ende ſetten hē met zijn voeten in lau water/oft daer Salie/ Magheleyn/Roſemarijn/ Stoechas van Arabien/ende Camillebloemen in geſoden zijn / ende daer ſmoꝛgens ende ſavonts in geſetē ende wederom wel dꝛooch gemaeckt: Ende ſo ſy de hooftwaſſchinghe gewent waren/ ſouden ſy thooft oock wel moghen waſſchen met een decoctie vande ſelve cruydē/ende wel dꝛooch wederom afgedꝛoocht/hem daer na wel uyt die houden.

De watermakende dinghen woꝛden int ſlijten der Coꝛtſen gheyꝛeſen / maer int eerſte/oft beghinſel der Coꝛtſen en ſalmen gheen watermakende wꝛijvinghe / noch eenighe badinghe ghebꝛuycken / maer Cliſterien/ oft ſuppoſitoꝛien/ſoo daer gheenen Camerganck en is.

Ghemeen ende generael remedien der Coꝛtſen.

Alle avont te bedde gaende / ſalmen den patient laten innemen Myꝛrhe ende Wieroock/ tſamen een half dꝛag. Want ſo ons de Authoren verhalen / ſoo vercoꝛtet de vermaninghe ende aencomen der Coꝛtſen ſeer / ende doetſe haeſt te niet/ want tverſterckt de Maghe/ behindert de putrefactie/ende die phlegmatijcke vochticheyt woꝛt hier dooꝛ verdꝛoocht/principalicken nae dat het lichaem eerſt wel gheſuyvert ſal zijn.

Gerardus Cremonenſus ſeyt/ indiemmen iij. dꝛoppelē uyt tſap van Mercurialis werm inde rechter Ooꝛe/ oft Neuſe liet in dꝛuppen/tſoude terſtont zijn typum eñ vermaninge benemen/ men ſalt int eerſte aencomē doen/ ende de voeten geſet in werm water/daer Camil/ Savie/ Mageleyn/ Laurier-bladen in gheſoden zijn/ eñ beſtrijcken den Rugge-graet met verwermende Vnguenten oft olien.

Anders als tlichaem wel gheſuyvert is/ſoo gheven ſy hem een ure vooꝛ het aencomen der Coꝛtſen dit dꝛanckxken in.

Neemt dē Theriace andromachi oft Mitridati ʒ j. eñ dat met ſubtijlen wijn ingenomen. Het Decoctum apy woꝛt oock gheyꝛeſen: Oft dit navolghende.

Neemt Gengheber/Origani, ameos ʒ iij. bereydē Coꝛiander een half once / Rooſen/Calamenthi ʒ iij. Roſijnē een once/dit in ℔ vj. waters op de helſt geſoden/eñ daer dꝛie oncē / een ure vooꝛ het aencomē der Coꝛtſen ingenomē/ ende weſen ſober in eten ende dꝛincken.

Den Nulium ſolis tot ʒ iiij. oft ʒ vj. met lauwen wijn oft water een ure vooꝛ het aencomē der Coꝛtſen ingegevē verdꝛijft de Coꝛtſe/ende niet alleen deſe / maer oock de Tertiane/ oft quarteyne / alſmen in Guilihelmo Varignano leſen mach.

De ander ſeggen datmen een blat Penthaphilli ſoude pulverizerē/ met een greynkē Pepers / ende dat een ure vooꝛ het aencomen der Coꝛtſen inghenomen.

Deſgelijcken het pulver van Moſtertzaet/ met Honich-water ingenomen / vooꝛ het aencomen der Coꝛtſen / want tdoet haer materie onſienlicken uytaſemen.

Serapio dooꝛt tbeveel Dioſcoridis ſeyt datmē het ſpinnewebbe met eenich lijnwaet vermengen ſoude / ende op de Polſen vande handen/ende de ſlapen des hoofts binden ſoude.

Avicenna verhaelt dat het ſpinnewebbe in olie geſoden/eñ het lichaem daer mede geſtreken/ſoude uyt zijn eygen cracht de Coꝛtſe gheneſen.

Indiemmen den Theriacæ Andromachi tot ℈ ij. innaem ij. uren vooꝛ het aencomen der Coꝛtſen / ſoude de Coꝛtſe allenſkens doen mineren.

De lange geduerende vermaninge woꝛden vercoꝛt als Anthonius de Gradis verhaelt in zijnen boec der Coꝛtſen dooꝛ het appliceren op beyde de Polſen deſe vermenginghe.

Neemt de cleyn Netelē M ß. wijngaert-bladeren Huyſloock / ende Nachtſchade M j.

ſpinne=

ſpinnewebbe ʒ ij. ſout q ſ. hier van een plaeſter ghemaeckt/ ende op beyde de Polſen ghebonden.

Ten ſelven.

Neemt cruymen van broode met Caſtorei gheſtamt/ ende met een ey weerck ghebraden/ ende olie van beyen tſamen tot een plaeſter vermenckt/ende op de Mage ende Navel ghelept/want tverſoet ende verlicht den Paroxiſmus oft vermaninghe.

Teghens de groote couwe diemen gemeenlijcken in den eerſten aencomen der Cortſen is lijdende / prijſt den voorhaelden Authuer datmen de voeten totten beenen toe / ende de Ermen totten elleboghe toe in lau water ſoude ſtellen/daer Bethonie/Lauwerbladeren/Lavaſſe/Parietarie/ ende Camil bloemen in geſoden ſullen zijn / maer en moetet tſelve niet cout laten wordē/ dan terſtont werm afdroogen / ende werm doecken twee oft drie dobbel daerom winden.

Men ſal ooc nemē heete ſteenen eñ beſpoeyenſe met den ſelvē water/ende drooch in doecken ghewonden/ende aen de voeten gelept.

Men ſal den rugge graet beſtrijcken met olie daermen Pyrethrum ſtaphidis agrię, Calaminthum ende Peper in geſoden ſal hebben.

Oft met dē olie van Caſtoreo, de Piperibus, oft olie van dille.

Vande phlegmatuese Cortſe daer haer de melancholueſe humore met de Phlegma vermenckt heeft/ghenaemt Putuita acida, ende is deſe Cortſe lancduerich.

Aenghesien de coude ende vochtighe Phlegma nu eenſdeels haer vochticheydt verloren heeſt/door de toe vermenginge vande Melancholia, daer door ontaert weſende/ ſo ſalmen die ontaerdinge vande Phlegma, uyt alle teecken en voorhaelt/met deſe tegenwoordighe ſo nau waer nemen alſmen mach/ om daer naē u Dieta oft ordinantie des levens/ ende ander medicamenten te bequamer nae eyſch vande vermenghinghe der voorſc. humoren moecht ordineren / want daer tſelve in tvoorgaende Capittel alleen heeft gheſtreckt om te verwermen ende te verdrooghen/ſalmen nu door de toe vermenginghe vande drooghe melancholie / de verdrooghinghe niet ſoo hooch nemen als int voorgaende / ende in alles de quantiteyt der Melancholia wat voor oogen hebben.

Teeckenen.

De coude valt in deſe Cortſe den patient int eerſte aencomen ſoo ſwaer opten hals/dat hen alle zijn ghebeenten ghebroken worden/ ende dat door den aert ende ghewichte van de Melancholia. Deſe zijn dicwils ſeer hongherich / ende lijden ſuere opriſpinghe / met eenen ſuere ſmaeck inden mont/ſy hebben ſwaricheyt des hoofts/maer meeſt aē de ſlincker zijde/veel winden inden Buyc/ met opheffinghe inde zijden / de hitte comt hen over lanckſaem aen/ſy lijden ſware ſlapen ende droomen.

Aengaende de cure.

Om de cure van deſen tē moghen volbrenghen / ſoo moetmen de vermenghinghe van beyde deſe humoren wel voor ooghen hebben/ om haer weſen ende natuere daer beter uyt te moghen kennen/want ſy ſeer cout/ obſtinaet ende vaſt tſamen hangende zijn / daerom ſeer ſwaerlijcken ende overlanckſaem te bereyden ende uyt te drijven/ niet alleen eenen langhen aenvanck der Cortſen / oft Paroxyſmus cauſerende/ maer wort traechghelijcken ende ſwaerlijcken gheneſen/ moeten in deſen de bereydrancken ende Laratijven oock te ſtercker zijn: want in deſe Cortſe/door de vermenginghe vande Phlegma ende Melancholia, oft inde ſuere/oock in de Glaeſachtighe Phlegma, moeten de medicamenten ſtercker weſen als inde ſoute oft ſoete Phlegma.

Soo den patient nu gheheel verſtopt waer ende gheenen camerganck en hadde /ſo ſoudemen hem een Cliſterie oft Minorativę drancken moghen ordineren/als int voorſc. Capit. gheordineert is / maer anders ſalmen de humoren in deſer manieren eerſt bereyden / eerſt vanden minſten beginnende.

Bereydranck.

Neemt den Oxymel ſimplicis twee oncen/ honich van rooſen een once / Buglos-water vier oncen / Alſem-water twee oncen/dit tot ſes morgens vier oncen/ingenomen.

Oft.

Neemt Oxymel ſimpl. vier oncen/ Buglos ende Venckel-water twee oncen / Caneel ʒ j. dit voor twee morgens vermenct / eñ vervolgent tot ſes morgens toe.

Oft.

Neemt Venckel-wortelē twee oncē/ Buglos wortelen een once/Bethonie/eñ Bornaſie M j. Anijs ſaet ʒ j ſ. de bloemen cordiael P j. dit na tbehooren geſoden in ʒ iiij. ℔ waters op de helſt/op tleſte daer toe gedaen Alſem P j. ende door gedaen zijnde/machmē tſelve alleen met wat ſuycker vermengen / eñ ſo tſmorgens als de ander dranckē ingenomen / oft vermengen daer de ſyrope voorſc. in. Hier na ſalmen tlichaem tſanderdaechs daer na aldus purgerē.

Purgatie.

Neemt Catholici een half once/Confectie hamech ʒ j. Diaphœnici ʒ j ſ. honich van Rooſen gecoleert een once/ met de gemeen decoctie daer by ghedaen Caſſuthe, de bloemen van Bornaſie ende Buglosſe P j. ende ſmorghens ingenomen.

Tſanderdaechs na de purgatie ſalmen deſe conſerve in nemen.

Neemt de wortelen Bugloſſi geconfijt een half once/de ſpecien Diamoſchi dulcis ℈ ſ. dit vermenckt ende ingenomen.

Ende nu ſommighe dagen geruſt hebbende/ ſalmen die wederom aldus bereyden.

Bereyddranck.

Neemt Oxymellis compoſiti twee oncen/ de ſyrope van Buglos een once/de waterē vā Duyvekervel/ Venckel ende Alſem drie oncē/ dit voor drie dagē vermenct / ende dit vervolgen tot ſes daghen/ hier na ſalmen de bereyde vuylicheyt aldus af ſetten.

Pillen.

℞ Pil. de Agarico ℈ ij. Indarum ʒ ß. met Buglos water ſeven Pillen gemaect/ eñ nae den eerſten ſlaep ingenomen/ oft mogen eenige vande voorſc. purgatien verkieſen.

Ende nu int toenemen der Cortſen/eñ oock inden ſtaet/ dat is op thoochſte der Cortſen/ ſalmen therte aldus verſtercken.

Neemt de wortelē Bugloſſi ende Bornaſie gheconfyt/ Citers-ſchellen gheconfyt een half once/conſerve van Rooſen ende Violen ʒ j ß. de ſpecien e gemmis, eñ Diamoſchi dulcis, ſpec. diarrhodi abbatis ʒ j. de fragmentē vande precioſe ſteenen ℈ j. Peerlen ghewreven ℈ ij. Gouts bladeren nō x. Suycker dat ghenoech is/ dit dickwils gebruyckt.

Ten ſelven.

Neemt conſerve Borag / ende Buglos een half once/conſerve van Rooſen ende van Violen een once en half/ de ſpeciē e gemmis, de ſpecien Letitie oft Diamoſchi dulcis , de ſpecien Diarrhodi abbatis ℈ ij. dit met de ſyrope daermen de Citroen ſchellē in bewaert vermenct/ ende met Gouts bladen overleyt.

Int declinerē der Cortſen ende niet eer/ ſalmen therte aldus verſtercken.

Neemt de ſpecien Diarrhodi abbatis, ſpecien Diamoſchi dulcis ʒ j ß. ſpecien Æromatici roſati ℈ iiij. conſerve van Rooſen / Citroen ſchellē geconfyt ʒ j ß. Suycker in Buglos water gereſolveert q ß. hier koeckens tot ʒ ij. van ghegoten/ende vroech inghenomen/ende drincken daer op een weynich wyns.

Na dat nu de Cortſe gemindert ſal zyn/ ende den patient begint te becomen/eñ op dat hy te eer becomen mach / ſalmē de natuere aldus te hulp comen.

Pillen.

Neemt de Pillen Alephangien ʒ ij. Agarici troch. ℈ iiij. Senie bladen gheſuyvert ʒ j. met de ſyrope van Buglos ſes Pillen uyt eē drag. gemaect/ daer vā drie/ een ure voor den avont eten inghenomen/ tweemael ter weecken / ende verſterckē alſmen inde voorſc. Cortſen verhaelt heeft.

FINIS.

Vande daghelycſe baſtaert Cortſe daer haer de Phlegma met de Cholera vermenckt heeft / dat is/ nae het ſchryven Avicennę, de Phlegma ſalſum.

De dagelycſe baſtaert Cortſe/ voorts comēde uyt een ſoute Phlegma, welcke ſouticheydt na tſchryven Avicennę, veroorſaeckt door het vermengen vande cholerycke materie met de Phlegma.

Deſe Cortſe can haer tot alle tydē des jaers op werpen/ als inden Somer/ Lenten ende in dē Herfſt/ ſy heeft ſeer de natuere vande Tertiane/ſy en is van natuerē ſo cout niet / als de ander ſoorten van Phlegma zyn / deſe Cortſe is den menſche met een yſinge eñ ſcherpe prickelinge aencomende/ in deſe is de couwe minder als in eenighe ander phlegmatycke Cortſen / met meerder hitte/ nochtans minder als inde Tertiane/ ſy zyn dorſtich/ den mont ende Kele zyn hen veel drooch : Sy hebben tuytinghe inde ooren/ met hooft-pyn/ het lichaem is hen jueckerich/ ende altemet met ſchorſtheydt ghequelt. De Vrine is root ende middelbaer van ſubſtantie/ den Pols is hier dichter/ ſnelder ende ſtercker als in ander phlegmatycke Cortſen/ nochtans gheenen ſekeren ſlach houdende, waer door haer deſe Cortſe uyt de ander claerlicken is onderſcheydende : ſumma/ deſe Cortſe can ſeer haeſt haren toeganck nemen inden ouden perſoonen/ die daer veel heete ſpyſe ende dranck zyn ghebruyckende/ daer de Cholera uyt heeft moghen groeyen eñ verſcherpen.

Om deſe Cortſe te cureren.

Zyn eten ende drincken ſal nae dē coude ende droochte getempert zyn/ ende de gemeen vuylicheydt ſalmen af ſetten met Cliſterien ende weeckmakende Laxativen/ alſmen verhaelt heeft inde onſuyver derdēdaechſe Cortſe/ voort ghecomen door de vermenghinghe vā de grove ende taey Phlegma met Cholera, ghenaemt Vitellina, ende niet alleen de Phlegma rypen oft purgeren / maer oock de Cholera, ende d'at deen niin/ ende d'ander meer na de ſakē dat vereyſſen ſullen. Want ſoudemen hier alleen de Phlegma voor ooghen hebben ende uyt dryven/ ſoo ſoude de Cholera te meer verhitten ende verbitteren / ende veroorſaecken ſoo een veel periculueſer Cortſe : deſgelycken doort uyt dryven vande cholerycke materie alleen / ſoo ſoude de Phlegma te rauwer worden: daerom ſalmen in deſe Cortſe de medicamenten alſoo vermenghen / datſe beyde de humoren aenſien / rypen / ende uyt dryven mogen: daerom indien de humoren overvloedich zyn/ ſoo en ſalmen na gheen rypinghe oft bereydinghe wachten / maer men ſal hen de ghemeen vuylicheyt aldus uyt dryven.

Laxative.

Neemt de ſyrope vā Rooſen Laxative met de infuſie vande Agarico, ʒ x. ende de ſelve ſyrope met de infuſie vande Rhabarber/ ʒ vj. Oxymel ſimplicis ℥ ß. Endivie ende Venckelwater ℥ j ß. dit vermenckt ende tſmorghens vroech inghenomen.

Ten ſelven.

Neemt Agarici vanden beſten ʒ ij. oft ʒ j ß. Gengeber ℈ j. Salis Foſſilis G iij. deſe wat ghepulvert

ghepulvert zijnde/ſalmenſe eenen nacht laten weecken in witten wijn ℥ j. Endivie ende Alſem-water ℥ j ſ. tſmorghens werm ſterc uytghedout/ ende vermenghen daer toe de ſyrope uyt de infuſie vande pervenſe Rooſen met den Rhabarber ℥ j. oft wat min na de nature vereyſſchen ſal/dit als boven inghenomen/ oft wildy ſoo vermenckter de ſyrope Capillop veneris ℥ ſ. in.

Oft aldus.

Neemt Caſſien verſch uyt gedaen ℥ ſ. Diaphœnici ʒ ij. de ſyrope uyt de infuſie van de Proventie-Rooſen met den Rhabarber ghemaeckt/een half once/ honich van Rooſen een once/dit met de ghemeen decoctie vermenckt.

Maer indien daer gheen overvloedicheydt van humoren en zijn/ende gheenen minoratijf dranc noodich en waer/ſo ſalmen de humoren aldus bereyden.

Bereydranck.

Neemt de ſyrope Acetati ſimpl. twee oncen/ honich van rooſen een once/de wateren Endivie/Alſem/ende van Venckel drie oncen/ ende met eẽ weynich Caneels gearomatizeert/ ende in drie morgens inghenomen/ eñ tot ſes oft ſeven dagen vervolcht ende daer na de materie met de voorgaende Laxativen afgeſet.

Men ſal oock ſo int toenemen ende de Cortſe nu op het hoochſte zijnde/de principael deelen ende de leden verſtercken.

Confortatie.

Neemt Citroen ſchellen gheconfijt/ conſerve van rooſen ende Bugloſſe een once/de ſpecien Diarrhodi abbatis ʒ j. Manus Chriſti een once/de ſpecien e gemmis ℈ ij. hier een conſerf uyt gemaeckt/ ende met Gout becleet/ende de grootte van eẽ Corſtaengie morgens ende avonts twee uren voor den eten ingenomen.

Conſerve int afgaen der Cortſen.

Neemt de ſpecien Diarrhodi abbatis, de Gẽmis, oft Diamoſchi dulcis, ʒ j. root Corael ghewreven ℈ j ſ. Suycker uyt tſap van Rooſen Tabulati drie oncen / tſelve in Rooſ-water geresolveert/daer coecxkens tot ʒ ij. uyt gegotẽ/ ende telcken een daer van ingenomen/ als boven gheſeyt is.

Hier nae ſalmen de materie wederom aldus bereyden.

Bereydranck.

Neemt de ſyrope van Cichorey compoſiti twee oncen/honich van Rooſen een once en half/de ſyrope van Venus hayr een once/met Endivie/ Alſem ende Venckel-water een once/Caneel ʒ j. vermenckt voor drie morghens/ ende vervolghet tſelve tot ſes daghen/ ende daer nae met eenige vande voorſc. Laxativen laxeren. Ende of de Cortſe noch bleef duerende/ſalmenſe aldus bereyden.

Bereydranck.

Neemt de ſyrope de Byzantis, twee oncen/ van Venus-hayr een once/ honich van Rooſen/ een once en half / met de voorſc. wateren vermenckt ende als voren vervolcht ende gepurgeert.

Ende nu vande Cortſe verloſt weſende/ſalmen hen deſe navolgende Pillekens laten gebruyckẽ/ want ſy ſullẽ te eer haer oude crachten wederom vercrijgen.

Pillen.

Neemt de Pillen Elephangine ʒ ij ſ. Agarici trochiſcati ʒ j. vanden beſten Rhabarber/Tamarinde ℈ ij. met de ſyrope van Rooſen Laxative ſes Pillekens uyt elcke dragme ghemaect/ende nemender drie in een ure voor den avont eten/tweemael ter weken.

FINIS.

Vande continuele dagelijcſe Cortſe/ Quotidiana continua ghenaemt/ vande Arabiſche/als Avicenna, Latica gheeten. Ooc Febris lenta vande ſommighe.

De geduerighe dagelijckſe Cortſe geſchiet/ ſoo wanneer de Phlegma binnen de Aderen is vervuylende/ ende dat meeſt inden winter/ in de coude landen / in vochtighe plaetſen levende/ſonderlinge inde ledighe menſchen/die veel coude ende ſlijmige ſpijſe zijn ghebruyckende/ waer uyt de coude vochtige Phlegma is multiplicerende / vergrovende ende ſlijmich wordende / daer door de uyterlijcke conduyten ſluytende/ ende ſoo de daghelijckſe uyt aeſſemingen behinderende / ende ſoo de naturelijcke hitte der Leveren benouwende: ende als de naturere nu niet meer vande vuyl materie/ haer inde Aderen onthoudende/ ontlaſt en mach worden/ſoo comtſe tot putrefactie/ende veroorſaeckt een ſluypende gheduerige Cortſe. In deſe wort de hitte beſloten ende en heeft geenen vryen uytganck.

Teeckenen.

Dit is een ſluypende ende verborgen Cortſe/ende wort Febris lenta, oft Latica genoemt: wãt al en ſchijnt de ſiecte ſo groot niet te zijn/ nochtans is hem het lichaem metter tijdt ſeer ſlijtende/want ſy gheen voetſel en hebben van tghene datſe eten oft drincken / ende wort ſoo crachteloos/dat hen de beenen qualijcken connen dragen/ daerom de Cortſe Hectica gelijck zijnde. Deſe opẽbaert haer meeſt/als de Phlegma haer ure heeft / dat is / ontrent der ſonne onderganc/ende heeft dan haer meeſte cracht/ de hitte is cleen ende ſaecht / haer alleen van binnen ende niet van buyten vertoonende/ ſy zijn bol ende gheſwollen van aenſichte/geenen oft weynich dorſt/walchachtich / verlies van appetijt/den Pols is cleen/ſaecht/bedicht onghelijck/altemet ſeer traech/ de Vrine is hier ſeer onſeker/ ſo van colueren als van ſubſtantie.

Maniere om dese te cureren.

Men ſal den patient ten eerſten voorſien met een goede ordinantie van eten ende drincken/ op dat daer door de overvloedicheydt der humoren/ ende de verſtoppinge te beter overwonnen moghen worden/ ende ſoo metter tijt wederom goet bloet aenvoedē/ welckmen alderbeſt ſal moghen vercrijghen door tgebruyc van goede ſpijſe/ goede lochte/ met eenen vrolijcken geeſt.

Dieta. Aengaende de ſpijſe/ moet in deſer ſubtijlder weſen alſſe inde dagelijckſe Cortſe was/ ende oock minder verwermende ende verdroogende/ ende in minder quantiteyt/ ende latenſe hē ghenieten/ als hen de Cortſe minſt ſal ſchijnen te quellen. Men ſalſe jonge Kieckenen/ jonge Voghelkens ende dierghelijcken laten ghebruycken/ maer in alles voorſichtich zijn/ wāt veel ſpijſen/ vermeerdert de humoren ende de Cortſe/ ende te vele te vaſten/ beneemt hem de crachten/ ende verweckt een Syncope: daerom ſalmen tuſſchen beyde maet houden/ men ſal hem geenen wijn laten ghebruycken.

Aengaende de ghemeen materie uyt te ſuyveren/ oft de eyghen materie af te ſetten ende uyt te drijvē/ ſalmē in deſe doē alſmen inde dagelijcſe Cortſe Intermittentes verhaelt heeft/ maer altijt met grooter voorſichtigheyt/ door diē ſy door laxerende medicamenten haer ſelven altemet ſeer beſwaert vinden/ ja meer beſwaringe als verlichtinge. Ende inde bereydrancken om de materie te rijpē/ ſalmen in deſē de ſyrope vā Endivię wat meerder quantiteyts ghebruycken/ beginnen de materie eerſt met den minſten te bereyden ende te purgerē/ ende metter tijdt ſtercker aengrijpende.

Bereydranck.

Neemt Oxymel ſimpli. oft ſyrope Acetoſi ſimpl. drie oncen/ ſyrope van Endivię ſimpl. een once en half/ Gras ende Endivie water vier oncen/ dit voor drie morgens vermenckt/ ende daer nae wat ſtercker vervolgende/ alſmen inde daghelijckſe Cortſe verhaelt heeft. Inde conſerven/ de conſerve van Rooſen ende de ſpecien Diarrhodi abbatis in meerder quantiteyt nemēde als inde voorſc. Cortſe. De Maghe moetmen hier neerſtich voor oogen hebbē/ als inde voorgaende verhaelt is. Aengaēde het bloet laten/ indien men ſach tſelve noodich te weſen/ ende niet en waer behinderende/ ſoudemen hier tſelve bequamer moghen doen als inde daghelijckſe Cortſe/ aengheſien haer de materie van deſen gheheel haer inde Aderen is onthoudende. Ende ſo deſe Cortſe haren oorſpronck name uyt medelijden van eenighe ander leden/ alſmen ſal mogen bekennen door voorgaende accidenten ende pijn ontrent der plaetſen vande lijdende deelen ghelegen: maer ſo daer eenige vande voorgaende partien te niet waren gaende/ ſo waer de cure oock daer mede gheeynt/ want niet mogelijcken datmen het accident oft het minſte ſal helpen/ daer het principaelſte ongheneeſſelijcken is. Maer ſo men tſelve begeerde te beſoecken/ ſalmen tſelve na den eyſch des wercx moghen onderſoecken. FINIS.

Aldus gheeyndet tot Delft den tweeden Julij. 1592.

Vande *Syncopael* Cortſe/ *Febris ſyncopalis humoroſa* genaemt/ uyt Phlegma haren oorſpronck nemende.

Deſe Syncopael Cortſe heeft deſen naem vercregen/ om dat hen het Syncope int eerſte aencomen der Cortſen gemeenlijcken is overvallende/ ende principalijcken des avonts oft inden voornacht/ als de Phlegma beghint te regneren/ ſonderlinghe een pauſerende Cortſe weſende. Maer eē continuele Cortſe zijnde/ ſo overvaltſe haer int toenemē ende vermeerderen der Cortſen. Sy neemt haren oorſpronc uyt veel rau phlegmatijcke humoren/ door haer overvloedicheyt den mont der Maghen benauwēde/ als Galenus verhaelt/ of als Avicenna ſeyt/ ſo wanneer de Phlegma inde Aderen oft daer buyten begint te putreficeren/ ende is dan inde beroeringhe de quade ghealtereerde Phlegma haer fenijnige ende coude vaporen ter hertē ſeyndende/ ende aldaer de natuerlijcke wermte der herten te niet doende/ ende haer geeſten altererende ende quetſende. 12. de Iug. & 1. ad Gla[...] Auic. 4. tra[...] ſecundo ca[...] 55.

Deſe Cortſe geſchiet meeſt inden herfſt/ ende inden winter/ inde coude natueren/ ende die veel vercouwende ſpijſe zijn gebruyckende.

De corte Ribben ſtaen hen opgeheven/ deſghelijcken het gheheele lichaem/ meer alſt van natueren behoort/ van colueren den waterſuchtighen gelijckende/ ſeer bleeck: ſommighe zijn oock van colueren ſwartachtich/ eñ ſommighe lootverwich/ den Pols is in hen ſeer obſcure ende ongelijck/ dickwils den tweeden ſlach ophoudende: de Vrine is in deſe als inde dagelijckſe Cortſe/ den appetijt ontgaet hen/ de oogen ſchelen zijn hē geſwollen/ deſe Cortſe heeft alle daghe/ als de dagelijckſe Cortſe/ haren ommeganck.

Vande cure.

Seer ſwaer ende niet ſonder perijckel en wort deſe Cortſe gheneſen/ aengeſien ſy ſo debile ende teer van natueren zijn/ want mē deſe niet dan met grooter vreeſen en is purgerende/ dat toch ſeer noodich is in deſer Cortſen/ wort daerom oock dootlijcken gheacht: want niet alleē dat door de Laxativen haer crachtē benomē wordē/ maer wort daer door de quade fenijnige materie meer beroert/ als door de Cortſe/ cauſerende daer door oock ſwaerder ſyncopen ende flauwicheydt: ſalmen daerom wel neerſtich onderſoecken/ ofter inwendich apoſtematie is ofte niet/ want ſoo daer apoſtematie is/ ſoo en iſſer gheene hoope totter gheneſinghe/ daerom u van opſprake wacht. Deſghelijcken oock indien tlichaem vol vuyl rauwe humorē is/ ende de ſelve door terichеyt der natueren noch bereyden oft uyt drijven en mach.

Maer daermen al deſe niet en vint/ ſo iſſer

goeden

goeden hope totter curen/ende in ſulcke ſalmē terſtont ſien oftſe in onmacht ligghen oft niet/ in onmacht liggende / ſalmen daer in terſtont te hulpe comen/als hier nae verhaelt ſal worden. Maer ſo daer geen ſyncope en is/ ſoo ſalmen ſien oft daer veel grove rauwe vochticheyts inden lichaem is/ waer door de ſubtijl conduptē der animale geeſtē verſtopt wordē/ daer door de animale geeſten gheen voetſel en zijn ontfangende/daer door de nature beſwarende/ ende dickwils tot onmacht brenghende. Maer in dien den patient maer alleen een flauwichepdt en ghevoelt / ende niet gheheel van hem ſelven en gaet/is een teecken dat de materie oft haer putrefactie niet ſoo groot en is/ ſalmen terſtont de natuere aenſien oftſe ſterc is oft niet/maer debile weſende eñ overvloedich van vuylichept/ſoo ſalmen na tbevel
2.de ing. 3. Galeni aldus procederen / welck ghebiet datmen den patient met ſcherpe doecken ſoude wrijven/ het ſelve vervolghen tot drie daghen lanc/ beginnende vande voeten nae de beenen toe/ſoo opwaerts comende nae de Ermen ende handen/diemen oock wrijven ſal/ daernae den Hals/Rugghe ende de Borſt. De Borſte ende den Rugge ſalmen overdwers wrijven/ nae de zijden toe/ op dat de vaporen van therte afgheweert moghen worden. Maer de ander deelen ſalmen recht nederwaerts wrijvē/ den doeck daermen mede wrijven ſal/ ſalmen beroocken met Nagelen/Ligni aloes ende Citroenſchellen/op levende Colen ghelept. Deſe drie eerſte daghen/ geduerende de wrijvinge/ ſalmen hem nae tbevel Galeni een honich-water gheven daer Hyſſope in ghekoockt is/ om alſoo dē rijpinghe te hulpe te comen/ ende de humoren af te veghen : eñ indien hy dat Garſte water niet en begeerde/ſoo ſalmen hem dē emulſie / oft de melck uyte gheweecte Garſte laten ghenieten/oft den Oxymel,ofte nu d'een dā d'ander. Hy mach inde voorſc. Gerſte melc wel een cruym terwen broots eerſt gebraden laten weecken / daer toe doende wāt Peerlſuyckers/eñ het waer goet indient de natuere verdraghen coſt / dat hy deſen ſoberen reghel onderhielt tot ſeven dagen lanck: maer inden hongher ende niet te debile zijnde ſalmen hem oock een cruym broots moghen weycken in wat rooden wijns/altemet oock het ſop van een Hoentken/oft den doeyer van eē ey. Indē dorſt ſal hy gebruycken den Oxymel met water daer Roſynen in gheſoden zijn / maer dat principalijcken nae het beghinſel der ſieckten.

Den tweeden reghel wort ons van Averrhoe,ende Alexandro aengheđient / ende ghebieden deſe Cortſe te cureren met van een ſnydende / verſubtijlende ende openende ſyropen/ als hier voren ghenoech verhaelt is/ende met onſtercke ende ſtercke Laxativen als de Turbith is/die met den Gengeber ſterck is: maer weynich inghegheven/is hy onſterck.

Zijn camer ſal claer/lochtich/in wermte eñ coude ghetempert zijn/ want te heet zijnde/ ſoude hem machteloos makē ende te cout weſende ſoude hem verſtoppinghe veroorſaken/ te heet zijnde/ſalmen de plaetſe vercoelen/alſmen op ander plaetſen verhaelt heeft / ende te cout zijnde/ſalmenſe verwermen / doort branden vanden Roſemarijn/Genever/ende Lauwertacken / ende maken roockinghe inde camer voor het aencomen der Cortſen.

Roockinghe.

Neemt Wieroock/Maſtic een once / ghedroochde Citers ſchorſſen eē half once / Storax calamitidis, ligni aloes, Nagelē ʒ ij. een weynich gepulvert op colen gelept. Inden beginſel ſalmen hem wel wat ghewaterden wijn toe laten/ende laten hem tſap van een Hoentken uytgheperſt/ oft een Hoentken ſchoon gemaeckt/cleen gheſneden / gheſtamt ende met Rooſwater oft met witten wijn / Naghelen/ Santalen Caneel/ ghepulvert daer overgheſtroept / ende na oft recht voor de wrijvinghe ſalmen therte met deſe Epitheima verſtercken.

Epithema.

Neemt de waterē van Bugloſſe/ Bornaſie eñ Meliſſe ſes oncē/Ligni aloes ʒ ij. drooge Citroenſchellē ʒ j ß. Soffraē ʒ ß. vermenct zijnde/ ſalmen daer ſijn doecken van root ſindael in netten/ende werm op therte legghen/daer na dit ſacxken altijt op therte draghen.

Aldus ghemaeckt.

Neemt de bloemen Bugloſſi/ Roſemarijn ende van Meliſſe P j. tſaet van Baſilico, Naghelen/Citroen-ſchellen ghedroocht ʒ j. Soffraē ℈ j. Oft Meliſſe/Bornaſie ende bloemen P j ß. Naghelen/Caneel/ Ligni aloes, ʒ j ß. alle de ſantalē ʒ j. roode Rooſen ʒ ß. Soffraen ℈ ij. Muſcus ℈ j. eenich van deſe tweeen ſalmē tuſſchen lochte gheplucte Cattoen legghen / ende met root ſindael een ſacxken ghemaeckt tuſſchen geſtict zijnde / op de forme van een herte ghemaeckt/ende laten het breetſte boven ende tſmalſte onder oft om leech hanghen / ende indien de natuere redelicken ſterck waer/ om de ghemeen materie uyt te drijven / ſalmen deſe Cliſterie ghebruycken.

Cliſterie.

Neemt het water daer de Garſte ende ſemelen in gheſoden zijn ℔ j. doeyerē van twee eyeren/Pot-ſuycker een once / olie vande Oliven drie oncen/dit tot een Cliſterie vermenct/ ende nuchteren gheſet.

Maer indien de crachten des patients ſterc genoech warē/ſo waert beter datmen de materie met Caſſien oft Manna uyt dreef / ende gheven den patient een once Caſſien oft twee oncen Manna, oft nae de natuere verdraghen mach. Want door deſe laxerende en wort de natuere niet ontroert / ende wort de materie die daer meeſt is beruſtende inde Maghe ende

de Aderen Meseraicis hier door beter uytghedreven als door de Clisterien / wantmen die daer door niet uyt drijven en can / maer het Ader-laten en wort in dese rauwe ende ongekoockte materie niet toe gelaten / hoe wel dat teghens de meyninge Alexandri Aphrodisei strijt. Ende nu int verouden der sieckten ende de natuere toe latende / salmen de materie aldus bereyden.

Bereyddranck.

Neemt den Oxy mellis simpl. drie oncen/de wateren van Buglos/Venckel ende Hyssope twee oncen/ dit voor twee morghens ingenomen/tselve noch vier dagen vervolgēde/ daer na salmen dit Laxative ghebruycken.

Laxatijf.

Neemt Turbith vanden besten ʒ ß. Gengeber G vj. Suycker ʒ ij. dit tsamen ghepulvert salment tsmorgens vroech met Buglos-water innemen / ende oft de Cortse bleef dueren ende de natuere sterck ghenoech ware / so salmen hem de syrope de Duabus radicibus met de wateren van Buglos / ende van Venckel laten ghenieten/ ende so metter tijt al stercker van een deelende/ versubtijlende ende openende gebruycken/ alsmē inde voorgaende phlegmatijcke Cortse vermaent heeft. Als den patient tot camerganc/oft om zijn water te maken/gepoort wort/en sal hy daerom niet op rijsen/ op dat door de beroeringe de humoren int lijf oock niet en worden beroert/ ende so in een syncope vallen. So men den patient indē eersten daer by comende/in eē onmacht vont liggen / salmen tselve principalijcken voor oogen nemen/ want daer de meeste swaricheyt in te verwachten staet / die salmen daerom terstont met wat witten wel rieckende wijns/ die wel rijp/out / ende subtijl vā substantie is/ met wat broots vermenct / ingevē/ ende vermengen in heete landen ende heete tijden daer wat waters in:maer inde couwe ende in coude landen salmen daer eē weynich werm waters toe vermenghen.

FINIS.

Vande *Syncopale* Cortse uyt cholerijcke humoren veroorsaeckt/dat is Febris syncopolis a bilioso humore/van de sommighe Febris syncopalis minuta ghenaemt.

Dese Cortse vercrijcht haren oorspronc uyt een seer subtijl fenijnighe cholerijcke humore/ die door haer putrefactie een seer quade fenijnighe natuere aenghenomen heeft/meest gheschiedende inde hitte ende drooghe tijden / als inden Somer/inde jonghe cholerijcke persoonen/ magher ende dorre van lichame/doorsifrtich oft doorslaende van huyte / gebruyckende veel heete ende drooghe spijse / als Ajuyn/ Loock / Biest-loock/Prey / Kersse/Mostert/ Peper / heete wijnen ende stercke exercitien: want door dese vercrijcht de Cholera haren oorspronck / haer crachte/ haer ontstekinghe/ een sonderlinghe scherpheyt/ ende haer quade fenijnighe alteratie / door welcke onnatuerlijcke hitte sy den gheest is ontstekende / daer door den mont der Maghen stekende/ al oftse met naelden doorsteken worden/waer door sy oock mede soo wel / als door de opsendinge der fenijnige vaporen een syncope veroorsaecken can. Ende indiē dit een pauserende Cortse is / soo maecktse over ander dach een nieu aenvanck:maer een continuele Cortse wesende / so ghevoelense een beswaringhe ende verbitteringhe/veel zijnse dootlijcken/jae zijn dicwils om hals/ al eerse viermael om gheweest heeft. In dese is weynich ruste ende slapen weynich / sy gaen op eenen corten tijt seer af/ ende worden seer magher/de Nuese wort hen scherp / de ooghen vallen hen in / de crachten begheven hen/daer is grooten dorst/de Vrine is seer yverich ende scherp / sy vallen veel in onmacht.

Aengesien dan dat dese sieckte so vol perijckels/ende so geweldelijckē den patient met so sware accidentē tot eenē schroom vandē omstanders aencomt / salse den Medecijn-meester met voorsichticheydt aengaen / ende den omstanders alle haer aenbrengende periculen voor oogen stellen: op datmen hem niet en beschuldicht van eenighe versuymnighe.

Aengaende de cure.

Salmen ten eersten alle neersticheydt doen om de natuere in desen te hulpe te comen / de quade accidenten af te weeren / ende de gheesten te bewaren/so salmen de natuere in desen hulpe doen door vercoelinge ende ververssinghe/want doort tbenemen der onnatuerlijcke hitte / soo wordt de natuerlijcke wermte te meer onderhouden ende versterct/ende de natuerlijcke crachten zijn hier door toenemende/ ende worden de geesten ghevoet: salmen daer om seer neerstich verhoedende uytaesseminge inden magheren ende dorren persoonen/waer door sulcke uytgheteerde menschen gheheel haer crachten ontgaen / salmen daerom voor hen een camer verkiesen om te vercoelen ende te ververssen/ oft als ander ghebieden/ om te vercoelen ende te constringheren / ende soo de huyt dichte te maken/ de gheesten te bewaren / ende de hitte der Cortsen te niet te doen: suldy daerom de camer bespréngen met Roos-water / Azijn ende santalen/oft alleē met cout water ende Azijn / ende stroeyen daer Willighen oft wijngaert bladen in/de selve altemet met wat Azijns besprenghen. De lakenen sal- Ordinanti
men bestroeyen met de pulveren van roode in eten ende
Roosen/santalen ende Myrthus, ende eē wey- drincken.
nich voor het aencomen der Cortsen salmen hen wat laten eten/als een doeyerken van een ey met wat verjuys gecoockt / daer een weynich broots onder vermenckt / oft onder den doeyer een weynich Roos-waters / met wat

rooden

rooden wijns ende wat cruymen van broodt vermenckt/ ende een weynich gekoockt.

Oft/nemende melck van wat gheweeckte Garste met wat saps van Granaten vermenckt/oft nemen wat witte broots geweect int voorsc. Garste-melck ende dat ghenut.

Ofte.

Men sal hen een Hoentken oft Patrijse braden ende druppent met Roose-water/ Suerinck ende Buglos-water/met een weynich rooden wijns vermenct. De clootkens vande Hanen zijn hen goet. Den wijn diese gebruycken sullen/moet wat straf ende bindende van smaeck zijn/ met wat cout waters/oft met de decoctie van Bernasie-water vermenct/buyten maeltijt/ salmen hen Garste-water met Julep van Roosen vermenckt laten drincken.

Ende de Cortse nu drie ofte vier ommeganghen ghehadt hebbende/salmen hen een weynich jonck Hoenderen vleesch laten genieten/ ende laten hen tamelijcke rusten ende stil wesen/ende alle swaricheyt ende gramschap mijden.

Ende aengaende het swaer accident/te weten / het syncope/dat is/ de benoutheydt der herten/die hen in deser Cortsen is overcomende/salmen hen terstont daer in te hulpe come/ ende nemen wat witten wijns met wat rooswaters vermenckt / daer een corstken broots eerst ghebraden ende daer in gheweyckt/ende daer een weynich van ingenomen / ende daer aen laten riecken.

Ten selven.

Neemt gheconfijte Citroen-schellen/ Buglos wortelen gheconsijt/conserve van Roosen een once / de specien Diamargariti frigidi een once/ de specien e gemmis ℈ j ß. Suycker q ß. dit tot een conserve vermenckt ende met gout becleet.

Ten selven.

Neemt Peerl-suycker twee oncen/ daer toe vermenckt de specien e gemmis, ℈ ij. de specien Triasantalorum ℈ j. dit met Roos-water tot koeckens ghemaeckt/ende ghebruyckt/ ende meer ander confortering he salmen vinden daermen van het syncope verhalen sal.

In dese Cortse en salmen gheen wrijvinge gebruycken/want daer door souden de humoren veel subtijlder worden ende te meer haer vaporen opwaerts seynden/ ende ooc te meer uyt aessemen / de ghemeen humoren salmen uyt suyveren/tsy met Suppositorien / oft met Clisterien / oft ander licht werckende medicamenten.

Clisterie.

Neemt Maluwe / Beete/ Violen/Heemst/ M j. Pruymen nõ xij. Latuwe M ß. dit in water op het derdendeel ghesoden/ende in een ℔ van dit nat salmen Cassien resolveren ende Pot-suycker een once/olie van Violen drie oncen / die wel vermenckt ende nuchteren ghéset.

Oft dusdanighen versaechtende Laratives.

Neemt Pruymen van damast nõ x. Jujuben nõ vj. Rosijnen sonder steenen een half once/ Tamarinden een once / dit in water op de helft ghesoden / ende resolveren in drie oncen nats Manna een once en half / oft Cassien versch uytghedaen ʒ vj. de syrope vande suere Citers/Limoenen oft Suerinc een half once/ ende tsmorghens vier uren voor den eten inghenomen/ende indiense so langhe niet vasten en connen/eten een ure daer nae.

Epithema om therte te epithimeren.

Neemt Roose-water acht oncen / de wateren van Buglos / Suerinck/ende Nymphee, drie oncen / alle de santalen/ beyde de Coralen ʒ j ß. Soffraen ℈ ß. Azijn een half once/Campher G iij. dit vermenckt/ ende daer tsomers cout ende tswinters werm/ daer mede morghens ende avonts fomenteren / altijt voor den eten ghebruyckende.

Ofte.

Men mach therte oock epithemeren met de wateren van Violen/Nymphee, ende Buglosse vier oncen/ daer toe vermenghen/ de santalen ʒ j. Soffraen ℈ ß. ende als boven ghebruyckt.

Ofte.

Met de selve Epithemata machmen de testiculen oock mede epithemeren oft wasschen.

FINIS.

Ende sullen nu hier gaen verhalen vande periculeuse Cortsen Epiala ende Lypiria, want periculeus zijn de Cortsen/daer de leden van binnen zijn brandende/ende van buyten seer cout zijn / oft oock ter contrarien is gheschiedende / alsmen in beyde dese naevolghende Cortsen/te weten / Epiala ende Lipiria siet geschieden.

Aldus gheeyndet binnen der stadt Delft Anno 1592 den 8. Julij.

Vande Cortse *Hepiala*.

Epialon ende Lipiria zijn vanden geslachte vande daghelijckse pauserende Cortsen/ oorspronck nemende uyt de glaesachtighe Phleg-

ma pituita vitrea genaemt/ alle andere humoren in coude te boven gaende/principalijcken als sy gheheel blijft / ende niet en verbuylt: want dan brenckt sy den lichaem een onlijdelicke couwe aen/ maer is seer selden overvloedich inden lichaem.

Ende indien dese Phlegma gheheel tot verbuylinghe comt / soo veroorsaecktse een dagheliickse Cortse / maer alleen een deel hier van verbuylende/soo causeertse dese Cortse Epiala, ende tghene dat nu noch niet verbuylt en is / verweckt dese couwe/ ende datter verbuylt is/dat sent zijn heete vapozen door tlichaem daer causerende een Cortsachtich ghevoelen.

Maer na expositie der Arabische meesters/ soo worden dese vapozen vande verbuylde materie ghesonden nae de upterste deelen des lichaems / aldaer eē upterlijcke hitte verweckende/eñ de onverbuylde deelen van desen nu beroert ende gepozret wesende/maken een inwendighe couwe / want soo langhe als de materie noch ongheroert eñ stil in haer plaetse was liggende/ so en maecten sy sonderlinge geen alteratie inden lichaem/ want die plaetse nu de coude materie metter tijt ghewent was geworden/ maer nu door de verbuylinghe beroert wordende / ende haer oude plaetse moet verlaten/ ende nu passerende door de werme plaetse/ so causeertse metten eersten groote inwendighe couwe / ende de vapozen diese van haer gheeft/ maken een wermte inde buytenste leden.

Maer Galenus onderschept makende tussen Epialam ende Lipyriam sept/ soo wanneer men in eenighe deelen des lichaems is gevoelende hitte ende couwe/gheduerende den gheelen tijdt der Cortsen/ ende niet en weet te onderschepden / in wat plaetse epghentlijcke de substantiale coude oft haer hitte haer zijn onthoudende/ aenghesien elck van desen sonderlinck / diversch in substantien ende wesen behoozen te zijn / want twee contrarien haer niet epghentlijcken in een subjecto en moghen onderhouden.

In Lypiria machmen het Subjectum der hitten upt dat Subjectum der couwen onderkennen. Ende als nu verhaelt is/ soo is Epiala van Lypiria verschillende/nae de opinie Galeni, als datmen in Epiala de hitte ende coude/ om datse malcanderen soo by gheleghen zijn/ datmen deselve niet van den anderen en mach onderschepden.

Maer in Lypiria wozt de hitte apaert ghevoelt ende van de coude onderschepden : dat is / men mach hier bekennen waer de hitte is/ende waer de coude is / ghelijck indien de leden van binnen zijn brandende ende van buyten couwe hebben/oft dat de handen heet zijn ende de voeten cout zijn/als Galenus verhaelt.

In lib. de inæquali intemperie cap. 2. Maer nae de opinie Avicennę, soo verschilt Hepiala van Lypiria: want in Epiala heeftmē van binnen groote couwe ende van buyten hitte : maer in Lypiria heeft men van binnen hitte ende van buyten couwe.

Hoe wel sy verschillen int determineren der siecktren/soo accorderen sy nochtans inde humozen / daerom salmen op de namen van desen minste letten/maer de oorsaecke van desen insien. Want als verhaelt is/soo gheschiet Epiala, upt Pituita vitrea, eensdeels verbuylende inde Maghe/Lever/Milte/ oft eenighe andere inwendighe deelen/ als int binnenste der Musculen/ ende d'ander deel daer suyver blijvende.

De andere segghen/dat haer dese materie alleen is onthoudende ende aenhangende aen de Maghe / Dermen/ ende ende Aderen Meseraicis, daer door veroorsaeckende dese pauserende Cortse.

Maer als Galenus sept / soo en soude onse natuere niet connen verdragen/dat daer sulcke coude materie haer soude onthouden inde principale leden. Ende indien dese materie niet en waer putreficerende / soo souden sy in ons een strenghe Colica veroorsaecken. Gal. Pri de complexionibus.

Teeckenen.

Int aencomen van deser Cortsen / beghinnense te geeuwē ende gapen/ den Pols is hen cleen/lancksaem oft traech / de Vrine rau ende ongekooct / ende waterachtich/ meest alle daghe haren ommeganck houdende. Nochtans altemet als de Certiane op ten derden dach/oft als de quartepn op den vierden dach haren ommeganck houdende.

Dese Cortsen zijn lanckduerich: want door dien haer materie soo grof/slijmich eñ so cout is/soo en canse niet haest verteert noch vande natuere overwonnen worden : Daerom dickwils tot veertich oft tot tsestich dagen lanck dueren/ten waer dat de materie inden beginsel wepnich waer/ende de upt drijvēde crachten Expultrix sterck / veel waters dede lossen/ oft doozt tbraken ende camerganghe tselve waer upt drijvende.

Maer inden beghinsel debile/oft metter tijt crenckende / ende den appetijdt verliesende/is doodtlijcken : want al eer de materie te deghe rijp is/oft eer den Crisis geschiet/ ende de materie ghereſolveert is / zijn hem de crachten ontgaen / ende soo de sieckte bleef dueren/ soo brencktse den patient tot een watersucht / oft de Cortse Hectica, oft doetse in eenighe ander dwalende Cortsen vallen.

Aengaende de cure.

Men sal in dese Cortse gheen bloet laten/ maer de ghemeen humozen door Clisterien aftrecken/ oft door ander weec makende Laxativen/alsmē inde voorgaende phlegmatijcke Cortse verhaelt heeft. Men sal de materie oock bereyden ende lareren als verhaelt is/ ende beginnen vandē minsten van een snijdende ende subtijl-makende Medicamenten/ als vande

vandē Oxymel simpl. de wateren van Venckel/Buglosse/Alsem ende Bethonie etc. Ende metter tijt stercker inciderende/versubtijlende/ende meer openende gebruycken / ende ooc de naturere aldus versterckẽ.

Confortatie.

Neemt gheconfijte Citroen-schellen een once/conserve van Roosen ende Buglosse een half once / de specien Aromatici Rosati ℈ ij. spec. Diamuschi ℈ j ß. de specien e Gemmis ℈ j. met de syrope daer de Citroen-schellen in gheconfijt zijn een conserve ghemaeckt / ende met Gout overleyt / ende gebruyckense inden beghinsel des aenvancx der Cortsen / ende daer nae.

Om de Maghe te versterckẽ / so verkiest uyt het voorgaende Capittel.

Ende aenghesien dese glaesachtighe materie of Phlegma vitrea haer altemet inde Dermen is beghevende / ende daer groote pijne causerende / salmense met dese Clisterie versoeten.

Clisterie.

Neemt Maluwe/Parietarie/Heēst/Chamillebloemen / roode Coolen een once en half/ Medulla, oft merch uyten Carthami ℥ vj. centauri minoris, M j. Anijs/Venckel/ ende Dilsaet ℥ ij. in soo veel waters ghesoden als van noode is / ende in ℔ j. nats resolveren Cassien ende Pot-suycker een once / Mellis Anthosati een once en half / de specien Hiera simplice, oft Diaphoenici ʒ vj. Chamille olie drie oncen/Salis fossilis ℥ ij. dit vermengt / den Agaricus is den Dermen hinderlick/ daerom en salmen hem in Colica passione niet ghebruycken.

Agaricus en salmen in Colica niet gebruycken.

Ten selven.

Neempt eenen ouden Haen / die salmen wel jaghen ende daer nae schoon maken / ende sieden hem in schoon water/ daer toe doende de Medulla Carthami eñ Polypody versch ℥ vj. Anijs/ Venckel ende Dil-saet/ ʒ ij. Chamil ende Meliloot-bloemen P j ß. dit in water ghesoden zijnde/salment in ℔ j. nats vermenghen/Pot-suycker / honich van Roosen een once / Hiere picre een half once / Dil-olie drie oncen/dit voor den eten gheset.

Ende indien daer groote pijne inden Buyc waer/so salmen terwijlen dat de Clisterie toeberept wort/ aldus stoven.

Neemt Parietarie/Heemst / Meliloot Camil ende Dille M j ß. Lijn-saet/Foenigreeck ghestampt / twee oncen/ dit ghesoden / ende ghebruyckt : daer nae salmen den Buyck strijcken met olie van Chamille ende Dille/ ende oft de pijne met die stovinge ende voorsc. Clisterie noch niet en versoete/ soo salmen dese naevolghende ghebruycken om te versoeten/want sy dickwils beproeft is.

Clisterie.

Neemt olie van Dille ende Chamille ℔ ß. dit nae de stovinghe ende strijckinghe gheset/ ende langhe behouden.

Vande Cortse *Lypiria* genaemt/oock vanden gheslachten der dagheliexsche Cortsen.

Dese Cortse wil de voorhaelde gheheel contrarie wesen / maer weynich sekerheyts daer van by den gheleerden ons naeghelaten/ ende dat om hare differenten diese in desen seer onseker by brenghende zijn. Galenus isse stellende onder de soorten/ daer de leden van binnen door de groote inflammatie eñ quade humoren zijn brandende / ende van buyten coude hebben / het welcke door de inflammatie int midden des lichaems gheschiet / want de inwendighe hitte / treckt de uytwendighe hitte ghelijck een laet-busse tot haer.

Ætius Amidenus die meynt / dat Lypiria veroorsaeckt door een inflammatie der Maghen.

De Arabische brenghen van deser Cortsen veel verscheyden opinien by / segghende / dat het is een Cortse die uyt een grove slijmighe Phlegma oft uyt eē grove Cholera inde Maghe ende de Dermen/dat ghemeenlicken haer plaetse is daerse vergadert / ende nu daer tot putrefactie comende / locktse de natuerlicke hitte uytwaerts / brenghende de uyterlicke leden soo tot coude: Oft door dien de binnenste deelen door de vervuylinghe zijn verhittende/ ende de glaesachtighe Phlegma uytwaerts drijvende. Oft dat de vervuylde humoren so weynich vaporen van haer gheven / oft door de verstoppinghe niet uyt en moghen slaen. Oft door de seer coude substantie der vaporen/ soo blijvet de hitte alleen inde bygheleghen plaetsen / daer door de uyterlicke leden coude lijdende.

Ende veel meer andere onsekere redenen die sy hier van zijn verhalende/ het welck wy hier voorts voorby zijn passerende/ ende laten elck zijne opinie drijven/ dan inde materie zijn sy genoech accorderende. Ende aengaende de plaetse daer dese materie is putreficerende/ is beter als de voorgaende om te kennen / alsmen int voorsc. Capittel oock ghenoech verhaelt heeft.

In dese is oock eenen traghen Polse ende selden / den Adem lancksaem ende met swaricheydt halende / van binnen heet ende van buyten cout/ niet dorstich / ende is voort met de teeckenen Epiale accorderende.

Vande Cure.

Nae de opinie vande Arabische schrijvers/ soo wort dese Cortse ghenoech met de selve re-

medien gheeweert / als in Epiale verhaelt
zijn / dan om dat deſe Cortſe Lypiria altemet
veroorſaeckt uyt een grove Cholera , daerom
en zijn in deſe de verſubtijlende / die van een
deelende / noch oock de afveghende Medica-
menten niet ſoo ſeer noodich / als inde voorſc.
Cortſe.

Ende hoewel deſe oock uyt een glaeſachti-
ghe Phlegma veroorſaeckt / in eenighe deelen
van binnen verbuylende / ſoo en is nochtans
deſe Phlegma ſoo grof niet / als de voorgaen-
de / maer waterachtigher / ende met Cholera
vermengt / al waer men de medicamenten te
claerder uyt verkieſen mach. Daer toe ver-
kieſen de Griecken haer vercoelinghe / als
de Latouwe met den Azijn vermengt / ende
nu door den noot der ſieckten ghebruycken ſy
eenen ruymen dronck cout waters. Maer
ten eerſtē een Ader openende / ende op de plaet-
ſen Hypochondria ghenaemt / ordineren ſy tot
vercoelinge / een plaeſter oft Cataplaſma , als
uyt den Garſte-meel vermenckt / met het ſap
van huyſloock ende dierghelijcken / ende tſel-
ve dickwils veranderende.

De Arabiſche ghebruycken metten eerſten
haer inciderende ende van een deelende ſyro-
pe / om de materie van een te doen ſcheyden /
eerſt vanden cleenen beginnende / ende metter
tijdt ſtercker / na den eyſch der materien / als
metten ſyrope Acetoſi ſimplicis, Oxymel ſim-
plicis, met den honich van Rooſen / ende daer
na den Oxymel acetoſi compoſiti, de ſyrope de
Radic. compoſiti, oximeliti ſcillitici, mits hier
toe vermengende tot verſterckinge der Magē /
de ſyrope van Rooſen / de Agreſta, de Limoni-
bus etc. Welckmen altijt inde phlegmatijcke
Cortſe voor ooghen moet hebben / ter wijlen
men de Phlegma van een wil deelen / dat dan
de Mage oock ghedenckt / daer nae haer pur-
gatie te gebruycken / als den Aloe eñ Rhabar-
ber etc. Daer na bereyden ſy de humoren we-
derom / ende doen den patient braken ende vo-
meren / ende ſtellen hem ſcherpe Cliſterien / en-
de gebruycken verſubtijlende ſpijſe / ende haer
conſorteringhe voor de Maghe / als inde Epi-
ale verhaelt is.

Vande dobbel Cortſen.

Aenghesien wy nu dus langhe vande ſim-
pele ofte enckel Cortſen getracteert hebben / te
weten / van ſulcke Cortſen / die daer alleen met
een teecken oft aenvanck hebben verſchenen /
ſalmen hier nu gaen verhalen vande dobbel
Cortſen / die daer met meer teeckenen eñ aen-
vanghen haer vertoonende zijn. Welcke ver-
menginge der Cortſen in verſcheyden manie-
ren / ende uyt verſcheyden humoren gheſchie-
den can / want altemet en iſſer maer een hu-
more / ſomwijlen verſcheyden humoren putre-
ficerende / ende dat in verſcheydē plaetſen des
lichaems / ende dat teffens oft d'een voor ende
d'ander daer nae / ſommighe binnen de Ade-
ren / ende d'ander daer buyten verbuylende /
ende dat ghelijck / oft d'een den anderen te bo-
ven gaende. Alſoo dat hier door de vermen-
ginghe der Cortſen in veel manieren geſchie-
den can / ghelijck datter Cortſen van eender-
ley geſlachte oft van verſeheyden gheſlachten
tſamen ghevoecht worden. Deſghelijcken uyt
eenderley ſpecie oft uyt diverſe / uyt eenderley
gheſlachte / ghelijck als haer d'een continuele
Cortſe met een ander continuele is vermen-
ghende / de een pauſerende met een pauſerende
van eender ſpecien : als d'een Tertiane haer
met een ander Tertiane is vermenghende / oft
een Quarteyne met een ander vande ſelve na-
tuere / oock op den vierden dach haren omme-
ganck houdende. Altemet oock weſende van
een ander gheſlachte / als een pauſerende met
een continuele.

Ghelijck ten eerſten / ſoo wanneer haer de
derdendaechſche Cortſe vermengt met de da- 2. de Criſi. 7
ghelicxſche Cortſe / ſo zijnſe dan van eenderley
gheſlachte / maer van verſcheyden ſpecien.

Ten tweeden / als haer de derdendaechſche 2. de diff. feb
pauſerende Cortſe / met de daghelicxſche ghe-
duerighe vermengt / ende zijn deſe van ver-
ſcheyden ſpecien.

Ten derden / ſoo wanneer haer de daghe-
licxſche pauſerende met de geduerighe derden- 2. de Criſi. 9
daechſche is vermengende / ende zijn deſe van
verſcheyden ſpecien.

Ten vierden / als haer de gheduerighe da-
ghelicxſche Cortſe met de gheduerige derden- 2. de diff. feb 8. etc.
daechſche Cortſe is vermenghende / welcke 2. de Criſi. 9
vermenginghe in meer andere manieren ghe-
ſchieden can / dan de ſelve hier om de lanck-
heyt voorby paſſerende.

Daerom alſmen nu ſiet dat / tot den eenen
Paroxyſmus oft aenvanck der Cortſen / noch
eenen anderen daer toe is comende / ende dat
al binnen eenen ommeganck : te weten / na dat
den eenen nu wat begoſt ſal hebben / oft wat
over begint te gaen / ende dat met een nieuwe
huyveringhe / yſinghe / ſchuddinge oft couwe /
nae den aert der Cortſen ende materien / ſoo
worden ſulcke Cortſen dobbele Cortſen ghe-
naemt.

Deſghelijcken wordet Triplices oft drie-
voudighe Cortſen ghenaemt / ſoo wanneer
daer tot eenen aenvanck der Cortſen / noch
twee andere nieuwe aenvanghen / ofte Paro-
xyſmi, binnen eenen ommeganck toe zijn co-
mende / tſy dan twee daghelicxſche Cortſen /
oft dobbele derdendaechſche Cortſen / oft dob-
bele vierdaechſche Cortſen / ſoomen tſelve al
claerder uyt haer eyghen teeckenen bevinden
ſal.

Deſe dobbele oft vermengde Cortſen / zijn
veel ſwaerder als de enckele om te kennen / en-
de dat ſonderlinghe den eerſten dach / als oock 2. de Criſi. 9
Galenus is belijdende / moetmē daerom de na-
tuere vāde ſimpel Cortſen eerſt neerſtich voor 2. de Criſi. 9
ooghen nemen / ſoo mach dan een vervaren
Medicijn / den eerſten / ofte den tweeden / den
derden ofte den vierden dach ten lanckſten / de 2. de Criſi. 9
vermenginghe der Cortſen bekennen : ende
dat uyt haren ommeganck ende aenvangin-
ghe / als Galenus oock int voorhaelde is ver-
halende.

Ende

Ende indien daer nu twee verſcheyden Cortſen oft meer/elck haren aenvanck na den anderen vervolghende aengrijpen / ſo ſalmen terſtont de eerſte teeckenen/daer nae de ander vervolgende gade ſlaen. Maer int oordeelen der Cortſen ſalmen wel voorſichtich zijn / op datmen door haren Paroxyſmum oft aenvanc niet en wort bedroghen/ om dat haren ommeganck alle daghe gheſchiet als de daghelicxſche Cortſe / want het ſelve mach gheſchieden door een dobbel derdendaechſche / oft door een drievoudighe Quarteyne / wantmen ſulcke Cortſen oock alle daghe haren ommeganck ſiet houden. Daerom ſoudemen uyt den ommeganck der Cortſen alleen willen vonniſſen/ ende niet nae de naturere der Cortſen ende hare accidenten/ſo ſoudemen dickwils bedrogen zijn.

Alſmen bevint door de vermenginghe van twee pauſerende Cortſen/ als d'een zijnde uyt Cholera,de ander uyt Phlegma , deſe veroorſaecken alle dage eenen nieuwen ommeganck.

Item door tvermenghen van een gheduerige ende een pauſerende Cortſe te ſamen / gelijck daer haer de dagelicxſche met de derdendaechſche Cortſe is vermenghende / daer ſy den eerſten dach tweemael haren aenvanck grijpt/ende wederom op is houdende / ſoo en heeftſe tſanderdaechs maer eenē ommeganc/ maer den derden dach/ wederom als den eerſten/ twee.

De daghelicxſche Cortſe met de vierdaechſche haer vermenghende / heeſt den eerſten dach oock twee aenvanghen / ende inde twee navolghende daghen maer eenen/den vierden dach wederom twee : Daer zijn altemet drie Cortſen tſamen vermenghende / ende tot drie daghen elcx eenen beſonderen aert / als de daghelicxſche / de derdendaechſche ende de vierdaechſche haer tſamen vermenghende / ſoo heeft deſe Cortſe den eerſten dach drie toeganghen/den tweeden eenen aenvanck / den derden twee aenvanghen/ te weten de daghelicxſche ende de Tertiane / den vierden dach/ wederom twee aenvangen houdende / als de daghelicxſche ende de vierdaechſche.

De dobbel daghelicxſche Cortſe wort bekent/door dien ſy binnen vierentwintich uren twee aenvanghen heeft met couwen.

De dobbel derdendaechſche heeft over ander dach twee aenvangen met ſtercke yſinge/ ende brakinghe der cholerijcke materien/ ende deſe loſſen haer door den ſweet.

Daer zijn oock dwalende Cortſen / ende worden Febres erraticę ghenoemt / want ſy gheenen ſekeren loop en houden / niet datſe in haer ſelven dwalen / maer elck van deſe dwalende Cortſe volghen den wech van hare humoren / ende nemen principalicken uyt driederley oorſaken haren oorſpronck/ als door de veranderinghe der vervuylde materien : Oft door de veranderinghe des ghewoonelicken reghels van eten ende drincken. Deſghelijcken oock uyt verſcheyden humoren / in diverſche plaetſen des lichaems vervuylende / als voren verhaelt is/etc.

Daerom die de rechte kenniſſe van deſe vermengde Cortſe wil weten / moet met alle neerſticheydt die ſimpel voor ooghen nemen/ want daer nae ſuldy de ander vermenginghe te claerder moghen bekennen/ want na dat in deſe d'een den anderen te boven gaet/ daer na oock haer teeckenen te claerder openbaren/ eñ ſult nae eyſch der ſelver u medicamenten ordineren/ maer d'een niet ſo ſeer voor ooghen nemen datmen d'ander vergeet/maer tſelve elck ſoo ſeer nae tzijn vermenghen als mogelijcken ſal weſen.

Vande halve derdendaechſe Cortſe vanden Griecken Hemitritæus vanden Latijnen Semitertiana ghenaemt.

Deſe halve derdendaechſe Cortſe is d'een helſt een Tertiane/d'ander deel een gheduerighe daghelijcſe Cortſe/haer beghinſel nemende met een maniere van huyveringe / ende int afgaen der Cortſen ſweetende / daer nae tlichaem nochtans niet gheheel vry latende van Cortſen/want als geſeyt is/ ſoo heeftſe haren oorſpronck uyt een gheduerighe daghelicxſche Cortſe / ende wort in twee ſpecien ghedeelt/ d'een weſende de gerechte oft ſuyvere/ ende de ander een baſtaert oft ongherechte. Suyver is deſe Cortſe/ daer beyde deſe humoren/ſo vā de gheduerighe daghelicxſche/als vande pauſerende Tertiane gelijck vermengt zijn/ welcke vermenginghe een huyveringhe veroorſaeckt.

Ende de baſtaert Cortſe van deſe gheſchiet/ ſoo wanneer d'een humore d'ander te boven gaet / ghelijck als haer de Cholera uyt de Phlegma, oft de Phlegma uyt de Cholera is uyt muytende / welcke uytmuytinghe van Cholera bekent wordt / daer de ſchuddinghe meerder als de coude is / ende terſtont ſonder veel vernieuwinghe van ſchuddinghe te maken na dē ſtatum,dat is / op thoochſte comende/ ende ghevoelen hier ſcherper hitte: int afgaen zijnſe brakende/ſweetende / ende hebben camergangen / ſomma zijn in deſe meer cholerijcke als phlegmatijcke teeckenē openbarēde/ door de hitte / ſoo zijnſe oock dorſtigher / ende meer wakende.

Maer indiē de Phlegma de overhant heeft/ ſoo ghevoelenſe inde uyterſte leden couwe/ende elcke reyſe een vernieuwinghe van dien/ de hitte comt hen over lanckſaem aen / en zijn niet ſeer dorſtich / ende loſſen meeſt een phlegmatijcke vochticheydt.

In de gherechte oft ſuyvere half-derdendaechſche Cortſe/ als verhaelt is / zijn de humoren gelijck vermengt/als Galenus ſeyt/ en- 2. De diff. feb. 8.
de begint met wat huyveringhe / want in deſe wort de meeſte couwe/oft ooc de ſtercke hitte getempert door de ghelijcke vermenginghe van beyde deſe humoren/welcke huyveringhe ofte grillinghe ſy den eenen dach ghevoelen als beyde de Cortſen gelijc aencomen. Maer tſanderdaechs / als de continuele dagelicxſche

Cortſe

Cortse haren aenvanck heeft / hebbense wat couwen / den Polse is ongelijck/desghelijcken oock de wermte.

Dese is haer met veel vervattinge oft vernieuwinghe eyndende. Galenus heeft dese Cortse in drie deelen ghestelt / d'eerste ofte de minste van desen/daer is de Phlegma binnen de Aderen / ende de Cholera daer buyten vervuylende/ende den aenvanck van deser Cortsen duert vierentwintich uren. De tweede oft middelste soorte gheschiet / soo wanneer de Cholera binnen de vaten / ende de Phlegma buyten de vaten is vervuylende / ende is quader als de voorgaende / ende duert haren aenvanck sessendertich uren. Maer de derde ende alderquaetste is/ daer de Cholera buyten de vaten ende de Melancholia daer is vervuylende. Dese duert achtenveertich uren/ ende is de continuele Cortse aldernaest / ende ghemeenlicken dootlicken. In desen is de Vrine haer uyten rooden verschijnende / int opperste uyten swerten / nae den ghelen streckende / ende is seer grof / met eenen herden onghelijcken/bedichten Polse/ swarichept ende pijne des hoofts/seer slaperich: maer doort aenroepen haest wacker: ende indien daer een snelle ende scherpe Cortse volcht / is dootlicken.

Ghemeen teeckenen.

Het is een seker teecken van deser Cortsen/ datse den eenen dach strengher als den anderen valt / ende dat over ander dach als haer den cholerijcken aenvanck met de Phlegma is vermengende/zijn dan meest beswaert / met meerder ende langher bangichept / met meerder ende scherper ysinge / altemet oock bevinghe ende schuddinghe/ met brakinghe/ oft camerganghen / lossen een cholerijcke materie/ met meerder dorst/brandt/ droochte der Tonghen ende der lippen/oock meerder sweet als op ander daghen/als de Cholera niet en heerschapt:maer tsãderdaechs als alleẽ de Phlegma haren aenvanck hout / ghevoelense meer couwen als ysinghe oft huyveringen/ en zijnse soo hittich noch soo dorstich niet/ den Pols trager als inde voorsc. noch en vallen alle ander accidenten soo swaer niet.

Item dese Cortse eenen teffens zijn overvallende / ende dat dan het een deel des lichaems cout blijft ende het ander werm / oft dat het lichaem niet vry en blijft vande Cortse/zijn al teeckenẽ vande halve Tertiane. Ende aengaende vande uytmuytinghe deser humoren / sietmense gemeenlijckẽ haer uytmuytende teeckenen behouden tot opt hoochste der Cortsen / ende is dese Cortse eer opt hoochste comen / als inde suyver daghelijckse Cortsen/ maer tragher als inde suyver Tertiane. Int afgaen deser Cortsen zijnse een weynich sweetende / maer int afgaen der Tertianen seer. Hemitriteos oft dese halve derdẽdaechse Cortse / is vanden gheslachte der Cortsen die den mensche zijn doodẽde: want de nature in dese door de verscheyden humoren gheheel overlast is/ ende is meest besoeckende den ghenen die nu tot haren manlijcken jaren ghecomen zijn / ende is meest inden Herfst regnerende/ ende dan oock vol perijckels/ en is dese Cortse niet altijdt gheduerich / maer altemet oock pauserende / oock niet alleen onder de Morbi acuti, oft scherpe sieckten/ maer oock als Hippocrates seyt onder de langduerende Cortsen te tellẽ. Ooc seyt Avicenna datse altemet wel seven maenden lanc mach dueren. Seer quaet zijn de Cortsen te achten die daer inde rauwe ende cholerijcke humorẽ zijn ontstekende. Dickwils isse door haer lanck dueren den patient tot een Hecticam febrem, dat is/tot een uyt terende Cortse brenghende / altemet oock door haer verstoppinghe tot een watersucht verkeeren/ in somma door haer sware accidẽten / niet alleen de Maghe ende senuachtighe deelen quetsende / maer oock slaepsieckten / ydelheydt des hooft/ontbindinghe der Zenuen als lammichept/ ende dicwils oock het Syncope aenbrenghen/ maer alser weynich materie is / ende in bequame weghen leyt/ daerse haer lichtelijcken lossen mach / soo en valtse so langduerich niet.

Hoemen dese Cortse ghenesen sal.

Het neerstich letten op de vermenginge der humoren van deser Cortsen/sal ons eenen claren wech wesen totter curen van desen / want sy sal ghenoech volbracht wordẽ / door het bequaem vermengen van de remedien verhaelt inde bastaert Tertiane: dan alleẽ in dese meerder acht moet hebben op de Phlegma. De locht daer sy in verkeeren sullen/ moet zijn in hitte ende couwe getempert / des nachts sal hy slapen/ende daechs waken / houden hem in stilhept / ende wachten hem voor gramschap ende swarichept/de vuylichept salmen hem met Clysterien uyt de Dermen suyveren. Indien hy bloet-rijck is / ende de crachten/ ende regioen tselve toelaten/salmen hem drie oncen bloets aftrecken/ende dat metten eersten inde stilte der Cortsen/sonderlinge alst eẽ continuele Cortse is. Maer indiẽ de Phlegma de Cholera te boven gaet / so salmen den patient doen overgeven/alsmen ooc doẽ sal/daer de Cholera te boven gaet/maer op een ander maniere.

Men sal oock neerstich insien oft de Cortse snel wil vallen / soo salmen hem/ als verhaelt is/indiense bloet-rijck zijn / terstont tbloet aftrecken / ten waer dat ons door de rauwichept der Maghen / oft vollichept der spijsen behindert worde. Ende als Galenus wil/ so soudemen hen tbloet nae den tweeden oft derden ommeganck der Cortsen af trecken: Ende soo ons tselve verhindert worde / soo salmen hem een minoratijf dranckxken in gheven/ daer na eenen bereydranc ordineren om beyde de humoren te subtijlen/ende met de Vrine afsuyveren/maer altijt eerst vanden minsten beginnende/ende niet te sterck.

Aldus.

Neemt de ſyrope Acetoſi ſimplicis, oft Mellis Roſati, Colati, ſyrope van Venus-hayr een once en half/de wateren Bugloſſi / Endivie ende van Hoppe / oft Bethonie drie oncen/ daer toe doende de ſpecien Diarrhodi abbatis ℥ j. ende dit voor drie morgens vermengt / ende tuſſchen tghebruyck vanden bereydranck ſalmen hem deſe Cliſterie ſtellen.

Cliſterie.

Neemt Maluwe/ Mercurialis / Bete/ Bornaſie M j. Pruymen nō. ſeſthien de vier groote coude ſaden ℥ iij. Anijs-ſaet ℥ ij. Camillebloemen P ij. de Cordiael bloemen P j. gheſoden zijnde/ ſalmen in ℔ j. nats reſolveren/ Honich van Violen/ tſap van Bete oft ſicle twee oncen/olie van Violen/ ende van Chamille twee oncen / dit tot een Cliſterie vermengt. Ende men mach deſe Cliſterie wel altemet gebruycken / ende vermenghen daer ten leſten wat Agarici daer toe. Ende nu den bereydranck uyt zijnde / ſoo moetmen den tijt der Cortſen voor ooghen nemen / want int toenemen ende int declineren machmen den patient wel purgeren / want de Cortſe haer ſelven dan noch niet ghenoech gheſuyvert en ſal hebben/ maer in ſtatu dat is/ op thoochſte der ſieckten/ iſt beter den patient met vreden te laten/om de verſchepden materie wil. Ende indien de cholerijcke materie in ſtatu ghecomen is / ende de continuele daghelicrſche Cortſe noch int toenemen is / ſalmenſe purgeren om de Phlegma te doen minderen. Maer indien de continuele in ſtatu is / en ſalmen gheen larerende ghebruycken / want periculeuſer iſt inden ſtaet vande continuele te purgeren / als inden ſtaet vande pauſerende/ende purgerenſe aldus.

Purgatie.

Neemt Rhaberber ʒ j. ſpice G. v. den Rhaberber ſalmen cleyn ſnijden / ende laten hem twaelf uren in Endivie-water weycken / ende nemen daer wat wijns toe / ende uytghedout zijnde / ſalmen daer Catholici een half once in reſolveren/ende dat uytghedout/ alſoo ghebruycken.

Ten ſelven.

Neemt de ſyrope uyt de infuſie vande Proventie-Rooſen ghemaeckt / met den Rhaberber / oft de ſelve ſyrope met den Agarico ghemaeckt / nae den eyſch der humoren een once/ daer toe vermengende Catholici een half once/ende met Endivie ende Bugloſ-water tot een laxative dranck vermengt.

Ende indien hem eenige accidenten voorſz. vertoonden / ſalmen die remedieren nae haren eyſch/ als in ander Cortſen ghenoech verhaelt is.

Item/ oft haer deſe Cortſe nae eenighe andere ſieckten/als nae de teringhe / oft in teere uytgheteerde lichamen / oft in oude perſoonen waer vertoonende / ſoo en ſalmen in ſulcke gheen bloet af trecken / maer men ſal in deſen handelen / alſmen inden Syncope behoort te doen.

Maer oft hen het Syncope uyt pijne der Maghen overquaem / alſmen uyt haer pijne oft walginghe ſoude connen mercken / ſoo ſalmen hem doen braken / maer haer eerſt een Cliſterie ſtellen / op dat haer de materie niet opwaerts en worpt.

Maer indient een rau oft cholerijcke materie is / die hem deſe pijne cauſeert/ſoo ſalmen die doort braken doen loſſen / indien hy lichtelicken is brakende/ als doort innemen van lau water oft met wat olie vermengt. Maer niet lichtelicken brakende / ſoo ſalmen hem den Buyck fomenteren met vermengden olie/ om den ſelven ſoo te ontlaſten ende ſlap te maken / ende ſoo hy noch niet en braeckte / ſoo ſalmē een vere oft penne in wat olien vet maken/ende inde Kele ſteken / oft alleen metten vingher / ende ſoo hy noch niet en braeckte/ ſoo ſalmen hem noch wederom een deel olien laten drincken / want de ſelve niet alleen en doet braken / maer doet ooc door den Camerganck loſſen. Ende nu dus verre gheprocedeert weſende/ ſalmen met alle neerſtichept de leden wederom verſterckē/niet alleen door het uytwendich applicerē/ maer door het indrincken der decoctie vandē Alſen niet inden beginſel/maer nae het purgeren. Want ſo langhe als de Maghe met vuyle ſpijſe vervuylt is/en ſalmen in deſe gheen conſtringherende ghebruycken / als Galenus oock ghebiet. Maer men ſal om de materie daer uyt te drijven/ ende de Mage te verſtercken/ eenige ſoet-werckende laratijven gebruycken/ ende ander conforteringhe aldus.

Neemt de ſyrope van Endivie ſimplicis/ende van Capillus veneris een once/ de wateren van Alſem / Endivie ende van Cichorey een half once/ de ſpecien Diarrhodi abbatis ℈ j. ende dit teſſens inghenomen / ende vervolghent tot vier oft vijf daghen.

Conſerve.

Neemt de conſerve van Bethonie / ende van Cichorey/een once / conſerve van Bugloſſe een half once/de ſpeciē Diarrhodi abbatis, Diatragacanthi frigidi, ende van Triaſantali een once en half/met de ſyrope Capillorum veneris een Electuarium vermengt.

Maer indien den patient is Syncopizerende/ſoo ſalmen inde plaetſe vande voorſz. ſpecien/daer toe vermenghen de ſpecien Diatragacanthi frigidi, ʒ j. oft ℈ iiij.

De olien daermen nae de ſuyveringhe mede ſtrijcken ſal tot verſterckinghe van de ledē/ zijn deſe/als de olie van Queen/vande onrijpe Rooſen/ende van Alſen.

Indient de crachten verdraghen moghen/ ſo ſalmen den Rhaberber macereren ende uytdouwen in een weynich Endivie-waters met wat wijns ʒ j. ſpice Nardi G. iiij. ſyrope van Rooſen laratijf ℥ j. met Gherſte vermenght. Oft by aldien dat hy om de bedichte ſlauwic-

hept

heyt der herten geen laxatÿven en mocht verdraghen/ soo salmen daer toe altemet detergerende ende assuyverende Clisterien ghebruycken.

Indien de slauwicheyt veroorsaeckte door een coude materie oft Phlegma, haer inden mont der Maghen onthoudende / soo salmen de Maghe stoven met Camil/ ende Nardus olie/ ofte met de olie daer het opperste vanden Alsen in ghesoden is.

Ende in dien de Cortse met een Syncope vermenght ware/ soo salmen de selve moghen met die Bereydrancken ende Conserven / als hier voren verhaelt zÿn cureren/ al eermen eenighe strÿckinghe is gebruyckende / so salmen hem een assuyverende Clisterie ordineren/ ende daer nae met de syrope Acetosus, oft den Mulsum, of lau water/ met syrope van Capillus veneris vermengt/ den patient doē braken ofte vomeren/ daer nae bereydende ende suyverende syropen / als de syrope Acetosus simplecx, ende van Capillus venerus, met de waterē van Apio, Peterselie/ van Hyssope/ Menthe/ oft Bethonie vermengt.

Conserve.

Neemt conserve van Citroen-schellen ℥ j. Buglos wortelē geconfÿt / conserve van Bethonie ℥ ß. de specien Diarrhodi abbatis ʒ j. met Gerste-water vermengt/ ende indient de natuere verdraghen mach / salmense aldus purgeren.

Purgatie.

Neemt Soet-hout ghepulvert ʒ j. Rozÿnen sonder steenen ℥ ß. Anÿs-saet ʒ j. Agarici in een doecxken ghebonden ʒ j ß. de bloemen Cordiael P j. gesoden zÿnde/ salmen daer in resolveren/ te weten/ in drie oncen van dit nat/ syrope van Roosen laxative ℥ ij. Gengheber/ Caneel ℈ ß. ende tsmorghens vroech inghenomen.

Vande dobbel derdendaechsche Cortse.

Seer selden is de dobbel dagelÿcsche Cortse regnerende. Maer de dobbel derdendaechsche Cortse is gantsch ghemeen/ ende neemt haren oorspronc uyt de suyvere / oft onsuyvere Choleara, ende is alle dage haren ommeganc houdende/ ende dat om dat hare materie in diversche plaetsen tot putrefactie coemt. Eerst aencomēde/ so schÿnet genoech eē enckel Cortse te zÿn/ want ter wÿlen dat d'een in stilte is / soo is hem de ander quellende / alle dage harē toeganc hebbende/ maer niet op eender ure/ vande dagelicsche Cortse verschillende / want den aenvanck der dobbel derdendaechsche Cortse valt altÿt den derden dach stercker. Als nu verhaelt is / soo neemt dese Cortse haren oorspronc wanneer de Cholera haer in verscheyden plaetsen inde vaten is onthoudende / ende d'een deel hier van den eenē dach/ ende in d'ander plaetsen tsanderdaechs verwuylende / also alle dage eenen ommeganck makende/ gelÿck de Phlegma. Dese verschilt vāde suyvere Tertiane/ door dien haren aenvanck langer duert als inde suyvere Tertiane / maer nochtans corter als inde daghelicsche Cortse. Ende als ghesept is/ niet op eenen dach haren aenvanck beginnende / ende op eenen dach haren aenvanck nemende / soo zÿnse wel accorderende/ ende ghelÿck door passerende: maer op ongheliÿcke dagen haren intrede doende / maken een gheheel discoort inden patient: want al eer hy vande voorgaende accidenten ontslegen was/ is hem de ander opten hals ghevallen. Dese Cortse quelt den patient alle daghe / ende zÿn sonder merckelicke couwe / maer met schuddinghe ende ysinghe/ al oftse met naelden ghepruckelt wordē/ daer is dorst / hitte/ bitterheyt des monts/ ende lossen doort braken een bitter Cholera. Daer is eenen snellen/ dichten Pols/ sonder hem seer te veranderen / de Vrine is subtÿle ende Cholerÿcke.

De Cure van dese Cortse sal volbracht worden mette remedien die inde suyvere Tertiane verhaelt staen.

FINIS.

Vande melancholÿcke Cortsen ende haren oorspronck.

Vande Melancholia wat dat is/ ende haren specien/ hebben wy int eerste Boeck daer wy vande humoren ghescreven hebben / ghenoech verhaelt / eñ so en is de natuerlicke Melancholia anders niet/ dan de grofste deelē des bloets. De onnatuerlicke Melancholia veroorsaeckt doort tverbranden der Melancholia, oft der Cholera, welcke boven alle andere humoren haest is verbrandende / door de verbrandinghe des bloets/ oft doort putreficeren van dien/ causeren oock melancholeuse humoren: Alsoo dat de vierdaechsche Cortse haren oorspronck can nemen uyt de natuerlicke Melancholia, desghelÿcken oock uyt de onnatuerlicke/ ende ander specien/ oock uyt de Tertiane/ doort tverbranden van haer humoren/ ende als sommige willen/ so souse ooc uyt verbranden vande Phlegma haren oorspronck mogen hebben/ nochtans na de meyninge Galeni en can de verbuylde/ noch ooc de verbrande Phlegma in gheen Melancholia ontaerden. Aengesien die altÿdt wit blÿft / alsmen uyt de seer grove Phlegma putuita gypsea genaemt/ sien mach/ maer seker ist/ datse altemet wel so seer verherden mach / datse daer door eē vierdaechse Cortse veroorsaeckt / ende als een Quarteyne den vierden dach haren ommeganc houdende/ als de Arabische dat verstaen hebben. Desgelÿcken/ na het schrÿven Aristotelis / soo can door fouten der Maghen in haer een rauwe onghekoockte/ seer grove ende rebellighe materie groepen/ waer uyt oock een vierdaechsche Cortse/ soo den selven ghevoelt/ voort comen mach.

Natuerlicke Melancholia wat dat is.

Onnatuerlicke Melancholia, Atrabilis ghenaemt.

Melancholia uyt verdorringhe van Phlegma.

Alsoo dat de Griecsche met de Arabische daer genoech in accorderen: want so de Phlegma,

ma weynich is/ maer ſeer lijmich ende groſ/ſo cauſeertſe Cortſen die ſeer traech haren ommeganck houden/ ende dat met de vierdaechſche Cortſe op den vierden dach / maer men ſal alſulcke Cortſen onder de Cortſen Epiale ſtellen/als voren verhaelt is.

Vanden oorſpronck der Melancholia.

De natuerlicke Melancholia, weſẽde alleẽ een giſte vande ander natuerlicke humoren/ uyt de ander humorẽ verhert/ aertachtich als aſſchen/eñ verdroocht/wort deſe geſlachtighe Melancholia vergadert ende naghelaten/ uyt de onbequame grove ende ſware verterende ſpijſe: Als Oſſen/Koeyen/eñ Vercken-vleeſch/ eñ van alle water-vogelẽ / haer int water generende/ eñ lange halſen hebbẽde. Erweten/ Boonen/ Melck/Keſe oft grove wijnen/ ende bieren te ghebruycken / oft eenige vuyle peſtelentiale lochten: door verherdinge oft verſtoppinghe der Milten.

Maer de verherde grove/ aertachtige Melancholia, als tot aſſchẽ verdort weſẽde/ mach haren oorſpronc nemen / uyt dẽ verbrandinge der humoren / als genoech verhaelt is/welcke verdorringhe ende uyt drooginghe der humoren / veroorſaken can uyt gedurighe ſwaricheyt/droefheyt / cleynmoedicheyt / door veel wakinghe/vaſtinge / groote ende geduerighe exercitien / door groote gheduerighe hitte/de vochticheyt te niet doende/als oock doort langhe ghebruyck van Ajuyn/Loock/ Prey/oſte dergelijcke/etc.

Deſghelijcken mogen de humoren haer natuerlicke vochticheyt verlieſen/ ende in duſdanighe dorre aſachtighe materie veranderen/ door de groote hitte van andere Cortſen / als genoech verhaelt is/ende daer door in eẽ vierdaechſche Cortſe veranderẽ: Want uyter natueren connen ander humoren eer tot vervuylinghe gecomen als de Melancholia, ende dat om hare herdicheyt/ vaſticheyt eñ ghewichte. Daerom ooc altemet geheel lange ophoudende: want haer humore niet haeſt en vervuylt/ jae ſy wort dicwils eer uyt hare vaten gedreven alſſe vervuylt: door wiens trage vervuylinghe der humoren / den ommeganck deſer Cortſen ooc te langer achter blijft/ende is langher den patient als ander Cortſen aenhanghende. Hier mede dit verlatende/ ſalmen nu vande pauſerende vierdaechſche Cortſe gaen verhalen.

FINIS.

Vande pauſerende vierdaechſche Cortſe Quartana intermittens, oft Quartana Periodica pura ghenaemt.

De Cortſe uyt de natuerlicke Melancholia, en valt den patient ſoo laſtich niet / maer is langher duerende / als die uyt de onnatuerlicke Melancholia, Atra bilis ghenaemt/oft oock uyt de verdorringhe van Phlegma worden ghecauſeert : Maer vallen deſe veel ſnelder ende ſwaerder / ende zijn oock des anderen daechs nae den aenvanck / ſeer qualicken te pas / ende dat door de accidenten uyt de hitte overghebleven : welcke inde eerſte ſpecie niet en gheſchiet / noch en iſſer gheen verlies des appetijts/ende weynich dorſt. Deſe Cortſe is altemet by haer ſelven opſtaende / oft nae ander Cortſen volghende / als nae de dwalende Cortſen Erraticę ghenaemt / in den Herfſt meeſt verſchijnende / ende is dan oock in haer meeſte cracht / ende dat inden ouderdom van dertich / oft vijfendertich ende veertich jaren. Want in deſen ouderdom heeft de Melancholia haer meeſte aenſien. Oock ſoo bevintmen daghelicx/ ſoo wanneer ſy buyten oft na deſen tijdt / yemanden aen coemt/datſe dan niet ſoo langhe en duert / ten waer door haer eyghen miſbruyc/ ende dat ſonderlinge de vierdaechſche baſtaert Cortſe. Maer de gherechte Quarteyne heeft haren bequamen tijdt inden afgaenden perſoonen / als nae de vijfenveertich jaren / want daer nae beginnen de hitten te minderen / het bloet te groven / ende den melancholeuſen aert aen te nemen / de huyt wort hem dicht/de ſweetgaten en loſſen niet/ ende dat melancholeus bloet nu vervuylt weſende / veroorſaeckt de natuerlicke vierdaechſche Cortſe. Des ſomers/om dat de melancholeuſe humoren dan wat ſubtijlder zijn / ende het lichaem dan wat opender / ende beter uyt aeſſemen mach / ſoo valtſe ghemeenlicken corter. Maer inden Herfſt / ende ſonderlinghen inden winter valtſe langer/ om dat haer materie dan grover is / ende de huyt meer gheſloten. Oock ſoo behindert de uyterlicke couwe haer uytaeſſeminghe.

Hoe de humoren deſer Cortſen ſuyverder ende min vermengt zijn met andere humoren/ hoe ſy langer valt. Deſe Cortſe is ſelden den patient ombrenghende / ten waer dat hy hem ſelven verſuymde / oſte door oorſaecken van andere toevallende accidenten ende ſieckten/ alſmen inden gulſighen ende dronckaerts ſiet gheſchieden / hoe datſe eerſt in verſtoppinghe oft verherdinge der Milten vallen/ ende daer nae in een waterſucht. Oock iſſe den ouderdom een vyant/daer de Milte niet mede in lijden en is / canſe wel cort vallen / maer door de ghebreken der Milten iſſe langduerich.

Vande teeckenen.

Galenus ſeyt dat deſe Cortſe ten eerſten aenden Pols bekent mach worden / want die daer terſtont in ander Cortſen is vermeerderende / ende ſnelder int ſlaen is / buyten datſe pleech/ alſſe wel te pas waren / ſoo ghevoeltmenſe nu int aencomẽ der Cortſen traech/teer ende ſelden: welcken traghen ende teeren ſlach ſy int toenemen der Cortſen / oft nu in haer cracht zijnde/ooc is behoudende / eñ dat tegẽs natuere van alle Cortſen : Nochtans hebben wijſe altemet inde ſommige int toenemen wat ſnelder ghevonden. De Vrine in deſer Cortſen is ſeer onſeker / want int eerſte aencomen 2. De Crisis prion ad Glauc de singnls quarteynas.

der

der Cortsen isse verscheyden van colueren/ ende rauwe: want door de overvloedicheyt der melancholeuser humoren/moeten sy verscheyden wateren maken/te weten seer / oft weynich bleec/dat is/waterachtich/ want door de Melancholia en canse geen coluere ontfangen/ te meer door dien daer gheen Cholera toe vermenght en is / daerom seer rau/ dat is seer waterachtich ende subtijl/waer door Galenus ons de vier-daechsche Cortse wil leeren kennen/te weten/alsse subtijl/wit ende waterachtich is inden beginsel. Maer op tleste als de materie nu begint te scheyden eñ te lossen/ende den patient wil verlaten/ so sietmense altemet een grove ende swertachtige Vrine lossen/dat oock een seer goet teecken is/ want de materie der Cortsen wort dan door de Vrine gelost.

2. de Crisi querto.

Dese Cortse hout alle vier dagẽ haren ommeganc/eñ dat in deser manieren. Inden eersten aenvanc van deser Cortsen/voor het aencomen der hitten / so zijnse ten eersten een huyveringe gevoelende/daer na couwe/ ten lesten met sulckẽ schuddinge/dat het schijnt dat hem de beenen rammelen ende clappen: Dat is/ in dese Cortse en gevoelense den eersten dach/ oft aencomen der Cortsen maer alleen een huyveringe / gelijcmen soude mogẽ gevoelen alsmen coude heeft/ende is dese huyveringhe dagelicx toenemende/ tot dẽ derden oft vierden ommeganck toe / alsdan veranderende in sulcken schuddinghe en de bevinge/dat hem de tanden op een clappen/ende de beenẽ ende koten schijnen te rammelen. Maer en gevoelt den patient in desen gheen scherpe prickelinghe / oft met naelden ghesteken worden / alsmen wel inde suyvere derdendaechsche Cortse is ghevoelende/dan een gheweldighe couwe/ de hitte/dorst/hooft-pijne/ vallen in desen al minder als inde derdendaechsche Cortse / maer meerder als inde daghelijcsche Cortse. Den aenvanck van deser Cortsen duert langer als eenighe van dien: Want aenghesien sy haer selven elcke reyse soo overvloedich is lossende doort sweeten / soo isse wederom te langher pauserende: Want haren aenvanc duert vierentwintich uren/ ende haer ruste / oft pauseringhe achtenveertich uren / sonderlinghe uyt de Milte haren oorspronck nemende / want dese langer duert dan alse uyt de Lever comt. Dese Cortse valt lancduerich: Maer gemeenlicken drie/ses oft meer maenden / altemet een jaer lanck / ende Avicenna seyt datse twaelf jaren lanck dueren mach. Oock lesen wy datter sommighe haer leven lanck mede ghequelt zijn gheweest. Ende loofweerdighe Authoren noemen sekere persoonen/ die daer dertich jaren mede ghequelt zijn gheweest: Te weten/ eenen Wierus. Ende hoewel sommige ghescreven hebben / dat de ghene die dese Cortse eens ghehadt hebben / ende daer wel van verlost zijn/dat syse niet meer en crijghen: Welckmen hier in onse landen cantrarie siet geschieden.

2. de Dif. feb. 5.

Dese Cortse is lanck-duerende.

Ioan Wierus uram memoriam, Medicus gravissimus, in suo de observantionibus,rariorum libello.

Dese Cortse is dickwils tot voordeel vanden patient/jae een sonderlinghe remedie van andere sware sieckten/ want door dese Cortse wordense verlost van onsinnighe Melancholia, vande vallende sieckte/ vande rasende dollichheyt/Mania, vande Lazarie/noch en sullen geen spasmeringe uyt vollicheyt onderworpẽ zijn. Dese vierdaechse Cortse sietmen dicwils eynden door het lossen/van veel turbel/oft als sommighe doort lossen van wit / dat is / een waterachtige Vrine / maer meest doort lossen vande maent-suyveringhe/door tvloeyen des speens/door tbloeden uyter Neusen/ doort openbaren van eenighe sweren beneden aende beenen / ende sonderlinghe aende zijde daer hy de accidenten der Cortsen meest ghevoelt heeft: desghelijcken als wy oock bevonden hebben door tlossen vã veel melacholuese vuylicheyt door den camerganck.

Voordeel uut dese Cortse.

Aengaende haer regiment van eten ende drincken.

Haer spijse sal ververssende vocht makende eñ verwermende zijn/de gesoden spijse is hen beter als de ghebraden: maer indien sy de gebraden begeerẽ/so salmẽse eerst by na genoech laten sieden / ende daer nae een weynich laten braden/ ende verkiesen hem jonge Kieckenen/ Velt-hoenderen / jonge Calveren/ ende jonge voghelen / ende schouwen alle water-voghelen/Verckens/Coeyen ende Ossen-vleesch/tsy gesouten oft gekoockt/ Melck kees/ Coolen/ Erweten/ Boonen/alle Pasteyen ende Taerten / en dient hen niet / Revier-viskens in sant-gront ghevanghen is hen goet / haren wijn sal zijn subtijl / claer ende tamelijcken verwermẽde/haer bier sal zijn tamelijckẽ out ende suyver/oft Alsem-bier / oft soo sy water willen drincken/salmen daer in sieden de wortelen van Venckel / Peterselie / oft Cappers/ etc.

Int verouden der Cortsen/ sal hy Olijven ende Cappers beginnen te gebruycken / maer metten eerstẽ niet: Want doort lossen der materien soudet meer verstoppinge aenbrengen/ de Druyven afgheneden/ende daer nae wat opghehanghen/zijn hem om haer vochticheyt bequaem / de Rapen int sieden haer water tweemael verandert / ende int derde op laten sieden/ zijn haer om haer ververssinghe goet. Te veel te sobrieren is hen niet goet / door diẽ de Cortse soo langhe duerende is. Maer indien den patient vollijvich ende vol humoren waer / soo waert hem goet datse inde eerste weken sober waren/ ende licht-voedende spijse ghebruyckte/ ende daer nae wat ruymer.

Aenghesien datter principalicken drie partijen in deser Cortsen zijn / die principalicken in lijden ende noot zijn/als de Maghe / Milte ende Lever / soo salmen dese sonderlinghen voor ooghen moeten hebben/ende versterken de Mage datse wel koken ende eenen goeden Chylus uyt deelen mach. Als door applicceren van Menthe/ Alsen/ Roosen/ Cyperus, spicę ende Mastic / oft daer een liniment uyt gemaect/ ende van binnen met bequame Medicamenten versien/ op datse haer vuylicheyt quijt worden mach. Ende de Lever/door dien datse nu seer lichtelicken veel melancholeuse

humoren voortbrenght ende grof bloet veroorſaeckt/ ende de Milte tſelve aen moet halen / ſoo ſalmen de ſelve oock neerſtich voor ooghen hebben / op datſe niet en verſtoppen ende verherden / ende ghebruycken van binnen af ſuyverende ende openende medicamēten/ende ſchouwen alle grove ende ſlijmighe dinghen/ als verhaelt is/ende noch verclaert ſal worden.

Vande Cure.

Inden beghinſel deſer Cortſen / moetmen hem wachten van alle heete compoſitien oft medicamenten / want ſulcke zijn inflammerende / ende doen de rauwe humoren ooc verhitten/ alſoo veroorſaeckende quade Cortſen. Salmen daerom den Theriaco, Mytridritato, ende den gheſuyckerden wijn verlaten/ want daer door ſouden de Cortſen dickwils in dobbel Cortſen veranderen. Oock ſalmen de ſeer vercoelende medicamenten mijden / want ſulcke die doen de materie geheel vergroven. Men ſal inden beghinſel oock gheen ſtercke laxerende ghebruycken : want daer door ſoudemen deſe met alle ander humoren gheheel beroert maken / ende nochtans niet uyt drijven.

Aengheſien.

Aengheſien deſe humore ſoo grof ende ſoo hart is/ende als door eenen brandt tot aſſchen verdroocht/daerom oock ſeer ſterck over al in ghevesticht / ſalmen daerom met ſoeticheydt de aertachtighe verdorde humoren / inden beghinſel vermorwen/doen ſmelten ende verſubtijlen/op datſe aldus nu gheweeckt / vermorwet / verſubtijlt/ gheloſt weſende / ende daer nae gheopent zijnde/te lichtelijcker mach vloeyen nae de Dermen. Daerom ſalmen als geſeyt is/ hem wachten/ om inden beginſel te ghebruycken/eenighe ſtercke van een ſnijdende/verſubtijlende ende openende medicamenten : want deſe ſouden de grove materie noch meer doen verherden/ ende veroorſaecken ſoo uyt een enckel een dobbel Cortſe / oft noch ergher/uyt een dobbel een drie-dobbel/oft doort miſbruyck vande voorſc. dráncken een continuele Cortſe / ende ſoo den patient ombrenghende.

Inden eerſten ſalmen de ghemeene vuylicheydt met een lichtwerckende medicament af ſetten/oft met duſdanighe Cliſterie.

Cliſterie.

Neemt Beete/ Mercuriael/ Maluwe/ ana M j. Meliloot ende Camil-bloemen ana M ß. opt derdendeel gheſoden weſende / ſalmen in ℔ j ß. Reſolveren/Caſſien/Pot-ſuycker ana ℥ j. honich van Violen ℥ j ß. ghemeenen olie ℥ iij. ſout ʒ j ß. dit nuchteren gheſtelt / ende wort goet bevonden.

Oft duſdanighen lichtwerckende medicament.

Neemt Caſſien verſch uyt ghedaen / ʒ vj. oft ℥ j. ſyrope van Buglos/℥ ß. de wateren vā Buglos/Endivie ende Bornaſie/ ana q ß. dit tſamen vermengt/ ende tſmorgens vroech ingenomen/vier uren voor den eten.

De Caſſien machmen des ſomers reſolveren inden Wey van melck.

Inden winter ſalmen nemen Senie bladen ℥ ß. Rozijnen ſonder ſteenen ʒ iij. de Cordiael bloemen ana P ß. Caneel ℈ ß. in water gheſoden zijnde/ſalmen daer ℥ ß. Caſſien in reſolveren/oft wildy den Catholici ℥ ß.

Ten ſelven.

Neemt tſop vande Hanen oft Capoenen/ gheſoden met Bornaſie/Bugloſſe/Latouwe/ Endivie ende Peterſelie/ende daer na Seniebladen geſuyvert ʒ iij. oft ℥ ß. in gheweeckt/ ſtijf uyt ghedout ende ghedroncken / oft inde plaetſe vande Senie-bladen / ſalmen daer in reſolveren/de ſyrope vande perventie Rooſen met de Senie-bladen ℥ j. oft ℥ j ß.

Ende de ghemeen vuylicheydt nu wat afgheſet weſende / ſalmen ſien oft den patient bloet-rijc is/ ende oft de Aderen vol ende verheven ſtaen vant melancholues bloet / ende ofter eenighe ghewoonelijcke vloeden gheſloten zijn. Ende indien daer niet en is dat ons tbloet-laten behindert/ ſo ſalmē hen de Milt-Ader inden ſlinckeren Erme doen laten / ende maken de openinghe wat ruym / ende indien daer grof ſwart bloet uyt comt / ſoo ſalmen tſelve wat ruym aflaten/ſoot den patient verdraghen mach. Maer ſubtijl/yverich/oft root ſiende/ſalment terſtont op ſtoppē. Flauhertich weſende / ende nochtans bloet-rijck zijnde / ſoo ſalmen hem de Milt-ader openen/ gheleghen tuſſchen den cleynen Vingher ende den gout-vingher/Saluatella genaemt. Maer nae de meeninghe vande ſommighe/ en ſoudemen inden beghinſel der Cortſen gheen bloet behooren te laten / dan nae ſeker ommeganghen der Cortſen/ om dat dan de materie ſoo rau niet en is. Hier nae ſal men de materie beginnen te bereydē: maer men ſal eerſt aenſien ofter verſtoppinghe der Milten is oft niet/ want inde verſtoppinghe der Milten/ ſoudemen medicamentē moeten verkieſen/om haer verſtoppinghe te openen/als de ſyrope de Radicibus, Oxy mel ſimplicis, de Byzantijs/van Duyvekervel/ van Venus-hayr / de ſyrope Scolopendry, met de waterē vā Hoppe/Duyvekervel/Alſem/Bethonie/Bugloſſe etc.

Maer ſo daer geen verſtoppinge/noch herdicheyt der Milten en is/ſoo ſalmen de materie bereyden met de ſyrope van Bugloſſe/ Violen/van Hoppe/Bornagie/de Pomis , oxymellis ſimplicis oft van Duyvekervel.

Oft aldus.

Neemt de ſyrope acetoſi ℥ j. honich van Rooſen ℥ ß. de wateren van Cichorey Buglos ēn van Hoppe ana ℥ j. dat ingenomē/tſelve ſom-

ve sommighe daghen vervolghende.

Oft aldus.

Neemt Oxymel simpl. ℥ iij. de wateren Buglos/Bornasie ende Endivie ana ℥ iij. dit voor drie daghen vermenckt.

Ten selven.

Neemt de syrope Buglosse/ ℥ j ß. van Violen/ van Duyvekervel oft de Pomis ana ℥ j. met de voorsc. wateren vermenckt/ ende wildy/doeter Caneel ʒ j. in/ende in drie morgens inghenomen/ ende continueret tot ses dagen.

Aenghesien dat dese materie soo rebel is om te rijpen/ soo waert goet datmense tot twintich daghen vervolghende ghebruyckte/ daer nae salmen de materie met lichtwerckende purgatien beginnen te purgheren aldus.

Purgatie.

Neemt Catholici ℥ ß. Confectionis hamech, ʒ j ß. de gemeen decoctie/ daer opt leste by doende/den Epithimi, ʒ ij. dit vermenckt ende vroech ingenomē op eenen goeden dach/ te weten daechs te voren eer de Cortse aencomen sal: want ten selven daghe begint haer dat deel der melancholien hem wederom te beroeren/daer den aenstaenden aenvanck der Cortsen uyt voort comen sal: ende nu beroert zijnde/isse te lichtelijcker uyt te drijven. Maer indiense groote rauwicheyt inde Mage ghevoelde/so soudemē de Phlegma daer uyt moeten suyveren ende wederom bereyden ende uyt suyveren/ als met de decoctien Carthami, met het Electuario diaphœnici ende de Citro.

Men sal de zijde met de Mage bestrijcken/ met de olie van Camil ende Nardus olie. Na de eerste purgatie/salmen tsanderdaechs daer nae tsmorghens dese conserve ghebruycken/te weten conserve Buglossi ℥ ß. teffens in nemen/ ende nu sommighe daghen gherust hebbende/ salmen de materie wederom purgeren ende bereyden / met de voorsc. ordinantien: want in sulcke gheduerige sieckten moetmen tlichaem tot verscheyden reysen suyveren ende wederom bereyden.

De sieckte nu wat verout zijnde/salmen de humoren wederom aldus bereyden.

Bereydranck.

Neemt de syrope van Duyvekervel / oft de Epithimo, ℥ ij. de syrope van hoppe oft Endivie ana ℥ ij. dit voor twee daghen vermenckt ende daer na noch vier daghen geduerich vervolcht.

Oft ghebruycken dese *Apozema*.

Neemt de schorssen vande wortelen vande Cappers/ ℥ j. de ghemeen wortelen in Azijn gheweeckt ana ℥ ß. de wortelen ende cruyden Bornagie / Buglosse / Duyvekervel/ Hoppe ende Melisse ana M j. Venus-hayr / wederdoot oft Trichomanis , beyde de gheslachten Scolopendry, ana M ß. Rozijnen sonder steenē ℥ j. de bloem van Brem met de drie ghemeen bloemen/ana P j ß. Polypody quercini ʒ j. Senie-bladen ghesuyvert ℥ ß. dit in water ghesoden q ß. ende in ℔ ij. nats ghedaen/Aceti passulati ℥ iij. int eynde der decoctien daer toe ghedaen / Epithymi ʒ ij. met Suycker ende syrope een lanck syrope ghemaeckt / ende clarificerent/ende doen daer toe Caneel ʒ iij. ende alle morgens ℥ iiij. werm ingenomen.

Ende de humoren nu volcomelijcken gherijpt zijnde / machmen dese purgatie wel sonder achterdencken gebruycken.

Purgatie.

Neemt Ellebori nigri ʒ j. cleen ghesneden/ weecktse in honich-water daer eerst in gesoden is Dil ende Ameos ana ʒ iij. de bloemen van Bornagie/Violē ende Nymphee ana ʒ ij. Venckel-saet ʒ j ß. fijnen Caneel ℈ iiij. eenen dach gheweeckt hebbende / ende soetelijcken ghesoden/ende door ghedaen / salment tsmorgens indrincken/ende wildy / resolveert daer in Manna ℥ j. oft ℥ j ß. oft Cassien ℥ ß. oft ʒ v.

Oft aldus.

Neemt Catholici ℥ ß. Confectio hamech, ʒ ij. de syrope Infusionis rosarum pallidarum cum folijs senne ℥ ß. met de ghemeen decoctie met Polypody vermenckt/ende ghesoden/ ende dit daechs voor de Cortse ingenomen wel vroech. Tsanderdaechs ses uren voor den etē dit Electuario ghebruyckt.

Electuarium.

Neemt ouden Theriacę Andromachi ʒ j. Buglos-wortelen geconfijt ʒ ij. dit vermenct ende ingenomē/ ende gebruyckense alle weecken tweemael ses uren voor den eten / maer niet voor de rijpinge inde humoren en vertoonen. Maer voor de rijpinghe salmen hen dese compositie over ander dach laten ghebruycken/avonts ende morghens/ een ure voor den eten/ende daer een weynich op gedroncken.

Neemt de wortelen van Buglos geconfijt ℥ j. conserve vande Rosemarijn bloemen ʒ iij. de specien Aromatici rosati, de speciē Diarthodi abbatis ana ℈ j ß. de specien Diamargariti frigidi, met de syrope daer de Citroen-schellen in bewaert wordē een Electuarium gemaect.

Indien den patient seer walghende is / soo salmen hem doen braken/wantmen dickwils gesien heeft datse daer door vande Cortse ontlast worden/ende men salse recht voort aencomen der Cortsen laten ghebruycken.

Brakinghe.

Neemt Camil bloemen ℥ j. Dil-bloemen ℥ ß. dese gesoden int water daer eerst den Raphanus inghesoden sal hebben / ofte int ghedistileert water vanden Raphano. Oft een decoctie uyt de wortelen oft sade Asari.

Het

Het waer ſeer goet datmen hem alle vier dagen een Cliſterie ſtelde / waer door wort de melancholueſe oft phlegmatijckighe humore lichtelijcken afghetoghen / ſonderlinghe nae rijpinghe ende openinghe der paſſagien / Aldus.

Cliſterie.

Neemt de bladen van Malue ende vande Heemſt / ana M j. Mercurialis M ij. Vijghen nō 8. Rozijnen ſonder ſteenen ℥ j. Anijs ende Venckel-ſaet ana ℥ iij. Merck ende Peterſeli-ſaet/ana ʒ j. het Merch vandē ſade Carthami ℥ ß. Polypody ʒ iij. Camil/Meliloot eñ vlier bloemen ana P j. in ℔ j. van deſe decoctie ſalmen reſolveren honich van Rooſen ℥ ij. tſap Mercurialis ende Camil olie ana ℥ j. dit vermenckt ende voor den eten geſet.

Teghens de huyveringhen.

De huyveringhen te remedieren diemen in den beghinſel der Cortſen is ghevoelende / in deſen ſalmen hem den Rugge-graet beſtrijcken om de Senuwen te verwermen / met olie vande Camille / van Dille/oft daer wat ghebranden wijns onder vermenckt / oft de olien in eenen uyt gehoolden Coloquint-appel ghedaen / ende op een koole viers wel heet laten worden/ ende nu uytgheperſt/ daer den Rugghe mede beſtreken.

De olie van Peper / van wijnruyte oft van wilde Comcommers/ zijn in deſen ghepreſen.

Inden grooten dorſt.

Den ſlaep ende den dranc ſullen ſy hen onthouden / tot dat de Cortſe aen het minderen is/ maer ſo ſy den dorſt niet en connen verdraghen/ ſoo ſalmen hem een Garſte water laten ghenieten / oft veranderen zijnen dranck daer mede/tegens dat hem de Cortſe aencomen ſal/ ſalmen hem in een ſaecht bedde legghen / ende wel decken / ende heete ſteenen met ſubtijlen wijn beſpoeyt in doecken gewonden / eñ handen eñ voeten daer mede wermen. Ende inde principael Cortſe/oft ontrent het afgaen / ſalmen hem doen ſweeten / met het Decoctum guaiaci, met ſubtijlen oft ghewaterden wijn/ oft met een honich-water daer den calament oft Wijnruyte in gheſoden ſal zijn. Inden beginſel witten wijn gedroncken / helpt tot brakinghe / maer int afgaen der Cortſen doet hy ſweeten.

Generael remedien tot geneſinghe der Cortſen / hoe wel ſommighe teghens reghel ſchijnen.

Neemt fijnen Myrrhe ℈ ß. cleen gepulvert/ met ouden witten wijn ingheuomen recht voor het aencomē der Cortſen/ende vervolcht tot drie ommeganghen / doet de Cortſe vergaen.

Ten ſelven.

Neemt Aſſe fœtide, langhe Peper/ drooghe Ruyte bladeren/ana ʒ ij. ghepulvert ende met honich vermenckt / ende twee uren voor het aencomen der Cortſen een Corſtaengie groot inghenomen.

Tſop van Cardo benedictus ℥ j. met wijn inghenomen voor de Cortſe.

Tſelve pulſer van Cardo benedictus ℥ ß. met Theriace andromachi ʒ iij. ende met tſelve ſap vermenct/ ende alle morgens drie uren voor den eten daer een deel van inghenomen tot drie ommeganghen der Cortſe / oft tſelve met ouden witten wijn ingenomen daer Cardo benedictus, chamedryos, ende Calamithe in gheſoden is/ oft mach deſen wijn alleen gebruycken.

Oft duſdanige Pillen/ende worden ſeer gepreſen.

Neemt fijnen Myrrhe ʒ ij. Theriace ʒ j. daer Pillen van gemaeckt / daer van alle drie daghen ʒ j. van inghenomen / oft ſommighe nemen alle daghe een Pille in. De ſommighe willenſe hier door te niet doen.

Sy nemen ſeven droppelen olie Vitrioli onder ſyrope van Cichorey ℥ j. Alſem-water ℥ ij. dit teſſens inghenomen.

Deſghelijcken den Centaurie minor gepulvert / ende met witten wijn voort aencomen der Cortſen ingenomen / wort gepreſen.

Op ten Pols te binden.

Neemt vlier bladē/Savie oft Salie/ Duyven-voet Wijnruyte/ ana M ß. Gout-bloemē P j ß. ſout ende wijn/geſtooten zijnde / ſalmen voor den aenvanck der Cortſen / op beyde de Polſen bindē/ende als noot is/wederom ververſſen.

Men ſiet deſe Cortſe altemet inden bloetrijcken doort tbloeyen der Nueſen loſſen/altemet verandertſe oock in een gheduerige vierdaechſe Cortſe/ maer is dan vol perijckels oft doodlijcken/ deſghelijcken in een vallende siecte/ſpaſmeringhe / in herdicheydt der Milten oft der Leveren/ in een Waterſucht / in eenen Cancker/ende altemet in Lazerie.

FINIS.

Geeyndet den 25. Julij. Anno 1592.

Vande vierdaechſe pauſerende baſtaert Cortſe uyt de cholerijcke Melancholia, dat is/ door de verbrandinge van Cholera, te weten/ Febris quartana periodica ſeu intermittens a melancholia per bilis aduſtionem.

Deſe Cortſe wort ſonderlinghe uyt tweederley oorſakē bekent/de eerſte / alſmē bevint datſe van te voren een derdedaechſe Cortſe ghehadt hebben / welck nu in een vierdaechſe verandert is/de tweede oorſaec is/alſmen ſiet Teyckenen

dat daer een vierdaechſe Cortſe is regnerende in eenen jonghen cholerijcke natuere / ende dat inden Somer oft inden Herfſt/van te voren veel heete ſpijſe ende dranck ghebruyckt hebbende/ daer veel Cholera uyt heeft mogen voortcomen.

Deſe Cortſe heeft den vierden dach/ dat is/ twee dagen vry zijnde / haren ommeganc/als de rechte vierdaechſe Cortſe/maer onſeker urē houdende / ſy hebben inden eerſten meer yſinghe ende bevinghe als couwe/met eenen ſnellen Polſe / ende dorſte/ de Vrine is buyten tijden ſeer gheverwet ende cholerijck/ſonderlinghe nae de vermaninghe ghepaſſeert is/alſoo dat oock den camerganck dicwils door de loſſinghe vande Cholera , ſeer cholerijck van coleuren is/ de Cholera altemet oock doort braken loſſende/ ſy zijn hittich/dorſtich / altemet raſende/ende weynich ſlapende.

Maniere haers levens.

Om deſe Cortſe te gheneſen/ ſo moetmen in den beghinſel met ververſſinghe ende vercoelinge procederen / want ſy inden beginſel ſeer hittich zijn / maer int verouden der Cortſen/ als de hitte nu wat vergaen ſal zijn / ſalmen verwermende ghebruycken ,ʹ ende verhoeden dat de Cholera niet meer en verbrant. Ende nu verbrant weſende/ wederom te dege brenghen/ſo veel alſt mogelijcken ſal zijn/ daer toe verkieſende vercoelende dinghen / als Latuwe/Endivie/Cichorey/ Surckel / Porceleyn/ daer mede ooc de ſpijſe ende tvleeſch altererē/ altemet ooc met de Comcommers/ Couwoorden ende Peponen / ende ghebruycken somtijden oock wat Verckens vleeſch verſch geſoden/ de ſpijſe ſal hy gebruycken drie oft vier uren voor het aencomen der Cortſen. Maer in ander vierdaechſe Cortſen/ moeten ſy opten quaden van ſpijſe abſtineren/ haren dranc ſal weſen witten wijn met Garſte-water oft ander gheſoden water vermenckt/met ſaechte doecken ſullen ſy tlichaem laten wrijven/ ſtillicheyt is hen beter als de exercitie/ gramſchap ende ſwarigheydt moeten ſy ſchouwen. Den Buyck moeten ſy open houden/daer toe mē deſe Cliſterie verkieſen ſal om de gemeene vuylicheyt uyt te drijven.

Cliſterie.

Neemt Maluwe/Violē/ Mercuriael/ Bete/ana M j. Pruymen nō x. in water opt derdendeel geſoden/ende van dat nāt 12 oft 14 ℥. ghenomen / daer in reſolveren Caſſien verſch uytghedaen / Pot-ſuycker / ana ℥ j. olie van Violen ℥ iij. ſout ʒ ij. deſe vermenckt eñ tſmorgens nuchteren gheſet.

Oft duſdanige decoctie.

Neemt Pruymen nō viij. Tamgrindē ℥ ß. tſamen in water geſoden/ende in ℥ iiij. nats reſolveren Caſſien ℥ j. oft ʒ vj. oft Manna ʒ x. ſyrope van Violen ℥ ß. ende vier uren voor den eten ingenomen/ ende bereyden de materie inden beginſel met vercoelende ende ververſſende dranckskens aldus.

Bereydranck.

Neemt ſyrope van Violen ℥ iij. de ſyrope Acetati ſimpl. ℥ j ß. Endivie/ Buglos ende Hop-water/ana ℥ iij. dit voor drie morghens vermenckt/ende vervolghent tot ſes daghen/ tſanderdaechs na den leſten dranc aldus purgeren.

Purgatie.

Neemt Catholici ℥ ß. Confectie hamech. ʒ j ß. ſyrope van Violen ℥ ß. eñ met dē voorſc. dranc vermenct/ oft inde plaetſe van Hamech neemt de ſyrope vande Infuſie vande Pervētie Rooſen mette Senie ℥ j. ende vermenghen tſelve/ wildy met de decoctie vā Rozijnen ſonder ſteenen/ ℥ ß. Anijs-ſaet ʒ j. Buglos ende Bornaſie bloemen ana P j ß. eñ daechs voort aencomen ingenomen/daer op vaſtende/tſanderdaechs neemt Theriace andromachi ℈ ij. conſerve Bugloſſi ʒ ij. oft mē mach den Theriaca reſolveren Rooſ-water oft Suerinck-water/ ende voor de bereyde materie ingenomen/hier nae ſommighe daghen ruſten / ende daerēn tuſſchen den Diacoralli tabulati ghebruycken ʒ ij. oft ſoo daer hitte der Leveren preſent waer/ſalmē de ſpecien vande drie ſantalen in Tabulis ghebruycken/tot ʒ ij. teffens/ ende gebruyckē dit Epithema voor de inflammatie der Leveren.

Epithema.

Neemt de wateren Endivie ℥ viij. van Suerinck ende van Rooſen / ana ℥ iij. alle de ſantalen/ana ʒ j. Azijn ℥ ß. Spici nardi ℈ ß. dit tſamen vermenct / ende daer nuchterē lau mede fomenteren. Het drincken ſalmen hem inden beginſel der Cortſen onthoudē tot datſe begint te minderen. Ende ſo hy hem niet en mocht onthouden / ſo ſalmen hem alleen wat geſoden water oft wat Garſte-water laten genietē/ met wat ſyrope vā Violē vermengt. Ende nu twintich dagen oft meer geruſt hebbende / ſalmē de materie wederom aldus gaē bereyden/ ſonderlinge ſo daer veel vuylicheyt preſent is.

Bereydranck.

Neemt de ſyrope de Epithymo ℥ iij. van Violen ℥ j ß. de wateren Endivie/ Buglos/ ende Duyvekervel/ana ℥ iij. dit voor drie reyſen vermengt/ eñ doeter by de ſantalen Citrine ʒ j ß. ende vervolget noch drie dagen.

Oft duſdanige *Apozema.*

Neemt de ſapē van Buglos ende van Endivie/ ana ℔ j ß. tſap van Gout-appelen ℔ j. ℥ v. dit op het derde gheſoden / daer toe doende Azijn ℥ ij. ende daer van tot ſes morghens eenen vollen Roomer ingenomen.

Ten ſelven.

Neemt de wateren Endivie/ Buglos ende van Duyvekervel/ana ℥ 24. Azijn ℥ j. Suycker ℥ iij. dit tot een Julep gekoockt/ende als ander ghebruyckt/ ende de materie nu wel bereyt zijnde/ ſalmenſe aldus purgeren.

Purgatie.

Neemt Pruymen nō x. Rozijnē ſonder ſteenen/ Jujuben/ Sebeſtē ana ℥ ß. de drie gemeen bloemen/ana P j. op tderdendeel geſoden eñ in ℥ iiij ß. ſalmen de ſchorſſen vande geel Myrabolanen ende van Chebuli eerſt met olie van

ſoete

ſoete Amandelen ghewreven laten weycken/ ana ʒ j ß. tſmorgens over een lancſaem vyerken door gewreven / ende vermengen daer in Catholici ℥ ß. Antidoti hamech ʒ ij. ſyrope van Violen ℥ ß. dit daechs voor het aencomē der Cortſen ingenomen. Ontrent dē ſtaet ofte thoochſte der Cortſen/ indien den patient corpulent ende bloet-rijck is / ende jonck van jaren/ ſo ſalmē hen wel de Lever-ader ofte Saluatella inde ſlincker hant tuſſchen den cleenē ende Gout-vinger gelegen / moghen openen/ maer ſoot bloet niet grof eñ ſwart/ maer claer ende ſubtijl daer uyt comt/ ſo ſalment terſtont op ſtoppen. Ende ter ſelver tijdt vande Cortſe/ dat is/ nu in Statu weſende/ ſalmen dit Electuario ghebruycken.

Electuarium.

Neemt de ſpecien Diarrhodi abbatis, de ſpecien Diamargariti calidi, electuarium e gemmis, ana ʒ j ß. Suycker in Buglos-water geresolveert ℥ v. nae dat bequaemelijcken geſoden ſal zijn/ ſalmen daer koecxkens van latē gietē tot ʒ ij. ende eē tſavonts ende tſmorgens voor den eten ingenomen.

Int afgaen der Cortſen machmen hem de ſpecien Diamargariti calidi oft diamoſchi dulcis tot koecxkens gegoten laten ghenieten.

Inde naturele vierdaechſe / ende in deſe tegenwoordige Cortſe uyt verbrande Cholera veroorſaect / aengeſien dat hare humoren ſeer drooch zijn / om deſe haer lichaem te ververſſchen mogenſe de badinge van ſoete wateren wel ghebruycken.

FINIS.

Vā de pauſerēde vierdaechſe Cortſe / haren oorſpronck nemende uyt de onnatuerlijcke melancholie door verbrādinge des bloets/ dat is/ Febris quartana periodica a melācholia ſanguine aduſto.

Deſe Cortſe uyt de verbrādinge des bloets veroorſaect/ weſende een ſpecie vande andere vierdaechſe baſtaert Cortſen voorſc. Openbaert haer deſe vierdaechſe bloet-cortſe meeſt inden bloet-rijcken perſoonen/ inde hitte ende brandende dagen/ ſonderlinghe ſo ſy te voren de Cortſe Synochus genaemt haddē/ ende alſulcken reghel van eten ende drincken gehouden hebben daer het bloet van heeft moghen verbranden. Deſe Cortſe comt dē patient altemet aen/ des morgens inden dachraet/ altemet tſavōts/ ſomtijdē als de Phlegma oft ooc als tbloet is dominerende / den mont is hē altemet ſoet/ weynich dorſtich/ de Vrine root oft uyten rooden grofachtich/ ſomtijdē int opperſte met eenen lootverwigen Cirkel. In ſumma deſe Cortſe heeft hare beroeringe ende alteratie meeſt na de beweginghe der humoren daerſe oorſpronc uyt neemt/ na den eten lijden ſy ſwaricheyt/ met opblaſinghe inde ſlincker zijden met ſwaricheyt des hoofts/ indē Lentē heeftſe meeſt haren aenvanc. Deſe Cortſe indienſe met voorſichticheyt inden beginſel aengetaſt wort/ ſo valtſe gemeenlijcker corter als ander ſoorten van vierdaechſe Cortſen/ alſoo datſe ſelden twintich ommegangen heeft.

Alle vierdaechſe Cortſen by haer ſelven opſtaende / ende uyt gheen ander ſieckten haren oorſpronck nemende / zijn corter ende beter te geneſen/ dan die uyt ander ſieckten haren oorſpronck nemen.

Haer ſpijſe/ ende medicamenten moeten tot verwerminge ende ververſſinge zijn streckēde/ want deſe Melancholia en is ſoo cout noch ſo drooch niet als de ander.

Maniere om te cureren.

Aengaende de cure/ ſalmen beghinnen door het uyt leyden der gemeender humoren/ alſmē indē Synoche putride verhaelt heeft/ met een weec-makende Cliſterie aldus.

Cliſterie.

Neemt Heemſt/ Violen/ Maluwe/ ana M j. Parietarie M ß. de vier groote coude ſaden/ ana ʒ j. Pruymen nō viij. dit opt derdendeel geſoden/ ende in ℔ j. nats/ ſalmen reſolveren/ Caſſien verſch uytghedaen/ Pot-ſuycker/ ana ℥ j. olie vā Violen ℥ iij. met eē weynich ſouts/ dit tſamen vermenct/ ende tſmorgens geſtelt.

Oft duſdanighen dranck inde ſelve plaetſe.

Neemt Pruymen nō vj. de ſaden van Couwoorden ende Meloenen/ ana ʒ j. Tamarinden/ ℥ ß. de gemeē bloemen/ ana P j. dit in water op het derdendeel geſoden ende in ℥ iiij ß. ſalmen reſolveren Caſſien verſch uytgedaen/ ʒ vj. oft Manna ʒ x. ſyrope van Buglos oft Violē ℥ ß. ende ſonder Cortſe zijnde / ſalment vier uren voor den eten in nemen.

Eñ nu de gemeen materie geloſt zijnde/ ſalmē de Lever-ader openen indē rechten Erm/ ende laten hen ℥ iiij. oft ℥ v. bloets uyt loopen indient de natuer verdraghen mach/ ende ſoot de natuer toeliet / ſo ſalmen hem wederom na den eerſten overganck der navolgende Cortſen wederom wat bloets nae der natueren eyſch afhalen/ ende dat uyt de Mediaen / oft Lever-ader inden ſlinckeren Erm/ ende daer na de materie aldus bereyden.

Bereydranck.

Neemt de ſyrope Acetati ſimplicis ℥ iij. ſyrope van Violen/ ℥ j ß. de wateren van Endivie/ Hoppe oft Bugloſſi ende Bornagie/ ana ℥ iij. dit voor drie morgens vermenckt/ tſelve vervolghen tot ſes daghen.

Ten ſelven een Julep.

Neemt de waterē van Endivie/ Cichorey/ van Hoppe ende Buglos/ ana ℥ iiij. Duyvekervel-water ℥ iij. Suycker/ Violaet oft gemeen Suycker ℥ iiij. Azijn ℥ j. van dit Julep ℥ iiij. alle morgen ingenomen.

Neemt Endivie M j ß. Hoppe/ Bugloſſi/ ana M ß. Pruymen nō x. de ſaden van Meloenen ende Comcommers/ ana ʒ j. de ghemeen bloemen / ana P j ß. in ſchoon water opt derdendeel gheſoden / ende reſolveren in ℥ xxiiij. nats/ de ſyrope Acetati ſimpl. ℥ ij. ſyrope van

Violen ℥ j. ende als boven inghenomen/daer na aldus purgeren.

Purgatie.

Neemt Buglossi/Endivie/ana P j ß. de gemeen bloemen/ana P j. Pruymen nō vj. dit gesoden ende door gedaen/ daer in resolverende syrope vande infusie vā Roosen met Rhabarber / de syrope vande infusie van Roosen/met Senie-bladen/ ana ℥ j. ende smorgens ingheнomen.

Ten selven.

Neemt Rhabarber ʒ j. Spice G iij. Senie-bladen/ʒ ij. tsamen in Endivie ende Buglos-water geweect / daer toe doende wat wijns/ twaelf uren geweeckt hebbende / salment stijf uyt douwen / eñ vermengē daer toe de syrope van Roosen Laxative ℥ ij. eñ gheven dat met Endivie ende Buglos-water in daechs voor het aencomen der Cortsen. Daer nae salmen den patient wederom sommige daghen laten rusten/ende so daer groote hitte is/salmen hē alle smorghens laten ghebruycken/ de specien Electuarij uyten drie santalen / oft Diacoralli na de hitte groot is: Ende nu sommige dagen gerust hebbende/salmen de materie wederom aldus bereyden.

Bereydranck.

Neemt de syrope Endivie ℥ iij. de wateren vā Endivie/Buglos ende Duyvekervel/ ana ℥ iij. dit voor drie morghens vermenckt/ende vervolgent tot ses dagen/ daer na purgheren met eenighe vande voorsc. purgatien oft met Manna oft Cassien.

Ten lesten salmē hen dit *Electuarium* ordineren.

Neemt de speciē Diarrhodi abbatis ʒ ij. root Corael ʒ j. Peerlen ℈ ij. Suycker geresolvert in Buglos-water ℥ iiij. daer koecrkens tot ʒ ij. uytghegoten ende alle morgens daer een van ingenomē/tot dat de Cortse begint te mineren. Int declineren salmen alleen gebruycken het Electuario diarrhodi abbatis tabulati, ende opten quaden dach salmen dit conserve ghenieten.

Neemt de conserve Buglossi/Bornagie vā Roosen ende van Violen/ana ℥ ß. Peerl-suycker ℥ j ß. de brijselingen vande gesteentē/ ana ℈ j. root Corael ℈ j ß. Suycker q ß. hier een Conditum uyt gemaect/ ende met Gout-bladen becleet.

Oft.

Oft vermengt alleen tot de voorsc. conserven/ Suycker van Peerlen voorsc. de specien Diamargariti frigidi ʒ j. ende met syrope van Buglos ende Violen een Electuarium ghemaeckt/ ende t'smorgens ende oock t'savonts voor den eten anderhalf ure ℥ ß. daer van ingenomen.

FINIS.

Vande geduerige vierdaechse Cortse/Febris quartana continua genaemt.

Dese Cortse verrijcht haren oorspronc/ so wanneer de melancholuese humore inde Aderen is vervuylende / maer dese Cortse is seer selden / dan can in deser manieren geschieden/ te weten / so wanneer de Milte door hare teericheyt de Lever niet genoech ontlastē en can van dat vuyle melancholeus bloet/is hē daerom onthoudende inde Massa des bloedts/ende indien tselve te seer is abunderende / so beghevet hen metten bloede ter huyten uytwaerts/ alsoo causerende een swarte Geel-suchte Icterus ater ghenaemt. Maer alleen tot putrefactie comende/veroorsaect eē vierdaechse Cortse/ende binnen de Aderē vervuylende/een gedurighe vierdaechse Cortse : daerom hebben dese metten anderen seer eenen aenvanck/ ende van teeckenen/ malcanderen oock ghelijckende : maer altijdt min oft meer verschillende nae de materie / sy is den patient weynich rust latende / ende hen weynich verlatende/ noch en ghevoelen sonderlinghe geen huyveringhe/ ende so langhe inde rechte vierdaechse Cortse haer ruste duert/ soo lange wort oock in dese eenen valsen ruste toe ghelaten/ende is altijdt den vierden dach den patient meest beswarēde/de vermaninge deser Cortsen duert seer langhe/buyten inde ander Cortsen/ qualicken ende met swaricheyt rusten sy/de Tonge is hen drooch ende scherp/ ende den camerganck verstopt.

Maniere om te cureren.

De cure van deser Cortsen / is in veel manieren met de cure vande Quarteyn accorderende/ dan tgebruyc van deser moet een weynich meer tot vercoelinghe strecken / als inde rechte vierdaechse Cortse/ ende aengesien dat in deser Cortse de materie haer is houdende binnen de Aderen/soo is het bloet-laten in deser oock noodigher/ende men sal hier ooc wat meer moeten sobrierē ende subtijlder spijse gebruycken : want sy corter valt als de rechte vierdaechse Cortse / int Ader-laten salmen de Lever-ader inde slincker zijde verkiesen/ wāt sy de meeste gemeenschap metter Miltē heeft/ inde welcke de meeste materie deser Cortsen verborghen leyt / ende eenen dach oft twee na de bloet-latinge salmē de materie aldus purgheren.

Purgatie.

Neemt Catholici ℥ ß. de syrope uyt de infusie vande Perventie Roosen mette Senie-bladen/syrope van Buglos/ ana ℥ j. met de decoctie van Polypodio, Pruymen/Rozijnen/ de gemeen bloemen eenen dranck vermengt/ tsmorghens inghenomen/hier na salmen hem desen bereydranck laten ghebruycken.

Bereydranck.

Neemt

Neemt de ſyrope van Buglos/ ende Boꝛ⸗ nagie/ana ℥ j. ſyrope van Duyveker vel ℥ j ß. de wateren Bugloſſi/ Boꝛnagie ende Endivie ana ℥ iij. dit vooꝛ dꝛie moꝛgens vermengt / eñ vervolgent tot ſes daghen/daer na wederom als voꝛen purgeren/ende ſoo ſy qualijcken ca⸗ merganck coſten ghecrijghen / ſoo machmen hen altemet een vande vooꝛgaende Cliſterien ſtellen / ende om de ghemeen leden mede vooꝛ ooghen te hebben / ſalmen die confoꝛteren nae eyſch der humoꝛen ende der leden/als int vooꝛ gaende gheleert is.

Oft aldus.

Neemt de conſerve Boꝛaginis / Buglos/ Violen ende van Cichoꝛey/ana ℥ ß. de ſpecien Diamargarita frigidi, ℈ j ß. de gemmis ℈ j. met een weynich ſyꝛopen van Bugloſſe een conſerve vermengt. Indien ſy niet connẽ ſla⸗ pen/ſo ſalmen hen doẽ ſlapẽ/als inde bꝛanden⸗ de Coꝛtſe Cauſos verhaelt is/hiermede verla⸗ tende de Coꝛtſen upte vervuylinge der humo⸗ ren veroozſaect/ſullen hier van de Coꝛtſe ver⸗ halẽ die haer in de vaſte deelen ende leden/als int Vleeſch/ Vet/Aderen/ Knoꝛſſelbeenen etc. zijn onthoudende/ welck Hectica ghenaemt woꝛt.

Vande verboꝛgen ende uptterende Coꝛtſe/Febris hectica genaemt.

Wat Febris Hectica is. De heete ende dꝛooghe getempertheyt is on⸗ der ander de quaetſte/ ende den lichaem meeſt hinderende/wãt in therte ontſtekende / woꝛt⸗ ſe over het geheele lichaem verbꝛeypt / eñ woꝛt van een Coꝛtſe ghenaemt/ welcke in dꝛie ma⸗ nieren gheſchiet / d'een inden geeſt ontſteken⸗ de/ende woꝛt Ephemera genaemt/ d'ander in de humoꝛen ontfanghende/ende woꝛt dan Fe- bris putrida genaemt / welcke vervuylinge in diverſe humoꝛen geſchiet/als wy tot noch toe in diverſe Coꝛtſen verhaelt hebben/ ende ſullẽ hier nu van de derde ontſtekinge verhalen in⸗ de derde partie des lichaems/te weten in Par- te ſolida, dat is/inde vaſte deelen. Want He- ctica is eẽ Coꝛtſe alſo genaemt/ om datſe haer onnatuerlijcke hitte der Coꝛtſen ſo vaſt inge⸗ plant heeft/ niet alleen inde geeſten noch inde humoꝛen / maer oock inde vaſte deelen des li⸗ chaems/ alſo datmenſe niet meer/oft ten min⸗ ſtẽ met groote ſwaricheyt daer wederom upt gebluſſen can/daerom oock Hectica genaemt/ om datſe ſo vaſt ingeplant ende geduerich is/ al oftſe een eygenſchap daer aen hadde.

Ende deſe Hectica woꝛt vã de Authoꝛen iñ dꝛie ſpecien afgedeelt. D'eerſte/daerſe noch geen vaſticheyt in eenige deelen des lichaems en heeft / dat is / daer de onnatuerlijcke hitte noch alleen is werckende/om de vochtige hu⸗ moꝛen hem inde Aderen onthoudende te niet te doen/ ende woꝛt dus langhe noch inden be⸗ ginſel ghehouden/ende is de natuerlijcke ghe⸗ ſteltenisſe noch aldernaeſt. De tweede ſpecie/ dooꝛt vermeerderen der hitten/is te niet doẽ⸗ de de uptdauwẽde vochtichept upt d'upterſte der mont-aderkens/ welcke vochtichept niet alleen en is tot een ververſſinge des gheheelen lichaems/ maer ten leſten van alle de uptghe⸗ leechde deelẽ vooꝛ een voetſel ende onderhout ontfanghen woꝛt/welcke vooꝛſz. vochtichept in deſen gheheel te niet ghedaen woꝛt / mach deſe ſpecie wel bekent woꝛden / maer noch⸗ tans ſeer ſwaerlijcken om te gheneſen. In de derde ſpecie en woꝛden niet alleen verteert de vooꝛſz. humoꝛen/noch de vooꝛſz. vochtichepdt des geheelen lichaems/maer oock de ſubſtan⸗ tie des vettichepdts / mits oock de binnenſte vochtichept van tgeheele vleeſch te niet doen⸗ de/ende is deſe ſpecie wel om te kennen/ maer niet om te curerẽ. Deſe Coꝛtſe is meeſt beſoec⸗ kende den doꝛren uptgeteerdẽ lichamẽ/ wey⸗ nich bloets hebbende : deſe zijnſe vooꝛts ghe⸗ heel upt doꝛrende/meeſt ſietmenſe na de Coꝛt⸗ ſe Ephemera, met de Coꝛtſe Putrida, ende nae meer ander bꝛandende cholerijcke Coꝛtſen/ ende inwendighe inflammatien / oock met de uptdꝛooghende ſieckten/ als na eenige Buyc⸗ loopen/ ſonderlinge den Bloet-ganck. Som⸗ wijlen oock upt den overvloedighen Venus⸗ dienſt / dooꝛt gheduerich ende overvloedich ſweeten/nae het inghenomen fenijn / nae lan⸗ ghen honger/oft ander ſwaricheden des her⸗ ten. Oock iſſe haer dickwils met de ulceratie der Longhen oft teringe haer vergeſelſchap⸗ pende : Ende deſe zijn al vol perijckels / dan den patient haeſt dooꝛ de doodt verloſſende: maer eer zijn ſy om helpen ende langher van leven / daerſe haren aenvanc heeft upt de hit⸗ te der Magen/der Milten/Leveren/ Nieren/ der Moedere / upt den Derm Ieiunium oft Colon. Maer nu verout zijnde/ende dooꝛ deſe Coꝛtſe Hectica gheheel uptghedoꝛt weſende/ ſoo vallenſe in de upt terende plaghe vande Griecken Maraſmos ghenaemt / welck oock dickwils dooꝛ verſuyminghe der Medicijnen gheſchieden can / maer in deſe Maraſmo en is gheene hope van gheneſinghe meer te ver⸗ wachten. Oorſakeñ tot deſer Coꝛtſen.

Teeckenen vande eerſte ſpecie.

Onmoghelijcken iſt de eerſte ſpecie van de⸗ ſen wel te kennen / maer nae het examineren van ſommighe Authoꝛen / ſoo iſſer eenen tee⸗ ren Pols / cleen bedicht / ghemeenlijcken ee⸗ nen ſlach houdende / maer nae den eten haer verheffende/ de arterien zijn int aentaſten ooc heeter / als die by ghelegen deelen/ſy zijn ſo⸗ ber int eten ende van harde ſpijſe haeſt ver⸗ ſaet ende beſwaert/ maken weynich waters/ ende zijn hert van camerganck / teer vanli⸗ chaem haeſt veranderinghe gevoelende/nem⸗ mermeer toeganck oft afganck der Coꝛtſen/ maer altijdt in eenen doen blijvende/van geen ſpijſe en woꝛdenſe ghevoet / maer over lanc⸗ ſaem verdwijnen. Nae den eten ghevoelen ſy een weynich alteratien eñ hitten op de boꝛ⸗ ſte/de Vrine is een weynich vanden geſonden verſchillende.

Teeckenen vande tweede ſpecie.

 Inde

Hoe langhe dese Cortse den naem van Hectica behout.

Inde tweede specie vertoont haer dē Pols hert ende gespannen/ maer teerder ende minder als inde voorgaende/ de hupt is hen in desen dorder als inde voorgaende. De Urine vertoont haer met veel vets/ daer op drijvende/ ende dese Cortse wort soolanghe Hectica gheheeten / als de natuerlijcke vochtichepdt noch is duerende/ maer nu al verteert wesende/ soo wort dese uytteringhe vanden Griecken Marasmos ghenaemt/ ende wort dan voor een derde specie ghehouden als hier verhaelt sal worden.

Teeckenē vande derde specie *Marasmus* ghenaemt.

Seer claer eñ sichtbaer zijn haer dese teeckenē vertoonende/ want by dē patient comēde/ siet men de ooghen ingheuallen/ ende uytghehoolt / ende dat door tverteren van haer substantie/ de hoecken der ooghen zijn gheheel becladdert / ende vol dorre vuylicheydts / alsmen sien mach aenden ghenen die eenen gheheelen dach door tverbranden der sonnen int tsant oft doozt stof heeft ghegaen / de ooghen doense dicwils met grooter moeyten op ende toe / het levende coluer des aensichts is hen gheheel ontgaen / thayr is seer haest wassende/ den Buyck is hen gheheel ingevallen / ende soo ledich ofter geen Dermen in en waren/ sy zijn slaperich / den Pols is seer dorre ende dat door de dorrichepdt der arterien/ desgelijcken teer ende bedicht / ende dat om de onghetempertheydt der herten / de Urine vertoont haer int opperste seer vet / ende olieachtich/ de ghebeenten zijn hem over al uytstekende sonderlinghe de schouder-bladeren/ de hupt is hen overal verhart / niet saecht noch gherimpelt als in andere siecten / ten lesten rijsen hen hayr uyt / de beenen swellen hen altemet / de Nagelen worden hen lanck / hert ende omgecromt/ de hupt wort hen seer schubbich/ tot ten laetsten toe houden sy haer verstant/ ende soo haren geest gevende.

De maniere om te cureren.

Men sal de oorsaecke van deser Cortsen eerst neerstelijcken moeten bekennen / ende wat ghebreken hem met dese Cortse zijn vertoonende/ want men can het accident niet eer wech nemen/ soo langhe de principale sieckte niet gheremedieert en is/ by exempel/ daer dese Cortse Hectica, door een Ulceratie der Longhen is veroorsaeckende / soo en salmen dese Hectica niet benemen/ ten sy dat men de Ulceratie eerst te niet doet / desghelijcken salmen oock vanden boven ghementioneerden gebreken verstaen.

Maer de Cortse Hectica simpel ende alleen wesende/ ende met gheen ander vermengt / so sal ons principale intentie zijn om te ververssen ende te vercoelen / soo van binnen als van buyten/ van binnen als met voedende Medicijnen / welck meer zijn profiterende / als de ander die daer alleen zijn altererende / want dese nemen haren toeganck met de andere na de vaste leden/ oock de brandinghe ende droochinghe behinderende/ maer diemen van buyten is ghebruyckende/ die connen wel vercoelen/ maer uyt haer eyghen wesen ende substantie en moghen sy niet ververssschen.

Ververssschende ende vercolende cruyden.

Vercoelende ende ververssschende.

Latouwe/ Spinasie / Violen/ Porcelepn/ Endivie/ Maluwe/ Meloenē / Couwoorden/ Comcommers/ Peponen/ versche Pruymen gedroocht/ Appelen/ Kerssen/ Criecken/ Granaet-appelen / versche Amandelen ende versche Pijnkernen.

In *Marasmo* de salmen ghebruycken.

De vier groote coude cruydē/ ende de cleene saden versch zijnde / de saden Papaveris/ Berberis/ van Queen / de bloemen Boraginis/ Buglossi/ Nymphee, ende voorts al wat vochtich makende ende vercoelende is / dese salmen koocken/ stoven ende sieden met Hoenderen ende Capoenen/ ende tsmorghens na de eerste verteringhe inghenomen/ Aldus.

Een nat om tsmorghens in te nemen.

Neemt Buglos / Latuwe / Spinasie oft Porcelepn/ ana M j. de vier groote coude sadē/ ana ℥ ß. tsaet Berberis ℥ j. dese salmen tsamen koocken met een jonck Hoentken / oft jonghe Duyve / ende dat nat alle morghens negen oft thien dagen lanck ingenomen.

Om des nae middaechs in te nemen.

Neemt soete Amandelē gesuyvert ℥ x. wat ghestampt zijnde / salmense met Latū-water laten staen weycken / de vier groote coude saden versch ende ghesuyvert van haren basten ℥ ß. versche Pijn-kernen ghesuyvert/ ℥ i ß. tsaet van Latuwe ℥ ij. wit Mancop-saet ende Berberis/ ana ℥ j ß. tsamen cleen gestampt zijnde / doeter groven Caneel toe ʒ iij. ende met Suycker tot dat het ghenoech is/ salmen hier koecken van backen / ende latense soetkens koocken / alsmen den Marcepeyn doet/ ende latense hem tusschen avont ende noen-eten gebruycken.

Ten selven om tlichaem te versterken te voeden / ende oock om te ververssschen.

Neemt de spieren vanden ghesoden Capoen/ oft Patrijse/ ghealtereert met Latuwe/ Spinasie/ ende Buglossi ℥ iiij. soete Amandelen versch ende ghepelt/ grof gestampt zijnde/ salmense in Latuwe oft schoon Put-water eē

ure laten weycken / versche Pijn-kernen ghesuyvert / oock met de Amandelen gheweeckt/ ana ℥ j. de saden van Latuwe/Endivie/witte Mancop/ende Berberis, ana ʒ ij. de vier groote coude saden ghesuyvert/ana ℈ iiij. Suycker ℥ viij. met Roos-water/ende Latu-water een Electuarium gemaect/oft tot een Marcepeyn gekoockt met ʒ j. Anijs-saet ongheſtampt.

Dese syrope heb ick altoos int ghebruyck/ende menichmael seer goet bevonden.

Neemt de dicke / jonge/sapachtige struyckens vande Latuwe ℥ iiij. Buglos-wortelē/ met de jonghe schootkens van Maluwe/ ana ℥ iij. de versche wortelen Satyrionis ℥ j. Spinasie / de hertekens uyt de wilde Latuwe/ Porceleyn/ Violen-bladeren/ana M j. Endencruyt/oft Lentis aquarum, te weten/uyt suyver water/ Nachtschade/ana M ß. versche Sebesten / Pruymen van Damast/ana ℥ j ß. de vier coude saden ghesuyvert/ Latu ende witte Mancop-saet / ana ʒ iij. de bloemen Boragines/Buglossi/witte Nimpheæ ende Violē/ ana P j. dese salmen sieden nae de const in ℔ v. waters op de ℔ iij. ende door ghedaen zijnde/ salmen daer toe gieten ℥ viij. Violen-waters/ wit Suycker ℔ ij ß. ende latent tot een syrope koken / aromatizerent met Caneel ende santalen citrijn, ana ℈ ij.

Aenghesien dese sieckte seer lanck eñ traech valt/so salmen den patient altemet een veranderinge maken met diversche compositien/ op dat hy in eenderhande gheenen aftreck en crijcht.

Voor ghemeene schamele luyden.

Neemt Pruymen ℔ j. die salmen op een cole vyer laten weyckē eerst ontstucken geclopt/ eñ de steenen uytgedaē int water daer Latu/ Spinasie/ eñ de wortelen van Buglosse in gesodē zijn/daer toe doende grovē Caneel ℈ iiij. ongheſtooten Anijs-saet ℈ ij. ende dat salmen een weynich op laten sieden/ende indiē sy willen/doender wat Suycker uyt tsap van Roosen/oft Violen ghemaeckt toe/ ende laten hem dat tusschen tijden ghebruycken.

Men sal hem ooc sulckē Julepkens laten ghebruycken.

Neemt gepelde Gerste P j ß. gesoden in ℈ ij. waters/ende in ℥ vj. nats salmen vermengen de wateren van Buglosse/Violen/ Latu/oft Nimpheæ ℥ iiij. oft ℥ v. Suycker uyt tsap van Roosen/oft van Violen ℥ iij. hier een Julepkē van ghemaeckt/oft temperen daer alleen wat wijns toe / om des middaechs eñ des avonts te drincken/dan alleen Julepkens met Suycker ghemaeckt / salmen door den dach drincken.

Wtwendich eerst epithimeren.

De epithimeringhe om tHerte ende de Lever te epithimeren/ moeten wat meer ververschende als vercoelende zijn.

Aldus.

Neemt de wateren Boragines / Buglosse/ ende van Violen / ana ℥ iij. witte Wijn ℥ ß. doecken daer in ghenet/ ende op de Borste gelept oft op de sijden.

Ten selven.

Neemt ghepelde Gerste P j. Couwoorden/ Peponen oft Comcommers/ ℥ j. oft dese tsamen/ana ʒ iij. eñ nu gesoden zijnde/salmē daer toe doen olie van Violen / oft olie van soete Amandelen ℥ iij. dit vermengt/salmen met subtijle doecken daer in ghenet/de voorsc. plaetsen daer mede fomenteren / werm wordende drie oft viermael gedaen. De strijckinge diemen op de Borst ghebruycken sal/moeten wat min vercoelende / ende meer laxerende zijn/om de Ademhalinghe niet te behinderen.

Borste.

Neemt olie van Violen in Gerste-water gewasschen ℔ ß. daer de heele Borst mede bestreken.

Ten selven.

Neēt olie Papaveris, oft Nimpheæ ℥ iiij. olie van soete Amandelen versch uytgheperst ℥ ij.

Oft aldus.

Neemt olie van Violē in Violen-water oft schoon Put-water ℥ iij. versche Boter / ghewasschen in Gerste-water / oft in water van Maluwe ℥ j ß. Vrouwen-soch/ een meyskeñ suygende ℥ iij. dit tsamē wel vermengt/want tververscht/tvercoelt / tbeneemt de pijn/ ende doet de sluymen lichtelijcken lossen.

Een ander.

Neemt olie van Violen als boven ghewasschen ℥ j ß. olie uyt versche Amandelen getoghen ℥ ß. Capoenen eñ Calfs smeer met Latouwe-water gewasschen/ana ʒ iij. wit Was een weynich/ dit in een dobbel vat vermengt/ ende daer mede ghestreken/maer int strijcken der Borsten moetmen voorsichtich zijn / datmense niet te langhe en ghebruyckt / want sy door haer vercoelinghe terstont een dempicheyt souden aenbrengen.

Om den Rugghe te strijcken.

Tot den Rugghe salmen ghebruycken vercoelende ende een weynich constringherende Linimenten/als met olie van Queen/van onrijpe Roosen/eñ van Myrthus, met dese soudemē ooc de plaetse der Magē / der Leveren/eñ den geheelē Buyc mogen bestrijckē/ ten waer

datter verſtoppinghe der Milten ware / oft door andere accidenten behindert worden/ende ghebruycken deſe ſtrijckinghe tſmorghens ende tſavonts/ te bedde gaende / ſonderlinghe voor ende nae het badt.

Badinghe.

De badinghe ſullen alleen in ſoet lau water gheſchieden / gheen alteratie van cruyden in haer hebbende/noch en ſullẽ daer niet in ſweeten / dan men mach daer wel toe doen de bloemen Nimpheæ/van Rooſen/ ende Willighenbladen met ghepelde Gherſte.

Maer inde drie ſpecien Maraſmode ſalmen daer toe voeghen de hoofden / met het inghewant van een jonck Koe-Calf/ofte van Hamelen/ende dat om te ververſſchen/te ontbinden ende ſlap te maken/de leden die daer door de verdrooginge tſamen ghecrompen ende ingevallen zijn/ ende daerom geẽ voetſel en connen ontfangen.

Men ſal in de badinghe gaen als de ſpijſe wat verteert ſal zijn/ op dat de voetſelen ghetoghen mogen worden na de leden/ nuchteren en ſalmen niet baden / op dat de leden niet te ſlap en worden : daerom ſalmen drie oft vier uren te voren het lichaem ſpijſen/met licht verterende ſpijſe / als een doeyerken van een ey/ weec geſoden / tſap vant tvleeſch/oft de cruymen van broot/ in wat wijns geweeckt.

Maniere om te baden.

Men ſal een badt-cuppe ontrent tbedde vã den patient ſtellen / ende vullen die met den voorſc. water / ende is ſeer goet datmen den patient eerſt leyt op een ſlaeplakẽ/ende latenſe met de vier hoecken wel vaſt houden over de werme dompen vande cuype/ maer alſoo/dat hy de coele locht ſcheppẽ mach/ende de ſweetgaten nu ontſloten weſende ende zijnen Adem wat verhaelt ſal hebben/ ſalmen hem int badt alleen lau zijnde in doopen/ ende laten hẽ daer in houden nae dat hy verdragen mach.

Sommige ordineren drie cuppen met water/d'eerſte vol ſoet waters doende/alleen een weynich werm weſende / om daer door de ſweetgatẽ te openen/ de tweede recht lau zijnde / de derde cout. Int eerſte worden de leden ontbonden ende ghedweech. Int tweede zijnſe ververſſchende/ want door de eerſte badinghe de ſweetgaten nu gheopent zijnde/ ſoo zijnſe door de tweede doordringhende/ door de derde wort de huyt wederom dicht/ende vercoelt alſoo de vochticheyt by haer houdende. Het welcmen al tſamen wel met een badt can beſchickẽ/daerom ſalmẽ het eerſte water wat meer als lau maken/daer nae ſalment wederom wat laten verſlaen / oft doender wat cout waters toe/dat het alleen wat lau blijft.

Ten leſten / ſalmen daer meer cout waters toe gieten/oft daer ſoo langhe in laten blijven/ dat van ſelfs cout wort. Int werm badt en ſalmen niet te langhe baden / in het leſt noch onlangher. Het welckmen oock ſal onderhouden in andere badinghe met andere cruyden gheſoden. Ende upten badt comende/ſalmen tLichaem met werme doecken wel af drooghen/ ende tLichaem met de voorſc. Unguenten ſtrijcken elck op tzijne / ende blijven daer nae twee oft drie uren int bedde ruſten/ oft ſlapen / ende wacker weſende / ſal hy een Ptiſaen oft ſopken / oft dierghelijcke ſpijſe een weynich ghebruycken / oft dat wat voedende is : Maer des morghens alleen een licht verterende voetſel/als een Gerſte-melck / het ſop van een Hoentken eerſt met wat Gerſte/Latuwe/Spinaſie oft Porceleyn gekooct. Tuſſchen den middach ende avont-eten eens laten drincken. Te een ure des nachts ſalmen hem het ſap van een Hoentken / Gerſte-melck / de doeyerkens van twee eyeren/ oft twee weeck eyeren in latẽ ſuppen/ daer wat Rooſ-water/ ende een weynich Peerl-ſuyckers inne vermengt : ende vier oft vijf uren daer nae/ſullen ſy wederom int tbadt gaen. Maer eermẽ int tbadt gaet/ ſo ſalmen den Buyck eerſt wel tot camerganck verwecken door een Cliſterie/ maer gheheel uytgheteert weſende / ſalmen hem met Ezels-melck onderhouden/ ſoomenſe crijgen mach/oft met vrouwen ſoch/ verſch uyt haer Borſten ghetoghen/oft met verſche Koeyen-melck met wat Suyckers ghealtereert/ten eerſten tot ʒ ij.ingenomen/maer ſoo hem daer nae / ſuere oft quade opriſpinghe volchden/met ander quade bitter ſmaken/ oft datter de natuere onſtercker door wiert / alſmen uyt den tragen ende onſtercken Pols ſal moghen verſtaen/ ſo ſalmen ophouden/ want ſo iſſe inde Mage corrumperende / ende ſoo ſy eenen quaden brandenden ſmaec na laet doort opriſpen/ſo ſalmen eẽ weynich ſchoon waters met het melck koocken / maer ſuerachtich opriſpende/ ſalmẽ daer eẽ weynich Honichs/ oft Suyckers daer in vermengen. Ende indien daer geen verteringe inde Maghe en is/ ſo en dient hem het badt niet / maer men ſal hem de Maghe conforteren / ende beſtrijcken met olie van Queen/ende Alſem olie vermengt.

Oft aldus de Mage verſtercken.

Neemt een ſtuc broots eẽ weynich gerooſt/ ende met Wijn beſpoeyt/eñ dit pulver daer op gheſtroyt.

Pulver.

Neemt Pulver van roode Rooſen/Santali cittrini,ana ʒ ß. Nagelen ʒ j.dit vermengt / eñ opt broot geſtroyt/eñ werm op de Mage leggen/ eñ achter op dẽ derthienden cnoke vandẽ rugghe int badt gaende. Men ſalſe inden beginſel der Cortſen / terwijlen de natuere noch ſterck is int verteren / met wat hartachtighe ſpijſe/ weſende lijmich ende vochtich/ voeden.

Maer daer de natuerlicke leden nu door de groote dorricheydt gheheel ghecrenckt zijn/ ſalmenſe dan met lichtverterende ſpijſe onderhouden / die is haer veel bequamer als de ghebraden / want ſy meer ververſſchen / hoe wel de ghebraden vochtigher van ſubſtantien

zijn / als Aristoteles dat wil bewijsen/te meer indien sy met een claer vyere ende niet te dorre en worden ghebraden: maer om dat de gebraden eer zijn inflammerende / ende in Cholera veranderende/so salmen de gesoden meest verkiesen / alsmense niet te drooch en koockt/ ende met haer eyghen nat is nuttende / tghebraden salmen droopen met Roos-water/ met tsap van Citers / Oraengie ende Granaetappelen/ ende dat meest ende dorre ghebraden is/salmen afsnijden / ende het binnenste eten. Men sal hē Calfs-vleesch verkiesen die noch suygēde zijn/jonge Bocxkens/Lammerkens in drooge soete weyen opgevoet/ anders zijnse meer hinderende / de jonghe vette Suychvercxkens zijn hem goet/ende het magherste daer uytghegeten/oock de ongheſouten Vercxkens voeten wel ghesoden. De Phasanten/ Velt-hoenderen/Conijnen/jonge Hoenderen/ jonghe Duyven/Capoenen/ende jonghe Hasen/oock de clootken van Hanen / zijn hem al bequaem/ wilde Vogelen beter ghesoden / als ghebraden / want sy anders haest in Cholera verkeeren. Oock de weecke Eyeren/jonghe onghesouten Kees / Revier-visschen in sant ofte steen-gronden ghevanghen / moghen sy al wel ghebruycken. De Melck is hen goet indien daer gheen Febris putrida mede vermengt en is.

Onder de vruchten ende greynen salmen verkiesen het ptisaen van Gerste/Haver ende Terwe / maer uyt de Gerste / oft Haver salment met vleesch nat makē / op dattet te meer ververſschen mach / oft met soete Amandelmelck / daer toe doende de vier groote coude saden met Roos-water ende Suycker / men sal de Amandelen eerst weycken in cout water/Gerste-water / Roose oft Violen-water/ want anders veranderense haest in Cholera, ten waer datse gheheel versch waren.

In Hectica marasmode, daer salmen versche Pijn-kernen toe doen / want sy cout bloet genereren / de Rozijnen zijn hem bequaem/ de versche ende oock de geconfijte soete Kerssen/ om datse vercoelen / zijn hem goet. Maer men moetse voor den eten innemen/ ende daer terstont niet anders op ghebruycken/ ende indien den patient het water ghewent is / soo salmen hem dat water liever nae de vruchten laten drincken / als den wijn / want soo sullen de voorsc. vruchten ververſschen ende weecken. De Noten ende oock de Amandelen zijn hem hinderlicken / ende voorts alle harde vruchten.

Den wijn moet subtijl wit ende ghewatert zijn/de achterste beenen vande Vorsschen ghesoden/zijn hen seer gesont / ende tsop daer van gedroncke / te meer/somense met jonge Hoenderen ende Capoenen siet.

Oft aldus.

Neēt de wijngaert Slecxkens/ofte die inde hoven met haren huysken aende bladē hanghende / wel schoon ghewasschen uyt haren schelpen zijnde/nō xxxx. een jonck Hoentken/ wel schoon ghemaeckt/ende ghewasschen / de achterste bouten vande groene Vorsschen in suyver water ghevanghen/ het buytenste vel afghedaen nō 28. Amandelen ghepelt/ende in Roos-water gheweeckt ende gestampt ℥ j ß. versche Pijn-kernen in Buglos-water gheweeckt ende ghestampt ʒ vj. Latouwe ende Mancop-saet/de vier groote coude saden gepelt/ana ʒ iij. tsaet Maluwe/van Heemst/ ende Anijs-saet/ana ʒ ij ß, de specien Diamargarita frigidi ʒ ij. conserve van Roosen/Buglos/ ende Bornagie/ana ℥ j ß. groven Caneel ʒ iij. de wateren van Buglos ende Bornagie/ ana ℥ viij. Latu-water ℥ vj. de decoctie van Garste ℔ j. de cruymen van Wittebroot in goeden rijnschen Wijn gheweeckt ℥ x. tHoenken eerst wel plat gheclopt ende ghesneden/salmen tsamen in eenen glasen Alenbick doen/ ende door het balnende met heet water overghehaelt/ ende daer alle morgens ende avonts voor den eten ℥ iij. van inghenomen / want tververst het ghemoet / tvercoelt ende versterckt het lichaem seer / men macht met wat Suyckers Tragacant innemen / oft met anderen suycker.

Men mach de helft van alle dese nemen/ende de selve alsoo destileren. Men sal tHoenken / ende de bouten vande Vorsschen eerst cleen snijden / ende de andere saden pulverizeren/ende daer nae ghebruyckt/ want tsal van wonderlicke operatien zijn.

Dese Taerte wort totten selven ghepresen.

Neemt het vleesch vande voorsc. Slecxkens / oft de bouten vande Vorsschen ℥ iij. versche Amandelen ghepelt / ende in Roos-water ghelepdt ℔ ß. versche Pijn-kernen gesuyvert oock soo gheweeckt ℥ ij. de vier groote coude saden ghepelt / ana ℥ j. Anijs-saet ʒ iij. Caneel ʒ j. Suycker in Roos-water/Violen oft Buglos-water geresolveert/so swaer als alle d'ander / hier uyt een Taerte ghemaeckt / het Anijs-saet en salmen niet pulseren/op dat te min verhitten mach / dit salmen lancsaem laten staen koken in eenen oven / oft onder een panne.

Desghelijcken worden de revier-Crabben inde plaetse vande Slecken ghepresen.

Indien hier vreese waer in een slauwichept des Herten te vallen / soo salmen tHerte conforteren/als mettē Granaet-Wijn met peerl-Suycker vermengt/met tsaet van Suerinck.

FINIS.

Van de Cortse *Hectica*, met de Cortse Putrida vermengt.

Aenghesien Hectica haer altemet is vermenghende met de Cortse Putrida, haren oorspronck nemende uyt de vervuylde humoren/ haer selven daer door een weynich mede ontaerdende / niet sonder groot perijckel vanden patient / waer door in dese groote voorsichtichept

tichheyt gebruyckt moet weſen/om de ſelve humoren eñ weſen der Cortſen te mogē kennen/ om de medicamenten daer na te temperen/ eñ dat alſo / datmē noch d'een noch d'ander hinderende en is / de laxerende moeten in deſen ſeer ſoet werckende zijn / buyten inde enckele Cortſe Putrida voorſc. De bereydranckē in deſen moeten wat meer verwermende ende openende weſen / ende hoe wel ſy in deſen niet ſeer dorſtich en zijn/ ſalmenſe nochtās veel tot drincken vermanen / op dat de natuerlijcke vochticheyt niet geheel verteert en wort.

Purgatie.

Neemt Tamarinden ℥ j. verſche Sebeſten ℥ iij. de vier coude ſaden/ana ʒ ß. de Cordiael bloemen/ana P j. ende in ℥ iij ß. van deſen ghesoden nats ſalmen reſolveren / de ſyrope vande infuſie van Rooſen metten Rhabarber ℥ j. ende dat den patient ingheghеven / oft men ſal den Rhabarber ʒ j. in Endivie ende Buglos-water twaelf uren laten weycken / daer nae ſtijf uyt douwen ende vermenghen hem met de voorſc. decoctie/daer toe vermenghende de ſyrope van Violen oft van Rooſen ℥ ß. oft reſolveren inden voorſc. dranck de Caſſien uytghedaen ʒ v. oft Caſſien alleen met Endivie ende Buglos-water vermengt ende inghenomen.

Bereydranck om te openen ende te rijpen.

Neemt de ſyrope Endivie Simplicis, oft vā Violen/vande Duyvekervel Simpl. ende van Venus-hayr/ana ℥ j. de wateren van Duyvekervel Endivie ende Buglos/ana ℥ iij. dit voor drie morghens vermenckt / ende noot zijnde/ende ſo de humoren noch niet ghenoech gherijpt en zijn/ſoo ſalmen den voorſc. dranck noch voor drie daghen vermengen / ende daer nae met eenighe vande voorſc. drancken purgeren.

Ende indien de vermaninghe der Cortſen den patient ſoo langhe by bleef / datter qualicken bequamen tijt waer om hem te mogen ſpijſen / ſoo ſalmen int afgaen der Cortſen hem laten gebruycken het ſap van een Hoentken/oft het melck van Gerſte. Ende ſo hier een daghelicxſche Cortſe toe vermengt ware/ ſalmenſe aldus purgeren.

Laxatijve.

Neemt Rozijnen ſonder ſteenē ℥ j ß. Pruymē Jujubē/ana nō. x. Sebeſtē nō. v. het merch uyten ſade Carthami ℥ iij ß. ofte ℥ iiij. Peterſelie-bladerē M ß. Anijs-ſaet ℥ ß. dit in ℔ vj. waters op het derdendeel gheſoden / ende daer tſmorghens ℥ iiij. van inghenomen/ ende indien tſelve niet en wrochte/ ſoo ſoudemen daer toe moghen vermenghen de ſyrope vande infuſie vande Perventie Rooſen / metten Agarico ghemaeckt ℥ ij. ende de ghemeene humoren nu wat ghemindert weſende / ſalmenſe aldus voorts bereyden.

Bereydranck.

Neemt de ſyrope Acetati ſimplice, oft van Byſantien ℥ j. ſyrope van Venus-hayr/℥ ij. ende vermenghenſe met wat Honich-water/ daer wat Venus-hayr ende Buglos in gheſoden is : Oft vermenghen een Gerſte-water met Venus-hayr gheſoden daer toe / daer onder wat Buglos-water vermenghen / ende ghebruyckent v. oft vj. daghen lanck / ende de humoren gherijpt zijnde / ſalmenſe wederom met de voorſc. purgatie purgerende zijn/ daer toe doende wat meer Carthami als ℥ j ß. oft nae der natueren eyſch.

Daechs nae de purgatie ſalmen hem laten genieten het Gerſte-water met de ſyrope van Violen / ſonderlinge inde vierdaechſche Cortſe / maer inde daghelicxſche Cortſe met de ſyrope van Venus-hayr.

Maer oftſe door ſulcke ſoetwerckende medicamenten den patient niet en wilden verlaten/ſoo moetmenſe ſtercker verkieſen.

Aldus.

Neemt Pruymen nō. vj. Rozijnen ſonder ſteenen ʒ iij. de bloemen Cordiael, ana P. ß. de ſaden van Couwoorden / Meloenen / ende Comcommers / ana ʒ ß. dit gheſoden ende daer in reſolverē de ſyrope vande infuſie vande Perventie Rooſen met den Agarico ghemaeckt / ℥ j. de ſyrope van Violen ʒ vj. dit vermengt.

Ten ſelven.

Neemt Agarici vanden beſten ʒ j ß. in Violen-water gheweeckt ende uytghedout/daer toe ſalmen vermenghen honich van Rooſen ℥ ß. ſyrope van Rooſen laxative ℥ j. dit vermengt ende ingenomen. Den Agaricus mach oock int tſap van eenen oudē Haen koken ende dat inghenomen.

Inde vierdaechſche Cortſe hier toe vermengt zijnde.

Neemt den Mercuriael/Cicle oft Bete/ ende Pruymen in tſap van eenen vetten Haen gheſoden / maer ſoomen ſtercker moet purgeren/ſalmen daer Senie bladerē/ Polypody ende Thymi/ana ℥ ß. toe doen.

Ten ſelven.

Neemt Polypody ʒ vj. Buglos wortelen ℥ ß. Pruymen nō. vj. Rozijnen ℥ ß. de Cordiael bloemen/ana P. ß. Thymi P. j. ende gesoden weſende/ſalmen in ℥ iiij. nats reſolveren de ſyrope uyt de Perventie Rooſen met de Senie-bladen ghemaeckt. Daer nae ſalmen de materie wederom aldus bereyden.

Neemt de ſyrope van Buglos/Violen ende van Duyvekervel/ ana ℥ j. de wateren van Buglos/Bornagie ende Duyvekervel / ana ℥ iiij. dit voor drie morghens vermengen ende ver-

de verbolghent tot ses daghen/ oock so zijn de voorsc. badinghe in desen goet bevonden. Ende om de hitte te remidieren/ salmen therte ende de Lever epithimeren/ als inde derde ende vierdaechse Cortsen verhaelt is.

In vermenginghe der daghelijckse Cortsen/ salmen de Mage ende corte Ribbens met olie van Chamille bestrijcken.

Den Buyckloop diemen altemet in dese Cortse vercrijcht / salmen terstont stoppen/ wantse in dese uytteringe altijt pericoleus is/ welcmen met vercoelinge ende constringerende medicamenten hulpe doen moet/ ende laten hem den Rijs ende Amandel-melck ghebruycken: Ende men sal oock van buyten stoppende ende versterckende medicamenten verkiesen/ oock sullense vercoelende zijn/ ghelijckmen inden Lienteria verhalen sal / dan moeten die wat meer verwermende wesen.

Hier mede dit verlatende/ salmen hier vande uytterende Atrophia verhalen.

FINIS.

Vande verdwijninghe/ uytmagheringhe/ oft uytdorringhe des lichaems/ vande Griecken Atrophia, by den Latijnen Innutritio, dat is/ onvoedelicke ghesept.

In dese soorte van teringhe en crijcht den mensche gheen oft weynich voetsel vande inghenomen spijse / maer is metter tijt gheheel uytdorrende/ ende dat sonder eenighe merckelijcke oorsaecke / oock de crachten gheheel te niet doende / ende soude den mensche ten lesten ombrengen/ ten waer datse met grooter neersticheyt ende bequame remedien teghenghestaen worden / ende wort Atrophia in twee manieren ghenomen. (Atrophia is tweederley.) D'een alsse alleen een lidt is verdorrende ende oock is minderende. D'ander als tgheheele Lichaem is verdwijnende ende uytmagherende. Ende datter alleene een lidt / tsy eenen Erme / oft Beene is consumerende ende minderende/ geschiet principalicken / soo wanneer de voedende cracht tselve lidt gheen bloedt door de Aderen vande Lever toeghesonden en can worden / ende dat door dien daer eenighe afscheydinghe/ oft verstoppinghe inde selve Aderen/ oft passagie geschiet / want ghelijck door de Zenuen het beroeren ende ghevoelen ingevoert wort in dese leden / ende door de arterie de wermte ende gheesten/ dat is/ de crachten des levens/ alsoo zijn dese leden haer voetsel ontfanghende door de Aderē ende vaten / ende dat uyt de Lever/ ende dit is de eerste specie Atrophie.

De tweede specie *Atrophie* haer beschrijvinghe.

(Wat Atrophia is.) Atrophia oft Innutritio en is anders niet dan een dwalinge ende beroovinge des voetsels/ noch en is hem dat voetsel niet overal wt de Aderen uyt spreydende / aenstorckelende/ noch in zijns gelijck veranderende. In summa/ in dese zijn alle de faculteyten der natuere weynich ende traghelijcken haer behoorlijcke diensten doende. Als Attractrix, Retentrix, Excretrix, Commutatrix ende Formatrix, sonder wiens diensten ende hulpe tgheheele lichaem metter tijt verdwijnen ende uyt droogen moet/ want tvoetsel sonder dese hulperse gheen voordeel doen en can / hier door moeten de levende geesten tonder comen / ende tlichaem so brengen in Atrophiam. Als oock is gheschiedende door de ulceratie der Longen/ ende ghebreken der Herten/ ende sonderlinghe het Marasmus, want hier door/ als ghesept is/ de gheesten des levens te niet gaen. Desgelijcken door de groote onghetempertheydt ende teericheyt der Maghen / als datse de spijse soo volcomelicken niet en verteren / noch soo langhe niet en behouden / tot datse ghenoech ghekoockt is: waer door tlichaem oock qualicken ghevoedt wordt / want de tweede / en can de eerste niet veranderen: Oock can tlichaem van zijn voetsel berooft worden door de langhe duerende camerganghen / als door den Diarrhoeam oft Disenteriam, daer de voedende materie haer met den camerganghen is lossende / want in desen en can den Chylus uyt de Maghe inde Lever niet comen.

Desghelijcken indien daer eenighe fouten inde Lever zijn schuylende / waer door sy den Chylus de Maghe niet af dienen en can/ noch de selve ontfanghen hebbende / in gheen goet bloet veranderen en can. Ofte datter eenighe fouten ghevonden worden / inde ontfanghers vande overblijvinghe vanden gesuyverden bloede. Als inde Galle-blaeskens/ de Milte ende de Nieren / want door foute van desen / moeten de reste vant lichaem ten lesten verdwijnen/ ende dit is vande inwendige saken ghenoech.

Aengaende de uytwendighe saken.

Door de uytwendighe dinghen mach dese passie haren oorspronck nemen / ofte ten minsten de sieckte vermeerderen: Als door eenich misbruyck der spijsen/ door eenighe quellinghe der Herten/ ende ghebreken des Lichaems/ die uyterlicke tlichaem soude moghen gemoeten / door de foute des voetsels tselve te overvloedich te ghebruycken / oft sonder eenighe oorden.

Item/ de gheweldighe ende ontijdighe oeffeninghe des lichaems / Venus-diensten/ badinghe/ waeckinghe / vastinghe/ swaere contemplatien / Melancholia ende gramschappe/ etc.

Ende nu de rechte oorsaecke wetende / soo salmē de selve te niet doen/ om de verdwijninghe te niet te doen. Ende nu uytgheteert zijnde/ wederom te recht brenghen.

Indien de Maghe een oorsaeck deser plaghen is/ oft alleen een accident van Atrophia, oft dat door de verstoppinghe der Leveren tvoetsel zijn passagie benomen wort / oft door hare onghetempertheyt tbloet niet volcomelicken

licken koken en can / ofte door eenighe fouten der Milten/der Nieren / oft der Blasen/salmen de selve fouten elck int zijn eerst moeten corrigeren/al eermen aen de principale uytdooringhe eerst sal connen profiteren/oor so salt al te vergeefs zijn/dat sy eenighe voedinghe ende versterckinghe des lichaems willen doen/ hoe goet ende lichtverterende de spijse oock mach wesen/ by aldien elck vande voorsz. faculteyten die tot de verteringhe zijn dienende/ haer officie niet en volbrenghen. Als Attractrix, om dat sapachtich aē te halen/de Retentrix, om tselve tot zijnen bequamen tijt te bewaren / Alteratrix oft Commutatrix, tselve voetsel behoorlijcken ende ooc bequaemlijcken te veranderen/ende Excretrix tselve bequaemelijcken op zijnen tijt af te setten:want anders hoemen de onsuyver lichamen / desghelijcken de onghetemperde/de verstopte/oft eenighe geswellen/oft herdicheden inde naturelijcke partien schuylende / meer is voedende/ hoemense meer hinders doet : want hier door vermeerderen de vuyle humoren / met alle de vuylichepdt ende excrementen / ende sullen de Aderen veel meer op doen spannen / de lasten des lichaems vermeerderē/ ende niet verminderen:nochtans het lichaem geē voetsel gevē/ maer tselve te meer doen verdwijnen.

Maniere om te cureren.

Om totter curen van desen te gheraken/soo moetmen eerst weten wat deel datter in lijden is/ende de oorsaeck van dien bekennen: Want soo verschepden die oorsaecken connen zijn/ so verschepden remedien sy vereysschen. Daerom salmen de oorsaeckē van desen eerst te niet doen/ ende daer nae het lichaem versterken/ met bequame spijse/waer in men oock sekeren reghel houden moet / dat is / datmen den patient metten eersten met sulcke spijse is spijsende / die lichtelicken ende haest mach verteren/ daer nae salmense ordineren / die veel is voedende/ hoewel sy tragelicken ende swaer valt int verteren. Daerom indien sy gheen verstoppinghe / noch Corsen / oft eenighe ghe-swellen van binnē en hebbē/ oft Hooft-sweer/ met opspanninge onder de corte Ribben / ofte met gheen rommelinghen ghequelt en zijn. Die salmen inden eersten met vrouwen-melc/ daer nae Schapen/ ten lesten Coeyen-melck laten ghenieten / ende daer wat Suyckers in ghereſolveert / op dattet inden buyck niet en storckelt. Gheven hem oock wat nats van Capoenen/Patrijsen/ oft uyt Hamels bouten met wat wijns vermengt/ ende soot niet ghenoech ghekooct en ware / soo salment tusschen twee tinnen schotelen op colen wat laten koocken / ende wrijven daer wat broots in.

Men sal nemen vijfentwintich ofte dertich bouten vande groene Vorsschē in schoon water ghevanghen/ghevilt zijnde/salmense laten sieden in schoon water / tot datse vande beenen vallen/ende dat salmen tsamen door eenen schoonen doeck wringhen/ende ter wijlen dat dit siedt/ salmen nemen Rozijnen sonder steenen ℥ iiij. schoon ghewasschen / ende ghestampt zijnde/salmen daer Buglos ende Bornagie-water ℥ ij. op ghieten/ met witten rijnschen Wijn ℥ vj. ende laten dat op heete colen staen weycken/daer nae door eenen teemst gewreven / ende daer altemet een weynich nats toe ghedaen / ende de overgheblevē basten wech ghewoorpen / ende nemen vier ofte vijfmael soo veel vant voorsz. nat / ende vermenghen dat tsamen/daer toe doende Caneel grof ghestooten ℥ ß. Suycker ℥ ij. oft Peerl-suycker ℥ j ß. eñ wildy vermengter twee dooyeren vañ Eyeren onder / soo salt te meer voeden/ met wat broots daer in ghecruymelt/ende laten dat te samen wat staen smoren: Ende wildy inde plaetse vande Vorsschen / soo neemt veertich / oft vijftich wijngaert slecken/ ofte het sop van een jonck Hoentken wel morwe ghesoden/oft nemense tsamen/ ende ghebruyckē vant voorsz. sop ℥ iij. oft iiij. teffens/tsmorghens ende tsavonts/ende somtijden oock des nachts/want tis seer voedende ende versterckende / sonder de natuere te beswaren.

Men mach oock nemen ghepelde Garste ℥ iiij. oft so veel rijs/ende gietē daer op ℔ j ß. vant ghesoden nat/ ende laten dat staen weyken op een cool vyers/ ende nu opgheswollen zijnde/salment door eenen teemst wrijvē/daer nae een weynich laten koocken/ daer toe doen Suycker ℥ j ß. ende gebruyckent tsmorgens/ oft altemet oock een Amandel-melck ordineren.

Nae den slaep salmen hem tlichaem saechtelijcken wrijven/eerst de handen met olie van soete Amandelen versch uytghedaen ghestreken/oft men sal hem in een badt laten gaē van zoet water/alleen lau zijnde/ende blijven daer soo langhe in tot cout wort/oft ghieten op het leste daer cout water toe / want anders wort door de wermte des badts/alle het voetsel ghetoghen na de uyterste deelen / ende soude het voedende van dien daer geheel uyt aessemen/ maer door de vercoelinghe des badts op tleste/ soo worden de sweetgaten ghesloten/ende daer door het uyt aessemen van dien behindert.

Om dat de Rozijnen voedende zijn/so wordense vande sommighe aldus ghemaeckt.

Neemt Rozijnen sonder steenen in Buglos ende Bornagie water ghelept/daer toe doende witten wijn ℔ j. ende wederom gedroocht zijnde / salmense in een verglaesdē oft verlooden pot doen/ende stroeyen daer wat ghepulvert Suyckers over / ende bewarense in een werme plaetse.

Taerte.

Om dat het vleesch vande Slecken soo seer voedēde is/so hebbē de sommige daer Taertē uyt ghemaeckt/Aldus.

Neemt wijngaert Sleckens/die opte bladeren met haren huyskens hanghende ℥ iiij. die salmē wel suyveren/soet Amandelē versch zijnde in Roos-water geweect/ oft in Buglos water oft soete melc/ ℥ ij. Suycker in Roos-water

water ghereſolveert q ß. ende daer een Taerte uyt gemaect / ende een weynich inden oven ghekoockt / ende indien men daer wat Tarwen oft wat rijſten meels onder vermengde / tware te beter om te voeden.

Ten ſelven.

Neemt verſche Pijnkernen / verſche Amandelen in de vooꝛſc. wateré oft in Hoender-ſop gheweeckt / ana ℔ ß. de Slecken wel ghewaſſchen ende wel moꝛwe gheſoden / oft de vooꝛſchen om wat meer te voeden / oft crabben in ſoet water ghevanghen / ℥ iij. de vier groote coude ſaden gepelt / ſoete Amandelen ana ℥ ß. Anijs-ſaet ʒ ij. Caneel ʒ j. Suycker q ß. ſtijſſel eē weynich / hier van met tſap van Slecken ende een weynich wijns tſamen een deech ghemaeckt / ende daer coecxkens van ghemaeckt / in eenen oven een weynich ghebacken.

Om de naturere te verſtercken inden verdwijnende perſoonen / ſo woꝛt ſeer gheprezen de compoſitie diemen Blancmangier noemt / eñ woꝛt in verſcheyden manieren gemaect / maer pꝛincipalijcken uyt het ſpier van eenen Capoen cleen gheſtampt / Amandelen / Suycker / Melck / ende wat meels van Rijſt / want het voedet ſeer.

Oft.

Neemt verſche Amandelen gepelt een half ℔. het ſpiere van een jonck Hoentken / tſamen wel cleen gheſtampt / ende dit tſamen niet het nat van een Hoentken dooꝛ ghewꝛeven / daer een weynich wijns toe ghedaen / ende nu dooꝛ ghedaen weſende / ſalmen dat wederom een weynich op tvyer ſetten / daer by doende een weynich Rijſte-bloemen oft van Ameldonck / te weten / twee loot ende wat Suyckers.

Een gheleytken met Suycker vermenckt voedet ſeer / deſgelijcken dat jonge Verckens vleeſch / maer is traech int paſſeren.

Atrophia dooꝛ het ophouden vande ghewoonelijcke exercitien.

Als datmen het lichaem niet en oeffent alſmen pleech / waer dooꝛ de aenhalende ende afſettende crachten de leden begeven / ende woꝛden gheheel debile ende teer / deſe ſalmen nae dat de ſpijſe nu verteert ſal zijn / wꝛijvinghe doen ghebꝛuycken / oft men ſal attraherende medicamenten ghebꝛuycken / oft badinghe die lau zijn / om ſoo dooꝛ deſe aentreckinge de aenhalende crachten der natueren ende teere ledē te hulpe te comen / maer men ſal die niet ghebꝛuycken vooꝛ ende al eer de tweede koockinghe gheſchiet ſal zijn.

Atrophia alleen in een partie des lichaems.

So wanneer alleen een lidt is verdwijnende / oft verdoꝛrende / tſy dan dooꝛ eenige ongetempertheydt / dooꝛ eenighe ontbindinghe / oft dooꝛ affſcheydinghe ende verſtoppinge / waer dooꝛ de animale gheeſten hare dooꝛſtralinghe behindert woꝛt / alſoo benemende de crachten ende de beroeringhe des lidts / alſoo tſelve ten leſten uyt doꝛrende / ende tot verdwijninge bꝛenghende.

Om tſelve nu geremedieert te mogē woꝛdē / ſo moet eerſt de ooꝛſaecke van deſen wech genomen woꝛden / ende daer nae met alle neerſtichept poꝛren / om tvoetſel daer wederom in te doen comen / ende dat ten eerſtē met onſtercke wꝛijvinge / met olie van ſoete Amandelen / ende met lauwe badinghe / daer nae met aenhalende plaeſteren / uyt Peck ghemaeckt ende gheappliceert / om ſo het voetſel ende de levende geeſten daer in te trecken.

Attraherende oft aenhalende plaeſters.

Neemt dꝛooch Peck / nieu Was / Verckens vet / Seep ana ℥ ij. dit tot een Emplaſtrum geſmolten.

Ten ſelven.

Neemt dꝛooch Peck / nieu Was ana ℥ i ß. dit tot een Emplaſtrum gheſmolten.

Oft aldus.

Neemt dꝛooch Peck q. ß. Terebentijn oft Terebentijn olie / dit een weynich tſamen gheſmolten / ende hier uyt eē Dropax Emplaſtersghewijs ghemaeckt / want het verwermt / ververſt / ende treckt het bloet ende den levenden gheeſt tot de uytdoꝛrende leden.

Hier mede dit eyndende ſalmen hier naevolghende vande peſte gaen tracteren.

Aldus gheeyndet den 21. Auguſti Anno 1592.

Johan

Johan Haghens wenſt den goetwillighen leſer/een vreedſamich ende ſalich leven.

Hippocrates de flatibus. Gal de differentijs feb. Lib.2.

AEngeſien beminde Leſer mijn voornemen in deſen is te tracteren vande ſchromelijcke/ ende de ſnel-doodende plaghe der Peſten / ende der Peſtilentiale Cortſen/welc ons uyt verſcheyden oorſaecken overvallen moghen / ſonderlinghe door de corruptie der lochten / als ons Hyppocrates eñ Galenus verhalen/ welcke locht wy over al/ waer wy gaen oft ſtaen/ ghenieten: Jae ons leven daer by onderhouden moetē als de viſſchen by het water/ welcke peſtilentiale locht ons meer hinders aenbrengt als eenighe ingenomen feninighe ſpijſe welckmen noch eenichſins doort vomeren wederom loſſen mach: Maer tegens de ingenomen fenijnige lochte / wie ſal daer eenighe bequame medicamenten teghens connen verſinnen om die uyt te drijven: aengheſien tſelve een locht is / ende gheen corperale oft handelijcke ſubſtantie.

Deuter. 28. Levit.28. Ezech.5.

Oock ſoo willen wy gheerne belijden / dat tſelve tot ſtraffinghe onſer ſonden ons vanden Heere toegheſonden wort/ als de heylighe Schriftuere op veel plaetſen getuycht / ende de oude Schrijvers ende Heydenē ons over langhe verclaert hebben. Als den Arabiſchen Medicijn Azaravius genaemt/ ſegghende:dat ons vele ſieckten overcomen om der ſonden wille/etc.

Ende daer zijn veel ſieckten ſeyt hy : die de Duyvelen ons toe jaghen / ende worden deſe Duyvelen van hem Alabin ghenaemt / Quod & Seneca in Hercule furente non negaſſe videtur,als hy ſeyt. Quicquid fecimus mortale genus quicquid pertimur venit abalto. Ende Galenus op de woordē primi prognoſticorū. Daer hy ſeyt:Eſt & quoddam cœleſte in quo oportet ipſum medicum previdere : Welck den Arabiſchen Medicijn / Avenzoar tertio Theyſir oock bekent heeft.

Deſghelijcken Avicenna decimo ſuo Methaphiſice Capite primo.

Alſo dat ons door de hemelſche influxie/ dat is/ Per actionem & motum ſtellarum can toe gheſonden worden een Elementariſche nederſchijninge oft onnatuerlijcke nederſtralinge/ ons overſchijnende met een onbekende putrefactie/in haer begrijpende een fenijnighe verborgen eſſentie/ons menſchelijcke natuere gheel contrarierende ende vernielende.

Venena oia ad tria deducuntur capita.

Natuere des couden Fenijns Operatie des heeten fenijns.

Fenijn door een eyghen cracht werckende.

Nochtans ſeer weynich met ander fenijn zijn operatie thoonende / want het fenijn dat door zijn couthepdt zijn operatie doet/ indien dat den eerſten dach zijn werck niet en volbrēgt/ als Galenus de ſimplici Medicina verhaelt / ſo verlieſet terſtont zijn cracht/noch en can zijn fenijn aen het Herte niet comen.

De heete Fenijnen doen haer operatie door bijten/knagen ende quetſen.

Het derde Fenijn ende het leſte dat forma ſpecifica, Dat is/ Propria ſui facultate zijn operatie doet/ doodet den menſche terſtont ſonder vertreck.

Van deſe driederley fenijnen hebben ons de Authoren wel claer ghenoech gheſchreven.

t Fenijn der Peſten is onbegrijpelicken.

Maer de rechte proprieteyt eñ verborghen contagieuſe eſſentie / onder deſe plaghe ſchuylende : wie ſalſe volcomelicken connen onderſoecken / om het ſelve met zijn eyghen contrarie te reſiſteren : Nochtans en iſſer niet aen te twijfelē/ oft den Autheur der natuerē/en heeft hem oock zijn contrarie hier opter aerden naghelaten / hoe wel ons tſelve om onſer ſonden wille verborghen blijft : Als ons den gheleerden Medicijn Azaravius verhaelt. Al uyt welcken nu wel te verſtaen is/met wat ſwaricheydt het ontfanghen fenijn uyt te drijven is / hoe voorſichtich daer oock in ghehandelt wort / alſmen God betert dagelicx ſien mach. So hebbe ic daerom voor my genomē een volcomen preſerveringhe ofte voorraet te ſtellen/ waer door men alderſekerſte het aenſtaende fenijn ſal moghen ontcomen / het welck ons lichter om doen ſal weſen/dan het ontfanghen fenijn uyt te drijven.

Elegans ſi mile hic ſi miter a ſal[...]

Want beter ſalt ſout de putrefactie uyten vleeſch weren / daert voort putrificeren daer mede gheſouten is / dan tſelve ſoude connen uyt ſuyveren/ daert nae de putrefactie ghebruyckt ſoude worden.

Alſoo ſal oock door den goeden voorraet ende een goet Antidotum van te voren gheuſeert veel crachtigher zijn operatie doen/ende min het lichaem vanden fenijn gecrenct worden / dan de helft meer na dē ontfangen fenijn inghenomen.

Hoe lichtelicken can den patient nae het ontfangen fenijn doort verſwijghen ende vertreck hemſelven verſuymen.

Hoe veel zijnder wel verſuymt door tghebruyck van de onnoodighe afneminghe des bloets / ende inghevinghe der purgatien/ ofte die ſelve de natuere onthieldē/ daerſe ſeer noodich waren.

Hoe menich iſſer oock wel omghebracht doort miſbruyc van onbequame medicamenten/ die de ſieckte ende natuere waren contrarierende/als gebruyckende verhittende medicamentē/ daer de vercoelende noodich waren.

Optimū q; ſaluberrim[...] conſilium[...] a preſerva[...] dum ſive f[...] rit a corru[...] tione æris[...] Medici ar[...] trantur, Aut vi aſtr[...] rum vt aſt[...] logi dicun[...] Aut ira di[...] na, vt The[...] logi ſenti[...]

Ende op dat deſe alles te beter van ons verhoet ſoude moghen wordēn/ſoo iſſer boven al ſeer noodich den Heere neerſtich te bidden/ dat hy ons verſtant alſoo openen ende verſtercken wil / dat wy alſulcx moghen verkieſen / als den armen crancken in deſer plaghen meeſt noodich ſoude moghen weſen.

Voorts dat wy oock met een vaſt betrouwen de exempelen onſer voorouderen volgen/

daer

1. Regn. 4. Hester. 2. Judith. Jonas. 2.

daer wy int oude Teſtament van leſen / als vanden Coninck David/Heſter/ Judith/ende Niniviten/ als ſy in benouthept waren/ſoo begavenſe haer tot vaſten ende bidden / ende zijn daer door upt grooter benoutheden ende van veel plaghen ontlaſt / als ons oock wil gunnen den eenigẽ ende opperſten Medicyn/ daer wy alleen alle ons geſontheden van verwachten moeten.

Wt Geertrupdenberghe den xx. Januarij. Anno 1604.

Beſchrijvinghe der Peſten.

De definitione peſtilentię.

DE Peſt is een contagieuſe ende ſnel-doodende plaghe/vanden gheſlachte Epidemici, van buyten opwerpende fenijnighe Carbunculen / ende door corruptie der humoren Peſtilentiale gheſwellen/tſy inde Lieſenen / onder de ockſelen / ontrent de ooren oft den Hals / ſy is therte verghiftende ende vervalſende/ benouthepdt der Borſten aenbrenghende/ſelden totter geſontheyt/ maer meeſt totter doot ſtreckende. Galenus verhaelt ons tweederley oorſaecken der Peſten/ d'een voort comende upt een geputreficeerde locht / d'ander upt gheputreficeerde humoren des lichaems/ upt vuyle onbequame ſpijſe allenſken vergadert/ alſmẽ hier na verhalen ſal. Maer als Hyppocrates ons verhaelt / ſoo is de principaelſte oorſaeck van deſen een verbuylde locht / als oock gheſchieden can upt de geputreficeerde wateren/ ende ander vuyl vaporen upter aerdẽ oprijſende/ welc vanden wint opghedreven / ende verſtropt wort: ende nu vande menſch ontfanghen ende beſmet weſende/ is terſtont doordringende na therte / daer niet alleen de Vitale geeſten met oock de vochtichepdt int therte ende daer ontrent gheleghen / maer oock de ſubſtantie der herten corrumperende / niet dat de locht oft wateren by haer ſelven eenichſins tot corruptie mogen comẽ: want de Elementen by haer ſelven ſimpel eñ ſuyver zijn/ daerom upt haer ſelven gheen verbuylinghe en connen lijden/ hoe wel Ariſtoteles ſeyt dat alle Elementẽ/behalven het vyer/ moghen putreficeren/ welcke putreſactie te verſtaen is doort ontfangen/ ende toe vermengen van ander toe gheſonden vuylichept vande winden haer toe gedreven/ als de vuyl vaporen upt onſuyver ſtilſtaende wateren/moeraſſighe gronden / ende ander waterẽ doort rotten vandẽ Vlaſch oft Kemp vervalſt / oock door den ſtanck vande verſlaghen doode onbegraven lichamen / oft door eenich ander vuyl corruptie upter aerden opſtaende/alſmen altemet ſiet gheſchieden na eenighe groote aertbevinghe de aerde opſchorende / vuyl vaporen ende ſtanc opwerpende.

Hippo. epidim. commento primo, & Hippo. in lib. de nam humana.

Elementen in haer ſelvẽ ende lijden geen putrefactie.

Ariſtot. 4. Metheorologicorum volumine.

De locht vervalſt upt verſcheydẽ oorſaecken.

Peſt veroorſaeckt upt veranderinge der locht.

De veranderinghe der lochte gheeft oock groote oorſaecke tot deſer ſieckten als Hyppocrates ghetuycht/ſegghende. Dum cœlum ſaepe mutatur varios, generat Morbos, want alſmen de locht op eenẽ dach dicmael ſiet veranderen/als nu werm/dan cout/ nu doncker/ dan wederom claer/maer meeſt doncker ende reghenachtich/nochtans niet en reghent/ tſomers des nachts cout /daechs werm/ zijn al teeckenen van een aenſtaende Peſte / deſghelijcken de langhe gheduerende zuyde winden alſt nu ontrent jaer ende dach gewaept heeft/ welcke ons groote putrefactie overgeſonden heeft/ waer van wy oock een Aphoriſmum by Hyppocratem leſen/ aldus luydende. In Hyeme ſunt graves vẽti meridionales ſeu auſtrales qui ærem facite mubilium/etc.

Peſte hare voorteeckenen.

Waer upt hebben wy deſe voorleden jaren de menſchen met ſoo verſcheyden ſieckten ſien overvallen / anders dan door de ſubitige veranderinghe der lochten / ende met de gheduerighe zuyde winden/welck ſeer grouwelijcke haer operatie over al in ſteden ende Dorpen ghedaen hebben/als de Craem-vrouwen met menichten omghebracht / veel met quade Kelen verſmoort / met Maeſſelen/ Kinder-pocken/verſcheyden Buyck-loopen / catarrueſighe ſieckten / ende van vreemde Cortſen vergaen / welc al voorboden waren van een vervuylde lochte ende aenſtaende Peſte / alſmen oock ſeer haeſt daer aen heeft ſien volgen / ende dat niet alleen in een regioen/ maer in ſeer verſcheyden landen / ende nu over de drie jaren gheduert heeft. Ons voorouders hebben oock haer ſeker teeckenen ghehadt / waer by datſe wiſten te onderſcheyden oft de oorſaeck der Peſten eerſt haren oorſpronck ghenomen hadde upt een vervuylde lochte/oft upt de putrefactie der aerden / want als de ghedierten die upter natueren haer inder aerden onthieldẽ / haer holen warẽ verlatende/oft eerſt waren ſtervende / was een teecken dat de vaporen der aerden infect waren: welcmen oock alſoo aende viſſchen inde wateren/ deſghelijcken aende voghelen des lochts ſiet gheſchieden/als het water oft locht die infect is. Oock als verhaelt is/ can de Peſt alleen upt de influentie des Hemels / dat is / Vi Aſtrorum vt aſtrologi opinantur gheſchieden / ende dat ſonder eenighe putrefactie der lochten/ wateren oft der aerden / hoe wel dat tſelfde ſelden gheſchiet / nochtans ſoo ſietmenſe altemet met een ſuyver ende clare locht regneren.

Daer can oock een Peſtilentiael Cortſe haren oorſpronck nemen na groote diere tijden/ in welcke de menſchen haer moſten onderhouden met alderhande fruyt/vruchten/ wortelen ende ander onghewoonlijcke ende onbequame ſpijſe / al tſamen naelatende een grof melancholues bloet.

Peſt veroorſaeckt upt onbequame ſpijſe.

Oock ſoo brengt den benouden tijdt veel ſorghen ende benouthepdt van herten voort/ daer door tbloet verterende ende verdroogende / de conduyten ende ſweetgaten ſluytende/ ende nu de humoren verteert zijnde / ſoo zijn de natuerlijcke hitten ende gheeſten als regheerders ende bewaerders vande humoren gheerenckt/ waer door de natuerlijcke humoren niet ghereghεert / beroert / noch verlocht en worden/hier wort nu de evaporatie behindert / de natuerlijcke hitte verandert haer in

eenen onnatuerlicken brant/ de humoren vervuylen / ende dat te eer ende te meer door de voorgaende ghebruyckinghe der onbequame spijsen / daer door de vervuylinghe eene smettelijcke fenijnichept is voorts brengende/ sonderlinghe als hen eenige putrefactie der lochten genaeckt/ gelijc als Galenus tselve in Libro de Euchymia & cacohymio, & in commento secundo de natura humana verhaelt: ende daer nu de Locht doort sterven van sulcken infecten lichaem besmet worden/ ander menschen daer mede present wesende/ doort ontfangen vande selve locht oock besmet / ende soo d'een den anderen voort besmettende/ sonderlinghe in de werme vochtighe lichamen ende natueren/ veel vuyl humorē by haer hebbende. Daerom was Hyppocrates ten eersten

Onsuyver lichams zijn tot Pesten bequaem.

ghebiedende / datmen sulcke vochtighe lichamen/ veel vuyl humoren inhoudende/ terstont als de Peste eerst begint aen te gaen/ van haren vochtichepdt ontlasten souden / ende van de vuylichepdt purgheren/ ende de selve voort in een drooch wesen onderhouden : want de plaghe seer haest plaetse grijpt in een onreyn vervuylt lichaem/ in vuyl stinckende plaetsen woonende / vuyl onreyn besweete cleederen aen draghende/ veel in werme wateren te baden/ veel met vrouwen te vermenghen/ die altijdt haer sweetgaten ontloken staen / onbequaem regulen in eten ende drincken / slapen ende waken onderhouden / gheen exercitie en useren. Ende nae de humoren daer de lichamen mede besmet zijn/ daer nae verschijnen in hen de Pestilentiale Cortsen/ want in een heet drooch lichaem / uyt Cholera oorspronck nemende / ontrent der Longhen ende der Maghen vervuylende / salse haer als een Causos, dat is als een brandende Cortse vertoonende/ dan alleen daer in verschillende/ datse smettelijcken is / sy beghint altemet oock met bloetspijinghe / als gheschiedt is/ Anno 1348. ende overliep geheel Europa, als ons eenen Franciscus Petrarcha, ende Guido de cauliaco die doen ter tijdt leesden beschrijven. Dese begost inde maent Januarij ende duerde sevē maenden lanck/ ende hadde twee manieren/ de eerste maniere warense twee maenden lanc met de dagelijckse Cortse ende met bloet spijinge/ ende dese storven binnen den derden dach. De tweede maniere was door den anderen tijdt met de daghelijckse Cortse ende met Apostemen ende Antracen inde uyterste leden / ende dat meest onder de Oxelen ende by t'Gemacht/ ende dese storven den vijfden dach.

Pestilentiale Cortsen oorspronck.

Pest met bloetspijinghe.

Desghelijcken veroorsaeckt die altemet door de ebullitie van dat grof ende melancholues bloet/ een derde specie Causonis een Epidimiael Cortse met grooten onlessselijckē dorst ende brant ontrent het Herte / der Maghen/ ende der Milten/ met Carbunculen/ ende dese zijn altemet met rasernie ende dollichept.

De Peste en wort soo periculues niet ghehouden daerse haren oorspronck neemt door den dieren tijdt/ oft langhe voorgaende hongher oft doort langhe ghebruyck van vuyle onbequaem spijse/ als de gene die uyt een vuyle locht haren oorspronck neemt: want die en spaert niemant/ al zijnse oock wel getempert van lichaem ende leven/ want door haer wordet al besmet dat den mensch ghenieten moet. De beesten ende ghedierten worden hier door geinfecteert ende gedoot/ daerom ooc terstont haer nesten ende holen verlatende/ ende ander suyver plaetsen soeckende/ als voren verhaelt staet. Welcke vuylichept der lochten oock bekent wort door diē hem veel vyers in de locht verschenen heeft / als brandende Lampen/ Cortsen / ende ander manieren van vyerighe vlammen by nacht door de locht vlieghende/ ende veel sterren verschieten / soot tghemeen sept/ met naevolghende Cometen/ sonderlinghen nae den oosten streckende/ als ons eenen Porphyrius philosophus is verhalende/ soo en salt dan niemant/ sept hy/ ontvlieden. Ende so daer onghewoonelijck vyer inden Herfst is verschijnende/ so bewijset ons aēstaende Pest int eynt vanden Herfst oft inden winter / niet dat het vyer dat hem inde locht is verschijnēde een oorsaeck der Pesten is/ maer het gheeft ons de quade influentie der quader planeten/ ende de overvloedighe oprijsinghe der aertscher vaporen / door een terichept der lochten ontsanghen te kennen. Alsoo dat het vyer anders niet en is/ dan een op treckinge der aertscher vaporen haer inde regioen der lochten zijn onthoudende / ende soo de locht besmettende.

Pest uyt een vuyle locht is periculues.

Locht vervuylt/ haer teeckenen.

Vyer inde locht zijn teeckenisse.

Waerschouwinghe int examineren der Pesten.

Seer nootlijcken ist dat dese plaghe ten eersten bekent wort/ ende sonder vertreck teghenstant gheschiet / maer door dien sy den mensche in so verschepden manieren / met soo verschepden teeckenen / ende accidenten besoeckende is / ende dat nae de qualitept ende quantitept der humoren / dat daer door den Medecijn dickwils bedroghen can worden: want wy hebben ghesien datse haer int eerste aencomen soo simpel was verschijnende/ al en haddense niet sieck gheweest / den eenen altemet met een cleē Cortsken besoeckende / daerse alle den dach mede over eynde bleven/ d'ander sonder Cortse/ dan ghevoelende alleen een cleen alteratie onder haer leden/ alsmen door een gramschap soude moghen ghevoelen / den Pols inden eenen een weynich snelder als den natuerlijcken Pols / inden anderen als inden ghesonden / desghelijcken haer Vrine als inden ghesonden vertoonen: maer nae den eersten slaep wacker ghewordden zijnde / soo begosten hen alle accidenten op het wreetste te vertoonen. Dit heb ic hier willen verhalē / op datmen terstont met alle neerstichepdt op alles wel letten soude / sonderlinghe soo daer te voren suspicie was / ende dat al eerse daer op slapen oft gheslapen sullen hebben / ende tsenijn hem door den slaep met den inwendighen Balsem/ vochtichept ende gheesten vermengt sal hebbē / want de hope dan seer onseker soude wesen.

Peste int eerste aencomen onsieker.

Teeckenen

Teeckenen der Peſten.

Sy ghevoelen int aencomen een cleen alteratie int lichaem/oft altemet een cleen Cortſken/ nochtans daer mede over eynde blijvende/maer zijn ſeer verſlegen inden geeſt / cleenmoedich ende machteloos. Sommighe lijden metten eerſten knaghinghe inde Maghe/veel walghinghe/doort vomeren veel cholerijcke/ altemet een ſwarte materie loſſende. Ander ghevoelen metten eerſten een uytwendighe huyveringe / ſy zijn ſeer ſlaperich/maer wort hen den ſlaep verboden / ende belaſt het lichaem in roeren te houden/want ſtil zijnde/ſo begheeſt hen tfenijn te meer nae de principael deelen/welck doort tverroeren des lichaems te beter afghe weert ende buyten ghehouden wort. De Vrine ende den Pols zijn in deſen ſeer onſeker/ſy zijn ſeer onruſtich van lichaem ende benout op de Borſt / haren camerganck geel/ſchuymich ende ſeer ſtinckende / ſy lijden hooft-ſweer met grooten dorſt/de Tonghe is hen hittich / dorre / bruyn / altemet met clievinghe ende Puyſten. De zijde ſtaen hem opgheſpannen met flauwichevt der herten ende een ſtinckent ſweet. Somma is deſe Peſtilentiale plaghe tot vernielinghe des lichaems gheneghen : Maer aldermeeſt zijnſe de doodt verſekert als hen door de benouthevt der herten van buyten gheen Carbunculen uyt en ſlaen/oft uytgheſlaghen zijnde / geen verlichtinghe door en ghevoelen. Deſghelijcken iſſer de doot te verwachten daer hen de Bubones oft de Carbunculen verſchenen hebben / ende terſtont wederom inſlaen/ tſelve ſal hem ghebueren / daer hem de uyterlijcke leden cout worden met ſtinckende ſweet / gheduerighe vomeringhe/ende in onmacht vallen: ſomma ſietmen de Peſt ende haer accidenten in verſcheyden manieren/ ende dat nae de qualiteyt en de ſcherphevt des fenijns / ende na den aert der verbuylde humoren. Oock ſeer onſeker uyt eenighe goede teeckenen die hem in deſen ſouden mogen openbaren een ſeker vonniſſe te gheven / want nae ſeer goede teeckenen ſietmen dickwils de ſubijtighe doodt nae volghen.

Int aencomē der peſten ſalmen lichaem in roeren houden.

Preſervatio oft voorraet der Peſten.

Om de lichamen alderſekerſte te bevrijen van de aenſtaende fenijnighe plaghe der Peſten / ſo moetmen wel letten op den voorgaenden ende teghenwoordighen tijdt des jaers/ opte regioen des lants / opte natuere ende crachten des patients/ende opte humoren inden lichaem domminerende/om ſoo te bequamer u medicamenten daer na te ordineren/ ende het lichaem te ſuyverē van alſulcke materie als hem tot corruptie ſoude willen begheven / ende dat al eer ſy tot verbuylinge ſal zijn gecomen/want te helſt te meer/ ende profyts ſullen een weynich preſervativen in den lichaem doen/ dat voort aencomen vant tfenijn inghenomen wordt/ als de helſt te meer ſoude connen effectueren / nae het ontfanghen fenijn inghenomen : want beter is het aenſtaende te verhoeden ende uyt te houden / dan nu ontfangen zijnde uyt te drijven. By exempel: Alſmen ſiet dat de tijden des Jaers haer natuere niet en houden als ſy behooren / ghelijck den winter/ die uyter natueren cout ende vochtich is / nu werm/ ende drooch/ ende niet regenachtich en is. Ter contrarien/ den Somer cout ende vochtich weſende/ zijn al teeckenen van grooter alteratien ende putrefactien onder den menſchen te maken.

Quia humiditas eſt mater putredinis. Sed ſiccitas prehibet putrefactionem, als Ariſtoteles ſeyt / ſalmen daerom terſtont inde vochtige natueren / het lichaem van zijn vochtichevt ontlaſten/ſoo door bequame bereydrancken als purgatien/ende dat al eer de humoren eenighe alteratie oft fenijnichevt aennemen/ als ons Galenus 5.Methodi vermaent heeft/ ende dat met ſulcke medicamenten/die daer een aenſien hebben op de ſelve abunderende humoren/mits daer altijdt by voeghende/om tfenijn teghen te ſtaen/ende de natuere te verſtercken/ alſmen hier na verhalen ſal.

Maer aengheſien de locht ons alder eerſt ende oock de meeſte alteratie aenbrengt / door dienmen die ſoo qualijcken nae zijnen wil verkieſen mach : maer is ons over al waer wy zijn omringhende/ende moeten die genieten/ ende daer by leven als de viſſchen by het water. So ſalmen hem daerom weynich opter ſtraten begheven alſt moghelicken ſal weſen/ uytgaende / ſal tſelve geſchieden met een claer ſuyver locht/ na dat de Sonne nu twee uren op ſal zijn gheweeſt/ mijden de vuyl miſtighe/ reghenachtighe ende turbel Lochte/ ende is ſekerder nae als voor den eten uyt te gaen/ ende eer men uyten huyſe gaet / ſo ſalmen eenighe bequame preſervativen ghebruycken/ alſmen hier nae verhalen ſal.

Locht te mijden ende te verkieſen.

Eerſt hoemen de vuyle locht door den ruecke afweren ſal.

Neemt een ſchoon doecrken oft een ſtucrken van een Sponcie in Azijn ghenet die niet te ſterck is/ende daer aen gheroken.

Azijn wederſtaet de vuyle locht.

Oft.

Neemt tweedeel Azijn ende een deel Rooſwater/tſamen vermengt ende daer dickwils aen gheroken.

Ten ſelven.

Neemt een cleen buſken datmen op ende toe doen can / boven vol gaetkens/ende legghen daer een ſtucrken van een Sponcie in diemen in duſdanighen nat netten ſal.

Neemt Rooſ-water ende Maleveſey/elcx een deel ende een half deel Azijn/ende dat inde hant ghedreghen/ ende daer dickwils aen geroken / ende erghens comende daert u ſuſpect is/ſoo ſtoot den Bal wat ſtijf in u hant/ ende met de vochtichevdt onder de Nueſe gheſtreken.

ken/wert voor goet ghehouden.

Men sal den mont dickwils spuelen met wijn daer tsaet van Citers oft zijn schellen in ghesoden zijn.

Pomum odoratum.

Eenen Bal om inde hant te dragen daer men dicwils aen rupcken sal.

Muscus Bal.

℞ Ladani ℥ ß. Benzei styracis calamithæ, ana ʒ iij. Srijracis liquidæ ʒ j ß. Caryophyllorum, cinamomi selecti, ana ℈ iiij. Seminum citry & ocimi, ana ℈ ij. Moschi G vj. Ambræ G iij. cum muscilagine tragacanthæ facta cum aqua rosacea in qua dissolutus sit moschus cũ ambra formetur pila. Tsomers souden̄ daer toe moghen doen de santalen/Roosen/de bloemen Nimphee ende van Violen met dē Campher, ende den Muscus met den Ambra daer upt laten.

Locht suyverende.

De woon-plaetse salmen suyver houden/ ende daer eenen goeden rueck in maken om de locht te suyveren / ende suyver te houden: welck des winters ghesuyvert wort door den roock van Geneverhout oft zijn Bezien/met den Lauwerboom-bladeren/ oft zijn vruchten/met groen Epeken/ Willighen/Esschen hout/Gagel/Poley/Calaminthe, Gariophels Naghelen / met Wieroock oft Myrrhe.

Oft.

Neemt Wieroor/Mastic/Geneverbesyen/ ana ʒ j. Maghelepn/Marcis/ana ℈ ij. Ligni aloes ℈ j ß. Benzoi ℈ j. met de Gumme ladani Ballekens ghemaeckt/ende op levende Colen ghelept.

Inden Somer.

Æstiui aëris correctio.

Tsomers salmen de locht binnen den huyse corrigeren met Myrthus-hout ende zijn bezien ende bladeren / met groen Willighen hout/ wijngaert-rancken/Queperen-tacken/Santelhout / schellen van Limoen-appelen / Citroen-schellen / ende met de schellen vande Oraengie-appelen.

Oft aldus.

Neemt roode Roosen/Violen-bloemen/de bloemen Nymphææ, myrthus besyen/Coriander, Citroen-schellen met zijn saet/ ana ʒ j. Mastic ℥ ß. de Gum van Gheneverboom ʒ j ß. Campher ℈ j. de groote van een Haesnote op Colen ghelept.

Men sal thuys dickwils met Azijn met wat Roos-waters vermengt / oft alleen met wat verjuys bespreng hen / oft met sulcken Keerskens beroocken.

Candele odoriferæ.

Wel rieckende Keerskens.

℞ Carbonis tiliæ vel salicis ℥ iij. Styracis calamithæ ℥ ij. Benzoin ℥ j. Styracis liquide ℥ ß. Caryophillorum pulveratorum ʒ vj. Concorporentur cum gummi tragacanthæ & formentur candolæ Caryophyllorum formæ: hæ candele ignem facile admittant citra flammam. Dese gheven eenen ghesonden rueck van haer/sy versterken de Hersenen/ therte ende verhueghen den gheest / ende ontlasten thooft van alle catarruesighe vochtichepdt. Men sal de cleederen ooc wel suyver houden/ ende dickwils veranderen/ende eermense aen doet / salmense eerst met de Keerskens fumigheren.

Om therte te conforteren ende van aenstaende fenijn te bevrijen.

℞ Theriacę andromachi ℥ ß. Succi acetositate citri succi limonum, ana ℥ iij. Seminis ocimi, coralliorum rub. rosarum rubentium ana ℈ iiij. florum anthos ℈ ij ß. Caphorę, croci, ana G v. Misce pro linimento quo vesperi regionen cordis inungatur & panno serico superponatur.

Ten selven.

℞ Corticis citri sicci pulverati ʒ j. Melisse, florum cardiacorum & rorismarini, ana P j. Caryophyllorum, cinamomi electi, ligni aloes, ana ℈ iiij. doronici, ocimi, coralli albi & rub. ana ℈ ij ß. Rosarum rubentium, croci, ana ℈ j ß. Moschi & ambra, ana G vj. redigantur in pulverum impleatur ex his sacculus panno sericeo rubrofactus in cordis figuram, cuius pars angustior infra, latior supre, dum cordi admoveetur collocetur.

Andere die nemen den Arsenicum in een Cussentken tot een Herteken ghenaept / ende op thart ghedraghen/ als tegens tfenijn strijdende/ende afwerende/Quia venenum veneno interdum debellatur.

Venenum Veneno retunditur.

Oft thert dickwils met olie van Schorpioenen bestreken.

Om de Herssenen te versterken.

Herssenen te confortæren.

Neemt Roos-water/resolveert daer in drie oft vier droppelen olie Caryophyllorum, moschi G iij. Malevesey ℥ ß. vermengt zijnde/ salment in een ghelaesken doen /daer een pergement over ghebonden/ ende gaetkens daer in ghesteken / ende daer aen gheroken/ oft int tselve Cathoen ghenet / ende inde oorẽ ghesteken.

Om de Maghe te conforteren.

℞ Olei absinthy, olei nardini, olei mastichine, olei cotoneorum, ana ʒ ij ß. Caryophyllorum, menthe sicce, galange rosatum rubentium, ana ℈ ij. Coralli rubei ℈ ij ß. Cerę parum, fiat linimentum quo vngatur regio ventriculi calide mane ante pastum.

Om de Lever te confoꝛteren.

℞ Olei abſinthy ʒ iij. Roſarum rubentium, ſchoenanthi, cinamomi ſelecti, ana ℈ j ß. Sā-tali citrini ℈ ij ß. ſpicæ nardi ℈ j. ceræ parum liquanter in duplici vaſe pro linimento.

Indienſe heet van Lever zijn.

℞ Olei roſacei omphacini ʒ j ß. Aquæ ro-roſaceę, ſucci endivię, ana ʒ ß. Pulveris ſantalorum citrinorum ℈ ij ß. Ceræ albæ, parum, fiat linimentum ut ſupre, & tempore inunctionis adde parum aceti roſacei.

Vant tghebꝛuyck des etens ende dꝛinckens.

Men ſal verkieſen ſpijſe die licht te verteren is / ende haeſt in goet bloet ende bequaem humoꝛen is veranderende / niet windich noch verſtoppende / maer alleen wat vercoelende ende tot verdꝛooghinghe ſtreckende / de ſelve matelijcken gebꝛuycken ende mijden alle gulſicheydt / want tſelve in tijden van Peſten ſeer hinderlijcken is. Want in ſulcken grijptſe meeſt plaetſe / oock iſt in ſulcke tijden pericu-loos hongher te lijden: Salmen daerom een matich leven leyden / ende int eten een ghewoonelijcke ure houden / ende verkieſen jonge Hoenderen / Capoenen / velt-hoenderen / Phaſanten / Berchoenderen / jonghe Hamels / etc. Ende mijden alle water-voghelen / verkieſen cleene Revier-viſkens in ſteen oft ſant-gronden gevangen / als Baerſkens / cleene Snoeckens / Voorntkens / Poſtkens / met onſtercken Azijn ghekoockt / oft met verjuys / oft eenighe ander ſuere ſapen ghekoockt / als tſap upten ſueren Granaten / Limoenen / Oraengie-appelen / Citroenen / ofte met het ſap upt den Suerinck. De Viſkens opten rooſter gebꝛaden / ende upten Azijn oft met de vooꝛſc. ſapen gebꝛuyckt is hen goet. De Keer-melck woꝛt hen toeghelaten / maer de ſoete-melck verboden. Tſomers ſullenſe gebꝛuycken Latuwe / ende Poꝛceleyn met Azijn ende eē weynich olie / de Endivie ende Cichoꝛeye zijn hen gheſoden bequaem. Spinnaſie / Suerinck / de ſuere Morellen / Pꝛuymen van Damaſt / die wat suerachtich zijn / met alle de vooꝛhaelden machmen tot zijn ſpijſe ghebꝛuycken: want alle ſuere ende bitter dinghen wederſtaen de putreſactie. Des winters ſalmen Venckel / Petercelie / Kervel / Dille / Roſemarijn / Salie / Hyſope / Maghelepne / Bethonie / Menthe / Meliſſe / Thijmus / Gout-bloemen crupt / Haeſnoten / Vijghen / bitter Amandelen / Rozijnen / Coꝛenten / Cappers / ende piſtatien gebꝛuycken / ſomma de Rozijnen / Vijghen / Appelen wel rieckende Peren ſalmen tſomers met Rooſ-water overſpꝛenghen / ende des winters met wijn.

Den Azijn ende verjuys woꝛden deſe tijden ſeer gheꝛeſen om de ſpijſe eenen ſueren ſmaeck te gheven / ſommighe benemen den Azijn zijn meeſte cracht / mits daer by doende Rozijnen open gheſneden / oft wat Coꝛenten daer by ghedaen / ende om zijn coutheydt wat te benemen / ſalmē daer een ſtucrken Caneels by doen. De pꝛincipaelſte ſpecerie ſullen weſen / Naghelen / Caneel / Macis / Greyn / ende Sofferaen.

Vanden dꝛanck.

Haren dꝛanck ſal weſen witten ſuyveren cleenen wijn / wat rinſachtich van ſmaec / diemen temperen ſal met wat ſchoon waters na hy ſterck oft onſterck is / ende nae ghelegentheyt des tijts: oft ghebꝛuycken een cleen locht bierken dat een weynich rijſende is / oft daer een Limoene / Citroene / ofte Oraengie-ſchelle inghe woꝛpen / oft een coꝛſte terwen bꝛoots opten rooſter ghebꝛaden / ende ghenet int tſap van ſuer Granaten / Limonen / Oraengie-appelen / oft int tſap van Aelbeſien / Berberis, oft van Suerinck / ende ſoo inde kanne metten bier ghehanghen. Maer des winters ſalmen int vooꝛſc. bꝛoot vijf oft ſes Crupt-naghelen ſteken / met een weynich Caneels / ende dat met een Popken inde kanne gelept / ende daer van ghedꝛoncken.

Zijn ghewoonelijcke exercitie ſal hy tot zijnen huyſe houden ende dat tſavonts anderhalf ure vooꝛ den avont eten / maer het lichaem nu met ſpijſe ende dꝛanck verſaet zijnde / ſalmen hem wat over eynde houden / oft ſoetkens wandelen. Int exerceren en ſalmen hem niet te ſeer vermoeyen / noch dooꝛt tſweeten niet te laſ maken / ende oftmen buyten wilde gaen om te exerceren / ſalmen de ſuſpecte plaetſen mijden / ende verkieſen hooge verheven velden / daer de ſonne niet te heet en bꝛant / want de tamelicke exercitien ſuyveren het lichaem van vuylicheydt / ende doet den gheeſt verhueghen ende verclaren. Ende oftmen Venus wilde dienen / ſal tſelve gheſchieden als nu de eerſte verteringhe gheſchiet ſal weſen / dat is / als de Maghe vande ſpijſe geledicht ſal zijn / ende als dan ſal de exercitinghe oock alder bequaemſte gheſchieden / maer hoe min ghemeenſchap ghehouden met Venus / hoe beter.

Tſavonts twee uren nae den eten ſalmen ſlapen gaen / ende den ſlaep ſal ten lanckſten ſeven oft acht uren dueren / ende men ſal den naemiddaech ſlaep als de Peſt mijden / ſchouwen alle ſwaricheydt ende gramſchap / ende weſen vꝛolijck van gheeſt houden den Buyck daghelijcx weeck.

Daer deſen reghel neerſtich onderhouden woꝛt / en ſal niet alleen ghenoech weſen om in goede gheſontheydt te blijven / maer ſal daer dooꝛ oock afghekeert woꝛden / alle vuyl coꝛruptien daer eenighe ſieckten uyt vooꝛt ſoude moghen comen. Maer aengheſien de bꝛooſheydt inden menſch ſoo groot is / ende ſoo onnachtſaem van hem ſelven / dat hy ſo weynich

op zijn selfs ghesontheydt acht neemt / soo hevet my goet ghedocht / hier toe te voeghen seker remedien/waer mede sy het lichaem wederom sullen ontlasten van de vergaderde vuylicheydt / ende dat al eerse inden lichaem eenighe putrefactie aen neemt/so salmen dan letten opten voorgaenden ende tegenwoordighen tijdt des jaers/op te natuere vande persoon/ende zijn voorgaende ende teghenwoordich leven:want soomen siet dat hy cout ende vochtich van lichaem is / ende met Phlegma vervult/soo salmen nae den raet Hyppocrates het lichaem van zijn vochticheydt / ende vuylicheydt ontlasten ende purgeren/ende voorts vande vochticheydt bevrijen / salmen daerom met dusdanighen minorative dranckken / de vuylicheydt aldus een weynich affetten ende vloeyende maken.

Noodsakelicke aenmerckinghe.

Minoratio.

Voor den phlegmatycken.

℞ Radicum fœniculi,petroselini, ana ℥ ß. Scabiosę melissæ, hyssopi, cardui benedicti, ana M ß. Seminis anisi ʒ j. Passularum mundatarum ℥ ß. Florum cardiacorum, ana P j. Fiat decoctio,& in colaturæ ℥ iij ß. Solue cassię recens extractę ʒ vj. Syrupi adiantini ℥ ß. Misce & fiat haustus.

Oft aldus.

℞ Passularū exacinatarum ℥ ß. Seminis anisi & ocimi,ana ʒ j. Florum cardiacorum & rorismarini, ana P j. Fiat decoctio & in ℥ iij ß. Solue cassiæ recens extractę ʒ vj. Fiat potio purgans.

Aengesien datmen de abunderende Phlegma, met een purgatie niet uyt suyveren en can/ ende door haer taeyheydt seer tracch int vloeyen is / moetmense daerom eerst tot vloeyen bequaem maken / ende dat met sulcken medicamenten die uyter natueren haer grovicheydt/ ende taeyheyt van een doet scheyden/ende affuyverende is / ende dat in deser manieren.

Pituita pigre fluyt.

Digestive oft bereydranck.

℞ Syrupi de radicibus,oxymelitis simplicis,mellis rosati,ana ℥ ij. Aquarum bethonicę,melissæ,& hyssopi,ana ℥ v. misce pro quinque matutinis.

Oft in deser manieren.

℞ Radicū apij, foeniculi & petroselini maceratorum in aceto,ana ℥ ß. Bethonicę,melissæ,hyssopi,origani,scabiose,ana M j. Pimpinellæ,Cardui benedicti,Stœchados ana M ß. Seminis anisi & citri, ana ʒ jß. florū cardiacorum Rorismarini ana P j. fiat Decoctio ad ℥ xviij. Colaturę adde syrupi de radicibus,oxymellis simplicis & adiantini, ana ℥ ij. Aromatizeter ʒ ij. Specierum letificantis Galeni, hier van alle morghens ℥ iiij. wernt vān inghenomen/ ende tsanderdaechs nae het leste van desen dranck salmen het lichaem aldus purgheren.

Purgatie.

℞ Diaphoenici ʒ iij. Diacarthami ʒ j ß. cū decocto passularū,seminis anisi , citri & florū cordialium fiat haustus.

Ten selven.

℞ Turpethi electi ʒ j. Zinziberis ℈ j. Sacchari ʒ ij. Fiat pulvis, misce cum aqua melissę & buglossi,& ad auroram sumatur.

Tsanderdaechs van dese conserve een note Moschate groot inghenomen.

℞ Mitridatij ʒ j ß. conserve Buglossi ℥ ß. ende over ander dach gebruyct/ende drie uren daer op vasten.

Oft aldus om te conforteren.

℞ Corticis citriconditi ℥ ij. Conservę florum rorismarini ℥ j. Specierum aromatici rosati, specierum letificantis Galeni, ana ℈ ij. cū syrupo buglossi fiat electuarium & sumatur ad quantitatem castancę paruæ alternis diebus.

Voor den Cholerijcken.

Maer indient lichaem cholerijck is/dat is/ heet ende drooch van natueren/veel heete spijse ende dranck ghebruyckt heeft/den tijdt seer heet ende drooch gheweest is / ende dat hem den camerganck door de groote hitte opghedroocht is / salmen hem aldus humecteren/ ververschen/ende camerganck maken.

Purgatie.

℞ Cassię recens extractę, mannæ electę, ana ʒ iij ß. Solventur in aqua Endiviæ ℥ iiij. Syrupi violati ℥ ß. Misce.

Ten selven.

℞ Cassię recens extractę ʒ vj. Syrupi infusionis Rosarum pallidarum cum Rhabarbaro syrupi violati,ana ℥ ß. Cum decocto tamarindorum, passularū mundatorū, Seminū frigidorum maiorum & florum cardiacorū, fiat haustus.

Noot zijnde/ salmen desen bereydranc vier daghen alle morghens ende avonts voor den avont eten een ure ofte anderhalf innemen/ want hy sal tlichaem seer ververschen/ ende vercoelen.

Bereydranck.

℞ Syrupi acetositatis citri,vel de limonibus, syrupi nympheę, vel buglossi , syrupi violacei, ana ℥ ij. aquarum Endivie/Buglossi/ & exalidis,ana

dis, ana ℥ v. Misce & sumatur vt supra.

Tsanderdaechs nae tleste van desen dranck salmen het lichaem wederomme eens purgeren met eenich vande voorsc. Laxative drancken.

Hier nae salmen alle morghens van dit nae volghende Electuarium de grootte van een Corstaengie in nemen.

Conserve die seer is verversSende.

℞ Radicis Buglossi saccharo conditi, conserve Rosarum, conserve Oxalidis, ana ℥ j. specierum Diamargariti frigidi ʒ ij. Specierum de Gemmis ℈ j ß. cum syrupo de Limonibus fiat conditum.

Indien het Lichaem met melancholeuse humoren ver vult is/ soo salment aldus purgeren.

℞ Cassiæ recens extractę ℥ ß. syrupi Infusionis Rosarum Pallidarum, cum Folijs Senne ℥ j ß. cum aqua Buglossi, fiat Haustus, ende tsmorghens vier uren voor den eten inghenomen. Ende nae de purgatie / indiense wat bloetrijck zijn / soo salmen hen de Lever-ader openen inde slincker zijde vanden Erm/ ende laten hem vier oft vijf oncen bloets af/ ende tsanderdaechs daer nae/ soo laet hem desen vereydranck innemen.

Digestivum.

℞ Syrupi Buglossi ℥ ij. Syrupi Adiātini, Oxymelitis simplicis, ana ℥ j ß. aquarum Buglossi, Fumariæ Melissę vel Bethoniæ, ana ℥ v. Misce pro sex Matutinis, daer nae so salmē het Lichaem aldus purgeren.

Purgatie.

℞ Catholici ℥ ß. Antidoti Hamech ʒ ij. syrupi Buglossi ℥ ß. cum decocto Passularum, seminis Anisi, & Ocimi, ana ʒ j. Florum Cardiacorum, ana P j. Epithimi ℈ j. fiat Potio Laxans.

Conserve daermen alle morghens drie uren voor den eten een cleyn Corstaengie groot van innemen sal.

℞ Radicis, Buglossi, Saccharo conditi ℥ ij. conserve Florum Boraginis ℥ j ß. conserve Violarum ℥ j. specierum Lętificantis Galeni ʒ ij. specierum de gemmis, specierum Diamargariti frigidi ℈ j ß. cum syrupo Violarum fiat conditum.

Voor den Sanguinen

Indien den persoon bloetrijck is/ jonck van jaren/ corpolent van Lichaem/ de Vrine rootachtich ende grof / met eenen stercken Pols/ soo salmen hem de Lever-ader oft de Mediaen-ader openen/ ende trecken hem bloet af na den eysch der natueren : Maer so daer geenen Camerganck en is / soo salmen hem eerst aldus purgeren.

Purgatie.

℞ Thamarindorum ℥ ß. Prunorum Damascenorum viij. quatuor Seminum frigidorum Maiorum, ana ʒ j. Florum Cardiacorum, ana P j. Coquantur in Purissima aqua ad Tertias Colentur, Deinde Accipe huius decocti ℥ iij ß. Syrupi Infusionis, Rosarum Pallidarum cum Rhabarbaro ℥ j. Cassiæ Recens Extractę ℥ ß. Vel ʒ v. fiat Haustus qui Sumatur Diluculo per quatuor Horas ante pastum.

Oft aldus.

℞ Cassiæ Recens Extractæ ʒ vj. Baccastum Berberis iiij. Sacchari q ß. fiat Bolus quem Diluculo Capiet.

Tsanderdaechs nae datmen dese purgatie ghebruyckt sal hebben / soo salmen een Corstaengie groot van het Electuarium gebruycken daer wy hier voren voor den choleryċken van gheordineert hebben.

Daer het Lichaem nu van zijn abunderende humoren ontlast sal wesen / salmen voorts sorch draghen datmen tselve suyver hout ende bevrijt wordt vande onsuyvere locht/ ende ghebruycken sekere preservativen die upter natueren het fenijn resisteren/ Thert verstercken/ ende den gheest verfraeyen/ inder manieren hier nae volghende

Eē *Electuarium* by my int gebruyck/ welck een sonderlinge preservatijf is tegens de plage der Pesten/ tsy ofts e ons overcomt uyt een corruptie der lochten/ door influentie des Hemels/ oft door eenighe ander oorsaecken / als wy God los / dickwils ondervonden hebben.

Neemt de wortelen Angelicę, Valerianę, Eringij, Tormentillæ, ana ʒ iij. de wortelen Dictamni, Gentianæ, Ostrucij, Vincetoxici, ana ʒ ij. Verbenę Scordij, Scabiosæ, Pimpinellæ, Bethoniæ, Cardui Benedicti, ana P ß. de saden Citrij, Geneverbesien/ ana ℥ j ß. Zeduar ℈ iiij. Cornu cervi, Cyperi, Iunci Odorati, ana ℥ j. santali Albi ʒ ij. Boli Armeni driemael in Suerinck-water ghewasschen ʒ iij. Caneel ʒ ij ß. dese cleē gepulvert / ende met syrope de Limonibus ende met de syrope vā Buglosse eē conserve gemaect / ende tsmorgens opstaende een drachma oft anderhalf daer van ingenomen. Ende oftmen de plaghe ontsanghen hadde/ so salmen sonder eenich vertreck daer ʒ iij. van innemen met Suerinc-water oft met Scabiose oft met Cardo benedictus-water nae de sieckte vereysschen sal/ oft met witten Wijn/

ende werm ingenomen/salmen daer mede liggen sweeten / als hier na verhaelt sal worden/ Maer de kinderen salmen ʒ j. ingheven/etc.

Ten selvē een *Electuarium* van gelycke crachten.

Neemt de wortelen Petasites, Chelidoniæ, Torměrillæ, Valerianæ, ana ℥ ß. Scabiosę, Cardui Benedicti, Melisse, Pimpinellę, ana M ß. de sadē Oxalidis, citri, Ocimi, ana ʒ j. Boli Armeni, Prepati, Terra sigillatę, ana ℈ iiij. dese cleen gepulvert/daer onder vermēgt Theriacæ Andromachi Medię Ætatis ℥ ß. ende met de syrope van Limoenen ende Buglos een Electuarium vermengt/ ende tsmorghens ʒ j. daer van inghenomen / daer telcken toe drinckende ℥ ij. Buglos/ Suerinck oft Melisse-water. Ende ghy sullet oock een waerachtighe remedie bevinden/ terstont al eermen opt ontfanghen fenyn der Pesten slaept van ʒ j. tot ʒ ij ß. na der naturē eysch ingenomen/ mits daer op sweetende.

Dese Pillen diemen Ruffo toeschryft alle morgens oft over ander dach een ingenomen/ worden vande Authoren seer ghepresen.

℞ Aloës Succotrini ℥ ij. Myrrhę electæ, croci Orientalis, ana ʒ ij. met Wyn oft Tsomers met de syrope van Suerinc tot een Massa ghemaeckt/ ende om altemet eens wat Camerganck te maken / soo salmense des avonts een ure voor dē avont-eten drie innemē: want sy sonder eenighe perturbatie Camerganck maken sullen / ende houden t'Lichaem drooch/ ende staent tsenyn teghen.

Nu metter Pesten bevangen zynde.

Si jam Aliquis esset oppressus e Peste.

Ende oft nu yemant door versuymenisse oft misbruyck vande voorsc. regulen/oft door veel ghemeen schap te hebben met den besmetten/ oock metter Pesten bevanghen worde / soo salmen sonder vertrec met grooter diligentie letten op zyn voorgaende leven/ op het gewelt ende accidenten vande plage/ ooc op de crachten vanden patient / om daer uyt de rechte kennisse der plagen te vercrygen / wat humoren daer meest tot putrefactie zyn ghecomen/ want de corruptie der lochten meest haer quade operatie doet inden Lichaem die met veel ghecorrumpeerde humoren daer toe bereydt zyn / ende nae dat de humoren dan heet ofte scherp zyn / daer nae den patient oock sterck ofte onsterck aengrypende: Als den eenen binnen dertich uren ombrenghende / den anderen vier/vyf/oft ses dagen toelatende: Maer over den negensten dach passerende / sietmense veel op comen.

Ende nu tot voordeel vanden patient in desen te handelen / soo salmen de natuere vande sieckte ende crachten vandē patient eerst aensien: Om te bequamer daer in te moghen handelen.

Eerst mentie makende van het Ader-laten/ dat vande sommighe in desen niet alleen veracht wort/ maer houdent seer hinderlycken te wesen in deser plaghen: welck ick in deser plaghen oock seer selden ben userende.

Nochtans tselve daerom niet so geheel verwerpende al oft nemmermeer profitabel en waer: Maer onnoodich is het phlebotomeren inden ghenen die de regulen præservative ofte voorraet voorsc. neerstich onderhouden hebben/ oft uyter natueren altydt een sober leven ghelept hebben / ende sonderlinghe den cholerycken / heet ende drooch van naturē wesende/ oft te voren groote exercitie gedaen hebbē/ oft veel droefheyts ende swaricheyts geleden hebben / oft eerst by den patient comende hem vint vomerēde/ oft veel Camerganck heeft/ dese zyn al onbequaem om te phlebotomerē / ooc wort het Ader-laten selden gheuseert inden ghenen die daer door honghers noot/ als inde groote diere tyden/ veel cholerycke ende andere onbequame spyse hebben moeten ghebruycken : Als Ajuyn/ Loock/Prey/Biest-loock/ Raket/Radys / Meradys ende diergelycken meer andere onbequame vruchten/ Wortelen/ ende half bedorven spyse : want in sulcken en sondicht gheen overvloedicheydt des bloets/ maer zyn alleen door de overvloedicheydt der humoren beswaert : Ut welcke oorsaeck/ Galenus libro de Euchijmia oock verhaelt / dat de Medicynen in zynen tyden het Bloet-laten ooc mydende waren/ ende daer nu sulckē spyse langhe vanden gemeenen man oft het gheneen volck veel ghebruyckt wort / can by hen selven een pestilentiale Cortse ontsteken / ghelyck Galenus oock ghetuycht by zynen tyden gheschiet te zyn : Als wy voren oock verhaelt hebben/soo hebben sulcke pestilentiale Cortsen de natuere van een brandende Cortse Causos genaemt: Maer daer sulcke pestilētiale Cortse ende fenynicheyt ontsteect in een cout vochtich Lichaem / inde vervuylde Phlegma veel coude ende oock vochtighe spyse ghebruyckt hebbende/ soo en sullense soo brandich niet wesen/ ende de sulcke worden onder de daghelycsche Cortsen ghestelt.

Ader-laten inden welcken onnoodich is.

In lib. de Euchijma. & Cacochimia in quemento secundo, de nam humana.

Pestilentiale Cortsen haren oorsprone ende verscheydenheyt.

Na eysch der pestilentiale Cortsen salmen ordineren.

Alsmen oock verstaen sal vanden genen die daer van te voren gebruyckt hebben spys ende dranck daer overvloedich bloet van ghegenereert is/ als inden Sanguinen / werm ende ooc mede vochtich van natueren / inden Lenten regnerende / daer de sulcke van het fenyn aenghegrepen worden / soo en valt hem de plaghe soo hert ofte oock soo swaer niet / als inden cholerycken ofte oock uyt andere seer quade onnatuerlycke vervuylinge ontsteken/ ende elcke van desen heeft zyn eyghen aensien in het cureren : want daermen siet dat de natuere sterck genoech is/ jonc van jaren/ bloetryck van natueren/ ende dat de Aderen in hen seer verheven staen/ ende de Vrine root ende dick/ ende datmen siet dat het bloet in hem boven alle humoren sondicht / so salmen in sulcke int eerste vande siecte / dat is int eerste aencomen der siecten een weynich bloets aftrecken/ welc ons Hippocrates ooc also bevolen heeft/ seggende/ Secundo aphorismorum, Inchoantibus morbis si quid movendum move , etc. Daerom niet achtende dat sommighe hier teghen argumenterende/ segghende datmen in-

de

de Peſtilentiale Coꝛtſen gheen bloet afnemen en ſal. Aengheſien dat de natuere dan ſeer cranck is/ende dooꝛ de fenijnighe materie is ghedebiliteert: welcke debilitept/ſo ſp ſeggen/ dooꝛt bloetlaten ſoude vermeerderen: Welck Argument inde jonge ſtercke bloetrijcke perſoonen/ daermen alle de vooꝛhaelde teeckenen pꝛeſent ſiet/gheen plaetſe en heeft/indienſe int eerſt aencomen der Peſten ghelaten woꝛden: Maer twee oft dꝛie dagen metter ſieckte verloopen waer/ende niet ghelaten en ware/ ſoo waert dan periculoos te laten: want het Fenijn dan in Habitu corporis is inghedꝛoncken/ Als Galenus oock verhaelt: Want dan ſonder de bewaringhe des bloets de putrefactiē niet overwonnen en mach woꝛden: Maer daer het bloet nu boven ander humoꝛen in den Lichaem is dominerende/ende de natuere nu ſoo ſeer daer van overladen is/ ſoo en cant van de natuere niet gheregheert woꝛden/noch en can hen ſelven niet verlochten/noch dat haer contrarie is niet upt dꝛijven: maer woꝛt dies te meer overwonnen/verdꝛuct/ende verſmooꝛt/ daerō ſalmen den eerſtē dach in ſulcken dooꝛ aftreckinge des bloets de natuere wat te hul-
Pꝛofijt upt het bloetlaten. pe comē: Ende de natuere nu gevoelende vande overbloedichepdt wat ontlaſt weſende/ende haer ſelven daer dooꝛ wat beter mach verlochten: oock vanden inwendigen bꝛant wat verlicht weſende / ſalſe nu oock met meerder luſt ende cracht haer ſelven poꝛren om de putrefactie te overwinnen/ ende upt te dꝛijven: De kinderen oft ander teere natueren ſalmen coppen ſtellen / om t'Fenijn ſoo nederwaert te trecken/ende dat aende ſelve zijde van de ghe-
Bloetlatinghe ende Laxativen onnoodich. bꝛeken. Maer ſoomen dooꝛ mercklijcke ooꝛſaecken bevint/ oft dooꝛ haer ſonderlinge teerichepdt gheen bloetlatinghe en ſoude connen verdꝛaghen/ſoo en dienen hem oock gheen laxerende dꝛanckrkens ghebꝛupckt.

Dat laxativen in desen noodich is. Maer noot zijnde/dat is / daer de humoꝛen meeſt abunderen/ende inden Lichaem ſondighen/ ſterck van natueren zijnde / ſalmenſe met ſoetwerckende laxerende medicamenten ſupveren / die de natuere niet en perturberen/ noch den Fenijn deelachtich zijn/ als meeſt alle de vehementen laxerende zijn: welck niet alleen het quaet / maer oock het goet uptdꝛijven / ſalmen daerom de lichtwerckende ende familiare laxerende verkieſen/ende ghebꝛupckenſe met het eerſte aencomen van de ſieckte als met een Cliſterie/oft ſo ſp liever willē met een Laxative dꝛanckrken alſmen hier voꝛen in den vooꝛraet gheleert heeft.

Oft inden phlegmatijcken aldus.

℞ Agarici ſelectiſſimi trochiſcati ℈ iiij. Spicæ nardi G iiij. Macirentue horis x. in Oxymeljtę deinde exprimentur adde diaphoenici ʒ iij. Aquarum Bethonicę, Meliſſæ, Scabioſæ, ana ℥ j. Syrupi bugloſſi fiat hauſtus,

Oft aldus.

℞ Polypodij quercini recentis ℥ ß. Foliorum Cardui benedicti, Scabioſæ, Meliſſę, ana P j ß. Paſſularum mundatarum ℥ iij. Semini aniſi ocini & Citrij, ana ʒ ß. florum cardiacorum, ana P j. Fiat decoctio pro vna doſi cui addæ diaphœnici ʒ iij. Syrupi infuſionis roſatum pallidarum cum agarico ℥ j ß. Miſce & fiat potio purganis.

Vooꝛ de melancholueſe humoren.

℞ Syrupi roſacei laxativi cum folijs ſemnæ ℥ ij. Catholici ʒ iij. Aquarum meliſſæ & Bugloſſi, ana ℥ ij. Miſcę.

Deſe vooꝛſc. Purgatien ſullen haer werck doen ſonder eenighe perturbatie inden Lichaem te bꝛenghen / geen verhittinghe oft eenighe krenckinghe de natuere aen doen / dan daer moet groote vooꝛſichtichepdt in ghebꝛupckt zijn offe den patient noodich zijn oft niet.

Alſmen nu ſiet datter gheen bloetlatinghe oft Purgatien van noode en zijn / dooꝛ dien datſe ſoo debile ende machteloos / zijn: Oft datmen ſoꝛcht dat dooꝛ de wꝛeethept des ontfangen Fenijns de crachten des patients terſtont benomen mochten woꝛden / ſoo ſalmen hem terſtont/ iſt moghelijcken/al eer hp daer op ſlaept deſen ſweet-dꝛanck inghеven: welck hem terſtont teghens t'Fenijn ſal ſtellen om tſelve met den ſweet over al upt te dꝛijven/ende ſal t'Herte/ende den gheeſt verſtercken.

Om te doen ſweeten.

Neemt Gouwe M j ß. Alſem/Rupte / eñ de opperſte ſchuetkens vande Bꝛaembeſpen/ vā elcx M j. giet daer op een pinte Azijns / ſtopt daer na den pot wel dichte toe/ op datter geen damp upt comen en mach/dit gedaē zijnde/ ſo latet eē derdendeel in ſieden/ende dꝛucket wel hart upt/ende bewaret wel dichte toe gedect: Als nu eenē menſche met de Peſte beſmet ware/ſo geeſt hen van deſen dꝛanc/te weten twee ofte dꝛie oncen van in / laet hem daer op wel ſweeten/maer niet ſlapen. Deſen ſweet-dꝛanc is oock ſonderlinghe goet vooꝛ de gene die eenich Fenijn inghenomen hadden/ want hp is een beſonder Pꝛeſervatijf vooꝛ de ghene die vergeven zijn.

Oft aldus.

℞ Radicum petaſitis, Pimpinellę, Chelidoniæ, ana ℥ iij. Radicis angelicæ ℥ j ß. Scabioſæ, Scordy, Cardui benedicti, Meliſſæ, ana M j. Corticis citri recentis ℥ j. Foliorum rutæ & Saluiæ, ana M ß. Florum anthos & cardiacorum, ana P ij. Radices mediocriter contundes & herbas diſcindes, Deinde macerentur horis in vino albo odorifero, Poſtea diſtillētur per alenbicum vitreum & ℥ iiij. Vel iiij. Propinentur additis ſpecierū de gemmis oft Specierum cordialium ʒ j. ofte inde ſeer coude natueren ſalmen daer in reſolverē Theriacæ anſtromachi ʒ j. oft ℈ iiij. Maer daerſe inwendigen bꝛant hebben/ſo ſalmen daer in vermēgen de ſpecien Diamargariti frigidi ʒ j. eñ hem daer mede tot ſweeten geſtelt/als hier na verhaelt ſal woꝛden.

Oft aldus.

℞ Radicis leviſtici vulgaris, Radicis angelicæ, Chelidoniæ & Tormentillæ, ana ℥ j. Foliorum Cardui benedicti, Scabioſæ, Meliſſæ, ana M j. Foliorum abrotani, Rutę pimpinellæ, Salviæ, ana M ß. Florum cordialium, Calendulæ & Rotiſmarini, ana P j ß. Seminis ocini, Seminis citri pomi, ana ʒ j. Coquantur in Duplici vaſe in vini albi lib ij. ad medias, Deinde decoctum colatur, Hier ſalmen van innemen ℥ iij. ende indien daer grooten brant is/ſo ſalmen daer by vermenghen ſyrope van Limoenen ℥ j. oft de ſpecien Diamargariti frigidi ʒ j. Maer gheenen brandt maer coude ghevoelende/ſalmen daer by doen het Electuarium de Ovo, oft den Theriacę Andromachi medicæ ætatis ʒ j. Oft ghy moecht wel niet goede verſekeringhe ghebruycken eenighe vande voorſc. Electuarien hier voren inden voorraet van deſen verhaelt. Ende oftſe eenighe van de voorſc. drancken niet in en coſten ghehouden: Maer wederom uytbraecten/ſoo ſalmen hem dan den mont eens met een weynich waters ende wat Azijns laten ſpoelen / ende daer nae wederom werm inghenomen / ende daer op terſtont vijf oft ſes coornthens Souts opte Tonghe ghelept. Oft eenen couden Appel ofte eẽ cout Ey onder de kele ghehouden. Oft neemt wat Azijns met wat Rooſ-waters vermengt / ende dat voor de Neuſe gehouden/ ende alſdan ſtercke banden boven de knyen legghen: Ende nae datſe nu den ſweet-dranc in ſullen hebben / ſalmenſe wel werm decken/ ende latenſe vier oft vijf uren ligghen ſweeten / ende int ſweeten telcken met werme doecken dat ſweet afnemen/ op dat het uytgheſleghen ſweet het aenſtaende niet en verhindert uyt te ſlaen / ende oftſe niet ſweeten en coſten / ſoo ſalmen hem werme ſteenen aende voeten legghen: Oft vullen Vleeſſchen oft Verckens Blaſen met werm water/ ende aen elcke zijde een ghelept. Sy en moeten int tſweeten niet ſlapen oft drincken / ende dit ſweeten moet in een dichte camer gheſchieden/op dat hem gheenen wint en ghenaeckt. Ende nu aldus gheſweet hebbende/ ſalmen hem alleynſkens wat deckſels afnemen: Ende nu een weynich vercoelt zijnde/ ſalmenſe een ſchoon hemt wel heet opghevyert aengheven / ende helpenſe wat op indient hem luſt: maer wachten hem neerſtich vande uyterlijcke locht / ende maken inde camer eenen goeden reuck / ende dat twee oft driemael op eenen dach/met ſulcx als wy hier voren verhaelt hebben. Ende iſt moghelijcken/ ſoo laet ſe altemet eens in een ander ſuyver camer brenghen/ daer te voren eenen goeden reuck in ghemaeckt ſal zijn/ende wel verlocht. Ende ſoo haeſt den patient nu opgheſtaen ſal zijn / ſalmen het bedde met lakenen/ ende deeckenen wel op vyeren/ende verlochten dat wel / al eermen den patient daer wederom op laet ligghen / ende men mach hem deſen ſweet-dranck wel tweemael op den eerſten dach laten ghebruycken: Maer en behoeven met den leſten ſoo langhe niet te ſweeten.

Om de drancken in te doen blijven.

Manieren int ſweeten te onderhouden.

Aenghesien dat ſommige van deſen int eerſte aencomen der ſieckten ſeer ſlaperich zijn/ ſoo ſalmenſe met alle neerſticheydt wacker houden op datſe niet en ſlapen / ende houden hen tLichaem ſoo ſeer in roeren alſmen can/ ende houdenſe een doecxken voor de Neuſe inden Azijn ghenet / daer een weynich ghewreven Wijnruyte in gheleghen heeſt / ende tot een Popken ghemaeckt / ende roepenſe dickwijls met haren naem aen.

Van haer eten ende drincken.

Ende nu opgheſtaen weſende / ende een ure nae het ſweeten moetmen hem wat tot het eten vermaenen / ende laten hem metten eerſten eenen dach oft twee een dun Garſten oft Haveren Papken eten: Als nemende eenen Silveren Lepel vanden voorſc. Mele / ende dat ghetempert met dunne Kaernemelck/oft met de Wey van melck / ende dat tot een dun Papken geſoden.

Ofte duſdanighe Amandel-melck.

Neemt ſoete Amandelen ghepelt / ende tot Meel gheſtampt ℥ iij. de ſaden van Latouwe / ende uyten Meloenen / ana ʒ ij. dit met Garſten-water / oft met ſchoon water daer een ſtuck Witte-broots ingheſoden is/ ende met dat water ſalmen de gheſtampte Amandelen door wringhen / daer in reſolveren wat Peerl-ſuyckers/ ende wildy/doeter wat Rooſ-waters eenen lepel vol by.

Oft aldus wat meer voedende.

Neemt een jonck Hoentken ſchoon ghemaeckt alſt behoort / ende nu gheſoden zijnde/ſalmen daer by ſtoven het ſap van Limoenen/van Citers/ van ſuer Granaten oft van Oraengie-appelen met een weynich Caneels/ Soffraens / ende wat Peerl-ſuyckers daer by gedaen/ende dat nat ghenut.

Oft by gebreke vande voorſc. ſapen / machmen met het Hoentken ſieden oft ſtoven/ Suerinck een hantvol / oft Endivie met de ander voorſc. ſpecien daer by ghedaen.

Oft neemt het nat van eenen jongẽ Hamel/ op het leſte daer by ghedaen het ſap van eene Limoen oft twee met den voorſc. Suycker/ ende ghebruycken van eenighe van deſen een weynich teſſens.

Vanden dranck.

Haren dranck ſal zijn een Gerſte-water met een weynich Soet-houts ghekoockt op tleſte een weynich Caneels daer by ghedaen

een weynich mette hant ghebroken/ ende vermengter een weynich ſaps van Limonē/ van Granaten/vanden Berberis/ vande Aelbeſien/ofte doender een weynich verjuys toe.

Oft aldus.

℞ aquæ Puriſſimæ ℔ j aquæ Oxalidis ℥ iiij. Sacchari albi ℥ iij. Aceti ſub finem iniecti ℥ j ſ. oft ℥ ij. ofte eenighe vande voorſc. ſapen/ ende geſoden tot een Julep.

Ten ſelven.

℞ Aquæ Oxalidis ℔ j. Vini granatorum ℥ iiij. Sacchari ℥ iij. fiat julepus clarificatus & aromatizatus ſantali cittini, vel ſpecierū Diamargariti frigidi ʒ j.

Vanden wijn moeten ſy hun drie oft vier daghen wachten. Ende nu een weynich etens ghenut hebbende / ſalmen twee uren daer nae alle neerſtichept doē om therte te verſtercken/ op dattet niet flauwe en wort. Maer door zijn cloechept alle fenijn dat na tſweeten noch over ghebleven ſoude moghen weſen/ te cloecker afweren/ende uytdrijven mach. Als door dit navolghende Julep/ welc tHerte ſeer verſterckende is / den inwendighen brant te niet doende/dē dorſt bluſſchende/ende het resterende fenijn te doen verdwijnen ende dooden.

Julep.

℞ Syrupi de Limonibus, de Acetoſitate citri, ana ℥ iij. ſyrupi é ſucco acetoſæ ℥ ij. Vini granatorum ℥ iij ß. aquæ roſaceę ℥ vj. Aquarum Violarum & Pimpinellæ, ana ℥ iiij. Miſce & aromatizetur cum ſpeciebus Diamargariti frigidi ʒ ij. ende hier tſmorghens vroech te ſes uren/wederom ten thien uren/ ende tſnamiddaechs te vieren een cleyn wijnroomerkē vol van inghenomen.

tHerte ende den geeſt te verſtercken.

℞ conſervæ Bugloſſi, conſervæ roſarum, corticis citri Sacchar ſervati, ana ℥ j. conſervę florum roriſmarini ℥ ß. Boli armeni cum aquę roſacea ter loti ʒ ij. Terræ ſigillatæ ʒ j. ſpecierū Diamargariti frigidi, ſpecierū Exhilarātis Galeni, ana ʒ ij. ſeminis citri Pomi, ocimi pulveris Cornu cerui, ana ℈ ij. Theriacæ Andromachi medię ætatis ʒ iij. cum ſyrupo Acetoſæ vel é Limonibus, fiat Electuarium. Hier van over ander dach ʒ j. oft ʒ j ß. inghenomen. Telcken ℥ iij. van dit navolghende dranckken daer op in ghedroncken.

℞ Aquarm Oxalidis & bugloſſi, ana ℥ vj. ſyrupi é Limonibus ℥ iij. miſce.

Ende oftſe altemet tot flauwichept quamen/ende van haer ſelven gingen/ſo ſalmen hem tHert met deſe Epithemata epithimeren.

pithema
u irrigatio,

℞ Aquarum Roſarum ℥ vj. Boraginis, Bugloſſi, Cardui Benedicti, Scabioſę vel Melliſſæ, Vini albi Odorati, ana ℥ iij. Ligni Aloes ʒ ij. corticis citri ſicci ʒ j ß. Seminis ocini, Oxalidis & Croci, ana ℈ j. Caphuræ ℈ ß. His commiſtis fiat Epithema cordi in chermis tincto Immerſſo & admoto. Eñ nu deſe fomentatie gebruyckt hebbende / ſalmen terſtont de cordiael ſacrkens ghebruycken / die wy hier voren tot preſerveringe vant fenijn geordineert hebbē/beginnende ℞ Corticis citri ſicci, etc. ende op de regioenen vant tHerte gehangen.

Oft aldus.

℞ Maioranæ, Ocimi, Meliſſæ, Cardui Benedicti, ana P ß. Seminū citry pomi, Oxalidis, ana ℈ ij. Caryophylorū ℈ iiij. Macis Roſarū rubētiū, ana ʒ j. croci ℈ j. contundātur Mediocriter & impleatur ſacculus & cordi admoveatur, eñ men ſal de Epithemata tuſſchen nacht eñ dach vier oft vijfmael gebruycken/ ende het voorſc. ſacrken voorts daer op laten hanghen.

Oock gheſchiedet altemet datſe door gheduerich ſomeren in een flauwichept der Herten vallen/ waer teghens men hen de Maghe aldus verſtercken ſal.

Maghe te Confoꝛteren.

℞ Olei Menthæ, olei cidoniorum & Myrthei, ana ʒ ij. olei Macis ℈ j ß. Miſce daer de Maghe mede gheſtreken.

Sy worden in deſe plaghe altemet met een Delirium, oft Raſernie overvallen / ende dat meeſt door de oprijſinghe der cholerijcke humoren de Herſſenen perturberende / welck in hen altemet een phreneſie cauſeert / ende wort dan ghenoech met de ſelve remedien gholpen daer de phreneſie mede ghecureert wort / ende met medicamenten die het oprijſen der vaporen behinderen.

Daerſe dan inden beginſel vande oprijſinge der vaporen veroorſaeckt zijn / ſalmenſe aldus reſiſteren.

℞ Olei Roſarum ℥ ij. Aquæ Roſarum ℥ j. Aceti ℥ ß. Ende daer dat voorhooſt mede geſtreken/ende doecrkens daer in ghenet / ende voort voorhooſt ghelept.

Het gheſchiet altemet door den grooten inwendighen brant dat hem de Borſt met hare deelen gheheel drooch ende traech wordt/ datmen aldus remedieren ſal.

℞ Muſcilaginis ſeminis pſyllij ex aqua Roſarum extractæ ℥ j. olei Nimpheę & Violacei, ana ℥ j. cerę albę parum fiat linimentum, quod bis terue in aqua plantaginis lauetur.

Voor de verhittinghe der Nieren.

℞ Vuguenti Roſacei bis terue loti ex aqua Roſacea ℥ j. Caphurę G. iij. miſce, ende daer de lendenen mede cout met een werme hant gheſtreken.

Aengheſien de Teſticulen een groote gheméenſchap / ende oock een mede gevoelen met het gantſche lichaem hebben / ſoo ſalmenſe

daerom

daerom aldus epithimeren.

℞ Aquæ plātaginis,& Nymphææ,ana ℥ iiij. Vini odoriferi ℥ j. daer de Testiculen mede gewasschen.

Voorts vande Herssenen/ Maghe/ Levere om die te conforteren/ hebben wy inde preserveringhe van desen ghenoech verhaelt/ daerom noot zijnde/ soo neempt u toevlucht daerwaerts.

Een ander maniere verhalende int

corte seer seker remedien niet alleen dienende tot preserveringhe der Pesten / maer ooc om de selve te cureren / ende dat voor tghemeen volc/ hoe wel met minder coste / nochtans niet minder van wercken.

Daermen nu verneemt datter eenen gheemeenen Pestilentialen overganck onder den volcke begint te regneren/ salmen terstont alle neersticheydt doen om de locht te suyveren met eenighe roockinge te maken van eenighe wel rieckende cruyden als voren ghenoech verhaelt is/ daer en boven tlichaem van binnen te besorghen met bequame preserveringe upter natueren het fenijn teghen staende / tlichaem te versterckens/ de animale ende principalijcken de vitale crachten/ der herten te conforteren/ ende de gheesten te verfraeyen. Men sal ten eersten daer toe verkiesen de Pestilentiale Pillen/ anders Pillulæ ruffi genaemt. (Pillulæ Cōmunes,) Ende daer alle morgens een Pilleken van inghenomen oft over ander dach een / ende het lichaem nu met eenighe humoren overladen wesende / salmen vande selve Pillekens ℥ j. oft ℈ iiij. nae den eersten slaep innemen / oft neemter drie Pillekens een ure voor dē avont eten in / ende dat eens ter weken / want de voorsz. Pillen en laten niet toe eenighe humoren tot putrefactie te comen/ oft eenighe vuyle alteratie aen te nemen.

Men sal dickwils handen ende aensicht wasschen met Azijn daer een weynich Roos-waters onder vermengt is / oft met wat Azijns alleen/ ende daer een schoon doecxken oft een stucxken van een Sponcie in ghenet ende daer dickwils aen gheroken.

Preservatie voor een vuyl locht.

℞ Boli armeniæ ʒ j. witten wijn ℥ ij. Suerinck-water ℥ j. dit vermengt/ ende alle morghens teffens inghenomen.

Oft na tghebruyck *Galeni* aldus.

℞ Boli armeni veri ʒ j. met wat Azijns ende waters vermengt/ ende inghedroncken.

Ten selven.

Neemt Tormentille in schoon water ghesoden/ ende met dat nat dē voorsz. Bolus vermengt ende inghedroncken.

Een ander preserveringe.

Neemt Tormentil-wortelen ghedroocht ende ghepulvert/ ende alle morghens ende avonts daer eē dragme van vermengt met het water van Cardo benedictus-water/ oft met Schabiose oft Melisse-water van inghenomen.

Oft.

Neemt Theriacæ Andromachi oft Mitridatij ℈ j ß. met Suerinck oft Cardo benedictus-water ingenomen.

Een sonderlinghe preserveringhe.

Neemt de wortelen Buglossi in Suycker geconfijt ℥ ij. conserve van Rosemarijn-bloemen ℥ j ß. Tormentil-wortelen ʒ vj. de saden upten Citroen-appelen/ ʒ j ß. tsaet van Basilicum ʒ j. Caneel ℈ iiij. Herts-horen ℈ ij. met syrope van Limonen / een Electuarium ghemaeckt: hier van tsmorghens ʒ ij. van inghenomen/ daer op ghedroncken ℥ ij. van dit naevolghende water.

Neemt de syrope van Limonen ℥ j. de wateren van Suerinck/ Scabiose ofte van Cardo Benedictus.

Eē wōderlicke preservative tegens

alle vuyle corruptiē der lochten/ in wat manieren datse gheschiet. Niet alleen van alle pestilentiale fenijnichept het lichaem bevrijdende/ maer oock alle ander fenijn wonderlijck teghenstaende / alle smorghens eenen silveren lepel vol inghenomen.

Neemt de wortelen Petasitis, Tormentille/ Chelidonie/ ana ℥ j. Cardui Benedicti, Melisse, Veronice, ana M j. Scordy, Pimpinelle, Salvie, Rute, ana M ß. Geneverbesien ℥ j ß. Vijghen/ Ockernoten/ ana nō. viij. Dese tsamen ghepulvert/ eñ daer Azijn van Gouts-bloemen/ van Roosen/ oft van Genoffels-bloemen gemaect opghegoghen/ ende inde Sonne gheset. Oft doet de substantie tsamē in eenen pot/ ende gieten daer Azijn op / ende so inde werme asschen eenen nacht laten staen weyckē/ ende tsanderdaechs door eenen Hippocras-sac laten leken/ eerst heet ghemaeckt zijnde.

Met de Peste nu overvallen zijnde.

Ende oftmen nu metter Pesten bevanghen worde/ ofte eenighe huyveringhe ende Cortsachtighe vermaninge waer ghevoelende/ ende den mensch in twijffelingen hielt wattet voor een alteratie soude moghen wesen / soo salmen sonder vertreck eenighe van dese naevolghende remedien ghebruyckē / ende daer mede gaen ligghen sweeten / als wy hier voren verhaelt hebben.

Om

Om tFenijn doort ſweeten te loſſen.

Neemt de wortelen van Lavaſſe/Tormentille/ ende van Petaſitis elck ℥ ij. ſchoon ghewaſſchen ende plat gheclopt / ende gheſneden/ ende dan alſoo in een phiole ghedaen / ende gieten daer een pinte Wijns op / ende dat in een dobbel vat gheſoden drie uren lanck / ende dan door ghedaen / ende vermenghen in ℥ ij. nats Theriace Andromachi ʒ j. oft ℈ iiij. ende dat werm inghenomen ende daer mede gheſweet/als verhaelt is.

Maer daerſe nu grooten inwendighen brant ghevoelen / ſoo ſalmen daer onder vermenghen ſyrope de Limonibus , oft e ſucco Acetoſe ℥ ß. de ſpecien Diamargariti frigidi ℈ ij. ende tſamen inghenomen / ende ſult met Godes gratie alle fenijn doort ſweeten quijt worden.

Syrope e ſucco Acetoſe.

Ten ſelvē een ſeker remedie/dat het ontfanghen fenijn wederom doort ſweeten doet loſſen / indienmē tſelve terſtont/al eermen daer op ſlaept/ in neemt ende oock inhoudt.

Neemt de wortelen Angelice/ Chelidonie/ Tormentille/ana ℥ ß. Cardui benedicti P j ß. Rute-bladeren P j. De ſaden Citri pomi ende Baſilici,ana ʒ j. Deſe cleyn ghepulvert ende daer onder vermengt de ſpecien Letificantis Galeni ʒ ij. ende hier van ʒ j. tot ʒ j ß. met witten Wijn inghenomen / oft met eenighe vande voorſc. ſapen / ende daer mede ligghen ſweeten.

Oft.

Neemt de wortelen Angelice cleyn ghepulvert ℈ ij. Theriace Andromachi ʒ j. Dit vermengt ende met goeden witten Wijn vermengt/ofte met Suerinck-water ℥ ij. ende ſo daer hitte is / ſo ſalmen daer op gaen legghen ſweeten / want het ſal u vanden ontfanghen fenijn vry maken/ghelijck als ghy warachtelijcken bevinden ſult/ indien ghy tſelve in tijts ghebruyckt.

Een ander.

Neemt de wortelen Pimpinelle/ Dictamni, Tormentille elck ℥ ß. Gentiane ℈ iiij. Rutebladeren ℈ ij. Dit cleen ghepulvert/ende ʒ j. oft ℈ iiij. met wijn oft met eenige vande andere voorſc. gediſtileerde wateren nae den eyſch der ſieckten inghenomen /ende daer mede gheſweet.

Voort alle andere accidenten die yemanden in deſer plagen ſoude mogen overcomen/ ſuldy wederſtaen ende remedieren / ghelijck als in het voorgaende wel ghenoech verhaelt ſtaet.

FINIS.

Van de *Bubonen* ofte Peſtclieren.

Vande Peſt-cliere.

Seer verſcheyden zijn de accidenten diemen inde Peſte ende peſtilentiale Cortſen ſiet verſchijnen/als de Bubonen / int duyts Peſtclieren ghenaemt. Den Anthrax ofte Carbunculus. Int duyts Peſt-cole / Exanthemata wordt ſeer ruym by den Authoren verſtaen/ maer wort hier ghenomen voor de cleyne verheffinge / ſeer cleyne puyſten ende vlecken diemen inde fenijnige plage der Peſten ſiet voortcomen ende verſchijnen / ende worden van Hyppocrate Ecthymata ghenaemt / ende in duyts het Pepercoren. Maer eerſt beginnende vande Bubonen / in welck Peſtilentiael geſwel met grooter voorſichticheyt ghehandelt moet worden / op datmen de fenijnicheydt die door weldaet der natueren uytwaert ghedreven is / door onnatuerlijcke applicatien niet wederom inwaerts ghedreven en wort/maer men moet de natuere voorſichtelijcken aſſiſteren/ ende tſelve uytwaert helpen trecken/als hier nae verhaelt ſal worden. Ende hoe deſe geſwellen meer verheven ſtaen/hoe beter. Sy zijn inde rechter Lieſe periculooſer als inde ſlincker / ende noch veel periculooſer onder de Ocxelen. Daermen nu ſiet dat de natuere niet ghenoech en poret om tfenijn uyt te drijven/ ſo ſalmen de natuere hulpe doen / ende trecken tfenijn uyte principale plaetſe nae die minder perijckel heeft.

Hippoc lib. Tertio epidemiarem.

Maer niet te ſeer treckende / op datmen de pijne ende andere accidenten niet en vermeerdert / ende ſoo de crachten te niet doet. Men ſalſe oock met gheen fomeringhe oft purgatien quellen / op datmen daer door het uytghedreven fenijn alſoo niet wederom in en jaecht. Maer men ſal de natuere met fomentatien/ confortatien ende eē weynich aenhalende medicamenten / om het fenijn aen te locken / te hulpe comen.

Deſe fomentatie met het Cathaplaſma die pyn verſoetende/alle rauwe verhacde ende vergaderde vuylicheyt/ doenſe van een ſcheydē ende uyt aeſſemen.

Aldus beginnende.

Neemt de wortelē Altheæ ende van Maluæ, ana ℥ iiij. de bladeren Altheæ,Maluæ ende van Violen/ana M ij. Het opperſte vanden Dille/ Camil ende Meliloot / ana M j ß. roode Rooſen M j. Vijgen nō x. wel morwe geſoden zijnde/ſalment door eenen teemſt ſyghen / ende in dat nat ſalmen twee ſponſſien natten / ende drooch uytghedout zijnde/ſalmen d'een voren ende d'ander nae daer werm op legghen/ende nu elcke ſponſſie daer vier /oft vijfmael op geweeſt zijnde / ſalmen die met eenen wermen doeck dan afdroogen/ende terſtont de wijle de ſweetgaten noch open ſtaen ende ontlokē zijn/ ſalmen dit Cataplaſma daer werm op leggen.

Cataplaſma.

Neemt

Neemt de voorsc. wortelen ende cruyden cleyn ghestampt / ende wildy/ wrijftse door/ daer nae noch door eenen teemst/daer toe vermengē tmeel vā Lijn-saet eñ van Foenigreec ana ℥ j. oft fijn Terwē-meel/versche Boter/eñ olie van Lelien / dit tsamen tot een Cataplasma vermengt ende daer op gheleydt/ ende gelooft my / ic en hebber anders niet toegedaen/ ende theeft my seer wonderlick daer mede gheluckt.

Ten selven.

Neemt de Mucilagnis, Altheæ,Seius,Lini & Foenigreci met de decoctie van Vijgē uytghedaen ℥ vj. olie van Lelien / Gansen ende Enden-vet/ ana ℥ ß. geel Was q ß. dit tot een liniment ghemaeckt / ende dat nae de voorsc. stovinghe werm gheappliceert/ ende dit dickwils herdaen ende ghecontinueert.

Ander om t Fenijn uyt te trecken/ soo ghebruyckense dese maniere.

Ander proceduere.

Sy nemen jonghe Hoenderen/ die treckense de veren aen den aers uyt / ende houdense met den aers op het ghes wel/den beck toe houdende/ende dat ontrent een half ure lanck / waer van sommighe terstont sterven/ ende nemense so lange tot datter geen meer en sterft/ ende sy segghen dat doort sterven vande Hoenderen den patient van het fenijn verlost wort/ maer anders in twijfelinge blijvende. Ander verkiesen daer jonghe Duyven toe. Sommighe snijden de Vorsschen open ende legghense daer op. Ander verkiesen de Longhe van eenen Hamel ofte Weer / die versch ghesleghen is. Sommige stellen daer Coppen oft Laet-busschen op om tfenijn aen te halen: maer andere misprijsen die om de groote pijn diese den patient aendoen / daerse dickwils de accidenten mede vermeerderen ende de crachten benemē: Maer men soudense wel ontrent de tumoren moghen stellen. Maer de Hoenderen ende ander voorsc. treckē het fenijn uytwaert / sonder vermeerderinghe der pijnen / oft eenighe alteratie inde humoren te maken.

Hier naē soo neemt eenen Ajuyn uytghehoolt/ende daer in ghedaen Theriacæ, Andromachi ℥ ij. ende onder heet asschen ghebraden/ ende daer nae onder een ghestampt ende daer op ghelept.

Ander nemen den Diachilum Ireatum , ofte den Diachilum magnum daer op gelept / ende oft desen tumore nu aldus metten fenijn opgevult zijnde/niet en wilde resolveren/ so salmen hem terstont doen matureren.

Maturerende.

℞ Mucilaginis Altheę Seius Lini & Fœnigrecæ extracte cum decocto ficuum ℥ vj. Fermenti, Axungiæ, Gallinæ, ana ℥ j ß. Radicum Liliorum Alborum & ceparum sub prunas coctatum,ana ℥ iij. ende gheappliceert.

Ten selven.

Neemt de wortelen van Lelien ℥ iij. de wortelen Scabiose oft Morsus diaboli ℥ ij. Ajuyn onder de asschen ghebraden / de wortelen ende bladerē Althæ ende van Malve, ana M j. Vijghen nō. viij. Chamille-bloemē ende Meliloot/ana M ß. dese wel morwe ghesoden/ende door eenen teemst ghewreven / daer toe gedaē Verckens-reusel ende Capoenen-vet/ana ℥ j ß. olie van Lelien ℥ iij. dit tot een Cathaplasma vermengt / ende alst geswel nu met dit gesoden nat wel gestooft is / salmen dan vande overgeschoten cruyden/wel gestampt zijnde/een Cataplasma makē/ ende werm daer op legghen.

Oft aldus.

Neemt eenen Ajuyn onder de asschen ghebraden / Vijghen ghesoden nō vij. met Heefdeech eñ Boter tsamen vermengt tot een Cataplasma,ende gheappliceert.

So haest de Apostuenie hem tot rijpinghe begheeft/ salmen hem doorsteken / ende gheen volcomen rijpinghe verwachten/ welcke openinghen ghemeenlicken den vierden ofte den vijfden dach gheschiet / nae dat hy hem verschenen sal hebben/ ende den selven mundificeren ende langhe open houden.

Vanden *Antrax*, also vanden Griecken/ byden Latijnen Carbunculus, ende in duytsch een Pest-cole ghenaemt.

Carbunculus neemt zijnen oorspronc uyt een swert grof ende seer hittich bloet/in eenige plaetsen des lichaems stede grijpende / inden beginsel dicwils soo simpelicken aencomende/ dat het den patient weynich achterdencken doet hebben/ de huyt alleen een weynich altererende: maer corts daer aen/een oft veel cleyne puysten oft blaeskens/oft altemet eē grootachtich blaesken voorts brenghende / met seer groote pijnen ende brandt / al oftse met vyer verbrandt waren/welck geopent zijnde / verschijnt hem daer onder een eschare oft Cortse/ asverwich oft swert van coluere. De omleggende plaetsen vertoonē hen vyerich / bruynachtich / ende dese worden veel dootlicken gehouden / sonderlinghe de groene oft swerte/ nochtans sietmense altemet wel op comen. Door de cracht des vyerigē brants is de huyt verdorrende/ waer door het opperste der huyten soo vast aen dat onderste ghelegen vleesch aengevesticht is / dattet daer niet afgelicht en mach worden/den mensch met grooter pijnen overvallende/gheen rust tot slapen / altemet met wat huyveringhen ende een Cortsachtich ghevoelen/ met walginghe ende flauwichept der herten.

Beschrij-vinghe d[…] Pest-col[…]

Desen tumore en comt nemmermeer tot etteringhe / maer valt tot een stuck verrot vleesch uyt/ ende dat door den brant/ nalatende een cavitept ende ulceratie.

Pest-col[…] en comt t[…] geen ma[…]ratie.

Maer daer hem desen uyt ghesleghen Carbunckel wederom verlieft / sonder veranderinghe des lichaems / bewijst de aenstaende doot. Indien desen Carbunckel/ oft Pest-cole haer vertoont ontrent de principael leden/ als teghens dat herte/de Maghe / oft der Kelen/ zijn al meest dootlicke teeckenen. Oock soo wordense dootlicke ghehouden daerse hem openbaren inde Emunctoria. Als onder de oxelen/ wesende het Emunctorium vant tHerte. Inde Liesenen als Emunctorium vande Lever / want daer comense lichtelicken peyzeeren om hare fenijnichept over te senden na de principale ledē / ende die doort t Fenijn vervalschen. (margin: ...uade teec...nen.)

Somma / dese plaghe is vol perijckelen in tijde der Pesten / tsy datse voor de Peste als voorboden vande aenstaende Peste comen ingedronghen / oft datse met de Peste overcomen. Maer buyten andere tyden comende/ ende niet veneneus en zijn / so wordense nochtans met grooter swarichept ghenesen.

Aengaende haer Cure.

Men sal in desen den selven reghel van eten ende drincken / desghelijcken de medicamenten Cordiael / als epithimeren conserven ende andere regulen onderhouden/ ghelijck als wy inde Pest gheordineert hebben.

Ten tweeden de toevloedinghe der humoren afleyden/ende het lichaem purgeren.

Ten derden / het Herte te bevrijden ende te versterken.

Ten vierden / comen tot de plaetselijcke hulpe.

Ten lesten salmen alle accidenten voor ooghen nemen / om de toevloedinghe der humoren te benemen/salmen ten eersten een Ader openen / ende nae het bevel Ægineta soo veel Bloedts afnemen/ tot datse sycopizeren/ hoe wel wy tselve liever in twee verschepden reysen laten geschieden als teffens. Maer daer moet neerstich op ghelet zijn / watmen alder profijtelijckstien tot voordeel vanden patient openen sal. Daerom salmen in desen altijdt de Ader aende selve zijde vant tghebreck openen. (margin: ...t Aderla... seker af... rckinge.)

In deser manieren : Indien hem de pijne oft Carbonculen aenden hals oft van daren opwaerts vertoont/ soo salmen hem de hooft-Ader Cephalica inden Erm aende selve zijde openen. Maer hem verschijnende vanden hals/ oft nederwaerts tot den ghemachte toe/salmen verkiesen de Lever-Ader / inden Erm Iecoraria ghenoemt. Maer daerse inde Liesenen oft daer beneden verschijnt / soo salmē hen opten enckel binnens voets Saphena ghenaemt openen. Ende men sal altijdt in desen de selve zijde verkiesen daer sy de pijne claghen : ende oft het ghebiel datse nu om beyde de zijden waren claghende / soo salmen dan de Lever-Ader inden rechten Erm openen.

Maer indien den Patient geenen Camerganck en hadde/ soo sal men hem een Clisterie stellen / oft een lichtwerckende laxatibe laten ghebruycken.

Clister.

℞ Malue, Altheæ cum Radicibus, Parietariæ, Violæ, Lacturæ, ana M j. Seium Frigidorum Maiorum, ana ʒ j ß. seium Anisi ʒ j. Prunorum Damascenorum, nō. 10. fiat decoctio, & in ℥ 14. Colaturæ solve Cassie rerens Extractæ, sacchari Rubei, ana ℥ j. olei Violarum ℥ iij. fiat Clister.

Oft dit laxatibe.

℞ Aquæ Endiviæ aut Cichorey ℥ iij. witten Wijn ℥ j. Rhaberber cleen ghesneden/ende eenen nacht inde voorsc. wateren gheweeckt/ Caneel G.r. sterck uytghedout zijnde / so vermenct daer in syrupi Rosacei laxativi cum Folis sennæ ℥ j. oft ℥ j ß. ende tsmorgens vroech inghenomen.

Ten selben.

℞ Endivie, Cichory, Melisse, ana P j ʒ. Prunorum Damascenorum nō viij. Tamarindorum ʒ vj. semis Pomi citrij ʒ j ß. Dit gesoden ende in ℥ v. nats salmē eenen nacht laten weycken Senie-bladen ʒ iij. de bloemen Cordiael/ ana ʒ j. dit stijf uytghedout ende men sal daer in resolverē Catholici ℥ ß. syrupi infusionis Rosarum Pallidarum, cum Rhaberbero ℥ ß. ende dat inghenomen. Men moet den Buyck in desen altijt weeck houden oft hem altemet een Clisterie stellen.

Ende om tHerte te bewaren eñ te versterken/so salmē de Epithemata eñ andere conserven ghebruycken / als boven verhaelt staet/ desghelijcken oock de Cordiale drancken.

Ende oft de Aderlatinghe door eenighe behinderlicke saken belet worden/so salmen hem in deser manieren Coppen stellen. Gelijc om de Emunctorien der Herssenē te helpen/so salmense hem inden hals setten/met diepe scarificatien tot dienst vande Emunctorien des Herten / soo salmense hem opte schouderen stellen/ ende tot bystant vande Emunctorien der Leveren/soo steltse hem op de billen. (margin: Van Coppē te setten.)

Ende terstont na de phlebotomeringhe suldy dese defensive op de gesonde partijen ront om het ghebreck appliceren/ om daer door zijnen voortganck te beletten / sonderlinghe als de fluxie nu begint te mineren / want anders mocht de fenijnighe humore haren cours nemen nae eenighe vande principale leden / ende die corrumperen.

Defensive.

℞ Terræ sigillatæ, Boli, Armeniæ, ana ʒ vj. santali Albi ʒ j ß. olei Rosacei omphacini, vel cydoniorum aut olei Myrthei seu succi solani q. ß. Aceti parum fiat linimentum, ende indien ghy wilt / so vermengter ooc gebranden

Herts-

Herts-hoorn toe / met het schaeffel vande Yvore/ana ʒ j. Campher ℈ j. wit Was q ß. fiat Linimentum, dit rontom het ghebreck ghestreken.

Oft aldus.

℞ Boly armenie ʒ iij. olie van Myrthus oft Rosacei Omphacini ℥ j. Aceti ʒ ß. fiat Linimentum.

Om dat dese gheappliceerde medicamenten door den grooten brant die daer is haest verdroogen / soo moetmense haest ende dickwils veranderen oft ververschen.

Vande Caustijcke.

Hier na salmen de Pest-cole cauterizeren en dooden/tsy met Cauterien actuael/ dat is/met gloependen ijser/ ende dat inde plaetse die niet Zenuachtich en zijn / oft met Cauterien Potentiale, ende dat inden ghenen die het ypere ontsien / altijt vanden minsten beginnende.

Ægyptiacum.

℞ Spaens-groen/Aluijn/Honich/ende Azijn/ana ℥ ij. Arsenicum pulverisati ʒ j. sublemati ʒ j ß. latet tsamen sieden tot dat het dick wort/ende daer op ghebruyckt.

Ander nemen levenden Calc met Seep vermengt.

Oft legghen den Arsenicum daer op / maer indien de Pest-cole staet op de regioen vant tHerte oft opte Borste so en salmen den Arsenicum niet ghebruycken / want ten soude niet sonder perijckel gheschieden. Ander gebruycken den lapis Infernalis, oft den lapis Ruptorius, daer wy op ander plaetsen van verhaelt hebben. Oft mē mach de plaetse vande Pest-cole rontomme scarificeren met een diepe scarificatie / ende op de ghescarificeerde plaetse/ende daer rontomme sanguisughen / ofte Echelen stellen / ende daer nae de plaetse met wat Loogen wasschen / want hier door wort dat Fenijn van binnen uytwaerts ghetogen/ ende hier nae salmen de colen uyt doen vallen/ als met Boter / oft met Verckens-vet. Oft met dusdagen Plaester die veel eer de eschare uyt doet vallen/als de Boter/ oft het Verckens-vet / ende stilt oock de pijne die door de Caustijcke gheschiet is / ende resolveert oock sterckelick de materie inden Carbunckel verborghen.

Scarificatie te useré.

Aldus.

℞ Foliorum, Maluę, Altheæ, & Violarum, ana M j. Radicis, Altheæ, ℥ iij. Farinę, Tritici & Hordei, ana ℥ iij. Coque & Tere, & adde butyri & adipis Porcinę, ana ℥ ij. Vitellos ovorum Duorum, fiat Cataplasma.

Mundificative.

℞ Terebenthinæ claræ ℥ iij. syrupi Rosacei ℥ j. Mellis Rosati ℥ ß. Dit tsamen een wallekens opghesoden / ende vanden ypere zijnde/ salmen daer toe doen eenen doeper van een Ey/Gerste-meel / eñ Terwen-meel q. ß. met een spatel gheincorporeert.

Dit Mundificative salmen ghebruycken int eerste / want daer de eschare eerst uyt gevallen is / so isser noch pijn ende hitte / welcke dusdanigen Mundificative al remedieert.

Ende noot zijnde ghebruyckt daer nae dusdanighen Mundificative.

Een andere proceduere inden Carbunckel.

Ten eersten/ soo scarificeren sy den Carbunckel wel diep : op dat hem dat fenijnich bloet wel uyt soude moghen lossen / daer nae stellen sy op de ghescarificeerde plaetse ventosen/ende nae het afnemen vande Ventosen / so appliceren sy dit Cataplasma , welck binnen twee oft drie daghen / het goet vleesch vant quaet affscheydet.

Ende wort aldus ghemaeckt.

℞ Rutæ recētis M j. Fermenti ℥ j. ficus siccas nō. iiij. Piper ʒ j. Salis ℥ j ß. Dit ghestampt/ ende tsmorghens ende tsavonts tot een Cataplasma daer op ghelept / ende sult u ghenoech van zijne seer groote deucht te verwonderen hebben.

Een ander.

℞ Caricarum, Passularum, Nucum Rancidarū vel Assatorum & farinę Hordei, ana ℥ ij. Dese in rooden Wijn ghesoden / ende ghestampt / daer by doende bergen-Keusel ʒ iij. drie doeperen van Eyeren / ende indien den Carbunckel daer niet mede en scheurt/ so vermengter eenen gebraden Ajuyn/ Heef-Deech/ oft Sabina onder.

Oft.

℞ Theriacę Andromachi ʒ j. Axungiæ porcinæ ʒ ß. succi Scabiosæ, vel symphiti eē weynich.

Ten selven.

℞ symphyti gestampt ende vermengt daer onder sout met eenen doeper van een Ey gheappliceert.

Hier nae salmen de eschare uyt doen vallen / ende voorts daer in handelen als voren verhaelt is.

FINIS.

Vande

Vande kinder Pocken ende Maselen vanden Griecken Exanthemata, dat zijn/ uytspruytende Puysten/ ende Plinius noemtse Papulas, of Eruptiones pituitę Avicenna noemtse Variole ende Morbilli, Rhases heetse Eulogium, Alsaharavius noemtse Algida ende oock Alhasba.

Exanthemata worden vande Griecken alsoo ghenaemt / om datse ghelijck de knoppen vande boomen zijn opswellende/ ende worden van Hyppocrate ectymata genaemt/om datse uyt haer selven ter huyten uyt borsten / ende zijn de Exanthemata tweederley / d'een staen gheheel verheven / ende worden gemeynlijcken Morbilli, dat zijn / cleene Pocrkens ghenaemt/ d'ander zijn gheheel breet ende vlack/ ende worden Variolæ ghenaemt/ dat zijn / de Maselen oft kinder Vlecken. Den naem Exanthemata wort seer ruym ghenomen / want also worden oock de roode Blecken genaemt/ die haer door den Crisis altemet in de Cortsen ende in ander sieckten vertoonende zijn/waer door de sieckten haer meest zijn lossende / ende dat meest ontrent der lippen ende Nuesen / in sommige ander Cortsen die uyt corruptie der humoren veroorsaecken/ so sietmense over het gheheele lichaem / oft alleen op seker plaetsen uyt slaen.

…anthema- …wort …r ruym …rstaen.

Maer inden Pestilentialen aert/oft ander quade fenijnighe Cortsen soo zijn de bladeren oft tumoren ulcererende / ende etter van haer ghevende/ eñ zijn de Carbunculen van natueren ghelijck/ altemet oock subijtelijcken verdroogende ende afvallende. De kinderē worden meest met sulcken Bleynen ende Vlecken ghequelt. Men vint verscheyden opinien opte oorsake van deser Pocrkens ende Maeselen: want de uytlegghers van Avicenna verhalen dat gheschiet door de ebullitie des gheputreficeerden bloets / oft doort overblijfsel vandē voetsel des Mēstruosen bloets/of door de dispositie der lochten. Rhasis opinie is/ dat gheschiet door corruptie des melcx in de Maghe der kinderen. Soar ende Isaack sustineren dat alleen door de boosheyt des Menstruosen bloets in ons gheschiet/daer wy in ons moeders lichaem mede ghevoet zijn geweest/ als door inwendighe oft uytwendighe saecken tot verhittinghe ende opsiedinghe comt/ daerom nootsaeckelijcken eens alle menschen in zijnen leven te verwachten.

…Fen.3. …rscheydē …inien by …n Autho- …n van dese …rckens …de Ma- len.

De jonghe Medicijns opinieren tselve oorsaeck te nemen uyt het onsuyver Menstruosich bloet / inde conduyten ende sweetgaten van de jonghe vruchten bewaert/het welc als de natuere nu sterck wort uytdrijft. Ander segghen de oorsake te wesen om dat de vrucht ontfanghen is / ten tijde dat de vrouwe haer maentsuyveringhe hadde / sommighe willen de oorsaeck toe schrijven het quaet reghiment van eten ende drincken der Voesteren/ als onbequaem spijse ghebruyckt te hebben die haest putreficeerden.

Men siet dese plaghe veel regneren met de epidemiael plaghen ende sieckten : dat is/ met de Pestilentiael Cortsen/ende wort daerom oock veel onder de Pestilentiael overganghen ghetelt / om datse haer als een Peste onder den volcke is uytspreydende / ende selve ombrenghende. Somma/ is ghemeenlijcken voor oft nae de Peste regnerende : men sietse altemet oock volgen na den onperfecten Crisis, die de wortel der sieckten niet volcomelijcken uyt en heeft moghen drijven / alsoo tghele bloet besmet latende/ ten lesten de vuylicheydt haer begheven de inden lichaem/van daer nae de huyte / ende aldaer dese plaghe uytsmijtende. Inde selve maniere veroorsaecken de roode Vlecken/oock diemen het Root-jonck noemt.

Wort onder de Epidemale sieckten gestelt.

Dese plaghe is haer meest met een vochtighe/ende werme lochte verschijnende/ als inden Lenten/ende dat meest door overvloedicheyt der humoren. Inden Herfst vertoontse haer meest door de vervuylinghe der humoren/ om dat haer fenijnicheydt ende corruptie soo weynich is / soo en verschijntse haer soo subijtelijcken niet/ maer nae langhe tijden oft veel jaren : want sy hout haer verborgen / tot datse meerder vervuylinghe vercregen heeft/ ende veroorsaeckt dan daer uyt een opsiedinge ende Cortse. Ende dese Puysten oft Vlecken niet alleen int uyterste der huyten / maer oock int binnenste des Monts / der Nuesen/ der ooghen ende der ooren opwerpende / den patient altemet soo benouwende/datse gheen sprake en connen gheven oft eenighe vochticheydt laten passeren / hier door tghehoor verloren/haer ghesicht benomen/ ende de Nuese verstopt.

Men siet de Vlecken altemet in sommighe Cortsen vertoonē maer beter datse haer voor de Cortse zijn verschijnende.

Ende daerse haer inde Cortse vertoonen/ als uyt vervuylinge des bloets/eñ der humoren / ende dat de natuere sterck is/ende haren adem lichtelijcken verhalen met verlichtinge des gheest,/ende der natueren/ ende de Cortse niet so sterc en is/ ist eē goet teeckē/maer daer de teeckenen contrarie vallen / soo ist tot perijckel vanden patient. In sommighe vertoonen hen recht voor de doodt / oft altemet int sterven/ seker roode Vlecken/etc.

Voor-teeckenen al eer dese Pocrkens oft Maeselen voorcomen.

Het lichaem is hen swaermoedich/ende gevoelen prickelinghe over tgheheele lichaem/ de Cortse daerse mede ghequelt worden is de Cortse Synochus gelijck/sy gapen/ende geeuwen / ende zijn seer onrustich int sitten ende ligghen/Thooft/den Rugghe / ende de Kele zijn hen pijnlijcken : met swaricheydt verhalense haren adem/ daer is drooghen hoest met een heesche stemme.

Het aensicht is hen vlammende / al waer in hem roode Vlecken beginnen te openbaren

oft Puyſten / ſoo dicht ſtaende / datſe malcanderen raken : op ander plaetſe ſtaenſe dunder ende niet ſo bedicht / want ſy zijn met wat beter bloets verſien. Deſe beghinnen hen terſtont om hooch te verheffen / ende maken ulceratien met jueckſel. Maer de Maſelen en zijn niet ulcererende noch jueckerich / ende na tgevoelen Guilhelmo placentino, ſoo zijn de accidenten van de Pocrkens periculooſer / ende ſwaerder als inde Maſelen. Ander authoren ſuſtineren / dat de verheven niet ſo periculoos en zijn als de platte / welcke uyt een grover ende viſcoſer materien harẽ oorſpronc zijnnemende : daerom niet haeſt uyt en connẽ ſlaen. Het haeſt uytſlaen is ſeer goet datmen ghemeenlijck ſiet den derden / vierden / oft vijfden dach / hoeſe eer zijn rijpende ende drooghende / hoe beter. Wt overvloedicheydt des bloets voorts ghecomen / zijnſe root / ten waer dat de materie tot corruptie gecomẽ waer. Wt vuylicheydt der humoren voorts ghecomen / ſoo

Wt den coluere der pocrkens wort de humore bekẽt.

brenct elcke humore haer eygẽ coluere voort: want uyten bloede zijnſe root / uyt Cholera uyten rooden nae den ghelen ſtreckende / uyt Phlegma, uyten bleeckẽ / uyt Melancholia ſienſe wat nae den ſwarten. Ende nae de opinie vande ſommighe / ſoo nemen de Pocrkens al meeſt haren oorſpronck uyt de Cholera / ende

Wanneerſe periculeus zijn.

de Maſelen uyten bloede. De roode oft witte en zijn ſoo periculoos niet / maer met meerder perijckel zijn de ghele / Violetten / lootverwighe oft ſwarte colueríghe / met ſtanck / ende qualijcken voorts willen comen / oft haer altemet verlieſen / ende vol perijckels zijnſe alſſe haer wederom inwaerts begheven.

Deſghelijcken oock daerſe ſtercke Cortſen / grooten brandt / ſeer dorſtich / met benoutheydt der Borſten / ende der Herten zijn / oock die onruſtich van leden ende crachteloos zijn / mits overcomende den rooden Buyck-loop Dyſenteria ghenaemt / oft nae het piſſen ſwerte Vrine loſſen / groenen camerganc oft groen water te loſſen / zijn al deſe groot perijckel onderworpen / de ſlauwicheydt ende onmacht zijn al teeckenen vande aenſtaende doot / men ſietſe al meeſt vergaen door de benouthepdt der Kelen tverworghen / door de Syncope, oft door den ſtercken camerganck.

Maniere om te cureren.

Ten eerſten by den patient comende / ſiende dat hy jonck / ſterck / vroom van lichaem / ende

Want Ader laten.

bloet-rijck is / ſo ſalmen hem terſtont / dat is / den tweeden dach al eerſe uytſlaen / de Lever-ader openen / oft als ander willen een Ader in de uyterſte leden verkieſen / ende dat al eerſe uytſlaen / ende hen buyten inde huyt vertoonende / ſoo waert periculoos de Ader te openen / want daer door ſouden de uytgheſleghen vuylicheydt wederom inſlaen. Nochtans niet datmen dit altijdt voor eenen ſekeren reghel onderhouden moet / want het mach gheſchieden datſe uytſlaen / nochtans tlichaem van binnen vol vuylicheydt blijvende. Daerom alſſe door ſulcke uyt ſlaminghe gheen verlichtinghe en crijghen / maer datſe de benoutheydt der Borſten met de ſtercke Cortſen blijven behouden : daerom ſoo ſoudemen in ſulcken wel een Ader moghen openen / indient tſelve door gheen ander ſaecken behindert en worde / als datſe veel bloeden uyter Nueſen / doort tvloeden der ſpenen / oft anderſins / ende oft ons het Ader-laten behindert worde / ſoo ſalmen hen coppen opte ſchouderbladeren oft billen ſtellen / ende een weynich prickelen. Sommighe ghebruycken Echghelen ende ſettenſe opte Schouderen / Rugghe / ende aende Nueſe. Andere openen de Speen-aderen / oft verwecken het menſtruum / oft doen de Nueſen bloeden / oft indient tlichaem van binnen vervuylt is / ſalmen die met ſoetwerckende Laxativen eerſt uyt drijven / oft door lichtwerckende Cliſterien.

Cliſterien.

Neemt Garſten-water ℔ j. Caſſien verſch uytghedaen ℥ j. eenen doeyer van een ey / ende wildy / doeter Chamil-olie by / ende gheſet / ende langhe inghehouden. Men moet gheen ſtercke Cliſterien oft purgatien gebruycken / ſonderlinghen / als de vuylicheydt uytgheſlaghen is / ende zijn haer deſe lichtwerckende Laxativen bequaem / als Caſſien / Catholici, de ſyrope van Rooſen Laxative cum folijs ſennæ, vel cum Rhaberbaro aut cum agarico etc. met de wateren van Endivie / van Cichorey / van Suerinck / van Hoppe / oft van Bethonie inghenomen / ende dat na eyſch der humoren / oft men machſe met de Pruymen / Tamarinden / Jujuben / ende met den Manna, met het ſop van een Hoentken vermengt innemen.

Ende aengheſien dat deſe plaghe door een opſiedinghe des bloets is gheſchiedende / ſoo waert goet datmen ſoo haeſt alſmen eenighe kenniſſe ſoude moghen hebben vande aenſtaende Pocrkens oft Maſelen / datmen terſtont daer by waer / om de onnatuerlicke hitte des bloets te benemen / ende zijn vervuylinghe te verhoeden / ende dat met vercoelende ende een weynich conſtringherende medicamenten / als met de ſyrope van Ribes, de Aceтoſitate citri de Granatis, de Berberis, de Oxalide etc. alſmen oock inde Peſt verhaelt heeft. Ooc ſal men alſulcke ſpijſe om tſelve te tempereren daer toe gebruycken eñ dat al eerſe haer beginnen te vertoonen.

Ende indien de beroeringhe des bloets ſoo groot waer / datſe nae gheen remedien en vraechden / oft daer ten eerſten niet mede en worden bedwonghen / ſoo ſalmen de natuere te hulpe comen / om tſelve uyt te helpen drijven / waer toe gepreſen worden die daer doen ſweeten / als drooge Vijghen / Linſen / Rozijnen / Venckel-ſaet / Anijs-ſaet / Merck-ſaet / Aſparagi, haer cruyden ende wortelẽ / de wortelen Graminis, de ſyrope van Limonẽ / Oxyſacchara, acetoſus ſimplex etc. Item de decoc-

tie

tie vā Calaminthi, hyssopi, Zarzeparille Guaiaci, ende het Garste-water.

Beginnende aldus.

Neemt de wortelen Graminis ℥ j. Venckelsaet ℥ ß. drooghe Vijghen nō vj. Soet-hout dat versch is ℥ ij. dit in ℔ j ß. waters ghesoden/door ghedaen zijnde/salmen telcken ℥ iiij. daer van werm innemen.

Ten selven.

Neemt de wortelen van Venckel/Asparagi, ende Graminus, ana ℥ j. versch Soet-hout gepulvert ℥ ß. Sulcker M j. Vijghen nō vj. de Cordiael-bloemen/ana P j. ghesoden in ℔ j ß. Aque op het derdendeel / ende doorghedaen zijnde/ salmē daer in resolveren de syrope van Limoenen/oft Acetosi simplicis, ana ℥ iij. dit ghedroncken tot dat sy gheheel uytgheslagen sullen zijn.

Oft.

Neemt ghepelde Garste M ß. Linsen ghepelt M j. tonne Vijghen nō iiij. Daepen ghesuyvert nō iiij. Jujuben nō 20. Soet-hout gepulvert ℥ iij. Laccę ℥ j ß. dit in ℔ iij. schoon waters op het derdendeel ghesoden / door gedaen/ende also ghedroncken/ tot dat de Porckens volcomelijcken uytgheslaghen zijn/ende de Maselen beginnen te verdwijnen.

Ander nemē Tonne-vijgen ℥ ij. Soet-hout ghepulvert ℥ ß. in water ende cleen bier ghesoden/ende dickwils werm ghenomen.

Sommighe nemen Garste-water ℥ xiiij. daer onder vermengt witten wijn ℥ iij. ende dickwils werm inghedroncken.

Al eerse uytslaen salmen hem in een werm plaetse houden / ende hen voor de winden bewaren / ende oock uyte coude lochte houden/ de Camers dichte / ende latense vrylicken slapen/maer nu uytgheslegē zijnde/moetense wat min slapen.

Remedie/om de Ooghen te beschermen.

Al eermen dese uytdrijvende Medicamenten ghebruyckt / soo salmen eerst de Ooghen/ den Nuese/ de Kele ende Longhe voorsien ende beschermen : Eerst op de ooghen lettende/ want sy seer haest inde ooghen slaen / de selve crencken ende tgesicht benemen.

Daerom soo salmen de Ooghen wasschen met Roosewater daer eē weynich Saffraens in ghere solveert is/ ende daer dickwils eenen droppel van inde ooghen ghedaen: want het resolveert ende repelleert/ dat is / het doet die inghesoncken materie uyt aessemen / ende het beneempt dat toesincken van ander materie. Maer men sal gheen repellerende alleen in de Ooghen doen : want daer door soude de ingedroncken materie daer in gehouden worden/ ende de ooghen gheheel bederven. Men soude wel wat Chamil-water onder het Rooswater moghen vermenghen/ ende de oogen daer mede wasschen.

Om den Mont ende de Kele te beschermen.

Den Mont ende de Kele met Aspera arteria, dat is den wech des Adems sal men beschermen/doort gorgelen met een weynich repellerende ende assuyverende dingen.

Aldus.

Neemt gepelde Gerste ℥ j. Soethout ℥ j ß. roode Roosen M j. Roose-knoppen M ß. dese in water ghesoden/ ende in ℔ j. nats / sal men resolveren tsap uyt den Granaten/oft Weegbreden water / ende daer dickwils mede gorgelen ende spoelen.

Oft.

Neemt Gerstewater/ ℔ j ß. Roosewater/ ℥ x. tsap uyt de suyre Granaten/oft de Ribes, ℥ iij. ende daer mede gegorgelt.

Ten selven.

Neemt Weechbreden water ℔ j ß. Diamori, ℥ iij. Azijn ℥ iij. Dit tsamen vermengt/ende daer mede ghegorgelt.

Voor de Longe.

Seer neerstich moet men voor de Longhe ende haren deelen sorch draghen / op dat den patient niet cortborstich en wort / ofte en versticke/ oft op de uyt-teringe en comt. Daerom salmen hem dickwils den Diatragacanthum Frigidum tabulatum inden mont laten nemen ende smelten.

Oft/ maken een Decoctum van Vijghen/ Rozijnen ende Soethout / ende daer den Diatragacanthum in ghere solveert ende dat ghebruyckt/is uytnemende goet.

Om den Nuese hare accidenten af te weeren.

Den Nuese salmen beschermen doort riecken van den Azijn van Roosen / ofte daer die Roosen in ghesoden zijn.

Oft.

Neemt roode Roosen M j. witte Santalen ℥ ij ß. dit gesoden/ ende den ruec inden Nuese ontfangen.

Ende so den Nuese geulcereert ware / so sal men het Ceratum rosaceum nemen/ ende vermenghen daer onder een vierdepart Muscila-

 ginis

ginis Tragacanthi, eñ dat altemet inde Nuese gebracht.

Oft.

Neemt altemet den room vande Melck alleen/oft suycker Penie daer onder vermenght ende also ghebruyckt.

Vande Dermen.

De Dermen salmen conforteren ende preserveren door de decoctie van roode Roosen/ Meliloot ende van Queen.

Item.

Het sap van een Hoentken met Potsuycker ghesoet / ende nuchteren inghenomen / is seer goet.

Oft.

Neemt alleen de dopers van weecke Eyren met een weynich suyckers vermengt/ ende dat ingesopen.

Ende nu alle dese partijen versien zijnde/ salmen terstont voort gaen om de sweeren eñ Puysten te doen rijpen. Het welcke als sommighe meynen den sevenden dach gheschiet: Welck alhier in onse landē/later als dē thienden/oft den twaelfden dach is/ eñ dat naer de sterckheyt der natueren / ende bequaemheyt des tijts / welck eer tsomers als des winters gheschiet.

Om te matureren.

Ende op datse te eer moghen rijpen/soo salmense met versche onghesouten Boter over strijcken.

Ofte met verschen Verckens-ruesel. Ende nu rijp zijnde/salmense met een naelde/ eñ met geen coper openen.

Men soudese oock wel met de decoctie van Heemst/ Maluwe/ofte Lelie-wortelen / oock met de decoctie van Vygen/ofte van Lijnzaet moghen stoven. Ende oock met de Muscilaginibus van Lijnzaet / Fenegreeck ende van Heemstzaet/oft Maluzaet/met de decoctie vā Vyghen uytghedaen : want alle dese rijpen ende versoeten / ghelijck als oock den vetten Room doet.

Ende nu afghevallen wesende/soo ghebieden sommighe/datmen de huyt soude wrijven met een ghesouten verckens huydt/daer naer tselve overschrabben met een Scheermes/als men den Baert scheert : daer nae het aensicht met het Vnguento albo Rhasis.

Ofte met Vnguento citrino gheheel overstrijcken / waer toe sommighe het vet van eenen Ezel seer prijsen.

℞ Radicum Laxathi acuti Citriti Limonē, ende Citroenen cleen ghesneden/ Honich/dese tsamen ghedistilleert / ende daer het aensicht mede ghewasschen / oft vermenghen daer een weynich Solphers in.

Ten selven.

℞ Ceruse, Cadmiæ, Lithargyri, in tsap van Limoenen oft van Roosen wel ghewasschen/ Riet-wortelen gebrant/ana ʒ j. Soffraen ℈ j. cleyn gepulvert/ende met olie van Lelien vermengt tot een Liniment/ende alsdan daermede ghestreken/is seer goet bevonden.

Oft aldus.

℞ Lithargyri argenti ℔ ß. cleyn gepulvert/ ende in stercken Azijn op de helft gesoden/ altijt roerende/daer na per Filtrum gedistilleert ende in een suyver glas bewaert/daer na neēt Campher ʒ iij. Muscus G iiij. Aluyn/Borraes ana ʒ vj. tsamen ghepulvert/ende vermengen daer toe Olei tartari ℥ j ß. dit in ℔ ij. Roosewater op het derdēdeel gesodē/ gestadich roerende/ daer naer ooc per Filtrum gedistilleert/ ende in een glas wel dicht toegestopt ende bewaert. Met het eerste water salmen de Vlecken eerst bestrijcken/ eñ daer na met het leste/ want sy suyveren eñ claren het aensicht wonderlicken.

De vochticheyt upten witte vande Eyeren door den Alembeck overgehaelt/doet de lijckteeckenen te niet/ ende maect ooc het aensicht claer ende suyver.

De olie van Slecken doet alle Vlecken te niet/ende maeckt een clare huyt.

Het water uyt den Honich/ oft Terebinthine gedistilleert / ende daer mede over wasschen/is seer goet.

FINIS.

Eynde des tweeden Boecx.

Het derde Boeck vanden Lusthof der Medecijnen/ tracterende van alle de gebreken die den menschen mogen overcomen/ beginnende vanden Hoofde af tot den Voeten toe/ met alle hare oorsaken/ teeckenen ende Cure.

Van de uytvallinge der hayren/ vā den Griecken Alopetia oft Ophiasis, eñ van den Latinen oock die namen behoudende. De caelheyt des Hoofts wort vā dē Griecken Phalacrosis, ende vanden Latijnen Caluitium genaemt.

Beschrij-vinghe des hayrs.

DAt hayr is ons van naturē tot een cieraet ende decksel des hoofts gegeven/ om de Hersenen te verwermen/ eñ van coude te bewaren/ zijnen oorspronc nemende/ als den Philosooph seyt/ uyt die vette domachtige materie/ overgebleven vande derde verteringe/ welcke allenskens op gesonden wert nae de conduyten der huyt/ ende aldaer metter tijt int hayr veranderen/ als oock de Nagelen/ Clauwen ende Horens der Beesten doen/ wesende diversch van coluerē/ als swert/ bruyn/ root/ geel oft wit/ eñ dat na de abunderende humoren/ ende verbrandinge van hare roocachtighe vaporen diese van de binnenste deelen opseynden/ waer toe die heete oft coude landen oock veel oorsaken toegeven/ daermen woonachtich is: eñ niet alleene inde coluer veranderinge makende/ maer ooc de hayren tot herdicheyt oft sachticheyt brengende. De ghecrolde hayren vercrijchtmen door de drooge ghetemperthеyt der natueren oft der conduyten/ daerse uyt groyen ende in wortelen/ als ooc Galenus seyt/ Libro secundo temp. Welcke hayren mē dicwils seer vroech is verliesende/ eñ dat in diversche manieren/ ende dat eer in die werme gedeckte Hoofden/ als inde gene die weynich gedeckt zijn/ lichtelicken voor opt hooft uyt rijsen/ maer op die achterste deelen oft ter syden niet/ ofte seer selden. Ooc die blint geboren zijn/ noch de vrouwen die kinderen/ oft de gelubde/ en lijdē geen uytvallinge der hayren/ ten ware eenige sonderlinge sieckten.

Oorsake der verscheydē coloeren des hayrs.

Canescunt o-perti potius quam venti afflati.

Cæci non tentantur caluitio, neque mulie-ris, neque pueri, neque spadones.

De uytvallinge der hayren en gheschieden niet al op een maniere/ want int eene maectse een gheheele ledige plaetse opt hooft/ al oft daer straten door liepen/ ende wort daerom oock Areæ genaemt. D'ander daer de hayrē des hoofts/ ofte op eenighe ander plaetsen over al uytvallende zijn: alsoo dat die overghebleven hayren seer dun ende selden staen/ ende dusdanige gebrec wort Defluvium capillorum ghenaemt/ wesende tweederley. D'een om dattet den Vos tselve dicwils overcomt/ wordet Alopecia genaemt. D'ander om dat die plaetse daer de hayren uytgevallen zijn/ het Serpent is ghelijckende/ daerom Ophiasis ghenaemt/ als Paulus Ægineta ende Celsus verhalen. Avicenna ende Haliabbas noemen d'een Alopeciam, eñ d'ander Tyriam: want de Arabische ghemeynlicken alle Serpenten ende Viperen also noemen/ worden beyde dese gebreken onder een spetie gestelt/ nochtans seer vandē anderen verschillende/ want den Ophiasis hout altijt zijn plaetse int hooft/ de jonge kinderen alleen quellende/ ende den genen die tot Lazerie genegen zijn. Ende gelijc Cornelius Celsus seyt/ so begint sy gemeenlijcken vande achterste deelen des Hoofts/ alleen hem twee vyngerē breet uytspreydende/ streckēde so met twee eynden nae beyde de ooren/ altemet oock naer het voorhooft loopende/ niet ophoudēde/ voor dat hen beyde die eynden aent voorhooft vereenigen/ ende so hen door zijn caelheyt als een Serpent verthoonende/ ende dit gebrec mach wederom van selfs vergaen ende genesen.

Area egem-mis Alopeci-e & Ophia-sis.

Alopecia.

Area, Ophia-sis, Tiria, ende Alopecia worden wel onder een gheslachte ghestelt/ maer niet van ghedaenten/ ofte van plaetsen accorderende.

Maer Alopecia en quellet hooft niet alleen/ maer ooc den Baert ende alle de plaetsen des lichaems/ daert hayr is groyende/ eñ ooc niet alleen de joncheyt/ maer oock den ouden personen quellende/ noch en is uyt hemselvē niet cesserende/ maer door hulpe der Medicijnen/ behalven alsse tot Lazerie ghenegen zijn/ sonderlinge slap ende sacht vā lichaem wesende. Maer beyde dese gebreken zijn haer alleen int opperste der huyt onthoudende/ ende somē de huyt met een naelde is openende/ so comter alleen een waterachtich bloet uyt. Het wort die alderquaetste gheacht/ als haer de huyt grof ende dick is verthoonende. Oft/ sose int aentasten vetachtich schijnt te wesen/ oft gheheel sonder hayr/ ende over al den lichaem uytghespreyt is/ ende is dan een soorte van Lazarie veroorsakende/ welcke vande Arabische Tyria genaemt wort. Tyria.

Oorsaken.

De materie tot de groeyinge des hayrs dienende/ als Aristoteles seyt/ worden vercregen uyt een vaporuesige vetachtige materie. Eñ waer nu sulcke is ontbrekende/ moeten oock nootsakelickē het voetsel der hayren vergaē/ alsmen dickwils siet inde brandende Cortsen/ uytterende sieckten/ Teringhe/ Atrophia, Marasmus, ende dierghelijcken. Desghelijcken oock indien dese materie een quade alteratie aengenomē heeft/ daer door de hayren of haer wortelen/ afetende eñ te niet doende: waer toe die quade onbequame spijse veel oorsaken toe gheven mach/ want sy is die quade humoren versterckende/ ende die gebreken vermeerderende: ende en is niet alleen de humoren verbitterende/ maer is een quaet voetsel/ de huyt oock hinderende ende altererende: Want een quade alteratie der huyt/ als wesende te dorre/ te vochtich/ te slap/ te bol/ of te open/ en mo-

2. de genera-tione anima-lium.

ghen gheen hayren behouden/ende moet oock alle toe gheſonden voetſel/ door de quade alteratie der huyt in haer corrumperen.

Hoe wel deſe gebreken niet alleen in weſen/ maer oock inde plaetſen zijn verſchillende/ ſoo zijnſe nochtans altijt daerin accorderẽde/datſe in deſen het opperſte velleken van de huydt des hoofts doen verdorren eñ ſter ven / waer door de hayren eerſt beginnen te dunnen/daer na uytvallende/ ende ſomen inde huyt ſteeckt/ ſoo compter een vuyl weyachtich ſtinckende bloet uyt : daerom Alopecia en behout altijt niet eenderley forme oft weſen / maer can met alderley gedaente van de voorſc. forme voort cruypen. Somma/deſe plagen voorſc. nemen uyt die corruptie eñ vervuylinge der humorẽ/ oft quaet voetſel haren oorſpronc/oft als ſommige ſeggẽ/ ſo is Ophiaſis door de vervuylinghe der humoren / het opperſte der huydt des hoofts afſchellende. Maer in Alopecia vallen de hayren uyt dorrichेyt uyt. Daer deſe nu eerſt zijn beghinnende/ ofte eerſt ſtede ghegrepen hebben/wordenſe wel gecureert:maer verout zijnde/met grooter ſwaricheyt/oft geheel ongheneſelick. Daerſe nu verout zijn/ſo verthoont haer de huyt ſeer dicht / int aentaſten vetachtich/gheheel ſonder hayr/ ende ſoſe door wrijvinghe/ oft doort ſtoven niet root en wort/zijn al ongeneeſſelicke teeckenen. Door het coluer der huyt des hoofts / wordt de vervuylde humore bekent / want door de witticheyt der huyt/wort de Phlegma bekent/maer door de ſwerticheyt/de Melancholia , door de bleeckheyt de Cholera.

Alopecia inde ſpaenſche Pocken.

De dagelijckſche ondervindinge leert ons/ hoe dat alle plantinghe ende cruyden/terſtont waer haer de natuerlicke vochticheyt is ontbrekende/ oft een onbequaem ſiltighe vochticheyt aen haren wortelen zijn ghevoelende/ſoo zijnſe terſtont te niet gaende / ende ſtervende. In de ſelve maniere / hebben wy hier vooren beweſen/ hoe dat in Alopecia, Ophiaſis eñ Area oock de hayren te niet zijn gaende / door de verdorringe/om datſe gheen natuerlic voetſel aen haren wortelen en ontfanghen / ofte door haer brackheyt/de hayren af-etende : oft door dien ſy gheen vochticheyt altoos en genieten. Maer alleen in deſe plage verlieſenſe de hayren alleen door een corruptie der humoren / eñ quaet voetſel / ende niet door eenighe verdorringe oft droochte/ want ſy gemeenlicken om het aenſicht geſwollen zijn/ ende de Oochſchelen ende de Wijnbrauwen ſtaen hen verheven ende doorſchijnich / ende dat alleen door haer valſche vaporen ende overvloedighe vuylicheyt aldaer vergadert/ daer door veroorſaeckende eẽ uytrijſinge der hayren/ ende dat niet alleen de hayren der Wijnbrauwen ofte des Baerts uytrijſende / maer oock aen de ſyden des Hoofts/ die doch ghemeenlijcken altijt in alle uytvallinghe des hayrs ende caelheydt/ haer plaetſe houwen. Welcke uytrijſinghe niet ophouwen en ſal / ſoo langhe als daer eenen valſchen ſtof ende onſekeren gront tegenwoordich is.

Alopecia inde Lazarie.

Teeckenen vande Leproſſche Alopecia.

Alopecia heeft ooc een groote gemeenſchap met de Lazarie/ende daert een ſpetie van Lazarie is/daer iſſe de Wijnbrauwen meeſt van haren hayren beroovende/ ende deſelve plaetſe wederomme met ſubtijle wolachtige hayrkens verſiende / oock zijn haer de Wijnbrouwen opgheſwollen/ ende de ooghen ſtaen hen ſeer root. Den Nueſe is van buyten groot ende dick/ende van binnen enghe/ ende is hen opwaerts omgecromt/ de Lippen verheven/ met een leelick aenſicht/ſiende uyt den rooden nae den ſwarten / de huyt is hen ſeer ſchelfferende/oneffen ende knoeſtich. Al welcke teeckenen men ſelden al inde Pocken ſien ſal / dat Alopecia inde Pocken / als een ſeker accident volghende is / cannen weten door voorgaende beſmettinghe/ als door de tſamen vermenginge met onſuyver perſoonen. Oft door eenighe ander manieren van haer beſmet zijnde/ alſmen uyt den mondt des Patyents ſal connen verſtaen.

Prognoſtica oft voorſegginge.

De uytvallinge der hayren gheſchiedende door eenighe corruptie der humoren/nae eenighe ſtrenghe ſieckten / door ſouten der ſpaenſche Pocken / moghen noch eenichſins gheremedieert worden. Maer weſende een accident van Lazarie / en moghen niet meer gheholpen worden/oft met grooter ſwaricheydt. Deſghelijcken oock de caelheydt Caluitium ghenaemt. Oock de caelheydt uyten ouderdom vercreghen en wort niet meer gheremedieert.

Maniere om te cureren.

Inden eerſten ſo moetenſe eenen goeden reghel in eten ende drincken onderhouden / ende wachten hen van alle gheſouten oft geroockt vleeſch / van Koeyen ende Oſſen vleeſch/van alle water-Voghelen ende Verckens vleeſch/ van alle ſoortẽ van Viſſchẽ in vuyle ſtilſtaende moeraſſighe gronden ghevanghen / dan ſal altemet cleyne revier-Viſkens etẽ in ſantgront ghevanghen/als Snoeckens / Baerſkens/Voorntkens/ etc. Van alle fritueren in pannen/moeten ſy hen wachten/van alle manieren van Melck/van ſoute/ſuere/ende heete dinghen / als Ajuyn / Loock / Prey / Bieſtloock/ende andere heete ſpecerien. Sy moeten hen mijden van alle ſtercke/ſtraffe/fumoſighe wijnen ofte Bieren ſullen ſy hen wachten/ ende oock voorts van alle het ghene dat eenighe ſcherpe humoren ſoude moghen voorts brenghen.

Indiender nu eenighe hope totter Curen is / gelijck daer uyt eenige humoren is voorts comende/ſo ſalmẽ in deſen ſeer neerſtich de humoren voor oogẽ moetẽ nemẽ/ want comende

upt

upt een overvloedicheydt des wepachtighen bloets/in ſulcke is de huyt ſonder wrijvinge/ badinge/exercitie/ofte eenige uytwendige ſakē root/oft woꝛt terſtont dooꝛ weynich wrijvinghe/oft dooꝛt appliceren van bytende medicamenten root. In deſen ſalmen hē openē de Hooft-ader/ende daer nae / als ſommighe raden/ de Aderen aen beyde de ſyden van de ſlapen des Hoofts/oft de Ader int vooꝛhooft gheleghen : ende indien tſelve niet bequaemelijcken geſchieden en can/ ſo ſalmen hem Echgelen achter aent hooft/oft inden omganc des hoofts ſtellen/oft ſetten hem Coppen met openingen.

Men ſal den Patient op diverſche plaetſen de huyt des Hoofts openen/ende die geſneden huyt/met olie oft eenighe vetticheyt / als met Ganſen/Enden/Capoenen ofte dierghelijcke vetticheyt beſtrijckē/ om de gaten lange open te houden/oock ſoo ſtillenſe de pijn ſeer / want dooꝛ deſe openinghe/ſoo loſt terſtont de quade materie. Hier naer ſalmen tlichaem tot diverſche reyſen purgeren/eñ dat met eē ſtercke treckende laxeringhe / want de humoꝛen ghenoech inde vaſte deelen des Lichaems inghedꝛoncken zijn/ eñ zijn daerom met ſwaricheyt daer uyt te dꝛijven / ende dat niet alleen dooꝛ den Camerganck / maer oock met de Vrine uytjaghende. Om nu het toenemen in deſer ſpetien Alopecię te verhoeden/ te weten / ooꝛſpꝛonck nemende uyt een wepachtich bloet/ ſo machmen inden beginſel van deſen wel repellerende medicamenten gebꝛuycken/als de olie van Mirthus / van de onrijpe Olijven / van Maſtic/daer toe doende/een weynich Azijns/ tſap van Citers/ Verjuys oft dierghelijcken. Daer na int aenhouden der ſieckten / ſal men daer wat meer reſolverende toe vermengen/ als de olie van Dille / van Noten / van Terpentijn/oft van Nardus/oft vermengen daer de mielen van Gerſte/oft van Haver toe. Al welcke conſtringerende dingē ſeer periculoos ſoudē zijn/inden genen die daer vol vuyl gealtereerde humoꝛen warē/of ſeer teer van Herſenen/oft eenige quade coꝛruptie int hooft/oft haer huyt/beruſtende waren. Want die opghehouden ende bedwonghen materie / ſoude van binnen veel ſwaerder accidenten aenbꝛēghen. Maer Galenus ghebiedt/datmen het lichaem eerſt/ende daer na tHooft ſoude purgeren/ende daer na de materie die haer onder de huydt is houdende / daer uyt locken dooꝛ wrijvinge/alſmen hier nae noch verhalen ſal/ ende ſullen nu van de laxerende medicamentē verhalē/ ende dat eerſt om die vuyle wepachtige humoꝛen uyten lichame te ſuyveren.

Decoctie.

Neemt de woꝛtelen Lapathi acuti ℥ ij. de woꝛtelen Enulę campanæ eñ Cichorei ana ℥ j. de bladeren Cichorei, Duyvekervel / Hoppe/ Buglos/Boꝛnage/Surckel/Scabioſe/Braſſicæ, ana M j. Mercurialis M j. de cruyden Capillarium, Marubij, Averuyt/ana M ß. Rozijnē ſonder ſteenē/Pꝛuymē/Sebeſtē/ ana ℥ j. ß. Polypodij quercini ℥ iij. het Medullæ, oft binnenſte van den zade Carthami , orientaelſche Senie ana ℥ ij. deſen in ℔ iij. wey van Melck op het derdendeel geſoden / daer ſalmen in reſolveren tſap vā pꝛoventie Rooſen ℥ iiij. ſuycker ℥ iij. dit tot een lange ſyꝛope gecooct/ ende daer ℥ iiij. oft vijf van ingenomen/oft na dat men ſien ſal dattet laxerende is/ ſo machmen hier in vermengen de ſyꝛope van Duyvekervel/oft van Rooſen laxatijf/ende oft niet ghenoech en wꝛochte/ ſoo machmen in den leſten dꝛanck doen ℥ j. Syrupi infuſionis, Roſarum Pallidarum cum Folijs ſenne. Ofte /indienſe liever Pillen willen gebꝛuycken/ ſo ſal men de Pillen Fumariæ verkieſen/die met eē weynich Scammonei geſcherpt zijn.

Oft aldus.

Neemt de pillen Hieræ ſimpl. ʒ j. Rhab. Agarici ana ʒ j ß. oꝛientaelſche Seniebladen gheſuyvert/ Braſſicæ marinæ ana ℈ ij. Scammonei Trochiſ. alhandal ana G 15. met ſyꝛope van Rooſen een Maſſa gemaect/ende uyt elcke dꝛagme ſeven Pillen gemaeckt/ende hier van alle moꝛgens/ alle vier oft vijf dagen dꝛy pilkens ingenomen.

Die *Phlegma* ſalmen aldus purgeren.

Neemt Diaphœnici ℥ ß. Diacarthami validioris ʒ j. met de decoctie van Hyſope/Anijsʒaet/Rozijnen/de blommen Bugloſſi ende Boraginis tot eenen dꝛanck vermengt.

Oft.

Neemt Diaphœnici ℥ ß. de ſyꝛope van de infuſie van pꝛoventie Rooſen/ met den Agarico ghemaeckt / met de vooꝛſc. decoctie vermengt.

Oft duſdanige Pillen.

Neemt de pillen Cochiæ agarici ana ℈ j. Turbith gummoſi G 15. Pulvis alhandal, Gēgeber ana G 15. met wijn Pillen gemaect/ ende na den middernacht ingenomen.

Oft.

Neēt de pillulas Cochias aſſautet, ana ℈ j ß. met Bethonie-water vj. pillen gemaeckt / ende als boven inghenomen.

Cholerā ſalmē genoech purgeren alſmen eerſt verhaelt heeft/oft Aldus.

Men ſal de Cholerā purgeren met Electuario é ſucco Roſato diaprun laxativo , met de ſyꝛope vande infuſie vande pꝛoventie Rooſen met den Rhaberber ghemaeckt/oft met de pilulis Aureis.

Oft aldus u decoctie vermenghen.

Neemt Endivię, Cichorei, ana P j ß. Tamarinden ℥ ß. Pꝛuymen/nō vj. ſoet hout ʒ ij.

Bornagie ende Buglos bloemen/ana P ß. ende eenich vande voorsc. Laxativen in ℥ iij. oft vier/ gheresolveert / nae de naturé vereyssen sal.

Om de *Melancholia* te purgeren.

In dese salmen ghebruycken de Pillen de Fumo terrę, de Lapide lazuli, electuarium indum, confectio hamech, ende Diasenę.

Oft.

Neemt Polypodij ʒ iij. Duyvekervel Mercurialis, ana P j ß. Epithymi P j. Anijs-saedt ʒ j. Soet-hout ʒ ij. de bloemen Cordiael/ana P ß. ende in ℥ iij. van dese decoctie salmen resolveren / Confect. hamech. ʒ iij. de syrope van Proventie Roosen met Senie bladen tot een dranck ghemaeckt.

Ten selven.

Neemt Senie bladeren ℥ ß. die salmen eenen nacht laten weycken in ℥ v. Wey van Melck/daer nae styf uyt douwen / resolveren daer in Catholici ʒ iij. de infusie vande Ellebori nigri , wiens infusie aldus bereydt sal worden.

Infusie vande *Ellebori.*

Neemt de schorssen vāde Ellebori nigri ℈ j. oft G xv. geweyckt in ℥ i ß. Honich-waters/ daer in doende Anijs saet ende Caneel / ana ℈ ij. styf uytghedout zijnde / salment daer toe vermenghen.

Ende het lichaem nu wel ghesuyvert zijnde/ salmen de Apophlegmatisimis ende Errhinis, dat zijn / de cnauwinghe ende ophalinge door de Nuese ghebruycken/ als wy int Cap. van de Herssenen verhalen sullen / ende hier nae aen de plaetselijcke hulpe comen/ soo salmen hem ten eersten thayr met een scheermes afsnijden/ daer nae salmen thooft met eenen doeck wrijven saechtelijcken oft hert / na vereyssinghe des wercx / nae dat hem straf houden sal oft verout sal zijn / ende tot hen tbloet sal vertoonen/ daerom hoe de huyt wrijvende eer root wort / hoe tselve eer ghenesen sal/en men sal/dese wrijvinghe nuchteren / oft lange nae den eten doen. Van dese wrijvinghe ende strijckinghe zijn diversche opinien by den Authoren/als een deels verhaelt zijn. Daerom tlichaem nu wel suyver zijnde / salmen de huyt wel wrijven met eenen grooten Ajuyn op ghesneden/ende met wat souts gewreven/ oft met eenen Zee Ajuyn Squilla ghenaemt/ daer nae de wassinghe ghebruycken / als met een looghe ghemaeckt uyt de asschen / ghebrant vande tacken van Rosemarijn / Averoen oft vande Salie / ende met dese Looghe salmen thooft/eerst ghewreven zijnde / wasschen. Daernae salmen nemen olie van bitter Amandelen ℥ ij. de wortelen Angelicæ, Iridis, Mercurialis, centaurij minoris, Gētiane/Averuyt ana ℈ j ß. Was eē weynich/ende dat tot een Liniment ghemaeckt / ende nae dese uytsuyveringhe/salmen verdroogende/ ende conforterende dinghen ghebruycken/ ende nemen Salie / Rosemarijn / Averuyt / Stœchadis, Venus-hayr/ ana M j. dese in ℔ vj. nats ghesoden op tderdendeel / ende resolveren daer in Aluyn ℥ iiij. ende thooft daer werm mede gewasschen.

Comende nu tot de salvinghe / ende strijckinghe / soo en salmen die niet alleen daer op strijcken / maer de selve inde wermte langhe wrijven / op datse te beter ende te dieper in drincken moghen/ende verkiesense/ die niet te seer heet / oft brandende en zijn/ op datse den gront oft huyt niet te dorre en maken / oft de hayren niet te seer af en eten : maer datse alleen wat aentreckende/resolverende ende ooc een weynich verdrooghende zijn/ ende alsdan soo ter huyten waert locken / tghene dat tot tgroeyen der hayren profijtelijcken is / als de olie van Noten/van Dille/olie van Mostertzaet/van Terebentine / van Geneveren / ofte van Iuniperini , ende olie van Averuyt / den Propolis, oft voor bousel der Byen / de vetten oft smouten vande Beeren/van Viperen/van Vorssen/ vande Molle vande Conijnen / van Ganssen/waer uyt ons Rondeletius een Vnguent heeft gheordineert.

Neemt olie van Averuyt ℥ ij. Beeren/Conijnen/oft Mollen vet/ ℥ j. oft ana ℥ ß. de asschen vande Beeren-huyt / oft van Eghelen/ ℥ iij. ghebranden Noot-asschen/ Averuyt-asschen/ana ℥ j. Propolis ℥ ij. Honich ℥ j. dit tsamen tot een Vnguent gheincorporeert / maer en moeten dese Vnguenten niet te vast houwende en zijn/ op datse also de over ghebleven hayren niet uyt en trecken : ende alsmen dan dit Vnguent nu wat ghebruyckt sal hebben/ salmen daer onder vermenghen wat Ladani, op dat haer de ontslotē partien wederom toe luycken moghen.

Generael remedien.

Neemt de asschen vande Beet-wortelen met Honich vermenckt / ende daer de plaetse daer thayr uyt ghevallen is mede bestreken/ salt de ledighe plaetse wederom met hayr vervullen/ ende de reste des hayrs wederom vast doen staen/als Simon Sethus verhaelt.

Van *Varignano* ghepresen om thayr te doen multipliceren.

Neemt de wortelen vanden Heemst/Claver-bladeren / de wortelen ende bladen vande Peterselie / ana M j. dese salmē al in eenen nieuwen pot doen / daer soo veel Azijn ende Honichs in gedaen alst om te sieden behoeft/ wel ghekoockt ende door ghedaen zijnde / salmen de plaetse daer dicwils mede bestrijcken/ wāt het wort seer ghepresen / ende over wrijven de plaetsen eerst.

Men leest in Thesauro pauperum, datmen Peterselie soude stampē met Verckens bloet/ ende tselve sieden met witten wijn / ende daer nae door eenen doeck op twater ghecluest / de vetticheydt die daer op is drijvende vergadert / ende vermenghent met eenen doyer van een Ey ende nu ghekoockt zijnde/ Mastic ende Comijn/ eñ daer de cael plaetsen

mede bestreken/want tsal terstont thayr doen groepen.

Clementius Clementini sept.

Datmen soude nemen Heunich/ende distileren den selven door eenen Alenbick / ende thooft daer inde Sonne mede ghestreken/ dat maeckt lanck ende gheel hayr / ende doet het hayr inde caelcoppighe wederom groepen.

Noot-schelpen ghebrant/ende met olie ende wijn vermengt / doet het hayr inde jonge kinderen/ende in Alopecia groepen.

De asschen vanden Averupt/met den oleo vanden Raphani vermengt/ende de caelheydt daer mede bestreken.

De olie van Coloquint wort in desen gherecommandeert.

Wtvallinghe der hayren door Venus-peste.

Men moet het lichaem van zijn vuylicheyt ontlasten/alsmen inde spaensche Pocken behoort te doen / ende latense eenen goeden reghel in eten ende drincken houden/om soo wederom eenen bequamē Balsem voort te brenghen/ ende nu t Lichaem wel ghesuyvert zijnde/ende thayr afghueschoren wesende / salmen thooft met dese wassinghe wasschen.

Wassinghe.

Neemt de wortelen ende bladeren Enulæ campanæ , vande Clissen ende Lapathi acuti, ana ℥ iiij. Lelie-wortelē ende van Heemst/ana ℥ iij. de wortelē Ebuli ℥ j. Scabiose, Duyvenkervel/Venus-hayr / Bethonie/Stoechades, Roosemarijn/Hedere terrestris, Mercurialis, Averupt/Camillebloemen / ana M j ß. roode Roosen M j. cypres-Noten/nō.4. Dit ghesoden inde Looghe vande asschen voorsc. ghemaeckt/als boven verhaelt staet/ende begeerdy meer te suyveren so doeter ℥ ß. Agarici in/ ende nae de wassinghe salmen dit Vnguento ghebruycken.

Vnguent.

Anthonius Chalmeteus Vergesacus.

Neemt Verckens smeer versch ℔ ß. Mercurij int selve smeer ghedoot ℥ iij. Vnguenti citrini ℥ ij. Lithargijri, Ceruse, ana ℥ j. Terebinthym, Resine pini ℥ ij. Wieroock/Mastic/ ana ℥ j. Tartari ʒ iij. Staphidis agriæ ℥ j ß. Stiracis liquidæ ʒ ij. olie van Roosen ℥ iiij. Chamil-olie/olei Laurini , ana ℥ ij. tsap van Lapachi acuti, van Scabiose ende Limoenen / ana ℥ j. hier van na de const eē Vnguent gemaect/ ende daer nae thooft nae de wassinghe mede ghestreken. Oft met dusdanighe ballekens.

Ballekens ten selven.

Neemt roode Roosen/Aloes/ de schorsschen van Granaten/Nardi indici , Sarcocolle , ana ℥ j. Myrrhæ, Sandarache , Grecorum, spicæ Nardi, ana ʒ j. Zedoariæ ʒ ij ß. spaensche Seep q ß. hier ballekens van gemaeckt/ende thooft daer mede ghewreven.

Ten selven.

Neemt Pomatæ ℥ ij. Ladani ℥ ß. Musci G. iij. Roos-water daer eerst ses greynen Sublimati in gesoden sal zijn ℥ j. daer salmen thooft mede bestrijcken daer de hayren ontbreken.

Om de huyt te doen sluyten ende dicht te maken salmen verkiesen vanden besten Ladanum, die wel rieckende is / siende upten groenen/haest saecht wordende/ niet sandich maer resinoes / den selven salmē macereren in oleo Myrthino, ende olie van onrijpe Roosen ghemaeckt / ende daer de plaetsen tsavonts ende smorghens mede ghestreken.

Ende soo tselve niet ghenoech en waer om de uytvallinghe der hayren te behinderen/ soo machmen alsulcke roockinghe daer toe ordineren/als wy verhalē sullen daer wy de Morbo gallico verhalen sullen / oft als Falloppius ons daer toe is verhalende.

Daer nu de hayren al uytgevallen zijn / salmen ten eersten de huyt suyveren ende drooghen / ghebruycken daer toe om de materie der hayren vande binnenste ter huytenwaert te lockē/ ende verkiesen daer toe alsulcke wassinghe/ als boven oock verhaelt is / waer toe dat Heunich-water ghedistileert seer gheprezen wort.

Item de Vrine ghedistileert oft ongedistileert.

Oft neemt Wijn/Male vesey/Kinder-pisse/ Koeyen-melck / Heunich ℔ ß. dit vermengt ende door den Alenbick overghehaelt / ende met dat water gewasschē / want het suyvert/ ende lockt uyt / ende doet het hayr terstondt wasschen.

Ten selvē een sonderlinge remedie.

Neemt Euphorbij ʒ ij. Tapsie ℥ ß. den Turbith orientael ʒ j. Naghelen ghepulvert ʒ iij. olie van soete Amandelen ℔ j ß. diemen stooten can salmen pulverē / ende met de olie vermengt/ ende stellent in een gelas dat ruym is/ op dattet int sieden spoelens ghenoech heeft/ ende latent acht uren lanck in een dobbel vat sieden / daer nae salment vandē vyere nemen/ ende latent soo staen/ende tsanderdaechs daer nae salment wederom acht uren laten sieden/ ende daer nae salment wederom / vier oft vijf daghen laten staen / om dat zijnen droesem te gronde sincken mach/ende den olie daer af genomen / ende totten ghebruyck des hoofts bewaert / oft voor ander plaetsen daer de hayrwassinge van noode soude mogen zijn. Want so ons den Authuer verhaelt / so heeft hy door tgebruyck van desen / thayr uyt sien comen binnen vierentwintich uren. Ende dit moet met voorsichticheyt gebruyckt worden/ want het doet de huyt erijsipilerē/ eñ verweckē daer toe heete puystē/ eñ oft daer grootē brāt waer

volghende / so salmen de plaetsen met olie van Violen / olie van soete Amandelen / ofte met Melck bestrijcken. Dit medicament en salmen niet alle daghe / maer alleen over ander dach gebruycken/niet tsnachts/ende gebruycken seer weynich teffens.

De Melck ghedroncken beneemt het uytvallen der hayren in Venus-Peste/ende is een seker experiment. Nae dat t'Lichaem nu bequamelicken ghepurgeert is / soo salmense altemet de Trochissen de Viperia, oft den Theriacam Andromachi laten gebruycken.

Vande uytvallinghe der hayren inde Lazarie.

Men siet de hayren des hoofts ende der wijnbrauwen inde Lazarie oock uyt vallen/ ende dat door de scherpe materie de wortelen der hayren afetende / ende den gront bedervende ende vervalsschende zijn: ende dese hayren willen ooc seer qualické wederom groeyen / ende dat door de soberheyt der goeder vapozen / wantse niet ghevoet en worden/ende die daer oock wederom voort zijn comende/ zijn seer subtijl ende wolachtich/ende dat door de dichticheydt ende nauwicheydt der sweetgaten.

Maniere om te Cureren.

Inden eersten salmen de quade ghecorrumpeerde humoren uyt suyveré in deser manieren.

Neemt de wortelen Polypodij versch ℥ ij. de wortelen Lapathi acuti, Cichorei, Buglossi, ana ℥ j. Endivie / Bornagie/ Scabiosæ, Duyvenkervel/ het opperste vande Hoppe / Veronicæ, ana M j. Violen/ Adianti albi, Ceterach, ana M ß. Rozijnen sonder steenen ℥ j ß. dit in stroom-water gesoden op de helft/eñ in ℥ xvj. nats daer salmen Senie-bladeren wel gesuyvert t'waelf uren in laten weycken / Agarici vanden besten ℥ j ß. de Cordiael bloemen/ Epithymi, ana P j ß. eñ wederom heet gemaeckt zijnde/salment stijf uyt douwen/ ende resolveren daer in de syrope van Endivie ende van Duyvenkervel/ana ℥ ij. Ende hier alle smorghens/oft over ander dach af ingenomen/ oft nae den dranck wercken sal.

Comende nu tot de plaetselijcke hulpe / soo moetmen de onghetemperthept der huyten te niet doen/ haer van hare vuylichept ontlasten door verdrooghende ende afsuyverende ende tamelické verwermende applicatien / ende de selve versterckén. Men sal die plaetsen eerst wrijven als int voorgaende verhaelt is / ende daer nae sulcke wassinghe verkiesen.

Wassinghe.

Neemt wortelen ende bladeren Lapathi acuti, Duyvenkervel/ Veronicæ, Scabiosæ, Pulegy, Abrotanum, Maluwe/ana M iij. Terwé semelen/M ij. Calaminthæ M j. Ende dit inde voorsc. Looghe inde ander uytvallinghe der hayren ghesoden / ende daer drie oft viermael mede ghewasschen wesende / soo salmen daer toe doen Salie / Rosemarijn/ana M j ß. Solpher/ende Sout/ana ℥ j ß. ende daer mede gewasschen/ oft daer Aluyn in ghedaen om wat meer te verdroogen.

Hier nae salmen eenighe linimenten verkiesen / als verhaelt zijn inde Alopecia voorsc. Ende indien de hayren der wijnbrauwen uyt vallen / soo salmen nae den raet Montagnanę ende Baverij, de wijnbrauwen eerst wrijven met het pulpa vande versche Limoenen / ende dan dit Onguent daer op ghestreken.

Neemt de Nootschalen ʒ ij. het binnenste vande Citroen-schellen cleyn gepulvert/ Salpeter/ ana ʒ ß. Alias ℥ ß. spaensche Seep ʒ ij. Beren vet ℥ j ß. dit samé in eenen mortier tot een Liniment vermengt.

Dioscorides.

Neemt de Nootschalen ghebrant/ende onder olie ende wijn vermenght / ende de hoofden der kinderen daer mede ghestreken/ doet de hayren groeyen / ende vervultse wederom inde Alopecia.

De Authoren segghen datmen de cleyne groene Vorsschen soude sieden/ende nu ghesoden zijnde / datmen de vetticheyt daer af vergaren soude / ende daer nae met dat ghesoden water een Looghe maken/ alsmen voren verhaelt heeft/ ende dan thooft oft den baert daer de hayren uytghevallen sullen zijn mede ghewasschen / daer nae thooft met de voorsc. vetticheyt ghestreken / eerst afghedroocht zijnde/ want het doet de hayren vermenichvuldigen/ ende behindert de uytrijsinghe.

Vande uytvallinghe der hayren door eenige sware oft langduerige sieckten.

De hayren siet men meest uytvallen door eenighe sware sieckten/ende dat door de ontbrekinghe haers voetsels / door de openheyt der huyten: want de openheyt/ slappicheyt/ ydelheyt der huyten / in desen de principaelste oorsaeck gheeft tot de uytrijsinghe der hayren: waer door de cure van desen oock gheen ghemeenschap en heeft met eenighe vande voorsc. uytrijsinghe. Want in desen de vuyle humoren gheen oorsaeck en gheven / daerom oock niet noodich en is de selve te doen consumeren/maer men sal in desen het lichaem met een goet voetsel voeden/op dattet hooft wederom een bequame materie tot de groeyinghe der hayren ontfanghen mach / ende wachten u oock van soute/suere/ scherpe/ heete ende constringerende dinghen / want door de soute/ suere ende oock andere scherpe dinghen te eten / soo souden de wortelen der hayren bederven. Want doort heete voetsel wort selden ende seer weynich de materie der hayren behouden/ maer sy lost haer selven terstont ter huyten uytwaerts. Ende door de seer constringe-

stringerende worden de passagie der hupten afgheslοten/ daer door de materie der hayren te rugge houdende / jae de hupt soo dicht sluytende/ende oock den naet des hoofts / dat hen de onbequame materie niet en mach lossen/ daer door ten lesten de bequame materie mede altererende / causerende soo pijn ende swaricheyt des hoofts/ ende veel vochticheyts na de Neuse/Kele/ende andere deelen des gheheelen lichaems toeseyndende.

Vande Cure.

Ontrent den winter ende inden winter/salmen dat hayr wat lanckachtich laten int scheren / maer ontrent den somer oft inden somer seer cort houden / ende ordineren hem vochtighe ende versch-makende spijse. De medicamenten sullen van naturē ververschende ende constringerende zijn/ al welcke getempertheyt men ghenoech inden Ladanum bevinden sal/ vermengen den selven met constringerende olien / als met de olie van Myrthus / van Queen / ende van olie Rosacei omphacini. Oft vermenghen den olie Lentiscino met den Ladano. Maer men sal eerst een Looge maken upt constringerende asschen/ als van Rosmarijn/van Gagel / vande Myrthus-tacken/vande Wijngaert-rancken / ende vande Stoechas,ende makē daer een Looghe upt met half water ende wijn / oft alleen een decoctie. Oft wasschen thooft met rooden wijn / daer den Gaghel / Salietacten/ ende roode Roosebladeren in ghesoden is. Oft sieden inden rooden constringerenden wijn wat Ladani ende wat Heunichs / ende thooft daer mede ghewasschen / sonderlinghe daer de hayren upt openheyt/der hupten uptrijsen.

Maer inde coude naturere / oft seer coude tijden/daer salmer altemet wat wermen olie toe vermenghen/als olie van Alsen/ van spice Nardi,vā Wijnrupte/Laurini , Genever-olie/ Noot-olie/olie vā Averupt/van Mastic. De vetten van Beren / Bocken / Losschen / van Mollen/etc.

Aldus.

Neemt Polytrici oft Trichomanis, Adianti albi,ana M ß. Myrthus-bladeren / Roosen/ Alsem / Averupt/ana P ij. in olie ende in rooden Wijn een dobbel gesoden/ana ℥ ix. tot dat den olie alleen overblijft/stijf uptghedout zijnde/daer nae salmen van desen olie nemen ℥ iij. Ladani ℥ j ß. Mastic ℥ ß. Den Ladanum ende Mastic salmen met eenē wermen stamper onder een menghen / allenskens daer wat olie toe gieten / daer nae salmen het pulver Capillorum veneris ℈ iiij.daer toe vermenghen.

Ten selven.

Neemt Ladani ℥ ij met eenen wermē stamper gewreven / daer altemet toe gietende constringerende Wijn tot dat tselve weeck wort. Ten lesten salmen daer eenighe bequame olie toe gieten als tweemael de reste is.

Oft.

Neemt Ladani, Absinthi,ana ℥ ß. Geneverbesien/gestooten in eenen doeck gebonden/ ende vijf daghen in bequamen olie geweeckt/ ende stijf uptgedout / daer thooft mede gestreken / want theneemt de uptrijsinghe der hayren/ende tgroeyen der schelferen.

Een Liniment van *Levino Lennio* gerecommandeert.

Neemt Riet dat int water ende natte grōden groeyt/dat is/Arundinis palustris, Brionie/wortelen van Beet / Raphani,Iridis,Alupn/ana ℥ iij. vette Vijghen cleen ghesneden nō vj. Venus-hayr/Averupt/Dille/ana M j. in wijn ghesoden ende ghestampt / ende door ghewreven wesende/ soo salmen daer toe vermenghen onghesouten Boter / Heunich/ana ℥ ij.olie van soete ende bittere Amandelē / olei Sesamini,ana ℥ j.Oxymel scillitici ℥ ß. Lijnsaet ghepulvert/het meel Nigelle eñ van Foenigreeck door een fijne sifte gesleghen / ana P j. Ladani ℥ j.dit aent vier gestelt/ende gekoockt dattet een maniere van een Liniment wordt. Want soo ons den voorsc. Authoor belooft/soo doetet het hayr op alle plaetsen des lichaems upt spruyten/ende maeckt den baert schoon.

Ten selven.

Neemt de schorssen vande Riet-wortelen/ de asschen vande gebrande Haselnoten/ Myrthus besien/ana ℥ ß. Alsen/Galnoten/ana ℥ ij. dese tot pulver gestooten / ende met Myrthus olie tot een Liniment vermengt.

Een ander.

Neemt de asschen van Capillis veneris, ℥ j.Ladani ℥ iij. Myrrhe ℥ ij. asschen van Averupt ℥ ß.olei Sesamini, ende vā Myrthus/ ana ℥ ij.Rooden wijn ℥ j.Azijn ℥ vj.Beren eñ Gansen smeer/ana ℥ ß.Was q ß.hier upt een Liniment gemaect om thayr te doen groepen.

Oft.

Neemt Heunich ℔ ij. asschen van Averupt ℥ ij.asschen van Venus-hayr ℥ j.Ladani ℥ ij.Bijen ghebrant ℥ ß.Oft neemt Polijtrichi M iij.cleyn gheftampt inde plaetse van het asschen van Venus-hayr/eñ dit vermengt/ende latent neghen daghen weecken / ende in een dobbel vat ghedistileert.

Ten selven by my geordineert / ende goet bevonden / soo wel inde spaensche Pocken/als ander/nae voorgaende suyveringhe.

Neemt de wortelen Bardane,Lapathi acuti, Helenij,Brionie / ana ℥ iij. Raphani,Betewortelen/ana ℥ j ß.Averupt / Lelien met de wortelen/ Heemst / Bethonie/ Rosemarijn/ Verbene/Salie/roode Roosen/ana M ij. Venus-hayr M iij. Foenigreeck / Lupinen grof ghestooten / ana ℥ iij. Dit in eenen grooten ketel Loogen gesodē/diemen vande Marubio, Rosemarijn-tackē/eñ van Averupt makē sal/ daer

daer thooft oft eenige plaetsen daer thayr uyt is/mede ghewassen sal worden/eerst wat met werme doecken ghewreven/ende werm in afghedroocht / daer nae dit Liniment daer op ghestreken.

Liniment.

Neemt de wortelen Bardanę, Hiacinti vande Olijven-boomen/ Bryonie ende Bete/ana ℥ j ß. witte Lelien-wortelen/ ℥ ij. Tapsiæ ℥ j. Ajuyn nõ. ij. Vijghen cleen ghesneden nõ. viij. Venus-hayr/Myrthus-bladeren/ ana M iij. Averuyt / roode Roosen niet geheel open zijnde. Dese salmen tsamen wel morwe sieden/ ende daer opt leste wat rooden Wijns toe gieten / ende daer nae wel cleen stampen / ende door eenen teems wrijven / vermenghen daer toe de asschen ghebrant vande Beetwortelen/ Hyacinti, Haverupt / ana ℥ ß. bittere Amandelen/schellen gebrant/tsaet Nasturcij, ana ʒ j. Ladani ℥ j ß. olie van soete Amandelen versch uytghedaen/Myrthus olie / ana ℥ ij. Honich ℥ j ß. Was/tot dat het ghenoech is / tot een liniment daer thooft smorgens ende tsavonts mede ghestreken.

Desghelijcken heb ick altemet ghenomen een weynich Geyten / Schapen oft Muysen dreck/den selven in rooden wijn ghere solveert ende onder wat vande voorsc. Liniment vermenght / daer thooft ofte de noot-eysschende plaetse mede ghestreken : want tsal tamelicken de dichte besloten huyt openen/de weghen ende passagie ontsluyten / ende de vette dompighe materien daer de hayren van moeten groeyen / door de natuerlicke verwerminghe ter huytenwaert locken.

Vande schelferinge des hoofts vande Griecken Pityriasis vanden Latijnen Porriga, van Avicenna ende Haliabbatę Furfures ghenaemt.

Niet alleen en wordet gheheele lichaem met de semelachtighe schelferinghe besmet / maer alle de plaetsen die met haer besmet zijn/ ende principalicken thooft/welcmen door weynich crauwens als semelen siet afvallen/ghemeenlicken uyt een soute Phlegma, oft altemet uyt een subtijle weyachtighe Cholera oorspronck is nemende/ welck haer terstont int uytaessemen is opstorckelende / daerom die vochtich van hoofde zijn / worden ghemeenlicken veel met deser schubben ghequelt / ende om het Lichaem van plaghen te ontlasten / soo salmen hem ten eersten eenen goeden reghel van eten ende drincken in stellen ende de vuyle humoren uyt drijven/ inde maniere alsmen inde Alopecia verhaelt heeft/ende schouwen alle het ghene dat thooft met vuyle humoren soude moghen vervullen. Men sal tLichaem tamelicken oeffenen/ende schouwen de hittighe Sonne/oft de seer coude lochte. Ende tLichaem nu wel suyver zijnde / hem de knauwinge Masticatoria genaemt/ ende de ophalinghe door den Neuse Errhina gheheeten/laten ghebruycken/ om de Phlegma ende vuylicheyt alsoo door den mont ende door den neuse uyten hoofde te locken / ende daer nae ghebruycken resolverende ende assuyverende medicamenten. Men sal hem oock watermakende ende sweetende dinghen laten ghenieten.

Sekere *simplicia* om de schubben af te suyveren.

Als de ghedroochde ende ghestooten Boonen/van Gherste / van Foenigreeck/ Orobea oft Erva, vande Lupinen / de asschen vande Nicotianen / van Bete / Koolen / Averuyt/ wilde Commeren/Parietarie / pulver van Alsen/Enule, Ireos, Aristologie, Staphidis, agrie, Bryonie, Ari, Vijch-bladeren / Solpher/ Lapis calaminaris, Pumicis, Ossis sepie, Vitrioli, Spuma nitri, ende bitter Amandelen.

De Seep wort ghepresen / oft thooft met Pomata ghestreken. De voorsc. droogen salmen gepulvert zijnde/ vermenghen met de sapen vande cruyden / ende met de olie van bittere Amandelen / tot de dicte vanden heunich. Ende dese strijckinge sal bequamer gheschieden/als de hayren eerst afgeschoren sullen zijn/ ende de huyt eerst met doecken sy ghewreven.

Aldus.

Neemt silver schuym ℥ j. olie van Wijnruyte ℥ j ß. Azijn ʒ vj. dit op heet asschẽ vermenct.

Ten selven.

Neemt pulver van Ireos, Averuyt / Nicotiaen/ana ℥ ß. tsap van Bete/ende Nicotiaen/ dit tot de dickte van heunich vermengt/want het sal oock alle Luysen verdrijven.

Neemt oude Vrine met Maluwe / ende een hant vol dorre Terwe semelen in een popken gebonden ende tsamen gesoden/ende daer thooft mede ghewasschen.

Oft / thooft mette Vrine gewasschen/ daer nae met tmeel van Lupinẽ ende heunich vermenght/ghestreken.

Oft.

Neemt Chamedrien / Amaranthi, Salie/ Nicotiaen/ana M j. Nasturcij, Kervel/ Mercuriael/ana M ß. Foenigreeck ℥ j ß. Agarici ℥ ß. Lupinen ʒ x. dit in water ghesoden / ten lesten oock wat Azijns daer toe ghedaen / ende daer de plaetsen mede ghewasschen/ want het verdrijft alle schelferen ende Luysen/ ende wildy/ doeter wat sout waters toe.

Oft aldus.

Neemt dẽ schuym van Salpeter / den droessẽ oft giste vande Wijn/oft Azijn/gebrant Coperroot/ana ℥ j. dit in ℔ j ß. wijns gheresolveert/eñ daer thooft eens ter weken mede gewasschen oft gewrevẽ/ hier door en sullen niet alleen de schelferẽ vergaen / maer en sullender oock gheen meer groeyen.

Men sal oock een badt moghen maken om

tLichaem

tLichaem mede te waſſchen.

Neemt de wortelen ende bladen van Lapathi acuti, Enule/ Heemſt/ Nicotiaen/ Cichorey / Duyvekervel/ Scabioſe, Lelien/ Rooſen/ Chamil ende Rooſemarijn/ ana M ij. Hædere terreſtris ende Centaury minoris, ana M iij. ongebroken Boonen/ Lupinen/ ana ℥ x. magere Semelen M j. dit tot een badt gheſoden.

Diſtillatie.

Neemt heunich van Rooſen/ Rooſ-water/ tſap van Limonē/ ana ℥ ij. Gumme van Tragacanth/ Maſtic/ Ceruſe / Amyli olibani, ana ʒ iij. Aluyn/ wit Corael/ ſchuym vā Glas/ Oſſis ſepiæ, Borax, ana ʒ ij. Salis Gemme ʒ j ß. Boonen-meel ℥ j. ghebranden Wijn ℥ j ß. drie witten van Eyeren / Slecken met harē huyſkens gheſtampt ʒ vj. Campher ʒ ß. Caneel ℥ ß. dit vermengt / ende door tghelas ghediſtilleert.

Dit water maect een ſuyver lichaem/ ende ſchoone coleure / den vrouwen ſeer bequaem/ ſonderlinghe nae den uytganck des badts.

Chamedrijs met meel van Lupinen / Azijn ende ſout-water ghekoockt/ ende doorgedaen/ de plaetſen daer mede gewaſſchen / ſuyvert de plaetſen van alle haren ſchelveren.

Napelius oft zijn ſaet ghepulvert/ ende met olie tot een ſalf vermengt / ende daer dan mede gheſtreken / oft wat plaetſen gheſtreken/ verdrijft de ſchelfferen ende Luyſen. Oft deſe wortelen in water gheſoden / ende daer mede ghewaſſchen.

Den Ellebori nigri met een Looghe ghekoockt/ beneemt alle ſchelfferen ende Luyſen.

Vande Luyſe-ſiecte/ vanden Grieken Phthiriaſis vande Latijnē Pediculatio, oft Morbus Pedicularis ghenaemt.

Door deſe Luyſachtighe plaghe zijn diverſche perſoonen omgebracht. Als den beroemden Philoſooph ende Poeet Pherecydes Syrius uyt den Eylande Syrus ghebooren. Ende den edelen gheboren ſeer dapperen gheleerden ende wel ſprekenden Romeyn Sylla, nae dat hy uyt Roomen verdreven was / is ten leſten door deſe plaghe vergaen. Oock is den gheſchickten Poeet Alcman Sardienſis eenen ſoon Damantis vande Luyſen gheſtorven. Deſgelijcken hebben wy binnen der ſtadt Delft een vrou ghekent / Martgen Henricx genaemt/ huyſvrou van Willem Ewoutſen in de voorſtraet/ die van deſe plaghe omgebracht is/ ende ſy worde van dit ghewormte haer lichaem als het cleet vande motten doorghegheten/ als ick eenſdeels aen haer gheſien hebbe / ende nu doot zijnde/ ſalment uyten mont vande vrienden oock hooren.

Sy vercrijghen haren oorſpronck uyt werme ende vochtighe humoren / ende nu levendich zijnde / ſo nemēſe uyt de ſelve materie oock haer voetſel, maer na de doot vanden menſch/ ende de werme vochticheydt verdwenen weſende/ nemen de Luyſen oock terſtont haer afſcheyt. De Vijghen oft Corſtaengien dickwils ghegeten/ maeckt den menſche Luyſachtich.

Gheneſinghe.

Sy ſullen in eten ende drincken ſober zijn/ ende ghebruycken ſubtijle ſpijſe / haer lichaem dicwils met ſchoon verſch lijnwaet/ ende veranderinghe van cleeren verſien / het lijf dickwils waſſchen ende reynighen. De badingen worden in deſen bequamelicken ghebruyckt: nochtans en machmen daer niet te langhe in blijven / op dat daer de vuylicheyt vande binnenſte deelen des lichaems niet te meer nae de huyt en wort ghelockt / ende ghebruyckenſe eerſt als de Luyſen over alle tLichaem uytkomen.

Aldus.

Neemt Maluwe/ Altheæ, Parietarie / Bete/ Nicotiaen / ana M ij. heele Gerſte een weynich ghedroocht M ß. Foenigreyn ℥ j. Camil ende Melilot-bloemen/ ana P ij. dit gheſoden ende het lichaem daer in ghewaſſchen.

Een badt om de Luyſen te dooden.

Neemt Hedere terreſtris, ende Arborea, Bete/ Mercurialis, Averoen / Alſen/ Maruby, ana M j ß. Centaury minoris, de bloemen ſtoechades arabice, ana P iij. Lupinen / Tamariſcen/ ana ℥ ij. Staphidis agrie, ℔ j. ronden ende langhen Hoolwortel/ ana ℔ ß. Hier van met Looge een decoctie gemaeckt / oft in fonteyn-water/ eñ vermengen daer dan ℔ iiij. Souts toe/ oft in Zee-water gheſoden / ende daer in moocht ghy waſſchen oft baden.

Een Liniment.

Neemt Staphidis agrie ghepulvert ℥ ß. Aloes ʒ ij. Azijn van ſcillen eñ olie van bitter Amandelē/ dit tot eē dicte vā honich vermenct.

Oft

Oft neemt de vetticheydt vant gheſouten Speck afgheſchrabt ℥ ij. pulver van olie ℥ ß. met Azijn van ſcillen vermengt.

Ten ſelven een Vnguent.

Neemt olie van bittere Amandelen ℥ ij. ouden Olie ℥ j. Staphidis agrie, ʒ vj. Centaury minoris ʒ ij. Myrrhe ʒ iij. Argēti vivi ℥ ij. out gaſtich gheſouten Reuſel ℥ iij. dit vermengt/ ende alſmen daer mede ſtrijcken ſal / ſalmen daer wat Azijns toe vermenghen.

Den Argentum vivum is in deſen boven al te prijſen. Sommighe vermengen den Argentum vivum met Verckens bloet. De ander pulveren den Staphis ager, ende windent in eenen doeck/ ende dragent over haer / want het trect oock alle Luyſen tot haer ende dootſe. Alſmen oock ſoude mogen doen met het cruyt van Luparie oft Napellus ghenaemt.

Den

Den ſtaphis agrie met wat argento viuo vermengt/daer toe doende olie van bittere Amandelen met wat Azijns/ende een bandeken daer in genet/ ende om het lichaem ghedꝛagen doot terſtont alle woꝛmen.

Tſap Hedere met Honich vermengt / oft tſap Parietarie alleen / oft met de gemeen Hedere vermenght te bedde gaende / tLichaem daer mede beſtreken/oock woꝛden de Sieren/ eñ de Plat-luyſen daer mede verdꝛeven. Het welck de decoctie vande Lupinen ende Bakelaer oock doet.

Men ſal thooft waſſchen met water daer ſtaphis agrie, Lupinen/ ende Hædere in gheſoden zijn. Deſghelijcken ooc met die decoctie vã Abrotono, vande ſtruyckẽ cynarie oft Articaulis, ende ellebori nigri.

Tſap upten bladeren vande Nicotiaen oft Peton ghenaemt / ende den kinderen hoofden daer mede geſtreken / beneemt al doodende de luyſen als wy ondervonden hebben.

De ſommighe ghebꝛuycken oock den Arſenicum, oft ſy ſieden den ſelven in water / ende netten den cam daer in / eñ kemmen thooft daer mede. Maer wy hebben binnẽ der ſtadt Steenberghen geſien / deſghelijcken oock binnen Delft in Hollandt / aen twee meyſkens/ dat hẽ daer dooꝛ de gantſche huyt des hoofts bedoꝛven was / ende woꝛdẽ hen vanden Chirurgijn meeſt gheheel afghenomen.

Oock en ſalmen den Quickſilver oft Azijn/ inde kinderen / ofte inde teere perſoonen niet ghebꝛuycken.

Vande loopende vochtige ſeeren ende Vlceratien des hoofts / vande Griecken Achores ende Ceria, van Plinio Manantia, van Avicenna Saphatum. Hoewel ſommighe daer meer andere ſooꝛten onder begrijpen willen / woꝛt vande ſommighe nae de motten Tineæ ghenoemt.

Als de huyt des hoofts met ulceratien ende cleyne gaetkens dooꝛ ghegheten woꝛden/ woꝛt van Paulo Ægineta Achores, ende van ſommighen nae den motten Tineæ ghenaemt. Want in deſen de huyt des hoofts dooꝛgheghetẽ woꝛdt / als de cleeren vande motten/ als Marcellus verhaelt. Plinius noemt deſe ulceratie / om haer gheduerighe vochtigheydt/ Manantia. Hali abbas, deelt dit ghebꝛeck in ſes ſpecien. D'eene loſſende een materie ſo groſ als honich / daerom Cerion oft fauus ghenaemt. D'ander is in haer een materie behoudende / al oft greyntkens upten Vijghen waren/van figuren ront / met roothept beſet. De derde loſt een rootachtighe vochtigheydt/ als water daer een weynich bloedts in vermengt is. De vierde is den tepelen der vꝛouwen boꝛſten ghelijckende / met roothept bevleckt / loſſende een roode bloedighe materie. De vijfde is van coluerẽ ende fatſoen den Lupinen ghelijck / van hem ghevende witte ende doꝛre ſchelfferen. Wt de ſeſte ſietmen een ſemelachtighe ſubſtantie upt vloeden / altemet ſubtijl/altemet gheheel groſ.

Dese woꝛden Achores in ſes ſpecien.

Dat ghebꝛeck Cerium is den Achores ſeer ghelijck/ dan alleen daer in verſchillende / dat in Cerio oft fauo de gatẽ veel ruymer zijn/ als inden Achore, oock een ſeer grove materie gelijck honich loſſende / ende is van coleure den honich ghelijckende. Maer inden Achore is dooꝛ hare ſubtijle gaetkens een taepe lijmighe maer ſubtijle vochtighept loſſende. Marcellus verhaelt van tweederley ulceratien / die by den Griecken beyde haren naem voeren nae de Bijen ende haren honich/ als Cerion ofte fauus, dat is/den honichraet. Ende Meliceris zijnen naem voerende nae den honich/ ende het Was: Welcke twee namen als Marcellus ſeyt/dickwils confuſelick vermengt ende verſtaen woꝛden.

Marcellus ſub.lib.j. dioſc.cap.

Celſus vermengt beyde deſe onder een/dan alleẽ een diſtinctie makende/ dat het een dooꝛgaet is / ende het ander in zijn pannijckel bewonden leyt / maer upt beyde een grove honichachtighe dickte / oft lijmighe humoꝛe uptvloeyt.

Celſus lib.

Ooꝛſaecke.

Niet teghenſtaende / Rhazes ſeyt dat dit ghebꝛeck zijnen ooꝛſpꝛonck is nemende / upt een overvloedichept des bloets ende vochtige huyte/ſo zijn nochtans dẽ meeſten hoop daerom met Ægineta daer in accoꝛderende / ende ſeggen zijnen ooꝛſpꝛonc te nemen upt een quade nitroſe oft ſiltighe / ſoute ende ſcherpe humoꝛe/ weſende altemet ſubtijl / altemet groſ/ oft beyde tſamen vermengt: Oft dooꝛ de ghebooꝛte in tſmoeders lichaem ingegroeyt. Ooc nae de ghebooꝛte dooꝛ het miſbꝛuyck van eten ende dꝛincken vermeerdert. Oock ſoo iſt ſeker dat dit ghebꝛeck vooꝛtgebꝛacht woꝛt dooꝛ de quade ſcherpe vochtighept die haer metten bloede vermengt. Als ooc Avicenna getuycht/ ſegghende: dat de grove materie dooꝛ de veranderinghe ende uptdꝛooginge van hare ſubtijlſte vochtigheydt verooꝛſaecken grove apoſteumien.

Aengaende de teeckenen.

Den vochtighen Saphatum, als ſommige verhalen/neemt zijn beginſel met eẽ ſeer groot jeuckſel / verweckende groote begheerte tot crauwen / alſoo dat de beſmette plaetſe ten leſten woꝛt ſwellende/ vermeerderẽde/ ende vol gaten / upt welcken een rau bloet upt vloeyt/ ſomtijden oock ſeer luyſich weſende / welcke haer dickwils onder de roven ende ſchoꝛſſen houden / ende eenen onlijdelicken ſtanck van hen ghevende. Rhazes ſeyt dat de gaten inde kinderen ſeer cleen zijn daer de humoꝛe upt comt / welcke in hen op thooft totten aenſichte toe met jeucſel vertoont / waer dooꝛ de kinderen ſchꝛeyen ende qualicken ſlapen. Maer Guilhelmus Placentinus gevoelen en is in deſen niet accoꝛderende: want hy ſeyt datſe hen met hooghe puyſten vertoonen / van coleuren wit/eñ ooc root. Maer de roode en ſtaẽ ſo niet verheven noch geſpannen/maer met jeucſel eñ hitte/

hitte. Al welcke differenten der teeckenen gheschieden door de verscheydenheydt der humoren. Want daer desen Tineæ upten bloede veroorsaeckt / soo vertoontse haer met een donckere roode coleure/ met hitte/maer weynich jeucsel ende pijnen/ niet veel bloets lossende. Maer indien haer de materie nae den gelen is vertoonende / beteeckent een cholerijcke materie te wesen / maer grof ende taey/soo is de phlegma daer meest abunderende/ waer toe oock seer dienstich wesen sal/haer na tgebruyc haers etens ende drinckens te vraghen / oock de coleure der huyten sal ons de humore des lichaems ghenoech verseekeren. Als oock Paulus Ægineta is ghetuyghende.

p.3.Cap.1. Den drooghen Saphatum uyt een melancholeuse humore vermengt wesende / met een cholerijcke humore / de selve soo eenen bequamen wech wesende/om ter huyten uyt te doen slaen / nochtans de corrumperende ende quetsende/ende drooghe schorssen naelatende / ende nae tvermengen der humoren zijn coleure ooc ontfanghende / gheen oft seer weynich vochtichevts van hem ghevende/wesende seer subtijl / wat rootachtich/ oock wat upten ghelen siende. Oock als Placentinus verhaelt/ met cleyne puystkens/selden vochtichevt van hem gevende al doutmense/maer die plaetse is met schorssen ende rooven beset / met veel jeucksels ende rootheyts.

rium. Den Cerion oft fauus is van figuren ende wesen den Saphatum ghemeen / ende van leelicken aensien/ waer mede den Tineæ oock genoech is accorderende. Alsoo datter daerom oock sommighe zijn/die seggen dat Tineæ den rechten Saphatum is / te weten de huyt met schorssen besmettende / van hem ghevende een lijmighe ende bloedighe materie / met uytrijsinghe der hayren.

Prognostica, oft voorteeckenen.

Alle de specien van Saphati, oft Tineæ brenghen den mensche tot verliesinghe der hayren/ als sommighe Authoren verhalen/ haer wreetheyt toonende nae de booshevt der humoren/ dat is/nae datse siltich/brac/ scherp ende knaghende zijn. Sy mach haer selven veranderen in een Alopecia, Ophiasim , ende oock de huyt gheheel door eten / ende oock Vlcereren tot den vleesch toe / ende sonderlinghe die verout zijnde.

Ordinantie van eten ende drincken.

Men moet in desen soo wel inden drooghen als inden vochtighen Tineæ,eenen goeden reghel in eten ende drincken onderhouden/ ende ghebruycken tghene dat een goet voetsel aenbrengt/verlaten alle suere / soute/ scherpe ende onrijpe dingen/sonderlinghe inden droogē Saphatum ofe Tineæ, ofte alsser eenighe inflamatie teghenwoordich is. Desghelijcken soo sullense oock alle soeticheydt schouwen / op datse de Cholera niet en vermeerderen ende hare vaporen int hooft seynden. De heete schijnselen der Sonnen ende der vyeren salmē mijden/ ende verlaten alle grove ende slijmige dinghen. Maer inden vochtighen Tineæ oft Saphatum salmen alle verdrooginghe verkiesen/als alle wilde Voghelen / ghelijck jonghe Duyvē int wilt levende/ Tortelduyven/ ende ander cleyne wilde voghelen ghebraden.

Aengaende de Cure.

Men sal hier niet alleen werckē om de subtijle humoren/ maer oock om de taeye ende lijmighe uyt te drijven / ende bloetrijck zijnde/ salmense het bloet aftrecken nae den eysch der humoren ende der naturē/ende indien de humoren noch vloeyende zijn/so salmen tlichaem purgeren/knauwinge/ gorgelinghe / ende ophalinghe door den Neuse ghebruycken. Alsmen inden Alopecia verhaelt heeft : nochtans altijt de nature ende den ouderdom voor ooghen hebben.

Daer nae aen de plaetselicke hulpe comen/ al waermen wel neer stich aenmercken moet/ ende sien oft tgebreck groot oft cleen is/versch oft verout/ondiep oft diep inghewortelt/ daer nae den ouderdom oft jonckheyt voor ooghen hebben/daer tghebreck nu cleen is/mach altemet wel sonder purgatien/ende met cleyne remedien gheholpen worden.

Daer desen Tineæ oft Achores eerst begint te groeyen/ende het lichaem suyver is/salmen repellerende ende te rugghe houdende medicamenten ghebruycken. Nu tamelicken verout zijnde / soo salmen daer meer resolverende onder vermenghen. Ende nu verout zijnde/ soo salmen meer resolverende / assuyverende ende van een deelende ghebruycken.

Den Azijn is uyter natueren verdrooghende/ adstringerende / te rugghe houdende/van een snijdende/ende ooc eensdeels resolverende/ daerom hier bequaem : nochtans isse in dese sieckte den kinderen ende den teeren lichamen hinderlicken.

Men sal in desen ten eersten thayr met een scheermes schoon affscheren / ende dat dicwils doen / ende daer nae thooft met pisse ofte met sout water wrijven / ende vermenghen daer wat Azijns onder. Oft inde plaetse vanden Azijn/salmē straffen Azijn met de Looge vermenghen / ende dat om daer mede te repelleren ende te rugghe te houden: Maer om te resolveren ende uyt te doen aesemen/ salmen ouden scherpen wijn verkiesen.

Ægineta ghebiet datmen nae de affscheringhe des hayrs / thooft drie ofte viermael ofte meer wasschen sal met werm water daer den Myrthus, Braembesien/lupinen/oft de wortelen Asparagi in ghesoden zijn.

Ten selven.

Neemt sout water ℔ iiij. gedroochde Roosen/jonghe Willigen bladeren/ Weechbreden/ Lapathi acuti, Scabiose, ana M j. Suerinck/Alsem/ana M ß. stoechas P ij. dit op tderdendeel ghesoden/ ende door ghedaen zijnde/so salmen daer in resolveren Honich ℥ iiij. Aluyn/Wijnsteen Coperoot / ana ℥ ß. ende als boven ghebruyckt.

Oft

Oft wat simpelder.

Neemt een Looge uyt de asschen van wijngaert tacken/ofte van het Eycken hout / daer salmen in sieden Calaminthi, Lauwer-bladerẽ/Chamil/Meliloot/ende Stochas/ ana P ij. daer thooft ses oft seven daghen mede gewasschen/daer nae dit Vnguento ghebruyckt.

Liniment.

Neemt ouden Verckens-Ruesel in Roos-water gewasschen ℥ iiij. levende Solpher gepulvert in stercke Azijn gewreven ℥ j. Aluyn/ Vitrioli, ana ℥ ß. Mostert-zaet gepulvert ℈ ij. Weechbreden-saet ℈ iiij. dit vermengt.

Ende nu geheel verout wesende/ende thayr afgheschoren zijnde/ salment wel cael houden/ daer nae die huyt wrijven met eenen groven Caniphassen doec/of met Ajuyn/of wat souts bestroyt / oft met eenen Zee-ajuyn ofte inde jonghe ende teere natueren / met de hoofden van Lelien. Ende wasschẽ thooft met Looghe voren int Capittel vande luysen-sieckte verhaelt.

Oft aldus.

Neemt de wortelen Lapati acuti Helenij, ana ℥ iiij. Bete ende Bryonie-wortelen/ana ℥ ij. de hoofden van witte Lelien / nom. iij. de bladerẽ Altheæ vã Bete/Hædere terrestris, Duyvekervel / Sevenboom/roode Roosen/ ana M j. Chamillebloemẽ M j ß. Lupinen ℥ ij. Dit gesoden in stroom-water ℔ vj. Oft inden ouden persoonen/ oft gheheel verout zijnde/in ouden pisse/ende daer mede ghewasschen.

Inden vochtighen *Tinea*.

In desen salmen een Lavament makẽ met de wortelen vande wilde Comcommers ℥ vj. Myrthus-bladerẽ ende besien/ d'opperste schoten vande Braembesien/ willighen-bladeren/ Hædere terrestris, Rosemarijn/ Parietarie, ana M ij. Sevenboom/ Gagel / ana M j. Lupinen ℥ ij. Honich ℥ vj. dit gesoden/ ende als boven ghebruyckt.

Oft te seer verout zijnde/ salmen een Looge maken vande wijngaert-rancken / ende van Sevenboom ghebrant/ ende inde Looghe salmen de voorsc. dingen sieden/ende thooft daer mede ghewasschen/ eñ wederom opgedroocht zijnde/salment met dit Vnguent bestrijcken.

Vnguent.

Neemt de wortelen Lapati acuti ℥ viij. Bryonie-wortelen ℥ iij. cleyn ghesneden ende ghepulvert / soo salmen een deel Azijns daer op gieten / ende eenen nacht op werm asschen gheweeckt / daer nae wel morwe ghesoden/ ghestampt ende door gewreven / daer toe vermenghende tsap van Wijnrupte /, Scabiose, Duyvekervel/Hæderæ terrestris, ana ℥ iij. Dit vermengt ende latent eenen nacht staen / daer nae tselve op colen stellen ende latent lancsaem aftrecken/ ende nu bynae af ghecoockt zijnde/ salmen daer toe vermenghen olie van Noten ℥ iiij. Genever-olie ℥ ij. Verckens-Ruesel vã zijnen vliesen wel ghesuyvert ℥ vj. weec Peck ℥ iij. Gomme Hædere gebrant ʒ vj. Swertsel uyten schoorsteen wel gesuyvert ʒ x. Myrrhe Olibani ende Sabine cleen gepulvert/ana ʒ vj. Vitrioli, Tartari, Spaens groen / ana ʒ ij. Lithargyri ℥ j ß. Hier uyt na der const een Vnguent ghemaeckt/ te weten : Men sal de olien met het smeer wederom met het voorgaende een weynich over het vyer laten sieden / ende wel ghesmolten zijnde / soo salmender de pulveren cleyn ghestampt by doen/ ende den Lythargyrum op het leste/ ende nu vanden vyere zijnde / salment wel roeren met een spatel tot dat het wel cout genoech sal zijn/eñ ghebruycken.

Ten selven.

Neemt weeck Peck/℔ j. olie van Noten ℥ iij. olie van Eyeren ℥ j ß. tsap Ellebori nigri ℥ ij. tsap salmen werm maken ende vermenghen daer in Lams swertsel uyter schouwen ℥ j ß. Vitrioli, Aluyn/ ana ʒ vj. Myrrhe ℥ ß. dit vermengt.

Oft.

Neemt spaensche oft ghemeene Seep ℥ iiij. weeck Speck ℥ ij ß. olie van Noten ℥ iij. Sevenboom ghepulvert ʒ vj. Myrrhe/Solpher/ ana ʒ v. Lams swertsel vermengt met wermen Azijn q ß. dit tot eẽ Liniment vermengt/ eñ ist noot/smelt daer wat Was onder/ want ghy sultse seer goet bevinden.

Ten selven/ by my seer oprecht bevonden inde seer quade schorfte hoofden/met herde corsten overleyt zijnde.

Neemt de besien ofte de appelkens vande Nachtschade alsse rijp zijn/℔ iij. trectse de stelẽ uyt/ op datse te eer hare vochticheyt lossen/ ende stellense in een wel ghelaesde kanne/dicht toe ghelutineert / op datter gheen locht uyt en mach/ ende dan inde aerde oft inde peerdestal begraven/ende latense daer een jaer lanck ligghen : daer nae salmense wederom upthalen/ ende bewarense in een kanne / ofte een gelas met eenen nauwen hals / ende alsmen dese olie van doen heeft/soo salmen daer van nemen ℥ viij. weeck Peck ℥ iij. Bakelaer/ende Hool-wortel-poeder / ana ℥ ß. Vitrioli, Lithargyri alumis, ana ʒ j ß. Dit wel onder een vermengt/ ende met dit salfken salmen die schorssen wel vet mede bestrijcken / maer men sal die schorssen eerst soo nae lossen alsmen can / ende dan salment met de Looghe wasschen / ende daer nae salmen een stuck van een Verckens-blase daer over legghen / ende latent tot tsanderendaechs daer op ligghen/ ende daer nae ondersoecken oft de schorssen ende de hayren met de plaester lossen willen/ ende so de quade hayren niet volghen en willen / soo salmense noch drie oft vier daghen laten liggen/ ende als de plaester nu lichtelickẽ sonder pijn af gaet/ende die quade hayren volgende zijn/so salt hooft haest ghenesen zijn.

Item/ick hebbe altemet ghenomen ſeer ouden Rueſel ℥ v. den ſelven met tſap Hæderę Terreſtris wel vermenct/ ende met eenē ſtamper wel ghewreven/ende dat ſoo drie oft viermael ververſt eñ afghegoten/eñ latet met zijn leſte ſap eenen nacht op werme aſſchen ſtaen/ ende tſanderdaechs daer levende Solpher toe vermenckt/die eerſt aldus berept ſal zijn.

Neemt levende Solpher ℥ ij. cleen ghepulvert/ende giet daer ſterckē Azijn op/ ende laet dat in een coperen vat drie oft vier daghen ſtaen/daer nae den Azijn afgerooct/ende vermengen deſen Solpher met den voorſc. Rueſel/ dan ſalmen nemen de wortelen Lapathi acuti,ende Enulæ campanę,ana ℥ iij.cleen gheſneden / ende wat gheſtampt ende morwe geſoden / daer na door eenen teemſt ghewreven/ daer nae tſamen vermenckt / daer toe doende Salpeter ʒ vj. Lams-ſwertſel ʒ j.wijn-ſteen ghebrant/ende wildy/Ellebori nigri,ana ʒ i ß. Weeck Peck ℥ j ß. dit tot een Liniment ghemaeckt/ende alſoo ghebruyckt. Want ghelovet my ten ſal u niet beſchaemt laten / niet alleen in deſen/maer ſal oock alle manieren van ſchorſthept gheneſen.

Ten ſelven.

Neemt ſijn terwen Meele/ meyſche Boter ℥ iij ß.daer onder gheſmolten Spieghel-hers ʒ ij.Peper cleen gepulvert ʒ iij.vanden ypere comende/ſalmen daer Lams-ſwartſel onder roeren ℈ i ß. Spaensgroen ʒ ij ß. eñ geroert tot dattet cout is / hier Plaeſters afgemaect/ ſoo groot ende ſo veel als de ſeeren ſullen vereyſſchen/ latenſe daer vierentwintich uren op blijven/ende wildy / roerter een weynich Terebintijns opt leſte onder.

Proceduere van *Anthonio Chalmeteo* Vergeſaco.

Thooft gheſchoren zijnde / ſoo ſtrijckt hy thooft met honich/ daer op ſtroyende het pulver Reſinę,daer nae eenen koeck van terwenmeel ghemaeckt/inde forme van een mutſken daer op gheſet/ ende nu acht daghen ghecontinueert/ſoo treckt hy de hayren uyt/daer nae ghebruyckt hy deſe naevolgende ſalve totter volcomen cure toe.

Vnguentum.

Neemt ghebranden Aluyn/ Vitrioli,ana ℥ j. Hool-wortel / Spaensgroen cleen geſchrabt/ ana ℥ ß. Schip-peck ℥ ij.Peerden-vet ℥ j.oude Boter ℔ j. dit tot een Vnguent vermenct/ daer men thooft mede ſuyveren ſal/mits volghende den voorgaenden reghel. Want ſeyt dē Authoor/het is ſonder perijckel ende pijne.

Ende aengeſien men in deſe gemeenlijcken de hayren is verlieſende / ende den perſoon caelhoofdich maeckt / ſalmen tſelve remedieren alſmen inde Alopecia verhaelt heeft.

Oft.

Neemt olie van ſoete Amandelen verſch uytghedaen ℥ iij.Ladani ℥ j. pulver van Venus-hayr ʒ ij ß. hier uyt een Liniment ghemaect/ende thooft daer mede geſtreken / men ſal dat Venus-hayr eerſt op tvyer in een panne dorren.

Van de Herſenen/haer officien ende dienſten over den gheheelen lichaem/met haer accidenten ende paſſien/met ſommige remediē dienende tot haerder verſterckinge ende bewaringe.

Ghelijck thooft het opperſte ende hoochſte vande menſche is/ ſoo iſt oock de principaelſte conſiſtorie ende ſchat-camer des gheheelen lichaems/ inden welcken verborghen en beſloten ligghen / door verſcheyden Cellekens de deelen der Herſſenen : uyt welcken ons zijn voortcomende/alle de faculteyten ende operatien des menſchelijcken verſtants / memorie/ imaginatie/ende de rechte wetenſchap om alles te onderſcheyden. Wt haer vercrijcht dat gantſche lichaem zijn beweginge/roeren ende ghevoelen:want dat gheheele Rugge-merch vercrijcht zijnen oorſpronck uyt de Herſenen: uyt welcken Rugghe-merch ons voort ghebrocht worden tſeſtich herde Zenuen / welck ons het principael roeren ende gevoelen maken in den gheheelen lichaem. Den Nueſe ontfangt haren rueck / door twee ſeker rancken vander Herſenen. De Oogen vercrijgen haer licht door de Zenukens Nervi optici genaemt/comende voor uyt de Herſſenen. De Muſculen om de oogen worden beroert door twee paer Herſſen-zenuen. De Tonghe vercrijcht haren ſmaeck door een Tack/comende vande derde oft ſevende paer Zenuen. De Ooren genieten haer ghehoor/ door een Tack haer toe geſondē vande vijfde paer Zenuen. Al waer uyt ons wel te mercken ſtaet/datter geen deel des lichaems en is/ waer uyt ons ſo veel dienſten eñ operatien voorts zijn comende/als uyt de Herſenen:wiens operatien oock lichtelijcken gecrenckt moghen worden/ ende dat in den eerſten van eenige uytwendige alteratien/als door groote hitte/oft coude winden/door quade peſtilentiael vaporen / lochtē/ ende ſware ſtancken / door eene groote ghulſichept/dronckenſchap / Venus overvloedich te dienen/van ſtooten oft vallen/ ende diergelijcken meer.

Wt inwendighe alteratie/als door eenighe onghetemperthepdt van eenighe leden / door eenige ſieckten/van overvloedighe quade humoren ende vaporen/oft door eenige verſtoptheydt:door al welcke verhaelden de Herſenen ſeer gecrenckt mogen worden. Hier door ſoo begint in ons het natuerlijc verſtant / ende de memorie te dwalen/ de natuerlijcke imaginatien te vergaen/ het geſichte te faelgeren/ende onnatuerlijcke dingen te ſien/ tghehoor begeeft hē. Hier door valtmē in raſende hooft-ſweer/ ſwijmelinghen/Phreneſie,onſinnichept / ende dollichepdt/ alle ſpecien vande onnatuerlijcke ſlaepſiecten/als Lethargus,Caros oft Subeth, Catocha, Cataphora, ende Coma nemen haren oorſpronck hier door : als oock de paſſien ghenaemt Comitialis morbus , oft vallende ſieckte/Paralyſis oft de lammichept/ ende ſpaſ-

meringhe. Desgelijcken alle soorten van Melancholia, die Catarren / heesichept der sprake/ den Huych / de Quinantie / verlies van rueck ende smake. Ende ten lesten/ alle ghebreken der Longen-siechten. Wt al welcke verhaelde/ men wel considereren can/ hoe noodich ons is/ die selve wel gade te slaen / eñ dat principalijcken met een goet regiment in eten ende drincken / ende tselve in soberheydt ghebruycken/ so en sullender gheen quade vaporen ten hoofde stijghen. Des avonts sal hy vraech ende weynich etẽ/ ende twee uren daer nae op blijven/ ende zijnen slaep oock matigẽ. Men sal dickwils ghebruycken daer de Hersenen door versterckt worden. Tsy door eenige Syropen/ Conserven/ Confiturẽ/ Specerien/ ende ander simpel Cruyden / den Hersenen aenghenaem wesende/ in der manieren hier nae volgende.

Cruyden den Hersenen in coude saken bequaem.

Bethonie/ Salie/ Rosemarijn/ Magelepn/ Stœchas, Lavãdul, Calamentha, serpillũ, Pulegiũ, Veñckel/ Camille/ Pæonia, Ruta, Lauwerbladeren/ Silermonteyn/ Spica nardi, Notemoschaten/ Macis/ Nagelen / Pæonie-saet/ Acorus, Galãga, Lignum aloes, Cubebẽ/ Mastic/ Wierooc/ Styrax, Vernix, Ammer/ Muscus ende Ambra.

De *Composita*.

De syrope van Stœchas, de syrope daer den Acorus in geconsijt leyt/ Mel anthosatiũ, ende de wateren vande boven genoemde cruyden ghedistilleert.

De Confituren.

Den Acorus eñ Chæbulę geconsijt.

Conserven.

De conserven ghemaeckt vande bloemen vande Rosemarijn/ vande Salie / vande Bethonie-bloemen/ ende vande Stœchas.

Vande Electuarien in desen bequaem.

Pleres archonticon, dianthos aurea alexandrina, diacorum, diolibanum, diacastoreum, mithridatiũ, theriaca Andromachi, diambra, diamoschũ, confectio Anacardina, diacodium simplex, philonium mesues.

Vande olie den Herssenen dienende.

Olie van Wijn-ruyte/ Oleum laurinũ, nardinũ, mastichinũ, de Euphorbio, castorei, maiorane, irinum, petroleum, ende Chamil-olie.

Vercoelende ende den Herssenen confortende.

De Roosen roode ende witte/ Violen / Latu / de bladeren ende bloemẽ vande Willigen/ Nacht-schade/ dẽ Hyoscyamus albus, papaver album, Semper viuum, mãdragora, de bladerẽ eñ bloemen Nymphee, Caphura ende Opium.

De ghecomponeerde.

De syrope vande drooge Roosen Nymphea ende van Papaver.

Conserve.

De conserve van Roosen/ vande Violen/ eñ Nymphea.

Olien den Hersenen vercoelende.

Den olie van Roosen/ van Violen / Nymphea, van Myrtho, papavere, hyoscyamo ende vã de Mandragorę. Wt al welcke verhaelden men sal moghen verkiesen / nae eysch der siekten/ ende der natueren.

Men sal des morghens de geconsijte Myrabolani ghebruycken. Oft een Note-moscate langhe inden mont ghehouden/ ende ten lesten ingeswelcht. Desgelijcken de Nagelen. Item den Theriacæ andromachi ℈ i ß. met Magelepn-water oft vanden Rosemarijn / conforteert de Herssenẽ / twee oft driemael ter wekẽ ingenomen.

Ten selven.

Neemt Magelepn-water ℥ iij. Diambræ, oft Diamoschi ʒ j. oft dẽ Muscus alleen G iij. ingenomen.

Oft aldus.

Neemt de bloemen vande Magelepn/ vande Salie/ oft Rosemarijn/ oft haer conserven/ ana ʒ ij. Notemuschaten / Cubeben/ oft Caneel / ana ʒ ß. vermengt met dẽ syrope van Stœchas, oft met dẽ syrope daer de Myrabolanen gheconsijt / oft Note-moschaten in bewaert worden vermengt/ want tsal wonderlijcken de Herssenen versterken.

Nota.

Indienmen nu eenighe pijn inde Herssenen waer gevoelende/ ende men weet niet in wat plaetse vande Herssenen hem tselve gebrec is houdende / soo moetmen terstont insien door wat plaetse tselve alderbequaemste geholpen sal worden/ welck wy bevinden dat de natuer oock alsoo doet. Want daer de natuere haer selven in desen belast vint met pijnen / dryftse de oorsaeck oft materie van dien / diewils af/ ende dat door de naeste ende bequaemste wegen/ tsy door de Nuese/ door de ooren/ oft door den naet des Hoofts / oft doort seer slypmen door den mont/ ons hier mede een exempel gevende/ haer in desen also na te volghen/ eñ dat inder manieren hier na volgende.

Tvoorste deel der Herssenen te supveren.

Indien

Indien de humoren oft vaporen haer inde voorste deelen der Herssenen zijn onthouden-de/salmen die moeten remedieren door de op-halinghe door de Nuese/ ende worden sulcke remedien Errhina, oft Marativa en Caput pur-gia ghenaemt.

Int opperste der Herssenenen haer onthoudende.

Maer indiense haer int opperste der Hers-senen vertoonen/ soo salmen die moeten reme-dieren / door de applicatien der commissueren oft opten naet des hoofts.

Onderste deelen der Herssen lij-dende.

pophleg-atismi si-e mastica-ria.

De onderste deelen der Herssenen worden ghecorrigheert / door de medicamenten die al cnauwende / ende tusschen de tanden perssen-de gebruyct worden / ende worden Apophleg-matissimi ghenaemt.

Vande zijden des hoofts.

Inde zijden des hoofts hanghende wor-den ghemeenlijcken door applicatien inde oo-ren gheholpen.

Achterste deelen.

De achterste deelen des hoofts lijdende/ soo raden ons de Authoren/ de Aderen int voor-hooft te openen/ oft coppen te stellen achter in den Neck/ oft op de Schouderen.

Wederom keerende tot de voorste deelē der Herssenen/ sullen die gheholpen worden door de Nuese / met de hooft-suyverende medica-menten Errhina ghenaemt / maer al eer men sulcx sal ghebruycken moet het lichaem van te voren eerst wel ghesuyvert zijn van zijn vuy-lichheydt/ ende dat nae eysch der humoren ende vuylichheyt/ alsmen inden hooft-sweer verha-len sal/ ende nae de purgatie salmen dusdani-ghen Errhina ghebruycken.

Vande ophalinghe door de Nuese/ diemen Errhina, Nasalia, Narativa, en-de Caput purgia noemt.

Neemt goeden witten Wijn ℥ ij. die werm door de Nuese opghehaelt/ oft daer in gesoden Mageleyn/ Rosemarijn/ Beete en Roose-bla derē / en daer van inde palme vande hant ge-nomē/ en door de Nuese opgehaelt/ thooft ach-ter overgehouden / dē mont eerst vol waters nemende/ daer nae de Nuese wel ghesnut / dit doende drie oft viermael achter een.

Een ander.

Neemt witten stercken wijn ℥ viij. Mage-leyn/ roode Roosen/ ana P ß. Cyperi calami a-romatici, ana ʒ ij. dit tsamen gesoden en door gedaen/ ende op gehaelt als boven.

Ten selven.

Neemt Gerste-water ℥ ij. tsap van provē-tie Roosen ℥ j. oft tsap van Mercuriael oft Duyvekervel/ ende dat op gehaelt.

Oft.

Neemt Bete sap / ende tsap vā Mageleyn/ ana ℥ j. door tsincken ghesuyvert zijnde/ sal-ment als tvoorgaende ghebruycken.

Een ander.

Neemt de decoctie van Magheleyn ℥ j ß. Manne granatæ ʒ vj. tsamen wel vermengt en nuchteren opgehaelt.

Item den wijn daer Lauwer-bladeren/ Caneel ende Macis in ghesoden is/ door ghe-daen zijnde/ opgehaelt/ versterct de Herssenen seer.

Het pulver Mentastri in een panneken ghe-daen/ ende inde Nuese gheblasen/ versterct de Herssenen seer.

Het opperste vande Herssenen te re-medieren.

Egene heit int opperste vande Herssenen is onthoudende / salmen remedierē door seker applicatien op de commissuren gedaen/ oft op den naet des hoofs/ wiens plaetse begint/ een spanne spannende vande Nuese opwaerts oft thooft.

Pulver om thooft ende Herssenen te versterchen ende dat inde coude.

Neemt Ligni aloes ℈ i ß. Caryophylli, galiga ana ℈ ß. Macis ℈ ij. hier van een subtijl pulver ghemaeckt : dit pulver salmen voor op den naet vant thooft stroeyen/ twee vinger breet/ ende anderhalven vingher lanck/ ende tsmor-ghens te rugghe wederom afgekemt met ee-nen yvoren camme / ende doen dat sommighe daghen lanck.

Ten selven.

Neemt Stœchas van Arabien/ de bloemen van Rosemarijn/ Mageleyn / ana P ß. Ligni aloes, Nagelen/ Foelgie/ Note-moschatē/ ana ʒ j. Ambre G ij. hier van een pulver gemaeckt ende als boven ghebruyckt.

Oft aldus.

Neemt Salie/ Rosemarijn/ Mageleyn/ ana ʒ ij ß. roode Roosen ʒ j ß. Citroen/ Mastic/ ana ʒ j. Sandarachæ arabum ℈ iiij. dit grofach-tich gepulvert / ende dit tusschen schaerlaken wol oft cathoen ghelept / ende met een subtijl sindael oft fijn lijnwaet een Mutsken ghe-maeckt/ ende op thooft ghedraghen.

Een ander.

Neemt Naghelen/ Foelgie oft Noten ghe-pulvert/ en voor op thooft gestroeyt / wāt het verwermt / versterckt / tverdrooght de voch-tichept der Herssenen.

Oft.

Neemt Wierooc ʒ ß. Sandarachæ Arabum

ʒ iij. Macis ʒ i. cleen gepulvert/ ende op thooft gheſtropt.

In heete ſaken.

Neemt roode Rooſen/ Willigen ende Myrthus-bladeren/ ana P j. Sataly albi, Sandrachæ arabum, ana ʒ ij. Maſtic ʒ j. Macis ℈ ij. Roſemarijn-bloemen ℈ j. Wieroock-ſchorſſen ℈ i ß. tſamen gepulvert wat groſachtich/ ende alle avont op dē naet van thooft geſtropt/ ende ſmorghens wederom afghekemt/ want tverteert de vochtichepdt/ tbehindert het toevloeyen der humoren / ende tverſterckt de Herſſenen/ ende wilmen/ men macht tot een Mutſken naeyen.

Oft neemt Macis ʒ i ß. Naghelen ʒ j. roode Rooſen Nymphee, ana ℈ ij. Ligni aloe ʒ ß. dit tot een pulver gemaect ende als van dander gebruyckt.

D'onderſte der Herſſenē te ſuyverē

Masticatoria.

De onderſte deelen der Herſſenen worden geſuyvert door den Apophlegmatiſmum, oft Maſticatorium, dat is/ diemen al knauwende tuſſchen den tanden is gebruyckende.

Beginnende aldus.

Neemt Rozijnen ℥ ij. Pyrethri ℥ ß. oft Peper/ dit gheknout/ ende de vochtichept uytgeſpoghen.

Ten ſelven.

Neemt Wierooc/ Maſtic/ Peper/ Moſtertzaet/ Hof-kerſſe / oft eenich van deſen alleen/ want ſy treckē door tknouwē de vochtichept uyten hoofde.

Den Agaricus een Haeſ-note groot ſmorghens nuchteren gheknout/ trect alle maniere van Phlegma uyten hoofde.

Oft.

Neemt Maſtic ℥ ß. Honich q ß. hier Pillekens van gemaeckt/ hier van een inden mont gcknout een half ure lanck.

Inde coude vochtige Herſſenen.

Neemt witten Peper/ Pyrethri, Gengeber/ ana ʒ ij. Honich q ß. hier van Pillekens ghemaeckt/ ende gebruyckt als boven/ oft bindet alleen in lijnwaet tot Popkens / ende een tuſſchen de tanden gedout.

De zijden der Herſſenen met materie ende vaporen belaſt.

Neemt Cathoen die by Ambra oft Muſcus ghelegen heeft/ inde ooren ghedaen eerſt eenen droppel oft twee Lavendel-olie lau daer in ghedaen.

Deſghelijcken twee oft drie droppelen van Nagelē oft Magelepn/ lau inde ooren gedaē/ met den voorſc. Cathoen.

Item/ den oprechtē olie van Spica daer toe als dander ghebruyckt.

Ten ſelven.

Neemt ſoete Amandelen verſch zijnde ghepelt/ ende wat gheſtampt/ in een ſubtijl doecrken ghedaen/ oft de Amandelen geheel ſonder doeck ghelept in een dooſe dicht toe gheſtopt/ daer in liggen ſal ſtyrax Ambre ende Muſcus daer twee dagen ende nachten in gelegē hebbende/ ſalmen daer den olie uyt de Amandelen perſſen/ den ſelven dicht in een glas bewaert/ ende als den voorſc. inde ooren gedaen.

Ten ſelven.

Neemt de Amandelen verſch ende ghepelt van haren baſten ℥ vj. Note-moſchaten ℥ iij. tſamen gheſtampt zijnde / ende beſprenghenſe met eē weynich Lavender-waters/ daer olie uytgeperſt / met deſen olie ſalmen van binnen de Nues-gaten/ de ſlapen des hoofts / den Neck / ende het opperſte Rugghe-been mede beſtrijcken / ende een weynich met Cathoen inde ooren gedaen: want deſen olie is de Herſenen ſeer verſterckende/ tghehoor bewarende/ ende de ſprake wederom brengende/ ende inde Popelſye ſeer dienſtich/ ſonderlingē een weynich Caſtorei inden olie gereſolveert.

De achterſte deelen lijdende.

Deſe ſalmen te hulpe comen doort Ader-laten ende coppen ſtellē/ als voor verhaelt ſtaet/ ende metten olie voorſc. den Neck ende Halſe gheſtreken.

Noteert wel.

Int tghebruyck der Errhinen oft ophalinge door de Nueſe / ſalmē vande ſimpelſte eerſt beginnen/ die quade oogen hebben/ oft vlceratien. Inde Nueſe zijnſe wat ſuſpect ende niet goet gebruyct. Mē ſal daer de gorgelinge oft knauwinge voor verkieſen/ want ſy leydē de humoren vande oogen.

De Apoplegmatiſmi oft knauwinge ſalmē ſchouwen/ daer vlceratien inden Mont / Kele/ oft Longhen zijn / daer ſalmen de Errhina ghebruycken.

De nieſinghe zijn goet voor de Herſſenen/ met vaporen belaſt zijnde/ eerſt gerijpt zijnde/ maer daer de Catarrhen opte Longhe zijn vloeyende/ cortborſtich zijn/ oft vlceratien op de Borſt hebbē/ ſullenſe mijden. Men ſalſe ooc niet gebruyckē voort tlichaem / oft moet eerſt wel geſuyvert zijn.

Vande hooft-pijnen ende haer differenten.

Niet en wort indē menſche meer met weedom ende pijn overvallen/ als thooft / want boven dien dat uyt hem ſelven dickwils ſeer teer is/ ſo ſietmen tſelve ſeer lichtelijcken alteratie aennemen/ ſoo uyt inwendighe als door uytwendige ſaken / ghelijck uyt overvloedichept oft vervuylinge van eenighe humoren in thooft beruſtende / oft zijn vaporen vande onderſte deelen des lichaems ontfangende. Deſgelijcken uyt droochten/ uyt vochtichedē / uyt couwen/ uyt hitten/ van eenighe verſortſeringhe/ oft door eenich mede gevoelen van ander inwendighe partijen. Ende na de oorſaecken van deſen / ende nae de verſcheydenheydt der deelen ende haer naturē/ die in deſen lijdende zijn/

Hooft-pij- te onderſcheyden.

zijn/so sietmen in desen de pijne seer verschey-den / diemen aldus sal connen upten anderen onderkennen/want daer de huyt des hoofts/ oft het Pericranium in lijden is / soo is de pijn oock uyterlijcken/want doort aentasten vande huyte des hoofts/soo vermeerdert in desen de pijn/de hayren staen hem opghericht/maer de wortelen der ooghen / oft binnenste deelen des hoofts en lijden niet. Het Pericranium is meest uyt couwen lijdende / ende de huyt uyt hitten ofte vuylicheden / als thooft te seer te decken oft te broeyen/ alsmen ghemeenlijcken inde vrouwen siet gheschieden / de pijn vanden Pericranio is hem alleen streckende tottẽ wijnbrauwen der ooghen.

ericrani-m. ...ft Periosti-m is het ...mwynsel ...au buyten ...m het ver-...eneel ghe-...onden/het ...eeft uyt ...ura mater ...inen door-...rone/ ende ...t selve ...ort inde ...oge Adna-genaemt.

De droochte en maeckt geen groote pijn/ oft en overvalt den mensch niet subijtelijcken/ maer comt hem over lancksaem aen / ende is gheduerich.

Oock soo en veroorsaeckt de vochtichepdt gheen groote pijn / ten waer door hare over-vloedichept/ende opspanninge. Thooft is hen swaer ende gewichtich/ende is hẽ des nachts meest quellende.

Spanninge des hoofts met gewichte ende cloppinghe/ gheeft ons een overvloedichepdt des bloets te kennen.

Item opspanninghe/ stekinghe / met cloppende pijn/ beteeckent een tegenwoordige inflammatie vande menbranen eñ panniculen.

De hooft-pijn upten bloede veroorsaeckt/ gheschiet meest int voorhooft. Wt Phlegma, int achterste des hoofts. Wt Cholera, inde rechter zijde. Wt Melancholia, inde lochter zijde.

Thooft mach ooc zijn pijn ontfangẽ door de toeseyndinge der vaporẽ/ die hen uyt de neerste deelen des lichaems toegesonden moghen worden / als uyt de Moeder/Lever/Milte/ Mage ende het generael lichaem. Desgelijcken mach thooft oock lijden door seker ghemeenschap die sommighe partijen met thooft hebben/als daer aengebonden zijnde / alsmen hier verhalen sal / maer de toeseyndinghe der vaporen ende dompen/ can lichtelijckẽ bekent worden/indien daer van te voren geen mercklijcke oorsaecke gheweest en heeft / als van hitten/coude/stooten/vallen / quade reucken/ overvloedichept van eten ende drincken / bitterheyt des monts/etc.

Thooft mach in lijden vallen/door eenighe alteratie der Lijf-moedere/ als doort ophouden der maentlijcke suyveringe/oft door vervuylinghe haers saets/ oft door eenige ander vuylichept in haer schuylende. Hier door soo lijden de achterste deelen des hoofts/ende dat niet alleen door het opseynden vande vaporen/maer ooc door een societeyt ende gemeenschap / die de Moeder is hebbende metten Herssenen/eñ dat doort Rugge-merch/aen de welcken sy door seker bandẽ aengecoppelt is.

De Lever is thooft ooc toeseyndẽde/eñ dat door de groote Hol-adere Vena cava genaẽt.

De Miltẽ seynt haer materie oock nae den Herssenen / door een groote arterie.

Alle de hooft-swerẽ/die dẽ patiẽt geduerich by blijven/eñ tslapen benemẽ/zijn periculoos.

Indien sy eẽ spaensgroenige humore doort vomeren quijt worden/ende doof worden / is een teecken van aenstaende lichtsinnichept.

Ist datse door den stercken hooft-sweer/ sonder Cortse overvallẽ worden met ruysinge der ooren/swijmelinge des hoofts,/met behinderinge der spraken/ doovichept der handen / soo zijnse in perijckel om te vallen inde Popelsye / vallende siecte/oft slaepsieckte Lethargus genaemt.

Indien thooft in eenighe plaetsen/oft over al lijdende is / ende hen loopt etter/ water oft bloet/ter Nuesen/Monde oft Ooren uyt / soo sal hem de pijne gheheel verlaten.

Hooft-pijn uyt dẽ bloede comende.

Desen Hooft-sweer can oorsaeck grijpen uyt eenighe vapeuren ten hoofde climmende/ welck uyt overvloedige spijse ende dranc/oorspronck nemen moghen. Desghelijcken van hem te onthouden van eenighe gewoontlijcke suyveringe/badinge/exercitien / sweetinge eñ diergelijcken.

Teeckenen.

Het aensicht ende de ooghen zijn hen root/ met eenen grooten ende stercken Pols. Alle de Aderen diemen te voren nau en conde siẽ/staẽ nu verheven ende gespannen / de Vrine is dic eñ root/altemet gheelachtich/ de Aderen inde slapen des hoofts zijn hen sterck slaende / den mont is hen soetsmakich / ende zijn slaperich/ de vercoelingen helpen hen/ daer is ghewichtighe ende cloppende pijn / maer niet scherp/ dese zijn meest int voorste des hoofts lijdende.

Ordinantie haers levens.

Haer spijse sal vercoelende eñ verdroogende zijn/eñ sullen een drooge eñ coele locht verkiesen / de vensteren vande camer sullen nae den Noorden/ ende niet na den Zuyden sien/ende mijden de vochtighe ende nevelachtighe lochten. Men sal de camer met willigen-tackẽ oft met wijngaert besteken / diemen altemet met Azijn besprenghen sal/den vloer met de bladeren oft bloemen Nymphee, oft met Biesen bestroyen / haer spijse en moet niet te seer voedende zijn / op datse niet te seer en verwerme. Haer broot moet wel ghedeesemt zijn / ende mijden Calfs/ Verckens / ende Lammeren vleesch/ooc de Eyeren/ ende alle vruchten/den Visch mogen sy tamelijcken gebruycken / een Garsten oft Roggen papken is hen goet / den wijn ende stercke oft hooch ghehopte bieren moeten sy schouwen / ende verkiesen hen een Garste-water/Endivie/Cichorey/ Suerinc/ Porceleyn/ Latuwe/ Comcommers eñ Couwoorden dienen hen best. Haer spijse salmen vermengẽ met Verjuys/ Azijn / met tsap van Oraengie-appelen/ Limoenen/ Citroenen/eñ met tsap van Suerinc/ van stercke exercitien/ overvloedich slapen / swarichepdt ende van Venus moeten sy hen wachten / den Buyck

dagelijcx weer houden/ende voort mijden alle het ghene daer tbloet van soude moghen vermeerderen.

Vande Cure.

In desen hooft-sweer salmen den patient veel bloets af trecken/ te meer indiẽ tselve geschiet met eenige ophoudinge der gewoõtlijcke suyveringe/Cortsen/inflammatien/met onverdraechgelijcke pijne/ oft eenige quetsinghe van stooté oft slaen/ tẽ waer datter yet waer vaert door behindert worden/ ende dat uyt de Hooft-ader.

Maer indien ons tbloet-laten door eenighe merckelijcke saken behindert worde / so salmẽ hẽ Coppen stellẽ / tsy inde zijden vandẽ Hals/ inden Nec/oft tusschen de schouder-bladeren. Maer voor tbloet-laten so machmẽ hen eerst wel een licht werckende Laxatijf laten genieten/op dat de vuylicheyt der Magen ende der Dermen/haer doort laten niet en begeven inde Aderen/in deser manieren.

Clisterie.

Neemt Heemst ende Lelien-wortelen/ana ℥ ij. Maluwe/Violen/Beete/Garste/ ana ʒ j. Tamarinden ℥ j. dit in ℔ iij. waters gesoden op de helft/ende in ℥ xiiij. nats resolverẽ Cassien ℥ j. oft ʒ x. Pot-suycker ʒ j. olie van Violen ℥ iij. hier uyt eẽ Enema gemaect/ende van beneden gestelt.

Oft dusdanighen Bolus.

Neemt Cassien ʒ vj. oft Catholici, met Suycker een Bolus ghemaeckt.

Ten selven.

Neemt Tamarinden/Pruymen/Rozijnen/ ana ℥ j. de bloemen Cordiael/an a P j. Anijszaet ʒ j. dit in ℥ x. waters op de helft gesoden/ ende in ℥ iiij. nats salmen ʒ vj. Cassien / oft Manna ℥ j. in resolveren / oft resolveren den Cassia oft Manna, alleen in Wey van Melc oft Garste-water / ende men sal dese Laxativen minderẽ oft meerderẽ na den eysch der natueren / ende men machse voor oft na het Ader-laten gebruycken/ende oft de pijn den vierden oft den vijfden dach nae het Ader-laten oft purgeren niet en cesseerden/ eñ dat hen tvoorhooft oft oogen/ noch root waren vertoonende/ so salmen de Neuse doen bloepẽ met Vercrkens borstelen daer in te steken.

Indien de pijn hem waer onthoudende int achterdeel des hoofts / so soudemen hen de Ader int tvoorhooft openen. Ende tvoorhooft vol pijnen zijnde / soo salmen hen de Ader tusschen de schouderbladeren gheleghen openen/ oft als sommighe willen / de Aderen inde slapen des hoofts. Maer indien tselve uyt gheneral Corpus/als vervuylt zijnde/oft de vaporen op jaghende/ soo salmen eerst de Lever-Ader daer nae de Hooft-ader openen oft de Mediaen. Ende soo haer de maentsuyveringhe opghehouden waren / oft den Speen/ soo salmen hem de Moeder-adere binnens voets openen.

Ende so men bevint dat het neerlijf gheheel vervuylt waer/ so salmen tlichaem aldus bereyden.

Bereyddranck.

Neemt de wortelen Cichorij ende Buglossi, ana ℥ j. Endivie/Scariole , Suerinck/Hoppe ende Duyvenkervel/ ana M j. Adianti albi ende Nigri, ana M ß. de vier groote coude saden/ana ʒ j. Anijs-zaet ℈ iiij. de bloemen Boraginis ende Buglossi , ana P i ß. dit in ℥ xxx. waters gesoden/ op de helft door gedaen zijnde / salmen daer in resolveren Suycker ℥ i ß. oft inde plaetse vã de Suycker/de syrope van Endivie / ende Suerinc/ ana ℥ ij. ende wildy/ doeter de Tamarinden toe ℥ j. ende Pruymen nõ. xij. ende tsmorghens nuchteren ℥ iiij. inghenomen.

Oft dusdanigen Julep.

Neemt de syrope Acetati simpl , Nymphee, ende van Endivie/ana ℥ i ß. de wateren van Suerinck/Endivie ende Buglossi , ana ℥ iiij. dit voor vier morgens vermengt/ eñ tsanderdaechs nae desen lesten dranck/ salmen vande voorsc. Laxativen wederom gebruycken/ ende wildy / vermenckter de syrope van Roosen Laxatijf by/want sy suyvert het bloet seer.

Itẽ/ghy meucht dit navolgende dranckxen des morgens ghebruycken/sonderlinge inden ghenen / daermen door haer teere natuere gheen oft weynich bloets af heeft moghen trecken.

Laxatijf-dranck om tbloet te suyveren.

Neemt Pruymen/ Sebesten/ana nõ. xviij. Rozijnen sonder steenen/Tamarindẽ/ ana ʒ j. Orientaelse Senie bladen ℥ i ß. tsaet Cartami ʒ vj. Polypody ℥ ij. Violen-bloemen P i ß. Anijs-saet ʒ j. dit in ℔ ij. waters op de helft gesoden / resolveren daer in syrope van Violen ℥ ij. dit voor drie morghens vermengt ende inden lesten dranck/ indien hy niet genoech en werckt / ende de pijn duerende blijft/ salmen daer in vermengẽ de syrope van Roosen Laxative ℥ j. oft Catholici ℥ ß. tsanderdaechs geeft hen de conserve van Roosen in ℥ ß.

Ende op datmen alle vaporen van thooft afweren mach/ so salmẽ de Ermen ende Beenen des morgens wel laten wrijven / ende laten hem Coppen stellen op de Schouderbladeren / ende wasschen hem Ermen ende Beenen/ met dit Lavament.

Lavament.

Neemt de bladeren vanden witten Wijngaert/Willigen eñ Nymphee, ana M ij. die gesoden in eenen ketel waters/ende daer in ghewasschen/ende indiense niet slapen en connen/ so doeter ses oft seven hoofden Papaveris in.

Nota.

In alle hooft-pijnen moetmẽ inden begin

sel der

ſel der pijnen altijt appliceren repellerende oft te Rugghe drijvende medicamenten/int minderen der pijnen reſolverende / ten leſten wederom verſterckende/ ende men ſal deſe plaetſelijcke repellerende/ om de materie te Rugge te houden/ terſtont nae het Ader-laten ghebruycken.

Aldus.

Neemt olie van onrijpe Rooſen ℥ iij. olie Nympheę ℥ i ß. Azijn ℥ j. wel vermengt zijnde/ſalmen daer doeckẽ in nat maken ende appliceren ſe / des winters werm ende tſomers cout/oft beſtrijcken thooft daer alleen mede.

Ten ſelven.

Neemt olie van Rooſen wel verſch/ ℥ ij. Azijn ʒ iij. vermengt zijnde / ſalmẽt in cout water wel laten coelen / ende als voren gebruyct.

Item men mach oock doecken netten inde ſappen van Huyſloock/ Latuwe/ Porceleyn/ Verckens-gras/ Rooſen/ Nacht-ſchade van Nympheę , Comcommers/ende wildy/vermengter een weynich Azijn van Rooſen in/ oft twee oft drie greynen Camphers.

Nota.

De doecken int appliceren moetmen dickwils veranderen / want ſy terſtont hittich wordẽ / ſouden daerom door de reverberatie/ ende weerhitte meer tot achterdeel weſen.

Men ſal hem dickwils laten ruycken aen Rooſ-water/ daer drie oft vier greynẽ Camphers in vermengt ſal zijn.

Item des winters / eñ ſonderlinge voor dẽ vrouwen/ kinderen ende andere teere perſoonen / in welcke de groote vercoelinghe hinder ſoude doen/ſalmen dit gebruycken.

Neemt olie van Rooſen ende Chamille/ana ℥ j. Azijn ʒ iij. gebruyckt als boven.

Ten leſten int afgaen der ſieckten ſalmen in alle voorgaende ſtrijckinghe vermenghen olei Chamæmeli, Anethini, oft van Lelien.

FINIS.

Vanden cholerijcken hooft-ſweer.

Gal. lib. iij. de locis affectis.

Die ſubtijl van bloet ende heet van Leveren zijn/ſullen in thooft altijt met vaporen belaſt worden / als Galenus ghetuycht / want uyt de vierichheydt der Leveren / ſoo worden de cholerijcke humoren voort ghebracht. Sullen hem daerom moeten wachten van alle heete ende drooghe dingen/van alle ſoete/ ſoute/bittere / ſuere eñ ſcherpe ſpijſen ende drancken/als van Ajuyn/ Looc/ Prey/ Bieſt-loock/ Moſtert/ van ſtercke exercitie / waeckinghe/ gramſchap/veel te ſobrieren / van Venus overvloedich te dienen / ende voorts van alle tghene daer tlichaem van ſoude moghen verhitten/verdrooghen / ende de Cholera voorts brengen/al waer uyt deſen hooft-ſweer zijnen oorſpronck is nemende.

Teeckenen.

In deſen en is hem thooft ſoo ghewichtich noch ſoo cloppende niet/ als indien voorgaende / ende dat door de ſoberheyt der cholerijcke materie/maer gevoelẽ een bijtende/knagende ende ſnelle pijn / ende dat door de ſcherpheydt der materien. Maer deſen hooft-ſweer is voorts comende/uyt cholerijcke vaporen inde Maghe vergadert ligghende / oft anderſins/ ſoo lijden ſy walghinghe / bitterheydt des monts/met knauwinge der herten/ ſy gevoelen pijn ſonder eenich ghewichte / maer met ſpanninge. Maer ſpanninge met gewicht beteeckent overvloedicheydt der humoren/ daer is bleeckheyt des aenſichts/met geelachtighe ooghen/met een drooghe Tonghe/ ende eenen ſnellen Pols/weynich ſlapende / de Vrine is ſubtijle ende geelachtich. Den camerganck is dickwils den gelen doeyeren van Eyeren gelijckende ende hart. Ende comt de cholerijcken meeſt aen in haren jongen jaren/ als door voorgaende gramſchap/ door eenighe ophoudinghe van ghewoontlijcke ſuyveringhe/ als purgeringhe / vomeringe ende diergelijcken/ ende openbaert hem meeſt tſomers inde hittige dagen ende heete landen / doort tgebruyck van cholerijcke ſpijſe/als verhaelt is.

Maniere des levens voor den cholerijcken.

De locht in deſer geſontheyt dienẽde/ moet cout ende vochtich zijn/ oft bereydẽſe daer toe met vercoelende cruyden daer in te ſtroeyen/ als met wijngaert eñ Willigen bladeren/met Eycken tacken/ met Azijn altemet beſpoeyt/ met de de bladeren van Latuwe / Nympheę ende haren bloemen / doort tgieten van cout water over ende weer / men ſal de ſonne ende daer tlichaem door verhit ſoude worden/mijden/noch geen ſtercke exercitiẽ doen/maer het lichaem ſtil houden/alle ſwaricheyt eñ gramſchap ſchouwen/ het lange ſlapen is hen goet. Haer ſpijſe moet zijn vercoelende/ eñ ververſchende / als Latuwe/Spinaſie/Porceleyn/ Endivie / Suerinc principalijcken gheſtooft/ Comcommers/Meloenẽ/ Couwoorden/ Pepoenen/ Melde/Bornagie/ Bugloſſe/ Keerſſen / oft Criecken die ſuere zijn / Oraengie-appelen/ de ſuere / rauwe Appelen ende oock Peren / mach hy altemet wel ghebruycken/ het vleeſch wort hem verboden/ten ware jonghe Hoenderen / Capoenen/jonghe Duyven/ Velt-hoenderen/eñ andere cleene vogelẽ/ſonderlinge met eenige vande voorgenomẽ cruyden geſtooft oft geſoden/de jonge Suych-calveren zijn hen goet. De cleene Revier-viſkens mogen ſy wel tamelicken gebruyckẽ. De Eyeren in ſchoon water gedopt / eñ daer een nat met Boter/Azijn eñ wat Suyckers vermẽct/ oft wat verjuys/oft tſap vã Suerinc/oft ſuer Oraengie-appelen overgegoten. Item eẽ ſtuc wittebroots twee oft driemael in ſchoon water gelept/daer na tſap van Limonen/vã ſuer Granaten/Oraengien/vã Ribes, oft vã Suerinc/daer over geſprẽct/is ſeer goet. Dẽ wijn eñ ſware bierẽ ſullen ſy mijden : maer dẽ wijn gewent zijnde / ſullen ſy den ſelven bequamelijcken breken/ende altemet drincken eñ Garſte-water daer de vier coude ſaden in geſoden ſullẽ zijn/met wat Rob. de Ribes daer in vermengt.

Om te cureren.

Indien de Aderen verheven staen/ so salmẽ hem wel een weynich bloets af moghen trecken/ niet om tbloet hem te benemen/ maer om tlichaem daer wat door te vercoelen. Maer so den patient geheel cholerijck waer/ ende hittighe daghen waren/ soo en salmen hem gheen bloet aflaten/ want de hitte soude vermeerderen/ den gheest des lichaems verdorren/ ende den patient in perijckel stellen van tẽ vallen in een Phrenesie, want het bloet is den thoom vande Cholera. De Adere onder de Tonghe wort hem in desen meer toegelaten om te openen. Ende indien ons tselve noch niet toe gelaten en worden/ soo soudemen hem coppen op de Schouder-bladeren ende inden hals moghen stellen/ met openinghen. Daer tselve alleen uyt gramschap veroorsaect is/ so en salmen hem geen bloet af trecken.

In desen salmen ten eersten de cholerijcke humoren uyt drijven / want sy lichtelijcken vloepende is.

Purgatie.

℞ Cassie versch uytgedaen ℥ ß. syrupi Rosacei laxativi ℥ j. Endivie-water ℥ iiij. dit vermengt. Oft alleen de syrope van Roosen Laxative ℥ ij. met den voorsc. water vermengt. Ende oft men nu de materie niet teffens en mocht uyt drijven/ soo salmen haer aldus bereydẽ/ om haer wreetheyt ende ghewelt te breken.

Bereydranck.

Neemt de syrope Acetati simplicis, oft van Suerinck/ de syrope Nymphee, ende van Violen/ ana ℥ j. de wateren van Endivie/ Cichorey/ ende Buglosse/ ana ℥ iiij. dit voor vier daghen vermengt.

Neemt de Trium santalorum in Tabulis ende nae elcken dronck ʒ ij. ingenomen.

Daer nae wederom aldus purgeren.

Neemt Cassie versch uytgedaen ℥ ß. Electuarij é succo Rosato ʒ ij. met de decoctie van Garste / Pruymen ende de ghemeen bloemen een dranck vermengt/ ende tsmorghens ingenomen.

Oft.

Neemt de syrope van Roosen Laxative met den Rhabarber ghemaeckt ℥ j. syrope van Roosen Laxative ℥ ß. met Endivie-water vermengt.

Oft.

Neemt vanden besten Rhaberber ʒ j. Spice nardi G v. Tamarinden ℥ j. den Rhaberber cleen ghesneden/ ende gheweeckt in Endivie-water ende weynich Wijns / eenẽ nacht lanc/ daer nae sterck uytgedout/ daer toe vermengt de syrope van Roosen Laxative ℥ ij. tsmorgens vroech ingenomen.

Oft met dese Pillen.

℞ Pillularum aggregativarum ʒ j. met Endivie-water/ Pillen ghemaeckt / ende na den middernacht inghenomen. Des anderendaechs salmen de conserve van Roosen ʒ iij. in nemen.

Plaetselijcke remedien.

Men moet in desen wat meerder vercoelinge gebruycken als inde voorgaende.

Beginnende aldus.

Neemt olie van Violen/ van Willigen/ oft vã Roosen/ daer tsavonts eñ smorgens tvoorhooft/ de slapen des hoofts / ende Neusgaten mede bestreken.

Ten selven.

Neemt tsap uyt Nacht-schade ℥ vj. olie vã Roosen ℥ i ß. Azijn vã Roosen ℥ ß. daer doeckẽ in genet eñ op tvoorhooft geleyt / mẽ mach tselve ooc gebruyckẽ inde Phrenesie, ende inde heete fluxien der oogen/ inde selve maniere.

Oft dusdanige wassinghe.

Neẽt de bladen van Latuwe/ Nacht-schade/ Huyslooc/ Violẽ-bloemẽ / Roosen/ de bloemen Nymphee, ende Camille/ ana M j. de sadẽ van Latuwe / Hyoscyami ende vande Papaver, ana ℥ ß. dit tsamen in schoon water ghesoden/ op het leste daer toe doende eẽ weynich Azijns/ eñ wildy twee oft drie greynen Campers/ ende nu cout zijnde/ salmẽ daer Sponsien in netten / ende tvoorhooft daer mede gewasschen. Men sal hier ooc Ermẽ ende Beenen mede mogen wasschen.

Ende indien de pijn noch niet en cesseerden machmen aldus beginnen.

Linimenten inden noot.

Neemt olie van Papaver ende Nymphee alleẽ, oft olie van Roosen eñ Violen/ ana ℥ j. Opij G vj. dit vermenght daer de Neusgaten mede bestreken / ende de slapen des hoofts/ maer niet inden vrouwen oft kinderen/ oft inde teere persoonen.

Oft aldus.

Neemt Roos-water eñ dissolveert daer in drie oft vier greynẽ Opij / eñ inde Neuse ende ooren gedaen/ maer gebruycket selden eñ met discretie op datmen de natuere niet meer hinders als hulps en doet. Ende indien hier eenighe gorghelinghẽ/ oft Errhinen noodich zijn/ salmense voor uyten Capittel vande Herssenẽ verkiesen.

FINIS.

Vanden hooft-swere uyt phlegmatijcke humoren veroorsaeckt.

Gelijck uyt de vierichheyt der Leveren veel cholerijcke vaporẽ ten hoofde geschickt worden / als int voorgaende Capittel verhaelt is/ alsoo wort oock uyt een teere coude Mage Gal. de dolore capitis. 3.
niet wel kokende veel phlegmatijcke vaporen in thooft gesondẽ / als Galenus verhaelt. Tot welcken

welcken hooft-ſweer oock groote oorſaeck ghevē mach alle tgene daer de Phlegma in thooft van toenemen ende vermeerderen mach / als door eē coude eñ vochtige ſpijſe / als dē Viſch / Melck / rauwe cruyden ende vruchten veel te gebruycken / tLichaem weynich te exerceren / eñ een luy / ledich / gulſich / ende ſorchloos leven te leyden / nae den eten hen tot ſlapen te beghe-ven / al welcke niet alleen thooft / maer oock tgeheele lichaem met Phlegma vervullē mach / ende ſoo de oorſaecken van deſen hooft-ſweer aen brenghen / diemen aldus bekennen ſal.

Teeckenen.

Het aenſicht is hen wit / bleeck ende bot van coleuren / de ſlapen des hoofts zijn hen cout / de pijn is ghewichtich ſonder ſieckten / ende zijn ghemeenlicken wat dooſachtich / den Pols is hen traech / dē Vrine bleeck / wit ende groſ / traech van ledē / ſlaperich / altemet clop-pinge inde ſlapen vant thooft / hen vloeyt veel vochticheyts uyten monde.

Maniere om te cureren.

Haren regel van eten ende drincken ſal tot verwerminghe ende verdrooginghe ſtrecken / ſchouwē alle het gene dat ſwaer om te verteren is / ende alle tgene dat grove vaporen aenbrengē ſoude / waer van wy int regiment der phlegmatijcken ghenoech verhaelt hebben.

Om totter Curen te comen / ſoo moetmen tLichaem ten eerſten ontlaſten van zijne grovē ende ghemeene vuylicheden / ende dat door een minoratijf dranckxken oft Clyſtirie.

Clyſterie.

Neemt de bladeren vandē witten Heemſt / van Maluwe / Parietarie oft vā roode Cool / ana M j. Camille-bloemen / Stoechas / Roſemarijn-bloemen / ana P j ß. dit in waters ghenoech gheſoden / ende daer van ghenomen ℥ iiij. daer in reſolveren Caſſien verſch uyt ghedaen / Potſuycker / ana ℥ j. Honich van Rooſen ℥ j ß. dit vermengt.

Oft duſdanighen minoratijf dranckxken.

Neemt Hyſſoop / Bethonie / Buglos / ana M ß. Stœchas van Arabien P j. Rozijnen ſonder ſteenen ℥ ß. ende dit in water op de helft gheſoden / ende reſolveren in ℥ iiij. nats Diaphœnici ℥ ß. oft ʒ vj. ſyrope é Stœchade oft Honich van Rooſen ℥ ß. dit ſmorgens vroech ingheno men.

Oft deſe Pillen.

℞ Pillulæ Aſſaieret ende Alephanginę, ana ℈ j ß. inde plaetſe vanden Alephaginę, den Agarici troch. ghenomen / ende daer ſes Pillen van ghemaeckt / ende nae den eerſten ſlaep inghenomen.

Hier nae ſalmen deſen bereydranc gebruycken / om de grove ſlijmige ende taeye materien vanden anderen te doen deelen / om daer na lichtelicken uyt ghedreven te worden.

Bereydranck ſimpel.

Als de ſyrope van Venus-hayr / van Byzantien / Acetari ſimplicis, Honich vā Rooſen / ſyrope uyt tſap vanden Suerinck.

Wat ſtercker.

De ſyrope van Praſſio, van Soethout / vanden Stœchas, Oxymel ſimpl. ende Compoſiti, de Radicibus, Oxymel ſcyllitici, eñ diergelijcken meer / ſalmenſe aldus ordineren.

Neemt Honich van Rooſen ℥ j. ſyrope van Venus-hayr ℥ ij. ſyrope van Byzantien ℥ j ß. oft ſyrope van Soethout met Venckel-water vermengt / ana ℥ iiij. ende voor vijf morghens inghenomen.

Oft aldus wat ſtercker.

Neemt de ſyrope van Stœchas, Capillorum veneris, ana ℥ j. Oxymel ſcyllitici ℥ j ß. de wateren van Wijnruyte / Hyſſoop / Maghelayn / ana ℥ iiij. ende als boven inghenomen.

Oft deſe decoctie.

Neemt de vijf ghemeen wortelen / oft alleen van Venckel / Joffrou-merc / Aſpergi, ana ℥ j. Bethonie / Hyſſoop / Verbene / Thijmus / Venus-hayr / Bornagie / ana M j. Maer indien de materie is comende van Phlegma ſalſum, dat is / datmen eenen ſouten oft bracken ſmaec is ghevoelende / ſo doeter Endivie / Cichorey / Scatiolę, ana M ß. Anijs-ſaet / ende Venckel-ſaet / ana ʒ j. Rozijnē ſonder ſteenen ℥ j. Soethout ghepulvert ℥ ß. dit gheſoden in veertich oncē waters op de helft / ende wildy ſnijt daer in Gengheber ʒ j ß. doorghedaen zijnde / ſalment met Suycker ſoeten / ende hier van vijf oft ſes daghen al werm ghedroncken ℥ iiij. oft inde plaetſe vandē Suycker vermengter vier oft vijf oncen vanden voorſc. ſyrope.

Des anderen daechs nae den leſten ingenomen dranck / ſalmen aldus purgeren.

Neemt Diaphoenici ʒ v. ghereſolveert in Hyſſoop-water / ende dat inghenomen.

Oft neemt dē laxatijf dranc hier voren verhaelt

Oft dē Diaphoenici ℥ ß. oft ʒ v. met Suycker een Bolus ghemaeckt.

Oft.

Neemt Pillulæ Cochię ʒ j. met Bethonie-water ſes Pillen ghemaeckt / ende na den eerſten ſlaep ingenomen. Tſanderdaechs ſalmen dit conſerf in nemen / om de natuere te verſtercken.

Conſerve.

Neēt conſerve vā Rooſen eñ Bugloſſe / ʒ j.

onden Theriacę andromachi ℈ ij. tsamen vermengt/ende inghenomen.

Dese purgatie is seer oncostelijc ende goet.

Neemt Netelen / Thijmi/ Bethonie / Hyssoop/ana M ß. Anijs-saet ʒ j. in schoon water ghesoden/ende in ℥ iiij.nats salmen doen tsaet Atriplicis oft Melde ℥ ß.oft laet ℥ j.vande selve saden daer in weycken eenen nacht lanck/ ende tsanderdaechs stijf uyt ghedout. Item sy moghen tselve met Honich-water oft met Suycker-water innemen.

Oft.

Neẽt het saet Atriplicis ʒ iij. Netel-saet ʒ j. Anijs-saet/Caneel ℈ j.Mastic ℈ ß.Ende met tvoorsc.nat inghenomen.

Oft.

Neemt de bovẽ geschreven decoctie ℥ iiij ß. de Middel-schorssen vanden Frangula ghestampt ℥ ij. daer in gheweeckt Caneel ℈ ij. tsmorghens vroech uytghedout ende tnat inghenomen.

Vanden *Errhina* ende hooft suyveringhe.

De Errhina oft ophalinghe door de Neuse zijn hier oock seer noodich/ maer soo wy daer van geschrevẽ hebben. In het Capittel vande Herssenen/salmen hier voorby passeren/daerom aldaer u toevlucht nemende.

De niesinge zijn ons hier ooc profitabel/ so daer niet en is daert ons door belet wort/ als wy int Cap. vande Herssenen verhaelt hebben.

Om te niesen.

Neemt Peper/Pyrethri,ana ʒ ij. de pulverẽ met een Penneken inde Neuse gheblasen. Het selve salmen oock doen metten witten Ellebori gepulvert.

Om de Herssenen te versterck en.

Tsaet vã Melissa met Magelepn-water in gedronckẽ versterct het hooft/desgelijcken gepulvert eñ drooch ingenomen/ oft op den naet van thooft ghestroyt. Desghelijcken doet den Spicę nardi.

Den Castoreum tsavonts te bedde gaende de groote van een Erwete ingenomẽ/ oft met Magelepn oft Salie-water ingenomen versterckt thooft ende memorie.

Oft.

De specien Diamoschi dulcis,de specien Dianthos,pleris archotici,oft den Diambre , eenige van desen tot koecrkens gegotẽ/ eñ daer van tsmorgens vroech inghenomen ʒ i ß. als inde Cap. vande Herssenen genoech verhaelt is/ende dat twee oft driemael ter weken.

Oft door het gebruyc van een sacrken Aldus.

Neemt Mily een weynich ghepulvert ende gheroost ℔ j.sout M j.hier van twee sacrkens ghemaeckt in out lijnwaet wel ondersteken zijnde / salmense des morghens werm d'een voor/ende d'ander nae op thooft legghen / ende dat elcke reyse by een ure lanck continueren / ende wilmen men mach daer wel een oft twee handẽ vol Camillebloemen onder doen/ want dese sacrkens zijn seer de vochticheydt des hoofts consumerende/ende oock verstercken de.

Ten selven.

Neemt den Milium een weynich gepulvert ende gedorret/Camille-bloemẽ/ Rosemarijn/ Magelepn/ana M j. tsamen in sacrkens ghevult / ende in een panne ghewermt/met wat wijns bespoept ende omgekeert/ ende so d'een voor ende d'ander na werm daer op geleyt.

Door t'riecken worden de Herssenen verdroocht ende versterckt.

Neemt tsaet Melanthy gedorret ℥ ß. Spicę nardi, Notemoschaten/ Nagelen/ana ℈ ij. dit in een schoon subtijl doecrken gebonden / ende daer aen gheroken.

Oft dusdanighen Balleken.

Neemt Magelepn/ roode Roosen/ Pseudonardi,ana ʒ ij. Macis , ligni aloes , Notemoschaten/ Nagelen/ana ʒ iij. Styracis,benzoin, ana ʒ j.gepulvert zijnde/salmen daer wat Ladani,oft Mucilanis tragacanthi toe vermengẽ/ ende maken daer eenen appel van.

Een ander.

Neemt Notemoschaten/ Nagelen/ana ʒ ij. Benzoi ℈ j.Ambre G ij. Muscus G iiij. dit in wat Cathoens ghestroeyt / ende so tsamen in doecrkens gebondẽ / oft met wat Ladano een balleken ghemaeckt/ ende wildy vermengter een weynich olie Spicę , oft olie van Nagelen/ toe met wit Was eerst in wat Roos-water ghewasschen / ende daer de Nues-gaten van binnen mede gestreken/ende ghy meucht oock wel een droppel of twee inde oore doen ,' ende stoppent met Catoen die by Muscus gelegen heeft.

Neemt Ladani ʒ vj. Benzoi ʒ ij. Notemoschaten ende Naghelen ghepulvert/ana ℈ ij. Ambre G iij. Muscus/salmen in Roos-water solveren / ende maken hier een balleken van/ oft met Was in Roos-water gewasschen/ een Liniment ghemaeckt / ende als boven ghebruyckt.

Ten selven met minderen cost.

Neemt Magelepn ende Stœchados,ana P j. Naghelen / Noten/Caneel/ana ʒ ij. Hier van eenẽ riecker/oft wildy eẽ balleken/ oft met een weynich olien van Naghelen / ofte olie spicæ,

oft met olie van Lavender ende een weynich Was gewaſſchen/ende als boven een ſalfken ghemaeckt.

Vandē melācholeuſen hooft-ſweer/ uyt melancholeuſe humoren gheſchiedende.

Hoe wel de droochte oft grovicheyt ſelden pijn cauſeren/niet tegenſtaende ſoo can de melancholeuſe humore ooc hooft-pijn verweckē: Want door dien ſy boven alle humoren ſeer windich is/ ſo iſſe oock veel vaporen van haer ten hoofde ſeyndende/ eñ daer door hooft-pijn cauſerende. Deſgelijcken daer de Milt verſtopt is/ende de Lever lijdendende is/ ſo worden ooc veel melancholeuſe vaporen int thooft geſonden/ ende daer pijn verweckende. Deſghelijcken oock alſſer eenige andere humoren tot deſe vermengt zijn/ ghelijck de Phlegma, oft verbrande Melancholia, wiens oorſaecken wy genoech verhaelt hebbē int eerſte Boeck/ daer wy vāde Melancholia verhaelt hebben/ ende oock noch verhalen ſullen/daer wy vande Melancholia tracteren ſullen.

Ende dat deſen hooft-ſweer vande Melancholia comende is ſalmen weten/door dien den patient van te voren eenen tijt lanck niet wel en heeft connen ſlapen / al eer hy eenighen hooft-ſweer hadde / ſy ghevoelen hitte ende droochte / ontrent het hooft ende het aenſicht/ de coleure des aenſichts is lootverwich / ende ſy ghevoelen oock wat ſteeckten ontrent de ooghen : Sy lijden oock ſware phantaſijen ende droomen / de Vrine is oock bleeck ende ſubtijl.

Maniere om te cureren.

Men ſal het lichaem inden eerſtē wat ſuyveren van zijn gemeē vuylicheyt/in deſer manieren.

Cliſterie.

Neemt de wortelen van Heemſt / ende Leſien/ ana ℥ ij. Maluwe/Violen/Mercuriael/ Parietarie/Stœchados arabice, Magheleyn/ ana M j. dit tſamen in water op de helft geſoden / ende vant nat genomen ℥ xij. Caſſien/ Pot-ſuycker/ana ℥ j. Catholici ʒ vj. Mellis violati ℥ i ß. olie ℥ iij. dit tot een Enema ghenomen voor een Cliſterie geſet/ ende twaer goet twee oft driemael ter weken ghedaen.

Een minoratijf dranckxken.

Neemt Catholici ℥ ß. Diaphœnici ʒ ij ß. met Suycker een Bolus gemaeckt/ende ſmorgens vroech inghenomen/oft reſolverent inde decoctie van Pruymen/Rozijnē/Thijmi, Epithijmi ende de bloemen Cordiael.

Ten ſelven dagen nae tgebruyc vande Cliſterie/oft tſanderdaechs na het innemen vande minoratijf-dranck / ſoo ſalmen hem uyt de Lever-ader inden rechten Erme ℥ iiij. bloets af trecken/ſo den patient jonck is/ ende bloetrijck is / ende hen de Aderen verheven ſtaen.

Hier na ſalmen hem de melancholeuſe humoren bereyden/welcke door haer grovicheyt eñ herdicheydt/niet haeſt en ſmelten oft vloeyen: want ſy ſeer aertachtich is. De waterachtige oft cholerijcke humore is lichtelijcken vloeyende/ja ſo ons Rhaſis verhaelt/ſo en behoeftmen de Cholera niet te bereyden noch te rijpen. De Phlegma ende Melancholia willen qualijckē drijven / die eē door haer lijmicheyt/ d'ander / als gheſeyt is / om haer herdicheyt: want tgene dat daer grof/ hert ende aertachtich is/ghelijck oft door hitten uytghedroocht waer/als deſe humore is/ en is niet mogelijcken om ſoo terſtont door de ſeer enge paſſagie te doen vloeyen nae den Buyck/ daerom om dat de Phlegma door haer taeyheyt ende lijmicheyt ſo aenhangende is/moetmen daerom om haer te doen vlieten verkieſen/die van een doen ſcheyden/verdeylen/afveghen / als int voorſc. Cap. verhaelt is.

Maer in de Melancholeuſe humore moeten de medicamentē zijn humecterende oft vochtmakēde / ende weynich verwermende/beginnende aldus.

Bereyd-dranck.

Neemt ſyrope van Bugloſſe / oft van Violen / de ſyrope van Soechas Oxymel van ſcillen/ana ℥ j ß. De waterē van Bugloſſe/ Meliſſe/ ende Portulacę, ana ℥ iij. eñ dit voor drye morghens vermengt/ ende continueren tſelvē tot vijf oft ſes daghen.

Ten ſelven.

Neemt de wortelen van Bornagie / ende Bugloſſe Polypodij verſch / ana ℥ j. de ſchorſſen vande wortelen vande Cappers / de wortelen Aſparagi ; ana ℥ ß. Het opperſte vande Hoppe/Meliſſe/Porceleyn/ Aſplenij, Capillus veneris, Bornaſie-bladeren/ana M j. Endivie/ Stœchas, ana M ß. de vier groote coude ſaden/ ana ʒ j. de bloemē Cordiael/ana P j. dit in water q ß. gheſoden op de helft / ende nemen van dat nat ℥ xx. ende met Suycker geſoet/oft ſyrope Bugloſſi, van Venus-hayr eñ van Stœchadę, ana ℥ ij. ende hier van vijf oft ſes morghens telcken ℥ iiij. inghenomen.

Ten ſelven.

Neemt Eycken-varen ℥ j ß. Bornagie/ Bugloſſe/Stœchados, Duyvenkervel Meliſſe/ana M j. Venus-hayr / Thijmi / ana M ß. Rozijnen ſonder ſteenen ℥ j. Anijs-ſaet ʒ j ß. dit in xlviij ℔. waters op de helft geſoden/ ende gedroncken. Als bovē des anderen daechs nae den leſten dranck aldus purgeren.

Purgatie.

Neēt Catholici ℥ ß. Confectionis hamech ʒ ij ß. dit met ℥ iiij. vanden voorſc. bereydranc inghenomen.

Ten ſelven.

Neēt Diafœnici confectio hamech, ana ʒ ij.

Caſſie/

Cassie/ ana ʒ ij ß. met suycker tot een Bolus ghemaeckt. Des anderen daechs.

Neemt conserve Buglossi ℥ ß. de specien Diamoschi dulcis ℈ j ß. dit in twee morghens inghenomen.

Ende aengaende de knauwinghe/ Gorgelinghe/ Niesinghe ende de hooft-capkens / soo salmen in desen gebruyckẽ als inde voorgaende ghenoech gheleert is. Desghelijcken oock vande laet-Coppen te setten/ ende wrijvinghe der beenen te ghebruycken. Ende des morghens vroech salmen dicwils den Diamoschi dulcis ʒ j. ghebruycken.

FINIS.

Hooft-pijn doort medegevoelen van andere leden.

De pijne des hoofts mach gheschieden uyt eenige andere partijẽ des lichaems ofte neer-lijf/ eñ dat door een sonderlinge medegevoelen diese hebben door een sekere vasticheyt vande banden met de Herssenen : Oock door sekere vaporen uyt haer opstijghende ten hoofde. Tselve gheschiet dickwils door eenighe scherpe knagende humoren / haer inde Maghe/ op seyndende hare vaporen / ende dat dickwils door eẽ cholerijcke humore: Welcke hare dompen door haer lichtichept lichtelick ten hoofde seynden / ende groote pijne zijn causerende/ met walginge der Mage: Ende soo dese vuylichept inde Maghe wat plaetse mach houden/ so isse daghelicr seer vermeerderende/ also de pijn beswarende. Maer nu wat gheghe-ten hebbende/ schijntse wat te minderen/ ende gaet altemet gheheel over.

In desen salmen de Mage helpen ontlasten doort braken / sonderlinghen die lichtelicken zijn brakende/ in deser manieren.

Brakinghe.

Neemt den Oxymel simplicis ℥ j ß. lau Reghenwater ℥ v. dit nae den eten inghenomen/ want nae den eten wortse lichtelijcken uyt gedreven/ sonderlinghe de Phlegma , ende soo den persoon niet en vomerden / soo neemt een penne ende netse in olie / ende steectse inde kele / ende wrijvet de Maghe met u hant int ronde.

Maer indien de brakinghe niet noodich en is/ so salmen de humoren aldus purgerẽ/ ende eerst aldus bereyden.

Bereydranck.

Neemt de syrope van Myrthus , oft vande drooghe Roosen gemaeckt/ de syrope Omphacij, de syrope van Endivie/ ana ℥ i ß. de wateren van Suerinck/ Alsem/ ende Cichorei , ana ℥ iij. dit voor drie morgens vermengt.

Ten selven.

Neemt syrope van Alsem / vã drooge Roosen/ oft de syrope vande onrijpe Druyven/ vãdẽ Endivie oft vanden Suerinc/ ana ℥ i ß. de wateren van Alsem/ Venckel/ ende Endivie/ ana ℥ iij. ende als boven ghebruyckt.

Maer so daer verhittinghe der Leverẽ ofte der Milten present waren/ so begint aldus.

Bereydinghe.

Neemt de syrope Endivie ℥ ij. syrope van Alsem ℥ j. de wateren van Menthæ, oft Alsem/ ℥ ij. van Endivie ende Cichorey/ ana ℥ iij. dit voor drie morghens vermengt/ ende na elcken dranck van dese coecrkens ʒ ij. inghenomen.

Neẽt de specien Diarrhodi abbatis tot coecrkens ghegoten ℥ j.

Daer nae aldus purgeren.

Neemt Catholici ʒ v. syrope van Roosen laxative ℥ j ß. met Cichorey-water inghenomen/ oft totten Catholici vermengt Electrum e succo rosato ʒ ij. met Suycker eẽ Bolus gemaeckt.

Ten selven.

Neemt Myrabolanorum citrinorum ʒ ij. Tamarindẽ ʒ vj. dit in ℥ iiij. Endivie-water twaelf uren geweeckt/ stijf uyt gedout zijnde/ vermenghen de syrope van Roosen Laxative daer toe ℥ ß. ende smorgens ingenomen.

Confortatie.

Neemt conserve van Roosen ℥ j. de specien aromatici Rosati ʒ j. oft vermengt daer onder Foelgie/ Naghelen/ ende Caneel/ ana ℈ j daer twee oft ʒ iij. van inghenomen.

Hooft-pijne uyt hongher veroorsaeckt.

Indien desen hooft-sweer gheschiet uyt hongher / oft met een leghe Maghe / soo salmen een stuckken broots netten / int tsap van Citroenen/ Oraengien / suere Granaten oft Verjuys/ dese zijn bequaem als hy uyt cholerijcke humoren aencomt.

Maer uyt *Phlegma* comende.

Maer uyt de coude phlegmatijcke humore/ soo uyt de suere als uyt de soute veroorsakende/ welck haer meest inden gront der Magen is onthoudende/ salment aldus daer uyt na de Dermen drijven.

Neemt de Pillen Hieræ simplicis, Assaieret, ana ʒ ß. Agarici trochiscati ʒ j. met syrope van Roosen een Massa ghemaeckt/ ende vj. Pillen uyt elcke drachma ghemaeckt / hier van vier Pillen voor den avont-eten inghenomen / alle vijf oft ses daghen.

Ten selven.

Neemt pillulæ Mastichinę Hierę simpl. ana ℈ j. Rhaberber/ ℈ ij. hier als boven Pillen gemaeckt/ ende oock so ghebruyckt. Desgelijcken ghebruycken de Pillen de Aromatibus.

Nu ghesuyvert zijnde salmen de Maghe dus conforteren.

Neemt Ladani ʒ ij. Mastic ʒ vj. met een weynich

weynich Termentijns een Ceroen gemaect.

Oft.

Neemt olie van Mastic ende vã Alsen / ana ℥ ß. Cyperi, Scoenanthi, Naghelen / Macis / ana ℈ ß. pulver van Mastic / Wierooc-schorssen / ana ℈ j. Malevesey / ende wit Was / hier upt een liniment ghemaeckt.

Een ander.

Neemt Vnguenti stonchici Galeni, Nardus olie / ana ℥ ß smorgens ende savonts de Mage werm daer mede ghestreken / langhe voor oft nae den eten.

Van binnen.

Neemt syrope van Menthe, oft vande Citroen-schellen gemaect / eenen Lepel vol nuchterẽ ingenomẽ. Oft alleẽ de syrope van Alsen. De speciẽ Aromatici Rosati in tabulis smorghens ʒ ij. inghenomen.

Om nu de Maghe te slupten datter gheen vapozen op en climmen.

Neemt Queeñ vleesch ℥ ß. ende dat een ure nae den eten gegeten / ende endrinckẽ daer niet meer op.

Ten selven.

Neemt Queen vleesch ℥ ij. bereydẽ Corianders gepulvert ʒ j. Anijs-zaet ℈ j. hier van als boven inghenomen.

Item is de pijn upt Lever / Nieren oft upte moeder comende / so salmen dese al corrigeren / als in haer eyghen cap. verhaelt sal worden.

Comende upt de moeder / so salmẽ wrijvinge gebruycken aende beenen / ende voet-wateren / ende stellẽ Coppen achter op den stiet / ende boven aende heupen by haer ghemachte.

FINIS.

Een generael Capittel vande hooftpijnen.

Cephalalgia wat dat is. Cephalalgia is eenen hooft-sweer niet verout zijnde / vercrijcht zijnen oorspronc upt verscheyden oorsaecken / als upt eenigẽ ongetempertheyt des lichaems / upt overvloedicheyt der humorẽ upt groote hitte / couwe / upt droockenschap / altemet upt eenige vapozen / oft ooc upt dronckenschap / etc.

Cephalea wat het is. Cephalea is een sieckte der Herssenen / gheduerich / ende swaer om te ghenesen / upt een cleyn oorsaecke groote pijn makende / den patient soo strenghe vallende dat hy geen gelupt oft eenighe woorden verdragen can / jae geen beroeringhe / reucken oft yet daer de Herssenen door souden moghen vervullen / dan moet alleen in stillicheyt ende duysterheyt ghehouden worden ende dese pijn is alle thooft over / oft het meeste deel daer van.

Hemicranea bediedinge. Hemicranea is oock een langhe gheduerende hooft-pijn / haer alleen in d'een zijde des hoofts vertoonende / altemet inde rechter / altemet inde slincker syde haer onthoudende / sommighe gevoelen de pijn buyten het beckeneel / de ander ghevoelense daer binnen / haren oorspronc nemende upt vapozen uptẽ lichaem opstaende / oft door eenighe cholerijcke vuylicheyt haer inden mont der Maghen onthoudende.

De Cure.

Om desen hooft-sweer Cephalea ende den Hemicranea oft den scheluwen hooft-sweer te cureren. Soo salmen neerstich aensien zijnen oorspronck / ende van wat humozen den selven gecomen is / ende daer nae u remedien verkiesen upt den voorhaelden Cappittelen / als preparatijven / purgatien / ende andere plaetselicke remedien.

Aengaende u plaetselijcke remedien.

Neemt olie van Chamille versch gemaect / ℥ ij. olie van Roosen ℥ ß. daer de plaetsen mede gestreken.

Ten selven.

Braeyt eenen Ajuyn onder de asschen / ende nae gheschelt / ende een stuercken vande schelle int oore gesteken daer de pijn is / daer dan een weynich olien van Roosen / oft van Bakelaer op ghedaen / ende met ongewasschen wolle de gheele oore gestopt.

Oft.

Neemt olie van Roosen ℥ viij. Alsem / de wortelen vande wilde Comcommeren / ℥ ß. de wortelen ende cruyt cleen gesneden / eñ wat gestooten / ende indẽ olie tot een pap gesoden / hier van een Cataplasma ghemaeckt / ende al werm geappliceert.

Een ander.

Neemt de wortelen van wilde Comcommeren ℥ ß. cleen gesneden ende ghestooten / eñ in ouden olie gesoden / ende tot een salfken gestamt thapr afgeschozen zijnde salmen tvoorhooft daer mede bestrijcken.

Item.

Neemt olie van rupte ende van Bakelaer / ana ℥ ß. gebrant Coperroot / Soffraẽ / ana ʒ j. Was eẽ weynich / hier van een Liniment gemaeckt.

Een ander ende is *Alexandri Benedicti*.

Neemt olie ℥ vj. verschen Euphorbij ʒ ij. oft iij. vermengt zijnde / so salmẽ inde contrarie syde vande pijne strijcken / want het beneemt terstont de pijne.

Ende so de pijne hier mede noch niet en wilde vergaen / so salmen de Sinapismi ghebruycken / ende makense so sterc datse de huyt quetsen ende ulcereren mach / ende nu ghebleynt zijnde / so laet de humoze daer upt loopen / ende op dat de vuylicheydt haer te beter mach lossen / so hout de plaetse wat open / ende wort aldus ghemaeckt. Sinapismi.

Sinapismus.

Neemt een deel witte Vijghen / die salmen een weynich siedẽ / Mostert saet cleyn gestapt / noch eens soo veel / dit tot een Plaester vermengt. Maer inde seer teere Lichamen daer

salmen

salmen het Mostert-saet wat minderen / oft
de Vyghen ende t'Mostert-saet ghelijcke veel.

Ten selven.

Neemt dat vleesch vande Vyghen/ Heef-
deech evē veel/ Mostert saet noch eens so veel/
dit tot een Emplastrum gemaeckt/ende als bo-
ven ghebruyckt. Ende dese Plaesters van
Mostert-saet worden seer ghepresen in alle
langduerighe ende veroude gebreken / als in-
de swijmelinghe des hoofts / inde vallende
sieckten/gheduerighe hooft-sweren/ Artijcke/
ende alle pijnen uyt couwe materien voorts
comende/ want sy doetse vandē anderē schey-
den/ende locktse ter huyten uyt/ende daer nae
salmen de plaetsen wederom suyveren ende
heelen.

Hooft-sweer uyt hitten der Sonnen.

Hooft-pijn uyt hitte der Sonnen mach
lichtelicken gheschieden / inden genen die daer
weeck van Herssenen zijn / oft tlichaem met
vuyle humoren vervuylt wesende / want door
de groote hitte der Sonnen / so trecken de hu-
moren ende vapoꝛen tē hoofde/ ende inde som-
mighe is hen tbloet overvloedelicken int hooft
climmēde / ende daer groote pijne causerende.
Int aentastē is hem de huyt ende thooft/ her-
der / stijver/ ende dorder dant van natueren
behoort: oock hittich/ de ooghen root. Doort
appliceren van vercoelende dinghen crijghen
sy ten eersten hulpe / alsmen terstont daer by-
stant doet.

De Cure.

Neemt olie van Roosen versch ghemaeckt/
eerst daer een weynich Azijns in vermengt/
oft den selven alleen ghewasschen met Roos-
water oft met tsap van Latuwe / Huysloock/
oft Nachtschade/daer doecken in ghenet/ende
opt voorhooft/ ende de slapen des hoofts ghe-
leyt. Ten lesten neemt wat olie van Roosen/
met olie van Camil onder een vermengt.

Andernacus ghebruyckt den Camil olie al-
leen versch ghemaeckt.

De fungi sambuci, dat zijn Judas ooren/
aendē Vlier wassēde / in Roos-water oft tsap
van Nachtschade gheweyckt / ende als een
Plaester geappliceert/ende wildy/ doeter drie
oft vier greynen Camphers toe / want twort
seer ghepresen. Int cap. vande bloet-rijcken
of cholerijcken hooft-sweer vindy dierghelij-
ke remedien.

Van coude.

In desen hooft-sweer sietmen dat aensicht
seer bleeck / coude dinghen gheappliceert ver-
meerdert de pijn/maer de werme helpen hem.

Dē oleum Rutaceum , Irinum, Laurinum,
Maioranę ende dierghelijcken voor thooft ge-
streken/ versoet ende verdrijven de pijne/ als
oock den olie van Peper ende Euphorbij.

Het pulver van Naghelen ℈ ij. tsavonts
opten naet vant thooft ghestropt/ende tsmor-
ghens met een yvoren kammeken te rugghe
afghekemt/beneemt alle quade alteratien des
hoofts / tsy met materien oft sonder/als ons
Avenzor verhaelt.

Looghe om thooft te versterken.

Neemt Lauwer bladerē/ Mageleyn Stoe-
chas, Camillebloemen ende roode Roosen/ana
M ß. Macis ʒ ij. dese in schoon water gesodē/
tsavonts te bedde gaēde daer t hooft mede ge-
wasschen / ende wel drooch wederom afghe-
droocht/maer sult u daer nae uyt de locht hou-
dē op dat ghy niet catarrheusich en wort/en-
de somen de hooftwassinghe niet gewoon en
is / soo ghebruycktse selden. Ende nu nae de
wassinghe ende afdrooginge/ salmen den naet
des hoofts bedecken met eenighe vande sacx-
kens oft mutskens in het cap. vande Hersse-
nen verhaelt/eñ stroeyen eenige vande voorsc.
verwermende pulveren daer op.

Hooft-pijn uyt dronckenschappe.

Item/soo yemandt uyt dronckenschap de
hooft-pijn heeft / so salmen hem wel laten sla-
pen/maer so sy niet slapē en connen / so salmen
hem terstont eenen goeden dronck waters la-
ten drinckē/om so te doen braken ende over tē
geven/oft met eenige vomeringe voorsc. En-
de so sy niet brakē en connen / so salmense pur-
geren / oft stercke set-pillen oft Clisterien met
weynich nats ordineren/ende bestrijcken hem
tvoorhooft met olie van Roosen / ende latense
aenden Campher ruycken. Maer aenghesien
men selden den Medicijn-meester over desen
metten eersten is roepende/soo en ist niet noo-
dich hier daer veel van te verhalen/dan alleen
over haer nae ghelaten accidenten / daer men
hier nae ruymer van verhalen sal: want door
den dronck/dickwils swaer passien ende acci-
denten nae volghen / als swijmelinghen des
hoofts Vertigo ghenaemt/ bevinghe des ghe-
heelen lichaems/ Popelsie/lammicheyt der le-
den/de vallende siecte/de catarrhen / ende veel
meer ander gebreken hier voorby passerende.

FINIS.

Vande swijmelinge des hoofts/ van de Griecken Scotoma, vande Latijnen Vertigo ghenaemt.

Als eenē dat hooft ende al watmen siet om
schijnt te draey-/ heetent de Grieckē Dinos de
Latijnē Vertigo, dat is/ swijmelinge oft draey
inge. Maer als met de draeyinge eenē is toe-
comende eē verduysteringe des gesichts/ noe-
ment de Grieckē Scotodinos. In Latijn Ver-
tigo tenebrosica, dat is / de duystere swijme-
linge. De Arabische noemen dese swijmelinge
Stridren, Algaharan ende Sandain. Ende weet
dat de differenten tusschē Vertigo ende Scoto- Stridren
ma, oft so sommige seggen Scotomia seer cleyn Algaharan
zijn: Want Scotoma wort dicwils voor beyde Sandain
verstaen / maer meest voor Vertigo genomen.
Ende Vertigo geschiet door eē stercke/subitige
eñ geweldige beroeringe der grover eñ duy-
stere geesten/ooc door de winden met de ghee-
sten versaemt / ende dat principalicken inde
voorste Ventriculen der Herssenen. Ende sy Oorsa[…]
mogen

mogen uyt verschepdē saken haren oorspronc nemen / soo uytwendich als inwendich. Wtwendich als door eenighe quade ongetemperde lochten ende winden: Oock tsterck schijnsel der Sonnen ende Manen/oft sware sieckten/dronckēschap/gramschap/vreese/swarichept/ het lichaem sterck te beroeren / veel te vasten ende waecken/ door stercke omloopinge oft de selve aen te sien / oft op eenighe seer hooghe Torrens te staen ende nederwaerts te kijcken. Item van stooten ofte slaen / ende sonderlinghe op den rugghe.

Inwendich / Desghelijcken ghescheiden de swijmelinge uyt inwendige sakē des hoofts/ want ghelijck dē natuerlicke ghetemperthept des hoofts de Herssenen ende alle harē begrijpe / de natuerlicke ende animale gheesten is houdende in alle gerustichept ende stillichept.

Alsoo ter contrarien gheschiedender subitighe ende gheweldighe beroeringhe inde naetuerlicke geesten door eenighe alteratie / lijden ende onghetemperthept des hoofts/der Herssenen ende zijnen deelen. Desghelijcken daer de natuerlicke kokinghe oft verteringhe der Herssenen / oft eenighe van haren deelen behindert worden / soo haer voetsel comende tot putrefactie/ causeren hier door een verbuylinghe der humoren ende vaporen / vergrovende ende verdupsterende soo de animale gheesten/ midts soo voorts brenghende onnatuerlicke winden.

Oock connen de humoren versubtijlen/ verscherpen ende ontsteken / door de inwendighe oft uytwendighe hitten / daer door de voorsc. gheesten brengende tot een snelle beroeringhe.

Ooc so is de groote stercke coude thooft seer hinderlicken / want de couwe een moeder is der rauwichept ende der verbuylinge / voortbrenghende veel grove ende dicke vaporen/ sonderlinghe indien daer een dichtichept ende verstoppinghe der condupten is. Waer door de vaporen nu besloten wesende inde cellen der Herssenen / wordense vande natuere die altijt is arbeydende / om haer selvē te ontlasten/ende uyt te drijven/beroert / door welcke stercke beroeringe veroorsaeckt wort een Vertigo, ende omdraeyinghe des hoofts/ende al watmen siet. Desghelijcken moghen de dompen ende vaporē uyter Mage/ Milte/Lever oft Moeder/door eenige Aderen oft arterien ten hoofde ghesonden worden/als int eerste cap. vanden hooft-sweer genoech bewesen is/ ende dat uyt verschepden oorsaecken / als van te seer te vasten/uyt rauwichept / quade kokinge/door de sobere hitte/ door verbuylinghe der spijsen. Ende dat uyter Magen comt/ canmen weten door voorgaende walginghe/ verlies des appetijts/ende door de pijne der Magen. Wten hoofde comende canmen weten / soomen siet dat daer yet is minerende ende metter tijdt crenckende/tsy aent ghesichte / ghehoor / riecken/oft eenighe ghevoelinge/te meer men van te voren gheen hinder in eenighe deelen des lichaems en was ghevoelende. Comende uyt een verbuylinghe des lichaems / oft door de teerichept der Herssenen / in desen vermindert altijt de swijmelinge teghen den tijt der kookinghe ende verteringhe / ende tsmorgens opstaende/de Vrine is claer / subtijl en̄ weynich/ den Camerganc hert/de coleure des lichaems maeckt de humore bekent/ de ophoudinge des Speens/ geeft ooc oorsaeck tot dese Passie.

Desghelijcken door de opsiedinghe van een vuyle Cholera; soo uyt de Lever / als uyt de Dermen haer inde Maghe beghevende/ende van daer hare vaporen ten hoofde schickende.

Maniere haers levens.

Die seer heete ofte coude locht moeten sy schouwen / want de seer coude locht doet alle de condupten der Herssenen sluyten/ende vermeerdert de onghetemperthept van haer. De hitte doet de humoren smelten ende vloeyen/ ende doet de natuerlicke hitte verdwijnen/ alsoo de crachten in ons benemende : daerom so salmen alle couwe/turbulente/ windige/nevelachtige/regēachtige en̄ sneeuachtige lochten mijden. Des Somers salmen de hittige Sonne schouwen. Des nachts uyt de lochte blijven ende schouwen de stralen der Manen/het lichaem niet sterck te oeffenen/stercke omloopende dinghen/oft oock claer-blinckende dinghen en salmen niet langhe aensien/ ofte tlichaem en suldy niet snel omkeeren / oft en sult aen gheen stercke dinghen oft geenigherhande stercke cruyden ruycken. Ende ghebruyckē lichtverterende spijsen / ende die haest in goet bloet verkeeren / ende boven al schouwen tghebruyck van diversche ende veelderhande ghe richten over maeltijdt / ende ghebruycken de selvighe met goeden oorden / als de weecke eerst ende de herde op het leste/ende wesen sober in eten ende drincken. Ghy en sult niet weder ter taeffelen gaen / oft de voorgaende sal eerst wel verteert zijn. Des middaechs nae den eten salmen stil oft overent blijven staen / twee uren nae den eten niet lesen/schrijvē/ oft eenige sware rekeninge doen/ nae den middach-eten en salmen oock niet slapen / tusschen den avont ende noen-eten niet drincken / tsavonts vroech een weynich eten/ twee uren nae den eten opblijven/ ende te bedde gaende / salmen metten hoofde hooch ligghen/maer op gheen sachte cussens / eerst op de rechter / ende daer nae op de slincker zijde liggen/ende uwen slaep sal zijn acht uren/ niet op uwen rugghe. Uwen Camerganck noch u water en suldy teghens natuere niet ophouden / maer men sal maken dat hy alle daghe zijn ghewoonlijcke lossinghe hout / schouwen oock alle swarichept ende gramschappe. Des morgens eer men opstaet/soo salmen eerst den hals met de Ermen / daer nae tRugghe-been/ ten lesten de braeyen met de schenen wrijven/ Wrijvinge. ende des avondts te bedde ligghende / salmen de platten vande voeten wrijven tot dat hem den slaep is overvallende/ende hy sal hem des morgens met een seer soete wandelinge oeffenen. Aengaende de spijse eerst vanden broode.

Het broot sal van goeden Rogghe oft oock van goeden Terwe zijn/ ende daer moeten alleen de grofste semelen wat uyt ghesift zijn/ ende tamelijcken ghedeezemt / met een wey-

nicht

nich souts vermengt / van pas gebacken/niet gebrant/schouwen alle Raffoelen / Taerten/ Vlaeyen/Waeffelen / Coecken/Pasteyē/ende diergelijcken onghedeesemt broot / verkiesen cleyne bieren/niet sterck ghehopt / ghecoriandert/gegagelt oft gescharleyt/want die cruyden al hoofdich zijn / ende zijn de Hersenē parturberende / verkiesen u een cleyn bierken/ oft cleynē wijn/niet straf/oft hoofdich. Alle melc/ Erweten/Boonen/Loock/Ajuyn/Biestlooc/ Prey ende Mostert salmen schouwen / voort alle grof/ out gesouten vleesch salmen mijden/ oft seer sober ghenieten. Desghelijcken alle visschen in vuyle stinckende/ stilstaende wateren ghevanghen. Alle fruyten/ende rau cruyden en dienen hen niet/etc.

Prognostijcke oft voorteeckenen.

Als de Vertigo oft swijmelinghe yemanden by blijft / beteeckent datse van couwen is comende/ende datse den ouderdom oock dickwils is besoeckende / beteeckent aenstaende Apoplexia, gheduerich eenen aenhanghende/ waerschout ons/ vande aenstaende vallende sieckte/oft popelsie.

Aengaende de Cure.

Aenghesien de Vertigo oft swijmelinghe des hoofts / ende omloopinghe voor den ooghen/ uyt verscheyden oorsaecken zijnen oorspronc is nemende/moet daerom oock nae den eysch van dien ghecureert worden / ende indien den patient bloetrijck is / soo salmen hem de Hooft-Ader/de Mediaen-Ader/de Lever-Ader / oft de ghene die uyt de arterien voort comen/de arterie achter de ooren salmē openenen/dat is / door overvloedichheyt des bloedts veroorsaeckt zijnde/soo salmen tselve remedieren alsmen inden bloetrijcken hooft-sweer geleert heeft. Comende uyt overvloedighe rauwicheyt/soo salmen de selve rijpen/ende eenen soberen regel in eten ende drincken onderhouden/ alsmē inden phlegmatijcken hooft-sweer gheleert heeft / behalven datmen metten eersten gheen versubtijlende medicamenten ghebruyckē en sal/ maer beginnē inden phlegmatijcken.

Aldus.

Neemt Oxymel simpl. ℥ ij. heunich van Roosen ℥ j ß. de waterē van Bethonie/ Buglosse/ende ℥ iij. Notemoschaten/ ʒ j. ende dit vermengt voor drie morghens.

Oft neemt de decoctie van de selve cruyden ℥ ix. Daer toe vermenghende de voorsc. syropen/ ende vervolghent so alle morgen neghen daghen lanck.

Ist saeck dat daer een vuyle cholerijcke materie uyt de Lever eñ uyt de Dermen haer inde Maghe is invloeyende / soo machmen daer in procederen/alsmen inden cholerijcken hooft-sweer gheleert heeft.

Ofte noot zijnde/salmen de materie eerst aldus bereyden.

Neemt de syrope van droghe Roosen ghemaeckt / van Endivie ende Acetosi simplicis, ana ℥ j ß. de wateren van Alsen/Bethonie ende Cichorey/ana ℥ iij. dit voor drie morghens vermengt / maer indiender gheen bereydinge noodich en is / soo salmen ten eersten met dusdanighe pillekens purgeren.

Pillen.

Neemt Hieræ simplicis, Rhabarber, Agarici trochiscati, ana ʒ ß. Mastic/G vj. Spicę, Santali citrini, Rosar rub. ana G iiij. met de syrope van Roosen / sal men uyt elcke dragma vj. Pillen maken/ende alle daghe een ure voor dē avont-eten / drie oft vier Pillē ingenomen.

Oft gebruycken alleen de Pillulas Assaieret, of Mastichinas.

Voorts salmen hier procederen alsmen inde Hooft-pijnen verhaelt/ maer nae den eysch der humoren.

De Errhina moetmen alleen op dese manierie ordineren.

Neemt het sap van Maiorana ℥ iij. oft vande decoctie van desen so veel / eñ dat lau nuchteren opghehaelt.

FINIS.

Vande Phrenesie / Rasernie ende onsinnicheyt Phrenitis ghenaemt.

Phrenitis is een inflammatie der Hersenen/ ofte hare Membranæ Pia ende Duræ matris genaemt/voorts brenghende een Rasernie ende verlies van verstande/welc gebreck vande Griecken Phrenitis, vande Arabischen Carabitus oft Sirsen, vande Latijnen Delirium genaemt wort/dat is/een rarsernie ofte dwalinghe der sinnen.

Oorsaecken.

Principalicken zijnder tweederley oorsaecken vande Phrenesie/d'eē uyt de overvloedicheyt des subtijlē bloets/dat is/ Cholera naturalis, vloeyende totten Herssenen eñ harē panniculen/daer door causerende eē inflammatie.

Ten tweedē uyt de onnatuerlicke Cholera, ende hoe die scherper ende meer verbrant is/ hoe de accidentē wreeder eñ perijculueser zijn. Ende om wat claerder te mogen verstaen / so weet dat den oorspronc van desen uyt Cholera comt. Ende gelijc de Cholera diversch van specien/soo isse ooc verscheyden manieren van Phrenesie voorts brengende. Want voort comende uyt de overvloedicheyt vanden subtijlen bloede/Cholera naturalis genaemt/so is de lichtsinnicheyt wat ghetemperder / ende zijn veel lachende.

Maer uyt de onnatuerlicke Cholera, dat is de geel verbrande Cholera, oock Bilis flaua genaēt/so rasen sy met meerder wreetheyt/ ende onmenschelicke boosheyt / also datmense met banden binden moet/eñ vergeten al datse segghen oft doen/dese en leven over den sevensten dach niet. Sy can oorsaeck nemen inde jonghe personē/eenige stercke exercitie doende/in hittige brandende sonne-schijnē / oft badtstoven/ door tlange gebruyc van heete spijse/eñ dranckē/door veel waeckinge / eñ Venus-diensten/

maer door groote gramſchappe / eñ dat ſonderlinghen inden ghenen die daer toe gheneghen zijn.

Voorteeckenen van aenſtaende Phreneſię,

Sy connen qualijcken ſlapen / oock ſoo en becomenſe hen niet wel / ſy hebben onruſtelijcke ende verſchrickelijcke droomen / alſoo datſe altemet al raſende over eynde vlieghen ſeer tierende ende raſende / ſy zijn vol phantaſyen ende willen toecomende dingen propheteren / ſy lijden pijn inde achterſtē deelen des hoofts / ſy zijn altijdt verkeert antwoort ghevende / daerſe van te voren ſtil van weſen waren / zijnſe nu gheheel ongheſchickt / ſoo van woorden als van wercken / ſy beghinnen te dreyghen ende ſtraf van woorden te worden.

Hoe hen deſe Paſſie metten eerſten ſoeter is vertoonende / hoe ſy op het leſte periculooſer is.

Teeckenen vande teghenwoordige Phreneſię.

Haer ooghen vallen ſy ſeer hinderlijcken met wrijven / de ſelve dickwils daer door bedervende / ſy vlieghen hen over ende weer / ende ſtaen hen geheel yperich ende bloedich / ſomtijdē vuyl ende dorre. Alle claricheyt connen ſy qualijcken verdraghen / daer is een gedurige Cortſe met raſernie / altijt doēde mette handen plucken aen d'een oft d'ander / ſnel eñ ſtout tot alle dingen / de Tonge is hē bruyn ende dorre / met knerſſinghe der tanden / de Neuſe is hen veel bloedich / de Borſt vliecht hem op ende neer / met ſwaricheyt verhalenſe haren adem / den Pols is hen hart / ſcherp / ende ſnel / de handen beven hen / de Vrine is ſubtijl ende vierich / maer noch quader alſe ſubtijl ende wit is / want in ſoodanighen is de raſernie den patient haeſt ombrenghende / ten ſy door een ſonderlinge neerſticheyt des Medicijns. Soo daer een gheduerich waken ende raſen is met onwillighen camerganck ende watermakinge / oft ſoo de Vrine metten eerſten ſeer gheverwet is / ende daer nae wit ende ſubtijl wort / met ſpanninghe der Zenuen / de ſchenen qualijcken uyt ende in moghen halen met flauwicheyt der herten / zijn al teeckenen vande aenſtaende doot.

Item / is dat hy op eenen tijt is lachghende ende terſtont daer nae wederom ſchreyt / met een witte Vrine / ſpoeyt hem al nae de doot / de Paſſie wort ſwaer ghehouden daerſe haer plaetſe heeft in Dura Mater: Maer noch periculooſer / in Pia Mater. Het alder periculooſte / alſe ſchuylt inde medulachtige ſubſtantie der Herſſenen.

Wat cellen der Herſſenen in lijden zijn.

Officie der voorſte cellen.

Indien de voorſte deelen der Herſſenen in lijden zijn / inde welcke verborgēliggende ſinnekens Phantaſtici, dat zijn de plaetſen Imaginarij, daer de inbeeldinghe in gheſchiet / deſe oordeelen wel / maer ſy imagineren qualijcken / want ſy imagineren eñ phantiſeren tgene dat niet en is.

Int midden des hoofts lijdende / ſoo weten ſy al watmen hen toont / oft dat ſy ſien wel te onderſcheyden ende te noemen / maer ſy miſſen alleen int rationael / ende inde natuerlijcke redenen / dat is / ſy ſpreken geheel ſonder reden ende verſtant.

Maer is het achterſte deel der Herſſenen lijdende / ſoo crenct ende ontgaet hen het gheheel retentive memorie / wāt deſe zijn terſtont vergetende / tgene dat ſy te voren waren vermanende ende eyſchende / ghelijck begheerden ſy den piſpot om haer water te maken / vergeten ſy den pot in haer handen / jae zijn dicwils ſoo verghetende datſe niemant van haren vrienden en kennen / alſmen dickwils gheſien heeft / in ſtrenghe ſieckten / als in Peſten / ende ander brandende Cortſen. Oock gheſchiedet dickwils / door het crencken van deſer memorie camer / dat de ander twee voorſc. mede gecrenckt worden.

Maniere haers levens.

De locht diemen voor hem verkieſen ſal / moet ghetempert zijn / des winters een weynich nae den wermen. Tſomers / als deſe paſſie meeſt regneert / wat vercoelēde / ſonderlinghe inden eerſten.

Maer Areteus Cappadox raet datmen de locht verkieſen ſal nae de gheleghentheyt der ſieckten / oft der natueren / want ſoo men bevint dat zijt licht niet en connen verdraghen / ſalmenſe donckerder legghen / ſoo verre ſy de duyſterheydt oock niet en vreeſen / haer camer ſal nae den Noorden ſien / ſonder eenige ſchilderie daer in te hebben / oft verſcheyden colueren / ende ſoo de camer te heet is / ſalmenſe vercoelen / alſmen inden cholerijcken hooft-ſweer verhaelt heeft. Men ſal hem ſtil houden / ende ſpreken hem al heymelijcken toe / ende laten hem veel ſlapen / zijn ſpijſe ſal ſubtijl vercoelende ende tſamen treckende zijn / ghelijck de ghepelde Garſte gheſoden / ende door gedaen alſmen een Amandel-melck ſoude koken / ende wildy / vermengt hem daer een weynich verjuys / tſap van dunne Citers / ſuer Granaten oft van Aelbeſien toe / een dunne Garſte / Rogge / oft Haveren papken is hem goet. Haren dranck ſal zijn een Garſte-water / ende onthouden hem geheel den wijn / maer den ſelven ghewent zijnde / oft door teericheyt der natueren / ende der Maghen / ſalmen hem wel wat ghewaterden wijns toe moghen laten / ſonderlinghe de wreetheydt der Cortſen wat over zijnde. Het Garſte-water ſalmen hem wat moghen vermenghen met wat ſyrope Nymphee, van Violen / Buglosse van Suerinck / oft van Rooſen. Men moet hem door ſtercke banden wel ſtil houden. Men ſal zijn lichaem in werm verſch water waſſchen / want tſuyvert hen ſeer / tververſchet / het wederſtaet de Cortſe / het helpt tot den ſlaep / ende ſtillet raſen ſeer.

lib.1. de morborum acutonum curationem Cap.2.

Om te cureren.

Indien ghy tsmorghens vroech int eerst aencomen by den patient geroepen wort / soo doet hem terstont een Ader openen / om het opstijghen der vaporen te verhueden: Maer soo den tijdt wat verloopen waer / soo stelt hem een Clisterie / soot u de rebellicheydt toe laet / om tlichaem vande ghemeen vuylicheyt te ontlasten.

Clisterie.

Neemt Maluwe / witten Heemst / Parietarie / Mercurialis, Beete / ana M j. Latuwe / Weechbrede / Nymphee ana M ß. de vier groote coude saden / ana ʒ j. van dese decoctie genomen ℥ xij. nats daer Cassien in geresolveert / ende Pot-suycker / ana ℥ j. olie vā Violen ℥ iij. oft resolveert daer Catholici ʒ vj. in / honich van Roosen / eñ Pot-suycker / ana ℥ j. sout ʒ ij. oft geenen camergane hebbende / salmen daer toe doē tsap van Beete ℥ ij. maer en gebruyct hier geen verhittende Laxatijven. Des anderen daechs salmen hem de Hooft-ader openen / indien daer niet en is daert door behindert wort / noch en stekent tgat niet te ruym / op datment te beter stoppen mach / ende int binden wel versien ende sluyten met een Peck plaester / om versekert te zijn. Oft nae tbevel van Ægineta salmen hen ten eersten / ter wijle de materie noch vloeyende is / onder de tonge laten. Eñ als de materie niet meer en vloeyt / salmen hem de Ader int voorhooft openen / eñ soo men gheen Ader openen en mach / salmen hem Coppen stellen op de schouderen / ende op de billen met openinghen. Men mach nae het Ader-laten oock coppen stellen / maer sonder openen. Men mach altemet wel licht-werckēde Laxatijven gebruyckē als inden cholerijcken hooft-sweer verhaelt staen.

Aengaende de plaetselijcke hulpe.

Niet tegenstaende datter sommige van ander opinien zijn gheweest / so salmen hen thayr af scheren / ten waer dat ons door de groote couwe behindert worde / want soo moghen de plaetselijcke remedien bequamer ghebruyckt worden / ende de vaporen te beter uyt aessemen / ende scherent hem lange voor oft nae de Cortse af.

De topice oft plaetselijcke hulpe moeten ten eerstē vercoelende zijn ende te rugge houdende / maer niet resolverende / de resolverende salmen int toenemen / in Statu, ende int afgaen ghebruycken / ende dat oock nae den eysch der siecktē / ende des tijts. Want door de gedueriqe vercoelingen / soudemen den patient doē vallen inde slaepsiecte Letargia. Na dat de purgatie nu geschiet sal zijn / salmen hē alle morgens de conserfkens latē gebruycken / want de inwēdige hitte daer door seer te niet gedaen sal worden.

Conserve vercoelende ende conforterende.

Neemt conserve van Roosen / van Buglosse eñ Nymphee, ana ʒ vj. Diamargariti frigidi ʒ ß. root Corael ʒ j. Fragmentorum Lapidum preciosorum, ana ℈ ij. de sadē van Porceleyn / Suerinck ende Endivie / ana ℈ ij. de bladeren van Gout nō vj. Suycker q ß. hier van een Electuarium ghemaeckt met Gout overleyt / ende sal dit dickwils ghebruycken / alleen / oft met Garste-water vermengt.

Ten selven.

Neemt conserve van Suerinc / van Roosen ende Nymphee, ana ℥ ß. de specien Diamargariti frigidi ʒ j. de saden Scariole, ende Endivie eñ van Suerinc / ana ℈ j. met de syrope Buglosse oft Nymphee een Electum ghemaeckt / ende als boven gebruyckt.

Nota.

Men sal hem terstont nae het Ader-laten ende purgheren dese applicatien voor tvoorhooft doen.

Neemt Roos-water ℥ vj. olie van Roosen ℥ iij. Azijn ℥ j. daer doecken in genet ende geappliceert.

Oft.

Neemt tsap upten Nacht-schade ℥ viij. Azijn ℥ j ß. vermengt / eñ daer doecken in genet ende geappliceert als voren / sonder wermen / maer in coude tijden / ende inde teere natueren salmense lau gebruycken.

Ten selven.

Neemt tsap van Weechbredē / van Nachtschade / van Latou / van Roosen eñ Couwoorden / ana ℥ iij. Azijn ℥ vj. dit vermengt eñ daer tvoorhooft / ende de slapen des hoofts mede becleet / mits altijdt den voorsz. regel onthouden / ende men mach hem de doecken oock wel om den hals leggen al cout / om alsoo te benemē de passagie vanden subtijlen bloede eñ ander humoren / om die te vergroven. Ten selven wort ooc gepresen de sapen vande Granaetappelen / vāde Limoenen / vande Aelbesyen eñ vande onrijpe druyven.

Oft.

Neemt syrope vande drooghe Roosen ghemaect / eñ vande Granaten / ana ℥ ij. de syrope vande Berberis, Nymphee, Papaveris oft Jujuben ℥ j. de waterē van Weechbredē / Nachtschade / Buglosse / ana ℥ iij. dit vermengt ende smorghens vroech / oft tsavonts twee uren na den eten ingenomen.

So hem den dorst lastich valt.

Neēt de syrope uyt tsap vande Citers / van Limonen van Suerinc oft vande Aelbesyen / eñ vermengen eenighe van desen met gesoden water / oft met Garste water eñ ingedronckē.

Om therte te vercoelen ende te versterken ende af te weren / een Epithema.

Neemt Roos-water ℔ ß. Nymphee-water van Buglos eñ van Suerinc / ana ℥ ij. alle de santalē / root Corael / ana ℈ iiij. Cāpher G iij. Azijn ℥ ij. Soffraen ℈ ß. hier uyt een Epithema ver-

ma vermengt / ende daer lau nuchteren mede gheepithimeert.

Men sal de testiculen oock epithimeren / om soo tgheheele lichaem te vercoelen.

Neemt witten wijn Weechbreden water / van Nacht-schade oft Nymphee, ana ℥ iij. vermengt / ende geappliceert om de testiculen / ende wildy / vermengter alle de santalē in tsamen ʒ iij.

Tot de selve intentie salmen ermen ende beenen wassen / Aldus.

Neēt Willigen bladeren / wittē wijngaert / Nymphee, Violē / roode Roosen / ana M ij. tsamen in een ketel waters gesoden eñ gebruyct.

Om seker accidenten die hem in dese zijn verschijnende te remedieren ende dat eerst / om te doen slapen.

Neemt de syrope van Papaver ℥ j ß. oft ℥ ij. Latu eñ Buglos-water / ana ℥ j ß. Diamargariti frigidi ℈ j. dit vermengt / ende tsavonts als hy geerne rusten soude ingenomen / oft de voorsc. syrope alleen met Latu oft met Nymphee water ingenomen.

Ten selven.

Neemt de saden vanden Mancop / Latusaet / ana ʒ vj. oft ℥ j. tsamē gestoten / gietende daer allenskens wat Garsten water op / oft Latu-water / oft daer Latu in gesodē is ℔ j. dit als een Amandel-melck berept ende ingenomen.

Oft.

Neemt Opij grana 20. Croci, myrrhe, castorei, ana G iiij. Fiant ex pillule, ad magnitudinem grane piperis, ende een oft twee te bedde gaende inghenomen.

Een ander.

Neemt Popelier salve ℥ ij. op eenen doeck gesmeert / tsavonts te bedde gaende met eenē doec voort thooft ende inde slapen des hoofts geappliceert / ende den noot eyssende vermēgter vijf oft G vj. Opij onder.

Oft.

Neemt olie vā Roosen ℥ j. Azijn ℥ ij. Popelier salf ℥ iij. dit vermengt.

Ten selven.

Neemt Popelier salf ℥ j. Soffraē ℈ ß. G v. geincorporeert ende thooft met de Neusgaten daer mede ghestreken.

Item indien den patient de Galle van eenen Hase met wijn vermengt in neemt / sal hy daer so langhe van slapen / tot datmen hen Azijn voor zijn Neuse hout.

Nota.

Weet datmen dese voorsc. medicamenten so van binnen als van buytē altijt met voorsichtichept moet gebruyckē / wāt sy seer vercoelē / oock so zijn de Herssenen upter natueren cout / daerom en salmense inden vrouwen / kinderen ende ander teere persoonen niet ghebruycken / dan met groote voorsichticheydt / beginnende altijt eerst vanden minsten. Ooc salmense mijden inden catarruesigē die veel vochticheyts upten hoofde is dalende / behout dit voor een seker wet.

Seer slaperich wesende.

Indien den patient te veel sliep / salmense dus wacker houden.

Neemt tsap van Venckel wortelen ℥ ij ß. witten Azijn daer een Note-moschate in gesoden heeft / dan neemt een Sponcie eerst in Hyssoop-water genet / ende upt ghedout / salmense inde voorsc. decoctie nat maken eñ voor de Neuse houden / ende latent hem oock door de Neuse op halen.

Ten selven.

Neemt Hyssoop oft Poley / desghelijcken Wijnrupte gestampt met wat Azijns / eñ met een popken voor de Neuse ghehouden.

Ophoudinge der Vrinen.

Hoe wel in desen de ophoudinge der Vrinē seer lastich valt / soo en salmen nochtans terstont met gheen inwendighe dranckeu quellen / om de Vrine te doen lossen / want sulcke al scherp ende heet zijn van natueren / daerom den patient in desen hinderlijcken / want sy souden den patient gheduerich wacker houden. Maer men sal sulcke int slijten ende minderen der siecktem moghen ghebruycken / nae dat alle de materie wel geevacureert sal zijn. Maer tselve salmen met fomentatien mogen besoecken / ende alder eerst met werm water alleen. Fomentatien.

Oft.

Neemt Parietarie ende Kervel / ana M ij. in twee sackens ghevult / ende die in een panne werm gemaeckt / ofte met veel boter frijten / ende d'een voor ende d'ander nae werm opt tghemacht ghelept.

Neemt de wortelen Raphani cleen ghesneden ende een weynich ghestampt ℥ iij. daer wat wijns toe gegoten / ende in een panne gewermt / ende onder ende boven tghemacht ghelept.

Oft.

Neemt den Mos vande boomen M ij. met Boter in een panne ghefrijt / ende werm ghebruyckt.

Na de plaesteringhe / salmen de plaetsen aldus bestrijcken.

Neemt olie van Oliven ℥ j. ende werm gestreken.

Oft.

Neemt olie van Dille ende van Schorpioenen / ana ℥ i ß. Galbani ℥ iij. tsamen in een dobbel vat ghekoockt tot een Liniment / ende onder / ende

der / ende boven tghemacht werm ghestreken.

Item.

Neemt de wortelen Raphani cleē gestampt ʒ iij. den Oxymel van schillen/ tsap van looc/ ana ʒ j. tsap van Kervelnel ʒ iij. tsamen tot een Liniment vermengt / ende alleen int afgaen der siecken ghebruyckt / ende oft de Urine noch niet en wilde volghen/ salmen hem int afgaen der siecten desen dranc laten drincken.

Neemt syrope de Radicibus, oxymellis scillitici, ana ʒ i ß. de Gumme van Pruymenboomen ʒ j. de wateren van Venckel/ Bethonie/ Saxifragię, ana ʒ iij. oft met de boven gheschreven wateren tsmorgens ingenomen.

Ten selven.

Neemt de syrope Duabus radicibus, de Eupatorio, ana ʒ i ß. de wateren Alchekengi, apij, asparagi oft Peterselie/ ana ʒ iiij. dit voor vier morgens ingenomen.

Swarte slijmighe Tonghe.

Men salse hem eerst met wat onghesouten Boter laten strijcken. Daer nae nu geweeckt zijnde/ salmense haer af laten spoelen met wat Garste oft Suycker-water ende wrijvense met scherpe lappen.

Item tsaet van Queen dicwils inden mont ghehouden / oft tselve alleen in werm water gheweeckt ende dat water inden mont houden.

Oft neemt tsaet van Queē / van Maluwe/ vanden Heemst in water gesoden/ ende inden mont gehouden/ oft de Muscilaginis daer van daer op gestreken / ende ten lesten met scherpe doecken af ghewreven. Hier van suldy inden Cap. vande Buynen meer vinden.

Vanden onrechten oft bastaert Phrenesię Paraphrenisis ghenaemt.

Paraphrenitis en is by hem selven geen siecte als de voorgaende / maer is alleen een accident dat met ander sieckten voorts comt / ende dat sonderlinge met Cortsen uyt den bloede oft Cholera voorts comende / oft uyt alsulcken Cortsen haren oorspronck nemende uyt eenige groote pijne/ als uyt sweringe. In dese is dicwils meerder vreese als perijckels/ noch en is so fel niet als de voorgaende/ want doort overgaen der Cortsen / so cesseert de rasernie. Oock so is tusschen den Paraphrenesis ende Phrenesię groot onderschept : want de Phrenesię is een inflammatie der Herssenen oft haren panniculen voorts brenghende een Cortse / ende dat Paraphrenitis is alleen een accident der Cortsen/ ende wort bekent doort waken ende rasen/ hy is vol ydelheydts/ gheheel onschamel / met knerssinghe der Tanden ende gheduerighe suyselinghe/ de ooghen vlieghen hem over ende weer / met groote hooftpijn ende schemelinghe des ghesichts / dach ende nacht wakende / de Borst vliecht t hent op/ met eenen snellen Polse. Ende ten sy door eenen voorsichtighen Medicijn / verandertse haer selven wel inde gerechte Phrenesię, ende int vermeerderen ende inden staet der Cortsen/ soo vermeerdert oock dese plaghe. Ende om dese eenige hulpe te doen/ is bequamer als hem de Cortse verlaten heeft dan anders.

Teeckenen.

Aengaende de Cure.

Om totter curen van desen te comen / soo moetmen de oorsaeck van desen eerst te niet doen / men sal in desen om de teericheydt der gheesten gheen bloet aftrecken / maer men sal hem coppen stellen op de Schouder-bladeren met openinghen / ende setten hem alsulcken Clisterien als wy inde Phrenesię geordineert hebben. Men sal hem banden met wrijvinghe der Ermen ende Beenen ordineren / als int Cap. vande Vertigo verhaelt zijn. Ende ten eersten om de humoren te rugghe te houden dusdanighe strijckinge gebruycken.

Neemt olie van Roosen ʒ iij. Azijn ʒ j. dit voor tvoorhooft ghestreken alsmen int voorgaende genoech verhaelt heeft. Desgelijcken oock om te doen slapen.

Ende int aenhouwen van deser passien/ als de humoren nu niet meer ten hoofde en climmen/ maer stille staen / so salmen daer wat resolverende onder vermenghen.

Aldus.

Neemt olie van Roosen/ olie van Chamille ana ʒ j ß. Azijn ʒ j. tsamē vermengt/ eñ werm voor thooft gedaen.

Ende int overgaen van deser passien / soo salmen een jonck Hoentken inde Rugghe op snijden/ ende nemen het inghewant daer uyt/ ende so met zijn natuerlijcke wermte voor op thooft ghelept/ cout zijnde/ machment wederom in werm water werm maken / ende daer op legghen.

Ten selven machmen de Longhe van eenen Ramme daer werm op leggen.

Oft een jonck hondeken de Dermen uytgedaen ende daer op ghelept.

Ende so hy geheel niet slapen en conde / soo salmen ten selven tijden nae de stovinge nemē dit pulver. Om te d[…] slapen.

Om te doen slapen.

Neemt het pulver vande hoofden vanden Papaver, ende opt hooft ghestropt/ ende wildy mocht daer nae de Longhe van eenen Ram daer op legghen.

Om de materie van het hooft af te weren/ soo salmen wrijvinge aen Ermen ende Beenē ghebruycken/ ende coppen sonder openinghen opte Schouder-bladeren ende billen setten.

Nota.

Hebt hier oock voor ooghen / datmen hier aent thooft oft daer op/ gheen plaetselijcke remedien en sal gebruycken / indien den patient met Catarrhen ghequelt is / oft veel vochtic-heyts/

heyts/ende humoren neer dalen. Hier mede eyndende beyde de plaghen vande onsinnicheden/oft vande dwalinghe der sinnen/ende sal ons hier voorts vervolghen van ander cranckſinnige ende raſende sieckten/in welcken al de ſinnekens dwalende zijn/beginnende eerſt vande Melancholia.

Vande dwalinghe der memorien/ Melancholia ghenaemt.

Melancholia haer beschrijvinghe.

Melancholia is een verkiesinghe des Naetuerlijcken verſtants/ſonder Cortſen/raſernie oft onſinnicheydt/weſende altijt met vreeſen/droefheyt/haet/weynich ſlapende/mijdende het volck/d'een veel lachende/d'ander altijt ſchreyende/waer uyt nu wel te bekennen is/hoe de Melancholia is verſchillende vande Phreneſie ende Mania. Want de Phreneſie is een dollicheyt ende verlies van verſtande met Cortſen ende raſernie/al ſpringende ende kijvende.

Differenten tusschen Melancholia,

Mania ende Phrenesie.

In Mania zijnſe raſende dolle/ſonder Cortſe/vreeſe ende droefheyt. Ende wort de Melancholia in drie deelen gedeelt.

Melancholia heeft drie specien.

D'eerſte als die alleen is geſchiedende door lijden der Herſſenen/dat is/als de Herſſenen eerſt zijn lijdende door de melancholueſe humoren alleen in haer ſchuylende.

De tweede ſpecie is/als tgheheel lichaem vervuylt is met de melancholueſe vochtichept/dat is/als alle de Aderen des gheheelen lichaems beſmet ende vervuylt zijn met een melancholues bloet/daer door de Herſſenen oock perturberende.

De derde ſpecie geſchiet/ſo wanneer de naturael leden Precordia oft Hypochondria genaemt eerſt lijdende zijn/ende daer na door een mede gevoelen de Herſſenen oock quetſen ende perturberen/als wy int aenſtaende Capit. ſullen verhalen/maer ſullen hier nu elck deel datter ſoude mogen lijden/zijn eyghen teecken toe eyghenen.

Herſſenen alleen in lijden/zijn teeckenen.

Dat de Herſſenen alleen door haer eyghen oorſaec zijn lijdende/ende niet door eenich mede gevoelen/ſalmen weten door dien tlichaem beneden ſuyver is van alle het melancholues bloet ende humoren/ende datter geen ophoudinge van eenige gewoonelijcke ſuyveringhe geſchiet en is/als den ſpeen/vroulijcke ſuyveringe/oft door geneſen van eenige varices/ende diergelijcken. Ende ſonderlinghe/indien dat afghegoten bloet niet grof ende ſwart en is vertoonende. Oft ſo den tijt des jaers daer geen oorſaeck toe en geeft/als den Lenten oft Herfſt/want dan deſe humore meeſt is domineren de/ſonderlinghe inden ghenen die veel ſtuderen ende nacht wakinge houden. Door tſobreren/vaſten/vreeſe/ſwaricheden/welck al tſamen de naturele gheeſten ende wermte doen conſumeren. Ende nu de naturele vochtichept verteert zijnde/is de nature veranderende in een cout ende drooch weſen/alſo vallende in Melancholia. Somma uyt den hoofde comende/ſo is de trueringe met ander phantaſien ſonder eenige pauſeringhe ende ophoudinghe.

Melancholia door een mede ghevoelen des geheelen lichaems.

Indien de Melancholia geſchiet door communicatie des geheelen lichaems/canmen weten door de voorſc. teeckenen/als door de vervuylinge van de melancholueſe humoren ende des bloets/doort ophouden van eenige vande voorſc. fluxien/doort vertoonen vande opgeheven Aderen. Tlichaem is hem mager en dorre/vuyl/met omgecromde naghelen/ende zijn ſwart hayrich.

De paſſie in deſen en blijft niet in eenen ſtaet/maer nu vermeerderende ende dan verminderende/na de veelheyt der humoren.

De derde ſpecie van *Melancholia.*

Aengaende de derde ſpecie vande melancholie/gheſchiet door de mede ghevoelinghe vande naturele leden/als uyt de Lever/ende paſſagie der Aderen/ſalmen haer teeckenen int naevolgende Cap. verhalen. Maer weet dat de Herſſenen in alle voorhaelde ſpecien altijdt mede deelachtich zijn/ende in alle ſpecien ſietmen altijt deſe teeckenen gemeen verſchijnen/als vreeſe/droefheyt/vlieden ende tſchouwen der menſchen/het dwalen vande wegen/ſoeckende eenichept/daerom ooc wel te recht Meſantropos, dat is/menſchen-ſchouwich genaemt mogen worden.

Vande verſcheyden onnatuerlijcke inbeeldinghe ende geſichte der Melancholici.

Verscheyden phantasien inden melancholuesen.

Seer diverſch en verſcheyden zijn de phantaſien der melancholueſer perſoonen. D'een is veel woorden gebruyckende. D'ander ſwijgende. Sommige beminnen t'ſterven/ende zijn haer ſelven ombrenghende. D'ander zijn de doot vreeſende. De ſommige ſorgen inde aerde te ſincken. D'ander datſe in handen vande moorders ſullen vallen.

Sommige meenden ſonder hoofden te zijn. Ander datſe doot waren/daerom ooc niet eten en wilden. Eenige beminnen tlicht. D'ander ſchouwen tſelve/ende loopen in doncker boſachtige plaetſen. Ander meenen datſe Papen/Cardinalen ende diergelijcken zijn. De ander Poeeten/ende Rethorijckers/ende zijn altijdt rhetorijcke dichtinge voortbrengende. De andere quellen hen met Amoruesighe liefde. Somma zijn de ſottichepdt ende ydelheyden vande melancholueſen wel ſoo diverſch ende verſcheyden/als wel verſcheyden zijn de deelen der phantaſyen/ende inbeeldingen die den menſch te voren comen.

Ende de alder ellendichſte van deſe zijn/die daer alle vochtichept/en het water zijn vreeſende/gelijck die daer van eenen raſende hont ghebeten zijn/daermen hier nae van handelen

len sal. Somnia / ſoo zijn de Melancholici altijt vreeſende/ verſchrickēde/ cleynmoedich/ ſchreyende/eenicheyt ſoeckende/want ſy vreeſen dat niet te vreeſen en is. Eñ gelijck de kinderen bevreeſt worden / vande ſeer doncker plaetſen / alſo worden ooc in haer de operatiē des verſtants ende imaginatien gheperturbeert / ende verduyſtert door de ſwarte duyſter coluere der melancholueſe humoren ende vaporen. Ende ghelijck eenen menſche in zijnen ſlaep met diverſche gheſichten ende droomen ghequelt wort / alſoo worden de Melancholici, wacker zijnde / met verſcheyden imaginatien/ende phantaſien ghemoleſteert.

Daer is noch een ander ſoorte van Melancholia, ſeer ſwaer eñ boos/welcke haer plaetſe neemt inden ghenen die haer lichaem vervult ende vervuylt zijn / met veel rauwe ende grove homoren. Deſe zijn haer gheheel den onnatuerlijcken beeſten ghelijck makende.
Lycanthropia eſt ſpecie van Melancholia. Als Licanthropia inden welcken ſy haer laten duncken datſe eenen Wolf zijn / daerom haer oock den Wolf ghelijck maken. Ende
Cynanthropia. Cynanthropia inden welcken ſy oock meynen eenē hont te zijn/ daerom zijn weſen ende manieren aennemende. Ende van Lycanthropia heeft ons Ægineta mentie ghemaeckt. Deſe loopen des nachts upten huyſe / ende zijn met haer weſen ende ghelaet den Wolf geheel gelijcformich/al raſende/ loopende ende dolende door de boſſchen/ den menſchen laſtich vallende / men ſietſe oock veel om de graven vande dooden dwalen. Maer by daghe houden ſy haer verborghen. Deſe als oock Ætius verhaelt / beghinnen ghemeenlijcken inde maent van Februario / ende deſe Melancholia wort vande Arabiſchen Cutabuta ghenaemt. Deſe zijn van colueren bleeck / ſterooghich / drooch ende dorre van Tonghe/den mont is hen dorſtich/de Beenen ſeerich / want door de nachtloopinghe ſy haer lichtelijcken zijn quetſende/ ende door de melancholueſe naturere quaet om te gheneſen.

Oorſaeck ghevende totter *Melancholia.*

Wt diverſche oorſaecken can de Melancholia in ons haren oorſpronck vercrijghen ende toenemen/als uyt tgebruyc van onnatuerlijcke ſpijſe / oft daert melancholues bloet van heeft moghen genereren: Als Oſſen/Coeyen/ Stieren/Bocken/Herten/Hinden / oft Verckens-vleeſch/ſonderlinge out geſouten oft geroockt / ende principalijcken Haſen/ alſe voor haer doot niet gejaecht eñ geloopen en hebbē. De Zeehonden/Beeren/ Bocken zijn hen al hinderlijcken/als oock de Oeſters/Moſſelen/ Crabben/Garnaet / Stuercrabben / ouden Kees groenen oft witten / ende alderley melc. Alle ſoorten van Colen / Erweten/Boonen/ Wicken/Ajuyn/Prey/Loock ende diergelijcken van natucren/ ſonderlinghe continuelijcken ghegheten / de Herſſenen der Catten connen een raſende dollicheyt maken ende tot een melancholie brengen/ſo men die in naem. Alle ſuere ende ſoute dinghen en dienen hen niet.

Deſgelijcken alle vuyle ſtinckende plaetſen/ de onghetemperde lochte / zijn haer al quaet. Want als Poſſidonius verhaelt / ſoo zijnder door de winterlijcke couwe veel in deſer plaghen ghevallen. Poſſidonius in ſuis fragmentis de Melancholia. Deſghelijcken door groote winden ende vochticheden / door verlies van goeden/ende ander ſwaricheden. De ſtercke liefde heefter veel in deſer Paſſien ghebracht. Oock doort bijten van raſende honden / ende ander diergelijcke oorſaken / welcke wy hier voor by paſſeren/ende ſullen vande Cure verhalen.

Om te cureren.

Als de Melancholia is comende door de communicatie ende mede ghevoelen des gheheelen lichaems/ſo ſalmenſe ten eerſten te hulpe comen met Cliſterien om te morwen te laxeren ende winden te verdrijven.

Cliſterie.

Neemt de wortelen vande Heemſt / Maluwe/Lelien ende van Bugloſſe/ana ℥ j. Parietarie/de bladen van Maluwe/Buglos/Violen/ende Mercuriael/ana M j. Vijghen nō v. Pruymen nō x. de ſaden van Venckel/ Anijs/ Agni caſti, Caſſuthe, ana ʒ iij. Heemſt eñ Melonen-ſaet/ana ℥ ß. Camil ende Meliloot/ana P i ß. tſamen in tſop van Hamelen hoofden/ oft in ſchoon water geſoden/ende in ℔ j. nats ſalmen reſolveren Diaphœnici ʒ iij. honich vā Violen/tſap Mercurialis, ana ℥ ij. oft vermēgter Caſſien ℥ j. olie van Olijvē/oft van Lelien onder/ana ℥ ij. ende ſmorgens geſtelt.

Tſanderdaechs ſalmen hem een Ader openen/ende t'gat wat ruym ſteken/te weten/ de Lever-ader/ende groſ bloet zijnde / ſalment wat af laten loopē/maer iſt ſubtijl ende claer/ ſalment terſtont op ſtoppen/op dat hy in geen meerder raſernie en valt / maer doen hem de cholerijcke humoren doort purgheren loſſen. Ende noteert/dat altijt ſeer goet is in alle melancholueſe ſieckten/ als inden Cancker Phagadena, Mentagra, Morphea, Carbuclus, Herpes, Eſtiomenon, anders Sphacelus genaemt/ Sideratio oft Lupus geheeten/inde vierdaechſe Cortſe/ Elephantia oft Lepra Arabum , dat is/ons gemeen Lazarie/ eñ die Milt ſuchtige comende meeſt al uyt eē groſ vuyl bloet datſe voort laten haer lichaem wat exercerē/op dat daer door dat groſ ende ſwert bloet te bequamer mach vloeyen. Maer nochtans nae eenighe groote vermoeytheydt / veel vaſtinghe/ waeckinghe / oft vermenghinghe met vrouwen en ſalmen gheen bloet aftrecken. Indien de paſſie meeſt uyt de Milte oorſpronc neemt/ ſoo ſalmen hem de Lever-ader inden ſlincken Erme openen/voor het exerceren ſalmen hem thooſt nat maken met een Oxyrhodino , als hier nae volghen ſal/want tſal het op opclimmen der vaporen / ende de verhittinghe des hooſts behinderen.
Melancholueſe ſieckten ende plaghen.

Oxyrhodinum.

Neemt olie van Rooſen ℥ j ß. Azijn ℥ ß. dit vermengt

vermengt / ende daer thooft lau mede bestre-ken. Hier nae salmen de bereydrancken nae eysch der humoren gebruycken / welcke bereydrancken men sal moghen ordineren uyt dese wortelen / cruyden / saden / bloemen / ende syropen den melancholuesen seer bequaem zijnde / als hier nae volghen.

Vande wortelen.

De wortelen van Buglos / Bornagie / Maluwe / Heemst / Alant / Filipendulę, Tormentille / Pentaphylli, Sco zonere Vincetoxici, Eycken vaerne oft Polypodij, schorssen vande Cappers wortelen / schorssen vande Tamarisceu / alle de santalen / schorssen vande Esschē ende vande Bremme / Zeduarię, Elebori nigri, myrabolani nigri, ende den Agaricus,

Vande Cruyden.

Bornagie / Buglosse / Violen / Maluwe / Heemst / Hoppe / Melisse / Endivie / Duyvekervel / Ceterach / Herts-tonghen / Varen / Lonchitis, Venus-hayr / Wederdoot / Muerruyt / Bethonie / Wranghe / Schabiose / Sucrine / Chamedrijs, chamepythis, Alant / Venckel / Magelepn / Basilicum, Wijnruyte / Chelidonię, Agnus, Castus, Thymus / Epithymus, tsap vande wel rieckende Appelen / Sieniebladen / den Coluthea, oft lombaertse Linsen.

Vande saden.

Vande Basilicum, vande Citroen-appelen / van Bornasie / Buglosse / Agni casti, vande Bremme / ende vande Wijnruyte.

Vande bloemen.

Van Bornagie / Buglos / vā Violen / Nymphee, Maghelepn / vande Stœchas, Vlierbloemen / vande Alant / Melisse / ende van Bethonie.

Vande syropen.

Van Bornagie / Buglossi, van Violen / van Venus-hayr / Scolopendrij, vande wel rieckēde Appelen / van Duyvekervel / ende vande Epithymi, ende gebruycken altemet de syrope van Bizantien / den Oxymel simplicis, ende Compositi, vande Endivie / Acetositati citri, honich van Roosen / ende diergelijcken meer. Al uyt welcke voorsz. Simplicia suldy u medicamenten ordinerē na eysch ende aert der melancholuesen humoren.

Ende soo ghy int visiteren vanden patient bevint dat hy genegē is tot gramschap / twist ende oorloch / soo is de Cholera meest in hem dominerende ende abunderende, diemen aldus sal bedwinghen.

Een Julep.

Neēt de syrope vā Buglos / van Bornagie ende van Violen / oft de syrope van Hoppe / eū Endivie / ana ℥ i ß. de wateren van Bornagie / Buglos / ende vā Duyvekervel / ana ℥ iij. dit vermengt voor drie morghens / eū verbolget so tot ses dagen. Ende ten lesten om de humoren wat meer van een te deelē / ende te openen / so machmen daer wat syrope de Epithymo, van Duyvekervel oft Scolopendrij toe doen / nae de sake vereysschen sal.

Ten selven.

Neemt syrope van Roosen / van Nymphеæ, honich van Roosen / ana ℥ i ß. ofte doeter toe de syrope Acetati citri, ende van Duyvekervel / de wateren van Bornagie / Buglossi, ende van Endivie / ana ℥ iij. ende dit als boven gebruyckt ende gecontinueert.

Oft.

Neemt syrope van Violen / van Duyvekervel / honich van Roosen / ana ℥ iij. dit met de voorsz. wateren / ana ℥ vj. voor ses daghen vermengt.

Den melancholijcke met een phlegmateus wesen.

Indien den Melancholicus is phlegmatijc vā lichaem / eū dat zijn wesen / met ander teeckenē der passien in hem sulcx zijn vertoonēde / ende lossen doort trraken veel phlegmatijcke vochtichept / ende zijn luy / traech / sladderich / verghetende / niet so veel waeckende als inde ander specie. In dusdanighen salmen sulcke syropen ghebruycken.

Syrope.

Neemt de syrope Acetati simpl. Oxymel simpl. honich van Roosen / oft de syrope van Venus-hayr / vā Soet-hout / ana ℥ iij. de wateren van Venckel / Peterselie / ende van gras ana ℥ vj. dit voor ses dagen vermengt. Ten lesten als hem nu teeckenen van rijpinge inde Vrine beginnen te vertoonen / so salmen daer toe vermenghen / den Oxymel compositi. De syrope de Pomis compositi, de syrope van Duyvekervel Compositum, met de syrope de Epithymo compositi, etc.

Aldus.

Neemt Oxymellis simpl. honich van Roosen / de syrope van Venus-hayr / ana ℥ i ß. met de wateren van Venckel / Peterselie eū Buglos / ana ℥ iij. dit voor drie morgens vermengt ende continueret als dander.

Inden suyveren melancholuesen.

Indient bloet geheel grof / swart / ende dick is / ende tgeheel lichaem van natueren eū wesen Melancholicus, ende in alles hem met coude vertoonde / met droefhept / trueringhe / stilswijginge / met vreese / traechept / mēschschouwich / so salmen hen terstont dusdanighen syrope ordineren.

Syrope.

Neemt Oxymel simpl. syrope van Buglos / ende Bornagie / van Capill. veneris, ana ℥ iij. de wateren van Bornagie ende Buglosse / ana ℥ xij.

ana ℥ xij. dit vermengt voor ſes morgens.

Ten ſelven.

Neemt de ſyrope vande Bugloſſe / Bornagie ende van Venus-hayr/ana ℥ iij. de wateren van Bornagie ℥ xvj. eñ van Meliſſe ℥ 8. dit voor ſes morgens vermengt. Deſe bereydrancken ſalmen tſanderdaechs na het Aderlaten beginnen te ghebruycken / daer nae tlichaem met lichtwerckẽde medicamentẽ purgeren/ende beginnen des ſomers aldus.

Purgatie.

Neemt Caſſien verſch uytgedaẽ ʒ v. Anijsſaet dit tot een Bolus gemaect / eñ vermenghter Catholici ʒ i ß. onder/ eñ wildy later hem terſtont dit dranckxken op in nemen.

Neemt Pruymen nõ viij. gheſoden in ℥ xij. waters/daer Senie-bladerẽ ʒ iij. in geweect/ met de bloemen van Bornagie/ Buglos ende Chamille/ana P j. hier van na den Bolus terſtont ℥ iiij. af ingenomen.

Des winters ſalmen aldus beginnen.

Neemt de wortelen Bugloſſi ℥ j. Venushayr M ʒ. Anijs-ſaet ʒ i ß. Polypody quercini ℥ i ß. dit in waters genoech geſodẽ op de helft ende in ℥ vj. nats geweect Senie-bladen geſuyvert van haren ſtecken / ℥ ß. de bloemen van Bornagie/Buglos ende Chamil/ana P j. uytghedout zijnde/ ſalment den patient in laten nemen / oft reſolveren daer Catholici in ʒ ij. ende dus eens oft tweemael ghepurgeert zijnde/ſalmen de humoren aldus bereyden.

Bereydranck.

Neemt de 5. gemeen wortelen ℥ ß. Polypodij quercini ℥ i ß. de wortelen met de bladeren Bugloſſi ende Boraginis, ceterach, Meliſſe / Adianti albi, trichomanis, ana M j. Anijs-ſaet/ ʒ ij. Rozijnen ſonder ſteenen ℥ j. de Cordiael bloemen/ana P i ß. dit op de helft geſoden / ende in ℥ 24. nats reſolveren de ſyrope van Byzantien van Venus-hayr oft van Duyvekervel/ana ℥ iij. ende dit voor ſes morghens vermengt. Daer nae aldus purgeren.

Purgatie.

Neemt de wortelen Polypodij quercini, ʒ j. de wortelẽ Bugloſſe ℥ ß. Meliſſe Duyvekervel/Wranghe/Endivie/Bethonie / ana M ß. Rozijnen ſonder ſteenen ℥ j. op tleſte daer toe doen/ Seniebladeren / ʒ iij. Anijs-zaet ʒ i ß. gheſoden zijnde / ſalmen daer in reſolveren in ℥ iij ß. nats Catholici ℥ ß. Confectio Hamech ʒ i ß. ende tſmorghens vroech ingheuomen.

Ten ſelven.

Neemt Catholici ʒ iij. Cõfectionis hamech ʒ ij. de ſyrope uyt de infuſie vande Provence Rooſen met de Senie-bladeren gemaeckt ℥ j. dit inden gemeenen dranck gereſolveert daer men in gheſoden ſal hebben den Thijmus ende Epithijmus met de Cordiael bloemen/ ana P j.

Conſerve.

Neemt de wortelen Bugloſſi geconfijt/ conſerve vã Bornaſie-bloemen/ana ℥ ij. de ſpeciẽ Diamoſchi dulcis, de Gemmis, oft Diamargariti frigidi ʒ i ß. ℈ iiij. met de ſyrope de Pomis, oft daer de geconfijte Alants-wortelen in bewaert worden een conſerve ghemaeckt/ daer tſmorgens de grootte van eẽ Corſtaengie vã ingenomen / daer op drinckende een weynich wijns met Buglos-water vermengt.

Een ſacxken om therte te conforteren.

Neemt Nagelen/Foelgie/Ligni aloes, Caneel/ana ʒ i ß. Baſilicum-ſaet ʒ j. Roſemarijn bloemen/Rooſen ende Buglos-bloemen / ana ℈ ij. oft alleen de Nagelẽ ℥ j. Foelgie ʒ ij. Roſemarijn-bloemẽ/Rooſen/ana ʒ i ß. deſe grofachtich gheſtooten/in een ſacxken gevult / tuſſchen gheſtickt/op therte gehangen.

Een ſeer bequaem Badt.

Neemt de bloemen van Chamil/Meliloot/ Nympheę ende van Violen/ana M iij. Foenigreec ende Lijnſaet/ana ℥ iiij. de wortelen met de bladen van Maluwe M iij. twee Hamels hoofden/ oft alleen in ſchoon water daer wat Boter in gedaen is geſoden/ daer den patient ſmorgens ende avonts een ure voor den eten/ in laten waſſen oft baden/ eñ nae den uytganc des badts/ſalmen zijnen Rugge-graet aldus beſtrijcken.

Liniment.

Neemt olie van ſoete Amandelen verſch uyt gedaen/olie van Violen/ ende Capoenenſmeer/ana ℥ iij. dit vermengt.

Ten ſelven.

Neemt den olie de Muſcilaginibus, ende gebruyckt als boven.

Melancholia door fouten der Milte.

Item is yemant door eenighe fouten der Milten/ als door haer groote vercoutheyt/oft verſtoptheyt in deſer paſſien gevallen/ſo ghevoelenſe inde ſlincker zijde veel rommelinghe van winden ende opblaſinghe/ſo ſalmen daer toe verkieſen cruyden / die met een bequaemicheydt de grove aertachtighe Melancholię weecken/ſmelten/verſubtijlen/afvegen / ende de ſelve doen vloeyen ende nederdalen tot inden Buyc/ende de Milte ſo ontlaſten van alle verſtoppinghe ende opblaſinghe/ in deſer manieren.

Apozema.

Neemt de wortelẽ van Venckel eñ van Apio ſes uren inden Azijn geweeckt/ana ℥ j. Polypodij ende Bugloſſi-wortelen/ana ℥ i ß. de ſchorſſen vande wortelen van Cappers / ende Tamariſci, ana ʒ vj. Agrimonię, Bornagie/

Bugloſſe/

Buglosse/Hoppe/Endivie/ Asplenij, Melisse/ Wranghe/Venus-hayr/Wederdoot/ana M j. Rozijnen sonder steenen ℥ j ß. tsaet Agni casti ʒ iij. Anijs ende Venckel-saet/ana ʒ j. de bloemē Cordiael ende van Vlier/ana P j ß. dit tsamen op de helft gesoden/ door ghedaen zijnde/ salmē in ℥ xxx. nats resolverē de syrope Buglossi ende Scolopendry, ana ℥ iij. oft alleen met Suycker ghesoet/ ende alle smorghens ℥ iiij. inghenomen/ vier uren voor den eten.

Purgatie.

Neemt de decoctie vande voorgaende Purgatie ℥ iij ß. Catholici ℥ ß. Antidoti Hamech ʒ ij. de syrope uyt de Perventie Roosen met de Senie-bladeren gemaeckt ℥ ß. dit tsmorgens inghenomen.

Ten selven.

Neemt Pruymen nō. vj. Anijs saet ʒ j. Thijmi / Epithijmi, ana P ß. dit in water ghesoden/ende in ℥ vj. nats laten weecken/ Senie-bladeren ʒ vj. daer toe doende de bloemen Cordiael/ana P ß. tsmorgens heet zijnde / uytghedout ende inghenomen/ oft doeter Catholici ℥ ij. in.

Oft.

Frangula, ... [margin note, partly cut off: ...angula, ...plijout/ ...porcken ...oom/oft ...onsboom]

Neemt vande voorsc. decoctie ℥ vj. daer salmen in laten weecken de middelschorssen vande Frangula ℥ j. Caneel ℈ ij. dit salmen eenen nacht op heete colen laten staen / ende tot siedens toe heet zijnde / ende uytgedout/ so salmē daer in resolveren de syrope Scolopendry, oft van Venus-hayr ℥ ß. daer tsmorghens ℥ iiij. van inghenomen.

Oft aldus.

Neēt Polypodij quercini ʒ vj. Hoppe/ Bornagie/ Wranghe / Venus-hayr/ Wederdoot/ het opperste vanden Thijmus/ ana M ß. Rozijnen sonder steenen ℥ ß. Anijs-saet Caneel/ ana ʒ j. de bloemen Cordiael/ana P j. dit op het derdendeel versoden/ende in ℥ vj. van dit nat salmen den Frangula, te weten zijn middelste schorsschen ℥ j ß. eenen nacht daer in laten weycken/ende nu uytgedout zijnde/ so salmen daer eē roomerken vol van in drincken/want het purgeert / ende verlost de Milte van haer inghedroncken vuylicheydt/ende beneemt hare verstoppinghe.

FINIS.

Vande *Melancholia Hypochondriaca* oft Melancholia Inflatiua, oft Hypochondriaca Passio, ende Hypochondriacus furor, vande Arabische Mirachia ghenaemt.

[Margin note: Hypochondria oft Precordia, zijn de plaetsen gelegen aen beyde zijde van der Maghen/ inde rechter zijde tusschē de Lever eñ Maghe/ in de slincker tusschen de Milte ende Mage.]

Dese Passie Hypochondriaca insania ghenaemt/ geschiet door de fouten der Hypochondrien ende der Maghen/ want door de onnatuerlicke verhittinge der Hypochondrien ende haren deelen/ soo vergrooft dat bloet/daer ontrent gelegen/ende dese wort de Melancholia Atra bilis gelijcformich genaemt. Also dat daer door de vaporen van desen / ende van het grove bloedt daer in schuylende haer quade scherpe vaporen ende roocken ten Herssenen waert seyndē/daer door de sinnekens met melancholeuse accidenten vervalschen. Als Galenus tselve oock ghenoech bewijst/segghende tselve te gheschieden door tverhitten der humoren/oft door de verstoppinge / oft opsiedinghe/gheschiedende inde Aderen Meseraicę genaemt/gheleghen tusschen de Mage ende Lever / ende de rauwe melancholeuse humorē nu daer besloten wesende/ende vande Lever niet aengehaelt en worden/so veroorsaeckense veel winden/met benouthept der borsten. Welck oock also gheschieden can door de inflammatie / oft opsiedinge der humoren/besloten liggende inde Aderen/ghelegen tusschen de Maghe ende Milte/inde slincker zijde/ oock veel winden veroorsaeckende/ want de melancholeuse humoren boven alle andere seer windich zijn: Want door de teerichept der Milten / soo en heeftse de Lever dat vuyl melancholeus bloet niet af connē halen/ oft af gehaelt zijnde/ niet al en heeft connen consumeren / daer door dicwils swellende/waer door dat vuyl gistich bloet nu met het suyver vermengt blijvende/ makende tselve gheheel swert ende melancholeus. Somma/daer een coude Mage ende een heete Lever is / de selve zijn veel met dese plaghe ghequelt/ want sy beydē daer groote oorsaeck toe gheven: Want de heete Lever drijst altijdt veel vaporen nae thooft / ende door de coude Maghe soo isser altijt stof ende materie der grover vaporen/gelijc Galenus oock ghetuycht: Waer uyt vervolghen rauwicheden/ vercoelinghe des lichaems ende des bloedts/ dorrichept des lichaems/veel sweetinghe/seer vochtich inden mont ende veel spijginghe / ende sonderlinge veel rommelinghe inde zijden/ met veel schromelijcke droomen / ende swaermoedichept. 3 de Locis affectis. Tertio de locis affectis.

Item dese Hypochondriaca Stulticia is ooc altemet oorspronck nemende uyt de onderste deelen des buycx/ als van heeter naturē zijnde/oft door de uytstortinge van Atra bile, dat is/de verbrande Cholera oft Melācholia, door den geheelen Mesenterium ende de deelen des buycx / door de groote hitte der Intestinen oft Dermen den Chylum verbrandende. Oock so mach dese plaghe in beyde zijden teffens gheschieden/ende valt dan swaer om te ghenesen.

Teeckenen.

Aengaende van de teeckenen zijn met de voorgaende seer ghemeen. In desen wort hen het inghewant opwaerts ghetogen / ende sy gevoelen daer dickwils groote hitte eñ gloeyinghe / also dat de vercoelende spijse hen dunct te helpen. Sy lijden suere oprispinge met rauwichept der Magen ende sware verteringhe/ met veel vochtichepts uyten monde/ altemet wat brakende/eē ongekoocte materie/ Phlegmā, bitter Cholera, ende dicwils de suere Melancholia, den buyck wordt hen seer drooch/ ende sy lijden rommelingen ende veel winden inden buyck / swellinghe des hoofts / ruysinghe der ooren / seer weynich drinckende/ on-

ruſtighe ende corte ſlapen / vol vreeſen ende droefheyden. Doort openbaren vande Varices wordenſe dickwils van deſe plaghe verloſt/als oock doort openbaren vanden Speen. Oft als ſommighe oock ſegghen doort overcomen vande waterſucht. Tis dickwils ondervonden datſe uyt deſe Paſſie zijn gevallen inde vallende ſieckte/oft uyt de vallende ſieckte in deſe Melancholia Hypochondriaca.

Aengaende de Cure.

Om totter Curen van deſen te comen/ ſoo moetmen met alle neerſticheydt eenen goeden reghel in eten ende drincken houden : Want het ſelve de principaelſte middel is / om totter gheſontheyt te comen / ende dat ſonderlinghe om de groote ghemeenſchap die deſe Melanlancholia flatuoſa heeft / met de Maghe / met de Aderen Meſeraicę , der Leveren ende der Milten / ſonderlinghe van alle wintmakende ſpijſe/daer nae is hen het vomerē goet/ in ſonderheydt die daer lichtelicken braken / ende noch te meer indien hen veel Phlegma is houdende inde Maghe / want daer door loſſen ſy oock veel winden / daer nae ſalmen hem een Cliſterie ſtellen / als int voorſc. cap. verhaelt ſtaet.

Hier nae ſoo den patient jonck ende bloetrijck is/ oft ſo hem den Speen oft inden vrouwen haer maentſuyveringhe opghehouden is/ ſoo ſalmen hem na den eyſch van die tbloet af trecken / ende openen hem de Lever-ader inden rechteren Erme/oft de ſelve Ader inden ſlinckeren Erme/de Milt-ader ghenaemt.

Ofte inden teeren perſoonen ſalmen hem de ſelve Ader openen / gelegen tuſſchen dē Gout-vingher ende den cleynen vinger / maer meeſt nae den Gont-vingher ſtreckende / ende het waer noch ſekerder / datmen hem opende de Ader Popletica onder de knyen gheleghen. Hier nae ſalmen hem de humoren gaen bereyden/ ende mercken waer hem de verſtoptheyt meeſt is onthoudende / ende daer de Medicamenten nae ordineren / om te openen ende te conforteren / als Agrimonia , Valeriana, Aſarum, de wortelen van Venckel/ Apij, Aſparagi, etc. Cyperi , ſpicę Nardi ende Celtica, maer inde andere deelen moetmen alle watermakende cruyden ſchouwē / want ſy ſeer hinderlicken zijn.

Aldus.

Neemt de ſyrope Endivię ſimplicis , de ſyrope van Venus-hayr ende van Bugloſſi / ana ℥ j ß. de waterē van Gras oft Vēckel / Buglos ende Cichorey/ana ℥ iij. dit voor drie morghens vermengt / ende vervolghent tot ſes daghen.

Ten ſelven.

Neemt de ſyrope van Byzantien/de Pomis ende van Bethonie/ana ℥ j ß. de ſyrope de Epithimo ℥ j. de wateren van Hoppe/ Buglos/ ende van Cichorey/ana ℥ iij. ende als boven ghebruyckt.

Oft aldus/ende is meer openende.

Neemt de wortelen van Gras/ Aſparagi, van Cichorei ende Buglos / ana ℥ j Endivię, Agremonię, Bethonie / Wranghe/ de Cruyden Capillarium ghenaemt / ana M j. Cyperi ʒ ij ß. de vier groote coude ſadē/ana ʒ ij. Anijs ende Venckel-ſaet/ana ʒ j ß. de bloemen Cordiael ende Chamillebloemen/ana P j ß. dit geſoden in ℥ xlviij. ſchoon waters / op de helſt/ door ghedaen zijnde / ſoo ſalmen daer in reſolveren de ſyrope van Byzantien oft de Pomis cōmpoſiti ℥ iiij. Oft inde plaetſe vande ſyrope ſalmē welrieckende Appelen verkieſen/tuſſchen den ſoeten wat na den ſueren ſmakende/ dat is wijnſoet / ende nemen daer het ſap uyt ℥ vj. Suycker ℥ ij. Dit een weynich met den anderen op geſoden / ende aromatizerent met de ſpecien Diarrhodi abbatis ʒ j ß. ende daer alle ſmorghens ℥ iiij. van inghenomen ende daer drie oft vier uren op ghevaſt.

Des anderen daechs tſmorghens ſalmen hen deſen dranck in gheven.

Purgatie.

Neemt Catholici ℥ ß. Electuarij Hamech ʒ ij ß. ſyrope van Buglos ℥ ß. met den gemeenen dranc vermengt/ daer in gheſoden ſal zijn den Epithimo ʒ ij.

Ten ſelven.

Neemt de ſyrope uyt de infuſie vande Perventie Rooſen / met de Senie-bladeren ghemaeckt ℥ j. Catholici, Confect Hamech, ana ʒ j ß. oft de Caſſien alleen ℥ j. oft ʒ vj. met de voorſc. ſyrope vermengt / ende met de voorſc. decoctie inghenomen.

Hier nae ſalmen alle ſmorghens de groote van een Corſtaengie van dit conſerf ghebruycken.

Conſerve.

Neemt de wortelen Bugloſſi gheconfijt ʒ j ß. gheconfijte Citroen-ſchellen ʒ j. de ſpecien Diarrhodi abbatis ʒ ß. de ſpecien Diamoſchi dulcus ℈ j. dit metten ſyrope Bugloſſi vermengt.

Item de conſerven vande Buglos wortelen alleen/verſtercken ſeer.

Nu ſommighe daghen gheruſt hebbende/ ſoo ſalmen de humoren wederom beginnen te bereyden als verhaelt is/ende daerentuſſchen altemet eens wederom vande voorſc. Cliſterie gebruycken/daer na ſalmen hen den buyck wederom aldus fomenteren.

Fomentatie.

Neemt Averoen / Bivoet/Menthee, Chamille/ Meliloot/ana M i ß. Polypodij quercini, Senie bladeren/Epithimij , ana ℥ ß. deſe tſamen gheſoden in ℔ v. waters ten leſten daer toe ghedaen wijn ℔ i ß. ende gheheel op tleſte Azijn ℔ ß. door ghedaen zijnde/ ſalmen daer ſponcien in netten/ ende uyt gedout d'een voor

ende

ende d'ander na werm daer op gelept/ tsmorgens ende avonts telcken voor den eten/daer nae den Buyck aldus bestrijcken.

Liniment.

Neemt olie van Lelien ℥ j ß. olie van soet Amandelē/olie vā Rute ende vā Cappers oft vā bittere Amandelen/ana ℥ j. Camil olie ℥ ij. fijnen Caneel/ Nigelle/tsaet van Dille/pulver van Ceterach / de bloemen van Vlier ende Brem ghepulvert/ana ℈ ij. Soffraen ℈ j. Ammoniaci in Azijn van seillen geresolveert ℥ ß. dit tot een Liniment vermengt / ende daer de Milte ende by gheleghen deelen / smorghens ende tsavonts mede gestreken / ende versterken tHerte met de applicatien / int voorgaende cap. verhaelt.

Ende int conforteren der Maghen en salmen niet ordineren dat te seer is verdroogende oft verhittende.

Men sal hem dickwils laten ghebruycken/ de welrieckende Appelen gesoden / van smaec tusschen soet ende suer / dat is wijn-soet / oft Goutappelen / cout zijnde/ met een weynich Suyckers een weynich voor den eten inghenomen. Na dē eten salmense een weynich gebradē/oft wel door wermt zijnde gebruycken.

De Pruymen recht voor den eten ghegeten zijn hem goet. Ende hy mach na den eten wel een weynich cout waters drincken / om de Maghe te sluyten / om soo het opclimmen der vaporen te bedwingen / ende ghebruycken dit altemet eens ende niet daghelicx.

Vande Rasende ende Dolle sieckte Mania, vande Latijnen Insania oft Furor ghenaemt.

Dese Passie wort vande Griecken Mania vande Latijnen Furor oft Insania ghenaemt/ dat is onsinnichepdt oft Rasernie/verschillende vāde Phrenesie die door desen sonder Cortse is. Ende vande Melancholia door dien die sonder vreese ende droefheydt is. Oock door hare materie : Want Melancholia als Galenus sept / comt van een coude humore Atra bilis ghenaemt. Ende Mania gheschiet door een scherpe bijtende ende heete humore/ sonderlinghe van die Flava bilis. Oft door verhittinghe der Herssenen/als Galenus verhaelt. Ende Ætius sept / dat het selve ooc geschieden can door de overvloedighe invloepinghe des ongheputreficeerden bloets totten Herssenen/de selve door zijn overvloedichept quetsende/ totten welcken hem de Cholera altemet is toe vermenghende. Ende dese Passie wordt in twee specien gedeelt : waer van d'een Canina Desipientia , Dat is / een honts Rasernie oft onsinnichept ghenoemt wordt/ ende gheschiet oock door de verbrandinghe des cholerijcken bloedts.

[Margin: ania wort twee speen gedeelt.]

Item vant melancholeus bloet / oft dat haer de Melancholia daer toe is vermengende. Dese en is tghesicht vanden anderen niet seer verschillende. Maer zijn seer stout/vuyl van woorden ende seer onrustich / altemet lachende/somwijlē stille/want door de verbrandinghe der humoren/soo vercrijghen sy de onsinnichept ende Rasernie/door toe vermengen des bloets / comt in hen het lachen / ende de sachtsinnichept diemē in hem siet/ende om een clepn oorsaecke vallense wederom in haer oude rasernie/de omstanders bijtende ende smijtende / haer epghen ouders niet mijdende. De oorsaeck is dicwils upt de ophoudinghe vande overvloedighe maentsuyveringe / oft vant wederhouden vant tsaet der natueren / ende tot putrefactie comende / ende ten lesten zijn fenijnighe vaporen ten Herssenen sepndende/, aldaer causerende dese Passie.

Vande tweede.

Maer comende van de verbrandē Melancholia , oft van het verdorde melancholeus bloet / so vallen sy in een beestelijcke eñ ontemmelijcke onsinnichepdt/ ende wort Lupina Insania ghenaemt. Dat is/ een wolfs onsinnichept: Want dese zijn met eē rasende onsinnichept/wreet/ ende met eē grouwelijck aensien/ altijt tot wreethept gheneghen/stout/ende onghehoorsaem / sonder eenich lachen. Dese moetmen binden / op datse niemant en hinderen/noch haer selven om en brenghen.

Maer beyde dese specien worden vande Griecken meer toegheepghent onder de Melancholia Cynantropia ende Lycantropia inde Melancholia verhaelt.

De teeckenē dat haer dese Passie aenstaende was/ zijn dese. Sy hebben van te voren al ghemeenlicken groote swarichept int thooft ghevoelt / vlieghende metten hoofde seer snel over ende weer / ende haddē veel ruysinge der ooren/met veel schiemelinghe der ooghen/met noch sommighe andere teeckenen inde Melancholia verhaelt/ende weynich slapen.

Ten lesten beginnen hen de ooghen in te vallen/ende begheven hen tot dreyghementen ende oock tot smijten/ hen verstoutende tot alle boosheydt.

Aengaende de Cure.

Men moet hen terstont versien met een goet regiment van eten ende drincken / ende ghebruycken een weecke ende suppende spijse/ tot couthepdt ende vochtichepdt streckende. Den Buyck salmen weeck houden / ende mijden alle het ghene daer veel bloedts af soude mogen genereren/ende wesen sober in eten ende drincken/eñ onthouden hen den wijn/want hy hen de Herssenen noch meer corrumperen soude.

De Cure van desen accordeert seer met de Cure vande Melancholia voorsc. dan men moet in desen de scherphept der humoren meer teghenstaen.

Oock soo wil de Cure van desen genoech over een comen met de Phrenesie,ende dat voor soo

soo veel als aengaet de universale cure.

Maer int particulier verschillende / als int bloet-laten. Want int bloet-laten moetmen hier seer voorsichtich zijn/jae ghelijck als de sommighe willen / soo en behoortmen hier gheen bloedt altoos afte trecken / om dat de materie haer geheel inde Herssenen heeft verspreyt / alsoo dat de humore tbloet te boven gaet/ende so hem de vochticheydt des bloedts ontoghen wordt / soo sal de verbrande ende verdorde Cholera de overhandt nemen / ende meer verhittinghe aennemen: want het bloet is den thoom vande Cholera , ende is tselve oock van zijne scherpheyt blussende / daerom al eer ghy u tot bloet-latinghe begheeft / soo suldy op alles wel letten. Als op de gheleghentheydt der landen/op den tijdt des jaers/ op den ouderdom / het wesen vande rasende menschen. Ende op alles nu wel ghelet hebbende / ende bevindende tselve noodich te wesen / soo suldy hen openen / eerst een Clisterie ghestelt zijnde / de Sophena , tsanderdaechs daer nae / de Mediaen inden rechten Erme/ oft aende zijde daer hem tghebreck meest verschijnt / ende openen hen de Ader wat ruym/ ende indien het bloedt grof ende swert is / soo salment wat af laten loopen / maer indien het subtijl ende claer is / soo salment terstont op stoppen/ ende stellen hem weeckmakende Clisterien/ sonder verhittinge afleydende de materie uyten hoofde.

Clisterie.

Neemt Heemst / Maluwe / Parietarie/ Latuwe/Nymphee, Violen/Mercuriael/ana M j. Bornagie M j ß. Pruymen nom.x. de vier groote coude saden/ ana ʒ ij. Anijs saet ʒ j ß. de bloemen van Bornagie/Buglos ende Chamille/ana P ij. dit salmen int nat van Hamels hoofden sieden / oft in schoon water/ ende in ℔ j. van dit ghesoden nat salmen in resolveren Cassien/Potsuycker/ana ℥ j. olie van Violen ℥ iiij. hier van een Clisterie gheordineert ende nuchteren ingheſtelt.

Canina desipientia. Men mach hem Coppen stellen aenden hals sonder openen / daer na salmē tLichaem eerst gaen bereydē/ende dat inden Mania oorsprone nemende uyt het cholerijck bloet/ waer uyt Canina desipientia voort comt.

Neemt de syrope Acetosę simplicis ℥ j ß. syrope van Violen / Endivie ende Buglossi/ ana ℥ j. de wateren Boragines, Cichorij ende Buglossi / ana ℥ iij. dit in vier morghens inghenomen.

Ten selven.

Neemt de syrope van Violen/ Endivię simplicis, ana ℥ j. syrope van Duyvekervel / ende Buglos / oft de Pomis simplicis, ana ℥ ij. de waterē van Hoppe/ Nymphee oft Boragines, van Cichorey/Buglos oft Latuwe/ana ℥ iij. dit voor drie morghens vermengt.

Een decoctie ten selven.

Neemt Endivie ongheWasschen/ Cichorey/Latuwe/Scariole/Bornagie ende Buglos/het opperste vande Hoppe / Duyvekervel/Herts-tongen ende Venus-hayr/ana M j. de vier groote coude saden / ana ʒ j. Pruymen nom. xij. de bloemen Cordiael/ana P j ß. ghesodē in ℔ iij. water op de helft / ende daer in alst door ghedaen is / ghere solveert de syrope van Violen ende Buglossi/ana ℥ ij. hier van tsmorghens ℥ iiij van inghenomen / ende wildy aromatizeret met de specien Diamargariti frigidi ʒ j ß. oft met de Santali citrini ʒ ij. Ende daer nae salmen hem purgeren/ende wildy neemt van de voorsc. decoctie ℥ vj. weect daer de Senie-bladeren in ℥ j. Thijmi P j ß. ende eenen nacht daer in ghestaen hebbende / ende uytghedout zijnde/tsmorgens ingenomen/ende men mach daer Rhaberber ʒ j. cleyn ghesneden/daer toe doende de syrope Bulossi ℥ ß.

Ten selven.

Neemt Pruymen nom. xij. Rozijnen sonder steenen ℥ j. Soethout ℥ ß. de bloemē Cordiael/ana P j. hier van een decoctie gemaeckt/ ende in ℥ iij ß. nat resolveren Catholici ℥ ß. Confect, Hamech ʒ ij. dit inghenomen.

Oft.

Neemt de syrope vande infusie vande Perventie Roosen / met Senie-bladeren gemaect ℥ j. Catholici ʒ ij. Electuarij è succo Rosato ʒ j ß. ende ghere solveert in ℥ iij ß. Bornasie/ Duyvekervel of Violen-water.

Lupinia Insania, haer bereydinghe.

In Melancholia Adusta, oft uyt dat verbrant melancholeus bloedt. Dat is/als de melancholeuse humore / oft dat het melancholeus bloedt is ghecomen tot verbrandinghe/ daer door verweckende wreede accidentē/ als voren verhaelt is.

Dese humoren moetmē bereyden met meerder humectatie oft ververssinge / als verhaelt is int cap. vande Melancholia.

Aldus.

Neemt de syrope van Bornagie ℥ iij. de syrope van Violen/ het water van Buglos/ Nymphee, oft van Violen ℔ j. dit vermengt voor vier morghens/ ende wildy vermengter de syrope van Nymphee toe.

Ten selven een dedoctie.

Neemt Bornagie ende Buglos met de wortelen/Violen/ana M j. Latuwe / het opperste vande Hoppe/ana M ß. de sadē vā Couwoorden / Meloenē ende Comcommers/ana ʒ j. de bloemen Cordiael ende Couwoordē/ana P j ß. dese tsamen ghesoden op de helft/ door gedaen zijnde/ salmē daer toe doen tsap van Goutappelen/oft ander welrieckende Appelen/ te weten/tot ℔ j. nats. ℥ iiij. sap van Appelen/ende laten dat noch een weynich tsamen sieden/ ende vermengē dan daer toe de syrope van Bornagie

nagie ℥ ij. ende laté dé patient daer alle smorghens ℥ iiij. van drincken/ eerst ghearomatizeert met ʒ ij. santalien Citrini.

Hier nae salmen t'Lichaem aldus purgeren.

Neemt van het voorsz. nat ℥ vij. daer salmen Senie-bladeren in weycken/ wel ghesuyvert van haren steecken ℥ j. Thijmi/ Epithijmi, ana P j. eenen nacht op colen gheweeckt/ ende tsmorghens stijf uytghedout/ men sal in ℥ iiij. resolveren Anditodi Hamech ʒ j. oft ʒ ij. nae den eysch der natueren/ ende dat dan alsoo inghenomen.

Ten selven.

Neemt Eycken-varen versch ℥ j. Pruymen nō. x. Tamarinden ʒ vj. Rozijnen sonder steenen ℥ j. dit in ℥ xij. waters op de helft ghesoden / doorghedaen daer in gheweyckt Senie-bladeren ℥ ß. de gheel Myrabolani ende de Indische met olie van soete Amandelen ghewrevé/ ana ʒ j. Thijmi / Epithijmi, ana P j. stijf uytghedout salmen daer in resolveren de syrope van Buglos ℥ ß. Electuarij Hamech ʒ ij. oft ʒ iij. ende dit teffens inghenomen.

Na dat het Lichaem nu drie oft viermael aldus ghepurgeert sal wesen / soo salmen de Herssenen ende t'Herte aldus conforteren.

Neemt de wortelen Buglossi gheconfijt/ conserve van Roosen/ van Violen ende Nymphee, ana ℥ j. Citroen-schellé geconfijt ℥ ß. de specien Diamargariti frigidi, de specien é Gemmis, ana ℈ j. de specien Alchermes ℈ iij. syrope van Bornagie/ oft van welrieckende Appelen/ een Electum ghemaeckt/ ende alle smorghens de grootte van een Corstaengie daer af inghenomen.

Ten selven.

Neemt de specien Diamagariti frigidi ʒ ij. specierum de Gemmis, ℈ ij. root Corael cleyn ghewreven/ t'saet van Suerinc ende Doronici, ana ℈ j. conserve van Roosen ende Buglos/ ana ʒ j ß. Suycker geresolveert in Roos-water ende Buglos-water/ ℥ iiij ß. ende genoech ghekoockt zijnde/ salment op eenen Marmorsteen tot coecxkens gieten/ elcx tot ʒ ij. ende alle smorghens daer een van inghenomen.

Om te doen slapen.

Neemt de syrope Nymphee oft van Violen ℥ j. de syrope van Papaver ℥ ß. de wateren van Violen ende Latuwe/ ana ʒ ij. de specien Diamargariti frigidi ℈ j. te bedde gaende ingenomen.

Oft.

Neemt de syrope van Papaver ℥ ij. de wateren Nymphee van Violen oft Latuwe ℥ iij. alsmen slapen gaet inghenomen.

Ten selven.

Neemt de olie van Violé ende van Roosen/ ana ℥ j. vrouwen soch/ dit vermengt eñ twoorhooft daer mede ghestreken.

Oft dit water.

Neemt de hoofden van Mancop nō vj. Willigen bladeren/ Latuwe/ de bladeren van Violen/ Buglos ende Bornagie/ ana M ß. hier mede t'hayr afgheschoren zijnde / thooft ende voeten ghewasschen. Ende int afgaen der sieckten salmen daer toe doen de bloemen van Chamille/ Meliloot ende vā Rosemarijn/ ana M j. ende terstont nae het baden / soo salmen het Rugge-merch ende de Borst/ met dit salfken al werm bestrijcken.

Neemt olie van Violen/ van soete Amandelen ende olie Nymphee, verschen Verckens ruesel/ ana ℥ iij. wit Was / q ß. dit tsamen tot een Liniment gemaeckt.

Applicatien.

De jonghé hondekens op ghesneden / ende het inghewant daer uyt ghenomen / ende met zijn natuerlicke wermte op thooft gheapplicéert / doet de humoren sonder verdrooginghe consumeren.

T'selve doetmen met de Longhe van eenen Were oft Ramme / werm gheappliceert/ oft cout zijnde/ t'selve wederom inde decoctie van de Camil/ Meliloot ende Stoechas-bloemen verwermt.

Ende indien den patient hier door noch niet en gheneesde / soo salmen hem cauteriseren/ tsy met heet Yser / oft met eenighe andere medicamenten cracht hebbende/ bladeren/ gaten/ oft ulceratien te maken / om alsoo uyt te moghen locken / tghene hem int thooft is beswarende/ eñ stellense hen op den naet van thooft/ oft boghe-naet / den Sagittale oft rechte suture ghenaemt.

De sommighe maken daer een ront gat inde huyt tot op het bloote been/ ende nemé daer een stucxken vant been uyt / ende houden dat dan een maent lanck open / ende verlossen den Mamacus alsoo van zijn rasernie / ten waer datse gheheel ghewortelt ende ongheneselijck waer.

Door dronckenschap ghecomen.

Indien hem dit ghebreck door den dranck aenghecomen waer / soo salmen hem doen sobrieren/ ende men sal daer nae Clysterien stellen / ende ghebruycken de voorsz. strijckinghe/ met daer toe doende het sap van Coolen oft Hedere Arborea, ende doen hem terstont wat bloedts af trecken : maer indien hy noch vanden Wijn oft byer vervult waer / soo salmen hem/ al eermen hem een Clisterie stelt/ oft een Ader opent/ doen vomeren.

Men sal hem alleen ende doncker uyt het volck houden / ende gheheel doncker doen ligghen/ etc.

Ghe-

Gelijck wy hier nu dus langhe getracteert hebben van alle cranckſinnighe / melancholeuſe/ende raſende ſiecten / ſo ſalmen hier noch toe voeghen ende vervolghen vande raſernie Hydrophobia genaemt / die dē menſche overcomt doort bijten vande raſende honden / alſmen hier nu ordentelijck vervolghen ſal.

Eerſt ons beginſel nemende/vant bijten der raſende honden met haren teeckenen ende remedien. Daer na vant ſchromelijcke accident daer uyt volgende/te weten / de Waterſchromende dollicheydt.

De rabioſe canis morſu.

Van het bijten der raſende honden/ met de teeckenen ende remedien van dien.

Aenghesien den hont een verſtandich dier is / tgheheele huyſgheſinne ſoo menſchen als beeſten/niet alleen bekennende ende beminnēde / maer de ſelve uyter natueren ghetrouwelijcken nacht ende dach bewarende/den zijnen doort baſſen van alle wanraet ende dieverie waerſchouwende. Deſen is int reyſen eē getrou gheſelſchap/ ſlapende ende wakende/den zijnen altijdt bewarende : jae inder doot dickwils zijnen meeſter niet afgaende. Hy is ooc ſeer bequaem om tot veel diverſche dinghen gheleert te worden : Als tot jaghen/te water ende te lande : Al door welcke oorſaecken deſe beeſten van alle menſchen ſeer aenghehouden worden / ende deſe zijn in alle huyſen ſeer ghemeen.

Deſe beeſten worden dickwils met een dollicheydt oft raſernie beſocht/daer door niet alleen zijn eyghen huyſgheſinne bijtende ende een groote ellendicheydt van raſernie aenbrenghende / maer oock den buyten gheſeten ende over wech paſſerenden / door zijn bijten aengrijpende. Welcke raſernie den honden overcomende is uyt de melancholeuſe vuylicheydt/ ende ſoo uyt de vervuylinghe ende verbrandinghe der melancholeuſer humoren / als uyt de ontſtekinghe des bloedts / ghelijck als tſomers inde ſeer hittighe dagen veel is geſchiedende.

Oorſaecke tot raſernie.

Deſghelijcken oock des winters/ door de ſtercke couwe tſelve bloet ende humoren vergrovende ende tſamen ſtorckelende. Ende niet alleen en is de groote brandende ende hittighe daghen / noch oock de groote exceſſive couwe alleen gheen oorſaecke van deſer raſernie inden honden : Maer oock door het ghebruyck van vuyl ſtinckent vleeſch ende bloet/ ooc van ſelfs gheſtorven beeſten / uyt quade fenijnighe peſtilentiale corruptien vergaen. Oft doort inghenomen/oft daer van geſteken / oft vanden blixem verſleghen. Doort drincken van vuyl ghealtereerde ende ſtinckende wateren.

Item doort ghebruyck vande ſeer ghecruyde dinghen te eten oft te drincken/ gelijck met Loock/Peper/ Gengheber/ Greyn ende dierghelijcken ghekoockt. Want het bloedt der honden daer door ſeer ontſtekē ende verbranden can / de ſelve daer door in deſe dollicheydt doen vallen / ſonderlinghen alſulcke honden die daer uyter natueren ſeer met dat grof melancholeus bloet ghequelt zijn / ende uyt een ſonderlinghe gheneghentheydt daer toe gheneghen. In ſulcke mach deſe raſernie haeſt ontſteken ende plaetſe grijpen / ende haer memorie alſo ontrecken datſe geen kenniſſe meer en draghen/want de Melancholia van ſulcken aert is / datſe terſtont de ſinnekens zijn corrumperende / ſoo datſe haer ſelven noch haer eyghen huyſgheſinne niet en kennen/ofte eenich begrijp ofte wetenſchap en connen houden / daerom haer ſelven oock dickwils zijn ombrenghende. Welcke raſernie niet alleen inde honden en gheſchiet/maer oock in andere beeſten/als Catten/Verckens/Peerden/ ende als Ariſtoteles verhaelt oock inde Camelen/ Voſſchen/ Simmen ende dierghelijcken andere meer.

Teeckenen des eerſtē beginſels der raſernien inde honden.

Daer den hont nu eerſt met deſer raſernien beſmet wort/ ſo is hy terſtont buyten zijn ghewoonte ſeer droevich/ende ſwaermoedich / eñ en wil niet eten oft drincken/de ooren ende den ſteert laten ſy hanghen / ende houden hen veel tuſſchen zijn beenen / met eenen openen mont ende uythanghende tonghe/ ſeer ſchuymende/ de neuſgaten beſnot / daer nae gheheel ſonder baſſen ende ſtomme / ſeer hyghende/ loopende al oftſe dronckē waren / thuys verlatende/ ende zijn huyſgheſin niet kennende / met een wreet aenſien / menſchen ende beeſten ſoo wel den zijnen als den vreemden / ſonder oorſaeck ende baſſen aenvallende ende bijtende / over ende weer loopende / ende altemet eē weynich ſtil ſtaende / alle honden zijn hen ſchromende/ ende op hen baſſende.

Examinatie der hondē beten / inden menſche gedaen.

Aenghesien den menſche nu vanden hont ghebeten weſende/ende ſoo terſtont noch geen veranderinghe noch raſernie en is ghevoelende/dan alleē als Dioſcorides ſeyt/ door de pijn vande ghebeten wonde. Sal ons hier daerom verhalen ſekere remedien ende probatien/ die ons hier toe vande Authoren naeghelaten zijn / om in tijdts alle ſwaricheydt te moghen verhoeden / die ons doort verſuymen van deſen ſouden moghen overvallen / daermen hier naevolghende van verhalen ſal.

Welcke probatien men nae den raet van Oribaſio Sardiano, van Paulo Æginero, van Ætio Amideno ende Avicenna , aldus volbrenghen ſal.

Onderſoeckinghe.

Neemt een Ockernoot cleyn gheſtampt/ eñ eenen nacht lanck op de wonde geleyt/ende den Hoenderen in haer ſpijſe gheleydt / want ſoo den hondt raſende is gheweeſt / ſoo ſullen de Hoen-

de Hoenderen tsanderdaechs doot zijn.

Ten selven.

Dē andere nemen een Ockernoot schoon ghemaeckt met cruymen van broot wel ghestampt / ende legghent als een Plaester op de wonde / ende daer drie uren lanck op gheleghen hebbende / soo salment eenen Haen oft Henne inghe ven / ende soo den hont rasende is ghe'weest/soo salt Hoen binnen eenen dach oft twee sterven.

D'ander nemen een stuck broots ende legghent op de wonde / ende daer wat op gheleghen hebbende/geven zijt eenen anderen hont in / ende soo daer den hont gheen hinder af en crijcht / is een teecken dat den hont niet rasent en was.

Niet teghenstaende dat ons dese remedien/ van so vermaerde ende treffelijcke Authoren naghelaten zijn / soo en salmen daer nochtans niet soo gheheel op staen/oft betrouwen: Maer men sal alle voorhaelde teeckenen neerstich voor ooghen nemen/ om daer door met alle diligentie ghewaerschout te moghen zijn/ ende tot de vereyssende remedien u te moghen spoeden / op dat u niet en overvalt dat swaer accident Hydrophobia, oft water-vreesende dollichept/als wy bevindē dat sommige door't byten van honden hier in ghevallen zijn / als niet eens vermoepende / dat den hont daerse van gebeten waren rasende was/ ende hebbē de wonde als een slechte wonde ghenesen / ende daer door tē lesten gevallē in dit water schromich ghebreck/ daermen hier nae breeder van verhalen sal.

Teeckenen.

Vande rasende honden ghebeten zijnde / en gevoelen sy terstont inden lichaem ghe en veranderinghe/dan alleen tghene dat haer de bete vanden hōde aendoet/ maer door't versuymen der wonden / volghen hen daer ellendige swarichedē uyt/ met seer droevige uytgangē/ want seer haest daer nae begint hen de pijne der wonden wat te vermeerderen/ende worden vol phantasijen ende ghepeysen/ende daer de cracht des fenijns nu int hooft gecomen is/ soo beginnen hen de sinnekens te dwalen ende vol quade ghepeynsen te worden. Ende indien hen terstont geen hulp ghedaen en wort/ so worden sy allenskens seer eygenēsinnich/de nacht-rusten ontgaen hen / oft slapen seer ongherustelicken/ ende worden met vreesen ende schromen wacker.

Int slapen comen hen schromelicke dinghen te voren / soo datse ten lesten niet meer slapen en willen. Daer nae beginnen sy oock haer woonplaetsen te verlaten / de eenichepdt te beminnen ende een licht wesen aennemende/het licht te mijden / eñ beginnen in haer selven te morren/ende verkeerde antwoorden te gheven/ met een heese stemme / sy werpen hen dickwils ter aerden. Het aensicht is hen oock root/ ende de leden die worden hen tsamen getoghen.

Hier nae beginnen sy het water te vreesen/ daermen hier na van verhalē sal/dan men sal hier vervolgēde vāde cure der rasende hontsbeten verhalen.

Maniere om de rasende honts betē te ghenesen.

Men sal terstont met allē neerstichept de wonde voor ooghen nemen/ ende met alle neerstichepdt tfenijn daer uyt trecken / dat in verscheyden manieren gedaen wort: Want sommighe laten de wonden van een ander dickwils suyghen. Van den persoon die daer suyghen sal/ die moet eerst wat ghegeten hebben/ ende laten zijnen mont met wat Wijns spoelen / ende laet hem daer nae een weynich olien inden mont nemen/ende suygende tfenijn/weder om uyt spyen. De ander laten de wonde eerst met werm water ende Azijn wasschen/ daer nae nemense een Henne oft eenen anderen Voghel/ ende trecken hen aenden aers alle de veren uyt/ende metten aers daer op ghehouden/ende houden den beck toe / om soo tfenijn daer uyt te suyghen/ende indien sy tfenijn uyt trecken/so sterven de Hoenderen : daer na legghen sy daer een Plaester uyt de asschen vande Wijngaert / vande Vijgen oft vanden Lauwerboom daer op / vermengt met wat Azijns. Maer voor d'alderseker ste is / datmen de huyt rontomme de wonden met een vlieme opent / ende daer nae op de wonde een groote coppe stelt/met veel vyers/ ende latense daer langhe op staen trecken. Terstont na het afnemē vande laet-Coppen prijsen de Authoren datmen een Hoen neemt/ende open gesneden zijnde/ so salmen een stuc daer van met zijn natuerlicke wermte noch by hem hebbende / d'eē voor ende d'ander na daer op leggen: want het treckt het fenijn daer uyt ende versoet de pijne / maer beter waert met den blooten neers daer op ghelept/als voren oock verhaelt is.

De Cauterien ofte brandinghe die daer gheschieden met het gloepent Yser / Gout oft Silver / wort vanden Authoren seer ghepresen/niet alleen inde rasende honts beten/maer teghens alle fenijn/ ende is oock een vande aldersnelste remedien diemen vinden mach/sonderlinghe daer de plaetse niet al te senuachtich is/ want het fenijn door den brant seer bedwonghen wordt / ende is tfenijn gheheel verdoovende/ende ghebruycken den brant soo ruym ende diep / dat het fenijn daer door vernielt ende uytgheblust mach worden/ ende houden daer nae de wonde lange open. Ende oft hy door de vreese den brandt niet toelaten en wilde / hoewel het sekerste is / soo salmen de brandende / ende oock de ulcererende medicamenten ghebruycken.

Tot welcken den Argentum sublimatum ghepresen wordt/ ende oock daer toe vermenghende eenighe vercoelende Vnguenten / om soo te minder pijnen te maken : want het is seer inbrandende/ ende den ij. dach zijn eschare van hem stootende ende uytvallēde/sonderlinghe met versche Boter op eenen dach overstreken.

ſtreken. Ende oft men om eenighe merckelijcke ooꝛſaecken geen vande bꝛandinge gebꝛuycken en mocht/ ſo ſalmen alle neerſtichept doen om die wonde open te houdẽ/met eenige ſtercke treckende plaeſters. Oft een plaeſter vanden geſoden ſchip-Peck daer op gelept/ treckt de materie ſterck uptwaerts. Den Præcipitatum alle daghe eens inde wonde gheſtropt/ hout de wonde open / ſuypert ende treckt alle vuylichepdt upt het diepſte der wonden uptwaerts / is daer dooꝛ ſeer bequaẽ inde fenijnige wonden: Mits leggende daer op eẽ ſtercke treckende plaeſter/ ende houden de wonde ten minſten veertich daghen open / oft hoe langer hoe beter / ende dat nae tbevel van alle Medicijnen.

Om tfenijn uptwaerts te trecken.

Inde waterſchꝛoomende plage ſullen noch ſekere remedien verhaelt woꝛden/ die tot deſe raſende honts beten bequaem zijn.

Oꝛdinantie haers levens.

Sy ſullen lichtverterende ſpijſe ghebꝛuycken / die goet voetſel ende ſuyver bloet vooꝛtbꝛengen mach/ ende laten hen genietẽ de vleugelkens vande jonghe Hoenderen/ Patrijſen/ jonghe Duyven int velt haer aes halende/ende andere cleyne wilde Vogelen/ oft ſtoven de ſelve van Suerinc/ met ſchootkens van Hoppe eñ patientie. De cleyne revier-Viſkens/in ſchoone ſuyvere gronden gevangen/mogen ſy wel ghebꝛuycken / ende vooꝛts alle grof ende out vleeſch mijden/tſy gheſouten oft geroockt. Deſghelijcken oock alle manieren van Keeſe/ ende latenſe goeden witten ſubtijlen Wijn gebꝛuycken/maer gheenen ouden.

Item de revier-Crabben Cancri Fluuiatiles ghenaemt/ende zijn ons gemeen Crabben/ ende woꝛden in ſommighe landen inde revieren gevonden. Niet de lanclijvighe Creeften/ welck oock Gammarés vande Latijnen ghenoemt woꝛden. Oft Aſtacæ ende Leones: Deſe revier-Crabben geduerich ghegeten/ſo wel inden middach als inden avont-eten/ woꝛden in deſen ſeer gerecommandeert. De ſommige als Avicenna, laten hen ooc dicwils dꝛincken het water daer gloeyent ſtael in gebluſt is. Hier mede dit nu verlatende / ſalmen hier nu vant ſwaer accident gaen verhalen / dat den menſch dooꝛt verſuymẽ vande raſende hontsbeten is overvallende / te weten : de waterſchꝛoomende Raſernie / Hydrophobia ghenaemt.

Cancri zijn ons Crabben metten ronden ſchelpẽ/ende niet de lanclijvige Creeften Gamares Aſtace oft Leones ghenaemt.

Teeckenẽ vande water-ſchꝛoomende plaghe Hydrophobia.

Vanden ooꝛſpꝛonck van deſer ellendighe water-ſchꝛomende dollichepdt Hydrophobia hebben wy verhaelt / daer wy vande teeckenen vande raſende honts beten gheſchꝛeven hebben: Dooꝛ welcken beet/indien hy ten eerſten verſuymt woꝛt / in een raſende verwoethept/onlijdelicken doꝛſt / ende vꝛeeſe des waters vallende zijn : Want ſomen hen ontrent den water bꝛengt / beginnen ſy tſelve ſeer te vꝛeeſen/al tierende ende roepende / meenende daer eenen hont in te weſen. Ende dat na de opinie van Ætio, Poſſidoneo, ende Rufo,

Ende indien het water langher vooꝛ haren ooghen blijft/ſo beginnen ſy te beven/te ſweeten/van haer ſelven te gaen/te raſen/ende dan comt hen ſulcken vꝛeeſe aen / al oftſe int vyer ghewoꝛpen ſouden woꝛdẽ/ het welcke in haer anders niet en is dan de valſche imaginatie dieſe vercreghen hebben dooꝛ fenijnige vaporen/die hen de Herſſenen ende haer ſinnekens ghecoꝛrumpeert hebben / het welck haer ſeer doet ſchꝛoomen / dat doch niet ſeer te vꝛeeſen en is.

Hier vallenſe nu inde pꝛincipaelſte raſernÿe / haer upterſte neerſtichepdt doende om elck te bijten. De ſommighe baſſen als honden. De andere loſſen van ſelfs haer ſaet oft natuere. De ſommighe zijn int dꝛincken verſmoꝛende. Sy zijn ſeer raſende ende tierende/ende opt leſte veel van haer ſelven gaende/ ende couden ſweet loſſende. Sommighe al eerſe hier toe gecomen zijn/ ſo zijnſe van doꝛſte ende dꝛoochte vergaen. Avicenna verhaelt ons dat de ghebeten menſchen/vande raſende honden / altemet dooꝛ haer water te maken/ met grooter pijnen / een ſtuck vleeſch ghelost hebben / met de ghedaenten als cleyne hondekens. Welcke van ſommighe jonge Medecijnen oock gheconfirmeert woꝛdt/ ſegghende tſelve oock warachtich bevonden te hebben/ ende hoewel tſelve oock gheheel teghens natuere ende de waerthept beghint te ſtrijden: So zijnder lofwaerdige Authoꝛen: Als Gentilis Fulguis Peruſiamis, ende Petrus de Ebano die tſelve met natuerlicke bewijs-redenen/ende ander gheleerden zijn bewijſende / dattet natuerlicken gheſchieden can / dooꝛ weldaet der materien / datſe haer ſelven altemet vant tfenijn is ontlaſtende / dooꝛ tloſſen van een weeck ſtucxken vleeſch / met ghedaenten van jonghe hondekens/ende dat dooꝛt piſſen / met grooter pijnen. Ende op dat de fenijnichept ende zijn beſmettinge/eenen yegelicken bekent mach weſen / als Galenus ooc genoech ſchijnt te ghetuyghen/is ſoo groot: als dat alleen het ſchuymſel van eenen raſenden hont een op zijn bloote lichaem waer rakende / ſoo ſoudet den menſch hinderen/ al oft hy van eenen hont gebeten waer. Het welckmen alſoo oock van het ſchuym der raſende menſchen alſoo verſtaen ſal.

Fatſoen jonge ho[…] dekens i[…] piſſen lo[…] ſende.

Contage[…] fenijnich[…] der raſen[…] hons be[…]

Ende Dioſcorides ſeyt / dat eenen genaemt Themiſon tſelve alleen dooꝛt bywesen van zijnen vꝛient ghecreghen ſoude hebben.

Het welcke dooꝛ vele exempelen ende ſekere ghetuyghen/anders beweſen can woꝛden/die daer gheduerich by haer ghehuert zijn gheweeſt / nochtans daer noyt gheen hinder van en creghen. Maer deſen Themiſon als Medicijn zijnde vandẽ patient / om den ſelven getrouwelijcken te moghen helpen ende te cureren/ by avontueren int handelen vanden patient/hem ſelven verſuymt heeft: Als onwetelijcken zijnen ſchuym oft ſweet aen te roeren/ het welck hem heeft moghen beſmetten. Ja ſoo ons ſommighe Authoꝛen verhalen/ſo ſoudemen deſe plaghe van eenen raſenden hondt alleen moghen ontfanghen van zijn upt aeſſeminge / dat de ſelve eenen int aenſicht raecte.

Niet

Niet moghelijcken en is eenen sekeren tijdt aen te nemen/ wanneer hem dese waterschzo-mighe dollichepdt nae tbijten van rasende honden aen soude moghen comen. Want som-mighe hebben tselve ghevoelt den veerthien-den dach/ maer sy ghevoelen tselve selden/ soo vroech/ maer meest openbaret hem den veer-tichsten dach/ d'ander ist eer verthoont nae de seste oft sevende maent. Wederom de ander nae een jaer als ons sommighe loswaerdighe Authozen verhalen ghesien te hebben. Oock zijnder Authozen die getuyghen dat hem de-se plaghe seven jaren lanck verborghen can houden inden mensche/ ende daer na openba-ren/ alsso datter gheenen sekeren tijt van en is te maken.

Welcke van dese *Hydrophobia* oft wa-terschzomende dolliehept gheholpen mo-gen worden/ ende hoemen de selve hel-pen sal/ mits noch seker remedien in de rasende honts beten te ghe-bruycken.

Daer dese waterschzomende dollichepdt noch versch is/ ende tsenijn alle tlichaem door noch niet inghedroncken en is / ende sonder-linghe als de faculteyten der Herssenen noch niet ontoghen/ oft gheheel ghecrenckt en zijn/ moghense altemet noch wel gheholpen wor-den. Alsmen by Aëtium leest van een Phylo-sooph, welck van eenen rasenden hont / ghe-beten was / ende nu by een badt comende docht hem oock/ als alle anderen / met deser plaghen besmet zijnde/ dat hem altijdt eenen hont int tselve badt was verschijnende. Ende hem selven nu langhe bedacht hebbende/ heeft ten lesten ghesept / wat ghemeenschap heeft den hont met het badt/ ende terstont nae dat hy tselve ghesept hadde/ heeft hem selven int badt beghevcn/ ende heeft daer sonder vreese uytgedroncken/ waer door hy de sieckte over-wonnen heeft/ ende is ghesont ghewozden/ al waer uyt wel te mercken is/ dat in hem de fa-culteyten ende operatien der Herssenen noch niet gheheel ghecorrumpeert oft ontoghen en waren. Oock soo sept Avicenna, so yemant van eenen rasenden hont ghebeten waer / en-de waterschzomich is / ende in eenen spieghel siende/ hem selven kende/ soo souder noch hope totter ghesonthepdt moghen wesen. Somma zijn de waterschzomighe noch te gheneseu in-dien tsenijn tgheheel lichaem noch niet over-wonnen en heeft / ende de Herssenen van ha-ren rationael verstande noch niet gheheel be-rooft en zijn / alsmen uyt den Phylosooph heeft moghen verstaen.

Cure.

Om dese te mogen cureren salmen tlichaem eerst purgheren/ soo daer niet en is daert door behindert wort / alsmen oock int bloet-laten sal verstaen / dat hem in desen seer goet is/ maer men salse purgeren aldus.

Purgatie.

Neemt de wortelen Ellebori nigri een wey-nich gheclopt ende cleen gesneden ℈ ij. oft ʒ j. dese salmen inden Hydromel laten weecken/ daer toe doende de decoctie daer tsaet vā Dil-le ende Ameos, met de cruyden Endivie/ La-tuwe/ Duyvekervel/ Buglos / met de bloe-men Nymphee, Buglossi ende van Bornagie in gheso den sullen zijn ℥ iiij. oft vijf doeter ℈ j. Caneels toe/ ende latent op werm asschen ee-nen nacht lanc staen weecken/ tsanderdaechs een weynich gesoden zijnde/ salment stijf uyt-douwen ende in ℥ iij. van dit nat gheresolveert Confectio hamech ℥ ij. syrope van Violen oft Buglossi ℥ ß. ende dat vroech ingenomen.

Ten selven.

Neemt de wortelen Polypodij ende Buglos-si, ana ℥ j. de boven gheschreven Cruyden/ ana M j. Thijmi Epithijmi, ana P j ß. Pruymen nom. viij. versche Sebesten nō. vj. de bloemen Cordiael ende Nymphee, ana ʒ ij. dit in ho-nich-water ghesoden/ daer toe doende Anijs-saet ʒ ij. ende in ℔ j. van dese decoctie salmen doen Ellebori nigri ʒ ij. eñ latense eenen nacht lanck daer in weecken.

Aldus.

Neemt cleene wortelkens vanden Ellebori nigri ʒ ij. ende cloppense wat platachtich / en-de snijdense aen cleene stuckens / ende ghe-weeckt zijnde/ salmense stijf uyt douwen/ daer in resolveren de syrope vande infusie vande Provenntie Roosen met de Senie-bladerē ge-maeckt ℥ iij. oft de syrope met den Rhabar-ber / oft met den Agarico soo veel daer in ghe-resolveert/ ende indien tselve den eersten dach niet en wrochte / soo salmen daer elcke reyse toe vermenghen Confectionis hamech ʒ j ß. oft nae eysch der natueren.

Men mach hier den Armenius ende den La-pis lazuli ofte Cærulei wel berept zijnde inge-ven/ tot ʒ j. oft ʒ j ß. ende ghebruycken de be-reydrancken die inden Mania verhaelt zijn/ sonderlinghe in Mania Sanguinea Biliosa, en-de in Lupinia Insania soot den tijt toelaet/ met oock die confortinghe. *Lapis armenius.*

Celsus raet datmen den waterschroomen-de terstont teghen zijnen danck in water smij-ten souden/ ende laten hem daer tegens zijnen wille uytdrincken/ ende werpen hem soo drie oft vier reysen daer in / want daer door can-men de waterschroominghe ende den dorst gheheel wech nemen / ende om te verhoeden datse door tlanghe vertreck int cout water niet in spasmeringhen en vallen/ soo salmense nae den uytganc des waters in een deel wer-men olie doen gaen / ende haer lichaem daer mede strijcken.

Somma men sal met alle neersticheyt hem ten eersten water doen drincké / op datse door tlanghe aensien van dien niet te seer bevreest

en worden/ſalmen daerom het water door eenighe langhe pijpen leyden / oft met eenighe ander behendicheydt practiſeren / datſe tſelve moghen drincken ſonder te ſien.

Den Coagulum, dat is/het rentſel oft Libbe vande jonghen dieren / die noch ſuyghende zijn/als vande jonghe Calveren/Haſen/Voſſen/ Gheytkens/ oft Hondekens ingenomen/ is den water-vreeſende menſch ſeer goet/ſonderlinghe met een weynich Azijns vermengt/ als ons Aetius verhaelt: Ende ſeyt indien tſelve vanden watervreeſende menſch eens ingenomen wort / datſe terſtont waterdorſtich worden/ende beginnen tſelve te drincken/alſo dat tſelve medicament vanden ſelven ſeer gerecommendeert wort.

De ander gebieden datmen ſwarte ciceren int water ſieden ſal om twater daer door zijn claericheyt te benemen/ want ten maeckt hen dan ſo ſchromende niet/als claer water / ende doet daer en boven overvloedich water loſſen.

Dat ronthayrich ghewas dat aende wilde Rooſen Cynorhodon, j. Roſa canina, oft Roſa ſylueſtris ghenaemt waſt/ geſtooten/ende met wateren inghenomen / doet de watervreeſende plaghe te niet / ende is een remedie den menſch door Godt genoech geopenbaert/ als Alexander Benedictus Veronenſis verhaelt.

Den Bitumem Iudaicum oft Aſphaltum wort van Ætio ſeer gheprezen / ſeggende daer van ʒ j. inghenomen met ſchoon water/ niet alleen de waterſchrominghe te behinderen/ maer de ſelve oock te gheneſen / indien ſy tſelve eerſt ghecreghen hebben.

Hier ſalmen noch ſeker remedien verhalen die ſeer dienſtich zijn int eerſte vande raſende honts beten.

Ghebeten zijnde / ſalmen hen terſtont deſe remedie laten ghebruycken tot veertich dagen vervolgende.

Neemt Gentiaen-wortelen ghedroocht ℥ ß. cleen gepulvert fijnen Myrrhę gepulvert/ water Crabben inde ſoete revieren wonende tot pulver ghebrant / ana ℥ j. hier van alle morghens een deel met witten wijn inghenomen / ende houden de wonde geduerich open/ als verhaelt is / ende waſſenſe daghelijcx met Azijn oft met ſout water. Oft met Bethonie bladeren in wijn gheſoden/ende daer de wonde alle daghe mede ghewaſſchen.

Ten ſelven nae de maniere *Galeni*.

Neemt vanden beſten Wieroock ʒ ß. Gentiaen-wortelen ghedroocht ende ghepulvert ℥ ij ß. de aſſchen vande revier Crabben ℥ ß. ende dat pulver vermengt zijnde met ſchoon water tot veertich daghen vervolghende inghenomen. Oft ghebruycken de aſſchen vande revier Crabben alleen / ende om de maniere te weten hoemenſe braden ſal / vindy by Galenum, ende is de maniere zijns Meeſters/ ende mede borgher van hem Æſchrion, ende gaf hem vant voorſc. medicament te drincken ſtijf ℈ ij. met wat waters beſprenckt.

Lib, 11. ſimplicum midicamentorum.

Maer indien hy eerſt by den patient quam/ nae dat hy ſommighe daghen ghebeten hadde gheweeſt/ ſoo gaf hy hem alle daghe twee Lepelen volin / wel met water beſprenckt. Somma is deſe remedie ſeer by alle Authoren in eeren gheweeſt.

Alſo dat Galenus daer van ghetuycht/ſeggende noyt yemant geſto rven te zijn / die deſe Antidoto te deghe ghebruyckt heeft.

Den Rumex acutus, oft Lapathi acuti wort van Ætio gheprezen / ende ſeyt een out man gekent te hebben die van eenen raſenden hont ghebeten was / ende alleen daer mede gheneſen worde. Ten eerſten / ſoo baeyden ende ſtoofden hy de wonde mette decoctie van dien/ daer nae het cruyt daer op ghelept / ende tſelve ingedroncken/ende prees tſelve ſeer/ want tdoet overvloedich ende ſeer turbel water loſſen/dat ſeer goet in deſer paſſien is/ om totter geſontheyt te comen.

Den Vincetoxicum tot ʒ i ß. met de decoctie van Cardo benedictus alle morghens inghenomen tot twaelf daghen / ſal u terſtont groote hulpe doen.

Neemt de bladeren van Netelen cleen ghestoten/ende met wat souts onder een ghewreven/ ende op de raſende honts beten beten gelept / wort voor een ſonderlinghe remedie gehouden om tfenijn uyt te trecken.

Den Bardana ghepulvert met een weynich souts / op de wonde gebonden is een ſeker remedie om tfenijn uyt te trecken.

Deſgelijcken wort ons het pulver van Angelica ende de Wijnruyte onder een geſtamt/ ende daer op gelept / ſeer vande Authoren gerecommendeert.

FINIS.

Vande ſlaepſieckte *Lethargus*, vande ſommighe Veternus int Latijn genaemt/ uyt coude veroorſaect/ende de ſinnekens perturberende.

Lethargus is een cout gheſwel/ meeſt inde achterſte deelen der Herſſenen gheſchiedende/ ende/ende is alſoo ghenaemt om haer ſubijtige vergetinge/ende is een continuele raſernie met Cortſen ende gheduerich ſlapen/ daerom gheheel contrarie der Phreneſię, inden welcken ſy met een gheduerich waken ghequelt zijn.

Maer ghemerckt dat Caros, Catochæ, Catophora ende Coma oock ſtercke ſlaep-ſiecten zijn / verſchillen ſy nochtans in veel ſaken als hier nae noch verhaelt ſal worden. Deſe plaghe neemt oorſpronck uyt de vervuylinghe van een phlegmatijcke humore / als Galenus verhaelt/daer door den menſch ſlaperich makende / waer toe ſeer helpende is de gheneghentheydt / ende teericheydt der Herſſenen ende des gheheelen lichaems oft eenighe particulier lib 13. T· rameth

ticulier deelen/als een vercoude Maghe/ veel rauwe ende onghekoockte humoren ten hoofde seyndende / door de soberheydt der natuerlijcke hitte. Oock moghen de Herssenen te seer vercouwen door langhe gheduerende Cortsen / als door de dagheliickse oft vierdaechse Cortse/ende door het lichaem te seer te evacueren/door de uytwendige saecken/ als door de seer coude / vochtighe / nevelachtighe lochte/ vant door stralen der Manen / als door vensteren/glasen/oft andere gaten thooft beschijnende/doort overvloedich slapen/sonderlinge in vochtighe plaetsen / hem selven dickwils met coude spijse te overladen / sonderlinghe vuyle vaporen ten hoofde brenghende/ als Ajuyn/Loock/Prey/Biest-looc/ alderley fruyten/Melck/Visch in vuyle wateren ghevanghen/veel turbele/ende grove wijnen te drincken / de stercke ghehopte / ghescharleyde oft ghecoriande bieren te drincken/welcke grove humoren qualijcken connen uyt aessemē/ daer door de Herssenen brenghende tot quade alteratie.

Teeckenen.

Daer is een gheduerich slapen / een traghe Cortse sonder stercke hitte / daer is sotticheyt ende vergetinge van alle dingē/dicwils geeuwende/ altemet den mont open verghetende/ den Pispot eyssende/om te pissen houden sy dē selven inde hant / ende tpissen verghetende/ swaerlicken ende selden halen sy haren adem/ den Polsse is lancksame/teer ende saecht / de Tonghe wit/ de oogen ghesloten/maer doort tstijf aenroepen openen sy die seer traechghelijckē/maer sluytense terstont wederō toe/begevende haer tot slapē/ende slapen altemet so vast datmense thayr upten hoofde treckt/eerse wacker worden / oft yet daer van zijn ghevoelende/tgheheele lichaem is hen luy / ende traech/altijt hoemense leyt/ligghense terstont opten Rugghe. Haer Vrine is de Vrine,der beesten gelijckende/dat is/sy is int lossen turbel / ende niet sinckende oft scheydende / dese sieckte eyscht terstont hulp vande Medicijn/ oft is den patieut terstont doodende / de bevinge der leden beteeckent aenstaende perijckel.

Desghelijcken oock den couden sweet ontrent tvoorhooft/aensicht ende den hals / met ophoudinghe der Vrinen ende des Camerganct.

Item Echg helen aen haer voorhooft ghestelt/sonder daer aen te willen hangē/is dootlijcken / want tgheeft ons de verteringhe des bloets ende der gheesten te kennen/ oft stercke niesende cruydē hem voor zijn Neuse oft daer in te doen sonder te niesen is dootlijcken / dicwils sieckt men tot verlichtinghe in desen een sweringhe ende etterachtich accident op haer borste comen. In ander persoonen sietmen altemet tot verlichtinghe der sieckten eenen Aposteen ontrent der ooren voorts comende.

Om te cureren.

Men moet dese ten eersten hulp doen niet van noots oft perijckels weghen der siecken / dan alleen om te ontlasten het edel deel dat daer lijdende is / op dat de diensten der Herssenen niet behindert en worden.

Men sal hen ten eersten den Buyck van de phlegmatijcke vuylicheydt door dese Clisterie ontlasten.

Clisterie.

Neemt de wortelen vanden Heemst ℥ ij. Maluwe/Beete/ Mercuriael / Parietarie/ Camil/Semelen in een doecrken ghebonden/ ana M j. Wijnruyte/Bethonie/ ana M ß. Anijs/ende Dil-saet/van Maluwe/ ende Lijnsaet/ana ʒ iij. dit op tderdendeel in water gesoden ende in ℥ xvj. nats geresolveert Cassien ende Pot-suycker/ ana ℥ j. honich van Roosen ℥ i ß. oft doeter Cassien ende Diaphœnici, ana ℥ ß met olie vande Olijven ℥ iij. oft men mach hem dese Clisterie wel nae tbloet laten stellen.

Maer men moet int Ader-laten seer voorsichtich zijn / ende niet te haestich. Want dese materie seer cout is/soude daerom seer hinderen connen / maer soo hem de Aderen vanden bloede seer verheven staen / salmen hem de Hooft-ader openen. Daer nae Vena frontis ghelegen int midden vanden voorhooft/ ende stellen hem voor oft terstont na de Aderlatinghe een Clisterie. Tsanderdaechs daer nae / salmen hem een Clisterie wat stercker stellen.

Aldus.

Neemt Maluwe Origani, oft Majorenę, Wijnruyte/Bethonie/Salie / Melisse / Centaurie minoris, ana M j. Venckel ende Wijnruyte-saet/ana ʒ ij. de bloemen van Rosemarijn/Stœchas, Camille ende Melilooт/ ana P j. Agarici in een doecrken gebonden ʒ iij. tmerch uyt den Coloquint-appel/ʒ ij. ende soo hy geheel slaperich is / soo machmen daer in vermenghen Hierę lagadij ℥ ß. oft ʒ iij. hier van een decoctie ghemaeckt/ende in ℔ j. nats resolverē olie vande Olijvē/ende rute/ ana ℥ j ß. Sout ʒ iij.

Ende soomen gheen Clisterie ghebruycken en conde / soo salmen dusdanighe Set-pillen van onder stellen.

Suppositorium.

Neemt honich q ſ. Hierę picrę, oft Benedictę Laxatijve ʒ j. het pulver vā Alhandel ℈ j. sout een weynich tot een Set-pille gemaeckt.

Ten selven.

Neemt honich q ß. Specierum hierę simplicis,

cis, scammonij eñ sout/ ana ℈ j ß. dese tot een Set-pille gemaeckt. Men moet de suppositorien/ ende Clisterien dickwils gebruycken.

Hier nae salmen hem doen vomeren ende overgeven.

Neemt de saden van Melde ende van Dille/ tsaet oft wortelen vande Raphani, ana ℥ ß. in water op de helft ghesoden / ende in ℥ iiij. nats resolveren Oxymellis scillitici ℥ ij. dit lau inghedroncken/ ende soose terstont niet en braeckten / salmen een penne inden Oxymel scillitici vermengt zijnde met wat pulver van Moster-zaet/ende stekense hẽ over ende weer inde kele.

Des anderen daechs soo daer goeden hoep van ghesontheydt is/ so geeft hem dese Pillen.

Neemt Pillulæ cochicap ℈ ij. de Agarico ℈ j. met tsap oft water van Wijnruyte ses Pillen ghemaeckt/ ende nemense nae den eersten slape in/ oft en can hijse niet gheheel innemen salmense hem resolveren in Melisse-water/ maer isser hitte/salmense hem resolveren/ oft op maken met de syrope van Violen / men mach daer altemet wel ℈ ß. Castorei in doen.

Ten selven.

Neemt Diaphœnici ℥ iij. Electuarium indi majoris ʒ j ß. Agarici troch, ℈ ij. de syrope van Stœchas ℥ ß. met de ghemeen decoctie vermengt / daer in ghesoden sal zijn Maghelepn M ß. Stoechas van Arabien P j. hier van een dranck en ghemaeckt ende tsmorghens ingenomen.

Tsanderdaechs daer na salmen aldus conforteren.

Confortive.

Neemt conserve Buglossi ℥ ij. ouden Theriacæ andromachi ℈ j ß. teffens ingenomen.

Aengaende de plaetselijcke hulpe.

Galenus prijst datmen den Oxyrhodinum ten eersten voor thooft ghebruycken sal / ende dat om alle humoren te rugghe te houden. Nochtans mispríjsen tselve de jonghe medicijnen/ten waer datter een weynich Castorei oft verwermende olie by vermengt waer/ als den olie van Chamille / want de materie der sieckten seer cout is. Daerom als den eersten dach voor by ghepasseert is / en salmen den Oxyrhodino niet gebruycken.

Oxyrhodinum.

Neemt olie van Roosen/ ende Chamil-olie/ ana ℥ j ß. Azijn ℥ iij. dit op tvoorhooft gheappliceert/ niet tegenstaende dat hem tghebreck meest int achterste des hoofts hout / want thooft daer opender is.

Om den patient wacker te houden.

Neemt den Sisymbrium aquaticum, dat is/ Water-kersse vermengẽ met Azijn/ eñ tvoorhooft daer mede nat ghemaeckt.

Tvoorhooft oft beenẽ met Netelen geraect houtse wacker.

Oft.

Neemt de wortelen vande Schillen/oft Ajuyn onder de asschen ghebraden/vermengtse met Oleo irini, ende eẽ weynich Euphorbij tot een plaester achter op thooft ghelept.

Men sal metten eersten banden ghebruycken ende legghense hen recht boven de knye.

Oock salmen hen coppen stellen op de eerste ende tweede wervels oft knoocken inden nec/ ten lesten op de billen/ eñ recht boven de knyen salmen hen eerst openen.

Men sal hen de materie aldus af leyden.

Neemt Schillen gebraden oft ongebraden ℥ j. tsaet van Netelen oft Mostert-zaet ℥ iij. dit tot een plaester ghestampt/ende op de huepen ghelept. Men mach de beenen met het voorsc. oock wel wrijven.

Oft aldus.

Neemt Azijn vã Schillen eñ Mostertsaet/ Peper oft Nitrum, maer alle dese voorsc. salmen eerst ghebruycken / nae dat tlichaem sal ghesuyvert zijn/daer nae salmen thooft / ende de Herssenen versterken/ door de ophalinghe door de Neuse / gorghelinghe/ ende ander applicatien / als ghenoech int voorgaende verhaelt is / sonderlinghe inden phegmatijcken hooft-sweer.

Maniere haers lebens.

Men sal hem in een werme lochte camer legghen/zijn spijse sal seer subtijl/ verdroogende ende van een deelende zijn/sonderlingen inde eerste drie daghen/ghelijck water van Ciceren ℥ iij. oft vier als Mesue ghebiet / oft een Garste-water met wat Hyssopen daer op/ tleste een weynich Caneels ingebroocken. Oft wat schoon waters met een corste broots met wat Venckelsaets / ende wat ongheſtampte Caneels/ende latent hem indrincken / oft in gieten/door den dach wat honich-waters/oft witten subtijlen ghewaterden ende een weynich straffen wijns drincken / altemet eẽ doerperken van een ey met wat Caneels oft Naghelpoers laten genieten/daer nae cleene wilde Voghelen/jonghe Hoenderen / Capoenen/ jonghe wilde Duyven ghebruycken etc.

Hier mede dit verlatende vande slaepsiecte dese seer ghelijck zijnde Caros ghenaemt verhalen.

Vanden diepen eñ seer vasten slaep Caros oft Subeth ghenaemt.

Caros by den Griecken/ vande Arabischen Subeth,

Subeth, in Latijn Sopor profundus genaemt/ dat is / een stercke oft vaste slaepsieckte ghesept. Dese is den Lethargo seer ghelijck: Dese en veroorsaeckt upt haer selven gheen Cortse/ maer volcht dickwils nae een phlegmatijcke Cortse/ ende is ooc stercker als de Cortse van den Lethargici, sp heeft haer plaetse inde voorste deelen der Herssenen/ niet inde ventriculen der Herssenen. Want so soudet een Epilepsia eer veroorsaecken: oft en is de materie in dese soo niet als inde voorgaende vervuylt. Dese wort altemet nae ghelaten upt den Epilepsia, oft door quetsen vande Cranio. Desghelijcken door stercke contusien in de slape des hoofts: sp is als den Lethargus mede oorspronck nemende upt een taep / grove ende coude humore inden Herssenen plaetse grijpende/ ende besmettende. Desgelijcken van een grove/dicke vaporen/upt den Neerlijve/ als upt der Magen/ Lever/ Milte ende der Moeder op slaende. Item upt eenighe heete oft laxerende medicamenten/upt den wormen / als inde jonge kinderen/ tmach oock gheschieden upt een eyghen teerichept der Herssenen/ als ooc upt een overvloedichepdt des bloets in thooft berustende. In dese Carotici wort stercker slaep bevonden als indē Lethargicis, haer oogē zijn ghedurich gheslooten/ liggende sonder roeren ende ghevoelen/ maer den Adem heeft zijnen vrijen upt ende inganck/ jae den slaep is in desen soo vast / datmense sterck aenstoot / ofte steeckt / soo en ghevoelens zijt niet / als sommighe meenen/ oft al gevoelen zijt/ en openense haer ooghen niet / noch en gheven gheen sprake/ alsoo datse daer in van de Lethargici gheheel verschülen.

teeckenen.

De Slaep-sieckten Catalepsis ende Catochæ verschillen ooc een weynich vanden Caros ende Lethargo aengaende tslapen / maer inder plaetsen ende materien schillen sp veel.

Catalepsis haer beschrijvinge.

Catalepsis is een snelle ende haestighe aengrijpinghe van allen onsen sinnen. Alsoo dat den mensche subijtelijcken van zijn verstant/ ghevoelen ende roeren berooft wort / want gelijcse den mensche int aencomen is/ de selve maniere ende forme behout hp oock in deser passien/ dat is/ was hy sittende / soo blijft hp sitten/ was hy sprekende / soo blijft hem den mont sprakeloos open staen / waren zijn ooghen open/ soo blijvense open staen/ nochtans en sienſe niet / ende waren sp toe/ soo blijven sp toe.

De sommighe behouden noch een weynich haer sprake / altemet gheheel sonder roeren ende ghevoelen. Ende nae de opinie van Paulo Ægineto, soo is Catochos ende Catalepsis een passie/ de ander dese onderschepdende / segghende dat Carochos tselve is dat de Griecken Agrijpnon Coma, vandē Latijnen Vigilans sopor ghenaemt wort/ dat is/ eenen wakendē slape / want den patient schijnt vol vaecx ende seer slaperich te zijn/ nochtās wakende/ ende dat sonder eenige leden te roeren/ oock gheheel sprakeloos / ende nae de diffinitie Galeni, soo spreeckt den patient altemet een weynich/ altemet wederom sonder roeren ende ghevoelen / comende upt grooter couwen ende droochten dat inde achterste deelen des hoofts.

Com. 2. in lib Phor.

Maer om nu alle dese metten cortsten upt ten anderen te moghen schepden / soo salmen ten eersten by den patient comende/ besien oft hy zijnen adem met arbeyt moet halē of niet: Want soo hp den selven met grooter moeyte ende arbeyt haelt/ soo ist een Apoplexia, maer soo sp den Adem sonder arbeyt halen / soo salmen terstont besien / oft hen de ooghen open ofte toe zijn/ want ghesloten zijnde/ soo ist Lethargia oft Caros. Ende om dese upten anderen te moghen onderschepden/ soo salmen sien oft daer Cortse present is/ oft datter geen ander sieckte toe ghecomen en is/ soo isser een Lethargus, soo isser oock bevinghe der handen/ het aensicht swelt hen op ende is hen ontverwet/ met een teere ende traghe Polse. Maer soo daer gheen Cortse en is / ende nae eenighe ander sieckten oft aencominghe van eenighe bastert Cortsen oorspronck ghenomen heeft/ soo ist een Caros. Ende soo hem de oogen open zijn/ ende tlichaem stijf/ soo ist een Catalepsis, oorspronck hebbende upten bloode oft Melancholia. indien hp eensdeels waeckt ende eensdeels slaept/ soo ist een valse slaepsieckte Agripnon Coma ghenaemt/ als boven verhaelt is: voorts salmen in desen elcx de humoren / ende ander teeckenen voor ooghen hebben.

Alle slaepsieckten upt een anderen te schepden.

Caros te cureren.

De Carotici wort seer in de maniere als dē Lethargici ghecureert/ maer men moet in dese meer versubtijlende ende van een deelende medicamenten ghebrupcken. Maer aenghesien dat dese slaepsiecte oock oorspronck mach nemen alleen upt de epghen nature der Herssenē/ ende dat upt overvloedichept des bloets inden hoofde berustende/ moetmen tselve onderschepden ende cureren als inden bloetrijcken hooft-swere verhaelt is: Maer is meest oorspronck nemende upt de overvloedighe Phlegma, ende wort ghenesen als den phlegmatijcken hooft-sweer oft Apoplexia.

Men machse ten eersten een mollificerende Clisterie stellen/ ende gewrocht hebbende/ salmen hen terstont daer nae een stercker stellen/ maer mē sal dit al inde eerste drie dagen doen/ daer nae salmen hem doen overgheven met sulcke als voren ghenoech verhaelt zijn / daer nae hem ingeven de Pillen Aureæ oft Cochię, ʒ j. oft soot de nature verdragen mocht ℈ iij. oft resolverense hem in wijn. Des anderen daechs daer nae salmen hem ingheven om te conforteren.

Aldus.

Neemt conserve van Buglosse/ oft Borna-

 gie

gie ʒ iij. ouden Theriakel andromachi ʒ j. oft ℈ ij. ende laten hem daer drie uren op vasten.

Men sal tlichaem schudden ende stooten op datse wacker moghen blijven.

Men sal hem onder de Neuse strijcken Cőfectio Annacardina,

Oft met den ouden Theriaca andromachi in ghebranden-wijn ghceresolveert/oft in Bethonie-water.

Men sal hem coppen stellen opte Schouderen/ende op de billen met openingen/ende dat meer om pijn te maken dan om tbloepen/ ende dan daer wat souts / oft pekels inghewreven.

Men sal hem oock errhinen oft thooft purgherende met stercke gorgheling he / als voren genoech verhaelt zijn/ laten ghebruycken. Ende men sal hem thayr af scheren/ daer nae met dusdanighen hooft-water thooft ghewasschen.

Hooft-water.

Neemt Maghelepn / Salie/Lauwerbladen/Rosemarijn bloemen/ Stœchas, Melisse/ Lavendel ende Chamil/ana M j. in water ghesoden ende thooft daer mede ghewasschen ende tvoorste ende het achterste deel ghewreven met een once Castorei geresolveert in olie van Rupte.

Ten selven.

Neemt menschen hayr ghebrant q ß. ende ʒ ij.Castorei ʒ ß.sap van Wijnrupte oft Maghelepn/stercken Azijn / dit tsamen vermengt/ ende het achterste eñ voorste vant thooft daer mede ghewreven.

Tmenschen hayr alleen ghebrant ende met Azijn vermengt / ende onder zijn Neuse ghehouden om daer aen te rupcken.

Item tvoorhooft met Netelen ghestreken/ maeckt de Lethargici ende Carotici wacker.

Dat Viscum oft lijm wassende aẽde wortelen Chamæleonis albi, dat is / Caralina oft in duytsch Ever-wortelen ghenaemt/ ende daer van een weynich inghenomen / maeckt ende hout den menschen wacker / maer men moetet tselve weynich nemẽ / want anders een doot-lijck fenijn is/ende als ons Matthiolus Senensis is verhalende / soo ghebruycken de vrouwen in Creta, in een cleen quantiteyt int exerceren van haer nacht-werck/op dat den slaep tselve niet behinderen en soude / ende te beter wacker soude moghen blijven.

Gheschiedende door mede-gevoelen van eenighe ander deelen.

Maer comende door toe doen des gheheelen lichaems / oft door eenighe ander ghebreken/ als altemet geschiet inde phlegmatycke Cortsen/ oock inde bastaert Cortse vande Certianen/comende uyt groote verstoptheyt eñ rauwicheyt: so salmen door revulsie of afleydinge als met bandẽ boven de knpen ende ermen te leggen/eerst de plaetse wel gewreven wesende/ hem te hulpe comen/ ende gevense die wils Azijn te riecken. Men sal hen de Hersenen met den Oxyrhodino versterken / oft olie van Roosen / ende Azijn werm aen thooft ghestreken.

Ende indien dat den Caros oft Subeth oorsproncк neemt upter Maghen / so salmen den patient doen braken / ende soo hy niet braken enroste / soo salmen hem laten nemen Hieræ simpl.Galeni, ʒ ß. met de decoctie van Hysoop/ ende de Maghe nu wel ghesuyvert zijnde / soo salmen als voren de Hersenen versterken. Ten lesten het op climmen der humoren benemen door Clisterien / wrijvinghe der Beenen ende Ermen / ende coppen stellen als voren verhaelt is.

Door oorsaecken des Moeders.

Indien desen stercken slaep veroorsaeckt doort mede ghevoelen vande Moeder / wort door voorgaende pijne der moederen bekent/ salmen tselve benemen door het afleyden der humoren ende vaporen/door badinghe/voortbrengen der maentsuyveringe/ ende openinge der Moeder-ader Saphena, binnen den enckel gheleghen.

Vande slaep-sieckte *Catalepsis* oft Catoche, vande sommighe Lethargus non Verus ghenaemt/haer Cure.

Haer spijse moet weynich voedende zijn/ als Garste-water wel ghesoden ende door ghedaen / terwen semelen alleen in water gheset daer na door ghedaen/ ende ghesoden zijnde laten eten. Csop van een Hoentken met wat Porcelepn ghestooft. Voor zijnen dranck mach hy een Honich-water wel ghesoden drincken / oft een Supcker water ghesoden/ ende wildy vermengter wat syrope Acetosi simplicis in / oft de syrope alleen inghenomen. Ende soo den patient seer root van aensicht is/bloet-rijck ende jonck van jaren / ende den tijdt des jaers tselve toe laet / soo salmen hem de Hooft-ader openen/ ende laten hem eẽ deel bloets af / ende setten hem coppen inde zijde banden halse met openinghe/ ende een Clisterie voor oft nae tbloet laten/ nae eysch der natueren ende der sieckten. Ende soomen thooft seer heet vint/ soo salmen zijn hooft bespoepen ende nat maken met dẽ Oxyrhodino met veel Azijns ghemaeckt / ende int declineren oft afgaen/Aldus.

Neemt olie van Roosen ende Chamil/ana ʒ j. Azijn ʒ iij. maer op tlefte salmen nemen olie van Chamil/oft van Dille/ ende wat olie van Lelien/ men sal wrijvinge ghebruycken/ eerst beghinnende aende Ermen ende Schouderen / daer nae nederwaerts dalende nae de huepen ende beneden de knpen.

Maer comende upt Melancholia soo ist swaer

ſwaer om te gheneſen / want ſy blijven ghemeenlijcken daer na altijt Melancholici.

Men ſal hem ſtercke Cliſterien ſtellen/ende met purgerende dranckem de melancholeuſe humoren uyt drijven: Thooft ſalmen beſprenghen met olie van Violen / ende een weynich Azijns/ ende ſtellen hem Echgelen aende Hæmeroidael-aderē. Ende ſo hem dē Speen eertijts wel ghevloeyt heeft / ſoo ſalmenſe hem wederom openen/ende voorts procederen alſmen inde Melancholici behoort te doen.

Maer uyt coude ende droochte ſonder materie veroorſaeckt.

Neemt Vnguenti Dialtheæ cum gummis ʒ j ß. Vnguenti martiati olei terebinthinę, ana ʒ j. deſe vermengt ende ſtrijckter al werm de achterſte deelen des hoofts mede/ende lechter eenen dobbelen lijnen doeck over. Ende nu tot hem ſelven ghecomen zijnde / ſalmen hem tſmorghens vroech ende tſavonts langhe nae den eten deſe compoſitie inghever.

Neemt de ſpecien Diamoſchi dulcis ʒ j ß. witte Suycker in Magheleyn-water ghereſolveert ʒ xiiij. hier coeckens van ghegoten elck ʒ j ß. ende een teffens inghenomen.

FINIS.

Binnen der Stadt Delft/Anno 1592. den 3. Decembris.

Vande Nachtmare vande Griecke Ephialtes, vanden Latijnen Incubus, van Plinio, Suppreſſio ende Faunus, van Avicenna, Albedilon ende Alcutum, van Averrhoë, Elegabum, van Azaravio Alcaibum genaemt/ende Themiſon als Paulus Aegineta verhaelt noemtſe Pingalion, om datſe eenen ſchijnt te verworghen.

…erſchey-…d opinien …vde …ichtma-…r

Seer verſcheyden opinien vinden wy van deſen ghebreke/ want ſommige meenden dat het oude wijvē waren / die door bedroch ende tooverie haer wiſten te veranderen/ende den menſche ſoo te quellen. De ander hebbent een maniere van gheeſten oft gheſpuys van duyvelen Incubus ende Succubus, alſoo na haren handel ghenaemt/toegheſchreven. De derde ſeyden tſelve Velt-gheeſten oft Boſch-gheeſten te weſen / Fauni ende Syluani ghenaemt.

…inie der …edicij-…n.

Maer de eendrachtige opinie der medicijnen is/ende bewijſen ons dat deſe paſſie harē oorſpronck neemt uyt een gheduerighe rauwichheydt der Magen / uyt overvloedighe gulſicheydt / door eenen quaden reghel in eten ende drincken te houden/uyt een overvloedich grof bloet / doort ophouden der vroulijcke ſuyveringhe ende des Speens/ door welcke voorſc. gulſicheydt / oft doort tghebruyck van onbequame ſpijſe / welcke de Maghe niet en heeft moghen verteren /iſſer veel ſlijmicheydt ende vuylicheydt inde Maghe naeghelaten / daer door de Maghe perſſende ende benouwende/ int koken ende verteren / haer vaporen ende winden van haer ſeydende / ende de Aderen der Borſten door deſe grove vaporen ſoo ſeer verrvult zijnde / ſoo zijnſe de Borſte/Longhe/ Diaphragma de kele ende den adem alſoo benouwende / datſe anders niet en weten oft daer leyt eenen menſch op haer lichaem / haer kele ſoo vaſt toe houdende datſe ſchijnen te verſmoren/ alſoo datſe willen roepen / nochtans niet en connen / haer ſelven werende ende porrende/ al eerſe te deghe wacker connen worden: jae men heeft altemet de jonghe kinderen ende den vollijvigen menſchen ſien verſmoren / door dien de grove vaporen gheenen uytganck en weten te vinde: Ende dat men in deſe ſiet faelgeren de imaginatie ende inbeeldinge / welck haer plaetſen hebben inde voorſte cellekens der Herſſenen / dat gheſchiet alleen door een mede-gevoelen/alſmen inde Melancholia Hypochondriaca oock is bevindende: want de vaporen vandē grovē melancholeuſen bloede/op climmende ten hoofde/ cauſeren vreemde Phantaſien ende gheſichten/ als Galenus verhaelt / want ſy de Animale gheeſten zijn beſmettende / waerom de ſommighe meenen dat het eenen duyvel is datſe ſien / ende tot confirmatie der opinien der Medicijnen / ſoo leſen wy een ſchoon exempel by Iacobum Hollerium in ſua praxi ſcholia. Cap. 12. aldaer hy verhaelt van eenen Apoteecker dieſe in Ardennen tſamen in een Clooſter ghelogheert zijnde by haer hadden / deſen Apoteecker is in het ſlapen met de Nachtmare ghequelt gheweeſt/ ende heeft daer mede beſchuldighet den ghenen die met hem inde camer waren/ſegghende datſe hem ſoo metter kelen ghevat ende benout hadden/ dat hy daer door by nae verworcht was / het welck zijn mede ghesellen ſtoutelijcken wederſtonden ende negeerden/want ſy onſchuldich waren/daerom hebben de Medicijn-meeſters hem gheordineert alleen te ſlapen / ende nae dat hy nu een goedt avontmael ghehouden hadde / wintmakende ſpijſe ghenut hebbende / zijn camer nu wel vaſt gheſloten weſende/heeft hem tſelve accident wederom overvallen/ ende ſwoer tſelve eenen duyvel te zijn / daer by ſeer levendich zijn weſen / aenſichte ende factien verhalende/nochtans en hebben ſy hen tſelve noeyt connen ontgheven / oft van zijn opinie brenghen voor ende al eer hy van haer gheneſen was.

Sommighe zijnder verſmoort in dat gebreck.

Imaginatie ende inbeeldinghe haer plaetſe.

De Locis affectis.

Een exempel van Hollerio verhaelt.

Des nachts wacker liggende tſelve eenen overcomende is ſeer quaet.

Deſghelijcken den ſlapende menſch overvallende / ende nu wacker weſende hen coude ſweeten aencomen/ met bevinghe der herten/ is periculoos. Die nu met dit gebreck langhe ende dickwils ghequelt is geweeſt / deſe ſtaen im perijckel inde ſwijmelinge des hoofts/ Popelſie/vallende ſieckte/inde raſende dollicheyt Manium, ſpaſmeringhe / oft ſubijtelijcke metter doot overvallen te worden/oft geheel Melancholicus te worden.

Maniere om te cureren.

Sy moeten eenen ſoberen reghel in eten ende drincken onderhouden ende dat ghenoech

inde maniere alsmen int aenstaende Capittel verhalen sal/ende ordineren hen een Clisterie/ om de ghemeen materie ende winden uyt te drÿven. Aldus.

Clisterie.

Neemt de wortelē vandē Heemst/ ende Lelien/ ana ℥ ij. Maluwe/Parietarie/Violen/ Mercuriael/Camil/Dille-bloemē/Wÿnruyte/ana M j. de saden van Venckel / Anÿs ende Comÿn/ana ʒ iij. ende nu ghesoden zÿnde salmen in ℥ xij. nats resolveren Diaphœnici oft Benedicti laxativi ʒ vj. Catholici ℥ j. nae eysch der materien/Camil-olie ℥ ij ende nuchteren gheset.

Des anderen daechs soot de natuere / ende sieckte toelaet/ salmen hem de Lever-ader oft Mediaen openen/ende indient claer / subtÿl ende suyver is / soo salment terstont op stoppen / maer grof zÿnde/ salment nae eysch der natueren laten vloeyen / maer indient tbloet veel Phlegma in hem heeft / so salmen terstont de selve gaen bereydē / alsmen indē phlegmatÿcken hooft-sweer gheleert heeft/ende om de Phlegma eerst wat te minderen/soo ordineert haer dese Pillen.

Pillen.

Neemt de Pillen de Agarico ende Cochiæ, ana ʒ ß. daer vÿf Pillen van gemaect ende na den eersten slaep inghenomen.

Tsanderdaechs daer na geeft hen de groote van een Notemoschate van dit conserfken.

Conserve.

Neemt conserve van Buglosse ʒ ij. ouden Theriakel andromachi ℈ ij. Ende de materie nu berept zÿnde/salmense dus purgeren.

Neemt de Pillen Cochię ʒ j. met Melisse-water ses Pillen ghemaeckt/ende na den eersten slaep ingenomen. Tsanderdaechs salmen wederom tvoorsc. conserve gebruycken. Oft dit navolgende.

Neemt de wortelen Enulæ campanæ gheconfÿt ℥ ij. Citroen-schellen gheconfÿt ℥ j. de specien Aromatici rosati ʒ ij. de specien Dianthos ende Diagalangæ, ana ℈ ij. met syrope vā Venus-hayr een Electuarium gemaeckt.

Hier nae salmen de gorghelinge/ niesinghe/ knauwinghe gebruycken/ alsmen voren ghenoech verhaelt heeft.

Nae den eten een quartier van een ure salsalmen dese compositien gebruycken/ om daer door de opclimmende vaporen te bedwingen.

Compositie.

Neemt bereyden Coriander ℥ j. root ghewreven Corael ℈ j ß. de specien Diamargariti frigidi, Yvoor geraspt/ de ghebeenten uyt het herte van een Herte/Mastic/ ana ℈ ij. Caneel G viij. Suycker Rosaet ℥ iiij ß. tsamē tot een pulver gemaeckt/daer van ʒ j ß. ingenomen/ daer niet meer op ghedroncken.

Oft.

Neemt de specien Diamargariti frigidi ʒ j. root Corael ghewreven/Anÿs saet / ana ℈ j. Suycker Rosaet tabulati ℥ ij. hier van na den eten ʒ j. inghenomen. Tusschen tÿden alsmen anders niet en ghebruyckt/salmen tsmorgens den rechten Acorus gheconfÿt innemen/ somwÿlen oock den Diamoschi dulcis tot koecxkens ghegoten ʒ j ß. teffens.

Ten selvē tÿden salmē dit pulver op tvoorhooft stroeyen.

Neemt de schorssen vande drooghe Citers grofachtich ghestooten ʒ iij. Cyperi Cruynagelen/ana ʒ ij. Cocci infectorij, ℈ iiij. bereyden Coriander ʒ ij ß. drooge Mageleyn/ Salie-bladen/ana ʒ ß. roode Roosen ghedroocht ℈ ij. Rosemarÿn-bloemen ℈ j. hier van een grofachtich pulver ghemaeckt.

Men sal strÿckinge op de Borst gebruyckē alsmen inde cort borstige verhalen sal/ eñ sacxkens op therte om te confortaren/ eñ op de zÿden slapen / ende thooft dicwils achterwaert kemmen.

FINIS.

Vande vallende siecte vande Griecken Epilepsia, vanden Latÿnē Morbus Caducus, Morbus Comitialis, Morbus Lunaticus, ende Morbus Herculeus ghenaemt/Serapion noemtse Alsaria eñ Fœdon, in duyts de vallende sieckte.

Epilepsia is een convulsie oft tsamen treckinge van alle de leden / de Herssenen van haren principalen operatien / handelinge beroovende/niet gheduerich/maer metter tÿdt wederom overgaende/ want door dien de Herssenen in desen haer selven nu met de humoren oft vaporen belast vinden / so zÿnse in haer selven opcrimpende/om soo haer te bequamer te ontlastē van tgene dat soude mogē hinderen/ welck inde niesinghe oock also gheschiet/daer door dese ghelÿck zÿnde / wort daerom oock wel te recht van Avicenna een cleen Epilepsia ghenaemt. Dan wort doort niesen ontlast ende gesuyvert/ alleen dat hem inde voorste deelen der Herssenen is onthoudende/ aende binnenste Neusgaten streckende. Maer inde Epilepsia is haer de materie onthoudende inde achterste deelen der Herssenen/al waerse oock seer qualÿcken uytghedreven can worden/het ghemeen ghevoelen der oude Medicÿnen is/ dat dese Passie haren oorspronc neemt uyt de grove/lÿmige ende meest coude humoren verstoppende als sommige meenen de middelste cellen der Herssenen / oft soo ander willen de achterste / oft beyde desen/ oft nu d'een/ dan d'ander/oft oock de voorste,/ende nu ghesloten zÿnde en connen de geesten totten Zenuē geenen toeganck hebben/ het welck al contrarie is blÿckende/ten eersten / dat de materie niet grof/maer subtÿl eñ weynich is/cannen consideren/ door diē het Epilepsia so haest hem is overvallende/eñ wederom so haest overgaet/ te kennen gevende de subtÿlheyt eñ soberheyt der materien/wāt een grove materie en wort niet haest beroert / maer seer haest de subtÿle/ de geuwinge/ niesinge ende schuyminghe des monts gheven ons al een subtÿle materie te kennen : want door de bedichte uyt ende in aessemingh/

Beschrÿ vinge Ep lepsia.

Niesing wort een cleen Epi lepsia ghe naemt.

aeſſeminge / ende door de gheweldighe beroe-
…orſaeck / …s / …hupms.
ringe/ ſo wort de ſubtijle vochtichept beroert/ ende verrijcht ſo eenen windigen gheeſt ende ſubſtantie / daer door eenen ſchuym veroorſakende.

…orſaecken / …lepſie.
Men ſiet dickwils de ingenieuſe perſoonen door de ſubtijle ſubſtātie der Herſſenē ſeer gevoelicken zijnde/in deſe Paſſie vallende. Deſgelijcken doort tgebruyck van veel vaporeuſige ende windige ſpijſe ende dranche.

Oock iſt ſeker/dat alle vallende ſieckē voorts comende uyt mede-gevoelen van andere deelē des Lichaems/al uyt eē ſubtijle ſubſtātie veroorſakē/ als uyt de gele eñ Prepachtige Cholera,door haer beroeringe eñ ſcherphept/ door roocke/ruyckinghe/ quade lochte oft winden/ door de Neuſe ontfangen. Al waer uyt ghenoech te verſtaen is /dat de oorſake van deſen geſchiet door een ſubtijle ſchuymige Phlegma, door de gele/Prepachtige oft bruyne Cholera, oft ſubtijle melancholeuſe humoren/ rau bloet/ ſcherpe reucken / oft vaporen / ende dat door tſubtijle ghevoelen der Herſſenen.

Daer deſe Paſſie uyt Phlegma veroorſaect/ daer is den patient veel ſpijghende / vochtich van monde/niet dorſtich / ſeer ſlaperich/ bot van begrijpe / waer mede in hen oock alle de excrementen als Urine / Camerganck / ende andere vuylichept ſullen accorderen. Maer inden cholerijcken vertoonen hen deſe al contrarie.

Teeckenen.

Deſe Paſſie den menſch eerſt aencomende/ ſo is hy ſubtijlicken vallende/al roepende/ hen altemet omwerpende/bevende / met cracht de handen ſluytende/de tanden op een houdende/ tghevoech ende haer natuere ontgaet hen / ſomen den ſchuym af veecht ende terſtont weerom comt/beteeckent een ſtercke Paſſie/ende tis een quaet teecken / beginnende vande rechter zijde ter Herſſenen/ met clinckinge der Ooren/met roepē ende knerſſinge der tanden/ uytſtortinge der natueren / met ſtercke ſchuddinge. Ende vā joncx met hē opgevoet zijnde/ oft een erf-ſieckt zijnde / ſoo iſſer al weynich hoops te hebben totter gheneſinghe.

Goede teeckenen.

Ter contrarien zijnt goede teeckenen als de Paſſie met hare accidenten ſelden / ende cout zijn/ſonder ſchuymen blijven / ende doort aenruycken vande Wijnruyt / Yſoop ende diergelijcken lichtelicken overgaet/ende datſe van ſommighe dat haer int aencomen geſchiet is/ wel kennis draghen/ende haer de Paſſie ſchamen/ geven al een corthept der Paſſien te kennen.

Oorſaecken / …aer door / …en patient / …ltemet van / …eſer paſſiē / …erloſt / …oort.
Sy worden deſe Paſſie dickwils quijt doort veranderē des tijts van jarē / door veranderinghe der ſpijſen / door de vierdaechſche Cortſe / doort kinder winnen/vloeyinghe der Speenen / ende der maentſuyveringhe. De jonckhept wordt dickwils van deſer ſieckten ontlaſt/nae datſe ghemeenſchap metten vrouwen hebben ghehadt. De jonghe dochteren doort openbaren haerder ſuyveringe. Ende ſoo yemant met deſer Paſſien is paſſerende over de vijf en twintich jaren/ wort ſeldē geneſen/ ende te meer een erf-ſieckte zijnde/ oft ten tijde vande maentſuyveringhe ontfanghen is gheweeſt.

Ghemeenlijcken zijn de mannen meer met deſer plaghen belaſt als de vrouwen / Ende meer de jonge kinderen / als de oude menſchē/ ende is de kinderen meeſt quellende onder de ſevenſte maende/alſſe tanden beginnen te crijghen / daerom iſſe vande voorouders oock Morbus Puerilis,dat is / een kinder ſieckte genaemt.

Wie met / deſer pla- / ghen meeſt / overvallen / wort.

Oorſaecke der Maghen.

Ut de Maghe oorſpronck nemende/ſo iſſer knaginge der Magen/ ſonderlinge nuchteren zijnde / ende uit aencomen van deſer Paſſien ſo iſſe hen pijnlicken ende walghende/ met bevinge der herten / welck gepaſſeert zijnde/beginnenſe te braken / altemet een deel Phlegma oft Cholera loſſende.

Door medelijden der Leveren. Comende doort medegevoelen der Leveren/ſo voelen ſy pijne inde rechter zijde onder de corte Ribben.

Uter Milten comende/ ſo gevoelē ſy grooten laſt inde ſlincker zijde/ met ſwarichept ende veel opblaſinghe.

Ut de Moeder comende. So de Moeder hier oorſaeck toe geeft / als door de ophoudinghe haerder maent-ſtonden/doort achter blijven vande naergheboorte / mits voorgaende pijne ontrent het gemachte / de Lieſenen/inde Moeder ende Lendenen. Inde mannen door de vervuylinghe haers ſaets.

De jonge kinderē worden door de wormen tot deſer ſieckte veroorſaeckt : Want de wormen int lichaem ghedoot zijnde ende niet uyt gedreven en worden/ſo blijvenſe daer legghen verrotten / ende veroorſaecken eenen onmenſchelijcken ſtanck/daer door de Herſſenen veel ſcherpe ende vuyle vaporen toe ſeyndēde/ende ſoo de vallende ſieckte veroorſaeckende.

De dronckenſchap geeft dickwils veel oorſaecken tot deſer ſieckten/ ſonderlinghe vaporeuſighe wijnen overvloedich ghedroncken. Deſghelijck tbijten van eenich fenijn.

Item oock door het mede-ghevoelen van eenige uytwendige leden/ als vande Teenen/ Vingeren/Voeten/Beenen/Ermen eñ Handen/alſmen by den Authoren ghenoech bevindende is.

Ordinantie haers levens.

Ten waer niet moghelicken datmen totter Curen ſoude connen geraken / ten waer doort neerſtich onderhouden van eenen goeden reghel in eten ende drincken.

Men ſal een werme ende drooghe plaetſe verkieſen / ende mijden alle leeghe ende vochtighe plaetſen/ als Broeck-landen / Waterlanden/ Moeraſſchen/ Boſſchagien die vande Sonne oft winden niet gheſuyvert en moghen worden. De Suyden ende de Noorde

 winden

winden moeten sy mijden/ sonderlingen als sy eerst beginnen te waeyen/ des nachts moetmẽ hen uyt de locht houden / ende houden de vensteren ghesloten / soo wel des somers als des winters. Ende somen in een coude locht most passeren/ soo salmen thooft wel bewaren/ ende de ooren met Cathoen stoppen. Ende vervolghen voorts den reghel diemen int cap. vande swijmelinge des hoofts verhaelt heeft / ende schouwen alle vleesch als daer verhaelt staet. Desghelijcken de Quackelen/ Spreeuwen ende alle soorten van Visschen/ eñ rauwe Cruyden. Den Apium ende den Peterselie van Macedonien moetmen sonderlinghen schouwen. Desgelijcken den roock vande Getten/ ende vande Bitumen Iudaicum. De Lever vande Geyten ende vande Bocken/ gheroken oft ghegheten / zijn in desen seer hinderlicken. Latuwe/ Melde / Porcelein ende Coolen salmen selden ghebruycken: Maer verkiesen hen Salie/ Rosemarijn/ Bethonie/ Hysop/ Cuerle ende Orego. Voor haren dranck sullen sy een Honich-water verkiesen / met wat Bethonie ende Rosemarijn / dickwils sullen sy de Cappers inden Oxymel oft inden Oxymel scilliticum bewaert / ghebruycken.

Om te Cureren.

Inden bloetrijckẽ / soot de natuere toe laet/ soo salmen hem de Hooft-ader openen / ende laten hem tamelicken bloet af / ende soo inde vrouwen haer stonden op ghehouden zijn / soo salmen op zijnen behoorlicken tijt na den eysch daer in wercken.

Indien tselve geschiet uyt vervuylinge des saets / soo salmen daer oock nae tbehooren in procederen ende doense sobrieren / ende veel exerceren ende wercken. Inde plaetse vanden Peper ende andere specerien/ so sullense in alle haer spijse tsaet van Agnus castus, tsaet vã Wijnruyte ende van Latuwe ghebruycken/ ende strijcken hen de Nieren / ende inde mannen oock de Testiculen/ met den olie Hyoscyami etc.

Oft so hen tselve overcomt doort ophouden vanden Speen/ soo salmense hen eerst openen. Voort inden bloetrijcken salmen procederen alsmen inden bloetrijcken hooftsweer geleert heeft. Maer haren oorspronck nemende uyt Phlegma , salmen die Phlegma eerst gaen bereyden alsmen inden phlegmatijcken hooftsweer verhaelt heeft.

Oft aldus.

Neemt Hysoop/ Bethonie/ Melisse/ Rosemarijn / ana M j. Pæonię-saet int breken der Manen vergadert ʒ ij. Anijs ʒ j. Stœchas eñ Camille/ ana P j ß. in schoon water op de helft gesoden/ eñ van t'nat ℥ xx. daer in geresolveert de syrope van Stœchas ℥ iij. Oxymel simplicis ℥ j ß. hier alle smorgens ℥ iiij. van ingenomẽ. Oft resolveert de syrope inde wateren vã Salie Magelevn ende van Hysoop/ oft Suerinc/ ana ℥ iiij. des anderen daechs salmen dese Pillen in nemen.

Neemt Pillulę Cochiarum ʒ j. met Hysoop-water vijf Pillen gemaeckt/ ende na den middernacht inghenomen.

Ten selven.

Neẽt Pillulę Hierę simpl. ℈ ij. Agarici troch. ℈ j. troch. Alhandel, G. vj. Castorei G iiij. daer ses Pillen uyt gemaeckt/ ende als voren ingenomen.

Des anderen daechs salmẽ hen dit confortatijf laten ghebruycken.

Neemt conserve vã Buglos ʒ ij. oudẽ Therikel andromachi ℈ ij. tsomers inghenomen/ ende daer vier uren op ghevast.

Dese bereydranckẽ ende purgatien salmen drie oft vier reysen op een nieu gebruycken/ eñ vermengense met den Oxymel scilliticí so ghy wilt.

Ten selven een confortative.

Neemt de wortelen Enulę, Campanæ ℥ ß. conserve vande Rosemarijn-bloemen ende vã Stœchas, ana ℥ j. de Trochissen van scillen ʒ ij. oft het pulver vande scillen inde honts dagen gedroocht ʒ j. de specien Diamoschi dulcis oft Diambre ℈ iiij. den Honich van schillen ℥ ij. hier van eẽ Electum gemaect/ ende tsmorgens de grootte van een Corstaengie ingenomen.

Ende indien de sieckte geheel verout waer/ eñ swaer om te genesen/ so salmen vande sterckste bereydrancken hier voren inden phlegmatijcken hooftsweer verhaelt gebruycken/ ende indien den patient sterck is / met dusdanighe drancken purgeren.

Decoctie van *Elleboro nigro.*

Neemt de wortelen Buglossi ende Pæonie/ ana ℥ j. de cleyne veselinge oft wortelen vandẽ Ellebori nigri, oft de wortelen selfs ʒ ij. nu wel gesuyvert zijnde / salmense eenen nacht lanck in ℥ ij ß. Honich-water/ eñ daer na inde Sonne op gedroocht/ ende wat plat gestooten ende gesneden/ so salmen daer toe doen Gerste/ Honich oft ander gemeen water ℔ j. Chamedryos, Chamepytheos, Stœchados, Hyssop, Cardui benedicti, ana M ß. Anijs / Ameos ende Venckel-saet/ ana ʒ j. Caneel/ Naghelen/ ana ℈ j. de bloemẽ Buglossi, Boraginis ende Nymphee, ana P j ß. dit alst behoort gesoden zijnde/ so salmen int door gedaen nat resolverẽ de syrope Stœchados ℥ j ß. ende den Dosis hier van is ℥ iij. ende wildy vermengter altemet confect. hamech ʒ ij. oft de pulveren vanden Diaturbith met Rhaberber ℈ j. oft ℈ ij. nae den eysch der humoren ende natueren.

Hier nae salmen t'Lichaem aldus vijf of ses daghen bereyden.

Bereydranck.

Neemt de wortelẽ Enulæ Campanæ ℥ ij. de wortelẽ Vincetoxici, Filipendulæ ende Peoniæ in het breken der Manen vergadert / ana ℥ j. Bethonie / Salie/ Maghelevn/ Stœchas, Melisse, Adianti albi, Chamepithyos , Chamedrijos ende Trichomanis, ana M j. Dictamni Centau-

Centaurij minoris, ghedrooghde Wijnruyte/ Cardui benedicti, Lavendel/ ana M ß. Galigæ querci viſcini, Ameos, Venckel ende Pæonię-ſaet met het breken vande Mane vergadert/ ana ʒ ij. Agarici troch. verſch ℥ j. het pulpe uyt den ſade Carthami ʒ vj. Netel-ſaet ℥ ß. Roſemarijn bloemen/ Stœchados ende Bugloſſi, ana P ij. deſe in ſchoon water op de helft gheſoden/ ende in ℥ xxvj. nats/ ſalmen reſolveren Mellis Anthoſati ℥ vj. Notemoſchaten ende Caneel/ ana ʒ j ß. ende dat voor ſes oft ſeven morgens ingenomen/ daer na ſalmen met eenige voorſc. Pillen oft dranckken wederom eens purgeren/ ende gebruycken het Electuario voorſc.

China. Ende t'Lichaem nu wel ſuyver zijnde/ ſalmen met neerſtichheydt de Herſſenen ſuyveren door deſe hooft-ſuyverende medicamenten.

Neemt tſap vande Maghelevn ℥ j ß. van Ruyte ℥ j. Honich ℥ ß. dit vermengt/ eñ nuchteren door de Nueſe opghehaelt.

Ten ſelven.

Neemt tſap van Magelevn ℥ iij ß. pulver van Pęonie-wortel ʒ ß. Ghengheber poer ℈ ß. Mumię ʒ ij/ dit als t'voorſc. ghebruyckt.

Vande Apophlegmatiſmi ende knauwinghe/ hebben wy vooren inde versterckinge der Herſſenen genoech vermaent/ deſgelijcken inde Hooft-pijnen.

Gorghelinghe.

Neemt Hyſope/ Thijmi/ Salie/ Maghelevn/ Roſemarijn/ Lauwer-bladeren/ ana M j. Moſtert ℥ ß. oft Galãgæ ʒ ij. Cububę ʒ j. Rozijnen ſonder ſteenen ʒ vj. in ℔ j. van deſe decoctie ſalmen reſolveren/ Oxymellis ſcillitici, oft Oxymel ſimplicis ℥ iij. daer wermmedé ghegorghelt. Ende deſe zijn bequaemſte gebruyckt inden beginſel vandẽ Meert ende den Herfſt/ ontrent half September/ daer na ſalmen des morgens de Herſſenẽ wederom versterckken/ met eenige voorſc. conſerven/ ooc tſavonts te bedde gaende/ viermael ter weken/ ſonderlinghe inden Herfſt ende inden Lenten.

Maer des winters ſuldy ten eerſtẽ deſe navolghende Pillen ghebruycken.

℞ Pillulę aſſaieret, Agarici trochiſcati, ana ʒ ij. Pæonię-ſaet ℈ j ß. Caſtorei G. iiij. met de ſyrope van Stœchas uyt ʒ j. ſes Pillẽ gemaect/ ende tſavonts te bedde gaende drie inghenomen/ eens oft t'weemael ter weken/ Tſomers ſalmen inde plaetſe vanden Caſtorei daer toe vermengen Tamarinden ℈ ij. oft ʒ j.

Des Winters ſalmen gebruycken drie oft viermael ter wekẽ vã deſe conſerve/ eñ drincken daer een half roomerken Hyſoop-water/ oft alleen de decoctie van Hyſoop op.

Aldus.

Neemt de conſerve van Salie bloemen/ de wortelen Acori, geconfijt/ conſerve vande Roſemarijn-bloemẽ/ de wortelen vant mannekẽ vande Pæonię met zijn ſaet/ ana ʒ j ß. het pulver vanden droogẽ Hyſope/ ende vande drooghe Ruyte/ ana ℈ ij. de aſſchen vanden Coeckoeck ende vande Zwaluwen/ de aſſchẽ vande clauwen der Henexten/ de aſſchen van het Menſchen beckeneel/ te weten/ voor eenẽ man ſalmen van eenen man verkieſen/ ende voor de vrouwe/ eens vrouwẽ beckeneel/ root Corael/ ana ʒ ij. gheſchaeſden Herts-horen/ tpulver vande wortelen Vincetoxy, tpulver vande Pæonie-wortelen int breken der Manen vergadert/ het pulver Viſci quercini, ana ℈ iiij. met ſyrope van Hyſope/ tſamẽ tot een conſerve gemaect/ hier van de grootte van een Notemoſchate inghenomen.

Maer des Somers ſalmen dit Electuarij in tabulis ghebruycken.

Electum.

Neemt de ſpecien Diarrhodi abbatis, de ſpecien Diamoſchi dulcis, ana ʒ ij. de conſerve vã bloemen vanden Salie ende Roſemarijn/ ana ʒ j. Suycker in Maghelevn-water ghereſolveert ℥ iij. ende ghekoockt zijnde/ ſalmen daer coecxkens van gieten/ elcx ʒ ij. weghende/ ende tſmorghens vroech inghenomen/ daer op een half roomerken Hyſoop-water gedroncken/ oft zijn decoctie.

Maer indiẽ de vaporen ten hooſde op ſlaen/ ſo ſalmenſe aldus doen vomeren.

Vomeringhe.

Neemt lau water ℥ vj. Oxymel ſimpl. ℥ j ß. dit gedroncken/ ende ſo hy in een half ure daer nae niet uyt en braeckt/ ſoo ſalmen hem een penne in olie ghenet inde kele ſteken. Oft wildy ſtercker Vomeringhe hebben/ ſoecktſe int cap. vande Vomeringe/ ende de Vomeringen zijn hem bequaemſten nae den eten.

Hier na ſalmen de Mage purgeren.

Neemt Pillulæ aſſaieret, Hierę ſimplicis, oft Alephanginę, Agarici troch. met ſyrope van Hyſope/ oft Bethonie-water/ uyt eẽ drachma vj. Pillen ghemaeckt/ ende drie Pillen een ure voor den avont-eten ingenomẽ/ ende dat eens oft t'weemael ter weken. Men machſe altemet oock wel drie uren nae den eten innemen/ ende ghebruycken eenighe vande voorgaende Electuarien/ doende daer altemet toe de ſpecien Aromatici Roſati, oft Diarrhodi abbatis. Men ſal daer nae de Mage met dit Vnguento conforteren.

Vnguentum.

Neemt olie van Alſem/ Nardus olie/ van Maſtic ende vã Queen/ ana ℥ iij. drooge Ruyte/ Naghelen/ Macis/ ana ℈ j. root Corael gewreven ʒ j. bereyden Coriander ℈ j ß. Was een weynich tot een Liniment te maken.

Om de Mage na den etẽ te ſluyten.

Neemt Queen vleeſch ℥ iiij. bereyden Coriander ʒ j ß. Pæonię-ſaet/ Foelgie/ ana ℈ ij. Caneel/ Anys/ Venckel-ſaet/ ana ʒ j. met ſyrope

van

van Menthæ een Electum gemaeckt/ ende een weynich nae den eten ℥ ß. inghenomen.

Item/ ist ſake dat deſe plaghe haren ooꝛſpꝛonck neemt uyt eenige ooꝛſake des Moeders/ ſoo ſalmenſe remedieren/nae de ſaecken des moeders vereyſchen ſullen.

Wt eenighe particuliere deelen.

Somen bevint dat deſe haren beghinſel neemt uyt eenighe perticuliere deelen/ als uyt de voeten/teenen/ beenen/ ermen/ etc. Soo ſal men ſo haeſt alſmen yet daer van begint te gevoelen/ ſonder vertreck ſtercke banden legghen/recht boven de leden/ om ſo den wech af te ſluyten/ datſe niet ten hoofde en connen ſtijghen/ daer nae ſalmen het lichaem ſuyveren/ ende gheſuyvert zijnde/ſo ſalmen aende particuliere deelen comen. Ende aldus de humoren bereyden.

Neemt Mellis Roſati Colati de ſyꝛope daer den Achorus in bewaert woꝛt/ de ſyꝛope van Stœchas ℥ j ß. de wateren van Bethonie/van Hyſope ende vã Meliſſe/ana ℥ iij. dit vooꝛ dꝛie moꝛghens vermengt.

Daer nae ſalmen aldus purgeren.

℞ Maſſæ Pillularum de Agarico, Fœtidarum, ana ʒ ß. Peonię-ſaet ℈ ß. Caſtorei G. ij. met Hyſop-water ſes Pillen ghemaeckt/ende nae den middernacht in genomen. Tſanderdaechs dus confoꝛteren.

Neemt conſerve vã Salie oft Roſemarijnbloemen/conſerve Bugloſſi/ ana ʒ j ß. ouden Theriakel Andromachi ʒ ij. teſſens vier uren vooꝛ den eten inghenomen.

Tlichaem nu geſuyvert zijnde/ ſo ſalmẽ dat deel dat daer zijn quade vapoꝛẽ vã heeft/ dooꝛ den Sinapiſmum aldus cureren.

Sinapiſmi. Neemt het merch van Vijghen in Azijn ende water gheſoden/ Moſtert-ſaet in Azijn geweeckt/tſamen gheſtampt ende tot een Cataplaſma vermengt/ende op het lidt geleyt. Oft men ſal den Moſtert ende Azijn/ eenen nacht tſamen laten weycken/eñ als een Cataplaſma gebꝛuycken.

Ten ſelven rubificerende.

Neemt merch uyt de Vijgẽ/Heef-deech/ana q ß. Moſtert-ſaet twee deelen eñ als bovẽ geappliceert: Men mach het Moſtert-ſaet minderen oft meerderen/ nae de lichamen teer oft ſterck zijn.

Oft ulcererende.

Neemt Cantarides ʒ j ß. gepulvert/eñ vermengtſe met Heef-deech/ ende met Anacardina, tot een Cataplaſma, oft vermengen onder de Cantarides dꝛiemael ſoo veel Verckens ſmeer. Ende nu bleynen gemaeckt zijnde/ ſo ſalmenſe open houden/ ende ſommighe dagen daer na ſalmen daer Coppen niet openinghen op ſtellen/ ende nemen eens oft tweemael ter weken/te bedde gaende/ de vooꝛgaende ghementioneerde Pillen in.

Generale remedien/eñ oock de pꝛincipaelſte uyt diverſche Autheuren hier toe ghevoecht.

Maer noteert altijt vooꝛ eenen ſekeren reghel den patient jaerlicx ſes mael te purgeren/ te weten: Inden Lenten tweemael/eens indẽ Somer/tweemael inden Herfſt/ ende eens inden Winter.

Nu ligghende inden Paroxyſmo, ende de Paſſye opten hals hebbende/ſo ſalmẽ hem ten eerſten de tanden/ dieſe ſeer vaſt op een zijn ſluytende/ met een houten oft beenen inſtrument open bꝛeken/ maer met gheen Iſer/ op datmẽ hen de tanden niet en bederſt/eñ ſtrijckenſe op haer tonghe wat Theriacæ Andromachi, oft Mytridatij, ℈ ij. diemen in ʒ j. ſap van Ruyte reſolveren ſal/ ende wꝛijvenſe de uyterſte deelen ſterck/ ende den wilden Ruyte mettẽ vingeren gewꝛeven/eñ latenſe daer aen ruycken/oft ſtekenſe die ſelvighe inden Neuſe. Oft nemen onſen tammẽ Ruyte/ ende inde ſelve maniere gebꝛuyckt. Oft gewꝛeven zijnde/ inden Azijn gehouden. Sommige vermengen daer wat Caſtorȩi toe.

De gumme vande wilde Ruyte helpt hem terſtont op de beenen.

Ende niet tegenſtaende/ verhaelt ons Gordonius, dat hy noyt yemanden van deſer Paſſye heeft weten te gheneſen: So moet ic nochtans ons hier ſekere remedien verhalen/ die ons vande gheleerden ſeer gerecommandeert woꝛden/ ja ſy verhalen ons ſekerlicken daer veel van deſer Paſſyẽ mede verloſt te hebben/ alſmen hier volghende verhalen ſal.

Petrus de Merenda ſeyt dat hy veel menſchen gheholpen heeft dooꝛ het ſtellen ontrent haer ſchouderbladeren: te weten/ tuſſchen den hals ende ſchouderbladeren/ eenighe rubꝛificerende medicamenten/ ende dat ter tijt toe datſe daer bladeren verweckt hadden/ ende daer nae dooꝛ bequame remedien vooꝛt te gebꝛuycken/ de ſelvighe volcomelicken gheneſen te hebben. Maer men ſal dit niet beginnen/ ten ſy dat het Lichaem eerſt volcomelicken gheſuyvert ſal weſen/ ten waer den uyterſten noot het ſelde was verhinderende. Maer men ſal ſulcke remedien/ noch eenighe van haren cooꝛden/noch boꝛſtelen/oft eenighe cauterien/ontrent thooft ghebꝛuycken/ ten waer dat de Herſſenen uyter natueren/ oft uyt haer eyghen ſelfs weſen deſe Paſſye onderwoꝛpen waren: Want dan ſoudemẽ die ſelvige mogen gebꝛuycken/om allen hinder vande Herſſenen af te leyden.

Montagnanus verhaelt ons een Electuarium, ende verclaert het ſelvighe met eenen eedt dat hy met dat ſelve Electuario ſeer veel menſchen mede gheneſen heeft/ ende woꝛt aldus ghemaeckt.

Electuarium.

Neẽt Pijrethri, Stœchas, Coſti, ana ʒ x. Agarici,

rici ʒ v. Carui, tsaet vã Dille/ Asse fœtide, ronden Hoolwortel/ ana ʒ ij ß. tsap van scille ende vanden besten Honich/ ana ℔ j. ende ʒ ij. den Honich met het sap van scillen salmen lancksaem koocken/ tot dat het tamelicken viscues is/ ten lesten salmen daer de pulverẽ toe doen/ ende tot een Electum vermengt/ daer salmen alle smorgens ʒ iij. van in nemen/ ende vasten daer vier uren op.

Dese remedie wordt seer ghepresen/ ende de Authoren verclaren ons daer seker patienten door ghenesen te zijn.

Neemt het beckeneel van een doots hooft gebrant ende gepulvert/ de voorste clauwen van eenen Ezel oft Muyldier/ ghebrant ende ghepulvert/ ende van dit pulver smorghens vier uren voor den eten/ ende anderhalf ure voor den avont-eten ʒ j ß. met Suycker ʒ j. vermengt/ ende soomen wil machmen tselve vermenghen met den Oxymel, oft drincken daer ʒ ij. Hysoop-water op/ ende vervolghẽ twintich oft dertich daghen lanck/ ende nemen des morgens een van dese Pillen inden mont/ ende latense smelten ende dan inghesweltht.

Pillen.

Neemt Pijrethri, Asse fœtidæ, Castorei, Piperis, ana ʒ j. met Oxymel scillitici, oft Hysopwater pillekens ghemaeckt.

Mesuæ ende Alexander Trallianus met meer andere Medicijnen/ houden dit navolghende voor een seker remedie.

Men sal de blase van een wilt Vercken nemen/ ende latense in eenen oven drooghen/ ende nu naturlicken gedroocht zijnde/ so salmen die tsamen pulverizeren/ ende daer van dẽ patient seven oft acht dagen ʒ j. inghegeven met Peonie-water/ oft met Oxymel scillitici: want daer sommighe als de Authoren ghetuyghen mede geholpen zijn.

Gerardus de Solo prijst dit navolgende seer wonderlicken.

Neemt Scharlep ʒ ß. thout Visci quercini ʒ j. Tormentille ʒ j ß. dese ghepulvert/ ende recht voor het aencomen der Passien ingenomen/ ende is van wonderlicke hulpe.

Ten selven vanden selven Authuer seer ghepresen.

Neemt tsap van Ruyte door tsincken ghesuyvert ʒ ij. Asse fœtidæ ℈ j. dit vermengt ende inghenomen.

Den selven Authuer seyt dit oock waerachtich ondervonden te hebben.

Neemt het voorste van het beckeneel van een mensche/ Peoniæ-saet ghesuyvert/ ana ʒ j. Tormentille/ thout Visci quercini gepulvert/ ana ʒ ij. ende met den Oxymel scillini, oft Peoniæ water inghenomen.

Ende noteert datmen het beckeneel eerst schoon moet wasschẽ met schoon water/ daer na met Hysoop-water/ ende so sommige willen/ soo salmen het beckeneel van eenen Man toe eenen mans persoone gebruyckẽ/ ende van een vrouwe voor een vrouwe.

Desgelijcken salmẽ de wortelen vande Peoniæ, oft tsaet datmẽ in deser Passiẽ gebruycken wil/ salmen altijt met het breken der Manen vergaderen.

Dese Pillen worden ons seer gherecommandeert/ ist datmense den patient tsavonts slapẽ gaende twee oft driemael ter weken een teffens inghenomen.

Neemt vandẽ besten Castorei, Asse fœtidæ, ana ʒ ß. de wortelẽ van Paoniæ, het beckeneel van eenen mensch/ Herts hoorn geschaeft/ ana ℈ ij. gepulvert zijnde/ salmẽ met tsap van Hysope/ uyt elcke drachma vijf Pillen maken/ ende inghenomen als verhaelt is.

Tot hulp vande jonge kinderen.

Als de jonghe kinderen met dese Passie overvallen worden/ zijnse seer qualicken te ghenesen: want al ist dat de voesters hier teghen yet innemen/ soo doetet de jonghe kinderen weynich profijts. Maer ons wort van Alexandro Benedicto seer wonderlicken daer toe gherecommandeert.

Aldus.

Neemt Ezels clauwẽ Pæonie-saet/ de wortelen Dictamni veri, ana ʒ vj. tsaet van Melde ʒ ij. de pulveren van beyde Coralen ende cleen ghewreven ʒ j. Gouts-bladeren/ ende Muscus elcx een weynich cleen ghewreven ende ghepulvert/ ende tsamen vermengt/ sommige hebben hier toe ghedaen vanden besten Castorei ʒ ß. Den Authuer voecht daer toe vande rechte beckeneelen die uyt Ægypten over gebracht wordẽ ʒ vj. ende hy seyt dat hy de jonge kinderen daer door seer wonderlicken heeft sien ontcomen.

De pulverẽ van *G. Varignano* worden seer ghepresen.

Neemt Opoponacis, castorei, sãguinis draconis, antimonij, ana ℈ ß. eñ dit gepulvert/ eñ den jonge kinderen inghegheven soomen best can/ ende verclaert by eede/ daer veel kinderẽ mede ghenesen te zijn.

Ten selven.

Neemt Mitridatij vanden besten ʒ ß. Note-moschaten ℈ ß. Pæonie-saet ghepulvert eñ ghesift ℈ ß. dit met een weynich honich van Roosen vermengt/ ende de kinderkens de grootte van een Erwete teffens ingegeven/ ende daer op terstont de Borste laten suygen/ op dat het selvige dan alsoo met de melck ingaen mach/ eñ de voester oft te de soochster sal

oock

vock een Haes-noot groot van te voren in nemen.

Daer wy vande accidenten der gebruchte vrouwen gheschreven hebben te weten/ inden boeck vande ghebreken der vrouwen tracterende/ hebben wy seker remedien verhaelt in desen seer dienstich.

Item de wateren gedistileert doort glas vã de Pæonię, vã Lelien vandẽ dale/ vande bloemen vande wilde ſledorens eñ van Bethonie/ zijn den jonghen kinderen al tſamẽ bequaem/ een boon groot oft een ℈ ß. na den ouderdom der kinderen/ Theriacæ andromachi inghegevẽ/ die out is met Hyſſoop oft Lavendel-water is ſeer goet.

Men ſal de kinderen ſonderlinge die vollijvich zijn / cauterien int achterſte des hoofts ſtellen / ende conforterende pulveren daer op ſtropen/ eñ wat groot zijnde/ ſalmẽ hem lichtwerckende ende verſubtijlende Cliſterien ſtellen/ ende ander purgatien / als ſyropen / ende dierghelijcken.

Met wormen ghequelt zijnde/ ſoo ſalmen de wormen dooden. Men ſal hem bittere Unguenten opten Navel ende niet op de Maghe legghen.

FINIS.

Vande Popelſye oft gheraeckthept/ vanden Griecken Apoplexia, vande Latijnen Morbus Attonitus oft Sineratio, ghenaemt.

De Popelſye oft dẽ ſlach/ wort vande Latijnen oock Sideratio genaemt / ende lupt in hem ſelvẽ ſo veel / als oftſe upten Hemel geſleghen waren. Want in deſe Paſſie wordt den menſch het beroeren ende gevoelen des geheelen lichaems ontoghen/ligghende ſonder verſtant/ niet hoorende noch ſiende/ maer gheheel den dooden gelijckende / behalven het roeren der borſten door den Adem. Welck gheſchiet door dien de Animale geeſten/ die daer vande Herſſenẽ door de Zenuen zijn paſſerende/ niet volcomelicken op ghewrocht en worden/ door de onghetemperthept der gantſcher ſubſtantien der Herſſenen.

Roeren ende voelen wort benomen.

Oock wort het roeren ende gevoelen in ons benomen/ als de Animale geeſten upten Herſſenen gheenen uptganck hebben / noch de Vitale geeſten upter herten gheen paſſagie ende toeganc en vinden. Al welcke afſluptinge der paſſagie geſchieden can door de grove viſcoſe phlegmatijcke humore/ daer de edel Cellekens der Herſſenen overvloedelicken ende ſubtijlicken door vervult wordẽ/ als inden ouderdom gemeenlicken gheſchiet.

Animale geeſten verlieſen haer paſſagie.

Deſgelijcken door de melancholijcke humore/ ende is periculeus / den menſche meeſt beſoeckende van veertich totte tſeſtich jaren/ oft door een uptſtortinge oft overvloedichept des bloedts/ oft de paſſagie der geeſten worden af geſloten door de grove vaporen met humoren vermengt/ ghelijck in ſommighe gheſchiet.

Deſghelijcken door vallen oft ſlaen / waer door oock een toevloepinge ghecauſeert wort.

Item doort ontmoeten van een ſeer ſtercke couwe / daer door de Herſſenen ombangende/ ende in haer de vochtichepdt tſamen ſtorckelende/ welck al tſamen lichtelicken upt de teeckenen der humoren bekent mach worden.

Het can altemet oock gheſchieden door eenighe clepne obſtructie der Herſſenen/ dat den mẽſch daer neer valt al oft eẽ Popelſye waer/ twelck wederom lichtelic door het roeren des lichaems is paſſerende/ welcke obſtructie geſchiet door eenighe grove vaporen / oft weynich materien.

Voorteeckenen vande aenſtaende Popelſye.

Daer pemandt gedreycht wort met de Popelſye / ſietmen dickwils deſe teeckenen voor paſſeren/ ſy crijghen groote pijne des hoofts/ met ſwijmelinghe ende verdupſteringhe des geſichts / inden ſlaep knerſſen ſy op hare tanden/ met bevinghe ende couwe des lichaems/ de Aderen indẽ hals gelegẽ Venæ Iugilares oft Phogitides ſtaen hem geheel verheven / de Urine vertoont haer ſemelachtich / ende indien daer inwendighe Apoſteunien zijn / ſoo iſſer tegenwoordige Cortſe. Indien de overvloedichept des bloets een oorſaeck gheeft/ ſoo zijn de Aderen verheven / ende het aenſicht root/ deſgelijcken de Urine/ als die te veel wijns gedroncken hebben. Inde Phlegma zijnſe bleecverwich/ ſlaperich / ende hen comt veel vochtichepts ter Neuſen ende ten monde upt.

Teeckenen vande teghenwoordighe Popelſye.

De plaghe opten hals crijghende/ ſo vallenſe ſubtijlicken met eenen roep / legghende gheheel verſleghen/ de oogen ſluptende/ ſnorckende met benouthepdt der borſten ende des adems/ ligghende ſonder roeren ende ghevoelen/ alleen den adem behoudende / ende nae het ſwaer oft licht ſcheppen van dien / wordt de ſwarichept der Paſſien gheoordeelt: want tis een quaet teecken ſoo hem den adem met panſeringhe ende vertreck is vertoonende / ende den ſelven met ſwarichepdt moeten crijghen. Maer ſoo ſy met lichtichepdt haren adem halen/ ende het drincken niet wederom ter Neuſen upt en loopt / maer lichtelicken ſinckende is / ende hem op den mont gheenen ſchupm en is vertoonende / wordt wat lichter ghehouden / nochtans is wel te vreeſen datſe ſwaerder mocht worden. Ende hier moetmen ooc de woorden Galeni voor ooghen hebben / die hy in zijnen een en vijftichſten Aphor. libro 6. verhaelt / ſegghende : Quicuqul ſani capitis dolore de repente capiuntur, & ſtatim muti fiunt, & ſtertunt, in ſeptem diebus pereunt, niſi febris appręhendat,

Dat is/ ſoo pemandt gheſont zijnde / terſtont met hooft-pijn overvallen wordt / ende wordt terſtont ſtom ende ſtorckelende/ ſy ſterven binnen ſeven daghen / ten waer dat hen eẽ Cortſe overquaem/ ſo ſoudẽ ſy tſelve mogen ontcomen / welckmen inde ſtercke Popelſye moet verſtaen: Inden welcken ſy den eerſten/ tweeden oft derden dach zijn paſſerende/ eñ ſo pemandt in deſe Paſſie den doot ontcomt / die

In Vali[...] Apoplex[...]

in

lib.2.Aphor.42. in een Paralysim oft lammicheydt. Oock soo gheeft ons Hippocrates hier de swaricheydt deser plagen genoech te kennē met dese woorden Solverę Apoplexiam fortem in posibilæ, Debilem veronom facile, Dat is / een stercke Popelsye is onmogelicken te genesen. Ende een cleyne Popelsye en is niet lichtelicken te cureren.

Om dat in desen de menschē altemet levendich begraven zijn gheweest/als meenende de selve doot te wesen/ als ons de gheleerden zijn verhalende / daerom is van ons voorouders gheordineert gheweest de selve voor twee en seventich uren niet te begraven: Want in sulcken seer snelle siecte/ ende in alle sieckten Peracute ghenaemt / behoortmense so lange boven der aerden te houden / want sommige is opt leste vanden derden dach haer eerst porrende ende moverende. Ende om te weten oft daer noch leven in is oft niet/ soo salmen nemen een weynich locht geplucktte Cathoen / ende legghent den patient onder zijnen Neuse / ende sien oft den selven beroert wort.

Maer sekerder ist eenen suyveren spieghel hem voor zijnen mont ghehouden : Oft eenen croes waters op zijn borst ghestelt / want soo daer leven in ghevonden wort / so sal den spiegel besmet worden / oft het water int glas beroeren / het welcmen oock met een brandende keersse voor den mont des patients besoecken mach/nochtans alle dese gheprobeert hebbende/ soo ist sekerste datmense voor den verhaelden tijt niet en begraeft.

De maniere om te cureren.

Indien daer eenige hope is tot genesinghe/ by den patient comende / ende hem vindende met gesloten monde / soo salmen hem terstont met een houtkē oft beenen instrument openē/ ende houden hem open / ende stellen hem terstont een Clisterie / om alleen den buyck van zijn vuylicheyt te ontlasten / ende tlichaem te verwermē ende de conduyten te openen/maer niet uyt verre plaetsen te trecken. Ende terwijlen de Clisterie toe gemaeckt wort/salmen hem een Suppositorium ordineren.

Aldus/Set-pille.

Neemt Honich q ß. ende ghekoockt zijnde/ soo salmen daer toe vermenghen den pulver Hellebori oft Scammoneæ, Coloquint, de specien Benedicti laxativi , ende de pulveren Alhandel oft Hieræ picrę.

Neemt Honich ghekoockt q ß. vermengen de pulveren Alhandel ℈ j. de specien Benedicti laxativi ʒ j. daer toe een weynich sout.

Clisterie.

Neemt Maluwe/Bete/Mercuriael/grove Semelen/ana M j. in schoon water gesoden zijnde / salmen in ℔ j. nats resolveren Cassien ende Potsuycker/ana ℥ j. Honich van Roosen ℥ j ß. olie vande Olijven ℥ iij. Sout ʒ j ß. hier van een Clisterie bereyt/ ende wildy koockter de saden Carthami ghestooten ℥ j. Netel-saet ʒ iij. Polypodij ℥ j ß. toe.

Voor de tweede Clisterie/ende is wat stercker.

Neēt Heemst/Maluwe/Stœchados, Mageleyn / Lauwer-bladeren/ Mercuriael/Poley/Ruyte/ ana M j. Pyrethri , tsaet Cubeben, Netel-saet/ana ʒ iij. tsaet Carthami gestootē/ Polypodij,ana ℥ j ß. het opperste vandē Thijmus, Dil bloemen/Rosemarijn/ana P j. Agarici ʒ iij. het merch uyten Coloquint tsamen gesoden / ende in ℔ j. resolveren Diaphœnici ℥ j. oft Benedicti layativi ℥ ß. Hieræ Colochyntidis ʒ iij. olie van Ruyte oft Lelien ℥ iij. Salis Gemmę ʒ j ß. ende gheset als boven.

De derde Clisterie noch stercker.

Neemt Salie / Poley/Calaminthæ, Laurier-bladeren/Centaurij minoris, Ruyte/Bethonie/Melisse/ana M j. Netel-saet/Cubube, Seseli , tsaet vā wilde Ruyte/ana ʒ iij. Elebori nigri, ana ʒ ij. het merch uytē Coloquint ʒ j ß. Salie-bloemen/het opperste vandē Thijmus, Stœchados, ana P j. mager Semelen P j ß. in ℔ j. van dit ghesoden nat salmen resolveren Benedictæ laxativæ, Hierę Colochyntidis, ana ʒ vj. oft ℥ j. Salis Gemmę ʒ ij. ende gebruyckt se als boven.

Vant Aderlaten.

Ende na de eerste Clisterie/so salmē hem het bloet af trecken/indien hy bloetrijck is / waer in een groot geschil by dē Authoren is : Want de Arabische die Saphęna oft Malleoli genaēt. Maer waer veel bequamer ghenomen Vena Poplitis, wāt die grover ende sekerder is/daer na de Hooft-ader aen beyde zijden inden Erme. Ten lesten om de vollicheyt nu af te leyden/ salmen de Aderen inden hals openen Venæ Iugulares genaemt/welcke seer op geswollen zijn / maer int openen moetmē een nau gat steken / op dat het bloet hem niet te overvloedich en lost / daer nae met het Medicamento Galeni op stoppen. Aldus/

Neemt Aloę, Myrrha, Wieroock / Bolum Armeniæ, Hasen hayr/ ende twit van een Ey/ dit tot een Linement met een bequaem Ligatuer daer op gebonden/ ende latent drie dagen daer op blijven / oft nae den raet van eenen/ den vinger op de wonde ghehouden/ ende dat salmen so langhe continueren tot dat de wonde wederom gheconsolideert is / alsmen daer van een exempel leest by Marcum Gatinariæ int cap. vande Apoplexia. Maer op datmen dē patient niet te lastich en valt door dese verscheyden latinge/ so salmē hem de Lever-ader in beyde de Ermen openen/ende laten hem soo veel bloets af alst noodich is/etc. Bloet te stoppen.

Hali abbas en wil niet datmen īnde Apoplexia bloet laten sal/daer de Aderen niet gheheel verheven en staen/ende dat niet sonder reden.

Daer ons het Aderlaten behindert wort/ soo salmen hem dan Coppen stellen by de

Aderen

Aderen Iugulares indiense daer vatten willen/desgelijcken ooc onder de kinne / welck sekerder is als op de schouderē oft schouderbladeren. Men sal hem stercke banden met pinnen legghen inde uyterste leden / als om Ermen ende Beenen / ende ghebruycken stercke wrijvinghe. Ende soo hem de Speen-aderen verhevē staen/so salmense openen / sonder dan eenighe andere Aderen te openen. Daer na salmen hem de tweede Clisterie stellē/als verhaelt is / ende useren altijdt wrijvinghe/bindinghe/ aenroepinghe zijns naems/ende treckinghe metten hayre ende baerde: Ende oftse de Clisterien niet en costen ontfanghen / soo salmen hen een Suppositorium stellen als ghesept is. Oft aldus.

Set-pille oft *Suppositorium.*

Neemt Honich ghekoockt q ß.specierum Diacolochyntidos ℥ ij.de speciē Benedictę laxativi ℥ j. pulver Alhandel ℈ j. Castorei tsaet van Carui ende Rupte / Salis Gemmę, ana ℈ ß.hier een langhe Set-pille upt ghemaeckt.

Indien de Clisterie niet en wrochte / ende den patient gheenen Camerganck en creech/ noch ter Aderen en waer ghelaten/ soo salmen hem / indient mogelijck waer/desen dranck in gheven.

Purgatie.

Neēt Pillulę Cochię ende Fœtidę, ana ℈ ij. Trochisse , Alhandel G. iiij. Oxymel scillitici ℥ ij.Chelidonie-water ℥ j ß. dit teffens ingheven.

Oft.

℞ Specierum Hierę simpl. ℥ ij.Troch.alhādel G.vj. ouden Theriakel andromachi ℈ ij. vermengt met Aqua vitę ende Calendulę, ana ℥ j.ende met eenen lepel/ oft somen best can ingegeven/ ende inde plaetse vanden Theriakel, so neemt liever de Pillen Cochię ℈ ß.

Ende nu so verre geprocedeert wesende dat mē Clisterien/Aderlatē/bindinge/eñ wrijvinge inde upterste leden gebruyckt sal hebben/eñ den geswollē Speen geopent sal wesen/ so salmen hen dranckens oft sproppen ordinerē om te verwermē/ende de grove vergaderde vuylichept van een te doen schepden / ende upt het Lichaem te doen verdwijnen. Waer toe ick dit naevolghende ben gebruyckende/ ende dat niet alleen in Apoplexia, maer ooc inden swijmelachtigen Hooft-sweer Vertigo. Desghelijcken inde vallende sieckte Epilepsia , ende wort van mp aldus gheordineert.

Neemt de wortelen vandē rechten Achorus ℥ ij.de wortelen Iridis gedroocht / de wortelen Bryonię,thout Visci quercini,ana ℥ j. bereydē Coriander ℥ vj. Santel-hout wit ende gheel/ ana ℥ ß.Pyrethrij ℥ iij ß.Peper/ lange Peper/ Note-moschaten/ Nagelen/ tsaet van Rupte/ Venckel ende Pæonie-saet / ana ℥ ij. Mumie ℥ ij ß. Castorei ℈ iiij.de bloemen vanden Mageleyn/Rosemarijn/Salie ende Lavēdel / ana P j ß. elck besonder gepulvert / ende bewaren van dat pulver alleen ℥ ij. oft ℥ j ß. de ander salmen xxiiij. uren weecken in Honich-water ℔ iij.daer nae daer toe doende Suycker ℔ ij. ende daer een sprope upt gekooct/ eñ laten dat den patient alle smorgens alleen innemen/ oft vermengē daer toe Lavender oft Mageleyn-water/ende alsoo tot ℥ ij.oft ℥ j ß. oft ℥ j.met de voorsc. wateren ℥ ij. eñ is inde voorsc. Passien/desghelijcken inden Vertigo seer goet.

Maer inde vallende siecte salmen daer elcke reyse toe vermengē pulver van des menschen beckeneel/eerst in schoon water ghewasschen/ daer nae inden Wijn ℥ j.

Item/ men mach de voorsc. pulverē aldus bereyden.

Neemt de pulverē voorsc. ende giet daer op de gedistileerde wateren van Mageleyn ende Rupte / ana ℔ j.Aqua vitę ℥ vj.dit in een glas wel dicht ghestopt/ daer toe doende wit Mostert-saet ℥ j.gepulvert/ ende latet so twee dagen eñ nachten staen / daer na door den Alembick gedistileert/ende in een glas wel dicht bewaert / ende laten den patient daer alle smorghens een oft twee silveren lepels vol af innemen/ende dat sonderlinghe des winters/ende vermengē daer tsomers een weynich Bethonie oft Melisse-water toe / ende so ingenomē: Want ghy sultet wonderlicken goet inde Popelsye be vinden.

Ten selven.

Neēt dat voorsc.pulver ℥ j ß. giet daer Lavendel eñ Caneel-water op/ana ℥ v. ende laet dat door den Hippocras sac leken/ende gieten hem dat inde kele.

Dē Theriaca andromachi,en is in dese Passie niet goet / eensdeels om de constringerende die daer in comen / als den Acacia ende Hypochistidæ, oock om den Opium,ende sy doen de inghedroncken humoren te meer vergroven: Desgelijcken den Mytridratio/gelijck oock de sterckrieckende doē/ als den Diambra ende de specien Diamoschi. Maer men sal inde plaetse van dien den Castorei ℈ j.oft den Euphorbium vijf oft ses greynen gebruycken/ desgelijcken dē Peper alderley/de Cochiæ ℥ j. geresolveert in Aqua vitę. Maer als de Herssenen nu wel gesuyvert sullen zijn/so salmen dē Theriakel,den Mytridatio ende de ander reste wel mogen gebruycken / want sy versterckende Herssenen seer.

In deser manieren.

Neemt ouden Theriakel oft Mytridati electi ℥ ij.Oxymel scillitici ℥ ij met de waterē Calēdulæ,Rutæ oft Melissę ℥ j. wāt twerwermt/ twersubtijlt / ende doet vanden anderen verdwijnen met versterckinge der Herssenen.

Wt *Phlegma.*

Indien dese Passie voort comt upt eē taey/ grove coude Phlegma,soo zijnse van te voren seer vochtich inden mont geweest/seer swaermoedich / slaperich ende bleeck van coleuren. So salmen dese om de materie wat af te leydē een

een weynich bloets uyt de Hooft-ader af laten/daer nae hem de voorsc. tweede Clisterie stellen/ ende dat terstont nae de bloet-latinge/ ende stellense hem dickwils / want door den mont en connense niet ingenomē worden/ eñ mē sal terstont alle neerstichept doen om den persoon wacker te crijgē/ ende oock wacker te houden. Waer toe ons den Oleum vitrioli seer dienstich is: Ende by ghebreck van desen olie/ soo salmen nemen den Vitrioli ʒ ij. resolveren hem inden Oleo spicæ, de Costo, de Euphorbio, de Castoreo, oft de Scilla tot een once.

Oft aldus.

Neemt de schillen ende snijtse in schijfkens ℥ ij. Castorei ℥ ß. Vitrioli ʒ iij. Olei anethimi ende wijn/ ana ℔ ß. dit tsamen in een dobbel vat gesoden tot dat den olie alleen overblijft/ ende met den olie hen inde Neusgaten ende in de kele ghestreken.

Ende soo hem tbloet seer ten hoofde is stijghende/ soo neemt olie van Roosen ende Azijn wel vermengt/ eñ tvoorhooft werm daer mede bestreken/ sonderlinghe na de phlebotomeringhe.

Ende nu wel gesuyvert zijnde/ indient moghelijcken is/ so salmen hem knouwinge ende gorgelinge laten gebruyckē / als inden phlegmatijcken hooft-sweer verhaelt zijn.

De Confectio Anacardina ʒ ij. vermengt met Hydromel, salmen hem laten gebruyckē/ oft den oudē Theriakel oft Nytridato als verhaelt is.

Men sal hem Mostert-zaet inden mont steken/ gepulvert ende inden Oxymel ghedissolveert. Oft in Aqua vitæ geresolveert/ ende zijn Neusgaten daer mede bestreken/ ende metten eerstē eē weynich souts hē indē mont gestekē.

De voeten salmen hem wrijven met Oleo Castorei, oft Euphorbij, daer wat Aqua vitæ ende een weynich souts ingedaen.

Men sal hem dickwils ingheven den Oxymel simpl. oxymel scillitici, de syrope de Citro, de Stœchade, met de decoctie vanden Acora, oft met de wateren van Ruyte/ Maghelepn/ Hysoop/ Salie gearomatizeert met Notemoschate.

De decoctie vande Hysoop alleen is hem goet gebruyckt nuchteren / ende laten hem de wilde Ruyte gheduerich ruycken.

Gebruycken van dit Electuario tsmorgens ende savonts ʒ j.

Neemt de wortelen Acori ℥ j. Pyrethri ʒ ij. Ruyte-saet ℈ ij. Castorei ℈ j ß. Notemoschate ℈ j. geschuymdē Honich q ß. een Electuarium gemaect / ende als verhaelt is ingenomē/ daer op wat Lavendel oft Caneel-waters in ghenomen.

Hooft-water.

Thooft salmen wasschen thayr afgeschoren wesende. Aldus.

Neemt Asari, Salie/ Magelepn/ Stœchas, Rosemarijn/ Lauwer-bladerē/ Ruyte eñ Camille/ ana M j. in water op tderdēdeel gesodē/ ende thooft daer mede gewasschen/ eñ wederom opgedroocht zijnde/ salment met deser navolgende Vnguenten strijcken.

Neemt olie van Ruyte eñ Castorei, ana ℥ j. Aqua vitę ʒ vj. dit vermengt.

Ten selven.

Neemt Euphorbij, Ruyte ende Nardus-olie ana ℥ j. Pyrethri, Peper/ Mostert-saet/ Notemoschate gepulvert/ ana ℈ j ß. tsap van Ruyte ʒ vj. met een weynich Was een Liniment ghemaeckt.

Oft een *Sinapismus*.

Sinapismus

Neemt Vijghen ℥ iij. een weynich gesoden/ ende doetter noch eens soo veel Mostert-saets toe/ tsamē cleen gestampt tot eē Emplastrum.

Ten selven.

Neemt Oxycrocei ℥ iij. Olei laurini ℥ j. Mostert-saet/ Pyrethri, staphidis, agriæ, witte Peper ende Euphorbij, ana ʒ j ß. dese salmen in eenen mortier tot een Emplastrum onder een vermenghen.

Indien dit al niet en holp/ soo leeren de Authoren/ datmen een Iseren panne oft plate tamelijckē heet op thooft soude houdē/ also datse de hayren schenen te verbranden / sonderlinge op het achterste des hoofts / wāt daer de oorsaecke der sieckten meest schuylt / want door sulcke middelen canmē hem best wacker houdē/ daerna voort procederēde als verhaelt is.

Dese Passie veroorsaect dicwils een swaer accident/ dat is / datse gheheel sprakeloos ligghen.

Stommichept te remedieren.

Neēt Castorei alleen/ oft zijn honichachtige materie gheresolveert ℈ ij. in Lavender/ Salie / Rosemarijn oft Maghelepn-water ℥ iij. ende dat inden mont gehouden twee oft driemael vermengt.

Ten selven.

Neemt de gomme Hederæ ℥ ß. inde voorsc. water geresolveert/ oft alleen inden mont gehouden.

Oft.

Neemt Pæonię-saden nō. xxx. vande opperste schelle gesuyvert ende gepulvert ʒ j ß. tessens tsmorghens met wijn ingenomen.

Een ander.

Neemt Lavendel-water alle morgēs twee lepelen volle ingenomen/ desgelijckē tsavonts twee uren na den eten/ ende resolveren ʒ ij. vā de honichachtige substantie upten Castorei in ℥ ij. vande selven water/ daer toe doende Caneel-water ℥ j. ende werm inden hals gestreken/ want tsal wonderlijcke hulpe doen/ ende neemt Pyrethrum, Mostert-saet ende eē weynich Notemoschaten grofachtich gepulvert/ tsamen in een popken gebonden / ende in eenige vande voorsc. waterrn gewepct/ ende hem inden mont laten houden.

Oft.

Tsaet van Basilico ℥ ß met wijn oft Lavē-

del-water ingedroncken.

Den Basilicum een weynich gewreven / eñ in suyveren wijn gelept/eñ opte tonge gehouden/helpt stommichept uyt onmacht gecomẽ.

Buglos-wortelen in wijn gesodẽ ende indẽ mont ghehouden/is seer goet.

De Tanden/Tonge ende tgehemelt vande mont gewreven met de confectie Mellis anacardinæ, oft met fijnẽ Theriaca helpt wonderlicke tot verbeteringe vande verloren sprake.

FINIS.

Paralysis est particularis Apoplexia, & Apoplexia est Paralysis vniversalis.

Vande lãmichept / vande Griecken

Paralysis, vanden Latijnen Resolutio, van Hali Abbas Enervatio ghenaemt. Zoar noemtse Cadar. Rhazes heetse Laxatio, ende Avicenna Mollificatio, dat is/als sommighe segghen/Malacia.

Paralysis vniversael/ ende particulier.

Paralysis is een onbindinghe / ende slappichept der Zenuen / benemende de leden haer gevoelen ende beroeren / maer laet de inwendighe sinnekens onghecrenckt / ende wort in twee manieren ghenomen / Universael ende Particulier. Universael als d'een helft vandẽ gheheelen lichaem lam ende oock slap is / tsy dan inde rechter oft slincker zijde. In desen is alleen d'een zijde vanden Rugghe-merch / oft de Herssen-vliesen Menynges in lijden. De particulier Paralysis oft lammichepdt / ende ontbindinghe der Zenuen gheschiet/ alsser alleen een lidt is lijdende/ als dẽ Erme/de Tonghe/de Lippen/ den Oesophagus, de Wijnbrauwen / den Achterderm/ de Blase ende de Roode/etc. Ende in dese particuliere ontbindinghe/ so en is de foute inde principale Herssenen oft Rugghe-merch niet: maer alleen in de selve Zenuen/die tselve deel toegheeyghent zijn/want alle de deelen des aensichts vercrijghen haer ontbindinghe doort medelijden der Herssenen/ oft doort lijden van eenighe particulier Zenuen upten Herssenen oorspronc nemende / want indien de ooghen eenighe resolutie oft ontbindinghe overcomt/so geschiedet door de tweede paer Herssen-zenuen/ dienende om de Musculen der ooghen te roeren ende te beweghen / voorts comende upte voorste deelen der Herssenen. De oochschellen vercrijghen dese ontbindinghe uyt een Zenue/ voorts comende uyt de derde paer Zenuen der Herssenen/ende moghen lijden / ende ghecrenckt worden door groote couwe oft oock van stooten ende slaen/de lippen genietẽ haer ontbindinghe door seker breede Musculen/ voorts comende upten Rugghe-merch inden Neck / ende vande Zenuen voorts comende uyt de derde paer Herssen Zenuen vande ontbindinghe der Tonghen salmen hier nae verhalen/de handen tot lammichept comende / so is tghebreck van dien schuylende int beginsel vanden Neck / oft inde vijfde cnoke vanden Rugghe. Maer schuylende inde sevende oft achtste cnoke vanden Rugghe/ so doeget cleenen hinder inde handen / maer hier door is de Borste gheheel benout / doort quetsen vande Elleboge/so is den cleenẽ vinger met dẽ goutvinger alleen in lijden/ eñ de vingeren en hebben geen letsel/de ander drie vingerẽ tot slappichept oft alleen sonder ghevoelen ende doof zijnde / geschiet door invloeynge der humoren oft van stooten ende slaen. De beenen eñ voetẽ tot lammichept comende so zijnse eer te genesen als de handen / ende dat door dien haer Zenuen stercker ende droogher van natueren zijn/ ende tgebrec van desen is schuylende inde knoken der Lendenen/oft der Liesenen/vã de ontbindinghe die daer ghschiet inde fundament/ inde Blase/ende Roode/salmen hier na elck int zijn verhalen/ als mede vant doofachtich ghevoelen datmen in Ermen oft Beenen crijcht.

Oorsaeck vande particulier lammichept.

Oochschellen haer ontbindinghe.

Ontbindinge der lippen.

Handen haer ontbindinge.

Ontbindinghe der vingheren.

Lammichept der [...]nen.

Oorsaecke.

De oorsaecke wort in twee manieren ghenomen / d'een Continens oft Conjuncta ghenaemt. De ander wort Antecedens oft Primitiva ghenaemt. De oorsake Continens: Niet en is daer aen te twijffelen / oft troeren ende gevoelen en wort door de Zenuen behindert. Want om troeren ende ghevoelen te vercrijghen/ soo is hen daer toe noodich de doorstralende cracht der geesten hen vande Herssenen toe ghesonden. Desghelijcken bequaem instrumenten om den selven inschijnende gheest te ontfanghen. Maer indien de doorstralende crachte niet volcomelijcken doorstralen en mach / als door eenighe onghetemperthepdt der leden / oft door humoren verstopt wesende/soo moeten de Animaele gheesten versmoren / de Musculen ende Coorden vercouden ende verstijven/ende de Zenuen haer officien verliesen.

Onmis[...] sentiend[...] movend[...] spiritibu[...] est.

Motus & sensus læ[...] tur prop[...] nervos.

De oorsaecken van desen geschieden alleen door eenighe onghetemperthepdt der leden/ oft door de humoren. Maer dat de heete ende drooghe onghetemperthepdt sonder materie de passagie af soude sluyten / en wort vã veelen niet aenghenomen / maer het selve can wel door hitte gheschieden / ende dat doort weecmaken der Zenuen/brengende de Phlegma tot smeltinghe / alsoo de selve eenen wech bereydende / om bequaemelijcken te moghen vloeyen ende indrincken in de porrositeyten der Zenuen/ende soo de Zenuen slap makende oft verstoppende. Desghelijcken soo den Paralysis eenen subijtelijcken is overvallende/ soo ist seker dat tselve gheschiet door een invloedinghe der humoren / van welcke de Zenuen/ende Tendonen seer slap eñ onbequaem worden/ soo totten ghevoelen als tot den roeren/oock mede de selve verstoppende. Maer van wat humore tselve gheschiet/ is dickwils swaer te weten.

De Melancholia oft Cholera buyten de Aderen schuylende en causeren gheen Paralysis als sommighe sustineren/want de Melancholia verdroocht ende druckt de Zenuen eer dan zijse tot slappichepdt soude brenghen / ons een exempel ghevende aende Lazarie / hoe hem de leden zijn verdrooghende / ende niet tot een slappichepdt oft resolutie en comen. Noch en

gheeft

gheeft de Cholera gheen oorsaeck tot desen/ want sy is van natueren verdrooghende/ ende soose een scherpheydt vercreech/ soo soude sy eer een opcrimpinghe der Zenuen ende spasmeringe voorts brengen. Oock en neemtse upten bloede gheenen aenvanck/ ten waer upt een subtylichept des bloets/ende door zijn overvloedicheydt/de passagie des geests verstoppende / oft door mollifactie de Zenuen ontbindende/ooc isse voorts comende/ upt een subtijle Phlegma uptē hoofde dalēde/ indrinckende de substantie der Zenuen. Maer alder meest neemtse oorsprone upt de grove / slijmighe / taey Phlegma van binnen de Zenuen beslijmende / welck al tsamen bekent cā worden door de abonderende humoren die inden lichame zijn berustende.

De Primitive oft antecedente/dat zijn de voorgaende oorsaken die in deser Passie mogē wesen/als de Zenuachtige deelen te seer te verdrucken ende te benauwen: Desgheliicken te slap te maken/als van vallen/stooten/slaē/ van tlanghe staen in het stralen der Manen oft Sonnen/subijtighe veranderinghe te maken/als upt heete plaetsen hem terstont in seer coude windighe plaetsen te begheven. Want overvloedich slapen eñ sonderlinghe in vochtighe ende leeghe plaetsen/ oft in nieu gebouwde hupsen te woonen / van gulsich eten ende drincken/ende hem terstont nae den eten sterc te exerceren/etc.

Aengaende spijse ende dranck.

De spijse moet verwermende/ verdroogende/oock versubtijlende zijn / om alsoo het toe nemen vande Phlegma te benemen. Tbroot sal grof Terwē-broot zijn/tamelijcken gedeesemt / met Anijs-saet oft tsaet Melanthi met Sujcker vermengt / oock sullen sy beschupt ghebrupcken. Vanden wijn moeten sy hem wachtē/ende een Honich-water oft met Caneel ghesoden ghebrupcken. De Sneppen/ Lijsters / Musschen ende boven al de Swaluwen zijn hen seer goet / ende voorts ghebrupcken alsulcke spijse ende maniere des levens alsmen inde vallende sieckte verhaelt heeft.

Maniere om te cureren.

Om totter Curen van desen te comen / soo moetmen de Cure met pauseringhe ende metter tijdt aengaen / ende vande minsten eerst beginnen/ende so altemet tot stercker comen: want dese Passie onder de Morbi cronici, ende langhe duerende sieckten gestelt wort.

Indien men siet dat den patient bloetrijck is/vollijvich ende sterc van natueren/oft hem upt vallen oft stooten aenghecomen is / so salmen in sulcke sonder achterdencken een Ader openen / om de toevloedinghe des bloets te verhoeden/ ende noch overvloedigher so daer Cortse bevonden wort. Maer in alle dese moetmen tbloet sobe r af trecken / op datmen tlichaem niet te seer en vercoele / ende laten tbloet upt de ghesonde zijde. Ende al eermen hem tbloet af trect/ salmen hem eerst met dusdanighe Clisterie den Buyck weycken/in deser manieren diemen inde Phlegma gebruycken sal sonder het bloet af te trecken.

Clisterie.

Neemt de wortelen Altheę ende van Lelien ℥ j. Maluwe/Parietarię, Mercurialis, Salie/ Hysop / ana M j. Camil/Meliloot/ana P ij. ende in ℔ j. van dit gesoden nat salmen resolveren Catholici ende Pot-sujcker/ana ℥ j. honich van Roosen ℥ ij. Camil-olie ℥ iij. sout ʒ j. ende ist dat stercker moet wesen/so neemt Cētaurij minoris, origani calaminthæ, Rute, ana M j. Agarici albi ʒ j. Benedictæ laxativæ ʒ vj. men sal dese Clisterie inden beginsel / sonderlinghe soo de lammicheyt haer beneden inden lichaem is houdende gebruycken. Maer inde bovenste deelen schuylende / soo salmense met dese Pillen mogen purgeren/beginnende van de minsten.

Aldus.

Neemt de Pillulæ hieræ simpl. Agarici trochiscati, ana ʒ ß. met Maghelepn-water vijf Pillen gemaect tsavonts te bedde gaende ingenomen ende wildy vermengter G iij. Castorei onder. Hier nae salmen de humoren inde Aderen eñ Zenuen schuylende aldus bereydē.

Neemt de syrope Stœchadis ℈ iiij. twater van Rosemarijn oft van Salie ℥ xx. dit voor vijf oft ses morghens vermengt.

Ten selven.

Neemt Bethonie/Hysop/Origani, chamepithyos primulę veris, Salie/Rosemarijn/ana M j. Anijs ende Venckel-saet/ana ʒ j ß. Rozijnen sonder steenen ℥ j ß. Stœchados M ß. Camil-bloemen P j ß. dit in ℔ iij. waters op de helft ghesoden/ Notemoschaten ʒ ij. Sujcker ℥ j ß. hier van alle morghens vier oft vijf oncen nats van ingenomen.

Hier nae salmen de materie met soetichept aldus purgheren.

Neemt Pillulæ assaieret, agarici troch, ana ℈ ij. met Hysoop-water vijf oft ses Pillen gemaeckt/upt een dragma/ ende nemense tsamē na den eersten slaep/ ende voor een straffe nature/vermēgter het pulver Alhandel G iiij. in.

Ende nu sommige dagen gerust hebbende/ sonder yet te gebruycken/ten waer altemet eē vande voorgaende Clisterie/ salmen daer nae de materie aldus wederom bereyden.

Bereydranck.

Neemt de wortelē Iridis gedroocht/Galiga, enulæ campana, ana ℥ j. Zarzæ parillæ ℥ j ß. Hyssop / Maghelepn/Salie/Chamepithyos, stœchados arabicæ, hyperici, Rosemarijn Herbæ paralysis, ana M j. Anijs ende Venckel-saet ana M ß. Anijs eñ Venckel-saet/ ana ʒ j ß. de bloemen van Rosemarijn / Salie/ende Chamomillę, ana P j ß. Spicæ nardi, lavendulę, ana ʒ j. dit nae de conste op de helft ghesoden/ende in dit nat ℔ iij ß. salmen resolveren Sujcker ℥ ij. eñ aromatizeret met ʒ ij. Notemoschatē. Oft wildy resolveert daer de syrope daer den Calamus in bewaert wort / syrope van Stœchas,

chas, ende Oxymel scillini, ana ℥ iij. ende hier van avonts ende morghens ℥ iiij. oft ℥ v. van inghenomen / ende continueren dat seven oft acht daghen / oft vreesdy den Oxymel om de Zenuen / soo neemt daer voren Mellis anthosato, oft Mellis rosati, ende nae het in nemen vanden dranck salmen terstont dese conserve in nemen.

Conserve.

Neemt conserve van Rosemarijn-bloemẽ / ende van Salie / ana ℥ j. conserve van Roosen ℥ ß. Diamoschi dulcis ʒ j. galiga, stœchas, macis, ana ℈ ij. met de syrope daer de Notemoschaten in bewaert worden een Electuarium gemaeckt / de grootte van een Corstaengie ingenomen / ende daer na aldus purgeren.

Purgatie.

℞ Pillulæ fœtidæ Cochiæ, ende de Agarico, ana ℈ j. Asse fœtidæ G iij. met Bethonie-water ses Pillen ghemaeckt ende tsnachs na den eersten slaep in genomen.

Des anderen daechs morgens salmen hem van dit conserve ʒ ij ß. ingeven.

Conserve.

Neemt conserve van Rosemarijn ℥ j. oudẽ Theriakel andromachi ʒ j. ditvermengt.

Item ses uren na het innemẽ vande voorsc. Pillen / salmen hem dit Lotorium oft afspuelinghe om de Maghe te suyveren in laten nemen.

Neemt roode Ciceren ℥ j. ghesoden in schoon water op de helft ende in ℥ v. oft ses geresolveert Pot-suycker ℥ ß. eñ ingenomen.

Ende nu dus verre geprocedeert zijnde / soo prijsen de Authoren datmen in hem een Cortse Diaria verweckt / daer toe geven sy den patiẽt in de Confectio aniacardina oft Theriaca tot eẽ dragma / met wijn / oft met dẽ Mytridato, daer sal hy vijf oft ses urẽ op vasten / eñ dat eens ter weken. Oft gevẽ de compositie Anacardina tot ʒ j. tsmorgens eñ tsavonts te bedde gaende. Ende nu drie oft viermael gepurgheert zijnde / salmen de Errhinis, apophlegmatismis, ende niesinghe gebruycken / alsmen voor ghenoech verhaelt heeft inden phlegmatijcken hooft-sweer.

Hier nae salmen eenige stovinghe gebruycken / tsy drooge oft ander / sonderlinghe de solpherachtighe / ende Nitrose / maer zijn de Aluynachtige te seer constringerende inden beginsel / men soudese int leste der siecten mogen gebruycken / ende daermen de naturele niet en heeft / salmense aldus toe maken.

Badinghe.

Neemt Maghelepn / Rosemarijn / Salie / Stœchas, chamepithyos, Lauwer bladen / Lavendel / Origani ende Hyssop / ana M ij. Cyperi, galangæ, schœnanthi, ana ℥ j ß. Chamil / ende Meliloot / ana M j ß. dese in wijn ghesoden / eñ nemen een tonne die int midden eenen bodem vol gaten heeft / daer de decoctie onder gheset / ende den patient inde tonne / oft leggen alleen heete steenen onder de tonne / ende bespoepense altemet met t'voorsc. nat / ende latent hem so langhe herden als hy mach / ende dat tsmorghens ende avonts: Sommighe besprenghen de steenen alleen met wijn / d'ander alleen met stroom-water de cruyden gesoden / ende laten hem daer nuchteren ontrent een ure in blijvẽ. Maer salt Badt alleen lau oft werm zijn / ende laten de cruyden in een sacxken doen / ende daer den patient op sitten.

Indien men daer toe dede de wortelen Pyrethri ʒ vj. de drooghe wortelen Iridis ℥ viij. de wortelen Cucumeris agrestis, aristologie, rotundę, Bakelaer ghepulvert / ana ℥ ij. met soo veel Genever-besyen tsal te beter zijn / ende laten hem sweeten / daer na tsweet wederom afgedroocht / ende gheven hem eenige van de voorsc. Electuarien tot ʒ j ß. in. Hy moet hem wachten terstont nae de badinghe niet te eten oft te drincken / sonderlinghen gheenen wijn oft cout water / oft men sal hem na tbadt niet meer doen sweeten.

Ende nu den sweet afgheveecht zijnde / salmen tlichaem bestrijcken / alsmen hier na verhalen sal.

Ten selven een Badt.

Neemt eenẽ Vosch opgesnedẽ ende die dermen alleen vanden drec gesuyvert zijnde / salmense met den Vosch sieden tot dat hem de beenderen vant tvleesch scheet / ende sieden dese cruyden daer toe.

Neemt de wortelen vande droogẽ Iris ℥ vj. Maghelepn / Rosemarijn / Bethomie / Salie / Stoechados, arabicę, Lauwer-bladen / Lavẽdel / het snoeptsel vande Wijngaert / ana M ij. Geneverbesyen ende Bakelaer / ana ℥ iiij. oft neẽt alleen die ghy hier van becomen muecht / gesoden zijnde / salmen tselve tot een Badt gebruycken. Oft embroceren hem alleen dat Nucha met de lamme leden. De deucht van desen Badt wort met een eendrachtige opinie vande Authoren ghenoech bestemt.

Men mach by ghebreke vanden Vosch / de jonghe roode Hondekens verkiesen / ende als den Vosch gebruycken / ende daer na zijn Mucilagines, dat is / de sapachtighe slijmicheydt vergadert / ende de voorsc. plaetsen daer mede gestreken / ende comende nu tot de strijckinge / so weet dat ghy u strijckinghe / tsy met olien / vetten oft smeerẽ ende salven altijt vande simpelste eerst beginnen sult / ende metter tijdt totten stercken comen.

Simpelste olien.

Olie van Chamille / van Meliloot / vã Magelepn / van Dille / van Hyperico oleum leucoi oft Keyri, olie van Noten / Nardus-olie / olie Kempe / ende olie van Vosschen.

Hoe di… lien ou… zijn ho… in dese be… quam…

Middelmatighe olien.

Olie van bitter Amandelẽ / van Narcissen / Laurini, irini, rutacei, costini, Termẽtijn-olie / Ricini, oft de Kerva ende Sambucini, de Scorpionibus, è capparibus.

Noch

Noch stercker.

Raphanus-olie/ van Cucumere asinino, sinapino, de Pipere, de Euphorbio, de Pyrethro, de Spica, de Lateribus, Peter-olie. Al welcke voorsc. olien de materie verdroogen/ ende de leden verwermen. Maer de olie de Tartaro ende Vitrioli maken ulceratie. Desghelijcken reghel salmen inde smeeren onderhouden.

Vande onsterckste.

Oude Hoenderen/ Calveren/ Gansen/ Enden/ Honden/ Ossen/ ende Rammen smerē out zijnde ende wat gesouten/ zijn seer goet.

Middelmatich van natueren.

Het vet van Catten/ wilde Catten / Vosschen/ Dassen/ Beeren/ Wolven/ Herten ende Stieren/ sonderlinge out zijnde.

Noch stercker.

De alderstercste vetten/ als van Leeuwen/ Viperen/ Slangen / ende de vetticheyt uyt de clooten vande Bever/ etc.

Beghinnende de Linimenten vande minste aldus.

Neemt olie van Chamille ℥ iiij. olei Keyeri ℥ ij. olei Laurini, ende vā Magelepn/ ana ʒ vj. Enden ende Capoenen-vet/ ana ℥ j ß. tsap vā Magelepn ende Salie/ ana ℥ iij. wit Was een weynich/ dit tsamē in een dobbel vat gesmoltē tot een Liniment/ ende hier dat Nucha eñ den oorspronck der Zenuen mede gestreken.

Oft aldus.

Neēt olei Costini, Terebinthinę, de Lateribus, ana ℥ ij. Was een weynich/ ende als boven een Liniment gemaect / eñ daechs tweemael telcken na den Badt mede gestreken/ eñ vermenghen telcken daer een weynich Vrine der kinderen onder.

Noch stercker.

Neemt Vnguenti de Bdellio ℥ iij. Terebinthijn-olie ℥ ij. tsamen in een dobbel vat gesmolten/ int strijcken een weynich wijns daer in gedaen.

Oft.

Neemt Vnguenti Martiati, Agrippæ, ana ℥ j ß. olei Costini, nardini, ende de Piperibus, ana ℥ j. Sagapeni, opoponacis gereſolveert in wijn/ ana ʒ ij. Was een weynich/ als bovē tot een Vnguent gemaeckt.

Ten selven.

Neēt Salie/ Chamępithyos, stœchas, Magelepn/ Melilooot/ ende Chamil-bloemen/ ana ℥ ij. Nardus-olie/ ℥ xij. goeden wijn ℔ j ß. de Cruyden wat gebroken/ salmense eenen nacht in wijn laten weycken / ende tsanderdaechs den olie daer op gieten/ eñ tsamen in eē dobbel vat laten sieden tot dat den wijn versoden is. Daer na door eenen ydelen doec gewrongen/ ende ontfangen de olie in een ander vat / ende vermengt tot den olie/ drie oncen vande saechste ende spongieuste substantie van de Hertshoren/ eerst tot pappe indē wijn gesodē/ Mastic ʒ vj. Soffraen ʒ j. eñ hier mede dat Rugge-merch/ den Neck ende lijdende deelen ghestreken/ want twort seer in alle lammicheydt ende doovicheyt der leden gheprezen.

Een ander.

Neemt roodē Wijn ℔ j. olie van Pierwormen ℔ ij. Aqua vitæ ℥ ij. de versche spongieuse substantie upten Herts-horen ℥ iij. Camilbloemen gepulvert ℥ j. gemeen sout ℥ ß. Mastic ʒ vj. tsamen in een dobbel vat gesoden tot dat den wijn versoden is/ ende wel vermengt sal zijn.

Ten selven.

Neemt ouden olie ℔ j. root Was ℥ ij. dē olie met het Was gesmolten zijnde/ doeghet vant vier / ende roeren daer Euphorbij ℥ j. in. Castorei ℥ ß.

Oft.

Neemt Scilla, Ruyte/ de wortelen Acori, Brant-netelen/ Herbæ paralysis, ana M j. ghestooten/ eñ daer op gieten olie vā Notē/ oft vā Olijvē die out is ℔ ij. sout water oft gesouten wijn ℔ ij ς. dit in eē dobbel vat gesodē tot dat alleē de olie overblijft/ ende door gedaē zijnde/ doet daer toe Nitri, Euphorbij, Bakelaer/ ana ℥ j ß. Galbani, Terebintijn, ana ℥ ij. wit Was q ß. tot een Vnguent ghemaeckt / want het wort inde lammicheyt / spasmeringe ende inde Artijcke gheprezen.

Item / ick Jan Haghens hebbe binnen Steenbergen ende der stadt Delft in Hollant aldus gheprocedeert / ende hebber my in verscheyden persoonen wel mede bevonden.

Het lichaem nu na den eysch wel gesuyvert zijnde/ ende hem eenen goeden Regel van eten ende drincken voor gestelt/ so heb ick gaen fomenteren/ ende altemet in een tonne daer toe bequaem gemaect/ met eenē dobbelen bodem/ als verhaelt is/ daer in geset. Oft hem alleen dat deel dat in lijden was met het Rugge-beē met sackens/ oft sponcien genet inde navolgende decoctien/ ende daer na ghestreken/ als hier na volgen sal.

Fomentatie.

Neēt de wortelen Enulæ campanæ, de wortelen Iridis ghedroocht / ana ℥ ij. Lavendel/ Stoechas, Rosemarijn/ Salie/ Poleye/ Magelepn/ Bethonie/ Chamepithyos, Brant-netelen/ Myrthus brabanticę, ana M j ß. Bakelaer/ Geneverbesyen/ ana ℥ ij ß. de bloemen Hyperici, keyri, Chamil ende Meliloot/ ana M j. dese oft diemen crijghen can / in stroom-water gesoden/ ende als voren gebruyckt / ende daer na de leden aldus gestreken / ende is aldus by my gheordineert.

Olie.

Neemt Chamepithyos, Majoranę, ana M j. de bloemen van Salie/ Rosemarijn/ Lavendel/ Keyri, stoechados arabicæ, de jonge bladē vande Lauwerboom/ ana M j. Mumię, Geneverbesyē gepulvert/ ℥ ß. gepulvert zijnde/ salmen daer op gieten goeden witten Wijn ℔ ij. olie van Vosse eñ van Chamilie/ ana ℥ viij. eñ tsamen vierentwintich uren gheweeckt/ sal-

ment tsanderdaechs in een dobbel vat laten sieden/tot dat den wijn versoden is / daer nae door een ydel sacrken soo stijf upt douwen als= men can: welcken olie ick gebruyckte voor de eerste dagen / ende streeck daer den oorspronc der Zenuen ende crancke leden mede / ende vermengden daer altemet toe wat Caneel-waters / om meer te conforteren ende door te doen dringhen/ ende heeft my dickwils alleen genoech geweest inden cleenen Paralysis, Oft ick hebber altemet de honichachtighe vettic=heydt upten Castoreo toe vermengt / ende ick hebt tselve oock goet bevonden inde doovic=heydt der leden Stupor oft Torpor ghenaemt/ sonderlinghen daer onder vermengende wat Pyrethri ghepulvert.

Ende als ick tselve nu stercker begheerden/ soo vermengden ick daer toe het pulver van=de drooghen Ireos-wortelen Pyrethri, galiga, ende wilde Comcommers/ana ℥ j. veneetschē Terebinthijn ℥ j ß. Galbani, bdellij, styracis, calaminthę, sagapenę, myrrhę, olibani, ana ℥ j. Euphorbij, Castorei, mumię, ana ʒ iij. gheel Was q ß. de gommen salmen in witten wijn smelten / ende een Vnguentum daer af ghe=maeckt/ende als ickt ghebruyckte / goot ick daer een weynich wijns oft ghebranden wijn toe/ende en sal u niet faelgeren.

Het is seer goet de lamme leden te strijcken teghens een vier van wijngaert tacken ghe=maeckt/want die seer verdrooghen.

De Mommie met Mageleyn-water ver=mengt/wort seer gepresen.

Oft.

Den Pyrethrum ℥ j. wat gebroken ende in wat wijns geweect/daerna in ℔ j. ouden olie gesoden in een dobbel vat daerna upt gedout/ ende tweemael daechs daer mede ghestreken is seer goet.

De leden nu dus met eenige olien oft Lini=menten gestreken zijnde / salmen die bedecken met een Vossen / Hasen oft Lams-vel ende werm daer om ghelept/ oft met men salt eerst aldus perfumigeren.

Fumigatio.

Neemt Wieroock/ Myrrhe/Mastic / ana ʒ ij. Cruytnagelen/Caneel/ Notemoschaten/ Macis, ligni aloes, ana ʒ j. tsamen ghepulvert zijnde salment met gebrande wijn bespoepen/ ende wederom op droogen / tselve tot vier oft vijfmael doen/daer na de pulveren op levende Colen ghelept / ende beroocken daer de vellen mede / men macht oock subtijl pulveren/ende op de vellen stroepen/ende om de leden gelept: want het wort inden lammen en schuddende leden seer ghepresen.

Remedie int beven/van de leden.

Den Acorus verus geconfijt/ooc de wortelē Iridis worden in desen goet bevonden.

Het Rosemarijn-watter alle morgens in=genomen tot ʒ iiij. met ℈ ß. Pyrethri, sal hem wonderlijcken goet zijn.

Oft.

Neemt Castorei, assę fœtidę, ana ℈ ß. Ligni Aloes ℈ j. met Rosemarijn oft Ruyte-water ses Pillen gemaect eens oft tweemael ter we=ken ingenomen.

Den Mytridatum out zijnde/salment twee=mael ter weken ℈ ij. oft drie met ℥ ij. Salie=waters al werm gebruycken.

Vande resolutie/ontbindinge/ende slappicheyt der Conghen.

De paralysi linguę.

Aengesien dat de Tonge dicwils is comen=de tot sulcken ontbindinge en slappicheyt/dat den mensche zijn sprake daer door gheheel on=togē wort / als ooc dicwils inde Apoplexia is geschiedende / en wortse daer upt ooc dicwils behoudē/ ende dat door de derde ende sevenste paer Herssen-Zenuen eyndende inde Tonge.

Item dese salmen tlichaem twee oft drie=mael purgeren en bereydē als inden Paralysis verhaelt staet/en daer na soo de siecte noch in=den beginsel is / ende den patient bloetrijc is/ ende den tijt des jaers tselve toe is latende/ so salmen den patient eerst de Lever-ader ope=nen/daerna onder de Tonge/ende stellen hem coppen achter inden Nec met openinge / ende gebruycken stercke gorgelinge.

Gorgelinge.

Neemt pulver van Soet-hout ℥ j. Pyrethri de wortelen Iridis, ana ℥ ß. Hyssop/Thymus/ Mageleyn/Origanum, Salie/Stœchas. Rose=marijn/ana M ß. Cubeben ℥ ß. in water ende wijn ghesoden/ende in ℔ j ß. van dat nat sal=men Honich Scillitici ℥ vj. resolveren/en daer mede gorgelen.

In desen wort hem tbraken verbodē: maer inde andere specien ist hem profijtelijcken nae den eten. Hy moet alle neerstichept doen om de Tonge te roeren. En om de deelē der Ton=gē te versterckē/ so salmē dese Pillē gebruyc=ken/ende houdense op de Tonge/want sy con=sumeren de materie.

Pillen.

Neemt Castorei, assę fœtidæ, ana ʒ ß. Ben=zoin ℈ j. lange Peper/Cubeben/Gengheber/ Pyrethri, ana ℈ j ß. Notemoschatē/Spicæ nar=di, ana G xvj. tsap van Soet-hout/tsap van Chamepithijs, ana ʒ ß. oft teruyt selver ʒ ij. met honich tot Pillen gemaect/ende houdense meest op de Tonge.

Ten selven by my geordineert/ende seer goet bevonden.

Neemt Mostert-saet/Pyrethri, lāge Peper/ ana ʒ ß. Pæoniæ-saet vande bastē gesuyvert/ tsaet van Poley en Cubebē/ana ʒ j. Sagapeni, assæ foetidæ, mumiæ, castorei, Notemoschatē Lavendel-bloemen/ana ℈ j. Gummi hederæ, ℈ iiij. Mellis anacardinæ Caneel oft Lavēdel-water/hier Pillekēs de groote vā Lupinē upt gemaect/ en houdēse geduerich op de Tonge/ want sy van wonderlijcke werckē zijn om te confortērē/ haer vochtichept te verterē/ en de sprake te restitueren / en zijn sonderlinge goet inde Popelsie geresolveert in Hyssop/oft Ruyte-water/ ende hen op de Tongē gegoten.

Men sal hen dicwils laten gorgelen metten wijn/daer in gesoden sal zijn de wortelen Ga=langæ, Pæoniæ, Pyrethri ende Salie/op tleste

wat

wat Notemoschaten daer by gedaen/ daerna salmen hen de Tonge bestrijcken / onder ende boven met ouden Mytridatio.

Ten selven.

Men sal hem dickwils inden mont doen houden de decoctie vã Salie/Lavender/Maghelepn/in wijn ghesoden/ ende een Notemoschate inden mont laten houden / oft een stuck daer van / die eenen nacht lanck in Caneelwater gelegen heeft.

Ende laten hem eenige conserven indẽ Paralysis verhaelt ghebzupcken.

Den Neck oft het achterste vanden Hals/ ende aen beyde zijden der caecken salmen hier mede bestrijcken.

Liniment.

Neemt Olei costini,nardini eñ van Lelien/ ana ℥ j ß.Castorei ℈ j.root oft groẽ Was q ß. een Liniment ghemaeckt.

Ten selven.

Neemt Olei costini,nardini eñ van Rupte/ ana ℥ j ß.Castorei ℈ ij.Sagapeni ende Lavendel-water ghheresolveert ℈ ij ß. Mumię ℈ j ß. wit Was een weynich/dese in een dobbel vat tot een Liniment gesmolten / het welc ick seer goet bevonden hebbe.

Oft aldus.

Neemt Castorei in tsap van Salie/oft wijn geresolveert tot een Liniment.

Item.

Neemt Vnguenti Aregonis ℥ ij. de Honichachtige substantie upten Castorei ʒ ij. tsamen voor een Liniment gebzupckt.

Hier van vindy oock seker remedien inden voorgaenden Capittel.

Vande resolutie oft ontbindinge der Blasen.

Door het ontbinden vandẽ Sphincter aenden hals der Blasen Amnex , en canmen het water niet ophouden/ maer ontloopt haer tegens haren wille/oft makent oock selden / oft weynich / alsmen indẽ ouderdom siet geschieden. Ende indien de ontbindinge der Musculē Sphincter voorsc. geschiet door de luxatie ende lossinge des Ruggen-wervels/so wordet met grooter swarichept genesen. Maer soot alleē door de overvloedichept der humorẽ/eñ vochtichept gheschiet/so salmen tlichaem eerst wel purgeren van zijn overvloedichept/ als vozen inden Paralysis genoech verhaelt/ende dat tot verschepden repsen. Ende nu vande Phlegma wel gesupvert zijnde/ salmen door spuytinghe int gemacht inbrenghen/inciderende van een deelende ende resolverende olien/als den Oleum laurinum, Rupte/Costinum,olie van Lelien die out is/vande Noten ende den olie van de wortelen vande wilde Comcommeren/etc.

Oft aldus by my int tghebzupck/ende deelt seer wonderlijcken de coude eñ grove humorẽ van een / ende doetse smeltẽ/ende door de huyt upt aessemẽ/daer na de partie seer versterckẽde eñ verwermende / eñ wort aldus gemaect.

Neemt Lauwer-bladen/Salie/Rutæ,chamepithyos,centaurij minoris,Lavender/Calaminthæ,chamæmeli,ana M ß. de wortelen/ Iridis gedroocht/eñ wat grofachtich gestãpt/ ende den Galiga,ana ℥ j. Castorei, momiæ,ana ʒ iij.de wortelen ende cruyden gestampt zijnde / salmen daer op gieten witten wijn ℔ j ß. olie van Rupte ende van Keyri,oft eenich vãde voorsc. olien ℥ xiiij. ende laten dat tsamen staen weecken vierentwintich urẽ/ daer na in een dobbel vat gesoden / tot dat den olie alleen overblijft/ eñ douwent door eenen grovẽ doec upt/ende met den selven olie salmen springheren/oft int tghemacht spuyten / ende strijcken oock metten olie rontom tghemacht/ tusschen tghemacht ende fundament/ende het Cruysbeen.

Ende nu int minderen ende afgaẽ der siecten/salmen olien gebzupckẽ die wat meer constringerende ende verwermende zijn.

Aldus.

Neemt dẽ wortelen vanden rechten Achorus,pyrethri,ende vãde wilde Comcommers/ ana ℥ ß. Scagrimoniæ,de bladeren Conijzæ, veronicæ,hyperici , Salie/Herbæ paralysis, stocchados gagel,ana M j.Cyperi,spicæ nardi, ana ℥ j. Cipres-notẽ/de schorssen vã Wierooc ana ʒ iij.Camil-bloemen / gesoden in straffen Wijn/ eñ daer mede geseringheert als boven/ ende wildy / maecter eẽ Vnguent upt/ende dẽ voorsc. plaetsen daer mede ghestreken/tsmorgens eñ avonts/eñ sullent seer goet bevinden.

Item/neemt de voorsc.cruydẽ/ende weectse vierentwintich uren indẽ wijn voorsc. daer toe doende de bladẽ van Rupte M ß.Mumiæ, castorei,ana ℥ ß. Camil-olie oft eenige vande voorsc.oliẽ ℥ xij.sietse in eẽ dobbel vat tot versiedinge des wijns/stijf wtgeperst zijnde vermengter out Stierẽ-smeer toe ʒ ij ß.Euphorby ʒ ij.gheel Was q ß. dit ghesmolten in een dobbel vat tot eẽ Liniment/ ende gebzupcket/ want ghy sullet goet bevinden.

Een goede compositie inde ontbindinge der Blasen.

Neemt Lauwer-bladen met zijn vruchten/ ana ℥ ß.Castorei ʒ iij. Sal gemmæ cleẽ gepulvert zijnde/salment met olie van soete Amandelen versch upt geperst vermengen / ende nemen daer van in ℥ j ß.

Item dẽ olie van Mastic/ van Costino ende Nardino onder eẽ vermengt / eñ smorgens ende avonts daer mede gestreken.

FINIS.

Vande resolutie ontbindinghe van den Achterderm.

Indiẽ de vuylichept des Buycx niet opgehouden en can worden tot zijnen behoorlijckẽ tijt/ maer de selve terstont tegens zijnen wille moet lossen / geeft ons te kennen dat de Musculen Sphincter tot ontbindinge gecomen is. Maer so den voorsc. Fundament-derm eenen is ontsinckende/ende niet te Rugge blijven en

wil dā door hulp der handē/ so zijn de opschorrende Musculen/banden/ende vliesen daer hy mede vast is aenden Os sacrum/dat is / aent Cruys-been/ende aende Lendenē nu tot ontbindinge gecomē. Eñ beyde dese ontbindinge moetmen genesen alsmē de resolutie der Blasen gedaen heeft. Ende sonderlinge wortse geholpē door fomentatiē eñ roockinge / so voor/ als na de purgatiē. Maer de constringerende ende verwermende fomentatien / en salmen voor de purgatien niet ghebruycken/ dan alst tLichaem wel suyver sal zijn/ende na dat den Fundament-derm nu te rugge ghebracht sal zijn. Oock salmen hem twee coppen stellen int eynde vande Cruys-been / ontrent beyde d'eynden vande sterte / want door de coppen worden de Dermen als met een hant opghehouden ende latense daer lange staen/ende beginnē voort met een verwermende/ende constringerende Clisterie aldus.

Clisterie.

Neemt de wortelen Bistorte/Tormentille/ ana ℥ j ß. dē gemeenen Acorus, Galiga, ana ℥ j. Hyperici, Salie/Chamepithyos , Bethonie/ Poley/ana M ß. de bloemen Stœchados, Rosemarijn/Lavender/ana P j ß. tsamen in water ende wijn gesoden ende in ℥ x. nats resolverē Castorei ℈ ß. Ladani puri ℥ ß. vermengt tot een Clisterie ende dicwils gebruyckt.

Ende nu tlichaem suyver zijnde / ende den Derm te rugge gebracht/salmen daer na dusdanige stovinge gebruycken.

Stovinghe.

Neemt de wortelen Tormentille/ Bistorte/ den ghemeenen Acorus, ana ℥ ij ß. Myrthus-bladen gedroocht/Herniarię, Potentille / Salie/Stœchados, Eycken mosch/de bladeren vā Wollecruyt/ ana M j. tbloeysel vande wilden Granaet-appelē/Sumach. hypocistidos, Galnoten/ana ℥ ij. de bloemen Verbasci, Rosemarijn/vāde Braembesyen/ana M ß. dese oft diemen crijghen can gesoden/ ende daer sponcien ingenet eñ uyt gedout werm daer op ghehouden/oft vullen de cruyden in sacxkens/eñ daer op ghereten/oft de ander latense int nat sitten.

Roockinghe.

Neemt schorssen vā de Wierooc/ Colophonie/schorssen vande Pijnboom/ana ℥ ß. Mumie/Mastic/ana ʒ ij. grofachtich gepulvert/ ende met Peck / oft met Terebinthijn tot Pillekens ghemaeckt/ ende op levende Colen gelept / ende den roock int Fundament ontfanghen met eenen trechter / oft op eenen hollen stoel met een cleet omhanghen den roock ontfanghen.

Ten selven.

Neemt schorssen van Wierooc/Colophonie ℥ j. Mastic ʒ iij. de bloemen eñ saet van Verbasci, ana ʒ ij. Assę fœtidæ, de schavelinge van Hers-horen / ana ʒ j ß. met Terebinthijn, hiet Pillen van gemaect ende als boven gebruyct.

Hier nae dusdanighe salvinghe ghemaeckt.

Neemt olie van Spijc eñ Mastic/ana ℥ j ß. de Honichachtige vochticheyt uyten Castorei mumię, ana ʒ ij. Mastic/Macis/Nagelē/ana ʒ j. Veneetschen Terebinthijn ʒ vj. Was een weynich / dit in een dobbel vat tot een salfken gesmolten/daer salmen mede strijckē de Rugbeenen beneden aen dat Cruys-been/daer het Hijs-been met Osso sacro tsamen ghevoecht zijn.

Oft aldus.

Neemt olei Costini, olei absinthij, eñ Myrthini, ana ℥ j. de Honichachtige materie indē Castoreo mumiæ , ana ʒ j. de bloemen van Wollecruyt/Antheræ rosarum gepulvert/ana ℈ ij ß. Spicæ nardi ℈ j. Was een weynich tsamen tot Unguent ghemaeckt/ende als boven ghebruyckt/hier van leest inden Cap. vande uytganck des Fundaments-derm.

Vande resolutie ende ontbindinghe der manlijcke Roede.

De oprichtinghe vande manlijcke Roede/ wort door veel oorsaecken benomen/ als door de ontbindinge der Musculen vande Roede/ welc geschiet door veel sakē/ als vā vallen oft slaen/sonderlinghe op het Rugge-been/ inden Neck/oft op thooft/door tgeweldich uyt trecken der Roeden metten handen/door lange eñ dicwils int cout water te swēmen/ door tvercoudē Perinei, door eenigē compressie ende benoudinghe / als door tlanghe rijden te peerde met bedwongen sale/ oft door uytteringe des lichaems.

Cura.

De genesinge vā desen is genoech accorderende met de vooorgaende/uyt genomen datmēse met geē stercke oft veel purgatien quellē en sal/ want daer door soude zijn coragie noch meer benomen worden/maer sullen goede ende bequame spijse gebruycken/om so de crachten te meer te versterckken / ende tsaet te vermeerderē/ende stellen hem coppen op de billē/ daer na ontrent de Liesenen.

Men sal gebruycken de Clisterien eñ plaetselijcke hulpe/int voorgaende verhaelt / ende metten eersten verkiesen tot conforteringhe der Roeden/ die uyter natueren de Roede doē rijsen/ende winden aenbrengen. Ende int afgaen der plagen/de medicamentē mijden / die daer te seer verwermē ende resolveren/ want die souden tsaet mineren/ende de winden consumeren / maer men sal int minderen der siecten meest onder de medicamenten vermengē die winden voort brenghen / als den olie van noten / van soete Amandelen/daer eerst tsaet van Rapen ende Ajuyn ghepulvert in gheweeckt sal hebben ende ghesoden zijn/ende bestrijcken de Nieren den Perinæum, dat is / de plaetse tusschen tghemacht ende tfundament/

de lieſenen eñ den buyck daer mede. Waer toe oock gheprezen wort den oleum Cheruæ, met wat Muſcus vermengt. Ten ſelvẽ/de plaetſen gheſtreken met olie van Note moſchate.

Ten ſelven.

Neemt olie van Moſtert-ſaet ℥ ß. olei Macis ℥ j ß. Euphorbij ℈ j ß. Pijrethri ℥ j. de wortelẽ Satyrij, Manus chriſti, ana ʒ j ß. tſaet Erucæ ℈ iiij. Was een weynich tot een Liniment gemaeckt. So den perſoon rijck is / ſoo vermengter Muſcus ℈ ß. onder/ende daer tghemachte ende de aenhangende deelen mede geſtreken.

Ten ſelven een conſerve.

Neẽt de wortelen vande verſche Satyrij ℥ ij. Eryngij ℥ j. Piſtatien, Pijn-kernen/ana ℥ ß. tſaet van Eſſchen ℈ iiij. Hanen clootkens gepulvert ʒ j ß. de roede van eenen Stier/oft vã een Hert ghepulvert/ana ʒ j. deſe gepulvert eñ met de ſyrope daermen de ſyrope vande Citroen-ſchellẽ in bewaert / een Electuarium gemaeckt / ende tſavonts te bedde gaende/een Corſtaengie groot ingenomen/want het doet Pamphilus zijn ooren oprichten / ende maeckt winden.

Oft aldus by my goet bevonden.

Neemt de wortelẽ Satyrij verſch eñ vol ℥ ij. Rapen ℥ iij. ghesoden in ℔ iij. waters opt derdendeel/door gedaen zijnde/ ſalmen daer in laten weycken eenen nacht lanc deſe naevolgende/Pijn-kernen/Piſtatien/ana ℥ j ß. Haeſnoten geſuyvert ℥ ij ß. tſaet vã Eſſchen boomen/ Lingua avis genaemt ʒ v. Deſe eẽ weynich gepulvert / ſo ſalmenſe indẽ voorſc. water weycken/ende daer nae een weynich gheſoden ende door gedaen/daer toe doende Galiga / langhe Peper/ana ʒ j. Caneel ℈ ij. Soffraen ℈ ß. met wat Suyckers ende tſmorgens ende avonts na den eten ℥ iiij. inghenomen.

Den Rijs inde Soete-melck / oft Rapen ghekoockt / de ſelve door ghedaen oft gewrevẽ met wat verſche Pijn-notẽ / daer wat langhe Pepers/ Galiga/ Caneels/ Soffraen ende Suycker toe gedaẽ/is hen ſeer bequaem.

Sy moeten hen wachtẽ van alle vercoelende dinghen/als Melde / Spinaſie/Latuwe/ Porceleyn met haren ſaden / tſaet van Ruyte/ Agni caſti, ende Kennepen-ſaet.

Voor de cholerijcke ſuldy die meeſt vercoelende zijn verkieſen / ende voor den phlegmatijcken/de werme.

Hier van ſoect u gerief inde traecheyt vande manlijcke roede tot Venus dieſte/wãt tſelve cap. v. daer in behulpelijcken zijn ſal.

De reſolutione extremorum

Vanden *Paralyſis* ende ontbindinghe der uytwendighe leden.

So wanneer de uyterſte leden als Ermen/ Beenen oft diergelijcken/tot onbindinge ende ſlappicheyt commen/ſo ſalmen ten eerſten tghe heele Lichaẽ/de materie eerſt wel bereyt zijnde/wel purgerẽ / als voorẽ verhaelt is/daer na de Herſſenen met het gheheele Lichaem ſuyveren ende van hare vochticheydt berooven/ ende daer nae hen coppen ſtellen op dẽ plaetſen daer de Zenuen des lijdende lidts haren oorſpronck hebben / om ſoo door het trecken der Coppen / de geeſtẽ met ſoeticheyt te locken tot die lijdende deelen/ maer mẽ moetſe met weynich vyers eñ ſonder prickelen ſtellen/ op datmen daer niet meer hinders toe en crijcht / ende doen dat drie oft viermael ter weken / ende beſtrijcken den oorſpronc der Zenuen van het lidt datter lijdende is/met olien ende Vnguenten/ als voren verhaelt zijn.

Indien de Lammicheyt is geſchiedende inde Ermen / ſoo ſalmen hen Coppen ſtellen int midden vande ſchouder-bladeren. Ermen lam zijnde.

Inde Beenẽ ſalmenſe hen ſtellen op de cnoken vande Lendenen. Beenen lam zijnde.

Den erſch Derm/oft oock de manlijcke roede lijdende/ ſoo ſalmenſe hem ſtellen op het Os Sacrum, dat is/op het Cruyſ-been/ deſghelijcken ſalmen ooc verſtaen / vande Dropaces ende Viſicatoria. Aerſch-derm ende manlijcke Roede.

De ontbindinghe inde Ooghen/ ſalmen remedieren ghelijckmen vande tonghe gheleert heeſt/uytgenomen dat de maſticatorien in deſen bequamer zijn als inde Errhina. Ooghe haer ontbindinghe.

Maer de ontbinghe der Wijnbrauwen/ oft ooch-ſchellen/is ſwaer om te cureren / om de ſober hitte/oft der grooter couwen vande uyterſte deelen. Wijnbrauwen oft oochſchellen ontbonden.

Tot deſe ſalmen ghebruycken die Dropaces eerſt vande ſimpelen beginnen/ Aldus.

Dropaces ſeu picationes.

Neemt Schip-peck ℥ ij. olei cõſtini oft van Rute ℥ ß. de Honicachtighe ſubſtantie uyten Caſtoreo ʒ j. deſe tſamen gheſmolten/ende op eenen doeck gheſtreken die half verſleten is/ ende werm geappliceert/ende wildy wrijſt de plaetſe eerſt met ſcherpe doecken.

Oft.

Neemt Schip-peck ℥ ij. Euphorbij ℈ ij. olei Caſtorei ℥ j. Miſce.

Ten ſelven/ maer ſimpel eñ onſterc.

Neemt Schip-peck ℥ ij. olie van Ruyte/ Keyri oft van Mageleyn ℥ j.

Een Liniment.

Neemt olie van Maſtic ℥ ij. Myrthus-olie ende olie van Queen/ana ℥ j. Ladani, Acaciæ, Cyperi , Hypociſtidos , ana ʒ ij. Aluyn de pluym ʒ j. Was een weynich / hier een Liniment uyt ghemaeckt / ende alſmen daer mede ſtrijcken wil / ſoo ſalmen daer een weynich Azijn van Rooſen onder doen / ende daer mede de lijdende deelen/ende de bygelegen plaetſen/ het achterſte deel des hoofts/ boven dẽ Neck/ ende tbeginſel van het Rugge-been geſtreken.

Deſe voorſc. plaetſen alleen met het ſap

van Rupte oft vande Netelen geſtrekē/woꝛt ſeer gheprezen.

Maer indient de medicamentē niet gehooꝛſaemen is/ ſo ſalmen het Yſer moetē gebꝛuycken / ende bꝛengen een ſnede van het een eynde dwers over de ſchelen comende / ende dan ſalmen de huyt aen malcanderen bꝛenghen/ ende ſchoꝛten alſo de oochſchelen op int conſoliderē. Maer weet datſe daer nae altijdt open ſullen ſtaen/ het welc hem beter is dan altijt met geſloten oogen te gaen/ maer tLichaem ſal eerſt ghesuyvert zijn.

De lippen tot ontbindinge gecomen/ſoo ſalmen die cureren gelijcmen vande Tonge gheleert heeft.

Inde handen lijdende/ ſo ſalmē in hem aent eynde vanden Neck ende aent beginſel vandē Rugghe de ſtrijckinghe oꝛdineren.

De lammichept inde voeten ſchuylende/ ſoo ſalmen de remedien gebꝛuyckē op de wervels vanden Rugghe/ende inde Lieſenen/ ende dat met alſulcke plaetſelicke remedien / olien ende Vnguenten/genoech inden beginſel van deſen verhaelt.

FINIS.

Vande reſolutie oft Lāmichept/ upt vallen oft ſlaen ghecomen.

De reſolutie oft Lammichept terſtont volghende na den val oft ſlach/ ſtaet tot perijckel oft miſhopinge: Maer over lancſaem daer na volgende / mach wel ghecureert woꝛden. In deſen ſalmen ten eerſten het bloet aflaten/ ſoo de natuere eñ den ouderdom toe laet / al en is hy ſo geheel bloetrijck niet/ende openen hen de mediaen/ eñ indiē hen dē buyc verſtopt waer/ ſo ſalmē hem duſdanigen Cliſterie oꝛdineren.

Cliſterie.

Neēt Maluwe / Heemſt / Parietarie/Mercurialis,ana M j.Camil/ Dille/ende Meliloot-bloemen/ ana M ß.Venckel eñ Anijs-ſaet/ana ℥ ß.eñ in ℥ x.nats/ſalmē reſolveren Catholici ende Potſuycker/ana ℥ j.geſchuymdē Honich ℥ j ß.Olie ℥ iij. dit vermengt tot een Cliſterie ende terſtont gheſet.

Daer na ſalmen hen terſtont een Ader openen als verhaelt is/tot diſcretie vande Medicijne / ende voort het Lichaem met de vooꝛſc. medicamenten purgeren gelijc vooꝛen genoech verhaelt is. Ende voorts ſalmē de plaetſelicke hulpe in deſen dienſtich gebꝛuyckē/ eensdeels reſolverende ende conſtringherende/ met wat verwerminge. Waer toe ons deſe Emplaſtrū gherecommandeert woꝛt.

Emplaſtrum.

Neēt de ſchoꝛſſen vanden Pijn-boom/Maſtic/Wierooc/ana ʒ iij.Bitummis,oft Mumiæ, ana ʒ ij. Cyperi,Calomi aromatici, dē grootē Galiga/ſpicę Nardi,ana ʒ j. Camil olie / Oleandri,ana ℥ ij.Was een weynich / dit tot een Emplaſtrum gemaeckt/ oft vermengter Peck eñ Hers toe q ß.Ladani ℥ ß.gūmi Hederę ʒ ij.

Ende nu ſommige dagen gepaſſeert weſende/eñ begint te minderen/ ſo moetmen de conſtringerende minderen/ ende vermeerderē die reſolverende/ gelijck inde plaetſe vanden Oleandri, ſalmen nemen olei Caſtorei,oft olie van Pierwoꝛmen.

Dit Emplaſtrum woꝛt ooc gepꝛeſen/eñ men ſalt leggen op den ooꝛſpꝛonck der Zenuen van het lidt.

Aldus.

Neēt het meel vande Fœnigreeck ℔ ß.Ammoniaci ℥ ij.Bdelly ℥ j ß. Enden ſmeer ʒ ij.eñ dit dient pꝛincipalijcken indiē daer noch geen volcomen reſolutie oft Lammichept en is.

Ende nu tot reſolutie gecomen zijnde/ſalmē daer toe vermengē Vosſchē vet ℥ j. Was q ß. Hier vā eē Emplaſtrum gemaect/eñ als vooꝛſc. is geappliceert/ſommige doē hier toe Lijnſaet/tſaet van Maluwe/Heemſt/Reſina ende olie van Lelien/ ende maeckender een Emplaſtrum van.

Item / oft men ten eerſtē na het vallen ſach dat daer inflammatie ſoude willen comen/om tſelve te verhoeden/ſo ſalmē inden beginſel die conſtringerende vermeerderen/ eñ doender de bladeren Myꝛthus / van Rooſen/Willighenbladerē ende diergelijcken toe / eñ inde plaetſe vanden olie van Chamille/den olei Myrthim, van Queē / vande onrijpe Rooſen/ voorts upt de ſchoꝛſſen vāde Pijn-boomē / Maſtic/Wieroock/etc. Een Emplaſtrum ghemaeckt / als hier vooꝛen verhaelt is.

Maer inde andere quetſinge vā vallen ofte ſlaen/ſonder lammichept ſalmē ten eerſtē conſtringerende ende vercoelende gebꝛuycken/op dat de ingeſonckē humoꝛen daer geen inflammatie en verwecken.

FINIS.

Vanden Crampe / dat is/vande opcrimpinge der Muſculē eñ der Zenuē/vandē Grieckē Spaſmos, vande Latijnen Convulſio, oft Contractio, vā Celſo Neruorum, vanden Arabiſche Luzezum genaemt.

Spaſmus is een ghebꝛeck der Zenuen/ inden welckē die Muſculen met de Zenuen eñ Tendonen / tſamen teghens haren wille getoghen woꝛden na haren ooꝛſpꝛonc/dat is/na de Herſenen met een ſtijvichept/ daer dooꝛ tgheſonde deel ooc benouwende: Het welcmen ſien mach inde convulſie ende opcrimpinge vande Muſculen inde ſlapen des hoofts: Want dooꝛ hare opcrimpinge/woꝛden de tanden tſamen getogen/ende maken ſo een knerſſinge. Maer inde reſolutie oft ontbindinge der vooꝛſc. Muſculen / ſoo blijft hen den mont open ſtaen/ende daer gheſchiet convulſie met roeren oft ſonder roeren. Sonder roeren woꝛt vande Grieken Tetanos van Celſo Rigor genaemt/welck alleen inden Neck geſchiet. Ende woꝛt in dꝛie ſpecien ghedeelt / als hier na verhaelt ſal woꝛden. Maer men moet hier vooꝛſichtich zijn datmen dooꝛ andere fouten die inde junctuerē ende ghewꝛichten altemet ghebeuren/ende die leden daer dooꝛ tot een ſtijvichepdt zijn bꝛenghende/ datſe hier niet dooꝛ bedꝛogen en woꝛden/ ende tſelve eenen Cramp ooꝛdeelē te zijn/

Beſchꝛijvinghe.

Tetanus Rigor.

Want

Want daer mach eenẽ Callus oft herdichept/ deſgelijcken eenighe overbloedige inſinckinge der humoren tuſſchen de junctuerẽ ende corten in gheſoncken weſen/ ende alſoo de beroeringhe behinderende. Oock daer eenige quetſinge gheſchiet zijn/ ende qualicken gheneſen/ daerom ſalmen wel inſien ende onderſoecken/ oft tſelve ghebreck niet ſubitelijcken/ deſghelijcken na eenige brandende Cortſen hen aengecomen is. Eñ de lijdende partijen oft deelẽ/ tſy Univerſael oft particulier/ ſalmẽ aldus bekennen. Univerſael is/ als tgheheele Lichaem ſubitelijcken overvallen ende tſamen getogen wort/ als in Epilepſia, Spaſmus, welck anders niet en is dan eẽ Univerſael Spaſmus. In deſen zijn de beginſelen der Zenuen/ te weten/ de Herſſenen in lijden/ welcke haer ſelven geheel tſamen zijn druckende/ eñ in haer ſelven crimpende/ alſmen inde Epilepſia verhaelt heeft.

Univerſael convulſie.

Particulier.

De particuliere convulſie is/ als ſy alleẽ een lidt oft deel is aengrijpende/ als de oogen/ binnen-balcken/ Neuſgaten/ Ermen/ Beenen/ oft den Neck. Want indien thooft voorwaerts over ghecromt wort/ ende dat de kinne op de borſtẽ moet ruſten/ ſoo zijn de twee voorſte Muſculẽ in lijden/ welcke thooft voorwaerts zijn buyghende/ ende deſe plaghe wort vande Griecken Emproſtotonos, j. tenſio ad anteriora ghenaemt.

Emproſtotonos, dat is/ thooft voor over ghetrocken is.

Indien hem thooft op den Rugge oft op de ſchouderen ghetogen wort/ ſoo wordet vande Griecken Opiſtothonos ghenaemt.

Maer als hen den hals oft lijf recht ſtaet/ ende onbeweghelijcken blijft/ ende na geen zijden booghende/ ſoo zijn beyde de Muſculen in foute/ ſoo wel de achterſte als die voorſte. Die oogen ſpaſmerende/ ſo zijn die Muſculen daer ſy haer roeren van ontfanghen in foute/ ende deſe Paſſie wort van Avicenna Strabositas, eñ van Paulo Strabiſmus genaemt.

Soo de Mandibulæ, oft Kinnebacken in lijden zijn/ ſo iſt hem aen gecomen door die Muſculen vande ſlapen vanden hoofde/ oft vande twee oft derde paer Zenuen/ ende wort vande Griecken Triſmos genaemt.

So de ſpanninge gheſchiet inde lippen ende Neuſgatẽ/ ende datſe de geſonde deelen mede op trecken/ ſo is de foute inde breede Muſculẽ/ upt welcken de Muſculen der Neuſgaten/ der Wijnbrauwen eñ der lippen/ haren oorſprone nemen. Oft upt de Zenuen vande eerſte wervels/ oft knoken der Necken/ ende upt den tack der derder paer Zenuen/ ende wort vande Grieckẽ Cynicus ſpaſmus, dat is/ Spaſmus Caninus, ende van Avicenna Oris tortura genaemt.

Ende indien beyde de zijden des aenſichts ghetogen worden/ ſo zijn beyde die Muſculen Maxillares oft Maſticatorij, in lijdẽ ende crimpen/ ende trecken alſo den mont ende de lippẽ/ ſchijnen daerom altijt te lachen/ eñ wort daerom oock Sardonius Riſus ghenaemt/ dat is eenen gemaeckten ende onnatuerlicken lach/ ende heeft zijnen naem vercregen/ als ons Saluſtius is betuygende/ vã dat crupt Sardoa, van Horatio Sardea, anders Apiũ Riſus genaẽt/ Saluſtius ſeyt aldus.

In Sardinia quædã herba naſcitur, quæ Sardoa dicitur agreſti apio, ſimilis, hæc ora hominũ & rictus dolore contrahit, & quaſi ridentes interimit. Dat is/ int Eylant Sardinia waſt een crupt genaemt Sardoa, den wilden Peterſelie gelijckende/ treckende door pijn den mont open/ ende ſoo met eenen lachenden ſchijn den menſch ombrengende/ als oock Pauſanias verclaert/ ſegghende: ſoo yemant dat crupt eet/ ſo trecket hem de Zenuwẽ tſamen ende dẽ mont op ſperrende/ ende ſtervende/ hier van vergaen met eenen lacchenden mont/ etc.

Teeckenen *Emproſtonici.*

Behalven deſe teeckenen/ ſo heeft elck van deſen noch zijn eygen teeckenẽ/ gelijc die/ Emproſtonici, zijn van aenſicht ſeer root/ ende is hen pijnlicken/ de caecken ſtaen hen als plancken geſpannen/ nauwelijcx en gaet hen den mont open/ de ooghen ſtaen hen geſpannen eñ ſeer tranende/ den rugghe is hen ſtijf/ de handen ende beenen worden hen weynich ghetoghen/ ſonderlingen in Tetano,

Teeckenen in *Opiſthotono,*

De Opiſthotonici zijn upt grooter pijnen ſeer crijtende en dor ende mager/ toenemende der Paſſien/ ſoo loopt hy upt zijn camer/ ende ſlaet veel ydelheyts upt: maer verſoetende de pijn/ ſoo is hy wat beter gheſint/ ende ſtilder/ den duym ſlupt hy in zijn hant/ zijn beenen en treckt hy niet in/ noch en ſteeckt zijn handen niet upt. In het aencomen der Paſſien is hy ſeer ſprakeloos/ ende hout hem als een raſent menſch/ ende deſe zijn het levẽ geheel onſeker/ ſonderlinghe crachteloos zijnde/ veel ſweetende/ ende dat hem den dranck ter Neuſen upt loopt.

Vande *Tetonicis* oft *rigore neruorum.*

Deſe convulſie is den menſch den vierden dach ombrengende/ eñ ſo hy die over paſſeert/ ſo ſal hy het ontcomen. Int ſterven ſoo loopt hem den dranc met andere Phlegma ter Neuſen upt.

Item daer is noch een ander ſpaſmeringhe ende opcrimpinge van Muſculen ende Zenuen/ oorſpronc nemende upt winden/ ende wort vande Griecken genaemt Spaſmus phiſodes, ende wordt by ons den Cramp ghenoemt/ ende hoewel hy den menſch is onlijdelicke pijn aendoende/ ſoo en duert hy nochtans over een ure niet/ ende vergaet oock ſeer lichtelick door het wrijven vande ſelve leden/ ende comt gheneenlicken inden Eermen ende oock inde beenen.

Spaſmus phiſodes,

Oorſaecken deſer Paſſien.

Hyppocrates die ſtelt hier van tweederley oorſaecken Ex repletione & inanitione, dat is upt vervullinghe/ oft upt ydelinghe/ volheyt

licheyt ende vochticheyt aen comende/ salmen aldus bekennen.

Spasmeringhe uyt vollicheyt.

Alsmen siet dat eē gesont mensche hier subtijlicken mede overvallen wort / oft int eerste-aencomen van een sieckte / oft corts daer aen geeft te kennen tselve te comen uyt een groote overvloedicheydt / als door gulsich eten ende drincken/uyt ophoudinge van eenighe noodige ende ghewoonelicke vloedinghe/gewoonelicke oeffeninge hem subtijlicken af te wennē/ uyt eenighe heete tumoren Phlegmonę ghenaemt/uyt grooter pijnen/doort mede-gevoelen vande Moeder / van eenighe punctueren der Zenuen ende Tendonen/ uyt eenige scherpe erugineuse oft coperachtighe ende spaensgroenige materie/de Maghe quellende / oock door de wormen/van fenijnighe Campernoelen / door beten ende stekinghe van fenijnighe dieren/etc.

Ab Inanitione & à siccitate, dat is/ uyt ydelinghe oft leginghe ende van droochten.

De oorsaecke van desen gheschiet inde Zenuwen oft Musculen uyt groote verdrooginghe/wermte ende uytleginghe/door brandende Cortse/ door inflammatie ende verhittinge vande panniculen Pię ende Duræ matris, door overtollighe bloetlossinghe / sweetinghe ende veel overgevinghe/Camergangen / ende veel wakinge ende vastinge / door seer coude winden. Item uyt eenighe vergaderinghe des Etters in eenighe deelen des hoofts / als inde panniculen Duræ ende Pię matris vergadert/ door quetsueren / door wintmakende medicamenten/ende beroeringhe der humoren / als nae de inneminge vanden Hellebori.

Behalven dese twee oorsaecken/ hebbender sommighe noch toe willen voeghen/tgene dat per condolentiam gheschiet/ tselve alleen verstaende/soo wanneer daer eenige Zenuen zijn lijdende door steeckinghe ende quetsinghe. Oft door steeckinge van fenijnige dierē / het welck Galenus altijt heeft gestelt onder de specie Exinanitioen. Maer om dat die materie fenijnich is / niet teghenstaende datse weynich is/ soo willen sommighe andere de Lever eyghenen onder de vollicheyt. Ende doort innemē vanden Helleborus inde spasmeringhe gevallen/ mach d'een soo wel als d'ander toegheeyghent worden.

Ende om nu den eenen wel uyt den anderen te mogen scheyden / ende elck onder zijn eygen capittel te moghen stellen / soo moetmen zijn voorgaende leven wel neerstich voor ooghen nemen. Desghelijcken de voorgaende sieckte/ ende het wesen des gheheelen Lichaems.

Men siet dese plaghe dickwils overvallen seer subitelijcken den genē die daer inde Cortse ligghen / ende dat nochtans sonder eenighe voorgaende teeckenē / maer sy wordē daer na wederom ontlast eñ verlicht/door vomeringe ende lossinge der cholerijcke materien/daerom en is de oorsake vā dese spasmeringe de Cortse niet toe te schrijven/ maer alleen de Maghe.

Ordinantie haers levens.

Haer ghebruyck van eten ende drincken/ moet streckē tot verwerminge ende verdrooginge/als voren inden phlegmatijcken hooftsweer in Apoplexia ende inden Paralysis verhaelt is.

Maniere om te cureren.

Aengaende de cure / so salmen ghebruycken de selve Clisterien ende bereydrancken / met oock de laxerende ende confortereude indē Paralysis verhaelt. Ende soo dese Passie haren oorspronc is nemende uyten bloede / dat nochtans selden gheschiet / so salmen hem een Ader openen/eñ dat tot diversche reysen/ voorts comēde tot onsen propooste/ ende dat aengaende de laxativen soo machmen hier dese Pillen nemen.

Neemt Pillulæ fœtidę ℈ ij. Cochię ℈ ij. Castorei G iiij. ende met Aqua vitę ses Pillen gemaeckt/ende na den eersten slaep in genomen.

Ten selven eenen dranck.

Neemt Pæonie-wortelen ℥ j. Bethonie/ Maghelepn/Hyssop/Chamedryos, Chamepithyos, ana M ß. Anijs ende Venckel-saet/ ana ʒ j. de bloemen Stoechados, Rosemarijn ende Camille/ana P j ß. dit in water ghesoden ende in ℥ j. nats salmen doen Agarici gesneden ℥ ß. fijnen Turbith ʒ j ß. Coloquint G rv oft ℈ j. wat gestooten ende in een poypken gebonden/ ende latent soo tsamen op een cole vpers eenen nacht staen weycken / ende tsmorghens stijf uyt gedout ende den patient in gegeven/ ende wildy vermengter dësyrope ē Stoechadę ℥ ß. toe / maer hebt de crachten des patiens wel voor ooghen.

Maer indien de Convulsie oft Crāpinge is geschiedende van die wintachtige schuymige oft soute Phlegma, soo salmen nae de Clisterie de Phlegma prepareren/ende daer nae purgeren met lichtwerckende Pillen/ ende daer nae wederom preparativē/ ende met stercker Pillen purgeren alsmen inden Paralysis verhaelt heeft. Ende indien de sieckte seer ende geweldich waer / t'Lichaem door pijnen waer t'onderbrengende/ so soudemen t'Lichaem ten eersten oock met stercker drancken moeten purgeren.

Vande plaetselijcke hulpe.

Comende tot de plaetselijcke hulpe/welckmen eerst vanden minsten sal moeten beginnen/ende metter tijt tot stercker comende.

Mollificerende / verwermende ende versoetende.

Den olie van Leliē/Chamille/ vā bitter Amande-

mandelen/versche Boter / olie vande Olijven versch ende soet/ Menschē vet / Verckens vet versch wesende/het merch upt Verckēs schēckelen/ende Calveren / tvet upten steert vande Schapen/Oesypum,ende het Vnguentum resuntiuum, daer uptlatende de Mucilanes cydoniorum ende Psyllij,eñ voor het wit Was nemende het gheel Was/etc.

Stercker resolverende.

Olie van Kupte/van Magelepn / van Bakelaer / den oleum Irini,van Terebinthijn/vā Vosschen/van Pierwormē/van Rosemarijn/ van Spica,vā Castoreo,ende de Piperibus, etc.

Vnguenten hier toe dienende.

Vnguentum dialtheæ compositū , Vnguentum de Bdellio,martiati aregonis,etc.

Beginnende voor eerst de Liniméten aldus.

Neemt olie van Chamille/van Lelien ende van Terebinthijn ℥ j ß.menschē smeer ℥ j.tsamen ghesmolten ende vermengt / daer salmen den geheelē Rugge-graet met den Neck/ende tgene datter in lijden is / morgens eñ avonts altijt voor den eten mede strijcken.

Noch stercker.

Neemt olie van Camille/olie van Terebinthijn , van Lelien/olie van Magelepn/Coepen-smeer upten schenckelen/ Vosschen-smeer/ ana ℥ j ß. de Honichachtighe vochtichept upten Castoreo ℈ iiij.Pyrethri ʒ j ß.gheel Was/ tot een Liniment gemaeckt.

Ten selven.

Neemt olei Costini ℥ iiij.Dassen smout ℥ j. dit tsamen vermengt ende als bovē daer mede gestreken.

Den *Liqueur* van den Vosch wort in desen seer gherecommandeert.

Neemt eenen vetten Vos de hupt af ghetogen ende het ingewant gesupvert vande vuylichept/ende clepn gehact/ ende met dese cruyden tsamen inden Vosch ghevult.

Neēt de wortelen vanden Heemst/ van Lelien ende Maluwe/ana ℥ ij. de wortelen Acori ende Iridis,ana ʒ ij.Chamepithyos, Lavēder/ Magelepn/Meliloot eñ Chamil/ ana P j.Styracis,Ladani die vet is / Mastic/ Castorei,ana ʒ iij. tsamē met wat olei Lumbricorum in eenen Mortier gestooten/ ende tsamē vermengt ende inden Vosch ghevult/ ende dicht toe ghenaept / ende van buyten met Cruptnaghelen besteken/ ende al wepndende dē selven met gebranden Wijn gedroopt/eerst inde braet-panne een wepnich Azijns gedaen/ ende daer tselve toe laten druppen/ende dus gebradē zijnde/ salmen den Vosch in schoon water sieden / ende daer mede altijt smorgens voor den etē gestreken/ende na de strijckinge salmē die plaetse becleeden met een Lams/Wolfs/Vosschen/ oft Rammen vel/ende tselve met olie van Camille/Lelien oft Dille bestreken / ende werm daer om gedaen/ende daer na suldy u begeven tot het ghebruyck van stercker Vnguenten eñ olien als ghenoech verhaelt zijn. Men mach den patient oock in dusdanigen badt laten baden / indien hy het verdraghen mach. Maer niet om te sweeten. Oft anders soudemē tLichaem daer mede moghen fomenteren / met Sponsien oft somen best can.

Decoctie daer toe.

Neemt Altheæ,Maluwe/Parietarie/ana M ij.Chamepithyos, Rute, Stœchas,Rosemarijn/Conize oft Pulicarię,Salie / Lavender/ ende Lauwer-bladeren/ ana M j ß. Lijnsaet/ Foenigreec/ana ℥ iiij. Neēt hier toe een hooft oft twee van Vosschen / oft van roode jonghe Hondekens in water gesoden. Hier mede salmen de ghespasmeerde leden fomenteren ende wasschen/tsmorgens nuchteren/ende savonts anderhalf ure voor den eten/ ende terstont nae tbaden / de plaetsen gestreken als verhaelt is.

So den persoon erm is/ ende anders niet becomen en can.

Neemt Mily eē wepnich gestooten ℔ j. Semelen ende Chamille-bloemen/ana M j ß. gebradē Sout M j.Oft neemt Lijnsaet een wepnich gebroken M ß.Semelen ghefrijt/Camilbloemen ende Rosemarijn-bloemen / ana P j. Sout gebraden ende gepulvert ℥ ß. ende hier twee sacrkens mede ghevult/ende werm ghemaeckt ende met Wijn bespoept / ende d'een voor/ende d'ander na werm daer op gelept/te weten:op den oorspronc der Zenuē. Sommighe vullen de sacrkens alleen met ghebrant Sout/ende werm daer op ghelept.

Ten selven.

Neemt olie van Kupte ℥ rij. daer in gheweeckt Conyza oft Arthemisia clepn gesnedē ende gestampt / tsamen in een dobbel vat ghesoden ende daer mede gestreken/ende dese verhaelde zijn goet/den Tetanicis,Emprostotonicis ende Oposthotonicis voorsc. Als ick binnen der stadt Delft bewesen heb / aen een jonge dochter/Anno 1589. wonende binnē Delft inde hupter straet/wiens hooft heel op haer eē schouder was hanghende / al of het daer aen gewasschen hadde geweest / gheheel onbeweghelijcken/ende ick heb de selve met dese plaetselijcke hulpe / fomentatien ende diergelijcken gheholpen/niet teghenstaende daer gheen hulpe noch hoop toe en scheen te wesen / want soo sy my sepden en woude daer niemant aen beginnen / om dat het soo langhe gheduert hadde / ende soo stijf bestorven ende onberoerlijcken was / ende de Zenuen aen d'een zijde van buyten gheheel stijf gespannen/ende aen d'ander zijde van binnen op gerolt/ verwerret/ende ghecnoest waren.

Ab Inanitione, ſeu à ſiccitate dat is uyt ydelinghe oft droochte veroorſaeckt.

Hoe wel ons de Authoren verhalen deſe ſpecie ongheneeſſelijcken te zijn/ maer datmen alleen neerſtichepdt ſoude doen om de oorſaecken te benemen/ daerſe ons uyt ſoude moghen procederen / als inde ſeer brandende Cortſen ende Phreneſie, ſiende datmen uyt groote verdrooginghe ſoude moeten vallen in deſe conſulſie/ ſoo ſalmen dat Rugghe-merch ſtrijcken met vercoelende ende vochtmakende olien/ op dat de Zenuen niet en verdrooghen / ende om de Cortſe wille / oock met vercoelinge fomenteren / ende met humecteren ende ververſſinghe tot dienſt der Zenuen. Nochtans al niet teghenſtaende/ nu in deſer Paſſien gevallen zijnde/ ſalmē terſtont alle neerſtichept doē/ om tſelve te mogen remedieren / eñ ordineren hem voor zijn ſpijſe een natken van een jonck Hoentken gheſoden ende geſtooten / ende met een weynich Wijns gheſtooft.

Oft aldus.

Neemt eenen jongen Capoen wel ghemeſt/ ende tvet ſchoon uytghedaen/ ende ſchoon gemaeckt/ ſoo ſalmen daer toe ſieden / Latuwe/ Violen/ Bornagie ende Buglos / ana M j. wel geſoden ende geſtampt zijnde/ ſoo ſalmen tnat ſtijf uyt perſſen / eñ nemen een romerkē wijns met wat Buglos-water/ doen daer wat verſche pijn-kernen in/ met Rozijnē ſonder ſteenē ℥ ij. tſaet vā Latuwe ℥ ß. wat geſtampt zijnde/ ſalment inden voorſc. wijn ende water laten weycken/ ende daer nae door eenen teemſt wrijven / ende nemen dan ℔ ij ß. van het nat daer den Capoen in geſoden is/ ende vermengen dat met dē Wijn/ daer toe doende Caneel ʒ ij. Foelgie ʒ j. Suycker violaet ℥ ij.

Ten ſelven.

Neemt eenen Capoen inde maniere voorſc. ſchoon gemaeckt/ cleyn geſneden ende morwe geſoden weſende.

Neemt van het voorſc. doorgheperſte nat ℔ ij ß. Bornagie ende Buglos-water / ana ℔ j ß. conſerve van Violen ende Bugloſſe/ ana ℥ j. Caneel ℥ j. deſe door den Alenbick gediſtileert / ende van dat nat telcken door den dach eenen lepel vol oft twee gebruycken. Zijnen dranck ſal zijn een Gerſte-water/ ende wildy ſieter wat Latuwen-ſaets in / met wat wijngaert ſlecrkens / ende doet daer op tleſte een weynich Caneels toe.

Item de nieu gemolckē Melck is hen goet/ indien daer gheen Cortſe en is.

Item de jonghe Suych-verckens zijn hen goet/ ſoo morwe gheſoden datſe vande beenen vallen/ ende dat nat uyt gheperſt.

Item de cleyne Revier-viſkens geſodē dienen hen wel / daer toe een Gleytken gemaect/ ende daer by een weynich Caneels gedaen.

Item de Eyeren in water gedoopt zijn hen goet/ hier toe dienen oock ſommige inden cholerijcken hooftſweer verhaelt.

Een badt.

De badinge tot deſen dienende/ moeten zijn vercoelende ende oock ververſchende / als de cruydē van Heemſt/ Maluwe/ Violen/ Nymphex, Willigen/ Latuwe ende Myrthus-bladeren/ Concommeren/ Meloenē/ Peponen/ Couwoorden / de vier groote eñ cleyne ſaden/ de ſaden vanden Heēſt ende Maluwe/ in ſulcke baden ſullen ſy hen waſſchen oft fomenteren/ tſy nat oft drooghe.

Mē mach de decoctie vande Rams hooſdē alleen gebruycken / ende daer den Rugge met de lijdende deelen mede fomenteren.

Oft het vrouwen ſoch een meyſken ſuygende ten ſelvē gebruycken/ deſgelijcken alleē met werm ſoet water/ ende terſtont na de fomētatie/ de plaetſe beſtrijcken met olie van Rooſen/ van Violen/ van Couwoorden / ende met olie van ſoete Amandelen verſch uyt gedaen.

Een Onguent ten ſelven.

Neemt olie vā ſoete Amandelē/ uyt verſche Amandelē getogen ℥ j ß. verſche ongeſouten Boter/ verſch Capoenē ſmout/ ana ℥ j. Caſtorei ℈ j ß. gheel Was een weynich.

Ten ſelven.

Neemt olie van Violen / ſoete Amandelen verſch/ ana ℥ j. verſche Boter met Gerſte-water gewaſſchē/ verſch Capoenen vet / ana ℥ ß. geel Was een weynich/ eē Liniment gemaect ende met vrouwen ſoch wel ghewaſſchen/ die een meyſken ſuycht.

Tuſſchen den eten ſalmen deſe conſerve ghebruycken.

Neemt conſerve van Violen / eñ Bugloſſe/ ana ℥ j. verſche pijnkernen geſuyvert / ende in Rooſwater geweect ʒ ß. tvleeſch vāde Wijngaert ſlecrkēs wel geſuyvert/ oft vande boutkens vande groene Vorſſchē/ in ſchoon water gevangen ℥ ij. de ſpeciē Reſuptiui, ſpecierum Diatragacanthi frigidi, ana ʒ ij. met ſyrope van Violen een Electum gemaeckt/ oft met Suycker in Violen water gereſolveert/ ſo machmē daer Morſuli, oft oock coecrkens uyt maken.

Crampe uyt winde veroorſaeckt.

Den Cramp uyt wint voortcomende/ wort vāde Arabiſche ſchrijvers Alcuzen genaemt. Deſen Cramp vergaet terſtont wederom/ ende ſoo hy terſtont niet en wilde ceſſeren / ſo ſalmen de plaetſe met werme doecken wrijvē/ ende beſtrijcken de leden met reſolverende ende conſumerende olien, als met olie van Chamille/ Pierwormen/ Irini ende dierghelijcken/ ende om tſelve te verhoedē dat hy niet wederom en comt / ſo raden de ſommige datmē wat fijnen Theriakels inden olie ſoude reſolveren/ ende daer de plaetſen mede beſtrijcken.

Spaſmeringhe uyt braken veroorſaeckt.

In deſe ſalmen tLichaem wederom reſtaureren/

reren/ende tot verversinghe brenghen/alsmen inden uytdroogende persoonē behoort te doē/ ende gebruycken tselve Electuario aldaer verhaelt/daer toe doende dē speciē aromatici Rosati ℥ ß.

Convulsie door steken van fenijnighe dieren veroorsaeckt.

Spasmeringe oft Crampinge door het steken oft bijten vande fenijnighe dieren veroorsaeckt/om tfenijn uyt te trecken/so salmen hen terstont Coppen op de wonde stellen/met veel vyers/ende latense daer lange op staē. Maer tsekerste is datmen de wonde eerst wat meer opent/ende al eermen daer Coppē op set/ prickelt de wonde rontomme wel. Men sal de wonde met cauteriē op branden. Oft indient gebreck niet swaer en is / so salmen nemen een Henne/Hane/Duyve ende die de veren aendē aers uyt getogen / ende settense met den aers op de wonde/eñ houdense den mont toe/oft nemen inde plaetse van diē een jonck Verrken/ oft Lammeken/ tselve salmē dicwils met versche Hoenderē vernieuwen. Eñ om tlidt boven de wonde bandē leggē/ maer niet so vast dattet dē persoon hindert / of het lidt doof maect. Oft bevangē het lidt met eē Emplastrum van de Galbano,op dat het fenijn niet na tHerte en climt. Op de wōde salmē applicerē die tfenijn uyt trecken eñ uyter naturē tegen staen. Als Ruyte / Scabiosa, Pimpinella, Angelica, dictāni,Gentiaē,Scordium,Hypericum,Ajuyn/ Prey/Looc/Bryonia, Aristologia,Galbanum, Heesdeech/etc. De welckemē aldus appliceren sal.

Neemt de pulveren vande wortelen Angelicę,versche Ruyte gestāpt/ana ℥ j. Sout ʒ iij. Honich een weynich / ende tot een Plaester daer op ghelept.

Ten selven.

Neemt Mostert-saet gepulvert / met Azijn vermengt. Oft neemt de bladē van Prey gestampt eñ met Honich vermengt. Oft Ajuyn/ oft Loock gestampt. Desgelijcken Scabiosa cleen ghestampt met eenen doyer van een Ey vermengt.

Oft.

Neemt een Emplastrum gemaect van Noten/Loock gesoden ende gestooten / ende met Heesdeech/Honich ende Sout vermengt.

Oft

Neemt Loock met Azijn gestampt / asschen van Esschen hout/ende met wat Broots vermengt ende door gedaen. Ende sulcke wordē vijf oft ses dagen gebruyct/daer na machmen dusdanige Emplasters ghebruycken.

Neēt Galbani,Sagapeni, Opoponacis, Assę fœtidæ, Myrrhæ, Piperis sulphuris,ana ℥ ß. Duyvē ende Endē drec/ana ℥ ij.Calaminthæ, Mentastri,ana ℥ ß. de gummē salmen in Wijn resolveren daer toe doende Honich ende ouden olie.

Oft.

Neemt de pulveren Aristologiæ longę ℥ ij. Asphodeli,Bryonię, ana ℥ j. Assę fœtidæ,Galbani,Myrrhæ,ana ℥ ß.eñ met oleo Laurino ende Sambucino ende Was een Emplastrum gemaeckt/welck men gebruycken sal tot dat het fenijn genoech uyt ghetoghen is.

Men sal ooc alle neerstich eyt doen om door conserven oft dranckens in te nemen aldus/ ende dat ter wijlen men die aenhalende medicamenten is gebruyckende. Als neemt Theriacę andromachi ʒ j.oft ℈ ij.met ℥ iiij. Wijns vermengt/oft met Scabiosę oft Buglos-water vermengt.

Hier van vindy daermen vande rasende honden getracteert heeft. Men moet de wonde langhe open houden ten minsten wel veertich daghen: Ende het is goet alle smorgens twee Vijghen ingenomen/ veertich Ruyte bladerē/ met wat Souts. Eñ sult het Rugge-merch met de leden die in lijden zijn/behalvē de wonde moetmen mijden / strijcken met eenighe voorsc. Vnguenten oft olien etc.

Vande punctueren oft stekinge sonder fenijn.

De Zenuen ende Tendonen gesteken zijnde sonder fenijn / dan alleen met eenighe scherpe instrumenten ghequetst zijnde / soo moetmen de wonde open houden ende suyveren. Maer so sy niet wijt genoech en is/soo salse den Chirurgijn wijder maken/ ende daer dan in doen olie van Terebinthijn, oft olie Euphorbio, soo daer groote pijn is / maer inde ontdeckte Zenuen en salmen den Euphorbio niet ghebruycken/oft ander scherpe medicamenten.

Sommighe als de wonde versch gheopent is / so nemen sy daer het Vnguentum Apostolorum,oft Basilicum, oft Emplastrum de Galbano toe / ende houden de wonde lange open.

Den Terebinthijn-olie wel werm oft heet op die plaetse ghelept versoet seer/ ende consumeert den etter.

Den olie vande doyeren van Eyeren versoet seer.

Om de groote pijne te versoeten.

Neemt de cruymen van Wittebroot in olie van Violen geweeckt ende uyt ghedout / daer op ghelept.

Ten selven.

Neemt de cruymen van Wittebroot ℥ iiij. in soete Melck geweect/ ende dat salmen eens op laten sieden / daer toe doende eenen doyer van eē Ey/Soffraen ℈ j. dit als een Cataplasma werm daer op ghelept.

Oft tvoorsc. Wittebroot so gheweeckt/ doet daer toe Camil ende Meliloot-bloemen / ana ℥ ß. roode Roosen/Salie / ana ʒ ij. Soffraen ℈ ij. ende wildy doeter olie van Chamil ende Lelien toe / ende werm als eē Cataplasma geappliceert.

Oft

Oft.

Neemt olie van Roosen ℥ iiij. Pierwormen wel gesuyvert ℥ j. dit tsamē in een dobbel vat gesoden/ende sterck uyt gedout ende gebruycken den olie.

Stupefacerēde oft verdoovēde/ diemen moet gebruycken als de voorgaende niet en helpen.

Neemt de cruymen van Wittebroot ende laet die weycken int nat daer den witten Paver in ghesoden is.

Oft neemt Terwē meel ℥ ij. tsap uyten bladen Hyoscyami ℥ iij. Dit tot een Pap werm daer op ghelept.

Oft aldus.

Neemt vijf oft ses hoofdē Papaveris die salmen eenen nacht lanck in reghenwater laten weycken/ tsanderdaechs daer vijf oft ses oncē Wittebroots toe gedaen/ eñ latent tsamē over een traech vierken koken / tot dat de hoofden morwe zijn/ eñ in een forme van een Cataplasma daer op gelept/ niet helpende/ so vermenghter een weynich Opij toe / maer met voorsichtichept/ ende doender een weynich Myrrhen/ Castorei ende Soffraens toe.

Eñ so de pijn hier noch niet mede en wilde cesseren/ soo moetmen de Zenuen overmidden door snijden/ beginnende altijt boven de punctuere/ eñ bestrijckē den geheelē Rugge-graet/ met olie van Lelien/ oft Terebinthij olie.

Convulsie des hoofts door opstorckelinghe ende vercoudinge der humoren.

Indiē de contractie geschiedende is door de opstorckelinge der humoren/ so zijn de gespasmeerde int aentasten geheel hert ende cout / so moeten de Linimentē wat meer verwermen/ ende gebruycken verwermende Vnguenten/ als dē Vnguentū Dialtheę cum gummis Oesypus, eñ Emplastrum, Melilotim, daer in resolverende olei van Chamille / van Lijnsaet/ oft Sesamini, etc. Van binnen gebruycken Theriaca andromachi, den Mytridato dē Castoreo, den Affa Fœtida, tsy in dranken/ conserven oft Pillen.

Men sal de Linimenten aldus ordineren.

Neēt olie van Lijnsaet/ van Lelien/ oft van soete Amandelē versch uyt gedaen ℥ ij. Castorei, Momiæ, ana ℈ ß. geel Was een weynich tsamen in een dobbel vat tot een Liniment vermengt.

Oft neemt de voorsc. olien ℥ iiij. Magelepn M ß. gestampt/ Wijn ℥ ij. dit eenen nacht ghestaen hebbende. Dit in een dobbel vat gesoden tot dat den olie alleen over blijft/ ende stijf uyt geperst zijnde/ so salmen daer den Castorei ende Mumię toe vermenghen.

tVet vā Gansen aldus berept wort seer gheprefen.

Neemt een jonck Hoentken cleen gesneden/ eñ gevult inden buyc van een Ganse/ daer toe doende Salie/ Bethonie/ Lavender/ Stœchas, Chamepithyos, ana M j. Verckens smeer / oft gastich Spec ℥ iij. Bdelli Asse fœtidæ Castorei, ana ʒ ij. dit tsamen indē Buyc gevult eñ dicht toe genaept/ ende aent tspit gebradē/ ende dat vet vergadert/ ende daer mede gestreken.

Al inde selve maniere salmen de Tetanici, Emprostotonici, ende Opistotonici ooc genesen/ want soo danighe stijvichept comt altijdt meest door de obstorckelinge der humoren.

Convulsie door het quetsen vande Herssenen vliesen Menyngum anders dura ende Pia mater ghenaemt.

Ist datter spasmeringe ghesciet door de quetsinghe vande voorsc. pannicien den Herssenen/ oft datter eenighe materie tusschen dese vliesen is schuylende daer door pijn causerende/ soo ist noodich het Cranium te openen met een Trepaen oft dierghelijcken / op dat hem alsoo de materie lossen mach / oft men moetse door eenige attraherende medicamenten uyt locken soot moghelijcken is / ende de inflammatie toe liet.

Convulsie der Maghen.

De opcrimpinghe der Zenuen geschiedende door ghevoelen der Maghen/ ghelijck als de Maghe groote scherpe knaginge/ als door een Æruginosę oft spaensgroenighe/ cholerijcke materie/ oft doort tghebruyck van eenighe fenijnighe Campernoelen/ soo salmen hem ten eersten stercke Clisterien/ oft met Pillen daer toe bequaem zijnde de materie uyt drijven/ eñ den Rugghe-graet strijcken met olien ende linimenten voorsc.

Vande spasmeringhe des monts Cynicus Spasmus oft Oris tortura ghenaemt.

De Con- sioen C- nina.

Desen Spasmus Caninus oorspronc nemende door de opcrimpinge vande breede Musculen tgheheele aensicht meest bedeckende / uyt welcke Musculen de Neusgaten/ oochschellen ende lippen vercrijghen haren oorspronck/ daerom soo de eerste Zenuen oorspronck nemende uyt de eerste wervels vanden Neck/ oft dat de derde paer Hersen Zenuen tot vercouwinghe comen/ tsy door eenighe seer coude winden / oft tot verstoppinghe / als door de vercouwinghe des sweets / oft seer besweet zijnde te langhe met cout water te wassen/ oft daer lange in te blijven/ so causeren dese crimpinghe/ ende optreckinge der Neusgaten met de lippen / ende de ghesonde deelen worden vande gespannen leden mede tot haerwaerts ghetoghen/ soo causerende den Spasmum caninum,

ninum, want doort opschorten der lippen soo conterfeyten sy tlachgen der honden. In desen staet den mont/ de Lippen ende Neusgaten geheel dwers ende scheef. Ende dese Passie mach ons aencomen soo wel door een Paralysim oft ontbindinghe der Zenuen oft Musculen/ als door een convulsie oft opcrimpinge der Zenuen. Maer wort aldus onderschepden. Want inden Paralysis so staen de lijdende deelen slap ende saecht/ende wort vande ghesonde partie tot haerwaerts getogen. Maer inde convulsie staen de lijdende deelen ooc gespannen en stijf / ende tghesonde wort vande gespannen deelen aen getogen/ende zijn in dese ghemeenlijcken altijdt drooch van monde. Maer inden Paralysis altijdt seeverende ende spijende/ ende daer dese eenen subtijtelijcken overvalt/soo comet upt vollichepdt. Maer upt droochte ende dorrichept comende/ soo comet eenen overlanckfaem aen. Men moet dit ghebrec metten eersten te hulpe comen/ want veroudende wordet selden genesen.

Aengaende de Cure.

Men salse terstont een Clisterie stellen/als voren ghenoech verhaelt is/sonderlinghe upt vollichept comende/ ende verkiesense als indē Paralysis verhaelt is/ende soot noot is/salmen het bloet hem een weynich af nemen/eerst upt de Hooft-ader daer na upt de Tonge/ eñ stellen hen coppen beneden inden Neck by na aenden beginsel vande Rugge / ende voorts evacueren/ alsmen inden Spasmo upt vollichepdt ghecomen gheleert heeft. Ende nu het neerlijf wel gepurgeert zijnde / moetmen thooft oock purgeren met dusdanigen gorgelinge.

Gorgelinghe.

Vande gorgelinge vint ghy genoech inden phlegmatijcken hooft-sweere/ desgelijckē ooc inde vallende sieckte.

Hier nae salmen de Errhina ghebruycken/ welck ghy inde voorsc. plaetsen oock vinden sult.

Indien dese Passie waer comende upten Paralysis, so salmen den Neck strijcken met het voorhooft eñ beyde de slapen des hoofts/met dese olien.

Neemt olei Costini, olei Terebinthinę ende olie vā Pierwormē/ana ℥ iij. tsamē vermēgt.

Ten selven.

Neemt olie van Maghelepn/van Terebinthijn ende Pierwormen/ana ℥ iij. Vnguenti agrippæ ℥ iij. pulver van Mümie ℥ ij. dit tsamen in een dobbel vat gesmolten/ende als boven gebruyckt.

Wt Crampinghe comende.

In dese salmen de deelen voorsc. met den hals/onder de kinne / ende de lijdende deelen strijcken met deser olien.

Neemt olie van Lelien/olei Costini, van Terebinthijn,ende vā Pierwormen/ana ℥ j ß.

Item dit meucht ghy hem op de gelureerde kaecken legghen: Een sacrken met gerooster Comijn / ende sout ghevult ende werm inden Neck ghelept/ende op de kaecken.

Item/wort gheprefen een sacrken met Camil/ende Meliloot in een panne met wijn bespoept werm ghemaeckt ende werm daer op ghelept.

Den Acorus gheconfijt inden mont gehouden.

Oock de Notemoschaten ende den groenen Gengheber.

Desghelijcken den Castoreum inden mont genomen.

Neemt Gengeber ende den gerechten Acorus gepulvert/ ana ℥ j. ende met Honich vermengt is seer goet ingenomen.

Sy sullen hen dickwils spieghelen in eenen supveren Crystalijnen spiegel.

FINIS.

Van het doofachtighe ghevoelen in Handen/Armen / Beenen oft ander leden/ vanden Latijnen Torpor oft Stupor ghenaemt / Sommighe noemense Congelatio, oft Obdormitatio, ende vanden Griecken Narcosis gheheeten.

Stupor oft Torpor is een slapinghe oft doovichept der leden met een onwillige beroeringhe/welck gheschiet door het behinderen van de doorstralinghe der Animael geesten: welck tot haer gheordineerde plaetse door de Zenuen niet comen en connen/ om tselve zijn gevoelen ende roeren in te storten/ welc al door verschepden oorsaecken gheschieden can: als van alle het ghene daer de Zenuen oft haer passagien door ghesloten ende benout mogen worden / oft den selven gheest vergroven mach. Desgelijcken door vallen oft quetsinge / stercke bindinghe ende ander benouwinghe.

Item door groote exceffive couwe/bevriesinghe / oft langhe in seer cout water te blijven / al waer door de gheesten moghen vergroven ende de passagie benouwen.

Desghelijcken zijnder sommighe fenijnen die door haer fenijnichept int aenroerē de ledē verdooven. Als den Salamander/Zeehasen/ Schorpioenen ende meer ander fenijnige gedierten/ende dat door haer openbaer fenijnichept. D'ander doet de leden slapen ende verdooven door een verborghen qualitept diet in hem heeft/alsmen bevint doort aenroerē vanden visch Torpedo : want desen Visch den mensch Ermen ende handen/niet alleē van de selven aen te roerē/tot een doovichept brengt: Maer daer hy noch eerst int net gevangē is/ oft alleen met eenen stock aengheroert wort: Het welc ooc geschiet door de applicatien van sommighe vercoelende crupden/ ende vochtieheden / welck door een epgen cracht de leden verdooven/ alsmen sonderlingen inden Opio sien mach.

Prognostica oft voorteeckenen.

So de doovichept in eenige stede gheschiet

ende daer lange ſtede grijpt/ is een teecken vā aenſtaende lammichept. Ende indien de materie grofachtich is cauſeret een ſpaſmeringhe. Ende indien de doof-ghevoelinghe int aenſicht gheſchiet eñ daer ſtede grijpt/ beteeckent een aenſtaende crampinghe des monts/ Cynicus Spaſmus ghenaemt/ ende ſo die bleef duerende/ ende doort purgeren niet en ceſſeerden/ ende de Vertigines oft ſwijmelinghe daer toe quamē/ ſo ſoude daer voor ſeker een Apoplexia nae volghen.

Deſe Paſſie wort voor een cleen Paralyſis gheacht/ ende wort oock met de minſte remedien van dien gheneſen/ daerom ſuldy oock u remedien daer upt verkieſen nae dat de ſaecke vereyſſchen ſal. Als purgatien ende ander remedien.

Oft dusdanighen remedie van my voor eenen gheordineert/ die den eenen Erme met de hant geheel doof was/ ende was hem aengecomen dat hy tegens de vochtighe aerde hadde ligghen ſlapen/ ende wort deſen Balſem aldus ghemaeckt.

Neemt de wortelen van Alant/ den gemeenen Acorus, ana ℥ j. Salie/ Magelepn/ Roſemarijn/ Lavender/ Stœchas, chamedryos, ana M j. Cyperi, calalmi, aromatici, ſpicæ indicæ, ana ʒ ij. de bloemen Hyperici M ß. men ſal deſe pulveren grofachtich/ ende gieten daer ſo veel Lavender-waters ende gebrandē wijns op/ dat de cruyden bedect zijn/ ende latent ſo ſtaen weycken twee dagen ende twee nachten wel geſtopt/ den derden dach ſalment werm maken ende ſtijf upt douwen/ ende dan daer toe vermengen olie van Chamille/ ende noot-olie ana ℥ x. ende in een dobbel vat gheſoden op de helft/ daer dan toe doende veneetſchen Terebinthijn ℥ iiij. Schippeck ℥ ij. Wierooc Ladani, ana ℥ ß. de Honichtighe ſubſtantie upten Caſtoreo, mumiæ, ana ʒ ij. dit voorts gecooct tot dat de vochtichept al verkooct ſal zijn/ ende door gedaen zijnde/ ſalment bewaren/ ende ghebrupckent ter plaetſen voorhaelt/ dat is opten oorſpronck der Zenuen/ eerſt tlichaem wel gheſupvert weſende/ want u niet faelgeen en ſal in eenige doof-voelende/ ende bevinghe der leden.

Neemt Aqua vitę ℔ ß. Salie/ Maghelepn/ Roſemarijn/ Polep/ ana M ß. cleen gheſtampt ende daer Caneel-water ℥ ij. op gegoten/ ende tſamen/ ſterck uptgheperſt/ daer mede gheſtreken/ ende ſullet dickwils moeten doē/ noot zijnde reſolveert daer Caſtorei ʒ j.

Dendrolibanos, oft Libanos wort vande Griecken voor den Wierooc-boom gehoudē.

Neemt daer voor Olibanum met de ſchorſſen vande Wieroock/ ander nemen den Roſemarijn daer voor.

Ten ſelven.

Neemt Caneel-water Genever-water/ ana ℥ iiij. Lavender-water ℥ x. Genever-olie ℥ ß. olie van ghenoffels Naghelen/ ende de Honichachtighe ſubſtantie upt den Caſtorei, ana ʒ ij. vermengt zijnde/ ſalmen daer de doove/ ende onvoelijcke leden met haren oorſpronck mede ſtrijcken/ ſonderlinghe van couden ende nattichept aengecomen/ eñ deſgelijcken int beven der leden.

Dit wort ooc voor een ſecreet gehouden.

Neemt vanden beſten Caſtorei ʒ j. de bloemen Dendrolibani ℈ j. hier Pillen upt ghemaeckt/ met den ſyrope van Stœchas hiēr tſavoets na den avont eten een van ingenomen/ eens oft tweemael ter weken.

Vande bevinghe der leden vande Griecken Tromos vande Latijnen Tremor ghenaemt.

De bevinghe der leden can upt diverſche oorſaecken geſchieden/ als door groote dronckenſchap/ ſonderlinge vanden Wijnē/ alſmen hem veel nuchteren is gebrupckende/ oft door den overvloedigen Venus-dienſt/ door groote coude/ upt veel grove eñ vochtige humorē/ vā veel tē werckē in ſommige Mineralen/ als in de Menię, Zinober ende diergelijcken verwen te maken. Den Antimonium te bereyden/ ende te calcionerē: oft veel in quicſilver te wercken. Ende int Cureren van deſen moetmen de oorſaeck benemen ende te niet doen/ ende men moet principalijcken de Herſſenen ende Zenuen verſtercken.

Door den dronck veroorſaeckt.

Door ſterck drincken veroorſaeckt/ ſalmen hem doen ſobrieren/ ende laten hem alleen wat ſchoon waters gheſoden met wat Caneels drincken.

Oft een Honich-water aldus ghekooct.

Neemt ſchoon ſupver Fontepn oft ander water ℔ xx. vande beſten Honich ℔ j. Bethonie/ Salie ende Stœchas, ana M ß. op tderden geſoden/ ende door ghedaen zijnde/ doeter een Notemoſchate ghepulvert toe/ ende door den dach voor uwen dranck gebrupckt.

Wt grove taey *Phlegma* veroorſaeckt.

In deſe ſalmen de Phlegma purgeren ende bereyden alſmen inden phlegmatijckē hooftſweer/ oft inden Paralyſis gheleert heeft/ daer nae ſalmen confortерende conſerven alle morgens gebrupcken.

Oft.

Neēt Theriacę andromachi die out is/ ℈ ij. in ℥ ij. Lavender-waters gereſolveert.

Oft dit conſerve *Rondeletij*.

Neemt de wortelen Acori, oft vande grovē Galiga, geconfijt conſerf vande Roſemarijnbloemen/

bloemen/ eñ vande Salie-bloemen/de asſchen vandẽ beckeneel/ana ℥ ß. de Herſſenen vandẽ Haſe ℥ j. de wortelen ende tſaet van Pæoniæ, de wortelẽ Damaſonij, vande Griecken Aliſma ende vande ſommighe Plantago aquatica, dat is/water Weech-breede/ana ʒ j. Caſtorei ende Aſphalti, ana ʒ ß. de ſpecien Diagalangæ ℈ iiij. met de ſyrope daer den Secacul in bewaert wort/ oft met conſerve Satyrionis oft van Stœchados q ß. eẽ Electuarium gemaect/ ende wildy doeter de conſerve Satyrionis toe.

Maer tbeven doort overvloedich gebruyck van Vrouwen.

Soo ſalmen tot de voorſc. conſerve toe doẽ tſaet van Netelen ℈ j ß. dit conſerve wort gheprezen tot alderhande bevinge/ uytghenomen ſalmen dan de conſerve oft ſyrope Satirionis in deſe oorſaecke daer uyt houden/ maer vermenghen daer toe de ſyrope van Mentha.

Door tgebruyck vande quickſilver veroorſaeckt.

In deſen leert Rondeletius datmen tlichaẽ met werme ende eẽ weynich conſtringerende olien ſoude beſtrijcken.

Aldus.

Neemt Schœnanthi, ſpicę, Calami aromatici, cyperi, Notemoſchaten/ana ʒ j. Hermodactijli, ſatyrij, ana ℥ ß. tſap van Salie ℥ iij. olei Caſtorei ℥ iij. Was/een weynich/hier een Liniment uyt gemaect/ eñ wort in alle bevinge gepreſen/ maer ſonderlinge in deſen.

Maer dẽ rijcken ſalmẽ daer toe doen gout wel cleen ghevijlt/℈ j ß. daer mede ſalmen de handen/ ende het opperſte vande Ruggrate ſtrijcken/ ende inde plaetſe vant tgout ſalmen voor dẽ ermẽ nemẽ Theriacę andromachi ℥ ij.

Ten ſelven by my geordineert.

Neemt de wortelen Oſtrutij ℥ j ß. de wortelẽ Gentianę ℥ ß. Salie/Chamedryos, chamepithyos, amaraci, hyſſopi, origani, ana M j. Apij, centaurij minoris, Alſem/ana P j ß. deſe in Wijn geſodẽ in een dobbel vat op de helft / ende in ℔ ij. nats ſalmen doen vande ſijnſte Caneel ʒ ij ß. Caneel-water ℥ ij. ende dit ℥ iij. teſſens ingenomẽ / daer in reſolveren Theriacę andromachi die out is ʒ j. oft voor den rijcken gout ſubtijl gevijlt ℈ j. daer in vermengt/ ende ingenomen/want tſal wonderlijcken alle hinder des quicſilvers te niet doen.

De handen inde Vrine ghewaſſchen is ſeer goet.

Indien de leden beven door vercouwinghe der natueren/oft door de overvloedige Phlegma, ſo zijn de leden cout ende van colueren bleec / de werme dingẽ helpen hen/ maer de vercoelende en connenſe niet verdragen: oft ſoo hem tſelve ſonder merclijcke oorſaecken is aengecomen/ſoo worden hem deſe Pillen ſeer gerecommandeert.

Neemt Aſſę fœtidę ʒ ij. Caſtorei, Euphorbij, Belzom, dat is/Laſerpity, opoponacis, ſagapeni, ana ʒ ß. Trochiſci alhandel ʒ j ß. tſaet van wilde Rutę, galigæ, calami aromatici, ſpicæ nardi ende Celticæ, ana ℈ j. Caneel/Maſtic/Sarcocollæ, myrrhę, Soffraen/Ezulæ, ana ʒ j. Agarici, trochiſcati, ℈ iiij. met Terebinthijn, ende Mellis ſcyllitici Vinę q ß. artheticæ ʒ j ß. Stœchadis arabicę ℈ ij. tot een Maſſa gemaeckt / ende uyt een dragma ſalmen ſeven Pillen maken.

Sy ſullen ſelden haer handen in cout water waſſchen / want hier door comen de handen tot bevinghe: maer ſullenſe in lau ende in geen heet water waſſen / daer in geſoden ſal zijn de wortelen van Galiga, Salie ende de bloemen Stœchas. *In cout water waſſen, de ſal daer in gheſoden zijn/Salie/ Magelepn Roſemarijn oft Galiga.*

Item ſullen oock een decoctie maken vande wortelen Gentianæ, lavendulæ, Roſemarijn/ Salie / Magelepn ende Wijnruyte door ghedaen zijnde / ſalmen daer in reſolveren den Theriaca andromachi eñ daer mede ghewaſſen/ ende drie oft viermael daechs de handen met den Theriaca gewreven. Deſgelijckẽ den oorſpronck der Zenuen.

Ende tſmorgens Theriacę andromachi die out is ʒ j. met Ruyte / Salie oft Roſemarijnwater inghenomen.

Ten ſelven by my geordineert ende goet bevonden indẽ genẽ die zijn leden door groote couwe verſtorven waren/ende daer toe ſeer bevende waren/ende ten ſelven ſeer goet bevonden in eenen Capiteyn Loupus, die te voren veel Unguenten gebruyct hadde daer quicſilver in quam / waer van zijn leden ſeer bevende waren / ende nae dat tlichaem nu wel gheſuyvert was/heb ick den ſelven met deſe navolgende gheholpen.

Olien oft Linimenten.

Neemt de wortelen Iridis florentię ℥ j. Galangę ℥ ß. Herbæ paralyſis, Roſemarijn/jonge Lauwer-bladẽ/Magelepn/Salie / Roſemarijn/Chamepithyos, Lavender/ana M ß. Cyperi, ſchoenanthi, ſpicę indicæ, ana ʒ iij. de bloemen Hyperici, ende Chamille/ana P ij. deſe geſtampt/ende gieten daer ouden Wijn met tſap van Salie op dat de cruyden bedect zijn/ dicht gheſtopt zijnde / ſalmen tſelve laten drie dagen ende nachten weecken/daer nae werm gemaect zijnde ſterc uytgeperſt/ daer toe gietende olie van Chamille / van Nardus eñ olei Hyperici, ana ℥ v. deſe ſalmẽ tſamen in eẽ dobbel vat laten ſiedẽ tot dat de vochticheyt haeſt verſoden ſal zijn.

Item wildy/ſo moechdy de cruyden nu geſtooten zijnde/ſonder de ſelve eerſt uyt te perſſen met den Wijn/ Salie-water ende oliẽ tſamẽ weycken/eñ daer na ſieden/eñ uyt geperſt zijnde/den Terebinthijn daer toe doen/ eñ gebruycken deſen Balſem alleen/want ghelooft my ſult hẽ boven al goet bevinden. Oft wildy vermengt onder deſen Balſem de Honichachtighe vetticheyt uyten Caſtoreo, te weten tot ℥ iiij. Balſems ʒ j ß. Caſtorei.

Item ick heb altemet ghenomen van deſen

Balſem ℥ viij. Olibani, maſticis, myrrhæ, ana ʒ iij. Stijracis, calamiti, pinguis, opoponacis, Mumiæ, ana ʒ ij. Benzoin ʒ j. diemen pulverē mach/ſalmen pulveren / ende de gummen in Wijn reſolveren/ daer toe een weynich Was doen / de honichachtighe materie uyt Caſtoreo ʒ j ß. dit in een dobbel vat gheſmolten/ende daer den oorſpronck der Zenuen ende de lijdende deelen mede gheſtreken / ende alſmen daer mede ſtrijcken wil / ſalmen daer eē weynich Caneel-waters onder gieten/t'ſal te beter door dringhen/ ende latenſe dickwils den Theriaca Andromachi , oft den Mitridatum ghebruycken tot een dragma met de decoctie van Salie ℥ iiij. daer tgout dickwils in ghebluſt ſal zijn / ende en ſulles inde voorhaelde ghebreken niet alleen goet bevinden / maer oock inde cleene Popelſie ende lammicheydt Paralyſis.

Een ander voort beven der handen.

Neemt Coſti pyrethri, ana ʒ iij. Euphorby ℈ j ß. Lavender-bloemen/ Spicæ nardi , fijnen Caneel/ ana ʒ j. de honichachtighe ſubſtantie uyten Caſtorei ℈ ij. ghepulvert ende in ouden olie geweyct ℥ xij. Pierwormen gheſuyvert ℥ ij. ſtraffen Wijn ℥ viij. eenen nacht geweect ende in een dobbel vat gekoockt tot dat den olie alleen overblijft/ ſterc uytgheperſt ſalment in een glas bewaren ende als de voorſc. ghebruyckt.

Een *Electuarium* ten ſelven.

Neemt de bloemen Herbę Paralyſis, vande Maghelepn/ Salie/ Lavender/ Chamedryos het pulver vande wortelē Acori veri, ana ℥ ß. Pijn-noten gheſuyvert ℥ j. Ligni aloes, Gengheber/ Notemoſchaten/ ana ʒ j. Mumiæ ℈ ij. Caſtorei ℈ j ß. met ſyrope van Stœchas een Electuarium gemaeckt/ ende gebruyckt in alle bevinge van couden/ uyt Phlegma , ende vā alle overvloedichept voortgecomen.

FINIS.

Vande Catarrhen/ *Coryza*, eñ *Brancho*.

Deſe vochtighe nederdalinghe uyten hoofde wort vande Griecken Catarrhos , vanden Latijnen Deſtillatio genaemt / ende wort dat woort Catarrhus dicwils generalijcken voor alle ſpecien van Catarrhen genomen. Maer eygentlijckē hier ſprekende/ ſo worden de namen verandert/ na de plaetſen daerſe ſincken. Want deſe vochtichept druppende achter inden mont oft kele/ ſo noemtmenſe gemeenlijcken Catarrhen. Nae de Neuſe haren coers nemende heetenſe de Grieckē Coryza , de Latijnſche Gravedo. Maer nederſinckende/ in Aſpera oft Trachea arteria, dat is/ inden wech des adems / noement de Griecken Branchos de Latijnen Raucedo.

De Catarrhen en nemen haren oorſpronck niet alleen door een coude ende vochtige ongetemperthept der Herſſenen/ oft niet alleen vā tgene de Herſſenen is vervullende met eenige vaporen eñ dompen. Want de groote onghetemperde hitte inde Herſſenen is ooc dicwils meer vochticheyts inde Herſſenen treckende danſe wel can verteren. Ende nu overcomende eē coude/ thooft aldus vervult weſende / ſo ombvatſe de Herſſenen/ eñ is die uytperſſende/ alſmen met handē een ſponcie uyt ſoude douwen/ ende doen ſo de vochtichept neder druypen inde nederſte deelen des lichaems.

Item die uytwendige groote hitte/ als hitte der Sonnen ende vyeren/ werme Badtſtoven ende haer vapueren / ende den wermen Zuyden wint/ de heete dingen te ruycken als dē Spica, Calamintha, Lelie/ Poley/ Muſcus/ Soffraen/ etc. geven al oorſaecke tot Catarrhen/ want hier door verhitten de Herſſenen.

Deſgelijcken de uytwendighe coude is den Herſſenen ſeer hinderlijcken/ als den Noordē wint/ den couden ſneeu/ ſeer coude dranckeu te drincken/ etc.

Ooc connen de Catarrhen haren oorſpronc nemen uyt een heete Lever eñ een coude Mage: want waer de Lever met haren by ghelegheu Aderen hittich zijn / ſoo iſt tbloet in haer hittich/ eñ seynden daerom oock overvloedige vapueren ten hoofde / tſelve vervullende met vapueren/ waer toe ſeer helpende is / de coutheyt der Magen/ haer phlegmatueſe vochticheyt van haer ſeyndende ten hoofde/ waer toe tquaet regiment van eten ende drincken/ tgebruyck van onbequaem ſpijſe/ de ſaecken ſeer verbitteren mach. Oock ſo mach de Moeder/ Milte/ ende Longe een oorſaec van deſen zijn.

Ende nu nederdruppēde inde nederſte deelen des lichaems / verweckenſe daer ſeer verſcheyden ende ſware accidenten/ ende oock na de plaetſe daerſe vallen ander namen vercrijgende / waer van icker hier ſommige aen tellen ſal. Ghelijck als de vochtichept vergadert leyt inde Cellekens der Herſſenen / ſo veroorſaectſe eē ſwijmelinge des hoofts Vertigo genaemt/ Paralyſis oft Lammichept/ met de vallende ſieckte ende diergelijcken meer. Catarrh[en] veroorſa[-] ken ver[-] ſcheyden [ac-] cidenten

Inde Neuſe ſinckende/ veroorſaect dē ſnof/ den Polypus, eñ tgebrec Ozena. Indē Montachter/ oft raec des monts Palatum genaemt verwecket daer verhittinge ende Aphtha, oft Alcola genaemt. Int Tantvleeſch ſinckende/ Tant-pijne/ ſwellinghe van Tantvleeſch loſſichept der Tanden / ende ander afetinge des Tantvleeſch. Sy veroorſaken haer quade accidenten inde oogen/ als Opthalinia, blinthept der oogen/ de oogen paſſie Epiphora, dat is/ eē vochtige toe vloepinge totten oogē / van Celſo Curſus Pituitæ genaemt. Sy veroorſaeckt de ooren haer pijn ende dooſhept. De Amandelen der kelen Tonſilę genaemt/ brenghen ſy tot ſwellinge/ inflammatien. Sy zijn een oorſake vāde Quinantie. Inde Longe den hoeſt aenbrenghende met de cortborſtichept. Inde paſſagie der herten ende hare conduyten cauſeren ſy groote periculen / ende doen eenen ſubijtelijcken verſticken. Inde zijden brengenſe het pleuris aen.

Inde Mage vallende verlies van appetijt/ walginghe/ende den Buyckloop Lienteriam aenbrenghende. Achter inden Rugge-merch stede grijpende/veroorsaecken lammichept in eenighe juncturen/ oft den Bult/inde Zenuen doofgevoelen ende bevinge.

Inde Junctueren/Artijcke/Jecht/ Flerecijn/ende diergelijcken meer / also datter geen sieckten in den lichaem en regneren/ oft sy en connen oorspronck vande Catarrhen vercrijgẽ/oft ten minstẽ daer van beswaert wordẽ. Maer na de Neuse harẽ coers nemende wordense licht ende cleen geacht/maer quader nae de kele: Het alder periculooste na de Longe.

Teeckenen der heeter Catarrhen.

In desen is hẽ thooft heet / taensicht/ Neuse/ende ooghen zijn hem root/int tvloepen der humoren door de kele oft Neuse/ gevoelẽ sy de materie heet ende scherp/daer is dickwils inflammatie der kelẽ met eenen bitteren mont/ met een drooge Tonge/ende geelachtige sluymen/somwijlẽ met Cortsen/ de Vrine is hooger als inde coude geverwet/daer en is gheenen appetijt / de Arterien des hoofts zijn seer in roeren/de ooren tuyten ende ruysschen hen/ ende staen in perijckel vande Pleuris. Inde kele dalende / maecktse die rauwe met eenen kittel Hoest ende heesichept. Dalende inde Longhe / maeckt swaren Hoest/hooft-pijn/ dorst/hitte/de Vrine gheelachtich/ ende is dese specie boven al te vreesen / te meer soo sy de Longhe is ulcererende/ waer uyt de teringhe te verwachten is/ ende dẽ mensche metter tijt consumerende / welckmen ghewaer worden sal/alsmen siet dat hem inde Vrine een vetticheyt is vertoonende/ende de Catarrhẽ in hen lange tijt geduert hebbẽ/sonderlinge lanchalsich wesende/nau van Borst / ende ranck van lijve. Item is oock dicwils/door haer scherpheyt de Maghe bedervende / ende quetsende so eenen Buycloop voortbrengende.

Teeckenen vande coude Catarrhen.

In desen staet hem tgeheele voorhooft stijf ende cout / de conduyten inde beenen vande Neuse Ethmoidea staen verstopt / also datter gheen stemme te Neuse vry uyt slaen en can. Sy lossen uyte Neuse veel Phlegma ende grove humoren/ende int druppen gevoelen sy een weynich couwen sonder eenighe scherpheyt. Den mont is hen sonder smaec/de Neuse sonder reuck/ sy zijn slaperich/het aensicht bleeck ende thooft cout/de ooghen gheswollen / ende zijn luy van lichaem/ swaer van hooft eñ veel niesende/de Vrine is seer rau onghekoockt eñ turbel. Ende soo de materie inde kele is sinckende ende in Aspera arteria wordense hees/ ende een weynich hoestende. Inde Longhe causeret swaren Hoest / ende halen met swarichepdt haren adem. Ende indien sy doortyppen daer niet van ghesuyvert en worden binnen veertich daghen/ als Hippocrates verhaelt/so veranderet in een Borst-siecte Asthina ghenaemt.

Aphorismi.

Als de Catarrhen met Cortsen vermengt zijn/so zijnse haest te Cureren.

Catarrhen met hooft-pijn/ is quaet te Cureren.

De Catarrhuesighe en worden niet Miltsuchtich.

Inden seer ouden persoonen en comt dese plaghe niet tot rijpinge.

Alst eenen droogen somer is sonder regen/ ende veel Noorde winden waeyen/den Herfst niet veel Zuyde winden eñ reghens/ so heeftmen inden winter te verwachten veel hooftpijnen met Catarrhen.

De coude als sneeu en ijs zijn vyanden der Borsten/ want sy brenghen Hoest ende Cortsen.

Maniere des levens.

Inde coude Catarrhen salmen hem van coude wachten/ende vanden Noorden wint/ uyt het schijnsel der Manẽ inden nachte. Mẽ sal thooft niet ontdecken / noch niet te seer broeyen. Inde heete Catarrhen salmẽ de hitte ende tschijnsel der Sonnen mijden/ oock de heete vyeren ende werme badt stoven. In somma/ men sal in beyde dese de coude locht mijden: want om datse de Herssenen is crenckende/soo veroorsaecktse Catarrhen. Desgelijcken die seer werme lochte / doet door haer ontbindinghe/ de Catarrhen sincken. Men sal de nevelachtige lochte ende stormende ende vochtige lochte schouwen/ de woninge sal op een opper-camer zijn met den Vensteren nae den Oosten ende Zuytoosten / ende mijdẽ den Noorden ende den Zuyden winde / ende alleen tghene dat eenighe vaporen aen soude brengen/als Ajuyn/Loock/Prey / Biestlooc/ Mostert/Radijs/den Wijn / alle rauwe ende onghekoockte cruyden schouwen/ooc het langhe slapen/sonderlinghe inden morgen stont/ ende den naemiddach slaep/wesen sober / tsavonts salmen oock een weynich eten/ oft alleẽ een stucxken drooch broots / ende sober drincken/ op den Rugge te liggen is voor den Catarrhen hinderlijcken/maer den oogen goet.

Cure der heeter Catarrhen.

By den patient comende ende men bevint hem van aensicht ende ooghen root/ende verheven van Aderen/oft dat hem de materie is vloeyende nae de Kele/Longhe / oft nae den ooghen/ende datse Cortsich zijn / so machmen hem wel een Ader openen/maer anders nemmermeer/ende openen hem de Lever-ader oft de Mediaen / met een cleen incisie/op dat hem de geesten/oft de natuerlijcke hitte niet te seer en ontgaen/ want die moetẽ inwendich principalijcken teghens de Catarrhen strijden. Inde heete Catarrhen.

Maer waer goet datmen hem eerst een gemeen laxerende Clisterie stelde/daer nae hem de materie aldus bereyden.

Inde heete ende subtijle materie.

Neemt de syrope Iuiubini,oft van Papaver/syrope van Violen/ana ℥ ij ß.de wateren Nympheę ende van Violen / oft somen wil de decoctie van Garste ℥ ix.dit tsamē vermengt voor drie morghens.

Ten selven.

Neemt Soet-hout versch ghepulvert ℥ j. Iuiuben ende Sebesten/ ana nom viij.de vier groote coude saden/ana ʒ ij ß. de saden vande Papaver eñ Latuwe/ana ʒ j. de bloemē Cordiael/ana P j.dit in waters genoech gesodē op de helst/eñ in ℔ j ß. nats geresolveert Suycker ℥ j.de geel sandelen ʒ ij.hier van des morgens ℥ iiij.van inghenomen.

Inde heete ende grove materie der Catarrhen.

Neemt de syrope vā Iujuben oft van Violen/Oxymel simplicis, ana ℥ ij ß. de wateren van Violen/ Farfarę,eñ van Endivie ana ℥ iij. dit als boven gebruyckt : Hier na salmen met lichtwerckende Laxativen purgeren op datmen de materie der Catarrhen niet meer en doet vloeyen.

Purgatie.

Neemt Rozijnen sonder steenen/ Soethout gepulvert/ana ʒ ß. Pruymen nō x. de bloemē Cordiael/ ana P j.Anijs-saet ʒ j ß.dit gesodē/ eñ in ℥ iiij nats salmen Cassien versch uytgedaen resolveren ʒ vj. ende wildy vermengter het Electuarij e succo rosato ʒ j.toe / de syrope van Roosen Laxative ℥ ß.oft wildy laet inde voorsc. decoctie eenē nacht lanck weeckē Tamarinden ℥ ij. ende uyt ghedout zijnde / resolveert/daer in Electum è succo Rosato ʒ ij. syrope van Violen ℥ ß.ende dat inghenomen.

Maer datmen vreesde dat den mensche door overvloedichevt der Catharrē in perijckel soude mogen comen / oft versmoren soude/ oft hem inde Ooghen/ Kele/Longhe / oft inde zijden mochten vallen/ ende hem so een Blintheydt/ Quinantie / Teringhe oft Pleuris aen brenghen/so en salmen na geen preperatijven/ oft bereydrancken wachten/maer openen hen terstont een Ader / soo daer niet en is daer het selve door behindert worde / ende dan salmen ghelijck ghesept is purgeren.

Ende de materie nu een weynich ghemindert wesende / so salmen neerstichept doen om de Catharren op te doen houden : Als door Gorgelinge/ door Errhina,oft door ophalinge der Neusen/door eenighe constringerende pillekens inden mont te houden/oft door electuarien/door roockinge/ door sackens ende riecballekens.

Item door Vlceratien/Vesicatien/ Sinapismi,Cauterien/etc.

Aengaende de gorgelinghe worden in desen gebruyckt om de subtijlheyt der Catharren te vergroven / ende soo het vloeyen te benemen/ haer so bequaem te maken om uytgeworpen te worden. Gorgelin / ghe tot b / schepden / tentien.

Ten anderen/ om die grove ende taeye materie van een te deelen.

Ten derden/om die Catarreusighe materie nae de Kele dalende te abstergeren ende af te suyveren.

Maer dese gorgelingen zijn te schouwen/eñ susveckt inden ghenen diese ghemeenlicken ter borsten-waert plegen te vloeyen/oft in perijckel staē om te versmoren / oft eenich hinder op de Longhe hebbende.

In dien de Catarrhen nae den Ooghen zijn vloeyende/so zijn hem de gorgelingen seer bequaem/want sy leyden de materie af.

Int gorghelen om die materie op te doen houden / salmen van den minsten eerst beginnen.

Inde heete saken aldus.

Neemt Agrimonie/Roosen/ana M ß. Gerste P j ß. de zaden Plantaginis,vanden wilden Mancop eñ van Porceleyn / hier een decoctie tot 20.oncen uyt gemaect / daer in dissolveren Diamori ℥ iiij. Granatewijn ℥ j ß. ende daer soetkens mede ghegorgelt sonder vermoeyinge/ofte resolveert daer altemel Dianuci ℥ iij. in/oft altemet de syrope vā Myrthen oft van Papaver.

Ten selven.

Neemt Weechbreden water/ oft van Roosen ℥ 12. syrope van Papaver ℥ iij. ende daer mede gegorgelt.

Oft.

Neemt Balanstiacum, roode Roosen ghedroocht/de basten van huyskens van Mancop / Sumac ana M ß. Boli Armeniæ, Notemuschaten ana ʒ ij. hier van een decoctie ghemaect / ende in ℥ 12. resolveren de syrope van Mirthus/van drooge Roosen/ oft syrope van Papaver ℥ iij. men sal dese gorghelinge meest laet inden avont gebruyckē/ ende altemet des nachts.

Pillekens.

Neemt Terræ sigillatæ, Boli Armenię, met de decoctie van den Mancop hoofden gewasschen ana ℈ iiij. Acaciæ,tsamen van den wittē Mancop gepulvert/Balaustiæ,ana ℈ ij. Tragacanthi,amyli,ana ℈ j.met eenich vā de voorsc. syropen Pillekens gemaect.

Ten selven.

Neemt Mastic/Wierooc schorssen / Styracis ana ℈ j ß. tsap van Soethout / Opij, ana ℈ j. Penie ʒ iij. met de syrope van Iuiuben pillen gemaeckt/ende latense tsnachs op de Tonghe liggen smelten.

Tsavonts te bedde gaende / machmen den Boli Armenio ooc gebruycken/ eerst gewassen inde decoctie vande Papaver oft Rooswater.

Eñ so de Catarrhen eenē souten smaec hebben/salmen de Spicæ Nardi ℈ ß.daer by doen.

Inden dach mach hy van dit Electuario dickwils gebruycken.

Neemt

Neemt den Diatragacanthi frigidi, loch de Papaveris, tsaet vande Papaver een weynich ghestampt/ana ʒ j. Boli armenię, terrę, sigillatę, ana ℈ ij. met de syrope vă drooghe Roosen een Electuarium ghemaeckt.

Ten selven de Catarrhen te rugghe houdende ende is goet inden beginsel vande Quinantie.

Neemt Garste-water ℥ xij. tsap vă de bolsterē vande Noten ℥ iij. eñ dit alleen gebruyct oft vermengt daer toe de syrope vande drooge Roosen/oft vande Papaver ℥ ij.

Men mach dē Diatragacanthi frigidi tabulati inden mont houden.

Suffumigium oft roockinghe.

Hoe wel de suffumigeringe/ oft roockinghe meest inde coude saecken gebruyckt worden/ soo salmense inde heete saecken oock gebruycken.

Men sal wat Azijns op eenen heeten steen gieten ende ontfangen den roock.

Oft aldus inde subtijle ende scherpe materie.

Neēt Mastic/Sandarachę Arabum, dat is/ de gumme upten Genever-boō/ Carabæ, roode Roosen/ana ʒ ß. tsaet Hyoscyami ʒ ij. dit elck alleen gestooten / ende tsamen vermengt/ ende een weynich op levende Colen ghelept/ ende den roock met eenen doec/oft slaepmutsken ontfanghen / ende oock een weynich eerst vanden roock ontfangen/ ende op thooft gheset/tsmorgens vroech/ ende voor den middach ende avonts/ende avonts/ende over drie dagen wederom.

Ten selven.

Neemt de gumme vande Geneverboom/ Santali citrini, ana ʒ ß. roode Roosen/Violen/ ana P ij. dese in water gesoden/ ende als boven gebruyckt/ eñ wildy laet de gumme daer upt.

Oft aldus.

Neemt Olibani, gumme upten Geneverboom/ ana ʒ ij. tsamen in straffen wijn ghesoden/ende den doeck hier van ontfangen.

Rieckende appelen oft ballekens.

Men mach de Herssenen ooc verdrooghē eñ versterken doort rieckē vande ballekens oft pulveren tot popkens gemaeckt/Aldus.

Rieckende appel oft popken.

Neemt Santali wit eñ gheel/ ana ʒ iij. roode Roosen/ Violen/ana ʒ ij. Campher ℈ j. Foelgie ʒ j. gepulvert zijnde/salmense in een popkē bindē/ oft met de Muscilaginis vande gumme Tragacanthi salmen daer eenen appel vă maken/daer onder vermengē wat Roos-waters daer wat Muscus in geresolveert sal zijn/ende gebruycten tot eenen riecker.

Pulver op thooft te stroeyen te bedaende.

Neemt alle de Santalē/ ana ʒ ij. Coriander berept ʒ iij. de gumme vande Geneverboom/ Myrthus-besyen/ana ʒ ij ß. roode Roosen/de bloemē van Violen eñ Nymphea, ana P j. hier van een pulver gemaect/ ende voor op thooft gestropt / oft makender met fijn lijnwaet oft root sindael een mutsken van / ende dragē dat op thooft.

Ende nu de meeste materie wat op is houdende/ nochtans dat op de Borst oft inde Lōghe ghesoncken soude moghen zijn/ ende daer gheen quade accidenten en veroorsaeckt/ soo salmen daer toe ordineren om de materie wat te vergroven/te vercoelē/ ende wat te versoeten aldus.

Neemt de decoctie van Garste ℥ xiiij. de syrope van Papaver ℥ j. de syrope van Jujubē ende van Violen/ana ℥ j.

Ten selven.

Neemt heel Garste P j. Jujuben/ Sebesten ana nō xij. Soethout ghepulvert ʒ iij. de vier coude saden/wit Mancop-zaet/ana ʒ j. Rozijnē mette steenen gestāpt ʒ vj. dit in ℔ iij. waters op de helft gesoden/ tsmorgens eñ avonts voor den eten ℥ iij. daer van ingedronckē/oft vermenghen daer de syrope van Violen ende van Jujuben in/ ana ℥ ij. daer nae salmen de humoren aldus purgeren.

Purgatie.

Neemt Garste P j. Rozijnen sonder steenen ʒ ß. Soethout ghepulvert ʒ iij. de Cordiaelbloemen/ana P j. gesodē zijnde/salmen in ℥ iij. oft vier nats resolverē Diaphœnici ʒ iij. Diacarthami ʒ j ß. oft ʒ ij. ende tsmorgens vroech ingenomen.

Ten selven.

Neemt Pillulæ sinæ quibus ℈ ij. Cochię ℈ j. met Bethonie-water ses Pillekens gemaect/ ende nae den eersten slaep ingenomen.

Catarrhen upt coude materien veroorsaeckt.

In dese eñ salmen gheen bloet laten/maer purgheren / ende de humoren bereyden met licht werckende medicamentē als indē phlegmatijcken hooft-sweer verhaelt is/in dese salmen astringherende tsamen treckende / ende verwermende gorghelinghe ghebruycken/ende tamelijcken vergrovende/ maer niet inden eersten/want sy souden de Catarrhen te meer doen vloeyen/maer het lichaem moet eerst tamelijcken van zijn vuylichepdt ontlast zijn. Ende gebruycken de ophalende medicamenten doorde Neuse/ ten ware / datter ghebreck inde Neuse oft ooghen ware / soo waren hem de gorgelingen bequamer. De ophalinge door de Neuse salmen langhe voor oft nae den eten gebruycken/ ende niet na eenighe groote vermoeyinghe/oft badinghe/ ende beginnen van de minste / eerst aldus.

Errhinen waer die ott bequaem zijn/ende wanneer men die gebruyckt sal.

Errhina oft ophalinghe door de Neuse.

Neemt tsap van Mageleyn alleen/ oft tsap

van Bete daer onder vermengt/ ende dat lau uyt de Palme vande handen tot twee oft drie reysen opghehaelt/eerst den mont vol waters nemẽ/ende thooft achter overhouden/eñ vervolgen dat sommige dagẽ/ want dit suyveret thooft/ende loct de materie na de Neuse/ende behinderet tvloeyen nae de Kele/ Borste ende Longhe.

Oft neemt de decoctie van Mageleyn ℥ iij. tsap van Beete ℥ j ß. Honich ℥ j. dit werm ghebruyckt.

Noch stercker.

Neemt tsap van Mageleyn/ oft van Beete ʒ ij. Pyrethri ende Peper/ana ℈ j. wittẽ Wijn ℥ j ß. ende als d'ander ghebruyckt: tselve doet tsap Iridis gesuyvert ℥ iij.

Vande Niesinghe.

De niesinghe zijn hinderlijcke / als de materie opte Longhe is vloeyende. Maer zijn goet daer de Herssenen met vaporẽ ende vuyl dompen vervult zijn/ende den ghenen dien de humorẽ verdunt/ ende versubtijlt zijn/dat is/ wel gerijpt.

De niesinghe zijn stercker werckende als de Errhina voorsc. want sy gheschieden met meerder ghewelt/ende en suyveren niet alleen tghene dat achter inde Herssenen hem is onthoudende/ ende inde kele is dalende: Maer als ons Aristoteles verhaelt/ oock verdrijvende tghene dat hem na de Maghe souden willen begheven ende invloeyen / daer door den overvloedighen hicke benemende.

Dese doen niesen.

Den Elleborus albus, den Castoreum, struthium oft Lanaria, den Euphorbium, Gengeber/ Peper/ Pyrethrum, Mostert-saet / ende dierghelijcke hittighe cruyden ende specien/ eenich van desen oft vermengt/ende een weynich daer van morgens nuchteren oft avonts inde Neuse geblasen / alsmen ooc inden hooftswere/rasernie/ Lethargia, apoplexia, ende inde vallende siecktẽ is observerende.

Ghelijck.

Neemt wat pulvers van Magheleyn met wat Gengebers inde Neuse gedaen doet niesen/ende de Catarrhen verdeelen.

Desgelijcken doet oock de Scharley.

Oft.

Neemt Peper/Pyrethri, ana ʒ ij. gepulvert ende inde Neuse gheblasen.

Apophlegmatismi, oft *Masticatorij*, dat zijn de knauwinghe.

Neemt Mastic ʒ ij. Peper ʒ j. wortelẽ van Cappers ʒ ß. met dẽ Azijn van schillẽ salmen hier drie Pillekens van maken/ eñ indẽ mont houwen al knauwende / oft doeter Rozijnen toe tsamen in ydel doecrken gedaen/ ende tusschen den tanden gheperst/ tsmorgens ende avonts nuchteren.

Ten selven.

Neemt Pyrethri, staphidis, agriæ gepulvert/ ana ℈ ij. pulver van Soethout ℈ j ß. Mastic ʒ j. hier Pillekens van gemaect/ ende als boven gebruyckt / ende spijen de vuylicheyt telcken uyt.

Maer men sal de knauwinghe schouwen/ alsmen vrees heeft dat de materie coers soude willen nemen nae ander principael deelen/ oft als sy gaten inde kele/ inden mont / oft ulceratien der Longhen hebben/ want in sulcke zijn de Errhina bequamer.

De Gargarismi machmen ten eersten aldus ghebruycken.

Gorgelinghe om te constringheren.

Neemt Cyperi, calami aromatici, Soethout/ana ʒ ij. Myrthus-bladerẽ roode Roosẽ/ ana M ß. Wierooc schorssen ʒ ß. hier vã eẽ decoctie gemaect ende in ℥ xvj. nats salmẽ resolveren Diamori ℥ iij. Honich van Roosen ℥ j. hier mede gegorgelt.

Ten selven.

Neemt Galiga, spicæ nardi, ana ʒ ij. Notemoschatẽ/tsap vã Soethout/oft Gummi tragacanthi, ana ʒ j Wieroock-schorssen/Saviebloemen / ana ℈ iij. Sumach ʒ ij ß. dit alst voorsc. ghekoockt ende ghebruyckt.

Item om te verhoeden datter gheen materie meer en vergadert / soo salmen dese Pillekens tweemael ter weke nemen/eñ nemẽ der drie oft vier twee uren na den eten in.

Pillen.

Neemt Pillulæ Assaieret ʒ j. Agarici troch, ℈ j ß. met Magheleyn-water ses Pillen uyt eẽ dragma gemaect/ende begeerdise stercker / so vermengter Diagridij G. iij. oft v. in. oft Turbith ℈ j. ende neemtse dan inden nacht na den eersten slaep in. Hier na salmen de Herssenẽ conforteren / als genoech inde confortatie der Herssenen verhaelt is.

Oft aldus.

Neemt conserve vande Salie-bloemen / eñ vande bloemen vande Stœchas, ana ℥ ß. gecõfijte Citroen-schellẽ/oft Myrabolani geconfijt ʒ iij. de speciẽ Diambræ, diamoschi dulcis, ana ℈ ij. met de syrope van Stœchas tot een Electuarium vermengt/eñ alle morgens de grootte van een Corstaengie ingenomen: oft neemt inde plaetse vã de voorsc. speciẽ/ Notemoschaten/Caneel/Naghelen/ana ℈ ß. Foelgie ℈ j. met de syrope daermen de gheconfijte Notemoschaten/oft Myrabolanen in bewaert/een conserve gemaeckt.

Vande Mutskens.

Worden in desen oock Mutskens gemaect/ ende worden Cucupha oft Cuculli genaemt/ eñ zijn thooft ende Herssenen seer versterckẽde ende verdroogende/ende worden aldus in coude saecken gemaeckt.

Cucupha.

Neẽt Salie/Bethonie/Basilicum, Maghe-
leyn/

leyn/Rosemarijn/Stœchas,ana M ß. Citroen-schellen gedroocht / de greynen Alkermis/ana ʒ j ß. Macis/de schorssen van Wieroor/Mastic / ana ʒ ij ß. roode Roosen P ij. tsamen grosachtich ghepulvert / tusschen twee fijne doecxkens oft root sindael genaept / ende wel tusschen steken tot een mutsken gemaeckt/ende ses oft seven weken op het hooft gedragen.

Ten selven.

Neemt Melisse/Magelepn/ Origani,roode Roosen/Rosemarijn-bloemen / Salie-bloemẽ ende Stœchas,spice Nardi, ana ʒ ij ß.drooghe Citroen-schellẽ/ʒ iij.Magelepn/ Macis/Peper/Notemoschate / ana ʒ ij.grosachtich ghepulvert ende als boven ghebruyckt.

Oft dusdanige pulver.

Neemt Cyperi,Ligni alœs,Citroen-schellen gedroocht/ana ʒ j. Cruypnagelen ʒ ij. Macis/ Notemoschaten/roode Roosen/ana ʒ j ß.Hier een pulver van ghemaeckt/ tsavonts te bedde gaende voor op het scheel van het hooft ghestropt/anderhalven vingher lanck/ende twee vingheren breet / tsmorghens salmen daer toe doen de gele Santalen ende Myrthus-besien/ ana ʒ ij. maer men salt tsmorghens altijt met een Yvoren cammeken te rugghe af kemmen.

Voor den schamelen.

Neemt Mily gedorret ℥ vj. Sout ghebrant ℥ ij. Chamillebloemen M ij. Dit in twee ydel ghewevẽ sacxkens gevult / ende dese d'een voor ende d'ander nae tot vijf oft ses reysen daer op ghelept.

Vande Suffumigeringe ende roockinghe.

De roockinge zijn in desẽ oocᷓ seer bequaem om de vercoude Herssenen te versterckẽ ende hare vochtichept te benemen : Maer als hem de vochtichept op de Longhe is sinckende/ ende datse de vuylichept wel uyt werpen/ soo en salmen dan den roock door den mont niet ontfangẽ / want door hare constringerẽde cracht soudense het opwerpen der fluymen behinderen : Maer men sal dan alleen haer slaepmutsen beroocken / oft wat wollen oft Cathoens beroocken ende hem op thooft legghen.

Diversche roockinghe.

Neemt Ameren / tsaet Melanthij,ana ℥ ß. Styracis calamiti, Benzoin , ana ʒ ij.Macis/ Cruytnaghelen / Notemoschaten / ana ʒ j. ß. Dese grosachtich gestooten/ ende op colen gelept/ende ghebruyckt.

Een ander.

Neemt het saet Melanthij in Azijn ghelept/ ende daer na gedroocht ℥ j. gepulvert zijnde/ salmen daer van op Coolen doẽ/ende den rooc ontfanghen.

Ten selven.

Neemt Mily-saet ℥ j ß. roode Roosen P j ß. Vernicis,Olibani,ana ℥ ß.dit vermengt / ende als boven ghebruyckt.

Oft.

Neemt roode Roosen / tsaet Melanthij ghedorret/ana ℥ ß. Mastic/ Wieroock/Vernicis, Cruytnagelẽ / Auripigmenti,ana ʒ j.met wat boteren oft Koepen-vet pillekens gemaeckt/ ende als boven ghebruyckt.

Rieckende ballekens om de Herssenen te verdroogen ende te versterckẽ.

Neemt het saet Melanthij ghedort/ Lavender/ana ʒ ij.Cypres-noten / Myrthus besien/ Notemoschaten / Cruynagelẽ/roode Roosen/ Magelepn gedroocht/ana ʒ j.Gallie moschatę ℈ ij.Ladani , Benzoin,ana ℈ iiij.met Was eenen welrieckenden appel gemaeckt/ende wilt ghy het meer rieckende hebben doeter Ambræ G. iiij.Muscus G. ij.toe / eñ resolveert in Roos-water/ende tsamen vermengt.

Oft aldus.

Neemt het saet Melanthij gerooft ℥ ß. spicę Nardi, Notemoschate/ Cruypnagelen/ana ʒ ij. roode Roosen P j ß.dese tsamen gepulvert/ende in een syndael ghebonden / ende daer door den dach aen gheroken verdroocht ende versterckt seer.

Soo de Catharren qualicken wilden cesseren/soo salmen hem achter onder de schouder-bladeren oock coppen stellen/met openinge oft sonder openinghen/nae dat den patient bloetrijck is. Ofte het waer hem seer goet datmen hẽ Echelen onder het fundament settede/ want dat selvighe lept de materie seer af.

De Herssenen worden oock seer versterckt/ ende hare vochtichept benomen/ door de Embrocheringhe / ende de wassinghe des hoofts/ thayr eerst afgheschoren / sonderlinghe ghewent zijnde/ anders soo warense wat te vreesen/want sy lichtelicken alteratie by brenghen doort uytgaen / ofte door het ontfanghen van winden/maer soomense wil ghebruycken/ soo salmẽse des avonts te bedde gaende gebruycken/ ende men sal thooft wederom wel drooch maken.

Een Hooft-looghe.

Neemt het snoepsel vanden Wijngaert tot asschen gebrant M j. Salie/Bethonie/Magelepn/ Stœchas,Rosemarijn/Chamillebloemẽ/ ana M ß.tsaet Melanthij ʒ iij.roode Roosẽ P ij. Macis/Nagelen/ana ʒ ij.vande voorsc asschẽ suldy eerst een Looghe maken met regenwater daer eerst een stuck Staels in ghebluft sal zijn/tot vijf oft ses reysen / daer na de cruyden daer in ghesoden/ende laten dat door een sacxken al lau op den naet van thooft hangẽ druppen. Oft wasschen daer thooft mede / ende daer nae wederom wel drooch af ghedroocht/ met eenen scherpen doeck/ ende wildy soo persumigeert den doeck eerst met Mastic/ schorssen van Wieroock/ana ℥ ß. Ladani , Styracis, Calaminthi,ana ʒ iij.

Voet-water.

Ende so ghy liever Voet-wateren wilt ghebruycken/om daer door de materie upte hoofde neder waerts te trecken / so salmense aldus ordineren.

Neemt Salie/Rosemarijn/Stœchados Arabicę, Lauwer-bladeren/Asari, ana M j. Dit tsamen in water ghesoden ende ghebruyckt.

Na de badinghe/ so salmen de voeten onder wel met sout wrijven/ want dat leyt de materie seer af.

Ende na de wassinghe en opdrooginge des hoofts/soo salmen hem eenighe pulveren voor opten naet des hoofts stropen / oft sackens daer op legghen / gelijck als voren ende inden Capittel vande Herssenē genoech verhaelt is.

Ende somen siet dat het selve al te vergeefs waer / en dat de Catharren niet op en hieldē/ ende eenich perijckel aen wilde brenghen / soo soudemen stercker remedien moeten gebruycken / als den Sinapismus oft Phœnigmus ghenaemt.

Cinapismus.

Neemt het vleesch upte Vijgen/Heefdeech/ ana ℥ ß. Mostertsaet ghepulvert ℥ j.ofte men macht Mostertsaet vermeerderē oft verminderen/na den patient verdragē sal/ thayr eerst af gheschoren wesende. Men sal thooft eerst wel wrijven met eenen scherpen doec/ oft met eenen op ghesneden Ajuyn/en daer wat souts op ghestropt / ende daer de huyt mede gewreven / daer nae den Sinapismus daer op gheappliceert / vanden welcken wy oock mentie gemaeckt hebben inden Capittel vanden Cephalea.

Ten selven door dē *Phoenigmi* oft potentiale Cauterien.

Neemt Cantarides sonder hoofden en vleugelen gepulvert ʒ j ß. oft ʒ ij. oudē Heefdeech oft desen ℥ j. Hier cleyne ballekens van ghemaeckt met wat Azijns / ende wildyse noch stercker hebbē/so doeter een ℥ ß. Mostertsaet ghepulvert toe/ ende maken daer een maniere van ballekens van / welcke men hem voor op den naet van het hooft binden sal/ende latense daer liggen / tot datse daer bladers gemaeckt sullen hebben/het welck in acht oft negen uren tyts gheschieden sal.

Oft aldus/ ende zijn wat soeter van wercken.

Neemt de Cantarides als boven/ende vermengtse met eenighe vochticheden / ende inde teere Lichamen gheappliceert / ende nu bladers ghetoghen zijnde / soo salmense met een scheerken openen / ende legghen daer een root Cools blat wat ghebraden / ende wat Verckens reusel daer op gestrekē op / ende houdense sommighe daghen open.

Actuael Cauterien.

Ende so het selve noch niet en wilde helpen/ soo salmen de actuael Cauterien moghen ghebruycken/ nochtans voorsichtelicken / op datmen in het branden de Herssenen van binnen gheen hinder en doet/ende stellen hem de Cauterien voor op de commissure/ ende brandē tot op het been / sonder nochtans het been te verhitten. Maer het sal noch sekerder zijn dat ghy hem een fontanelle oft openinghe maeckt achter inden Neck/ oft tusschen de schouderen ende den ellebooge buyten den erme/ ende houden dat langhen tijt open / ende legghen daer een balleken van Was in / ende een bladt van Hederæ daer op/ want het selve treckt de materie seer uptwaerts/ende ghy meucht hem de openinghe ooc wel maken op beyde de voorsc. plaetsen. Fontan

De ander maken openinghe achter inden Neck / daer een cleyn haren coordeken oft ander coordeken met knoopen daer in / ende die alle daghe eens oft tweemael over ende weer ghetoghen / om alsoo door de pijn de materie af te leyden. Maer mē sal dit alleen inde coude Catharren ende niet inde heete Catharren verstaen.

Men moet oock verhoeden dat de vaporen niet opwaerts nae het hooft en climmen/ ende dat niet alleē op het leste vande maeltijt/ maer oock ter wijlen dat de spijse inde Mage koockt/ want int koken veel vaporen op climmen / ghelijck upt de oprispinghe wel te bemercken is/ende dat in deser manieren.

Neemt conserve van Roosen die out is/ oft Queen vleesch ℥ iij. bereyden Coriander ʒ ij ß. Mastic ℈ ij. Dit vermengt ende daer van na den eten ende eē ure daer na de grootte van een Corstaengie inghenomen. Oft toetreckende peren ghekoockt ende alsoo ghegheten.

Desghelijcken doet oock den Coriander die eens met Suycker overcleet is in ghenomen / ende versterckt de Maghe. Oft alleen een stucrken vleesch van de Queen in ghenomen.

Sommighe *simplicia* bequaem totte Catharren.

Den santalum Rubrum gepulverizeert ende voor op het hooft gestropt/doet de Catharren verdroogen ende versterckt hooft in heete materien.

De gumme vanden Geneverboom ende daer mede gheroockt / cort de Catharren af/ oft een halve Haesnoot groot tsavonts in genomen.

Tsap van Grossularie / oft Cruysboren besien / ofte het sap vande wilde Pruymen oft Sleeen / daer mede ghegorgelt cort de Catharren af.

In coude saken.

Den spicę Nardi des nachts inden mont ghehou-

ghehouden/ende tuſſchen de tanden gheknout verdrooght de Catharren.

Den Myrrha eñ Olibanum inden mont gehouden / ende tſavonts te bedde gaende twee boonen groot in geſwelcht.

De Notemoſchaten zijn ten ſelven ſeer bequaem.

Den rooc vande Cruytnagelen indẽ Neuſe ontfanghen/ ende tſavonts te bedde gaende eẽ drachma ſwaer voor op dẽ naet van thooft geſtropt verdrooght de Catharnen ende verſterckt de Herſſenen.

Vande heeſichept der ſtemmen *Raucedo* vande Latijnen/ende vande Griecken Branchos ghenaemt.

De heeſichept eñ verlies der ſpraké can uyt verſcheydẽ oorſaken geſchieden / want indien daer eenige vochtichept is dalende na de kele ende den wech des Adems / ende aldaer het binnenſte vlieſken gheheel vochtich makende veroorſaeckt een heeſichept / welck oock gheſchieden can door ſterck roepen ende crijten/ daer door de inſtrumenten/ende haren vlieſen verfortſeren ende ruym maken/ende oock dicwils door het roepen veel vochticheydts derwaerts vloeyende. Deſghelijcken oock door groote uytwendighe hitte ende door veel wakinge/door tgebruyck van eenige heete/ſcherpe ende ſuere ſpijſe. Door quetſinghe/vallinghe/ſoo inden Halſe/Necke ende Rugghe/als eenighe andere principale inſtrumenten der ſtemmen te verfortſeren/ als de Muſculen der borſten/ oft oock gelegen tuſſchen de corte ribben : Want daer door worden principalicken de uytblaſinghe ende uytdeelinghe der ſtemmen behindert/alſoo dat door ſulcke oorſaecke de ſtemme benomen can worden / ende den menſche ſtom maken. Ende voorder ſo ſalmen de oorſaken ende teeckenen uyt den mont der patienten mogen bekennen.

De groote hitte ende droochté canmen bekennẽ door dẽ rootheyt des aenſichts/ der oogen/droochte der lippẽ/ tonge/kele ende dorſt: Coude dinghen dunckt hen te helpen / ende de heete dinghen doen hem hinder/welckmen inde coude ſaken al contrarie is bevindende.

Prognoſtijcke oft voorteeckenen.

Indien de heeſicheydt eenen overvalt die daer ſeer out van jaren is/ en wordt niet ghecureert / want in deſen hebben de inſtrumenten der ſtemmen haer motive oft beroerlijcke crachten verloren. Daerenboven ſoo wordt alſulcken ouderdom elcke reyſe met veel vochticheydts overvallen / welcke de ſober hitte in haer niet tegenſtaen noch verdroogen en can/ maer gheheel verſch zijnde/mach noch ghenesen worden.

Soo inden Somer veel Noorde winden waeyen/ende drooch is/ ende den navolghenden Herfſt niet veel Zuyde windẽ oft regens/ ſoo ſal de heeſicheydt inden ſelven Herfſt veel regneren.

Als de heeſichept gheſchiet door het quetſen vande Nucha, oft der Muſculẽ de inſtrumenten der ſtemmen beroerende / en ontfanghen gheen cure.

Daer de heeſichept een jaer gheduert heeft/ daer iſſe ongeneeſſelijcken. De heeſichept uyt de Catharren volgende/en wort niet geneſen/ ten ſy datmen eerſt de Catharren beneemt.

Item indien den heeſen Catarrheuſighen ter Aderen ghelaten wort/ ſoo en ſal hy vande heeſichept niet meer gecureert worden / want door het bloet af te trecken/ſoo wort den vloet vande Catharren verſterckt / maer dit wort alleen verſtaen vande Catharren uyt coude vloeyende.

Vande Cure eerſt uyt droochte ghecomen.

Als de heeſichept eenen uyt droochten is aenghecomen / ſoo ſullenſe haer verkieſen een vochtachtighe lochté / ververſſende ende verſachtende ſpijſe/als Spinaſie/Latuwe/ Maluwe / drooge vette Vygen met dunne baſten/ verſche Pijn-kernen / ghepelde Amandelen/ Rozijnen ſonder ſteenen/de gheweeckte melck uyt Gerſté / ende Amandelen/oft uyt de vier groote coude ſaden/tſap uyt Soethout.

Heeſichept uyt vochtichept veroorſaeckt.

Deſe ſullen hen een drooghe locht verkieſen/ ende haer ſpijſe moet verdrooghende zijn. Als tſap van Coolen/van Cicеren/met Peper.

Men ſal tLichaem aldus purgerẽ ende bereyden alſmen inde Catharrẽ verhaelt heeft. De Cliſterien zijn hier ſeer te prijſen.

Maer ſoomen ſiet dat hem heeſichept aencomt uyt een overvloedicheydt des bloets/ oft door toe vermenginge des bloedts/ſoo ſalmen hem een Ader openen / ghelijck alſmen inden bloetrijcken hooftſweer geleert heeft/ daer na ſalmen de materie altereren ende evaneuerẽ/ met Caſſien ende Tamarinden/etc. Als daer verhaelt ſtaet.

Inde groote vochtichept dat meeſt gheſchiet Pillulę Bechice.

Neemt het medulle oft merch vande Daeyen ℥ ß. Peper ʒ j ß. Cubeben ʒ j. Venckel-ſaet ʒ ß. ſoete Amandelen gheſuyvert / Suycker penie, ana ℥ j. den Suycker ſalmen reſolveren in wijn oft Hyſſop-water / ende maken daer pillen van / de welcke men onder de Tonghe houden ſal.

Ten ſelven.

Neemt Myrrhe, Olibani, ana ʒ j. het vleeſch oft merch vande Rozijnen ſonder ſteenen ℥ ß. tſap van Soethout ʒ j ß. Tragacanthi eñ gum van Arabiẽ/ana ʒ ij. met ſoete wijn pillekens ghemaeckt/ende inden mont ghehouden.

Oft

Oft aldus.

Neemt Lochsani & experti ℥ j ß. Myrrhe/ Cubeben / ana ʒ j. Penię ʒ iij. met syrope van Hyssop tot een leckinge vermengt.

Gorgelinghe.

Neemt Hyssop oft Scabiosen-water ℔ j ß. daer in geresolveert de gumme van Genevceren ʒ vj. Myrrhe ʒ ij. Honich van scillen ℥ ij. daer mede ghegorghelt.

Oft aldus.

Neemt het sap van roode Coolē doort sincken gesuyvert ℥ iij. Suycker Penie ℥ j ß. Oximel scillitici q ß. hier uyt eē leckinge gemaect.

Oft.

Tsap van roode Coolen/ met Honich tot eē leckinghe ghebruyckt.

Oft resolveert indē voorsc. sap wittē Suycker/ende dien dickwils inghenomen.

Item Loock oft Ajuyn gebraden ende met Honich inghenomen.

Oft alleen Myrrha onder die tonghe ghehouden.

Desghelijcken het saet Altheæ ghebruyckt.

Cubeben inden mont ghecnout is oock seer goet.

Den Azijn van scillen altemet vier oft vijf droppelen ingeswelcht.

De Vijgen alleen gebraden eñ ingenomen/ oft met droogen Hyssop ghepulvert ghegeten.

Eñ nu nergens hulp in vindende/ so salmen inden uytersten noot dit mogen ghebruycken.

Roockinghe.

Neemt Wierooc/ Sandarachę, Styracis, Calaminthi, ana q ß. Dese salmen vermenghen ende op colen leggen/eñ ontfangen den rooc in de kele/maer het Lichaem moet eerst wel van alle vuyle humoren ghesuyvert zijn.

Ten selven.

Neemt Peper / Cubebē/ Myrrhe/Costi, Aristolochiæ cassiæ ligneę, Sisileos, Maratri, ana ℥ ß. Solpher ʒ vj. met Bocken vet eñ doyer vā eē Ey Trochissen gemaect/ diemen droogē sal/eñ alsmense gebruycken wil/salmender een op levende colen legghen / ende ontfangen den roock inden mont/eñ spoelen daer na dē mont met honich-water/ ende eten een deel Rozijnē daer op / ende dit is het ghebruyck van Savonoroli.

Wt droochten.

Wt droochtē/als uyt roock/wint/ stof/roepen/ uyt eenich gebruyck van spijse oft dranck ghecomen/ waer door de lacerten ende instrumenten der stemmen uyt ghedroocht zijn / soo salmē vochtichmakende ende verversschende medicamenten ghebruycken / ghelijckmen inden beginsel van desen cap. verhaelt heeft.

Men sal hem die Maluwe laten koocken/ daer nae doorsneden ende met Capoenen vet laten stoven / ende men sal daer alleen eē weynich Macis toe doen ende dat ghegeten/ ende het nat ghedroncken.

Oft gesoden zijnde/ met verschen soeten olie vande Olijven vermengt/ eñ alsoo ingenomen.

Men sal de Terwen-semelen te weec setten in schoon water/ende nu uyt gedout zijnde / so salmen daer Suycker Penie in resolveren/ende latent een weynich sieden / eñ so ingenomē. Oft een Amandel-melc met Latu ende Commer saet gemaeckt.

De syrope van Violen alleē/oft met de Mucilanis van Quee-kernen/ met de decoctie van Soethout ende van Vijgen uyt getogen vermengt/oft nemen de syrope van Jujuben.

Item/ den Loch de pino, den Diatragacanthi frigidi, ende den Diapenidium, worden al in desen ghelaudeert.

Men sal de Maluwe laten koken in schoon water / op tleste daer by doende de saden van Maluwe/van Heemst ende van Latuwe/een weynich ghebroken/daer by doende een weynich Hamelen vets ende Suycker candy / dit cruyt ghegheten / ende het nat ghedroncken/ is seer goet inde heesichheyt uyt droochte ghecomen/ende tegens de scherpheyt der borsten/ ende den hoest.

Item de weecke Eyeren met wat ongesouten boter/ met wat Suyckers vermenght inghesopen/is seer goet.

Item de Rapen ghesoden ende ontstucken ghewreven ende het water uyt gheperst ende wederom met Soetemelck op ghesoden / ende daer in gedaen ongesouten Boter met Suycker/dit beneemt de heesicheydt ende versaecht de Borst.

Item indien de heesicheyt eenen aenghecomen is door het quetsen ende snijden vanden Huyghe/so salmen dese remedie ghebruycken.

Neemt Rob vini out zijnde/Honich van elcx ghelijcke veel / dit tsamen ghesoden ende gheschuymt/ hier van ghenomen ende met water vermengt ende werm daer mede ghegorgelt/ ende daer van mede onder zijnen dranck vermengt.

Somma met heesicheyt ghequelt zijnde/soo moeten sy hen van alle soutichheyt / scherpheyt ende suerichheyt mijden/ende van alle fruytueren/ende ghebruycken Gherste-wateren.

Oft aldus in hitte ende droochte.

Neemt ghepelde Gherste ℥ ij. Sebesten/ Jujuben/ana nom. vj. Violen-bladeren ende van Maluwe / ana M ß. tsaet van Heemst/ Maluwe ende van Latuwe/ ana ʒ iij. Soethout dat versch is ʒ vj. Dit gesoden in ℔ iij. waters op de helft/ ende door ghedaen zijnde/ so salmen daer in resolverē de syrope van Violen ende van Jujuben/ ana ℥ ij. eñ dit daechs altemet ghedroncken.

FINIS.

Aldus geeyndet/Anno. 1593. den derden Februarij.

Vande ghebreken der ooghen / ende eerſt vande compoſitie.

Niet moghelijcken en iſt eenighe ghebreken te cureren / ten ſy datmen eerſt het principael deel datter in lijden is / ende tgebreck van dien met alle zijn oorſaecken wel te recht kent / ſonderlinghe in deſe ghevoelijcke partyen / ende niet alleen deſe / maer oock alle hare panniculen oft Rocken / Muſculen / Zenuen ende andere deelen / al tſamen upter natueren ſeer teer ende pijnlicken weſende / daer toe oock inlijden brenghende alle tghene daerſe vaſticheydt ende ghemeenſchap mede hebben. Ende op dat dit nu claerlicken verſtaen mach worden / ſoo ſal ick ons hier de deelen der ooghen met hare inhoudende vochticheden op het cortſte verhalen.

Vande compoſitie ende ſituatie der ooghen.

Deſe ſeer teere / noodighe ende dienſtlijcke lichtghevende inſtrumenten der ooghen heeft de voorſichtighe natuere int voorſte deel des hoofts gheordineert / ende dat inde maniere van eenen verheven ſpieghel / op datſe haer officie int lichten te bequamer ſouden moghen doen / ende om dat dit ſeer teer inſtrument der ooghen van uytwendich letſel beſchermt ſoude moghen weſen / ſoo heeftſe de natuere met ooch-decſelen ende ooch-brauwen verſien / ende in een hollicheydt des beeens inde maniere van een laepe in ghevoecht.

Vande Muſculen der ooghen.

De ooghen crijghen haer beroeringhe upt ſes Muſculen / eñ dieſe opwaerts treckt / d'ander nederwaerts / noch ander twee / d'een inwaerts ende d'ander uytwaerts treckende. Ende de vijfde ende de ſeſte Muſculē draeyen de ooghen een weynich om / ende behalvē deſe ſes Muſculen / ſoo iſſer noch een Muſcule de Ooghen-Zenuen omcinghelende.

Vande Ooch-zenue / oft Zenuē des gheſichts Nervi optici ghenaemt.

Nervis visivis, seu visorijs.

Deſe Zenuen nemen upt de voorſte deelen der Herſſenen haer beginſel / eñ zijn ſeer ſaecht ende hol van binnen / waer door den Spus viſinus, dat is / den gheeſt des gheſichts zijn doorſtralinghe is nemende tot inde lanteerne der ooghen / niet dat deſe geeſten inde voorſte ventriculen der Herſſenen haren oorſpronck nemen. Maer deſe worden gheſonden upt die middelſte ende achterſte Ventriculē der Herſſenen / al waer deſe gheeſten des gheſichts haren oorſpronc upt nemen: Welcke ooc de rechte ſchatcameren zijn daer ons de imaginatie ende memorien upt voorts comē. Deſe voorſc. ventriculen zijn de eyghen fonteynen daer deſe lichtghevende gheeſten den ooghen upt toe gheſonden worden / ende dat door de Zenuen Optici voorſc. Oock niet alleen door deſe Zenuen / maer daer gheſchiet oock ſekere doorſtralighe totten ooghen door die beroerlijcke Ooch-zenuen ende Arterien: Alſoo dat de ooghen maer duyſter lanteernen en zijn / weſende inſtrumenten des gheſichts / ende haer materie des lichts alleen upten Herſſenē ontfanghende / ende de humoren ende vochticheydt verlichtende.

Deſe voorſc. Ooch-zenuen brenghen oock twee panniculen met haer / daer de Herſſenen oock mede omvanghen zijn / Meningeṡ ghenaemt / daermen hier nae mentie van maken ſal. Maer wy ſullen hier nu vande vier Ooch-rockē ende hare inhoudende humorē oft vochticheden gaen verhalen.

Vande vier panniculen oft Ooch-rocken.

Deſen eerſten ende buytenſten rock der ooghen / den witten oft aenhangenden rock ghenaemt / om dat hy metten anderen Ooch-rocken van buyten aenwaſſende is / ende neemt zijnen oorſpronc upten Membranem Pericranium genaēt / principalickē daert over thoorhooft is ſtreckende / eñ dit wort pannicule vā de Latijnē Adnata, oft Conjunctiva membrana ghenaemt.

Het tweede Membraē Ceratoides, vā de Latijnen Cornea Tunica genaemt.

Den tweeden eñ naeſtgelegen rock is hem van buyten doorluchtich als eenen horen vertoonende / ſubtijl / hert / dicht / Zenuachtich niet haeſt ſcheurende / nemende zijnē oorſpronc upt de herde Herſſen-Lieſe Dura mater genaemt. Deſe heeft de natuere hert eñ ſterck gemaect / om datſe de ooge dieſe geheel omgaende is beſchermen ſouden / maer recht voor de Oogenſterre iſt geheel ſubtijl / op dat den uytwendigē ende inwendighen glants niet behinderen en ſoude / ende is als een deckſel om die vochticheyt te beſchermen ende te bewaren.

Vandē derdē Oogen-rock Rhagoides, vande Latijnen Vuea tunica oft Acinea tunica ghenaemt.

Dit wort dē Wijnbeſigen roc genaemt / om datſe de ſwerte Wijnbeſien gelijc is / hem met verſcheyden coleurē vertoonende / als met hemels blau ende groen / waer door tgeſicht nu vermoeyt zijnde wederom verſterct wort / ende deſen roc is int midden doorgaet / welcmen de Oogen-ſterre noemt / zijnen oorſpronck nemende upt de ſachte Herſen-lieſe Pia mater genaemt.

Den vierden Ooch-roc / ende is den buytenſten rock.

Deſen rock wort den Spinnewebbe-rock genaemt / om dat hy het net vander ſpinnē gelijck is / ende wort daerom oock vande Griecken ghenaemt Amphibliſtroides, ende vande Latijnē Aranea tunica oft reticularis geheetē. Deſen roc is ſeer licht / doorſchijnich eñ wit / eñ neemt zijnen oorſpronck upt de Ooch-Zenuen

Nerui

Nervi optici, het is vol Arterien ende Aderen/ daer door oock niet alleen de glaesachtighe humore voedende/ maer oock bewarende.

Vande drie humoorë ende vochticheden der ooghen.

Hyatoides l. Aqueus humor. Hyalloides l. Albugineus humor.

Die eerste humore oft vochticheyt der oogë wort vande Latijnen Aqueus humor, dat is/ een waterachtighe vochticheyt genaemt. Oft ooc Albugineus humor, om datse het wit van een Ey gelijckende is/ ende dit is de buytenste humore/ liggende tusschen den hoornachtigen roc ende aende voorste plaetse vande Crystalline vochticheyt. Door welcke voorsc. waterachtighe vochticheyt de Crystalline humore/ vande stercke uytwendighe schijnselen/ claricheyt der Sonnen/ ende andere stercke lichten beschermt wort/ de selve eerst haer cracht benemende/ daerenboven isse de Crystalline humore altijdt vochtich houdende/ de tranen nemen hier uyt haren aenvanck.

Diensten vande waterachtighe vochticheyt.

Tranen haren oorspronck.

Vande tweede vochticheyt der oogë Crystallinus humor genaemt.

Dese Crystalline humore liggëde int midden der humoorë/ dat is/ van voren met de waterachtighe humoren beset/ ende van achteren isse eensdeels met de glaesachtighe humore ingevoecht/ dese humore is vä coleure het Crystal/ ende van fatsoene eenen hagelsteen gelijckende. Sy wort vande Griecken Crystalloides, ende vande Latijnen Glacialis humor genaemt. In dese vochticheyt worden de geesten des ghesichts principalicken verlicht ende ontsteken.

Crystalline humoren haer dienstë.

Vande derde vochticheyt *Vitreus humor* ghenaemt.

Dienste vä de glaesachtighe humore.

Naest de voorsc. humore ter Herssenenwaert streckende/ soo wordt de glaesachtighe humore ghehouden / uyt desen vercryghen de oogen haer verscheyden coleuren: Als swart/ grau/ Catten-oogich/ oft hemels-blauwe/ etc.

Hier mede dit verlatende/ so salmen hier nu vande ghebreken der ooghen gaen verhalen/ eerst ons beginsel nemende vande ontstekinge der ooghen Ophthalmia.

Aenghesien dat de oogen ghebreken / Taraxis, Phimosis ende Chemosis, seer groote gemeenschap ende ghelijckenisse zijn hebbende met Ophthalmia, daerom soo salmen hier nu eerst een weynich vande selve verhalen / op datmen dese uyten Ophthalmia weet te onderscheyden. Eerst beginnende vande Phimosis.

Phimosis. Dat is/ een toesluytinghe.

Indien daer alleen een inflammatie inde ooch-schelen geschiet/ ende soo seer tsamen luyken datmen de ooghen niet open en can ghedoen / soo wordt dit ghebreck Phimosis ghenaemt / want dat van natueren open behoort te wesen / is ghesloten.

Chemosis.

In desen vertoonen hem de teeckenen gheel contrarie / want in desen blijven hen de ooghen gheheel open staen / ende en connense niet ghesluyten : Want dese zijn inde inflammatie soo groot / dat hem de ooch-schelen te rugghe worden ghetoghen / daerom de ooghen niet en connen bedecken: Ende het wit vande ooghen verheft ende verbreyt hem boven het swart der ooghen / alsoo datmen het swart op sommighe plaetsen niet sien en can. Ende wordt van Avicenna Alguadesi, oft Alguadernegi ghenaemt. Ende hier worden veel diversche opinien van ghehoort : Want Montanus seyt dat Chimosis een inflammatie ende gheswel is / alleen inde ooch-schelen comende / ende oock zijn byghelegen partyen mede pijn aenbrenghende.

Iones Bap- sta Monta- nus medi- veronensi-

Ende Paulus Ægineta, seyt dat een gheswel is int witte der ooghen comende / causerende daer inflammatie ende spanninghe der oochschellen.

Nota.

Maer men moet dit aldus verstaen/ dat den gherechten Ophthalmia alleen is geschiedende in het wit der ooghen/ als hier nae bewesen sal worden.

Ophthalmi- zijn plae-

Den bastaert oft den cleynen Ophthalmia, dat is Taraxis , daermen hier nae van schrijvë sal/ gheschiet in alle plaetsen der ooghen. Ende Phimosis alleen inde ooch-schelen.

Den Chimosis in het wit der oogen: Dese worden oock somtijden wel te samen ghesien / oft oock altemet een deel van desen tsamen vermengt.

Ophthalmia haer beschrijvinghe.

Beschrij- vinghe.

Ophthalmia oft Lippitudo is een inflammatie / de welcke in het wit der ooghen is geschiedende / ende is oock seer dickwils de gheheele ooghe bedeckende ende bevanghende/ want nae dat de oorsacken groot zijn / daer nae soo vermeerdert hem dat selve ghebreck oock. Ende den Ophthalmia die is tweederley/ d'een den gherechten / ende d'ander is den ongherechten/ ofte den simpelen Ophthalmia, den welcken simpelen gheen quade accidenten voor hem en brengt / als ulceratie / ofte met gheenderley andere sieckten ghemeen en is. Maer den gherechten die comt met een inflammatie / want dat wit der ooghen is hem gheheel in rootheydt verandert / ende de ooghen die worden hem gheheel met heete tranen vervult.

Ophthal- is twee- ley.

De oorsaken van desen connen geschieden

uyt den

saken.

upt den bloede/upt Cholera,upt phlegma, upt Melancholia,oft door zijn eygen wesen / gelijc als dat wit der ooghen eenich hinder is overcomende / tsy van eenighe uptwendige saken/ als vande lochte/spijse/quade verteringhe der spijsen/veroorsakende soo veel vuplicheden inden Lichaem/ daer door groote alteratie aenbrenghende/daer door haer fenijnige vaporen ten hoofde op jagende. Als door Venus spel.

Wt dē bloede comende / wort aldus bekent.

De plaetse is seer geswollen / met rootheyt/ spanninge/pijn/cloppinge/tranende grof ende dick/ende haest verdroogende/ de hoecken der oogen zijn met dicke sachte vuplicheyt bedragen:Ende indient hem upt inwendighe saken aengecomen is/so ist Lichaem bloet-rijc / met verheven Aderen/root van coleurē/ meest geschiedende inden genen die haren tijt in alle ledichept ende wellust van etē ende drincken overgebracht hebben.

Wt *Cholera* voorts comende.

In desen en vertoont hem tgeswel so groot niet/van buyten bleeck-verwich / met scherpe pijn/ weynich tranende/ende soutachtich/terstont tsamē storckelende/ die dracht inde hoecken der oogen is drooch ende scherp/ weynich slapende / de derdēdaechsche Cortse quelt hem altemet/ende geschiet veel inde cholerijcke Lichamen / ende die te voren veel exercitien ghedaen hebben / oft veel heete spijse ende dranck ghebruyckt hebben.

Wt *Phlegma* veroorsaeckt.

In desen is tgheswel meerder als int voorgaende/maer slapper / van coleuren wit / de tranen zijn subtijl sonder smaeck/ende veel/die vuplichept inde hoecken zijn weynich eñ oock saecht/dē camerganc met de Vrine zijn phlegmatijck / meest inden ledighen mensch regnerende/veel coude ende phlegmatijcke eñ vochtighe spijse ghebruyckende.

Wt winden procederende.

Wt winden voortcomende / dat nochtans selden gheschiet/door dien de plaetse soo subtijl ende doorsichtich is/ soo ghevoeltmen daer alleen een spannende gewichte.

Door de invloepinghe der humoren.

Indien Ophthalmia gheschiet door invloedinghe der humoren / soo overvaltse eenen subitelijcken.

In desen en hebben hem gheen tranen/ vuplicheydt/seerichepdt/ noch pijn/ door eenighe veranderinghe der lochten oft des tijdts vertoont.

In desen wordt de pijn met het gheswel/ met seeckere tijden vermeerdert ende vermindert/ ende dat nae de toevloepinghe groot oft cleen is/ende comt meest upten hoofde.

Door zijn eyghen wesen oft essentie.

Door zijn eyghen wesen aenghecomen/so vertoonet hem over lancksaem ende niet subitelijcken / ende al eer sy eenighe inflammatie ghevoelt hebben / soo waren hem de hoecken der ooghen bedraghen/ende upt een cleyne alteratie der lochten voeldense veranderinghe daer in/desen en streckt hen de pijn tot int binnenste des hoofts niet / al ist dat het wit der ooghen van daer zijnen oorspronck neemt. Ad natū Menbrānā het witte inde ooghē.

Nota,

Vande vier tijden diemen in desen gebreken neerstich voor oogē moet nemē/ te weten:Het beginsel/toenemen / den staet ende het declineren : Want elck van desen zijn eyghen handelinge ende remedien is vereysschende/als hier na verhaelt sal worden. Ende wy sullen nu vande cure beginnen te tracteren.

Aengaende de Cure.

Aengaende de Cure/ so daer eenighe hooftpijn present is/ so salmen die eerst moeten ghenesen al eermē tot de inflammatie yet sal mogen doen / want die hooft-pijn onderhout het selve ghebreck / daer nae salmen hem in deser manieren een Ader openen/ om soo de inflammatie te niet te doen / want upten bloede comende/soo salmen hem de Hooft-ader openen aende selve syde / ende latē hem veel bloets af/ oft nement hem in twee reysen af. Maer inde cholerijcke salmen hem weynich bloedts af nemen / ende stellen hem oock Coppen inden hals ende schouderen met openinghe. Ende voor het bloet latē oft terstont daer na/salmen hem een laxerende ende eē weynich treckende Clisterie stellen.

Tsanderdaechs daer na indien tselvē upten bloede comt/so salmē aldus laxeren.

Men behoeft hier nae gheen rijpinghe te wachten.

Laxative.

Neemt Pruymen van Damast / Sebesten/ ana nom.viij. de vier groote coude saden, ana ʒ j ß. Anijs-saet/Tamarinden ℥ j.de schorssen Myrabolani citrinorum ℥ ß. de bloemen Cordiael/ana ℈ j. dit in water gesodē ende in ℥ iiij. nats solverē syrope van Rosen laxative ℥ j ß. oft Cassien versch upt gedaē ʒ vj. ende tsmorgens vroech inghenomen. Ende wildy laet de Mirabolani daer upt / ende neemt inde plaetse van diē Rhaberber ʒ j. ende syrope van Roosen ℥ ß.daer toe gedaen.

Aldus inde scherpe cholerijcke materie.

Neemt Gherste ℈ j. Pruymen nom.viij. Tamarinden / ende Rozijnen sonder steenen/ ana ℥ ß. Anijs-saet ʒ j. ende oock die bloemen

Cordi-

Cordiael/ana P j. hier vā eē decoctie gemaect/ ende in ℥ iiij. nats resolveren / Cassien versch upt gedaē ℥ ß. Electuarij è succo Rosato ℥ ij ß syrope van Violen ℥ ß. ende als voren inghenomen/ tsanderdaechs tsmorghens salmen de conserve van Roosen ℥ ß. innemen.

Ten selven tsomerdaechs.

Neemt Tamarinden ℥ ij. eenen nacht op heete colen gheweeckt inden wey van Melck ℥ vj. ende door eenen teemst ghedaen/ ende dat alleen in ghedroncken / oft resolveren daer in Catholici ℥ iij. oft Cassien ℥ ß.

Indien dese Passie oorspronck neemt upt grove humoren/ ende upt windige gheesten/ so salmen hen oock een Ader openen / maer niet veel bloets af nemen/ ende door Clisterien den buyck eerst ledighen.

Clisterie.

Neemt Maluwe/ Parietarie/ Mercuriael/ ana M j. Lijnsaet/ Foenigreec/ Anijs/ ana ℥ iij. Camil ende Melieloot/ ana M ß. hier upt een decoctie gemaect/ ende in ℔ j. nats resolveren Cassien versch upt ghedaen Catholi, ana ℥ iij. Honich van Roosen ℥ j ß. Hiæri simplicis ℥ ß. gemeen olie ℥ iij. ende tsmorgens nuchterē geset/ daer na salmen de buylichept bereyden ende purgeren.

Bereyd-dranck.

Neemt syrope van Byzantien/ syrope van Venus-hayr/ vā Stœchas, ana ℥ j ß. de waterē van Euphragię, Venckel ende Buglossi, ana ℥ iij. ende in drie morghens inghenomen.

Pillen.

Neēt Pillulę lucis maioris, Pillulę Aggregativæ eñ Cochiæ, ana ℈. met Euphragie-water vj. Pillen gemaeckt/ ende tsnachts na den eersten slaep inghenomen. Tsanderdaechs daer nae salmen dit conserve ghebruycken.

Neemt Acori veri conditi, cōserve Buglossi, ana ℥ ij. dit vermengt ende inghenomen.

Vande plaetselijcke hulpe / eñ vanden beginsel deser Ophthalmia.

Ophthalmia zyn beginsel hoe langhe dat duert.

Het beginsel Ophthalmiæ duert soo langhe als die tranen upten oogen comende noch geheel subtijl/ dat is/ noch rau ende onghekoockt als water vertoonen / daerom alsmen nu siet dat de sieckte noch inden beginsel is/ ende datter hitte met roothept begint te comen/ welck ons het beginsel der sieckten te kennen gheeft/ soo moetmen dan soetelijcken repercuteren/ dat is / om tvloepen der humoren te rugghe te houden/ ende wasschen de ooghen met vercoelende ende coude medicamenten / ten waer dat die ooghen te seer bedraghen waren / soo soudemense lau mogen ghebruycken/ ende laten de medicamenten oock inde ooghen druppen/ ende netten wat Cathoens daer in/ ende een subtijl doecrken daer om ghewonden oock nat gemaeckt / ende met bandekens soetkens vast gemaeckt: Maer en appliceert geen bijtende/ noch lijmachtige medicamentē/ op datse haest af mogen gaē / oft niet te haest en verdorren / ende ververſschent op eenen dach dicwils/ so het de pijn ende tgebreck vereysschen. Oock zijn de olien de oogen hinderlicken/ ende doen de humoren te meer vloepen.

Hoe de medicamen-ten der oogē moeten sen.

Beginnende aldus.

Neēt tsap Plantaginis, Solani, oft Latuwe ℔ j. eñ die doecrkens als gesept is daer in gelept oft ghenet/ ende op het gebreck ende rontomme gelept. Desgelijcken machmen nemen tsap vande Wijngaert-rancken / Willighen/ Braembezien/ Porcelepn ende Myrthus-bladeren/ etc. Oft met de decoctien vande Violē/ Roosen/ witte Mancop. Item met Roos-water alleen dickwils ghewasschen.

Oft aldus.

Neemt Roos-water ℥ ij. wit van een Ey clepn geslegen eñ claer gesonckē afgegotē ℥ ij. vrouwen melc ℥ j. wel vermengt ende daer op ghelept.

Ten selven.

Neemt de wortelen Mucilaginis vande saden Psilly, met Roos-water oft Weechbreden-water uptghedaen/ ana ℥ vj. t'wit van een Ey clepn geslegē ℥ j. Roos-water ℥ ij. ende wildy doeter Campher G. vj. Soffraen G. iiij. toe/ Eñ indiē de pijn te groot waer / so doeter drie oft vier G. Opij in/ eñ de oogen elcke reyse wederom met de decoctie van Camille ende Meliloot-bloemen gewasschen/ eñ dat om de alteratie vande Opio te corrigeren.

Oft.

Neemt de cruymen van Witte-broot ℥ iij. laetse eenē nacht in Roos-water weyckē/ ende inde oogē gedropen/ want het versoet ende beneemt het toevloepen der humoren / ende resolveert.

Indien de materie is comende door de buytenste conduytē der Arterien eñ Aderē / welcmen weten can door tswellen ende cloppen / so appliceert dit Liniment.

Linimentum.

Neemt Boli armeniæ, sanguinis Diaconers, Terræ sigillatæ, Mastic/ ana ℥ j ß. dit met wit van een Ey vermengt/ ende wat Azijns/ ende int slapen vandē hoofde/ op t'voorhooft / eñ by de bygheleghen deelen ghelept.

Ophthalmia upt winde veroorsaeckt met grooter pijnen oft andere saecken

Neemt soete Appelen onder de asschen ghebraden/ eñ daer op gelept/ maer om wat meer te repercuteren/ soo koocktse in Roos-water.

Ende om daer mede te versoeten/ so koocktse in vrouwen soch / die een phlegmatijcke natuere heeft/ ende doet tot ℥ j. vleesch vande appelen

pelen Campher ℈ j ß. Maer isse causerende upt vollichept oft wint/soo doeter ℈ ij. Sosfraen toe.

Int augmenteren oft toenemen der plaghen.

Int toenemen soo vermeerderen oock de humoren met de pijne / ende de subtijle tranen ende ander vuylichepdt inde hoecken der oogen/die vercrijghen nu een beter wesen / ende beghinnen grover/ rijper ende witter te worden. In desen moetmen repercuteren ende resolveren / dat is / de toevloepinge te rugghe houden/ende datter ingheſoncken is resolveren/als met de decoctie van Malua, althee, cydoniorum, ende een wepnich repercuterende daer onder vermenghen / ende soo de sieckte blijft dueren / soo salmen daer toe vermengen Camil ende Meliloot-bloemen / ende om te repercuteren / soo machmense oock sieden in Roos-water / Weechbreeden-water/etc. beghinnende aldus.

Neemt roode Roosen/het opperste vande wilde Bramen/ ana M j. Camil/ Meliloot/en Heemst/ana M ß. dit in water ghesoden ende cout ghebruyckt.

Ten selven.

Neemt drie gebraden Appelen geschelt/ tot tvleesch vermengt eenen doeyer van een Ey/ Lijnsaet cleē gestampt daer onder vermengt/ ende werm daer op ghelept.

Oft.

Neemt tvleesch vande ghebraden Appelen eñ dat in Roos-water oft Weechbreede-water gewasschen ende daer op gelept.

Ten selven.

Neēt Sarcocolle in vrouwen soch geweeckt/ ende daer doecrkens in upt gedout ende daer op gelept/ende daer mede gewasschen.

Een ander.

Neemt twater vant twitte vande geslegen Eperen ℥ j. vrouwen Melc ℥ j ß. tsap vā Camille/ ℥ ß. ende so de pijn te groot is/ so doeter Opij G ij. oft iij. in.

Inden staet ende op thoochste gecomen zijnde.

Daer de siecte nu op thoochste ende in haer meeste cracht is/soo is daer groote pijn/roothept ende ghezwel/ de tranen ende vuylichept der ooghen zijn wit/rijp/ grof ende lijmich/te weten/sonder perijckel zijnde : maer als den Ophthalmia ons niet goets en wil aenbrenghen / ende vol perijckels is / soo zijn hen de voorsz. tranen / ende ander drachten der ooghen bleeck oft groen vertoonende / somwijlen swart/ stinckende/ende gheheel onnatuerlijcken van substantie.

Daerom als ghy upt de voorsz. teeckenen ende tsamen lijminghe der Ooch-schellen den staet van desen ghewaer wort / soo suldy met de voorschreven medicamenten voort varen/ maer ghy moet dan daer stercker resolverende toe vermenghen.

Aldus.

Neemt Meliloot ende Chamil-bloemē/anā M j. roode Roosen/ Myrthus-bladē/ ana P ij. tmeel vande Foenigreec/ende vandē sade Altheæ, ana ℥ ß. dit met de Mucilag. psyllij, ende vrouwen Melc tot een plaester gemaect. Mē machse oock ghebruycken int tlefte vant augmenteren / als oock inden staet. Ofte nemen inde plaetse vande Mucilaginis, voorsz. de Mycilag. cydoniorum, welck een wepnich meer resolveren/ oock de Mucilaginis vanden Lijnsade.

Int declineren.

Int afgaen der siecktē/ soo minderen allē accidenten/soo tranen/vuylichept / roothept/ geswellen/ende pijn/ende beghint den patient tot rust te comen : In desen salmen resolverē. Maer soomen noch eenighe toe sinckinge totten ooghen siet gheschieden/ soo salmen oock noch een wepnich moghen repelleren / ende ghebruycken tselve hier voren verhaelt is/ maer anders altijdt resolverende ghebruycken / als met de Mucilaginibus vanden Lijnsade.

Oft.

Neemt den Foenigreec eerst in schoon water ghewasschen ende daer nae eenen nacht in schoon water gheweeckt / ende in eenen pot ghesoden/ende twater tot twee repsen afghegoten/ ende int derde water over een suyver vyerken wel ghesoden tot een papken / door ghedaen zijnde/sonder douwen / salmen met dat water de ooghen wasschen / ende d'ander plaesters ghewijse daer op legghen/ want tis sonderlinghe goet int declineren deser plagen.

Ten selven.

Neemt Meliloot/ende Chamil-bloemē/ana M j. Comijn-saet ℥ j. tsamen gesoden / eñ daer sponcien in genet ende daer de oogen dicwils mede gewasschen / ende wildy doeter de bloemen Stœchas toe.

Indien daer eenighe ulceratie inde ooghen gheschiet door de scherpheydt der humoren/ salmen tselve aldus remedieren.

Vlceratie.

Neemt Tuthiæ berept/ het Collytium de Plumbo collirium album sinæ opio, cleen ghestooten/salmense resolveren/in Weechbreedēwater/in Roos-water/oft vrouwen soch. Inde ulceratie der ooghen.

Neemt Saccocolle ℨ x. gheweeckt in vrouwen soch/ Aloes ℨ ij. fijnen Myrrhæ ℨ j. Licij ℨ j ß. tsamen cleen ghepulvert/ende dat inde ooghen ghedaen / oft men salt resolveren in Euphragiæ oft Bethonie-water / ende daer in ghedaen.

Ten selven.

Neemt een Ey hert ghebraden geschelt ende

de werm daer op ghelept. Oft in vrouwen melck gheresolveert/ende daer op ghelept tot int declineren der siecten/want tversoet/ende doet uyt aessemen.

Daer na salmen de ooghen aldus versterc-ken.

Om te verstercken.

Neemt straffen Wijn ℥ vj. Venckel-water ℥ ij. Spicæ nardi ʒ j. oft Stœchas arabicæ ℥ ß.

Neemt wijn ℥ vj. Roos-water ℥ j ß. pulver vā Mastic ʒ j. Hier vā eē Collyrium gemaect.

Frontalia.

Frontalia, dat is/om voort voorhooft te leg-gen / om daer door het toevloeyen der humo-ren te benemen.

Neemt Olibani, Mastic/Myrrhe/ ana ʒ ij. dit met het wit van een Ey vermengt / eñ op tvoorhooft/ende inde slapen vā thooft gelept.

Ten selven.

Neemt Boonen meel M j. met wit vā Eye-ren vermengt tot een Emplastrum, etc.

Oft aldus.

Neemt Myrrhe, Wierooc/ Mastic/ana ʒ ij. stof-meel M ß met witte van Eyeren een Em-plastrum gemaect/ende als d'ander gebruyct.

Een ander.

Neemt Boli armenię ℥ j. Roos-water ʒ iij. Azijn ℥ j. met witte van Eyeren een frontale ghemaeckt.

Hier mede dit verlatende/salmē hier vande Bastaert oft cleenen Ophthalmia verhalen/ Taraxis genaemt.

Vande *Taraxis*, dat is/ *Ophthalmia non vera.*

Als hem een cleē inflammatie/ ende verhit-tinge met seer weynich oft geen swellinghe in eenige deelen der oogen is vertoonende/eñ hē terstont met een weynich roothept ende luttel pijnen verschijnt/ tē waer uyt stooten oft val-len/ soo wordet vande Griecken Taraxis, van Avicenna, Perturbatio, Vacillatio ghenaemt. Ende Ophthalmia levis, oft Non vera, dat is/ den cleenen oft ongerechten Ophthalmia,

Wiens teeckenen zijn dese.

De sekerste teeckenen van desen zijn/dat dit gebreck niet en comt uyt veroude inflam-matien/oft geswellen/ eñ sonder groote pijne/ haren oorspronck nemende uyt de uytwendi-ge saecken/als door de Sonne/ door den rooc/ stof/uyt tstralen der Manen / door den Wijn/ Loock / Prey/Biestloock/Ajuyn / Mostert oft uyt stooten / welckmen al tsamen uyten mont des patients wel sal connen verstaen/ Paulus Ægineta seyt datse alleen uyt de uyt-wendighe saken/ende openbaer dingen voort comt: nochtans machse uyt de inwēdige dee-len haren oorspronc ooc nemen / sonderlinghe uyt de Mage/ende na stercke droncken / ende mach oock haest inden rechten Ophthalmia veranderen/sonderlingen in een verbuylt lic-haem door versuyminghe.

Aengaende nu de Cure.

In desen moetmen de oorsaeck neerstich voor ooghen nemen / want doort wech ne-men der oorsaecken soo wordet ghebreck ver-licht/ sonderlinghen daer tlichaem nu suyver is. Ende indient thooft medelijdich is/soo sal-men hem coppen stellen inden Neck/ ende tus-schen de schouder-bladen / want tbeneemt de pijn uyten hoofde/ende uytē oogen/ ende tlept de toe vloeyinge der humoren af. Ende indien de toevloeyinghe der humoren subtijl zijn/sal-mense aldus purgeren.

Pillen.

Neemt de Pillen Sine quibus, Cochię ende Assaieret, ana ℈ j. met Venckel oft Ruyte-Wa-ter ses Pillen ghemaeckt/ende na den eersten slaep ingenomen.

Inden beginsel van wat oorsaecken tselve aengecomē is/ so salmen hem in eē coele plaet-se doen blijven.

Inde phlegmatijcke salmen dus procederen.

Neemt Mellis rosati colati ℥ ij. de syrope van Stœchas ℥ ß. de syrope van Hyssop/oft de Bizantijs ℥ i ß. de wateren van Venckel Eu-phragiæ, verbenæ ende Chelidoniæ, ana ℥ iij. dit voor vier morghens vermengt. Men salse purgeren alsmen inden phlegmatijckē hooft-swere gheleert heeft.

Vande plaetselijcke hulpe.

Neemt Roose-water ℥ j. vrouwen soch ʒ ij. het water van het wit van een Eye cleen ge-slaghen ℥ ß. dit tot een Collyrium vermengt/ ende inde oogen gedaen.

Int toenemen / moetmen repercute-ren ende resolveren.

Neemt de decoctie van Roosen bladen/daer salmen den Foenigreec schoon gewasschen in laten sieden eñ stovē oft fomenterē daer mede.

In *Statu* oft op thoochste.

Hier salmen alleen de medicamenten hier voren indē staet vande Ophthalmia vera ver-haelt toe ghebruycken.

Oft neemt alleen het nat vande decoctie vā de Foenigreeck.

Inde roothept der ooghen.

Om de roothept der ooghen te niet te doen/ so salmen een Eye hert braden oft sieden/ghe-schelt zijnde / salmen dat werm op de ooghen houden want het rijpt de materie.

Ten selven.

Neemt soete Appelen ghebraden/ eñ werm daer op ghehouden.

Oft

Oft.

Fomenteert de plaetse met de decoctie vande Meliloot.

Oft aldus.

Het water vã Gout-bloemen genomen/ eñ daer schoone doecrkens in genet/ eñ dickwils op de oogen gelept / beneemt alle roothept ende inflammatien.

Roothept der ooghen van slaen oft upt een coude lochte ghecomen.

Neemt eenen doeper van een Ep hertachtich gebraden/ daer wat olie van Roosen met wat Soffraens onder een vermengt werm daer op ghelept.

Vande dorrichept der oogen /vande Griecken Xerophthalmia, vande Latijnen Opthalmia Sicca : Oft Arida lippitudo, vel Oculorum Siccitas ab Avicenna genaemt.

Ophthalmia vera, als vooren verhaelt is/ neemt zijnen oorsproncк upten bloede/ Phlegma, Cholera, Melancholia oft upten winden/ maer meest upten bloede oft Cholera. Maer den dorren Ophthalmia upt contrarie saecken/ende wort oock door contrarie teeckenen bekent / wesende vol perijckels ende vreesen/ want daer de materie seer scherp is / soo verweckt se ulceratie / ende is oock boven al te vreesen / daerse weeck van hoofde ende teer van ooghen ende bedicht vloepende zijn. In dese en vertoont hem gheen tranen oft vuplichept metten eerstẽ/maer grove scherphept/ pijn ende smarte / eñ dat doort continueel toe vloepẽ vande scherpe materie/ maer sp is sonder swellinghe.

Teekenen.

Seker maniere om te cureren.

Om desen dorren Ophthalmia oft Lippitudo te mogẽ cureren / so salmen eerst de nature vanden patient ende wesen des ghebreckx wel aen moeten sien / ende sien oft hem eenige Aderen ontrent den ooghen verheven staen/ zijn ghebruyck van eten ende drincken neerstich ondersoecken/na zijn handelighe/ exercitie/waecken/slapen/Venus-diensten/ eñ tgemoet der herten neerstich ondervragen.

Desghelijcken nae de ghewoontlijcke suyveringhe des lichaems / als camerganghen ende ander ghewoontlijcke suyveringhe ende ophoudinghe/de regioenen ende den tijdt des jaers aensien. De groote hitte/droochte/seer groote coude/oft ander inwendige heete brãdende sieckten ende Cortsen wel insien/ de humoren te mogen kennen / ende na haren epsch upt te drijven.

Ten eersten/so daer toevloepinge is om die te benemen.

Ten tweedẽ / dat daer ingevloept is/upt te drijven.

Ten derden/de oorsaecke van desen te benemen/op dat daer niet meer toe en vloept.

Ten vierden/ om dat ontfanghende deel te versterken/op dat niet meer/oft so haest ontfangt/ maer de toesepndinge eensdeels consumeren eñ afweren mach. Aengaende de lochte met contrarie qualitepten te altereren/ende zijn eten ende drincken alsoo ordinerẽ/ dat daer door de scherphept ende siltichept der humorẽ mede benomen mach wordẽ/ als wesende een oorsaeck deser plaghen. Sullen hem daerom mijden van overvloedichept ende rauwe onverterende spijse / die haest in suerichepdt oft scherphept soude mogen veranderen/ oock alle suerichept/scherpichept/soutichept ende alle heete specerien mijden/met tghene hem lichtelijcken in Cholera soude connen veranderen/ als Loock/Ajuyn/Prep/Biestloock/Radijs/ ende Mostert/etc.

Cura.

Indiẽ de Cholera indẽ lichaem abundeert/ ende daer een scherpe pijne causeert / ende dat tlichaem gheel van colueren is / met een ghele Vrine/so salmen tselve aldus purgeren.

Purgatie.

Neemt de sirope gemaeckt upt infusie van de Perventie Roosen met den Rhaberber ℥ j. Diapruni simplicis ʒ iij. met de decoctie vã de Tamarinden/ Pruymen/de bloemẽ Cordiael een Laxative geordineert.

Ten selven.

Neemt Diapruni simplicis ʒ vj. het vleesch vande Tamarinden ʒ ij met Suycker eẽ Bolus gemaeckt/ende tsmorgens te vijf uren inghenomen.

De soute *Phlegma* te purgeren.

Indiẽ de soute Phlegma int lichaem abundeert/salmen aldus purgeren.

Neemt Catholici ℥ ß. Cassie versch uptgedaen ʒ iij. met de decoctie van Tamarinden/ Pruymen/ Rozijnen/ Latu-saet ende Endivie-saet eenen dranck vermengt / ende tsmorgens vroech ingenomen.

Ende oft lichaem vande subtijle siltige humoren noch niet genoech ontlast en ware/ salmen aldus bereyden.

Bereyddranck.

Neemt de sirope vande Endivie Simplicis ℥ j. sirope van Roosen/ ℥ j ß. Honich van Roosen ʒ ß. de wateren Endivie/ Buglossi/ ana ℥ j ß. Bethonie-water ℥ iiij. dit voor vier morghens vermengt/daer nae als voorsc. is ghepurgeert.

Plaetselijcke hulpe inden beginsel.

Neemt de saden vande Latuwe ℥ j. de versche sadẽ vande Comcommerẽ eñ Couwoorden wat gepulvert/ana ℥ ß. in regẽ oft Roos-water geweyckt ende daer na lancsaem laten sieden/doorgedaen zijnde / salmen daer de oogen dicwils mede wasschen. Oft doeter een weynich Gummi tragacanthi toe / met wat Muscilaginis vande sadẽ Psillij, tot een Collyrium gemaeckt.

Ende indien de fluxie sterck upten hoofde compt/

compt/so salmen de voorsc. Frontalia inde selve maniere ghebruycken.

Int toenemen van deser plaghen.

Int eerst van het toenemen/salmē met de voorsc. decoctie wat Melilsot-bloemen laten sieden/eñ daer mede wasschen. Oft een cruym Witte broots daer in gedaen/ende door eenen doec laten loopen/eñ gebruyct. Ende indiē de pyne te groot waer/salmē tsaet vanden wittē Mancop daer toe doen ʒ ij. ende nat inde ooghen doen.

Inden staet oft op thoochste.

Int thoochste oft oock int declineren/salmen hier in procederen/alsmen inden gerechten Ophthalmia verhaelt heeft/ende oft daer eenighe ulceratie door de scherpheyt der materien nae ghelaten worde/salmense cureren/alsmen inden Ophthalmia gheleert heeft.

Vande pyn der ooghen.

De oogen mogen haer pyn uyt de uytwendighe oft inwendighe saecken ontfanghen: Als uyt stooten/wint/coude/hitten ende dierghelycken: Wt inwendighe saecken/als door overvloedicheydt des bloets/ende staen in sulcke de Aderen ontrent de oogen verheven/de Arterien cloppen hen/de Vrine is hen dickwils grof ende root/ende gheschiet meest inden Lenten ende voorsomer/ende dat inden ghenen die daer veel spys ende dranck ghebruycken daer tbloet van is vermenichvuldighende/ende in alle wellustichheydt zyn levende/in dese ghevoelen sy spanninghe ende ghewichte.

De Cholera abunderende/wort bekent doort tregiment van eten ende drincken datse van te voren hebben ghehouden/als veel cholerycke spyse te ghebruycken/sonderlinge cholerycke persoonen/in heete landen haer generende/oft inde heete lochte als inde Somer. Inde jonghe persoonen/daer is groote hitte/met scherpe pyne/uyten rooden met gheel vermengt/de Vrine is uyten ghelen/oft yverich siende van subtylder substantie.

De coude wort uyt contrarie saecken bekent/ende gelyck de oorsaecken van dese verscheyden zyn/so zynse ooc haer remedien verkyssende.

Wt overvloedichheyt.

Als de pyn uyt de overvloedicheydt veroorsaeckt/soo salmen ten eersten indien daer niet wel camerganck en is/een Clisterie stellen/om soo de materie nae haer te locken.

Clisterie.

Neemt Maluwe/Heemst/Parietarie/Mercuriael/Beete/ana M j. Lelie-wortelen ℥ ij. de saden Cartami wat ghebroken/℥ j. Anys-saet ℥ ß. ghesoden zynde/salmen in ℔ j. nats resolveren de specien Hierę simplicis, oft Electuarij Benedicti Laxativi, oft de Succo rosato ℥ ß. ghemeen sout ʒ ij. Ende terstont nae dat de Clisterie gewrocht sal hebben/salmen hem de Mediaen oft Hooft-ader openē/daer hem tghebreck meest vertoonen sal/oft anders uyten rechteren Erme/ende dat nae eysch/ende stellen hem coppen opte Schouder-bladeren/oft Echghelen int voorhooft.

Pyn door scherpichheyt der humoren.

Indien daer pyn geschiet door de knagende ende scherpe humoren/so salmen die na den raet van Paulo Ægineto purgheren met Pilulis, sine quibus, aureis, cochijs ende dierghelycken.

Oft aldus.

Neēt de schorssen Myrabolanorum citrinorum met olie van soete Amandelē gewreven/Tamarinden/ana ℥ ß. Rhabarber ʒ j. dese tsamen in Endivie-water gheweeckt/daer nae sterck uytghedout/daer toe doende de syrope van Roosen Laxative ℥ ij. ende tsmorghens vroech inghenomen.

Daer na dese Julepkens ghebruycken.

Neemt syrope van Endivie Simplicis, syrope van Roosen/ana ℥ ij. de waterē Buglossi, Endivie ende van Bethonie/ana ℥ iiij. dit voor vier morgens vermengt.

Vande Applicatien.

Neemt Latuwe/Roosen/Maluwe/ana M ß. dit in ℔ j ß. waters gesoden op ℔ j. door ghedaen zynde/salmen daer in weecken de saden van Latuwe/Comcommeren ende Couwoorden/ana ℥ ß. eerst wat gestampt wesende/daer nae uytgewrongen/ende daer de ooghen dickwils mede gesomenteert ende ghewasschen/ende wildy dat wat resolverende is/soo weeckt daer een cruym Wittebroots in/uytghedout zynde/daer mede gewasschen/ende daer op gheleydt/oft sieden daer Meliloot-bloemen in. Eñ so daer groote pyn waer so salmen daer de schorssen met tsaet van witten Papaver toe sieden/ende daer mede fomenteren.

Pyn uyt winden veroorsaeckt.

Indien tlichaem ghesuyvert moet wesen/salmen tselve doen alsmen inden phlegmatycken hooft-sweer geleert heeft/ende daer na de ooghen ende haer by gelegen deelen fomenterē met dese fomentatien/eñ ander applicatiē.

Fomentatie.

Neemt Camil/Meliloot/ende het opperste vande Dille/ana M ß. Foenigreec ʒ vj. Venckel-saet/

-kel-saet/Comijn/ana ʒ ij. dit in water morwe gesoden / oft in water ende Wijn/daer de ooghen mede stoven / de ander deelē cleen gestooten/ ende mengē daer Garsten ende Boonenmeel onder/ana ʒ vj. hier een plaester van gemaect/ende op de bygelegē plaetsen gelept/eñ wildy/ doeter altemet wat roode Roosen toe uit koken.

Oft.

Neemt Meliloot/Chamil-bloemen/roode Roosen/ana M j. Comijn/Venckel-saet/ ana ʒ iij. dit in wittē Wijn gesodē/ eñ doorgedaen zijnde / salmen daer cruymen van witte broot in weycken / ende daer een Cataplasma uyt gemaeckt/ ende leggen daer een subtijl doecxken over/ ende soo om de byghegleghen plaetsen ghelept. Indien daer groote pijn present is/ salmen de schorssen ende tsaet vanden Papaver daer toe doen.

Inde gheweldighe ende strenghe pijn.

Neemt Foenigreec in werm water schoon ghewassen ℥ j. Mancop-saet/ ʒ iij. de bloemen Nympheæ M j. in schoō-water oft Roos water ghesoden/ende doorghedaen zijnde / ende cout wesende/salmen daer toe doen de waterachtige deelen vanden witte van een geslegen Ey vermenget / ende daer vā cout zijnde wat inde ooghen ghedaen.

Alsem in soetē Wijn gesoden/ eñ gestampt/ rontomme de ooghen ghelept / is seer goet inde stercke cloppende pijn van coude gecomen/ ende met den Wijn alleen gestooft.

Pijn der ooghen upt stooten ende slaen.

Hier van hebben wy int eynde vandē Ophthalmia een remedie verhaelt.

Ooghen gewont zijnde.

In dese salmen terstont de inflammatien verhoeden/ende legghen u medicamenten om de toe vloepinghe te verhoeden inde slapen des hoofts ende acnt tvoorhooft / als wy int eynde vande Ophthalmia verhaelt hebben/ daer wy vande Frontalia verhaelt hebben.

Salmen ten eersten ghebruycken het wit van een Eye met Roos-water langhe gheslegen. Daer nae daer toe doen het Collyrium album sonder Opio. Hier na salmen dusdanigen Liniment ghebruycken.

Neemt Myrrhæ, sarcocollę nutrite in Lactę Mulieris, ana ℈ ß. Tutię præparatæ ℈ j. Honich van Roosen een weynich/ dit tot een Liniment vermengt/ende soo daer eenigē scherpe smertinghe present ware/ soo vermengter wat wits vandē Eye met wat Roos-waters daer toe.

Om te suyveren.

Neemt Roos-water ℥ ij. syrope van Roosen Laxative ℥ ß. dit tot een Collyrium vermengt. Oft Suycker Candi daer in gheresolveert.

Om tgheronnen bloet te resolveren/ salmen hier nae verhalen.

Indien daer eenige lijcteeckenē vant slaen na gelaten worden/so neemt tsap van Mageleyn/Comijn-poer / met een weynich Wijns wat tot een Liniment gemaect / ende daer op ghelept/het resolveert seer.

Oft.

Neemt Alsem ghestampt ende in een panne geroost/ende in een doecxken gedaen/ eñ dickwils werm daer op gehouden.

Tselve sal u den Hyssoop oock doen: Hier van salmen oock mentie maken int cap. daermen vande lijcteeckenen der ooghen verhalen sal. Vande bloedighe ooghen/salmen inden Cap. vande bloet-vlecken tracteren.

Men sal geen olien oft ander vettichept inde oogē gebruycken/ want sy zijn verhittēde/ ende maken veel vuylichepts/inde oogē/daer door lichtelijcken ulceratien voort brengende.

Men sal daer toe verkiesen de gerechte versoetinge/als met werm water/ oft met de decoctie van Chamille/van Meliloot/vā Venckel/Dille/Foenigreeck / Roosen ende Alsem als verhaelt is.

Maer so daer groote hitte tegenwoordich waer/soo salmen de decoctie vande Papaver vandē sade Psyllij, vande bladen Mandragoræ, Hyoscyami, van Roosen/Violen/ eñ Nympheæ-bloemen daer toe doen. Oock met wit van een Eye/Roos-water / tmerch vande gekoocte Queen / oft van eenighe ander Appelen ghekoockt/door de vaporen des waters.

De ghetemperde versoetende zijn dese / de Muscilaginis altheę, gummi tragacanthi, Arabici gummi, vrouwen soch/Foenigreeck eerst wel gheweeckt eenen dach lanck/ daer na gesoden/d'eerste ende tweede water afgegoten/ den Suycker Penie/den Diatragacanthi frigidi, oft den Amijdum , oft stijffsel in vrouwen soch geresolveert/want dese versoeten eñ suyveren sonder bijten oft scherphept. Het wit van een Ey cleen geclopt versoet seer.

Dit versoet ende rijpt.

Neemt de Muscilaginis vande saden Psyllij ende Tragacanthi met den water Altheæ uytgedaen ℥ ij. twater van tgeclopte wit van een Ey ℥ ß. Soffraen ℈ ß. Campher G vj. Maer noteert datmen de Muscilaginis ende de sapen al versch moet gebruycken/want binnen eenē dach oft twee wordense suere ende bedervē.

Seer versoetende.

Neemt de hoofden vanden Mancop cleen gepulvert met den Meliloot-bloemen/ana P j. pulver van Roosen P ß. de cruymen van fijn Witte-broot ℥ ij. dese in vrouwen melck ghekoockt/ ende int eynde vande decoctie de pulverē daer toe vermengende/ daer na tsamē in de mortier doen ende vermengen daer een geheel Ey met ℈ j. Soffraens toe/etc.

Vande ghebreken der ooghen *Pterygium* vande Griecken / vande Latynen Vnguis, van Avicenna Vngula, ende vande Arabische Zebel genaemt / eñ dit en is niet alleen een senuachtich vlies over t'wit van de oogen passerende / maer altemet eenen vleesigen uyt-was hem gheheel over de ooghen streckende.

Pterygium als Celsus ende Paulus ghetuygen / is een senuachtich vliesch groeyende op t'wit vande ooghen/nemende zyn beginsel uyt den grooten hoeck der Neusen/ soo streckende nae tswarte der ooghen/ hem dickwils so seer verbreydende / dat het punct int ooge Pupilla ghenaemt/gheheel bedeckt wort. Hy neemt altemet uyt den cleenen hoeck/ dat is/uyt den uyterlijcken hoeck der ooghen zyn beghinsel/ maer desen is cleender ende subtylder.

Desen onnatuerlijcken uyt-was mach zyn beginsel nemen uyt den Ophthalmia, na eenighe Carbunculen oft ander schorftheydt ende seerichheyt der ooghen. Desgelijcken uyt de gedurighe toevloeyinghe der grover ende taey humoren.

Ende dickwils uyt de overvloedicheyt des bloets uyt haren Aderen vloeyende/so eē pannickel voorts brenghende. Item/uyt quetsen ende stooten der ooghen als wy ondervonden hebben.

Paulus Ægineta stelt verscheyden gheslachtē/als wit/geheel root/bleecroot/ende bruyn/ d'een int tasten hert/d'ander saecht/ende seyt/ dat de witte/subtyle/aenhangende niet ingevesticht/best om helpen zyn.

Aengaende de Cure.

Na den eysch der oorsaecken wort de Cure vā desē volbrocht / wāt inde overvloedicheyt des bloets/ als ooc uyt contusien veroorsaect/ salmen hem terstont een Ader openen/ so daer gheen mercklijcke behinderinghe en is / ende stellen hem coppen tusschen de Schouderen/ ende op de handen.

Ende uyt vollicheyt der humoren voorts comende/salmen hem die uyt dryven na eysch der humoren / als inden Cap. vande hooftsweren verhaelt staen.

Ende tlichaem nu wel nae den eysch gesuyvert zynde/salmen den Pterigium eerst somēteren/sonderlinge met de decoctie van Maluwe/Heemst/Violē/Chamil/Meliloot / Lynsaet/etc. Daer nae ghebruycken de abstergherende ende afetende medicamenten. Als
Misij,Sorij ende Chalcitis, zyn al vande gheslachte Vitrioli. Misij,Sorij,Chalcitidis,Æs vstum, Vitriolum, Squama æris,met de Verckens Galle. Maer aengesien dat dese seer bytende/ brandende eñ pyn aenbrengende zyn/en salmense daerō niet alleē gebruycken/maer vermengē daer eenige versoetende onder. Eñ indien dat vleesch nu te seer grof eñ vleesich is/so wordet den hantwerckers alleen bevolen / welck tselve alleen doort snyen Cureren/ van welcke handelinge
Ætius lib.7. cap 60. Paulum lib.6. cap.18. by Ætium eñ Paulum Æginetę seer ruym ghetracteert wort.

De sommighe snyden de Aderkens dwers door / die haer daer int wit vandē ooghe zyn vertoonende: want dan en connense die deelē geen bloet meer aen dienen. Ende waert moghelijcken datmense met een cromme naelde mocht onderlichten/om so te onderbinden / so souden de vliesen haer voetsel verliesen / ende terstont moeten verdorren. Ende ick Jan Haghens hebbe Anno 1578. binnen Steenbergen aldus in dit were geprocedeert/aldaer ick doen ter tydt den Schouteth van Steenberghen Nicolaes de Pundere , wesende den Swagher vanden geleerden Doctor Vesalio, Welc van eenen Joncheer Willem de Rovere metten Appel vandē Poeingaert in een ooge gestooten was:uyt welcke versortseringe een groote excressentie / ende carnositeyt over de een ooghe ghegroeyt was/ de ooge geheel bedeckende/ende was wel so dicke als een rugge vanden Messe. Over welck gebreck eenen Nicolaes van Andel / Chirurgyn / veerthien daghen/ te vergheefts ghewrocht hadde. Al waer ic ten lesten mede over geroepen wiert/ ende nae dat ick hem nu wel ghepurgheert ende de Hooft-ader hadde laten openen / soo liet ick hem daer nae den Precipitati daer op stroeyen / ende een weynich Cathoens met eē doecxken daer over geleyt / ende lietet vierentwintich uren daer op leggen/daer nae de ooghen wederom schoon ghemaeckt / ende met wat vrouwen sochs ghewasschen/ende tselve pulver daer wederom op ghestroyt / ende is tselve seer corts schoon afghegeten / ende ghesuyvert. Ende ten lesten heb ick ghenomen ghebranden Aluyn ʒ ij. witten Wyn ℥ vj. Suycker Candi ℥ j ß. syrope van Roosen ℥ j. daer doecxkens in genet/ende de ooghen daer dickwils mede gewasschen ende daer op gheleyt / ende ten lesten alleen wat wyns ghenomen daer een weynich Roosen / ende Meliloot in ghesoden waren/ ende daer mede ghewasschen/ende de ooge heeft haer schoonheyt ende claerheyt als van te voren binnen veerthien daghen daer nae wederom gehadt.

De ander nemē Eyer-schalen eñ weycken die seker daghen in Azyn/ alle dage den Azyn vernieuwende / daer nae wederom op ghedroocht ende cleen ghepulvert ende inde oogen gedaē/want het cousumeert de overvloedicheyt sonder mercklijcke pyne.

Den Puymsteen cleē gepulvert ende daer ingedaen/doet het selve.

Desgelijcken het Ærugo æres gebrant ende daer ingebracht.

Ten selven by my ondervonden.

Neemt het voorsc. pulver vande Eyerschalē/pulver vande Puymsteē eerst gebrant/Testę sepię, dat is/ Zee schuym / ana ʒ j. tsamen eenen nacht in Roos-water gheweeckt / daer na schoon afgegoten/ eñ daer wat syrope van Roosen Laxative met een weynich Verckēs galle ingedaē/eñ daer de oogē mede gestreckē/ eñ alsment ververssen sal/salmē de oogē schoō afwassen met vrouwen soch oft Roos-water.

Maer inde seer teere natueren/salmen wat Muscilaginis vande Foenigreeck met Roos-

water vermenghen: want het doet alle overvloedichept te niet.

Vande waterpuyſten opte Oogenhoren/ vande Griecken Phlijctenę, van Avicenna Veſicę, van Hali Abbas ende van Celſo Puſtulæ ghenaemt/ oock Bothor vande ſommighe.

Phlijctenæ zijn cleyne water-bleynkens oft puyſten / welckmen op den hoorenachtighen rock der Ooghen ſiet voortcomen / ende nae dat deſe puyſtkens dieper onder den hoorenrock bedeckt ligghen / hoeſe haer witter vertoonen / want deſen hooren der Ooghen is uyt vier ſubtijle vlieſkens opghewrocht / ende ſoo deſe waterpuyſten haer onder den opperſten vlieſe vertoonen/ ſoo vertoonenſe haer geheel ſwert / ofte nae den ſwerten / maer onder de andere vlieſen ſchuylende / ſoo vertoonenſe haer witachtich / ende hoe dieper hoe witter/ ende hoe ſy den patient laſtigher ende pijnlicker vallen.

Om te cureren.

Dē patient moet hem terſtont in ſtillichept houden/ ende alle exercitiē mijden/ ende ſchouwen oock de coude vochtighe lochte / ſonderlinghe de Zuyde ende Noorde winden/ weſen ſober in eten ende drincken/ ende en ghebruycken gheen ſtercke Wijnen oft Bieren noch eenighe vaporeuſighe dinghen/ mijden hem van ſeer te roepen / te Nieſen / van ſwarichepdt/ gramſchap / ende de heete ſchijnende Sonne ende vyeren ende die groote clarichept/ of veel te bocken. Ende indien den Patient bloetrijck is/ eñ hem tſelve ghebreck in den beginſel met roothept is vertoonende / ſoo ſal men hem die hooft-ader openen / ofte hem coppen met openingē ſtellen/ eñ een Cliſterie ſetten / daer Bete/ Sicle/ Mercuriael eñ Carthamus zaet ingeſoden ſal zijn/ eñ ordineren haer Julepkens eñ Laxativen/ maer eerſt een minorative dranc.

Aldus.

Neemt Catholici ʒ vj. ſyrope van Rooſen Laxativæ ℥ j. Diaphœnici, ʒ j ß. eñ met de wateren van Endivie oft Duyvekervel eē dranc vermengt/ ende de materie aldus bereyden.

Neemt de ſyrope van Endivie/ vā Duyvekervel/ ana ℥ j ß. de wateren van Endivie vā Hoppe eñ van Duyvekervel ana ℥ iiij. eñ dat in vier morgens ingenomē: daer na wederom met de voorſc purgatie laxeren. Ende dit is nu van de ſeruſe oft weyachtige humore.

Maer ſo het uyt Phlegma ofte ander ſoute humoren veroorſaect / ſalmen die ſelve ſuyveren/ alſmen inden phlegmatijcken hooftſweer verhaelt heeft.

Indien hem ten eerſten die toevloepinghe met hitten is vertoonende/ ſo ſalmen de Mucilanis van den zade Pſylli, ofte van Queen met Rooſwater uyt trecken ende in de oogē doen.

Men mach om de pijne te verſoetē / de hitte te mineren/ ende de materie tegen te ſtaen/ gebruycken het wit vanden Ey cleen gheſlegen/ ende vermengen dat met eē weynich Weechbreeden ofte Rooſwater/ oft ſommige reſolveren twee oft dry greynen Opij daerin / eñ met wat Vrouwē ſochs gereſolveert/ met eē weynich Soffraens daer by / ende dit inde groote pijne gebruyckt.

De ander nemen eenen ſoeten Appel gheſoden oft gebraden/ ende wel van zijn baſten geſuyvert ende ſubtijl geſtampt/ vermengē daer een weynich ſalve van Rooſen toe. Anders willen liever duſdanigen Collyrium gebruycken.

Collyrium.

Neemt Lycij, Soffraen ana ʒ ß. Acacie ℈ j. Rooſwater ℥ j. eñ dit tot een Collyrium vermengt ende dicwils inde ooge gedaen.

Ende oftmen deſelve niet repercuterē/ ende de invloepende humoren niet wederſtaen en mochten/ ende dat die puyſten bleven ſtaen/ ſo ſoudemen tot de reſolverende moeten comen/ ende nemen die Muſcilaginis Fœnigreci, met Rooſwater uytghedaen. Ende ſo daer gheen flurie meer en geſchiet/ ſo ſalmen ghebruycken Venckel/ Ruyte/ of Chelidonie water/ met het Rooſwater/ Weechbreeden water/ oft water van Peculi roſarum.

Ende oft deſe puyſten nu door de overvloedichept door braken/ oft door haer ſcherphept in een ulceratie veranderde/ ſoo ſalmen procederen als int navolgende capittel verhaelt ſal worden.

Vande Vlceratie der Oogen.

De Vlceratie der oogē geſchiet in verſcheyden plaetſen/ als int witte/ in dē hoorenachtigē rock/ inde hoecken der oogen/ in de oogſchelen ende inde wanghen. Haren oorſpronck uyt uytwendige/ ofte inwendige ſaken grijpende. Wt uytwendige ſaken/ als uyt ſtooten/ of uyt ſlaen. Wt inwendige ſaken / als uyt het toevloepen van die ſcherpe ende knaghende humoren / oft uyt die voorſc. Phlyctenis naeghelaten. De Vlceri-bus oculorum, ſoeckt fol. 209.

Indien deſe Vlceratie uyt de uytwendighe ſaken haren oorſpronck ghenomen heeft/ canmen lichtelicken uyt den mont der patyenten verſtaen. Ende uyt het toevloepen vā eenige ſcherpe humoren/ canmen weten uyt het juecſel/ pijne eñ ſtekinge. De Vlceratie int witte der ooghen en zijn ſo periculues niet als die in den hoorenachtigen vlieſen geſchiet. Alſo dat de Vlceratie inden hooren-vlies ende inden Oogen-punct Pupilla genaemt vol perijckels zijnde/ want door de Vlceratie vande Oogenſterre oft puncte / de Ooghen lichtelicken uytvallen.

In Summa/ int curerē van deſen/ moetmē ſeer voorſichtich zijn/ want de ooghen connen eenen haeſt ontvallen/ oft in blinthept comen.

Vande Cure.

De cure van deſe Vlceratie wort met de gemeyne cure van ander Vlceratien volbracht/

dan door de teerichept der Oogen/ſo vereyſſen ſy ſoet werckende medicamenten / om de ſubtyle gheeſten des gheſichts niet te perturberen.

Wt de uytwendighe ſaken gheſchiedende/ ſo ſalmẽ int beginſel terſtont conſtringerende medicamenten gebruycken / om daer door het toevloepen der humoren te bedwingen / waer toe dit ſonderlinghe te prÿſen is.

Neemt Æris vſti, Cadmie vſtę & lote,ana ℥ iij. Myrrhe,Opij,ana ℥ ß. Acacię,gummi Arabicę,ana ʒ vij. met ſchoon water een Collyrium ghemaeckt: Ende als het ghebreck nu begint toe te nemen / ſo ſalmen t'wit van een Ey daer in reſolveren/tẽ weten/alſmen daer vuylichept ende rÿpinghe teghenwoordich ſiet / ſo inde ulceratie als in Ophthalmia.

Men mach dit *Collyrium* oock gebruycken / want het hout de humoren te rugge/ tverdroocht het hooft/tverſoet ende verdooft de pÿn.

Neemt Cadmie berept ʒ vj. Ceruſe gewaſſchẽ ℥ v. Scorię ferri vſtę ℥ ß. gummi van Arabiẽ/Tragacanthe,ana ʒ ij ß. Olibani ʒ ij. Hypociſtidos, Acaciæ,ana ʒ ij ß. Opij ʒ j ß. ende inde groote pÿn hier een Collyrium uyt ghemaeckt.

Emplaſtrum om voor het hooft te leggen/om de toevloepinge te benemen.

Neemt Stof-meel ℥ j. ende vermenghent met wit van eẽ Ey/Sanguinis draconis ,Boli Armenię, Wieroock/Maſtic/ana ʒ j ß. ſubtÿl ghepulvert ende daer een Emplaſtrum uyt gemaeckt.

Maer om metten eerſten de inflammatie te verhoeden / ſoo ſalmen hem een Ader openen/ ende een Cliſterie ſtellen : Maer daer de ulceratie nu verſch ende drooch is / daer ſalmen terſtont neerſtichept doen om die te conſolideren. Maer ſeer vochtich zÿnde / moetmenſe eerſt ſuyveren ende opdrooghen / daer na conſolideren.

Inde ulceratien die ſeer vochtich zÿn/ſalmẽ drooge pulveren gebruycken/maer inde drooghe die vochtighe Collyrien.

Vochtighe ſuyveringhe.

Wey van Melck / den geſuyckerden Wÿn/ oft Suyckercandy inde wey van Melck gheresolveert/den Hydromel ,tſap van Endivie/ oft van Cichorey alleẽ/oft met Suycker-candy oft honich van Rooſen vermengt. Oft de ſyrope van Rooſen laxative alleen / oft met de voorſc. vochticheden vermengt.

Den Foenigreeck wel geſuyvert ende gheaſſchen/ daer na over een ſuyver vierken in water gheſoden/ ende alleen inde Oogen ghedaen/ſuyvert de Ooghen wel.

Ten ſelven.

Neemt heele Gherſte P j. in ſchoon water/ oft Honich-water/ oft in wey van Melck geſoden/daer toe doende den Cichorey M j. ende doorgedaen / oft ſieden de wortelen Iridis ʒ ij. ende daer mede ghewaſſchen.

Een ander.

Neemt Sarcocollæ in melck ghelept ʒ v. Het pulver Diaireos ſimpl. gummi Arabici, Tragacãthe,ana ʒ j. Pumex gebrant ende in melc gewaſſchẽ ʒ ß. met de Mucilaginis Fœnigreci een Collyrium ghemaeckt.

Oft.

Neemt kinder pis/ ende laetſe langhe in een coperen vat ſtaen eñ geroert/daer eẽ weynich Honichs toe gedaen / tot dattet dicachtich is.

Item.

Neemt Alſem/Anagalidis, Centaury minoris,Parietarie/ Weechbrede eñ Endivie / ana M j. tſamẽ geſneden/ ende in eenen mortier geſtampt/allenſkens daer melc toe gegotẽ/ende tſap daer uyt gheperſt / ende dat in eenen looden mortier ghewreven / tot dattet wel dick wort/daer na opghedroocht/ op datment pulveren mach : want tverſoet / tſuyvert/ ende maectſe bequaem om te heelen. Ende alſmenſe ghebruycken wil om daer mede te verſoeten ende te ſuyveren/ ſo machmenſe met melck reſolveren. Ende ſomen daer ſtercker wil abstergeren/ ſo ſalmen tſelve doẽ met tſap oft decoctie van Foenigreeck.

Drooghe ſuyveringhe.

Pompholyx ghebrant ende ghewaſſchen/de Tuthia berept/ den Lapis calaminaris gebrant ende gewaſſchẽ/ den Pumex gebrant ende gewaſſchen. De aſſchẽ vande Oeſters/den Oſſa ſepię ende diergheliÿcken meer.

Conſoliderende.

Ende nu gheſuyvert zÿnde/ ſalmen tvleeſch wederom aen doen groeyen. Het wit van een Ey cleyn geclopt met tſap Hyperici vermẽgt/ doet tſelve conſolideren.

Oft.

Neemt ſchorſſen van Wieroock / Myrrhe/ Aloę gewaſſchen/Sarcocollæ nutrite, ana ʒ ij. hier uyt een ſubtÿl pulver ghemaeckt.

Ten ſelven.

Neemt Aloę ghewaſſchen / de ſchorſſen van Wierooc / met den Sarcocollę drie oft vier daghen in vrouwen ſoch gelept / ende alle daghe ververſt/ana ʒ j. tſamen vermengt / met wit van een Ey/ende tſap Hyperici,ende inde Ooghen ghedaen.

Simplicia conſoliderende.

Terra ſigillata,Sarcocolla nutrita, Wierooc/ de ſchorſſen vandẽ Aloę gewaſſchen/ Myrrha, gumme van Arabien.

Vande ſcherpe humoren.

In deſe ſalmen dicwils purgeren geliÿcmen inden Ophthalmia verhaelt heeft/eñ ſuyveren ſonder

sonder bytende medicamenten/ als met de decoctie vanden Foenigreeck.

Om te Cicatriseren.

Neemt Plumbi vsti wel ghewasschen/ Antimonij subtyl ghepulvert/ Ceruse gewasschen/ Herts-hoozen gebzant ende gewasschen/ root Cozael/ana ℥ j. dit met Honich tot een Collyrium vermengt/oft vermengt met de Mucilaginis gummi tragacanthi, oft met eene doeper van een Eye hert ghebzaden / ende cleyn ghepulvert.

Men mach de Ooghen dickwils wasschen met Wyn/ met Venckel-water vermengt om te suyveren / oft om te Cicatriseren met aqua Peculi Rosarum. Hier mede dit verlatende/ so salmen hier vande lycteeckenen der Oogen Cicatrix ghenaemt gaen verhalen/diemen gemeenlicken nae de ulceratien is behoudende.

Vande lycteeckenen der Oogē/ dattde Latynen Cicatrix oft Albugo genaemt/ vande Grieckē Leucoma eñ Hali den Abdt heetet Albedo ende Pannum, ende worden gemeenlicken na den Ophthalmiam, oft na eenighe ulceratien behouden.

De lycteeckens der Oogen zyn tweederley/ d'een is haer int buytenste vertoonēde ende is altydt wit/ eñ dese wozt vande Griecken Nephelea, vande Latynen Nebula ende Cicatrix genaemt/ eñ oock Albugines tenues. Maer nu diep verbozghen ende ingewoztelt ligghende/ wozdense vande Grieckē Leucomata, vande Latynen Albugines Crassas genaemt/ welcke lycteeckenen/na den Ophthalmiam oft ulceratien der Oogen. Als dese Cicatricen haer int buytenste zyn vertoonende ende versch zynde/ ende dat inden kinderen/soo zynse lichtelicken om helpen. Maer grof ende versch zynde inde kinderen ende diep ligghende/is swaer om te cureren. Maer den superficialen oft verheven indē ouden persoonē hoe wel hy versch is / wozt nochtans met grooter swaricheyt gheneesen.

Item den groven bloetliggenden ende verouden / wozt inden ouderdom dicwils ghecureert.

Ende om lycteeckenen te niet te doen/soo ist noodich eenen goeden regel in eten ende dzincken te onderhoudē / ende bequame spyse te gebzuycken / ende myden alle scherpe/ soute/ slymighe ende heete spyse/ ende alle overvloedicheyt van Wynen ende Bieren : daer nae salmen het Lichaem nae den eysch der humozen purgeren / ende daer nae tot de particuliere hulpe comen.

De Ooghen salmen nuchteren bestryckē/ nae dat de spyse vanden voozgaenden avont al verteert sal zyn / ende den buyck gheloost is/ ende vooz den avont-eten. Ende myden alle scherpe medicamentē op datmen de Cicatrice niet en quetst/ende te rauwe en maeckt/ want daer dooz soudemen de Oogen vloeyende maken ende tot inflammatie bzenghen.

Men salder toe verkiesen suyverende/ afveghende ende een weynich constringerende medicamenten / ofte men salse daer toe vermenghen.

Ende indien den patient uyter natueren seer met loopende Ooghen ghequelt ware/ soo salmen hem inde zyde vanden hals/ oft achter inden Neck Coppen stellen / ende dat ontrent het hooft / ofte men sal inde selve plaetse een Ruptorium stellen. Maer mē sal sulcx al niet doen ter wylen de Cicatrix onvolcomen ende noch versch is/op datmense niet en bzeeckt.

Inden beginsel.

Inden beginsel salmen eenige van dese naevolgende sapen oft vochticheyt met dē honich vermengen/ende op de oogen strijckē / het sap Anagaldis met den peerschen bloemen/het sap vā Mentha, Centaurij minoris; tsap Hieracio, oft Havic cruyt/ tsap upten Laser / ende tsap upten Marubio. Item het sap van Ruyte/ oft van Chelidonie met Vzouwensoch vermengt ende inde ooge gedaen is seer goet.

Wat stercker.

De Gallen van Ael-visschen/ van Snoecken/ Pylsteertē/ Hoenderen/ Velt-hoenderen/ van Ossen/ Geyten ende Bocken is seer goet.

Vande dzooghe stercke ende affuyverende dingen.

Het pulver vā Soethout/ Suycker-candi/ het been vande Zee-catten gepulvert ende in de ooge ghedaen. Sout ghepulvert/ Coperslach subtyl gewzeven. Den Myrrha, Spuma nitri, gebzanden Herts-hozen/ Wynsteen ghebzant/ Puymsteen gepulvert/ uyt eenighe van desen salmen Collyria maken/ op de dicte van honich/ want men sal die pulveren niet langē inde oogen houden.

Comende nu tot de pzincipale Cure.

Men sal ten eersten ghebzuycken stovinghē oft wassinge met werm water/ daer die bloemen van Malue/ Altheæ, Tapsibarbati, Chamil ende Meliloot bloemen in gesoden zyn/ oft het Lynzaet / ofte de bloemen van Maluwe/ vanden Heemst ende van de Violen/ ende dat om te vochtigen/ te verversschen eñ te afstergeren. Sommige laten de Oogen lecken met de Tonge/ eerst etende wat Venckel zaets/ of van Ruyte/ ofte het Vzouwen soch daer dickwils ingedaen / ende dese fomentatien salmen also dickwils gebzuycken/ alsmen de affuyverende medicamenten wil hebben / daer nae dese pulveren gebzuycken.

Neemt de pulveren vande Beenen vā Zeecatten/ dat is/ Zee-schuym/ men moet die pulveren/ daer niet te langhe inhouden/ ofte vermengt daer wat Suycker-candi toe.

Ten selven seer gepzesen.

Neemt een glasen Phiole eñ vultse met Ro-

ſemarijn-bloemen / ende ſteltſe int heetſe vanden ſomer in een heete Sonne tot xl.dagen/ eñ de ingevondē vochtichheyt wort in deſen voor een ſonderlinghe ſecreet ghehouden / ende Gerardus de Sola ſeyt datmen tſelve int het heetſe vanden ſomer onder de aerde ſoude graven/ ende nae iiij.dagen wederom uyt nemen/wāt het ſal hem dan ghereſolveert hebben in een vochtichheyt diemen in deſen ghebruycken ſal. Ende alſſer gheen hitte en is / ſalmen tſelve acht oft thien daghen in Peerden mes ſtellen.

Ten ſelven by my geordineert ende ſeer goet bevonden.

Neemt de bloemen Centaury minoris, Chelidonie ende Rutę, ana M j. Roſemarijn-bloemen M j ß. de bloemen een weynich ghestooten ende gieten daer witten Wijn op ℥ xij. het ſap van Chelidonie ende Hieracij , ana ℥ iiij. Laet dit in een glas dicht toe gheſtopt ſtaen weycken in een werme plaetſe drie daghen lanck / daer nae door den Alembick over ghehaelt/ofte ſtellen tſelve in een dobbel vat/ ende ſoo een ure laten ſieden / ende door ghedaen zijnde/bewaret in een Phiole / ende daer van dickwils inde Ooghen gedaen / oft vermenghter wat Suycker-candy in. Maer verout zijnde eñ inde ſtercke natuere/ſoo neemt ℥ iiij. van het voorſc.nat vande voorſc.bloemen/ende vermenghen daer toe de galle van een Haze ℥ ß. Honich ℥ j. Muyſen-dreck ʒ j ß. Zeeſchuym ℈ ij. de drooge ſalmen eerſt cleyn wrijven / ende daer nae daer onder vermenghen: Hier van een Collyrium gemaeckt/ ende telcken een weynich inde Ooghen ghedaen / daer nae de Ooch-ſchelen toe ghedaen/ende met eenen vingher daer een cleyn weynich op ghewreven.

Ten ſelven.

Neemt Honich ℔ j. de wortelen van Venckel ende Ariſtologię rotunde oft Longe , ana ℔ ß. Chelidonie/Ruyte / het opperſte vanden Venckel/ana M iij. verſche Roſemarijn-bloemen M iij. Centaury minoris P iij. Deſe in Honich geweeckt/daer toe doende de Vrine vande jonghe kinderen ℔ ij. Dit in een coperen vat geſet thien dagen lanck/ ende alle vier daghen omgeroert/ daer by doende een weynich Spaens-groen/ dit te ſamen ghediſtileert ende t'water bewaert / de wortelen ſalmen tot ſchijfkens ſnijden. Men ſalt met een coperen vat inde Sonne oft onder de aerde ſetten/ oft inde Meſſe. Men ſal dit water vermengen met de Mucilaginis tragacanthi , oft met eenen doeyer van een Ey cleen gewreven / ende tſelve ghebruyckt.

Summa/alſmen wil dat de cracht vande medicamenten diep inde Ooghen ſullen penetreren/ſoo ſalmenſe eerſt den domp oft waſem van het lau water inde Ooghen laten ontfanghen / daer nae ſullenſe dē domp van aſſuyverende dinghen ontfanghen.

Ten leſten/ ſo ſalmenſe ſoetkens met de medicamenten wat geduerich blijven wrijven.

Den Sagapenum met Honich ghediſtileert/ oft inden dunnen Honich gereſolveert/ oft dat noch ſtercker ſal zijn inden Oxymel ſcillitico, want het is een ſonderlinghe remedie. De boter wort in deſen wonderlijck gepreſen daer mede gheſtreken.

Vande roode bloet-vlecken/ oft uytſtortinge des bloets/vanden Griecken Hyposphagma, van Galeno Hæmatodes Hypochijſis, dat is/ Sanguneę effuſiones, vā ſommige nieuwe Medicijnē/Macula oculi , dat is/ een Ooge-vlecke/ende wort vandē Arabiſchen Taifati ghenaemt.

Deſe Bloet-vlecke haer onder t'wit oft onder den hoornachtigen vlieſe der Oogen vertoonende/geſchiet uyt uytwendige oft inwendige ſaken / uyt de uytwendige ſaken als van ſtootē/quetſen/roepē oft gramſchappe : Door inwendige oorſaecken / als inden bloetrijcken ende heete natueren / ghelijck daer de Aderen der Oogen verheven ende ſeer root ſtaen/ met het gheheele aenſichte.

Oft door de ſubtijlheydt oft ſcherpheyt des bloets ter Aderen uyt ſlaen / oft uyt eenighe andere plaetſen ontfanghende. Ende indien de Aderen nu onder de rocken gelegen nu het bloet loſſen / ende hen onder de rocken is houdende/ ſoo comen daer terſtont roode vlecken/ ſonderlinghe int eerſte uytcomen des bloets/ ende de rootheydt is min oft meer / nae datter andere humoren mede vermengt zijn / oft nae dat het bloet heet oft ſcherp is : Welcke rootheydt haer metter tijdt nae den ſwerten begint te vertoonen/ende altemet ſtucrkens ofte ſtippelkens hem door de gheheele Ooghe verſpreydende / ende ſoo de vochtigheydt daer nu veel vergadert leyt/vergadertſe haer in etter/ ende indient dan niet uytaeſſemen en mach/ ſo verandert het in een ghebreck/dat den Griecken Hypopijos noemen/daermen hier nae van tracteren ſal.

Dit ghebreck is terſtont hulp eyſſchende/al eert hem tot een lootverwighe ofte een ſwerte coleure is veranderende. Men ſal daerom terſtont reſolverende medicamenten gebruycken / om het ſelve bloet van een te doen ſcheyden/ ende uyt te doen aeſſemen: want nu gheſtorckelt zijnde/ ſoo ſalment qualicken vanden anderen connen crijghen om te ſcheyden ende te doen verdwijnen.

Cura.

Van vallen ofte van ſlaen veroorſaeckt/ ſoo ſalmen hem een Ader openen/te weten / de Hooft-ader / ende ſtellē hem Coppē achter op de ſchouderen / maer eerſt inde ſijden vanden hals/ende ghebruycken inden beginſel van deſen afwerende ende te rugghehoudende medicamenten / eerſt vande cleyne beginnende/ op datter geen fluxie meer toe en comt/ ende oock verſoetende: Daer nae om te reſolveren. Ten leſten om te reſolveren/ende te verſtercken.

Repercuterēde ende te rug-houdende medicamenten.

Neemt

Neemt twit van een Ey cleen geſlegen/ ende vermengē tſelve met Weechbreedē oft met Rooſ-water / ende ſijn doecrkens daer in genet ende int eerſt aencomen opte oogē geleyt/ ende noot zijnde / ſoo ſalmen hen tſelve oock voor het voorhooft/ eñ inde ſlapen des hoofts moghen appliceren.

Oft dit wat ſtercker.

Neemt Weechbreeden eñ Rooſ-water/ ana ℥ j. de witte van Eyeren cleen gheſleghen/ olie van Rooſen ℥ j. Boli armenię, Terre ſigillatæ, ana ʒ j. dit vermengt ende gheappliceert. Ende tbloet zijnen toeloop nu benomen zijnde/ ſalmē terſtont de inghebleven materie doen reſolveren : Waer toe van Avenzoar het bloet der Duyven ſeer ghepreſen wort / oft vande Torteldupven/ oft uyt den Velt-hoenderen werm inde Oogen gedaen. Oft neemt de jonge pennen daer uyt ende dat bloet daer uyt ghedout inde Oogen/ oft vermengen daer een weynich Wierooct onder / ende doet dat inde Ooghen.

Oft wat ſtercker.

Neemt den doyer van een Ey hert gebraden / ende met Wijn wel cleyn vermengt ende inde Ooghen ghedaen.

Ten ſelven.

Oft Meliloot-bloemen in Wijn gheſoden/ oft doeter Camillebloemē ende roode Rooſen toe/ ende daer op gheleyt.

Item.

Den jonghen Kees/ noch verſch zijnde/ doet het ſelve reſolverē ende conſtingeert mede een weynich.

Oft.

Lijnſaet met boter wel ſubtijl geſtampt/ ende de vetticheydt daer uyt gheperſt ende daer mede gheſtreken.

Neemt het opperſte vanden Hyſſop geſtooten/ eñ in een ſubtijl Lijnwaet gedaen/ ende in werm water geſteken / ende ſo aent Ooge gehouden wort ons van Archigenes ſeer gherecommandeert.

Oft aldus nu verout zijnde.

Neemt eenen Appel wel gebraden oft geſoden/ Myrrhe/ Wieroock/ Opoponacis, Armoniaci, ana ʒ j. Soffraen ℈ j. Men ſal de Gummen reſolveren in Wijn ende Venckel-water oft Ruyte-water ende een Emplaſtrum daer uyt gemaeckt/ ende gheduerich op de Ooghen gedragē. Ende het ſal goet zijn datmenſe eerſt fomenteert met de decoctie vande Meliloot/ ſonderlinghe indien daer gheen hitte teghenwoordich en is.

Oft aldus by my geordineert eñ inde ſeer rebellige ſeer goet bevonden.

Neemt de bladerē Raphani, Scabioſe, Wijnrupte/ Hyſſop/ ana M ß. de cruydē ſalmē ſtampen / ende gieten daer een weynich Wijns op/ ende latenſe eenen nacht tſamē weycken/ daer na ſalment in een dobbel vat laten koken over lancſaem/ ende dan ſalment door eenen teemſt wrijven/ eñ vermengen daer toe het meel van Foenigreeck ℥ j. Wierooc ende Myrrhe/ ana ʒ j. Soffraen ℈ j ß. Comijn cleyn ghepulvert ʒ ij. dit tot eē Cataplaſma vermengt/ eñ werm gheappliceert.

Maer voor de applicatie van deſen/ ſalmen de Ooghen eerſt fomenteren met de fomentatien int voorgaende Capittel verhaelt.

Vanden Etter hem onder den hoorenachtigē roc onthoudende/ vande Griecken Hypopyon, van Avicenna Sames in Siphac, van Hali abbate Sanien poſt corneam ghenaemt.

Vandē Etter-vlec der Oogen Hypopijum. genaemt. Avic Sanies in Siphac.

Hypopyum is een gebreck der Oogen inden welcken hem den Etter onder den hoorenachtighen rock is onthoudende/ ſommighe uyten diepen zijnen oorſpronck nemende/ ander haer alleen int opperſte haer onthoudende. Ende dit ghebreck is hem als eenen naghel van een menſchen hant altemet vertoonende/ ende dat nae de natuere des Etters hem daer onthoudende/ ende wordet dan vanden Griecken Onyx oft Onycha ghenaemt. Ende deſen Etter-vleck is uyt verſcheyden oorſaecken zijnen oorſpronck nemende / als uyt ulceratien/ oft ſonder ulceratien / ſonderlinghe daer ſy te voren Hooft-pijne/ den Ophthalmiam oft ander inflammatien der Ooghen ghehadt hebben/ door welcke inflammatien de Aderen gheopent ende gheborſten zijn/ ende haer bloet uytgheſtort hebben / ende ten leſten in Etter verandert/ welcke openinghe der Aderen altemet uyt andere oorſaecken gheſchieden can/ als int voorgaende Capittel verhaelt is.

Ende ter wijlen dit bloet nu in Etter is veranderende / cauſeert groote pijne hoe wel daer vā tē voren geē pijne en was/ waer door de Oogen zijn inflammerende/ ende is de bloedighe coleure in een witheydt veranderende/ daer is een cloppende pijn/ de gheheele Ooghe is hen root/ ſy lijdē pijn inde ſlapē des hoofts/ ende rontomme der Ooghen.

Selden gheſchieter vergaderinghe des Etters ſonder quetſen.

Aengaende nu de Cure.

Indien daer verhittinghe der Ooghen teghenwoordich is/ ſo ſalmē hem den buyc door het ſetten van een Cliſterie doē loſſen/ daer na ſalmen hem de Hooft-ader openē indien daer niet en is dat het ſelve behindert. Ende ſtellen hen Coppen achter indē Nec/ oft Echelen inde ſlapē des hoofts/ ende de tegenwoordighe inflammatie eñ ontſtekinge ſalmē met bequame remediē als hier vorē verhaelt zijn remedierē. Eñ nu ſonder hitte weſende / ende groote pijn hebbende/ ſo ſalmē die terſtont verſoeten gelijc met verſch ghemolcken Melck. Met vrou- Verſoetende.

wen

wen soch/met de decoctie van Meliloot. Oft soete rijpe Appelen ghesoden/ ende in dat nat wat Soffraens gedaen/ ende daer de ooghen mede ghestooft/ende daer op ghelept. Oft met de decoctie van Lijnsaet ende Foenigreeck.

Item.

Neemt de bloemen Altheę ende van Malua, ana M j. ende een weynich in soete melck ghesoden/ daer de oogen mede ghestooft / ende op de ooghen ghelept/ oft doeter wat Soffraens toe/want als ic ondervondē hebbe / so versoetet seer.

Ende nu de inflammatie ende pijn versoet zijnde / salmen terstont neerstichept doen om de Etter vleck der oogen te niet te doen / ende terstont te doen resolveren / als met een Honich-water/ oft met de Muscilaginis Fœnigreci, Oft met een weynich Suyckers ende Honichs.

Oft aldus.

Neemt het sap van Venckel/ ende een weynich wijns daer toe vermengende/ wat Boone-meels tot eē Cataplasma daer op gelept/oft vermengen het meel van Foenigreeck daer toe: Oft verkiesen u sommighe remedien / int voorgaende capittel verhaelt/ met oock de fomentatien. Ende oftmen de materie om haer grovichept niet en mocht resolverē/ so openen de sommige dat met eē instrument/ sonderlinghe int buytenste ligghende. Oft ander hebben daer een holle naelde toe ghepractiseert/ daer sy den voorsc. etter mede uyt halen / ende brengen de naelde inde zijde vande pannickel in/ ende nu het meestendeel vanden etter upt ghesogen hebbende/ so heelen sy de wonde wederom toe/ ghelijckmen inde ulceratie der Ooghen doet.

FINIS.

Vande water-vlecke/oft Catarracten der Ooghen / vande Griecken Hypochyma, vande Latijnen Suffusio, van Avicenna Aqua, ende vande gemeene practisinē Catarrhacta ghenaemt.

Onderschept tusschen de Catarracten Hyposphagma Hypopijum, Onyx ende Glaucoma Hyposphag zijn plaetse ende oorspronck Hypopijum zijn plaetse ende materie.

Aengesien datter meer andere gebreken der Ooghen zijn die met dese Catarracten groote ghelijckenisse hebben/ als den Hyposphagma, Hypopyium, Onyx. ende Glaucoma, daerom salmen met een sonderlinghe neerstichept dese upten anderen moeten onderkennen: Want ghelijck sy verschepden haren oorspronck hebben/ eñ oock in verschepden plaetsen stede grijpen/ soo vereyschen sy oock verschepden haer remediē/ als ooc hier voren verhaelt is: Want Hyposphagma, dat is / Sugillatio oft de bloetvlecke heeft haer plaetse rontomme de Aderkens inden rocke der Ooghen/ ende dat upten bloede.

Onyx plaetse ende materie.

Hypopijum lept den etter onder den hoorenachtighen rock/ de helft vant swerte mede bevangende/ is altemet ooc dē geheelen hoorenachtigen rock door schijnende.

Onyx neemt zijnen oorspronck upten etter/ ende dat vande swerē die inde Oogen gelegen zijn / desen etter lept tusschen de Ooch-rocken ingesoncken/ende inden grooten rinck / oft regenbooch der Ooghen / hen als eenen nagel vander hant vertoonende.

Glaucoma zijn plaetse.

Catarrhacta zijn plaetse ende oorspronck.

Glaucoma is een ghebreck inde Crystalline vochtichept / want in dese is de Crystalline verhert ende verdroocht / daerom oock ongeneesselicken. Maer de Catarractē heeft haer plaetse tusschen den hoorenachtighen rock ende de Crystalline vochtichept / ende dat van een waterachtighe vochtichept aldaer vergadert/etc. Als hier verhaelt sal worden.

Beginnende vande *Catarrhacta*.

Catarrhacta beteeckent een subitighe nederdalinghe der humoren/ende dat upten Herssenen/door de Oogen-zenuen/ tusschen den hoorenachtighen rock ende de Crystalline vochtichept by de Ooghensterre vergadert / ende dat van een waterachtighe vochtichepdt die daer lept en storckelt / ende in een taepe materie veranderende/welcke vochtichept haer altemet over de gheheele Ooch-sterre is verspreydende/ ende tgesicht gheheel oft een deel benemende/also datse gheen dingen en connen onderkennen / oft eenighe coleuren weten te onderschepden. Ende gelijck ons Paulus Ægineta verhaelt / soo mach de waterachtighe vochtichepdt te samen storckelen door de couwichept ende teerichept vande geesten des gesichts: Waer door den ouderdom / ende de gene die daer lange siecten crenckten hebben gelegen/ tselve onderworpen zijn. Desgelijcken geschiedet oock door langhe duerige Cortsen/ Epilsiam, Melancholiam, doort geweldich vomeren/ende stooten. Lib. 6. ca.

De Oogen mogē door haer selfs teerichept oock in dit gebreck vallen / oft door een teerichept der Herssenen.

De Mage can een oorsaec hier van wesen/ ende indien tselve door een medelijden vande Maghe ghesciet/so lijden sy tselve alleen met poosen ende niet geduerich/ sy ghevoelen knaginghe/swarichepdt ende walginghe door de verbuylde / oft scherpe cholerijcke materie/ haer inde Maghe onthoudende/ende door het overgheven crijghen sy verlichtinghe / ende hoe de spijse beter verteert.

Soo hen tghebreck van desen Catarracten min vertoont/in desen lijden beyde de Oogen/ ende de Ooghe staet hen in desen claer / ende het overcomt hem meest met den aenstaenden Crisis, ende toenemen der Cortsen.

Indien hem de accidenten drie / vier ofte meer maenden gheduert hadde/ende dat haer de Ooch-sterre in het aensien niet duyster en vertoonde / soo ist seker tselve upte Maghe te comen. Ende oft dit ghebreck nu soo langhe niet gheduert en hadde / so salmen den patient na den oorspronck ondervraghen / ende of het hem alle daghe oock alleleens is vertoonende/ sonder eenighe veranderinghe aen te nemen/ ofte dat het selvighe hem op sommighe tijden wat schijnt te verlaten: jae meynende gheheel daer

daer van verloſt te zijn / want als gheſept is/ niet pooſen te vertoonen / ſoo comet door een medeghevoelen der Maghen.

Door teerichept eñ fouten der oogē.

Daer hem dit gebrec alleen door teerichept der oogen aencomt / ſoo en vertoonen hen deſe Water-vlecken oft Catarracten niet in beyde de oogen / noch en verſchijnen hen niet eenformich/oft op een maniere.

In deſen begint hen tgheſicht wat te verdonckeren/ende als cleyne mugghen hen voor de ooghen te hanghen. De andere inde keerſſe ſiende/ ſo dunct hen datſe met eenen duyſteren cirkel omhangē is/ ſommige duncken dat hen cleyne draeyen oft gelijc een ſpinnewebbe voor den ooghen is drijvende.

Hier nae begint hem het pupillæ oft ooch-ſterre onclaer ende deemſterich te vertoonen. Ten eerſten ſoo ſal een roocxken oft nevelken hem openbaren / ende ſomeuſe met een naelde te niet wil doen/ſo looptſe wederom te ſamen/ ende deeltmēſe oft ſcheytmenſe aē cleyne ſtucxkens vanden anderen / ſo wordet geſicht daer door te meer belet. Ten leſtē wordet eē vlies/ oft nevelachtich net / ende dan machment met een naelde ſonder pijn af nemen vande Ooch-ſterre. Maer nu verhart zijnde/datment dan met een naelde lichten wilde/ ſo ſoude den Oogen-rock mede volgen/waer uyt pijn ende perijckel te verwachten is.

...atmen in ...en aen- ...ccken ...et.

Daerom nu by den patient comende / ſuldy terſtont op de Ooch-ſterre letten / ende de coleure vande Catarracten/den aert oft weſen/ zijn loſſichept oft vaſtichept ende zijn grootte wel aenmercken / hem neerſtich nae den oorſpronck/ende nae tghene hem van te voren gelet ſoude moghen hebben/ende nu tegenwoordich lettende is/onder vraghen / als vallende-ſieckten / Hert-vanghen / Longhe-ſieckten/ Melancholia etc. Den ouderdom/dē tijt des jaers / ende oock de conditie ende de natuere vanden Water-vlecke / ende zijn accidenten neerſtich inſien.

Want uyt vierderley oorſaken canmen de natuere vanden Catarracten kennen.

...n Catar- ...cta wort ...vierder- ...oorſaec- ...bekent.

Ten eerſten.

Wt haren coleuren / waer van deſe de principaelſte zijn : Als die witte van coleuren de locht oft den water gelijckende doorſchijnich.

De ander in withept den Peerlen ghelijck zijnde.

De derde aſverwich.

De vierde ſiet nae den witten een weynich na den groenen/ſommige Goutcoleurich / geheel geel/Lootverwich ende ſwert.

Onder deſe wordenſe Curabel gheacht de lochtverwighe / oft de ſoute Zee / dat is het blanck ijſer ghelijckende.

De Peerlcoleurige/ oft een weynich na den groenen ſtreckende/eñ den Goutgelen. Maer ongeneeſſelickē wordenſe gehouden/ de Lootverwighe/ſwerte/ geheel gheel/den hagelſteenigen/den geheel groenen / ende ooc den Gypſum ghelijckende/ dat is ſonder claerhept weſende / deſe worden ongheneeſſelicken geacht.

...arrhae- ...inghe- ...elijckē.

Ondersoeckinghe van Catarrhacten.

Dat tweede vonniſſe wort gegeven uyt het geſichte / dat de groote claerhept der Sonnen oft brandende vyeren moghen bekennen.

Het derde teecken wort door taſten aldus onderſocht.

Men ſal dat crancke ooge toe doen/daer na op de Ooch-ſchelle met den vingher na alle plaetſen wrijven / daer nae de Ooghe terſtont open doen/ ende ſo ghy bevint dat hem de Catarracten inwaerts begheven heeft/ daer nae wederom nae zijnen natuerlicken ſtaet comt/ is een teeckē dat hy middelbaer is: wāt waer hy ſeer ſubtijl ende doorgaende gheweeſt / ſoo ſoude hy door den taſt wijcken / ende niet wederom op zijn plaetſe keeren/ maer ſoude door zijn ſubtijlhept op een ander plaetſe vant Ooghe vloeyen/ende waer hy ooc te ſeer grof / ſo en ſoudemen hem oock niet openen ende verbreydē/ ende dat door zijn herdichept ende ſlijmichept.

Ten vierden/men ſal de gheſonde als Galenus ſeyt toe doen ende douwen daer met den vingher op / ende ſoomen dan ſiet dat haer de crancke Ooghe ontluyckt ende verbreyt / is een teecken van een middelbarige Catarracte/ want de gheeſten des geſichts hebben dan noch haren vrijen toeganc tot de crancke Ooghe / ende is in deſen middelbarighen het Ooghen-ſterre met den water beroerende / maer nu gheheel ſubtijl oft ſeer grof zijnde / en ſouden de gheeſten tſelve water niet connen beroeren oft doen wijcken. lib. 4 de locis affectis.

Daerom alſmen nu ſiet dat den Catarracten noch te verſch is/ ende gewreven zijnde nu voorwaerts wijckēde hem niet wederom nae zijn plaetſe en begheeſt / maer ſtede hout/ende dat hy noch een weynich ſiende is / ende weet noch te onderſcheyden / ende het gebreck noch maer drie/vier oft vijf jaren out en is/ſo wort hy noch te jonck ende te verſch ghehouden / en mach daerom dan noch met de naelde niet afghewrocht worden/ dan alleen door bequame medicamenten.

Deſgelijckē nu verout ende blint zijnde / oft daer haer de Oogen claer vertoonē met blinthept/deſe zijn beyde ongeneeſſelickē/ſo door de naelde als door de medicamenten / want verout ende grof weſende/ al wortſe metter naelde eens geloſt ende afgedaen/ſal haer terſtont wederom vertoonen ende opwerpen.

Summa alle de Catarractē oft water-vlecken die int douwen haer plaetſe wijcken / dat hen op alle plaetſen verſpreydē/ zijn ongeneeſſelijcken.

Maer ghedout weſende hen verbreydende/ ſonder haer plaetſe te verlaten/wort beter geacht.

Maniere haers levens ende cure.

Deſe Catarracten oft water-vlecken zijn tweederley / d'een accidentaliter oft door medegevoelen van andere deelen voortcomende/ als uyt de Maghe / ende wordt dan den valſchen oft ongerechten Catarractē oft water-

vleck

vlec genaemt. Den gerechten is als hy alleen uyt fouten der ooghen aencompt / daermen hier nae van verhalen sal. Den valschen uyt de Mage voort comende/can ten eersten lichtelijcken gheholpen worden daert noch niet verout en is/ ende alst noch alleen als Mugghen oft Vlieghen voor den ooghen hanckt en drijft. In dese ende inden gerechten salmen hem eenen soberen reghel van eten ende drincken doen onderhouden/ ende alle vaporeusige spijse mijden/ende verkiesen alleen versubtijlende ende verdroogende/ dat is/werme ende drooghe spijse/ des avonts niet oft seer weynich eten/ende wachten hem vandẽ Wijn oft sware stercke bieren / soo lange alst tghebreck dueren sal / dan alleen een Caneel-water oft cleen bierken ghebruycken / ende voorts hem reguleren gelijckmen inden Ophthalmia verhaelt heeft: Ende purgeren de Maghe ten alderëersten met de pillen Hieræ simplicis oft Pillulæ Assaieret, daer nae salmen de selve versterckẽ/ende het opclimmen der humoren benemen.

Het opclimmen der humoren te verhoeden.

Neemt bereyden Coriander ℥ ij. Anijs/ ende Vẽckel-saet/ana ʒ vj. Mastic ʒ ij ß. Caneel ʒ iij. Euphragie gedroocht / Myrthus-besien/ ana ʒ ij. Senie-poer ℈ ij. Citroen-schellen ʒ j. Suyck uyt het sap van Roosen Tabulati, soo swaer als al d'ander/eñ dese cleen ghepulvert/ hier van een quartier van een ure eenen silveren lepel vol van inghenomen/ende somwijlen oock twee uren na den eten / maer en drincken daer niet op: want het beneemt het opclimmẽ der humoren / versterckt de Maghe/verdrijft de winden/ende verdroocht de Herssenen.

Ende voorts om de Maghe te versterckẽ/ suldy u toevlucht nemen totten cap. daer wy vande teerichẽyt der Magen verhalen sullen/ ende de materie afleyden/ghelijck inden capit. vanden hooft-sweer ghenoech verhaelt is/ende stellen hem Coppen sonder openingen/ achter inden hals / ende dat om de materie af te leyden.

Men sal de oogen tsmorgens wasschen met het sap van Venckel/Euphragie, Bethonie oft Rupte-water / ofte het saet van Venckel indẽ mont geknout / maer eerst dẽ mont met Wijn gespoelt/ ende daer de oogẽ mede gewasschen.

Oft aldus / verclaert ende versterct gesicht.

Neemt de bloemen van Rosemarijn / Chelidonie/Bethonie ende van Rupte / ana P ij. ende laten dese tsamen weycken vierentwintich uren in ℥ xij. Venckel-waters/daer na in een dobbel vat ghesoden/ daer nae salmen het door eenen schoonen doeck stijf uyt douwen/ eñ daer de oogen dickwils mede gewasschen/ ende wildy doeter wat Suycker candijs toe: Oft in ℥ iij. vã dit water resolveert Salis gemmæ die wel claer is ℈ ij. Want gelooft/ick heb my daer by den patienten wel by bevonden/ daerse alleen met de voorteeckenẽ vande Catarracten gequelt waren / mits de voorgaende regulen eerst ghevolcht. Ende als ick eenige duysterheyt begost te mercken/ oft ander vleckachtighe materien / soo vermengden ick daer de syrope van Roosen laxative onder/oft wat honich van Roosen.

Vandẽ gerechtẽ Catarractẽ oft water-vlecke.

Als dit gebreck alleen door de eygen gebreken ende fouten der oogen zijnen oorspronc is nemende/so wordet eygentlickẽ een Catarrhactem genaemt / daer desen nu gheconfirmeert ende verout is/en wort niet genesen/noch met de naelde/noch door andere medicamenten.

Maer den middelbarẽ wort alleen dẽ voorsichtighen hantwerckers bevolen/ om met de naelde af te wercken.

Maer nu noch versch ende teer wesende ende noch waterachtich / soo salmen hem den voorsc. regel van eten ende drincken doen onderhouden/ende stellen hem een scherpe Clisterie. Aldus.

Clisterie.

Neemt Mercurialis, Centaurij minoris, Euphragie, het opperste vandẽ Venckel/ ana M j. Anijs ende Venckel-saet/ ana ʒ ij. de bloemen vande Chamille/Meliloot ende Stœchas, ana P ij. dit op de helft in water ghesoden / ende in ℥ xvj. nats salmen resolveren Catholici, Potsuycker/ ana ℥ j. Mellis anthosati ℥ j ß. Specierum Hieræ simplicis ʒ vj. oft voor den Catholico ende Hieræ genomen Electuarij benedicti laxativi ʒ vj. olie van Chamille ende olie van Lelien/ana ℥ j ß. Salis fossilis ʒ j ß. Hier uyt een Enema ghemaeckt / ende alsoo nuchteren gheset.

Ende nu gheloost zijnde / ende indien daer niet en is / daer het selvighe door behindert soude mogen worden: soo salmen den patient de Hooft-ader openen / sonderlinge bloetrijck zijnde/anders en waert niet te prijsen / want het soude de Herssenen vercouden / ende te meer na de ooghen senden/ ende stellen hem de Clisterien alle weken eens/ daer na salmen de materie aldus bereyden.

Bereydranck.

Neẽt Oxymel scillitici, de syrope daer de geconfijte wortelẽ Acori in bewaert wort / syrope van Stœchas, ana ℥ j ß. de waterẽ van Bethonie/Venckel eñ Euphrasie-water / ana iiij. Dit voor vier morgens vermengt / daer elcke reyse op nemẽde Diamoschi dulcis in Tabulis ʒ ij. na het leste van desen dranc / salmen tsanderdaechs dese pillen in nemen.

Neemt de Pillulæ Lucis, Cochie, Sine quibus, ana ℈ j. Agarici trochiscati ℈ ß. met Vẽckel-water vj. pillen gemaect / ende na den eersten slaep inghenomen.

Tsanderdaechs salmẽ dit conserve in nemen.

Neemt

Neemt ouden Teriakel ℈ ij. conſerve Bugloſſi ʒ j dit tſmorgens vroech ingenomen vijf uren voor den eten. Hier na ſalmē hem Coppen achter inden Neck ſetten. Ende gebruycken deſe navolgende pillē eens ter weken drie teſſens/ vier uren voor den avont eten.

Neēt Pillulæ Aſſaieret ʒ ij. Sine quibus, Pillulę Lucis, ana ʒ j. Agarici troch. ℈ ij. met honich van Rooſen uyt elcke drachma ſes pillen ghemaeckt.

Ende op datmen de vaporen bedwinghen mach datſe niet ten hooſde en climmen/ ſalmen de voorſc. pulveren hier voren verhaelt daer toe verkieſen.

Om tgeſichte te verſtercken.

Neemt Euphraſie / Bethonie/ ana ʒ j. Venckel-ſaet ʒ ij. Cubeben/ Macis/ Cruynagelen/ Caneel/ ana ʒ j. tſap van Ruyte geſuyvert ℥ j. Honich geſchuymt ℔ j. die te pulverē zijn/ ſalmē pulverē/ daer na ſalmē den Honich met het ſap ſiedē/ tot dat het ſap verſoden ſal zijn/ ende int leſte ſalmē daer de voorſc. pulverē toe vermengen/ ende maeckt daer een weec Electrum uyt / ende daer alle ſmorgens alſmen anders niet en gebruyckt een Corſtaengie groot van inghenomen.

Ten ſelven.

Neēt Venckel-ſaet/ de bloemen Euphraſie/ ana ℥ j. Maſtic ℥ ß. Macis ʒ j. Suycker ℥ ij vermenget / ende nemet voor eñ na den etē in/ eñ doet het op alle u ſpijſe / want het verſterct het gheſicht wonderlicken.

Vande plaetſelijcke hulpe.

Int eerſte aencomen en ſalmen alleen geen reſolverende ghebruycken/ maer daer toe vermengen wat repellerende oft te rugge houdēde medicamentē: Ende nu wat verout zijnde/ dat hem de vaporen in water beginnē tē veranderen/ ſalmen dan wat ſtercker gebruyckē/ om uyt te doē aeſſemen. Oft ſo die waterachtige materie daer is verherdende / ſo ſalmē de herdicheyt eerſt weecken/ daer na reſolveren. Ende beginnen dan eerſt ſimpele Collyrien te gebruycken: Als uyt Honich/ tſap van Venckel oft diergelijcken Cruyden verhaelt / daer toe vermengen vande onſcherpſte Gallen/ als van eenen Snoeck/ ende Hoenderen. Daer na ſtercker/ als vande oude Hanē/ Stieren/ Bocken etc. Oft het Peerde melc met honich daer op gheſtreken: Het water alleen ghediſtileert vanden cruyde Anagallidis, met de bruynroode bloemen / oft alleen met zijn ſappe de oogen gewaſſchen ende nat ghemaeckt / oft met den Honich gediſtileert ende gebruyckt/ ende wildijt ſtercker hebben / latet daer na in een coperen vat ſtaen vijf oft ſes dagen / oft doen daer een weynich Souts toe. De andere nemē een weynich Souts ende leggen dat tot ix dagen in een vat/ ende alle daghe wel geroert/ ſo dattet wel root wort/ ende dat inde oogē gedaen.

Oft aldus by my goet bevonden.

Neēt het ſap van Venckel/ Anagallidis, met de bruynroode bloemen / Cheledonie/ Ruyte/ ana ℥ iij. de wortelē Iridis groē gepulvert ʒ vj. de bloemē van Roſemarijn/ Ruyte/ ende Cheledonie/ ana M ß. deſe ſalmē tſamen latē weycken twee dagen ende nachten/ daer op ſalmen gieten ℥ vj. wittē Wijns/ met ℥ viij Honichs/ ende gheweeckt zijnde ſalment door het glas over halen / ende daer na tſelve ghebruycken/ oft wildy / ſo reſolveert in ℥ vj. van dit naſ de Galle van een Velthoen ʒ vj. ende tſmorgens ende ſavonts inde ooghen gedaen / ende ſo het pijn inde oogen brengt / ſoo ſalment met vrouwen ſoch verſoeten. Al eermen eenige Collyrien inde oogen ghebruyckten/ ſoo waer het goet datmenſe eerſt aldus fomenteerden oft beroockten.

Fomenteringhe.

Neemt den Foenigreeck wel in ſchoon cout water gewaſſchen ℥ j ß. Lijnſaet ℥ ß. het ſaet Altheæ ʒ iij. Deſe gepulvert zijnde/ ſo ſalmenſe in ſubtijl ydel doec vullen tot ſackens/ ende die door naeyt / ende in werm water ghelept/ ende werm op de ooghen gelept/ oft den doeck vande Malua, Heemſt ende Foenigreeck gheſoden inde ooghen ontfanghen.

Collyrium.

Neemt Bakelaer geſuyvert ℥ iij. ende cleē ghepulvert gieten daer de Vrine van jonghe kinderen op ende wel onder wrevẽn / ende nu wel geweeckt hebbende ſalment ſtijf uyt douwen/ de Mucilaginis uyt dē gumme van Arabien / oft Tragacanthę uyt gedaen met het gediſtilleert water Argentariæ, ende tſamen tot een Collyrium vermengt zijnde / daer de ooghen mede beſtreken.

Oft dit *Linimentum.*

Neemt de wortelen Iridis verſch ℥ j. ſubtijl geſtampt / ende vermēgt daer onder tſap van Venckel doort ſincken geclaert/ Suyckercandi eē weynich/ Mucilaginis van Venckel-ſaet/ ende dit gheappliceert.

Men ſal hem oock Echelē inden ſlape vanden hooſde mogen ſtelle: Deſgelijckē Ruptorien oft Cauterien achter de Ooren oft inden Neck/ ende worden ſeer gepreſen. Aldus.

Ruptorium.

Neemt Cantarides vj de hooſden ende vleugelen af gedaen/ eñ vermengenſe met Deeſem oft Suerdeech/ eñ leggenſe op beyde de zijden/ tot dat daer bleynen verwect zijn/ ende nu opē zijnde ſalmē daer Vijgē met Honich wel vermēgt op leggen/ eñ houdent vijf oft ſes maenden open/ ſo het mogelicken is/ ende laten hem knauwinghe ghebruycken.

Men mach hē achter inden Neck openinge maken met een naelde oft ander inſtrument/ daer een cleyn ſubtijl coordeken door gheſteken met drie oft vier cnoopen daer in / diemen dickwils over ende weer halen ſal/ om ſoo de materie uyten Ooghen derwaerts te locken/ ende is ſonderlinge gepreſē daer haer de water vlec tuſſchē den hoornachtigen roc/ ende de

humors

humore Albugineus genaemt/is houdende.

Maer hangēde tusschē de Cristalline vochticheyt ende de oogensterre/soo en wortse sonder naelde niet te niet gedaē/ van wiens handelinge ons sekere maniere aengewesen worden van Paulo Ægineta, Cornelio Celso, Albucasi, Als ooc van Alexandro Benedicto veroneum in zijne Anatomie, oock eenen Galeatius de sancta Sophia in 9. tractatum lib. Rhasis ad regem Almansorem, cap 27. Hier mede dit verlatende/so willen wy tselve voort den experten hantwerckers ende oculisten bevelen.

Cap 21 lib.6 Celsus lib.7.

Vā de ontluyckinge der Ooch-sterre/vāde Grieckē Mydriasis, vande sommige Platycoria ende Platyophthalmon ghenaemt/vande Latijnē Dilatatio oft suffusio Pupillę, van Avicenna Alintisar. Maer als hem het Pupilla oft Ooghe-sterre nu toe is luyckende eñ nauwer wort/ so wordet vande Griecken Phthisis ende vande Latijnen Tabes, Constrictio, ende Diminitio Pupillę ghenaemt.

Mydriasis is een gebreck hem vertoonende in den derden roc der oogen Vuea genaemt: wāt in desen vertoont hem het gat vande Ooghesterre ruymer alst van natueren behoort. Eñ is hem altemet ooc so ruym ontluyckende dat het tot aenden Regenboge oft aenden rinc der oogen schijnt te strecken/sonder nochtans zijn coluere te veranderen: Alsoo dat door de ruymicheyt vande Ooge-sterre de geestē des gesichts haer met een snellicheyt zijn uytstortende/verspreyende ende verdwijnēde: Daerom al wat sy willen aensien ende door het gesichte bekennen/is hem faelgerende ende onseker/ het vertoont hē minder alst behoort/want den uytstralenden geest niet verre toe en draecht/ maer terstont van een scheydende ende verdwijnende.

Vande oorsaecken.

De oorsaecken connen inwendich als uytwendich wesen/uytwendich als door het vallen/quetsen/door het geweldich perssen/als inde groote pijnen/ waer door het uyterste vlies gewelt is lijdende/ ten lesten scheurende ende openende/maer dese geschiedē meest al subitelicken. Ende uyt de uytwendige saken/ so geschiedet dicwils over lancsaem/gelijck door de toevloeyinghe der humoren / ten waer datse seer overvloedich waer / ende soo subitelicken nae den Vueam oft druysachtighen rock toe vloeden/ ende den selven wijden ende uytdrucken: Als oock door de overvloedighe winden gheschieden can.

Men vinter oock die het selvighe uyter natueren hebben / ende daer mede ghebooren zijn/ maer men sal hem sulcx niet onderwinden om te ghenesen.

Maniere om te Cureren.

Daer hem dit ghebreck nu over lancksaem aen comt / als uyt veel vochticheyts / oft veel winden / so salmen hem eenen reghel van eten ende drincken ordineren / gelijck alsmen inden phlegmatijcken hooft-sweer verhaelt heeft: Men salse dicwils purgeren / ende met bereydrancken de materie ghereet maken / ghelijck alsmē ooc aldaer verhaelt heeft / daer toe voeghende om de winden uyt te drijven. Eñ indien hy oock bloetrijck is / ende soot de nature toe laet/soo salmen hem de Hooft-ader openen / daer nae salmē alle neersticheyt doen om de materie nederwaerts te locken. Men sal hem tvoorhooft / het gheheel aensicht/ ende de ooghen met Zee-water oft met sout water/ oft met schoon water daer eē weynich Azijns in vermengt is ghewasschen / des Somers cout/ende des Winters lau/ ende men sal daer altemet wat van inde ooghen doen.

Vande plaetselijcke hulpe.

Aengaende de plaetselijcke hulpe / als fomentatien oft stovinghe / soo salmen tot de resolverende medicamenten altijt wat constringerende vermenghen / op datter door die seer scherpe oft subtijle medicamenten geen meerder toetreckinghe der humoren en gheschiede/ ende soo de membranen der oogen geen meerder spanninghe aen en doet / ende de Ooghensterre ruymer en maeckt.

Oock en salmen de constringerende niet alleen gebruycken / op dat door de seer constringerende eñ vercoelende de voorsc. membranen niet en verharden/noch te seer en slijmen/ wāt die souden de materie daer meer vergroven/ verstoppē ende binnen houdē/ maer gebruyckt se in deser manieren.

Fotus.

Neemt Verbene/Bethonie/ Euphragie/ Venckel/ana M ß. Camil/Meliloot / Roosen/ Willigen-bloemē oft de bladeren / ana P ij. dese salmē in schoon water sieden/ eñ daer schoone doeckens ofte sponsien in nettē/ eñ daer de ooghen / tgeheele aensicht ende voorhooft mede fomenteren.

Ten selven.

Neēt de decoctie vande Foenigreeck/roode Roosen / Meliloot ende de bloemen Hyperici, ende daer mede ghestooft.

Een ander.

Neemt de sadē van Wijnruyte / van Venckel/Dille ende van Heemst/ana ℥ ß. Willigen ende Myrthus-bladerē/roode Roosen/Hyperici-bloemen/ana M ß. dit in schoon water op het derdendeel gesoden / ende daer mede gefomenteert / ende dat dickwils op eenen dach. Men soude tselve ooc met Weechbreden-water/Roos-water oft wijn moghen sieden/ende men sal dese al principalickē inden beginsel gebruycken.

Hier nae salmen dusdanighe dicachtighe Collyrien ghebruycken.

Neemt Wieroock-schorssen/ Cutie bereyt/

Aloes,

Aloes, Mirrhe ℈ iiij. Lycij ʒ j. Sang. Drac. ℈ j ß. Wijn ℥ ij. Honich ℥ ij ß. Soffraen ℈ ij ß. den Soffraen salmen eerst metten wijn wel wrijven/daer nae den Aloe/ Mirrha ende die ander deelen daer toe vermengen/ eerst subtijl gepulvert. Men mach die voorsc. wel alleen met een weynich wijns vermenghen/ende bewarent in een glasen vat: want dese zijn met den eerstē goet gebruyct/ om tselve te verhoeden eñ te cureren. Want daer dit gebreck nu volcomen is/wordet selden geholpen. Oock clagen sy selden metten eersten/ om datse geen pijne en gevoelen.

Wt stooten ende quetsen veroorsaeckt.

Men salse doen sobrieren/ eñ indiē sy bloetrijck zijn/ ende soot de nature toelaet/ sal men hem de Hooft-ader openen aen de selve syde/ ofte anders hem coppen stellen op de Schouderen/eñ terstont repercuterende medicamēten gebruyckē/ om die toevloeyende humoren te bedwingen.

Aldus.

Neemt tsap van Huysloock oft Nachtschade/vermengt daer toe het wit vandē Eye met Rooswater/wildy doeter wat Bolus toe.

Hier naer machmen daer een Plaester van Boonen eñ Gerstemeel met Roos-water vermengt/daer op leggen. Oft eenen doyer van een Ey, met wat olie van Roosen vermenght ende geappliceert.

Item.

Neemt olie ʒ j. Cutie ʒ j ß. tsamen in een doecrken gedaen/ ende tot een popken gebonden/ eñ latent vij. oft viij. uren in Wijnruyte water liggen/daer na tselve uytdouwē/ ende van dat water vijf of ses droppelen dickwils op eenen dach daer in gedaen.

Ende oft de oogen van binnen root eñ bloedich bleven/ salmen tselve remedieren alsmen int cap. vande roode vlecken verhaelt heeft.

Van de verminderinge der Oogen-sterre.

Dit Oogen gebreck wort van de Griecken Phthisis, vande Latijnen Tabes eñ Diminutio Pupillæ, oft van Avicenno Constrictio pupillæ genaemt/ende is den voorsc. oogen-ghebreck gheheel contrarie. Want in desen wort hen het Pupilla oft oogen-sterre nauwer ende tgesicht crancker alst behoort. Het welcke hen veel geschiet uyt eē souderlinge droochte/daer door de vliesen der ooghen ende der Hersenen verdroogen. Al dat dese sien/ dunct hen veel meerder te zijn alst is/eñ dat uyt die nauwichept der oogen-sterre. In desen zijn de oogē meer gerimpelt/eñ dat door eenighe verdrooghende/constringerende oft tsamentreckende dingen. Dit ghebreck is hen over lancksaem aengecomen/ten waer dat doort quetsen in de ooge hen een deel vande waterachtighe vochtichept Hydatoides genaemt/ ontloopē warē/ want dan soude de selve Membrane terstont rimpelen. Maer uyt droochte eñ verdwijninge geschiedet over lancksaem.

In desen salmen hem ordineren lichtvoedende ende verversschende spijse/ om tlichaem goede vochtichept aen te brenghen/ als jonge Hoenderen/Capoenen/ Velt-hoenderen/cleyne Viskens in sant oft steengronden ghevanghen / beter ghesoden als ghebraden/het boven-lijf met de ermen salmen veel roeren ende oeffenen/den adem veel ophouden / ende luyde spreken/het hooft ende aensichte veel wrijven. De Ooghen met werm water wasschen daer een weynich Wijns onder vermengt is / oft met wat Meliloot ghesoden. Desghelijcken met vrouwē soch / oft met de decoctie van Violen/ oft met de bloemen Tapsi berbati, ghesoden. Oft na de fomentatie des wermen waters salmen dit Collyrium op de Ooch-schelen appliceren.

Neemt Pomatæ ℥ j. Mucilaginis van Lijnsaet / met Violen-water uytghetoghen ʒ iij. Gansen oft Enden-smeer ʒ ij. dit tsamen tot een Liniment gheincorporeert.

Ten selven by my goet ondervonden.

Neemt eenen soeten rijpen Appel ghesoden ende wel gesuyvert ℥ iij. twee oft drymael in Roos-water gewasschen/eñ met Roos-water cleyn tot een salfken gewreven / eñ vermengt daer onder de Muscilaginis van Lijnzaet/met Violen-water uytghedaen ℥ j. Capoenen vet ʒ v. dit tot een Liniment gemaeckt/want het versoet ende versterckt de oogen seer.

Vande cranckhept des ghesichts.

De cranckhept des gesichts can in ons uyt verscheyden oorsaecken geschieden/als uyt de stercke langduerende exercitien/ nae veel ende langhe badinghe / stercke purgatien/bloetlatinghe/over vloedighe Venus-diensten / nae langhe sieckten ende Cortsen/ veel te sobrieren ende te waken/ door groote droefhept / ende veel schreyens / hem veel by groote heete vyeren te oeffenē/door het lange aensien der Sonnen/ blixem / ende ander claer blinckende dinghen / oft langhe door den sneeu te passeren/ desgelijcken door haer selfs aengeboren teerichept/ende sober natuerlicke hitte/ welcke al te samen de gheesten doen verdrooghen/ versubtijlen/mineren ende tghesichte verduysteren. Maer hen lange te houden in seer doncker ende duystere plaetsen / als altemet aenden ghevanghenen ondervonden is: want het vergrooft den gheest ende crenckt het ghesicht. Desgelijcken van lange ghebruyck van grove viscose / couwe / onghecoockte spijse/ waer door een grof bloet naghelaten wort / voortsbrengende grove geesten / ende soo een cranck ghesicht nae latende. Oock van eenighe andere vuyle humoren ende vochticheden inden

generalē lichaem abunderende / als indē genē geſchiet die hē dagelijcx zijn oeffenēde in ledicheyt/ende goede chiere te makē/etc. Daerom alſo verſcheyden als die oorſaken vant cranc geſicht wel zijn / alſo verſcheyden vereyſſen ſy oock haer remedien.

Aengaende haer Cure.

Daer de teerichevt des geſichs veroorſaect is uyt ſtercke euacuatien/lange ſiecten / ſtercke exercitien/ ſalmē haer lichaem met eē lichtvoudige ende ververſſende ſpijſe wederom reſtaureren ende verſtercken / ende houden hem in alle ſtillicheyt / ende weſen vrolic vā geeſte/ ende onderhouden eenen goeden regel in eten ende drincken/ ende verkieſen eē ſuyver locht/ want dit vermenichvuldicht die geeſten/ ende ghebruycken goeden ſuyveren wijn/ want hy doet een ſuyver ende ſchoon bloedt groeyen/ waer uyt eenen claren geeſt voort comt.

De Rapen gheſoden ende het eerſte water afgegoten/ende met het tweede gekooct/daer by wat Venckelzaets doende / is den ooghen bequaem.

Deſgelijcken een wermoes gekooct van de ribbekens vande bladeren vande ſtoppel Rapen de bladen afgeſtroopt / ende cort als wermoes geſneden eñ in water geſoden met wat boter daer by gedaē/ met wat Venckelzaets/ ende opt leſte wat Caneels ende Foelgie/ende als een wermoes gegeten. Oft kooct de ribbekens met haren bladeren ſo ghy wilt.

Pulver.

Neemt Venckel-zaet in Azijn eenen nacht geweyckt ʒ iij. eñ nu wederom opgedroocht/ fijnen Caneel ʒ ij ß. deſe wel cleen gepulvert/ ende wrijven daer Suycker onder ʒ ij. eñ dit pulver tſmorgens dry uren voor dē eten ʒ j ß. oft ʒ ij. ingenomen / ende tſavonts twee uren voor den eten daer op drinckende Wijnruyte wijn ℥ ij. want het verſtercket geſicht wonderlicken.

Om het opclimmen van de vaporen ende dompen ten hoofde te benemen.

Neemt Peper gebraden/cout zijnde/ſalmen die naer den eten innemen met wat Venckel oft wat Anijs-zaets.

Ten ſelven.

Neemt Sileris montani, Eufragie ana ʒ ij. Notemuſchatē/Nagelen/Macis ana ʒ j. Anijs ende Raepzaet ana ʒ j ß. Vēckelzaet ʒ ß. Caneel ℈ iiij. Suycker uyt tſap van Rooſen ʒ x. dit pulver ſalmen ʒ ij. tſavonts alſmē te bedde gaende gebruycken. Ende wildy / doeter Queen-vleeſch ℥ iiij. toe met Corael cleyn gewreven ʒ ij. ende ſo ℥ ß. ingenomen.

Vt droochte veroorſaect.

Indien de oogē groote droochte lijdē/ daer door haer naetuerlicke vochticheyt is verlieſende ende conſumerende/den horenachtighen rock der ooghen nu beghint te rimpelen/ſo ſal men nae den univerſalen reghel ghebruycken vochtmakende eñ ververſſende ſpijſe/als tſap van jonge Hoenderen / Capoenen/ van ſuych Calveren / ende eē Ptiſaen van Gerſtewater oft zijn Emulſio, oſte melck daer uyt geweect. Men ſal ooc die plaetſelicke remedien/die verhaelt zijn int voorgaende cap. vande verminderinge der oogen-ſterre gebruycken/ fomenteren de oogen met Vrouwen ſoch / eē Mulſio gemaeckt/ met verſche ſoete melck daer de ſaden van Latuwe/ oſte van Meloenen in gheweyckt zijn/oſte daer toe doende wat verſche gepelde Amandelen/oft ghepelde Gerſte/ oſte tſelve alleen in ſchoon water laten weycken ende door doen / daer toe doende een weynich zaets van Altheæ oft Malua.

Oft duſdanige Conſerve by my geordineert.

Nemt dry geconfijte Myrabolani, conſerve van Roſemarijnbloemen ende van Euphragie ana ℥ j. verſche Pijnkernen ʒ vj. verſche ſoete Amandelen ℥ ß. Latouzaet ʒ iij. Annijs ende Venckelzaet ana ʒ j. Macis/Caneel/ Nagelē/ ana ℈ j ß. met ſyrope van Bugloſſe een Conſerve gemaect/ende tſmorgens ende tſavonts een Corſtaengie groot ingenomē/ende ic hebt tſelve ſeer goet bevonden.

Vt vochticheyt oorſpronck nemende.

Daer de teericheyt des geſichts uyt groote vochticheyt oſte humoren haren oorſpronck neemt/ſalmen de ſelve na den eyſch der humoren bereyden ende uyt ſuyveren/alſmen inden Cap. vande Hooft-ſwere verhaelt heeft/ende die taeye ſlijmige humoren ſal men met de ſyropen van Hyſope/Stœchados ende met de ſyrope daer den geconfijten Acorus in bewaert wort/ende den Oxymel ſcillitici bereydē/endē vermengenſe met de waterē van Mageleyn/ Bethonie/van Venckel ende Euphraſie.

Men ſal dit Electuarium twee oft drymael inde weke gebruycken.

Neemt Methridati ʒ ij. conſerve van Rooſemarijn-bloemen ℥ ß. dit voor dry merghens vermenght / oft reſolveren elcke reyſe een deel in ℥ ij. Wijnruyte oft Venckel-water / ende ſo ingenomen.

Ten ſelven.

Neemt Myrobalani geconfijt nō. iij. conſerve van Roſemarijn ℥ j. de wortelen Acori geconfijt / ʒ iij. de ſpecien Diagalangæ, ℈ ij. de bloemen Euphraſiæ ende Macis ana ʒ j. met de ſyrope van Stœchas eē Electuarium vermengt ende als boven ingenomen.

Men ſal altemet de gorgelingē ende knauwinge gebruycken die hier vorē genoech verhaelt zijn.

Een pulver vande sommighe ghepresen.

Neemt een Slanghe thooft ende den steert afgesneden tvel afgedaen/ ende het ingewant daer uyt/ende brantse in eenen aerden pot/ eñ ende vermenghen de asschen met dese naevolgende specien.

Specien.

Neemt Notemoschate/Cruytnagelē/Macis/Cubeben/Caneel/langē eñ swartē Peper ana ℥ ij. Gengeber ℥ j. Calami aromatici, galãge, spicæ, schœnanthi, Vēckel-saet/Carvi, Comijn/cleen gepulvert eñ de tsamen vermengt/ het pulver vande voorsc. Serpēt ℥ vj. dit tsamen vermengt/ eñ gebruycken dit pulver met wijn oft met Venckel-water ℈ j ß. oft tot ℥ j. ende dat eens oft tweemael ter weken / ende wilme men mach daer half soo veel souts toe vermenghen / ende ghebruyckent inde plaetse vant sout.

Om tghesichte te bewaren een *Collyrium*.

Neemt Tutie met kinder pisse gewasschen/ ende driemael met Venckel-water ℥ iij. wit Corael cleen gewreven/ peerlen niet doorgaet ana ℥ j. gebranden Herts-horen/ oft vā ander dieren ℥ ß. Gonts-bladeren nō ij. cleen gepulvert ende met Venckel-water voor eē Collyrium ghebruyckt.

FINIS.

*Petro Heydio pharmacopoeo Delphensi im*becillitate & corrupta visione laborante.

Een generale verhalinghe vande teerichepdt der ooghen / ende alle manieren van verduysteringhe des gesichts.

Hoe wel tghehoor vande Philosoophen een poorte des verstants wordt ghenaemt / ende Aristoteles leerende is dat door tselve de principaelste conste vercregē worden / al heeft ooc Democrites hem selven/om dat hem het uytwendich licht/int ondersoecken niet en soude perturberen/tghesicht benomen / als ons Cicero ende Laberius verhalen. Nochtans goede vrient om dat u genoech bekent is/datmen door tgesicht alle differenten/ ende gheschillen van alle dinghen moet vercrijgen. So wildy liever met den scherpsiendē Lynceus een goet ghesicht hebben/ dan met Democrite ende Tiresia den Thebaenschen Coninck in blinthept leven. Aengesien dan dat dit edel instrument den lichaem soo noodich is/ ende sonder tselve tlichaem genoech onnut geacht mach wordē/ so en isser oock geen deel aen des menschen lichaem te vinden dat eer is ghevoelende / ende pijnlijcker als de ooghen / het welck al niet te verwonderen en is alsmen wel insiet alle de subtijle deelen die de oogen in haer zijn behoudēde mits alle haer subtijle bedichte/ ende teere aenvoeginge ende ghemeenschap diese met andere teere deelen zijn hebbende. Alsoo dat daerom door haer sonderlinghe teerichept oft mede gevoelen van ander deelen seer veel gebreken onderworpen zijn : Ende nu in lijden zijnde door haer teerichept ooc seer qualijcken eenighe medicamenten verdragen connen : al waer wel te considereren is met wat swaricheydt hier vande Medicijn in te handelen is. Jae alsoo dat een menschen leven qualijcken genoech waer om in alle dese menichfuldighe gebrekē der oogen wel expert te wordē/ al en deden hy anders niet dan hem alleen te oeffenen in alle haren crancheden ende accidenten.

Dit nu verlatende/ om te comen tot onsen propoost ende uwen versoecke/dat is / tot de teerichepdt des ghesichts/ ende haer verduysteringhe welck in diverse manieren uyt verschepden oorsaecken ende in diversche partien can geschieden/ als inde oogen / in haren geesten/ inde humoren oft haren Menbranen ende rocken / ende dat in verschepden manieren alsmen hier volghende verhalen sal. Eerst beginnende vande verminderinge des gesichts Ambliopia vande Latijnē Hebitudo seu obscuritas visus ghenaemt.

Ambilopia.

In desen is hen tgesichte minder ende duysterder alst ghehoor / sonder nochtans eenich hinder in eenighe deelen vande Oogen te sien.

Amaurosis i. Caligatio.

Is dit gebreck der ooghen het voorgaende seer gelijc/dan is tgesicht in desen geheel verduystert sonder eenich hinder inde oogen / oft oogen sterre te connen sien/ wort dit van Avicenna Destructio Visus, ende vā de nieu schrijvers Gutta Serena genaemt/ om dat de oogen in desen seer suyver zijn / al oftse geen gebreck en hadden/connen bey dese voorsc. gebreken al uyt eenderley oorsaecke voortcomen / want daer Amblyopia uyt veroorsaeckt is/ soo can doort vermeerderen van dien Amaurosis veroorsaect worden. Principalijcken indien daer eenighe fouten zijn int tgene oft in eenige deelen die vande natuere tot gesichts behoef ghe ordineert zijn / tsy inde humoren der ooghen/ haren gheesten/oft inde ooghen rocken/ maer schuylē beyde dese voorsc. gebreken meest inde Oogen-zenuen/oft inde Herssenen / ende so de Herssenen in fouten zijn/en sullense niet alleen met veel pijnen int thooft ghequelt zijn/ maer sullen oock veel in hare handelinghe faelgheren als int ruycken/smaken ende hooren / etc. maer daer geen van desen geclaecht en wort/ soo salmen ondersoecken oft de Ooghen-zenuen niet verstopt en zijn / want d'een ooghe toe houdende/soose niet verstopt en zijn sullen de gheesten terstont te overvloedigher int ander ooghe vloeyen / ende de ooghe sterre op ruymen. Somma daer de handelinghe volcomelijcken gheschieden/ en cant principael in gheen soute zijn.

Myopia oft *Myopiasis, Luscosa est Affectio.*

In dit ghebreck der ooghen en ist tghesicht niet alleen als in Amblyopia vermindert / oft oock niet als in Amaurosis gheheel verdonckert / dan zijn dese alleen bysiende / oft stickziende / want als dese yet sien oft lesen willen/ moeten zijt voor den ooghen houden / want soo connen sy het alderminste wel sien / ende onderkennen. Maer wat verre vande oogen is/en connen sy niet sien oft onderkennen. Dese en moghen oock niet te langhe oft te sterck op eenighe dinghen sien / want haer ooghen terstont verduysteren / dit ghebreck hebbense veel uyter natueren / als daer mede gheboren zijnde / daerom oock ongheneesselijcken.

Men vinter oock dese seer ghelijck zijnde / want indiense een weynich te langhe lesen/ oft erghens wat sterck op sien willen soo verduystert hem tghesicht terstont: want de subtijle gheesten zijn hen terstont verliesende/ sommighe van desen sien met een doncker locht best/ ende en moghen geen groote claerheyt verdraghen / d'ander moeten veel schijnsels ende claerheyt hebben. Die met een doncker lochte best sien die hebben foute inde geesten ende humoren. Want weynich ende seer claer gheesten hebbende/ en moghen niet verre van haer sien / want door haer soberheydt en connense niet verre uytstralen / maer verliesen haer terstont / ende om haer groote clarichept behoevense weynich lichts/ende datse het licht qualicken connē verdragen / geschiet door de soberheyt der waterachtige vochtichept Albugineus genaemt/ int voorste der ooghen gheleghen/ tot beschermingh der Crystalline vochtichept/als vande stercke couwe ofte groote hitte / daerom daer dese vochtigheydt nu te weynich ende te subtijl is / en mogense de stercke uyterlijcke lichte niet verdraghen. D'ander moeten veel lichts hebben tot verlichtinghe der grover / ende duyster gheesten / als hier nae noch verhaelt sal worden.

In desen gebreken zijn hem altemet valsche ghesichten voor den ooghen verthoonende/ principalijcken alsse wat langhe erghens op sien willen / ghelijckt geschiet inden ghebreke der oogen dat de Griecken Parorasis nomen/ ende van Avicenna Imaginatio ghenaemt. Het welcke in desen is gheschiedende door de sober ende teere geesten / want int uyt stralen is het subtijlste der geesten terstont verdwijnende/ende de grovichept van desen alleen overblijvende: welck zijn Obiecto terstont vervalst wort/daerom niet suyver vertoonende/ want soo tselve van binnen is/ vertoonet hen oock uytwendich oft van buyten / als hier na noch claerder verhaelt sal worden.

Nyctalopes Latinis Nocturna Caecitudo.

In dit ghebreck ist tgesicht oock minder alst van natueren behoort/ende vertoont hem met verscheyden accidenten / want dese sien by daghe wel/ tsavonts de somme ondergaende/oft by der kaerssen/qualijcken des nachts/ niet oft seer weynich buyten ander menschen/ Want de gheesten/ ende humoren in desen seer grof zijn/ ende niet doorluchtich. De Vrouwen haer maent suyveringhe wel hebbende/ en worden met dit ghebreck niet ghequelt als Celsus seyt/ende Octavius Horatius wil by dē naem Nocturnae caecitas Myopias verstaen.

De Vespertina acie.

Dus langhe hebben wy nu verhaelt vande gebreken der oogen/inde welcke tgesicht vermindert wort sōder eenich letsel daer in te siē/ tottē welcken men noch soude mogē toe voeghen die des daechs qualijcken sien / ende des nachts sonder eenich licht best sien / hoe wel tselve nochtans selden gheschiet/ in sulcke zijn de geesten des gesichts seer subtijl/daerom in de clare locht terstont vā een vloeyende/welcke subtijle gheesten des nachts int uytstralen terstont vande duyster nacht-lochte ombanghen/ tsamen gehouden ende getempert worden.

Item tgheheurt altemet/ maer oock selden datse des nachts na datse wacker wordē bescheydelijcken alle bescheet connen sien dat inde camer is daerse in liggen : Welck my Jan Hagens in mijn jonckheyt ooc eēs gebuert is: maer veranderēde terstōt wederom met my.

Daer zijn noch ander vreemde ende valsche gesichten/inde welcken hen voor den oogen is verschijnende anders dan behoort als schemelinge/van diversche coleuren ende gedaenten/ als draeyen/dansinge van Muggen ende ander fatsoenen / sonder oock eenich hinder inde ooghen te connen sien/als wy eens deels verhaelt hebben/ende noch verhalen sullen.

Item die daer uyt puylende ooghen heeft/ en hebben gheen scherp ghesicht / want den gheest des ghesichts is hem int uyt stralen wijt ende breet uyt spreydende / ende terstont verliesende. Maer ter contrarie bevintmen inden genē die daer hol-oogich zijn : want dese sien van verre alderbest/ want den uytstralende geest door de hollichept terstont ombanghen wesende / en can hem daerom niet verspreyen/maer moet te stercker uyt stralen.

Vande humoren oft vochtichept der oogen met haerder operatien.

Veel overvloediger is dese vochtichept inden eenen als inde anderen mensche/ ende hoe beter ghematicht hoe beter ghesicht / nae de veelhept oft soberhept deser humoren / so ontfanghen de ooghen oock haer coleuren/ want daer de vochtichepdt weynich claer/ ende seer suyver zijn / sullen de ooghen haer oock doorluchtich seer claer / ende glaesachtich vertoonen / dese sien inde claer ende suyver daghen qualijcken/ want de clarichepdt inde ooghen niet verdraghen en connen. Maer door dese vochtichept van pas is/ende tamelijcken suyver/

ver/soo ghevense oock een goede coluere/ niet
soo doorsichtich / maer van colueren Hemels
blau. Eñ daer de humore overvloedich is eñ
niet doorluchtich/ soo causeren sy doncker en-
de swarte oogen / dese sien by een claere locht
alder best.

Dese vochtichept der ooghen moghen oock
uyt verschepden oorsaecken eenighe quade al-
teratie aennemen / daer door tghesichte seer
hinderlijcken valt / als door eenighe toevloe-
dinghe van ander humoren ende vapueren/
haer upten generalen lichaem / Maghe oft
Herssenen toe ghesonden. Oft uyt de uyter-
lijcke saecken haer alteratie ontfanghen/ als
uyt stercke coude lochten/ heete Sonne schij-
nen oft vyeren / ende dat principalijcken die
voorste waterachtighe vochtichept/ daer wy
voren van verhaelt hebben.

De Crystalline vochtichepdt can door haer
quade alteratie/overvloedichepdt / oft doort
tvermeerderen van haer tghesichte seer hin-
deren / maer mach haer plaetse veranderen
sonder tghesichte te letten.

De Glaesachtighe vochtichepdt Vitreus
humor genaemt / is door haer goede ghetem-
perthepdt de Cristalline humore bequaem
voetsel toe seyndende / ende onderhoudende/
oft door haer onbequaem voetsel de selve ver-
duysterende/ende turbel makende / ende alle
door passerende gheesten vervalsschende/ende
haren vrijen doorganc benemēde / als ooc ge-
schieden can/soo wanneer eenighe voorsc. hu-
moren in foute zijn. Ende dat inder manieren
hier nae volghende.

Indien de natuerlijcke vochtichept/ Albu-
gineus ghenaemt / te weynich is / als boven
vermaent is / soo en connen sy gheen stercke
claerhept verdraghen/de vochtichepdt te veel
hebbende / sien van verre alderbest / daer de
vochtichepdt seer subtijl is / ende wat scherp
sien willen / so siense terstont witachtige sche-
melen voor den ooghen drijven. Maer grof-
achtich ende weynich / soo vertoonense haer
nae den swarten/ alse oock door de melancho-
leuse vaporen doen.

Ende indien sy geheel grof zijn/ ende de oo-
ghe sterre gheheel becleeden/so wort hem tge-
sicht gheheel benomen / ende dat nae dat de
grovichepdt veel oft weynich is. Maer dat
de grovichepdt inden Centro, dat is / inden
principalen punt haer plaetse neemt soo siense
al oftse door veel gaten saghen. Indien dese
vochtichepdt haer in veel deelen is verdeelen-
de/ende niet tsamen en blijven hanghen / soo
dunckt haer oftse veel Mugghen/ ende Vlie-
ghen voor haer saghen swermen ende dan-
sen. Ende soo haer dese vochtichept nae den
anderen is volgende / so dunct haer datse lan-
ghe draepen voor den ooghen sien hanghen.
Maer so sy te samen blijven/ ende niet te grof
en zijn/soo dunckt haer datse beelden ende an-
der ghedaenten voor den ooghen sien dansen
ende hanghen/ende die met sulcke coluere/nae
de humoren zijn die haer mette vochtichepdt
vermenghen / want inden cholerijcken siense
geelachtich. Inden sanguinen na den rooden.
Inden Phlegma nae den witten. Inden me-
lancholien na den swarten. Dusdanige voor-
verhaelde accidenten connen ooc verschijnen
door de vaporen die hem upte Maghe zijn op-
climmende totten hoofde. Maer datse haer
upter Maghen opwerpende zijn / oft datse
haer stede gegrepen hebbē tusschen den Wijn-
besigen roc/ ende tusschen de Crystaline voch-
tichept/canmen aldus onderschepden. Want
upter Magen opstaende/oft uyt ander plaet-
sen toeghesonden/ so cesseren sulcke schemelin-
gen altemet. Maer inde voorsc. plaetsen stede
gegrepen hebbende/so vertoonen hē de voorsc.
ghesichten gheduerlijcken.

Vande Crystalline vochtichept.

De Crystalline vochtichept mach oock uyt
haer eygen plaetse in eē ander gebracht wor-
den als principalijcken inden binnenste oft
buytenste hoeck der ooghen : welck hoe wel
dat het den menschen weynich hinderende is
aen tghesicht / nochtans soo mistaghet den
mensch gheheel. Want sy haer opwaerts oft
nederwaerts is beghevende / soo sal hen al
wat sy sien/ dobbel vertoonē/gelijcmen in den
dronckers oock siet gheschieden.

Tghesichte wort door foute der oo-

ghe-rocken oock in deser manieren / behin-
dert/ende dat ten eersten door den Wijnbe-
sigen-roc Vuea tunica genaemt/ende dat in
deser manieren.

Desen Wijnbesigē rock heeft zijn verschep-
den gebreken daer tghesicht door gheerenckt
wort/als doort tvermeerderen/ verminderen
ontluycken ofte doort breken vande ooghe-
sterre. Tsy dan met de ghebooꝛte oft daer
nae vercreghen/ is tghesichte altijt hinderen-
de. Maer de nauwichept diemen upter na-
tueren heeft / is meer tot versterckinghe des
ghesichts. Maer metter tijdt vercreghen is
quaet / niet dat de nauwichept by haer selven
hinderlijcken is / maer alleen door de quade
accidenten ende oorsaecken daerse naevolgen-
de is/ als doort indrincken der humoren/door
de slappichept oft spanninghe van zijnen roc-
ken/oft doort tverdorren/ ende tverminderen
vande subtijle vochtichepdt Albugineus ghe-
naempt / want om datse vande voorsc. voch-
tichept niet meer ververst en wort/ soo moet-
se verdorren ende minderen/door wiens min-
deringhe weynich lichts ontfanghen wort/
daerom tghesicht verdonckerende. Alsoo dat
de cleenichepdt des Wijn-besyen roer upter
naturē niet te vreesen en is/ maer seer quaet/
als tselve nae ander Passien oft Accidenten
volghende is. Oock doort tvermeerderen van
dese humoren onder den Wijn-besyen roc ge-
leghen/moet den Wijn-besyen roc opspannen
ende tghesicht / ende coluere der ooghen doen
veranderen. Somma indien de humoren daer
vergrooft zijn / ende de ooghen gheheel beset
heeft / soo wort hem tghesicht gheheel beno-
men/maer alleen voor inden Centro, oft punt

vande Ooge sterre leyt/ soo siense al oftse door veel gaten saghen/ als hier boven verhaelt is. Seer deser gelijcker siecktten connen hem ooc verthoonen door seker fouten vande gheesten des ghesichts als oock ghenoech bewesen is.

Tghesicht can in ons oock behindert worden door fouten vanden hoornachtighen rock der Ooghen Cornea genaemt / recht onder dē Wijn-besigen rock gheleghen: Want daer dese vergrooft ende verduystert wort/ oft vochtigher is als behoort/ so en causeert hy niet alleen een duyster ghesicht / maer sien oftse door eenen nevel sagen/ ende verschijnen hen in desen verscheyden colueren/ ende dat nae de humoren onder desen Ooghen rock gheleghen. Maer indien daer inflammatie/ sweringe oft ulceratie in gheschieden/ soo benemense boven al tghesichte.

Desgelijcken door het rimpelen oft tsamen crimpē vande voorsc. Ooge-rock/ veroorsaect een doncker gesicht/ als indē ouderdom uyter natueren is gheschiedende.

Indien int witte der Oogen eenige inflammatie gheschiet/ wordet tgesicht als door een medelijden daer door gecrenckt / alsmen oock door de gheweldighe swellinghe der Ooghe-schellen siet gheschieden.

Hier hebben wy nu ten eersten verhaelt vā de humoren oft vochtigheyt der Ooghen. Ten tweeden ooc van haren Membranē/ oft Oogen rocken met alle hare gebreken ende foutē die de Oogen door desen eenichsins soude mogen toe comen. Ende sullē hier nu voorts volgende tracteren vande fouten/ ende gebreken vande Ooge-zenuen/ Herssenen/ ende van haren gheesten.

Teeeckenen dat de Zenuen des gesichts verstopt zijn / met oock seker fouten der Herssenen/ met haer Animale gheesten/ dat zijn de geesten des gesichts/ Spiritus visorius oft Visivus ghenaemt.

Indien tgesichte den patient gheheel benomen is / oft alleen een weynich crancksiende is / oock hem continuelijcken by is blijvende/ ende so hy zijn een Ooge toe houdende is / dat dan de ander daer door door de doorstralinge der gheesten niet meer verlicht / oft claerder sienden en is / is een teecken dat de gheesten des ghesichts door de Ooch-zenuen / door de verstoppinghe niet en moghen passeren totten Ooghen/ oft dat de gheesten des ghesichts soo sober zijn passerende datse totten ghesichte niet ghenoech en zijn / wiens fouten dan moeten geschieden door de Herssenen / oft haren vliesen Menyngi oft door de Ooch-zenuen Nervi optici ghenaemt: Want het eygentlijcken den Herssenen toe comt de gheesten des ghesichts te genereren/ te voeden / ende voort te brenghen / ende de selve oock door den Oogen-zenuen inden Ooghen te seynden.

Ende dat nu de materie totten ghesichte/ oft tot eenen bequamen gheest dienende door fouten der Herssenen zijn ontbreckende/ oft tot corruptie ghecomen zijn / canmen oordeelen uyt eenighe voorgaende quetsinghe / swarichēden / door eenighe voorgaende Purgatien/ bloet-latinghe / door groote inwendighe oft uytwendighe hitten / als hem veel ontrent stercke vyeren / oft heete Sonnen schijnen te oeffenen : Want door dese / so worden de natuerlijcke vochticheden heel gheconsumeert: daerom soo de Herssenen nu in lijden / ende in foute zijn/ soo moeten oock alle haer faculteyten met haer lijden : want dese al tsamen uyt haer als uyt een fonteyne haren beghinsel nemen: daerom/ indien de Herssenē lijdende zijn/ nyet in hen tho oft swaermoedich wesen / oft daer moeten fouten int tgehoor/ ruecke / smake / oft eenighe van desen faelgeren. Maer soomen alle dese in goedē doen vint/ so en connen de Herssenen in gheen foute wesen.

De Herssen vliesen in foute zijnde/ haer teeckenen.

Indien de Herssen vliesen in lijden zijn / soo gevoelen sy de pijn tot inden Oogen toe strecken/ maer indien sy inde voorsc. plaetsen geen pijn oft eenighe swaricheydt en ghevoelen/ so moeten de Zenuen des gesichts in lijden zijn. Het welck nae de meyninghe Galeni in drie manieren gheschieden can / als door inflammatie/ ende sweringhe/ verherdinghe / ende verstoppinghe. De inflammatie tsy dan door overvloedicheydt oft verhittinge des bloets/ oft door eenighe scherpe cholerijcke humoren can door de stercke pijn bekent worden/ welcke haer niet alleen ten Ooghen uyt slaen en sal/ maer oock voren in thooft seer lastich vallen / welckmen oock aende overvloedicheydt des bloets sal moghen bekennen/ behalven de duysterheydt des ghesichts diese in desen lijden/ soo siense dickwils oock veel roode / ende ghele ghesichten voor den Ooghen vlieghen.

Inde verstoppinghe als door de grove Phlegma ofte melancholuese humoren / ende gheheel verstopt wesende/ so en connen sy niet oft seer weynich sien / ten waer datter noch eenighe gheesten den Ooghen toe ghesonden worden/ door ander bygheleghen Zenuen oft Arterien den Ooghen oock dienstich.

Maer niet gheheel dan een weynich verstopt zijnde/ soo siense noch wat / ende dat met poosen/ als nu tamelijcken/ ende dā wederom min. Ende waer daer nu eenige convulsie oft spanninge der Musculen oft der Zenuen zijn daer de Ooch-appelen door beroert worden/ soo hebben dese een los ghesichte. Ende soo de Zenuen tot resolutie oft ontbindinghe comen: Als door de uytleegginghe Inanitio ghenaemt/ oft door de vollicheydt Repletio ghenaemt / daermen inden Paralysis genoech van vermaent heeft / soo moeten die oock haren dienst imperfect volbrenghen.

De geesten des ghesichts in foute zijnde.

Dat de geesten des ghesichts in foute zijn/ cannen

canmen weten upt de geſtalteniſſe des gheheelen Lichaems / ende principalijcken door de foute der Magen ende der Leveren. Hoe wel tſelve oock door de fouten der Herſſenen/ende doort tgebruyck van onbequame/grove/rauwe ende ſlijmighe ſpijſe geſchieden can/ want de Maghe door haer teerichept oft couthepdt niet wel coockende ende digererende iſſe nae latende veel rauwe onghekoockte humoren: Door de teerichepdt der Leveren voortbrenghende een rau ongecooct bloet/ oft door haer onnatuerlijcke hitte tſelve te hooch koockende. Hier upt voortbrenghende ombequaem ende onſuyver gheeſten. Maer upt de ſuyver bequame ſpijſe wel gecoockt zijnde / wort een bequaem ende ſuyver bloet nae ghelaten/ van hem gevende eenen ſuyveren ende clarē geeſt. Somma is den geeſt alleen een ſubtijl vapore oft afaeſſeminge des wel gekoockten bloets/ door de crachte des hertē ontſteken. Alſo dat den geeſt int therte zijnen oorſpronc ontſanct/ ende wort van daer den Herſſenen toe geſondē/ende nae der plaetſen haerder regeringe ſo hebbenſe oock verſchepden namen/als wy int eerſte Boec geleert hebben. Maer ſullen hier allēē vandē Spiritus Animalis inde Herſſenen verhalen / welc hier nu den geeſt des geſichts ghenaemt wort / upten Herſſenen voorts comende/met een doorſtralinge door de Oogenzenuen tot indē Oogen/hē daer vermengende met de Cryſtalline vochtichtichept / al waer hy zijn principael cracht tot verlichtinghe is ontfanghende. Ende indien deſen geeſt in ſubtijlhepdt/ grovichepdt ende claerhept wel gematicht is/dat is/niet te grof / niet te ſubtijl/ maer middelmatich/lochtich van weſen ende ſubſtantien/ ſoo veroorſaecken ſy een goet geſicht. Het welck al tſamen int tbloet/ ende Phlegma gheleghen is / in wiens ſubſtantie den gheeſt zijn plaetſe heeft/ ende is de natuere des bloets naevolghende / daerom ghelijck den gheeſt is / alſoo is oock de Ziele/ tleven/ tverſtant/ende tgheſicht. Somma daer nu den gheeſt veel/ſubtijl/claer/wel tſamen hanghende/ ende vervolghende is / daer hebbenſe oock een claer/ſchoon / ende ſuyver gheſicht/ ten waer datter eenighe ander mercklijcke oorſaecken contrarie waren. Oft anders zijnde ſoo zijnſe de de natuere/ ende tgheſichte gheel contrarie / welckmen in veel manieren ſoude moghen verhalen.

Maer zijn deſe naevolghende den patient meeſt quellende. Als den ſubtijlen / ſoberen/ claeren/ doorluchtighen/den groven / ende ſoberen/ende den groven overvloedighen.

De ſubtijle ſobere eñ clare geeſten/zijn door haer ſubtijlicht lichtelijcken van een vloeyende / ende door de ſoberhepdt lichtelijcken ontbindende ende verſtroeyende/deſe en moghen gheen clarichepdt verdraghen/ noch niet verre van haer ſien/ maer na by ſoo connen ſy alles wel onderſchepden. De clare locht is hem contrarie / maer ſien beter met een doncker locht/ daerom hoe hen de letterē claerder vertoonen ende meer lichts daer toe hebben / hoe ſyſe qualijcker connen leſen: want om dat de gheeſten die den Ooghen ende haren humoren toegheſonden worden ſoo claer zijn/ſoo en behoeven ſy ſoo veel lichts niet / moetenſe daerom int leſen ghemeenlijcken haer een Ooghe toe houden/om alſoo de uyterlijcke claerhept wat te benemen/alſmen ghemeenlijcken oock ſiet gheſchieden/ daer de voorſte vochtichepdt der Ooghen Albugineus ghenaemt te ſober is. Deſe en moghen oock niet te langhe oft te ſterck op een dinck blijven ſien/ ende dat door de ſoberhepdt der gheeſten die hem terſtont zijn verlieſende. Ende oft in deſen nu gebeurden dat de Ooghen in hem wat ruymer worden/ſoo ſouden ſy ſoo veel te min ſien: Jae de blinthept ghenoech onder worpen zijn. Daerom daer een goet gheſicht ſal weſen/ ſoo moet hem den gheeſt in een vaſte dichte forme onthouden/ want anders nu vallende in een ruyme ongeproportioneerde woeſten inſtrument oft lanteerne der Ooghen / ſoo zijnſe terſtont te wijt van een ſpreyende / ende verwilderende/daerom een ſober geſichte voorts brengende. Want de uytſtralende gheeſten haer terſtont zijn verlieſende. Daerom die nu met ſulcken ghebreck ghequelt zijn / ſonderlinghe daer mede gheboren zijnde / en moghen hem niet bequamer verkieſen / dan datſe haer bequame brillen daer toe laten maken van binnen holachtich ront verheven/de omloopende canten dicht op dat de uytſtrallinghe der geeſten haer alleen in haren Centrum mogen behouden/dat is/ nae het uyterſte vanden brille/ ende daer alleen upt ſtralen: want dit ſulcke/ oft den ſtickſiende een ſonderlinge remedie is.

Somma die daer ſonder veel lichts wel cōnen ſien/die ſien na by alderbeſt/ alſe ooc doen die daer grau blau Ooghen hebben.

Oock ſienſe na by beſt/ende van verre qualijcken die daer uytpuylende Ooghen hebben oft hooch upt kijckende zijn / alſt daer meeſt ghebeurt inden ghenen die daer ſeer vochtich van Herſſenen zijn.

Deſghelijcken ſwart Ooghen hebbende/en connen niet verre van haer ſien.

Dit is nu genoech verhaelt vande ſubtijle/ ſober/ende clare gheeſten der Oogen/ met alle haren operatien.

Grove ende wepnich gheeſten.

Maer indiē daer grove/ende wepnich geeſten zijn ſo veroorſaecken ſy door de ſoberhept een verminderinghe des gheſichts/ende door haer grovichept een doncker geſicht / daerom ooc veel uytwendichts lichts behoevende/ om de gheeſten te verlichten ende te claren / waer deure deſe by daghe claer ghenoech ſien/maer met het onder gaen der Sonnen wepnich ende deemſterich/ des nachts niet oft ſeer wepnich buyten ander menſchen / als wy voren vande Nyctolopę verhaelt hebben.

Grove ende overbloedighe geeſten.

Daer de gheeſten grof ende overbloedich zijn / ſo ſienſe beter tghene dat verre van haer ſtaet dan tghene dat haer naeby is / deſe behoeven veel lichts / ende veel ſpatien daer toe om ſo dē uytſtralende geeſt te verlichtē/waer

 door

doortgene dat hen voor den Ooghen is qualijcken sien ende onderkennen moghen. Want haren uytstralende gheest in so corten spatien niet verlicht en mach worden / alsmen inden aenstaendē ouderdom mach sien/ want als sy yet lesen sullen / houdē zijt verre vande Ogē.

Grove turbel ende weynich gheesten.

Daer de geesten grof/ turbel ende weynich zijn/ so en connen sy van verre noch na by niet sien: Want door de soberheyt van dese geesten soo en zijnse niet ghenoech uytstralende / ende buyten de Ooghen zijnde / soo verdwijnense terstont ende blijven ongesuyvert/ ende dit is ooc de oorsaecke waer door de oude menschē/ soo qualijcken sien/ tsy nae by/ oft verre gheleghen/ dan altemet door veel lichts / oft doort claer schijnen der Sonnen.

Wt tweederley oorsaecken wort dat ghesicht des nachts verduystert: ten eersten door de ontbrekinge des uyterlijckē lichts/ daer de gheesten door verclaert moeten worden: oock soo doet de Mane de humoren vermeerderen ende vergroven/ want zijt met de volle Mane ghemeenlijcken alderquaet st hebben / ende met de nieuwe best.

Ter contrarie / so zijnder menschen die des nachts beter als daechs sien/ ende dat door de subtijle gheesten/ die door de uyterlijcke claerheydt van een vloeyen. Maer des nachts doort omcingelen ende omvatten vande couwe ende grove lochte/ soo worden sulcke subtijle gheesten tsamen ghehouden / ende vergroost.

Het welcke oock gheschieden can inden genen die vyerighe Oogen hebben / alsmen mach sien aen sommige beesten die des nachts siende zijn.

Hier mede nu dese verlatende/ salmen hier eenen generalen reghel verhalen / hoe ende in wat manieren men sulcke voorsc. ghebreken sal moghen te gemoet gaen ende verhoeden / oft verout zijnde/ niet swaerder en worden. Welcken reghel sy met alle neerstichheydt sullen onderhouden / sonderlinghe teer zijnde/ ende sober hittē by haer hebbende: want daer door voedense oock sober gheesten aen/ jae sullen meer voordeels van dusdanigen reghel te onderhouden vercrijgen/ als doort tgebruyck vande Medicijne. Sullen daerom ons beginsel gaen nemen vande ses onnatuerlijcke dinghen/ inder manieren hier nae volghende.

Causæ conservatrices, seu res non naturales.

Vande ses onnatuerlijcke dinghen/ te weten/

De locht / spijse ende dranck/ slapen ende waken/ exercitie ende ruste/ vervullinghe ende leginghe. Ten sesten / de toevallinghe des ghemoets / uyt desen wort ons lichaem principalijcken ghevoet/ onderhouden / vermaeckt/ verbetert / ende wederom te deghe ghebracht/ soo verre men dese te deghe onderhout/ ende de selve nae comt / nae tbeste verkiesende/ ende daer maet in houdende: Waer nemende den bequamen tijt / soo salt tlichaem daer veel profijts by ghenieten ende met goede humoren ghevoet worden/ maer ter contrarien veel hinders verwachten.

Vande Locht.

Men sal mijden alle ongetemperde / coude/ windighe/ mistighe/ nevelachtige ende vochtighe lochten / sonderlinghe de noorde ende Zuyde winden / welc principael vyanden der Herssenen zijn. Desghelijcken hem houden uyt de groote onghetemperde hitte der Sonnen ende des vyers / het schijnsel ende stralen der Manen/ sonderlinghe door gaten oft vensters. Men sal tghesichte niet vestigen op eenighe claer blinckende dinghen/ oft inde vyeren sien/ des nachts geen vensters open laten blijven: want seer hinderlijcken zijn de nacht lochten / als oock veel lesens ende schrijvens/ sonderlinghe de cleene letteren/ want het consumeert de gheesten des ghesichts.

Van eten ende drincken.

Men sal alsulcke spijse verkiesen die daer licht om te verteren is / goet voetsel aenbrengende/ het lichaem aengenaem wesende/ ende die sober gebruyct/ geē vaporen/ geen windē/ noch eenighe verstoppinge causerende/ niet te seer verhittende/ oft vercouwende/ alle suere/ scherpe/ soute/ stoppende salmen schouwē / oft die veel vaporen tē hoofde seynden / als Colē/ Rephanus, Raket/ Mostert/ Biestlooc/ Prey/ Ajuyn/ Loock ende alle Appelen ende Peren/ het Runtvleesch ghesouten oft gekoockt/ ende alle Grontvissen in vuyl stinckende ende stilstaende wateren ghevangen/ oock alle fritueren in pannen geschiedende/ de Latouwe veel ghebruyckt inde spijse/ is de gheesten vergrovende / daer door den gheest oock verdonckerende / oock en isser niet hinderlijcker als diversche gherichten over eene maeltijt te ghebruycken/ want daer door wordē veroorsaect vervuylinghe/ rauwicheden ende veel hinderlijcke humoren / wesende so een voorbode van veel sieckten.

Vanden dranck.

De sware bieren / seer ghehopt/ ghecoriandert/ oft te hooch gescharleyt / zijn al de Herssenen hinderlijcken ende perturberende/ maer wat Savien Bethonien oft Euphrasien daer in ghedaen / soude het ghesichte aenghenaem zijn: Maer sal suyveren ende claren wijn verkiesen/ niet sterck / maer wel rijp zijnde. De Mosten ende ander turbelen wijnen salmen mijden/ ende ghebruycken een Honich-water de Herssenende seer versterckende/ ende tghesicht verclarende/ alsmen hier na noch verhalen sal.

Vande exercitie ende ruſte.

In alle manieren van oeffeninghen ſalmen die in alles matigẽ na den eyſch der natueren/ ende dat alleen om de natuerlijcke wermte daer door een weynich te verwecken / op dat daer door de ſweetgaten moghen openen / de humoren mogen ſmelten / ende tot loſſinge comen / ende die ſullen gheſchiedẽn op zijnen bequamẽ tijt/als voor dẽ eten/ maer na den eten ſalmẽ niet ſterckelijcken oeffenen/op dat daer door de ſpijſe niet rau ende onverteert uyt de Maghe en wort gedreven/ende tLichaem ſoo in veel hinders comt.

Maer nae den eten ſalmen tLichaem ſoetelicken oeffenen/oft over eynde blijven/men ſal niet veel bocken metten hoofde/ oft tſelve veel te roeren is ſeer quaet.

Vant ſlapen ende waken.

Men moet hem wachten van het overvloedich ſlapen/ want hy vervullet thooft met veel vaporen / alſoo cauſerende verduyſteringe oft blintheyt des gheſichts / maer den matighen ſlaep verſterckt de materie ende maeckt eenen blijden geeſt / des daechs te ſlapen is ſeer hinderlicken / ten waer dattet de natuere gewent ware / want hy vervullet thooft met vaporen ende dompen/ alſoo veel Catarrhen veroorſakende ende de gheeſten des gheſichts vervalſchende.

Het overvloedich waken is oock ſeer hinderlicken: want het ontbint de geeſten/ de getempertheyt der Herſſenen worden daer vernielt ende bedorven / de Animale geeſtẽ verlieſen haer crachten ende operatiẽ/ende benemen de Maghe haer verteringhe/etc.

Vande leginghe ende vervullinghe.

Men ſal beneerſtigen dat den buyc alle dage geloſt wort/ want daer door de geeſten des geſichts verlicht worden / ende tot wat tijden dat de natuere totten camerganck oft tot loſſinge der Vrinen genegen is / dattet ſelve dan niet op en hout / want het ſoude de Herſſenen/ haer geeſten ende tgeſichte hinderẽ/ den Neuſe ſalmen alle daghe van zijn vuylicheydt wel ſuyveren/ de Ooren/ Ooghen ende tanden alle daghe wel reynighen/ Venus overvloedich te dienen crenckt het geſicht boven al/ ofte tſelve op onbequame tijden te uſeren/als terſtont na den eten / oft als tLichaem vermoeyt is/ oft na veel vaſtens ende wakens: Deſghelijcken ſalmen verſtaen van andere evacuatien / als tbloet te laten op onbequame tijden/ende buyten noot/ alſmen oock moet verſtaen van purgatien/vomeringhe/ſweetinghe/etc.

Vande ontroeringe ende perturbatie des ghemoets.

Mẽ moet hem met alle neerſtichept wachten van alle perturbatien ende onſtellinge des ghemoets/als droefheydt/ſwarichept/gramſchap/vreeſe ende deſpeatie / want deſẽ doen onſe lichamen dicwils in groote alteratie vallen : want ſy benemen de Maghe haer verteringe/ het lichaem met humoren vervullende/ ende de gheeſten des gheſichts vervalſelende daer door tgheſichte crenckende.

Vant Honich-water inde plaetſe vanden dranck te ghebruycken.

Neemt vanden beſten Honich ℔ iij. verſch reghen oft put-water ℔ 60. oft 70. dit ſalmen op het vierde paert latẽ verſieden ende ſchoon ſchuymẽ/daer in doende/ Salie/Betonie/ ana M ß. Euphraſie M j. op tleſte ſalmen daer toe doen de bloemẽ van Wijnruyte ende Roſemarijn/ana P ij. dit ſalmen wederom lancſaem laten ſieden op het derdendeel / nu doorghedaen zijnde/ ſo ſalment in een ſteene canne oft in een cleyn tonneken doen / ende nemen Anijs ende Venckel-ſaet / ana ℥ ß. fijnen Caneel metten handen alleen wat gebroken ʒ vj. dit met een popken daer in ghehanghen / maer niet opten gront comende / ende nu wat ghelegen hebbende ende verout zijnde / ſo ſalmen daer door den dach af drincken : Want tverſterckt de Herſſenen/ het ſuyvert de geeſtẽ des geſichts/ tbehout de Ooghen haer geſicht ende verſtercket ſeer.

Ende ſo de natuere totten camerganck onwillich ware/ſoo ſalmen den buyck alle daghe weeck houden / want de herdichept boven al de natuere hinderlicken is/ende tgheſicht verduyſterende: Waer toe ghy verkieſen ſult den beſten Veneetſchen Terebintijn ʒ iij. oft tſap van een Hoentkẽ geſoden met Pruymen van Damaſt / Mercuriael ende Beet / oft doender Polypody ℥ ij. toe/ oft tſaet Carthami eẽ weynich geſtampt ℥ j ß. oft men mach deſe pillen alle vijf oft ſes dagen een ure voor den avonteten drie innemen.

Pillen.

Neemt Agarici vanden beſten / Rhabarber uytgeleſen/de ſpecien Hieræ ſimplicis, ana ʒ ß. elcx alleen geſtooten/ eñ met Bethonie-water ſes pillen uyt elcke drachma gemaeckt.

Des morghens ſalmen tuſſchen de tanden knouwen wat Rozijnẽ met Peper vermengt/ oft wat Maſtic / oft Agaricus, ende telcken de vochtichept wederom uytſpoughen.

Pulver op thooft te ſtropen.

Neemt Olibani, roode Rooſen ghepulvert/ ana ʒ j. de gumme vã de Geneverbeſien ʒ j ß. dit vermengt ende op thooft gheſtropt / oft op colen geleyt ende den roock in een ſlaep-mutſe ontfangen / ende tſavonts te bedde gaende op thooft gheſet.

Oft ʒ j. Naghelpoers op thooft te bedde gaende geſtropt, eñ tſmorgens te rugghe wederom afgekemt.

Ten ſelven.

Neẽt Nagelẽ/Noten/Foelgie/ana ℈ ij. Peper/

per/Mastic/roode Roosen/ana ℈ j. Olibani ℈ ij ß. den gumme upten Geneverboom ℈ iiij. dese gepulvert/eñ ʒ j. teffens op dē naet vant hooft gestropt/ te bedde gaende ende als bovē afgekemt.

Maniere om te Cureren.

Om nu totter Curen te comen/ so moetmen tgebreck der Oogen met oock de deelen die in lijden zijn ende de oorsaec van dien wel ondersoecken ende bekennē / daer na elck zijn eygen remedien toevoegen: Men sal daerom niet alleen de plaetse maer oock de materie van dien moeten onderkennen/ eñ aengaende de plaetse moetmē sien oft daer fouten inde Herssenen oft haren vliesen/inde geesten des gesichts/oft inde Oogen-zenuen is schuylende/ wederom oft de instrumenten der Oogen oft haren humorē in foute zijn / welcke ondersoeckinge geē cleyne swaricheyt voor den Medicijn en is/en can oock sonder dien geen volcomen hulpe geschiedē / wiens ondersoeckinge hier voren geschiet is/ende noch volgende wat ghedaen sal worden.

Eerst vande Herssenen ons beginsel nemende.

Indien de Herssenen upter natueren teer zijn/soo moet in haer veel vuylicheyts vergadert worden/want sy haer eygen toegesonden voetselen door die sober natuerlicke hitte niet verteren en mogen oft haer van dien ontlastē/ daerenboven worden dese om haer teericheyt
humoren. te meer humoren upten Lichaem toeghesondē/ diese door debiliteyt die in haer is niet wederstaen / oft te rugghe houden oft wederom uyt drijven en can/ daer door niet alleen de inwendighe sinnekens als imaginatie/gedachten ende memorie / oft alle de Animale operatien upten Herssenen voorts comende / als ruycken/hooren / smaken in haer officien ende diensten doen faelgeren / maer oock dickwils het roeren ende gevoelen in ons crencken / het ghesicht van onsen Ooghen quetsen / vervalschē oft geheel benemē/eñ dat om de onbequame gheesten des gesichts/ die in sulcke Herssenen voortgebracht ende afgesonden worden.

Het hooft is hen in desen oock seer swaermoedich altemet vol pijnen.

Aengemerckt dan dat alle Animale operatien ende handelinghen inde Herssenen haer plaetse hebben / ende niet alleē de Oogen maer het gantsche Lichaem door hare uytgesonden gheesten/ als door een doorstralinghe verlicht moet worden : Jae alle leden daer door haer ghevoelen ende beroeringhe moeten ontfanghen / soo isser wel uyt te mercken met wat neersticheyt men sulcken schatcamer gade behoort te slaen / ende nu in lijden zijnde met alle diligentie te hulp te comen : want door de hulpe van desen niet alleen de schatcamer haer hulp ghenieten sal/ maer het gheheele Corpus salder door florerende zijn : Men sal daerom (indient noot is) de Dermen / de Blase / ende thooft van alle vuylicheyt ontlasten / op dat de Herssenen door het opseynden der vaporen in gheen meerder alteratie en vallen/ende alle de Animale crachten te bequamer haren handel moghen doen / daer nae salmen de Herssenen gaen versterckẽn / op datse haer coude ende vochtighe onghetempertheyt/ daerse mede belast zijn te bequamer mach overwinnen/ende hare overvloedicheyt consumeren.

Pillen.

Neemt de Pillen Assaieret ʒ j. Pillulæ Lucis, Pilulæ Sine quibus, ana ℈ j ß. met de syrope de Stœchade ses pillen ghemaeckt uyt een drachma / ende drie uren na den eten te bedde gaende drie ingenomen/eens ter weken.

De Herssenen versterckende ende verwermende.

Neemt Rosemarijn/ Savie eñ Mageleyn/ ana ʒ ij. Notenmoschaten / Macis / ana ʒ j ß. Nagelē ʒ j. Origanum ℈ j ß. Lavender-bloemen ℈ j. met de syrope daer de Chebuli in bewaert worden een Electum vermengt.

Oft.

Neemt de Myrabolani Chebuli gheconfijt nō. 2. conserve vande Rosemarijn-bloemen/ ende vande Savie/ana ℥ ß. de bloemen vandē Basilico, Euphrasie ende bloemen van Chelidonie/ana ℈ j. Ligni Aloes, Nagelē/ Notenmoschaten/Macis / ana ℈ j ß. tsaet vant mannekẽn vande Pæonie ʒ j. met de voorsc. syropen een Electum vermengt / ende daer de couwe ende oock de vochticheydt der Herssenen niet wel so groot en is ghebesicht / oft indient seer heete daghen zijn/soo machmen de syrope van Roosen/Violen/ Nimphee/oft haer conserven daer toe vermengen : Want het sal de Herssenen seer versterckẽn/ verwermen/ haer vuyle humoren consumeren/ende haer quade alteratie te niet doen/ de Animale operatiē ende memorie wonderlicken conforteren / tHerte verfraeyē/de valsche ende schroomelijcke Nachtdroomen beteren/ de Zenuen des gesicht openen ende de geesten verclaren.

Oft dusdanighen olien.

Neemt de bloemē van Savie/Rosemarijn/ van Bethonie ende van Lavender/ van Stœchas ende Chamille/ana ʒ ij. roode Roosen ende Mageleyn/ana P j. dese gestooten eñ gieten daer rooden wijn op ℥ iiij ß. Caneel-water ℥ j ß. ende laten dat eenē nacht dicht toegestopt staen weyckē / ende gieten daer op Nardus-olie ende olie van bitter Amandelen / ana ℥ iiij. dit tsamen in een dobbel vat ghesoden tot dat alle de vochticheyt versoden is/daer na sterck uytgedouwt/ende met desen olie salmen tgeheele hooft bestrijcken / thayr afgeschoren zijnde/ ende dickwils eenen droppel oft twee lau inde Ooren gedaē ende rontomme gestreken eñ een weynich Cathoen die by Muscus gelegē heeft

inde

inde Oozen geſteken / Want hy verſterckt de Herſſenen ende de Animale ghéeſten ſeer / ende vertéert alle onbequame vochticheydt inde Herſſenen/daer door de Oogen-zenuen oock openen ende conforterende zijn.

Ten ſelven.

Neẽt Aſari, Serpilli, Savie/Roſemarijn/ana P j ß. Macis Notemoſchaten/ Naghelen/ana ʒ iij. Ligni Alœs ʒ j ß. Styracis ʒ ij. dit ſalmen met Rooſwater daer een weynich Muſcus in ghereſolveert ſal zijn overſprenghen / daer toe doende roodẽ Wijn ℥ ij. ende laten dat ſo vierentwintich uren ſtaen / daer na ſalmẽ daer op gieten/olie van Camille ℥ viij. ende in een dobbel vat ghesoden / tot dat den olie alleen over blijft/ende ſterc uytgeperſt zijnde/ſalmen hem in een gelas bewaren/ende als den voorſc. gebruycken/eñ ſult hem ſeer goet bevinden/ende niet alleen inde voorhaelde ſaken / maer ſult hem goet bevindẽ tot verſterckinge der Mage/ende alle de Zenuen.

Om thooſt te verſtercken / ende de vochticheyt te conſumeren/ hebben wy ſacrkens ende pulveren geordineert/ daer wy vande Herſſenen geſchreven hebbẽ/deſgelijcken vande Catarracten.

Oft gebruycken duſdanige welrieckende ballekens / want ſy verſtercken de Herſſenen eñ alle haer operatiẽ ſeer.

Neemt Ladani die ſuyver is/Styracis, ana ʒ v. Benzoin ʒ iij. Notemoſchaten/ Naghelen/ Macis/ana ʒ j. met ſuyveren Ladano, oft met de Muſcilaginis gumi tragacanthi, ſalmẽ doorgate ballekens makẽ ende reſolveren Muſcus G. iij. in Rooſwater ende dat buyten om de ballekens ghewreven/oft pulvert den Muſcus geheel cleen eñ daer van buytẽ om gewreven.

Ten ſelven.

Neẽt Santali Citrini, roode Roſen/ Macis/ Nagelen/ana ʒ iij. Styracis , Ladani, Benzoin, ana ʒ ij. met Rooſwater daer Muſcus in gereſolveert is ballekens gemaeckt.

Oft.

Neemt roode Rooſẽ/ſantalem Citrini, Macis/ana ʒ ij. Nagelen ʒ j. eñ dit metten voorſc. Rooſwater tſamen vermengt eñ in eẽ root ſijden doecrken gedaen / ende daer aen geroken.

Item.

Neemt tſaet Melanthy gerooſt ʒ iij. Mageleyn/roode Rooſẽ/ana P j. Notemoſchate/ Nagelen/ Macis/ ana ℈ iiij. dit in een popken gedaen/ende daer altemet aen gheroken / want tverſterckt ende verdroocht de Herſſenen.

Maer ſomen bevint dat de verduyſteringe des geſichts quaem door het lijdẽ ende fouten vande Membranẽ oft Herſſen-vlieſen/ Pia eñ Dura mater genaemt / eñ de pijn tot inde Oogen toe waren ghevoelende/ſo ſalmen in deſen de voorverhaelde remediẽ ſeer bequaemlijckẽ mogen ghebruycken/ende met bequame Looghen thooſt waſſchen ende wel wederom opdrooghen / ende waſſchen de Oogen met haer omliggende plaetſen met dit navolgende water / niet alleẽ tgeſichte verlichtende/maer oock de Oogen ſo inwendich als uytwendich verſoetende ende verſterckende.

Neẽt tſap van Venckel ℔ j. Camil eñ Meliloot-bloemen / roode Rooſen ende bloemen vande Maluwe eñ Altheæ, ana ℥ iij. de bloemen vande Chelidonie ende Peonie / ana ʒ ij. deſe eẽ weynich geſtampt eñ gieten het Venckel-ſap dan daer op/met Maleveſeye ℥ iij. oft Caneel-waters ℥ ij. oft daer wat hitten mede vermengt is / ſalmen daer Rooſwater inde plaetſe vanden Maleveſey nemen/ende latent vierentwintich uren weycken / daer nae door den Alembick overhalen ende als boven ghebruyckt.

Item inde ſeer groote pijne meuchdy oock u verſoetinghe ghebruycken / gelijcmen in het cap. vande pijne der Oogen verhaelt heeft.

Vande gheeſten des gheſichts / eerſt vande grove gheeſten beginnende.

De grove gheeſten nemen haren oorſpronc uyt een grof voetſel ende onbequame ſpijſe/oft uyt vergrovinghe des bloets/ uyt de vaporen oft vochticheyt der Herſſenen/de verdrooginghe des bloets neemt veel uyt de verhittinghe der Leveren haren oorſpronck.

Cura.

Daer tgeſichte door de grove gheeſten verduyſtert wort/ in ſulcke ſalmẽ verwermende/ van een deelende/ende verdroogende ſpijſe gebruycken/ om ſo de toeneminge vande Phlegma, de vergrovinge des bloets ende der gheeſten te verhoeden / eñ houden hem in een werme ende drooghe plaetſe. In deſe en ſalmen geẽ ſtercke laxerende gebruycken : want daer door worden de geeſten uytgeput: Maer men ſal de verſubtijlende van eẽ deelende / ende een weynich aſſuyverende medicamenten verkieſen/welcmen oock alſoo onderhouden ſal inde grove humoren der Oogen ende harẽ rocken: Men ſalſe moghen purgeren gelijckmen hier voren verhaelt heeft / eerſt de natuere dus te bereyden.

Bereydranck.

Neemt Venckel-wortelen ℥ j ß. de wortelẽ Valerianę Apij ende Aſparagi, ana ℥ ß. Verbenæ, Bethonie/Euphragie, Hyperici, Maiorane, ana M j. Cyperi, Galangæ , ana ʒ ij ß. de ſaden vã Siler monteine , Anijs ende Venckel-ſaet/ ana ʒ ij ß. de bloemẽ Anthos ende Stœchados, ana P j. ghesoden ende door gedaen zijnde/ ſalmen in ℥ xxiiij. nats reſolverẽ Oximellis ſimplicis ℥ iiij. Mellis Roſati ℥ ij. ſirupi de Stœchade ʒ j ß. hier alle morgens ℥ iiij. af inghenomen/daer nae aldus purgeren.

Pillen.

Neemt de Pillen Alephanginæ ℈ ij. Pillulæ Lucis ende Aſſaieret , ana ℈ ß. met tſap van Venckel ſes pillen gemaeckt/ ende na den eerſten ſlaep inghenomen.

Eghe-

Tgeſicht verſterckende ende verclarende.

Neemt Notemoſchatē/ Cubeben oft Venckelſaet des morgens/oft dickwils tuſſchen de tanden gehoudē ende geknout/ende de Oogen met het ſap van Venckel dicwils gewaſſchen.

Oft neemt Venckel-water ʒ iiij. die bloemē Euphraſie / Wijnruyte ende van Cheledonie/ ana ʒ ß. die ſalmen eenen nacht inden voorſc. water laten weycken/ ende daer na op een cole vyers heet laten worden ende ſterck uytgedout/ ende daer de ooghen dickwils mede nat gemaeckt/want het verclaert de gheeſten des geſichts/ende maeckt een goet geſicht.

Tſaet van Venckel eenen nacht indē Azijn geweeckt eñ wederom op gedroocht/ Caneel/ ana ℥ j. Roſemarijn-bloemē ʒ j. Suycker ʒ x. Deſe ghepulvert eñ ʒ j ß. tſavonts ij. uren na den eten inghenomen verſtercket gheſicht.

Tgheſicht verclarende.

Neemt de wortelē Valerianę eñ van Venckel/ana ℥ j. de wortelen Enulæ campanæ, ende Angelicæ, ana ℥ ß. deſe wortelē verſch geſtāpt/ de ſaden van Venckel ende van Rapen wat gebroken/ana ʒ ij. Willigen-bloemen/de bloemē van Wijnruyte/ Euphraſie ende Roſemarijn/ana ℥ j ß. tſap Anagallidis ende Hieracy, ana ℥ j. witten Wijn ℥ x. Honich ℥ iij. Dit tſamen eenen nacht laten ſtaen weycken/daer na door den Alembick over gehaelt/ ende daer de Oogen dicwils mede nat gemaeckt / verſterct ende verclaert het gheſicht ſeer / ende doet alle vuyle vaporen uyt-aeſſemen ende verdwijnē/ die haer inde Oogen ende haren Zenuen ſoudē moghen onthouden.

Ten ſelven by my geordineert ende goet bevonden.

Neemt vande beſte Notemoſchaten / Macis/ Naghelen / Ligni Aloes, ana ʒ iij. Anijs/ Venckel ende Raep-ſaet / ana ʒ ij. de bloemen van Venckel/Euphraſie / Bethonie ende Roſemarijn/ana ℥ j ß. de bloemen van Wijnruyte/Cheledonię ende Hederæ terreſtris, ana ℥ ß. de bloemen ſalmen ſoo verſch vergaderen alſmen can / ende de ſpecien wat ghebroken zijnde/ſoo ſalmen daer op gieten Maleveſeye ofte anderen goeden witten Wijn/℔ ij ß. tſap van Venckel ℔ ß. ende vierentwintich uren gheweeckt hebbende/ſoo ſalmen het ſelvighe door den Alembick over halen/ ende alle morghens ende oock tſavonts eenen oft anderhalven ſilveren lepel vol hier van inghenomen / ende de Ooghen daer mede ghewaſſchen / ofte eenen droppel inde Ooghen ghedaen: Want het verclaert de gheeſten / de humoren der Ooghen/ het gheſicht ende de rocken der Ooghen / het opent ende ſuyvert de Ooghen-zenuen van alle vuylichedt/ende geeſt de doorſtralinghe der geeſten eenen bequamen toeganck totter Ooghen. Inde heete natueren oft heete daghen ſalmē wat Endivie oft Rooſ-waters daer toe vermenghen.

Men ſal dickwils voet-wateren ghebruycken met Lauwer-bladeren/ Roſemarijn/ Savie/ Mageleyn/ Stœchas Arabicę ende Camillebloemē geſoden met eē hantvol Souts daer by ghedaen.

Tgeſicht verloren oft alleē verduyſtert door de ſobere gheeſten.

Indien tgeſichte in ons benomen/oft alleen gemindert wort/door dien daer min gheeſten totten Ooghen geſonden worden alſt noodich is om te verlichten / ſoo moet dat gheſchieden door een teerichepdt der Herſſenen/ als dat de natuerlicke wermte minder is alſt behoort/ als oock dicwils door overvloedich ſweeten/ bloeden ende te veel camerganghen is geſchiedende / daerom weynich gheeſten voort brengende/oft daer door cauſerēde veel grove geeſten / welcke om haer grovichept door de Oogen-zenuen niet en mogen paſſerē totten Oogen: Maer door de ſoberhept der geeſtē en geſchieter geen volcomē uytſtralinge totten geſichte genoch weſende/ daerom en connen deſe door de ſoberhept der gheeſten/als boven verhaelt is/ niet verre van haer ſien / oft ſeer ſubtijl zijnde / en connenſe ooc geen claerhept verdragen/maer indien daer oock veel grove geeſten zijn/ſo ſien ſy van verren alderbeſt / maer eyſſchen veel lichts.

Van Cure oft hulpe eñ regel haers levens.

Comende nu totter Curen/ ſoo en ſalmen niet alleen ſorch draghen om de gheeſten te bewaren / ofte te verhoeden datſe niet debielder en worden / maer om de ſelvighe oock te doen multipliceren/ ſoo ſalmen hen daerom moeten wachten uyt alle vuyle / turbele ende ſeer coude lochten / uyt de groote hitte der Sonnen/ ende ſeer heete vyeren / oock van alle accidenten des ghemoets/ weſen vrolijck van gheeſt/ ende myden het overvloedich ſlapen ende waken ende dierghelijcken / ghelijck als wy inde ſes onnatuerlicke dinghen breeder verhaelt hebben.

Oock moetenſe hen wachtē van alle grove vaporeuſighe ſpijſe / ende cruyden / ghelijck Erweten/Boonen/Coolen/van alle Viſſchē/ ſuere/ſoute/ſcherpe ende ſeer ghecruyde ſpijſe: Alleen met goeden Caneel / Foelgie ende Anijs bereyt / geen ſaladen noch eenighe frituer en in pannen en dienen hen.

Men ſal ghebruycken het ſap van een jonck Hoentken oft Capoen.

De geweecte melck uyt Gerſte is hen goet/ de verſche Eyeren weeck geſoden met dit pulver is ſeer goet inghenomen.

Neemt Notemoſchatē ℈ iiij Nagelē ℈ j ß. Venckel-ſaet eenē nacht geweect in Venckelwater/eñ wederom gedroocht ende gepulvert ʒ j ß. Suycker ℥ j. van dit pulver ʒ j. met een weeck Ey inghenomen.

Den cleynē witten wijn is hē beſt gedroncken oft vermenghen den ſelven met de decoctie vanden Verbena , Euphraſie / Venckel

ende

ende Anijs. Oft hangen dusdanigen popken inden wijn ende daer van gedroncken.

Neemt Macis/Ligni Aloes grofachtich gestootē/ana ʒ j. roode Roosen/de bloemen Chelidonie/Hyperici, ende Euphrasie/ ana ℈ ij. dit tsamen in een popken gedaen/ende inde kanne laten hangen/ende daer van gedroncken.

Oft neemt goedē rijpen gelen suyverē wijn/ daer suldy de voorsc. oft dese navolgēde cruyden in sieden/ ende alle daghe daer van drincken/ ende de Oogen daer mede stoven/oft den roocke ontfanghen.

Neēt Verbene/roode Roosen/ eñ Wijnruyte/ende die inden voorsc. wijn gesoden eñ door eenen doeck geclaert/ ende daer tsmorgens de Oogen mede gewasschen/ oft den dompe ontfangen.

Een pulver om inde spijse te ghebruycken.

Neemt Ligni Aloes ʒ j ß. Macis/Nagelen/ Notemoschaten/ana ʒ j ß. de bloemē Euphrasie/ende van Rosemarijn/ana P j. dese salmen elcx besonder pulveren/ ende vermengen daer Manus Christi ℥ j ß. toe/ ende dit met de spijse oft met een weeck Ey altemet ingenomen.

Oft.

Neēt Nagelen ʒ j. Notemoschatē ʒ ij. tsaet Saturei ʒ iij. Suycker ʒ x. elcē gepulvert/ vermengt ende als boven inghenomen.

Oft.

Neemt Venckel-saet int tsap van Venckel eenen nacht ghelept ende wederom gedroocht ℥ j. Macis ʒ j. de bloemē Euphrasie ende van Verbene/ ana ʒ iij. Scharley-bloemen ʒ j ß. elcx van desen bysonder ghepulvert/ Suycker rosaet ℥ ij. tsamen tot een pulver vermengt eñ als voren gebruyckt.

Indien de Zenuen des gesichts verstopt zijn.

Indien de Animale geesten uyten Herssenē afgesonden/ geen vrye passagie totten Oogen en hebben/ende dat door diē de Oogen-zenuen met eenige vochticheyt/ oft vaporen verstopt zijn/ datmen weten sal door sekere teeckenen hier voren verhaelt: So salmen het Lichaem eerst wat suyveren/daer nae de Herssenen/tsy door ophalinge door de Neuse/ oft door knauwinghe/ ende de vaporen nu afgelept zijnde/ so salmē dan neersticheyt doē om de Zenuwē te openen/de Herssenen met allen haren deelen te conforteren ende te suyveren: Maer alles voorsichtelicken op datmen de Herssenen niet meer en perturbeert/ ende dē Animale gheesten te meer is verstroeyende.

Op het hooft salmen stroeyinge gebruycken/ om de Herssenen te versterken/ ende de vochtichepdt te consumeren/ghelijckmen hier voren vande Herssenen verhaelt heeft/ ende voort in desen procederen als daer verhaelt staet.

Vande fouten der Oogen/met harē rocken ende inhoudende humoren.

Indien de Oogen selfs in fouten zijn/ door dien datse te seer uytpuylende zijn/ oft te seer ruym/oft te schelu siende zijn/ soo en zijnse niet om helpē/sonderlinge daer mede geboren zijnde. Maer indien de fouten zijn in haren inhoudende humoren/so salmen daer in procederen gelijckmen inde foute der Herssenen/ ende ooc inde fouten der grover humoren verhaelt heeft. Tsy dan oft de verduysteringe geschiet door den wijnbesighen/ oft hoorenachtighen rock/ ghelijckmen veel siet gheschieden doort ontfangen van eenige toegesonden humoren: Men sal in desen tLichaem purgeren na den eysch der humoren.

Aldus met dese Pillen.

Neemt Pillulæ Assaierет, de Agarico eñ Cochię, ana ℈ j. met Bethonie-water vijf oft ses Pillen gemaect/ ende na den middernacht ingenomen. Daer na salmē de humoren bereyden met de syrope daer dē Notemoschaten in gheconfijt zijn/oft daer den Acorum in geconfijt is/met de syrope vā Stœchas, Oxymel simpl. Compositi, oft met den Oxymel scillitici, vermēgt met dē waterē van Bethonie/ Venckel/Wijnruyte/Magelepn oft met de decoctiē van dien/ daer nae salmen wederom met dē Pillen voorsc. purgeren.

Oft.

Neemt Agarici ℈ ij. Pulvis Alhandel ℈ ß. Diagridij G. iij. Macis/Cancel/ana G vj. met tsap van Venckel ses Pillen ghemaeckt/ ende tsnachts inghenomen.

Pulver om het opslaē der humoren te benemen/welckmen een quartier van een ure na dē eten innemē sal sonder daer meer op te drincken

Neemt bereydē Coriander-saet ℥ ß. Anijs ende Venckel-saet/ana ʒ j ß. Mastic eñ Myrthus-saet / ana ℈ iiij. Macis ℈ ij. Suycker ʒ j ß. hier eenen silveren lepel vol van ingenomen.

Oft.

Neemt Coriander ℥ ij. geweeckt inden Azijn daer Vlier-bloemen in ghesoden zijn/ende eens met Suycker overcleet/ oft eerst ghepulvert eñ met Suycker vermengt/eñ lange met besloten monde tusschen de tanden gehouden.

Ten selven.

Neemt Queen-vleesch ℥ iiij. bereydē Coriander ʒ ij. Mastic ʒ j. dit vermengt/ende ℥ ß. daer van inghenomen/oft vermengen daer de syrope van drooge Roosen in oft van Mentha ende tot eē conserve vermengt/oft het Queen-vleesch alleē ingenomen. Hier van hebdy ooc int cap. vande Catarhacten.

Ende gebruyckē voorts afsuyverende Collyrien/ gelijc alsmen inde Catarracten souden gebruyckē/als tsap van Ajuyn/van Cheledonie/vā Duyvekervel/Hederæ terrestris, vande Wijnruyte/Anagallidis eñ den Rosemarijn met Honich vermengt/ oft in een dobbel vat gheso-

ghesoden/daer toe doende een weynich gallen vande Snoecken. Oft in ℥ j. vande voorsz. Venckel oft Rosemarijn-wateren/salmen Salis gomme xv oft xvj greynen resolveren.

Generale remedien totten ghesichte.

Electuarium. Door dese navolghende remedien heefter een zijn gesicht wederom vercreghen die negen jaren blint hadde geweest/ so ons de Authoren verhalen.

Neemt Venckel-saet ℥ ij. Siler monteyn ℥ j. Chamedrijos, de Cheledonie ghedroocht/ ana ʒ vj. Merc-saet/ Peterselie/ ana ʒ j. Peper Caneel Gengeber/ ana ℈ ij. Poley/ Dille/ Hysop/ de bloemen Abrotoni, Geneverbesien/ de wortelē Sapifragie, Euphrasie/ teruyt met de bloemen/ ana ʒ v. Dese gepulvert/ ende daer onder vermengt geschuymden Honich/ eñ hier morghens ende avonts een ℥ ß. van inghenomen: want tdoet het verloren gesicht wederom comen/ het versterct de Mage/ ende breeckt den steen/ als ondervonden is.

Om de Ooghen te suyveren eñ tgesicht te verclaren.

Neemt Rosemarijn-bloemē M j ß. de bloemen Euphrasie ende Cheledonie/ ana M j. de bloemen Hederæ terrestris ende Verbene/ ana M j. de bloemē van Scharley P j ß. Dese bloemen tsamen in een verglaesde canne ghedaen/ ende die met een gewast cleet toe ghestopt/ ende onder theete sant ghegraven/ ende de bloemen sullē in een vochtichheyt veranderē/ daermen de Ooghen seer mede suyveren sal.

Ten selven.

Neemt Rosemarijn/ Venckel/ Ruyte/ Cheledonie/ Scharley ende Maruby elcx met harē bloemen eñ dese een weynich ghestampt/ ende met een weynich witten wijns besprenct ende vierentwintich uren gheweeckt hebbende salment door den Alembick over halen/ ende hier de Oogen dicwils mede ghewasschen/ ende so hem eenige vleckē oft donckerheyt op de Oogen begost te vertoonen/ so salmen in ℥ ij. van dit water resolveren Salis gomme ℈ ij ß. witte Suycker-candi ℥ j. van dit water altemet eenen droppel inde Oogen gedaē/ ende te bedde gaende: Want ick hebt wonderlicken goet bevondē. Ende gebruycket driemael daechs/ te weten: tsmorgens/ voor den middach-eten een ure/ ende een ure voor den avont-eten ʒ j. van dit pulver inghenomen

Neemt Ligni Aloes/ Macis/ ana ℥ ß. Rosemarijn-bloemen ende de bloemē van Euphragia, ana ʒ vj. Caneel/ Cubeben/ ana ʒ ij ß. Sileris montani, Anijs ende Venckel-saet/ ana ʒ j. Dese elck alleen ghestooten daer nae wel vermengt/ ende ghebruyckt als verhaelt is/ oft wildy vermenget met de conserve van Rosemarijn-bloemē/ ende Euphrasie-bloemen gemaeckt/ ana ℥ j. ende vermengt met de syrope daer de Notemoschaten in gheconfijt zijn/ ende de groote van een Corstaengie groot teffens inghenomen/ ende ghy sult het wonderlicken goet bevinden/ tsal oock de Mage versterken ende winden verdrijven.

Inde subite blintheyt.

Tgheschiet dat eenen altemet een subitighe blintheydt overcomt/ als uyt eenighe grove vaporen oft humoren/ sulcke salmen terstont een Clisterie ordineren/ maer uyt grove humorē veroorsaect salmense met laxerende medicamenten te hulp comen/ als met de Pillulæ, aggregativę. Sine quibus, Hieræ cum agarico ende Assaieret, ende men siet sulcx meest ghescheiden inden genen die inden buyck verhert zijn/ ende selden camerganck hebben/ eñ daer de spijse niet wel verteert en wort.

De Nyctalopis i. nocturnæ cæcitatis.

Inde *Nyctalope*, dat is die des nachts niet en sien.

Daer de animale geesten/ dat zijn de geestē des gesichts/ die daer met eē uytstralinge uytten Herssenen inde Oogen gesonden worden/ nu seer grof ende sober zijn/ so moetense nootsakelicken om haer soberheyt een cranck ghesicht hebbē/ ende door de grovicheyt een doncker gesicht/ daerom by den lichten dage scherp genoech siende/ maer weynich na der Sonnen onderganck/ ende by nacht niet/ want de grove geesten dan niet gheclaert ende verlicht en mogen worden. Als nu verhaelt is vercrijcht dit ghebreck zijnen oorspronck uyt de grovicheyt der humoren ende vaporen/ sonderlinghe daer het dē patient subitelicken aencomt/ ende swaricheyt aende wortelē der Oogen zijn gevoelende/ bewijsende daer door dat de partijē der Oogē door de overvloedige humoren seer benout ende geperst ligghen.

Om te Cureren.

Men sal hen de Hooft-ader openen indiense bloetrijc zijn/ ende indien tlichaem vol vuyle humoren is/ so salmense als verhaelt is purgeren/ de Coppen doen in desen dicwils groot voordeel/ achter aent hooft geset met openingē ende latense daer wat aen hangen.

Om de geesten nae de Ooghen toe te drijven/ ende alsoo haer passagien te openen ende het ghesichte te versterken/ soo legghense den patient banden om den hals ende benouwen hem soo een weynich tijdts/ daer nae treckense hem uyten hoecken der Oogen een weynich bloedts: Het welcke Rhases uyt het voorhooft/ ende Mesue uyt de Neuse ordineert.

Plaetselijcke hulpe.

De oude schrijvers hebben seer gerecōmandeert

deert de lever vanden Boc gebraden/ende dat afdruppsel inde Oogen gestreken / eñ de lever met sout gegeten / ende den roock inde Oogen ontfangen/ende vervolghent wat.

De ander nemẽ de lever van een Geyte gesoden/ende den roock inde Oogen ontfangen/ thooft gedeckt zijnde/ ende continuerẽde de Lever ghegeten.

Oft de Lever gesneden ende met lange Peper ende Salis gemme overstroyt en op colen gebraden/ ende den rooc daer van ontfangen. Ende so ons de Authoren verhalen / so salmen daer haest hulp by ghenieten.

Den Mastic/Pyrethrum, Agaricus, Cubeben / oft Venckel-saet tusschen de tandẽ knouwen.

Oft.

Neemt het sap van Looc met wat honichs vermengt/de Oogen daer mede bestreken.

Item.

Tsap van Venckel met Verckens drec vermengt/door eenen doec gewronghen inde Oogen gedaen.

De specien vanden Venckel gesoden eñ gesuyvert ℥ iiij. Honich / eñ de galle van eẽ Hoẽ/ oft ander Vogel by den roof levende/ana ℥ ij. tsamen vermengt ende inde Oogen gedruyct.

Oft neemt de galle van een Geyte een weynich daer van inde Ooghen gedaen.

Vande uytpersinge oft uytschietinghe der Oogen van Paulo Ægineto, Ecpiesmos vande Latijnen Expressio oculi ghenaemt.

So wanneer de Oogen een deel oft gheheel uyt haer gewoonlicke plaetse zijn puylende of hangende/wordet een uytvallinge der Oogen genaemt: Welc altemet in d'een oft altemet in beyde de Oogen is geschiedende / ende dat uyt verscheyden oorsaecken.

Ten eersten uyt groote vochticheydt uytten hoofde door de Zenuen des gesichts / ende ander Zenuen inde instrumenten der Oogen toe vallende/ oft door eenige materien de banden der Oogen tot slappicheyt brengende/ alsmen oock dicwils inden Paralysis siet geschieden/ welck oock geschiet door fouten des gheheelen Lichaems/oft doort medegevoelẽ vande moeder.

Desghelijcken door overvloedige winden/ doort geweldich perssen/ als den vrouwen inden swaren arbeyt/door sterck vomeren/door den moeyelicken camerganck Tenesmus ghenaemt/ doort quetsen vanden rock der Oogen Adnata genaemt/dat is/ het wit der Ooghen/ welcmen al tsamẽ uyt den mont des patients sal connen verstaen.

Aengaende de cure.

Indien tselve door eenich gewelt van persinge ende erbeyden vercregen is/so salmen de Oogen met alle behendicheyt te rugghe brengen/ daer na de selve met verdrooginghe/constringerende/ ende confortẽrende medicamentẽ te rugge houden in deser manieren.

Neemt rooden Wijn ℔ ij. roode gedroochde Roosen met hare binnenste gele hayrkens Anthera genaemt/oft de rouwe cattekens vande Willigen boomẽ / oft dese tsamen/ana M j. Polygoni, Potentille, ana M ß. dit opt derdendeel gesoden zijnde/salmẽ daer de Oogen van buyten mede somenteren/ ende tselve op de beslotẽ Ooge geleyt/ ende om de Wijnbrauwen: Oft indien daer grooten brant is/machmen tselve wel in reghenwater oft in Roos water sieden/ eñ doen daer ten lestẽ een weynich Azijns toe.

Ten selven zijn bequaem de Myrthus bladeren/Willighen-bladeren Pentaphylum, den Equisetum etc.

Oft dusdanigh *Linimentum* ende *Emplastrum*.

Neemt Mastic/Sanguinis draconis, Wieroock / ana ℥ ß. wit van Eyeren/dit tot een plaester vermengt.

Ten selven.

Neemt Boonẽ-meel ℥ j. roode Roosen M j. Sang. Drac. Wierooc-schorssen cleen gepulvert ende met wit van een Ey vermengt / oft somẽ liever wil met olie van onrijpe Roosen eñ van Myrthus tsamen vermengt/men mach tselve oock wel voort voorhooft ende op de wangen legghen.

Indien tselve veroorsaeckt is uyt groote vochticheyt/ so salmen t Lichaem na eysch der humoren purgeren/alsmen in andere vochtige Oogen-gebreken gedaẽ heeft/daer na de Hersenen suyveren ende conforteren/ende Coppen achter inden Neck stellen/ ende op de Ooghen de voorsc. plaesters ghelept.

Oft wat Mastic/Myrrhe/Sang. Drac. een weynich Soffraens met wat Honichs vermengt / ende met Catoen tot een poyken daer op ghelept.

Waer uyt winden veroorsaeckt.

Neemt Boli armeniæ, Sang. Drac. Wierooc/ Aloe, ana ℥ iij. Cyperi Scœnãthi, Rosemarijnbloemen/ana ʒ j. Naghelen/Macis/ana ℈ j ß. met olei Rosacei omphacini, ende Myrthim eẽ pulver gemaeckt. Men sal t Lichaem altemet eens purgeren met de pillen Assaieret, eñ riecken aẽ welrieckende ballekens om de Herssenen te conforteren ende te verdrooghen.

Neemt Maghelepn/Rosemarijn-bloemen/ Roosẽ/ana ʒ j ß. spice Nardi, ℈ ß. Macis/Ligni, Aloes. Notemoschatẽ/Nagelẽ/ana ʒ j. Benzoin Styrocis, ana ʒ vj. cleyn ghepulvert / met fijnẽ Ladano, oft Mucilaginis tragacanthe eenẽ bal oft twee gemaect/ eñ wildy wrijft daer Muscus ℈ ß. om ende daer door den dach aen geroken.

FINIS.

Vande tranende Ooghen van *Plinio* Oculi Lacrymosi, Lacrymosi oft Lacrymantes ghenaemt.

Het tranẽ der Oogen can geschiedẽ door de uytwendighe als door inwendige saken/door

de

de uytwendige saken/ als door den reuck van stercke scherpe dinghen/ als door Mostert/ Ajuyn/ Loock/ rooc/ winden/ door overvloedich drincken ende slapen / uyt grooter pijnen/ etc. Welcke uytwendighe saken al wel te genesen zijn: want sodanighe traninghen gheschieden meest door de Aderen buyten het Cranium. Maer uyt die inwendighe saken / als uyt de Aderen comende/ onder het Cranio geleghen/ zijn swaer oft niet te cureren / ende dese lossen de tranen meest met niesen. Ende dese tranen zijn altemet heet/ ende altemet cout. De heete zijn dicwils uyt de buytêste Ader vande Cranio vloepende/ diemen aldus cureren sal.

Inde heete materie.

Indien tlichaem bloetrijck is/ ende met humoren vervult / soo salmen hem ten eersten de Hooft-ader openen op de selve zijde / ende laten hem tbloet af nae den eysch der natueren/ ende daer nae het Lichaem aldus purgeren ende bereyden.

Bereydranck.

Neemt syrope van Violê/ Endivie eñ Nimphee, ana ℥ j ß. de wateren Oxalidis/ Cichorei eñ Euphrasie, dit voor iij. morgens vermengt.

Neemt de specien Trium santalorum tabulati ℥ j. ende nae het innemen vanden dranck salmen elcke reyse drie innemen.

Purgatie.

Neemt Cassien versch uytgedaen ℥ ß. Electum è succo Rosato ʒ ij. syrope van Roosen laxative ℥ j. met de gemeene decoctie/ daer toe doende dê Tamarindê ℥ ß. tsmorgens vroech inghenomen.

Ten selven.

Neemt de syrope vande infusie vande Perventie Roosen metten Rhaberber ghemaeckt ℥ j. Myrabolanorum Citrinorum , met soete Amandelen gewreven ʒ ij ß. die salmê weycken in Endivie-water ende wijn/ ana ℥ ij ß. Electuarij è succo Rosato ℈ iij. dit vermengt ende tsmorghens inghenomen.

Oft dusdanighe pillen.

Neêt de pillen de quimque gumeribus Myrabolanorum , Pillulæ aggregative , ende sine quibus, ana ℈ j. met Endivie-water v. pillen gemaect/ ende na den eerstê slaep ingenomen.

Oft de Pillulæ Masticine ʒ j. inghenomen.

Neemt conserve Rosarum ende Buglosse/ ana ʒ ij. tsanderdaechs inghenomen.

Vande plaetselijcke remedien.

Neêt de pulveren Chebul gebrant ℥ ij. roode Roosen gedroocht/ Mumiæ, Acacie, Boli armeniæ, ana ʒ iij. dese subtijl ghepulvert/ ende met wit van Eyeren tot een Cataplasma vermengt / ende op de Ooghen ende op de slapen vant hooft gheleyt.

Oft.

Neemt Ceruse gewasschê/ Sarcocollæ Nutrite, Lijcy, Acaciæ, Libani, ana ʒ ij. de steenen vande Myrabolani gebrât / wit ende root Corael/ ana ʒ j. Peerlen ʒ ß. tsap van Granaet-appelen/ op de helft ghesoden q ß. hier uyt een Collyrium gemaeckt/ ende smorgens ende savonts inde Oogen gedaen wort seer gepresen.

Tsap van Granaet-appelen/ op de helft gecoockt/ is seer goet.

De onrijpe Druyven gebrant ende ghepulvert/ inde Ooghen ghedaen.

Item het pulver vande Sief albi sine opio, oft dê Tutie berept/ ende met Roos water vermêgt/ die Chebuli gebrât/ eñ met Roos water inden grooten hoeck vander Oogen ghedaen.

Neemt Wierooc/ Mastic/ gum van Arabien/ Tragacanthi, Boli Armeniæ, Tutiæ, Sang. Drac, ana ʒ ij. gepulvert ende met wit vâ een Ey vermengt / ende voor het voorhooft ende inde slapen des hoofts ghelept.

Oft

Neemt ongewasschê wol ℔ j. die salmê tot asschen verbranden / eñ blussense met Weechbreden water/ eñ cleyn gepulvert/ eñ ter plaetsen voorsz. gheappliceert / want tversoet ende beneemt het vloepen.

Inde coude sakê als de tranen cout zijn/ salmen de humoren aldus bereyden.

Neêt Mellis Anthosati, oft honich van Roosen ℥ iij. de syrope van Stœchas ℥ j ß. de wortelen Verbene/ oft Bethonie/ Euphrasie / ende van Venckel/ ana ℥ iiij. dit voor vier morgens vermengt.

Neemt de pillen Cochie, ende Pillulæ Lucis maiorum, ana ʒ ß. met Euphrasie vijf pillê gemaeckt ende na den eersten slaep ingenomen. Des anderê daechs daer na salmê tsmorgens ℈ ij. Theriacæ andromachi in nemen met ʒ j. conserve Buglossi vermengt.

Pulver op thooft te stroeyen / verdroogende ende confortetende.

Neêt Cyperi, Caryophylorum, ana ʒ ij. Citroen-schellê ʒ ij ß. Styracis Calamitidis ʒ j ß. Cocci infectorij, bereyden Coriander / ana ℈ iiij. Maghelepn/ Bethonie/ roode Roosen/ ana ℈ ij. hier een pulver van gemaeckt / ende voor optê naet vâ thooft gestropt/ te bedde gaende.

Collyrium.

Neemt Tutiæ berept / Sarcocollæ nutritæ, Myrrhe/ Olibani, Mastic / Styracis calamite, Ambre/ ana ℈ j. Sang. Drac, Sumach ℥ ß. roode Roosen ʒ j. met de Mucilaginis vande Tragacanthi ende gum van Arabien een Collyrium gemaeckt.

Ten selven.

Neemt Wierooc metten schorssen/ Mastic/ Cypres-noten/ Myrrhe/ Aloes/ ana ʒ ij. Tutie preparate/ Sarcocollæ nutrite, ana ʒ j ß. Sang. Drac, Sumach, de besien vande Berberis, roode Roo-

Roosen/ ana ℈ j. dese subtijl ghepulvert/ende met Venckel-water eenen Collyrium ghemaeckt/ende morghens ende avonts inde beschreyde Ooghen ghedaen.

Ende indien de vochticheydt seer scherp is/ so nemen de sommighe broot ende leggen dat in Azijn/ ende applicerent/ende oft de Oogen haer tranen noch niet en lieten / so salmen den patient dese Pillen laten ghebruycken.

Pillen.

Neemt de Pillulę assaieret ʒ ij. Pillulę lucis maiorum, Pillulę sine quibus, ana ℈ ij. met den syrope van Stœchas uyt elcke dragma ses pillen ghemaeckt/daer drie van ingenomen vier uren na den avont eten/eens ter weecken.

FINIS.

Vanden Puyst ende fistelachtighen gebrec inden traenhoeck der Oogen van de Griecken Ægilops, van Avicenna Garab ghenaemt.

Ægilops is inden beginsel een cleen geswel/ gelijck een sweerken / groeyende tusschen den hoeck vanden Neuse ende der Ooghen/ welck op brekende ende wat versuymt wort/verandert terstont in een trauende fistel totten been toe ingaende. Ende dit ghebreck is altijdt meest inden grooten hoeck comende: Want in desen traenhoec heeft de natuere een stuckken vleesch gheordineert / upten Herssenen zijnen oorspronck nemende/daer als een Sponsie oft stopsel wesende/om de vochticheyt der tranen binnen te houden / ende te bewaren tot verversschinghe der Oogen/ ende dit vleesch is mede upten Sperma zijnen oorspronck nemende/ daerom eens te niet zijnde/ en mach niet meer aengroyen. Tot dit vleesch is dickwils meer vochticheydts upten Herssenen toe vloeyende alst behoort/ende dit door zijn teghenwoordighe scherpheydt oft daer nae vercrijghende/ soo isse in etende ende quetsende/ daer door een diepe ulceratie causerende / van binnen lancx de canten met een herdicheydt des vleesch overdeckt / ter contrarie van alle ander fistulen. Meest neemt dese fistule haren oorspronck uyt een coude phlegmatijcke vochtichept. Aenghesien dit ghemeenlijcken metten eersten een cleen gheswel is / ende overlancksaem eenen aencomende/wort daerom oock cleen geacht/ ende versuymt. Ten waer datse subitelijcken/ door een toevloeyinge der humoren ende met pijnen aen quam. Ende noteert/dat dese ulceratie niet ghenesen en mach worden / so lange als zijn canten van binnen vande herdichept des vleesch niet ontlast en is.

Aengaende de Cure.

Indien dit ghebreck sonder inflamatie ende pijne is / so salmen den patient alleen wat purgeren nae eysch der humoren / ende eenighe resolverende medicamenten opt tgheswel legghen.

Aldus.

Neemt de Muscilaginis vande Foenigreec ʒ j. olei Chamæmeli ʒ vj. olei Rosacei ʒ iij. Soffraen ℈ j ß. geel Was q. ß. dit in een dobbel vat tot een Vnguent gekoockt/ en daer op gheleyt: want tsal tselve haest ende lieffelijcken doen resolveren.

In het gheswel sonder hitten / maer met pijnen.

Neemt de decoctie vande Meliloot ende Roosen ℔ ß. daer salmẽ witte broot in weycken/daer nae een cleen walleken opghesoden/ ende nu wat vercoelt zijnde / salmen daer toe vermenghen Soffraen ℈ j ß. eenen doyer van een Ey oft twee / ende hier van als een Cataplasma daer op ghelept / want tversoet ende resolveert seer.

Indien dit ghebreck eenen aencomt door eenighe toevloeyinghe der humoren/ hem terstont met inflammatie vertoonende/ende met pijnen subijtelijcken grootende ende swellende / soo salmen hem terstont de Hooft-ader openen/aende selve zijde vanden ghebreke/ ende laten hem tbloet af nae eysch der natueren. Ende mocht hem oock seer profijtelicken coppen stellen op beyde zijden vanden hals op de Stort-aderen Iugulares ghenaemt/ daer nae salmen terstont repellerende oft wederhoudẽde medicamenten ghebruycken/ om tvloeyen der humoren te rugghe te houden/ alsmen int voorgaende Cap. ghenoech verhaelt heeft. Maer soo de inflammatie bleef duerende/ soo salmen de soet werckende / ende gheen scherpe daer toe ghebruycken / ende moecht daer toe verkiesen het Vnguentum hier vorẽ verhaelt. Maer trect de Muscilaginis vãde Foenigreec uyt met het water Peculi rosarum , daer toe doende tsap Glaucij, dat is/ Memithę met tselve water cleen ghewreven ʒ iij. oft ʒ vj. maer sullet dickwils veranderen / ende inde plaetse vande Chamil-olie/olie van Roosen nemen.

Ten selven.

Neemt Glacij cleen gewreven met tsap van Roosen ʒ j. Soffraen ℈ j ß. tsamen wel onder een vermengt/ende wildy / doeter eẽ weynich Muscilaginis tragacanthi toe/ende dit indẽ beginsel gheappliceert ende dickwils ververst.

Om de pijne te versoeten.

Neemt eenen soeten Appel gebraden / wel gesuyvert / ende vermengt met vrouwen soch ende Roos-water.

Oft.

Neemt eenen soeten Appel ghebraden/ende gesuyvert als boven ℥ ij. Broot-suycker ℥ ß. Soffraen ℈ ß. vrouwen Melck/ende Roos-water/ana ℥ j. hier van een plaester gemaect/ ende tusschen fijn Lijnwaet werme daer op ghelept.

Oft.

Neemt Melck met Collyrio albo, ende de

Muſcilagines vāde ſadē van Queē met Rooſ-water uytghedaen/ende daer op ghelept.

Ten ſelven.

Neemt de Muſcilagines pſyllij, ende vande Foenigreeck met Violen-water uytgedaen/ ende daer op ghelept.

Een garſtighe Noot gheſtampt / ende daer op ghelept pryſt Meſue.

Tot rijpinghe ghecomen zijnde.

Ende ſoo haeſt nu dit puyſtich gheſwel tot rijpinghe ghecomen is/ dat meeſt al terſtont gheſchiet / ſoo ſalment metten eerſten openen al eer de materie in etende is/ende dat met eē Honich-water / oft met de ſyrope van Rooſen Laxative alleen / oft met eē weynich ſaps van Apio vermengt.

Oft.

Neemt Garſte-water ℥ j. Honich vā Rooſen/oft ſyrope vā Rooſen Laxative ℥ ß. Ruyte-water ℥ ij. dit vermengt/ende dat daer in ghebruyckt.

Oft alleen met Alſem-wijn gewaſſchen ende gheſuyvert.

Ten ſelven.

Neemt Aluyn ℥ ß. Suycker ʒ iij. Spaens-groen ℈ ij. Salis gemmæ ℈ j. de wateren van Wijnruyte ende van Rooſen/ana ℥ iiij. dit in een dobbel vat wat gheſoden / ende alle uren drie oft vier droppelen inde fiſtel gedaen.

Oft.

Neemt Aquę fortis ʒ j ß. Rooſ-water ℥ j. dit vermengt/ende als boven gebruyckt.

Oft dit wort van *Rhazes* gerecommandeert.

Neēt Aloes thuris, ſarcocollę, ſāg, draconis, balauſtię, anthimonij, Aluyn/ana ʒ ij. Spaēs-groen ʒ ß. cleen ghepulvert / ende met de decoctie van de verſche Galnoten ℔ ß. vermengt ende wel ſuyver ende ſubtijl zijnde/ſalmen dickwils drie oft vier droppelen int tgat vande ulceratie doen.

Ten ſelven ſeer gheprezen.

Neēt Aloes, thuris, ſarcocollę, ſang. drac. balauſtiæ, myrrhe, ana ʒ j. ronden Hool-wortel ℈ ß. Climie argenti ʒ ij. cleen gepulvert/ ende daer op ghelept.

Indien den mont der fiſtule ſeer nau is/ſalmen den ſelven wijder maken / mits daer in ſtekende een wiecke van gentaen oft van een ſponſie.

Wt een coude materie.

Ende als nu de Lachrijmael Fiſtel haren oorſpronck heeft uyt een coude materie/ſo ſalmenſe aldus bereyden.

Neemt de ſyrope van Bugloſſe / van Stœchados, ende Honich van Rooſen/ana ʒ j ß. de wateren van Venckel/ Bethonie van Hoppe oft van duyveker vel / ana ℥ iij. dit ver mengt voor drie daghen.

Daer nae aldus purgheren.

Neemt de Pillē Aggregativę, Cocciæ, ende Lucis maiorum, ana ℈ j. met Euphrage-water ſes Pillen ghemaeckt/diemen nae den eerſten ſlaep innemen ſal.

Neemt Mithridatij ʒ ß. Conſervę Bugloſſi ʒ iij. dit voor twee morghens vermengt/daer ſes uren op ghevaſt.

Hier na ſalmen nemen dat Capitael pulver int tranen der Oogen uyt coudē verhaelt ℥ ij. daer toe doende Santali citrini myrthus-beſyē ana ʒ j ß. van dit pulver voren op thooſt gheſtroeyt te bedde gaende.

Hier nae ſalmen de fiſtel/ oft ulceratie waſſchen met reſolverende/ ende daer nae ſtercke verdrooghende/ als ghenoech verhaelt is.

Ende ſoo langhe men nu deſe voorſc. medicamenten ghebruycken moet/ ſalmen altemet drie Pillen een ure voor den avont eten in nemen.

Pillen.

Neemt de Pillen Aſſaieret, Pillulæ fumariæ, Pillulæ lucis maiorum, pillulę ſine quibus, ana ʒ j. met de ſyrope van Stœchas, uyt een dragma ſes Pillen gemaeckt/ ende als verhaelt is inghenomen.

Ende indien de ulceratie voort etende is/ ende den aert van een Phagadena aenghenomen heeft/ ſoo ſalmen die metten vyere alderbeſt moghen Cureren/ ende branden de Aderen ende arterien/want nae dat dan de eſchare afghewrocht ſal zijn / ſalt hen terſtont voeghen tot gheneſinghe.

Deſe remedie wort van Petro Bayro ſeer gheprezen / ende ſeyt niet alleen inden beginſel profijtelijcken te weſen / maer oock alſe open is / ende rontomme met quade alteratie gealtereert is / ende ſeyt dat hyſe in ſeer corter tijdt daer mede heeft ſien gheneſen die totten been inginghen met inflammatien.

Aldus.

Neemt ſuyveren Honich/ Aloes hepaticæ, ana ℥ ij. Myrrhæ ℥ j ß. Soffraen ʒ ß. water ℔ ij. dit over een lanckſaem vyerken geſoden op de helft/ ende in deſer decoctie werm zijnde een ſponcie ghenet/uyt ghedout zijnde / ende in een ſubtijl doecrken gebonden / ſalmenſe op de fiſtel binden / ſo ſuldy wonder ſien/ſoo hy ſeyt / ende bekent tſelve dickwils beſocht te hebben.

FINIS.

Hier mede nu de ghebreken der Ooghen verlatende / ſalmen nu hier nae volgende van alle Paſſien/ende accidenten der Ooren gaen verhalē/die ooc ſeer verſcheydē/eñ vol periculen connen vallen/alſmen hier na hooren ſal.

Vande Ooren ende haren ghebreken.

De ooren zijn inſtrumenten des hoofts altijt bereyt / ende openſtaende tot dienſt des lichaems

chaems/ want sy sonder pauseringe altijt het uytwendich geluyt niet alleen en doē hooren/ maer oock verstaen/ ooc slapende connen wy door haer gewerckt worden/ sy zijn seer cartilaginues ende weynich vleesch hebbende/met haer hollicheydt inwaerts loopende tot aent herde been datmen Os petrosum noemt/daert tgheluyt in geschiet/ al waer gespannen staet een Menbranosich/ ende Zenuachtich vlies/ welck de faculiteyten/ende vermoghentheydt des ghehoors toe geeygent wort.

Vande pijne der Ooren.

Seer verscheyden nemen de pijnen der ooren haren oorspronc/ als uyt hitten/couwen/ windē/door overvloedicheyt des bloets/ door Apostematiē/door wormen/ door eenige vergaderinge des etters/ ende diergelijckē meer.

Vande teeckenen eerst uyt hitten.

Daer de pijne uyt hittē gecomē is/daer is rootheyt met hittē inde omliggende plaetsen/ ende lijden veel cloppinghe ontrent den ooren/ coude maect hem versoetinge/ maer door hitte vermeerdert de pijn. Maer uyt coude veroorsaeckt/vertoonende hem contrarie teeckenen/ want door de werme applicatien voelen sy verlichtinghe. Wt winden veroorsaect/ soo is de plaetse cout/ sy en gevoelen geē Cortsen/ de pijn is hen altijt vermeerderende. Sy lijden dickwils spanninghe/ ruysinghe ende geluyt der ooren/thooft is hen licht ende niet gewichtich. Maer overvloedich bloet veroorsaeckt/soo isse hen subijtelijcken aenghecomen met rootheyt des aēsichts ende hittich/sy zijn Cortsich/ende dorstich/ ende weynich slapende. Maer soo hem de pijn uyt een cholerijcke humore is vertoonende/ soo isser een cholerijcke oft ghele coluere/ met weynich rootheydts vermengt/ stercke pijnen met groote steeckten/ sy zijn onrustich met droochte der Tonghen/ ende can den patient doen vallen in een Paraphrenesim. Wt Phlegma, ende Melancholia veroorsaeckt/ soo en is de pijne soo groot niet/daer is een heymelijcke verborgen Cortse met valsche inbeeldinghe/ ende slapen. Daer de pijn comt/uyt stootē/ vallen/ verfortseringhe/ canmen al upten mont des crancken vernemen: Maer daer de pijne uyt wormen comt/soo ghevoelen sy jueckte/ crevelinghe/lommelinghen/ ende comen daer altemet wormen uyt. Maer daer de pijne comt uyt mede ghevoelen der Herssenen/ canmen weten door voorgaende teeckenen der Herssenē/ oft door eenich hinder der sinnekens/ welcke elck van desen na eysch der saecken gheholpen moeten worden/ ende dat inder manierē hier nae volghende.

Wt hitten ende inflammatien veroorsaeckt haer hulpe.

In desen salmen hem de Hooft-ader aende selve zijde openen/ ende om de materie af te leyden/hem een Clysterie stellen/ alsmen inden bloetrijcken Hooft-sweer verhaelt heeft/ende stellen hem Coppen tusschen de schouder-bladeren/ ende noot zijnde/ salmen tlichaem purgheren als ter selver plaetsen verhaelt staet.

Maer soo de materie meest cholerijck is/ so verkiest u remedien upten cholerijcken hooftsweer.

Vande plaetselijcke hulpe/ fomentatie.

Neemt Violen/Willighen bladen/ Weechbreede/Nymphea oft Nacht-schade/oft huysloock / ana M j. de schorssen vanden witten Mancop / oft haer bladeren oft de bladeren Hyoscyami P ij. dese in water ghesoden ende daer mede ghestooft. Maer indien ghy dese Narcotica oft verdoovende medicamenten niet gebruyckē wilt / als inde teere eñ weecke Herssenen/ende seer teere persoonen/ so begint aldus. Narcotica.

Neemt Maluwe met de bladeren ende wortelen / Altheæ-bladeren/ende wortelen/ Violen/ Latuwe/ Nacht-schade Willighenbladen/ana M j. Camil/ Meliloot ende Roosen/ana P j. tsamen in water ghesoden/ ende daermede ghestooft. Ende indien daer meer resolverende noodich zijn/ soo salmen daer toe doen dē saden Fœnigreci ende Lijnsaet/etc.

Ten selven vercoelende ende versoetende.

Neemt de saden van Comcommeren/Cauwoorden ende Pepoenen/ana ʒ ij. gestampt/ eñ gieten daer op tsap oft water van Latouwe oft van Porceleyn/van Comcommers oft Couwoorden ʒ vj. olie van Roosen ʒ iiij. ende laten dat eenen nacht staen weecken/ tsanderdaechs in een dobbel vat ghesoden tot dat de vochticheyt versoden is/ den olie uyt ghedout ende bewaert/ ende twee oft drie droppelen in de ooren laten druppen/ eñ rontomme de oorē gestreken/ende om noch meer te versoeten ende te verdooven/ soo doeter de saden vanden witten Mancop ʒ ij. toe/tsap oft de wortelen Hyoscyami ghestampt met een weynich Soffraens/en de wildy / doeter eē weynich Camphers toe.

De pieren oft Aertwormē schoon gemaect/ eñ met den voorsc. olie gesoden/oft met de ander saden gheweeckt/ende mede gesoden/ versoeten seer in beyde de saecken.

Neemt dat Enden-cruyt op twater drijvēde Lens palustris genaemt M ij. cruymen van Witte-broot ʒ ij. de cruymen in vrouwē-soch gheweeckt/daer nae het cruyt ende broot tsamen ghestampt / ende als een plaester op de ooren ghelegt.

Item/ het wit van eē Ey cleen geslegen/ eñ met tsap vā Porcelein/ Latuwe oft vā Commers vermengt/ eñ inde ooren gedaē. Oft olie van Roosen met een weynich Azijns vermengt.

Oft het vrouwē soch/ een meysken singende/ werm inde ooren gemolcken/ eñ dat twee oft driemael vervolgende gedaen/ maer telcken eerst wederom uyt ghesuypert / versoet seer als Hali abbas verhaelt.

Wt coude veroorſaeckt.

Indien de pijn uyt coude materien veroorſaeckt is/ ſalmen ſtercke purgerende Clyſterien ſtellē/ alſmen inden phlegmatijckē hooftſweer verhaelt heeft/ ende nemē voor de Caſſien/ Diaphœnici, ℥ ß. Benedictę laxativę ʒ iij. ende bloet-rijc zijnde/ ſalmen hen een weynich bloets uyt de Hooft-ader trecken / ende daer nae de materie purgheren/ ende bereyden alſmen inden phlegmatijcken hooft-ſweer verhaelt heeft.

Plaetſelijcke remedien.

Inde ooren ſalmen gebruycken den Oleum laurinum, Ruyte/ van bitter Amandelē/ Chamille/ van Lelien/ Leuchoy, Maiorane, nardinum, vā ſoete Amandelē/ vande Pierwormē.

Ommede te ſtoven.

Neēt Salie/ Stœchas, Magelleyn/ Betonie/ Origanum, Ruyte/ Roſemarijn/ Lauwerbladeren/ Chamomille/ Meliloot.

Vetten/ verſoetende ende verwermende.

Enden/ Hoenderē/ Capoenen / eñ Ganſſen.

In deſe ſaken en ſalmen geenen Opium gebruycken/ ten waer inden uyterſten noot/ ende vermengter dan toe wat Caſtorei met een weynich Soffraens/ welckmen inde heete ſaken ſoo niet en derf onderhouden.

Eenen Ajuyn inde aſſchen gebradē/ geſchelt ende met verſche boter gheſtampt daer een weynich Soffraē toe vermengt/ oft vermēgter wat olien van Chamille / van Lelien oft ſoete Amandelen toe.

Ten ſelven.

Neemt eenen Coloquint-appel uytgeholt/ ende vult hem met eenige vande voorſc. olien/ ende inde aſſchen ghebraden/ ende uyt geperſt beneemt wonderlijcken de pijne.

Oft.

Neemt den voorſc. Appel alſoo uytgeholt ende geſuyvert zijnde/ ſalmen hem cleen ſtampen/ ende gieten daer ℥ vj. wijns toe/ tſap van Ruyte ℥ iij. olie vā Chamille oft Lelien ℥ viij. laten dat tſamē vierentwintich uren weeckē/ daer nae in een dobbel vat gheſoden tot dat de olie alleen overblijft/ daer nae ſtijf uytgeperſt/ ſalmen de olie alleen bewaren/ ende doen van deſen olie twee droppelen inde ooren werm/ eñ om de ooren geſtreken/ ende met Cathoen oft met wolle gheſtopt / is wonderlijcken verſoetende/ als wy dickwils ondervonden hebben / oft op ander verſtijfde leden gheſtreken. Oft een weynich Galle van eenen Stier daer toe vermengt ende op den Buyck geſtreken. Oft eenen Ajuyn ghebraden / ende met deſen olie vermengt/ ende eē weynich Aloe daer onder gheſtropt/ ende op den Navel ghebonden/ drijft alle ſoorten van wormen uyten Buyck. Deſghelijcken hebben wy onder den voorſc. olie wat olei Laurini met wat ghebranden wijns vermengt. Oft alleen wat Comijns/ Dil-ſaet ende Daucus-ſaet een weynich ghebroken ende daer mede gheſoden/ ende ſterck uytgheperſt / ende den Buyck daer mede beſtreken / hebben wy een ſonderlinghe Medicijn bevondē in alle beſloten windē der Moederen/ des Buyckx ende int Colica, oft Iliaca, dat is/ de Derm-gicht.

Leden die verſtijft zijn.

Tegens alle ſoorten van wormen.

Colica e[nde] alle crim[pen] [van] den Buyck [te] geneſen. Winden de Moe[ders] beſloten.

Item een ſacxken ghevult met Magelleyn/ Salie/ Roſemarijn/ Alſem / Chamil eñ Meliloot/ ana P ij. dit in een panne ghedaen/ ende met een weynich Wijns beſpoeyt / ende eens oft tweemael omghekeert/ ende werm op de ooren ghelevt/ oft de cruyden gheſoden / ende daer mede gheſtooft.

Oft.

Neemt de Schalbijters Scarabei genaemt/ ofte de ghehoornde Schalbijters diemen Scarabei Cornuti oft Cervi Volatiles noemt/ men ſietſe inde kempen veel aende Eycken boomē woonen/ de vleugelen ende beenen af gedaen/ ende gheſtampt ende in eenighe vande voorſc. olien ghedaen/ is ſeer de pijn der ooren verſoetende.

Den ſelven olie hebben wy goet bevonden inden ghenen die haer water niet en coſten ghemaken / int tghemacht gheſpuyt/ ende de reſte met wat Conijnen oft Mols vet vermengt / werm bovē ende onder tgemacht geſtreken.

Vrine ni[et] loſſen en connen.

Neemt Boonen meel ℥ ij. in witten Wijn gheſoden/ ende tot een plaeſter vermengt/ ende werm op de ooren ghelept.

Pijne der ooren uyt winden veroorſaeckt.

Indien de pijne der ooren uyt beſlotē winden oorſpronck ghenomen heeft/ oft uyt verſtoptheyt/ ſo ſalmen tgantſche lichaē ſuyverē vande phlegmatijcke ende ſlijmige humoren. Deſgelijcken de ooren vande beſloten winden ontlaſten/ als met het boven verhaelde medicament/ als uyt den Coloquint gemaect/ ende voorts met de verſoetende medicamenten int voorgaende/ uyt coude gecomen/ verhaelt.

Pijn der ooren uyt ſtooten oft vallen.

In deſe ſalmen hem ten eerſten de Hooft-ader openen eñ na den eyſch der natueren hem tbloet af nemen / oft ſoot niet toeghelaten en wort / ſalmen hem op de Schouder-bladeren coppen met openinghen ſetten / ende indien de pijn te onlijdelijcken groot waer/ ſalmen hem die eerſt aldus ſtillen.

Neemt cruymē van Wittebroot dat verſch is/ ende dat genet in tſap van Alſem met wat Wijns ende werm daer op ghelept.

Oft.

Neemt het wit met den doeyer van een Ey cleen geſlegen/ olie van Chamil ende van Violen/ ana ℥ j ß. Garſte-meel/ eñ Chamil-bloemē/ ana ℥ j. hier van eē Cataplaſma gemaect/

ende

ende werm geappliceert.

Ten ſelven.

Neemt Olibanum tot meel gepulvert ende met vrouwen Melck wel vermengt/ ende een weynich daer van werm inde ooren gedaẽ eñ dicwils ververſt/tverſoet terſtont.

Item.

Neemt roode Rooſen/Meliloot/ana M j. in verſche Coeyen melck gheweeckt/daer nae door eenen groven doeck gedaen/ende werm inde ooren gedaen/oft doeter een weynich olie van Rooſen/oft van Violen in. Oft de bloemkens alſo gheweeckt alleen gheappliceert.

Inde groote pijne reſolverende ende verdrooghende.

Neemt de hooſden vande Mancop/ de bladeren vande Heemſt/Violen/Chamil eñ Meliloot/ana M j. wel ſmp in water gheſoden ende geſtampt/daer onder vermengẽde het meel van Lijn-ſaet ende van Gerſte/ ende als een Cataplaſma werm daer op ghelept.

Pijne der ooren door de Wormen veroorſaeckt.

Men ſal tſap van Alſem/Maruby, calaminthi, centaurij minoris, menthæ, van Kenp ende van Venck inde ooren doen.

Den Ajuyn gheſchelt ende in twee oft drie ſtucken int water gelept/ eñ eenen nacht daer in gelept hebbẽde/ vã dat water twee oft drie droppelen werm inde ooren gedaen/ verdrijft de wormen daer upt/ende van dat water den kinderen te drincken ghegheven/ drijft hen de wormen upten Buyck.

Item de decoctie vande Lupinen, Agarico oft vande perſicke-bladen/ende haren kernen doet het ſelve.

De ander gebrupcken metten eerſten eenen ſoeten gheſchelden Appel met Honich oft met Supcker vermengt eñ op de ooren gebonden.

Sommighe nemen ſoetemelck verſch ghemolcken/ ende werm met Cathoen oft Wolle gheappliceert.

Neemt Supcker ʒ ij. Honich ʒ iij. olie van Rooſen ʒ j. tſamen vermengt met twee wittẽ van Eyerẽ/ werm gemaect zijnde/ſalmẽ daer Wolle in netten/ ende inde ooren ſteken/eñ laten den patient daer op ligghen een ure/ daer nae haeſtelijcken wederom afghedaen.

FINIS.

Vande Apoſteunien oft ſweringe der ooren.

Door eenige voorhaelde oorſaecken mogen de ooren tot Apoſtematien comen/als upt hitten/oft couwen/ vã hitten/ ſo is daer cloppẽde pijn/ſeer ſtekende/ ende ſo de ſwere ſeer diep gheleghen is/ ſoo zijnſe oock Cortſich/ den Pols is hem Hert ſlaende/ ſy ghevoelen van binnen cloppinghe ende ſpanninghe/haer ſinnen ſchijnen hen te ontgaen/ ende dat door de hyhit der Herſſenen/ende duert dicwils ſeven oft acht daghen eer hy door gaet: want de inwendighe ſweringhen zijn ſeer qualijcken tot ſweringe oft rijpinge te brengen. Maer uptwaerts en valt hem de pijne ſo groot/ noch ſo periculoos niet. Maer ſoo de Apoſteen upt een couwe materie haren oorſpronck ghenomen heeft/ ſoo en is de pijn ſoo ſtrenghe niet/ noch oock de cloppinghe als inde voorſc. deſe zijn bleeck van colueren/ ende comt hen meeſt in couwe tijden aen.

Maniere om te Cureren.

Aengaende de applicatien moeten van naturẽ zijn mitigerende/ ende niet geheel repercuterende/op datmen de fenijnige ende quade materie niet ter Herſſen waert en drijft/ oft opte Longe/op datſe inde Herſſenen geen oorſaeck en gheeft tot Phreneſie, oft Lethargia, eñ opte Longe de teringhe. Maer en wort deſen reghel niet onderhouden/als wy ſien/ dat de pijn ſoo groot is/ende vreeſen datſe mochtẽ vallen inde Phreneſie oft raſernie/ dat zijn lichaem vol cout ſweet upt ſtort/ dat hy tot onmacht wil comen/ ende in doots noot vallen/ Soo ſegghe ick/ wy en dolen vande rechte Methodo niet/dat wy ons alleen begeven tot reperculteringhe/ maer oock tot de ſtupefacerende dinghen: als Meſuæ dat oock/ heeft geboden. Mẽ ſalſe niet te veel gebruyckẽ/ want ſy ſouden tghehoor bederven: Ende int rijpen ſalmen daer toe verdroogende vermengen/ eñ hier niet/alſmen in ander ſweringhe doet/ alleen werme/ ende vochtighe medicamenten ghebrupcken/als Galenus ghebiet. Soo ſalmen dan hier handelen alſmen inde voorgaẽde ghedaen heeft/ het ſy dan van hitten als daer verhaelt ſtaet: Ende inden beginſel/ dat is/tot drie daghen lanck ghebrupcken dit navolghende.

Inden beginſel vande ſweringe upt een heete materie.

Neemt vrouwen melc ende in verſcheyden reyſen werm daer in ghedaen.

Oft.

Neemt olie van Rooſen ℥ ij. Azijn ℥ ß. deſe in een dobbel vat tſamen geſoden tot dat den olie alleẽ overblijſt/ ende als boven gebrupct/ van deſen vindy int voorgaende cap. upt hitten veroorſaeckt.

Ende oft den patient upt grooter pijn ſcheẽ te deſpereren/ ſoo neemt den Oleum mandragore, daer onder vermengt wat verſch ghemolcken vrouwen ſoch/met een weynich Cãphers/ oft altemet daer toe doen Opij met een weynich oude ongeſouten Coeyen boter/ wãt ſy ſeer verſoet eñ rijpt. Oft neemt olei Violacei daer twee oft G. iij. Camphers ingedaen.

Item/ inde plaetſe vãde olei Mandragoræ, ſalmen nemen olie van Rooſen eñ Violen/ ana ʒ j ß. daer in vermenghen Opij ℈ ij. ende inde ooren ghedaen.

Int toenemen des Apoſteens/ ofte vanden vier tot den ſeſten dach.

Nu comende tot maturatie/ſalmen hē doen rijpen eñ daer onder altijt verdrooghende vermengen. Als nemende de Muſcilagines vande Queen-ſaet vande Foenigreec/van Lijnſaet/ ende vandē ſade Altheæ, oft altemet de roode Rooſen mettē olie van bitter Amandelen. Mē mach de plactſe altemet ſtoven met de decoctie van Chamil/Meliloot ende roode Rooſen ende diergheliicken.

Aldus.

Neemt de ſaden van Lijnſaet/Foenigreec/ van Queen eñ Altheæ, ana ʒ iij. Camil/ Meliloot/roode Rooſen/ ana P ij. deſe tſamen geſoden ende geſtampt/ wel cleen/ ende doeter olie van Rooſen ende van Violen/ana ℥ ij. oft olie van ſoete Amandelen/olie van Lelien/ oft olie vande Olijven onder.

Nu in *Statu* ende op thoochſte ghecomen.

Nu op thoochſte gecomen zijnde/ſalmen de vercoelende oliē verlaten / eñ wat meer reſolverende gebruycken.

Aldus.

Neemt Capoenē ſmeer/ Honich/ana ℥ j. dit wel vermengt/laten eenen droppel oft twee in de ooren druppen / ende met wat wollen oft Cathoen daer op gheſteken.

Ten ſelven.

Neemt verſche boter onghesouten / tmerch upten ſchenckelen van de jonghe Calveren/ Hoender-vet/Honich/ana ℥ ß. dit vermengt/ ende als boven ghebruyckt.

De ander nemē Honich in Chamil-olie gereſolveert/met een weynich Ganſſendrec vermengt/tſamē door gedaen/ lau inde ooren gedaen doet den Apoſteen door breken. Maer men ſal de ooren eerſt aldus ſtoven.

Fomentatie.

Neemt de wortelen vandē Heemſt eñ Maluwe/ana ℥ j. Camil/Meliloot de cruyden Altheæ ende van Lelien/ana M ß. geſodē zijnde/ ſalmen daer de ooren mede ſtoven/ende wildy doeter wat Lijnſaet ende Foenigreeck toe.

Ten ſelven.

Neemt de wortelen wel geſuyvert/ Ajuyn/ Suerinck/ana ℥ j. Vijgen nō vj. wel gheſoden zijnde/ſalmen daer ſtampende onder vermengen de melen vande Foenigreeck eñ Lijnſaet/ ana q. ß. Camil/M j. verſche boter ℥ iij. eñ dit als een Cataplaſma daer op ghelept.

Oft in deſer manieren.

Neemt de Muſcilagines vandē ſade Altheę, van Lijnſaet/ Foenigreeck ende van Queenſaet/ana ℥ ß. eenen Ajuyn oft twee gebraden geſchelt eñ cleen geſtampt/eñ vermengen dat met de Muſcilagines, Gāſen-ſmout eñ verſche boter/ana ʒ ij. dit vermengt ende daer op gelept: mē ſal de Muſcilagines met de decoctie vā Vijgen door doen: want tſal u wonderlijcken de pijn verſoeten ende doen rijpen/als ic dickwils beſocht hebbe.

Ende oft den Apoſteen niet door en wilde breken/ſoo ſalmen ℥ iij. nats vande decoctie vande Altheæ-wortelen/ Ajuyn eñ Suerinck ende legt daer ouden ſuerdeech ſeven oft acht uren in te weec ℥ ß. Ganſen ſtront ʒ iij. in/ eñ drie oft vier droppelen lau inde oorē gedaē/ eñ wat ongewaſſchen wolle daer in ghenet ende daer bp geſteken/ doet den ſelven wonderlijcken door breken.

Inde coude materie.

Inde coude Apoſtemen/ ſalmē het lichaem purgeren/alſmē boven inde pijn der oorē verhaelt heeft upt coude veroorſaect/ende voorts procederen / als wy hier int matureren verhaelt hebben/dan ſalmē de vercoelende cruyden ende olien daer upt laten.

Om den Apoſteen nu door gebroken zijnde te ſuyveren.

Neemt de ſapen vande Alſem/ Apij, oft Marubij, oft de decoctien vā deſen ℥ iij. ſyrope vā Rooſen Laxative/oft Honich van Rooſen ℥ j. ende werm inde ooren ghedaen.

Ten ſelven.

Neempt tſap Cichorij ℥ iij. Aloes cleen gepulvert ʒ j. Soffraen G. vj. tſamē vermengt.

Oft.

Neemt de Lupinen ℥ ß. in water gheſoden tot ℥ iij. door gedaen zijnde/ ſalmē daer in reſolveren honich van Rooſen / oft ſyrope van Rooſen Laxative ℥ j. ende inde ooren gedaen.

Item het Honich-water alleen ſuyvert wel / deſgelijcken de Vrine met wat Honichs vermengt.

Den Oxymel ſimplicis, oft dē Oxymel ſcylliticum inde ooren gheſpuyt/ ende telcken met Catoen wederom upt gheſuyvert.

Oft.

Neemt witten ſubtijlen wijn/ kinder piſſe/ ana ℥ j. Honich ℥ ß. tſamen geſoden eñ indient niet genoech en ſuyvert vermengter wat Ægyptiaci in/ende werm inde oorē gedaen. Het wort in alle ulceratien ſeer gepreſen / ende alle etterachtige ooren/ende ſonderlinge van Hali abbate eñ van Valeſco de Tharanta dit Mundificatijf ende droocht ſeer op.

Mundificative.

Neemt Honich ʒ x. Azijn ʒ viij. dit tſamen gekooct eñ geſchuymt/daerna daer toe gedaē Spaens groē ʒ ij. ende daer wiecxkens in genet ende inde ooren gedaen.

Bloet gheronnen inde ooren.

Het bloet geronnen liggēnde inde oorē / can met de voorhaelde remediē wel van eē ſcheyden ende loſſen.

Oft aldus.

Neemt tſap vā Looc / eñ dat met Azijn/oft kinder-

kinder-piſſe vermengt/ende inde oozen gedaē.

Oft vermengen tſap vande Looc met witten wijn/oft met Honich.

Oft indient overvloedich waer vloeyende/ ſoudemen tſelve ſtoppen met tſap van Weechbreeden/Biſtortæ,van Teſkens-cruyt/oft met den ſyzope van droogе Rooſen vermengt.

Oft.

Neemt Balanſtiorum,Galnoten/Acaciæ, Sumachij, Maſtic/Wierooc-ſchorſſen gepulvert/ende in Azijn gheſoden/ende drie oft vier droppelen inde oozen ghedaen.

Ende nu ghemundificeert zijnde om tſelve op te doen droogen ende te conſolideren/ſalmen eerſt aldus fomenteren.

Fotus. Neēt Maſtic/Wierooc/Myrrhæ, ſarcocolle,gummi juniperi,ana ʒ iij. Ladni puri,hypociſtidos,ana ʒ ij. Auripigmenti rubri,ana ʒ j. met Terebinthijn Trochiſſen gemaect/ eñ op colen gelept / ende dē rooc dooz eenen trechter ontfanghen/maer en hout den trechter niet te vaſt inde oozen.

Neēt Olibani,ſarcocolle,myrrhę,aloes,ana ʒ j. in wijn ghereſolveert /ende met wiecken daer in gheſteken.

Oft.

Tſap Hederæ arboreæ uyt de bladeren ghedout ende met Honich van Rooſen/oft met de ſyzope vande drooghe Rooſen vermengt/ oft tſap voorſc.alleen inde oozen ghedaen. Oft de bladeren inde wijn geſoden / ende dicwils lau inde oozen ghedaen verdroogen ende geneſen wonderlijcke alle ulceratiē der oozen ende der Neuſen.

Het verplant loock cleen geſneden ende geſtampt/ende met Pierwormen in olie geſoden op tderdendeel / ende dat dickwils inde oozen ghedaen/ geneeſt alle obſtinate ulceratien der oozen.

Den Sarcocolle cleē gepulvert/ende wieckens inden Hydromel ende inden Sarcocolle genet/ende inde oozen gheſteken.

Neemt Agrimonię,polygoim , burſę paſtoris, Sideritis,potentillæ, Alſem/roode Rooſen ana P ij. in wijn gheſoden / ende dickwils inde oozen gedaen ende gewaſſchen/al eermē daer yet anders in doet/ende wildy doeter eē weynich Centaurij minoris, ende Auriculæ muris toe. De Scoria ferri cleen gewreven / eñ met Azijn van Schillen geſoden/ geneeſt ſeer altemet eenē oft twee int oozen gedaē. Sommige ghebruycken den Sarcocolla met Honich vermengt als een Collirium inde oozen.

Vant ruyſen ende tuyten der oorē.

De oorſaeckē van deſen can geſchiedē dooz tſluyten vande conduyten ende paſſaghie des gehoozs/ als dooz de uytwēdige coude windē ende lochten / oft van de inwendighe winden ende vapozē in de paſſagie des gehoozs ingedroncken/ende nu wederom ſonder eenige orden eñ geſchicthept eenen uytganc ſoeckende: Welc ooc eensdeels dooz veel rauwe / ſware/ herde eñ onverteerde quade ſpijſe ende quaet regiment in eten ende drinckē gehouden/ van veel grove ende ſlijmige Viſſchen te gebruycken ghegroeyt. Ten anderen dooz de overvloedighe Phlegma,ſoo dooz haer ſelfs teericheydt ghegroeyt/ oft uyt het ontfanghen der overvloedigher toe ſeyndinghe der vapozen: Waer toe ſeer mogen helpen de coude uytwēdighe lochte/ oft Noorde winden toe ſluytende de huyt ende haer ſweetgaten/behinderende alſoo het uytaeſſemen der vapozen des hoofts. Ten leſten oock dooz tſcherp ghehooz vā de patient. Oft dooz de teerichept ende ſubtijlhept vande inſtrumenten des gehoozs/alſmen dickwwils is bevindende inden ghenen die te vozen lange cranc gelegē hebben / want in hē de vochtichept der Zenuen des gehoozs gheheel gheconſumeert zijn.

Teeckenen om te onderkennen.

Datmē de trommelinge ende ruyſinge der oozen uyt de uytwendighe couwe oft winden ontfangen heeſt/canmen uyten mont der ſiecken verſtaen / ende comt eenen gemeenlijcken ſubijtelijcken aen. Maer daermen de ruyſinge geduerich is gevoelende ende ophouden/ ſo moeten de accidenten daer ruyſinge uyt comt oock gheduerich zijn/ maer afcortende de materie/ſo verlieſt hen dit accident der oozē. Comende dooz de eygen terichept der Herſſenen/ ſoo is de ruyſinghe ooc geduerich. Wte Maghe comende/ ſoo comet hem oock met pooſen aen/ ende altijt meeſt nae den eten tegens dat de verteringe geſchiet / hen ſlaen veel winden uyter Maghen op/ ende voelen verlichtinghe doozt braken. Wt Lever veroorſaeckende / ſo gevoelenſe altemet pijn ende ſwarichept inde rechter zijde. Deſghelijcken uyter Milten comende inde lochter zijden. Wt de Lijfmoeder hen opwerpende/ ſo ghevoelen ſy de Moeder ſeer onſtelt met rommelingen daer in. Trommelinge geſchiedende dooz de ſubtijlhept ende ſcherphept des ghehoozs/ geſchiet inde dorre/ maghere cholerijcke perſoonen/ ende hoe deſe meer ſobzierē/ hoe hē tgeruys der oozen meer openbaert. Indien de ruyſinghe alleen vande winden is geſchiedende. Als ons Guilielmus de Brixia in Sua praxi verhaelt/ ſoo hoortmen den ſelven ruyſen als ander natuerlijcke windē. Maer comende uyt vuylichept der humoren/ ſoo ſalt tghelupt der oozen zijn/als tghelupt der loopende wateren. Ende uyten etter comende/maket een gelupt/als de tſamē wrijvinghe der ſteenen/oft van thoute doet/ ende comter altemet etter ter oozen uyt.

So de wormen deſe blaſinge veroorſakē/ ſo iſſer pijn/ſwarichepdt / altemet crevelinghe/ ende men ſietſe altemet de wormen uyten ooren loſſen.

Aengaende de Cure.

Indienmen bevint tgheheel lichaem vervuylt te weſen / ſoo ſalmen het Neer-lijf moeten ſuyveren/daer nae thooft/ende dat na der humozen eyſch / ende crachten des patients/

daer nae de humoren doen reſolveren/ende de oorſaecke benemen/ende de lijdende deelẽ confortereu. Tlichaem nu wel ſuyver zijnde / ſalmen tot de plaetſelijcke hulp comen/ende noot zijnde ſalmen de ophalinge door de Neuſe / eñ gorgelinge / met coppen optẽ rugge ende eerſbillen ghebruycken / daer nae vande ſimpele remediẽ tot ſtercker comen/na eyſch der ſakẽ.

Vande Simpelen.

Tſap vanden Ajuyn inde ooren gedaen beneemt het ruyſſen.

De bladeren met het opperſte van Mageleyn/oft Nardi inden wijn geſoden / ende daer de ooren mede geſtooft/ ende ſommighe droppelen inde ooren ghedaen al werm.

Den rooc vanden wermen Azijn inde ooren ontfangen is goet voort ruyſſen eñ doofheyt.

Eenen Coloquint-appel uytghehoolt/ende ghevult met het ſap van Magelein/ die eerſt inden wijn geweect ſal hebben/ ende tſanderdaechs uytgheperſt/ daer nae ſtijf uytgedout/ ende dat ſap inden voorſc. Appel ghedaen met wat olie van bitter Amandelen / daer eenen nacht in geweeckt zijnde / tſanderdaechs wel ſtijf uytgheperſt / ende van dat nat met een weynich wollen werm inde ooren ghedaen/ beneemt alle ruyſſinghe/ als ick ondervonden hebbe/ daerſe uyt coude ende uyt winden veroorſaeckt was / ende heb oock ſeker doofhorighe daer mede gheholpen.

Wt grove ende ſlijmige humoren veroorſaeckt.

In deſen ſalmen thooft eerſt purgeren met de Pillen Cochijs oft dierghelijcken/ ende nu wel gheſuyvert zijnde/ ſalmen de ooren beginnen te fomenteren. Aldus.

Fotus.

Neemt Alſem/Magelein/Mentaſtri, Stœchas, Roſemarijn/Poley/ Lauwer-bladeren/ ana M ß. in water geſoden ende op tleſte daer een deel wijns toe gedaen / eñ altemet alleẽ in water met een weynich Azijns op tleſte vant tſiedẽ daer toe gedaen/eñ daer de ooren overgeſtooft/ ende met Cathoen wederom uytgedroocht zijnde / ſuldy hem vande voorſc. olien oft ſapen inde ooren druyppẽ / ende wederom toe ſtoppen.

Oft.

Neemt Alſem M j. die in ouden wijn geſodẽ ende drie oft vier droppelen inde oorẽ druyppẽ.

Ten ſelven.

Neẽt olie van Alſem/oft Ruyte ℥ ß. die ſalmen in eenen grooten uytgehoolden Ajuyn op tvyer laten braden/daer nae cleen ſtampen eñ uytwringhen/ende daer vã drie oft vier droppelen/ inde ooren gedaen/ende den gheſtampten Ajuyn daer op ghebonden.

Ten ſelven by my geordineert ende in diverſche goet bevonden.

Neemt de gemeen wortelẽ Acori gedroocht ʒ iij. Alſem/Ruytẽ Hyſſop/Maghelein / de jonckſte bladeren vande Lauwer-boom/Roſemarijn-bloemen/ ana P j ß. de ſaden Raphani ʒ j. Ajuyn nõ j. deſe wortelen ende cruyden cleen geſneden ende gheſtooten met de ſaden/ ende gieten daer ouden witten wijn op / dat een weynich bedeckt is/ Azijn ℥ j ß. olie van Ruyte ℥ viij. Ellebori albi ende Nigri, ana ʒ j. dit tſamen vierentwintich uren in werm aſſchen laten weecken / daer na in eẽ dobbel vat geſoden tot dat den olie alleen overblijft/eerſt daer in doende Caſtorei ℈ ij. Soffraen ℈ ß. ende nu uytgeperſt zijnde / ſalmen den olie bewaren/ende twee oft drie droppelen inde oorẽ gedaen/na datmen ſiet dat de eerſte remedien niet en helpen : Want tſal van wonderlijcke operatien zijn/inde grove taey humoren ende vaporen/ als oock inde doovicheydt uyt deſer ſaken gecomen. Deſgelijcke in ander vercoude ende verſtijfde leden ende lammicheden/ dẽ hals ende tRugge-merch daer mede gheſtrekẽ tweemael daechs/daer onder doende wat Voſſchen-ſmeer. Item men mach de voorſc. ſubſtantie oock door den Alenbick overhalen/ ende als voren ghebruyckt. Verſtijfde leden/ende in lammicheyt.

Oft men mach dit ſacrken al werm op de ooren legghen.

Neemt Salie/jonge Lauwer-bladerẽ/ Alſem/Betonie/Magelein/Stoechas, Roſemarijn/Chamil-bloemen / ana M ß. Spicæ nardi ʒ j cleen geſneden eñ tuſſchen doeckẽ genaeyt/ eñ in een panne gewermt/daer op eẽ weynich Wijns geſpoeyt / ende twee oft driemael omghekeert/ende op de ooren ghelept.

Wt grove winden gecauſeert.

Neemt de opperſte ſchoten vande Lauwerboom M j. de wortelen Cyclaminis ʒ iij. de ſadẽ van Dille eñ Comijn/ana ʒ ij. Spicæ nardi ℈ iiij. de wortelen ſalmen cleen ſnijden / ende wat ſtooten/ daer nae de ſaden ende cruyden/ den Caſtorei cleen gheſneden ʒ j. men ſalt al in ouden witten Wijn weecken/ende in een dobbel vat gekooct ende uytgeperſt / oft door den Alenbick overgehaelt/eñ daechs drie oft viermael lau inde ooren gedaen/eerſt de ooren wel uyt gheſuyvert zijnde.

Oft.

Neemt olie vã bitter Amandelen ℥ j. Muſcus G. ij. dit wel vermẽgt eñ inde oorẽ gedaẽ.

Item.

Neemt Comijn ʒ iij. cleẽ gepulvert/eñ giet daer olie vã bitter Amandelẽ op ℥ iij. ende latet tſamen ſtaen weecken op werm aſſchen eñ door eenen dobbelẽ doec ſtijf uytgeperſt daer dan in ghereſolveert Muſcus G iij. ende ghebruycket als boven.

Een ander.

Neemt tſap vande Raphani ℥ j ß. olie van bitter Amandelẽ ℥ ij. een weynich Wijns met een luttel merchs uyten Coloquint. Ende nu geweeckt zijnde ſalment op tvyer ſetten/ende lau inde oorẽ druyppẽ drie oft viermael daechs.

Oft.

Neemt het ſap vã Looc ℥ j. tſap van Ruyte ende Maghelepn/ana ℥ ß: Caſtorei ℈ j. Muſci G. iij. wel vermẽgt ende inde Ooren gedaen.

Indien deſe rommelinge eñ ruyſſinge geſchiet door een ſeer ſubtijl ende ſcherp ghehoor.

Ende oftmen nu getwijfelt hadde indẽ oorſpronc van deſe ruyſſinge ende tuytinge/ende datmen nu wel nae tbehoorẽn op de windighe ende grove humorẽ geprocedeert hadde/nochtans al ſonder voordeel vanden patient/ ſo en iſſer niet aen te twijffelen/oft ten heeft zijn begin door een ſubtijl ghehoor: Soo ſalmen daer toe moghen gebruycken de ſtupefacerende oft verdoovende medicamenten / maer nochtans met grooter voorſichticheydt/ als den Opio, mandragara ende diergelijcken/ende noot eyſſende begint aldus.

Stupefacerende oft verdoovende ende vergrovende.

Neemt olie van Rooſen ℥ j. Azijn ʒ ij. Opij G. ij. wel vermengt zijnde twee oft drie droppelen lau inde ooren ghedaen.

Dẽ ander nemen de ſchorſſen Papaveris, ende Myrthus-bladen in Rooſ-water gheſoden/ als boven ghebruyckt.

Oft tſap Hyoſcyami twee oft drie droppelẽ inde Ooren ghedaen.

FINIS.

Vande doovichept ende haer ſpeciẽ.

In drie manieren wort dit gebreck gevonden / de een een/ weynich qualicken hoorende/ d'ander/herthoorich / de derde/gheheel doof: maer deſe zijn al uyt een materie comende.

Ende de oorſaecken zijn van deſen ſeer diverſch/Als d'een uyter natueren oft doof gheboren/d'ander door eenige inwendige oft uytwendige accidenten aengheromen. Tſy dan door eenige gebreken oft teericheyt vande inſtrumenten des ghehoors/ oft doort medelijdẽ van andere partijen / als oock door hitten oft couwen/van vallen oft quetſen.

So de dooſheyt gheſchiet door communicatie vande Herſſenẽ/ſo zijn de andere ſinnekẽs/ als tgheſicht/ het ruycken / ende ſonderlinghe den ſmaeck/mede in foute ende ghebreke / comende door eenighe oorſaecken der Zenuen/ oft doort eygen inſtrumentael gebreck des gehoors/tſy door materien/oft ſonder/door apoſtematiẽ/couwen/oft hitten. De hitte valt int aentaſten heet met roothept der plaetſen. Ter contrarien in couwen.

Ende is daer een heetẽ Apoſtematie/ ſoo iſſer Cortſe met cloppinghe / groote pijn ende wederom met ſchudden ende oock met beven: altemet met beroeringhe der ſinnekens / daer dickwils de doot na volcht.

Maer als den Apoſteen nu is buyten de zenuen des gehoors/ ſoo en is daer geen Cortſe/maer thooft is heim ghewichtich / maer de pijn niet ſoo groot.

Wt droochte comende / ſoo vermeerdert de doovichept ten tyde des hongers ende vaſtens/ende alſſe veel waken/ende nae den eten ruſten ende ſlapen/ ſo mindertſe.

Comende uyt wint ſo gevoeltmẽ veel ruyſſinghe inde Ooren / ende altemet weynich gewichts. Door ulceratie comende canmẽ weten doort vertoonen des etters.

Indien de dooſheydt aengheromen is door eenighen verholen oft opghehouden etter / oft gheſtorckelt bloet / canmen weten door eenige voorgaende Apoſtematien/ende ſubitighe ophoudinghe des etters.

Wt de wormen veroorſaeckt ſalmen bekennen door de groote ruyſſinghe/altemet jeuckte ende crevelinghen / altemet groote pijn/ende wormen loſſende. Maer door uytwendighẽ ſaken canmẽ verſtaen uyten mont vande ſiecken/oft doort gheſichte.

Door den wech des Criſis, dat is/als de natuere metter ſieckten is ſtrijdende / ende dat haer hinderlijcken is afdrijvende: ghelijcmen dickwils ſiet gheſchieden int eynde der ſcherper-ſieckten/Morbi acuti ghenaemt/ ſeyndende de materie na de conduyten des ghehoors/ eñ daer altemet wat plaetſen houdende/nochtans ten leſten oock tot een goet eynde gherakende : Ende altemet ſoo is oock de materiẽ daer wel ſoo ſeer ingheveſticht / ghecoorrumpeert ende verſtoppende de inſtrumenten des ghehoors / datter gheen hoop meer en is tot vercrijginghe des ghehoors/ende ſonderlinge in heete brandende Cortſen ende andere heetẽ ſiecten/ de materie aldaer door de groote hittẽ verbrandende ende verherdende / alſoo datſẽ gheheel verſteent blijft / daer door de conduyten eewelijcken verſtoppende.

Nota.

Men moet weten datter ſommige dooſheden geheel incurabel zijn/ende dat ſonderlinge diemẽ uyt de Morbi acuti genaemt vercrijcht ende behoudende is / als het Pleuris Peripneumonia, peſtilentiale Cortſen/Phreneſie Apoplexia ende diergelijcken meer. Oock wordenſe vande geleerden onghenceſſelicken gheacht als ſy twee jaren / oft ghelijck andere willen ſegghen ſes maenden gheduert heeft : Nochtans ſo bevinden wy by geloofweerdige Authoren dat ſy der geneſen hebben die thien oft twaelf jaren doof geweeſt hadden. Oock weten wy ſekerlijck tſelve doenlijcken te weſen als de doovichept alleen gheſchiet / door verſtoppinge vande uyterſte conduyten eñ zenuwen des gehoors/ gelegen buyten dẽ panníjckel vanden Trommel/ende dat alleen door eenighe opſtorckelinghe der vaporen ende dompen/alleen uyt couwen verſtopt ende verhert/ ſonder alteratie des Trommels. (Dooſheden die ongheneeſſelicken worden gehouden.)

Deſgelijckẽ door eenige quade windẽ daer vergadert ende behouden/ende de voorſc. Zenuen geheel verdooft/ende totten ghehoor onbequaem gemaeckt.

Indien oock nu de paſſagie buyten den

Trommel ghelegen verstopt is met een taeyslijmige materie uyt couwen daer wederhouden ende verhert/ ende den voorghenomen tijt gheduert heeft/staet sulcke genesinge in groote sorghe. Maer so de voorsc. materie verstoppende is de Zenuen des ghehoors/ binnen ten Herssenen waert ghelegen/ en wort nemmermeer genesen. Ende te meer soo de materie wt hitten daer verhert leyt: Jae en is niet alleen die binnen gheleghen verherthepdt door de groote hitte geschiet ongeneesselijcken te achten/ maer oock inde upterste passagie des ghehoors gheleghen. Desghelijcken en staet hy gheenen hope te verwachten / die dese doofheydt vercrijcht door verswe ringhe van binnen/ oft ingheroepde carnositepten.

Doofheyt ongeneesselijcken.

De manieren om te cureren.

Nu tot kennisse van desen/ so van haer oorsaecken als vande materie gecomẽ zijnde/salmen terstont hem eenen goeden reghel van eten ende drincken ordineren / om so een goede alteratie te maken/ eñ altemet met lichtwerckende medicamenten de materie doen minderen/op dat soo behindert mochten worden het aengroepen ende opsenden der vaporen: want niet mogelicken en is/ het hooft te suyveren eñ de Ooren te openen/soo langhe alst neerlijf/oft eenighe van zijne deelen/in quade dispositie eñ haer vaporen opseyndende zijn.

Men sal daerom eens oft t'weemael ter weken de Pillen Hieræ simplicis Galeni,oft Assaieret ghebruycken/ ende daer nae u preparativen oft bereydrancken ende ander purgatien nae den eysch der materien ordineren / ende tsanderdaechs na de purgatie salmen hen ʒ j. Mytridati ingheven behalven in heete daghen oft in heete natueren.

In coude saken.

Indien den patient bleec-verwich/bol ende ende opgheblasen van aensicht is / ende hem veel vochtichepdts upten Neuse ende monde vloeyt / soo salmen de materie eerst purgeren ende bereydẽ als inden phlegmatijcken hooftsweer verhaelt staet.

Oft ghebruycken eerst dese Hooftpillen.

Neẽt Pillulæ Cochiç ℈ ij. Assaieret ℈ j. met Bethonie-water ses Pillen ghemaeckt / ende nae den eersten slaep inghenomen / ende ghebruycken de gorgelingen/ Errhine ende Masticatoria,verhaelt int Cap. vande Herssenen eñ inden Cap. vanden hooftsweer.

Vande plaetselijcke hulpe.

In desen is bequaem dẽ oleum Laurinum, Raphaninum,van Schorpioenen/vande wilde Comcommeren/Peter-olie / ende den olie è Lateribus.

Den olie inden Coloquint-appel gekoockt/ het sap uyt Esschen hout aent vyer ligghende vergadert ende inde Ooren ghedaen/als oock tsap van Ajuyn.

Dẽ Azijn vã Squillẽ deelt de grove Phlegma vanden anderen daer de doofheydt door comt/ inde Ooren ghedaen.

Ten selven.

Neemt tsap Ellebori nigri ℥ j. Honich ʒ iij. tsamen vermengt ende drie droppelen lau inde Ooren ghedaen.

Een ander.

Neemt tsap Cardui Benedicti,Raphani, Ruyte/ende uyten Ajuyn/ana ℥ j. de wortelen Ellebori nigri, tmerch uytẽ Coloquint-appel/ ana ℈ ij. Azijn van Squillen ℥ j ß. dit tsamẽ in wijn ℥ viij. op de helft ghesoden/door ghedaen zijnde salmen daer de galle van een Vercken ʒ v. in resolveren/ ende hier van t'wee ofte drie droppelẽ / t'wee ofte driemael daechs inde Ooren ghedaen.

Oft.

Neemt eenen grooten Ajuyn uytghehoolt ende ghevult met het sap van Ruyte eñ Cardui Benedicti,ana ʒ j. Comijn ℈ ij ß. Verckẽs galle ℈ ij. Soffraen G. vj. ende wel gebraden zijnde/ salment met eenẽ lepel wijns gestampt zijnde stijf uyt douwen / ende daer Muscus G. iiij. in ghereSolveert / ende als de voorgaende ghebruyckt.

Int voorgaende Cap. zijn seker remedien tot desen dienende verhaelt.

Door teerichept der Herssenen comende.

De oorsake van desen wordt benomen door tselve te vervolghen inden Cap. vanden Herssenen verhaelt/ daerom na dẽ eysch des wercx verkiestse aldaer.

Door de wormen veroorsaeckt.

In desen sullẽ ons de voorhaelde remedien genoech doen / oft neemt tsap van Alsem ende Azijn/ana ℥ ß. Scammoneæ ʒ ß. ende dit inde Ooren ghedaen dootse terstont.

Door den Etter.

Indiẽ den Etter totter doofthept oorsaeck gheeft/ salmen de Ooren vanden Etter ontlasten/als door tsap van Alsem/van Apio, Marubio,oft vande Squillen inde Ooren gedaen/ oft met den Honich van Roosen/oft met de syrope van Roosen laxative / oft met den Oxymel simpli. vermengt: Desghelijcken den olie vande doeperẽ van Eperẽ inde Oorẽ gedaen.

Dẽ Oxymel simpl. oft Scillitici met eẽ weynich wijns vermengt inde Ooren ghedaen/ eñ voort int abstergeren ende opdroogen/ handelẽ als inde apostematiẽ der Ooren verhaelt is.

Eẽ remedie inde doofhept gepresen.

Neẽt Aloes ʒ j ß. merch uyt Coloquint ℈ ij.

Euphor-

Euphorbij ℈ j ß. cleen gepulvert/ vermengter die galle van eenen Stier oft Koe toe/ daerna op ghedroocht/ende alſment ghebruycken ſal/ ſalment op eenen ſteen wrijven wel cleen/ met tſap Raphani oft van Ruyte/ende inde ooren ghedaen.

Ten ſelven in alle dooſheyt ende ruyſinghe der ooren.

Neemt Ellebori albi, caſtorei, nitri Soffraē/ ana ʒ j. Azijn ende Honich/ ana ʒ j. deſe die te pulveren zijn ghepulvert/daer nae in een dobbel vat geſoden / ende daer wiecrkens in ghenet/ende dickwils in de ooren ghedaen/want twort ſeer gheprezen.

FINIS.

De Parotidibus.

Vande geſwellen onder de ooren hem vertoonende Parotides genaemt.

Parotides na het ſchrijvē Pauli Ægineta, zijn ſeker gheſwellen/oorſpronck nemende door de materie upten hoofde nederdalende inde clierachtighe deelen Adenes ghenaemt / ontrent der Ooren gheleghen : want die partijen daer ſeer ſpongieus ende hol zijn/ daerenboven ſeer bequaem om de groote Aderen ende Arterien van daer na de Herſſenen ſtreckende/ al waer door deſe flurie veel is gheſchiedende/ende dat dickwils door eenighe overvloedighe vuylicheyt in thooft uyt den generalē Lichaem toegheſonden/ oft door de eyghen teerichеyt des hoofts/zijn eygen voetſel niet machtich zijnde om te verterē/daerom by hem vergaderende/ ende ten leſten door cracht der natueren derwaerts gheſonden : Oft door eenighe andere ſieckten/ſonderlinghe inde ſnelle ſcherpe Cortſen door cracht der naturē daer in gedreven/ ende dat op oordeel-dagen/ gelijcmen dicwils ſiet geſchieden/ meeſt altijt uyt couwe flurien.

Soomen ſiet dat de natuere door hare teericheyt tſelve traechgelijcken ende niet wel afſettē en can / ſo ſalmenſe met Coppen te ſtellen ende fomentatien te hulpe comen / om alſoo de diepſchuylende materie ter huyten uytwaert te locken. Maer ſo zijt overvloedich ende ſubitelijcken aſſettende is/ ſoo ſalmen tſelve dan alleen de natuere bevelen/ als Hippocrates bevolen heeft/ende doen alleen alle neerſtichepdt om tſelve te verſoeten.

Ende indien den oorſpronc van deſen is uyt dat overvloedich ende verhit bloet / wortet van Galeno onder den Phlegmones gerekent/ ende zijn dan groote pijne cauſerende.

Wt dat cholerijck bloet voorts comende/ zijn onder den Eryſipelata gheacht / ende zijn mede pijnlicken / uyt melancholeus bloet hen opwerpende / en cauſeert gheen groote pijne/ noch en zijn oock ſoo root niet.

Maer uyt phlegmateus bloet oorſpronck grijpende/ſoo iſſer een opſtinate herdichеyt.

Maniere om te cureren.

Int eerſt aencomen vanden Parotides, eñ ſalmen met gheen repellerende oft vercoelende medicamenten procederē/alſmen wel in ander inflammatien doet / maer ter contrarien met uytlockende oft attraherende medicamenten/ als de natuere onſterc ſchijnt te weſē/ als verhaelt is/eerſt nochtans tLichaem nae der humoren aert ghepurgeert. Maer indient de natuere met ghewelt ende overvloedelicken af ſet/ ſo ſalment de natuere bevelen/op dat door de Coppen noch fomentatien gheen meer attractie der humoren en gheſchiet/ende den patient in meerder pijne brengt. Maer ſult met alle neerſtichеyt poren/ indient uyt hitten gecomen is / met de verſoetende medicamenten in hitten ghetempert ende in vochticheden de pijne verſoeten / eerſt tLichaem van zijn vuylichеyt ontlaſt zijnde/tē waer dattet de groote pijn behinderde.

Aengaende de ſuyveringhe / men ſal hem eerſt wat bloets aftrecken/te meer/indiē daer een overvloedichepdt des bloets is/met groote hitte ontrent het ghebreck / met rootheypdt ende ſtercke cloppinghe / indien tſelve gebreck hem door den Criſim niet aenghecomen en is. Ende ſtellen hem eerſt deſe Cliſterie.

Cliſterie.

Neemt de wortelen Altheæ ℥ ij. de bladeren vande Maluwe/Heemſt/ Violen/Bete/Parietarie/Camil / Meliloot/ana M j. Pruymen van Damaſt nō xvj. de vier groote coūde ſaden, ana ʒ ij. dit gheſoden ende in ℔ j. nats reſolveren Caſſien ℥ j. olie van Violen ℥ iij. ende van beneden gheſet.

Als deſe materie nu ghewrocht ſal hebben/ ſalmen tbloet nae der natueren eyſch aftrecken/daer nae aldus purgeren.

Neemt Electuarij è ſucco Roſaceo ℥ iij. ſyrupi Roſacei laxativi ℥ ij. Cichorey-water ℥ iij. dit tſmorghens inghenomen.

Ten ſelven.

Neemt de ſyrope uyt de infuſie vande Perventie-rooſen/ mettē Rhaberber gemaect ℥ j. Tamarinden ʒ vj. de Tamarinden ſalmen eenen nacht in Cichorey-water latē ſtaen / ende uytgedout/alſo inghedroncken.

Om te verſoeten.

Neemt Muſcilagines vanden Lijnſade / Altheæ ende vanden Foenigreeck met Chamilwater uytgedaen ℥ ij. olie van ſoete Amandelen ℥ j. twee doyeren van Eyeren/verſche boter/Hennen vet/ ana ℥ ß. Was een weynich/ dit tot een Liniment ghemaeckt.

Stovinge.

Neemt de bladeren Altheæ, Maluwe/ Violen/Lelien/Meliloot/Camil/ana M j. Lijnſaet ende Foenigreeck/ ana ℥ ij. dit in water ende melck tſamen geſoden/ eñ daer mede geſtooſt/ ende de cruyden geſtampt wat Camil eñ Lelie-olie vermengt/eñ tot een Cataplaſma daer op geleypt; want ſy verſoet ende reſolveert.

Oft

Oft.

Neemt cruymen van Witte-broot ℔ j. in soetemelck geweeckt / eñ vermengt daer toe drie doeperē van Eyeren/ Soffraen ℈ j. dit geappliceert.

Men mach hier toe vermengē de Muscilag. van Lijn-saet/ Altheæ, eñ Foenigreeck ℥ j ß. Camil ende Meliloot-bloemen gepulvert ℥ j. Camil ende olie van Lelien daer onder.

De pijn salmen terstont versoeten / daerse door den Crysis gheschiet/ tsy door veelheyt oft soberheydt der humoren/ hittich oft venenues wesende/ ende de pijn versoet zijnde / salmē die doen resolveren.

Neemt de Muscilagines voorsc. met de decoctie van Vijgen uyt ghedaen ℥ j ß. olie van Chamil/ ende van Dille oft Irini, Gansen ende Enden-vet/ ana ℥ ß. geel Was q. ß. hier vā een Liniment ghemaeckt.

Oft.

Neemt de melen van Foenigreeck eñ Gerste/ ana ℥ iij. dit in water ghesoden/ ende door ghedaen/ vermengen daer de voorsc. olien toe.

Oft wat stercker.

Neemt Boonen eñ Garsten-meel/ ana ℥ iij. Honich ℥ j ß. dit tsamen een weynich gesoden tot een Cataplasma.

Ende oft haer de materie door de menichte oft grovicheyt niet en coste resolveren/ salmen de natuere dan met dese maturerende te hulp comen.

Maturerende.

Neemt Terwenmeel ℥ ij. de melen vā Lijnsaet ende Foenigreec/ ana ℥ j ß. dese met de decoctie van Malua, Suerinc/ Lelien eñ Heemstwortelen ende Camil-bloemē tot een Emplastrum ghemaeckt.

Ten selven.

Neemt de wortelen van Suerinck / Lelien ende Altheæ, ana ℥ ij. Maluwe M j. Vijghen nō. xviij. dese wel morwe ghesoden/ cleen ghestampt ende door eenen Stremijn gewreven/ daer toe doende verschē Verckens reusel ℥ iij. Olijve-olie ℥ iiij. Terwen-meel fijn ghebuylt/ eerst een walleken op laten sieden/ daer na tot een Cataplasma vermengt/ eñ begeerdijt stercker/ so vermengter de Muscilagines Fœnigreci oft haer melen onder.

Ende alst nu begint te rijpen / salment noch stercker ter huytenwaert trecken / mits wat Suerdeech daer onder vermengende.

Oft Ajuyn onder de asschen gebraden daer toe ghedaen.

Ten selven.

Neemt eenen Ajuyn oft meer onder de asschen gebraden/ met de Lelien-wortelen cleyn ghestampt/ ende vermengt daer onder de melen van Lijn-saet / Foenigreeck ende Orobi, met olie van Lelien tot een Cataplasma ghemaeckt.

Oft den Ajuyn met de Lelien als boven ghebraden / ana ℥ vj. drie doeperen van Eyeren/ Verckens reusel ende Dialtheæ, simplicis, ana ℥ ij. dit als boven vermengt.

Nota.

Tgheschiet altemet dat de subtijle vochticheydt hier uyt zijn aessemende / ende dat de groofste daer in blijft/ alsoo een Strumosighe natuere aennemende/ wiens herdicheydt men te niet doen sal met de remedien daermen de Scirrhus / oft de Strume mede soude mogen cureren.

Oft een Emplastrum gemaeckt uyt Ammoniaco, Opoponacæ, Bdellio, Galbano, Styracæ, Herten-smeer / vette Vijgē/ eñ olie van Leliē.

Oft dese *Emplastrum*.

Neēt de gumme vanden Pijn-boom/ swert Pec ℥ ß. Wieroock/ Hermodactylem, de wortelen Iridis, levenden Solpher/ ana ℥ iij. olei Irini q. ß. Was ende Gansen smeer/ ana ℥ j. hier een Emplastrum uyt ghemaeckt.

Ten selven.

Neemt Mostert-saet/ Netel-saet/ Solpher/ Zee-schuym/ rondē Hoolwortel/ Bdelly, Ammoniaci, ana ℥ ß. oudē olie/ Was q. ß. hier een Plaester uyt gemaect/ daer toe doende/ dē Diachijchi Ireati ℥ iij. ende hier een Plaester uyt gemaeckt/ op leer gestreken/ so groot alst ghebrec is / ende den veertienden oft den vijftienden dach eerst vernieut: want sy is van wonderlijcke crachtē om de Scrofulen, de Nodos, ende de Scirrhen te niet te doen. Ende nu dit verlatēde/ salmen hier vande Scrofulen gaen verhalen.

FINIS.

Vande Clierachtige herdicheyt *Strumę* ende Scrofulę ghenaemt.

Strumę vande Latijnen/ ende vande Griecken Chœrades genaemt/ ende dat na de herde steenrotsen inde Zee hen vertoonende. De ander noemense Scrofrulæ eñ Scrofa, ende dat na de Verckens/ om datse dese Clieren dickwils aendē hals hebben: Oft so sommige verstaen/ gelijck een Soch veel jongē voort brengt/ also en comen de Chœrades oock niet alleen. Ende dese Strumæ mogen wel onder den gheslachte Parotidum getelt wordē: want daer de Parotides zijn veroudende/ soo veranderen sy in alsulcke herdicheyt / eñ worden dan Strumę genaemt: Also dat dese twee eenen aenvanc zijn nemende: want de Strumę en geschieden oock anders niet/ dan door eē geduerige insinckende vochticheyt/ uyten Herssenē inde Hals-clierē Adenes genaemt in vallende / welcke Clieren inden hals eñ ontrent de Ooren meest geleghen zijn.

Margin: Strumę h[…] namen e[…] beschrijvi[…]ghe.

Margin: Strumæ plaetsen

Men sietse altemet oock voorts comē onder de Ocxelē inde Borste/ Mammē/ Liesen/ inde zijden ende na den schouderen.

Margin: Teecken[…]

De sommighe die zijn gheheel groot / de ander die zijn cleyn / d'een laet hen tamelicken hande-

handelen ende tracteren. D'ander is wederom gheheel rebel/ met verhittinghe ende pijn. Den eersten is ſonder verhittinghe / ſonder cloppinghe / ende groote pijne / niet gheheel verhert / nochtans herder als tgheſwel Steotoma ghenaemt / ende ſacchter als den Scirrhus/ende deſe is ront / ende een ghelijck foꝛmich gheſwel. Maer de ander is met hitten/cloppende pijn/ met opgeſwollen Aderen/ hevelachtich ende onghelijck/ ſoo int tgheſichte als int taſten / zijn weſen ende naturere is geheel Canckerachtich/ ende deſen en is noch dooꝛ den Chirurgijnen hantwerck / noch met eenighe ander medicamenten te overwinnen. Ende dooꝛt ſterck beſetſel der Aderen ſoudemen dẽ patient doen pericliteren : Want ſy eenen onſtoppelicken Bloet-vloet verwecken ſouden:Oock zijnſe dickwils ſeer diep liggende/ende hoe dieper hoe perijculoſer/hoe verhevender eñ loſſer/hoe beter:Oock ſo ligghen de Strumæ altijt/als de tumoꝛen Steotomata, Atheromata ende Mellicires verboꝛgen ende beſloten in haer eygen vlieſen/gelijck de Eyeren met een vlies binnen haer ſchalen becleet zijn. In ſommige vertoonende veel ende in ſommige vertoonende maer een. In ſumma/ tis een verdꝛietighe plage vooꝛ den patient als vooꝛ den Medicijn eñ Chirurgijn: want hoe vooꝛſichtich den Medicijn ende Chirugijn hier in handelen/ſoo dooꝛ haer bequame medicamenten / als dooꝛ de Chirurgijnlijcke hantwerckinge/ſoo ſalt ſoo langen werck vallen/dat ſo wel den patient als den Medicijn ende Chirurgijn daer ten leſten een teghenheyt in crijgen ſullen/ende daerenboven ſonder yet uyt te richten / ſullen ſy tſelve ten leſtẽ moeten verlaten: want ſoo haeſt ſy d'een toe hebben/ſal hen d'ander wederom op werpen.

Aengaende haer Cure.

Om nu totter Curen te mogen gheraken/ſo ſullenſe hen ſulcken regel in eten ende dꝛincken verkieſen / alſmẽ inden phlegmatijcken hooftſweer oft vallende ſieckte verhaelt heeft/ daer ſalmẽ tLichaem van alle vuylicheyt ontlaſtẽ/ eerſt gebꝛuyckende een lichtwerckende laxative/oft minoꝛative in deſer manieren.

Pillen.

Neemt de pillen Hieræ ſimplicis ℈ ij. Agarici Trochiſcati ℈ j ß. met dẽ Oxymel vij. pillen ghemaeckt/ ende een ure vooꝛ den avont-eten vier oft vijf Pillekens inghenomen / dat alle vier daghen eens/tot dꝛie reyſen toe/ daer nae ſuldyſe alle vijf oft ſes daghen des nachts na den eerſten ſlaep in nemen/ſes oft ſeven/ ende dat tot dꝛie oft vier mael toe.

Men ſal daer na de ſeer taeye ende ongehooꝛſame Phlegma tot vloeyen bequaem maken / eerſt met lichtwerckende de ſelve humoren coꝛt te maken / ende alſoo van een te doen ſcheyden.

Bereydꝛanck.

Neemt Honich van Rooſen ℥ j. ſyꝛope van Hyſſop ende Cap. Veneris, ana ℥ j ß. de watere van Bethonie Hyſſop ende van Buglos / ana ℥ iij. dit vooꝛ dꝛie moꝛgens vermengt/ eñ vervolgent tot ſes dagen / daer na dit lichtwerckende laxative inghenomen.

Pillen.

Neemt de Pillen Aſſajeret, fijnen Turbith/ ana ℈ ij. Gengheber ℈ ß. Salis gemmæ G. iiij. met Oxymel Scillitici, oft met Hyſſop-water ſevẽ Pillen gemaect/ eñ tſnachts ingenomen/ oft neemt alleen de Pillen Cochiæ ʒ j. Tſanderdaechs daer nae deſe conſerve.

Conſerve.

Neemt geconfijtẽ Citroen-ſchellẽ/ conſerve vande Roſemarijn-bloemẽ/ ana ℥ ß. de ſpecien Diagalangæ ℈ ij. Aromatici Roſati ℈ j ß. Mitridaty ℈ j. met de ſyꝛope van Stoechas een Electum gemaeckt / eñ alle moꝛgens een Noteſchaet groot inghenomen/ende dat dꝛie oft viermael ter wekẽ/ nu ſeven oft acht dagẽ geruſt hebbende/ſo ſalmen daer na het Lichaem aldus wederom bereyden.

Bereydꝛanck.

Neẽt den Oxymel Compoſiti, oft Scillitici, ſyꝛope van Byzantien/ de ſyꝛope è Radicibus, ana ℥ j ß. de waterẽ van Hyſſop / Enulæ Cãpanæ, vã Merc oft Venckel/ana ℥ iij. dit vooꝛ dꝛie moꝛgens ingenomẽ / ende vervolgent tot ſes moꝛghens.

Ten ſelven.

Neẽt de woꝛtelẽ Iridis Florentiæ gedꝛoocht/ de woꝛtelen Enulæ Campanæ, ende Lapathi acuti, ana ℥ j ß. Bethonie/Origani, Stoechas vã Arabien/eñ Stoechas Citrinæ, Scabioſæ, Peraphylli, Filipendulę, Meliſſę, Cẽtaurij minoris, Ceterach, Mercurialis, ana M j. Peterſelie ende Merc-ſact, ana ʒ j ß. Bꝛem/bloemẽ P ij. Chamille P j ß. Thijmi P j. dit op de helſt geſoden/ eñ in ℥ xxvj nats gereſolveert/ Suycker ℥ iij. oft de ſyꝛope è Radicibus, Oxymel Compoſiti, ana ℥ ij. eñ dit in ſes moꝛgens ingenomẽ/ ende tſanderdaechs aldus ghepurgeert.

Purgatie.

Neemt de Pillen Cochiæ, oft Foetidę ℈ ij. Turbith ℈ j. Salis gemmę eñ Gẽgeber/ana G. vj. met tſap Iridis ſeven Pillen gemaeckt/ende na den middernacht inghenomen.

Oft deſe decoctie.

Neemt de woꝛtelen Acori veri, Iridis, Panis porcini, ana ℥ ij. de woꝛtelen van Peterſelie/ Venckel/Apij, Bardanæ, Lapathi acuti, ana ℥ j ß. Scabioſæ, Pentaphylli, Agrimoniæ, Bethonie/Marubij, Scolopendiy, Ceterach, Meliſſe, Trichomanis, Stoechas Arab. ana M j. Mercurialis, Centaurij minoris, Hyſſop / Duyvekervel / ana M ß. Carthami wat gheſtampt/ana ℥ j ß. Soet-hout redelicken cleyn ghepuivert/

Anys

Anijs ende Venckel-ſaet/ana ℥ ij. dit geſoden in ℔ iiij ß. waters op ℔ ij ß. daer toe ghedaen zijnde/ ſalmen daer vierentwintich uren/ Senie-bladen ghesupvert ℥ ij. Agarici trochiſcati ℥ j ß. fijnen Turbith ʒ j ß. Suycker/ fijnen Honich/ana ℔ ß. hier van een ſyrope gekooct/ ende daer van ℥ ij. ingenomē met een Honich-water/ oft met een decoctie van roode Cicerē/ ende dat alle thien oft twaelf daghen eens.

Maer inde ſeer teere perſoonen begint aldus.

Neemt vanden beſten Turbith ʒ j. Gengeber ℈ ß. Salis gemmæ G. iiij. hier van een pulver gemaeckt/ ende dit tſmorgens vroech met een Honich water / oft de decoctie van roode Ciceren oft met een Gerſte-water ingenomē.

Ende alſmen deſe decoctiē niet en gebruyct/ ſoo ſalmen tlichaem verſtercken / ende de materie van binnen verdrooghen als boven ghenoech verhaelt is.

Oft in deſer manieren.

Neemt de wortelen Helenij gheconfijt ℥ j. oft de wortelen Iridis oft Apij , conſerve van Roſemarijn ende vande Salie-bloemen / ana ℥ ß. Brem-bloemen ʒ vj. de ſpecien Aromatici roſati, ſpec. diagalangæ, ana ʒ j ß. Pliris cum moſcho, ſpec. Diaireos ſimplicis, ana ʒ j. ende met ſyrope van Stœchas ende Bethonie eē Electum vermengt/ende gebruyct als de boven verhaelde conſerve / daer op drinckende een weynich Wijns.

Vande plaetſelijcke remedien.

Men ſal alle neerſtichept doen om de materie ten eerſten te doen mollificeren/ daer nae te reſolveren / beginnende vanden minſten eerſt daer na ſtercker/ gelijc wy oock vanden Parotides verhaelt hebben.

Neemt de wortelen ende bladeren Altheæ, van Lelien eñ Maluwe/ ana ℥ iij. Camil ende Meliloot/ana M ß. dit geſoden eñ doorgedaē/ doeter toe de melen van Boonen/ Lijn-ſaet eñ Foenigreec/ ana ℥ iij. Verckens-reuſel verſch ende ongeſouten ℔ j. de cruydē geſtampt ende een Cataplaſma gemaect/ eñ wildy/ vermengter ouden gemeenen olie onder/ oft olie vā Lelien/ oft van bittere Amandelen / ende altemet wat Honichs om te reſolveren ende te rijpen.

Hier na ſalmē het Liniment inden beginſel vandē Parotides verhaelt gebruycken / beginnende aldus.

Neemt de Muſcilagines vanden Lijn-ſade/ ende wildy/ doeter Chamil eñ Meliloot-bloemen toe/ ana P j.

Hier na ſuldy u wederom begheven tot een Cataplaſma, maer wat ſtercker/ aldus.

Neēt de wortelē Altheæ, van Lelien/ Ebuli, ende Iridis, ana ℥ ij. Scillæ ℥ j. Maluwe/ Chamille/ van Meliloot / Dil-bloemen ende van Brem/ ana P ij. dit na de conſt wel morwe geſoden/ ende door eenen teemſt ghewreven/ ende ſnijden de wortelen van Bryoniæ ende vande wilde Comcommeren rau wel cleyn hier onder / ana ℥ ij. de melen van Foenigreeck ende Lijn-ſaet/ ana ℥ j. Hoenderē/ Enden eñ Ganſen ſmout/ ana ℥ ij ß. dit wederom eē weynich geſoden/ ende dan eē weynich Azijns daer toe gegoten/ ende tot een Cataplaſma berept.

Ten ſelven.

Neēt de Muſcilagines vanden ſade Altheæ, Lijn-ſaet eñ Foenigreec met de decoctie vande Vijgē uytgedaen ℔ ß. Hoenderen eñ Ganſē ſmout met het merch uyt de ſchenckelē vande Calveren/ ana ℥ ij. geel Was q ß. dit tſamē in een dobbel vat gecooct tot de forme van een Emplaſtrum , ten leſten daer toe vermengende de wortelen Iridis florentiæ , Styracis Calamithæ, ana ℥ ß.

Oft inde plaetſe van deſen machmen dē Diachylō magnum Ireati, oft de Muſcilaginibus gebruycken.

Oft aldus/ ende is ſeer crachtich.

Neemt Opoponacis, Galbani admoniaci in den Azijn van Scillen gereſolveert/ ana ℥ ß. de Muſcilagines van Lijnſaet ende Foenigreec/ het merch uyten ſchenckelē vande Calveren/ Propolei. ana ℥ ij. dit tſamen tot een Vuguentum gebracht/ ende hier mede tē eynde toe geprocedeert.

Een *Vnguentum* hier toe ghepreſen.

Neemt de wortelen Agni caſti, met de blauwe bloemē Vernationis ſerpentis, ana ℥ j. Was een weynich/ eñ olie van bitter Amandelē een weynich / oft inde plaetſe van Pernationis ſerpentis, neēt Spolium de Vipere, oft de Trochiſſen de Vipere, als ons Rondeletius verhaelt.

Conſerve vanden ſelven Authuer.

Neemt de aſſchen vanden gebrandē Hertshoorē ʒ j ß. de wortelē Iridis, Galiga/ Caneel/ ana ʒ j. ghebrant Sout/ ʒ iij. ſwerten Peper ʒ ij. hier van eē ſubtijl pulver gemaect/ eñ hier van over ander dach vier uren voor den eten tſmorgens eenē ſilveren lepel vol van ingenomen/ eñ inde plaetſe van ander ſpecien over al inde ſpijſe gebruyckt ende gheſtropt.

Na dat nu t'Lichaē met bequame remedien hier voorverhaelt wel geſupvert was/ ſo heb ic in deſer manieren in hem geprocedeert/ ende heb hem deſe conſerve laten gebruycken inder manieren hier na volghende.

Conſerve.

Neēt Alants-wortelē Lapati acuti, ana ℥ ß. de wortelen Scrophulariæ, Iridis, eñ Gladioli, ana ℥ j. de conſerve vāde Brem-bloemē ℥ ij ß. conſerve vande Roſemarijn-bloemē ℥ j. Trochiſci ē Vipera ʒ j ß. Theriacæ andromachi die out is / de ſpecien Aromatici Roſati, ana ℈ iiij. Galangæ, Peper / ana ℈ ij. met de ſyrope daer den gheconfijten Calamus in leyt een Electuarium ghemaeckt / ende tſmorghens vroech een

een cleyn Corſtaengie groot daer van ingenomen ende daer vier uren op ghevaſt / ende dat over ander dach / ende daer op ℥ j. van deſen navolgende ſyrope ingenomen met ℥ ij. vandẽ Hydromel vermengt.

Syrupus Scrophulariæ noſter.

Neẽt de wortelen Scrophularię, van Alant/ Lapati acuti, ana ʒ j ß. de wortelen Bryoniæ, Gladioli, Raphani, ana ℥ j. Ariſtologię rotundę ℥ ß. Centaurie minoris Hyſſopi, Pimpinellæ, Cochleariæ, de opperſte ſchoten van Amare dulcis, ana M j. Lolij ℥ j ß. de beſien Amare dulcis, ʒ vj. tſaet van Petcelen/ Anijs-ſaet/ ana ʒ iij. Brem-bloemen M j. dit geſoden in ℔ iiij. waters tot datter anderhalf ℔ in geſoden ſal zijn/ ende door gedaen zijnde / ſalmen daer toe doen tſap Scrophulariæ, ℥ viij. Suycker ℔ ij. dit tot een ſyrope ghekoockt/ ende aromatizerent met Caneel ende Galiga/ ana ʒ iij. eñ bewaret in een gelas. Men ſal deſe ſyrope oock goet bevinden om alle taeye/ ſlijmighe vuylicheyt vande Borſte/ Longe ende Milte te ſuyveren ende te openen / opte Borſte met Buglos-water/ door de Milte met Duyvekervel-water oft haer decoctie ingenomen/ ende ghy ſulten oock goet bevinden inden Scheurbuyc/ in heete tijden ſult ghy Endivie oft Cichorey-water innemen.

Hier nae ſalmen deſe Plaeſter appliceren.

Vnguent.

Neemt de wortelen Scrophulariæ, Alant-wortelen/ eñ Altheæ, ana ℥ iij. de wortelen Cucumeris aſinini verſchen Bardanæ, ende Lelie-wortelen/ ana ℥ j ß. Ireos-wortelen ende Cyclaminis, ana ℥ j. Atthemiſię, Vrticę de bladerẽ Maluwe/ ana M ij. de wortelen ſalmen cleyn ſnijden ende ſtampen/ ende latent ſtaen weycken in witten Wijn ℔ ij. tſap van Bryoniæ oft kinder Vrine ℥ vj. ende vierentwintich uren geweeckt zijnde / ſalment ſamen in een dobbel vat ſieden / ende daer dan eenẽ Zee-ajuyn toe ghedaen / ende door een Stramijn gewreven/ ende doeter olie van Scorpioenen toe ℥ iij. oft ℥ ß. ende daer een weynich Was by ghedaen ende tot een Vnguent gemaeckt/ ende daer op gelegt: Oft nu door gedaen zijnde/ ſo vermenct daer onder de melen van Lijn-ſaet / Foenigreec ende van Lupinen/ met Geyten/ Schapẽ oft Stieren drec een Emplaſtrum gemaect/ eñ werm daer op gelegt/ alle daghe tweemael ververſchende.

Eñ alle veerthien dagẽ ſalmẽ mette voorſc. pillekens purgeren.

Eñ oftmenſe tot maturatie mocht brengẽ/ ſo ſalmenſe openen/ mundificeren eñ conſolideren alſmen andere vuyle ulceratien behoort te doen.

Nota.

Indien de Strume op ſulcke plaetſen ſtaen daermenſe wel bequamelickẽ eñ ſonder perijckel vande Zenuen / Aderen eñ Arterien ſoude mogen openen/ om alſo uyt te trecken / ſoo zijt nochtans voorſichtich: want ſoſe diep ſtaen/ ſo zijn de patientẽ in perijckel/ noch ſulcke en zijn oock niet wel te matureren ende tot rijpinghe te brengen: want ſy mochten van binnen door breken / ende den patient opte Longhe vloeyen/ ende hem ſoo verſmoren/ ende ſoo yemant de handelinghe vant tſnijden / ende ſoo te cureren begheerden te weten/ die leeſt Ætium amidenum ende Paulum Æginetum; want ſy daer ruym van gheſchreven hebben.

Aëtius lib. 15 cap. 4. Paulus lib. 6. cap. 32.

Ende indien ſy ſoo noch niet ghecureert en wildẽ zijn/ ſo ſalmenſe dẽ Coninc van Vranckrijc moeten bevelen ende toe ſeynden/ de welcke God gheven wil / dat hyſe door het op legghen van zijnen handen gheneſen mach / als veel van zijnen voorſaeten ghedaen hebben/ alſmen ſeer verſcheyden getuygeniſſen by lofwaerdige Authoren daer van leeſt tſelve dicwils gheſchiet te zijn.

FINIS.

Vanden Tanden.

Tghetal der tanden is ghemeenlijcken 32. waer van de vier voorſte onder eñ boven aen elcke caecke Inciſorij oft Pręciſory ghenaemt worden/ om datmẽ de ſpijſe daer mede af bijt: want ſy breet ende ſnijdende zijn/ daer na volghende ende wat inwaerts ſtaende/ zijn twee hooge tanden / ende worden Denter canini oft Dentes acuti genaemt / dat zijn de honts tanden/ behalvẽ den dienſt dieſe int knauwen der ſpijſen doẽ/ ſo zijnſe ooc dienſtich totter ſprakẽ. Hier na volgen de tanden diemen Molares oft Maxillares, dat zijn bac-tandẽ noemt/ ende zijn ſeer dienſtich tot vercieringhe des aenſichts/ welcke tſamẽ 20. int getal zijn: Maer ſommige miſſen vier vande bac-tanden/ welcke vier tanden inde ſommige eerſt voort comẽ tot haren 28. jaren / eñ deſe ſtoc oft bac-tanden wordẽ Genuini genaemt. Die weynich tandẽ crijgẽ zijn cort van levẽ als Ariſtoteles ſeyt/ maer meer als tweeendertich tanden hebbende/ zijn lanc-levich. De voorſte tanden Canini genaẽt ende daer aen volghende / de honts tanden en hebben al maer eenen wortel/ maer de tanden Maxillaris oft bac-tandẽ/ hebbẽ ſõmige twee/ ſommighe drie oft vier wortelen / hoe langher wortelen hoe corter tanden.

Dentes plerumque in vniverſum exiſtunt triginta duo, in viris, Sed in mulieribus Viginti octo. Præciſorij 8. Acuti & Lati, in riſu maxime proferãt inter quos duo medij & pręcipue columellares exoriuntur fere 7. menſe quãquam alijs tardius. Canisi ſequuntur, 4. Acuti quidẽ ſed nom lati ad decimun fere menſẽ enaſcuntur. Maxillares ſequuntur & ſunt, 16. ante ſecundam & ſecondo; anno. producuntur Genuini & poſtremi ſunt 4. & tardiſſime apparent, vix anno vigeſimo vt ariſto aut poſt geniturę profuſionem, vt Avic.

Dẽ Suycker/ Honich eñ alle ſoeticheyt/ desgelijcken alle onrijpicheyt/ ſuericheyt/ heete eñ ſcherpe dingen zijn de tandẽ ſeer hinderlicken/ als oock den Radijs/ Meradijs/ Loock/ oock alle manierẽ van ſoete coecken/ uyt Honich oft Suycker gebacken ende veel ghebruyckt.

Vande pijne der tanden.

Onder alle gedierten/ ſo ſchijnt den menſche alleẽ met deſe onlijdelicke pijn gequelt te worden/ welcke raſende pijne uyt ſeer verſcheyden oorſaecken ende materien geſchieden can. Als uyt eenige coude / ſcherpe humoren ofte vaporen/ uyten hoofde inde wortelẽ der tanden/ oft haren Zenuen dalende uyt een teericheyt der Herſſenen / ofte door de toeſeyndinghe vande binnenſte deelen des Lichaems / ofte door de ſeer uytermaten ſtercke coude winden / oft door de uytwendighe hitte / door de groote

drooghte/oft wormen/oock soo connen de Zenuen met dẽ tanden vast gecoppelt dẽ mensche groote pijne aen doen/ ooc het tantvleesch als door inflammatien ende verhittinghe. Oock soo seyt Galenus dat de tanden in haer selven oock lijdende/ende gevoelende zijn als een ander lidt des lichaems.

Gal. lis. de vsu partium & 5 hedem Locum.

Men siet de tanden dicwils oock tot groote alteratie comen: Als van colueren swart/ gheelachtich/ lootverwich: Jae dickwils geheel eewich morsselen/ ende dat met pijne oft sonder pijne/ oock lijdense killinghe ende verdoovinghe: Ende ghelijckmen de tanden siet groeyen ende toenemen: Desgelijcken soo sietmense inden ouderdom ooc wederom dorren/ minderen/ende incrimpen/ende dickwils van selfs uytvallen.

Maniere des levens tot preserveringhe vande tanden.

Om de tanden langhe goet te houden/ soo moetmen hem mijdẽ van seer heete ende coude spijse/ sonderlinghe de eene terstont nae den anderen te gebruycken: Ooc salmen de killende ende doofmakende dingen mijden/ als ooc alle soetichheyt/van Suycker/Honich/ Vijgen ende soete Appelen/ desgelijckẽ de scherpe dinghen/als den Raphanus, Loock/ Ajuyn/Hofkersse/Mostert/etc. doen de tandẽ slijten ende malen. Alle slijmige dingen/ ende al wat hart om bijten is/ alle groote vette ende slijmighe Visschen/ Melck/Kees/Erweten/Boonen/ Coolen salmen mijden: want dese de Maghe haer verteringhe benemen/ daer door veel vaporen tẽ hoofde seyndende: Summa eenẽ goeden reghel in eten ende drincken te houden/ is een seker fundament om de Mage ende Hersenen in ghesontheyt te houden/ waer uyt de tanden haer voetsel/ crachten ende onderhoudinghe moeten genieten.

Dese zijn seer dienstich tottẽ tandẽ/ ende zijn die seer versterckende om te bewaren.

Rosemarijn/Stœchas, Arabicę, Savie/ Lavẽder/Potentille/Origanum, Bethonie/ Mille folium, het opperste vande Bramen/Pentaphyllum, de schorssen vanden Esschen boom/ eñ Ligno guaiaco, sonderlinge de decoctie van desen inden mont gehouden. De Savie/Bethonie/Heyde/Erica genaemt/inden wijn gesoden ende inden mont ghenomen/ stilt de pijn in coude saken/ ende inden Azijn gesoden inde hitte. Bethonie in Wijn ende Azijn ghelijckeveel gesoden/versterct de tandẽ/ende beneemt de pijn uyt vervuylinghe comende. Alle morghens seven oft acht cornkens souts onder de tonge geleyt/ beschermt de tanden van corrosie eñ putrefactie. De decoctie vande Vaerne inden Azijn gesoden eñ inden mont gehouden/ versoet ende suyvert de tanden in heete saken.

Pijne der tanden te benemen.

Tantpijn door toevloeyinghe der humoren salmen eerst aldus purgeren.

Neemt Pillulæ, Cochię, Aureę eñ Assaieret, ana ℈ j. oft de Cochię alleẽ ℈ ij ß. met Bethonie-water/ oft syrope vã Stœchas ses pillẽ gemaect ende na den eersten slaep inghenomen.

Hier nae salmen hen dese plaester leggen op de slapen des hoofts.

Neemt Schip-peck ℥ ß. Wierooc/Mastic/ Stacte, ana ʒ j. spicę Scoenanti, roode Roosen/ Sumach, ana ℈ j. tsaet Berberis, Antherę, Acacię, ana ʒ j ß. dit met Terebẽtijn tot eẽ Plaester vermengt.

Item het Emplastrum comitissæ, oft contra Rupturam, oft dẽ Mastic alleẽ geextendeert in een forme van een Emplastrum.

Oft het Schip-peck met wat olie van Mastic vermen gt.

Inde coude saken.

Neẽt Savie/Rosemarijn/Poley/Calaminthi, ana M ß. Notemoschate/Nagelẽ/Mastic/ ana ʒ j. roode Roosen P j. de specien gepulvert ende in witten Wijn gesoden/ ende indẽ mont ghehouden.

Ten selven

Neemt de wortelẽ Iridis ℥ j. Acori ℥ ß. Rosemarijn/Bethonie/Lavẽder/ana M ß. Geneverbesien ʒ v. Pijrethri, Gengeber/ana ʒ ij. een weynich gestampt/gesoden zijnde/ indẽ mont gehouden.

Oft.

Neemt de speciẽ Hieræ simpl. ʒ iij. Mytridaty ʒ ij. Ghebranden wijn/tsamen tot een Liniment gemaect/ eñ aen het tant-vleesch gestreken/ende van buyten op de caecken.

Een ander.

Neemt de honichachtige substantie uyt den Castoreo met een weynich Wijns/ oft Ghebranden wijns vermengt/ ende dat met een weynich Cathoens aende tandẽ gedaen/ ende inde Ooren gesteken.

Van hitten.

In desen salmẽ de wortelẽ Plantaginis, van Porceleyn/ Huysloock/ roode Roosen/ Claprosen/Endẽ-cruyt/Willigen-bladerẽ/ Nachtschade/Latuwe/ende diergelijckẽ meer inden Azijn ghesoden inden mont houden/ende daer mede spoelen.

Men sal wat water/Azijn ende eẽ weynich Diamorum daer in tsamen menghen.

De bladerẽ vandẽ Hędera arborea in Azijn gesoden eñ inden mont ghehouden/eñ d'ander buytẽ op de caeckẽ geleyt/ versoet de pijn seer.

Item eenen cleynen doeck drie oft vier dick genomen ende in seer cout water genet/ eñ op de caecken gheleyt/ telcken in tijts verandert/ ende twee oft drie uren vervolcht: want het is de pijn verdoovende sonder hinder/ ende men mach daer wel wat Azijns met wat Camphers toe doen.

Oft wat Azijns indẽ mont gehouden/ daer wat Camphers in ghesoden is.

Een ander.

Neemt

Neemt ſtercken Azijn ʒ viij. Sandarachę arabum ʒ j. tſamē in een dobbel vat geſoden/ eñ den Azijn werm inden mont ghehouden.

In heete oft coude ſaecken.

Neemt de wortelen Hyoſcyami ʒ ij. geſodē in ſtercken witten Wijn/ op het derdendeel/ eñ den Wijn werm indē mont aendē quadē tant ghedaen.

Oft dit werm op de caecken gelept.

Neemt de wortelen Altheæ ʒ iiij. wel geſoden ende geſtampt zijnde/ ſalmē daer toe vermengen tmeel van Foenigreec ende Lijnſaet/ ana ʒ j. Camil-bloemē/ Meliloot/ roode Rooſen ende Dille/ ana ᴾ ij. wel vermengt doeter toe olie van Camil ende van Dille / ana ʒ ij. want tverſoet ſeer.

Opiata.

Ende oft u dē noot tot de Opiata bedwanc/ ſo gebruyctſe met voorſichtichept/ maer alleen inde heete ſaecken ende fluxien.

Aldus.

Neemt de wortelen Hyoſcyami ende werm aenden tant ghehouden/ ende daerom gewreven/ oft kooctſe inden Azijn.

Oft.

Neemt Opij G. iij. Naghelen/ Maſtic/ ana G. ij. tſamen vermengt ende aenden tant met eē heet Yſer doen ſmeltē/ verdooft de pijn ſeer.

Oft.

Neemt Opij hyoſcyami, tſaet Apij, ana ℈ j. met Azijn Pillekens gemaect eñ een Pilleken eē ure tijts aendē tant ghoudē verdooft ſeer.

Vande wormen der tanden.

De tanden worden ooc vande wormen/ die daer in zijn groeyende/ doorenaecht / ſonder groote pijn/ maer crevelinghe ende jeuckſelen daer in cauſerende/ geen oft weynich vochticheyts voorts brenghende: Welck met bittere medicamenten ghedoot worden / als met de decoctie Centaurij minoris, Ajuynſaet/ wormcruyt / Coloquint, Pillulæ communis Aloës, Myrrha, Herts-horen/ etc.

Men ſalſe beroocken met de ſaden van Ajuyn/ Loock/ oft Hyoſcyamus.

Oft den Theriakel andromachi aende tanden gheſtreken.

Item het pulver van Aloe met wat gebrāden Aluyn vermengt/ oft vermengter eē weynich Salis nitri met wat Verckens oft Schapen ſmeers toe / ende maecter Pillen van op colen gelept / ende den roock door eenen trechter aenden tant ontfangen.

Vande hollichept der tanden.

Indien dē tant uytgehoolt waer / ende dat de hollicheydt waer comende aende Zenuen der tanden/ ſoo veroorſaecket dickwils groote pijn/ ſoo verdooven ſommighe de pijn daer in doende eē weynich Aqua fortis met eē weynich Rooſ-waters vermengt/ maer int tghebruyck van deſen zijt voorſichtich op datter u niet ergher af en comt.

Maer op dat daer gheen vuylicheydt in en groeyt/ oft geen vuyl ſtancken na ghelaten en worden/ ſo ſoudemē de hollichept mogen vullen met wat Maſtic weeck gemaect oft wat groen Was / oft ſoo daer grooten ſtanck uyt waer comende/ ſoo vermengter een weynich Muſcus onder/ behalven alſer hooft-pijn preſent is.

Indien daer pijn preſent is/ ſoo ſalmen den Elleborus niger inde hollichept ſteken.

Oft coken de wortelen Celidoniæ inden Azijn/ ende ſteken de wortelen in de hollicheydt/ ende houden den Azijn inden mont.

Ende ſoomen ſach dat de pijn niet en wilde ceſſeren / ſoo ſoudemen den tant moeten uyttrecken/ oft ſonder treckē uyt doen vallen / eñ dat nae tſchrijven vande geleerden/ aldus.

Tanden ſonder trecken uyt te doen vallen.

Neemt de ſcherpe vliemen vande Pijlſteert geſtampt met dē Elleboro albo ende met wat Terebintijns vermengt.

Oft de Vliemen vande Pijlſteert alleen geſtampt/ ende gepulvert / ende inde hollicheydt gheſteken / doet den tant ſonder gevoelen uyt vallen als ons de Authoren verhalen.

Ten ſelven.

Neemt Pyretrum, de ſchorſſen vā de Moerboom die ſalmen inden Azijn laten weeckē eñ ſtampen/ eñ de dicte vande Honich hebbende/ ſalmē daer de wortelen vande tandē mede beſtrijcken: want tſal de tanden los maken.

De ander prijſen de wortelen Lappa onder de aſſchen gebraden / ende dicwils aendē tanden ghehouden.

Oft.

Neemt Pyrethri ʒ j. den ſelven veertich dagen in ſtercken Azijn geweeckt/ daer nae inde Sonne opgedroocht/ eñ gepulvert/ eñ de tanden nu wel ſuyver zijnde/ ſalmen daer de tanden mede beſtrijcken/ oft inde hollichept ſtekē/ maer mē ſal de byſtaende tandē eerſt wel met Was ſchermen/ ende binnen een ure daer nae ſo de Authoren verhalē/ ſalmen den tant metten vingheren uyt langhen.

Ten ſelven.

De wortelen Cucurbitę ſylueſtris inde hollichept des tants gedaen.

Paulus Æginetа leert datmen wat melck uyten Tithijmalo met wat meels vermengen ſoude/ ende inden tant ſteken/ eñ legghen daer een blat vande Hederea arborea op/ ende latēt een ure tijts daer op liggen/ ende ſoo ons den ſelven Authuer verhaelt / ſalt den tant te niet doen.

Ende Ætius prijſet als een ſeker remedie/ datmen den tant eerſt ontſchoeypt zijnde / wel dick met het pulver van Pierwormen in eenē

pot tot asschen ghebrant/daer op stroeypt/ende houdet tselve voor een secreet.

Wildy de tanden vande Chirurgijns uytgetogen hebben/ soo suldyse eerst rontom ontschoeyen/op datse int trecken de caeckbeenderen niet en fortseren/ noch en laet int trecken gheen verkeerde tanden aentasten/ op dat de pijne ende furie niet en vermeerdert/ eñ quader accidenten aen en brengt.

Vande lossichept der Tanden.

De tanden vercrijghen haer lossichept uyt verscheyden saken/ als uyt vallen ende stootē. door groote vochtichept/ waer door het tantvleesch seer bol ende slap wort. De tandē worden oock door de scherphept der humoren ontbonden/daer de wortelen der tanden zijn verdorrende door de ontbrekinge des natuerlijcken voetsels: als inden ouderdom nae eenighe langhe sieckten/alsmen oock dickwils siet geschieden inde groote diere tijden / oft in lange belegerde steden door den grooten honger. Ooc sietmense los wordē doort tstrijcken van eenige Unguenten daer Quicksilver in comt/ als veel inde spaense pocken gheschiet/ want doort opjagen der humoren/ende vochtichept comense tot lossichept/ende zijn oock dickwils uytvallende: Als oock geschiet door afetinge des tantvleesch.

Aengaende de Cure.

Na dat de oorsaecken zijn vereyssende/ salmen ooc de remedien gebruyckē/tsy door purgatien oft ander noot eyssende remedien/ende verkiesen hen al weecke spijse/op geen herdichept bijtēde/noch metten handē daer niet veel aen roeren/ende gebruyckē weynich woordē. Door het vallen oft slaē gecomen/ salmen hen een Ader openē/oft coppen stellen/ eñ dat terstont/nae eysch der natueren. Aldus.

Wt vallen oft slaen gecomen.

Neemt de wortelen Bistorte ℥ j. Potentille/Willigen-bladeren/roode Roosen/ ana M j. gesodē in roodē strengē Wijn/ oft in verstaelt water / daer de tanden mede ghewasschen. Daernae dus bestreken.

Neēt Antheræ rosarū, oft drooge gedroochde Roosen gepulvert/gebrandē Herts-horen/ het pulver vande wortelen Bistorte eñ Potētille/ana ʒ j. root Corael ℈ iiij. met syrope van drooge Roosen/van Myrthus oft van Queen/ tot een Liniment vermengt/ daer de tanden dickwils mede gestreken.

Door den ouderdom veroorsaeckt/ hoe wel tselve nochtans swaer om te genesen is.

Men sal dese met lichtverterende spijse te hulpe comen/ hem dē olie van Roosen inde ooren druppen/met het vet van Enden oft Hoēderen/ende gebruycken wassinge oft spoelinge in constringerende Wijn gesoden/ als hier boven verhaelt is.

Oft aldus.

Neemt de wortelen Tormentille oft Bistorte ghepulvert/ roode Roosen/ oft Antheræ rosarum, ana ʒ j ß. Mastick/root Corael/ana ʒ j. met tsap van Weech-breeden/ oft met syrope van drooghe Roosen een Liniment ghemaeckt.

Wt vochtichept ghecomen.

In dese salmen de vochticheydt eerst doort lichaem te suyveren te niet doē / alsmen inden phlegmatijcken hooft-sweer gheleert heeft/ ende daer nae met gorghelinghe / knauwinghe ende door ophalinghe door de Neuse / de vochtighe humoren doen consumeren / ende voorts als voorsc. is/ oft als hier navolgende is/ procederen.

Neemt de wortelen vande Bramen/ vande Aertbesyen ende Weechbreedē/ana ℥ j ß. Willigen-bladeren/het opperste vāde Gagel/Potentille/ana M j. roode Roosen/het opperste vā de Bramen/ana M ß. de saden Berberis, ende de Cortices Myrabolonorum, ana ʒ iij. dese in roodē straffen Wijn gesodē tot ℔ ij ß. eñ wildy/ soo resolveert daer den syrope van Queen oft van Myrthus in.

Item.

Neemt Cyperi, roode Roosē/ Myrthus-bladerē de schorssen vande Cupressę, vande Willigen oft Middel-schorssen vande eycken ende vande Wierooock/ana ℥ ß. in wijn gesoden/eñ inden mont ghehouden.

Den mont gespoelt met Azijn van drooghe schillen gemaect/ versterckt de losse tanden/eñ beneemt den stanck des monts.

Item.

Neemt ghebranden Aluyn ʒ ij. Azijn van Roosen ʒ j. Honich q ß. dit tot een Liniment vermengt/daer de tanden mede gestreken.

Een Liniment.

Neemt Myrrhę, Mastic/ schorssen vā Wierooc/Cyperi, Antherę, Herts-horen gebrant/ ana ʒ j. gebranden Aluyn ℈ ij. met syrope van drooge Roosen/oft van Myrthus een Linimēt gemaect: want tgheeft de tanden haer vasticheydt/ ende doeghet afghegheten tantvleesch wederom aengroeyen.

Vande swartichept ende onnatuerlijcke coleuren der tanden.

De tanden mogen uyt verscheydē oorsaken swarte eñ ander onnatuerlijcke coleurē aēnemē: als uyt eenige uytwendige salvinge/gorgelinge/ ende mont-wateren te ghebruycken/ daer de tanden uyt gecoluert mogen worden: Als Galnoten/Balaustio, schorssen vāde Granaet-appelen/ Vitrioli, Spaensgroen/etc. Als uyt eenige scherpe dingen/ oft yet in quade coperachtige vaten te sieden/ eñ daer te lange in te staen/eñ daer de tanden mede te spoelen/oft datmen de tanden telcken niet en suyvert van harē slijm ende vuylichept/ ooc van eenige in-

wendige

wendighe toe vloeyende humoren/ door haer booſheydt de tanden altererende: Wt welcke vervuylinge der humorẽ met het lichaem ooc dickwils een vreemde coleure aenſiet nemen/ ende na den aert der humoren die int lichaem abunderende zijn.

Maniere om te cureren.

Doort benemen der oorſaecken/ wort de cure van deſen volbracht.

Comende uyt uytwẽdige ſalvinge eñ waſſinge/ ſo ſalmenſe varen laten/eñ ooc alle tgene daerſe colueren van ſoude mogẽ ontfangẽ.

Comende van inwendighe ſaecken/ ſalmen tlichaem ontlaſten vãde oorſaecken ende vuyle humoren/ende ſchouwen het vomeren/ende alle vettichept. Deſgelijcken van ſuere/ onrijpe Peren ende Appelen/ ende Campernoelen/ ende nae den eten te ſlapen.

Neemt den Tartarum cleen gepulvert/ ende daer nae de tanden met Wijn ghewaſſchen.

Den Puymſteen gepulvert/ende de tandẽ daer mede gewreven/ ſalſe ſuyveren ende wit maken.

De ander branden den Puymſteen/ ende gloeyent heet zijnde/ ſo bluſſen ſy hem in witten Wijn/ ende de derde reyſe gloeyent heet zijnde/ ſalmen hem van ſelfs cout laten worden/ende cleen gepulveert zijnde/ ſalmen daer de tanden mede wrijven.

De tanden met Zee-ſchuym ghewreven maecktſe ſchoon.

Oft.

De Eyerſchalen cleẽ gebrant/ ende tot pulver geſtãpt met wat gebrant ſouts vermẽgt/ ende daer de tanden mede gewreven.

Oft vermengen daer toe het pulver vã roode Rooſen/root Corael gewrevẽ/Myrrhę, ſpicæ nardi eñ vermengẽ daer wat Honichs toe.

Het pulver Yvore/Alabaſtri ende gewrevẽ Corael ſuyvert de tanden.

Item ongewaſſchen wolle ghebrant/ ende met het pulver de tanden gewreven/ maectſe ſuyver.

Vande doovichept ende egginge der Tanden.

De torpore, …ore ſeu gelatio- …ntium.

Deſe ſleeicheydt oft doovichept der tanden valt den menſche ſeer laſtich/ ende mach den menſche aencomen/uyt eenige ſuere/ ampere/ ende onrijpe dingen te gebruycken: jae alleen van te ſien eten/ oft doort vomeren oft overgevẽ van de melancholeuſe humorẽ door haer ſuerichept de tandẽ eggich makẽde/ofte doort overgeven vande ſuere Phlegma.

De Cure.

Dẽ Porceleyn geknaut/ oft met het water den mont geſpoelt/beneemt de doovichept oft eggichept der tanden/als Ariſtoteles ſeyt.

De Amandelen/ Haeſnoten/Ockernoten/ oft Pijnkernẽ geknout eñ gegetẽ/ beneemt de doovichept der tanden. Deſgelijckẽ den Maſtic gheknaut. Oft olie inden mont gehouden.

Men ſal een Ey hert braden/ ende den doyer knouwen ende eten.

Sommige wrijven die met wat ſouts/ ander eten een ſtucxken kees.

Ander nemen witten ſtraffen wijn/ eñ ſieden daer een weynich Pepers in oft maken den ſelven werm ende inden mont gehouden.

Item wat Salien/Saturey, oft Thijmus gheſoden in Wijn. Oft wermen Wijn inden mont ghehouden.

De tanden gewreven met werm broot/ gebraden kees/ oft Ajuyn/oft alleẽ daer aen gehouden.

Vande killinge der Tanden.

De algore dentium.

De tanden mogen deſe killinge oft vercoudinghe lijden/ ghelijck des Winters veel inde ſtercke couwe te reyſen/ doort drincken van het cout ſneeu-water/Ys oft hagel-water/vã ſeer couwe bevroren vruchten te eten/ oft ander ſeer coude ſpijſe/ doort toe ſincken vande Phlegma moghen de tanden verſtijven ende killen.

Cura.

Neemt den doyer van een Ey gheſoden ende den ſelven als boven ghebruycken. Item heet broot daer aen ghehouden.

Ende ick heb goet bevonden ſoete melc met wat Savien/oft Schaerley geſoden/ ende inden mont ghehouden.

Oft heb tſelve inden wijn geſoden/ met vijf oft ſes Cruytnaghelen daer toe gedaen/ met wat Lauwerbladeren ende indẽ mont werm ghehouden.

Het Caneel-water werm inden mont ghehouden is goet.

Jonghe kinderen haer tanden haeſt uyt te locken.

Aengeſien men dickwils groot verdriet is ſiende inde tanden der jonge kinderẽ/ hoe dat hem tantvleeſch ſtaet ontſtelt/groote inflammatien ende hitte daer inlijdende/ waer door ſy dickwils lijden opcrimpinge der Zenuen/ ghewelddighe Cortſen/ Buyck-loopen/dorſt/ veel vochticheyts ofte bloedighe materie uyten ooren loſſende/met groote Buyck-pijnen/ altijdt ſchreyende ende weynich ſlapende.

Maniere om te cureren:

Aengeſien dat de tanden in ſommighe kinderen ſeer traechghelijcken voorts comen/jae altemets drie oft vier jaren out zijn/ eer in hen eenige tanden openbaren/ ſalmenſe daerom ſoo veel te hulp comen als mogheljjcken ſal zijn: waer toe ons eenen Paulus Ægineta raet datmen de kinderen in die tijden met een weecke eñ geen herde ſpijſe en ſal voeden/ende haer tantvleeſch dicwils overſtrijckẽ eñ wrijven met de Herſſenen vã eenen Haſe/de Herſſenen van een Velthoen worden in deſen gherecommandeert. Maer de nieu Medicijnen nemen alleen wat boteren/ ende wrijven alle

 daghe

daghe daer twee oft driemael dat tantvleesch mede. Ander gebruycken daer alleen den Honich toe. Sommighe vermenghen daer wat Wieroocx ende Soethout toe/ ende strijcken de Tonge/ Tantvleesch ende lippen daer mede. De ander raden ons datmen een salsken soude maken uyt boter/pulver/van Hyssoop/ oft Origani, ende dat vermengt/ ende ghebruycken de strijckinghe oock al eer de tanden hem zijn verthoonende. De honden melck wort ons boven al ghepresen. Ander setten haer betrouwē inde Hons oft Vosschen tandē aendē hals te hangen. Desgelijcken de Beren oft voorste tanden der Peerden. Wolfs tandē dickwils over het Tantvleesch ghewreven wort seer goet ghehouden. Ende inde groote inflammatie ende pijn vā het tantvleesch/ salmen het selve bestrijcken met versche boter/ wel doorbout met het sap van Nacht-schade oft Huysloock/ ende wildy vermengter wat olie van Roosen oft Violen onder: Oft alleen met den ghewreven Huysloock overstreken. Oft met het salfken van Roosen met Roos-water oft Latu-water overwasschen. Hier mede de gebreken der tanden verlatende/ salmen hier vande ghebreken der Neusen gaen vervolghen. Eerst vande foute des reucx ons beginsel nemen.

Vande ghebreken der Neusen/ eerst vande foute des rieckens.

Onder alle ghedierte/ so wort den mensche alleen met het ghebreck des reucx ghequelt. Ende dat door dien de Herssenen der dieren drooghter/ ende niet soo vochtich als inden mensche en zijn. De Neuse en geeft den reuck niet/ dan is alleē een instrument tot hulpe des reucx ende aenhalinghe. Oock isse totter spraken dienstich.

Maer den reuck ontfangē wy uyt de voorste cellen der Herssenen. Daer mach in ons geschiedē een verminderinge des reucx. Eenē valschen reuc. Ten derden verlies des geheelen reucx/ want dese en connen gheen onderschept geven van eenige reucken. Inden valschen reuc/ tgene dat stinckende is/ dunct hem wel te ruycken. Ende den Muscus/Civetæ, Ambræ, Roosen/Lelien ende diergelijcken dunckt hem eenen quaden reuck te hebben.

Oorsaecke.

Den reuck mach in ons uyt diversche oorsaecken benomen worden/ als doort sluyten vant Colatorium, ghelegen boven inde Neuse Isthmon genaemt/ dat is dat doorgaette beē. Welc sygegatich been aldaer verstoppē mach door eenige vuyle grove slijmige vochtichept sonder nochtans yet te lossen. Desghelijcken door het ingroeyen van eenighe carnositeyten oft Vleesch-blocken. Door den Polypus, Ozena, Carcinomata, oft ander sweringhe ende ulceratien/ int thoochste der Neusen gheschiedende. Oock mach den reuck ghevalst worden doort riecken van eenighe stupefacerende oft verdoovende dinghen.

Teeckenen.

Indien den reuck is faelgerende/ sonder de sprake te letten/ gheeft alleen een onghetempertheydt der voorste Ventriculen der Herssenen oft een overvloedicheydt der vuylder te kennen/ ende dat nae het bewijs Æginetæ. Maer indienmen door de Neuse is sprekende: Welck de Latijnen Nasitas noemen/ gheeft te kennen/dat wy den reuc verloren hebbē/ door de verstoppinghe der voorsc. Neus-gaten. In dien daer groote hitte is: als door stercke heete Cortsen/ soo is hem het aensicht ende thooft seer hittich. Ende indiē daer hitte met humoren vermengt zijn/ soo is daer hitte met swaricheyt des hoofts.

Ter contrarie salmen de coude sakē/ tsy met materien oft sonder materien moghen onderkennen. Ende somen inde Neuse geen swaricheyt en gevoelt/ beteeckent dat de panniculen der Herssenen in lijden zijn: Het slapen met openen monde ghetuycht genoech de verstoppinghe der Neus-gaten.

Regulen te onderhouden.

Men sal alle coude/vochtighe/ nevelachtighe lochte schouwen/ oock alle sware stercke ende aromatijcke reucken/ veel te slapen sonderlinge na den eten/den Zuyden ende Noorden winden sullen sy mijden/ den Buyck alle dage weeck houden/ Venus weynich te hanteren/ ende eenen soberen reghel in eten ende drincken onderhouden.

Ende so de oorsake uytē generalen lichaem geschiet/ ende bloet rijc zijnde/ salmen hem een Ader openen/ oft tusschen de Schouderē coppen stellen/ ende purgeren/ ende bereyden de humoren nae eysch der selver alsmen indē cap. vande hooft-sweerē verhaelt heeft/ ende daer na u gorgelinge/niesinge/ophalinghe door de Neuse/ alsmen inden Cap. vande Herssenen/ Paralysis, ende Epilepsia ghenoech verhaelt heeft. Desghelijcken embroceren/evaporeren/ etc. ter voorsc. plaetsen verhaelt.

Wt coude ghecomen.

Neemt de wortelen Acori veri, iridis, gentianę, ana ʒ vj. Lauwer-bladen/Poley/Mageleyn/Calaminthi, ana M j. Stœchas, Rosemarijn/ ana M ß. tsaet van Apio ende Peterselie/ ana ʒ ij. Chamil-bloemen P ij. Spicę ℥ j. dit in Wijn/ oft water gesoden/ ende den reuck door eenen trechter inde Neuse ontfanghen. Ende muecht van dit nat nemen ℥ j ß. ende resolveren daer in de specien Hierę simpl. ℈ j. oft Benedictę laxativæ aureę alexandrinę, ana G. 15. ende dit door de Neuse lau op opgehaelt/ ende houden thooft so seer te rugge alst mogelijckē is/ eerst dē mont vol waters genomē: oft vermengt int tvoorsc. nat het pulver van Gengeber/ eñ Pyrethri, ana ℈ j. eñ gebruycket alst gesept is/ eñ wildy noch stercker/ neemt het pulver Ellebori, coloquint, Peper/etc. pyreth noch [illegible] ker.

Gorghelinghe.

Neemt Hyssop/ Mageleyn/ Ruyte/ ana M j.

Thijm

Thijmi M ß. dese in wijn oft water ghesoden/ ende op tleste vant sieden doeter wat Azijn van schillen by ende daer mede ghegorgelt.

Den Zeduaer langhe tusschen den tanden gheknout is hen goet.

Soomen alleen goede reucken/ ende niet de stercke oft stinckende is ruyckende/ ende onderscheydende/ salmen dese geduerich aenden Castoreum doē ruyckē/ oft vermengē zijn honichachtige substantie met tsap vã Ruyte tsal hem onghetwijffelt helpen.

Indienmen yemant de stinckende dingen/ ende niet de wel rieckende/ en is ruyckende/ die sal geduerich den Sagapenum riecken.

De kinderen verstoptheydt lijdende/ helpt hen seer dat haer Neuse daechs drie oft viermael gesogē wort/ want het opent de conduyten seer.

Wt hitten ghecomen.

In desen is hen de Neuse root/ het aensicht ende hooft hittich/ met heete dingen gesomēteert/ oft daer aen gheroken doet hen hinder.

Men sal hen vercoelende wateren ende oliē door de Neuse laten ophalen.

Aldus.

Neemt Garste P j ß. die gesoden in schoon water tot datse begint te swellē/ dan daer toe doēde Latuwe/ Porceleyn eñ Violē/ ana M ß. op tleste roode Roosen P j ß. ende Santelhout gepulvert ʒ j. ende noch wat gesodē zijnde/ eñ doorgedaē/ so salmē in ℔ j. nats resolverē olie van Roosen/ Violen oft Nymphea, ℥ j. ende werm door de Neuse opgehaelt/ eñ ontfangen den doock vant voorsc. nat werm met eenen trechter inde Neuse/ ende wasschen de Neuse ende tvoorhooft daer mede.

Ten selven.

Neemt Endivie/ Cichorei, Porcelepn/ Willigen-bladeren eñ bloemen Roosen/ ana M ß. tgele Sãtelhout gepulvert ʒ j ß. de vier groote coude saden/ ende met eenighe voorsc. olien vermengt gesoden zijnde/ ende als tvoorsc. gebruyct/ oft eenighe vercoelende wateren met de voorsc. olien vermengt/ ende ghebruyckt.

Carnositeyt dat inde Neuse groeyt.

De Chijrurgijns sullen die te niet doen met actuale oft potentiale cauterien/ oft noot zijnde/ met snijdē/ oft met eenige afnemende wateren als Aqua fortis, oft met het Aqua aluminosa van Falloppio beschreven: Maer moet alle dese breken mits daer toe vermengende een derde part Roos-water oft Weech-breeden wateren/ ende des daechs daer drie oft viermael mede geraeckt. Den Oleum vitrioli ende Sulphuris wordē in desen gepresen. Desgelijcken remedien in desen bequaem zijnde/ suldy oock sommighe vinden inden Cap. Ischutia daer wy vande carnositeyt verhalen sullē inden ghemachte ingegroet. Maer int handelen van desen zijt voorsichtich dat u geē meerder swarichept en ghemoet.

Vant bloeyen upter Neusen.

Alleen den mensche onder alle gedierten/ is tbloeden ter Neusen/ als Aristoteles verhaelt/ onderworpen. Het welck in hen ghescheit uyt verscheyden oorsaken/ als doort vallen/ slaē/ overbloedicheyt des bloets/ door verhittinge/ stercke exercitien: doort badē in werme badtstoven/ door dronckenschap des Wijns oft thooft te seer te decken. Maer de principael oorsaecken des bloedens zijn driederley. Int eerste so mogē de Aderen ende Arterien haer openen ende ontsluyten/ door de overbloedicheyt des bloets. Ten tweeden door de scherpicheydt des bloets ende humoren de Aderen openende. Ten derden door een subtijlheyt ende weyachtighe dunnicheyt des bloets.

Dese bloet vloedinghe can uyt verscheyden partien haren oorspronck nemen: Wt de moeder/ ende dat door de openinge vande Mont-Aderkens in haer. Wt de Neuse gheschiedet meest door een scherpheyt ende corrosie. Wt de Longhe door corrosie/ door scherpheyt des bloets. Door de openborstinghe der Aderen/ oft door de menichte des wints berustende in de Aderen/ door zijn gewelt tbloet voort drijvende.

Teeckenen om tbloet/ eñ zijn plaetse te bekennen.

Het bloet comende uyt de arterie is int aentasten heet/ subtijlder/ yveriger/ claerder/ ende met meerder gewelt voorts comende dan uyt de Aderen: want uyt de Aderen vloeyende/ vloeyet lancksaem/ ende is grover/ ende beter om te stoppen. Door een scherpicheyt eñ verhittinghe des bloets comende/ soo gheschiedet meest inden cholerijcken/ van lichaem ranck/ met roothepdt des aensichts/ wesende jonck van jaren/ veel heete cruyden/ ende specerien gebruyct hebbende/ de coluer is hen meest uyten gheluwen siende/ ende zijn inden Somer meest tot bloeyen ghenegen.

Het bloet uyt vollicheyt vloeyende/ als indē bloetrijcken persoonen: wesende root van aēsicht/ met opgeheven Aderen/ hebbende eenen vollen ende stercken Polse/ met een grove ende roode Vrine/ swaermoedich van lichaem/ gewent zijnde tot ledicheydt ende goede ciere te maken. Wt de Lever voorts comende/ soo gevoelen sy swaricheydt inde rechter zijde/ eñ zijn in hem de vaporen meest inde rechter zijde vanden hoofde opclimmende/ ende bloeden uyten rechter Neuse.

De Milte een oorsaec wesende/ hebbense de swarichept meest inde lochter zijde/ ooc meest bloedende uyt de slincker Neuse. Indien de Milte een oorsaec vant bloeden is/ so gevoelēse opblasinghe/ spanninghe oft pijne ontrent den Navel/ altemet oock inde Lendenen ende Liesenen/ ende dese en hebben ghemeenlijcken haer natuerlijcke suyveringhe niet.

Ende indien tbloet uyter ghewoonten is vloeyende/ oft uyter natueren/ als indē bloet-

rijcken/In sulcke en salment tbloet so haest niet opstoppen. Te min indien in hem eenige ghewoonelijcke vloepinghe een wijle opghehouden hadde / met beswaringhe der leden/ ende hooft-pijn; wãt dese worden door sulcke bloepinghe verlicht. Desghelijcken oock de ghebreken der Leveren ende Milten. Oock soo hem tbloepen is vertoonende door dẽ Crisim, dat is/ op eenen oordeeldach/ nae eenige scherpe/ snelle sieckten. Als inde inflammatie der Longen Peripneumonia, inden Pleuris, oft in de jonckheydt met een brandende Cortse belast zijnde/ en suldy hẽ tbloet so haest niet stoppen/ want het comt hen tot verlichtinghe der sieckten. Desghelijcken gheschiet oock inde siecten Varioli ende Morbilli, dat zijn de Maselen ende kinder Pocxkens.

Generalen reghel haers levens.

Het eten ende drincken moet gheheel strecken tot glutinatie/ liminghe/ ende vergrovinghe/ om soo de passagie des bloets te moghen benouwen ende te sluyten/ sonderlinghe inde cholerijcke persoonen/ ende houden hem in een coele lochte / schouwen de hitte der Sonnen ende vyeren / ende alle manieren van stoven/ de doncker plaetsen zijn hem bequamer als de lichte/ ende houden boven tlijf geheel stil / veel metten tanden te cnouwen/ te spreken/ langhe te slapẽ/ is hen al quaet. De hoofdẽ ende voeten van Calveren / Hamelen/ Lammeren/ Verckens / met de Musculẽ ende Zenuachtige deelen der voorsc. beesten/ zijn hen goet wel morwe gesoden/ weynich gesouten/ ende daer nae met tsap van Granaet-appelen / oft een weynich Verjuys met wat ghewreven Coraels/ ende wat Vsblaech oft Glutinis Piscium inden Verjuys geresolveert tot een geleytken gemaeckt: Alle heete specerien salmen mijden. Gerste/ Panicum, Gerste/ Haver/ etc. moghen sy ghebruycken. Als van haer melen Papkens te koocken: want alle dese zijn stoppende. Alle haer spijse salmen in ghestaelt water koocken. Den Verjuys ende tsap van Granaten/ vande Berberis. De cruydẽ Porceleyn/ Weechbreedẽ/ Polyoni, Bursæ pastoris, Latuwe/ Endivie/ Cichorey / Spinasie eñ Nachtschade zijn hem goet: want door de vercoelinghe ende vergrovinghe benouwen sy de passagie des bloets/ de witte van Eyeren sonder den doeyer zijn hem goet. Den Wijn moeten sy laten / dan alleen den rooden straffen Wijn ghebruycken/ met ghestaelt water vermengt daer den Sumach, de Gum tragacanthi oft den Mastick in ghesoden zijn.

De ghedistelleerde wateren Plantagines, van Suerinck/ Polygoni oft van Roosen/ zijn hem goet daer toe vermengt / den syrope Iuiubini, Papaveris, de Ribes, ende nae den eysch der natueren / ende der sieckten ghebruyckt.

Vande Curẽ.

Als boven vermaent is / soo zijn sommighe bloetvloepinge te prijsen ende terstont niet gestopt/ als inden Vrouwen nae de verlossinge. Inde brandende Cortsen Synochus genaemt/ ende ander door den Crisim geschiedende/ als inden gheduerighen hooft-pijne / behalven uyt couwen oorspronck nemende: Al dese en behoeven geen hulpe / ten waer datse te overvloedich waren / ende de crachten te niet deden / ende den patient warende dreyghende met een Cachexie oft Hydropisis, soo soudemen tselve terstont moghen opstoppen.

Aldus beginnende.

Indien den patient van natueren sterck ende bloet-rijck is/ soo salmen hem de Lever-Ader / Mediaen/ oft Hooft-ader openen aende selve zijde/ met een nau openinghe / op dat over lancksaem vloepen mach / ende te beter diverteren / oft uyt beyde zijden bloepende/ salmen aen beyde zijdẽ tbloet af nemen / maer teer van natueren ende niet bloet-rijck zijnde/ salmen tbloet afleyden sonder openinghe/ als met banden te leggen/ coppen te stellen/ op de regioen der Leverẽ/ oft daert de noot vereysschen sal. Men sal hem pijnlijcke banden leggen om de Armen ende Beenen/ ende oock om de Testiculen. Ende stellen hem coppen/ ende dat terstont nae het leggen vande banden ende voor het Ader-laten/ ende stellense hem opte Schouder-bladeren / ende inden Neck met openinghe/ indient de crachten toe laten.

Sy sullen thooft recht op houden / ende geẽ roode colueren aensien.

Men sal hem coude ende natte doecken om den Hals ende Schouder-bladeren legghen/ ende thooft oock met cout water begieten/ indien sy niet te teer van natueren zijn / ende de coude niet te groot en is. Ander legghen hem alleen banden om de Testiculen/ ende settense metten voeten in werm water. Oft leggen den patient opten Rugghe/ ende besprenghen taensicht met cout water.

Hier nae salmen de glutinerende/ ende stoppende medicamenten voor thooft ghebruycken / diemen Anacolemata oft Agglutinantia noemt: Want de Anacolemata, ende diemen inde Neuse steeckt / ende voorts alle ander plaetselijcke remediẽ salmẽ eerst na de ander voorsc. remedien ghebruycken/ als de materie in een contrarie plaetse gebrocht sal zijn: want sy meest al vercoelende zijn/ ende souden veel wreeder accidenten aenbrenghen / ende doent tbloet vallen inden wech der Longhen/ oft nae de Maghe / soo veroorsaeckende benouthevt der Borsten/ versmoringhe oft spasmeringhe. Anacol... ta.

De plaetselijcke remedien.

Neemt Argillæ, stof-meel / ana ℥ j. met wit van een Ey/ ende wat Azijns vermengt/ oft wildy wat Roos-waters daer toe / ende hier wat Cathoens in genet ende inde Neuse ghesteken/ oft inde slapen des hoofts/ voor tvoorhooft/ ende om de Aderen vanden Hals / ende Argilla aerde/ ... oft Lee...

wildy vermengter toe Boli armeni ℥ ß. Acaciæ, hypocistidos, ana ʒ ij. Sang. Drac. ʒ v. Oft neemt den Bolus arm. Sang. Drac. gheweeckt int tsap van honts Ribben/ Polygoni, Bursæ pastoris, oft Bistorte met den Argilla ende stofmeel vermengt ende gheappliceert.

Oft een *Emplastrum* constringerende aldus.

Neemt Terre sigillatæ oft Boli Armenie ʒ j. Acaciæ, Granaet-schellen/ gebranden Hertshoren/ ana ʒ iij. Gal-noten ʒ j ß. de hoofden vandē witten Mancop Sang. Drac. ana ʒ ij. cleen gepulvert ende geincorporeert met wit vanden Eye/ ende met Azijn/ ende als tvoorgaende georbert.

Ten selven.

Neemt tsap vande cattekens aende Willigen/ tsap Bursæ pastoris ende vande witte Netelen/ ana ℥ j. tsap uyt Verckens stront ℥ ij. daer Sang. drac. ende Boli arm. ana ʒ j ß. in gheweeckt/ hier van Plaesters inde slapen des hoofts/ inde zijde vanden halse/ inde palmen vande handen ende voeten gebonden/ en inde Neuse ghesteken. Ende legghen opte Lever dese Plaester.

Voor de Lever.

Neemt Cerati santalini ℥ j. olei rosacei omphacini olei nymphea, ana ʒ iij. de olien in Roos-water ghewatert gewassen/ Spicæ ℈ j. een weynich Azijns/ ende tsmorghens opte regioen der Leveren ghelept.

Oft ghebruycken dusdanige *Epithema.*

Neemt tsap van Weechbreede van Cichorei, Porceleyn ende van Roosen/ ana ℥ ij. oft de gedistilleerde waterē van dien/ Santali citrini ende Albi, ana ʒ iij. Spody ʒ ij. Spicæ ℈ j. Caphuræ G. v. Azijn van Roosen ℥ j ß. hier sponcien in genet ende werm geappliceert.

De Milte oorsaeck gevende.

Neemt olie van bitter Amandelen/ tsap Phijllitidis, ana ℥ j. het pulver Asplenij oft Lonchitis ʒ j ß. Azijn van schillen ℥ ij. Was een weynich/ hier de Milte morgēs ende avonts voor den eten mede ghestreken.

Voor de subtijlheyt ende scherpheyt des bloets.

Comende door de subtijlheyt en scherpheyt des bloets/ gelijc als de Cholera haer metten bloede is vermenghende/ salmen tlichaem aldus purgheren.

Purgatie.

Neemt de schellen vande Myrabolani ghepulvert ℥ iij. die salmen matereren en eē weynich op laten sieden inde decoctie vande Besten ende Tamarinden/ ende in ℥ iiij ß. van dit nat salmē latē weyckē vanden bestē Rhabarber ʒ j. daer nae styf uytghedout/ daer toe vermengen syrope van Roosen Lax ende ingenomen.

Oft.

Neemt de syrope uyte infusie vande pervetie Roosen mettē Rhabarber gemaect ℥ j. Oft den Rhabarber alleen ʒ j. syrope van Roosen Laxative ℥ ij met Porceleyn-water vermēgt ʒ iij. ende dit ingenomen. Maer sal goet zijn datmen eerst dit perparative drie oft vier daghen ghebruyckt om tbloet te vergroven.

Bereydranck.

Neemt syrope vā drooge Roosen/ syrope vā Queē en syrope vā Myrthus, ana ℥ j ß. de waterē vā Weechbreede/ Suerine/ en Porceleyn/ ana ℥ iij. dit voor vier morghens vermengt/ daer na de voorsc. purgatiē ingenomē/ en daer nae de voorghenomen plaetselijcke remedien ghebruyckt.

Vande caustijcke ende inbranden de medicamenten te ghebruycken.

Nu alle neerstichept gedaen hebbende/ ende tbloet niet op en hiel/ en dat de fluxie geschiedē door de scherpheyt der materien/ so salmen de plaetse met de caustijcke oft Escharotica te hulp comen: Welcke nochtans dicwils niet sonder perijckel en zijn/ als oock de Narcotica/ welck ghebruyckt worden so wanneer tbloet uyt de Arterie/ ende de groote Aderen vloedende is/ als den Vitriolum usti, oft als sommige liever willen ongebrant/ Æsustum, Auripigmentum, Sādaraca, Græcorum, Calex, Flos æris, en alsmen dese ghebruycken wil/ salmense drooch gebruycken/ ofte vermenghense met de sapen van eenighe constringherende cruyden/ oft eenige gummen daer toe doen.

Diabrosim sive corrosionem.

Escharotica/ dat zijn medicamenten die de huyt scheuren ende ulcereren/ ende schorsen voortbrenghen.

Aldus.

Neemt de schorssen vande suerē Granaetappel ʒ iij. Aluyn ℥ ß. Calcitidis ʒ j ß. ghepulvert/ ende met twit van een Ey vermengt/ en inde Neuse ghesteken.

Neemt Vitrioli Romani ℥ ij. Balaustiorum ʒ j ß. Aluyn ℥ ß. hier eē pulver van gemaect/ ende alsment gebruyckē wil/ salment met het wit van een Ey vermengen/ oft eenighe constringerende sapen/ ende daer wiecken in ghenet ende inde Neuse ghesteken.

Gerardus Cremonensis verhaelt van eenen in welckē tbloet niet te stempē en was/ maer terstont nae datmen hem wat pulver van Aluyns inde Neuse gesteken hadde/ ist terstont op ghestelpt.

Desgelijckē Rhases 9. Almansoris gebruyck hem in deser manieren.

Neemt Aluminis lameni, amijli, ana ʒ j. gepulvert inde Neuse gheblasen.

Ende nu een eschare oft korst gemaect zijnde/ salmense dus af weecken.

Neemt gummi Tragacanthi, medullę vituli, ana ʒ ij. olie van soete Amandelen ʒ j. Was een weynich/ tot een Liniment ghemaeckt.

Vande verdoovinge ende stupefacerende.

Ende indien tselve noch niet stoppē en wilde/ so prijsen de Authoren dit navolghende in de Neuse te steken/ maer alleē inde stercke naturen/ want sy dickwils niet sonder perijckel en zijn.

Neemt gebrandẽ Coperroot/oft Aluyn gepulvert ʒ j. Opij ʒ ß. tsamen vermengt / met een wiecke inde Neuse ghesteken.

Ten selven.

Neemt Philonij Persici ʒ j. Wrech-breeden-water ℥ ij. tsamen ingedroncken.

Tsap van Prey met Azijn / ende tmeel van Wieroor vermẽgt/dicwills inde Neuse gedaẽ wort voor een seker remedie ghehouden.

Oft.

Neemt tmeel vã Wieroot ʒ j. Aloes gepulvert ℈ j. twit van een Ey tsamen vermengt/ ende met het spinne inde Neuse ghedaen.

Bloet gheronnen.

Bloet inde Mage gestorckelt te doen scheyden.

Indien tbloet inwaerts inde Maghe ingesonckẽ waer / op dattet daer niet en blijft storkelen/ ende sware accidenten aenbrengt. Soo suldy/om tselve te verhoeden/ na dat ghestopt is/ terstont wat schoõ waters met Azijn vermengt indrinckẽ / oft sommige radẽ wat Cãphers inden mont te houden.

Oft.

Neemt Oxymel simpl. ℥ iij. Scabiosæ oft Hyssop-water ℥ ix. morgens ende avonts een ure voor den eten ℥ iiij. inghenomen.

Item.

Den Coaguli leporis ʒ j. Azijn ℥ j. vermẽgt ende inghenomen.

Diacurcumę ʒ j. met de decoctie van Scabiosæ ℥ iiij. inghenomen.

De Lelie-wortelen in Honich-water ghesoden ende ghedroncken/ doet het gheronnen bloet lossen.

Desghelijcken.

Tsap Apij, Averoę, Chelidonię, Hyssopi, oft Scabiosę eenich vã desen ℥ j. met Honich-water oft met witten Wijn ghedroncken.

FINIS.

Vande *Polypus*, ende onnatuerlijcken vleesighen uyt-was inde Neuse inghegroept.

Polypus is een spongieus ende volvleesigen uyt-was der Neusen / hem onthoudende int tsygebeen Ethmoides genaemt / int thoochste der Neusen gheleghen / hem vertoonende seer verscheyden van colueren / als aschverwich/ uytẽ rooden/ paersch/lootverwich/oft bruyn/ ende geschiet door een taey slijmige ende windighe insinckende materie/uyt de voorste deelen der Herssenen dalende in de volvleesighe partien der Neusen ter plaetsen voorsc. ghelegen. Ende is hem altemet in beyde de Neusen ghelijck vertoonende/ oft somwijlen maer in d'een / altemet voren ter Neusen uyt hanghende/ somwijlen te rugghe nae de kele sinckende / alsoo datmen hem achter het Speenken sien can/dickwils den patient soo seer benouwende/dat hy niet sonder perijckel van te versmorẽ en is/ altemet schijnt hy hen wederom gheheel te verliesen.

Den Polypus noch saecht ende weec zijnde/ alleen aen een subtijl wortel hanghende/ niet aengevesticht/ geenen quaden ruec hebbende/ is wel te cureren. Maer swart oft bruyn/ aenghevesticht / ende vuyl stinckende / tsy dan saecht oft hert zijnde / is swaer oft geheel niet om helpen. Daerom salmen zijn toenemen ten aldereersten behinderen / al eer hy stede gripende is: Het welc geschiet door bequame Purgatien/ende bereydinge der humorẽ/ met sulcke medicamenten die daer een aensien hebben op de taey Viscose humoren / ende openen hem de Hooft-ader/ ende noot zijnde/ de Aderen inde lippen haer eyndende/ende stellẽ hem coppen inde zijde vandẽ Halse / ende op thooft leggende/verdrooghende/ ende conforterende sackens oft pulveren/als inden phlegmatijcken hooft-sweer/inde vallende siecte/ende Paralysis ghenoech verhaelt is.

Inden beginsel vande Polypo eñ spongieuse ende volvleesighe uytwassen der Neusen/ so heb ic dit navolgẽde medicament seer goet bevonden / want het wederhout ende beneemt het toevloeyen der humoren/ ende verdroocht de ingesonckẽ vochtigheyt/ ende doetse te niet.

Neemt de middel-schorssen vande Eycken boomen/M j ß. Hypocistidis, sumach, ana ℥ j. dese salmen weycken in ℔ j ß. sap uyten onrijpen Wijn-druyven in een coperen vat vierentwintich uren/ oft alleen in regen-water/ daer toe doẽde de bloemẽ vande wilde Braẽbesyen/ eñ roode gedroochde Roosen/ana M j. ende daer na in een dobbel vat wat op gesodẽ/ ende nu uytgeperst zijnde/ salmen dat dicwils met popkens inde Neuse brenghen / oft stroeyẽ daer het pulver Galle Omphacidis, dat is vande onrijpe Gal-notẽ op / ende noot zijnde/ salmen daer Aluyn ℥ j. in resolveren/oft ʒ vj. want ick hebt sonderlinghe goet bevonden.

Item het sap uyte onrijpe Braembesien oft uyten onrijpe Druyven/ oock mede uyten sueren Granaten in een coperen vat gedaen ende daer twee oft drie daghen in laten staen/ eñ met popkens dickwils inde Neuse gesteken/ oft stroeyẽ daer een weynich pulver vã Granaet-schellen oft van Galnoten op/ is in desen seer goet.

Ten selven vande sommige seer gerecommandeert.

Neemt een wiecke genet int tsap oft water van Mageleyn / daer op gestroeyt het pulver vande schellen vande Granaet-appelen eñ in de Neuse gesteken/dickwils veranderende.

Item ic heb den selven met stucken af doen vallen / daer aenbrenghende den Pręcipitati ende dat gebruyckte ick doen in deser manieren. Ick nam een stuck groen Was/ lanckworpich ront ghemaeckt/dat vast inde Neuse stoot een lidt van eẽ vinger lant/ aent een eynde een weynich hol ghemaeckt/ ende met Pręcipitati ghevult/ ende dat inde Neuse ghesteken/ dat den Polypus op den Pręcipitati rusten mocht:

mocht: want tſal ongetwijffelt af vallen met ſtucken.

Dit wort van *Rondeletio* gepreſen.

Neemt tſap van onrijpe Druyven ℔ iij. de ſchorſſen van Granaet-appelē/ Balauſtiorum, Sumach, ana ℔ ij. in Azijn geweect zijnde/ ſalment deſtilleren/ ende reſolveren daer Aluyn in ℔ j. Vitrioli ʒ iiij. ende wederom ghediſtilleert/ ende daer van met een wiecke aendē Polypum ghebracht.

Item het Aqua fortis met een derdendeel Rooſ-waters vermengt doet het tſelve.

Deſe naevolgende Trochiſſen worden als een ſeker remedie in deſen bevonden/ ende niet alleen inden Polijpo ende Ozenis, maer oock inde Condilomata, alle vleeſige uytwaſſen/ ulceratien/ fiſtulen/ ende vervuylt Tantvleeſch/ eñ ſoomen de Trochiſſen haer Tantvleeſch wilde benemen/ ſo ſalmenſe pulverē/ ende leggenſe dertich oft veertich dagen inde Sonne/ ende beſprengenſe dicwils met regē-water/ Rooſwater/ met Wijn oft Azijn/ na de ſaeck vereyſchen ſal/ ende telcken wederom opgedroocht/ eñ ververſchent tot dat haer alle haer ſcherpheyt benomen ſal weſen/ eñ alſmenſe gebruycken wil/ ſoo ſalmenſe met wat Wijns reſolveren/ ende vermengen daer toe het pulver vande Gal-noten/ Granaet-ſchellen/ oft Aluyn: want ſo verdroogenſe ende houden het vloedē te rugge/ ende worden aldus gemaeckt.

Trochiſſen.

Neemt ongebluſten Calc/ Arſenici, Citrini, ana ʒ ij. Coperroot/ Spaenſ-groen/ Aluyn/ ana ʒ j. Acaciæ, Gal-noten/ Balaſtię, ana ʒ ß. tſamen in eenen metalen vijſel gepulvert/ inde Sonne ofte aent vyer gheſtelt/ ende met ſtercken Azijn overſprengt/ daer na gewreven ende wederom met ſtercken Azijn overſprengt/ den vijfden dach ſalmen daer Trochiſſen uyt maken/ ende uyt de Sonne opgedroocht/ ende in een drooghe ende coele plaetſe/ als nae den Noorden ſiende bewaert/ ende in deſen met de gepulverde Granaet-ſchellen oft als verhaelt is ghebruyckt.

Ende oft hem deſen Polijpus in eē Canckerachtie ulceratie veranderde/ ſo en is daer met geen inſtrumenten aen te porren/ oft om te cureren onderſoecken/ dan alleē om de ſelve pallerende te onderhouden. Aldus.

Neemt Vuguenti de Plumbo eñ tſap Solani, ana ℥ j. Rooſ-water ℥ ß. ende dit ſo langhe in eenen looden Mortier met eenē loodē ſtamper gewreven tot dat het eē loode coluere aenneemt oft wel vermengt ſal zijn: wāt door dit Liniment wort de ſcherpheyt der humorē getempert/ het behindert de voort-etinghe eñ is ſeer verdroogende.

Ten ſelven.

Neemt Tutie berept/ gebrant loot/ ana ʒ ij. Ceruſę ʒ iij. Lithargijri ʒ ij ß. dit dicwils met Nachtſchade-water gewaſſchen/ daer na inden voorſc. Mortier metten voorſc. ſtamper gewrevē/ tot dat het dicke eñ blau wort/ daer na inde Sonne opgedroocht/ eñ inden voorſc. Mortier wederom ghewreven/ ende daer nae opgedroocht/ ten leſten wederom cleen gewreven eñ altemet wat olie van Rooſen Omphacini daer onder vermēgt met ℈ j ß. Cāphers/ want ick hebber den Cancker wonderlijcken mede onderhoudē/ ende de onnatuerlijcke hitte mede te niet gedaen: Het verſoet ende is het voort-eten behinderende/ ende is den Hayrworm oock wonderlijck te niet doende.

Ten ſelven.

Neēt Tutie wel berept ℥ j. tſap vā Nachtſchade ende van Weechbrede/ ana ℥ ij. olie van onrijpe Rooſen ℥ ij ß. dit indē voorſc. Mortier ghewreven/ tot dat het dick ende lootverwich wort/ ende daer wiecken in gheuet ende daer in gheſteken.

FINIS.

Vande Stinckende Vlceratien der Neuſen Ozena ghenaemt.

Ozena wort vande Griecken alſo genaemt door zijnen quaden ſtanc/ ende en wort anders niet genomen dan door eenen gheulcereerden Polijpus, van andere ulceratien der Neuſen verſchillende/ door dien deſen Polijpus ſeer etterachtich is/ dickwils veel korſten oft ſchorſſen voorts brengende/ ende het geſchiet uyt de inſinckinge der ſcherper humoren/ oft altemet door een vuyle fluxie: want door den grooten ſtanck ons haer putrefactie te kennen gevende: Door de indalinghe der ſouter Phlegma worden altemet oock ulceratien inden Neuſe veroorſaeckt/ ſeer ſchorſſich zijnde: Maer ſy en hebben geenen ſtanck ende zijn lichtelijcken te gheneſen/ noch den inganck oft uytganck des adems en wort door deſen niet als indē Ozena behindert. Deſe plage wort met grooter ſwaricheyt geneſen: wiens Cure in deſer manieren gheſchiet.

Men ſal ten eerſten het neerlijf purgeren/ eñ van zijn vuylicheyt ontlaſten/ ghelijckmen int voorgaende Cap. verhaelt heeft/ deſgelijcken ſalmen hen tbloet afnemen/ daer nae thooft suyveren/ door de knauwinghe/ Gorgelinghe/ pulverē ende mutſkens om de vochticheyt der Herſſenen te benemen/ eñ te conforteren/ ghelijcmen int Cap. vande Herſſenē/ Hooft-pijnē ende Catharren verhaelt heeft. Ende hier na om de ulceratiē te geneſen/ ſalmen repellerende/ reſolverende ende verdrooghende ghebruycken.

Eerſt ſalmen hen thayr wel cort afſcheren/ ende ſtroeyen hen deſe pulveren opt hooft/ oft in een mutſken ghenaeyt ende daer op geleyt/ want deſe ſonder eenighe verhittinghe thooft verdrooghen ende verſtercken. Als/

Neemt de bladen vande Myrthus/ roodē Rooſen gedroocht/ ana P j. Wierooc-ſchorſſen ʒ ij. Maſtic/ Santali Albi & Citrini, ana ʒ j ß. Sandarachę Arabum ʒ iij. hier een pulver van gemaeckt ende opt hooft gheſtroyt/ oft in een mutſken genaeyt ende daer op ghedreghen.

 Ende

Ende hier nâ salmen de Neuse te hulpe comen/ eerst met afsuyverende medicamenten/ om de ulceratie te suyveren/ waer toe men gebruycken sal het naevolghende medicament.

Neemt ouden Verjuys ℥ viij. Granaet-schellen/ bloeysel van wilde Granaet-appelē/ ana ʒ iij. Sumach ℥ ß. Azijn ℥ ij. Aluyn ʒ vj. Vitrioli ʒ iij. Aloes ʒ j. dese wat ghepulvert/ ende laten het vierentwintich uren weecken/ daer nae in een dobbel vat gesoden/ ende door gedaen/ daer toe doende de syrope van Roosen Laxative ℥ ij ß. ende daer doecxkens in ghenet/ ende inde Neuse ghebracht.

Oft ghebruycken daer toe het water van ronde Letio aldus gheordineert.

Oft de verhaelde Trochissen in eenighe voorsc. liquerē daer toe dienende geresolveert.

De ander vermenghen het Aqua fortis met wat Oxymel.

Oft ten eersten den Ægyptiacum vermengt met Gerste-water.

Ten selven.

Neemt Marubij, Absinthij, Centaurij minoris, ana M ß. dese gestamt eñ daer witte Wijn ℥ viij. op gegotē/ ende latent wat staen weecken op heete colen/ daer na een weynich opgesoden ende sterck uytgedout/ ende daer toe gedaen tsap Apij ℥ iiij. tsap Plantaginis, eñ Agrimoniæ, ana ℥ ij. honich vā Roosen ℥ viij. Oxymel simpl. ℥ iij. dit tot de dicte van een syrope ghekoockt/ ende met wiecken inden Neuse gebracht/ oft altemet oock door den Neuse opgehaelt/ oft vermengt daer altemet wat Gerste-water oft Weechbreden-water toe/ ende so daer in ghebracht.

Item dit naevolghende is oock seer suyverende/ verdroogende/ ende consoliderende/ als ick ondervonden hebbe/ ende sullet oock seer goet bevinden inde ulceratien der kelen/ manlijcke roede ende int ghemachte der vrouwen.

Neemt Agrimoniæ, Potētillæ, Pilosellę, Polygoni, Weechbrede/ Honts-ribben/ Centaurij minoris, Cardui Benedicti, ana M ß. roode gedroochde Roosen/ Willigē-bladerē, ana M j. dese Cruyden gestampt/ salmen straffen Wijn daer op gieten ℥ xxiiij. ende latent eenen dach ende nacht staen weycken/ daer na in een dobbel vat gesoden eñ stijf uyt geperst/ salmē daer dan in resolveren gebranden Aluyn ℥ ß. ende wildy syrope vā drooge Roosen ℥ iiij. ende dit dicwils alleen inden Neuse gebracht/ ende ooc altemet door de Neuse opghehaelt/ oft maken een pulver vande Granaet-schellen ende Aloe ende daer onder vermengt alst noot is: Maer eerst twee oft driemael mede ghewasschen.

De narium graueolentia.

Vanden Stanck der Neusen.

Den stanck der Neusen mach gheschieden door eenige vuyle ulceratie daer in groeyēde: Als den Polijpus, Ozena, Cancker/ Carnositeyten eñ diergelijcken. Item door eenige putrefactie inden hoofde/ tselve seyndende inden Neuse/ oft uyt de ulceratiē des monts/ Tantvleesch oft der kelen/ door eenighe quade accidenten der Borsten/ Longhen oft der Magen etc. Welck tlijden der plaetsen ons bekent maken sal/ ende so daer eenighe hope totter curen is: Aenghesien tselve seer swaer valt om te genesen/ soo salmen tselve eerst moeten beginnen door een goet rigiment van eten ende drincken/ schouwende ten eersten de donckere nevelachtighe lochten/ vochtige plaetsen/ Broeclanden/ ende de Zuyde windē/ alle vuylicheyt ende stancken/ mijden alle stillicheyt ende ledicheyt/ ghebruycken tamelijcke oeffeninghen ende exercitien/ sonderlinghe het neerlijf/ ende voorts sulcken regel onderhouden als wy inden Cap. vanden Vertigo verhaelt hebben.

Vande Cure.

Men sal het Lichaem purgeren nae eysch der humoren/ ende voorts ander medicamenten ende plaetselijcke hulpe/ na den oorspronck ende plaetsen vereyschen sullen: Maer comende uyten hoofde/ so salmen hem altemet aldus moeten purgeren.

Neemt Pillulæ Cochię ℈ j ß. Hieræ simpl. ℈ ij. met Bethonie-water sevē pillen gemaeckt/ ende die nae den eersten slaep inghenomen.

Tsanderdaechs daer nae salmen tLichaem aldus bereyden.

Neemt Oxymel simplicis ℥ iij. syrope vandē Stœchas ℥ ij ß. de wateren van Hyssop ende Bethonie/ ana ℥ viij. ende alle morghens drie uren voor dē eten ℥ iiij. ingenomen. Tsanderdaechs na desen dranc salmen tLichaem met dese pillen purgeren.

Neēt Massę pillularum Fœtidarum ʒ j. met Bethonie-water vijf pillen gemaect/ ende als boven inghenomen.

Hier nae sal hy nemen goeden witten welrieckenden Wijn/ ende daer de Neuse van binnen wel werm mede gewasschen/ eñ ten lesten door de Neuse opghehaelt/ ende thooft achter overgehouden/ ende nemen eerst den mont vol waters/ ende popkens inden selven Wijn genet/ ende inde Neuse gesteken. Ende Guilhelmus Placentinus seyt dat hy alleen door dese tselve genesen heeft/ ende wildy/ laet dese naevolgende daer in weyckē/ ende daer nae in een dobbel vat koken: Als roode Roosen/ Myrthus/ Cyperus, Calamus aromaticus, Galangę, de wortelen Iridis Florentie gedroocht/ Acori, etc. Want sy maken eenen goeden rueck.

Item Caneel-water alleen oft met wat Wijns oft Roos-waters vermengt/ ende door den Neuse opgehaelt/ ende met een wiecke inden Neuse ghesteken is seer goet.

Ten selven.

Lavender-water alleen oft als boven vermengt ende ghebruyckt.

Oft.

Neemt Notemoschaten/ Naghelen/ roode Roosen/ Calami aromatici, ana ℈ j. Ambre, Muscus, ana G. ij. hier suldy een pulver van maken/ ende doen dat selvighe dan inde Neuse met een popken/ ofte met wat Pomata vermengt/ ende dan daer mede soo inde Neuse

ghestre-

ghestreken is seer goet.

Oft alleen ghenomen Pomater ℥ j. Muscus G. ij. dit tsamen vermengt / ende inde Neuse ghestreken.

Oft dusdanighe *Muscus* Pillen.

Neemt Gummi tragacāthæ ℥ j. Hypocistidis, sang. dracomis, ana ʒ j. Amijgdalarū dulcium, mundatap ℥ ß. Penidiap ʒ j. de Gum Tragacanthæ, de Hypocist. Sang. Drac. salmen tsamen vierentwintich uren in Roos-water laten weycken/daer na salment indē Mortier doen/eñ doender dan Peniæ amijli ʒ ß. Muscus in Roos-water geresolveert ℈ j. daer nae metten stamper wel vermengt / ende maken hier cleen coorntkens af als terwen greynen ende inde Sonne gedroocht/ende hier van een inden mont ghedraghen.

Ende oft aldus niet en wilden beteren / salmen tlichaem wederom moeten purgheren/ ende stercker remedien ghebruycken : Aldus met den Oleo cucumetis asinini oleo anisi, ende dierghelijcken.

Oft.

Neemt Vitrioli romani, spicę nardi, myrrhę, croci, Caneel/ana ℈ j. hier van een pulver gemaeckt.

Op thooft dit *Cerotum* legghen.

Neemt roode Roosen ghedroocht/Rosemarijn/Macis/ Nagelē/Calami aromatici, Wierooc met harē schorssen/ Sandarachę Arabum, ana ℈ ij. Ladani resine pure, ana ʒ ij ß. Mageleyn-olie / Nardus olie oft olei Castorei, q ß. hier een Cerotum upt gemaeckt met eē weynich Was.

Verhittinghe ende ontstekinghe der Nuesen van binnen.

Neemt Gersten-meel ℥ ß. dat met tsap van Huysloock/oft van Nacht-schade getempert/ Campher ℈ ß. tot een papken vermenct/ende inde Neuse gedaen.

Ten selven.

Neēt de Muscilagines vandē sadē Psyllij, eñ van Queen uytghedaen met Roos-water oft Nacht-schade-water ℥ ß. daer toe vermengende het wit van Eyerē cleyn geclopt/ eñ int cloppen wat vanden voorsc. wateren daer toe ghegoten ende met een popken inde Nuese gesteken. Hier mede de gebrekē der Nuesen verlatende / salmen van de clievinghe der lippen gaen tracteren.

FINIS.

Vande clievinghe der Lippen.

…urle …bi om.

De lippē zijn ons van naturē toegevoecht tot een decsel des monts / verciering der tandē / om de vochtichept indē mont te bewaren/ eñ tot een bequaem instrument om alle woorden perfectelycken te spreken. Dese lippē mogen met diversche accidenten overvallē wordē: Als met clievinge/swellinge/sweringe/etc. Sy clievē door eenige scherpe/ soute eñ bracke materie/ van vallen/stooten/upt seer coude eñ dorre winden/ sonderlinghe upt den Noorden waeyende : want door zijn groote droochte is hy de subtijle vochtichept der lippen verdroogende/het welck ooc mach geschieden door dē roock/stof/ende andere scherpe eñ drooge materien upten lijve opstaende/gelijcmen in sommighe brandende Cortsen siet gheschieden.

Aengaende de Cure.

Indien tselve upten bloede is veroorsakende/soo salmen in hen de Lever-ader/ Hooft-ader/ oft Aderen inde lippen oft inde kinne geleghen openen: maer upt eenighe humoren oft vaporen veroorsakende / salmen tLichaem na den eysch der humoren suyveren / ende indien dese clievinghe door oorsaecken der Spaensche gheschieden/so salmen de principale plage eerst moeten remedieren/eñ tgeheele Lichaem met het bloet suyveren: Ende somen tselve gecregen heeft doort gebruyck van eenige heete ende scherpe spijse/specerien oft cruydē te eten/ soo salmen de selve mijden/ ende bestrijcken de plaetsen aldus.

Plaetselijcke remedien.

Neemt ongesouten Hoender-vet/ olie van soete Amandelen versch uytgetogen onder eē vermengt / ende de lippen daer mede ghestreken.

Ten selven.

Neemt gumi Tragacāthi ℈ j. Amijli, Peniæ, ana ʒ j. de gumme salmen eerst in Roos-water resolveren / ende door eenen doeck doen/daer na de ander daer toe gedaen / ende daer de lippen oft tepels mede bestreken.

Oft.

Neēt Ceruse/Galnoten/ ana ℥ ij. Gum Tragacanthi, Amijli, ana ʒ j. Hoender-vet/hier een Liniment upt ghemaeckt.

Een ander.

Neemt wit Was/gesmoltē in olie vā Roosen oft van soete Amandelen.

Tot den brant ende verhittinge der lippen.

Neemt Ceruse Lithargijri, ana ʒ iij. gebrant Loot/Tutie / dese salmē drie oft viermael met Roos-water / oft Nachtschade-water wasschen/ daer na in eenen looden mortier met eenen looden stamper ghewreven / daer op gietende so veel olie van Roosen / alst al wrijvende indrincken can / ten lesten salmen daer onder wrijven wat Muscilagines Cydoniorum, wel vermengt zijnde / salmen daer de lippen mede strijcken/ ende indien daer jeucksel in is/ soo doeter Campher G. rij. toe : want het verdroocht seer ende het heelt ooc mede den hayrworm.

Men sal de lippen alleen met Pomata oft wat Muscilagines vande Queen-kernen daer onder vermenghen.

Alleen een Latuwe-blat gewreven/ende op

de

de clievinge der lippen ghelept/helpt terſtont/ ende upt drooge winden gecomen/ſo wort deſe plaeſter van velen gepreſen tot alle ſcheurinre ende clievinge der vrouwen tepels/ handen ende voeten.

Neemt Lithargyri argentei, Myrrhe / Gengeber/ana ʒ ij. maer inde teere Lichamen ſalmen den Gengeber minderen/ghepulvert ſalmen daer eē weynich olie ende was toe doen/ ende tot een Liniment ghemaeckt.

FINIS.

Vande ghebreken des Tantvleeſch.

Het tantvleeſch mach met diverſche ghebreken gequelt worden / als puyſtē oft ſweerkens/ulceratien oft afetinghe des tantvleeſch altijts veel bloets van hem gevende/ tumoren oft bollichept vant tantvleeſch. De puyſtē oft ſweerkens worden van Paulo Ægineta Parulis genaemt/eñ de overvloedichept des vleeſch dat altemet aent tantvleeſch groept / die wils groote pijne ende Cortſe aenbrēgt / ende wort vanden ſelven Ægineta Epulis genaemt.

Corroſie van Tantvleeſch.

Corroſie oft afetinge des Tantvleeſch.

Eerſt beginnende vande Corroſie ende afetinghe des tantvleeſch.

De afetinge van het tantvleeſch mach upt een ſoute Phlegma , upt een cholerijcke materie / oft upt een verbrande melancholeuſe humore veroorſaken/ ende dat tantvleeſch mach deſe flurie ontfangen upten hoofde/ welc door zijn eygen teerichept/ oft door andere oorſaecken tot teerichepdt ghebracht zijnde/ zijn ſelfs voetſel niet volcomelickē en heeft connen verteren/ noch de overvloedighe vaporen hen upten gheheelen lichaem toegheſonden / niet en mocht reſolveren : waer door ſy ten leſten neder gheſoncken zijn int tantvleeſch/ende tſelve tot putrefactie ghebracht.

Maniere om te cureren.

Men ſal ten eerſten het Lichaem ontlaſten vande vuylichept daert mede belaſt is / daer na thooft purgeren door ophalinghe door den Neuſe/ende diergelijcken/ als wy inden Cap. vande hooft-pijne Epilepſia,ende inde Catarrhen genoech verhaelt hebben. Ten leſten comēde tot de plaetſelijcke hulpe / eerſt abstergeren ende mundificeren/daer nae conſolideren/ conſtringeren ende conforteren.

Mundificerende.

Neemt ongepelde Gerſte M ß. Weechbrede-bladeren/Scabioſe , Cardui Benedicti, de gheheele Cichorei,ana M j.roode Rooſen/ Balauſtiarum,ana M ß.Aluyn ʒ iij. dit gheſoden in ſchoon water na de conſt/ende door gedaen zijnde/ſalmen in ℔ j ß. reſolveren den Honich van Rooſen / oft de ſyrope van Rooſen laratiue ℥ iij. ende daer het tantvleeſch mede ghewaſſchen/oft doeter dē Centaurij minoris toe/ met wat Maruby ende Abſinthy,ende reſolveren daer wat Ægyptiaci in : wāt tſal ſeer ſuyveren dat diep ingegeten tantvleeſch.

Ten ſelven.

Neemt Aluyn ʒ iij. Suycker ʒ ij. Spaenſgroē ℈ j. Rooſ-water ende Weechbredē-water/ana ℥ iij.dit in een dobbel vat opt derdendeel geſodēn/ doorgedaen ende ghebruyckt.

Den Spiritus Vitrioli ende olei Sulphuris zijn hier goet.

Het Aqua fortis ʒ j. Rooſ-water ʒ iij. ende daer de vuyle gheulcereerde deelen mede aengheraeckt.

Suyverende ende verdroogende.

Neemt Willighen-bladeren/Weechbreden/ Agrimoniæ,Potentille. Dit in ſmits-water gheſoden/ ende in ℔ j ß.reſolveren ſyrope van Rooſen Laratiue ℥ iij. Diamori ℥ ij.Azijn een weynich/ende het tantvleeſch daer mede ghewaſſchen/oft wildy wat meer ſuyveren / ſoo vermengt inde plaetſe vandē Azijn/den Azijn van Scillen. Oft nemē den Honich van Rooſen/ oft de ſyrope van Rooſen laratiue eñ vermengt daer den Azijn van ſcillen toe.

Noch meer verdroogende.

Neemt de wortelē Tormentille/ oft Biſtorte/Potentille/Piloſelle,Sumach,Balauſtię ,het opperſte vande bramē/Agrimoniæ,Polygoni, ana M ß.Granaet-ſchellen / roode Rooſen gedroocht/ana P j ß. dit tſamen in ſmits-water geſoden op de helſt / ende in ℔. nats/ſalmen reſolverē Honich van Rooſen ℥ ij. ſyrope van drooge Rooſen ℥ iij.ende daer mede geſpoelt: want het ſuyvert/ droocht ende heelt ſeer.

Verdroogende ſterckelijcke.

Neemt Aluyn ℥ ij. die ſalmen branden ende bluſſchen hem in ſtraffen Wijn/daer van ghenomen ℥ ß. Antherę Roſarum , wit Corael/ ſchorſſen van Wierooc/Maſtic/ Cyperis/ana ʒ ij.met honich van Rooſen tot een Liniment gemaeckt/eñ ſoot noch al voorts waer etende ſo ſalmen daer een weynich Spaenſ-groen oft Percipitati onder vermenghen.

Oft.

Neemt gebranden Aluyn ℥ ß.Antheræ Roſatum Rub.ʒ iij. roodē ſtraffen Wijn ℔ j. tſamen in een dobbel vat gheſoden/ ende reſolveren daer den honich van Rooſen in.

Item.

Neemt ronden Holwortel ʒ ij. gebranden Aluyn ʒ j.Boli Armenię,ʒ j ß.Honich vā Rooſen tſamē vermengt ende daer aen geſtreken.

Om te incarneren ende met vleeſch te laten vullen/ſo ſalmen eē decoctie maken/ ende daer het tantvleeſch mede waſſchen/ daer nae met een ſalfken beſtrijcken.

Aldus.

Neemt Agrimoniæ, Fragrariæ met de wortelen/

telen/ Potentille/ Muyſoꝛen/ Willigen-bladē/ Centaurij minoris, roode Rooſen/ ana M ß. dit tſamen in rooden Wijn geſoden/ eñ in ℔ j. van dit nat ghereſolveert/ ſyꝛope van dꝛooge Rooſen ℥ iij. hier het Tant-vleeſch daechs dꝛie oft viermael mede ghewaſſchen/ ende telcken met dit Liniment gheſtreken.

Pulver conſoliderende.

Neemt Olibani, Sarcocollæ, Sang. Drac. ana ʒ ij. Ligni Aloes ℈ ij. dit daer aē geſtreken/ oft vermenghent met den Honich van Rooſen.

Ten ſelven.

Neemt Maſtic/ Sarcocollæ, de ſchoꝛſſen vā Wierooc/ Myꝛrhe/ Sang. Drac. ana ʒ ij. gepulvert zijnde/ ſalmen daer de ſyꝛope van dꝛooge Rooſen/ oft Honich vā Rooſen onder vermēgen/ eñ hier het Tant-vleeſch mede geſtreken.

Incarnerende ende verſterckende.

Neēt Myꝛrhe/ Maſtic/ Wierooc-ſchoꝛſſen/ Sang. Drac. Spodij, ghebꝛaden Herts-hoꝛen/ Balauſtiorum, tſaet van Rooſen/ Berberis, ana ʒ j. gewꝛeven Coꝛael ʒ ij. met honich vā Rooſen vermengt/ hier des daechs ende oock des nachts mede gheſtreken.

Oft.

Neemt gewꝛeven Coꝛael ʒ ij. Antheræ Roſarum ʒ j. Terrę Sigillatę ℈ ij. met Honich van Rooſen vermengt/ ende als boven gebꝛuyckt.

Tant-vleeſch ſeer bloedende in heete ſaken.

Neemt de woꝛtelē Biſtoꝛte eñ Toꝛmentille/ ana ℥ ij. Weechbꝛede/ Willigen-bladerē/ Polygoni, Poꝛceleyn/ Potentille/ ana M j. roode Rooſen gedꝛoocht/ Balauſtiorum, ana M ß. tſamen geſodē in Weechbꝛede-water/ oft ſmits-water/ ende dit langhe inden mont gehouden. Bloet-rijck zijnde/ ſalmen hem de Hooft-ader openē/ ende noot zijnde/ het Tant-vleeſch ſcariſiceren ende het Lichaem purgeren.

In coude ſaken.

In coude ſaken neemt de woꝛtelē Symphiji, Maioris, Pentaphylli, Toꝛmētille/ ana ℥ j ß. de jonge bladen vande Eycken-boomen/ vande Miſpelē/ ana M j. Macis Nucis-moſchatæ, Garyophylorum, ana ʒ ß. dit in roodē ſtraffen Wijn gheſoden/ ende daer den mont mede geſpoelt/ ende het Tant-vleeſch mede ghewaſſchen. Daer nae het Tant-vleeſch hier mede beſtreken.

Neemt Terrę Sigillatę, Boli armeniæ, Sang. Drac. ana ℥ ß. Mumiæ, Maſtic/ roode Rooſen/ ana ʒ j ß. root Coꝛael/ deſe cleyn ghepulvert ende met Myꝛthus-olie oſte olie van Queen een Liniment gemaeckt. Soeckt hier van int Cap. vande bloetſpijginghe.

Vande Tumoꝛē ende bollicheyt des Tant-vleeſch.

Dooꝛ de overbloedige inſinckinge der humoꝛen vercrijcht het Tant-vleeſch zijn bollicheydt ende ſlappicheydt: Welck inſinckinghe der humoꝛen elck dooꝛ zijn eyghen teeckenen bekent ſal woꝛden/ ende nae den eyſch van diē uyt gheſuyvert moet woꝛden: Waer van datmen vooꝛ elck van deſen bequaem remedien vinden ſal int Cap. vande loſſicheydt der tanden: want de ſelve in deſen oock bequaemlijcken ghebꝛuyckt moghen woꝛden.

Om het Tant-vleeſch te verſtercken.

Neēt het pulver van root Coꝛael ℥ iij. tſaet van roode Rooſen/ gheel Santalen/ Myrabolani, ana ʒ ij. Galnotē ʒ j ß. Macis, ligni aloes, ana ʒ j. gepulvert/ ende met ſyꝛope van dꝛooghe Rooſen een Liniment ghemaeckt/ ende aent Tantvleeſch gheſtreken.

Ten ſelven/ ende is de pijnē ooc verſoetende.

Neemt Galnotē/ Cypꝛes-noten/ Biſtoꝛte/ ana ℥ j. roode Rooſen/ Wieroock/ Sandarachę, Arabum/ ana ʒ j. deſe in ſtraffen rooden Wijn gheſoden ℔ ij. ende inden mont gehouden/ dit verſoet de pijn/ het verſterckt het tantvleeſch/ ende wederſtaet het toevloepen der humoꝛen.

Dit nu verlatende/ ſal ic ons hier gaen verhalen van een ander gebꝛeck des tantvleeſch/ twelc afetende is/ al bloedende ende ſtinckende/ ende woꝛt het Schooꝛbuyck ghenaemt.

Scorbutus.

Vanden Schuerbuyck/ vande ſommighe Scorbutus ghenaemt.

Den Schuerbuyck verandert zijnen naem nae de plaetſe daert zijn Tyꝛannie is gebꝛuyckende: want het tantvleeſch bedervende woꝛtet Schuermont genaemt. *Schooꝛbuyck zijn beſchꝛijvinghe.*

Indien hen de zijden onder de coꝛte ribben opgeſpannen ſtaen met grooter pijnen/ ſo noemen ſy het Schuerbuyck. So hen de bꝛaeyen ende koten geſpannen ſtaen/ ende de beenen over al vol vlecken zijn/ oft gaten daer in comē/ ſoo heetent de Hollanders de Blauſchuyt. In ſommige andere contreyen heetment Schuerbeen.

Deſe plaghe is den vochtigen landen meeſt beſoeckende/ daerom iſt den Hollanders/ Zeelanders/ Vrieſen/ Ditmerſche ende Deēmerckers beſt bekent: want inde vochtighe/ derriachtighe ende Moeraſſige landen/ vuyle lochten oft vapoꝛen van hem gevende/ onſuyvere wateren ende Viſſchen vooꝛts bꝛengendē. Eñ woꝛt ſonderlinge gevoet ende verſterct dooꝛ langhe ghebꝛuyck van onbequame ſpijſe/ daer veel grof bloets melancholeus bloet van heeft mogen veroozſakē: Als Oſſen/ Koeyen/ Stieren-vleeſch/ ende ſonderlinghe alſt langhe geſouten oft oock inden roock ghehangen heeft *Ooꝛſaken vande Schooꝛbuyck.*

ende

ende boven al van onbequaem tonnen-vleesch ghesouten oft gheroockt / dat dickwils al eermen dat souten ofte roockten/ bedorven was/ ofte dat de beesten van te voren eenighe plaghen onder hare leden hadden / oft daer van gestorven/ ende daer na gesouten oft geroockt gheweest zijn.

Desgelijcken door veel gebruyc vande water-voghelen/ als Enden/ Gansen/ Swanen/ Scholuaersen/ als ooc de Visschē inde voorsc. gronden ende wateren gevanghen.

Desghelijcken salmen verstaen vant Verckens-vleesch/ lange gesouten oft geroockt/ als oock de voorsc. wateren te drincken/ oft te gebruycken / welcke al te samen het bloet zijn vergrovende/ ende de passagie der Milten afsluytende ende verstoppende / alsso dat door de verstoppinghe / ofte teericheyt der Milten de Lever niet ghesuyvert en wort van dat grof melancholeus bloet/ maer is hem vermengende met dat suyver bloet / ende passeert daer mede over eñ weer door het geheele Lichaem/ tselvighe over al besmettende ende een leelycke lootverwige coleure aenbrengende / het alder subtijlste bloet ofte de vaporen van desen is opslaende nae het Tant-vleesch/ tselve gheheel bedervende ende afetēde / ende het groofste van desen is nederwaerts nae de beenen sinckende/ ende maecktse geheel swaer/ eñ totten ganck seer onbequaem/ de koten eñ braeyen dickwils spannen.

Teeckenen.

Int eerste aencomen eñ recht daer te voren zijn hen de ledē seer swaermoedich / eñ hebben swaere slapen / den gheest is hen beswaert/ het Lichaem is seer windich / ende hebbē veel oprispinge/ de beenē zijn hen swaer/ traech/ coutachtich/ altemet met pijnen / het Tant-vleesch begint zijn natuerlijcke coluere te verliesen/ eñ lootverwich oft uyt den swerten siende / den mont beghint hen te stincken / ende het Tant-vleesch is hen haest bloedende.

Int toenemen der sieckten / so zijn hen dese vuyle opclimmēde vaporen het gheheele Tant-vleesch besmettende / ende den mont beghint hen seer leelijck te stincken.

Indē beginsel hebbense gemeenlijcken jeucsel/ swellinge ende bollicheyt daer in / daer nae schrijnende/ ende dicwils geheel afgegeten/ also dat de Tanden geheel los worden ende dicwils uytvallen. De zijden staen hen dickwils gespannen ende verheven/ de vlecken beginnē hen te openbaren / ende dat dickwils in verscheyden plaetsen des Lichaems/ als int ghehemelt des monts/ ende over al de beenen/ als of het bloet-vleckē/ oft altemet als vlyen beten waren / dickwils van verscheyden coluere/ bruyn-root/ purper-verwich/ oft eē weynich uyten blauwē siende/ altemet groot/ altemet cleen / nae dat het bloet subtijl oft grof is. Sommige gevoelē indē beginsel hitte ontrent der borsten/ met walginghe der Magen/ ende hooft-pijn. Ten lesten beginnen hen de beenen te begeven/ de Zenuen te spannen/ met benautheyt der borstē/ sonderlinge als sse haer oprichten oft wat gaen/ sommige vallen lichtelijcken in onmacht/ de sommige bloeden so geweldelijcken datse in onmacht schijnen te zijn/ maer sy worden daer door versekert dat hem de vlecken opte beenen niet tot ulceratie open breken sullen.

Alle vyer oft vijf dagen altemet den derden/ maer seldē alle dage / sietmē dese plage beswaren/ veranderē/ ende met Cortsen verschijnen.

Men siet de vlecken over al de beenen verspreydē/ met groote swellinge ende dicheyt der beenē/ ander zijn wederom geheel dunne/ sommighe met hitten/ d'ander sonder hitten. Ten lesten sietmen de vlecken met schubben af vallen/ in sommige staense verhevē/ de Vrine vertoont hen seer turbel ende grof/ giftachtich ende rootverwich.

Dese plage comt seer seldē in hooge drooge landen/ eñ is alle menschē gemeen/ maer nochtans inde jonge meest dominerende/ eñ inde ouden perijculoser: Sy is inden Lenten ende Herfst meest regnerende/ sy mach geheel huysgesinnē besmetten / ende wort smettelijckē geacht/ sonderlinge tsamen etende eñ drinckende uyt een kanne / ende principalijcken als haer Tant-vleesch besmet is/ ende haest bloeyende.

Men siet dese plaghe inde voorsc. landen altemet veroorsaken uyt lange geduerēde Cortsen : waer door sy ten lesten in andere sware Passien ende siecten mogen vallen / als in Teringe/ Arrophia, Cachexia, ende Watersucht/ altemet en hebben sy geen gebreck aent Tant-vleesch dan alleen aen de beenen/ oft alleē aent Tant-vleesch ende niet aen de beenen. Het gheburt altemet datse ulceratie aende beenen crijgen/ welcke met grooter swaricheydt ghenesen worden: jae altemet gheheel Cancherosich/ oft gheheel sonder gevoelen/ al wort daer schoon in ghesneden.

Stervende van deser sieckten / sietmen de vlecken in hen altemet gheheel verliesen / ende in d'ander wederom overvloedich openbarē.

Ordinantie van eten ende drincken.

Sy sullē spijse verkiesen die licht om te verteren is/ eñ haest in goet bloet mach veranderen / als int eerste boeck vande phlegmatijckē ende melancholeuse natueren / desgelijcken inde swijmelinghe des hoofts genoech verhaelt is. Den Verjuys is hen goet / haren drant sal zijn goet claer bier dat tamelijcken out is / oft Alsem-bier / ofte den Becabunga/ Lepel-bladeren/ Water-kers/ Chamedrijs, oft Chamepithijs daer in ghewecckt / oft den Wijn daer de voorsc. Cruyden in gheweeckt zijn inghedroncken.

Item/ den Hydromel met de voorsc. Cruyden ende wat Venckel-wortelen ofte Peterselie-wortelen/ met Anijns-saet daer by gesõden ende ghedroncken.

Daer zijn ooc andere die prijsen de Geyten oft de Koeyen melck/ eñ daer de voorsc. Cruyden in ghesoden/ sonderlinghe voor den genen die de melck ghewent zijn.

Aengaende de gheneesinghe.

Indien den patient bloet-rijck is / ende soo het de naturere toelaet / soo salmen hem wat bloets

bloets aftrecken / tsy uyt den rechter oft slinckeren Erm/nae de Milte ofte de Lever tselve vereysschen sal / ende dat inde Lever oft Mediaen in eenige vande voorsc.tyden: Maer indien hen de vlecken in eenighe partyen al uytgheslegen zijn/ al eer ghy by den patient ontboden wort/ soo en salmen hen gheen bloet aftrecken / op datmen de uytgheslegen vuyle materie / vande natuere uytghedreven/ doort bloet-latẽ niet wederom in en jaecht tot groot achterdeel vanden patient: Ten waer/datmẽ bevonde/dat niet teghenstaende/de uytgedreven vuylichept/t Lichaem vande inwendighẽ vuylicheydt noch al even veel benout bleef/als met benouthept des Adems/ende Cortsen/soo soudemẽ noch wel wat bloets af mogen trecken / op dat het Lichaem uyt de doorstralinghe der geesten tẽ beter doorlocht mach worden/ tot verlichtinghẽ der natueren: Ofte stellen Coppen op de schouderen ende op de billen met openinghen / oft Echelen ghesẽt aende Speen-aderen / ende daer nae so salmen t Lichaem met licht werckende medicamenten aldus purgeren.

Purgatie.

Neemt de infusie vande Provenṫie Roosen met Senje bladeren gemaect ℥ j ß. Catholici ʒ iij. oft ℥ ß. met de gemeen decoctie daer toe gedaen/in het koocken Thijmi, Epithijmi, ana P j. ende dat tsmorgens vroech ingenomen.

Ten selven.

Neemt de voorsc.decoctie ℥ iij. daer in geresolveert Catholici ℥ ß. Confectionis ʒ ij. ende dit tsmorghens ingenomen.

Ten selven dese Pillen:

Neemt de Pillẽ Fumariæ Indarum, ana ʒ ß. oft ℈ ij. ende met Melisse/oft Bethonie-water ses oft seven Pillen gemaeckt/ ende na den biddernacht ingenomen.

Eñ tlichaem nu met de soet werckende medicamenten ghepurgheert wesende / salmen tsmorgens/eñ voor den avont eten daer ℥ iiij. oft vijf werm van innemen.

Neemt Zarzæ parille gesnedẽ ende cẽ weynich gebroken ℥ ij. daer op gegoten ℥ viij. waters/ ende in eenen verglaesden pot met eenen nauwen mont gedaen/ ende dicht toe gestopt/ ende eenẽ nacht op werme asschen geset/ daer nae salment over een coel vyerken laten siedẽ/ ende daer toe doende de wortelen Polypody ℥ iij. Buglossi, Boragines ende Lapathi acuti, ana ℥ j ß. de schorssen vande Cappers-wortelen ℥ j. Asplenij, Lochitis Aspera, ana M j ß. Duyvekervel/Cẽtaurij minoris, Chamedryos, Chamepithyos, Cochlearie, Becabunghe-water / ende Winter-kersse/Cichorey met de wortelen/ana M j. Alsem M ß. tsaet Agni Casti ℥ ß. Anijs/Venckel/ Couwoorden eñ Peponen-saet / ana ʒ iij. ende dit soo langhe ghesoden tot dat de helft wel versoden is / op tleste Thijmi/Epithijmi, ana ʒ ij. Vlier ende Brem-bloemen/ana P ij. ende noch een weynich ghesoden/ ende nu uytghedout zijndẽ/salment den patient/als gesept is/ laten drincken / ende laten hem daer op wat sweeten / ende dat tweemael op eenen dach soo ghy wilt/ daer nae een weynich ghegheten / ende ghy meucht desen dranck met ʒ iij. Suyckers soeten / oft vermengt daer toe onsen syrope Scolopendry, oft onsen syrope Cochlearie ℥ v. ende ghy sult desen dranck in deser plaghen van wonderlijcke operatien bevinden: want hy de passagie tusschen de Lever ende Milte openen sal/ ende de Milte met alle hare conduyten openen eñ van alle vuylichept ontlastẽ/ ende dat grof melancholeus bloet daer uyt suyveren: Desgelijcken doetse Icteriam spleneticam, dat is/de swerte geel suchte te niet/ende drijft alle vuylichept so met de Vrine als met den Camerganck uyt/ ende het subtijlste deel door sweeten.

Syrupus Cochlearie by my geordineert.

Syrupus Cochleariȩ Noster.

Neemt de wortelẽ van Venckel eñ van Peterselie in Azijn geweect / de wortelen Buglossi, Polypody quercini die versch zijn/ana ℥ j ß. Agremoniȩ, Duyvekervel/Melisse, Cassuthæ, Scolopẽdry veri, Chamedryos, Chamepithyos, Adiãti albi & nigri, ana M j. Winter-kers/ Cochlearie, ana M j ß. het opperste vandẽ Alsem/Thijmi/Epithijmi, ana P ij. Venckel endẽ Anijs-saet/ana ʒ iij. de saden van Comcommers/Peponẽ ende Couwoorden/ ana ʒ ij. dẽ bloemen van Brem ende van Vlier/ana P j ß. dit nae de const in ℔ vj. waters op de helft gesoden / doorghedaen zijnde/doet daer in tsap Cochlearie ℥ viij. Becabunghe ende Waterkersse / ana ℥ iiij. Suycker ℔ iiij. Dit tot een syrope ghekoockt / ende van dese syrope ghenomen ℥ j. ende gheresolveert in ℥ iiij. vandẽ decoctien van Bethonie/Agrimoniæ, Asplenij, Bornagiȩ ende Buglossi, ende dit smorgens inghenomen.

Desghelijcken tsnaemiddaechs ten vijf oft ses uren vande decoctie ℥ iij. met ℥ j. syropen inghenomen: want het sal seer wonderlijcken de plaghe te niet doen/ende vervolcht dit sommighe daghen.

Oft neemt de wortelen vandẽ Venckel/Peterselie / Agrimoniæ eñ Duyvekervel oft Alsem / ende daer de syrope in geresolveert.

Ten selven.

Neemt de wortelen Buglossi, Valerianæ, eñ de Enulȩ campanæ, ana ℥ j ß. Polypody versch ℥ ij. de schorssen vande Cappers-wortelẽ ℥ j. Agrimoniæ, Ceterach, Alsem/ de jonge tacken vande Alfrancken/Lonchitis aspera, Duyvekervel / Winter-kers/ Water-kers / Becabunghe / Cochleatie, ana M j. Genẽver bẽzien ℥ ij. de saden van Venckel / Ruyte eñ Merck/ ana ʒ j ß. Brem ende Vlier/ana M ß. dit na de const in ℔ viij. waters op de helft ghesoden/ doorgedaẽ zijnde/salmẽ daer de syrope Cochleatie, oft door ghebreck van dien/ de syrope van onsen Scolopendry, oft fumarie daer in geresolveert/oft alleen met Suycker ℥ iij. gesoet/ende als boven werm inghenomen.

Ende

Ende ick Jan Hagens ben Anno 1593. in de maent September binnē der Stadt Delft met deser plaghen seer overvallen gheweest/ alsoo dat niet alleen doort nedersincken van dat grof melaucholeus bloet/ mijn beenen vol bruyne vlecken bevlect waren: maer ooc door de geweldige opclimminge der vaporen/mijn tantvleesch oock gheheel besmet/ ende bedorven hadde/ende mijn tanden soo los gemaect/ dat ick gheen spijse weynich hert wesende tusschen mijn tanden lyden en mocht/welc in my zijnen eersten oorspronck genomen hadde upt een heete Lever/ ende coude Maghe/daer ick mede belast was/ al waer door in my veel rau ende grof bloets ghegroept was/ende na dat ick nu een minorative dranckxken ingenomen hadde / heb ick desen bereydranck laten toe maken.

Bereydranck.

Neemt de wortelen Buglossi, Cichorij taraxaci,Endivie/Laxati acuti,ana ℥ j ß. de bladeren van Cichorey/Endivie/Suerinck/met de wortelen Bornagie geheel/ Wrange/ana M j. de cruyden Capillorum, ana M ß. Anijs ende Venckel-saet/ana ʒ j. op tleste int sieden Alsem by ghedaen P j. ghesoden zijnde salmen in ℔ ij. nats resolveren/de syrope Cochleariæ ℥ vj. oft vij. ende heb morghens ende avonts telcken ℥ iiij. werm inghenomen voor den eten/ ende het voorsc. ghebreck heeft my terstont beginnen te verlaten/ ende binnen veerthien dagen was ick daer gantsch van ghenesen.

Ten selven.

Neemt de wortelē Iridis florentie ℥ j ß. Lapathi acuti ℥ ij. Alsem/Becabunghe/ Waterkersse/Cochlearie/Hof-kersse/ Centaurij minoris, Buglossæ,ana M j. Geneverbezien / de bezien van Amare dulcis,ana ℥ j. de saden van Anijs/Venckel ende Viticis,ana ʒ ij. dit in ℔ vj. op de helft ghesoden/ende met Suycker oft de voorsc. vermengt / ende ick hebt oock goet bevonden.

Sommige nemen ronden Hoolwortel/ tsap van Water-kersse/eñ dat met versche Soetemelck alleen gebruyckt ende vervolgent sommige daghen.

Ander vermengē daer de sapen van Alsem/ eñ Centaurij minoris toe. Sommighe nemen Becabunghe/Cochlearie-water/ eñ Winterkersse/ana M ij. de sapē hier upt gedout zijnde/ avonts ende morgens met Soetemelck ingedroncken. De ander gebiedense met wey van Melck/oft met rooden Wijn te sieden.

Oft.

Neemt de bladeren eñ beziē vande Alfrancken/Becabunge/Cochlearie, de jonge schoten vande Hoppe / Water-kersse / Duyvekervel/ ana M j. Anijs ende Venckel / ana ʒ iij. dit in wey van Melck ghesoden/ doorgedaen zijnde alleen oft met onsen syrope Cochlearie vermengt/ende als de voorsc. ingenomen eñ sommige dagē vervolgen: want wy hebbent seer goet bevonden.

Men sal de plaetse der Leverē morgens eñ avonts voor den etē met dit salfkē bestrijcken.

Neemt olie vande Cappers/van bittere Amandelen/van Alsem eñ Nardus,ana ℥ j. spice Nardi eñ Celtice, Schœnanthi, Alsem-bloemē/ ana ℈ ij. Asari, Cyperi, santali Citrini, ana ℈ j ß. de sadē Apij, Rute, Viticis ana ℈ j. Lavēder-bloemen ℈ ß. Was eē weynich tsamē tot Liniment gemaect/ eñ alsment gebruyckē wil salmen daer wat Wijns oft Azijns toe doen.

Noodich zijnde salmen tLichaem met de voorsc. purgatien altemet eens purgeren.

Tantvleesch te remedieren.

Indien het Tantvleesch door de geduerige opstijginge des subtijlen bloets ende vaporen/ tot een bollicheyt/slappicheyt ende vervuylinge quaem / oft geheel afgegeten worden/haest bloeyende ende seer stinckende waer / so salmē hier in handelen / gelijcmen inden Cap. vande ghebreken des Tantvleesch verhaelt heeft/alwaer wy sekere remedien verhaelt hebben die hier toe dienstich zijn.

Oft.

Neemt Aluyn / Sout/ana ℥ ß. Salpeter/ Spaens groen/ana ʒ j. tsamen in schoon water ghesoden/oft in Weechbrede-water ℔ j ß. doorghedaen ende resolveren daer in Honich van Roosen ℥ iij. ende daer mede gewasschen.

Het Tantvleesch alleen met den Ægyptiaco ghestreken ofte daer wat Honich van Roosen onder vermengt.

Om de vlecken te niet te doen.

Neēt Maruby, Alsem/Altheæ, Calaminthe, Winter-kersse/Cochlcarie, ana M j ß. grove semelen/Chamil/Meliloot/ana M j. Dil-bloemen M ß. Comijn ℥ j. in water gesoden zijnde salmen de beenen daer mede fomenteren.

Item dē Poley Mentastrum, Hyssop / Thijmus/Maghelepn/Maluwe Parietarie ende diergheliicken dienen daer oock toe.

Oft.

Neemt Diältheæ compositi,Empli,Meliloti,ana ℥ j. Camil-olie ℥ iij. Comijn eñ Alsembloemē/ana ℥ ij. dit tot eē Liniment gemaect.

Ten selven.

Neēt meysche Boter ℥ iij ß. Geneverbezien gepulvert ʒ vj. Wijn ℥ iij. dit in eē dobbel vat gesoden tot versiedinghe des Wijns/stijf uptgheperst zijnde/ salmen morgens ende avonts de beenen daer mede bestrijcken.

Vande vlceratie inde beenē comēde.

Indien daer eenighe vlceratie inde beenen quaem / salmen die suyveren verdroogen ende daer nae consolideren / gelijcmen andere vlceratien behoort te remedieren. Hier mede dit eyndende / so salmen hier nu vande ghebreken der Tonghen gaen verhalen.

Vande Tonghe.

Besch vinge d Tonge

De Tonge is eē saecht spōgieus vleesch vol Ader=

Aderkens / Arterien/Zenuen/ Banden ende Musculē/ uyt de Aderē vercrijchtse haer voetsel ende roothevt/ uyt de Zenuē ende Musculosich vleesch genietse haer roeren/ gevoelē eñ smake. Somma men can uyt haer den smaec onderschepdē/ende dat uyt de gevoelijcke Zenukens uyte Herssenen voorts comende/ ende haer beroeren vercrijgense uyt de negē Musculen der Tongen: sommighe meenen dat den oppersten roc der Tongen uyt hem selven den smaeck doet onderscheyden. Int eynde der Tongen zijn twee hollicheden die het speecsel uyt haer geven tot ververssinge der Tongen/ heeft de Tonghe haer vastichepdt aent tbeen Hyoides ghenaemt/gelegen int achterste deel der kaecken.

Vandegebreken der Tongen / ende eerst vande stommichept.

De Tonghe so ons de Philosophen verhalen is een bode der ghedachtenisse ende der begheerten: welcke Tonghe mach met veel ende verscheyden ghebreken overvallen worden: Als inflammatien/drooghte/clievinghe/ puysten / sweeren ulceratien. Desghelijcken resolutien oft ontbindinge / ende stijvichept: als door den Paralysim, Apoplexiam ende spasmeringhe/ ende behalven al desen/ soo sietmen in haer oock diversche fouten der spraken gheschieden. Als het ghebreck Traulus, Want dese Trauli en moghen sommighe letteren oft sillaben niet volcomelijcken uyt spreken. Men machse in duyts lispers noemen. De ander zijn seer stamelende/eñ worden by den Griecken Pselli, vande Latijnē Balbi ende in duyts stamelaers genaemt / van Avicēno Caras ende Alcahael ende op sommighe plaetsen Alfetę ende Altetęgenoemt. Maer gheheel sonder sprake wesende / heetense de Griecken Aphoni, de Latijnsche Muti , ende in duyts stommen.

Wt diversche oorsaecken ende partien des lichaems mogen de stommicheden haren oorspronc nemen. Als door het sweeren der Herssenen haer vuyle materie seyndende tot de Zenuen ende lacerten der Tongen/ oft haer conduyten verstoppende. Item doort lijden der Herten: Door de pijn vanden croppe vander Magen/door de Passien der moederen : door een medelijden Paralysis, vande spasmeringhe oft Apoplexia, door de ghebreken der Zenuen uyten achterste deelen der Herssenen bijt beginsel vande Nucha achter aenden neck streckende/als Galenus verhaelt. Desghelijcken van vallen ende slaen. Oock uyt dronckenschap/als ons Hippocrates betuycht/oock soo moghen de Wormen een oorsaec van de stommichept wesen. Alsoo datmen nae den eysch van desen de remedien sal moeten verkiesen/ want indien de Herssenen hier oorsaeck toegeven/so salmen tselve te hulp comē ende versterken/alsmen int derde boeck daermen van de Herssenen ghetracteert heeft genoech verhaelt heeft: want door tbenemen der oorsaecken salt ghebreck cesseren: welcmen oock alsoo verstaen sal / als dit ghebreck uyter Herten uyter Magen/ oft der moederen is comende/ ende ghebruycken hier u bequaem gorghelinghen/ de applicatien opte suture des hoofts/ ende de Linimenten achter inden neck/ mits oft verkiesende waer door de Zenuen/ Ligamenten/ende de Herssenen haer crachten mogen ontfangen/mits inde ooren brengende alsulcke cōfortering e als inde Herssenē genoech verhaelt is. Ende so de Phrenesię een oorsaeck vant tghebreck der Tonghen is / salmen het regiment des levens onderhoudē/als int tselve cap. verhaelt staet/ende openen hem de Ader onder de Tonge/ende bestrijckē zijn hooft met olie van Violen ende Nymphеæ,etc. Wt Apoplexia veroorsaect / so vallet swaer om te ghenesen/ende overlancksaem.

In desen moetē sy met neerstichept onderhouden de ordinantie des levens inden selven cap. verhaelt. Desghelijcken salmen verstaen dat het Paralysis een oorsaeck daer van is.

Stommichept uyt vallen oft uyt slaen vercreghen.

Indien de crachten tselve toe laten/soo salmen hen de Mediaen oft Hooft-ader openen/ ende en laten hem geenen stercken dranck oft Wijn drincken dan alleen een ptisaen. Oft nemen een corste broots gebraden/ende stellen daer vijf oft ses Cruytnaghelen in / ende in schoon water ghesoden ende doorgedaen zijnde/salment den patient laten drincken / ende doen hem sober leven/ ende legghen hem dese Emplastrum op thooft.

Emplastrum Alexandri Benedicti.

Neemt de gumme vande Hędera arborea ℥ iij.gesuyverden Hers ℥ ß. Ammoniaci ℥ ij. tsap uyten besyē vande Hędera arborea ℥ iiij. boonen meel q.ß. Was ℥ ij ß.olie van Roosen ℥ iij.dit tsamen tot een Emplastrum gemaect/ want nae de woorden des Autheurs voorsc. so geneset wonderlijcken de beckeneelē die gebroken zijn/ende dat meer danmen wel gelooven soude / als hy een exempel daer van verhaelt die daer sprakeloos lach.

Generael remedien tegens de stommichept.

Neemt de gumme vande Hędera arborea ʒ ij.syrope van Stœchas ℥ j. Lavender-water ℥ iiij. Castorei G.iiij.tsamen wel cleen geresolveert wesende/salmē den patient daer van inden mont laten houden.

Ten selven.

Neemt het saet Pulegij gepulvert ʒ j ß. Caneel-water ℥ j ß. Castorei G iij. dit in twee reysen inghenomen/ doet de sprake wedercomen.

Item.

Ander nemen tvoorsc. saet ende vermengen dat met tsap van Ajuyn ende wat schoon waters/ende gheven hem dat te drincken.

Neemt Poley M j. ghestampt ende gheweect in Lavender oft Caneel-water/ende dat voor de Neuse ghehouden.

Poley alleen gheroken helpt seer.

Het water vande Lavender-bloemē twee Lepelen vol ingedroncken/ restitueert de verlozen spraken ende versterchet therte.

Neemt 30. greynē vande Pæoniæ-sade van dē opperstē bast gesuyvert/eñ gepulvert ende met wijn ingenomen / wort vande sommighe gheprezen.

Conserve tot de verlozen sprake.

Neemt conserve van de Salie eñ Rosemarijn-bloemen/ana ℥ j ß. de wortelen Buglossi geconfyt ℥ j. de gum Hederæ ghereſolveert in Lavender-water oft Caneel-water ℥ j ß. Pæoniæ-saet vande basten gesuyvert / Poleysaet/ana ℈ j. Castorei ℈ ß. ende dit met de syrope van Stœchas tot een conserve gemaect. Hier van tsmorghens vroech drie uren voor den middach eten / ende tsavonts twee uren voor den avont eten/de groote van een Notemoschate inghenomen/ ende oock altemet des nachts / ende eerst langhe inden mont ghehouden. Oft ℥ j. met Caneel oft Lavender-water inghenomen.

Theriacæ Andromachi met Lavendel-water ingenomen/onder de Neuse gehouden/ende aent Tant-vleesch gestrekē / helpt seer totter spraken.

Den mont van binnen de Tonge ende tanden ghestreken met de Confectio mellis Anacardinæ helpt wonderlijcken totter sprake.

Indien de Moeder oorsaet tot de stommicheyt gheeft/soo salmen tsaet van Daucus, Rute, Asſæ fœtide, daer onder vermengē tot ℈ j ʒ. oft vermengtse met de voorsz. conserve.

Itē tmeel vande wortelē Ellebori albi, door de Neuse opgehaelt/om te niese helpt alst van de Moeder comt/so ons de geleerde verhalen.

FINIS.

Vande groothept oft opblasinge der Tonghen.

De Tonghe is altemet soo dick ende groot opswellende/datse ten monde uyt moet hangē meest altijdt veroorsakende uyt een overvloedighe Phlegma inde Lacerten der Tonghen inghedroncken. Desgelijcken altemet uyt de overvloedicheydt des bloets : Welck elck aen zijn eyghen teeckenen wel te onderscheyden zijn. Oock macht geschieden door de windige vapooren/de Tonge vervullende ende opblasende. Indient uyt hittē ende overvloedicheyt des bloets is veroorsaeckende/so is daer hitte/roothept/ende vollichept inde Tonghe/ ende aensichte/den mont is hen soet/ ende niet seer vochtich. Maer uyt Phlegma comende is daer bleeckhept inde Tonge ende int aensichte/vochtich van monde / sonder smake inden speecksel te hebben.

Aengaende de Cure.

Indiē daer overvloedichept des bloets is/ salmen hē tbloet eerst uyt de Hooft-ader/daer na onder de Tonghe aflaten/ten waer datter yet waer / daer door tselfde behindert worde/ dan soudemen hem coppen moghen stellen op beyde de Schouder bladeren/ daer na hē purgheren alsmen inden bloetrijcken hooft-sweer geleert heeft. Ende aengaende de plaetselijcke hulpe/so machmen in dese tamelijcke wrijvinghe ghebruycken/ende spoelen den mont dickwils met stiptijcke ende suere / als met de syrope de Ribes, Acetositatæ citri, syrope vā Limoenen/ ende Acetosi Simplicis daer toe vermenghende een weynich Granaet-wijn / oft met den Oxysaccharo , met de schorssen van Granaet-appelen/met tsap deRibes, met verjuys met tsap uyten Ajuyn/etc.

Vande overvloedige Phlegma veroorsaect/ salmen tlichaem eerst suyveren alsmen inden phlegmatijcken hooft-sweer geleert heeft/ oft met Pillen Cochię, ende ander stercke Clisterien/daer na salmen de Tonghe wrijven met wat ghebrant souts / met Salis gemmæ ende Ammoniaco.

Item met het sap van Ajuyn/oft Looc met sout. Oft met Mostert-zaet ende Honich onder een vermengt / ende daer de Tonge mede ghestreken.

De Tonghe gewreven met Azijn daer Castorei in ghesoden is.

Oft.

Neemt Gengheber/langhe Peper/ana ʒ ij. swarte Peper ʒ j. Salis gemmę ʒ j ß. hier van een pulver gemaeckt: Daer salmen de Tonge dickwils mede wrijven/ ende elcke reyse uytspoelen.

Oft aldus.

Neēt Mostert-saet gepulvert/ men sal daer de Tonghe mede wrijven/ oft men salder een weynich Azijns/oft syrope Acetosi, oft Oxymel simpl. onder vermenghen / ende daer mede ghewreven.

FINIS.

Vande spanninge ende aenbindinge der Tonghen van de Griecken Ancyloglossa ghenaemt.

De tonge wort altemet so cort opghespannen/ende sonderlinge inde jonge kinderen dat hem niet alleen het suyghen hinderlijcke valt/ maer somen tselve liet veroudē/soudense daer door een onbequame sprake vercrijghen/ ende worden daer en boven de banden ende de senuachtige Ligamenten onder de Tonghe ten lesten soo verhert / datse dickwils niet oft ten minsten niet sonder perijckel geholpen en mogen worden: welck veel inde jonghe kinderen geschiet door versuymenisse oft onkennisse vā de verwaersters/ door dien sy daer geen kennisse van en hebben. Maer de voorsichtighe Moeders oft verwaersters latent vāde Chirurgijnen met een schaerken door snijden. Albucasis, Avicenna, Lanfrancus, ende meer ander

der hebben in deſen elck beſonder handelinghen/ welcke wy nu willen voor by paſſeren. Aenghesien dat deſe handelinge nu niet alleen den Chyrurgynen / maer oock ſommighe Vrouwen ghenoech bekent is. Ende deſe contractie ende aenbindinghe der Tongen mach oock den beiaerden overcomen / ende dat upt diverſche oorſaecken / als upt eenighe couwe ſlymighe humoren/upt melancholeuſe humoren/de Ligamenten verdroogende. Deſghelijcken upt eenighe ſcherpe Cortſen. Ooc ſietmen de Tonghe inde ſpaſmeringhe dickwils tot een opcrimpinghe comen/ nochtans/ſonder eenighe opblaſinge ende ſwellinge / waer van deſe elck zijn eyghen Cure is eyſſende.

Vande Cure.

In de coude viſcoſe materie inde Lacerten ende Zenuen der Tongen inghedroncken/ſalmen in deſen tlichaem ſuyveren alſmen inden phlegmatijcken hooft-ſweer verhaelt heeft/ ende voorts met gorghelinghe/knauwingen/ Naſalia, eñ applicatiē opte ſuture des hoofts/ om alſoo de vochticheyt te moghen couſumeren / alſmen oock inden Paralyſis ende Catarrhen gheleert heeft/ende ghebruycken fomentatien met de decoctie van Roſemarijn/ Stœchas Lauwer-bladeren/Savie/Camil/Meliloot ende Dil-bloemen / ende het Nucha oft Rugge-merch ſtrijcken met olie van Mageleyn. Ende ſoo de melancholeuſe humoren de Zenuen ende Muſculen is verdroogende ende conſtringerende/ſalmen die upt leyden/ alſmē inden melancholeuſen hooft-ſweer ghenoech verhaelt heeft.

Door ſpaſmeringhe in deſen laſt geballen/ ſo neemt uwē toevlucht na de plaetſe daer wy vande ſpaſmeringhe gheſchreven hebben.

Indien de Ligamenten Zenuen eñ Muſculen der Tonghen door eenighe ſcherpe hittighe Cortſen gecomen zijn tot verdrooginge/ ſo ſalmen hem laten ghebruycken vercoelende ende ververſſchende dingen / ende beſtrijcken hem den neck met olie vande Olijvē/ met verſche ſoete Melck oft met werm water/oft tot elc vā de voorſc. de Muſcilagines vande Heēſt/ Lijn-ſaet/Foenigreec/Pſillij, upt getogē met de decoctie vande Vijghen.

Aldus.

Neemt de Muſcilagines, Altheæ, van Lijnſaet vandē ſade Pſillij ende van Queen uptgetogen met de decoctie van Vijgen ʒ ij. olie vā Violen ende Nympheę, ana ʒ ß. Hoender-vet ʒ ij. Was een weynich/dit tſamen tot een Liniment ghemaeckt/ende daer den neck achter mede geſtrēken/want tververſt/ mollificeert ende vercoelt/ eñ iſt noot / ſo beſtrijcket thooft hier ooc mede/ende houden inden mont Pillulæ ſublingua, Diatragacanthum frigidum tabulatum, oft het ſelve gereſolveert inde ſyrope van Violen. Deſghelijcken machmen den Diapenidio, ende diergelijcken meer ghebruycken.

Oft dit conſerve.

Neemt conſerve vande bloemen Nymphea, eñ van Violen/ana ʒ j. de ſpecien Diatragacanthi frigidi ʒ ij. met ſyrope van Violen q. ß. een Electuarium gemaeckt/ ende dicwils tuſſchen dach ende nacht inden mont ghenomen.

Ten ſelven.

Neemt de vier groote coude ſaden/ ana ʒ ij. de ſadē van Maluwe/ Altheæ Latuwe/eñ vā Porceleyn/ana ʒ j. de bloemen van Maluwe oft van Violen M ß. oft eenich van deſen alleē in water geſoden/ende tſelve dickwils in den mont ghehouden.

FINIS.

De abſceſſu ſeu Apoſtemata linguæ.

Vande ſweringe oft Apoſtemen der Tonghen met haer inflammatien.

De Apoſtemen der Tonghen mogen haren oorſpronck nemen upten bloede van Cholera, Phlegma eñ Melācholia, uptē bloede wort hy bekēt/door de roothept/pijn/geſwel/ met ſoeticheyt des mōts: Wt Cholera, door de ſcherpe brandende pijn/ hitte ende bitterheydt des mōts: Wt Phlegma, door haer bleecheyt/ſlappicheyt/minder pijnē/niet ſo hooch vertoonēde/ maer hem over al de Tonge upt ſpreydendē/met veel vochticheyts indē mont: Wt Melancholia wort hy bekēt/upt bruynicheyt/ oft Aſverwighe coluere/herdicheydt/ ende cleene pijne. Ende ſoo deſe Apoſteme eerſt is beginnende met grooter hitten ende inflammatien der Tongen ſonder merclijcke ſwellinge/ tſy met Cortſen/oft ſonder/ ſo ſalmen hem ten eerſten openen de Ader Cephalica inden Erme/ende daer nae onder de Tonge / eñ nemen hem tbloet af nae conſenteringhe der crachten/ende natueren. Manierē om te cureren.

Men ſal hem onder de kinne coppen ſtellen met openinge/eñ terſtont daer na den Buyck openen/tſy door Cliſteriē oft dranckē als ghy inden bloetrijcken hooft-ſweer vinden ſult.

Ende terſtont daer nae u begeven om te repelleren/ende te rugge te houdē/ als door gorgelinge eñ ander medicamenten ende dat van den beginſel tot den derden dach toe incluys. Ten waer in Peſtilentiael tijdē: want in ſulcke ſoeckt de natuere haer te ontlaſten van alſulcke Peſtilentiael vuylicheyt/de ſelve afdrijvende nae de Lieſenen/onder de Oocſelen/ ontrent den halſe/ ende oock altemet na de Tonge/ende dat ſoo wel upten generalen lichaem/ als upt der Mage eñ hoofde/als wy genoech geſien hebben. In alſulcke ſegge ic / ſoudemen ſeer qualijcken doē/datmen de natuere hier in tegen ſoude ſtaē/ maer mē moetſe te hulpe comen met reſolverende medicamenten. Deſgelijcken moetmen ooc verſtaen vā ander quade corruptien/ofte ſenijnige gheſwellen/oft vant tſenijn gecomē. Maer nu in ander gemeen inflammatien der Tonghen ſalmen inde eerſte voorſc. daghen/aldus moghen repelleren ende ende teghenſtaen.

Repellerende.

Neēt de wateren van Weechbreede/nachtſchade/

ſchade/Latuwe/van Rooſen/oft van Porceleyn/oft eenige van deſen alleen/oft haren ſapen/ende vermengē daer een weynich Azijns onder/ende continuelijcken gheappliceert/oft daer mede gegorgelt/oft vermengen daer den Diamorum, den Dianucum oft verjuys toe/ ofte ghebruyckt ſe alleen.

Oft aldus.

Neemt Weechbreeden/Latuwe/ana M j. Sumach roode Rooſen/ ana M ß. de vier groote coude ſaden/ana ℥ ij. dit tſamē in water geſoden ende in ℔ ij. nats reſolveert Diamori ℥ iij. ende als voren ghebruyckt.

Ende den brant nu te niet zijnde/ende noch niet gheheel te niet en wilde gaen/ maer dat ſchijnt dat hem tot ſweringhe wil begeven/ſo ſalmē ſien oftmē tſelve mocht doē reſolveren.

Reſolverende.

Neemt Rozijnen ſonder ſteenen/ Soethout ana ℥ j. tſaet van Malua ende Altheæ, ana ℥ iij. Camil ende Meliloot-bloemen/ana M ß. deſe in ſchoon water oft ſoetemelck gheſoden ende daer mede gegorgelt ende langhe inden mont ghehouden/oft doeckens daer in ghenet.

Den Foenigreec oft Lijnſade geſodē/ daer den mont altijt mede nat ghehouden. Oft alleen met ſoete Melck.

Deſghelijcken met ongheſouten boter ghestreken.

Rozijnen oft Vijgen inde melc geweeckt eñ gheſoden/oft wat ſtercker.

Neemt de wortelen Altheæ ℥ ij. Maluwe/ Violen/ana M j. de ſaden Altheæ eñ van Foenigreeck/ana ℥ iij. Camil-bloemen/Meliloot/ ana M ß. Vijgē nō viij. in water oft ſoete melc geſoden/ende daer mede gorgelen/ende werm inden mont ghehouden. Ende indient tot rijpinghe wilde comen/ſo ſalmen totten voorſc. nemen Lelien wortelē ende Lijnſaet/ende laten de Meliloot ende Camille daer uyt.

Ende oft nu de materie qualijcken tot rijpinge wilde comen/als inde Phlegma oft Melanholia altemet gheſchiet/ſoo ſalmenſe aldus matureren.

Neemt de wortelen Altheę ende van Leliē/ ana ℥ ij. Ajuyn nō ij. Maluwe/Suerinck/ana M j. Vijgen nō viij. Lijnſaet ℥ j ß. dit tſamen wel morwe geſoden zijnde/ſalment door eenē ſtramijn wrijvē/wat verſche boters daer onder vermengt tot een Cataplaſma op de Tonghe gepractiſeert/ende de decoctie dicwils inden mont ghehouden.

Inde melancholueſe Apoſtematien en ſalmen hem geen bloet af trecken/ maer men ſalſe purgerē alſmen indē melancholueſen hooftſweer verhaelt heeft.

De Vijgen alleen in ſoete melc geſodē/ ende daer wat verſche ongeſouten boteren by ghedaen/doetſe ſeer rijpen ende verſoeten.

Eñ indien tſelve qualijcken door wilde breken/ſalment open vliemē/aende onderſte deelen des geſwels/daer na den mont ſpoelē met een Honich-water / oft met den Honich van Rooſen/oft ſyrope van Rooſen Laxative: Oft met de decoctie vande ongepelde Garſte daer de voorſc. ſyropen in gereſolveert.

Oft.

Oft neemt de wortelen ende bladen Cichorey/vā Weechbreedē/Agrimonię, roode Rooſen/tſamen in wijn geſodē oft in ſchoon water ende reſolveren de voorſc. ſyrope daer in/oft dock wat Aluyns daer toe.

Conſoliderende na de ſuyveringe.

Neemt Millefolij, Willigen bladen Muyſorem, Agrimonię, ana M j. Betonie/Myrthusbladeren oft Beſyen/roode Rooſen/ ana M ß. in Wijn geſoden/eñ int nat ſyrope van drooge Rooſen in Wijn gereſolveert ende gebruyckt.

Oft.

Neemt de bladeren Agrimoniæ, Veronicæ, Auriculæ, Muris, Potentillę, deſe in Wijn geſoden/ende door gedaen/ende daer dē mont mede geſpoelt ende lange inden mont gehouden. Hier mede dit verlatende/ſalmen hier nu verhalen van een ſwaer accident dickwils onder den volcke regnerende als een Peſte/ ende de ſelve met grooter hoopen vernielende/ alſmen inde Legers altemet gebeuren ſiet/ende wort vandē gemeenē man den Bruynen genaemt.

Auric[ula] muris, [Poten]tillæ.

FINIS.

Vanden Bruynen/ *Fuſcedo Linguæ* genaemt.

Niet alleen en vercrijcht de Tonghe haer bruynicheyt/oft ſwarticheyt/ uyt de inflamatiē der Magē/Leveren/Longe/Lijſmoeder/ verhittinge der Herſſenen/als inde Phreneſię ende dat door een groote gemeenſchap die de Tonghe met deſer plaetſen heeft: Maer oock door ſeker continuele heete Cortſen / als inde continuele Tertiane. Ende boven al door de ſeer brandende Cortſe Cauſos ghenaemt. Inde welcke deſe bruynicheydt oft ſwarticheyt der Tongen/ altijt als een ſeker accident volghende is: Ende dit accident wort vandē gemeenen veltſcheerders den bruynē genaemt. Ende deſe Cortſe Cauſos ghenaemt/is vande gheſlachten der gheduerigher derdendaechſe Cortſe/ende is dicwils ſo ſnel datſe ſeldē over den negenſtē dach is duerende/oft ſy en brēgt den patient totter geſontheyt oft totter doot/ oorſpronc nemende door de ontſtekinge vā de ſuyver Cholera, oft een cholerijc bloet verbuylende inde groote Aderen eñ vatē ontrent der Herten ghelegen: Deſgelijcken ſo machſe uyt een ſoute Phlegma veroorſaecken. Maer dan en zijn haer accidenten ooc ſo ſtrenge niet. Sy is meeſt de jonge perſoonen beſoeckende/weſende heet ende drooch van natueren ende dat inde hittige dagen / doort ſterc exerceeren inde ſeer heete lochte: doort tgebruyck vande heete ende drooge ſpijſe: door heete Wijnen te drincken: oock veel vaſtens ende wakens/ eñ diergelijcke meer al breeder int eyghen cap. Cauſos verhaelt.

Den bru[y]nen is [een] acciden[t van] de Cor[tſe] Cauſos.

Cauſos.

Dit accident is dicwils ſoo ſnel/datſe tvolc als een ſmettelijcke Peſte met hoopen is vernielende/ende dat ſonderlinghe inde Leghers vande

Wreet[heyt] vande [Bruy]nen.

vande Crijchſlieden. Ende dat meeſt door miſhandelen vande ongheſchickte veltſcheerders / diemen oock meeſt over ſulcke accidenten is roepende: welck dan meeſt zijn lettende op de bruyne oft ſwarte gheſwollen Tonghe/ ende tſelve alleen als een eyghen gebreck aengrijpende: ende niet eens lettende op de principale ſieckte / dat is/op de brandende Cortſe Cauſos voorſc. Welck dit ſwaer accident door ſeker paſſagien ende Aderen nae de Tonghe is ſchickende: welcke Tonghe oock door haer ſpongieuſiteyt bequaē is/om haer ſelven door verſcheyden vaporen haer toe gheſonden / op te vullen ende in te drincken / ſoo haer ſelven ſeer grof ende dic te maken: want ſy dan geenen voorderen uytganc en hebben. Hier door niet alleen de Tonghe met bruynicheydt / hitten ende opſwellinghe/ maer alle haer by gheleghen plaetſen laſtich vallende/ als den wech des Adems ende der ſpijſen de ſelve ſo ſeer benouwende/ datſe dickwils ſchijnen te verſmoren/ haer ſelven uyt benoutheden opwerpende/als die met een Quinantie benout weſende haer op zijn richtende / op datſe niet en ſoude verſmoren. Haer gheſichte ende weſen is hem dickwils veranderende / ſy vallen altemet in raſernie/onmachte/met Buyck-loopen / ende bloeden der Neuſen: eñ van alle colueren daer de Tonghe mede belaſt wort/ ſoo is de bruyne oft ſwarte de alderquaetſte/ende meeſt uyt de verbrande Cholera haer op werpende. De ſiltighe / ende ſcherpe Phlegma oft de ander corroderende humoren/als de verbrande Melancholia moghen oock door de voorſc. paſſagie haer ſubtijle ende quade vaporen ter Tonghe waert ſchicken / ende daer diverſche coleuren ende ander accidenten op de Tonghe veroorſaecken/ ende dat nae aert ende weſen vande voorſc. humorē / als de ſelve ſcherp/dorre/clievende ende ſeer ſlijmich makende/ als op ander naevolgende plaetſen noch vande Tonge verhaelt ſal worden.

Ende dit is nu genoech verhaelt van deſer bruynicheyt der Tongen/weſende een accidēt der Cortſen Cauſonis: welc de veltſcheerders niet voor een accident/maer voor een eyghen ghebreck ghehouden hebben / ende hebbent den bruynen ghenaemt. Ende hebbende oock tot groot achterdeel ende ſeer blindelijcken in ghehandelt: alſo datter dickwils vijftich ſtorven al eer ſy der eenen coſten behouden: want wat voordeel coſten ſy den patient doē dat ſy zijn Tonge wreven met eenen roodē oft bruynen lap die ſy int nat vā Brunelle genet hadden/oft door tſelve ſap oft decoctie in te nemen ende daer mede gheſpoelt: Oft met tſap van Gout-bloemen hem in te geven/oft daer met gheſpelt. Deſgelijcken met haren uytgheperſten Henerten drec: oft met tſap uyten ſchellen vande Ocker-notē met Brunellen-water geſpoelt / oft met tſap uyten Creeſten daer op ghewreven / en zijn dit u principael ſecreten niet gheweeſt / daer ghy der ermen patienten haer ghelt uyt haren buydel lockten / ende de Siele uyt haren Lichaem/ ſonder toch eenige kenniſſe / ende wetenſchap vandē principalen oorſpronck vande ghebreken te kennen.

Maer dit nū verlatende ende totter rechter Curen te comen / ſoo ſalmen inden beghinſel van deſen oorſpronck deſer accidenten voor Ooghen te nemen/dat is opte Cortſe Cauſos, te letten / ende daer in procederen / als wy int tſelve Capittel int Tboeck der Cortſen daer van verhaelt hebben/dat is/ ſult hier inden eerſten eenen goeden reghel van eten ende drincken onderhoudē/ ſtreckende tot ververſſinghe ende vercoelinge/ende hoe hem de ſiecte ſtrenger overvalt / hoemen hem inde eerſte drie oft vier daghen ſoberder houden ſal. Ende men ſal hem een Clyſterie ſtellen oft purgheren alſmen inde voorſc. Cortſe gheleert heeft. Oft purgheren hem met de decoctie van Pruymen/ende Tamarinden daer in resolveren Caſſie Fiſtulen metten ſyrope van Violen.

Oft aldus.

Neemt Caſſien verſch uytghedaen ℥ vj. oft ℥ j. Endivie-water ℥ iiij. gereſolveert/ ſyrope van Violen ℥ ß. dit tſmorghens vroech ingenomen.

Ende indient den noot eyſcht om tbloet te laten/dat is/indient de ghetemperthey dt des lants/de natuere vanden patient/de ghetemperthey dt der lochte / ende den tijdt des jaers toe zijn latende/ ende den patient bloetrijc is/ ſoo ſalmen hem openen de Lever-ader/ Mediaen oft Hooft-ader/ ende daer nae noot eyſſende onder de Tonghe. Maer indien ons tbloet-laten niet toe ghelaten en worde: Als door teericheyt der naturē / oft door de overvloedighe Cholera, door de groote brandende lochte/ende hittighe daghen / oft dat den patient gheheel dorre ende magher van lichaem waer / ſoo en ſalmen in ſoodanighen gheen bloet af trecken / op datmen de humoren niet te meer en is verbitterende/ ende tlichaem te meer verhittende. Ende ſoomen de natuere ſterck ſiet/ ende tlichaem vol vuylicheyts / ſoo ſalmen de vuylicheyt vanden bloede affuyveren met bereydrancken inde Cortſe ghenoech verhaelt/ende dat na eyſch der humoren/daer nae tlichaem conforteren/ende ander accidenten afweren alſmē int tſelve cap. vande Cortſe ghenoech verhaelt heeft. Ende nu verlatende de oorſaecken van dit accident / dat is/ de Cortſe/ſalmen vant accident/dat is/vande bruynicheyt der Tongen/dat is/vande bruynen/ ſoo ſy ſegghen mentie maken/ diemen aldus te hulpe comen ſal.

Tot de bruynicheyt oft ſwarticheyt der Tonghen.

Mēn ſal hem de Tonge wel waſſchen/ende inden mont laten houden dat water daer in gheſoden ſal zijn / de kernen van Queen/tſaet vanden Heemſt/van Maluwe oft vandē ſade Pſyllen/ende met eenen lijnen doeck wrijven. Oft daermen deſe niet by handen en heeft/ſalmen de Tonge dickwils beſtrijcken met verſche ongeſouten boter/eñ die gewaſſchen met tſap van Matelieven/Violen/Huyſlook/ oft

vande Latuwe/oft alleen metter boter.

Ten ſelven.

Neemt de Muſcilagines vandē ſade Queen/ Maluwe/ Altheæ oft Pſillij ℥ j. Suycker candi ʒ vj. Honich vā Rooſen ℥ ß. met Suycker q. ß. een Loch ghemaeckt ende dickwils opte Tonghe ghehouden/ ende is inde ſcherpheydt der Tonghen oock goet.

Hier na ſalmen de Tonge wel wrijven met Salie die inden Oxymel ſimplicis, oft Honich van Rooſen oft inde ſyrope van Rooſen Laxative gelegē heeft/oft latenſe hē op de Tonge houden/ende altemet met een ſcherp doecxken af veghen.

Oft.

Neemt Gerſte-water ℥ viij. geſchuymden Honich ℥ iij. Candi ℥ ij ß. vermengt ende een weynich op geſoden/daer ſalmen de Tonghe mede waſſchen/ende doecxkens daer in genet ende op de Tonghe ghelept.

Men ſal hem dicwils den mont laten ſpoelen met Gerſte-water.

De Pruymen met den ſteenen ſalmen hem lange inden mont laten houden.

Deſer gelijcker remedië hebbē wy int derde Boeck inden cap. vande Phreneſię ooc verhaelt. Hier mede dit verlatende/ſalmē hier vā ſeker ander accidentē der tongē gaē verhalē.

De Rhagadijs & aſpredinis Linguæ.

Een generael Capittel vande clievinghe/dorrichept/rouwichept ende ander vuylichept der Tonghen.

Door groote vereeninge eñ gemeēſchap die de tonge met haren deelē/met veel ander partien des lichaems heeft/als met den geheelen mont/met de kele/eñ met de voorſte eñ binnēſte deelen der Magen/ eñ is daer en bovē van haer ſelvē ſeer ſpongieus eñ teer / daer door ſy ooc veel aēſtoots ſtaet te verwachtē: als door de inflammatien ende groote hitten der Herſſenen/ende der Maghen / oock door de heete ſcherpe Cortſen/ oft eenighe inwendige Apoſtematien oft fenijnighe dranicken te drincken / daer door haer quade fenijnige humoren oft vaporen opſeyndende door de ſubtijle Aderkens inde Tonghe/ als oock gheſchiet uyt ander vervuylde heete / ſcherpe/ſiltighe ende verbrande humoren ende vaporen / ende nu gheenen voorderen uytganck vindende / ſoo blijvet tſelve inde ſpongieuſichept der Tonghen hangen/ende verweckt daer nae de verſcheydenheyt der oorſaecken oft der humoren eñ vaporen verſcheyden accidenten: als ſwartichept/rouwichept/ſcherpheyt/clievinge ende ander vervuylinge: waer vā wy hier volgende ſeker remedië/bequaem daer toe zijnde/ noch toe voegen ſullen/niet tegenſtaende daer int voorgaende cap. mentie van gemaect is.

Cure.

Itē in alle rauwichept/ſcherpichept/ſwartichept/eñ clievinge ſalmē de Tonge eerſt wel waſſchen met ſchoon water daer de ſaden Altheæ, van Maluwe oft van Queen / als int voorgaende cap. verhaelt is in geſoden ſullen zijn / oft alleen met water van Maluwe van Endivie/van Rooſen/oft Violen daer den ſyrope van Violen/oft van Bugloſſe ingedaen/ ende lange inden mont houden / eñ doecxkens daer in netten ende opte Tonghe legghen/ ende nu wel geweect zijnde/oft met eenige Muſcilagines inde voorgaende cap. verhaelt ſalmē om alle vuylichept af te ſuyveren/de Tonghe wrijven met eenen lijnen doec/ende met eenen Tonghe ſchrabber de Tonghe wel ſchrabben. Ende de Tonge nu wel geſuyvert zijnde / ſalmen de Tonge wederom wel weeckē oft met verſche boter beſtrijckē / eñ daer na wederom wel geſpoelt / ende dat ſo langhe altemet eens doēde tot dat de Tonge wel ſuyver ſal weſen/ ſonderlinge ſwart weſende.

Den Honich van Rooſen den Oxymel de ſyrope van Rooſen zijn ſuyverende.

Den Suycker candi inden mont gehouden ſuyvert ende ververſt de Tonghe.

De wey van melck daer Candi in gereſolveert / doeget tſelve.

Om de clievinge te cureren/ſuyverē/ te verſoeten ende te vercoelen.

Neemt Garſte-water ℔ ij. Soethout ʒ vj. Rozijnen ſonder ſteenen ℥ j ß. tſaet Pſyllij ℥ j. geſoden zijnde/ ſalmen tſelve inden mont houden/oft doecxkens daer in netten/ ende op de Tonghe legghen.

Oft.

Neemt het wit van een Ey cleē geclopt / de Muſcilagines vande ſadē Pſilij ℥ j. ſyrope van Rooſen/oft Violen ʒ vj. vermengt ende als boven ghebruyckt.

Ten ſelven.

Neemt de Muſcilagines vanden ſade Pſyllij ℥ j. Penidiarum ʒ j ß. oft Gummi tragacanthi ℈ j. gereſolveert in Rooſ-water/ ende als boven ghebruyckt.

Maer ſo de clievinge oft cavitept ſeer groot waer ende diep inghegeten / ſoo ſalmen tſelve met eenich bequaem inſtrument af moetē ſuyveren/ ende daer nae duſdanighe gorgelinghe ghebruycken.

Neemt Gerſte-water ℔ ij. daer in gereſolveert de ſyrope vā Rooſen Laxative ℥ iij. oft Honich van Rooſen/oft ℥ iiij. Suycker candi ℥ ij ß. dit vermengt/eñ nu wel geſuyvert zijnde/ſalmē inde plaetſe vande ſyrope vā Rooſen Laxative/de ſyrope vande drooge Rooſen reſolveren inde decoctie vandē Weechbreede/Agrimoniæ, Piloſellæ, ende roode Rooſen.

Ten ſelven in droochte/clievinghe ende hitte.

Neemt gepelde Gerſte ℥ j. Gummi tragacāthi, tſaet van Queen ende van Malua, verſch Soethout gheſuyvert/ ende zijn ſape/ana ℥ ß. hier van eē decoctie gemaect in ſchoon water eñ daer ſuycker Penię in gereſolveert/oft wildy wat meer ſuyveren/ neemt Suycker candi ℥ ij. ende gebruycket als de ander voorſeyde.

Tot

Tot alle verhittinge/drooghte/ende rouwichept der Tongen/ des monts der kelen ende arterien.

Neemt de wortelen Altheæ oft Maluwe/ ʒ j ß. de bladeren van Maluwe/eñ Violē/ana M j. Latuwe/Porcelepn/ana M ß. de saden vā Maluwe ende van Latuwe/ ana ʒ iij. Jujuben nō xij. dit opt derdendeel gesodē/eñ in ℔ j. nats geresolveert syrope vā Violen ℥ iij. daer van indē mont gehoudē oft doecrkēs daer in nat gemaect ende opte Tonge gelept/oft daer mede gegorgelt na de sake vereysschen sal.

Ten selven.

Neemt Suycker candi ʒ iij. Gummi tragacanthi ende van Arabien/ana ʒ j ß. tsaet van Psillē / van Queen eñ van Porcelepn/ana ʒ ß. conserve vā Violen ℥ j. tsamē vermengt zijnde/ salmen daer met syrope van Violen een Electuarium vermengen ende de groote vā een Corstaengie van in nemen/ oft vermenghent met een Julep van Violen geheel dunne ende tot inde kele ghehouden. Ende inde rouwichept eñ drooghte der kelen/salmense van buyten aldus bestrijcken.

Linimentum.

Neemt olie van Violen diewils in Violen-water gewasschen ℥ ij. versche boter diewils in Roos-water gewasschen ʒ vj de Muscilaginis vande Qeen / met water van Violen uyt gedaen ℥ j. geel Was een weynich/ende in een dobbel tot een Liniment gemaeckt/ ende daer de kele mede ghestreken.

FINIS.

Van de voortcruppende Vlceratien des monts/ vande Grieckē Aphtha, van Avicenna Alcola, van Hali abati Calaba, van Plinio Vlcus oris, oft van sommige Oris Vlcera Serpentia genaemt. In Hollant daert veel regneert inde oude persoonen heetment den Sprouwe.

r, lib. oris. Dit ghebreck is den kinderen seer ghemeen als Hyppocrates verhaelt/ende is een gebreck dat hē int buytenste der Tongē is verschijnēde/hem altemet vertoonende al ofter gecorent Melck opte Tonghe ghesprengt waer / als cleene Puyst-kens verscheyden van coleuren/ altemet hem opte Tonghe alleen houdende/ altemet seer voorts cruppende tot inde binnēste der kelē/ die seer benouwende/dat altemet eten noch drincken daer door en connen crijghen. Inde jonghe kinderen ist tselve meest veroorsaeckēde door de scherpheyt des melcx/ daer door de teere Mage benouwēde eñ daer in corrumperende/haer verteringe benemende/daerom haer quade vaporē te rugge seyndende/ ende dit accident voorts brenghende. Niet dat dit gebrec den kinderen alleen is besoeckende: maer is ooc dē ouderdom besoeckēde/so den vrouwen als den mannē/ sonderlinge inde vochtige landen/ want daer sietmense dickwils verschijnen door eenighe inwendige inflammatien / oft brandende Pestilentiale Cortsen/ al welcke haer yverighe vaporen inden mont op de Tonge ende kele uyt zijn drijvende: Desghelijcken uyt alle scherpe/corroderende humoren eñ vaporen/ so uyter Magē als uyten gheneralen Lichaem nae den mont ende principalijcken opte Tonghe stijghende: ende dat uyt verscheyden humorē: want sommighe nemen haren oorspronck uyten bloede/ ende zijn root van coleurē. D'ander uyt Cholera, ende zijn gheel van colueren. De derde uyt een soute Phlegma, ende dese zijn wit van coleuren. Ende de swartverwighe nemen haren oorspronck uyt Melancholia: Also dat elcke humore haer eyghen coleure voortbrengt. Anders zijnse ghemeenlicken int ronde uyten rooden siende/ende boven wit.

Aengaende de Cure.

Sy sullen hen moeten wachtē van alle soete / suere / scherpe ende oock heete spijse ende dranc / als tselve ooc inden Schoor-buyc verhaelt is/ende tlichaem nae eysch der humoren purgeren/ ende indē bloetrijckē hem tbloet af trecken uyt de Hooft-ader nae eysch der natueren / ende daer nae onder de Tonghe/ende soomen hem niet laten en mochte / soo salmen hem coppen stellen eerst onder de kinne / daer nae op beyde de Schouder-bladeren. Ende nu wel gesuyvert zijnde/salmen tot de plaetselijcke hulpe comen/ ende gebruycken constringherende ende verdrooghende dinghen. Ghelijck den Rob de Ribes, Diamorum, Dianucum, Omphacium, tsap van Porcelepn/van Latuwe/vande onrijpe Braem-beyen/ ende haren jonghen schoten/tsap van Notebasten/ vande wilde Pruymen ofte Sleen. De wateren van Weech-breede/Porcelepn/Roosen eñ Peculi rosarum, etc. Ende dese zijn seer goet in de hittighe ende brandende saecken: Oft uyt de uyterlijcke oorsaecken veroorsaeckt als altemet wel is ghescchiedende / als door tghebruyck van eenige brandende spijse oft dranc/ oft yet te eten dat eenighe verborghen alteratie ontfanghen heeft/ Al tot welcke voorsc. mē oock wel mach ghebruycken de decoctie van Roosen/ Linsen/ Myrthus / Willigen-bladeren / oft den Verjuys in Wijn oft Hydromel geresolveert. Men sal de Linsen van haren basten suyverē/ende siedense in schoon Cisterne-water. Ten lesten daer wat roode Roosen ende Azijns toe gegoten / ende noch een luttel ghesoden zijnde / salmen den mont daer mede spoelen.

Constringherende ende verdroogende.

Oft aldus.

Neemt Sumach, Balaustiorum, Cupres-noten/ Braem-bladeren/ana M ß. roode Roosen M j. Antheræ Rosarum ʒ ij. tsamen in water ghesoden ende ghebruyckt.

Een ander.

Neēt roode Roosen geheel met harē hoofdē eñ harē sade/de bladē eñ bloeyselē vā de Willigē/ana M j. int water opt derdēdeel versodē/ eñ daer den mont mede gespoelt: maer so daer groote putrefactie inden mont waer / salmen

daer de syrope vā Roosen in resolveren/ maer isser alleen groote vochtichheyt inden mont / so resolveert daer de syrope van drooge Roosen in/ maer simpel wesende/ so resolveert dē Diamorum oft Dianucum daer in.

Ende oft tselve gheheel voort cruyppende waer ende met grooter putrefactie / so procedeert aldus.

Stercke assupveringhe.

Neemt onghepelde Gerste P ij. Weechbreede/ Scabiose, Cichorey/ Marubij, roode Roosen gedroocht/ ana M j. dit tsamen in water gesoden/ doorgedaen zijnde/ doeter gebranden Aluyn toe/ een weynich Honich van Roosen oft syrope van Roosen Laxative. Noot zijnde/ so neemt wat wijns / ende siet daer wat Cichorey/ Chelidonie, Centaurij minoris, ende roode Roosen in/ ende doorgedaē/ resolveert daer een weynich Spaensgroen in met Honich vā Roosen/ oft den Oxymel scillitici, oft een weynich Ægijptiaci : Ende voorder noot eyssende neemt u toevlucht totten Polijpo , Ozena oft totten gebrekē des Tant-vleesch oft Schoorbuyck/ ende dat al nae eysch des wercx/ want gheheel root zijnde/ salmen verkiesen die daer weynich constringheren: Wit zijnde/ moeten meer constringeren/ ende ten lesten die sonder scherpheyt doen resolveren: geel van coleuren wesende/ moeten meer vercoelen / ende inden swerten meer resolveren.

Ende aengaende de Puysten van Avicenna Bothor, van Rhasi ende Serapione Pustulę Albæ ende oock Lacteæ genaemt/ oft de Vlceratie Nome genaemt/ worden al met de selve remedien gheholpen.

Om de jonge kinderen vande selve Sprouwe te ghenesen.

Neemt tsap van Violen ende Roosen/ daer haer Conghe mede ghenet.

Oft.

Neemt tsap vā Violē met Honich vermēgt ende daer mede ghestreken.

Item.

Neemt tsap van Weech-breede / Porceleyn eñ Nacht-schade/ ana ℥ j. met wat Suycker candi vermengt/ ende ghebruyckt.

Neēt Gerste-water ℥ iiij. honich van Roosen ℥ ß. tsamen vermengt/ eñ de Conghe daer mede gewasschen.

Neemt de wey van soete Melc / oft Keerne melc met stael ofte met heete steenen ghesoden ende doeter wat Honichs toe.

Ten selven.

Neemt roode Roosen gheheel noch niet wel open zijnde/ eñ sietse in een deel smits-water/ ofte Weechbreede-water/ ende daer den mont mede gewasschen/ ende noot zijnde/ soo doeter wat pulver van Galnotē toe met wat honich van Roosen ende een weynich Aluyns.

Een Liniment.

Neemt Myrrhe/ Galnoten/ de schorssen vā Wierooc cleen gepulvert/ ana ℥ ij. honich van Roosen/ tot een Liniment vermengt/ eñ daer tghebreck mede bestreken/ want tverdroocht/ theelt ende versterckt.

FINIS.

Vande inflammatie vant Tapken

oft Colummeken achter int thoochste des monts hangende / vande Griecken Gargareon , vande Latijnen Gurgulio, Columna, Colomella oft Vuula ghenaemt.

Dit Speenkē doet het lichaē grooten dienst aen/ want het beschermt de Longe/ Borste eñ Cherte van alle wtwendighe alteratien/ als van winden / roock / stof ende ander groote subtijtighe vochticheden/ als vande Catarren comende / het maeckt de stemme bequaem: want als Gordonius seyt/ ist totten stemmen doende / als de vingheren totten spelen opte gaten der pijpen: waer uyt nu wel te verstaen is / wat sware accidenten den patient te verwachtē staet/ daer tselve instrument mishandelt / gequetst/ oft anders te niet gaet.

Vande inflammatien vande voorsz. Speenken oft Colummeken.

Dit Speenken voorsz. wort altemet met eē inflammatie overvallen/ welc door de toesinckinge vanden bloede oft ander heete humoren uyten hoofde daer in is sinckende/ in desen is hen t'Speenken seer brandich root/ ende ghe-swollen/ vertoonende met pijnen/ sonderlinge int swelligen/ ende zijn met Cortsen. Proffyt Speen inde k.

Aengaende haer ordinantie van eten ende drincken/ salmen in dese als in ander inflammatien ghebruycken ende wort de Cure van dese genoech volbracht met openingen te stellen inde zijde vandē halse/ ende noot zijnde/ op beyde de Schouder-bladeren/ om de materie af te leyden ende Clysterien stellen/ niet alleen om te evacuerē/ maer om de materie af te leyden / ende om de toevloeyende humorē te rugghe te houden/ soo salmen ten eersten constringerende medicamenten daer toe verkiesen/ nu in Statu zijnde/ salmen versoetē/ ende int declineren vande gebreken om te resolveren. Vande constringherende/ oft repellerende medicamenten hebben wy int voorgaende cap. ghenoech verhaelt.

Item de wateren van Weechbreede / Caprifolij, van Suerinck/ Nacht-schade / Peculi rosarum , oft eenich van desen ℥ viij. daer in vermengt / dē Diamorum dianuci, Rob de ribes, oft haer syropen/ eenich van dese ℥ ij. ende daer mede ghegorgelt.

Aldus.

Neemt de waterē van Weechbreede/ Suerinck/

rinck ende Peculi rosatum, ana ℥ iij. de Ribes ℥ ij. daer mede ghegorgelt / ten aldereersten machmen daer wel ℥ ß. Azijns toe doẽ / nochtans schijnet den Diamorum oft den Dianucum weynich te constringeren / salmense daer om int toenemen der sieckten verkiesen beter als int eerste.

Het Cisternewater alleen met een weynich verjuys / Rob de Ribes, de syrope de Berberis, oft de Ribes, oft alleen met een weynich Azijns vermengt / ende daer mede ghegorgelt helpt inden beginsel.

Ten selven.

Neemt de opperste schoten vandẽ brameu oft haren onrijpen vruchten / de jonge schoten ende bladeren vande Willigen / onrijpen Roosen met haren cnoppen / oft roode Roosen ghedroocht / de schellen vande Granaet-appelen / ℥ ß. in schoon water ghesoden / ende in ℔ j ß. van desen nat resolverẽ de syrope van drooge Roosen / oft de Ribes, oft Rob de Ribes ℥ iij. Azijn ℥ ß. daer mede ghegorgelt.

Na den derden oft na den vierden dach salmẽ wat resolverende daer toe vermengẽ / als de bloemẽ vande Meliloot / Soethout / Rozijnẽ oft wat Lijnsaet / Foenigreec / Altheę, Honich / Suycker / Diamorum oft dẽ Dianucum, Ten waer datmen sach dat het Speenkẽ hert wilde worden / so soudemen dan moeten mollificeren / als met het meel van Lijnsaet / Foenigreec / Altheæ, Tragacanthæ, etc. Ende ghebruycken alle gorghelinghe al werm. Ende om te resolveren / salmen daer toe gebruycken het merch vande Rozijnen / Vijghen / Hyssop / Origanum, Poley / Soethout / etc. Maer soo daer noch fluxie geschiede / so salmen daer noch sommighe constringerende toe vermenghen / alsmen inden Angina leeren sal. Ende oft hy nu worde swerende / datmen uyt de pijne ende rootheyt gewaer worden sal / so salmen de natuere daer so seer in te hulp comẽ mette voorsc. alsmen can. Ende oftmen dẽ Aposteen nu door de gorgelinge vanden Hydromel, oft door den Oxymel scillitici niet en coste door doẽ brekẽ / so salmen hem met eenich instrument moeten openen / ende daer nae suyveren / eñ heelen alsmen ander Apostemen behoort te doẽ / alsmen inde Quinantie verhalen sal.

Vande lossinge / ende neder sinckinge vande Columella, dat is / den Huych.

Het gheschiet altemet dat het Speenken achter inde kele hangẽde lancworpich nederdalende is / ende dat door de invloepinghe der humoren uyten hoofde door het Colatorium in de sweet condupten / ende cleene Aderkens ingheḋronckeu / ende dat meest vande phlegmatijcke vochtigheydt / altemet door de overvloedicheyt des bloets / maer selden de Melancholia, want die door haerder grovicheyt onbequaem is om te vloeyen. De groote stercke couwe ende scherpe Noorde eñ Zuyde windẽ / ooc de groote hitte gheven groote oorsaecken in desen.

Ende nu dus lanc inde kele gesoncken zijnde / causeert diversche accidenten: want door zijn lancheyt macht hangen aen den wech des asems / ende aldaer den uytganck ende inganc des adems hinderen: oft raken den Oesophagum, dat is den wech der spijsen / ende het inhalen der spijsen daer door hinderlijcken vallende / daer en boven door zijn geduerich hanghen inde kele vallet den patient lastich: want thout den patient swelgende ende inhalende / dat niet te swelligen oft in te halen en is / ende daer en boven soo is de vochtichept dickwils so overvloedich daer in sinckende / datse de selve niet en mach behouden / maer laetse geduerich neder op de Longhe ende Borst druppẽde / daer door veroorsaeckẽde Hoest / Cortborsticheyt met pijn der Borsten / oock door zijn neersinckinghe inde Maghe isse de selve altijt vochtich houdende / eñ haer verteringhe benemende. Ende indien tselve Speenken nu tot veranderinge van verwen ghecomen ware / als tot groenicheyt ofte swarticheydt / boven dunne / ende beneden dicke / so en isser geene hope om wederom op te doen crimpen / maer mẽ sal incisie of cauterisatie moeten doen.

Hinder door druppen vande Columella oft Huych Speenken.

Wanneer den Columella afgesnedẽ moes worden.

Maer rootverwich zijnde / oft bleeck / ende boven aende wortel dick ende grof / beneden subtijl / scherp / ende noch niet verout / so machmense noch wel sonder snijden helpen.

Ende indienmen nu tot de snijdinge soude moghen comen / soo moetmen dat met groote voorsichticheyt doẽ: want daer soude eẽ groote bloetstortinge nae mogen volgen / oft ander gheduerighe druppinge / ende so tot de voorsc. Passien / ende swaricheden oorsaeck geven.

Int snijden moetmen voorsichtich zijn.

Aengaende de Cure.

Men sal in desen alsulcke maniere des levẽs onderhouden alsmen inde Catarren verhaelt heeft / inden bloetrijcken salmen hen de Hooftader openen ende daer na onder de Tonghe / eñ coppen stellen inde zijde vandẽ halse: Maer indien daer weynich materien is / ende thooft niet vervuylt en is / soo salmen alleen wat Pepers ende een weynich souts gebrant vermẽgen / ende op een spatel geleyt / ende daer twee oft driemael mede opgelicht: want sy sal daer door opcrimpen: maer thooft vol vuylicheyts wesende / salmen tlichaem eerst suyveren met Pillen die de Phlegma uyt suyveren: Maer indien de humore overvloedich taey ende grof is / salmen de materie subtijlen ende van een deelen / eñ daer na wederom evacuren alsmen inden phlegmatijcken hooft-sweer verhaelt heeft / daer nae de voorsc. plaetse op lichten als verhaelt is / oft alleen met Peper.

Ten selven.

Neemt de schellen van Noten gedroocht eñ gepulvert / eñ een weynich op eẽ spatel geleyt / ende daer het Speenken mede opgelicht / wãt tis in desen een seker remedie.

Een gorghelinge.

Neẽt de decoccie vã de besyẽ vã dẽ Sumach

℥ xij. de syrope vande drooge Roosen van Ribes, Berberis oft Diamori ℥ iij. hier mede ghegorghelt.

Item het Clisterie-water met wat Azijns is altemet genoech alleẽ daer mede gegorgelt/ ofte tsap vande suere Granaten. Ende indien desen Columella nu dus lanck blijft hanghen/ nochtans niet geinflammeert / soo salmen het speenken tusschen een subtijl tanxken vatten/ ende aent onderste eynde een weynich afsnijden / want anders soudet hem als boven verhaelt is/seer lastich vallen: Maer ist mogelijcken doet den selven opcrimpen sonder snyden/ wãt het selve dicwils niet sonder perijckel gesneden en wort/ gelijck Hippocrates verhaelt: Ende nu ghesneden zijnde/ sullen sy thooft om leech houden / op dat hen tbloet niet inwaerts en vloeyt/ende daer nae den mont spoelen met de Decoctio vã Sumach, Acaciæ eñ Gal-notẽ vermengt/ met de wateren van Weechbrede/ Bursæ, Pastoris, Polygoni, Auriculę muris, Potentille/ roode Roosen / gesoden ende daer mede ghegorgelt/ende inden mont ghehouden.

3.Prog.23.

Vlceratie des Huychs

Aen dese plaetse zijn altemet ulceratien ghescheidende / alsmen dicwils bevint indẽ genen die de Spaensche pocken hebben / welcke men te hulpe comen sal gelijcmen inden Cap. vanden Aphtha verhaelt heeft / ende dat met verdroogende / constringerende eñ assuyverende dingen: nochtans met soeticheyt/ als met sterc water/ het selve wel te vermengen/ op dat het niet en quetst / oft met een Aluyn-water/ ende daer na den gemeenen regel gebruyct diemen in Venus peste behoort te gebruyckẽ / ende indient so niet genesen en wort/ so gaet het tepelken gheheel te niet/ ende tblijven altemet open eñ vuyle stinckende gaten: Somwijlen is het selve geheel verdwijnende eñ als een leer verdorrende/ eñ dat van hem selven/ oft uyt grooter droochten/ welck gebreck niet gecureert en mach worden.

FINIS.

Als de Amandelẽ oft Huych-clieren

vande Griecken Antiades, ooc Paristmia genaemt/ om datse den Isthmum so nae by gelegen zijn/ ende van Celso Tonsilę genaemt.

Isthmus worthier genomen door de plaetse gheleghen tusschen den mont ende strot der kelen.

Als de Amandelẽ oft Huych-clierẽ int diepste vanden monde / aen beyde de zijden vande Tonge gelegen nu geswollen ende geinflammeert zijn/ worden vande Griecken Antiades genaemt/ als Galenus verhaelt / eñ van Celso Tonsilæ, dese plaetsen worden dicwils met inflammatien overvallen / want sy werm ende vochtich van natueren zijn.

lib.30.Aphor Coment,26.

Oorsaecken.

Die bloetrijckẽ van natuerẽ / zijn dit gebrec meest onderworpẽ/ want Galenus seyt dat dese Huych-clieren door de invloeyinge des verhitten bloets geinflammeert wordẽ / want sy uyter natueren seer spongieus zijn: Desgelijcken door veel heete dranckẽn te drincken/ door tgebruyck van onbequame scherpe spijse ende dranck. De jonge kinderen ende soogelingen vercrijgent principalijcken door het onbequaẽ vierich melck.

Teeckenen.

Dit gebreck eerst beginnende/ begint hen de kele pijnlijcken te vallen / ende de Amandelen beginnen te swellen/ eñ zijn dicwils so seer opswellende / inflammerende eñ so grooten pijne causerende/ datse geẽ spijse noch dranc inswelgen en connen / altemet met pijnẽ haren adem scheppende / somwijlen een Cortse voortbrengende / de wangen ende Oogen zijn hen root/ ende can den patient oock doen smoren ende verworghen.

Maniere om te genesen.

Men sal in desen ghenoech den selven regel van eten ende drincken onderhouden/ gelijcmẽ inde Catarrhen eñ Columella verhaelt heeft.

Men sal t Lichaem suyverẽ door dranckẽn/ Pillẽ/ door Nasalia oft ophalinge door de Neuse/ knauwinge/ alsmẽ inde Catarrhẽ verhaelt heeft / ende aengaende het Aderlaten/ salmen den selven regel volgẽ diemen inden Columella verhaelt heeft.

Maer indien de inflammatie niet te groot en is/ so salmen hem alleẽ wat bloets onder de Tonghe afnemen/ ende inden beginsel alsulcke gorgelinge gebruycken / als inden Columella verhaelt zijn. Ende so daer perijckel waer om te versmoren met rootheyt des aensichts / soo salmen hem eerst de Hooft-ader openen / ende laten hen tbloet af nae den eysch der natueren/ ende niet wel Camerganck hebbende/ salmen hem een Clisterie ende de kinderẽ een Suppositoriam setten.

Perijckel om te versmoren.

Plaetselijcke remedien.

Men sal de kele stoven met de decoctie vanden rooden straffen Wijn/ daer Meliloot ende Roosen in gesoden zijn: Oft men sal een decoctie maken van Chamille / Meliloot/ Roosen/ ende Rozijnen / ende daer sponsien in ghenet/ ende bestrijcken de plaetse met wat olie van Chamille/ daer een weynich schapen vets onder gesmolten sal zijn/ eñ wildy/ vermengt onder de voorsc. decoctie wat Gersten oft Boonen-meels / eñ als een Plaester daer werm op gelept: want stercke resolverende dingẽ en salmen van buyten niet gebruycken / op datmen de plaetse niet te seer ruym ende opẽ en maect/ om so de toegesonden materie te bequamer te ontfanghen.

Maer int declineren salmen tot de resolverende wat mollificerende vermenghen: want de Amandelen soudẽ seer haest tot verherdinghe comen ende haer in een Scirrhus veranderen: Welck dan niet ofte alleen met grooter swaricheyt te genesen en is/ waer toe ons ooc sommighe dit Cataplasma inden beginsel wel prijsen.

Neemt eenen Zwaluwen nest ℥ iij. het pulver van notẽ van Cypres ℥ j. Roosen ℥ ß. met Oxymel een Cataplasma ghemaeckt / ende inde zijde vanden hals ghelept: want het treckt de losse ende ydele plaetse te samen / ende het ver-

verdrooght de ſubtijle ingheſoncken Phlegma. Ende nu wat ghemindert zijnde/ ſalmen inde gorgelinge wel wat honichs mogen vermenghen/ welcknien inden beghinſel oft in het toe nemen niet doen en mach / op dat door haer ſcherpheyt de fluxie niet en vermeerdert. Eñ ofter nu eenighe herdicheyt preſent waer/ ende den brant wat gheminderd/ ſoo ſalmen hen laten gorgelen met wat ſoetemelck daer tſaet van Maluwe / Altheæ ende Meliloot in geſoden ſal zijn. Ende oft het hen tot ſweeringhe wilde begeven/ ſo ſalmẽ in deſen handelen alſmen inden Columella gheleert heeft.

Oft ghebruycken duſdanige gorgelinghe.

Neemt Hyſſop/ Altheę, Lelie-wortelen/ ana M j. Vijgen nõ. xij/ in ℔ iiij. waters gheſoden/ ende daer mede ghegorghelt / oft doeter wat Lijn-zaets toe.

De kinderẽ ſalmen dicwils inden mont laten nemen Soetemelck met Vijgen gheſoden. Van buyten appliceren een Emplaſtrum ghemaect van Gerſtemeel/ Lijnſaet/ Foenigreec/ Vijghen ende Honich/ dit tot een Emplaſtrum vermengt. Nu door gebroken zijnde/ ſalment mundificerẽ als inden Columella verhaelt is.

Geulcereert weſende/ ſo ſalmẽ in deſen ende ooc inden Columella procederẽ/ als indẽ Aphtha geleert is/ eñ gebruycken ſtercke verdrooginge eñ conſtringerende: want hen dẽ mont in deſen als ooc in andere gebrekẽ des monts ſeer vochtich is / ende oftſe nu gheheel verhert waren / ſoo ſalmenſe handelen/ alſmen vande Scrophulen verhaelt heeft.

FINIS.

Vande Quinantie/ vande Griecken Synachè, vande Latijnen Angina genaemt.

Quan-sie.

De Quinantie wort van Paulo Ægineta in vier ſpecien geſtelt. D'eerſte als de binnenſte des mõts Fauces genaemt die geinflammeert zijn. Ten tweeden / alſmen noch inde voorſc. plaetſe/ noch inden mont/ noch van buyten eenighe inflammatie mach bevinden noch ſien/ nochtans inde kele ſchijnt te verſmoren. Ten derden/ daermen de kele alleen van binnen geinflammeert ſiet. Ten vierden/ daermen tgebreck ſoo wel van binnen als van buyten der kelen gewaer wort. Ten vijfdẽ / ſo wort hier toe gevoecht vande ſommige/ ſo wanneer hen de knokẽ oft wervels vandẽ rugge/ te weten/ de eerſte vertebre achter inden nec / inwaerts ter kelen ingeboocht ende ingevallen zijn.

...36, de ...meden- ...p.27.

...ces heeft ...plaetſe ...iepſte ...de mont ...en wech ...adems.

Oorſaecken.

De oorſaecken van deſen mogen geſchieden uyt groote hitte / oft uyt groote hitte hẽ ſubitelijcken in groote couwe te begheven/ door de ſtercke Noorde windẽ / door couwe drancken te drincken / eenige fenijnige dingẽ te gebruyckẽ: Als het Cruyt Aconitus, Elleborus Albus, Venifungi, ofte Campernoelen/ Vua Tamina, dat is/ Vitis nigra, de Zee-haſen: want deſe al connen tghebreck aenbrengen: Als oock het overvloedich gebruyc van kerſſen oft kriecken/ als ſommige verhalen: Deſgelijckẽ door vallen oft ſlaen. Item de kele van binnẽ te quetſen met viſch-graten / als Aręteus Cappadox verhaelt / ooc door het gulſich eten ende drincken. Door overvloedighe vochtigheyt uyten hoofde nae de kele ſinckẽde/ waer door de Catarrhueſighe meeſt met deſer plagen overvallen worden/ ende dat door hare ſinckinge inde groote Aderen / in beyde de zijdẽ vanden hals gelegen/ Iugulares genaemt/ ſoo voorts dalende totten Epiglottum, ende tot andere deelen der kelen/ ende deſe plage is meeſt inden Winter ende Lenten regnerende. Men ſietſe oock dickwils volgen nae langhduerende Cortſen/ phreneſie ende Apoſtemen der Moederen/ als Hippocrates verhaelt.

...Inighe ...den als ...r ghe- ...chen te ...au- ...Qui- ...e.

Epiglottis is het deckſel vanden croeger.

Teeckenen.

Alle ſpecien van Squinantien gheſchieden met inflammatien/ ſommighe met geſwellen/ ſommighe ſonder / met ſwaricheyt zijnſe wat inſwelgende in het diepſte vanden mont Fauces genaemt, dat is/ by de paſſagie des adems ende der ſpijſen / ſoo verhalen ſy met ſwaricheyt haren adem / den inghenomen dranck vliecht hen wederom ter Neuſen uyt / ſy zijn met grooter benauthedẽ ende pijnen int ſwelghen / met rootheyt/ hitten ende Cortſen/ ende ſy ſnacken ſeer nae de coele lochte.

Seer ſwaer is het te achten als hem het ghebreck alleen van binnen ende van buyten niet en is vertoonende / ende dat door het nederdouwen der Tonghen rootheyt met gheſwel wort bevonden/ weſende altijdt in grooter ſorghen ende vreeſen om daer van te verworghen.

Maer vol perijckels ende ſeer dootlijcken is het ghebreck alſmen int uyterſte vanden monde / noch oock inde kele geen gheſwel noch eenighe rootheydt en bevint: maer met gheduerighe benoutheydt/ ende ſeer ſtercke Cortſen.

Deſgelijcken zijnſe de doot verſekert/ alſmẽ tgeſwel van binnen ende van buyten al even groot ſiet vertoonen: want alle oogenblick ſo ſchijnen ſy te verſmoren/ ſonderlinghe op den rugghe liggende: Alſſe oock ghenoech zijn bewijſende door het werpen ende ſmijten met hare Ermen / oock als raſende menſchen hen opwerpende/ ende overeynde ſittende/ droeffelijcken ſuchtende / in het ademhalen hen over ende weer ſmijtende/ de ommeſtaenders haer te dienſt zijnde / die ſelvighe zijn ſy oock ſeer hatende / al oft ſy haer warẽ benouwende ende de lochte benamen.

In deſen beginnen hen de Oogen root te worden/ om te draeyen/ uyt te puylen, gelijckmen ſiet in eenẽ die verworcht wort/ de ſprake valt hen ſeer laſtich ende hy is gantſch ſonder verſtant / den mont ſtaet hen open ende ſy zijn na de coelte begerich/ de Tonge hãgt hen uyt/ ende ſy zijn oock vol onruſten / de lippen

worden hen bleeck/den hals stijf/ tgehoor ende verstant vergaet hen/tghesichte faelgeert / sy beginnen in onmacht te vallen/ten lesten zijnse verworghende: Hoewel sy dorstich zijn/soo en drincken sy niet/door dien hen den dranck wederom ter Neusen uyt slaet. Het is dicwils gesien datse binnē xviij. uren na het eerste aencomen der siecten gestorven zijn / ende dat met vollē verstande tottē uytersten toe. Summa/ dese zijn altijt dē eersten / tweedē oft den vierden dach de doot versekert.

Indien haer de Vrine mettē eersten turbel ende grof heeft vertoont / ende nu subtijl ende claer wort/ met een drooge/ swerte uytsteken de Tonghe/met brandende Cortsen/den mont schuymich/met verlies der crachten/ soo moetense/als Hippocrates seyt / sterven. Ende somen tgheswel sonder te vliemen / oft lossinghe des etters/siet vergaē ende mineren/ ende dat hem de rootheyt der kelen nu haestich verlatē heeft: Het is een seker teeckē dat hem dē Apostēen op de Borst gheslegen is/ so halen sy dan met swaricheyt haren adem/sy zijn hoestende/ ende met benoutheden der borsten / daer is eenen grooten ende waterachtigen Polse / ende zijn in perijckel in een inflammatie der borstē te vallen/diemen Peripneumonia noemt.

Ende indiense nu ghevoelen een pijne der Magen met een ongewoonlijcke walginghe/ is een seker teeckē/ dat de materie inde Mage ende inden Buyck ghesoncken is / ende indien hem den Polse begint te mineren met aencominge van flauwicheden/ geeft te kennen dat de pestilentiale materie inde lochter ende inde rechter zijde vande Maghe ghesoncken is.

Als het gheswel tot etteringhe gecomen is/ salmen weten aent nedersincken des geswels/ aent vergaen der pijnen/ ende dat sonderlinge na den vierden dach/dat hen de pijne so lastich was/ende nu wel gerijpt wesende/ so vergaet de hitte/ende de pijne cesseert.

Goede ende loflijcke teecken en.

Het zijn goede teeckenen als de materie ter huytē uyt slaet: Oock seyt Hippocrates dattet goede teeckenen zijn als hem tgeswel eñ rootheyt van buyten opter borsten / om der kelen eñ den neck verschijnen : so verre hem de rootheyt niet weder in en slaet : Het welck te vreesen is indienmen de selve wederom haest siet verdwijnen met beswaringe der borsten/ende benoutheyt des adems: want so ist opte Longhe gevallen/ ten sy dat hem de Phlegma door het uytspougen uytgesmeten wort.

Men bevint oock altemet wel dat dese materie geheel pestilentiael is / nochtans niet tot verlichtinghe des patients: maer geeft alleen een overvloedighe vuylicheyt daer tLichaem van binnen ende van buyten mede belast is te kennen/ende wort ghemeenlijcken al dootlijcken gheacht.

Maniere om te cureren.

Indien den patient seer bloetrijck is/ so salmen hem terstont tbloet aftrecken / ende openen hem de Hooft-ader inden Erme / aende selfde zijde daer hem tghebreck meest is vertoonende : Oft indien sy gheen plaetse en weten te onderscheyden/ soo salmense inden rechteren Erme verkiesen / ende is beter in twee verscheyden reysen af te trecken als teffens/ ende indient daer na den noot is vereysschende/so salment onder de Tonghe aftrecken.

Men sal int laten ure noch tijt aensien : ja al waer het schoon inden middernacht/ende stellen hem Coppen met openinghen op de schouder-bladeren / ende dit alles nae dat de nature ende den tijt vereyschē sal: want des Winters isse meest uyt Phlegma veroorsaeckende/ ende dan en salmen soo veel bloets niet aftrecken : Maer men sal het gat dan wat ruymer steken.

Den Buyc moet hem in desen seer dienstich zijn/ sonderlinghe met Cortsen wesende / ende settē hem terstōt dese Clisterie Mollificative.

Clisterie.

Neemt de wortelen Altheæ ende van Lelien/ana ℥ j. Vijgen nō. iiij. cleen gesneden Maluwe / Violen/ Parietarię Mercurialis, ana M j. Lijnsaet / Foenigreec/ana ℥ j ß. Anijs-zaet ʒ iij. Camil ende Meliloot-bloemen/ana P ij. ende in ℥ xij. nats salmen Cassien ℥ j. resolveren/ olie van Violen ℥ iij. ende van benedē gestelt.

Men mach de wey van melck nemen/ ende daer de Cassien oft Catholici tot ℥ j. in resolveren.

Oft dusdanighe decoctie.

Neemt Cassien versch uytgedaen ℥ ß. Electuarij, è succo Rosato ʒ ij. syrope van Violen ℥ ß. met de gemeene decoctie een dranckē gemaeckt.

Ende oft sy uyt benoutheyt der kelen niet in en mochten swelghen/soo salmen hen Coppen stellen achter inden neck op den tweeden knoké/ende ter wijlen de Coppe daer staen sal/ soo salmen hem wat in laten nemen/ende doen dit so dickwils alsse wat in nemen willen.

De andere stellense onder de kele oft kinne/ ende so sy also noch niet in en costen nemen/soo salmen mette Clisterie wercken.

Ende soo haest alsmen by den patient comt/ salmen hem een gorghelinge ordineren/ om de materie tegen te staen ende te rugghe te houden/ende niet te seer en resolveren: Als wy inden Columella verhaelt hebben. Oft in deser manieren.

Gorghelinge.

Neemt Gherste-water ℔ j. Roosen ende Weechbreden-wateren / ofte de wateren van Nachtschade ende Caprifolij, ana ℥ iij. het sap van suere Granaten / oft Rob de ribes ℥ v. daer mede ghegorghelt/ oft vermengt daer de syrope de Papaverę oft de Rosis siccis in.

Ten selven.

Neemt de wateren van Porceleyn / Peeuli

Roſarum ende van Weechbreede/ana ℥ iiij.eñ met eenich vande voorſc.ſyrope vermengt/oft met het ſap de Berberis,oft vā Aelbeſien ℥ iiij. ende daer mede ghegorgelt.

Oft.

Neemt de decoctie vā de roode Rooſen/ Balauſtiorum, Sumach ℔ j. eñ daer de voorſc.ſyropen oft ſapen in gheresolveert.

Oft de decoctie vanden Sumach alleen metten voorſc.ſyropen oft ſapen vermengt.

Oft Endivie oft Weechbreden-water ℔ j. daer in ghegoten tſap van onrijpe Braembeſien/ſuere onrijpe Appelē van Quee-perē/van onrijpe Druyven/oft van Aelbeſien ℥ iiij. ende gorgelen daer mede.

Oft.

Neemt Willigen-bladerē/Weechbrede met de wortelē / het opperſte vande Braembeſien/ roode Rooſen / witte Wijngaert ranckens/ ana M j. dit ghesoden ende in ℔ j. nats eenich vande voorſc.ſyropen ofte ſapen gereſolveert.

Van buyten ſalmen de kele beſtrijcken met reſolverende olien om de materie uptwaerts te locken.

Neemt olie van Camille eñ van Lelien/ oft Vnguenti Dialtheæ Compoſiti,daer onder reſolveren olie van Lelien/oft van ſoete Amandelē oft eenige vande voorſc.alleen gebruyckē/ daer ſalmen de kele mede beſtrijcken / eñ daer wat wollen mettē riecken op gelept/ eñ dit indē beginſel/ dat is/ totten tweedē dach toe gebruyckt. Des anderen daechs oft optē tweedē dach/ na datmen ſiet dat hen de Paſſie ſtelt te augmenteren ende toe te nemen/ ſoo ſalmen de materie aldus eē wepnich doen reſolveren.

Neemt roode Rooſen/Balauſtiorum, ana M ß.verſch Soethout gepulvert ℥ ß.Rozijnē oft Sebeſten nō.xxij. in water geſoden ende daer mede gegorgelt / oft reſolveren dē Diamorum oft Dianucum daer in.

Oft.

Neemt roode Rooſen M j ß.Rozijnē ſonder ſteenē ℥ j.Soethout gepulvert ʒ iij. dit tſamē geſoden/ende daer mede ghegorgelt/ oft reſolveren als boven daer in.

Wat meer reſolverende.

Neemt roode Rooſen M j.Hyſſop/ Origani, oft Calaminthę,ana M ß.Soethout ℥ j.Rozijnen ℥ ß. Vijgen nō. vj. Foenigreec ʒ ij.tſamē geſoden ende in ℔ j ß. nats ſalmen reſolveren honich vā Rooſen ℥ ij.Dianuci ℥ j ß.Oxymellis ſimplicis ℥ iij. ende daer mede tot dat het gheneſen is ghegorgelt.

Van buyten aldus appliceren.

Neemt de melen van Lijnſaet / Foenigreec eñ van Gerſte/ ana ℥ j.tſaet Altheæ ʒ iij.Maluwe/Camil ende Meliloot/ana M j.wel morwe geſoden zijnde/ſalment door doen eñ ſtampen/ende wildy/ vermengter wat olie vā Camillen onder met wat olie van Lelien/ana ℥ j ß.ende tot een Cataplaſma daer op ghelept.

Het beginſel duert gemeenlijcken den eerſtē dach/het toenemen den tweeden/ het hoochſtē der plagen totten derden oft dē vierden dach/ daer nae pleechſe te mineren.

Men mach in deſen oock wel ſtercke Cliſterien ordineren om de materie af te leyden / gelijcmen inden Cap. vanden Hooft-ſweer verhaelt heeſt/ende oock ſalmen preparativen ende laxative drancken gebruycken/als genoech verhaelt is/ende dat na dē eyſch der humoren.

Om een wepnich te matuereren.

Neēt Dadelē/vette Vijgen/ana ℥ j.Camilbloemē P j ß.Lijnſaet eñ Foenigreec/ana ʒ vj. dit in ℔ ij. waters tot by de helſt ingheſoden/ doorgedaē zijnde / ſalmē daer in doen het pulver vande Zwaluwē ʒ j ℥. Myrrhe ʒ j ß. oft de Sarcocollæ die en is ſo bitter niet/Soffraen ℈ j ß.Honich ℥ j ß. dit tot een gorgelinge vermengt.

Ten ſelven.

Neemt de Muſcilagines vandē ſade Altheę, van Lijnſaet/ Foenigreec/ eñ Maluwe/vande Cool-ſade met de decoctie vande Vijgē uyt gedaen/ daer by gheſoden ſal zijn tmeel vande Terwe-bloemen/ dit tot een gorgelinghe vermengt/ende nemē vande voorſc. Muſcilagines ℥ iiij. verſche Boter ℥ ij. de decoctie vanden Vijgen ℔ iij.oft iiij.daer mede gegorgelt ende langhe inden mont ghehouden.

Van buyten maturerende.

Neemt de wortelē Altheæ,Maluwe eñ van Lelien/Ajuyn / Suerinck/ ana ℥ ij.Acanthi, Chamemeli,Meliloot/ana M j. vette Vijghen nō.x. dit tſamen wel morwe gheſoden ende doorgedaen/ vermengende daer toe Terwenmeel/Lijnſaet ende van Foenigreeck/ ana ℥ j. verſche Boter met Hoenderē oft Ganſen vet/ oft olie van ſoete Amandelen ende van Lelien q ß.want het ſal wonderlijcken rijpen.

Sommige practizijnen verkieſen den honſdrec/kinder-dreck eñ het pulver vande Zwaluwen om van buytē te matureren:maer aengeſien de crachte daer ſo groot niet in bevonden en wort/ghelijck alſmen hem wel toe gheſchreven heeſt / ſo raet Anthonius Chalmetus daer voor te verkieſen de pulveren Iridis.

Ende nu tot rijpinghe ghebracht zijnde/ ſoo ſalmen tot eenighe vande voorſc.gorgelinghe in ℔ j.vermenghen/witten Wijn ℥ iij.het pulver vanden ghedroochden Ganſen dreck ℥ j. ende daer werm mede ghegorghelt / ende langhe inden mont ghehouden.

Ten leſten om door te doē breken/ ſo ſalmen daer by vermengen Moſtert-ſaet / Pyrethri, Gengeber/ana ʒ j ß.

Ende oft dē Apoſteen noch niet door en wilde breken / ſo ſalmen den patient ſterc doē roepen/rachgen ende hoeſten.

Ende iſt moghelijcken/ ſo doet hem yet met cracht inſwelghen/ als een ſtuckken broots/eē ſtuckē van eē ſponſie oft rau ſpeck aen eenen ſtercken draet ghebonden ende wederom uytgetogen.

getogen: Oft alle neerſticheyt doen om dē ſelven metten vinger te breken/oft cleyne Waſſe keerſkens/ ſonderlinghe alſmen den ſelvē niet ſien en can: Maer alſmen hem ſien mach/ ſalmen hem met een houtken de tanden van een doen / ende een ſubtijl inſtrument inden mont brengen door een holle pijpe/ ende den Apoſteē ſoo door ſnijden/eñ nu door zijnde/ſalmen hem mundificeren met duſdanigen water.

Mundificatie.

Neemt honich van Rooſen/ oft ſyrope van Rooſē laxative ℥ iiij. Gerſte-water ℔ ij. daer mede gegorgelt ende lange werm inden mont ghehouden.

Cataplaſma van buyten.

Neemt fijne bloemē van Terwē-meel ℥ iij. de melen van Lijnſaet eñ Foenigreec/ana ℥ j. vette Vijgen geſtampt ℥ j ß. met olie van Lelien tot een Cataplaſma vermengt / ende dat daechs tweemael voor onder de kele ghelept.

Conſoliderende.

Neemt Willigen-bladeren/Piloſſellę, Agrimoniæ, roode Rooſen, ana M j. Polygoni, Potentiilę/ana ℥ j. tſamen in gheſtaelt water geſoden/oft in roodē Wijn/ ende vermengē daer in Wieroock / Sang. Drac. Sarcocollę, ana ℥ j. Hazen hayr gebrant ende ghepulvert ℈ j. daer ſoetkens mede ghegorgelt.

Aengaende de pijne/ ſcherpheyt eñ rauwicheyt/ſalmen aldus verſoeten.

Neemt ſchoon water daer Witte-broot in gekooct is/ oſte inde plaetſe van diē Terwenſemelen / oft alleen met Soetemelck gegorgelt daer wat olie van Rooſen/van Violen: Oft de Muſcilagines vā Lijnſaet/van Dialtheę, Maluwe oft vant tſaet van Queē in vermengt is.

Item Peniæ alleen in Soetemelck gereſolveert: Oft met de melck vande ſoete Amandelen alleen ghegorgelt.

In perijckel des worgens weſende.

Somē den patient nu in worgēs noot ſach/ gelijcmen altemet ſiet geſchiedē als den Apoſteen door gebroken is / ende zijn materie ende vuylicheyt inde Longhe / opte Borſte oſte opt Herte loſſende is/eñ dan is den patient ooc in doots noot/ ende daer en is geen hope meer te verwachtē totter geſontheyt: Ten waer door een ſonderlinge weldaet der natueren/ den ſelven etter afetende doort uytſpoughen / doort loſſen metten Camerganck/oft met de Vrine: Welcke worgens perijculen oock gheſchieden connen door de grootheyt des gheſwels / het door paſſeren des Adems daer door behinderende/ſoo een oorſaeck des doots weſende: ten waer door ſonderlinghe hulpe der natueren ende des Medicijns.

Inde ſodanighe ſalmen ſtercke Cliſterien ghebruycken / ende hem wederom de Aderen onder de Tonge openē/ ende ſtellen hem Coppen met veel vyers opt beginſel vandē Neck/ ſommighe ſtellenſe hen op den tweeden knoke vanden Necke: Deſgelijcken op de vleeſachtighe deelen/onder de ſchouder-bladeren/ onder de kinne oft Wanghen/de ander ſtellenſe oock onder de Borſten/ende op dē naet des hoofts/ ende ſo voorts procederende / gelijcmen voren voorts geleert heeft tot openinghe eñ verlichtinghe des ſweers.

Men leeſt van ſekere patientē/ die haer den gorgel van buyten door hebben laten ſnijden/ ter abſentien des Medicijns/ende zijn ſoo den doot ontcomen. Avicenna leert datmē inden uyterſten noot dē gorgel tuſſchē twee ringen/ oft tuſſchen twee knoken door ſoude ſnijden/ ende daer de locht door ſcheppē ter tijt tot dat de perijckelē des Squinantiē gepaſſeert zijn/ ende daer nae ſalmen de wonde wederom toe naeyen ende gheneſen.

Quinantie uyt een coude oft phlegmatijcke materie gecomen.

In deſen ſalmen hem oock/ als verhaelt is/ het bloet afnemen/maer weynich: Eñ indient den tijt toelaet/ ſalmē hem de humoren tot rijpinge brengen/ ende gebruyckē daer toe de ſyrope van Praſſio, van Hyſſop/ van Bethonie/ van Stœchas, vā Soethout/van Venus-hayr ende den Honich van Rooſen / ende purgeren de Phlegma: Maer ſoo ſy geen drancken ingenemen en connen/ſo ſalmen hen ſtercke Cliſterien ſtellen. Aldus/

Cliſterien.

Neemt Altheæ, Parietarię / ana M j. Mercurialis, Betę, Origani, Calaminthi, Cētaurij minoris, ana M ß. Semelē in een doecrkē gebonden M ß. Camil/ Meliloot/Stœchas, ana P j ß. geſoden ende in ℔ j. nats gheſolveert/de ſpecien Hieræ Compoſiti, Benedictæ laxativę, oft Hieræ Diacolochyntidos, Hieræ ſimplicis, ende inde plaetſe Benedicti laxative dē Diaphœnicum, ende doender voorts toe Mellis Roſati, maer beter Mellis Anthoſati ℥ j ß. Chamil-olie ℥ iij. Sout ℥ ij. oft uytlatende de laxativen/ ſoo ſalmen doen inde decoctie Coloquint ℥ ß. ende latent ſieden / want het ſterck uyt verre plaetſen treckende is / ende elcke reyſe als hy yet innemen wil / ſalmen hem Coppen achter inden hals op de tweede vertebre ſtellen.

Hier nae ſoo ſalmen deſe gorghelinghe ghebruycken.

Neemt de nootkēs vande Cupreſſe/ Balauſtiarum, roode Rooſen/ana M j. Maſtic ℥ j. tſamen in Honich-water geſoden/eñ in ℔ j. nats ſalmen reſolveren Dianuci ℥ ij. Mellis Roſati Colati ℥ j ß. Aluyn ʒ ij. Myrrhe/Soffraē/ana ʒ ß. hier mede ghegorgelt.

Men mach alleen met den Oxymel eñ Dianucum onder een vermengt gorghelen.

Ten ſelven.

Neemt Myrthus-bladeren/roode Rooſen/ Sumach, ana M j. in ſchoon water geſodē ende daer den Oxymel in gereſolveert met den Dianucum.

Oft

Oft dit *Loch* ghebruyckt.

Neemt de speciē Diatragacanthi frigidi ℥ ij. de specien Diapapaveris ʒ j. Diamori, syrope van Jujuben ende Diamori, ana ℥ j. een Loch gemaeckt/ ende ingeleckt.

Item/ men mach indē beginsel daer toe doē de syrope Papaveris oft van Myrthus.

Men sal ten selven dagē onder haer kele bestrijcken met olie van Lelien eñ van Chamille/ ende leggē daer wolle mettē riecken oft ongewasschen wolle op. De ander navolgende dagen salmen die seer vercoelende eñ vergrovende syropen mijden/ eñ gebruyckē daer voor de syrope van Jujuben/ oft Violarum, daer na de syrope van Soethout/ van Hyssop vā Prassio, de specien Diaireos Salomonis, ende dē Diaireos simplicis, etc.

Oft dese decoctie.

Neemt Rozijnen sonder steenen ℥ j. Vijgen nō vj. Lijnsaet eñ Foenigreeck/ ana ℥ ß. gesoden in ℔ iij. waters op de helft/ daer in gedaē het pulver van Pijrethri eñ Mostert-zaet/ ana ʒ j ß. Myrrhe Soffraen/ ana ℈ j ß. het pulver vande Swaluwē ʒ ij. daer al werm mede gegorgelt / oft inde plaetse vande Swaluwē salmē daer voor verkiesen het pulver Albi Græci oft vande Ireos.

Ten selven.

Neemt de specien Diatragacanthi frigidi ʒ j. Diaireos simpl. ʒ iij. metten eersten salmen de syropē vanden Papaver, van Violen / oft vande Jujuben daer in vermengen/ daer na de syrope van Hyssop ℥ j. oft van Soethout / hier van een leckinge gemaect/ daer toe doende het pulver vande Swaluwen oft Albi Græci ʒ ij.

Van buyten te appliceren.

Neemt eenen Swaluwē nest ℥ iij. Vnguenti Dialtheæ Compositi ℥ iiij. Camil-olie ℥ j ß. dit tot een Emplastrum ghemaeckt ende gheappliceert.

Dit naevolghende *Linctus* wort van Rondeletio ghepresen int afgaen der sieckten uyt Phlegma veroorsaeckt: Desghelijcken inde Longhe-sieckten Peripneumonia ghenaemt uyt Phlegma veroorsaeckt.

Neemt Peper ʒ ß. Soffraen/ Myrrhe / ana ℈ j. geschuymdē Honich ℔ ß. dit tot een Loch vermengt.

Den Oxymel simplicis ende den Oxymel scilliticum, ende diergelijcken van een deelende ende versubtijlende/ worden in desen gepresen / sonderlinghen alsser veel Phlegma inde plaetsen wederhouden worden / ende men macht voor den delicaten persoonen aldus ordineren.

Neemt Peper ℥ j. tsap van Soethout ℈ j. Diaireos simplicis ʒ j. Soffraen G. vj. Suycker oft syrope van Hyssop ℥ iij. hier van een Loch gemaeckt / ende alle uren al leckende ingenomen: Ende so den Aposteen niet en wilde resolveren / ende hem tot sweren wilde begeven/ salmen aldus procederen.

Neemt Vijgen/ Rozijnen sonder steenē/ ana ℥ j. Lijnsaet ende Foenigreec/ ana ℥ j ß. dit in water op de helft ghesoden / ende in ℔ j. van desen nat salmen vermengē het meel vā Lijnsaet ende van Foenigreeck / ana ℥ ß. het pulver vande Swaluwen gebrant ʒ ij. hier van een Gorgelinge gemaeckt.

Ende van buyten dit Cataplasma daer op ghelept.

Neemt fijn bloemē van Terwen-meel van Lijnsaet eñ Foenigreeck/ ana ℥ j ß. Verckens reusel ongesouten / olie van soete Amandelen/ hier uyt een Cataplasma gemaeckt / eñ daechs tweemael al werm onder de kele ghelept tot dat het wel gherijpt sal zijn/ ende daer nae salment openen : Maer men sal de uyterste rijpinge niet verwachten / om het perijckel der plaetsen.

Ende nu door gebroken zijnde / salmen hem mundificeren met het Honich-water voorsc.

Ende om te consolideren als voorsc. is/ ende nemen dickwils den Bolum Armeniæ inden mont/ desgelijckē den Terra Sigillata, dē Sang. Draconis, ende de schorssen van Wierooc dickwils geknout/ eñ maken gorgelinge van beyde de Weechbredē/ Consolida maior Pilosella, Millefolium, Hijpericum, Bethoniæ, Agrimoniæ, Scabiose, de bladeren eñ schorssen vande Willigen-boomē ende diergelijcken/ ende inde decoctie van desen / salmē resolveren de syrope vande drooghe Roosen ende daer dickwils mede ghegorgelt.

Alsser gheenen hoop meer totte Squinantię en schijnt te zijn/ so salmen hem hier mede latē gorgelen.

Neemt de gummie vandē Vlier-boom ʒ ij. ronden Hoolwortel ʒ j. het water Caprifolij ℥ viij. dit ghesoden ende daer mede gegorgelt.

Nota.

By den gum vandē Vlier-boom salmē verstaē/ de Fungi Sanbucini diemē anders Aures Iudæ, dat zijn Judas ooren noemt eñ wasschē ontrent den wortelen vanden Vlier-boomen.

Hier mede de gebreken des monts ende der kelen verlatende / salmē hier vande Borste eñ haren deelen verhalen.

FINIS.

Vanden Hoest.

De Tussi.

Beschrijvinghe.

Den hoest is een geweldige beroeringe van de uytdrijvende crachten der Borsten / eñ der Longen/ uytdrijvende tgene dat haer hinderlijcken is: want gelijck de Herssenen haer zijn ontlastēde doort niesen/ de Mage doort brakē/ den Buyck door de winden te laten: Alsoo zijn oock de deelen der Borsten tsamen met eē vereeninge der Musculen haer beroerende/ om so uyt te drijven tgene dat haer lastich is vallende binnen haren deelen / tselve drijvende inde Arterien der Longhen/ tselve oock dat hem in Aspera Arteria teghens natuere is houdende/ uytwerpende.

Aspera arteria, oft Trachia, Arteria, dat is/ den wech des adems.

Diver=

Diverſche oorſaecken der Hoeſten.

Den Hoeſt mach uyt verſcheyden ſieckten zijnen oorſpronc nemen/ oock uyt verſcheyden humoren/oft eenich ander corporael materiē. Deſghelijcken ſonder eenige materie oft vuylicheden. Dan alleen door eenige oneffen bultachtige deelen : alſo den vryen wech ende paſſagie des adems behinderende: Als oock gheſchieden mach door de verdruckinghe van de Diaphragma, door eenighe gheſwellen: want daer moghen eenighe carnoſiteyten / huevelachtighe gheſwellen ende ulceratien groeyen in Aſpera arteria, oft ander paſſagiē der Longen. Oock ſietmen hoeſt cauſeren alſſer eenich eten oft drincken inde ſelve arterien ſincken.

Vande materien der Hoeſten.

De materie des Hoeſts mach ſeer taey ende grof inde hollicheyt der Borſtē/ Longe ende harē deelen ingedronckē/ oft door de Catarrhē derwaert geſoncken zijn: Oock ſietmen dickwils dat haer de ſubtijle weyachtige vochticheyt der waterſucht is beghevende door een dooraeſſeminghe inde hollicheyt der Borſten ende der Longen / ende ſo verweckende eenen droogen hoeſt. Deſgelijcken ſubtijle eñ etterachtige materie ſietmen oock upte Borſte ende haren deelen uytaeſſemen indē beginſel Peripneumoniæ, inden Pleuris eñ oock inde Teringe/ende haer indrinckende in Aſperam Arteriam, dat is/ inden wech des aeſſems ſo verweckende gheduerigen hoeſt. Men heeft oock bevondē datter ſteenkens uyt de Viſcoſe materie inde aſem-conduytē ingegroeyt waren/ ende verweckten gheduerigen hoeſt tot dat ſy door dē hoeſt uytgedreven waren: Als Paulus Ægineta oock verhaelt. De wormen verwecken gheduerigen hoeſt/ gelijcmen inde kinderen oock bevint / de Cortſe Hectica cauſeert eenen droogen hoeſt: Deſgelijcken de inflammatien ende tumoren der Leveren / door benouwen vande Diaphragma veroorſaeckē eenen droogen hoeſt : Welcken hoeſt inden Scirrhus ende herdicheyt der Leverē niet bevondē en wort/ want in deſen geen uytaeſſeminge en geſchiet.

Waterſucht veroorſaect hoeſt.

Wormen cauſeren hoeſt.

Inflammatien oft tumoren der Leveren veroorſaecken hoeſt.

Item door de groote verdrooginghe : Als door den roock van Solpherachtige dingen/ oft veel te wercken in metale ſubſtantien / den Antimonium te gieten/formelioen / menie/lazuere ende diergheliјcken colueren te maken/ verwecken al droogen hoeſt/ alſmen oock veel onder de ſteenhouwers ſiet ghebeuren.

De uytwendige couwe dranckē/ als ſneeuwater/ oft eenighe andere ſeer coude wateren oft wijnen te drincken verwecken ons al den hoeſt.

Maer de meeſte oorſake geſchiet ghemeenlijcken door de invloeyinghe der Catarrhen: want ſy in diverſche deelen der Longhen ende der borſten in vloeyen mach : Als inde hollicheydt der Borſten / inde buytenſte deelen der Muſculen/inde ſubſtantie der Longhen/ ende in Aſperam Arteriam.

Om te weten waer de Catarrhē oft andere humoren ingheſoncken zijn.

Dat de Catarrhen oft ander vuylicheyt inde uyterſte Muſculen der Borſten ingheſoncken zijn / canmē wetē door de pijne dieſe doort taſten van buyten ghevoelen: maer ghevallen zijnde in Aſpra Arteria , eñ daer ſtede grijpende / cauſeert eē Aſthma, ſo hoortmē pijpen ende ſinginge opte Borſte : want de pijpē van binnen door de fluyten becleet zijn/weſende nu inde ſubſtantie der Longen/ſo connen ſy qualijcken haren adem halen/ ende zijn van hertē benout: want den Spiritus vitalis, die alleen inde Longhe bereyt wort/ wort vande Catarrhen beſmet ende vervalſt: Maer indien de Catarrhen uyten hoofde op de Longhe dalen/ eñ dat door Aſperam Arteriam, ſo ſoudet wel ſchijnen datſe doort tuſſchen-weſen vande Ribben/ Muſculen/ ende Diaphragma opte Longe ſtede ſoude moeten grijpē/ maer nochtans al niet tegenſtaende/ ſoo begeeſtſe haer upte Longhe/ ende wort van eē ſtercke natuere gedreven in de hollicheydt der Borſten/ ende oock altemet uyt de hollicheyt der Borſten tot de ſubſtantie der Longen / alſmen ſiet daer de inflammatie der Longen Peripneumonia genaemt is/ veranderende inde etter-ſiecte Empiema genaēt/ weſende nu inde hollicheyt der Borſtē / maect daer een beroeringe/ende vervuylt zijnde eenē hoeſt/ende wort hier wederom uyt ghedreven totter Longen/ om daer doort uytwerpen geloſt te worden.

De ſubtijle materie om datſe vanden hoeſt niet wel omvat en can worden/ ſo wortſe alleē door veel hoeſtens geloſt: Oock wilſe ſeer qualicken loſſen alſſe ſeer taey is.

Den hoeſt vande Catarrhē comende/ comt met poſen na dat de vuylicheyt is dalende/ te weten/ twee oſte driemael tſjaers.

Vande Cure.

Bereydinge inde couwe grove taeye humoren.

Deſe couwe grove ingepacte materie moet men ſubtijl eñ dun maken/ eñ haer taeyicheyt van een ſnijden ende afdeelen. Aldus/

Neemt ſyrope vā Hyſſop/ honich van Rooſen/ oft ſyrope van Soet-hout/ ana ℥ j ß. de ſyrope vā Stœchas oft Oxymel ſimpl. ℥ j. de wateren Enulę Campanæ, Hyſſopi oft Scabioſę, Bethonie ende Bugloſſi, ana ℥ iij. dit voor drie morgens vermengt/ ende ſo voorts vervolcht tot vijf oft ſes daghen.

Ten ſelven.

Neemt ſyrope van Hyſſop/ oft van Venuſhayr/ Oxymel ſimpl. ana ℥ j ß. deſe ſyrope ſalmen reſolveren inde decoctie van Hyſſop/ Rozijnen eñ Soethout tot ℔ j ß. ende in vijf morgens inghenomen.

Oft aldus.

Neemt de wortelen Enulę Campanæ, Tuſſilagines

ſilagines verſch/ana ℥ ij. Hyſſop / Betonie/Adianti albi ende Nigri, ana M j. Marubij, Veronicæ, Origani, ana M ß. de vier groote coudē ſaden/ana ʒ ij. tſaet Altheæ ʒ iij. Anijs-ſaet ʒ ij ß. Rozijnen ſonder ſteenē ℥ j ß. Soethout ʒ ß. dit tſamē in Gerſte-water op de helft geſoden/ende in ℔ j. nats reſolveren Honich ende Suycker/ana ℥ ij. eñ daer alle morgēs ℥ 4. oft vijf van ingedroncken/lau/daer na ſalmen de gherijpte humoren aldus purgeren.

Pillen.

Neēt de Pillen Cochię de Agarico, ana ʒ ß. ende met Bethonie oft Hyſſop-water ſes Pillen ghemaeckt / ende tſnachts nae den eerſten ſlaep ingenomen. Tſanderdaechs ſalmen hen dit conſerve gheven.

Neemt ouden Theriacæ andromachi ℈ j ß. het pulver Iridis ℈ ß. conſerve Bugloſſi ʒ ij. vermengt. Hier na neer ſtichept doen om de Borſte te verſoeten / ende de ſluymen lichtelijcken te loſſen.

Borſt-dranck.

Neemt Polypody verſch/de wortelen Enulę campanæ ende Tuſſilagines verſch/ ana ℥ j. Hyſſop/Veronicæ, Scabioſe, Bethonie/Marubij, ana M j. tſaet Carthami geſtootē ʒ vj. tſaet Altheæ, Aniſi, Seſeli, ana ʒ ij. Vijgē nō vj. Juiuben eñ Sebeſtē verſch/ana nō xiiij. Rozijnen ſonder ſteenen ℥ j. dit geſoden in ℔ iiij. ſchoon waters op de helft/eñ met Suycker geſoet/eñ drincken daer van/oft kokent tot een ſyrope.

Ten ſelven.

Neemt ongepelde Gerſt P j ß. Tuſſilagines met de bladen/Botrijdis, Scabioſę, Bethonie drooghē Hyſſop/ana M j. Jujubē nō xij. Rozijnen ſonder ſteenē ℥ j. Vijgen nō vj. Soethout gepulvert ʒ v. dit in ſchoon water op de helft geſoden/eñ reſolverē in ℔ j. nats de ſyrope vā Hyſſop eñ Soethout/ana ℥ ij. oft ſuycker ℥ ij. met de ſpeciē Diaireos ſimpl. ℥ ß. eñ tſmorgēs vroech eñ tſavonts te bedde gaēde ingenomē. Deſe remedien zijn ſonderlinge bequaem daer den patient met ſwarichept zijnen adem moet ſcheppen/eñ na veel hoeſtens ende ſchuymige/grove ende taey humore uyt werpt.

Ten ſelven.

Neemt Loch ſani & experti, ana ℥ i ß. Diaireos ſalomonis, oft Diaireos ſimpl. ℈ iij. met ſyrope van Hyſſop een Loch ghemaeckt.

Oft.

Neemt de voorſc. Lochen/ana ℥ j. Suycker Penię ℥ ß. pulver vande wortelen Iridis Florentie ʒ j ß. Pulver Hyſſop ℈ ij. de ſpeciē Diatragacanthi frig. ℈ ij ß. met ſyrope van Soethout vermengt.

Ten ſelven.

Neemt het Pulpe oft merch vande Rozijnē eñ Jujubē/ana ℥ j ß. de ſpeciē Diaireos ſimpl. oft Solonis, oft de pulver Iridis ende van Hyſſop / ana ℈ iij. de ſpecien Diatragacanthi frig. ℈ ij ß. met de ſyrope van Hyſſop/ een leckinge vermengt/oft vermengt hier tſaet van Netelen/Erijſimi en van Anijs in/ana ℈ j ß. oft eenich van deſen voorſc.

Vnguenten.

Neemt Vnguēti dialtheę compoſiti oft Reſumtivi ℥ j. Mucilagines, Altheę eñ van Lijnſaet/ana ℥ ß. olie van ſoete Amandelen Olei Irini, ana ℥ ß. Soffraen ℈ ß. Was eē weynich hier van een Vnguentum gemaeckt/ daer tſavonts anderhalf ure de Borſt mede beſtreken al werm. Ende nemen eens oft tweemael ter weken deſe Pillen in/ tſavonts drie uren naē den eten te bedde gaende.

Neemt de Pillē Aſſaieret, Agarici troch, ana ʒ j. met ſyrope van Hyſſop twaelf Pillen ghemaeckt/daer van d'een helft ingenomen.

Men ſal deſe Naſalia oock ſommige dagen vervolgende ghebruycken.

Neemt tſap van Beete eñ Maghelepn/ana ʒ j ß. Honich ʒ j. Gengeber ℈ j. dit vermengt ende nuchteren werm door de Neuſe opghehaelt. Men ſal de Herſſenen verſtercken/ ende verdroogen aldus.

Hooft-poeper.

Neēt Nigellę Romanę ʒ j. Magelepn/Roſemarijn bloemē Salie/ana ʒ iij. Cyperi, Nagelen/ana ʒ ij. Grani infectorij, Peper/ana ʒ j. drooge Citroen ſchellen/Sandarachæ Arabum ana ʒ ij. hier van een pulver gemaect/ende ʒ j. teſſens op thooft gheſtroeyt / ende tſmorgens met een yvoren cāmeken te rugge afgekemt.

Oft maecter een hooft mutſken van tuſſchē fijn lijnwaet oft rootſindael inghevult eñ tuſſchen ſtickt/alſmen int cap. vande Catarrhen verhaelt heeft.

Vande ſuffumigie.

Men ſal de roockinge ghebruycken om eenige hooft-doecken daer mede te beroockē/ eñ werm avonts ende morgens op thooft gelept.

Neemt Wieroock/Maſtic/Sandarachæ conis oft Arabum, ana ℥ j. Styracis calamitidis, Ladani, ana ℥ ß. Nigellę Romanę ʒ iij. tſamen gepulvert/eñ hier vā wat op colen gelept/hier van hebben wy int cap. vande Herſſenen ende vande Catarrhen genoech verhaelt. Ende oft den Hoeſt waer byblijvende/ ſo ſalmē dit Suffumigio ghebruycken.

Roockinghe.

Neemt Wierooc/Maſtic/rondē Hoolwortel/Naghelen/ana ʒ j ß. Arſenici citrini ʒ iij. daer met boter oft niet Koeyen ſmeer Pillen van gemaect/ende op colen gelept / eñ ontfangen den rooc hier van avonts ende morghens door de Neuſe.

Ten ſelven.

Neemt Pyrethri, Arſenici citrei, ana ℥ ß. met ongeſouten boter Ballekens gemaect / eñ als boven voor den eten ghebruyckt.

Int declinerē oft minderen der Catarrhē/ ſalmen haer nederſinckinghe aldus op doen houden.

Neemt Boli armeniæ ℥ ij. Spicæ nardi ʒ j. Maſtic ʒ j ß. Gummi tragacanthi, ende vā Arabien/ana ℈ j ß. Suycker candi eñ Penię, ana ℥ ß. met ſyrope vā Jujuben hier Pillekens vā

gemaeckt/ende te bedde gaende/ſalmer een in den mont nemen / ende dat drie op eenē nacht.

De fumigeringe zijn bequamer met dē eerſten ghebruyckt / indien de fluxie weynich is. Oft ſoot thooft niet met humoren vervult en is: Maer op tleſte ſalmen thooft met de Borſt verſtercken.

Vande *Narcoticis*, dat zijn / ſtupefactive oft verdoovende.

Aengaende de dranckens om te verdoovē ſalmē de alderbequaemſte gebruycken/alſmen het Lichaem eerſt ghesuyvert ſal hebben/ ende dat de Borſt niet te ſeer met humoren vervult en is. Men ſalſe oock altemet moeten gebruycken als eenen den ſlaep door dē Hoeſt benomen wort. Waer toe de Pillen Cynoglossa ſeer goet bevonden worden : Want ſy verdooven de pijne / ende doen de Catarrhen ophouden.

Neemt de Pillen Cynoglossę met ſyrope vā Papaver, Violati, oft de Roſis ſiccis opgemaect ende een teſſens voor den ſlaep een inghenomen.

Oft neēt de Pillulæ Cynoglossę G vj. ſyrope vande drooghe Rooſen ℥ ß. dit tſamen met eenen lepel inghenomen voor den ſlaep : want tſal de Catarrhen te rugghe houden.

Oft neemt de ſyrope van Papaver ℥ ij. met de decoctie van Papen oft wateren Nymphex ℥ iij. tſavonts laet inghenomen.

Oft.

Sapa vande Griecken Hepſema ghenaemt/ het is Moſt oft nieuwen Wijn op tderdendeel gheſoden.

Neemt Spicæ celticæ Caneel/ana G.8. Caſtorei G.vj. Opij gheweeckt in Sapa G.iiij. met Honich hier cleen Pillen van gemaect tot ℈ j. daer een van inden mont ghehouden.

Den Syrupus myrtillorum wort ſeer gepreſen om den Hoeſt te bedwingē diemen in coude ſaken aldus ghebruycken ſal.

Neemt de ſyrope van Myrthus met de decoctie van Rozijnen ghearomatizeert met een weynich Spicæ.

Oft aldus.

Neēt Soethout gepulvert/Weechbreeden-zaet/Anijs-ſaet/ana ʒ iij. Rozijnē ſonder ſteenen ℥ j ß. Soffraē ℈ j ß. dit tſamen in ſchoon water gheſoden / ende in ℔ j. reſolveren de voorſc. ſyrope ℥ iij. ende tſavonts ingenomen/ ende aromatizerent met wat Spicæ.

In heete ſaken ſalmen hem aldus vermenghen.

Neemt Weechbreeden oft Rooſ-water ℔ j. gheclariſiceert Suycker ℥ iij. dit een weynich over tvyer gheſoden/ vermenghen daer den Myrthus ſyrope in.

Hoeſt inden ouderdom.

Inden ouderdom ſalmen hem laten ghebruycken den ſoeten Wijn werm. Deſgelijckē verſche ongeſouten boter met wat Suyckers vermengt.

Oft witten Ajuyn gebraden / gheſchelt met verſche boter ende Suycker vermengt/ ende gegeten: Oft alle avont een Vijge eē weynich gebraden/ ende daer wat pulver van Hyſſop oft Calament op gheſtroeypt/ende ghegheten.

Deſgelijcken tſap van roode geſoden Colen met wat Suyckers vermengt / ende inghedroncken.

Hoeſt uyt ſoute *Phlegma* veroorſaeckt.

Hoeſt comende van de ſoute Phlegma/ende als de heete ende ſubtijle materie haer met de coude ende grove tſamen vermenghen/ welck gheſchiet inden ghenen / die daer ſubtijl van bloet ende heet van Leveren zijn/met een coude Maghe.

In deſe ſalmen met lieffelijcken detergeren met vercoelende/ende vochtmakende medicamenten/om alſoo de ſoutichéyt te niet te doen/ als met de ſyrope van Violen/ met de decoctie van ghepelde Garſte / oft met de decoctie van de vier coude ſaden/ met tſaet van Malua, met de decoctien vande wortelen Boragines, Buglossi, Malvę ende dierghelijcken meer/als de ſpecien Diatragacanthi frig.

Aldus.

Neemt de ſyrope van Venus-hayr / van Violen ende van Soethout/ana ℥ j. Oxymellis ſimplicis ℥ j ß. de wateren van Bethonie/ Endivie ende Hyſſop/ana ℥ iij. dit voor vier morgens vermengt. Ende nae elcken dranck/ ghebruyckt een van deſe koeckens.

Neemt de ſpeciē Diatragacanthi frigidi ʒ ij. wit Suycker ℥ ij ß. tſuycker gereſolveert int water Vngulæ cabillinæ, eñ gieten daer coeckēs vā tot ʒ ij. ſwaer/daer na aldus purgerē.

Neemt Pillulæ aggregativæ, Pillulæ cochiæ, ende van Agarico, ana ℈ j. met Bethonie-water vijf oft ſes Pillen ghemaeckt/ nae den eerſten ſlaep inghenomen.

Oft aldus.

Neēt Hyſſop/Venus-hayr/ana M ß. Soethout ℥ ß. Rozijnen ſonder ſteenen ℥ j. Jujubē verſch nō xiiij. Vijgen iiij. Bornaſie eñ Buglos-bloemen/ana P j ß. geſoden / ende in ℥ iiij. nats reſolverē Caſſien ℥ v. Diaphoenici ʒ ij. oft ʒ j. ſyrope uyten inſuſie vande Perventie Rooſen met Senie-bladē gemaect ℥ ß. tſmorgens vroech inghenomen. Tſanderdaechs dit confortative innemen.

Neemt ouden Theriacæ andromachi ℈ ij. conſerve Buglosse ende van Violen/ana ʒ j ß. vijf uren voor den eten inghenomen.

Om de fluymen quijt te worden/ſalmen hier nae gaen verhalen.

Hoeſt uyt heete ende ſubtijle Catarrhen.

Den Hoeſt indien hy vande heete ende ſubtijle Catarrhen hen opte Borſt vallende veroorſaeckt/

voorsaeckt wort/ſooſe overvloedich zijn/ſalmenſe bedwingen/ende op doen houden/door medicamentē om de materie terſtont te vergroven/ alſmen voren oock verhaelt heeft. Het welcmē lichtelijcken ſal bekennē door de rootheyt des aenſichts/ende der Ooghen/door de kittelinghe/ ſcherpheyt ende bijtinghe inden mont/ door zijnen ſmaeck ende gewerrude oft gecoleurde Vrine ende ander voorgaēde teeckenen: Want deſen Hoeſt al ſchijnt hy metten eerſten cleen om te achten/nochtans ſoude hy dē menſche ten leſten op eē teringe mogē brengen: Want alle Catarrhen uytē hooſde druppende/ende den menſche hees ende hoeſtende houdende/doen den ſelven in een teeringe vallen/daerom ſalmē terſtont medicamenten gebruycken om de ſubtijle materie te vergroven ende haer ſcherpheyt tegens te ſtaen.

In deſen zijn bequaem het Gerſte-water/de ſyrope van Jujuben/Papaver/van Violen/Nympheæ,met de decoctien Papaver/ende daer den Sapa boven verhaelt in vermengt is. De witte van Eyeren cleen geclopt met Suycker vermengt: De ſpecien Tragacanthi frig.gummi tragacanthi,ende Arabici, de Mucilagines pſyllij,ende vanden Quee-ſade/ ende dien Pillen Albę Galeni,etc. Maer tgebruyck des Honichs en dient hier niet: want den honich maect de humoren ſubtijl ende doetſe van een ſcheyden. Maer men ſal inde plaetſe van dien den Mel paſſulato,Ficato,tſap van Soethout/ende van Pruymen verkieſen: Als nemende Rozijnen ſonder ſteenē/Vijgen/ Pruymen/Jujuben/Sebeſten/ oft ſommighe van deſen/ende ſiedenſe geheel tot pappe in ſchoon regenwater/dan ſtijf door een Stramijn gewreven/ daer nae wederom gheſoden tot de dicte van Honich/helpt ſeer inde ſubtijle materie.

Maer men ſalſe aldus eerſt bereyden.

Neemt de ſyrope van Jujuben/van Violē/Mellis roſati colati,ana ℥ j ß.de wateren Endivie/Bugloſſi,ende van Violen/ana ℥ iij.ende voor drie morgens vermengt/ende nae elcken dronck ſalmen dit Tabulatum in nemen/oock door den dach inden mont houden.

Neemt de ſpecien Tragacanthi frigidi tabulati ende ghebruycket.

Nae deſen aldus purgeren.

Neemt Gerſte ℥ j ß.Rozijnen ſonder ſteenē Soethout/ana ℥ ß.geſoden/eñ vant tnat ghenomen ℥ iiij. daer in reſolveren Caſſien ℥ j. Peniæ,℥ ß.oft Caſſien ℥ ß. Electuarij é ſucco roſato ende Diaphœnici, ana ʒ j ß. Peniæ ℥ ß. dit inghenomen.

Oft.

Neẽt Pillulæ aggregatiuarum ℈ ij.Rhaberber/vande beſten/Agarici troch,ana ℈ j. ende met Endivie-water ſeven Pillen gemaect/eñ tſnachts nae den eerſten ſlaep ingenomen.

Tſanderdaechs dit conſerve ghebruycken.

Neemt Mitridati ʒ ß. conſerve van Rooſen ende Bugloſſi,ana ʒ j ß. dit vermengt/eñ tſeſſens ingenomē. Ende oft den patient niet ſlapen coſt ende vol pijnen waer/ſoo ſalmen hem de Pillen de Cynogloſſa,oft het dranckē daer aen volgende/beginnende aldus/laten nemē.

Neemt de ſyrope vande drooge Rooſen ℥ ß. etc.ende houden dit Electuarium inden mont dickwils.

Neemt de ſpeciē Diatragacanthi frig.de ſpecien Diapapaveris,ana ʒ j. Suycker in Rooſwater ghereſolveert ℥ ij.ende een Tabulatum gegoten/ende dit ghebruyckt.

Om de fluymen lichtelijcken op te werpen.

Neemt ſyrope van Violen ende Jujuben/ana ℥ j ß.ſyrope vā Papaver ℥ j.dit al leckende al uren ingenomen/Oft.

De Pillulæ Bechicæ albæ magiſtrales.

Neemt Suycker candi/Amijli,ana ℥ ij. Peniæ ℥ j. Gummi tragacanthi ℥ ß. de gummen ſalmen in Rooſ-water reſolveren/ende latenſe daer eenen dach in ligghen/daer Pillen van gemaeckt/ende dickwils onder de Tonge gehouden.

De ſubtijle fluxie op te doen houden.

Neẽt Boli Armeniæ,Terrę ſigillatæ,tſaet vā Mancop/ana ʒ j.Tragacanthi,Gummi Arabicę,Amijli.ana ʒ ij.met ſyrope van Jujubē hier Pillē vā gemaect/eñ onder de tonge gehoudē.

Hier na ſalmen de Herſſenen verſtercken.

Neemt de drie Santalen/ Myrthus-beſyē/ana ʒ ij.Citroen-ſchellen ʒ iij. Macis ʒ j. tſaet Nigellæ romanæ gedoret ʒ j ß.Vernicis,Succini,ana ℥ ß. roode Rooſen ℈ ij. hier van een pulver gemaect/daer vā ʒ j ß. voor op thooft geſtroeyt/te bedde gaende/tſmorgens met een Yvoren cammeken te rugghe afghekemt.

Ende beſtrijcken de Borſt met dit Vnguentum.

Neemt Vnguenti reſumtivi ℥ j. olie Violacei,van ſoete Amandelen/verſche boter ongeſouten/ana ℥ ß.de Muſcilagines,Altheæ, ende Tragacanthę ʒ iij. Soffraē ℈ ß. Was eē weynich hier van een Liniment gemaeckt.

Maer ſo daer hitte ontrent der Borſten eñ dē hals waer:ſalmenſe met dit Liniment beſtrijcken.

Neemt olie van Violen ℥ j.Mucilag.vandē ſade Pſillij,met het water Tuſſilagines uytgetogē/℥ ß. Was gewaſſchē in Violen-water/hier van een Vnguentum ghemaeckt.

Alle weken ſal hy deſe Pillen een oft tweemael innemen.

Neemt de Pillẽ Aſſaieret ʒ ij. Agarici troch. ʒ j ß. Tamarindẽ Rhabarber/ana ʒ j. met ſyrope van Violen ſes Pillen gemaeckt uyt ʒ j. ende drie Pillekens een ure voor den avont eten ingenomen.

Droogen Hoeſt.

In deſen ſalmen ververſſinghe ende vochtmakende ſpijſe / ende dranck verkieſen. Als t'Gerſte-water met Jujuben ghekoockt / met de decoctie van vier coude ſaden / ende Latuwe-ſaet/oft met de emulſie / oft melc uyt deſen gemaect: Deſghelijcken de ververſſende ende vochtmakende cruyden geſoden oft geſtooft.

Oft maken een decoctie uyt de ſadẽ Cucurberę, Cucumeris, vā Latuwe/Soethout/Jujuben/ende Gerſte-water met Penię, ende het Julep van Violen.

Neemt tſaet vanden witten Mancop/ ende van Latuwe/ ana ʒ iij. ſoete Amandelen ℥ j. de ſadẽ van Malua ende Altheæ, ana ʒ ij ß. eñ deſe ſalmen laten ſieden inde wateren Nymphεæ, van Violen/oft Maluwe/ana ℥ viij. op tderdendeel/ende dat in een dobbel vat / door gedaen zijnde / ſalmen daer in reſolverẽ de ſyrope van Jujubẽ/ oft inde plaetſe vande ſyrope genomen verſche Jujuben nõ xiiij. ende die mede gheſoden/ende hier ℥ iiij. oft vijf nuchteren van inghenomen.

Ten ſelvẽ/ende is tlichaem ververſſende/de Borſt verſaechtende/ den grooten dorſt ende brant bluſſende/ de humoren vergrovende/ende doet ſlapen / ende beneemt den brant der Vrinen.

Neemt ſoete Amandelen wel geſuyvert vā harẽ ſchellen/de vier groote coude ſadẽ verſch zijnde ghepelt van haren baſten/ de ſaden Altheæ, Malue, Latuwe ende Papaveris, ana ʒ ij. deſe al in eenen Mortier gheſtampt/ende gietẽ daer altemet wat Gerſte-water met ſoethout geſoden op / alleen Gerſte-water/oft alleen de decoctie van Soethout / ende dat tot drie oft ℔ iiij. ende doorgedaen zijnde/ ſalmen daer de ſyropẽ van Jujuben ℥ iij. van Violen ℥ ij. oft indienſe niet ſlapen en connen / de ſyrope Papaveris ℥ iij. hier van morgens ende avonts twee uren voor den eten ℥ iiij. van inghenomen / ende is oock in alle inflammatien der Longhen dienſtich.

Trochiſcen ten ſelven.

Neemt Soethout het ſap daer uyt / tſap vā Violen/ana ʒ ij. tſaet Citrullen/Cucurbitæ vā Comcommers/Mãne/ana ʒ ij ß. hier vā met de Mucilaginis, Cydoniorum eñ Pſillij, Trochiſcẽ gemaect / hier van ʒ j. met Gerſte-water/ende ſyrope van Violen inghenomen.

Vnguentum om de Borſt mede te beſtrijcken.

Neemt olie van Violen/olie uyt ſoet Amādelen uytgedaen/ana ℥ ß. tſap Malue daer de gum Tragacanthe in gereſolveert ʒ ß. de Mucilagines cydoniorum ʒ iij. Was een weynich tot een Liniment ghemaeckt.

Oft neẽt de Mucilagines cydoniorũ, Altheę, ana ℥ iij. vrouwen ſoch een meyſken ſuygende ℥ iij. hier doecken in ghenet/een weynich uytghedout / tot drie oft viermael achter een opte Borſt gelept/daer na met deſe olie beſtrijcken.

Neẽt olie van Violen/ olie uyt tſaet Cucurbitæ, ana ℥ j. Was een weynich dit vermengt.

FINIS.

Vande Borſt ende Longhe-ſieckte Aſthma.

Aſthma is een ghebreck der Borſten/ inden welcken ſy met ſulcken moeyten haren adem ſcheppen/ al oftſe haer moede gheloopen hadden. Ende wort in drie ſpecien gedeelt. D'eerſte daert tghebreck noch licht is / ende wort dan vande Grieckẽ Diſpnœa, vande Latijnẽ Anhelandi Difficultas, dat is ſwaerborſtich/ om datſe den adem niet volcomelijcken ſcheppen en connen. Maer daer hem tgebreck noch ſwaerder vertoont/ ende den adem al pijpende ende met ghelupt halen/ oft al hijghende/al oftſe doort loopen vermoeyt waren/ ſoo wordenſe vande Griecken Aſthmatici, vande Latijnen Anheloſi oft Suſpiroſi genaemt/dat is/ hijgich/ dempich. Ende als tghebreck noch ſwaerder valt ende haren adem niet halen en moghen/ dan met opgherechten halſe wordet van den Griecken Orthopnœa, vande Latijnen Recta Spiratio ghenoemt: want de groote adem-pijpen Aſpera Arteria ghenaemt / die vāde keele inde Longe zijn loopende/ verdeelt ende verſpreet haer ſelvẽ daer met veel adem wegen/ende pijpen/ al dienende tot dienſt des adems. Ende als nu den hals met de Borſt ghecromt ligghen / ſoo worden de voorſc. adem pijpen oock benout / ende behinderen ſoo den vryen uytganck des adems/ ende moeten daerom recht op ſitten om haren adẽ te ſcheppen. De Pleuretici, Peripneumonici, ende Supputoſi, oft Etterſpyers zijn oock gemeenlijckẽ met benouthept der borſten / Maer deſe zijn al met Cortſen. Dyſpnœa gheſchiet wanneer de pijpen van binnen ſeer ver vuylt / ende benout zijn/ waer door ſy haer ſelven niet toe luycken en moghen. Aſthma gheſchiet door dien de pijpen van buyten benout / ende verdruct worden/waer door ſy haren adem quaijcken connen op halen/ ende de locht tot haer trecken. In Orthopnœa is de Longhe van binnen ende van buyten benout / waer door ſy niet vry op ende neer en mach gaen.

Drievercle Aſthma.

Dyſpnœa zijn oorſpronck.

Aſthma [illegible] ten oorſpronck.

Orthopn[œa] haer oorſaecke.

Oorſaecken.

De oorſaecken van deſen zijn ghemeenlijcken tweederley/de een / ende oock de gemeenſte gheſchiet meeſtendeel uyt een ſeer ſlijmige ende phlegmatijcke humore/ verſtoppende de paſſagie der grooter Aſem pijpen Trachea oft Aſpera Arteria, weſende de principaelſte aſemhalende inſtrumentẽ/ door wiens verſtoppinghe het uyt ende ingaen des adems behindert wort / weſende daerom een oorſaeck vande

Trachea [illegible] Aſpera ar[illegible] ria haer o[illegible] cie ende dienſt.

corte/

corte/bedichte ende seer snelle hyginghe oft adem halinghe.

De tweede oorsaeck gheschiet door eenighe heuvelachtighe tumoren / gheswellen ende sweringe/groepende inde substantie der Longhen/oft inde holle pijpen/ oft hollicheden der Longhen/ sonder nochtans de Longhe te genaecken / oock soo zijn inde Arterien ende Aderen der Longhen Apostematien bevonden gheweest. Desghelijcken door de stercke opdrooginghe der materien / als doort ontfanghen van eenighe quade sware reucken ende dompen/ als inde Gout-smedē ende Achimisten/ die veel inden Cinober arsenicum, Argentum viuum ende inden Antimo zijn wercken-de. Als oock door eenige salvinghe ende strijckinghe/ alsmen inde spaense Pocken/ door eenighe winden hen onthoudende inde hollicheyt der Borsten / den aden te rugghe houdende. Somma Summarum de oorsaecken vanden Asthma ende dempicheyt der borsten gheschiedende door grove ende taey humoren. Door gheswellen / hoochten/oneffenheyt inde hollicheyt van Aspera arteria, de passagie des adems benouwende/door verdrooginghe der Borsten / Huevelen ofte hoochten inden rugghe/door overvloedighe winden het midschot benouwende ende uytspannende/ waer door de Borst ende Longhe verdruckt wort/ ende den uytganck des adems behinderende.

Vande teeckenen.

De teeckenē worden genomē uyt de gebreken der deelē die daer in lijden zijn/ eñ d'ander uyt de Catarrhen. Indien de borst vol humoren is / eñ de condupten benouwende/oft dat de Aderen ende Arterien der Longen geheel vervult zijn met eenighe vuylichept/ soo zijnse seer benout/ sonder Cortsen/ende valt hen den adem te halen moeyelijcken / ende leyt hem de Borst altijt en pijpt ende rammelt/ ende werpen veel vuylicheyt uyt. Wt de Catarrhen daer ingesoncken / so isser gemeenlijcken pijne des hoofts geweest/eñ gevoelē de vochticheyt op de Borst dalen/ ende veroorsaeckē een snelle Asthma, sonderlinghe des winters/ oft met ongetemperde lochten/ende dat sonderlinghe inden ouderdom. Indien dat de Asthma overlancsaem aengecomē is ende metter tijdt vermeerdert / is een seker teeckē datse uyt een vercouthept der Longen / ende van een lange vergaderinghe der materien voort ghecomen is. Wt rauwichepdt/ende droochte veroorsaeckt/soo en werpen sy niet op/ ende zijn dorstich. Wt couwen gecomen/ so halen sy haren adem traechgelijcken/ die oock cout uyt comt en zijn oock niet dorstich/den Polse is hem debile/selden ende traech / de coude is hem hinderlijcken/ende werme dinghen helpen hem.

Indien daer eenighe Apostemen zijn/ cannen weten door presente pijne. Oorspronck ghenomen hebbende uyt besloten winden/ soo isser opblasinghe met oprispinghe.

Indien tghebreck schuylt alleen inde spirituale deelen / dat is/inde Arterien der Longhen/ soo is hem den Pols hert bevende/ ende zijn dickwils in doots perijckelen. Maer schuylende buyten de spirituael deelen / soo en isser gheenen hoest. In Dyspnœa moghen sy sonder merckelijcke hinder langhen tijdt leven. Asthma ende Orthopnœa hoe wel sy oock wel gheduerich vallen/nochtans veroudende / soo zijnse lastich / want sy doen den patient dickwils versmoren/ende brengen veel sware accidenten aen / sonderlinghe daerse haer oeffenen in een coude lochte / oft doort overvloedich eten ende drincken.

Prognostijcke/oft voorteeckenen.

Den ouderdom oft jonghe teere persoonen worden van deser Passien selden ghenesen/oft met grooter swaricheydt: Soo de Asthmatici dickwils in onmacht vallen / is een doodtlijck teecken : daer het Asthma oorspronck neemt uyt luxatie oft uytspringinghe vande Vertebræ, oft Ruggē beenen / sonderlinge inwaerts springhende oft vallende/ en worden niet ghenesen. Men siet dese Passie altemet veranderen in een inflammatie der Longen.

Vande ordinantie haers levens.

Men sal in desen een suyver ende clare locht verkiesen/ ende alle ander turbel lochtē schouwen/ ende voorts alle andere regulen in eten ende drincken onderhoudē/alsmen inden cap. vande swijmelinghe des hoofts / ende inde Catarrhen verhaelt heeft/ den Hydromel is hen goet / tē waer dat de Cholera haer lastich viel/over maeltijt sullen sy weynich drincken/ ende nae den eten den dranc hen een wijle ontrecken: maer de Maghe nu vande spijse ontlast zijnde/ moghen sy wel wat ruymer drincken.

Cure.

Nae den eysch des wercx/ salmen de medicamenten ordineren/welc in verscheyden manieren geschiet/als doort versaechten/humecteren / versubtijlen ende verdunnen/oft door assupveringhe. De versaechtende/ humecterende/ende de scherphept der Borsten / eñ haren Aderen ende arterien te versoeten ende te vercoelen zijn dese.

Versaechtende humecterende ende vercoelende.

Neemt Stobili oft Pijnkernen / soete Pruymen van Damast/ Jujuben/ Sebesten/ Rozijnen/ Vijghen/ Soethout/ Cathoen-saet / tsaet Altheæ, van Maluwe eñ Lijnsaet/ Pistatien/ anders Fistici genaemt/ Haes-noten gerooste Waepen/ Suycker-Peniæ, Honich/ de emulsie oft melc uyte Gerste ende uyten Amandelen/ Terebintijne.

De Compositien.

Het Electuarium diatragacanthæ frig. Loch de Pino,

de Pino, de syrope van Violen/ van Jujuben/ ende de Pillen Bechicę, ende Albæ, ende dierghelijcken.

De inciderende ende van een deelende medicamenten.

Het Venus-hayr/ Trichomanis, Altheæ, soo wortelen als cruyt/ Tussilago, Veronica, Pulmonaria, roode Coolen/ Symphijtum majus, Hyssop/ Marubium album, Origanum, Calamintha, Thijmus, Satureia, Poley, Pimpinella, Abrotanum, de wortelen vā Alant/ Gentiaē/ Iridis florentię, Iuniperi, Erijsimum, dat is / Irio, Herick, Polypodium, Guaiacum, Zarzæ parillę, Botrijs, Het Medulla oft merch upten Carthami, etc.

Inde taey Viscose phlegmatijcke humore.

In dese salmen de materie van een deelen/ ende affsuyveren / op datse te lichtelijcker uytgeworpen mach worden/ Aldus beginnende.

Neēt de syrope van Soethout/ van Venus-hayr/ ana ℥ j ß. de waterē Buglossi ende Tussilagines, ana ℥ iiij. voor drie morgens vermēgt/ tselve tot ses oft seven daghen.

Ten selven.

Neēt syrope van Hyssop / vā Venus-hayr/ Oxymel simpl. ana ℥ j ß. de wateren Hyssopi, Scabiosæ, ende Bethonicæ, ana ℥ iiij. dit vermengt als boven inghenomen.

Ten lesten noch stercker.

Neemt de syrope van Prassio oft van Stœchas, Oxymel comp. oft Scyllitici, ana ℥ ij. syrope van Violen ℥ j. de wateren Scabiosę, Fœniculi, eñ Helenij, ana ℥ iiij. dit voor vier morghens vermengt.

Ende in deser manieren meuchdy ooc u decoctien daer toe ordineren. Maer altijt sorch dragen/ datmen humecterende/ ende vochtich makende dingen daer toe vermengende is/ op datmē de materie niet te seer en doet op droogen/ ende daer door te meer behindert het opwerpen.

In deser manieren.

Neemt gepelde Gerste ℥ ij. Hyssop/ Adianti albi, Trihomanis, Bethonie/ ana M j. Anijs eñ Venckel-saet de sadē Altheæ ende Malue, ana ʒ iij. de vier groote coude saden/ ana ʒ j ß. Rozijnen sonder steenen ℥ j ß. Vijgen nō viij. versche Jujuben nō xiiij. Soethout versch gepulvert ℥ ß. tsamen in water op de helft gesoden/ ende in ℥ 24. nats resolveren syrope vā Soethout ℥ ij. ende van Hyssop ℥ j ß. oft den noot eyssende Iujubini ℥ ij.

Oft aldus.

Neemt Marubij, Hyssop/ Scabiosę, roode Coolen/ Venus-hayr/ ana M j. Soethout ʒ 6. Rozijnen sonder steenen ℥ j ß. tsaet van Mauwe/ Altheæ, ana ℥ ß. dit gesoden/ eñ als bovē ghebruyckt.

Oft/ Oxymel, Scyllitici met een weynich syropen Buglossi, oft van Violen.

Oft.

Neemt den Oxymel simpl. oft Scyllitici, syrope van Hyssop oft vā Soethout/ syrope van Violen/ ana ℥ j. dit door den dach gheleckt.

De Scyllen gebraden / eñ met Honich vermengt/ ende geleckt/ doet de fluymen rijsen.

Ten selven/ maer stercker.

Neemt de wortelen Helenij, Zarzæ parillæ, oft de schavelinghe van Guaico, ana ℥ j ß. Polypody versch/ de saden Carthami wat gebroken/ ana ℥ j. Bethonię, Botrijos, Marubij. Scabiosæ, Veronicæ, Adianti albi, Trichomanis, ana M j. Thijmi M ß. Rozijnen sonder steenen ℥ j ß. versche Vijgen nō vj. Sebesten nō xiiij. de saden Seseli eñ Anijs/ ana ʒ ij. de vier groote coude sadē/ ana ʒ j ß. Cathoen-saet eñ tsaet van Heemst/ ana ʒ iij. Soethout versch ʒ vj. dit in schoon water ghesoden op de helft/ ende in ℥ 26. resolveren de syrope van Prassio oft van Hyssop/ ℥ ij. de syrope van Venus-hayr/ Oxymel compositi, oft Scyllitici, ana ℥ j. hier van alle morghens ℥ iiij. van ingenomen.

Hier na salmen tlichaem aldus purgheren.

Neemt de Pillulæ aggregativæ, Cochiæ, de Agarico, ana ℈ j. met Buglos-water ses Pillen gemaeckt/ diemen tsnachts na den eersten slaep innemen sal / ende vijf uren/ daer nae dit affspoelende dranckxken in nemen.

Neemt Honich-water ℥ iiij. Suycker ℥ ß. dit inghedroncken.

Oft nemen dese Pillen in.

Neēt Pillulæ cochiæ, de Agarico, ana ℈ j ß. met Hyssop-water ses Pillen gemaeckt/ ende tsnachts ingenomen.

Oft dusdanighen dranckxken.

Neemt Agaricus versch ghetrocisseert / oft ongetrochisceert vanden besten ʒ j ß. Gengeber ℈ j. Salis gemmæ, oft Fossilis G. v. gesloten oft ghesneden/ ende latent eenen nacht in ℥ ij. witten Wijns weecken/ ende gieten daer toe Alsem ende Venckel-water/ ana ℥ j. tsmorgēs door eenen doec gedout / ende resolveren daer in Electuarium indi maioris oft Diaphœnici ʒ iij. Oxymellis scyllitici q. ß. dit ingenomen.

Oft.

Neemt Cassien versch uytgedaen ℥ ß. Electuarij è succo rosato, Diaphœnici, ana ʒ j ß. Agarici troch. ʒ j. met de decoctie pectorael tot een dranckxken vermengt ende inghenomen.

Confortative.

Neemt conserve van Roosen ende vā Buglosse/ ana ʒ j ß. Mitridati ℈ ij. dit tsāderdaechs tsmorgens inghenomen/ ende men sal den patient met den voorhaelden laxerende alle drie maenden

maenden eens laten purgeren / daer en tuſſchen/ alle veerthien dagen deſe Pillen te bedde gaende ghebruycken.

Neemt de Pillē Aſſaieret, Agarici troch, ana ʒ j ß. Rhabarber vandē beſten ʒ j. met ſyrope van Violen ſes Pillen ghemaeckt.

Ende het lichaem nu wel geſuyvert zijnde/ ſalmen thooft ſuyveren door de hooft ſuyverende medicamentē / diemē Errhina oft Naſalia noemt/ vorē genoech verhaelt / eñ gebruyckenſe tſmorghens nuchteren al werm door de Neuſe opgehaelt vijf oft ſes dagē verbolgēde.

Het neerlijf ſalmē tſmorgens nuchterē wel wrijven / ende ſtellen hem coppen vijf oft ſes ſonder openen / de voeten ſalmen tſavonts eñ tſmorgens waſſchen met deſer decoctien.

Voet-water.

Neemt Roſemarijn/ Stœchas, Salie/ Betonie/ Maghelepn/ ana M j. Chamil/ Melilootbloemen/ ana M j ß. in ſchoon-water geſoden daer de voeten in ghewaſſchen.

Om de ſlupmen lichtelijcken te loſſen.

Neemt Loch de Pino, Loch ſani & experti, het pulpe vande Rozijnen/ ana ℥ ß. het pulver Iridis florentiæ ʒ j. de ſpecien Diatragacanthæ frigidę ℈ ij. Suycker Peniæ ʒ iij. met ſyrope van Hyſſop ende van Soethout een leckinge vermengt.

Oft.

Neemt ſyrope vā Soethout ℥ j ß. dit al leckende ghebruyckt.

Ten ſelven.

Neemt conſerve vā Salie-bloemen/ conſerve van Bethonie-bloemen de wortelen Helenij, ana ℥ ß. Specierum diaireos ſalomonis ʒ j. pulver van Hyſſop ℈ j. de ſpecien Diatragacāthi frigidi ℈ iij. Voſſchen Longen berept ʒ j. Honich vā Scyllen ʒ vj. ſyrope vā Soethout q. ß. hier van een leckinge gemaeckt/ eñ als de voorgaende ghebruyckt.

Dit pulver ſalmen ghebruycken in alle ſpijſe.

Neemt Soethout dat verſch is / verſchen Adianti cleen geſnedē/ ana ʒ j ß. fijnen Caneel ʒ j. de Longe van eenē Voſch berept ʒ ij. Soffraen ℈ j. Suycker ℥ ß. tſamen gepulvert ende ghebruyckt.

Vande Suffimenta oft roockinge hebbē wy int cap. vanden Hoeſt verhaelt.

Maer men moet hem wachten van eenige roockinge inde ſlaepcamer vanden patient te maken/ op dat hy daer door in gheen meerder benouthept en comt/ oft en verſmoort.

Liniment voor de Borſte.

Neemt olie vā bitter Amandelen eñ vā Lelië/ ana ℥ ʓ. Hyſſopi humodę, oft verſche boter ʒ iij. Was een weynich/ tot een Liniment gemaeckt/ oft ſonder Was ghebruyckt.

Ten ſelven.

Neemt de Muſcilaginibus altheæ, ende van Foenigreeck ℥ j. olie van ſoete Amandelen/ van Lelien ende verſche boter / ana ʒ iij. Olei Irini ℥ ß. Soffraē ℈ j. een weynich Was / tot een Liniment ghemaeckt / ende hier mede beſtreken zijnde / ſalmen daer een doecrken met onghewaſſen wol becleet werm op legghen.

Inde heete ſaecken.

Indien ſy ſeer root van aenſicht zijn vertoonende met verhittinge des geheelē lichaēs eñ opdracht/ ſo ſalmen hen de Lever-ader oft de Mediaen openen / oft ſo ſy de latinghe niet verdragen en mochten/ ſo ſalmen hem coppen ſtellen tuſſchen de ſchouder-bladen/ ende op de hant openen/ het lichaem ſal hy ſtil houden/ eñ weynich ſpreken/ ende weſen ſober in eten ende drincken/ ende laten hen genoegen met een Gerſte-water aldus.

Gerſte-water.

Neemt ghepelde Gerſte ℥ j ß. verſch Soethout ʒ vj. Rozijnen ſonder ſteenen ℥ j. in water op tderdendeel gheſoden: Maer indien die lancduerich waer ſoudemen den patient wat liberaelder mogen ſpijſen/ als met tſap vā een Hoentken/ met een Amandel-melck / met een Gerſte papken/ etc. Men ſal den ſiecken dan met geē laxeringe het ſy met Pillen/ oft eenige dranken quellen. Maer inde ſtilte der ſiecten als hen de accidenten zijn vertoonende/ ſalmē de materie aldus bereyden/ ende daer na evacueren.

Bereydranck.

Neemt ſyrope van Violē/ van Hyſſop/ Oxymel ſimpl. ana ℥ j. de wateren Scabioſe plātagines, ende van Violen/ ana ℥ iij. oft met de decoctie van Gerſte ℥ ix. dit voor drie morghens vermengt.

Oft.

Neemt honich van Rooſen/ ſyrope vā Violen eñ van Venus-hayr/ ana ℥ j. ſyrope Iujubini ℥ j ß. de wateren van Suerinck/ Hyſſop eñ van Buglos/ ana ℥ iiij. dit voor drie morgens vermengt/ ende na elcken dranc ʒ j ß. van dit koecrken ingenomen.

Neēt de ſpecien Diatragacanthi frigidi ʒ j ʓ. Suycker Peniæ gereſolveert int water Tuſſilagines ℥ ij. ende daer koecrkens van gegoten tot ʒ j ß. ende altemet oock een ſtucrken inden mont houden.

Ten ſelven.

Neemt Buglos mette wortelen van Suerinc/ Hyſſop/ Venus-hayr/ Trochamanis, ana M j. Sebeſten/ Jujuben/ ana nō x. Rozijnen ſonder ſteenē/ Tamarinden/ ana ʒ vj. Venckel ende Anijs-ſaet/ ana ʒ j. de vier groote coude ſaden geſuyvert/ ana ʒ j ß. de bloemen Cordiael/ ana P j ß. tſamen in ℔ iij. gheſoden op de helft/ daer in reſolverē ſyrope van Soethout/ van Venus-hayr/ ende van Violen/ ana ℥ j ß. ende tſmorghens ende avonts ℥ iiij. inghenomen/ daer nae aldus purgeren.

Pillen.

Neēt Pillulæ aſſaieret, van Agarico, ana ʒ ß.

oft ℈ ij. met Bethonie-water ses Pillen ghemaeckt/ende tsnachts na den eersten slaep inghenomen.

Ten selven.

Neemt Hyssop/Venus-hayr/ana M ß. Rozijnen sonder steenē ℥ ß. Soethout gepulvert ʒ iij. Anijs-saet ʒ j. de bloemen Borogines ende Buglossi, ana P j. dit in water gesoden/ ende in ℥ iiij. nats resolverē Cassien versch uytgedaen ℥ iij. Diapœnici ʒ ij. Agarici troch, ʒ ß. oft de syrope van de infusie vande Perventie Roosen met Agarico ghemaeckt ℥ ß.

Oft aldus.

Neemt vandē bestē Agarici ʒ j ß. Gengeber G x. Salis gemmæ G. iij. dit tsamen acht urē in Oxymel simpl. geweeckt q. ß. ende dit totten voorsc. Borst-dranck vermengt/ ende teffens inghenomen. Tsanderdaechs dit conserve vier uren voor dē eten ingenomen / de grootte van een Corstaengie.

Conserve.

Neemt conserve vande Buglos-bloemē/de wortelen Enulę campanæ gheconfijt/ana ℥ ß. Mitridatij ʒ j. dit vermengt ende ingenomen.

Opte maniere voorsc. salmen den patient tweemael tsjaers purgeren / als indē beginsel vandē Herfst/ende indē Meert / ende alle weken eens dese Pillekens innemen/ tsavonts te bedde gaende drie.

Pillen.

Neemt Pillulæ assaieret ʒ ij. Agarici troch, ʒ j ß. Rhabarber vandē besten ʒ j. met syrope van Violen uyt elcke dragma ses Pillen ghemaeckt.

Oft aldus.

Neemt Pillulæ hierę simpl. de Agarico, ana ℈ ij. Pillulæ aggregativę ℈ j. met Hyssop-water Pillen als boven gemaect ende ingenomē.

Het lichaem nu wel suyver wesende/salmen thooft ooc suyverē door Nasalia, door de Neuse ophalen alsmen op ander plaetsen als inden Cap. vande Herssenen / van Catarrhen/etc. ghenoech verhaelt hebben. Maer gorgelinge oft knauwinghe en salmen in desen niet ghebruycken.

Asthma uyt droochte veroorsaeckt.

Wt groote ongetemperde droochte veroorsaect/daer door de Borst verscherpt met veruuylde Cortsen/soo ordineert dit.

Neemt Gerste P j. cap. Veneris, Violen/ana M ß. Jujuben nō. viij. tsaet Altheæ ende Maluæ, ana ʒ ij. de vier coude saden/ana ʒ j ß. gesoden ende die doorgedaen/resolveren in ℔ ij. nats resolverē de syrope vā Violen/ Buglos/ ana ℥ ij. syrope van Jujuben ℥ j. avonts ende morgens ingenomen.

Liniment voor de Borste.

Neemt olie van soet Amandelen versch uyt getogē/olie van Violen/ana ℥ j ß. versche boter ℥ ß. vrouwen soch ℥ vj. dit vermengt daer de Borste morgens eñ avonts mede gestrekē.

Hoest uyt subtijle waterachtighe eñ coude humoren.

Neemt de syrope vā Venus hayr/syrope vā Violen/ana ℥ j. specien Diatragacanthi frigidi ʒ j ß. Peniæ ℥ iij. hier van een Loch gemaect/ ende alle uren met een spatel van Soet-hout ingenomen/sonderlinghe opten Rugge liggēde. Men sal hen dē Diatragacanthum tabulatum , ende oock den Suycker Peniæ dickwils inden mont laten: Ende noot zijnde tē purgerē / salmense met de Cassiē oft Manna inde decoctien pectorael geresolveert laten innemē/ hier van soeckt int voorgaende cap.

Men moet de Maghe in desen oock versterken.

Neemt olie vā Mastic/ van Alsem/ vā Metha oft van Nardus, ana ℥ ij. Galiga, Nagelē/ Foelgie/ana ℈ j. Spicæ nardi ℈ ß. Was een weynich tot eē Linimēt gemaect/ daer werm de Maghe mede gheftreken.

Nota.

De Dropaces, Sinapismi, Phenigmi , oft ulcererende/ende rubificerende oft Rubificantia, wordē indē noot ooc geprezen/om op de Borst te gebruycken/ om de materie af te leyden/soo machmen oock vesicatie maken achter de ooren/ op de uyterste vande ermen/by de handē/ oft op de palmen vande handen.

Vanden Pleuris hebben wy een tractaet apaert aen M. Jacob camerlinc geschreven/ daerō hier nu voorby passerende/maer volcht int leste van dese Boecken.

Vanden Pleuris hebben w[y] een tract[aet] gheboec[kt] naest d[it] drollig[he] ghebre[ken].

Vande inflammatien der Longhen

Peripneumonia oft Pneumonia vande Grieckenz: by den Latijnen Pulmonaria , dat is/de Longhesieckte ghenaemt.

De Longhe-sieckte Peripneumonia is een gheweldighe inflammatie oft ontstekinghe der Longhen met gheduerighe Cortse : Ende uyt hem selven eenen aenvanck grijpende/oft uyt ander voorgaende Passien/ door hem selven een toevloedinghe des bloets / tghesehiet altemet door een cholerijcke vermenginghe/ oft door een Phlegma, somwijlen met Cholera ende Phlegma gelijck. De Melancholia can in desen oock oorsaeck gheven : Maer meest grijptse haren oorspronck uyt de nederdalinge der Catarrhen opte Longe/door de Squinantie. Wt Asthma, uyt Pleuris,ende dierghelijcken meer/alsmen uyt het uytspijē der flupmen wel oordeelen can:want het uytspijē des bloets/oft der roode flupmē geeft ons te kennē/ dat tbloet overtollich is/ geel oft bleecachtich zijnde/so heeft de Cholera d'overhāt/ uyten swarten / bewijst dat de Melancholia int tbloet te boven gaet/ alsmen inden Pleuris ooc verstaen sal.

Aen-

Aengaende de teeckenen.

Dese zijn seer root van aensicht/de Ooghen zijn hem gheswollen / het opperste der Neusen staet hem gecromt/ daer is droogen hoest/met een drooge Tonge/ geenen lust tot eten/den adem is hem heet/ het cout water zijn sy begherich / maer meer verlangē sy na de coude lochte/daer is een snelle ende brandende Cortse.

Daer de siecte nu vermeerdert/so wort haer de rust ende slaep benomen/ nochtans sietmen sommige slaperich / maer geenen vasten slaep hebbende / het speecksel is hen bloedich ende root / daer nae beginnen sy int uyterste vande vingeren coude te crijgen / en̄ de nagelen wordē hen dootverwich ende crom: Maer indien in desen overcomt het bloeyen der Neusen/ oft eenen buyckloop met veel cholerijcke materie vermengt ende schuymich / so isser eenen sekeren hoop totter gesontheyt voor handē : maer anders verseker de doot/ende dat den vierden oft den vijfden dach : Dese Passie vertoont haer met meerder perijckels / als met pijnen.

Tot Rasernije comende is dootlijcken.

Harē oorspronc hebbende uyt de Squinantie so doot sy den patient binnen den sevenden dach/oft verandert inde Teringhe. Ende gelijck het over eynt sitten inde scherpe oft strasse siecten/in Morbis acutis ghenaemt/ een quaet teeckē is/so ist in desen noch veel quader. Indien sy lichtelijcken de fluymen quijt worden is een goet teecken / roode fluymen niet bloet vermengt uyt te werpen en is niet te vreesen/ soo syse lichtelijcken quijt worden: Indien den patient lichtelijcken zynen adem schept / ende doort uytspoughen hem de pijne verlicht ende verdraghelijcken is/nochtans niet dan Etter quijt wordende/ staet nochtans goeden hoop voor handen : Oock soo hem ontrent de Ooren eenen sweer is groeyende ende tot rijpinghe comt / oft ergens aende neerste deelē hem vertoonende ende in een fistel verandert / is sekeren hoop totter gesontheyt te hebben: Indien hem den Etter met hoopen op de Longe valt/ ende daer blijft liggen/ so moet hy versmoren/ oft op eē Teringe comen : Ten waer dat haer de materie inde Aderē begaef/ende so haer selven losten met de Vrine / oft metten Camergaic/dat nochtans selden geschiet : Als inden Pleuris oock gesien is van Anthonio Benivenio.

thonius ivenius suo li- o de Ab- s mor- um cau-

Maniere haers levens.

De seer heete / coude oft nevelachtige lochtē moeten sy mijden / als oock inde Catarrhen verhaelt staen / ende sy moeten hen boven al wachten van eenigen wijn te drincken/ want die hen seer hinderlijcken is / ende sy moeten seer sober in eten ende drincken zijn / ende ghebruycken spijse die weynich voetsels geeft/alle windige/ soute/ suere/ tsamentreckende dingē zijn hen quaet. Het Gerste-water is hen seer goet/maer moet wel gesodē zijn/tot datse root wort/ op datse niet windich en is/ voort in desen te leven wort u verclaert daer wy vanden Pleuris geschreven hebben : Desgelijcken sulby vande Cure aldaer verhaelt verstaen/dan moet ē in desen wat stercker wesen/ ende meer resolverende / ende oock om de fluymen op te mogen werpen : Oock daer de remedien vanden Pleuris inde zijde moeten gebruyct worden/so moetense hier voor opte Borst geappliceert worden.

Wt hitten veroorsaeckt.

In desen salmen hē de Lever-ader openen/ oft daer tselve niet toegelaten en wort/salmen hem Coppen stellen over de gheheele Borste/ ende zijden / ende laten tbloet af nae den eysch der natueren / ten waer dat hem tselde uyt eenighe andere sieckten aenghecomen waer/en̄ de lange gehadt hadde / so salmen hem wachten vant bloet af te trecken. Ende om de fluymen lichtelijckē op te werpen hebben wy indē Pleuris ghenoech verhaelt / ende dat nae den eysch der humoren.

Om de fluymen uyt *Phlegma* voorts comende lichtelijcken te lossen.

Neemt Peper ℥ ß. Myrrhæ , Soffraen/ ana ℈ j. gheschuymden Honich ℔ ß. tot een Loch vermengt/ende dan alsoo met een spatel van Soethout alleckende inghenomen.

Ten selven.

Neēt Peper ℥ ß. Diaireos simpl. ℥ ß. Soethout ghepulvert ℈ j. Soffraen G. vj. Suycker oft syrope van Soethout oft Hyssop ℥ iij. tot een leckinghe vermengt / ende als boven ghebruyckt.

Een decoctie.

Neemt gepelde Gerste ℥ j ß. Hyssop/Scabiose, Adianti Albi ende Nigri, ana M j. versch Soethout gheschrabt ℥ ß. Venckel en̄ Anijssaet/ana ℥ j ß. Vijgen gesneden vj. dit gesoden in ℥ xxvj. nats en̄ resolveren daer ℥ ij ß. oft syrope van Hyssop oft Marubij ℥ iij. ende hier tsmorghens drie uren voor den eten/en̄ anders halfure voor den avonteten ℥ iij. werm van ingenomen. Ende dese remedien voorsc. dienē alleen inde taey/grove/Viscose materien: Als oock den Oxymel simpl. ende Scillitici.

Het ghebeurt dicwils datse den vierden oft den vijfden dach beginnen te sweeten / soo salmen de natuere te hulpe comen / ende legghen hem Verckens blasen met werm water op de pijnlijcke plaetse/om so de pijne door het sweeten te verlichten: want de siecte is doort sweeten haer selven dickwils lossende : Ende inde jonge persoonen door het bloeden uyten Neuse / ende oock mede door het overvloedich lossen der fluymen.

De larer ende medicamenten zijn in desen te mijden/oft moeten met groote voorsichticheyt gebruyckt worden/en̄ somen de Cholera moet

purgeren / ſo ſalmẽ daer de Caſſia met de Tamarinden / oſt de Manna met Rhaberber toe verkieſen/maer den Rhaberber ſalmen weeckẽ inde decoctie Pectorael/om ſo zijn conſtringerende cracht te benemen. Inde Phlegma wordẽ de Pillulæ Cochię met den Agarico gepreſen. Item den Turbith geprepareert met de ſyrope van Violen/Honich-water/ oſt met decoctie van Soethout/etc.

Men ſal hem een Ceroon op de Borſte ende zijde ſtellen. Aldus.

Neemt olie van Rutæ ende van Nardus,ana ℥ j.het merch uptẽ Herten ℥ ß. de pulverẽ Iridis,Hyſſopi,eñ Marubij,ana ℥ j.Terebinthyn, eñ Was,ana q ß. hier vã eẽ Ceroon gemaect.

FINIS.

Vande Bloetſpouwinghe / vande Griecken Hæmoptijſis,dat is/Cruenta ſpuitio ghenaemt

Hæmoptijſis oſt de bloetſppinghe gheſchiet met hoeſt oſt ſonder hoeſten. Als door eenige Corroſie/ſcheuringe/ontſluptinge oſt openinghe der Aderen. De oorſaecken zijn uptwendich oſt inwendich : uptwendich als van vallen/ ſtooten/ ſpringhen/ ſware laſten te heffen/ ſterck te roepen / te blaſen / oſt Echelen in te drincken. De coude/ hoewel datſe ſterck conſtringerende is/ ſo doetſe nochtans de Aderen ſcheuren eñ openẽ / als Hyppocrates verhaelt/ oock ſept den ſelven Authuer dat de hitte diſſolveert/ eñ cauſeert uptwerpinge des bloets.

Door inwendighe eñ verborgen ſaken / als upt overvloedichept des bloets / oſt upt verbuplinge ende ſcherpichept de Aderen openende eñ dooretende / door teerichept der Aderen/ oſt oock door de ſubtijlichept des bloets.

Wt verſchepdẽ plaetſen voorts comende.

De plaetſen daer het bloet upt comt/zijn diverſch/als uptẽ monde/kele/Tantvleeſch/upt den wech des Adems / ende der Longhen/ upt de Borſt ende haer hollichept/upt de Longhe / ende upt haer ſubſtantien ende haren Aderen ende Arterien / upt de Maghe/Lever/ Milte/Moeder ende upten hoofde / welc voor al ſeer nootlijckẽ is om wel onderkent te moghen worden / om daer upt u prognoſtijcke eñ voorteeckenen te mogen hebben / ende na dien u bequame remedien te mogen voeghen/welcmen aldus ſal moghen bekennen.

Teeckenen.

Aſpera arteria,dẽ wech des adems/ Larynx Caput Aſpera Arteria,dat is/thooft vã de Adem-ader/Bronchos is de plaetſe die daer lept/ tuſſchen Larijnghen ende de Longhe.

Comende upt het Tantvleeſch/ſo ſpoughen ſp wepnich bloets upt ſonder hoeſten. Wt de kele comende / ſo worden zijt al rachende ende ſchreeuwende quijt. Wt Aſpera Arteria oſt upt Brancho, ſoo worden ſp wepnich bloets quijt ſonder ſtercken hoeſt/altemet oock wat ſchupmich / ende hoe het bloet dieper upt vaten opghebracht moet worden / hoemen al ſtercker moet hoeſten / ende door de continuele ontbindinge/volchter altemet wel van haer ſubſtantie metten bloede/maer niet ſonder pijne. Wt de Longhe ende niet upt de Borſt voorts comende / ſoo moeten zijt door ſtercken hoeſt loſſen : Maer noch met ſtercker hoeſten moeten zijt upt de Borſt op brengen : want dan moetet eerſt upt de Borſt inde Longhe ghebracht worden / ende van daer door Aſperam Arteriam oſt Aſem-pijpen uptgeworpen. Het bloet dat upt de Aderen ende ſubſtantie der Borſtẽ upt comt/is ſwertachtich/dick/geronnẽ/groſ eñ met wepnich ſchupms / niet overvloedich/ maer allenſkens voorts comende/ſterck rupckende niet ſonder pijne/welcke pijne hem door den ſlaep vermeerdert / maer dit en is ſoo vol perijckels niet / als vande Longhe voorts comende/ende oock lichtelijcker om helpen/ ende oſt tſelve niet en wilde gheneſen / ſo ſout tſelve in een ongheneeſſelijcke ulceratie veranderen: Maer inde Longe weſende / ſo ſoudet hem op een Teringhe brenghen / oſt in een Febris Hectia veranderen. Tbloet upt de Longhe voort comende/ſo iſt ſubtijl/ſchupmachtich/ nae den ghelen ſiende/met overvloedichept/maer traghelijcken vloepende / oſt alleen door hoeſten voorts comende/geſchiet ſonder pijne. Eñ nu verout zijnde/ende upt de ſubſtantie der Longẽ comende met ulceratie/ ſo iſſer Cortſe/ende het ſchupmich bloet is ſtinckende ende met etter vermengt/ met ſtanck des adems : want geen partije des lichaems dat ſo haeſt tot verbuplinghe comt als de Longhe/ende door hare gheduerige beroeringhe/ſoo iſt altijt ſchupmich / ende wort altijt met tamelijcken hoeſt gheloſt : maer iſſer ulceratie/ſoo worter wepnich opgheworpen / maer met ſtercken hoeſt/ ende perijculueſer dan oſtſe veel bloets quijt worden : want wepnich bloets quijt te wordẽ gheeſt te kennen datter Eroſie oſt afetinghe der Longẽ is : Maer de overvloedichept geeſt te kennen dat de Aderen ontſloten oſt gheborſten zijn.

Tbloet.

Tbloet upten hooſde dalende / ſoo iſſer ghemeenlijcken voorgaende hooft oſt ſwarichept geweeſt/oſt pleech hem upte Neuſe te vloepen met verlichtinghe der hooft-pijnen / ſp ghevoelen een kittelinge inde kele met rachgens/ ende gheduerighe begeerte tot hoeſten/ ſonder nochtans veel te hoeſten / ende hadden ſp van te voren hitten met ſwarichept int hooft voort bloepen/ ſoo vergaet hen de pijne/met de hitte des hoofts.

Dit bloet is upten ſwertẽ niet ſo wepnich/ glat / met etter oſt met Phlegma vermengt/ het comt met kittelinghe voort / ende is inden Neuſe ſtorckelende : Het gheſchiet veel upt quetſinghe / couwen/dronckenſchap/oſte upt overvloedichept der hoofts.

In Summa/als tbloet ſwert ende geſtorckelt opgheworpen wort / ende datſe te voren upten Neuſe ghebloept hebben / is een teecken dattet hem upte Herſſenen inde Longhe / oſte inden wech des adems inghevloept is/ſo cauſerende een clepn hoeſtken.

Ende indien het waer dattet ſelvighe bloet

upten

uyte hoofde inde Mage gesoncke is/ daer uyt eenighe contusien oft Corrosien vergadert/ so wilse haer selven altijt door vomeren wederom ontlasten : Maer indien dese fluxie alleen uyt de Maghe voort comt/so worter weynich bloets opgeworpen/ want de Adere der Magen seer subtijl zijn. Sy lijden walginghe/daer en is geen verteringe/de Mage met haer omliggende plaetsen is hen pijnlicke. Ander maken sulcke distinctie/ seggende: indien yemant een schuymich bloet opwerpt door braken/ nochtans onder het Diaphragma geen pijn en gevoelt/so comet uyt de Longhe.

ders distictie.

Indien tbloet uyt de conduyte der Leveren oft der Milten gesonden wort inde Mage / so ist wat overvloedigher ende meest swert ghestorckelt / ende daer is pijne / swaricheyt oft geswel inder rechter oft slincker zijden / en indien daer eenighe verhittinge inde voorsc. leden is/ so ist ooc schuymich/ende so daer Cortse toe comt/ so ist dootlicken.

Wt de Moeder voorts comende/ sonderlinghe als hare suyveringhe op gehouden zijn/so geschiedet meest als sy die behooren te hebben/ soo ist oock dickwils seer grof ende swert/dese lijden grooten last inde Lijf-moeder / inde zijden tot onder het Diaphragma streckende/ ooc dickwils onder de kele.

Bloet-vloeyinghe heeft driederley oorsaecken.

De Bloet-spuynge geschiet principalijcken uyt driederley oorsaecken : Als door de overvloedicheyt des bloets inde Aderē schuylende/ welck sy niet al en mogen behouden/ en daerom sy open scheuren.

Ten tweeden/door erosie ende door-etinghe der Aderen.

Ten derden / doort openen vande Mont-aderen ende hare conduyten.

Wt de overvloedicheyt des bloets de Aderē haer openende en berstende/so is de stortinghe des bloets groot oft cleen / nae de Aderen ruym oft nau zijn/dese lossent tbloet overvloedich ende met gewelt. Hier door zijnse in perijckel van in onmacht te vallen / oft soomen tselve met ghewelt op stopt/ende int Lichaem blijft ligghen storckelen/soo doetet den patient versmoren / ende tHert door de overvloedicheyt benouwende / soo doort overcomen van de flauwicheyt/ so overvalt hen de doot / hoewel datter altemet nochtans selden ontcomē.

Ooc zijnder dicwils andere quade accidenten navolgende/als ulceratie oft de Teringhe ende dierghelijcken.

Comēde uyt de overvloedicheyt des bloets so is hem tLichaem swaermoedich/ welc hen gemeenlicken aencomt uyt gulsicheyt ende een ledich leven / sonderlinghen den bloetrijcken/ die haer versuymt hebben altemet een Ader te laten openen/oft haer eenighe ghewoontlijcke vloedinghe opghehouden zijn.

Maer comende door erosie / ende opēbijtinge der Aderen/door eenighe scherpe humoren/ soo zijnder oock eenighe merckelijcke voorgaende teeckenen gheweest / als eenighe sinckinghe van eenighe scherpe oft soute humoren uyten hoofde/Cortsen/ Etter-spuynge/oft andere vuyle vochticheyt hem opte Longe ghesoncken/ ende worden veel oft weynich bloets quijt/oft altemet cleyne stucxkens vā de Longhe / nae dat de Aderen groot oft cleen / oft de substantien der Longen seer gequetst zijn / ende dese hebben al tsamen eenen quaden reuck ende coluere.

So de Aderen haer selven alleē door een teericheyt/oft subtijlicheyt des bloets zijn openēde / als door eenighe verhittinghe des Lichaems/ghelijck door eenighe stercke Wijnen te drincken / veel in werme badt-stoven oft in heete landen te converseren. In desen worden sy metten eersten weynich bloets quijt / subtijl ende geel van colueren/schuymich.

In Summa / men moet de oorsaecken van desen neerstich insien / ende nae den eysch van dien bequame remedien verkiesen/etc.

Ordinantie haers levens.

Aengaende de Locht / van eten ende drincken/slapen ende waken/ exerceren ende stillicheyt/sullen sy in desen selven reghel onderhouden gelijckmen inden cap. vande swijmelinge des hoofts verhaelt heeft: Desghelijcken oock inden Catarrhen / de clare schijnende noch de stralen der Sonnen oft der Manen en dienen hem niet : want sy beroeren de inwendige humoren/oock het schijnen van heete vyeren/ oft eenighe roode colueren aen te sien/ende wachtē hem van gramschap ende haesticheyt/ende houden het Lichaem in stilte / ende de beenen salmen beneden wrijven / houden hem seer sober van eten ende drincken / niet oft weynich sprekende/ met stillicheydt haren adem halende / den wijn ende vrouwen salmē myden: Alle soute / suere / scherpe ende heete spijse salmen schouwen / ende houden den buyck daghelijcx weeck/het sy met Clisterien/Cassien oft andere weeckmakende medicamenten.

Aengaende de Cure.

Indien dese bloet-vloeynghe uyten hoofde is geschiedende. In desen salmen ten eerst niet porren om het bloet te stempen:maer men sal meer porren om het gheronnen bloet van een te doen scheyden/waer toe dese navolgende seer goet bevonden worden. Bloet uyte hoofde vloeyende.

Gheronnen bloet te scheyden.

Geronnen bloet te doen scheyden.

Het Peck / den Mumiæ, den Asphaltum, den Coagulum oft rinsel uyten jonghen bocxkens/Hasen / Calveren / Schapen/Geyten/ etc. ʒj. swaer / met Honich-water ofte met syrope van Soethout/oft met wat Wijns ende Suycker vermengt/ ende dat dan alsoo inghenomen.

Dat selvighe doet oock den Abrotonum, Het Kervel-water alleē oft met Creeften-ooghen / ende ghebrande kolen van Linde-boomen hout inghenomen.

Oft

Oft tſelve vermengt met het ſap oft water vande Linde boomē ende ſo ingenomen: Deſgelijcken met tſap van Scabioſa, van Thijmo, vandē wilden Angelico oft haren wateren ingenomen. Den Hydromel met de ſyrope van Hyſſop inghenomen is ſeer goet. Het Note-water door dē Alembic overgehaelt is te prijſen. De ſyrope Acetoſus met Kervel/Scabioſen oft Hyſſop-water vermengt / hebben wy ſeer dienſtich in deſen gevonden / niet teghenſtaende / ſommige tſelve niet toe en ſtaen/datmen tſelve inde gebreken der Borſten ſal ghebruycken. Dē Diacurcumæ ℈ ij. met tſap Porri ende Oxymel ℥ j. vermengt / ende tſamē ingenomen/doet het geronnen bloet ſcheyden.

Item dē Theriacæ Andromachi ʒ j. met de decoctie van Soethout vermengt is ſeer goet ghebruyckt.

Om tbloet upten hoofde dalende op te ſtoppen.

In deſen moetmen conſtringerende dingen gebruycken/ met gorgelinge etc. gelijcmen int cap. vanden Huych verhaelt heeft/ maer men moet int gorgelen geē verwermende/eñ reſolverende dingen ghebruycken: want ſy ſouden het bloeden vermeerderen. Ende indiē tbloet overvloedelickē uyt het hooft is vloeyende/ ſo ſalmen tſelve terſtont afleyden doort bloeden uyter Neuſen / oft openen hem de Hooft-ader een weynich met eē cleyne openinge/eñ onderhouden den reghel van eten ende drincken/als int Cappittel vande Catarrhen verhaelt is: Maer indiē de materie ſeer ſcherp waer/ ſo en ſalmen hen ten eerſten geen bloet laten/op dat de ſaec daer door niet en verbittert / eñ de Catarrhē vermeerderē: maer men ſal hem ſcherpe Cliſterien ſtellen / ende legghen hem om de upterſte ledē ſtercke banden/ eñ wrijvenſe met oleo Cucumeris Agreſtis oft diergelijcken. Eñ ghy moecht de Hemeroidiale Aderen openen/ ende ſtellē hem Echelen ontrent tfundament/ ordineren hem eē Ptiſaen van Gerſte geſodē/ daer nae ſalmen hem terſtont conſtringerende dingē laten gebruycken: Sy moetē ſober zijn/ eñ geeft hē wat broots in Azijn met cout water vermengt. Men ſal hen thooft beſtrijcken met wat oliē van Rooſen eñ wat cout water eñ Azijns vermengt/ want dat bedwingt den brant der humoren/ eñ voorts ſalmē gorgelinge ende ophalinge gebruycken/gelijck int cap. vanden Hupch verhaelt is. Ende ſo dit al te vergeefs waer/ſo ſalmen hem thayr afſcherē/ ende doen de huyt veſiceren oft bleynen / met Duyven drec/gelijcmen inden cap. vande Catarrhen verhaelt heeft / oft diergelijcken veſicerende / ende ſtellen hen Coppen achter aent thooft/ ende ten leſten om de humoren eñ vuylicheyt op de Longe ende inde Borſt gheſoncken af te ſuyveren.

Wt overvloedicheyt.

Comende uyt overvloedicheyt des bloets/ ſo moetmen hem veel bloets aftrecken/ tſy teſſens oft in diverſche reyſen nae eyſch der natueren/ende openen hem de Lever-ader/ ende appliceren Azijnige doecken oft ſponſien/ ende conſtringerende Plaeſters / eñ laten hem wat Poſca, dat is/wat water met weynich Azijns vermengt innemen/want tbelet het geronnen bloet vanden anderen. Eñ laet hem wachten van Wijn te drincken / eñ voor tgebruyck van ſeer voedende ſpijſe/eñ gebruycken alleen ghepelde Gerſte met wat Papaver ſaets daer toe geſoden/oock Schaeps-voetkens ende cleyne Reviervischkens/Latuwe/Suerinc/ Spinaſie/Porceleyn/Weechbreden eñ Endivie mach hy tamelijcken gebruycken/ deſgelijcken ſuere appelen/Peren/ende Quee-peren/etc. Poſca wat dat is.

Wt Eroſie veroorſaeckt.

Comende uyt Eroſie ende openknaginghe der Aderen door ſcherpheyt des bloets/ ſo ſalmen in deſen weynich bloets aflaten / dan om de materie alleen te diverteren ende af te leyden / ende maken cleene openinge/op dattet te langer vloeyen mach/eet te weynigher op dat de gheeſten haer niet en ontgaen. De purgatien zijn hier noodich. Door Coppen te ſtellen ende banden te leggen / ſalmen de vloeyinghe reſiſteren/ende gheven hem ſyropen om te vergroven/ ende de ſcherpheydt des cholerijcken bloets teghen te ſtaen: Als de ſyrope van Papaver, Nympheæ, Myrthini, Cydoniorum, Iujubini, van Granaten/de Ribes ende vande drooghe Rooſen. De wateren Polygoni, van Rooſen / Peculi Roſarum, van Weechbreden/ van Porceleyn/van Suerinc/Caudę Equinæ, van Endivie/van Nachtſchade/ende uyt tſap van Granaten. De banden ſalmen hem om de heupen der beenen leggen/ ende oock om de Ermen / ende gebruycken aldaer wrijvinghe. De Coppen ſalmen hem onder de corte ribben ende ontrent de Lieſenen ſtellen. Eñ wilmen ſo machmen hem Coppen ſtellen op de Borſt/ ende andere remedien van binnen ende van buyten. Scherpheyt des bloets te bluſſen.

Ende beginmē aldus terſtont na de bloetlatinge/ſtellinge der Coppen/ende legginge der banden.

Remedien van binnen.

Neemt de waterē van Weechbrede eñ Porceleyn/ ana ℥ iiij. ſyrope van Papaver/Nympheæ oft Cydoniorum, ana ℥ ij. Campher G. iij. dit in drie reyſen inghenomen.

Ten ſelven.

Neemt Weechbrede/Centinorij, Caudę Equinæ, ana P ij. geſodē in ℥ xx. waters opt derdendeel/ doorgedaen zijnde/ſalmen daer in reſolveren vande voorſc. ſyropen ℥ iij. hier van tſmorghens ende tſavonts een roomerken vol inghenomen.

Des Winters alſmē geen Cruydē en vint/ begint aldus.

Neemt de ſaden van Suerinck/van Porceleyn / van Weechbrede eñ vandē wittē Mancop/ana ʒ iij. een weynich gebroken/eñ in ℔ j. waters op het derdendeel geſodē/ doorgedaen zijnde/

zijnde/ſalmen daer toe vermengẽ/ de wateren van Nachtſchade ende van Weechbrede / ana ℥ ij. de ſyrope vã drooge Rooſen oft Papaver/ ana ℥ iij. oft ℥ iiij. inghenomen.

Een ander.

Neẽt de ſyrope Nymphee, oft vã Mancop/ dẽ ſyrope van drooghe Rooſen oft van ſueren Granatẽ/ oft vande Queen/ de ſyrope vã Aelbeſien/ ana ℥ j ß. de wateren Polygoni oft van Porceleyn / Rooſ-water oft van Peculi Roſarum eñ van Weechbreden / ana ℥ iij. dit in drie morgens ingenõmẽ/ daer na aldus purgeren.

Purgatie.

Neemt Pruymẽ van Damaſt nõ. viij. Rozijnẽ ſonder ſteenen ℥ ß. Tamarinden ʒ vj. de ſchorſſen vande Myrobolanen Citrini ʒ iij. de ſaden van Couwoordẽ/ Meloenen/ Comcommerẽ/ ana ʒ ß. de Cordiael bloemẽ/ ana P j. geſoden ende in ℥ iij. nats ſalmẽ reſolveren Diapruni ſimpl. ℥ ß. Catholici ʒ iij. ende tſmorgẽs inghenomen.

Ten ſelven.

Neẽt Catholici ʒ v. ſyrope vã Rooſen laxative ℥ j. mette voorſc. decoctie ingenomen: Oft dẽ Manna Calabrie tot ℥ j ß. Rhaberber vandẽ beſten ℈ j ß. met de decoctien voorſc. oft alleen met Aqua Plantaginis inghenomen. Oft neemt het merch oft vleeſich van Tamarindẽ ℥ j. het merch vande verſche Sebeſtẽ ʒ ij. met ſuycker tot een Bolus gemaect / eñ twee uren voor den eten inghenomen / ende doeter toe de ſaden Berberis ℈ ß.

Hier nae ſo ſalmen dit *Electuario* ghebruycken.

Neemt conſerve van oude Rooſen ℥ ij ß. de ſpeciẽ Diatragacanthi frigidi ʒ j. Boli Armenie in Rooſ-water gewaſſen ʒ iij. Stijſſel ℥ j. met de ſyrope vã Myrthus/ van Queẽ een conſerve gemaect/ daer altemet ʒ iij. vã ingenomen.

Ten ſelven.

Neẽt conſerve van oude Rooſen/ de wortelẽ Symphijti geconfijt/ de conſerve Nymphee eñ van Suerinc/ ana ℥ ß. de gum Tragacanthi eñ van Arabien/ ana ʒ j. Peerlen niet doorgaet cleẽ gewrevẽ ℈ j ß. Terre ſigillatæ, Boli Armeniæ, gebranden Herts hoorn/ root Corael/ ana ℈ j. met ſuycker q ß. eẽ conditum gemaect. Item inde plaetſe vande Peerlen/ machmen gebruycken de Troch. de Terra ſigill. de Spodio, oft de Carabe ℈ j. oft dẽ Diapapaveris Albi ʒ j. oft den Diatragacanthi frig. eñ vermengẽ daer toe de ſadẽ vanden witten Mancop oft Huele.

Voor de gheſchoorde Aderen om te conſolideren.

Neẽt de conſerve van oude Rooſen/ de wortelen Conſolide Maioris, ana ℥ j geconfijt zijnde. Oft de wortelẽ voorſc. alleen geconfijt ℥ ij. Ichtiocolle oft Viſch-lijm/ gum van Arabien/ oft Tragacanth, ana ʒ j. root Corael/ Carabe, ana ʒ ß. Boli Arm. Maſtic / de ſchorſſen van Wierooc/ ana ℈ j. Sang. Drac. ℈ ß. metten conſerve Symphijti, oft met de ſyrope vandẽ Paver/ oft van Jujuben/ om niet te ſeer te conſtringerẽ een conſerve gemaect/ eñ tſmorgens de grootte van eẽ Corſtaengie ingenomen / eñ daer op een weynich Weechbredẽ-waters/ oft ander bindende wateren ingedroncken.

Het bloet door zijn ſubtijlicheyt loſſende.

Indien hẽ tbloet is loſſende door de ondichticheyt / ydele oft doorſiſtige rocken vande Aderẽ/ oft door de ſubtijlicheyt des bloets/ wort genoech inde ſelve maniere gecureert/ ghelijck wy int bloedẽ der Neuſen vande ſubtylicheyt ende ſcherpheyt des bloedts verhaelt hebben/ ende oock inde ſelve maniere purgeren alſmen hier voren verhaelt heeft: maer deſe medicamenten moeten wat meer glutineren eñ ſtoppen / ende wat min letten op haer ſcherpheyt/ daerom ſalmen ſulcke ſpijſe verkieſen die daer bequaem is om de conduyten te ſtoppen/ eñ de ſubtijle humoren te vergroven / ende de ſulcke wordẽ Emplaſtica genaemt/ van ſulcke naturen zijn de Terwe-melen/ Gerſte/ Rijſte/ Haveren eñ ſonderlinge eẽ Emulſio eñ weyckinge upte Gorte gemaect/ gelijcmen een Amandel melck maeckt.

Deſgelijcken eẽ Hordeatum, oft Amandelmelck alleen/ oft de gum van Arabien oft Tragacanthi daer in gereſolveert ende ingenomẽ.

Wte Longhe tbloet loſſende.

So yemant tbloet upter Longe is loſſende door eenige Aderen die daer geopent mochten weſen/ ſo ſalmẽ hen terſtont ſtil houden / weynich ſpreken / niet ſwaerlijcken den Adem halen/ noch ſuchten / eñ metten hoofde hooch liggen/ eñ openen hen twee oft drie reyſen de Lever-aderen/ eñ gebruycken wrijvinge eñ banden/ gelijcmen voren verhaelt heeft/ ende gevẽ hen alle uren tot drie oft vier reyſen den Oxycratum oft Poſca in/ op dat hen het gheronnen bloet/ dat daer ſoude moghen ligghen van een mocht ſcheydẽ/ daer na ſalmẽ dit medicament innemen.

Neemt Boli Armenie ʒ j. tſap van Weechbrede/ oft Porceleyn ℥ j ß. oft ℥ ij. ingenomen/ oft den Hæmatites daer in vermengt.

Dẽ Rhaberber in ſubſtantiẽ met zijn ſchorſſen ʒ j. met Mumiæ ℈ ß. met het Weechbredẽ-water vermengt/ is ſeer goet.

Ten ſelven ſeer goet.

Neemt Terra ſigillate, oft dẽ Hematites ſubtijl gewreven/ eñ met het ſap vande ſuer Granaten/ Burſe Paſtoris, oft Polygoni ingenomẽ ℈ j ß. is wonderlijcken goet.

Vande plaetſelijcke eñ uytwendige hulpe.

Van buyten ſalmen hẽ de Borſt beſtrijcken ende appliceren niet te ſeer ſterke conſtringerende oft bindende medicamenten / want die

ſouden

souden tbloet inde Longe ophouden/ maer nu vande meeste overvloedicheydt wat ontlast wesende/ende dē meesten loop wat over is / so salmen dit opte borst strijcken.

Aldus.

Neēt olei Myrtini, oft olie van onrijpe Roosen gemaeckt/ oft olie van Queen. Des winters machmen den oleo Nardino gebruycken/ ende met wolle metter rieckē daer op leggen. Indien de eruptie des bloets seer veel is/ ende inden somer zijnde / sonder hoest/ende dat den patient robust ende vollijvich is / so machmen inde plaetse vande Wijnen de sponsien netten inden Azijn ende daer op leggen/ ende voegen tot de voorsc. olien de bloemē Armenium, Terra sigillatę, Corael ende diergelijcken.

Oft neemt den Terra sigillata, Wierooc/ Bolus Armenius, ende vermenget met wit vande Eyerē/ende op de borst geleyt. Men mach ooc daer toe doen den Acacia Symphijti, de schorssen vande Granaet-appelē / met het meel van Lijnsaet oft van Boonen/ tot een Cataplasma daer op ghelept.

Indien de fluxie eñ bloet-spynge overvloedich is / so salmen hen ingeven Phylonij Persici ʒ j. metten wateren / Plantagines ende Portulacę ende dierghelijcken.

Ende noteert datmen gheen Narcoticis , oft stupefacerende gebruycken en sal / ten sy datse twee maendē out zijn/ noch nemmermeer met den eerstē/maer altijt eerst vande simpelen beginnen/ eñ oock alleen inde stercke persoonen.

Wten Tantvleesch.

Neemt Wieroock-schorssen / Mastic/ Boli Armeniæ, gum van Arabien / Sang. Drac. Balaustiæ, Rosemarijn/ ana ʒ ß. gepulvert eñ met syrope van Myrthus/ van drooge Roosen/ oft van Queē/ oft met tsap van Weechbredē vermengt/ eñ daer aen gestreken/ende bloet-rijck zijnde / salmē hem de Hooft-aderen openen/ eñ het Tantvleesch scarificeren ende met vliemen prickelen/ eñ houden indē mont de decoctie plātagini , Bistorte/ roode Roosen/ ana M j. tsaet Berberis eñ Sumach, ana ℥ ß. doorgedaen zijnde/ dicwils cout inden mont gehouden/ oft resolveren daer de syropen voorsc. in.

Wten Raec des monts comende.

Comende upten raec des monts oft ontrent der kelen/ so sullen sy gorgelen met constringerende oft bindende dingē/ waer van ghy sommighe tot desen bequaem vinden sult int cap. vandē Aphtha. Desgelijckē inde inflammatie Columellę, welck al tsamen oock int bloeden des tantvleesch nut ende bequaem zijn/ eñ men sal hem applicatiē voort hooft doen/ gelijcmen vant bloeden der Neusen verhaelt heeft.

Het bloet voorts comende door vomeren upter Maghen/ salmen daer van vinden ende verhalen inden Cap. daermē vande vomeringhe des bloets tracteren sal.

Bloetlossinghe door valle n ende quetsen.

Indien tbloet-spyen oorspronck neemt uyt vallen/ soo salmen hen terstont de Hooft-ader Mediaen oft Lever-aderen openen / nae den eysch des accidents/ende mē sal hier voorts in handelen gelijckmen in alle vallinge ende confusien behoort te procederen.

In deser manieren.

Neemt fijnen Rhaberber ℈ iij. Rubię Tinctorum ʒ j. Mumiæ ℈ j. gepulvert/ ende ʒ j ß. oft ʒ ij met stiptijcke oft bindēde wijn/ oft met de decoctie van Bethonie inghenomen.

Ten selven.

Neemt Cassien versch uytgedaē ʒ v. Rhaberber gepulvert ℈ j ß. oft ℈ ij. Rubie Tinctorum ℈ j. Mumię ℈ ß. dit als boven ingenomē.

Een ander.

Neemt Cassie versch uytgedaē ʒ vj. Terræ sigillatæ ℈ j ß. Rubie Tinctorum ℈ j. Mumiæ ℈ ß. als boven ghenut.

Dit pulver wort ghepresen.

Neēt Laccę, Myrrhę, ana ʒ ij. Soffraen ℈ ij. Foenigreec/ Castorei, ana ℈ j ß. Boli Armeniæ ʒ iij. cleen gepulvert/ eñ hier van teffens ʒ j ß. met strengen wijn / oft met de decoctie consolide Maioris inghe nomen.

Bloet stempende ende consoliderende van binnen.

Generael remedi.

Neēt Momię Terrę sigillatę, ana ℈ ij. Sang. Draconis, Rubie Tinctorum, ana ℈ j ß. bloetsteen / schorssen van Wierooc/ ana ʒ j. cleen gepulvert/ende van dit pulver ʒ j. met tsap consolidę Maiores ingenomen. Men mach oock nemen de sapen Pilosellæ, Polygoni, Bethonię, Millefolij, Potentillæ, Bursæ, Pastoris, want dese verdrooghen ende consolideren seer / met de voorsc. pulveren ingenomen / ende wildy vermengter toe de syropen boven verhaelt.

Oft.

Neēt de waterē Plantaginis, Bursę Pastoris, Polygoni, Porcelepn / ana ℥ iij. Boli armeniæ ʒ iij. bloet-steen ʒ j. Mumiæ ℈ ij. syrope van Myrthus/ oft drooge Roosen ℥ iij. syrope van Violen ℥ j. dit tot eenē dranc vermengt/ maer men sal de pulveren alleen houden / eñ in ℥ iij. oft ℥ iij. van dit nat salmen ʒ j. van dit pulver vermengen / ende morgens ende avonts voor den eten inghenomen.

Ten selven.

Neemt bloet-steē cleē gewrevē/ daer na gewassē met Roos-water oft Weechbredē-water ʒ ij. Boli Arm. ʒ j ß. Weechbredē-saet/ Sophien-saet/ Porcelepn-saet/ ana ʒ ß. gebrandē Herts-hoorn ℈ ij. Carabe ℈ j. conserve vā oude Roosē ℥ ij ß. de Muscilaginis vā Queekernē

niet

met Weechbreeden-water uytgedaē q.ß. dit tot een Electuarium oft Loch vermengt/ ende daer van alle dage drie oft viermael de grootte van een Corstaengie ingenomē/ ende drincken daer telcken wat Weechbreeden-waters op : ende soo haest alst tbloeden ophout/suldy oock van dese constringerende ende bindende remedien op houden/ ende indien daer eenich bloet wederhouden waer/salmen affetten als wy int tbloeden der Neusen verhaelt hebben.

Oft.

Neemt Hyssop-water ℥ vj. Scabiosē-water ℥ iij. syrope van Hyssop ℥ ij. Oxymel ℥ j. dit drie oft viermael op eenen dach ingenomē. In somma in de erosie al eer sy tbloet spyen/ salmen hem tbloet af trecken door een subtijl openinghe / om te beter te diverteren / men salse purgerē/ende de Longe conforteren. Inde overvloedicheyt om vande Borst te suyveren moetmen toe sien datmen de humorē daer niet op en doet houden / oft tbloeden niet en verweckt/ oft dat door de constringerende de sluymen niet behindert en worden. Ende datse benoutheydt der Borsten ghevoelden/ met beswaringhe des adems / oft dat hen het bloet van binnen bleef storckelen op de Borste/so salmen terstont nae de ophoudinge ghebruycken/om de Borste te versaechten te openen ende dat haer voorts soude mogen hinderen te doen ruymen/ alsmen hier voren aengewesen heeft.

Tbloet spyen comende uyt oft ontrent der kelen is weynich hinderende. Maer uyt de arterien vloeyende meer. Wt de Longhe comēde/is vol perijckels/ want daer uyt volcht hem het Etterspyē/ende de teringe/van welcke Etter-spyinghe wy hier nu gaen verhalen sullen.

Vande Etter-spyinge / vanden Griecken Empyema, vande Latijnen Suppuratio ghenaemt.

Dese Empijci, oft sose de Latijnen noemen Suppurati, oft Purulenti, machmen in duytsch etter-spoughers noemen : want sy en worden niet dan etter / die haer inde borst vergadert leyt quijt/ wiens oorsaecken seer diversch zijn: Als door eenighe inwendighe inflammatien/ in eenighe deelen der borsten gheschiedende/ tsy inde membranē/ daer de ribbens mede becleet zijn/gelijck inden pleuris gheschiet:Oock door de inflammatie der Longhen Peripneumonia ghenaemt / oft door eenighe andere inflammatien der borsten in sweringe veranderende/ende haren etter lossende. De Quinantie int doorborsten mach haer vuylicheyt inde deelen der Longhen seynden/ende dese plaghe veroorsaecken als Hippocrates seyt: Quicunques ab Angina, Liberantur, ijs ad Pulmonem Vertitur & in septem Pereunt, Si vero has Effugerint, Suppurantur, Dat is / soo daer yemant vande Quinantie verlost wort / soo begeeftse haer tot de Longhe / ende sy sterven van daer van den sevensten dach/ende indient geschiede dat sy tselve ontquamē/so wordet eē Etter-sieckte : welc oock geschiet inden vrouwen/doort ophouden van haer maent-suyveringhe : Welcke te rugghe vloeyende na de Borsten / aldaer altemet door haer overvloedicheyt de Aderen doen openborsten / ende soo tbloet lossende inde hollicheydt der Borsten/ daer inflammatie/Pleuris , oft ander specien van sweringhe / welck ten lesten oock haren Etter inde hollicheyt der Borsten is lossende/ aldaer dit accident veroorsaeckende : welck oock gheschiet door eenighe doorgaende quetsueren der Borsten/wiens bloet ten eersten niet wel uytghesuyvert en is gheweest / oft dat de wonde alleen van buyten gade gheslagen is/ ende van binnen versuymt. Desgelijcken door de fluxie uytē hoofde / sinckende na de Longe/ ende van daer inde Borste ghedreven/ aldaer vervuylende. Welcke toeseyndinghe der materien oock gheschieden can/ als Galanus verhaelt/uyten geheelen ommeganc der Aderen/ haer overvloedicheydt seyndende als tot de teerste deelen/ende daer vergaderende eñ vervuylende/dese Etter-spyinge veroorsaeckēde. 2. de Facul. Natur.

Wten hoofde inde Borst gesoncken haer teeckenen.

Indien de Phlegma uyten hoofde hen inde Borst gesonckē is/so heeftse haer ongevoelijcke inde Longe verbreyt/met cleven / hoest ende subtijle sluymen / maer souter dan sy plegen / daer toe hem altemet een weynich hitten vertoonende / de Longe wort metter tijt quader / ende de ingesoncken comt tot putrefactie eñ ulceratie/ met swaricheyt op de borstē achter ende voor vol pijnen. Het Lichaem begint in meerder hitten/swaricheyt ende in meerder uytteringhe te comen : Hoe de sieckte meer is veroudende/hoe de Cortse/den Hoest ende den dorst hen lastigher vallen/ ende oock de sluymen suyverder worden : Ten lesten beginnen hen de beenen ende voeten te swellen / sy crijgē den loop / de sluymen houden op/het Lichaem slijt/ende den mensch eynt/jae sy zijn binnē een jaer al verteert ende vergaen.

Maer ter contrarie staet goeden hope / ende ghesontheyt te verwachten/ indien sy metten eersten de Phlegma doort uytwerpen quijt worden/al eerse in Etter verandert:Ende nu binnen veertich daghen / als ghemeenlijcken gheschiet / uytgheworpen wort. Maer soo niet/ende een scherpe humore wesende/ soo issē de Longe uyt holende/ende in eē teringe veranderende:Maer daer de materie niet scherp en is/so veroorsaecktse een Asthma.

Tgheschiet oock dickwils dat de Phlegma uyten hoofde ghesoncken inde zijden / tusschen de Menbranen besloten ligghende / ende aengelijmt tot rijpinghe ende oock tot etteringen comt/waer door de zijde hen seer outsteect ende verhit / den adem wort hen cort ende bedicht / ende sy zijn met een heese stemme. De pijnlijcke zijde is haer oock seer crommende ende oock boghende / ende ten lesten soo beghinnen hen de Beenen oock seer te swellen/

altemet

altemet huyveringe ende ſchuddinge ghevoelende/veel ſweetende/ende woꝛden ſeer crachteloos/ nu cout dan heet. De Naghelen crommen hen/den Buyck woꝛt hittich/ ſy ſchÿnen te verſmoꝛen / ende de doot is hen ghenakende. Ten waer dat haer den Apoſteen langhe te voꝛen/al eer haer deſe teeckenen warẽ verſchÿnende opende ende dooꝛbꝛaeck / ende haer ontlaſten ende ſuyverde vande materie dooꝛt ſpyen.

Maer in dien de Vlceratie der Longhen gheſchiet dooꝛ de boꝛſtinghe der Aderen/ ende met Etter belaſt is / ſoo openbaren hem deſe teeckenen/ſy loſſen terſtont dooꝛt ſpyen eẽ deel bloets/ ende de ander reſt vergadert hem inde Longhe/ende vervuylt daer in Etter / ten leſten niet dan Etter quÿt woꝛdende / ten leſten oock altemet wat bloets daer toe vermengt. Maer upte groote holle Aderẽ vol bloets weſende/loſſen zÿt tbloet oock overvloedich/ende met ghewelt/daer nae groven dicken Etter. Dit gebꝛeck is den jongen perſoonen meeſt overvallende/ende eer als dẽ ouden ombꝛengẽde: Nochtans beyde deſe te niet doende/eñ nu veroudende/beginnet thooft ooc te lÿden/ eñ tlichaem wech te teren.

Vande teeckenen.

Deſe lÿden ſtercke pÿn int diepſte der Boꝛſten/met eenen ſtercken dꝛooghen Hoeſt/ ſomwÿlen wat vochticheyts op werpende/ waer dooꝛ ſy ſchÿnen te verlichten/ metten eerſten hebben ſy trage Coꝛtſen/ſonder ooꝛden/ſwaer om te kennen.

Maer nu aenſtaende den tÿt dat den Apoſteen dooꝛ bꝛeken ſal / ſoo iſſer ſtercker Coꝛtſe ende meerder huyveringhe / ende is hem de Coꝛtſe ghemeenlÿcker wat lichter inden dach als inden nacht. De Boꝛſt is hen verſcheyden plaetſen pÿnlÿcker / den adem valt hen pÿnlÿcken ende jaghende / alſoo datſe haer wooꝛden niet volcomelÿcken uyt en moghen bꝛenghen/de Neuſe ſcherpt hen. De wangen root / handen ende voeten heet. Ten leſten crommen hem de Naghelen / ende duyterſte der Vingeren woꝛden hem cout. Inden beginſel vanden Etter groepinghe / ſoo is hem den Pols onghelÿck/ſonder ooꝛden. Maer nu ghegroeyt zÿnde iſſe wat gheſtadigher ende oꝛdentelÿcker : Maer halen met meerderen laſt haren adem/ de Coꝛtſe valt oock ſtercker. Maer nu dooꝛ ghebooꝛſten zÿnde/ is hem den Pols wat ruymer/lancſamer ende niet ſterc. Indien dẽ Etter een deel int diepſte der Boꝛſten ende haer hollicheyt geſoncken is/ ſalmen na het voegen des lichaems gewaer woꝛden/ ſonderlinghe van d'een zÿde op d'ander kennen: want daer dooꝛ ſal hem de menichte des Etters openbarẽ dooꝛt over ende weer ſwalpen. Ende indien ſy de materie int dooꝛ bꝛekẽ opwaerts uyt ſeyndende/ende inde hollicheyt der Boꝛſten hem begevende/is periculoos, eñ woꝛt ooc dicwils nederwaerts in den Buyc/ inde Dermen/ende na de Blaſe geſonden/ ende aldaer uytgedꝛeven/als Galenus getuycht/ Ende zÿn gheduerich ghequelt met een Hectica febra , ende dat ter tÿt toe de materie haer gheheel geloſt heeft: Ende nu op het eynde gecomen zÿnde / ſo is tLichaem ſeer ſweetende/ De beenen beginnen hem te ſwellen/ ende den waterſuchtighen ghelÿckende/ oft openbaren hem over tgeheele Lichaem veel Puyſten.

Als de atterſpynge haren ooꝛſpꝛonck heeft uyt de Quinantie / oft inflammatie der Longen/ ſo ſalſe ghemeenlÿck haer plaetſe houden aen beyde zÿden der Boꝛſten daer het Middel-ſchot Mediaſtinum dooꝛ loopt. De zÿde meeſt met den Etter ghequelt zÿnde / is hem ſwaerder ende heeter/ op de goede zÿde liggẽde/ſoo moetenſe meeſt hoeſten/ende heeft oock meerder benoutheden/ maer op de quade zÿde vallet hen lichter/ende ruſt oock beter/ooc loſt hy de vuylicheyt lichtelÿcker. De tumoꝛen ende langheduerighe ſwellinghe in deſe plaetſen comen al meeſt tot rÿpinge. Ende ſoomen deſe ſwellinghe dooꝛ ſnÿt oft bꝛant/ende de materie teffens uyt laet loopen/iſſer ghewiſſelÿcken de doot naevolgende: maer overlancſaem loſſende ende uyt latende / ende bloetachtich/ ſwartachtich/ groen oft gheel ende vuyl ſtinckende/ is een quaet teeckẽ/te meer ſo ſy in onmacht vallen. Maer ter contrarie zÿnt goede teeckenen / indien ſy met cloeckheyt ſchoonen witten / ende een parighe materie/ende Etter uyt bꝛenghen. Maer ſoo den patient nu met grooter hoeſten weynich Etters uyt werpt/ nochtans vol op de Boꝛſt is / ende debile van natueren/ is dootlÿcken.

Wt die atterſieckte in een teeringhe vallende/met den loop des Buyck is dootlickẽ. Den Herfſt is den etter ſpyers meeſt vernielende ende om bꝛengende.

Oꝛdinantie haers levens.

Sy moeten hen verkieſen een ſuyver dꝛooge locht/hen houdende in eẽ werme verheven camer/wachtende hen van gramſchap. Zÿn ſpÿſe ſal zÿn licht om verteeren / eñ goet voetſel makende/ als tſop van jonghe Hoenderen/ Patrÿſen/ende jonge wilde vogelen / altemet met Ciceren ghekooct / ende nutten het Cicer ſop oock alleen/met de cruydẽ Hyſope/ Peterſelie/Venckel/etc. Ende in dien de materie ſcherp is/ſo ſalmen hem met een Ptiſaen voeden/ oft met een weynich bꝛoots daer by ghesoden. Ofte netten tſelve in een weynich Hydromel, ofte int nat van Amandelmelck/ ofte met een Hoender ſopken/eñ vooꝛ haren dꝛanc gebꝛuycken een Gerſtewater met wat Suyckers/oft met wat ſyꝛope vã Violẽ vermengt. So daer weynich Coꝛtſen zÿn/ſoo ſalmen een dun gerſte oft terwen papken/ofte alleen wat goꝛten meels in ſchoon water koken. Oft gieten wat ſchoon waters op eẽ hantvol terwen ſemelen/ende wat ghewe yckt zÿnde/ ſalment dooꝛ eenen ſchoonen doeck uyt douwen eñ dat eens op laten ſieden / daer toe doende eẽ weynich Suyckers ende dat genut. Ofte tſop van Ciceren geſoden.

Men ſal neerſtich vooꝛ oogen hebbẽ niet alleen den ouderdom/den tÿt / ende natuere des patients: maer oock de tÿden / ſieckten/ende

de

de veelheyt oft soberheyt der humoren: oft sy subtijl/grof/ viscoos oft virulent zijn / om u daer gheheel nae te mogen reguleren/ alsmen oock eensdeels inden Hoest ende Asthma verhaelt heeft: Ende met alle neerstichept de oorsaecken insien: Want indien den oorspronck upte Catarrhen ghecomen zijn/salmen die genesen/ alsmen den Hoest die upt Viscose materie veroorsaeckt is gheneest: Ende tgheheele lichaem purgeren/ ende ter Ader-laten indien daer hitte met Cortsen is / ende den persoon bloetrijck is: De humoren salmen hem bereyden ende subtijl maken met assuyverende medicamenten / op datse de fluymen lichtelijcken mochten lossen/ sonderlinghe als de flurie nu gheschiet sal zijn / ende de materie vergadert leyt/ mits daer toe vermenghende om de verdrooginge wat te temperen/ door eenige verversschinghe / op datmen de inghedroncken slijmige humoren niet meer en doet op droogen/ ende soo inde Longhe verherden/ als met Violen de vier coude saden/ tsaet van Cathoen/ Maluwe/Altheæ ende Rozijnen: Mede acht hebbende op de Cortse: want dan salmen min verhittende ende versubtijlende medicamenten moeten ghebruycken: Want ten sy dat hier groote voorsichtichept wort ghebruyckt/ soude den Atter hem stracx op een teringhe moghen brenghen/ende doen de Longhe gheheel ulcereren/ daerom indien daer eenighen Aposteem begint te groeyen/ende tot Etter te vergaderen/salmen alle neerstichept doen om den selven tot maturatie te brenghen / ende upt te doen breken/daer na terstont af te doen suyveren: Te weten soo den selven Aposteen ten eersten niet te resolveren en is / welcke resolveringhe men ten eersten met bequaem medicamenten ondersoecken sal/ van binnen salmen inghevven tgene dat de materie wat doet lossen.

Neemt versch Soethout ghepulvert/ de wortelen Altheæ ende Symphijti, ana ℥ j. Scabiosæ, Agrimoniç, Tussilagines, Adianthi albi ende Nigri, ana M j. de vier groote coude sadẽ/ana ʒ iij. Anijs-zaet ʒ ij. de Cordiael bloemen/ende Camil-bloemen/ana P j. ghesoden/ ende doorghedaen/ salmen in ℔ j. nats resolveren Sapa ende Honich/ana ℥ iij. Candi ℥ j ß. dit tsmorghens inghenomen. Dit Loch matureert ende suyvert.

Neemt de Mucilagines vande Vijghen ℥ j. versche onghesouten Boter ℥ ij. olie van soete Amandelen versch uytgheperst ℥ j. Suycker candi ℥ ij. Stijffel ʒ ij. hier upt een leckinghe ghemaeckt/ende dickwils inghenomen.

Den Veneetschen Termentijn ingenomen met pulver van Soethout ʒ iij. den Terebinthijn salmen eerst in Gerste-water wasschen/ want tsuyvert/matureert / deelt vandẽ anderen/ende settet af.

Stovinghe.

Neemt de wortelen Altheæ, ende van Lelien/ana ℥ j ß. Maluwe met de wortelen/Senecionis, oft Cruys-cruyt/ ana M j. Vijghen nõ viij. Lijnsaet ende Foenigreeck/ ana ℥ j ß. dese in ℔ v. waters gesoden/daer sponsien ingenet/ende upt gedout/ende werm d'een door d'ander nae daer op geleyt / maer men moetse opt tlichaem niet cout laten worden: daer nae met dit Liniment de plaetse bestrijcken.

Liniment.

Neemt de Muscilagines altheæ, van Lijnsaet ende van Foenigreeck uytgedaen met de decoctie van Vijghen ℥ iiij. olie van Lelien ende soet Amandelẽ/ana ʒ j. Chamil-olie/Capoenen/eñ Gansen-vet/ ana ℥ ß. een weynich Was/dit tsamen tot een Liniment gemaeckt.

Ten selven een maturerende *Emplastrum.*

Neemt de wortelen Altheæ, eñ van Lelien/ ana ℥ ij. Lijnsaet-meel ℥ j ß. meel van Foenigreec ℥ j. Vijgen nõ vj. Gansen/Capoenen eñ Verckens-vet/ana ʒ iij. olie van Leliẽ ℥ j. tsamen gestampt tot een Emplastrum, ende wildy strooyter de sadẽ Nasturtij, ende Mostertzaet toe cleen gepulvert ʒ j.

Van binnen salmen dit Julepken alle morgens innemen soo hy gherijpt is.

Neemt de syrope van Soethout / van Venus-hayr/ana ℥ iij. dit vermengt/oft vermengen daer toe een decoctie van Soethout / Vijgen/Rozijnen de saden Altheæ, ende Maluwe ghesoden.

Ende nu gerijpt wesende / datmen gewaer worden sal aent verlaten der meester pijnen/ ende der Cortsen/ soo salmen alle neerstichept doen om den Aposteen door te doen breken/ waer toe beter stercker plaesters van buyten om te doen schoeren als van binnen moghen gebruyckt worden: want van binnen en connense aende plaetse niet comen: Oock trecken de uyterlijcke applicatien de materie uytwaerts: Ende daer na met cauterien openen/ ende en wachten niet tot dat hy van selfs upt breeckt/ende van binnen door te gaen is periculoos/daerom salmen alle hulpe van binnen/ ende van buytẽ doen/ aldus/een Emplastrum.

Neemt de wortelen van Heemst / ende van Lelien/ana ℥ iij. de wortelen salmen cleen snijdẽ/ende siedense morwe in schoon water/daer toe doẽde Vijgẽ nõ. viij. Ajuyn gebradẽ nõ ij. cleẽ gestampt zijnde/doeter Duyvẽ drec onder ʒ ij. tot een Emplastrum op de Borst ghelept.

Den Diachylon manum ireati, ende met olie van Lelien vermengt/is seer goet.

Men salse ten lesten ooc purgerẽ met lichtwerckende purgatien als met de Cassien oft Manna.

Aldus.

Neemt Soethout versch ℥ ß. Jujuben/Sebesten/ana nõ vj. tsamen gesoden ende in ℥ iiij. nats salmen solveren Manna ℥ ij. oft Cassien ℥ j. oft na de natuere verepssen sal.

Men sal hen doen hoesten ende niesen / ende laten hem dit papken eten.

Neemt heefdeech oft suerdeech van rogghe oft terwe ℥ ij. met een decoctie van Vijgẽ vermengt tot een papken.

Item suer broot in Honich-water geweect ende inghenomen.

Versch gemolcken melck met Vijgen gesoden ende inghenomen.

Eñ somen eenich teecken van buyten doort tasten gevoelen can/soo soudemen daer cauterien mogen ghebruycken/ ende doen tlichaem sterck beroeren ende vomeren.

Nu geopent zijnde/ salmen alle neersticheyt doen om den Etter quijt te maken / ende den Apostheen te suyveren / alsmen inden Pleuris ghenoech verhaelt heeft.

Oft aldus.

Neẽt Oxymel scyllitici ℥ j. syrope van Hyssop ende Soethout/ana ℥ j ß. al leckende inghenomen.

Ten selven.

Neemt Loch de Pino, Sani & experti, ana ℥ j. de pulveren van Hyssop eñ Iridis, ana ℈ ij. Penię ʒ iij. met syrope van Hyssop/ een leckinghe ghemaeckt.

Oft dusdanighen dranck.

Neemt de wortelen van Cichorey ℥ ij. Scabiosæ, Tussilagines, Hyssop/ Veronicę, Bethonie/ Agrimoniæ, roode Coolen/ Botrijos, Adiãti albi ende Nigri, ana M j. roode Ciceren M ß. de saden Carthami ghestooten ℥ j. Jujuben/ Sebesten/ nõ xij. Rozijnen sonder steenen ℥ j ß. Soethout ℥ ß. de saden Altheæ ʒ iij. ghesoden eñ doorgedaen zijnde/ salmen daer toe vermẽghen de pulveren Iridis ʒ ij. Peniæ ℥ j. Honich geschumpt ℥ iij. dit vijf oft ses dagen alle dage drie oft viermael inghenomen / oock altemet des nachts / tot dat de Borst wel suyver van dẽ Etter sal zijn/ daer na ist noot om te consolideren alsmen inden Pleuris verhaelt heeft.

FINIS.

Vande Vlceratie der Longẽ vande Griecken Phthisis vande Latijnẽ Tabes, ende in duyts de teringe genaemt.

Phthisis oft Tabes is eygentlijcke eẽ ulceratie der Longen / volgende nae het bloetspyen/ uyt verscheyden oorsaecken zijnen oorspronck nemende: als uyt stooten/ vallen/ te verreckẽ/ sware lasten te draghen / door nedersincken der Catarrhen op de Longhe / door het Apostemeren/ ende Etter lossen der Quinantien/ Huyge/ Pleuris/ Peripneumonia, oft door eenighe andere Apostematien inwendich doorghebroken. Maer sonderlinghe gheschiet de Vlceratie der Longhen door tweederley saecken. D'eerste door de subijtelijcke opstoppinge des bloets/ sonder tselve wederom uyt te suyveren/ maer hebbent inde Longe laten liggen verVuylen. Het tweede geschiet doort nedervalen der souter humoren uyten hoofde op de Borste/ aldaer door etende de Longe ende haren deelen.

Teeckenen.

Dese Passie wort bekent door de geduerige verteringe des geheelen lichaems/ daer is een geduerige Cortse/ niet snel oft hert/ nu een Febris hectica, dan wederom een Febris Putrida gelijc zijnde/ na dẽ eten/ ende metten nacht beswarende/ eñ door veel arbeyts/ hoest oft grãschap wordense altemet wat bloets met etter vermengt quijt.

Ende nu tgebreck meer toegenomen zijnde/ verthoonen hen ooc periculooser teeckenen/ so lijden sy veel walginghe der spijsen/ den dorst vermeerdert/ de Nues wort hen scherp/ de oogen staen hen holle/ de slapen des hoofts vallẽ hen in / de Schouder-bladeren steken hen als vleugelen uyt : de borst wort hen seer benout: Den Etter op colen ghewor pen stinckt / de Aphor.1 lib.5.
Naghelen worden hen doot. De hayren vallen uyt/ sy lijden den Buyck-loop / de voeten swellen : De verVuylde Longhe werpen sy met stucken uyt/ ten lesten houden hen de sluymen op / ende den patient bereyt hem totter doot. Dit is een lanckduerende Passie/ ende tot perijckel des patients. Meest besoeckende den persoonen van achthien tot vijfendertich jaren/ ende is seer familiaer metten genen die Aphor. lib.3.
eenen langhen hals hebben / nau van Borste/ mager/ weechoofdich/ met uyt stekẽde schouder-bladeren/ ende de schenen ghebogen : Dit gebrec regneert meest inden Herfst/ ende dootse dan oock / de kinderen zijn best om helpen/ de jonghe dochteren ende vrouwen doort ophouden van haren stonden zijn quaet om helpen/ daer is noch eenigen hope te hebben / als den patient wit speecksel uyt spijt / over al een coluerich/ ende ghelijcke grof/ tis goet datter gheen Cortse en is/ ofte soo weynich datse het eten niet en behindert noch gheenen grooten dorst en verweet/ ende alle dagen ter cameren gaen. Maer quaet ist met den loop gequelt te zijn/ veel overghevinghe / ende sonderlinghe bloet lossende/ in alle sieckten ist quaet / dat in haer de zijde onder de corte Ribbens Hypochondria genaemt/ opgespannen staen. Maer in desen ist boven al te vreesen / het wort voor een goet teecken aenghenomen datse nae de Buyck-loopen jueckinge des lichaems lijden. Het wort voor een dootlijck teecken gheacht/ dat den Etter int water/ sonderlinge int Zeewater gespegen terstont te gronde gaet. Het speecksel metten eersten wel te lossen/ ende nae op te houden is quaet : De sluymen in eẽ glas ontfangen/ ende op tvyer werm laten wordẽ/ ende dan eenen stanc van hẽ gevende/ is dootlijcken/ oock zijnse in perijckel/ soo hem hayren uyt droochte / oft uyt teericheyt der natueren uyt vallen.

Sommighe spyen in dese plage eerst bloeyachtige sluymen op/ eñ daer na Etter : de ander lossen eẽ weecke geelachtige humore/ daer na bloet met Etter: De ander wederom gaen heymelijckẽ al metter tijt verdwijnen/ sonder eenich bloet oft Etter te lossen / oft ander sonderlinge teeckenen daer aen te sien. Dese plage is gemeenlijcken een Erfsieckte/ vande ouders opte kinderen voort aerdende / alsoo dat gheheel een gheslachte aen can hanghen.

Indien den somer drooch is/ met veel noorde winden/ ende den Herfst vochtich/ met veel Zuyde winden/ so salder veel hooft-pijnen inden winter comẽ met hoesten/ heesicheyt/ Catarrhen / ende sommighe in een teringhe vallen.

De

De Vlceratie der Longhen zijn ſeer ſwaer om te geneſen: want door dien ſy haer ſlupmē niet en connen loſſen dan doort hoeſten / ſoo vernieut telcken de wonden door den Hoeſt. Oock des nachts / als alle ons leden in ruſte ende ſtilte zijn / ſoo en is de Longhe nemmermeer ſtil: Maer is nacht ende dach altijdt in roeren / om den adem upt en in te laten: want de wonden die men gheneſen wil / moeten in ſtilte zijn: Daer en boven zijn de medicamenten haer crachten quijt / al eer ſy aende Longe gheraken: Alſoo datſe om reden verhaelt / ſeer ſwaer te cureren zijn: ja meeſt doodtlijcken.

Niet tegenſtaende / ſalmen alle neerſtichept doen / om den patient in deſen behulpſamich te mogen zijn / en verordineren haer eenen ſekerē reghel tot dienſt ende hulpe van deſen.

Ordinantie haers levens.

Sy ſullen haer verkieſen een lochte in hitte ende coude getempert / nevelachtighe / vochtighe / dupſtere ende windighe lochten ſullen ſy ſchouwen: Zupden wint is hen quaet / den Noorden wint ſonder regen en dient hen niet / de variabel lochte / als nu heet / ende dan cout / is hen contrarie / daerom is den Herfſt haer hinderlijcken / ende dat om zijn ongetempertheyt / de hooge ende Berchachtige velden zijn hen bequaem / maer alle moeraſſighe plaetſen contrarie.

Haer ſpijſe moet zijn licht in goet bloet veranderende / de cleene wilde Vogelkens / Meerlen / Sneppen / Hoenderen / Capoenen / Patrijſen / Phaſanten / Suych-calveren / weeck gheſoden Hoender-eyeren / de geſchubde Revierviſkens in ſteen oft ſant gront gevangen / zijn hen goet gebruyct / de Revier-crabben in ſoet water gevangen / zijn hen bequaem. Het Gerſte-water alleen / oft met wat Hyſſop geſodē: Deſghelijcken een Honich-water dient hen ſeer wel: Als oock het Amandel-melck is hen bequaem / de gebraden ſpijſe is hem bequamer als de gheſoden / met wat Granaet-ſap / tſap vā Oraengien-appelen / oft vā onrijpe Druyven gebruyckt / de bouten vande Vorſſchen in ſchoon water gevangē zijn hen goet: want ſy ververſſchen / vercoelen / conforteren en voedē. De Peren ghebraden / ende met Suycker beſtroept: De Rozijnen / Vijghen / Daepen / verſche Pijn-noten / Piſtatien / ende ſoete Amandelen mogen ſy wel gebruycken. Haren dranc over maeltijt ſal witten ſubtijlen weynich toe treckēde wijn zijn / wat ſoetachtich vā ſmaec / met wat regenwaters vermengt / ten waer datter ſtercke Corſe waer / ſoo ſullenſe alleen tGerſte-water verkieſen / oft Caneel-water gheſoden. De melck ſonderlinghe vrouwenſoch / daer nae Ezelinnen ende Geyten-melck upter Borſten verſch ghemolcken / ende ghedroncken is ſeer goet / als Galenus verhaelt. Men moet daer op terſtont niet drincken eenighen ander dranck / oft tſoude alle de ſpijſe inde Maghe doene corrumperen: Maer indien daer Corſen upt eenighe corruptie zijn comende / ſoo en is hem tmelck niet goet. Men ſal hem inde melck wat Suyckers / Honichs / wat ſouts vermenghen. Maer tghebruyck des melcx is tot verſcheyden intentien: want men ghebruycktſe met tſap van Soethout / ende dat om daer wat mede te ſuyveren: Ofte men ſiet daer toe de ſaden vandē witten Māncop / van Malua, oft Meloenen-ſaet: maer met wat Amijlo vermengt / oft met de Gumme Tragancanthæ, ſoo conſolideertſe meer: Maer ſoo daer hooft-pijn met Corſen is oft onlijdelijcken dorſt / den loop des Buycx / des adems opte Borſte / ende pijn / ſoo verlaet de de melck / ende ghebruyckt alleen den Ptiſaen. Sy moeten hem in ſtillicheydt houden / door den eten ſoetelijcken oeffenen / na den eten ſtille zijn / zijnen ſlaep ſal zijn ſeven uren / ende wachten van gramſchap / ſwarichept en van veel te wakē: honger / dorſt / Venus-ſpel / warme badt ſtovē / ende voort van tgene daer tlichaem door ſoude verdorren.

Aengaende de Cure.

Indien men int examineren van deſen bevint tſelve te weſen ſcherpe oft ſoute Phlegma upten hoofde dalende op de Longhe / ende de ſubſtantie der Longen quetſende / ſoo ſalmen terſtont de oorſaeck benemen al eer de Longe ghequetſt wort / ende tlichaem te niet gaet / beginnen tlichaem na eyſch der humoren aldus te bereydē: want ſo de ſinckende humore heet / ſcherp ende ſubtijl is / ſoo moet men die vercoelen / vergroven / ende haer ſcherphept benemē / aldus.

In heete ſcherpe ende ſubtijle materien.

Neemt de ſyrope van Jujuben / ende van Violen / ana ℥ j ß. de ſyrope van Venus-hayr ℥ j. de decoctie vā Gerſte ℥ ix. dit in drie morgens ingenomen / oft inde plaetſe vande ſyrope van Jujuben machmen de ſyrope vande Papaver oft Nymphea verkieſen.

Ten ſelven.

Neemt de wortelen Boragines ende Bugloſſi, ana ℥ j. Maluwe M j. verſch Soethout ʒ vj. verſche Jujuben nō. xij. de vier groote coude ſaden / ana ʒ ij. tſaet vanden witten Mancop ʒ j ß. de bloemē Cordiael / ana P j. dit in ſchoon water op de helft geſoden / doorgedaen zijnde / ſalment met Suycker ſoeten / ende vermengē daer de voorſz. ſyrope toe / ende alle morghens daer van ℥ iiij. ingenomen tot vijf oft ſes dagen lanc. Indiē deſe materie grof is / tſy door haer overvloedichept / oft door de verbrādinge alſo vergroot inde Longe / ſalmenſe aldus verſubtijlen / verſoeten / ende doen rupmen.

Neemt de ſyrope Iuiubini, ende vā Venushayr / ana ℥ ij. Gerſte-water / oft vā Scabioſæ, Tuſſilagines oft van Violen / ana ℥ xij. dit voor vier morghens vermengt.

So de materie cout / grof / oft dic ende taey is.

Neemt Honich vā Rooſen ℥ j. de ſyrope Adiantini,

diantini,ende van Soethout/ana ℥ ij. de wateren Vngulę cabillinę,Scabioſę,ende Helenij, ana ℥ iij. dit tſamen vooꝛ vier moꝛghens vermengt/daer toe doende ſyꝛope vā Buglos ℥ j.

Daer de materie taey / grof eñ ſout is/met hitten der Herten ende der Leveren.

Neemt ſyꝛope van Soethout ℥ ij. Honich van Rooſen ℥ j ß. ſyꝛope van Violen/ende vā Stœchas,ana ℥ ß.de wateren Bugloſſi,Hyſſopi,Bethonie/ana ℥ iiij.vooꝛ vier moꝛgēs vermengt.

Als de humoꝛen phlegmatÿck / ſout wat wermachtich/ ende ſubtÿl/ met wat grove vermengt zÿn/ſalmen aldus remedieren.

Neemt ſyꝛope vā Hyſſop oft Soethout/ ſyrope van Violen/ana ℥ j.Oxymel ſimpl.℥ j ß. de waterē van Bethonie/Endivie eñ vā Hyſſop/ana ℥ iiij. vooꝛ vier moꝛghens vermengt.

Men ſalſe int eerſt aencomē/ter wÿlē de materie noch ſinckende is/ eñ tlichaem noch niet gecōſumeert en is aldus purgerē.

Neemt de Pillen Hierę ſimplicis oft Aſſaieret ʒ ij.Agarici troch.℈ j ß.met Betonie-water ſes Pillen uyt elcke dꝛagma gemaect/ende dꝛie uren na den avont eten ingenomē dꝛie oft vier Pillekens/eens ter weken.

Maer alſt tlichaem nu aēt verdwÿnē is/eñ de Longe aent ulcereren / ſo ſalmē met duſdanige lichtwerckende tlichaem moetē ſuyverē.

Neemt Jujuben/Sebeſtē/ana nō vj. Soethout ℥ ß. Rozÿnen ſonder ſteenen ℥ ß. Anÿsſaet ʒ j. de bloemen Coꝛdiael/ana P j. ende in ℥ iiij.nats reſolveren Mannę callabrię ℥ ij. oft ℥ j ß.oft Caſſien ʒ vj.

Oft.

Neēt Agarici verſch getrochiſceert/geweect in Oxymel ſimpl.Bethonie/eñ Vngulæ cabellæ-water ʒ j ß.uyt gedout zÿnde/ſalmen daer toe vermenghen Mannæ ʒ j. oft Caſſie verſch uytgedaen ℥ ß.oft Catholici ℥ ß.oft ʒ iij. met ſpope van Venus-hayꝛ ℥ ß. vermengt.

Oft neēt ſyꝛope uyt infuſie vande perventie Rooſen met den Agarico gemaect ℥ j. Mannæ ℥ j.oft Caſſiē ℥ ß.oft Catholici ʒ iij.vermēgt.

Ten ſelven.

Neemt eenen ouden Haen/ wel ſchoon ghemaeckt/ende gevult aldus. Neemt Rozÿnen ſonder ſteenē ℥ ij.Pꝛuymen/Jujuben/ana ℥ j. Sebeſten ℥ ß.het merch uyten ſade Carthami ℥ vj.inden Buyc tſamen gevult eñ in ℔ vj.op tverdendeel geſoden / ende tſmoꝛgens dat nat gedꝛuyct/ eñ indient dē Buyc niet genoech en weect / ſoo ſalmen daer toe reſolveren Mannæ Granatę ℥ ij. eñ gebꝛuycken dit alle maenden dꝛie oft viermael/ ten waer dat hem dē Buyc weec genoech waer/eñ is duſdanigē laxative ſeer te pꝛÿſen:want tis verſaechtende/ende en beneemt de natuere haer crachten niet.

Daer de materie om haer couthept/ taeyichept / ende grovichept uyt de Boꝛſte niet loſſē en wil.

Boꝛſt Liniment en.

Neemt olie van bitter Amandelen/olie van Leliē/Irini oft Cherrini ℥ j.garſtige boter gewaſſchē ℥ ß.Capoenē eñ Endē-vet/ana ʒ iij. de Muſcilagines vandē Lÿnſade ende Foenigreeck met de decoctien van Gerſte ende een weynich wÿns uytgedaen ʒ ij.Soffraen ℈ ſ. tſamē tot een Liniment gemaect / eē weynich Was daer toe doende.

In heete ende coude ſaken doeget de ingedꝛoncken materie loſſen.

Neemt olie vā ſoete Amandelen verſch uytghedaen ℥ j ß.verſche boter ℥ j.Hoender ende Enden-vet/ana ʒ iij.vermengt.

Ten ſelven rÿpt de inghedꝛoncken materie/ ende Catarrhen/ſtilt de pÿne in heete ſaecken.

Neēt olie van ſoete Amandelen verſch uytgheperſt ℥ j ß. verſche boter in Gerſte-water gewaſſchen ℥ ij.olie vā Violen verſch in Violen-water gewaſſchen ℥ j.dit vermengt.

Indienmē uyt de vooꝛſc. bloetſpynge eenige uytteringe waer vꝛeeſende/ſo ſalmen tſelve terſtont remedieren alſmen int cap. van de bloetſpynge verhaelt heeſt/ dē Conſolida maior zÿn woꝛtelen wel geſuyvert/ende met Hamelen vleeſch geſoden/ ende dat nat gedꝛoncken:Oft de woꝛtelen geconfÿt/ ende ſo gegetē en ſuyvert ſde Longe niet alleen van alle haer vuylichept/ oft gheulcereert zÿnde/van haren etter/maer conſolideert de ſelve ooc/ waer toe men den Sideritis,ende Pulmonaria ooc toegeſchꝛeven woꝛt.

Oft duſdanigen dꝛanc / ende is conſtringherende/ rÿpende/ ende aſſuyverende.

Neemt de woꝛtelē Symphijti , ende Altheæ, wel gheſuyvert/ana ℥ j. Veronicæ,Piloſellæ, Pulmonariæ,ana M j.Polijgoni , Sideritis, ana M ß.Rozÿnen ſonder ſteenen ℥ j.tſaet Altheę, eñ van Maluwe/ana ʒ iij.dit tſamē in ſchoon water na de conſt op de helſt geſoden / ende in ℥ xviij.nats ſalmen reſolveren de gum van Arabien & Tragacanthi,ana ʒ j.tſap van Soethout ℥ ß.ende ſmoꝛgens / ende tſavonts vooꝛ den eten daer ℥ iij.oft vier van ingenomen/eñ noodich zÿnde/ ſo ſoudy daer ſtercke bloet ſtēpende medicamenten oft cruyden toe moghen vermengen/alſmen int vooꝛgaende ghenoech verhaelt heeſt.Ende tbloet nu geſtemt weſende/ ſalmen tgene dat hem opte Boꝛſte is onthoudende / uyt ſuyveren alſmē voꝛen genoech verhaelt heeſt. Indiē de Catarrhen hier ooꝛſaeck van zÿn / ſalmen alſulcken roockinghe ghebꝛuycken/alſmen inden Cap. vande Catarrhen verhaelt heeſt.

Ende soo daer eenighe ander humoren inde Longe is rustende salmen die bereyden / ende daer na uyt drijven als verhaelt is.

Indien de Longe nu geulcereert is/soo salmen die ten eersten afsuyveren/ ende suyveren van haren Etter/ende nu gheen rauwicheydt des bloets/oft Etter lossende / salmen de selve consolideren/te wijlen dat dit gheschiet/moetmen het gheconsumeerde Lichaem oock verstercken.

Ten eersten om den Etter lichtelijcke quijt ende af te suyveren/soo salmen den Hydromel gebruycken/by aldien den patient niet hittich oft cholerijck en is/als nemenden tot ℔ j. waters Honich ℥ j ſ. Maer soomen consolideren wil/ so salmen daer den geschuymden Honich toe verkiesen/ende om daer mede af te suyveden rauwen oft ongesoden Honich.

Maer in heete saken oft hittighe tijden/ sal hy een Gerste-water/ Suycker-water / oft Honich-water daer seer weynich Honichs in ghedaen: In summa verkiest u remedien nae den eysch der materien eñ natuere der siecten/ alsmen inden cap. vanden Hoest Asthma ende Empyema verhaelt heeft: Ende de Longe nu vanden Etter ghesuyvert ende opghedroocht zijnde/salmense consolideren: Als den jongen Kees/gestaelt/ende gebluste melc / de schelpen vande Revier-crabben / die in versch water gevangen worden: Oft de Zee-crabben dickwils in Gerste-water ghevanghen/Bolus armenię, Terra sigillata, Sang. drac. Olibanum, Mastic/Carabę, Gummi van Arabien / Corall. Myrrha, Roosen/Balaustia, etc. Ende men ghebruycktse met den doeyeren van Eyeren: Sommige met ghestaelt melck/met tsap van Queen/van Roosen/Granaten/met de syrope van drooghe Roosen / oft vande Myrthus: Ende boven al wort de conserve van Roosen/ den verschen om af te suyveren / eñ den ouden om te consolideren gheprezen. Tsaet Portulacæ wort in dese gelaudeert/oock den Loch pulmonis vulpis, den Loch de Pino, de wortelen Consolidę maioris geconsijt: Hier salmẽ dusdanighen Compositien ordineren.

Loch oft Linctus.

Neemt de wortelen Symphijti maioris met Suycker geconsijt ℥ j. de conserve Adianti albi & Nigri, ana ℥ ß. Suycker uyt tsap van Roosen ghemaect/maer niet het Electuarium Laxative ʒ x. den Loch è Pulomę vulpis ʒ ij. de specien Diatragacanthæ frigidæ ʒ iij. Boli Armeniæ ʒ j ß. de syrope van Papaver q. ß. hier van een leckinghe gemaeckt.

Ten selven.

Neemt de sadẽ vandẽ witten Mancop ʒ v. gum van Arabien / Amijli Tragacanthæ, ana ʒ j. de sadẽ van Comcommeren/ Citrulli, Cucurbitę, Meloenen eñ van Queen/ana ʒ iij ß. ghebrant Yvore / tsap van Soethout ʒ j. oft ℈ iiij. Peniæ so veel als alle het ander van gewichte. Dese gepulvert zijnde/salmẽ alle morghens ʒ ij. van desen pulver met syrope van Papaver/oft van drooge syrope vermengt in nemen.

Ten selven van *Rondeletio*.

Neemt de saden vandẽ wittẽ Mancop ʒ ſ. Gummi tragacanthæ ende van Arabiẽ / tmeel vande Orobi, ana ʒ j ß. tsaet Altheę, Portulacæ, van Comcommeren/Meloenen/Citrulli, ende Bonbacis, ana ʒ iij ß. de asschen vãde Revier-crabben/wit Corael ghebrant / tsap van Soethout/ ana ʒ j ß. t Suycker uyt tsap van Roosen Tabulati non Laxativi, soo swaer als alle d'ander/hier uyt met de syrope vã de Papaver oft van Jujuben ʒ ij. ingenomen: wãt dese voorsc. pulveren versaechten de Borst/eñ maken de materie vochtich ende weeck/om so te beter uytgeworpẽ te mogen worden / sy behinderen het toevloeyen vande vuylicheden/ ende is seer verdrooghende.

Aengesien den hoest hen in desen seer lastich is vallende ende hen also dẽ slaep benemende/ salmense dit medicament laten gebruyckẽ om hem so te doen slapen/eñ de ulceratie der Longen genesende.

Loch.

Neemt tsaet vanden witten Mancop ʒ v. gum van Arab. oft Tragacanthę, Amijli, Thijmi, ana ʒ j ß. Porceleyn-saet/eñ tsaet van Malua, ana ℈ v root Corael gebrãt/Cathoẽ-saet/ ana ʒ j. tsap van Soethout ℈ iiij. Penię ʒ xiiij. met syrope vã Papaver eẽ leckinge gemaect/ wiens Dosis is ʒ iij. oft ℥ ß.

Pillulæ inden hoest der Teringhe ghepresen.

Neẽt de saden van Comcommerẽ/Pepoenẽ eñ vã Couwoordẽ gesuyvert van harẽ bastẽ/ ana ʒ ß. tsaet vã Porceleyn/witten Mancop/ van Heemst eñ Maluwe/ana ℈ iiij. gum van Arab. eñ Tragacanthę, ana ʒ j ß. Penię ʒ x. met de decoctie vande Que-saden Pillẽ gemaeckt/ diemmen onder de Tonghe houden sal.

Buyckloop inde Teringhe te remedieren.

Ende oft den Buyckloop den patient overquaem/dat in desen doorlijcken is/salmen hen terstont op stoppen met constringerende van buyten te gebruycken/ oft door Clisterien van beneden: want van binnẽ ingenomẽ makense hem beswaert om den adem te scheppen: waer toe de oude conserve vã Roosen/de syrope van Myrthus eñ Capillis Veneris etc. Eñ indien sy oock niet slapen en conden / so sullense de syrope van Papaver gebruycken/ten waer/dat haer de sluymen om haer grovicheydt op de Borst bleven ligghen/eñ vermengen met dese altijt eenige restaurerende medicamenten/ gelijckmen hier na leeren sal.

Inden Buyckloop.

Neemt gum vã Arab. Boli armenię, Spodij, Myrthus-saden/ ana ℈ iij. Tragacanthę ℈ j ß. gepulvert/ende met syrope van Myrthus ʒ j. teffens inghenomen.

Ten selven.

Neemt de gum van Arab. ende Tragacanthæ, tsap van Zoethout/Spody oft root Corael gebrant: Boli arm. Myrthus-besyen/ ana ℈ ij. oft ʒ j. met de syrope van Myrthus ʒ j. in ghenomen.

Hordeatum.

Daermen dese Passie eerst ghewaer wort salmen dit Hordeatum gebruycken.

Neēt gepelde Gerste ℥ iiij. in schoon water gesoden tot dat sy wel geborsten is/ dan genomen soete Amandelen van haren basten ghesuyvert ℥ j ß. de vier groote coude saden ghepelt van haren basten/ana ʒ ij. de Gerste/ende de ander deelen salmē door doen/ eerst wel gestampt wesende met het Gerste-water/ ende soeten dat met het Suycker rosaet uyt tsap van Roosen ghemaeckt/ende tsavonts drie uren nae den eten ℥ iiij. oft vijf inghenomen: want tbeneemt seer het opclimmen der scherper humoren ende vapoeren ten hoofde stijgende/het blust de hitte der Leveren/ der Magen ende der Herten/ eñ conforteert tlichaem: men mach de selve oock door doen met Hoenderē/ Hamelen/oft met Calveren sop/oft siedē daer wat Latuwen oft Porcelein in na de saecken vereyssehen sal/oft oock alleen met soete melc/ den Haveren gort inde selve maniere gekooct ende ghebruyckt/is hem seer goet.

De conserve van Roosen versch zijnde/ is inden beginsel goet ghebruyckt.

Maer om de ulceratie der Longhen te consolideren salmen daer de oude conserve van Roosen toe verkiesen/ diemen oock dickwils na den eten gebruycken sal/ende men mach dē selven alleen gebruycken/oft vermengen hem met Garste-water oft met het Gerste-water daer de Cancri Fluviatiles, dat zijn de Revierscrabben die inde Revierē gevangen worden/ niet de langhe Creeften: Welckmen eerst wel schoon ende dickwils met Gersten-water overwasschen sal/ ende daer na met Gerste gesoden ende inghedroncken.

Electuarium om de Longhe te conforteren.

Neemt de Longe van eenen Vosch berept/ eñ gedrooght ʒ ij. tsap van Zoethout/Venushayr/Venckel-saet/ana ʒ j. dese tsamen gepulvert/eñ met geschuymden Honich tot een Electuarium gemaect/ daer onder vermengende uyt syrope van Myrthus, dickwils al leckende ingenomen.

Ten selven machmē de voorsc. berepde Vossche Longe dissolveren inde syrope van Myrthus ℥ j ß. ende soo inghenomen.

Een *Electuarium* om de crachten te versterckē.

Neemt het spier van eenen vetten Capoen wel gesoden ℔ ß. cleen gesneden/ende in eenen Mortier gestootē/ daer toe doende fijnen Caneel ʒ vj. Cardamomi, Nagelē/Galiga, Foelgie/ana ℈ ß. versch Soethout cleen gepulvert ʒ ij. versche Pijnkernen in werm water ghelept/ende gepelt ende gedrooght / versche soete Amandelen van haren basten gesuyvert / ana ℥ j. tsaet vande wittē Mancop in werm water gelept/ende wederom gedrooght ʒ ij ß. de specien Egemmis ʒ ij. conserve Buglosse ℥ j. Citroen-schellen geconfijt ʒ vj. Suycker ghesolveert in Capoenen sop/ met een weynich Roos-waters daer een greynken in ghereselveert sal zijn q. ß. hier vā een Electuarium ghemaeckt/wiens Dosis is ʒ vj. oft iij. ß.

Ten selven van *Andrea à Lacuna.*

Neemt het spier van eenen Capoen/tvet eñ de huyt afgedaen/tspier cleen ghesneden/ende wel in Buglos-water gewasschen/ daer dan toe ghedaen conserve van Roosen ℥ j. Goutsbladen ses wel vermengt/ende in een dobbel vat gedistilleert/ende van desen liquere salmē dickwils eenen lepel vol van innemen / oft vermengent met eenige ander sapen oft sapachtighe spijse.

Een ander maniere.

Neemt eenē Capoen van binnē wel schoon gemaect/het ingewant daer uyt genomen/ eñ den selven Capoen in schoon water ghesoden/ eñ nemen vā dat doorgedaen nat ℔ ij ß. Roosen/Violen/Buglos/ende Bornasie / ana ʒ ij. fijnen Caneel ʒ j. dit tsamē door den Alembic gedistilleert/de ander doender de specien Cordiael ʒ ij. toe/ende aromatizerent met de specien Triasantali, ende hier dickwils van inghenomen.

Dit *Electuarium* is hem goet door den dach ghebruyct.

Neemt conserve van Roosen ℥ j ß. conserve vā Buglosse/ eñ van Violē/ana ℥ ß. de specien Diatragacanthi frig. de speciē Diapenidiarum, ana ʒ ij. conserve van Venus-hayr ʒ vj. met de syrope van Violē / van Buglos/oft Adiantini een conserve ghemaeckt.

Dit *Vnguentum* wort van *Valesco* inde Teringe seer ghepresen.

Neemt olie van Violen ℥ j ß. versche ongesouten boter ʒ vj. tsamē in eenen Mortier gedaen / eñ vermengen daer vrouwē soch onder een meyskē suygende ʒ ij. dit tot een Linimēt vermengt/ende daer de zydē ende Borste sonder vyer wel mede bestreken: want tvercoelt/ tversacht/tververscht/ ende beneemt de pijne/ ende doet de fluymen lichtelijcken opwerpen/ als ick oock wonderlijcken ondervonden hebbe. Hier mede dit verlatende/salmen hier van de bevinghe der Herten Tremoræ Cordis ghenaemt/gaen verhalen.

Vande cloppinge ende bevinge der Herten/van de Latijnē Palpitatio Cordis oft Tremor Cordis genaemt.

De bevinge ende cloppinghe oft onnatuerlijcke

lijcke beroeringe der Herten gheſchiet door de upt drijvende cracht/ als willende wederom upt drijven tgene dat hem tegens natuere ingevloept eñ hinderẽde was: tſy wint oft ander quade vaporẽ/ oft door zijn ſelfs terichept daer vergadert: als de ſelve niet en heeft connen verteren ende te niet ghedoen: waer door hem tHerte is verbreydende oft hem teghens natuere ſluptende/ willende hen ſelven ſo door de ſtadige beroeringhe ontlaſten: maer al eer deſe ontlaſtinge gheſchieden can/ ſo overvalt hen altemet wel een onmacht en Syncopizatie: Jae de doot ſelfs/ principalijcken als hem dit gebrec aencomt door zijn eygen terichept: Ende hoe hem deſe Paſſie dicker overvallende is hoe periculooſer.

Oorſaecken van deſen.

Het beven der Herten mach geſchiedẽ door winden/ vaporen/ quade ſtanckẽ/ door opſwellinge/ ſweren/ door de verſtoppinge des overvloedigen bloets/ ofte door zijn verhittinghe/ ofte oock door eenige ſubijtige evacuatien. In den vrouwen door haer bevruchtinghe/ door knaginge der wormen aen tHerte als Meſuæ ſeyt/ door eenighe quade qualiteyten des Fenijns/ door eenighe geputrificeerde humoren int regioen der Herten beruſtende/ oft tHerte toegeſonden. Oock mach daer eene overvloedichept des waters in het Pericadium, dat int omwijnſel des Herten groepen/ ende indient nu van de natuerlijcke hitten des Herten niet geconſumeert en wort cauſeert oock deſe Paſſie: Als oock door de ingroepinge van Steenkens can gheſchieden: oock door wintachtige vaporen ſchuplende inde hollichept vande ventriculen der Herten/ in haer ſubſtantie oft in zijn omwijnſel/ oft in haer Arterien ſchuplende: welcke bevinghe/ oft cloppinge der Herten oock gheſchieden can doort branden van eenich ſtinckende hout/ als inde ſtoven: Als binnen mijnen tijt gheſchiet is binnen der Stadt van Amerſfoort/ als ick daer ſtuderende was Anno 1554. Alwaer de Monicken int Minoriten Clooſter inden winter over haer ſtoven ſaten om haer te wermeu/ ende vielen al van haer ſelven: welcke ſy eendrachtich ſeyden een oorſaec te weſen van eẽ Slange: welc ſy recht te voren inden mutſaert hadden ſien cruppen die ſy opghedaen hadden: Waer mede ſy haer ſtoven dagelijcx waren heet makende.

In ſumma macht Herte belaſt wordẽ met deſer plagen/ niet alleen door zijn ſelfs lijden/ ende teerichepdt: Maer oock door ſeker mede ghevoelen van ander leden: Als upt zijn ſelfs onwijnſel/ upt bygelegen groote Arteriẽ/ door de Lijfmoeder/ upt den mont der Magẽ/ upt de Lever ende Milte opgeſonden int tHerte/ ende haren byliggende deelen.

Vande teeckenen.

De teeckenen cannen lichtelijcken upt den mont des patients verſtaẽ: Want boven dien hem de Arterien over tgheheele Lichaem ſeer zijn cloppende: ooc altemet haer ſeer verbreyden/ ſo connenſe daer en boven ooc claerlijckẽ deſe cloppinge der Herten by haer ſelven ghevoelen/ ende mach door den taſt vande Medicijn bekent worden/ ende dat principalijcken door den Polſe: want het is ſeker dat haer dẽ Polſe is voegende na de geſtelteniſſe des Herten. Gelijck waſſer eerſt eenen grooten Polſe/ ſoo verandertſe nu in eenen cleenen Polſe/ upt eenen ſnellen Polſe in eenen tragen Polſe/ upt eenen ſelden in eenen geraden Polſe: welc ons altijt eenige fouten der Leveren te kennen geven. Gelijck in een coude complerie ſoo is den Pols/ ende den adem in deſe Paſſie ſeldẽ/ ende lancſaem: In heete materien met Cortſen/ is den Pols ſnel/ ende dapper inde dorre eñ drooghe natueren: Als oock indẽ uptgheteerde/ ſo is hem den Polſe int aentaſten hert/ cleen ende ſubtijl/ met een ſnellichept int ſlaen: Maer inden phlegmatijcken/ ende vochtighe natueren/ is den Pols ſaecht/ traech ende ſelden/ ſy en zijn hittich noch dorſtich/ oft niet uptgheteert van lichaem/ inden bloetrijcken/ ſo zijnſe wel varende vã lichaem/ ſonderlinge de jonge perſoonen/ in ſoodanigen iſt hem oock ſubijtelijcken overvallende: Wt winden veroorſaeckende/ ſo vallenſe upt eenige cleenẽ oorſaeckẽ in deſer plagen/ ende vallen gemeenlijcken ten leſten in Paſſie van Aſthma: Sy gevoelen beroeringe ontrent den Oochſchellen/ oft ooc een ſubitige pijn in eenige ander ledẽ: Maer haeſt wederom ceſſerende/ met verduyſteringe der Oogen/ ende tuytingẽ der Ooren: Wt inwendige wormen veroorſaeckende/ ſoo lijden ſy de meeſte pijn nuchteren zijnde/ ende oorſpronck nemende upt eenige ander parthijẽ des lichaẽs cannen weten upte pijnen der ſelver plaetſen. Den ouderdom tuſſchẽ veertich ende vijftich jaren is deſe plaghe meeſt onderworpen/ door de ſtillichept des lichaems ſietmen deſe plage meeſt ceſſeren. Maer door vermoeythept des lichaems/ door den dronck des overvloedigen Wijns/ door Venus hanteringhe/ door de badinge ende gramſchap/ wortſe verweckt.

Oordeelen upt de Polſe in deſen.

Vande ordinantie haers levens.

Nae eyſch der ſiectẽ ſalmen hen eenen regel des levens verordineren.

Want upt hitten veroorſaect moeten ſy een tamelijcke coele locht ghebruycken/ wederom inde coude ſaken een redelijcke werme lochte/ ende boven al mijden van tgene dat den geeſt des levens ſoude mogen ontſterckẽ/ ende conturberen: Als de groote hitte/ couwe/ gramſchap/ honger/ veel wakẽs/ Venus handelingen/ eñ ander onbequaem ſpijſe/ ende alle quade ſtancken: Indien deſe plage upt overvloedichept des bloets veroorſaeckt/ als inde jonge perſoonen/ als door eenige ophoudinge vã eenighe ghewoontlijcke ſuyveringhen/ ſoo in vrouwen als in mannen/ oft door opvullinge des lichaems met Wijn ende vleeſch: In duſdanighen ſalmen hem openen de Lever-ader inden rechten Erme/ alſmen oock doen ſal ſoo daer eenige inflammatie is/ welckmen upten herde Polſe ende Cortſe bekennen ſal. Deſge-

lijcken indien daer eenich water vergadert leyt int omwijnsel der Herten/ende laten hem versubtijlende/verdrooghende/ conforterende ende ander Cordiale ende openende medicamenten/ende spijse ghebruycken/ alsmen hier na inde verstoppinghe ver halen sal/ende daer nae tHerte versterckē/ so door inwendige als uytwendighe medicamenten.

Comende uyt vaporeusige dompen / vaporen ende wint/so ghebiet Galenus dat men de Lever-ader openen sal inden slinckeren erme/ ende ghebruycken versubtijlende spijse: welck goet is daer grof bloet ende veel vaporen zijn. Maer alsmen siet dat tselve comt uyt overvloedige windē / ist tsekerste de Mage te conforteren ende haer verteringe te versterckē/ voorts om de winden inde Mage ende Dermen uyt te drijven/welck best gheschieden sal datmen door dickwils te purgeren de phlegmatijcke materie ende waterachtige vochticheyt daer den wint uyt groeyt / uyt is drijvēde in deser manieren.

Pillen.

Neemt Pillulę alephanginę,oft Hierę simpl. ʒ j. Agarici trochiscati ℈ j. Camil-water sevē Pillen gemaect/eñ na den eerstē slaep ingenomen/oft men machse tsavonts een ure voor dē avont eten altemet drie oft vier in nemē/ende daer nae de materie aldus bereyden.

Berey-dranck.

Neemt de syrope de Radicibus, Boraginis, Asinthij ende Mellis rosati,ana ℥ j. de wateren van Chamil/ van Venckel / Melisse ende Alsen/ana ℥ iij. dit voor vier morgens vermēgt.

Ten selven.

Neemt de wortelen Pentaphijlli van Venckel/ana ℥ j. de wortelē Dictamni ℥ ß. Bethonie/Buglossi, Calaminthæ, Rorisinarum, Menthæ, cap. Veneris, ana M j. Cardo benedictem, Alsem/ana M ß. Calendulę P j ß. Anijs/ende tsaet Citrij, ana ʒ ij. de bloemen Cordiael/ana P j. dese in schoon water gesoden op de helft eñ in ℥ xvj. van dit nat salmen resolveren/de syrope de Radicibus , ende Cap. Ven. ana ℥ j ß. de syrope van Alsem ℥ ß. dit dan tsamen vermengt/ende tsmorgens ℥ iiij. werm inghenomen/oft inde plaetse vande syropen machmen daer in resolverē Suycker ℥ j ß. ende aromatizerent met de specien Letificantis Galeni oft Diambrę ʒ j.

Daer na aldus purgeren.

Neēt de Pillulæ aggregativę. Aureę, ana ℈ j. Hierę simpl ℈ j ß. oft ℈ j. met weynich Wijns seven Pillekens gemaect/ende na den eersten slaep inghenomen.

Tsanderdaechs met dit conserve conforteren.

Neemt de conserve vā Rosemarijn ʒ ij. ouden Theriakel andromachi ℔ j. oft de specien Aromatici rosati so veel inghenomen/ oft vermengen daer een weynich Wijns toe. De remedien diemen tot de windige Mage verhalen sal zijn hier dienstich.

Wt hitten.

Wt eē ongetemperde hitte oorspronc nemēde/so salmen de specien Diamargariti frig. Diatragacanthi frig. de syrope Buglossi, Boragines, Nympheæ, uyt tsap Oxalidis, uyt tsap vā Limoenen/van Granaten/dese alleen/oft met de wateren van Roosen/van Surckel/van Violen/Boragines, Buglosse/Nympheæ, ende van Endivie vermengt gebruycken.

Comende uyt een heete / ende meest uyt een cholerijcke materie salmen de materie aldus bereyden.

Bereydranck.

Neemt de syrope van Surckel vā Endivie ende Acitati simpl. ana ℥ j. de wateren Buglossi, Boragines ende van Cichorei, ana ℥ iij. dit voor vier morgēs vermengt. Maer inde seer groote hitte / so machmē de syrope van Endivie nemen/de syrope de Ribes, de Limonibus, de Acetositatæ citri, oft de Agresta.

Daer nae aldus purgheren.

Neēt de Pruymen van Damast nō vj. Tamarinden ℥ ß. de bloemen Cordiael/ana P j. in water op de helft gesoden eñ in ℥ iij ß. salmen Cassien resolveren ʒ vj. syrope van Roosen Laxative ℥ ß. dit inghenomen.

Ten selven.

Neemt Rhabarber van den besten ℈ iiij. de Mijrabolani citrinę met olie van Soete Amādelen gestreken ʒ ij. Tamarinden ℥ ß. dese salmen macereren in Endivie / Buglos-water/ ende een weynich Wijns twaelf uren / sterck uytgedout zijnde eñ doorgedaen/ salmen daer toe vermengen de syrope van Roosen Laxative ℥ ij. ende also ingenomen.

Oft dusdanighe Pillen ingenomen.

Neēt alle de Mijrabolani met tsap vā Roosen gewreven/ana ℈ j. fijnen Rhaberber ℈ ij. Caneel/tsaet Ocimi, ana G xvj. Spicæ vtriusque, ana G vj. met syrope van Roosen/ ende de pulpe vande Tamarinden Pillen ghemaeckt. Men moet dicwils purgeren / want de materie ontrent der Herten soo haest niet wech en wil.

Tsanderdaechs dit conserve inghenomen.

Neemt de conserve van Roosen/Buglos-wortelē geconfijt/ ana ʒ ij. tsamen ingenomē/ daer op Buglos oft Surckel-water gedroncken ℥ ij.

Oft aldus.

Neemt de wortelen van Buglos geconfijt/ conserve vā Violen/vā Surckel/ana de speciē

Diamar-

Diamargariti frig. ℈ ij. de ſpecien Diatragacanthi frig. de ſpecien Diarrhodi abbatis, ana ℈ j ß. Trochiſcorum de Camphora ℈ j. met de ſyrope van Buglos een Electuarium gemaect/ ingenomen/ ende daer op gedroncken als boven.

Epithema.

Neemt de wateren Bugloſſe en̄ van Rooſen / ana ℥ iij. Suerinc en̄ Endivie-water/ ana ℥ ij. alle de ſantalen gepulvert/ ana ʒ j ß. Campher G. iij. de ſpecien Diamargariti frigidi ʒ j. Soffraen ℈ ß. Azijn een weynich/ hier van eē Epithema gemaeckt/ ende met doecken tſmorghens ende avonts langhe voor den eten ofte daer nae werm geappliceert.

Oft eē ſacxkē Pyramidaels gewijs gemaect vā root Sindael/ gevult met deſe navolgende ſpeciē/ en̄ op het regioen des Herten gedragen.

Een ſacxken.

Neemt roode Rooſen gedroocht / de bloemē van Buglos/ Bornaſie oft van Violē/ ana ʒ j. oft M ß. alle de ſantalen / ana ʒ ij. root Corael ende wit/ ana ℈ iij. Peerlen ℈ j. deſe gepulvert ende in een ſacxken ghevult/ ende ghebruyckt.

Ten ſelven een Vnguent.

Neēt olie van Rooſen / Violē oft Nimphee, ana ℥ iij. root Corael de ſantalen Citrini, Perventie Rooſen / ana ℈ j. Campher G. ij. wit Was q ß. hier van een Vnguentum gemaect/ ende het regioen der Herten/ ende den Ruggegraet daer mede beſtreken.

Wt coude veroorſaeckt.

De cloppinge der Herten uyt coude ſaken/ als uyt overvloedige Phlegma veroorſaect/ in deſen heeft dē patient een dootverwige coleure/ hy is cout ende ſwaermoedich / met eenen traghen Pols. In deſen ſalmen de materie eerſt rijpen/ ende daer na evacueren.

Bereyddranck.

Neemt honich vā Rooſen ℥ ij. de ſyrope de Duabus Radicibus ℥ j. de ſyrope van Bugloſſi ℥ j ß. de wateren Meliſſe/ van Hyſſop ende van Magelepn / ana ℥ iij. dit voor drie morgens vermengt.

Ten ſelven.

Neemt de ſyrope van Venus-hayr en̄ van Bugloſſi/ ana ℥ j ß. de ſyrope daer de gecōfijte Citroen-ſchellē in bewaert wordē ℥ j. de wateren van Roſemarijn/ Meliſſe / Bornaſie ende Buglos / ana ℥ iij. dit voor drie morghens vermengt.

Neemt Diamoſchi dulcis Tabulati ʒ j. ende na elcken dranck ℥ ij. daer van inghenomen.

Hier na aldus purgeren.

Neemt Agarici verſch getrochiſcheert ʒ j ß. inden Oxymel ſimpl. geweect eenē nacht lanc in Buglos ende Meliſſe-water/ en̄ ſterck uytghedout zijnde/ vermengt daer toe Catholici ʒ ß. ſyrope van Buglos ℥ ß. met de decoctie pectorael een dronckē vermengt/ ende tſmorghens vroech inghenomen.

Ten ſelven.

Neēt Catholici ℥ ß. Diaphœnici ʒ ij. ſyrope van Buglos ℥ ß. met de decoctie pectorael eenen dranck vermengt.

Wt een melancholeuſe humore veroorſaeckt.

Indien de bevinghe uyt een melancholeuſe humore veroorſaect / ſo zijnſe vreeſende ſonder oorſaeck/ vol ghepeyſen ende ſwaermoedich: Men ſalſe indient noot is duſdadigen Cliſterie ordineren.

Cliſterie.

Neemt de wortelen Boraginis, Bugloſſi, Polypodij, ana ℥ j. Duyvekervel / Meliſſe/ Hoppe/ Bethonie/ ana M j. Baſilicum M ß. Roſemarijn P j ß. Anijs en̄ Venckel-ſaet/ ana ʒ iij. Camil en̄ Vlier-bloemen/ ana P ij. dit geſodē ende in ℔ j. nats ghereſolveert het Electuarij Indi Maioris Confectionis Hamech, ana ℥ ij. Benedicte laxat. ʒ iij. gemeenen olie ℥ ij. hier uyt een Cliſterie geſtelt/ daer nae ſalmē de materie aldus bereyden.

Bereyddranck.

Neemt de ſyrope de Pomis, vā Fumarie en̄ Scolopendrij, ana ℥ j. oft inde plaetſe de Pomis, Boraginis, voor dē Scolopendrij de Epithimo, de waterē Boraginis, Fumarie en̄ Meliſſe/ ana ℥ iij. dit voor vier daghen vermengt/ daer na wederom laterende/ die de Phlegma purgerē/ daer toe vermenghende om den wint meer te doen ſcheyden.

Cauſerende uyt verſtoppinge van eenighe conduyten ſo ſalmē tot de voorſz. decoctiē mogen doen den Zee-venckel/ dat is/ den rechten Empetrum der voorouderē als ſommige willen. En̄ men mach hier toe ooc verkieſen andere ontſluytende Cruyden/ en̄ volgen de ſelve maniere gelijckmen inde Phlegma behoort te doen / dan men moet hier ſtercker wint affetten: Als daer toe doende Galiga/ Naghelen/ Macis/ Venckel en̄ Anijs-ſaet/ gelijc die daer zijn lijdende eenige verſtoppinghe inde Lever ende der Milten: Alſmen mach ſien inde jonge dochteren die daer Cachexiam hebben/ ende in andere deluwe ende bleecke coleuren. Foeniculum marinum.

Men ſal hem ooc ingeven den Theriaca Andromachi met het Buglos ende Meliſſe-water ende laten hem na de purgatie gebruycken duſdanighen Electuarium.

Electuarium.

Neemt de geconfijte Citroen-ſchellen / conſerve van Buglos/ van Violē ende van Roſemarijn/ ana ℥ ß. de ſpecien de Gemmis, oft Diamargariti Calidi ℈ ij. Confectio Alkermes, ende den ouden Mitridato, ana ℈ j. ende met de ſyrope van Buglos alſoo een Electuarium ghemaeckt/ ende laten hem ſmorgens vroech/ ende oock tſavonts wanneer dat hy te bedde

 gaet

gaet de groote van eē Notemoſchate innemē.

Therte van een Vercken eerſt geſoden ende daer nae aen een ſpit ghebraden/ende daer een deel Cruytnagelen in geſteken/ende gedroopt met het ſap upten Citroenē/oft met wat witten Aromatijckē Wijn met een weynich Caneel-waters vermenct/verſtercket Herte ſeer.

Oft aldus.

Neemt twee Verckens Herten/ het Herte van een Herte oft van eenen Oſſe nō.iij. Nagelen/Galangę Maioris ende Minoris. tſaet Baſilici, ana ʒ ij. Macis ʒ iij. de bloemē van Buglos ende Bornaſie, ana P j. Roſemarijn-bloemen P iij. deſe ſalmen eenen nacht lanck laten weycken indē Wijn Maleveſey/daer na door den Alembick overgehaelt ende bewaert/ende daer altemet eenen ſilverē lepel vol van ingenomē/met Suycker vermengt tot een Julepken : want dit water wort gepreſen in alle gebreken der Herten van coude/ van wint ende vaporen gecomen/ deſgelijckē inde melancholeuſe paſſagie/ maer ſoſe niet upt couden gecomen en is/ſo ſalmē daer toe vermengen Rooſwater ende Buglos-water gelijcke veel/ den Doſis is van dit water ℥ ß. ende drinckē daer op den Maleveſey does ℥ ij.

Duſdanigen sacrken ſalmē opte Borſte gebruycken/ welcke veel bequamer ende meer te prijſen zijn/ als de Emplaſtra oſte Epithemata.

Sacrken.

Neemt Meliſſe/de bloemen Bugloſſi/ ende van Roſemarijn/æna M ß. Nagelen ʒ ij. drooge Citroen-ſchellen/tſaet van Baſilico, Ligni, Aloës, ſantali Albi & Rubri, ana ʒ j. ſpice Celticę, Lavender ende Lauwerbladerē/ana ʒ ſ. Soffraen ℈ ß. deſe groſachtich ghepulvert/eñ in een ſubtijl Lijnwaet genaept/ ende tuſſchen ghestickt/ ende nu met wat witte Wijns beſprengt weſende/ ſalment in een panne werm maken/ende werm op het regioen der Herten gelept. Men ſoudet wel drooch opt Herte mogen legghen/maer het is anders beter.

Ten ſelven een ſacrken.

Neemt Magelepn/Baſilicum, ana ʒ iij. Roſemarijn eñ Buglos-bloemen/ana ʒ ij. Nagelen ʒ j. Foelgie/ roode Rooſen/ ana ʒ j ß. deſe ghepulvert wat grof/ende in een ſacrken ghenaeyt/ende opt Herte ghedraghen.

Oft aldus.

Neemt de bloemen Cordiael/ana P j. Antophijli, dat zijn de groote Cruytnagelē/deſe een weynich in Buglos/ ende Meliſſe-water geſoden/ende in ℔ j. van deſer decoctien/ſalmen doen witten Wijn ℔ ij. Naghelen ʒ ij. Cardamoni ʒ ß. Suycker q ß. hier van eē ſyrope gemaeckt/ ende gearomatizeert met Caneel ʒ j.

De onnatuerlijcke bevinge ende beroeringe der Herten/ gecomen upt een Seroſe oft weyachtighe vochticheyt/ ſo ſalmenſe terſtont upt de Aderen ſuyveren: want tgene hem vergadert ſoude mogen hebben upt het Pericardium oft omwijnſel der Hertē/ ſo hem niet meer toe en wort geſonden upten Aderen/ ſoo ſal tſelve door de natuerlijcke wermte des Herten wel geconſumeert worden. Ende om de weyachtighe vochticheyt te conſumeren/ſo dienet tgebruyck van Geyten wey/ oft de decoctie vande Soldanella, Mercurialis tſaet Carthami, ende de Senie-bladeren/etc.

In deſer manieren.

Neemt de wortelē Graminis, Aſparagi, ende Ruſci, ana ℥ iij. Galangę, Cyperi, ana ℥ ß. Cichorei, Endivie/Duyvekervel/de cruydē Capillarium, ana M j. Anijs/ Venckel ende Peterſelie-ſaet/ ana ʒ iij. het Merch upten ſade Polypodij, Quercini, Orientaelſche Senie-bladeren/ana ℥ ij. tſaet Hęderæ, de wortelen Iridis, ana ʒ ij. de bladeren Soldanellę P ij. Roſemarijn-bloemen/ende vande Bugloſſe/ana P j. in Schapen oft Geytē wey/ oft wey van Coeyen een decoctie ghemaeckt/ doorghedaen zijnde/ſoo ſalmen in ℔ j. van deſer decoctien doen tſap van Perventie Rooſen/ ende de ſyrope van Rooſen Laxative/ana ℥ iij. Suycker q ß. hier van een lange ſyrope gekoockt/ende over ander dach daer tſmorghens ℥ v. oft vj. van ingenomen/ oft nae de natuere vereyſchen ſal/ ende oftmen dit ſyroop in heete tijden moſte maken/ſo ſalment ſonder den wey maken/ ende nemen water inde plaetſe : want den wey is lichtelijcken corrumperende. Ende deſe decoctie dient oock wel in Cachexia.

Sacrkens.

Op Therte ſalmen ſacrkens dragen om de vochticheyt te conſumeren/Aldus.

Neemt de ſchellen vande ghedroochde Citers/alle de Santalen/Galiga/ Cijperi, ana ʒ ij. deſe pulveren ſalmen in lochte ghepluckte Cathoen ſtroepen/tſelve dan legghen tuſſchen root Sindael/ende tuſſchen naepen/ ende met Meliſſe-water beſprengt/ ende lau op Therte gelept. Ende men mach tſelve oock gebruycken als het gebreck upt winden veroorſaeckt/ dan alleen daer by voeghende/ tghene dat de windē verdrijft/ als Anijs ende Comijn-ſaet oft het ſaet van Venckel.

Electuarium.

Neemt de Citroen-ſchellen gheconfijt ℥ ß. conſerve van Roſemarijn/℥ j. conſerve vande bloemen Cichorei, conſerve vanden Stœchas, ana ʒ iij. ende oock mede de ſpecien Aromatici Roſati ʒ j.

De ſpecien Diagalangæ ende oock Diamargariti ſcalidi, oft de Gemmis, ana ℈ ij. metten ſyrope daermen de Citroen-ſchellen in bewaert/ ende dan daer alſoo een Opiata van gemaeckt/

ghemaeckt/ende tsmorgens broech de grootte van een Notemoschate inghenomen.

Den Campher allee aenden hals gehangē/ heeft in deser siecten een groot aensien/eñ men sal in desen voor al verdroogēde spijse verkiesē.

Dese plage neemt oock dicwils oorspronck door eenich medegevoelē der Magen/daerom salmen in desen alle drie daghen twee oft drie pillen Hieræ simpl.oft Alephanginæ gebruycken/ooc vande voorsc.compositien/eñ electuarien inwendich ende van buyten Onguenten eñ sacrkens gebruycken. Ende indiē de Cholera inde Mage abundeert / so salmen die uytsuyveren/ gelijcmen hier boven verhaelt heeft daermē vande heete materie geschreven heeft. Ende indien dese Passie door medeghevoelen van andere leden aengecomen is / soo salmen eerst het gebreck cureren daer het lidt van lijdende is/daer na het Herte versterckē.

Vande wormē veroorsaect/salmense aldus dooden ende uytdrijven.

Neemt tsaet Citrij, Cool-saet/ Sever-saet/ ana ʒ j ß.gebrandē Herts-horē/Corallijn, ana ʒ j. Rhaberber ʒ ß. de specien Diarmatgariti frig.oft root Corael ℈ j. Suycker ʒ v. hier vā alle morgens nuchteren ʒ j. inghenomen / met gras oft Melisse-water.

FINIS.

Vanden onmacht vander Griecken Syncopæ, vande Latijnen Defectio Animæ ghenaemt.

Syncope is een snelle eñ subitige verliesingē der crachten / wiens crachten inden geest met de natuerlicke wermte vereenicht zijn. Desen gheest des levens heeft int Herte zijn plaetse/ daer tweederley dienst door zijn beroeringhe doende/te weten/ de gheesten oft vaporen van binnen uytleydende / oft de selve van buyten inlatende ende ontfangende: welcke verliesinghe der crachten voorsc. geschiet uyt de overvloedighe lossinge des bloets/Camergangen/ vomeringe/sweetinghe/ uyt stercke beroeringe/pijne/droefheyt/vreese/wakinghe/ door de nauwinge des Adems / als door de overvloedige/rauwe/grove/oft scherpe humoren/ daer door de seer nauwe passagie afsluytende : Ooc door de verbuylinge ende besmettinge der vitale geesten/ door eenige Veninose qualiteytē: tsy door eenige inwendige leden toegesonden. Als door de uytwendighe lochte ende winden ghealtereert.

Vande teeckenen.

Inde Syncope worden sy sonder verstant ende beroeren ghevonden / den Pols ontgaet hen allenskens / ende ten lesten gheheel verliesende/ sy hebben een dootverwighe coleure/de slapen des hoofts/den Neck/de Borst met het gheheele aengesicht is hen met eenen couwen sweet bedaut/ uyte Maghe comende/soo hebbense van te voren veel walginghe ghevoelt/ met verscheyden coleuren ontrent de Oogen: Maer de perijckelen en zijn in desen soo groot niet. Ende indien hem dit gebrec uyten Hersenen / Longhe/Maghe/ Lever / Milte/ ofte Lijfmoeder overcomt/ soo hebben hem eenige teeckenen vande voorsc. deelen van te voren vertoont/uyte wormen comende / soo lijden sy groote steecten ende pijnen/sy knerssen metten tanden/ ende schreeuwen met poosen / ende sy worden de wormen altemet van boven quijt/ ende by aldien datse sonder merckelijcke oorsaecken/ pijne der Magen/ oft van eenige ander voorsc.deelen dicwils syncopizeren/ gevet te kennē dattet hen uyt eē teerichept der Herten overcomt/welck seer perijculoos is: Ende met sulcken Syncope wort den ouderdom ooc meest gequelt / ende den genen die uyt eenighe sieckten beginnen te beteren : Oft uyt eenighe andere oorsaecken gedebiliteert zijnde/zijn dese al pericliterende : Desgelijcken wordense al metter doot ghedreycht / als hen het aensicht blauverwich oft swert wort: Oft eenighe andere scherpe bijtende dinghen oft andere niesende medicamentē inde Neuse gedaen / nochtans niet en connen niesen. In sulcke vergaet den adem ende den Polse/ende laten thooft op de schouderen oft opte Borst hanghen/haer selven totter doot bereydende.

Manierē om te cureren.

Also verscheyden als de oorsaecken van desen zijn/soo diversch moeten oock in desen haer remediē toegevoecht worden / daerom nu liggende inden Paroxismo oft inde onmacht / als uyt eenighe stercke Evacuatien / ende sonderlinghe uyt het overvloedich bloeden / soo salmen hem terstont metten hoofde omleech legghen op haren rugghe/ende het aengesicht besprenghen met wat schoon cout waters / oft met Roos-water alleen/ oft vermengen onder desen een weynich Wijns oft wat Azijn : oft onder het Roos-water een weynich Camphers / latende tselve van hooch int aensicht druppen/ op dat in hem den slapenden gheest mach wackeren/ ende soo daer oock noch geesten inde buytenste deelen zijn ghebleven haer uytaessemingē behindert mach worden. Ende men sal dit sonderlinge doen daer het Syncope uyt hitten oft uyt den brant der Cortsen/ oft uyt andere hitten veroorsaeckt is : Maer niet als het Syncope uyt couwen comt / oft uyt stercke ende overvloedige Camergangē/ als Galenus seyt veroorsaeckt is : want door dien de geesten binnen bedwongen worden/ so vermeerderen sy den loop. Men sal hem den mont ende Neuse een weynich toe houden/ op dat soo door optrecken ende te rugghe te passeren / vanden adem ende ter herten comende/ aldaer de geesten wederom verwermen ende vermaken mach.

Oock soo salmen hem goede stercke banden om de Ermen ende oock mede om de beenen legghen / ende met scherpe doecken tame-

lijcken

lijcken gewreven / op datmē daer door de geesten die hen na het Herte hebben begeven/ wederom van daer geloct mogen worden: Maer alle dese verhaelde al sonderlinghe de wrijvinge/ en salmen niet gebruycken daer den Syncope voorspronck is nemende uyt eenige overvloedige Evacuatien uyt overvloedich sweeten: Oft den uytgehongerdē/ op dat daer door de weynige overgebleven geesten/ hen ontrent der Herten houdende niet gheheel en lossen: Maer dus t'Lichaem nu door veel bloedens/ Camergangen/ oft doort uythongeren geheel geleecht waer/ salmen als geseyt is / hen metten hoofde wat leech leggen / ende int aensicht coude dingē gebruycken/ om den geest te wackeren / ende latense riecken aē wat broots dat in wat Wijns met Roos-water vermengt geleghen heeft / ende houden hem voor de Neuse Roosen/ welrieckende Appelē/ oft Que-peren: Oft nemen wat Granaten Wijn met eē weynich geherst broots daer in ghedaen ende laet hem daer aen ruyckē ende houdet hem tusschē de lippen.

Door stercke laxatie.

Door stercke laxeringe int Syncope gevallen/ so salmen hem terstont confortérende ende constringerende dingen laten genieten/ eñ geven hen terstont den Theriaca Andromachi die jonck ende eerst gemaect is/ oft niet versch zijnde/ so salmen daer toe vermengen twee oft drie greynen Opij , ende laten hem dat met Weechbreden-water / oft met Wijn innemen.

Ten selven.

Neemt Mastic ʒ iij. cleen gepulvert eñ met Roos-water vermēgt / oft met Weechbreden-water ende inghenomen.

Oft.

Neemt tsaet van Weech-breden ℈ ij. Terræ sigillatę, oft Bolus Armeniç inghenomen.

Een ander.

Neemt tsaet Nasturtij gedorret ʒ iij. gesodē in gestaelt Kernemelck tot het dick wort, ende tsamen ingenomen/ daer na den Buyck aldus bestreken.

Aldus.

Neemt de oliē van Myrthus eñ van Queē/ ana ℥ j. olie van Alsem ʒ ß. Azijn een weynich/ dit vermēgt, ende morgens ende avonts voor den eten ghebruyckt / ende houden hem in stilte/ ende begheven hen tot slapen/ ende wrijven hem alleen de bovenste deelen met de Ermen.

Syncope door veel sweetens veroorsaeckt.

In desen en salmen gheen wrijvinghe/ noch badinghe in eenighe stoven/ oft den adem met cracht op houden / oft eenige wijnen gebruycken: want hier door soude meer sweetens uytgelockt worden: Maer men sal hen de sweet-conduyten sluyten / ende houdē hen in een suyver ende coele plaetse / ende veranderen haer plaetse dickwils / ende besprenghen hem het aensicht met de boven verhaelde vercoelinge/ ende latense locht gedeckt liggen ende beweyense/ ende laten hen de santale Roosen / Violen ende de bloemen Nimpheæ riecken / ende bestrijcken haren hals/ de Borst/ onder de Ocxelen/ ende de Liesenen met de olie van Queen/ van Myrthus/ oft van Roosen.

Oft dit pulver tusschen de lakenen ghestroyt.

Neemt de bloemen vande Willighen / van Roosen ende Nimpheæ, ana ʒ iij ß. den suyveren Ladanum ʒ iij. Styracis ʒ ij. Myrthus-besiē/ Berberis, Sumach, ana ℥ j dit vermengt/ ende tusschen de lakenen / tusschen het hemde oft andere cleederen aent Lichaem comende/ daer mede beroockt.

Den vloer salmen met Willighen-bladeren/ Wijngaert-bladeren/ de bladerē van Agni Casti ende Nimpheæ oft met Biesen bestroeyen / ende geven hem dusdanigen dranck te drincken.

Dranck.

Neemt Weechbrede / Porceleyn/ Endivie ende Suerinck/ ana M j. de sadē van Suerinc/ Porceleyn ende Endivie / ana ʒ ij. tsaet Agni Casti ʒ j. Santel-hout wit ende Citrijni , ana ℈ iiij. de bloemen Buglossi ende Bornasie/ ana P j. dese in water ghesoden / ende resolveren in ℔ j ß. van dit nat de specien Diamargariti frigidi ʒ j. de specien de Gemmis ℈ j ß. ende dit tsmorghens drie uren voor den eten ende tsavonts twee uren voor den eten ingenomen/ eñ wildy vermengter de syrope vande drooghe Roosen/ van Myrthus oft Queen ghemaeckt onder.

Syncope doort ontbindē ende verliesinghe der geesten: Als door veel quellinghe/ lange sieckten/ van honger/ door groote exercitien/ ende oock door veel wakinghe veroorsaeckt.

In desen salmen een goet voetsel ordineren / daer het Lichaem lichtelycken door ghevoet can worden / ende oock zijn ververssinge mach ontfanghen / ende beginnen allenskens een weynich aen te voeden/ luttel teffens ghebruyckende / ende dat met pauseringhe / als met eenighe sapen van jonge Hoenderen / gelijckmen inde Teringe eñ Cortse Hectica verhaelt heeft.

Door het overbloedich braken veroorsaeckt.

Indiē sy overvloedich braken/ so daer geen doodtlijcke teeckenen en zijn / so salmē de materie

rie nederwaerts drijven. Ende confortteren hem met wijn ende water / ende andere constringerende ende bindende dinghen / ende bestrijcken de Maghe met olie van Macis, Masticis, Mentheæ oft van Queen.

Syncope uyt pijnen ghecomen.

In desen salmẽ neerstich de oorsake der pijnen ondersoecken / ende daer nae u bequame remediẽ gebruycken / ende so daer eenige pijne uyt vollicheydt des bloedts gheschiede / soo salmen hem / indient de crachten toelaten / een Ader openen / ende dat uyt de naeste ende bygelegen partijen: Maer soot de onstercke natuere niet toe en liet / soo salmen door derivantie ende afleydinghe der materie tselve beginnẽ / tsy opwaerts oft nederwaerts / ende Coppen stellen / oft wrijvinge ghebruycken: Maer de verstoppinge der humoren moeten door het purgeren gheholpen worden.

Door de verstoppinge der humorẽ.

Indien de gheesten haer passagie benomen wort / door verstoppinghe van eenighe humoren / so salmẽ de uyterste deelen des Lichaems wrijven met een saechte hant / ende om de uyterste deelen hem banden legghen / ende werm houden / ende nae de wrijvinghe salmen hem de leden met olie van Chamille oft van Dille bestrijcken.

De sommige laten hem den Oxymel, de syrope vã Hyssope ende Soethout gebruycken / ende diergheliicken watermakende dinghen meer.

Door inneminge des Fenijns Syncopizerende.

In desen salmen hem terstont doen overgeven / daer nae den Theriaca Andromachi, oft den Mytridatum hem in laten nemen / oock salmen hem ingheven het pulver vande beenkens ghevonden in het Herte van een Herdt. Ende oftse nae desen eenighe snijdinghe inde Maghe gevoelde / so salmen hen het Melck oft Boter versch onghesouten ingheven.

Oft.

Neemt de speciẽ Diamargarithi frig. Troch. Camphora, de specien Cordiael / ana ℈ j. Roos-water / de wateren Nimpheæ ende Buglossi, ana ℥ j. de syrope Acetosetatę Citri, oft de Limonibus ℥ ß. ende een half ure oft eẽ ure daer nae inghenomen.

Ten selven.

Neemt de specien Diamargariti frig. ℈ j. de specien Cordiael / de Troch. van Campher / ana ℈ ß. de syrope van Suerinck / van Buglos ende tsap van Violen / ana ℥ ß. de wateren van Bornasie ende Buglosse / ana ℥ ij. het sap van welrieckende Appelen ʒ j ß. dit voor drie reysen vermengt.

Ende indiemmen het fenijn ofte zijn natuere des fenijns can bekennen / so salmen zijn eygen Antidotum daer toe ghebruycken.

Den Zeduar ende den Tormentille worden in alle manieren van fenijn seer ghepresen.

Syncope met het beginsel der Cortsen comende.

Neemt roode Roosen / Ligni Aloës van het beste / Benzoin, Styracis, ana ʒ ij. Willigen-Colen ghepulvert / soo veel als het ghewichte van als / met Termentijn Trochissen ghemaeckt ende op colen geleyt / ende den roock daer van ontfanghen.

Ten selven.

Neemt Nagelen / Notemoschaten / Calami aromatici, Styracis, Benzoin, ana ʒ j ß. hier vã als boven pillekens gemaeckt / ende als boven op colen geleyt. Maer ick heb nyt wel bevonden met fomentatien Cordiael / ende daer nae met Cordiale sacrkens daer op te hanghen. Hier van vindy in het voorgaende Cap. ende inde Syncopale Cortse.

Comende doort opstooten des Lijfmoeders.

In desen moeten sy hen wachten van welrieckende speciẽ / maer sy sullẽ van onder goeden reuck ontfangen / maer om haer middelt wel afghesloten dat hen den reuck inde Neuse niet en comt / eñ doense niesen: want dat wackert den geest / ende lockt hen vander Herten / ende houden hen den mont open / ende wrijven haer Tonghe met Theriaca Andromachi, oft men dẽ Mytridato, ende roepense stijf aen haer Ore / noemende haren name.

FINIS.

Hier mede verlatẽde nu de gebrekẽ der Longen eñ der Herten / so salmen hier nu een weynich verhalen vande wondẽ der Longen ende der Herten / hoemen die bekennen sal. Ende eerst vande Borst beginnende.

Vande Borst.

Het wort onder de Borst gehouden al wat onder de xij. knoken oft rugge-beenen / eñ binnen de xij. ribben gelegẽ is / van welcke ribben de seven vande bovenste lanck zijn / eñ worden de oprechte ribben ghenaemt / eñ de ander vijf aen elcke zijde wordẽ om haer corthept de corte ribben genaemt: Summa / vande kele streckende tot het Diaphragma, wort al voor de Borste gehouden. Ende dese deelẽ behout de Borst in haer / te wetẽ: de Membranẽ oft vliesen / tHerte eñ de Longe. D'eerste Membraẽ oft pannikel wort vande Grieckẽ Diaphragma, oft Phrenes, vande Latijnẽ Septum Transversum oft Cinctum ghenaemt / dat is / het dweers afscheydẽde vlies: want het schept de natuerlijckẽ ledẽ / vande Spirituale deelẽ. Het is tbeginsel om den adem te halen / eñ geeft de Longhe haer beroeringhe: Het is de Dermen ende

Vandẽ inhoudende deelẽ der Borsten / eñ haer beschrijvinge.

Septũ Transversum oft Diaphragma.

Omentum dat is den Mirach.

ende den Omentum dienſtich om de vuylicheyt upte Dermen te loſſen. Het tweede pannikel wort vande ſommighe Diſſeptum ende Mediaſtinum, dat is / afſchuttende vlieſe ghemaeckt: want deſe ſchept de Borſt van voren tot achter door/ ende deelt de Longhe oock int midden door / ende dat daerom oft de een zyde vande Longe eenigen hinder over quaem/dat dat d'ander helft daer van noch bevryt ſoude blyven / oock ofter eenigen Etter int een deel vande Longe vergaderde / dat het ander deel daer vā bevryt mocht blyvē: Als inde Etterſpougende ſieckte Empyema geſchiet: Oock ſo wort de Longhe hier door vaſt ghemaeckt.

Mediaſtinum ſeu Membranæ Intercipientes thoracē.

Het derde Membraem oft vlies is de ribben van binnen al omcingelende/ daerom van de Latynen ooc Succingens Membranum genaemt. Dit heeft met alle de Membranen oft vlieſen der Borſten ghemeenſchap.

Succingentes membranæ.

In dit Membraem gheſchiet het gherechte Pleuris: Maer het valſche Pleuris comt inde Muſculen tuſſchen de ribben gheleghen.

Vande Longe ende van haren wonden ende quetſueren.

De Lōge is de officine oft principale winckel des Adems: want door haer geſchiet principalycken den uytganc ende inganck des Adems / welcken Adem ofte lochte tHerte aenghedient wort uyt de Longhe / ende dat door de Arteriale Ader / uyt de ſlincker zyde des Hertē voort comende / welcke lochte ons uytwendich altyt is ghemoetende ende omcingelende/ende wort van ons als het water vande Visſchen altyt ingheḋronckẹn: want de locht die van ons door den Neuſe opghehaelt wort/ is door de gaten des beckeneels paſſerende na de Herſſenen. Ende die wy door den mont inlaten/ paſſeert na het Tracheam Arteriam, dat is/ na den wech des Adems/alſoo door de ophalinghe inde Longhe gheraeckende/ ende nu inde Longe zynde / wortſe daer uyt eē ſonderlinghe aengeboren cracht vande Longe voort Herte tot vercoelinghe bequaem ghemaeckt/ ende alle ander vuyl vaporeuſige vaporen der Herten / worden ooc door deſe Arteriale Ader wederom uytghelaten. Maer uyt de Aderachtige Arterie inde rechter ventrikel oft Oore des Herten gelegen/ſo wort dat bloet tot eē onderhout der Longhen in haer ingeſonden/ al waer uyt nu wel te verſtaen is/ datter geen bloet ſonder geeſten oft lochte / oft oock gheen gheeſten oft vaporen ſonder bloet weſen en mach.

Vande Longhe ghequetſt zynde.

De Longhe nu ghequetſt zynde / ſoo loſſen ſy upten monde een ſchuymich bloet / ende uyt de wonde een root bloet / haren adem halen ſy al pypende ende met ſwaricheydt / ende connen beſt op de ghequetſte zyde ligghen/ ende ſpraeck gheven: maer op de goede zyde ligghende/en ghevenſe gheen ſprake.

Ende indien de ghewonde niet terſtont vande quetſuere doot en blyvē / ſoo vergaenſe allenſkens door een Cortſe ende uytteringhe/ kuchende ende hoeſtende.

Borſte ghewont.

Als de Borſt doorſteken is / ſoo ſlaet hem den adem ter Borſten uyt / ende ſoomen hem wat Aloe inde wonde ſteeckt/ ſoo ghevoelenſe den bitteren ſmaeck terſtont inden mont.

Van het Herte.

Her Herte is het fundament des levens/ den oorſpronck des verſtants / het beghinſel ende fonteyne des bloets / ende der gheeſten/ van ſubſtantien vleeſich / ende oock Muſculeus in het opperſte vet: Alle de groote Aderen zyn uyt het Herte / als door eenen ſtronck oft eenen block uytſpruytende.

In het Herte en zyn gheen Aderen maer Arterien / die de Lever oock niet en ghenaken / maer ſy comen eyghentlycken het Herte toe.

Therte hem tſelve nu openende/ſoo nemet de locht uyt de Longhe tot hemwaerts / ende dat tot een vercoelinghe. Inde ſtilte ghebruycket oock de ſelve: Maer door de toeluyckinghe / ſo dryvet alle de vuyle roockachtighe vaporen ende dompen uyt.

Het Herte ghewont weſende.

Het Herte nu ghewont zynde / ſoo zynſe veel bloets loſſende / ſonderlinghe de groote vaten oft Arterien in hem ghequetſt weſende/ den Pols wort debile / de levende coleure die vergaet hen ende ſy worden ſeer doots / den couden ende ſtinckenden ſweet die breeckt hen uyt/ ende de uyterſte leden die worden hen ooc cout/ al waer hen de doot terſtont na volcht.

Maer indien de ſubſtantie des Herten/ alleen gequetſt is / ende de wonde niet diep inwaerts en gaet / ſo blyvenſe daer nae altemet wel eenen dach oft nacht te lyve.

Het *Diaphragma* ghewont zynde/ofte met Apoſtematien ghequelt.

Dat dweers afſcheydende vlies recht onder de Longhe ghelegen/welck vande Grieccken Diaphragma , vande Latynen Septum Tranſuerſum oft Cinctum ghenaemt / ende nu ghewont zynde/ ſoo gheeſt het voorwaer een ſchuymich bloet van hem / ende ſy halen met ſwaricheydt ende oock over lanckſaem haren adem. De plaetſen de welcke onder de corte ribben gheleghen zyn/ Hypochondria ofte Præcordia ghenaemt / die worden hen oock opwaerts ghetoghen/ende ſy lyden oock

pyne

pijne indē rugge/ doort spyen worden sy bloet quijt: Sy beginnē te rasen/ gelijck oft de Hersenen warē lijdende/ eñ worden hoestende/ ten lesten vallense in een Cortse ende Teringe/ als oock inde quetsinge der Longē geschiet: want so sy niet terstont doot en blijven/ so verterense metter tijt.

Vande Vrouwen Mammen.

De Mammen met hare vercierde Tepels hebbē op de Borste haer plaetse/ ende zijn van substantien ghelanduleus ofte Clierachtich/ seer spangieus ende hol/ met Zenuen/ Aderen ende Arterien beset. Dese Borsten ontfangen twee Aderen upte Lijfmoeder / door welc dat menstrues bloet inde leste maenden inde Borsten wort ghesonden/ ende dat door seer cromme omweghen ende passagien / op dat het selve bloet door de langhe weghen te beter soude koken / ende door de Clierachtighe deelen in melck veranderen/ tot een voetsel ende onderhoudinghe der vruchten nu ter werelt ghecomen wesende : Welcke Borsten oock met veel ghebreken overvallen worden / gelijck alsmen hier teghenwoordich nu sal gaen beginnen te verhalen.

Vande verminderinge ende ontbrekinghe des Melcx.

De verminderinghe oft ontbrekinghe des Melcx mach inden Vrouwen gheschieden upt diversche oorsaecken / ende sonderlinghe door de soberheyt des bloets : welck bloet een substantie des Melcx is / ende moet oock zijnen bequamen toeganck totter Borsten hebben/ wiens bequamen toeganc behindert can worden/ door de nauwicheydt der Aderen oft door hare verstoppinghe / als door veel grove ende slijmighe humoren/ oft door de grovicheyt des bloets.

De ontbrekinge des bloets can gheschieden door eenighe quellende sieckten/ door brandende Cortsen / door veel vastens/ wakens/ swaricheyts : Oft door eenighe overvloedige uptstortinghe des bloets/ so tLichaem brengende tot dorricheyt.

Ende dusdanige salmen wederom verstercken doort ghebruyck der lichtverterende ende wel voedende spijse : Als werm ende vochtich van natueren wesende/ veel bloets genererende: Als Calfs vleesch/ jonge Hoenderen/ Velt-Hoenderen/ vleesch-sop/ doeperē van Eyeren/ Melck,/ Revier-visschen/ Rozijnen/ Latuwe/ Spinasie/ Buglosse/ goeden Wijn ende dierghelijcken.

Indien tbloet door zijn grovicheyt niet en mach passeren / soo salmen tselve met soetwerckende medicamenten moeten versubtijlen ende te doen scheyden / maer niet te seer te verdrooghen/ ende dat met dusdanighe medicamenteuse ende voedende Cruyden: Als Peterselie/ Venckel/ Merck / Origanum, de bladeren vande Erijsimo, Eruca, Dille/ Sium, Rosemarijn/ Serpillum, Raphano, Anijs/ Ciceren ende diergelijcken groene Cruyden/ maer niet de drooghe: Alle stercke exercitien/ swaricheyt ende droefheyt moeten sy hen wachten / den Gengheber / Greyn / Peper/ Caneel sullense niet oft seer weynich ghebruycken. Den Ajuyn ghebraden oft ghesoden moghen sy wel ghebruycken.

Sy sullen haer Borsten wrijven ende met werm water stoven/ om alsoo haer Aderen te openen/ ende te ruymen : Maer men sal haer gheen verdroogende dingen in haer drancken koken: Als de saden van Anijs/ Venckel/ Comijn ende diergelijcken verwermende eñ verdroogende dingen : maer geheel versch zijnde/ vermeerderen zijt Melc eñ tsaet/ maer drooch zijnde/ zijnse van contrarie wercken.

Het Melck vermeerderende.

Het saet Sesamum in Wijn gesoden wort in desen seer gheprezen.

De opperste schotē vande Malua, desgelijcken zijn saet/ oft de bladeren ende tsaet Altheæ gesoden/ ende gedroncken geeft den Vrouwen veel Melcx.

Tselve doet ooc de versche saden Altheæ, & Maluę ghesoden ℥ j. met Wijn inghedroncken.

De versche Amandelen/ Pistatien / ende de kernen van versche Pijn-noten ghestampt/ ende met versche Boter gegeten vermeerdert het Melck.

Coolen gesodē ende wat lange Peper daer op gestroeyt / ende ghegeten met het nat/ doet het Melck groeyen.

Den ptisaen van Gerste ende groen Venckel-zaet ghesoden ende gedroncken verweckt het Melck.

Het cruyt Cijtisus drooch zijnde/ salment eenen nacht in schoon water latē weycken/ daer nae uptghedout / ende doen daer wat Wijns toe/ ende dat ghedroncken: want het vermeerdert boven alles datmen ghebruycken mach het Melck / soo inde Vrouwen als inde ander ghedierten.

Ten selven.

Neēt gepelde Gerste oft Terwe ℥ iij. versch Venckel-zaet ℥ j. dit over lancksaem in schoon water gesoden/ van tnat genomē ℔ ij. versche Amandelen gepelt ℥ ij. versche Pijnkernen eñ Pistatien / ana ℥ ß. versch Latuwe-saet ʒ vj. hier van een Amandel-melck gemaeckt / ende dat alle daghe ghebruyckt / want het sal veel Melcx voort brenghen.

Een ander.

Neēt gepelde Gerst ℥ ij. doorgedaen zijnde/ salmen int selve nat sieden een deel Latuwen ende Maluwe/ ende dat nat gedroncken/ vermeerdert het soch.

Aderen der Borstē ruym te maken.

Ende oft bloet om de nauwicheyt der Aderen/ zijnen vrijen toeganck niet en mocht hebben

ven totter Mammen / so salmẽ die stoven met werm water / eñ leggen daer wol metter riec-ken op / eerst ghestreken zÿnde / met olie van soe-te Amandelen versch uytgetogen / oft met olie van Lelien / oft met ongesouten boter.

Sinapismus oft *Rubificantia*.

Oft ghebruyckt een soetwerckende Sinapis-mo oft Dropacę op datmen tbloet also trecket ter Borsten.

Aldus.

Neemt Vÿgen in water geweect ℔ j. cleen ghestooten / Mostert-zaet cleen gestooten ℥ j. dit vermengt ende daer op ghelept.

Picatio oft Dropax. Oft smelt drooch peck ℔ ß. vermengter een deel olien toe / oft smelter Verckens reusel met Was onder tot een salve / ende de Borsten ge-wreven zÿnde / soo salmen dat int ronde vande Borste leggen: Ende so de kinderen door haer teerichept int suyghen niet sterck ghenoech en toghen / so salmense met uytmelckinge te hulpe comen / ende stellen hem Coppen met weynich vyers onder de Claviculen / om soo tbloet op-waerts te trecken. Ende soo haer hare ston-den te seer waren vloeyende / soo salmen die eerste stoppen / eñ exerceren haer een weynich / ende ghebruycken goede spÿse ende dranck.

FINIS.

Vande overvloedichept des Melcx te niet te doen.

Ten sy dat de overvloedichept des melcx in-den vrouwen ten eersten gheremedieert wort / so staense veel perÿckels daer uyt te verwach-ten: Als inflammatien / tsamenstorckelinghe des melcx / ende Apostematiẽ: Dese overvloe-dichept ghescheit in haer door de overvloedic-hept des bloets / zÿnen loop nemende ter Bor-stenwaert / welcke overvloedichept des melcx den vrouwen meest quelt inde eerste dagen na hare verlossinghe: want dan vloeyt dat bloet meest ter Borstenwaert / welck dan niet en wort geconsumeert / oft by avontuerẽ niet ge-noech afgetogen: Daerom waert sulcke vrou-wen die met dese overvloedichept veel gequelt zÿn / te raden: Datse eenighe repellerende oft te rugge houdende medicamentẽ op de Borst lieten legghen / al eer se verlost waren / op datse daer door het toevloeden des melcx benomen worden: want nu inde Mammen vergadert wesende / soo mach tselve niet te rugghe geson-den worden / maer men moetet dan door de Borsten uytlocken / tsy dan door het suyghen ofte door eenighe andere middelen.

Ende om tselve te rugghe te houden ende te verdrÿven / salmen tselve met lichtwerckende medicamenten wederstaen / op datmen door het sterck wederstaen / tbloet niet ter Longen-waert en doet vloeyẽ / ende aldaer veel swaer-der accidenten veroorsaecken / daerom salmen in deser manieren beginnen.

Cure.

Neemt sponsiẽ genet in Posca, dat is / onder den Azÿn wat waters gemenckt / ende werm op de Borsten gelept ende omwinden de Bor-sten met banden.

Ten selven.

Men sal de Dadelen stampen eñ vermen-gense met Broot eñ Azÿn-water / dat is Pos-ca ende geappliceert.

Oft.

Neemt Boonen-meel met olie van Roosen eñ wat Azÿns vermengt / ende als eẽ Plaester daer op ghelept.

Een ander.

Neẽt Admoniaci ℥ j ß. resolverense in wer-mẽ wÿn oft Azÿn vermengt / ende werm daer op ghelept.

Item.

Neemt een geheel Ey cleen geclopt met olie van Roosen / ende gheappliceert.

Een ander.

Neemt Boli Armenię ℥ ij. de sponsien Bede-gar, de wortelẽ Bistorte / ana ℥ ß. met olie van Roosen / ende een weynich Azÿns tsamen ver-mengt tot een Liniment / ende de Borsten int ronde daer mede bestreken / ende onder de oxe-len gelept / ende legghen dusdanighen Cerone op de Borsten.

Neemt olie vã onrÿpe Roosen eñ Myrthus olie / ana ℥ j ß. Boonen-meel ende van Linsen / ana ʒ ij. Menthæ, Rutę. ana ℥ j ß. Weechbrede / ana ʒ iij. Coriander-saet ℈ ij. mettẽ Terebin-thijn uyten Larÿcken boom / ende Was een Ceroon ghemaeckt.

Oft.

Neemt drooge Munte M ij. Alsem M j. hier van met water een decoctie gemaect / gestamt ende door eenen teemst ghewreven / daer toe doende tmeel van Boonen / van Orobi oft Lu-pinen ℥ iij. met eẽ weynich olie van Lelien een Cataplasma gemaeckt: Ende opte Tepelen sal-men appliceren van Celidonię Majoris cleen ghestampt nae datse ghesoden sal zÿn.

Ende so dese niet en helpẽ / so salmen dese na-volgende inde forme van Unguenten applice-ren: Als Cerusæ, Lithargyri, Cadmia, etc. son-der eenighe resolverende ende verwermende.

Ende purgeren t Lichaem vã zÿn Phlegma, eñ gebruycken spÿse die daer van natueren is versubtÿlende / ende de overvloedichepdt des bloets is consumerende.

Sommighe maken inden beginsel der Ba-ringhe oft verlossinghe een Plaester van Te-rebinthijn, ende gheappliceert / eñ so ons Ioan-nes Michælis Savonarolæ verhaelt / soo be-neemtse de toevloeyinghe des melcx / ende dat-ter tegenwoordich ingesonckẽ is / dat verteert oock.

De andere maken een Emplastrum van Honich/Saffraen eñ Terebinthijn/ ende daer op gelept: want so ons Alexander Benedictus Veronensis verhaeldt/ soo ist by de Veneetsche vrouken seer int ghebruyck/ om nae de verlossinghe de toevloeyinghe des melcx te benemen.

Want Boonen meel alleen een Plaester ghemaeckt/eñ daer op ghelept/verdrooget melck.

De ander houden voor een secreet/ de tepels der Borsten alleen te bestrijcken met tsap van Weechbreede: want tselve(als sy ons verclarẽ) tmelck terstont doet verdrooghen.

Ten selvẽ/by my geordineert eñ goet bevonden. Neemt de sapen uyten Weeghbreeden/potentillę eñ bursę pastoris ana ℥ iij. tsap vã menta ende van Alssen ana ℥.j.ß. de pulverẽ vande wortelen van Bistorte ʒ.vj. de pulverẽ van Alssen ende Menthe ana ʒ.ij. Comijn ʒ.iij. cleyn gepulvert wesende/salmen daer toe vermengẽ/ Gersten oft Boonen meel ℥.j.ß. tsamen tot eẽ Cataplasma gemaect/ ende die opde Borstẽ gelept. Ende bestrijcken den ommeganc der borsten met het sap Bistorte/vã Weeghbrede/ tsap van Huysloock.

Men mach oock wel een Plaester ordineren uyt den Vnguento albo, oft infrigidante Gal. Diapopulei oft uyt den Diapompholige.

Vande t'samen-rinninghe oft storckelinghe des Melcks/ van de ghebreken Thrombosis, vande Latijnen Coagulatio oft Colustratio genaemt.

…ctis
…ereti-
…n.

…chen. DE Melck mach inde Borstẽ der vrouwen tsamen rinnen ofte storckelen/ ende in een kaesachtighe forme veranderen/ daerom van de sommighe oock Caseatio ghenaemt: twelck ghemeynlijck geschiet door de overvloedichept des Melcx/als die te langhe in de mammẽ wederhouden/ende niet ghesogen en wort. Item door eenighe onnatuerlijcke hitte/ in de Borst schuylende/welc de subtyle deelen des melcx uyt doet aessemen uyt het Melc/eñ de grove deelen behoudende ende tsamen vergaderende/eñ verherdende in een kaesachtighe substantie/ welck oock gheschieden can doort appliceren van heete medicamenten. Oor soo mach de coude hier een oorsaeck van wesen/alsmen in ander coude vochtige dingen bevinden mach/ hoe sy die tsamẽ doet storckelẽ. Desgelijcx door eenige coude medicamenten te appliceren. Oock door eenige contusien ende stootinghe der Mammen. Het melck can oock door sijn selfs grovichept eñ lijmichepdt een oorsake tot sulcke vergaderinghe ende rinninghe wesen/ welck gebreck doort aentasten lichtelijcken bekent mach worden. In desen salmen hem eenen reghel van Eten ende drincken voorhouden/ nae de sake vereysschen sal.

Aengaende de Cure: Indien dese rinninge des melcx soude willen gheschieden door de overvloedighept des Melcx/ soo salmen terstont die Borsten met sachtighepdt/ eñ niet sterck laten suyghen/ ende appliceren eenighe Vnguenten oft Plaesteren/ van natueren zijnde om vã een te doen scheyden/ subtijl te makẽ/ ende af te veghen/ als wy int voorgaende ghenoegh verhaelt hebben/als met den groenẽ Apium/menthe/Wijn ruyte/Averuyt/Fœnigriec, drooghe Venckel Anijs/Comijn/etc. Men sal eenighe van dese nemen/ ende vermengense met die melen van Lupijnen/Myrrhe, Soffraen/ eñ met witten Wijn tot een emplastrum ghemaeckt.

Men salse fomenteren met de bloemen daer de Melilote in gesoden zijn/oft men salse in den Wijn sieden.

Item/gheel Was in olei cheiri, eñ olie van Mentha gesmolten/ende daer op ghelept.

Oft int verherden der Borsten.

Neemt Vnguenti Dialthee cum Gummis ℥.j. Olie van Lelien ende van soete Amandelẽ/ van elcx ℥.ß. dit vermenght/ende warm daermede bestreken/ ende legghen dan over de Borste wolle metter ijken/ op eenen lijnen doeck genaeypt/ende des morghens ende savondts daermede bestreken. Teghen verherdinge der Borsten.

Ten selven.

Neemt het coagulum oft rintsel uyt eẽ lammeken ℥.iij. rogghen/terwen/oft beter gersten oft boonen meel ℔.ß. Storax ℥.j. den Storax salmen in stercken Azijn resolveren/ ghesmolten zijnde/ sal men daer een Emplastrum uyt maken/ ende de plaetse eerst met olie bestreken wesende/salmen de Emplastrum opleggen.

Oft aldus.

Neemt tsap Apij ℥.iiij. de kruymen vã witte broot ℥.j.ß. Comijn ʒ.iij. olie Menthei ℥.j. ende dit als een Plaester warm daer op gelept/ wort seer goet bevonden.

Het rinsel van den Hase met wijn ingedroncken/ is wonderlijcken goet om tgeronnen melc te doen scheyden. Coagulũ leporis.

Een ander.

Neemt tsap van Merck ℥.iij. Oxymel ℥.ij. meel van roode Ciceren/Erucæ, dat is Rakette die out is/hier van een cataplasma gemaeckt.

Oft op deser manieren.

Neemt Menthe/Apij/ Alssen/ het opperste vande Dille ana M.j. Anijs/ Comijn ana ℥.ß. Fœnigriec ℥.j. De zaden wat ghestooten/ende de cruyden ghesneden/ ende in water ghesoden/ tot datse wel morwe zijn/ ende door eẽ stramijn ghedaen/ daer onder vermenght Boonen meel ℥.iij. ende tot een cataplasma ghemaeckt/ ende warm daer op ghelept/ want wy hebbent goet bevonden in de seer coude materien.

Ten selven.

Neemt t'sap van Menthæ ℥.iiij. tsap Apij ℥ iij. Fœnigriec, Comijn/vã elcx ℥.ß. Camil bloemen M.ß. boonen meel q. s. hier van een cataplasma gemaeckt/ende warm daer op ghelept.

Maer indien daer groote hitte ofte inflammatie is.

Neemt t'sap van huysloock ende van nachtschade/olie van roosen van elcx iij. ʒ. twee witte van eyeren wel gebroken eñ onder een gemengt ende daer op ghelept.

Neemt boonen meel ʒ. iiij. olie van roosen/of olie ende water vermengt tot een Cataplasma.

Item/Porceleyn cleyn gestamt/ende dicwils ververscht/en daer op gelept. Vãder nemẽ tsap van Nachtschade/met wat azijns vermengt.

Ten selven/is mijn ghebruyck.

Neemt t'sap van Nachtschade/Porceleyn/Huysloock/oft roos. water ℔ j. azijn ʒ j. gherste meel q.s. dit coudt onder een ghemengt/als tot een Cataplasma. Ende de meeste hitte over zijnde/salmen daer al temet wat Camil/oft Melliloot in wrijven.

Meest in coude saken/ende men salt oock ghebruycken als daer herdicheyt is/ende tot matur. wil comen.

Neemt de wortelen van Heemst ʒ iij. Maluwe M. iij. melliloot M. j. ß. Dese wel morwe in water gesoden/ende nu door den stramijn ghepasseert zijnde/salmen tot ℔. j. van dit nat doen grofachtigh terwen broot/oft gerste meel ʒ. iij. tsaet Erucæ. cleyn ghepulv. ende door ghedaen ʒ. j. ß. dit tsamẽ tot een Cataplasma vermengt/al werm gheappliceert/want tdoet alle herdicheyt vanden anderen scheyden/die uyt de vergaderinghe des sochs vercreghen is.

Ende indien de herdichz ooc seer groot waer/soo moetmen de borste stoven/met wermen olie van Camille oft ghemeyn olie.

Oft met dese decoctie.

Neemt de bloemen van Camil/Melliloot/eñ Dille/de wortelen ende bladeren Altheæ, ende van Malua ana. M. j. ß. daer toedoende Foenigriec/eñ Lijnsaet van elcx ʒ. j. ß. Soffraen ℈. i. hier een Cataplasma uyt geprackticeert/eñ met het nat fomenterende.

Ten selven.

Neemt de Cruymẽ uytẽ wittebroot/den mele van gerste/Foenegriec/ende van Lijnsaet vã elcx ʒ. ij. de wortelen Altheæ, Maluæ, et Erucæ, ana M. j. met olie een Cataplasma gemaect/eñ brencktse oock tot maturatie nae de meyninghe Avicennæ.

Een pulver om tmelck te doen consumeren.

Neemt Venckelsaet ʒ. j. Anijs ʒ ß. mercsaet/Petersellisaet/Agni Casti ana. ʒ. j. root Corael/Herts horen ghebrant ana. ℈. ij. Suycker ʒ. ij. Dese gepulv. daer smorgens ende savonts eenẽ silveren lepel vol van ingenomen.

Ende oft hem nu niet en wilde laten resolveren eñ hem tot sweeren begaeff/soo salment aldus doen rijpen.

Neemt de wortelen vanden heemst/ende van lelien ana. ʒ. iij. wortelen van Malua ʒ. ij. vijgẽ. n. x. Lijnsaet gestamt ʒ. j. ß. cruymen van wit ℔. j. dit wel morwe ghesoden/gestamt en doorgedaen/ende tot een Cataplasma daerop gelept.

Ten selven. Neemt de wortelen van Heemst van Lelien ende soet appelẽ. ana. ʒ. iij. Lijnsaetmeel ʒ j. meliloot bloemẽ M j. vijgen n°. xij. wel morwe gesoden eñ cleyn gestampt wesende/salmen daer onghesouten verckens reusel toe vermengen/met versche boter ana ʒ. j. ß. Hier eene cataplasma uyt ghemaeckt/ende warm geappliceert/ende wel ghematureert wesende/salmense met een vliem openen/daer mundificerẽ/eñ heelen alsmẽ ander sweringe behoort te doẽ.

¶ Vande inflammatie der mammẽ.

Die mammen der vrouwen comen altemet tot verhitinghe/door de ontstekinghe des overvloedighen bloets/inde mammen ingevloeyt/oft door de tsamen runninge des melx/als int voorgaende cap. verhaelt is/waer door sy dickwils tot sweeringhe comt/welcke inflammatien al lichtelijcken te onderscheyden zijn: want de eerste inflammatie ghescheit inde gene die niet bevrucht en zijn/noch van kinde verlost: maer de ander inflammatie ghescheit alleene inden bevruchten oft nu verlost zijnde. In de eerste inflammatie salmen hem terstont tbloet aftreckẽ uyt de Lever ader oft uyt de mediaẽ/aen de selve sijde/ten waer datse haer maent suyveringhe hadden/oft de selve verwachten/oft dat haer de speen vloeyde. Ende indien sy haer suyveringe geheel niet en hadden/so soudemen haer de ader Vena Poplitis genaemt onder de knieschijve gelegen/ofte de Saphænam moghen openen. Hier na salmẽ repellerende/dat zijn te rug-houdende medicamenten gebruycken/eerst vande simpele beginnende: op datmen door de stercke repellerende/de materie niet inwaert en drijft/ende eenighe teere leden en over valt/maer men salder eenige resolverende onder vermenghen. Alwaer toe ten eerstẽ dienende is/den olie van rosen/met nachtschade water/ende eẽ weynigh azijns vermengt/of de decoctie van Chamille ende melliloot/met wat Roosen/ende daer dan een doecxken in genet/ende rontom de borsten gestreken/oft met gersten meel vermengt. Men mach ooc de selve remedien int voorghaende capit. vande groote hitte verhaelt/ghebruycken.

Ad mã- larum in- flammat- nes.

Oft.

Neemt gerste meel ʒ. iij. ß. Lijnsaet meel ʒ j. Boli Armenici ʒ. ß. Santelhout ʒ. iij. olie van roosen omphacini/ende dit metten eersten daer op ghebruyckt. Eñ indien ten eersten niet te wederstaen en is/soo salmen terstont daer na ghebruycken resolverende medicamenten/als int voorgaende verhaelt zijn.

Oft aldus/resolverende.

Neemt boonẽ meel/Fenegriec/Lijnsaet ana ʒ. j. Camil bloemen/meliloot ana. ʒ. ij. ß. cruymen van wittebroot ʒ. vj. Myrrhe ʒ. j. dese in water gesoden/doorgedaen/ende ghestamt zijnde/salmen daer olie van Camil/eñ van dille ondermengen/eñ daer na wederom een weynigh op laten sieden/eñ vermenghen daer drye dooyeren in/Soffraen ℈. j. ß. dit tot eẽ emp. vmengt.

Oft. Neemt de melen van lijnsaet Fenegriec in honigh water gesoden/ende geappliceert.

Ende tot maturatie comende/ſalment maturerẽ/ende daer na uptſupverẽ/als eenſdeels int voorgaende verhaelt is.

Van de Scirrheuſighe herdichept der Borſten/ welck haer oock dickwils in Cancker verandert.

Het geſchiet altemet/dat de Borſtẽ der vrou- tot een ſchirrheuſighe eñ onnatuerlijcke herdichept comen:ſomwijlen hem ſonder eenige voorgaende ſiecte aencomende/ oock nae eenighe inflammatie/Erpſipilatie/ of na Apoſtematie na gelaten/iſſer oock altemet inde Borſt vergadert door eenighe grove/ taepe humoren/welcke inde ſpongieuſe deelen der Borſten ingedroncken liggen/of door miſhandelinge van eenige inflãmatie bpden medecijne/als door vercoelẽde ende reſtringerende medicamentẽ/ daer door de ſubtijlhept upt geloct is/ende de reſte daer in verhert.

Teeckenen.

In deſe zijn de Borſten/ oft Mammẽ geheel verhert/het aentaſten wederſtaende/ van coleuren upten rooden na den ſwerten ſtreckende/in tbeginſel hem clepn vertoonende: maer allenſkens hem tot eẽ groote herdichept begevende/eñ nu gheheel verhert / ende ſonder ghevoelen weſende/ ſo iſſe onghemeſelijcken: maer noch niet geheel verhert ſonder gevoelen/ oft niet verſtorven/mach noch wel geholpen worden.

Manier om te cureren.

De medicamentẽ van deſẽ/ moetẽ in warmten getempert zijn/meer tot lauwichept/als tot warmte/ oft hitte ſtreckende/ des ghelijcken in vochtichept ghematight: maer niet te ſeer verdroogende. Sal men daerom altijt eerſt vande ſimpelſten beghinnen / als van Althea/ malua, Violis, Parietaria, met den olie van den Olijven alleen/oft den Althea daer in gheſoden/daer na wat meerder verwarminghe/daer nae verkieſẽ met weeckende/ ſlapmakende ende reſolverẽde/ als den Melliloot/ Camil/Leliẽ/droogе Vijgẽ/ verſche boter/eñ verckens ſmeer. Oft om noch meer reſolverẽde eñ uptaeſſemende/als lijnſaet/ Fenigriet/Dil bloemen/Bryonia, radices Ebuli, &c. Galenus dien ick ghemeenlijcken hier in nae heb ghevolcht die pleech eerſt ſommighe dagen te mollificeren ende daer na te reſolveren als bp exempel/ aldus beginnende.

Stovinghe om te mollificeren.

Neemt de wortelen met de bladeren Altheæ, van Lelien/Maluæ, Parietariæ et Pollei ana M. j.ß. Vijgen nº xij. de blomẽ van Camille/Dille ana. M.j. Lijnſaet Fenegriet ana. ʒ.ij. deſe tſamen in water gheſoden/oft in Olie en in water geſoden/ende daer mede gheſtooft/ende terſtont na de ſtovinge ſalmen die plaetſe afdroogen ter wijlen de ſweet gatẽ noch open zijn/ eñ beſtrijckenſe met dusdanighe Liniment.

Liniment.

Neemt de Muſcilagini, Altheæ, vã Lijnſaet ende van Fenegriet uptgetoghen/ met de decoctie van Vijgen ana ʒ.iij. olie van Lelien/ van Dille ende van Iris ana. ʒ.j. Capoenen/Enden/ Ganſen vet ana. ʒ.ß. geel was een wepnigh tot een Liniment gemaeckt.

Oft aldus.

Neemt ungu. Dialtheæ cum Gummis ʒ.j. ß. olie van ſoete Amandelen/ olie van Lelien eñ Camille. ana. ʒ.iij. dit vermengt / eñ daer mede gheſtreken/ dus ſalmen ſmorghens ende alle avonts doen/langhe voor den eten / eerſt ſtoven/ ende daer nae ſtrijcken. Oft aldus. Neemt de Mucilaginis, Altheæ, van Lijnſaet ende Fenegriet met de decoctie van Vijghen uptgedaen ana ʒiij. Ganſen/Capoenen ende Enden ſmeer/ het Mergh upt de ongeſouten ſchenckelen van den Calveren verſche onghеſoute boter ana. ʒ. ij. gheel was ʒ.iiij. oft q.ſ. dit in een dobbel vat ghecooct tot eenen Emplaſtrum, daer opt leſte in ſtropende het afſchrabſel van Bryoniæ wortel eñ wilde Comcommeren/al rau ende ongheooct ana. ʒ.vj. daernae noch een wepnich op laten ſieden/oft doender opt leſte in de wortelen Iridis, Florentine, Styracis, Calaminthæ an ʒ. ß. de wortelen Brioniæ/ende vande wilde Comcommeren ſalmen ten leſten oock wel moghen ghebrupcken inde voorſepde Fomentatie/ ende dat principalijck int declineren ende minueren vanden Scirrhus.

Den Scirrhus verandert altemet in eenen Cancker.

Daer deſe herdichept nu blijft dueren / ſietmenſe altemet in een Cancker veranderen / te meer om dat bepde deſe plaghen upt eenderlep materie haren oorſpronck nemen/ te weten upt een melancolieuſe humore / ofte upt een grove Phlegma als Galenus ad Glauconem verhaelt want ſo lange al de grove Phlegma, oft de Melancholia noch ongebrant/ende ongedorret blijven/ſoo blijvet ende behoudet den naem vanden Scirrhus. Maer daer de materie nu door de verbrandinge een drooge / aertſche oft aſachtige eñ in eene ſcherpe knagende materie verandert is/ ſoo valtſe de natuer ſeer ſchadelijcken / welcke ontaerdinghe van deſe humoren voorſz. ſeer wel verghеleken magh worden met de ghebranden Wijnſteen van den onghebranden Wijn-moer/ want de Moer vanden onghebranden Wijn/ niet ſo ſtraf/maer veel ſoeter ſal zijn als daer is de gebrande vanden ghebranden Wijn. Alſo de Cancker altemet ſijnen oorſpronc oft aenvanck upt den Scirrhus voorſz. door oorſaken verhaelt mach ontfangen / Ende dat den Scirrhus nu in eenen Cancker verandert is/ is goet om weten/ want daer den Scirrhus eerſt ghenoech ſonder pijn was/eñ dat door die coude en drooghe materie/ſoo lijdenſe nu door de heete/ſcherpe/ knagende humoren een ſteeckende ende brandende pijn/oock daermen bevindt dat haer de borſten metter tijt tot een herdichept beghеven hebben ende dat ſonderlinghe/ nae de ophoudinghe der maent-ſupveringe/ met een ſtekende ende brandende pijn/met eẽ vreemde hitte brupnverwich metten eerſten quaet om kennen/ Maer nu ver-

Scirrhus verandert in een Cancker.

Sijne teeckenen.

out zijnde /grootet met een groote/oneffen ende gheheuvelde herdicheyt/ leelijcken om aensiẽ/wiens pijn hem wijt ende breet is streckende/ ende hoewel hy upt den gesichte weec en sacht schijnt te zijn/nochtans is hy int aentasten geheel hert/ de omliggende aderen verthoonen haer altemet gheheel verheven ende ghecronckelt bleeck ende lootverwich van coleure/inden eersten cleyn als een Cicer oft boone/hem verschijnende met een obscure coleur/altemet met pijn/ ende somwijlẽ sonder/ende metter tijt eẽ groote hitte/eñ meerder boosheyt aennemende/ende is den Cancker tweederley:deen verborghen oft besloten Cancker/ende dander geulcereerden Cancker. Desen geulcereerden Cancker/ behalven de onnatuerlijcke herdicheyt ende pijne door de geduerige in ende af etinghe/soo geeft hy oock eenen pestilentialen etter van hem/ subtyl/swert of geel/ ende overvloedich met eenen onmenselijcken stanck/ altemet ooc drooch/sonder veel etters/hem verthoonende /somwijlen upt die afgegeten aderen veel bloets van hem gevende met onghesonden oft ongewelfde canten/seer oneffen int aensien/ dus al voortetende tot dat hy den Mensch ombrengt.

Aengaende de cure.

Waer dit ghebreck noch versch is/ ende niet verwortelt/ soudemen tselve nocheenighe hulp mogen doen/maer verout zijnde ende ingewortelt/en macht met geen medecijn geholpen worden/ te meer indien daer ulceratie is: want de soetwerckende ende smakende medicamẽten en doen hem gheen voordel/eñ door de straffe wort hy meer verbittert/ daeromsalmen hem ten eersten eenen goeden reghel van eten ende drincken voorhouden / eñ laten hẽ mijden alle melancholeuse spijse/alsmen int cap. vanden Melancholia verhaelt heeft/ ende ontlasten tlichaem dickwils van sijn melancholeuse humoren doort lateren/ ende doort bloet vanden melancholeuse bloede/ Ende int purgeren salmen eerst vanden minstẽ beginnen. Aldus.

Neemt Epithymi ʒ.iiij. ende weyckẽ den selven in wey van melc oft indẽ Hydromel ℥.viij. ende smorghens inghenomen.

Oft.

Neemt Catholici ℥.ß.den syroop van Roosen laxative metten Senie-bladeren gemaect ℥.j. met de decoctie vande wortelen Buglossæ Scolopendrij ende bloemen Cordiael eẽ dranc vermengt / ende smorgens vroech inghenomen.

Tot scherpe eñ verbrande humoren.

Neemt de 5. cruyden dieme herbæ Capillares noemt/Herbæ Robti, den cleynen Chelidoniæ, Bornasi, Buglos, mette wortelen/t'opperste vã de Hoppe/duyvẽ-kervel an. M.j. Nachtschade/ Endivie ongewasschẽ/ana M.j.ß. Rosijnen sonder steenen ℥.j. die iij. gemeen bloemen ana p.j. ß. Polypodij,ende Cini ℥.j ß. orientaelsche Senie-bladeren ℥.j. Epithymi ʒ.iij. dit op de helft in water ghesoden / ende in ℔.j. ß. nets salmen suycker resolveren ende in een lanc Syroop gecoockt/dit geclarificeert eñ gearomatiseert met Santali citrini ʒ.ij. specien Diarrhodi Abbatis ʒ.j. ende dit in v. morghens inghenomen.

Ten selven.

Neemt syroop van Buglos ℥.ij. syroop van Duyve-kervel ℥.j.ß. vã Violen ℥.i. de waterẽ van Endivie/Nachtschade/ende vã Hoppe ana ℥.iiij. voor iiij. morghens vermenght/ daer nae salmense wederom purgerẽ met de voorsz. purgates ende inde plaetse vanden Catholici daer in vermenghen Cansecti Hamech ʒ.iij.

Nae suyveringe des lichaems / salmen alle neersticheyt doen om den Speen ofte de maentsuyveringhe/soo sy op ghesloten is/ wederom te doen vloepen/daer na om therte ende de Lever te confoorteren/ als op ander plaetsẽ verhaelt is.

Aengaende de plaetselijcke hulpe.

In desen salmen doecken nat maken int sap Nachtschade / ende dicwils ververschende daer op legghen/maer niet droogh laten worden/ oft wrijven tvoorsz. nat in eenen loodẽ mortier/met eenen looden stamper/ tot dat het dick wort / oft doen daer een weynigh olie van Roosẽ õphacinis onder/met vier oft vijf greynen Camphers daer oock op ghelepdt/ende dat om te versoeten de toe-vloepende humoren te rugghe te houden/ ende de ontfanghende deelen te versterken.

Of dusdanighen Unguent.

Neemt olie van Roosen ℥.ij. tsap van Nachtschade ℥.j.ß. Cerusæ gewasschen / gebrant loot ghewasschen ana. ʒ.j.ß. Litargyri ʒ.j. Wieroot ℈.iij. Popholigis ℈.ij. Was q.s. Hier van een unguent ghemaeckt/ daer mede gestreken/men mach daer altemet wel toe doẽ Terræ sigillatæ, Boli Armenici, met sap van Nachtschade/ tsap van Huys-loock in eenen looden Mortier/ met eenen looden stamper gewreven/tot dat het een Liniment wort.

Om de groote pijn in desen/ ende de ontsinnicheyt te benemen eñ te stillen.

Neemt olie van Roosen ℥.iiij. tsaet van wittẽ Mancop/ ℥.j. tsaet Hyoscyami, Opij ana ʒ.ß. Gum van Arabien ℥.ß. Was een weynich/tsamen tot een Liniment ghemaeckt.

Daer den Cancker nu open oft gheulcereert is.

In dese salmẽ evacueren eñ de adere openen/ soo eenen regel van eten eñ drincken onderhouden als voren verhaelt is / ten eersten/so sy noch superficiael ende niet ingevesticht en is / ende de Borste niet vast en is / maer men de selve noch over ende weer douwẽ mach so salmen de Borste aff laten snijden / welcke afsnijdinge wel sonder perijckel gheschieden can/soo verre de vrouwe sterc van natueren/ende niet quelende en is/ ende dẽ Chirurgijn daer in expert is / ende eerst hem wel versien heeft vande bloetstempinge/eñ daer na tselve tot consolidatie brengen/ ende oft tselve nu niet aftesnijden en waer / so machmen

dus de-

duſ danighen ſalven ende Linimenten gebꝛuycken om ſyn vermeerderinghe te verhoeden/ te pelleren/wegh te dꝛijven/eñ de hitte ende pyn te benemen.

Liniment.

Neemt Ceruſæ ℥.iij. Lithargiri ℥.j.ß.ghebꝛāt Loot ℥.i.deſe met Nachtſchade water gewaſſchen tot dꝛy oft vier reyſen / daer nae in eenen looden Moꝛtier gedaen daer toe doende een weynigh olie vanden onrijpe Rooſen gemaect/ tſelve met eenē loodē ſtamper gewꝛeven tot dat het een lootverwighe coleur vercrijcht / ende de dickte van een Liniment vercregen heeft / ende daer op ghelept.

De ander pꝛijſen den olie van Eyeren lange op eenen looden Moꝛtier gewꝛeven/ met eenen looden ſtamper.

Ten ſelven.

Neemt ghebꝛant Loot/ dicwils gewaſſchen/ pompholygos, Wierooc ana ℥.ß. tſap van Alſſen ℥.j.olie van Rooſen q.ſ. Was een weynigh eñ tſap van Nachtſchade q.ſ. hier een Liniment uyt ghemaeckt.

Een ander.

Neemt Ceruſæ ende bereyden Tutiæ ana ℥.iiij.gebꝛant Loot ℥.iij. Litargyri gheſchuymt ℥.vj.Campher ℈.j.ß.tſap van Huyſ-looc ℥.v. de voozſz.ſalmē wel in Nachtſchade water waſſchen/eñ daer in een loodē Vijſel met eenen looden ſtamper wel ghevꝛeven /ende daer na in de Sonne laten dꝛoogen/ daer nae wedercom cleyn gewꝛevē/ende met tvoozſz.ſappe ververſt/ende tghebꝛeck daer twee oft dꝛymael op eenen dach mede beſtrekē/ wāt het wonderlijcke het voortseten verhoet/ ende is tſelve ſeer onderhoudende.

De Rhagadijs ſeu Rimis Papillarum.

Vande clievinghe der Vꝛouwen Tepels/ eñ haer geneſinghe ſalmen dan vinden int Capitt. van de clievinge der Lippen/ ende ſal inde ſelve manier gheneſen woꝛden.

De groothept der Vꝛouwen Mammen te verhoeden/eñ haer cleen te houden.

Het gebeurt in ſommighe Vꝛouwen dat haer Boꝛſten grooter woꝛdē/dant van natueren wel betaemt / eñ dat meeſt nae dien datſe haren vollen was hebben/ende ſonderlinghe in den Phlegmatijcken / ofte dooz de overvloedichept des voetſels/ oft datſe tot vettichept beginnen te comen/ oft dooz een overvloedich bloet hem derwaerts beghevende nae de Mammen/ende dat dooz de openbaringhe der maent-ſuyveringhe/ deſghelijcken doozt tgebꝛuyck vande overvloedighe windt-makende voetſelen/ als Erweten/ Boonen/Rapen/ Caſtanien/ Coolē/Raphanus Ajuyn/pozrey/ Loock/Bieſt-loock/ Melck/ſoete Wijnen/Moſt/oude Kaes / ende diergelijcke meer: inde Jonckhept en ſullenſe haer Boꝛſten niet te veel handelen / oft wꝛijven / ende rijgenſe wel ſtijf op / eñ waſſchenſe altemet met water ende Azijn vermengt. Somma men ſal de toevloeyinghe des Melcx ſo ſeer verhoeden alſmen can/ende haren paſſagien met haren deelen ſoo dicht gheſloten houden alſmen mach/ op dat de toe-vloedinghe des Melcks te meer behindert mach woꝛden/waer toe ons ſeer gerecommandeert wozt het ſap van Cicuta. Deſghelijcken een ſponſie in Azijn ende water genet/ende dat rontomme de Boꝛſten ghelept.

Item woꝛt hier toe ghepꝛeſen het water gediſtilleert uyt de Pijn-noten/ eerſt rijp zijnde/eñ met doecken daer op ghelept.

Item twater gediſtilleert uyte Appelen aende Eycken Boomē hangende/ oft tſap daer uyt ghenomen ℔.j. Oft de taepachtighe vochtichept diemen uyten Eycke-boomen ſiet loopē.℥ iiij.de bloemen ofte knoppen van den Myrthus Brabantica, dats Gagel ℥.ij. Santali citrini eñ albi ana ℥.ß.Campher ℥.ß. het meel vanden ghedꝛooghden Eyckelen ℥.j.ß. Honigh.℥.iij. tſamen vermengt/ende plaeſters-ghewijs daer op ghelept / ende noodt zijnde / ſalmen daer toe vermenghen het meel vande ghedoꝛde Linſen/ cleyn geſift q.ſ. eñ de plaeſter daer vervolgende ix.dagen op gelept/alle daghe tweemael veranderende/eñ eerſt de Boꝛſten altijt wel omwaſſchen met water ende Azijn vermengt / met een weynigh Camphers daer in/ oft int ſap Cicutæ een weynich Camphers vermengt.

Ten ſelven.

Neemt het pulv. vande woꝛtelen vanden Biſtortæ,het meel vande onrijpe Galnoten.ana ℥.j.de pulveren vande bloemē vande wilde Granaten / de gele bloemen ofte hayzen uyt den rooſen ana ℥.ß. Ceruſæ,ghebꝛant Loot ana.℥.iij. deſe wel cleyn gepulv./ſalmen daer onder mengē tſap Hyoſcyami,papaveris, eñ een weynigh Azijns/ende onder de Boꝛſten oft mammen gelept. Item de bladen Hyoſcyami cleyn geſtooten/ daer onder vermengt den olie der onrijpe Rooſen oft van Myrthus/beneemt het groot woꝛden der Mammen.

Conſtantinus Monachus ex Africa/eē heerlijck philoſophus, ſeyt/datmen den Wieroock/ Vmbilicus Veneris eñ den Acorus met wat Azijns tſamen vermengē ſal tot een plaeſter/ende op der jonghe maechden mammen ghelept/ ſal behinderen datſe niet te groot woꝛden en ſullen.

De Boꝛſten dickwils met het ſmits water gewaſſchen/ doet het ſelve/als ons de Auteuren verhalen. Deſe voozſz remedien doen de boꝛſten der Vꝛouwen ooc op ſchoꝛten alſſe ſolanck hangende zijn. Ende noteert dat alle deſe voozſz. remedien meeſt inde Jonchept een aenſien hebben want nu al groot ghewoꝛden zijnde/ zijnſe qualijcken te minderen. Oft ſoudemen tſelve willen pꝛoberē alſſe nu te groot gewoꝛdē waren ſo ſoudet nodich zijn/datmen haer/haer maent-ſuyveringhe overvloedich dede comen / eñ haer wat purgeerden/ eñ wat bloets aff toogh/ ende ende ghebꝛuyckten eenighe reſolverende medicamenten/alſmen inden capit. vande overvloedichept des Melcx gheleert heeft.

Hier eyndight het derde Boeck.

Het vierde Boeck van den Lust-hof der Medecijne/ nemende sijn beginsel vant swelgen int eten ende drincken / door foute van den Oesophago, dat is/ den wegh der Spijsen/ loopende upt de Kele nae de Maghe/ dat is/ den Trechter.

Vantghebreck des swelghens int Eten ende Drincken / door foute vanden Oesophago, wat den Oesophagus is / salmen hier verhalen.

TWee eynde in den mont / dat is/ daer de Kele haer beginsel neẽt/ zijn 2. holle pijpẽ gelegen/ d'een

Trachea arteria, ofte Aspera arteria, wat dat is. wordt Trachea Arteria oft Aspera Arteria, dat is/ den wegh des Adems genoẽt/dese is nade Longe streckende/ door desen is de locht na de Longhe passerende/ende wederom alle vuyle dompen upt der Longhe upt latende/ als hier boven verhaelt is. Maer de ander pijpe eyndet haer selven in den Mondt der Maghen: want als de spijse vande Tanden nu wel cleyn gemalen is/ wortse doort inswelligen in dese pijpe ingelaten/ ende soo voorts als door eenẽ Trechter inde Mage ingesondẽ/ alsmẽ ooc vanden dranck verstaen moet. Desen Trechter oft Pijpe wort van dẽ Griecken Oesophagus,

Oesophagus, wat dz is. vanden Latijnen Gula oft Fistula cibalis ghenoemt/ ende vanden Arabischen Meri. Desen Oesophagus oft victuali-straet magh upt verscheyden saken het door-passeren der spijse verhindert worden/alsmen hier nu verhalen sal.

Seer verscheyden zijn de oorsaecken / waer door in ons het door-swellighen der spijsen verhindert wort/als door sijn selfs teericheyt of lijden/ oft doort mede ghevoelen van eenighe bygelegen partijen/ door sijn selfs benouthept/als datter eenige inflammatiẽ/drooghte dorrichept puysten/ontvellinge/sweeringe/ulceratien ende dierghelijcken ghebreken in sijn schuylende/desgelijcken door groote vercouwinghe / door veel vochticheden/ ende sonderlinge eenighe scherpe humorẽ uptẽ hoofde daer in vloeyende/oft door tgheweldich vomeren ende braken /welck men aldus onderkiennen sal. Teeckenen.

Comende alleen upter natueren vandẽ Oesophago sonder eenighe van de voorsz. gebreken/ so is de spijse traegelijcken/ende overlancsaem/ met grootẽ arbeyt passerende/ nochtans sonder pijne/ maer soo hen desen Oesophagus door inflammatien benout is/so en commense spijs noch dranc inswelligen/ maer vliecht hem tselve wederom ter Neusen upt/sonderlinghe wanneerse op haren rugghe ligghende zyn / Maer recht staende of sittende passeertse een weynich beter/ ende indien daer eenighe heete swellinghe ende erysipilateuse Apostemen schuylen / soo is daer onlijdelijcke pijne/met Cortse ende dorste/maer niet heet zijnde/ soo zijnse oock niet hittich/ ofte dorstich/niet cortsich ende weynich pijnen/ende den Aposteem nu door brekende/so lossen sy den etter doort braken/eñ is pijnlijc eñ doodlijc. De groote drooghte ende dorrichept vanden Oesophago benemen in ons ooc het swelligen/ welc dickwils oorspronck neemt door een lange geduerighe/brandende cortse/ door langhe geduerigen dorste / ofte door eenighe onnatuerlijcke drooghte aengecomen/ oft door eenighe scherpe humoren. Ende indien daer ulceratie/ontvellinge ende rauwichept is / soo ismen terstont pijn gevoelende doort innemen van eenighe warme vochtichept/wijnen ende diergelijcken / welcke bekent wort door eenige invloeyinge van scherpe/heete/ofte soute humoren / ende daer plaetse gegrepen hebben/ oft door eenighe scherpe cholerijcke vomeringe eñ brakinghe / Item doort innemen van eenigh fenijn / welc door sijn sober quantitept / inde Maghe niet en heeft connen gheraken. De swellinghe mach ons oock verhindert worden eenige dislocatie oft ontsettinge vanden Spondilien ofte rugge-beenen inde byghelghen partyen gelegen. Desghelijcken door eenige spasmeringhe oft Paralysis.

Den Oesophagus en can hem selvẽ altemet niet genoech toeghedouwen/om de spijse soo na de Maghe te doen sincken/ende dat principalijc dẽ dranc om sijn subtijlhz/ Maer mach de spyse om sijn grovichept beter ombat wordẽ eñ daerom oock te beter dalen. Altemet dunckt hen dat de spijse haer ontsinct / al ofse in eẽ pot viel/ ende dit zijn al quade teeckenen / sonderlinge in snelle scherpe Cortsen/want tswelligen wort hem benomen/door de teerichept vanden Oesophago, oft dat hy te ruym ofte wijt ontloken is / ende daerom niet en connen swelgen/ ende zijn desen al ghemeenlijcken in perijckel des doots.

Nota.

Men sal hier voor oogen hebben/datmen int vloeyen van deser humoren/eñ noch geẽ stede gegrepen hebbende / geen coppen en stelt in eenige plaetsen aenden hals ofte schouderen/noch geen bandẽ/eñ eenige scherpe wryvinge inde uyterste deelen en gebruyct/ want daer door soumer veel meer humoren toetrecken eñ de fluxie vermeerderẽ. Maer is beter datmẽ hẽ die op thooft stelt thayr eerst wat afgeschoren/ om soo tvloeyen te behinderen/ende de fluxie nu opghehouden wesende/ salmen de byliggende deelen ontlasten/eñ de vochtichept af leydẽ/of van binnẽ uytwaerts trecken/ ende dan daer na coppẽ stellen ontrent de voorsz. partien/ende salmen tselve inde Quinantie oock alsoo onderhouden.

Tswelgen door de Catharren benomen.

Indien tswelgen wort benomẽ door de vochtichept upten hoofde vloeyende / can men wetẽ door de voorgaende hooft-pijn/pijn der tanden oft der kaecken. Salmen aldus remedieren.

Neemt de pillen Hieræ simpl. of Alephanginæ ʒ.j. Agarici trochis. ℈ i. met Betonie water daer pillen van ghemaect/ ende snachs ingenomen

nomen.

Maer men sal aldus procederen.

Neemt syroop van Hyssop / van Stœchas en Mellis Anthosati oft Rosati ana ℥.j.ß. de wateren van Bethonie / Magelepn / en Savie ana ℥.iiij. dit voor vier morgens vermengt.

Ten selven.

Neemt de wortelen vandē rechten Achorus ʒ.vj. Bethonie / Hyssop ana M.j. Melisse / Magelepn / savie / Rosemarijn / Chamepithyos ana M.ß. Alssen p.j.ß. Stœchas p. j. Rosijnen sonder steenē ℥.j. Anijs-saet ʒ.ij. Camil bloemē p.ij dit opde helft in water gesoden / eñ in ℔.i.ß geresolveert / den syroop vā Stœchas ende Hyssop ana ℥.j.ß. alle morghens hier ℥.iiij. van inghecomen. Men sal hem coppen stellen inde zijde vanden hals / ende aen de kinnebacken / sonder te openen / ten waer dat de lijdende deelen verhit waren / soo soudemen hem midts eerst ghelaten zijnde / coppen met een openinge mogen stellen / alsmen oock inden Angina verhaelt heeft / maer in desen steltmense meest om tbloet tot de lijdende deelen te trecken / ende om nu den Oesophagus van sijn groote vochtichept te ontlasten / soo salmen daer dese verdrooghende ende verwermende medicamenten toe gebruycken / als den groven Caneel / Cyperus / Naghelen / note muscaten / Stœchas, Savie Roosmarijn / Hyssop / Roosen / Cupres notē / Mastic / Ladani, Hypocistis. &c. eñ ordineren hier vijf dräncken uyt.

Wtwendich beghinnende.

Neemt olie van Mastic ende van Queen ana ℥. ij. Ladani, Hypocistidos, Acaciæ ana. ʒ.ij. de geel Myrabolanē ʒ.iij. was q.s. hier van een unguent ghemaect / ende indient meer verwermende vereyscht / so salmer toe doen de bloemen vandē Roosemarijn / Stœchas, Savie ana ʒ.ij. ende minderen den Dosis vanden Myrabolanen / ende legghen dit unguent alleen inde zijden vanden Hals / ende niet opten Aspera Arteria, maer mach in desen oock ghebruycken den olie van Lelien met sijn Feces, ende maken uyt de voorhaelde cruyden een Cataplasma / daer toe vermengende eenighe verdroogende / melen als van gerste / van boonen / van Orobi ende Loly / etc. met eenighe specien / als Spicæ Nardi, Naghelen / Macis / note muscaten / Ligni Aloes daer toe vermengt. Aldus.

Neemt de wortelē Galangæ of Enulæ Campanæ, ℥.ij. Magelepn / Bethonie / Roosemarijn Savie / Stœchas, Lavēder / Origanum ana M. j.ß. dese wel morwe gesoden / gestamt ende door gewreven / vermengen daer vanden voorsz. mele ℥.j.ß. toe ende tot een Cataplasma gemaect / de olien ofte vetten en zijn hier niet nut in / ten waer datse een weynigh waren adstringerende / ende verdrooghende / ende gebruycken van binnen eenighe verdroogende conserven.

Conserve verdrooghende.

Neemt de conserve van dē Rosemarijn / Savie / Endivie / Campane ana ʒ.vj. de spetien Aromatici rosati & diamusci, ofte diagalange. ana ℈.ij. metten syrope daer men de geconfijtte Citroen schellen in bewaert. Oft metten syrope van stœchas een Electuarium vermengt. Ofte indien daer veel Phlegma ofte viscose humeurs present waren / salmen daer in vermenghen den Oxymel scyllitici, ende tot een leckinghe ghebruyckt / ende wachten hem van seer heete ende coude dräncken.

Of gebruyct dusdanigen Loch.

Neemt de asschen van de Zwaluwen / of van de schacht ofte roede vanden Stier ℥.ij. de wortelen Iridis Florentiæ oft Galanga ʒ.j. de speciē Diagalangæ oft Diambræ, die specien Aromatici Rosati ana ℈.j.ß. den syroop van Stœchas q.s. oft inde viscose materie ende Phlegma den Oxymel scillicit ende dat tot eē loch vermengt ende al leckende inghenomen.

Tswelgen doort overvloedigh vomeren aengecomen.

Tgeschiet altemet doort veel vomeren / ende oock door de overvloedige opvullinge / dat daer door het onderste deel van den Oesophago ende mont der Mage so slap worden eñ ontbinden / datse daer deur de spijse niet behouden mogen.

Dese moetmen met adstringerende oft tsamēbindende medicamenten / so van binnen als van buyten / te hulpe comen / als naden eten tQueenvleesch / oft eenige ander lieffelijcke welsmakende dinghen te ghebruycken. Oft coude dränckē / als cout water te drincken / eñ van buyten ghebruycken coude adstringerende oft tsamen treckende medicamentē / op datse te beter door moghen dringen / ende de warmte der Maghen bewaren. Hier toe dient wel het voorsz. Unguent dat wy voor den vochtigē Oesophage geschreven hebben / ende bestrijcken de plaetse ontrent den dertiensten knoke ofte rugge-been gelegen / so nederwaerts passerende nade slincke zijde / eñ dat niet alleen in dese ontbindinge der Magen / maer men sal tselve oock ghebruycken in de inflammatie vande Crop oft mont der Magen.

Oft gebruycken alsulckē Unguent.

Neemt de zaden Biberis, sumach, Myrthus besien / bereyden Coriander / Hypocistidos, citini, ana ʒ.i. root Coral ℈.ij. Mastic / roode roosen van elcx ℈.j.ß. Galiga Macis / Naghelen / spicę nardi ana ℈.i. olie van Queen / of vā myrthus q.s. Was een weynigh / hier uyt een Liniment gemaeckt / ende de voorsz. plaetse daermede ghestreken / sonderlinghe den mont der Maghen lijdende / ende meught oock de plaetse van boren strijcken.

Tswelghen door ontvellinge der Stroten benomen.

In desen salmen sien of tghebreck met eenighe ander ghebreken vermengt is / oft niet / wederom met inflammatie is / oft sonder / oft door eenighe heete ofte drooghe qualitepten aengecomē / want door de hitte ende inflammatie wort de excoriatie overlancsaem gecureert / door eenige scherpe / toevalende humoren / soo salmen hier toe ghebruycken syropen ende decoctien / die de

humoren zijn vergrovende / daer nae affsuyverende eñ vergrovende. Ten lesten verdroogende ende adstringerende / waer door de ulceratie ende ontvellinge magh opdroogen: indien daer inflammatie mede vermengt is / soo salmen ten eersten een ader openen / ende laten hem metten eersten gebruycken Cremori Hordei mundati, dat is / uyt de gheweeckte ghepelde gerste een melck ghemaeckt / alsmen uyte Amandelen een melck maect / want tis seer versoetende ende de pijn versachtende / daernae om wat meer aff te suyveren / salmen daer toe nemen de onghepelde gerste / oft de decoctie vanden Sebesten.

Oft dese Mucilaginis.

Neemt de saden Psyllij ongestooten / ende van Queen ana ʒ.j. tsaet vanden witte Mancop ʒ.ij. dese met Roos-water uytghedaen / daer een weynigh suyckers onder vermengt.

Item een rau Ey / cleyn gheslaghen / ende dickwils door den dagh inghenomen / wort vanden gheleerden Michael Sauonarole seer gepresen / tselve v. oft vj. dagē continuerē / want daer de inflammatie oft pijn groot is / oft datse eenige venenose medicamenten ingenomē hebben / so zijn haer dese voorsz. seer goet / eñ om de fluxie te benemen / salmen den syroop van Papaver, oft den Diacodium Galeni laten ghebruycken.

Tswelgen door de verdrooginghe benomen.

Ende so den Oesophagus door eenige groote verdrooginge seer verdorret ende uytgedroocht waer / so soudemen de voorsz. remedien wel mogen gebruycken / oft den syroop van Violen / van Jujuben, oft Nympheæ.

Aldus.

Neemt Pruymen nº 12. versche Jujuben nº 20. Violen M.j. de iiij. coude saden / met de iiij. cleyne saden ana ʒ.ß. Suycker ʒ.xij. hier van een Syroop ghecoockt / ende alle uren daer van gheleckt.

Item hy mach van de boven gheseyde Mucilago, geresolveert zijnde int het water Nymphex ende Rosarum, door de Neuse ophalen / eerst den mont vol honich waters ghenomen.

Desghelijcx tsopken van een jonck Hoentien rout inghenomen is hem seer goet.

Een Unguent om van buyten om de keel te ghebruycken.

Neemt het Merch uyten Schenckelē vande Calveren / Hysopi humidę, of versche ongesoute Boter / Capoenen smeer ende van Enden ana ʒ.ß. de Mucilaginis vanden Lijnsade ende Fenegriec met Camil water uytgedaen ʒ.i. Soffraen ℈.j. olei Nymphex, Papaveris, ofte van Violen ʒ.ij. wit Was eē weynich. Hier van een unguent ghemaeckt / wel gewasschen int water Nymphex, salmē de Keel daer warm mede bestrijcken / dickwils inden dagh / leggende daer eē deel wolle metter ijcken op.

Tswelghen behindert door ingenomen fenijn.

In desen salmen hem nieu ghemolcken melck in laten swelgen / met wat ongesouten boter vermengt / of eenige ander Vetten / Sapen oft natkens van Hoenderen / Capoenen / oft Hamelen vleesch ghesoden. Indien de fenijnicheyt eenige ontvellinghe ende rauwicheyt heeft ghemaect / oft door eenige scherpe cholerijcke materie veroorsaeckt wesende / ende gheen ander accidenten daer mede vermengt wesende / soo salmen daer in vervolgen / alsmen vorē vande excoriatie vermaent heeft. Eñ om de scherpheyt vande Cholera te niet te doen / ende uyt de Mage te suyveren / salmen hē dusdanige decoctie latē genieten.

Decoctie.

Neemt Soet-Hout ʒ.j.ß. Rosijnen sonder steenen ʒ.ß. Sebesten ende Jujuben die versch zijn ana nº 18. Tamarinden ʒ.ij. de iiij. groote coude sade / ende tsaet van Malue ana ʒ.ij. Violen bloemen p.j. hier van een decoctie gemaeckt tot ℔.j.ß. ende daer dagelijcx twee oft drymael wat inghenomen / ende alle 4. daghen in ʒ.iiij. van dit nat vermenghen syroop van Roosen laxative ʒ.ij. ende soomen uyt de walginghe ende bitterheyt des monts noch eenighe Cholera in de Maghe waer bekennende / so salmen die door den Camerganck uyt drijven / op dat daer door de accidenten inde stroot niet en beswarē. Alsoo moetmen oot doen / indien tgebreck uyt scherpe toevloepinge veroorsaect waer / vermengender dan tos om de Phlegma uyt te drijven / eñ wachten hem van alle heete / soute / suere / scherpe ende bittere dinghen.

Indien daer eenighe diepe ulceratien oft ander doorgebroken Sweeren oft Puysten zijn / so salmense moeten suyveren / droogen / eñ heelen.

Om te suyveren.

Neemt ongepelde gerste p.ij. in ℔.ij. waters gesoden opte helft / vermengen daer toe eē weynich honich van Roosen / oft syroop van Roosen laxative, of met wat honich waters / indiē daer geen Cortse en is oft hitte / hier nae terstont consolideren.

Consoliderende.

Neemt Boli Armenie, Terræ sigillate, sang. Draconis, ana ℈.iij. Wieroock schorssen ℈.j.ß. root Coral gewreven ℈.ij. Sydiritis gepulv. ℈.j. Mucilaginis, vande Quee-peeren eñ Gummi Tragacanthi ʒ.j. ende wildy / vermengter wat syrope van Myrthus oft vā drooge Roosen by.

Oft. Neemt Gummi Tragacanti, Gummi Arabici, Mastic, Myrthus besien met den syroop voorsz. Pillen gemaect / ende dicwils indē mont houden.

Oft. Neemt Wieroock schorssen / Mastic ana ℈.iij. Tragacanthe ℈.iiij. sang. Draconis, root Coral / Myrthus besyen ana ℈.ij. met den voorsz. Syropen pillen gemaeckt. Men mach ooc Rob van Queen of van Peeren maken / eñ daer wat Gummi Arabici of Tragacanthi onder doen. De Fumigatien inde Catharre verhaelt / zy hier oock dienende.

Uyt de Spasmeringhe veroorsaect.

In

In deſen ſalmen tlichaem ontlaſten van zijn overvloedichept/ daer na tlichaem uptwendich ſtrijcken met oleo de Coſto, de Piperibus, de Euphorbio,&c. alſmen inde Spaſmo verhaelt heeft/maer upt drooghte gecomen/ſalmen ververſſinghe gebruycken/ als met tſop van Hoenderen/Calveren / Lammeren verſche Eyeren/ ende dierghelijcken/ ende tlichaem beſtrijcken/ als int Cap. vande Spaſmeringhe verhaelt is.

Diſlocatie.

Wt diſlocatie geſchiet zijnde/moetmẽ de deelen wederom reſtaureren. Hier mede dit verlatende /ſalmen hier nu vande gebreken der Magen gaen verhalen/ maer eerſt een weynich van de gelegentheyt der Maghen.

Beſchrijvinghe vande Maghe.

De Maghe is onder het Diaphragma ende boven de Dermen gheſtelt/ hebbende aen de rechter zijde de Lever/ aẽde ſlincker de Milte/van voren met het Omentum, als met een deckſel bekleet tot hulp der verteeringhe / van achter hebbende de groote aderen. Sy is vereenicht door ſubtijl Vlieſen met het Diaphragma/met de Milte/eñ dat door ſeker aderẽ upte Milte inden mont der Magen ingeplant/waer door de Melancholia upte Milte inde Maghe paſſeert/om daer door dẽ appetijt te verweckẽ/ de Maghe te ſlupten / ende te verſtercken. Sy is met ſeker aderẽ/ ooc met de Lever vereenicht/ met therte vergheſelſchapt door een groote Arterie vant Herte haer toe geſonden/ door de Zenuē mette Herſſenẽ vereenicht/ welc tottẽ mont der Magen ſtreckt. Summa met veel Aderen/ Arterien/eñ Zenuen doorregen. Sy is ſeer wijt ende int dwers lanckachtich inde ſlincker zijde breeder als inde rechter. In deſe ſpijs-camer wort de ontfangen ſpijſe door haer natuerlijcke crachte in een melckachtighe pappe verandert/ welc ſy wederom door haren uptganck/den Pylorum genaemt/uptſent / alſmen int eerſte boec vermaent heeft.

...atum
Gries
...ploon
Ara-
Li-
...at is/
...anſch/
...phant
...upex.

...rum
...at is.

De Maghe mach in diverſche plaetſen met verſcheyden ghebreken beſocht worden / als in den mont der Maghen/dat is / daer den Oeſophagus is eyndende/van achter tegens den derthienden rugghe graet gheleghen/ int binnenſte der der Maghen/inden gront/ in haer panniculen/inden Pyloro. In deſe al moghen haeſt ontellijcke paſſien aencomen / ende alle manieren van ongetempertheden. In deſen can hem alle vuylichept/ſo by hem ſelvẽ/als upt ander plaetſen ontfanghen. Sy mach belaſt worden met ſweeren/ puyſten/ſwellinge/diverſche verſtoptheyt/vloeyinghe/onnatuerlijcken honger/ heethongherich/verlies des appetijts/ walginghe/ vomeringhe/ overvloedighe vochtichept inden gront drijvende/inflammatien/ verholen winden groote pijn ende knaginge/eñ diergelijcken meer. Ende aengaende den mont der Maghen/ is ghenoech vande ghevoechelijcſte deelen des Lichaems/ want doort lijden van deſen/ ſo comet herte mede in lijden/ ende doet den menſch in omnacht vallen/ende door de ghemeynſchap die thert met de Maghe heeft / door ſeker Arterien/als verhaelt is. Hier door cauſeert cortborſtichept/ vallende ſieckten/ verlieſinghe des verſtants/raſernie ende ander dollichept/maer dit verlatende/ſalmen vande inflammatie verhalẽ inden crop of inden mont der maghen geſchiedende.

...ge/haer
...eyden
...en.

...z den
...dt der
...gẽ wor.

Den verſcheyden accidenten volwerck.

Vande inflammatie met hare teeckenen.

De inflammatie gheſchiet inde Mage als in ander deelẽ des lichaems/ als door de toevloeyinge des overloedigen verhittẽ bloets. Sy lydẽ gedurighe ende onlijdelijcke pijne/ met ſtercke brandende Cortſen/ welcke pijn niet te verſoetẽ en is/men ſiet de ſwellinge dicwils uptwendich verthoonen/ſy lijden walginge der magẽ/want watſe eten oft drincken / werpenſe ſubijtlijcken van boven ofte door den Camer-ghanck wederom upt/tẽ ware/dat de inflammatie ſchuylde int onderſte der Maghen/ want dan wort de paſſagie door de ſwellinge ſo benout/datter niet door en mach paſſeren/ſy zijn brandich/dorſtich ende hebben veel walginghe / ende ſoo de paſſie grooter wort/ſo vallẽſe in raſernye eñ ommacht/ ende ſoo hen de uyterſte leden cout worden/ beteeckent de aenſtaende doot/ende indien hem de inflammatie in eenen Apoſteem verandert / eñ uptwaert doorbrekende/ſoo loſt hem den etter tuſſchen de dermen ende het ſmeerich pannikel Abdomen ghenaemt / maer van binnen doorgaende/blijvet inde Maghe/ende loſt hem door den mont/ oft met den Camerganck. Ende indien daer eenige ulceratie van binnen geſchiet/ is geheel dootelijc/ want in deſen is den menſch door eẽ gedurige Cortſe metter tijt verteerende.

Teeckenen vande inflammatien der Maghen.

Tghebruyc van eten ende drincken.

Sy moeten ſeer ſober leven/ gebruycken een dun gerſtepapken/of een gerſte melc/eñ wachtẽ vã vleeſch/viſch/wijn eñ diergelijcke heete dingen/ende gebruycken eẽ water met een weynich Caneels opghesoden / oft tſap vande Granaet appelen/ende ſullen weynich ſpreken/ende houden hen in een ghetemperde Locht: Indien ſy bloet-rijck zijn/ende ſterc van natueren/ſalmen hen de Lever-ader openẽ/ ende laten hem bloet aff na eyſch der natueren/maer aengeſien datſe door de groote pijn dickwils van haer ſelven eñ crachteloos wordẽ /ſo moetmen int bloet laten voorſichtich zijn/ want de crachten te bewaren het principaelſte fundament is/men ſal daerom alle neerſtichept doen / om ten eerſten de pijn te benemen / daer onder altijt wat verſterckende ende conſtringerende vermenghen.

Wat ſpijſe te nutten.

Aldus.

Neemt Gerſte meel ℥.iij. Chamil bloemen/ Melliloot / roode Rooſen ana p.ß. Coriander ſaet/ alle de Santalen ana ʒ.ij. Spicæ Nardi ʒ.ß. olie van Rooſen ℥.ij. olie van Camil ende vã Alſſen ana ʒ.vj. hier van een liniment gemaect.

Aengeſien inden beginſel van deſen/gebruyct moeten worden repercuterende medicamentẽ/ ſalmen die ghebruycken ſo lange alſt den noot vereyſſchen ſal / ofte als ſommighe bevelen vij. dagen lanck/daer na een weynich meer reſolverende. Aldus beginnende.

Neemt roode Santalē/ roode Roosen/Myrthus besien/ bereyden Coriander / root Corael cleyn gewreven ana ℥.j. Roos-water/ tsap van Nachtschade an ℥.iij ß. gerste meel ℥.iij. Alssen q.s. hier van een emplastrum ghemaeckt.

Oft.

Neemt rosde Santalē/ roode Roosen an ʒ.ij olie van Roosē ℥.iiij. gerste meel ℥.j.ß.met sap van suer Granaten een Emplastrum gemaect.

Item.

Neemt olie van Queen/ van Roosen eñ van Myrthus ana ℥ i.tsamē vermengt/ daer doeckē in ghenet ende op de Maghe ghelept.

Oft neemt eenigh vande voorsz. oliē ℥.j.Boli Armeniæ,roode Roosen/root Coral/ bereydē Coriander ana ℈.ij.Spicæ Nardi ℈.ß.Was eē weynigh. Hier van een Liniment ghemaeckt/ Ende inde uyterste nachmē daer wel tsap van den Papaver,Hyoscyami,of hare saden toe doē/ ofte altemet de schorssen vande wortelen Mandragoræ,ende een weynich Opij, met een luttel Azijns daer over gesproept/ ende tselve al cout appliceren/eñ verwermt zijnde/wederom cout appliceren/ende dicwils inden dach veranderē/ ende stellē hem mollificerende ende affsupverende Clysterien / maer en gheven gheene laxative drancken van boven / want sy trecken alle vuylichept nae de plaetse/ die daer lijdende is/maer int afgaen der plaghen / maghmen de Cassien wel ghebruycken met Catholico oft Rhabarbaro, ende nae dat de pijne wat versoet sal zijn/ nae de purgatie salmen hem therte aldus versterken.

Electuarium thert versterckende.

Neemt de Citroen schellen geconfijt ℥.j.conserve van Buglossæ, oft Bornasie/ van Roosen/ ende Violen ana ʒ.iij. de specien Diamargariti frigidi ʒ.j.de specien Diarrhodi Abbatis, root Coral ℈.j.met den syroop daer de Citroen schellen gheconfijt in bewaert worden/eē Electuarium vermengt.

Men mach inden beginsel oock ghebruycken den syroop van drooge Roosē/ van Queen/ van Myrthus, vande onrijpe Druyven ende vande Berberis, daer toe vermengende de waterē van Roosen / Cichorey/ Endivie/ met een weynich waters van Alssen of van Menthæ, met de specien Diarrhodi Abbatis .Ende in het toenemen salmen ghebruycken syropen die wat meer vercoelen ende wat min constringerende zijn/ inde groote hitte daer toe doen den syroop van Violen/ Nymphex, Portulacæ, ende van Endiviæ simplicis. Van buyten ghebruycken tsamentreckende/ affsupverende /ende een weynigh resolverende.

In deser manieren.

Neemt de melen vā Lijnsaet ende Fenigriec ana ʒ.vj.Dilsaet ʒ.iij.Chamil ende Melliloot ana ℥.ß.Alssen/Balaustij,roode Roosen ana ʒ.j.ß.Hupocistidis ℈.ij.olie vā Mastic/van Lelien van Roosen ende van Camille ana ℥.ß.Capoenen ende Gansen smeer ana ʒ.ij.hier van eē emplast.gemaect/ ende bestrijckē de mage eerst met dit unguent.

Vnguentum.

Neemt olie van Camil/van Dille/van Queen eñ van Roosē ana ʒ.ij.het pulv. van Peenst wortel/Alssen/ Lijnsaet/roode Roosen ana ℈.j. Was een weynigh/tot een unguent gemaeckt.

Ten selven.

Neemt roode Roosen ende Camil ana M.ß. drooge Menthæ,Myrthus besien ana℥.j.subtijl ghepulv.salmense resolverē in Roose ende Alssē water ana ℥.v.daer doecken in ghenet/uytghedout ende geappliceert.

In Statu.

Als nu die siecte op thoochste is / dat gemeenlijcken den veertienden dach wort gerekent/soo salmen de werme resolverende vermengen met de stiptijcke.

Aldus. Neemt de melen van Lijnsaet/ Fenigriec ana ℥.ij.Alssen ℥. j. Chamil/ Melliloot ana ℥.ß,Spicæ Nardi ʒ. ij. geincorporeert met tsap Apij,daertoe doende olie vā Camil. van Lelien/oft Nardus olie tot een forme van een Emplastrum ghemaeckt.

Ten selven.

Neemt een Massa van den ghesoden Altheæ wortelen door ghewreven ℥. vj.de Mucilaginis vanden Fenigrieck eñ Lijnsaet ana ℥ ij.Camil ende Dil bloemen gepul. ana ℥.j. Alssen gepul. ʒ.ß.olie van Chamille een weynich/ dit tot een plaester ghemaeckt.

In summa /so verhaelt is int toenemen van desen/ moetmen meest repercuteren. In den staet/sonderlinghe int beginsel vanden staet salmense meest ghelijck vermengen/ maer int eynde vanden staet meest resolveren. Int declinerē/ salmen gebruycken resolverende/ stiptijcke ende conforterende aromatijcke/ ende boven al moet men altijt sijn neerstichept doen / om den Apesteem te doen resolveren.

Item het Emplastrum Mellilotinum wort gepresen so int toenemen Statu, als int declineren/maer mē salse met ander olien temperen na eysch der hitten oft vercoelinghe.

Nu tot sweeringhe gecomen.

Indient nu niet moghelijck en waer / om te doen resolveren/ maer hem tot rijpinge begaef/ Maturende.
twelcmen gewaer wort/doort tverminderē der pijnen/eñ des geswels/ so moet men den selven met neerstichept doen matureren/ aldus.

Maturerende Fomentatie.

Neemt Maluæ, Altheę, Lelien an ℥ i.ß.Camille/ Melliloot ana M.j. Vijgen n° 12.Alssen Violen / Menthę,roode Roosen ana p.ij. Soethout ℥.ß.dit voorsz. in Water ghesoden/ ende door-

doorgedaen/ salmen daer mede fomenteren.

Ten selven.

Neemt de wortelen Altheæ ende van Lelien gesoden ende doorgewreven ana ʒ.j.ß.de Mucilaginis vanden Fenegriec ende Altheæ ʒ.vj. fijnen Caneel gepulv. Dil-saet ana ʒ.j. Soffraen ℈.ij. Oesypi, Endenende Capoenen vet ana.ʒ.j.olie van Lelien q.s. Spicæ ℈.ß.Was een weynigh/hier van een Linnment ghemaeckt.

Noch stercker.

Neemt de wortelen Iridis ʒ.ij. Malue mette wortelen/ Violen ana M.j.de wortelen Altheæ ʒ.iiij.te samen morwe ghesoden/ende door den Teemst gewreven/salmen daertoe doen terwen meel/t'meel van Lijnsaet en Fenegriec ana M. ß.Verkensreusel/ versche boter ʒ.j.soete melc ʒ.ij.olie van soete Amandelē/ende van Camil q.s. Spicæ Nardi ʒ.i. hier van een Emplastrum gemaeckt, ende op de Maghe gelept.

Oft aldus.

Neemt terwen meel/ʒ.iiij.sueren Heefdeech. ʒ.i.Schoon water ʒ.vj. olie van soete Amandelen ʒ.ij. Soffraen ʒ.j.ß. Spicæ Celticæ ℈.j.ß. dit vermengt/ende opt vier wel gheroert/tot dat een unguent wort/en met wol metter ypken geappliceert/ende nu wel gerijpt zijnde/salmen den selvē met alle neerstichept deur doen brekē/ als t'Lichaem sterck te roeren/ den Adem te bedwingen/ de Mage van buyten stijf te wrijven/ ende sterck te doen niesen ende te roepen.

Ende nu door gebroken wesende/welck men sien sal aende veranderinghe vant gene datmen lost/als door de melc-achtige ende turbel urine/ door de bloetachtighe/ ende etterachtige vomeringhe/ende Camergane. In desen salmen met alle neerstichept de Etter upt suyveren/op datse de Panniculen ende Rocken der Maghen niet en bederven/ende door eten.

Aldus met dit gerste water beginnende.

Neemt gerste water upt ongepelde gerste gesoden ℔.ij. honich van Roosen ʒ.v. latē dit tsamen een walleken opsieden / ende dit dickwils warm inghenomen: want tsuyvert wel.

Oft nemen alleen een honich water / oft nemen een decoctie met soet-hout met wat suyckers gesoden.

Oft dese dranncken inghenomen/want sy suyveren alle aertachtige materie/ ende vuylichept upten lichaem/ende vermorwen.

Aldus.

Neemt soet-hout/tsaet Altheæ ana ʒ.ß. Fenegrieck/junci odorati, Polij, Trichi, Menthæ ana.ʒ.ij. Rosijnen sonder steenē/ versche Sebesten/van elc ʒ.i. Vijgen/ Daepen ana nº 4. in schoon water ghesoden / hier van ghedroncken tsmorgens vroech, nae de middagh te vijf uren/ ende twee uren na den avont eten.

Ten selven om te suyveren.

Neemt de wortelen Altheæ ʒ.j. soet-hout/ Callitrichi, Violen ana ʒ.iij. Rosijnen sonder steenen ʒ.j.Caneel ʒ ij.soffraen/Mastic ana ℈.j.ß.honich q.s.gesoden en gedronckē als bovē. De ander nemen Hieræ simpl.℈.ij. in/ want tsuyvert ende heelt.

Cosoliderende.

Neemt Weechbrede/Pilosellæ, Agrimoniæ, roode Roosen ana M.ß. Myrthus besyen ʒ.ij. tsamen gesoden in ℔.ijß.waters / ende in ʒ.iij. nats resolveren Trochis.de Carabe ʒ i.dat inghenomen als boven. Oft

Neemt Wieroock/ sang, Draconis, Mastic, roode Roosen ana ℈.ij.Boli Armenici tragante Carabe,ana ℈ j.ß.gepul. en ʒ.j. met den voorgaende dranck ingenomen.

Unguent van buyten.

Neemt olie van Myrthus en van Roosen ana ʒ.j.vā Mastic ʒ.ß.Mastic/Boli Arm.Myrthus besien/roode Roosen/ghebrant Corael ana ʒ.ß. was een weynich/dese tot eē unguent gemaect.

Een Ceroen.

Neemt Aloes, Myrrhæ, Mastic. Wierooch metten schorssen ana ʒ.ß. Boli Armenie ʒ.vj. Terebinthijn een weynigh olie van Mastic/en Was ana q.s.tot een Ceroen ghemaeckt ende op een leer ghestreken ende geappliceert.

So daer eenige Apostemen upt een coude slymige flegmatiske humore inde Mage is groeyende/als door quade verteeringhe / oft eenighe overvloedige humoren/daer toe ghevloept ende vervuylt/ als door weynich exercitien / ende ledichept/hoewel tselve nochtans selden geschiet/ maer meest voort comende upt Melancholeuse oft Cholerijcke humoren veroorsaeckende.

Teeckenen.

Maer upt Phlegma veroorsaeckt / soo isser weynigh appetijt/ geene verteeringe/met swarichept ende pijn der Maghen / weynich dorst/ den mont is hem vochtigh/ bleec van coleuren/ tgeswel en is int tasten niet seer hert/noch pijnlijcken/met weynigh cloppinge/seer traech van leden / met eenen sachten Pols/ de urine bleeck grof/ende turbel/sy zijn slaperich / ende altemet falende inde memorie.

Melancholeuse Teeckenen.

Wt Melancholeuse teeckenē voortcomende/ soo is den Aposteem seer hert ende swaer/ geen gedurige pijn/ met verlies des appetijts/ ende zijn dicwils met buyc-loopen gequelt/tlichaem verdorret/sy lijden suere oprispinge / ende slapē weynigh/de urine is waterachtich ende subtijl/ metten eersten wit / ten lesten van verscheyden coleuren/ende seer bedrieghelijcke. Maer upt Cholera comende / so isser een scherpe pijn met snijdinge in de Mage/ dicwils met cortsen/ den Mont is hen bitter/drooch ende dorstich/ gheel coleurich/met een snelle en scherpe Polse / weynich slaeps/de urine seer vierigh/ subtijl ende na den ghelen gecoleurt.

Cure

Cure inde phlegmateuse Apostemen.

Men mach inden beginsel de materie aldus wel wat bereyden. Neemt den Syroop van Mentha, Alssen/ ende vã Capillus Veneris ana ℥.j.ß. de wateren van Alssen/ Venckel ende van Buglos ana ℥.iiij. ende in vier morgens ingenomen/ daer nae een weynich aldus purgeren.

Purgatio.

Neemt de pillen de Aromatibus ʒ.j. die des nachts ingenomen/ men machse des avonts een ure voor den avont eten/ oock dry of vier teffens innemen. Oft oock met de Cassien ende Catholici in te nemen.

Maer aengaende de presente passie/ salmen ten eersten resolveren/ ende de pijn stillen.

Aldus.

Neemt Alssen/ roode Roosen/ Myrthus besiẽ/ Menthæ ana ʒ.j. Melliloot ende Chamil ana p.j. rode Santalen/ Calami aromatici, Spicæ Nardi ana ʒ.iij. een weynigh gepulv. zijnde salmen een sacxken mede vullen/ ende een weynich over spoepen met eẽ weynich roode Wijns/ met wat Alssen ende Roos-water vermengt/ in een panne werm gemaeckt/ ende daer op gelept.

Ten selven.

Neemt Lupine meel/ tmeel van Lijnsaet eñ Fenegriec ana ℥.ß. Ligni Aloes ʒ.j. pulv. van Alssen ʒ.j.ß. Spicæ ℈.ij. ende Capoenen vet ana ℥.j. olie van Spijck q.s. hier van een empl. gemaeckt/ ende ghebruyckt/ totter volcomen resolutie.

Oft.

Neemt olie van Queen/ oft van Roosen/ Alssen ende Camil ana ℥.j. daer doecken in genet/ ende daer op ghelept.

Int toenemen des Aposteems.

Men sal de plaetse bestrijcken met olie van Camil/ Dille ende Nardus olie al werm/ of een weynich was daer toe gedaen/ Spicæ, Scœnanti ana ʒ.i.ß. ende met een luttel Azijns een Unguent ghemaeckt.

Oft.

Neemt olie van Spijck/ van Chamil/ Dille/ ende van Queen ana ℥.ß. ende daer mede ghestreken.

Eenen Ajuyn in olie eñ Wijn ghesoden/ daer een weynich stijfsels toe vermengt/ ende tot een Unguent gebracht/ ende op de Maghe ghelept resolveert alle Apostemen die te resolveren zijn.

Inden staet/ oft op thooghste.

Neemt olie van Alssen vã Camil/ van Spijc ende van Roosen ana ℥.ß. daer doecken in ghenet/ want dit resolveert.

Neemt Alssen/ drooghe Menthe/ Melliloot/ Poley/ het opperste van den Dille ana M.j. de meelen van Fenegrieck ende Lynsaet ana ℥.ij. tsamen in Water ghesoden/ ende door een stramijn gedaen/ daer de melen dan toedoende/ met olie van Spijck ende lelien/ ende tot een emplastrum ghemaeckt.

Ende oftmen het matureren des Aposteems niet en mocht behinderen/ soo salmen de natuer int rijpe te hulp comen.

Maturerende.

Neemt de wortelẽ Altheæ van Lelien/ Narcissen eñ Ajuyn ana ℥.j.ß. de melẽ vã Lijnsaet/ Fenigriec eñ terwe ana ℥.j. eñ ʒ.ij. Oesypi oft versche ongesouten Boter/ Endenvet ana ℥.j. Scœnanti, Aloes, Melliloot ende Camille ana ʒ.iij. soffraen ℈.i.ß. met olie van Leliẽ een emplastrum ghemaeckt

Item Ajuyn in olie eñ wyn gecooct/ gestampt eñ met Comijn vermengt/ doet alle coude Apostemen haest matureren oft doorbreken. Tselve doen oock de Lelie wortelen gecoockt/ door ghebroken zijnde salmen dus suyveren.

Mundificative.

Neemt honich ℥.iiij. schoon water ℥.32. dit opte helft versoden/ ende hier ℥.iij. teffens van ingenomen warm/ ende wildy/ vermengter den honich van Roosen in/ of den syroop van Roosen laxative.

Ten selven.

Neemt gerste water ℔.ij. Honich van Roosen ofte syroop van Roosen laxative ℥.vj. daer iij.℥. warm van ingenomen drymael daechs.

Maer indien daer eenighen Buyck-loop toe quaem/ soo salmen daer eenighe stoppende medicamenten toe vermenghen/ als schorsen van Wieroock Mastic, Myrthus besien/ roode Roosen/ tsap van onrijpe Druyvẽ of van Alssen/ etc.

Van buyten te appliceren.

Van buyten salmẽ eenige stiptijcke plaesters appliceren/ alsmen inde heete Apostemen verhaelt heeft/ ende nu ghemundificeert zijnde/ salmen aldus consolideren.

Consoliderende.

Neemt Miuę Cydoniorum simpl. oft syroop van Myrthus of van drooge Roosen ℥.vj. Boli Armenici deschorsen vanden wierooch/ Mastic ana ʒ.ij. cleyn ghepulv. ende met de voorsz. syropen vermengt/ ende daer alle morghens ℥.j.ß. werm van ingenomen.

Ten selven.

Neemt beyde de weechbrede/ Pilosellę, Millefolij, Absynthi, Alchimillæ, Hyperici, roode Roosen ana M.ß. de schorssen vanden Wierooc Mastic, Myrrhæ ana ʒ.j. Aloes ℈.j.ß. dese wat ghebroken oft cleyn ghesneden/ ende gieten daer rooden toe-treckendẽ wijn/ op ℔.iij. ende latent 24. uren staen weycken/ daernae over een vierken laten coken opt derdedeel/ doorgedaen zijnde/ salmen daer toe vermenghen den syroop van Myrthus oft van drooge Roosen ℥.iiij. alle morgens ℥.iiij. warm ingenomen/ want theelt van binnen seer wonderlijcke alle quetsuerẽ/ schorvighe ulceratien/ ende Apostematien/ als ic ondervonden hebbe.

Quetsue
van binn
te ghenes

Aposteme uyt melancholeuse humoren veroorsaeckt.

In desen/noch inde Cholerijcke Apostemen en salmen soo geen verdroogende of constringerende medicamenté gebruycken / als inde voorgaende.

Maer men sal aldus beginnen.

Neemt olie van Spijcke ende van Mastic ana ℥.ß.versche onghesoute boter ʒ. iij. Aloes ℈.j. ß.Azijn een weynich. Hier mede dē Maghe drymael daeghs ghestreken/ al werm.

Ten selven/versoet/versacht ende resolveert.

Neemt Enden/Gansen/ende Hinnē vet ℥.ß. styracis liquidæ, Bdellij, spicæ, Masticis, Cypri Myrrhæ, Scœnanti an ℈.ß.bitter Amandelē ghepelt ʒ.vj.Cool saet ℥ß.de gummē salmē in wijn resolveren ende de ander deelen cleyn stooten/eñ tsamen tot een Empl.vermenghen.

Oft men sal de Maghe eerst bestrijcken met wat olie van Lelien ende van Roosen/ met wat Azijns vermenght/ofte met het boven gheseyde Liniment/daer na duysdanighen Empl. daer op legghen.

Neemt die melē vandē Fœnigriec, van Lijnsaet/het vleesch vanden wortelen Altheæ ana ℥.ij.Mellilooт/Dille/ roode Roosē/ Myrthus ana ʒ.j.ß.olie van Lelien ℥.ij.Capoenen eñ Enden smeer ana ʒ.vj.dit tsamen Cataplasma daer op ghelept.

Vande Scirrheuse herdichept der Maghen.

So hem de Aposteme in een schirrheuse herdichept veranderden/ende dat door de natuer of ingesoncken humoren / als door een grove taey Phlegma/ ende beroyminghe der in-wendigher hitte / soo sal men in desen ghebruycken mollificatien / om tselve soo te verwarmen/te lossen/ ende te doen smelten/ ende moeten in alles ghetempert zijn/ niet over den tweeden graet verwermende/op dat de subtijl humoren daer niet uytghelockt en werden/eñ de reste te meer verhert. Ende tot desen wort ghepresen het Emplastrum Mellilotinum in olie van Lelien oft Camille ghersolveert.

Item de Mucilaginis vā Lijnsaet met stercké Azijn uytgetogen/ ende met wolle metter ijcke geapplicert twee uren lanck / ende daer nae het Emplastrum Mellilotinū daer op ghelept.

Item.

Neemt olie van Leliē ende Camille/ Capoenen vet ana ℥.j.olie van Mastic ℥.ß.hier wolle metter ijcken in genet/eñ warm daer op gelept/ ende een ure daer nae het Emplastrum Mellilotinum.

Ten selven.

Neemt onrijpe Vijgen gesoden/daer toe verkens smeer/Hyssopi humidæ, of versche ongesouten boter ana ℥.j.schip peca ℥.j.ß. geel was levende calck ʒ.iij. de asschen vanden wortelen vanden Willigen ʒ.j. Hier een cerotum uyt gemaect eñ op een leer gestreken/ende warm daer op ghelept.

Item.

Neemt de bladen vande Malue, Altheæ, Violen/Alssen ana M.ij.gersten meel ℥.j.Capoenē ende Enden vet ana ʒ.j.ß.daeyē ʒ.ij. ß. met de decoctie van Lijnsaet ende Fenigreec ana q.s. geincorporeert.

Van binnen salmen Cassien ende versche boter ghebruycken.

Oft nemen Malua gesoden met versche boter/ oft Hannelen sop ende gearomatiseert met wat Caneels ofte Macis.

Vande teerichept oft onsterckhept der Maghen.

De teerichept der Maghen is een vande perijckelooste ende hinderlijcste gebreken des lichaems/ want gelijc het lichaem sonder spijse niet onderhouden en magh worden/so en kant oock sonder coocken der Magen niet goets ontfanghen. Ende al soo de oorsaken vande teerichept der Magen ontellijcken veel zijn/soo ist ooc onmogelijcke alle haer lijden/ siecten ende accidenten te verhalen: want uyt alle alteratien / ende ongetempertheden des lichaems mach de Maghe haer teerichept vercrijgen/als uyt de onnatuerlijcke hitte/coude/vochtichept/ droochte/of uyt eenige tsamenvermenginge van desen/sonder materie/ofte met materie / als uyt phlegmate, Cholera, Melancholia. Alsoo dat de onderkinninghe van desen swaerder is/ als tghenesen/eñ de kennisse moetmen crijghen door de pijn/ uyt de fouten haerder operatien/ende diensten door de lossinghe des Camerganckx/ uyt twomeren/ door den smaeck der fluymen/ eñ uyt spouwinge der fluymen. Seldē geschiet de ongetempertheyt sonder materie: eñ uyt materie veroorsakende/so causeertse terstont putrefactie eñ materie. Den onvolcomen Crisis, dat is alser eenige reliquien oft materie der siecten noch overgebleven is/te weten eenighe vuylichept der humoren/can oock een teerichept der Maghe veroorsaecken / want door den onvolcomen Crisis heeft de natuere ghenoech te doen/datse meester wort vant gene datter noch overgebleve͂ was. De imbecillitate Ventriculi.

Teeckenen.

Indien de teerichept der Magen veroorsaect is/uyt een ongetemperde hitte ende droochte/so lijden sy ghedueríghen dorst / ende zijn de coude dranncken begerich/de tonge is hen dorre /daer is walghinghe der spijsen/ knaginge der Maghen/ veel rommelinghe der winden/nae den eten hebbense oprispinge met quade smaken ende reucken voortbrenghende/ thooft is hen swaer ende slapen weynigh / het lichaem herwaert eñ werpende/de Palmen vanden handen zijn hen heet. So tselve uyt Cholera veroorsaeckt is/eñ de Cholera abundeert/behalvē de teeckenē verhaelt/ soo is hen den mont bitter/ door braken so worden sy veel Cholera quijt/ende lijden veel knaghinghe inde Maghe / ende sonderlinghe

honghericht zijnde/waer door sy ooc in een Syncopen stemachicam vallen / sonderlinghe daer den mont der Maghen seer ghevoechlijcken is.

Wt coude de teerichept vercregen/als uyt Phelegmate.

Wt coude humoren veroorsaect/ so isser weynigh appetijts/oft dorst me t suere oprispinghe/ sy ghevoelen inwendighe couwe/ende indien de Phlegma abundeert/ so en isser gheen knaginge der Maghen/ ten waer dat de Phlegma sout eñ brac waer/ sy lossen veel vochtichept sonder hoesten / in Phlegmate salso lijden sy bitter oprispinghe /hebbende veel spanninghen ende winden inde Maghe met groote pijne / ende oock crimpinghe sommige uren nae den eten/wesende dickwils oorsproncK van vele Sieckten/als watersucht eñ Colica passio &c.

Wt melancholieuse humoren.

Daer hen de Mage met melancholeuse humoren is verbult/soo wort hen de Maghe hongherich/ ende lijden na deneten veel opryspinge met quaden stanck/den verbuylde Visschen gelijck/sy zijn droevich/vreesende/eñ veel vreemde imaginatien hen inden slaep openbarende/met cloppinghe ende bevinghe ontrent den Masentorium ghenaemt/ uyt welcken hen dicwils de Melancholia Hypochondriaca , ooc de vallende siecte overcomt/ de Musculen in de Braeyen ende ontrent de Ribben ligghende/ worden met pijn tsamen ghetoghen.

Spijse inde mage gecorrumpeert teekenen.

Indien de spijse eñ haer materie inde Mage tot corruptie gecomen waer/ dat salmen weten aen den grooté vuylen stanc des Camergancx/ onnatuerlijcken stanck der geloste winden/aen den vuylen reucke der versche geloste urine/eñ aen den vuylen uytghanc des adems/want hoe dese al stercker zijn ruyckende/ hoe de putrefactie meerder is / alsoo dat door de corruptie der Spijsen/ ende hare vochtichepdt oock het bloet met allen de humoren terstont moet putrificeren/ende nu door de aderen verspreyt zijnde/eñ tot alle partien des lichaems gesonden/ als een onnut ende onbequaem voetsel/ soo en moghen geen leden eñ deelen eenige bequaemichept daer van ghenieten / ofte tselve wel veranderen in haers gelijck: want Virtus assimulatrix ,oft die de veranderinge daer in brengt / nu bedroghen zijnde / door de quade sapachtighe vochtichept/ en wil geen gemeenschap met haer maké/ moet daerõ tlichaem verschepdé accidenté verwachten uyt dese corruptie/als Watersucht/ het vierich ende fenijnigh Cholerijck geswel/ Herpes met sijn specié/ de voort etende Vlceratien Nome wesende eé specie vandé Phagadena,de Erisipilatien vercrijgé hier uyt haren aenvanc/ooc alle besmettinge der huyt/als Vitiligo,Lazaria, schorfchept/ ende dierghelijcken gebreken meer hier voorby passerende / maer vervolgeñ de cure vande ghebreken der Maghen.

Vande Cure.

Int cureren van desen/salmen elcx van desen te hulp comen/na de sake ende passie vereysschë sullen / dat is / inde hitte vercoelen / inde coude verwermen / inde drooghte ververschen/ ende inde vochtighe verdrooghen.

Mage uyt hitte tot teerhept ghecomen.

Indien de Mage uyt eé heete ongetempertheyt sonder materie tot teerichept gecomen is/ soo salmen daer vercoelende medicamenten toe verkiesen/met oock een aensien totter Maghen hebbende/ sy sullen haer broodt doopen in Oxycrato of Posca ghenaemt/den Surinck/ Spinatie/Latouwe/Endivie gestooft eñ gegheten/ jonghe Hoenderen/ Capoenen/ Patrijsen/Calveré vleesch/vleesch met Azijn/ verjuys gecooct de suer Appelen ende Peeren zijn hen nut/indié sy het water ghewent zijn/soo salment hen laten ghebruycken/oft eerst op gesoden met wat Caneels.

Voorts aldus procederen.

Neemt olie van Roosen ende van Queen ana ℥. ß.Violen ʒ.ij.Spodie/root Coral/Scœnanti ana.℈j.Asijn ende Was een weynich/ hier van een unguent ghemaeckt/ende soo men meer wil vercoelen/soo salmen de olien wasschen met sap van Weechbreden/Nachtschade/ oft Huysloot/ oft doender eenighe vanden voorsz.sap in/of de sapen van sueren Granaten/ of vanden Queen.

Ten selven een sacxken.

Neemt roode Roosen/de bloemen Nympheę ende van Violen ana M.ß. alle die Santalen/ root Coral/Spodij,ana.ʒ.j.Alssé/ Spicæ Nardi ana ℈.j.ß. Campher gra. iiij.hier een sacxken mede ghevult/ende warm ghebruyckt.

Oft fomenteren de Maghe met de wateren van Buglos ende roosen. Oft aldus.

Neemt Roose water ℥.iiij. Granate wijn ℥. ij.Alssem water ℥.j.daer doecken in ghenet/eñ op de Maghe ghelept.

Van binnen aldus procederen.

Neemt de specié Diarrhodi Abbatis of trium Santalorum ʒ.j.suycker in Roosewater geresolveert ℥.i.dit in Tabulis gegoten/ ende daer van alle morghens ʒ.j.ß. inghenomen.

Ten selven.

Neemt conserve van Roosen/ ende suerinck/ ana ℥.ß.de specien Diarrhodi Abbatis of trium Santalorum ʒ.j. met den Syroop van Queen oft van Myrthus een conserve ghemaeckt/ende tsmorghens ʒ.j.ß.ingenomen. Maer moien de heete Maghe met een Cholerijcke materie is vermengt/ salmen de selve met licht werckende purgatien evacueren/ aldus.

Purgatio.

℞ pillulę Alephanginæ ℈.j.pillule de Rhabar.℈.j.ß.met endivie water v.pillen gemaect eñ die tsavonts een ure voor den eté ingenomé.

Ten selven.

Neemt

Neemt Aloe gewasschen/Rhabarb. van den besté/ Mastic ℈ j. de schorssen Myrabola. citrini ana ℈. ß. met den syrope van Roosen laxativæ 7. pillen gemaeckt / eñ voor den eten een ure inghenomen. Hier na salmen (noot zijnde) de materie aldus bereyden.

Bereyd-dranck.

Neemt den syrope acetosi, oxysacchari, ofte den syrope van tsap van Suerinck / vã Queen/ oft de ribes, syrope van Endivie ana ℥. j. ß. De wateren van Suerinck/Alssen eñ Cichorei an. ℥. iij. ende dit vermengt voor 3. morghens.

Ten selven.

Neemt Suerinck/Latuwe/ Endivie / Porceleyn/roode Roosen ana M. j. Menthæ M. ß. de vier groote coude zaden ana ʒ. j. Anijs ℈. ij. dit ghesoden ende ℥. xiiij. nats salmé vande voorsz. syropé daer in doé/eñ alle morgé ℥4. ingenomé.

Neemt de specié diarrhodi abbatis tot coeckens ghegoten ℥. j. ß. eñ na elcke vande voorsz. dranck ℈. iiij. ingenomen : Ende nu bereyt zijnde/salmense aldus purgeren.

Laxative.

Neemt de pillen van Rhabarb. Aggregativarum ana ʒ. ß. met Endivie water 6. oft 7. pillé gemaeckt/eñ naden eersten slaep ingenomen/of met eenige licht-werckende laxativen/ als met Manna, Casie, Tamarinden, Rhabarb, &c. of met den Catholico. Eñ oft een sanguine materie waer/so salmen hem een Ader openen/ ende daer na met de voorgaende procederen.

Drooge ongetemperthz der Mage.

Comende dese onghetempertheyt der magen uyt droochte eñ dorrichteyt so wortse seer swaerlijcke genesen/men salse te hulp comen met sulke remedien alsmen in Hectica Febre verhaelt heeft/ende gebruycken gemengden wijn die niet out en is/het sap van jonge hoenderen/capoené/ oft van vleesch van jonghe suygh-calveren/ met wat wijns vermengt.

Een Ptisaen ghemaect met het sop van een hoentken/oft wat versche uytghetogen olien/of met hoender vet.

Oft een ptisaen/met eé weynich wijns gecooct is hen seer goet. Oft stoven Latouwe/ oft Spinasie met wat vleesch sops. Onder de mage sonder de selve aen te raken/ salment met desen olie bestrijcken.

Olien oft linimenten.

Neemt olie van soete Amandelen versch uytghedaen/ olie van violen ana. ℥. j. ß. dese alleen gebruyckt/ oft vermengense met enden ende capoenen vet ana. ʒ. iij. ende alsmense gebruycken wil/ salmen daer ij. oft iij. druppelen wijns toe vermengen.

Ende wildy/ vermengter altemet wat olien vã roosen oft olie van queen in/sonderlinge om de groote slappicheyt der ontbindinghe te verhoeden vander Magen.

Van binnen sal men ververschéde dingen gebruycken/ als dé syroop van Violen/Buglosse/ met de wateren Buglosse/Violé/Latouwe etc.

In desen suldy ooc goet bevinden onsen Syroop inde cortse Hectica geordineert/oft de nae volghende remedien.

Het water ghedistilleert van jonge Verkens vleesch/oft Calfs vleesch/ ende gebruycken daer wat ghewaterden wijns toe.

Oft dese Conserve.

Neemt conserve van Violé ℥. ij. conserve van Buglossæ wortelen ℥. j. ß. trocisce van Violen ʒ. j. de groote coude zaden gepulv. ana ℈ j. ß. de stoelkens van Latouwe gheconfijt ℥. j. Caneel uytghebeten ʒ. iij. met syr. van Violen een Electuarium gemaeckt. Ten selven/

Neemt de weecste sapachtigste stroncken van den Latouwe met suycker gheconfijt ℥. ij. het vleesch vande Cauwoerden geconfijt ℥. j. Buglos wortelen gheconfijt / conserve van Violen ana ℥. j. ß. fijn Caneel ℈ iiij. met syr. van Violen een conserve gemaeckt/ ende des morghens een Castanie groot ingenomé/ daer op gedroncken wat ghewaterden wijns.

Of dusdanighe leckinghe.

Neemt de wateren van Porceleynen eñ Latouwe ana. ℥. j. Gummis Tragacantici & Arabici ana. ʒ. ij. het Merch van versche Sebesten ℥. j. ß. Penie gemaect/ ende alle uren ingenomé.

Unguent totter Mage.

Neemt olie Nymphea/ende van Queen ana. ℥. iij. olie van Mentha ʒ. vj. Gallię Muscatæ/of olie van Foelgie/met iij. greyné Muscus vermengt ʒ. j. ß. de blomé vã Violé/ en Nymphea ana ʒ. j. roode Roosen/ spodij, Menthæ, Mastic root Corael/ Naghelen ana. ℈. j. ß. Was een weynigh: dit tot een unguent gemaect/daer mé drij of viermael tussen dach en nacht den mont der Maghen mede bestrijcken sal/ ende legghen daer na een dobbelen doeck op/geperfumigeert met Galliæ Muscatæ.

Ende indié daer eenige vuylicheyt inde Mage begost te vergaderen/die salmender met licht werckende laxativen/ oft met licht werckende/ vercoelende oft getemperde clysteren.

Mé sal de versche Pijnkeerné met melc weyké eñ eten om te voeden. Soet Amandelé versch geknout/verversché eñ maké de mage vochtich

℞. de 4. groote coude saden gesuyvert/versch Latouw saet ana ʒ. iij. wit Mancop saet ʒ. ij. cleyn gestampt/ met versch gemolcké melc/met gerste water/of water daer broot in gesoden is ℔. j. doorghedaen/ende daer wittebroot in laten weycken ende dat ghegeten.

De maghe uyt coude saken tot teericheyt gecomen.

Men sal sien/ of de alteratie met materien of sonder materie geschiet. Sonder materen salmé met fomentatien aldus beginnen.

Fomentatie. Neemt Alssen M. j. Menthæ, saliæ, Origani, Polei, florum Camil. ana M. j. Schœnanti, Cypri, Naghelen ana ʒ. j. ß. Anijs saet ʒ. ij. in rooden wijn ghesoden/eñ daer sponsien in genet / die deen voor dander na geappliceert tot vier of vijfmael vervolgende.

Daer na aldus bestrijcken.

Neemt olie van Alſſen/van Maſtix ana ℥. ß. de Specien Diacurcumæ ofte diagalangæ ʒ. j. Was een weynigh / dit tot een Liniment ghemaeckt.

Oft neemt unguenti Stomachici Galeni ʒ. vj. Olie van Alſſen ende Nardus van elcx ʒ.ij. menghet.

Item.

Neemt Maſtix q.ſ. ende den ſelven met eenen warmen ſtamper geextendeert op een velleken oft doecrken/wel effen weſende/ſalmen de plaeſter beſtrijcken met olie van Alſſen oft Nardus oft van Macis, oft van Naghelen. Oft beſtrijcken de Maghe alleeen met de voorſz. Olien.

Item.

Voor de Schamelen: ſullen nemen olie van Nardus ℥.j. pulver van Alſſen eñ Menthæ, ana ℈.j. met een weynigh Was/tot een Salf kẽ geſmolten.

Conforteringhe van binnen.

Neemt Citroen ſchellen gheconfijt ℥.j. Conſerve van Alſſen ʒ.ij. de ſpecien aromatici roſati, ende diagalange ana ℈.ij. met den Syroop daer men de gheconfijte Citroen ſchellen in bewaert q.ſ. een Electuarium vermẽgt/ alle morghens de grootte van een Caſtanie ingenomen.

Ten ſelven.

Neemt conſerve van Rooſen ℥.j. ß. pulver van Gengeber/oft gheconfijtten Indiaenſchen Gengheber ʒ.ij. Naghelen/Caneel ana ℈.j.ß. cleyn gepulveriſeert / ſalmenſe tſamen vermenghen / daer toe doende een weynigh ſyrope van Alſſen / ofte ſyrope daer den Indiaenſchen gheconfijtten Gengeber in bewaert wort.

Item den geconfijten Indiaenſchen Gengeber verſterckt de Maghe ſeer.

Den Diatriumpiperium, den Diacinamomum eñ Diagalange zijn daer toe ſeer bequaẽ.

Den ſyroop van Alſſen eñ van Mentha verwarmen de Maghe ghenoegh / ende laten hem ghenieten goeden ouden Wijn.

Ten ſelven/ wijn Hippocras de Maghe verwermende ende verſterckende.

Neemt vanden beſten Caneel ℥.ß. Gengeb. ʒ.ij. Naghelen/ langhe Peper/ noten Muſcate ana ℈.ij. ghepulverdt zijnde/ doeter ſuycker toe ℥.vj. ende latent eenen nacht ſtaen weycken in ℔.ix. witten wijns / ende latent leken door eenẽ Hippocras-ſack / ende alle morghens een cleyn roomerken inghenomen/ want t'verſterckt boven al een crancke vercoude Maghe.

Maer uyt coude/met materie veroorſaeckt.

Daer de teerichept der Maghen uyt coutwen met materien veroorſaeckt is/ſalmen haer materie aldus bereyden.

℞. Oxymel compoſiti, mellis roſati colati, ana ℥.j. ſyrope van Alſſen oft van Menthæ ℥.j. ß. de wateren vã Alſſen/ van menthæ eñ Betoniæ ana ℥.iiij. dit voor drÿ dagghen vermenght/ indien daer corts tegenwoordich is / ſoo ſalmer wat waters van Cichorei of Endiviæ toe doẽ/ daerna aldus purgeren.

Purgatie.

Neemt de pillẽ Aggregativæ, de Agarico añ. ℈.j.ß. met alſem water ſes oft ſeven pillekens ghemaeckt/die tſnachts na den eerſten ſlaep inghenomen/ oft eenige ander laxerende decoctiẽ/ inden phlegmatijcken hooft-ſweer ghaelt. Eñ voorts gebruycken de conſerven/olien/ ungenten, boven verhaelt / daer wy vande coude maghe geſchreven hebben.

Mage uyt vochtichept lijdende.

Deſe moeten hen ſeer ſober houden / ende gebruycken ſpijſe die ſonder merckelijcke hitte oft coude zijn verdrooghende/ mijden den gewaterden Wijn alle Appelen eñ fruyte/deſghelijcx de Viſſchen/den goeden welrieckenden Wijn / de Hoenderen/Capoenen/ jonghe eñ cleyn ghevoghelte/ met de ſachte oft weeke Hinnen eyeren/ zijn hen goet. Hy mach wel wat ghe ſouten vis ende oock cleyne rivier-viſkens gebraden ghebruycken. Dẽ Viſſchupt met wat ſouts is hem goet. Sy ſullen dickwils de pillen Hieræ ſimplicis ghebruycken/ende deſe Electuarien. Mag vochti bare

Electuarium.

Neemt conſerve van Rooſemarijn bloemen/ oft van Savie ℥.j. de wortelen vanden gemeenen Acorus ʒ.ij. rooſ-marijn bloemen ʒ.iij. de ſpecien Aromatici roſati, Diamargariti frigi. ana ℈.ij. pulver van Coral/ghebranden Hertſ-horen ana ʒ.j. met ſyrope van Mentha een conſerve ghemaeckt / ende alle morghens een note muſcaet groot ingenomen / daer op drinckende eenen halven Roomer welrieckenden wijn met Camille/Menthe/ oft wat Alſſen-waters vermengt.

Ten ſelven.

Neemt de wortelen Iridis, geel Amberẽ/ Maſtix ana ʒ.ij. roode Rooſen ghedrooght ʒ.j.ß. Caneel ʒ.j. Hier van een pulver gemaeckt/ ende ʒ.j. met 2. lepelen ſaps van granaten/ ofte met wey van Melck inghenomen. Ende draghen op de Maghe het emplaſtrum van Maſtic, ofte het ceratum Galeni, voren verhaelt.

Ten ſelven / een Vnguentum.

Neemt olie van Maſtic/ olie vã Menthæ ana ℥.ß. Coral gewreven/ oft root Coral ghebrant ℈.j. Spicæ nardi, Maſtic, Nagelen ana ℈.j. roode Rooſen ℈.ij. Was ſo veel noodigh is om een unguent te maken.

Mage haer warmte te verſtercken.

De warmte der Maghen wort verſterckt/ door

door het aenleggen van de jonghe Hondekens/ Cattekens/item jonge kinderen tegens de Maghe ghehouden. Ofte de Scheer-wol van root Schaerlaken. De sacxkens ghevult met fijn Ganse veren/ de Hasen ende Conijnē vellekens teghens de Maghe ghelept. Den Cathoen ghenet indē Wijn daer Alssen/ Menthe/roode roosen in ghesoden zijn/uptghedout/ werm daer op ghelept.

Ten selven.

Neemt olie van Alssen / ofte Spicæ ℥.j. Was ʒ.ij. Mastic ℈.ij. dit t'samen in een dobbel vat gesmoltē/daer van dese pulveren toe vermengt/ Macis, Cyperi, Caneel ana ℈.j. daer de Maghe werm mede bestrekē/ daer Scharlaken scheerwol werm op ghelept.

Oft.

Neemt Dialtheæ cum Gummis ℥.j. Mastic ʒ.iij. Soffraen ℈.j. dese salmen inden olie van Spijck dissolveren/ op een sacht wit Leer ghestreken/ende daer op ghelept/ versterct de Maghe / ende versoet de pijne.

Wt Melancholie.

Indien de Maghe haer debilitept vercregen heeft/door een melancholeuse humore/ salmen de humoren aldus bereyden.

Bereydranck.

Neemt sproop vā Duyve kerbel/ Oxymellis compositi, honich van Roosen/ana ℥.j. de wateren van Buglosse/ Duyvekerbel/ Menthe ana ℥.iiij. dit voor vier morghens ingenomen/daer na de materie aldus evacueren.

Pillen.

Neemt de pillen aggregativæ ende Fumariæ ana ʒ.ß. ende met Alssen water vj. pillen ghemaeckt/ende naden eersten slaep ingenomen.

Nota. Dat alle tghene datmen tot versterckinghe van een teere Maghe wil ghebruycken/ t'sy om te voeden/ ofte van medecijnen/moet al werm/oft cout zijn/want de lauwe dingen maken de Mage crachteloos/ nochtans moetmen de seer coude dinghen myden/ op datmen de natuerlijcke hitte daer door niet te niet en doe.

¶ Vā de windichept ende opblasinghe der Maghen / van de Latijnen Inflatio, vande sommige Rugitus, Tortio of Gurgulatio genaemt.

DE opblasinge der Magen geschiet in haer door de overvloedighe winden/in haer ingegroept/als door de quade Verteringe/als door de phlegmatijcke humoren / door de windtmakende ende vochtighe spijse / door de sober ende teere hitte.

Dese lijden swarichept/spanninghe ende opblasinghe der Maghen/sy en connen geen winden gelossen/de gheele Borst/ende achter inden rugghe lijden sy pijne/met swarichept scheppen sy haren adem/ende dat om de spanninghe van het Diaphragma. Sy gevoelen verlichtinghe door de oprispinghe/wint lossinghe/ende als de spijse begint te verteren/ende te sincken/ende indien sy haer naeden eten beter ghevoelen/ is een teyken/dat de spyse sonder tegenstant van winden nederwaerts gesonckē is/maer indien daer veel winden inde Maghe zijn/ soo houden sy de spijse om hooch. Oock soo lijdt de Maghe dickwils veel persinghe ende pijnen/ ende dat door de scherpe Cholera inden gront der Maghen schuylende/ wiens scherphept door de inghenomen spijse versoet wort.

Aengaende de cure.

Om nu te behinderen/ ende te remedieren de opblasinghe der Maghen/ soo moetmen eerst de oorsaec wegh nemen/dat is de Mage ontlasten van haren Phlegma, met medicamenten die dē Phlegma purgeren/ēn dat met lichtwerckende medicamenten / ende onderhouden oock alsulcken regel des Levens/ als wy inden phlegmatijcken hoofsweer verhaelt hebben/ende wesen sober in eten ende drincken. Ende wildy/besoecket eerst om de pijn te versoeten door fomentatien/alsmen int aenstaende Capittel verhalē sal daer nae hem aldus purgeren.

Purgatie.

Neemt de pillen de Aromatibus oft Hieræ simpl. ℈.ij. Agarici troch. ℈.j. met Camil water oft wijn ses pillen ghemaeckt / ende een ure voorden avont eten inghenomen/want sy laxeren ende verwermen de Maghe.

Bereydranck om de Phlegma te bereyden.

Neemt den sproop van Mentha/ofte den syroop vā Alssen/dē sproop daer de Citroen schellen in bewaert worden ana ℥.j. den sproop van Stœchas, oft den Oxymel ana ℥.j. de wateren Menthe oft van Alssen/Hyssop ende Bethonie ana ℥.iij. dit voor dry morghens vermengt.

Ten selven.

Neemt Citroen schellen ℥.j. Galanga major ʒ.ß. den drooghen Mentastrum, Griecksche munte gedroocht/drooghe bethonie/ ana M.ß. Anijs ende Venckel saet ana ʒ.iij. Roosemarijn bloemen/Chamil ende Stœchas ana p.j. dese in schoon water ghesoden/ ende tot het doorgedaē nat tot ℔.j. salmen int leste vant siedē toe doen ℔.ß. geclarificeert suycker ʒ.12. dit geclarificeert ende gearomatiseert met Caneel ℥.j. hier smorgens ende savons ℥.iij. van ingenomen/ langhe voor den eten.

Voor den gemeynen man dit dit navolghende.

Neemt ſavie/Menthe/Mentaſtri an M.j.Alſſen p.j.ß.Galiga ende Nagelen ana ʒ.ij. Anijs ende Comijn ſaet ana ʒ i.ß.Camilbloemen p.j. deſe in wijn(oft voorde ſchamelen in Bier)ghesoden/ ende doorgedaen/daer van als boven gedroncken / ende wildy doeter suycker ʒ.ij.in/eñ iiij.oft v.daghen vervolcht.

Noteert datmen de cruyden in deſen altijt droogh verkieſen ſal/want ſo brenghen ſy minſt wint mede. Hier na ſalmē wederom de voorſz. pillekens ghebruycken/ tſmorghens alſmen op ſtaet. Daer nae wederom de voorſz.ſirope ghebruycken.

Oft dusdanige Clysterie.

Neemt de wortelen Altheæ,van Lelien ana. ʒ.j.Malue/ Violen/ Parietariæ, Mercurialis, Origani,Calaminthæ,Camil eñ Dille ana M. j. de ſaden van Anijs/Venckel/ Carui, Comijn ana ʒ.ß. Bakelaer ghepulveriſeert / tſaet van Wijnruyte / ende Siler monteyn ana ʒ.ij. dit in water gheſoden/ ende in ℔.j.van deſen nat/ſalmen reſolveren Diaphœnici of Benedictæ laxative ʒ.ß.confectio é Baccis Lauri ʒ.iij. Potsuycker ʒ.j.olie van Wijnruypte ende van Dille ana ʒ.j.ß.dit tot een Clyſterie gheſtelt.

Een emplaster over den gheheelen buyck te legghen.

Neemt olie van Alſſen/ olei Laurini of Nardini ana ʒ.j.olie van Scorpioenē ʒ.ß.Menthe Alſſen ana ℈.ij.Note muſchaten/ Galiga/ Nagelen ana ℈.j.ß.Spicæ Nardi,de honichachtige ſubſtantie uyt den Caſtoreo ana ℈.j. Was q.ſ. dit tot een Ceroen ghemaeckt.

Ten ſelven.

Neemt het Ceratum ſtomachici Galeni met wat olei Nardini ende Laurini vermengt ende daer op ghelept.

Het Emplaſtrum è Baccis Lauri,ende wildy vermengter ſolphers in met een weynigh olei Aniſi.

Een ander.

Neemt Nigellæ,Bakelaer/drooge Wijnruyte ende dil Bloemen ana ʒ.j. Maſtic/ Galiga/ Naghelen/ Caſtorei ana ℈.j. Nardus olie ende van Wijnruypte ana ʒ.6.Was eē weynich/hier van een Liniment ghemaeckt.Ende wildy/fomenteert den Buyck eerſt met deſe decoctie.

Fomentatie.

Neēt Salie/Alſſen/Menthe/Chamil/Melliloot/Dil bloemē ana M.j.pulver van Bekelaer ende Genever beſyen/ ende Wijnruypte ſaet ana ʒ.j.Comijn eñ Anijs ſaet ana ʒ.iij.dit in ſchoō water gheſoden /ende dan op tleſte het derden deel witten Wijns daer toe ghedaen / ende met ſpongien ſtoven/ ende na de ſtovinge ſalmen de plaetſe met werme doecken afdroogen/ eñ daer nae / eenighe vande voorſz.applicatien daer op legghen.

Van binnen te ghebruycken.

Neemt Galiga/Foelgie/Note muſchatē/fijnen Caneel/Carui ana ℈.j.Naghelen gra. 16. Suycker ghereſolveert in Wijnruyte water ʒ. ij.ß.daer Coecxkens van gegotē/ op tleſte daer by gietende 6.oft 7.droppelen Anijs olie / ende ende hier ʒ.j.ß.van ingenomen/ daer op drinckende ʒ.j.ß.wel rieckenden wijn.

Item de ſpecien Diagalangæ ende Diacumini gegoten/ende als boven inghenomen.

Ten ſelven.

Neemt conſerve van Rooſemarijn bloemen van ſalie ana ʒ.ß.Citroen ſchellen geconfijt ʒ. j.Indiſche Gengeber gheconfijt ʒ.ij. Comijn/ Carui,Daucus ſaet /Mumiæ ana ℈.j.ß.met dē ſiroop daermen den gheconfijten Gengeber in bewaert/een Electuarium ghemaeckt/ ende de grootte van een Caſtanie teffens inghenomen.

Dit ſacxken verſterckt/,verwermt ende verdrijft winden.

Neemt droogē Alſſen/Mentaſtri, Poley/Camil/het opperſte vanden Dille ana M.ß.Lauwer bladen/Wijnruyte/ Thymi ana p.j.ß.Comijn/Bakelaer ana ʒ.j.Galiga/ Nagelen ana ʒ.iij.tſaemen gepulveriſeert/ ende in ij.ſacxkēs gevult ende tuſſchen - ſtickt/eñ in een pāne verwermt/met wat Wijns beſpoeyt/eñ deen voor ende van dander daer na werm daer op gelept.

¶ Vande pijn der Maghen.

DE pijn der Maghen mach uyt diverſche oorſaecken geſchiedē/als door de opſpanninghe der winden/ door coude of heete materien door de Cholerijcke/oft de ſeer ſuere/melancholeuſe humore / maer ſelden gheſchieter pijn der Maghen/ſonder materie. Door innemen van eenighe venenoſe dinghen/ of door ſeer coude dräncken te drincken/can groote pijn cauſeren/oft den menſch ſubijtelijcken ombrenghen/ oft een Colica paſſio na laten/de Wormen verwecken oock groote pijn.Deſgelijcken door het innemen van eenighe onbequaem medicinael dräncken. Den Ajuyn/ Loock /etc. mogen al pijn veroorſaecken/als ooc het ſtooten ende vallen/etc.

Teeckenen.

Wt winden veroorſaect hebben wy int voorgaende Cap.verhaelt. Wt Cholera ende hitte veroorſaeckt / ſoo is den menſch ſeer onruſtich/ hy lijt groote ſtekende pijn/ met groote droochte/dorſt ende bitterheyt des monts/ de Maghe is hen hittich ende brandende/ ende gevoelen al temet cortſen. So door vomeren als door den Camerganck loſſen ſy veel Cholerijcke materien/ ende ſo de Cholerijcke materie uytte Lever in de Maghe waer loſſende / ſoo is hen de pijn altemet wat verlatende / den Pols en is in hen

oock

doch so hert niet/ de buytenste deelē worden hen cout/ende zijn seer flauhertigh/ sonderlinge als hen de hittighe vaporen opwaerdts ter herten stijghen/t'sweet is hen uytbrekende / ende worden benout van Borsten/ alsoo datter somtijts de doot na volght.

Wt coude veroorsaeckt/ als uyt de soete Phlegma.

In desen is hen den Buyck swaer / sonder hitte ende dorst/de Mage is hen cout/den pols slap/ de urijne ende den kamerganck vertoonen hen seer rau ende phlegmatijckigh / de pijne en valt hen so lastigh niet. Men sal in desen oock letten op haer voorgaende leven/ ende ghebruyck der spijse ende dranck/oock mede op den tijt des Jaers.

Pituita salsa.

Maer comende uyt de soute Phlegma, soo is hen dē mont brac/met grooten dorst eñ droochte der tonghe ende der kele. Comende uyt een suere Phlagma. Desgelijcx uyt de Melancholia ende haer invloeyinghe/ so en is hen de Maghe niet hittigh / ende lossen door thraken een suere materie/ met verlichtinghe der pijne/sy gevoelen pijn/met opblasinge der Milten/sy zijn sonder appetijt/ende daer en is gheen verteeringe.

Cura.

Indien hen de winden seer lastigh vallen/sal mense ten eersten dus versoeten.

Fomentatien totten winden.

Neemt het opperste van'de Dille/ Camil eñ Melliloot/ana M.j. Lijnzaet eñ Fenigriec wat ghebroken ℥.j. Anijs/Comijn eñ Venckelzaet/ ana ʒ ij. Alssen/Roosemarijn/Savie/roode Roosen ana p.j.ß. tsamen in water ghesoden/ ten lesten daer een derdendeel Wijns toe ghedaen/ eñ spongien daer in ghenet/uyt ghedout ende ghe-applicerrt.

Oft.

Neemt Semelen M.j.ß. Milg wat ghebroken/Chamil.het opperste vande Dille ana p.ij. Comijn eñ Venckelzaet/ Bekelaer ghebroken/ ana ʒ.iij. Sout p.ij. daer een sacxken mede gevult/ende in een panne ghewarmt/met eē weynigh wijns besproeyt/ende warm daer op gheleyt. Dit Poeder wort seer ghepresen in de bevruchte vrouwen/die door de windē des Buycx souden moghen periclíteren/ aldus.

Pulver om de winden te verdrijvē.

Neemt Comijn eenē nacht in azijn geweyct/ ende wederom ghedrooght ʒ.ij. Ameos/ Gengeber/Castorei ana ℈.ij. cleyn gepulvert / ende alle morghen ℈.iij. met Wijn warm inghenomen.

Oft het Electuarium e Baccis lauri.

Doecken ofte spongien in gebranden Wijn/ oft Anijs water ghenet/ uytgedout ende warm opten Buyck gheleyt.

Oft den Diacimini oft Dianisi ʒ.j. met wat Wijns/werm inghenomen / wort seer ghepresen.

Pijn der Maghen uyt couwe/als uyt Phlegma veroorsaeckt.

Dese salmen ten eersten doē vomeren/indien sy lichtelijck overgeven. Aldus.

Om over te doen geven.

Neemt lau water ℥.vj. Oxymel simpl. ℥.j. ß. dit lau ingenomen / maer indien sy niet haest over en gheven / salmen de humoren aldus bereyden/naer eysch der Humoren / want de waterachtighe Phlegma salmen bereyden metten Hydromel of met den Syrupo Acetoso simplicis ende met den sproop van Mentha/ Ende de viscose Phlegma met den Oxymel simpl. ende compos. oft met den Oxymel Schyllitici.

Aldus.

℞. Oxymellis simplicis, Mellis Rosati, syroop van Alssen oft van Menthe ana ℥.j. ß. de wateren van Alssen oft van Bethonie ende van Venckel ana ℥.iij. dit voor iij. morgēs vermēgt.

Inde soute Phlegma salmen dus bereyden.

Neemt Oxymel simplex ℥.j. ß. sproop mentha ℥.ß. de wateren van Camil/ Endivie ende Cichorey ana ℥.iiij. dit als boven ghebruyckt.

Maer alleen in coude/salmen de materie aldus bereyden.

Neemt sproop van Alssen/van Mentha/Honich van Roosen an. ʒ.j. ß. de wateren vā Chamil. Alssen/Cichorei of Bethonie ana ℥.iiij. dit voor vier reysen vermengt/ daer na de materie aldus evacueren.

℞. Pillulæ Hieræ simplicis assajeret ana ʒ. ß. met Alssen of Menthe water seven pillen gemaeckt.

Oft.

Neemt Diaphœnici ℥.ß. den sproop vā Roosen laxative met Senie bladeren ghemaeckt ℥. ß. met de decoctie van Rosijnen/Anijs saet ende Camil bloemen/een laxative vermengt.

Oft aldus.

Neemt den sproop van Roosen laxative met den Agarico ℥.j ß. Diaphœnici ʒ. iij. met Camil oft Bethonie water eenen dranc vermengt.

Om de pijn te doen stijten/ ende de natuer te versterken/ salmen van binnen aldus procederen.

Neemt Venckel wortel ℥.iij. ghesoden in ℔. j.ß. Wijns/Notemuschaten/Nagelen, ana ʒ.ij. Peper ʒ.j. Anijs saet ʒ.j. ß. Camil bloemē M. ß. dit gesoden ende doorgedaen / daer wat suyckers in vermengt. Daer van des morghens vier Oncen inghenomen. Desghelijcken oock

nae middaechs te v. uren/ende iij.uren nae den avont eten. Oft nemen alleen dẽ Venckel wortel/met Anijs eñ Venckelſaet ende Camil bloemen gheſoden/Item den Hypocras inde teerichept der Maghen verhaelt/ ghebruycken/ met ander remedien aldaer verhaelt.

Inde coude Maghe eñ heete Lever.

In deſen moetmen voorſichtigh zijn/ op dat men de een hulp doende/dander niet hinderlijck en is/ghebruycken deſe pillen tweemael ter weken.

Pillen.

Neemt de pillen Hieræ ſimplicis.ʒ.iij.fijnen Rhabarbar eñ Tamarinden ana ʒ. j.met Cichorey water tot een Maſſa gebracht/ende maken upt elcken drag. 6.pillen / ende ghemaeckt/ nemen daer drij van in / een ure voor den avont eten. Daer nae dit Electuarium ghebruycken.

Electuarium.

Neemt Citroen ſchellen geconfijt.℥.j. conſerve van Rooſen.℥.ß.ſpecierum Aromatici Roſati,ſpecierum Diarrhodi Abbatis ana ℈.j.ß, met den ſiroop/ daer de geconfijte Citroẽ ſchellen in bewaert worden/een Electuarium ghemaeckt/ende drij oft viermael ter weken een ʒ. ſwaer inghenomen.

Oft in Tabulis,oft Coecxkens.

Neemt de ſpecien Aromatici Roſati,de ſpeciẽ Diarrhodi Abbatis eñ trium Santalorum ana ℈.j.ß.Suycker ghereſolveert in Alſſen-water ʒ.14.dit tot Coecxkens gegoten / ende ʒ.ij.teſſens inghenomen.

Om de Lever te vercoelen / ende te confortẽren/ſalmen inden Capittel vande Lever verhalen / daer men vande verhittinghe der Leveren verhalen ſal. Ende tot de Maghe van buyten te verſtercken/ſalmen verkieſen de olien/ unguenten/fomentatien / ende emplaſtren / voren inde teerichept der Maghen genoegh verhaelt.

Pijn der Maghen upt Cholera veroorſaeckt.

Indien hem de Cholera is houdende ende drijvende int opperſte der Maghen/ſoo ſalmen hem ten eerſten doen vomeren.

Vomative.

Neemt warm water ℥.6.ſpr.Acetati ſimpl. ℥.j.ß.dit naden eten ingedroncken/ daer na een wyle ſalmen den vinger oft een penne ghenet in olie inde Kele ſteken / ende ſoo doen braken / eñ ſo den patient niet lichtelijcken brakende is/ſoo ſalmen hem aldus purgeren.

Purgatie.

Neemt den ſiroop vande infuſie vande Provencie Rooſen laxative met den Rhabarbar gemaeckt ℥.i ß.de Myrabolani citrini ʒ.j. ß. dit met de wateren van Alſſen ende van Cichorey vermengt/ ende tſmorghens inghenomen.

Oft aldus.

Neemt de ſchorſſen vande citrini Myrabolani een weynigh gebroken ende 10.uren geweeet in Endivie ende Alſen water / uptgedout ſalmẽ daer in reſolveren ſiroop van Rooſen laxative ℥.j.ß. Catholici ʒ. iij.dit vermengt.

Oft.

Neemt Catholici ℥.ß.Electuarium e ſucco Roſato ʒ.ij.ß.met Alſſen water vermengt / eñ inghenomen.

Ende oft de materie gheheel inde Mage ingedroncken waer / ſo ſalmenſe eerſt bereyden/ ende daer na purgeren/ aldus.

Bereydranck.

Neemt den Syroop Acetati citri , ende van Suerinc/Oxyſacchari,van Rooſen/ oft Endiviæ ſimpl.oft inde onlijdelijcke pijn den ſiroop Nympheæ, ofte vanden Papaver ana ℥.j ß.de wateren van Suerinck ofte van Endivie/ van Rooſen/ende van Menthe ana ℥.iiij.dit voor 4. morghens inghenomen.

Eñ indien de pijn met de hitte even by blijft ſalmen deſen dranck ghebruycken.

Neemt ſchoon water ℔. ij.de ſadẽ van Suerinc/Porcelepn/Endivie/Cichorey/ Couwoerden eñ Meloenen ana ʒ.ij. ß.de cruymen van wittebroot ℥.ij.dit tſamen wat gheſoden/doorgedaen zijnde / ſalmen daer toe vermengen tſap van Granaten / ende den ſiroop van Mentha ana ℥.ij.eñ voor de meeſte pijn ℥ iiij.ingenomẽ.

Ten ſelven.

Neemt ſiroop van Suerinc/ ende van Rooſẽ ana ℥.j.den ſiroop van Mentha ℥.ß. de wateren van Suerinck/ Cichorey ende Buglos ana ℥.iij.ende als boven inghenomen.

Oft voor den ſchamelen menſchen.

Neemt een Corſte Broots ℥.iiij. die ſalmen weycken in ℥.24.waters daer Suerinck/ Endivie / Porcelepn ana M.j. Latouwe / Menthe ana M.ß.in gheſoden ſal zijn/tbroot ſtijf uptgedout zijnde/ſal men daer in reſolveren Rob de Ribes ℥.iij.ofte ℥.iiij.ende laten hem daer van drincken.

Conſerve ten ſelven.

Neemt conſerve vã Rooſen ℥.j.conſerve van Violen/oft van Suerinck/ Citroen ſchellen geconfijt ℥.ß.de ſpeciẽ Diarrhodi Abbatis,de ſpe. Diatriaſantal.ana ℈.ij. Manus Chriſti ℥.ß.met ſiroop van Mentha ende van Suerinck/ een Electuarinm ghemaeckt ende alle morgens ʒ. iij. daer van inghenomen.

Liniment.

Neẽt olie vã Rooſen ℥. ß. olei Myrthini,olie van Queen ana ʒ.ij.pul.vã root Coral ʒ.j.pul.

van

van roode Roosẽ ℈.j.ß. Was een weynich/ dit tot een Liniment vermengt.

Ten selven.

Neemt olie vã Roosen oft Violen ℥.j.pulver van Santalen ʒ.j. Spicæ gra.6. Was een weynigh/tot een Liniment ghemaect/daer de Maghe mede bestrecken.

Cholera upte Lever inde Maghe invloeyende.

Indiẽ de Cholera haer upte Lever inde Maghe heeft/ende daer groote pijn causeerden /soo salmense/ indienselichtelijc braken/ doen vomeren/ als hier voor verhaelt is. Oft purgerense met dese Pillen.

Pillen.

Neemt de Pillen Hieræ simpl. ʒ.j.ß. Rhabarbari ʒ.ij.spice ℈j.met syroop vã Endivie eẽ Massa ghemaect/ende tweemael ter weken iiij. pillen een ure voorden avont eten inghenomen/ oft tsnachts naeden eersten slaep ʒ.j.inghenomen. Oft neemt de specien Hieræ simplicis ʒ. ij.den syroop van Roosẽ laxative met den Rhabarbar gemaect/vermengt ende inghenomen.

Conforterende de Mage/aldus.

Neemt conserve van Roosen ende van Suerinc ana ℥.j.Queẽ vleesch ℥.j.ß. de speciẽ Diarrhodi Abbatis ende trium Santolorum ana ʒ. j. een Myrabolaen gheconfijt met den syroop van drooghe Roosen een Conserff ghemaeckt/ ende de grootte van een Castanie nuchteren inghenomen.

Item een stucxken terwen broots ghenet int sap van Granaten / van Queen / van Rob. de Ribes oft in tsap van Vivæ Crispæ/eñ gegeten.

Van buyten op de Maghe conforterende ende versoetende.

Neemt de cruymen van wittebroot/gheweyct in wat Azijns dit onder een gemengt / met een weynich Spicæ op eenen doeck ghestreken/ ende op de Maghe ghelept/oft stropen daer op pulver van Roosen oft specien trium Santalorum.

Oft neemt olie van Queẽ/van Myrthus ana ℥.ß.olie van Mastic ʒ ij.wer m daer op gelept.

¶ In de Cortse/ de Maghe haer walginge ende pijne te benemen ende te conforteren. Neemt olie van Queen/ van Myrthus oft van Roosen ℥.ß.pulver van roode Roosen/ bereyden Coriander eñ gewreven Coral ana ℈. j. Was een weynich/hier upt een Liniment gemaeckt/ ende opte Lever strijcken vercoelende ende confort rende Linmentẽ/als inde verhitte Lever verhaelt salworden.

Van Narcoticis, oft verdovende medicamenten in desen te gebruycken.

: opia- Medi- cis. So de pijn niet wilde cesseren/salmen de stupefacerende ende verdoovende medicamenten moeten verki sen / nochtans niet sonder vreese/ want dese door dien sy t'lichaem zijn verdoovẽde/ende genoegh sonder gevoelen maken / door een eyghen cracht in haer rustende/so maken sy datmen de pijne te min ghevoelt

Maer indien ons den noot tot gebruyck van desen bedwingt / soo salmen van de minste eerst beginnen. Als met den syroop van Roosen/van Myrthus, van Papaver, van Violen / ofte van Nymphеæ,daer toe vermengen Phylonij ℈.j.

Aldus.

Neemt syroop van Roosen eñ van Alssen ana ℥.j.ß.Opij gra.ij.dit met een sop van eẽ Hoentken vermengt/ende inghenomen.

Oft.

Egetea Mesuæ ʒ.j. ofte ℈. iiij. inghenomen/ met Wijn / ende dat in coude grove windige saken / maer in heete saken/ met Endivie-water/ verdooft ende versoet de pijne / als Ioannes de Gradi verhaelt.

Ten selven.

Philonium Mesuæ met de decoctie vã Chamille/ oft inde heete saken met Endivie water/ inde jonghe kinderen een Erwete groot/ maer inden stercken de grootte van een Haesnote.

Confectio requies Nicolai ʒ.ß. met Wijn ℥.ij.

De Pillulæ de Cynoglossa ℈.j. oft ℈.ß.nae eysch der natueren inden syroop van Roosẽ Papaver ofte Nymphеæ ℥.ß. inghenomen / doen tselve.

Nota.

In coude saken salmen dese voorsz.niet lichtelijck gebruycken van binnen/ maer alleen uytwendigh/ende dat met eenige verwermẽde medicamenten vermengt/ als met wijn/met Dille/Mentha eñ Soffraen gesoden/ ende dat voor tsekerste.

Pijn der Magen door t'vloeyen der Melancholeuse humoren uyt de Milte inde Maghe.

In dese moetmen alle swaricheyt mijden/eñ schouwen alle sware melancholeuse spijse/ verkiesen goeden suyveren wijn ende bieren / eerst de Milte suyverende al eermen aende Maghe beghint/met berey-dráncken/ aldus.

Berey-drancken.

Neemt syroop van Alssen/ van Duyve-kervel/oft Scolopendrij,oxymel compos.ana ℥.j. eñ Melisse ana ℥.iij.dit voor iij.morghens vermengt tselve vervolghende tot vj.daghen.

Ten selven.

Neemt de wortelen van Venckel/Peterselie/ eñ Buglos ana ℥.j.de wortelẽ Polypodij versch ℥.j.ß.Melisse/Bethonie/Bornaste/ Cascutæ, Chamedryos, Chamepithyos, Adianti albi & nigri ana M.j.Rosijnen sonder steenẽ ℥.j. Anijs eñ Venckelsaet an ʒ.ij.Camil bloemẽ p.j.ß. op tleste daer toe doen Alssen p.j. eñ in ℔.j.van die gesoden nat resolverẽ/suycker ℥.ij.eñ gearomatiseert Caneel ℥.ij.eñ smorgẽs ℥.iiij.ingenomẽ.

Daer nae aldus purgeren.

Neemt Pillulæ Fumariæ ende Aggrevativæ ana ℥.ß.met Bethonie water 6.pillen gemaect ende tsnachs nā den eersten slaep ingenomen.

Oft.

Neemt Catholici ℥.ß.confectio Hamech ℥.ij.syroop van Roosen laxative met Senie bladeren gemaeckt ℥.ß.met de decoctie van Anijs saet/Thymi,Camil bloemen / ende de bloemen Boraginis,eenen dranck vermengt/ende voorts met olien/salven ende stovinge procederen / alsmen voren inde sakē vande Phlegma ende vande coude verhaelt heeft.

Pijn der Mage door veel etens ende drinckens.

In dese salmen hem doen brakē/ende latense eenen dach lanck vasten / ende veel slapen / ende ghebruycken daer nae Diacydonitem met sijn specien ℥.ß.ende bestrijcken de Maghe met olie Spicæ,Absynthi/ende van Queen/ende dat om se conforteren.

Pijn der Maghen uyten Hoofde comende.

In desen salmen thooft eerst suyveren nae de sake vereyssen sal ende bereyden de humoren/na eysch der humoren/ ende daer nae affsetten / eñ thooft suyveren.

Neemt de Nasalia Masticatorijs ende niesinghen alsmen inden Cap. vande hooftpijne verhaelt heeft/ ende daer nae de mage conforteren.

Mage-pijn/uyt scherpe corroderende medicamenten.

Door eenige heete corroderende medicamenten lijdende/als door den Colocynthis,Scāmoneum,Euphorbium,&c. so salmē hem terstont doen overgeven met lau water /ende olie/om so de Maghe te suyveren/ende als ons Azaranius den Arabischen medecijn/ leert/ salmen hen dusdanighen dranck ordineren.

Neemt olie van Roosen / suycker ana ℥.j.dit warm inghenomen.

Oft.

Neemt olie van soete Amandelen versch geperst/℥.iij.teffens inghenomen. Desgelijcke tsop van Hoenderen/met wat Mentha gestooft ende inghedroncken/daer na de Mage versterken binnen ende buyten/als verhaelt is. Desghelijcx salmen verstaen/ alsmen eenighe scherpe spijse gheeut heeft.

Pijn der Magen/ door ingenomen fenijn.

Men salse terstont doen vomeren/ende nemē terstont consideratie op tfenijn/ofte van couder ofte heeter natueren is. Ende na de stercke vomeringe salmen hem ingeven Teriaca Andromachi die versch is / met Roose-water in heete saken/ende met wijn in coude saken. Desghelijcken dē Mitridatum,ende ander Bezoardica, &c.

Pijn der Maghen uyt stooten ende vallen.

In desen salmen ten eersten / als de materie noch vloeyende is/hem ordineren dusdanige repercuterende ende conforterende liniment.

Neemt olie van Queen ende van Mastic ana ℥.ß.pulv. van Roosen ℈.j. root gewreven Coral/ Naghelen ana ℈.ij.dit vermengt. Men sal hem sober ende lichtverterende spijse laten ghenieten/ende openen hem de Lever-ader/eñ stellen hem een licht-werckende Clysterie/ ende ghebruycken banden ende wrijvinghe op de uytterste leden / ende laten hem ghenieten den syrope van Roosen/de Ribes,van Suerinc/van Granatē/etc.eñ dat int beghinsel/ daer na dat voorsz. Liniment/ oft gebruycken den olie van Roosen oft van Myrthus, ende de toevloeyinghe nu gecesseert zijnde/salmen daer wat resolverende toe doen/als den olie van Chamille.

Oft aldus.

Neemt olie vā Mastic ℥.j. olie van Alssen eñ van Queen ana ℥.ß.het pulver van Naghelen/ Macis,eñ Menthe ana ℈.j. Was een weynich/ hier van een Liniment ghemaeckt.

¶ Vande walginge ende onlust der Magen/vande Latijnen Nausea Stomachi genaemt.

NAusea is een gheduerighe walginghe der Spijsen/met een geduerighe begeerte tot braken/ sonder nochtans yet quijt te wordē/geschiedēde door de verbuylinge der couder of der heeter humoren/soo inde rocken als inde hollicheyt der der magen vergadert/ als een lijmachtighe taeyicheyt daer aen hanghende/niet haest om afte suyveren/ oot als een weyachtige vochticheyt hem inde rocken der Maghen onthoude/als twater in een sponsie.

Oorsaecken. Ende moghen dese humoren oorspronck nemen/ so uyt een coude als uyt een heete onghetempertheyt der Maghen/ uyt het gheheele lichaem/ oft uyt eenighe besonder Leden / vante voren ghebreckelijck gheweest/ als uyt de Lever/Milte/Moeder/uyten hoofde/of uyten gheheelen lichaem/als willende hier door haer selven verlichten vande inhoudende vuylicheyt.

Teeckenen.

Indien de humorē haer onthouden in de hollicheyt der Maghen / soo lossen sijse doort overgeven/uyt welcke materie men de humoren bekennen can. Maer indien de vuylicheyt meest hanght aende rocken der Maghen/oft daer gheel inghedroncken zijn / soo makense wel veel walginge sonder nochtans yet quijt te worden/ ende dat meer voor als nae den eten / indien de Maghe in hitte oft in coude onghetempert is/ canmen weten uyt den teeckenen in den voorsz. capittel verhaelt. Comende door eenigh hinder der Leveren/Milte/ ofte Moeder/ salmen weten ofte kennen aen eenige pijne oft accidenten

ter

ter selver plaetse schuplende / Indien de humoren upt den geheelen lichaem haer toe gesonden worden/soo is tgeheele lichaem vervuylt / welc men upt tcoleur der huyt/ upt de uptgheloopen Puysten ende urine wel bekennen can.

Vande Cure.

Indien men bevint / dat de vuyle humore in de Maghe is groeyende door een ongetempertheyt der Maghen / soo moetmen de onghetemperthept eerst remedierē / als de coude met heete / ende de heete met couwe wederstaen / daer nae de humoren inde Maghe haer onthoudende/na haren eysch daer upt drijven/in deser manieren. Eerst beginnende vande cholerijcke materie.

Cholera met hitte inde Maghe abunderende.

Neemt de decoctie van Gherste ℥.xij. suycker ℥.j.ß.oft vermengen den syroop van Endivie oft den Oxysacchara simpl.℥.iij.daer in. Oft neemt tsap van Roosen ℥.iij.schoon water ℥.xij. Item oock mede veel Hoender sops/eñ daer wat Suyckers toe genomē/ ende gedroncken/ eñ een wijle daer nae den vingher inde kele gesteken/om soo te doen braken.

Inde coude ende phlegmatijcke materie.

Indien de humoren hen zijn onthoudende so inde hollicheyt als inde rocken/oft vouwen der Maghe/ so salmense doort vomeren porren om upt te drijven/alsmen nu verhalē sal/maer wort met meerder moeyten als den Cholera uptgedreven/ men salt aldus ondersoecken.

Vomeringe om de Phlegma.

Neemt de wortelen Raphani ℥.ij. tsaet van Melde/ende van Dille ana ℥.j.dit ghesoden in ℔.ij.waters op de helft/ eñ in ℥.vj.van dit nat geresolveert Oxymellis simpl. Oxymellis scillitici ℥.j.ß.oft oude gerstige boter oft olie/ende lau inghedroncken.

Oft neemt de bladerē Asari viij.oft x.gestooten/ende met Hoendersop door gedaen/ oft met Honich water / ende inghedroncken. Indien de humoren aengebacken ende seer aenlijmich zijn in de Maghe/ soo salmense dan nae den eten innemen: maer los drijvende salmense voordē etē innemen/ ende wandelen daer na een halff ure/ oft een ure ende noch niet brakende/salmen een veder oft penne inden olie netten/ende hem inde kele steken / ende gebraect hebbende salmen den mont spoelen. Daer nae een assuyverende Clysterie ghebruycken / oft dusdanighe pillen ghebruycken.

Pillen.

Neemt de pillen Hieræ simpl. ℈.ij. Agarici Trochis.℈.j.Oxymel simpl.een weynich om 6. pillen te maken/ende een ure voor t'avont eten ingenomen.

Oft bereyt dē materie eerst aldus.

Neemt de wortelen Iridis ʒ.vj.Hyssopi, Origani,Polei, Saturei, Marubij ana M. j. Alssen/ Thymi ana p.ij. Anijs ende Venckel saet. ana ʒ.j.ß.Rosijnen sonder steenen ℥.j. dit in schoon water op de helft gesoden ende in ℥.22.nats resolveren den Oxymel simpl.syroop van Hyssop Honich van Roosen ana ℥.j.ß. eñ alle morgens ℥.iij.ingenomen / ende dan met de voorsz.pillē purgeren/oft nemen Hieræ simpl.℥.ß.of ʒ.vj. in.

Oft.

Diaphœnici ℥. v.met suycker tot een Massa ghemaeckt ende inghenomen.

Ten selven.

Neemt Diaphœnici ʒ.v.of ℥.ß.honich van Roosen ʒ.j.tsamen in Hyssop water resolveren ende vroech inghenomen/maer de pillen of Bolus zijn bequamer voor de Mage als de drancken/daer nae salmen de Maghe aldus versterc-ken.

Neemt Alssen/drooge Mēthe ana M.j. Iunci odorati,Cyperi,roode Roosen ana p.ij. Nagelen/ Caneel / Noten Muschate/ Mastic/ ana ʒ.j.tsamen in rooden wijn gesoden/ daer sponsen in genet/ende wel uytghedout / ende warm op de Maghe ghelept/ smorgens ende tsavonts voorden eten/daer na de Mage dus bestrijcken.

Vnguentum.

Neemt olie van Alssen/ van Mastic/Nardus olie/ende van Queē.ana.ʒ.ij.root Coral/drooghe Menthe/ ende Naghelen ana ℈.j.ß.Spicæ Nardi ℈.ß. roode Roosen ℈.j.was eē weynich fiat unguentum.

Vande brakinge oft overghevinge.

De vomeringhe oft uptwerpinghe der spijsen / gheschiet soo wanneer de Maghe de spijse niet en mach behouden/ als datse de Maghe is porrende tot uptwerpinghe / tsy door haer corruptie/scherpheyt/vettichept/ overvloedichept door eenigh inghenomen fenijn oft eenighe medicamenten de Mage perturberēde/ of der maghe ontroerende/ oft door toevloeyinge van ander humoren/of door groote teerichept der magen/ als in haer niet connende verdragen/welcke overgevinge seer verschepden van substantie is/als spijse/bloet/etter/natuerlicke of onnatu. materie/altemet stinckende/als inde passie Iliaca,ende oock Wormen upt brakende / de matige overgevinge is goet/ maer te veel is hinderlijc. Sy is goet in langhe gheduerighe Cortsen/als Quartana, Watersucht/ vallende sieckten upte Maghe oorspronc nemende/ de Melancholici, voorden steen der Nieren eñ der Blasen/ Tgraveel /gheduerighen Hooftsweer/ulceratien der Nieren eñ der Blasen/Cortborstigē/ Paralysim dē Dicke/de Geelsucht/ door de lichtwerckende vomeringhe wort den hongher verweckt/ ende doet de walginge der Magen cesseren/ de spasmeringhe/Doof-voelinge der Leden/ ende alle Slaep-sieckten vercrijghen door de tamelijcke

brakinghe sonderlingen troost / Sy lept de materie uyt de bovenste deelen des Lichaems/ als uyten hoofde/daer versterckende het ghesichte/ het roept de onderste wortelen der humorẽ uyt/ ende suyvert het lijff van binnen.

Hinder doort over vloedigh braken.

Maer doort overvloedich braken vercrijchtmen doovighept/ tuytinghe/ oft ruysinghe der Ooren verduysteringhe des ghesichts/ sy is de vallende siecte hinderlijcke/ comende uyt de ghebreken / ende pijne des Hoofts / ten waer datse quaem uyt den dronck / oft door de rauwichept der Magen. De suer smakende opripsinge der humoren zijn de tanden hinderlijcken/ende makense swart: sy is de Lever ende Longe hinderlijck / want het scheurt de Rocken der Aderen/ niet sonder groot perijckel/het quetst de Mage/ alle crachten brekende.

Nota.

Vomeringe/ seker aenwerckinghe.

Weet datmen alsulcke Vomeringe niet stoppen en sal/ die door eenighe vuyle overvloedige humoren / inde Maghe berustende/ voort ghebracht wort /;ende de natuer te voren was porrende ende beswarende/ten zy/ datsy eerst door de nature oft medicamenten uytgesmeten zijn/ desghelijckx en salmen niet bedwingen die daer door overvloedighe ende onverteerde spijse ofte dranc veroorsaect wort/ ten waer datse te overvloedigh/ eñ te lanc duerende waer/eñ de nature crencten. Inden beginne der sieckten volght dickwils een sierte/ diemen Vomitus Symptomaticus noemt/als inden beginsel der Cortsen/ sodanigen en salmen ooc niet stoppen/ten waer dat hy de natuer krenckten / want door sodanige vomeringe wort de materie afgekort. Men sal niemant doen braken ofte vomeren/die daer een nauwe Borst oft benouthept der borsten lijden/ hebbende eenen langhen ende dorren hals/ cranck van Herssenen/ ende teer van Ooghen. Desgelijcx zijn oock alle purgatien ende vomeringen te schouwen / inden ghenen die seer magher ende dorre van Buyck zijn.

De oorsaecke vant vomeren en machmen in den debilen niet benemen / doort bereyden der Humoren. Oock soo moetmen in den stercken met licht-werckende medicamenten ende over lancsaem de materie bereyden/ende door't purgeren vande vuylighepdt ontlasten/ naer eysch der humoren/ende onder de laxativen vermenghen wat constringerende/ende gheen glat makende medicamenten/ ten ware dat den Buyck gheheel verhart waer.

In somma/ men sal in desen de overvloedighepdt wegh nemen / de vervuylde materie uytdrijven/ende de teerighept der Maghen (als in syn eyghen Capit. verhaelt is) remedieren.

Generale regulen in alle brakinge.

De spijse diemen in alle manieren vande vomeringe gebruycken sal/ moet wat lijmigh wesen/niet veel knauwens behoevende/ghebruycken wel smakende spijse / geen vettichept/na dẽ, e ten haer stil houden / niet veel sprekẽ noch hoesten/eñ dat ter tijttoe dat de spijse wel gesoncken sal zijn/ende temperen hem de locht na eysch der sieckten/wesen wel ghemoet / ruycken aen veel confortерende dingen / als gerooost broot in wat Azijns gelept/aen cruyt-nagelen/ Mentha ende wel rieckende wijn. Men sal hem banden leggẽ beneden om de beenen / ende metten voeten in warm water sitten / stellen hem coppen op het onderste der Maghen / de opperste deelen der Maghen salmen constringeren/ ende de onderste deelen der Magen/ de intestiinen salmen openen ende relaxeren/ende om de Vomeringe sonder merckelijcke oorsaecken te stoppen ende te benemen/soo meughdy u toevlucht nemen totte terichept der Maghen/ende gebruycken de linimenten/ungnenten oft olien/ want die geringer ende eer hulp doen als de Emplastra, ende stropen de constringerende pulveren daer op/de strijckingen moeten inden eersten werm zijn eñ ten lesten cout/ ende ghebruycken de strijckinge sonder veel wrijvinge/ want door veel wrijvinghe / sonderlinghe int ronde/ doet vomeren.

De pulveren om in te nemen;/ sullen zijn sonder eenige quade smake/ende niet veel suyckers daer toe vermengen/ de bequaem pulveren zijn van root Corael/ de steenen uyten Rosijnen/uyt Cruys oft stekel besien uyte onrijpe Braem besien/Myrthus besien/ bereyden Coriander / Citroen schellen/Sumach/alle de Myrabolanen/ Aelbesien/Berberis/ ende dier gelijcke. Ende so de Phlegma waer abunderende/ ende boven in den mont vande Mage haer onthiel/ salmen de selve uyt suyverẽ met alsulcke vomeringe alsmẽ int Cap. vande walginghe verhaelt heeft.

Desghelijcx inden grondt der Maghen haer onthoudende/;salmense inde selve maniere uytsuyveren /oft in deser manieren.

Bereyd-dranck.

℞. Oxymel simpl. syrope van Mentha/Honich van Roosen ana ℥.j. de wateren vã Alssen/ Melisse / ende Bethonie ana ℥.iij. dit voor dry morgens vermengt. Ende aldus purgeren.

Pillulæ.

℞. Pillulæ Mastichine & Aggregativorum ana ℈.j.ß. met Menthe-water ses pillen vermengt/ende smorgens ten 3. uren ingenomen.

Oft. Neemt Menthe/Bethonie ana p.j.ß Rozijnen sonder steenen ℥.ß. Anijs eñ Venckelzaet van elcx ʒ.i. de bloemẽ van Bornagie/Buglos ende van Chamil ana p.j. dit gesoden/ende in ℥.iij.ß. nats salmen resolveren Catholici ℥.ß. Diaphœnici, species hieræ simplicis, ana ʒ.ij. Suycker ʒ.ij.ß. ende inghenomen.

Nu ghepurgeert wesende/salmen de Maghe versterckén/ alsmen inden Capitt. vande teerighepdt verhaelt heeft.

Ende op datse de materie uyt ander plaetsen niet tot haer en treckt/soo prijst Antho. Guainerius dese Compositie / ende is tvomeren behinderende.

Neemt Myvæ Cydoniorum gearomatiseert ʒ.ij.ß. syroop van Mentha ℥.j. tsap van Granaten ℥.j.ß. dit vermengt/ende hier dry lepelen

vol van ingenomen.

Ten ſelven.

Neemt Myvæ Cydoniorum gearomatiſeert ℥.ij.ſyroop van Menthæ ende van Alſen ana ℥. ß.vermengt/ ende als boven ingenomen.

Oft.

Neemt het pulv. van Cruynagelen ʒ.j. met rooden wijn / oft met ſap van Queen/ ende als voorſz. is ingenomen.

Neemt Mytridatij vande beſten/ en alle morgens een halff ʒ.ingenomen vier uren voor den etẽ. Item Hontſ doren Cynoſbaton zijn bruchken in roode wijn ghecoockt ende ghedroncken/ doet tvomeren ophouden ende den buyc-loop/ maer en neemt gheen Cynorhodon daer voor/ eñ wordẽ van dẽ anderẽ onderſchepdẽ/door dien Cynoſbaton gheen ſpongieuſe ſubſtantie voort en brengt als den Cynorhodon/ende heeft bladeren den Agnus caſtus gelijc/ende men noemtſe Hontſ-rooſen.

Emplaſtrum.

Neemt groene Menthe ℥.j.ſuerẽ Heeſ-deech van terwen meel ℥.j.ß. rooden Wijn oft Azijn vã Rooſen een weynich/tſamen tot een Emplaſtrum gheſtampt/ ende wat lauwachtigh opde Maghe ghelept drij oft vier uren lanck.

Oft.

Neemt tſap van Queen ℥.ß.tſap van onrijpe Braembeſien oft onrijpe Miſpelen/oft druyvẽ ana ℥.j.Azijn van Rooſen ʒvj.met wat Gerſtẽ meel tot een Cataplaſma ghemaeckt/ende van achter oft van voren opte maghe lept. Oft vermenght onder de voorſeyde ſapen wat olie van Queen of van Myrthus met een weynich Was tot een Salve gheſmolten.

Fomentatie voor de Maghe.

℞.Mẽthe/Alſſen/Savie/Magelepn ana M. ß.in Azijn gheſoden/ ende daer mede gheſtooft/ Ende beſtrijcken de Mage met olie van Maſtic ende ſtropen daer Cruy-naghelen op.

Item Quee-peeren in ſtraffen wijn geſoden/ ende geſtampt/ ende op eenen doeck geſtreken/ ende daer op geſtropt pulver van Maſtic/ Nagelen/Menthe/ root Coral ana ℈.j. ende op de Maghe ghelept/verſterckt de Maghe ſeer.

Vande Cholerijcke brakinghe ofte vomeringhe.

In deſen is hen den Mont bitter ende dorſtich/ met knaginge ende ſteeckten der Magen/ ſy lijden dickwils opriſpinghe ende walginghe/ indien ſy eenighe beſwaringhe ende perſſinghe inde Maghe gevoelen/ ſoo en ſalmen ſulcke vomeringhe ten eerſten niet opſtoppen/ ten ſy dat de humoren eerſt wel gepurgeert ſullen zijn/ ten waer datſe den patient te ſwac maeckten/ ende mach deſe humoren uyt een onghetempertheyt der Magẽ daer in groeyẽ/oft uyt ander deelen des lichaems in haer ontfanghen worden / als boven verhaeldt is / ſoo en ſal men duſ danighe vomeringhe terſtont niet ſtoppen/maer mẽ ſalſe eerſt door vomeren uytſuyveren/ eñ dat naẽ den eten / want dan is de humore beter metten eten vermenght / maer die lichtelijcken zijn vomerende/ſalmen altijt voor den eten doẽ braken ende dat met ſulcke vomeringhe/ als wy inden Cap. vande walginghe der Maghen verhaelt hebben.

Oft aldus.

Neemt lauw water ℥.vj. den ſyroop aceto. ſimpl.ofte Oxymel ſimpl.℥.i ß. dat lau ingedroncken/daer na de humoren aldus bereyden.

Cholera te bereyden.

Neemt den ſyrope omphacij,den ſirupe acetati ſimpl.oft oxymel ſimpl.ende van Endivie ana ℥.j.ß.de wateren van Endivie/Suerinck/ ende van Rooſen ana ℥.iij. dit voor drij morgẽs vermengt. Omphacium oft Agreſta/ dat is/ t'ſap van de onrijpe Druyven.

Ten ſelven.

℞.Myve cydoniorum ſimpl.ſyroop vã granaten ende Endivie ana ℥.j.Alſſen/Cichorei eñ Suerinck-water/dit vermengt/ende als boven inghenomen/ ende terſtondt naer elcken dranck ſalmen ʒ.i.ß.van dit koeckxken in nemen.

Tabulatum oft koeckxken.

Neemt de ſpecien trium ſantalorum ℈.iiij. ſuycker geſmolten in Cichorei water ℥.j. ß. dit tot koeckxkens ghegoten.

Hier na aldus purgeren.

Neemt de ghele Myrabolanen/ met olie van ſoete Amandelen ghewreven ʒ.ij.gewepckt 12. uren in weeghbreeden water/daer nae uyt ghedouf/daertoe doende Rhabarber gepulveriſeert ℈.iiij.ſyrope van Rooſen laxative ℥.j.ß. oft in de plaetſe vanden Rhabarber den ſyroop uyt de infuſie van Rooſen mettẽ Rhabarber gemaect/ ende dit inghenomen.

Ten ſelven.

℞.Electuarij è ſuccoRoſato ℥.ß.droogh ingenomen/of vermengt met Endivie water ℥.iij. ende ſyrope van Mentha ℥.ß.

Pillen.

℞.Pillule Hieræ ſimpl.℈.ij. Rhabarb.℈.j. Spicæ gra.ij. met Endivie water 6. pillen ghemaeckt/ende ſnachts inghenomen.

Neemt gheconfijt Queen-vleeſch ſonder ſpecien ℥.ij.daer van des morgens ʒ.ij. ingenomẽ een quartier uyrs naden eten.

Indien de Cholera uyt de Lever in de Maghe vloeyt/datmen uyt de pijn oft ſwarichepdt der Leveren bevinden ſal/ſalmen daer in procederen alſmen int Capit.vande pijn der Magen verhaelt heeft. Ende ghebruycken van buyten dit Ceratum.

Ceratum.

℞. Cerati Santalini ℥.j. olei Nymphææ, olie van Roosen ana ʒ.ij. dese salmē in cout water wasschen/ daer nae vermengter Spicæ Nardi gra.v. onder/ eñ werm op de plaetse der Leveren ghelept. Oft ghebruycken de fomentatie ter voorsz. plaetsen verhaelt.

Het braken te benemen ende te confortere.

Neemt eenen Que-appel oft de peere/ onder de Asschen ghebraden/ hier van tvleesch ghenomen ℥.iiij. roode Roosen/ bereyden Coriander/ Suerinck-saet ana ʒ.ß. Mastic, Macis ana ℈.ij. dit wel vermengt/ met t'sap van Queen tot een Emplastrum.

Oft.

Neemt Mivæ Cydoniorum, syroop vā Roosen ende de acetositate Citri ana ℥.j. vermengt/ ende daer twee ofte dry Lepelen vol van inghenomen.

Ten selven.

Neemt tsap van Queen ℔.j. root Corael/ tsaet van roode Roosen/ Rhabar. die goet is ana ʒ.j. Hypocistis, Acaciæ ana ℈.ij. dit op tderdendeel ghesoden/ smorgens ende tsavonts ij. uren voor den eten inghenomen. ℥.iiij. is een sonderlinghe medecijn inde Cholerijcke brakinghe/ ende root Melizoen. Hier van vindy bequaem remedien inde vomeringhe des bloets.

Root Melizoen.

Vande vomeringhe uyt melancholijcke humoren.

In desen en salmen inden eersten de brakinge oock niet teghen staen/ ten waer datse den patient gheheel crachteloos maeckten/ ende sonderlinghe in Melancholia adusta; want doort ophouden van dien/ soudense swaer accidentē aenbrenghen/ want de Milt haer selven/ door seker aderen moet ontlasten vande grove melancholijcke vuylicheyt/ ende nu opgestopt zijnde/ soude groote benouthz eñ apostemen in de selve mogē aenbrengen/ ende is dese humore boven alle ander humoren swaer om te lossē ende uyt te drijven/ tsy doort vomeren ofte laxeren/ Men salse eerst van beneden met Clysterien af corten/ ende daer na van boven met bequaem remedien/ eñ indien hy seer bloet rijck waer/ salmen hem de Basilica inden slincken arm laten/ of soo de Lever in foute is/ salmē de Lever-ader in dē rechten arm openē/ eñ in den vrouwen so haer suyveringhe opgestopt is/ salmē haer de Saphœna openen. Het is in desen sonderlinghe goet/ dat men hem de Hemorroidiael-ader opent.

Clysterie af-leydende/ ende evacuerende de materie.

Neemt de vier mollificerende cruyden/ Bornasie/ Buglosse/ Hoppe/ Duyve-kervel/ Melisse/ Bethonie ana M.ß. d'opperste van dē Dille/ Camil ende Melliloot ana p.ij. Polypodij. tsaet Carthami gestooten an ℥ j. Thymi, Epithymi, Vlier-bloemen ana p.j. Anijs ende Venckelsaet ana ʒ.iij. in ℔.j. van dit ghesoden nat/ resolveren de specien Benedictæ laxativæ ℥.ß. oft confectio Hamech, oft Catholici ℥.j. pot suycker oft Honich van Roosen ℥.j. olie van Dille/ van Lelien ende Violen ana ℥.j. Hier uyt een Clysterie gemaeckt. Men sal de materie bereyden alsmen inden cap. vande Melancholia verhaelt heeft/ daer toe doende wat syropen van Mentha.

Oft aldus.

Neemt syroop van Mentha ℥.iiij. Melissē water ℥.xij. dit voor vier morghens vermengt ende gebruycket tot dat de humoren wegh zijn/ ende beginnen dit als tvomerē meest gecesseert is/ daer na aldus purgeren.

Purgatie.

Neemt de scorssē Myrabolanorum indorum ℥.iij. Agarici vanden besten/ ʒ.ij. wat ghepulv. salmense viij. uren laten weycken inde decoctie Pollydodij, Duyve-kervel/ Buglossæ, Melissæ, de bloemen Cordiael ende Anijs-saet/ daer in resolveren Diaphœnici of confectionis Hamech ʒ.ij.ß. oft ℥.iij. nae eysch der natueren.

Oft dese Pillen.

Neemt de pillen Fumariæ ℈. iiij. oft de lapide Lazuli, oft neemt den Dosis nae der natueren eysch.

Hier na salmen de Milt/ soo sy de vuylicheyt nae de Maghe is seyndende/ aldus versterckten.

Liniment tot de versterckinghe der Milten.

Neemt olie van Cappers/ ende van Alssen ana ʒ.vi. Dil-olie ʒ. iij. pulv. van Scolopendriæ ʒ.j.ß. tsaet Seselæ, Scænanti ℈.ij. Lavender bloemen/ Spicæ ana ℈ j. Was een weynigh tot een Liniment ghemaeckt/ ende alsmer de Milt mede sal/ salmen daer v. oft vj. droppelen Azijns by doen/ ende smorghens ende tsavonts ghebruycken.

Hier na salmē de Mage versterckten/ op datse de vuylicheyt oock van haer weeren mach.

Aldus.

Neemt de specien Diamargariti frigidi ℈.ij. pulv. van root Corael/ Terræ sigillatæ, Citroen schellen/ Suerinc-saet schaeffsel vā Yvoor/ Mastic ana ℈.j. met syroop van Mentha een Electuarium ghemaeckt.

Liniment voor de Maghe.

Neemt olie van Mentha ℥.j. vā Alssen ℥.iij. Mastic/ Wieroock schorssen/ Boli Armenici, Terræ sigillatæ, roode Santalen ana ℈.ß. Cyperi, Myrthus besien/ Galiga lange Peper/ Peper ana gra. xvj. Was een weynich/ hier van eē Lini-

Liniment ghemaeckt.

Emplastrum.

Neemt de Bloemen van Melliloot / vanden Gagel/ Vsneæ, ende Myrthus ana ℥.ß. Ladani ʒ.iij. dese gepulv. ende met rooden stiptijcken wijn vermengt/ ende opde Milt gelept/ ende op de Maghe.

Een pulver op de spijse te ghebruycken.

Neemt Citroenschellen/ligni Aloes, Mastic bereyden Coriander/ Porcelepnsaet/ Santalen Citrinæ ana ʒ.ij. hier van een pulv. ghemaeckt ende tot die spijse ghebruyckt.

Vomeringhe door corruptie der spijsen veroorsaect.

In dese salmen goede licht-verterende spijse ghebruycken / die de Maghe versterckén / ende de vuyl humoren met Clysterien evacueren.

Vomeringhe door't gewelt der medecijnen.

In desen sullen sy gerste water met pot-suycker vermengt tot ℥.iiij. drymael daechs warm innemen/ende soo tselve niet ghenoech en waer/ salmen hem Clysterien stellen.

Vomeringhe door cracht van winden.

Indien de brakinge geschiet door overvloedighe winden / die spijse om hooch houdende/ so salmen hem voorden eten laten ghebruycken alsulcke medicamenten/alser verhaelt staen in het Capittel vande opblasinghe der Maghen/ ende bestrijcken hem de onderste / ende niet de bovenste deelen/ ende dat met wint-drijvende medicamenté. De Clysterien zijn in alle vomeringe der Maghen goet / maer niet veel nats ghebruycken/in deser maniere.

Clysterie.

℞. Malue met de wortelen/ Heemst/ Mercuriael/Parietariæ ana M.j. Camil bloemen p.j. in ℥.7. van dit gesoden nat/ salmen resolveren Honich van Rooysen ℥.ij. tsap Mercurialis ende van Beete ana ℥.j. Camil olie/oft Boter ℥.iij. Maer nae die lange ende gedurighe vomeringe/oft daermen geen spijse en can behouden/ salmen voedende Clysterien ghebruycken / met de decoctie van Capoenen/sonder suycker/sout oft olié/ met wat Wijns/ ende dat in meerder quãtitept/op datse dopperste deelen de Magen mede mogen vullé/nochtãs niet meer danse wel en behoudé / ende sieden daer Anijs saet toe om de winden te wederstaen/ẽ ghebruycken de Clysterien so dickwils/als sy het eten ghewoon zijn te ghebruycken.

Het vomeren inde jonge kinderen oft oude menschen.

Neemt Naghelen ʒ.ij. een weynigh ghepulvert/ ende eenen nacht geweyckt in schoon water/salmense sieden ende door doen/ ẽ 2. ofte 3. uren voor den eten daer van ghedroncken ℥.ij. ofte iij. ẽ doender elcke reyse een weynigh ghewreven Mastic by/ oft nemen Roose oft Menthe water in plaetse vant ander water.

Item/ ick hebbe voor de jonghe kinderé een korste broots doen roosten/ende daer 5. ofte 6. Cruynagelen in ghesteken / ende dat in schoon water laten sieden/ ende hẽ dat laten drincké/ ende hier door heeft tvomeren opgehouden/ ẽ haer Mage versteret/ ende bestreeck haer Maghe met wat Olie van Mastic/ Nagelen / Macis oft van Queen / nae dat de sake vereyschte. Oocsomwijlen met olie van Mentha ofte van Myrthus. Hiermede dit verlatende/salmen vã de vomeringe des bloets gaen tracteren.

Van de uytbrakinghe ofte overghevinghe des Bloets.

DE vomeringhe ofte overghevinghe des Bloets mach uyt verscheyden oorsaken/ ende diversche deelen des Lichaems voordt comen / als wy int bloeden der Neusen verhaeldt hebben. De vomitu sanguinis.

Het Bloet comende uyt de aderen der Maghen/en is niet ghestorckelt / noch daer en can gheen groote quãtitept uyt comen/door dien de Aderen soo subtijl zijn. Oock mach tselve bloet uyt ander deelen des Lichaems de Mage toeghesonden worden / als uyt de Lever/ Milte/ Moeder/etc. welckmen weten can door swaricheyt ende pijn der selver Leden/ oock doort coleur des bloets / als int Capittel vant bloet-spouwen verhaelt is. Het can oock gheschieden door de ophoudinghe van eenighe natuerlijcke bloeyinge/als den Speen/ vrouwen-suyveringhe/ende tbloeden der Neusen. Het bloet dat de Maghe uyt ander leden toeghesonden wort/ is is altijt gheronnen.

Aengaende de cure.

Soomen siet dat tbloedt natureel ende claer is/soo salmen tselve terstont opstoppen: maer swert/gheronnen ende grof zijnde/salmen tselve doen dissolveren ende evacueré/subtijl/claer ende versch zijnde/ ende een bloet-rijcke nature hebbende/ende dattet de Maghe overvloedelijc toeghesonden wort/soo salmen hem terstont de Ader vena Poplitis ghenaemt/ oft de Mediaen inden rechten arm openen. De Lever oorsaeck ghevende / sal men hem de Lever-ader openen inden rechten arm. Ende de Milte in foute wesende/salmen deselve Ader openen inde slincker zijde/ende tbloet is in desen subtijl ende swart. Oft na de opinie van sommighe/ machmen de Lever-ader in den rechten arm wel openen.

Maer indien de vomeringhe gheschiet door de opsendinghe der Moeder/soo salmen haer de Saphena openen inden rechten voet.

Ofte / indien de ophoudinghe der Spenen daer een oorsake van is/so salmé de Ader Ischiadica buyten den buytensten Enckel openen.

Ende

Ende indient doort ophoudē der gewoontelijcke bloedinghe der Neusen gheschiet /, so salmen in desen de Hooft ader aende selve zijde daer de Neuse meest plach te bloeyen/ openē. Int phlebotomeren van desen en salmen de openinghe niet te ruym doen/ op dat hem de Geesten daer door niet te seer en lossen/ aengesien sy van te voren flau waren/ en treckt hem weynigh bloets aff / ende dat tot verscheyden reysen / ende so sy niet wel camergang en hebben/ salmē hen voort aderlaten dese Clysterie stellen.

Clysterie.

Neemt de wortelen Altheæ ende van Lelien ana ℥.ij. Malue/ Parietariæ/ Heemstē bladeren ana M.j. Geripi p.ß. Pruymen nº 12. ende in ℥. 10. ghesoden nats/ salmen in resolveren Cassien versch uyt Pot-suycker ana ℥.j. olie van Violē ℥ iij. Sout een weynich / tsamē tot een Clysterie vermenght / Ende daer na phlebotomeren. daer nae wederom die materie afleyden / door banden te leggen/ coppen stellen op de schouder bladeren/ ende daer beneden/ tsy met openinghe oft sonder openinghe nae de natuer vereysschen sal/ daer nae tbloet vergroven/ alsmen int tbloeden der Neusen verhaelt heeft/ ende gebruycken soo wel van buyten als van binnen constringerende medicamenten.

Van binnen aldus.

Neemt de Trochissen de Terra sigillata oft de carabe ʒ.j. de wateren van Weechbredeē en Teskens cruyt ana ℥.j. ß. dit teffens inghenomen.

Oft.

℞ Troch. de Carabe, de Spodio, vel de Terra sigillata ℈.j.ß. species Diamargariti frigi ℈ ß. oft pulver van Corael ℈ j. Weechbreden oft Suerinck water ℥.ij. Mivę Cydoniorum ℥.j. dit inghenomen.

Ten selven.

Neemt de wateren van Weechbreden / tsap van onrijpe Druyvē ana ℥.j.ß. tpulv. van root Coral ʒ.j. tsaet vā roode Roosen/ ende Berberis ana ℈.j.ß. Acacię eē ℈.j. syroop vā Mentha ℥.j.ß. hier van smorgens ℥.iij. van inghenomen.

Item.

Neemt bloetsteen ʒ.ij. root Corál ʒ.ß. Acatij, Equiseti ana ℈.iij. Myrthus besien/ eñ Sumac ana ʒ.j. dese gepulveriseert/ ende daer teffens van ingenomen ʒ.j. met Weechbredē water ende 6. ofte 7. droppelen Azijns met syroop van drooghe Roosen vermengt ℥.j. smorghens ende tsavons ij. uren voorden eten ingenomen.

Oft aldus.

Neemt ouden conserve vā Roosen oft Queen vleesch gheconfijt / de wortelen van de groote Consolida geconfijt ana ℥.j. conserve vā Suerinc ℥.jß. Boli Armenici in Roos water gewasschen/ bloet steen ana ʒ.j ß. Acaciæ, root Corael ana ʒ.j. met syroop van Queē een Electuarium gemaect/ ende smorgens ende savons de grootte van een Castanie inghenomen.

Den syroop de Agresta, van Queen/ de Ribes, de Berberis ana ℥.j. ingenomen/ is in desen seer goet. Metten eersten / als nu tbloet opghestopt sal wesen / salmen hem den Posca, dat is/ Azijn met water ghemengt/ in laten nemen/ eñ soo sy gheen spijse en mochten behouden/ so salmen hem groote Coppen stellen/ op de Mage/ ende laten hem aen wat geroost broot riecken/ datmen netten sal in stercken Azijn / met wat Mentha vermengt. Mē sal hem pijnlijcke banden om de Beenen leggen/ ende die stijf wrijvē.

Indien tbloet uyte Lever inde Maghe invloeyende is/ soo salmen hem coppen stellen op de Lever. Wte Milte voortcomende/ salmense hen opte Regioen der Milte stellen. Desgelijcx salmen oock vande Moeder verstaen. Maer de Maghe alleen in foute wesende/ salmense op de Maghe stellen/ ende ghebruycken dusdanighe fomentatie.

Fomentatie voor de Mage.

Neemt drooge Menthe/ Balaustiorum, tsaet van roode Roosen/ Sumachi, roode gedroochde Roosen/ Myrthus besien ana M.ß. dese in Azijn oft Weeghbreeden water gesoden/ eñ daer spōgien in genet/ eñ droogh opde Mage gehouden/ daer na de Maghe dus ghestreken.

Linimentum.

Neemt Olie van Queen ℥.j. Myrthus ende Mastic-olie ana ℥.ß. roode Roosen/ Acaciæ, Hydocistidos, Boli Armeniæ, roode Santalē/ root Coral ana ℈.j.ß. Campher gra. vj. Was een weynigh/ tot een Liniment gemaeckt/ ghebruyckende, salmen daer telckē 5. of 6. droppelē Azijns toe doen/ daer de Maghe voren eñ achter mede ghestreken/ smorgens ende savonts.

Ten selven.

Neemt olie vā Queen ℥.iij. tsap vā Weechbreede ℥ vj. wilgen bloemen/ oft haer teere bladen/ Menthe/ roode Roosen ana p.j. dese wat ghestampt zijnde / salmense in den voorsz. Olie ende Weeghbreeden sap eenen nacht weycken/ ende in een dobbel vat gesoden/ tot dat de sapen versoden zijn: Daer na sterck uyt ghedout zijnde/ salmen daer dese pulveren toe vermenghen/ Sumach, Acaciæ, Balaustij, Hypocistidos, bereyden Coriander/ root Corael/ Boli Armeniæ ana ℈.j.ß. dit met een weynigh Was tot een liniment ghemaeckt.

De witte van Eyeren/ cleyn gheclopt / ende rau inghenomen/ desghelijcken den Bolus alleen oft den Terra sigillata oft den Carabe eñ dierghelijcken/ met Weechbreden water/ of twater van Teskens cruyt/ of haer sapen ingenomen/ want sy sluyten de mont-aderen.

Tbloet inde Mage ghestorckelt.

Indien

Indient bloet inde Maghe gestorckelt/ende tot ſwerthept ghecomen is / ſalmenſe terſtont doen vomeren met Honich-water / t'ſap van Merc/tſaet Carthami gepulveriſeert/ende lau inghenomen.

Oft geven hem tſap Apij tot ℥.iij. met wat Honichs / ende daer na hem de materie afleydẽ door Clyſterien / daer nae tbloet doen ſmelten/ ende upt drijven / aldus.

Een Looch om geronnen bloet upt te drijven.

Neemt de opperſte ſchoten vanden Vijghe-boom/Brem/Wijngaert rancken/oft Eycken-boomen tot aſſchen ghebrant / laten de aſſchen met water door leken/ eñ dat door geleeckt water wederõ op verſch aſſchen door laten leken/ doen dat twee ofte drij reyſen/daer van dan een weynigh ingedroncken/doet het geronnen bloet van eenſcheydẽ. Item het Coagulum van jonghe Calveren/Lammeren/ oft Haeſen ʒ.j.met ℥.iij. witten Wijns / Scabioſæ, Bethoniæ, oft Hyſſop water inghedroncken.

Ten ſelven.

Neemt Hyſſop/Schabioſę, Matricarię, Thymi, Ebuli ana Mß. Alſſen p.j.de zadẽ Carthami ghebroken ʒ.6. Anijs ʒ.j.ß.deſe geſoden in ℔.j.opte helft/int nat gereſolveert Oxymel ſimp. ℥.iij.oft ſo veel Honichs/ende dat alle morgens ℥.iij. inghenomen / ofte oock tſavonts ij.uren voordeneten.

Item den Carabe, ofte Pix liquida ʒ.j.ß.inghenomen/ oft den Aſphalta of Mumia metten voorſz.nat.

Maer aengeſien den Aſphalta, mumis, ende Pix liquida niet ſeer lieffelijck en zijn / om in te nemen/ ſo meughdy u de voorſz. decoctien verkieſen / met den voorſz.ſyroop Acetoſæ ſimpli. oft den Poſca.

Item dat water vande opperſte ſchotẽ vande Note-boomen / ofte vande jonghe Noten gediſtilleert/ende tot ℥.ij. teſſens ingenomen met een ℥.ß.ſyropen acetati ſimpl, wordt ſeer ghepreſen.

Vanden Hicke.

DEn Hicke vanden Latijnen Singultus genaemt/is een geweldighe beroeringhe der Maghen / als willende haer ſelven ontlaſten/ van tghene/ dat haer hinderlijcke ſoude mogen weſen/ als van eenighe ſcherpe bijtende humoren/ Winden/Coude/Ulceratien/Apoſtematien/oft quetſinghe der Maghen / welck upt verſcheyden oorſaken gheſchieden can / als upt het eyghen lidt der Maghen / door medelijden van ander leden/oft upten generalen lichaem/alſmẽ ſiet gheſchieden op oordel daghen / daer door te te kennẽ gevende toecomende brakinge of buyckloopen. Is ooc dicwils eẽ accident/ vande Dyſenteria vande inflammatien oft apoſtematien der Herſſenen/ eñ haren Membranẽ/van tſtooten oft vallen/vande inflammatie ofte ſweeringhe der Leveren ſonderlinghe de hollichept der Leveren / ende ſulcken Hicke is vol perijckels. Item gheſchiet oock door de ſcherpe humoren ingedroncken in de panniculen/oft vouwen der Maghen / de ſelve perſſende ende ſtekende. De Phlegma inde panniculẽ aenhangende / door de ontleginghe des bloedts/ doorz upt hongheren/ door onnatuerlijcke applicatien van Medicamenten/ den ſtercken Dronck / de vercoudende Spijſe ende dranck/ oft den crop der Maghen vercout weſende. Deſe paſſie overvalt veel den jonghe kinderen / door de corruptie der ſpijſen/ door overvloedich innemen des melcx vallenſe inden wintachtigen Hicke. Inden ouderdom wordenſe dicwils metten Hicke belaſt/als door ſcherpe ſiecten/ brandende peſtilentiael Cortſen/ maer zijn meeſt al doot elijcken.

Voorsegghinghe.

Soomen naeden Hicke wort nieſende/is een goet teecken: want daer door verlaet hem den Hicke. Maer hem overcomende eenighe raſernye ende verlies der memorien/oft mede-brenghende een Spaſmeringhe/is dootlijcken / den Hicke overcomende in Apoſtemen der Herſſenen door vallen oft ſlaen/ende penetrerende / is doodtlijcken.

In ſomma / gheſchiet den Hicke meeſt door ydelinghe/ vervullinghe/ door eenige qualiteyten der Humoren/oft door coude.

Teeckenen.

Als den Hick veroorſaeckt upt ydelinge ofte leginghe/ ſoo iſſer gemeenlijcken grooten dorſt: maer upt vollichept/ſo is de Mage ſwaermoedigh/rauwe/met vervuplinge des gheheelen lichaems. Ut winden/iſſer opriſpinge/opblaſinghe eñ ſpanninghe des Buycx. Door eenighe ſcherpe Humoren veroorſaeckt/geeft een tegenwoordighe/ghele oft groen Cholera/oft eẽ verbrande melancholeuſe Humore te kennen. Ut Cholera/oft upt vervuplinghe der ſpijſen/ canmen weten, door t'ghebruyck der voorgaender ſpijſe/ door opriſpinghe / door denſmaeck vant overgheven/door de ghele coleure/ hitte eñ bitterhept. Door de inflammatie der Lever/ Meſenterij, oft eenighe ander deelen/ſoo wordt de Maghe mede deelachtigh / door de Zenuen/eñ door de hitte / oft door de reſudatie ende regurgitatie der Cholerijcke humoren. Door inflãmatie der Herſſenen/ ſo ſietmen de ooghen met een ghe duerighe roothept/ welc oock na de brakinge niet en vergaet: ende hoewel dattet ſelden geſchiet/ ſoo lijt de Maghe door deſen oock wel inflammatie oft verhittinghe.

Maniere om te gheneſen.

Nae eyſch der oorſaken/ſalmẽ hier remedien toe verkieſen. Inde Cortſe is den Hicke periculeus / ten ware dat hy op oordel daghen en verſcheen/mits voortbrengende ghekoockte materie: want dan gheeft ons den Criſis meeſten tijt toecomende vomeringhe te kennen. Int opſtooten der Moeder inden vrouwen/is den hicke ooc periculeus/maer quader is hy/ comende

door

door de inflammatie des Moeders.

Comende van de viſcoſe ende taey Phlegma ingedroncken/inde vouwen oft rocken der maghen/ſo ſalmen die van een ſnijden/ afſuyveren/ ende doort vomeren uyt drijven.

Om te doen vomeren.

Neemt de wortelen vañ den Radijs, gheſtooten ʒ.ij.ß.daer toe gietende Honich water ʒ.4. tſamen ſtyf uytghedout / ende lau inghedroncken.

Ten ſelven.

Neemt tſaet Raphani gepulveriſeert ʒ.ß.dat met een Honich water / Wey van Melck/ ofte Gerſte water inghenomen.

Oft.

Neemt Netelſaet ʒ.j.oft Bremſaet ʒ.ij.ghepulveriſeert/ met Hydromel/ ofte tſap van een Hoentken inghenomen met ſuycker gheſoet.

Item.

De groene bladeren Aſari gheſtooten n°6. oft 8.met de voorſz.decoctien ingenomen/ doen de viſcoſe materie doort vomeren loſſen.

Ende indien de Phlegma ende taey humoren doort braken niet genoegh geloſt en ſijn/ſalmenſe met deſe pillen purgeren.

Pillen.

Neemt de pillẽ Hieræ ſimplicis & aggregativæ ana ℈.jß.met Hyſſop water 6.pillen ghemaeckt/ ende na den eerſten ſlaep ingenomen. Den noot vereyſſchende/ ende dat de ſiecte lanc valt/ſalmen de humoren aldus bereyden.

Bereydranck.

Neemt Hyſſop/Poley/Bethonie/ Saturejæ, Origani, Chamædryos, ana M.ß.in ſchoõ water/ ofte beter in een Honigh water op de helft gheſoden / ende in ʒ.xv.nats ghereſolveert den Honich vã Rooſẽ/ Oxymel ſimplex den ſyroop de Byzantijs ana ʒ.j.ß. dit voor vijf morghens vermengt/maer den ſyroop van Alſſen oft van Mentha en ſalmen hier toe niet vermenghen/ voor dlichaem wel geſuyvert is/ ende nu bereyt zijnde /ſalmenſe aldus uyt drijven.

Pillen.

Neemt de pillen de Aromatibus, ofte Hieræ ſimplicis, Cochiæ ana ʒ.ß.met Bethonie water ſes pillen ghemaeckt /nae den eerſten ſlaep inghenomen. Om de coutheyt der materien meuchmen daer wel Caſtorei gra.4. in vermengen. Na de purgatie machmẽ hem wel wat ſyropen van Alſſen verordineren / met het water van Mentha/of een decoctie van Mentha/Pulegio inden Hydromel gheſoden/ geclarificeert weſende / ſalmen den ſelven aromatiſeren met Galiga ende Peper ana ʒ.j.ende coocken deſen ſyroop tot perfectien/ende altemet een weynich innemen/ ende ghebruycken de ſpecien Aromatici Roſati, Diagalangæ, ende Diacimini.

Ten ſelven.

Neemt wittẽ Wijn ʒ.8. Galiga ʒ.ij. uytgeleſen Caneel/Dilſaet ana ʒ.j.dit over lancſaem laten heeten/ende daer na een weynich geſoden. Item Caſtorei ℈.j.Caneel/ Dil-ſaet ana ℈.j. met witten Wijn inghenomen.

Stovinghe.

Neemt drooge Menthe/Alſſen/Origani ana M.ß.Schœnanti p.j.ß.geſoden zijnde/ ſalmen daer ſponſien in netten/ ende daer mede fomenteren/doeter Camil bloemen/ het opperſte van den Dille / ende van Alſſen toe / want het is te beter.

Men magh de gheheel Maghe oock ſtoven met olie van Rute/ ende van Alſſen/ ende doender een weynich Galiga met wat Comijns onder.

Den gheelen Buyc ſalmen met een Servet wel ſtijf omgorden ; want den Hick ſal hem te ſeer quellen.

De ſubijtighe overvallinge van vreeſe/ ſubijtighe beroerringhe der Geeſten/ oock de ophoudinge des Adems/ſchijnen in deſen hulp te doẽ. Men mach hem ten eerſten oock coppen ſtellen op de Schouder bladeren/daerna op den xij^en. Cnocke vanden rugge graet/ ende op den buyc.

Wt Cholera ende corruptie der ſpijſen.

Indien den Hick uyt een Cholerijcke materie/of uyt corruptie der ſpijſen/aencomt/canmẽ weten doort voorgaende ghebruyck der ſpijſen/ uyt de opriſpinghe/uyt den ſmaeck der uytghebraecte materie/ uyt de geele coleure ende hitte.

In deſen ſalmen den patient oock doen braken/want door haer ſcherpheyt/ de Maghe ſtekende ende prickende/ veroorſaeckenſe den Hicke. Van brakinghe hebben wy inden Capittel vande brakinghe verhaelt. Indient oorbor is om te purgeren/ſalmen aldus purgeren.

Purgatie.

Neemt Rhabarbar vanden beſten / ℈.iiij.in Endivie water gheweeckt / ofte inde Wey van Melck/ oft inde decoctie vande roode Cieeren/ daer toe doende de ſpecien Hieræ picræ ʒ.ß.oft inde plaetſe vanden Rhabarbar/ſalmen den ſyroop vãde Proventie Rooſen/ met Rhabarbar ʒ.j.ende met de voorſz. vochticheden inghenomen.

In deſe /ende in ander ſpecien vanden Hicke ſalmen hem / om de humoren aff te leyden / een Clyſterie moghen ordineren. Ende daer nae ſalmen hem ʒ.j. ofte ℈.ij. Teriacæ Andromachi verſch zijnde ingheven. Ende tſavonts te bedde zijnde / hem laten ghebruycken den ſyroop van Papaver ʒ.j.ß.oft ʒ.ij.met Latouwe water ʒ.ij.ß.daer toe vermenght Soffraen. ℈.ß.want

thera

tverweckt slaep/ ende verdooft pijne.

Indien den Hicke door eenighe etende ofte scherpe medicamentē aengecomē is/sonder verwuylinghe des lichaems/ so salmen den olie van soete Amandelen/versch uytgetogen/ innemen/ oft olie vanden Olijve/ oft versche boter. Item het Cremor oft uytghewepckte Gerste melck/ oft veel schoon cout waters ingedroncken/pijnlijcke banden te legghen/ worden meest in alle specien vandē Hicke gepresen/ want doort causeren der pijnen/verdrijveuse den Hicke.

Wt droochte ende ledinghe den Hicke ghecauseert.

Den Hicke uyt droochte ende ijdelinghe veroorsaeckt/als uyt Cortsen/of door eenige voorgaende stercke purgatien. In desen salmen ten eerstē de oorsaec wech nemē/ daer na de droochte teghenstaen.

Aldus.

Neemt de decoctie van Gerste ℥.xij.syroop van Violen ℥.iiij.dit vermengt /ende ℥.iiij.tesfens inghenomen.

Oft.

Neemt schoon water/vermengt met tsap vā Granaten oft van Queen/tsap van Hoenderen gecooct/met de vier coude saden/ eñ indien daer geen Cortse en is/een Amandel melc/of Emulsio oft weyckinge uytte 4.coude sadē/eñ Latou saet. Men sal den rugge-knocken strijcken met den Halse / sonderlinghe de twaelffte Spondile daer den mont der Maghen aen ghecoppelt is.

Aldus.

Neemt olie van Violen/ van soete Amandelen versch uyt ghetoghen.

Wt couwe winden inde Mage veroorsaeckt.

Men salse veel laten Kapen / doense niesen eñ den adem ophouden/ ende legghen hen banden aen de uyterste leden / ende brengen hen eenige quade tijdinge aen met swarichept/ende settense Coppen met openinghs op de Maghe ende schouder bladeren/ende oock doen overgeven.

Item Dilsaet ghepulveriseert ende gegeten/ cureert den Hicke/ gecomen uyt vollichept ende verwuylthept.

Het selve saet in een doecxken gebonden ende in goeden Wijn ghesoden/ende daer aen gheroken.

Ten selven.

Neemt Dilsaet ʒ.ij.Zeduaer / Ligni Aloes, Mastic/root Coral/Note muschaten ana ʒ.iij. gepulveriseert ende ingedroncken / oft gegeten/ doet den Hick terstont cesseren/ten waer datter een Aposteem inde Maghe waer.

Ten selven.

Neemt welrieckende Wijn ℔.iij.suyveren Honich ℥.6.Rutæ,Caneel/Galiga ana ℥.ß.dit over lancsaem laten sieden/doorgedaen ende gedroncken.

Oft.

Neemt wel rieckēde Wijn ℔.j. Galiga/Caneel ana ʒ.iij.dit ghedroncken. Den Wijn ingedroncken/ daer in ghesoden is Wijnrupte/ Roosemarijn / Daucus saet / Comijn/ Carui, Cubeben/Bakelaer/ Galiga/ ende dierghelijcken.

Item dē confectio de Baccis Lauri, Diacinamomi, Diagalangæ, Diacuminum, den ouden Theriaca Andromachi,ende den Mytridaticum worden al seer ghepresen.

Inde inflammatien der Leverē salmen mijden/ al tgene dat int Capittel van dien verhaelt sal worden.

Den ouden persoonen / die ghescheurt zijn/ worden dickwils met een hickachtighe Cortse overvallen/ in welcke den Hicke niet benomen en wort / tensy dat de Dermen eerst te rugghe ghebrocht zijn.

Van tverlies des appetijts/ vande Griecken Anorexia,vande Latijnen Amissio Appetentiæ, ghenaemt.

Desen aftreck des hongers/ofte walginghe der spijsen gheschiet in ons / door dien de naturael uytsuyginghe ende leginge der aderen niet ghevoelt en wort/of niet en gheschiet/welck gheschiet uyt verscheyden sakē/ als door de volhept ende verwuylinge der soeter humorē / want soetichept beneemt den appetijt/ maer de suerichz verwecktse. Desghelijcken soete ende onsmakelijcke Phlegma oock tbloet inde Maghe vergadert,/ maken een verladinghe ende versadinghe inde Maghe/ooc door de Cholerijcke humoren wort ons den appetijt benomen/ ende dat door haer verhittinge / want gelijc de coude den appetijt verwect/ so wortse door de hitte benomē. Den appetijt wort ooc benomē/ door de afcortinge vande dagelijcxse exercitiē/doort ophoudē van eenighe natuerlijcke evacuatien / door veel wakinghe ende vastinghe/overghevinge/sweetinghe ende swaricheden/ desghelijcken door de fouten der Milten / door dien sy de Melancholie niet nae den mont der Magen en is sendende/op datse te abundantelijcken tselve de Mage toesent/daer door causerende walginghe / ende geen aenhalinghe.

De cibi fastidio.

Coude verweckt appetijt.

Itē door fouten der Leveren/door dien sy de aderen Meseraicæ vanden ontfangen Chylus niet en is ontlastende/ende aenhalende. Desgelijcke mach in ons dē appetijt te niet gaen door de teerichept des generalen lichaems door eenige bitterhept/soutichept oft onnatuerlijcke quade smaken des Monts / ofte door de Wormen des Lichaems.

Teeckenen.

Indien door de teerichept der natueren/door

tverl

twerkings der natuerlicker hitten eñ der Geesten/ den luſt des appetijts verloren wordt/ende terſtont in t'proeven der ſpijſen/verſaet zijnde/ ſoo moetet tlichaem gheheel crachteloos/ magher/ ende dorre worden/de aderen uyt legen/met perijckel der Leveren ende der Maghen / als ooc geſchiet door overvloedich bloedē/ Venus ſpel/ door de paſſie Gonorrhœa, door veel wakens/ vaſtens/eñ vermoeytheyt:ſo men door de groote hitte den appetijt verlieſt/ canmē weten door het aentaſten des lichaems / want tſelve met de palmen der handen ende der voeten hittich zijn de urine is vierich/ ſubtijl ende claer/ den Pols hert ende ſnel/den Camerganck is droogh ende verbrant/oock meeſt geel verwich. Soo de cholerijcke humoren inde Maghe abunderen / ſoo iſſer knagende pijn inde Maghe/ met walginge ende bitterheyt des monts/ſy zijn dorſtich/ende verlanghen nae vercoelinghe. Indien hen den appetijt ontgaet door de taey ſlijmighe Phlegma aenhanghende aende Maghe / ſoo lijden ſy walginge/ met eenen ſoeten ende vetten ſmaec/ ſy en zijn niet dorſtigh/noch en ghevoelen gheen knaginghe inde Maghe/ maer indien daer een rauwe ongheCoockte Phlegma inde Maghe is ſoo iſſer een ſuerachtighen ſmaeck inden mont/ veel oprijſpinghe/ende winden inden Buyck.

Maer ſoo de Phlegma ſout ende brack is/ſoo is hen den ſmaec ſout/ ende ſy zijn dorſtich/ende zijn weecke ende onſmaeckelijcke ſpijſe begheerich. Door de overvloedighe Melancholie inde Maghe ruſtende/ſo hebbenſe altijt eenen ſueren ſmaec inden mont/ende zijn ſeer onruſtich/ende variabel van ſinnen.

Soo hen den appetijdt ontgaet door de verſtoppinghe der paſſagien/ tuſſchen de Milte eñ de Maghe ghelegen/ſo is hen de Milte ſeer opgheheven/door de ingheDroncken melancholeuſe humorē/oft daer is ſwaricheyt ſonder geſwel door de verſtoppinge der aderen Meſeraicæ geleghen tuſſchen de Maghe ende Lever/ ſoo zijnſe weeck inden Buyck/ende de vuylicheyt is altemet bleeck-root/altemet oock groen / door de medelijdinge der Herſſenen ende der Moedere/ oock door den Wormen/ ſalmen weten door de pijn ende ander navolghende teeckenen.

Aengaende de cure.

Indien de cholerijcke materie haer inde holicheyt der Maghe is onthoudende/ ſo ſalmenſe doort vomeren uyt drijven/alſmen inden Capittel vande walginghe verhaelt heeft. Maer zijnſe inde vouwen der Magen ingheDroncken/ ſoo moetmenſe aldus purgeren.

In heete ſaken.

Neemt ſuere Pruymen/ Sebeſten ana nº 8. Tamarinden ℥.j. Roſijnen ſonder ſteenen ʒ.iij. de bloemen Cordiael p.j. geſoden in ℥.iij. nats/ reſolveren den ſyroop van Rooſē laxative ℥.ß. met of den ſyroop laxative met den Rhabarbar ghemaeckt ℥.j. dit teſſens ingheDroncken.

Ten ſelven.

Neemt gecoorenden Manna ℥.ij. ofte Catholici ʒ.6. oft ſoo veel Caſſien, ſyroop van Violen ℥.ß. de gemeyn decoctie q.ſ. ofte met Cichorey water vermengt ende ingheDroncken.

De cholerijcke humoren nu gepurgeert zijnde/ſalmen de onghetemperheyt der hitten inde Maghe te niet doen.

Neemt den ſyroop van Suerinck / oft vande Limoenen ofte vande Granaten ℥.ij. ende dat twee uren voorden eten inghenomen.

Ten ſelven een Electuarium.

Neemt conſerve van Suerinck/ van Rooſen ana ℥.j. Citroen ſchellen gheconfijt ℥.ij. de ſpecien trium Santalorum ℈. iiij. root Coral ʒ.j. met den ſyroop van Agreſta, oft van Granatē/ een Electuarium gemaect/daer ſmorgens ende tſavonts een Caſtanie groot van inghenomen.

Ten ſelven.

Men mach ghebruycken de ſyropen vande Granaten/ de Ribes, vande Limoenen/ vande Citroenen/vanden Agreſta, vande ſuer welrieckende Appelen gemaect/van ſape vanden Suerinck oft vande Perſiken gemaeckt/ welcke aldus gemaeckt wort.

Syroop van Perſiken.

Neemt tſap van Perſiken / niet gheheel rijp zijnde ℔.ij. op de helft gheſoden ende latet ſtaen ſincken/ vermengter toe tſap van Granaten ℥. 6. ſuycker ℔.j.ß. oft q.ſ. daer nae gheſoden/geſchuymt ende gearomatiſeert met de Santalen Citrinæ ℥.ß. hier des morghens ℥.ij. van ingenomen. Itē inde plaetſe vande Perſiken machmen nemen tſap vande welrieckende ſuere Appelen/oft tſap vande ſuere amperachtige Kerſſen/als de Morellen.

Perſiken inden beginſel vanden eten gegeten zijn goet totte verhitte Maghe.

Oft.

Neemt tſap van Endivie/ gheſuyvert ℔.ij. ß. Azijn ℔.v. Suycker ℔.j.ß. hier van een ſyroop ghemaeckt.

Den appetijt verweckende.

Neemt tſap van Queen ℔.iij. Honich ℔.ij. vanden beſten Azijn ℔.j.ß. dit op colen gecooct ende wel gheſchuymt/daer toe vermengt Gengeber ℥.ß. de dryderley peperen ana ʒ.ij. dit tot de dickte van Honich geſoden/ ende daer tſmorghens voorden eten ij. uren/ eenen Lepel vol van ingenomen.

Fomentatie voor de Maghe.

Neemt Endivie/Suerinc/roode Rooſē ana M.ß. droogen Alſſen p.j ß. bereyden Coriander ℥.ß. alle de Santalen ana ʒ.jß. de beſien vandē Berberis ʒ.ij. dit tſamen in ℔.iij. waters gheſoden/daer by doende tſap van Queē ℥.iij. Azijn ℥.j. daer ſpongiē in genet/ ende daer wermme-

de ghe-

de gheſtooft des morghens ende tſavonts voor den eten/daer na dit unguent ghebruycken.

Neemt olie van Queen/van Rooſen/ende vã Maſtic oft Myrthus ana ℥.ß. olie van Alſſen ʒ.ij. root Coral / bereyden Coriander/ Santel hout/Citrine ana ʒ.j. de troch. van Campher ℈.j.ß. roode Rooſen ℈.j. Azijn eẽ weynich/ met wat Was een unguent ghemaeckt.

Oft dit Ceratum.

Neemt olie van Queen ende van Rooſen ana ℥.ß. Was ʒ.j.ß. hier een ſalve van ghemaeckt/ ende alſt beghint te ſtijven / ſalment met wat Azijns waſſchen/daer toe vermengen een weynich pulvers van Rooſen/ende om meer te verkoelen/menghter den olie van Violen toe.

Appetijt verloren door phlegmatijcke humoren.

Deſe coude onghetemperde humoren haer inde hollicheyt oft vouwen der Mage onthoudende/door haer taeyheyt daer aenhanghende/ ſalmenſe doort vomeren uyt drijven/alſmen int walgen der Magen verhaelt heeft / ende oft de Mage doort braken niet genoegh geſuyvert en waer/ ſo ſalmen de humorẽ met verdeelende eñ verſubtijlende Dranckẽn bereyden / eñ daer na evacueren.

Bereyd dranck.

Neemt Oxymel ſimplex ofte ſchillini ℥.iij. Honich van Rooſen ℥.j.ß. met de wateren van Alſſen/Mẽthe/ende Venckel ana ℥.iij. dit voor drij morghens vermenght/ende vervolghent ſo langhe tot dat de materie wel gherijpt ſal zijn/ ende nae elcken dranck een Caſtanie groot van dit conſerve inghenomen.

Neemt Citroen ſchellẽ geconfijt ℥.j. ſpecierum Aromatici Roſati ʒ.j. dit met ſyroop van Alſſen vermenght.

Purgatie.

Neemt de ſpecien Hieræ ſimplicis ℥.ß. ofte ʒ.v. met Suycker ingenomen/of reſolveert inde decoctie vande roode Cicerẽ/eñ ingedronckẽ/ oft gebruycken de pillen aſſateret/Hieræ ſimpl. oft de Aromatibus tot ʒ.j. ofte ℈.iiij. eens ofte tweemael ter weken.

Hier na de Mage aldus verſtercken.

Neemt een pinte Wijns daer in gheweyckt Alſſen p.ij. daer nae een weynich op laten ſteden ende door ghedaen/ſalmen daer in doen Macis ʒ.iij. Camil bloemen p.j.ß. Suycker ℥.ij. ende alle morgens iij. oft iiij. ſilveren Lepelen ingenomen.

Ofte nemen ſyroop van Alſſen ℥.j. met Camil water in.

Hyppocras om de Mage te ṽſtercken.

Neemt fijnen Caneel ʒ.vj. lange Peper/Note Muſchaten ana ʒ.j. wat gepulveriſeert/ende in Wijn ℔.iiij. een nacht geweect/ ſalmen daer ℥.iij. of iiij. Suycker toe doen/daer na door een Teemſt/ oft beter door een Hyppocras gheleect/ ende alle morghens een cleyn Romerken vol inghenomen : want tverſterckt den verloren appetijt.

Ten ſelven.

Neemt Citroen ſchellen geconfijt ℥.j. de ſpecien Aromatici roſati ℈.ij. de ſpecien Diacynamomi ℈.j.ß. met de ſyroop daer den indiſchen Gengeber in gheconfijt leyt/een Elect. gemaect ende tſmorghens ende tſavonts de grootte van een Caſtanie inghenomen.

Oft aldus.

Neemt de ſpecien Aromatici Roſati ℈.iiij. Suycker in Alſſen oft Camil water ghereſolv. ʒ.xiiij. daer koecxkens vã gegoten/eñ alle morgẽ ʒ.j.ß. ingenomẽ/ deſgelijcken den Diagalangæ oft Diatrionpipereon gegoten/ ende ingenomen/ende daer wat welrieckende Wijns op gedroncken.

Maer en ſult alle dage niet eenderley conforteringhe ghebruycken / op dat de natuer t'ſelve niet ghewent en wort/ maer ſultſe altemet eens veranderen. Nota.

Fomentatie om te verſtercken.

Neemt Menthe/ Savie/ Mageleyn ana M. ß. Anijs/Comijn ende Venckel zaet ana ʒ.j. Caneel/Noten muſſchaten/Nagelen/Cyperi/ roode Rooſen ana ʒ.j.ß. alleen in Wijn geſoden/of in water/ ende op tleſte daer wat Wijns toegegoten/daer ſpongien inghenet/ende uytgedout/ deen voor ende dander na daer opghelept.

Daer na de Maghe aldus beſtrijcken.

Liniment.

Neemt olie van Menthe/ van Alſſen eñ van Maſtic ana ʒ.iij. Macis/ Noten muſſchaten/ Naghelen/Spicæ nardi, roode Rooſen ana ℈.ß. Was een weynigh : dit tot een Liniment ghemaeckt.

Oft.

℞. Cerati Stomachici Galeni ʒ.vj. olei Abſinthi & Nardini, ana ʒ.ijß. Dit vermengt/of doeter root Coral in ʒ.j. drooghen Alſſen ende drooghe Menthe ana ℈.j. Galiga ℈.ß. Maſtic gra. xvj. Hier uyt een Emplaſtrum gemaeckt.

Ten ſelven. Neemt Maſtic q. ſ. die ſalmen met eenen warmen ſtamper over een dun Leer uytſpreyden / ende ſtrijcken daer een weynigh olie van Nardus of Macis over/eñ opde Maghe ghelept/inde forme van een ſchildeken/ met een ſubtijl hooft-doeck daer over / ende wildy ſtropter de pulveren van Nagelẽ/ Macis/Galiga/met een weynigh bloemen van Alſſen op.

Het Ceratum Stomachici Galeni, met een weynigh olie van Alſſen ende vã Nardus vermengt/ende daer op gheſtreken.

Nota.

Dátmen alle Ceroenen ofte Emplastren die men tot versterckinghe der Magen appliceert/ telcken alsmen eten wil / daer af moet doen/op datse tneder dalen der spijsen niet en beletten of vertraghen.

Een Electuarie om de Maghe naden eten te stuyten.

Neemt Queen vleesch ℥.iiij. bereyden Coriand ʒ.iij. Anijs ʒ.j.ß.Caneel ℈.iiij.Macis ℈.ij,Suycker ℥.j.ß.met wat sproop van Myrtus oft van Queen een Electuarium gemaect / daer de grootte van een Castanie van inghenomen.

Oft alleen wat Queen vleesch met een weynich Mastic ende wat Corianders vermengt.

Insumma indien de Maghe haren appetijt vergaen is/doort t'ghebruyck van eenighe verhittende dinghen/salmense wederom door vercoelinge corrigeren/ door verbuplinge der Maghen/salmense te deghen brenghen door de evacuatie des geheelen lichaems/ maer so men den appetijt verliest door de ongewoonlijcke stilte/ soo moetense haer wederom begheven tot oeffeninghe des Lichaems. Al watse ghebruycken/ salmen hen coutachtigh laten ghenieten / ende weynich. De coelichept der Lochten is hen dienende tot versterckinghe des appetijts/Desgelijcx dickwils versch Lijnwaet aenghedaen/is den Patient mede seer dienstelijck. Ende hiermede eyndighende dit teghenwoordigh Capittel/sullen voorder gaen verhalen van den Honghet/ghenaemt den Hontshongher.

¶ Vanden onnatuerlijcken eñ onversadelijcken honger / dẽ Honts hongher ghenaemt/ vande Griecken Cynodis Orexis, vande Latijnen Canina appetentia/ ofte Canina Fames gheheeten.

In desen onversadelijcken Hongher/ zijnse meer spijsen ghebruyckende / als de Mage verdraghen mach/daerõ moetmense wederom uyt werpen / wederom haer terstont met spijse opvullende / ende wederom overghevende als de Honden.

Oorsake.

Tweederley oorsaken.

De oorsaecke van desen is ghemeenlijcken tweederley/ als door een vercouwinge/ eñ door verdrooginghe vanden Mont der Maghen.

Suericheydt causeert hongher.

Tweederley suerichept.

Oock door de suere humoren inden Mont der Magen ingedronckẽ/ aldaer de natuer tot honger porrende/ welcke suere humore tweederley is/ als de suere Phlegma eñ Melancholia, desgelijcken door de ontbindinge des Lichaems.

In summa de oorsaken van desen Honts hongher moghen gheschieden door eenige couongetemperthept/ tsy waer door datse geschiet/ als sy de Maghe is ghenakende / het zy door de couwe te reysen / als door den Sneeu/ oft doort Sneeu water/ of ander couwe waterẽ te drincken/ door de suere Phlegma of Melancholia inde Maghe vergadert/door de ontbindinge ende slappichept des gheheelen Lichaems/ als verhaelt is / tsy door de uyt puttinghe van eenighe gheweldige evacuatien/oft doort weynich voeden der spijsen / als geen voetsel vande spijse genietende/oft doort ghebruyck der affuyverende dinghen / welcke aen dese teyckenen bekent can worden. In desen is den camerganck weyniger ende droogher / dan de quantitept der spijsen is vereysschende die sy ghenut hadden / de ander teyckenen salmen uyt den Mont des patients/ door den stoel-ganck/ door de suere smaken des Monts/ende t'suere oprispen connen verstaen. De coude onghetempertheyt der Magen wort bekent door de quade verteeringhe der spijsen/ door de opblasinghe der winden / door de rommelinghe ende door den Camerganck / door de dissolutie oft ontbindighe des Lichaems / als door veel evacuatien/sweetinghe/ofte hitte des Lichaems/welck als een vyere de spijse is verterende/ ende de Hupt doorsiftich makende: in desen volcht weynigh Camerganc nae de quantitept der ingenomen spijsen/ende is seer drooch van substantie / comende door de outstercke behoudende cracht / dat die door haer teerichept de spijse tot haren tijt niet en heeft moghen behouden/ soo wordense veel van de inghenomen spijse door den Camerganck quijt /etc.

Aengaende de cure.

De cure van desen wort volbracht door het braken/ purgeren/Clysterien/Opiaten/ende linimenten/de brakinge salmen verkiesen na der humoren ende natueren eysch/ende daerna hem bequaem Pillen voorde Maghe ordineren / die hem bequamer zijn als drancken. Daerom salmen inde phlegmatijcke eñ suere humoren hem inde Maghe ende haren rocken ingedroncken/ dusdanighe pillen ordineren.

Pillen.

℞. Pillulæ Hieræ simplicis, Agarici troch. ana ʒ.ß. ofte ℈.ij. met Honigh van Roosen ses pillen gemaect / ende die vier uren nae den eten inghenomen/ende oock machmen die pillekens eens ter weken in nemen / maer soo die suere Phlegma, deur haer abundantie soo niet uyt te drijven en waer/salmense aldus evacueren.

Neemt Diaphœnici ℥.ß.oft ʒ.vi.met suycker een Bolus ghemaeckt / ofte met de decoctie van Anijs/ Vijgen/ Rosijnen ende Camil bloemen/een Dranckxken met weynigh nats ghemaeckt.

Des ander daegs salmense aldus confoorteren.

Neemt ouden Teriakel Andromachi ℈.ij. conserve van Buglos ʒ.iij.tsmorghens v.uren voorden eten inghenomen.

Men sal hem soeten wijn laten drincken/ hoe wel sy niet dorstigh en zijn/ eñ dat om de Mage te verwarmẽ/ eñ dat door wat oorsakẽ dz desen

hongher

hongher gheschiet. In desen moeten sy alle vettichept schouwen/ hoewel datmen die inden beginsel vanden Bolimo toelaet.

Men sal in desen gebruycken de Electuarien om de Maghe te verwermen eñ te conforteren/ als de specië Aromatici Rosati, Diacinamomi, Diagalangæ, Caneel/ Macis, ende sommige unguenten eñ emplastren int Cap. vande pijn der Maghen verhaelt/ maer den Alssen ende Mencha en dienen hier niet/ want sy soudë meer appetijts verwecken: oock ghebruyct in dese geen sterke purgatien/ want door de gheduerige vomeringhe isser weynich vuylicheyts inde Maghe/ ende somen hen qualijcken wat in can crijghen/ soo salmen hen dese laxative ordineren.

Laxative.

Neemt den syroop van Roosen laxative ℥.ij. Oxymel simpl. ℥.ß. Caneel ℈.j.ß. Gengheber ℈.j. dit vermengt/ ende inghenomen.

Van buyten te gebruycken.

Van buyten salmen inden eersten ghebruycken Vnguento stomachico Galeni, of vermenghen daer onder olei Absinthij, van Mastic/ of Nardini. Maer ten lesten wat meer constringerende/ als den oleum Cydoniorum, Myrthini, ende eenighe constringerende pulveren daer op stropen.

Indien den *Honts veroorsaect door de suere Melancholia uyt de Milt inde Mage vloeyende/ salmense aldus bereyden.

Bereydranck.

Neemt syroop van Buglosse ℥.ij. syroop van Duyvekervel/ ende Scolopendrij, ana ℥.j.ß. de wateren van Duyvekervel/ Buglos ende Bornasie ana ℥.iij. dit voor 4. morgens vermengt/ ende vervolgent soo tot vj. daghen/ tot dat men siet dat de humoren bereyt zijn/ eñ haer te gronde begheven/ daer na salmense aldus purgeren.

Purgatie.

Neemt den syroop van Roosen laxative met de infusie van Zenie-bladeren ghemaeckt ℥.j. Catholiconis, confectionis Hamech ana ʒ.j.ß. dit vermenght.

Oft.

Neemt Catholici ʒ.ij. Confectio Hamech ʒ.iij. met de ghemeen decoctie daer toe ghedaen Polypodij, ende Zenie-bladë ana ʒ.ij.ß. dit teffens inghenomen.

Oft met dese Pillen.

Neët de pillë Fumariæ ende pillulæ Indarum ana ʒ.ß. met Buglos water v. pillen gemaect/ ende naden eersten slaep inghenomen.

T'sanderdaeghs salmen innemen Diamoschi dulcis in Tabulis ʒ.j.ß.

Indien dese passie oorsaeck neët uyt de groote dissolutie ende ontbindinghe des Lichaems/ als door eenighe over vloedighe purgeringhe/ ofte doort ghebruyck van stercke afsuyverende dinghen/ soo salmense met goet voetsel voeden/ als met Doyeren van Eyeren/ met vleesch nat ende met goeden Wijn/ het broot in goedë wijn oft Ypocras weycken/ ende in laten nemen.

Door teeringhe/ ept geen laxativen tonnende gheven/ moetmense met goet voedtsel onderhouden.

Wt groote hitte oft door veel sweetens ghecomen/ salmen hen een coele ghetemperde locht laten ghebruycken/ ende gebruycken grove ende lijmighe spijse.

Om de sweetgatë te sluyten/ so salmen smorghens ende tsavonts den rugge-graet strijcken al werm met dit Ceratum.

Sweetgaten te sluyten.

Neemt olie van Roosen/ van Myrthus ende van Queen ana ℥.ß. Aluyn eerst in Azijn geleyt eñ wederom gedrooght Boli Armeniæ, Gummi Arabici ana ℈.ij. Was een weynich/ daer de voorsz. plaetse oft tgheheele lichaem mede ghestreken.

Men sal de selve plaetse ooc bestrijcken met het Ceratum Santalini. In haer slaep-lakens ende in haer Hemde stropen de pulveren van Myrthus beyen/ roode Roosen/ ende heete dinghen schouwen.

Het Ceratum Santalini wort ten selven ghepresen.

Aengesien sommige uyter natueren seer vomerende zijn/ daerom gheen spijse en mogen behouden: waer tlichaem dickwils seer is verhittende/ salmense wat sober doen leven/ ende so de Maghe noch niet waer behoudende/ so salmense coppen stellen opten Buyck tusschen den Navel ende Maghe.

Daer de Wormen oorsaec van desen Hontshongher zijn/ ende de genutte spijse vande wormen terstont verteert wort/ soo salmen de wormen eerst dooden/ ende daer nae uytdrijven alsmen int Cap. vande Wormen verhalë sal. Hier mede dit Capittel eyndende.

¶ Vanden grooten/ ofte heethongerigen Honger/ vanden Griecken Boulimos, Bolismos, Bulimia oft Bulemia ende Bupina ghenaemt/ vanden Latijnen ingens Fames, Fames Vaccinia, of appetitus Vaccinius geheeten.

Daer is noch eë ander geslacht des hongers Boulimos vande Griecken genaët: Eñ geschiet door de ledinghe oft ydelmakende der vaten/ eñ ander deelen des Lichaems/ met een walginge der Magë/ in welcken onversadelijcken honger tlichaem niet gevoet en wort vande ingenomë spijse/ maer meer verdwijnende: dese zijn inden beginsel seer hongerigh/ maer terstöt door weynich etens versaet/ want in desen zijn alle de leden hongherich/ uytgenomen de Mage/ ende so men hen terstont niet en laet eten/ soo vallense in een onmacht ende slauwichept des herten.

De oorsaecke gheschiet ghemeenlijcken door vercoudinghe ende verdrooginge vanden mont der Maghen/als door de uytwendighe coude/ als doort vele ende lange passeren door de coude gheberchten ende Sneeu velden/als ons den geleerden Suidas verhaelt / want tlichaem dan dicht wesende/ende conduyten ghesloten/so wort de hitte binnen ghehouden/ ende soo het voetsel consumerende ende verslindende/ daer dese vercouwinge nu noch niet te groot en is/ zijnse seer hongherich / maer en worden nae den eten met geen brakinge ghequelt / maer daer de vercouwinge nu seer groot en is / ende de crachten der Magen nu gecrenct zijnde / so ontgaet hem den lust des etens / ende lijden eenē onlust ende walginghe tot eten / hoewel het lichaem nochtans tvoetsel verepsschende ende begheerich is. Hier door comt de Maghe tot teerichept / tlichaem ontgaet sijn crachten / de levende coleur begeeft hem/ sy lijden pijn ende knaginghe der Magen/ den Pols begeeft hem / de Geesten der Herten ontgaen haer/ende vallen in omnacht/de upterste deelen des Lichaems worden hen cout / het Syncope overvalt haer/ eñ de doot is hen naeckende.

Aengaende de cure.

Dese moetmen terstont hulp ende bystandt doen/ veel zijnder over wech passerende subijtelijcken doort overcomen deser plaghen/int wilde velt vergaen/ Daerom so yemant dese passie doort passeren der coude Locht oft Sneeu velden overcomt / salmen voorsichtigh zijn / datmen hem geen subijtighe alteratie aen en brenghet/met verwerminghe/ want daer door soude die seer teere inwendighe hitte te niet gaen / ende verstropen. Desghelijcken door het subijtelijcke voeden ende spijsen souden sy subijtelijcken doot blijvē / maer mē salse met lichtvoedende spijse alle uren een weynich voeden/ ende dorstigh zijnde / salmense altemet met een weynigh Wijns laven / Indien sy in onmacht ende flauwichept der herten gevallen zijn/ so salmen haer natuer ende den Geest versterkcken / door eenige wel rieckende ende confortterende dingen: als met Azijn/met gheherst broot/met rieckende Wijn besproept /ende voor den neuse gehouden /ende door ander welrieckende specerijen.

Item een Hoentken gebraden/wel met Naghelen doorsteken/ ende met Roose-water daer een weynigh Muscus in geresolv. is/ besproept ende ghedroopt/ dat gheroken ende gegeten/ende houdense oock wel rieckende Appelen ende Peeren voor de Neuse / ende ombinden hem de upterste leden met banden/handen ende voeten sal mē hem met werm water baden/ mensal hē met den Baerdt ende Ooren trecken.

Ende nu tot haer selven gecomen zijnde/ soo salmen hem wat gheherst Broot laten genieten in Wijn ghewepckt / desghelijcken de Dooyeren van Eyeren inghesopen/ het Verckens vleesch veel voetsels gevende/ sonder veel spijsen te ghebruycken.

In summa/de spijsen in deser passien dienende/moetē herder ende swaerder te verteren zijn als inden voorgaendē Capittel/ op dat tvoetsel van desen langher mach dueren.

Ende soo den oorspronc van desen waer comende door de suere humoren/soo salmense met meerder voorsichtichept moetē uyt drijven/als inden voorsz. Capittel verhaelt is / want sy souden lichtelijcken in een Hert-vanc ende onmacht vallen. Anders so machmen de unguenten ende andere remedien in desen ghebruycken / in den voorsz. Capittel verhaelt.

¶ Vanden onnatuerlijckē lust der bevruchte vrouwē/vande Griecken Citta, van de Latijnen Melacia ende Pica, alsoo na eenen Voghel ghenaemt/ om dat die Exter tselve dickwils is lijdende.

In desen onnatuerlijcken appetijt zijnse begeerich om te eten tghene dat die menschelijcke natuer is contrarierende/als Aerde/ steenē/Colen/Crijt/rau ongheſoden Visch ende vleesch/ja sommighe niet sonder perijckel/ Spinnen/ ende Want-Luysen / boven al te kemien gevende de groote corruptie der inwendigher humoren/eñ is den Vrouwen van couwer natueren meest quellende.

Jonghe Dochteren waerom sy met dese plaghe ghequelt worden.

Dese plaghe overvalt oock de jonghe Dochteren die met passie Cachexia ghequelt zijn/oft die eenighe ghewoontlijcke vloepinghe opghehouden zijn/ oft door de verbuplinge des sacts/ want alduſ danighen op-houdinghe die comt tot een sonderlinghe putrefactie/ daer door den Spiritus organicus, dat is/den officiael ende instrumentalen Geest in een ander wesen veranderende/soo den mensch brenghende tot sulcken valschen lust / sonderlinghe de bevruchte Vrouwen/ende dat meest inde eerste tweede eñ derde maent/ want dan haer maentsupveringhen op zijn houdende/ende dat tot eē voetsel der vruchten / ende nu meer verghadert wesende/ dan de vruchte wel noodich soude wesē/so zijnse te rugghe inde Mage invloepende/ ende daer tot corruptie comende/ verweckē sy desen valschē lust.

Wat tijt desen honger de bevruchte Vrouwen meest ghequelt heeft.

Desen onnatuerlijcken lust inde bevruchte vrouwē cesseert gemeenlijck inde vierde maent/ t'sy doort Braken/ oft datse vande vruchte dan wort verteert.

Sūma na dat de qualitepten der verbuylde humoren zijn/daer nae zijn ooc de onnatuerlijcke lusten/ als Avicenna Cap. de corruptie Appetitus is verhalende / want soo yemant is begheerende Crijt/Leem/Testen/ende diergelijcke drooghe dingen/ soo gheschiedet door de verbuplinghe der Melancholia,

Ende

Ende ſo ſy begheeren ſuere dinghen/ ſoo is daer een onverbrande Melancholie tegenwoordigh/ maer indien die invloeyinghe der humoren is Melancholia uſta & incinerata, dat is/ een verbrande ende aertachtige Melancholie/ ſo zijnſe Aſſchen/ Colē/ ende ander onnatuerlijcke drooghe dinghen begheerigh: uyt ſoute humoren/ ſo zijnſe oock den ſoutichheyt begheerigh/ alſoo dat doort begheeren der onnatuerlijcke dinghen/ de humoren connen bekent worden. De ſuere oft ſcherpe dingen te begeeren en zijn ſo quaet s[?]iet/ als de begheerte tot drooge dinghen/ want uyt ſulcke de natuer geen voetſel en can verkrijgen/ maer maeckt een groote vervuylinge ende verſtoppinghe der Leden ende Conduyten/ ende ſo quade accidenten voorts brenghende.

Aengaende de cure.

De cure van deſen wort dicwils door vomeren volbracht/ ende dat principalijc na dē eten/ ende niet door ſtercke laxerende/ van welcke vomeringhe int voorgaende genoech verhaelt is/ als oock inden Hicke/ ende in het Capittel van Anorexia. Eñ aengeſien dat de bevruchte vrouwen met deſe paſſien meeſt overvallen worden ende dat inde twee eerſte maenden/ ſalmē daerom voorſichtigh zijn/ datmē ſulcke doort vomeren oft laxeren gheen perijckel aen en brengt/ eñ uſelvē in groot achterclap/ maer hebt de woorden Hipocratis voor oogen / daer hy ſeyt: Prægnantes purgare ſi convenit, á quarto uſq; ad ſeptimum menſem convenit. dat is/ indienmē de bevruchte vrouwen moet purgeren/ dat ſalmen vande vierde maent tot de ſevenſte maent doen etc.

Maer tſekerſte is de Maghe te verſtercken/ eñ goede verterende ſpijſe te gebruycken/ als in de teericheyt der Magen verhaelt is. Desgelijcken inden Capittel vande Anorexia/ tſelve tot de vierde maent vervolgende/ want daer na ſal u de natuer te hulp comen/ ende indien de jonckheydt in deſen onnatuerlijcken luſt is vallende/ ſoo ſalmen hen de overvloedigheyt der Spijſen wat ontrecken.

Summa die volwaſſen ende ſtercke perſoonen/ ooc de bevruchte vrouwen/ ſalmen ten eerſten doen vomeren/ daer nae/ ſoot den noot vereyſcht/ purgeren/ alſmen inden Capittel vande Anorexia gheleert heeft/ eñ daer nae de onghetemperthheyt der Magen corrigeren door plaetſelijcke hulpe/ inde teericheyt der Maghen verhaelt, etc.

¶ Vande opriſpinge der Maghen/ vande Latijnen Ructatio ende Ructus ghenaemt.

De opriſpinghe geſchiet in ons meeſt door de quade verteeringhe der Maghen / tſy uyt couwe/ oft uyt winden/ want daer de hitte der Maghen teer is / daer lijdtſe opblaſinghe/ ende vergaderinge van veel winden/ de welcke ten leſten door de ſterc uyt-drijvende cracht opwaerts uyt gedreven worden/ want ghelijck de herſſenē haer ſelven willen ontlaſten doort nieſen/ den Buyc door tloſſen der winden/ de Borſt door den Hoeſt/ Alſoo is de Maghe haer ſelven ontlaſtende door de opriſpinghe.

Hinder der winden.

Ende indien de windē vande natuer niet opwaerts uyt gedreven en connen worden/ ſo zijnſe metter tijt nae de Dermen paſſerende / ende veroorſaecken daer veel rommelingen/ indienſe daer van de natuere oock niet uytghedreven en worden/ ſoo brenghenſe den patient dicwils in veel ſwaricheyts/ niet alleen en houden ſy de Mage op geblaſen ende onverteerlijcken/ maer maken veel accidenten inden Buyck ende Dermen/ als groote crimpinghe/ Colica, Iliaca, opbrakinge van veel geel ende groen Cholera, den Hicke/ opblaſinge der Lijfmoeder / benoutheyt der Borſten/ door tſpannen van Diaphragma, oock dicwils cauſerende een ſpecie van Waterſucht Tympanites ghenaemt. De vrouwen lijden dickwils deſe opriſpinge door dien de Lijfmoeder in haer ſomwijlen vol beſloten winden is / welc hem ſelven wederom moet loſſen, door ſulcke opriſpinghe.

Oorſaken.

De oorſake van deſen mach geſchieden doort ghebruyck van veel windighe dinghen/ tſy door drincken als door eten/ ghelijck doort ghebruyc van ſoete Wijnen / Moſt/ jonghe Bieren/ ende weynich gheſoden Melck/ alle ſoorten van Appelen/ Peeren/ verſche afghepluckte Druyven/ Boonen/ Erweten/ Rapen/ Ajuyn/ Prey/ etc. eñ alle vetticheyt die haeſt in winden veranderen/ Voorts die uyt ter natueren opriſpinge verwecken/ als den Raphanus, Moſtert-ſaet/ Moſtert ende gefrijte Eyeren/ alle rauwe eñ ongecoocte dinghen maken ghemeynlijck meer opblaſinge der Maghen/ als de ghecoockte.

Beteyckeninghe der opriſpinghe.

De opriſpinghe daermē de voorgaende ſpijſe natuerlijcke in ſmaeckt / ende dat ſeven uren nae den eten/ gheeft een quade verteeringhe te kennen/ de ſimpel opriſpinghe die alleen uyt onverteringe der ſpijſen / ooc uyt winden oft eenighe vercouwinghe voorts comen/ en brenghen gheenen ſmaeck mede.

Andere.

Opriſpinge met quaden ſtanck/ geeft de corruptie der ſpijſen ende humoren te kennen/ ofte dat daer eenighe vervuylinghe des Etters uyt eenighe Apoſtemen/ oft Ulceratien van binnen is vervuylende.

Andere.

Opriſpinge met bitterheyt des Monts ende Dorſt/ eñ hulp vindende in coude dingen/ geeft een cholerijcke materie te kennen.

Oprispinghe met eenen boosen coperachtigen smaeck/met steeckten ende knaginge/ geeft ons groote hitte te kennen.

Oprispinge met smaec van vuyl Eyeren/ oft als vuylen visch beteeckent een verhittinge met vergrovinghe van phlegmatijcke humoren.

Indien sy swarichepyt gevoelen inden Mont der Maghen/ beteeckent een teghenwoordighe phlegmatijcke/oft melancholijcke humore.

Om nu de melancholeuse humore te ondersoecken/soo salmen hem vraghen na de pijn der slincker zijden/na de opswellinghe der Milten/ oft in hem den hongher groot is / oft hem den buyck niet opgheспannen en staet/met onverteringhe der spijsen/ ende met suere oprispinghe. Als de oprispinge eenen sueren smaec blijft houden/ eñ dat een wijle continuerende/ bewijst een perijckel van aenstaende Water-sucht/ ofte den Buyckloop Lienteria genaemt / te meer indien daer een phlegmatijck bloet present is.

In summa zijn de beste op rispinge/ in welcken geenen reuc noch smaec vande voorgaende spijse noch eenige ander quade reucken oft smaken in bevonden en wort.

Als de rispinge den Aschamatici overcomt/ gheschiet in haer tot grooter verlichtinghe.

Aengaende de cure.

Om tghebreec van desen eensdeels te verhoeden / ende te cureren / soo salmen schouwen alle wintmakende/ende swaer verterende spijse/ eñ verkiesen die licht om te verteren sal zijn/eñ dat elck na sijnen eysch/ ende ontledige ende suyverẽ de Maegh na eysch der humoren/ daer nae gebruycken de electuarien/olien/unguenten/etc.

Winden te slijten.

Om de winden te slijten/wort dẽ Hiera sim. sonderlinghe in desen gherecommandeert/oock alsulcke Clysterien dienende inde wintachtighe Colica. Het inhouden des adems wort hier gepresen/oock de Niesinge/ desghelijcken verwermende sackens opte Maghe ghelept / als inde vercoude/oock inde windighe Maghe genoegh verhaelt is. Desghelijcken inde teerichepydt der Maghen/ ende stellen hem Coppen sonder openinghe op de Maghe/etc.

In coude saken vindy ooc ghenoegh int voorseyde Capittel der Maghen verhaelt.

¶ Vanden Dorst Sitis in Latijn ghenaemt.

Beschrijvinghe. Den Dorst is een sonderlinghe begheerte tot coude ende vochtighe dingen/oorspronc nemende door de sober vochtichept oft overvloedighe hitte/door de soute Phlegma, of cholerijcke humore haer inde Maghe onthoudende/ de ongetemperde hitte des gheheelen lichaems/ oft alleen een particulier deel mach hier oorsaec van wesen/ als de verhittinghe der Kelen/ den Oesophagus, Trachea arteria, de Longhe/de Maghe ende hare naest gheleghene Darmen/ door de verhittinghe der Nieren ende der Leveren/ met de verstoppinghe der Aderen Meseraicæ, door onghetempertheydt met materie ofte sonder materie/van uytwendighe oft door inwendighe saken: door de uytwendige saken/als sich veel te oeffenen inde hitte der Sonnen/ oft andere heete plaetsen: door veel Sweetens/Venus dienSen/zwarichepyts/ wakens/ kamergangen ende bloetvloepinge/door tghebruyck van soute spijse/heete dinghen/ het lange ghebruyck vant zeewater te drincken / brengt dickwils onlijdelijcken dorst aen: desghelijcken het overvloedich ghebruyck van oude oft heete Wijnen. Maer den alder-lastighsten ende langst-duerenden is voordt comende uyt de grove/ taeye ende soute Phlegma. Desghelijcken uyt de Wormen/ende oock uyt de passie der Nieren Diabetica passio ghenaemt.

Dorst uyt drooghte ende hitte der Magẽ sonder materie veroorsaect met bitterheyt des Monts/ drooge Lippen/ende een swerte Tonghe.

Teeckenen.

Den Dorst veroorsakende door t'ghebruyck van heete oft soute dinghen/sullen meest na den eten dorstigh zijn/ maer voor den eten dorstigh zijnde/ veroorsaeckt door eenighe vergaderinge der Cholerijcke oft soute Phlegma inde Mage ingedroncken/of door een groote drooghte/ als door langhe Camergangen/door veel lossinghe der urijnen/oft door veel sweetens. Den dorst yemandt aencomende in de sieckte Morbi acuti genaemt/ende hem seer lastigh vallende/ is seer quaet: Soomen den dorst wederom subijtelijcken verliest / ende sonder oorsaeck terstont quijt wort/is periculeus / want het bewijst ons ghenoech/dat de krachten in hem genoegh verstorven ende verdooft zijn: te meer/indiẽ die in hem swart ende scherp oft dorre wort.

Aengaende de cure.

Men sal den dorstighen Patient in een coele kamer / maer niet ontrent den vyere legghen/ ende wachten hem van alle gramschap / beroeringhe des Lichaems/van roepen/ende veel lesens/want het swijgen stilt den dorst/ als Hippocrat. sept. Op den rugghe ofte sachte bedden en sal hy niet ligghen. Alle soute ende soete dingen moet hy schouwen. Den Dorst sonder materie aenghecomen / wordt doort innemen van cout water met wat azijns vermengt/gebluft. Desgelijcx de Syrope de Ribes, vã Violen/ofte met den syroop van Limoenen / ofte van Suerinck vermengt.

Maer in tghebruyck vant cout water moetmen toesien door teerichepydt der inwendigher leden dattet gheenen hinder en doet. Anders blusschet seer wonderlijcken ende behulpsaem

den

den Dorst/ upt droogte ende hitte ghecomen/ daerom soo men het hinder des waters vreeset/ soo salmen daer een vijffste deel slechten waterachtighen Wijn toe vermenghen/ ende een thiendendeel Juleb van Violen/ van Roosen/ oft eenighe vande voorsz. Men sal de Tonghe met de bladeren van Lattouwe/ van Suerinc/ van Huysloock/ oft met een doecrken in nat water genet/ berleeden. Tsaet van Concommer/ van syn basten ghesuyvert/ gestooten/ ende met water ghedroncken/ blusscht den dorst upt een heete Maghe veroorsaeckt. Inde selve maniere salmen de Zaden van Latuwe ende Porcelepn mogen ghebruycken. De Concommers tot schijven ghesneden/ ende in cout water ghelept/ ende op de Tonghe ghehouden.

Oft.

Neemt de zaden Latuwe ende Concommers ana ℥.ß. versch soethout gheschaeft ℥.j. dit in ℔.vj. waters ghesoden ende ghedroncken. Men sal dusdanighe ververssinghe ende vercoelinghe oock mogen gebruycken/ so ons den dorst quelt/ door tghebruyck van eenighe soute dinghen.

Dorstigh zijnde door de Tonghe / der Kele/ oft Oesophage, so salmen hem den mont laten spoelen met schoon water/ met 5. oft 6. druppelen Azijns vermengt/ oft met een Gerste water. Oft na tbevel Hippocr. soo wort hy door 't slapen oock te niet ghedaen.

Maer so ons door de drooghte van Trachea arteria, ende der Longhen ende haren weghen/ den dorst is overvallende/ soo helpt hen seere de inlatinghe der coude Locht: want de attractie ende inlatinghe der couder Locht /so ververstmen eer ende meer de gheestelijcke Leden als door eenighe dranck en/ daerom salmen de vensteren open setten ende de soete versch makende Locht in laten/ om alsoo de Camer te vercoelen ende bestropense met Wijngaert bladeren/ Latouwe/ met de bladere Nymphea, Roosen/ Violen/ etc. ende met Wilghen tacken/ die met wat waters ende Azijns besproepen sal/ het coel water sullense over lanckssaem in laten/ wepnich lesen ende spreken is hen goet.

Wt soute ende Cholerijcke humoren veroorsaect/ salmense upt drijven/ door purgeren/ ende brenghense wederom tot alteratie door vercoelende ende vocht makende dinghen.

Comende door soute phlegma / so is hen den mont soutachtich ende droogh/ in desen wort den Dorst ghebluscht doort drincken van eenen grooten Dronck werm waters/ maer door het cout water vermeerdert hy/ in het werm water vermengt een wepnich Azijns.

Door eenighe overtollige evacuatien in wat manieren datse gheschiet/ dorstigh ghewórden/ salmense allenskens met een lichtverterende spijse op voeden/ als met het Cremore Hordei, dat is/ melck upt Gerste ghewepckt/ ofte met tsop van een Hoenken sonder sout met Latou bladen/ oft met de 4. groote coude saden ghestooft/ ende altemet met wat ghewaterden Wijns ghebruyckt.

Om den Dorst upt te blussen inde Cortsen/ daer men vreest datse door overbloedich drincken mochten vallen in een Watersucht/ of buyc loope/ soo salmense dicwils verversschende ende vercoelende dinghen inden mont laten nemen/ als suere Kerssen/ oft gedroocht zijnde/ salmense in schoon water laten wepcken/ desghelijcken de Pruymen/ Tamarinden / Queen/ Granaet appelen/ jonghe / ende opperste schoten vanden Latouwe/ Spinasie/ Wyngaert rancke/ schijfkens vande Concommeren / oft Pepoenen/ in cout water ghelept ende opte tonghe genomen/ het sap van Granaet appelen / ofte den sproop van Violen/ ℥.j. met ℥.v. Latouwe waters ghedroncken/ oft met Gerste vermengt/ oft den sproop van Limoenen/ oft vande sueren Granaets vermengt/ met de decoctie van soet hout.

Oft.

De Mucilaginis van Queede/ Psyllij, ofte Gummi Tragacanthi uptghetogen met de wateren Buglossi, Boraginis, Violen of Latouwe/ ende daer doecrkens in ghenet/ ende op de tonge ghelept.

Ten selven

Neemt schoon Fontepn water ℔.j. Latou oft Suerinck saet ℥.ß. een wepnigh ghebroken/ ende wepnich gesodē/ op tleste daer in vermengt Suerinck ende Violen water ana ℥.iiij. tsap upte Limoenen/ de Ribes of Rob Berberis, of de Ribes ℥.j.ß. oft ℥.ij. of Suycker soo veel/ ende dat ghesoden water met het saet eerst door doen/ ende daer nae de ander daer toe vermenghen.

Oft dese Pillen.

Neemt Concommer saet ghepelt ende ghepulveriseert / Gummi Tragacanthi ghepulvert ende gesift ℥.ß. met wit vanden Eye pillekens gemaect inde Locht gedrooght/ worden seer ghepresen. Men sal de Kele ende haer by gelegen partien bestrijcken met olie van Roosen/ met Nachtschade water/ oft met de sapen van Nachtschade/ Porcelepn/ Latuwe ofte Suerinck/ met de Mucilagis, Psyllij, met gra. ij. Camphers daer toe vermengt/ oft doecrkens daer in ghenet/ ende gheappliceert. Dorst der Water-suchtiger/ sal men remedieren alsmen in syn eygen Capittel verhalen sal. Desghelijcx in Diabetica passionem veroorsaeckt.

Nota.

Maer noteert / datmen in desen niet en doet als sommige onbedachte doen/ welcke in groote brandende hitte ende Cortsen/ den mont ende aensicht dickwils geheel int cout water steken/ dat soo dickwils doende/ datse daer door ten lesten in groot perijckel stellen/ veroorsaecken soo grooten verstijvinghe ende sluytinge der sweetgaten. Ja daer door dickwils vallende in de Quinantie, ende ander ghesswellen der Kelen/ so datse altemet daer door schijnen te versmooren. Hiermede eyndighende ons Capittel/ sullen van de Cholerijcke passie gaen verhalen/ als volght.

Doorstigh door de parts der Kele. (margin)

Dorst uut Phlegma. (margin)

Door overtollige evacuatie. (margin)

Dorst in Cortsen. (margin)

Vande Choleriicke passie/ in welcke de Maghe door haer groote perturbatie van onder ende bovē veel Cholera lost/daerom vande Griecken ende Latijnen Cholera, vande sommighe Cholerica passio genaemt.

Beschrijvinghe. CHolera is een sieckte der Maghen/ oft als sommighe willen de Mage ende Dermen ghemeyn/inden welcken sy van onder ende van boven veel Cholera quijt worden/ altemet met sulcken ghewelt/dat hen de Geesten ende crachten geheel ontgaen/ende dat met pijn ende perssinge der Magen ende Dermen/ wesende meestendeel sonder Cortsen. Sy lossē int eerst dunne waterachtighe/ daer nae een weynich siende na den gelen/ ofte als twater daermen versch ghe-slaghen vleesch inne ghewasschen heeft / daer nae wortse dicker ende wat hoogher geverwet/ geel/oft groenachtich/blau/ofte altemet swert. Het brengt den mensch den eersten/tweeden/oft drijden dagh om hals.

Oorsaecke.

De oorsaecke van desen gheschiet / door de overvloedighe vervuylde Cholerijcke materie/ of der vervuylde soute Phlegma, soo upte Milte/Levere/ Maghe/ of Dermen overcomende/ de spijse magh in desen oorsaeck wesen/ als die daer voortbrenght grove / wintachtighe / ende scherpe materie/wesende swaer om te verteren/ ende traegh int door-passeren / als de Worsten ende Verckens Dermen ghevult met bloet/ Ajuyn/Gort/Peper/Vet/Verckens vleesch/ alle Runt vleesch/ de Buycken der gedierten op gevult/ende den Kase. Desgelijcken alle spijse die daer lichtelijcken inde Mage is putrificerende/ als Concommers / Pepoenen/ Cauwoerden/ Campernoelen /oock de Vijgen/ende Moerbesien/dicwils gegeten/ ende sonderlinghe na den eten/want indien sy wat te langhe inde Maghe blijven legghen/zijnse putreficerende/ ende vercrijghen eene fenijnighe alteratie/ wiens rauwichept ende corruptie de Maghe niet verdraghen en mach/maer drijftse van onder ende boven upt. Oock cant gheschieden door overvloedige spijse / ende diverse gerichten sonder oordē/ in te nemen / want hier door wort de verteringhe bedorven in de Mage / ende comt tot vervuylinge/ ende causeert overvloedighe vervuylinghe der humoren/ ende veel walginghe. In summa alle die voortbrengē wintachtige vochtichept/scherpe ende knagende humorē/ in hemselven eenighe scherpe vochtichepdt hebbende/ zijn dese passie haest causerende.

Dē Ellebotus, Coloquint / Scammonium, Cataputia major ende minor, Cucumer agrestis, ende diergelijcke vehementē laxerende corrumperen haest / ende door haer sonderlinghe scherphept veroorsakende lastighe buycloopen/ ende spasmeringhe.

Teeckenen met seker accidenten.

Sy lijden vomeringhe met Cholerijcke Camerganghen/dorst/ sweetinghe/ pijn ende perssinghe/winden / ende rommelingen inde bovenste Dermen/eenen snellen/teeren/ ende bedichtē Pols. Int toenemen van het ghebreck verliest hem den Pols seer/de beenen ende handen worden hen ghetoghen/ ende lossen coudt sweet / sy vallen in onmacht der herten / ende nu op tleste comende/ gaen se veel van haer selven. Dese passie is gemeenlijcken inden Somer ende Herft den kinderen meest quellende/ selden den ouderdom besoeckende / ende is in hen vol perijckels/ den dorst is hem seer hinderlijcken / maer tslapen seer goet/ met het ophouden vant overgevē indien hem de materie is begevende na de Blase / soo maket snijdinghe int pissen / vol perijckels zijnse/sose van haer selven gaen. Oft indien tselve dat sy braken seer stinckt / ende den dreck ghelijck is/maer niet stinckende is goet.

Manier om te ghenesen.

Aengesien dese passie seer snel ende vol perijckels is / soo moetmen met alle voorsichtichept de selve terstont te hulp comen. De plaetse daer hem den patient houden sal / moet in hitte ende coude getempert zijn/ende niet te licht/want de claerhept ende hitte maken beroeringe inde humoren/eñ lossen den Geest/ eñ de coude/hoe wel sy den Geest bewaert/so isse nochtans de humoren affsettende/ so na de Maghe als na de Dermen. Indient de natuer verdraghen mach/ soo salmense wat laten vasten/ maer sorgende datse gheheel crachteloos souden worden/ salmense lichtverterende spijse laten genieten. Tgene dat de naturee met cracht affsetten wil/ensalmē ten eersten niet tegen staen/maer men sal aensien of den patient lichtelijc is brakende/of niet/ eñ oft daer geen spasmeringe of flauwichept der herten en is/of geenen Hick/ welcke accidentē men voor al eerst te hulp comen moet / om datse soo vol perijckelen zijn. Ende hoe wel sy overvloedelijcke overgeven/eñ te Cameren gaen/ moetmen nochtans de natuer in desen meer te hulp comen/want de materie seer vuyl ende hinderlijcken is/als Rhasis ooc bevolen heeft/daerom indien sy lichtelijcken Camerganck vercrijgen/ soo salmen de natuer meer te hulp comen/maer indien den patient walginghe is lijdende / ende niet ghenoegh en braeckt/soo salmen de natuer in desen wat hulp doen/om wat meer te vomeren/ maer vomeringhe ende brakinghe en moghen niet tsamen geschieden/met swarichepdt brakende salmen hem lichtelijcken doen brakē/ niet met de gemeyne brakinghe/ maer elc na de humore vereysschē sal/ daerom indien de Cholera haer in de Maghe onthoudet / ofte dat de spijse haer in Cholera verandert/ datmē upt de bitter opripsinge can verstaen/soo sullen sy haer van de Cholerijcke spijse moeten wachten. Eñ om te doen braken/ salmen hen ℥.viij.oft x.lau waters laten drincken / dat sal de Maghe ghenoech upt supveren/ende nemen dat tot ij.of iij. reysen tot dat hy braeckt / ende soomen voor de winden vreest/ soo machmen daer een weynich Comijns onder vermenghen/oft laten hem het Gerstewater tot viij. ℥. innemen/ofte tsop van een

een Hoentken ingedroncken / maer indien de Phlegma, phlegmateuse natuer/phlegmatijcke spijse/of eenige ander rauwichedẽ/eñ onverteert voetsel oorsaeck geven tot deser plaghen / so salmen tot dat lau water vermenghen syrupus Acetosus. Ende indien den Patient lichtelijcken tot kamerganckte brenghen is/ so salmen hem met lichtwerckende kamerganghen purgeren/ na eysch der Humoren/oft met lichtwerckende Clysterien.

Clysterie.

Neemt de decoctie van Gherste ℥.xij. Potsuycker ℥.j. ß. olie van Olijven ℥.iij.den doyer van een Ey / met een weynigh Soudts tot een Clysterie vermengt. Ende nu het meestendeel vande Humoren uytghedreven zijnde/ dat gheweynlijck binnen de 24.uren geschiet/so salmen de constringerende dan moghen ghebruycken/ eerst van den minsten beginnende. Maer of u in desen den Hicke/Spasmeringhe oft flauwichheyt overviel/salmen tselve(als voorseyt is)ten eersten teghenstaen. Hier na salmen de Maghe versterckẽ/door de uytwendighe applicatien/ als met Sacrkens/Emplastren/Linimenten/ Unguenten ende Eipithemata, maer de stovinghe zijn eerst helpende. Ende noteert / dat de Maghe bequamer door sulcke uytwendige applicatien gheholpen wort/dan door eenighe inneminge van Medecijnen : want de uytwendighe conforteren meer / ende stoppen ooc sonder walginghe te maken:want de inghenomen medicamenten en mogen door de groote verseringhe niet behouden worden. Ende ist mogelijcken / soo salmen den patient doen slapen/ want daer door wort den Loop ghestopt. Aengesien dese sieckte seer snel ende periculeus is / daerom salmen ten eersten de meest-helpende dinghen verkiesen/als fomentatien.

In heete saken.

Inde heete saken salmen ghebruycken Olie van Myrthus/van Queen / van onrijpe Roosen : want dese vercoelen/stoppen ende verstercken/altijt daer toe vermengen om de Maghe te conforteren ende te verwermen / als de Olien van Nardus/ Mastic ende van Alssen /eñ dese doense oock doordringhen/ ende int fomenteren een weynigh Wijns daer toe doen.

Aldus.

Neemt de middelste schorssen vande Eycken of Mispelboõ ℥.ij.Galnotẽ/Berberis, Sumach ana ℥.j. Balaustiorum, roode Roosen ana p.ij. Menthæ p.j.dit in een deel waters ende eẽ weynigh Azijns ghesoden/ende daermede gestooft.

Ten selven.

Neemt Myrthus besyen/Sumach, Berberis Hypocistidos, Balaustiarum, roode Roosen/ana M.i.drooghe Menthe p.j.ß. bereyden Coriander ʒ.iij. Dese als boven ghesoden /ende ghebruyckt.

Tsap van onrijpe Braembesyen/of vã Queeren/daer doecken in ghenet /ende in heete tijden cout/ende in coude tijden werm daer op gelept.

Unguent nade afdrooginge daer op ghestreken.

Neemt Myrthus olie/ olie van Queẽ ana ʒ.6. Mastic olie ʒ.iij. Boli Armeniæ, root Coral ana ʒ.j.ß.bereyden Coriander/Santali Citrini ana ℈.ij. Hypocistidos, Acaciæ ana ℈.j.ß.roode Roosen p.j.Was eẽ weynich tot een unguent ghemaeckt.

In coude saken.

Hoewel men in coude saken verwermende dinghen behoort te ghebruycken/maer om datmen hier meer constringeren oft stoppen moet als conforteren/so moetmer oock coude dingen onder vermenghen.

Aldus.

Neemt olie van Mastic/van Alssen eñ Mentha ana ℥.ß. Myrthus Olie ʒ.6. tsamen vermengt ende daer de Maghe mede bestreken.

Oft.

Neẽt olie van onrijpe Roosen ʒ.j.ß.olie van Myrthus ende van Queen ana ʒ.iij.hier mede ghestreken wesende / salmen dit pulver daer op stropen.

Pulver.

Neemt Schœnanti, Cyperi, Spicæ Nardi, Macis ana ℈.j.Roosen/Coral/Myrthus besien Santalen / bereyden Coriander ana ʒ.ß.cleyn gepulveriseert/ende nae de strijckinghe daer op ghestropt.

Oft de olien met de pulveren vermengt / met een weynigh Was tot een salfken ghemaeckt. Int mineren der sieckten dit Emplastrum ghebruyckt.

Emplastrum.

Neemt Emplastrum de Mastice, Emplastrũ pro Stomacho ana ʒ.6. Galiga/root Coral an ʒ.j.met wat olei Nardi tot een Emplastrum vermengt.

Van binnen te ghebruycken in heete saken.

Neemt syroop van Myrthus/ van Aelbesien vande Granaten/ofte vande onrijpe Druyven ghemaeckt. Desghelijcken ooc in coude saken/ maer salmen daer van een weynigh syrope van Mentha oft van Alssen/oft de pulverẽ van Caneel/Spicæ, Cyperi, Macis, Note muschaten/of van Nagelen/daer onder vermengen/ ende men salder weynich teffens ghebruycken / als tot ℥.j.sonder vochtichheyt/ende dat dicwils herdoen.

Oft aldus.

 Neemt

Neẽt Julep van Roosen ℥.iij.tsap van Granaten ℥.j.ß. hier van ij. oft iij. Lepelen teffens ingheñomen.

Ten selven.

Neemt tsap van Granaten ℥.ij. tsap van Mentha ghesuyckert ℥.j.ß. dit vermengt/ende als boven inghenomen.

Desuer Granaten met een weynigh Suyckers vermengt / ende met de Keernen gegeten/ zijn goet.

Conserve.

Neemt conserve van oude Roosen ende van Suerinc ana ℥.j. Quee vleesch ℥.j.ß.pulv.van Christal ʒ.ij.alle de Santalen ana ʒ.j.Suerinc saet ende van Citroenẽ ana ℈.j.met den syroop daer de Myrabolanen in bewaert worden/ofte de geconfyte Note muschaten/tot een conserve vermengt.

Een Epithema.

Neemt Roose-Water ℥.8.Azijn ℥.j.ß. root Santel hout/roode Roosen / Myrthus bladerẽ ana ʒ.j. Galliæ Muschatæ ʒ.ß. Campher gra. v.dit vermengt ende gheweeckt zijnde / salmen daer fijn Lijnwaet in netten/ende uytghedout/ over de Maghe ghelept.

Men sal hem met alle dilingentie doen slapẽ/ want den slaep voet ende stopt alle vloeyinghe des Buyck.Ende soo hy niet en mocht houden/ soo salmen hem Coppen stellen tusschẽ den Navel/ende de Mage/ende geven hem daer na een weynigh te eten/ende laten hem daermede wat slapen/ ende corts daer nae wederom aff doen/ ende wederom daer op stellẽ/om hem so te voeden.Ende indien dese passie upte Lever comt/ salmen hem coppen op de plaetse der Leveren stellen/alsmen oock vande Milt verstaen sal.

Maer indien de Lever ofte Milte haer vuylichept inde Mage waren sendende/so en salmẽ geen constringerende dingen op de plaetsen der Leveren oft Milte legghen / want dan souden haer crachten te meer versterken ende te meer haer vuylichept affsenden/ maer men sal de maghe propelijcken versterckẽ met constringerende dinghen / op datse te min de vuylichept ontfanght / ende stellen Coppen op de Lever ende Milte / so sullense de uytvloeyinghe der humoren by haer houden.

Indien daer noch eenige vuyle humorẽ present waren/soo salmen die in heete saken aldus purgeren.

Purgatie.

℞.Citrini Myrabolani ℥.ij.in gerste water gesoden/ende resolveren in iij.℥.nats een weynich suyckers.

Oft moet men wat stercker laxeren/ soo ghebruyckt dit.Neemt de infusie vande Provenfie Roosen met den Rhabarbar gemaeckt ℥.j.ß.

In coude saken.

Neemt de pillen de Aromatibus/assaiereet/ oft Mastichinæ eñ malaxerense met melle Rosato.

In heete saken salmen hem wat Broots int tsap van Granaten ghewepct/ laten ghebruycken/maer in coude saken/salmen daer wat Caneels over stropen. Ofte weycken tbroot inden Hyppocras Wijn.

Om de crachten soo door den reuck/ als door eten te versterken.

Al ist dat de Voghelen om haer Cholerijcke natuer van sommighen in desen niet gheprefen worden / salmense nochtans in deser manieren bequamelijck moghen ghebruycken.

Neemt jonghe Duyven / ofte een Velthoen/ aent tspit ghesteken / doorsteken / ende ghevult met Myrthus/ met schootkens van Braembesiẽ/oft Wyngaert ranckens/Caneel ende me braden met Roos water dropen/of met sap van Aelbesien/oft straffen Wijn/ende laten den patient dit ten eersten gebruycken/ ende sterck uyt perssen / ende laten hem de substantie ruycken ende tsap in suppen.

In coude saken.

Men sal hem tselve laten ghenieten met een weynigh Caneels/Nagelen oft Foelgien.

Het Hordeatum is hem in beyde saken goet/ dan inde coude saken salmen daer een weynigh Caneels/oft Mentha/ oft water van Mentha by doen/maer inde heete sakẽ/daer toe vermenghen de wateren van Weechbreede/ Porcelayn oft Roos-water/met wat suyckers/ de ghelepkens wat Santel houts/een weynich Caneels. Oft in couwe met Azijn/Caneel/Galiga/Macis/ende Menthe water.

Voor den Dorst.

Inden Dorst salmen hem laten genieten de saden van Comcommer ghepelt/ende in schoon water ghesoden/ oft het Julep van Roosen/oft tsap upten Granaten/ oft den syroop uyten sueren Granaten.

Maghe versterckende.

Neemt geroost broot ℔.ß.cleyn ghestampt/ oft geraspt/roodẽ straffen Wijn/dit als eẽ plaster gestreken/eñ stropen daer op roode Roosen/ root Coral/bereyden Coriander/Antheræ Rosarum,Naghelen/Foelgie ana ℈.j.ende daer op ghelept.

Oft aldus.

Neemt gheroost broot in stucken ghesneden/ ende in rooden straffen Wijn ghewepckt/ ende ghestampt tot een plaester / daer wat Caneels/ Alssens/Menthe ende Naghelen toe gedaen.

Ten selven.

Neemt geroost broot ℔ j.in Azijn eñ cisterne water

Water ghesoden / groenen Menthe M.ij.ghestampt ende door een stramijn laten passeren/al wrijvende/ Mastic/Foelgie/Nagelen ana ʒ.ij. Spicæ Nardi, Cyperi, Cypres Noten ana ʒ.j. Ladani, Hypocistidos ana ʒ.j.ß.dit gheincorporeert ende gheappliceert.

Ten selven.

Neemt drij Que peren onder den asschen ghebraden daer vande voorsz.pul.onder vermengt nae dat ghy verwermen oft vercoelen wilt/als met de schellen van Granaten en sijn bloemen.

In coude saken.

Neemt tmeel van Gerste en van Linsen ana ʒ.ij.Olibani, Mastic, Ladani, Macis, Naghelen ana ʒ.j.t'sap van Queen ende rooden straffen Wijn met een luttel Azijns tot een plaester vermengt.

Tghescheit altemet doort overbloedich eten vande Meloenen/Comcommers/Cauwoerden/ ende diergelijcke vruchten/de Mage te seer vercouwen ende ontstellen / uytbrakende een vuyl slijmige Phlegma/ oock den dooden van coleuren gheleijckende/ nochtans soo periculeus niet/ ende nu tot braken geneghen zijnde/salmense aldus te hulp comen.

Vomeringhe oft brakinghe.

Neemt lau water ʒ.6. Oxymellis simplicis ʒ.j.ß.dit inghenomen. Hier na salmen de Maghe van buyten/ende van binnen versterckcn.

Aldus.

Neemt geconfijte Myrabolanen n°.ij.Citroen schellen gheconfijt ʒ.ß.oude conserve van Roosen ʒ.j.Queen vleesch gheconfijt ʒ.6. de wortelen Quinque folij ʒ.ij.root Coral/Citroen saet ana ʒ.j. ghebranden Herts horen/Terræ sigillatæ ana ℈.iiij.met den syroop daer de geconfijte Citroen schellen in bewaert worden een Electuarium ghemaeckt/smorgens nuchteren iiij. uren voorden eten/ ende tsavonts twee uren nae den eten / de grootte van een Castanie inne ghenomen.

Vnguentum.

Neemt olie van Nardus, van Alssen van Mastic ende van Queen ana ʒ.iij.drooghe Menthe ℈.j.Naghelen Cardamomi, Ligni Aloes, of fijnen Caneel ana ℈.ij. Was een weynich/tot een Vnguentum vermengt.

Flauwichept ende onmacht.

Ende oftse nu doort opclimmen der verbuylde humoren/oft doort verliesen der Geesten/oft door sterke evacuatien in flauwichept der herten vielen/soo salmen hem laten ruycken aent gherooft broot in roos of Bugloswater gewe ycht.

Of inde groote coude/met een weynich wijns vermengt/of doort riecken vant gebraden vleesch.

Crimpinghe der zenuen.

In desen verthoont hem dickwils int tleste een spasmeringe of opcrimpinghe der Zenuen/ ende dat meest in Handen ende Beenen / om de pijn te versoeten/ so salmen werme doecken netten in werme soete melck/ ende legghense werm om de lacerten oft musculen daer de pijn is/daer na salmen die bestrijcken met vochtighmakende olien/des winters met olie van Lelien/ Somers met olie van Violen oft Roosen en soo geappliceert/oor doecken inde voorsz.olien genet.

In coude tijden.

Neemt den olie van Camille/ daer in ghe resolveert een weynich vande honichachtige vochtighept uyt den Castoreo ,ende daer het ruggemerch mede bestreken/desgelijcken met den oleo Nardino/ende op de selve maniere salmen oock handelen inde tsamen crimpinghe oft contractie vande Caerxbeenderen.

Vande drooge Cholera, Cholera sicca, oft arida Cholera ghenaemt.

Hipocrates ende Galenus hebben oock mentie ghemaeckt van drooge Cholera/ende is met een groote perturbatie der Maghen ghescheidende/maer sy verschillen vande anderen/so inde oorsaecken/ oorsprongk als accidenten/want den drooghen geschiet door de scherpe wintachtighe Geesten / welcke winden/ ofmense lost/of niet/ so makense nochtans crimpselen ende snijdinghe inde Zenuachtighe partien des Buycx/ den Buyc staet hen opgespannen met veel rommelinge/veel pijnen inde zijden ende Lendenen/ den Buyck is hen verstopt/ ende zijn sonder camerganck/ waer in den voorsz.vochtighen seer verschilt met desen.En sullen de winden genoech geremedieert worden/met seker remedien/ genoch inde besloten winden der Maghen/desgelijcken oock inde windighe Colica verhaelt.

Nota.

Dat van ander verschepden Buyck-loopen/ vanden Tenesmo, vanden uytganck des Fundaments Derm/vanden Speen ende verscheyde gebreken des Fundaments/vande wormen/ vande Colica, ende vande pijn der smalder Dermen/diemen de Derm-Gicht noemt/ oft Iliacus dolor, eerst ghehandelt sal worden/ als wy van alle de ghebreken der Leveren mentie ghemaeckt sullen hebben. Sullen daerom hier nae nu eerst mentie gaen maken vande ghebreken Mesenterij, ende wat den Mesenterium is.

¶ Vande ghebreken Mesenterij, en sijn beschrijvinge/ Mesenterium oft Mesæreon vanden Griecken/wort vande Latijnen Medium oft Medianum ende Lactes genaemt/ ende in Duyts den Middel-derm-Lies/oft den Schorf-Liese.

Mesen-

Mesenterij venæ ad Iecoris portas excurrẽtes distribuendi Chyli gratia, vnde & manus Iecoris dicuntur, in his etiam primũ sanguis generatur.

Aliæ propriæ, in hoc factæ a natura, vt intestina nutriant, non terminãtes ad Iecur.

MEsenterium is eẽ zenuachtigh Lies/ vol Clieren /int midden der Darmen gheleghen/ ende is van binnen met aderen doorwortelt. Ende dese worden Venæ Meseraicæ of Venæ Mesentericæ ghenaemt / dat is/ de middeladeren/van welcke aderẽ een deel zijn loopende na de Lever. Dese aderen en leyden niet alleen de sapachtige ghecoockte Chilus na de Lever/ maer trectse oock tot haerwaerts/ ende maectse bequaem voor de Lever.

Verscheyde accidenten eñ passiẽ/ geschieden in dese Aderen.

In dese aderen Meseraicæ geschieden diverse passien ende accideuten / want in dese connen lichtelijcken toe vloeden alle overvloedige vuylichept/ende overblijffselen van ander ongelegen plaetsen ende aderen/ghelijck als de Mage veel ongecoockte materie na is latende. Oft dat de Lever door haer teerichept/tghene den Mesenterium ontfanghen heeft/upter Maghe niet na haer en heeft moghen trecken. Oock is dicwils ondervonden/ dat de aderẽ Meseraicæ, die toch upter natueren alle ander by ghelegen plaetsen ende Aderen haer voetsel moeten toe seynden/ datse nu door grooten honghers noot selver de aderen ende vaten hebbeu afghesoghen ende gedicht/ van allen haren mghehouden vochtichept/ so wel tbloet als alle ander humorẽ/waer door sy haer selven bereyt hebben veel ende verscheyden accidenten / als verstoppinghe in haer Conduyten/ coude oft heete geswellen/ inflammatien ende ulceratien/ de alder wreetste passie Cholera ghenaemt/Buyck-loopen/crimpselen der Dermen/de passie Cachexia ghenaemt de verdwijnende plage Atrophia ghenaemt / quade verborghen Cortsen/ende meer dierghelijcke ghebreken/ swaer om te kennen ende te genesen/ alsmen sal connen verstaen elck upt sijn eyghen Capittelen.

Vande verstoppinge Mesenterij, ende syn aderen.

De aderen Mesentericæ ghesloten zijnde/ soo overcomt hem eenen gheweldigen Buyc-loop/ inden welcken sy lossen een bleeck-roode waterachtighe materie/maer soo de groote holle adere der Leveren/de poort-aderen genaemt/ghesloten is/ so is de materie een weynigh beter gecoockt / ende wat meer nae den rooden siende. Ende so de verstopthept alleen schuylt tusschen de Mage ende den Mesenterium, soo is den camergant geheel rau ende onverteert/niet bloetachtich.

Men vint den Mesenterium ende sonderlinghe haer aderen inde rechter syde altemet verstopt/met een opheffinge ende met verdwijninghe des Buycr / te kennen gevende dat dat deel vergaet ende gheen voetsel meer crijgen en can/ ende doort verlies der crachten / soo isser eenen gheduerighen Buyc-loop want den Chilus oft de sapachtige vochtichept en mach totte Lever niet geraken/ want men siet sulcke lichamen in corter tijt seer vergaen/aengesien de Lever geen voetsel en creyght : ende soo dit ghebreck verout/ en zijnse gheen gesonthept meer te verwachten/ de Huyt schijnt hem opten Buyck ghespannen te staen/ etc.

Vande tumoren oft swellinge inden Mesenterio sonder inflammatie.

Dese tumorẽ zijn seer swaer om kennen/ende worden met swarichept onderscheydẽ upt sommighe ander tumoren / daermen hier nae oock mentie van maken sal/ende mach desen tumore vanden Mesenterio alleen bekent worden/ als hy nu groot is/want cleyn zijnde/ so is hy sacht int aentasten/ ende is voorwijckende / ten lesten doort consumeren van sijn vochtichept/ so wort hy hert/ende is int stijf aentasten pijn causerende/ten lesten de Dermen mede benouwende/ eñ den camerganck behinderende/ende dese tumore is diep gheleghen int tasten.

Van ander tumorẽ des Buycx/ ende eerst vande opswellinge der Musculen des Buycx.

Daer de Musculen des Buycx gheswollen zijn/ soo verthoonen hen de tumoren lanckwerpigh/ ende dat nae de forme vande Musculen/ meest inde nederste deelen des Buycx/ ende onder dẽ Navel hem vertoonende / sy en vallen de Darmen/ ofte de natuer inden camergane niet soo lastigh : men machse oock lichtelijcken int ondertasten voelen/ ende zijn ooc dickwils uptwendigh vertoonende.

Maer onder dese Musculen zijn noch ander dwersloopende Musculen gelegen/ aenhangende aende Membranen vanden Peritonæum, dese gheswollen zijnde connen den Medecijn lichtelijc bedriegen/ want tselve sou geoordeelt moghen worden voor een sweeringe der Leveren/ maer in dese en sietmen de Huyt noch coleuren niet veranderen/ Oock so schilt de manier ende figuere in dese vande Lever / want inde Lever verthoont het hem inde maniere van een halff Mane.

Vande verheffinghe der Dermen.

De Dermen verthoonen haer opheffinghe/ alsmen dicwils siet inden Iliaca, makende veel ende verscheyden verheffinghe / seer oneffen int aentasten/ende dat int onderste/oft int middenste des Buycx.

De Moeder.

De Moeder int swellen verthoont haer ronde figuere int aentasten/eñ dat int bovenste des Buycx/ende is oock beroerlijcke. Ende soo hem de gheswellen inden Vrouwen in beyde syden vanden Navel verthoonen/beteyckent eẽ opblasinghe van hare Testiculen oft Clootkens. De Blase verthoont oock haer gheswel door een groote rondichept int midden des Buycks/een weynich boven tghemachte / indien tselve met hitten ghesciet/soo isser een Cortse / maer door ophou-

ophoudinghe der urinen en isser gheen Cortse. De tumoren der Leveren ende der Milte worden bekent als in haer eygen Capittel verhaelt sal worden. De swellinghe der Maghen is oock te kennen door haer verheffinghe / een weynich boven den Navel/met opblasinghe/ spanninge/ ende herdicheyt.

Oorsaecken van tswellē Mesenterij.

Maer nu weder keerende tot de opswellinge Mesenterij, die geschiet uyt verscheyden oorsaecken / als uyt verholen winden/uyt de Maghe haer toegheSonden/ oft uyt het generael lichaem / desgelijcken uyte teericheyt de Leveren/ haer coockinge door teericheyt niet voldoende/ desghelijcken uyt groote coude/oft uyt gebruyc van veel grove/slijmige eñ onverteerlijcke spijse veel grove humoren ende winden nae latende.

Vande inflammatie ende verhittinghe Mesenterij.

Den Mesenterium magh oock sijn inflammatie lijdē/ so in sijn klierachtige partien/ als in ander deelen der Darmen. In desen ghevoelen sy een merckelijcke swaricheyt ende ghewichte/ nochtans sonder merckelijcke pijn / met eē binnē Cortse/sonder groote alteratie des lichaems/ want sy connen noch haer dagelijcxse handelinlinghe doen/altemet lossen sy inden beginsel een weynigh root Etters/ Ende nu den Aposteem gherijpt zijnde / lossen sy witten Etter door den camerganck/ oock dickwils metten camerganc vermengt/ altemet oock sonder camerganc veel Etters lossende / sonderlinghe daer haer passagie is streckende na het uyterste vande Dermē/ ende tis seker dat soodanighe Etter voort comt uyt den Mesenterio : want van ander plaetsen voortcomēde/en cant sonder pijn/of sonder cortsen/of sonder vermenginge niet geschieden/ ende nu dit verlatende/ salmen elck van desen syn eyghen remedien toe gaen voeghen.

Eerst vande verstoppinghe Mesenterij.

Inde verstoppinge salmen altemet gebruycken de pillen Hieræ simplicis, oft de Aromatibus, ende dat ten vijf oft ses daghen eens/dry of vier uren voorden eten/daer na de aderen aldus openen. Neemt de wortelen Dentis Leonis, van Petersselie eñ vā Graminis ana ʒ.j. de wortelen Cichorei ende Asparagi ana ʒ.ß. Bethonie/Endivie/Agrimonie/ Adianti albi ende nigri, Cassuthæ ana M.j. Alssen p.j. Rosijnen sonder steenen ʒ.j. Anijs ende Venckel saet ana ʒ.ij. in schoon water op de helft ghesoden/ ende in ℔.j.ß. nadts resolveren syroop de Radicibus/ eñ Endivie ana ʒ.j.ß. syroop van Alssen ʒ.j. eñ tsmorghens vroech ʒ.iij. werm inghenomen/ ende tsavonts voorden eten ander halff ure ʒ.iij. innemen/daer nae dus purgeren.

Purgatie.

℞. Hieræ simplicis ℈.ij. fijnen Rhabarbar Agarici troch, ana ℈.j. Spicæ gra. v. met Oxymel oft Cichorey water vj. pillen ghemaeckt/ ende voor den dagh inghenomen.

Ten selven.

Neemt Rhabarbar vanden besten ʒ.j. Agarici troch. ℈.ij. Spicæ grana v. in Venckel ofte Merck water gheweyckt/ daer toe doende Cichorey water met een weynich Wijns/ende xij. uren geweyckt hebbende /salment stijf uytdouwen ende vermenghen daer Catholici ʒ.iij. in/ syroop van capillus Veneris hier ʒ.ß. t'smorgens vroech van inghenomen.

Tsanderdaechs.

Neemt de specien Diarrhodi Abbatis ʒ.j. Suycker ghereSolveert in Alssen ofte Cichorey water ʒ. x. daer coeckxkens van ghegoten/ende tsmorghens ʒ.j.ß. inghenomen.

Altemet magh hy ghebruycken de decoctie vande roode Cicerē/ met de wortelen vā Venkel/Graminis, ende Cichorey/ ende tsmorghens inghenomen.

De wortelen van Varen ʒ.jß. Agrimoniæ, Cassuthæ ana M.j. Alssen p.j. in water gesoden/ ende in ℔.ij. resolveren Suycker ʒ.ij. of den syroop de Rad. ende Adiantini ana ʒ.ij. Indiense bloet-rijc zijn/salmen ten eersten wat bloets aftrecken na der natueren eysch / ofte hen coppen stellen tusschen de Schouder bladeren ende opte Billen.

Conserve.

Neemt conserve van Roosen/ van Suerinc/ van Violen ofte Nymphea ana ʒ.j. de specien Diamargariti frigidi ℈.j. ende de specien Diarrhodi Abbatis ℈.iiij. met syroop van Suerinck oft Violen een Electuarium ghemaeckt/ ende tsmorghens ʒ.ß. inghenomen.

Fomentatie.

Neemt de bladeren van Latuwe/Porceleyn Endivie/Roosen/ weechbreedē ana ʒ.ij. de pulveren van roode Roosen/Alssen/ Santalen Citrijn ana ʒ.j. daer Doecken in netten ende daer mede fomenteren.

Inde ulceratie ende verbuylinghe.

Inde ulceratie ende putrefactie met verhittinghe/ salmen ten eersten de putrefactie suyveren/versoeten/ende vercoelen.

Aldus.

Neemt ongheyelde Gerste p.jß. ghesoden in drye pondt waters / daer toe doende Cichorey/ Endivie eñ Suerinc van elcx M.j. de 4. groote coude Saden/met de cleyne ana ʒ ij.ß. dit nae de Const op de helft ghesoden/ doorgedaen zijnde salmen daer in resolveren den syroop Acetosi ofte Rosacei laxativi, ofte Mellis Rosati colati, maer so men meer opdroogen wil/ salmen daer in doen den syroop van Roosen e Rosis siccis, oft Myrthini,

Oftal

Oft aldus.

Neemt de wortelen Symphyti majoris ende Cichorij ana ʒ.j. Scabioſæ, Garyophyllatæ herbę, Agrimoniæ, Plantaginis, Piloſellæ ana M.j. Potentillę, Hyperici, met de bloemen ende bladen vande Wilgen/roode Rooſen gedrooght ana M.ß. dit gheſoden in Cyſterne water/op de helft/ende in ℔.ij. nats / ſalmen reſolveren den ſyroop van Myrthus eñ drooge Rooſen ana ʒ.ij. Honich van Rooſen ʒ.ß. ende alle morghens eñ avonts ſalmen hier van een cleyn Wijn-roomerken vol van innemen/ende dat altijdt twee urẽ voorden eten: want tſal wonderlijcke de ulceratie conſolideren/ende opdroogen/ ooc waer datſe van binnen gelegen zijn / als ic ondervonden hebbe/ ende niet alleen van boven inghenomen / maer oock van onder door de Clyſterien ingheghebrocht/te weten/daer de Darmen van beneden doort Root meliſoen ghequetſt waren/ nae dat ickſe eerſt geclyſteriſeert hadde met een decoctie van Gerſte / Potſuycker / Honich van Rooſen, altemet daer toe doen ij. Dooyeren van Eyeren/ ofte oock de Mucilaginis, Pſyllij, met Rooſ-water uytghedaen/etc.

Vande herdicheyt Meſenterij.

Men ſal ten eerſten iij. ofte vier pillekens in nemen van Alephanginæ, een weynigh Terebinthijns oft Ammoniaci daer toe vermengt.

Of de pillen Hieræ ſimplicis alſo vermengt/ ende dat alle v. oft vj. daghen eens/daer nae deſen dranck gebruycken om te vermorwen / van een te deelen/te openen ende af te ſuyveren.

Neemt de ſyropen Byzanthijs, Endivie ende van Venus hayr ana ʒ.j.ß. de wateren Altheę, Fœniculi, ende Endivie ana ʒ.v. dit voor.iiij. oft v. morghens vermengt.

Ten ſelven.

♃. Radicum Altheæ, Dẽtis Leonis, Bruſci, Fœniculi an ʒ.j, Agrimonię, Caſſuthę Bethonię, Cichorij, Endiviæ, Scolopẽdriæ, Lonchitis aſperæ ana M.j. Adianti albi & nigri an M. ß. Roſijnen ſonder ſteenen / Vijghen ʒ.j. verſch Soet-hout ʒ.ß. de bloemen Altheæ of Maluæ, van Vlier eñ Brem ana p.j.ß. deſe nae de conſt gheſoden in ℔.iij. waters op de helft/ende door ghedaen zijnde/ ſalmen daer in reſolveren de ſyropen de quinque radicibus, de Cichorio, eñ van Venus hayr ana ʒ.j.ß. ende als boven gebruyckt. Daer na de pillen wederom inghenomen/voren verhaelt.

Van buyten ſalmen deſe ſtrijckinge gebruycken.

Neemt olie van ſoete Amandelen / van Leliẽ ana ʒ.j. olie van Alſſen ʒ.ß. dit vermengt.

Oft fomenteert de plaetſe eerſt aldus.

Neemt de wortelen metten cruyde Altheæ, Malue/Lelie wortelen/ Violẽ/ parietariæ, Camil/ Melliloot/ het opperſte vanden Wille ana M.j. Alſſen/ roode Rooſen/ dit geſoden ende gebruyckt/ daer nae dit Emplaſtrum daer op legghen.

Neemt dẽ Ammoniaci in Azijn gereſolveert ʒ.vj. Bdellij, Storacis liquidæ ana ʒ iij. olei Abſynthij ʒ.ß. het Merch upten Schenckelen van van Calveren/ Enden vet ana ʒ.ij. Geel Was q.ſ. een Emplaſtrum ghemaeckt.

Den Fluxus Chyloſus diemen in deſen dickwils ſiet volghen/ ſalmen cureren alſmen inden loop der Leveren verhalen ſal.

Ende men ſal nu hier eerſt vande geſtelteniſſe der Leveren verhalen.

¶ Vande ſituatie / ofte plaetſe der Leveren/met hare ghestalteniſſe ende operatien.

De Lever heeft haer plaetſe inde rechter zijde/ onder de corte Ribben/ boven bultachtigh/onder hol/ dat is/ met den Bult nae de corte Ribbens/ende het Diaphragma rakende/ met haer hollicheyt/ende ſonderlinghe met haren bandekens de Mage/ als met een hant omvattende/alſoo verwermende/ ende haer verteringhe verſtercken. Alſoo datſe ghemeenſchap heeft door de groote holle Ader Vena-cava genaemt/ ende door de Arterie/ met therte eñ met het Diaphragma, ende door haer ſubtijl panniculen haer ombvangende/ met den Rugge vereenight: van ſubſtantie iſſe vol ende voos/van coleuren als verſch geſtorckelt bloet / ende een beginſel der aderen / want ſy brengt uyt haer ſubſtantie voort ij. groote aderẽ/uyt welcke aderen tgantſe lichaem alle zijn bloet is ontfangende/ waer van de een ader upte hollicheyt der Leveren voort comt / ende wort de poort-ader ghenaemt/de ander groote ader Vena cava oft Vena Chylus eñ Iecoraria genaemt/neemt haren oorſpronck uyt de bultachtige deelen der Leveren /deſe ſchicket Herte ende lichaem alle tbloet toe/ende voedet tſelve/daerom ooc Vehiculum Alimenti ghenaemt/alſo dat de Lever eygentlijc den Winckel is om tbloet voort te brengen/ ende niet het herte als ſommige meynen.

Lever ... ſubſtā... coulei...

Vena ... eñ Ve... ba/ha... ſpron... dienſt...

Summa de Lever is met veel crachten begaeft/welcke crachten door een ſonderlinge getemperde hitte der herten haer ingeſtort wort/ deſe levende cracht wort door de groote holle ader de Lever toegeſondẽ. D'eẽ is de aenhalende cracht Attractrix, d'ãder de behoudẽde Retentrix, de derde is de koockende oft verdouwende cracht/Concoctrix, dat is/ digeſtie/ het vierde is de affettende cracht Expultrix, ghenaemt.

Lever/ ... uyt ſ... cracht ... krijght...

Natu... cracht ... vierde...

Attractrix heeft haer plaetſe in de hollicheyt der Leveren/ende Concoctrix inden Bult der Leveren/ daer nu eenighe van deſe naturael faculteyten in foute zijn/ ende tot haren dienſt onbequaem/ connet lichaẽ daer door te niet/ maer alder periculeuſter iſt / als Attractrix tot haren tot haren handel onbequaẽ is. Indien de materie der ſieckten ſchuylt inde hollicheyt der Leveren/ſalmenſe door den Camerganck uyt drijven/

Attra... & Co... ctrix ... plaetſe...

ven/maer in den bult der Leveren berustende/ salse door de weghen der urine ghelept worden. Het Galle Blaesken heeft onder de hollichept der Leveren syn plaetse/waer in de Cholera of bitter Galle vergadert wort/ende wort vanden bloede afgescheyden/om tselve te supveren/welc Galle blaesken twee wegen heeft/ d'een comende upt het midden vande Lever/daerse de Galle mede aenhaelt/dander passagie is eē wepnich onder den Pylorum in den Ecphysim genaemt/ streckende/wesende inden beginsel vanden smal darm Duodenum ghenaemt: Summa de Lever is de principaelste spijs-camer/ daer alle ander leden door gevoet worden/ende heeft de natuer tot dienst ende hulp der Leveren haer dese partien toe ghevoecht/als de smal Darmen/de aderen Meseraicæ,t'Galle Blaesken/de Milte/ Nieren/Blase/dē Epiploon,dat is/den Omentum,ende de aderen/welc alle die deelen der Leveren ten dienst moeten staen / om de spijse ende voetsel te bereyden / de affsupveringe te ontfangen/tbloet over al te seynden/ende oock de coockinghe te hulp te comen / als wy int eerste boec daer wy vande Lever ende haer coockinge verhaelt hebben: dit nu hier verlatende salmen hier nu vande gebreken der Leveren gaen verhalen.

[margin: …e blaes… haer …e.] [margin: …esse eñ …se der …m toe… …ght.]

¶ Vande teerichept oft onsterchept der Leveren.

[margin: …becil He-]

De Lever vercrijcht haer onsterckhept/ soo wanneer daer eenige fouten oft quade alteratie in haer complexie oft getemperthept gheschiet/ tsy in haer eygē substantie/te weten/aderen ende arterien/ oft door de materie in desen ghelegen/ ooc dooz mede lyden van eenige van haer bp-ghelegen partien / als hier boven verhaelt is/ die tot dienst van Lever staen/ daerom daer de ongetemperthept groot is / veroorsaeckt se teerichept. Ende indien nu door de groote ongheтemperthept/de crachtē der Leveren eñ eēdrachtige hādelinge inde subst. der Levers te niet gedaen ende ontbonden heeft/soo en canse haer officie niet gheheel/ maer alleen een wepnich volbrenghen / ende lossen in desen altijt een rau ongecoockt waterachtich bloet /tsy upt hitten oft upt couwen veroorsaeckt / maer upt hitten isser een walginge der spijsen / ende lossen doozt braken veel vupl humozen; daer is dozst ende Cortse: of isser alleē ongetemperthz sonder teerichept ghescheet/oftsonder haer natuerlijcke constitutie oft getemperthept/soo te bederven/ dat daer door de natuerlijcke faculteyten oft Handelinge der Leveren zijn gheminderd/dan alleen een wepnigh ghecorrumpeert eñ ghealtereert/ als door groote hitte oft coude/welckmen aldus sal moghen bekennen; eerst upt hitte.

Teerichept der Leveren upt hitte veroorsaeckt.

[margin: …men …heets]

Daer de hitte nu seer groot is/so is den Chylus in Cholera verbrandēde en veranderende/ de urine is root/den camerganck geel/ hert/ende seer stinckende/eñ scherp/door de groote hitte hebbense wepnich camerganck/den Mont is hen bitter/ende zijn dorstigh / het binnenste van handen en voeten is hen heet/den Polsslach/het Lichaem is heeti over al vol jeucksels/ende dat door de uptaesseminghe van de hitte/sy zijn onrustich van Lichaem/ende soecken altijt vercoelinghe / ende soo hem de Cholera inde Maghe is invloeyende / so hebbense veel walginge ende lossen doozt braken veel Cholera, doozt stoppē vande passagie der Gallen/wort hem t'lichaem met de ooghen geel-verwigh / ende het aensicht bleeck-geel.

Manier om te cureren.

De cure van desen wort volbracht doozt gebruyck van bequaem spijse/drant ende applicatien/maer tgheschiet alderbest door een medicinalijcke spijse/ende dat bequamer als dzancken/ want tghebruyc van bequaem spijse wort beter aengenomen vande quelende leden. In desen is hem het fonteyn/revier/ oft versch reghen water goet ghedroncken / daer sommighe droppelen Wijn-Azijns/oft tsap van suere Granaten/ Limoenen/ Oraengien / ofte Aelbesyen in vermenght.

Item tsap van Endivie ofte van Suerinck met Wijn vermengt. Tsap van Granaten met Gerste water / oft tselve alleen inghedroncken. Den Oxy saccharo met den syroop Acetosæ oft met Gerste water vermengt/ende ingenomen/ de ongecoockte suer Appelen nuchteren ghecnaut.

Den Endivie syroop/den syroop van Cichorey/van Suerinc/de Ribes,van Violen/Nymphea,de Byzantijs; Item de conserven de Ribes,van Violen/van Suerinck/vanden Nymphea,de specien Diatragacanthæ frigidæ Tab. oft de Triasantali in Tabulis,zijn in desen al bequaem.

Een Julep versterckende ende vercoelende de Lever.

Neemt schoon water ℔.iij. een wepnich gesodē/ op tleste daer toe doende tsap van Limoenen/van Suerinck/ oft eenigh vande voorsz.syropen ℥.iij.oft de syropē van desen/ wat Supcker rosaet daer toe ghedaen/ende inghenomen/ oft tot dit voorsz.gesoden water alleen vermengen op tleste Cichorep ende Endivie water ana ℥.iij.daer wat Supcker Violaet ofte Roosaet toe vermenght.

Ten selven.

Neemt Suerinck ende Endivie met haeren wortelen ana M.j.de saden van Comcommer/ Couwoerden/Pepoenen/ Meloenen/of de vier cleyn vercoelende saden ana ℥.ij. dit ghesoden/ ende in ℔.ij.ß. nats/salmen resolveren Supcker ℥.ij.oft de syropē voorsz. eñ aromatizeren met Sandel hout oft Caneel ℥.j.

Conserve.

Neemt de wortelen van Cichorep gheconsijt oft haer bloemen / conserve van Violen eñ van Suerinck ana ℥.j.de specien Diamargariti frigidi,eñ Triasantalini ana ℈.ij. met syroop van Endivie een Elect. ghemaeckt.

Ten sel-

Ten ſelven.

Neemt de ſpecien Triaſantali ʒ.j. de ſpecien Diamargariti frigidi ende Diarrhodi Abbatis ana ℈.j. conſerve van Cichorey bloemen eñ van Violẽ ana ℈.ij. Suycker in Endivie water geresolveert ʒ.ij.ß. hier Coeckens/ elck van ʒ.ij. gegoten/ ende alle morghens een inghenomen.

Een Epithema of fomentatie/ vercoelende ende verſterckende de Lever.

Neemt de wateren Endivie/ Cichorey/ Porceleyn/ Roos ende Weechbreeden water ana ʒ.ij. Azijn ʒ.j. pulver van roode Rooſen/ Alſſen de ſpecien trium Santalorum, Cyperi, Schœnanthi, de Trochiſſen de Camphora ana ʒ.j. daer doecken in netten ende gheappliceert.

Ten ſelven.

Neemt de wateren van Endivie / Cichorey/ van Rooſen ende Nachtſchade ana ʒ. iij. Azijn ʒ.j. de ſpecien Triaſantali ana ʒ.ij. ende als boven ghebruyckt.

Vnguentum.

Neemt olie van Rooſen/ van Queẽ eñ Nymphee ana ʒ.ß. witte ende roode Santalen/ roode Rooſen ana ℈.j. t'ſchaeffſel van Yvoore ℈.j.ß. tſaet van Endivie eñ Cichorey ana ℈.j. Azijn ʒ.iij. Campher gra. 2. Was q.ſ. hier van een unguent ghemaeckt.

Oft.

Neemt tſap van Cichorey ʒ.ij. olie vã Alſſen eñ Rooſen ana ʒ.ß. pulv. vã geel Santalen/ roode Rooſen an. ʒ.j. Was eñ Azijn vã Rooſen elck een weynich/ de olie eñ tſap ſalmen tſamen ſiedẽ in een dobbel vat/ tot dat de ſapen verſoden zijn daer nae de ander daer toe vermenghen tot een Liniment.

Ten ſelven.

Neemt olie van onrype Rooſen ij. ʒ. tſap van Porceleyn ende van Endivie ana ʒ.j. Was eñ Azijn van Rooſen elck een weynich tot een Liment ghemaeckt.

In coude ongheteinpertheyt der Leveren.

Selden ſalmen den patient in deſen van eenighe pijn hooren claghen/ aengeſien de Lever in haer ſelven ſeer dooff van ghevoelen is/ ende is hem over lanckſaen aen gecomen/ alſoo dat tſelve eer upten geſicht is te bekennen/ dan uyt het claghen vanden patient: de levende coleur ontgaet hem / ende vercrijghen een bleecke verwe/ volle ende geſwollen/ ten waer dat door de hitte des Herten behindert worden / den Pols is hem traech / de urine is inden ſommighen wit/ den inghenomen dranck gelijckende/ in ſommighe ſubtijl ſonder ſubſtantie by haer te hebben/ in ander wederom groff/ altemet hebbẽ ſy weynigh Camerganck een weynich ſtinckende door de groote rauwicheyt. Somwijlen iſſer oock overvloedighe Camerganck/ ende dat na lange verſtoppinghe der Camergangen.

Teeckenen.

Oorſaecke.

De coude ongetempertheyt der Leveren geſchiet meeſt doort tghebruyc van veel vercoude ſpyſe ende dranc/ door veel cout waters te drincken/ doort veel bloeden/ of loſſinge der vrouwlijcke ſuyveringe/ Speyen/ oft bloeden upter Neuſen/ Deſghelijcken geſchiet doort ophouden van eenighe ghewoonlijcke ſuyveringhe/ ende nu te rugghe vloeyende / daer door de natuerlijcke crachten ende hittẽ der Leveren te niet doende.

Manier om te cureren.

Weynich hulps iſſer te verwachten daer de Lever upter natuerẽ teer ende ongetempert is/ dat is/ van quader complexien weſende: maer daerſe door eenigh miſbruyc van leven/ tot een coude ongetempert heyt gecomen is/ ſalmen die met verwermende ende verſterckende medicamenten te hulp comen. Deſgelijcken met medicinalijcke voetſelen/ ende gebruycken ſulcke ſpijſe die haeſt verteert ende verwermt / ſijn ſpijſe ſalmen met Caneel / Nagelen/ Noten/ Foelgie/ Peper/ Greyn/ Galiga/ ende Soffraẽ vermenghen/ het broot wat gerooſt ende in Wijn gheweyckt/ den Wijn ſal goet/ Suvtijl/ wel rijp eñ geel van coleuren zijn/ oft altemet een weynich ghewatert/ ende gebruycken altemet den Alſſen Wijn / ende den Hyppocras / alle vercoelende ſpijſe/ als Viſſchen/ Melck/ ende alle manieren van Fruyt is hem onbequaem/ de Savie/ Hyſſop/ Saturea Venckel/ Peterſelie/ Merck/ Mentha/ Calamyntha, Mentaſtrum, Alſſen eñ haer ſaden zijn in deſen bequaem / tamelijcke exercitie is hem goet/ maer de ledicheyt quaet.

Summa men moet in deſen ghebruycken/ penetrerende/ openende/ verſoetende/ een weynigh conſtringerende / verſterckende / verdroogende medicamenten / alſmen hier ſommighe Simplicia noemen ſal. Tghebr tot deſen breke.

Penetrerende oft doordringende

Cruyden/ als den Cyperus, Schœnantum, Caneel/ lange Peper/ de wortelen Iridis, ende Soffraen/ van deſen ſalmer meer verhalen inde verſtoppinghe der Leveren.

Verſoetende zijn deſe.

Vijgen/ Roſijnen/ Corinthẽ met de ſteenkens Granaet-Wijn/ ende ander ſoetachtige wijnen/ Pijn Nootkens/ etc.

Afſuyverende.

Als de vier groote coude ſaden/ tſoet hout eñ ſijn ſap / Honigh ende Gerſte water/ Terebinthijn ende het water dat int diſtilleren van hem gaet.

Van een deelende.

Den

Den Azijn / den Granaet Wijn vande ſuere Appelen ghemaeckt.

Verſterckende.

Den Schœnantum, Agrimonie/Alſſen/ Calamus Aromaticus, roode Rooſen/alle de Santalen/het Yvoor/den Spodium, dat is den ghebranden Yvoor/Caneel/ Piſtatien/ Spicæ, Roſijnen met de ſteenen.

Haer putrificeren behinderende.

Den Caneel / Caſſia lignea, Schœnantum, Calamus Aromaticus, Soffraē/ Myrrhe/ Aſphatū, Tſchaeffel vande Yvoore/Herts hoorn/ Eenhoorn/Honich/ Wijn/Roſijnen etc.

Verdrooghende.

Hier toe wort den Spodium, den gebranden Herts hoorn oft de Aſſchen vande Yvoore met het Suycker Roſaet vermengt/gheprefen.

Wter natueren voor de Lever bequaem.

Als den Spica, de Roſijnē met haer ſteenkens den Rabarbar/de Wolfs Lever/ ende t'vleeſch vande ſlecken/ etc.

Van binnen een decoctie.

Neemt de wortelen van Venckel/ Aſparagi ana ℥.j. Agrimonie/Hyſſop/Mēthe/ Cichorey/ Caſſuthe ana M.j. Alſſen M.ß. Anijs ende Venckelſaet an ℥.ij. Schœnanti, Cyperi an ℈.ij. Maſtic ʒ.j. Roſijnen met haer ſteenen ℥.j.ß. Rooſē ende Camil bloemen/ana p.j.ß. dit ghesoden in een weynich ſtroom waters/ opt derdendeel op tleſten daer toe gieten witten Wijn ℔.j.ß. daer toe vermengen wat Caneels / ende doorgedaen zijnde/daer toe doen den ſyroop van Eupatorio ℥.ij.ß. ſyroop van Alſſen ℥.j. daer ſmorgens ℥.iiij. ende twee uren voor den avondt eten ℥.iij. van inghenomen.

Een Electuaruim ſeer confortetende ende verwermende.

Neemt Roſijnen ſonder ſteenen oft met ſteenen nae den eyſch ℔.ß. oft ℥.xij. wel morwe geſoden in Wijn/ ende door eenen Teemſt gewreven/daer toe doeñ conſerve vande Rooſemarijn bloemen/ gheconfijte Citroen ſchellen/ Caneel ana ℥.j. Spicę, Aromatici Roſati, de ſpeciē Diamargariti calidi ana ʒ.ß. dit vermenght / ende tſmorghens opſtaende/oock te bedde gaende ℥.ß. inghenomen.

Van buyten te ghebruycken.

Neemt unguenti ſtomachici Galeni, olie vā Alſſen ende Nardus olie ana ℥.ß. Schœnanti, Cyperi, Calami Aromatici ana ℈.ß. met een weynigh was tot een Liniment ende op de Lever gheſtreken/ ende gieten telcken daer dry of vier droppelen wijn in alſment gebruycken ſal.

Oft.

Neemt Nardus olie ende van bitter Amandelē ana ℥.j. Spicæ Nardi ende Celticæ Schœnanti Galiga ana ℈.j. Was een weynich etc.

De Lever door vochtigheyt onghetempert.

Daer de Lever nu in vochtichheyt ſeer ongetempert is/ ſoo zijnſe int aenſicht bleeck van coleuren/opgeſwollen/bol ſacht/ſwaermoedich/ Luy/ſlaperich/eñ eenen ſwaermoedigen ganc/ niet dorſtich/ weeck van camerganck / niet ſeer ſtinckende/ſy loſſen veel waters/ ſomwijlē claer altemet turbel eñ grof/ de aderē zijn hen ruym.

Aengaende haer ſpijſe.

Deſe moet oor zijn verwermende ende verdroogende alſmē int voorgaende verhaelt heeft. Deſghelijcken de remedien int voorgaende verhaelt / ſalmen hier oock moghen ghebruycken/ maer men ſalder wat meer verdroogende toe vermenghen/als den Antiſpodium.

Oft aldus.

Neemt de wortelen Eryngij, ofte Peterſelie wortelen ℥.j. Conſerve van Rooſemarijn ʒ.ß. de ſpecien Dialaccæ ende Diacurcumæ ana ℈.j.ß. Schœnāti, Cyperi, tſap Agrimonie/Spodij ana ℈.j. met ſyroop van Alſſen een Electuariū ghemaeckt/over ander dagh de grootte van een Caſtanie inghenomen.

Den Calamus Aromaticus ʒ.j. met Alſſen oft Agrimonie water door den Alembic overgehaelt/ende over ander dagh inghenomen/is een goede remedie. Oft vermengter vanden beſten ligni Aloes toe/ende ghebruycken dit unguent.

Unguentum.

Neemt olie van Alſſen/Nardus olie ende vā bitter Amandelen ana ℥.ß. de ſpecien Dialaccę de bloemen van Agrimonie van Alſſen/Schœnanti ana ℈.j. Cyperi, Spicæ, Roſarum rubrarum ana ℈.ß. Was een weynigh/tot een Liniment gemaeckt/ende daer de plaetſe der Leveren morghens ende avonts mede gheſtreken.

Vande drooghe onghetempertheyt der Leveren.

De droochte der Leveren doet het gheheel Lichaem verdrooghen / ende maeckt een vuyle huyt/herde aderen/ weynich bloets/ſoberen eñ herden Camerganck / ſeer dorſtigh / de huyt is hem overal dor ende ſcherp/de oorſaeck van deſen gheſchiet door veel gheduerige exercitien in heete landē/door veel droefheyts/ſwaricheyts/ hongers/ende lange ſieckten te lyden/ door tgebruyc van veel heete verdroogende ſpijſe/ dranc oft medicameten/ deſe ongetempertheyt der leveren is / wel om te kennen/ maer ſeer ſwaer te gheneſen / want qualijcken ſijn de verdorde dinghen wederom te ververſſchen / ende ſo tſelve eenichſins om doen ſoude weſen/ſoo moeſtet gheſchieden met ſulcke ſpijſe die daer uyter natueren is ververſſende/ende vochtich makende doort baden ende Salven.

Droogthe der Leverē/ haer operatie.

Oorſake vā drooghe Lever.

Verdrooginge der Leveren is quaet te remedieren.

Door het ghebruyck van Boter-melck/ende

Doyeren van Eyerẽ/vleeſchſop/Wijn/Amandel melck/de groote coude ſaden/ Gerſte of Haveren melck/ Ptiſaen met ſap van jonck Calfs ende Verkens vleeſch/.ende de compoſitien upt de flecken ghemaeckt.

Taerten om te ververſſchen ende te voeden.

Neemt het vleeſch van Wijngaert flecken of inde Hoven aende bladeren hangende/ gecoockt ℥.ij.verſche Pijnkernen/verſche Amandelen in ſoete Melck gheweyckt ana ℥.iij.de vier coude ſaden van hare baſten gheſuyvert / tſamen ghe-ſtampt/daer toe doende Amyli of het meel van Linſen dat wel fijn is ℥.iij. Suycker ℔.j.twee Doyeren van Eyeren / Caneel ʒ.j.ende dit tot een Taerte gemaect / ende wel lochtkens in eenen Oven laten ſtaen Backen / ende dickwils hier van ghegheten/ende drincken daer op wat Wijns.

Ten ſelven.

Neemt ghepelde Gerſte/ Gort ana ℥.j.ß.de Keernen van verſche Pijn-noten/ eñ Piſtatien van elcks een once/de vier groote koude Zaden ghepelt/ van elcks twee dragmas / het vleeſch vande Roſijnen in ſoete Melck ofte Gerſte water gheweyct eñ geſtampt ℔.ij. door eenẽ teemſt ghewreven/daer na een weynich opſieden/ende doender fijnẽ Caneel eñ Citrijn/eñ ſantel hout ana ʒ.j.ofte ʒ.j.ß.in/met wat Suyckers/ende dat altemet ghenut.

Oft.

Neemt Hoender ſop/oft jonghe Suyg-kalveren oft jonghe Verckens wel morwe geſoden met vleeſch van Couwoerden / Latouwe/Buglos/Violen/verſche Roſijnen/ende dat nat genomen ℔.iij.daer ſalmen in weycken ghepelde Gerſte oft Gorte/Piſtatien/verſche pijn-noten Keernen ana ℥.j.ß. de vier coude ſaden gepelt ana ʒ.ij.ende maken daer eenẽ dranck van/ alſmen den Amandel melck maect/ daer toe doende fijnen Caneel ʒ.ij.ende door den dagh genut.

Oft.

Neemt een Capoen ſchoon ghemaeckt/ende gheſoden met de voorſz. Cruyden/ ende Roſijnen ſonder ſteenen wat geſtampt ℥.ij. Pruymẽ van Damaſt ſonder ſteenen nº xiiij.die gedaen in een Potken/ daer op ghegoten anderhalven Roomer Wijns/ende wat gheweyckt ende geſoden/daer nae door een Teemſt ghewreven tot dat de Baſten alleen overblijven/ diemen wegh werpen ſal/ ende ſchrabbẽ den teemſt onder dat door ghewreven aff met eenen Lepel / ende by het doorghewreven ghedaen zijnde/ende gieten dan daer 5.oft 6.mael ſo veel geſoden nats van de Capoenen by als doorghewreven nat was/ ende doen dan daer vande ſpiere vant Hoentkẽ met de Vleugelen toe/met dry ofte vier bladerẽ Foelgien oft wat Caneels met wat Soffraens ende Suyckers/ ende wildy eenen Doyer van een Ey / want tverſtercket eñ ververſchet Lichaem ſeer.

Een Maza peyn oft Marce peyñ.

Neẽt ſoete Amandelen gepelt ℥.j.Pijn-keernen verſch/Piſtatien verſch ende geſuyvert ana ʒ.vj.de vier coude ſaden geſuyvert ana ʒ.ij.het medulla uyt de Roſijnen ℥.j.ß. t'ſamen ghe-ſtampt/ende daer toe ghedaen Amyli oft fijnen Haver meel ℥.iij. oft q.ſ. Suycker Violaet in Endivie water ghereſolveert q.ſ. het ſpier van de boute vande groene Voſſen in ſuyver water ghevanghen/oft de Wijngaert flecken eerſt een weynich gheſoden/ dit tſamen tot een Maſſa geſoden/daer toe doende twee Doyeren van Eyeren/Santali albi ʒ.j.ß. fijnen Caneel ʒ.ij. daer coeckens van gemaect/ende inden Oven locht ghebacken.

Tgebruyc van ſoete Melc/tſy van koeyen of Schapen/ oft Vrouwen Melck/ verſch inghedroncken/ is hen goet.

In ſoet water te baden/ ende t'lichaem met ſoeten Amandel olie verſch uytghetoghen/ende met olie van Violen te ſtrijcken/is ſeer goet.

Men ſal in deſen procederẽ alſ:nẽ in de Cortſe Hectica, oft inde onghetemperthept der Maghen verhaelt heeft: maer men ſalder altijt toe vermenghen/om het principael lidt te verſtercken/ende een weynigh conſtringerende daer toe doen / ten waer dat de verſtoppinghe der conduyten ons tſelve verboden.

¶ Vande verſtoppinge der Leveren/vande Latijnẽ Oppilatio oft Obſtructio Hepatis ghenaemt.

De Lever mach verſtoppinge lijdẽ in haer eyghen ſubſtantie/ als in haer groote ofte cleyn Aderkens Capillares ghenaemt / uytgheſpreyt zijnde door haer hollichept/ofte door den Bult/want de Poortader is haer uytſpreyende door de hollichept der Leveren met veel ranckxkens/ende worden deſen uyt den Meſenterio ſeker aderen toe ghevoecht/ waer door de Lever dẽ Chylus ontfangt. Ende de groote ader Vena cava ghenaemt/ uyten Bult voortcomende/ ontfanghet gecoockt uyte cleen aderkens /ende ſeyndet tſelve alle den lichaem door.

Ende deſe verſtoppinghe zijn meeſt onderworpen / die daer cout van natueren ende nau van aderen zijn/ende dat door de grovichept eñ taeyhept der humoren / oft door de grove winden/alwaer het door paſſeren des bloets behindert mach worden/ deſghelijcken door de overvloedichept des bloets/oock ſo vergadert inden cholerijcken doort tghebruyc van quade onnatuerlijcke ſpijſe/ oft de overvloedich te gebruycken dickwils veel rau onghecoockte humoren/ ſoo inde Maghe/ als in haer bygelegen aderen/ welc door de hitte der Lever op getogen wort/ ſoo veroorſaeckt verſtoppinghe/ altemet Geelſucht/inflammatien der Lever/de verdwijnende ſieckte Atrophia ghenaemt.

Wie ... ſtoppi ... meeſt ... ject zij

Oorſaecke.

De verſtopthept der Leveren gheſchiet veel

door

doort ghebruyck van grobe taey ſtoppende ſpijſe/ ſonder linghe int eerſt vande maeltijt/ principaelijcke daer na gebruyckēde heete ſubtijle dingē/ Want deſe doen de rauwe ongecoocte humoren met haer dalen inde aderen/ als oock ſoude gheſchieden doort ghebruyck van eenighe ontſluytende medicamenten/ daer de Maghe noch vol vande rau ende onghecoocte humoren was/ welckmen al weten can door de pijn/ſwellinge/ hitte: ende uyt voorgaende gebruyck der ſpijſen/ het Lichaem ſterck ende veel te oeffenen nae de inghenomen ſpijſe / is oock verſtoppinghe cauſerende.

Differenten van alle deſe verſtoppinghe.

Indien de verſtoppinghe gheſchiet inde hollichept der Leveren/ ſo volcht hen eenen Buyckloop Fluxus Chyloſus oft Lotivus ghenaemt.

Verſtoppinghe inden Bult der Leveren.

In deſen loſſen ſy eē weynich/ende is waterachtigh ende claer/gheenen Hypoſtaſis by hem hebbende / met ſwarichept verhalen ſy haren adem/daer is droogen hoeſt/ de rechter zijde is hen verheven int taſten/ ende hebben weynigh Camerganck.

Indien de verſtoppinge uyt grooter hitte of uyt een cholerycke materie gheſchiet is/ ſo iſſer Dorſt/ Cortſe / jeuckinghe des Lichaems / eenen ſnellen Pols met ſcherpe pijn.

Ende is de verſtoppinghe door een ſlijmige oft phlegmatijcke humore / ſoo ſwellen hen de voeten des avonts / daer int douwen de putten in blijven ſtaen/welcke ſwellinghe tſmorghens wederom vergaen is/daer is een ſlappen Pols ſonder appetijt of dorſt/ ende hebben veel vochtichepts inden mont.

Maer indiē hen de ledē van binnen door win dē opgeſpannē ſtaē/en is de pijn niet geduerich/ dan altemet met groote ſteeckten/ deſen en verlieſen haer coleur niet / noch en iſſer gheen veranderinghe inden Camerganck oft urine.

Soo de verſtoppinghe int uyterſte vande groote holle aderen geſchiet/ ſoo zijnſe in perijckel te vallen in de onvoedelijcke plaghe Atrophia ghenaemt/ende gevoelen int uytdeelen der ſpijſe na tweede verteeringhe int achterſte deel vande Lever/ſwarichept/ende dat doort lange tarderen des voetſels inde hollichept der Leveren.

Summa dalderſekerſte teeckenē van de verſtoppinghe der Leveren /zijn de ſpanninghe oft ſwellinghe onder de corte Ribbens inde rechter zijde/met eenen ſnellē Pols/hitte des lichaems/ met een gele oft eē bleeckverwige coleur : voorder ſalment connen weten upte pijn ende tghebruyck der voorgaende ſpijſe / ende manier des Levens.

Generael regulen des Levens.

Men ſal hem wachten van alle grove ende ſlijmighe ſpijſe/ inden beginſel des maeltijts eñ terſtont daer nae ghebruycken eenighe verwermende/ſubtylmakende dingen oft medicamenten/oft tlichaem daer nae terſtont ſterck te oeffenen / want daer door ſoude de grove materie terſtont onverteert inde aderen ende conduyten getoghen worden/ als boven verhaelt is.

Aengaende de cure.

De Cure van deſen wort genoech volbrocht met de ſelve remedien van de Gheelſucht ende verſtopthept der Milten. Inde verſtopthepdt vande hollichept der Leveren/ſalmen de materie door den Camerganck uytdrijven ; maer in de verſtopthept vandē Bulte/ ſalmenſe door de paſſagie der urijnen ſeynden: maer als beyde de plaetſen verſtopt zijn/moeten de remedien beyde de plaetſen aenſien. Ende ſo de verſtoppinge groot is / en ſalmen ten eerſten gheen purgatie ghebruycken / maer men moet de materie eerſt wel bereyden ende rijpen / met openende eñ afſuyverende dingen/ dat is in den eerſten de materie van een deelen/ indien ſy taey is/ ende openen datter verſtopt is/af vegen tghene dat aenhangende is/ende daer na purgeren. Altijt met den eerſten vanden minſten beginnen / ende dat altemet/ want tgheduerigh openen ſoude ſeer hinderen.

Deſe openen ende ontſluyten.

Den Surckel oft Suerinck/ Cichorey/Endivie/Papē cruyt/Cicerbita oft Sonchus, Hieracia, Chondrilla, Weeghbreeden/ Gras/ Hepatica, Lapathum acutum/de vier groote ende cleyn zadē/ Agrimonia/Duyvekervel/ Hoppe/ Aſparagus, de wortelen van Venckel/ Peterſelie/Ruſci, Apij, Aſſen/ Chamedrijs, Camepithijs, Herba Gerardi, Adianthum, Marubium, Rooſemarijn/Wrange oft Cuſcuta, Scolopēdrium, radicis Eryngij, le Biſtici, Aſarū, Anijsſaedt/roode Ciceren / ende de wateren van de voorſz. Cruyden. Simplicia ontſluytēde.

Syropen totten ſelven.

Den Syroop Endiviæ ſimplicis & compoſiti, é duabus Radicibus, é quinque radicibus, den oxymel ſimpl. & compoſ. Acetati ſimplic. & compoſ. den ſyroop van Suerinc/de Byſantijs, den Oxyſacchara ſimpli. & compoſiti, Oxymel ſimpl. & compoſiti, oxymel Scylliticū, & ſyrupum Adiantinum, uyt deſe ſuldy u ordinantie maken/ na eyſch der ſieckten ende der plaetſen. Waer toe deſe ſeer bequaem zijn. Syropē ontſluytende.

De Trochiſſen de Rheubarbar, de Eupatorio, de Abſinthio, de compoſitien Dialaccę, Diacurcumę, diarrhodi Abbatis, & ſpecies diatrioſantalori.

Item.

De Piſtatien in den Wijn Malveſey ghewepckt/ende ſmorghens 10. oft 12. ingenomen is ſeer goet. Van buyten ſalmen ghebruycken

 Epi-

Epithemata, Vnguenta, Emplastra &c. in het voorgaende Capittel inde onghetemperthept der Leveren verhaelt.

Men sal de wortelen van Venckel / van Peterselie / Apij, ofte de Saden van desen met het vleesch coocken/ende dat sap ghebruycken/ende nemen tweemael ter weke de pillen Hieræ simplicis, Alephanginæ oft Masti chinæ in.

Oft aldus.

Neemt Aloes Succotrini ʒ.iiij. Caneel/Mastic/roode Rosen ana ℈.ß. met Alssē oft Cichorey water vj. pillen gemaeckt uyt een dragma. Hier na salmen Julepkens oft dranckens gebruycken na eysch der saken/want soo de verstopthept inde hollichept der Leveren is/ salmē tselve remedieren/met de remedien alsmen inde verstopthept Mesenterij gheleert heeft / tsy uyt hitten als uyt couwen veroorsaeckt.

Verstopthept inden Bult der Leveren salmen meer waterlossende cruydē vermenghen/ aldus/indien daer hitte mede vermengt is /dat meest ghechiet.

Neemt de syropen é Radicibus, syroop van Suerinck oft Cichorey/ ende van Venus hayr ana ℥.j.ß. de wateren van Agrimonie / Cichorey/ Venckel oft van Merck ana ℥.iiij. dit vermengt voor iiij. morghens.

Oft.

Neemt de vijf ghemeen wortelen twee uren in Azijn ghelept ana ℥.ß. Papencruyt met syn wortelen/Cichorey/ Endivie/ Suerinck/Agrimonie ana M.ß. Adianti albi, Trichomanis, Scolopendrij ana M.j. die vier groote coude saden ana ʒ.j.ß. Anijs/ Venckel ende Peterseliesaet ana ʒ.j. roode Cicerē ℥.j. Vlier ende Brem bloemen ana p.i. dit ghesoden in ℔.iij. waters op de helft/ doorghedaen zijnde/resolveren daer in Suycker ℥.j.ß. Caneel ʒ.j. de specien Diarrhodi Abbatis ℈.iiij. dit vermengt / ende daer alle morgen ℥.iiij. werm van ingenomen/ daer na tLichaem met de voorsz. pillen purgeren.

Ten selven.

Neemt Rhabarbar ʒ.j. Agarici troch.℈.ij. Diagridij gra iiij. met Cichorey water daer vij. pillen uytghemaeckt/ende tsnachts naden eersten slaep inghenomen.

Electuarium in Tabulis.

Neemt de specien Diarrhodi Abbatis ℈.iiij. Suycker geresolveert in Cichorey oft Endivie water ℥.j.ß. gesmolten zijnde/salmen de specien daer in stropen/ ende daer coeckens elck tot ʒ.ij. van gieten/ ende alle morghens daer een van inghenomen.

Oft.

Neemt de wortelen van Cichorey geconfijt/ of syn bloemen ℥.j.ß. de specien Diarrhodi Abbatis ʒ.j. Suerinck saet ende van Cichorey ana ℈ j. Santali Citrini gra. xv. met syroop van Endivi e een Electuarium gemaeckt/ ende als boven inghenomen.

Epithema in heete saken.

Neemt de waterē van Cichorey/endivie/van Roosen ende van Alssen ana ℥.ij. de speciē Diatriasantili ℥.ß. hier doecken in ghenet/ende de plaetse der Leveren daer mede gefomenteert.

Unguentum.

Neemt tsap Cichorey ℥.iij. olie van Alssen eñ van bitter Amandelen ana ℥.j. Spice Nardi eñ Celtice, Asari ana ℈.j. tsaet Apij ende Cichorey ende Santelhout ana ℈.j.ß. Was eē weynigh/ dit tot een Liniment ghemaeckt/ ende daer des morgens ende savonts twee uren voorden eten mede ghestreken.

Inde coude ongetemperthept met verstopthept.

Neemt de dry openende wortelen in Wijn geweyct ana ℥.ß. Chamedryos, Chamepithyos, Pentaphilli, Agrimonie ana M.j. Cassuthe/Alssen ana M.ß. roode Ciceren ℥.j. Anijs eñ Merc saet ana ʒ.ij. Brem ende Vlierbloemen ana p. j.ß. Soldanel p.ij. ghesoden in schoon water op de helft/ ende doorgedaen/salmen daer in resolveren Suycker ℥.j.ß. fijnen Caneel ʒ.ij. eñ alle morghens ℥.iiij. warm inghenomen.

Ten selven.

Neēt den syroop é Radicibus, Oxymel compositum, syroop vā Venus hayr ana ℥.j. de wateren van Venckel/ Apij ende Alssen an ℥.iij. dit voor iij. morghens (noot zijnde) ghebruycket tot v. oft vj. daghen/ daer nae aldus purgeren.

Purgatie.

Neemt Agarici troch.℈.iiij. Medulle seminis Carthami ℥.ß. geweert in Oxymel simpl. ende water van Venckel xij. uren lanck uytgesont zijnde/salmen daer toe vermengen Catholici ℥.ß. of ʒ.iij. Diaphœnici ʒ.j.ß. tsmorgens inghenomen / daer nae alle morghens dit Electuarium ghebruycken.

Electuarium.

Neemt de specien Diacurme oft Dialaxæ ʒ.ij. Suycker in Agrimonie oft Alssen water geresolveert ℥.ij.ß. ende daer coeckens van gegoten/wegende elck ʒ.j.ß. oft ʒ.ij. ende tsanderdaeghs smorgens daer een coeckken van ingenomen/ tselve wat vervolghen.

Unguent.

Neemt olei Nardini ende van bitter Amandelen ℥.j. tsap van Merc ℥.iij. dit tsamen in een dobbel vat gesoden / tot dat de vochtichept versoden is/daer onder vermengen het pulver van de saden Apij, Peterselie eñ Asari ana ℈.j. Spice Nardini eñ Celticę, Schœnanti, Galange ana ℈.j.ß. Was een weynich/dit tot een Liniment ghemaeckt.

Nota.

Men sal indē beginsel metten cleensten beginnen/ ende dat niet continuelijck: want geduerich te ope-

te openen/ſoude meer hinderen. Inde verſtoptheyt der Leveren gebruyckt men om de Phlegma te purgeren / maer inde Geel-ſucht om de Cholera te ſuyveren/ſonder eenigh of weynich attractie.

De ſtercke remedien om de verſtoptheyt der Leveren te openē/ zijn ooc bequaem tot de verſtoptheyt der Milten / verſchillende nochtans daer in / dat de medicamenten der Milten min conſtringerende behoevē als de Lever/ eñ moeten oock ſtercker zijn int openen om de grovicheyt der humoren.

¶ Vande onpijnlijcke herdicheyt der Leveren / Scirrhus vande Griecken/vande Arabiſche Sephyros, van de Latijnen Tumor, ghenaemt.

Seer lichtelijck / als ons Galenus verhaelt/ can de Lever/ Milte ende Nieren in herdicheyt vallen / de Milte doort ontfangen vande grove humoren/de Nieren om datſe met grof bloet gevoet wordē/maer de Lever comt tot herdicheyt/ om datſe met eē ſlijmich bloet gevoet wort/ooc door tgebruyc vā grove/ ſlijmige/ verſtoppende ende verherdende dinghen/ oft ander coude humoren: deſghelijcx door haer langhe/ groote/ gedurighe vſtoppinge ende inflammatien. Ende nu verſtopt zijnde/ſeyndtſe de ſubtijle humoren na de ander leden/ ende hout de grove by haer/ door welcke voedinghe ſy verhert/ tſy van wat natueren de humoren dan zijn / want door de coude wordt de materie inghedruckt / de hitte ſuycht de vochticheyt uyt/ ende brenght de reſte tot meerder herdicheyt/ deſghelijcken gheſchiet oock door de droochte. Summa tghebruyc van de ſeer vercoudende/ verdroogende/ repellerende ende adſtringerende dinghen/ veroorſaecken den Schirrus/welcken Schirrus tweederley is/ deen noch niet geheel verhert weſende/ eñ noch gheen Waterſucht/ ofte de uytteerende plaghe Atrophia ghenaemt/voortghebracht/ende deſe mach noch wel gecureert wordē: dander daerſe nu tot eē onnatuerlijcke herdicheyt gecomen is/ ende tlichaem nu tot alteratie / tot verdwijninghe/als tot een Maraſmum oft Waterſucht gebracht /ende ſulcken herdicheyt mach niet ghecureert worden.

Teeckenen.

Deſe herdicheyt mach men doort taſten ghevoelen/indien hem den Buyck door de winden oft waterſucht niet opgheſpannen en ſtaet/ſonderlinge mager weſende/ eñ hē op de rechter zijde niet opten rugghe is voegende/ de rechter zijde is hen ghewichtigh / ende lijden pijn aen de Schouder bladeren / ſy connen beſt op de rechter zijde liggen/maer niet opte ſlincker zijde oft opten rugghe/het aenſicht is hen leelijcken van Coleuren/ ende verhalen met ſwaricheydt haren adem/ ſy zijn ſonder appetijt / ende nae den etē beſwaert: verout zijnde/ſtaet hem taenſicht ſeer vol/ ende loſſen weynich waters / oock niet ſonder ſwaricheyt. Ten leſten beginnen hem de beenen te ſwellen/daer na den Buyc/maer tbovē lijff wort hem mager/ ende ten zy dat het inden beginſel belet wort / vallenſe in een Waterſucht. Seer quaet iſt/ indien hem de herdicheyt der Levenen met het beginſel vande Geelſucht verſchijnt/ oft dat de Geel-ſucht uyt de herdicheyt voort comt / want daer volcht gemeenlijcken een ſpecie vā Water-ſucht Aſcites genaemt nae.

Nota.

Daer hem een coude humore inde Lever is onthoudende/ende daer de Lever van gheſwollen is/ mogen daer langen tijt ſonder merckelijc letſel mede gaen/maer can hen altemet wel in eē Cachexiam daerna in een Waterſucht Leucoplegmatiam veranderen.

Nota.

Den Scirrhus uyt coude ende grove humorē vergadert zijnde moet met alſulke medicamenten geremedieert worden/die daer door een ſonderlinghe getemperde natuer zijn verwermende/ſubtijlende/ weecmakende ende afſuyverende/ op datſe doort gheweldich ſubtijlmakende ende verdrooghende geen ongeneeſſelijcheyt na en laten/noch door de ſeer weeckmakinghe ende ſmeltinge der materien/ de ſubſtantie des principael lidts niet te ſeer en ontbindē noch en ſlappen / moeten de mollificerende daerom ſo ghematiget ende getempert weſen/ datſe den Scirrhus noch de ander leden niet en hinderen. Ende dat principael lidt confortere met ſlipſtijcke ende aromatijckeſpecie / op dat de Lever te beter ende te ſtercker de materie mach afdrijven. Wat medicamenten de Scirrus vereyſcht.

Cura.

De cure van deſen/ als oock inde herdicheyt der Milten/ ſalmen alſulcke ſpijſe ghebruycken die van eenis deelende/ ſachtmakende/ende afvegende / lichtverteerende eñ goet bloet maect/ ende verkieſen ſubtijlen Wijn/niet ſtraff weſende/men ſal hem gheen bloet aftrecken/ten waer datſe bloetrijc waren/ oft dat den Scirrhus oorſpronck naem uyt ophoudinghe van eenige gewoontlijcke bloetſuyveringhe/ ende ſoo ſy gualijcken camerganck hadden/ſalmen hen ten eerſten met ſoetwercken de medicamenten dē buyc openen/als met de pillen Hieræ ſimpl. oft Alephanginæ daer een weynich Mirrhe oft Terebinthijn onder vermengt/maer tamelijcken camerganck hebbeñ/ſalmen de humoren eerſt bereyden als met van eē deelende/mollificerende/ openende ende afſuyverende medicamenten.

Aldus.

Neemt den ſiroop Adiantini, Endiviæ ſimplicis eñ de Byzantijs ana ℥.j. ſiroop van Buglos ℥.ß. de wateren van Gras/ Cichorey eñ Buglos ana ℥.iiij. Venckel water ℥.ij. dit voor iiij. morghens vermengt.

Oft.

Neemt Gras wortelē/ van Venckel/ Peterselie/ Asparagi, Eryngij ana ℥.j. de wortelen Althee ℥.j.ß. Agrimonie / Endivie / Cichorey/ Malue/Violen/ Bornasie/ Cassuthe ana M.j. Scolopendrij M.ß. Rosijnen sonder steenen ℥.j. Vijghen n°. viij. Daepen ghesuyvert n°.vj. Soet hout ʒ.v. Anijs eñ Venckel saet ana ʒ.ij. Criecken over Zee n°.x. Camil / Melliloot eñ Violen bloemen ana p.j. ß. dit in water ghesoden/ ende op tleste toe doende Sapa, ende up de helft ghesoden zijnde/ende in ℔.j.ß. salmen resolveren den syroop Acetosi simplicis ℥.iiij. oft met den Oxysacchari simpl. so veel vermengt/ eñ aromatiserent met Caneel ʒ.ij. eñ dit warm alle morghens ℥.iiij. oft v. ingenomen/daer na dese pillen ghebruycken.

Pillen.

Neemt de pillen Sagapenæ of fœtidarum ʒ.j. 7. pillen ghemaeckt/ ende naden eersten slaep inghenomen.

Tsanderdaegs sal hy innemen Terebinthinę Abietis ʒ.ij. daer nae dit Electuario ghebruycken.

Electuarium.

♃. conservæ Violarum ende Capilli Veneris ℥.j. de specien Diarrhodi Abbatis ende Diaireos simpl. ana ʒ.ij. de Trochissen de Eupatorio ende van Rhabar. ana ʒ.j. met syroop van Bysantien een Electuarium ghemaeckt/tsmorgens de grootte van een Note ingenomen /ende drincken daer op eenen dronck wijns met Bornasie ende Merc water vermengt / daer na salmen dese stovinghe ghebruycken.

Fomentatie.

Neemt de decoctie van Lelien/Althee/ Malue/Alssen/ Parietariæ ℔.j. daer toe doende olie van soete Amandelen versch uytghedaen ℥. iij. olie van Lelien ℥.j.ß. witten Wijn ℥.ij. oft nemen de olien alleen.

Oft.

Neemt het sap Iris ℥.iij. tsap van Merc ℥.i. tsap van Violen eñ van Alssen ana ℥.j.ß. Wijn ℥.iiij. olie van soete Amandelen versch uytghedaen ℥.v. hier mede ghefomenteert.

Oft aldus.

Neemt Wolle ghenet in oleo Irini daer den Centaurea ende den Aphodil in ghesoden zijn/ na de fomentatie / salmen de Vnguenten Emplastren oft Linimenten ghebruycken.

Vnguentum.

Neemt de wortelen Althee/ van Lelien/ van Ebuli ende Iridis ana ℥.j.ß. de bladeren van Malue/Altheæ, Camemelli, Melliloti ana M.j. Alssen p.ij. Schœnanti, Spicæ ana ʒ.ij. Cyperi ʒ.j.ß. vette Vijgen n°. vj. tsamen ghesoden/ ghestampt ende door een Teemst gedaen/daer nae dese Gummen nemen / Ammoniaci ℥.j. Bdellij witachtich ende sacht ℥.ß. Terebint. ʒ.iij. de Gum vande Pijn-boom. ʒ.v. Styracis liquidæ ʒ.ij.ß. tmerch upten Schenckelen van Calveren/Capoenen ende Enden vet / olie van soete Amandelen eñ olei Irini ana q.s. de Gummen salmen in wijn resolverē/ met een weynich Azijns/ de olien met een weynich Was/eñ daer nae tsmeer/ende roerender de melē van Lijnsaet ende Fenegriec onder ana ʒ. vj. ende makender een Emplaster oft een unguent upt.

Ten selven.

Neemt tsap Ciclaminis ende Iridis ana ℥.ij. tsap van wilde Comcommeren ende de wortelen Vlmi ana ℥.j. olie van soete Amandelē ende van Lelien ana ℥.iiij. t samen in een dobbel vat ghecoockt / tot dat de sapen versoden zijn/ daer toe vermengt Verckens vet eñ sijn Merch ana ℥.iij. Terebinthijn ℥.ij. het voorgebrou vande Byen Propolis genaēt ℥.j. Spicæ, Iridis, Schœnāthi, Myrrhæ, Styracis liquidæ, Aristolocheæ rotundæ ana ʒ.iij. Was q.s. hier upt een Vnguentum ghemaeckt/ maer gebruyckt eerst dese navolghende stovinghe.

Stovinghe.

Neemt de wortelen van Olijven boom/ van Mandragoræ ende Iridis, Aristolocheæ, vande Malue/ Nachtschade / ende Heemst met haren wortelen ana M.j. Violen/ Doronici ana M.ß. Camil/ Melliloot ende Vlierbloemen ana p.ij. tsamen in water ende witten Wijn ghesoden/ daer toe wat Alssen doende. Oftmen hier gheen verlichtinghe door en vercreech / salment noch stercker moghen verkiesen.

Aldus.

♃. Heemstwortelen/Iridis eñ wilde Comcōmeren/ana ʒ.vj. de wortelen van Vlier / Ebuli, Aristolocheæ rotundæ / ana ℥.iij. de wortelen Panacis ℥ .j. Marubij, Polep/Malue/Altheæ, Geranij majoris & minoris, Duyven voet ana M.ij. Camil/Melliloot ende Vlierbloemen ana p.ij. dit in Heyssop gesoden met Wijn vermēgt Spicæ Nardi eñ Celticæ, Asari ana ʒ.iij. Alssen M.j. daer nae dit unguent ghebruycken.

Vnguentum.

Neemt de Lever van eenen Wesel ℥.iij. olie van Lelien van Schorpioenen ende van Pierwormen ana ℥.ij. Ammoniaci, Sagapenæ gheresolveert inde ꝟsz. oliē ana ℥.ij. Styracis/Calamint. ℥.j. Bēzoi ʒ, ß. Iridis, Aristologiæ, Spicæ Nardi ʒ.iij. het merch upt de Calveren/ Verckens ende Hertē ana ℥.iij. nieu Was quantum s. hier upt een unguent ghemaeckt / ende als mense gebruycken sal/salmen daer een weynich Azijn van Scillen in doen. Men sal dese plaetselijcke remedien met posen/ ende niet geduerich gebruycken/ende langen tijt vervolghen. Ende op dat niet te moeyelijcken en valt / soo salmen dusdanighe Emplastrum ghebruycken.

Emplastrum,

Neemt Ammoniaci ℥.j. Bdellij, Galbani, Sagapeni ana ʒ.ij. resolveertse in Azijn vā Schillē/Spicæ Nardi ʒ.ij.ß. Soffraen ʒ.j.ß. bloeysel van Alssen/ Mastic/Olibani ana ʒ.ij. t'Merch upt de Schenckelen vande Jonghe Calveren/

ende

ende Capoenen vet ana ℥.ß. olie van Alssen eñ was q.s. hier upt een Emplaster/oft wildy/een Liniment ghemaeckt.

Oft.

Neemt Masse Emplastri Diachyli magni ℥.iij.het pulv.Iridis ʒ.ij.met olie van Alssen ende Irini een Empl.gemaect / ende op een dun leerken ghestreken/ ende als een halfmaen daer op ghelept.

Ten selven.

Neemt Emplastri Ceronij ℥.iij.Spicæ Nardi ʒ.j.Styracis Calamitidis ℥.ß.met oleo Irini een Emplaster ghemaeckt/ want dese mollificeren ende versterken.

Oft aldus.

Neemt olei Amygdalarum dulcium ℥.ij. olei Absinthi ℥.j.versche Boter ℥.i.ß.Capoenen vet ʒ.vj.Mastic ʒ.ij. dit vermengt.

Men sal tlichaem altemet purgeren op dat hem de ghesmolten vuylichept door den camerganck mocht lossen / ofte door water makende dinghen op dat den Bult der Leveren ghesuyvert mach worden.

¶ Vande heete gheswellen der Leveren/vande Grieckē Phlegmon, vande Latijnen Inflammatio ghenaemt.

De Lever lijt ooc als ander Ledē eñ upt gelijcke oorsaken haer inflammatie ende heete geswellen: want sy seer bloet-rijck is/eñ van tselve ghevoet wort/ oock gheschiet door haer aderē veel vloedinge ende toevloedinge des bloets/ daerom dese verhittinghe ofte inflammatie te meer onderworpen.

Generael teyckenen.

Daer zijn brandende Cortsen met pijn ende opswellinge/met swarichept verhalen sy haren adem/ende zijn dorstich/daer is droogen Hoest/ de zijde is hem ghewichtich ende pijnlijcken/ principalijcken inden Bult der Leveren/eñ dat om haer bandekēs daerse mede aent Diaphragma vast is/ bloet rijck zijnde/ soo lossen sy in het uytspouwen bloet/de urine is vierich/de pijn is hem opclimmende nade schouderen/ ooc lijdense pijn door de spanninghe der Vliesen/ daer de Ribbens mede becleet zijn/welcke door de spanninge des Middelschots gespannen staen/ welc Middelschot ghespannen staet doort ghewichte der Leveren/haer selven om leech sinckende/ de tonghe is hem eerst root/daer na swart.

Dese inflammatie geschiet altemet inde hollichept der Leveren / altemet oock inden Bult. Inde hollichept der Leverē lijdense seer groote pijn/den Hicke ende walginghe valt hem in desen swaerder als inden Bult/sy lijden buycloop met cholerijcke brakinge/met meerderen dorst/ dorrichept ende rauwichept der tongen. De inflammatie inden Bult der Leverē schuylende/ soo isser steeckende pijn/ende dat door de Ligamenten ende vastichept met den Diaphragma, niet meerder swarichept scheppen sy haren adē met merckelijcken drooghen Hoest / oock is de urine vierigher ende meer onsteken. In desen hebbense ooc meerder pijn achter in den rugghe om de Ligamenten/ ende men can in desen tgeswel tasten/maer niet inde hollichept der Leveren. Men moet voorsichtigh zijn/ datmen door tgheswel datmen altemet int midden vanden Buyck is ghevoelende niet bedroghen en wort/ want in sommighe is haer de Lever met haer uyterste eynden nae de slincker zijde streckende/ ende soo nu de inflammatie in dese uyterste deelen gheschiet / causeertse pijn inde slincker zijde/ maer de pijn valt in desen hooger als inde Milte/oock soo can men de inflammatie der Miltē van buyten tasten/ende is de Miltē doort ghewichte leeger sackende/dan se van natueren behoort: want door haer spogieusichept cāse veel melancholeusē vuylichept indrincken/oock can se door de menichfuldighe aderen met veel humoren overlast worden/ende soo tot swellinge comen. De Musculen de Buyc geinflammeert zijnde/ontrent de Leveren ghelegen/ verthoonen haer lanckworpich/ende verhit zijnde/wort de huyt root/maer uyt couwen/is de swellinghe slap/vol/ eñ sonder Cortse/ in desen inflammatie verliesen sy haer natuerlijcke coleur niet.

Inflammatie vanden bult der Leveren.

Musculen des Buycx geinflāmeert

De inflammatie schuylende inde onderste of transversael/ ofte dwersche Musculen/ connen ons meest bedrieghen.

Nota.

Nota.

In alle inflammatien der Leveren overcomende den Buyc-loop / soo de sieckte noch rau ende de crachten onsterck zijn/ is periculeus.

Desgelijcken indient lichaem is verdwijnende/ met heesichept ende Hoest/ is quaet / schuymich bloet of eē etterachtige eñ verrote materie oft ooc een suyver ghele cholerijcke materie upt te werpen/is al dootlijck. Ende indien haer de sieck niet en is lossende/ maer in eenē Aposteem verandert/is dootlijck/alsmen hier nae ruymer verhalen sal / maer men sal hier vande cure der inflammatien gaen verhalen.

Aengaende de cure.

Inden Beginsel der inflammatien/ soot de crachten ende natuer toelaet/salmen terstont de Lever ader openē/ eñ laten hem een deel bloets aff/om so toenemen des geswels te verhueden/ ende den brant te niet te doen / ofte daer de natuer teer is / aldaer salment hem in twee reysen aff trecken/of stellen hem eerst coppen met openinge op de Billen op de Heupen/ of stellen hem eerst/oft terstont na tbloet laten/ dese weecmakende/ weynich affsuyverende ende vercoelende Clysterie.

Clysterie.

Neemt Maluwe/Altheæ, Violē/ Couwoerden/ Comcommerē ana M.j. Sebesten/pruymē ana n°. xiiij. de 4.coude saden ana ʒ.iij. Anijs ʒ ij. Violen en Camilbloemen ana p.j. inlb.j. van deser decoctien sal men resolveren Cassien/Potsuycker ana ℥.j. olie van Violen ℥.iij. indien gy wilt / Sout ʒ.j. met wat Gersten / ende des morghens gheset/ende wildy stelt dese Clysterie alle dry dagen eens. Ende sy is sonderlinghe

hoet inde ontsteking̃he der Leveren / alse inde hollichept ofte inde Milte schuylt / daer de humoren nu tot alteratie ghecomen zijn / salmen daer syropen toe ordineren/ om de hitte wat te corrigeren/ghelijck inde hollichept der Leveren salmen weynigh affsuyveren/ eñ door den Buyc uytdrijven dat vande gheinflammeerde deelen daer in gesonckẽ / ten waer datse van selfs weer van Buyck waren/soo soudemen alleen moeten ghebruycken licht affsuyverende/ met wat constringerende vermengt/als: Neemt Gerste water ℥.viij.syroop van Endivie simpl.℥.iij.

Oft.

Neemt Cichorey/Endivie/Scariole ana M.j.dit in schoon water ghesoden / ende in een ℔. resolveren Granaten Wijn ℥.ij. Suycker q.s. hier van ingedroncken.

Oft.

Neemt Gerste ℔.j.ß. met syroot van Granaet appelen/ ofte met Julep van Roosen vermenght.

Ten selven.

Neemt syroop van Queen/ van Myrthus of van drooghe Roosen ana ℥.j.ß.ende den syroop van Endivie simpl.℥.j. de waterẽ van Weechbreeden/van Nachtschade oft Roosen ende Endivie ana ℥.iij. ende dit voor vier daghen vermenght/soo verre hem den patient vanden eersten beginsel verschenen heeft.

Liniment van buyten.

Neemt olie van onvolcomen Roosen / van Myrthus ana ℥.j.ß.olie van Queen ℥j.olie vã Alssen ℥.ß.tsap vã Weechbreeden ℥.ij. roode Santalen/Roosen ana ʒ.ij.dit vermengt/eñ de Regioen der Leverẽ daer mede gestrekẽ/ warm ende Nuchteren tot iiij.daghen lanck.

Nota.

Summa men sal voorden vierden dach geen stercke resolverende ghebruycken : want de humoren dan noch vloepende zijn / welck door de stercke relaxerende noch meer souden vloepen/ maer ghebruycken totten vierden dagh toe om de materie te rugge te houden/dat zijn/ vercoelende ende constringerende/nochtans daer altijt wat openende ende detergerende/dat zijn/resolverende onder vermenghen / want door de opstoppende /oft te rugghe houdende dingen/ soude de gheinflammeerde Levere lichtelijck tot herdichept gheraken.

Nu na den vierden dagh/ salmen de resolverende wat vermeerderen/ ende de constringherende/ dat zijn de te rugghe houdende/ verminderen/ daerom als de siecte nu int toenemen is/ salmen aldus procederen.

Neemt olie van Roosen van Myrthus ende Queen/tsap van Weechbreedẽ ana ℥.j.ß.Nardus ende Alssen olie ana ℥.ß. tsamen vermengt ende daer smorgens eñ tsavons de Lever mede ghestreken.

Waer nae salmen de resolverende vermeerderen/als den Alssen ende Nardus olie/ ende de constringerende daer in comende verminderen/ ende dat allenskens meer ende meer vervolgende/tot tverlaten der sieckten toe.

Maer men moet hier altijt voor oogen hebben dat de Lever uyt haer eygen substantie seer haest tot resolutie ende slappichept is comende/ daerõ moetmen in desen altijt totte resolverende constringerende vermenghen.

Aldus.

℞.Olei Nadini,olei Absynthi,olei Camemelini ana ʒ.j.ß. want dese resolveren ende weycken/olei Rosacei,℥.j. Camil bloemen eñ drooghen Alssen / van elcx twee Dragma/ roode Roosen ʒ.ß.dese te samen vermenght zijnde/ ende daer de Lever smorghens ende t'savonts mede bestreken/want den drooghen Alssen ende roode drooghe Roosen / zijn constringherende/ maer den Alssen olie is vermorwende oft weecmakende .

Van de coude geswellen der Leverẽ.

Daer connen oock coude geswellen inde Lever gheschieden/ende dat door een coude phlegmateuse humore in haer ingedroncken / welcke herdichept hem altemet in eenen Aposteem is veranderende / ende dat tot groot perijckel des patients/want seer swaerlijcke mach de Lever vande Etter gesuyvert worden/ alsmẽ den omstanders oock in tijts waerschouwen sal.

In dese coude geswellen en salmen hem geen bloet aftrecken/ten waer datse seer bloet-rijck waren : maer stellen hem ten Eersten dusdanighen Clysterie.

Clysterie.

Neemt de wortelen Altheæ/ende van Lelien ana ℥.j.ß.Malue ende Parietariæ ana M.Gerste/Semelen ana M.ß. Camil bloemen p.j.ß. dese int water op tderdendeel gesoden/ende van dat nat genomen ℥.xiiij. ofte xvj. Cassie versch uytghedaen/ Potsucker ana.j.℥. Mellis Rosati colati ℥.j.ß.ghemeen olie ℥.iij. sout ʒ.j.dit tot een Clysterie vermengt / ende nuchteren geset.

Hier nae salmen dit naevolghende ghebruycken.

Neemt honich van Roosen ℥.ij. syroop van Venus hayr ℥.j.ß. syroop vã Alssen ℥.j. de wateren ghedistilleert van Menthæ, Cassuthæ,eñ Buglossæ,ofte de decoctie van de Cruyden ana ℥.iij.dit voor iij.morgens vermengt/ ende vervolghen tselve tot dat de sieckte beghint aff te gaẽ/ daer toe doende het water vande Venckel/ sonderlinghe/soo tghes wel inden Bult der Leveren is.

Van buyten salmen de plaetse der Leveren met dit Liniment bestrijcken.

Liniment.

Neemt olie vã Roosen ende van Mastic ana ℥.j.ß.Azijn ℥.j.Camil olie ℥.ß. dit vermengt/ ende daer de Regioen der Leveren warm mede ghestreken.

Int toenemen der sieckten salmense met dese

Olien

Olien strijcken/ al warm.

Neemt Mastic olie ℥.ij. Camil olie ℥.j.ß.

Maer nu op thoochste ende int afgaen der sieckten/ salmen in haren beginsel dese naevolghende ghebruycken.

Neemt de specien Diacurcumæ majoris in Tabulis ℥.j.ß. ende daer ʒ.ij. teffens van ingenomen.

Ende van buyten dese olien.

Neemt olei Nardini, olie van Alssen en Camil ana ℥.j.ß. ende daer warm de Regioen der Leveren mede ghestreken.

Ende nu int afgaen der sieckten/ salmen daer wat Geyten stronts/ te weten ℥.ß. toe vermenghen.

Inflammatie haer in eenẽ Aposteem veranderende.

Het gheschiet altemet dat hem dese inflammatie in eenen Aposteem verandert / ende niet geresolveert en mach worden/ dat gantsch dootlijcken is/ sonderlinge als de corruptie inde substantie/ ofte int vleesch der Leveren is penetrerende / ende Etter van hem geeft / als gest van Olie/ ende dat uyt de ongecoockte materie/ van de substantie der Leveren voort comende/ maer daer hem den Etter alleen tusschen de pannicu len der Leveren onthoudt / sonder nochtans de substantie der Leveren ghequetst te wesen/ can sonder perijckel des Patients gheschieden / dat men alleen den Etter uyt suyvert.

Oock en is de sweeringhe der Leveren altijt niet dootlijck/ ten waer dat de putrefacti groot waer/ als Galenus 2. de Morb. ghetuyght/ seggende daer de Longe tot sweringe is gecomen ende witten Etter lossen met bloedige veeskens vermenght/ sal den Patient ghenesen: maer den Doyer van een Ey gelijckende / en upten groenen siende/ dick ende stinckende/ is een dootlijck teycken / want den witten Etter geeft ons een goede coockinge/ ende een victorie der natueren te kennen.

...eringhe ...lever/en ...tijt niet ...lijcken.

Teeckenen van aenstaende Apostematien.

Daer de inflammatie nu niet geresolveert en mach worden/ maer haer tot sweeringhe is begevende/ soo zijn haer allẽ accidenten/ als pijn/ Cortsen/ Vreese ende Rasernije beswarende/ de zyden onder de corte Ribbens staen hem opgespannen: op geen van beyde zijden connen sy geliggen/ sy ghevoelen veel huyveringhe ende coude onder de Leden / terstont daer nae wederom groote hitte/ dese pijn cã altemet wel tot 40. daghen dueren/ eer oft later/ nae de dispositie/ so in quantiteyt als inde qualiteyt.

...lamma ...t apos ...atieten ...ide:

Teeckenen vanden ghematureerden Aposteem.

Den Aposteem nu rijp zijnde/ soo vergaet de hitte met de pijn: maer wort den patiẽt onstercker / welckmen door den bedichten ende teeren Polse/ ende de flauwicheydt/ die hem dickwils aencomt/ bekennen can.

Als nu den Aposteem doorgebroken is / met lossinghe des Etters/ ende vermeerderinge van flauwicheyt/ so ontcomen syt selden/ ende indien syt ontcomen/ soo lossen den Etter/ tsy door den Camerganck/ doort overghevven/ oft met de urijne: want schuylende inde hollicheydt der Lever/ so lossen sy denselven door dẽ Camerganc: ende inden Bult schuylende/ vloeyt hy hem met de urijne af. Indien den Etter wit ende schoon is/ is goet/ maer leelijckẽ ende stinckende is periculeus. Aposteem doorghebroken zijnde.

T'geschiet altemet/ dat de substantie der Leveren gheheel doorswooren wordt / ende hem de vuylicheyt sincket inde hollicheyt des Buycks/ alsoo veroorsaeckende een ongeneesselijcke watersucht. In desen is hem den Buyck seer opswellende/ ende ghevoelen groote swaricheydt inde Liesenen/ ende ontrent tghemacht. De ulceratie der Leveren en mach nemmermeer ghenesen worden/ maer doet dẽ mensch met der tijt gheheel vergaen. In desen lossen sy al te met door den Camerganck seer vuyl etterachtighe/ ende somwijlen een bloedighe vuylicheyt. Dẽ urijne is oock metten Etter vermengt/ sonderlinghe als tghebreck in den Bult der Leveren schuylt. Lever geheel doorswooren wesende.

Men sal de natuere in desen terstont te hulpe comen om te rijpen/ op dat door de lange sweeringhe niet gheheel in-etende en is. Men sal den Buyck altemet door Cassien ofte Manna doen lossen / ende altemet met weeck-makende Clysterien/ maer met gheen stercke/ sonderlinge als de materie inde hollichept der Leveren schuylt: nochtans om de materie te minderen / salmen tselve inden bult der Leveren oor mogen doen. Cura.

Van binnen salmen tot vorderinghe van de maturatie / dese navolghende dinghen oock in innemen/ als de wortelen Graminis, Fœniculi, Asparagi, Venus hayr/ Trichomanis, Vijgen/ Rosijnen/ Daeyen/ Fenegriec/ de wortelen van Heemst ende van Malue.

Aldus.

Neemt de wortelen van Heemst / ende van Malue ana ℥.j.ß. Fenegrieck ℥.ij. Vijgen nº xij. Rosijnen sonder steenẽ ℥.j.ß. tsaet van Heẽst ende van Malue/ ana ʒ.iij. Daeyen ghesuyvert nº v. dit ghesoden in Honigh water/ ende in ℔. j. nats salmen resolveren Gummi Tragacanthi ʒ.v: Soffraen ℈.j. ende dit warm ℥.iij. inghenomen tsmorghens / tsnamiddaegs ten 4. urẽ/ ende twee uren nae den avont eten.

Van buyten matureerende.

Neemt de wortelen Altheæ ℥.ij. Lijnsaet en Fenegrieck ana ℥.ß. de bladeren Altheæ, Malue/ Violen ana M.ij. Vijgẽ nº 8. Camil / Melliloot ana M.ß. wel morwe ghesoden / daer een Cataplasma uyt gemaeckt/ daer toe doende Alssen M.ß.

Aldus.

Neemt de wortelẽ Altheæ ℥.iiij. Lelie wortelen ℥.ij. Ajuynen onder de asschẽ gebraden nº

 ij. Suy

iij. Suerinck/Alſſen/Malue ana Mj. Vijgen nº vj. Lijnſaet/Fenegriec ana ℥.j. de wortelen met de cruyden morwe gheſoden/ ende doorghevreven/ ſalmen de Melen van Lijnſaet ende Fenegrieck daer onder roeren / met wat Verckens ſmeer.

Ende nu ten tijden des doorbrekens/ ſalmen tot de voorſeyde Plaeſters den Duyven dreck/ Moſtert ſaet/ ende Netelſaet vermengen/want deſelve trecken ſterck uytwaerts. Dander geven van binnen dit Elect. om den Etter te doen groeyen.

Electuarum.

Neemt het meel Orobi rub, Tragacanthi in Sapa geinfundeert ana ʒ.j. Daeyen gheſuyvert ℥.ij. Soffraen ʒ.ß. Honigh q.ſ. dit tot een Electuarim vermenght.

Den Apoſteem nu doorgebroken zijnde / om den Etter aff te ſuyveren /als met Honich water/daer de vier coude ſaden in ghewreyckt zijn/ ſonderlinghe inden Bult weſende. Oft Gerſte water daer de ſaden van Latiuwe ende Cichorey in geſoden zijn; maer ſoſe haer met den Camerganck loſſende is/ ſalmen de natuer te hulp comen met Tamarindẽ/Manna, Caſſien/ Rhabarbar/etc. Men magh hem oock Clyſterien ſtellen/met een decoctie van Gerſte water ende Roſijnen ghemaeckt.

Indien hem den Etter na de Darmẽ waer begevende/ ſalmen ſulcke affſuyverende Clyſterien ghebruycken. Neemt de decoctie van Gerſte ende Semelen ℔.j. Potſuycker ende honich ana ℥.j. dit nuchteren gheſet.

Maer den Etter mette urine loſſende/ſalmẽ deſe decoctie ghebruycken.

Neemt de vier groote coude ſaden ℥.j.ß. een weynigh ghebroken / ende met de decoctie daer de roode Ciceren met de wortelen Apij eñ Venkel in gheſoden zijn / een Emulſio alſmen den Amandel melck maeckt/ ghemaeckt /ende alle morghens ℥.vj. warm inghenomen/ ſoo lange alſmen den Etter inde urine ſiet. Ende nu wel gheſuyvert zijnde / ſalmen van buyten deſe pulveren ordineren.

Emplaſtrum.

Neemt Aloes ℥.ij. Maſtic ℥.j. Olibani ℥,ß. Mumiæ, Thuris ʒ.ij. ghepulveriſeert/daer toe doende olei Hyperici ende weynich Alſſen olie/ tot een plaeſter ghemaeckt.

Van binnen.

Neemt ſanguinis Draconis, Mumiæ, Wierooc ana ℈.ij. Anijs ſaet/Cichorey/ Endivie ſaet ana ℈.j. met Agrimonie ofte Piloſel water ingenomen/ of hem den Etter inde hollichept des Buyc ingeſoncken waer/ſo ſoude daer ontrent der Lieſenen inciſie moetẽ geſchieden/ende daer de Lacerten ontdecken/ ende een openinghe inden Siphac doen / daer een pijpe inghebracht/ op dat hem den Etter daer metter tijt mocht loſſen/daer nae conſolideren / ende dat terſtont/ op datter door den Etter geen ongeneeſſelijcke putrefactie nae ghelaten en wort.

¶ Vande Gheel-ſucht/ vande Griecken Icterus, van Plinio eñ meer ander Morbus Regius, van ſommighe Arquatus morbus: van Celſo Aurigo genaemt: Eñ wort Icterus ghenaemt/na de gout-geeel oogen van het beeſtken Viverta, dat is / een Fret ghenaemt. Oft nae den geluwen voghel Galbula ende Charadrius genaemt/ende Ælianus ſeyt/ datmen doort aenſien van deſen Voghel / de Gheel-ſucht quijt wort.

Ælia. fo Roman animali hiſtoria

Drijderl ſpecien v. Geelſuct

De ghemeyn ſchole der Medecijnen / tellen ons drijderley ſpecien van Geel-ſuchten / als geel/ſwart ende groẽ: de geele haer coleur vercrijgende uyt de gebrekẽ der Leveren/ deſ wartedoor foute der Milten / de groene door vermenghen van beyde de Cholera, te weten Bilis flava, dat is / de bleeck gheele Cholera met de ſwarte / makende ſoo een coleur upten groenen geel. Maer Aretæus Cappadox ſtelter alleen twee ſpecien /deen bleeck geel/ ofte ſiende upten witten nae den groenen/dander lootverwich of na den ſwarten ſiende.

Oorſake.

Dit ghebreck neemt altemet ſynen oorſprone door dien de Lever wat heeter is / alſe van natueren behoordt/alſdan en ghevoelenſe maer alleen hitte ſonder ſwarichept: altemet gheſchietſe uyt een inflammatie ende groote ontſtekinge der Leveren / daer tbloet in Cholera veranderende / dat hem dan over alle den Lichaem is verſpreyende ende beſmettende. In deſe is den Camerganck ende urine ſeer cholerijck/ daer is corte met ſwarichept inde rechter zijde: t'ghe-ſchiet altemet ſonder eenigh hinder der Leverẽ als door den wech Criſis of oordeel daghen/dat haer de Galle is verſpreydende ende de huyt beſmettende. Oock ghſchiedet altemet door een teerichept vant tGalle blaeſken/datſe de Cholera uyt de Lever niet aenhalen en can/als haer officie is / maer laet de Cholera met het bloet vermenght/ende ſoo een vuyl bloet nae latende. Deſghelijcken geſchiedet oock door de verſtoppinge ende teerichept der aderen/ uyt de Lever paſſerende int voorſz. Galle blaeſken / alſo dat de Galle haer paſſagie niet crijghen en can int Galle blaeſken / gelijck men oock ſiet gheſchieden/ſoo wanneer de Aderkens oft Conduyten/ gheleghen tuſſchen het Galle blaeſken ende der ſmalder Darmen/door welcken wegh de Galle paſſeren moet indẽ beginſel der ſmalder darmen Ecphyſis ghenaemt/ ende nu geſtoten zijnde/is haren Camerganck wit. Summa dat de Lever wel de principael oorſaec vã deſẽ is: hoe wel eenẽ Aretęus Cappadox de oorſaken van deſen ooc de Mage/de Milte/de Nieren ende den grooten Darm Colon toe ſchrijft. Maer ſumma ſummarum de gemeen oorſaken van deſen/ zijn verſtoppinghe/inflammatien / oft eenighe

onghe-

onghetemperthept der Leveren/verſtoppinghe der Galle blaeſkens/eñ āder paſſagie der Gallē groepinge der ſteenen inde Galle blaſe/oft eenighe ander tumozen/doo inneminge des fenijns of auder quade dzancken/dat doo den Camerganck niet wederom uptghedzeven wozt.

Eenen ſekeren wegh om te cureren.

Mē moet tē eerſtē weten/oft eē naturael ſiecte is /oft doo den wegh der Criſis,oft alleen doo tghewelt van overbloedighe gealtereerde Humozen gheſchiet. Men ſal den ſiecken vzaghen/ oft hy gheen ſwarichept/ ſpanninghe/ ofte pijn inde rechter zijde ghevoelt ; ende tſelve taſtende onderſoecken/ maer ſo men daer niet onnatuerlijcx en ghevoelt/ ende dat hem den Camerganc ende urine natuerlijc verthoonen/is een teecken dat de Lever gheſont is/ende dat de Geel-ſucht niet langhe dueren en ſal/dan bewijſt ons alleen dat de Galle haer uptgheſpzept heeft / ende ſoo de hupt beſmet heeft/ wantſe doo haer grovichept niet upt aeſſemē en mach. Deſe ſalmen een weecke vochtighe ſpijſe ozdineren/met een badt van ſoet water/ daer affupverende ende reſolverende crupden in geſoden zijn/als Hyſſop/ Marubium, Chamedryos, Agrimonie / Duyvekervel/ Camil/ Melliloot ende Semelen/ ende voozts om te doen ſweeten. Die doo dē Criſis gheſchiet / en behoeft gheen hulpe noch remedien.

Maer met Coztſen/inflammatiē/herdichept der Leveren/ ende inde verſtoppinghe/ ſalmen ſeer voozſichtigh zijn. Inde inflammatien hebbenſe altijt Coztſen : maer indien de patient inde rechter zijde ſwarichept met pijn heeft/ ende hem opgheſpannen ſtaet/ ende dat den Camerganck wit/aſverwich/ofte leemachtich is/ende de urine groff/ hoogh ende geel van coleuren/is een teecken van verſtopthept. In deſen ſalmen eerſt vande minſten beginnen.

Aldus.

Neēt de pillen Hieræ ſimplis, Agarici, troch. Rabarbari ana ℈j. met Endivie water v. pillen gemaect/eñ na den eerſten ſlaep inghenomen.

Oft.

Neemt Aloes, Succotrini, Agarici troch. ℈. j. ß. Diagridij gra. vj. als boven pillekens ghemaeckt/ende inghenomen.

Oft deſen dzanck.

Neemt Rhabarbar ʒ. ij. cleyn geſneden/ende in Endivie water/of in weynich Wijns xij. urē laten weycken/ uptghedout zijnde/ſalmen daer toe doen Agarici troch. ʒ. j. ſpzoop van Violen een once.

Hier nae ſalmen de materie aldus bereyden.

Neemt ſpzoop vā Byzantien/de Radicibus, den ſpzoop van Endivie comp. an ℥ j. de wateren Apij, Alſſen ende van Cichozep ana ℥. iij. dit vermengt voo iij. mozgens ende vervolgen tſelve tot ſes mozghens/want deſe materie ghemeenlijcken wat grofachtich is/ende ghemeenlijck wat Phlegma by haer heeft.

Oft deſe decoctie.

Neemt de woztelen vande vijf gemeen crupden in Azijn gelept ana ℥. ß. Filipendulæ, Pentaphillæ, Chamedryos, Chamepithyos ana M ß. Endivie ongewaſſchē, Cichozep met de woztelen / de crupden Capillarium ana M. ß. Aſari, Caſſiæ ligneæ ana ʒ ij. de vier groote coude ſadē ana ʒ. j. ß. Anijs/ Venckel ende Merck ſaet ana ʒ. ij. roode Ciceren M. ß. de bloemen van Bzem ende van Vlier ana p. ij. dit tot opde helft geſoden/ende in ℔. ij. nats vermengen Suycker ℥. ij. eñ gearomatiſeert met Caneel eñ geel Sātelhout ana ʒ. j. oft vermengter de ſpzopen de Byzantys, de Radicibus ende van Venus hayr in eñ alle mozgen tot vj. dagen ℥. iij. ingenomen/ ende nae den leſten dzanc deſe pillen gebzuyckē.

Pillen.

Neemt de pillen aggregativæ de Rhabarbaro ana ʒ. ß. met Endivie-water vijf pillen ghemaeckt.

Ten ſelven.

Neemt Diaphœnici, Electuarij è ſucco Roſato ana ʒ. ij. Catholici ʒ. ij. ß. met Endivie eñ Alſſen water vermengt/ende tſmozghens ingenomen. Ende ſoo den patient bloet rijck waer/ ende niet belettende / ſoo ſalmen hem de Lever ader /oft de ader onder de tonghe openen/ ende nae de purgatie ſalmen hem dit Elect. over ander dagh iij. uren voo den eten ʒ. ij. laten ghebzupcken.

Electuarium.

Neemt de ſpecien Diarrhodi Abbatis, ſpecieē trium Santalorum ana ʒ. j. troch. de Rabarbaro ℈. ij. Diacurcumæ majoris ℈. j. ß. Suycker in Endivie eñ Alſſen water gereſolveert ℥. iiij. ß. hier Coecxkens tot ʒ. ij. elcx gegoten/ ende eē teffens inghenomen.

Eenen Dzanck ſeer bequaem om te openen ende te laxeren.

Neemt de vijf gemeen woztelen in Azijn een ure gelept/ ana ℥. ß. roode Cicerē M. ß. de crupden Capillarium, Endivie onghewaſſchen/Cichozep/Suerinc/ Herbæ Gerardi ana M. j. Camedryos, Chamepithios, Caſſuthæ, Pētaphilli, Filipendulæ ana M. ß, Ariſtolocheæ rotūdæ, Caſſię ligneæ ana ʒ. ij. Aſari ʒ iij. de 4. groote coude ſaden ana ʒ. j. ß. Anijs/ Peterſelie ende Merck ſaet ana ʒ. ij. Vlier bloemen p. ij. Eycken-varen ℥. j. ß. Agarici troch. Meduſſe Carthami an ℥. ß. dit opde helft in water geſoden/ ende van dit doozghedaen nat genomen ℔. j. ß. daer toe ghedaen tſap Endivie / Cichozep ende

van

van Joffrou-Merc ana ℥.iij. dit tot een tamelijcke sproop ghecoockt/ende geclarificeert zijnde/ doeter toe Caneel ʒ.j. fijnen Rhabarbar ʒ.iij, dit tot een Popken daer in ghelept/so langhe als den sproop dueren sal/ daer tsmorghens ℥.iiij. van ingenomen/ oft over ander dagh/ ende ghy sult den selven van goeder operatie vinden.

Oft dese pillen in plaetse van dien.

Neemt Pillen Hieræ simpl. Agarici versch ghetrochiseert ana ʒ.ij. Rhabarbar ʒ.j. ß, met sproop van Bizantien ses pillen ghemaect upt elck dragma/ daer iij.pillen een ure vooꝛden etē van inghenomen tweemael ter weken.

Oft.

Neemt de wortelen Eryngij, Cichorei, ende Taraxaci ana ℥.ij. de wortelen Lapati acuti eñ van Venckel ana ℥.j. Agrimonie/ Suerinck/ Wranghe/Chelidonie/ Herbe Gerardi, ana M.j. tsaet van Acolepen ʒ.iij. Anijs ende Venckelzaet ana ʒ.j.ß. Brem ende Vlier-bloemen ana p.ij. dit in 44.oncen waters op de helft gesodē/ ende doorghedaen/ sal men daer in resolveren wat Suyckers/oft kokent tot een lanc sproop/ ende soomen tselve wat laxerende begheerden/ salmen de middel-schorssen vande Frangula ℥.iiij. oft v. daer in doen/met fijnē Caneel ʒ.ij.ß. ende dit als boven inghenomen.

Ten selven.

Neemt de wortelē Chelidonie/Taraxaci, ana ℥.j.ß. de wortelen Bardanæ ℥.j. Endivie/ Herbe Gerardi, de bladeren van stoppel-rapen/ eñ van Raphani ana M.j. Wederdoot/ Hiperici/ Cichorei ana M.ß. tsaet van Rapen ende Anijs ana ʒ.ij. dit opde helft ghesoden/ende doorghedaen/salmen daer wat suyckers in vermengen/ oft den Oxymel: ende als boven inghenomen/ want tis een seker Remedie.

Oft.

Neemt Marubium, Cassuthe, ana M.j. wittē Wijn ende Endivie water ana ℔.j. op tderdedeel in een dobbel vat ghesoden/ende daer ℥.iij. warm van inghenomen/ met wat suyckers.

Oft.

Neemt Geneverbesien/groē Chelidonie ana M.j. wortelen van Venckel ende Peterselie/ana ℥.iij. op tderdendeel gesoden/hier des morgens ende savonts een wijn roomer vol van ingenomen.

Het Lichaem ende ooghen gewasschen met het water vanden cleynen Chelidonie.

Oft.

Neemt de bitter Amandelen ℥.ß. Gentiaen ʒ.vj. Anijs ℥.ß. Alssen ʒ.j.ß. cleyn gestooten eñ ghesift/ende van dit pulv. ʒ.ij. oft eenen silveren lepel vol van ingenomen/met Cichorey water.

Oft.

Neemt Schapen dreck ʒ.ij. vermenght met de decoctie Asperagi Chamepithios ende Oxymel ende tsmorghens inghenomen.

Oft.

Neemt Pierwormen gepulveriseert ʒ.j. met Suycker/ of met de decoctie van Wrange ingenomen/ ende wildy vermengter den sproop van Cichorey/de Byzantijs oft den Oxymel in/ende des morghens inghenomen.

De gele coleur te niet te doen.

Om de geel coleur des Lichaems te niet te doen/ so salmen daer detergerende ende resolverende dinghen toe ghebruycken/ gelijck hier voren verhaelt is/ desgelijcken de drooghe stovinghe om te doen sweeten/ oft waterbadinghe in deser manieren.

Badinghe.

Neemt Wintergerst M.j.ß. Chelidonie wortelen/Iridis, Lapati acuti, ende Venckel wortel ana ℥.iij. Parietariȩ, Herbæ Gerardi, Calaminthe, Marubij, Dil/ Camil/eñ Rosemarijn bloemen ana M.j. Lupinen eñ raepsaet ana ℥.ij. dit tsamen tot een badt ghesoden/ende tgeheel Lichaem daer in gewasschen/ende daer eenige van de voorsz. decoctien op inghenomen.

Oft.

Den Marubium, Chamepythys, Chamedryos, Centaurea oft Herba Gerardi, in Wijn ghesoden/ende int tbaden tLichaem met de gesoden cruyden ghewreven/ende vervolghen iiij. oft v. daghen/ men salse doen niesen ende latense de Errhina/ oft ophalinghe door de Neuse ghebruycken/ men salt aensicht fomenteren met de decoctie van Herba Gerardi oft Nepitha.

Item.

De Basten van Boonen gesoden in Azijn/eñ tgheheele Lichaem daermede ghewasschen/beneemt de geel coleur vā Geelsucht/of vermengter den caff vande Gerst toe/eñ wildy wat Alssens. Alssen die wel sterck is/ ghewarmt/ ende daer aen gerokē/beneemt de gele coleur int aensicht ende in der ooghen.

Of sieden Agrimonie ende Gherste/eñ daer mede ghewasschen.

Item tsap van Cichorey alle morghens inghenomen/ende dat sommighe daghen vervolghen/gheeft een schoon coleur: als oock den Agrimonie doet/ende dat in heete saken.

Herdichept des Lichaems.

Indien daer herdighept des Lichaems present is/salmen tselve fomenteren met den Azijn daer de wortelen Althee/ Malue/ van Lelyen/ Vygen ende Rosijnen inghesoden zijn/daer nae appliceren Emplastrum Mellilotinum, oft Dialthee cum gummis ghemalaxeert met Olie

van

van soete Amandelen.

Oft neemt Ammoniacum ʒ.ij. geresolveert in Azijn van Scyllen/ ende gheappliceert. Ofte ghebruyckt sommige remedien inde herdicheyt der Leveren verhaelt.

Door t'bijten van t'fenijn inde geelsucht ghevallen.

In desen salmen seer op de manier handelen alsmen inden Capit. vande rasende hontsbeten verhaelt heeft: doort innemen des fenijns/ salmense doen braken: inde Darmen hen onthoudende/ salmense scherpe Clysterien stellen: maer alle den lichaem ingedroncken wesende/ dat is/ in habitum corporis schuylende/ salmense coppen stellē met veel vyers/ om t'fenijn uptwaerts te trecken/ ende van binnen in geven om t'fenijn te blussen/ ende door t'sweeten te moghen lossen.

¶ Van de Gheelsucht der Milten/ Arquatus nigri, ofte Arquatus lienis ghenaemt.

Dese soorte van Gheelsucht/ wesende swart verwigh/ of upt groenswart vertoonende/ neēt haren aenvanck upt de verstoppinge ende ghebreken der Milten/ als de voorverhaelde upten Lever doet. In desen wordet Lichaem eerst met een doncker coleur/ daer na met een loodtverwigh ende swartachtigh couleur besmedt: de slincker zijde wort hen swaer/ hartachtigh/ altemet geswollen/ swaergeestigh/ met vreemde ghepeynsen ende fantasyen.

Nota.

Indien daer gheen merckelijcke verhittinge in eenighe Leden en is/ so is de Gheelsucht altemet sonder perijckel/ maer langdurende.

Maer gheduerigh met inflāmatie in de partijen/ so vallense ghemeenlijcken in een Cachexiam, oft in een Watersucht: altemet sonder dese passien zijnse gheheel verdwijnende. Dit gebreck is de jonghe Jeught seer onderworpen/ maer dese ist minst hinderende: ende de kinderē weynigh besoeckende/ maer dese ist meest hinderende.

Manier om te cureren.

Bereydranck.

Neemt de wateren van Duyvekervel/ van Alssen/ Venckel ende Buglos ana ʒ.iij. de syropen van Duyvekervel van Eupatorio & Oxymel ana ʒ.j. dit voor drie morghens vermengt.

Ten selven.

Neemt de wortelen vā Buglos eñ Bornasie ana ʒ.j. de wortelen Lapati acuthi, eñ versche Polypodij ana ʒ.j.ß. Cappers schorssen ʒ.vj. Chamepitien/ Chamedrien/ Duyvekervel/ Asplenij/ Melisse/ Adianti albi & nigri ana M.j. Alssen M.ß. Thymi ende Epithymi ana p.i.ß. Anijs ende Vēckelsaet ana ʒ.j. Vlier eñ Brem bloemen ana p.ij. dit na de cōnst ghecoockt/ ende met Suycker gesoet/ oft met onsen syroop Scolopendriæ, ende daer alle morghens ende alle avonts y. uren voorden eten hier van iiij. oncen warm inghenomen.

Ende soo u dunct dat dese specie vande Geelsucht mede haren oorspronck upte Lever is nemende/ salmen daer toe vermenghen Endivie/ Cichorey/ Agrimonie ende Wranghe/ etc. want dese seer ontsluytende zijn.

De groene coleure inde Geel-sucht te remedieren.

Neemt de wortelen Lapathi acuti, van Papen cruyt/ vā Aspargi, Venckel ende Peterselie an ʒ.j. Cichorey mette wortelē/ Endivie/ Suerinck/ Agrimonie/ Trichomanis, Adianti albi, Asplenij, Marubij an M.j. Alssen M.ß. Anijs saet ʒ.ij. de bloemen Boraginis ende Buglossæ ana p.ij. op de helft ghesoden ende in ℔.ij. nats ʒ.ij. Suyckers oft de syropen Scolopendrij, de Byzantijs eñ den Oxymel simpl. ana ʒ.j.ß. geresolveert ende als boven ghebruyct/ ende noot zijnde/ salmen dese nae volgende pillen gebruycken.

Neemt de pillen aggrevative/ pillen de Rhabarbaro ana ʒ.ß. met Duyvekervel water vj. pillen ghemaeckt/ ende na den eersten slaep inghenomen.

Oft desen dranck.

℞. Syrope vāde infusie vā Provencie Roosen met Senie gemaect ʒ.j. Electuarij e succo Rosato, confectio Hamech ana ʒ.j.ß. met de wateren van Alssen/ Cichorey of Duyvekervel inghenomen. Hier mede dit verlatende/ salmen hier vande quade ghestaltenisse des Lichaems Cachexia ghenaemt/ verhalen.

¶ Vande quade dispositie ende alteratie des lichaems Cachexia genaemt/ vande Latijnen malus corporis habitus gheheeten.

Cachexia is een quade gestaltenisse des Lichaems in welckē t'lichaem niet gevoet en wort/ door dien t'voetsel in haer is vervuylende/ de levende coleur vergaet in haer/ de Lippen wordē bleeck/ ende lootverwich/ de wanghen/ ende om de ooghen zijnse gheswollen/ t'gansche Lichaem verliest sijn vleesch/ ende is hen seer los ende vol liggende/ de crachten ontgaen haer/ handen eñ beenen begeven hen/ de Mage met de Darmen zijn hen vol winden/ de beenen beginnen hen te swellen/ int tasten blijven daer putten in staen/ den Pols voos/ volle/ onghelijck ende bedicht. Int eerst aencomen begint haer de Maghe int coocken te faelgeren/ nochtans hongerigh zijnde/ ende dat door de snelle uytdeelinghe der spijsen diese noch onghecoockt van haer seynt/ daerom t'lichaem niet voedēde/ want de natuerlijcke hitte is seer teer/ daerom gheen goet bloet noch

schoone

ſchoone coleur voorts brenghende/daer na ontgaet hen den appetijt / ende de quade ghestelteniſſe des Lichaems over al invoerēde/ende beginnen te ſwellen/met ſwarichept haren adem te halen/den Culſack is in ſommige opſwellende. Dit zijn eygentlick de teeckenen vande Cachexia oft quade gheſtalteniſſe des Lichaems Cachexia cruda oft pituitoſa ghenaemt / ende dat door de rauwe ende vochtige humorē daerſe oorſpronck uyt neemt / dickwils een voorbode weſende vande Waterſucht Leucophlegmatia ghenaemt. Deſe plaghe ſietmen dickwils overcomen in den ghenen die uyt eenige lange sieckten beginnen te becomen / ende eenige herdichhept der Milten ofte der Leveren daer uyt behouden hebben.

Cachexia cruda, oft pituitoſa.

Oorſaecke Cachexi.

Oft na eenige langhe bloet vloedinge/als uyt den Speen/ Maentſuyveringhe/Roostmeliſoen oft ander overvloedige camergangen / of doort ophouden van eenighe voorſz. vloeyinghe/ vomeringhe/ophoudinge van eenighe ghewoontlijcke exercitien.

Daer den ouderdom met deſer ſiecte beſmet wort/ is ongheneeſſelijcken/ de jonghe jeucht en is deſe niet ſoo haeſt onderworpen als de jonge kinderen/maer worden wat tragher gheneſen. Deſe plaghe crijcht inden Herbſt haer beginſel/ inden Winter toenemende / inde Lenten vercrijchtſe haer volle cracht/inden ſomer wordēſe omgebracht. Eñ behalvē deſe rauwe Cachexia ſo iſſer noch eē ander ſpecie/ haren oorſpronc nemende/uyt de verbuylinghe des bloedts / ende wort Cachexia melancholica ghenaemt/ dickwils een voorbode weſende vande aenſtaende paſſie Elephantiaſis, dat is/ eē ſpecie vande Lazarie/om dat alle haer ingenomē voetſel in haer is verbuylende/ſo is in haer den adem/den Camergang/de urine ende den ſweet ſeer ſtinckende/tganſche lichaem ende ſonderlinghe het aenſicht is hem in een leelijcke coleur veranderende/in ſommighe is de huyt oock met gheduerighe puyſten ende ulceratien gequelt/ of met ander knoeſten/ ende worden geheel crachteloos.

Melancholica.

Manier om te cureren.

Indien deſe cranchept haren oorſpront neēt uyt teerichept der Leveren/ſalmen die cureren/ alſmen in ſijn eyghen Capittel verhaelt heeft/ Maer ſooſe volgende waer na de herdichept der Leveren/ ende tot een waterſucht waer ghenegen/ſoo ſoudemen daer toe verdroogende ende verſubtijlende ſpijſe moeten ghebruycken/licht om te verteren/ niet windich noch verſtoppende/niet te ſeer vercoelende / maer uyter naturē ontluyttende/alſmen inden aenſtaenden Capittel vande Waterſucht verhalē ſal. Ende indien Cachexia ghecomen is door groote evacuatien des bloets/ſo ſalmen tLichaem met verſch makende ſpijſe ververſchen/de vercoude deelen verwermen/het vochtich lichaem verdroogen/etc. Door eenighe ophoudinghe van ghewoontlijcke bloeyinghe /ſalmen alle middelen ghebruycken om die te doē comen/ eñ openen hen eē ader ſoo daer niet hinderlijcke en is/ende laten tot ℥. iij. oft iiij. uyt loopen/ ende dat ij. oft iij. daghen lanck / welcke latinghe van Æginecta ſeer ghepreſen wort/maer indien daer overvloedichept der humoren is / ſoo ſoude tbloet laten hinderlijcken weſen/maer mē ſal tlichaem vande vuylichept nae eyſch der humoren ontlaſten.

Oft.

Neemt de ſpecien Dialaccæ of Diacurcume ʒ.j. Rabarbar ʒ.ij. de ſpecien Diarrhodi abbatis ℈.j. met Alſſen water cleyn pillekens ghemaeckt/ende alle vier daghen iij. ingenomen.

Maer of tghebreck quam uyt overvloedighen camerganck/ſoo ſalmen deſe pillen ghebruycken.

Neemt de Myrabolanen Citrine/Chebulen ende Indice met ſap van Rooſen gewreven ana ʒ.j. fijnen Rabarbar ʒ.ij. de ſpecien Diarrhodi Abbatis ende Triaſantelē ana ʒ.ß. met ſyroop van Venus hayr/daer tſmorgens twee van ingenomen.

Hier nae ſalmen dit Electuarium ghebruycken/ ende is in alle deſe ſpecien bequaem.

Neēmt de Vlieſ kens vande Mage eñ Darmen uyte Hoenderen tot aſſchen ghemaect ana ℥.ij. de Aſſchen vande Zee-kanckers voor ende na de brandinghe ghewaſſchen. De conſerve vande bloemen van Cichorey ende van Venus hayr ana ℥.j. de ſpecien Aromatici roſati, ende diagalange, ana ʒ.iij. met Syrope van Venus hayr tot een conſerve vermengt. Ende indien daer hitte ende Cortſe is/ ſoo ſalmen inde ſtede vande voorſz. ſpecien/nemē de ſpecien Diarrhodi Abbatis met de ſpecien Diatriaſantali ende alle morghens inghenomen.

Nae de ſuyveringhe ſalmen tlichnem baden in warm/naturael/Aluyn/ ſoute oft Sulphurachtighe baden / ende ghebruycken wrijvinghe met ſcherpe heete Lijne doecken/ende tamelijcke exercitien ende roepinghe : daer na verwermende ende verdroogende Olyen /als olie van Chamil/ Dille/ Nardus, Rute/ ende Olie van Coſtus.

Oft.

Neemt de wortelen Acori veri, van Enula oft Gentiaen ana ℥.j. Alſſen/Chamedrien/Polep ana M.j. gheſtampt / ende in ſtercken Wijn oft Anijs water te weyck ghe ſedt eenen nacht/ daer nae in een dobbel vadt gheſoden/ende door eenen Teems ghewreven / daer toe doende de pulveren Aſari, Geneverbeſien ana ℥.ß. Netelzaet/Cyperi, Caneel ana ʒ.iij. meel van Lupinen ℥.j.ß. olei Spicæ q.ſ. dit tot een Cataplaſma vermengt / oft daer een weynigh was toe vermengt/tot een Liniment.

Ende ſoo de Mage hier oorſaecke toe geeft/ ſalmen tſelve remedieren nae eyſch der ſaken/ alſmen in ſijn eyghen Capit. daer van vinden ſal.

Door teerichept der Maghen ende der Leveren.

Neemt Alſſen water ℥.iij. ſyroop Eupatorij ℥.j. dit ſommighe morghens ingenomen/daer

telcken ʒ.ij. van dit Electuario gebruyckt.

Neemt de ſpecien aromatici Roſati, de ſpecié diacinamomi an. ʒ.j. Species diarrhodi abbatis ℈ j.ß. Suycker in Alſſen water gereſolveert ℥.iij.ß. Hier koecxkens van ghegoten/elck tot twee dragma. Ende beſtrijcken hem de Lever ſmorghens ende tſavondts nuchteren met dit Liniment.

℞. Scœnanthi, Cyperi, de bloemé Agrimoniæ ende van Alſſen ana ℈ j.ß. Spicæ ℈.ß. Nardus ende Alſſen olie ana q.ſ. Was een weynigh tot een Liniment gemaeckt/daer de Lever/eñ van achter daer teghens over warm mede gheſtreken.

Oft aldus.

Neemt Nardus ende Alſſen olie ana ℥.j. olie van Queen ℥.ß. Spicæ nardi & Celticæ ana ʒ.ß. Cyperi, Santali albi & rubri ana ℈.j. roodt Coral gebrant ℈.ij.ß. was een weynigh. Dit tot een Liniment vermengt.

Ende ſo dit ghebreck hem in een Waterſucht veranderden/ ſal tſelve gheremedieert worden/ als hier na volght.

¶ Van de Water-ſucht/by de Griecken Hydrops, ende van de Latijnen Aqua intercus ghenaemt: weſende drijerley/ als Anaſarca, Aſcites & Tympanites. Eerſt beginnende vande Waterſucht Anaſarca ghenaemt.

ANASARCA is een onnatuerlijcke opſwellinghe des gheheelen Lichaems/ eñ dat uyt een cout/ phlegmatijck / waterachtigh bloet: eenſdeels uyt foute der Lever / eñ eenſdeels door een quade ghestaltenis des geheelen Lichaems / daer door alle t'vleeſch des gantſchen Lichaems ſlap/ vol/ ende vochtigh ghewordé is/ als oft tot water gereſolveert waer/ het welcke veel gheſchiet na lange ſieckten ende phlegmatijcke Cortſen.

In deſen is tgantſche lijf opgheblaſen eñ geſwollen/maer meeſt het neer-lijf/ ende dat door tghewichte der Humoren/ ende om de couthept der Leden / tlichaem is gheheel phlegmatijck/ vol bleeckverwigh/den dooden gelijckende: iſt dat men de gheſwollen Leden metten vingher douwt/ſo blijven de putten daer in ſtaen. Eñ deſe ſpecie van Waterſucht wort van de ander twee gheſcheyden/door dien in de ander twee ſpecien de ander deelen des Lichaems mager worden/ dan den Buyck alleen metten eerſten opſwellende/ende ten leſten oock de beenen / hoewel datſe altemet oock inden beginſel wat zijn ſwellende.

Dit zijn nu de oorſaken ende teeckenen van de teghenwoordighe Waterſucht. Maer aengheſien datſe dan met ſwaricheyt geneſen wort daerſe plaets gegrepen heeft/ eñ onder de morbis cronicis gheſtelt wort / om datſe ſoo langhe duert: ſo iſt noodigh datmenſe vanden beginſel alſſe eerſt begint te groeyen/gade ſlaet / wantſe dan beter om helpen ſal zijn/ om dat de natuer dan ſtercker is/ende beter alle medicamenté ſal connen verdraghen. Ende het beginſel van Anaſarca wort aldus bekent.

Int eerſte aencomen van deſen zijn hen de uyterſte Leden altijt cout/ende het aenſicht dat hem van te voren door langhe Sieckte mager gheworden was/vertoont hem nu opgeſwollé/ de ooghſchelen/ voeten eñ beenen zijn hem oock meer gheſwollen/ende heeter. Deſe verſekeren u genoegh de aenſtaende Anaſarca; te meer, indien ſy eenighe overvloedighe bloetvloedinghe gheleden hebben/of ſeer cout water ingedroncken. Maer aengeſien deſe oock altemet uyt ander oorſaken mogen ſwellen/als in de bevruchte vrouwen/door nacht-wakinghe/ als oock in den ghenen die ſtaende in den nacht haer werck zijn doende: daerom ſalmen die saké eerſt neerſtigh ondervraghen/ al eer men eenigh vonniſſe gheeft: want ſo de putten daer lange in blijven ſtaen doort taſten/ſo moetet een manier van een Oedema, oft een beginſel van een Waterſucht zijn.

Tbeghinſel van Anaſarca wort bekent.

Swellinghe uyt verſcheyden oorſaké.

¶ PROGNOSTICA, ofte voorſegginghe.

Indien den patient doort lange dueren van de Waterſucht/ valt in een benoutheyt der borſten/met den loop des Buyex/is een teecké van de aenſtaende doodt binnen den derden dagh. Oock ſeydt Oribaſius, den Hoeſt in de Waterſucht een dootlijck teecken te weſen/ſonderlinge ſo de ſieckte metten Hoeſt is verargherende/anders en is hy ſo periculeus niet. Vlceratien hen aent tantvleeſch/ende in den mont opébarende/ is dootlijcken. De Waterſucht uyt herdigheyt der Milten / is beter om te helpen als uyt herdigheyt der Leveren. De Waterſucht volgende uyt een Apoſtematie der Leveren/ is doodtlijcken. Seer periculeus iſt/als de Waterſucht uyt Morbo acuto voortcomt / ende in een heet dorre Lichaem plaets grijpende. Deſgelijcken uyt heete ſaken voorts comeñ/want de medicamenten diemen moet ghebruycken/om twater te conſumeren/moeté verwarmende/ verdrooghende ende affuyverende zijn/ ende deſe zijn in de heete natuere al hinderende.

Maniere haers levens.

Haer converſatie ſal zijn/in hooge verheven/ warme ende clare plaetſen/ tzy uyter natueren/ door tvyer oft roockinghe ſoo bereydt/ de Zeekuſten ende warme zantachtighe plaetſen worden gheprezen. Alle windighe/kouwe vochtige ende miſtighe daghen moet hy hem wachten, Haer Spijſe ſal zijn licht om te verteeren/ verdrooghende ende watermakende/ eñ ſchouwen alle ſuere/ ſoute / ſcherpe/ grove ende ſlijmighe dinghen/als alle Oſſen/Koeyen/Vercken ende Schapen vleeſch/ ſoo ghesouten als gheroockt. Deſghelijcx alle Watervoghelen/geſloten voeten ende langhe halſen hebbende. Verkieſen jonghe Hoenderen/ niet vet gemeſt/ maer int wilt haer aes ſoeckende / als de Phaſanten/Patrijſen/jonghe Duyven in torens woonende/ Torteldupven/Sneppen/ meerlen/ muſſchen/vincken/etc,

ken/etc. smiddaeghs ghesoden/ende tsavondts ghebraden/als sommighe prijsen. De Visschen en zijn hem niet goet/ boven al versch ende onghesouten/ dat is/die niet door tsout en worden bewaert. Weecke Eyeren/ende sonderlinge de doyeren zijn hen goet.

Vanden dranck sallen sy haer mijden/so seer als sy moghen/ende ghebruycken witten subtijlen Wijn/maer sober/ maer in heete saken salmen hem laten: nuchteren moet hy hem mijdē/ maer teghen dat de spijse beghint te verteeren/ dientse hem best. Het water moeten sy mijden/ ja niet sien/als Avicenna seyt. Alle sijn spyse sal hy laten bereyden met Peper/Greyn/ Nagelē/ Gengeber/Canneel/etc. Tbroot sal zijn goet terwenbroot/niet fijn gesift/met wat Anijs oft Venckel saet vermengt/ wel gedeessemt/ eñ een weynigh ghesouten/niet versch gebacken/maer een oft twee daghen out/ ende alle ander Pasteyen ende koecken mijden. Sy moeten seer sober wesen/want overvloedicheydt beswaert de natuer/sy behindert de verteeringhe/ eñ vermeerdert de vochticheydt/sy versmoort ende krenckt de natuerlijcke hitte.

Van de Cure.

Aenghesien dat Anasarca een waterachtigh ghes wel is/door eē rau bloet/uyt foute der Leveren veroorsaeckt/tsy uyt hitten ofte uyt couwen/salmen tselve neerstigh insien/ want doort benemen der oorsaken/so wert de sieckte ghecureert/daerom salmen op syn leven ende op alles rijpelijcken letten: Want so hy hem altijt ledigh ghehouden heeft/ende veel goet ciere gemaect/ oft dat hem eenighe ghewoonlijcke vloedingen opghehouden zijn/so salmen in sulcke de natuer van haer overvloedigheydt ontlasten/ ende dat doort aderlaten/ indient de natuer/ ouderdom/ ende den tijt toelaet/ ende openē hem de Leverader inden rechten arm/ daer na om de maentsuyveringhe ofte den Speen te doen vloeyen/de Saphena. Oft wrijven den Speen om te openen met Vyghe-bladeren/Ajuyn/ ofte scherpe doecken/ als in syn eyghen Capittel verhaeldt sal worden.

Ende uyt teerigheydt oft verstoppinghe der Leveren veroorsaect wesende/ salmen tselve na eysch van dien remedierē/als in de selve Capittelen der Leveren verhaelt zijn/ daerenbovē de selve medicamenten bequaem wesende in Anasarca, zijn oock bequaem om de vrouwelijcke suyveringe te doen comen/ ende om de verstoppinghe der Leveren te niet te doen,

Bereydranck.

Neemt de wateren van Venckel/van Peterselie oft van Merck/van Alssen eñ Melisse ana ℥.iiij.de syropen van Alssen ℥.j. den syroop de Radicibus ℥.j.ß.van Endivie simpl.℥.j. Caneel ʒ j ß.Spicæ nardi ℈.j.ß.ende dit alle moghen warm tot ℥.iiij.inghenomen.

Oft aldus.

Neemt de 5. gemeen wortelen in wittē wijn gheweyckt ana ℥.ß. Agrimonie/ Papencruyt/ met de wortelen/Cichorey/Bethonie/ Chamedryen/Chamepithyē/Cassuthe/Melisse ana M ß. Filipendule/ Asplenij ana p.ij. Alssen p.j.ß. Vlier ende Brem bloemen ana p.j.dit in water opde helft ghesoden in ℥. xx. nats resolveren den syroop van Alssen/de Bysantijs & de Radicib[9] ana ℥.ij.dit als boven ghearomatizeert ende in ghenomen/ oft soetet alleen met suycker.

Hier nae salmen de materie met soetigheydt purgerē/ om de natuer so in haer cracht te houden/ende de Lever niet te krencken.

Aldus.

℞. Hieræ Picræ.Rhabarb. Agarici trochis. ana ℈.j.met Oxymel daer pillen van gemaect. Oft laet inden Oxymel een weynigh Laureola oft wat Turbith weycken/ende daer 6. Pillen uyt ghemaeckt/ende na den eersten slaep inghenomen.

Oft.

Neemt de specien Hieræ simpl. ʒ.j. Agarici troch.℈.j.met den Oxymel 6. pillen gemaect/ oft inden Oxymel gheweyckt / ende als boven inghenomen: maer in heete saken en dient den Hiera niet.

Ten selven.

℞.Catholici ℥.ß.Dianci ʒ.ij.oft ʒ.iij. nae eysch der natueren den syroop de Radicibus ℥.ß met den ghemeenen dranc met Polypodij ℥. ß. Agarici troch. ʒ.j.ß. ende Vlierbloemen gesoden/vermengt/ ende smorghens vroegh inghenomen. Tsanderdaeghs na de purgatie inghenomen Theriacæ Andromachi die oudt is ʒ.j. of ℈.ij.daer op 5.uren ghevast.

Hier na salmen den patient 6. ofte 7. daghen laten pauseren/ alleen gebruyckende koeckens oft Electuarien om de Lever te versterken/ al somen int Capit. vande teericheyt der Leveren verhaelt heeft. Na de pauseringhe salmen de materie wederom bereyden/ ende purgerē met de voorsz.remedien/tselve vervolghende tot der volder Curen toe/ ende ghebruycken tusschen tyden dit Electuario,

Electuarium.

Neemt de specien trium santalorum, de specien Diacurcume,de specien diarrhodi abbatis ana ℈.ij. Suycker in Alssen oft Agrimonie water gheresolveert ℥.iij.daer koeckens tot ʒ.ij. van ghegoten/ ende een drij uren voor den eten inghenomen.

Pulver ten selven.

Neemt de speciē Diacurcumæ, Dialacce ana ℈.j.de specien trium santali,species diarrhodi abbatis ana ℈.j.ß. de zadē Endivie/Milonum ende van Venckel ana ℈.ij. Alssen bloemē/ Camil/Cassuthe ana ℈.j. Noten muscaten/schœnanthi, spicæ nardi ℈.ß.Suycker ℥.j. tsamen

ver-

vermengt/ende tsmorghens ʒ.j.ß.ingenomen/ daerop ghedroncken Alssen Wyn ℥.ij.

Pulver laxative.

Neemt de pulveren van Hermodactilen/ fijnen Turbith ana ʒ.j. Gengeber ℈.iiij. Diagridij gra.vj.het pulver vande bloemen Esulæ ʒ. ß. Suycker ℥.j.oft inde plaetse van Suycker machmen tselve resolveren in Honichwater tot ʒ.ß.oft ℈.ij. ende dat eens ter weken/oft ten x. oft xij. daghen inghenomen. Ten lesten van dese pilllen inghenomen.

Pillen.

Neemt tsap vande wortelen Iridis cœlestis, Euphorbij ana ℈.j.hier van dry pillē gemaect/ ende alle 3.dagen een ingenomen / maer doeter wat Mastic/Spice ende Caneels toe/ met een weynigh olei Macis, oft laet den Euphorbium eenen dagh lanck weecken/daer na eenen sueren Citroen appel coocken : maer soo daer groote hitte ende Cortse present waer / soo ghebruyckt dit digestive.

Digestive in hitte ende Cortse.

Neemt syroop van Endivie met dē Oxymel simplex ana ℥.ij.vermengt met de wateren vā Endivie/Cichorey/ende van Merck.Ofte vermenghense nae de Sieckte ende Natuer vereysschen sal.

Den ghesf wollen Buyck salmen stoven / als inden Tympanites verhaelt sal worden/ desghelijcken de vrouwe haer stondē doen comen/ als in sijn eyghen Capittel verhaelt sal worden.

Ende indien de vrouwen tselve te overvloedich hebben/oft de Speen te seer vloepende is/ soo salmen in desen voorsichtich moeten handelen/ende sien tmeeste perijckel aen/ ende hoewel in desen oock al openende ghewrocht moet wesen/salmense daerom alsoo temperen datse eens deels openēde/ende om de bloetvloedinge stoppende zijn/nae d'een oft dander dat vereysschen sal.

Aldus.

Neemt dē syroop van Alssen ℥ iij.de Radicicibus ℥.j.ß.den syroop daer de Myrobalani in bewaert worden/ ist noot ℥.ß.de wateren van Alssen/Melisse ende Bethonie ana ℥.iij.Caneel ʒ.j.Spicæ Nardi ℈.j.dit voor iij.morgens vermengt.

Daer nae dese pillen gebruyckt.

Neemt Rhababar/ Agarici ana ℈.j.ß.met Alssen water vj.pillen gemaeckt ende inghenomen/nae den eersten slaep.

Des anderdaechs.

Neēt Theriacæ Andromachi ℈.ij.vier uren voorden eten inghenomen/ende om de veelheyt der humoren salmen dit sommige reyse herdoē/ ende vervolghen/altemet v.oft vj.daghen pauseren. Tusschen tijden salmen smorghens dit Electuario ʒ.iij.oft ℥.ß.ghebruycken.

Conserve.

Neemt Citroen schellen gheconfijt ℥.j.conserve van Cichorey bloemē.ʒ.ß.de specien Diacurcumæ majoris ℈.ß. Dialaccæ ℈.ij.specien Diacalaminthæ ℈.j.met syroop van Alssen een Electuarium ghemaeckt.

Int mineren der sieckten/salmen dese Pillen innemen.

Neemt Pillulæ Hieræ simpl. Agarici troch. ana ℈.j.ß. Rhabarbar ℈.ij.met den syroop ē Radicibus,uyt een dragma vj. pillen gemaect/ ende naden eersten slaep ij.pillen tweemael ter weken inghenomen.

Om tvloepen vanden Speen te benemē/salmen in sijn eyghen Capittel hier nae soecken.

Tsap uyt de middelschorssen vande wilde Vlier uytgheperst/ende ℥.j.ß. met wat Wijns inghenomen warm/daer toe vermenghen wat Caneels ende Foelgie.Oft gebruycket met den Oxymel, oft honich van Roosen.

Oft neemt de schorssen vande voorsz.wortelen ℥.ij. in ℥.vj.wijns ghesoden/ in een dobbel vat.Tselve doet oock den Vlier/ maer niet also sterck.

Sommige prijsen de waterē door den Alenbick overghehaelt/ende tsmorghens ℥.vj.ingenomen.

D'ander nemen de vruchten vanden Ebulus oft van de Vlier-boomen die vrijvense door eenen Teemst/ende cokense met Suycker/ēn een weynich Caneels tot een tamelijcke ditte/ende ℥.j.ß.inghenomen/ ende dese worden oock seer gheprefen inde gele Watersucht/waer van hier nu ghehandelt sal worden.

¶ Vande ghele Watersucht/ Ascites oft Hyderus genaemt.

Indē Ascites wort eē weyachtige vochtich tusschen den Omentum ende Peritoneum, oft tusschen den Peritoneum eñ de Darmē vergadert/met eē weynigh windē vermēgt/wāt hier meerder couthept is/ als inden Tympanites/ sy volcht gemeenlijcke nae de quade dispositie Cachexia,door groote verstoppinghe der Leverē uyt eenighe heete ghebreken der Leveren / nae gheduerige pijn der Lendenen/ der Nieren/der Blasen. Summa dit ghebreck volcht veel nae een oude verhardinghe Mesenterij , der Leveren/der Milten/ ofte der Lijfmoederen. Item naer eenighe brandende Cortsen / ofte naer de langhduerighe Geel-sucht : ooc die veel bloets plegen te lossen/tsy doort vomeren/ oft door den camerganck/ende dat door voorgaende inwendighe quetsinghe ofte borstinghe der Aderen/ door scherpe humoren/ die zijn ghemeenlijcken met dese plaghe ghequelt / ende aenghesien dese plaghe nu stede ge grepen hebbende/soo qualijcken om helpen is/ salmense daerom nu eerst beginnende/te hulp comen/ wiens beginsel aldus bekēt wort. In hē is mettē eerstē veel urine aēgroepende/ooc lossense veel : maer corts daer na

Plaetse van dese vochtighept.

Oorsaken.

Teeckenen.

isse in haer opstoppende/ ende inde aderen blij-vende/daer swaricheyt ende gewicht aenbrengende. Het sekerste teecken is / soo wanneer sy van d'een op d'ander liggen/twater dan hooren swalpen/al oft door een Gote liep/ men can dit geluyt des waters sonderling hooré/alst benedé inde hollicheyt des Buycx ghelegen is / dat is/ tusschen den Peritoneum eñ de Darmen/maer besloten liggende tusschen den Omentũ eñ Peritoneum en cannent so claer niet hooren / maer is hem metter tijt verspreyédé/ als indé Culsac/ int dick vande beenen ende inde voeten/sonderlinge nae exercitie des Lichaems. Sy zijn dorstich/tlichaem vergaet hen van dagh tot dagh/ ende den Buyc wort hen stijf. In dese is meerder veranderinge inde coleure des Lichaems/ ende meerder opspanninghe des Buycks ende ghewichts als inden Tympanites.

Summa dit ghebreck is te kekennen doort ghesichte/door den tast/ ende doort gehoor / het weeck van den Buyck staet hen opgespannen/ de Beenen ghes wollen/het aensicht/ de Armen eñ de reste zijn hen dor ende mager/denCulsack staet hen op ghespannen/ de manlijcke roede is doort ghes wel volle/cromme ende ongelijck.

Nota.

Soo wel de mans als de vrouwen worden met deser plagen besocht / maer de jonchept tot den ouderdom toe/wort meest met desé Ascites overvallen : maer den ouderdom ist al onderworpé/nochtans seyt * Aretæus Cappadox, dat den ouderdom meest met droogħe water Tympanites ghequelt wort.

De signis & causis diuturnorum morborum, Lib. 2, Cap. 1.

Aengaende de Cure / ende dat eerst uyt hitte veroorsaeckt.

Door de heete ongetempertheyt wort de natuerlijcke warmte te niet gedaen/ daerom inde plaetse van tbloet niet dan eé weyachtige vochtichept nae latende/in desen is den mont bitterachtich/ dorstich / cortsich / bleeck coleurich/ de urine hittich/ met traghen Camerganck. Dese moet haer spijse een weynich na den coelé strecken/niet veel slapen/ men sal tlichaem eerst van de vollichept der humoren aldus ontlasten.

Purgatie.

Neemt Catholici, ʒ.v. Diaphœnici ℥.j.ß. syroop van Venus hayr ℥.ß.met Endivie water tot een dranckxken vermenght. Men magh oock wel een Decoctie van Tenie bladeren ordineren voor een minorative / ofte met den syroop van Roosen laxative, soo verre daer geen verstoppinge der Leveren en is/ maer men sal geen watermakende syropen gebruycken/ voor ende al eer dat tLichaem eerst gheopent sal wesen/ ende de materie eerst vloeyende gemaeckt/ daer nae de materie aldus bereyden.

Bereyd-dranck.

Neemt den syroop Acetati compositi oft de Radicibus, den syroop Eupatorij, Endiviæ simplicis oft de Byzantien / den syroop Scolopendrij ℥.ij. de wateren van Alssen/ Cichorey/ofte Halicacabi van Alssen ana ℥.iiij. dit voor vijf morghens vermengt.

Ten selven.

Neemt de vijf gemeen wortelen in Azijn geweeckt ana ℥.ß. de cruydé Cap. M.j. Endivie/ Cichorey met de wortelen/Papé cruyt met zijn wortelé ana M.ß. Mercuriael / Alssen ana p.ij. Asari, Aristologiæ rotundæ, Cassiæ ligneæ ana ʒ.ij. de 4. groote coude saden ana ʒ.j.ß. Anijs/ Venckel ende Merck saet ana ʒ.ij. Brem ende Vlier bloemen ana p.j. dit ghesoden ende in ℔. j.ß. nats resolveren tsap van Proventie Roosen ende van Mercuriael ana ℥.iiij. Suycker q.s. hier van een syroop gecooct/ ende aromatiseret met ʒ.ij. specien Diarrhodi Abbatis, ende inden lesten dranck / die men hier van nemen sal/ salmen resolveren den syroop van Roosen laxative met den Rabarbar ghemaeckt ℥.j. ende dat tot een dranckxken innemen. Oft meught tot de voorseyde cruyden/inde plaets vande sapen vã Proventie Roosen ende den Mercuriael / doen het medulla Carthami, Agarici troch. ana ℥. ß. ende nu op de helft ghesoden wesende/salmen tot ℔.j.ß. nats vermenghen tsap van Merck ende van Endivie ana ℥.ij. Suycker q.s. dit tot een tamelijck syroop ghesoden ende gheclarificeert/ doeter vanden besten Rababar ʒ.j.ß. in/ Spicæ Nardi ℈.j. Caneel / ende Santali Citrini ana ʒ.j. dit tot v. morghens ghebruyckt.

Ten selven.

Neemt de wortelen Valerianæ & Cyclaminis, de wortelen Apij & Petroselini in Azijn geweyckt ana ℥.ß. ongewasschen Endivie / Cichorey mette wortelen / Scariole ana M.j. de cruydé Capillarium, Agrimonie/ Cussuthe ana M.ß. Alssen p.j.ß. t'saet Hederæ arboreæ ℥.j. verschen Soldanelle M.ij. Thymelee ℥.j. Rosijnen sonder steené ℥.iiij. Anijs saet ʒ.iij. dit gesoden/ende ℔.j.ß. nats resolveren Suycker q.s. daer een tamelijcke syroop uyt ghecooct/ ende als boven ghearomatiseert/ ende daer alleen ℥.iiij. van inghenomen. Oft tot een volcomen syroop gecooct/met Endivie oft Cichorey water inghenomen/ende nae den lesten dranck salmen tlichaem dus purgeren.

Purgatie.

Neemt Rhabarbar ʒ.j.ß. Endivie water ℥.iij. witten Wijn ℥.j. Caneel grana v. Catholici ℥.ß. syroop van Violen oft van Roosen laxative ℥.ß. dit vermengt.

Oft.

Neemt soethout ʒ.vj. de saden van Merck/ Peterselie ende van Vesicarien ana ʒ.j. de sadé van Brassice marine ʒ.ij. Tenie bladeren/ tsaet Carthami ghestooten ʒ.vj. Agarici troch. ℈.j.ß. Rosijnen sonder steenen een unce/ Roosemarijn Bloemen ende Brem Bloemen ana p.j.

dit

dit ghesoden / ende in ʒ.iiij. nats gheresolveert Diaphœnici ʒ.iij. Diacarthami ʒ.j.ß.syroop van Roosen solutive ʒ.ß. Eñ om altemet eens te purgerẽ/ machmen dusdanige opiata makẽ.

Electuarium laxative.

Neemt de saden Carthami ghestooten ʒ. x. Senne bladen ʒ.j.Catholici ʒ.j.ß. Soldanellæ ghepulveriseert ʒ.ij.of Elaterij.℈.j.ß. Thymeleæ in Azijn berept ℈.iiij. met den syroop van Roosen solutive een opiata ghemaeckt/ende alle maenden twee oft drijmael een weynich daer van inghenomen.

Oft ghebruycken dese pillen eens of tweemael ter weken.

Neemt pillulæ Hieræ simplicis, Aloe in Endivie water ghewasschen/Agarici troch.ana ʒ.j.ß.fijnen Rhabarbar ʒ.j.met Endivie water uyt elcke dragma vj.pillen ghemaeckt/ ende na den eersten slaep iij. pillen inghenomen. Lever versterckende.Als volght.

Om de Lever te versterck en ende te openen.

Neemt de specien trium Santalorum, Diacurcumæ,& Diarrhodi Abbatis ana ʒ.j.Suycker in Cichoreyp water gheresolveert ʒ.iij.ß. daer toetrckens elck tot ʒ.ij.van ghegoten/ende iij.uren voorden eten tsmorgens een ingenomẽ.

Ende nu sommighe daghen gherust hebbende/sonder eenige medicamenten te gebruycken/ ten waer het Electuario, somen siet dat het noodich is/salmen de voorsz.bereydrancken met de purgatien wederom ghebruycken/ daer na om de vochtichept te consumeren inden Buyck.

Liniment.

Neemt gebrant Coper/tmeel van Orobi,het pulver Iridis ana ʒ.j. met het sap Cucumeris agrestis een Liniment gemaect/daer den Buyc smorghens ende savons mede gestreken/waer van wy breeder verhalen sullen int navolgende van couden ghecomen.

Unguent om de Lever te versterckẽ.

Neemt Cerati santalini ʒ.j.ß.unguenti Rosati ʒ.vj.Spicę Nardi ℈.j.Spodij ℈.j.ß.olie vã Alssen ʒ.j.olei Nympheę ʒ.ß.stercken Azijn eẽ weynich/de saden van Endivie ende van Porceleyn ana ℈.j.die unguenten salmen eerst met Roos-water wasschen/daer nae de rest daer toe vermenghen / daer de Lever mede ghestreken.

Oft.

Neemt Cerati Santalini ʒ.j.Spicæ Nardi ℈.ß.dit vermengt/ende tweemael ter weken opde Lever gheappliceert.

Omden Buyck te bestrijcken.

Neemt olie van Rute ʒ.iij.witte Wijn/kinder urine ana ʒ.ij.tsap vanden cruyt Duyven voet ʒ.iiij.van Peterselie ende Merck ana ʒ.j. Asari, spicæ, Celticę, tsaet Seseli eñ vã Peterselie ana ʒ.j.nieu Was q.s.dit tot een Liniment gemaect/ende so ghy daer toe doet tsap van Ireos, van Vlier/wilde Comcõmer/van Bryõnie/oft Soldanelle/ende dat wederom in eẽ dobbel vat ghesoden/tsal stercker zijn/ tot dat de sapen versoden zijn/ende daer den Buyc mede bestreken.

Oft.

Neemt Coeyen stront ℔.ij. Lupijnen meel ʒ.ij.Solpher ʒ.iij. Comijn ʒ.j.dit met witten Wijn tot eẽ Cataplasma vermengt ende warm op den Buyck ghelept / ende midden de plaetse der Leveren.

Ascites uyt een coude ongetempertheyt veroorsaeckt.

In desen en is hen den dorst sa groot niet/den mont is hem vochtich / het aensicht bleeck/ende hebben ghemeenlijcken weecken camerganck/ altemet een Phlegma uyt brakende/de urine altemet wit/ altemet root / haer spijse moet meer verwarmende als de voorgaende wesen. Men sal in desen eerst een minoratijf dranckken ghebruycken.

Minoratijve dranck.

Neemt Diaphœnici ʒ.ß.gheresolveert inde decoctie vande roode Cicerẽ/ oft inde wateren Apij, Fœniculi, syroop van Bysantien ʒ.ß.

Oft.

Neemt pillulæ Alephanginæ ʒ.ß.Agarici troch.℈.ij.met den syroop van Byzantien pillen ghemaeckt/ ende na den eersten slaep inghenomen.

Bereydranck.

Neemt den syroop de radices, de Eupatorio, Bysantini oft van Venus hayr ana ʒ.ij.de wateren van Alssen/Merck ende Peterselie ana ʒ.iiij.Caneel ʒ.j. smorgens ʒ.iiij.warm ingenomen.

Ten selven een decoctie.

Neemt de vijf gemeen wortelen in Wijn gewecckt ana ʒ.i.ß. Filipendulæ, Eupatorij, De cruydẽ Cap. Pinpinellæ, Piloselle ana M.j.Alssen/ Mercuriael/ soldanelle ana M.ß.Asari, cassie lignee an ʒ.ij.kreckelẽ ʒ.ij.ß.Anijs /Apij eñ Vẽckel zaet an.ʒ.j.ß.roode Cicerẽ M.ß.Brem ende Vlier-bloemen ana p.j. Polypodij versch/ Medulle Carthami ana ʒ.vj.dit op de helft in water ghesoden/ende in ℔.j.ß.resolveren/daer den syroop Eupatorij ende deRadicibus in gheresolveert / ende tot een tamelijcke syroop gesoden/of de syropen op t'leste daer in doende/eerst daer soo veel Suyckers inghedaen alst noodich is/Caneel ʒ.ij. Spice ℈.i ß.dit voor vier morghens inghenomen/daer na aldus purgeren.

Purgatie.

Neemt Catholici ʒ.ß. Diacarthami ʒ.ij.ß. syroop van Venus hayr ʒ.ß. de gemeen decoctie met Vlier ende Brem gesoden ana p.j.tsaet van Alssen p.j.dit vermengt ende ingenomen.

Oft.

℞.Pillu.Cocheæ ʒ.ß.Agarici troch.oft aggregativæ ℈.j.met Oxymel vj.pillen gemaect/ ende ſnachs inghenomen/ ende ghebruyckt de purgatien niet ſterck/want den Buyck-loop te vreeſen is.Hier ſalmen dan de conſerven om te openen ende te conforteren uſeren.

Conſerve.

Neemt conſerve Enulæ Campanæ ℥.ß.conſerve van Rooſemarijn bloemen ℥.j.eñ van Cichorey bloemen ʒ.iij.deſpecien Aromatici Roſati ʒ.j.ß.de ſpecien Diamargariti calidi ℈.ij. Wolfs Lever ℥.ß.metten ſyroop van Byzantien oft de Radic. een Elect. gemaeckt/ende de grootte van een Caſtanie inghenomen/daer op drinckende een weynigh witten Wijn/met Peterſelie oft Merck water vermengt.

Ten ſelven.

Neemt oudē Theriaca Andromachi, de ſpecien Diacurcumę majoris,de ſpecien Dialaccæ ana ʒ.ß.conſerve van Rooſemarijn bloemē ʒ.j.ß.ende tſanderdaeghs inghenomen.Oft ghebruycken den Diacurcumę majoris tabulati alle morghens ʒ.ij.

Ten ſelven.

Neemt de ſpeciē Diacurcumæ majoris, Dialaccæ ana ʒ.j. troch. de Eupatorio, ende van Rhabarbar ana ℈.ij. Suycker in Alſſen ende Endivie-water ghereſolveert ℥.iiij.ß. Daer Coeckens tot ʒ.ij.van ghegoten/ ende iij.uren voorden eten j. ingenomen/daer op drinckende Wijn voorſz.

De Clyſterien zijn in deſen te prijſen/want ſy twater upte aderen Meſeraicæ trecken/door welcke Aderen het ſelve doorſweetende/ is tuſſchen den Omentum ende Peritoneum: want deſe aderen in haer eē weyachtich bloet behouden. Ende om tſelve bequamelijc upt te locken/ ſo zijn de water-ſuyverende Clyſterien bequaē/ eerſt ghebruycken deſe ghemeen Clyſterien.

Neemt Mercuriael M.ij. Herbæ Gerardi, Parietarie/ Agrimonie/ Sicle ofte witte Beet ana M.j. Duyvenvoet M.j.ß. Anijs/Peterſelie/ Carui ende Daucus ſaet ana ℥.ß.gheſoden/eñ in ℔.j.nats reſolveren tſap van Beete eñ Mercuriael an ℥.j.ß. Catholici ℥.j. Mellis Anthoſati ℥.ij.Sout ʒ.ij.dit voor een Clyſterie vermengt/oft vermengter de ſpecien Hieræ Picræ Galeni oft benedictæ laxativæ toe.

Oft aldus/maer ſtercker.

Neemt Mercurialis, Betæ,Herbæ Gerardi, Parietariæ,Soldanellæ,Thymeleæ ana M.ß.of Senie ℥.ij.de bloemen Hyperici eñ van Brem ana p.j.ß.Anijs ende Merck ſaet ana ʒ.ij.tſaet Carthami gheſtooten ℥.ij. hier van een decoctie ghemaeckt/ eñ in ℥.viij.nats reſolverē Bedictę laxativæ ℥.j.fiat Enema.

Een ander.

Neemt de wortelen Aſclepidiadis,Eryngij, onſen ghemeenen Acori ana ℥.j. Mercurialis, Betæ,Soldanellæ, Aſari, Thymeleæ ana M.ß. de beſien vanden wilde Vlier ʒ.iij. Brem ende Vlier bloemen ana p.j.ß.gheſoden/ende in ℥.x. nats reſolverē Benedictę laxative ʒ.vj.of ℥.j.

Ten ſelven.

Oft maect een Looge van Aſſchen gebrant/ Wilde Genever oft Brem tackē/ ende deſe Aſſchen met Wijn doorgeleect/ ende tot ℥.iiij.van deſe Looge/ſalmen doen de ſapen vanden Ebulus/Soldanelle ende tſap Frangule ana ℥.j. ofte j.ß.ende tot een Clyſterie vermengt.

Oft.

De wortelen vande Bryonie/ Acori. Ebuli ana ℥.j. Soldanelle M.j. deſe wat gheſtampt/ daer nae inden voorſz. Looge laten weecken eñ ſtijf upt ghedout zijnde/ende ℥.viij.van dit nat van beneden met een Clyſterie ingeſet / ende nu wat ghepauſeert hebbende/ende de Leden wat verſterct zijnde /ſalmen deſe decoctien gebruycken/ende is oock goet tot de herdichept der leden/openende / van een deelende/ ende weyachtighe vochtichept upt drijvende.

Decoctie.

Neemt de wortelen van Varne ℥.ij. de vijf openēde wortelen ana ℥.j.ß.de ſchorſſen Tamariſci ende vā Vlier ana ʒ.vj.Bethonie/Valeriane/Boelkens cruydt/ [illegible]yſſop/ Marubij, Chamedrien/Chamepithie[illegible]a M.j. Alſſen / Soldanelle ende Chamele[illegible]a M.ß. de 4.groote coude zaden ana ʒ.ij.Senie bladeren ℥.j. medulle Carthami ℥.ij.Agarici troch.ʒ.ij.ß. het zaet Hederæ/Aſari ana ʒ.ij. de bloemen Cordiael ende Rooſemarijn bloemen ana p.j.ß.roode Ciceren p.ij.ende in ℔.ij. van dit gheſoden nat ſalmen ℥.iij.ß.ſuyckers reſolveren / ende daer een lanck ſyroop van ghekoockt ende ghearomatiſeert met de ſpec.Aromatici roſati,oft diagalange ʒ.ij.ende daer over anderdagh ℥ iiij. warm van inghenomen/ oft nae dat de natuer verdraghen mach/ daerentuſſchen ſalmen hem den Buyck ſtrijcken met dit Vnguentum/ende is de leden verſterckende,

Vnguentum.

Neemt olie van Alſſen/van bitter Amandelen/ende Nardus olie ana ℥.j.ß. Spicæ nardi, & Celtice,Cyperi,Schœnanti, Aſari ana ℈.ij. Santali Citrini ℈.j.ß.tſaet van Peterſelie/ van Merck ende Seſeli ana ℈.j. met een weynich Was een Liniment gemaect/daermede Lever eñ Milte geſtrekē/ ende indien daer eenige herdichz mede vermengt is/ ſo neemt vāde vſz.unguenten ℥.ij. Camil bloemen eñ Melliloot ana ʒ.ij.ß. Styracis, Calamitide eñ liquide ana ʒ.ij.Admoniaci,Bdellij,Opoponacis in Azijn vā Scillen gereſolveert ana ℥.ß. Terebinthijn ʒ.vj. nieu Was q. ſ. hier van een unguent ghemaeckt/ eñ daer de herdichept mede geſtreken/

ende

ende meucht daer oor een Cataplaſma van ma-ken/daer toe doende Solpher ende Comijn.

Item het Emplaſtrum è Baccis Lauri ℔.j. ende dat met Gepten oft met verſchen Coepen dreck vermengt.

Voochtic- … is door … Meſen- … inde hol- … pt des … er door … ſeant.

Aengeſien de vochtichept haer tegen natuer/ als door een aeſſeminghe / haer door de aderen Meſeraicæ inde hollichept des Bupcr /bupté de paſſagie heeft beghevenen/ende nae den wegh der urinen gheenen ſekeren uptganck en heeft ghe-hat ſo en iſſer niet ſekerder dan tſelve door wa-termakende remedien te remedieren/waer van icker ons ſommige verhalé ſal/ vande Autheu-ren ſeer gheprezen.

Pillen.

Neemt Rhabarbar ʒ.ij. Turbith, Agarici, Coloquint/Gengeber ana ʒ.j. de ſaden vanden Endivie/Cichorep/Latouwe ende Merck ſaet ana ʒ.ß. met tſap van Latuwe pillen gemaect/ hier van ℈.iiij. oft ʒ.ij. teſſens ingenomen eens ter weken. Oft deſen dranck vervolghen,

Dranck.

Neẽt Rhabarbar ʒ.ij. de decoctie van Merc ſaet/Cappers/ Acori, Cyperi, Latu/ Endivie ende Cichorep ſaet / clepn ghepulveriſeert/ende ſmorghens met Oxymel tot ℥.ij. inghenomen,

Ten ſelven.

Neẽt Turbith ʒ.j. Gengeb. ſupcker ana ℈.ij. Scāmonij gra.iij. ghepulveriſ. met Wijn geincorpereert/daer troch. van gemaeckt/ende eens oft tweemael te weken nae epſch der natueren/ ende tuſſchen tijden vervolghende voorſz. Electuarien ende Emplaſtren: want ſo ons de Autheuren ghetupghen / iſſer hier mede gheneſen: ende met dit naevolghende is een kint geneſen/ dat een gheheel jaer met deſe paſſie gegaen hadde.

Electuarium.

Neemt Eupatorij, Caſſuthæ ana M.ß. Chebulen/Roſijné/ ſoet hout ana ℥.ß. Venckel ende Merck wortelen/ de ſchorſſen vande Cappers wortelen/Tamariſci, Agarici, ana ℥.j. geſoden/ ende in ℔.ij. nats Supcker ℥.iiij. Caſſiæ ligneę ʒ.ij. dit geroockt tot de dickte van Honich/daer toe doende Rhabarbar / fijnen Turbith ana ʒ. iij. de bladeren Meſereon, zijnde eerſt in Azijn ghewepckt ʒ.j.ß. Diagredij, Gengeber ana ℈. ij. daer eé Elect. van gemaect/ daer ℥.ß. of wat min tweemael ter weken inghenomen/daer op drinckende een wepnich Wijns/ eñ tuſſchen tijden Diacurcumæ ghebrupcken/ ende dit wordt voor een ſonderling' ſecreet ghehouden.

Confectio in Morſellis.

Nemet pulver van verſſché Soldanelle ℥.ß. Rhabarb. ʒ.j. Spicæ ℈.ß. Gengeber ℈.j. Macis gra.viij. Elaterij gra.vj. Supcker ℥.iij. den Supcker ſalmen reſolveren in Latu water/eñ gieten daer coeckens van / oft vermenget rout ende in vijf deelen ghedeelt/ende een deel teſſens inghenomen/ daer op drinckende een wepnigh Wijns/ende vaſten daer iiij. uren op.

Oft nemen dit pulver.

Neemt fijnen Rhabarbar ʒ.ii. verſche Soldanelle ℥.ß. Schœnanthi ℈.j. Gengeber ende Caneel ana ℈.ß. hier van een pulver ghemaect om tot drp repſen in te nemé / des anderé daegs ſalmen hen den Theriaca Andromachi laten in nemen/℥.ij. ofte ʒ.j. met wat Wijns /ende ghebrupcken/tuſſchen tijden eenighe vande voorſz. Electuarien ende Linimenten.

Inde langhduerende ſiecte.

Alſmen ſiet dat de ſiecte ſoude willen aenhouden/ſalmen deſe navolgende moghen ghebrupcken.

Neemt Diacurcumæ ʒj. Dialaccæ, troch. de Rhabarbaro ana ʒ.ß. de Lever van een Wolf/ ende aſſchen van Wolffdarmen ana ʒ. ij. t'ſaet Hederæ ʒ.j.ß. met ſiroop van Alſſen upt elcke dragma vj. pillen ghemaeckt/ ende drp Pillen/ vier uren voor den eten innemen.

Ten ſelven.

Neemt de troch van Rabarbar. vanden Eupatorio, vanden Lacca, vanden Alſſen ana ʒ.j. met ſiroop van Bpzantien ʒ.vj. pillé gemaect/ alle morgen met den voorſz. ſiroop iij. of iiij. inghenomen tot xv. daghen lanck / daer op elcke repſe deſen ſiroop inghenomen.

Siroop.

Neẽt den ſiroop van Cichorep / ſonder Rhabarbar/ſiroop van Endivie comp. ſiroop Eupatorij ana ℥.ß. de ſpecien Diarrhodi Abbatis ℈.ij. dit teſſens inghenomen.

Oft deſen gepreſen ſirope.

Neemt tſap Iridis ʒ. x. t'ſap Raphani ʒ. vj. tſap Soldanelle ℥.j.ß. tſap upten Ebulus ℥.ij. witten Wijn ℥.ij.ß. Supcker ℥.iij. Caneel ʒ.j.ß. Spicæ ℈.j. dit tot een ſiroop laten ſiedé / daer toe doende den ſiroop de quinq; Radicibus ℥. xvj. ende eens ter weken van deſen ſiroop ingenomen/ ende wort ſeer gheprezen.

Vanden ſappe vanden Iris, oft onſen ghemeenen Liſſe.

℞. tſap Iris ongeſupvert of ongecooct ʒ.j.ß. oft ʒ.ij. met ℥.j.ß. Honich waters ingenomen/ oft ʒ.iij. met een Doper van een Ep/of geſoucken zijnde nemen dat nat ʒ.iij. met ℥.j. ſiroop van Rooſen laxative met ℈.j. Caneels/of duſdanighen Electuarium.

Electuarium.

Neemt tſap upté wortelen Iridis ʒ.iij. Galigæ, Seduar ana ʒ.ij. Caneel/ Nagelen ana ʒ.j.ß. Soldanelle ℥.ß / Honich quantum ſufficit.

hier van alle morghens ℥. ß. van inghenomen.

Oft.

Neemt tsap Iridis ℥. iij. fijnen Rabarbar ʒ. ß. Honich water ℥. iij. dit eens ter weken inghenomen.

Vandẽ sade Palmæ Christi, van sommighe int ghebruyck.

De semine ricini, oft Palme Christi.

Neemt de saden Palmæ vj. of viij. eenẽ nacht ghewevckt inden Azijn van Schillen/ ende weder om gedroocht/ daer na gepulveriseert Anijs saet gra 8. Caneel ℈. ß. Suycker gheresolveert in Venckel oft Cichorey water, daer coecxkens van ghegoten/ ende teffens inghenomen/ want dese drijven de weyachtige vochtichevt ende het water upten Lichaem / desghelijcken de grove Phlegma ende Cholera upten juncturen.

Vanden bitteren cruyde Gratiola.

Neemt Gratiolæ ʒ. ij. Anijs ende Caneel ʒ. ß. Suycker ʒ. ij. met witten Wijn ℥. ij. ß. vermengt ende inghenomen. Oft neemten groen M. ß. oft droogh ℥. ß. in Wijn gesoden/ daer by wat Rosijnen sonder steenen/ ende nu stijf uytgedout zijnde/ salmen daer toe doen een weynigh Anijs/ Caneel ende Suycker/ ende tsmorghens inghenomen.

Oft.

Neemt Gratiolæ ℥. ß. Soldanellę versch. ʒ. j. ß. Anijs ʒ. ij. Rosijnen sonder steenen ʒ. v. in Wijn ℥. vj. ghesoden/ ende uytgedout zijnde/ ingenomen/ ende is een seker remedie/ waer mede dat dicwils ℔. viij. seruse of weyachtige vochtichevt upten Lichaem ghedreven is.

Vande Frangula oft Pijl-hout/ in desen seer bequaem.

Neemt de wortelen van Venckel/ Peterselie/ Apij ende vanden cruyde herbę Gerardi ana ℥. j. Eryngij ℥. ß. Cassuthę, Veronicæ, Alssen ana M. j. de cruyden Capillarium ana M. ß. de saden van Venckel/ Anijs ende Carui ana ʒ. j. ß. Rosijnen sonder steenen ℥. j. ß. dit in schoon water ghesoden/ ende in ℥. xx. nats/ salmen doen ℥. iij. nats vande middel schorssen vanden Pijl hout met tsap van Ebuli ℥. ij. ß. Suycker ℥. iij. Caneel ʒ. ij. Spicæ ℈. ij. Vlier ende Brem bloemen ana p. j. ß. ende nochteen weynich gesoden/ ende daer smorghens vroech ℥. iiij. van ingenomen. Oft neemt tsap vande Pijl-hout voorsz. ℥. ß. oft ℥. j. Caneel Anijs saet ana ℈. ß. Mastic gra. vj. syroop e Radicibus ℥. ij. dit voor twee reysẽ vermengt.

Vande Bryonie.

Neemt Bryonie wortelẽ ℥. ij. of ℥. iij. in witten Wijn te weyck gheset / tsanderdaegs uytgedout/ ende de voorsz. specien daer in ghedaen/ daer een cleyn Wijn-romerken vol warm van inghenomen.

Vanden Ebulus, soect int voorgaende Capittel.

Neemt Rabarbar ʒ. j. Spicæ gra. x. geweyct in Endivie water met eẽ weynich Wijns/ tsap Soldanelle ℥. j. oft het pulver ʒ. ij. ß. Honich van Roosen ℥. ß. dit tsamen ingedroncken.

Oft.

Neemt het pulver vã Soldanella ʒ. ij. ß. tsap Iridis ʒ. ij. met Honich water ℥. iij. ingenomẽ. Symphoriaus Campegius geeft tsap Soldanellæ in van ℥. vj. tot ℥. viij. met root Suycker ℥. j. smorghens warm/ ende losset tghele water wonderlicken: ende sal van dien dagh weynigh of niet eten/ ende dat alle thien dagen eens doen/ want dit cruyt is geheel de Lever versterckende/ ende tgele water lossende/ als hy seyt.

Vande wilde Concommeren.

Wt haer vruchten wort een sap uytgheperst Elaterium ghenaemt / ende wort aldus bereyt. Men sal tsap inde heete Honts daghen upte wilde Concommers douwen/ ende settent inde heete Son / tot dat sijn vochtichevt verdroocht sal zijn / neemt dan dat ghedroochde sap Bdellij ana ℥. j Mastic ʒ. ß. ghemeen Sout ℈. ij. tsamen gheincorporeert.

Oft aldus.

Neẽt het voorsz. sap gedroocht met de Gummen Tragacanthę, met een weynich Caneels ende Spicæ Nardi, ende een pilleken een Boon groot zijnde ingenomen/ want dus bereyt zijnde/ soo wort den Elaterium syn wreethevt benomen/ sonderlinghe daer op nemende een weynich Honich waters / ende is een ghepresen medecyn in dese Watersucht.

Oft dusdanighe pillen.

Neẽt pillulæ aggregativę ℈. ij. Elaterij gra. iij. met Hydromel pillekens in Anijs saet ghewentelt/ ende inghenomen.

Oft aldus.

℞. Rhabarbar vanden besten ℈. j. ß. gemeyn Sout ende Elaterij grana. iij. met Honich water ℥. iij. inghenomen.

De ander geven den Watersuchtigen eenen droppel Vitrioli in te drinckẽ/ met een roomerken Wijns vermengt / ende houden tselve voor een groot secreet.

Opten Buyck der Watersuchtighen te ghebruycken.

De drooge oft vochtige badinge zijn in desen bequaẽ/ als upter natueren sout of sulphurachtich wesende/ ende nu present zijnde/ salmẽse toe maken / daer een deel Souts oft Solphers in resolverende. Oock machmen daer insieden de bladerẽ vande Lauwer boomen/ Genever tacken/ Bryonie wortelen / Dille/ Rute/ Camille/ Calaminthe/ Magelevn/ Poley/ Peper-cruyt/ Roosemarijn/ ende t'Cruyt dwelck men noemt

Herbe

Herbæ Gerardi, Kervel / Schœnanti, Cyperi, Spicæ Nardi eñ Celticæ, Alssen/Anijs/Comijn Rutę, Daucus, Siler montanum, Bakelaer etc.

Oft dusdanighe stovinghe.

Neemt de wortelen Asclepiadis, Apij, Ebuli, Iridis van elcks ʒ.j.ß. de Schorssen van Cappers wortelen / het binnenste van den Olmen hout ana ʒ.ij. Agrimonie/Rutæ, Polei, Herbæ Gerardi ana M.j. de sadē van Venckel/Comijn van Merc/Ameos, ende seseli ana ʒ.ß. de bloemē van Vlier/ Brem/ Dille ende Roosemarijn bloemen ana M.ß. levende Solpher ʒ.iij. Yser schubben ʒiiij. met witten wijn een decoctie gemaeckt/ daermen den gheelen Buyc mede stoven sal/ ingdende de plaetse der Leveren.

Daer nae.

Neemt Myllij/ Bakelaer eē weynich gestooten ana ʒ.ij. Centauri minoris cleyn ghesneden ʒ.j. Anijs/ Kervel-saet / Carui ende Petersilie saet ana ʒ.j. Comijn ʒ.ij.ß. Camil eñ Dil bloemē ana M.ß. dese in twee sacrkens gevult/ende met wat witten Wijn besprenghen/ ende in een panne gewarmt/ ende d'een voor ende d'ander nae warm daer op ghelept.

Daer nae aldus.

Neemt olie van Dille/ Nardus olie/ vā Ruana ʒ.j. olie van soete Amandelen ʒ.ß.

Oft.

Neemt unguenti Agrippæ ʒ.ij. unguenti Aregonis ende Martiaton ana ʒ.j. Nardus eñ Schorpioenen olie ana ʒ.ß. tsamen vermengt.

Oft aldus/ ende stercker/ wort oock ghepresen.

Neemt wierooch/ Mastic/ Myrrhe ana ʒ.j. Bekelaer ʒ.ij. Costi amari ofte Angelica wortelen ʒ.ß. Cyperi ʒ.j.ß. Gheyten drec ʒ.iiij. Honich/om tot een Plaester te maken.

Oft.

Neemt Coeyen drec ʒ.iiij. Gheyten oft Schapen Dreck ʒ.ij. oft ʒ.ij.ß. Bakelaer/ staphidis agriæ ana ʒ.vj. Vijgen in Azijn lange geweyct n°.xvj. Solpher ʒ.ij. de wortelen Iridis, Angelicæ ende Bardanæ ana ʒ ß. tsamē in urine van kinderen gesoden/ cleyn gestampt/ neemt Gansen ende Enden vet ana ʒ.iij. olie van Rute eñ Irini ana ʒ.ij. dit tot een Cataplasma gemaect.

Oft.

Neemt Duyven drec ʒ.ij. ronden Hoolwortel/ Pyrethri ana ʒ.ß. Spicæ Nardi. Cardamomi ana ʒ.j. Costi amari ʒ.iij. Marchasitæ ʒ.ß. Ladani ʒ.iij. Bdellij in Wijn geresolveert ʒ.ij. Wierooch ʒ.j.ß. olei Laurini ende Was q.s. dit tot een unguent ghemaeckt / ende daer den Buyck mede bestreken.

Oft;

Neemt de sapen vā Bryonie/ wilde Vlier of tsap Ciclaminis ende soldanellæ ana ʒ.j. t'sap vande wilde Comcommeren/ van Iride ana ʒ.ß. de wortelen Angelicę ʒ.vj. de saden Apij, Petroselini, sileris montani ana ʒ.j. Bakelaer ʒ.iij. Conijnen vedt / olie van Schorpioenen ana ʒ.j. Was eē weynich/ tot een unguent gemaeckt/ om den ommeganck vanden Navel daer mede ghestreken.

Tot swellinghe van Handen ende Voeten.

Neemt de asschen van Genever/ Wijngaert/ Brem/ oft Lauwerboom ghebrant/ ende Wijn daer Looghe af ghemaeckt/ ende nae tgebruyck van deser Looghe/ eenighe vande voorsz. Linimenten daer op ghelept.

Oft aldus / ende is mijn ghebruyck.

Neemt vande voorsz. asschen ende met ouden pisse een Loogh ghemaeckt/ ende daer dicwils warm mede ghewasschen de voorsz. geswollen/ daer nae met de Looghe ende een deel suer gedeessemt rogghen broodt/ een dicke pappe ghecoocht/ daer onder mengende Lupinen meel eñ Dil bloemen ana M.ij. Comijn poer ʒ.j.ß. dit tot een Plaester vermengt / ende nae de stovinghe daer op ghelept/ ofte vermengter wat ghebranden Wijns onder.

Item men mach ooc een decoctie van roomsche Netelen makē met Vlier ende Ebulus bladerē in Wijn oft inde voorsz. Looghe gesoden/ eñ daer in ghewasschen.

Phenigmi oft rubificerende ende puystmakende dingen.

Daer dese voorgaende niet en helpen / salmē dese vesicerende applicerē/ als de specien Tithymali oft met de wortelen Scrophulariæ ofte de cruyden Ranunculi plaesters ghewijs daer x. uren tijts op ghelept. Oft maken de Phenigmi uyt de Cantharides als op ander plaetsen ghenoch geleert is/ daer nae de blaes kens doorbreken ende open houden / ende Cool bladeren een weynich ghewarmt/ met Boter oft olie bestreken daer op ghelept/ of leggen daer cleen Cicer-Erreten in oft van Was gemaeckt / ende latent water ij. maenden lanck uyt loopen men mach hen oock cautieren rontom den Navel stellen/ of daer hen de hoochde meest verthoont. Oft stellen hem coppen over den Buyc met openinge.

Ende nu siende dat alle de voorsz. remedien geen hulp en doen/ salmen den toevlucht nemen tot de uyterste remedien / ende dat alleen inden hoochstē noot/ met voorsichticheyt eñ waerschouwinghe vande vrienden/ te weten tot de openinghe des Buycks/ beginnen tselve al eer hem de crachten ontghaen/ in jonghe stercke natueren/ maer niet inden ouderdom of in tere persoonē / oock eer de materie is verbuylende/ niet cortsich zijnde/ datter oock geen herdicheyt oft ulceratien en zijn inde Lever oft Longhe/ eñ nu tlichaem bequaē vindende/ suldy hē d'een of d'ander zijde

De paracentesi, seu de cōpunctione vel sectione Abdominis & peritonei.

 openen

openen/ niet tegenstaende dat de sommige eerst sien uyt wat plaetsen t'selve oorspronck ghenomen heeft/ want twater lichtelijcken volgē sal/ maer mijden de Lever/ ende de plaetsen onder de zijden. En maeckt de wonde niet wijt op dat twater lancksaem lossen mach: sommighe willen ℔.ij. waters teffens ghelost hebben: eñ sluyten de wonde wederom met een vast houdende plaester toe/ op dat hem de gheesten niet te seer en ontgaen. Ende oft altemet niet wel en wilde vloeyen/ so salmen daer een pijpken in brengen/ ende laten alle daghe een weynigh waters teffens uyt/ tot x. of xij. dagen lanck/ ende den xiij. dagh de reste voorts uyt latē: de sommige houdent wat op/ om d'aen-groeyende water daer door quijt te worden. Ende terwijle dese Cure nu geschiet/ salmen alle neerstichheyt doen de reste vant water te suyveren/ door de voorsz. medicamenten/ ende door applicatien tselve te verdrooghen. Desghelijcx door verdroogende spijse/ ende de natuer te versterckem.

Verdrooghende Cataplasma.

Neemt de aerdt-slecken al levende ongewasschen/ cleyn ghestampt/ vermenghen daer toe spicæ Nardi, schœnanthi, Asari, ana ʒ.iij. hier een Cataplasma van ghemaeckt.

Watersucht uyt de Milte veroorsaeckt.

In dese salmen de Milte strijcken met olien ende unguenten/ voor de Milte bequaem: als met het unguento Bryonie/ vermengt met olie van Rute ende van Cappers: ende soo hem de Milte gespannen staet/ so neemt Emplastri diachyli magni cum gummis, met Empla. Mellilotino vermengt/ met olie Spicæ, eñ gebruycken dese Conserve.

Conserve.

Neemt de wortelen Enulæ campanæ geconfijt ℥.ij. conserve van Chamedrien ℥.j. de specien diacapparum ʒ.ij. dianisi ʒ.j.ß. de specien dialacce ℈.ij. met syrup. de Radic. vermengt.

Van de Bonghe water/ ofte drooge Watersucht Tympanites, van Hippocrat. Hydrops siccus ghenaemt.

Tympanites neemt uyt veel ander sieckten oorspronck.

IN dese windighe Watersucht en is inden beginsel geen water/ maer het Peritoneū wort opgespannen van winden/ daerō ooc een trommelachtigh ghelupt van hem gevende/ uyt veel ander siecten oorspronck nemende/ als na scherpe Cortsen/ na groote hitte der Leveren/ eñ een teere Mage/ na t'Colica passio, ende ander verholen winden der Darmen/ uyt tgebruyck van windtmakende voedtselen/ overvloedigh coudt water/ oft ghewaterde wijn te drincken/ maer principalijcken so vercrijght dese plaghe haren oorspronck uyt de coude onghetempertheyt der Maghen/ ende een heete Lever. De Milt cander oock groote oorsaeck toe gheven/ om datse soo Spongieus is/ ende daer door in haer veel winden vergaderen. In summa vercrijght dit Bonghe water meest synen oorspronck uyte Maghe/ het ghele water uyt de tweede verteeringe der Leveren: maer Anasarca uyt de derde verteeringe. Al wort Tympanites dat drooghe oft windigh water ghenoemt/ nochtans ist altijt met water vermengt.

Ende aenghesien tselve nu gheconfirmeerdt zijnde/ met grooter swaricheyt te ghenesen is/ daerom salmen syn toenemen ende beginsel wel gade slaen/ om dan ten eersten hulp te moghen doen.

Tympanites/ sijn beginsel te kennen.

Ende syn beginsel wort aldus bekent/ te weten/ uyt syn voorgaende sieckte/ oft uyt de oorsaken der voorgaende sieckten: Ghelijck daerse van te voren veel rauwichz door de quade verteeringhe der Maghen/ met veel winden ende rommelinghe des Buycx gheleden hebben/ sonder die van beneden oft van boven te lossen/ eñ dat de aderen meer verheven zijn alsse pleghen: want daerse altijdt groote pijn ontrent den navel lijden/ ende met gheen medicamenten of ander middelen te benemen en zijn/ ende dat hem dese winden onder den Mesenterio, oft tusschen de Panniculen ofte rocken van den Mesenterio vergadert ligghen/ so isser voorseker een Tympanites uyt te verwachten.

Teeckenen.

Ende syn presentie wort bekent door trommelachtigh gelupt des Buycx: In desen en verliesen sy die natuerlijcke coleur des aensichts so seer niet/ als inde watersucht Ascites, maer den Buyck staet hem meer ghespannen/ de beenen en zijn hem in desen so seer niet ghe swollen als inde voorgaende specien/ maer de ander deelen worden hen magher.

Hier na volght nu de maniere om te ghenesen.

Aenghesien dese windige Watersucht meest veroorsaeckt wordt door een onstercke verteeringhe ende sober hitte/ daer door causerende veel Winden ende opblasinghe in de Maghe/ van daer hen overal verspreydende ende passerende.

Als oock gheschiet doort langhe ghebruyck van veel windighe dinghen: welck al geholpen sal worden met de selve remediē in de opblasinghe der Maghen verhaelt. Ende purgeren de rauw onghekoockte materie met de Pillen Alephangine oft Hiere simplicis, die dickwils dry oft vier/ een ure voor den avont-eten inghenomen/ ende daer nae de materie bereyden/ als aldaer verhaelt is.

Daer na wederom aldus ghepurgeert.

Purgatie.

Neemt de specien Benedictę laxative ʒ.iij. Agarici Troch. ℈.j. met Syrope van Byzantien ses Pillen ghemaeckt/ ende snachts inghenomen.

Oft.

Neemt de decoctiē van Anijs ende Venckelzaet/

zaet ana ℥.ij. Roſemarijn ende Camil bloemen ana p.j. tſaet Carthami geſtooté ℥.ß. op tderde deel geſoden/ende reſolveren daer in ℥.iij. nats/ de ſyropen vande infuſie vande Proventie Rooſen/met den Rabarbar/ende oock met den Agarico ghemaeckt ana ℥.j. ende ſmorghens inghenomen.

Oft dusdanighe Clysterie.

Neemt de wortelen Apij, Peterſelie ende van Venckel ana ℥.j. Anijs/Comijn/ Daucus ende Peterſelie ſaet ʒ.ij. Carei ʒ.iij. Rutæ, Aſari, de de bladeré Ebuli ende Camil ana M.ß. op tderdendeel in water gheſoden/ ende in thien oncen nadts ſal men reſolveren den HIERÆ Picrę, Benedictæ laxativę ana M.ß. confectio é Baccis Lauri ʒ.iij. olie van Rute ende Dille ana ℥.j.ß. Sout ʒ.j.ß. dit tot een Clyſterie vermengt/ daer nae dit Electuario ghebruycken.

Electuarium.

Neemt Electuarij é Baccis Lauri ℥.j. Radicũ Ænulæ & Eryngij gheconfijt ana ℥.ß. conſerve van Rooſemarijn bloemen ʒ.iij. de ſpecien Dianiſi ʒ.ij. Diagalangæ ende Diacumini ana ʒ.j. olei Aniſi ende Iuniperi ℈.j. met den ſyroop Eupatorij een Electuarium vermengt.

Ten selven.

Neemt olie van Anijs ofte Venckel ſaet vijf oft ſes droppelen met een weynich Wijns ingedroncken.

Den olie Macis/ende uyt verſche Ockernoten ghetoghen/met Wijn ingenomen.

Oft.

Neemt de ſpecien Dianiſi, Diacumini ana ʒ.j. Diagalangæ ℈.ij.ß. Suycker ℥.iij.ß. ghereſolveert in Wijnruyte woter/ op tleſte ſes offeven droppeleu Anijs olie daer toe gedaen/daer coecxkens elck tot ʒ.iiij. van ghegoten. Voorts om de Maghe door ſtrijckinghe te conforteren/ ſuldy vinden inden Cap. vande windige mage.

Pulveren om nae den eten te ghebruycken.

Neemt Anijs ſaet/Comijn/Carvi/ Venckel ſaet eenen nacht in oft Azijn gheweyckt ana ℥.j. hier van een pulver gemaeckt/ende twee uren voorden eten/ende een groote ure daer na eenen ſilveren lepel vol inghenomen / eñ wildy/ doet daer groven Caneel ende Galiga/ elcx ʒ.j. by/ met Suycker ℥.ij.ß.

Om de Lever te versterecken.

Neemt olei Nardini, Abſynthi ende Macis ana ʒ.iij. daer de Lever mede gheſtreken.

Stovinghe.

Eerſt ſalmen den Buyc met warme handen oft doecken lange wrijven tot dat hy root wort/ ende dat niet alleen in deſe Waterſucht / maer oock in alle andere ſpecien eñ sieckten/ daerinnen fomentatien in wil ghebruycken/ met de Looghe ghemaeckt vande Genever oft Wijngaert tacken daer de Cruyden als Lauwer bladeren/ Genever tacken/ etc. in geſoden zijn / alſmen in de Waterſucht Aſcites verhaelt heeft/eñ naede ſtovinge drooght den Buyc met warme doecké af/ſtrijct hem dan met olie van Rute/vã Dille/ Lauwer olie/ oleo Caſtorei of Euphorbij, ende nu wel gheſtreken zijnde/ſalmen daer ten leſten het Emplaſtrum é Baccis Lauri op legghen.

Oft.

Neemt Emplaſtri é Baccis Lauri ℔.ß. met Coeyen dreck vermengt ende werm daer op gelept.

Ten selven.

Neemt Coeyé dreck ℔.j. Comijn/ Daucus/ Seſeli, Rute ſaet eñ Bakelaer ana ℥.j. cleyn gepulveriſeert ende geincorporeert met Anijſ water/ende warm daer op ghelept / mijdende de plaetſe der Leveren/ten leſten daer by vermenghen Soudt of Nitri ℥.ß. Aluyn/Solpher ana ʒ.v. deſe in Anijs water oft ghebranden Wijn ghereſolveert/ende gheappliceert.

Een ander.

Neemt olie vã Ruyte eñ van Dille ana ℥.ij. tſap van Dille/ Alſſen ende Rute ana ℥.j. witté Wijn ℥.iiij. daer ſalmen in laten weycken deſe cruyden grofachtigh geſtooten/Comijn/Seſeli, Apij, Carui, Daucus ſaet/ende nu 24. uren in eé warm plaetſe dicht gheſtopt weſende/ geweyct hebbende/ende een luttel gheſoden / ſalmen tſelve ſterc uytperſſen/ ende inde vochticheyt reſolveren de honichachtige ſubſtantie uyt den Caſtoreo ℥.ß. Was eé weynich: dit tſamen in een dobbel vat gheſoden/tot dat alle de vochticheyt verſoden ſal zijn / ende een bequaem Liniment is/ende alſmen daer mede ſtrijcken wil/ ſalmen daer vier ofte vijf droppelen Anijs ofte Caneel water toe doen / want t'ſelve wonderlijcke alle winden ende vochticheyt te niet doet.

Tuſſchen tijden ſalmen de voorſz. Cliſterie dickwils gebruycken / ende ſtellen hem dicwils coppen ſonder openingen met veel vyers opten Navel/ oft over den gheheelen Buyck.

Ende oft den patient ſoo cranck waer dat hy niet inghenemen en coſte/ ſo ſalmen hem den Buyck met deſe unguenten beſtrijcken.

Het Unguentum è Lathyride wordt van Fernelio beſchreven/ende in deſen ſeer gherecommandeert.

Dit ſelve wordt ons van Alexandro Benedicto beſchreven/ende wort ghemaeckt uyt het Merch vande Coloquint/Chameleæ, Carthami, Scammonij, Tripolij, de Galle van eenen Stier oft Koey / wilde Concommers / Iridis, Euphorbij, met Was een unguent ghemaeckt/ daer toedoende wat olien/ eñ tot eé pulver opté Buyck ghelept/ verwect Camerganck/als den

voorſz. Autheur verhaelt/ aen een jonghe dochter beſocht te hebben/ welcke wel xxv. Camerganghen daer van kreegh, ende vant water geneſen wert.

Oft aldus.

Neemt de Galle van eenen Stier/Nitri ana ℥.ij. Peper ℥.j. met honich vermengt/ ende een ure op den Buyck laten ligghen.

Oft.

Neemt ghemeen Sout eñ Salpeter ℥.ß. Aluyn eñ Solpher ana ʒ.ij. met Anijs water oft ghebranden wijn tot de dickte van Honich vermengt/daer toe doende olie van Noten/vã Ruite oft Terebentijn-olie ℥.iiij. met een weynigh Was/ende warm ghemaeckt/ maeckt een Liniment.

Als het Bonghe-water uyt onnatuerlijcke hitte veroorſaeckt/ſalment aldus remedieren.

Berey-dranck.

Neemt den ſyroop é Radic. den ſyroop Endiviæ comp. den ſyroop Acetoſe comp. van Eupatorio ana ℥.j.ß. Aqua Apij, Endiviæ & Cichorei an.℥.iiij. Caneel/ de ſpecien Diarrhodi abbatis ana ℥.j.ß. dit voor 5. reyſen vermengt.

Ten ſelven.

Neemt de 5. ghemeyn wortelen in Azijn gheweyckt ℥.ß. Calaminthe/Alſſen ana p.ij. Endivie onghewaſſchen/Venus hayr/Trichomanis, ſcolopendrij ana M.j. Filipendule M.ß. Aſari, Caſſie Ligneæ, Spice Nardi ana ʒ.j.ß. Anijs/Venckel/Merck ende Ameos ana ʒ.ij. de 4. groote coude zaden ana ʒ.j.ß. Vlierbloemen p.j.ß. opde helft in water gheſoden/ ende in ℔.j.ß. nats reſolveren Suycker ℥.j.ß. Caneel/ eñ de ſpecien Diarrhodi abbatis ana ʒ.j. eñ ſmorghens ℥.iiij. al warm ghebruyckt/ daer nae aldus purgerende.

Purgatie.

Neemt de Pillen Hiere ſimpl, Rhab. Agarici troch. ana ℈.ij. met Endivie water 5. pillen ghemaeckt/ende ſnachts inghenomen.

Oft.

℞. Rhabarb. ℈.iiij. Agarici troch. ℈.ij. ſpicæ nardi ℈.ß. tſamen geweyckt in Alſſen/ Endivie water/ende weynigh Wijns xij. uren/ſtijf uytghedouwt / daer toe vermengt Diacarthami validioris ʒ.j.ß. Syroop van Venus hayr ℥.ß ende ſmorghens inghenomen.

Daer nae dit Electuario gebruyckẽ.

Neemt de ſpecien Diacurcumæ major. ℈.ij. ſpecies Diarrh. abbatis, ſpecies Trium ſantal. ana ʒ.j.ß. Suycker in Cichorey eñ Merckwater ghereſolveert ℥.iij.ß. Daer koeckens van ghegoten tot ʒ.iij. alle morgen een ingenomen.

Daer deſe Waterſucht is uyt een geduerigh Cholica ende verborghen winden / oft pijn der Navelen/uyt coude ende vochtigheyt gecomen/ ſalmen tſelve genoegh remedieren / alſmen hier voren in den beghinſel van deſen gheleert heeft/ daer men vande teericheyt/rauwicheyt ende opblaſinghe der winden verhaelt heeft/ ende oock in ſyn eygen Capitt. bevonden ſal worden. Deſghelijcken oock int Capitt. vande Cholica.

Hier mede dit verlatende/ſalmen hier vande ghebreken der Milten gaen verhalen.

¶ Beſchrijvinghe der Milten/ haer gelegentheyt eñ dienſten.

Officie dienſten Milten.

DE Milte is vande Natuer inde ſlincke zijde gheordineert / met haer hollgheydt de Maghe ende Lever aenſiende : lanckworpigh van fatſoene ende dicke/ een Tonghe gelijckende: van ſubſtantien ſacht/ydel/vol/ghelijck een ſpongie/ende dat/ om dat ſy te bequamer ſoude tot haer trecken / ende in haer ontfanghen dat onſuyver/ grof ende giſtigh bloet : ſy wort met een ſubtijl / maer ſwartachtigh bloet ghevoet/ welck grof bloedt uyt de Lever door de poortader gheſonden wordt na de Milte / tot haren voetſel. Ende het overblijfſel van dat bloet/ dat is/ het aldergrofſte dat de Milt niet en heeft te paſſe comen brenghen/dat ſchicktſe na de Maghe/ alwaer tſelve door ſyn ſuerigheydt den appetijt doet comen/ ende wordt daer na de Darmen gheſchickt/ om met den Camerganck geloſt te worden. Ende ſo dat gekoockte bloet nu inde Lever opghewrocht zijnde/ van de Mildt wel geſuyvert wort/ende dat grof giſtigh bloet hem wel vande Milte aengedient wort/ſo ontfangt dat Lichaem over al een ſuyver bloedt/ cauſerende ſuyver gheeſten/ ſchoon coleur/ met een vrolijck ghemoet. Maer ter contrarien indien de Milt door eenighe overvloedighe vuyle humoren overvallen ende verſmoort wort. Oft door teericheyt oft verſtoppinghe van haer vaten de Lever hier in gheenen dienſt ghedoen en can / ſo moet de Melancholeuſe vuylicheyt weder om na de Lever paſſeren : ſoo volghen hier veel ongheluckẽn uyt/niet alleen den Lichaem/ maer oock de ſinnekens ende geeſten hinderende : als met ſwaricheyt/vreeſe/ cleynmoedichz/ onruſticheyt des gheheelen Lichaems/ valſche droomen ende imaginatien / ſy laſſen een grove ende turbel urijne / de Milte is haer verheffende ende uytſpannende/de leden ende beenen worden hen ſwaer ende traegh/ende met een roockachtigh coleur overtogen/ den appetijt ontgaet haer/ende lijden ſuere oprijſpinghe / ende gevoelen ſwaricheyt nae den eten/perſſinghen in den Buyc/ de zijden ſtaen hem opgeſpannen/ het lichaem wort mager / het tantvleeſch wort hem los ende af ghegheten/de Tanden worden hem vuyl/ſwartachtigh/ſtinckende/ waer uyt hem dickwils volght het Scheur-buyck / Water-kancker/den Sprouwe oft Aphtha, de Blaeu-

Waer d[…] appetijt[…] veroorſa[…]

Oorſake[…] t'ſchoon[…] leur/eñ[…] lijcke ge[…] des licha[…]

Teeriche[…] eñ verſt[…] pinghe[…] Milten/[…] ſake vã[…] melanch[…] ſe acciden[…]

ſchuyt/

ſchuyt / den Hollanders / Vrieſen/ ende Denemarckers wel bekent.

¶ Van de op-ſwellinghe der Milten / uyt Winden oft Humoren veroorſaeckt.

DE opblaſinghe ende verheffinge der Milten gheſchiedt meer als inde Lever: ende dat uyt verſcheyden oorſaken; als door groote overvloedighe couwe ende vochticheden: door de inghedronckem melancholeuſe humoren cauſeren dickwils groote opblaſinghe der winden/ want die boven ander humoren ſeer windigh is/ende de Phlegma te bovẽ gaet/maer geſchiet meeſt door de ingedronckenwinden / door haer ſpongieuſicheyt.

Teeckenen.

Indien de ſwellinghe cleyn is/ſo vertoontſe haer alleen onder de corte Ribben: maer grooter zijnde/leytſe leegher van de Ribben geſackt/ ende al haleuſe in deſen met ſwaricheydt haren adem/ſoo en valtſe nochtans ſo laſtigh niet als in de ſwellinghe der Leveren / want de Milte meer haer vaſticheyt aenden Meſenterium als aent Diaphragma heeft/ noch en lijden in deſen ſoo gheenen drooghen Hoeſt als in de ſwellinge der Leveren/door de quade verteringe / ſo hebbenſe oock veel rommelinghe inden Buyck. Eñ in deſen is de materie ſoo ſeer verduylende/ dat t'gheheele lichaem daer door in een quade alteratie/als in een Cachexiam of Geelſucht valt/ met ſtanck des adems/ af-etinghe des Tantvleeſch/ende bloeden veel uyten Neuſe / de ſpijſe brakenſe wederom uyt/met eenen ſuerẽ ſmake/ den kamerganck is hert ende verſtopt/ de beenen zijn hem des avonts gheſwollen/ eñ ſlapen onruſtelijcken: ende indien hen den mondt niet en ſtinckt/ noch ghebreck aent Tandtvleeſch en lyden/ſo crijgenſe ulceratie inde beenen: in deſen ſtaen hen de zijden gheſpannen ſonder gewichte/daer op douwende/ hoortmen gheluydt van winden.

Van de Cure.

Aenghesien niet moghelijcken en is eenighe miltſuchtighe wel te cureren/ſonder eenen goeden reghel in eten ende drincken / eñ ander dierghelijcken te onderhouden/ ſoo ſal ick ons hier eenen generalen regel voor den Miltſuchtighen verhalen. Sy ſullen hem in dẽ eerſten verkieſen een ſuyver ende ſubtyle Locht / ende ſchouwen alle moeraſſighe oft modderachtighe velden/dẽ Zuyden ende Noorden wint: ſeer coude/ windighe/ doncker/ miſtighe eñ regenachtige lochten ſullen ſy mijden/oock alle doncker ende niet doorſchijnighe velden: des morghens/ eñ voor den avondt-eten ſalmen t'lichaem tamelijcken oeffenen: alle ſwaricheyt/ gramſchap eñ droefheyt achterlaten/des morgens vroegh opſtaen/ maer ſeven uren ſlapen / ende mijden het middagh ſlapen /naden eten tlichaem niet ſterc oeffenende: ſlapen gaende/ſalmen eerſt op de rechter zijde/ ende niet op de ſlinckere ligghen. Het broot ſal zijn vã goede Tarwe/ niet geheel fijn/ oft goet Rogghen broot/ wel ghedeeſſemt/ met een weynigh zouts daer in/ende myden alle ander koecken ende Paſteyen / oft ongheedeeſſemt broot: jonge Hoenderen/Capoenen/Velthoenderen/jonghe Duyven die int velt haer aes halen/oock het Calfſ vleeſch/ ende weecke eyeren/ zijn hen goet: ende ſullen ſchouwen alle oudt vleeſch/tſy gheſouten oft gerooctk/ als koeyen/ oſſen/verkens/ herten/oude ſchapẽ/haſen/ ganſen/ſwanen/enden / ende al wat hem int water geneert: alle viſſchen/ſonderlinghe in vuyl ſtilſtaende wateren ghevanghen / ſacht van huyt/ ende ſonder ſchubben zijnde/alle ſoortẽ van Erwicten/boonen/fruyt/eñ alle manier van melck ende kaſe ſullenſe achterlaten: Alle grove/ſoete/ roode/ſtercke ende troubele wijnen ſullenſe mijden/den Moſt en dient hem niet. Summa ſullen hen mijden van alle wintmakende ſpijſe eñ dranck / ooc van cout water oft melck te drincken.

Om het Lichaem te purgeren.

℞. Diaphœnici ℥. ß. confectio Hamech ʒ. ij. met Venckel water vermenght / ende inghenomen.

Oft.

℞. Pillulo de Agarico ℈. ß. Hieræ ſimpl. ℈. j. troch. Alhandel. gra. vj. met Duyvekervelwater 5. Pillen ghemaeckt/ende ſnachts ingenomen. Daerna de materie aldus bereyden.

Bereydranck.

Neemt de wateren van Venckel/ Peterſelie/ ende van Merck ana ℥. iiij. Oxymel ſimpl. den ſyroop van Stœchas & Scolopendrij ana ℥. j. Dit voor 4. morghens vermengt.

Ten ſelven.

Neemt de wortelen van Venckel/ Merc/ Peterſelie ana ℥. j. Bethonie/Chamedrien/Chamepithien/Bornaſie/Bugloſſe/ Ceterach/ Venus hayr/ Wederdoot ana M. j. de 4. coude zaden ana ʒ. j. roſijnen ſonder ſteenen ℥. j. dit opde helft gheſoden/ende in ℥. xx. nats reſolveren de voorſz. Syropen/oft wat Suyckers / ende tot 5. morghens den patient alle morghens ℥. iiij. inggheghevern. Daer na aldus purgeren.

Purgatie.

℞. Catholici Diaphœnici ana ʒ. iij. den ſyroop uyt de infuſie vãde provencie Rooſen/met den Agarico ghemaeckt ℥. j. ende ſmorghens inghenomen.

Des anderen daeghs ſalmen hem in gheven den Mitridatum, ℈. ij. met wat wijns/daer nae ſalmen van buyten fomenteren ende ſtrijcken/ alſmen hier naer verhalen ſal.

De in-

De inghedroncken winden salmen suyveren met de Pillen Hieræ, Alephangine oft Aggregativæ, ende bereyden de Humoren na dē eysch/ daer toe voeghende constringherende ende uytdrijvende dingen / als tsaet van Porceleyn met syn cruyt/ de bloemen oft bladen vanden Willighen/ tsaet Agni casti, hier toe voegende de preparativen/ voren verhaelt/ daer by doende de 4 groote coude zaden/ den Agaricus, de zaden Apij & Fœniculi : men sal hem coppen stellen op de plaetse der Milte.

De Trochissen Serapionis worden in desen seer ghepresen.

Trochissen Serapionis.

Neemt tsaet van Kersse ʒ.xxx. ghestooten eñ gesift/ vermengen daer toe sterchen wijn azijn/ ende daer cleyne Trochissen van ghemaeckt/ eñ inden oven oft stove ghedrooght / daer nae salmense stampen ende siften/ daer toe vermengen tsaedt Agni casti ʒ.x. de vruchten ofte bladeren vande Thamariscen ʒ.v. Ceterach ʒ.vij. hier Troch. van gemaeckt/ ende daer ʒ.iij. met den Oxymel simpl. oft met syrup. Acetati simplic. inghenomen/ sommige voegen hier toe het pulver. vande basten van de Cappers wortelē met Rute bladeren ana ℥.ß. ende geveuse tot ʒ.j.ß. oft ʒ.ij. met de decoctie van Anijs/ ende den syroop Acetati simplicis in.

Oft aldus.

Neemt tsaet Agni casti, Ameos, de schorssen vande Cappers wortelen/ drooghe Rute bladeren/ Acori ana ʒ.j. tot een pulver gemaeckt/ eñ ʒ.j.ß. oft ʒ.ij. met ouden Wijn/ oft Caneel water inghenomen.

Oft.

Neemt de zaden Agni casti; Comijn/ Rute/ Anijs/ gepulveris. ende als boven inghenomen.

De wortelen Acori, of tsaet Masturcij, verdrijven de winden/ met het water daer Comijn ende Dilsaet in ghesoden zijn/ ingenomen : hier van sal men oock vinden in de opblasinghe der Maghen/ ende inde windighe Cholica.

Conserve.

Neemt de wortelen van Alant ofte van Ceterach ℥.ij. de Troch. van Cappers ʒ.j. Diarrhodi abbatis, Diagalange ana ʒ.j.ß. het vijlsel van stael in sterrken Azijn ghelept/ daer nae cleyn ghewreven oft gestampt ʒ.iij. Porceleynzaet ʒ.j. hier van metten syroop Scolopendrij oft Acetosi simpl. een Electuarium gemaeckt/ ende alle morgen een Notenmusscaet groot ingenomen/ daer op drinckende een weynigh Porceleyn water/ oft syrupi Acetosi simpl.

Item den confectio é Baccis lauri, den diacumini, oft den Mitridatum met de decoctie vā den Comijn/ Anijs ende Venckel ghesoden / oft met Wijn inghenomen.

Fomentatie oft stovinghe.

Neemt Dilbloemen/ Scolopendrij, Lonchitis, Brembloemen ana M.j.ß. Chamil, Melliloot, stœchas Roosemarijn ana M.j. de bladerē van Rute ende Lavender ana M.ß. Comijn/ Anijs ende Dilzaet ana ʒ.iij. tsaet Agni casti ℥.ß. Cyperi & spicæ nardi ana ʒ.ij. hier nae dit Unguento ghebruyckt.

Unguentum.

Neemt Alssen ende Nardus olie ana ℥.ß. het zaedt Agni casti, portulacæ oft van de Esschenboomen ana ʒ.ij. tsaet Apij/ Petroselini eñ Comijn in azijn gheweyckt ana ʒ. root Coral ghebrant/ scoriæ ferri oft yser Sintelen ana ʒ.j.ß. Was q.s. hier uyt een unguent gemaeckt / ende alsment ghebruycken wil/ telcken daer wat Azijns toe doende.

Men maeckt een goede stovinghe uyt de decoctie vande schorssen vande Esschen/ Wilghen boomen/ ofte van de schorssen van de Cappers wortelen/ vanden Vaerne, Tamarisci, Scolopēdrij, Lonchites, Rute, Agni casti, ende van den Solpher/ in Azijn ende water ghesoden.

Opswellinge der Milten/ door de ingedroncken melancholeuse materie met Winden vermengt/ salmen die bereyden ende purgeren/ als hier voren gheleert is/ ende ghebruycken dit Electuarium.

Electuarium.

Neemt de speci. Diacumini, de spec. diacapparum ana ʒ.ij. Suycker in Duyvekervel water oft Melisse water ghe resolveert ℥ ij ß. daer koecrkens tot ʒ.ij. van gegoten/ ende alle morghens een inghenomen.

Unguentum.

Neemt olie van Rute/ Chamil/ eñ van Cappers ana ℥.ij. pulver van Ceterach & viticis, ana ʒ.j. Lavender bloemen ℈ j ß. Azijn eē weynigh/ dit tot een Unguent gemaeckt/ smorgens ende avonts daer mede ghestreken.

¶ Van de inflammatie / ofte verhittinghe der Milten.

Door de overvloedighe toevloedinghe ende verhittinghe des bloets / so wort de Milt als ander partyen/ met inflammatien gequelt/ maer seldē: daer is herdicheyt met swaricheyt in de luchter syde / soo streckende nae de luchter Nieren/ ende nae d'onderste der Maghen/ met een stercke gheduerige Cortse: daer is grooten brant/ dorst/ benautheyt der Borsten/ de tonghe wort hem met een swartachtighe taey vuylicheyt overdeckt/ den appetijt ontgaet hem/ met de levende colure. Teeckenen.

Sy sullen alsulcken reghel onderhouden als hier voren verhaelt is/ ende voor haren dranck ghebruycken een cleyn Bierken/ oft ghewaterden Wijn/ soo sy den Wijn ghewent zijn. Of dit Caneel water. Cura.

Caneel-

Caneel-water.

Neemt ghesoden water ℔.ij. Sulcker water ℥.iiij. tsap van Aelbesien ℥.j. dit tsamen door eē Hippocras laten leken / daer men eerst in doen sal Suycker ℥.iij. Caneel grofachtigh ghestooten/die eerst in 4. of 5. oncen waters eenē nacht gheweyckt sal hebben/ende daer van ghedroncken.

Nota.

Datmen in alle inflammatien in den beghinsel repellerende medicamenten moet ghebruycken / om de insinckende humoren te rugghe te houden: ende ooc constringerende/om so de deelen daer de hitte is/in haer cracht te houden.

Maer aenghesien dat dit ingesoncken bloet/ daer door de opswellinghe eñ inflammatie geschiet/seer grof is / daerenboven de Milte oock van substantien grover als de Lever/ en salmē daerom niet alleen adstringerende noch repellerende dinghen gebruycken / maer ooc van een scheydende ende versubtylende/sonder nochtās eenighe verhittinghe by te brenghen/ op dat de inghedroncken vuylicheyt gheen meerder verstoppinghe en causeert / als oock Galenus verhaelt. Men sal hem de Lever-ader inden slincken arm / ofte de Ader gheleghen tusschen den cleensten/ende den gout-vingher openen/indien daer niet en is daert door verhindert wordt/eñ steken hem tgat wat ruym/ ende latent vloeden na eysch der natueren/ende noot zijnde/ salmen hem tsanderdaeghs de Ader Salnatelle openen opde slincker hant/daermen het Aderlaten niet en mach ghebruycken / sal men hem dickwils Clysterien stellen.

Plaetselijcke remedien.

Neemt olie vā Roosen ende Chamil olie ana ℥.j.ß. de Milt daer 5. daghen warm mede gestreken smorghens ende savondts.

Oft dusdanighen Cataplasma.

Neemt Gersten meel ℥.ij. roode Roosen ℥.j. Camil/Melliloot/ Alssen ana ℥.ß. met Roos ende Nardus olie een Cataplasma gemaeckt. Ende indien de inflammatie groot is / salmen tsap van Porceleyn of van Wilgenbladen daer toe vermenghen.

Oft.

Neemt olie van Roosen eñ van Queen ana ℥ ij. Camil olie ℥.j. Azijn ℥.ß. dit vermengt tot een Fomentatie.

Ende oftmen de olien niet present en hadde/ so salmen nemen tsap uyt de jonghe Wilge-bladeren oft vande Bramen/oft hare bladeren/eñ die inden Olie ghesoden/ ende een weynigh Alssen oft Poley daer by doende.

Ofte indien tgheswel niet te groot en is/salmen alleen wat ouden constringerenden Wijn/ met soeten olie vermengt / met onghewasschen wolle appliceren.

Int toenemen salmen wat meer resolveren. Aldus, Neemt olie van Roosen/van Chamil ende van Lelien ana ℥.j.ß. daer avonts eñ morghens warm mede ghestreken.

Op thooghste vande inflammatie / salmen tgheswel alleen met Olie van Chamil bestrycken.

Int minderen sal men de plaetse met Camil ende Nardus olie bestrijcken.

Nota.

Al watmen opde Milt gebruyckt/moetmen altyt warm ende niet cout ghebruycken/ oft en laten de plaetse niet onghedeckt / maer terstont nae de stovinghe u Cataplasma appliceren/ oft Emplastra daer op doen/tsy tot wat tyden van de sieckte tselve gheschiet.

Cataplasma/soo int toenemen als in statu.

Neemt Ghersten meel ℥ j.ß. Lolien meel ℥.j. vermenget met het nat daer wat Vijgen ende Lijnzaet inghesoden is. Oft ghebruycken den Olie daer Alssen ende Poley in ghesoden is.

Gheswel van couder natueren sonder hitten.

Dese salmen inden beghinsel bestrijcken met olie van Alssen ende Mastic. Ten lesten daertoe vermenghen olie van Lelien / de Mucilaginis van Lijnzaet/ende olie van Rute.

Ende so de inflammatie der Milten veranderde in eenen Aposteem / dat nochtans selden geschiet/salmen den selven terstont remedieren/ al eert meer ander partyen bederft/alsmen indē Aposteem der Leverē verhaelt heeft/ ende hier na verhalen sal/daermen van de Apostematien tracteren sal.

¶ Van de verstoppinghe der Milten/oft haer passagien: van den Latijnen Obstructio, oft Oppilatio Lienis ghenaemt.

De Milte is haer selven voedende met het grof/gistigh/melancholeus bloedt/ dat sy als een vuyl schuymsel de Lever af is halende: welck voetsel der Milten/ende suyveringhe der Leveren door diversche oorsakē behindert moghen worden: Als door de afsluytinghe eñ verstoppinghe vande Aderen ende passagien/ gheleghen tusschen de Lever ende Milte/ of tusschen de Milte ende de Maghe: Oft dat de conduyten over al ghesloten zijn/oft dat de aenhalende cracht der Milten tselve door haer teericheydt niet aenhalen en can. De nauwe conduyten behinderen oock dicwils het passeren der grover ende lymighe Humoren/ welcke nauwicheyt in haer veroorsaken de stercke couwe winden/sonderlinghe de felle Noorde winden/ ende de onbequaem spijse vergroven de Humoren eñ dat bloet: Al door welcke afsluytinge der passagien moeten de handelingen eñ crachten stille staen/ ende haer officien niet volbrenghen.

Voetsel der Milten.

Oorsake vā verstoppinge der Milten die seer verscheyden zijn.

Ende

Ende dat de wegen ende Aderen tusschen de Lever ende Milte ghesloten zijn/ so en mach de Lever van dit vuyl ghijstigh bloedt niet ontlast noch ghesuyvert worden / maer moet hem met tsuyver bloet vermenghen/ ende so door tgantsche Lichaem vermengen/also tlichaem overal met een leelyc roockachtigh coleur veranderende/causerende swaricheyt ende veel rommelinghe inde rechter zijden/etc.

Passagie tusschen de Milt eñ de aderē ghesloten.

Indien de Aderen ende passagie tusschen de Milt ende Maghe ghesloten zijn/soo isser swaricheyt onder de corte Ribbē in de slincke zijde/ ende lossen doort vomeren oft braken veel vuylicheyts met eenen sueren smaec/ de tanden eggigh makende/ al oftse onrijpe vruchten ghegeten hadden. Somtijt wort in desen den appetijt ontogen/ hoewel sommige haren appetijt noch zijn behoudende/ontslotē blijven/ waer door de grove melācholeuse vochticheyt noch inde maghe is passerende/ welck daer den appetijt verweckt/ de urine is haer in desen meest als inde gesonden verthoonende.

Conduyten over al ghesloten.

Maer soo de Conduyten overal afghesloten zijn/behalvē de quade verteeringe die daer is so verliesen sy al haer crachten / ende hebbē groote swaricheyt eñ rommelingen in beyde de zijden.

Summa doort sluyten vande passagie van de Lever/streckēde nade Milt/ so wort de aenhalende cracht Attractrix ghecrenckt. Doort afsluyten der aderen tusschen de Milt ende mage gheleghen / so verliest de uytdrijvende cracht haer officie. Maer soo alle de passagien overal ghesloten zijn/ soo faelgieren de verterende ende coockende crachten. Hier door vallē de Lichamen in groote vervuylinghe/ slappicheyt/ dobbel Cortsen/de Lever wort met verscheyden accidenten overvallen/ende worden met den Hoest ghequelt.

De ghemeen teeckenen vande verstopinghe der Milten.

In desen zijn weynich oft gheen swellinghe oft tumoren/ende sonder Cortsen/ tgeheele Lichaē is swaermoedich/ maer meest inde slincker zijde. Indiē de Cortse vande verstoppinge oorsaec zijn ende datmen de verstoppinge laet verouden/so volgt hen daer een herdicheyt na/daer nae beginnen hen de beenen te swellen/ende crijghen daer dickwils vlecken ende gaten in / nae den eten bes waert hen de sijde / den adem ende den Hoest valt hē lastich/de Lever verliest haer crachten/ende de beenen wordē hen gewichtich.

Manier om te genesen.

De cure van desen wort ghenoegh volbracht mette remedien inde verstoptheyt der Leveren verhaelt/eñ so daer overvloedicheyt des bloets present is/ salmen hen de Lever ader inde slincker arme openen/ende latent bloet nae eysch der natueren ende der siecten / ende maken de wonde wat ruym om dat hen dat grove bloet mach lossen. Tsanderdaechs noot zijnde/salmen hen de ader tusschen dē cleynen eñ den gout vinger openen/welcke aderen men best tegen den middagh openen sal/want dan vertoonense hen beter/ tsanderdaechs de materie aldus bereyden.

Bereyt-dranck.

Neemt den syroop é Radic. ℥.j. den syroop Scolopendrij ℥.ij. den syroop Buglossi ℥.j.ß. met de wateren van Duyvekervel/ vā Hoppe/ oft Melisse eñ Bethonie/dit voor 4.morghens vermengt/ tselve vervolgende tot 6.daghen.

Oft dusdanighen decoctie.

Neemt de schorssen vande Cappers wortelē/ vande Tamariscen ana ℥.j.de 5. ghemeen wortelen in Azijn gheweyckt ana ℥.ß. Bornasie eñ Buglos met de wortelē/Polypodij versch/duyvekervel/Chamedrien, Chamepithien, Penthaphylli, Melisse/Wraghe ana M.ß. Rosynen sonder steenen ℥.j. Agni casti eñ Porcelepnsaet ana ʒ.j.ß, Anijs eñ Venckelsaet ana ʒ.ij. de 4. coude zaden ana ʒ.ß. Bornasie eñ Buglos bloemen ana p.j.ß. Senie bladeren van haren steeken gesuyvert ℥.ß. dit in smidts water/oft ander gemeyn water ℔.ij. daer op tleste Azijn ℔.j. toe doende/ende gesoden/ salmen in ℔.j.ß. resolveren Suycker q.s. oft de voorsz. Syropen/ ende ghearomatizeert met fijnen Caneel ʒ.ij. Diarrhodi abbatis ʒ.j. dit alle morgen 4.oncen warm inghenomen. Daerna aldus purgeren.

Purgatie.

Neemt den syroop vande infusie vande Proventie Roosen/met de Senie bladeren gemaect ℥.j. Catholici ʒ.iij cōfectio Hamech ʒ.ij. met de ghemeyn decoctie/daer in gesoden Polypodij ℥.ß. Porceleynzaet ʒ.ij. dit vermengt/ende des morghens inghenomen.

Oft dese Pillen.

Neemt Pillulæ Indarum ʒj. oft Agregative ℈.iiij. met Duyvekervel water 6. Pillen ghemaeckt/ende naden eersten slaep ingenomen.

Maer so de verstoppinghe langhe gheduert hadde/ende seer groot waer / soo salmen de conduyten eerst wat suyveren / op dat de Mildtdrancken te bequamer toeganck totter Milten mochten hebben.

Aldus.

Neemt syroop vande Proventie Roosen met Senie bladeren ℥.j. Cassie versch uytgedaen ℥.ß. met de gemeen decoctie vermengt/eñ vroegh inghenomen. Hier na salmen neersticheyt doen om de Milt te openē ende te versterckē/ so van binnen als van buyten. T'selve aldus vervolghende.

Een Electuarium in Tabulis oft koeckens.

Neēt de specien diarrhodi abbatis ʒ ij. Trochissen vā Cappers oft Dialacce ʒ.ß. tsaet Viticis ℈.iiij. Porceleyn zaedt ʒ.j. Conserve van Venus hayr/ende van Scolopendrij ana ʒ.j.ß. Suycker geresolveert in Duyvekervel of Melisse water q. s. daer koeckens van ghegoten/ elcx tot ʒ. iij. eñ alle morgen dry uren voor den eten een inghenomen/ daer op drinckende Bornasie

naſie ende Duyvekerbel water ℥. j.
Hier na ſalmen beginnen te fomenteren.

FOTVS.

℞. Centaurij minor, Scolopendrij, Bivoet/ Wynrupt eñ Meliſſe ana M. ß. Chamil/ Melliloot ende Stœchas Arabice ana M. j. Brem eñ Vlier bloemen ana M. ß. Aſari, tſaet Viticis eñ Caneel ana ʒ. iij. dit in ℔. ij. ſchoon waters geſoden/ ende op tleſte daer ℔. ij. Wijns bygedaẽ/ daer ſpongien in ghenet ende uytghedout/ daer ſmorghens ende ſavonts warm mede geſtooft. Daer na ſalmen dit Unguent ghebruycken.

Unguentum.

Neemt olie van Cappers/ van Lelien ana ℥. j. ß. olie van Rute ℥. j. olie van ſoete Amandelen ℥. ß. Bdellij, Ammoniaci ghediſſolveert in Azijn ana ʒ. ij. ß. Geyten dreck/ tſaet Agni caſti ana ʒ. iij. Porceleyn zaet ʒ. j. Soffraen ʒ. ß. Azijn een weynigh: Hier van een Unguent ghemaeckt/ ende daer ſalmen telcken nade ſtovinge de plaetſe warm mede beſtrijcken.

Oft dit Emplaſtrum.

Neemt de pulveren van Melliloot ende Diachyli, magni Ireati ana ℥. j ß. ſcorſſen vã Cappers wortelen/ Scolopendrij drooght ana ʒ. ij. tſaet Viticis ʒ. j. met olie van Lelien vermengt/ daer een pulver van vermengt/ ende op een Leder nade forme van een Oſſen tonge gheappliceert.

Ende indien de verſtoppinge duerende bleef ende de Maghe mede lijdende waer/ ſo ſal men deſe Pillen laten ghebruycken.

Pillen.

Neemt de Pillẽ Hiere ſimpl. Agarici troch. ana ʒ. j. ß. Senie bladeren geſuyvert ℈. iiij. met den ſiroop Scolopendrij/ uyt elcke dragma ſes Pillen ghemaeckt/ ende 3. of 4. een ure voor den avont eten inghenomen/ eens ten ſes oft ſeven daghen.

Generael remedien om de verſtoptheyt ende herdigheyt der Milten te niet te doen/ eñ haer grootheyt te mineren.

Deſe doen van een ſcheyden/ verſachten ende openen. Den Amara dulcis, Tamariſcus, de wortelen vanden Ebulus/ de baſtẽ vande Cappers wortelen/ van den Eſſchenboom/ van den Ireos, vanden Vaerne/ vande Bryonie/ de middelſchorſſen vã Pijlhout of Frangula, de ſchorſſen ende beſyen vanden Hedera, Hertſtonghen/ Ceterach/ de compoſitie Diacapparum, de trochiſſ. de Eupatorio, Olibanum & Admoniacum, &c.

Den Oxymel, met de decoctie van de Cappers ſchorſſen/ oft vanden Ceterach/ tot xv. daghen vervolghet/ wort ſeer gheprezen.

De ander prijſen de beſyen van den Veyl oft Hedera Arborea, met den Oxymel ingenomẽ.

De Troch. van den Eupatorio, ende van de Cappers/ met de Troch. van Aliſſen/ zijn oock ſeer bequaem.

Trochiſſen.

Neemt de wortelen van den Vaerne/ Bryonie/ vanden Yreos, van den langhen Holwortel/ vande ſchorſſen vande Cappers ana ʒ. j. de beſyen van den Hedera ʒ. j. ß. cleyn ghepulvert/ eñ met Oxymel daer Trochiſſen van gemaeckt/ ende inghenomen.

Tſaet van Rute ende Acorus gepulveriſeert ende ʒ. ß. met ſiroop van Scyllen ingenomen. Dẽ Mytridatum ʒ. j. met de decoctie vã Wijnrupte ingenomen/ opent ende verdrijft de winden/ etc.

Item ofter eenighe Apoſtemen oft Ulceratie inde Milte vielen/ dat ſeer ſelden gheſchiet/ wort ghenoegh aende ſelve teeckenen bekent/ eñ oock gheneſen/ daer den Apoſteem der Leveren door bekent ende gheneſen wort/ ſullen daerom tſelve hier nu voor by paſſeren/ ende ſullen van de herdigheyt der Milten hier gaen verhalen/ welck ghemeynlijck ſonder ghevoelen is/ ende wort Scirrhus ghenaemt.

¶ Van de verherdinghe der Milten/ van den Griecken Scirrhus, vande Latijnen Durities oft Tumor Lienis ghenaemt.

DE Milte can in deſe hardigheydt vallen/ door eenige verſuymeniſſe oft miſhandelinge die int curerẽ van de coude/ ſachte eñ bolle opſwellinge/ oft inde inflammatiẽ der Milten geſchiet ſoude moghen weſen: deſghelijcx door overtollighe latinghe ende bloet-loſſinge: door langhe gheduerige Peſtelentiael ofte vierdaegſche Cortſen: doort overvloedigh toevloedẽ der melancholeuſe Humoren/ ende des groven/ giſtighen/ melancholeuſen bloets. Oock (maer ſelden) door de coude/ grove/ lijmighe Phlegma/ van haer eyghen warmte berooft eñ verhert. Oorſaken.

Teeckenen.

Sy lijden ſwarigheyt inde ſlincker zijde/ ſy zijn cortborſtigh/ dorſtigh/ ende hebben droochte inden mont/ met een leelijck coleur: ſommighe zijn ſeer luyſigh/ ſnachts overcomt hem eenigh vuyl ſweet/ den adem ſtinckt hem/ lichtelijcken bloedenſe uyten Neuſe/ het Tantvleeſch wort hem af ghegheten. Indien hem de beenen ſwellen/ is hem de Waterſucht genakende: deſe verherdinghe der Milten comt hem traghe aẽ/ oft en overvalt hem ſo haeſt niet als de bolle ende ſpongieuſighe rouwe gheſwollen Milte hier voren verhaelt. Oock en iſſe ſo periculeus/ oft ſo haeſt den Patient niet ombrengende/ als de verharde Lever. Want men ſiet datſe altemet langhe Jaren met deſe herdichheyt ghegaen hebben ſonder merckelijck hinder/ ende oock van ouderdom gheſtorven zijn. Seer ongheſtadigh is dit ghebreck: want inde ſommighe iſt by tijden minderende/ ende wederom by tijden ver-

meert

meerderende: in andere altijt in gheduerige herdigheyt blijvende/noch met gheen medecamenten te veranderen/ dat quaet is.

Als haer urine gheduerigh claer is oft waterachtich subtijl/ is quaet/in het minderen der Milten is seer goet / datse haer waterachtighe coleur verlieſt/ eñ een ſanguine coleur aen neẽt/ oft in een turbel ende giſtachtighe urine veranderdt. In ſumma hoe turbelder hoe beter/den rooden bruynen loop / niet langhe duerende/is hen goet / want mẽ ſiet de herdicheyt daer door dickwils te niet gaen/maer gheduerich by blijvende / vallenſe dickwils in een ongheneeſſelijcke Waterſucht. Hoe de Milt meerder opſwelt/ hoe tlichaem meer verdorret. Alle opſwellinge der Milten zijn metten eerſten ſwaer om te cureren/ maer veroudende nemmermmeer. De ſpijſe haer dienende / moet licht om te verteren zijn/ende goet voetſel gevende / den Wijn moet ſubtijl van ſubſtantie / ende niet ſtrafzijn. Tamelijcke exercitie is den Lichaem goet/al inde manier/als inde opſwellinghe der Milten verhaelt ſtaet hier voren.

Aengaende de cure.

De medicamenten/ſoo van binnen / als van buyten moeten tamelijcken ſterck zijn/ende dat om te openen/te verſubtijlen/van een te deelen/ ende af te veghen. Aldus.

Berey-dranck.

Neemt den ſyroop acetati ſimplicis, den ſyroop de Epithymo ende Scolopendrij an ℥.j.ß de wateren van Duyvekervel/ bethonie eñ Buglosſi ana ℥.iiij. dit voor 3. morgens vermengt.

Oft.

Neemt de ſchorſſen vande wortelen vande Cappers/de ſchorſſen vande Tamariſcen ana ʒ.vj. de wortelen van Buglos ende Bornaſie ana ℥.j. Chamedrien/ Chamepithen/ Duyvekervel/Wrange/Venus hayr/ Wederdoot/ dit in iij.℔. waters, op de helft ghesoden/ende daer in gereſolveert de voorſz. ſyropen / ende vervolghent ſmorghens inghenomen.

Purgatie.

Neemt den ſyroop vande infuſie vande Provencie Rooſen met de Senie bladeren gemaect ℥.j. Catholici ʒ.iij. cõfectio Hamech ʒ ij. met de ghemeen decoctie vermengt/ ende ſmorgens inghenomen.

Electuarium.

Neemt de ſpecien Diarrhodi abbatis de ſpecien Diacapparum an ʒ.ij. ſpecies Roſatæ novellæ ʒ.j. Suycker gereſolveert in Duyvekervel ende Buglos water ana ℥.iiij. daer coeckens/elck tot ʒ.ij. van gegoten/ ende des ander daegs een coecxken van inghenomen.

Decoctie vande Frangula.

Deſe decoctie van de Frangula by my in deſen goet bevonden / want ſy doet de grove ende giſtachtighe melancholeuſe humoren/ſaechten/ verſubtijlen/ſcheyden/ende doetſe vloeden/ ende ten leſten met de urinen ende camergangen afſchieten/ ſoo de paſſagie openende / ende de verherde Milt te niet doende.

Decoctie vande Frangula.

Neemt verſchẽ Polypodij ℥.ij.ß. Quercini, de wortelen Eryngij, ℥.j.ß. de ſchorſſen van de wortelẽ vande Cappers/ ende middel ſchorſſen vande Eſſchen boomen / ende Hederæ arboreæ ana ʒ.vj. Lonchitis, Hemionitis, Herts tongẽ/ Chamedryos, Chamepitien/ Centaurij majoris, Adianti albi ende nigri, Wrange/Ceterach/ de wortelen ende cruydẽ Cichorey/oot mede vã Endivie ende vanden Suerinc an M.j. de wortelen ende cruydẽ Boraginis ende Buglosſi, Violen bladẽ ana M.ß. anijs ſaet ʒ.iij. tſaet Agni caſti ʒ.v. roode Ciceren ʒ.ij. dit nae de conſt in ſchoon water geſodẽ opde helft/eñ in ℔.ij. nats doet Senie bladeren van hare ſtecken gheſuyvert ℥.ij.ß, de middel ſchorſſen vandẽ Frangula ℥.iij. Vlier ende Brem bloemẽ ana p.j.ß. deſe eenen nacht in warm aſſchen laten weycken/ ende daer nae een weynich laten ſieden/eñ door ghedaen/ende ſoo ſterck uytgedout/alſmen can/ ende gearomatiſeert met Caneel ℥.ß. daer toe vermenghende den Oxymel ℥.v. daer den patient alle morgen of over ander dagh ℥.iiij. oft iij. van in laten nemen al warm / hem daer nae een ure houdende op de ſlincker zijde/want ghy ſullet ſeer goet bevinden: deſghelijcken oock inden ghenen die door een langhe vierdaechſe corſe tot een Waterſucht gheneghen zijn. Oock hebben wy tſelve goet bevonden/indẽ Scheurbuyc daer onder vermenghende onſen ſyroop Chochlearie.

Ten ſelven / ende is oock van onſer ordinantie.

Neemt de ſchorſſen vande Cappers wortelẽ/ vande middelſchorſſen vanden Eſſchen-boom/ de wortelen vande Vaerne ana ℥.j. de wortelen Lapathi acuti, Eryngij, Petroſelini & Apij, ana ℥.vj. roode Ciceren M.i. Luppnen/Centauri minoris, Agrimonie/veronice/Anagallidis het wijfken/ ende niet het manneken / Scolopendrij viri, Hoppe / Bornagie ende Buglos met harẽ wortelen/Porceleyn ana M.ß. Wederdoot ende Venus hayr an M.j. Anijs ſaet ℥.j. Brem ende Vlier bloemen/ana p.ij. tſamen op de helft gheſoden/ende in ℥.xiiij. vermenghen Oxymel ℥.vj. oft onſen ſyroop Scolopendrij, eñ int innemen telcken daer onder Alandt wortel ghepulveriſeert ʒ.j. ende ſullet ſeer goet bevinden.

Oft.

De ſchorſſen vande Cappers wortelen ende vande Tamariſcen met ſijn ſcheutkens/ eñ den Hemionitis in Azijn oft den Oxymel gheſoden ende inghenomen/is ſeer gepreſen.

Het ſap oft pulver Anagallidis het Wijfken tot ʒ.j. met Oxymel ingenomen/ wort ons ſeer ghere-

gherecommandeert. Item het water oft Wijn daer Yser oft Stael in gheblust is / gheduerich ghedroncken.

Het pulver Diacapparum.

Neemt wortelen van Cappers ʒ.j. tsaet Acetose ʒ.vj de schorssen vāde wortelē Tamarisci ʒ.iij. cleyn gepulveriseert / ende met Oxymel tot ʒ.j.ingenomen / altijt blijvende op de slincker zijde ligghen / ende drij uren daer op gevast.

Uyterlijcke remedien.

Wtwendigh salmen moetē gebruycken mollificerende / subtijlmakende / van een deelende eñ lossende medicamenten / daer toe vermengende een weynigh constringerende / ende dat om tselve Lit te versterckē / ende dat weynich oft veel nae de Milt versterckinge van doen sal hebben.

Aldus beghinnende.

Neemt olie van Cappers ʒ.vj.het Merch upten Calveren / Enden smeer / Ammoniaci in Azijn van schillen ghereſolveert ana ʒ.iij. Azijn ʒ.j. Was q.s. hier uyt een Emplastr. gemaeckt inde forme van een Coe tonghe.

Ten selven.

Neemt versche boter / Merch upten Calverē of Herten ana ℥.iij. Ammoniaci in stercken Azijn ghereſolveert ʒ.x. Roose water ℥.iij.ß. dit tsamen in een dobbel Vat ghesoden / tot dat het water versoden is / daer salmen soetkens wrijvende de Milt mede bestrijcken.

Ten selven by my int gebruyck.

Neemt de Mucilaginis, van tsaet Althea, vā Lijnsaet ende Fenegriec / met de decoctie vande Vijgen uytgedaen ℥.iij.het merch uytē schenckelen vande Calverē ende Verckens versch uyt ghedaen / Gansen eñ Hoender vet / versche ongesouten Boter ana ℥.j. olie van Cappers ℥.iij.ß Ammoniaci ghereſolveert in Azijn van schillen ℥.vj. Bdellij weeck zijnde ℥.iij.geel Was q.s.of ℥.ij.ß. op tleste sonder meer te siedē daer onder vermenghen de pulveren Asplenij, t'saet Agni casti, tpulver Iridis ana ʒ.j.ß. Netel saet ℈.j.ß. dit tsamen in een dobbelvat tot te dickte van een Emplastrum ghemaeckt.

Oft.

Neemt de wortelen Altheæ, van Lelien / van Ebuli ende Iridis ana ℥.ij. Scillē ℥.ß. de bladeren van Malua, Althea, Violen ana M.j.ß. melliloot / Chamil ende Dil bloemen ana M. j. vette Vijghen gesneden n°.x. eenen nacht in Azijn gheweyckt hebbende / ende tsanderdaechs soo veel waters daer toe doende q.s. wel morwe gesoden / doeter toe de wortelen Bryoniæ ende van de wilde Comcommers / al rau gheschrabt ana ℥.j ß. meel van Lijnsaet eñ Fenegrieck ana ℥.j. Ammoniaci ℥.j Bdellij sacht / ende witachtich ℥.ß. tmerch upten Calveren ende Hoender vet ana ℥. j. olie van bitter Amandelen ende vā Cappers ana ℥.ij. dit wederom gesoden tot een Cataplasma, oft geel Was daer toe gedaen / tot eē Emplastrum gemaect / maer moet de Gummen resolveren in Azijn van Schillen.

Ten selven / ende is beschreven van Anthonio Chalmeteo.

Neemt de sapen Bryoniæ ende Cyclaminis ana ℔.j.olie ℔.j.ß. het Merch uyt den Coepen Schenckelen ℔.ß. versche Boter ℥.iij. dit lancsaem ghesoden tot dat de sapen versoden zijn / daer nae doeter by de schorssen vande Cappers wortelen / ende vande Tamarisscen / Ceterach eñ tsaet Agni casti ana ℥.j.ß. dit tot een Unguent gemaeckt / ende is by hem een seker experiment ende warachtigh ondervonden.

Oft aldus.

Neemt de wortelen vande Bryoniæ ende Cyclaminis ana ℔.ß. de wortelen vande Vaerne ende Iridis ana ℥.iij. Scillen ℥.j.ß. Vijgen n°. vj. de wortelen cleyn gesneden / ende eenen nacht in Azijn gheleyt / des anderdaechs daer een deel straffen Wijn opgegoten / ende morwe gesoden ende doorgedaen ende voor een Cataplasma gebruyckt / daechs tweemael ververschende / ende sullet goet bevinden. Oft doorgewreven zijnde / doeter tmerch van Calveren / ongesoutē Boter / Capoenen ende Gansensmeer ana ʒ. vj. de zadē Agni casti ende van Porceleyn ana ʒ.ij. Ammoniaci in Azijn van Schillen gereſolveert ℥.j. olie van Cappers ℥.iij. Was ℥.iij.ß. oft q.s. dit in een dobbel vat tot een Emplastrum ghesmolten / want ghy sullet van grooter crachten bevinden / om te verdeylen / ende de herdicheyt van een te doen scheyden.

Oft.

Neemt Ammoniaci in Azijn van Schillen ghereſolveert ℥. ß. olie van soete Amandelen / olie van Lelien ana ℥.ij. olie van Cappers ℥.j.ß. pulver van Ceterach ʒ.j. geel Was tsamen tot een Salfken ghemaeckt / savons ende smorghens ghebruyckt.

Ten selven.

Neemt unguenti Dialtheę cum Gummis ℥ iij. olie van Cappers ende van Rute ana ℥.j. dit tsamen vermengt / ende smorgens de Milt daer mede ghestreken.

Een ander.

Neemt de wortelen Cyclaminis oft sijn sap / olie van Olijven ana ℔.j. olie van soete Amandelen ℥.ij. Porceleyn saet / Ceterach ana ʒ.ij. Azijn ℥.j.ß. geel Was een unguent ghemaeckt.

Ander nemen Hoender dreck drooch gestooten ende gesift / den selven inden Oxymel, oft in den Oxymel Schilliticum ghesoden / tweemael daechs warm gheappliceert.

Oft.

Neemt de Melen van Boonen/ van Lupinē ende Gerste Meel ana ʒ.j. met den Oxycrato vermengt/ende daer op ghelept.

Nae de strijckinghe salmen hem coppen stellen met openinghen op de Milte / want sy hem seer goet zijn.

Ende nu aldus u neersticheyt ghedaen hebbende/ ende tselve noch niet wesen en wilde / eñ wel gemollificeert zijnde / salmen tselve in deser manieren besoecken.

Aldus.

Neemt den Pyrites dat zijn vyer-steenen/oft Straet/Meulen/oft Backsteenen/lanck zijnde viij. vingheren / breet vj. vingheren/ niet te dic/ die salmen heet maken / ende besprengense met Azijn/ende nemen eenen doec in warmen Azijn nat ghemaeckt / ende om den steen ghebonden/ ende op de Milte ghehouden/ soo langhe als hy warm is. Ende al eermen eenige vā dese voorsz Vnguenten/ olien oft Ceroenen gebruycken sal/ salmen dusdanighe stovinghe ghebruycken.

Fomentatie.

Neemt de wortelen Altheæ, ʒ.iiij. de Basten vande Cappers wortelen ʒ.j.ß. Varen met de wortelen/ Ceterach/ Geeraerts cruyt ana M.j.ß. Lijnsaet ʒ.ij. Anijs saedt ʒ.j.ß. Brem ende Vlier bloemen/Camil bloemen ana M.j. dit gesoden in twee deelen waters/ende in een deel Azijns op tderdendeel/ende daer spongien in ghenet/ende uytghedout/ d'een voor en d'ander nae daer op ghelept/ende nae de stovinghe de plaetse met warme doecken af ghedrooght/ende daer nae de plaetse der Milten metten voorsz. Olien oft Linimenten bestrijcken/ altijt eerst beghinnende vande minsten/etc.

Syrupus Scolopendrij van onser ordinantie/ ghedaen binnen de stadt Delft. Anno 1588.

℞. Polydodij, Quercini recentis ʒ.iij. de schorssen vande Tamariscen/ de middelschorssē vande Esschen Boomen versche ana ʒ.j.ß. de wortelen vandē Apio, Peterselie/Gramine, Asperago eñ van Buglossa ana ʒ.j. Bornasie met sijn wortelen/Lingua cervina, het opperste van de Hoppe/Fumariȩ, Melissæ, Cassuthȩ, Mercu- Polytrichi ofte Muer Ruyte / Adianti albi ana M.ij. Asplenij oft Ceterach/ dat is/ den rechten Asplenium M.iij. Lonchitis asperæ M.j.ß. ghemeynen Alssen M.j. Rosijnen sonder steenen ʒ. iij. de saden Apij, Petroselini ende Anijs saet ana ʒ.ij. de bloemen Cordiael ende van Brem ofte van Vlier p.ij. dit na de const in ℔. viij. schoon waters op de helft ghesoden/ende doorghedaen zijnde / salmen daer schoonen witten Suycker ℔.iij. by doen/ ende siedent totte consistentie vā een syroop.

Operatie vande voorsz. syrope.

Dese syroop berept alle grove / gistachtighe Melancholia, want met lieffelijcheyt vermorwet sy die/ eñ deeltse vanden anderen eñ maectse tot vloepen bequaem / sy opent ende ontstopt de Milt met ander inwendige deelen / ende verlost de Milt van haer herdicheyt/ sy verdrijft de swarte Geelsucht/de Quarteyn/ ende melāncholeuse ghebreken / alle schrominghe ende valsche imaginatien doetse te niet/ende geeft een suyver bloet.

¶ Vande verscheyden Buyckloopen ende haer differentien.

DE Buyc-loopen zijn seer diversch/ als Diarrhœa, Lienteria, Celiacus morbus, Dysenteria, Fluxus Hepaticus eñ Fluxus pestilentialis. Maer dese zijn al wel uytē anderē te schepden/ want in Diarrhœa en lossense gheen spyse/ maer vuyl humoren/ ende overvloedighe vuylicheyt/ als een Phlegma oft Cholera suyver of vermengt/ende dat uyt tgheheele Lichaem oft uyt eenige deelen.

In Lienteria.

In Lienteria soo lossen sy de spijse wederom door den camerganck / ghelijck sy die inghenamen hadden/ oft seer weynich verandert.

In Cœliaca affectione.

In desen lossen sy de materie niet rau/ ongecoockt/noch onverduylt / maer half ghecoockt/ stinckende ende niet terstont na het innemen der spijsen/ alsmen hier nae verhalen sal.

In Dysenteria.

In desen lossen sy inden beginsel met snijdinghe ende pijne gemeenlijcken een cholerijcke oft ander scherpe materie/ met quetsinge der Darmē/ eerst het slijm ende het vet af schuerende/ eñ lossende daer nae ander afschrabselen der Darmen voor hem brenghende/ met wat bloets vermengt / daer nae een etterachtighe materie/ de camergangen in desen zijn gemeenlijcken schuymende/ ende dat door de Cortse eñ hitte die daer present is/ daerom door de beroeringe ende hitte die schuymich makende.

Inden vloet der Leveren Fluxus Hepaticus genaemt.

In desen lossen sy metten eersten een waterachtigh vloet/ daer na verscheyden veranderinghen aennemende/ ende dat nae de verscheyden alteratie inde Leveren t'sy door hitte ofte door coude/ ende is snachts meer als daegs vloepende/ altemet vier oft vijf daghen ophoudende.

Vanden pestilentialen vloet / Fluxus Pestilentialis ghenaemt.

Ende den pestilentialen Vloet / wesende een

accident der Pesten / is seer verscheyden van substantie ende coleure / ende boven al seer stinckende / alsmen in sijn eyghen Cap. verhalen sal.

¶ Vanden Buyckloop Diarrhœa, oft Profluvium Alvi ghenaemt.

Desen Buyckloop geschiet sonder inflammatie / ulceratie ende merckelijcke pijne / ende lossen metten camerganc veel weecke ende vuyle humoren / elcke reyse haer veranderende / nu een Phlegma, dan een Cholera / altemet wederom verscheyden coleuren / ende is een accidēt volgende nae veel verscheyden siecten / ende oock dickwils na het afgaen van eenige scherpe siecten / ofte nae langhe gheduerighe sieckten / desgelijcken door de ghebreken der Maghen ende der Darmen / oft door de toevloedende humoren in de Maghe oft Darmen / daer gheschieden oock Buyckloopen door de verstoppinge ende inflammatien der Leveren / door verstoppinghe der Milten / ende aderen Meseraicæ, alsmen hier na verhalen sal.

Summa als verhaelt is / soo can dese passie geschieden door de foutē der Magen / der Darmen / door corruptie der spijsen / of door de overvloedighe vervuylinghe der humoren / ende om de oorsaken ende camerganghen wel upten anderen te mogen scheyden / soo salmen de materie des cameroancks wel aenmercken : want nae de woorden Hippocratis is den camerganc upt de Catharren veroorsakende / schuymigh / want hy seyt aldus : Quibus in Alvi Profluvijs excrementa spumosa, ijs Pituita ex capite defluit, welcken reghel van Galeno onseker gehouden wort / want den schuymighen camerganck gheschiet door de overvloedighe winden nietke humoren vermengt wesende / oft door de onghelijcke beroeringhe / oft groote hitte alsmen inden Dysenteria oock siet. Maer veel sekerder ist / so sy groote pijn int hooft lijden met veel vochtichepts indē mont / niet dorstigh / maer seer slaperigh met veel nedersinckinge des vochtichepts / ende in sulck is de Maghe slap / ende vant eten beswaert. In desen gheschiet den camerganck meest snachts ende inden morghen stont. Dese zijn van te voren alwat met hooftpijn ghequelt gheweest / ende is desen Loop langhe duerende. Ende indien de selve materie / dat is / de Phlegma voorts comt door de gebreken der Darmē / Mesenterij oft der Maghen / soo is haer vuylichept grover / snoterachtigher / ende vloeyt meest inden dagh sonder eenigh orden ende vervolch.

Wanneer de gele oft doderverwighe Cholera nu tusschen tijden upt de Lever / oft alst oock altemet geschiet upten Mesenterio inden Buyc inghevloeyt is / nochtans sonder groote pijn / of sonder achterdencken vant root Melisoen / soo en is sulcken loop niet soo langhe duerende / als upte Maghe voortcomende / ende quelt den patient des nachts meest / ende is altemet oock schuymigh.

Ende so den camerganck nu is een vuyl cholerijcke materie / seer stinckende / soo moet men sien oft daer Cortse oft inflammatie der Leveren present is / want den grooten stanc geeft een groote vervuylinge te kennen / of present e Cortse oft inflammatie der Leveren.

Maer indien den camerganck seer stinckt ende vuyl is / nochtās sonder Cortsen / oft in eenige plaetsen pijn te ghevoelen / soo moet de materie te langhe inden Lichaem wederhouden zijn / of door eenige corruptie der spijsen / als door Couwoerden Peporen / Meloenē / Comcommers / Campernoelen / Welck nae ander spijse genut / oft door eenich vleesch subtijl van substantie te langhe bewaert / als Patrijsen / ofte seer vochtighe spijse als Visschen / welck oock haest tot corruptie comen. *Sonder pijn oft Cortse.*

Oock wordt desen Buyckloop haest veroorsaeckt door eenige scherpe ende soute spijse te nutten / principalijcken inde genen die haer lichaem vol vuylichept hebben. *Soute scherpe spijse causeert camerganck.*

Oorsaken vanden Buyckloop.

Indien de huyt ende sweetgaten vandē uytwendighe lochte / als van coude noorde winden / oft door eenighe sterckе opdrooginghe de sweetgaten te sluyten / als doortbaden in Aluyn water / door eenighe stercke plaesteren opten Buyc te legghen / sonderlinghe inde vervuylde Lichamen / ofte nae eenighe stercke purgatien hem in de coude windighe lochte te begheven / maeckt het lichaem seer vloeyende.

Mage ende Darmen oorsaken des Camerganckx.

Indien nu gheenderley oorsaken en zijn te vinden / noch geen pijn in eenige deelen des Lichaems en ghevoelen / soo moet de Maghe ofte Darmen oorsaeck vanden Buyck-loop wesen / sonderlinghe soo de Maghe te seer verhit was / want door de hitte corrumpeert de spijse / maer indien de spijse door de coude ongetemperthept der Magen of door de overvloedichept der spijsen niet verteert en wort / veroorsaeckt meer een Lienteriam als een Diarrhœam.

Loop upt overvloedichept der humoren.

Dat desen vloet comt upt eē overvloedichept der humoren / cannen bekennen door dien sy dē Buycloop jaerlijcx twee ofte drymael pleghen te crijgen / hen selven so ontlastende vande overvloedighe wеyachtighe vochtichept / sonderlinghe daer de teeckenen der vervuylinghe hem te voren verthoont hadden / met voorgaende oorsaken van eten ende drincken. In dusdanigē en salmen den loop so haest niet stoppē / ten waer in debile oft uytgheteerde Lichamen / ofte inde inflammatien der Longhen oft haren deelen. Eñ desen Loop nu teghenwoordigh wesende / moet men terstont den tijt der sieckten aensien / dat is oftse inden beginsel der sieckten / oft int decline ren haer verthoont : want sulcke vuylichept inden beginsel oft int afgaen der sieckten te lossen is groot onderschept / desghelijcken oock sulcke te lossen inde inflammatien der Longen / want

daer deſen loop Diarrhœa comt int afcorten vã de inflammatie der Leveren/ Magẽ/ Milten/ oft diergelijcke deelen met tegenwoordige teeckenen der ghecoockter materien/ ſoo is hy gheheel profijtelijcken/ want hy geſchiet door weldaet der natueren/ ſonderlinghe op oordeel daghen gheſchiedende/ maer ſoomen hem ſiet gheſchieden tot achterdeel des Lichaems als doort verlies der crachten/ als in teeringhe/ inde inde inflammatie der Longhen/ inde Cortſe Hectica, Atrophia, inde waterſucht/ in eenige lãgduerighe ſwaricheden der Dermen/ inde herdicheyt der Leveren/ der Milten/ etc. ſalmen dẽ ſelven loop terſtont op doen ſtoppen.

Teeckenen.

Indien deſen Buyc-loop gheſchiet uyt overvloedicheyt/ oft door tgebruyck der onbequaem ſpijſe/ canmen al uyten patient verſtaen. Indien de Maghe/ Lever/ Milte of Darmen hier oorſaec van zijn/ canmen uyt pijn der voorſz. plaetſen verſtaen. Diarrhœa uyt Cholera veroorſakende/ verthoont hem den camerganc geelverwich/ met pijn ontrent den Navel ende tfundament/ den mont is hem bitter/ drooch ende dorſtich/ met Cortſen/ ende teer van lichaem/ maer uyt de naturael Phlegma comende/ ſo vertoont hem den camerganc met ander teekenẽ in alles contrarie vanden voorhaeldẽ/ maer uyt Phlegma Vitreum, ſoo iſſer pijn met rommelinge eñ winden des Buyck/ door Phlegma ſalſum ende door een ſcherpe cnagende humoze/ ſo zijnſe dorſtigh met verhittinghe des Buyck/ uyt Melancholia ende door de verbrande humoren/ ſo is daer hitte/ brant/ ende pijn inden Buyck/ ende zijn dorſtich.

Nota.

Men ſal geen Buycloopen ſtoppen/ alſe met verlichtinghe der accidenten gheſchiet/ ende niet en beſwaert/ maer te overvloedigh weſende eñ tlichaem ſwackende/ ſalmenſe ſtoppen/ al waer dat hy Criſimo motu, dat is/ door weldaet der natueren quaem/ of door ſcherpheyt der humoren/ en canſe de natuer niet matigen of bedwinghen/ maer men moet haer in ſulcks te hulp comen/ anders en ſalmenſe niet ſtoppen al eer het meeſtendeel der humoren gheloſt ſullen zijn/ welc ſommige willen dat binnen den tijt van acht of thien daghen gheſchiet. Den Buycloop geſchiedende met diverſe coleuren/ en ſalmen niet ſtoppen indient de natuer verdraghen mach.

Manier om te cureren.

Om tvloeden een weynich te benemen/ ſalmẽ tſelve eerſt met de cleenſte remedien eñ niet met ſtercke beginnen/ op dat men tghene dat inde ſmal Darmen ingheſoncken is/ niet ſubijtelijcken en doet ophouden/ ende ſoo den patient in meerder ſwaricheyt brengt/ mẽ ſal daerom met de cleynſten eerſt beghinnen/ ſonderlinghe met ſulcken voetſel/ dat overlancſaem een weynigh ſtoppende is/ waer toe de Coeyen/ Schapen of Geyten melck gheſoden oft gheſtaelt ſeer ghepreſen wordt met een weynich Suyckers vermengt/ metten eerſten een weynigh gheſoden/ op datſe te beter afſuyveren magh/ maer daer nae ſeer gheſoden/ gheſtaelt/ ofte met gloeyende ſteenen de weyachtighe vochticheyt te niet ghedaen/ int ſieden ſalmen dẽ ſchuym af doen/ ende latenſe op derdendeel inſieden/ want twort voor een ſeker remedie ghehouden/ ſonderlinge geen Cortſe preſent zijnde/ ander vermenghen daer een vierde paert waters toe/ ende als bovẽ verſoden. Het Amandel melck wort in deſen ooch goet bevonden.

Applicatien.

Men ſal applicatien gebruycken/ om de Maghe te verſtercken/ te verdrooghen/ te conſtringeren ende te verwermen/ als met olie van Alſſen/ vande onrijpe Rooſen/ ofte van Myrthus/ met wat Wijns/ daer nae wat Azijns daer in vermengt/ ende het onderſte der Maghen daer mede gheſtreken.

Oft aldus.

Neemt olie van Alſſen ende van Maſtic ana ʒ.ij. int ſtrijcken daer een weynigh Wijns toe vermengt/ ende d'onderſte der Magẽ daer mede gheſtreken.

Oft dit sacxken verdrooghende ende verſterckende.

Neemt Myly gherooſt ℔.ß. Menthe M.ß. in een pan met wat Wijns beſproeyt/ eñ warm daer op ghelegt/ of inde plaetſe vande Mylium machmen Rijs oft Hirs gebruycken. Noot zijnde ſoudemen ſtercker unguenten ende fomentatien moghen ghebruycken/ alſmen inde paſſie Cholera verhaelt heeft.

Diarrhœa uyt overvloedighe humoren veroorſaeckt.

Indien deſen Buycloop door overvloedighe humoren veroorſaeckt/ ende ghenoech vloedende is/ ſo ſalmen hem met grof voetſel voeden/ eñ men ſal de ſcherpheyt der humoren meer te niet doen door voetſel ende ſpijſe/ dan door de conſtringerende medicamenten/ ſiende nu dat ghenoech geſuyvert is/ ſo ſalmen met ſoet werckende medicamenten/ ofte met de voorſz. begimen te ſtoppen.

Oft.

Noot zijnde evacueren/ ende tſelve doen met medicamenten die van naturen evacueren ende conſtringeren/ als met Rabarbar ende de Myrabolanen/ oft met duſdanighe pillen/ dienen in alle Buycloopen mach ghebruycken.

Pillen.

Neemt de ſchorſſen vande Myrabolanen Citrine eñ vande Chebulen ʒ.j. Maſtic ℈.j. Macis gra. vj. met ſyr. van drooge Rooſen 7. pillen gemaeckt.

ghemaeckt uyt een dragma / ende ghebruycken deerste reyse daer dry oft vier pillen van/ eñ den tweeden dach twee smorgens vroech/ende noodigh zijnde om de materie een weynich af te setten/salmer ʒ.j.in nemen/ende men macher alle daghen wel een ghebruycken een ure voor den avont eten.

Ten selven.

Neemt de Myrabolani Chebuli ʒ.iiij. Myrabolani Citrinorum ʒ.ij.ß. Rosijnen met de steenẽ ℥.j.ß.dese opt derdendeel in Cisterne water gesoden/ende in ℥.x.van dit nat/salmen den syroop van Mentha ofte van drooghe Roosen in resolveren/Macis ʒ.ij.ende over ander dagh hier ℥.iij.oft iiij.van ingenomen.Ende oft hen den Buyckloop by bleeff/salmen hen dusdanige Clysterie ordineren.

Clysterie.

Neemt ongheyelde Gerste p.ij.in water gesoden/oft neemt wey van Melck/ ofte tsap van eenen ouden Haen / eenigh van desen ℔.j. daer in resolveren Potsuycker / Honich van Roosen ana ℥.j.twee Doyeren van Eyeren / dit tot een Clysterie vermengt/ want sy suyvert seer.

Ende noteert datmen gheen Doyeren van Eyeren in Clysteriẽ en derf doen/indien de materte niet scherp oft bijtende en is/ ende terstont daer nae salmen hen applicatien opten Buyck ende het fundament doen. Indien de humoren grof ende taey zijn/ende niet licht en volghen/so salmen ongepelde Gerste nemẽ/maer so mẽ wil stoppen ende mede wat af suyveren/ soo salmen ten lesten ende niet inden beghinsel der sieckten/ wat Roosen daer by doen / ende gebruycken dese fomentatie op den Buyck / ende ontrent het Fundament.

Fomentatie.

Neemt de wortelen Bistortæ ende Tormentillæ ana ℥.iij.Granaet schellen/ Balaustiæ ana ℥.ij.drooghe Menthe / ende Alssen ghedroocht ana ℥.j.roode Roosen p.j.Myrthus eñ Weechbreden saet/ dit tsamen in Cysterne water gesoden / daer op tleste een weynigh Azijns toe ghedaen/ende daer mede gestooft/ men mach de reste vande cruyden cleen stampen/ ende een weynich Weren smeer daer onder vermengen/ ende appliceren.

Diarrhœa upten Catharren veroorsaeckt.

Indien den Buyck-loop wort veroorsaeckt van vochticheyt upten hoofde sinckende / inde Maghe/ so is hen desen Buycloop dicwils vernieuwende/ want soo haest de een materie ghelost is / so isser terstont wederom een versche tegenwoordich/ also elcke reyse den loop vernieuwende. Wesende nu inden Paroxismo ende tijde der sinckinge salmen dusdanige pillen gebruycken.

Pillen.

Neemt de pillen Astaieret/Pillulæ Mastichinæ ana ʒ.ß.met Bethonie water v.pillen ghemaeckt/ ende dry uren nae den eten ingenomen.

Oft aldus.

Neemt de pillen Myrabol. hier boven geordineert daer wat Agaricus toe vermengende/ ende te bedde gaende inghenomen/ dat dicwils doende. Ende na het innemen vande pillen/ salmen ghebruycken de Errhina ofte ophalinghe door de neuse/ alsmen inde Catharren verhaelt heeft/ende cnauwinghe vanden Mastic/Cubeben/ofte Note Muschaten/ende dat vier of vijf daghen continueren/daer nae ghebruycken den Theriaca Andromachi, den Mitridatio of Aurea Alexandrina,want dese verdrooghen seer.

Men sal oock tot verdrooginghe der Herssenen pulveren/sacrkens/ oft verdroogende Emplastren op thooft moghen gebruycken/ oft looge ende roockinge ter plaetsen voorsz. verhaelt.

Die ghewoon zijn thooft te wasschen sullen dese decoctie nemen.

Neemt Roosemarijn bloemen / Sevenboom Stœchas, Savie roode Roosen/ ana M.j.thooft daer mede gewasschen ende wel opghedroocht.

Oft dusdanighe pulver op thooft te stroyen.

Neemt Cyperi,note Muschaten/Cypres notẽ/Galiga/roode Roosẽ/Mastic ana ʒ.ij. Myrthus besyen/ granorum Tinctorum ana ʒ.j.ß. Savie bloemen ʒ.j. ghebranden Herts hoorn/ Sout ana ℥.ß. dit smorghens ende savons op thooft ghestropt tot ʒ.j.

Roockinghe.

Neemt Wieroock/ Mastic ana ʒ.j. Styracis Calamitide, Ladani an ʒ.ij. Benzoin ʒ.iij. Sãdarachæ Arabum ℈.ij.ß. dit ghepulveriseert/ den slaep doeck of mutse daer mede smorghens ende savons beroockt.

In dusdanige en salmen gheen Nigella noch Myrrhe of Gummi Hederę gebruycken/want door haer scherpheyt soudense het bloeden vermeerderen.

Om de Maghe te conforteren.

Neemt de wortelen van den gemeenen Acori gheconfijt ℥.ij. gheconfijte Myrabolanen ℥.j.ß. Queen vleesch ℥.j. conserve van Roosemarijn bloemen ℥.ß. de specien Aromatici Rosati ʒ.j. de specien Diagalangæ ℈.ij. ghebranden Herts hoorn/root Coral ghebrandt ℈.j.ß. met syroop van Mentha eẽ Electuarium gemaect/ ende dry uren voor den eten ʒ.ij.ingenomen.

Diarrhœa door fonte der Maghen.

Oorspronck nemende door de rauwicheyt der Maghen/als qualijcken verterende / so sullense seer sober wesen van etẽ ende drincken / eñ ghebruycken lichtverteerende spijse / met dese pillen.

Pillen.

Neemt de pillẽ de Aromatibus, Pillulæ Mastichinæ ana ʒ.ß. met Alssen water vj. pillẽ ghemaeckt/ ende een ure voorden avont eten iij. pillen inghenomen tweemael ter weken.

Den vierden of vijfdẽ dagh nae dat den loop begost sal hebben/ salmen ʒ.iij. van het Queen vleesch innemen/ende de Mage bestrijcken met het Vnguentum Stomachicum Galeni/ vermengt met wat olie Nardus/ oft Emplastrum è Mastice daer op ghelept.

Diarrhœa upt een overvloedighe Cholera veroorsaeckt.

Indiẽ de materie des Camergancx seer cholerijck is ende geel van coleuren/ so vloeptse gemeenlijcke upt de Lever oft aderen Meseraicę, ende geschiet gemeenlijcken inden cholerijcken oft teere naturẽ/ salmense aldus te hulp comẽ.

Purgatie.

Neemt vanden besten Rabarbar ʒ.j.ß. Mivæ Cydoniorum sine speciebus met Weechbreede oft verstaelt water ingegeven.

Ten selven.

Neemt de schorssen van Geel Myrabolanen een wepnich gedorret ʒ.iij. Rabarbar een wepnich gherroost ʒ.i. als boven inghenomen.

Nota. Ander Authoren willen niet datmẽ den Rabarbar op t'vier dorren sal/ segghende dat hy daer door sijn cracht is verliesende/ eñ door den brant een scherphept vercrijcht/ waer door hy de Darmen hinderlijck valt/ maer willen dat men den Rabarbar in eenige bequaem liqueur ongherooſt sal wepcken/ ende somen den selven ingeven wil om te stoppen/ soo salmen dien wel stijf uptdouwen/ ende metten syroop van drooghe Roosen ingeven/ ende soo de materie overvloedich is/ eñ met de eerste repse niet ghenoech gesupvert en is/ so salmense noch eens gebrupcken. Ende nu tamelijcke van vuplichept ontslegen zijnde/ salmen met neerstichept den loop op doen houden. Aldus.

Om te doen stoppen.

Neemt den ouden conserve van Roosen ℥.j. ß. Queen vleesch ℥.j. de wortelen Symphiti geconfijt ℥.j. bloet steen ʒ.ij. Myrthus besien ʒ.j. ß. Boli Armeniæ met Roos water ghewasschen ʒ.ij.ß. met syroop van Queen oft van drooghe Roosen een Electuarium ghemaeckt/ ende een wepnigh tijts voorden eten ʒ.ij. oft iij. ingenomen.

Ten selven.

Neemt Queen vleesch/ conserve van Roosen out zijnde ana ℥.j. Coriander berept ʒ.j.ß. root Coral ℈.iij. Troch. de Terra sigillata ʒ.j. met syroop van Queen een Electuarium gemaeckt/ smorghens ende savons de grootte van een Castanie inghenomen.

Oft.

Neemt de saden van Weechbreden/ Boli Armenici, root Coral gewreven/ met het sap van Weechbreeden ingenomen: of vermengent met oude conserve van Roosen/ ende als boven ingenomen.

Oft aldus.

Neemt de syropen van Myrthus/ van drooghe Roosen ende van Queen ana ℥.j. de waterẽ van Weechbreede/ Tes kens crupt/ ende water vande Roos-cnoppẽ ana ℥.iij. dit smorgens een ure voorden avont eten ℥. iiij. ingenomen/ nu dit/ dan wederom een ander gebrupckende/ op dat door de ghewoonhept vande natuer/ ten lesten niet voor een spijse aengenomen wort.

Unguentum.

Neemt olie van Queen/ van Myrthus ende van Mastic ana ℥.ß. Boli Armenici, Acaciæ, Hypocistidos, Bloet-steen/ Mumiæ ana ℈.j. Was een wepnigh/ tsamen tot een unguent gemaect/ eñ smorgens eñ savons daer den Bupc ontrent den Navel mede ghestreken.

Aenghesien hen in desen dickwils overcomt pijn des Bupcx met brant ende flauwichept der herten/ salmen dus remedieren.

Neemt gebranden Herts hoorn ʒ.ij. Weechbreeden water ℥.iij. dit nuchteren ingenomen/ maer moet t'lichaem eerst ghepurgeert zijn/ want tis seer goet inden loop met Bupck pijn/ ende inden Colica.

Nae de purgeringhe machmen den Bupck dus fomenteren.

Neemt Galnoten/ Sumach/ Myrthus besien ana M.i. Mispelen ofte wilde Peeren noch groen zijnde/ of ontrijpe Braembesiẽ ℥.iiij. Comijn in Azijn gewepckt ℥.iiij.ß. roode Roosen M.j.ß. Willighen oft Epcken bladeren insmits water gesoden/ daer spongien in genet/ ende den Bupck daer smorghens ende savons mede ghestooft/ men sal hen de Beenen ende Armen wel wrijven/ daer nae hen vanden daerom legghen/ ende stellen hen coppen optẽ Navel sonder openen/ latense daer een quartier van een ure opstaen/ want sy houden den loop op/ eñ benemen de pijn.

Tegen Diarrhœa upt een grove vervuylde materie veroorsaeckt.

Neemt vanden besten Agarici ʒ. ß. de Myrabolani emblici ʒ ij. in Alssen water gewepct/ daer eerst een wepnigh Spicæ in ghewepckt is ℥.iiij.ß. uptghedout/ ende smorghens inghenomen.

Oft.

Neemt Pillulæ Mastichinæ ʒ.j. ofte Hieræ simplicis met Ysop oft Bethonie water pillen ghemaeckt/ ende inghenomen.

Hier nae salmen de Retentiue der Maghen ende der Darmen aldus versterchen.

Neemt Queen vleesch met de specien ℥.iiij. een wepnigh voorden eten ʒ.iij. inghenomen.

Den Bupck van bupten dus bestrijcken.

Neemt

Neemt Nardus olie/ van Mastic ende van Menthe ℥.ß. Nagelẽ/ Cardamomi of Greyn/ Schœnanti, Menthe ana ℈.j.ß.root Corael ℈.j Was een weynich/ ende tot een Liniment ghemaeckt.

Oft.

Neemt het Emplaster van Mastic gemaeckt/ ende daer het pulver van Mentha op gestropt/ ende soo op den Buycke ende de Maghe ghelept.

Soo den loop bleeff dueren.

Neemt onrijpe Moer besyen/Braem besyen oft wilde Pruymen oft Sleen xxiiij. ghestampt ende stijfuytghedout/ olie van Queen ℥.ij.pulver van Mentha ende van Macis ana ℈.ij. Was q.s. hier van in een dobbel vat een Liniment/oft wildy een Cerotum ghemaeckt.

De onrijpe Braembesyen oft Cornoelien inde Sonne ghedroocht/ ende alsmense van doen heeft/ghepulveriseert / ende ʒ.j. oft ℈.iiij. met weechbreeden water ingenomen. Oft met den ouden conserve van Roosen vermengt/ ende in genomen.

Oft.

Neemt Sumach ℥.iij. een weynigh ghestooten/ende latense xxiiij.uren weycken in lb.iij.regen waters/ende gesoden zijnde uytgedout ende met dat water zijn spijse gekooct / als Rijst/etc.

Den ouden Kase gedorret gepulveriseert met een Ey oft ander spijse inghenomen.

Ander koken den Kase tot dat hem sijn souticheyt ontgaet/daer nae ghedroocht ende ghepulveriseert/ ende van dat pulver ʒ.j. inghenomen / maer eer men hem siet/ salmen hem eerst wat braden/ de middelschorssen vande oude castanien oft Eyckelen tot ʒ.j. met Weechbreedẽ water oft sijn sap inghenomen.

Mastic ʒ.j. Weechbreeden saet ende gewrevẽ Corael an ʒ.ij.met sap van Queẽ ingenomẽ.

Voor de kinderen.

Neemt Nagelen/Mastic ana ʒ.j.Roos water ℥.viij. in een dobbel vat gecooct/ eñ de kinderen eenen Lepel vol inghegeven/ Oft telcken eenen Lepel syropen van drooghe Roosen van Myrthus oft van Queen onder vermengt.

Als den Diarrhœa comt uyt fouten der milten/welckmẽ sal bekennen door de swaricheyt ende pijne der plaetsen van de Milte / salmen dese eens deels helpen/alsmen de ghebreken der Milten helpen moet/waer vã wy breeder mentie maken sullen/ daer mẽ van den vloet der Leveren verhalen sal.

¶ Vanden Buyckloop Lienteria by den Griecken/vande Latijnẽ Lævitas oft Lævor Intestinorum, dat is/ een gladdicheyt der Darmen/ghenaemt.

In desen Buycloop wordense de inghenomen spijse eñ dranc terstõt wederom quijt/ sonder eenighe oft weynighe veranderinghe oft cookinghe/ dat is gheen consitentie oft dickte/ geen coleure ofte reuck/ noch in eenigh ander wesen verandert/ maer is wit/weeck ende waterachtigh/met geen Cholera oft bloet vermengt/ eñ sijn de oorsaecken seer dyversch: Ende dat sonderlinge door een teericheyt der maghen/ waer door zy die spyse niet soo langhe behouden en magh tot datse volcomelickẽ verteert is/welcke oock alsoo ghesch̃iedt door de foute der naest gelegen dermen/welcke mette mage in de koockinghe ghelijcke kracht heeft/ want door dien dat de holle ofte rompelachtige deelen der maghen met Phlegma vervult zijn soo en canse de mage niet behouden totter volcomen koockinge. Als oock ghescheit soo wanneer die voorsz. holle rompelinge vervult is met eẽ soute/scherpe suere humeuren / want dese natuer altijt tot kamerganck sijn porrende/ als ons Oribasius Sardus verhaelt. Desghelijcken oock door de Reliquien van eenighe scherpe ende heete laxerende Medicijnen. Oock siet men den Lienteriam dickwils volghen na ander sieckten/ als na den Diarrhœam, Dysenteriam/ of naer andere langduerende sieckten/maer is dan meest altijt dootlijcken. Tgheschiet dickwils dat dese plage haerselven onder den volcke seer is verbreydende/ende veel volcx vernielende als een peste.

Oorsaken.

Lienteria veroorsaeckt uyt ander sieckten.

Is altemet contagieus.

Teeckenen door verstoppinghe der aderen Meseraicæ.

Door de verstoppinge der aderen Meseraicæ veroorsakende/soo ghevoelen sy swaricheydt in haer zijde / ende lossen eenen Chylose ende waterachtighen Kamerganck met seer weynich rootheyt vermengt/met een subtijle urijne alsmen inden vloedt der leveren verhalen sal/oorspronc nemende door eenige scherpe /suere/ofte bracke humeuren/door quetsinge vãde superficien der magen/ ofte der voorsz. dermen veroorsaeckt / cannen al weten door voorgaende ofte volgende pijne int lossen der humeuren / maer door de teericheyt der magen ofte naestgelegen dermen/soo en ghevoelen sy geen pijne int lossen der humeuren door den kamerganck: in dese en wordet lichaem door ghe en spijse gevoet: maer vallen ten laetsten door langhe quelinghe in de cortse Hectica genaemt: sy hebben een walginghe der spijsen met pijn in beydesijden/dese passie is altemet geduerigh/eñ altemet den patient haest ombrengende. Seer swaer wort dẽ loop geacht/so hem den loop dagh ende nacht lastich valt / ende tslapen beneemt / oock als de materie seer rau/ swert / ofte den dreck der Beesten ghelijck is / licht / seer stinckende / met verlies des appetijts/dorstigh / ende weynigh waters lossende.

Daer is noch eenen Buyc loop diemen Cœliacus morbus noemt/oock groote gelijckenisse hebbende met den voorsz. Lienteria, eñ zijn ooc ghenoech eenderley remedien vereyssende/waer van men nu hier verhalen sal/ om upten anderẽ te scheyden.

[...]saecke Lienteriæ.

¶ Van den Buyck-loop Cœliacus

affectus oft Cœliaca affectio, ende van sommige Ventricularis genaemt.

Beschrijvinge. Cœliaca affectio is een ghebreck / in welcke de spijse door de teerichept der natuerlijcke hitte/ende couthept der Maghen niet volcomelijcken ghecoockt en magh worden/daerom de selve noch onvolcomelijcken maer half ghecoockt lossende / maerniet terstont als indē Lienteria. Alsoo dat dese met den Lienteria genoech eenen

Oorsake. aenvanck neemt / dan meest haren oorspronck neemt door de verbuylinghe der spijsen oft sapachtige vochtichept/ende door de ongetempertheyt der Maghen / ende om dat tselve soo qualijcken opgewrocht ende ghecoockt is/ soo

Teeckenen. neemt tselve oock een quade alteratie aen/soo van coleuren/reuck/als substantien/want door dien daer oock geen Cholera mede vermengt en is/ soo is de materie van coleuren wit/ stinckende/ slijckacht igh/ ende als een onopgewrochte materie/ weec/ den Buyck is hen seer windich met veel oprispinghe ende nederwaert dalende /soo lijden sy veel rommelinghe/lossende veel scherpe winden met een slijcachtige materie. Sy lijden steecten ende pijn inde Mage/ den patient wort dorre/bleec/mager ende traech/ de Slapen des Hoofts zijn hen ingevallen/ eñ de aderen verheven. Summa door fouten des voetsels/soo vergaet het gheheele Lichaem.

Daer dese plaghe nu gheheel verout ende in haer cracht gecomen is/ soo is hen alle de vochtichept des Lichaems smeltende/ende wort inde Maghe gesonden/ eñ vā daer na de Darmen ende door den Camerganck ghelost. Ten lesten beginnet tlichaem van buyten te dorren / hert/ rouwe ende leelijcken te worden/den mont met de tonghe worden hem droogh/ de oogen vallen in/ende worden verladdert/ den adem begint te stincken/slapen eñ sweeten wort hem benomen/ ende gevoelen altemet eenen brant inde Mage/ ten lesten lossen sy veel bloets ende Cholera met den Camerganck/den Ouderdom wordt meest met deser plaghe ghequelt/ ende sonderlinge de Vrouwen. De Kinderen lijden veel Buyckloopen doort daghelijcx misbruyt der spijsen/ ende niet uyt teerichept der Maghen. Den Zomer brenght desen loop veel voor hem/daer nae den Herbst/ oock de coude alsse de natuerlijcke hitte in ons te niet doet. Sy neemt oock altemet haer oorspronck door de coude overvloedighe drancken te drincken. Tis een gheduerighe ende langhe aenhoudende plage ende wort met swaricheyt ghenesen/ende ghenesen zijnde/canse lichtelijcken wederom comen. Ende dit zijn eygentlic de differentien ende verschillen tusschen den Lienteriam ende Cœliacam, met oock beyde haer teeckenen/ ende moghen op een manier genesen worden.

Manier om te ghenesen.

Om totter cure te comen moet men eerst op de voorsz. oorsaecken letten. Ten eersten oft de aderen Meseraicæ verstopt zijn. Ten tweeden/ oft een phlegmatijcke / oft een scherpe humore is. Ten derden oft upten Hoofde inde Maghe is sinckende / dat de aderen Meseraicæ ghesloten zijn/oft vuyl/scherpe/ phlegmatijcke humoren present zijn/ salmen al connen bekennen uyt de teeckenen inden Capittel vande ghebreken Mesenterij verhaelt/ende oock int voorsz. Cap. Diarrhœa, desghelijcken oock/ sose upten hoofde zijn dalende.

Men sal hen ordinerē goede/ bequaem/lichtverterende spijse/ om daer door te moghen versterchen/ de teerichept der Magen ende haer by gheleghen Darmen/ als met cleyne wilde Voghelkens/ jonghe Hoenderen/Velt Hoenderen/ Phasanten/men salse eerst in Azijn leggen/ daer nae braden / met machse oock vullen met Sumach/onrijpe Druyven oft met Mastic/ of latense wat ligghen int sap van Granaten/ oft in Roos-water daer den Sumach in ghewyeckt heeft.

Indien de Cholera oft scherpe humoren desen Buyckloop verwecken/soo salmense de constringerende dingen/als Peeren/ Queen/ Mispelen oft dē Sumach met Rijs of Hirs geroocт/ laten eten/ ofte den Rijs/ Hirs/ gepelde Gerste Gort/ eerst gewyect inde gestaelde kerne-melc/ ende lancksaem laten coocken / ende so gegeten/ de Kerne-melck alleen ghecoockt/ of met herde gloeyende Keyen ofte heet Stael ghebluft/ ofte vermenghen daer ghedroochde Roosen oft haer saet/oft den Spodium/ bloetsteen/ende dierghelijcken in. Hirs/ is Gheera.

Inden phlegmatijcken loop/ salmē hen met verwermende spijse voeden/ daer toe vermenghen Anijs/ Venckel / Petercelie ende Comijn saet/ende laten hen gewaterden Wijn drincken/ maer sober/want in alle vloedinge is veel drinkens hinderlijck.

So den loop veroorsaect uyt een teerichept der Magen/als door eenighe ongetempertheyt der selver/sonder materie/ sal tselve genesē worden/alsmen inde teerichept der Magē verhaelt heeft: maer met humoren vermenght wesende/ salmen die uytdrijven nae eysch der humoren/ want door de suere Phlegma wort de Retentive cracht teer ende slap/door de soute Phlegma wort den Buyck rau ende geulcereert / daerom soo de fronsen ende vouwen der Maghen oft de Darmen met scherpe humorē verbuylt zijn/ salmense aldus purgeren/sonderlinge de cholerijcke ende heete materie.

Purgatie voor cholerijcke humorē.

Neemt den syroop van Roosen laxative met Rhabarbar ghemaeckt ℥. j. ß. van Mentha oft van Alssen ʒ. vj. met Cichorey ende Alssen water ana ℥. j. ß. vermengt ende inghenomen.

Ten selven.

Neemt de wortelen van Cichorey ende Dentis Leonis ana ℥. ß. in schoon water ghesoden/ op tlaetste daer toe doende Alssen p. j. eñ in ℥. iij. nats salmen eenē nacht laten weken Rabarbar ʒ. ij. stijf uytgedout zijnde/ salmen daer toe doen den syroop van Mentha ofte van Alssen ʒ. vj. ende smorghens vroech inghenomen.

Noot zijnde/salmen de humoren

aldus

aldus bereyden.

Neemt den syroop van Queen/ Oxysacchari simplicis ana ℥.j.ß. met Julep Rosato ℥. ix. vermengt voor dry morghens.

Ten selven.

Neemt Oxysacchari simplicis ℥.j.syroop vã Mentha ℥.ß.dat met eenen Lepel ingenomen/ maer om teghens de Phlegma te ghebruycken/ salmen daer toe vermenghen den Oxymel ofte dierghelijcken/ende daer de humoren eerst mede bereyden.

Indien hem daer een suyver Phlegma in de fronsen der Maghen heeft ingedroncken / door wiens glatheyt noch spijse noch dranck behouden mach worden/salmense doort vomeren uyt drijven/maer soose haer geheel inden gront oft inde naest gheleghen Darmen is onthoudende/ salmense door den camergang uyttiaghen / daer nae de Retentive crachten versterckẽ.

Vomeringhe.

Neemt lau water ℥.vj. Oxymel simplex ℥.j.ß.dit ingedroncken/niet werckende/so neemt een veder in olie ghenet inde Kele ghesteken.

Of aldus/stercker.

Neemt Oxymel Scyllini ℥.j.ß.Venckel water ℥.iiij. eñ dat twee dagẽ alle morgen ingenomen/des anderen daeghs sal hy diversche spijse ghebruycken/oock ghesouten/ ende terstont nae de maeltijdt sal hy wederom den Oxymel ghebruycken / met lau water vermengt / ende een wijle daer nae een penne met olie/of den vinger inde Kele gesteken / maer niet lichtelijcken brakende/salmen aldus purgeren.

Neemt Hieræ Picræ Galeni ℥.ß.met Suycker een Bolus ghemaeckt/ende vroech inghenomen.Oft de pillen de Aromatibus mettẽ Agarico inghenomen/ende wat Mastic daer toe/eñ voorts de Maghe versterckẽ/alsmen inde teerichept der Maghen verhaelt heeft.

Een Liniment voor de Mage.

Neemt olie van Mastic van Alssen vã Menthe ende van Myrthus ana ʒ.ij. drooge Menthe/Nagelen/Galiga, Acaciæ, Hypocistis, Mastic/ana ℈.j.ß.roode Roosen ℈.j.was een weynigh/fiat Vnguentum.

Oft een Stomachale Emplastrum.

Neẽt Mastic ℥.ß.Ladani ʒ.ij.drooge Menthe/Nagelen/bereyden Coriander/ Cardamomi, Wierooc an ʒ.j.ß.root Coral ʒ.j.met was een Emplaster ghemaeckt / ende op de Maghe ghelept.

Een goet Cataplasma.

Neemt Cruymẽ van Wittebroot ℈.j.drooghe Menthe / ende Alssen ana M.j. Citroenschellen gedroocht ℥.ij.Queẽ vleesch ℥.iij.Grenaet schellen ℥.j. In straffen Wijn ghesoden/ daer nae gestooten / ende door eenen Teems ghewreven/ ende doender toe Ladani puri, Hypocistidos ana ℥.ß.Cyperi, Galangæ, Naghelen/ Macis, Cardamomi, Note muschaten/ Mastic ana ʒ.ij.Spicæ ʒ.j.tsamen geincorporeert/daer toe doende olie van Alssen / ende van Myrthus q.s.tot een Cataplasma ghemaeckt / ende men macht oock inden Diarrhea ghebruycken/ uyt Phlegma veroorsaeckt.

Inde Lienteria veroorsaeckt uyt eenige vette olieachtighe spijse/ salmen de vetticheyt mijden/ende ghebruycken drooge dingen ende grove spijse/hoewel sy de Maghe swaer valt om te verteeren/ isse nochtans bequamer/ dan die soo haest doorvloept/Hamelenvleesch sonder vet is hier bequaem/ aẽgenamer is in desen het Ossen vleesch/als het Calfs vleesch/ ende beter gebraden als ghesoden/ herde Eyeren zijn hem goet. Ende moeten in desen seer sober zijn van eten/ op dat de hongerighe Maghe te beter mach beter mach behouden. Men soude hem oock coppen opte Maghe moghen stellen/om de spijse te langher in te houden.

Indien de Retentive crachten der Maghen ende der darmen haer behoudende cracht verliesen door cholerijcke humoren haer mette spijse vermenghende oft inghevloept wesende inde passagie Ecphysim, dat is/de passagie streckende vande Galle Blase totte Darmen / aldaer door haer gheduerige porringhe/door haer bitterheyt eenen gestadigen Buyckloop causerende/ende doet soo de spijse dalen al eerse verteert is. In desen salmen soeticheyt ondersoecken/of men de materie doort vomeren wat mocht lossen.

Vomeringhe.

Neemt lau water ℥. vj. syrupi acetati simplicis ℥.j.ß.oft soo veel Azijns vermengt ende ingedroncken/ende soose haer doort braken niet ghenoech en losten/salmense dus purgeren.

Purgatie.

Neemt Rhabar. met sijn schorssen ʒ.ij.Myrabolani citrini ʒ.ij.Queẽ vleesch ℥.ß.Weechbreeden water q.s.tot eẽ dranck ken vermengt. Ende nu gepurgeert zijnde/ salmen constringerende ghebruycken / als het Queen vleesch sonder specien ʒ.ij.een halff ure voorden eten ingenomen.

Ten selven.

Neemt conserve van Roosen die out is ℥.j. Queen vleesch ℥.ij.root Coral ghewreven/Boli Armenici ana ʒ.j.ß. Coriander bereyt ʒ.j. met den syroop van Mentha oft Myrthus een Electuarium ghemaeckt/ende voorden eten een half ure een Castanie groot inghenomen.

Unguentum.

Neemt olie vã Myrthus van Queen eñ van Mastic an ℥.ß.Acacię, Hypocistidos, Boli Ar-

menici, root Corael ana ℈.ij. drooghe Menthe ʒ.j. Was een weynich/ een unguent gemaeckt/ daer de Maghe morgens ende avons mede bestreken.

Lienteria Chilosa. Indien den Camerganck geheel waterachtigh is / ende oock een weynich nae den rooden siet / soo gheschiedet door de verstoppinge der aderen Mesaricæ, ofte door de tecre aenhalende cracht der Leverē/ wiens verstoptheyt mē met twee oft dry pillen de Aromatibus ofte Hieræ simplicis remedieren sal.

Oft aldus.

Neemt Pillulæ de Agarico ℈.ij. de Aromatibus ℈.j. met Alssen water v. oft vj. pillen ghemaeckt/ende als boven inghenomen/oft somen den Camerganck eerst gecregen heeft/salmense teffens innemen/daer nae de aderen aldus ontstupten.

Bereydranck.

Neemt den syroop de Radicibus, van Alssen ende van Capillus Veneris an ℥.j.ß. Alssen/Cichorey ende Venckel water ana ℥.iiij. dit voor iiij. morghens vermenght / ende aromatizeret met ʒ.j. specien Diarrhodi abbatis, hier nae salmen den Buyck ontrent den Navel morghens ende avonts voorden eten aldus bestrijcken.

Unguentum.

Neemt olie van bitter Amandelen ℥.ij. Nardus ende Camil olie ana ℥.ß. witten Wijn ℥.j.ß. tsamen in een dobbel vat ghesoden/ daer toe doende Terebinthijn vanden Dennen boom ʒ.iij. Spicæ Celticæ, Schœnanti, Cyperi, Galangæ ana ℈.j. tsaet Apij, Petroselini, Asari ana ℈.j.ß. tot een unguent ghemaeckt/ oft wat Was daer toe gedaen / met tselve unguent machmen het opperste der Maghen bestrijcken / daer op stroyende de pulveren Macis, Nagelen/root ghewreven Corael/Myrthus besien ana ℈.j.ß. Inden Loop der Leveren salmen hier breeder vā verhalen.

Indien door de teere aenhalende cracht der Leveren dese cleyachtige materie gelost wort/ als bovē verhaelt is/ om datse de aderen Meseraicæ tvoetsel niet af halen mach/ so salmen opte regioen der Leveren Coppen stellen/ende comense te hulp met syropen eñ opiaten om haer te verstercken / alsmen inden loop der Leveren verhalen sal. Soo desen loop vercregen is door eenighe ulceratien/ of soute ende scherpe humoren/salmense dus purgeren.

Purgatie.

Neemt Cassiē ʒ.vj. Hydromel ℥.iiij. tsmorghens ingenomen/daer nae salmen desen drant alle daghe drymael innemen.

Decoctie.

Neemt de decoctie van onghepelde Gerste / daer in ghesoden Scabiolæ, Veronicæ, Botryos, Rosijnen/daer den Honigh van Roosen in vermengt.

Oft. Neemt Rosijnē sonder steenen ℥.iij. in schoonwater gesoden/ende in ℥.xxiiij. nats vermenghen Oxymel simplex ℥.iiij. ende warm inghedroncken. Ende nu suyver wesende ende gheenen etter meer volghende / salmen consolideren.

Consoliderende.

Neemt het pulver Pilosellę ʒ.j.ß. met de decoctie daer den Equisetum ende Weechbreeden in ghesoden zijn/drymael daeghs inghenomen.

Oft de pulveren vande wortelen Consolidæ majoris of Tormentille met decoctie Potentillæ, Millefolij, ende Pilosellæ.

Oft nemen de voorsz. pulveren met verstaelt water/ende vervolgent sommige daghen / ende bestrijcken de Maghe met olie van Queen ende van Mastic.

Het pulver vanden bereyden Coriander ʒ.j. Weechbreeden water ℥.iij. ingenomen/stopt dē loop van Lienteria.

Oft.

Neemt tsaet Basilici ʒ.j. Acaciæ gheraspt ℈.ij. met reghen oft Suerinck water ingenomen.

De Zenuen ende bandekens der Magē moghen ooc met een Paralysis eñ ontbindinge ghequelt worden / als door de coude lochten / ende sneeuachtighe velden te passeren / waer door de bandekens der Magen tot slappicheyt comen/ nochtans gheen pijn of swaricheyt gevoelende/ waer door de Retentive crachte geheel tot teericheyt gecomen is/daerom de ingenomen spijse terstont van haer latende/eñ wort onverteert door den camerganck ghelost.

Cure.

Neemt de wortelen Acori geconfijt ℥.j. conserve vande Savie bloemen ℥.j.ß. de bloemen vanden Lavender/ Roose-marijn ende vanden Magelcyn ana ℈.j.ß. Castorei, Mumię ana ℈.j. bereyden Coriander ℈.ij. Caneel water ʒ.ij. den syroop daer de gheconfijte Notemuscaten in bewaert wordē/met syroop van Stœchas een Electuarium ghemaeckt/ morgens ende avons voorden eten ʒ.ij. inghenomen.

Oft.

Neemt conserve Acori oft haer wortelen geconfijt ʒ.ij.

Ten selven.

Neemt asschen Fœtidæ ʒ.j. tsap Acori of den syroop van Stœchas ende v. pillen ghemaeckt/ ende sommighe daghen alle morghens ingenomen/ daer nae salmen de Mage morgens ende avons voorden eten bestrijcken met dē olie van Magelcyn ende van Nardus.

¶ Vant root Melizoen / vande Griecken Dysenteria, ende Difficultas

cultas

cultas Inteſtinorum ofte van Celſo Tormina genaemt/om dat de Darmen dan ſoo ſeer ghepijnicht worden door haer ulceratien.

[O]orſaken. DYSENTERIA is eenen Buyck-loop inden welcken de Darmen geulcereert ende gequetſt worden/welcke quetſinge gheſchiet door uytwendige/ altemet oock door inwendige ſakē/ als van vallen of ſlaen ſonderlinge opten rugge oft ontrent de Nieren/ desghelijcken door coude ongetemperde lochte/ als Winters veel Noorde winden wayende. Inde Lenten veel Zuyde winden met reghen/ ende eenen heeten Zomer/ want in ſulcke jaer ganghen ſietmen ghemeenlijcken int uytgaen van den Zomer/ ofte inden Herbſt het root Meliſoen regneren/ ende dat meeſt inden ghenen die veel vuyl humoren by haer hebben/als inde Leechgangers/ weynigh tlichaē oeffenende/vochtich van naturen zijnde/ ende weynigh ſweeten/ want door ſulcke coude Winters worden in ons de ſweetgaten ghesloten/dat de overvloedighe vochticheyt in ons abunderende/geenen uytganc en heeft/daer door comende tot vervuylinge/ ſouticheyt eñ ſcherpheyt/daer ſulcken vochtighen Lenten ende heeten Zomer veel oorſaecken toe geven.

[Margin: ...nde noorde windē in Winter. ...e lenten Zuyde ...den niet ...en.]

[Margin: ...r ſcher- ...humoren.] Desghelijcx ſcherpe ende quetſende humoren nemen oock haren oorſpronck uyt alle rauwicheyt/ quade onbequaē ſpijſe ende Herbſt vruchten/ als Peeren/Queen/ Miſpelen/ Caſtanien/ Noten ende dierghelijcken ſtoppende vruchten/ niet meer ander/voorts brengende corruptien/ want door ſulcx dickwils te ghebruycken/ſtopt den camerganck eñ de Conduyten van binnen/ door welcke de vuylicheyt ghewoontlijck is te paſſeren nae de Darmen/ende nu een wijle opghehouden zijnde/ vercrijghenſe een vervuylinghe ende ſcherpheyt/ daer door haer ſelven ten leſten loſſende met een ghewelt /cauſerende ſoo eenen Buyckloop/tſy een Diarrhœa oft het root Meliſoen met Cortſen vermengt. Oock canſe haren oorſpronck nemen doort ghebruyck van ſcherpe dinghen/als Ajuyn/Loock/etc.door de ſtercke ende qualijc bereyde medecijnen/als den Coloquint/Helleborus,Scammoneum,Eſula, Euphorbium ende Hermodactyli, het pulver vanden Diamant/oft den Litargyrum ingenomen. Oft uyter natueren een inetende cracht by haer hebbende / als den Vitriolum, den Argentum ſublimatum, Arſenicum ende den ongebluſten calck/ door ſcherpe Clyſterien/ ende ſuppoſitorien etc. Door inwendighe ſaken/ als door de ſcherpe Cholera/ door dē Phlegma ſalſum ende verbrande melancholeuſe humoren/ door doorbrekinghe der Apoſtemen / oft eenige virulente ſubtijle vuylicheyt der ulceratien/ als oock door de openinghe der aderen/ ende haren mont aderen.

[Margin: ...r onbe- ...en ſtop- ...e ſpijſe.] [Margin: ...r ſcher- ...chten eñ ...ke me- ...ijnen.]

[Margin: ...ſēterie ...vierder-] Dyſenteria wort in vier ſpecien ghedeylt/als Galenus verhaelt/waer van de drie eerſte ſpeciē niet eygentlijck den naem toe en comt. D'eerſte ſpecie gheſchiedt door een overvloedicheydt des bloets/ daer door de mont-aderē openende/tſelve vande Lever nae de Darmen ſchickende/oft door eenighe ophoudinghe van ghewoentlijcke vloedinghe/ oft door eenighe gewoontlijcke excritien ſubijtelijcken af te corten/ ende tlichaem in ongewoonlijcke ſtillicheyt te houden / ofte door eenighe afghe ſneden leden des Lichaems/ want dat bloet dat voorſz. afgenomen lidt voor een voetſel tot hen pleegh te nemē/moet nu vant tgeneraeL Lichaem gheconſumeert worden/ of maeckt anders een onnatuerlijcke vergaderinge/ kieſende ten leſten leſten eenen onnatuerlijcken uytganck / alſoo veroorſaeckende een root Melizoen / vande Griecken Hæmatera, vande Latijnen Dyſenteria cruenta ghenaemt.

De tweede ſpecie en geſchiet door geen overvloedicheyt des bloets /maer door ſijn ſcherpheyt vermengt weſende met een Cholera ofte onnatuerlijcke Melancholie/door wiens ſcherpheyt de mont aderen geopent worden/ in deſen moet men ſorgh draghen/ dat door tgeduerigh deurpaſſeren/de Darmen niet en quetſen.

De derde ſpecien des rooden camergancks/ wort Dyſenreria Hepatica genaemt. In deſen loſſen ſy een waterachtigh bloet / ende dat door de onſtercke behoude cracht ende ghealtereerde natuer der Leveren / waer van inden loop der Leveren mentie ghemaeckt ſal worden.

Ten vierden mach deſen loop eygentlijck alleen een Dyſenteria ghenaemt worden/ daer de Darmen gheulcereert ende den Buyc met tormenten ende pijn int loſſen des camerganck bevonden wort. Deen uyt eē Teneſmo, eñ dander uyt Diarrhœa beginnende / uyt Diarrhœa een ſcherpe materie loſſende / uyt Teneſmo eē ſnotterachtighe vuylichz. Ende hoe wel Dyſenteria principalijcke geſchiet door een gheputrificeerde Cholera met gewelt inde Darmen invloeyende/die ulcererende eñ quetſende/ſo canſe nochtans veroorſaken uyt alderley humorē/ als uyt de ſcherpheyt des bloets tſelve vercrijghende door de opſtorckelinge inden Lichaem oft inde crompte der Darmen/ ſo aennemende een cholerijck weſen/als Galenus dat bewijſt/ende als ſommighe verhalen/ ſoo worden de Darmen veel eer/van deen humore als van dander ghequetſt/eñ dat na haer ſcherpheyt groot is/want de Cholera canſe binnen xv. daghen quetſen/de ſoute Phlegma binnen xxx. daghen/ende de melancholeuſe humore binnen xl. dagen/ maer deſen tijt is onſeker/ want na de Darmē teer zijn/ ende de materie ſcherp/daer nae wordenſe haeſt oft overlanckſaem ghequetſt. Dyſēteria veroorſaeckt uyt alderley humoren.

Teeckenen des Camergancks met quetſinghe der Darmen int roode Meliſoen.

Ten eerſtē loſſenſe een cholerijcke ſnoterachtige oft ſlijmighe materie/daer nae wat vetticheyts/altemet een weynigh bloets. Ten derdē de ſchavelinge oft ſchrabbelinge/ofte binnenſte vellekens/ met een bloedige ende etterachtighe materie vermenght. Ten leſten loſſenſe de ſubſtantie der Darmen/daer nae volghende eenen bloetachtigen camerganc / altemet oock de raofachtige ſchorſſen der ulceratien met veel etters vermengt.

In ſumma de Darmen worden eerſt afgheſcrabt/daer na uytgeknaecht/ten leſtē ulcererende ende quetſende/ eñ nu een groot deel der buy-

kenste vliesen der Darmen quijt zijnde/en mach niet eer aengroepen/ ofte ghesloten worden/ jae geen hoop meer totten patient te hebben / maer de binnenste Vliesen tot putrefactie ghecomen zijnde/ende dat inde grove Darmē/can den patient te lyve blijven/ maer in de smal Darmen niet.

In wat plaetse der Darmen haer de ulceratie is onthoudende.

Plaetse van de genlcereer de Darmen te kennen.

Indien de ulceratie schuylt inde smal oft opperste Darmen/ soo sietmen tbloet gheheel met de schrabbelinghe vermengt. Dese enlossen den camergang niet terstont na de snydinghe ende steeckten des Buycx/ende ghevoelen de steecten oock hoogh van den Navel opwaerts/de schrabbelinghe inden camerganc zijn zeer subtyl / met groote pijn/vallen dickwils in rasernije/ de cortse ende den dorst vallen hem lastigh/ de materie des camergancx verthoont hem rau als water daer een weynigh bloets in vermengt is/stinckende/geelachtigh/oock groen/ altemet van verscheyden coleuren.

Maer soo de ulceratie is inden Darm Jejunum,dat is, den ydel Darm/ ende is den tweeden smal Darm vande Maghe beginnende/alder naest den Darm Duodenum ghenaemt/ so verthoont hem den camerganck noch rauwer/ met veel bloets vermengt ende veel cholerijcke materien.In desen lyden sy walginge ende brakinghe door de hyhept der Magen / pijn boven den Navel / met Cortsen ende dorst / de levende coleur ontgaet hem / door den overbloedighen sweet vallense in flauwichepdt / ten lesten zijn crachten verliesende / ende wort de doot onderworpen.

Daer nu de ruym Darmen beneden inden Buyck met ulceratien ghequelt worden/ soo en is tghebreck soo pijnlijcken/ noch so periculeus niet/als inde smal Darmen. In dese en zijn de schrabbelinghe/noch ander vuylicheden niet alsoo/als inde voorgaende vermengt/maer drijft daer boven op/ende overal met stuckens daer op ghestropt / ende is hem terstont nae de steecten des Buycx lossende / ende ghevoelen de pijn beneden den Navel.

Summa als verhaelt / inde ulceratien der smalder Darmen/is tbloet met de schrabbelinge ende materie des camerganckx tsamen vermengt / maer men lost hem niet terstont nae de snydinghe ende pijn : maer inde ruym Dermen schuylende/soo is den camerganc terstont nade pijn volgende/ ende de schrabbelinge ende tbloet drijven daer boven op.

Humoren in den Dysenteria te kennen.

Men moet oock weten uyt wat humoren dese plage haer meest vertoont/ want uyt Cholera voorts comende/ so isser een scherpe stekende pijn met hitten ende dorst/ de urine met den camerganck zijn haer geel vertoonende/waer toe den ouderdom/de natuer / den tijt des jaers/eñ tghebruyck van eten ende drincken u eenen claren wech wesen sal totte kennisse van desen. De soute/grove ende taey/verbuylde Phlegma oorsaeck wesende/so zijnder veel winden ende rommelinghen inden Buyck / van te voren hebben sy door den camerganck ghelost/ een snoterachtighe/wit ende taey materie/ sy en lossen so geen Cholera,etter/roothept oft groenichept/oft selden/de steeckten en zijn in desen soo groot niet/ ende in wat deel des Buycx hem de materie is houdende /sal u de pijn ghenoech te kennen geven.

Indien de melancholeuse humoren oorsaeck van dese zijn / soo hebbense de scherphept inden mont ghevoelt/ ende op daerde vallende/ wasse opsiedende/maer alleen een swarte materie wesende/oft eenigh verhouden bloet/ soo en ghevoelense gheen scherphept inden mont/ noch opter Aerden vallende en isse niet op siedende / maer als een Gerste tsamen loopende. Hippocrates seyt dat alle de suyver camergangen/dat is/sonder eenighe waterachtighe vochtichept by haer te hebben/periculoos zijn/tsy dan oftse een choleryche/melancholeuse/Prayverwighe ofte een Spaens-groene coleur heeft/welc alleen te verstaen is/alsser Cortsen present zijn/ want sulcke camerganghen geven ons te kennen/dat alle de natuerlijcke vochtichept des lichaems door de hitte der Cortsen verbrant ende gheconsumeert zijn.

Wt de materie des camergancx oordeelen.

Atra bilis proprie quid.

Atra bil. exipsius lis assatione.

Den Buycloop oorspronck nemende uyt een melancholeuse humore/wort dootlijck van Galeno gheacht/oft als daer eenighe cleyne stuckens/of vleesch waer in vertoonēde/ oft indient yemanden na eenighe lange sieckten subytelijcken is overvallende / sonderlinghen in een teer Lichaem : maer Almanzor seyt/ dat hy geneeslijcken is/ daer hy noch niet verout en is/ende terstont met goede neerstichept bygestaen wort/ ende Ætius Amidenus seyt oock : daer den atra Bilis door den Crisis afgedreven wort/ ende een Dysenteria veroorsaeckten / en is niet te despereren/maer soo sy van selfs / ende niet Criticé, dat is/niet door weldaet der natueren/oft door hulp der medicijnen af ghesetten wordt / is een quaet teecken/maer zijt hier in voorsichtigh/op dat ghy door dat opghestortkelt bloet/ dat altemet inde Darmen wederhouden wort/ende als een swarte melancholeuse humore afghesonden wort/niet bedroghen en wort/als nemende tselve een atra Bilis te wesen/ want men sietse dickwils seer groff/ swert bloet/als Pec lossen/sonder perijckel/ende dat sonder Cortsen/maer soo daer Cortse present waer/waer dootlijcken.

Ex atrabi

Aphor. Lib. 4.

Regiment haers Levens.

Haer spijse sal zijn van goet voetsel / licht om te verteren/ als de Eyeren van Velthoenderen saecht gesoden/ende Doyeren van Hennen Eyeren/de soete Melck versch ghemolcken/ is hen goet/oft ghesoden alsmen inden loop Diarrhœa gheleert heeft/ ofte coocken hen een pappe met Rijst/Amandelen / Hirs met een Ey ghesoden/ men mach den Rijst eerst wel een weynich roosten / oft doender een weynich Sumach toe/oft den Sumach alleen in wat waters gesoden/ eñ daer mede ghecoockt/ als inden Diarrhœa verhaelt is/men sal hen de cleyne Vogelkens laten genieten / sonderlingen daer de siecte blijft durē/ eñ de patient crachteloos wort/de voetkens van Lammerē/Hamelen/ Verckens ende Calveren worden hem om haer lubberichept toegelaten

gelaten. Ofte deſelve tot een geley gecoort/ haer broot ſal weynich ghedeeſſemt zijn/ oft te hooch gedeeſſemt zijnde/ ſalment eerſt in ſchoon regen water legghen/ ende daer nae uytdouwen/ het Biſquijt moghen ſy wel ghenieten/ maer wachten hen van alle ſuere/ ſoute/ oft van ſeer bittere dinghen/ den dranck mijden ſoo veel alſt mogelijcken is/ ende drincken inden beghinſel reghen water/ oft by faute van dien/ Fonteyn water/ met heete ſteenen oft gloeyent Stael ghebluſt/ ende mijden den Wijn/ ten waer door gewoonten of door teerichheyt/ ſo ſalmen hen eenen ſtraffen Wijn laten ghebruycken/ die men oor eerſt ſal ſtalen.

Oft ordineren hem dusdanighen Julep.

Neemt Rooſe oft Weechbreeden water ℔.j. tſap van ſuer Granaten/ oft vande Aelbeſien ℥.ij. Suycker gheclarificeert ℥.iiij. dit tſamen over een ſuyver vierken geſoden/ tot dat het wel vermengt is. Tghemeen volck mach in ℔.iij. ſchoon waters ſieden/ eē weynich onrijpe druyven/ Aelbeſyen/ ofte tſaet Berberis ℥.j. daer een weynich Suyckers in/ oft den ſyroop van drooghe Rooſen/ van Myrthus/ oft van Queen/ oft nemen een weynich Sumach/ als inden Loop Diarrhœa verhaelt is.

Manier om te cureren.

Ende om nu te comen totter curen/ ſoo weet dat de opperſte Darmen met drancken/ ende de onderſte Darmen beſt met Clyſterien gheholpen mogen worden/ voorts ſo wort de cure van deſen volbracht door Clyſterien/ eñ purgatien/ eerſt met verſoetende Clyſterien/ daer nae om te ſuyveren/ ten derdē om te ſtoppen/ eñ ten leſtē om te conſolideren/ ſo door inwendige als door uytwendighe remedien/ maer ſalmen voorſichtich zijn/ datmen de vuylicheydt niet te vroech op en ſtopt/ op datter gheen ander ſwaricheydt uyt en volcht/ als raſernije/ ontſinnicheyt/ onnatuerlijcke herdicheyt des Buycx/ ſtinckende Adems/ ſwijmelinghe des Hoofts/ Popelſie/ Pleuris/ Waterſucht/ Cortborſticheyt/ bloet eñ etter ſpouwinghe/ altijt met vuyle ſweeringhe/ oploopende cnoeſten des Lichaems ghequelt te zijn: ende aenghemerckt dat de vuyle humoren in deſen haren toe loop nemen/ tot de eerſte ende meeſt lijdende plaetſen/ ſoo moetmen de oorſaec van dien eerſt wegh nemen met ſulcke laxerende die daer uyter natueren wat conſtringeren/ die de ſcherpheyt der humoren niet en vermeerderen/ ende met alle lieffelijcheyt laxeren/ want Loop te maken daer den Buycloop is/ en gheſchiet niet ſonder perijckel/ maer men ſal daer toe verkieſen den Rhabarbar/ de Myrabolanen ende de Tamarinden.

In deſer manieren.

Neemt Rhabarbar ʒ.j. cleyn geſneden/ ende in Endivie water gheweyckt ℥.iiij. een weynich uytghedout/ vermengt daer toe den ſyroop van Violen ℥.j. ende ſmorghens inghenomen/ ende indien daer ſtercke Cortſe met hitten is/ ſo ſalmen daer tſaet Berberis ofte Tamarinden toe doen/ om de Cholera haer ſcherpheyt te benemen. Oft aldus:

Neemt Rhabarbar ℈.ij. Myrabolani Citrini ℈.j.ß. met Gerſte water ℥.ij. ſyroop vā Venus hayr ℥.ß. eenen dranck vermengt.

In de phlegmatijcke ende ſnoterachtighe camergangen.

Neemt Agarici troch. ℈.iiij. inden Oxymel ſimpl. oft inden Honich van Rooſen gheweect/ ende ſoo inghenomen.

Indien de vuylicheyt des Camergancx niet te veel en is/ ende de verſtoptheyt groot is/ met ſnoterachtige materie vermengt/ ſalmenſe dus ſuyveren.

Neemt Rhabarbar ℈.ij. cleyn geſneden ende in Cichorey water gheweeckt uytghedout zijnde/ doeter den Agarici troch. toe ℈.j.ß. ende infundeertſe indē honich van Rooſen: de ander nemen voorden Agarico de ſaden Carthami ghestooten ʒ.ij. ende in Wey van Melck gewyct/ oft inden Honich van Rooſen/ maer den Rhabarbar is boven al te prijſen: ende int toenemen der ſieckten neemt Rhabarbar ʒ.j. in Weechbreeden water gheweeckt/ ſyroop van drooghe Rooſen ℥.ß. den Rhabarbar ſalmen eerſt uyt douwen/ want boven dien dat hy laxeert/ ſoo ſtopt hy oock/ ſonderlinge den Rhabarbar met ſijn baſten gheweyckt/ maer en zyt niet ſnel int ſtoppen/ indient de natuer verdraghen mach/ ſo purgeertſe dicwils/ op dat de paſſagiē geopent moghen worden/ ende tlichaem vande vuyl humoren ontlaſt.

Sommige gebieden een ader te openen/ nochtans niet tot voordeel vandē patient/ want het beneemt de crachten/ ende hout de Cholera niet te rugge/ die doch ſoo overvloedelijcken uyt harē Receptaculo ende houder is voedende/ noch en vordert tot de geneſinghe der ulceratien niet/ welck men alleen vanden gerechten Dyſenteria moet verſtaen/ maer niet vāde Dyſenteria cruenta, oft rooden Dyſenteria, want in ſulcken is het aderlaten nootlijcken.

Indien de ulceratie is ſchuylende inde ruym Darmen/ ſoo loſſen ſy haren camerganck met winden/ ende ghemeenlyck ſchuymich met bet vermengt.

Men ſal ten eerſten een Clyſterie ordineren om de Darmen af te waſſchen/ ſonder bijten te ſuyveren ende ſonder porringhe totten camerganck/ ende men ſal ſulcke Clyſterien dickwils gebruycken/ om de Dermen wel van haer vuylicheyt te ſuyveren al eermen conſolideert.

Clyſterie afwaſſchende ende ſuyverende.

Neemt onghepelde Gerſte p.H. ghesoden in ſchoon water/ ende in ℔.j.ß. ſalmen reſolveren Honich van Rooſen ofte Potſuycker ℥.j. twee Dooyeren van Eyeren/ tſamen ſonder olie in een Clyſterie gedaen/ want olie maect verbuylinge inde wonden/ ende meught ſulcke Clyſterie dic-

wils

wils/ ſo voor als naden eten gebruycken/ want ſoo de materie weynich is / mach tſelve alleen door ſulcke Clyſterien geholpen worden / maer ſo de materie groff waer verthoonende/ſonderlinghe in een Phlegma ſalſum, ſalmen ſtercker moeten abſtergeren.

Aldus.

Neemt het voorſz. Gerſte water ℔.jß. Potſuycker/Honich van Rooſen an ℥.j.twee Doyeren van Eyeren. Men machſe oock wel upte Wey van Melc ordineren ende reſolveren daer potſuycker/ Honich van Rooſen/ Suycker Roſaet oft Hydromel in / oft met een decoctie van roode Ciceren/daer de voorſz. in ghereſolveert/ oft met de urine.

Ten ſelven affspoelende/ ſuyverende ende verſoetende.

Neemt de decoctie van Gerſte ℥.xiiij. Potſuycker/honich van Rooſen ana ℥.j.ß.Muſcilaginis, Pſyllij, met Rooſwater uytghedaen ℥.ij. ende tſamen gheſet.

Inde ſcherpe eñ booſe materie / om te verſoeten.

Neemt Rooſen M.j.ß. Violen bladē p.ij. geſoden in verſch ghemolcken melck/ eñ in ℔.j.ß. reſolveren unguenti Roſati ℥.j.ß.ende gheſet/ ende lange inhouden/ want ſy verſoet/ tempert de hitte/ ende ſuyvert wat aff/ ende ſoomen wil confortoren/ ſalmen de Mucilaginis Tragacanthi in weechbreeden water ghereſolveert ʒ.vj. daer toe vermenghen.

Men mach hem de verſche gemolcken melc laten drincken/ende reſolverē daer witten ſuycker Candi in/ oft het Suycker uyt het ſap van Rooſen opgemaeckt/ oft laten hem den Amandel melck oft van Gherſte / Ryſt of Gort/met Melck gecoockt/ghebruycken.

Inden grooten brandt/ ende is oock verſoetende.

Neemt de bladerē Altheæ, Violen ende Rooſen ana M.i. Latouwe M.ß. de ſaden Altheæ, van Queen eñ Pſyllij ana ʒ.iij. Melliloot p.ij. in ſoete Melck geſoden oft in Gerſte water/ eñ in ℔.j.ß. nats reſolveren twee Doyeren van Eyeren/unguenti Roſai ℥.j. ß.dit tot een Clyſterie vermengt. Ende ſoo ſy veel bloets waren loſſende hem een Clyſterie ordineren van roode Rooſen/Tapſus barbatus, Weechbreede / Burſę Paſtoris, Polygonum, Aertbeſien cruyt/Argentina, piloſella, eñ cauda equina, etc. alſmen hier nae noch verhalen ſal.

Alſmen den Etter nu eerſt geſuyvert ſal hebben/ſalmen Clyſterien ordineren: eenſdeels om te ſuyveren ende wat te conſtringeren.

Clyſterie ſuyverende ende conſtringerende.

Neemt ongheyelde Gerſte p.j.roode Rooſen oft Weechbreeden bladen M.ß.ende in ℔.j.van deſen nat reſolveren honich van Rooſen of potſuycker/ tſap van Weechbreedē ana ℥.j.ß.twee Doyeren van Eyeren tſamen tot een Clyſterie vermengt/ende latenſe haer langhe inhouden.

Uterlijcke remedien.

Men ſal de Maghe/den Buyck ende de Nieren beſtrijcken met duſdanighe unguenten om te ſtoppen.

Neemt olei Myrthini, van Queen ende van Rooſen an ℥.ß. Acacie, Hypociſtidos, Boli Armeniæ, Sumach/de ſaden Berberis ana ℈.j.ß. Was een weynich/fiat unguentum.

Oft.

Neemt Boli Armeniæ, Terræ ſigillatæ/Mumiæ ana ʒ.iij.met wit vanden Ey vermengt/ daer de Nieren/ Buyck ende neerlyf mede beſtreken.

De armen ende beenen ſavons ende ſmorgens voorden eten waſſchen.

Neemt willighen bladen/Gagel bladen ende zade/ Biſtortæ, Weechbreede / Equiſeti M.j.ß. roode Rooſen/ſavie an M.j.Galnotē/Sumach ana ℥.j.ß.tſamen in een deel gheſtaelt oft ſmits water/ende rooden Wijn gedaen/dit gebruyct/ ende nu ter wijlen deſe uyterlijcke remedien gebruyckt wordeu/ ende ſalmen de conſtringerende oft ſtoppende remedien niet achterlaten.

Clyſterie om te ſtoppen.

Neemt Gerſte een weynich ghedorret in een pan p.j.roode Rooſen/ Tapſi Barbati met wortelen/Polygonum, Potentillæ, Weechbreeden/ ana M.ß.gheſoden/ende in ℔.j.ß.nats reſolveren tſap van Weechbreeden eñ Bocken vet ana ℥.ij.tot een Clyſterie ghebruyckt.

Ten ſelven.

Neemt de ſapen van Potentilla, Polygano, piloſella, beyde de Weechbreedē ana ℥.ij.ß.Boli Armenici, ſang. Draconis ana ʒ.j.ß.Maſtic ʒ.j.Styffſel ℈.iij.Bocken ofte Geyten ℥.ij.fiat Clyſter.

Maer aengheſien dat het Bocken ſmeer terſtont ſtorckelt/ſalmer eē weynich olie van Rooſen onder ſmelten/en ſorcht niet dat den olie putrefactie inde wonde maken ſal. Om de conſolideren/ ſoudemē het unguento albo hier in moghen ghebruycken/den Bolus Arm. ſang. Drac. Bloet ſteen/Terra ſigillata, ſalmen al cleyn ſtooten/ op datſe aende ulceratie niet en blyft hanghen ende pyn canſeert.

Ende nu wel gheſuyvert zijnde / ende t'bloet overbloedich bloedende/ ſalmen tſelve remedieren als voren verhaelt is/ eñ niet en wilde ſtoppen/waer periculeus/ ſo ſalmen den Buyc ende ander plaetſen beſtrijcken / als voren verhaelt is. Ofte den Buyck ende ontrent tfundament met oleo Roſaceo omphacino, van Queen oft olie van Myrthus. Oft Galnoten in Azijn geſoden.

soden/ende daer den Buyck warm mede gestreken/ende over de decoctie ghesetten / ende stellen hem coppen opten Navel/ ende op beyde zijden vant Ghemachte / opwaerts aent hangen van den Buyck / ende latense daer langhe hanghen sonder te openen.

Inde rasende pijn der Darmen.

In desen salmen hem het Amandel melc met tsaet Papaueris ghemaeckt laten ghebruycken/ want tversoet seer.

Item tsaet papaveris albi, met water / daer Wittebroot in ghesoden is/ oft met soete melck doorghedaen/ende doeter een weynich Gummi Tragacanthi toe / ofte sijn Mucilaginis met de decoctie papaveris toeghemaeckt.

Oft.

Neemt ghepelde Gerste p.j.ß. geroost Lijnsaet p.ij.in schoon water gesodē/tsaet vā Mancop ℥.ß.ende in ℔.j.ß. salmen resolveren olie van Roosen/oftnoodich zijnde Opij gra.vj.

Den olie Hyperici is seer goet alleen oftmet eenighe consoliderende decoctien vermengt tot een Clysterie.

Ulceratie inde smal Darmen.

Indien de smal Darmen met ulceratien gequelt zijn/salmē de voorsz.remediē daer toe mogen verkiesen/uytgenomen de Clysterien/ maer in desen moeten de medicamentē van boven gebruyckt worden.

Aldus.

Neemt syroop Agrestæ,Myrthei oft de Ribes,syroop van drooge Roosen ende van Queen ana ℥.j.ß. vermenght met verstaelt Fonteyn oft reghen water / ende dorst hebbende gedroncken.

Ten selven.

Neemt Cisterne water ℔.j.ß. een weynich ghesoden/daer toe doende Weechbreeden Rooswater ℥.iij.den syroop de Ribes oft de Agresta ℥.iij.of alleen Verjuys ℥.j.daer toe vermengt.

Oft aldus

Neemt schoon water ℔.ij. Sumach ℥.j.ß. syroop de Ribes ℥.ij. ofte ℥.iij.,vermengt ende ghedroncken.

Ten selven.

Neemt de wortelen Symphiti,Altheæ,Tormentillæ,ana ℥.j.ß.Pilosellę,Potentillę,Equiseti,Polygoni,Bursę Pastoris,de groote en̄ cleyn Weechbreeden ana M.ß. Botrydos p.j.ß de saden Sumach ende Berberis ana ʒ.iij.de saden Agrimoniæ en̄ Plantaginis ana ʒ.ij.dit tsamen in ℔.iij.waters nae de const op tderdendeel gesoden/doorgedaen zijnde/ salmē daer den syroop van drooge Roosen ende van Myrthus ana ℥.ij.ß.in resolverē/ende in ℥.iij.van desen Apozema salmen de Trochissen de Terra sigillata ana ʒ.ß.in resolveren,/ ende savons ende smorgens inghenomen/want tgeneest ende stopt wonderlijcken / ende soo den Dysenteria smettelijcken waer/salmen daer seven ofte acht greynen van den Eenhoorn oft Herts hoorn gebrāt in doen.

Om te slapen.

Neemt den syroop Nympheæ,oft Papaveris ℥.j.ß.syr. van Roosen ℥.j. de specien Diamargariti frigidi ℈.j.ß.Boli Armeniæ ℈.ß.de waterē van Weechbreede of polygoni ℥.ij.dit vermengt/ende te bedde gaende inghenomen.

Electuarium om te stoppen.

Neemt oude conserve van Roosen ℥.ij. de wortelen Symphyti geconfijt ʒ.vj.Terra sigillatæ oft Boli Armeni ʒ.j.ß. met Syrope van Queen q.s.een conserve gemaect / daer in doende de Pillen Acacie & Hypocisti ana ℈.j.ß.

Ten selven.

Neemt de wortelen Symphiti majoris, gheconfijt Queē vleesch ana ℥.j.oude conserve van Roosen ℥.ß.Troch.de Terra sigillata,de Spodio,tsaet van Suerinc ana ʒ.j.met syroop van Queen q.s.een Electuarium ghemaeckt/ smorghens ende savons ℥.ß.inghenomen.

Sommighe nemen een stuck oude Kaes in Cisterne oft ghestaelt water ghesoden / ende nu de melckachtige deelen quijt zynde/salmen hem wederom op drooghen/ ende van dat pulver ʒ.j.inghenomen/daer op gedroncken Weechbreede water ℥.ij.want tstopt seer.

Consolideert de Clysterie sulcx vinden int Cap. van de Tenesmo hier nae volghende.

Eenen syroop van ons geordineert/tot desen seer bequaē/ende is stoppende/ de scherpheyt en̄ knaginge der Humoren te niet doende/wonderlijcken tbloetstoppende/ende consoliderende / maer moeter eerst volcomen afsuyveringhe geschiet zijn / ende den selven is Syrupus Tormentillæ ghenaemt/ ende wort aldus ghemaeckt.

Neēt de wortelen Tormentillæ ℥.iiij.de wortelē Altheæ,Bistortæ,Symphiti majoris ana ℥.de bladeren Tormentillæ M.ij. Weechbreeden/ Bursæ pastoris,pilosellæ,polygoni.potentillæ, Roose cnoppen eerst opgaende geplucт ende gedroocht ana M.j.de saden van Weechbreeden/ Berberis Sophiæ,Sumachij ana ℥.j.flores Hyperici,Verbasci,Antherę Rosarum ana ℥.ß.de hoofden van den Mancop n°.iiij. de wortelen cruyden ende saden / salmē stooten ende in ℔.v. Cisterne of gestaelt water eenen nacht geweyct/ daer na op de helft gesoden/ende doorgedaen/en̄ resolverē daer in Gummi Arabici ʒ.ij.tragacāthi,en̄ Amyli ana ʒ.iij.daer by doende de sapen vā Peeren oft van wilde Pruymen ℥.vj.Suycker geclarificeert ℔.ij.oft q.s.dit tot een syroop gecoockt/ende ghearomatiseert met note Muscaten ℥.ß.van desen syrope salmē alle morgens/ snaemiddaegs ten iiij.en̄ savons na dē eten ℥.ij. innemen/oft resolverense in den Cisterne water daer den Sumach in ghesoden/oft met Weechbreeden water inghenomen/oft heb int selve altemet vermengt dit naevolghende pulver ʒ.j.

Pulver.

Pulver.

Neemt Boli Armeniæ, Terræ ſigillatæ, ſang. Draconis, Hypociſtidos ana ℥.j. Acaciæ, root ghewreven Coral/ Maſtic/ Gummi Arabi ende Tragacanthi ana ℈.j.ß. dit gebruyckt als voorſz. is/ oft vermengt de pulveren vande Trochiſſen de Terra ſigillata of de Spodio ℥.j. daer toe.

¶ Vanden Loop der Leveren/ Fluxus Hepaticus oft Fluxus Iecorarius ghenaemt.

SEer verſcheyden zijn de Buyckloopen uyt de ghebreken der Leveren voortcomende/ want nae de veranderinghen der Leveren/ ſietmen den Camerganck oock altereren/ welcke alteratie ſeer haeſt door eenighe onghetemperheyt in haer ſubſtantie of in eenige van haren deelen geſchieden can/ daer door eenige van haren facultey tẽ/ als Attractrix, Retentrix, Alteratrix ofte Excretrix tot teerichept brenghen/ ende nae hare fouten/ ſo verthoont hem den camerganck/ want daer de aenhalende cracht der Leveren uyt een coude ongetemperthz tot teerichept ghecomen is/ ſo loſſenſe eenen ſeer weecken camerganck/ als oock door de teere aenhalende cracht gheſchiet/ als oock can gheſchieden als de paſſagie tuſſchen den Meſenterium ende de Maghe/ ofte de aderen Meſeraicæ gheſloten zijn/ want in deſen loſſenſe een Chyloſe materie/ den ſap vanden Ptiſane ghelijck zijnde/ witachtigh/ maer is de foute alleen inde Mage/ ſoo loſſenſe alleen een ſeer rauwe onghecoockte materie: maer daer de aenhalende cracht der Leveren teer is/ eñ den gecoockten Chylus niet aenhalen en magh/ ſoo verthoont hem den camerganck niet ſo rau/ maer is den gecoocten Chylus ghelijckende/ maer indien den camerganck hem verthoont daer een weynich bloets in vermengt is/ ofte als water daer een verſch geſlegen rau ſtuck vleeſch in ghewaſſchen is/ beteyckent dat den ghecoockten Chylus vande Lever aengehaelt was/ maer daer geen veranderinge in en heeft connen ghebrenghen/ ofte ſoo langhe niet en heeft connen behouden/ tot dat den Chylus ghecoockt was/ alwaer door de teerichept Alteratricis ende Retentricis bekẽt mach worden. Ende dit wort Hepatica Dyſenteria of rubra Alvi profluvies ghenaemt/ ende daer deſen loop nu begint te verouden/ ſoo iſſe haer metter tijt nae de veranderinghe der Leveren/ oock in verſcheyden manieren veranderende.

[Margin: Chyloſe camergãc/ ſijn coleur ende oorſpronck.]

[Margin: Loop/ door foute vande aenhalende cracht der Leveren.]

[Margin: Camergãc daer Alteratrix eñ Retẽtrix haer officie niet en doen.]

[Margin: Verſcheydẽ materie/ eñ diverſche manierẽ van bloet oorſaec eñ teeckenẽ.]

Summa men ſietſe in deſen loſſen ſeer verſcheyden materie/ ende diverſche manieren van bloet/ als waterachtich/ root/ ſwartachtich/ oft heel ſwart/ oft groff eñ giſtich/ het een verbrant dander onverbrant/ uyt het grove ſietmen dickwils ulceratie voorts comende/ het ſeer ſubtijl bloet comt uyt de aderen Meſeraicis eñ de tackẽ vande Poortaderen/ welcke aderẽ in haer houden het rau/ ongecoocte ende weyachtich bloet/ maer dat grove ende dicke bloet comt uyte Lever oft Milte/ eñ indien ſy tſelve loſſen met ſnijdinge ende pijn/ ſo iſt een Dyſenteria, maer tſelve loſſende int eynde eñ ſlijten vande vierdaechſe Cortſe/ in eenighe melancholeuſe ſieckten/ oft inde Peſt/ is een goet teycken/ maer zijñ waterachtich bloet/ ſoo iſt een ſpecie van een Dyſenteria als verhaelt is.

Door de quetſinge of opborſtinge der aderẽ/ ſoo loſſenſe een ſwert bloet als inct/ daer nae altemet gheheel root eñ is doodlijcken. Daer can oock eenen bloet loop geſchieden doort afnemen van eenige leden/ als inden Dyſenteria verhaelt is/ desghelijcken doort ophouden van eenige gewoontlijcke ſuyveringhe/ ende in deſe voorſz. ſo loſſen ſy een ſuyver bloet met grooter menichte ende wederom haeſt ophoudende/ ende dat Periodicè, dat is met tijden. Bloet vloet door ulceratie der Leveren geſchiedende/ ſo en loſſen ſyſ niet veel teffens/ maer allenſkens een ſubtyl/ ſtinckende materie/ met etterachtighe vuylichept vermengt/ ende gevoelen een weynich pijn inde rechter zijde ontrent der Leveren/ eñ hebben van te voren wat pijn gevoelt: inde inflammatie der Leveren/ ſo wordenſe oock eenen etterachtighen ende bloetachtighen camerganck quijt.

Daer zijn noch ander vuylicheden hen door den Camerganck loſſende. Onder al een virulente materie/ welck ghemeynlijcken gheſchiet door de verbrandinghe des bloets/ ofte door eenighe ander humoren/ inde Lever beruſtende/ of altemet geſchiedende door een dooraeſſeminghe des Apoſteems/ want alſer Apoſtematie in de Lever ſchuylt/ ſo loſſenſe eerſt een ſubtijl ſtinckende humore/ maer na het doorbreken een dicke etterachtighe vuylicheydt met Bloedt vermengt/ altemet een leelijc ſwart bloet/ etc.

[Margin: Virul... mate...]

Maer nu loſſende ſubtijle ſtucken der Lever/ met ander ſtinckende vuylichept/ met flauwichept der herten/ geeft de aenſtaende doot te kennen/ oock zijn alle ſuyver ende onvermengde camerganghen te mijden/ want ſy geven ons een groote rauwichept te kennen/ ooc alle vuyle corruptien des camerganck buyten de oordeel dagen eenen overcomende/ daer de ſiecte noch rau is met ſwarichept ende ſonder verlichtinge der ſieckten zijn te vreeſen.

[Margin: Suyver onverm... den Cam... ganck]

Seker differenten tuſſchen den loop der Leveren/ ende Dyſenteria.

Inden bloet vloet der Leverẽ uyt teerichept der Leveren veroorſaeckt/ en gevoelenſe gheen pijn oft perſſinghe/ ende geſchiet meeſt by nachte/ ſomtijdts ij. iij. iiij. oft meer daghen ophoudende/ daer na veel ſtercker of met meerder gewelt aencomende.

Maer Dyſenteria Inteſtinorum is met eene gedurighe bloet maginghe ende afetinghe der Darmen/ pijn cauſerende: oock verſchilt deſen loop der Leveren vanden Loop der Maghen/ want inden Loop der Leverẽ is de materie des camerganck een weynigh beter ghecoockt ende ghecoleurt/ als inde Mage/ eñ hier en is gheen pauſeringhe als inde Lever/ maer altijt vloeyende/ ende ſoo daer gheen coockinghe inde Maghe en gheſchiet/ ſal den camerganck geheel rau zijn. Indien daer eenighe corroſie der Magen

[Margin: Dyſ... Inte...]

gheſchiet

gheschiet daer door oock t'bloet metten camerganck lossende/soo is hem de Maghe seer pijnlijcken/ende is meer by daghe als inden nacht bloedende.

Indien den loop geschiet door fouten der aderen Meseraicæ, soo en toont hem den camerganck in desen niet seer bloedigh/noch en verliest aensicht sijn coleur soo haest niet/inde urine en siet men geen teyckenen van eenige teericheyt der Leveren vertoonen/ende waerder eenighe sweeringhe of verstoptheyt inden Mesenterio, soo souden se ten eersten door dē camerganc gheworden een dunne materie/daer nae een gheelachtige/terstont daer nae als Etter siende/ten lesten/bloedigh/ende soo de Lever hier oorsaeck van is/gevoelense pijn inde rechter zijde: maer anders ghevoelense die int midden des Buyck/ontrent den Navel.

Summa seer swaer ist ons om alle oorsaken ende manieren vanden bloet der Leveren wel te kennen/ende boven alle ander Buyckloopen/soo brengt desen loop de swaerste accidentē aen/alsmen hem is opstoppende/maer so desen loop gheschiet door de teericheyt vande aenhalende cracht Attractrix ghenaemt/soo soudemen wel wat stoppende mogen ghebruycken/maer upt verbuylinghe der humoren oft verstoppinghe haer onthoudende/inde deelen der Leveren oft inde aderen Meseraicæ, en salmense niet opstoppen/maer men sal alleen openinge met een weynigh stoppende ghebruycken/anders soudemen den Loop veel meer verwecken/ende t'Lichaē metter tijt crachteloos maken.

Sy moeten eenen goeden reghel in eten ende drincken onderhouden/ende gebruycken eeñ subtijle spijse die haest verteren magh/ende schouwen tghene dat grof van substantien is/desgelijcken het stijffsel/den rijst/Gerste ende dierghelijcke verkiesen voor haren dranck/alsmen inde verstoptheyt der Leveren verhaelt heeft.

Manier om te cureren.

De cure van desen moet nae eysch der sterten volbracht wordē/wiens remediē veel int Cap. vande teericheyt der Lever verhaelt zijn/eñ upt hitte veroorsaect/moet męse vercoelen/upt coude verwarmen/dat dit ghebreck upt hitten veroorsaeckt is/canmen weten upten vuylen stanc des bloedighen camerganckx/ende den grooten dorst/men salse aldus te hulp comen/nochtans in beyde de stoppende myden.

In heete saken/aldus.

Neemt de specien trium Santalorum ʒ.iij. pulver vande Rhabar. ℈.j. Suycker in weechbreeden of Cichorey water ghereſolveert ℥.iiij. dit tot coeckens elck tot ʒ.ij. gegoten.

Ten selven.

Neemt de specien trium Santalorum ʒ.ij. bereyden Coriander ʒ.j. Sulcker ofte Porceleyn saet ana ℈.j. root Coral gewreven gra.xv. suycker upt tsap van Roosen in Tabulis ℥.vj. eñ ʒ.ij daer van gereſolveert in gerste water/oft men sal dit Pulver met Conserve van Roosen ofte van Sulcker ende met syroop vā Roosen laxative tot een conserve vermengē/ende smorgens ij. uren voorden eten ʒ.iij. ingenomen.

Oft dusdanighen Julep.

Neemt Cisternen water ℔.j. de saden van Porcelein/van Weechbreeden ende Cichorey ana ʒ.ij. een weynigh ghesoden zijnde/salmen daer toe vermenghen den syroop de Ribes ofte van Queen ℥.ij. oft wilmen wat meer openen/voor de voorsz. syropen nemen syrupi Rosacei laxativi oft van Cichorey oft van Endivie.

Emplastrum om uytwendigh te ghebruycken.

℞. Cerati Santalini ℥.j.ß. Spicæ Nardi ℈.ß. vermengt ende op eenen doeck ghestreken/of op een dun leerken/ende smorghens nuchteren inde manier van een half brekende maen/sop de Lever ghelept.

Ten selven.

Neemt Cerati santalini ℥.j.ß. root gewrevē Coral ℈.ij.ß. met olie van Queen vermenght/ende op tleer ghestreken/als voren.

Ten selven een Epithema.

Neemt de wateren van Endivie/Cichorei/van Roosen/Porcelein ende vā Weechbreeden ana ℥.ij. Oft neemt de sapen van Endivie ende van Weechbreeden ana ℥.vj. alle de Santalen/ana ʒ.j.ß. Campher gra.vj. Spodij ʒ.ij. Spicæ nardi ℈.ß. Azijn ℥.vj. daer salmen sponsien oft doecken in netten/ende warm op den Regioen der Leveren ghelept.

Anders.

Oft men soude de Cruyden oft een deel moghen sieden/daer toe doende een weynigh Roose bladen/Alssen/Schœnanthi, Spicę in sacrkēs ghevult/droogh uytghedout/ende daer mede ghestooft.

Maer soo daer verbuylinghe des Lichaems present waer/soo moetmen die eerst ende voor al bereyden ende evacueren.

Bereyd-dranck.

Neemt de wortelen Taraxaci, Cichorey ende Gras wortelen ana ʒ j. Agrimonie/Bethonie/Cassuthæ, Endivie/ende de bladeren van Cichorey/Weechbreedē/Polygoni, Surckel/Venus hayr/Weder-doot ana M.j. Alssen p.j. Rozijnen met de steenen ℥.j.ß. dit in water ghesoden/ende in ℥.xxiiij. nats resolveren den syroop van Endivie/upt de infusie van de provintie Roosen ana ℥.ij. Syroop van Mentha ℥.j. dit voor vijf morghens vermengt. Daer na aldus purgeren.

Purgatie.

Neemt Rhabarbar ℈.iiij.de schorssen vande Citrine Myrabolanen ℥.ij. in Cichorey water eenen nacht gheweeckt/ smorghens uytghedout/ende daer toe vermengẽ syroop van drooghe Roosen/ende inghenomen.

In coude saken.

Neemt de specien Aromatici Rosati ʒ.j.specien Dialaccæ ℈.j.ß.de specien Diarrhodi Abbatis ℈.j.suycker in Alssen water geresolveert ℥.ij.ß.daer toe(r)kens tot ʒ.ij.van gegoten/ eñ alle morghens een inghenomen.

Dit Opiata wort seer gheprezen.

Neemt Pruymen vande steenen ghesuyvert een half pondt/ in goeden ouden Wijn gesoden/ ende door eenen Teemst ghewreven / daer nae daer by gedaen conserve van Roosemarijn / geconfijte Citers schellen ana ℥.j.Caneel de specien Aromatici Rosati, Diamargariti calidi ana ʒ.ß.hier een Electuarium van gemaeckt/ daer van ℥.ß.resolveren in ouden Wijn/ende smorghens vroech ende tsavons slapen gaende/ ingenomen.

Ten selven.

Neẽt Rosijnen sonder steenen in ouden Wijn morwe ghesoden ℥.iiij.door eenen Teemst ghewreven/ende dese pulverẽ daer toe doen/ Schœnanti,Cyperi, Macis/Nagelen ana ℈.jß. Mastic/tsaet van Cichorey ende vã Agrimonie ana ℈.ij.Spodij ʒ,j.Santali Citrini ℈.ij.ß.Soffraẽ ende bloemen vanden Alssen ana ℈. j. Citroen schellen gheconfijt ℥.j.ß.syroop van Eupatorio ende van Alssen q.s. een Electuarium gemaeckt.

Men sal de Lever bestrijcken met olie van Mastic/van Nardus/ van Alssen/ oft van Spica, oft dierghelijcken/savons ende smorghens. Ende wildy stropter dese pulveren op/ Mastic ℈.j. Styracis Calamitidæ gra.xv. Olibani, ende Wieroock ana gra. vj.

Men salse met dese decoctie fomenteren.

Neemt Alssen / Agrimonie ana M.j. roode Roosen M.ß.Cupressi ℥.ß. Asari ʒ.iij. Masticis, Styracis Calamitidæ ana ʒ.ij. t'samen in Wijn ghesoden.

Oft aldus

Neẽt Alssen/Agrimonie ana M.j.roode Roosen M.ß.Spicæ Nardi ʒ.j.ß. dit in Wijn gesoden/ende daer mede gestooft / ende daer na met de voorsz.olien ghestreken.

Indien de aderen open gheborsten oft af ghegeten worden.

In desen salmen hem een weynich bloets af trecken/ ende dat uyt de Lever-ader/indient de natuer verdraghen magh/oft openense hem op de hant/ op dat so lanckamer uyt loopen mach/ ende te beter afleyden/ende laxerense aldus.

℞.Rhabarb. gepulveriseert/syr.vã Roosen/ ʒ.j. Weechbreeden water ℥.iij.smorgens ingenomen/ende laten hem syropen gebruycken om tbloet te vergroven/eñ de Cholera haer scherpheyt te benemen / als den syroop de Berberis, van drooge Roosen/vande Papaver/ ende de sapen ende waterẽ van gelijcke natuere zijnde: als den cauda equina,Centinodia, Bursa Pastoris, Hoⷮcelepn/Weechbreede/ Potentilla, Granaet Wijn/dat is/ tsap van Granaten. Men mach altemet tot de seer vergrovẽde/wel wat Cichorey/Endivie / ofte Hoppen water daer toe vermengen/ als wy int Capittel vande bloet spouwinghe vermaent hebben/ een Electuarium in Tabulis,om tbloet te stoppen/int tselve Capit. verhaelt. Ende epithemeren de plaetse met een Oxycrato met Weechbreeden water gemaeckt.

Bloet vloet uyt de teericheyt der naturael faculteyten.

De naturael faculteyten als Attractrix, Retentrix,Concoctrix ende Expultrix nu in foutẽ zijnde/salmen die elc na sijnen eysch versterken/ want Attractrix wordt versterckt door warme ende drooghe dinghen/Retentrix door verdrooghende ende weynich vercoelende dinghen/ Expultrix vereyscht vochtighe ende coele dinghen tot versterckinghe / Commutatrix, dat is den Cock/ wort versterckt door verdroogende ende verwermende dinghen/ende indien nu Concoctrix,dat is/ Commutatrix ofte de cokende natuer / desgelijcken Retentrix tot teericheyt ghecomen zijnde / salmense in den beghinsel van de maeltijt laten eten Rosijnen mette steenen cleen ghecnaut/vervolghent sommighe daghen.

Oft. Neemt Rosijnen mette steenẽ in wijn wel morwe ghesoden ℥.iiij.doorden Teemst gewreven/ vermenghen daer toe de specien Diacurcumæ ʒ.iij.Rhabarbar ghepulveriseert ℈.ij.Wolfs Lever ʒ.j.Spodij ℈.j.ß. conserve vã Roosen ℥.j.met den syroop de Eupatorio of de Byzantijs een Electuarium gemaeckt / alle morgens een Castanie groot ingenomen/ waer van gy inde teericheyt der Leveren claerder vinden sult.

¶ Vanden pestilentialẽ Buyckloop/wesende een accident der Pesten.

De flu pestilẽti

Niet alleen en zijn de Buyckloopen in desen pestilentialen vloet den patient in verscheyden manieren aengrijpende/ maer zijn ooc seer verscheyden materie lossende/wãt inden eenen verthoontse haer inde manier van een Lienteria, want tselve datse innemen/ wordense wederom terstont onverteert oft onverandert quijt. Inde ander lossense met groote perssinge een weynich slijmachtighe materie / ende dat met geduerige perssinghe als inden Tenesmo, Inde derde als in een

Pestilen len bloed verscheyd int Lento ende vã n tesim.

in een Diarrhœa veel ende verschepden materie lossende. Inde vierde als in een Dysenteria met grooter perturbatien ende pijnẽ des Buyex hen verschijnende. Sommighe lossen int eerste een roode/oft gele/ altemet oock een groenachtighe scherpe cholerijcke materie. De sommighe dicachtich/altemet seer weec/schuymich eñ vetachtigh/ met eenen vuylen stanck ende met veel ghelupts lossende. Somwijlen oock door de verbrandinghe des bloets/ oft door eenighe ander corruptie van binnen vercregen gheheel swart. Altemet vertoonen hem ooc op sommige plaetsen oft altemet overal puysten of Carbunculen van verschepden coleuren/als purper of swart/ nae dat de humorẽ zijn/ maer de swerte zijn veel al doodtlijcken/ja hebbense dickwils haren geest gegeven/ al eer eenige teeckenen waren verschijnende/seer ongerustigh zijnse van Lichaem / eñ verhalen met swaricheyt haren adem/die oock seer stinckt/ het aensicht is hen bleeck / ende den Pols debile ende bedicht. In sommige is de pestilentiael corruptie haer door den Lichaẽ versprepende/ ende de coleur der huyten veranderẽde. In dander vallen de nagelen vande handen.

Manier om te cureren.

Desen vloet en salmen niet subijtelijck stoppen/want het en soudẽ sonder perijckel niet gescheiden/want de fenijnighe materie soude haer met een gewelt tot eenige vande principael deelen des Lichaems begheven/maer men sal hier procederen alsmen inden Dysenteria verhaelt heeft/altijt daer toe doende om tfenijn te niet te doen/ende therte te versterckẽ/ ende laten hem dit sopken gebruycken dat hem seer conforteren ende alle fenijn resisteren ende te niet doen sal.

Tsop van een Hoentken.

Neemt een Hoen/oft twee Torteldupven oft Velthoenderen wel schoon ghemaeckt/ende alle het vet uytghedaen/schoon ghewasschen ende onstucken gesnedẽ/ende laten hen met dese cruyden wel morwe sieden / daer nae neemt de wortelen vã Tormentille ℥.j.ß. Surckel/ Buglos/ Bornasie/ roode Roosen ana M.j. tsamẽ wel gesoden ende uytgedouc zijnde/salmen van dat nemen ℔.iij. daer toe doende conserve vã Bornasie/Buglos ende van Surckel ana ℥.j. tsap van Granaten ℥.iij. de saden van Cardi Benedicti, van Suerinc/ van Porcelepn ende van Weechbreeden ana ʒ.ij. de specien Diamargariti frigidi ʒ.ij.ß. Gouts bladẽ n°.vj. tsamẽ vermengt/ eñ in eẽ glasen Alenbic na de konst ghedistilleert/ ende hier van altemet eenen Lepel vol oft twee ingnenomen/ende is in desen een sonderlinge remedie/dat is om therte te versterken ende om den loop te breken eñ metter tijt te niet te doen.

Ten selven.

Neemt twee Capoenen / Velthoenderen oft Torteldupven van haren inghewant ende vet ghesuyvert ende onstucken gesneden/ ende sieden den eenen soo morwe dat hy vande beenen valt/ sterck uytghedout/ende dat sap bewaert / daer nae salmen den anderen Capoen oock een weynich sieden ende cleyn snijden /ende inden gront vanden Alenbic doen de bladeren van Buglos/ Bornasie/Suerinck/Porcelepn eñ Weechbreeden ana M.j. Tormentille wortelen wat gesneden ℥.j. de saden van Suerinck ende Berberis ana ʒ.ij.ß. de specien Diamargariti frigidi ʒ.ij. daer na daer toe doen so veel cruymen van wittebroot als in ℔.ij.ß. vant voorghenomen nat heeft connen weycken / ende daer den Capoen boven op ghelept/ ende dat int sant ofte asschen coeltkens gedistilleert/ende alß boven gebruyct/ ende alsment ghebruycken wil / salmen een stuc Gouts gloepende daer drp of viermael in blussen.

Des morghens desgelijcken ten x. of xj. uren voorden middach ende tsavonts ontrent v. uren salmẽ hem ℥.iij. van desen Julep laten ghebruycken.

Neemt de wortelen van Tormentille ℥.j.ß. Suerinck M.j.ß. Buglos/Melisse ana M.ß. de saden vande Surckel/Cardi Benedicti ende vã Porcelepn ana ʒ.ij. Citroen sadẽ vande schellen gesuyvert ʒ.j.ß. Bornasie eñ Buglos bloemen ana p.ij. dit in schoon water ghesoden / doorgedaen eñ daer in resolveren den sproop van suer Granaten / ofte de Ribes, ende van Limoenen ana ℥.ij. ende alsmen daer van drincken sal/ soo salmen daer telckẽ tgout heet zijnde/in blussen.

Oft.

Neemt den sproop de Ribes, van Limoenen ende Acetosi simplicis ana ʒ.j. de wateren van Porcelepn ende tsap van suer Granaten ana ℥.iiij. de specien Diamargariti frigidi ende Lætificantis Galeni ana ℈.ij. dit vermengt / ende wildy vermengter telcken ʒ.j. oft vier greynen Herts hoorn in.

Ende gebruycken telcken van desen Conserve/de grootte van een Castanie / oft meughtse oock voor oft na van desen Juleppe elcke reyse ghebruycken.

Julep.

Neemt Conserve van Sulcker eñ van Roosen ana ℥.j. Citroen schellen geconfijt/ eñ Conserve van Buglos ana ℥.ß. Tormentil wortel cleyn gepulvert ʒ.j. de zaden Cardi benedicti, van Sulcker/Scabiose/eñ van Citers/ vã sijn basten ghesuyvert ana ℈.j.ß. Boli armeni veri, twee oft drymael in Cardo benedictus water gewasschen ʒ.j. de speciẽ Diamarg. frig. ℈.ij.ß. Hert shoren ℈.ß. Eenhoren geraspt gra.iiij. Y-voor gheraspt ℈.j. Goutbladen n°. iij. tot een Electuarium vermengt.

Nota.

Altemet salmen den Theriaca Andromachi ℈.j.ß. met het sap upten sueren Granaten/ upt Citers ofte met Sulcker water vermenghen/ ende innemen.

Oft.

Neemt sulcker oft Rooswater ℔.j. tsap upts sueren Granaten oft upten Ribes of Aelbesien/

 oft

oft vande Limoenen ℥.iiij. Suycker ℥.ij. dit lanckſaem gheſoden/ tot dattet gheſchuymt is/ ende wildy/ aromatiſeret met de ſpecien Diamarg.frig.℈.ij.ende ghedroncken.

Van den valſchen oft waen-camerganck / van de Griecken Teneſmos, ende van de Latijnen Teneſmus ghenaemt.

Beſchrijvinghe. TEneſmus, oft waen-camerganck / is den menſch altijt met een gheduerige ende vergheeſſche weyninghe totten Camerganck porrende / ſonder nochtans yet ofte ſeer weynigh quijt te worden: ende dit ghebreck is hem houdende aende upterſte deelen des Fondaments-darm Rectum genaemt/ ende dat door eē grove ſlijmige phlegma/aen den voorſz.Darm oft den Sphyncter, aenhangende/ daer ten leſtē een ſcherpheyt vercrijghende/ daer door den voorſz Darm met een vergeeſſche quellinge altijt porrende/ altemet door tgeweldigh porſſen eē witte/ſnoterachtighe materie loſſende/oft altemet een ſcherpheydt vercrijghende/ende de mondtaderkens der inteſtinen openende/ſoo een weynigh bloets loſſende. Ende ſulcken Teneſmus is altemet een voorbode van d'aenſtaende Dyſenteria. Oft wort upt de naghelaten ulceratie inden Dyſenteria, deſen Teneſmus behouden. Oock zijnder altemet ulceratien van ſelfs groepende/die dit ghebreck veroorſaken. Ofte door eenighe ſtercke qualijck-bereyde medicamentē/ Clyſterien/oft Suppoſitorien: deſghelijcx mogen de deelen des Fondamendts-darm benaut ende gheſloten worden / ende haren Spyncter verharden / door de uptwendighe coude aerde/ op coude ſteenen langhe te ſitten/ of in cout water te ligghen/oft in coude winden ſijn gevoegh te doen.

Teeckenen.

Teneſmus upt Cholera veroorſaect. Indien den Teneſmus oorſpronc neemt upt Cholera,ſo lijden ſy grooten brant/ met ſcherpheyt in tfondament/ende loſſen een gheel materie.

Wt ſoute Phlegma. Door de ſoute Phlegma ghevoelenſe een ſoutachtighe porringhe met jeucte.

Wt windē. Wt winden gecauſeert/ſo iſſer veel rommelinghe ſonder ander merckelijcke ſwarigheydt des Fondaments. Indien daer ulceratie is/ſo loſſen ſy etter ende bloedt / met groote ſteeckten ende pijn int Fondament.

Wt wormē. So de Wormē oorſaeck geven/wort door tloſſen der Wormen bekent.

Wt Apoſtemen. Apoſtematie preſent zijnde/ſo is tfondament ſeer hittigh/ghewichtigh/met pijn / ſonderlinghe int loſſen van herde Camergangen/ met gheduerighe Cortſen.

Wt verhittinge der Leveren. So daer verhittinge der Leveren is/ſo genereertſe continuelijckē een ſcherpe materie/ altijt derwaert vloedēde/ welc hen int loſſen altijdt een ſcherpe pijn is veroorſakende/ met altemet een Cortſe gevoelende/al oft eē Hectica Febris waer/ daer door tlichaem metter tijt conſumerende.

Wt verherdinghe des dreck. Ende indien hem den dreck ende vuylicheyt inden blinden Darm Cecum verhart leyt/ dat men weten ſal door diē ſy in langhen gheenen Camerganck ghehadt en hebben/ oft int loſſen altemet niet dan eē weynigh harde materie ſonder vochtigheyt en loſſen.

Door de grootheyt des blaſe ſteens. Door de grootheyt ende onghelijckheyt des blaſen-ſteens mach dē Darm ooc benout worden: want de Blaſe op den Fondament-darm ruſtende is/daerom altijt porrende om te loſſen tghene datter niet en is / oock connenſe haer urijne qualijck loſſen / welck oock ſeer turbel is/ oft altemet ſeer bloedigh.

Door inflammatien. De inflammatie der clieraehtige deelen Paraſtate, ontrent der Blaſen gheleghen/cauſeren oock een Teneſmum, want door haer ſcherpe materie wort het Fondament t'ſamen ghepor ret/ maer lijden in deſen dickwils eenen grooten brandt der urijnen/ met een op-richtinghe der Roeden.

Wt bevruchtinghe der Vrouwen. Indien de bevruchte Vrouwē met deſer paſſien gequelt worden / zijnſe in perijckel vā haer Vrucht te verlieſen als Hyppocrates verhaelt/ want de Moeder ligghende tuſſchen de Blaſe ende den Fondament-darm / nu ontfanghen hebbende/ iſſe haer verbreydende tot behoef der vruchten/daer door benauwende eñ verdruckēde de Blaſe eñ den voorſz.Darme / waer door nu in barens noodt zijnde/eñ altemet op ander tijden in haer een maniere van een Teneſmus veroorſaeckt/ende nu haer gheweldigh is over vallende/ſoo moetenſe door de ſtercke perſſinge totten kamerganc/de moeder mede ontroeren/ eñ alſo een miſdracht veroorſakende: oock al te met den Fondament-darm geheel uptſchietende. Nota. Ende daer nu dē Teneſmus comt te verouden/ verandert altemet inde paſſie Ileos oft Voluulus ghenaemt/dat is de Darm-gicht. Deſgelijcx in een Colijcke, indien daer een Phlegma mede vermenght is: maer ſoo de Cholera meeſt oorſaeck is/ſo canſe haeſt in een Dyſenteria veranderen. Oft door verſuymeniſſe iſſe ooc altemet een etterachtighe ulceratie na latende/ die dickwils ongheneeſſelijcken valt.

Manier om te gheneſen.

Ende nu kenniſſe vande ſake hebbende/ſuldy u na ghelegentheyt van dien reguleren / eñ eerſt de oorſake daer vā wegh nemen: ghelijck daer hem dit ghebreck upt uptwendighe coude aenghecomen is/ datmen upten mont des patiens ſal connen verſtaen / ſoo ſalmen hem ten eerſten den Buyc ſuyveren met duſdanige Clyſterien.

Clyſterie.

Neemt Althee/Maluwe/Parietarie / Mercurialis,of Beete an.M.j.Camil p.ij.Lijnzaet/ Fenigriec ana ℥.ß. van deſe decoctie genomen viij.℥. Caſſien ℥.j. Benedicte laxativæ ʒ.ij. Olie vande Olijven ℥.iij. dit tſamen voor een Clyſterie vermengt/ende nuchteren gheſet.

Oft.

Neemt het ſap van een Hoentjen ℥.vij.Potſuycker ℥.j.ende daer de voorſchreven laxativē inne vermengt.

Ende

Ende nu ghewrocht hebbende / salmen hem dese Clysterie stellen.

Clysterie.

Neemt olie van Rute ℥.iiij. Camil ende Dil olie ana ℥.j.ß. dit gheset ende langhe ingehouden/op dat den Darm van binnen verwermen mach. Ende soot u goet dunckt/ besoecket eerst met fomentatien ende unguenten.

Fomentatie.

Neemt Maluæ, Altheę, Parietariæ, Origani, Calaminthę ana M.j. Anijs/ Venckel ende Carui saet ana ℥.j.ß. Lijnsaet ende Fenegriec ana ℥.ß. in dese decoctie spongien ghenet/ ende daer mede stoven. Oft laten den patient over de decoctie sitten. Of laten hem eerst sitten in warm water/ oft soete melck/ oft in warmen Wijn/ eñ laten hem warmen Wijn drincken.

Hier nae salmen de plaetsen tusschen t'Ghemachte ende t'Fundament/ ooc rontom t'Fundament/ de Liesenen/ ende bovẽ t'Gemacht met dese unguenten ende olien bestrijcken.

Unguentum.

Neemt de olien van Dille/ Chamil ende van Rute ana ℥.j. oft olie Laurini, Nardini eñ Spicæ, ende wildy/ doeter wat straffen Wijns toe/ ende daer mede gestreken/ oft een weynich was daer in tot een Liniment vermengt.

Ten selven.

Neemt Comijn ende Colophonie/ oft de saden van Rute/ Dille ende Anijs/ oft Wieroock/ Colophonie ende Terebinthijn/ eenigh van desen op colen ghelept/ ende de roockinge van onder ontfanghen.

Oft neemt twee sackens met Semelen gevult ende in Wijn gesoden/ ende warm op deen voor/ ende op dander na gheseten.

Wt winden veroorsaeckt/ gebruyckt oock de voorsz. remedien/ ende stellen hem dicwils loose coppen beneden den Navel.

Ofte setten hem suppositorien uyt Ladano, Styrace ende olie van Rute/ Venckelsaet/ Daucus ende Seseli, oft uyt confectione de Baccis Lauri ghemaeckt. Indien t'ghebrec veroorsaect is door de materie des camerganck eñ geheel in de Darmen versteent is/ salmẽ hem hem relaxerende ende mollificerende medicamenten ghebruycken. Aldus/

Clysterie.

Neemt olie vande Olijve ℥.v. Wijn ℥.jß. dit dit van beneden gheset.

Oft.

Neemt Violen/ Malue/ Altheæ, Parietatiæ, Lelie wortelen ℥.ij. Bete M.ß. Vyghen n°.vj. Lijnsaet/ Fenegriec an ℥.ß. op t'derdendeel gesoden in ℥.viij. nats resolveren Cassien/ Mellis Violati ana ℥.j. ghemeynen olie ℥.iij. vermengt voor een Clysterie/ ende eens oft tweemael herdaen.

Fomentatie.

Neemt parietariæ, Maluæ, Heemst/ Violen/ ana M.j.ß. Lijnsaet ℥.iiij. gesoden ende achter ende voren daer mede stoven/ ende het Fundament met dit Liniment bestrijcken.

Liniment.

Neemt olie van soete Amandelen versch uyt gedaen/ olie van Lelien/ versche boter ana ℥.ß. Dialtheæ ℥.j. dit tsamen vermengt.

Ten selven.

Neemt de Mucilaginis, vanden zade Altheę, van Lijnsaet ende Fenegrieck / met de decoctie van Vyghen uytgedaen ℔.ß. olie van Lelien/ van soete Amandelen/ Oesypi ende versche Boter/ versch Hoederen eñ Calver smeer ana ℥.j. geel Was q.s. dit in een dobbel vat tot eẽ Liniment ghecoockt.

Van binnen salmen geen laxerende gebruycken voor de vuylicheyt wel ghelost is/ salmense daerom door Clysterien uytsuyveren: want anders soude den patient in groot perijckel mogẽ comen. Ende soo den steen der Blasen van den Tenesmus een oorsaeck waer/ so moetmen den steen te niet doen al eer mẽ den Tenesmum helpen mach.

Indien de clierachtighe deelen parastate, oock het Fundament met inflammatien ghequelt worden/ soo salmen hem de Lever ader openen ende hem nae crachten / ende eysch der sieckten t'bloet aftrecken/ ende ghebruycken dese Clysterie:

Clysterie.

Neemt gepelde Gerste seenẽ nacht in warm water gheweyckt daer na een weynich op ghesoden/ ende van dat nat ℥.vj. genomen eñ geset.

Oft.

Neemt de decoctie van Weechbreeden ℥.v. olie van Roosen ℥.ij. twee witts van Eyerẽ onder een vermengt ende gheset.

Men sal hem laten stovẽ oft sitten inde decoctie van Malua/ Violen/ Altheæ, Matelieven/ Lijnsaet ende weynich Camil.

Oft dese Fomentatie.

Neemt Violen/ Weechbreeden/ groot ende cleyn / roode Roosen ana M.j. Latou Nachtschade/ Comcommers ana M.j. Willigen ende Braembesyen bladerẽ in water op t'derdendeel ghesoden/ ende daer mede fomenteren. Men sal t'Gemacht rontom / tusschen t'Ghemacht ende het Fundament/ bestrijcken met olie van Roosen/ van Violen/ oft Nymphеæ, daer eerst Willighen ofte Braembesien bladeren in ghesoden zijn/ oft met olie van Queen.

Ten selven.

Neemt olie van Roosen ℥.j. olie van Violen ende van Myrthus ana ℥.ß. de Mucilaginis, van 4. groote koude zaden/ met tsap ofte water van queen uytgetogen ℥.j. was een weynich eñ tot een Liniment ghemaeckt.

Men mach de selve plaetse oock fomenteren

met wat Cattoens in witten Azijn ghenet/ende tusschen t'Ghemacht ende t'Fundament mede ghestooft.

Opiata ende Narcotica oft verdoovende remedien.

Soo de pijn u te geweldigh overviel/soo sulby de stupefacerende ende verdoovende dingen moeten ghebruycken: desghelijcken de Opiata, nochtans met grooter voorsichtichept/ als den Philonum Romanum in Melck oft Sapa ghedissolveert. Oft mé sal de terwe semelen sieden/ in Sapa tot de dickte van een dun papken/ ende resolveren daer Opij gra. iij. oft iiij. ende tot een Clysterie ghebruyckt.

Indien dit ghebreck door een phlegmatijcke humore gheschiet/ salmen alsulcke Clysterie ghebruycken/ alsmen hier voren upt comwe ghecomen/ verhaelt heeft/ daer toe voeghende om de Phlegma te purgeren/ als den Diaphœnicum, Benedictus laxativus, &c.

Ende soo hem de Cholera oft Phlegma salsum indé Fundament Darm is onthoudende/ soo salmen Clysterien ghebruycken om de materie afte supveré/ ende dat in cleyne quantitept nats/ als tot vj. oft vij. unen/ ende gebruycken se dickwils.

Clysterie.

Neemt Gerste water ℥. iiij. eenen Dooper vá een Ey/ maer so daer grooté brant is/ so menghter Weechbreeden sap/ van sijne vuylichept gesupvert ℥. ij. Muscilaginis, Psyllij met Roos water uptghedaen ℥. j. ß. olie van Roosen ℥. j. ende geset van beneden/ daer nae salmen dese stovinghe ghebruycken.

Stovinghe oft Wasinghe.

Neemt de bladeren Altheæ, Maluæ, Violen/ Weechbree/ de bladen eñ bloemé Verbasci, roode Roosen ana M. j. Camil ende Melliloot ana p. j. Lijnsaet ℥. iij. ghesoden/ salmer den patient in laten sitten/ of onder eenen hollen stoel sitten/ ende den roocke van dien ontfanghen/ oft sponsien daer in netten/ ende upt gedout warm appliceren. Oft ghebruycken inden grooten brant de remedien inde inflammatié voren verhaelt/ daer na met dit unguent de plaetsen voorsz. bestrijcken.

Unguentum.

Neemt wit Was ℥. j. olie van Violen eñ van Mancop ende Nachtschade water gewasschen ana ℥. j. de Mucilaginis, vandé sade van Queen ende Psyllij met de wateren of sapé van Nachtschade ende Weechbreeden upt gedaen ℥. ij. tot een Liniment ghemaeckt/ of met olie van Roosen ℥. j. ß. olie Nympheæ, de Mucilaginis, Psyllij met Roose-water uptghedaen ana ℥. j. vermengt/ ofte een weynich wit Was daer onder ghedaen.

Tenesmus upt scherpe Etter veroorsaeckt.

Tgheschiet dickwils datter ulceratien comen ontrent den Fundament Darm/ door ophouden des scherpen Etters/ soo eenen Tenesmus veroorsakende. In desen salmen eerst afsupverende Clysterien ghebruycken/ daer nae om te consolideren/ alsmen inden Dysenteria verhaelt heeft. Oft aldus beginnen.

Neemt wey van Melck/ oft Olijf pekel/ oft urine ℥. vj. oft een decoctie van Gerste/ oft van straffen Wijn/ oft Alssen Wijn/ oft soo daer geenen brant en is/ Hydromel ℥. vj. Honigh van Roosen ℥. j. ß. ende hier een Clysterie upt vermengt/ ende soo dickwils gebruyckt tot de materie wederom supver daer upt comt.

Ende soo de ulceratie seer vervuylt/ ende den Etter seer taey is/ soo vermengter inden eersten een weynich unguenti Ægyptiaci met veel Honichs onder/ ende met Gerste water/ ofte Wey van Melc/ daer wat Sucker Candijs toe vermengt tot een Clysterie gebruyckt/ oft gebruyckende eenighe ander sapen/ als t'sap Apij, ofte Marubij, desghelijcken den syroop van Roosen laxative ℥. ij. daer toe vermengt.

Maer daer de ulceratie haer nu tot supveringhe is begevende/ salmen de stercke bijtende oor minderé/ want hoe de ulceratie supverder wort/ hoese ghevoechlijcker wort/ ende consolideren se alsmen inden Dysenteria verhaelt heeft. Oft aldus.

Clysterie van binné/consoliderende.

Neemt gedorde Gerste p. ij. Pilosellæ Potentillæ, Scabiosæ ana M. j. Agrimoniæ, Centaurij minoris, Alssen/ roode Roosen ana M. ß. in Honich water ghesoden/ ende dickwils gestelt/ ende op tleste machmen dé Centaurium, Alssen ende den Hydromel daer upt laten/ ende doender den Equisetum, Consolida major ende Media in.

Oft aldus

Neemt ghedorden Rijst/ Myrthus bladen/ roode Roosen/ Pilosellæ, Equiseti, Sumach ana M. j. dit in ghestaelt oft reghen water ghesoden/ ende in ℥. vij. nats vermengen Boli Armenici, sanguinis Draconis, Mumiæ, ana ℈. ij. ende na de ander Clysterien ghebruyckt.

Oft.

Neemt de sapen van Honts ribben/ Weechbreeden/ Millefolij, Pilosellæ, portulacæ, ende Hyperici, ana ℥. j. met de voorsz. pulveren vermengt. Mé mach oor consoliderende unguenté met de voorsz. decoctien ende sapen vermengen/ ende door de Clysterien gebruycké/ als den Diapompholigos, ungnentum, Album, Divinum, Emplastr. Diapalma, ende dat soo verre alsmen door Cysterien inbrengen mach/ ofte een Pessus daer van maken/ eñ als een Suppositoriü geset.

Oft.

Neemt Verckens smeer ℥. j. Cerusæ/Pompholigos gewasschen ana ʒ. j. met Weechbreeden water een unguentum vermengt/ ende soo verre men de ulceratie sien magh/ soo salmense

daer

daer mede ſtrijcken/ ende ſoo niet/ ſalmenſe met de voorſz. Clyſterien vermenghen.

Pijn ende inflammatien.

Item ſo de pijn ende inflammatie ſeer groot waer/ ſoo ſalmen een Peſſus moghen ghebruycken in ungento Roſaceo genet/ oft inde ſtercke pijn altemet ℈.ß. oft ℈.j. Opij toe vermengen/ maer men ſalſe niet te langhe in houden/ op dat den Opium door zijn couthept de membranoſe ende zenuachtige deelen oft partien niet gheheel en verdooft/ maer men ſalſe ontrent een halff ure inhouden/ men mach oock wel ij. oft iij. greynẽ Opij onder den voorſz. unguentũ vermẽgen.

Deſe navolghende worden ſeer ghepreſen.

Neemt Apij, Anijs ana ʒ.j.ß. tſaet Hyoſcyami albi ʒ.iij. Venckel ofte Wijnrupte ſaet ʒ.ß. ghepulveriſeert/ daer met Wijn pillekens upt ghemaeckt ghelijck Erweten/ ghedroocht/ ende twee ofte drij van inghenomen met ſproop van Myrthus.

Een Lycinum ofte manier van een Suppoſitorium.

Neemt Myrrhæ, Thuris maſculi/ Soffraen/ Opij ana ℈.iiij. gepulveriſeert ende doorgedaen met een Doyer van een Ey/ eñ maken daer ẽẽ Suppoſitorium upt/ ende latẽ daer lange draeyen door comen/ om wederomme wanneermen wil upt te moghen trecken/ ende alſmenſe ghebruyckẽ wil/ ſalmenſe met wat olie van Rooſen beſtrijcken/ ende alſmen ſlapen gaet gebruyckẽ.

Oft.

Neemt Olibani, Ameos ana ʒ.j. Opij ʒ.ß. Soffraen ℈.ß. met honich een Suppoſitor. gemaeckt/ ende wort van Gilberto Anglico voor een groot ſecreet ghehouden.

Roockinghe.

Neemt Comijn/ Anijs/ Dille/ Colophonie op colen ghelept/ ende alſmen camerganck ghehadt heeft den rooc ontfangen/ ende men macht oock op ander tijden gebruycken/ openende het Fundament: als dẽ voorſz. Gilbertus oot raet.

De Aels huyden op colen ghelepdt/ ende den roock ontfanghen int fundament/ bedwingt dẽ Loop.

Met den Sarcocolla een roockinghe ghemaeckt/ ende van onder ontfangen/ geneeſt den Teneſmum.

¶ Vanden uytganck des Fundaments Darm/ Rectum Inteſtinum ghenaemt.

Soo yemant nade loſſinge des Camerganck den achter Darm ontſinckt/ ende den ſelven niet te rugghe ghebracht mach worden/ is een teecken dat de dwerſche of ſchortẽde muſculen ende banden tot teerichept ghecomen zijn/ want daer heeft de natuer twee Muſculen toe gheordineert/ om datſe den ſelven aen beyde zijden/ terſtont nae den camerganck wederom op ſoude ſchorten/ ende tot meerder verſterckinghe ſo heeftſer noch ſeker banden toegevoecht/ daer hy aende Oſſis ſacris ende Lendenen wort vaſt gemaect/ deſe voorſz. Muſculen ende Membranen moghen altemet haer teerichept ende ontbindinge vercrijghen: deſgelijcx haer inflãmatien ende ſwellinghen ende dierghelijcken/ als van vallen/ ſlaen/ ſonderlinge opten rugge/ door eenighe vercoudinghe/ als op coude ende vochtige aerde te ſitten/ eñ in cout water te baden/ of door inwendighe coude eñ ſlapmakende humoren/ de banden tot ſlappichept brengende/ waer door de banden inde Lendenen ofte Oſſis ſacris ontbinden/ alſmen inde jonge kinderen dicwils ſien mach: in deſen mach ooc een Paralyſis gheſchieden/ ſo dat haren camerganc tegens haren wille ontgaet/ ſonderlinge ſo wanneer de banden des Fundaments den Sphincter tot ſlappichept ende ontbindinge comt/ als int Capittel van de Paralyſis verhaelt is. Deſen Darm mach ooc een inflammatie eñ ſwellinge overcomen/ daer door de opſchortinghe behinderende/ het welcke meeſt geſchiet nae eenighe groote pijne ende Cortſen. Deſe uptſinckinge mach oock geſchieden door de gheweldige perſſinge/ als inden Dyſenteria ende Teneſmo, deſghelijcken door den drooghen ende verherden camerganck/ oft ſcherphept der humoren.

Manier om te cureren.

Soo men nu bevint dat de banden door coude ontbouden zijn/ ſalmen hier handelen/ alſmen inden Paralyſis verhaelt heeft/ ende fomenteren de plaetſe om de vochtichz te conſumeren/ maer indien tlichaem met humoren vervuplt is/ ſalmẽ tſelve eerſt wat ſuyveren doort vomeren na den eten/ daer nae de humoren aldus bereyden.

Bereydranck.

Neemt den ſiroop daer de wortelen Acori in bewaert worden/ Honich van Rooſen/ ſiroop van Stœchas ana ℥.j.ß. met decoctie van Bethonie/ Hyſſop/ Alſſen/ of met hare wateren ana ℥.iiij. eenen dranck voor vier dagen vermengt/ daer nae deſe oft dierghelijcke pillen ghebruyct.

Pillen.

Neemt de pillen Hieræ ſimp. Agarici troch. ana ℈.ij. met Savie water v. pillen ghemaect/ ende nae den eerſten ſlaep inghenomen.

Des anderdaechs dit conſerve ghebruycken.

Neemt de wortelen Acori ghconfijt/ ouden Theriakel Andromachi ana ℈.j. ende ſmorgẽs inghenomen.

Ende tLichaem nu ghe ſuyvert weſende/ ſalmen de Darmen van binnen oock ſuyveren.

Clysterkle.

Neemt Parietarie/ Malue/Althee/ Bethonie/Melisse ana M.j.Anijs eñ Venckel saet ana ℥.iij. de bloemẽ Stœchados, Roosemarijn ende Chamil bloemen ana p.j. op het derdendeel in water ghesoden/ende in ℔.j.ß. nats resolveren Benedictæ laxativæ ℥.ß.Mellis Anthosati ℥.j.ß.Camil eñ Rute olien ana ℥.i.ß.dit vermengt ende altemet eens ghebruyckt.

Ende t'Lichaem nu wel suyver zijnde/ salmẽ neerstichept doen om dẽ Darm op te doen blijven/ende dat nae de sake vereyſſchen sal/ want ten can niet al op een manier gheschieden.

Indien de Darmen uyt couwen ontbonden zijn/soo salmen die/ na datmen de voorsz. remedien ghebruyckt sal hebben /in deser manieren te rugge helpen. Men sal altijt nae datse camerganck ghehadt hebben/eerst dẽ Darm te rugge brenghen/ende sult dese manier volghen/so wel in coude vochtige saken/als in de inflammatiẽ/ waer door den Darm dickwils soo seer geswollen is/ datmen hem qualijckẽ te rugge brengen can/ salmen hem daerom eerst van sijn verbuylichept/ met wat Wijns/ daer roode Roosen in gesodẽ zijn/ende daerna hem met een soete handelinghe te rugge brengen/maer de plaetse eerst met dese fomentatie stoven.

Fomentatie.

Neemt Primule Veris,Bethonie/Salie/Camil/Verbasci, Balaustiorũ,roode Roosen/Willighen oft Myrthus bladen ana M.j.ß. het opperste vande wilde Bramen / vande Mispelen ana M.j.ghesoden in smits water ofte straffen Wijn/ende warm daer in gheseten/oft als hem den Darm uyt is met sponsien stoven/oft nemẽ de schellen vande Granaten/ Galnoten/Balaustiorum,Sumach ana M.ß,Alssen/ Willighen bladerẽ/ roode Roosen ana p.j.ß.ende meuchdy daer wel wat smits Sintelen by doen/ ende als boven ghesoden.

Nae de stovinge salmen den Darm met olie bestrijcken/oft pulveren daer op stropen.

De sommighe en willen gheen Salvinge oft olien daer toe ghebruycken / segghende datse de Darmen veel te glat maken/d'ander zijnse weerom prijsende.

Olien ende ander strijckinghe daer toe bequaem.

Olien als den oleum Laurinum,Costinum, oleum omphacinum Nardinum,&c. Ende nu ghestreken zijnde/salmen dese pulveren daer op stropen.

Pulver.

Neemt sanguinis Draconis, Antimonium, Carabe ℈.ij.cleyn ghepulveriseert ende daer op ghestropt.

Ten selven.

Neemt Antimonij,ongecalcioneert/Carabe, Sumach/Ceruse/gebranden Herts Hoorn/ Aciæ,Wieroock schorssen/ana ℈.j. subtijl ghepulveriseert ende gesift/salment daer op stropen ofte vermengtse metten Doyer van den Ey/eñ een weynigh vande voorsz. Olien/ ende daer na den Darm inbrenghen/dat soo dicwils doende als den Darm sal uytgaen/ende nu in zijnde/salmen hem op een warm planc van Noten/ Eycken oft Cypressen hout laten sitten.

Oft gebruyckt dusdanighen fundament.

Neemt Therebintinæ ʒ.iij.Momiæ, Aloe, Acaciæ ana ʒ.j.dit vermengt / ende den Darm daer rontomme mede ghestreken.

Roockinghe om te verdrooghen ende te verwarmen.

Neemt Savie/Mẽthe/ roode Roosen ana p.ij.Spicæ Nardi, Caneel / Note Muscaten/ Naghelen/Macis,Cyperi ana ℥.ß.de bloemen van den Stœchas eñ Roosemarijn ana p.j. Mastic/ Olibani,Wieroot schorssen ana ʒ.iij.dese grofachtigh gestooten/daer toe doende Ladani,Hypocistidos met Terebinthijn eñ Peck: hier trochissen uyt gemaeckt/ende op Colen gelept ende den roock van onder ontfanghen. Oft maeckt de roockinghe uyt Bdellio,droogh Peck/ Colsphonie ende spolio Serpentis.

Oft.

Eenen Meulen steen heet gemaeckt/ met Azijn besproept/ daer de bladen van Loock in gesoden zijn. Oft met straffen Wijn / daer eenighe stoppende cruyden in ghesoden zijn/oft dierghelijcke specien.

Oft met spongien gesomenteert/ die ghenet zijn in Aluyn water/ solpherachtighe wateren/ oft Zee-water.

Nota.

Datmen de roockinghe eerst gebruycken sal/ nae dat den Darm te rugge gebracht sal wesen/ ende nade roockinghe salmen hem een plaester vier vingeren lanc/ streckende vant fundament nae de Nieren/appliceren.

Emplastrum.

Neemt Emplastri contra Rupturam ℥.j.ß. oft den Oxycroceum, daer toe vermenghende Myrthus besyen Galnoten/Mastic ana ʒ.j.ß. olei Costini of Hyperici q.s. Beduguar ʒ.ij.dese tot een Emplastrum ghemaeckt.

Oft dusdanighen Cataplasma;

Neemt Vsneæ, Herniariæ ana M.j. Savie/ ende Menthe/van elcx een halve hant vol/ Saviebloemen/Stœchas,eñ van Roosemarijn/tsamen in straffen Wijn gesoden/ ende daer op gelept/oft cleyn gestampt/zijnde vermengen daer toe Terebintijn of Pec/ daer de olien van Myrthus oft van Mastic mede vermengt sullẽ zijn.

Uyt slaen oft vallen uytgheschoten.

Men

Mensal den ſelven met ſoeticheyt in brengen als verhaelt is/ende laten hem ſtil houden/ende beſtrijcken hem met Myrthus olie/ ende ſtropē dit pulver daer op.

Pulver.

Neemt Mumiæ, Maſtic, Aloes ana ʒ.j. ſang. Draconis, Boli Arm. ana ℈.iij. hier van eē pulver ghemaeckt / ende legghen dat achter op het Cruyſ-been/ ofte met Was ende Myrthus olie een Ceroen ghemaeckt.

Ende ſo deſen Darm doort ſterē perſſen uytginck / als inden Teneſmo ghemeynlijcken geſchiet uyt hitten/ſo ſalmen hem eerſt een afſpoelende Clyſterie / als inden Dyſenteria ordinerē.

Lavament.

Neemt Granaet ſchellen/ Galnoten/Balauſtiæ, Sumach / de bladen vande Braembeſien/ Willighen ana ℥.ij. Weechbreeden groot ende cleyn/Biſtortæ, roode Rooſen ana M.j. in ſchoon Smidts water oft in ſtraffen Wijn gheſoden/ ende den uytgheſoncken Darm terſtont na den camerganc daer mede gewaſſchen oft geſtooft/ ende ſtropen eenige vande voorſz. pulveren daer op/ende nu inghebracht zijnde/ſalmen tfundament rontomme met deſen olie beſtrijcken.

Olie.

Neemt olie vande onrijpe Rooſen ende Myrthus olie ana ℥.ß. dit vermengt.

Den uytganc des Darms door Apoſtematien ſalmen remedieren als ander Apoſtematien/oft alſmen van den uytganck des Lyfmoeders oock verhalen ſal.

¶ Vanden Speen ofte Bloet-Vloet uyt de aderen des Fundaments/Hæmorrhoides genaemt/ voortcomende.

Hæmorrhois is een loſſinge des bloets oft der melancholeuſe humorē/ende dat door de aderen des Fundaments Hemorrhoides genaemt/oft zijn de ſelve alleen opſwellende door de toevloedinghe des melancholeuſen bloets/ maer en moeten alle bloetvloedinge oft gheſwellen des fundaments geen Hæmorrhoides ghenaemt worden/ want ſy van oorſpronc/ natuer/name ende cure veel vandē anderen verſchillen/want ſommighe van deſe bloetvloedinghe gheſchieden door ulceratien ofte ander oorſaken der Darmē/ ander door de Hæmorrhoidael aderen voorſz. de derde uyt eē Vijchachtich gheſwel Sycoſis, oft Ficoſa genaemt. De vierde door een Wratachtigh geſwel Verrucoſa, Thymum of Mariſca genaēt/d'een heeft haer plaetſe van binnen/ ſonder van buyten te vertoonen/ dander heeft alleen van buyten aenden rinc des fundamēts ſijn begrijp/ een effen/glat/purpurverwigh/dē Druyven gelijckende/ daerom voe Vuales genaemt/uyten bloede ende Melancholia haren oorſpronck nemende/ ende zijn wel te cureren. Dander zijn gherompelt/rouwer/herder/met cloppende pijn/ onſuyver/ veel nae den ſwarten ſienden/deſe en zijn niet wel te geneſen/ maer men moetſe uyt ſnijden/ deſe zijn ſommige als den Thymum ſeer hoogh vertoonennende/ eñ ſtaende verheven als kneuckelen aende ghesloten hant/ daer na haren naem hebbende Condilomata vercregen / deſe zijn haeſt clievende eñ bloeyende/ ſomtijts een/ altemet meer voorts brenghende / alſoo datſe gans gheen gemeynſchap en hebben met den Speen-aderen voorſz. want Mariſca oft Rhagades, als ons de Autheuren verhalen / vercrijghen meeſt haren oorſpronck uyt de onbehoorlijcke ende teghens natuere bekenteniſſe ende ghebruyckinghe der achterſte deelen des Lichaēs/ door veel rijdens te peerde/oft ander wrijvinghe ende perſſinghe aent Fundament: Alſoo datſe gheen ghemeynſchap metten Speen oft Hemorroidael bloet en hebben.

Condilomata.

Oorſpronck van Rhagades oft Mariſca.

Tweederley Speen.

Deſen Speen is tweederley/ deen den blindē Speen/dander den uytwendigen ende ſichtbarighen Speen ghenaemt / welcken blinden ofte inwendigen Speen ſijnen oorſpronc neemt uyt de aderen Meſeraicæ, ende dat uyt eenen grooten Tack voorts comende uyte Poort Ader der Leveren Vena Porta ghenaemt/ eyndende inde Milte/ welck wederom van haer ſeyndt eenen Tac nae de ſlincker zijde loopende/door dē Meſenterium dalende nae den Hals der Blaſen eñ int Fundament/ aldaer met ſeker ranckens haer ſelven eyndende inde Muſculen des Fundaments/alſo dat dit bloet ſeer rau ende onghecoockt is.

Blinden Speens oorſpronck.

Inde ſelvē plaetſe/meer ter huytē uytwaerts zijn hem dry aderen met haer Arterien vertoonende/comende uyte holle ader Vena cava ghenaemt/ ende indien deſe aderen het bloet loſſen/ worden ſy/om datſe haer ſoo bloot verthoonen/ den ſienbarighen ofte uyterlijcken Speen ghenaemt / ende dit Bloet is beter alſt voorgaende ghecoockt/de Milt is oock altemet haer giſtich bloet loſſende in eenen Tac vañ Milt ader / uyt welcke tſelve wederom dalende is door eenē tac vande aderen Meſeraicæ / ſoo neder-ſinckende een weynich beneden de aderen Meſeraicæ ontmoetende terſtont de Hæmeroidael ader.

Sienbar Speen.

Summa indien nu deſen bloet vloet geſchiet door een Ader vanden tack Meſeraico, uyt den ranck der Milt-ader ontſpringende/ſo wordet den blinden Speen ghenaemt/ om datmen den ſelven niet ſien en can/dan doort uytſchieten vā den achter Darm / deſe geven weynich Bloets van haer / ende maken boven al de meeſte pijn met inflammatien/ om dat haer by-gheleghen deelen ſoo pijnlijcken zijn: want den Sphyncter een zenuachtighe ſubſtantie is.

Oorſpronck.

Seer verſcheyden is den oorſpronck van deſen: want tlichaem vervuylt zijnde met ſcherpe Humoren/ſo openenſe door haer ſcherpheyt

 de monſ-

de Mont-aderkens / desgelijcken openense haer doort gewichte vant grof melancholeuse bloet/ oft daerse altijt met cracht haren Camerganck maken/ende inde Vrouwen met grooten arbeyt hare vrucht lossen/of t'Lichaem altijt vol winden hebben/of met de passie Cachexia,met den steen/oft ulceratien des Fundaments ghequelt zijn.

Oorsake van den uytwendigen ende inwendighen Speen.

Den uytwendighen Speen vercrijchtmen veel door heete ende brandende Zomers/door gheduerige coude Zuyde ende Noorde winden/door veel te peerde te rijden/op coude ende herde steenen te sitten. Van binnen/ door Clysterien ende scherpe suppositorien/ door stercke beroeringhe des Lichaems/ doort ghebruyc van veel scherpe ende heete spijse/als Ajuyn/ Loock/Radijs/ etc.Oock het Runtvleesch/ Ossen Coeyen ende Verckens vleesch/Coolen/Boonen/ Erweten/ ende alderley Kaes / ende dierghelijcke melancholeuse spijsen geven stercke oorsaken tot desen ghebreke.

Voordeel door tvloeden van desen.

Profijt des Speens.

Door dese Hæmeroidael bloedinghe wordt het lichaem gesuyvert vande vuyle melancholeuse humoren / ende dat door de aderen Meseraicæ voorsz. het ontlast den bloet-rijcken van de overvloedichept des bloets/inde bevruchte ende inde Vrouwen haer stonden ontbrekende/ oock den ghenen die eenighe leden afghenomen zijn/ inden Dysenteria verhaelt. Ende so desen vloet ghechiet door eenighe vervuylighe des bloets/ ende dat met seker tijden ende met bequaem ophoudinghe/soo ghechiedet tot ghesontheyt/als Hyppocrates oock ghetuyght: want sy verhueden de aenstaende Melancholia , ende de tegenwoordige ghenesen sy/ de vierde-daeghse Cortse / verherde Milte / de verhevene Varices , de vervuylinge der huyten/Alphos,Lazaria,Quinantia,Pleuris, inflammatien der Longen/Artijcke / de voort-etende ulceratie Phagdena,de hittighe Puysten Furunculi,ende dierghelijcke gebreken worden hier door gheholpen/oock veel gebreken der Lijfmoederen/ der Blase ende gemachte/ genieten haer verlichtinghe hier door/ want dese aderen voorsz. gheheel een aensien op desen hebben.

Wanneer desen bloedt te vreesen is.

Indien desen vloet geschiet in een teer ongetempert Lichaem/voortbrenghende een scherp wepachtich bloet/ of doort ontsluyten der mont aderkens/oft te overvloedich vloedende/ tbloet seer claer/doorschijnigh ende cholerijck van natueren is.

Insulcken moetmen terstont den oorspronck van desen ondersoecken/ ende den selven terstont wegh nemen/want tselve t'ontijde te stoppen/ sonder eerst de oorsake wegh te nemen/sal een oorsake van meerder swarichept zijn : want gestypt zijnde/sal tselve bloedt te rugghe vloeden nae de Lever/van daer nae de Longhe/ Herssenen/ in de zijden / of door tgheheel Lichaem invloeden ende stede grijpen/ causeren daer deur alsulcke passien als boven verhaelt staen. Hierom salmen so int stoppen als int openen voorsichtigh zijn want te veel te vloeyen veroorsaect de passie Cachexia, dat is een voor bode vande Watersucht.

Om nu den eerst aencomenden Speen te verhueden.

Soo men meyninghe waer in eerst gevoelen des aenstaenden Speens sijn vloeden te verhueden om in gheen ghewoonte te comen/sal tselve met groote voorsichtichept moeten geschieden/ ende sien oft den selven vloet niet en is comende tot ghenesinghe oft verhuedinghe van eenighe voorverhaelde siecten/ als Melancholia, Nacht-Mare/ vierdaechse Cortsen/etc. Oft doort wederstaen van desen den Crisis van eenighe siecten niet teghen en staet/of in tijden van Pesten/ want de materie dan dicwils veneneus is: desghelijcken oock soo daer eenighe groote onverdraeghelijcke pijn present waer/die langhe gheduert hadde / ende met gheen medicamenten en waer te versoeten / noch gheen overvloedichept des bloets teghenwoordigh wesende/maer van sulcks ghenoech versekert wesende/ ende gheen swarichept en staet te verwachten/soo salmense niet openen oft gewoonte daer van maken/maer men sal den aenstaenden vloet na een ander passagie wijsen/ende wesen ten eersten sober in eten ende drincken/ ende purgeren tlichaem met soetwerckende medicamenten/ ende openen hem de Lever-ader oft de Mediaen/ende ghebruycken in sijn spijse eenighe stoppende cruyden/als den Porceleyn/Weechbreeden/ Polygonum,Bursæ Pastoris,Potentilla,&c.Ende op t Fundament eenige repellerende medicamenten/maer alleen uyt een opspanninge des bloets sonder inflammatie/soo salmen hem ten eersten wat bloets af trecken/purgeren/ ende op de plaetse der Leveren ende der Milten coppen stellen/ende wrijvinghe op de schouderen ende armen ghebruycken. met sachtichept ende lanc duerende/tot dat hem de huyt root wordt / ende vervolghen dat sommighe morghens/ende legghen hem stijve banden om de armen/ ende strijcken de Nieren met oleo Rosaceo omphacino,Myrthino ofte Cydoniorum, ende op de pijn strijcken mollificerende ende resolverende olien ende emplastren.

Seker aenmerckinghe int eerst aencomen des Speens.

Wanneer men den Speen teghenstaen sal.

Hoe men den aenst[aen]den Speen handelen [sal].

Maniere om te cu[re]ren.

Aldus.

Neemt Lelie wortelen ℔. ß. olie van soete Amandelen versch uytgheperst/ olie van Violen/ Verckens smeer ana ℥.iij. tsamen gesoden ende ghestampt/ende doender 4. Doyeren van Eyeren toe/ ende tot een Emplastrum vermengt/oft ghebruycken de navolghende medicamenten.

Maer soo t'bloet door sijn ghewichte nedergedaelt is / ende dat hem den achter-darm met den Circkel des Fundaments begint te swellen ende ghewichtige pijn is causerende/ soo in het Fundament/rugge/als in beyde de zijden/met verduysteringhe des gesichts/swymelinge des Hoofts/verdoovinghe der Leden/verstoppinghe der Darmen/ende met swaricheydt haren camerganck maken : in soodanigen salmen den Speen openen. Ende soo sy haren camerganck met pijn lossen/so salmen den Buyck weec houden/als met Manna,Cassia,met de decoctie van Pruymen/Malua/ Mercuriael,&c. Ende soose bloetrijck zijn/salmen hem openen de Ader Poplitis aent buytenste vanden Enckel/ oft de Sophœna,

Wanneer men den Speen o[pe]nen sal.

phena, ende om tbloet af te trecken/ salmen hen coppê op de Lever/ Milte ende Schouder-bladen stellen/ sonder te openen/ ende ghebruycken banden om de Armen ende Beenen/ ende houdê de Armen in warm water.

Om de Affseydende deelen te versterckẽ/ als dẽ Lever ende Milte.

Lever versterckende.

Neemt Cerati Santalini ℥.j. Spicæ Nardi gra. vj. dit vermengt ende smorghens op de Lever ghelept.

Milt versterckende.

Neemt olie van Mastic / van Nardus ende Camil olie ana ʒ.iij. Nagelen/ Macis/ Mastic ana ℈.j. pulv. van Cappers schorssen ℈.ij. was q.s. tot een Emplaster ghemaeckt ende daer op ghelept/ daer toe doende een weynich Azijn van Schillen.

Ende soo men eenigh hinder inde Maghe is ghevoelende/ salmen tselve remedieren/ als inde teerichêyt der Maghen verhaelt is.

[...]licatien [...]fonda- [...] om te [...]en.

Op t Fundament salmẽ warm spongien applicceren in water genet/ daer Galnoten in ghesoden zijn. Of nemen roode Roosen gedroocht/ bladen ende bloemen vande Bramen/ Balaustiorum ana M.j. dese in Smidts water ghesoden/ ende daer sponsien in ghenet.

Men mach ander Ceroenen gebruycken/ als Emplastrum contra Rupturã, alsmen verhalen sal daer hy te veel bloedende is/ ende opte plaetsen ghelept daert bloet passeert.

Inde groote pijne.

[...]e der [...]en te [...]ten.

Ofter groote pijn waer/ salmen dese navolgẽde versoetende eñ mollificerende gebruycken/ welck oock profijtelijcken gheapplicèert sullen worden al eer men die openen sal.

Neemt de bladeren Altheæ, Maluæ, Violen/ Lelien/ de bladeren ende bloemẽ Verbasci, Camil eñ Melliloot ana M.j. Vijgẽ n°. viij. Lijnsaet ℥.iij. flecken sonder huyskens n°. vj. in water gesoden/ ende daer in geseten / oft daer spongien in genet/ ende warm daer aengheh̄ouden/ oft vullen de cruyden in twee sacxkens/ ende op d'een voor ende dander nae warm ghesèten/ oft ontfanghen den roock van onder/ ende appliceren de decoctie wel warm met Schaeps wolle/ ende soo men noch meer wil verdooven/ soo salmen daer de bloemen Nympheę met de hoofdẽ van Mancop bladen/ bloemen oft saden Hyoscyami by doen.

Ten selven.

Neemt de Mucilaginis, van Lijnsaet / van Fenegrieck ende van Altheæ, uytgetogen met de decoctie van Vijghen oft van Camil ana ℥.j.ß. olie van Lelien/ van soete Amandelen/ Capoenẽ ende Gansen smeer/ tmerch upte schenckelen van Calveren ana ℥.ß. geel Was q.s. dit tsamen in een dobbel vat laten vermenghen tot een Liniment.

Inde groote hitte.

Neemt de Mucilaginis, Altheę, van Lijnsaet ende vandẽ sade Psyllij ende de voorsz. decoctiẽ/ oft met de decoctie van Malue/ Violen/ Chamil ende Melliloot ana ℥.j. olie van Violen eñ Nympheæ ana ʒ.vj. Verckens Reusel/ Capoenen ende Calverẽ smeer ana ℥.ß. geel Was q.s. als boven vermengt/ ende nae de stovinghe salmen tselve met wat Cattoens oft Doecxkens daer op legghen. Tegheñ de hitte des Speens.

Ten selven.

Neemt Malue/ Violen Nympheæ, Parietariç. Tapß barbati, Camil/ Melliloot ana M.ß. Lijnsaet ℥.iij. met de decoctie tfondament ghestooft.

Daer nae.

Neemt olie vã Violen ℥.iij. de Mucilaginis, vande sade Psyllij ℥.ij. daer de pijnlijcke plaetse mede ghestreken.

Oft. Neemt Violen bladeren/ de bloemen Nympheæ ana M.iij. in soete melck ghesoden/ ende cleyn gestampt/ ende vermengen daer wat olie van Roosen oft van Violen onder.

Oft.

Neemt cruymen van Wittebroot in soete Melck ghewepckt/ oft beter in tsap van Latuwe/ Violen / oft van Mancop/ daer nae uytgedout/ daer by doende olie van Roosen/ van Violen/ van Mancop oft Nympheæ als een papken daer op ghelept.

Inde seer groote pijn. Neemt unguenti populei ʒ.ij. olie van Violen ℥.ij. ende noot zijnde doeter Opij ℈.ß. in.

Oft.

Neemt unguenti populei ℥.j. eenen Dooyer van eẽ Ey/ Opij ʒ.j. dit vermengt/ ende daer op ghelept.

Om den Speen te openen.

Indien de pijn niet en wilde cesseren / ende van selfs niet open en ginck/ sonderlinge van te voren pleegh te bloeden / soo salmense terstondt moghen openen / sonderlinghe daermen vrees heeft van eenighe aenstaende voorsz. sieckten/ oock versoeter de pijn door/ welcke openinghen gheschiet in verschepden manieren. Speen te openen.

Aldus.

Men sal de plaetse wrijven met de bladeren Consolidæ majoris, met Vijghen bladen / met de Galle van eenen Stier oft Vercken/ oft met de sapen vanden Ajuyn/ van Schillen / oft met Merch van Coloquint in olie vã bitter Amandelen ghewepckt/ ende daer op ghelept/ openense in 5. uren tijts. Oft neemt eenen roodẽ Ajuyn in sterckẽ Azijn gewepckt/ ende gestampt daer op ghelept.

Ende soo de openinghe hier door niet en geschieden/ nochtans tot openinge zijnde/ soo salmense met Ecchelen openen/ in diẽ hem de aderen yet zijn verthoonende/ want tselve boven al te prijsen is/ want sy treckẽ dat grof melancho-

leus bloet daer upt/maer met de Ventoſen ofte Laet-buſſen alleen t'ſubtijl bloet.

Verkieſinghe der Ecchelen oft Sanguiſuyghen.

Verkieſinge eñ gebruyck der Ecchelē. Men ſal de Ecchelen verkieſen/ die in ſoet eñ ſupver water ghevanghen worden / daer veel Vorſſchen in zijn/ hebbende eenen rooden Rughe ende Buyck/ende ghebruyckenſe aldus.

Neemt de Ecchelen / ende ſedtſe in een rieten pijpe / ende beſtrijckt de plaetſe eerſt met wat bloets van Hoenderen oft Duyven/ eñ brengtſe dan met de pijpe aende Ader: ende ſooſe niet genoegh en ſoghen / ſoo ſalmen met een ſchare een ſtuck van haren ſteert ſnijden/want ſy en ſullen daerom niet afvallen/noch te min ſuyghen. Eñ nu vol bloets zijnde / ſalmenſe wat aſſchen ofte zout op thooft ſtropen/ ſoo ſullenſe terſtondt afvallen / ende legghenſe dan in een Becken/ende ſtropenſe wat ſoudts op thooft/ ſoo ſpouwen ſy alle het bloet wederom upt. Ende ſoomen ſiet dat de Aderen noch verheven ſtaen / ſoo machmenſe wel wederom daer aenſetten / eñ latenſe ſuyghen/ende neemt acht opt uytgeloopē bloet. Ende om tſelve bequamer te mogen ſien/ ſo ſet den Patient met ſijn bloote lijf op eenen Stoel met een gat/ende ſtoppē hem beneden met cleederen wel dicht toe / ende ſetten eerſt onder den ſtoel eenē ketel met warm water/ eñ een ſchoon becken daer in/om tbloet te ontfangen/om dan na de quantiteydt ende ſijn coleur te oordeelen.

Watmē nae het afvallen van den Ecchel doē ſal. Ende ſoo na t'ſuygen daer noch wat pijn bleef/ ſalmen daer op leggen eenen doyer van een ey/ met wat Olie van Rooſen oft van Violen vermengt. Ende ſo de Aderen vande Ecchelen niet ghevat en mochten worden / ſoo ſalmenſe met een vlieme voorſichtigh openē/ maer ſeer weynigh / want ſy ſeer qualijcken gheconſolideert moghen worden. Ende ſoo ſy na de openinghe noch niet ter dege en wilden bloeyen/ ſo ſalmen den patient in warm water ſetten/ tot datſe genoegh ghebloet ſullen hebben. Ende ſooſe nae tſuyghen te veel bloedden/ ſalmenſe aldus ſtoppen.

Neemt Stijffel ende ſtof-meel van de Meulens ana ʒ.j.ſang. Draconis, Aloe, Sarcocolle, Wieroock ana ℥.ß. ende wildy/ doeter twit vā een Ey toe / met werck ofte doecken gheappliceert.

Vanden blinden Speen.

Om datmen deſen Speen niet ſien en can/ ſo zijn ſyn accidenten oock quaet om helpen/als te openen/te ſtuyten/ ende ſyn pijn te benemen.

Den blindē Speen te openen. Om den ſelven te openen ſo ſtellen ſommige een groote Coppe met veel vyers opt Fondament/ ende latenſe daer een ure ofte langher op ſtaen/ſo blijvet Fondament daer na open ſtaē/ ende openen daer na de Ader met een vlieme of met Ecchelen.

Suppoſitorien. Ende of hy ſo niet gheopent en wilde weſen/ ſoo ſalmen een ſet-pille upt twee deelen Aloe eñ een deel Myrrhe maken/ende die gheſet.

Oft maken manieren van Suppoſitoriē upt de wortelen Iridis/oft Bryonie/ ēde omwindenſe met Cattoen/ende in dē voorſz. vermengden Olie/oft met olie van Rute/ ofte Verckens galle beſtreken ende gheſet. Oft neemt daer toe Honich/ Scammonie eñ Coloquint : oft Wijn met Aloe gheſoden/ende gheappliceert.

Ende oft de voorſz. Suppoſitorien pijn cauſeerden / ſalmenſe met de boven-verhaelde Remedien verſoeten.

Oft aldus.

Neemt eenen wortel van Malue oft Althee/ met wat Cattoen omwonden/ of met een ſacht Cattoenen lapken genet in eenen doyer van een Ey/met wat olie van Violen vermengt/ofte in eenighe vande voorſz. Mucilaginis. Maer ſoo daer hitte preſent waer/ ſalmen het unguento Roſaceo, oft Infrigidas Gal. ghebruycken. Oft tſap van Nachtſchade/weynigh gheclaert/ende op een looden plaet ghewreven/ met eenen looden wrijven/tot dattet dickachtigh wordt/ende een lootverwigh coleur verkrijght. Oft vermengen daer int wrijven wat olie van Rooſen/ van Violen/ofte van Mancop onder : oft inde groote pijn olie Mandragore.

Oft,

Neemt olie van Violen ℥. iij. Ceruſe gewaſſchen in Rooſwater ʒ.vj. wit Was eē weynigh tot een Linnment vermengt/ende weeren tbloet af met Coppen te ſtellen/als verhaelt is.

Daer den Speen te veel bloeyende is.

Indien den Speen te overbloedigh bloeyde/ ende daer hy metten eerſten grof ende ſwardt bloet gheloſt hadde/nu een ſuyver bloedt is loſſende/ende dat door d'overbloedigheyt de crachten begonden te mineren / ſalmen deſelve ſtoppen / op dat doort overbloedigh bloeden de Lever niet en vercoude/ ende een Waterſucht veroorſaeckt. Ende om tſelve te remedieren/ en ſal men den Patient gheen ſtoppende ſpijſe ordineren/want daer door ſoude den Camerganck op ſtoppen oft verharden / welck hy met grooten arbeyt ſoude moeten loſſen / daer door meerder bloet veroorſakende: maer men ſal tſelve beginnen met afleydinghe des bloedts / tſelve na een ander plaetſe leydende. Ende bloetrijck zijnde/ ende doort toelaten der natueren / ſalmen hem de Lever-ader openen met een nau openinge/ op dattet hem niet te ſubijtelijck en ontloopt/ ende laten hem ℥.ij. bloets af / ende ſtellen hem Coppen op de rigoen der Leveren eñ der Milten voorden eten/ſonderlinge te teer zijnde door de loſſinghe des bloets: ende legghen hem ſtijve banden om de armen/ende daer na ooc coppen onder de Oxcelen/ ende ontrent der Borſtē ſonder openinghe/ want deſe groot aenſien metten Fondament hebbē. Nade afleydinge des bloets ende nade ſuyveringhe des buycx / ſalmen ſtoppende dingen gaen gebruycken/nae der Humoren ende natueren eyſch. Overbloeyen bloet Speen stoppen.

Inde Cholerijcke bloedinghe. Indien het

tbloet

tbloet Cholerijck is vertoonende/ende door sijn subtijlighept tot vloeden is gheneghen/salment aldus remedieren.

Bereydranck.

Neemt syroop van Endivie simplex oft uyte sap van Suerinck gemaeckt/ syroop van Myrthus, oft van Queen/ syroop van drooghe Roosen ana ℥. j. ß. met de wateren van Endivie/ van Suerinck ende van Weechbreeden ana ℥. iiij. voor 4. morghens vermengt.

Neemt trium Santalorum tabulati ℥. j. ende ʒ. ij. na elcken dranck inghenomen.

Laxative.

Neemt Rabarbar met haren schorssen ʒ. j. de schorssen vande gheel Myrabolanen/ met soete Amandelen gewreven ʒ. iij. Tamarinden ℥. ß. tsamen 12. uren in Weechbreeden water laten weycken/ stijf uytghedout zijnde/ salmen daerin resolveren syroop van Roosen laxative ℥. ij. eñ vroegh inghenomen. Tsanderdaeghs van dit Conserf een castanie groot van ingenomen.

Conserve.

Neemt oude conserve van Roosen ℥. ij. Boli Armeni in Roos water ghewasschen/ Scoriæ Ferri ʒ. ij. Myrabol. Empel. geconfijt n°. j. Endivie ende Sulcker saet ana ʒ. ß. metten syroop daer de Myrabolanen in bewaert ligghen / een Electuarium vermengt.

Fomentatie.

Neemt schoon water ℔. iiij. oft straffē wijn/ ℔. iij. ß. Weechbreeden / het opperste van de wilde Bramen/ vande Wilghen/ Potentille, Bistorte, Gagelzaet metten bladen/ Tormentille/ Rousen metten knoppē/ Sumach ana M. j. daer dickwils mede ghewasschen/ ghestooft/ of daer in ghesetten.

Men mach tfondament oock stoven met ghestaelt water/ daer de Cypresnoten/ Roosen met den knoppen ende schorssen van den Granaten in ghesoden zijn/ daer in doende ghebranden Aluyn/ ende oock den rooc van desen ontfangen.

Des Winters.

Neemt Alssen M. j. Savie M. ß. Matricarie p. ij. ghestooten/ ende in een panne ghefrijt met Olie van Roosen/ ende als een Plaester daer op ghelept/ daer na dit Linimet ghebruyckt.

Liniment.

Neemt Myrthus olie ℥. j. Mastic olie / Olie van Queen ana ℥. ß. daer mede ghestreken / eñ stropender dit pulver op.

Pulver.

Neemt tsaet van Myrthus, Sumach, roode Roosen/ Myrthus bladen/ eñ Wieroock schorssen/ dese cleyn ghepulvert.

Oft. ℞. Aloes Succotrini, Mumiæ, sang. Drac, terre sigillatæ, Wierooc schorssen/ Hasenhayr cleyn ghesneden ende gepulveriseert ana ℥ iij. spinne webbe ʒ. j. ß. twit van een Ey/ cleyn gheclopt/ ende wel vermengt.

Oft.

℞. Anthere Rosarum, Balaustiorum, sang. Drac. Terre sigillatæ, Bloetsteen ana ʒ. j. met wit van een Ey tot een Emplast. vermengt.

In coude saken.

Indien de Hemorren cout zijn/ eñ hen tbloet waterachtigh vertoont/ salmēt aldus bereydē.

Berey-dranck.

Neemt de waterē van Menthe / van Alssen/ ende Buglos ana ℥. iiij. Honich van Roosen ℥. ij. syrope van Alssen ℥. j. dē syroop daer de Myrabolanen empelitice in gheconfijt ligghen ℥. j. ß. dit voor 4. morghens vermengt.

Neemt de specien Aromatici Rosati tab. ℥. j. ende na elcken syroop voorsz. inghenomen/ daer na aldus purgeren.

Purgatie.

Neemt Myrabol. Chebul. & Empeliticarū, met Amandel-olie gewreven ana ʒ. iij. Merch uyten zade Carthami ℥. ß. Eycken vaern ℥. j. in 12. oncen vande ghemeen decoctie geweyckt eenen nacht/ daer na/ warm zijnde/ doorgewreven/ met Honich van Roosen ℥. ß. ende vroegh inghenomen.

Hyppocrates seyt / datmen den Speen daer hy lange vloedende is/ niet sonder perijckel teffens opstoppen en mach/ sonder daer eenen opē te laten/ welck te verstaē is: Terwijlen hem nu den Medecijn-meester bloet laet/ Coppen stelt/ stovende/ strijckende/ ende ander remediē is gebruycken/ na eysch des ghebrecx/ ter selver tijdt sal hyer een open laten/ daer na metter tijt stoppen/ de Dranckēn eens deels inden Capit. vant bloetspouwen/ Buyckloopen/ bloetpissen/ ende vrouwen Loopen/ zijn in desen ooc bequaem.

Om van den Speen ontslaghen te zijn.

Soomen dan desen vloet gheheel ongewoon waer / ende den selven ontslaghen wilde wesen/ soomen daer gheen perijckel van en is te verwachten/ als in tbeginsel van desen verhaelt is/ soo salmen den selven eerst opstoppen ende verdroogen: maer eerst de materie bereyden/ daer na evacueren/ ende bereydense met de Syropen van Violen/ van Buglos/ van Duyve-kervel/ de Byzantijs, capill. Vener. de Epithymo, Oxymel simplicis, ende vermenghense met de wateren Boraginis, Endivie, cichorei, Bethonice, Fumarie & Melisse, &c. Purgerense met Catholici, Diaphœnici, confectio Hamech, Pillule de Agarico, de Fumaria. Oft gemaect uyt Aloe, Agarico & Rhabarb. ende versterrcken de natuer met den Mitridato, Theriakel, conserv. Boraginis & Buglossi.

Consumerende eñ verdroogende.

Neemt

Neemt Galbani gereſolveert in Weechbree-den oft Tiſkens water ʒ.ij. dat ſommighe da-ghen vervolcht/ alle morghens innemende/ oft alleen ʒ.j.droogh inghenomen.

De wortelen Pentaphilli ʒ.j. ſommighe da-ghen vervolghende/ ingenomen wort gepreſen.

Het opperſte vanden Schœnanti, oft de pul-veren ende beſpen ofte bladeren Myrthi ʒ.j. tot ʒ.j.inghenomen.

Oft aldus / nae den raet Lanfranci.

Neemt de wortelen Tapſi barbati, ſchoon ge-waſſchen ende lanckſaem indē Oven gedroocht/ dattet niet en verbrant/vermengt/ daer toe den doyer van een Ey/terwē meel ʒ.iij. daer coecx-kens van gebacken in een panne met wat olien/ ende die neghen morghens inghenomen/ſal den Speen(ſoo hy ſeyt) doen vergaen. Den Mille-folium gheſtampt / ende tſap daer uyt ghedout ℥.iiij.het pulver vande wortelen Biſtortæ ʒ.j. ende ſ morghens inghenomen.

Van buyten te ghebruycken

Neemt terwen meel ʒ.iij. den doyer van een Ey met cruymmē van witte broot/met Weybla-den vermengt/daer mede beſtreken/ bedwingt-ſe ſeer.

Oft.

Neemt de pulverē Balauſtij, Granaet ſchorſ-ſen/deſgelijcken de ſchorſſen vande Pijn-boom/ ende dickwils daer op ghelept/ verdroochtſe in twee oft dry nachten / ende den Antimonium, oft den Plumbum vſtum daer op geſtropt.

De ſchubben / ofte oock het roeſt van Yſer/ cleyn ghepulveriſeert / met tſap Tapſi barbati vermengt/ende daer op ghelept.

Den Speen met tſap van Varen geſtreken/ oft Cattoen daer in ghenet/ ende dickwils daer op ghelept/doet hem(ſoo men ſeyt)vergaen.

Den Muyſen ſtront ghepulveriſeert eñ daer op gheſtropt/eerſt met Wijn gewaſſchen/doetſe in dry daghen vergaen.

Ten ſelven.

Neemt Antimonij ℥.ij. ghebranden Herts hoorn/root Coral/ de ſchorſſen van dē Wierooc ana ʒ.j.ß. Myrthus olie q.ſ. tſamē vermengt/ ende daer mede gheſtreken. Den Antimonium met het ſap Tapſi barbati vermengt / ende met Cattoen daer op ghelept / doet de opblaſinghe des Speens vergaen.

Den Chelidonium minus ſijn wortelē over hem ghedraghen/ doet den ſelven verdwijnen/ ende de pijn vergaen/ als ſommige ghetuygen.

De aſſchen vande Padde vermengt / met tſap Tapſi barbati oft vande Varen/daer op gelept/ beneemt het vloeden/ de pijn eñ doetſe vergaen.

Roockinghe.

Men ſal roockinghe maken met Arſenico, Solpher/Galbano, Lacca, Wierooc/Sarcocol-la mettſap van Loock ende duyven dreck/ ende daer cleyn ballekens van ghemaeckt/ op Colen ghelept/ende den roock door eenen trechter van onder ontfanghen.

De Wyep gheſoden/ met Coloquint eñ Bo-ter vermenght/ ende den Roock van onder ont-fanghen/ doet hem verdrooghen.

Azaravius ſeyt/ dat den roock van Myrthus bladen van onder ontfangen / ende met ſijn ſap gheſtreken/doetſe ſwart worden/ eñ afvallen.

Nota.

Int cureren vanden Speen/ moetmē de tee-righeyt der plaetſen voor ooghen hebben / ende daer wel op letten / op datmen daer niet eenen Cancker in en veroorſaeckt/ oft een Fiſtel/ het welck ſeer haeſt door t'ghebruyck van eenighe ſtraffe Medicamenten ſoude geſchieden : want ſy hebben dickwils veel verborghen ganghen/ daer hem den Etter lichtelijcken in onthouden can. Men moet oock ſien datmen de ſtoppende niet te ſterck noch te veel en ghebruyckt / noch tfondament niet te ſeer en vercoelt/noch met ee-nighe geweldighe verdoovende medicamenten en quelt/want de ſeer ſtoppende medicamenten verdrooghen ende verharden den camerganck: ende de groote vercoelinge veroorſaect den uyt-ganck des Darms / ende datmen gheen ſlot en ſoude hebben : ende ſoo daer eenigh hinder door deſen naghelaten werde/ ſalmen terſtont reme-dieren. Oft door al deſe gheen hulp vindende/ ſalment den Chyrurgijnen bevelen.

Van den vleeſchachtigen uyt-was des Fondaments / oft ſcha-melheyt der Vrouwen/Condiloma-ta ghenaemt.

Condiloma is een uytwaſſinge des vleeſch aenden circkel des Fondamendts/ oft aen tghemacht der Vrouwen / ſomwijlen ſacht eñ gherompelt / altemet hardt ende opgheblaſen. Vol ende hardt zijnde / ſo wort hy principalijc-ken Condiloma genaemt : maer ydel weſende/ wordet Attrices gheheeten/ende Ficus, Sycon, Sycoſis, oft Fungus, als ſommige verhalen : eñ wort byden Autheuren ſeer diverſch genomen/ ende volgen na inflammatien ende ulceratien/ deſe worden ſeer in de manier als inden Speen verhaelt is/gecureert/als purgeren/aderlaten/ abſtineren van heete / ſcherpe ende ſoute ſpijſe/ oock vande ſeer coude ende ſlijmige dinghen.

Cure.

Indien men bevint dat alleen op een plaetſē als een wratte is hangende/ſo ſalmenſe met een coorde omwinden/ om ſoo haer voetſel te bene-men/ ende op tleſte met een ſcheermes afnemē/ ende laten dat grof bloet wat uytloopen/ want daer door ſal die eensdeels vergaen : maer ſooſe de gantſche croon des Fondaments beſet heb-ben/ende verheven ſtaen/ſo ſullenſe doort Chy-rurgijnlijck hantwerck te niet gedaen worden/ de cleen machmen door verdrooghende eñ con-ſtringerende medicamenten te niet doen. Oft

ſoo

ſoo deſe niet genoech en waren ſoudemen de corroderende moeten ghebruycken / waer toe den Ægyptiaco ende Apoſtolorum ghebruyckt moghen worden / want ſy eten af ende ſuyveren / maer de pulveren zijn in deſen bequamer om te verdroogē/ want dat volle vleeſch moet met afetende ende verdroogende dingen bedwonghen worden: maer indiē tſelve ſeer verhert/ ende de wratten ghelijck is/ ſoudemen die bequamer af ſnijden/ oft eerſt met mollificerende vermorwē/ ende daer nae met affsuyverende verdrooghen/ alſmen den Scirrhus behoort te tracteren.

Inde ſpongieuſe ſalmen deſe Trochiſſen moghen ghebruycken.

Neemt tſap van Aſphodelen ℥.iiij. levende Calck ℥.ij. Spaens groen ℥.j. dit tot Trochiſſen ghemaeckt / ende inde ſonne ofte aent vyere ghedroocht/ ende cleyn ghepulveriſeert/ daer op gheſtropt.

Ten ſelven ſeer ghepreſen.

Neemt Sevenboom ghedroocht ende ghepulveriſeert ℥.j. Hermodactyli ende Myrthus beſyen ghebrant ana ʒ.iij. Vitrioli, Aluyn ana ʒ.ij. Auri Pigmenti rubri ʒ j. dit als boven ghebruyct/ ende om de pijn van deſen te verhoeden/ ſo vermengter Opium oft Mandragora toe.

Den Præcipitati in Weechbreeden water geſoden/ daer coeckens in ghenet/ ende gheappliceert / ende ſoo ſy bloetrijck zijn/ ſoo ſalmen hen eerſt de Lever ader openen/ daer na de ader Popletica, ende purgeren met lichtwerckende medicamenten/ ooc is hem het vomeren goet.

Om de pijn te verſoeten.

Neemt den Doyer van eē Ey/ olie van Rooſen ℥.j. Suycker ghepulveriſeert ℥.ß. Soffraē ℈.j.ß, dit wel onder onder een gecloppt/ ende gheappliceert.

Seer verdrooghende ende weder houdende.

Neemt onrijpe Galnoten cleyn ghepulveriſeert ℥.j. met olie van Rooſen vermenght/ ende daer op ghelept ende ververſchet.

Oft.

Neemt Potentillæ, Parietariæ, Millefölium, tſamen gheſtampt/ ende met wat ſouts daer op ghelept telcken verandert tot datſe geneſen is.

Ten ſelven.

Neemt aſſchen van riet wortelen ʒ.ij. Scylle onder d'aſſchen gebraden ℥.ij.ß. tſamen wat Honichs vermengt/ ende daer op ghelept/ doetſe den derden dagh vergaen als ſommighe verhalen.

Oft dit Unguentum.

Neemt Scoriæ ferri dat is/ yſerſindel/ bereyt ℥.ß. Galnoten/ Cypres noten/ onrijpe Galnoten/ Bloet-ſteen/ Carabe/ Hypociſtidos ana ʒ.ij. olie van Queen ℥.iij. tſap vā Queen ℥.vj. tſamen in een dubbel vat geſoden/ tot dat den Olie alleen overblijft/ daer t'Fondament mede ghe-ſtreken/ is ſeer verdrooghende/ ende ſtoppende/ ende indient in deſer manieren niet gheneſen en wil moetmen procederē/ als boven verhaelt is.

Vande clievinghe des Fondaments/ vande Griecken Rhagades, oft Rhagadie, vande Latijnen Fiſſuræ, oft Rimę ſedis ghenaemt.

De ſedis rimis.

DEſe clievinghe en is niet alleen een gebrec des Fondaments / maer gheſchiet in diverſche partijen des Lichaems/ ende dat principalijcken inde muſculeuſe deelen/ als int Fondament/ inde ſchamelheydt der Vrouwen/ inde lippen des monts/ in handen ende voeten.

Deſe Rhagades mogen tſamen met de condilomata voorts comē/ ende altemet d'een ſonder d'ander / oorſpronck nemende uyt groote couwe/ hitte/ droogte/ uyt ſcherpe/ dorre/ Noorde winden/ door ſcherpe inſinckende humoren/ door verhittinghe ende opſpanninghe der condilomata, ende ſcheuringe der Huyten. Sy zijn deſe clievinghe onderworpen / die met herdichheyt haren camerganc moeten maken oft door de droochte ende dorrichheyt des Lichaems/ eñ openbaren haer veel nae het Rootmeliſoen/ oft door den Speen / oft door tſterck ghebruyc der Vrouwen/ oft applicatien van eenighe ſcherpe medicamenten. — Rimarum ſedis generatio. — Wie deſe clievinghen meeſt onderworpen zijn.

Sommige van deſe ulceratien/ oft ſcheuringhen der huyten zijn vochtigh ende Etterachtigh/ dander weerachtigh ende hardt / ſommighe oock canckerachtigh ende hittigh. — Verſcheydē clievinghen.

Aengaende haer cure.

Men moet in deſen procederen nae eyſch der natueren ende materien/ ghelijc inde heete ende drooghe natueren / als oock door de verherdinghe der materien ende camerganghen / ſoo ſalmen mollificerende Clyſterien / oock mollificerende cruyden ende fomentatien ghebruycken/ alſmen inden Speen verhaelt heeft.

Bereydinge der ſoute ende verbrande materien.

Neemt ſyroop Endivie ſimpl. oft vande Violen / den ſyroop van Byzantien / van Venus hayr oft van Duyvekervel ana ℥.j. de wateren van Cichorey/ Endivie/ Hoppe/ oft van Gras ana ℥.iij. dit voor iij. morghens vermengt.

Purgatie.

Neemt Polypodij quercini ℥.j. Soethoudt Myrabolanen Citrine ana ʒ.iij. Cichorey/ Endivie/ Hoppe/ Duyvenkervel/ Buglos eñ Bornaſie ana p.j. Pruymen van Damaſt n°.8. de 4. groote coude zaden ana ʒ.j. tſamen geſoden/ ende in ℥.j. nats reſolveren Catholici ℥.ß. den ſyroop van Rooſen laxative, met den Rabarber ghemaeckt ℥.ß, oft den ſyroop van Rooſen laxative

xative ſimpl.℥.j.dit vermengt ende ingenomē.

Humoren haer ſcherpheyt te benemen.

Men ſal de ſcherpheyt der humoren haer ſcherpheyt benemē/met vocht ende verſch makende ſpyſe/als Spinacie/Latouwe/de opperſte ſchootkens vande Malue/Porcelepn/Peren ende appelen gheſtooft/ende om nu de gecliefde ende gheſcheurde partien te hulp te comen/door uytwendighe applicatien/ſo ſalmenſe eerſt ſuyveren van den ſcherpen inetenden Etter/in deſer manieren.

Mundificerende.

Neemt gerſte water ℥.iiij. honich van Rooſen ℥.ij.tſamen vermenght/ende t'Fundament daer mede gewaſſchen/oft met Wey van melc alleen/oft Candy daer in ghereſolveert/oft met honich water alleen.

Conſoliderende.

℞. Vnguenti Tetrapharmaci in olie van Rooſen ghereſolveert/ende ghebruyckt.

Oft.

Neemt Litargyri, Ceruſæ in Nachtſchade/Rooſen ofte Weechbreeden water ghewaſſchen ana ʒ.ij.met olie van Rooſen of Myrthus olie op een looden plate/met eenen looden wryver ghewreven/tot dattet een lootverwighe coleur aē neemt/eñ wildy/doeter Campher ℈.ß.toe.

Oft.

Neemt den Diapompholigos ℥.j. ende daer mede geſtreken/oft vermengter Aluyn ʒ.j. toe.

Item.

Het Emplaſtrum divinum met Rooſ-water ghereſolveert wort hier gheprefen.

Oft.

Neemt olie van Rooſen ℥.ij. wit Was ʒ.ij. tſamen geſmolten/ende een weynich vant viere gecoelt zynde/ſalmen wat Ceruſe daer in ſcrabben/tot dattet wat dic wort:wel vermengt zynde/ſalmen twitte van den Ey wel gheclopt met Rooſ-water/daer toe vermenghen/Campher gra.iiij.ende daer mede gheſtreken.

Oft aldus.

Neemt Ceruſæ, Lithargyri ana ℥.ß. Herten ſmeer of van Calveren/olie van Rooſen ana ʒ.iij.Was een weynigh/dit tot eeñ unguent vermengt.

Ten ſelven.

Neemt Latouwe/Porcelepn/Weechbreeden ſapen/Pſyllij ana ℥.iij. dit als boven op t'Loot ghewreven/tot dat het dick ende blau wort.

Item.

℞. Vnguenti Diapompholigos ℥.j. met latou oft Rooſ-water gewaſſen/daer na in eenen looden Mortier als boven gewreven/een weynigh olie van Rooſen ende tſap van Nachtſchade daer toe doende.

Ten ſelven.

℞. Vnguenti Roſati of Ceruſæ ℥ j.als bovē ghewreven/daer onder vermenghende tpulver Tutiæ ghewaſſchen/ende men magh deſe voorſz. oock gebruycken daer ſuſpicie van Cancker is.

Inde vuyl ende vochtighe Vlceratie ende Clievinghe.

Neemt Ceruſæ, Cadmiæ, Lithargyri, Aloes ana ʒ.ij.wel in Nachtſchade water gewaſſen/Maſtic/Wieroock/Myrrhe/Sarcocolle/Galnoté/Balauſtiorum anʒ.iij.Boli Armenię ℥.ß. cleyn geſtooten/ſalmenſe in een looden Mortier met eenen looden ſtamper langhe wryven/telcken daer wat olie vā Rooſen toe gieten/ende de plaetſe nu eerſt met ſtraffen Wijn ghewaſſchen zynde/ſalmenſe daer mede beſtrijcken. Ander ſtropen daer alleen pulver van Aloe in.

In ander ghemeyn Clievinghe.

Neemt een deel olie van Eyeren of van Lynſaet/daer toe vermenght een darde paert Honichs.

Oft.

Neemt Lynſaet olie/den dooyer van een Ey/Lithargyri ʒ.ij. hier uyt een unguent gemaect/want tverſoet ende vermorwet.

Item olie van noten ende van Lynſaet alleē ghebruyckt/is goet.

Oft.

Neemt de Mucilaginis,van Lynſaet/met het water van Malue uytghedaen ℥.j. verſche boter/Cuypres Noten/Lynſaet ana ℥.ß.was een weynich/tot een Liniment gemaeckt.

Oft.

Neemt olie van ſoete Amandelen/Mancop olie ana ℥.j.Vnguenti albi, Rhaſis, cum Caphura ℥.j.ß.Aloes/Myrrhe/Wieroock ſchorſſen/Aluyn ana ʒ.j.ß.Terræ ſigillatæ ʒ.ij.twee witte van Eyeren/dit vermengt/want tgeneeſt de ulceratien ende clievinge des Fundaments.

Summa/de cure van deſen vereyſcht dē Etter eerſt af te ſuyveren/ende de ſcherpheyt te benemen/daer na te conſolideren/daer verherdinghe is/ſalmenſe mollificeren ende vermorwen/ende ſo daer hitte is/vercoelen/als genoch verhaelt is.

¶ Vande Fiſtule des Fundaments.

De Fi[...]

HEt Fundamēt oft den Eerſ-darm mach oock als ander deelen des Lichaems met Fiſtulen ghequelt worden/ende dat door verſuymeniſſe vande Apoſtemen/Hemorrhoiden/wonden/etc. ſonderlinge door negligentie

oft ſchaem-

eftschaemten des patients. Dese zijn altemet de Lacerten ofte Musculen des Achter-darms bedervende/ oft den Achter-darm doorborende dese worden den dreck tegens haren wil quijt/ ende so men de urine door de wonden siet lossen/ beteeckent dat de Fistel door de Blase penetreert/ men siet dē drec altemet oock met de winden ter Fistulen upt comē. Summa alsmen siet dat de Fistulen by de roede/ontrent t'gemachte ende by de Heupē/oft daer ontrent comen/zijnse gheheel ongheneesselijcken/ maer ontrent het Fundament doorgaende/wordense altemet wel ghenesen / ende men can t'selve aldus door den tast weten. Men salse den vingher int Fundament brenghen/ende brenghen een loode Tinte van buyten in/ende indien ghy de Tinte dan teghens uwen vingher niet en voelt/ soo en gaetse niet door.

Manier om te ghenesen,

Men sal t'Lichaem ten eersten van zijn vuyl scherpe vuylichept ontlasten/ende de pijn so seer benemen alsmen cā/beginnē daer na de Fistel te suyveren / alsmen int voorgaende Capittel verhaelt heeft.

Oft. Neemt ongehepelde Gerste p.j. gesoden/ daer toe doende roode Roosen M.ß. honich ℥.j. oft doeter toe de wortelen Iridis ʒ.ij. dit nat met een Syringa daer in ghespuyt.

Ten selven.

Neemt honich water ℥.iiij. t'sap van Merck ende van Alssen ana ℥.ß. ende soo dit pijn verweet/salmen de Mucilaginis, vanden sade Psyllij daer in doen/oft met de decoctie van Linsen/ van Lupinen/agrimonie/ofte van Weechbreeden/ na de plaetse verdraghen can/oft brenghen daer alleen suyveren Wijn/Alssenwijn/ oft met Alssen ende roode Roosen gheweyckt / ende een weynich gesoden/oft noot zijnde soudemen daer wel een weynich Ægyptiaci oft unguenti Apostolorum oft Pręcipitati in mogen vermengen.

Ten selven.

Neemt Agrimonie/Balaustie/Olijve bladē/ Rute ana p.j. dit t'samen in rooden Wijn ghesoden/daer de Fistel mede ghewasschen.

Anders.

Auicenna prijst den Wijn met Galnoten ghesoden.

Maer soo de Fistulen nau zijn/salmense openen met een wortel van Gentiaen/of van Bryonie/oft een wiecke van een nieu sponsie daer in ghesteken. De ander openense met een Vlieme/ welck seer voorsichtigh geschieden moet/op dat men dē Sphincter niet en quetst/ want gequetst wesende/en connense haren camergānc niet opghehouden.

Nota.

Indien de herdichept oft Callus met de Fistel vier vingheren diep penetrerende is in de Darmen/ofte aende Blase/ of aenden Os sacrū is comende/ende boven den Sphincter passeert/ en salmen geen versekeringe totter curen doen/ dan alleē om te onderhouden eñ palleren/ maer anders salmen tot de consolideringhe moghen porren.

Aldus consoliderende.

Neemt Piloselle, Agrimonie, Bistortę, Consolidæ majoris, beyde de Weechbreeden / Caudæ equinæ, Verbenæ ana M.j. Centaurij majoris, Hyperici, roode Roosen ana M.ß. ghestampt / ende daer rooden Wijn op gheghoten/ ende eenen dagh ende nacht geweyckt / daer na in een dobbel vat ghesoden op de helft/ende stijf uytghewrongen/daer nae wederom in een dobbel vat koken/tot de dickte van Honich/daerin Wiecken ghenet/ende int Fundament geset.

Oft.

Neemt van tvoorsz. nat ℥.vj. Terebint. ʒ.vj. Aloe/Mumie/Mastic ana ʒ.ij. Was een weynich/ daer van een unguentum gemaeckt/ ende gheappliceert. T'sap Centaurij majoris, met t'sap Hederæ terrestris t'samen vermengt / ende inde Fistel ghedaen / ofte alleen met Wijn vermengt/oft den Wijn alleen ghebruyckt.

¶ Vande Jeuckinge des Fundaments.

De jeuckingen des Fundaments gheschieden upt diversche oorsaken / als door de Wormen haer int uyterste des Fundaments onthoudende/upt vervuylinghe der ulceratien / aldaer schuylende/ door soute/verbrāde/oft cholerijcke materie/vervuylinghe des sweets/ofte overgebleven vuylichept al daer vergadert.

Aengaēde dese genesinge is diversch.

So de Wormen oorsaec zijn/ salmen daer in procederen alsmen int toecomende Capit. verhalen sal.

Upt soute Phlegma veroorsaeckt/sal mense aldus bereyden.

Neemt Mellis rosati colati, syrupi Acetati simplicis, syroop van Duyvekervel ana ℥.j. de waterē vā Alssen/Duyvekervel eñ Endivie ana ℥.iiij. dit voor iiij morghens vermengt.

Oft dusdanighe decoctie.

Neemt de wortelen Lapathi acuti, Helenij, ana ℥.j.ß. Bethonie/Duyvekervel/Buglos/ Bornasie/Mercuriael, de cruyden Capillis ana M.j. Alssen/Soldanelle ana M.ß. de zadē Carthami gestooten ℥.j. Roosemarijn eñ Buglosbloemen ana p.j. Gerst/roode Ciceren ana p.ß. in ℔.j.ß. van dese decoctie salmen solveren/den syroop Acetosi simplicis, honich van Roosen eñ syroop vā Roosen laxative ana ℥.j.ß. alle morghens ℥.iiij. warm ingenomen. Hier na aldus laxeren.

Purgatie.

Neemt den ſyroop van Rooſen laxative met Zenie bladeren ghemaeckt ℥.j. Diaphœnici ʒ. ij. confecctionis Hamech ʒ.j.ß. met de gemeẽ decoctie ingenomen. Oft den Diacarthami validioris ʒ.iij. daer mede inghenomen.

Oft ghebruycken deſe pillen.

Neemt de pillen Aggregativæ ende Fumariæ ana ℈.j.ß. met ſyroop van Violen oft Bugloſſe vj. pillen gemaeckt/ende nae den eerſten ſlaep inghenomen/ ende v. uren daer nae deſe afſpoelinghe ghebruycken.

Neemt Gerſte water ℥.iiij. ofte v. warm in. Men mach om de ſcherpe humoren te bluſſen/ verkieſen ſeker Suppoſitorien met Opio ghemaeckt/ende ſeker Clyſterien inden Capit. van den Teneſmo verhaelt.

Jeuckinghe met ulceratien.

Sal tſelve gheremedieert worden met Linimenten tot ulceratiẽ dienende/als met verdroogende ende vercoelende unguenten/als den Tutia, ghebrant Loot/ Lithargyrum gewaſſchen/ ende in eenen looden Mortier met eenen looden ſtamper gewreven/of met unguento albo Caphurato, ende houdẽ de plaetſe met ſchoon Lijwaet ſuyver/ ende waſſchen t'Lichaem met de decoctie van Agrimonie / Olijf bladen &c. ende duſdanighe waſſinghe om de ſoutichEyt te bluſſen ghebruycken.

Badinghe voor de ſiltigheyt.

Neemt de wortelen Lapathi acuti ℥.iij. Surinck mette wortelen Duyvekervel/ Scabioſe/ Savie/ Malue/ roode Rooſen/ de bladen Nymphex ana M.ß. ſamen in water op tderdendeel gheſoden/ daer in gheſeten/ oft ſponſien daer in ghenet ende ghewaſſchen / ende ſtrijckenſe met dit unguento.

Unguentum.

Neemt Lythargyri, Ceruſæ in Rooſ-water ghewaſſchen ana ʒ.ij. Solpher Gummi Tragacanthæ ana ʒ.j. op een looden plaet ghewreven tot een Liniment/ daer altemet wat olie vã Rooſen ende Azijns toe doende met Campher gra. vj.

Jeuckſel door cholerijck bloet gheſchiedende.

Indient uyt loopt met geluachtige een weynich upten rooden ſiende Pueckelen/ oft loſſende roode vochtichEyt wat upten gelen ſiende/ſo comet uyt tgeneraeI Lichaem/ ſonderlinge uyt een heete Lever/ſoo ſalmen eerſt de onghetemperthEyt der Leveren remedieren/als in ſijn eyghen Capittel verhaelt is. Men ſal de jeuckinaent Fundament met deſe waſſinge waſſchen.

Lavament.

Neemt rooden Wijn die wel ſtraf is ℔.ij.ß. tſaet vã Weechreede ende van Porcelepn/ Rijſt/ Linſen ana ℥.j.ß. Antheræ Roſarum ℥.j. de ſaden vanden Mancop/ van Nympheẽ mette witte bloemen ana ℥.ß. Savie p.j.ß. dit in eẽ dobbel vat gheſoden/ ende daer t Fundament mede gewaſſchẽ/ daer na met dit Linimẽt beſtrijckẽ.

Liniment.

Neemt olie van onrijpe Rooſen / olei Nymphex ana ℥.j. tſap van Nachtſchade ℥.j.ß. Lytargyri, ghebrant Loot/ Ceruſe/ witten Elleborus ana ʒ.j. dit op t'Loot (als voorſeyt is) ghewreven tot een Liniment/ ende tot dat het den Loode ghelijc is. Een decoctie van Savie met haren ſtocken gemaect/ ende daer mede gewaſſchen/ doet het jeuckſel vergaen.

Tſelvẽ wort ooc dat ſap vanden Ebuli, deſghelijcken het cruyt Potamogeton toe geſchreven/ gheſoden weſende/ daermede ghewaſſchen/ oft Cattoen in tſap van deſen ghenet ende aent Fundament gheſtreken.

¶ Vande geſchillen/ materien/ ende groepinghe der Wormen in des menſchen Lichaem/ ende worden vande Latijnen Lumbrici, Vermes oft Tineæ Ventris ghenaemt.

SEer verſcheyden opinien vinden wy by den Authoren vande Wormen / ſoo vande gheſlachte/ materien / als oock vande manier haers groeyens. Hippocrates ende Celſus verhalen ons alleen van twee manieren van Wormen / maer inde gheſlachte niet accorderende/ want Hippocrates en maect geen mentie vanden breeden Worm/ ende Celſus verſwijcht de cleyne Wormẽ Aſcarides: maer Galenus ende Paulus Ægineta verhalen ons vã dryderley geſlachten/ wiens opinien vande navolgende medicinen meeſt aengenomen is/ als de lange/ ronde/ den Spoel oft Pierwormen ghenaemt/ deſe groeyen meeſt inde Smal-darmen/ ontrent der Maghen / de ſelve door den hongher ſeer pijnlijcken vallende/ dickwils climmende inde maghe/ daer groote pijn cauſerende/ met walginge ende brakinghe / met droogen hoeſt/ deſelve dickwils door den mont oft ter Neuſen uytloſſende.

Verſchey[...] opinien/ [...] de geſla[...] eñ mate[...] der wor[...] ende ma[...] haers le[...]

De gem[...] Schole [...] medecyn[...] houden [...] 3. geſlac[...] der wor[...]

Het tweede gheſlacht der Wormen.

Het tweede gheſlacht is breet/ lanc ende wit/ ende ſijn dickwils ſoo lanck/ datſe door den gheelen Darme verſpreyt liggen/ ſtreckende vãt een eynt tot het ander / oft altemet daer gedobbelt liggende. Sommighe hebben gemeynt/ dat de Wormen Cucurbituos, den ſade van Couwoerden ghelijck zijnde / een vruchte ſoude zijn vanden voorſz. breeden Worm / ende daer van voort ghebrocht/ het welck ſoo niet en is/ maer zijn by haer ſelven een eyghen ſoorte van Wormen/ van welcke Wormen wy een Hiſtorie leſẽ by Antonium Beniueniũ, van een Vrouwe die deſe Wormen met een groote menichte loſten/ wel vier Cubitus lanck weſende/ ende al bijtende de een den anderen ghevadt hebbende / even al oft

Lumbr. [...] *& Lon*[...] oock [...] oft *Teni*[...] naemt/ [...] datſe ſo [...] eñ ſmal [...]

Cucurbi[...]

In ſuo d[...] *ditibus*[...]

al oft maer eenen Woꝛm en hadde gheweeſt.

Het derde geſlacht woꝛt Aſcarides genaemt/ ende ſijn den cleynen Kaeſ woꝛmen oft Mayen ghelijck/ haer plaedts hebbende beneden inden Fundamẽt Darm. De heete/ ſcherpe materie/ als de Cholera oft melancholeuſe materie zijn gheheel onbequaem om deſe Woꝛmen vooꝛts te bꝛenghen/ want deſe haer bequaemſte natuer (meeſt dienende tot voedinghe der Woꝛmen) overtreden hebben/ ten waer dooꝛ een bequaem toevermenginghe van ander humoꝛen/ maer te recht ſeyt Paulus Ægineta de ooꝛſaec der Woꝛmẽ te weſen de rauwe grove Phlegma, als uyt een Chyloſe materie/ welc een onbequaem ſtof is/ alſmen aende Kinderen ende ander gulſighe naturen ſien mach. Summa uyt vuylicheyt groeyen de Woꝛmen/ maer gheheel gheputrificeert weſende/ iſſe daer onbequaem toe/ als Ariſtoteles ſeyt: alſoo dat de Woꝛmen alleen uyt coꝛruptie haren ooꝛſpꝛonck nemen/ uyt welcke vuylichz de nature t'bequaemſte daer toe dienẽde/ verkieſt/ ende de levent makẽde warmte als werckmeeſter van dien/ fatſoneert daer levende dieren uyt nae haer vermogen/ want de natuerlijcke warmte/ als Galenus ſeyt/ bereyt de vervuylinge/ ende maectſe tot generatie bequaem/ ende dat overblijffſel van dien (nu van natuerlijcke warmte beraoft weſende/ ende een onnutte materie weſende) comt haeſt tot vervuylinge.

[margin:] ...de Meteoris. ...Caufis lu...borum, ...bor. Lib. ...ipho 26

Een vierde gheſlacht van woꝛmen/ Tine oft Tenia ghenaemt.

Nota/ dat de ſommighe den bꝛeeden langen Woꝛm in twee ſpecien deylen/ makende daer af een vierde gheſlacht ende noemende deſen eyghentlijcken Tine, oft als ander willen/ Tænia, dat is/ Faſcia, dats eenen Goꝛdel oft Windel/ om dat hy ſoo lanck is/ als Plinius verhaeldt/ van eenen die dertigh voeten lanck was: ende Iacobus Hollerius in ſua Praxi. Scholia cap. 50. ſeyt een gheſien te hebben van 9. voeten.

Cucurbitini een vijfde gheſlacht der Woꝛmen.

Ende de Woꝛmen Cucurbitini vooꝛſz. den ſade van Couwoerden ghelijckende/ om dat een eygẽ geſlachte van Woꝛmen is/ als Benivenins eñ meer ander ghetuygen gheſien te hebben/ ſo ſcheydẽ ſy die ooc vandẽ bꝛeeden Woꝛm vooꝛſz. uyt/ ende maken daer een vijfde geſlacht van.

Verſcheyden accidenten der Woꝛmen.

Indien ſy dooꝛ haer menichte den Chylum verteren/ ſoo verdwijnt het Lichaem/ maer ſoo ſy haer op een plaetſe ſtil houden/ ende voetſels ghenoech hebben/ ſoo en vallen ſy den patient ſo laſtigh niet/ maer vanden anderen ſcheydende/ ende uyt de Darmen opwaerts climmende na de Maghe/ ſonderlinghe den Spil-woꝛm/ ſoo woꝛdenſe dooꝛ den Mont oft Neuſe uytgewoꝛpen &c. als boven verhaelt is: de cleyne Woꝛmen int Fundament verwecken daer jeuckinge oft den Teneſmus. Int midden vanden buyc of inde Smal-darmen verooꝛſakenſe Lienteria of opblaſinge des Buycx: in alle manieren vã Woꝛmen hebbenſe al een maniere van een dagelyckſe Coꝛtſe/ ſonder ſeker ooꝛden met huyveringhe/ ende dooꝛ haer cnaghen ende bijten aende Darmen dooden ſy dicwils den patient/ eñ nae de kele opclimmende ſtaenſe dickwils in vreeſe van te verſmooꝛen.

Generael teeckenen der Woꝛmen.

Sy hebben eenen ſtinckenden adem met eenen dꝛooghen Hoeſt/ al ſchꝛeiwende ontwaken ſy/ ende ſlapen vaſt al knerſſende op haren tandẽ hen vloet veel Speecſels uyten monde/ ſy wrijven veel aende Neuſe/ eñ zijn doꝛſtigh/ den buyc is hen opgeblaſen met winden/ ende lijden veel perſſinge ende rommelinge/ al ofſe waterſuchtigh waren/ ſy zijn doot-verwigh/ met vuylen/ couwen/ ſtinckenden ſweet/ altemet woꝛdenſe ydel van hoofde/ nochtans niet peuſelende/ ofte treckende mette vingheren/ alſe wel in ſommighe ſcherpe ſieckten doen/ noch en hebben ſonderlinghe geen hooft-pijn/ ſy loſſen de Woꝛmen dicwils dooꝛ den Mont/ Neuſe of camerganc/ des nachts quellẽ ſy den patiẽt meer als daegs/ dooꝛ den hongher zijnſe opclimmende/ ende zijn de Maghe/ Darmen/ ende inghewant quetſende/ daer dooꝛ veel accidenten cauſerende/ maer de ſekerſte teeckenen zijn/ ſo ſy Woꝛmen zijn loſſende.

Om totter curen te comen.

De cure van deſen eyſcht een ſonderlinghe ſnelſicheyt/ om datſe ons ſo veel quade accidenten aen connen bꝛengen/ als Coꝛtſen/ vomeringhe/ quetſende der Darmen/ flauwicheyt der Herten/ jae dooꝛt verſuymen vande ſelve uyt te dꝛijven/ hebbenſe Lichamen dooꝛ gegeten/ men ſal daerom den patient terſtont hulp doen nade ſaec vereyſſchen ſal/ want altemet moetmen de Coꝛtſe met de Woꝛmen tſamen vooꝛ oogen nemen/ om die ghelyck te moghen helpen/ ende de verſtoptheyt van dien te niet te doen ende te openen/ altemet oock weynich op de Coꝛtſe lettende/ maer de Woꝛmen eerſt uyt dꝛijven.

Indien daer Coꝛtſe met Woꝛmẽ tegenwooꝛdigh is/ ende dooꝛ verſtoppinghe gecomen/ ſalmenſe aldus te hulp comen.

Om te openen ende te ontſluyten.

Neemt de woꝛtelẽ Graminis, Cichoꝛey/ gerſte ana ℥.j. in Water gheſoden/ ende ℥.v. daer van inghedꝛoncken.

Oft aldus

Neemt ſyꝛoop van tſap van Suerinck ofte van Hoppe/ den ſyꝛoop van Byzantien ende vã Endivie ana ʒ. met de vooꝛſz. decoctie/ oft daer by doende de woꝛtelẽ Taraxaci ende Poꝛcelein/ ende in ℥.x. van dit nat ſalmen de vooꝛſeyde ſyropen reſolveren/ ende in vier moꝛghens inghenomen.

Om de Wormen te dooden.

Neemt de bladeren vandẽ Persick boom gestampt met Azijn vermengt / ende opten Buyc gelept/oft ſijn ſap ℥.j.met Azijn vermengt.

Ten ſelven.

Neemt de bladeren van Persick boomen eñ Praſſij met Azijn gheſtampt/ Centaurij minoris ana M.ß.oft M. j. daer onder vermenghen tmeel van Lupinen ℥.j. Agarici ʒ.iij. de Galle van eenen Stier oft van een Vercken ʒ.ij. Terebinthijn een weynich/ maer ſoo daer grooten brant waer / ſalmen inde plaetſe vanden Centaurij ende Marubij, Cichorei, Dentis Leonis, met de beſyen Hederæ arboreæ daer toe doen. Hier en ſalmen de Porcelepn ſadẽ/noch dẽ Hertſ hoorn/dẽ Coral/ of Corallina niet toe gebruycken/want ſy ſtoppen/ten waer inde Buyc-loopen nae veel camerganghen/ oft oock inden beginſel der ſieckten ſonder Cortſen zijnde.

Wormen den Buycloop cauſerende.

So de wormen oorſaec vandẽ buyc-loop zijn.

Soo de Wormen oorſaec vanden Buycloop zijn / ende noodigh is wat te laxeren / ſalmenſe laxerende noch wat te hulp comen/eñ nu lange met braken ende den Loop Diarrhœa ghequelt waer gheweeſt/ſalment dus te hulp comen.

Neemt olie van Queen ℥.ij.tſap van Porcelepn met Azijn uytghedaen/ t'meel van Linſen ana ℥.j.ß.root Coral/ Hertſ-hoorn ghebrandt ana ʒ.iij.met een weynich Terebinthijns tot eẽ Cataplaſma vermẽgt. In deſe voorgaende applicatien ſalmen altijt Azijn vermengen / want het treckt veel beter door / ende dat in meerder quantiteyt/ alſſer Buyck-loop oft hitte tegenwoordigh is/als Cortſen. Ende indien den Buyck-loop een Lienteria waer / ſo moeten de applicatien meer verwermende eñ confortérende zijn/ om de behoudende ende kokende crachten haren dienſt te beter te doen.

Aldus.

Neemt Vnguenti Stomachici Galeni, Nardus olie ℥.j. olie van Menthe ʒ.iij. Galangæ, Macis, Aloes ana ʒ.j.root Coral/Alſſen/ Coriander ana ʒ.ß. Was een weynich/tot een Liniment vermenght / ſtrijckende ſalmen daer een weynich Azijns toe doen.

Met Wormen gequelt/ſonder de voorſz. accidenten.

Men ſal in deſen ſeer warme ende bequaem ſimplicia verkieſen.

Simplicia tegens de Wormen dienende/ als den Alſſen/Seriphium, Averoon/ Hyſſop/ Marubium, Thymum, Calamintha, Mentha, Ruta, Netelſaet/Radijs/Poley/ Origanum, Centaurium minus, Gentiaen / Dictamus, Zever ſaet of Santonicum, rondẽ Hool-wortel/Looc/ Alant wortelen/Zeduar/ Rhabarbar/Coriander/Coolſaet/tſaet Securidacæ, Porcelepnſaet/ Camil bloemen/Aſtragalus Bouis vſtus, zijn de Coten of Pickelen vande Beeſten gebrant ende ghepulveriſeert met Wijn inghenomen / is een goede remedie voorden Spil-worm / als om den breeden worm te dooden ende uyt te drijvẽ.

Corallina ʒ.j.of ʒ.j.ß.met Gras oft Alſſen water inghenomen/doet tſelve ſeer wonderlijcken. Item den Myrrhe/ het pulver van Aertwormen ghebrant/het ſchaefſel vanden Yvoor/ Hertſ-hoorn ende Eenhoorn zijn in deſen al bequaem. De decoctie vande verſche Sebeſtẽ gedroncken is gheprezen.

De wortelen vande Varen ſonderlinghe het Wijfken tot ʒ.iij.met Wijn inghenomen/maer Cortſe preſent weſende/ſalmen tſap vã Cichorei, Scariolæ, dentis Leonis, ende met het pulpe vande Sebeſten oft ſijn decoctie inghenomen/ ende van alle deſe voorſz. ſoo en is den Aloe het minſte niet.

Vercoelende.

Gras/Endivie/Cichorey/Scariola, Taraxicum met haren ſade / ſuer Granaten / Limoenen/Oraengie Appelen/ Aelbeſyen / Porcelepn ſap ende ſaet/Sulcker ſaet/de ſchorſſen vande wortelen vande Moerbeſien/Coriander ende dẽ Bolus Armenicus, &c.

De purgatien zijn in deſen goet/ want hier door wort de materie met den neſt ende Wormen uytgheropt.

Purgatie.

Neemt Alſſen/Severſaet ana ℥.ß. Rhabar. ʒ.ij.ſchaefſel van Hertſ-hoorn ʒ.j. Agarici ʒ.j.ß. Dictami ghepulveriſeert / ende ʒ.j. met het nadt van een Hoentken / ofte met Agrimonie/ Alſſen/Camil of Porcelepn water ingenomen. Den Aloe ende Rhabarbar zijn in deſen te prijſen. Men mach den Rhabarbar alleen ʒ.j. Spicæ Nardi gra.iij. Alſſen oft Gras water ℥.iij. teſſens inghenomen/ende is ſeer goet voorden breeden Worm.

Pillen voorde Wormen.

Neemt Agarici electi ʒ.j.ß. Zever ſaet/tſaet Cardui benedicti ana gra.xvj. Macis ℈.ß. Salis Gemmæ, gra.vj/ met Alſſen water nyt elcke dragma vj. pillen ghemaeckt/ ende alle dry ofte iiij. daghen vj. ingenomen nae den eerſten ſlaep. Oft neemter een ure voorden avont eten iij. in.

Oft.

Neemt Agarici ʒ.j. ſpecien Hieræ ſimplicis ℈.ij. tſaet Santonici, Dictami ana ℈.j. Diagridij gra.xij. met tſap van Alſſen/ als boven pillẽ ghemaeckt ende ghebruyckt/oft tot een pulver ghemaeckt/ ende ʒ.j.met eenighe voorſz. wateren ingenomẽ/ ende wildy doeter ℈.j. Rhabarbar toe.

Wormen beneden inden ſchuylende/ ſalmen Clyſterien daer toe verkieſen.

Clyſterie.

Neemt de decoctie van Gerſte ofte van een Hoentken tſap ℔.j. Pot-ſuycker ℥j.ß. Honich van Rooſen ℥.j. dit gheſtelt.

Ten ſelven.

Neemt

Neemt Wijn ℔.j.olie vā Alssen ℥.iij. de spec. Hieræ Picræ ʒ.iij. Honich van Roosen ℥.j. sout ʒ.j. de eerste machmen tot ℥.v. voorde kinderē verkiesen / maer en ghebruyckt gheen Melck/ want sose inde Darmen storckelende waer/ soude swaer accidenten verwecken.

Oft neemt de decoctie vande Sebesten ℥.v. versche Boter ℥.j.eñ tot een Clysterie gebruyct/ want tloct de Wormen van bovē nederwaert/ maer vande straffe wijckense opwaert.

Desghelijcken salmen alle straffe ende bitter suppositorien schouwen / maer alle soeticheyt daer toe verkiesen/ende leggen hem dusdanigen Cataplasma opten Navel.

Cataplasma.

Neemt Aloe ʒ.iij. Alssen/Zeversaet ℈.iiij.de Galle van eenen Stier oft Verrcken ʒ.j. t'meel van Lupinē/ ende met tsap van Alssen een Cataplasma ghemaeckt.

Oft dit Cataplasma.

Neemt t'sap van Alssen / van Averoon/ofte Zee-alssen/van Prassio ende Mercuriali ana ℥.ij. tmeel van Lupinen ℥.iiij. tsaet Apij, Santonici of Zee-alssen ʒ.j.ß. Dictami ʒ.j.eñ wildy/ vermengter Aloe onder ʒ.iij. tot een Cataplas.

Unguentum.

Neemt olie van Alssen ende vā bitter Amandelen ana ℥.j.de sapen uyten Persick bladeren ende van Alssen ana ℥.ß. Aloes ʒ.ij. de Galle van eenē Stier ʒ.j.ß.root Coral/ Herts hoorn gebrant ana ʒ.j.meel van Lupinen ʒ.iij. Was q.s.ende weynigh Azijns tot een unguentum ghemaeckt.

Pulver.

Neemt Seversaet ʒ.j.Senie bladen ghesuyvert ʒ.iiij.t'saet van Coriander bereyt / Herts horen of Corallijn ana ʒ.ß.hier van een pulver ghemaeckt. (…sebaft.)

Item.

Theriacæ Andromachi,oft den Mithridatij ʒ.j.oft ℈.ij.met Wijn/soo daer gheen Cortse en is/inghenomen.

Den Dictami ʒ.j.oft ℈.iiij.met de decoctien Dictami oft het water Raphani,Pulegij,Savinæ,oft alleen haer decoctien gebruyct/ verdrijft de wormen/ende set de doode vrucht aff.

Oft.

Rhasis leert te nemen Comijn met de Galle van eenen Stier vermengt/ ende als eē plaester opten Navel oft Buyck gelept.

Ende Sebastianus Austrius seyt met tselve eē kint vande Wormen verlost te hebben/ uyt wiens Navel ongelooffelijckē veel water ende Etters mede vloeyden. (In suo libello de …rorum …rbis.)

Om de cleyne Wormen Ascarides, uyt te dryven.

De Wormen des Fundaments inde oudē persoonen salmen met de voorsz. Clysterien te hulp comen/ende noot zijnde/ tlichaem vā binnen suyveren met de pillen Ruffi, Aggregative, oft de Agarico,maer alleen beneden indē Fundament Darm haer onthoudende/wordē principalijcken door Suppositorien ende Clysterien gheholpen / maer als boven verhaelt is/ moetmen hem wachten datmen inde Clysterien niet sonderlincx en vermengt/daermen de Wormen mede te rugghe jaecht/maer ghebruycken beneden de Lever soeticheyt/ende van boven bitter/ als van beneden een Suppositorium gestelt/uyt suycker-Penie gemaeckt/ in Honich ghenet/ eñ van boven bitter ingegheven.

Nochtans heb ickse met Suppositorien uyt Honich ende Sout/oft met het pulver Alhandel eñ de specien Benedictæ laxativæ gemaect/ gheholpen.

Oft.

Neemt onghesouten vleesch sonder vet/ende lanckworpigh/als een Suppositorium, ghesneden/ende eenen draet daer aen vast ghemaeckt/ ende van onder int Fundament gheset/ende latent daer twee uren lanc steken/ende latense vasten/ want het selve wort/ soo inden ouden persoonen als inde jonge kinderen/ goet bevonden/ Al inde selve manier suldy met een stuck Speck handelen / eerst int cout water gelept/ende inde selve manier van beneden gheset. Sequitur de Coli dolore.

¶ Beschrijvinge der Intestinen oft Darmen.

Hoe wel de natuer den mensch maer eenen Darm toe ghevoecht en heeft/ sijn beginsel nemende vant onderste der Maghen/ met veel omweghen door den Buyck passerende/ ende eyndende in t' Fundament / Even wel so hebben nochtans de Autheuren den selven in dry smal ende dry wijde Darmen afghedeylt/ ende elc van dien/na sijn eyghen lengde/ dienste/ oft passien sijnen eyghen naem toeghevoecht. (Dry smalle eñ 3. wijde Darmen.)

Gelijc den eersten Smal-darm sijn beginsel nemende aen den ondersten uytganck/oft mont der Maghen Pylorum ghenaemt / ende wordt Duodenum oft xij.vingherlinck genaemt/ om dat hy maer xij. Duym/dat is/anderhalf vierendeel lanck is/tot welcken een Canael uyt het galle blaes ken toeghesonden wort/Ecphysis genaēt/door welcke de Cholera ingesonden wort/ om de Darmen van haren Slijm te suyveren/ ende den camerganck sijn coleur te gheven. (De j. Darm Duodenū, oft 12.vingherlinck. — Ecphysis sijn plaetse ende dienst.)

Den aenpalendē Darm Iejunum genaemt om dat hy meest altijt ledigh ghevonden wort/ want de aderen Meseraicę suygen hem den ontfanghen Chylus gedurigh af/ ende is seven ellen oft dry vademen lanck. Den derden daer af volghende wort Ileon oft Volvulus gemaemt/ ende dat na de passie Iliaca, die in desen altemet gheschiet/ ofte om datse ontrent de plaetse Ilia gheleghen zijn/ende desen Darm heeft seer veel (Den tweeden Ieiūnum eñ is dry vademen lanck. — Den derden Ileon, ende sijn dienst.)

crommé weghen om den gecoockten Chylus te bewaren/welck hem vande aderen Meſeraicæ/ welc hier meer als aen eenige ander ſmal-darmen zijn ſtreckende/ af gheſoghen wort/ ende is met den naeſt volgenden Darm anderhalf Elle lanck. Hier aen volghende worden de wijde oft ruym Darmen ghenaemt/ende is Cœcum oft Monoculum ghenaemt/in deſen beghinnen de Feces haer eerſte weſen aen te nemen/ oock worden de Wormen Lumbrici in deſen Sack meer als in ander Darmen ghevonden. Nae deſen volcht den Darm Colon eñ is het grootſte ende vleeſichſte der Darmen/ deſen heeft in hem veel Cellekens daer den Dreck ſijn forme in vercrijght/ ende is by de luchter Niere gheſtelt/ daerom het Colijcke ende pijn der Nieren malcanderen ſeer ghelijck zijn/ deſen Darm is vande ſlincker Niere over den bodem der Maghen ſtreckende/alſoo dickwils de Milte ende Lever ghenakende/ het Colica verſchijnt hem in deſen Darm meeſt. Aen deſen Darm volcht den Darm Rectum ofte Longaon ſijn beghinſel nemende recht boven tbeghinſel des Cruys beens recht nederwaert dolende/ na tfundamēt ende is ontrent een half elle lanck/ deſe lijdt ooc ſijn ghebreken/als het Teneſmus, ende het uyt sincken/ Summa de Darmen zijn t'ſamen ontrent xiiij. Ellen ſtijf.

Cecum oft Monocum ſijnen dienſt. De Wormen Lumbrici/ haer plaetſe. Colon dē 2. ruymē darme ſijn paſſagie. Den Darm Rectum oft Longaō ſijn plaetſe ende lijden. Lengde der Darmen.

¶ Van de Paſſien ende Accidenten der Darmen/ met meer ander deelen des Buycx/ al groote gelijckeniſſe hebbende metten Colica.

Verſcheyden zijn de gebreken der Darmen/ cnaginghe/ perſſinge/ opblaſinge van winden/ inflammatien ende ſweringe/ haer overcomende door eenighe coude onghetemperthेyt/ als door coude ſlijmighe materie Pituita vitrea/oft anders phlegmatijcke ſpecien/door haer lijmichheyt aenhanghende/ ende door haer couthेyt de Darmen ſeer laſtigh vallende ende pijnlijcken/ maer ſalmen uyte winden onderſcheyden door dien/ datſe op een plaetſe ſtede houden/ dat de winden niet en doen: uyt hitte veroorſakende/ als uyt een cholerijcke materie/ inde Darmen vergadert/ dat ſelden geſchiet/ als uyt geelſucht of Cholerijcke Cortſen/ ſo iſſer dorſte/ hitte/ walginghe/ ende altemet luſt tot camerganck ſonder yet quijt te wordē/ de urine is ſeer cholerijc ende ſcherp/ het warm etē ende warme ſtovinge zijn in deſen hinderende ende int ander hulp doende/ deſe pijn en verbreyt haer oock ſoo ſeer door den Buyck niet.

Winden en houden geen plaetſe/ als de humoren. Teeckenen uyt Cholera oft hitte veroorſaeckt.

Teeckenen van den geinflammeerden Colon Darm.

Den Darm Colon inflammatie lijdende/ ſo iſſer een onlijdelijcke pijn met ſtercke Cortſen/ dorſt/ walginghe ende vomeringhe ſonder verlichtinghe der pijnen/ daer en is geen ruſt/ weynich camerganck/ altemet met een ophoudinge der urinen/ ende ſo de darmen in lydē zijn door verherdinghe ende ophoudinghe des camerganckx/ cannen door den taſt bekent worden.

Aretæus Cappadox lib. 8. de dolore inteſtini Coli.

Deſen Aretęus ſeyt: indien dē Darm Colon ontrent der Milten is lijdende/ ſo hebbenſe een ſwarte coleur uyten groenen vermengt/ maer ontrent der Leveren lijdende/ hebbenſe een witte coleur uyten groenen ſienden/ waer door de byghelеghen deelen mede in lijden zijn etc. ende weynich daer naeſeyt hy/ dat meer te verwonderen is/ dat de Teſtes ofte Clootkens met de Cremaſteris, dat zijn de ſchorſſers/ ſoo onverhoets met deſe pijn overvallen wort/ alſoo dat veel meeſters hier door bedroghen zijn/ al meynende tſelve een eyghen ſieckt van deſe Cremaſtere te weſen etc.

Cremaſt[…] oft Suſp[…] ſores vae[…] Clootke[…] aenhang[…]

Onderſcheyt tuſſchen de pijn der Lijfmoedere ende Colica.

De Moeder ende Nieren lijdende/ is de pijn den Colica ghelijck/ maer de moeder lijdende in haer in haer banden oft ſtrenghen ende ſonderlinghe nae de baringhe/ ende dat inde banden ſtreckende/ na de Lieſenen/ alſo dat dicwils door eē Heupe pijn Coxendicus genaemt/ wort aengeſien/ de Moeder lijdt oock alſſe haer ſtonden met ſwarichेyt zijn loſſende/ eñ dat tegens den tijt/ alſſe vloeden ſullen/ deſe pijn leydt haer meer ontrent der Nieren dan int binnenſte van de Lijfmoeder/ ende dat door de opſpanninghe vande aderen ende ſaet vatē/ hier na de Moeder paſſerende/ ende na haer hoornen Cornua Matricis ghenaemt.

Nieren haer pijn.

De Nieren pijn gheſchiedende door inflammatie der der Nierē/ wort door de ſcherpe pijn/ hitte ende Cortſe bekent/ maer vanden ſteen oft vande grove Phlegma door de weghen der urinen paſſerende/ ſoo begint daer een gheduerige pijn inde Nieren daer plaets houdende/ dan is haer altemet ſtreckende inde Blaſe ende Teſticulen der ſelver zijden der lijdende Nieren/ de urine is in deſen metten eerſtē ſubtijl/ waterachtigh weynich/ oock turbel/ opſtoppende/ corts daer na dicwils grof ende ſantachtigh/ al waer door ſy vanden Colica afgheſcheyden worden.

Pijne d[…] Nieren [..] ander ge[…] ken te o[…] kennen.

Peritoneum ofte Syphac met pijnen.

Daer altemet pijn pijn cauſerende int omſpanſel des Buycks Syphac vande Arabiſchen ghenaemt/ ende oock in ſyn vellekens oft panniculen ende inde Muſculen des Vets vanden Buyck/ ende hoewel deſe pijn gheen ghemeynſchap en heeft met het Colica/ ſoo iſſe nochtans oock ſeer ſtrenge/ te meer alſe diep ghelegen is/ want min perijckels iſſer als de pijn gheleghen inde rocken/ eñ muſculen des vets vanden buyc/ dan int binnenſte vanden omſpanſel des Buycx Peritoneum of Syphac, de pijn is gheduerigh/ ende nae gheen Remedien vraghende/ daerinen het Colica nochtans mede is verſoetende/ tſy door eenighe Clyſterien/ ofte Dranckцen ende

stovinge/haer sijn dickwils swaere Cortsen overcomende/ met welcke haer de pijn is vermeerderende.

Onderschept tusschen Iliaca en Colica.

Iliaca passio is den Colica oock gelijc/ maer Iliaca hout hem vast op een plaetse/ ende meest ontrent den ommeganck vanden Navel / ende het Colica meest inde zijden.

Hier mede dit Capittel eyndigende / salmen nu gaen verhalen vande Colijcke oft Crimpselen der Darmen.

¶ Vanden Colijcke oft Crimpselen der Darmen / vande Latijnen Colicus dolor oft Colica passio ghenaemt.

...schrijvin-g.

COlica passio heeft haren naem vanden darm Colon, ende geschiet meest inde zijden/een weynich beneden den Bodem vande Maghe/ ende dat om de omwentelinghe der Darmen Colon aldaer gheleghen/ tsy door een grove oft taeye humoren/oft besloten winden geenen uyt ganck vindende/mede brenghende dese accidenten/als walginginghe/ brakinge/ uytwerpende veel verscheyden phlegmatijcke materien/ altemet groene oft geluwe / het braken valt hen in desen veel lastigher/ als inde passie der Nieren/ ende dat door over ende weer loopen der winden/ de vuyl humoren upte Darmen voor hen opwaerts drijvende / oock soo sijn dickwils de weghen soo besedt/ datter noch wint/ noch oprispinge en mach passeren/ en dat door de coude grove Phlegma, ende soose altemet wat door de camerganck lossen / is den Coepen drec gelijck/ ende int water vallende/ is boven drijvende/altemet is dese pijn om loopende/ geen plaetse houdende/altemet door den gheheelen Buyck/veel loopende nae de slincker Liessene/ende nae bey de de Nieren/ende altemet oot door den Darm Colon opwaerts loopende/en ontrent den Navel groote pijn makende/om de corte keeren/en seer gevoelende deelen des Darms/ in welcken de winden besloten wesende/ maken pijn ontrent den Lendenen.

...ca/ haer ...denten.

...ergant ...Coepens ...gelijck.

Colica is altemet een voorbode vande Bonghe water Tympanites.

Ende indien dese pijn vande Colijcke blijft duerende/ende begint te verouden/ende nu met geen remedien en is te stillen/bewijst ons dat de groote ongetemperthept als een Cortse Hectica inden Lichaem ingheworteIt is/daerom oock qualijcken geremedieert mach worden/dreygende de Lichaem met een specie des Watersuchts Tympanites ghenaemt/maer comende door de affettinghe vanden Crisis,als int eynde der siecten/oft door vercouwinghe/ niet verout zijnde/ so salt door bequaem remedien lichtelijcken geremediert worden / maer upte voorsz. oorsaken niet comende/so ist te vreesen dat geen winden/ maer eenen Cancker oft pijnlijcke sweeringhe daer upt is te verwachten/ ende staen in perijckel van gheheel upt te drooghen ende te teeren.

Summa gheschiet passie upt besloten winden gheenen uptganc vindende / upt grove taey Phlegma, door een onmatigh le ven ende ledicheyt/door de verstoppinghe der wegen/ daer de Cholera haren toe ganc heeft nae de Darmen/ waer door de Phlegma ende slijmighe materie vande Darmen niet en wordt ghesuyvert/item door de Wormen/ende verherdinge oft ophoudinghe der camergangen/ welcke pijn men ten eersten moet versoeten/ daer nae op de oorsaeck letten.

Aengaende de cure.

Eerst beginnende vande seer coude humoren Pituita vitrea, welcke door haer couthept seer qualijcken berept ende gerijpt mach worden/en met lanckhept des tijts tot vloeden ghebracht wort/ moetmen tselve daerom met stercke remedien beginnen/ en so den patient is vomerende/ salmen de natuer daerin meer te hulp comen/en geven hem eenen dronc Malevesey met olie vermengt / oft daer een weynich Asari in gesoden/ oft van selfniet brakende/ende upter natuer tot braken bequaem/salmen hem doen braken/ daer nae een mollificerende ende verwarmende Clysterie stellen.

Aldus.

Neemt de wortelen Althea ende van Lelien ana ℥.j.ß. Malue/Parietarie/Bete/Mercurialis ana M.j. Lijnsaet ende Fenegrieck ana ℥.ß. Anijssaet ℥.iij. Camil/ Melliloot en Dil bloemen ana M.ß. Vijghen n°.vj. in onghesouten pensop oft schoon water gesoden ende in ℥.viij. resolveren Cassien oft Catholici, Mellis Rosati ana ℥.j. Diaphœnici ℥.vj. Olijve olie oft olie van Chamil ℥.iij. Sout een weynich/ende ghebruyckense eens oft tweemael nae dat t'Lichaem verbuylt is.

Ende soo nae t'lossen vande buylichept noch een onlijdelijcke pijn bleef dueren/salmen terstont dese Clijsterie moghen ghebruycken.

Versoetende.

Neemt Melliloot/Camil ende Dil bloemen ana M.ß. Veenvsaet ende Lijnsaet ana ℥. vj. in water oft soete Melck ghesoden / resolveren daer in twee doyeren van Eperen / Camil ende Dil olie ana ℥.ij. Broot suycker ℥.j. ende in ℥. ix. nats ghereso lveert.

Ten selven.

Neemt olie van Camil ende Dille ana ℥.iiij. Rijnschen Wijn ℥.ij. tsamen vermengt/ ende geset. Ende wilvy/soo meuchdy voor de Clysteri- en/eerst dese versoetende stovinghe gebruycken.

Stovinghe om te versoeten.

Neemt Malue/Heemst/Parietarie/Camil/Melliloot/ het opperste vanden Dille ana M.j. Lijnsaet ende Fenegriec ana ℥.ij.in ℔.iiij.waters/daer spongien in genet / ende uytghedout/ ende daer op gheleyt/daer nā de plaetse met desen olie bestrijcken.

Liniment.

Neemt olie vā Camil/Dille ende Lelien ana ℥ ß.ende vermengtse.

Hier na machmē dese Clysterie wel gebruycken om de taey Phlegma daer uyt te drijven eñ te versoeten.

Clysterie.

Neemt de wortelen van Heemst/ van Lelien ende van Alant ana ℥.j.ß.Marubij,Betæ, Mageleyn/ Thymus, Rutæ, ende Hyssop ana M.j. Camil/ Melliloot ende Dil bloemen ana M.ß. Lijnsaet eñ Fenegriec ana ℥.ß.Comijn/ Venckel ende Comijn saet ana ʒ.iij. in water ghesoden/ daer een deel Wijns toe ghedaen op tleste/ ende in ℥.viij.nats resolveren Benedictæ laxativæ, Diaphœnici oft de specien Hieræ simplicis Galeni ℥.j.Dil of Rute olie ℥.iij. Dusdanighe Clysterien soudemen inden beghinsel wel moghen ghebruycken om de groote menichte van vuylicheyt af te corten / ende nae de bereydinge de selve uyt te drijven/ende so hem de materie boven inde smal Darmen waer onthoudende /salmense aldus evacueren.

Purgatie.

Neemt Diaphœnici ʒ.vj. met Suycker een Bolus ghemaeckt/ende smorgens vroech inghenomen.

Stovinghe om te versoeten.

Neemt Malue/Altheæ,Parietariȩ,Origani, Calaminthæ, Pulegij ana M.j.Anijs / Venckel ende het saet van Rute ana ℥.ß.de bloemen van Dil/Roosemarijn/Melliloot ende Chamil ana p.ij.gesoden tot een stovinge/ daer na dese olien ghebruycken.

Olien.

Neemt olie van Wijnruyte/ van Bakelaer/ van Lelien ende Chamil ana ℥.ß. tsamen vermengt.

Men sal voorden eten ghebruycken den Diacymino, Diagalangæ oft Anijs saet gheconfijt/ Ende so de pijn te onverdraechgelijcken waer/ soo salmen dese pillen ghebruycken.

Pillen.

Neemt de specien Diagalangæ, Aromatici
Nota, Rosati ana ʒ.ij. Castorei ʒ.ß. Euphorbij gra. x.Opij wel neerstich met eenen warmen stamper in Wijn Malevesey ghedissolveert ℈.j.ß. Peper/ Myrrhe/ Soffraen ana ℈.ß.uyt elcke dragma x.Pillekens ghemaeckt/ ende daer iiij. oft v.Pillekens van inghenomen. Ende soo de pijn niet en wilde cesseren/soo salmer ix. ofte x. innemen / men salse cleyn ende morwe maken/ op datse haest smelten/ende te onlangher aende Maghe hanghen / ende de pijn te eer benemen. Men sal dese Pillen van eenen ghetrouwen Apoteecker laten maken/ ende behooren vanden Medecijn-Meester in sijn Huys neerstigh bewaert te worden/ende dat om haer sonderlinge deucht ende operatie.

Men mach dese pillen oock ghebruycken inde stercke pijn der Nieren/uyten Graveel / ofte uyte Phlegma veroorsaeckt/dies salmen in ʒ.j. van dese pillen Carabe ℈.j.daer toe vermengē/ ende soo daer inflammatie oft verhittinghe inde Nieren waer / soo salmen de selve ghebruycken/maer laten dē Euphorbium ende den Myrrha uyt.

Ende soo men de humoren wilde rijpen / salmen tselve met syropen sonder Azijn ghemaect/ doen.

Aldus.

Neemt den syroop van Bysantien / van Venus hayr oft van soethout / vanden Stœchas eñ Arthemisiæ ana ℥.j. de wateren van Hyssop/ Alssen/Melisse/ oft van Mentha ana ℥.iiij. oft maken vande selve cruyden een decoctie/ende in vier morghens inghenomen / ende purgerense daer nae.

Colica uyt verholen winden veroorsaeckt.

De winden zijn hen altemet onthoudende inde Darmen/oft daer buyten/als inden Mesenterio,die inde Darmen schuylen /canmen daer uyt drijven /maer inden Mesenterio niet wel. Men sal met soet werckende Clysterien beginnen/eerst de vuylicheyt weeckē/daer na de winden uyt drijven.

Clysterie.

♃.Maluæ, Bismaluȩ, Parietariæ, Origani, Melliloot / Camil ende Dil bloemen ana M.j. Anijs/Carui/Comijn ende Bakelaer ana ʒ.iij. Wijnruyte saet ʒ.ij.gecooct / ende in ℥.ix.nats salmen resolveren Benedictæ laxativæ oft Diaphœnici ʒ. vj. confectionis è Baccis Lauri ʒ. iij.Honich van Roosen oft Potsuycker ℥.j.ende soo men niet purgeren en wil / salmen de laxativen daer uyt laten.

Men mach den olie van Rute ofte van Dille ℥.ix.tot een Clysterie ghebruycken.

Oft

Neemt olie van Rute/ van Noten/ van Dille / Maleuesey ana ℥.iij. confectionis è Baccis Lauri, Hieræ Picræ ana ℥.ß. tot een Clysterie vermengt/ men mach groote Coppen met veel vyers opten Navel setten / ende latense een ure staen/ende dat een ure nae ander remedien.

Electuarium.

Neemt de specien/ Diagalangȩ,Dianisi,Dia-

cumini

cumini ana ℈.j.ß. Suycker in Rute water ghe-resolveert ʒ.xiiij. daer coeckens tot ʒ.ij. van ghegoten/daer ten lesten v. ofte vj. droppelen Anijs olie toe gedaen. Den confectio è Baccis Lauri, item den Anijs oft Venckel olie/ alleen/ oft met een weynich Wijns ingenomen.

Oft gebruycken dusdanige sacxkẽs.

Neemt Milium ℔.ß. Sout ℥.iij. Bakelaer grofachtigh gestooten ℥.ij.ß. Anijs / Venckel/ Carui ende Rute saet ana ℥.ß. Dil ende Camil bloemen ana M.ß. t'samen in eẽ sacxkẽ gevult/ ende doorstickt / ende warm op den Buyck gelept.

Oft.

Neemt Miliũ ℥.iij. Sout ℥.j.ß. Camil bloemen M.j. Dil bloemen M.ß. ende tusschẽ doecken ghenaept / ende deen voor ende dander nae daer op legghen.

Uyt verdrooginge ende verstoppinghe des camerganckx.

In desen salmen de voorhaelde mollificerende ende weeckmakende Clysterien gebruycken/ oft nemen olie van Olijve ℥.vj. versche onghesoute Boter ℥.iij. ende beneden ghheset.

Oft dit Bolus.

Neemt Cassien ℥.j. oft ʒ.vj. Anijs saet ghepulveriseert ʒ.j. met suycker eẽ Bolus gemaect/ ende een ure voorden eten inghenomen.

Wten Wormen veroorsaeckt / salmen tselve remedieren alsmen in zijn eyghen Capittel verhaelt heeft.

Colijcke door invloedinghe van scherpe humoren.

In dese is een seer scherpe pijn/ ende Braken een geel of coperachtighe materie/ daer is flauwichheyt der herten ende uytberstinghe des couden Sweets/ met Cortse. In desen soudemen weynich bloets af trecken/ om het toenemen vã Cholera ende den honger te benemẽ/ want hinderlijcken is den hongher inden Colijcken uyt hitten veroorsaeckt / want daer door vermeerderen alle haren accidenten/ maer inden Colijcken/ daerse uyt coude rau humoren veroorsaect is/ is den hongher goet/ want hy doet de rauwe humoren te niet/ In dese salmen de scherpheyt door dese Clysterie te niet doen.

Clysterie.

Neemt de bladeren Althee, Maluæ, Endivie/ Cichorey/ Camil ende Melliloot an M.j. Lijnsaet ende Fenegrieck ana ℥.ß. van dat gesoden nat ℥.x. ghenomen/ Cassien ℥.j. specien Hieræ Picræ ℥.ß. olie vã Roosen ℥.ij. Dil olie ℥.j. Capoenen ende Gansen vet ana ℥.iij. twee Doyeren van eyeren tsamen vermengt.

Men salse met soetichheyt ende tot verscheydẽ reysen purgeren/ om om de vergaderde Cholera al smeltende te niet te doen.

Purgatie.

Neemt Tamarinden vet zijnde/ Rosijnẽ sonder steenen ana ℥.j. Pruymen n°. xij. Endivie/ Scariole/ Bornasie an M ß. Violen eñ Buglos bloemen ana p.j. het opperste vande Hoppe/ dat zijn de spruytjens der selver p.j.ß. de saden van Endivie/ Meloenen/ Concommeren/ Anijs eñ Venckel ana ʒ.j.ß. de decoctie van desen inghenomen/ daer in geresolveert zijnde de syroop vã Violen ʒ.ß. Oft men mach daer wel ʒ.j. of ℈.ij. Hieræ picre met Rhabarb. ʒ.j. innemen. De boosheyt der Humoren wordt door 'tbaden int warme water seer versoet ende ghetempert/ eñ brengt den slaep ooc aen. Den syroop van Violen/ van Roosen/ van Endiviæ simpl. doen de boose Humoren te niet/ eñ versoetense. Sy moeten hen wachten van alle heete/ scherpe eñ oude Wijnen/ van heete stovinghe/ wassinghe/ Olien ende ander Plaesters. Somma alle haren gebruyck van eten ende drinckẽ moet tot verversschinghe ende vercoelinghe strecken.

Daer de Darmen verhidt ende gheinflammeert zijn.

Dese pijn gaet alle de voorgaende te boven/ want sy is haer oock dicwils in een Iliaca passione veranderende / daer is groote hitte / met Cortsen/ urine oft camerganck connense qualijc lossen: daer is dorst met walghinghe ende brakinghe/ daer door veel Cholera lossende/ sonder verlichtinghe der pijnen. In desen salmen hem ten eersten die Lever-ader openen in den Arm/ oft tusschen den Duym ende naesten Vingher. De laxerende en worden hier niet gheprezen/ maer alleen een weynigh Cassien/ met de decoctien van Gerste ende Anijs ghebruycken/ maer nijt ander laxerende dinghen/ want sy trecken de Humoren tot de pijnlijcke plaetse. Summa men mach de Cassien in desen wel gebruycken/ maer in de ander voorgaende soorten niet/ om datse wint aenbrenghende is. Ende hoewel dit ghebreck hittigh is/ so zijn nochtans de seer vercoudende in desen te schouwen / als den Nymphea, den Mandragora, want sulcke coude zijn den Darmen hinderende: Maer mẽ sal verkiesen de versoetende ende af suyverende dinghen/ als de decoctie Parietarie, Beete/ Sebesten &c. Men sal hem wachten van veel Pruymen te eten / want sy maken een slappe Maghe: maer ordineren hem dusdanighe Clysterie.

Teeckenen der verhitte Darmen.

Manier om te cureren.

Nota/ van de Cassien.

De seer vercoudende medicamenten moet mẽ schouwen.

Clysterie.

Neemt de wortelen Althee ℥. j. ß. Violen/ Malue/ Althee, Parietarie/ Latuwe ana M.ß. onghepelde Gerste / mager Semelen ana p.j. de zaden Psyllij, van Queen ende Althee, ana ʒ.ij. Pruymen n°.x. in ℔.j. van dese decoctie resolverẽ Catholici ℥.j. mellis Violati, Potsuycker/ ana ℥.j.ß. olie van Violen ℥.iij. oft van Violen ende Nymphee ana ℥.j.ß. dit tot een Clysterie vermengt.

Ende soomen sorgh hadde van eenighe ulceratie / soo salmen ghebruycken den Polygono, Weechbreeden/roode Roosen/ Argentina, Sumach etc. ende dierghelijcke Clysterien/ alsmen inden Roodemelisoen geleert heeft.

Verdoovende medicamenten.

Maer soo de pijn seer groot waer / ende met gheen medicamenten en waer te benemen / soo salmen sijn toe vlucht nemen tot de Narcotica, welckmen in twee manieren is gebruyckende/ als alleen/maer met laxerende vermengt/is tsekerste/ men vermenght oock tot de versoetende Clysterien de hoofden vanden Mancop / maer niet helpende/ soo neemtmen den olie van Rute alleen/oft met Chamil olie vermengt ℔.j. Opij ℈.ß. oft Castorei ʒ. ß.|ende van onder met een Clysterie gheset.

Of dit Popken van onder geset.

Neemt Olei Aneti ℥.j. Castorei ʒ.ß. Opij ℈.ß.oft gra. v. daer een Popken van Wolle in ghenet met een draet om wonden/ende van onder gheset / latende den draet daer upthanghen/ op datment binnen een ure wederom upt trecken mach/ want te lange daer in blijvende/souder de Darmen verdooven.

Oft aldus.

Neemt witten Peper ʒ.j. Opij ʒ.ß. Soffraē gra. 18. tsaet vandē witten Hyoscyamo gra. xv. met geschuymden Honich een Electuarium gemaeckt/wiens Dosis is ℈.j. oft ℈.ß. met cout water.

Men sal den Buyck weet houden met Suppositorien/Clysterien/ door tgebruyck van Vijghen voorden eten/oft door soete Pruymen/gesoden met veel Suyckers inghenomen/de snere zijn den Buyck hinderende/ende verwecken het Colijcke.

Generael remedien.

Den Rhabarbar ende Myrabolanen door haer stoppinge/ooc de Senie bladen/Pruymen/ Manna eñ soetigheyt is in den windigen Colica quaet/het baden is inden ghenen hinderende die tot spasmeringe / Paralysis ende den Artijcke ghenegen zijn.

In Colica ende Iliaca.

Het Electuarium Iustini ʒ.ij. conserve van Roosen ʒ.j.ß. met Suycker een Bolus gemaect/ ende tweemael ter weken inghenomen / bevrijt den Patient vant Colijcke ende de Darm gicht Iliaca.

Ten selven.

Neemt witten Wijn ℥.iij. Note muschaten/ Nagelen ana ʒ ß. Galige ʒ.j. Daucus saet ℈.ij. grof ghepulveriseert eenen nacht in Wijn laten staen/ende met wat Suyckers ingenomē/twee mael ter weken.

De schorssen vande Raphano grof ghepulv. ℥.j/in ℥.vj. Wijns geweeckt/ met een weynich Suyckers warm ingenomen/is goet in alle pijnen der Nieren/tsy van windē of vanden Graveel.

De specien Aromatici Rosati, Diagalangæ, Diamargariti frigidi ana ℈.j. Suyker in Camil oft Menthe water ghearesolveert/ende daer coecxkens ʒ.ij. van ghegoten / ende een teffens inghenomen/ daer op gedroncken ℥.iij. Wijns/ oft inde hitte met Endivie water.

Caneel water eenen Sylveren Lepel vol inghenomen.

Item v. oft vj. droppelen Anijs olie of Venckel olie met wermen Wijn ingenomen/ doet de windighe crimpselen cesseren. Den Looc wort seer ghepresen als daer hitte noch Cortse en is.

Oft den Loock ghedistilleert / ende t'water ghedroncken.

Dese helpen door een verborghen cracht.

De Hielen oft Versenē aende Verckens voeten/wit ghebrant ende ghepulveriseert/ teffens ℈.iiij. met Wijn vermengt/ ende warm inghenomen verdrijft de crimpselen met winden.

De asschen vande Wolfs Darmen gebrant/ oft den gebranden Herts hoorn/ Item de Leeuwercken met Croonkens op thooft/gebrant eñ dese pulveren met Wijn inghedroncken ʒ.j.

Item de aertwormen ghepulveriseert ʒ.j. met Wijn inghenomen.

De weecke eñ saechte Herts hoorn aen schijfkens ghesneden ende ghepulveriseert / met Peper/Myrrhe ende wat Wijns inghedroncken.

Den steen oft tsaet vande Mispelen / wordt voor een secreet ghehouden/ eenen silveren vol met Camil oft Rute water inghedroncken met wat Anijs saet daer toe.

¶ Vande pijn inde Smal-darmen / vande Griecken Ileon, oock Chordapsus, vande Latijnē Volvulus of Convolvulus ende Iliacus dolor, vande oude schrijvers Miserere mei. In Duyts de Darm-gicht genaemt.

DEse onverdraethelijcke pijn / de Darmgicht ghenaemt / is haer onthoudende inde smal Darmen ontrent den Navel ende sijnen ommeganc/ welc geschieden can door eē vergaderinge der Cholerijcke materie/ oft upt eē geduerighe vervuylinghe ende corruptie der over ghebleven spijsen/aldaer verghadert/ ende verstoppinghe aengehebracht / ofte door een groote coude de Smal-darmen benouwende ende tsamē druckende / also alle vuylicheyt in haer sluytende / item door veel cout waters te drincken seer verhidt ende beswerdt wesende / door het stooten of quetsinghe der plaetsen daer de smal-Darmen gheleghen zijn / oock als de Darmen beneden inden sack ingesoncken zijn / ende vanden

den dreck opgebuylt zijn/ causeert deſe paſſie/ desghelijcken door inflammatien / opſwellinghe/ verdrooginge/ verherdinge/ vande vuylichept/ als oock door de coude Phlegma, Pituita vitrea genaemt/ int onderſte vande ſmal Darmen berustende / ende dat door haer groote ongetemperde conthept/ oock door de opſpanninghe der Darmen/ welck een langhe pijn cauſeert / ende ſwaer om te geneſen. Dē ouderdom overcomt deſe paſſie ſelden/ maer hem aengrijpende ſtaet in perijckel / inde Jonckhept iſſe ghemeyner/ maer lichter om helpen/ ende dat door hulp vā haer natuerlijcke vochtichept. Ende Aretæus Cappodox ſept/ dat deſe paſſie meer inden Somer als inde Lenten / ende meer inden Herbſt als inden Winter haer vertoont.

Teyckenen.

In deſe paſſie zijn haer de Darmen ſeer opheffende/ als oftſe opgherompen waren/ daerom van ſommighe Chordabſon ghenaemt/ ſy lijden oprispinghe ſonde verlichtinghe met veel rommelinge inde Darmen/ Sy en worden ander niet quyt dan tgene dat te voren/ voort aencomende der pijnen/ inden Darm Colon was onthoudende. Daer tghebrec nu is vermeerderēde/ ſo begeeft hem de vuylichept al opwaerts/ den patient ſeer quellende tot vomeringhe/ den adem valt hem ſeer laſtich/ hoe wel hem de ſpijſe int eten ſchijnt te ſincken/ ſo worden ſijt nochtans wederom vuyl eñ ſtinckende quyt / eñ ſoo dopperſte vande Smaldarmen lijdende is/ ſoo worden ſijt ſuyver/ ſonder vermenghinge quijt/ maer int onderſte vande Smal-darm lijdende/ ſo loſſen ſy een vuyl ſtinckende materie oft dreck waer / daerom nochtans gheen dreck weſende/ want gheen coleur ofte weſen van dreck en verrijcht / voor ende eer t'ſelve inde Fundament darmen gecomen is/ noch en kan den dreck upt den Fundament Darme niet te rugghe in de Mage paſſeren/ den patient ſtaet oot ghenoech in perijckel/ daerſe deſe vuylichept zijn loſſende. Ten alderleſten is hem t Fundament ſoo dicht toe ſluytende/ datmen niet eē punt vande Naelde daer in enſoude connen brenghen/ in deſen en comt niet alleen eenen vuylen ſtanc upten monde doort oprispē/ maer tgeheele Lichaem geeft eenen vuylen ſtanck van hem/ den Hic overvalt hen/ ſy beginnen te raſen/ de leden ſtaen hen gheſpannen met couden ſweet bedout / de upterſte leden wordē hen cout/ met flauwichept der herten/ ende de doot begint hen te ghenaken.

Tenſy dat de pijn der Darmen binnen den ſevenſten dach is ſlijtende / ſoo iſſe den patient ombrenghende/ ſoo ſy bedicht zijn vomerende/ ende doofhoorich worden is quaet: Indien den patient eenighe laxative in heeft ghenomen/ eñ datſe terſtont wercken met verlichtinghe der pijnen is ſeer goet / oock iſſer minder perijckel te wachten / daer de paſſie gheen ſeker ſtede is houdende/ dan alſſe een plaetſe is houdende.

Deſe paſſie mach oock upt een vuyle geinfecteerde locht ontfangen worden/ alſo therte met eē beſmettelijcke vapore/ hem upte Mage toegeſonden/ beſmetten/ alſoo vanden eenen menſch opten anderen als een Peſt voort cruppende.

Manier om te cureren.

Indien deſe Darm upt inflamatie der ſmalder Darmen veroorſaect is/ ſoo ſalmen hen ten eerſten veel bloets af trecken ſoo ſyt verdragen connen/ ende openen hem de Lever-ader inden Arm/ ende ſtellen hem coppen met openinge op de geinflammeerde deelen/ gebruycken deſe clyſterie.

Clyſterie.

Neemt Gerſte ℥.j. de ſaden Altheæ, Maluæ, ende van Latouwe ana ℥.ß. tſaet Pſyllij ʒ.iij. in water ghesoden/ ende in ℔.j. nats reſolveren twit van een Ey.

Oft

Neemt Gerſte M.ß. Violen/ Malue/ Heemſt ana M.j.ß. dit in Penſop oft ſchoon water ghesoden/ ende in ℔.j. nats reſolverē Caſſien / Potſuycker/ Honich van Rooſen of Violen ana ℥.j. olie van Violen ℥.iij. ende ſmorghens geſet/ desghelijcke Clyſterien/ ſuldy int voorſz. Cap. vinden/ daermen vande inflammatie der Darmen verhaelt heeft.

De ander prijſen in deſen ten eerſten te ghebruycken een ſcherpe Clyſterie om alſo de Darmen te ſuyveren/ men en ſal in deſen de ſcherpheyt niet ontſien/ want tghebreck hout hem inde opperſte Darmen/ verre vant Fundament.

Men ſal hen/ ſoo ſy lichtelijcken braken/ doen vomeren/ ende dat alleen met lau water / om ſo de opſpanninge der Darmen te ontlaſten/ ende van haer pijn te verlichten/ eñ vermengter wat olien van Violen toe/ om de hitte te bluſſen.

Ende nae tbloet laten hen ghebieden ſober te leven/ ende dat principalijcken xxiiij. uren lanc. noot zijnde/ ſalmen hen laten genieten eenen ouden Haen met Vijghen/ Roſijnen/ de vier coude ſaden/ Latou ſaet ende Boter opghevult. Inde upterſte pijn ſalmen hen ingeven olie van ſoete Amandelen / verſch uptgheperſt ℥.iij. ofte iiij.

Men ſal ſtovinghe gebruycken upt Malus/ Althee ende Violen/ oft duſdanigen Liniment.

Liniment.

Neemt de Mucilaginis, vande ſade Cydoniorum, Altheæ, Maluæ, Pſyilij, met Weechbreeden water uptghedaen ana ℥.ß. olie van ſoete Amandelen ende van Lelien ana ʒ.v. verſche Boter/ Capoenen ende Enden ſmeer ana ʒ.iij. Was een weynich/ tot een Liniment gemaect.

Maer ſoo de pijn niet en wilde ceſſeren/ ſoo machmē de Pillē int Colica verhaelt / gebruycken/ maer laten daer den Euphorbium, Peper ende Caſtoreo upt. De Narcotica ofte verdoovende medicamenten machmē in deſen ſoot als inde Colica verhaelt/ gebruycken/ al met voorſichtichept ende gebruyckenſe hier verſch/ maer int Colica moetēſe out zijn/ wāt in deſen moetmen meer als in Colica vercoelen.

Upt een ongeregelt leven gecomen.

Wt een ongheregelt eten ende drincken veroorſaect

Ende soomen sorgh hadde van eenighe ulceratie / soo salmen ghebruycken den Polygono, Weechbreeden/roode Roosen/ Argentina, Sumach etc. ende dierghelijcke Clysterien/ alsmen inden Roodemelisoen geleert heeft.

Verdoovende medicamenten.

Maer soo de pijn seer groot waer / ende met gheen medicamenten en waer te benemen / soo salmen sijn toe vlucht nemen tot de Narcotica, welckmen in twee manieren is gebruyckende/ als alleen/maer met laxerende vermengt/is tsekerste/ men vermenght oock tot de versoetende Clysterien de hoofden vanden Mancop / maer niet helpende/ soo neemtmen den olie van Rute alleen/oft met Chamil olie vermengt ℔.j. Opij ℈.ß. oft Castorei ʒ.ß.ende van onder met een Clysterie gheset.

Of dit Popken van onder geset.

Neemt Olei Aneti ℥.j. Castorei ʒ.ß. Opij ℈.ß.oft gra. v. daer een Popken van Wolle in ghenet met een draet om wonden/ende van onder gheset / latende den draet daer uythanghen/ op datment binnen een ure wederom uyt trecken mach/ want te lange daer in blijvende/soudet de Darmen verdooven.

Oft aldus.

Neemt witten Peper ʒ.j. Opij ʒ.ß. Soffraē gra. 18. tsaet vandē witten Hyoscyamo gra. xv. met geschuymden Honich een Electuarium gemaeckt/wiens Dosis is ℈.j. oft ℈.ß. met cout water.

Men sal den Buyck weec houden met Suppositorien/Clysterien/ door tgebruyck van Vijghen voorden eten/oft door soete Pruymen/gesoden met veel Suyckers inghenomen/de sure zijn den Buyck hinderende/ende verwecken het Colijcke.

Generael remedien.

Den Rhabarbar ende Myrabolanen door haer stoppinge/ooc de Senie bladen/Pruymen/ Manna eñ soetighept is in den windigen Colica quaet/het baden is inden ghenen hinderende die tot spasmeringe / Paralysis ende den Artijcke ghenegen zijn.

In Colica ende Iliaca.

Het Electuarium Iustini ʒ.ij. conserve van Roosen ʒ.j.ß. met Suycker een Bolus gemaeckt/ ende tweemael ter weken inghenomen / bevrijt den Patient vant Colijcke ende de Darm gicht Iliaca.

Ten selven.

Neemt witten Wijn ℥.iij. Note muschaten/ Nagelen ana ʒ ß. Galige ʒ.j. Daucussaet ℈.ij. grof ghepulveriseert eenen nacht in Wijn laten staen/ende met wat Suyckers ingenomē/twee mael ter weken.

Deschorssen vande Raphano grof ghepulv. ℥.j/in ℥.vj. Wijns geweeckt/ met een weynich Suyckers warm ingenomen/is goet in alle pijnen der Nieren/tsy van windē of vanden Graveel.

De specien Aromatici Rosati, Diagalangæ, Diamargariti frigidi ana ℈.j. Suyker in Camil oft Menthe water ghereſolveert/ende daer toecxkens ʒ.ij. van ghegoten / ende een teffens inghenomen/ daer op gedroncken ℥.iij. Wijns/ oft inde hitte met Endivie water.

Caneel water eenen Sylveren Lepel vol inghenomen.

Item v. oft vj. droppelen Anijs olie of Venckel olie met wermen Wijn ingenomen/ doet de windighe crimpselen cesseren. Den Looc wort seer ghepresen als daer hitte noch Cortse en is.

Oft den Loock ghedistilleert / ende t'water ghedroncken.

Dese helpen door een verborghen cracht.

De Yselen oft Versenē aende Verckens voeten/wit ghebrant ende ghepulveriseert/ teffens ℈.iij. met Wijn vermengt/ ende warm inghenomen verdrijft de crimpselen met winden.

De asschen vande Wolfs Darmen gebrant/ oft den gebranden Herts hoorn/ Item de Leeuwercken met Croonkens op thooft/gebrant eñ dese pulveren met Wijn inghedroncken ʒ.j.

Item de aertwormen ghepulveriseert ʒ.j. met Wijn inghenomen.

De weecke eñ saechte Herts hoorn aen schijfkens ghesneden ende ghepulveriseert / met Peper/Myrrhe ende wat Wijns inghedroncken.

Den steen oft tsaet vande Mispelen / wordt voor een secreet ghehouden/ eenen silveren vol met Camil oft Rute water inghedroncken met wat Anijs saet daer toe.

¶ Vande pijn inde Smal-darmen / vande Griecken Ileon, oock Chordapsus, vande Latijnē Volvulus of Convolvulus ende Iliacus dolor, vande oude schrijvers Miserere mei. In Duyts de Darm-gicht genaemt.

DEse onverdraechelijcke pijn / de Darmgicht ghenaemt / is haer onthoudende inde smal Darmen ontrent den Navel ende sijnen ommeganc/ welc geschieden can door eē vergaderinge der Cholerijcke materie/ oft uyt eē gedurighe vervuylinghe ende corruptie der over ghebleven spijsen/aldaer verghadert/ ende verstoppinghe aenghebracht / ofte door een groote coude de Smal-darmen benouwende ende tsamē druckende / alſo alle vuylichept in haer sluytende / item door veel cout waters te drincken seer verhidt ende besweedt wesende / door het stooten of quetsinghe der plaetsen daer de smal-Darmen gheleghen zijn / oock als de Darmen beneden inden sack ingesoncken zijn / ende vanden

den dreck opgevult zijn/causeert dese passie/desghelijcken door inflammatien /opswellinghe/ verdrooginge/ verherdinge/ vande vuylichept/ als oock door de coude Phlegma, Pituita vitrea genaemt/int onderste vande smal Darmen berustende / ende dat door haer groote ongetemperde couthept/oock door de opspanninghe der Darmen/welck een langhe pijn causeert / ende swaer om te genesen. De ouderdom overcomt dese passie selden/ maer hem aengrijpende staet in perijckel / inde Jonckhept isse ghemeynder/ maer lichter om helpen/ ende dat door hulp vā haer natuerlijcke vochtichept. Ende Aretæus Cappodox sept/ dat dese passie meer inden Somer als inde Lenten / ende meer inden Herbst als inden Winter haer vertoont.

Teyckenen.

In dese passie zijn haer de Darmen seer opheffende/als oftse opgherompen waren/ daer om van sommighe Chordabson ghenaemt/ sy lijden oprispinghe sonde verlichtinghe met veel rommelinge inde Darmen/ Sy en worden ander niet quyt dan tgene dat te voren/voort aencomende der pijnen/inden Darm Colon was onthoudende. Daer tghebrec nu is vermeerderēde/so begeeft hem de vuylichept al opwaerts/ den patient seer quellende tot vomeringhe/ den adem valt hem seer lastich/ hoe wel hem de spijse int eten schijnt te sincken/ so worden sijt nochtans wederom vuyl eñ stinckende quijt /eñ soo dopperste vande Smaldarmen lijdende is/ soo worden sijt suyver/sonder vermenghinge quijt/ maer int onderste vande Smal-darm lijdende/ so lossen sy een vuyl stinckende materie oft dreck waer / daerom nochtans gheen dreck wesende/ want gheen coleur ofte wesen van dreck en vercrijcht / voor ende eer t'selve inde Fundament darmen gecomen is/ noch en kan den dreck uyt den Fundament Darme met te rugghe in de Mage passeren/den patient staet oock ghenoech in perijckel/daerse dese vuylichept zijn lossende. Ten alderlesten is hem t Fundament soo dicht toe sluytende/datmen niet eē punt vande Nael de daer in ensoude connen brenghen/in desen en comt niet alleen eenen vuylen stanc upten monde doort oprispē/ maer tgeheele Lichaem geeft eenen vuylen stanck van hem/ den Hic overvalt hen/sy beginnen te rasen/de leden staen hen ghespannen met couden sweet bedout / de uyterste leden wordē hen cout/met flauwichept der herten/ende de doot begint hen te ghenaken.

Tensy dat de pijn der Darmen binnen den sevensten dach is slijtende / soo isse den patient ombrenghende/ soo sy bedicht zijn vomerende/ ende doofhoorich worden is quaet: Indien den patient eenighe laxative in heeft ghenomen/eñ datse terstont wercken met verlichtinghe der pijnen is seer goet / oock isser minder perijckel te wachten / daer de passie gheen seker stede is houdende/dan alsse een plaetse is houdende.

Dese passie mach oock uyt een vuyle geinfecteerde locht ontfangen worden/ also therte met eē besmettelijcke vapore/hem uyte Mage toegesonden/ besmetten/ alsoo vanden eenen mensch opten anderen als een Pest voort cruppende.

Manier om te cureren.

Indien dese Darm uyt inflammatie der smalder Darmen veroorsaect is/soo salmen hen ten eersten veel bloets af trecken, soo syt verdragen connen/ ende openen hem de Lever-ader inden Arm/ende stellen hem coppen met openinge op de geinflammeerde deelen/ gebruycken dese clysterie.

Clysterie.

Neemt Gerste ℥.j.de saden Altheæ,Maluæ, ende van Latouwe ana ℥.ß. tsaet Psyllij ʒ.iij. in water ghesoden/ende in ℔.j.nats resolveren twit van een Ey.

Oft

Neemt Gerste M.ß.Violen/Malue/Heemst ana M.j.ß.dit in Pensop oft schoon water ghesoden/ende in ℔.j.nats resolverē Cassien / Potsuycker/Honich van Roosen of Violen ana ℥.j. olie van Violen ℥.iij.ende smorghens geset/desghelijcke Clysterien/suldy int voorsz. Cap. vinden/daermen vande inflammatie der Darmen verhaelt heeft.

De ander prijsen in desen ten eersten te ghebruycken een scherpe Clysterie om also de Darmen te suyveren/ men en sal in desen de scherpheyt niet ontsien/ want tghebreck hout hem inde opperste Darmen/verre vant Fundament.

Men sal hen/soo sy lichtelijcken braken/doen vomeren/ende dat alleen met lau water / om so de opspanninge der Darmen te ontlasten/ende van haer pijn te verlichten/eñ vermengter wat olien van Violen toe/ om de hitte te blussen.

Ende nae tbloet laten hen ghebieden sober te leven/ende dat principalijcken xxiiij. uren lanc. noot zijnde/salmen hen laten genieten eenen ouden Haen met Vijghen/Rosijnen/ de vier coude saden/Latou saet ende Boter opghevult. Inde uyterste pijn salmen hen ingeven olie van soete Amandelen / versch uytgheperst ℥.ij. ofte iij.

Men sal stovinghe gebruycken uyt Malue/ Althee ende Violen/ oft dusdanigen Liniment.

Liniment.

Neemt de Mucilaginis,vande' sade Cydoniorum,Altheæ,Maluæ,Psyilij, met Weechbreeden water uytghedaen ana ℥.ß. olie van soete Amandelen ende van Lelien ana ℥.v. versche Boter/ Capoenen ende Enden smeer ana ℥.iij. Was een weynich/ tot een Liniment gemaect.

Maer soo de pijn niet en wilde cesseren/soo machmē de Pillē int Colica verhaelt / gebruycken/maer laten daer den Euphorbium,Peper ende Castoreo uyt. De Narcotica ofte verdoovende medicamenten machmē in desen soot als inde Colica verhaelt/ gebruycken/al met voorsichtichept ende gebruyckense hier versch/maer int Colica moetēse out zijn/ wāt in desen moetmen meer als in Colica vercoelen.

Uyt een ongeregelt leven gecomen.

Wt een ongheregelt eten ende drincken veroorsaect

oorsaeckt/ waer door veel vuyl Humoren nagelaten zijn/salmen deselve oft diergelijcke remedien moghen gebruycken/ int Colica uyt de selve oorsaken veroorsaeckt/verhaelt zijn. Ende voor haer Spijse ghebruycken alle weecke ende sachte spyse/ op datse te bequamer sincken ende verteeren mach.

Nu vande verstoptheyt ontlast zijnde/sal mē de Maghe ende Darmen suyveren met pillen/ nochtans niet verhittende.

In de coude œdomeuse opswellinge.

Wt een coude Oedo meuse, tegen naturere op swellinghe/salmen door dusdanighe Clysterien beginnen.

Clysterie.

Neemt de wortelen van Altheæ eñ van Lelien ana ℥.j.ß.de bladen Althee, Malue/Parietarie, Beete/Mercuriael ana M.j. Lijnzaet/Fœnigreec ana ℥.ß. Camil/Melliloot eñ Dilbloemen ana p.j.ß.ghesoden/ende van t'nat ghenomen ℔.j. Cassié ℥.x. Potsuycker ℥.j.geschuymden Honich ℥.j.ß. Chamil olie ℥.iij. dit tot een Clysterie ghemaeckt. Ende soo niet/ sullense desen dranck ghebruycken.

Purgatie.

Neemt de specien Hieræ simpl. Galeni ʒ.iij. Diaphœnici ʒ.ij.ß. Honich van Roosen ℥.ß. met de gheméyn decoctie vermengt/ende smorghens ingenomen/ twee uren hier naer salmen dese Clysterie ghebruycken.

Clysterie.

Neemt Parietarie, Maluwe/Beete/ Mercuriael ana M.j.Origani, Calaminthæ ana M.ß. Lijnzaet ende Fenigriec ana ʒ.vj. Venckel eñ Anijs-zaet ana ʒ.ij. Chamil/Melliloot p.j. in Peussop oft schoon water ghesoden/ resolveren in ℥.xij.nats Cassie ʒ.x. de specien Hiere simp. Galeni, Diaphœnici ana ℥.ß. Honich vā Roosen ℥.j.ß. Chamil olie ℥.iij. Sout ʒ.j.ß. dit tot een Clysterie vermengt. Ende meught oock Suppositorien ghebruycken.

Neemt Olie van Chamil ende van Roosen/ ana ℥.j.ß.daer 3.oft 4.dagen lanck warm mede gestreken. Daer na alleen met Chamil olie/ ten lesten daer toe doende olie van Lelien.

Door verdrooginghe des camerganckx.

De verhardinghe des Camerganckx in de smal-darmen vergadert/oft uyt verholen winden/ salmen hier in handelen als int Colica uyt ghelijcke oorsaken verhaelt staet. De confectio é Baccis lauri wort hier ghepresen.

Clysterie.

Neemt Malevesey droes ℥.viij. ouden Olie ℥.xiiij.tsamē in een dobbel vat op een koolvyer ghe set/tot dat den Olie alleen overblijft / want desen Olie versoet de pijn / doet Slapen / ende weyckt de verherde vuyligheydt / ende is een schoon experiment.

Ander hebben den Patient (in den uytersten noot zijnde) inghegeven/ende is oock geholpen/ den witten Hoender dreck ghepulveriseert/ende met Wijn ingheghéven.

Uyt t'gebruyck des fenijns.

Indien tselve veroorsaeckt is door fenijnige dingen te gebruycken/als Campernoellen/ etc. salmense terstondt doen Braken doort innemen van veel cout waters/daerna terstont warmen Olie inghenomen. Of tsaet Raphani, Dilzaet/ ende van Melde ana ℥.ß.ghesoden / eñ van dit nadt ghenomen ℥.vj. Oxymel simpl.℥.j.ß. te samen inghenomen/ dit dickwils doen / ende sommighe daghen vervolghen. Eñ nu gebraect hebbende/salmen hem ouden Theriaca Andromachi ingheven/ tot ʒ.j.met Wijn.

Indien de gescheurtheyt een oorsaeck is/salmen den Patient opden rugge legghen/ eñ hem de ghescheurtheyt met sachte handelinghen inbrenghen/alsmen inden Hernia behoort te handelen / ende sien datment bewaert op dat het in blyven mach.

¶ Van de Nieren/ ende haer beschrijvinghe.

DE Nieren hebben haer plaetse d'een onder de Lever/d'ander onder de Mildt/ eñ zijn van substantien vleesigh/vast ende dicht/lanckworpigh/hebbende elck twee gaten/ tot welcke vande groote Ader Vena cava ghenaemt/ twee Aderen toegheesonden Emulgentes ghenaemt/ d'een nade hollicheyt vande rechter/d'ander na de hollicheyt van de slincker Niere streckende. Int midden van elcke Niere is een vliesachtige substantie/ vol gaetkens ghelegen als een Zeve oft Teemst/ om t'bloedt vande waterachtighe substantie (hen vande Lever toegesonden) af te suyveren: ende dese waterachtige vochtichheyt wort wederom ontfanghen in een lange passagie Vreteres ghenaemt/welcke tselve wederom inde Blase als in een flessche invoerende is / eñ dat door haer cromme passagien / daerse haerselven mede inde Blase eyndighen/ ende dat op dattet niet wederom te rugghe na de Nieren in vloeden en soude. Somma de Nieren zijn ons vande naturere toegheyoeght/ om datse de weyachtighe vochtigheyt des bloets tot haer trecken soude/om tgantsche lichaem so te suyveren van desen afscheetsele/ tselve (als verhaeldt is) nederwaerts te schicken nade Blase. Ende op dat de Nieren tselve bequamelijck moghen volbrenghen/so ist noodigh datse dicht van substātien zijn/ende het Colatorium oft sifte nau van gaten/op datter alleen een weyachtige substantie ende weyachtigh bloet door passeren mach/ want wat te ruym zijnde/so ontfangense oock dat bloet/alsmen altemet met de urijne siet lossen / alwaer uyt de periculen der Nieren nu wel te verstaen zijn / ende dat niet alleen vande toesendinghe der Humoren ende vuylicheyt/maer oock haer eyghen teericheyt eñ fouten/want in diense

Nieren situatie/ figure eñ deelen.

Vene Emulgente haren oorspronck.

Het colatorium oft sifte der Nieren.

Dienst der Nieren.

Bloetpis oorsake.

Ghebreken fouten der Nieren.

diense niet/oft weynigh tot haer trecké/so moet nootsakelijcken de vochtigheydt haer in de holligheyt des Buyck begheven/oft te rugge vloeyen/ende haer in alle Aderen des Lichaems begeven/ daer door een Watersucht veroorsaken-de/als ons Averrhoës verhaelt. Maer so haer aenhalende cracht te sterck is/soo worter eenen vloet der urijnen ghecauseert Diabetica passio ghenaemt/daermen hier nae van verhalen sal. Daerom om dese Nieren in goede getempertheydt te houden/ende alle haer passagie/eñ een bequaem toesendinghe der materien/so salmen tlichaem in een goede ghetemperthheyt houden/ ende mijden tghene dat te seer verhit/verkout/ verstopt/te seer opent ende te ruym maeckt/als hier na verhaelt sal worden. Eerst beginnende vande onghetemperthept der Nieren.

Oorsake.

Van de onghetemperde hitte der Nieren.

Wichtinge der Nieren hinder.

De Nieren verhit zijnde/causeren ruym passagien/daerom meer vochtigheyt tot haer treckende/ende tghene datse behooren te behouden/ drijvense met de urijne uyt/wāt door t'veroudé vā de hitte/so is tvet in haer consumerende/niet alleen vā de Nieren/maer van tgeheel lichaem/ ende worden oock de natuerlijcke vochtichept quijt/alsoo tgheheele lichaem verdorrende/ alsmen inde teeckenen vande dorrighept hooré sal. De oorsake van dese verhittinge/als oock in de inflammatie gheschiet door grooten arbeydt eñ swaer exercitien/ als in de seer heete brandende dagen/ontrent de heete vyeren. Door t'gebruyc van heete specerijen/spijse of dranck. Door den overvloedighen Venus dienst/sonderlinghe na de verhittinghe des Lichaems/ oft in heete tijden/sonderlinghe die daer heet van natueren eñ teer van Nieren zijn/waer toe de sachte bedden ende de Nieren te warm te becleeden / veel hinders doet.

Oorsake vā der Nieren hitte.

Teeckenen.

De Teeckenen van desen worden doort aentasten der plaetsen vande Nieren bekent/ welck hem heet zijn/ de coude dingen doen hem hulp/ ende de heete hinderen hem. Sy zijn dorstigh/ ende qualijcken met eenighe coude dranncken te versaden/want door de verre ghelegenthept der Nieren connen de Dràncken weynigh profiteren. Oock so trecken de Nieren de Lever alle vochtighept af/eñ de Lever wederomme vande Maghe/daerom altijt dorstigh zijnde/ dickwils lossen sy weynigh waters/ van coleuren na den gelé/claer eñ doorsichtigh/ende daer de hitte nu verout/lossen sy tvet mette urijne/altemet root sant/ten lesten lijdense dickwils int water maken groote snijdinghe.

Aengaende de cure.

Dese moeten hen wachten van stercke exercitien/tsy te voete/te waghen oft te peerde / hen houdende in getemperde plaetsen/want de hitte is hen contrarie. Hongher ende dorst sullense mijden/alle heete Spijse eñ dranck en dient hen niet. Alle watermakende dinghen/ende al wat Venus verweckt/sullense schouwen. Endivie/ Latouwe/ Cichorep/ Spinagie/ Papencruyt/ Surckel/Porcelepn eñ haren zaden / mogen sy tamelijcken ghebruycken/de schapen of koeyen melck ghekernt/ mogense tamelijcken gebruycken/eñ met lichtwerckende purgatien laxeren.

Purgatie.

Neemt Pruymen van Damast/versche Sebesten ana n°.viij. de 4.coude Zaden een weynigh gestooten ana ℈.ij. Anijs saet ʒ.j. Tamarinden ℥.j.de bloemen Cordiael ana p.j.ende in ℥.iiij. van dit ghesoden nadt resolveren syrope van Roosen laxative ℥.j.oft Cassien ℥.ß. ofte dé Manna. Oft met de Cassien ʒ.vj.tsaet Berberis ℈.ß.ende suycker een Bolus ghemaeckt/ ende smorghens vroegh inghenomen.

Tsanderdaeghs dese Conserve ʒ.ij. ofte iij. inghenomen.

Neemt conserve van Roosen/van Nymphee ana ℥.ß.van Violen ℥.j. de specien Diarrhodi abbatis & Triasantali ana ʒ.j.met den Syrope van Violen oft van Sulcker een Conserve vermengt.

Oft de specien voorsz. ghenomen elcks ʒ.j. Suycker in Sulcker ofte Endivie water geresolveert ℥.ij.ß.daer koecxkens tot ʒ.ij.van gegoten/ende een inghenomen.

Hier na salmen hem coppen met openinghe opde Nieren stellen/ daer nae de unguent. Rosatum ghebruycken/aldus.

℞.Vnguenti Rosati, loti ex aqua Rosacea ʒ.j.wildy/doeter Campher gra.iiij.onder / eñ cout de Lenden daer mede ghestreken.

Oft.

℞.Cerati infrigidantis Galeni ℥.j. Cāpher gra.iij.dit vermengt/ende daer dé rugge-graet met de Nieren mede bestreken. Oft doeter den olie van Violen ende Nymphee toe ana ʒ.ij.

Inde coude onghetemperthept der Nieren.

Verschepden zijn de oorsaken/waer door de Nieren in de coude ongetemperthept vallé/ als door coude vochtighe ende onbequaem woonplaetsen/door seer coude onghetemperde locht/ door vercoudende spijse/daer door de verteeringhe te niet te doen/ende condupten te benouwé/ als de Latuwe/Spinagie/Porcelepn/ Kerssen ofte Criecken/ Comcommers / Cauwoerden/ Pepoenen/Meloenen/etc. Door coude dranckē te drincken/als cout water/Wijn met cout water/ijs/oft sneeuwater vercoelt/ met de lendené langhe op coude vochtighe plaetsen te ligghen/ dese moghen de Nieren al brenghen tot een seer coude onghetemperthepdt/waer door sy onbequaem worden tot haré dienst/ want haer passagie worden door de coude benout eñ verstopt. De wepachtighe vochtighepdt des bloedts nu seer grof eñ lijmachtigh gheworden zijnde / en mach niet bloedé/noch en mach van de Nieren de Blase niet toegheschickt worden /daer door luttel waters lossende / ende dickwils gheheel opstoppende: oft al druppende lossende / daer door

Oorsake.

Vercoelende Spijse ende dranckē haer hinder in de Nieren.

Vercoudet Nieren hin der.

Teeckenen.

door dickwils in groot perijckel ſtaende. Ende ſoo t'ſelve gheſchiet met preſente materie/ſoo is daer een ghewichtighe pyn/welck haer door de beroeringhe des Lichaems vermeerdert / ende ſulcx en ſal niet te remedieren zijn/voor ende aleer ſy van de vuylicheydt ontlaſt ſullen zijn/het welckmen anders bevinden ſal daer de oorſaec ſonder materie gheſchiet is.

Om de coude ongetempertheyt der Nieren te niet te doen/ende haer condupten te openen.

Cure. In deſe worden de Coppē op de plaetſen der Nieren gheſtelt/ſonder te openen gheprezen/ eñ ſtoven de plaetſen met Chamil/ Melliloot/Parietarie/Dilbloemen/ Stœchas, Lijnzaet ende Fœnigreec, &c. Ende ghebruycken duſdanighen Dranck.

Neemt Venckel ende Anijſzaet ana ℥.ß. ſaet van Petercelie ende Poleyſaet ana ʒ.j. Calami aromatici ʒ.iij. Cyperi, Schœnanti ana ʒ.ij.ß. Deſe in ℔.iij. ſchoon waters gheſoden/eñ in ℔ j.ß. ghereſolveert wat Suyckers / eñ alle morghens ℥.iiij. daer van ingenomen/eñ gebruycken 2. oft 3. mael ter weken ℈.ij. Theriace andromachi met Bethonie water of wat Wijns: ende duſdanighe Clyſterie / om te verwermen ende te ſuyveren.

Clyſterie.

Neemt de wortelen Althee ℥.ij. Lelie wortelen n°.j. Chamil/Melliloot eñ Dilbloemē ana M.j. Anijs eñ Venckelzaet ana ʒ.iij. Lijnzaedt ende Fenigreec ana ℥.ß. Vijghen n°.vj. vā dit gheſoden nat genomen ℥.xij. daer in reſolveren Benedicti laxative ʒ.vj. Chamil olie ℥.iij. vermengt/ende ſmorghens gheſet.

Den tweeden dagh dit laxative gebruyckt. ℞. Benedictæ laxative ʒ.j.ß. Diaphœnici. ʒ. iij. met de decoctie van Anijſzaet/Venckel/Rozijnen ende Soethout. Ende men mach hem de Nieren wel beſtrijcken met het unguent. Aregonis, ende geven hem den Theriacę Andromachi ℈.ij. met Alſſen ofte Chamil bloemen water.

Vande verdorringhe eñ verdrooghe der Nieren.

Soo de Nieren van haer vetticheydt daerſe mede becleet zijn/berooft worden/ ſoo vallenſe daer door in een groote vercoudinge/waer door haer verteeringhe te niet gaet / eñ worden ſeer magher eñ dorre/het welck hem veel overcomt door den overvloedigē Venus dienſt/ door langhe heete Sieckten/brandighe Cortſen / doort lange dueren van Diabetica paſſione, door langhe hongher ende dorſt te lijden/of t'lichaem te langhe eñ te ſeer te exerceren. Oock door ſijn eyghen dorre aengheboren natuere/ welckmen al meeſt upten mont des patients ſal connen verſtaen/ende ſommighe ooc aen de openbaer teeckenen/mogen bekennen/want t'gheheel lichaem is in hem verdorrende/de urijne is bleeck/ende loſſenſe bedicht / Venus luſt vergaet hem / de plaetſen der Nieren eñ Lendenen zijn hem pijnlijcken ende onſterck.

Hinder door verdorren der Nieren.

Oorſake.

Teeckenen.

De Cure.

In deſen ſalmen alle neerſtigheydt doen om tlichaem te ververſſchen/hem houdende in alle ſtillicheydt/ende wachten van gramſchap ende droefheyt/begeven hen tot ruſt eñ ſlapen/ ende dat op ſachte bedden/niet opden rugghe liggende/mijden alle drooge/dorre/ſoute/ ſuere/ſcherpe ende hittighe ſpijſe/hongher ende dorſt te lijden is hem hinderlijcke: Haſen/Herten Conijnen eñ Gheyten vleeſch gebraden eñ dient hem niet/oft de oude ſtercke Wijnen/Bieren/Azijn/ oft veel laxerende dingen. Maer ſullen alle verſche ende vocht-makende dinghen gebruycken/ als vette jonghe Hoenderen/ Lammeren/ ſuyghende Calveren eñ haer ſoppen/ Rijs in melc/ hamelen oft ander nat gekoockt: ende gebruycken dickwils Amandelmelck/Haeſnoten/ Philſtici, verſſche Pijnkernen/verſſche Noten/ Vijghen ende Rozijnen.

Inde groote hitte ſalmen ghebruycken Gerſte water/met Latouwe/ Porceleyn/ Endivie/ Comcommeren ende Peponen zaet gheſoden. Oft ſoete melck met ſuycker vermengt/of met de zaden van den witten Mancop eñ Latuwezaet uytghewyckt als een Amandel / ende dat ghebruyckt. De groene Vorſſchen met tſop vā Hoenderen gekoockt/ daertoe doende tſaet van Comcommer/Latuwe/witten Mancop/ met eē weynigh Caneels/ ende met Suycker-penie gheſoet/is hen ſeer goet.

Van buyten ſalmen de Nieren ſtovē met het nat van gheſoden Hamelen/daer tſaet van Latuwe/Mancop/ met de 4. groote coude zaden/ de bloemen Nymphee, ende Melliloot ingheſoden zijn/ende gheſtreken met Olie van ſoete Amandelen verſch uytghedaen/Olie van Violen ende Nymphæen.

Oft aldus/ende is by my ſeer goet bevonden.

Neemt de Mucilaginis vande wortelen Althee, upten Queſade / ende upten ſade Althee, ende van Lijnſaet/ met Violen oft Rooſwater uytghedaen ana ℥.j.ß. verſch Capoenen vedt eñ verſſche Boter ana ℥.j.ß. Olie van Violen/ ende verſſche uytghetoghen Olie upte zoete Amandelen ana ℥.ß. gheel was q. ſ. deſe tot een Liniment ghemaeckt.

Oft.

Neemt olie van Rooſen ℥.j. olie van Violen ℥.ij. verſche Boter ℥.j.ß. Ganſen/Enden ende Capoenē vet ana ℥.j. t'mergh upten ſchenckelen vande Calveren ʒ.x. Was ℥.j. met eē weynigh Azijns tot een ſalfkē vermengt. Summa alle die bequaem zijn inde Cortſe Hectica, in Atrophia, inde dorricheydt der Leveren ende der Maghen zijn in deſen oock ſeer dienſtigh.

Van de ruymigheyt der Nieren ende haer paſſagien.

Dit gebreck der Nieren wort ghenoegh uyt voorverhaelde ſaken inden voorſz. Capitt. verhaelt/ghecregen: als door Venus dienſten/onbequaem

bequaem exercitien/door t'veel ghebruyck van Badstoven/de cruyden Divretica genaemt/ tot onbequaem tyden ghebruyckt. Als Venckel/ Peterselie/Marc/Kervel/Asparagi,Rusci, Petercelie van Macedonien/ Herbi Gerardi, &c. De 4.groote ende cleen zaden/Vyjgen/subtylen wijn/sonderlinghe na den eten te ghebruycken/ want boven al datse de Nieren over al zyn openende ende ontsluytende / so leydense oock door haer af het onverteerste vanden eten/met de ander onghekoockte vuylighept / wesende soo een oorsaeck van veel quaets.

Cruyden Divretica hinder.

Want nu dus ruym van passagien wesende/ so moetensy lichtelycken ontfangen en tot haer trecken/te meer so sy uyter naturen teer zyn/en soo alle vuylichept des gheheelen lichaems als in eenen poel altijt ontfanghen.

Oorder van verpynig het der Nieren.

Dese en claghen metten eersten geen of weynigh pynen/en behouden haren appetyt/ maer ten lesten worden sy dor ende mager/ de Nieren vergaen ende crencken/sy worden sacht en slap/ de uryne is altemet waterachtigh ende rau/oft als waterachtich bloet/altemet met veel slyms vermengt.

Teekenen.

Cure.

Sy moeten hen seer stil houden/den slaep is hen seer goet/ende ghebruycken altemet badinghe upt constringerende cruyden gemaeckt / en lymige spyse/als fyn wittebroot/niet seer ghedeessemt: de Rys/Girs/Gort/ende alle manieren van pappe ghekoockt/als van Rys/Girs/ Haver/Gort/Rogghe ende Terwe/zyn hen al bequaem/desghelycken de Mispelen/ Cornoellen/Castanien/Que-peren/&c. Het Vercken/ Gepten/Calveren/Koepen vleesch in den Azyn ghelegen/ende met de bespen Crispini, Berberis, Aelbespen/ Myrthus bespen / oft met Sumack vermengt/is hen goet: desgelycx de cleyne wilde voghelkens met de voorsz. bespen gekoockt/ zyn hen goet/oock de Verckens/Schapen/ oft Calveren voeten mogense wel ghebruycken/ of by tvleesch voorsz.koken Weechbreeden/Verckens gras/Potentilla/Sulcker oft Porcelepn/ oft vermengen by tvleesch oft visch wat Azyn/ Verjups of onrype druyven: ende dit altijt verstaende na eysch der natueren/ ende daer nae altyt wat matighen : want ghelijck de openende Cruyden Divretica ghenaemt / inde Nieren te myden zyn/soo zyn de seer stoppende haer oock dickwils hinderende / want de Nieren haest te krencken zyn.

Men sal de Mage oock voor oogen hebben/ op datse wel verteeren mach / ghebruycken den rooden wijn met Weechbreede/ Roose oft Teskens-cruyt water vermengt/van alle overvloedighept moeten sy hen wachten/ en myden den subtylen wijn/ende alle watermakende dingen: Het regen water oft cisterne water is hen goet/ met stael ghebluscht/want t'versterckt de losse en slappe Nieren/ en verkiesen de Vnguente, Emplastren,ende ander remedien inde teerighepdt der Maghen ende der Leveren verhaelt.

Pijn der Nieren upt winden veroorsaeckt.

De pijn der Nieren upt winden veroorsaeckt/ is hem dickwils onversiens overvallende/ende maeckt groote spanninghe/ principalycken het colatorium oft Sijg-net der Nieren/nochtans sonder ghewicht.

Dese en is hen op geen een plaetse houdende/ maer overal doorsoeckende/ door camerganck/ winden te lossen/ ende door tstove vindense veel verlichtinghe. Maer dit is al te verstaen alsser geen Colica,Aposteme noch Steen tegenwoordigh is/door tghebruyck van eenighe wintmakende spyse/als van Coolen/Rapen/ alle soorte van Boonen/ Erweten/ Appelen / sal hen dese pyn vermeerderen/ ende dat sonderlinghe nade eerste ende tweedde verteeringhe/ want alsulck bloet dat met de waterachtighe vochtighept de Nieren tot een voetsel wort toegesonden/is seer windigh/sonderlinghe als de spyse seer visceus ende grof is : ende daer de Nieren nu haer toegesonden voetsel natuerlijcken verteert hebbe/ ende wederom ledigh zyn/so begint de pyn wat te cesseren/sonderlinghe als de Mage en Lever haer verteeringhe wel ghedaen hebben.

Teeckenen.

Aengaende de cure.

Sy moeten hen wachten van alle grove viscose spyse/winden causerende:als Castaengien/ versche Vyghen/jonck Bier/Most/Pasteyen/ Coecken/ Kaeffoelen/ ende alle onghedeessemt broot/en voorts als boven verhaelt staet / ende houden hem stille.

Men sal hem Clysterien stellen / om de vuylichept upt te dryven ende de winden te stillen. Oft hem met den Diaphœnicum purgeren/en wesen sober in eten drincken. Ende gebruycken van binnen ende van buyten verwarmende en openende dinghen/om de winden te doen scheyden/als de Zaden van Anys/Venckel/ Carui/ Comijn/Dauci/Apij, Ameos,Rute/ Dille/ Agni casti,ende drincken subtylen wijn.

Ende dusdanighen Dranck.

Neemt de wortelen vā Venckel/Eryngij ana ℥.j.ß. Galāge majoris ℥.j. Origani, Veronice, Pimpinelle/Adianti albi, Dilbloemē ana M.j. de zaden Apij/van Venckel/ Peterseli en Dauci ana ʒ.ij.Comijn ʒ.j.ß.Rute saet ʒ.j. Sebesten ende Jujuben versch ana n°.xiiij.Chamilbloemen M.ß.de vruchten Alkekengi ℥.j.ß.dit in ℔.ij.waters/ op t'leste daer toe doende wittē subtylen wijn ℔.j. ende noch eens opghesoden zynde/salmen daer in resolveren den syroop vā Venus hayr ℥.iiij. spec. Diagalangæ ʒ ij.ende tsavonts anderhalf ure voorden avont eten/oft alle morgens ℥.iiij.ingenomen.Desghelycken meught tselve sieden inden Hydromel.

Den Diacumini, Diagalange ofte Dianisi zyn hen goet.

Emplastrum.

Neemt de wortelen met de cruyden van Peterselie ende Apij,Wijnruyte/Calaminthi, Origani ana M.j. Comijn/Carui/ Dille ana ℥.j. cleyn ghestooten/ daer onder vermenghen Olie van Dille ende van Rute/ende in een panne ge- frijt/

frijt/ende warm gheappliceert/waer van u toe vlucht neemt int colica, ende totten Capit. van den Tympanites. Oft nemen alleen dẽ Oleum Rutaceum, Anethinum, Laurinum, &c.

Vande inflammatie ende verhittinghe der Nieren.

De Nieren moghen uyt verſcheyden ſaken tot inflammatie comen/ als eenſdeels genoegh inde heete ongetempertheyt der Nierẽ hier voren verhaelt is. Deſgelijcx door veel te ligghen opden rugghe/ ſonderlinghe op ſachte Bedden. Oock mogheuſe verhitten/ van veel te waghen oft te peerde te rijden. Oft door de verhittinge der Leveren/ende dat om de bygheleghentheyt ende ghemeenſchap der Aderen/want boven de partyen des Lichaems / ſo zijn de Nieren haeſt verhittende/ eenſdeels om tvet daerſe mede becleet zijn / ende ooc door de gemeynſchap der Aderen ende Arterien tot haer eenen toeganc hebbende / alſmen dickwils ſiet gheſchieden inde brandende Cortſen.

Teeckenen.

De inflammatie wort bekendt door de cloppende pijn achter inde Lendenẽ/ hem opwaert ſtreckende nae de corte Ribben/t'ſy inde rechter oft ſlincker zijde/na de Nieren die in lijden zijn/ ende rontom tgemachte ende Blaſe ſtreckende: tbeen onder de knye vande ſelve zijde wort hem doof/ ſlapende/ſonder ghevoelen/alſo datſe daer altemet qualijcken op ſtaen mogen/ doort Nieſen of tlichaem te beroerẽ gevoelenſe altijt pijn/ met ſwarigheyt makenſy haer water/of ſtopt henſubijtelijcken op/ hem vertoonende waterachtigh/niet daer in ſinckende. Maer int toenemen der inflammatien wortſe geel/ root/ oft yperigh/met vettigheyt int bovenſte drijvende. Ten leſten/grof ende ſlijmigh/ int loſſen eẽ ſnijdinge makende: daer de inflammatie nu ſtercker wort/ lijdenſy walginghe eñ pijn der Maghen/altemet een cholerijcke materie uyt-brakende/ ſommighe vallen in omnacht/ eñ ſweetende/den Buyck is hem dickwils gheſloten eñ gheſpannen: gevoelen altemet grooten weedom recht voorden Camerganck/of voor tloſſen der urijnen.

Maniere ſijns levens.

Men ſal den patient in ſtilte houden/ metten eerſten in tamelijcke ſoberheyt laten levẽ/ maer niet te ſeer abſtineren / op dat de urijne niet te meer ſcherpheyts en vercrijght/ende meer ſnijdinghe cauſeert / maer voedenſe metten eerſten met ſachte eñ weecke ſpijſe/ om alle ſcherpheyt te niet te doen/als met Gherſte-water/ Gerſte oft Amandelmelck / met de zaden van Latouwe/Comcommer/ Mancop eñ Porceleynzaet gemaeckt alſmen een Amandelmelck kooct. De Malue met het kruyt als eẽ warmoes gecooct ende t'nat inghesopen met het kruyt. Ofte de jonghe ſchootkens een weynigh gheſoden/ met Azijn/olie eñ wat zouts tot eẽ Salaet gebruyct: den wijn/honichwater/ ende alle watermakende ſalmen ſchouwen/ ende drincken water/ daer alleen wat Caneels ingheſoden is : eñ de wateren van Sulcker/Porcelepn/Endivie/met tſap Berberis, van Granaten/ Weechbreeden water ende dierghelijcke ſtoppende. Maer de ſtercke vercoelende ſalmen ſchouwen/ op datmẽ de materie niet en is verherdende/ ende de Nieren ſeer toe gheneyght zijn. Ende voorts als wy in ander plaetſen van de Inflammatien ghehandelt hebben/ proceederen. Oock int cureren/ als int afleyden der Humoren/ pijn te verſoetẽ/ te rugghe te drijven/ eñ van een te doen ſcheyden/&c.

Ten eerſten een weeck-makende Clyſterie ſtellen/vercoelende/ met weynigh nats/ als tot 7. oft 8. oncen/ op dat men de gheinflammeerde Darmen met en benout/ oft beter een Suppoſitorium.

Clyſterie.

Neemt de wortelen Althee, ende van Lelien ana ℥.j.ß. Malue/ Violen/ Latou/ Porcelepn/ Endivie ana M.j. Vyghen vj. cleyn gheſneden/ Pruymen n°.viij. de 4. coude zaden ghebroken ana ʒ.iij. ende in ℥.viij. nats reſolveren mellis Violati, Pot-ſuycker/verſſche ongeſouten boter ana ℥.j. Camil-olie ℥.ij. ende gheſet.

Hier na/ oft recht te vyzen/ nae den noot eyſſchen ſal/ſalmẽ hem een weynigh bloets aftrecken. Daer na terſtont Epithemata, Linimenta & Cataplaſmata ghebruycken.

Aldus.

Neemt Rooſwater ℥.viij. tſap van Nachtſchade ℥.iij. Azijn ℥.j. Doecken oft Spongien daer in ghenet/ende warm gheappliceert.

Oft.

Het Vnguẽti infrigidantis Galeni, oft Roſati, als in de ongetemperde hitte der Nieren hier voren verhaelt is/ghebruyckt.

Naden beginſel/ende int vermeerderen.

Hier en ſalmen niet alleen arbeydẽ om de inſinckinge der Humoren af te weeren/ maer ooc om de ingeſoncken te doen reſolveren / daerom ſal men tot de repercuterende dinghen reſolverende vermenghen.

Aldus.

Neemt Nachtſchade/roode Rooſen ana M j. root Santelhout ℥.ß. Chamil ende Melliloot ana M.ß. Ameos ʒ.ij. een weynigh geſoden/ſal men daer doecken in netten / eñ warm appliceren/ende doender een weynigh Azijns onder.

Oft daer de natuer debile/ende de Nierẽ met haren deelen teer ende pijnlijcken zijn/ ſalmenſe vercoelen met matighe warmte.

Aldus.

Neemt olie van Rooſen/van Queen ende van Chamil ana ℥.j. oft de zemelen van Lijnzaedt/

van

van Fenigrieck ende Boonen met ſchoon water vermengt. Oft een Plaeſter van boonē meel met ſchoon water vermengt. Oft wat ſchoon waters daer wat Chamilbloemē met wat olie van Queen in vermengt.

Maer ſo haer de materie in de Maghe waer onthoudende/ ſo ſalmen die doort vomeren eerſt ſuyveren/ indienſe lichtelijcken vomeren / ende dat eermen hem ter ader laet. So hem de pijn door de voorſz. applicatien niet en verſoetten/ ſo ſalmen hem Coppen met openinge opde lendenen ſtellen/ oock bijde Lieſſenen.

Inden beginſel der inflammatien en ſalmen geen Purgatien gebruycken / maer alleen mollificerende Clyſterien. Na den beginſel ſullenſe deſe uytweyckinge oft melck ghebruycken.

Emulſio.

Neemt de Emulſio, oft Melc vande gemeen zadē ℥.ij. Endivie water ℥.j.ß. Granaet wijn ℥.ij. dit vermengt.

Ontrent het hooghſte.

Neemt ſyroop van drooghe Rooſen/ oft van Myrthus, van Byſantien ℥.j. Endivie water ℥.iij. dit vermengt.

Int declineren ſalmen meeſt reſolveren/ ſo van binnen als van buyten.

Oftmen bevonde dat door deſe remediē tgebrec metten eerſten niet en ceſſeerden/ maer dat de pijn vermeerderden/ ende dat de Cortſe met de ander accidenten noch aenhielden/ ende datſe haer water met ſwarigheyt maeckten/ eñ dickwils tſelve moeſten loſſen/ geeft ons de groepinghe des etters te kennen. So ſalmen alle neerſtigheydt doen / om den ſelven tot rijpinghe te brenghen/ waer toe ſeer goet is datmē de plaetſe dickwils ſtooft/ met water ende olie daer vijghen in ghekoockt zijn. Oft met olie ende water vermengt.

Oft.

Neemt de wortelen Althee ℔.ß. Lelie wortelen 2. de wortelen van Malue M.j. gheſoden/ eñ door een ſtramijn ghewreven/ wittebroot in ſoete melck geweyct eñ uytgedout ℥.x. verſche boter ℥.ij. dit vermengt eñ daer opgeleyt/ wildy/ ſieter Lijnzaet ende Vyghen onder.

Eñ nu volcomen rijp zijnde / dat men weten ſal door minderē der pijn eñ der Cortſen/ maer ſo de pijn blijft dueren eñ niet door en gaet / ſoo ſalmen hem de water-makende cruyden in ſijnē dranc laten gebruycken/ wantſe den Apoſteem dicwils door doē breken/ als dē Venckel/ marc/ Peterſelie/ Poley/ Herba Gerardi, Kervel/ Origani, &c, eñ doorgebroken/ ſo ſettenſe den etter voc met de urijne af. Eñ ſo deſe niet en helpen/ ſoudemen met ſtercke Clyſterien moeten procederen: als met de wortelē van wilde Comcommeren/ Loocwortelen/ Raphanus eñ diergelijcke gemaect/ eñ weyckenſe in ſout water eñ wat olie daer toe/ eñ tot een Clyſterie gebruyct/ ende latenſe hem lange by hem houden/ waer toe ooc ſeer gheprezen wordt den Comijn in Malveſey gheſoden ende gedroncken. Oft Wijnruyte met den Dranck Mulſum in gheſoden.

Nu gebroken zijnde/ ſietmen ghemeenlijcken langhe veeſkens oft draepen van vleeſch mette urijne afſpoelen: eñ ſo de ulceratie groot is/ ſoo vloeyt hem met de urijne bruyn oft ſwartachtige/ ſtinckende/ ſnoterachtighe vuyligheyt af/ maer niet ſo quaet zijnde/ ſo loſſenſe met de urijne een witte/ een-verwige/ lochte/ ſonder reucke eñ weynigh materie. Om te ſuyveren ſal men tſelve doen als inde Apoſtematien der Leveren verhaelt is/ ende int navolghende Capitt. verhaelt ſal worden.

Van de ulceratie der Nieren/ ende etter-loſſinghe.

Beyde de Nieren/ oft een alleen/ moghen ulceratie oft een af-etinghe lijden: oock moghen de bovenſte deelen ende paſſagie der Nierē Venæ emulgentes, oft de paſſagie oft Aderen tuſſchen de Nieren eñ de Blaſe ghelesen Vreteres genaemt/ ontvellinghe/ clievinge eñ ulceratie lijden. Ende dat uyt diverſche oorſaken: als door't ontfanghen eñ doorpaſſeren der viſcoſe/ ſoute Phlegma, oft andere ſcherpe cholerijcke materien ende vervuylinghe des etters/ uyt de ſweeringhe des Hoofts/ der Leveren/ of vande Pleuris, nochtans ſeldē/ als ons Benivenius in ſuo de abditis libello verhaelt/ alſmen ooc dicwils ſiet inde pockige lichamē eñ mettē Druypert gequelt / al hare vuyle materie afſendende nader Nieren eñ der Blaſen/ als ontfangers vā alle corruptien des gheheelen Lichaems. Tgeſchiet oock altemet door victorie der natueren/ als na eenige inwendige ſiecten of Cortſen datſe veel urijnē zijn loſſende/ eñ ſo door haer menichte/ ſcherpte/ verbrandinge/ de voorſz. plaetſē inflammeren/ ontvellende eñ ulcererende. Deſgelijcx door de geduerige exercitie des Lichaems/ of door tgebruyc van ſouts/ ſcherpe eñ heete ſpijſe/ dranck/ medicijnen/ of door de ſtercke water-makende cruyden eñ Zaden. Item doort overvloedigh zant of ſteen te loſſen/ worden de voorſeyde plaetſen ghequetſt. Oorſaken.

Teeckenen.

Deſe lijden pijn achter inde Lendenen/ ſtreckende nade Heupen/ ende loſſen haer water ſonder pijn/ datſe in de ulceratie der Blaſen niet en doen/ ende loſſen veel etters mette urijne / welcken etter vanden etter der Blaſen onderſcheydē wort/ door dien den etter uyter Blaſe comende/ ſtinckt/ maer uyt de Nieren niet/ want door diē de Blaſe ſonder bloet is/ ende zenuachtigh van ſubſtantien/ ſo en canſe den etter niet ſo wel ghekoken als inde Nieren/ oock is den etter taeper eñ ſlijmiger uyter Blaſen als uyt de Nierē/ om datſe uyt de zenuachtighe partyen comt: maer dat den etter uyter Nieren comende / meer met de urijne in't loſſen vermenght is / als uyt der Blaſen comende / ghelijck, dat ſommighe Autheuren ſchrijven/ is geheel onſeker/ ſegghen ſy: Etter der Blaſen ende Nieren/ waer verſchillen.

Want sy is in beyde dese ulceratie ghelost wordende/vermengt/ende ten lesten haer te gronde beghevende. Maer inde ulceratie der roeden is tselve voor eenen sekeren regel te houden/ want in dese sietmen in den beghinsel den etter lossen/ ende daer nâ de urijne suyver volgen. Maer in dien daer een Niere alleen is ulcererende/dat cā men weten uyt de pijn die alleen aende selve zijde vande lijdende Nieren zijn ghevoelende/ende lossen oock min etters als uyt beyde de Nieren/ maer alderweynighste wortse ghelost alsser ulceratie in eenighe passagie der urijnen schuylt.

Etter vermengt haer mette urine in wat waterloopen de ulceratie geschiet.

In somma / oft de ulceratie in de Nieren oft in eenighe water-loopen/oft in de blase schuylende is/so is den etter altijdt mette urijne vermengt int lossen/maer terstont inden gront sinckende/ seer slijmigh/ met snot ende schubbē vermengt/ maer niet vleesigh daer in vertoonende. Ende soo sy geen pijn inde Lendenen oft ontrent t'gemacht gevoelt en hebben/so comt de vuylicheyt uyt de Blase/niet uyt de Nieren oft Blase altijt voortcomende/maer door een wonderlijcke hādelinghe der natueren/ uyt alle de opperste deelen des Lichaems/als boven verhaelt is/deselve afschickende/ ende door een door-aesseminge inde Darmen ende oock in de Blase haerselven lossende.

Vuylicheyt en comt niet altijt uyt der Blasen.

Oock worden dese ulceratien uyt de vuyligheyt diese mette urijne afsenden/uyt den anderen onderkent/als Galenus verhaelt: wāt soomen daer in siet drijven schubbekens/of den zemelen ghelijckende / beteeckent ulceratie der Blasen: maer als cleyne vleesch-stuckxkens vertoonende/beteeckent ulceratie der Nieren.

Lib. de locis affect.

Stuckxkens vlees te lossen mette urijne comt uyte Nierē.

Dese pijn is hem altemet vermeerderende/ ende by tijden minderende: want t'lichaem seer te vermoeden doort gaen/ t'rijden te waghen of te peerde is hen seer hinderende: de seer soute/ suere/scherpe/bittere/oock de soete dingen/ zijn hen quaet ghenut/ende oock daer veel Cholera uyt groepen mach: veel honger ende dorst te lijden/veel te waken/gramschap eñ vreese: want door dese tgheheele Lichaem/ alle de Humoren met de urijne verhitten moghen / ende door de beroeringhe/deselve na de Nieren doen dalen.

Ordinantie des levens.

Alle vettigheyt/watermakende medicamenten/cruyden/zaden ende drooghe Vijgen zijn al seer afsuyverende/ende behinderen het consolideren der Nieren: alle swaere verteerende spijse is quaet / want sy veel corruptien ende winden voortbrenghen/langhe te slapen is quaet/of op haren rugghe te ligghen / oft de Nieren seer te broeden: alle cleyn ghevoghelt / eñ ander lichtverteerende vleesch/als Hoenderen/Capoenen/ jonghe Calveren/sonderlinghe ghebraden. De krabben ende kreeften moghen sy tamelijcken ghebruycken. Een Melck uyt Gerste/zemelen/ oft stijffsel ghekoockt. Oft Melck met Eyeren gheclopt ende ghesoden. Desghelijcken de Sapen van Hoenderen/Capoenen/ Patrijsen ende weecke Eyeren zijn hem al bequaem. De versche Pijn-kernen/Pistatien/ Kernen van Haesnoten/van Amandelen/etc. dese van haren basten ghesuyvert / ende versche Rosijnen sonder steenen zijn hem al goet ghebruyckt.

Scherpheyt ende knaginghe der Humoren te benemen.

Neemt de kernen vande versche Haesnoten/ versche Pijn-kernen eñ Amandelen ana ℥.j.ß. dese van haren basten gesuyvert / ende geweyckt in Weechbreeden water / ende met Gerste water ℥.xv. een Amandel-melck ghemaeckt/ ende dickwils ghebruyckt / want t'beneemt de knaginghe der Humoren. Oft het Amandelmelck alleen met Latou of Mancopzaet ghemaeckt/ ende warm inghenomen/ wordt hier oock seer ghepresen.

Het Schapen oft Peerden melck / ten lesten koeyen melck ghedroncken/is hem goet/ want de Schapen ende koeyen melck om haer vetticheydt voeden sy seer: men salder een coorntken souts toe vermenghen/ende lau innemen/ Porceleyn/Maluwe/Latuwe/ oock de Zaden van Meloenen/Cauwoerden/ Pepoenen eñ Commcommers moghen sy tamelijcken gebruycken/ om de scherpheyt der Humoren te benemen.

De Cure.

Men sal met alle neerstigheydt den Buyck weeck houden/ende nemen 8. of 10. soete pruymen van Damast een weynigh voordē eten in. Oft Pruymē wel rijp zijnde n°.xx. versche Sebesten n°.xxv. in water opde helft ghesoden/ eñ uytghedout/olie uyt soete ende versche Amandelen geperst ℥.ß. smorgens tsamen ingenomē. Oft Cassien ℥.iij. Diapruni simpl. ʒ.ij. met Suycker een Bolus ghemaeckt.

Ten selven.

Neemt Cassien versch uytgedaen ℥.iiij. Tamarinden/ het pulver uyten Sebesten ℥. j. De mucilaginis uyten zade Psyllij ʒ.vj. met syroop van Violen een Opiata gemaeckt/ eñ ℥. ß. ofte ʒ.vj. met Gherste water/oft met t'sap van een Hoentgen inghenomen.

Clysterie.

Neemt Maluwe/Heemst/ Parietarie/ Violen ana M.j. Pruymen x. Gerste M.ß. opt derdendeel ghesoden/ ende in ℥.xij. nats resolveren Cassie/Potsuycker ana ℥. j. olie van Violen ℥. iij. tot een Clysterie vermenght/ende ghebruyckense so dickwils als den Buyck verhert is.

Om te doen vomeren/braken/ oft overgheven.

Het Vomeren/ Braken/ oft Overgheven/ wort in desen oock goet bevonden/ wantse daer dickwils totter ghesontheydt door zijn gherakende/soo sy tselve maer eens oft tweemael ter weken en doen/sonderlinghe lichtelijcken brakende/maer hem met crachte te doen Braken/ is oock seer quaet / overmidts dat de ulceratie

daer

daer telcken mede ververſcht ende quetſt. Men ſalſe nae den eten doen braken/wantſe dan lichtelijcken braken / ſonderlinghe de Maghe eerſt met wat Olie van Lelien geſtreken hebbende/ ende daer na met wat lau waters met een weynigh olien indrincké/ ende een wijle daer na een veder in wat olien ghenet/ende inde kele gheſteken. Oft. Neemt water daer Meloenen in ghesoden zijn ʒ.v. den ſiroop Acetati ſimpl.℥.ij. ende lau inghenomen. Maer niet lichtelijcken brakende/ſalmen de vuyligheyt uyt de Mage ende ander plaetſen ſoetjens afleyden/op dat ſe haren cours niet en nemen nade Nieren/ende daer de ſaken verbitteren.

Bereydinghe der Humoren.

Neemt ſiroop van Violen/van Jujuben/oft van Porceleyn ana ℥.j. oft den ſiroop van Violen alleen ℥.ij.ſiroop vā ſoethout ℥.ß. de wateren van Duyvekervel eñ van Suerinck ana ℥.iiij.voor 4.morghens vermengt/ende wildy verniewet wederom voor 2.oft 3.morghens.

Hier na een laxative ghebruycken/ende beter een Bolus als eenen dranck. Daer na ſalmen de ulceratie ſuyveren van haer vuyligheyt/daerna opdrooghen ende conſolideren.

Seer ſwaer valt de cure van deſen/om tghedurigh door-paſſeren der urijnen/ ſonderlinge verout zijnde. Nochtans beter om te gheneſen als de ulceratie der Blaſen / ſy moeten hen ſeer wachten van drincken. Indien daer inflammatie is/ſalmen hen een Ader op dē enckel openen/ oft uyt de Ader Popletica, daer nae ſuyveringhe ſonder verhittinghe te ghebruycken.

Om te ſuyveren.

Neemt wey van Melck/met wat Suyckercandy/oft met een weynigh Honichs/of met ſiroop van Rooſen laxative,eñ dat ingedroncké: want de Melck is hen goet ſo daer geen Cortſe en is/ſonderlinghe de Geyten melck.

Ten ſelven.

Neemt Gherſte M.ß.Soethout ʒ.iij.Roſijnen ℥.j.ghesoden in ℔.ij.ß. ſchoon waters/eñ ℥.iij.ſmorghens ende ſavonts inghenomen.

Oft.

Neēt Gerſte p.ij.Endivie/Cichorey/ weechbreede/roode Rooſen/Agrimonie/Scabioſe an M.ß.de zaden van Maluwe/Criecken overzee/ Concommer/Meloenen eñ van Heemſt ana ʒ j. Macopſaedt ʒ.iij. de hoofden van Mancop no.ij.verſch Soethout ʒ.v.Roſijnen ℥.j. in ℔. iij.waters geſodé/ daer ſuycker in gereſolveert/ daer ſmorghens ende ſavonts als boven warm inghenomen. Ende ſoot veel vuyligheyts voor hem bracht / ſo machmen daer altemet wat ſiroop van drooghe Rooſen in vermenghen.

Mundificatie in de coude onghetempertheyt.

Neemt Gherſte p.ij. Agrimonie/Bethonie/ Scabioſe/Marubij,Meliſſe ana M.j,Cyperi M ß.in ℔.iij.waters opde helft geſoden/doorghedaen/ſalmen daerin reſolveren Honigh vā rooſen/den ſiroop van Jujuben/oft van Soethout ℥.iij. ende als boven ghebruyckt.

Oft.

Neemt een Honich water/daer in geſoden de zaden Althee,Alkekengi. ende de voorſz. ſiropen daer in ghereſolveert.

Het ſweeten wort in deſen als oock in de ulceratie der Blaſen gheprezen/t'ſy door tgebruyc van ſtoven/oft door de decoctie Guaiaci, want t'doet ſweeten/t'ſuyvert de ulceratie/eñ conſumeert de urijne. Ende nu wel geſuyvert zijnde/ ende gheenen etter oft ſeer weynigh/ wit/ licht/ ende eenpaerlijcken ſonder verſcheydē coleuren inde urijne ſiet loſſen/ſalmē procederen met verdrooghende/ conſtringherende dinghen. Eerſt van buyten.

Oft.

Neemt Gherſte meel ℥.j.ß.Olibani,Maſtic ana ʒ.vj.Myrthus beſyen/ roode Rooſen/ Chamille ana M.ß. de Myrthus eñ Chamil bloemen ſalmen een weynigh ſieden in roodē wijn/ ende vermengen daer dan de ander dingen cleen gepulvert onder/ daer toe doende olie van Rooſen omphacini,olei Myrthini of Maſticis ℥.iij. oft q.ſ. ende van buyten op de plaetſe der Nieren ghelepdt.

Ten ſelven.

Neemt tſap van Weechbreeden/van Queen of vande Nachtſchade ana ℥.iiij. pulveren van Myrthus beſyé vande roode Rooſen/vande wilghen bladeren/ oft haer bloemen ana ʒ.vj. Boli Armeni,ſangui.Dracon. ana ℥.ß.het ſtofmeel vande Meulens/of Gerſtemeel ℥.j.ß. olie van onrijpe Rooſen/of van Queē ℥.iij. gemaect tot een Cataplaſma,op de regioen der Nieren ghelept/mijdende het rugghe-mergh/ ende ſdaegs tweemael verandert/want tis van wonderlijcke crachten inde vervuylinghe der Nieren.

Van binnen.

Neemt ſchapen oft koeyen melck ℥.iiij. Boli armen.ſang.Dracon.ana ℈.ij.dit warm in genomen/ende daer 5.uren op vaſten.

Oft gum.tragacanthi met de voorſz. Melc oft Weeghbreeden water inghenomen / is ſeer goet.

Item de trochiſſen Gordonij ſonder Opio, zijn in deſe bequaem/ oft ſooſe Nicolaus gheordineert heeft/inde manier van een Electuar. Hier vā binnen op oock in de ulceratie der Blaſen.

Ofte.

Neemt de 4.groote coude Zaden/van haren baſten geſuyvert/tſaet vandē witten Mancop/ van Malua/van Queen/Catoenſaet/ Myrthus beſyen/gummi Tragacanth.& Arabici, Pijnkerné verſch geſuyvert/de mucilag.Pſyllij, Piſtatien/ſoete Amandelen/gepelde Gerſte ana ʒ. ij.boli arm.ſang.drac.Spodij,roode roſé/Myrrhe ana ℥.ß. Deſe met Honich water vermēgt eñ daer Troch, elck tot ʒ. ij. van ghemaeckt.

Oft met melck/na den eysch der ulceratien. Oft men macht met een Syringa daer in spuyten/ sonderlinghe als daer sorgh van een diepe ulceratie waer/oft dat het tot een Fistel wilde tenderen. Ende om te mondificeren/ salmen eē van de Trochiss. in Gerste water/oft in Geyten oft koeyen melck/oft haer wey resolveren / eñ alle morghen inghenomen.

Maer om te consolideren/ salmense in schapen melck resolveren. Ende soo den Etter seer grof is / salmense in honich water resolveren/ daer in ghesoden is Ysop / ende een weynigh Spicæ nardi.

Ende so de groote pijn ons ten eersten waer bedwingende om deselve te versoeten/so salmen terstont porren om de pijn ende scherpheyt der humoren te niet te doen/aldus.

Versoetende.

Neemt de bladen vā Maluwe/ Heemst/ Violen/Chamil ende Melliloot ana M.j. in water gesoden/op tleste daer toe doende soete melc / eñ daer mede ghestooft. Noot zijnde/salmen daer Roosen/de bloemen Nymphee eñ van den witten Mancop daer toe ana M.j.ß. vermenghen/ met Gersten meel een Cataplasma ghemaeckt/ ende warm daer op ghelept.

Ten selven/seer versoetende.

Neemt de mucilaginis van den zade Althee, Lynzaet ende vande Quekernen/ met Roos of Camilwater uytgedaen na eysch der saken ℥.ij olie van Roosen/van Violen / versche ongesouten boter/Gansen ende Capoenen vet ana ℥.ß. Was ℥.j. oft q.s. tot een Liniment.

Van binnen de scherpheydt te benemen.

In desen salmen daer toe ghebruycken den syroop van Violen/ van Porceleyn/ van Endiviæ simpl. van Duyvekervel / van Nymphee, van Papaver, met de wateren van Endivie/ Violen/ Sulcker/ Bornasie/oft met de decoctie vā Soethout dat versch is.

Oft met desen syroop / van Ioannes de Gradi seer gheprесen.

Neemt ghepelde Gerste/ Latuwe/ Eparice, Maluwe/de bloemen van Duyvekervel an. M j. versche Jujuben/ wit Mancopsaet ana M.ß. Violen/ Cauwoerden bloemē ana ʒ.ij. tsaet Althee, tsap van Soethout ana ℥.ß. Tamarindē ℥.j.ß. Pruymen nº.x. gesodē/ende doorgedaen met Suycker ghesoet. Oft om den etter af te suyveren met de decoctie van Venus hayr.

Oft neemt de wateren van Maluwe oft Althee ℥.iij. Soffraen ℈.ß. t'saet Hyosciami gepulveriseert gra. viij.

Oft t'sap van Maluwe oft Chamille ℥.iij. met Olie van soete Amandelen versch uytghedaen ℥.j.ß. oft ℥.ij.

De versche Eyeren rau inghesopen zijn seer goet. Inden Dysenteria vintmen oock remedien in desen bequaem.

Van de verherdinge der Nieren.

De Nieren met haren deelen mogen uyt diversche oorsaken tot herdigheyt comē/als door de inghesoncken vuylighеyt/ haer van den geheelen Lichaem toe gesonden/deselve so door haer grovigheyt/ lymigheydt/ oft door de nauwigheyt der conduyten/oft door de onstercke af settende cracht niet en heeft moghen lossen. Oft door de invloedinge der drooghe/ aert-achtige/ giftighe/melancholeuse Humoren. Desghelijcx daer de inflāmatie der Nieren int cureren mishandelt wort/ so worter dickwils een herdighз met veel gewichts naghelaten. In summa moghen alle de Humoren tot herdigheyt gebracht wordē/als door groote inwendige hitte/droogte/stercke exercitien in seer coude oft heete lochten/door inwendighe couwe oft hitte/als in de groote brandende Cortsen/door de uytdrooginghe des grooten hongers ende sobrieren. Daer door causerende een gheweldighe spanninghe/ so van binnen als van buytē benouwende/ haer urijne is seer langhe waterachtigh geweest / eñ sober ghelost. De Heupen met de neer-deelen worden doof ghevoeligh/crachteloos eñ dorre/ welcke teeckenen men oock meest siet vertoonē na de versuyminghe ende mishandelinghe van de inflammatie der Nieren. Oock so sietmen in sodanighe sonder eenighe resolveringe der materien/oft etter-lossinghe de pijn cesseren. Ende dit ghebreck wort gantsch ongeneeslijcken ghehouden/ ende metter tijt in een watersucht veranderende/ende den patient ombrenghen.

Seker manier om te ghenesen.

Niet tegenstaende dat de Auteuren tselve ongeneeslijcken achten/salmen in desen nochtans in de selve manier mogen handelen alsmen inde verherdinghe der Leveren ende der Milte geleert heeft. Ende bloet-rijck zijnde/salmen hem de Lever ofte Milt-ader openen/na den noodt ende Humoren tselve bewijsen sullen / ende nae eysch der Humoren oock purgeren/oft door dese Clysterie.

Clysterie.

Neemt de wortelen Althee, ende van Lelien ana ℥.j.ß. de bladeren Althee, Malue/Violen/ Parietarie/Mercurialis, ana M.j. Camil/ Melliloot ana M.ß. Lijnzaet/ Fenigriec/ Anijszaet/ ana ʒ.iij. Vijgen gesneden nº. viij. ende in ℥.8. van dit ghesoden nat resolveren Cassien versch ana ℥.j. olie van Violen/ Chamil oft ghemeen olie ℥.iij. dit vermengt/ende gheset.

Decoctie om van binnen te resolveren eñ te mollificeren. Neemt de wortelen Althee ℥.j.ß. Venus hayr/Weder-doot/Parietarie ana M.j. de zaden Althee, ende van Malue ana ℥.ß. Alkegengi ℥.j. de 4. groote coude zaden ana ʒ.ij. Soethout ʒ.iij. Daeyen gesuyvert nº.viij. vijgen nº.v. Rosynen sonder steenen ʒ.v. Chamil/ Buglos eñ Violē bloemē ana p.ij. op de helft in schoon water gesodē/wildy/doeter Lijnzaet ʒ.iij. in/doorgedaen zijnde/in ℥.xx. nadts resolveren syroop van Venus hayr / Oxymel simplex ana

ana ℥.ß.alle morghens ℥.iiij. daer van ingenomen al warm: want t'mollificeert/deelt vandẽ anderen/ende maeckt ſo de Humoren bequaem om te vloeden/ende opent een weynigh.

Ten ſelven.

Neemt de wortelen Althee ℥.ij. Malue/Violen M.ß.Lijnzaet/Anijs/ t'ſaedt Althee, ende van Peterſelie ana ʒ.iij. ende in ℥.xx. reſolveren den ſyroop vã Venus hayr ℥.iij. Oxymel ſimpl.℥.j. ß. ende als boven inghenomen/daer na purgeren.

Purgatie.

Neemt vande voorſz.decortie ℥.iiij. Caſſien ʒ.vj.oft ℥.j.ſmorghens inghenomen. Voorder remedien vindy in de herdigheydt der Leveren ende Milte.

Ende oft haer de urijne niet wel en loſtẽ/vermẽgter tſaet Apij & Aniſi onder. Men ſal hem altemet tſop van een Hoenken laten gebruyckẽ/ daer de wortelen Althee, eñ van Malue in geſoden zijn/daer toe altemet doende wat weeckmakende zaden met Lijnzaet eñ Fenigrieck.

Van buyten ſalmen ſalvinghe/ Emplaſtr. eñ Cataplaſmata gebruycken / om ſo te mollificeren eñ te reſolveren/alſmen hier na verhalẽ ſal.

Om de herdicheyt te mollificeren/van een te doen ſcheyden/ende uyt te doen aeſſemen/ſalmẽ eerſt met ſtovinghe aldus beginnen.

Stovinghe.

Neemt Lelie wortelen eñ van Althee,ana ℥.iij. Maluwe/Violen ana M.j.ß. Melliloot/Camil/het opperſte vande Dille M.j.vette Vijgen geſneden n°.viij.geſoden in ongeſouten Venſop oft ſchoon water ℔.iiij. daer ſponſien in genet/ ende daermede ghefomenteert/ende elcke ſponſie daer 4.oft 5. mael op gheweeſt zijnde / ende de ſweetgaten geopent zijnde/ende met warme doecken afgeveeght / ſalmen daer terſtont mollificerende Olien oft unguenten in ſtrijcken.

℞.Vnguenti Dialtheæ ſimpl.℥.j.verſche olie van ſoete Amandelen / Olie van Lelien/ongheſouten Boter/ Hoenderen eñ Ganſen ſmeer ana ʒ.iij.onder een vermengt.

Oft.

Neemt de mucilaginis uyt den zade Althee, van Fenigreeck / met de decortie van Vijghen uytghedaen ℥.v. Ganſen eñ Capoenen ſmeer/ tmergh upten ſchenckelen van de Calveren ana ℥.j. Olie van Lelien eñ van Amandelen verſch uytghedaen ana ʒ.vj. gheel was/tſamen in een dobbel vat ghesmolten tot een Liniment / ende na de ſtovinge daer mede gheſtreken/ oft wildy daermede reſolveren/ſo doeter inde plaetſe van de voorſz.Olien de olie van Chamil ende Irini. ana ℥.j. in.

Oft aldus/noch ſtercker.

℞. Ammoniaci, Galbani, Bdellij ghereſolveert in Wijn ana ℥.ß,de mucilaginis Althee, Lini & Fœnigreci, met de decortie van Vijgen uytghedaen ℥.j.ß. olie van Lelien/ende Irini, Ganſen / Capoenen eñ Calveren ſmeer ana ʒ. iij.nieu gheel Was q.ſ.dit tot een Emplaſtrum ghemaeckt.

Men mach het Emplaſtr.de mucilaginibus met oleo Irini gemalaxeert daer toe ghebruycken. Deſgelijcx het Emplaſtr.Diachili magni Ireati,met de Olien voorſz. ghemalaxeert ende gheappliceert.

Vant overvloedigh watermaken / van de Griecken Diabetes, oft oft Dipſacos (naden Serpent Dipſas genaemt: want van dit fenijn geſteken zijnde / vallenſe in eenen onlijdelijcken dorſt die niet te verſaden en is/maer overladet eñ vervult den Buyck/ daer door vallende in dit gebrec) van de Latijnen profluvium oft Fluor urinæ ghenaemt.

Diabetes is een ghebreck der Nieren/ cauſerende onleſſelijcken dorſt/ met eẽ bedichte waterloſſinghe/ gheheel onverteert ende ſubtyl als ander gemeen water: welc gemeynlijck gheſchiet door dien dat alle de humoren eñ vochtigheyt des gantſchen Lichaems door de groote hitte geſmolten wort tot deſe waterachtige materie. Of dat de Nieren door haer groote verhittinghe de weyachtighe vochtigheydt inde Aderen tot matinge ende temperinge des bloets/daer noodigh tot haer trecken/ende terſtont door-paſſerende om uytgepiſt te worden. Ende de aderen nu ghevoelende haren aftreck/ ſuyghen terſtont wederom tot haer alle de natuerlijcke vochtigheyt/ daer de vaſte deelen des lichaems mede bedaut ende ververſcht moeten worden/alſo tlichaem daer door geheel uytdorrende. Summa dat de oorſake van deſen ghe- Oorſaken. ſchiet door de heete ende drooghe ongetempertheydt der Nieren / door de quade ghealtereerde Humoren inde ſubſtantie der Nieren ingedroncken/als de Cholerijcke/ſcherpe/of ſoute humoren/oft door eenigh dootlijck fenijn. Deſgelijcx oock de ſeer ſubtijligheyt der weyachtige vochtigheyt/als gemeenlijckẽ in de Cholerijcke perſoonen gevonden wort. Hier door wort in haer eenen onleſſelijcken dorſt veroorſaeckt/ daerom altijt drinckende/welcken dranck/aleer hy inde Maghe ghekoockt is/ wort hy ſeer gierichlijck vande Nieren afghehaelt/ welck in haer gheen plaetſe houden en can door haer teerigheyt. Eñ al iſt dat daer eẽ groote hitte is/ſo loſſenſe noch tans een waterachtige urijne/ want door haer ſnel door paſſeren en machſe ſo haeſt geẽ kokinge oft eenigh coleur ontfangen. Aretæus Capp. verhaelt noch van 2.ander ſpecien / onder deſen Diabetes toebehoorende/ welc wy hier voor by paſſeren: maer diet begerigh is om te leſen/ſiet in ſijn 2.boec de ſignis & cauſis diuturnorum morbum cap.2. Deſe ſiecte is ſeer ſelden/ gelijc Galen. ſhaelt/ cap.3.℔.6.de locis mal.affect. maer tweemael geſien te hebben. Ende ic hebſe eens gheſien binnen Steenberghen/maer was haeſt uytghedorret/ende t'leven quijt.

Teeckenen.

Deſe lyden onlydelijcken dorſt/veel drinckēde/maer meer nats loſſende/drincken oft piſſen en connenſe niet vermyden/want indien ſy haer van drincken willen myden / ſoo wordt hen den mont eñ lippen ſeer droogh/tlichaem ſchynt geheel wegh te branden / ende verdorret gheheel/ gheen ſpijſe en zijnſe begeerigh/ende indienſe de uryne met cracht willen ophoudē een weynigh tyts/ſo zijn hen de Lendenen/den Buyck/ ende rontom tghemacht geheel opſwellende eñ hem beſwarēde. In ſumma/ſy loſſen met pyn haer water / de zyden zijn hem ghewichtigh/ door vermeerderen der ſieckten is hem de hitte oock vermeerderende/ den Buyck rompelt hem/ eñ valt hem in / de aderen ſtaen verheven/ ende de teeringhe is hem overvallende. Deſe plaghe is over lanckſaem haer beghinſel nemende / maer nu in haer volle cracht zijnde / brengtſe den patient haeſt om t'leven.

Nota.

Waer deſe paſſie comt in een brandende cortſe/oft in eenighe verdwijnende ende weghſmeltende Lichamen / en wordt niet ofte ſeer ſelden gheneſen/maer in ander Lichamen wortſe met ſwarigheyt geholpen / ſonderlinge verout zijnde. Inde oude perſoonen en wortſe niet gheneſen/maer doetſe geheel verdorren / door tgebrec des voetſels/oft door de quade verteeringe ende alteratie/vallenſe altemet in een waterſucht/de jonghe perſoonen mogen hier van geneſen worden/daer de paſſie noch verſch is/maer qualijcken wort het beginſel van deſen bekent.

Lib. 2. de ſignis & cauſis diuturnorum, Cap. 2. Maer na de meyninghe Aretæi, wort ſijn beginſel uyt deſe teeckenē bekent / den mont wort hem droogh/t'ſpeeckſel wit ende ſchuymigh/eñ beginnen dorſtigh te worden/ de zyden zijn hem ghewichtigh/de hitte oft coude ghevoelen ſy na de Blaſe ſtreckende/ende dat na dat de aenſtaēde Sieckte voortganck heeft/ ende maken wat meer waters danſe gewoon zijn. Ende het aenſtaende perijckel bekennende uyt deſen/ ſalmen hem een weynigh bloets uyt de Lever-ader afnemen/daer na vercoelinghe gebruycken / ende de ſcherpheyt te niet doen/ende ſoo altemet tgebreck der Nieren te niet doen.

Wat voor ſpijſe te nutten.

Haer ſpijſe ſal grof ende ſwaer om te verteeren/ſtoppende/dorſt benemende/ wat rins/ ſlijmigh eñ vercoelēde zijn/maer niet ſout/ſcherp/ heet oft bitter/de Que-peeren worden hier verboden/hoewel ſy vercoelen ende ſtoppen / want ſy doen twater loſſen.

Alle water-maeckende Cruyden moet men ſchouwen/ niet teghenſtaende datſe vercoelende zijn/als de 4. groote coude Zaden.

De Koeyen/Calverē ende Verckens voeten wel morwe ghesoden / oock het magher Verckens ende Oſſen vleeſch wel morwe gheſoden/ machmen tamelijcken ghebruycken. Het calfs ende kiecken vleeſch ghediſtilleert is hen goet/ verſſche Eyeren/ ende verſſchen weecken Kaes ongheſouten/den Rijs/Linſen/Haveren/ Gorte ende Gherſte melen worden hen toegelaten. De kerne melck met Stael ofte ſteentjens ghebluſt is hen goet. Oock de Amandel melc met tſaet van Latouwe ende Papaver. Indien hen de crachten geheel ontgaen/ſo ſalmen hem den rooden ſtraffen Wijn/met cout oft geſtaelt water ghemengt/laten ghenieten. Oft het Schapen melck met verſtaelt water vermengt/ ende gheſoden/tot dat t'water verſoden is/ ende dat ghedroncken.

Oft neemt het ſop van Sulcker/van Pruymen oft van Granaet appelen/ oft van Porceleyn/daer wat mucilaginis vanden zade Pſyllij in vermengt.

Oft neemt gheſtaelt water ℔ ij. daer het ſap vande ſuer Granaten/oft Rob. de Ribes, of een weynigh Verjuys onder vermengt / dat drinckelijcken is/deſghelijcken de Gerſte oft Spelte melck bereydt alſmen Amandelmelck maeckt/ wort ſeer gheprezen.

In ſomma/om totter Cure te comen/ſal ghenoegh inde manier geſchieden/ alſmen den brāt ende ſcherpheydt des waters remedierende is/ daermen hier na af verhalen ſal: Maer men ſal hier gheen Mucilaginis, Spuytinge/oft eenige ſtrijckinghe boven ofte onder t'ghemacht ghebruycken/noch t'ghemacht in ſoete Melck baden/maer ſal in deſen de vercoelende Linimenten alleen ontrent de Nieren ghebruycken. Beter is hem den Noorden als den Zuyden wint/ ende ruycken aende bloemen Nymphee, eñ aen den Campher/ende houden tlichaem in ſtilten.

Ende oft noodigh waer t'lichaem te bereydē ende te purgeren / ſalmen tſelve doen als in de ſcherpheydt oft ſnijdinghe der urijnen verhaelt ſal worden.

Oft moeſtenſe een weynigh meer conſtringerende zijn/ſalmen deſen berey-dranc gebruyckē.

Berey-dranck.

Neemt de wateren van Surckel/vā Weechbreeden/ van Porcelepn oft van Rooſen ana ℥. iiij. ſyroop van t'ſap van Sulcker/van drooghe Rooſen/ van Myrthus ofte Nymphee ana ℥. j. Dit vermengt eñ ſmorgens ℥. iiij. coudt inghedronckē. De Purgatiē ſoect ter plaetſen voorſz.

Oft.

℞. Rhabarb. ʒ. j. Manna ℥. ß. Spicæ gra. 4. oft alleen den Diapruni ſimpl. ʒ. v. oft vj. met de wateren van Endivie of Nachtſchade ℥. iiij. vermengt.

Item. Neemt de zaden van Weechbreeden eñ Porcelepn an ʒ. ij. Bornaſie eñ Bugloſ bloemen ana p. j. ß. in Weechbreeden water geſodē/ ende daer in reſolveren Caſſien ʒ. vj. oft Manna ℥. j. oft weyckt den Rhabarb. ℈. ij. ende de ſchorſſen vande citrine Mirabolanen ʒ. ij. daer in/ende ſtijf uytghedout/ende inghenomen.

Oft.

Neemt Pruymen no. vj. tamarind. ℥. j. de zaden van Weechbree/Porcelepn eñ ſulcker ana ʒ j. ß. de ſchorſſen van de Myrabol. citrin. ʒ. ij. de bloemen Nymphea ende Endivie van elcx p. j.

dit gesoden/ ende in ℥.iiij. nats resolveren Cassien versch uytghedaen ʒ.v.oft Manna ℥.j. eñ smorghens inghenomen.

Gordonius prijst in de verhittinghe der Nieren een Clysterie lenitive.

Neemt Maluwe/Violen/Latouwe/ Melde ana M.j.Jujuben nº.x.Sebesten nº.xij. ghesoden/ende in ℥. ix. nadts resolveren Cassien met oleo Rosato & Violato ana ℥.j.ende wildy/sieter Wilghen eñ Porceleyn bladeren toe ana M. ß.de bloemen Nymphee p.j. ß. Het vonckren ende sweeten is in desen seer goet/want tleyt de waterachtighe vochtigheyt vande Nieren.

In desen salmen verkiesen die matigh zijn in t'constringeren ende toevloeden der Humoren/ soet elijck te benemen/ ende mede versterckende zijn / ende niet die te sterck constringerende ofte verdrooghende zijn/ maer verkiesen den consolida major,Polygonum,gummi Traganthi & Arabici,mucilago Psyllij vandẽ Que-sade/stijfsel/terra sigill. Boli armeni,het wit van dẽ Ey. In deser manieren.

Electuarium.

Neemt Queen vleesch / de wortelen consolide majoris gheconfijt ana ℥. j. de mucilaginis gumi tragacanthi eñ van Queen zaet met rooswater uytghetoghen ana ℥. ß. Amyli ʒ.ij. Boli armeni, sang. Dracon. ana ʒ.j.dit met syroop van Myrthus eñ van Papaver vermengt / tot een Electuar.eñ tweemael daeghs ende eens in den nacht ghebruyckt.

Ten selven.

Neemt Queen vleesch/oude conserve vã roosen ana ℥.j.de mucilag.vande gum.tragacant. eñ van arabien,de mucilag. vandẽ zade Altheæ ende van Queen ana ʒ.ij.root Coral.Myrabolani citrini ana ℈.ij. Weechbreeden zaet ℈.j.ß met den syroop Nympheæ oft Papaver tot een conserve vermengt/ende als boven gebruyckt.

Oft.

Neemt de trochis. de Spodio met tsaet Acetose gepulveriseert ʒ.iij.gum.tragacanthi ℈.j. met syroop van Mancop Pillen gemaect/ ende alle morgens 3 .ingenomen.Ende of door tlanghe dueren der siecten tlichaem gheheel uytdorden/salmen met eenige confectien restaureren.

Liniment voor de Nieren.

℞.Olei Nymphee,olei Rosati ana ʒ.vj.gũmi Arabic.& tragacanthi ana ℈ ß.de 4.cleyne coude zaden ana ℈.j.tschaeffsel van Ivore/ roode Santalen ana ℈.ß.met Was q.s.een Liniment gemaeckt. Oft doeter de mucilag.de seminis Psyllij ende van dẽ Que zade ℥.ß. Campher gra.vj.toe/tsal te beter zijn.

Oft.

Neemt unguenti populei ℥.j.olie van Violen/Papaver oft Nymphee ʒ.ij.de mucilagin. psyllij met een weynigh Was/ een Liniment ghemaeckt.

Oft.

Neemt Gerste meel/met eẽ weynigh azijns/ ende wat olie van Roosen tot een Cataplasma op die zijde ghelegt.

Ander nemen een plate Loot dun gheslagen 4.vinger breet/lanck 6. vingeren/ met een elsen vol cleyn gaetkens ghesteken/ende latense altemet in tsap van Nachtschade liggen/ ende daer op ghelegt/ende vernieuwense dickwils. Ende dusdanighe vercoelende Linimenten vindy ooc inde inflammatie der Nieren voorsz.

☞ Vanden Steen der Nieren ende der Blasen hebben wy een Tractaet bysonder gheschreven/ volghende terstondt na de Vrouwelijcke ghebreken/ waer aen volghen sal ons Tractaet van alle specien der Rupturen. Ten lesten daer aen volghende het seste Boec/ handelende van alle gebreken der Juncturen/ &c.

Van de Bloet-pissinghe.

HEt Bloet-pissen mach uyt verscheyden partyen/ende in diversche manieren ghescchiedẽ. Het mach hem lossen uyt de Nieren/uyt de passagie Vreteres ghenaemt / na de Blase streckende. Oft uyten hals der Blasen. Wten halse comende/ soo lossen sy tselve sonder pissen. Tbloet uyte Blase comende/ so lossen syt met het water maken/ende gheeft hem terstont te gronde / ende lijden pijn boven t'ghemachte. Wt de Nieren comende/soo en sincket bloet soo haest niet te gronde/ maer over lancsaem/ ende hebben groote pijn inde Lendenen/door de openinge der Aderen lossense een weyachtigh bloet: door de opborstinge der Aderẽ lossense een grof bloet/ eñ overvloedelijcken: door de Erosie der scherper ende knaghender humoren/ so lossense weynigh ende subtijl bloet. Ende elck van desen vereyscht sijn eyghen Cure. Oorsaken;

Haer regiment des levens.

☞ In desen moetense eenen goeden reghel van eten ende drincken onderhouden / ende dat in alle stillicheyt/ mijdende de hitte der Sonnẽ/ ende des vyers / ende alle ander heete plaetsen/ de Lever oft Nieren niet te heet te houden. Oft niet te vast omgorden/ mijden alle soute / scherpe ende heete dinghen/ ende voordt vervolghen den reghel int voorgaende Capittel verhaelt/ desghelijcx int Capittel van't bloeden uyt den Neuse/ende oock hier voren vanden bloet-ganc verhaelt.

Manier om te ghenesen.

Daer de Bloet-spouwinghe ghescchiet door opborstinghe der Aderen. Door overvloedigheyt des Bloedts. Door Erosie ende door etinghe des Bloedts. Oft by sekere tijden bloedtpissende / salmen in desen ten eersten de Leverader openen inde rechter zijde des arms. Maer by sekere tijden lossende / waer goet datmẽ hem

wat te vooren af liedt/ ende beter ist in diversche reysen af te laten dan teffens/daer na salmen hem repellerende oft wederhoudende dinghen op de Nieren ende Blase legghen / als in de ulceratie der Nieren verhaelt staet. Oft wat stercker constringerende/als volght.

Constringerende ende repercuterende.

Neemt Boli Armenie, terre sigillate an ℥.ß. Momie of Mastic/Bloetsteen/Acacie ana ʒ ij. met wit van een Ey/ ende wat olie van Myrthus tot een Emplastr. vermengt.

Oft.

Neemt gebrant Leem/of dat Leem datmen aende ovens vint ℥.iiij. met 3. witte van Eyeren vermengt/ende wat Azijns tot een Emplastrum,ende op doecken eerst in Azijn ghenet/ghestreken/ende daer op ghelept.

Oft dit / ende men macht tot vallen ende staen verkiesen.

Neemt onrijpe Roos-olie ende van Myrthus, ana ℥.ß. Boli armenie, sang. Dracon. gummi Tragacanthi & Arabici ana ʒ.ß. met Olie vermengt/ oft wat Was daer by ghedaen/ende de ghestooten plaetse daer mede ghestreken.

Van binnen machmen in desen verkiesen alsulcken remedien alsmen in den overvloedighen bloet der vrouwen verhalen sal.

Bloetpissen /door de scherpheyt des Bloedts.

So de mont-aderen door de scherpheyt des bloets geopent worden/salmen hem de Lever-ader openen/ende t'bloet vergroven/ende vermenghen in syn spijse tsap van suer Granaten/ ende Verjuys/als inden bloetganck verhaeldt is/ende rijpen de cholerijcke scherpe Humoren ende tbloet met de Syroop van Violen/ van Papaver, van Nymphea, Oxysacchara, met de wateren Endivie/Portulace/Weechbreeden oft van Roosen. Oft met de decoctie van Papaver, Porcelepn ende Nymphea: ende evacueren met Cassien/Thamarinden/Rabarb. ende met schorssen van den Myrabolanen citrijn/als ghenoegh inden cap. van de bloetspouwinghe ende root Melisoen verhaelt is/ende noch sommige verhalen sullen: desgelijcx salmen genoegh procederen inde teerichheyt upt hitte gecomen/alsse meest doet. Maer aengesien dat de remedien traegh zijn int nederdalen door de verre plaetsen/ daerom salmen een wepnigh aromatijcke watermakende daer toe vermenghen/als een wepnigh Spicæ,of cancel.

In deser manieren.

Neemt Schapen melck ℥.vj. Boli Arme. oft terræ sigill. ʒ.j. Caneel ℈.j. ende dat ingedroncken/ oft vermengter tsap Millefolij toe.

Of. Neemt Bloetsteen gepulveris. ʒ.j. Weechbreeden water ℥. iij.

Oft inde groote hitte. Neemt Weechbreeden ende Porcelepnwater ana ℥.ij. Phylonij ℈. j. dat ingheðroncken.

Electuarium.

Neemt de mucilag. vant wit Mancop-saet/ ℥.ß. het meel vande Iuore, spicæ nardi ende Hertshooren ana ℈.ß. met Quee vleesch een Elect. ghemaect/de grootte van een Castanie voor den eten inghenomen.

Ten selven/by my in t'gebruyck.

Neemt de wortelen consolide maioris geconfijt/oude conserve van Roosen ana ℥.j.ß. gum. Tragac. & Arabic. ana ℈.j. dese resolveren in een wepnigh constringerende wijn/tsaet van Weechbreede/ van Porcelepn / Comcomer ende Pepoenen saet ana ℈.ß. terræ sigill. Mumie, ana ℈.ij. ß. Caneel gra. xvj. met syroop van drooge Roosen een Conserve gemaect/ ende smorghens ende tsavonts een Castanie groot inghenomen. Men macht tselve resolveren in versch gemolcken schapen melck/ende ingedroncken. Ende dit dus doende / salmen tusschen tijden de ongetempertheyt der natueren wat te deghe brengen/ende tlichaem altemet eens of tweemael ter weken purgeren/ op dat de Nieren niet geheel door de toeghesonden vochtigheyt en ondercomen/als vooren ghenoegh verhaelt is.

Oft aldus.

Neemt Cassien versch uytgedaen ʒ. vj. spec. Diatragacanthi frigidi. ℈. ij. met Suycker een Bolus ghemaeckt.

Oft. Neemt Rabarb. ʒ.j. clepn ghesneden/ende in Weechbreeden water geweyckt/ende stijf uytghedout zijnde/ vermenghen daer den Syroop van Violen in ℥.j.

Oft.

Neemt de schorssen van de Myrabol. citrine ʒ.iij. eenen nacht in tvoorsz. water gheweyckt/ ende ghedroncken.

Men sal hem altemet Coppen stellen/ op de Lendenen/Billen ende in de Heupen/ om het toevloeden ende de hitte te verhoeden.

Men sal de Nieren onder ende boven tgemachte als vooren verhaelt is/strijcken: als met olie van onrijpe Roosen/ van Queen ende van Myrthus.

Oft aldus/by my seer goet bevonden.

Neemt olie van onrijpe Roosen gemaect/olie van Mastic ana ℥.iij. de zaden van Weechbreeden/Polygoni & Bursæ pastoris ana ℥.iij. rooden straffen wijn/de Bloemen ende jongste bladeren vande Wilghen/roode Roosen ende Myrthus ana M.j. tsamen ghestooten/ ende in de voorsz. sapen 24 uren laten weycken/ten lesten daer de voorsz Olien toeghegoten Azijn ℥.j. tsamen in een dobbel vat gesoden/tot dat den olie alleen overblijft ende met dien olie de voorsz. plaetsen gestreken. Men sal hem seer goet bevinden om te vercoelen/ te stoppen ende te verstercken.

Ende wildy / ordonneerter een Ceroen upt/ daer onder vermenghende een wepnigh Myrthus, Santali, Balaustie, &c. als oock den Acacie, Boli armeni, Spicæ, ende noodt zijnde/ een wepnigh Camphers ende Opij.

Soo de bloet-pissinghe Cretice, oft op oorðel

del dåghen / ende door victorie der Natueren ghescheit/so en salmen in sulcx t'bloet ten eersten niet opstoppē/ ten waer dat de natuer tot flauwichept quame.

Door de inghenomen Cantarides bloet pissende / salmen sijn remedien inde ulceratie der Blasen verhalen.

¶ Vandē Bloet-vloet der Blase/ende van sijn opstorckelinge.

oorsaken. T'Geschiet altemet door t'borsten vande aderen / door de Blase passerende/ dåtse door tghemacht veel bloets quijt worden/ welck upt verschepdē oorsaken geschieden mach/als doort vallen/ quetsen/oft doort uptnemen des steens/ of mach de Blase upte bovenste deelē des Lichaems toeghesonden worden.

opstorcke- ghe des bloets. Ende oft nu dese bloetstortinge ophoudende waer / sonder eenighe merckelijcke oorsaken/so isser eē opstorckelinge des bloets te vreesen / die periculeus is/wāt tbloet upte aderē sijnde/ vercrijcht terstont een quade alteratie/ ende neemt terstont(als Hippocrates sept)een fenijnige natuer aen/ wiens Fenijnighe natuer ende vaporen den levenden Gheest geheel veranderen ende vervalschen/ daer door seer ellendighe accidenten aenbrenghende.

Teeckenen.

Teeckenen. In dese en heeft hem tbloet niet gheheel met de urine vermengt/ maer wat stil staende ende ghesoncken zijnde/ist ghestorckelt/ende lost hem tbloet altemet sonder urine/welcke urine sp dicwils al droppelende / ende met pijn ende brant lossen.

Waer tbloet nu gheheel inde Blase opghestorckelt zijnde/soo gevoelense terstont een huyveringhe met flauwichept der herten/den adem wort hen benout/met eenē clepnen ende bedichten Polse/de levende coleur ontgaet hen/ t'cout sweet breeckt hen upt/ de upterste leden worden hen cout/ende lijden veel walginghe/ wort dese bloet pissinghe upter Blasen comende veel trager genesen/als upt de bovenste deelen des Lichaems gheschiende.

Aengaende de cure.

Om dē overvloedigen bloetvloet te remedierē/welc met haest moet geschieden/ suldy u toevlucht nemen totten Cap. vande bloet pissinge voorsz. eñ openen hem ten eersten de Leverader soot wesen mach / om daer door de vloedinghe des bloets te rugghe te houden/ende int rusten/ met het meer lijf om hoogh liggen / ende liggen hen banden om het upterste vande Armen/ende legghen hen boven tghemacht sponsien in wat waters met wat Azijns vermengt/genet/ Somers cout/ Swinters een wepnigh warm. In den noot salmen hem coppen stellen inde Liesenen ende opte Lendenen.

Nae de stovinge salmen hen dus danige plaesters maken.

Cataplasma.

Neemt Terræ sigillatę, Boli Armeniæ, met met Azijn ghewasschen ℥.ij. sangui. Draconis, Bloet-steen / root Coral ana ʒ.j.ß. Wieroock schorssen/ Mastic/ Acaciæ ana ʒ.j. met twit van een Ey/ olie van Roosen oft van Myrthus een Cataplasma vermengt/ eñ onder het Gemacht ende daer boven/ ende inden noot op de Lendenen ghelept.

Van binnen.

Neemt conserve vā Roosen/die out is/ Queē vleesch/de wortelen Symphyti geconfijt ana ℥.j Terræ sigillatæ, Boli Armeniæ, Mumiæ ana ℈.j.ß. Spicę gra. 8. Cāneel ℈.j. dit tot een Electuarium vermengt/ met den syroop van drooghe Roosen / oft van Myrthus ende daeghs tweemael/ende eens snachs inghenomen.

Ten selven.

Neemt de troch. de Spodio ofte de terra sigillata ʒ.j. Spicæ Nardi ℈.ß. met tsap Polygoni oft Weechbreeden inghenomen / noot zijnde machmen hē de voorsz. vochtichept wel in het Ghemachte spupten.

Men mach oock badinghe oft stovinghe gebrupcken/toeghemaeckt met roode ghedrooch-de Roosen eñ harē cnoppen/ Polygoni, Weechbreeden/ Tes kens crupt/ Potentillæ, Pilosellæ, Willighen bladen eñ bloemen/ Porcelepn/ Millefolij, Nympheæ, de bladeren Papaveris albi, &c. ende appliceren de stovinghe op de Lendenen ende boven tghemacht ende inde Liesenen.

Vande tsamen rinninghe ofte storckelinghe des bloets.

Oft hem dat bloet door de subijtige opstoppinghe waer op storckelende/ende dat hen eenige vande voorsz. teeckenen begosten te verschijnen/salmen terstont door de affettende medicamenten upt drijven / aldus.

By my ondersocht.

Neemt de Wortelen Enulæ Campanæ, Rusci, Erygij, Amaræ dulcis ana ℥.j.ß. Zarzæ parillæ ℥.j. Veronicæ, Scabiosæ, Bethoniæ, Chamedryos, Herbę Gerardi, Kervel ana M.j. Alssen/ Thymi M.ß. roode Ciceren ℥.j.ß. de saden Pæoniæ, Comijn ende Mercksaet ana ʒ.iij. tsamen in honich water ofte schoon water op de helft ghesoden/ ende in ℔.ij.ß. resolveren de syropen de Radic. Oxymel simpl. ende van Venus hayr ana ℥.j.ß. daer van savons ende morgens ende eens snachts warm ℥.iiij. van ingenomē/ ende wildy doeter toe Momie ℥.ß. met Note Muscaten ʒ.ij.

Oock by my seer goet bevonden.

Den Oxymel simpl. met Scabiosæ water/ oft met de decoctie Chamedryos, Scabiosæ, met roode oft swarte Ciceren inghenomen.

Ten ſelven.

Neemt Apij, met de wortelen, Chamedryos, Adianti albi, Wederdoot ana M.j. de ſaden van Venckel/ Apij, ende van Radijs ana ʒ.iij. in honich water gheſoden op de helft/ daer de voorſz. ſyrope in gereſolveert.

Een ghepreſen Ceroen.

Neemt olie van Lelien ende Camil ana ℥.j. ß. Calaminthæ, Comijn/ Vlier bladẽ ana ʒ.iij. Bituminis Iudaici, Ammoniaci ana ʒ.ij. Averoon/ Lijnſaet meel ana ℥.ß. Coaguli Leporis ʒ.iij ß. Spermę Ceti ʒ.j. Hers ende Was q.ſ. een Ceroen gemaeckt/ ende boven t'Gemacht ghelept.

So de urine noch niet loſſen en wilde/ ſalmen de paſſagie met een Catheter moeten openen/ Ende als de urine nu haren ganck crijcht/ ſalmen alſdan ſoo van binnen als van buyten beginnen te wercken/ om t'gheronnen bloet uyt te locken/ maer ſo dit noch al niet genoech en waer om tgeronnen bloet quijt te worden/ ſoo ſalmen hen onder t'Gemacht moeten ſnijden/ al oftmen den ſteen daer uyt halen wilde.

Remedien/ ſeer ghepreſen van Alexandro Benedicto.

Neemt de geel haerkens uyte roode Rooſen ʒ.ij. Caneel ℥.ß. Zeduar ℈.iiij. dit in iij. morghens inghenomen/ ende ſal tgheronnen bloet/ deſgelijcken (ſoo hy belooft) oock den ſteen doen loſſen.

¶ Vãde inflammatie ende verhittinghe der Blaſen.

VAn alle paſſien daer de Blaſe mede belaſt mach worden/ en iſſer gheen perijckuleuſer oft ſwaerder als deſe inflammatie/ welc ſy ooc als de ander leden/ onderworpẽ is/ ende dat om haer menichfuldighe Aderen in haer ende haren deelen ſtreckende/ niet inde ſubſtantie der Blaſen/ maer inde Muſculen van haren halſe Paraſtates ghenaemt. Selden geſchieter een inflammatie der Blaſen/ ende ſijn de kinderen eñ de jonckheyt die meeſt onderworpen/ de oorſaken van deſen gheſchieden door quetſinghe des ſteens/ door toevloedinge van heete ende ſcherpe medicamenten/ door onbequaem uytneminghe des ſteens/ door de grootheyt des ſteens/ of nae de groote onlijdelijcke pijne.

Paraſtat. haer plaetſe.

Oorſaken.

Teeckenen.

De inflammatie wort bekent door t'geſwel ende ſcherpe continueel Cortſe met grootẽ brãt/ de plaetſe onder ende boven Gemachte zijn altemet gheheel root/ vol ſteeckten ende ſeer hert/ hem ſtreckende totten Navel toe/ veel porringe tot camerganc nochtans met ſwarichept weynich loſſende/ ende dat weer van ſubſtantie/ den Fundament-darm lept hẽ benout/ met ſwarichept haer water loſſende/ altemet oock gheheel ophoudende/ ſonderlinghe op haren rugge liggende/ moeten tſelve altemet met groote ſwarichept al druppelende loſſen/ ſy en connen niet ruſten/ ende beginnen ten leſten te raſen/ de tonghe wort hen dor ende ſwart/ handen ende voeten cout/ ende ſoo hem de pijn ende herdichept der Blaſen niet en verghaet/ beteeckent de aenſtaende doot/ maer ſoo daer ſwellinghe boven tgemacht is ſonder Cortſe/ ſo iſſer alleen een opſtoppinghe der urinen.

Summa indien daer herdichept boven tgemacht is/ met Cortſe/ ophoudinghe der urinen ende den camerganck/ ſo iſſer voor ſeker een inflammatie der Blaſen.

Vande inflammatie der Clierachtige deelen om den hals der Blaſen gelegen Paraſtates genaemt/ ſalmen verhalẽ daer innen vanden brant der urinen verhalen ſal.

Om totter cure van deſen te comen.

De cure van deſen accordeert ghenoech met de cure vande inflammatie der Nierẽ/ maer de applicatien van deſen moeten min conſtringerende ende vercoelende zijn/ op datmen gheen Iſchuria, dat is een ophoudinghe der urinen en verwect/ maer men ſal meer reſolverende ende verſoetende gebruycken/ als met Linimenten/ Fomentatien ende Cataplaſmaten/ ende ſo het mogelijc is/ ſalmen hen terſtont openen de Lever-ader/ eñ laten veel bloets af/ daer na uyt de ader onder de Knieſchijve/ of ſtellen hen coppen met openighe binnen de Heupenen/ maer bloet rijc zijnde/ ende dat de ſiecte wat geduert heeft/ ſalmen hen alleen de ader onder de Knieſchijve openen. Hier nae ſalmen hen een vercoelende eñ weeckmakende Clyſterie ſtellen.

Clyſterie.

Neemt Malue/ Althee/ Violen/ Parietarie/ Endivie ana M.j. Pruymen viij. Lynſaet/ Fenegrieck ana ʒ.iij. de 4. groote coude ſaden ana ʒ.ij.ß. geſoden/ eñ in ℔.ix. nats reſolveren Caſſien ℥.j. olie van Violen ℥.iiij. dit tot een Clyſterie gheſtelt.

Clyſterie inde ſeer groote pijn/ vercoelende ende verſoetende.

Neemt Melc ℔.j. olie van Violen ℥.iij. tſap van Nachtſchade ℥.ij. dit vermengt/ ende dickwils ingegoten.

Oft.

Neemt Wey van Melc ℥.vj. tſap van Cauwoerden/ van Violen ofte Malue ℥.iij. twee witte van Eyeren gheclopt/ ende dicwils geſet.

Inde onlijdelijcke pijn.

Neemt de hoofden vanden Mancop n°.iij. de bloemen Nymphex M.j.ß. die in olie van Camille in een dobbel vat gheſoden ℥.xij. ende gheſet. Inden noot ſalmen inden Dil olie reſolveren de pillen Cynogloſſæ ʒ.j. oft eenighe ander ver-

der ver-

der verſoetende Opiata: de bygheleghen deelen ſalmen met den Oxyrhodino ſtovē/ om toevloeden der humozen te benemen.

Plaetſelijcke hulpe inden beginſel.

Neemt olie van Rooſen ende van Violen/oft tſap van Nachtſchade / vanden Latouwe/vanden Endivie / oft vande bloemen Nympheæ ℥. iiij.olie Nymphee oft van Rooſen ℥.ij. wel vermengt ende daer doecken in genet/ende dicwils daer op ghelept/of vermengt tot de voozſz. olien oft inden olie Nympheæ, het water Nympheæ,van Endivie of van Rooſen/ ende als boven ghebzuyckt.

Badinghe.

Neemt de wortelen ende bladeren Altheæ, van Violen ende van Maluwe ana M.ij.Chamil/ Melliloot ende de bloemen van Nymphea ana M.j.inde groote pijn Mancop hoofden no. iiij.oft ſijn ſaet ℥.j. Lijnſaet ℥.iiij.dit in een ketel waters ghesoden / ende daer in gheſeten/ooc warme ſponſien daer in genet/ende daer op gelept/en de oftſe haer urine niet loſſen en mochtē/ ſoo ſalmen daer toe den Parietarie/Kervel ana M.j.ß,Daucus ſaet ℥.j.ß. Scenanti,Spicę ana ʒ.v.Ende meught hen oock duſdanighe Cataplaſma nae de ſtovinghe ozdineren.

Cataplaſma.

Neemt Mucilaginis,van Queen ſaet eñ Pſyllij uytghedaen/ met het water van Nachtſchade ana ℥.j.de Mucilaginis uyten ſade Althee ʒ. iij.verſchen olie uyte ſoete Amandelen getogen ℥.ß.olie van Lelien ende Chamille ana ℥.j.ß. verſch Ganſen ende Hoender vet/ verſche ongeſouten Boter ana ℥.j.Gerſte meel ℥.ij.hier uyt een Cataplaſma ghemaeckt / ende op de Blaſe ende pijnlijcke plaetſe ghelept.

Het unguentum reſumptivum machmē inde plaetſe vande voozſz. Linimenten ghebzuycken/ oft eerſt met Gerſte water ghewaſſchen.

Inden ſtaet oft op thoochſte vande paſſien.

In deſen machmen onder de voozſz. Linimenten vermengē tmeel van Boonen of Oribi.

Oft.

Neemt Boonen meel ende van Lijnſaet ana ℥.j.ß. Chamil bloemen M.j. gheſoden zijnde in Sapa oft ſeer geſwollen weſende/ſalmen daer de bladeren Althee / Maluwe ende Violen toe doen.

Urine opgheſtopt.

Soo ſy gheen water loſſen en coſten/ ſoo ſalmen wat Gerſte water of Wey van Mele met een weynich Suyckers vermenghen / ende dat ſoetelijcken daer in gheſpuyt.

Int declineren ende afgaen der ſieckten.

Men ſal hier wat ghebzuycken om met lieflijckheyt wat te ſuyveren/ als de 4.grootē coude ſaden geſoden/oft de geweeckte Gerſte doozghedaen met de ſelve ſaden/ ende ghebzuycken altemet wat ghewaterden Wijn.

De Latouwe oft Malue gheſoden ofte ghestooft ende gegoten. De Pzuymen/ Appelen eñ Sebeſten/ ende haer vochtichеyt ghedzoncken/ want ſy benemen de bzandinge/ ende ſcherpheyt der urinen ende weecken den Buyck / maer de Peeren ſalmē mijden/ want die ſtoppende zijn. Deſgelijcken de Vijgen om haer ſtercke afvegende cracht/ ende nu bevzijt zijnde / vande inflammatie/ſalmen de ulceratie vooz oogen hebben.

¶ Vande ulceratie der Blaſen.

(Ulceratie eñ geſchiedē in verſcheyden plaetſen des Blaſen.)

DAer mach ulceratie gheſchieden inden bodem vande Blaſe / in haer wijde / ende in haren Halſe byde waterloopen der urinen/welc geſchieden can dooz haer ſchozfthеyt/dooz quetſinghe vanden ghetackten ſteen/dooz eenige ſoute Phlegma oft cholerijcke humozen/haer metten urine vermenghende/dooz de ingedzoncken Cantharides of ander ſcherpe cozroderēde medicijnen/oft dooz eenighe inflammatie/ oft ooc ſonder dien.

Teeckenen.

Indien de ulceeatie ſchuylt int binnenſte der der Blaſen/ſoo iſſer boven ontrent tGhemacht een geduerige pijn/weſende inde muſculen vanden Hals vanden Blaſe/ſoo zijnſe de pijn meeſt gevoelende int water maken/of nu gheloſt hebbende/ende hoe haer water heeter ende ſcherper is/hoe ſy meer pijn hebben.

Soo de ulceratie inden grondt der Blaſen ſchuylt/ ſoo loſſen ſy altemet met de urine dunne ſubtijle vellekens/als cleyne bladerē of Terwen ſemelen gelijckende / ende indien de ulceratie voozt etende is/ſonderlinghe inden Hals der Blaſen/ſoo iſt tghene datſe metten water loſſen bloetachtigh/etterachtigh/ ende ſtinckende/ooc connenſe haer water qualijcken loſſen/de roede ſtaet hen dicwils over eynde/ende ſijn vertel.

(Draepachtige veſelinge inde urijne dzijvende.)

Ende ſo de ulceratie geheel vervuylt is/ſonderlinghe dooz overvloedige ende onnatuerlijcke loſſinghe des ſaets/ als dooz den Dzuppert/ ſoo ſietmen dzaepachtighe veſelinghe inde urine dzijvē/eerſt ſeer ſubtijl/daer na ſeer grof/datſe twater oock dickwis dick maken / ten leſten grof/lijmich als ſnot/inden gront ſinckende als witte van Eyeren/welcke hayzkens voozſeydt men noch inde urine ſiet verſchijnen nae dat de ulceratie gheneſen is.

(Ulceratie in de muſculen van den hals der Blaſen.)

De ulceratie inde Muſculē vanden den hals der Blaſen nae de inflammatie overgebleven/ is ſwaerder om te geneſen dan binnen int Corpus der Blaſen / aldaer by avontueren veroozſaeckt dooz de ſcherpheyt der urinē/der humoren/oft dooz quetſinghe des ſteens/oock ſoo zijn de ulceratien inden bodem der Blaſen gelegen/ ongheneeſſelijcken. Oft wozden met grooter moeyten gheneeſen/ende dat om dat de Blaſe ſo zenuachtigh is. Oock om de bedichte doozpaſ-

(Inden bodē vande blaſe.)

ſeringe

ſeringhe der urinen/want al iſt datſe wel water loſſen/ſoo iſſe nochtans wat waters ofte vochticheyts by haer houdende / daer door de ulceratie altijt vochtigh houdende.

Den reghel ende manier haers levens ſal in deſen onderhouden worden / als inde ulceratie der Nieren verhaelt ſtaet.

Aengaende de cure.

Het abſtinerẽ wort in deſen ſeer goet bevonden/oock het drincken. Het Melck gedroncken/ beneemt de ſcherpheyt ende ſnijdinghe/het ſuyvert de ulceratie ſeer/ende gheneeſtſe.

Inden eerſten ſiende datſe niet wel Camerganck en hebben/ſalmen hen deſe Clyſterie ſtellen/ende laten den patient op ſijn knyen liggen/ want dan en can de Blaſe den Fundamendtdarm ſoo niet benouwen/ ende ſulleuſe te beter ontfanghen.

Clyſterie.

Neemt tnat of water daer t'hooft van eenen Hamel in gheſoden is ℥.xiiij. twee doyeren van Eyeren/ende van onderen gheſet.

Ende ſoo daer veel winden mede vermengt waren/ſoo ſalmen daer by ſieden Camil/Dille ende Melliloot bloemen.

Oft dit Laxative.

Neemt Pruymen vã Damaſt n°. vj. Tamarinden ℥.ß. Anijs ʒ.j.ß. de bloemen Cordiael ana p.j/ ende in ℥.iiij. van dit gheſoden nat reſolverẽ Caſſie ʒ. vj. ende dat warm ingedroncken.

Oft dit Bolus.

Neemt Caſſien ʒ.vj. met Suycker een Bolus ghemaeckt.

Purgatie inde Cholerijcke.

Neemt Diapruni ſimpl. ʒ.vj. Sebeſten ʒ.ij. met Suycker een Bolus ghemaeckt.

Inde ſoute Phlegma.

Neemt Catholici ende Caſſien ana ʒ iij. met Suycker een Bolus ghemaeckt / ende vier uren voorden eten ingenomẽ. De plaetſelijcke remedien zijn om de pijn te benemen/den etter te ſuyveren/daer nae te heelen.

Van binnen te ſuyveren.

Neemt Suycker oft honich water/ofte inde decoctie van Gerſte/of vande 4. coude ſaden geſuyvert/ſalmen wat ſuycker Candy oft honigh van Rooſen daer in reſolveren / ende daer ſo in gheſpuyt.

Oft.

Neemt ongheyelde Gerſte p.j. de wortelen Iridis ʒ.ij. in Wey van Melc geſoden/ende daer in gheſpuyt. Men ſal de quantiteyt des honichs vermeerderen ofte verminderen nae eyſch des wercks.

Oft aldus.

Neẽt de Trochiſſen Gordonij ſonder Opio ʒ.ij. ende een daer van geſolveert in Geyte melc oft in Gerſte water / ende in t'Ghemacht gheſpuyt/ende vervolghent ſommige dagen/ want tſuyvert wel/ende nu gheſuyvert zijnde ſalmen vande voorſz. Troch. reſolveren in Schapen Melck/ende ſmorgens ende ſavons daer in geſpuyt/want het doet conſolideren.

Indien den Etter lijmmich ende taey waer/ ſo ſalmen de Troch. in honich water reſolveren ende daer inſpuyten/want meer hulpẽ doet als van boven in te nemen/om de langhe paſſagie.

Pulver.

Neemt verſche pijnkeernen in ſchoon water gewaſſchẽ/Piſtatien ana ℥.ß. verſch Soethout gheſuyvert ʒ.ij. wit Mancop ſaet ℥.j. de vier coude ſaden gheſuyvert ℥.j.ß. Latou ſaet/ende van Cichorey ana ℥.ß. Roſijnen vj. Caneel ʒ.ij. Suycker ſo veel als de reſt/ hier van een pulver ghemaeckt/ ende telcken een Lepel vol van ingenomẽ/want tſuyvert de water paſſagie ſeer/ ende continueret ſoo langhe als de etterachtige materie duert. De melck met den Bolo Armenico oft Terra ſigillata vermengt/als inde ulceratie der Nieren verhaelt is/conſolideert.

Item.

Neemt Ceruſæ, Sarcocollæ, Wieroot/Gum van Arabien ana ʒ.j. Opij ℈.j.ß. hier van een Collyrium gemaect/ eñ met melck inghespuyt/ ende alſmen ſpuyten ſal / ſullen ſy opten rugghe ligghen.

Item.

Neemt Lijnſaet/ Mãcop ſaet/ Citrulli, Tragacanthi, Boli Armeniæ, Maſtic, Momiæ, Peponen ſaet gheſuyverdt ana ʒ.ij. Alkekengij, de wortelen Conſolidę majoris ana ʒ.ij.ß. Amyli ʒ. vj. met de Mucilaginis Tragacanthi, hier Troch. uyt gemaect/ eñ ʒ.iij. met Weechbreeden water ingenomen. Oft neemt conſerve van Rooſen ℥.ij. met ſiroop van drooge Rooſen een Elect. vermengt/ eñ ℥.ß. tſeffens inghenomen/ende drinckẽ daer ℥.iij. Agrimonie ofte Weeghbreeden water op / want t'is ſeer goet omme te conſolideren ende te verſoeten / ſoo in de ulceratie der Blaſen als der Nieren / ooc int root Meliſoen/als wy beſocht hebben.

Met dit na-volghende is oock eenen ouden Man geneſen/na dat hy tſelve ſes maendẽ vervolght hadde/als Savonorolla verhaelt.

Neemt Soethout geſuyvert ʒ.ij. Meloenen ſaet gheſuyvert/ tſaet van Mancop ende Alkekengij ana ʒ.j. Caneel ende Myrthus beſyen ana ʒ.ß. Gummi Tragacanthi & Arabici eenẽ nacht in Rooſ-water geleyt ana ʒ.j ſoet Amandelen ende Pijn-keernen gheſuyvert ana ℥.ß. honigh van Rooſen ℥.j. Rooſe-water / Weechbreeden water ana ℥.ij. Suycker q.ſ. tot een Electuarium ghemaeckt.

Emplaſtrum onder ende boven Tghemacht te legghen.

Neemt

Neemt olie Hyperici, van Mastic ende van Myrrhus ana ℥.j. Mastic/Wieroock/Mumię, Styra cis liquidæ ana ℥.j. Boli Armeniæ ℥.ij. de wortelen Consolidæ majoris ℥.ij. Was q.s. tot een Emplastrum ghemaeckt / ende geappliceert.

Ulceratie met inflāmatie met groote pijn ende snijdinghe.

In desen salmen terstont / so van binnen als van buyten hulp doen om te versoeten/ als met dus danighe inspuytinghe / gelijck met Coeyen/ Schapen/ Geyten/ofte Vrouwen Melck/ met Amandel melc/Gerste water/of mette decoctie vande vier groote coude saden/met de wateren vā Weechbreede/Endivie/Nachtschade/Nymphee,van Roosen/van Violen/ met de decoctie vanden sade Psyllij, Queen &c. ende voorts alsmen inde inflammatie der Blasen genoech verhaelt heeft.

Van buyten/ als boven onder het Gemacht salmen doecken leggen inde voorsz. wateren genet/ oft inden Oxycrato ghemaeckt met Azijn ende Roos-water/elcx ghelijcke veel/oft nemen tsap van Nachtschade/ Weechbreede/ Latuwe ende Rooswater met een weynich Azijns.

Oft.

Het water versch ghedistilleert upte Haesnoten ℥.ß. inghedroncken/ versoet de groote pijn inde gheulcereerde Blaes seer.

Oft.

Neemt versche Amandelen ghesuypert ℥.ij. de 4. coude saden ghesuypert ana ℥.j.ß. Latou saet/Mācop saet ana ℥.iij. met water daer witte broot in gesoden is/ oft met Gerste water of Latou water een Amandel melck ghemaeckt.

Ten selven een Unguentum.

Neemt olie Nymphee, van Violen/tsap van Nachtschade ende van Huysloock / Vrouwen soch/de Mucilaginis upten sade Psyllij getogen met Nachtschade water ana ℥.ß. Campher ℈. j.ß. wit Was q.s. hier van een Liniment ghemaeckt/daermen onder ende boven tGemacht ende byghelegheн plaetsen mede bestrijcken sal.

Sonder inflammatie.

Dese salmen ghenoech gheneṡen alsmen inde ulceratie der Nieren verhaelt heeft / maer men sal hier meer verdrooginghe gebruycken/beginnende met spuytinghe/ligghende mette Beenen om hoogh/ende leyden de ingheghoten vochticheyt mette Vingheren nederwaerts / ende dat met de decoctien van Gerste / de decoctie vande schorssen vande Couwoerdē of bastē van Boonen/met de decoctie vande roode Roosen alleen/ oft met Gerste gesoden/ oft met de decoctie van Agrimonie ende Bethonie/ ofte vermengender altemet een weynich honich van Roosen/oft syroop van Roosen laxative nae u goet dunckē in/ daer na wat meer verdrooghen ende consolideren/ als met de decoctie Plantaginis, Verbenæ, Hyperici, Pilosellæ, Argentinæ, de Wortelen Consolidę majoris, hier upt decoctien gemaect ende resolveren daer wat syroop van drooghe Roosen in/ende met soeticheyt daer in gespuyt.

Men mach den Bolus Armenicus, Terra sigillata met Weechbreeden water / met Rooswater/oft met de decoctie Caudæ Equinę, daer in spuyten.

Den Momie in vrouwen soch geresolveert/ oft in Raes-wey/oft de Troch. de Catabe, ofte de Spodio daer in resolverē / maer de ulceratie geschiet door de quetsinge des Steens/en mach niet geholpen worden/ten sy datse eerst vanden Steen ontlast worden.

¶ Ulceratie der Blasen door de inghenomen Cantarides.

Cantarides inghenomen doen de Blase ulcereren terstont/sy makē onlijdelijcke pijn/brant/ inflammatie/flauwicheyt der herten/ swijminghe/dullicheyt/ ende ten lesten de doot. Int pissen lijden sy grootē brant/pijn/ ende bloetlossinge/ ghevoelen altijt eenen quaden peckachtighen smake/ men moet dese terstont hulp doen/ want verout zijnde wordense selden gheholpen. Cantarides inghenomen haer accidēten.

Manier om te gheneṡen.

Mē salse terstont na het innemen doen brakē/ om tfenijn terstont te mogē lossen/ ende voorts door de Darmen te leyden/eñ met scherpe Clysterien afspuelen/maer inde Blase nu pijn ofte ulceratie ghecauseert hebbende/salmen terstont tfenijn doen slapen / den brant blusschen / ende de pijn benemen/als met Vrouwen Soch/versch upte Borste ghesoghen/ versch ongesouten Boter/ ofte de selve met olie van soete Amandelen versch uptghetoghen vermengt/oft den olie alleen ℥.v. oft vj. teffens inghenomen. De Mucilaginis vanden sade Psyllij, vande Quee-keernē eñ vantsaet van Malue/zijn seer goet. De witte vande versche Eyeren rau ingesopen/zijn seer geprezen/ want dese benemē alle brant / scherpheyt ende corrosie/oft vermengt dē olie van soete Amandelen daer toe. Oft het Amandelmelc boven verhaelt/wort hier gheprezen.

Tsaet vanden wittē Mancop ℥.j. oft ℥.j.ß. met Gerste water daer Latou saet in gesoden is/is wonderlijcken goet.

Het onghesouten versch vleesch-sop / als van Lammeren/Calveren ende ander beesten ingedroncken.

Oft

Een Papken ghekoockt van Terwen meel met soete melck oft Latou water/daer een deel versche ongesouten Boter daer in gedaen ende ghegeten.

Oft dusdanighen Conserve by myn seer goet bevonden.

Neemt de conserve vande bloemen Nymphææ ℥.j.ß. conserve van Violen ℥.j. verse ongesouten Boter ℥.vj. de Mucilaginis vanden sade Cydonio-

doniorum, Psyllij ende Malue uytghetoghen met Porcelepn ofte Weechbreeden water / ofte haer decoctien ʒ.j.ß. Gummi Tragacanthi gheresolveert in Roos water ℈.j.ß. Caneel gra. vj. dit tot een conserve vermengt / ende een Castanie groot teffens inghenomen/ wildy doeter de Mucilaginis vande Sebesten ʒ.ß. toe.

Men sal de Clysterien ende ander remedien inden Dysenteria verhaelt/ hier mogẽ gebruycken/ende altemet Clysteriẽ om tfenijn te weder staen/als den Terra sigillata, Bolus Armeniæ, Coral/ de Gummen Tragacanthæ, het pulver Ossis Sepiæ, oock het sap Bursæ Pastoris.

Den brant nu wat ghestist zijnde / salmen de ulceratie genesen als boven verhaelt is. Oft int overvloedigh bloetlossen/salmẽ in dese vermengen bloet-stoppende/ als genoech verhaelt zijn/ ende daer nae de natuer versterecken.

Neemt de olie Nympheæ, van Violen / van Mancop ofte van Roosen/ ende strijckense hem onder ende boven tGhemacht/oft men salse hẽ van binnen spuyten / daer onder vermenghende t'sap van Huysloock/ Latouwe/Porcelepn/ oft van Hyoscyami, oft twit van een Ey/cleyn gheclopt ende vermengt.

Oft houden hem een ure in dit badt.

Neemt de wortelen ende bladen Althee/ Malue/Violen M.ij. de saden van desen ana ʒ.ij. de bloemẽ Nympheę M.iij. de bloemẽ Tapsi Barbati ende van Violen ana M.j.ß. t'saet Psyllij, Cydoniorum, van Appelen / Fenegrieck ende Lijnsaet ana ʒ.j. ende wildy doeter dẽ Hyoscyami toe/ oft de hoofden ende bladen van Mancop/ende ghesoden zijnde/ daer in totten Navel toe gheseten.

De schorftheyt der Blasen wort ghenoech in de selve manier ghenesen.

¶ Vande snijdinghe ende brandinge diemẽ int pissen lijdt/vande Latijnen Ardor of Incendium urinæ ghenaemt.

Snijdinghe int water lossen / haer oorsaeck.

DE snijdinghe ende brandinghe/ diemen is lijdende inden beginsel vant pissen oft alsmen ghepist heeft/mach in ons gescheiden door de oorsake des waters/of door haer instrumẽten/ door de oorsaken des waters macht ghescheiden in twee manierẽ / deerste door dien dat haer substantie meer bijtende/ souter/ scherper/ ende heeter is alst van natueren behoordt/ ofte dat het eenighe Soute ende Scherpe substantie ontfanghen heeft ; ten anderen oock door de instrumenten van desen/als datter eenighe ontvellinge/ rauwichept/ ulceratie/ oft inflammatie is schuylende/ als inde Nieren / inde waterloopen Vreteres genaemt/ inde Blase/ in haren halse/oft indẽ loope vande roede/door de inflammatie/ulceratie ende verdrooginge vã de Clierachtighe deelen Parastate ende haren deelen can de urijne haer verrijghen/ende eenen brant veroorsaken/ want de clierachtige deelen Parastate om den hals der Blasen ghelegen / ende om-

Brant vande clierachtighe deelen Parastate.

wassen/behout in haer speecselachtige vochticheyt/om daer mede de scherpheyt vanden water te blussen ende te temperen/eñ daer de vochticheyt nu door het overvloedigh Venus werc/ door brandende Cortsen/ langhe sieckten / veel vastens eñ wakens/ door stercke exercitien/ veel te peerde rijdẽ/door veel scherpe ende heete medicamenten &c. causeren al tsamen seer groote snijdinghe int water maken / ende meer ander gebreken/ als inflammatie/ ulceratie/ clievinge welck altesamen oock vercregen mach worden doort mede ghevoelen vande byghelegen deelen deelen/ als de geinflammeerde Hemerrhoidael aderen &c.

Ende hoewel de urine van natueren altijdt scherp ende brack is/ soo verrijchtse nochtans een scherper natuer door de verhittinghe ende ontsteeckinge des Lichaems/als door tgebruyc van heete spijse ende dranck / doort toevloeden van eenighe heete/ scherpe/ Cholerijcke humoren/of ander vuyl/scherpe/soute/of een seer coude Phlegma ende ander vervuylden scherpen Etter/soo door den Crisis als anders.

Urijne vercrijght haer scherpheyt.

Teeckenen.

Daer desen brant door haer selfs verhittinge ghescheiet/ soo thoont haer de urine seer vierich/ subtijl/ sõder/ of weynich Hypostasis, met stercken reuck / den Patient voelt hem hittigh / sonderlinghe in de Lever/ oft Nieren/principalijcken inde hittighe dagen/ den Patient jonc zijnde/veel heete spijse ende dranc gebruyckt heeft/ met stercke exercitiẽ/ door de toevloedinge vande scherpe cholerijke humorẽ/so is de urine geel achtich/altemet heel vierich eñ subtijl vã substãtie. De vervuylde/ scherpe/ soute Phlegma, ooc den vuylen scherpen Etter hem met den urijne vermenghen/ veroorsaeckt altijt pijn eñ brandt int pissen/ sonderlinge inde ulceratie eñ inflammatien der voorsz. plaetsen.

Maer inde ulceratie so lossen sy altijt wat veselinghen oft schelfferen inde urijne. Maer op dat ghy door de slijmighe Phlegma niet bedroghen en wort/als nemende t'selve Etter te wesen/so weet datse in desen verschillen: wãt daermen den etter lost/hebbense van te vorẽ gevoelt eñ met het pissen bloet gelost/eñ is den etter ooc stercker van reuck/noch en is soo slijmigh niet/ welckmen int lossen vande Phlegma al contrarie siet/ want dese lijden selden pijn/tẽ waer dat se gheheel vuyl/scherp/sout/oft seer cout/als inden ouderdom veel ghescheit. Oock can de grove Phlegma de passagie der urijnen benouwẽ/ ende haren ganck benemen / daer door groote pijn causerende/den steen verghelijckende. In desen is de urijne haer seer verschepden vertoonende/alsoo datmen qualijcken eenen vasten reghel daer van gheven can / want in sommighe gelijckse de wey vande Melck/int ander naden witten als water: doorschijnigh met een grove slijmighe viscose materie. De ander lossen met pijn een deel slijmighe Phlegma , altemet een crystallinighe coleur hebbende / dickwils door haer groote couthept veel pijne makẽde/ de ander lossen veel etters met de urijne/ niet pijnende/welck dickwils seer wonderlijck uyt de bovenste

Onderscheyt tusschen slijm oft etter/ dien int pissen lost.

Verschepdenheyt der urijnen.

venste deelen/ door een maniere van eē doorsaessaminghe/ so inde Darmen als inde Blase haer selven lossende. Den Steen can oock oorsaeck van dese snijdinghe wesen/ welck aende teeckenen des Steens ende aent lossen der urijnen bekent wort.

Oorsaken ende teeckenē vande verhitte Parastate.

Daer de Parastate ofte Clierachtighe deelen voorsz. door verhittinge geledicht eñ verdrooght zijnde/ doort bijslapen sonderlinge met veel besmette Vrouwen/ als daer een vuyle locht van ontfanghen hebbende/ so volchter ghemeynlijcken een manier van snijdinghe int waterlossen/ datmen coude pisse noemt/ met oprichtinge der Roeden/ ende lossen een vale ende groenachtige vochtichept oft etterachtighe materie met pijn inde passagie der urijnen/ ende soose Venus een offer-werck willen doen/ soo verrijghense dicwils door de oprichtinge der Roeden/ clievinghe ende ulceratie/ waer door de vuylichept altemet inde cromme passagie wort op gehoudē/ ende daer een carnositeyt ende eē vollichept des vleesch doet groeyen/ daer door de watergangē benouwende/ ende den uytganck der urinen behinderende/ causerende onlijdelijcke pijne hier soeckende ende makende ander uytgangen/ ende door verborghen ende fistulachtighe wegen na t Fundament oft haer bijgheleghen plaetsen/ so eenen uytganck makende/ door wiens carnositeyt den meester dickwils bedroghen wort/ als meynende tselve eenen steen te wesen.

T'ghebruyck van eten en drincken.

Sy sullen in desen abstineren van alle t'gene daer scherpe humoren van soudē mogē veroorsaken/ ende van alle water-makende dinghen/ vanden subtijlen Wijn/ ende van de vier groote coude saden/ want sy water doē lossen/ den Endivie/ Porcelejn/ Latuwe/ Spinatie ende haer saden/ de Malue met tsaet van dien/ ende vande Mancop zijn hem bequaem.

Vande Cure/ eerst beginnende vande Cholera.

Bereydranck. Neemt den syroop van Violen oft Nympheæ ℥.i.ß. Endivie water ℥.ij. Porcelejn water ℥.j. dit smorgens ingenomen/ vervolghent soo vier oft vijf daghen.

Oft.

Neemt het julep van Violen/ oft syroop uyte infusie van Violē ℥.j.ß. het water van Malue ℥.iij. als boven inghenomen.

Item.

Neemt decoctie van Jujubē/ Sebesten ende Soethout/ al versch zijnde/ daer de syropē voorseydt mede vermengt.

Inden grooten brant.

Neemt den syroop van Porcelejn ℥.j. den syroop de acetositate Citri ℥.ß. de wateren van Suerinck/ Nympheæ ende van Endivie ana ℥.j. dit tsamen inghenomen/ ende vervolghent v. oft vj. dagen. Ende so den brant ende pijn bleef dueren/ so neemt inde plaetse vanden syrope den syroop van Papaver/ ende oftmē meer moest detergeren/ salmen nemen den syroop van Jujuben/ Violen/ Endivie ende van Nympheæ ofte van Papaver, ende dat na de hitte groot sal zijn/ vermenghense met Gerste water/ gesoden met de saden van Mancop/ Latouwe ende Malue/ daer nae dus purgeren.

Purgatie.

Neemt Cassien versch uytgedaē ʒ.vj. Pruymen n°.vj. Jujuben viij. Rosijnen sonder steen ʒ.ij. Bornasie ende Buglos bloemen ana p.j. ende in ℥.iij. van dit gesoden nat salmē de Cassien resolveren/ ende innemen.

Item.

Neemt de Cassien voorsz. syroop van Violen ℥.j. Sulcker ende Endivie water q.s. smorgēs inghenomen. Oft Mannæ wel gegraent ℥.j.ß. oft ℥.ij. inde voorsz. wateren geresolveert/ ende vroech inghenomen.

Oft tselve so niet helpen en wilde/ soo neemt Myrabolanorum Citrinorum ʒ.ij. de schorssen gheweeckt inde decoctie vande Rosijnen/ Endivie ende Sulcker xij. uren/ stijf uytgedout zijnde/ salmen daer by doen Rhabarbar cleyn ghepulveriseert ʒ.j.ß. syroop van Roosen laxative ℥.j. smorgens v. uren voorden eten ingenomen/ ende nu wel ghesuyvert zijnde/ salmen de Cholera afleyden/ soo door wrijvinghe als door onsterche brakinghe/ oock soo sal men met sachte handen oft doecken wrijven/ eerst beginnende vanden Neck/ soo wat nae de Ooren comende/ van daer nae de Schouderen/ Elleboghen/ ende Handen/ van daer nae de Borst/ dalende nae de Heupen/ daer wat lanckachtigh wrijvende/ dalende na de braepen/ maer men sal soetelijcken wrijven op datmē de plaetse niet en doet inflāmeren/ mijdende de weecke plaetse/ sonderlinge den Buyck: ende so sy lichtelijcke vomeren/ salmense lau water met olie ingeven/ oft met wat Gerste waters met wat olie van Roosen vermengt/ oft dē Oxymel ℥.j.ß. oft met lau water ℥.vj. ingenomen/ mē sal hen coppen stellē op de Schouderen/ daer na op de handen. Om den Buyc weeck te houden/ salmen hen dese Clysterie alle Weken tweemael stellen. *Wrijvinghe te gebruycke.* *Vomeringe.*

Clysterie.

Neemt Maluwe/ Heemst/ Violen ana M.j. Pruymen n°. Sebesten n°. x. of alleen de pruymen n°. xiiij. in tnat van Hamels hoofden/ oft schoon water ghesoden/ ende in ℥.xiiij. resolveren Cassien versch uytghetoghen ℥.j. olie van Violen ℥.ij. dit vermengt/ ende smorgens ghestet/ oft om wat meer te suyveren/ so doeter hordei excorticati ℥.j.ß. toe/ of dese purgatie voor de Clysterie.

Purgatie.

Neemt Cassien versch uytgedaen ʒ.vj. t'saet

Berberis

Berberis n. v. met Suycker een Bolus gemaect/ ende smorghens vroech inghenomen.

Ten selven.

Neemt Cassien ʒ. ß. Diapruni simplicis ʒ. ij. met Suycker een Bolus gemaeckt/ ende als boven inghenomen.

Lever ende Nieren te vercoelen.

Hier na salmen de Lever ende Nieren tot alteratie ende vercoelinghe brenghen / op dat de urine daer gheen verhittinge meer upt en ontfangt/ ende dat so wel van binnen als van buyten.

Epithema.

Neemt Endivie water ℥. viij. twater Nymphex, ende van Roosen ana ℥. ij. wit ende roodt Santelhout/ wit ende root Corael ana ʒ. j. ß. de saden van Surckel eñ Porcelepn ana ℈. ij. Spicæ Nardi ℈. ß. daer d'inflãmatie seer groot is/ salmen daer Campher gra. iij. toe doen/ ende Azijn ℥. j. hier doecken in ghenet / ende warm op de Regioen der Leveren gelept/ langhe voorden eten/ smorghens ende savons/ want al watmen op de principael leden gebruyckt/ als op de Lever ende therte / moet altijt warm op ghelepdt worden/ niet tegenstaende de mepninghe om te vercoelen is.

Nota.

Ten selven. Een sacxken.

Neemt roode Roosen / de bloemen Nymphæ ende van Violen ana p. j. ß. Endivie p. ij. Santalen/ root ende wit ana ʒ. ij. saet van Sulcker/ Porcelepn eñ van Endivie ana ʒ. j. Spicæ Nardi ℈. j. dit gepulveriseert/ ende in een root Sindael inde forme van een halff maen genaept/ eñ met Roos ende Endivie water besproept / ende warm smorghens ende savons op de Lever gelept/ ende dit iij. ofte viermael verwarmt/ ende daer op ghelept.

Unguentum om de Lever te vercoelẽ.

Neemt Cerati Santalini ℥. j. ß. olie van Roosen ende Nymphex ana ʒ. vj. Spicę Nardi gra. v. dit behalven den Spicæ in Endivie water gewasschẽ/ daer de Lever savons ende smorgens voorden eten mede ghestreken.

Oft.

Neemt olie van Roosen/ het sap van Endivie ana ℥. j. Alssen olie ʒ. ij. Azijn van Roosen ʒ. j. dit vermengt.

Maer int strijcken van desen moetmen hem wachten datmen met dese vercoelinge het Diaphragma niet en vercout/ eñ daer door de Borst ende den adem niet en behindert/ ende oft tselve ghebeurde/ so salmen van sulcx op houden/ ende verwarmẽ de Borst wederom met een fomentie van Camil ende Melliloot gecoockt/ of noot zijnde/ salmen het opperste vanden Dille/ Stœchas Arabicæ, Origani ende Calaminthæ ana M. ß. daer by doen / ende het Diaphragma nu wederom wel zijnde/ salmẽ wederom noot zijnde tot vercoelinge der Nieren ende Leverẽ procederen/ mijdende het Diaphragma.

Aldus tot vercoelinghe der Leveren ende der Nieren.

℞. Vnguenti infrigidantis Galeni ℥. j. Cerati Santalini ℥. ß. met olie van Queẽ vermẽgt/ ende de Nieren cout daer mede ghestreken.

Electuarium vercoelende.

Neemt roode ende witte Santalen ana ℥. j. Santali Citrini ℈. ij. Suycker in Roose-water geresolveert ℥. ij. ß. een Electuarium in Tabulis ghemaeckt/ elcx weghende ʒ ij. ß. tsmorgens iij. uren voorden eten een daer van ingenomen/ ende daer Endivie water ℥. ij. op ingenomen/ wildy/ doeter troch. de Camphura ʒ. ij. toe/ eñ tSuycker na advenant.

Ten selven. In Forma Opiata,

Neẽt conserve vã Roosen/ Nymphex ende vã Cichorep bloemen ℥. j. ß. de zadẽ oxalidis eñ vã Cichorep ana ʒ. j. alle de Santalen ana ʒ. j. ß. de trochissen van Campher ℈. iiij. met syroop van Violen oft Nimphex, eẽ Electuarium vermengt/ ende smorgens voorden eten een Castanie groot ingenomen / daer op gedroncken wat Endivie waters.

Ende de Lever nu wederom in haer getempertheyt wesende/ salmen neerstichept doen om de scherphept/ soutichept/ brant der urinẽ / ende alle smertinghe inde passagie der urinen te niet te doen/ ende dat door slijmighe / aenhangende/ vercoelende medicamenten / soo van binnen inghenomen/ als door de springe inde Blase ingebracht.

Scherphept, southept brant der urinen te niet te doen.

Aldus als de urine niet te scherp en is.

Neemt de gekeernde melck vande Schapen ℥. iiij. ende 4. uren voorden eten ingedroncken.

Oft.

Neemt Nachtschade water ℔. j. ß. de saden van Comcommer / Latouwe/ Porcelepn ende Mancop saet ana ʒ ij. ß. de sadẽ een weynich gebroken/ ende latense eenen nacht staen weycken int voorsz. water/ eñ in een dobbel vat een weynich op gesoden/ daer dan in vermengt/ doorgedaẽ wesende den syroop van Mancop of Nymphex ℥. iij.

Dit pulver wort van Manardo gheprefen.

Neemt de Alkekengi n°. xij. Comcommer saet/ wit Mancop saet ana ℥. ß. Suycker so veel als de reste/ ende nuchteren ℥. ß. inghenomen.

Pulv. Ioann. Manardi.

Ten selven.

Neemt de Mucilaginis Altheæ, vanden sade van Malue/ van Queen ende vandẽ sade vandẽ witten Mancop/ ende inden grootẽ brant Mucilaginis Psyllij, Mucilaginis Tragacanthi ana ℥. j. ß. eñ ℥. j. teffens met decoctie van soethout/ Alkekengij ende Portulacę ingegeven tot ℥. iij. ende vervolghent neghen oft thien daghen.

Spuyge

Spuytinghe van binnen.

Het melck alderley/ met een Catheter warm daer in gheſpuyt/ is ſeer goet.

Twit van een Ey cleyn gheſlegen met Melc of met olie van Violen/ tſamen vermengt/ ende daer mede gheſpringeert.

Inden grootē brant ende ſnijdinge.

Men ſal inde plaetſe van t'witte vanden Ey nemen den ſade Pſyllij, welc oock gepreſen worden inde groote pijn vanden Speē/ ende Artijcke upt hitte ghecomen. Men mach de weyckinghe oft Melc upt den ſade vanden witten Mancop daer in ſpuyten/ ende wildy/ reſolveert daer ij. oft iij. gra. Camphers in/ ofte om noch meer te verdooven ij. oft iij. gra. Opij.

Inden grooten brant ende uyterſten noot.

Neemt de Mucilaginis vanden ſade Pſyllij of vanden Hyoſciami ende vanden Mancop vermengt/ Campher gra. v. oft Opij gra. ij. daer in gheſpuyt.

Oft dusdanige Keerſkens.

Neemt olie van Rooſen ſeſinael in Rooſ-water gewaſſchen ʒ. vj. Was ʒ. j. ß. hier van in een dobbel vat een Ceroen gemaeckt/ daer een ſubtijl Keerſken van ghemaeckt/ ende daer inghebracht.

Oft

Men ſal Tghemacht laten hangen in warm ſoete Melck/ oft in Vrouwen ſoch/ oft inde decoctie vande Mancop/ of inde Melc mette bloemen Verbaſci ghecoockt.

Accidenten door verbuylinghe des Zaets.

Indien den menſch door Venus hanteringe oft door ſtercke imaginatien ſijn ſaet der natueren is ontſinckende / ſonder nochtans t'ſelve te loſſen/ maer hem boven t'Ghemacht blijft liggen/ aldaer een corruptie vercrijgende / door wiens corruptie alle de byghelegen partien/ ſo onder als boven tgemacht/ inde Borſe/ inden hals oft de clierachtighe deelen om den hals loopende Paraſtate ghenaemt/ niet alleen tot inflammatie verdrooginge/ ende den couden-piſſe aenbrenghende / maer nae laten ongheneeſſelijcke ſweeringhen/ ulceratien/ Fiſtulen/ Carnoſiteyten ende opſtoppinghe der urinen / welcke metten eerſten aldus geremedieert moeten wordē. Men ſal hen terſtont de ader Popletica genaēt/ openen/ welc terſtont hulp doē ſal / ende niet alleen in deſen/ maer ooc daer de weyachtige ſubſtantie der urinen verhit is/ oft door de toe vermenginge der cholerijcke humoren/ deſe ſnijdinge der urinen veroorſaeckt heeft / voorts ſalmen deſe repellerende ende vercoelende Clyſterië gebruycken.

Clyſterie.

Neemt roode Rooſen / Porceleyn ana M. j. Comcommeren ende Meloenen ſaet ana M. ß. verſch gemolcken Melc/ dit geſoden/ ende in ℔. j ß. vā dit nat tot eē Clyſterie gebruyct / eñ lange ingehouden: want ſy verſoet ende bluſt dē brant.

Oft. Neemt de decoctie van Gerſte ℔. j. de Mucilaginis Pſyllij met Rooſ-water uytgedaen ʒ. ij. Suycker oft honich van Rooſen ʒ. j. oft wildi doeter olie van Violen ʒ. j. ß. toe. De wey van Geytē oft ander Melc in tgemacht geſpuyt/ ſuyvert het gecorrumpeerde/ of vermenghen daer Suycker Candy in/ oft nemen Gerſte water ende daer t'Suycker voorſz. in vermengt/ oft den honich van Rooſen/ oft den ſyr. van Rooſen laxative. Ende nu wel gheſuyvert zijnde/ ſalmenſe conſolideren / alſmen inde ulceratie der Nieren ende der Blaſen geleert heeft.

Indien door eenige voorgaende brandende Cortſen/ langhe quelende ſieckten / evacuatien/ ende dierghelijcke / voren verhaelt/ deſe ſnijdinghe ende brant der urinen veroorſaeckt wordt/ als door de ſpeeckſelachtige vochtichheyt vande clierachtighe deelen Paraſtate gheconſumeert weſende / moet wederom door vochtmakende ſpyſe die daer uyter natueren zijn vochtmakende ende ververſchende/ alſmen inde Teeringhe ende inden Cap. vande teerichheyt der Maghen upt droochte/ ende inde Cortſe Hectica genoech verhaelt heeft/ ende ſpringer en met de Mucilaginis ſeminis Pſyllij, Altheæ, Maluæ & Cydoniorum, de Gum van Kerſſeboomen/ de witte upt de Eyeren/ ende Vrouwen ſoch/ de Mucilaginis ſalmen temperen met Vrouwen ſoch/ met de wateren van Malua ende van Violen.

Ten ſelven.

Van buyten ſalmen onder ende boven tGemacht ſtrijcken met de Mucilaginis vanden ſade Malue/ ſoeten Amandel olie verſch uytghetogen/ de Mucilaginis, van Queen ende Altheæ metten voorſz. olie/ olie van Violē/ verſche Boter onghesouten tot een Liniment gemaeckt.

Oft.

Neemt olie van Violen in Violen water gewaſſchen ʒ. iij. verſche Boter in Latou water ghewaſſchen ʒ. j ß. olie vande ſoete Amandelen verſch/ de Mucilaginis upt den ſade van Malue ana ʒ. vj. met een weynich Was tot een Liniment ghemaeckt/ ende ſoo daer grooten brandt waer/ ſalmen de Mucilaginis upten ſade Pſyllij met Violen oft Latou water uytgetogen/ ende daer de voorſz. oliē als boven verhaelt is / daer by gedaen/ want tververſcht/ ende vercoelt.

Nae den raet Ioannis de Gradi.

Neēt den Zirbum of tnet vā een Lammeken nat gemaect inde decoctie vande bladeren Malue/ Violen ende Altheæ, dat dickwils am tgeheel Lichaem al warm beneden om t'gemacht rontom ghewonden/ daer na om de plaetſe wederom te verſterkē/ beſtrijckē met olie van rooſen/ Mucilaginis Cydonioru̅, de pulveren Myrtillorum, daer een Liniment upt gemaect/ ende vervolghent veel daghen.

¶ Piſſinge int bedde by nacht.

Tgheſchiedt altemet door de teerichheyt ende ſlappichheydt der Zenuen vande Muſculen die daer de Blaſe ſluytende zijn / ſoo datſe als dan

haer water niet en connen opghehouden/ maer des nachts in haer bedde zijn pissende/ welc gebreck den ouderdom ende de kinderen meest onderworpen zijn: den ouderdom door de drooch te der Zenuen / ende de kinderen door de lossicheyt ende slappicheyt der Zenuẽ/ ende daer tgebreck nu geschiedende is door de teerichept ende slappichept vande toesluytende Musculen / salmen de selve te hulp comen met alsulcke remedien/ die daer eensdeels met eẽ openbaer cracht de musculen versterckẽ/ ende door een verborghen cracht tgebreck wech nemen/ salmen daer om het onderste vanden rugge/ onder tgemacht ende den steert van dien fomenteren met sulcke decoctien die de selve versterckende zijn/ aldus.

Maniere om te cureren

Stovinghe.

Neemt Enulæ Campanæ met de Wortelen Acori, Tormëtillæ, Bistortæ ana ℥.j.ß. Savie/ Menthe/ Calaminthe, Stœchas, Roosemarijn/ Magelepn/ Lavender/ Polep/ Alssen/ Chamil/ roode Roosen ana M.j. Cyperi, Schœnanti ana M.ß. dese salmen in constringerenden Wijn sieden/ ende daer mede fomenteren de voorsz. deelen/ de selve Cruyden ende Wortelen machmen oock stampen/ ende gietẽ daer den voorsz. Wijn op/ ende latense tsamen drij daghen ende nachten weyken/ ende nu wat op t'vyer gestaen hebbende salment stijf uyt douwẽ/ ende gieten daer toe olei Mastichini ℥.vj. olei Myrthini ende vã Rute ana ℥.ij. dese in een dobbel vat ghecoockt tot de olie alleẽ overblijft/ ende met de olien onder ende boven tGhemacht gestreken / oft doeter wat Terebintijn ende Galbani toe / ende na de const een Ceroen gemaeckt/ ende daer op geleyt.

Oft dit Unguentum.

Neemt olie van Roosen noch niet open zijnde ghemaeckt ℥.j. Myrthus ende Mastic olie ana ℥.ß. Gummi Tragacanthi ende van Arabien ana ℈.ß. het wit van eẽ Ey/ cleyn geclopt/ ende gheschuymt/ roode Santalen ghepulveriseert ʒ.ß. Boli Armeniæ ʒ.ij. tschaeffel van Yvoore ℈.ij. wit Was q.s. hier van een Linimẽt gemaeckt/ daer een weynich Azijns toegedaen/ te bedde gaende daer mede gestreken / cout zijnde.

Stoppende ende versterckende.

Neemt Eyckelen ʒ.j. Olibani ℥.ß. bereyden Coriander/ Myrabolani nigri, Boli Armeniæ ana ʒ.ij. hier van een pulver ghemaeckt / ende alle morghens ʒ.iij. inghenomen/ desghelijcken savons/ oft vermengent met conserve van Roosen die out is/ of met Queẽ vleesch/ ende met syroop van drooge Roosen/ oft van Myrthus/ oft nemet met Weechbreeden water in.

Oft.

Neemt pulver van ghedroochde Eyckelen/ Mumiæ ana ℈.j.ß. met Weechbredẽ water alle morghens/ ende te bedde gaende ingenomen.

Uyt haer eyghen natuer daer toe bequaem zijnde.

Het vleesch vanden Eghel/ de Nieren ende Clootkens vandẽ Hase de tonge van een Ganse/ de Blase van een Vercken/ van eenen Stier/ van een Geyte oft van een Schape / gedroocht/ ghepulveriseert/ ende te bedde gaende inghenomen.

Den ghemeenen raet is de Muysen ghebraden ende gegeten. Oft ghesoden/ ende haer teten ghegeven.

Ander nemen eẽ Verckens Blase gedroocht/ ende gepulveriseert ende met rooden stipteken wijn ingegheven / ende bestrijcken de Blase onder eñ boven Themacht met olie van Rute.

Item neemt Agrimonie ʒ.j. oft ʒ.ij. ende te bedde gaende met een weynich Wijns of ander nat ingegeven/ oft het pulver vanden Eghel inghenomen.

Indien de retentive crachten der toetreckende Musculẽ door de coude alteratie haer crachten vergaen zijn/ als inden ouderdom geschiet.

Neemt tmeel vande drooghe Eyckelen ℥.ß. Olibani ghepulveriseert ʒ.iij. Myrrhe ʒ.j.ß. tsaet van Rute/ Acori, Cyperi ana ʒ.j. met de Decoctie van Myrthus saedt ʒ. iij. dit smorghens inghenomen.

Oft.

Neemt Wierooc / Myrrhe ende Mumiæ gepulveriseert ende alle morghens ʒ.ij. met de decoctie van Enula Campana inghenomen.

Ende oft gheschiedde dat de voorsz. sluytende Musculen ende Zenuẽ/ haer retentive cracht verloren door stooten oft vallen/ so salmen hem terstondt tbloedt aftrecken/ Coppen stellen/ den Buyck openen/ wrijvinghe ghebruycken/ ende voort alle tghene dat de toevloedinghe der Humoren soude moghen behinderen / want dese ontloopt nacht eñ dagh haer urijne tegens haren wille/ alst ooc inden Paralysis geschiet/ waer van wy in syn eyghen Capit. verhaelt hebben.

Vanden Droppel-pisse/ vande Griecken Stranguria, vande Latijnen Stillicidium urinæ oft Substillium ghenaemt.

Stranguria is een gheduerighe begeerte tot pissen/ maer lossen tselve al druppelẽde. Dese pissen weynigh/ maer bedicht eñ al druppende/ eñ dat al eer eñ vroeger alst van naturẽ wel behoort/ want sy tselve niet op en connen houden/ eñ dat door teerighept der Blasen/ oft door scherphept der urijnẽ: welcke porringe geschiet door de scherhept des waters/ etters/ humorẽ/ oft door de onstercke behoudẽde cracht der blasen/ die tselve niet en can behouden tot sijnẽ bequamẽ tijt/ tsy door ulceratie/ erysipelatie/ swe ringe of inflammatie. Het water vercrijcht zijn scherphept doort toevloeden eñ vermengen van eenighe scherpe humoren / door de soute Phlegma, Cholera oft vuylen etter door de Blase afgesondẽ/ als door de verswееringe der Nieren/

Besc ghe.

Oor

Vrij kryg scher

Oft

oft door de aderen afghesonden/ als upt quade/ heete/scherpe spyse/sterrke wyné ende dranckẽ/ oft doort gebruyc van afdryvende medecynen/ ende diergheliycke meer.

Teeckenen. De scherphept ende verhittinge des waters wort bekent door dien tselve cholerycck/geluwe ende vierich is/met een cholerycke natuer/brãt ende snydinge ontrent der Blasen / int gemacht ende dat voor oft nae tlossen des waters/ de Apostemen/ulceratien ende inflammatiẽ der Leveren oft der Nieren ende der Blasen salmẽ bekennen upt de teeckenen in haer eyghen Capittel verhaelt.

Cure.

So dese passie haren oorspronck neemt door de scherphept des waters/ so salmen ten eersten t'Lichaem ontlasten vande cholerycke humore.

Aldus.

Neemt Tamarinden ℥.ij. Pruymẽ van Damast n°.viij. wey van Melck ℥.v. eenen nacht op een cool viers gheset / smorgens warm door ghedaen/daer onder vermenghende syroop van Roosen laxative/ of syroop van Violen ℥.j. ende vroech inghenomen.

Oft.

Neemt Tamarinden ʒ.vj. Pruymen viij. sebesten vj. Violen ende Buglos bloemen ana p. j. versch zoethout ℥.ß. ghesoden zynde / salmen daer in resolveren in ℥.iiij. nats/Cassien versch uytgedaen ʒ.vj. oft Manna ℥.j. syroop van Violen ℥.ß. ende als boven inghenomen.

Oft

Neemt Cassien ʒ.vj. oft Mannę Calabrię ℥. j.ß. geresolveert in water met Soethout ghesoden/oft in wey van Melck.

Om den cholerijcken brant te niet te doen.

Neemt Tamarindẽ ℥.ß. Porcelepn / Endivie/Latouwe/ Weechbreeden bladen/ de jonge schootkens van Malue ana M.ß. Latou ende Porcelepn saet ana ʒ.iij. Meloenen ende Commer saet ana ʒ.jß. op de helft in ℔.iij. waters gesoden/resolveren daer in den syroop van Endivie simpl. syr. van Violen ana ℥.j. den syroop Nympheæ ofte Papaver/ende smorghens ℥.iiij. inghenomen.

Oft vermenghen de syropen met de wateren van Porcelepn/Surckel Weechbreeden eñ van Latouwe/ oft met den syroop vande Jujuben inde groote snydinghe.

Van te seer te openen ende te abstergheren moetmen in dese wachten.

Inden grooten noot ende snijdinge.

Neemt de saden Psyllij, Meloenen ende van Comcommeren ghesuyvert ana ʒ.ij. de saden Altheæ ende van Queen ana ʒ.j. Latouw ende Porcelepnsaet ana ℈.iiij. tsaet Hyosciami albi, ende van witten Mancop ana ℈.j.ß. t'sap van soethout ʒ.j.ß. Gummi Tragacanthi ʒ.ij. hier van een decoctie gemaeckt/ soet Amandelen ghesuyvert cleyn ghestampt ℥.ij. met de voorsz. decoctie doorghedaen / daer in resolveren den syroop vande infusie van Violen/Endivie simp. oft Suycker van Violen / want tvercoelt/ t'beneemt pyn/ende doet rusten.

Oft

Neemt Soethout ℥.ß. t'saet van Maluwẽ/ Latu/ vã witten Mancop ana ʒ.iij. gesoden eñ ghedroncken ℥.iiij. teffens of vermengter vande voorsz. syropen in. Clysterie vercoelende.

Neemt Malue/Violen ende Altheæ ana M. j. Latou/Nympheę ana M.ß. Malue ende Latousaet ana ʒ.iij. Pruymen viij. Tamarinden ℥.ß. ghesoden in ℔.j. nats resolveren Cassien versch uytghedaen ℥.j. olie van Violen ℥. iij. smorghens gheset/ende soo lange als hy can by hem houden.

Ende so de pyn niet en wilde vergaen/so salmen t'Ghemacht van binnen syringeren alsmen inde snydinge eñ brant der urynẽ ghaelt heeft.

Van buyten.

Men sal het ghemacht onder ende boven bestrycken met olie van Violen / van Nympheæ met een weynich Camphers.

Oft. Neemt tsap van Latou/ Porcelepn/ eñ Endivie ana ℥.ß. olie van Violen oft Nympheæ ℥.j. wit van een Ey/ Campher gra. ij. dit tot een Liniment vermengt.

Inde soute Phlegma.

Men sal de humoren met soetichept versubtylen ende affuyveren. Neemt Oxymel sim. honich van Roosen ende syroop van Hyssop/syroop van Venus hayr ana ℥.j.ß. de wateren van Hyssop/Scabiose ofte van Venckel ana ℥. iiij. voor vier morghens vermengt.

Oft dusdanighen dranck.

Neemt ongheyelde Gerste ℥.ij. de wortelen Altheæ ℥.j.ß. wortelen Asperagi & Graminis ana ℥.j. de opperste schootkens Altheę, Malue, Trichomanis, Adianti albi ana M.j. versch soethout ʒ.x. Rosynen sonder steenen ʒ.vj. Jujuben n° x ij. de saden van Meloenen/ Couwoerden/ Comcommerẽ/Endivie/Latou ende van Porcelepn ana ʒ.iij. de vruchtẽ Halicacabi n°.x. in ℔.iij. waters op de helft ghesoden / resolveren daer in den Oxymel simpl. den syroop è radicibus ende van Venus hayr ana ℥.j.ß. ende alle morghens ℥.iiij. lau inghedroncken/ want het deelt alle de Phlegma vanden anderen/ leydtse upt/beneemt de snydinghe / ende doeget water synen scheut hebben.

Ten selven.

Neemt Veneetschen Terebinthyn met Endivie ofte Roos-water ghewasschen ende tot ʒ.ij. ingenomẽ of ʒ.iij. in Gerste water geresolveert of met ℥.iiij. wey van Melc/ of met Julep Violato, want t'lept de materie vande passagie der urynen nae dẽ camergang/ende beneemt de snydinge int lossen. De voorsz. Clysterien zyn hier goet gebruyckt/ daer Cassien / olie van Roosen oft van Violen in vermengt.

Dē Droppelpisse door ulceratie der Blasen oft uyt eenighe ander partien / soo moetmen de selve eerst remedieren/ nochtans dit gebreet niet vergeten/ ende voort elc deel van desen cureren/ als in sijn eyghen Cap. verhaelt sal worden.

¶ Vande moeyelijcke waterlossinghe/ vande Griecken Dysuria vande Latijnen Difficultas urinæ ghenaemt.

Beschrijvinghe. DYsuria ofte urinæ difficultas, is een passie inden welcken sy wel op den behoorlijcken tijt een begeerte crijgen om te pissen / maer tselve met moeytē/ altemet met pijn lossende/ nochtans altemet wat langher ophoudende alst behoort/ ende valt hen dickwils soo moeyelijcken *Inden lastighen Dysuria.* ende lastigh int lossen/ datse altemet gedoorsaect zijn de plaetse der Blasen met haren handen te omvatten/ ende daer soo langhe mede besigh te zijn tot dat sijt met grooter moeyten gelost hebben/ oock lossen sijt wel altemet eens teffens/ eñ *Dese zijn de weghen der urinen quetsende.* soo dese moeyelijcke pissinghe met pijn ende geschiet/ soo moet er inflammatie / Apostematie/ oft ulceratie present zijn / als door t'ghebruyck vanden Periclyneum Sium oft Laver / Netelen ende haren sade/ Asarum ende Raphanus, sonderlinghe inde teere persoonen / want dese drijven seer aff/ doen veel waters lossen / tselve verhittende ende scherper makende / daer door ten lesten alle de passagie inflammerende ende ulcererende/ ten lestē dicwils een spongieuse vleesachtige substantie inde passagie der urijnen ingroeyende/ daer door niet alleen de watergangen bederbende/ maer doen oock de Blase ende bygelegen deelen opswellen/ waer door de banden ende Musculen vanden Scrotum, ofte den Sack / de Moeder / de Darmen met den Mirach benouwende.

Hier door niet alleen desen Dysuria causerende/ maer dicwils de urijne heel opstoppende/ ja so seer datter qualijcken eenige hoep des levens te verwachten is/ oock can Dysuria sijnen oorspronc nemen/ door veel beslotē windē door onghetemperthept der Blasen aenhangende / ofte met de urijne vermengt/ of door tbaden in cout water/ daer door de Blase ende haren banden *Teeckenen.* crenckende/ welck uyten mont des patients bekent mach worden / ende uyt de urijne / welck haer wit ende subtijl is verthoonende / maer soo hem tot de withept een grove slijmighe humore vertoont / beteeckent een overvloedighe rauwe ongecoockte Phlegma, den hals der Blasen verstoppende.

Uyt hitten veroorsaeckt.

In desen is de urijne seer vierich / subtijl/ sonder veel Hypostasis volghende nae de heete Cortsen/ de vercoelinghe helpt hen seer inflammatien/ apostematien eñ ulceratien salmē door teeckenen bekennen in haer eygē cap. verhaelt.

De Cure.

De cure van desen wordt volbracht nae dat de oorsake vereysschen sal. Ghelijck de coude *Uyt coude ongetemperthept.* onghetemperthz moet met verwarmende dinghen gheholpen worden/ als door verwarmende spijse ende wijnen/ ende door watermakende dranncken/ als uyt de wortelen van Venckel/ Petersselie/ Asparagi, Rusci, Apij, Pimpinelle, Eryngi, Valeriaen, Pastinaken ende haren zade/ Herba Gerardi, Ameos, Seseli, Caneel/ &c. De specien Diacalaminthe, Dialacce & Diacurcume zijn hem goet: als oock den Theriaca met met een weynigh Wijns inghenomen. De Fomentatien uyt de decoctien van den Roose-marijn/ Kervel/ Parietarie / Herbe Gerardi, Origani, Calaminthi, Averoon/ Sevēboom/ Chamil ende Dille zijn hem seer bequaem. Daer na de plaetsen onder ende boven tgemacht gestreken met olie van Rute / Chamille / van Dille/ Keperi/ van Lelie/ van Schorpioenen/ vanden Cucumere asinino, de Scorpionibus, daer mē onder een sestendeel Opoponacis, ende tiendendeel Castorei in coocken sal.

Oft.

Neemt olie van Dille/ ende van Schorpioenen ana ʒ.x. Castorei ʒ.ij. Galbani ʒ.iij. dit in een dobbel vat gecooct/ daer uyt een Liniment ghemaeckt / daer Naghelen/ Macis/ Cyperus, Angelica, ende dierghelijcke daer op ghestroyt.

Ten selven.

Neemt de wortelen Raphani gestooten/ Parietarie / water kersse ana M.j. dese met Verckens oft Conijnen vet in een Panne ghefrijdt/ ende onder ende boven Tghemacht ghelept.

Door toe vloedinghe vande grove/ slijmighe Phlegma verstopt.

Soo de waterloopen door de Phlegma afgesloten zijn/ so salmen de vuylichept eerst met dese pillen wat afsetten / als met ʒ.j. pillen de Aromatibus oft Hierę simplicis, daer nae om de taey humoren subtijl te maken / van een te deelen ende af te suyveren.

Aldus.

Neemt honich vā Roosen / syroop van Bysantien/ Oxymel simpl. ana ℥.j.ß. Venckel/ Alssen ende Melisse water ana ℥.iij. dit door vier morghens vermengt.

Oft.

Neemt Oxymel simpl. syroop van Ysop oft van Soethout/ eñ van Venus hayr ana ℥.j.ß. Venckel/ Ysop eñ Scabiosewater ana ℥.iij. eñ als boven ghebruyckt.

Decoctie.

Neemt de wortelē Helenij, Zarze parilli ana ℥.j. Ysoop/ Scabiose/ Wederdoot/ adianti albi ana M.j. Parietarie/ Veronice ana M.ß. Thimi p.j. de 4. coude zaden ana ʒ.j.ß. Anijssaedt ʒ.ij. dit in ℔.ij. Gerstewaters op de helft ghesoden/ daer de voorsz Syropen in geresolveert/ ende als boven ingenomen/ daer na aldus purgeren,

Pur-

Purgatie.

Neemt Diaphœnici ℥.ß. Catholici ʒ.ij. syroop van Roosen laxative met de infusie van Zenete bladen ghemaeckt ℥.ß. met de decoctie van Hyssop/Rosynen ende Anijs saet inghenomen.

Oft.

Neemt de pillen de Agarico. Aggregative eñ Cochiæ ana ℈.j. met Bethonie water vj. pillen ghemaeckt/ nae den eersten slaep inghenomen/ drie oft iiij dagen daer na sullense innemen Terebinthijn/met witten Wijn ghewasschen ʒ.ij.

Men salse oock bandinghe/ stovinghe/ warme sacxkens laten ghebruycken/ uyt de voorseyde cruyden gheordineert.

Ende so de uryne noch qualijcken lossen wilden/salmense de water makende dinghen laten ghebruycken/oock uyter natueren een weynich supverende/als genoech verhaelt is/ oft met de decoctien inden Capit. vande Droppelpis verhaelt uyt Phlegma salsum veroorsaeckt.

Indien de Phlegma inden Hals der Blasen is ingedroncken/ daer door het pissen behindert wort / salmen daer in spuyten de assupverende dinghen/ alsmen inde ulceratie der Blasen verhaelt heeft. Ende so daer ulceratie is/ salmen eē Honich water met veel waters vermengt/daer toe ghebruycken.

Of de decoctie van Gerste/vā Soethout/oft met wey van Melc/ met weynich honichs vermengt/daer in ghespuyt.

Ende oft den uytganc des waters behindert worde / door de grove humoren/oft door eenich geronnen bloet/ sal gheremedieert worden/ als int Capit. vande bloetlossinge der Blasen verhaelt is.

Oft met de decoctie vāde Stœchas oft snoepsel vande Wijnghaert / Mumia, Oxymel, &c. door den Steen belet wesende/sal gheremediert worden / als int tractaet des Steens verhaelt is. Soo daer eenighe Carnositeyt in ghegroeyt is/salmen tselve met een wasse keersken in dicte ende lenckte bequaem/ ende aent eynde met eenighe bequaem salve bestreken/ ende daer dickwils inghebrocht/ ofte met ander inspuytinghe met soeticheyt te niet doen.

¶ Vande ophoudinge des waters / vande Griecken Ischuria, vande Latijnen Suppressio urinæ ghenaemt.

…uria …weders…

…water …nkloſ… …et eē p… …laſe.

…en bol… …aſe.

Ischuria is een ghebreck alsmen gheen water altoos lossen en can/ welck in twee manieren gheschiet/deen met een leghe Blase/dander met een volle: gheen water te lossen met een ledighe Blase/soo en cander gheen water in ghecomen/ welck gheschiet door foute vande water-loopen Vreteres ghenaemt: oft door tgebreck der Nieren/als datse ontbondē ende verstopt zijn/maer als de Blase vol waters is/ ende niet ghelossen en can/soo moet de Blase in foute wesen.

Teeckenen.

Vreteres verstopt zijnde.

Indien de passagien Vreteres verstopt zijn/ soo lydense pijn inde Lendenen/ ooc en hebbense van te voren niet sonder weedom in de Nieren geweest/ datmen geen water en lost om dat de blase tselve niet en ontfāgt/ maer leech blijft/ in dese en lijdt de Blase opswellinge noch pijn/ noch eenighe begeerte om te pissen/ of al wortse door een instrument ondersocht/en wordē nochtans geen water quijt/ maer den hals der Blasen verstopt wesende/soo doet hem tGhemacht wee/ende swelt hem op/doort inbrenghen van een instrument lossense veel waters.

Aengaende de cure.

Vrijne verstopt doorde grove slijmi. homoren.

Indien de urine wederhouden wort door de grove slijmige humoren/ datmen wetē sal door tvoorgaende gebruyck van eten ende drincken/ als tselve overvloedigh ghebruyckt hebbende/ ende dat inde leechgangers haer weynich exercerende/salmen tselve remedieren/als inde Dysenteria verhaelt is.

Door etter.

Soo door den Etter de passaghie ghesloten wordt/datmen bekennen can door voorgaende pijn ontrent tGemacht ofte bovenste deelen/eñ door voorgaende bloetlossinge/ salmē tselve uyt suyveren/ alsmen boven ghenoech verhaelt/sonderlinghe inde ulceratien der Blasen.

Door geronnen bloet.

Vrijne verstopt doort geronnen bloet/ salmē weten door dien sy metten eersten claer / subtijl bloet gelost hebben/ men sal tselve van een doen scheyden/door seker medicamenten/diemen met een Syringa daer in brengen sal/welc veel sekerder is/als van boven yet in te nemen/sonderlinghe daer de aderen ghesloten zijn.

Tgeronnen bloet scheydende.

Neemt de roode ende swarte Ciceren ℥.j. de wortelen met den cruyde Apij, Herbæ Gerardi, Kervel met de wortelen ana M.j. Marubij M.ß. in schoon water ghesoden/ ende in ℔.j. geresolveert Oxymellis simpli. & compos. ℥.iiij. ende warm dickwils daer inghespuyt.

Oft

Neemt dē Carabe ʒ.j.ß. tsaet Apij ℈.j. met witten Wijn oft met de voorsz. decoctien inghenomen al warm.

Ten selven.

Neemt Carabe ghepulveriseert ℈.ij. Gum van Karsse boō/Asari, Iuniperi ana ℈.j. merck ende Peterselie saet/Spicę Celticę ana ℈.ß. met Veneetschen Terebinthijn vermengt/ ende soo ingenomen/nae voorgaende purgatien/oft met tsap Apij uyt den voorsz. pillen ghemaect / ende inghenomen/ende daer Merck/ Petersellie/ oft twater van Asparagi ℥.ij. Oxymel ℥.ß. vermengt/ ende inghedroncken. Men sal de plaetse der Blasen stoven met de decoctie van de cruyden ende wortelen Althee, Maluwe / Parietarie/Kervel/etc. boven genoegh verhaelt/sonderlinge inden bloetvloet der Blasen.

Door inflammatie of door eenige ander coude geswellen/salmen tselve remedieren met stovinghe/strijckinghe/ ende anders / nae de sake vereysschen sal.

Indien den gesonden mensch twater niet lossen en mach / ende dat door't onnatuerlijck ophouden des waters/als door de ligamenten der Blasen verfortseert eñ ghekrenckt / soo sullense haer hauden int lossen om t'gemacht houden al douwende/ ende stoven de plaetse met de decoctie Althee/Parietarie/Peterselie/Kervel/ Chamil/etc. Oft laten de Catheter met voorsichtichheyt ter Blasen in / want door sulcke middelen mach twater sijnen schoot nemen. Desghelijcx salmen genoegh procederen daer de Blase haer ghevoelen verloren heeft / ende sonderlinge hier handelen/alsmen inden Paralysis daer van verhaelt heeft.

So dē steen het waterlossen behindert

Soomen door thehinderen des steens gheen water lossen en can/ende soo den steen groot is/ salmen den patient opden rugge liggende/ hem met beyde syn beenen nemen/ende daermede op heffen/ende so op syn billen laten vallen/ om soo den Steen te rugghe te brenghen.

Maer so hem den steen in de waterloopen is onthoudende / eñ daer door twater opstoppende/sal tselve geremedieert worden doort inlatē van een fistule/daermen den steen mede te rugge inde Blase drijvē sal. Maer so hem den steen niet soo diep en is houdende / ende datmen hem van buyten inde passagie der roeden met den vingeren tasten mach/ so salmen hem met soetigheyt leyden na het uyterste vande roede. Maer dat hy daer so vast insteekende is/ ende achterwaert noch voorwaert en wil/salmen de plaetse fomēteren met mollificerende ende ruym-makende cruyden oft linimenten/ alsmen in den Capittel vanden Steen ghenoegh verhaelt heeft. Daer na salmer de schorssen vanden Raphani inne te weyck legghen ℥.ij. ende nu uytgedout zijnde/ salmen daermede springiseren/oft met tsap van Limoenen oft Hyperici.

Oft. Neemt eenen Radijs wortel uytgeholt/ daer eē weynigh Saffraens ingeleyt/tgemacht daer in gehouden/treckt den steen uyt/ten waer dat hy te groot waer/alsmen inden Steen verhaelt heeft.

Vlees-blocken/ het water makē behinderende.

Indien twater-maken behindert wort door ingroeyinghe van eenige vleesch-blocken/wratachtighe substantien inde passagie des waters/ waer van sommighe geheel hert / eñ ander heel spongieus zijn/ welck gemeynlijcken volgen na de snijdinghe eñ scherpheyt der urijnen/ Druypaerts/Pocken oft ulceratien eñ diergheleijcken meer / al uyt welcken sy qualijcken haer water mogen lossen / maer is al druppende voor haer neder vallende/met seer subtijle stralen/ buyten datse pleghen. Maer het alderseker ste is te ondersoecken met Argalien/ Specillen/ Fistulen/ met cleyne scheutjens van de Malue/ Althee, Peterselie oft Venckel. Oft maken een cleyn keersken/van wit/groen/oft gheel was. Oft een lanck smal Instrument van Loodt/ eñ dat na de sonduyten vande Roede sullen vereysschē.

Manier om te ghenesen.

Ende om nu deselve te ghenesen/salmen hem eenen goeden reghel van Eten ende Drincken voorbeelden/daer na tbloet af trecken/ende nae eysch des wercx purgeren.

Hier nae salmen de herdigheydt van binnen mollificeren/om daer na te beter af te suyveren ende te mineren.

Des Winters/aldus.

Neemt de wortelen eñ bladen Althee, Malwe ende van Lelien ana M.j. Vijghen n°. vj. Lijnzaet/ Fenigrieck ana ℥.j. dit in reghenwater ghesoden/doorghedaen zijnde / salmen daer wat Honich toedoen/ende fomenteren de plaetse daer van buyten mede/ ende van binnen daer in spuyten/dit dickwils op eenen dagh doende.

Des Somers / ende in heete natueren.

Neemt de Malwe met de wortelen/ Violen/ ghepelde Gherste ana M.j.ß. in reghenwater ghesoden zijnde/ende doorgedaen / salmen daer wat Suyckers in resolveren/ende dicwils daer in spuyten.

Hier na salmen een cleyn wassen keersse maken/ ende besmeerense met versche Boter/ met Gansen/Enden eñ Capoenen vet/oft met Olie van soete Amandelen versch uytgheperst / ende daer in ghebracht / ende van buyten de plaetse met sponsien wel fomenteren/ oft ander mollificerende plaesters daer om legghen. Ende de medicamenten daermen de inwassen mede wil consumeren / en moeten niet te seer sterck noch bijtende zijn/noch te seer verdrooghen/ want de water-loopen seer teer van natueren ende substantien zijn. De keersse sal van pas dick zijn/ ende t'eynden twee vingher breedt bestrijcken/ van passe dick / datse int ingaen vanden Fistel aen gheen kanten en blijft hanghen: als Emplastrum de mucilaginibus, diachilum pervū, Ceratum de Cerusā, Emplastrum de Lythargyro, de Minio, &c. Men sal eenighe van dese smelten / ende vermenghen daer dusdanighen pulver onder.

Pulver.

Neemt het ceroti cerusæ ℥.j. de schorssen van de Granaetschellen inde lombre gedrooght / eñ ghepulvert ʒ.ij. Aluminis saccharini ℈ ß. dit vermengt/ ende daer de keersse mede bestreken/ ende oft de Plaesteren wat te hart vielen/so salmen daer wat Olien oft Hoender-smeer onder vermengen/of u handen daermede bestrijcken/ eñ de keersse so langhe daer mede handelen datse morwe wort.

Dese zijn middelmatigh.

℞. Emplastrum de Minio ℥.j. sap van Scillen ʒ.j. sap van Porceleyn ʒ.ij. olei Frumenti ʒ.ij.ß. heet zijnde/tot een Ceroen ghemaeckt.

Ten selven/een seker remedie om in tbeginsel ende int eynde te ghebruycken/ende neemt de uytwendighe aenwassen aen t'ghemachte wegh/het pulver daer op gestroyt.

Cerati Mucilnibus.

℞. Emplast. de mucilagin. ℥.ß. Sevēboom inde lombre ghedrooght ʒ.j.ß. gepulvert/ ende onder een gemengt/want het beneemt alle uytwassen sonder pijn.

Ten

Ten ſelven.

Neẽt Hellebori nigri, Muyſen ſtront/ Sout een weynigh ghebrant ana ʒ.j.ß. Ceruſe ℥.ß. tſap van Loock ʒ.ij. Tragacanthe, Oeſters ghebrant/ Levende Calck ana ʒ.j. Empla. de Mucilaginibus ℥.ß.

Oft.

Neemt twit van Eyeren/ Vitrioli ℥.j.ß. tſamen cleyn ghepulveriſeert dit in Filtro oft in eenen doeck in een vochtighe plaetſe gedaen/ende ende latet in water veranderen/ ende vermengt ℥.ß. met Empla. de Mucilaginibns.

Neemt pulver van Cypres noten/ Coliquint ana ʒ.j.ß. met Emplaſtro è Ceruſa ℥.ß. vermengt.

Maer indien de ſimpele niet en wildẽ helpen/ als inde ſeer oude gebreken/ ſalmẽ ſtercker moeten nemẽ/ ende om de herde vleeſblocken te doẽ ſlijten/ ſo ſoudemen die moeten doorſteken/ ende met Argalien oft Sperillen quetſen/ om ſoo beter vande aengediende remediẽ te door grondẽ/ en vreeſet bloeyen door tquetſen vande argalien nz/ wãt indiẽ tſelve alleẽ vã de uytwaſſen comt/ iſt goet/ ſo int inlaten van d'inſtrumenten wel te gevoelen is / men heeftſe altemet door tgebruyc vande Argalien ſien vergaẽ/ want de urine daer door loopende iſſe ghenoech afſuyverende ende verdrooghende.

Ende indient noot waer/ ſoo neemt den Precipitati ʒ.ij. ende vermengten met het Empla. Ceruſæ ℥.ß. oft neemt het Emplaſtrum Ceruſæ ℥.j. laetſe lanckſaem ſmelten/ vermengt daer het aqua fortis ʒ.ij. onder daer de inſtrumentẽ mede beſtreken.

Maer aengeſien dat ſoodanighe cure niet geſchieden en can ſonder groote pijn / rauwichept ende ſmerten/ ſonderlinghe int piſſen / ende om tſelve te verhoedẽ datter ten leſten geen ſwaricheyt uyt en comt/ als inflammatie/ ſweeringe/ ulceratie / ſalmen tſelve terſtont met bequaem remedien te hulp comen/ ſo van binnen als van buyten/ ende brenghen daer vercoelinge/ verſoetinge ende ſuyveringe/ als Geyten melc/ Vrouwen ſoch/ Coeyen melck/ melc van ſoete Amandelen met Latou-ſaet/ wit Mancop-ſaet/ ende de vier groote coude ſaden ghemaeckt/ met de wateren van Latouwe/ Nachtſchade/ Rooſen/ Weechbreeden/ met de decoctie vandẽ ſade Pſyllij, van Queen/ Lijnſaet/ Malue/ van ſoet-hout &c. van welcken genoech verhaelt inde inflammatie der Nieren ende der Blaſen/ ende in haer ulceratien is.

De Cure.

Om te ſuyveren ende tgheneſen ſalmen aent eynde vande Keers oft ander bequaemheyt beſtrijcken met het unguento Diapompholigos, Apoſtolorum, oft met het unguento Palmæo, dat is Diachalciteos, met een weynich olie van Rooſen vermengt.

Van buyten.

Neemt de melen van Gerſte/ Lupinẽ/ Boonen oft met Looch/ ende ſyroop Acetoſi tot een Cataplaſma vermengt.

¶ Vande toeſluytinge van het ſluyfken ofte voorhooft des manlijcken Lidts/ vande Griecken Phimoſis dat is Præcluſio, obturatio, ſeu Coarctatio Præputij ghenaemt.

Phimoſis is een ghebreck voor aent manlicke Lidt/ inden welcken hem dat Capken of ſluyfken ſo ſluytende is/ ende de Eeckel bedeckende/ datmen tſelve niet wederom te rugge ſchuyven oft ſtroopen en can/ als ick binnen der ſtadt Delf Anno 1584. aendẽ ouden Schoutet van Pynaker / met verwonderinge geſien hebbe/ alwaer ick over geroepen worde/ want het was ſoo gans gheſloten al hadder noyt eenighe openinghe gheweeſt/ in wat manieren datmen tſelve onderſocht: oft en coſt oock nemmermeer eenen druppel waters loſſen/ maer altijt weſende in groote benoutheyt / hem vragende hoe hy twater quijt wierde/ heeft hy my gheantwoort dat hem de Roede altemet by eenen Arm dick wierde vanden water/ ende dan hadde hy twee Jongwijfs die hem doecken warmden / die hy wel warm daer 5. oft 6. dick om ſloegh/ eñ dat ſo dickwils herdoende eñ om tghemacht ſlaende alſſer eenighe vochtigheydt in was/ dat altemet 50. of 60. mael herdaen moeſt weſen/ aleer alle de vochtichept daer uyt was gheaeſſemt/ want hy gheen ruſte ende hadde / als daer eenighe vochtichept in bleef / welc gebreck hem ontrent een halfjaer in hẽ verſchenen hadde / heeft my ootmoedelijcken ghebeden hem uyt dit verdriet te willen helpen ſoo het doenlijcken waer/ waer toe ick terſtont eenen Chyrurgijn Mr. Dierck van Couwenhoven/ tot hulp genomen heb/ wiẽs opinie was om terſtont het voor-vel ofte het ſlupfken gheheel af te ſnijden/ waer ick om ſijnẽ ouderdom niet toe ſtemmen en wilde/ want hy wel 85. jaren out was/ maer heb hem t'Gemacht laten fomenteren met ſoete Melck daer den Althea, Malua, Vijghen ende Lijnſaet in ghesoden was / ende daer wel warm in gefomenteert zijnde/ heb ic eẽ heel ſubtijl inſtrument ghenomen/ ende hem boven op de Roede daerſe open behoort te weſen/ een ſubtijl gaetken door tſlupfken geſteken/ ende daer een ſubtijl looden Pijpken/ als een Trechterken/ inne ghesteken/ dat daer altijt in blijven moeſt / ende alle dagen hem de Roede drymael ofte viermael laten fomenteren inde voorſchreven Melck / ende daer nae elcke reyſe het voorſchreveen looden Pijpken in t'Ghemacht ſtekende/ wat ruymer ghemaect/ alſo dat hy des anderen daechs ſijn water met groote blyſchap daer door ſach loopen/ ende heeft wel een Jaer lanck daer door ghepiſt/ ende ontfingen den vijfthienden dagh ons ghelt.

Beſchrijvinghe.

Dierck Willemſz. van Pijn-aker.

Hier mede dit verlatende/ ſuldy van tſelve inde gebreken der Vrouwen oock vinden/ daer wy vande nauwichept oft gesloten Vroulijckheyt verhalen ſullen.

Vande ſpanninge/opblaſinge ende oprichtinghe der mannelijcker Roede/d'een vande Grieckē Priapiſmus, d'ander Satyriaſis,vande Latijnen Inflatio,ſaltus ſeu palpitatio Veretri genaemt.

Beſchrijvinghe.

PRiapiſmus is een gheduerighe oprichtinge der Roeden/ſonder eenighen luſt tot Venus
Lib. 6. de ſpel/als oock Galenus ghetuyght. Satyriaſis is
mal. affe. oock een gheduerighe oprichtinge der Roeden/
locis,ca.6 maer met dertelheydt ende den vrouwen begeerigh/hier in verſchillende van den Prapiſmo in den welcken gheenen vrouwen-luſt en is. Oot loſt den Satyriaſis int Camerſpel ſijn zaet/ ende de roede wordt als dan ſlap/het welck al in den
Oorſake. Priapiſmo niet en gheſchiet. De oorſaken gheſchieden door de overvloedige winden inde holle Zenuen der Roeden/oock inde Arterien ende Aderen der zaet-vaten hem onthoudende. Oft datſe haer teghens haer ghewoonte onthouden van tghebruyck der Vrouwen/als de Jonghe/ ſtercke eñ bloedtrijcke perſoonen/overvloedigh levende/ende haer weynigh exercerē/waer door hen tbloet niet verſpreyden en mach. Oock geſchiedet veel door de verhittinghe van tgebruyc der Vrouwen/ende door de heete ulceratien. Of door de inflāmatie vande clierachtige deelē om den hals der Blaſen gelegen Paraſtates genaēt/ Item door t'ghebruyck van eenige ſcherpe bijtende medicinale ſubſtantie. Zijt ghedachtigh deſe gebreken metten eerſten niet te cleen te achten/want door tghewelldigh eñ gheduerigh opſpannen der Roeden eñ ſpanninghe der zaetvaten/volgen ſpaſmeringhe/ende terſtont heete apoſtematiē/met uytberſtinge des coudē ſweets daer na de doot.

Aengaende de cure.

Nae de oorſaken van deſen ſal men de remedien verkieſen.

Oorſpronck nemende door de openinge van de mont-gaten der Arterien/ oft door haer inflammatien/ſalmen hem terſtont de Mediaen-ader openen/ welckmen ooc doen ſal inde bloetrijcke perſoonen/ eñ die hem langhe/tegens haren wille eñ ghewoonte van Vrouwen onthouwen hebben/ als abonderende van dē windigen bloede/hem inde arteriē onthoudende/ ende ten leſten verſpreydende. In ſulcken machmē hem oock de Ader Poplitis openen/eñ houden hen in ſoberheyt/ verlaten den Wijn/ eñ ghebruycken cleynen Dranck ſoo't haer Maghe verdraghen mach/ ende drincken altemet wat ſchoon waters daer tſaedt van Lattouwe in gheſoden is/ ende mijden alle wintmakende ende watermakende Cruyden ende ſpijſe. Ende ſooſe lichtelijcken vomeren/ſalmenſe doen overgheven.

Aldus.

Neemt de wortelen Aſari,gheſtooten ℥.ß.eñ in Honichwater oft in wey van Melc gewreyct/ uytghedout ende ingenomen/is beter dan geſoden/want dan verlieſenſe haer cracht.

Den Camerganck ghebrekende / ſalmen een Clyſterie gebruycken van Althea, Malue/Beete/Mercuriael/eñ diergelijcke : maer geen verhittinghe oft ſcherpe dingen ordineren/ de purgerende en zyn hem niet goet/ want ſy locke de materie om leegh : maer om den Buyck weeck te houden/ſalmen de Beet/Maluwe/Mercuriael gebruycken/ oft de Pruymen voor den eten/ ende leyden hem de vuylicheyt boven doort braken uyt/ſoo tſelve in hem lichtelijcken gheſchieden can. Ende ſo tſelve gebreck blijft dueren/ſal men hem Coppen ſtellen op beyde zijden vande Lieſſenen met openinghe/ende 3.dagen daerna Ecchelen aent Fondament ſtellen/ eñ latenſe ſo veel ſuyghen datſe van ſelfs afvallen/ eñ latent daer nae noch een wijle afloopen al druppelende.

Men ſal de Lendenen met haer omghelegen deelen fomenteren om te vercoelē met cout water/daer doecken in ghenet/oft met vercoelende wateren oft haer ſapen/als Nachtſchade/Porceleyn/Wilghen/Latuwe/Nymphex,Hyoſciami,&c.ende dit al om te rugghe te houden.

Deſghelijcken met eenighe Linimenten vercoelende/inde inflammatie der Blaſen vhaelt. De Latuwe/ Spinagie eñ Porceleyn zijn hen goet tot Salaet ghekoockt / ofte rau met weynigh Olie ghegheten.

Smorgens dit Conſerve een Caſtanie groot inghenomen/ ende drincken daer op water van Nymphea,oft Portulace.

Conſerve.

Neemt conſerve Nymphex ℥.j. conſerve vā Cichorey ʒ.vj.tſaet van Latouwe/ van Nymphex,ende ſijn witte wortelen / dat is / met den ghelen bloemen ana ʒ.j. met den ſyroop Nymphee een Electuar.ghemaeckt.

Lavament.

De voorſz.plaetſen/ooc armen/handen ende beenen/ſullenſe altemet waſſen oft baden in de decoctie van Wilghen bladen / de dunne Tackens vanden Agnus caſtus,Nymphex,Porcelepn/Latuwe/Spinagie/ende cout gebruyckt.

Indien tſelve gheſchiet door tghebruyck om de Roede op te doen richten/ſo ſalmen de voorſz plaetſen waſſchen met Latou-water/ ende ſtovenſe met Azijn ende water vermengt/wāt tſal daer mede ceſſeren.

Door eenighe ſcherpe medicamenten in tgemacht ghebruyckt/ſo ſalmen hem Coppen ſtellen inde Lieſſenen/ende vercoelinge in tgemach te gheſpuyt / ende met vercoelende unguenten gheſtreken/ alſmen in de ſnijdinghe des waters ghenoegh verhaelt heeft.

Oft

Indien t'ſelve door't overvloedigh Venus ſpel vercreghen is/ ſoo ſalmen hem fomenteren met de Fomentatie voorſept. Oft met den Olie Nymphex,van Rooſen/ van de onrijpe Rooſen ghemaeckt/ daer onder vermengende tſap van Latouwe/ Porcelepn/ ende een weynigh Was

ende

ende Azijns van Rooſen/daer de Lendenen onder ende boven tGemacht mede gheſtreken/ eñ mijden hen opten rugghe te liggen/ men ſal tuſſchen haer lakenen ſtropen / de bladeren vande Willigen/ Agni caſti eñ Nympheæ, want daer op te legghen is ſeer goet/ende ghebruycken ten leſten vercoelende Clyſterien.

Clyſterie.

Neemt Pruymen van Damaſt nº.viij. Tamarindẽ ℥.j. Latou/Endivie/ Porcelein/ Pillighen ana M.ß. de vier coude ſaden ana ʒ.ij. de bloemen Nympheę ende van Violen ana p.j.ß. dit geſoden in ℥.viij. van dit nat reſolveren ſap Cicle oft van Bete ℥.ij. honich van Violẽ verſche Boter ana ℥.j. olie van Violen ende Nympheæ ana ʒ.j.ß. dit tot een Clyſterie vermengt.

Soo de oorſaeck geſchiet door de ingroepende winden inde holle Zenuen vande Roede/ſalmenſe daer terſtont uyt doen ſcheyden / alſmen inden Capittel vande windighe verhaelt heeft/ deſghelijcken inden Bonghe-water/ ende laten hem altemet wat Diacumini, Diagalangæ, oft Dianiſi met Endivie water ghebruycken.

¶ Vandẽ onnatuerlijckẽ zaetvloet oft Druppert/ vande Griecken Gonorrhœa byden Latijnen Profluvium Seminis ſeu Geniture genaemt.

GONORRHEA is een ghebrec inden welcken yemẽ tegens wille ende natuer ſijn ſaet ontgaet/ ende dat dickwils ſoo overvloedigh ende lanckduerende dattet den menſch doet verdwijnen/ want tſaet eenen materie des ſuyverſten bloets is/ upte Lever voort comende / met welcken ſade hem dẽ genererenden Geeſt tot eẽ geſelſchap upten Herſſenen ende Herten voortcomẽde is/of nade opinie Ariſtoteles upter Herten/Hippocrates ſeyt de crachte inden Herſenen te weſen/ maer Galenus hout de plaetſe inde lever te weſen.

Oorſaken.

De oorſaken van deſen zijn ghemeynlijcken door de fouten des zaets/ oft haren inſtrumenten/door oorſaecken des Zaedts / als door ſijn overvloedicheydt/door ſijn matericheydt/ ende door ſijn ſcherpheydt ende overvloedighe winden / inde vollinghe / ende dickwils goede chiere te maken/ende haer weynich te exerceren/ of Venus noyt dienſt en deden/ende uyt vollicheyt haerder natueren voortcomende/ſoo iſſer minſt hinder te verwachten/door de dunne waterachtichheyt/ en mach tſelve niet behouden worden/ alſmen ghemeenlijcken inden plegmatijcken eñ teere natueren ſiet gheſchieden.

Door de ſcherpichheyt des ſaets en macht niet behouden worden / want de natuer haer ſelven daer mede beſwaert vint/ als geſchiet door tgebruyc van eenige heete ſcherpe ſpijſe/ als Ajuyn/ Loock/Peper-wortelen/Radijs/ Kerſſe/ Moſtaert/Peper/&c. als inde cholerijcke natueren ende haer ſieckten.

Door overvloedighe winden veroorſaeckt/ wort bekent doort t'ghebruyck van veel rauwe vruchten/als Appelen/Peeren/ Erwetẽ/Boonen/Rapen/Coolen / ende ander ongetempertheyt des Levens. Door oorſaken vande Saetvatẽ/als door haer teericheyt/ruymicheyt/ opblaſinge der winden/ ende doort mede gevoelen van ander ledẽ/ welcke teericheyt ende ruymicheyt ſy vercrijghen doort ghebruyck van onbequaem ſpijſe/door den overtolligẽ Venus diẽſt/ ende door haer ongetemperthept/welck de ſaetvaten al zijn openenende / ende nu open zijnde/ ende doort vervolch van eenen quaden reghel in eten ende drincken / de materie noch daghelijcx vermeerderende/ſoo blijven deſe accidenten der Saet-vaten duerende. Accidentaliter can deſen Druppert gheſchieden/ als door welluſtige tſamenſprekinghe ende aenſien / door ſtercke imaginatien ende begeerlijckheden tot yemanden/ door de verhittinge der Nieren mogen de ſaetvaten gheopent worden / de Vrouwen ſoo wel als de Mannen zijn beyde deſe Saet-vloedinge onderworpen. Ende aenghesien dat t'ſaet tſuyverſte deel des bloet is/ende tbloet den ſchat der natueren/ een voetſel der Geeſten/ ende een onderhoudinghe der crachten inden noot. Soo is de jonckheyt/de heete ende dorre perſoonen/ eñ den ouderdom uyt deſe vloedinge de meeſte perijckulen te verwachten / want inde jonckheyt en mach de natuer tſelve niet onbeeren/want de ſelve materie in haer dan is veranderende in eẽ voetſel ende vermeerderinghe des Lichaems/ waer uyt wel te verſtaen is / hoe hinderlijcken tſelve de vloeyende jeucht is/ende hoe ſy die vermeẽ doort overvloedigh Venus ſpel/als Hyppocrates oock verhaelt/ ſeggende/ dat een unce Saets onnatuerlijcken ende t'ontijden gheloſt den Lichaem meer is hinderende/ als veertich uncen bloets afgelaten/ als ooc in de dorre ende heete natueren / ende inden ouderdom verſtaen moet worden.

Daer mach ooc eenen zaet-vloet veroorſaect worden/door de toevloedinghe der overvloediger Catharren/maer deſen en brengt dẽ menſch niet tot onſterckheydt/ ende mach den menſche Jaer ende dagh gheduerigh aenhanghen/ ende tlichaem niet ſo crachteloos maken/ welckmen niet als ander zaet-vloeden/maer als ander catarrheuſighe zaetvloeden gheneſen ſal.

Vanden Spaenſchen Druppert.

DAer is noch een ander ſpecie van zaetvloedinghe/ ende is met de Spaenſche pocken gemeen/ alſo datmen tſelve dicwils door d'eerſte tſamen vermenginghe van een vuyl vrouwe is ontfanghende/ weſende ſo een voorbode van de groote verbuylinge/ ende den eerſten intrede van de Pocken. In deſen loſſen ſy nacht ende dagh een vuyle/dunne/fenijnighe/geelachtige/ altemet oock een lootverwighe vuylighept uyt den ghemachte/wordende metter tijt etterachtigh ende ſeer ſcherp/daer door de conduyten eñ de Roede van binnen ulcererende. Ende dat ſommige den Spaenſchen Druppert upten anderen willen ſcheyden upte coleur des Saets/is gheheel onſeker/als wy dickwils ondervonden

Gonorrhœa Gallica.

Spaenſchen Druppert/ voorbode vã de Pocken.

hebben

hebben/want t'is ghemeynlijcken de een materie als d'ander. Maer en ghevoelen van desen Druppert int eerst aencomen gheen snijdinghe oft jeuckte/alsse wel in den anderen doen/want sy dicwils de passagie der urijnen is ulcererende/ daerom grooten brandt int pissen veroorsakende.

Oock is den Spaenschen Druppert geduerigh byblijvende / maer den anderen simpelen Druppert cesseert eer/ten ware hy uyt den Catharren(als voorsz.is)voortquame: eñ dat den simpelen Druppert wat overvloedigh aenquã/ soude tlichaem terstondt doen consumeren/dat inden Spaenschen Druppert niet en geschiet/ want ick hebber gekent die daer wel 18.Jaren mede ghequelt hadden gheweest.Oock en wort den Spaenschen Druppert met de gemeen remedien of plaetselijcke hulpe niet gecureert/als den anderen/ maer moet tlichaem eerst wel gesuyvert wesen/ende daer nae met bequaem Remedien/als met den Guaiaco oft Zarza parilla cureren.

Indien tsaedt ontloopt sonder oprichtinghe der Roeden/bewijst een onsterchept der behoudende crachten vande zaet-vaten. Oft een Paralysis inde selve plaetsen. Oft door de waterachtighept des zaets/want soomen tselve in eenen schoonen doeck ontfinck/so soudet daer terstont doorvloepen/ ende is den doeck oock weynigh besmettende.Ende soot met een oprichtinghe der Roeden gheschiedde/ soo soudet een manier van een spasmeringhe der Lacerten eñ der Zenuen zijn/ende dese zijn ghemeynlijcken met pijn boven tghemacht ende inde Liessenen.

Manier haers levens.

Aengaende haer regiment in eten eñ drincken/moetmen veranderen nade oorsaec der siecten tselve vereysschen sal. Ghelijck inde heete/ scherpe/ende soute materie/dan salmen hem ordineré Latuwe/Porcelepn/Endivie/&c. maer inde coude saken wort de Mentha seer gepresen/ want sy vergrovet zaet/ eñ conforteert de zaetvaten. Desgelijcx dienen in desen tsaet vã wijnrupte/vanden Kemp/agni casti,Comijn/Anijs eñ kervel-saet: men salse in stilhept houden met eenen soberen regel in eten eñ drincken/eñ drincken alleen schoon water. Op sachte bedden oft opden rugghe te legghen is hen quaet. Ende voorts hem te wachten van alle t'gene dat Venus soude verwecken.

Door de overvloedighept der Humoren/ des zaets/oft overvloedigh eten ende drincken/so sy vollijvigh ende bloetrijck zijn/ salmen hem uyt de Mediaen oft Lever ader wat bloets af trecken/ende doen hem eenen soberen reghel in eten ende drincken houden/ende wrijven hem de uyterste leden. Mé sal hem tvleesch met een rupin nat koken/ende wat slymigh / oft koken tselve met Berberis, Myrthus besyen/ Aelbesyen/ ofte met wat gummi tragacanthi. Men sal hem op de Lendenen altemet appliceren wat waters met een weynigh Azijns vermengt. Oft netten wat Boomwolle in wat Wijns/met Roosolie/ ofte Olie van Queen vermengt.

Door de scherphept des zaets.

In dese salmen met coude vochtighe dingen procederen/ ende in den noodt met een weynigh stupefacerende van binnen gebruycké/de Verckens eñ Schaeps voeten morwe ghesoden/ met tsaet van Porcelepn/van Latuwe/gepelde gerste/Haveren gort/ dit tsamen met een weynigh Tragacanthe tot een gheleyt ke gemaeckt. Oft doender een weynigh zaets van Queen toe.Oft de 4.coude zaden.

Van buyten.

Van buyten salmen de Nieren/ die Heupen/ onder ende boven t'ghemachte bestrijcken met vercoelende Olien/als met den olie van Violen ende Nymphee, als wy inde inflammatie der Nieren verhaelt hebben / als met unguent.infrigidantis Galeni,unguento Rosaceo, eñ met Popeliersalf.

Door de overvloedighepdt ende scherphepdt des Zaedts. Neemt de trochissen de Rosis ʒ.ij. Latuwe eñ Comcõmer saet ana ʒ.ß.campher gra.ij.roode Roosen ℈.j.ghepulvert/ ende met de mucilaginis van den Quesade Trochis. ghemaeckt/elcx tot een ʒ.j.daer met het water van Mentha een van gheresolveert/ende smorghens inghenomen.

De waterachtighept des zaets salmen vergroven eñ lymigh maken/ met een dun papken van Rijstmeel of Terwen meel ghekoocht. De Mentha is in desen goet in alle haer spijse ghebruyckt.

Ten selven.

Neemt de wortelen Nymphee,metten gelen bloemen ℥.iij.de zaden van Latou/ Porcelepn ende van Kemp ana ℥.ß. versche Pijnkernen/ in warm water gewasschê/Pistatien ana ʒ.iij. tsaedt van Rute/witte Papaver/agni casti ana ʒ.ij.Anijszaet ʒ.ij.ß.dit in ℔.iiij.waters opde helft gesoden/tsap van Mentha ℥.vj.tsap Mille folij ℥.iiij.Suycker ℔.ij. dit tot een syroop ghesoden/ende aromatiseret met Cruynagelen ende Macis ana ʒ.ij.groven Caneel ʒ.j.ß. hier van alle morghens ende naermiddaeghs ten 4. of 5.uren ℥.j.ß. met Weechbreeden oft Porcelepn water inghenomen.

Oft.

Neemt tsap van Mentha ℥. xij. het sap van Venckel ℥.iiij. Suycker ℥.xiij. als boven tot eẽ Syroop ghekoockt/ende met Foelgie ʒ.ij.gearomatiseert/ende als boven inghenomen.

Ten selven.

Neemt de kernen vande versche Pijn noten/ in warm water ghewasschen/ Pistatien/ de zaden van Cauwoerden/Comcommer/ Rosijnen met de steenen ana ℥.ß. Caneel/ Macis, Anijszaet / tsaedt Agni casti, ana ʒ.j. Naghelen ʒ.ß. met Suycker een Confectie/ oft een subtijl pulver ghemaeckt/ende ℥.ß.inghenomen.

Oft dit ghepresen Pulver.

Neemt de wortelen Iridis ʒ.ij. de pulveren

van

van Menthe ende Siſymbrij ana ʒ.ij.ß. t'ſaet van Porcelepn ende Agni caſti ana ʒ.ij.Bloet-ſteen ʒ.j.ß. Caſtorei ℈.ß. oft Calaminthi ʒ.j.

Oft.

Neemt conſerve vande bloemen Nymphea ℥.ij.ß.het pulver vande Wortelen Nymphea mette ghele bloemen ℥.j.ß. tſaet Agni caſti,bereyden Coriander/Maſtic ana ℈.ij.ß.Ameren ℈.j.ß.het pulver vanden Yvoore / Latou ſaet ana ℈.j.met den ſyroop Nymphea een Electuarium ghemaeckt.

Unguentum

Neemt olie van Maſt/ van Rute eñ van Lelien ana ʒ.iij.tſaet Agni caſti,van Netelen ende vã Rute ana ℈.ß. gepulveriſeert ende met wat Was een unguentum ghemaeckt.

Ten ſelven.

Neemt olie van onrijpe Rooſen / Myrthus ende van Queen ana ℥.j.ghebrant Loot/Ceruſe/Bloet-ſteen wel in Latou water gewaſſchen ana ℥.j.ß.Stijffel ʒ.vj.Willigen bloemen ende vanden Nymphea ana ʒ.ij.Campher℈.ij.hier van in eenen looden Mortier eñ met een looden ſtamper een Liniment gewreven / daer toegietende int wrijven tſap van Weechbreeden.

Door de teerichept der retentive crachten.

Door de teerichept der behoudende crachten vande Saet-vaten/ſalmen die van binnen ende van buyten verſtercken/ met verwarmende oft vercoelende/confortereñde ende conſtringerende medicamenten.

Aldus.

Neemt ſyroop van Menthe ℥.iij.Porcelepn ſaet ʒ.j. tſaet Agni caſti ℈.j.ß. bereyden Coriander ʒ.ß.tmeel van Yvoor ℈.j.drooge Menthe ℈.ij.ſubtijl gepulveriſeert/ende vermengen daer toe de conſerve Nymphea ℥.ij.ß. Neemt hier vã ſmorgens vroech/ende ſnachs de grootte van een Caſtanie in / daer op drinckende het water van Mentha ℥.ij. wildy/ ſoo doeter den Campher gra.ij.in.

Uyt winden veroorſaeckt.

In deſen ſalmen de ſelve remedien ghebruycken diemen inde windige Mage verhaelt heeft/ als de pillen Hieræ ſimpl.de Aromatibus,&c.

Ende dit Opiata,

Neemt de ſpecien AromaticiRoſati ʒ.j.ß.de aſſchen vande Hoender Darmen ʒ.iij.oft tvelleken upte Maghe der Hoenderen/ ſoo veel Iridis Florentiæ,tſaet Agni caſti ana ʒ.ij. conſerve vande Savie bloemen ℥.j.met den ſyroop daer de Citroenſchellen in bewaert worden een Electuarium gemaect/ ende wildy/ doeter het pulver vande roode Coral ghebrant in.

Nae den eten ſalmen dit pulver ghebruycken.

Neemt voorſz.aſſchen vande Hoender Darmen oft Maghe ghepulveriſeert ℥.j.Anijs ſaet ℥.ij.Galiga ʒ.ij.root Coral ghebrant gebrant/ ende gewaſſchẽ ʒ.j.tſaet Agni caſti ʒ.ß.Suycker Candi ℥.j.ß. ende voor ende nae den avont eten eenen ſilveren Lepel vol inghenomen/ende daer niet meer op ghedroncken/ tſmorghens ſal hy hem oeffenen ende tſavons tLichaẽ ſtil houden/op gheen ſaechte bedden ſlapen/ ſmorgens de Armen wryven ende leven geheel ſober/ende de voorſz.pillekens ghebruycken.

De wortelen Nymphea mette witte wortelen ende gele bloemẽ ʒ.j.ß. met rooden ſtraffen Wijn ingheuomen.

Tſaet Agni caſti ℈.ij. Menthe water ℥.ij. tſmorghens vier uren voorden eten lau inghenomen/ende daer op ſlapen.

Unguentum.

Neemt olie Nymphea ℥.ß. olie van Rooſen ℥.j.ß.Coriander/ Boli Armeniæ tmeel van Yvoor ana ℈.j.ß.verſche ongeſouten Boter/ wit Was een weynich/tot een Liniment gemaect/ onder ende boven tgemacht daer mede gheſtreken/met oock de Nieren.

¶ Vande traechept ende onbequaemhept der manlijcke roede tot Venus dienſt.

DEn trägen ofte onbequamẽ Venus dienſt mach geſchieden door de teerichept/ onbequaemhept ende quade gheſtalteniſſe des Lichaems/oft van eenige principael Ledẽ/de Roede vercrijcht haer teerighept door de ſoberhept der winden/ ſoo inden Buyck/ als ontrent den ghemacht ontbrekende. Door ſijn groote ongetemperde coude/daer door hemſelven niet voetſels ghenoegh aendienende/ende int zaet veranderen. De cleynhept oft groothept gheven hier dickwils groote oorſaeck toe / ſonderlinghe de lanckhept/want door de lengde en mach Pamphilus ſijn ooren niet bequaemlijcken opſtekẽ/ oft opgherichte zijnde / laetſe terſtont wederom dalen. Ende te cort zijnde/en mach tſaet op de bequaem plaetſe niet ingheſtort worden. Door de teerichept des gheheelen Lichaems/ verlieſt Venus ſijn crachten ende luſten: Als door tverhongheren/ſobrieren/oft ſpijſe te ghebruycken/ die tlichaem weynigh voedtſels aenbrengt/als Cruyden/vruchten/ende dierghelijcken. De Virilis infirmitate & diminutione coitus.

Quia ſine Cerere & Baccho friget VENUS. Sonder eten ende drinckẽ is liefde niet

Tſelve gheſchiet ooc door de lange verdwijnende ſieckten/ ende door tgulſigh innemen van Wijn ofte Bier/ wantſe dan meeſt tot ſlapẽ geneghen zijn. Deſghelijcx can Venus verſterven door de fouten van de affectien ende beweghinghen der natuerlijcker Geeſten/ als door ſwarighept/vreeſe/walginghe/ende vuyl imaginatien/ want deſe krencken de begeerlijckhept der natueren. Oock connen de principael leden als de Ma-

de Maghe/Lever/therte ende de Herssenē hier veel oorsaken toe gheven/ want door dien d'eerste kokinghe inde Maghe/noch de tweede inde Lever niet volcomelijcken volbracht en wort/ moet nootsakelijcken de derde oock ontbreken/ noch en connen daer door haer volcomen voetsel niet ontfangen/ want daer de volcomen verteeringhe niet en geschiet/ moet ooc de bequaēheyt des zaets ontbrekē/ alsodat daer uyt moet volghen onlust tot Venus / teerigheyt der Roeden/met ontbrekinghe des Zaets.

Indien door t'ghebreck der Winden de oprichtinghe qualijcken can gheschieden/ canmen bekennen/ door dien t'gheheele lichaem wel disposit is / ende in gheen van de voorsz. plaetsen swarigheyt en ghevoelen. In desen comt hem wel een begeerte aen om int Prieel van Venus te triumpheren/ maer comende ter plaetsen vā den Lusthof/ende den selven genakende/so ontgaet hen terstont de natuer/ lossende een slijmighe waterachtighe materie.

Cure.

De Medicamenten salmen verkiesen nae de saken eñ partien vereysschen sullen/want daerse haerselven door een seer sober leven gedebiliteert eñ uytgheteert hebben/ oft door crenckten vercreghen/ oft upter natueren teer eñ magher wesende. Oft nu tot haren ouderdom beginnen te comen/ sullen dese al een licht-voedende spijse gebruycken/die haest in goet bloet veranderen/ ende tot vermeerderinge des Zaets hulpe doen can: Als Hamelen eñ Calfsvleesch/ Duyven/ Musschen/Velt-hoenderen/ Phasanten/ Vinckken/Leeuwercken/de clooten vande Hamelen/ Hanen/oft haer ghekoockte sapen / het vleesch vanden Bever/vanden Otter/vā dē visch Polypus ghenaemt/de Oesters/de Velthoenderen eyeren/de keernen van de versche Pijn noten in melck geweyckt/ende al wat met melck/honich oft suycker berept wort: de doyeren van de eyeren inghesopen. De Herssenen vande Mannekens van de Musschen ghefrijt ofte gebraden/ ende met Caneel overstroyt / desgelijcx de Kerpers/Snoecken met een ruym sopken gekooct/ ende met Caneel/lange Peper eñ Gengeber berept/ooc den soeten/milden/welrieckendē wijn/ maer alle herde/stercke/suere/drancken salmen schouwen/oock den Sulcker/Porceleyn eñ Latouwe eñ Azijn/de soete Druyven/Rosijnē/ton vijghen/Pistatien/Amandelen/Haesnotē/ versche Okernoten met wat Caneels bestroyt/ oft met langhe Peper ende Suycker: maer niet alleen de verwarmende dingen voren verhaelt en zijn in desen bequaem/maer oock de windtmakende spijse/als Boonen/Erweten gekooct met vet vleesch/Napi, oft sterc-rapen/ Pastinaken/ Ajuyn/ende de saden vande voorsz. dingen/oock den Raphanus, Mostaertzaet/ den Ajuyn gheduerigh gebruyckt/oft met Eyeren gefrijt/helpen Pamphylum al te peerde: den Muscus ende den Ambra geroken/versterckt den gheest/het opperste vande Artischocken gekooct eñ ghegeten/het wilt Raket saet met Boter vermēgt/ ende ghenut/melck daer den Bubulus esculentus, oft den velt-ajuyn in geweect/ ende veel daghen vervolghende gebruyckt/ dese doen Pamphylum alle couragieren.

Inde groote onghetemperde coutheydt ende vochtigheyt.

Neemt de wortelen Eryngij geconfijt ℥.j. de clootjens van den Haen in Melck gesoden ℥.ß. versche gesuyverde Pijnkernen in Melck gheweyct ℥.j. soete Amandelen/de kernen van Hasenoten eenen nacht in Honich water gheweyct/ an ʒ.v. tsaet Bulbi esculenti ʒ.j. met dē syroop daer de Citroenschellen in bewaert worden/een Conserf gemaeckt/ende 3 .uren voor den eten in ghenomen.

Ten selven.

Neemt de wortelen Satyrionis geconfijt ℥.ij. Citroenschellē geconfijt ℥.ß. versche gesuyverde Pijnkernen eñ Pistatien een weynigh in boter gefrijt ana ℥.j. de kernen vande Haesnoten in honich geweyckt nº.x. het vleesch van de Testudo ghekooct met het zaet Erucæ ℥.ij. Caneel ℥.ß. met den syroop daer de wortelen Eryngij in bewaert worden/ een Electuar. vermēgt/ ende een note groot inghenomen.

Een Opiata, van Rondeletio gheprësen.

Neemt de schellen van de Citers gheconfijt/ Gengeber ana ℥.j. den conserve van den Eryngo, oft de wortelen gheconfijt ℥.ß. tvleesch van den Otter/de clootjens vā eenen Vosch/ de roede van eenen Stier oft een hert ana ʒ.iij. de spe. Diamosci dulcis eñ Diambre ana ℈.j. met honich daer Cantharides in geweyckt hebben/ in melck gedissolveert / tot een Opiata gemaeckt/ ende de grootte van een Haesnote inghenomen/ daer op gedroncken een weynigh Malevesey/ ende dat 2. uren voor den avontmael/ ende ghebruycken tselve sober.

Ten selven wort ghepresen tsaet Fraxini, met de Pistacien eñ versche Pijnkernen met Suyker vermengt/ ende inghenomen.

De wortelen Eryngij, wilde Pastinaken/ dē Satyrion oft Orchis in Honich gheconfijt/ende ghebruyckt.

De Nieren van den Sincus ʒ.j. met Wijn ghenut.

Den Theriaca Andromachi, ende den Metridatum ℈.ij. drymael ter weken ingenomen. Ende gebruycken verwarmende spijse/ alsmen inden Paralysis verhaelt.

Unguentum.

Neemt olie van Lelien ℥.j. olei Castorei ʒ. iij. Nigelle/Pyrethri, ana ℈.j. Myrrhe ʒ.ß. Euphorbio gra. iij. Was een weynigh/tot een Liniment ghemaeckt/daer onder ende boven tgemacht/ende de Nieren mede ghestreken.

Ten selven.

℞. Olei Spice oft Euphorbij, olei van soete Amandelen ana ℥.ß.

Oft.

Oft.

Neemt olie van soete Amandelen ℥.j.ß. styracis ℨ.ij. Benzoin ℨ.j. dit tot eẽ Liniment vermengt/ ende als boven ghebruyckt.

Oft neemt olie van Cauwoerden ℥.ij. Pyretri ghepulvert ℨ.ij. Was een weynigh/ t'samen tot een Liniment vermengt.

De Galle van eenen Stier met wat Honich vermengt/ ende daer de Nieren ende ander deelen mede ghestreken.

Oft.

Neemt Pyrethri ℥.ij. Caneel ℨ.j. Euphorbij ℨ.ß. olie van Amandelen ℥.j. Was eẽ weynigh Muscus oft Zinete gra.iiij. de voorsz. plaetsen ende onder de voeten ghewreven/ doet den verstorven Pamphylo verrijsen.

Van Rondeletio.

Neemt olei Castorei ende vande Indiaẽsche notẽ ana ℥.j. Muscateli olei ℥.ß. Castorei, Euphorboei ana ℈.ß. Muscus ℈.j. Alipte muscatæ ℥.j.ß. Was een weynigh. Hier uyt een Vnguent. ghemaeckt/ ende des smorgens de planten van de voeten / ende andere voorsz. plaetsen daer mede ghestreken.

Den olie van Muscaten om tghemachte gestreken/ vordert tot de sake.

Den Muscus oft Zibetum in oleo Irini gheweeckt ende geresolveert/ ende de plaetsen daermede ghestreken/ gheeft corage.

Soo de Hersenen in foute zijn.

Dese sullen ghebruycken de specien Diacurcumæ, oft Diambre, met de wateren Majorane, oft van Salie. Oft met den Conserve van de voorsz. bloemen oft vanden Roosemarijn/ in heete Tijden daer een weynigh Conserve van Roosen onder vermenghen.

Indien therte in ghebreke is.

In desen salmen ordineren de speciẽ de Gemmis, Diamargariti frigidi, ofte Diambre, ende vermenghense met de Conserve Boraginis, Buglos, van Suerinck ende Roosemarijn/ &c.

De Maghe salmen confoorteren/ tsy in coude oft heete saken / alsmen in syn eyghen Capittel verhaelt heeft.

Soo door de hitte der Maghen ende der Leveren/ het genereren der windẽ behindert worde / salmen tselve te rechte brenghen door t'veel ghebruyck der wintmakende spijse / als boven verhaelt is.

Eynde des vierden Boecx, sullen nu gaen beginnen het vijfde Boeck, tracterende vande Vrouwelijcke ghebreken.

Het vijfde Boeck vanden Lust-hof der Medecijne.

Voor-reden.

Op dat de ongrondelijcke handelinghe der natueren nu in den Mensch volbracht zijnde / terstont niet wederom en soude vergaen eñ te niet comen/soo heeft de voorsichtighe natuer tot onderhoudinge haers schepsels/seer bequaem instrumenten geordineert: ende hoewel den Man wel een beginsel ende de principaelste materie daer toe is doende/ so en soude nochtans sonder het toevermenghen des vrouwelijcken zaets/ daer gheen vruchten van voorts connen comẽ/ waer toe de natuer (so den Vrouwen als den Mannen) met ghelijcke Instrumenten besorght heeft/ daer en boven eenen Acker der natueren haer ingeplãt/ in den welcken haerder beyder zaet ontfangen/ ende tot perfectie ghebracht wordt/ als hier na verhaelt sal worden/ maer sal ons hier eerst den oorspronck des mannelijcken zaets verhalen.

Oorspronck des mannelijck zaets.

Tsaet der natueren neemt inden mannen sijnen oorspronc uyt het overblijfsel dat nade derde verteeringhe overgheschoten is. Ende Avicenna noemet eẽ overblijfsel der vierde verteeringhe/ welck gheschiet/ als de spijse nu nae de derde verteeringhe uyt de Aderen / als met een door-aesseminghe is doorstaende tot een voetsel der Aderen/ Arterien/ Zenuẽ/ &c. Also dat tsaet zijnẽ oorspronc neẽt uyt tbequaẽste overgeschoten bloet/ dat hem bequamelijck was veranderende in tghene dat voedende was/ te weten/ in bequaem vleesch. Summa (als Hippocrates seyt) so neemt het zaet uyt het generael lichaem/ eñ principalijcken uyt de Lever sijnẽ oorspronc. Ende de geesten met den zade vermengt wesende/ nemen haren beginsel upten Hersenen ende upter herten. Eñ het bloet nu comende tot den saet-vaten eñ tot den clootkens/ so wordet daer bereyt: want de Aderen Preparantia genaemt/ trecken tot haer de superfluiteyt der laetster cokinghe/ eñ maken daer een beginsel des natuerlijcken zaets uyt/ welc daer na vande clootkens opgewrocht wort / eñ veranderen de bloedighe coleure in een witte materie / welck saet nu niet alleen door Venus spel ghelost en wordt / maer worden ooc de vitael Geesten/ met de zadelijcke vochtigheyt uyt haren arterien eñ vaten uytgelaten/ also de Aderen/ Arterien eñ Zenuen van haren voetsel beroovende: Alsoo dat niet te verwonderẽ en is/ dat door onmatigh Venus spel de natuer seer gekrenct wort/ ja dicwils haerselven daer door om hals brengende/ want t'is de natuer tot haren voetsel ende onderhoudinghe gegeven/ eñ niet om door onmatighe luxurie te niet te doen: maer seer bloetrijck wesende/ en is de lossinge des zaets so hinderlijckẽ niet. Welcke opwerckinghe des zaets inden Vrouwen/ in de selve maniere als inde Mannẽ geschiet/ hebbende daer toe oock haer bequaem Instrumenten vande Natuer ontfanghen/ alsmen int anatomiseren des Lichaems claerlijcken sien ende tasten mach: want in haer zijn de zaet-vaten eñ Aderien dwers door de Ilia, te weten/ beneden tghemacht streckende / eñ worden daer een deel inde clootkens gevoeght/ aldaer wederom haer selven deelende/ in twee Aderen/ daer van d'een is eyndẽde inde Lijfmoeder/ d'ander crom loopende/ is aende clootkens aenwassende/ ende dese clootkens zijn aen elcke zijde vande Lijfmoeder aenhangende/ ende zijn oock als in de mannen met omwinsels omwonden/ maer zijn veel platter/ minder/ herder eñ couwer van naturẽ als inde Mannen/ waerom tsaedt in haer oock dunner eñ waterachtiger is als inde Mannen. Alsoo dat in haer de opwerckinghe des zaedts even als inden Mannen na sijnen eysch opghewrocht wordt: niet teghenstaende dat dit al tegen de opinie van Aristotele is strijdende/ daer hy seyt/ dat de Vroukens geen zaet/ maer alleen een maenstondigh bloet en hebben. Oock so en wil Averrhoës in sijn Medecijnboeck Colliget genaemt/ niet met den gemeynen Meesters belijden / dat de Clootkens der Vrouwen eenigh voordeel tot de generatie doen: al welcke meyninghe gheheel teghens de ghemeyn schole der Medicijnen strijdende is/ alsmen by Hyppocratem lesen mach. Desgelijcx eenen Empedocles, daer hy de natura rerum schrijft/ seydt: Dat de ontfanginghe in den Vrouwen gheschiet / door de t'samen vermenginghe des manlijcken ende vrouwelijcken zaeds. Ende Galenus seydt/ dat tsaedt der Vrouwen vruchtbarigh is/ ende tot de generatie bestaet/ welck van Avicenna oock alsoo bekent wort. Ende eenen Athenæus, als Galenus verhaelt/ seyt / dat de Vrucht meer is van de Vrouwen als van de Mannen ontfanghen; alsoo dat tsaet van beyde tot de generatie noodigh is/ ende het menstrueus bloedt tot een voedsel der Vruchten/ als hier nae breeder verclaert sal worden.

Hinder door t'overtollich lossen des natuerlijcken zaets.

Opwerckinge des natuerlickẽ zaets in den vrouwen.

Oorspro[nck] des men[stru]usen blo[ets].

Comende nu tot de materie des menstruussen bloets/ om sijnen oorspronck te weten / so ist een superfluiteyt des voetsels/ na de tweede kokinghe (als sommige Autheuren verhalen) over ghebleven / welck voetsel het voedende niet gelijckformigh en heeft mogen worden. Dus sijnen oorspronck nemende/ al eer de verteeringen volcomelijcken geschiet zijn/ maer tsaet der natueren na de volcomen verteeringhe/ willen dese daermede bewijsen/ dat de materie des vrouwelijcken zaedts als inde Mans/ uyt het overblijfsel van de derde verteeringe vercregẽ wort/ ende gheen ghemeenschap met haer stonden en heeft/ noch niet eenderley materie en is. Andere wederom hier tegens strijdende/ seggen/ dat een superfluiteyt eñ overgeschoten materie is/ nade derde verteeringe: eñ seggen tselve in den vrouwen te wesen/ als de materie des zaedts in den mannen.

mannen. Dese geschillen van beyde dese opinien en zijn maer alleen in den oorspronck des zaets ghelegen / maer bekennen mede tegens Averrhoëm een opwerckinge des natuerlicke zaets / ende tegens Aristotelem een vruchtbarigh zaet inde vrouwen te wesen: maer of de materie des menstrueusen bloets uyt de tweedde / oft alleen uyt de derde verteeringe voortcomende / wederom of de materie des natuerlijcken zaets alleen eñ apart uyt de derde verteeringhe / oft als ander neme uyt het menstrueus bloet / uyt de derde verteeringhe sijnen oorspronc neemt / laet ick andere dat mede ondersoecken / op datse ooc materie hebben daerse haer inne moghen oeffenen. Dan alleen voor ooghen nemende de woorden Aristoteles, daer hy sept / de Vrouwen geen zaet maer alleen een menstrueus bloet te hebben / eñ Averrhoës, dat de clootkens der Vrouwen tot de generatie niet en doen. Om dese na mijn verstant eñ gevoelen te beantwoorden / behalve alle contraditien van de lofwaerdighe Mannen eñ Autheuren verhaelt: So segghe ick / lettende op de Substantie ende coleure des vrouwelijcken zaedts / dat daer niet aen te twijffelen en is / oft tselve en is van de vrouwelijcke zaet-vaetkens berept / ende van haer clootkens opghewrocht / inde manier als vande Mannen geschiet / want men daer gheen roothept des bloedts meer in en vint / als men int menstrueus bloet doet: noch en heeft substantialijcken daer geen gelijckenisse mede. Ooc ist kennelijcken / hoe dat de Vrouwkens oft jonghe Dochters / oock dickwils door aenporringhe van Venus scholieren / haer natuer zijn lossende / wesende een witte materie / eñ door de windighe gheesten daer toe vermenght wesende / speckselachtigh / gheen ghelijckenisse met de menstrueuse materie te hebben / so in wesen als coleure / sonderlinghe van haer maendtstonden vry wesende. Wie sal oock met natuerlijcke redenen moghen seggen / dat de zaetvaten van den voorsichtigen Autheur der Naturen te vergheefs oft onprofftijtelijcken geschapen zijn / als Averrhoës heeft dorven seggen? Ooc vintmen de zaetvaten eñ haer clootkens / inde vrouwen int openen haers Lichaems / met het zaet der natueren vervult / tot ghetuyghenisse haers werckx eñ officie: aldoor welcke bewijs-redenen voorsz. behooren wy ons te laten contenteren / eñ opde ongefondeerde allegatien vande voorsz Autheuren in desen niet te achten. Dit nu voorby passerende salmen hier nu vande opwerckinge des vruchtbarighen zade verhalen. Eñ nu beyde de natueren / dat is / het mannelijcke eñ vrouwelijcke zaet / inden acker der natueren nu ontfanghen wesende / so ist hem terstont met den anderen vermenghende / ende is het manlijcke zaet als een principael door een sonderlinghe cracht in hem hebbende / hem terstont porrende om in tsaet der vrouwen de forme ende gedaente sijns oorspronckx te drucken / waer toe hem het vrouwlijck zaet oock voegende ende oeffenende is / om tselve te moghen ontfangen: also datse eendrachtelijcken over beyde zijden / soo in d'een als int ander haren handel eendrachtelijck zijn bedrijvende / ende d'een so wel als d'ander daer in lijdende / waer toe oock de windighe gheesten elck in tsijn / door haer beroeringhe / haren dienst eñ officie zijn aendienende / om uyt de tsamen vermenginghe een schepsel te moghen voortbrenghen / waer toe hem ten eersten Generatrix, daer na Commutatrix eñ Formatrix, ende ten lesten Nutrix eñ Auctrix haer diensten oock zijn presenterende / als int eerste Boeck verhaelt is: dese materie des zaets wort terstont met een subtijl vliesken ombangen / eñ dat door de natuerlijcke warmte der Lijfmoeder daer groepende / het vlies van een Ey ghelijck zijnde. Hiermede dit nu verlatende / salmen hier voorts verhalen van alle ghebreken eñ accidenten der vrouwen / so door de bevruchtinghe / daer in / ende daer na gheschiedende / ende dat in de manieren hier nae volghende.

¶ De ægritudinibus Mulierum.

Vande Vrouwelijcke gebreken / niet alleen seer verscheyden ende diversch zijnde / maer oock veel perijckelen ende accidenten aenbrengende / alsmen hier nae verhalen sal: maer eerst vande Lijfmoeder / ende haren deelen.

Boven dien dat de vroukens alle miserien eñ gebreken so wel als de mans onderworpen zijn / soo en zijnse noch niettemin veel gebreken verwachtende door tlijden van de Lijfmoeder / welcke niet alleen by haerselven veel gebreken onderworpen is / maer brengt oock veel ander deelen door haer lijden (als door medegevoelen) mede in lijden / als hier na verhaeldt sal worden: maer sal ons hier eerst vande Lijfmoeder / haren deelen eñ haer plaetse verhalen.

De Lijfmoeder oft Baer-moeder der vrouwen is vande Natuer gheselt tusschen de Blase ende den Fondament-darm / daer op als op een kussen rustende / ende den selven bedeckende / sy wort met de Blase overdeckt tot byden navel toe / alwaer sy boven den Navel is streckende / haren Hals wordt met den hals der Blasen bedeckt / eñ hebben haer plaetse onder het Borstbeenken boven tghemacht / tsamen met haren condupten eyndende voor in tghemacht: eñ de Lijfmoeder is ghenoegh van fatsoen de Blase ghelijckende / uytghenomen de hoornachtighe randen aenden halse der Lijfmoeder geleghen. Sy is ghemaeckt uyt twee pannikulen oft rocken / waer van den buytensten zenuachtigh is / aen welcken de vrouwelijcke clootkens aengevest zijn / d'een aen d'een zijde / d'ander aen d'ander zijde vande Lijfmoeder / te weten aenden hals vande Lijfmoeder. Den buytensten Rock is in hem Substantie des Lijfmoeders.

hem ontfangende seker Aderen/ oorspronck nemende upt de groote hol-ader Vena cava ghenaemt / upten Bult der Leveren voortcomende/al het lichaem doorloopende/haer selvē door seker tacken daer eyndende: want de groote hol Ader nu voor by den rugghe-graet ghepasseert zÿnde/gheeftse upt haer seker rancken / upt den Cruys-been comende / binnen des hals van de Lÿfmoeder eyndēde/maer wat hooghachtich/ eñ upt dese zÿn de Maeghdē meest haer maentsupveringhe lossende. Desghelÿcx sietmen oock int binnenste vande Lÿfmoeder seker mondtaderkens/daer de panniculen oft vellekens Secunda ghenaemt/ende de vrucht nade ontfanckenisse mede vereenight eñ vast gemaect wort/ daer door oock sÿn voetsel ontfangende/ welcke Secunda oft Moeder in den arbeyt nu haer vā den Navel afscheydende is/inde maniere als de Appelen haer met haren steelkens van de boomen afscheyden. Ende dese worden mont-aderkens Acetabula oft Cotyledones genaemt/upt desen Acetabula oft montaderkens soo is na de verlossinghe den Vroukens haer supveringhe voortcomende: Wt desen Ranck sietmen noch twee ander Rancken voortcomen/ aen elcke zÿde na de Lÿfmoeder/ van daer streckende nade mammen der Vrouwen/ het melc op sÿnen tÿt inde Borsten brengende: Maer inden mont der Lÿfmoeder / ontrent de passagien der urÿnen zÿn hen ooc twee Aderen vertoonende/ daer de onbevruchte Vrouwen haer stonden door zÿn lossende/als verhaelt is: also dat dit voorsz. vat tot een instrument der generatien ende eenē acker der natueren inden vrouwen geschapen is/ in welcken Acker voorsz. dat mannelÿck zaedt ontfanghen ende bewaert wort. Ende nu bevrucht zÿnde / soo sluyt haer den inghanck des Lÿfmoeders so vast toe/dat het minste vā binnen niet upt en laet/ oft van buyten niet en ontfangt/welck oock een seker teecken der bevruchtinghe is: ende en wort oock niet wederom ontsloten dan inden tÿt des barens oft verlossinge/ door t'vermenghen metten Man/ door tsupveren vande stonden / oft eenige ander vloeyinge.

Virgines puellæ e quibus venis puergātur.

Hoe dat de vrucht sÿn voetsel inden Lichaē ontfangt.

Mele aderē nade Borstē streckende/ oorspronck.

Van de drÿ Panniculen oft Rocken daer de Vrucht inde Lÿfmoeder in ghewonden ligghet.

Als de Vrouwen nu ontfanghen hebben/het welck geschiet inden beginsel van de maentsupveringhe/oft alsse op houden/ ende op geen ander tÿden/ so groeypter upt de vermenginge van haerder beyder naturen een subtÿl Vlies/maer sterck/dat als eenen breeden riem de vrucht om gordende is / ende het alderbuytenste vlies is Chorion oft Secunda genaemt. Desen rock of bant is aende Moeder eñ vrucht vast gemaect/ door seker Aderen eñ Arterien/het bloet voor eē voetsel aenhalende / door welck bloet de vrucht door sÿnen Navel gevoet wort/ so lange alsse in de Lÿfmoeder bewaert wort.

Wanneer de vrouwē ontfanghen.

Bant/sÿnen oorspronc/is drÿderley.

Dat tweede omwinsel is ooc een subtÿl omwinsel/de vrucht gheheel omvattende / ghelÿckende het vlieskken van een Worste/daerom ooc vande Griecken Allantoides , van de Latÿnen Farciminalis,vande Arabiers Biles ghenaemt. Het is seer vol rimpelen ende holen/ waer in dē uryne ende ander scherpe vuyligheden van de vrucht voortcomende / tot den tydt des barens bewaert wort.

Den derden rock oft omwinsel aldernaest dē kinde ghelegen/is eenseer subtÿl eñ sacht decksel/daerom vande Griecken Amnios,i. Agnina membrana,dat is/den Lammerachtigen rock ghenaemt/vande sommige Armatura conceptus,dat is/den Wapen rock/ende Arabicæ Abgas gheheeten. Met desen Vlies is de vrucht gheheel omwonden / het teere Lichaem van de buyten ghelegen vuyligheyt eñ scherpe humoren beschermende : maer de vochtigheydt tusschen desen rock ende des kints Lichaem ghelegen / daer vergadert wesende door de ghedurighe uptaessemінghe des kints lichaem/ welcke uptaessemінghe ghenoegh met de menichte des kints sweet te vergheleycken is : door dese vochtigheyt wordt het kints Lichaem over al gheel coleurigh/al oft met gheel slyck overstreken waer/ also dat van den kinde als met eenen dauwe hiermede overdaut is/ nochtans den lichaem niet hinderlÿcken / maer seer dienstigh/ want tgheeft de vrucht een lichtigheyt ende can hemselven daer door te beter om hoogh begheven/al oft daer in swemmēde waer/ te minder ghewichts voor de bandekens daer de Vrucht aenghebonden is/ aenbrenghende / vande amexiteyt ende colligantie der Lÿfmoeder.

De Lÿfmoeder heeft met veel partien haer ghemeynschap: want middelmatigh groot zÿn de soo reycktse aende Smal darmen/maer gheheel cleen zÿnde/ canse daer qualÿcken aenreycken. Nu bevrucht zÿnde/ so en vultse niet alleen beneden den Buyck / danis aen veel Darmen aenrakende / sy is met veel subtÿle bandekens ghebonden aenden Fondamentdarm/ende sonderlinghe aende Blase/ daerse ontrent den hals ghenoegh gheheel mede vereenight is. Sy is met stercke banden gebonden aen't kruys-been Os sacrum seu latum ghenaemt. Desghelÿcx aende knocken oft Rugge-beenderen. Sy heeft haer vastigheyt door de Arterien aen therte/ eñ door de Zenuen met den Herssenen / ende met den rugghe mergh vereenight. Oock met het omwinsel der Herten/met de mammen/met de Nieren/den Buyck/der plaetsen Ilia, dat is/ ter zÿden tghemachte / ende oock met de Heupen/ welcke voorsz. plaetsen al te samen groote ghemeynschap mette lÿfmoeder hebben/daerō ooc nootsakelÿcken/als door een medelÿden. De Lÿfmoeder nu in lÿden zÿnde/ altsamen met haer lÿden moeten / alsmen in het opstoodt der vrouwen sien mach/ hoe alle dese voorschreven plaetsen daer door ontstelt ende beroert zÿn. Alsoo dat de Vroukens door de Lÿfmoeder veel gebreken staen te verwachten / waer van icker hier sommige noemen sal:als het overbloedigh vloeyen der maentsupveringe/het ophoudē van dien/den witten vloedt/het opclimmen ende nedersinckē der Lÿfmoeder/haer opblasinge door winden/de sluytinghe eñ nauwigheyt des Lÿfmoeders/clievinghe/ verhittinghe/ sweeringe/ hardigheden/ulceratien/waterachtigheyt ende Cancker/al welcke ghebreken soo wel de onbevruchte moghen overcomen.

Lÿfmoe[der] heeft ae[n] deelen in [...] ghaem [...] vastighe[yt]

Verschey[den] accidenti[en]

De

De onvruchtbaerheyt is den vrouwen oock een groote quellinge/ eñ veel raets plegẽ om bevrucht te moghen worden/ eñ nu bevrucht zijnde/ deselve te mogen bewaren. Indẽ pijnlijcken arbeyt haer eenen lichten arbeyt te mogen maken. De vrucht doot zijnde/ te moghen lossen/ de achtergebleven Lijfmoeder af te moghen dryven. Maer ter contrarien/ so vintmen andere valsche eñ quaet-aerdige vrouwen/ die met alle listen soecken om haer de vrucht quijt te makẽ: want so haest als sy ontfanghen hebben/ eñ beginnen in haer eenighe vreemde veranderingen te ghevoelen/ als walginge der spijsen/ gedurighe brakinge/ flauwigheyt des herten/ pijn der tanden/ onnatuerlijcken appetijt/ etc. so soeckense terstont met onbehoorlicke practijcken om de vrucht te niet te moghen doen/ met riemen ende banden haer seer benouwende/ om so de vrucht te mogen versmooren. Dit noch geẽ hulp doende/ soo ghebruyckense stercker remedien/ eñ raet soeckende met bedrieghlijcke aenghevinge/ als dat haer maentstonden opgehouden zijn/ daerom seer benoudt van herten wesende/ hier verscheyden remedien toe gebruyckende/ tselve soo langhe vervolghende/ tot datse de vrucht te niet gedaen hebben/ waer in den Medicijn neerstigh toe moet sien/ eñ haer wel scherp examineren/ eer men alsulcke vrouwen eenigen raet sal gevẽ/ sonderlinghe onbekent wesende.

Nota.

Dit nu verlatende/ salmen hier een weynigh van haer maent-suyveringe gaen verhalẽ: wãt als ons Isidorius Iunior Episcopus Hispaliensis verhaelt/ so zijn de vroukens alleen onder alle gedierten met dese maentsuyveringe gequelt: Want aengesien de Vrouwen seer cout eñ vochtigh van natueren zijn/ moeten daerom nootsakelijcken veel humoren in haer vergaderẽ/ welc sy alle maendẽ eens behooren te lossen: eñ heeft synen naem Menses oft Menstrua, om dat alle Maenden in den Vrouwen synen omme-ganck heeft. Oock so wort de vochtigheyt van de mane gheregeert/ daerom sullen de vroukens int leste vant brekende quartier der Manẽ/ meestendeel haer suyveringe hebben: want de Maen dan de minste macht heeft om de vochtigheyt te regeeren/ welcke vochtigheyt int wassen der Manen vergadert wort/ als Aristoteles verhaelt/ hoewel noch dickwils anders bevonden wort. Andere willen t'selve schicken nae den ouderdom/ natuer der persoonen/ dispositie des Lichaems eñ tijt des Jaers/ want in de jonghe persoonen sullense ghemeynlicken haer suyveringe hebben int eerste oft tweede quartier/ eñ inde oude persoonen meest in t'leste der Manen.

Van verscheyden natueren der vrouwelijcker stonden.

Dese stonden zijn in wesen eñ natueren seer verscheydẽ/ want d'eerste is vã tsuyverste bloet van de superfluiteyt vande tweede verteeringe/ ende tselve wort voor een materie der vruchten in smoeders lichaem verordineert. Het ander is het suyverste hier naest/ ende wort de vrucht tot een voetsel toegheschickt. Het derde wesende als een rau waterachtich bloet/ wort door twee Aderen na de Borsten gesonden/ ende daer door wort de natuerlijcke warmte wederõ gekoockt/ ende door haer clierachtighe deelen tot een witte melckachtighe substantie opgewrocht. Het vierde is grof ende aertachtigh van natueren/ wesende als een ghiste vanden bloede/ de natuer nu niet meer noodigh/ wordt nu in de Lijfmoeder (bevrucht zijnde) bewaert ontrent der vruchten/ tot opden lesten tijt des barens/ alsdan tselve lossende/ om door syn vochtigheyt de vrucht eenen bequamen uytganck te gheven.

Wonderlijcke natuere inde vrouwelijcke stonden.

Om voorder te verhalen vande natuere der vrouwelijcke maentstonden/ so bevinden wy by Aristotelem, Plinium eñ Isidorũ, tselve een seer wonderlijcke/ ja genoegh een fenijnige natuere/ soo sy verhalen/ te hebben/ sonderlinge so Plinius getuyght: Want indiemen de Bie-korvẽ (seyt hy) daermede bestreeck/ souden de Byen den selven verlaten. Tegen den spiegel gehoudẽ/ soude den selven besmetten/ eñ het p'voor syn claerheyt benemen. Het koper daermede bestrekẽ/ salt eenen vuylen reuck van hem geven. De Merriepeerden daermede geraeckt/ ja alleen van verrẽ laten sien/ sullen terstont haer jongen lossen. De bloemen verliesen terstont hier door haer coleure. Eenen jongen wijngaert daermede bestrekẽ verdort terstont. De Wijnruyte eñ de Veyle oft Clemme daermede gestreken/ bederven terstõt. De Hofcruyden verdorren hier van. Ontrent den Most daermede geromẽ/ wort terstont suere/ eñ veel ander fenijnige natueren ende quade proprieteyten/ die wy hier van byden Auteuren bevinden/ welc wy laten passeren: al uyt wiens hinderlijcke operatien/ men wel stoutelijc mach oordeelẽ/ tselve een fenijn te wesen/ dat syn operatie doet forma specifica, oft propria forma, dat is/ door een eygen cracht: Want sulcke fenijnen doen terstont haer operatie. Maer fenijnen die manifesta qualitate haer operatie doen/ dat is/ door een openbaer bekende cracht/ t'sy dan door haer onnatuerlijcke hitte/ coude/ drooghte oft vochtigheyt/ canmen merckelijc uyt syn teekenen onderkennen. Al welcke fenijnige natueren in dit menstrueus bloet niet te sporen en is: maer indien daer eenige onnatuerlicke operatiẽ in te vinden waer/ so soudense deselve alleẽ moeten vercrijghen/ alsse nu uyt haer gewoonlijcke Aderen ghepasseert zijn/ ende langhen tijt in de Lijfmoeder blijven ligghen: Ofte datter eenighe ander vuyle humoren toe waren vermenghende. Oft soose gecomen waren uyt een cholerijcke Vrouwe/ ofte seer haestigh ende boos van natueren wesende/ ende tselve inghenomen wordende/ soude den Mensch een groote alteratie aenbrenghen/ jae ghenoegh in een Rasernije doen vallen. Maer versch uyt syn Aderen comende/ in wat quartier der Manen/ ofte Eclypsis der Sonnen oft der Manen/ en salmen alsulcken Fenijnigheydt daer inne niet speuren/ want gheenen mensche van alsulcken fenijn en soude vry blijven/ als ons d'experientie leerdt:

Of de stonden fenijn eus zijn/ oft niet.

want men siet hoe haest/ soo wel d'een als d'ander besmet can worden, door eenige schorfthept/ Melaetshept/ Spaense pocken/ ende diergelijcke plaghen / ende soude sulcke fenijnighe materie d'een den anderen dan geen hinder aenbrenghen? hoe waert toch mogelijcken dat een vrouwe tselve so langhe bp haer soude behouden sonder hinder daer van te crijgen/ eñ de Manshoe dicwils zijnse haer wel met de vrouwẽ vermengende op sulcke tijden als sp hare maent-supveringhe hebben / sonder nochtans eenigh hinder daer van te lijden; En ist oock onse eerste materie niet daer wp in ons moeders Lichaem upt ghefatsonneert/ ende ons vleesch ende bloet van ontfanghen hebben? en is tselve bloet ons voetsel niet soo haest nu den Geest des levens in ons ontfanghen is? ende nu geboren zijnde / en worden wp daer noch niet langhen tijt mede onderhouden? Of soudp daer op willen argumenterẽ dat het kint doort langhe gebrupc van dien/ tfenijn metter tijt ghewent wordt/ als Aristoteles sept: Quod natura á consuetis non patitur, het selve bevestigende met eẽ Arabise fabel/ die daer sept/ datter een jonghe dochter met fenijn opgevoedt werde/ als de Arabische schrijvers / Rufus ende Avicenna zijn verhalende / maer soo moest daer oock upt volghen/ dat de jonghe kinders lichamen geheel ofte eensdeels fenijn waren/ dat een valse argumẽtatie soude zijn/ maer willen dit daer bp laten blijven / ende beginnen hier nu te verhalen vanden overvloedigẽ vloet der vroulijcke maentsupveringhe.

De redundantibus mensibus.

Vanden overvloedighen vloet der vrouwelijcker maendt-supveringhe.

Seer verschepden zijn de supveringhen ende vuplighedẽ die de Vrouwen upt de Lijfmoeder lossen/ ende comẽ ooc upt verschepdẽ passagien/ als eens deels verhaelt is/ door welcke diversitept den Medecijn meester bedroghen can worden/ want desen vloet can voort comen upt seker tacken / voortcomende upt de ader Vena cava ghenaemt/ haer selven epndende inden hals der Lijfmoeder/ ooc int Fundament tot de Speen aderen/ upt dese ader is altemet als uptẽ Speen een groff bloet voortcomende / upt welcke ader (als sommige meenen) de jonge dochteren/ ende de bevruchte Vrouwen/ haer stonden altemet zijn lossende/ welck noodiger schijnt te gheschieden inden bevruchte vrouwen/ want nu eẽ wijle bevrucht geweest zijnde /so slupt haer den inganc des Lijfmoeders soo vast toe/ datter niet altoos niet meer upt en comt vant tghene dat upt de aderen Cotiledones afghesonden mach worden alst van te voren pleegh/ eer de vrouwe bevrucht was/ maer nu bevrucht wesẽde / wordet aldaer bewaert tot een voetsel der vruchten/ maer is inde maechdẽ sulcke toesluptinge niet/ daerom de bloedinge die upt de aderen geschiet/ wort vant gemeẽ volc ooc voor eẽ rechte maẽtsupveringe aengesien/ maer aensiende de plaetse ende aderen daerse uptvloepen/ upt comt/ met de natuer des bloets/ salmen bevinden dat allẽ voor een bloedinghe des Speens aengesien behoort te wordẽ/ dan en verschilt maer alleen inde plaetse: de gerechte maent supveringe mach oock inde bevruchte vrouwen in twee manieren geschieden: ten j. inde eerste maenden/ ende dat boven upte hollichz der Lijfmoeder / dat is upt de Cotylidones voorsz. wantse haer dan noch niet so vast gesloten heeft: ten anderen door eenen tack vande Saetvaten /nederdalende lancx de Lijfmoeder/ salmen daerom int cureren van desen / in haer de Adere Vena Cubiti, dat is/ de hooft ader openen / maer om de Stonden te doen comen/ salmen Vena Cruris openen oft de Saphena. Desghelijcken soo isser een manier van vloepinghen / inden welcken sp lossen een deel vuplichepts tselve lossende nae de lossinghe der Vruchten / ende der Secundinen/ ofte der Moedere.

De gerec Maents beringhe schiedt bevrucht in twee nieren.

Tgeschiet ooc dicwils dz de dertel mansuchtige vrouwen eñ weduwen/ geenẽ man gebrupkende/ een vupl grove humore oft verdupst zaet inde Moeder vergadert/ oft ander ghestorckelt bloet quijt worden/ welck oock met de maendtsupveringe geen ghemeenschap en heeft. Daer is noch eenen anderen vrouwelijckẽ vloet Fluor muliebris bpden Latijnen genaemt/ welc sommige alle dage/ dander na haer maentsupveringe lijden/ upt het generael lichaem oorspronc nemende/ of upt eenige gebreken der Lijfmoeder/ waer van wp hier nae breeder verhalen sullen.

Van de gherechte maendtsupveringhe.

Eñ behalven alle dese voorsz. supveringen/ so isser nu de gerechte eñ natuerlicke maentsupveringe voorhanden / daermen hier nu vã verhalen sal/ ende wort vande Griecken Katamenia, vande Latijnen Menses genaẽt/ welc hem eens ter maenden is lossende/ door den loop der manen/ oft door een wonderlijcke voorsichtighept der natueren/ ende is alleẽ een overvloedighept te achten. Desen vloet begint altemet ten 13. 14. oft 15. Jaren/ oft altemet vroegher oft spader: duerende 2. 3. 4. 5. oft in de sommige meer daghen: sp houden ghemepnelijcken op tot haren veertigh Jaren oft daer ontrent/ selden tot tsestigh Jaren duerende.

Desen vloet geschiet altemet te overvloedigh inden vrouwen/ daer door de vrouwẽ tot grooter teerighept brengende/ eñ dat in verschepden manierẽ: als door de groothz der vrucht/ maer dese vloeden cesserẽ vã selfs: Eñ de vroukẽs zijn dicwils in perijckel daer desen vloet na eenighe misdracht volght. Oft doort mis handelen der Vroe-vrouwen. Desen vloet can ooc als ander bloetstortinge geschiedẽ/ als door openinge der Aderen/ scherphz des bloets/ de mont-aderkens door etende. Ofte door een overvloedighepdt des Bloets. Ooc door een doorsweetinghe /oft rupmighept der aderen/ dat de rocken eñ montaderen so doorsiftigh zijn/ daerõ tbloet door spn subtijlighept eñ hitte als eenen sweet doorslaet. Ooc mogen de mont-aderen geopent worden/ door de Cholera, oft soute Phlegma, het welcke door't neerstigh aenmercken der coleuren wel

Door overb gen b

bekent

…leur der …uerlijcke …nden.

bekent mach worden: Want tbloet van een gesonde vrouwe/sal van coleuren zijn als van een gheslagen Beest als Hyppocrat. p°. de morbis Mulierum verhaelt; eñ seyt den selven Auteur/ datmen tselve in eenen doeck ontfanghen soude/ ende latent drooghen/ om so de coleur te mogen bekenne/ die int lichaem meest is dominerende: want in een Cholerijcke naturere salt bleeck oft upten ghelen sien. In een Phlegmatijck lichaẽ/ snotachtigh/slijmigh/ velachtigh/ oft etterachtigh. In een melancholeuse natuer/swart/ghlinsterende als Peck grof ende weynigh. Eñ hoe tselve bloet meer van syn natuerlijck coleur geweke is hoe quader. Daer nu dese vloet te over bloedigh ende tegens naturere is vloeyende / soo verliesen sy terstondt haer natuerlijck couleur/ tgantsche Lijf wort hen slap/ den appetijt ontgaet hen/de spijse en wort niet verteert/ sy worden cortsich / ende met onnatuerlijcke hitte gequelt/ sy lossen weynigh waters / ten lesten beginnen hen de beenen te swellen / ende vallen in een Watersucht. Ende daer desen vloet comt uyt grootheyt der vruchten/ is weynigh te vreesen/ want hy hout gemeenlijcken by hemselven op. Maer comende nae de misvallen ofte misdrachten / vallense altemet in flauwigheydt der herten/oft dickwils inde haestige doot. Indien hen eenighe groote Aderen van binnen geopent oft gheborsten zijn/soo vloeyt hen tbloedt overbloedigh af/ maer door openen vande cleyn Aderkens/ soo vloeyet over lancksaem/ ende niet veel. Daer hy door Erosie, ende door etinghe vanden scherpen bloede oft humoren gheschiet/ soo en vloeyet niet alleen over lancksaem/ maer oock met pijn. De Vrouwen vochtigh van natueren wesende / sullen desen vloet te langher hebben / eñ zijn oock lichtelijcker opswellende alsse op haren tijt niet en vloeyẽ. Men sal desen vloet tseffens niet stoppen/maer metter tijdt eñ over lancsaem. Eñ indien de vrouwe tselve wel verdraghen mach/soo en salment oock niet tseffens opstoppen.

…ckenen … over… …dighen …ts.

Aengaende de Cure.

…iere … cure.

Comende nu totter Curen / salmẽ ten eersten opde materie des bloets letten: want indien het bloet verhit is/ sullen haer stonden oock hittigh zijn/soo de overbloedigheyt een oorsaeck is/ sullense bloeyende roodt zijn. Maer het bloet van couwer Materien ende weyachtigh wesende/ soo sullense bleeckverwigh zijn. Daerom seer root zijnde/eñ bloet-rijck wesende/so salmẽ hen de Mediaen ader met een cleyn openinge openẽ op dat tbloet lancsaem/ ende niet overbloedigh af en loopt/ende te beter mach diverteren/ende dat aende zijde daer sy meest clagen. Desgelijcx salmen oock vande banden ende wrijvinge verstaen. Dit salmen hier alleen verstaen van de lichamen die seer bloetrijck ende sterc van natueren zijn. Maer so sy doort vloeyen de overbloedigheyt des bloets meest quijt waren/oft upter natueren geen overbloedighept by haer en hadden/ so salmen hen alleen groote ruym Coppen stellen onder haer Borsten/ende voort met banden eñ wrijvinghe procederen/ alsmen hier verhalen sal/ tselve is oock vande debile Lichamen te verstaen. Desgelijcx salmen oock handelen daer de scherpe humoren oft de Cholera int lichaem zijn abunderende/ want in sulcke salmen eerst de accidenten voor ooghen hebben/eñ daer na opde Erosie eñ quetsinghe wercken. In desen/ten waer/door teerigheyt der natueren/oft ontbrekinghe des bloets /salmen hen een Ader openen als verhaelt is/ ende leggen hen banden om de armen/eñ wrijven hen de handen: eñ als Hyppocrates seyt/ coppen stellen onder de borsten/ de Nieren ende den Buycũ salmen met dit Unguent bestrijcken.

Unguentum.

Neemt Olie van Queen van Myrthus ende Nympheæ ana ℥. iij. tsap van Weeghbreeden/ van Huysloock of Polygono ℥. ij. tsamen in een glasen Phiole gedaen/ eñ in een dobbel vat ghesoden/tot dat de sapen versoden zijn/daer dã toe doende Berberis, Sumach, acacie, boli armenie ana ʒ. ij. Was q. s. Hier uyt een Liniment ghemaeckt/ende daermede gestreken. Oft strijcken de voorsz. plaetse met Unguento comitissæ.

Ten selven.

℞. Boli Armenie ℥. ij. sang. draconis, Terræ sigillatæ ana ℥. ß. Bloetsteen/ roodt Corael ana ʒ. j. ß. den Bolus, sang. drac. eñ den Terra sal mẽ met Azijn wasschen/eñ cleyn pulverẽ/ ende met twit van een Ey vermenghen/ ende tghemacht schoon ghewasschen / ende daer op ghelept.

Oft.

Neemt Verckens dreck/ met tsap vã Weeghbreede/ Millefolij oft van Bursæ pastoris, daer toe vermengen het pulver vande roode Roosen: ende netten daer een popken van Catthoen in/ ende van onder ghebruyckt. Oft vermenghen daer wat stijfsel ende wat Bolus onder/ende als een Plaester daer op ghelept/ want tstopt wonderlycke.

Oft dusdanighen Badt.

Neemt de Wortelen van Bistorte/Symphyti, vanden Plantaginis, oft Weeghbreeden/tormentille, Potentille, Polygoni, Eycken bladen/ roode Roosen van elcx M. ij. Gal-appelen/ de huyskens van de Eeckelen/ Sumach ana ℥. ij. alle tgene dat te stooten is/ salmen grofachtigh stooten/ende siedense in Smidts water/ oft reghen water/ende daer tot den Navel toe inghesceten.

Ende na den uytganck des Badts / salmen de Nieren/ ende vanden Navel nederwaerdts/ ende de Lendenen recht teghen de Moeder over streckende/bestrijcken met de voorseyde Linimenten.

Item.

Men mach oock in de plaetse van de voorsz. Badinghe / den roock van onder ontfanghen door eenen Trechter.

Ten selven.

Neemt de jonghe scheutjens vande Bramen ende Eycken boom/Gagel mette cnoppē/Eyc-ken mos/Pilosellæ, Equiseti, Potentillę, drooge Roosen/ghedroochde Salie ana M.ij. Nardi Iu-dici, Balaustij, Sumach ana M.j. dese in rooden Wijn ghesoden/ende als boven ghebruyckt.

Men mach de voorsz. plaetse oock fomente-teren met olie van Myrthus/van Queen met straffen wijn vermengt/ende daer nae met em-plastren/unguenten ende Linimenten daer op ghelept/ van binnen salmen ten eersten oock ge-bruycken om tbloet te vergroven/eñ sijn scherp-heyt te benemen/ sonderlinghe daer t'bloet door de Cholera verscherpt ende versubtijlt is/ daer door de Mondt-aderkens openende/ verkiesen daer toe den syroop van Jujuben/van Papaver met een weynich syropen van drooghe Roosen.

Itē nemen de Mucilaginis van met Weech-breeden water of Peculi Rosarum ingenomen.

Of. Het wit van een Ey cleyn geslegen/eñ al-leen met voorsz. wateren/ oft met het pulv. Tra-gacanthi, oft Gum van Arabien inghenomen. Ende oft nu alle dese niet en holpen/soo salmen de oorsaec van desen neerstigh ondersoecken/ eñ daer nae u remedien gaen verkiesen/maer aen-ghesien de oorsake van desen meest is gheschie-dende door de verhittinghe/versubtijlinge ende scherpheyt des bloets/salmen daerom eē begin-sel nemen om de humoren te rijpen eñ daer uyt te drijven/ maer indiense gheenen camerganck en hebben/salmen hen dusdanigen Clysterie be-reyden.

Clysterie.

Neemt Cassien versch uytghedaen/Potsuyc-ker ana ℥.j. olie van Violen ℥.iij. sout een wey-nich/tsamen gheresolveert inde vier weeckma-kende cruyden daer xij. Pruymen van Damast in ghesoden zijn/ende smorghens ghezet.

Berey-dranck.

℞. den syroop van drooge Roosen/ van En-divie/ende syroop van Queen ana ℥.j.ß. de wa-teren van Endivie/ van Weechbreeden ende vā Porceleyn ana ℥.iiij. dit voor drye morgens ver-mengt. Oft men soude tselve moghen vermen-gen met den syroop è succo Acetosæ of met den syroop Agrestæ, ofte van Myrthus ende met de wateren van Sulcker/van Roosen ofte Peculi Rosarum.

Neemt de specien trium Santalorum ʒ.j.ß. Suycker ʒ.xiiij. gheresolveert in Endivie ofte Roos-water/ende daer coeckens van gegoten/ elcx ʒ.j.ß. eñ daer van telcken nae elcken dranc een inghenomen.

Purgatie.

Neemt Pruymen vā Damast n°.8. Tama-rinden ʒ.iij. de Cordiael bloemen. ana p.j. geso-den in ℥.xij. waters/ eñ in ℥.iiij.ß. nats salmen xij. uren laten weycken de schorssen vande gheel Myrabolanē/eerst met olie van soete Amande-len gewreven ʒ.iij. des morghens over een cool vyerken ghezet/ende door g daen/daer toe ver-mengen Rhabar. gepulveriseert ℈.iiij. Cassien ʒ.iij. syroop van Roosen laxative ℥.ß. smorgēs inghenomen.

Ten selven.

Neemt Rhabar. met sijn schorssen cleen ghe-sneden ʒ.ij. gheweeckt in sulcker oft in Endivie water/ oft om meer te constringeren in Weech-bree-water ℥.iiij.ß. daer nae sterck uytgedout/ vermenghen daer toe syroop van drooghe Roo-sen ℥.j. ende ingenomen/ of inde plaetse vanden Rhabarbar ghenomen het Electuarium è suc-Rosato ʒ.ij.ß. Catholici ʒ.iij. vermengt/ ende inghenomen.

℞ Conservæ.

Neemt conserve vande oude Roosen/de wor-telē Symphiti geconfijt ana ℥.j. conserve Nym-pheæ ℥.ß. root Corael/ Bloetsteen ana ʒ.ij. ge-branden Herts hoorn/geel Ameren/Momie an ℈.ij. Acacię, Hypocistis ana ʒ.j. Queen vleesch gheconfijt ℥.iij. pulver van Eyerschalen ʒ.j.ß. met den syroop van Myrthus een Electuarium gemaeckt/daer van smorgens voor den eten j. Castanie groot ingenomen. Oft vermengt on-der de Conserve alleen de pulv. vande Trochis. de Carabe, de terra sigillatæ ana ʒ.j. geel Ame-ren/root Coral ana ℈.ij. gebranden Herts horē/ q.s. dit als boven vermengt. Andere nemē sco-riam ferri, dat zijn smits sintelen in Azijn ghe-bluft/gepulvert/ende inghegheven. Decoct[ie] inghenom[en] maeckt vrouwe[n] vruchtb[aer].

Haer Spijse moet zijn vergrovende eñ stop-pende/eñ seer verdrooghende: Als tvleesch van de wilde Vogelen/meer ghebraden als gesoden/ ghebruycken de voeten van Calveren/schapen/ eñ jonge Varckens/Rijs/Gerste/Haverē gort/ Tarwe eñ Gherste meel ghekoockt: den Wijn moeten sy laten/ eñ ghebruycken eenighe ander constringerende Drancken. Alle stillighevt be-minnen/gramschap ende swarigheydt moeten sy gheheel mijden/ etc.

Vande ophoudinge der vrou-welijcker suyveringhe.

De s[u]pres[sione] ... [men]sibus.

Wat den Vrouwlijcken bloedt is/ ende wan-neer sy inde jonckh haer is openbarende/ hebben wy inde voorgaende verhaelt/ sullē hier nu vande onnatuerlijcke ophoudinge gaen ver-halen/wiens oorsaken seer vscheyden zijn/maer worden gemeynlijcken in tweederley oorsaken begrepen/als door de verteeringhe des bloets/ oft door de wederhoudinge: door de verteerin-ge des bloets/als inden genen die seer heet ende drooch van natueren zijn/ofte een sober leven in eten ende drincken leyden/ door langhe sieckten uytgheteert zijn/oft door eenige onnatuerlijcke evacuatien/als door de groote vetticheyt/want in sulcke is haer bloedt al meest in vet verande-rende/daer door soo hebben de nau aderen oock weynich bloets in haer/waer door sulcke vrou-wen oock selden vruchtbaer zijn/ ofte brenghen teere vrucht voort. De manlijcke vrouwē wor-den seldē met desen vloet belast/ of hebbense seer weynigh/desen vloet wort oock behindert door eenighe vroulijcke gebreken/ die inde Lijfmoe-der souden mogē schuylen. Sy worden opgehou-den door de grove slijmighe Phlegma, door de grove aerdtachtige Melancholie, of door tgrof verbrant cholerijck bloet/de moeder aderen af-sluytende. De groote droeffenissen eñ swarig-heden/ als door groote pijne des Lichaems/ Oorsa[ken]

doen

doen de vloeyinge achter blijven. In sodanigen sietmen gemeynlijcken inde derde maent tbloet wederom te rugge vloeden na de Lever/ thooft eñ Longhe/ ten lesten door tgantsche Lichaem/ daer dickwils deselve accidenten na volghen/ in den Speen verhaelt: als opstootinghe der Lijfmoeder/ dempigheydt der Borsten/ eñ dat door de volheyt der Aderē. Ofte benautheyt der herten/ door de vochtigheyt int omspansel der herten ghelegen. In sommige vrouwen en is tselve niet verschijnende/ om datse te ranck/ dorre/ en te teer van Lichaem zijn/ eñ gheen overvloedicheyt van bloede en hebben/ eñ in sulcke en salmē tlichaem daer niet toe porren: sonderlinge soose daer door niet qualijcken te pas en zijn. Maer op datse tselve mochten verkrijgen/ eñ bequaem worden om te genereren/ so salmen porren om tbloet na de Lijfmoeder te wennen/ daerom in velen profijtelijcken is/ twee of drymael sjaers de Moeder-ader te openen/ om soo vruchtbaer te mogen worden/ sonderlinge bloetrijck sijnde/ ende vleesigh van lichaem/ als Hippocrates oock verhaelt: Want sonder de suyveringhe/ na de opinie Hippocrates eñ Galeni, en can gheen generinghe gheschieden. Hoewel nochtans Aristoteles ander ghevoelen heeft/ sonderlinghe in alsulcken vrouwen die daer nemmermeer meer bloets by haer hebben/ dan ander Vrouwē alsse haer stonden ghehadt hebben. Tis seker/ datter veel bevrucht zijn gheweest/ al eerse haer suyveringhe oyt ghehadt hebben. De vrouwen die noyt bevrucht en zijn geweest/ sullē veel eer met opstuytinghe van haer stonden belast zijn/ ende hen oock lastiger vallen als sy de vruchten voort ghebracht hebben.

…aer acci-
…ten volgē
…t ophou-
… van de
…ntsuyve-
…he.

…i. 6. de
…ibus.

Teeckenen.

Daer de suyveringhe nu op haren bequamē tijt niet en geschiet/ oft dat de ophoudinge door den ouderdom niet en gheschiet/ so wort hen het gātsche lichaem swaermoedigh/ de voorste deelen des hoofts lijden pijn/ ende streckt tot achter inden neck/ tusschen de schouderen inde lendenē: ende streckt ten oogen uyt. Sy hebben veel huyveringen al oftse bevrucht waren/ eñ hebbē veel walginghe/ eñ geenen lust tot eten/ cortsigh ende seer onrustigh/ eñ gemeynlickē man-begeerigh/ de urijnen in haer zijn seer onseker. Somma so de zuyveringe te lange ophoudet/ so verhart de materie so seer inde Aderen/ datse ten lestē niet/ of met grooter swarigheyt gheopent worden/ daer door ten lesten ongeneselijcke siecten voortbrenghende/ als rasernye/ Melancholie/ Lammicheyt/ verduysteringhe des gesichts/ benautheyt der Borst/ opclimminge der Lijfmoeder/ herdigheyt des Buyck/ Watersucht/ het Voetevel/ bevinghe der herten/ ende vallen ooc in onmacht.

…eselic
…ē vol-
…ͻt op
… van-
…den.

Item/ indien de Vrouwen onbevrucht zijnde/ Melck in haer Borsten hebben/ oft daerse recht te voren niet verlost en waren/ gheschiet ghemeynelijcken om datter gheen maendtsuyveringhe gheschiet en is: ende soo tselve langhe blijft dueren/ soo verwachtense daer uyt geweldighe hooft pijn/ oft datter eenighe ander leden in lijden sullen vallen: Ten waer dat hen den Neuse ten lesten wert bloeyende/ welck tot verlichtinghe van alle het voorgaende soude gheschieden.

…uch-
…ven
…inde
…l.

Maniere om te cureren.

Om nu te comen totter Curen/ so moetmen sien datmen de vrouwen niet moeyelijcken valt met eenige medicamenten op onbequame tijdē/ dat is/ voor oft nae den rechten tijt der vloedinghe/ maer ten tijde alsse haer plegen te vloeyen/ oft daerse noyt gevloeyt en hebben/ salmen t'selve beginnen op tleste van't breken der Manen. De onvruchtbaer Vrouwen/ oft bevrucht zijnde/ en salmen tot vloeyen niet porren/ noch oock den ghenen die door eenighe siecktẽ uytgeteert zijn: als inde verdwijnende plaghe Atrophia, oft voorbode des waters Cachexia ghenaemt. In sulcken gevalle/ op dat het lichaem wederom gevoet/ eñ met een suyver bloet versiē mach worden/ salmen eerst de oorsaeck van desen remedieren/ eñ daer na arbeyden om de suyveringhe te crijghen/ maer men moet hem wachten om in soodanigen tlichaem ten eersten met verdroogende medicamenten/ oft de Moeder-ader oft de Ader Popletica te openen. Indien de Vroukens haer suyveringe niet en hebben door dien in hen tbloet opwaerts is stijghende/ ende door den Neuse ofte mondt overvloedelijck zijn lossende/ soo salmen in sodanighen Coppen stellen inde Liessenen/ om t'bloet soo nederwaerts nade moeder te lossen/ ende dat met openinghe. Oft weynigh bloedts hebbende/ sonder openinghe/ oft openen hen de Ader Poplitis, ghelegen onder de knye/ of uyt de moeder ader: maer mē salse niet veel Bloets uyt trecken/ op datmen de ander bloedinghe niet en behindert. Men mach de plaetse oock eerst met warm water stoven/ oft met de decoctie van Lelien/ Maluwe ende Violen/ ende bestrijcken de nederste deelen des buycx nade stovinge/ met de Linimentē die hier na verhaelt sullen worden/ ende voorts stercke banden ende wrijvinghe gebruycken. Oock soo moghen de Moeder-aderen verstopt worden/ door de grovigheyt oft taeyigheyt des bloets/ oft door de overvloedige Phlegma: ende daerse nu uyt de Phlegma verstopt zijn/ zijnse swaermoedigh/ seer slaperigh/ traegh ende bleeck/ oft altemet een lootverwigh coleur/ veel Phlegma uyt spouwende/ meest lossende een waterachtighe urijne.

Moeder aderen doorde Phlegma of overbloedighz des bloets verstops.

Volghen nu de curen ende remedien.

Om dese te cureren/ salmen hen eerst een laxative ordineren/ om daer door de meeste Humoren een weynigh te doen lossen ende vloeyende te maken.

Minorativæ.

℞. Pillulæ de Agarico, Hieræ simpl. ana ℈. ß. met Byvoet water 5. Pillen gemaeckt/ ende na middernacht inghenomen.

Oft aldus.

℞. Catholici ℥.ß.Diaphœn.Diacarthami an.ʒ.j.spr.van Venus hayr ℥.ß.met de gemeen decoctie vermengt/ ende smorgens ingenomen.

Berey-dranck.

Neemt de wortelen Apij, Fœniculi, Petroselini, Asperagi, Rusci an ℥.j.de wortelen Eryngij, & Herbæ Gerardi ana ℥.ß. Chamedryos, Chamepithyos, Origani, Melissæ ana M.j.Pulegij, Arthemisiæ ana M.ß.roode Ciceren M.j. Polypodij ʒ.vj. Anijs / Peterselie ende Daucus saet ana ʒ.ij. Roosemarijn / Buglos ende Brem bloemẽ ana p.ij.dese in ℔.iiij.waters op de helft ghesoden/doorghedaen/ salmen daer ʒ.iij.Caneels in doen/geschuymden honich ℥.iiij. ende alle morghens ℥.iiij.warm inghenomen.

Ten selven.

℞.Syrupi de Radicibus, Oxymellis comp. syrupi capill.Veneris an ℥.j.ß. de wateren Arthemisie/ Melisse ende Calaminthe ana ℥.iiij. dit voor iiij.morghens vermengt : ende soo men bevint dat de materie noch niet genoch gerijpt en is/soo salmen tselve noch dry oft vier daghen vervolgen/ende daer na t'lichaem aldus purgeren.

Purgatie.

℞.Pillulæ Fœtidæ ʒ.j. met Arthemisie water v.pillen ghemaeckt/ende snachs na den eersten slaep ingenomen. Oft neemt t'verhaelde laxative.

Oft.

℞.Turbith vanden besten ℈.iiij. Gengeber ʒ.ß.Salis Fossilis gra.vj.Suycker ʒ.ij. tsamen gepulveriseert/ ende met eẽ decoctie vande roode Ciceren ingenomen/of met sap van eẽ Hoentken. Item men soude oock de pillekens Benedictæ laxativæ tot ℈.ij.ß. mogen innemen.

Aengesien de humoren met een reyse niet uyt te suyveren en zijn/ salmen daerom de naeste maent de materie wederom bereydẽ/ ende purgeren met de remedien verhaelt. Of men mach desen dranck ghebruycken/ wonderlijcke cracht hebbende om de materie te bereydẽ/de conduytẽ te openen / ende die tot suyveringhe te doen comen.

Aldus.

Neemt de bladeren van Seven-boom M.j. Polep p.j.ß.dese in schoon water gesoden/ende in ℥.xij.nats resolveren den syroop de Radicibus ℥.iij.syroop van Venus hayr ende Bijvoet ana ℥.j.dit voor iiij.morghens vermengt/ofte vermenghen den syroop alleen met de decoctie van Seven-boom : maer al eer men hem desen dranck ingheeft / waert goet datse dusdanighen badt gebruyckten/ende dat eenen dagh of twee/ na dat sy nu anderwerf ghepurgeert sullen wesen.

Badinghe.

Neemt Magelepn/ Calaminthe, Marubij, Lauwer bladen/Byvoet/Hyssop/Nepete/Polep/Matricariæ, Herbæ Gerardi, Conizæ, Melissæ, Lavẽder/Genever besyen ana M.iij.Roosemarijn/Stœchados, Thymi, Chamilbloemen ana M.ij.de wortelen Buglossæ, van Venckel/ Eryngij, Valerianæ, Apij ende van Peterselie an ℥.iij.Vlierbloemen M.j.ß. Roosemarijn bloemen M.j.dit in eenen ketel waters gesoden zijnde/ salmen den Patient daer inne laten baden/ ende nu int badt sittende / salse een sackken ghevult met Bijvoet houden op haren Buyck/tusschen Tghemacht ende den Navel / ende vullen de ghesoden cruyden in een sackken / daerse int bat op sittẽ sal/ende uytgaende salmen de plaetse tusschen den Navel ende t'Ghemacht ende de Lendenen met de Nieren strijcken met dit Liniment.

Liniment.

Neemt de Mucilaginis vandẽ Lijnsade/ Fenegriecck/ende Althee/ uytgedaen met de decoctie Aristologiæ rotundæ, Aristologiæ longę, Iridos & Asari ana ℥.j.ß.Gansen/Endẽ ende Capoenen smeer/olie vã Lelien/ ende van soete Amandelen ana ℥.j.met een weynich gheel Was een Liniment ghemaeckt.

Oft aldus wat meer humecterende.

Neemt de Musci.voorsz. uytgedaẽ met de decoctie van Vijgen ℥.j.ß.Capoenẽ / Enden ende Gansensmeer/ ende versche boter ana ℥.j. met geel Was een Liniment gemaect / ende als boven ghestreken.

Ende nu upten Badt comende/salmense terstont den voorsz.Dranck in laten drincken.Oft in deser manieren.

Dranck.

Neemt de roode Ciceren M.j.de wortelẽ Peterselie/Apij eñ Erynngij ana ℥.j. Mẽtastri, herbe Geerardi van elcx M.ß.Vlierbloemen p.j ß. dit in ℔.ij.waters opde helft ghesoden/ daer in ghereesolveert ongesouten Boter ℥.j. Caneel ʒ.j.ß.ende hier van ℥.iiij. warm inghedroncken.

Oft desen Wijn.

Neemt witten/ suyverẽ Wijn ℔.j.ß.suycker in Melisse water geresolveert ℥.ij.ß.Caneel ʒ.v. ende door den Hippocras sack laten leken.

De Trochissen de Myrrha ʒ j.in wittẽ wijn gheresolveert/of met de decoctie daer t'saet van Geneverbesien ingesoden zijn/doen wonderlijcke de suyveringhe voort comen.

Den Castoreum ʒ.j.in witten Wijn geresolveert/eñ in ghenomen/set seer af.

Nu upt den Badt comende / eñ in een warm bedde liggende/ salmen hem dock den Theriaca Andromachi oft den Mitridatij Triphere manæ sine opio ana ʒ.ß.in laten nemen. Oft vermengen tselve met de decoctie van de roode Ciceren eñ Prep/eñ warm inghenomen. Men sal tvoorsz.Bat tot 4 of 5 dagen gebruycken/maer that niet willende gebruycken/sullense den rooc alleen door eenẽ trechter in tgemacht ontfangẽ. Dit nu gedaen zijnde/ ende den tijt voorhanden is / datse haer stonden souden behooren te crijgen/ sosalmẽ haer sonder versuymẽ de moeder-

ader openen / als voren verhaelt is / ende laten daer een weynigh bloets uyt. Oft stellen hem Coppen na de natuere vereysschensal. Ende of tselve met alle de voorsz. noch niet en wilde vertoonen / so salmen hem dusdanigen poykens laten ghebruycken: ende worden Pessuli, Pessi oft Pessaria ghenaemt.

Pessuli.

℞. Theriacæ Andromachi ℥.ß. Castorei, Ammoniaci ana ʒ.j. met tsap Mercurialis vermengt / ende met Cattoen een Pessus gemaeckt / ende van onder gheset.

Of / neemt tsap van Alssen eñ Wijnruyte / elcx even veel / pulver van Myrrhe, soo veel noodigh is: dit in een subtijl doecrken tot een Poykẽ gemaect. Oft inde plaetse van Myrrhe neemt een weynigh Euphorbij, oft het pulver Sabine oft Marubij. Item den Castoreo met den Mentastro vermengt / doet het selve.

Oft.

Den Mercurialis wat gestooten / ende in een cleyn doecrken gedaen / eñ een poyken van eenẽ vinger lanck / met eenen draet aen theen vast gemaect / eñ in tgemacht gebracht / een ure oft anderhalve / eñ daer na wederom uytgedaen. Oft den Nigella cleyn gepulvert / met een doecrken in tghemacht ghedaen. Oft den Mitridati ʒ.j. Mastic ℈.j. tot een poyken ghebruyckt.

Oft dusdanigen Suppositorië.

℞. Olei de Mucilaginibus ℥.ij. pulver van Gentiaen ʒ.ij. dit vermengt / eñ Cattoen die by Muscus gelegen heeft / daer in ghenet / ende ghebruyckt. Sõmige vullen een canne half vol met Brembloemen / daer op gietende Chamil-olie / eñ dicht toegestopt in paerde-mes gegraven / oft in eenen warmen oven gheset / eñ latent wel heet worden / eñ met denselven Olie de Liessenẽ gestreken / ende poykens daer in ghenet / eñ van onder gebruyckt. Oft nu door de voorsz. Pessuli eñ poykens eenige pijn causeerde / so salmen t'lichaem van binnen met olie van Roosen / oft olie van Violen bestrycken : oft met een poyken vã Cattoen daer in brengen. Oft Saen oft Room van soete melck daer in ghestreken.

Ende oft yemant die Pessuli oft Suppositorien niet en wilde gebruycken / so sullense alleen wat Cattoens ofte Wol inde voorsz. substantie netten / ende in t'ghemachte brenghen.

In de heete ofte Cholerijcke natueren.

Indien door de Cholerijcke humorẽ / of door de heete natuere der vrouwen haer suyveringe zijn ontbrekende / eñ nochtans wel te pas blijvende / so en isser gheen swarigheyt in ghelegen: eñ hoewel sulcke natueren van vrouwen / mans begheerigh zijn / zijnse nochtans onvruchtbaer. Ende om de sulcke vrucht barigh te maken / soo moetmen (soot noot is) sulcke lichamen door laxativen suyveren / eñ stellẽ haer regel om tlichaẽ te verversschen / wantse van heeter complexien zijn. Oft soose groote exercitien hebben gedaen / salmen haer in stilligheyt doen leven / eñ spijs eñ dranck laten ghebruycken / daerse gheheel door ververscht moghen werden / ende de Cholera te niet gedaen / sullen daerom gebruycken de Paykens eñ Ptisanen vande Gherste / Gorte ende Haver / tvleesch vande Lammeren / Geytkens / eñ Calveren / met een ruym nadt ghekoockt / de cleyn Revierbisschen eñ jonghe Hoenderen zijn hen goet / de Latuwe / Endivie / Bornagie / Buglosse / Spinagie eñ Cauwoerden mogen sy tamelijcken wel gebruycken: de warme badingen des soeten waters zijn hen goet. Desgelijckẽ genoegh deselve regulen inde Cortse Hectica verhaelt: ende indient de sieckte eñ natuere is vereysschende / so salmen hem 2. oft 3. oncen bloets af trecken uyt de Lever-ader / daer na de materie aldus bereyden.

Berey-dranck.

Neemt den syroop Acetat. simpl. ℥.ij. Oxymel. simpl. ℥ j.ß. syrupum capillarum Veneris ℥.j. de wateren Buglossi, Endiviæ eñ van Byvoet ana ℥.iiij. dit voor 4. morgens vermengt.

Neemt de specien Diarrhodi abbatis ℈.iiij. Suycker in Endivie Water geresolveert ʒ.xiiij. hier koecrkens van ghegoten / elcx wegende ʒ.ij. ende na elcken dranck een inghenomen.

Oft desen Berey-dranck.

Neemt de wortelen van Venckel / Peterselie / Apij, Asparagi, Brusci in Azijn geweeckt ana ℥.ß. de wortelen Valeriane eñ Eryngij ana ʒ.vj. Wilgen bladeren / Herbe Gerardi, Chamedrios, Chamepithyos, Melisse, Buglossi, Endivie / ende Surckel ana M.j. de zaden van Peterselie / Dauci eñ Apij ana ʒ.j.ß. de 4. coude zaden ana ʒ.j. Endivie zaet ℈.iiij. de bloemen Bornagie / Buglos ende van Vlier ana p j.ß. gesoden zijnde / salmen in ℔.j.ß. nats resolveren den syroop van Bysantien / Acetat. composit. ana ℥.iij. caneel ʒ.ij. de specien Diarrhod. abbatis ʒ.j. eñ alle morgens ℥.iiij. warm inghenomen. Daer na aldus purgeren.

Purgatie.

℞. Catholici ʒ.iij. Electu. è succo Rosato ℥ j.ß. confectionis Hamech ʒ.j. syrupi Violacei ℥.ß. met de ghemeen decoctie / daer toe doende de 4. groote coude zaden ana ʒ.ß. hier mede eenen dranck vermengt / ende smorghens vroegh inghenomen.

Oft.

Neem Cassien versch uytghedaen ℥.ß. Electuar. è succo Rosato, compositionis hamech ana ʒ.j. met de voorsz. decoctie vermengt.

Ten selven.

℞. Pillu. Aggregativarum ʒ.j. met Endivie 5. Pillen gemaeckt / ende snachts na den eersten slaep inghenomen / ende drye daghen na de Purgatie / sullense dit Badt ghebruycken / in manieren als volght.

Neemt de wortelen Apij, Peterſelie/Lavaſſe ende Valeriaen ana ℥. iiij. centauri minoris, Byvoet/Nepete/Lavender/Thymi, Lauwerbladen ana M. iiij. Wilghen bladen/Nymphee, Endivie ana M. ij. Vlierbloemen M. j. dit in eenen grooten ketel met water ghesoden/ daer ſal ſy haer ſmorghens eñ ſavondts in waſſchen/ eñ blijven daer ſo langhe in alſſe can: legghen boven tghemacht een ſacxken ghevuldt met Byvoet eñ Chamilbloemen/ende ſitten op een ſacxken/ghevult met de gheſoden cruyden/ eñ vervolghen t'badt drij oft vier daghen: upten badt comende ſalmen de plaetſen boven t'ghemacht ende achter de Lendenen met de Nieren ſtrijcken met dit Vnguentum.

Unguentum.

Neemt de mucilaginis Altheæ eñ van Lijnzaet ana ℥. iij. olie van ſoete Amandelen/mergh upten Schenckelen vanden Calve / ongeſouten Boter ana ℥. ij. eñ daer warm mede geſtrekẽ.

Tẽ ſelvẽ tijt ſalmẽ de Trypheræ magnæ ſine opio ghebruycken tot ℈. ij. met conſerve vande Cichorey eñ Buglos bloemen ana ʒ. j. ß. ende na den uytganck des Badts inghenomen / vermengt met de decoctie vande roode Ciceren: eñ oock terſtont na dat men upten Badt comt een weynigh bloedts uyt beyde de Moeder-aderen openen / alleen eenen dagh tuſſchen beyde verſchillende.

Ophoudinge der ſtonden / door Melancholeuſe Humoren.

Deſe Humoren ſalmen eerſt aldus bereyden/ ende daer na purgeren.

℞. Oxymellis ſimpl. ſyrupi de Byzantijs, de Bugloſſis ana ℥. j. ß. de wateren van Byvoet/ Meliſſe ende van Hoppe ana ℥. iiij. dit voor 4. morghens vermengt.

℞. Species Diamuſchi dulcis ℈. iiij. ſuycker met Meliſſe water vermẽgt ʒ. xiiij. daer coeckens eler van ʒ. ij. afghegoten / ende na elcken Dranck een inghenomen. Ofte ghebruycken deſen Bereydranck.

Bereyd-dranck.

Neemt de wortelen Boraginis & Bugloſſæ ana ℥. j. de 5. ghemeen wortelen ana ℥. ß. in Azijn geweyckt/ Byvoet/ Meliſſe / Calaminthe/ Chamedren/Chamepythen/Wilgen bladeren/ het opperſte van de Hoppe/ Bethonie ana M. j. Adianthi albi & nigri ana M. ß. Polipodij ℥. j. Aniſſaet ʒ. ij. Buglos eñ Vlierbloemen ana p. ij. opde helft gheſoden/ende in ℔ j. ß. nats reſolveren de voorſz. Syropen/ ende alle morghens ℥. iiij. warm inghenomen.

Purgatie.

℞. Catholici ʒ. iij. Antidoti hamech ʒ. ij. ß ſyrope Bugloſſi ℥. ß. met de gemeen Decoctie/ daer toe doende den Epithymum ʒ. j. ß. Seniebladeren ʒ. ij. Polypodij ʒ. iij. dit vermengt/ eñ des morghens vroegh inghenomen.

Neemt ouden Theriacæ Andromachi, Tripheræ magne ſine Opio ana ℥. ß. Conſerve Bugloſſi ʒ. ij. dit tſanderdaeghs inghenomen/ 5. uren voor den eten. Hier na ſalmen tbadt met de ander vervolgende Medicamenten eñ Unguenten hier voren verhaelt / vervolgende ghebruycken/deſghelijcx de Suppoſitorien.

Item de Conſerve van Bugloſſe ℥. j. met 2. oft 3. ℥. witten wijn vermengt/ ende ſmorgens vroegh inghenomen / wordt van de ſommighe ſeer gheprezen.

De albis uteri profluvijs.

Van den witten Vloedt der Vrouwen / van de Latijnen fluor uteri, oft Purgatio Muliebris genaemt. Avicenna noemet Curſus matricis eñ van Paulo Ægineta, Reumatiſmus vuluæ geheeten.

NIet alleen en worden de ghehoude vrouwen oft de oude met deſen vloet gequelt/ maer oock de jonghe Dochteren/ als Ariſtoteles verhaelt/ ſonderlinge veel vochtige ſpijſe ghebruyckende. Sommighe zijn met deſen vloet altijt gequelt/ andere crijgenſe na datſe haer ſtonden ghehadt hebben: in andere wederom / verſchijnenſe haer tuſſchen beyde de ſuyveringhe: Summa ſo en hout deſen vloet geenen ſekeren tijt noch orden. De oorſake van deſe vloedinghe mach gheſchieden door foute van de Lijfmoeder/door foute der Maghen/der Leveren/ oft ander deelen: oft dat de verteerde crachten over al ghedebiliteert zijn/daer door een rau eñ ongheckoockt bloet nalatende/eñ nu inde Lever oft haren vaten vergadert weſende / wordenſe ten leſten na de Moeder-aderen afgeſonden/ eñ ſo door de Lijfmoeder uytgeſondẽ. Deſen vloet heeft groote ghelijckeniſſe met de ulceratie des Lijfmoeders/ maer wordt onderſcheyden door de ſubſtantie eñ conſiſtentie des vochtigheyts/ want inde ulceratie is de materie dicker/witter eñ meer ſtinckende. Maer in deſen vloet vertoontſe haer als wey van melc/oft als eẽ waterachtigh bloet: in deſen vloet en let haer de ghemeynſchap des mans niet/ oft en valt haer niet pijnlijcken alſſe inde ulceratie doet. Deſen vloet can uyt verſcheyden humoren veroorſaken / eñ na dat de humoren ſijn coleur voortbrengen/de cholerijcke Humore valt altemet ſeer ſcherp eñ bijtende/wiens ſcherpheyt de vrouwen dicwils voor in tgemacht eñ daer buyten/met pijn ende ſmerten gevoelẽ. De Phlegma vloeyt overvloediger als de Cholera, maer en is ſo ſcherp niet/ maer deſen vloet maect den vrouwẽ ſeer traegh eñ machteloos. T'bloet mach tot deſen vloet ooc een oorſaec geven/maer alleẽ als de vrouwẽ bevrucht zijn / oft als haer ſtonden ophouden/ wãt dã loſt de natuer altemet eẽ waterachtigh bloet/eñ dat in plaetſe vã haer maẽtſuyveringe: Maer ſelden geſchiet deſen vloet door de melãcholeuſe vochtigheyt/maer indient geſchiet/ſoo veroorſaect daer uyt dicwils Cancker in de lijfmoeder/want t'geeft te kennen dat t'lichaẽ met een vuyl melancholeus / ſwert bloedt vervuldt is / eñ loſſen int vloeyen een bruyne vuylicheyt/ maer Cancker preſent zijnde/ en verſchilt deſen vloet niet veel vanden bloede/dan is alleen wat bruynder.

Witte v[loet] der vrou[wen]

Oorſake

Teec-

Teeckenen.

In deſen is hem tghemacht altijt vochtich/ de coleur des vochtigheyts dickwils veranderende/de Vrouwe verlieſt haer levende coleur/ daer en is gheenen appetijt ofte voetſel vanden eten/de ooghen ſtaen hem opgheſwollen/ſy zijn terſtont moede ende t'eyndē adem/ altemet met pijn/ altemet ſonder/ſommighe met ulceratie/ ſommige ſonder/alſo datmen daerom nae eyſch des wercks de medicamenten moet appliceren ende ordineren/eñ deſe gebrekē zijn met grooter ſwarichept te cureren.

Maniere om te cureren.

Indien t'ghebreck veroorſakende is uyt een mede ghevoelen des gantſchen Lichaems/ ofte alleen uyt een deel van deſen/ ſo moetmē de oorſake van deſen te niet doen/ende daer na de Lijfmoeder met bequaem remedien te hulp comen in deſer manieren. Indien deſen vloet root is/ oft den etterachtighen bloede ghelijck is/ſo ſalmen tſelve moeten cureren doort bloet-laten/ ſo het de natuer verdraghen can/niet veel teffens/ maer ten ij. of iij. reyſen/ op datmē ſo overlancſaem de toevloedinghe aflepden mach/ ende dat uyt de Lever ader/ ende leggen bandē om haer beenen/alſmen inden overvloedighen vloet der Vrouwen verhaelt heeft. Soo men ſiet dat de materie bleeck oft uyten gelen ſiet / ſoo iſſer een cholerijcke materie inden Lichaem abunderende/deſen vloet en ſalmen ten eerſten niet reſiſteren/maer menſal tLichaem ſuyveren/met ſulcke die daer zijn purgerende / als met den Rhabarbar/met den ſyroop van Rooſen laxative/of met de Myrabolanen/ende met alſulcken ſyropen die daer de ſcherphept der cholerijcke materien zijn benemende/ als inden Capit. vanden overvloedighen vloet verhaelt is/ende wachten hem van alle ontſluytende medicamenten / behalven int declineren vanden vloet/ofte als den oorſpronck benomen ſal weſen: ende oftmen de humoren nu een ander paſſagie wil wijſen/of de ſelve mette urijne aflepden/ ſoo ſalmen hem ordineren duſdanighen Apozema.

Apozema.

Neemt Cichorey/Endivie/ Hoppe/ Duyvekervel/Mercuriael/Latuwe/Bornaſie an M j. Braſſicæ marinæ M. ß. Roſijnen ſonder ſteenen/ pruymen/ Sebeſten ana n°. xvj. Senie bladen/ Medullæ Carthami ana ℥.j. de Cordiael bloemen ana p.j. Anijs ſaet ʒ.j. de iiij. groote coude ſaden ana ʒ.ij. Tamarinden ℥.j. dit in wey vā melck oft water gheſoden/ ende in ℔.j.ß. nats ſalmen reſolveren tſap van Rooſen/ſyroop van Endivie ana ℥.iiij. met Suycker tot een decoctie op de helft ghecoockt/ende in iiij. morghens ingenomen/ of aromatizerent met roode Santalen ʒ.j.ß.

Laxative.

Nae deſen dranck ſalmen hem dit laxative ingheven / ſoo den voorgaenden niet ghenoegh gewrocht en heeft.

Neemt Polypodij, de ſchorſſen van geel Myrabolanen ana ʒ.ij. Soethout ʒ.iij. dit in water gheſoden/ ende in ℥.iij. nats reſolveren Catholici ℥.ß. ſyroop vā Rooſen laxative ℥.ij. dit vermengt/ende inghenomen.

Oft. Neemt de infuſie van Rooſen met den Rhabarbar ʒ.ij.ß.

Oft.

Neemt de ſchorſſen Myrabolanorum Citrinorum ʒ.ij. Tamarinden ʒ.iij. de bloemē Cordiael ana p.j. een weynich in water geſoden / eñ in ℥.iij. nats gereſolveert ſyrupi infuſionis Roſarum pallidarum cum Rhabarbaro ℥.j. Catholici ʒ.ij.ß. tſamen inghenomen/metten eerſten ſalmen weynich conſtringerende inde laxative vermenghen/maer op tleſte nae dat tamelijcken gheſuyvert ſal weſen. Aldus.

Pillen.

♃. Rhabarbar/dickwils beſproeyt in Rooſwater ʒ.ij. ſchorſſen van de geel Myrabolanen vande Chebuli eñ Indicæ, geweyct int t'ſap vā Rooſen oft van Weechbreeden ana ʒ.j. Maſtic ℈.j. Spicæ ℈.ß. met ſyroop van Rooſen laxative pillekens ghemaeckt/ende tweemael ter weken ſmorghens ʒ.iij. oft iiij. van inghenomen. Nae deſe evacuatien ſalſe ghebruycken de decoctie van Gerſte of van Linſen/ daer wat Suyckers oft wat honichs in vermengt. Hier na ſalmen opten Buyck ende Nieren conſtringerende plaeſters leggen/als inden Capit. vanden overvloedigen vloet verhaelt ſtaen/ende van binnen in t Ghemacht ſpuyten ofte waſſinghe ghebruycken/ als met de decoctie Biſtortæ, Plantaginis, Potentillę ende roode Rooſen/in conſtringerende Wijn gheſoden/ daer den ſyroop vande drooghe Rooſen in ghereſolveert : maer om te ſuyveren/ſalmen nemen wat Gerſten water of wey van Melck/ daer in reſol. ſyroop van Rooſen laxative of honich van Rooſen of Suycker/ ende van binnen vercoelende ende conſtringerēde Electuarium.

Aldus,

Neemt de wortelen Conſolidæ Majoris gheconfijt ℥.j.ß. conſerve van oude Rooſen ℥.ij.ß. conſerve van Cichorey bloemen ℥.j. de ſpecien trium Santalorum ʒ.ij.ß. Coral ghebrant ende ghewaſſchen ʒ.j.ß. gebranden Herts hoorn in Rooſwater gewaſſchen ℈.ij. ſyroop vān Myrthus oft van Queen q. ſ. vermengt/ende eē Caſtaengie groot inghenomen.

Vanden Phlegmatijcken vloet der Vrouwen.

Deſen vloet is altemet cauſerende uyt overvloedige Phlegma, in welcken ſy loſſen een witte weyachtige/of waterachtige materie/welckē vloet ooc tē eerſtē niet geſtopt en mach worden/ maer men moet de vreemde materie meer doen loſſen / ende dat met medicamenten die daer de Phlegma zijn pur gerende/ als met den Agarico, Carthamo, Diacarthamo, ende diergheiijcken/eerſt gebruycken duſdanigen Minorative.

Minorative. ♃. Pillulæ Hieræ ſimpl. oft de Aromati. ʒ.ij. agarici Troch. ʒ j.ß. met honich van Rooſen pillen vermengt/ daer van eerſt 6. Pillen ingenomen/daer na 3. oft 4. alle 4 dagen eens. Hier na ſalmen de materie aldus bereydē.

℞. Oxymellis Scillini ofte honich van Roosen/den syroop de Radicibus ofte e Stœchade, Syroop van Byvoet, ana ℥. j. ende ß. de wateren Arthemisiæ, Nepitæ ende Melissæ ana ℥. iiij. ghearomatizeert met de specien Diarrhodi Abbatis ʒ. j.

Oft aldus.

Neemt de v. ghemeene wortelen/de wortelen Cyperi an ʒ. ß. Bethonie/Hyssop/Nepete/Byvoet/Melisse/Polep/Valeriaen/Cassuthe ana M. j. Stœchados arabicæ, Alssen ana M. ß. Carui/Anijs en Venckel saet ana ʒ. ij. Sysymbrij, Spicæ Nardi ana ʒ. j. ß. roode Ciceren ʒ. j. Helichrysi, Camil ende Roosemarijn bloemen ana p. j. dese op de helft in water ghesoden/ ende van het nat ghenomen twintigh uncen met Suycker ghesoet/ende met Caneel ʒ. ij. ghearomatizeert/ende voor v. morghens vermengt/daer nae dese pillen inghenomen.

Pillen.

℞. Pillularum Fœtidarum, Aggregativarũ ℈. j. Cochiarum gra xv. met Arthemisie-water v. pillen ghemaeckt / ende nae den eersten slaep ingenomen/of nemen alleen iiij. pillen inde teere natueren in/ desgelijcken de pillen Fœtidæ alleen ʒ. j. inghenomen.

Ten selven.

℞. Diaphœnici ʒ. iij. Suycker q. s. hier een Bolus vã gemaect/ende smorgens vroech ingenomen/ende ses uren hier nae of tsanderdaechs neemt dit Lotorium oft affspoelinghe in.

℞. Gerste water ghesoden ℥. iiij. honich van Roosen ℥. j. dit inghenomen.

℞. Mitridatij, oft tamelijcken ouden Teriakel ʒ. j. tsanderdaechs smorghens v. uren voorden eten inghenomen.

Oft.

Neemt conserve van Savie ende van Roosemarijn ana ʒ. ß. den ghemeenen Acori geconfijt ʒ. iij. de specien Diarrhodi Abbatis, de spe. Aromatici Rosati ana ʒ. ij. Spierum Diambræ ℈. ij. het pulver vanden rooden Coral gebrant/ ghebranden Herts hoorn ana ʒ. j. met den syroop daer de Citroen schellen in bewaert worden / eẽ Electuarium ghemaeckt/ende smorghens ende voorden avont eten ingenomen.

Oft aldus/verdroogende/ na de ordinantie Rondeletij.

Neemt sponsien schoon gewasschen ende tot asschen ghebrant/daer nã wederom wel gewasschẽ in het water van Peculi Rosarum ʒ. ij. het schaeffsel van Yvoor ende van Herts hoorn ana ʒ. ij. roode Roosen/ drooge Citroen schellen ana ʒ. j. Galangæ, Cyperi ana ʒ. ß. Sacchari Rosati Tabulati ℥. ij. dit samen tot een pul. vermengt/ ende alst voorgaende ingenomen. Inden phlegmatijcken vloet moetmen meer verdroogende ghebruycken/als in de cholerijcken.

Unguentum.

Neemt Olie van Alssen/vãn Nardus eñ van Queẽ an ℥ ß. Cyperi, Galangæ, Alssen bloepsel/ Nagelen ana ℈. j. ß. Was q. s. tot een Liniment gemaect/ ende dat smorgens ende savonts ghebruyct/de sackens ende emplastrẽ inden overbloedigen vloet verhaelt/zijn hier oock goet gebruyct. De wasschinghe ende Spuytinge hier voren verhaelt / diemen hier oock gebruypt/maer men moeter wat meer honich van Roosen ofte syroop van Roosen laxative in vermengẽ/ende gebruycken dese roockinge nae de suyveringen.

Roockinghe/ende dient oock om de Vrouwen vruchtbaer te maken.

Neemt Styracis Calamite, Benjoin, Note muschaten/Macis ana ʒ. ij. Castorei ℈. ß. Galliæ Muschatæ ʒ. iij. Naghelen / Ladani ana ʒ. j. Gengeber Caneel/Spicæ Nardi, Schœnanti an ʒ. ij. met Terebinthijn pillen ghemaeckt / ende daer smorghens ende savons een van opt vyer gelept/ende den rooc van onder met eenen trechter ontfanghen.

Op den Buyc ende Nieren salmen de voorsz. remedien ghebruycken.

Maer te seer cout van natueren zijnde/salmẽ het Empla. de pelle Arietina, oft het Emplast. pro Matrice verkiesen/ veel in Stoven te gaen/ ende te sweeten is hen goet/ het braken ofte vomeren voor oft nã den eten is hen goet/ende beter als ander evacuatien / want het lept de materie eenen anderen wegh/men sal haer dese pillen/alle ses of seven daghen ij. teffens laten gebruycken.

Pillen.

℞. Pillulæ Masticchine. Agarici troch. ana ʒ. ij. de schorssen Myrabolanorum Chebulorum ℈. ij. met honich van Roosen vj. pillen gemaect upt elcke dragma.

Soo desen vloet veroorsaect upt een melancholeuse humore by haer eenige scherpheyt hebbende / so salmen de selve cureren/ alsmen in den cholerijcken vloet verhaelt heeft / dan int purgeren / moetmen medicamenten ghebruycken om de melancholie upt te drijven/als den Thymus, Epithymus, de swerte Myrabolani Mercurialis, de decoctie vande Senie/ den Cuscuta/ ende de syropen van Duyvekervel/ van Venus hayr/van Hoppe/de Epithymo. eñ op de plaetse sal men appliceren als men in den Cancker diemen alleen onderhoudẽ wil/ als het unguent Diapompholigos, Cerusæ, Tuthiæ, Authimoniæ Lithargyro, Nutrito, ende upt desen met oleo Myrthino ende Azijn op looden platen ghewreven/Linimenten ghemaeckt: maer indien daer gheen scherpheyt mede vermengt en is/ so machmen de voorsz. remedien hier voren inden Phlegmatijcken Vloedt verhaeldt / ghebruycken/ dat is om te verwarmen ende te verdroogen/ de pillẽ de Bdellio zijn in alle dese bequaẽ/ sonderlinghe daer de Conchæ Venereæ, intomen/want sy verdrooghen alle inwendighe ulceratien sonder te lareren. Den Vinca Pervinca, dat is/den Maechden-palm ghesoden / ende daer mede ghefomenteert is inden beginsel seer goet/ maer daer nae een decoctie met een weynich Alupns ghebruyckt.

Om in den Cancker te procederen.

Conchæ Venereæ, zijn de schelpẽ die de pelgrims vã S. Jacob brenghen.

Aldus

Aldus.

Men sal een Looge maken van Wijngaert-rancken/van Coolstrupcken/vande Vlyghboõ/vande Brem/oft Eycken hout/soo veel alsmen behoeven sal/ om den Buyck in te wassen oft te stoven: daer salmen in sieden de wortelen consolide maioris, Bistorte, de wortelen Lapathi acuthi ana ℔.ij. schorssen vandẽ Eyckenboom/ ℔.j. d'opperste vande Bramen/ Weechbreedẽ/ Potentille/roode Roosen ana M.iij. Granaet-schellen ℥ ij. ghesoden zijnde/werpt daer zout in M.iij. Aluyn ℔.j. Vitrioli ℥.iij. dese decoctie is seer opdrooghende eñ opstoppende. Men salse oock mogen ghebruycken int uptsincken des lijf-moeders ende des Fondaments. Men sal dese wassinge oft stovinge alleen op tleste / eñ na ander remedien ghebruycken.

Dese Lavamenten zijn goet om alle vloedinghe te stoppen/ maer de badinge daermen t'geheele Lichaem in badet/dienen om te sweeten/ af te suyveren/eñ alle pijn des lichaems te versoeten. Sy moeten hen wachten van veel vochtigheyts te gebruycken/eñ verkiesen alleen verdrooghende eñ vergrovende spijse.

Inden Cholerijcken vloet wort seer ghepresen de wey van Melck/met de infusie vande zeeroolen/oft die alleen een weynigh ghesoden.

Inde phlegmatijcke vloeyinge zijn de voorsz Pillen Hieræ oft de Aromatibus, met eẽ weynigh Agarici, oft Assaieret, oock die vande Myrabolani, met den Agarico seer gepresen / want sy verdrooghende ende stoppende zijn.

Generael remedien teghen den witten Vloedt.

Neemt de wortelen Symphyti majoris, Bistorte, Tormentille ana ℥.iij. Piloselle, Potentille, Pervince, Polygoni, het opperste vande Bramen/Teskens cruyt/middel-schorssen van de Eycken eñ Wilgen boomẽ ana M.iij. Weegbreeden metten wortelen M.ij. de bladeren Hedere arboree eñ roode Roosen ana M.j.ß. in ℔. x. smits water oft rooden Wijn ghesoden/eñ de plaetsen daer mede ghestooft/ ghewasschen/ eñ daer in ghebracht.

Roockinghe.

℞. Alipte moschate, oft Gallie Moschatæ ℥ ß. Benioin, ligni aloes, Santalorum omnium an. ʒ.j. Ladani, Hypocistis, Rosarum rub. succini ana ℈.ij. spicę nardi, nucis moschate, macis, Naghelen ana ℈.j. met de mucilaginis Gũ. tragacanthi salmen Trochissen makẽ/ daer toe doende eẽ weynigh Wilgẽ kolen: eñ nu drooogh zijnde / salmen daer een weynigh Nardus olie toe doen eñ als de Vrouwe nu van haer suyveringhe wel ghesuyverdt is/ salmen een van dese Trochissen op Colen legghen/ eñ den root van onder int lichaem ontfangen/ daer na dusdanighen Emplaster ghebruycken.

Emplastrum. ℞. Emplastri pro Matrice ℥. iij. de wortelen Bistorte/ den mos van de Eycken boomen ana ʒ.iij. hier van een ronde Plaester ghemaeckt/ eñ na datse nu haer stonden ghehadt sal hebben / salmense haer opte regioenen vande Lijfmoeder legghen/ dat is/recht boven tghemacht/eñ latense daer op leggen/tot dat dẽ tijt van haer maentstonden wederom voorhanden is/dan salment wederom af doen.

Ten selven/ by my int ghebruyck eñ goet bevonden / mits vervolghende den voorgaenden Regule.

Neemt de Dadelsteenen/ de steenẽ upten suren Granaten/oft upten Berberis ana ʒ.ß. de pulveren van yvoor/hertshoren eñ Drakẽbloet ana ʒ.ij.ß. root gewreven Corael ʒ.ij. Anthere Rosarum ʒ.j. Foelgie/ Note moschate/ Nagelẽ ana ℈.j.ß. met den sprooy Myrthei of vã Queẽ een Electu. vermengt. Oft vermengter den ouden conserf van Roosen onder ℥.iij. eñ hier van alle morghens ʒ.iij. oft ʒ.ß. van ingenomen/ daer op drinckende van dit water ℥.ij.

Neemt de bloeyselen ofte Cattekens van de Wilgenbladeren/Maeghdẽ palme/Potentille/ de witte bloemen Nymphee ana M.ij. Gaghel/ knoppen Anthere e Rosis albis, Roosemarijn/ Savie eñ Menthe ana M.j. cleyn ghesneden eñ gestampt/eñ een weynigh met rooden wijn besprengt/eñ eenen nacht laten weycken/ tsanderdaeghs door tgelas ghedistilleert/ eñ als boven gebruyckt. Men soude in dit water moghen resolveren den gumm. Arabici tragacãthi an. ʒ.j. boli Armeni in Rooswater ghewasschen ʒ. iij. Amleren/ yvore eñ ghebranden Hertshoren ana ℈.iiij. ende dat vervolgende gebruyckt. Oft gebruycken het bovenste Electu. alleen/met weegbreeden water vermengt. Eñ tselve is in vloeyinghe eñ Buyckloopen seer bequaem/ als wy bevonden hebben.

Ten selven/seer prijselijck.

Neemt 2. witten van rau Eyeren / Olibani, boli Armeni, terræ sigillatæ ana ʒ.ß. cleyn gepulvert/eñ vermengt/eñ als een Bolus 6. voor den eten inghenomen.

Oft.

Neemt rooden straffen Wijn gestaelt ℥. iiij. Gum Tragacant eñ van Arabien ana ʒ.ß. dit vermengt/ ende 15. morgens vervolgende ingenomen.

Een ander.

Neemt Dadelsteenen cleyn gepulvert/ Drakenbloet ʒ.j. vermengt/ eñ smorgens eñ savõts inghenomen/ oft met Weeghbreeden water inghedroncken.

Oft.

Neemt gebranden Bloetsteen/Hertshorẽ gebrant/rooden Corael ghewreven ana ʒ.j.ß. vermengt/ tsavonts te bedde gaende/eñ opstaende ʒ.j. inghenomen.

Ten selven.

Neemt de roode middelschorssen vande castanien/het pulver vanden Yvoor ana ʒ.ß. met het water Nymphee inghenomen.

Oft. Neemt stercken Bier-azijn ℔.iij. marchasite ℔.j. de middelschorssen vanden Eycken boom ℔.ß. ghesoden/ende smorghens ende tsavonts voor den eten/den root door eenen trechter van onder int Lichaem ontfanghen.

Item.

Item.

Neêt rooden straffen Wijn ℔.ij. Ysersintelen ℔.j. tsamen op een derdendeel gesoden / doorgedaen/ende Tghemacht daer mede gewasschen/ ende den roock ontfanghen.

Nota.

Het gheschiet altemet dat de Vroukens met eenen vuylen stanck van beneden ghequelt worden/ende dat door de vuyle gecorrumpeerde humoren / hen aent T'ghemacht vergaderende/ waer door de Mans dicwils eenen aftrec vande Vrouwen hebbē/ maken de Lijfmoeder seer gladt ende ruym / waer door sy het vruchtbaer saet niet behouden en moghen / salmen dus remedieren.

Een Liniment.

Neemt den grooten Consolida, Balaustie/ Galnoten/ Sumach besyen/ Myrthus besyen/ Aluyn/ Boli Armeniæ ana q.s. hier van een deel ghepulveriseert / ende het ander deel salmen in rooden straffen Wijn ende weynich Azijns sieden/ende met die decoctie salmen Tgemacht fomenteren/eñ na de fomentatie de pulveren daer op stropen / ende inden boven verhaelden Wijn of hier na volghende doecken ghenet/ende daer op ghelept.

℞. Galliç Muschatç, Note muschaten ana ʒ. iij. Nagelē ʒ.j.ß. Muscus ℈.ß. met wat wijns vermenght/ ende warm zijnde salmen doecken daer in nat maken/ ende als boven gebruycken/ oock salmen wat doecxkens inden voorsz. Wijn netten/ende int Ghemacht als een Pessus ghebracht / alle den nacht daer inne laten blijven/ ende smorghens wederom uptghedaen.

Vande onvruchtbaerheydt der Mannen ende der Vrouwen.

DE onvruchtbaerheydt gheschiet alsoo wel door de foute der Mannen als der Vrouwen/inde Mannen door dien sijn saedt te heet/ te cout/te seer verdort/verhert/te dic/te subtijl/ te teer/te waterachtich is/als inden ouderdom geschiet: door de overvloedige hitte wort de natuerlicke hitte des vruchtbaren zaets te niet gedaen/door de coude versticket/ door de vochtigheyt verspreydet hem als water/daer door den levendē geest vliesende/door sijn groote droochte/verherthept ende dickte/verlieset sijn natuerlijcke vochtichept / ende is de rest verdorrende/ ende door de corthept der Roedēen wordet niet op sijn bequaem plaetse gebracht/oock de mannen oft vrouwen dickbuyckigh zijnde (als Aristoteles verhaelt) zijn in desen ooc onbequaem.

De Vrouwen geven totte onvruchtbaerhept oock haer oorsaeck / als daer de Lijfmoeder te vierigh/ te coudt/ te vochtigh/ te droogh/ oft te
5.aphor.62 dorre is. Want soo als Hyppocrates sept: Daer de Lijfmoeder te cout/te dick/ofte te vast is/en connen niet ontfangen/want in sulcke wort het manlijck saet uptgebluft/desgelijcken door haer groote hitte/droochte eñ dorrichept/want door ontbrekinghe des voedtsels/ soo moet het Zaet corrumperen/die ooc te dick/te vet/ende den inganc des Lijfmoeders door tvet te seer benout is (als Hippocrates verhaelt) zijn al onbequaē/ 5 aphor.
want al worden sy bevrucht/ sy en voldragen de selve niet/als ons Hippocra. vhaelt: de teerighept/nauwichz eñ corthept der lijfmoeder veroorsaect onvruchtbaerhept/of so de aderen Cotiledones genaemt verstopt zijn/ende de vrucht door haer niet ghevoedt en magh worden / den onwilligen bysłaep causeert onvruchtbaerhept/ die met Flerecijn ofte Sciatica ghequelt zijn/en genereren niet /als Aristoles getuygt: de aderen achter de ooren afgesneden/benemen de vruchtbaerheydt/als Hippocrates leert/ want de animael geesten upte Hersenen voortcomende / dā tot de genererende leden geenen toeganc en hebben: de overvloedighe maentsuyveringhe / ofte te ontijdigh ende te vroech ophoudende/ causeren onvruchtbaerhept/desghelijcken dronckenschap of gulsichept/de Maninnen oft manachtige Vrouwen zijn ooc al meest onvruchtbaer. Den ouderdom so inde mannen als inde vrouwen/veroorsaeckt onvruchtbaerheydt / welcke onvruchtbaerhept inden Vrouwen gemeenlijcken gheschiedt ontrent den 45. oft 50. jaren: de mannen blijven altemet 70. of 90. jaren vruchbaer: Marsilius Patavus sept/binnen Pavien een Claruit 13.23.
jonghe dochter ghesien te hebben/die tot haren negenste jaren bevrucht was. Valescus de Taranta verclaert een Vrouwe ghesien te hebben Floruit 14.14.
die tot haren 67. jaren eenen sone gebaert heeft. De Mans moghen in haren ouden dagen noch vruchtbaer wesen/als ons Aristoteles septi. dē Animalib. verhaelt/seggēde/datter veel gevonden zijn/die tot haren 70. jarē noch kinderen geprocreert hebben. Plinius ende Solinus verhalen ons ooc dat den Coninc Numidarum, Masinissa ghenaemt 86. jaren oudt zijnde een soon verkreegh/Metimathnum genoemt. Cato den roomschen Censorius heeft nae sijn 80. jaren eē soon upt de Dochter Solinij sijn Dienstmaechs verwect: ende Alexander Benedictus Veronēsis medicus verhaelt van eenen Duytsch / tneghentigh Jaren oudt wesende / by sijnen tijden met sijn eerbaer huysvrouwe noch een kint verweckten: den vermaerden medecijn Michael Savonarolla, seydt ghesien te hebben dat eenen Nicolaus de Palavicinus noch een soon verwecten nu hondert jaren out wesende. Dit nu verlatende/ ende wederom keerende tot onsen propoost/ dat is/totte onvruchtbaerhept / soo zijnder noch ander saken / waer door de onvruchtbaerhept veroorsaken mach/als doort innemen vanden Campher/ Yser vijlsel / de decoctie Filicis, Pastinace erratice, veel cout Ys oft Sneeuwaters ingedroncken/maeckt de Vrouwen onvruchtbaer / sonderlinghe inghenomen nae datse eerst haer suyveringhe ghehadt hebben / den Wijn ghedroncken / als ons Athenæus verhaelt/ daer den visch Mulus in ghelegen heeft/ maect de Vrouwen onvruchtbaer / eñ beneemt Pamphilus sijn couragie / de Testiculen gestreken met den Cicuta, Hyoscyamo oft den Opiū daer op gelept met den sappe vanden Papaver.

Indien de Vrouwe nae datse haer met den Man vermenght heeft/subijtelijcken ende met haest opwerpt/ ende haer sterckelijck is heroe-

rende/de trappen op eñ neder loopende/seer be-
gint te niesen/ oft met subijte vreese ende gram-
schap overvallen wort/ eñ in Venus handelin-
ghe met beschaemtheydt verrast / ende tot veel
schreyens verweckt wort / soo en wordense van
die reyse niet bevrucht.

Sekere onvruchtbaer teeckenen.

Indien t'gemacht der Vrouwen altijt voch-
tigh eñ glat oft slijmigh is/so en salse niet haest
ontfangen/ want de Moeder tselve niet wel be-
houden en can : eñ al wordense bevrucht/ so los-
sen sy de vrucht voor haren tijdt/ ende dat door
cleyn oorsaken.

Om te weten of een Vrouwe be-
bevrucht is/oft niet.

Hyppocrates leert/datmen de Vrouwen van
onder met eenige aromatycke dingen soude be-
roocké/als latende den roock Myrrhe, Styrace,
Benzoin,oft dierghelijcke/door eenen Trechter
van onderé optrecken. Eerst wel dicht om haer
middelt gesloten / op dat den roock van buyten
niet opwaerts en treckt ; ende so sy dus besloten
zijnde/den roock inden neuse oft mont ghewaer
wort/is een teecken van vruchtbaerheyt/ want
daer uyt verstaé wort dat de genererende vaten
niet verstopt en zijn.

Ten selven.

Neemt het pulver Aristologie met wat Ho-
nich vermengt/eñ maken daer een popken van
met subtyl lijnwaet/ eñ te bedde gaende/in t'ge-
macht ghebrocht:ende so sy daer van eenen soet-
achtigen smaeck inden mont gevoelen so wort-
se vruchtbaer gheacht/oft anders contrarie.

Ander nemé een stuckken Looct in tgemacht
gedaen/ende soo sy den smaeck inden mont ghe-
voelen/worden vruchtbaer gheoordeelt.

Dit en zijn maer alleen particuliere onder-
soeckingen/om daer uyt te weten/of de passagié
vande genererende Leden open zijn: Maer so de
Vrouwe uyt eenige oorsaeck haerder natueren/
of door eenige quade complexien onvruchtbaer
is/en is hier niet uyt te oordeelen. Van dierge-
lijcke ondersoeckinge leestmen veel ander exem-
pelen byden Autheuren/maer al onseker / daer
om deselve achterlatende.

[…beringhe / t'zaedt / …naturen.] Het vruchtbarighe zaet der Mannen/als A-
ristoteles seyt/moet wit zijn/glinsterende/ ront-
achtigh tsamen-ghevoeght als een Eeckel den
Vlierbloemen van reuck ghelijck/ in t'water te
gronde sinckende/ maer waterachtigh drijven-
de/wort onbequaem gheacht.

Oock seyt Avicenna, dat het bequaem Zaet
wit/claer eñ visceus zijn moet/ eñ wort ooc van
de Vliegen ghenudt/ van reuck de bloemen van
de Waepen oft Vlierbloemen ghelijck.

De vruchtbare Vrouwé zijn veel eer uytma-
gerende/haer jeught verliesende eñ teerder van
natueren als de onvruchtbare/maer de vrucht-
bare leven in meerder ghesontheyt.

Maniere om te cureren.

Aenghesien de oorsaecken van desen seer ver-
scheyden zijn / als Galenus in comento Apho-
ris.5.particule : ende Hali abbas novo disposi-
tionis Regalis : ende Avicenna ritertij ons ver-
halen/moeten daerom elck van desen oock haer
eyghen remedien ghenieten/alsmen hier na ver-
halen sal/daerom salmen opde oorsaer rijpelijc-
ken letten/ eñ ondersoecken ofter eenigh hinder
inde genererende Leden / als in de Lyfmoeder
oft haren deelen is schuylende/waer door tselve
behindert soude mogen worden : want so tselve
behindert wort door de overvloedighe maendt-
suyveringhe / oft doort ophouden/ oft door den
witten vloet van dien/sullen dese eerst al elck na
synen eysch ghe remedieerdt worden/ al eermen
totten principalen comen sal / ende daer nae de
Lijfmoeder bequaem maken totter ontfancke-
nisse/welck alderbequaemste sal gheschieden na
datse nu haer maentstonden gehadt sal hebben/
want dan de rechter oft slincker zyden des lijf-
moeders ontsloten staen/als Hyppocrat.6.epi-
dem part.7.aphor.24.verhaelt.

Door een coude onghetempertheyt/
ende verstoppinghe der Lijfmoeder.

Daer de onvruchtbaerheyt nu geschiet door
een coude eñ vochtighe onghetempertheydt des
gheelen Lichaems/ oft door de verstoppinghe
der moeder-aderen Cotyledones, eñ dat met eé
grove slijmighe Phlegma, salmen tselve beken-
nen eñ remedieren/als wy inden Capitt. vande
ophoudinge der maentstonden uyt deselve oor-
sake/verhaelt hebben. Haer spijse eñ dranck sul-
len verwarmende ende verdroogende zijn/haer
broot wel ghedeessemt/verkiesen jonge hoende-
ren/Capoenen/ jonghe Duyven int wildt vlie-
ghende/ ende ander cleyn ghevoghelte / Hinnen
eyeren weeck gesoden. Alle coude vochtige fruy-
ten sullen sy schouwen/ ende weynigh Visschen
gebruycken/eñ verkiesen witten suyveren wijn:
alle suere eñ soute dinghen mijden : eñ gebruyc-
ken altemet den gheconfijten Gengber/de spe-
cien Diactionpiperon, den Diacumini, species
Aromatici Rosati, welckmen oock altsamen in
de coude ende vochtighe natueren der Mannen
verstaensal : sullen haer Lichamen oeffenen eñ
exerceren/wesen sober in eten eñ drincken/ ende
ghebruycken roockinghe/stovinge/ strijckinge/
ende cruydé die de Lijfmoeder verwarmen/ eñ
te deghe brenghen/ als den Stœchas, Lauwer-
bladeren/Savie/Roosemarijn/Bethonie/ Po-
ley/Mater, Melisse/Majeleyn/Wijnruyte/ An-
nijs/Ameos, Seseli, Dauci, Iunci odorati, ende
Spicæ Nardi.

Oft dusdanigen Electuarium.

Neemt de wortelen Eryngij ℥.j.groené Gen-
gheber ʒ.vj.de wortelen Acori gheconfijt ℥.ß.
de specien diambre, aromatici Rosati ana ʒ.ij.
ß.Castorei ℈.j.ß.met de syrope daer de gecon-
fijtte Noten musscaten in bewaert worden/ een
Electuarium ghemaeckt / oft metten Syroop
de Stœchade.

Oft dusdanighen roockinghe.

Neemt

Neemt Myrrhæ, Olibani, Styracis Calamithę, Calami Aromatici, Spicæ Nardi ana ʒ.iij. roode Rooſen ʒ.ij. dit tot een pulver ghemaect/ daer van een weynich op Colen gelept/ ende den roock van ontfanghen.

Onvruchtbaerheyt door de heete ende drooghe ongetempertheyt der natueren/ oft door een heets ende ſcherpe materie in haer ſchuylende.

Onvruchtbaerheyt die veroorſakende is uyt een heete drooge ongetempertheyt/ door eenige heete eñ ſcherpe materie/ ofte dat het vrouljck ſaet te heet eñ ſcherp van natueren is/ daer door haer ſeer dertel ende Venus ſpel begeerigh makende/ welck al uyt verſcheyden humoren ghe-ſchieden can/ als aen de materie dieſe loſſen/ te mercken is/ welcke dickwils ſoo ſcherp is/ datſe haer aent Gemacht veel Puyſten ende ulceratien opwerpt/ daer door oock met vermengen des Mans pijn ende ſmertinghe int Ghemacht na latende: deſe moeten haer ſeer wachten van alle ſoute/ ſuere/ ſcherpe ende heete ſpeceryen ende cruyden/ van tlichaem ſterck te exerceren/ veel te waken/ ſobrieren/ ſwaricheyt eñ gramſchap/ haer ſpijſe moet zijn vercoelẽde eñ ververſchende/ ende drincken cleynen wijn met water vermengt/ den ſlaep is hen ſeer goet/ ende laten hen tſop van een Hoentgen genieten met vercoelende cruyden/ als met Latuwe/ Spinaſie of Endivie ghekoockt/ gebruycken/ het Lichaem ſullen ſy beneden waſſchen met water daer vercoelende eñ ververſſende cruyden/ als Violen/ Maluwe/ Porceleyn/ Latuwe/ nachtſchade/ Nymphea, Sulcker/ Huyſloock/ Rooſen/ Meloenen/ Pepoenen/ Couwoerden/ ofte Comcommeren in gheſoden ſullen zijn/ oft waſſchen tGemacht van binnen en van buyten/ met wey van melck/ de Nieren/ Lendenen en tGemacht ſalmen met het ſap van Nachtſchade ende een weynich olie van Rooſen vermengt/ of met unguento Roſaceo in Rooſ-water gewaſſchen beſtrijcken. Oft inde groote dertelheyt ende gheneghentheyt tot Venus/ ſalmen haer laten ghebruycken grove ſpijſe om t'bloet te vergroven ende tſaet der natueren te temperen/ als Appelẽ/ Peeren/ Queẽ/ Caſtanien/ Porceleyn/ Latuwe met het ſaet/ de bloemen Nymphee geconfijt ende haer ſyropen met haer wateren gedroncken/ men ſal hen camerganghen doen hebben/ ende laten haer cout water drincken.

Om Venus hongher te bluſſen/ ende te doẽ ſlapẽ/ ſoect int cap vant jeuckẽ eñ kittelẽ aẽ t'ghemacht der vrouwẽ.

Oft aldus.

Neemt roode Rooſen M.j. Latou ſaet ʒ.ß. Comcommer ſaet ʒ.ij.ß. de bloemen Nymphee M.ß. Campher ℈.ij. met conſerve Nymphee ʒ.j.ß. vermengt/ daer van ʒ.ß. teffens ingenomen/ want theneemt de ſcherpheyt des ſaets.

Oft.

Neemt Latou ſaet een weynich ghepulveriſeert ʒ.j. met water Nymphee inghedroncken. Rhaſes ſeyt datmen ſoude nemen de Roede van eenen Stier/ ghedroocht ende ghepulveriſeert/ ende ʒ.j. met wijn ingenomen/ beneẽt den vrouwen Venus luſten.

Avicenna eñ Rhaſes ſeggen datmen de clooten van eenen Wolf ſtamptẽ met olie van Rooſen/ ende int Gemacht der Vrouwen dede/ ſoude de ſelve van Venus geheel eenen aftrec maken.

Item eenen Vorſch thooft af ghe ſneden/ ende den Vorſch ghedroocht/ ende met Wijn inghedroncken tot ʒ.j. teffens/ oft met een weec pap ken inghenomen/ brenght een onluſt tot Venus aen.

Tgemacht met de clootkens geſtreken/ met het ſap van Cicuta, tſap van Huyſloock/ Latuwe ende eẽ weynich Azyns met Campher vermengt/ oft neemt olie Papaveris, Nymphea, of Mandragoræ met wat Camphers vermengt. Item den Opium met tſaet Mandragorę/ ende Hyoſcyami, ende met olie vermenght/ daer de voorſz. Zaden in gheſoden zijn/ ende daer de voorſz. plaetſen mede beſtreken met de Nieren/ doet Venus geheel ſlapen.

¶ Onvruchtbaerheyt uyt overvloetheyt der Winden.

De overvloedige windẽ inde Lijfmoeder vergadert/ of van buyten daer in ontfangen/ maect de Vrouwe oock onvruchtbaer/ welckmen aende teeckenen inden Capi. vande beſloten windẽ der Lijfmoedere/ ende oock inden Capit. vanden windigen Mola verhaelt ſullen worden/ bekennen ſal/ ende ſullen mette ſelve remedien geholpen worden/ als door eenen ſoberen reghel van eten ende drincken te onderhouden/ gebruycken verwarmende ende verdrooghende ſpijſe/ verwarmende ende wintverdrijvende Electuarien ende ander medicamenten/ aldaer verhaelt/ oock den Theriaca Andromachi, Mitridatium, Diambra, &c.

Het gheſchiet altemet dat de vrouwelijckele den in haer ſoo ſeer benout/ ende met vet beſet zijn/ datſe daer door onvruchtbaer blijven. In ander is tbinnenſte vanden halſe vande Lijfmoeder uyter natueren ſeer enge eñ beſloten/ ende het buytenſte te ruym ende open/ welck elck beſonder aldus gheholpen moet worden.

Soo de vruchtbarighe leden te ſeer nau ende ghesloten zijn/ ſalmen haer alſulcke ſpijſe ende dranck laten genieten/ daer het lichaem metter tijt door magerẽ mach/ weſende ſober in eten eñ drincken/ ghebruycken verwarmende ende verwarmende ende verdroogende dinghen/ als ſeer grof/ magher ende ſuer oft rijp broot/ geſouten vleeſch ende viſſchen/ cleynen ſtrengen wijn/ het Lichaem veel exerceren/ ende weynich ſlapen/ liggen op herde bedden/ ende ſullen hen dickwils purgeren met pillen de Agarico ende Fœtidis, met verwarmende/ verdroogende ende ſcherpe Clyſterien/ daer in vermengen de ſpecien Hieræ ſimpl. ende altemet Electuariũ Benedictæ laxative, ende laten ter aderẽ ſo daer niet en is daer doort behindert wordt.

Indien den hals der Lijfmoeder van binnẽ te nau ende te ſeer ingecrompen is/ dat daer het vruchtbarige niet ontfangen en mach worden/ ſalmen tſelve aldus remedieren/ ſonderlinge na haer maentſuyveringhe. Neemt eenen dunnen

woꝛtel

woꝛtel Althee oft van Maluwẽ/eñ becleedenſe met een ſubtijl Lijnwaet/eñ beſtrijcktſe met Vnguento Dialtheæ ſimpl.of compoſiti,vermẽgt met olie van ſoete Amandelẽ/met een weynigh Styracis vermengt / ende dickwils daer in ghebꝛacht: ende neemt de woꝛtelen allenſkens wat dicker. Men machſe altemet oock beſtrijcken met het unguento Agrippe, oft vermengẽ daer altemet het pulver vande Woꝛtelen Iridis, met een weynigh Muſcus onder.

So den buytenſten mont oft ingang te open eñ te ruym is/ ſo ſalmen de plaetſe met verwermende/ verdꝛoogende eñ conſtringerende cruyden ende Plaeſters te hulp comen.

Fomentatie.

Neemt de woꝛtelen Conſolide maioris, tormentille ende Biſtorte ana ℥.iij. de zaden ende bloemen vanden Gaghel/Sumach/Myꝛthus beſien/Balauſtie,onrijpe Galnotẽ ana ℥.j. roode Rooſen M.j. Macis ʒ.iij. een weynigh gepulvert/ende in rooden ſtraffen wijn gheſoden/ opt leſte daer een weynigh Azijns by ghedaen/ ende daer over gheſtooft.

Neemt vande voorſz.pulveren ℥. ij. Maſtic, Olibani, Note muſchaten eñ Naghelen ana ʒ.j. ghepulveriſeert/eñ met xvj.℥.rooden wijn vermenght / ende daer tlichaem warm van binnen ende van buyten mede ghewaſſchen/ eñ dat dickwils herdaen op eenen dagh.

Ten ſelven.

Neemt de woꝛtelen Biſtorte,middelſchoꝛſſen vande Eycken eñ Wilgenboomẽ ana ℥.v. Gagelbladẽ/Potentille/roode Rooſen mette knoppen/Mos van de Eyckenboomen ana M.j. onrijpe Bꝛaembeſien/Sleyꝛuymẽ ana ℥ ij. Foelje Note muſchaten ana ʒ.iij. dit in rooden Wijn gheſoden / op tleſte daer een weynigh Azijns by gedaen/eñ daer dickwils mede gewaſſchen.

Concumbendi impotentia.

Om tot Venus dienſt bequame te weſen.

Soomen nu tot ſulcx onbequaem waer/ſo ſal men tſelve remedieren met Medicamenten die Venus couragieren/den luſt vermeerderen/ ende de aenhalende cracht Attractrix, met haer behoudẽde cracht Retentrix zijn verſterckende/ op dat het vꝛuchtbarige zaet van Attractrix aen gehaelt mach woꝛden/ende Retentrix tſelve tot ſynen bequamen tijt mach behouden.

Om de Mans te couragieren / ende Pamphilus ſyn oozen op te doen richten.

Neemt verſſche Pijnkernen/Piſtatien/ tſaet vanden Eſſchenboom/Reket zaet ana ℥.j. ſuycker ℥.ij.tſamen cleyn ghepulvert /ende een loot tſeffens inghenomen.

Ten ſelven.

Neemt de woꝛtelen van de wilde Paſtinakẽ/ Eryngij eñ van Venckel ana ℥.j. Dictami, Satyrij ana ℥.ß. de bladerẽ Naſturcij ende Raket-te an.M.ß.Raketſaet/Raepſaet/Moſtaertſaet/ Netelſaet/Anijſſaet ana ʒ.j. dit tſamen geſoden in anderhalf ℔.waters tot ℔.j.doorgedaen reſolveren daer in den ſyꝛoop van Menthe ℥.iiij. tſavonts te bedde gaende/daer ℥.ij.van inghenomen/ daer op terſtondt dit navolghende Electuarium ʒ.ij.tſeffens inghenomen.

Electuarium, ofte men macht vooꝛ den vooꝛſz.Dꝛanck innemen.

Neemt de woꝛtelen Eryngij gheconfijt ℥. ß. tſaet vanden Eſſchenboom/ Pijnkernen verſch ana ℥.ß.Reketſaet ende Netelſaet ana ʒ.j. Diagalange, Diaſatyrij ana ʒ.ij. met den ſyꝛoop vã Mentha een Electuarium ghemaeckt.

Turckſche boonen in Melc geſoden/daer lãge Peper overgeſtropt met wat Galiga/eñ dat ingenomen/doet den luſt vermeerderen.

Den Bulbus eſculentus in melck geſoden/eñ ingedꝛoncken/verheugt Pamphilum. De Roede van een Hert ingenomen/ met een Ey gepulvert / cauſeert Venus dienſten. Muſcus met wijn vermenght/daer de Nieren/eñ onder ende boven tgemacht mede geſtreken/doet Pamphilum couragieren. Den Euphorbium eñ Pyrethrum elcx ℥. ß. in wat waters over lauchſaem heet laten woꝛden/ende den Priapum daermede geſtreken eñ gewaſſen/is tẽ ſelvẽ ſeer dienſtigh.

Om den Vꝛouwen totten Camerſpel luſtigh te maken.

Indien den Man deſe Pillen al knauwende in ſynen mont nam/eñ de vochtigheyt den Priapum vooꝛen op tpunct ſtreeck/ recht te vooꝛen eer hy Venerem wilde celebꝛeren/gheeft de Vꝛouwen een ſonderlinghe gheneghentheyt daer op.

Pillen.

Neemt Caneel/Pyrethri, ſtaphidis agriẽ ana ʒ.j.cleyn gepulvert/mettẽ ſyꝛoop daer dẽ groenen Gengber in bewaert woꝛt/pillen gemaect/ ende een inden mont ghenomen/ recht vooꝛ het Sacrificie.

Ten ſelven / Aphrodite ſeer aenghenaem. Neemt Gengber/Peper/Cubebẽ an.ʒ.ß.muſcus gra.iij. met Honich vermengt/ eñ recht te vooꝛen al eermen in Venus tempel wil celebꝛerẽ/ het Vꝛoulijck lidt van binnen daermede beſtreken/want tgeeft eenen ſoederlingẽ luſt in deſen.

Item/ met wat Bockenſmeer den Priapum ende de ſacriſtie Veneris van binnen recht vooꝛ tſacrificie geſtrekẽ/geeft haer grooten luſt. Den Zivete oft Muſcus vooꝛ op Pamphilum geſtreken/doet hetſelve. Sy ſullen over hen dꝛagen den Ambra grijs, den Muſcus, Civeto, oft haer hantſchoenen daermede gheperfumigeert/ende ſnachts onder thooft-kuſſen geleyt ; maer ſooſe met de opſtootinge der Moeder gequelt warẽ/ mogenſe den Ambra, Muſcus,&c. boven aent been vaſt maken/dat haer den reuck niet in den Neuſe en ſlaet.

Om nu de Lijfmoeder eñ haren deelẽ te verwarmen/verdꝛooghen eñ te verſtercken/op dat daer dooꝛ de aenhalende eñ behoudende crachten volcomelijcken haren dienſt mogẽ volbꝛenghen/

ghen/soo salmen Lendenen met de Lijfmoeder ende haren deelen in desen aldus bestrijcken.

Liniment.

Neemt mos van Eycken boomen M.ij. roode Roosen/Savie/ Balaustiæ, Antheræ Rosarū ana M.ß. Myrtillorum ℥.ß. Iunci odorati, Spicæ Nardi ana ʒ.iij. Macis/Nagelē/Note Muscaten ana ʒ.ij. Momie/Mastic/Stiracis ana ʒ.j.ß. de cruyden metten mos salmen wat pulveriseren/ende weyckense twee daghen ende nachten in ℔.ij. roode wijns / dan metten Wijn op de helft ghesoden/daer nae uytgedouwt/ende door ghewreven/ daer by gedaen olei Myrthini, olei Masticis ana ℥.iij. ende wederom in een dobbel vat ghesoden/ tot dat den Wijn al versoden is/ daer toe vermengende de voorsz. specien wel clēē gepulveriseert/wit Was q.s. een Liniment gemaeckt / ende daer de plaetsen voorsz. mede gestreken/want tsal de Lendenen/de Lijfmoeder versterken/de moeder verdrooghen/ ende haer aenhalende ende behoudende crachten conforteren/ende sullent goet bevinden/ inde Vrouwen die haest misdracht lijdē/ende de vruchte tot haren bequamen tijt niet en connen voldragen.

Ten selven/verwarmende/verdroogende ende versterckende oock by my ghe-ordonneert ende goet bevonden.

Neemt Savie/Roosemarijn/ Menthe/Myrthus bladen ende besyen ana M.j. roode Roosen/ Gagel bloeysel ana M.ß. Momie/Mastic/Styracis, sang. Draconis ana ℥.ß. Spicæ, Squinanti, Nagelen/Macis ana ʒ.ij. dit in ℔.iiij. roode Wijns ghesoden/ende daer de plaetse mede ghestooft/ende den roock van onder ontfangen/ende daer mede ghewasschen.

Ten selven by my gheordineert/ ende ghebruyckt.

Neemt de wortelen Bistortæ ghepulveriseert ℥.j.ß. Bethonie/ Savie/ roode Roosen/Roosemarijn bloemen ana p.ij. Nagelen/Noten/Macis/Cyperi ana ʒ.ß. root gewrevē Coral ℈.iiij Momie ℈.ij. Inci odorati ℈.j.ß. Spicæ Nardi ℈.ß. een deel van dit in rooden Wijn gesoden in een dobbel vat/ende door gedaen/daer wat suykers om te soeten in gedaen / smorgens ende savonts daer twee oft iij. uncen van ingenomen/ ende nemen conserve vanden Savie ende Roosemarijn bloemē ana ℥.j. conserve van Buglos ℥.ß. met ʒ.ij. vande voorsz. pulverē vermengt/ ende met syroop daer de Note Muschaten in geconfijt liggen/een conserve ghemaeckt/ende dat voor ofte terstont nae den voorsz. dranck inghenomen ʒ.ij.ß. Den Mastic allēē in roodē Wijn ghesoden / ende tGhemacht met de Lendenen daeer mede ghewasschen.

Ten selven.

Neemt smits sintelen ℥.viij. Cypres Noten ℥.ij. gesoden eñ daer mede de die plaetsen plaetsen voorsz. ghewasschen.

Oft.

Neemt Mastic/Olibani, op colen gelept/ ende den roock van onder ontfanghen.

Onvruchtbaerheyt door onnatuerlijcke consten veroorsaeckt.

Indien de vruchtbaerheyt benomen is door eenige valsche ende onnatuerlijcke consten / als door Tooverije/ of den mensch yet in te geven/ int huys oft inde Bedsponde te verbergen/ende soot int huys of inde Bedsponde verborgen is/ salmen thuys of de Bedsponde veranderen/oft besprenghen thuys of de wanden met het bloet van eenen swartē hont/want daer door (als ons de gheleerde verhalen) wort daer door alle haer hinder ende bedroch te niet gedaen: oft vult een penne of een lege Haesnote met Quicsilver/ende legt se onder thooft cussen vanden patient/ofte onder den dorpel/want het doet alle Tooverijen te niet. Den Magneet ende Seylsteen over hem ghedraghen/beneemt alle Tooverien ende Veneficien.

Si cui incantationibus Virilitas adempta est, mingat per annulum cum quo uxorem suam desponsavit, statim solvitur incantamentum: hæc Varignanus & multi experti sunt. Si quis Carminibus cogitur ad amandum aliquam vel aliquē, stercus illius, qui diligitur, ponatur in calcimento amantis, eo ignorante, & calciet se, & quam citò fœtorem sentiet, solvetur maleficium, quod alij, quoq; experti sunt.

Seker remedien om een Vrou vruchtbaer te maken.

Compo
tiones a
sterilita

Om een vrouwe vruchtbaer te maken / sal tselve aldermeest gheschieden vier oft vijf dagen/ na datse haer maentsuyveringe ghehadt heeft/waer toe ons tē de authorē diverse remedien verhaelt hebben/ maer sal hier sommighe vande principaelste verhalen.

Neemt tsap vande Peonien met sijn pulverē tot een popken ghemaeckt/ende int Ghemacht ghebrocht/wort seer gepresen. Ander nemen Peonie saet ghepulveriseert met Suycker vermengt/ende als boven ghebruyckt.

De ander houdent voor eē seker remedie dat de vrou nae den vijfden dach na datse haer stonden ghehadt heeft/eerst haer Lichaem van binnen en van buyten wel ghewasschen/ daer nae dusdanighen Pessus oft popken ghebruycken.

pessus.

Neēt Gentiaen/Myrthus bladeren eñ Soffraen gelijcke veel / ende met oleo sesamino geincorporeert tot de groote van een Haesnote/eñ in een Sindael oft fijn Lijwaet / lanckworpigh daer in gebracht / sommige nemen hier wat Aloe toe metten anderen wel vermengt.

Andere nemen het schrabsel van den Yvoore ʒ.ij. ende nemen dat drye vervolgende daghen in/ met wat witten Wijn.

Dusdanigen roockinge ten selven/ maeckt de Vroukens bequaem.

Neemt Cypres nootkens/Mastic/Wieroock Ladani, Mirrhæ, Galbani, Bdellij, Styracis Calamite

lamite eñ Liquide, Bakelaer ana ℈.ij. Ambre grijse ℈.ß. dese gepulveriseert eñ vermengt/ eñ hier van een cleyn balleken ghemaeckt/ende op colen gelept / eñ den roock door eenen Trechter van onder ontfangen/ savonts te bedde gaende.

Ten selven.

℞. Ladani puri ℥.j. Styracis calamithe ʒ.ij. Olibani ʒ.j. Ligni aloes, droogen Sevenboom ana ʒ.j.ß. Ambre grijs ℈.ß. Muscus gra.iij. met eenen warmen stamper tot een massa ghemaeckt/ daer van een pilleken op colen ghelept/ ende als boven den roock ontfanghen.

Neemt oprechten eñ fynen Balsem/met wat cattoens daer in genet/ ende in tghemacht ghehouden/wort seer gheprezen.

De gheme yn Vroukens wenschende om bevrucht te mogen worden/ die nemen wat Looc ghesoden in olie van Roosen/ eñ daer wat wolle in genet/ende in tghemacht ghehouden.

Signa conceptionis : teeckenen of een Vrouwe bevrucht is oft niet.

eckenen de ont- ckenisse.

Om nu te moghen weten of een Vrouwe bevrucht is / hoewel t'selve seer onseker schijnt te zijn/om daer stoutelijcken op te mogen betrouwen/sal ick ons hier nochtans sommige teeckenen voor ooghen stellen/ waer by tselve eenighsins bekent sal moghen worden/als ons dẽ Auteuren verhalen. Indien inde tsamen-cominge de vrouwe haer Natuer met den man gelijck is lossende/of terstont daer na/eñ dat met een sonderlinghe affectie/tselve ooc tsamen binnẽ houdende/ sonder tgemacht van buyten vochtigh te worden : eñ datse binnen den selven daghe met huyveringe gequelt wort/ voelende dẽ hals der Lijfmoeder met een sonderlinge kittelinge tsamen trecken/welc daerna so vast gesloten blijft/ dat het subtylste instrument daer niet in en soude moghen/als daer na van de Vrouwen doortasten ondervondẽ mach worden/te kennen gevende datse bevrucht is : Te sekerder zijn dese teeckenen te houden/indien sy 4. of 5. daghen te voren haer suyveringe ghehadt heeft.

vrouwe ntfangẽ ende/ te eecken.

Indien de vrouwe ontfangen heeft/ soo ghevoeltse een warmte achter inden hals/ eñ coude inden rugge : in dese zijn haer stonden opgehouden/ten waer in d'eerste/tweede/oft leste maenden / in welcke de bevruchte vrouwen altemet sonder eenigh hinder haer suyveringe lijdẽ: wãt tbloet dat te voren door de aderen Cotyledones Acetabula pleegh te vloeden / dat wort nu van de voorsichtige natuer uyt de voorsz. Acetabulis door den navel der vruchtẽ hen tot een voetsel toegesonden/ende een deel hier van wort opghetoghen na der borsten/alwaer tselve in melc is veranderende. Daerom seyt Hippocrates, so wanneer de stonden op zijn gehouden/ eñ gheen Cortsen oft eenighe veranderinge van Cortsen en gevoelen oft en volgen/eñ walginge der spijsen crijgen/so en isser niet aen te twijfelen/oft de vrou en is bevrucht. Hier na beginnẽ in haer de Borsten te grootẽ/ de tepelen worden bruyn/het cout water drinckẽ voelẽ sy inde borsten/de syde met de lendenen beginnen hen op te spannẽ/den gheheelen Buyck wort hen dick sonder eenighe merckelijcke swarigheyt/waer door dese natuerlijcke dracht Mola genaemt/ende vande Watersucht claerlijcken uyten anderen te scheyden zijn. Tslot voor intghemacht staet in hen tot in de sevende maent ghesloten: na d'eerste of tweede maent crijgense vlecken int aensicht oft voorhooft/ de oogen zijn haer met een waterachtigh coleur omringhelt oft gheswollen : uyt de urijne en is gheheel gheen sekerheydt te nemen/ als wy int eerste Boeck daer wy van d'urijne mentie gemaeckt hebben/ genoegh bewesen hebben. Hippocrates om te ondersoeckẽ de bevruchtinge der vrouwen/ leert/ datmen de Vrouwe tsavonts te bedde gaende/te drincken soude geven een Honich-water/ende indiense daer pijn in dẽ Buyck van ghevoelden/ so souse bevrucht zijn. Avicenna achtet oock seker te zijn / indien-men Honich nam ℥.ij. eñ so veel regenwaters/ eñ ingheghegeven als boven/ende bevrucht zijnde/ salse daer perssinge eñ snijdinge van in den Buyc lyden/ten waer datse tselve gewent warẽ te drincken/maer en moet niet gesodẽ zijn. Andere willen t'selve ondersoeckẽ met roockinge van onderen/ seggende : indien sy den roock opgevoelden trecken inden neuse/ soude dan bevrucht wesen/ welc in desen onseker t'achten is. Hippocrat. en heeft de roockinghe tot deser intentien niet bevolen te ghebruycken/maer alleen de onvruchtbaerheyt daer door tondersoeckẽ/als int voorsz Capit. verhaelt is : twelck sommige oock hebben willen proberen met den Loock oft Aristologia in tgemacht te stekẽ/maer is ooc onseker. Sommige nemen de urijne van een Vrouwe in een suyver vat/ende stoppent dicht toe/ende latent dry dagen staen/daerna gieten syse door eenen schoonen doeck / ende soose dan daer in vinden cleyne Wormkens oft luyskens waren/soo houdẽ syt seker de vrouwe bevrucht te zijn. Andere leeren datmen de urijne soude gieten in een coperen vat/ eñ legghen daer een schoon suyver naelde in/eenen nacht lanck/ ende is de Naelde smorgens met rootachtighe smetten/ so isse bevrucht/maer niet bevrucht zijnde/so sal de naelde coper oft roestachtigh uytgeslagen zijn/ ende houden tselve voor een seker experiment. T'sap van Erygeron oft Senetio, dat is/kruyscruyt/ een vrou ingegevẽ/ indiense tselve wederom uyt braect/achtense die bevrucht te zijn. Alsmen ooc schrijft vã tsap Cardui benedicti, tselve wederom uytbrakẽde/so en soudese niet bevrucht zijn. Maer als hem de vrucht nu in den lichaem begint te roeren/soo worden alle twijfelinghen te niet gedaen : twelc in d'een vroeger als in d'ander gheschiet/als inde derde oft vierde maendt/ maer ghemeenlijck ter halver dracht.

Ondersoec kinghe der bevruchtes.

Om te weten of een vrouwe van een knechtken oft meysken bevrucht is.

Sexus discrimen.

Hoewel tselve onseker valt/ als ons Galenus oock verhaelt/ sal ick ons hier sommige teeckenen stellen/waer door sommige tselve willẽ weten: Van een knechtkẽ bevrucht zijnde/ so zijnse gemeenlijck vrolijcker van wesen ende claerder

In commento illius Aphor. 5. part.

van aenſicht als van een Meyſken/ meeſt roerenſe de rechter ooghe/ende is oock beter als de ſlincker ghecoleurt/de rechter mamme wordt haer ſtijver ende grover als de ſlincker/de Tepels zijn haer coleur ooc eer veranderende/ ooc ſoo openbaert hem het melck vroegher/ende ſo men tſelve ghemolcken zijnde in een glas oft op een claer mes doet/ende in het ſchijnſel der ſonnen doet/ ſoo ſtorckelet terſtondt tot een ſuyver Maſſa, ende is als Cryſtal/ doorſchijnigh/ ende het melck vande bevruchte in haer urine ghe-ſprengt/ſinct terſtont te gronde/ ende al wortmen daer ſout by/en ſcheydet niet vanden anderē als Hippocrates ſeyt/zijnſe beter int aenſicht gecoleurt: ſy zijn lochter van weſen/ eñ ſnelder int roeren/int voortgaen ſettenſe den rechteren voet eerſt voort/ende int opſtaen/ neemtſe haer ſteunſel meeſt op haer rechter hant/den tſeſtichſten dagh of drymaenden/gevoelen ſy een weynich roeren/ welck inde Meyſkens eerſt tot den negentichſten dagh oft vier maenden gheſchiet/ ende dat inde ſlincker zijde/want als Hippocrates verhaelt/ſo ligghen de Meyſkens inde ſlincker zijde/ende de knechtkēs inde rechter/want de Knechtkens de meeſte hitte behoeven: den Buyc is hen inde rechter zijde meeſt verheven/ welck al inde Meyſkens contrarie gheſchiet.

Gemini ſi in utero fuerint.

Vande Tweelinghen.

De oorſake vande Tweelinghen is geſchiedende door de overvloedicheyt der vruchtbarighe natueren/want daer tſelve abundeert/ eñ inde vruchtbarige camer in twee verſcheydē cellekens invloeyt/veroorſaeckt de tweelingen: ende de Vrouwe nu met Tweelingen bevrucht weſende/ ende dat het een een Knechtken/ ende het ander een Meyſken is/ſoo iſt Meyſken als Ariſtoteles verhaelt/ in perijckel/ maer beyde van eender natueren oft geſlachte weſende/ ſoo blijvenſe beter te lijve. Indien dat de Vrouwe van Tweelinghen bevrucht is/ ende deen Borſt ſlap wordt/ſalt d'een een miſ dracht weſen/ende ſoo de rechter Borſt invalt/ende ſlap wordt/ ſal t'Knechtken miſdragen worden: maer de ſlincker Borſt haer ſogh ontgaende/ ſal t'Meyſken pericliteren.

Om te weten hoe veel Vruchten de Vrouwe crijghen ſal/ſo leert Avicenna ende Bibikil datmen als de vrucht eerſt ter werelt comt/ merck nemen ſal opten Navel/noch aende Moeder eñ Kinde vaſt weſende/want ſoo veel rompelen of cnoppen inde ſelve bevonden worden/alſoo veel vruchten ſal de Vrou noch crijghen/ende ſoo de cnoppen verre vanden anderen zijn/ ſoo ſal de Vrou langhe pauſeren/ ende vry zijn: maer ter contrarien indienſe vaſt aenden anderen volgēde zijn ende geen vouwen ofte cnoppen daer in ſtaende/ſalſe ſonder vruchten blijven.

De Superfœtatione, dat is/ vande toe oft by-bevruchtinghe.

Het can geſchieden dat een vrou nu bevrucht weſende/binnen ſekeren tijdt daer noch een toebevruchtighe cryght/ ende dat principalijcken 40. oft 50. daghen nae d'eerſte ontfanckeniſſe/ maer de leſte comt ſelden tot perfectie/ niet teghenſtaende dat den inganck des Lijfmoeders nae de bevruchtinghe haer ſo vaſt toe ſluyt/ dat het ſcherpſte van eenen Priem daer niet inghebracht en ſoude mogen worden/nochtans nu in Venus werck vereenicht zijnde/ ſoo iſſe haer ſelven wederom ontluyckende/ende het vruchtbarighe ſaet wederom op een nieu met een ſonderlinge begeerlijckheyt aenhalende/hier in de maghe ghelijck zijnde/ want hoe wel ſy nu door de ſpijſe verſaet ende geſloten is/ ſo ſalſe nochtans ſeer haeſt daer na/ indien haer een nieuwe ſpijſe voorgeſtelt wort/haer ſelven wederom openen/ ende de ſelve innemen: maer worden de by-bevruchtige ſelden voldragen. Oock verhaelt ons Avicenna datter ſommighe Vrouwen zijn/in welcken den inganck der Lijfmoeder niet ſeer gheſloten is nae de bevruchtinghe/ welcke oock tweemael binnen eender dracht mogen ontfanghen/daer zijn oock ſommige ſtercke Vrouwen niet teghen ſtaende ſy bevrucht zijn/ ſoo hebben ſy natuerlijcken ende ſonder eenich hinder/ſommige maenden lanck haer ſtonden/ ende in ſulcke mach wel een dobbel bevruchtinghe geſchieden/ende oock voldraghen worden.

Ariſtoteles verhaelt van een Vrouwe die tot eender dracht twee levende ſonen baerde/ende inde vijfde maent daer na ſoo brachtſe den derden doot ter werelt.

Nota.

Indien de vrucht nade neghenſte maent/dat is/inde thienſte of elfſte maent gheboren wort/ ſo ſal de vrucht ſeer teer zijn.

Item ſoo de Vrou ontfangt recht voor/ofte ontrent haer Maentſtonden/ ſo vermengt hem de vuyle humore met het vruchtbaer ſaet/ ende de vrucht wort int Lichaem met vuyl ōnatuerlijck voetſel opghevoet/ waer uyt dickwils een ongheneeſſelijcke ſchorftheyt eñ Lazarije voort wort ghebracht.

So daer een jonghe Dochter bevrucht wort al eerſe haer maentſuyveringhe ghehadt heeft/ ſo ſalſe een ſchoon ſuyver vrucht voortbrengen.

Plinius ſeyt/ indien de bevruchte vrouwe dickwils met haer ſtonden ghequelt is/ ſoo en is de vrucht niet gheſont.

Als de Borſten wel verheven eñ hert zijn/ is een teeckē dat de vrucht wel te pas is/als Hyppocrates verhaelt. Maer ſo uyt de Borſten een waterachtigh Melck voortcomt/ ſoo en is de Vrucht niet wel.

De ſeer vette vrouwen zijn ghemeenlijck onvruchtbaer/of brengen teere kinderen voort.

Waer by men weten mach oft de Vrou haer vrucht voldragen ſal of niet.

Indien de vrouwe altijt veel vochtigheyt is loſſende/ daer door de Lijfmoeder altijdt vochtigh ende gladt houdende.

Soo de Vrou ſubijtelijcken buyten haer ghewoōts ſeer vet wort/daerſe te vorē mager was.

Indienſe altijt met crancke Nieren eñ Lendenen ghequelt zijn/eñ tſelve upter natueren lijden / oft upt eenighe Sieckten als een accident behouden hebben.

Oft ſooſe bupten haer ghewoonte ſeer gemaghert ende uptgheteert zijn/ ofte eenighe ander ſware accidenten in de Lijfmoeder behouden hebben / bewijſen ons al dat de bevruchte haer vrucht niet voldraghen en ſal.

Item ſoo de bevruchte Vrou met de Waterſucht Hypoſarca overvallen wort / eñ dat haer Lippen/Neuſe eñ ooren root ſchijnen te zijn/ſo ſalſe een doode vrucht voortbrengen/oft ſal terſtont daer na ſterven.

Signa abortus futuri.

Teeckenen van toecomende miſ-val.

Soo de Vrou veel pijnẽ in de Lijfmoeder is lijdende/is een teecken van miſ-dracht.

Indien de zijden eñ bovenſte deelẽ des bupcx ñ haer invallende zijn / eñ datſe killinghe ende hupveringe door haer leden ghevoelen/altemet hooftpijn/ſwijmelinghe/ pijn int binnenſte der ooghen/het licht niet connende verdragen/ſomtijden met Cortſen/ſwaer geeſtigh/ſeer traegh/ pijn inde Heupen eñ Lendenen/de beenẽ traegh totten ganck/wepnigh ſekerhepdt eñ ghevoelen der Vruchten/ zijn al te ſamen teeckenen dat de Vrucht niet voldraghen ſal worden.

Nu aenſtaende de miſ-vallinghe/ſo gevoelenſe krimpinghe ende ſwarighept inde Lendenen eñ ontrent den Navel/ſp beginnen ſubptelicken een etterachtigh water te loſſen / daer nae wat bloedigh : ten leſtẽ altemet ſtuckkens met bloet/ waer na ten leſten de Vrucht oock volght.

Indien de Miſ-dracht ghſchiet inde ij^e^.oft iij^e^.maendt/is ghemeenlijcken een teecken van veel beſloten winden inde Lijfmoeder/ oft upt overvloedige vochtighept inde vaten vande lijf moeder beſloten/als Hyppocrat.ghetupght.

Den tijt des barens oft verloſſinghe is onſeker.

Nadien nu de ghene die ontfangen heeft/ ſoo ſlupt haer dẽ ingant des Lijfmoeders ſeer vaſt toe(als verhaelt is)tot de ſevenſte maent/ eñ na de achtſte maent ſo begintſe haerſelvẽ wederom t'ontſlupten. Ende ſo de vrucht noch levendigh is/ſo iſſe in de ſelve maent nederwaert dalende/ maer doodt zijnde/niet / noch en opent haer de Lijfmoeder niet/welck een ſeker teecken is dat de vrucht gheſtorven is: den tijt des barens oft verloſſinghe is ooc dickwils ſeer onſeker/want ſommighe verloſſen inde ſevende / andere in de achtſte oft negenſte maent/welck ooc alder-natuerlijckſte is. Daer zijnder oock die eerſt inde tiende oft elfſte maent verloſſen/ welcke verloſſinghe oock vande Autheuren natuerlijcken gehouden wort/ maer wepnigh zijnder die voor de ſevende maent/dat is/inde ſeſte maẽt verloſſen. Want de ſulcke en blijven niet te lijve/noch ooc niet die in de achtſte maendt gheboren worden/ want die inde ſeſte maent geboren worden/hoe wel de vrucht dan van alle leden wel volmaect ſchijnt te weſen / nochtans en iſſe noch in alles niet volcomen. Maer inde ſevende maent iſſe in alles volcomen ende volmaeckt/ooc ſo iſſe haer inde ſevende maent altijt tot den uptganck porrende / ende dan te voorſchijn comende/machſe wel te lijve blijven: Maer indienſe dan ſo ſterck niet en is/datſe de banden Cotyledones can doorbreken ende loſſen/ om ſoo eenen vrpen uptgant te crijghen / ſoo voeghtſe haer wederom in een ander plaetſe vande Lijfmoeder/eñ is hen daer wederom(nu ſeer vermoept weſende) noch twee maenden lanck ruſtende / tot dattet wat meer crachten vercregen heeft. Maer ſoot hen in de achtſte maent totten uptganck begaef/enſoudet niet te lijve blijven/ ende dat door de voorgaende beroeringhe ende groote vermoepthept.

De Aſtrologi brenghen oock haer redenen bp/waer door tſelve gheſchiedende is. Summa worden de ſevenſte/neghenſte/tienſte ende elfſte maenden vande Autheurẽ voor natuerlijcke tijden ghehouden om te baren/ende is hier te verſtaen als met de ordel dagen/ want daer worden den ſevenſten ende negenſtẽ dagh voor goede daghen bekent/maer den ſeſten ende achtſten hinderlijcke daghen. Deſghelijcken wort vande maenden verſtaen/ welc altſamen geſchiet door de Hemelſche influentie.

Somma de eerſte maenden ſoo gheduerende tot de vierde maent ; ende vande ſevenſte maent tot de negenſte/zijn periculeus om te miſbaren want inde eerſte maendẽ zijn de bandekens Cotyledones genaemt/daer de vrucht aen vaſt is/ ſeer teer/als de teere bloemkens aen de boomẽ/ welck door een clepn onweder haeſt afvallen/eñ ſalmen daer om in deſen/ als ons oock Hyppocrates beveelt/geen ſtercke laxativen ordineren/ noch in de leſte maenden geen bloet aftrecken/ ten waer inſonderlinghen noot/op datmen alſdan de vrucht ſijn voetſel niet en ontreckt. Ooc ſo moeten haer de Vrouwen in deſe tijdẽ wachten van danſſen/ ſpringhen/ ſlaen / gramſchap/ ſwarighept/verſchrickinghe/ eenighe ſchromelijcke dinghen/als menſchen ofte beeſten aen te ſien/eenighe ſtercke exercitien/te waghen oft te peerde/eenighe ſware gewichten te heffen/ van ſtinckẽde dingẽ/als ſnutſel van keerſſen eñ lampen/want het ſnudtſel der keerſſen is de vrucht doodende/als ons Ariſtoteles verhaelt.

Het vomeren oft braken is hen hinderlijckẽ/ oock alle ſuere/ſcherpe ende heete dinghen te gebrupcken/ ende wachten hen van alle openende ende affettende Crupden/als Polep/ Geneberbeſpen/Sevenboom/ Centaurea, Hoolwortel/ &c. ende van alle wint-makende dinghen/ als alle ſoortẽ van Boonen ende Erweten.

Teeckenen der dooder vruchten in s'moeders Lichaem.

DE vrucht doot zijnde/en iſſer gheen beroeringhe meer inden Lichaem/ den Bupck beneden is haer ſoo ſwaer/als ofter eenen ſteen in laegh/ ende ſchijnt haer voren upt te ſincken. Den Bupc wort hen ſo dic als oftſe waterſucht ſoude worden / ende is hen oock door het doode

lichaem seer overladen/ den Buyc met de zijden die van te vooren warm waren/ worden haer nu cout/ende lijden beneden inden Buyck groote pijn/ met cnaginge inde Mage/de oogen vallen in/de Lippen/ Neuse ende ooren worden hē cout/de levende coleur ontgaet hen/ sy zijn huyverich ende cortsigh/ daer en is geen rust/de leden worden hen tsamen getogen. Als de vrucht nu int Lichaem begint te vervuylen/ soo overvalt hen ghemeenlijck een gheduerighe Cortse/ den adem begint hem te stincken/ eñ doort gheduerigh opclimmen vande vuyl humoren/ soo vallense altemet in een flauwichept der herten/ tLichaem beneden is hen vol stancx/hen vloeyt een stinckende materie af/ ende lossen ten lesten de vrucht met stucken.

Seker remediē om de doode vrucht upt te drijven.

Veel stercker moeten de remedien gebruyckt worden/om de doode als de levende vrucht upt te drijven/ want de levende vrucht is door sijn selfs beroeringhe hem selven seer neerstelijcken tottē uptganc voegende/ maer de doode vrucht moet aldus totten uptganck gedreven worden.

Neemt het sap Savinæ ℥.ij. Boracis mineralis gepulveriseert ʒ.j. witten wijn ℥.j. dit ingegheven/sal terstont de vrucht levendigh of doot af drijven/ maer en wort niet dan in den uptersten noot ghebruyckt.

Ten selven/inden uptersten noot.

℞. Boracis mineralis ʒ.ij. aquæ Matricariæ ℥.v. dit tseffens ingħenomen.

Pessus.

℞. Aristologie rotunde, Myrrhe, Ellebori, ana ℥.ß. met tsap van Polep vermengt/ende in een subtijl eñ ydel Lijnwaedt ghedaen/ende int ghemacht ghesteken.

Ten selven.

Neemt Wijnruyte ghestampt met Scãmoneo, ende in een subtijl doecxken ghedaen/ ende als boven ghebruyckt.

Oft.

Neemt tsap Cucumis asinini, vermengt met de galle van eenen Stier/eñ daer wol of catoen in ghenet/ontrent eenen vingher lanck/ ende in tghemacht ghesteken.

Een ander.

Neemt Ammoniaci, Opoponacis, Ellebori nigri, de bladeren Dictami, ronden eñ langhen Holwortel/ tmergh upten Coloquint, van elcx even veel/ende met tsap van Rute een Suppositorium vermengt/want t'set sterck af.

Roockinghe.

Men sal de vrouwen latē roocken over peerden oft Ezels Messe/ende laten haer den roock van onder door eenen Trechter ontfangen/ oft nemen de Clauwen vande voorsz. dieren.

Oft roockinge van den Galbanum oft Bdellio gemaeckt. Oft deselve vermengt mette galle van eenen stier/ ende den rooc van onder ontfanghen.

Ten selven.

Neemt ghedrooghde Polep/de bladeren Dictami, Thymi, Ameos, Galbani, Opoponacis, levende Solpher/dese cleyn ghepulvert/ eñ met de Galle van eenen Stier vermengt/ende daer Pillen van ghemaeckt/ ende deen voor eñ d'ander na op levende colen ghelept/ ende den roock van onder door eenen Trechter ontfanghen.

In manier van Drancken.

Neemt drooghe Polep/ Rute/ Dictami, ana ʒ.ij. rondē Hoolwortel/ Myrrhe ana ℈.iij. Asſæ Fœtide ℈.ij. hier van een Pulver gemaeckt/ ende dat alleen/ofte met witten Wijn ʒ.j. tseffens inghenomen.

Oft dit/van my gheordineert ende goet bevonden.

Neemt langhen Hoolwortel/Gentiaen/Dictami, Bakelaer ana ʒ.j. de zaden Apij, Dauci & Ari, ana ℈.ij. Cassie ligneæ, fijnen Caneel/ Myrrhe ana ℈.ij.ß/ Castorei, witte Ameren/ ℈.j. dit als boven ingenomen/oft met tsap van Rute Pillen ghemaeckt/ eñ daer ʒ.j. oft ʒ.j.ß. tseffens inghenomen/oft doeter Borags ℈.iij. toe/ soo zijnse noch stercker.

Anthonius Guainerius seyt dit vā hem warachtigh ondervonden.

Neemt de doperen van 2. Eyeren/ met wat Wijns vermengt/ daer toe vermenghende wat Comijn/ Rute eñ Dils/ ende warm ingenomē.

Ende dese al niet helpende/ soudemen eer daer meer hinders upt quame/ veroorsaeckt wesen/ met yseren instrumenten upt te snijdē of te trecken/alsmen by Paulum Æginetam lib.6. capit. 74. ende Ætium Amidenum lib.6. cap.23. lesen mach/etc.

Om de Vrucht tot sijnen bequamen tijt te bewaren.

Quæ pa
tum cuſt
diunt.

DE oorsaken zijn veelderley/ waer door de vrouwe te vroegh eñ te ontijd haer vrucht is lossende/alsser sommige int voorgaende Capit. verhaelt zijn/eñ nu verhalen sullen/ welcke sommighe van dien geremedieert moeten wordē/alsse eerst bevrucht zijn: als de gene die haer vruchten niet oft selden voldragen connē/ door dien den ingang des Lijfmoeders in haer te opē of te ruym is; oft om datse altijt te vochtigh eñ te glat is/etc. sullen dickwils gebruycken Hiere simpl. Galeni ℈.ij. Agarici trochisc. ℈.j. Gengeber ℈.ß. Salis gēmæ gra.iiij. met Alssen water 6. Pillen gemaeckt. Item de Alephangine pillen/ofte Benedicte laxative ℈.ij.ß. ingenomen. Eñ gebruycken altemet den Theriaca andromachi oft den Mitridato. Ende nu haer maentsuyveringhe ghehadt hebbende/salse dusdanighen Pessus ghebruycken.

Ad prol
bendum
bortum.

Neemt

Neemt Byvoedt/Seven-boom/ Maiorane, Dictami, Alssen ana ʒ.ß. de schorssen Libani, ℈.j. Coloquint ℈.ij. Agarici ʒ.j. cleyn ghepulvert tot een Pessus gemaeckt/ eñ aen t'been vast gemaeckt/ ende in tghemacht ghesteken/ eñ alle dage ververscht. Om dese phlegmatijcke vochtigheyt te niet te doen/ sal mē alsulcke roockinghe bruycken/ alsmen in den Capitt. van de onvruchtbaerheyt verhaelt heeft/ met oock de fomentatien/ daer toe doende wat Aluyns: eñ verkiesen verdroogende spijse/ maer geen openighe.

Indien de vrouwe bevrucht wordt/ ten tyde als sy haer stonden soude hebben/ eñ dat deselve dan ophielden/ so doetet de vrucht dicwils veel hinders. In sulcken ist goet metten eersten de Mediaen-ader geopent/ eñ na eysch der natueren tbloet af genomen: want sonder twijfel daer geschieden veel misdrachten door. Desgelijcken oock de bloetrijcke vrouwen/ want door dien de natuer door de overvloedigheyt so seer overlast is/ soo openense dickwils haerselven/ daer door veel bloets lossende/ waer door de vrucht (door ghebreck des voetsels) nu moet vergaen/ oft uyt geworpen worden. Eñ om datter hier door ooc veel haer vruchten voor den tijt syn lossende/ so salmen in de sulcke openen de Lever ader/ ende latense sober in eten eñ drincken zijn/ ende strijcken haer de Nieren eñ de plaetsen tusschen den Navel ende tghemacht met dit Unguent.

Unguentum.

Neemt onrijpe olie van Roosen eñ vā Quieen ana ʒ.iij. Ceruse in Roos water gewasschē ʒ.ß. de wortelen Bistorte/ root gewreven Coral ana ʒ.ij. tsaet Berberis ʒ.j. wit Was q.s. hier uyt eē Unguent gemaeckt/ eñ daer de voorsz. plaetsen mede gestreken/ om so te vercoelen: Want deselve door de overvloedigheyt des bloets dicwils verhittende zijn. Eñ so de Vrou met haer stonden veel bloets plach te lossen/ so moetmen haer in desen te meer bloets af treckē/ maer niet tsefens/ maer 15. of 16. daghen tusschen beyden laten/ ende sal bequamelicken moghen geschieden inde vierde/ 5. 6. eñ 7 e. maent/ hoewel Hyppocrates geschreven heeft/ seggende: Waert datmē de bevruchte vrouwen ter aderen liet/ so soudense misdragen/ welck te verstaen is van de vrouwen/ weynigh bloets hebbende/ of teer van natueren wesende / want so ons de Auteuren verhalen/ dat de vrouwen die van te vorē hier door plegen te misdraghen/ hebben door tbloet laten haer vruchten daer na voldraghen/ eñ te lichteren arbeyt gehadt: want de vrucht te vol bloets zijnde/ soo wastse te onnatuerlijcken groot/ sonderlinghe inden genen daer de Lijfmoeder seer ruym is / alsoo door syn grootheyt eenen moeyelijcken arbeyt causerende.

Van de ghene die haer Vrucht niet en connen behouden.

Die haer Vrucht niet en moghen behouden door de scherpheyt des bloets/ die salmen al eerse ontfanghen heeft/ aldus purgeren.

Neemt van den besten Rhabarber ʒ.j. ghele Myrabolanen ʒ. j. ß. te samen eenen nacht in Weeghbreeden water gewieyckt/ eñ stijf uytgedouwt daer in doende Catholici ʒ.ij. syrope van Roosen laxativæ ʒ.ß. ende smorghens ingenomen. Eñ ghebruycken spijse om tbloedt te vergroven ende syn scherpheyt te benemen/ eñ daer na de Nieren met het Liniment (hier bovē verhaelt) ghestreken : maer Emplastren soudense meer doen verhitten.

Door dichtigheyt/ kleyvigheyt ende nauwigheyt der Lijfmoeder.

Als de Lijfmoeder door haer dickheyt ende engde/ haerselven niet genoegh ontluycken/ verbreyden ende openen en mach / soo sullense haer selven stoven/ wassen eñ strijcken met olien ende Salven / om deselve te openen ende te ruymen/ ende dat principalijcken al eerse bevrucht sullen zijn. Maer nu bevrucht zijnde/ salmē tselve met voorsichtigheyt ghebruycken/ want sulcke laxerende eñ ontbindende oft slapmakende dingen/ souden de vrucht ontbinden eñ af doen schieten: daerom salmense aldus ghebruycken. Men sal alle acht daghen twee dagen stoven/ oft met Olien eñ unguenten bestrijckē/ daer wat constringerende in vermengt zijn. De Pessuli oft Poppkens sullen constringerende zijn om dē hals vā de Lijfmoeder te nauwen / ende maken de stovinghe aldus.

Stovinghe.

Neemt de wortelē van Heemst/ ende van Leliē ana ℔.ß. Camil/ Mellitoot ende roode Roosen ana M.j. ghesoden ende daer mede ghestooft oft ghewasschen/ oft stoven de plaetse met oleo Irini, van soete Amandelen ende van Dille. Oft vermengen daer toe Verckens Reusel ongesouten/ oft Capoenen/ Gansen ofte Enden vet met een weynich olie van Mastic/ Styracis Calamite of Ladani ende wachten bovē al Venus spel.

Ende oft nu ghebeurden / dat de Vrou door eenighe vernedeyinge/ door verherdinge der camergangē/ door rortsen of door eenige āder oorsaken groote pyn inde Lendenē vercreech/ daer door in perijckel waer van kinde te scheyden/ so salse den Olibanum, Wieroot met sijn schorssen oft den Mastic op colen leggen / ende den roock van onder ontfangē/ want tversterct de vrucht seer/ ende wasschen tlichaem daer na van boven met de decoctie van wijn eñ water daer de wortelen Bistortæ, Symphiti majoris, Vinca Pervinca, roode Roosen/ Galnoten ende Aluyn in gesoden sullen zijn.

Mis-dracht door de overbloedighe winden.

So de Lijfmoeder der bevruchte vrouwe vol besloten winden is/ eñ den buyck daer door seer benout ende gespannen staet/ alsoo de vrucht seer verdruckende/ salmen daer in handelen alsmē in t'capit. vande besloten winden der Lijfmoeder eñ int Capitt. vande windige Mola verhalē sal.

Generael remedien om de Vrucht te bewaren tot sijnen tijdt / ende dat meest door een verborghen cracht.

Que partũ custodiunt.

Michael Savonorol leert in sijn groote Practica, datmē dē Spoliū Serpentis met cruymen

van Broot ingeven soude/ sonder weten vande Vrou/want het bewaert de Vruchte inden Lichaem.

Ten selven.

Het Coagulum ofte Rinsel datmen vint inde jongẽ Hase / noch in sijns moeders lichaem liggende/den bevruchten ingegeven/ wort seer gepresen.

Den Adamant in eenen rinck ghesloten/ende vande bevruchte Vrou ghedragen/bewaert uyt een sonderlinghe proprietept de vrucht.

Tselve doet oock den steen Topasius, ende is groen van coleuren.

Ætites, desen steẽ wort inden nest des Arents gebonden/den selven schuddende/hoortmẽ daer noch ghelupdt van ander steentkens in rammelen: desen steen binnens beens ghebonden / ontrent tGemacht/doet sonder arbept baren/aenden hals/borst oft armen ghebonden / ende dat aende syde daer de Arterie vant therte is streckende nae den Gout vingher/ is seer goet voorden Vrouwen/ die haer Ghemacht van binnen altijt vochtigh ende gladt is/ oock doet hy lichtelijcken ontfangen. Den steen inden drec oft inden Buyck der Herten ghevonden / ghepulv. ende in gedroncken wort vanden Authoren seer gheprresen/ende tHerdt bevrucht zijnde/s welget een steentken in/als ons de gheleerde verhalen.

De Cootkens/Pickelen of Hilteken vande Hasen over haer ghedregen /ende alle morgens ʒ.j.inghenomen/doet de vrucht behouden.

Sommighe prijsen den Clauwe vanden Berenvoet over haer ghedreghen. De asschen vanden Eghel in gedroncken behout de vrucht.

De asschen voorsz.met olie/ende sonderlinge met oleo Menthę, Mastichinæ, ofte Hyperici vermengt/ende de Lendenen ende boven tGhemacht mede ghestreken/wort seer gheprresen.

Dit nu verlatende/salmẽ hier vande menichvuldighe accidenten verhalen/die de Vroukens nu bevrucht wesende/overcomen/ oock veroorsakende voor den tijt van haer vruchte te schepden.

Seker ordinantie voor de bevruchte Vrouwen/ om seker accidenten te verhueden/ die haer in desen moghen verschijnen.

Met wat ellende ende sorge wordt de vrucht vande moeder tot sijnen bequamen tijt in haren Lichaem bewaerdt/ ende met grooter benoutheyt ter werelt ghebracht/want soo haest sy nu bevrucht zijn so zijnse menichvuldighe accidenten onderworpen/te meer indien sy van te voren eenighe vuyl humoren by haer hadden/ welcke accidenten in haer principalijcken inde tweede ofte derde maent zijn openbarende/ als pijn der Lendenen/ Liesenen eñ Heupen/ maer altemet wederom vergaende/ den appetijt vergaet hen ende lijden veel walginghe ende vomeringe/inden welcken sy altemet veel Cholera of Phlegma lossen/ eñ soo sy doort vomeren niet quijt en worden/so worden sy benaudt op de Borst/met swijmelinghe des Hoofts/benoutheyt des geestes/ende flauwigheyt des herten: Sy worden machteloos/eñ lijden veel oprispinge/ den buyc is hen pijnlijcken/ eñ zijn seer met verholẽ winden ghequelt/met veel lasten in t'hooft/ de stonden zijn hen altemet seer overvallende/eñ connẽ altemet qualijcken haer water maken / ja altemet ooc qualijcken ophouden: Men siet in haer de beenen als inden waterachtigen swellen: Al door welcke ghebreken men de Vroukens dickwils siet pericliteren / ende in vreese van haer vrucht te verliesen. Ende op dat sulcx verhuedt mach worden/so moetense haer wachtẽ uyt alle coude /vuyl/mistighe lochten/ oft uyt de groote onghetemperde hitte/wesende vrolijc vã Geest/ schouwen alle gramschap/swarigheyt/ stercke exercitien/eñ diergelijcke : ende wachten hen van alle scherpe ende seer heete Cruyden/als Enula campana,Marubio,Raket/Mostert zaet/ Mostaert/Ajuyn/Loock/ Cappers/ roode Cieeren eñ Soffraen/ want dese de stonden doen vloeyen. Oock van alle stercke rieckende cruyden eñ speceryen/als Peper/ Gengber/ Caneel eñ Cardamomum , eñ mijden den cleynen ghewaterden wijn/oft den gesuyckerdẽ wijn/maer verkiesen den rooden oft straffen witten Wijn/ out zynde. Naghelen/Noten/ Foelje/ ende den groven Caneel mogense wel gebruycken/eñ om den Buyck weeck te houden / sy sullense int beginsel vande maeltijt gebruycken Pruymen vã Damast ongekoockt/of in wat schoon waters gesoden/ende met wat suyckers ghegeten. Oft Spinasie met Boter gestooft. Of Malue/Latouwe/oft Violen met Hoender-sop ghestooft. Maer na den etẽ om de Mage te sluyten/salmẽ gebruycken Queen/gebraden Peren/ Rosijnen met de steenen/ eñ mijden overvloedigh eten eñ drincken. Indien sy geenen Camerganc en hebben/dat hen seer hinderlijck is/ soo sullense al temet een set-pille gebruyckẽ/uyt Honigh eñ sout oft alleen uyt spaensche Seep gemaeckt/of van een doyer van een Ey met wat souts vermengt eñ in een subtijl doecxken gedaen/ tot de grootte van een Haesnote/ eñ int Fondament gesteken.

Oft ghebruycken dusdanighe Clysterie.

Neemt tsap van een Hoentjen ℔.j.Cassie eñ Potsuycker ana ʒ.j.Chamil olie ʒ.iij. dit vermengt/ende ghesedt.

Oft.

Neemt Cassie ʒ.vj.suycker ʒ.ij.tsamen vermengt tot een Bolus, eñ smorgens ingenomen.

Ten selven.

Neemt Manna Calabriæ die wel gegreynt is ʒ.j.met tsap van een Hoentjen vermengt/ ende smorghens vroegh inghenomen.

Eñ of haer een Cortse overviel salmẽ daer in handelẽ na eysch der cortsen/met voorsichtichz/ aengesien de Bandekens daer de vrucht aen gebonden leyt/te weten/aende Aderkens Cotyledones of Acetabula genaemt/indẽ beginsel seer teer zijn/ eñ alleen upten bloede voortgecomen/ soude daerõ lichtelijcken lossen/maer wordẽ allencxkens stercker/ eñ op tlest wordense teerder eñ weecker : Maer oft de materie der Cortsen met de voorgaende purgerende remedien noch niet

niet ghenoegh uytghedreven en waer/so salmen de materie eerst na eysch der Humoren wat rijpen / ten ware dat de materie soo overvloedigh waer datse daer in scheen te versmooren / ende de natuer te overvallen. Of dat de materie turgens oft furiosa waer/ende pijn in de Borst/int hooft oft in eenighe ander deelen des lichaems waer causerende / soo soudemense terstont uyt moeten drijven/ op dat de vuylighept geē plaetse en neemt in eenighe principael deelen des Lichaems. Ende so uyt de pauserende Cortse geen continuele oft gheduerighe voort en comt/welc ghemeynlijcken doodtlijcken is/want t'gheeft te kennē dat de natuer so teer is/datse de verbuylde Materie uyt de binnenste deelen der Aderen niet uyt ghedrijven en can/ salmense daerom aldus te hulp comen.

Purgatie.

Neemt fijnen Rhabarber ℈.iiij. de schorssen van Citrine Myrabolanen ʒ.ij. eenen nacht in Weeghbreeden water gewepet/ stijf uytgedout/ daer toe doende syroop van Roosen laxative ℥.ß. ende smorghens ingenomen/ oft in de stercke natueren Catholici ʒ.ij. daer by vermengt.

Om de Maghe inde bevruchte te conforteren.

Aenghesien de Maghe in de bevruchte dickwils met veel vuyl humoren overvallen wort/ haer daer door den appetijt benemēde/veel walginge ende vomeringe veroorsakēde/ overvloedige humoren ten hoofde seyndende/ eñ ontrent therte comende/flauwighept causerende/ eñ nu in thooft ghecomen zijnde / aldaer Hooft-pijn/ swijmelinghe/ eñ meer ander passien der Hersenen aenbrengende/ ende de vuylighept hier vā is nederwaerts nae de beenen sackende/ende aldaer swellinghe veroorsakende.

Electuarium voor de Maghe.

Neemt Citroenschellen gheconfijt/ ende met wijn gewasschen ℥.j. conserve van Buglos ℥.j.ß. Myrabolanen empeliticarum geconfijt n°. 2. Noten muscaten geconfijt ʒ.iij. Macis, Naghelen ana ℈.j.ß. de specien Aromatici rosati, species Diamargariti frigidi ana ℈.j. met den syrope daer de Noten muscaten in geconfijt zijn/ een Electuarium gemaeckt. Ende soomen tselve wat bitterder begheerden/so doeter een weynigh syropen van Alssen in/eñ smorgens een castanie groot inghenomen / ende des avonts een ure voor den eten.

Unguentum.

Neemt Olie van Alssen/Nardus olie eñ olie van Queen ana ʒ.ij. drooghe Menthe/Mastic/ ana ℈.j. root Coral ghewreven ℈.ij.ß. Macis, species Aromatici Rosati ana ℈.ß. wit Was een weynigh tot een Liniment vermengt.

Oft.

Neemt Noten muscaten/ Macis, Naghelen ende Caneel ana ℈.j.ß. Mastic/ Coral ana ℈.j. olie Menthe/een Vnguent ghemaeckt.

Ende so haer de Mage seer pijnlijcken valt/ so salmen haer dese Pillen ordineren.

Pillen.

℞. Pill. Hieræ simpl. ℈.ij. Rhabarbari Selecti ℈.j. Masticis gra. xvj. Roosen ℈.ß. met Honich van Roosen/oft syroop van Queen uyt elcke dragma 6. pillen gemaeckt/eñ eens of tweemael ter weken daer een van inghenomen/ een ure voor den eten.

Om de Vaporen ten hoofde climmende / te bedwinghen.

Soo haer nu doort ophouden van harē stonden/veel vaporen ten hoofde climmen/so sullense na den eten ghebruycken / Peren ghebraden/ oft gheconfijt Queen vleesch / ofte Mispelen/ maer en moeten daer niet meer op drincken.

Teghen de swellinghe der bevruchter Vrouwen beenen.

Dese swellinghe der beenen geschiet meest in de drie eerste Maenden: Waer toe sommige ghebruycken roode Coolbladeren/ ghebraden ende daerom ghewonden. Andere nemen tsap vande Coolbladeren/eñ menghen daer onder het meel van Boonen oft van Ciceren.

Oft.

Neemt Coolbladeren ofte Chamilbloemen/ ende in Wijn oft Azijn ghesoden/ende tot Plaesters daer op ghelept/ende over t'nat stoven.

Het Papier in Azijn gheweyckt/ende tot een Pap daer op gelept / als ons Ioannes filius Serapionis leert.

Item alleen wat Olie van Chamille/oft gemeen Olie met wat Azijns vermengt.

De schavelinghen van Hertshoren in Wijn eñ Azijn ghesoden/oft de Beenen alleen in warmen Wijn ghewasschen.

Oft aldus.

Neemt Boonen meel ℔.j. Chamil ende Dilbloemen ana M.ß. Anijssaet ʒ.iij. met Olie van Dille tot een Emplastrum vermengt.

Oft inde stercke rustike vrouwen aldus.

Neemt Loogh/gemaeckt vanden Genever/ Eycken/Brem/Wijngaert-tacken/ of van Esschen hout/daer onder vermengen wat Azijns/ een weynigh Olien/ Aluyn ende Zout ana ℥.j. daer sponsien in genet/ ende lau mede gefomenteert: maer niet cout laten worden/ op datmen de conduyten niet en stuyt. Oft men salse niet te heet ghebruycken/ op datmer geen meerder humoren toe en treckt / ende daer na dese Plaester op ghelept.

Neēt Coolbladē M.ij. Ebulus of Vlierbladē ana M.j. morwe gesoden/eñ cleyn gestampt / eñ Plaesters gewijs daer op gelept. Of alleē sponsien inde decoctien ghenet / ende daer op gelept.

Vloedinghe der stonden in de bevruchte.

Indien de Vrouwẽ/nu bevrucht zijnde/haer stonden begonden te vloeyen/welck meest in de dry eerste Maenden gheschiedt/ op sulcken tijdt en salmen die ten eersten niet op doen houden/tẽ ware datse daer door te crachteloos worden/ maer niet te seer vloeyende/ salmense laten vloeyen/want t'geeft te kennen dat daer veel viscose eñ verscheyden humoren/ oock een overvloedigh bloet inde Lijfmoeder wederhouden is: maer te overvloedigh vloeyende/ salmen tselve allenskens op doen stoppen/ ende blussen gloeyendt Stael in soete Melck/ende laten haer daer van drincken/eten/ ende een Papken koken. Ofte nemen rijste bloemen/ ende met soete melck een papken ghecoockt/ oft dusdanighen pessus ofte popken.

Pessus.

Neemt Hypociſtidos, ſang. Draconis ana ʒ. j ß. Maſtic, Gallę an ℈. iiij. Hęmatitis, Mumiæ, Boli Armenici, Acaciæ ana ʒ. j. met t'sap van Weechbrede tot een Maſſa vermengt/ ende in eẽ subtijl doecxken tot een Peſſus vermengt/ eenen cleenen vingher lanck boven aen tbeen vast ghemaeckt/ende int Gemacht ghebracht.

Ten selven.

Neemt tsap Plantaginis ℔. j. Muſcilaginis Tragacanthæ ende vanden Gum van Arabien ana ʒ. ij. Momie/Boli Armenię ana ʒ. j. dit als boven geoorbert/oft alleen wat Cathoens daer in ghesteken / ende int Gemacht ghebracht.

Oft.

Neemt tsaet van Weechbrede gepulveriseert ʒ. j. ende met constringerende Wijn ingedroncken oft met Weechbreeden water/ ofte altemet het wit van een Ey inghenomen.

Oft.

Neemt de wortelen vande gheel Nymphea ende sijn saet gepulveriseret / ende mettẽ voorsz. Wijn of water inghenomen.

De difficultate Partus.

¶ Vanden swaren arbeydt der bevruchte Vrouwen.

Veel zijn de oorsaken (als Paulus Æginetæ verhaelt) waer door de Vroukens met swaricheyt zijn verlossende/ als door de oorsaken der Vrouwen/ der Lijfmoeder oft haren deelen/ der Darmen ende der Blasen / door uytwendighe/ oorsaken/ als door groote couwe/ ofte hitte/ ende door oorsaken des tijts / de vollijvicheyt ende vetticheyt der vrouwen causeert swaren arbeyt want in sulcke is den hals vande Lijfmoeder seer nau/ als in de jonckheyt oock ghebeurt/ ofte sleyphertich wesende/ haerselven niet porrende/ ofte datse eenich hinder in den Hals der Lijfmoeder/ oft daer ontrent hebben/ of onsterc/ teer ende cortborstigh wesende/ daer door haer selvẽ niet en connẽ porrẽ/ of datse haer selvẽ te vroech ghepoortet hebben/ eñ daer door vermoeyt zijn/ dat de vrucht een oorsaeck des swaren arbeyts is/ cannen wetẽ door sijn grootheyt/ onnatuerlijck voortcomen/ tweehoofdigh wesende/ oock te teer of doot zijnde: de Meyskens worden gemeynlijcken met meerder swaricheyt voort gebracht/ als de knechtkens / want sy en zijn soo sterck oft snel niet int porren ende roeren/ als de knechtkens wel zijn. De Blase / het Fundament met de Darmẽ door haer bygelegentheyt nu in lijden wesende/ commen in desen hinderlijcken wesen / de Blase door haer groote pijn/ inflammatien/ apostematien/ opswellinghe/ ofte ophoudinge der urijnen. Het Fondament door inwendighe oft uytwendighe Speenen oft Clievinge gequelt zijnde/ de Darmen alse haer vuylicheydt niet en connen lossen / als in te seer verhert eñ verdroocht liggende/ daer door de passagie des Lijfmoeders benouwende. De dry omwinselen of banden der vruchten/ die ghemeenlijck Secundinæ of de Moeder ghenaemt worden/ connen een oorsaec des swaren arbeyts wesen/ ghelijck alse te sterc oft te teer zijn/ als datse door haer grovicheyt niet af en scheyden/ ofte door haer teericheyt eer/ alst wel noodigh is/ afbreken/ daer door haer vochticheydt die tot een verlichtinghe des arbeyts verwaert wordt/ nu te vroech ghelost is / waer door de Lijfmoeder sonder vochticheyt/ ende gheheel droogh ten tijde der verlossinghe gevonden wordt/ waer door de vrucht geenen gladden uytganck en kan hebben.

Door de uytwendighe oorsaecken / als door de groote couwe ende droochte/ of door de stercke hitte/ want door de groote couwe wordt de Lijfmoeder dicht ende tsamen ghetoghen/ ende alle haer passagien benout. De stercke droochte is de selve uytdroogẽde ende verdorrende/ door de groote hitte maeckt de Vrou lasende swack. Den Noorden wint veroorsaeckt ghemeenlijcken swaren arbeydt/ maer den Zuyden wint eenen lichten voorspoet. Het Colica paſſio ende Iliaca is hen hinderende/ ende het Gheeuwen is hen quaet/ sy en sullen niet sober zijn in eten ende drincken/ noch te gulsigh.

Vande Teeckenen.

Den tijt der verlossinge nu ghenakende/ dat natuerlijckste de negenste maent geschiet/ want door dien dat de vrucht nu groot begint te worden / soo en canse langher niet soo veel voedtsels door de nauwe Aderkens Cotyledones, eñ den Navel aenhalen alsse wel behoeft/ daerenboven soo isse oock nae de locht verlanghende / soo isse haerselvẽ met macht porrende/ eñ so scheurende de aenghebonden Bandekens Cotyledones eñ de omwinselen sijns Lichaems Secundine genaemt/ ende is hen nederwaerts settende. De Vrouwe nu seer moeyelicken vallende/ met pijne ende swarigheyt inde Lendenen / onder den Navel/ inde Liessenen/ ende t'ghemacht is hen swellende/ den Buyck die wort hen warm/ het Steert-been wordt hen seer swack ende slap.

Ende

Ende soo sy de pijn meest van voren ghevoelen/ dat is recht boven tgemacht/bewijst eenen lichten arbeyt/sonderlinge niet cort van adem zijnde: Maer so dese pijn eñ weedom over lancsaem aencomt/sal den arbeyt swaer vallen/als Hyppocrates oock getuyght met dese woorden/ segghende; Partus sine debito dolore periculosos esse.

Indien sy de weedom ende pijn achter inden rugghe zijn gevoelende/bewijst eenen moeyelicken arbeyt. Desgelijcx oock daer sy de vochtigheyt lange te voren ghelost heeft/eñ veel huyveringen eñ coude schotẽ door tlichaem heeft voelen passeren/etc.

Hulpe tegen swaere verlossinge.

Soo daer nu eenige Vroukens zijn/die altijt met swaren arbeyt waren verlossende/noch geẽ rechte oorsaeck daer van en costen ghevinden/so sullense een maent van te voren desen regel onderhouden. Sy sullen lichtverteerende spyse gebruycken/die haest in goet bloet mach veranderen/alle rau onghecoockte slijmige spijse sullense mijden/eñ haer spijse veel met Caneel eñ soffraen koken/wesende vrolijcken vã geest/schouwen alle swarigheyt: alle mistighe/ windighe/ eñ seer coude oft hittighe dagen sullense mijden/ eñ gebruycken wat meer exercitien alsse plegen. Tsavonts te bedde gaende/sullense 6. oft 7. Bakelaren ghebruycken/ want tgheeft den Vroukens eenen lichten arbeydt / als de Autheuren verclaren.

Oft.

℞. Theriacæ Andromachi ℈. j. soethout gepulveriseert ℈. ß. Caneel gra. iiij. Rinschẽ wijn ℥. j. ß. dit smorgens 3. uren voor den eten ingenomen/ten verlicht niet alleen den arbeyt/maer doetse sonder pijn verlossen/so ons d'Autheuren verhalen/ ende men salt alleen over ander dagh nutten.

Badt-water.

Met dit Badt salse haer 2. oft 3. dagen badẽ/ daer in sittende totten Navel toe/ oft haer daer alleen mede wassen. Neemt de wortelen Althee eñ Malue ana ℥. viij. de bladeren Heemst/ Maluwe/Parietarie/ Lauwer bladeren/ Savie/Lavender / Chamil eñ Melliloot bloemen ana M. ij. Lijnsaet eñ Fenigriec ana ℥. vj. dit in genoegh gesoden/eñ alleen warm zijnde/daerin geseten/maer niet heet/ eñ in tbadt gaende salse tnadt van een hoentjen insuppen/met een doorken van een Ey/wat Caneels/ eñ een weynigh Soffraens ghestooft/ende nu upten badt gaende/salse dit Electuarium ghebruycken.

Electuarium.

Neemt Caneel ʒ. j. ß. Cassie ligneæ, Macis, Myrrhe ana ʒ. j. Suycker in Camil oft Menthe water geresolveert ℥. iiij. ß. daer een Tabulatum van gegoten/elcx tot ʒ. ij. ß. daer een van ingenomen/ ende van dese koecxkens alle morgens een met een weeck Ey inghenomen.

Wten Badt comende/salmen de Nieren ende lendenen ontrent het steertbeen onder eñ boven tghemacht/met dit Liniment strijcken.

Liniment.

℞. de Mucilaginis Altheæ, van Lijnsaet eñ Fenigrieck ana ℥. j. Olie van soete Amandelen versch uytgeperst ℥. j. olie van Lelien/ ongesouten boter ana ʒ. vj. Was een weynigh. Hier uyt een Liniment ghemaeckt/ende ghebruyckt.

Een Electuarium liquidum.

℞. Myrrhe, Castorei, styracis calamitidis ana ʒ. ij. Sabinæ, Caneel ana ʒ j. Honich q. s. dit tot een Electua ghemaeckt/ ende een Note muscaet groot ingenomen/daerop drinckende wittẽ Wijn ℥. ij. daer wat Lijnsaet ingesoden is. Eñ dit Electuarium best gebruyckt/als den arbeyt aen begint te gaen.

Om nu te comen tot verlossinghe/ so ist noodigh/ datter is een bequaem ontsluytinghe van den binnensten hals des Lijfmoeders / eñ niet het slot oft den voorsten inganck des Lijfmoeders: want principalicken door tverbreyden der deelen des Cruysbeens/ende den achterstẽ steert moet het Fondament ende den binnenstẽ Hals vande Lijfmoeder gheopent worden: daerom nu inden arbeydt zijnde / en salmen de vrouwe niet laten sitten/of sy moest alleen op haer Lendenen ende Heupen steunen/ende is sonderlinge inde corpulente vrouwen hier op te letten. Desghelijcken inde onnatuerlijcke vruchten / die te vet/vollijvigh oft tweehoofdigh zijn/ daerom sullen de seer corpulente Vrouwen haer metten hoofde om leegh voeghen/ met het aensicht nae der aerden siende/latende den Buyc op de knien steunen. Oft sy moest al staende van stercke vrouwen gehouden worden/ steunende op haer armen/voorwaert over lenende/ ende strijcken de voorsz. plaetsen met Olien eñ Linimenten boven verhaelt: welcke strijckinghe men oock ghebruycken sal/daer de Lijfmoeder vande uyterlijcke coude geheel verhart is/ daer door tsamen ghekrompen ende ghknaut: De sulcke sal men in een warme camer brenghen/ende tghemacht over al met warme doecken warmen/ ende boven tghemacht met Olie van Lelien eñ van Chamille bestrijcken/ ende nemen 2. hantvollen Byvoet/met een handtvol Chamil bloemen in een panne gherooft/ met wat onghesouten Boter/eñ in 2. sacxkens ghevult/ende d'een onder ende d'ander recht boven tghemacht gelept/of bespr oeyense alleẽ met wat witten wijn. Men sal wat pepers ofte Ellebori pulveren/eñ een weynigh in haren Neuse gheblasen / om soo te doen Niesen/ eñ sal oock haren adem ophouden/ om soo de vrucht totten uytganck te dwinghen.

De Pannicullen oft omwinsels der vruchten Secundina oft Moeder genaemt, met haer ander twee omwinsels connen oock oorsaeck van den swaren arbeyt wesen/te weten/so wanneer sy door haer inghesloten vochtigheyt op haren bequamen tijt niet en laten volghen. Oft datse die door haer teerigheyt te vroegh zijn lossende/ want als int eerste verhaelt is/ soo wordt in de voorsz. omwinselen een vochtigheyt verwaert/ tot den uytersten barens tijt/welcken tijt nu gecomen zijnde/ worden deselve Vliesen ende om-

winſelen een vochtichept bewaert/ tot den uyterſten barens tijdt/welcken tijdt nu ghecomen weſende/ ſoo worden de ſelve Vlieſen ende omwijnſelen door de ſtercke beweginge der vruchten gheſcheurt/ende nu gebroken zijnde ende de Lijfmoeder ontſloten/ ſo begint de vochtichept haer nu te loſſen/makende de vrucht eenē gladden uytganck/ende ghelost zijnde / is die vrucht terſtont volghende/&c.maer te ſterck weſende/ moet de Vroe-vrou de ſelve breken/ ende indien door de teerichept vande voorſz. pannickulen de vochtichept outgaen is/ eñ de Lijfmoeder daer door gheheel verdroocht is/ſoo ſalmen de Lijfmoeder in deſer manieren wederom van binnen ververſſen/op dat de vrucht te gladder uyt comen mach.

Decoctie.

Neemt de Wortelen ende bladeren vanden Heemſt M.ij. Maluwe M.j. Lijnſaet ende Fenegrieck ana ℥.ij. Vijghen n°.xij. in water geſoden/ ende dat inde Lijfmoeder ghebracht/ inde groote droochte der Lijfmoeder ſalmē daer toe nemen gemeenen olie ℥.viij.de wortelen Altheæ ende van Lelien wat gheſtampt ana ℥.j. dit eenen nacht laten ſtaen weycken/daer na in een dobbel vat gheſoden/ ende ſtijf uytgheperſt/ daer t'Lichaem van binnen mede gheſtreken/ wildy doeter Styracis Calamitidis ℥.ß.toe.De Mucilaginis ververſſchen ſeer in alle ſaken. So de vrucht noch niet te voorſchijn en quaem /ſoo ſalmen de Vrou doen nieſen als voorſz.is.

Oft.

Neemt wat Pepers met wat oliē vermengt/ ende inde Neuſe ghedaen.

Oft duſdanigen Peſſus.

Neemt Soffraen ℈.ij.met tſap van Loock vermengt/ in een ſubtijl Lijwaet gedaen/boven aen tbeen gebonden/ende in tlichaem gebracht.

Indiē de Vrou door eenige voorgaende ſiecte ofte ſtercke laxerende/ofte evacuatien tot teerichept ghecomen waer/ daerom geen crachten tot de verloſſinghe en coſt ghebruycken / ſoo en mach tſelve op tleſte niet geremedieert worden/ maer moeten van te voren alle gheholpen worden.

Men ſalſe metter tijt te hulp comen/ ende latenſe lichtverteerende ſpijſe gebruycken/die wel voedende is/als tſap van een Hoentken/ cleyne wilde Voghelkens/ Patrijſen/Phaſanten/Capoenen / Doperen van Eyeren/ Ptiſanen/met Wijn ghemaeckt/ende wel rieckenden Wijn.

Maer ſeer vermoeydt weſende uyt den voorgaenden ſwaren arbeyt/ſalmē de natuer aldus conforteren.

Neemt het ſop of nat van een Hoentken met een weynigh Caneels gepulveriſeert/ ende met Peerl-ſuycker vermengt.

Item een weec Eyckē met wat Peerl-ſuyckers vermengt/ende ingheſopen.

Oft.

Neemt een weynich gerooſt broot / cleyn gepulveriſeert/ende een doyer van een Eycleen geclopt/ende t'ſop van een Hoentken t'ſamen vermengt met een weynich Caneel eñ Soffraen.

Neemt de ſpecien Diamargariti frigidi, Diacinamomi, ſive Diagalangę ana ℈ j. ſpecierum Diarrhodi Abbatis ℈.j.ß. de wateren Bugloſſe ende Meliſſe ana ℥.j. witten Wijn ℥.ij. dit tſamen twee uren voorden eten inghenomen.

Ende ſo de vrou geenen camergane en heeft/ ſo ſalmen haer Suppoſitorium van onder ſettē/ als inde ordinantie vande bevruchten verhaelt is/ofte uyt Sout/Honich/Hieræ ſimpl. ofte de ſpecien Benedictæ laxativæ ghemaeckt.

Ende oft haer het omwijnſel der vruchten Secundina genaemt/ voor de vrucht waer verthoonende/eñ daer door den uytganc des kints behindert wierde / ſoo ſalmenſe affnijden/ ende aenden Navel vaſt binden/ende maken popkēs diemen ſal netten in tnat van Heemſt wortelen ende Lijnſaet/boven verhaelt/ende vermengen daer wat olie van Lelien ende van Lijnſaet in met iij. greynē Muſcus/ ende dat int Gemacht inghebracht/ ende ſal het boven verhaelde Electuarium gebruycken uyt den Myrrhe/Caſtorei, Styracis, &c. gheordonneert.

Oft de vrucht nu in ſijn Moeders Lichaem doot waer/ende daer door niet en coſt verloſſen/ ſalmen daer in handelen/ als boven in ſijn eygen Capit.verhaelt ſtaet Folio 493.

Als hem de vrucht nu beghint te vertoonen/ ſo moet de Moeder haer ſelven met aller macht helpen/ende houden den adem op/ ende ſteunen op haer hooft ende handē / houdende haer knijen van malcanderen/ met ſtenen ende perſſen de vrucht te hulp comen.

Ende nu verloſt zijnde/ ende de vrucht in hāden hebbende/ ſalmen den Navel ofte Neſerick terſtont affnijden/ hem latende ontrēt vier vinger lanck met eenen dobbelen draet vaſt toegebonden/ſoo vaſt aen des kindts Buyck alſmen can. Dit gedaen zijnde/ſalmen terſtont het omwinſel des kints/ de Moeder genaēt/ wel neerſtigh gade ſlaē/eñ herwaerts eñ derwaerts tot den uytganck leyden/ende dat ter wijle de Lijfmoeder noch open eñ uyt is:want door achter blijven oft opſchieten vā de Moeder/ comen de Vroukens dickwils in groot verdriet/welck in verſcheyden manieren can gheſchieden /. als int aenſtaende Capitt. verhaelt ſal worden.

Generael remedien tot verlichtinghe des arbeydts.

Partura acceleratia.

De witte Heemſt bladeren onder de vrou gelept alſſe niet wel verloſſen can/ doetſe terſtondt verloſſen/ maer men moetſe terſtont na de verloſſinghe wederomme wech nemen / op dat de Lijfmoeder niet mede uyt en gaet / als ons de Autheuren verhalen. Oft het ſap vanden ſelven met Wijn inghedroncken/helpt ſeer totter verloſſinge. Den Burſa Paſtoris droogh geſtampt ℈.iij.met Wijn/ oft met de decoctie van de Cieeren inghedroncken/ wort gheprezen.

Twee greynen Pepers ingenomen/ drijft de vrucht eñ de Moeder uyt.

Het ſchaefſel van den Yvoor met Wijn ingenomen/doet de Vrouwe verloſſen/ende verlicht den Arbeyt. Den Arthemiſia gheſoden/ ende als een Plaeſter boven tghemacht gelept / doet terſtont verloſſen.

De

De schorssen van de Cassie ligneæ gepulveriseert/ende ℈.iiij. met Wijn ingenomen/is een seker remedie.

Dictami ʒ.j. met Wijn ingenomē/wort ons seer gherecommandeert. Dragunthea of Serpentarie gra.xx. met Wijn ingenomen/maeckt eenē snellen arbeyt/als Varignanus seyt besocht te hebben/ja alleen syn bloemen gheroken/eerst ghewreven/doetet tselve/soo hy ghetuyght.

Hamech seyt/ dat een slanghen huyt aen der vrouwen been gebonden/ doetse terstont verlossen/maer verlost zijnde/salmēse terstont afnemen. Oft met wat Wierooc eñ wat wijn ingenomē. Vande slanghen huyt een roockinge gemaeckt/ ende van onder ontfanghen/drijft de vrucht af/ ja soude de vrucht dooden/so Galeatius de sancta Sophia, ende andere verhalen.

Den Galbanum een boon groot ingenomen/ doetse terstont verlossen. Honden-melck ingedroncken/ spoeyt den arbeyt. Trochiscen de Myrrha met de decoctien ofte wateren van den Byvoet/Poley oft Sevenboom ʒ.j. ingenomē salse levendigh oft doot lossen.

Ten selven na den raet Avicennæ.

℞.Myrrhe, styracis, Castorei ana ʒ.j. Sevenboom eñ Caneel ana ʒ.iij. met Honich tot Pillen gemaect/eñ als de voorgaēde ingenomē.

Oft aldus/inden tijt des barens.

Neemt de schorssen Raphani, Mercurialis an. ʒ.j. Saffraen gra.iij. Cassie ligneæ cleyn ghepulvert ʒ.j. tsap Savinæ ʒ.ij. tsamen gestampt zijnde/salment in een subtijl Doecxken doen/eñ inde Moeder gebracht/sal terstont verlossen.

Oft.

Neemt de Trochiscen de Myrrha ʒ.j. fijnen Canneel ℈.j. Soffraen gra.x. decoctie van Poley oft Artemisie, oft haren wateren inghenomen/eñ indiense te voren geen weedom oft pijn en ghevoelden / so salmense na het innemen van dese een ure laten rusten/ eñ so haest alsse arbeyt ghevoelen/ salmense ophelpen om haer tot verlossinghe te voeghen. Hier toe dienende/suldy oock seker remedien vinden int Capitt. van de doode vrucht/ende oock int navolgende Capit.

De Moeder ofte om-wintselen der vruchten na de gheboorte af te drijven.

e secun- s morāti is & quo od.adfa- lē exitū omovē- e sint.

Indien nae tlossen der vruchten de Moeder achter blijvende waer/so en isser niet min perijkels uyt te verwachten / als uyt een misbaringhe oft mis-dracht : Want sy brengt door hare verbuylinghe de Vrouwe doodtlijcke accidenten aen / wiens oorsaken seer verscheyden zijn/ als door veel sobrieringhe/door voorgaende quelinghe/door quetsinghe/door tgeweldigh beroeren der vruchten / door swaren arbeyt eñ lange opspanninghe eñ verfortseringe der Lijfmoeder/ door overvloedighe bloedtstortinghe oft ander bloedinghe/al door welcke de Lijfmoeder nu so ghedebiliteert is/daerom de afdrijvende t'selve niet af drijven en can. Summa door wat manieren het omwintsel hem dusqualijcken totten uytganck wil gheven/moet terstont met groote voorsichtigheyt van de Vroe-moeder aenghemerct worden/ om daer na met bequamen raet haer te mogen reguleren/eñ de vrou van alle aē staende periculen soo te mogen bevrijden/ want doort achter-blijven van de Moeder haer niet minder periculen en staen te verwachtē/ als door t'achterblijven vā eē doode vrucht in smoeders lichaem versmoort ligghende/want soo dit omwintsel in tlichaem blijft/so vervuylet terstont/ eñ veroorsaeckt eenen grooten stanc/ sonderlinghe des somerdaeghs/wiens stanc terstont opclimt/tgheheel lichaem vervullende/causerende flauwigheyt der herten/ met uytberstinghe des sweets/de Herssenen perturberende / daer door ten lesten veroorsakende swijmelinge/ vallende siecte/Popelsie, Rasernie eñ dollighz/ja dicwils de doot veroorsakende ; also dat door dese fenijnige vaporen eñ stanc niet alleen den naturalen gheest/ maer oock de vitael eñ animael gheesten besmet worden.

Accidenten uyt achter geblevē Lijf moeder te verwachten.

Maniere om te cureren.

De Secundina oft Moeder nu achter blijvēde/salmen terstont porrē om de selve uyt te crijghen / eñ versterkcken de natuer terstont met bequaem spijse eñ dranck/als met t'nat vā vleesch ofte vlees-sopkens met doyerkens van Eyeren/ met ouden suyveren Wijn/wat Caneel eñ suycker gekooct : of met een Eyken lombaerts/ofte spaens papken of met tsop van een hoentjē met wat Caneels eñ soffraens bereyt / of met sulcke spijse als verhaelt staet inden Cap. vanden swaren arbeyt. Ende soo haest alsmen den Navel of Moeder ghewaer wort / salmen die voorsichtelijck herwaerts ende derwaerts leyden/ende tot den uytganck porren/ ende soo die niet volghen en wilde/soo salmense aen t'Been der Vrouwen vast maken/ ende haer Neus eñ Mont toehouden/om so de Moeder te doen lossen/ende indien het de natuer verdraghen mach / salmense oock doen Niesen/ alsmen inde verlossinge der vruchten verhaelt heeft. Men sal de Moeder ofte Peserick niet te langhe ghebonden houden / maer terstont de oorsaeck aensien/waer sy niet volgen wil/want soose alleen als eenen cloot in eenighe hoecken vande Lijfmoeder op gherolt is / soo machse lichtelijcken door tvetmakē vande handen vande Vroe-moeder voort ghebracht worden/sonderlinghe t'Lichaem noch ontloken zijnde/ende doort t'ghebruyck van roockinghe/stovinghe ofte dranchen/ alsmen inde verlossinghe ende swaren arbeyt verhaelt heeft : maer soose niet en volcht/soo ist te sorghen datse boven aende Lijfmoeder noch vast is/ende aenden Acetabulum noch annecx is/ te meer suldy dat verseckert zijn/als ghy weet dat de Vrou haer met alder machte daer toe ghepooret heeft/ ende alle stercke afdrijvende medicamenten te vergeefs ghebruyckt heeft.

Dese achterblijvinge vande Moeder sietmen meest gheschieden inde Vrouwen / die voor haren tijt zijn verlossende/oft sonder merckelijcke pijn de vrucht quijt worden/ want inde pijn die de Vroukens recht voorden arbeydt zijn lijdende/soo worden de Aderen ende Arterien Aceta-

bulis

Bulis of Cotyledonibus vande Lijfmoeder afgebroken/maer indiender nu gheen voorgaende pijn en is/ſoo is het omwintſel der vruchten alleen gheſcheurt/ende blijft aende Lijfmoeder hanghen/ ende oftmen de Moeder nu niet becomen en coſt om upt te trecken/ ſo ſalmen eenige medicamenten in de Lijfmoeder ghebruycken/ omme de Moeder te doen verrotten/ het welck de natuer als dan van ſelfs met ſtucken afdrijven ſal/alſmen oor altemet ſiet/datſe de natueer ſonder raet of hulp der medecijnen inde manier van een waterachtigh bloet is uytdrijvende oft een Etterachtighe materie loſſende.

Op dat tſelve te gheringher ſoude moghen geſchieden/ ſoo raden ſommige om de etterachtige vuylicheyt te beter te loſſen/en de uyt te ſuyveren/te ghebruycken het Vnguento Baſiliſci, met veel olien van Lelien ofte van ſoete Amandelen vermengt.

Oft.

Neẽt de wortelen van Malue eñ Violen ana ʒ.ij.de wortelen Ariſtologiæ longę ofte Rotundæ ʒ.j. Lijnſaet ende Fenegriec an ʒ.ß.de bloemen van Chamil ende Centaureæ minoris ana p.j. dit in water ende olie ghesoden / ende daer het Vnguentum Baſilicum in gereſolveert/mẽ ſouder het Vnguentum Ægiptiaci wel wat by mogen reſolveren om wat ſtercker te ſuyveren/ ende porret door ſijn ſcherpheydt de natuer tot affettinghe.

Generael remedien om de Moeder upt te drijven.

De gemeene ende ſchamel Vroukens nemen ſap van Loock/ofte van Prey jn/ofte roocken haer over de decoctie vanden Loock.

Den Getten ſteen op colen ghelept/ ende den roock van onderen door eenen trechter ontfanghen/ wort ſeer ghepreſen.

Men ſal decoctie makẽ van Thymbrę, Thymus, Polei, Arthemiſiæ, Centauri min. Scarlep oft Sevenboom/ eenich vã deſen in wijn geſoden/ende eenen roomer teffens ingenomen/ ende den rooc van onder ontfangen/ſet ſterc af.

Oft.

Neemt Myrrhe/Caſtorei, Soffraen eñ Caneel ℈.j.ende onder een ghewreven / ende op colen ghelept/ende den roock hier van door eenen Trechter van onder ontfanghen.

Eenen Dranck.

Neemt de Wortelen Dictami, Ariſtologiæ longæ ana ʒ.j.Polep / Sevenboom / Byvoet/ herbæ Gerardi, Lavender ana M.j. Arthemiſie/Scarlep ana M.ß.dit in water op een ℔.geſoden/daer op tleſte by gedaen witten Wijn ℔.j.ß.ende noch een weynich daer mede geſoden/ daer nae door eenen doeck laten paſſeren/ende met fijnen Caneel ʒ.j. eñ Soffraen ℈.j.ß. gearomatizeert/eñ hier van ʒ.iiij.dicwils warm inghenomen/ ende meucht daer wel wat ſuyckers te doen.

Ende inden uyterſten noot vermenght in ʒ.iij. ofte iiij. van deſe decoctien/den Boreas Minerael ℈.ij.oft iiij.Oft ſoo veel Trochiſſen de Myrrha hier toe vermengt/ ende warm ingegeven.Oft meught den Boraes ende oock de trochiſſen alleen met den Wijn innemen: maer deſen Dranck gheeft met voorſichtigheydt/ ende oock niet ſonder conſent van Man eñ vrienden om alle opſpraeck te mijden / ende teſien ofter gheen Cortſe teghenwoordigh en is / want ſoo waer de Vrou in perijckel.

In deſen machmen oock ghebruycken den Dranck inde generael remedien vanden ſwarẽ arbeyt verhaelt/beghinnende: Neemt de Trochiſſen de Myrrha,&c. oft eenighe andere/aldaer verhaelt.

Ende nu deſen dranck gebruyckt zijnde/ende wat gheruſt hebbende / ſalmen haer deſe poppe laten gebruycken / want ſy niet alleen de doode vrucht uyt en drijft/maer oock de Secundina.

Neemt wat Ellebori ende Opoponacis ghepulveriſeert / eñ met een weynigh Cattoen ofte Wolle in tghemacht ghebracht/ende ſal ſonder twijfel de vrou vande Moeder ontſleghen worden. Het vomeren is in deſen inde ſtercke perſoonen oock goet. T'ſaet vande Maluwe ghe-ſtampt/ende ʒ.j.met Loogh inghenomen.

Salgemmeus ʒ.j. met de decoctie vã Polep/ van Byvoet ofte met Wijn inghenomen/drijft ſterck af. De Gum Opoponacis inde ſelve manier inghenomen. Den Caſtorei met de voorſz. wateren inghenomen ʒ.j.

Van verſcheyden accidenten/ die de Vroukens ghemeynlijcken nade verloſſinghe overvallende zijn.

De Vroukens nu verloſt zijnde / worden noch met verſcheyden accidentẽ overvallen:als d'een haer ſtondẽ te veel/d'ander te weynigh hebbende. De derde lijden onlijdelicke pijne/ende dat doort afſcheuren der Aderen Cotyledones, daer de Vrucht mede aen de Lijfmoeder ghebonden is/ welcke af-ſcheuringhe rechs voor de verloſſinghe gheſchiet/welcke pijn oock altemet veroorſaeckt door de overvloedighe eñ ſubijtighe leginghe der Lijfmoeder/ want haer ſelven nu ſo ledigh vindende/ſo iſſe als een wilt Dier dolende/ende ſeer onruſtigh. Oock can deſe pijn gheſchieden door eenige winden/ ontfanghen inde Lijfmoeder / eñ dat ſonderlinghe int verloſſen/ende nu verloſt zijnde/terſtõt niet wel gade en ſlaen. Verſchey- accident- de barin-

Inde ſommighe is door den ſeer ſwaren arbeyt int verloſſen/de Lijfmoeder uytgeſchoten/ d'ander haren Fondament-darm uytgegaen/ oft de Hæmerhoidael aderen/dat is/ den ſpeen verſchenen.

Oft hebben haer ſelven geſcheurt/niet alleen inde Lieſenen oft boven den Navel/ maer door de grootheyt der Vruchten het Ghemacht tot het Fundament toe opgheſcheurt/behalven alle ander ſwaricheden die de Vroukens door de volheyt des Melcx in haer borſten mogen overcomen/maer ſoo wy daer op een ander van gehandelt hebben/ ſullen tſelve hier voorby paſſe-

ven: maer ſullen voort gaen verhalen/ hoemen de Vrou nu eerſt verloſt weſende/behulpigh ſal weſen.

So haeſt als de Vrouwe nu verloſt is/ſalmē haer met een ſponſie in warm water genet/ſuyverē daert van noode ſal weſen/ eñ ſo daer noch yet upten Lichaem vertoont/ſalmen tſelve met warme doecken op ſijn plaetſe brengen/ſommighe beſtrijcken tſelve eerſt met olie van Rooſen/ van Violen oft Chamille / daer nae de vrouwe terſtont te bedde helpen/in eē bequame Camer die in hitte eñ coude ghetempert is/ eñ bevelēſe op haren rugghe te ligghen/de knyen van een de beenē recht uytſtekende/het boven-lijf hooch ligghende/oft half ſittende. Men ſalſe van alle coude ende winden bewarē/ ende met cleederen na den tijdt wel decken/ houdenſe doncker ende ſtille/weſende ten eerſten wat ſober in eten ende drincken/ ende gebruycken bequame ende lichtverteerende ſpijſe/die haeſt in goet bloedt mach veranderen/weſende met een oft tweederley over eenen maeltijdt te vreden/ want veelderley ſpijſe over een maeltijt te ghebruycken/veroorſaeckt corruptie/ rauwigheyt eñ vuyl Humorē/ waer uyt veel Sieckten ſtaen te verwachten/ ſonderlinghe vervuylde Cortſen/ welc ſeer voor de Craemvrouwen te vreeſen zijn/ſonderlinghe ſoo daer gheduerighe hooftpijn preſent is/ ſalſe haer daerō van alle grove ſlijmighe ſpijſe moeten wachten / als van Oſſen/Coeyen eñ Verckenſ vleeſch/ van alle Water-vogelen/ als Ganſen/Enden/Swanen: ende van alle grove Viſſchen in vuyl Moeraſſighe eñ ſtilſtaende wateren ghevanghen/ ghebruycken jonghe Hoenderen/Capoenen/Velthoenderen /ende zijn beter met een ruym nat gheſtooft als gebraden. Den Wijn wat ſoetachtigh weſende/ moghenſe wel tamelijcken ghebruycken/des Winters lau weſende / want de coude is de Lijfmoeder hinderlijcken. Het waer hen goet datſe deſen reghel x. oft xij.daghen onderhielden. Ende geenen Camerganck hebbende / ſullenſe ſuppoſitorien ofte ſet-pillen ghebruycken/oft laten hen Clyſterien ſtellen. Den Manna ende Caſſien zijn hen in deſen ghevalle goet.

De Vrouwe nu te bedde gholpen weſende/ ende het kindt nu ghereynight ende opghewonden zijnde/hebben ſommighe Gheleerde gheraden/datmen t'kint al eert yet ghenut oft gheſoghen heeft / ſoude legghen aende ſlincker zijde des moeders/ontrent der herten:wāt daer door ſoude(als door een verborgē cracht) het kint alle onnatuerlijcke vuyligheyt afghetoghen worden/ſonder des Moeders hinder / welcke vuyligheyt de Moeder wederom ſal loſſen eñ quijt worden/met haer natuerlijcke ſuyveringhe/ eñ tkint ſal hier door ſijn leven lanc bevrijt blijven vande vallende Siecte ende Lazarije/ende continueren tſelve alle daghe een ure lanck voort eten oft ſuyghen / ende daer na ſalment met den vingher ingheven van deſe leckinghe.

beren vā vallende te te be- ba.

Een Leckinghe.

Neemt Coral op eenen Marmorſteen cleyn ghewreven/oft ghepulveriſeert/ verſche Boter met wat Suyckers tſamen vermengt.

Men ſalſe ooc root Corael of Peonie greynkens aenden Hals laten draghen.

Ander Autheuren verhalen/datmen Suycker ʒ.ij.ſoude vermengen met olie van ſoete Amandelen verſch uytgeperſt/ ende het kint eerſt gheboren zijnde/inden Mont geſtreken/ ſal terſtont ſlapen ende veel vuylicheydts loſſen/ ende wacker zijnde/ſalmen tſelve terſtont wederom ingeven/dat vijf of ſes mael op eenē dagh doende/continueren tſelve vier daghen vervolgends lanck.

Deſghelijcken wort den ſyroop Cichorey ſeer ghepreſen den kinde al leckende ingegeven/ende latent daer op ſuygen.

Ofte deſen ſyroop by my gheordineert / ſeer wonderlijcken de Herſenen/memorie ende thert is verſterckende/ alle vuylicheyt ende quade alteratie der Herſenen conſumerende / vande vallende ſieckte/Popelſie / lammicheyt ende ſwijmelinge des hoofts bevrijēde/maer de ſelve ooc remedieren / waer van den jonghen Kinde alle morghens ende avons vij. oft viij. dagen lanck vj.oft vij.droppelen ingegeven ſal worden/ende ſal oock de Vrou ter ſelver tijt al eerſe tkint ſal laten ſuygen/vanden ſyroop ʒ.j.oft ʒ.j.ß.in nemen/ende de ſyroop wort aldus ghemaeckt.

Syrupus è Lilio Convallio.

Neemt de bloemkens vande Lelien vanden dale ʒ.ß.de bloemen van Bethonie / Hyperici, Genoffelen ende Meliſſe ana ʒ.j.ß. de bloemen van Savie ende van Rooſemarijn ana ʒ.j. de ſaden Palmæ Chriſti oft handekens cruyt/ van Peonie ende wilde Rute ana ʒ.ß.de bloemen eñ ſaden ſalmen een weynich ſtooten / ende eenen nacht lanck in water laten weycken / te weten in ℔.iiij.waters/daer eerſt in gheſoden ſal zijn den wortel van Peonie/ Hyſſop/ Scarley ende Viſci quercini, daer nae ſalmen dit lanckſaem laten ſieden op tderdendeel/ende ſterc uytgedout zijnde/ſalmen daer by gieten/ Hyſſop water ℔. ß.wit ende fijn brootſuycker ℔.iij. ende dat tot een ſyroop ghecoockt/ ende als boven gebruyct/ ende ſullet oock ſeer goet bevinden inden kinderen/die ſnachts met groote verſchrickinghe eñ vreeſe wacker worden/als wy ondervondē hebben.

Hier mede dit verlatende / ſullen voort gaen vervolghen vande accidenten / die de Vrouwen na haer verloſſinghe overcomen /met ſeker remedien daer toe dienende. Alſmen de Vrouwe nu eerſt te bedde gheholpen heeft/ſalmenſe (als verhaelt is)half over eynde laten ſitten / op dat de vuylicheydt / die ſy noch by haer heeft/ te bequamer mach loſſen/ op dat haer daer geen ander ſwaricheyt nae en volcht/ als opſwellinghe des Buyck eñ der Beenen/pijn ende coude huyveringe door de ledē/ ende flauwicheyt der hertē: daerom ſo deſe int eerſte te haeſt op hielt/ſalmen de materie terſtont te hulp comen/als met nieſinghe/ tſy met Ellebori ofte Peper alle dage ij.ofte drymael inde Neuſe gheblaſen. Oft vermenghen de voorſz. pulveren met wat olien inde Neuſe met een Vere gheſtreken.Oft van onder door eenen Trechter roocken met Mirrha, Bdellio, ooghen van gheſouten Viſch/ ofte van

Seker accidenten nade verloſſinghe te verhoeden.

De vuyligheyt inde beginſel haer niet wel loſſende.

Ezels

Ezels oft Peerts clauwen. Oft gebruycken het nat vanden Byvoet/met wat Wijns ghesoden/ ende warm inghedroncken/oft noot zijnde hier in procederen/ als int Cap. vande ophoudinge der Maentstonden verhaelt is.

Te overvloedigh vloedende.

Maer sose doort overvloedigh vloeden haerder suyveringe crachteloos begosten te worden/ so moetense haer seer stil houden/ ende gebruycken verdrooghende spijse/ als jonge hoenderen/ Capoenen ende cleyn ghevogelt/sonderlinge gebraden zijnde.

Men salse tsaet van Weeghbreeden ʒ.j. ghepulveriseert met een weec Eye in laten suppen.

Ofte het water Bursæ Pastoris indrincken/ eerst inghenomen de specien Triasantali ʒ.j.

Het sap Millefolij oft Potentillæ ʒ.ij. Suycker ʒ.ß. smorghens inghenomen/oft vermengter den sproop è Rosis siccis ofte van Queen ʒ.j.in.

Dē middelschorssen vande Eycken boomen oft Willigen in rooden Wijn gesoden/ ende den roock van onder door eenen trechter int Lichaem ontfanghen.

Een krans van Maechden-palm omhet dic vant Been ghedaen: maer noot zijnde/ neemt u toevlucht totten overvloedighen vloet.

Vande Cortse der Craemvrouwen.

De Craemvrouwē wordē altemet met cortsen overvallen/ ende dat door eenich misbruyck van eten ende drincken/ oft doort ophouden vā haer suyveringhe/ welck al nae eysch der oorsaken geremedieert moet worden/ want door het misbruyck van eten ende drincken/ so moetense eenen soberen regel onderhouden/ende gebruycken lichtverterende spijse/ ende suyveren t'Lichaem met lichtwerckende medicamenten/na den eysch der humoren/ maer doort onnatuerlijck ophouden haerder stonden/ salmen/ soot de natuer toelaet/de Moeder ader openen met Manna, Cassien/Tamarinden/eñ het Lichaem verhit wesende/ salmen hen laten ghebruycken een Gerste water met de saden van Latouwe/ Endivie/ Pepoenen eñ Couwoerden met een weynich Caneels/&c.

Besloten winden.

Indien hen den Buyck door de besloten winden opghespannen is/ soo salse den Comijn/ Anijs/Venckel/Daucus ende Peterselie saet met wat Chamil bloemen ghesoden/gebruycken.

Oft.

Neemt Daucus saet ʒ.ß. Note Moschaten ende Foelgie ana ʒ.jß. Galiga/Naghelen/Caneel ana ʒ.j. dit wat ghepulveriseert/ ende ghesoden in ℔.j.ß. cleyn biers ofte schoon waters/ ende smorghens vroech/ anderhalf ure voor den Middach eten/snaemiddachs te vier uren/ende savons twee uren nae den eten ʒ.iij. warm inghenomen.

Den Comijn met warmen Wijn nuchteren inghenomen/beneemt de Craem-vrouwen alle haer nae weedom eñ pijn/ desgelijcks den Diacumini of den Diagalanga alleen/ of met warmen wijn inghenomen/ den Buyc met olie van Camil/van Dille/van Wijnruyte of met Nardus olie ghestreken. Oft noot zijnde/soo neemt u toe vlucht totten Cap. vandē besloten windē.

Pijn inde Lijfmoeder door tscheurē der aderen ende arterien Cotyledones oft Acetabula ghenaemt/sonderlinghe door hitten.

Neemt de vier groote coude saden ana ʒ.j.ß. de saden vā Latu/Porceleyn ende Papaver ana ʒ.iij. met de decoctie van Gerste doorghedaen/ ende in ℔.j. van dese decoctie resolveren den syroop Iujubini ʒ.iiij. oft gebruyckent sonder den syroop/ ende legghen dese Cataplasma hier aen volghende tusschen t'Gemacht ende den Navel/ onder t'Ghemacht ende achter op de Lendenē.

Cataplasma.

Neemt Violen/ Melliloot ende Camil bloemen ana M.j. roode Roosen M.ß. de bloemen Nympheæ M.ij. Lijnsaet ende Fenegrieck ana ʒ.j. dit in ℔.iij. waters gesodē/ op het leste daer by ghedaen wijn ℔.j. hier een Cataplasma uyt ghemaeckt/ende smorghens ende savons op de voorsz. plaetsen gelept/ende int voorsz. nat spongien ghenet/ ende warm geappliceert/ende den noot eysschende/so machmen de hoofden Papaveris ofsijn bladeren/ daer toe koken/ want het sal seer versoeten ende vercoelen.

Indien de Lijfmoeder door de subijte leginghe door t'Lichaem waer dwalende ende seer ongerustigh waer.

Neemt de wortelē Petasitis ʒ.j. Peonie wortelen ʒ.ß. Melissæ, Marubij, Bethonicæ, Stœchados Arabi. M.ß. tsaet Trifolij odorati, Portulacę, Plantaginis ende van Peonie ana ʒ.j.ß. tsaet Papaveris albi ℈.iiij. dese in schoon water ghesoden/ende morghens ende savons ʒ.iij. oft iiij. inghenomen/ ende wildy doeter t'saet van Wijnruyt/Agni Casti ende Dauci ana ʒ.j. daer toe ende meuchter wel wat Suyckers in doen.

Oft dusdanighen applicatie.

Neemt Mater/Melisse/ stinckende Chamil bloemen/Reynvaen ana M.j.ß. tsaet Seseli eñ Comijn an ʒ.j.ß. Daucus saet/Wijnruyt saet Agni Casti ana ʒ.vj. dit in ℔.iij. Waters wel morwe ghesoden/ op tleste daer in doende ℔.j.ß. witten Wijns/ ende tot een Cataplas. warm daer op ghelept/maer men sal eerst tasten waer de Lijfmoeder haer plaets heeft ghenomen/eñ met soeticheyt al douwēde/haer nae haer plaetse leyden/ende op haer gerechte plaetse schicken.

Oft.

Neemt Melisse/ Mater ende Camil bloemen ana M.ij. in een sacrken ghenaeyt/ende effen geschut/ daer tusschē genaeyt dat effen blijft/ende in Wijn ofte water ghesoden/uytghedout/ ende

warm

warm opde plaetse vande Lijfmoeder ghehouden/daerse uyt haer plaetse leyt salse stillen/ende op haer plaetse brenghen.

Vanden uytganck der Lijfmoeder.

Siet noch breeder Fol. 520.

moeders uytsinkin- Soo de Lijfmoeder haer een deel ofte geheel is ontsinckende door den grooten arbeyt/oft alleen door de groote vochtigheyt haer is lossende/so sullense haer in stillgheydt houden/eñ alle vochtighe eñ windighe spijse schouwen/als alle soorte van visschen/ groene Cruyden/Fruyten/ alle boonen ende Erweten/ eñ alle verdroogende ende constringerende dinghen verkiesen / de Blase eñ Darmen eerst geledight zijnde/ so salmen de Lijfmoeder aldus te rugge helpen.

Men sal de vrou op haren rugge voegen/met den neerlijf om hoogh/ de beenen van een strecken/ daer nae salmen de Lijfmoeder op cattoen oft op lochte ghepluckte wolle nemen/ eñ brengense so met behendigheyt op haer plaetse/daer na ander cattoen genet in rooden straffen wijn/ daer eerst ingesoden sal zijn Balaustie, Cyperus, roode Roosen/eñ maken daer een poyken af/na der natueren eysch/ende in tlichaem ghebracht/ daer na salmen een sponsie oft cattoen netten in wat waters met wat azijns vermengt/eñ binden haer dat boven tghemacht / ende achter op de Lendenẽ/op datse niet wederom uyt en sinct. Hier van vindy wat ruymer in sijn eyghen Capittel verhaelt.

aments ganck. Den uytganck des Fondaments wort seer opde selve manier gheholpen / als oock in sijn Capit.verhaelt wort.

Vande Hæmeroidael aderen ofte den Speen.

en bloet swaren ps. Indien hen door den swarẽ last des arbeyts den Speen waer verschijnende/ende veel bloets waer lossende/soo salmen haer fomenteren met rooden straffen Wijn/ daer den Potentilla, Polygonum, roode Roosen/eñ den Scoria ferri in ghesoden is.

Oft neemt Galnoten gepulveriseert/ eñ met den Myrthus tot een Cataplasma vermegt.

Item Aloes/Wieroock met den Schorssen/ sang. Draconis, Boli Armeni, Hasen-hayr tusschen de beenen gepluckt/cleyn gesneden eñ ghepulveriseert ana ʒ.ij.stofmeel ℥.ß. met wit vã eyeren eẽ Catapla. vermengt/eñ daerop geleyt.

In de groote pijne des Speens ofte Aembeys.

Neemt Violen olie ℥.iiij. Mucilaginis seminis Psyllij ℥.ij. met een weynigh Was tot een Liniment ghemaeckt/ende daer op ghelept.

Oft. Neemt den doyer van een Ey/ met olie van Roosen oft van Violen vermengt.

De wortelen Chelidonij maioris over hem ghedragen/doet den Speen verdwijnen.

Galbanum tot ʒ.ij. ingenomen met Buglos water/ doet den Speen vergaẽ/ tot drymael gecontinueert en comt hy niet weder / als sommighe affirmeren/maer wordt den teeren persoonen ontraden. Neemt Bdelliũ oft Sandaracha ʒ.ij.eñ daerover gerooct/doet den speen vergaen.

Ghescheurt zijnde/te cureren.

In desen salmen het lichaem eerst met lichtwerckende medicamenten of clysterien helpen/ op dat de darmen van alle vuyligheyt eñ windẽ ledigh zijn/ daer na het Emplastr. contra Rupturam ghebruycken. Ghescheurtheydt inden arbeyt.

Oft aldus. Neemt Sarcocolla, Mastic, Mumie, schorssen van den Wieroock/Myrrhe/Cypresnoten ana ʒ.ij.ß. Vyſblach in Azijn geresolveert ℥.ß. Colophonie/Terebinthyn ana ʒ.vj. Was q.s. tot een Massa ghemaeckt/ eñ op Leer ghestreken/ ende neghen daghen lanck continuelijcken daer op laten ligghen.

Tghemacht tot den Fondament toe op ghescheurt.

Indien de ghescheurtheyt geschiet met uytsinckinge der Lijfmoeder/sosalmen die eerst op haer plaetse brenghen/als ghesepi is/eñ wassen het Lichaem benedẽ met rooden straffen wijn/ daer in gesoden is/Bistorte/onrijpe Galnoten/ roode Roosen/ want dit treckt de wijtverscheyden deelen by den anderen/ eñ hout alle toevloeyinghe te rugghe: na de stovinge salmen die deelen byden anderen voeghen/ oft noot zijnde/ tot 2. oft 3. steden tsamen naeyen/ende dese plaester daer op legghen.

Unguentum.

Neemt de wortelen Consolide maioris, osmunde Regalis ana ℥.iij. Potentille/ beyde de Weechbreeden / Equisetæ, pilosellæ, Mille folij ana M.j. Hyperici met syn Bloemen/men sal de cruyden(versch zijnde) stooten/eñ gieten daer rooden straffen Wijn op/dat de cruyden bedect zijn/laten dat 48. uren staen weycken/ daer nae sterck uytghedout zijnde/salmen daer 12. oncen olei Hyperici op gieten/eñ in een dobbelvat gesoden/tot dat de helft vande vochtigheyt versoden is/eñ doender dan toe/ Sarcocolle, Mastic, Wierooc/ Myrrhe, onrijpe Galnoten/ Mumie, Resine, ana ℥.ß. suyveren Terebinthijn ℥.iij. wit Was ℥.ij. oft q.s. tot eẽ Unguent gemaect/ want het seer wonderlijck alle wonden ende gescheurtheyt gheneest/als ick dicwils ondervonden hebbe.

Van de valsche bevruchtinghe der Vrouwen/ van de Latijnen Mola, ofte Molucrum ghenaemt.

De mendosa impregnatione.

Mola is eẽ onnatuerlijcke herdigheyt door foute des zaets/eñ overvloedighen menstrueusen bloets/tot een herde Massa eñ onghe-formeert stuc vleesch tsamen gestorckelt / alleen inde Lijfmoeder syn plaets hebbende: Want de natuerlijcke hitte/ als principael wercksterse alder dingen / met haer medehulperse Comutatris eñ Formatrix nemmermeer ledigh en zijn/ maer altijt met eẽ sonderlinge neerstighz voortvarende/om uyt de uyterlicke dingen eñ rauwe materie yet levendighs te maken / verkiesende daer toe het bequaemste uyt de materie/ende is oock naden stof van dien/een sonderling wesen voortsbrengende: al welcke genererende natuer inde Lijfmoeder oock gevonden wort/maer op een ander manier als vande wormẽ voorsz. verhaelt Wortel oft sprongk ende beginsel.

Oorſpronck der natuerlijcke vruchten in ſmoeders lichaē.

haelt is/ghëſchiedende/ want dit geſchiet alleen door de vruchtbarighen geeſt/ende natuerlijcke hitte als opperſte werc-meeſters in deſen/want vindende daer een bequaem ende handighe materie des vruchtbarighen ſaets/ ſo vanden man als vande Vrouwe/ ſoo iſſe daer een ſchoon bequaem vrucht/ haer beyder ghelijck zijnde/ uyt op werckende / ende dat na de bequaemheyt der materien/of na de ſtercke imaginerende crachten als opperſte regeerders in deſen/als Ariſtoteles tſelve is verhalende : ſoo in de materie nu eenighe fout ghevonden wordt / als weſende te overvloedigh/oft te weynich/ ofte door eenighe toe vermenginghe van ander materie verualſt/ als met grof bloet of eenige ander vuyl humoren/daerom in tſelve na haren wil niet en heeft moghen handelen/om volcomelijck op te wercken/nochtās daerom niet ſtil weſende / levertſe daer een fatſoen uyt nae den ſtof heeft moghen verdragen. Summa als nu verhaelt is/ ſo neēt duſdanigen ſelſamen monſter ſijnen oorſpronck uyt het ſaet ende uyt het ſeer grof ende dick gheſtorckelt bloet/ welc door de onnatuerlijcke hitte in een vleeſachtighe forme verandert wordt/ ſonderlinge als daer meer menſtrueus bloet toe vloeyt/ als tot de opwerckinghe der Vruchten noodich is/want den vruchtbarighen geeſt ofte werc-meeſter van deſen/ en can alle deſen overvloedigen ſtof tot de vrucht niet te pas gebrenghen/want tſaet der mannen ende der vrouwen is daer alleē bequaem toe/ende het menſtrueus bloet om het ſaet van deſen te voeden ende op te brenghen. Ende dat eenen Afranius wil ſeggen dat de jonghe dochteren/ſoo wel als de ghehoude Vrouwen met deſe herdicheyt ghequelt moghen worden/moet hier verſtaen worden alleen vā ſulcke onnatuerlijcke herdicheyt/ vergadert weſende uyt eenige humoren / beſloten winden/ door fouten der Lijfmoeder oft door teericheyt der hitten aldaer vergadert / maer de vleeſachtighe herdicheyt oft Mola carnea ghenaemt/en can ſonder toevermenginghe des mans niet geſchieden /maer (als gheſeyt is) moet uyt het ſaet der mannen ende der Vrouwen vanden genererenden geeſt opgewrocht worden/als ghenoech te bemerckē is/ doort omwintſel daer deſe Maſſa altemet mede omwonden wort/ ende de vandekens daerſe ooc ſomwijlen aende vrucht mede vaſt is/ welcke vanden alleē haren oorſpronc hebben uyt de tſamen vermenginghe des zaets: dus (als nu ghenoech verhaelt is) ſo worden na de quantiteyt ende onghetempertheyt der materien verſcheyden ſchepſelen eñ figueren voortghebracht.

2. de generat. anima. & 6. de hiſtoria Animalium.

Driederley Mola.

De gheleerde maken mentie van dryderley Mola, als Mola carnea, Mola humoralis, & Mola ventoſa, ende Alexander Benedictus maeckt oock mentie van eenen Mola ſanguinea ; waer van wy hier vervolghende mentie maken ſullen. Vanden Mola carnea hebben wy ſijnen oorſpronck verhaelt/ ende ſullen hier nu zijn teeckenen gaen verhalen / ende hoemen den ſelven uyt de natuerlijcke dracht ſal mogen onderkennen.

Teeckenen.

Seer ſwaer zijn deſe twee inde eerſte maenden wel uyten anderen te onderkennen/want in deſen Mola houden ooc haer ſtonden op/ de borſten worden hen ſtijf / ſy lijden walginghe ende brakinghe/ de natuerlijcke coleur ontgaet hen/ den Buyck wort hen daghelijcks grooter ende herder/met veel ſnijdinghe ende perſſinge daer in/maer men ſalſe aldus mogen onderſcheyden.

Onderſcheyt tuſſchen Mola, ende de natuerlijcke Dracht.

Inde natuerlijcke dracht en wortſe over elf maenden niet gedraghen/maer deſen onnatuerlijcken laſt duert twaelf oft derthien maenden: altemet v. of vj. jaren/jae haer leven lanck/altemet loſſen ſy den ſelven laſt inde eerſte maendē: doort roerē ſalmenſe ooc onderkennē / de vrucht is haer doort natuerlijck roeren van d'een zijde in dander beghevende/omwentelende/ trappende / ſlaende ende ſleppende metten Voeten/ het knechtken inde derde ende het Meyſken inde vierde maent : maer deſen herden Mola en wort uyt hemſelven niet beweechlijcken / maer is als eenen ſteen door een onnatuerlijc gewicht ſtede houdende / ten waer door douwen metten handen/oft beroeren der Vrouwen/oft haer vā deen ſijde in dander / ſoo gevoelen ſijt als eenen ſteen oft herde clomp over ſchieten. Int douwē metten handen is den clomp wijckēde/ maer de vrucht niet / ende int af houden vande handen rolt hy weder op ſijn plaetſe : dat Menſtrueus bloet dat nae de Lijfmoeder wort geſonden/en wort in deſen niet als inde natuerlijcken dracht verteert/maer blijft daer ligghen vervuylende/ daer door de Lijfmoeder laſtigh vallende/ ende quade accidenten in haer verweckēde/ ende tgeheele Lichaem altererende / den Buyck herder makende/ende het alder ſekerſte / dat haer borſten groot ende ſtijf worden ſonder melck: tgheheele Lichaem vergaet hen /de beenen begeven haer/ende het Lichaem ſchijnt hen voren uyt te berſten. Ten leſten ſo beghint de Lever te lijden ende te crencken/daer uyt een waterſucht voortbrengende: daerom/alſmen nu ſiet dat de maētſuyveringhen ſonder merckelijcke ſaken zijn ophoudende/ ende den Buyck ſonder eenighe waterſucht ſtijf wort/ſo en is daer niet aen te twijfelen/ofte daer ſchuylt yet onnatuerlijcks in de Lijfmoeder/ het zy Winden / ofte deſe valſche dracht Mola.

Veroorſa waterſu

Vande derde ſpecie/Mola Humoralis ghenaemt.

Met deſen Mola humoralis en worden niet alleen de gehoude vrouwē/maer ooc alle de ongehoude ende jonghe dochteren gequelt / eñ dat door t'vergaderen van verſcheyden humoren/ oft door foute der Leveren/als door haer coutheyt/eñ waterachtigh bloedt voortbrenghende/ welck altemet oock nade Lijfmoeder toegeſonden wort/alſo deſe ſpecie Molæ veroorſakende/ verweckende ſo een opſwellinge des Buycx/ al offe bevrucht of waterſuchtigh waren: In deſen in het lichaem minerende/ ende den Buyck vermeerderende : maer in deſen en blijven int douwen is de Beenen gheen putten ſtaen als in de Waterſuchtighe / noch en is int douwen ſoo niet voorwijckende / noch en gheeft int cloppen gheen trommelachtigh gelupt / ſy lijden groote

benout-

benautheydt onder de Borste / ende halen met swarigheyt haren adem.

Vande windtachtighe Mola, ende hare teeckenen.

Den Buyck staet in desen herder gespannen als vanden water. De winden als inden Tympanites, zijn altemet wat vergaen / ende haer plaetsen veranderende / en int douwen pijn causerende: maer door t'water opgespannen / blijft geduerigh. Inden Mola worden de beené dun / ende inden Tympanites is een trommelachtigh ghelupt.

Mola sanguinea.

Van desen bloedighen Mola lesen wy een exempel by Alexandrum Benedictum, van een Vrouwe / welck meynden met een natuerlijcke vrucht bevrucht te wesen / en nu in de 10. maent zijnde / isse op eené nacht in een groote bloetstortinge gevallen / ende heeft wel tien ℔. bloets gelost. Elck nu verbaest wesende door dusdanige stortinge / seyden wy / aensiende haer opgeswollen Lippen / ooghschelen / en haer bleerverwigh aensicht / dat de armen teghen natuer ende haer ghewoonte seer mager / den Buyck geswollen / pijnlijcké en gewichtigh was / dat een Mola en onnatuerlijcke dracht was. En de Vroe-vrouwe segghende dat het Lichaem ghesloten was / hebben wy (seyt hy) haer geordineert een Pessus ofte tapken te maken uyt Bdellio, Galbano & Opoponaco, waer door haer Lichaé seer wonderlyck ontsloté was / en de Vroe-moeder heeft haer dese onnatuerlijcke Dracht in 3. verscheyden stucken afghetogen / twelck tsamen genaeyt zijnde / wast eenen ronden Mola gelijckende / seer ongedaen / met een menschen huyt overtoghen / van binnen sonder gheheente / herte Lever ofte ingewant / maer was een sacht stuc vleesch / vol Aderen / van de grootte van een Comcommer / ende meer ander exempelé die de voorsz Auteur verhaelt. Nu comende totter Curen / moet den selven so haest alsmen hem gewaer wort / en eer hy verout gheremedieert worden / want verout zijnde / wort met groote swarighept gecureert / ende sonderlinge den Carnosa, maer den Mola ventosa is alderbeßt om helpen.

Maniere om te cureren.

Aengaende haer diete / ende manier haers levens / moet verwarmende en versch-makende zijn: de verwerminge om te ontlegen en ydel te maken / ende de nauwe conduyten te ruymen / en de vochtmakende / om de verharde ende inghepackte Materie te ontbinden en te doen scheyden / den Wijn wort haer toeghelaten: tlichaem niet te sterck te exerceren / maer tamelijck wandelen: bloetrijck zijnde / en niet en is daert door behindert wordt / salmen haer de Sophena openen / ende tbloet afnemen / na dat de volligheydt tselve sal connen verdraghen / daer na een minorative Dranckxken gheordineert.

Een laxative Dranckxken.

℞. Catholici ʒ.v. Diaphœnici ʒ.j. met Suyker een Bolus ghemaeckt / ende smorghens vier uren voor den eten inghenomen.

Ten selven.

℞. Pillule Hieræ simplic. Agarici troch. ana ʒ.ß. met Alssen water ses Pillen ghemaeckt / ende smorghens vroegh inghenomen / daer nae de materie aldus bereyden.

Berey-dranck.

Neemt de Syropen de Radicibus, Andiantini ende van Byvoet ana ℥.j.ß. de wateren Apij, van Alssen ende Melisse ana ℥.iiij. Caneel oft Cassie lignee ʒ.j. ende smorghens ℥.iiij. inghenomen.

Oft gebruycken de decoctien om te ontstoppen / alsmen int Capit. om de doode vrucht af te setten / oft de Secundina uyt te drijven / verhaelt heeft: ende purgeren met de Pillen Fœtide. En het Lichaem nu gepurgeert zijnde / salmen om te ontbinden / relaxeré en mollificeren: gebruycken dese Fomentatie oft Badinghe / Cataplasmata ende Vnguenten.

Fomentatie.

Neemt de wortelen vanden Heemst ℔.j. Lelie wortelen ℔.ß. de bladeren Althee / Malwe / Violen / Parietarie ana M.j. Chamil en Meliloot ana M.j ʒ. Lijnzaet / Fenigreec an ʒ.viij. dit in eenen grooten ketel waters gesoden / daer 2. mael sdaeghs voor den eten sommighe daghen lanck mede stoven / wasschen oft baden / en daer na haer strijcken ontrent de Nieren / den Buyck boven ende beneden tgemacht met het unguento Dialthee simplicis.

Oft aldus.

Neemt olie van Lelien / van soete Amandelé ana ℥.ij. Gansen / Enden ende Capoenen vedt / versche onghesouten Boter ana ℥.j.ß. de mucilaginis vanden Lijnzaet ende Fenigreeck / met de decoctie van Vyghen uytgedaen ana ℥.ij.ß. Was een weynigh / tot een Liniment gemaect / ende daermede ghestreken.

Na tbadt salmen van dit Electuario terstont innemen.

Neemt Caneel / de schorssen vande Cassien fistulé, ronden Holwortel / Cassie lignee, t'saet va den Sevenboom / Soffraen ana ℈.ij. Dictamni ʒ.j.ß. Suycker in tsap van Poley of van Rute al sinckende ghesuyvert q.s. hier van een koerxken ghegoten ende ingenomen / daer op terstont een dronckxken Wijns gedroncken / daer den Asarum in geweyckt is. Ende latense dit poyken dicwils gebruycken. ℞. Boraes, Asphalti, Castorei, Dictamni, Ellebori albi, Gentiaen, Galbani, Sagapeni, Scamonie, 7boom. ana ʒ.ß. gepulveriseert zijnde / salmen met tsap van Loock een poyken maken / in subtijl Lijnwaet gewonden eenen vingher lanck / dit aen t'heen ghebonden zijnde / salment in t'ghemachte brenghen /

ende dicwils ververst/want het opẽt eñ ruymt.

Ten selven.

Neemt Myrrhę, Opoponacis, Ellebori albi, ana ʒ.j. de Galle van eenen Stier vermenght/ met Cattoen ende subtijl Lijnwaet een popken ghemaect/ende als boven gebruyct. Ander maken een popken uyt Soffraen/ende het sap van Loock eenen vingher lanck.

Dese Pillekens salse dickwils smorghens ghebruycken.

℞. Boraes ℈.iiij. Carabe, Asari, caneel/Nigellę Romanæ, Seven boom ana ʒ.j. Galbani, Assæ Fætidæ, Opoponacis, Bdellij ana ℈.ij. met honich van Scillen pillekens gemaeckt/ daer van salser deerste 2. reysen innemẽ ʒ.j. daer na ʒ.ß. daer op drinckẽde eẽ weynich Hyppocras wijn/ oft syroop van Byvoet/ofte de Radicibus met haren wateren. Ende so hemtselve openbaerden/eñ vozen int tSlot vande Lijfmoeder waer/ soo salmen tselve van een snijden met snijden de Instrumenten/ daer nae tselve remedieren alsmen vanden vast-hanghenden Secundina verhaelt heeft/om so te doen verrotten/ende te consumeren.

Vanden Mola humoralis.

In desen salmen tLichaem purgerẽ ende bereyden alsmen int ophoudẽ vande Maent-stonden/ende om twater te lossen verhaelt heeft/ eñ oock inde Watersucht Leucophlegmatia.

Oft aldus.

Neemt de saden Apij, Ameos, van Venckel/ Peterselie ende Daucus an ʒ.ß. met soete wijn inghedroncken/den Diagalanga, Electu. è Baccis Lauri ende Diacumini zijn in desen goet gebruyckt: desghelijcken oock den oleum Rutæ, oleum Anethinum, olei Fœniculi & è semine Anisi.

Oft dusdanighen Emplastrum.

Neemt tsaet van Wijnruyte/van Kersse/Comijn/Anijs ende Seseli ana ℥.j. Centaurij minoris, Magelepn/Mentastri ana M.j. dese gesneden ende ghestampt: hier van met Wijn een Plaester ghemaeckt/ ende opten Buyck geleyt.

Aengesien dese passie seer swaer om te curerẽ is/eñ swaer accidentẽ aenbrengt/eñ daerse eens gheweest is/ meer daer mede gequelt wordt. Sy verweect dicwils groote bloetstortinghe/doet de Lijfmoeder verrottẽ/maect grootẽ stanc / de lever vercouwende ende krenckende/daer door eẽ Watersucht veroorsakende. Daerom salmen so haest als de vrouwe vãde Mola verlost sal zijn/ alle de Leden versien/de Maghe ende de Lever versterckẽ/ eñ de Lijfmoeder confoorteren met dese roockinghe.

Neemt Nagelen/Note Muschaten/ Calami Aromatici ʒ.j. Ligni Aloes, Succini, Beioini, Styracis Calamitidis ana ℈.ij. Cyperi, Galliæ Muschatę, Spicę Nardi gra. 15. Muscus gra. 4. hier pillekens uyt ghemaeckt, ende den roock van onder ontfanghen / maer en laet den roock niet op na de Neuse slaẽ/want het versterckt de Lijfmoeder wonderlijcke.

Vande verholen ende besloten winden des Lijfmoeders.

De uteri inflation.

DE windighe opblasinge inde Lijfmoeder can uyt diverse oorsaken ghescheiden/ als uyt couwen/uyt vervuylinge der humorẽ/doort baden/of door dien tgeheele Lichaem met winden vervult is/door teericheydt des Lichaems of der Maghen/door misdrachte/ of na de verlossinge tlichaem qualijck bewarende/ ende niet wel omwindende.

Teeckenen.

Den Buyc staet hem met pijnen door de windenseer opghespannen/ welcke winden hem altemet tot onder de Ribben/tottẽ Crop der Magen/ende beyde de zijden toe streckende ende benouwende/altemet d'een oft beyde de Liesenen pijn aen doende/ oock dẽ navel of daer ontrent/ eñ achter inde lendenẽ niet vry latende/ten lestẽ thooftlastigh vallẽde. Sõmige gevoelẽ de winden door ten lijve oft ten gemachte uytslaẽ/ sonderling tlichaem boogende/op dẽ buyc cloppende/maect een trommelachtigh geluyt. Soo de winden in de hollighepdt der Lijfmoeder haer plaetse hebben/so zijnse wel te verdrijven: maer in eenige plaetsen der Lijfmoeder ingeslotẽ/als in eenige van haren ligamenten/so zynse swaerder om helpẽ. Maer met swarighept wordense genesen/alsse haerselvẽ inde doorsiftige conduyten vande Lijfmoeder ingedroncken hebben/eñ syn daer groote pijn causerende/ende vallẽ lancduerigh: Want tis bevonden/datter vrouwen zijn gheweest/ die haer leven lanc daer mede gequelt zijn gheweest. Desen wint hout hem altemet hem op eẽ stede/ altemet hem overal verspreydende/daer door dickwils een opstootinge des Lijfmoeders causerende.

Ende soo de winden doort stoven ofte baden ontfangen zijn/ veroorsakẽ onvruchtbaerhept/ ende dat door dien de banden ontbonden zijn/eñ zijn slap ghewordden / want verhit zijnde/ wordense door de couwe locht ghesloten/verherdt/ also de Lijfmoeder van binnẽ met harẽ inganc benouwende eñ sluytende: maer de winden die overlancsaem inde Lijfmoeder of door tgeheele lichaem zijn ingroepẽde door de rauwichept oft quade verteeringhe/vallen den Lichaem minst lastich: ende sodanighe worden verdreven ende tgroepen benomẽ/doort evacuerẽ vande phlegmatijcke humoren/ eñ de naturael warmte der Maghen te versterchen/beginnende aldus.

Serep-dranck.

Neemt honich van Roosen / den syroop van Stœchas ana ℥.j. syroop van Byvoet ℥.iij. de wateren vã Alssen/Byvoet/ Apij ende van Peterselie ana ℥.iij. de specien Diagalangæ ʒ.j. dit door iiij. morghens vermengt.

Pillen om na den dranc in te nemen.

Neemt Pillulæ aggregativæ eñ Cochie ana ℈.j. Agarici troch. ℈.j.ß. met den Syroop van Byzantien ses pillen gemaeckt/ende na den eersten slaep inghenomen.

Oft de Pillulæ Fœtide inghenomen.

Neem-

Aenghesien de materie niet al tseffens upt te drijven en is/salmē daerom eens ter weken dese navolghende Pillen tot ʒ.j.innemen.

Pillen.

Neemt Pillule de Aromatibus, de Bdellio, oft de Benedicto ʒ.j. Agarici troch. ʒ.ij. Castorei ℈.ß. hier upt elcke dragma 6. pillē gemaect/ eñ tseffens ℈.ij. oft ℈.j.ß. ingenomen/ maer in de heete tijden oft natueren salmen den Castoreum daer upt laten. Tsanderdaeghs salmen den Mitridatum ofte den Theriaca Andromachi ℈.ij. oft ʒ.j. innemen.

Oft aldus.

Neemt Citroenschellen gheconfijt/de wortelen Eryngij gheconfijt ℥.j. de specien Aromatici Rosati ʒ.j.ß. species Diagalange ℈.ij. Diacumini ℈.j.ß. met den sproop van de gheconfijtte Citroen schellen q.s. een Electuarium gemaect/ een Castanie groot teffens ingenomen/daer op drinckende wat Alssen/ Mente ofte Bethonie water.

Ten selven.

Neemt de specien diacurcumie maioris, dianisi, diacymini ana ℈.ij. Suycker in Wijnrute water ghereſolveert ℥.iij. daer koecxkens van gegoten/wegende ʒ.ij.ß. smorgēs 1. ingenomē.

Een Badt om des avonts eñ smorghens in te baden.

℞. Marubij, Abrotoni, Wijnruyte/ Poley/ Calaminthe/ Byvoet/ Mater/ Mercuriael/ Origani/ Camil eñ Dil-bloemen ana M.j.ß. Savie/ Roosemarijn an M.j. Comijn ℥.ij. dit in eenen ketel water gesoden/oft in Loogh/ daer dē Buyck onder ende boven t'ghemacht mede gewasschen oft ghestooft: desgelijcx de Lendenen. Oft in drooghe stovinghe/alsmen inden Colica eñ in den windighen watersucht verhaelt heeft. Terstont na den uptganck des Badts /salmen de Lendenen/ Nieren/ den Buyck boven eñ beneden den Navel met deser Olien strijcken / als met Oleo Rute, Liliorum & Chamomille.

Oft.

Neemt Olie vā Alssen eñ van Rute ana ℥ iij. Azijn oft Wijn ℥.j. dese confortеren /maer niet laxerende/eñ verdrijven winden/ eñ t'badt verlatende/ salmen de Conserve ende de koecxkens voorsz. ghebruycken.

De Kele/den gheheelen Buyck ende plaetsen der Lijfmoeder / salmen met dit Vnguentum bestrijcken.

Unguentum.

Neemt olie van Nardus/ van Dille/ eñ van Rute ana ℥.ij. Nagelen/ Foelje/ Galiga/ Peper/ Spicæ nardi eñ Celticæ, Schœnanthi, ana ʒ.j. Cyperi, roode Roosē/ Was eñ Terebintijn q.s. een unguent gemaeckt. Men mach't unguent. Stomachicum Galeni, oft Emplastr. é Baccis lauri op den Buyck / ende op de plaetse van de Lijfmoeder legghen. Maer so dit gebreck vercreghen wort na de verlossinghe/so en derfmen niet purgeren/want de natuerlijcke suyveringe dan genoegh gheschiet is door de Lijfmoeder/ maer soo die ontbreeckt/salmen die met aenlockende oft aentreckende poykens doen volghen/ ende met Coppen inde Heupen te stellen/of met ander remedien in sijn eygen Capitt. verhaelt/ waer toe de Poykens upt Benedicta laxativa gemaeckt/ goet zijn: ende ghebruycken de voorsz Olien ende unguenten opden Buyck.

Oft dit Cataplasma.

Neemt Coeyen oft Schapendreck ℔.j. Comijn ℥.ij. de zaden van Marck/ van Peterselie eñ dauci ana ʒ.iij. Honich ghekoockt een weynigh Anijs water / Malevesey ofte Hippocras q.s. tsamen vermengt/eñ beneden op den buyck ghelept.

Oft dusdanigen Sacxken/den wint met de pijn verdrijvende / alle vochtigheydt verteerende/eñ de toesinckinghe benemende.

Neemt Milij ℥.iiij. Soudt ℥.ij. Bakelaer een weynigh gebroken ℥.ij. Anijs/ Venckelsaet/ Comijn/ Carui/ Daucus zaet ana ʒ.vj. Camil/ Meliloot ende Dilbloemen ana M.j. de zaden een weynigh ghebroken / ende in twee sacxkens genaeyt/ tusschen-stict cruys wijs/ in een panne warm gemaeckt/ eerst met een weynigh wijns besproeyt/eñ warm tusschen den Navel eñ t'gemacht ghelept/eñ en is niet alleen in desen goet/ maer in alle plaetsen die vercout zijn.

Indien de opstoot der Moeder upt dese winden veroorsaeckten/salmen upt syn eygen Capi. voorsz. mogen remedieren. Oock vereysschen dese ghebreken altemet de Dropaces eñ Sinapismi oft Coppen te stellen in den omganck der plaetsen/om so van den binnensten uptwaert te trecken/etc.

Pro generosa & honesta Matrona, coniuge nobilis viri Magistri Ioannis Muylwijck, uteri inflatione, suffocatione seu strangulatione, laborante, 1594. Mense Octob. Delphis Batavor.

Opblasinge des Buycx.

Inden eersten na sekere minoratyve dranckens eñ Pillekens haer geordineert den 12. Octobris dese decoctie om de windighe materie tot rijpinghe te brengen/upt te drijven/het opclimmen der Lijfmoeder te bedwingen/ als wy ondervonden hebben.

℞. Radicum Petasites & Ostrutij ana ℥.ß. foliorum Rutæ, Marubij, Salvie, Menthæ, Melisse, Stœchados Arabice ana M.ß. seminis viticis, Rutæ, Dauci, Seseli ana ʒ.j. schœnanti, Cyperi ana ℈.ij.ß. spice nardi ℈.j.ß. fiat decoctio in aqua pura ad ℔.j.ß. sub cocturæ finē adde Vini puri albi ℥.vj. & singulis matutinis ante pastum tribus horis, & tribus horis post cœnam propinetur ℥.iij. vel iiij.

Hier na purgeerden ic het Lichaem met diaphœnico, oft met de bovē voorsz. Pillen/ daer na den voorsz. Dranc wederom vervolghen/eñ daerna de materie wederom eens uptgedreven. Eñ so de siecte lāgduerigh is/ordineerde ic haer

dese

dese pillen drie een ure voorden avont eten in te nemen eens ter weken.

Pillen. ℞.pill.de Aromatibus,ʒ.j.pillu.Benedictæ laxativę,Agari troch,ana ℈.ij.Cumini parum torrefacti,Castorei ana ℈.ß.cũ aqua Chamemelini,formetur massa pro pillulis.

Tusschen tijden ghebruycken van dit Elect, de grootte van een Castanie.

Electuarium.

℞.Elect.℥.ß è baccis Lauri,electu.florum Salvię & Rorismarini ana ℥.j.foliorum Rutę, Marubij,Iunci odorati ana ℈.ij. semi.Viticis, Dauci,Seseli,petroselini an ℈.iß. Spicæ Nardi ℈.ß.Macis ℈.j.cum syr.è Stœchade fiat Electuarium.

Oft.

℞. Specierum Diacumini, Diagalangæ & Dianisi ana ℈.j.ß.femin.Rute & Dauci ana ℈ j.sacchari albi ℥.ij.ß.dissoluatur cũ aqu. rute, & post justam coctionē affunde,olei Anisi guttas 6.& misce,& fundatur in marmore, & fiat Electuar.in Tabellis ad pondus ʒ.ij.

Hier nae heb ick haer desen olie geordineert/ niet alleen om de winden te verdrijvē/ maer om de Lijfmoeder te verwarmen ende te versterc-ken. Men sal hem oock goet bevinden int Colica, in Iliaca passione ende in alle verstijfde leden ende zenuachtighe partien.

℞.Surculorum Lauri, Salviæ & Rorismarini an ℥.ß.seminis Viticis, Rutæ,Dauci,seseli & Cumini ana ʒ.j. Galangæ, Cariophylli, Cinamomi ana ℈.ij. Asari,florum Rorismarini,Lavendulæ,spicæ Nardi an ℈.j.ß.conquassentur omnia & affunde succi Rutæ, Matricariæ, aquæ vitę ana ℥.iij. sinantur macerari super calidos cineres 24.horas, postea coquantur in vase duplici moderata pruna,dum succi dimidium absumtum fuerit, & à validissima expressione ad aquæ Anisi ʒ.vj. aquæ Cinamomi ʒ.ij.olei Anethini, olei Rutæ an ℥.v. olei Nardini ℥.ij.mellei liquoris è Castoreo ʒ.j.ß.percoquantur in reliqui succi consumptionem coletur atq; recondatur Ampulla.

Vande seer schromelijcke opstootinghe des Lijf moeders/ vande Latijnen Suffocatio,Præfocatio ende Strangulatio ghenaemt.

De Lijfmoeder is seer veel gebreken onderworpen/niet alleen uyt haer selven lijdende/maer oock uyt ander plaetsen ontfangende/ oock seer wijt haer accidenten uytstortende/ ende dat door haer groote gemeēschap diese met veel partien heeft/als wy inden beghinsel van desen verhaelt hebben/welcke voorsz.deelen/ende dat sonderlinghe in dese opstootinghe der Lijfmoedere / door het lijdē vande Lijfmoeder altesamē mede in lijden comen / want als de Lijfmoeder haer door de opblasinge is ontluyckende of opwaerts verbreydende/ende door de aderē / daer sy vol van is/op ghetoghen wordt/ soo worden de Darmen/de Maghe / ende het middelschot/ Diaphragma seer benout ende verdruckt/waer door de instrumenten des adems seer benoudt worden/den adē benouwende/ also dat de vrouwen in desen ligghen al oftse doodt waren/ofte versmoren souden / ende wordt daerom vande Latijnen Strangulatus uteri ghenaemt / want sy zijn in dese passie ghenoch sonder roeren/verstant,ende al oftse doot waren/meest besoeckende de jonge Weduwen/ die qualijc haer maentsuyveringhe hebben/ de onvruchtbarighe/ ende jonghe Man-suchtighe dochteren.

Oorsaken.

De oorsaeck gheschiet door de vervuylinghe haers saets/doort ophoudē van haer suyveringe/welcke altesamen inde Moeder connen vervuylen/haer op blasende/ ende haer vuyl vaporen om hoogh jaghen/oock door de grove dicke humoren inde Lijfmoeder geputrificeert ende opgestorckelt/ doort overvloedigh vloeden van haren stonden te gladt ghewordden is/daer door haer tot de vochtige plaetse begevende/of datse door haer beroeringe te seer verdroocht is/daer door treckende de vochtichheyt uyten hoofde eñ ander plaetsen/welck de bevruchten oock overvallen can/ ende dat door tsober ghebruyck van spijsen / waer door de Lijfmoeder verdroocht/ ende doort arbeyden verhit. De Lijfmoeder wort dickwils met veel winden opghevult/sonderlinghe nae datse geheel ghteledicht is/als nae een gheweldighe suyveringe/oock salse haer om hooch begeven/ doort ruycken van eenighe wel rieckende dinghen/&c.

Teeckenen.

In't aencomen van desen zijn hen de leden swaermoedich ende luy / d'aensicht bleect/ende wort treurich/sy walgen veel ende braken weynich/den appetijt ontgaet hen / eñ hebben rommelinge in den buyc. Sommige zijn veel lachēde/ander schreyende/de derde doent beyde/ daer de passie nu tegenwoordich is / zijnse slaperich/ den adem wort hem benout / cort ende bedicht/ daer nae schijnt hen de kele toe te gaen / ende in vreese te versmoren/,ende beginnen in onmacht te vallen/den Pols begint hen teer te slaen/ ende is altemet heel te niet/ ten lestē begint het hooft met de memorie te lijden / sy worden haest door vreese ende graimschap gheperturbeert/dicwils leggense al offe in eenen swarē slaep lagen/sprakeloos/doot verwich/met ghesloten oogen/ vallende al oftse vande hant Gods geslagen worden/sonder roeren of verstant/ altemet genoech sonder adem al oftse doot waren. Ende oftmen nu vant leven twyfelachtigh waer / soo salmen een pluym of licht-gepluckt Cathoen voor den mont houden/ende soose beroert wordt/soo isser noch leven: noch sekerder/ soo neemt een Glas met water/ende settet hen op het putken vande Maghe/ want so daer noch leven is sal t'water roeren. Oft haer eenen suyveren spieghel voor den mont ghehouden/ende noch levende/sal den spieghel besmet worden/vanden adem des Patiens/ want daer zijnder die dry daghen eñ dry nachten geduerigh also gelegen hebben/eñ noch becomen zijn. Maer by ons sijnder gheweest die vierentwintigh uren alsoo ghelegen hebben/ende noch bequamen.

Om te w[...] of tse noc[...] leven.

Als

Als hen dit gebreck begint te verlaten/ ſo beginnen hen de wangen wat te bloſen/de ooghen wat te openen/tgemacht begint hen eẽ weynich vochtigh te worden/ de darmen te rommelẽ/ de Lijfmoeder op haer plaetſe te gaen/haer leden beginnen te roeren/eñ het verſtant te comen.

Seker verſchillen met paſſien: als met het Syncope, Catalepſis, Apoplexia, Epilepſia, ende vande Winden.

Van den Syncope ſalmenſe onderſcheyden door den Polſe/ſweete/ bleechept/ want in deſe opſtootinge der Lijfmoeder ghevoelt men den pols noch/hoewel hy ſeer teer is/maer geẽ coude ſweeten/minder bleechept/ eñ en mogẽ geen goeden reuc riecken of verdragen/ ten waer vã onder/twelc in dẽ Syncope al contrarie bevonden wort. Vanden Catalepſi verſchillende: wãt in Catalepſi liggenſe gheheel ſtijf/als vervroſen lichamen/eñ met openen oogen/maer in deſe en is gheen verſtijvinghe/etc. Van de Popelſie verſchillende / want inde opſtoodt en hebbenſe haer gevoelen niet verlorẽ/want alſmenſe ſteect ghevoelen ſyt een weynigh. Verſchillende van Epilepſia, door dien ſy haer lichaem in deſen ſoo niet en ſtooten alſſe inde vallende Sieckte doen. Dat deſe opſtootinghe des Lijfmoeders uyt winden veroorſaeckt is/cannen weten uyt het opſwellen des buycx. Als de maentſuyveringe nu uyter natueren/als totten 45. oft 50. Jaren op beginnet te houden / ſoo ſal haer oock de opſtootinge des Lijfmoeders verlaten: maer ter contrarie ſooſe dan ſtercker wordt / ſoo ſalſe de vrouwe om hals brenghen.

Remedien ende hulp int eerſt aencomen van deſen.

Men ſalſe vuyl-rieckende dinghen voor den Neuſe houden/op datſe niet en verſmooren door tſpannen vanden Diaphrag. ende benoutheden der Longen/ eñ van beneden welrieckende dinghen gebruycken: ſtinckende voor haren Neuſe houden/als ſnutſel vã Keerſſen/blau Lijnwaet gebrant/eñ oude ſchoen-lappen/ veren van velt hoenderen/baſten van Ajuyn/loock/Peerts oft koepen clauwen op colen gelept/den ouden piſſe oft urijne geroken/den Caſtoreum, Aſſa fœtida, Galbanum, weec per/Opoponax, menſchen hayr op colen gelept/eñ gheroken. Den Caſtoreum in ſtercken Azijn gereſolveert/of ſijn Honichachtige ſubſtantie in den Azijn van Scillen gereſolveert/eñ voorden Neuſe ghehouden.

Den Caſtoreo ℈ ij. met Arthemiſi-water in ghenomen. Item den Acetum Scilliticũ. Oft daer den Poley/Calamenthe, Thymi oft Origanum in geſoden is/ ende voor den Neuſe ghehouden.

Popkens ende roockinghe.

Deſe welrieckende dingen boven aen t'been vaſt gemaeckt/ende in tgemacht gebracht/ als den cattoen by Muſcus gelegen/of daer in gheſtropt. Oft Muſcus/den Civeta, of Gallia muſcata, Alipta muſcata in Olie gereſolveert ende daer Cattoen inghenet/ende in tghemacht ghebracht. Item/ een Popken ghemaeckt met de bloemen oft bladeren vanden Thymus/Majeleyn oft van Baſilicum, ende daer in ghebracht.

Oft.

Neemt Galliç oft Alipte Muſcatæ, Styracis, Calamitidis, Naghelen ana ℈.j. ende met ſtuckens op colen ghelept/ ende den rooc door eenen trechter in tghemacht ontfanghen. Oft docter toe Ambre eñ Muſcus ana gra. ij. met olie van Spijck vermengt.

Ten ſelven.

Neemt Galliæ Muſcatæ ʒ.ij. Caneel/Foelje/ Naghelen ana ℈.j. Ambrę Muſcus ana gra. iij. Ladani, ſtyracis ana q.ſ. met Rooſwater daer Muſcus in ghereſolveert is/ int ghemacht ghebracht.

Oft dit Salfken.

Neemt Nardus olie/eñ Olie van Lelien ana ℥.j. Muſcus ℈.j. Galliæ Muſcatæ ℈.ß. dit tot een Suppoſitorium ghemaeckt/eenen vingher lanck.

Men ſalſe ſtercke banden binden boven de knyen: eñ Soudt ende Azijn vermengt/ eñ daer de beenen mede ghewreven/om ſoo den Gheeſt wacker te houden/ende de Humoren totten uytganc te porren/ ende ſettenſe Coppen in de Lieſenen: want ſy de Moeder neder trecken/ eñ dat door de banden aldaer ſtreckende. Maer en ſetſe boven dẽ Navel niet/want ſo ſoudenſe de Moeder op trecken/ende daer houden. Men ſalſe met haren Ooren/Neuſe/ende ſonderlinge met de hayren aen haer ghemacht/ ende inde ſlapen des hoofts ſtaende/trecken / ende overluyt met haren naem noemen.

Oft dit navolghende/ende wort ſeer gheprezen.

Neemt dry druppelen waters van den Therebinthine comende int diſtilleren / eñ haer dat inghegeven / oft voor haren Neuſe ghehouden/ helpt ſeere.

Verſſche Wijn-rupte bladeren ghewreven/ ende voor den Neuſe ghehouden/oft in ſtercken Azijn ghelepdt / in een popken ghebonden/ende daer aen gheroken.

Netelen ghewreven/ ende in tghemacht ghedaen/wort gheprezen.

Ten ſelven in haer opcrimpinghe/ Spaſmeringhe, ende tormenten.

Neemt Triphere magne ʒ. iij. Chamedris droogh ʒ.ß. met Wijn oft ſuycker ingenomen.

Oft.

Twee Pillen uyt den Galbana, ende Aſa fœtida inghegheven/helpt terſtont.

Oft Pillen uyt den Caſtoreo ende Myrrhe inghenomen.

Oft dit seer ghepresen.

Neemt Assæ fœtidæ ʒ.j. Daucus saet ʒ.ß. met honich van Roosen v.pillen gemaect / ende alle morghens nuchteren inghenomen/ cureren ende preserveren.

Ten selven.

Neemt Assæ fœtidæ ℈.j. Mitridatij ℈.ij.tsamen tot dry pillen gemaeckt/ om te preserveren van dese plaghe/ salmen alle morghens iij.uren voorden eten/ ende om te doen cesseren/ salmer terstont een van innemen.

Oft dit ghepresen pulver.

Neemt de wortelen Dictami, Daucus saet/ Caneel/ Cassiæ ligneæ, Melisse ana ℈.ij. Soffraen ℈.ß.Castorei versch ℈.j.tot een pul.vermengt/ende ʒ.ß.oft ʒ.j.met Netel oft Chamil water inghenomen.

Ten selven.

Neemt Loock n°.j.int midden open ghesneden/ende op colen ghelept/ ende een weynich Aloe Epatici daer in ghedaen / ende tsap uytghedout/daer haren Navel mede gestreken/de polse vande handen/ de slapen des hoofts /ende onder haer Neuse/ende sal terstont tot haer selven comen. Hæc Paulus Ricus Oenipontanus.

Of/neemt de Catkens of bloeysel vande Note boom inden Meert uytcomende/ghedroocht ende gepulveriseert/ende ʒ.j. met witten Wijn inghenomen/wort ghepresen. De wortel Petasites ʒ.j.inghenomen. Den wortel ofte het cruyt vanden Hypoglosso gepulveriseert/ ende ʒ.j.met witten wijn ingenomen/ is een getrou medecijn.

Oft. ℞.Castorei, Galbani ana ʒ.ij. in Azijn gheresolveert/Solpher tsamen vermengt/ ende den roock voorde Neuse ghehouden/wort van Antonio Guainerio ghepresen.

Oft desen Appel oock inde vallende sieckte ghepresen.

Neemt Castorei ʒ.iij. Assæ fœtidæ, Galbani ana ʒ.ij. Was q.s. tot eenen Appel ghemaeckt/ ende daer aen gheroken.

Dese roockinghe doet de Vrou terstont tot haer selven comen.

Neemt Castorei ʒ.ij. thayr van haren hoofde ʒ.j.thayr cleyn ghesneden met Terebinthijn oft Peck-pillen als Haesnoten ghemaeckt/ende op colen ghelept / onder haren Neuse daermede gheroockt. Oft Assæ fœtidæ, Euphorbij, Castorei ana ʒ.j.als boven gheroockt.

Door corruptie des saets voorsaect.

De Weduwe mans gewoon zijnde/ eñ haer nu zijn onthoudende oft jonge dertel ende mansuchtighe dochteren / daerse nu wat tot haer selven ghecomen zijn/ende den adem wat ruymer beginnen te verhalen/so salmen hẽ desen Pessus van onder setten.

Neemt stercken Azijn ℥.ij. salis Gemmę, salis Petræ ana ʒ.ij. tsamen vermengt / ende met Cathoen een Suppositorium eenen vinger lanc ghemaeckt.

Indien sy noch een jonge dochter is/ende tot houwen bequaem / salmẽ haer daer toe vermanen/ende sal haer sterc exerceren/eñ van vleesch/ Wijn/Eyeren/ eñ daer veel zaets vã soude moghen groeyen/haer slaep-camer bestroyen met Wilgẽ bladeren/de bladeren Agni casti, bloemẽ Nympheæ. Ende daer dese plaghe uyt de vervuylinghe des saets veroorsaect/en salmen geen bloedt laten / maer men machse altemet aldus purgeren.

Purgatie.

Neemt Veneetsen Terebinthijn ʒ.iij. Agarici Trochiscati ℈.ij. Daucus ende Kempsaet/ ligni Aloes ana gra.vj.met conserve van Roosemarijn een Bolus gemaeckt/ ende ingenomen: ende vanden ende wrijvinge gebruyckenn/ende beneden welrieckende/ als genoech verhaelt is.

Doort ophouden vande Maentsuyveringhe veroorsaeckt.

Daer dese nu tot haer selven gecomen is/salmen alle neersticheyt doen om tselve te doen comen/als voren in sijn eyghen Cap. verhaelt is/ ende bloet rijc zijnde/ salmense de Leverader in den rechteren Arme openen.

Door vervuylinge van humoren aengecomẽ salmen tlichaem vandien/ nae den eysch der humoren ontlasten.

Door inghedroncken winden inde Lijfmoeder verghadert/salmen tselve ghewaer worden aende opswellinghe des Buycx/ ende tselve cureren alsmen in sijn eygen Cap. verhaelt heeft/ ende ghebruycken de Pessuli e Benedicta laxativa, vermengt met wat Comijns / Wijn-rute saets of Seseli. Ten lesten salmen oock de Dropaces ende Sinapismi moghen gebruycken/uyt den Euphorbio, pyrethro, Peper eñ Mostaert zaet gemaect/ende op het uyterste vanden rugghebeen/ende opten Buyck gheappliceert/ende stellen haer oock een groote Coppe tusschen den Navel ende t'Ghemacht / met veel vyers/daer na het Empl. Ceroneum daer op leggen/eñ dat om de materie te rijpen/te verwarmẽ eñ te consumeren/ welck oock alleen uyt den Galbano ℥.j. Assæ fœtidæ ℥.ß. eñ maken de Empl. inde manier van een schildeken / ende op het onderste eñ smalste salmen sommige greynẽ Muscus stroyen/op dat den goeden reuc inde Lijfmoeder slaẽ mach/om de Lijfmoeder so om leech te trecken ende daer behouden mach : maer inde bevruchte vrouwẽ salmẽ in desen voorsichtelyc handelẽ.

Van den uytganc des Lijfmoeders/ vande Latijnẽ procidentia Vteri genaemt. Item van haer dwalinge/alsse haer natuerlicke plaetse schijnt te verlaten/ dislocatio Matricis, oft Convulsio vteri genaemt. Siet Fol. 513.

De Lijfmoeder mach door't toegheven van vandekẽs daerse overal mede beset is/ in eẽ ander plaetse getogen worden/ als opwaerts/ nederwaerdts uytsincken/ inde rechter ofte slincker zijde cruypen / ende dat naer het trecken oft lossen van haren vandẽ daerse op verscheydẽ oft diverse

Van h… stigheyt… aenbint… daer de… moeder… vastigt… aen hee…

diverſe plaetſen mede beſet is. Als door dwerſſe bandekens aenden Hals eñ Lieſſenen: aen den Aerſdarm ende aende Blaſe/met ſubtijl veſen eñ bandekens/ ende ſonderlinghe iſſe aen de Blaſe ſo dicht met de voorſz. bandekens beſet/ dat genoegh eē vleeſchſchijnt te zijn. Aende ſmal darmen heeft haer ghemeynſchap door ſeker bandekens van den Peritonęum / aen het Cruysbeen ende de Lendenen met ſtercke becleedtſels banden peritonęo beſedt/ ſoo aen de rechter als inde ſlincker zijden. De opperſte deelen des Lijfmoeders hebben haer vaſtigheydt door de ſpermatijcke Aderen ende Arterien: Met den Ruggheraerck iſſe ghemeen door de Zenuen/ aen't Hijſbeen door loſſe ende ſlappe banden. Summa dat de Lijfmoeder met de principaelſte deelen des Lichaems groote ghemeenſchap heeft/ als int voorſte des Boecx genoegh verhaelt is/ welcke partyen door tlijden vande Lijfmoeder al tſamen mede lijden moeten: als t'Herte door de Arterien/de Herſenen door de Zenuē / de lendenen doort medegevoelen vande ruggemergh: de zijden ende haer Borſten oft Mammen/beyde de zijden vanden ghemachte ende t'Hijſbeen deſe moeten altſamen mede lijden/alſmen altſamen int opclimmen van de Lijfmoeder bevinden ſal: ja en is de keel niet vry door ſeker bandekens daer ſtreckende.

[margin:] at plaet- al door Lijfmoe- mede in ... comt.

Vande nederſinckinge des Lijfmoeders. i. De uteri procidentia.

[margin:] ...ecipita- ..., ſeu V- ...i deſcē- ...

Door de ontbindinghe ende ſlappigheyt van den peritonæum oft ſpnē banden/ of door haer ſcheuringhe/ſo ſinckt ſe nederwaerdts/ ende dat weynigh ofte veel nae de loſſinghe der banden. Door tloſſen vande opperſte banden/is den bodem van de Lijfmoeder neder-ſinckende in de manier als een Ganſen ey/ welck door't taſten der vingheren wel te ghevoelen is. Maer den hals des Lijfmoeders uytſchietende/ vertoontſe haer ſo root als de Eeckel van des mans roede/eñ dat voor in t'ſlodt van haer ſchamelheyt. Ende alſſe haer nu verthoont gheheel uytghesoncken weſende/ ſoo vertoont haer den bodem vande Lijfmoeder gheheel omgekeert. Ende ſo tſelve ten eerſten niet neerſtigh gade gheſlaghen en wort/ſo en wordet niet/ of met grooter ſwarigheyt gheneſen/ſonderlinge in den ouden perſoonen.

Vande dwalinge der Lijfmoeder/ vande Latijnen Convulſio uteri, Contorſio, ende Diſlocatie vulve genaemt. Wort vande ſommige Furor Matricis (dat is/een ontſinnigheyt oft dolligheydt der Lijfmoeder) ghenaemt.

[margin:] ...ror ma- ...cis.

De Lijfmoeder wordt altemet in de rechter oft ſlincker zijde getogen/twelc inden vrouwen dicwils gheſchiet door oorſaken int opſtoot der Lijfmoeder verhaelt: altemet door tgewelt der winden/door eenige ingedroncken/ in eenige vā beyde haer hoecken vergadert/ oft dat de Aderē in d'een zijde meer als in d'ander met den bloede vervult zijn: want ſoo dit zenuachtigh deel des Lijfmoeders met dat opghehouden Menſtrueus bloedt ofte ander overvloedigheydt des bloets meer in d'een zijde als in d'ander inghedroncken is/ſo moetſe nootſakelijc na die plaetſe opghetrocken eñ geſpannen worden. Deſgelijcx door ſweringhe/inflammatien/miſhandelinge eñ verforſſeringhe int verloſſen oft ander inwendige laſten. Alſo datter dryderley paſſien zijn / die de Lijfmoeder uyt haer natuerlijcke plaetſe doen wijcken/als Suffocatio oft præfocatio, dat is/de opſtootinghe. Convulſio uteri, dat is de dwalinghe des Lijfmoeders. Ten 3. præcipitatio, oft prolapſus uteri, dat is/de uytſinckinge des Lijfmoeders/welck als verhaelt is/al wel onderkent moeten weſen.

Oorſaken.

De oorſaecken van deſen gheſchieden door dē ontbindinge oft ſcheuringhe vande banden aen den Hijſ been/boven tgemacht. Oft vanden peritonęum. De relaxatie oft ontbindinghe gheſchiet door vochtigheydt/oft verholen winden/ door ſwaren oft bedichten arbeyt/oft miſhandelinghe van de Vroe-vrouwen int baren ende verloſſen / door t'breken van den peritonæum. Door het ſterck uyttrecken van de Secundina. Door ſtooten/vallen/ſtercke beroeringhe/ſware laſten te heffen/lange in cout water te baden/ oft te ligghen op vochtighe aerde oft coude ſteenen. Door t'gebruyck van veel coude dranck en/ veel Nieſinghe/Hoeſtinghe/door den moeyelijcken Camerganck Teneſmus, door t'langhe ophouden des Camergancx/door vuyl ulceratien. Ariſtoteles ſeyt/dat de Moeder uytſchieten can door t'ſterck begheeren van Venus ſpel/of door tlangh abſtineren van ſulcx/ ende worden oock door ſulcx/ende door de Bevruchtinghe wederom ghecureert.

[margin:] Ariſt. cā. 2. lib. 7. de natura Animalium.

Teeckenen.

De teeckenen van deſen zijn ſommighe ghenoech verhaelt/ende men ſalſe upten mont vanden patient mogen vernemen/ want boven uytgheſoncken zijnde/ ſoo ghevoelen ſy groote pijn ontrent der Nieren/Lendenen ende t'Gemacht/ ſy ghevoelenſe als een rondicheydt inden Hals vande Lijfmoeder/waer door den Achterdarm ende de blaſe ſeer benout zijn/ datſe haer camerganck oft water qualijcken moghen loſſen/ indien de banden door veel vochticheydt tot ſlapheyt gecomen/eñ daer door uytgheſoncken zijn/ ſoo loſſenſe altijt veel vuyl vochticheyts uyt de Lijfmoeder/ende gevoelen weynich pijnen.

De dwalinghe des Lijfmoeders/ dat is/alſe vā haer plaetſe in deē of d'andē ſijde wort gedreven/de oorſaken hebbē wy hier voren verhaelt/ daerſe int een oft ander zijde geſchoten is/ſoo en is haren inganck voren niet recht in paſſerende/ maer wort ſeer crom ghevonden / ſy ghevoelen pijn inde een zijde met opheffinghe / hoe wel de ander zijde oock altemet niet ſonder pijn en is/ ſtaende connenſe qualijck neder ſitten/ofte qualijcken opſtaen / het Been onder ende boven de knyē wort hen doof eñ cout/de Lieſenen eñ heupen doen hen wee/ ſy zijn opte borſt eñ inde kele

benout/ al oft eenen opstoot des Lijfmoeders waer.

Aengaende de Cure.

Men moet weten/ so de Lijfmoede om leech gesoncken is doort scheuren vanden Peritonæum oft door denswaren arbeyt vande bevruchte Vrouwen/ soo ist ongheneesselijcken/ maer so den bodem vande Lijfmoeder neder ghesoncke is/ wort lichtelijcken te rugghe ghebracht/ soo men de Vrouwe op haren rugghe leydt met de beenen om hoogh te houden/ ende een weynigh te schudden. Indien sy uytschiet door tlanghe mette voeten int water te staen/ oft op vochtige aerde of coude steenen te staen/ so conne de banden vande Lijfmoeder tot slappicheydt comen/ ende sulcke vrouwen moghen noch vruchtbaer blijven/ ende worden gheholpen als men in den uytganck des Fundaments gheleert heeft.

Soo de Lijfmoeder uytschiet door de groote vochtighe ende slijmige vuylicheyt aende Lijfmoeder aenhangende/ welcmen aent wesen van de Vrouwe/ ende aent lossen vande vuylicheydt wel weten can/ soo salmen tselve door verdroogende ende constringerende medicamenten remedieren/ de materie bereyden/ ende evacueren als men inde cap. vande ophoudinge der maentsuyveringe verhaelt heeft/ uyt Phlegma salsum veroorsaeckt wesende.

Oft aldus.

Neemt syroop è Stœchade, van Arthimisie ende Oxymellis simpl. ana ℥ j. de wateren van Hyssop, Melisse ende van Byvoet ana ℥. iiij. dit voor vier morghens vermengt/ daer na met dese soetwerckende pillen purgeren/ op datmen de Lijfmoeder niet meer en doet sincken.

℞. Pillul. Hieræ simpl. Agarici Troch. ana ℈. j. ß. de schorssen vande Chebulen gepulveriseert ʒ. j. met honich va Roosen pillen gemaect/ ses uyt elcken dragma/ ende alle ses dagen 3. pillekens ingenomen/ een ure voorden avont eten/ ende ter weken eens van dit conserve ʒ. j. ß. inghenomen.

Conserve.

℞. den ouden Theriaca Andromachi, Tripheræ magnæ sine Opio ana ℥. ß. ende vj. uren voorden eten ʒ. j. ß. ende nemen van dit coecxken tweemael ter weken een in.

Tabulatum.

Neemt de specien Aromatici Rosati, de specien Diamosci dulcis ana ʒ. j. Suycker in Melisse oft Hissop water ghereſolveert ℥. ij. ß. hier coecxkens/ elck tot ʒ. ij. gegoten/ ende als boven ghenut.

Al eer men de Lijf-moeder op haer plaetse brengt/ soo moetmen de Darmen met de Blase eerst wel ghelediche hebben op dat de Lijfmoeder niet verdruckt en wort/ daerom salmen den Buyck eerst met Clysterie/ en de Blase door een Catheter vant water ontlasten/ daer nae de uythanghende deelen aldus wassen.

Lavament.

Neemt Lauwer bladeren met de vruchten/ wilde Menthe/ Byvoet/ Nagelcyn/ roode Roosen/ Balaustiæ, Myrthus bladen ana M. ß. dese in rooden straffen Wijn gesoden/ ende daer mede ghewasschen.

Ten selven.

Neemt de schorssen vande Willige ende van de Eycken/ te weten/ de Middelschorssen/ Gagel bladeren met de vruchten/ de jonghe schoten vande Brame/ Agrimonie/ Bistortæ, roode Roosen/ Alsen ana M. j. Savie/ Roosemarijn/ Stœchas ana p. ij. in Smits water gesode/ op tleste daer een derdendeel constringerenden Wijn toe ghegoten/ ende daer de plaetse ende ghesoncken deelen/ soo mense siet/ mede gewasschen ende gestooft ende met een Syringa of ander bequaem middele inghebracht/ daer nae salmen de Vrou bequamelijck op haren rugge doen leggen/ haer hielen inhalen/ daer nae haer handen met olie van Mastic bestrijcken/ oft met Myrthus olie/ ende de Lijfmoeder met soeticheyt te rugge gebracht/ ende wat inghebracht zijnde/ salmense voort met een Pessus oft met ee ander bequaem stocxken met cattoen en doec becleet/ te rug' brengen/ ende doen op het uyterste vanden Pessus ee weynich sterck rieckende dingen/ als Galbanũ, Assa Fœtida, Colophonie, &c. en houden haer voor haer Neuse welrieckende dinghen/ ende nu op haer plaetse zijnde/ salmen de plaetse van onder stoven om te verdrooge ende te versterckcn.

Verdrooghende ende versterckende pillen.

Neemt de Mos vande Eycke boomen M. ij. in eenen Oven gedroocht/ Alssen/ Savie/ Menthe ghedroocht ana p. j. ß. roode Roosen ghedroocht/ Granaet bloemen ana p. j. Wieroocksschorssen ende van Pijn-boom ana ℥. j. ß. Mastic/ Cupres noten ana ʒ. vj. Hypocistidos, Nagelen/ Cyperi, Ladani puri ana ℥. j. Auripigmenti rub. Assæ Fætidæ ana ʒ. ij. met Terebinthijn tot pillen gemaect de groote van en Haesnote/ ende een op colen ghelept/ ende den roock van onder ontfanghen door eenen Trechter te bedde gaende/ ende houdense ghedueerich opten rugghe leggen met het neerlijf om hooch/ maer sal haer een Pessus ordineren/ nae haer natuer sal connen verdrage in Wijn genet/ met adstringerende cruyden gesoden/ als noten vande Cupresse/ Gagel/ Balaustie/ de wortelen Bistortæ, Tormentillæ, Hypocistis, Cyperi, roode Roose met de cnoppen &c. ende int Ghemacht inghebracht. Op Thijs-been boven t'Gemacht/ en op de Lendenen salmen haer Cattoen/ Wolle oft een sponsie in Oxcrato ghenet/ ende daer op binden/ datse daer niet af en valt/ men sal haer coppen stellen met veel vyers opten Navel ende Lendenen. Oft (als ander willen) salmen haer coppen stellen een weynich boven de Liesenen/ ende een groote opten Navel/ ende dat dickwils herdoen/ hier nae salmen boven t'Gemacht/ de Lendenen/ ende Nieren aldus stoven.

Fomentatie.

Neemt Eycken Mos M. ij. Galnoten/ Eycke schorssen ana ℥. j. Myrthus ende jonge Eycken bladen ana M. j. Sumach ℥. ß. de wortelen Bistor-

Biſtorte, ende quinq; Folij ana ℥.iij. de ſponſie vande wilde Rooſen Bedugar genaemt/ Balauſtie ana ℥.j. de bloemẽ Stœchadis, Rooſemarijn eñ Savie ana p.j. hier van met water eñ Azijn een decoctie ghemaeckt/ ende met nieu ſponſien ſavonts ende ſmorghens de plaetſen gheſtooft. Den 5. oft 6. dagh vande ſtovinge ſalmen daer toe doen Sout/ Aluyn ende Coperroot ana ℥.j. Eñ nu vande ſtovinge ophoudende/ ſalmẽ telcken de Feces oft ſincſelen vande decoctien in een ſacxken doen/ ende opde Nieren eñ den Buyck legghen/ daer by doende den Polygonũ eñ Herniaria ana M.ij. eñ men moet deſe ſtovinge wel 40. daghen continueren/ ende daer nae de conſtringerende Emplaſtren gheduerigh appliceren tuſſchen den Navel ende Thijſ been.

Emplaſtrum.

℞. Emplaſtr. pro Matrice, de pelle Arietine & Maſtichine, ana ℥.j. daer toe vermenghen de ſponſien Bedegaris, ende de wortelen Biſtorte, ende den Herniarie ana ʒ.ij.

Ten ſelven.

℞. Emplaſtri ceronei, Emplaſt. pro Matrice ana ℥.j. Galbani, Ammoniaci ana ʒ.j.ß. de gũmen ſalmen in Wijn reſolveren/ ende een ronde Emplaſter daer van ghemaeckt/ ende achter eñ voor gheappliceert.

Oft.

℞. Olibani, Maſtic, Opoponacis, Galbani, Serapioni, Terebinthin, ſtyracis liquide, droog Peck ana ʒ.iij. Was q.ſ. tot een Emplaſter ghemaeckt/ ende voren ende achter opde Lendenen ghelept.

Item.

Neemt Galbani ℥.j.ß. Myrrhe, ſweroocmet de ſchorſſen ana ʒ.ij. Terebinthijn ʒ.j. Lavẽder ſaet ℈.iiij. Muſcus ℈.ß. tſamen geincorporeert ende op dun Leer geſtreken/ ende geappliceert.

Het Emplaſtr. contra Rupturam, unguent. Comitiſſe, Emplaſtr. de Maſtice, ende ons ordinantie in de gheſcheurtheyt geordineert mach men in deſen profijtelijcken ghebruycken.

Daer iſſer die voor ſeker houdẽ/ ende ſeggen datmen de Netelen cleyn ſtampen ſal/ ende als een Plaeſter beneden den Navel ſoude binden/ ende daer langhe laten ligghen/ ſoo ſalt de Lijfmoeder opſchorten ende op doen blijven.

De uytgeſchoten Lijfmoeder met een brandende Netel aengheroert/ doetſe opcrimpen/ ſo ſy affirmeren.

Voor de dwalinge des Lijfmoeders.

Soo de Lijfmoeder van d'een zijde int ander is dwalende/ met pijn inde ſelve/ welck als verhaelt is/ uyt verſcheyden oorſaken gheſchieden kan. Ende uyt winden veroorſaeckt zijnde/ ſalmen hen Coppen ſtellen/ ofteẽ groote Coppe op de contrarie zijde/ ſonder te openen/ ende leggen op de pijnlijcke zijde eenen doeck vijf oft 6. dick ghewonden/ oft een ſacxken ghevult met Aveoon/ Wijnrupte/ Mater/ By-voedt/ Meliſſe/ Chamil eñ Dilbloemen/ Comijn/ Daucus ſaet/ tſaet Agni caſti, ende diergelijcke/ eñ warm op de zijde ghelept/ ende men ſalſe opde quade zijde doen liggen/ ende ſtercke banden in de zijden gebruyckt/ ende ghebruycken deſe Clyſterie.

Clyſterie.

℞. Parietarie, Mercurialis ana M.j. Origani, Calamentæ ana M.ß. de zaden van Daucus/ Cari/ Anijs eñ Venckel ana ʒ.ij. Lijnſaet ende Fenigrieck ana ʒ.iij. de bloemen van Chamil/ Meliloot eñ Rooſemarijn ana p.j. in water op de helft gheſoden/ ende in ℔.j. nadts reſolveren Potſuycker eñ Caſſien ana ℥ j. Benedicte laxative ℥.ß. Mellis Anthoſati ℥.j.ß. Chamil olie ℥.iij. hier een Enema uyt vermengt/ ende nuchteren gheſedt.

Olye.

Neemt olie van Dille ℔ j. tſaet Agni caſti, eñ van Rute ana ʒ.iij. Caneel ℥.vj. deſe wat gheſtooten/ eñ inden Olie gelept/ eñ in de Hontſdaghen 4. dagen in de Sonne/ oft by den warmen Heert gheſet/ tot dat dẽ olie daer wel ingedroncken is/ ende daer den Buyck/ de zijden eñ lendenen wel mede gheſtreken/ eñ wildy/ reſolveerter ʒ.ij. vande honichachtighe vochtigheydt uyten Caſtorei in/ ende daer na ſmorgens eenen ſilveren lepel vol van dit pulver ingheнomen.

Pulver.

Neemt de bloemen eñ vruchten van de Lauwerboom/ gebrandẽ Hertſ horen ana ʒ.ij. Myrthus beſien ℈.ij. ronden Holwortel ʒ j. hier van een Pulver ghemaeckt.

Ten ſelven.

Neemt de kernen vande Perſiken n°. xij. dry doyeren van Eyeren/ fynen Caneel/ Bakelaer/ ronden Holwortel ana ʒ.j. Dictami ʒ. ß. Note muſcaten ℈.j. Saffraen ℈.ß. dit met Wijn eñ ſuycker na u goetdunckẽ vermengt: dit een weynigh opgeſoden/ eñ latent de vrou nuchteren innemẽ tot ℥.iij. of 4. dit wort in deſen ſeer gherecommandeert/ want tbrengt de Lijfmoeder tot ruſte. Maer ſo daer vuyl humoren tegenwoordigh zyn/ ſalmenſe bereyden eñ purgeren/ alſmẽ int Capitt. van de ophoudinge der ſtonden verhaelt heeft. Inde uytſinckinghe des Lijfmoeders wort ſeer gheprezen/ tam Paſtinaken zaet ghepulveriſeert ʒ.j. met Wijn ingenomen.

Ten ſelven.

Neemt Myrthus bladeren/ pulver vã Hertſhoren ana ʒ.j. gepulvert eñ ingedroncken/ treet de Lijfmoeder terſtont op.

Indien de uytſinckinghe des Lijfmoeders gheſchiet door vallen/ ſtooten/ ſpringhen/ ofte door tſwaer verloſſen vande vrouwe/ ſo ſal tſelve gheremedieert worden/ als verhaelt is/ uytghenomen de Purgatien/ ende indien t'ſelve alſoo niet gheholpen en wort ſo iſt incurabel.

Soo de uytgheſoncken deelen door verſuymeniſſe quam te verbuylen/ ende datſe door de

gheduerighe vochticheyt der urinen ende ander vuylicheden waren ulcererende/ soo salmen tgeputrificeerde af nemen doort t'snijden ofte cauteriseren/ ende dat sonder eenigh perijckel daer van te verwachten / want het seker is (als oock Paulus Ægineta betuycht) dat sommighe de Lijfmoeder gheheel afghesneden zijn ghewees t doort verrotten/ende de Vrouwen nochtans te Lijve ghebleven zijn / als ons seker Arabische ghetuyghen.

Vande Clievinghe genaemt Rhagades ende vanden vleesighen uyt was int tGhemacht der Vrouwen ghegroeypt Condiloma / hebben wy mentie ghemaeckt / daer wy vande ghebreken des Fundaments gheschreven hebben/daerom tselve hier nu voorby passerēde/ende sullen hier nu vande inflammatie des Vroulijcken Ghemachts gaen verhalen.

Vande inflammatie ende verhittinghe der vroulijcke Schamelheydt.

De Vteri seu Vulvæ inflammatione.

DE vroulijcke Schamelheydt mach oock met inflammatien ende brandende hitte overvallen worden/eñ dat op verscheydē plaetsen/als int voorste deel inden Hals/ de achterste deelen inde zijden/ende dat uyt diverse oorsaken ende materien / maer meest uyt de toevloedinge des bloedts inden tijt der Maentsuyveringhen/ dat aldaer wederhoudē wort/ waer toe hem altemet een ander humore vermenght/ ende daer door sijnen Naem veranderende/ want uyt den suyveren bloede veroorsakende / wordet vande Griecken Phlegmone vande Latijnen Inflammatio ghenaemt/ uyt Cholera, Erysipelas ende uyt de Phlegma, wordet Oedema ghenaemt. Het gheschiet altemet oock uyt de ophoudinghe des zaets/ maer selden / want de ophoudinghe des saets veroorsaect een opstijginghe der Lijfmoederen/daerom indien de toevloedinghe des bloets wederhouden wort doort ontfangen vā de groote couwe/ofte door veel coppen te stellen ontrent het Ghemacht / veroorsaken al dese inflammatien/desghelijcken door stooten/vallen/ Misdrachten/doort fortserē vande mans/doort harde rijden/oft door de ulceratien/&c.

Vande teeckenen.

Indien de voorste deelē geinflammeert zijn/ soo isser pijn ontrent den Ghemacht ende den Navel/met verdruckinge der Blasen/ ende makē haer water met swarichept: daer de achterste deelen verhit zijn/soo lijden de Nieren met de Lendenen pijn/ den achterdarm wort verdruct ende hebben qualijcken Camerganck : ende soo de zijden vande Lijfmoeder al te verhidt zijn/ soo isser spanninghe ontrendt de Liesenen/swarichepdt ontrent de beenen/ ende traegh tot den ganck. Soo de inflammatie voor inden Hals gheschiet/mach doort tasten bekent worden/wāt voor int Lijf isser herdichept/gesloten ende heet int aentasten/ daer de inflammatien nu teghenwoordich zijn/soo isser altijt Cortse/als oock in alle inwendighe inflammatie is / ende dat door medegevoelen der herten/door de arterien/ daer dese inflammatie groot is / so vallen sy oock inden opstoot vande Lijfmoeder / ende dat doort benouwen vanden Diaphragma : maer daer de inflammatie nu so groot niet en is/so scheppense alleen met swarichept harē adem/ waer door tselve altemet voor een Pleuris aenghesien is geweest/niet wetende dat de Lijfmoeder soo gheméen met het Diphragma ende met de Claviculis is / ende door de aencoppelinghe ende vastichept/ diese metten peritonæo heeft. Sy lydē pijn des hoofts/ende boven int oogh/ met walginge der spijse/ende hebben den Hick/ den buyc beneden is hen hittich ende pijnlijcken/de Vrou can qualijcken op ofte neer comen / ende can op op de goede zijde ligghen/de armen/ vingheren ende den hals zijn haer dickwils spasmerende/ de inflammatie is haer dickwils in een ongevoelycke herdichept veranderende/ selden in eenen Cancker/ maer dicwils in eenen Aposteem.

Teeckenen des Apost

Daerse in eenen Aposteem is veranderende/ soo is daer een cloppende pijn/met veranderinghe der Cortsen/veel huyveringen/ ende de pijn is doorgaens beswarende : maer nu rijp zijnde/ soo verlichtse wat / de urine is hen altemet ophoudende met den camerghanck/ de materie is haer altemet boven t'Gemacht veghevende/aldaer een hoochte makende met een waterachtigh ghelupdt. Somma int uyt borsten des Etters/is hem sommighe beghevende inde hollichept des Buycx / altemet tusschen tvet ende de Darmen/ aldaer den Buyc opspannende / ende doort ghewicht beswarende/ ende soo hem den Etter door den hals vande Lijfmoeder is lossende/wit/locht/een-coleurigh/ ende noch gheenen quaden reuck en heeft / geeft aenstaende gesontheydt te kennen/ maer vuyl stinckende/ van verscheyden coleuren/is periculeus.

De cure inde inflammatie.

Men sal haer ten eersten wat bloets af treckē/so daer niet en is daert door behindert mach worden/ende openen haer de Lever, ader inden erm/daer na de Moederader/ of stellen coppen met openinghe inde Heupen/ ende gheenen Camerganck hebbende/ salmen haer dese Clysteris ordineren.

Clysterie.

Neemt de decoctie vande iiij. mollificerende cruyden ende Pruymen ʒ.xiiij. Cassien eñ Potsuycker ana ℥.j. olie van Violen ʒ.iij. dit vermengt /ende van onder gestelt/ende nu gebrocht hebbende/ salmen daer nae tbloet af trecken/eñ dit al binnen den derden oft vierden dagh. Men sal den patient wat doncker houden in een ghetemperde plaetse ende tneerlijf in ruste/eñ onder houden haer met een Gerste melc/ende met een weeck ghesoden ofte ghedoopt Eycken/ men sal haer de uyterste ledē wrijvē om so het toevloeyen te verhueden/ ende en laten haer geenen wijn ghebruycken/ maer laten haer ghesoden water drincken/ vermengt met syroop van Violen oft van Suycker/Men sal gheen stercke purgatie gebruyckē/maer inden noot de Clysterie voorsz.

Men sal de materie eerst rijpen/ ende daer na

met

met lichtwerckende evacueren / daerentusſchen de plaetſelycke hulpe niet verghetende/als volghen ſal.

Verep-dranck.

℞.Syrupi Endiviæ ſimpl. ℥. iij. ſyroop van Violen ℥.ß.de wateren van Cichorey/ vã ſurckel eñ Bugloſſe ana ℥.iiij.dit voor 4.of 5. morghens vermengt/ eñ nemen na elcken dranc een koecxken uyt de ſpecien Triaſantali. Daer na aldus purgeren.

℞.Caſſie verſch uytgedaen ʒ.vj. ſyrope van Rooſen laxative ℥.ß. de ghemeen decoctie met Tamarinden gekoockt/ tot eenen Dranck vermengt/ende ſmorghens inghenomen. Maer de Cholera ſalmen aldus purgeren.

Neemt Rhabarber ℈.iij. Tamarinden ℥.ß.oft ʒ.vj / xij.uren in Weechbreeden water eñ Bugloſ water geweyct/daer na ſtyf uytgedout daer toe doende den ſyroop van Rooſen laxative ℥.ß.met Cichorey ende Bugloſwater ingenomen.Ende ten eerſten deſe plaetſelijcke remedien ghebruyckcken.

Om te repelleren/ende te rugghe te houden.

Neemt tſap vã Weechbreeden eñ van Verckens gras ana ℔.ß.Azijn ℥.j. Boli armenie, Terræ ſigillatæ ana ℥.ß.dit vermẽgt/eñ warm tusſchen den Navel eñ tghemacht/eñ de Nieren daermede ghefomenteert.

Oft/ neemt wolle/ende netſe inden Oxyrhodo,ende buyten op tghemacht ghelept.

Ten ſelven.

Neẽt Olie van Rooſen ℥.iiij.Myrthus olie/ ℥.ij.Azijn ℥.j.Boli Armeni ℥ ß.dit vermengt/ ende daer de voorſz.deelen mede gheſtreken.

Ende aenghesien dit deel lichtelijcken in een Scirrhus can veranderen/ eñ dat om ſyn dichte ſubſtantie/daerom de ontfanghen vuylighheydt ende materie langhe bewarende/daerom en ſal men de repellerende niet te langhe gebruycken/ te weten 2.oft 3. dagen/op dat tſelve door tſamen ſtorckelen niet in een Scirrhus en verandert/ ſalmen daerom int declineren der inflammatien / reſolverende daer onder ghebruycken/ op dat tot ſachtigheyt comen mach/ de grovigheyt verdrijven / doen ſcheyden eñ verdwijnen/ waer toe men deſe decoctie int gemacht ſpuyten ſal / oft met eenen Trechter daer in brenghen/ ende dat ten eerſten om te repelleren/ eñ de materie te rugghe te houden.

Repellerende.

Neemt Weechbreeden/Teſ kens cruyt/verckens gras ana M.j.Linſen van haren vaſtẽ gesuyvert ℥.j.Sumac ℥.ß.Myrthus bladerẽ M.j.ß.Galnotẽ/wilde Granaet-bloeyſel ana ʒ.v. dit in water geſodẽ/eñ warm daer in gebracht/ eñ de ſubſtantien vande voorſz. decoctien ſalmẽ ſtampen/ende doender Gherſten meel ℥.ij.toe/ ende als een Plaeſter tusſchen den Navel ende tghemacht ghelept/ oock ontrent de Nieren eñ Lendenen.Ende ſoo daer grooten brandt mede vermengt is/met groote pijn/ſoo ſalmen dit na volghende daer in brenghen.

Verſoetende ende vercoelende.

Neemt Vrouwen-ſogh ℥.iiij.met t'wit van een Ey vermengt/ ende daer in ghebracht/ende doenſe nuchteren aldus vomeren.

Overghevinghe.

Neemt lau water ℥.vj. den Syroop Acetati ſimpl.℥.j.ß.te ſamen inghenomen. Ende ghebruycken dit Poyken.

peſſus.

Neemt Gherſte meel ℥.ij.Linſen gepelt ℥.j.ß.Weechbreeden eñ Teſ kens cruyt ana M.ß. tſamen geſtooten/ ende in een ydel doecxken gedaen/aen theen vaſt gemaect/ ende in tgemacht ghedaen. Oft iſt een Maeght/ſo ſalmenſe daer uyt alleen een Cataplaſma verordineren/ ende tusſchen den Navel eñ tghemacht gelept/eñ tusſchen de Lendenen eñ Nieren : oft uyt de voorſz Cruyden een Badt ordineren. Ende nu int toenemen vande inflammatie/ ſalmen na de repellerende/reſolverende ordineren/aldus.

Reſolverende.

Neemt de Bladeren Plantaginis, Polygoni, Huyſlooc/Endivie ana M.j.Maluwe/Heemſt/ Meliloot/Camille/ana p.ij.Lijnſaet/ fenigriec ana ℥.j,in water gheſoden/eñ in tgemacht ghedaen: Maer de Maeghden daer alleen een badt uyt ordineren/eñ totten Navel toe daer in ſittẽ/ ende vande ſubſtantie een plaeſter gemaeckt/eñ tusſchen tghemacht ende den Navel ghelept.

Oft.

Neemt olie vã Rooſen ℥.iiij.Camil olie ℥.ij. Azijn ℥.j.der Nieren/Lendenen ende onder den Navel mede gheſtreken.

In ſtatu.

Nu op t'hooghſte ghecomen zijnde/ dat gemeynlijcken den 7 en.dagh gheſchiet/ ſalmen de repellerende eñ reſolverende gelijc vermengen.

Badinghe.

Neemt Maluwe/Heemſtwortel ana M.j.ß. roode Rooſen/Linſen gepelt/Verckẽſ gras ana M.j.Lijnſaet/Fenigriec ana ℥ j.ß.in water geſodẽ/ ende de Vrou in tgemacht geſpuyt/warm zijnde: de Maeghden daermede gewasſchen.

Oft/neemt de wortelẽ Althee ℥ iij.Maluwe Violẽ ana M j.Weechbreede/roode Rooſen ana M.ß.Chamil/ Meliloot eñ Violen bloemẽ ana p.j.morwe gheſoden zijnde/ ſalment door eenen Teemſt wrijven/daer toe doende Gherſte meel ℥.iij.Lijnſaet meel/olie van Rooſen ana q.ſ.tot een Cataplaſma ghemaeckt.

Int mineren/om te reſolveren.

Neemt de decoctie van Majeleyn ℥.iij. Olie vã Leliẽ ℥.ij.dit vermẽgt/ eñ daer in gebracht.

Oft/neemt Majeleyn water ℥.iij. Styracis calamitidis,Galbani ana ℥.j. Ganſen ſmeer ʒ.ij.dit vermengt/eñ in t'gemacht gebracht/daer nae dit Peſſus ghebruycken.

Peſſus.

Neemt Ladani ℥.ß. Styracis Calamitidæ, Ganſen ende Hoender ſmeer ana ʒ.j.ß.dit ver-mengt/ende in een ſubtijl doecrken gedaen/ aen tbeen vaſt gemaeckt/eñ int Lichaem gebꝛacht.

Oft.

Neemt Boter / Ganſen ende Capoenen vet/ ende als boven tot een Peſſus ghebꝛuyckt. Men ſalſe oock badinge oꝛdineren vanden Maluwe/ Heemſt/Chamil/Melliloot/Byvoet/Marubio ende Savie/daer totte Lendenen toe ingeſeten.

Soo de inflammatie in eenen Apo-ſteem verandert.

So men de inflammatie niet en conde doen reſolveren ende tot maturatie wilde comen/ſoo ſalmen tſelve aent vermeerderẽ der pijnen/clop-pen ende Coꝛtſe gewaer woꝛden/als boven ver-haelt is/ſoo ſalmen de natuer aldus te hulp co-men/al maturerende.

Maturerende.

Neemt de bloemen van Terwen meel ℥.iij. Lijnſaet meel ℥.ij. Vijghen xij. dit tſamen als een Plaeſter vermengt/ oft de Vijgen wel moꝛ-we ghesoden/daer toe vermengt ij.doeyeren vã Eyeren/ Soffraen ℈.ij. dit tot een Empl. ver-mengt/ ende tuſſchen dẽ Navel ende tGemacht ghelept.

Ten ſelven.

Neemt de woꝛtelen Altheæ ℔.j. vandẽ Ma-lue ℔.ß.vande Lelien ℥.iij.de Woꝛtelen moꝛ-we gheſoden/xij.Vijghen cleyn geſtooten / dooꝛ een Stramijn ghepaſſeert/ daer wittebꝛoot oft Terwen bloemen toeghedaen/ ende verſche bo-ter/dit warm tot een Plaeſter gheappliceert.

Nu dooꝛghebꝛoken zijnde / ſalmen het paſſe-ren des Etters gade ſlaen/dat is/of hy zijn paſ-ſagie neemt nae de Darmen / nae de wegen der urinen oft dooꝛ de Lijfmoeder/ ende ſooſe haer begeeft nae de weghen der urine / op datſe dooꝛ haer ſcherpheydt de paſſagie der urinen niet en quetſen/ende ulceratie veroozſaect/ ſalmen tſel-ve aldus behinderen.

Emulſio.

Neemt de Melck vande 4. groote coude ſa-den met Gerſte water ghemaeckt ℥.iij. ſyꝛoop van Violen ℥.j.teffens inghenomen/ ende ver-volghent ſommighe daghen.

So den etter na de darmen paſſeert.

Neemt de decoctie vande Gerſte ℔.j. twee Doyeren van Eyeren / Pot-ſuycker ℥.j.Roos olie ℥.iij. dit tot een Clyſterie vermenght/ ende ſommighe daghen vervolcht.

Dooꝛ de Moeder paſſerende.

Neemt de decoctie vanden Gerſte ℥.j.ſo daer hitte pꝛeſent is/maer ſonder hitte/ ſalmen daer wat honich waters in bꝛenghen.

Oft. Neemt de Galle van een Vercken ℥. iij.honich van Rooſen ℥.ij. dit om te ſuyveren/ daer in ghebꝛacht.

Soo daer pijn met hitte inde Lijf-moeder is/ende Coꝛtſen hebben.

Neemt Weechbꝛeede/Nachtſchade ana M.j. in water gheſoden / van dat nat genomen ℥.iij. ſoete melck ℥.ij.het wit vanden Ey cleyn ghe-clopt/vermengt/ende daer in ghebꝛacht. Febricitantibus ex inflammatione.

Ten ſelven.

Neemt roode Rooſen bladeren oft de bloemẽ Nymphеæ, of deſe tſamen in ſoete melck gheſo-den oft in water ende daer in gebꝛacht. Ende ſo de pijn niet en wilde ceſſeren/ſo ſalmen daer toe ſieden de bloemen oft tſaet Hyoſcyami ℥.ß.oft de bladeren van witten Papaver M.j.ofte noot zijnde daer toe vermengen Opij ℈.j.oft den ſel-ven vermengen met de decoctie van Fenegriec.

Ende nu van Etter wel ſuyver weſende/ſal-men aldus conſolideren.

Neemt Wieroock/Aloes,Sarcocollę,Nutritę,ſanguinis Draconis ,ſchoꝛſſen vant Riet ge-bꝛant / de ſchoꝛſſen vande ghedꝛoochden Cou-woerden ghebꝛandt ana ʒ.j.ß.met Coeyen ofte Schapen melck vermengt / ende lau inde Lijf-moeder gheſpupt.

Deſe roockinge is ſeer opdꝛoogẽde.

Neemt de ſchoꝛſſen vanden Wieroock ʒ.ij. Maſtic/de Gum vanden Hedera of Veyl ende Geneverboom/ ſuyverẽ Ladanum, Hypociſtis ana ʒ.ß.de Citrinen of den rooden Auripigmẽ-tum ʒ.iij.Cinober ʒ.vj.met Terebintijn Tro-chiſſen gemaeckt ende op colen gelept / ende den rooc dooꝛ eenen Trechter van onder ontfangẽ.

¶ Vande ulceratie ende coꝛroſie des Lijfmoeders.

De Lijfmoeder mach uyt diverſe ooꝛſaken met ulceratien overvallen woꝛden / als uyt an-der nae ghelaten gebꝛeken/ gelijck dooꝛ inflam-matien/Apoſtematien/ſwaren arbeyt inde ver-loſſinge/ dooꝛt verrottẽ der Vꝛuchten indẽ lich-aem/dooꝛt lange vloeyen van eenige vuylſcher-pe humoꝛen/dooꝛt beſmetten vande Spaenſche Pocken/dooꝛt innemen van ſcherpe medecijnẽ/ als Sevenboom/ Nigella ,&c. De ulceratione vteri.

Teeckenen.

Sy lijden groote pijn / ende loſſen veel vuyle ende etterachtighe Materie / maer altijdt niet een-verwigh/oft ghelijcke dick/ſomwijlen ſterc van reuck/ſomtijden ſonder. Soo deſe ulceratie vooꝛ inden hals vande Lijfmoeder ſijn plaetſe heeft/ſoo canmenſe dooꝛ den taſt wel gevoelen/ maer dieper verboꝛghen / ſalmenſe aent loſſen der materien moeten bekennen/want ſoo de ul-ceratie ſimpel is / ende niet nae eenen dooꝛghe-bꝛoken ſweer ghebleven is/ ende alleen het bin-nenſte Vlies vande Lijfmoeder oft haren halſe afghelmaecht heeft/oft alleen een weynich inge-geten is/ſo woꝛter weynigh materien/een-ver-wigh/

wit/glat/grof ende wit uytgedreven: Maer ſoo de ulceratie uyt een doorgheborſten Apoſteem gecomen is/ſo worter meer materien uytgedrevē/maer is met minder pijn. De ulceratie des Lijfmoeders is dicwils ſo fel/ datſe haer bygeleghen plaetſen isdoor-etende/eñ wort dan van de Griecken Nome,eñ van de Latynen Vlcus depaſcens genaemt/ dat is/ eē voort-etende ulceratie/wiens materie dan ſeer vuyl ſtinckende is/ eñ veel rebelder dan de eerſte waren. Deſe (als ooc de geduerige herdigheyt der Lijfmoeder)zijn ſeer tot eenen kancker genegen/ ende lijden alſ dan groote pijn ontrent de Lieſſenen eñ beneden inden Buyck eñ Lendenen/ende is hen van binnen ſeer gewichtigh/met Cortſen/ maer niet ſo brandigh als in de voorſz. inflammatie/ ende is een langduerigh gebrec. Eñ ſo hier den Cancker toegecomen is/boven dien dat de ulceratie pijnlijcker is/ ſo zijn haer de lippē des gemachts gheſwollen/eñ doort aenbacken vande uytvloeyende vuyligheyt/ſo iſſe ſwart/lootverwigh ende rouwe/ de uytſchietende vuyligheyt heeft eenen vuylen ſtanc/ſubtijl/ ſwert/ altemet leverachtigh / eñ dit ghebreck is alle medecijnlijcke hulp verachtende/alſmen hier nae verhalen ſal.

Aengaende de Cure.

Indien hier het laxeren noodigh is / ſoo ſalmenſe met licht-werckende laxativen een weynigh purgeren/maer geen vuyligheyt na de wegen der urijnen leyden: maer ſoo ſy lichtelijcken vomeren/ ſo ſalmenſe door de brakinghe een ander paſſagie wijſē. Eñ ſo de ulceratie met grooter inflammatien is / ende niet en is daert door behindert wort/een Ader openen/ ende na eyſch des wercx ende der natueren t'bloedt uytlaten/ eñ voorts met verdroogende inſpuytinge/ Unguenten eñ Fumigatien van binnen verdroogende/ende dat om de groote vuyligheyt die die plaetſe altijt toegeſonden wort. Inde pijnlijcke ulceratien moetmen de ſuyverende medicamenten wat mitigeren. Ende gebruycken inden beghinſel de wey van Melck met wat Suyckers vermengt : oft men ſal nemen wat Honich van Rooſen met wijn vermengt. Oft gerſte water/ daer op tleſte wat roode gedrooghde Rooſen by gedaen/eñ met den ſyroop van Rooſen laxative vermengt.

Inde phlegmatijcke Ulceratien.

Inde ſeer verbulde oft phlegmatijcke ulceratien ſalmen gebruycken de decoctien van den Apio, Alſſen/Marubio, Centaurio minor, vā de wortelen Iridis, van de Boonen/ Lupinen ende Orobi, eñ ſeer vervuylt zijnde/ſalmē daer al temet een weynigh Ægyptiaci, oft ander mundificerende toe vermenghen. Aldus.

Neemt ongepelde Gherſte weynigh gerooſt p.ij. de ſchorſſen Guaiaci ℥.j.ß. de wortelen Iridis ʒ.vj. Roſynen ℥.j. de ſchorſſen van de Myrabolani citrine ʒ.ij.ß. dit in ſmits water gheſoden/ende in ℥.xviij. reſolveren Honich vā Rooſen/ende ſyroop vā Rooſen ana ℥.iij. eñ metten eerſten daer in ſpuytē/ten leſten daerna om wat te conſtringeren ende te conſolideren.

Aldus.

Neemt een weynigh gedorde gerſte p.j. Guaiaci ℥.ij. Piloſelle/Verckens gras ana M.ij. teſkens cruyt/ Potentille ana M.j. Weeghbreeden ende Alſſen ana M.ß. Granaetſchellen ℥.j. Sumac ℥.ß. roode Rooſen p.j. in water gheſoden / daer loot in gebluſt is/ende in ℔.iij. ſalmen reſolveren Honich vā Rooſen eñ Suycker roſaet/ oft ſyroop van drooge rooſen/ eñ dit nade voorgaende daer in gedaen. Daer na neemt unguenti Pompholygos ℥.iij. Ceruſe gewaſſchen/ſanguinis Draconis, Wieroock/ Maſtic ana ℥.ß. olie van Rooſen ℥.iij. root Was ℥.ij. hier van een Liniment gemaeckt / daermen de poykens mede beſtrijcken ſal / oft reſolveertſe in een deel vande voorſz. decoctien / ende daer in ghedaen. So de pijn wat te groot waer/ ſo ſalmenſe eerſt wat verſoeten/daer in ſpuytende wat vrouwen oft ſchapen melck/verſch ghemolcken.

Om te heelen.

Men ſal tot de voorſz. decoctien vermengen den Myrrhe oft Aloë. Oft de Trochiſcen Albi Rhaſis,&c. Ende indient in deſer manierē niet overwonnen en wort / ſalmen tſelve door roockinghe onderſoecken.

Roockinghe.

Neemt Wieroock met den ſchorſſen/Maſtic, Mumie, Ladani puri, Myrrhe, ſtyracis calamitis ana ʒ.iij. Vier-ſteen/ rooden Auri pigmenti ana ʒ.ij. met Terebintijn vermengt/ eñ op colē ghelept/ende den roor door eenen Trechter van onder ontfangen. Oft ghebruycken de roockinghe inden voorſz. Capitt. verhaelt.

So deſe ulceratien haren oorſpronck hebben genomen uyt de ſpaenſche Pocken/ ſo vermēgt tot den voorſz. Vnguentum den Hydrargyri.

Eñ ſo de ulceratien ſeer vuyl zijn/eñ corroderende/ſo ſalmen deſelve ſuyveren met de voorſz mundificatijven/daer nae ſalmenſe aldus ſterckelijck verdroogen. Ende is oock ſeer goet inde Spaenſche Pocken.

Neemt Cinabaris ℥.j. Wierooc met de ſchorſſen/Maſtic/Myrrhe, ana ʒ.iij. Sandarache Arabum, ſtyracis ſiccæ, Benzoin ana ʒ.j.ß. grofachtigh geſtooten/eñ met Terebinthijn tot pillen vermengt/eñ 2. teſſens op colen ghelept/ eñ den roock ontfanghen.

Oft aldus. Neemt Alipte & Gallie muſcatē ana ʒ.j. Benzoin, ſtyracis calamitis, Ladani puri, ana ʒ.iij. Maſtic/Wierooc met den ſchorſſen ana ℥.ß. hier Trochiſſ. uyt gemaect/eñ als boven ghebruyckt.

Soo tſelve vande Pocken nae ghebleven is/ ſalmen tgeheele Lichaem daer van verſekeren/ als door tghebruyck van den Guaiaco, Zarza Parilla, door roockinghe ende ſtovinghe/&c.

Spuytinghe om te heelen ende te verdrooghen.

Neemt Ceruſe in Rooſwater ghewaſſchen/ Draken bloet/Wierooc met ſijn ſchorſſen/ Boli

Arme-

Armen.ana ℥.j. Gheyten oft Schapen melc ℔. j.dit lanckſaem op de helft gheſoden / daer nae door gedaen/ ende daer in gheſpuyt.

Deſe decoctie verſoet/ verdrooght eñ heelt/ende is mijn ghebruyck.

Neemt Teſ kens cruyt/Polygoni,Potentillæ,roode Rooſen / Equiſeti, Piloſellæ, deſe wat onſtucken gheſneden/ende een weynich gheſtooten/ende gieten daer wat Weechbreeden water op/ende ſettent in warm aſſchen/ende des anderen daechs ſalment in een dobbel vadt een weynich sieden/daer na ſtijf uytghedouwt/ende reſolveren daer in reſolveren daer in Boli Arm. ſan. Draconis ana ℥.ij. ende warm int Ghemacht gheſpuyt.

¶ Vanden ſachten ende ſlappē geſwelle des Lijfmoeders/ van de Grieken Oedema,van Avicenna Vndimia ghenaemt.

DE Lijfmoeder wort altemet met een coude ſachte phlegmateuſe gheſwel overvallen/ ende dat door haer ſelfs haren vaten coude ongetempertheyt / ende quade verteeringe/alſo datſe haer toegheſonden voetſel in gheen volcomen veranderinghe brengen en moghen/ maer laten veel rauwicheyt oft winden nae/ deſgelijcken oock door het toevloeden van de phlegmatueſe humoren/oft windachtige geeſten/ alſmen dickwils ſiet gheſchieden inde verdwijninghe des Lichaems/als inde Teeringhe/ deſghelijcken de quade diſpoſitie Cachexiæ ende Waterſucht / in welcken men dickwils de gheſwellen/ als een accident ſiet volghen/ deſghelijcken door de quade digeſtie der Maghen / door een teere Lever oft haren vaten/naghelaten/ veel rauwe onghecoocte humoren/ ende ſo nederdalende na de Lijfmoeder /tſelve als in een vuylē poel bewarende/ ende aldaer deſe alteratie cauſerende/ waer toe eē onbequaem ende gulſich leven/ veel onbequaem ſpijſe ende ander rauwe cruydē gebruyckende/veel hinders doet.

Teeckenen.

De coleur in deſen is doodt-verwich/bleeck/ ſacht int aentaſten/ vol ende voorwijckende / de putten blijven daer in ſtaē na het afnemen vanden vingher/weynich hitten oft pijnen/ huyverigh ende ſwaermoedigh van Lichaem/t Lichaem dunckt hen wodt uyt te ſincken / hen loopt veel vochticheyts uyten Monde/ niet dorſtigh: maer door de winden opgheſpannen zijnde/ en iſt hen ſoo ghewichtich niet / noch int aentaſten niet voorwijckende/ noch putten behoudende.

Maniere om te cureren.

Men ſal ten eerſten verwarmende ende verdroogende ſpijſe ordinerē/ende de oorſaken van deſen benemen door bequame goede bereyddrancken ende purgatien/daerna u beginſel nemende om met plaetſelijcke remedien te repercuteren/ maer niet met ſulcke die door haer natuerlijcke couwe tſamē treckende/zijn repellerende: maer die daer een ſtercke verdroogende/ende een weynich reſolverende cracht hebben. Int augmenteren/ſalmen wat meer reſolveren. In Statu, dat is/op thoochſte zijnde/ ende ſonderlinge int eynde vanden ſtaet ſalmen ſterck reſolveren.

Int declineren ſalmen arbeyden om te doen conſumeren ende verdrooghen/indient hem tot reſolutie wil begeven: maer ſoudet willen apoſtemeren/ſoo ſalmen met maturerende/eñ meer ander totter cure behoevende /moeten procederen. Men ſal terſtont ende metten alder eerſten aldus de humoren bereyden.

Bereyd-dranck.

Neemt dē ſyroop de Radicibus ℥.ij.Oxym. ſimpl.℥.j.ß.den ſyroop Arthemiſiæ ℥.j.de wateren van Nepite ofte Bethonie / Buglos ende Meliſſe ana ℥.iij.ende door drie morghens vermengt/ ſoo de humoren taey ende ſlijmich zijnde/ſalmen inde plaetſe vanden Oxymel ſimpl. nemen den Oxymel Scilliticum.

Oft aldus. Neemt de v.ghemeen wortelen in Azijn oft Wijn gheweeckt ana ℥.ß. Polypodij quercini ℥.j.de cruyden Capillarium M.ß. Mercurialis,Byvoet/Hyſſop/Nepete/ Chamedrys/Meliſſe/Bethonie ana M.j. roode Cicerē ℥.j.Anijs/Merck ende Venckel ſaet ana ℥.j.ß. Roſijnen ſonder ſteenen ℥.vj. Vlier ende Rooſemarijn bloemen ana p.j.ß. Bornaſie ende Buglos bloemen ana p.j. het meduſſe uyt den ſade Carthami ende Agarici troch.ana ℥.ß. dit op de helft geſoden/ende in ℔.j.ß. van deſen dranc ſalmen reſolverē den ſyroop Adianti ende Oxymellis Scyllitici ana ℥.ij.Caneel ʒ.ij.de ſpecien diambræ ʒ.j.ende voor vj.morgens vermengt/ ende telcken op deſen dranc innemen diamoſchi dulcis ʒ.j.ß.in Tabulis, deſghelijcken int voorſz.Julep. Hier nae ſalmen deſe pillen des nachts na den eerſten ſlaep innemen.

Pillen.

℞.Pill.Fœtidæ ℥.j.maer ſoo de natuer debile is/ſalmen de pill.Fœtidæ ende de Agarico aā ʒ.ß.met Bethonie water tot pillen ghemaect/ ende ſoo innemen.

Oft.

℞.Catholici ℥.ß,diaphœnici,electua.Indi majoris ana ℈.iiij.ſyroop Adianti ℥.ß. met de ghemeen decoctie vermengt.

Oft dit Bolus.

℞.Catholici, diaphœnici ana ʒ.ij.ß. met Suycker een Bolus gemaeckt: ende tſmorgens vroech inghenomen.

Ten ſelven.

℞.uytgheleſen Turbith ℈.ij.ß.Caneel gra. vj.ſuycker ʒ.ij. met decoctie van roode Cicerē inghenomen. Tſanderdaechs neemt Theriacæ Andromachi ℈.ij. conſerve van Buglos ʒ.ij. dit tſamen inghenomen.

Plaetſelijcke remedien.

℞.Aloes,Myrrhæ,Acatie,Cyperi,Boli arm.

Hof-

Soffraen ana ʒ.ß. van dit pulver nemende ʒ.ß. Coolsap ʒ.v. Azijn ʒ.ß. ende lau int ghemacht ghespuydt/ende upt de substantie van desen een plaester gemaect/diemen leggen sal tusschen den navel ende tghemacht / eñ stoven de plaetse met Looghe/Sout ende Azijn.

Oft.

Neemt roode Roosen/Chamil bloemen/Dille ana M.j. Balaustie/ de huyskens vande Eeclen ana M.ß. Cypresnoten n°.xx. Wilgen bede. Aluminis roche ʒ.j. dit in Loogh ghesoden oft in rooden wijn/opt derdendeel/daer nieu sponsien in genet/ende opde pijnlijcke plaetse warm gehouden. Int vermeerderen salmen daer wat meer Azijns in doen / om wat meer te doen resolveren. Oft in de stercke lichamen wat meer Aluyns/ want den Azijn door syn couthept niet alleen te rugghe en hout oft repelleert/maer hy deelt vanden anderen/ende maeckt subtijl/ende verdrooghende resolveert hy oock/ waer toe de nieu sponsien oor resolverẽ. Maer nu opt hooghste vanden ghebreke zijnde/ende sonderlinge int beginsel vant declineren oft int eynde/indien hy wil resolveren/salmen stercke digererende of resolverende ghebruycken. Ende gheheel op tleste vant declineren / salmen verteerende ende verdrooghende medicamenten ghebruycken.

Aldus.

Neemt Aluyn/Solpher/Sout/Myrrhe ana ʒ.j. cleyn gepulvert/eñ daer van genomen ʒ.ß. daer toe vermenghende olie vãn Roosen ʒ.iiij. Azijn j.ʒ ß. dit in tgemacht ingebracht/ eñ daer doecken in ghenet/ eñ legghense hem van onder dẽ navel nederwaert/tot recht bovẽ t'gemacht.

Stovinghe.

Neemt de Wortelen van Lavasse ende van Venckel ana ʒ.iij. de bladeren Ebuli, vã Vlier/ Alssen/Water ende Chamil ana M.ij. Dilbloemen M.j.ß. Aluyn eñ Sout ana ʒ.j.ß. hier van een decoctie gemaeckt/daermen mede fomenteren sal/ende de substantie hier van gestooten eñ door een stramijn doen/ende tot ʒ.vj. van desen Dialtheæ cum gummis, verckens smeer ana ʒ. ij.ß. Honich ʒ.ij. Dit tot een Cataplasma ghemaeckt.

Oft.

Neemt Coeyen stront ℔ ß. Olibani, styracis ana ʒ.vj. Mos van Eycken boomen M.j. Calami aromatici, Spicæ nardi ana ʒ.ß. Alssen p. j.ß. dit met Azijn / eñ met de decoctie van Coolen een Emplastrum ghemaeckt.

Emplastrum, soo inde waterachtighe als wintachtighe tumoren seer gepresen.

Neemt Mostert zaet/Netel zaedt/Solpher/ ronden Holwortel/Spume maris, dat is/Alcyonium, Bdellij ʒ.j. Ammoniaci, ouden Olie/ Was ana ʒ.ij. oft q.s. Hier een Emplaster upt ghemaeckt.

Soo hem desen Oedema in een verdighepdt verandert. Neemt de Mucilaginis vanden Lijn zade/van Fenigreec/ende vanden zade Althee/ met de decoctie van Vijghen uytgedaen ana ʒ. iiij. Mergh upten schenckelen vanden Calveren onghesouten/Capoenen smeer/versche ongesouten boter ana ʒ.j ß. olie vã Lelien ʒ.j. Soffraen ℈.j. Amoniaci, Bdellij, Galbani, styracis liquidæ ana ʒ.ß. Hier upt een Vnguent. gemaeckt/ want het is in alle coude ende verharde tumoren seer goet.

Maer tot maturatie streckende. Neemt de wortelen Althee ʒ.iiij. Lelie wortelen ʒ.iij. Ajuyn ghebraden eñ ghescheIt n°. 2. de wortelen morwe gesoden eñ cleyn gestampt/meel vã lijnzaet daer onder gheroerdt ʒ.j.ß. ende stampen daer wat Verckens-reusel oft versche Boter onder.

Ten selven.

Neemt de wortelen van Heemst ʒ.vj. Lelien wortelen ʒ.iiij. Maluwe bladeren/ Chamil eñ Meliloot ana M.j. Vijgen n°.xiiij. de wortelen een weynigh ghestooten/ende daer na sieden eñ door een stramijn wrijven / daer toe doende de melen van Lijnsaet ende Fenigreec ana ʒ.j.ß. ende wederom een weynigh gesoden, al roerende doet daer onder Olie van Lelien ende versche Boter/ ende warm tusschen tghemacht eñ den Navel ghelept/ende wildy/doet onder dit of onder tvoorgaende wat Heefdeegh. Hier na sal men Lijnsaet ende Vijgen koken/ende in t'ghemacht spuyten.

Soo desen Apostеem niet wel door en wilde breken / ende dat hy voren inde Lijfmoeder oft inden hals waer gheleghen / salmen den selven met een Instrument openen. Maer binnen in de Lijfmoeder gheleghen / salmen tot de decoctie vande Vijghen ende Lijnzaet / vermenghen Duyven-stront ende Heefdeegh ana ʒ.ß. ende daer in ghebracht.

Oft.

Neemt Lelie wortelen met Vyghen ghesoden. Of tsap van Scabiosa ende van Kersse ana ʒ.iij. ende eenigh van desen met Duyven stront vermengt/ende daer inghespuyt.

Men sal het neer-lijf sterck roeren / de trappen op ende neer gaen/springhen/herdt rijden/ ende het neerlijf met den handen hert douwen/ ende Popkens in eenighe matrerende dingen ghenet/ende in t'lijf ghesteken.

Nu doorgebroken zijnde/salmen tlichaem van binnen met inspuytinghe/ met popkens eñ dierghelijcke suyveren.

Aldus.

Neemt Honich water of Gerste water ʒ.iij tsap van Marc eñ van Alssen ana ʒ.ß. dit vermengt. Oft inde plaetse vande voorsz. sapẽ daer in vermengt den syroop van Roosen laxative/ oft den honich vã Roosen ʒ.j. daer in gebracht/ ende nu wel suyver zijnde/salmen tselve consolideren/ als in de Apostematie van desen gheleert is. Soo desen Oedema alleen een accident nae

ander

ander sieckten volghende is/ als nae de Watersucht/Cachexia, oft Teringe/ so moetmen principalijcken op het principael gebreck letten/ende daer nae op sijn accident acht hebbẽ/ ooc so vergaet het altemet by hem selven.

Vande onghevoelijcke herdichepdt des Lijfmoeders/Scirrhus ghenaemt.

De duritie & callo uteri. Men siet altemet õnatuerlijcke herdichept volgen nae eenige inflammatien die niet en willen resolveren/oft in eenen Aposteem veranderen/het welck dickwils door de onbequáem applicatien ende medicamenten gheschiet / als datmen de repellerende voor sijnen bequamen tijt is gebruyckende/of de onbequáem constringerende inden beghinsel te ghebruycken / oft int eynde te sterc resolveren/ daer door het subtijlste uyt te doen asemen / ende t'grove te verherden/ oock door de toevloedinghe ende vergaderinge der melancholeuser ofte grove ende taey phlegmatijcke humoren/altemet begrijpende de gheheel Lijfmoeder/altemet eẽ deel vã diẽ/dẽ eenen geheel sonder gevoelen of pijnẽ/ ende wort voor den rechten Scirrhus ghehouden. Den anderen is noch een weynich met ghevoelen / ende is ooc noch geneesselijc/maer met groote swarichept.

Teeckenen.

Dit gheswel is seer hert int aentasten / ende teghenstaende met weynich oft gheen pijn/met swarichepdt het water ende haren camerganck lossende/recht staende/voelen speen swaer ghewicht int Gemacht hangen al oft voor uytsincken soude/het geheel Lichaem / ende sonderlinghe het neerlijf/is hen crachteloos ende traegh int roeren/ den Buyck is hen altemet/ als inde Watersucht Tympanites, opgheblásen/welcke Tympanites haer ooc altemet is overvallende.

Den Scirrhus int diepste vande Lijfmoeder verborghen is ghenoech ongheneesselijck/maer maer voor tslot ende ooc indẽ hals vande Lijfmoeder /ende noch ghevoelen hebbende / mach noch ghenesen worden.

Maniere om te cureren.

Sy moeten eenen soberen reghel in eten endẽ drincken onderhouden / ende ghebruycken versubtijlende spijse om van een te deelen/ lichtverterende/goet voetsel aenbrengende/ ende subtijle vochtichept gevende/ schouwen alle tgene dat grof bloet mach voeden/als Ossen / Coeyen gesouten oft gerookt vleesch ende alle water vogelen/ende gebruycken subtijlen wijn/niet straf of out zijnde/ende sullen t Lichaem suyveren na de humoren vereyschen sullen/ende daer nae aen de plaetselijcke hulp comen.

Ons voor ouders/als Galenus, pleghen om den Scirrhus te cureré/eerst te gebruycken sommighe daghen mollificerende/ ende daer na resolverende/ende nu ter tijt ghebruycktmen de mollificerende ende resolverende tsamen.

Aldus.

Neemt vetts Vijgen n°.8. gesoden inschoon water eñ gestampt/ versche Boter ℥.j.ß. schijpeck ende Was ana ʒ.ij. olie van Lelien ʒ.vj. Diachyli communis ℥.ij.ß. tsamen gesmoltẽ/ ende doen daer toe het pulv. Iridis ʒ.iij. dese asschen vande Willighen schorssen gebrant / ende daer een plaester van ghemaeckt.

Oft.

Neemt de olie van Camillen ℥.ij. Spijck olie ℥.j.ß. tmerch uyt Calveren schenckelẽ ℥.j. daer een unguent uyt ghemaeckt/ende de herdichept vel daghen daer mede ghestreken.

Ten selven.

Neemt de wortelen Altheæ, vande Brem/vã Lelien ende vande wilde Concommerẽ ana ℥. iij. de bladen Scrophulariæ, Maluwe van Heest ana M.ij. Nepete/ Byvoet ana p.j.ß. vette Vijghen n°.14. Lijnsaet ende Fenegrieck ana ℥.ij. Camil/ Violen ende Melliloot bloemen ana p. j. met water ende soeten olie ghesoden/ende met dese decoctie salmen de Lijfmoeder tusschen den Navel ende t Ghemacht stovẽ/ende de substantie door wrijven / ende stampen/ende een Cataplasma daer uyt maken / ende nae de stovinghe daer op legghen/ maer men moet terstont na de stovinge de plaetsen met warme doecken afveghen/ ende daer nae eerst met dit navolghende Liniment de plaetse wel overstreken ende ingewreven/ende daer dat voorsz. Liniment op gelept.

Liniment.

Neemt versche boter ongesouten/ Verckens smeer ana ℥.ij. Hoender/Gansen eñ Endẽsmeer ana ℥.j.ß. olie van soete Amandelen ende van Lelien ana ℥.iij. de Mucilaginis van Lijnsaet ende Fenegrieck met witten Wijn uyt ghedaen ana ʒ.vj. Terebinthijn ende was/ elcx een weynich tot een Liniment.

Ten selven.

Neemt Opoponacis, Bdellij, Ammoniaci ana ℥.j. Styracis, Myrrhæ ana ℥.ß. Propolis ʒ. de wortelen Iridis ʒ.j. Soffraen ʒ.ß. de Gummen salmen solveren in olie van Lelien/soete Amandelen ende Wijn/ghesuyvert zijnde/salmen daer een weynich Terebinthijns ende Was toe doen/ende een unguent ghemaeckt. De Lijfmoeder salmen van binden clysterisẽrẽ met mollificerende ende relaxerende dinghen. Aldus.

Decoctie om te springeren.

Neemt olie van Lelien ende van Camil ana ℥.ij. Gansen ende herten smeer ana ℥.j. Bdellij in Wijn gheresolveert ʒ.iij. den Doyer van een Ey/Rob Vini q.s. om weeck te maken/ende tot ʒ.vj. teffens al lau daer in ghespuyt ende sommighe daghen vervolghen.

Ten selven bequaem.

Neemt Ammoniaci, Wierooc ana ʒ.j. Mastic/ Styracis liquidæ, Castorei, Gansen vet ana ℥.ij.

ʒ.ij.de Gummen ſalmen reſolveren in den Honich./ dit tot een popken gemaeckt met een ydel doecxken/ende boven aen tbeen vaſt gemaeckt/ ende in tghemacht ghebrocht. Ende ſo ghy ſiet dat de herdigheyt niet en vergaet/eñ dat de pijn dagheliicx vermeerdert/met Cortſen/eñ dat de herdigheyt grooter wort/ſoo ſal deſen Scirrhus in eenen Cancker willen veranderen/ daer men hier nu van verhalen ſal.

Vanden Cancker inde Vrouwelijcke Schamelheyt.

[...]e carci-
[...]mate ſi-
[...] de Can-
[...]o vteri.

[...]veederley
[...]ncker.

ALs den Scirrhus voorſz.nu inde Lijfmoeder blijft dueren / ſoo behout hy den ſelven naem ſo langhe als de materie noch onverbrant blijft: maer ſo nu de grove Phlegma,oft melãcholeuſe humore door putrefactie is verhittende ende verbrandende/ſoo iſſe in eenen Cancker veranderende. Ende indiẽ de materie noch niet te wreet eñ te ſcherp en is/ſoo blijft hy beſloten/ ende wort dan eenen verborghen Cancker ghenaemt. Maer ſo de humore ſcherp ende ſiltigh is/ſo knaeght hy de Huyt door/ende veroorſaect ſoo eenen gheulcereerden Cancker.

Teeckenen.

Indien dat den Scirrhus nu in eenen Cancker verandert is / wort bekent door diẽ daer hy eerſt door ſijn coutheyt ende drooghte geen pijn en cauſeerde/ſo is hy nu door ſyn heete eñ ſcherpe materie pijn cauſerende / ende gevoelen herdigheydt in de Moeder/als ſy van te voren van den Scirrhus deden. Den geulcereerdẽ heeft ſyn plaetſe meeſt voor inden mondt/oft in den hals der Lijfmoeder / maer dẽ ongeulcereerdẽ meeſt binnen in de Lijfmoeder met pijn ende brandt. Den geulcereerden gheeft vuylen / ſwartachtigen/ſeer ſtinckenden etter/den giſt van dẽ Wijn niet ongheliick. Hebbende herde ende roode lippen/ van coleuren den geſoden Creeften gelijck/ waer van hy oock ſynen naem vercregen heeft/ ende zijn beyde ongeneeſlijcken:want ten zy dat menſe met de wortel geheel uytroeyt/ſo groeytſe wederom aen/ welc in de Lijfmoeder niet geſchieden en can. Ende om datſe metten eerſten niet ſeer laſtigh en valt / ſoo en worter niet veel op gelet/ende waer dan beſt om te onderhoudẽ/ ende zijn voortgaen te benemen.

[...]ſker /
[...]er vã hy
[...] naem
[...]t.

Manier om te cureren.

Het ſekerſte datmen in deſen doen mach/dat is/dat men den ongeulcereerdẽ Cancker niet en opent/ende den gheulcereerden ſyn pijn verſoet/ ende het voort-eten beneemt. Syn toenemen wordt ſeer benomen doort openen der aderen in den Arm/oft de Ader Poplitis, ende doort openen vande Speen-ader/ om ſo het melãcholeus bloet inde naeſte plaetſe te trecken: eñ gebruycken dicwils laxerende / om ſo de melancholeuſe humoren/oft de grove Phlegma uyt te moghen leyden/ende dat ſonder eenighe verhittinge. Sy moeten hen wachten van alle Melancholeuſe ſpijſe/ende ghebruycken tghene dat uyter naturen teghen den Cancker ſtrijt: Als de Creeften inde revieren woonende/ den Polygonum, Scolopendriũ, Chelidonie minor, herbe Roberti, ende vermengen de decoctien van deſe cruyden met wat Wijns/ende drijven de melancholeuſe humoren dickwils uyt/ſonderlinghe in de Lenten ende in den Herbſt. Eerſt dit minorative ghebruycken:

Minorativen dranck.

Neemt de bloemen Cordiael ana p j. Epithymi ʒ.iij. Orientaelſche Senie ℥.ß. eenen nacht inde wey van Melck gheweyct/ ende ſmorgens noch heet zijnde/ uytghewrongen/ ende als dan daer toe doende den Syroop van Violen ℥. j. Diapruni ſimpl. ʒ.iij. Oft inde ſtercke naturen ſo veel Diapruni ſolutivi. Oft reſolveert inde ſelve decoctie den ſyroop van Rooſen laxative/ met Seniebladeren gemaeckt ʒ.j. Catholici ℥. iij. ende ſmorghens vroegh ingenomen.

Oft.

℞. Catholici, Triphere Perſicæ ana ʒ.iij. ſyroop van Violen ℥. ß. met de decoctie Scolopendrij, eñ wortelen Bugloſſi ℥.iij. vermengt/ ende inghenomen.

Bereyt-dranck.

Neemt Lapathi acuti met ſyn wortelen/Buglos met ſyn wortelen/herbæ Roberti, Chelidonie minoris, Verbaſci, duyvekervel d'opperſte vande Hoppe/de cruyden Capillaris, Cichorey/Endivie ana M.j. Nachtſchade/Meliſſe an M.ß. Polypodij quercini verſch ℥.j. de 4. coude zaden/Anijs ende Venckelſaet ana ʒ.ij. roſynen ſonder ſteenen ℥.j. op tleſte vande decoctie daer by gedaen Senie bladen ℥.j. Epithymi ʒ.iij. de 3. gemeen bloemen/eñ na de conſt in ſchoon water geſoden/eñ latent met de leſte ingedaen deelen een ure ſtaen weycken; daer na noch warm zijnde/ſtijf uytgedout/eñ in ℔.ij. van deſe decoctien reſolveren tſap Bugloſſi, eñ uyten welrieckenden Appelen gheperſt ana ℥. iiij. eñ daer tamelijcken ſuycker ingedaen/ ſo zalment wederõ laten koken tot ℔.j.ß. eñ wildy/ clarificeret eñ aromatiſeret met Santali cittini ʒ.ij. ſpec. Diarrhodi abba. ʒ.j. eñ alle morgens verbolgende ℥.iiij. warm ingenomen/want tis ſeer profijtelijcken om de ſcherpe humoren te bereyden ende te bedwinghen.

Ten ſelven. Neemt den ſyroop Bugloſſi ℥.ij. van Duyvekervel ℥.j.ß. ſyroop van Violen oft Endiviæ ſimplic. ℥.j. De wateren van Hoppe/ Nachtſchade eñ Endivie ana ℥.iij. dit voor drij dagen vermengt/tſelve vervolgende tot 6. dagẽ.

Purgatie.

℞. Catholici, Triphere Perſice ana ʒ.ij.ß. confect. Hamech ʒ.ij. ſyroop van Violen ℥.ß. de ghemeen decoctie daer in geſoden Epithymi ʒ.ij. Senie bladen/Polypodij ana ℥.ß. ende des morghens ℥.iiij. inghenomen.

Oft / neemt de wortelen van Bugloſſe ende Bornaſie ana ℥.ß. Roſynen ſonder ſteenen ende Anijs zaet ʒ.ij. de vier gemeen Bloemen van elcx even vele/oft ana p.j. ende in 4. oncen nats

resolverẽ Catholici ℥.ß.ß.dẽ syroop van Roosen laxative met de Senie bladeren berept ℥.j. confect. Hamech ℥.ij. dit vermengt/ ende nae den eersten slaep inghenomen.

Tsanderdaechs neẽt de wortelen vã Buglos gecoufyt/conserve Roosen ana ℥.ij.

Tusschen tijden van dit electu.een Castanie groot inghenomen.

℞.Catholici ℥.ij. Tripheræ persicæ ℥.j.ß. Antidoti Hamech ℥.ß. Diasenę ℥.iij. Rabar. vanden besten/ ghewevckt in wey van Melc of Endivie-water ℥.j.ß. met den syroop van Violen een Elect.vermengt/ende twee oft iij.mael ter maenden ingenomen/ende sal oock eens ter weken ghebruycken ℥.v.of vj. Wey van Melc/ daer den Epithymi ℥.ij. Senie bladen ℥.ß. xij. uren in ghewepckt hebben/ uptgedout/ende inghenomen.

Plaetselijc hulp tot onderhoudinge.

Neemt het sap van Nachtschade door't sincken gesuyvert/oft syn water ℥.vj. gebrant loot ℥.ij. Tutie berept ℥.j.ß. dit op een loode plate met eenen looden stamper ghewreven/ ende int Ghemacht ghespupt.

Ten selven.

Neemt Cerusæ, Litargyri, ghebrant loot in Nachtschade water dickwils ghewasschen ana ℥.ij.ß.ende als tvoorgaende gewreven met olie van Roosen tot dat een loode coleur vercrijcht/ ende onder den Navel daer mede ghestreken.

Oft.

Neemt Tutię preparatę ℥.j.tsap van Nachtschade ende Weechbreede an ℥.ij. olie van Roosen ℥.iij.den Tutie/als voorsz.op tloot wrijvẽ/ ende de sapen/ ende metter tijt den olie daer onder ghewreven/ende met het water van Nachtschade een deel vermengt/ende daer in gespupt/ ende mette rest onder den Navel ghestreken/oft smelter wat Was onder. Oft.

Neemt tsap van Nachtschade ghesuyvert ℥.iij.olie van Roosen ℥.iiij. t'samen tot een Liniment ghewreven/ende men mach dese voorsz.so wel inden gheulcereerden als inden ongheulcereerden ghebruycken.

Totten geulcereerden Cancker.

Neemt Herbę Robertę, Verbasci, Chelidoniæ minoris, Dille/ Menschen drev nae u goetduncken/dese ghebrant/ ende van de asschen genomen ℥.iij. Nachtschade water ℥.vj. t'samen op een loode plate/ als boven/gewrevẽ/ tot dat het dick ende loot-verwich is.

Pessulus om de ulceratie te verdrooghen.

℞. Vnguenti Diapompholigos met een dun doerrken omwonden / ende daer ingebracht/of met de voorsz.wateren vermengt.

Oft.

Neemt de asschen vande Revier-Creeften/of neemdy Zee-Creeften/soo wasfse eerst wel met Gerste-water ofte Latou-water/ende met het pulver van loot oft Antimonio opten gheulcereerden Cancker ghelept/gheneest hem/ oft ten minsten is hem versoetende ende syn voort eten benemende.

Om sijn rasernije te bedwinghen/ ende de pijn te versoeten.

Neemt olie van Roosen ℥.iiij. tsaet vanden witten Mancop ℥.j.tsaet Hyosciami, Opij ana ℥.ß.Gum van Arabien ℥.ß.was een wepnich tsamen tot een Liniment ghemaeckt. De herdichept des Canckers te gheneesen/ is ghenoech onmogheluck/maer men moetse met alle neerstichept onderhouden.

¶ Vant jeuckſel ende kittelinge aent Ghemacht der Vrouwen/ van de Latijnen Pruritus ende Priapismus Matricis ghenaemt.

Prurigo is een onnaturerlijcke jeuckinghe aen tGhemacht der vrouwen/waer door sy tselve altijt crauwen ende wrijven moeten/ daerom veel smertinghe/dickwils ooc veel Puysten daer aen crijgen/ Priapismus uteri is inden Vrouwen een gheduerige kittelinge/ inde welcken sy altijt Venus spel begeerigh zijn/ende hoe sy haer daer meer in oeffenen / hoe sy hittigher worden : want de humoren oorsaeck geben totter kittelinghen : ende nu door den handel van Venus oeffeninge wacker gemaect / eñ beroert wesende/te meer inde Lijfmoeder invloepen/eñ den lust vermeerderen / ende beyde dese commen genoech upt de scherpe humorẽ/ als upt de verbrande Phlegma, verbrande Cholera,upt bloede ende melancholeuse humoren/ welc al bekent connen worden / upt de coleur vant tgene datse lossen: want upt de verbrande Phlegma veroorsakende/soo is tselve witachtigh ende seer duyster : upt Cholera sietse geel : upt Melancholia upten swarten : het bloet wort upt de bloet-rijcke coleure bekẽt/ welc in hem selvẽ door de heete plaetsẽ/daer tselve rust of door invloept/of door de groote ongetemperthept des gheheelen Lichaems/verhitten mach/ ende int vloepen jeuckte ende kittelinge veroorsakende/daer ooc haer eygen saet ende ander humoren door verhitten eñ verdubbelẽ mogẽ/ eñ dese sake beswarẽ. Somma de oorsake geschiet door de verbrande humorẽ.

Aengaende de Cure.

Comende upt het verbrande bloet/ salmen hẽ de Lever ader of Mediaen in den arm openen/ na epsch der siertẽ eñ der natueren tbloet af nemen/men sal hier de humoren bereyden ende evacueren alsmen hier na inde verbrande Cholera verhalen sal/ daer upt latende het Electuarium e succo Rosato,

Inde verbrande Cholera salmen aldus procederen.

Neemt syroop van Violen/ Acetati simpl.dẽ syroop van Buglos ana ℥.j.ß. de wateren van Hoppe/Endivie eñ Cichorep an ℥.iij. dit in iij. morghens

morghens inghenomen/ende terſtont na elcken dranc de ſpecien Triaſantali ʒ.ij. innemen/daer nae t'Lichaem aldus purgeren.

Purgatie.

Neemt fijnen Rhabar. ℈. iiij. Senie-bladen ℥.ß. Tamarinden ʒ.vj. t'ſamen xij.uren laten weycken in Buglos ende Endivie water / daer nae ſtijf uytdouwen/daer by doende den ſyroop van Rooſen laxative ℥.j.ß. elect. è ſucco roſaro ʒ.j.de wateren van Cichoreye ende Hoppe ℥.iij. dit ſmorgens ingenomen. Tſanderdaechs dit conſerve inghenomen.

Neemt conſerve van Rooſen ende Buglos an ʒ.ij.ſmorghens vroech inghenomen. Oft.

Neemt conſerve Nympheæ ende van Cichoreye bloemen ana ℥.j.ß.Latou ſaet ghepulveriſeert/ de wortelen ende t'ſaet Nympheæ met de ghele bloemen/ende witte wortelen ana ʒ.j.ß. met denſyroop Nympheæ een electuarium gemaeckt/ende als boven ghebruyckt.

Inde verbrande Plegma eenen Berey-dranck.

Neemt den ſyroop de duabus Radicib.mellis roſati colati,ſyroop van Duyvekervel ana ℥.j.ß.de wateren Meliſſe/ van Hoppe ende Buglos ana ℥.iij. dit voor iij. morgens vermengt.

Neemt de ſpecien Diarrhodi Abbatis Tabulati ʒ.ij.nae elcken ſyroop alle morghens ingenomen.

Purgatie.

℞. Cathol. Diaphœnici, confectionis Hamech ana ʒ.j.ß. ſyroop vã Buglos ℥.ß.de gemeen decoctie met den Polypodium ende Senie bladeren ghesoden ana ʒ.ij. dit vermengt / ende vroech inghenomen.

Tſanderdaechs. Neemt ouden Theriacæ Andromachi ℈.ij.conſervæ Bugloſſi ende van Rooſen ʒ.j.vroegh ingenomẽ/ ende vaſten daer vj.uren op.

Inde verbrande Melancholia eenen Berey-dranck.

Neemt den ſyroop van Bugloſſe ℥.iij. van duyvekervel ℥.j.ß. de wateren van Hoppe/Bugloſſe ende Meliſſe ana ℥.iiij.voor iiij.morgẽs vermengt.

Neemt Diamoſchi dulcis tabulati ʒ.ij.ß.alle morghens met de ſyropen inghenomen.

Den vijfden dagh aldus purgeren.

Neemt Cathol ʒ.iij. Antidoti Hamech ʒ.ij. ſyroop van Buglos ℥.ß.de ghemeen decoctie/ als boven verhaelt/ ende daer mede vermengt.

Neemt de wortelen van Buglos gheconfijt ʒ.iij.ſmorghens inghenomen. Het Lichaem nu gheſuyvert zijnde/ſalmen tot de plaetſelijcke hulp comen.

Plaetſelijcke hulpe inde verbrande Phlegma,ende inden hals vande Lijfmoeder ſchuylende.

Neemt Ceruſæ,Litargyri twee oft drijmael in Nachtſchade water gewaſſchen ana ℥.iij.gebrãt loot/ſcoriæ Argenti an ℥.j. Maſtic,Olibani ana ʒ.j.gepul.ende op een loode plate met eenẽ loodẽ wrijver gevreven/altemet wat witten Azijn ondẽ gewrevẽ in de forme vã eẽ Linimẽt/ daer na Argenti vivi met nuchteren ſpeecſel gedoot ʒ.ij.ß.Muyſen ſtrõt ʒ.j.ß.daer onder gewreven/daer na ſalmen dit vermengen met deſe navolgende decoctie/daer vã ℥.vj.ſpuytẽ ſmorgens ende ſavons inde Lijfmoeder/tſelve ſommighe daghen vervolghen.

Decoctie.

Neemt Lapathi acuti, duyvekervel/Malue/ Scabioſe/Suerinc/Nachtſchade/ Pentaphilli, Bete / Mercuriael ana M.j.dit gheſoden / ende als verhaelt is/ghebruyckt.

Oft. De vochtichheyt uyt den ghequetſten Wijngaert loopende/daer in gheſpuydt/ wordt ſeer gheprezen.

Item.

Neemt de vochtichheyt uyten Saxifragie/oft Duyvekervel/Lapathi acuti, Savie ende Endivie ende Muyſen ſtront daer in gheresolveert ʒ.ij.ende daer in geſpuyt. Inde ſeer heete ende cholerijcke materie/neẽt de ſapen uyten Nachtſchade/ Latouwe ofte Porceleyn ℥.vj.ende als boven ghebruyckt.

Ten ſelven.

Neemt Weechbreedẽ ſaet/Rijſt/Linſen/tſaet van Rooſen/ de witte wortel Nympheæ ana ℥.ß.oft ℥.j. Savie M.ß.in rooden Wijn geſoden/ ende daer de plaetſe van binnen ende van buytẽ mede ghewaſſchen/ daer na de plaetſe van buyten met dit unguent gheſtreken.

Unguentum.

℞.olei roſacei omphacini, olei Nympheæ, tſap uyten Nachtſchade ana ℥.j.Litargyri ghepulv.Ceruſæ,Elleboti albi ana ʒ.j. deſe op een loode plaet tot een Liniment ghewreven.

Om de Lever in deſen te vercoelen/neemt olei roſacei omphacini ℥.j. tſap uytẽ Porceleyn uyten Endivie an ℥.ß. wit Was met een weynich Azijns van Rooſen een liniment gemaect.

Den Buyck beneden ende inden rugge daer recht tegens reſponderende/ſalmen met dit Liniment ſtrijcken.

Neemt tſap van Weechbreede/ Latouwe eñ Agni caſti an ℥.j.olie Nympheæ ℥.iij.wit was een weynich/ Azijn van Rooſen ʒ.j. dit tot een Liniment ghemaeckt ende ghebruyckt. Deſe navolgende oock ſeer goet om de onnatuerlijcke Venus luſten inde Vrouwen te bluſſen.

Venus honger te bluſſẽ ende in ruſte te brenghen/ ſoeckt oock inden capit. van de onvruchtbaerheyt.

Neemt tſap van Willighen bladeren uyt den Latouwe ana ℥.iij. Muyſen dreck ʒ.ij. dit vermengt/ende int Ghemacht gheſpuyt.

Tſap van Bete/Mercurial, Soldanellæ Tragi,ende Kali,eenigh van deſen ℥.vj. in het Ghemacht gheſpuyt.

Ten ſelven.

Neemt den witten wortel Nympheæ ghe-

pulveriſeert ʒ.j. ſyroop vande Papaver ℥.ij. oft met ſoo veel Latuwen waters ingheдronckenl/ ende dat voorden middach ende avont eten.

Item.

Den Campher ℈.j. met een weynich vandẽ voorſz. vochticheden ingheдroncken. Item de ſapen upten Latouwe/ Willighen/ Porceleyn/ Agni caſti, Endiviæ, Nympheæ, Comcommeren/Couwoerden of Melde/ deſe twee deelen of de wateren van deſen/ende een deel rooden wijn tſamen vermengt/ende ingheдroncken/oft telcken daer Campher ℈.ß.toe vermengt met den ſyroop Nympheæ oft vanden Papaver ℥.j.

Ende oftſe t'ſelve door haer moepelijckeydt niet en wilde gebruycken/ ſo ſalmen daer aldus een ſyroop uyt ordineren.

Syro. om Venus in ruſt te brengen.

Neemt de ſapen upte bladen Agni caſti,uyt den Latouwe/ upten Willighen bladen/ upten Nymphea ende Porcelepne ana ℥.viij.de ſaden Agni caſti,Nympheę, Lactucæ eñ Nachtſchade ana ʒ.ij.het ſaet Papaveris albi ℥.ß. dit met Suycker tot een ſyroop gecoort/ daer toe doende de Campher op tleſte vandẽ vyere comende ℈.ij.ende dat ſommige dagen/ſavonts 3.urẽ nadẽ eten/of altemet ſmorgens nuchterẽ ingenomẽ/ alleen ofte met Latu-water/ ende t'Gemacht ende haer Nieren eñ Lendenen met eenige van de voorſz.unguenten gheſtreken.

Roockinghe.

Sy ſal haer dan onder beroocken mettẽ Agni caſti oft met Willigen. Int bedde ſalmen legghen bladeren Nympheæ, van Willighen/ Agni caſti ende Cicutæ.

Waſſinghe.

Neemt de bladeren vande Willighen/Endivie/Nympheæ met de bloemen/ de bladeren eñ jonge ſchootkens Agni caſti, Nachtſchade/Latouwe/Melde ana M.ij. Wil bloemen ende Rute bladeren ana M.j. reſolveren daer Campher ʒ.j.in/in een tamelijc lau water geſeten/eñ haer waſſchen/ ſavons te bedde gaende/ ende nu cout zijnde/ſalmen beenen/ voeten/ armen ende handen totten elleboghe toe daer in waſſchen/ ende laten haer Ghemacht met de opperſte ſchoten vanden Cicuta, geſtampt zijnde/ ſtrijcken.

Item laten haer Latou ſaet ʒ.ij.eẽ weynich ghequetſt met den ſyroop Nympheæ oft Papaveris ℥.j.ß.in nemen/daer by doende de ſpecien Diamargariti frigidi ℈.j.

Den Vloer oft Camer met de bladeren Agni caſti, Nympheę ofte Verbenæ beſtroyt/ende aenden Campher gheroken.

Een loode plaet ſubtijl uytgeſlegen/ eñ wat doorgaet/op de Lendenen gedragen/ ende wennen haer niet opten rugghe te ſlapen.

¶ Vande waterachtighe vochtighept ofte Water-ſucht/ haer inde hollichept vande Lijfmoeder onthoudende/ vande Latijnen Hydros uteri ghenaemt.

De Lijfmoeder wort altemet gheheel met water opgevult/ende dat door een groote alteratie des gheheelen Lichaems/ ende principalijck door een groote onghetemperthepdt der Leveren/ als door haer groote onnatuerlijcke hitte/de natuerlijcke hitte te niet doende/ ſoo de Lever gheheel vercoudende: deſghelijcken ooc door haer verſtoppinghe/vochtichept ende herdichept/ door de teerichept der Miltẽ ende haer alteratie/ door gheduerighe pijn des Lijfmoeders/Nieren ende der Blaſen: ende voort door ander manieren/ als vande Waterſucht Aſcites verhaelt is/ deſgelijckẽ door de groote vochtichept/gheleghen tuſſchen den Omentum ende den Peritonęum,oft tuſſchen den Peritonæum ende de Darmen/ welcke vochtichept door een dooraeſſeminghe ofte door een ander ongewoon paſſagie is doordringende inde Lijfmoeder: ooc iſſer altemet uyt de groote holle ader Vena cava ghenaemt/een weyachtighe vochtichepdt door een gheduerighe indruppinge inde Lijfmoeder/ waer toe een quade verteeringhe der Maghen oock veel oorſaken gheven can/ veel rau onghecoockte materie nalatende/ welck haer vanden Meſenterio afghedient wort/ ende van daer na de Lever paſſerende/by haer vergaderende veel weyachtige vochticheyts/ die ten leſten wederom afſeyndende door de groote ader Cava ghenaemt/welck tſelve door haer uytſpruytende aderkens ende revierkens/ alle t'Lichaem door oft inde Moeder is inſtortende/als vorẽ vanden ſachten ende ſlappen geſwel der Lijfmoederen/ verhaelt is.

In deſen is den Buyck als inden windighen gheſwel/ofte als inden voorſz. Oedema, opgheblaſen/maer met meerder ghewicht/ ende voelen in deſen een ſwalpende ende waterachtigh gelupdt/ ſonderlinghe alſſe haer van d'een zijde op dander begeven: ſy gevoelent als een ſwaer pack op t'Ghemacht hanghen/ende den Buyck is hen dicwils cout/ende zijn onder haer oogen geſwollen/ daer zijn Vrouwen die deſe vochtichept alle maenden v. of vj. ſchotelen vol teffens gheloſt hebben/ ſonder eenich hinder.

Aengaende de Cure.

In deſen ſullenſe een regel in eten ende drincken/ ende ander bequaem leven onderhouden/ als wy inde Waterſucht eñ Oedema des Lijfmoeders verhaelt hebben.

Hier nae een weynich laxeren.

℞.Pillu.Hieræ ſimplicis,de Agarico ana ʒ.ß. met Venckel water v. pillen gemaeckt/ende na den eerſten ſlaep inghenomen.

Oft.

℞.Catholici ʒ.iij. Diaphœnici, Diacarthami ana ʒ.j.ſyr. Adiantini ℥.ß.met de ghemeen decoctie vermengt/ ende ſmorgens ingenomen.

Berey-dranck.

Neemt den ſyroop de Radicibus, Oxymellis compoſiti ende Adiantini ana ℥.ß. Venckel/ Peterſelie/ Aſſen of Bethonie water ana ℥.iij.

Dit voor drij morghens vermengt / ende so de materie niet genoegh gekoockt en is / so salment noch eens vernieuwen.

Ten selven.

Neemt de 5. openende wortelen in Wijn gewyckt / de wortelen Eryngij ana ʒ.ß. Chamedryos, Chamepithyos, Polep / Melisse ana M.j. Agrimonie Alssen / Cassuthe an. M ß. roode Cicereu M.j. Anijszaet ʒ.iij. Vlier ende Roosemarynbloemen ana p.ij. Brembloemen p.j. ende de const in water ghesoden / op t'leste daer wat Wijns toe doende / ende in ʒ. xxij. nats salmen resolveren den Syroop e Radic. de Eupatorio ana ʒ.ij. hier van alle morghens ʒ.iiij. warm ingenomen / daer na tlichaem aldus purgeren.

Purgatie.

℞. Catholici, Diacinci ana ʒ.iij. syrupi Adiantini ʒ.ß. met de ghemeen decoctie / daer in ghesoden is tsaet van Alssen ende Vlierbloemen ana ʒ.j. dit vermengt / ende inghenomen.

℞. Den ouden Theriace Andromachi, specis Diacurcumæ maiorum ana ʒ.ß. Conserve Adiantini ʒ.j.ß. tsanderdaeghs smorgens ingenomen: ende voorts vande Electuarien ende Vnguenten hier dienende: vindy int Capit. van de Watersucht Ascite verhaelt. Men sal haer altemet dit Dranckxken laten ghebruycken om wel water te maken.

Water-lossenden Dranck.

Neemt Venckel en Petersselie wortelē ana ʒ.ß. de wortelen Eryngij & Apij ana ʒ.ß. kervel metten wortelen / Herbæ Gerardi ana M.j. Anijs / Venckel / Apij ende Petersseliesaet ana ʒ.ij. dit in iiij. ℔. waters opde helft ghesoden / daer in gheresolveert den syroop de Radic. ʒ.ij. den syroop Adiantini ʒ.j.ß. en alle morgens ʒ. iiij. oft v. inghenomen.

Ten selven.

Neemt de wortelen vande Varē / Petersselie / Valeriane / roode Cicereu ana ʒ.j. de wortelen Apij ʒ.ß. Chamedryos, Chamepithyos, Agrimonie, Pulegij, Cichorei met de Wortelen ana M.j. de zaden Apij, Dauci, Petroselini, Alkekēgi, Meloenen ana ʒ.ij. de bloemen van Brem / Hyperici en van Vlier ana p.j.ß. Spicæ nardi, ʒ.ij.ß. dit in water opde helft ghesoden / ende in in ℔.j.ß. nats resolveren / den syroop de radic. Agrimoniæ ende vandē Arthemisie ana ʒ.j.ß. ende als boven inghenomen.

Item.

Neemt de zaden van Venckel / Anijs / van Apio, en Cardamomi gepulvert ana ʒ.iij. ende in soeten Wijn ghesoden / oft alleen het pulver met een Wijn ʒ.j. tseffens inghedroncken.

Den Diagalange en confectio e Baccis lauri, wort hier ghepresen. Tsaet Seseli, tsaet Herbe Gerardi, Daucus ende Kervelsaet met witten Wijn inghenomen / is hen goet.

Eenen Coloquint appel geheel uytghehoolt / ende een deel olie van Lelien daer in geset / ende laten dat staen indrincken / daer na stijf uytghedout / door eenen doeck / ende daer in ghespuyt.

Een Stovinghe.

Neemt Bryonie wortelen ʒ.iij. de wortelen Valeriane en Bardanæ, an ʒ ij. beyde soorten vā dē Byvoet ana M.ij. Centaurij minoris, Prassij, Mentastri, Polep / Rutebladeren ana M.j.ß. de zaden Petersselie / Apio, en Daucus saet ana ʒ.j.ß. in eenen ketel waters gesoden / en daer totten Navel toe ingeseten / ende de cruyden en zadē in in een sacxken gedaen / en warm tusschen dē navel ende tghemacht ghelept / ende den roor van onder ontfangen / daer na salmen hen dese Plaester op den Buyck legghen.

Neemt Bryonie wortelen ʒ. iij. Bakelaer / tsaet van den Sevenboom ofte Geneverbesien ana ʒ.j.ß. Dilsaet / Nigelle / tsaet van Rute / Petersselie ende van Daucus / Comijn / tsaet van de Kersse ana ʒ.j. cleyn gepulvert / met olie vā Rute / van Dille en van Scorpioenen een Plaester gemaeckt / en wildy / doeter de honichachtighe substantie uyten Castorei ʒ.j. toe: oft ℈.ij. en op den Buyck ghelept. Hier na salmen dese Pessuli ghebruycken. Plaester.

Pessulus.

Neemt de wortelen Bryonie / en vandē Gentiaen ana ʒ.ij. Sevenboom / Staphidis agriæ, Coloquint, Nigelle ana ʒ.j. gepulvert / en vermengt met tsap Cyclaminis, Brassicæ marinæ, oft vanden wilden Comcommer / oft met t'sap Mercurialis, ende daer een pessus uyt gemaeckt / ende in tghemacht ghebracht.

Ten selven.

Neemt tsap Iridis ʒ.j. tsap Mercurialis ende Soldanellæ ana ʒ.j.ß. Elleboris albi ʒ.ß. Diagredij ℈.ß. dit vermengt / ende met cattoen tot een pessus ghemaeckt / ende gheoorbaert.

Soomen bevindt dat de Maghe / Lever / oft Milte in foute is / salmen tselve remedieren / nae eysch der saken / alsmen elck in syn eyghen Capittel vinden sal.

Vande nauwigheyt ende enghde / oft vande ghesloten Vrouwelijckheyt.

DAt vrouwelijck gemacht wort altemet so nau ende ghesloten / datter gheenen bequamen toe-ganc en is om Venus acker te bouwē / welck in twee manieren can geschieden. D'een is uyter natueren so nau oft gesloten / ende wort vande Griecken Atritos, vande Arabische Alraticam, van Avicenna Clausuram, en van Celso Imperforatam ghenaemt. D'ander geschiet door swellinge / quetsinge / oft is altemet vā selfs comende / en vande Griekē Phimosis, vāde Latijnen Tuberculū, dat is een ghesƿel oft eenen Aenwas ghenaemt: ende is in diversche plaetsen des Ghemachts stede grijpende / te weten /

als voren in den mont/ wat dieper inwaert/int midden/oft aen eenighe canten groeyende: altemet wit/met de huyt accorderēde/ altemet root van couleuren als ander vleesch / d'een met een zenuachtigh vlies/ dick ende hert / d'ander als een stuck vleesch verheven/alleen oft meer tesamen staende. Ende aenghesien dat dese nauwighept dickwils vanden beginsel haren oorspronc heeft/oft daermede ghebooren worden. Oock altemet gheheel ghesloten is/so moet de openinge met voorsichtighept gheschieden / ende dat met een scherp-snijdende instrument: ende nu open zijnde/tselve open houden: als met een balleken van Cattoen oft subtijl Lijnwaet/ ende in wijn ende Olie ghenet/ende daer in ghebracht / ende voortna tbehooren consoliderende gebruycken. Maer so daer openinghe is/ende niet ruym genoegh/soo salmen tselve met Pessulis, popkens/ oft met sponsien inde manier van een Pessus gemaeckt/ oft met Brionie-wortelen/ oft Gentiane daer toe bequaem ghesneden/openen; eñ de wortelen of popkens allenexkens wat grooter/ tot datter een bequamighept ghevonden wort/ ende makense aen tbeen vast. Ende op dat de openinghe te lichtelijcker gheschieden mach/soo salmen de plaetse daghelijcx stoven met weeckmakende cruyden: als met de wortelen eñ cruyden Althee/Maluwe/Violen/Lelien/Lijnsaet/ Fenigreeck/&c. Daer na de plaetse strijcken met olie van Lelien / van soete Amandelen/ de Mucilaginibus, met Hoenderē/Capoenen/Calveren oft Verckensmeer. Oft met Olie daer de wortelen vanden Althee/ Maluwe/Leliē/ ende het opperste vande Dille in ghesoden zijn. Oft met unguento Dialthea, ende met versche ongheſouten Boter ghestreken. Ende de reste sal Pamphilus wel op syn behoorlicke ruymte brēgen. Maer so daer eenen uytwas in eenighe onsienlijcke plaetsen waer gecomen / eñ de maentsuyveringe daer door behindert wierde/so brenghet de vrouwen dicwils in groote benauthept ende in flauwighepdt/jae zijn de doot dickwils onderworpen/ wiens Cure met grooter behendighept volbracht moet worden/ende tgemacht met seker Instrumenten openen / als met den Speculum Matricis, ende diergelijcke Instrumenten. Ende nu ghevonden zijnde/salmen tselve / sonder de Vrouwe in eenigher manieren te quetsen/ te niet doen/ waer van men seker remedien vinden sal in den Capitt. vande ophoudinghe der urijnen Ischuria genaemt / ende de rest den gheschickten Chyrurgijnen te bevelen.

Van de quetsinghe der Lijfmoeder.

De Lijfmoeder ghequetst zijnde/ so lijden sy pijn inde Liessenen/boven tgemacht/inde Lendenen/Heupen/ende in thinnenste van de beenē/ het bloet lost hen ten wondē uyt/ende eens deels door tghemacht / ende door t'vomeren lossense veel Cholera, dat is een gheel oft groene materie. Ten lesten begint hen den pols te flauwen/ de natuerlijcke coleur te verliesen / ende worden doot-verwigh/hen berst eenen couden stinckenden sweet uyt/ ten lesten t'leven inde doodt veranderende. Dese Wonde is daer in te verghelijcken met de quetsueren der Maghen/den ydelen oft ledighen Darme/ de Nieren/ de Blase/ ende het Galle blaeskē: want de quetsueren vā desen ghemeynlijck al dootlijcken zyn/ende dat om datse also zenuachtigh zijn/ eñ sonder bloet/ ende daerenboven moetse ghedurigh door haer laten passeren/ alle de vuylighept ende vochtighept des gheheelen Lichaems. Boven desen so zijnse tot ghebruyck ende onderhoudt des menschelijcken levens seer noodigh. Oock canmen seer qualijcken de verborghen wonden in desen besloten deelen / met eenighe medicamenten genaken oft bystandt doen / daerom oock gheheel ongheneeslijcken.

Van den Hernia oft ghescheurthept hebben wy een schoon Tractaet ghschreven aen Meester Dirck Couwen hoven/Chyrurgijn binnen der Stadt Delff/daerom tselve op dit pas sonder mentie daer van te maken / alhier voorby passerende: maer sal hier nu volghen ons tractaet vanden Pleuris, daer nae van den Steen/ ende een Tractaet van de Rupturen ofte Ghescheurthept. Ten lesten het seste Boeck/&c.

Eynde des Tractaets vande Vrouwelijcke ghebreken.

VANDEN PLEVRIS.

Jan Haghens wenscht Meester Jacob Camerlinck/Chyrurgijn binnen Roosendael/voorspoet aen sijnen persoon/ende een goet ghemoet tegens alle quade fortuyne.

GHedachtigh zijnde (beminde Couzijn ende Compeer) dat ghy my dicwils vermaent hebt/ dat ick my altemet wat soude willen verleghen / om wat van den gherechten ende ongherechten Pleuris te schrijven/aenghesien tselve alhier by ons seer ghemeen is : twelck my seer moeyelijcken is gheweest/ overmits de troublen ende benauthept daer wy nu tegenwoordigh op dese Water-frontieren seer mede belast zijn / want wy hier dagh noch nacht rust en hebben : niet teghenstaende de sonderlinghe affectie die ick t'uwaerts ben draghende/en heeft niet toeghelaten/tselve te refuseren/ ende heb ons hier vergadert uyt diversche Autheuren/een profijtelijck Tractaet, tracterende vanden gherechten ende valschen Pleuris/welck al int langhe genoegh is verhalende alle de teeckenen/ differenten/ mids de gherechte Cure : als Aderlaten/ Fomenteren/ Purgeren/hoemen elcx van desen al op synen bequamen tijt vanden Pleuris ghebruycken sal: ende sult doort neerstigh lesen bevinden/wat grooter dolinghe ende misshandel daer is gheweest/eñ noch is/int ghebruyck van desen/by den Circumforanen/ ende ander ongheschickte Meesters / die daer gheen consideratie en weten te nemen van eenighe tijden des Pleuris : dat is/niet wetende oft die Sieckte inden beghinsel/int toenemen/in thooghste oft int afgaen is; hoe veel te min sy weten hoemen in elcx van desen behoort te handelen. Int Aderlaten zijnse haer misbruyckende/niet wetende wat Ader datse haer sullen verkiesen/oft eenighe mate int afneminghe des Bloets te houden: tselve misbruyck wort oock int laxeren gespeurt/ want sy qualijcken weten te verkiesen den bequaemsten tijt/daer toe dienende/oock weynigh acht hebbende op haer stercke oft onstercke natuer/of ghebruyckense tot groote verbitteringhe der Sieckten/op eenigh oordel daghen. Ende op dat al dese verhuet soude mogen worden/ so heb ick desen arbeyt te ghewilligher aengenomen/ ende alles int lanck verhaelt/hoemen in desen byden armen Crancken sal procederen. Hierom beminde Couzijn/ u niet en laet verdrieten met neerstighept te doorlesen/eñ by den Crancken te werck te stellen/welck ick niet en heb ontsien met grooten arbeyt/uyt so veel Auteuren te vergaderen. Ende oock daertoe ghevoeght veelschoone remedien/by my in desen ondersocht. U hiermede biddende desen mijnen arbeyt met soo goeder herten te willen ontfanghen/als ick t'selve met oprechter meyninghe gedaen hebbe: welck bevindende/sult my eenen moet gheven/ op een ander tijt veel breeder op u begheerte van een ander te schrijven. Blijft ghesont.

Wt der Stadt Steenberghen

Dey 17. Februarij 1574.

Van den Pleuris ende alle sijn differenten. Maer eerst vande Membranen / Panniculen/ oft Rocken/met de Musculen / daer het gherechte Pleuris in gheschiet/ende dese Membranen zijn tweederley/alsmen hier nu verhalen sal.

Pleuretica membrana/ beschrijvinghe.

HEt eerste pannicule wort Pleuretica membrana, Succingens, oft pleura ghenaemt/ ende is een subtijl Vlies als een spinne-webbe / oft als den Siphac, ende de Herssen-vliesen/ende dit Vlies is hem van binnen lancx alle de Ribben streckende/ghemeynschap hebbende met alle de deelen die binnen de Borst besloten ligghen. Het

Tweede membrane

tweede Pannicule is als een periostium, dat is als een omwindtsel der Ribben : want tis elcke Ribbe met synen membranen oft vliesen becleedende/ende neemt uyt het eerste membraē Succingens synen oorspronck: als ooc de membranen Mediastinum ende Diaphragma doen/ als hier na verhaelt sal worden. Tusschen de Ribben zijn oock seker Musculen gheleghen/ in welcken van binnen ooc inflammatie geschiet/ ende een gherecht Pleuris ghenaemt wort/ dese musculen hebben ooc haer vastighept aent pannicule pleura. Het Membraen Mediastinum of Disseptum genaēt/ deelt de Borst met de Longe int midden vandē anderen/ d'een aende slincкerhant/d'ander aende rechterhant latende/ eñ dat op avontueren soo d'een syde van de Longe ghequest wierde / dat het ander noch vry soude blijven/ende haren dienst volbrenghen. Het ander Membraen wort Diaphragma, of Septum transversum ende Cinctum ghenaemt/ende is onder de Longhe ghestelt/ met beyde zijden gemeen/onder aenden Rugge-graet byden xij en. wervel des Rugs anner/ so de gheestelijcke van de natuerlijcke Leden afscheydēde/ wesende een beghinsel des Adems/ ende is de Darmen ende den Mirach tot uytdrijvinge des Camergancx behulpigh.

In beyde de Membranen geſchieden ooc inflammatien den Pleuris gelijck/alſmen hierna verhalen ſal. Maer ſal ons hier van den gerechten Pleuris gaen verhalen.

Van den gherechten Pleuris/ dat is/ vande inflammatie gheſchiedende inde Membrana Pleura, inden omwintſel Perioſtio, eñ van binnen in de Muſculen intercoſtael.

HET PLEURIS is een inflammatie/ dat is / een hittigh ende ſeer pijnlijck gheſwel/alleen geſchiedende in Pleuretica membrana , hen van binnen lancx alle de Ribben ſtreckende/ oft int omwinſel Perioſtio , ende in de muſculen intercoſtiael van binnen tuſſchen de Ribben gelegen/ welcke lydende plaetſe door tliggen bekent ende onderſcheyden worden : Want ſo den Patient wel op de pijnlijcke; ende niet op de goede zijde ligghen can/is een teecken dat Pleuretica membrana in lijden is: Wāt opde goede zijde liggende/ſo ſtaet dat voorſz. vlies door t'ghewicht vande vergaderde materie opgheſpannen/ ende van de Ribben afgedruckt. Maer daer tghebreck int tweede pannicule Perioſtio geſchiet, ſo ſietmen contrarie gheſchieden: want dan mach hy wel op de contrarie ende niet opde goede ruſten. Nochtans en connenſe op gheen van beyde zijden wel liggen: want liggenſe opde goede zijde/ſo hangt dat gheſwel opt Pannicule Pleura , ende ſtaet dan (als verhaelt is) gheſpannen/eñ vermeerdert de pijn. Ende opde crancke zijde liggende/ ſo verſpreyt haer de materie/ ende verdruckt ſo de onderſte deelen/ welck ooc doort oplenen der Longhen/ op de pijnlijcke leden te meer benout zijn: nochtans het ruſten opde pijnlijcke zijden valt hen verdraeghlijcker als opde goede/daerom ligghenſe meeſt op haren rugghe. Maer aengeſien dat de teeckenē vant liggen / ſo int gerechte als int valſche Pleuris ghemeen zijn'/ſalmenſe daerom aldus onderſcheyden.

Door tliggē wort tgebrec bekent.

Ghy ſult properlijcken met uwen vinger op de quade zijde taſten/ ende daer pijn van gevoelende/ſo zijn de uyterſte muſculen in lijdē: maer gheen pijn dan door tſtijf aentaſten gevoelende/ ſo moet de pijn ſchuylen in d'omwinſel der ribben : oft inde Muſculē in tbinnenſte der Ribben gheleghen. Ende om deſe twee uyten anderen te ſcheyden/ſo beraet u metten Pols: want door de inflammatie van de intercoſtiael Muſculen wordt de Arterie verdruckt/ cauſerende ſoo een cloppende pijn : maer door de inflammatie der omwinſelen van de Ribbē/ſo is daer eenen cleynen herden Pols.

Door den taſt de ſiecte tonderſcheyden.

Door den pols te onderſcheyden

Tot hier toe is nu van den gherechten Pleuris ghehandelt/uyt een Cholerijck bloedt in de voorſz. Panniculen ende Muſculen intercoſtael voortghecomen.

Maer het Baſtaerdt pleuris gheſchiet in de Muſculen buyten de Ribben liggende/ ende dat uyt een coude windighe materie/ende is ſonder Cortſe. Deſghelijcx door groote gulſigheyt/eñ tgebruyck van ſpijſe daer veel taey eñ ſlijmighe humoren van voort gebrocht worden: ende inde holligheyt der Borſten ende harē Membranen aenhanghen/ende daer pijn cauſeren / al oft een ſpecie van Pleuris waer. Maer oock ſonder oft weynigh Cortſen/ ende zijn couwer van lichaē/ met benoutheydt der Borſten/ met hoeſt eñ bedichte adem-halinghe/ende ghevoelen inde kele al ofter eenen ſtop in ſtaet/ ende hebben minder pijn als inden gherechten Pleuris / met eenen tragen ende lanckſamen Pols. Hier is ſelden bloetlatinghe oft diergelijcke remedien/ als inden gherechten Pleuris van doen. Maer alleen de Humoren te verdeylen/ſubtijl te maken/ eñ uyt te drijven/ ende dat ſeer opde manier alſmen inden Aſchma doet. Daer mach oock inflammatie gheſchieden int Membraen Mediaſtino, met veel teeckenen den Pleuris ghelijck/ maer en ghevoelen ſo geen pijn inde zijde/ maer meeſt inde Borſt/ ende niet ſoo ſcherp ſtekende/ den pols iſſer oock ſlapper / want dit pannicule niet ſoo zenuachtigh en is.

Baſtaert pleuris ſijn plaetſe.

Teeckenen

Deſghelijcx gheſchieter oock inflammatie in tpannicule Diaphragma voorſz. maer hier en is gheenen oft weynigh Hoeſt : den Pols en is hier oock ſo hart of ſcherp niet als in den Pleuris / noch en halen met ſulcke pijn haren adem niet/maer hebben meerder pijn als int voorgaēde/wāt dit Membraen zenuachtiger als tvoorgaende is. Oock wort de Maghe in deſe meer benout/niet ſonder merckelijcke vrees ende perijckel.

Diaphragma geinfl[am]meert.

Oorſaeck vanden Pleuris.

Deſe inflammatie oft Pleuris gheſchiet dicwils door het ſubtijl eñ Cholerijck bloet/welck hem met cracht eñ ghewelt is uytſtortende uyt de groote holle Ader/ghenaemt Vena cava, ontrent der herten gheleghen / ende neemt haren oorſpronck uyt den Bult der Leveren/alſo opwaerdts door den Lichaem paſſerende ter herten/alwaer een weynigh voorby gepaſſeert zijnde/ſietmen uyt de voorſz. Ader voorts comē eenen anderen Tack/ende wort de Paer-looſe-ader ghenaemt/ende is haer ghemeenlijck ſtreckende inde vijfſte knocke des Rugge-beens/ vā daer loopēde int onderſte deel Diaphragmatis, ende als verhaelt is/ ſoo is hem dat Cholerijck bloet met gewelt uyt de groote ader begevende/ ende wederom invloepende inde cleyn Aderkēs der Ribben/ welcke deſe overvloedigheydt des bloedts niet en connen behouden/ maer moeten haer openen/eñ alſo vloeyen in de muſculen tuſſchen de Ribben / oft oock ligghende tuſſchen de Pānicule pleura, ſo een Pleuris veroorſakende.

Vena Azygos, vel ne pari, is/de paer looſe Ader haren oorſpronck.

Maer wanneer deſe vloeyinge des bloets geſchiet inde uyterſte muſculen der Borſten / ende dat door eenen Tack van een Ader/ loopende uyt de Borſt nade Oxelen/haer Tacxkens verbreydende int uyterſte der Borſten/ cauſeert ſoo het Baſtaert pleuris.

Oorſaken Baſtaert pleuris.

Ende hoewel deſe inflammatie vanden anderen verſchillen door verſcheydenheyt der plaetſen/nochtans ſo en verſchillenſe in der materien niet.

Ende het bloedt wordt ontſteken/ beroerdt/ ende vloeyēde/door de ſuperfluiteyt/dat is door de over-

Oorſaken des verhit[ten] bloets.

de overbloedigheydt door ſijn Subtijligheydt/ ende door de beroeringhe ende ontſtekinghe des bloets/ als door hitte/doort baden/ door ſtercke oeffeninge/door gramſchap/ ſtooten ende ſlaen/ door ſubytige vercoudinge of door coude dranc-ken te drincken/ welcke al voorſz. het verhitte bloet uyt ſijn plaetſe is drijvende/als noch bree-der verhaelt ſal worde: deſgelijcx door eenige ge-woonlijcke vloedinge op te houden/ als maent-ſuyveringe/ den Speen oft eenighe erf-ſiecten/ die ſekeren ommeganck plegen te hebben/ als den loop des Buycx/ bloeden uyter Neuſen ofte eenige fluxie van ulceratien ende fiſtulen/ want uyt ſoodanighe ophoudinghe mach de voorſz. pijn der zijden haren oorſpronc nemen/ ſonder-linghe ſoo den Patiendt te voren pijn der zijden plach te lijden.

[H]itte ver-[oo]rſaeckt [P]leuris.

Item groote hitte mach een Pleuris cauſe-ren/want door de hitte worden de humoren ge-reſolveert/ende dat principalijcken int hooft/en doetſe ter Borſten dale/ſonderling ſo de hitte in-wendigh vermeerdert wort door heete ſpijſe en dranck/ oft door groote gramſchap.

[V]oor warme [en]de vochti-[gh]e natuer[en].

Het Pleuris geſchiet ooc dickwils inde war-me ende vochtighe natueren/ als inden ſangui-nen/ want den bloet-rijcken overcomende een hitte des Lichaems/ſo onſteeckt dat bloet/ende ſeynt ſijn vaporen ten hoofde/ende vindende al-daer de ſweetgaten verſtopt/ ende geen uytaeſ-ſeminge hebbende/ blijven de vaporen int hooft hanghen/ende verhitten daer van de Herſenen/ alſoo wederom dalende ter Borſten ende haren deelen/daer door pijn der Borſten cauſerende.

[W]ijn cau-[ſeer]t Pleu-[ris].

Deſghelijcken gheſchiet oock den ghenen die daer overvloedigh ſtercke Wijnen zijn gebruyc-kende/ende weec van Herſenen zijn/ aldaer veel vaporen ende dompen verweckende/ welck ten leſten ter Borſten dalen/als boven verhaelt is.

[Ve]rhit zijn-[de] hem in [een] con locht [b]egheven.

Het Pleuris veroorſaeckt veel inden ghenen die daer ſeer verhit ende beſweet zijn/ ende hen daer nae terſtondt zijn ontdeckende/ ende in een coude locht begevende.

[Wi]nde noor-[de]n zuyde [win]den.

Deſghelijcken groote exercitie te doen in een coude lochte/ geeft oorſaec tot deſer plagen/ſon-derlinghe alſt te voren langhe uyten Suyden gewaeyt heeft/ ende daer ſubijtelijc eenen Noor-den wint nae volcht/ want den Zuyden windt vervullet t'Lichaem met humoren/welcke door den Noorden wint tſamen worden ghedruckt/ ende doetſe opte Borſt vloeyen.

[Cou]t water [ver]oorſaeckt [Ple]uris.

Seer coudt water te drincken/ſonderlinghe alſmen te vore verhit is geweeſt/want het ſtopt de materie/want (ſeyt Avicenna) het behindert de materie haren cours tot andere Leden/ ende wordt alſoo inde deelen der Borſten opghehou-den/alſoo een Pleuris cauſerende.

Teeckenen vanden Pleuris.

Daer is groote ſcherpe ſtekende pijn inde zij-de/ want dat pannicule Pleura ſeer Zenuach-tigh is/daerom ſeer gevoelijcken/ oock door de ſcherpe materie/ die daer is doorgravende ende penetrerende door dat Zenuachtigh Vlies.

Daer is een geduerige Cortſe/ want de vuy-le dompen vande materie des Apoſteems zijn op climmende ter herten/want dat membraen ſeer by therte gheleghen is.

Met grooter pijnen ſcheppe ſy haren adem/ want den Apoſteem meer is verbreyende/ hoe de Longhe benouder wort.

Daer is Hoeſt/want de natuer gewaer wor-dende den hinder der vreemder materien/ſo iſſe haer porrende/ om haer daer va terſtont te mo-gen ontlaſten/ende is de ingedroncken ſubtijlſte materie wederom reſolverende door de conduy-ten vande voorſz. Membranen/ende deſen hoeſt is inde beginſel meeſtendeel drooch/ſonder fluy-men op te werpen.

Den Pols ſlaet hen hert ende ſcherp/ want door den Apoſteem ſo verhert dat Membraen/ ende door ſijn herdicheyt verdruct ende maeckt benout de Arterie onder den Membraen liggen-de.

Sy ligghen meeſt op haren rugghe: want om ſaken verhaelt connen ſy qualijcken op haer zijden gheligghen.

De fluymen dieſe uytwerpen zijn bloetach-tigh/oock geelachtigh ende ſchuymich/ daer is altijt opwerpinghe der fluymen/ t'zy inden be-ginſel luttel/oft int eynde veel/ want daerſe hen ten eerſten openbare/ is een goet teecken: maer de inflammatie der Muſculen tuſſchen de Rib-ben gelegen/werpt den crancken weynich fluy-men op: want daer gheſchiet weynich dooraeſ-ſeminghe. Daer de inflammatie is int omwin-ſel der Ribben/ ſoo werpenſe nauwelijcx eenige fluymen op/oft dickwils gheen/ door dien daer weynich materien is/ om dat de materie haer doort ſweeten/ oft door eenighe onſienlijcke uyt aeſſeminghe/ ſonderlinge door t'groeyen der in-flammatien behindert wort/ doort bloet laten: want ſoodanige inflammatie geſchiet uyt wey-nich materien.

Om te onderſcheyden uyt wat hu-moren de Pleuris ghecomen is.

Het Pleuris mach ſijnen oorſpronck nemen uyten bloede/ uyt Cholera, Phlegma ende Me-lancholia: maer meeſt uyten bloede of Chole-ra: want dat Membraen Pleura dicht van ſub-ſtantie is/ alſoo datter niet dan de ſubtijlſte hu-more door een door-aeſſeminghe door paſſeren en mach. Vande Phlegma oft Melancholia ge-ſchiet deſe paſſie ſelden/ want de Phlegma door haer taeyicheyt ſeer traegh int vloeyen is: noch tragher vloeydt de Melancholia, ende dat om haer grovicheyt ende dickheyt.

Wten bloede.

Dickwis gheſchiet deſe ſieckte uyten bloede, ende dat inden ghenen die jonck ende bloet rijc zijn/ deſe wort doort bloetſpouwen bekent/den mont is hen ſoet/ met vochtighen hoeſt/de ade-ren ſtaen hen door volheydt des bloets opghe-ſpannen/ het aenſicht is hen root/ ſy en zijn niet dorſtigh/den Pols is ſnel/ dapper ende hert/de urine verthoont haer meeſt grauachtigh/inden beginſel root.

Inde Lenten openbaert hen deſe ſiecte meeſt inden Sanguinen: want tbloet dan meeſt be-gint te multipliceren. Deſe worden lichtelijcke

gheureert/ want de humoze haer lichtelijc laet rijpen/ſomen hier in tijts(te weten) doen de humoze noch vloepēde was/ veel bloets af toogh.

Ut Cholera.

Inde cholerijcke materie is een ſcherpe ſnelle pijn/ de fluymen zijn hen geluachtigh/ oft upt den rooden geluw/ met drooghen Hoeſt/ daer is groote hitte met onleſſelijcken doozſt / bitterhept des monts/ geduerige Coztſe/ den Pols is hen hert/ſnel eñ ſcherp/d'urijne ſubtijl/doozſchijnig ende dunne / ſp beſoeckt den cholerijcken meeſt/ die doz / magher ende jonck van jaren zijn / veel cholerijcke ſpijſe gebzuyckende/ daer de Cholera van voozt comē magh. Het cholerijcke Pleuris neemt haeſt een eynde/ende wozt haeſt geneſen/maer ſwaerder dan upt den bloede voozcomende. Het ſolveert hem ſelven ten lancſten den ſevenſten dagh / ende dat meeſt dooz tſweeten/ oft dooz tbloepen upten Neuſe.

Upt Phlegma veroozſakende haer teeckenen.

Deſe beſoeckt den jonge kinderen/ den ouden perſoonen ende de Vzouwen meeſt/ende den genen die quaedt regimendt houwen in eten ende drincken houwen/ſpijſe ghebzuyckende/daer de Phlegma van mach multipliceren/ maer wozt meeſt vooz een Baſtaert Pleuris ghehouden.

De fluymen verſchijnen in deſen overlanckſaem/ ende zijn wit eñ locht-ſchuymigh / ſp zijn vet lichaem ende bol van aenſicht/ met een traghe Coztſe / niet ſoo hert als in de voozgaende/ niet doozſtigh/den Pols ſtaet hen ſonder oozden/ lanckſaem ende ſacht/den Mondt is hen ſonder ſmaeck/vol ſpeeckſel/minder pijn als int voozgaende/de urine is eerſt bleec/ wepachtigh/van ſubſtantie dickachtigh / wit ende ſubtijl zijnde/ is quaet; daer de ſieckte op thooghſte beghint te comen/ſo woztſe rootachtigh nae den gront/ eñ boven bleeck. Dit pleuris wozdt ſelden voozden viertienden dagh gecureert / jae is haer dicwils veel dagen verſtreckende/alſmen van eenen Anaxion by Hippocratem leſen magh.

Ut Melancholia.

Procederende upt Melancholia woztſe ſeldē gheneſen/ende geſchiet meeſt inde melancholeuſe perſoonen / die daer dozre ende magher zijn/ ſwart van coleuren/hayzachtigh eñ rouwe van natueren / de fluymen zijn loodt-verwich ende ſwartachtigh/ den Pols ſtaet hert ende ſeer diverſch/ oft ſoo ſommige willen/ ſeer ſubtijl ende lanckſaem/met een trage Coztſe; de urine is ſeer onſeker / nochtans inden eerſte daghen ſubtijl waierachtigh/ maer op tleſte variabel / de pijn ende ſteeckte en ſijn oock niet ſoo ſterck. Ende is meeſt beſoeckende de daer veel melancholeuſe ſpijſe zijn ghebzuyckende.

Vande loſſelijcke ende onloſſelijcke teeckenen inden pleuris.

Ten ſy dat het pleuris upten bloede ofte upt Cholera gecomen/hem ſelven doozt aderlaten/ doozt ſweeten/oft bloepen upten Neuſe loſt/ binnē vij. dagen/ ſo veranderet hemſelven in een inflammatie der Longhen peripneumonia ghenaemt/ende ſoſe haer ſelven dooz de voozſz. middelen niet en loſt binnen xiiij. dagen verandertſe in etterſpouwende ſieckte Empyema genaemt/ maer deſe reſolutie ende loſſinghe is te verſtaen daer het pleuris upten bloede ofte upt Cholera veroozſaect/ende niet upt Phlegma oft upt Melancholia : want in deſen en can ſe niet ſoo haeſt tot rijpinghe comen/als hier vozen verhaelt is. Pleuris u den Bloe of upt Ch lera come de.

Item daer den Apoſteem nu doozghebzoken is/ende tlichaem dan binnen xiiij. daghen niet geſuyvert en wozdt vanden Etter /nae de doozbzekinghe des ſweers/ſo vallenſe in een Etterſpouwende ſieckte Empyema ghenaemt / daer wy int derde boeck van verhaelt hebben.

Vooz-teeckenen om ſeker vonniſſe totter gheſonthept of totter doot te geven.

Aenghesien deſe ſieckte haer ſelven dickwils is eyndende dooz ſeker oozdel daghen / als den vierden / ſevenden / neghenden ende elfden &c. jae ſo den patient van deſer ſieckte ſterf/ geſchiet al meeſt op ſulcke dagē. So mē ſiet dat den ſieckē dē vierden dach met grooter pijne ſijnē adem haelt / ende gheene ofte wepnich fluymen opwozpt met grooter Coztſen ende pijnē/ ende alle accidenten verargerden/ hoe wel haer de urine loſlijcken verthoonden/ſoo voozſegget nochtans den ſelven te ſterven den ſevenſten dagh. Den pati ſterft in di meeſt op c del dagh

Maer ſoo hem den Siecken op den 4. dagh redelijck ghevoelden/ hoewel hem van te vozen geen goede teeckenen en hadden vertoont / ende dat hy den ſevenden dagh lichtelijcken vooz by paſſeerde/ſoo verwacht den elfſten / eñ ſoomen dan goede teeckenen bevint/ſoo in de urijne als int uptwerpen der fluymen / ende dat hem alle quade accidenten wat hebben verlaten/ſo ſal hy hem den xiiij. dagh beter hebben/ ende den xvij. noch beter/den xx. ſonder fout gheneſen.

So hem den vierden dagh alle teeckenē goet vertoonen / ſal den ſevenden dagh volcomelijcken gheneſen zijn.

Iſt ſake dat hem de teeckenen tot op den xj. dagh excluſe twijfelachtigh zijn vertoonende/ eñ opden negenſten dagh quaet waren geweeſt/ ſal den Patient ſekerlijc den xiiij. dagh ſterven. Deſghelijcx ſalmen oock vanden xvij. verſtaen: want verſchijnen hen dan quade teeckenen/ ſalt den Siecken den xx. qualijcken vergaen: maer verſchijnen hen den xvij. goede teeckenē/ bewijſt verlichtinghe den twintighſten dagh.

Upt de fluymen te oozdeelen.

Indien den Patient de fluymen den 4. dagh lichtelijcken uptwerpt/eñ datſe wit/ gladt ende locht zijn/ beteeckent dat dē Siecken hem beter ſal hebben den ſevenden dagh.

Maer ſoo den 4. dagh de fluymen root zijn/ ende met teecken van rijpinge hem openbaren/ glat/locht/tſamen hanghende/lijmachtigh met wat withepts vermengt/ende ſonder arbept op wozden ghewozpen/ met goede pzeſente teeckenen/ belooft geſonthept den xj. of den xiiij. dagh.

Maer verthoonen hen de fluymen den vierden dagh root/ den Roosen ghelijck/ presenteert goede teeckenen den veertienden of xxj^en^. dagh/ ende dat nae hem de materie der sieckten mette ander accidenten vertoonende zijn.

Ende soo hen de fluymen den vierden dagh geluachtigh verthoonen/ beteeckent een langhe sieckte/ niet sorghelijck oft gheheel goet.

Maer soo hen de fluymen den sevensten dach naeden rooden veranderen / ende ander goede teeckenen mede brenghen / beteeckent een aenstaende ghesontheyt/ maer overlancksaem.

Soo hen de fluymen tot den sevensten dagh toe ghelww verthoonen / met ander quade accidenten voortß brenghende/ beteeckent aenstaende perijckel.

Maer so hen middelbaer teeckenen verthoonen/ geeft ons de traechheyt vant aenstaende perijckel te kennen.

Onder alle coleuren van fluymē is de swarte d'alder quaetste : maer hoe leelijcken hen de fluymen vertoonen/ alse den crancken met verlichtinghe der pijnen lost/ is een goet teecken.

Maer al ist dē dat siecke de fluymē lichtelijcken opwarpt/ sonder verlichtinghe der pijn/ is een perijckel te verwachten.

Hoe hen de fluymen tragher openbaren/ hoe de sieckte oock tragher zijn sal/ ende ter contrarien/ soose terstont openbaren.

Soo het schijnt dat hy vanden Pleuris genesen is/ ende daerboven wederom in stort/ so salt den siecken besterven.

Periculeuser ist Pleuris inde slincker als inde rechter zijde/ ende dat om dat het herte daer gelegen is/ maer comt eer tot rijpinghe inde slincker als inde rechter zijde / door dien daer meerder hitte is.

Het Pleuris is nz minder perijckel int uyterste muscule ter huyten uytwaerdts / dant in eenighe ander deelen is.

Inden ouden is dat Pleuris periculeuser als inden jongen/ ende dat om dat de natuer debielder is/ ende door haer teerichheyt de fluymē niet op en connen werpen.

Maer Rhasis seyt / dat de jonghe veel gevoelijcker als de oude zijn / daerom (seyt hy) valtse haer pijnlijcker / ende alle accidentē vallen haer swaerder/ daerom ooc lichtelicker stervende als de ouden.

...ne is on in den ...ris.

Weet datmen hē nemmermeer en mach betrouwen inde goede teeckenen der urinen/ want t'soude connen ghescheiden dat de Lever ende haren aderen wel goet soude wesen in deser siecten/ daerom de urijne haer seer loffelijcken soude verthoonen/ nochtans door veel ander saken den Patient soude moghen sterven : oock so is het Pleuris ende het Peripneumonia, buyten de aderen gheleghen / daerom niet sekers uyt te oordeelen en is.

Wat differentie datter is tusschē de Inflammatie der Leveren ende het Pleuris, met oock het verschillen vanden Peripneumonia ende den Pleuris.

Inde inflammatie der Leverē is een obschure duyster pijne : maer int Pleuris is een scherpe ende stekende pijn / in de inflāmmatie der Leveren is de pijn streckende tot achter inden rugghe/ ende het aensicht wort geel coleuerigh ende leelijck van verwe ; maer inden Pleuris zijnse dicwils blosende ende vlammende/ den hoest is meerder in dē Pleuris als inde inflammatie der Lever : inden hoest der Leverē en werpense geē fluymen op / maer in den Pleuris ghemeynelijcken / als ten eersten weynich/ ten lesten veel/ den Pols inden Pleuris is ooc herder ende scherper/ de urine inde inflammatie der Leveren is dickwils root ende altemet bloetachtigh / somwijlen oock grof ende turbel ; inden Pleuris isse inden beginsel subtijl ende claer/ dē patient gaet in de inflāmatie der Leveren op eenē corten tijt veel meer af / alse inden pleuris doen : want de Lever en can in haer inflammatie de ontfanghen spijse vande Maghe door haer teerichheyt niet in goet bloedt veranderen : den camerganc is dickwils weec / sonderlinge als de hollicheyt der Leveren lijdende is/ welck inden pleuris selden geschiet/ ten waer altemet int declineren der sieckten ; inden pleuris en hebbense oock gheen swarte tonghe oft seer selden / ofte en isser oock gheen rauwicheyt der tongen/ alst inde inflammatie der Leveren is. De pijnlijcke Lever can heer altemet als een pleuris vertoonen / ende dat door seker bandekēs/ daerse mede aende onderste Ribben altemet haer vasticheyt heeft/ als Iacobus Sylvius in eenen Steen-houwer ghesien heeft.

Het pleuris is hem dickwils veranderende in een peripneumonia, dat is/ in een inflammatie der Longhen / ende dat om de byghelegentheyt of mede ghevoelen/ die de Longhe met het membraē pleura heeft/ daerom so haest als hem het pleuris veranderdt in deser sieckten/ soo is hem de pijn wat verlichtende / maer de Cortse wordt stercker/ ende verhalen haren adem met meerder pijn/ haer fluymē zijn schuymachtich/ de Wangen worden hen root / ende dese sterven al meest.

Van spijse ende dranck in den Pleuris bequaem.

Den Patient moet in d'eerste 6. oft 7. dagen seer sober zijn / ende hem ten eersten te vreden houden met een Gerste water gesuyckert of onghesuyckert na hun goetduncken sal/ ende of hy wat meer voedende begeerden/ soo salmen vant Gherstemeel een dun papken maken / wel ghesoden. Oft maken hun van soete Amandelen met Gherste water/ oft met water daer witte-broot ingesoden is / eē Amandelmelc. Of neemt schoon water met een weynigh Boteren / ende wat Suyckers wel gesoden ē ghegheten. Oft neemt het voorsz Amandelmelck/ daer wat Caneels ende Suyckers in ghedaen. Of wat Rijs in tsop oft nat van een Hoenken ghekoockt.

Item neemt een hantvol Terwen zemelen/ giet daer so veel warm waters op/ tot datse bedeckt is : wel omgeroert/ salmense eenen nacht laten staen/ ende door eenen schoonen doeck stijf uytghedout / ende tot een papken laten sieden/ wat Suyckers ende Boteren daer in ghedaen. Maer soo den Patient met soodanighen spijse — Colateur vā den Terwen grups.

hem

hem niet mocht onderhouden / soo salmen een Hoentken wel morwe latẽ siedẽ/ dat het vleesch vant been gaet/ ende dat vlees in eenẽ Mortier ghestampt/ende door een schoon doecxken gheperst/daer wat Suyckers by gedaen/ende hem laten ghenieten.

Ende soo daer heete Cortse present waer/soo neemt de vier groote coude saden in een doecxken gebonden/eñ latense met het voorsz. Hoentken sieden / ende ofte hy de fluymen niet wel en losten / soo mach hy inde plaetse vanden Suycker wat Honichs by 't Hoentken laten sieden/ ende als de sieckte begint te declineren / salmen hem cleyne Revier-visken laten ghebruycken ende moet hem wachten van alle soute ende suere ofte stoppende dinghen / t'sy vercoelende ofte verwarmende/ want sy t'lossen der fluymen behinderen/ hoe sy in desen nae den Wijn lustende zijn/en salmen haer voorden sevensten dach niet laten ghebruycken/ ofte eer de sieckte beghint te slijten/ten waer datse tot flauwichheyt quamen/ soo soudemen wel een sneetken broots moghen nemen/ende dat in cleynen Wijn gedoopt / daer wat Violen waters in vermengt is / daer altemet aen suyghen / ende dickwils voor de Neuse houden.

Maer indien den crancken anders gheenen dranc/als den Wijn / ghewent en waer/soo salmen dan met wat schoon waters vermenghen/ ende wat Suyckers daer by gedaen: ten waer dat daer inflammatie der Leveren of der Milten waer/oft eenighe verstoptheydt der voorsz. leden/soo waer de soeticheyt haer geheel contrarie/ende souden die vermeerderen.

Sijnen principaelsten dranck sal een Gerste water zijn/ met wat Soet-hout ghesoden/ ende met syroop van Violẽ oft van Venus hayr vermengt. Het Gerste water wort seer in desen gepresen/maer tot diversche intentien gebruyckt/ wãt als ons meyninge is om daer mede te suyveren eñ te verdroogen/ so sieden wy dat vã ongepelde gerste: Om te versachten eñ den dorst te te blussen/ soo gebruycken wy de gepelde Gerst. Soo wy met t'Gerste water willen voeden/soo nemen wy daer meer Gersten toe als in gemeẽ Gherste water/ende men laetse oock langer sieden/tot datse wel ghespleten is. Ende hoemen tselve in desen bereydet/salmen hier na verhalẽ/ om de fluymen te doen lossen.

Al wat den patient drinct moet hy warm nemen: want in alle inflammatien der Longen/ Borsten/ Magen/ Nieren/ eñ der Lijfmoeder/ moeten al warm zijn: want de coude dráncken souden het uyt werpen der fluymen behinderẽ/ ende sonderlinghe het cout water/ want het rijpen der fluymen seer behindert.

Den crancken moet hem wennen te slapen op zijn quade zijde: want hoe hy die warmer hout/hoe de materie haer meerder is lossende.

Vande fomentatie oft stovinghe inden Pleuris bequaem.

Pijn slimmende opwaerts nae de Furculẽ.

Hyppocrates seyt/datmen ten eersten de pijn door stoven sal ondersoecken te versoeten/ ende seyt: by aldien de pijn daer niet mede en wilde cesseren / datmen alsdan niet langher stoven en soude/ende so hem de pijn opwaerts climmende waer na de Claviculen oft Furculen/datmẽ dan de Leverader openen soude / ende t'bloet af trecken tot dat hem waer veranderende. Door tfomenteren zijn ons twee profijten volghende: ten eersten wort dat bloet daer door gheevacueert: ten anderen deel dat in lijden was door de opspanninghe/ende nu door de uytaessemінghe verlicht zijnde/versoet de pijn/want dat fomenteren doet dat vergadert bloet versubtijlen ende uytaessemen: maer soo de pijn doort fomenteren niet en versoet/maer quader wort/is een seker teecken dat daer meer humorẽ zijn toevloeyende/dander uytaessemen / welck niet en ghescheit dan inde verbuylde Lichamen / in sulcke suldy t'Lichaem terstont suyveren/ t'sy door het bloet laten of door den camerganck/so hier nae verhaelt sal worden / maer sal ons hier vande fomentatie verhalen / want die cureren/ oft sy leeren ons cureren.

t Fomen[illegible] brengt [illegible] profijten

De stovinghe.

Neemt alleen warm water daer sponsien in genet/oft een Verckens blase met warm water ghevult/ende op de pijnlijcke plaetse ghelept.

Oft neemt Violen/ Maluwe/ Camil bloemẽ ende Melliloot elcx een hanvol in water ghesoden.

Oft.

Neemt Semelen wel uytghesteghen/ Camil bloemen ana M.j. ende daer mede ghestooft.

Ten selven.

Neemt Camil/ Melliloot ende Dil ana M.j. Lijnsaet ende Fenegriec ana M.ß. in water gesoden/ende daer sponsien in ghenet/ende drooch uytghedout / ende d'een voor ende d'ander nae warm geappliceert/maer men moetse niet cout laten worden: daer nae met warme doecken afgedeecht/ende terstont met dese olien warm gestreken.

Neemt olie van Camil ende van Lelien ana ʒ.j. tsamen vermengt / ende nae de strijckinghe wol metter Ycken warm daer op ghelept.

Oft.

Neemt Olie van Chamil met Olie van soete Amandelen/met versche ongesouten Boter ana ʒ.ß. Oft Vnguenti Dialtheæ compositi ʒ.j. olie van soete Amandelen ʒ.ß. daer mede ghestreken.

In de grove taey Fluymen/als inde Phlegmatijcken.

Neemt Milij M.ij. Temelen M.j.ß. Sout ʒ.j. tsamen in een sacxken ghenaept/eñ in een panne wel warm gemaect: eerst met eẽ weynich wijns besproet/ende warm daer op gelept. Maer int stoven zijt de woordẽ Hippocrates gedachtigh/ so de pijn ten eersten niet en vergaet/ maer so de pijn hẽ na de Claviculen/Borst oft armẽ trect/ datmen hem dan de Lever-ader openen sal in den Arme/&c. Noch suldy ander Fomentatien vinden inde Laxativen.

Vanh

Vant Ader-laten.

Int ader-laten ſal men meer de crachtẽ van den Patient aenſien/dan op de outheyt of jonckheyt letten: Want ſommighe oude van 70. Jaren ſtercker zijn als de ſommige van 40. jaren. Hippocrat. en noemt ons geen ſeker jaren aen: maer Galenus ſeyt/ datmen de jonghe kinderen voor haer 14. jaren/ende den ouden na 70. jaren geen bloet af trecken en ſal/welck al te verſtaen is van de overtollighe bloetlatinghe alſmen by den Ouders plach te ghebruycken: maer de tamelijcke bloetlatinghe/het zy out of jonck/acht hebbende op haer Sieckten ende crachten/ als oock op de volheyt des bloets/ ſal een yeghelijcken van deſen elc na tſyn tamelijcke bloet-latinghe wel verdraghen: Want Rhaſes ſeyt/geluckelijck ſeer oude Mannen gelaten te hebben/die met den Pleuris oft Peripneumonia belaſt waren. Ende Avenzoar ſeyt/ſynen dry-jarighen ſoon ſeer profijtelijc ter Ader gelaten t'hebben. Oock ſeyt den gheleerden Fernelius, dat hy dicwils 3. oft 4. oncen bloets afghetoghen heeft in de kinderen van 5. of 6. jaren/ſoo van Pleuris/ inwendige inflammatien/oft ander ſware ſiecten belaſt zijnde. Aldus ſoudemen ſtoutelijcken na de woorden Fernelij, den jonghen kinderen/ droom van lichaem/van goeder natueren/ hebbende de Aderen verheven vanden bloede / wel een weynigh bloets af mogen nemen. Oot ſietmen daghelijcx in de jonghe kinderen ende ſuyghelingen/dat de natuer haerſelven is helpende door tbloedẽ upter Neuſen/ nochtans ſonder eenigh hinder van deſe teere lichamen.

[...]de meu[...] [...]en ter A[...] [...]e gelaten.

[...]nzoars [...] jarighen [...]e ter ader [...]laten.

De Arabiſche ſeggẽ/ wanneer t'Pleuris uyt Cholera comt/ datmen in ſulcken dan geẽ bloet laten en ſal/want tbloet is den toom van Cholera, ſonderlinghe in heete dagen: want Rhaſes ſeyt/ dat door ſulcke bloetlatinghe de booſ heydt humoren ſoude vermeerderen/ ende dat door de verdrooginghe des lichaems. Oock heeft Hippocrat. verboden / datmen gheen bloet laten en ſoude/alſſe bloetſpouwen/ eñ als de regioen dat behindert/indien hy t'Pleuris heeft/ ende cholerijck is/welck Galenus oot proveert: maer dat Hippocrates verbiet tbloet te laten inden Pleuris alſſe bloetſpouwẽ/ en proveert Galenus niet/ daer ick Galenum oock ghelucckelijcken in naeghevolght ben.

[...]t, laten [...] Chole[...] [...]en ver[...] [...]n.

Oot wort het bloetlaten verboden indẽ pleuris, alſt alleen uyt Phlegma procedeert/want de materie ſoude daer door noch rauwer eñ ongekoockter worden / waer door den Patient met meerder arbeyt den adem ſoude ſcheppẽ: Maer ſeyt Avicenna, ſalmẽ in ſulcke alleen met ſcherpe Clyſterien camerganck maken/om ſo de humoren uyt te locken: Maer deſe paſſie comt altijt meeſt uyten bloede/ oft uyt Cholera metten bloede vermengt / eñ hoeſe meer nae den bloede is vertoonende/hoemen dẽ Patient meer bloets af trecken moet. Hippocrates ghebiet voor eenen ſekeren reghel/ tbloet af te trecken in de ſeer ſware Sieckten/tot datſe in onmacht vallen/eñ ſyncopizeren/welcke ſchromelijcke bloetlatinge Avicenna geſchout wil hebben/ ſo veel alſt moghelijcken is / welck oock van veel Gheleerde na ghevolght wort; want dat Syncope oft onmacht is een figuere des doots/ende de omſtanders e[...]en ſchrom aenbrenghende / ende den Crancken tot groot perijckel: daerom ſo haeſt alſmen ghewar wort dat den patient door tlaten ſoude beginnen te flauwen / ende in een Lypothymie, dat s een voorbode van den Syncope, ſalmen het bloet op ſtoppen. Ja al waert datmen tlichaem noch vervuyldt ſoude moeten laten/want tis ſekerder ende beter t'bloet in diverſche reyſen af te trecken / dan door de overtollinghe latinge den crancken te brengen in ſodanighe flauwigheyt.

[...] phleg[...] [...]ickẽ ſal [...] bloedt [...] ſtreckẽ

Teeckenen.

Ende de aenſtaende ſyncopizeringhe ſuldy aldus ghewaer worden/ghelijck daer de ghelaten Ader netten eerſten ſnel was int loopen/wortſe ſubijtdijcken op gehouden/eñ traegh loopende/ de levende coleur des aenſichts vergaet hen/ eñ wort gantſch bleeck/ſy beginnen te geeuwen/eñ zijn mit reckinghe der Leden/&c. maer de ſekerſte teeckenen hebdy aen de veranderinge der polſen/ want daerſe met den eerſtẽ was bedicht ſlaẽde/wortſe nu traegh: was ſy groot/ſo wortſe cleyn was ſy ſterck/ſoo wortſe nu onſterck/ welck al tſamen te kennen gheeft / dat den ſiecken ſyn crachten gheheel ontgaen.

Teeckenen dat aenſtaẽde Syncope.

Meſue ſeydt oock / datmen nemmermeer ter Ader laten en ſal/als tſelve verſtopt is/noch op alſulcke daghen diemen oordel daghen noemt: want, de natuer haer dan teghens de Sieckte ſtelt / maer men ſalt dan alleen de natuer bevelen/ſoot moghelijcken is: maer men ſal phlebotomeren op ſtille dagen / als de Sieckte haer ſo ſeer nieten beroert/ende dat hen alle accidenten opt minſte zijn vertoonende/tſy des avonts oft des nachts alſt noodigh is/niet tſeffens / maer in twee oft dry reyſen/als ſmorghens ende t'ſavondts.

Geen aders te openẽ als tlichaem geſloten is/of op oordel daghen.

Indien den Patient gheenen Camerganc en heeft/ſo ſalmen hem een Clyſterie ſtellen / maer wel ter kamer gaende / ſalmen hem ten eerſten een Ader laten/ende dat in deſer manieren.

Oft ſake waer dat den eerſten of 2 en. dagh voorby gegaen waer/eer den Patient by u quame/ſoo en ſuldy tijt noch ure aenſien/eñ trecken hem ten eerſten het bloet af/ als de ſieckte eñ de natuer dat vereyſchten/ ende dat nade leer Hippocratis ende Galeni, aende ſelve zijde van den Pleuris/ uyt de Lever-ader/ maer haer uz vertoonende/ſoo machmen de Mediaen oft Hooftader openen: Want ſeyt Hippocrat. Libr. 4. de victu acutorum morborum, iſt dat hen de pijn is opclimmende tot de Claviculen/Borſte ende Armen/ ſoo ſalmen hem de Lever ader openen aende ſelve zijde van de pijn. Oock leert den ſelven Auteur inden eerſten Boec/daer hy vanden Pleuris eñ Peripneumonia ſchrijft: Daer gheen ſtuymen opgeworpen en wordẽ/ daer ſal tbloet afghetogen worden/uyt de Lever of Miltader op de hant ghelegen/aende ſelve zijde vande ſterte/ende dat niet alleen inden Pleuris/ maer oot inde inflammatie der Leveren: alſo dat de phlebotomeringhe aen de ſelve zijde van den Pleuris ons haeſt hulp doet/maer aende contrarie zijde lanckſaem/oft gheen. Sulcx doende/ſo zijn wy oock navolghers der natueren: want de natuer belaſt

Vande aderlatinghe/ eñ wat aẽ men verkieſẽ ſal.

belast zijnde met groote Hooftpijn / oft met inflammatie der Leveren oft der Milten/ soo sal de natuer altemet porren om door tbloepen upt den Neuse / van de selve zijde daer de pijn haer lastigh valt/ ende daer door wat de natuer ooc merckelijck verlicht.

Wt de contrarie zijde bloedende/ en doet geen voordeel.

Maer soot'bloet upt de contrarie Neuse van de pijnlijcke zijde quaem / soudt meer een quaet als een goet teecken zijn. Hierom laet ons de natuer in desen navolghen / ende wanneer ons de inflammatie overcomt door tghewelt vande quade Humoren/ende dat in een pijnlijcke plaetse/soo verkiest vande grootste Aderen/die aldernaest den ghebreke gheleghen zijn / op dat hen tselve te snelder ende te meer upter plaetsen evacueren mach. Maer als het accident niet so snel of scherp en is/salmen een nauwe Ader verkiesen/ende verre van den ghebreke gheleghen / op dat de evacuatie te lancksamer geschiedé mach.

Profijt van de pijnlijcke zijde te phlebotomeren.

Door sulcke revulsie ende aftreckinge wort behindert de toevloedinge der Humoren/ eñ evacueert dat besmette bloet seer mildelicken upten gantschen lichaem. Summa door sulck latinghe gheschiet evacuatie/ want sy evacueert upt deselve plaetse daer de inflammatie haer is onthoudende/ist datmen tbloet bequamelijcken aftreckt/ als Galen. lib. de venæ sectione gebiet.

Wat revulsie is.

Ten 2 en. gheschiet door haer revulsie / dat is/ door haer wort uptgelockt dat bloet van de binnenste leden tot den buptenste / ende allet'ghene dat daer ingheloept was / welcke revulsie in deser manieren Galen. in proprio commentario, ende oock Lib. 5. methodi curativæ ooc geboden heeft. Maer van dese revulsie souden wy dolen/ datmen de Aderen opende in tselve Lidt daer dat lijdende is/oft inde plaetse daer seer by gheleghen. Oft en moghen sulcke latinge gheen revulsie / maer alleen een Derivatie ghenaemt worden.

Wat derivatie is.

Ten derden gheschiet door sulcke openinghe Derivatie: wāt door haer wort afgelept de vergader de materie/ want t'wort van haer uptgetoghen totten arm / ende dat vander zijden oft Borst/niet verre van daer ghelegen. Alsonu genoegh bewesen is/canmen upt de ader aende selve zijde soo veel bloets uptgeputten als noodich sal zijn/tot ontlastinghe eñ verlichtinghe vande benoude syde. Maer die daer nemen de contrarie syde/als de Arabische eñ haren navolghers bevelen/al ist datse veel bloets upt trecké/nochtans gheen infeckt of besmet bloet/ noch en verlichten door sulcke latinghe de benaude Ledekens der inflāmatien niet / maer beroeren daer door veel meer de quade materie upt haer plaetse/welck daer door haer selven oock dickwils is vermengéde met dat suyver eñ onbesmet bloet/ verbitteren ende verargeren so te meer de ingeflammeerde deelen/ want sy hebben de boose eñ infeckte materie/ die alleen was rustende in een zijde/door alsulcke latinghe oock inde ander gelockt.

Na den vierden dagh en salmen den Patient gheen bloet aftrecken/want dan de flupmen beginnen te multipliceren/ende souden door tlaten behindert wordé/ ten waer datter groote overbloedighept waer.

Pleuris pestilentiael.

Het Pleuris is altemet pestiael / ende is hem door syn fenijnighept onder den volcke verbrepdende/doende gheheel Hupsgesinnen te niet. In sulcken pestilentialen Pleuris en sal men desen reghel int Aderlaten niet onderhouden / maer sult hem dan tbloet upt de Aderen trecken/ wijt vande principael Leden gheleghen/ende dat alderbequaemste upt de Saphena, oft upt dé grooten Teen vande selve syde. Maer ist een vrouwe datse haer suyveringhe niet en heeft / oft eenen Man daer den ghewoonlijcken Speen opghehouden is / so salmen hem de Ader onder de knye-schijve/genaemt Popletica, oft wildy liever de Saphena, alderbequaemste openen.

Item als de materie Phlegmatijck is/ ende dat de materie ende t'speecksel gheheel rau ende ongekoockt waer/ende den Patient door tspouwen gantsch niet upt en worpt/soo en soudemen niet teghens den Methodum procederen / al en wierde den Patient voor den sesten oft achtsten dagh niet ghelaten: als wy een exempel lesen by Hippocratem, van eenen Anaxion ghenaemt/ welcken eerst den achtsten dagh ghelaten werde/ want desen lagh elf dagen dat hy geen flupmen door t'spouwen en losten/ welck te kennen gaf dat de Sieckte soo langhe rau ende ongheкoockt bleef/ ende daerom oock noch inden beginsel ghelaten werde. Want Galenus sept/dat tbeghinsel vanden Pleuris soo langhe duert/ tot dat den Patient een wepnigh ghecoockte materie beghint upt te spouwen ende te lossen: ende dit en gheschieden in Anaxione niet alleen den elfsten dagh/ maer lagh seventhien daghen sonder eenighe flupmen te lossen / waer upt blijckt dat t'beginsel soo langhe duerde. Ende dat Hippocratis het Aderlaten soo langhe vertoogh/ was (als sommighe ghevoelen) dat hy twijfelde of hy hem wilde purgeren of ter Ader laten: Maer siende dat den sevensten dagh alle teeckenen verargerden/met grooter Cortsen/ met beswaringhe des adems/ende grooten Hoest / eñ dat door t'fomenteren de pijn hem niet en versoetten / ende dat hy den achtsten dagh begonst te dollen ende te rasen/so heeft hy hem den achtsten dagh bloet doen aftrecken/want de Sieckte noch inden beginsel was.

Nota.

Hoe langh tbeginsel vanden Pleuris duert.

Indien de phlebotomeringen om eenighe saken niet en moghen gheschieden / soo salmen de Ventosen ofte Laet-bussen ghebrupcken / ende dat metten alder-eersten / terwylen de materie noch vloepende is/want de Ventosen keeren de materie af/sonder de natuer te krencken: maer men moetse langhe laten staen/ ende stellense in de Liessenen/ aende Billen/ onder de corte Ribben vande rechter oft slincker zijde/ oft ooc mede onder de knye-schijve.

Alsmen gheen Ader openen mach.

Ende de kinderen die ghemeenlijcken so cleyne ende nauwe Aderkens hebbé/ datse haer niet en vertoonen/sonderlinghe inde vette/ so machmen in soodanighe wel Ecchels ghebrupcken.

Vande vier tijden des Pleuris.

Het Pleuris heeft oock syn seker tijden : Als tbeginsel/het toenemen oft groepen/ het hooghste/ende het mineren. Ende ten zy dat wy de

natuer

natuer der Sieckten weten/met de veranderingen des tijts vanden Pleuris, soo en ist ons niet moghelijcken daer eenighe bequaem remedien toe te ordineren.

Vant beginsel.

[…]nt begin[…] van den […]uris.

Het beginsel/dat is/als de materie de natuer overwonnen heeft/ende dat de natuer haer niet meer teghens de sieckte en stelt/ dat alle de accidenten noch cleen zijn/als sonder groote pijn eñ stercke Cortsen/geenen of weynigh Hoest/weynigh uytspouwen/eñ tselve waterachtigh/ altemet grof/taey ende ront: ende het beginsel duert ghemeenlijcken 3. oft 4. daghen/na veelheyt der materien eñ sterckte der naturen. Oock somwijlen langher als de materie phlegmatijck is/ als boven van Anaxione verhaelt is.

Vant toenemen.

[…] toene[…] [..]n banden […]uris hoe […]ghe dat […]t.

Het toenemen vande Pleuris/is als hem de fluymen beginnen te groven/eñ dat de pijn met de accidenten beginnen te vermeerderen/ eñ de fluymen beginnen te koken/ lichtelijcker volgē/ rootachtigh oft ghelu beginnen te worden/alsse van te voren ander coleur ghehadt hebben.

Vanden staet.

Den staet ende volcomenheydt/dat is/als de sieckte op thooghste gecomen is/ ende geheel stil schijnt te staen/als de fluymen gherijpt/ dat is/ wit/glat/een-verwigh zijn/ eñ lichtelijcken opghewo rpen worden : ende als sommige verhalen/soo isser veel wakens.

Vant afgaen des Pleuris.

Het afgaen is/ als hen de accidentē/als pijn/ Hoest/Cortsen/eñ ander swarigheyt des adems verlaten/ende de fluymen geheel gerijpt eñ ghekoockt / ende worden sonder moeysel opgeworpen / ende allencxkens blijven alle accidenten achter.

Vande laxativen in deser passien.

De laxativen moeten in desen met grooter voorsichtigheyt gebruyckt worden / want worden van sommighe gheheel verworpen / eñ syn haer alleen opde clysterien betrouwende : want lichtelijcken souden de fluymen daer door opgehouden worden. Oock al ist datmen yemanden purgeert daer inwendighe inflammatie is / gelijck het Pleuris is/so en suyvertmen nochtans niet uyt de plaetse daer de inflammatie oft dat Pleuris is schuylende /ende de ghesonde deelen des Lichaems crencken daer door: Daerenboven is den Loop des Buycx int Pleuris oft int Peripneumonia te vreesē/als Hippocrates seyt: Maer soomen bevint dat het noodigh is t'lichaem een weynigh te purgeren / soo salmen dat met lichtwerckende laxativen doen /sonderlinghe als daer eenighe swarigheydt int neer-lijf waer/ende beneden de corte Ribben/ende dat in den beghinsel der Sieckten/ al eer de Humoren plaets hebbē/oft daer na alsse bereyt zijn: maer waer de Sieckte periculeus is/is den Loop oock te vreesen. Ende en sult oock gheen laxativen gheven op eenighe oordel daghen / op dat ghy niet en behindert de teeckenen van den aenstaēden Crisis, oft den Crisis selfs: daerom en geefse niet opden vierden/sesten oft den sevenstē dagh/ noch en vermengter gheen stoppende/ maer laxerende/weeck-makende ende versoetende medicamenten toe.

Indien den Patient gheenen Camergant en heeft / so suldy hem voor het Aderlaten oft daer na een Clysterie stellen/aldus.

Clysterie.

Neemt Maluwe / Heemst met de wortelen/ Violen M. j. Lelie-wortelen ℥. ij. Vijgen n°. vj. Lijnsaet eñ Fenigreec ana ℥. j. Chamil eñ Meliloot ana p. j. ß. Violen bloemen p. ij. Dese in schoon water ghesoden/ende in ℔. j. nats resolveren Cassien ℥. x. Suycker/Mellis rosarum ana ℥. j. oft Mellis violarum/soo daer heete cortsen zijn: Maer isser wint? Olie van Chamille ℥. iij. hier van een Clysterie ghemaeckt/ eñ men mach dit alle 3. daghen herdoen/ so den patient hert inden Buyck is.

Ten selven / des Winters alsser geen Cruyden te becomen en zijn.

Neemt t'sop van een Hoentjen oft van eenen Hamel ℔. j. dry doyeren van Eyeren/ Chamil olie ℥. iij. Suycker ℥. ij. Zout ʒ. j. ende dit tot eē Clysterie gebruyckt. Of doeter Cassien ℥. j. toe. Oft neemt Gherste water ℔. ij. twee doyeren van Eyeren/Suycker ℥. j. ß.

Of de decoctie van M. ij. Zemelen/℔. ij. twee doyeren van Eyeren/Suycker ℥. ij. Chamil olie/soo daer gheen Cortse en is: oft met Cortsen/ Olie van Violen ℥. ij.

Maer so den Patient wel Camergant hadde/ende gheen Clysterien noodigh en waren/so suldy hem ten eersten na dat hy gelaten sal zijn/ fomenteren/ om soo de pijn te versoeten/welcke pijn altemet noch door't Aderlaten/ oft nae de Clysterien niet en wil cesseren/ waer toe de voren verhaelde / oft dese navolghende stovinghe/ dan seer profijtelijc ghebruyckt sullen worden.

Fomentatie.

Neemt Maluwe met de wortelen / Violen/ Parietarie/Chamil/Melliloot/d'opperste van Dille ana M. j. Lijnsaet ende Fenigreec ana ℥. j. ß. tsamen in water gesoden ende doorgedaen/ ende in een Verckens blase ghevult/of sponsien daer in ghenet/ende de zijde daermede gestooft: daer na met eenen warmen doeck afgeveeght/ ende met dit Liniment bestreken.

Liniment.

Neemt Olie uyt versche soete Amandelē geperst/Chamil olie ende Olie van Violen ana ℥. ß. Soffraen ℈. ß. Was een weynigh/ tot een Liniment ghemaeckt.

In heete saken.

Neemt

Neemt olei Violarum ℥.j. wit Was q.s. oft doeter olie van Leliē toe ℥.ß. ende sonder was vermengt wildy.

Seker laxerende dranken diemen in tyden noot zijnde / in desen sal moghen ghebruycken/ ende purgeren soetelijck.

Purgatie.

Neemt den syroop vande infusie vande Provintie Roosen met Senie bladeren ghemaeckt ℥.j. Catholici ℥.ß. Electuarij è succo rosato ʒ.j. met de decoctie van Gerste soethout ende Rosijnen eenen dranck vermengt/ ende smorghens vroech inghenomen.

Oft.

Neemt Cassien versch uytghedaen ℥.ß. syr. vā Violen ʒ.v. Electuarij è succo rosato ʒ.j.ß. geresolveert met een decoctie van Gerst/ Soethout ende Rosijnen/ende smorghens vroech inghenomen.

Oft dit Bolus.

Neemt Cassie ℥.j. met wat Suyckers tot eē Bolus vermengt/ende vroech inghenomen.

Ten selven.

Neemt Manna ℥.j.ß. met Suycker / als boven een Bolus ghemaeckt.

Om de Fluymen lichtelijcken op te werpen/ende den dorst te lessen.

Wté coleur der fluymē wort materie der sieckten bekent.

Eerst comende byden siecke salmen neerstigh aenmercken ofte hy de fluymen neerstigh quyt wort of niet/ende soo hyse lost/salmen de coleur vande fluymen aensien / ende oft hyse lichtelijcken quyt wort: gelijck de coleur is/so is de materie vande sieckte/te weten/isse bloetachtich/so comt de siecte uytē bloede: zijn de fluymen geelachtigh / soo comt de sieckte uyt Cholera, ende in beyde dese materien moetmense indē beginsel vergroven/ ende dat meer inde Cholera, als inde sanguinen: ende daerom suldy voorden dorst ordineren / ende daer de materie subtyl is/ voor haren dranc syroop van Violen: want die vercoelt ende doet de materie vergroven: maer soo de materie noch is vlopende/ soo salmen den syroop van Jujuben gebruycken/want die is oock vergrovende / ende dient daerom oock best gegeven als de materie noch vloepende is/ waer toe oock bequaemlijcken gebruyckt mach worden den syroop van Papaver met het water Pimpinellæ, oft met Gerste water vermengt/want sy vergroven/ benemen tvloepen ende doen de pijn te niet.

Summa inden beginsel als de materie noch is vloedende/ende doort Lichaē leyt en dwaelt/ moeten gebruycken medicamenten die een weynich suyveren/ ende de fluymen een weynich vā een deelen / want sterck affsuyverende/soude de fluxie vermeerderen.

Ende om sulcx te verhoeden salmen inden beginsel ordineren Suycker-Penie/den syroop vā Jujuben/elect. Diatraganthæ frigidæ &c. nae de materie vereysschen sal.

Int declineren.

Maer int declineren ende afgaen der sieckten salmen ghebruycken den Diaireas simpl. Suycker Candy/ende diergelijcke affsuyverende medicamenten/ende tselve matighen nae de sieckte heet oft cout zijn sal.

Soo de sieckte uyt Phlegma gecomen is/soo isse den patient met couwen aenghecomen/ende worden door thoesten luttel quyt/ eñ datse quyt worden is seer dun/subtyl ende schuymich/altemet grof ende taey. In desen moeten de medicamenten stercker zijn/ende ordineren hen ongepelde Gerste in schoon water ghesoden/oft water daer Rosijnen in ghesoden zijn/vermenghen daer den syroop van Violen in/men moetse niet langhe ghebruycken / maer nemen terstont den syroop van Venus hayr met de decoctie van Soethout/van Rosijnē of van Gerst al warm/ ende daer nae comen tot den syroop van Soethout/van Hyssop/ van Prassio oft Oxymel, alsmen hier nae verhalen sal/na de materie vereysschen sal.

Vant Gerste-water eñ sijn operatie.

Neemt ghepelde Gerste ℥.ij. ghesoden in ℔.j.ß. schoon waters op de helft/ over een lanck saem vyerken / door eenen schoonen doeck ghedaen/ende gedroncken/want tversoet de Borst/ het doet de fluymen lichtelijck op warpen / het beneemt de scherpheyt der Kelē/het doet te niet de hitte des ganschen Lichaems: so daer gheen hitte en is/ vermengter wat Anijs saedt/Soethoudt ende Rosijnen toe / ofte altemet wat Caneels alleen.

Het Suycker water ghesuyvert / rijpt/ versacht ende voedet: den Suycker Candy eñ Penie gebruyct mē so wel in heete als coude saken.

Oft.

Neemt ghesoden water of Gerste water ℔.j. Broot-suycker oft suycker Violaet ℥.iij. ofte doeter ʒ.j.ß. Caneels toe/alsmen wil dat meer voedet/versterckt ende suyvert.

Het honich water wort oock als tgerste ofte het Suycker water gebruyct/het suyvert stercker de Borst als het Gerste water: maer het Gherstewater versterckt meer.

Dat Honichwater is goet ghebruyckt als de taey humoren opde Borst liggen en rammelen/ maer men salt niet ghebruycken inde heete cholerijcke Sieckten / ende wort van Mesue aldus beschreven.

Hydromel, oft aqua Mellis.

Neemt suyveren Honich ℔.j. Fonteyn water ℔.viij. dit tsamen over een koolvyerken gesoden/ tot dat t'derde oft t'vierde deel versoden sal zijn/ door eenen schoonen ende dichtachtigen doeck ghedaen / ende dit versch ghedroncken.

Ende

Ende moet desen Hydromel wat waterachtigh zijn: want te seere ghesoden/ soude hy haest in een Cholera veranderen ende min penetreré/ ende meer dorst verwecken/ als oock Rhases verhaelt.

Dé Oxymel doet de grove ende taey humoren van een schepdé/ maer is in sommige Lichamen suspect/ als inde jonghe kinderen magher ende dorre persoonen/ m lancholijcken/ ende eenighe pijn in Zenuen oft zenuachtighe plaetsen hebbende/ die scherpe Hoesten hebben/ eñ sonder rust slapen/ ende debile van Lichaem zijn.

Neemt den Oxymel mettensyroop van soethout/ ende dat al leckende ghebruyckt.

Oft aldus/ in coude taey viscose humoren.

℞. specierum Diaireos simpl. ʒ.ij. Diatragacanthę, frigidæ ℈.j. syrupi Capillorum Veneris & Glycyrrhizæ ℥.j. dit tot een leckinghe vermengt.

Oft.

Neemt Diatragacanthæ frig. ʒ.vj. Sacchari candi, Penidiarum, pilularum albarum ana ʒ. iij. Diaireos simpl. ʒ.ij. syroop van Violen ende van Jujuben q.s. tot een leckinghe vermengt/ ende soo men stercker wil afsuyveren ende van een deelen/ soo salmen tghewicht vanden Diaireos ende den Diatragacanthum verminderen/ ende inde plaetse vanden Penie witten Honich nemen/ ende inde plaetse vanden voorsz. syropé nemen den syroop capil. Ven. met den Oxymel.

Oft.

Neemt Loch sani & experti ℥.j. specierum Diaireos ʒ.iij. cum Oximell. simpl. fiat Loch, ende met een stocxken van soethout ingenomen.

Ten selven.

Neemt de specien Diaireos simpl. ende Salomonis an ʒ.ij. Loch de Pino ℥.j ß. Oxym. scillitici q.s. tot een leckinghe vermengt/ ofte voor den Oxymel scyllit. neemt den syroop Liquiritiæ, de Hyssopo, &c.

Dranck/ versoetende eñ suyverende.

Neemt de wortelé Helenij, Polypodij quercini, de saden Carthami ghestooten ana ℥.ß. cap. Ven. Hyssopi, Prassij ana M.j. Jujuben/ sebesten ana n°.xij. Vijghen n°.vj. Rosijnen sonder steenen ℥.j. Soethout ghepulveriseert ʒ.vj. tsaet Altheæ ʒ.iij. hier van eenen dranck ghemaect/ met Suycker gesoet/ ende door den dach inghenomen.

De subtijle fluymen vergrovende.

Om de subtyle materie meest comende upten bloede oft van Cholera, eñ in heete saken te vergroven/ op datse den adem te beter omvat ende upt geworpen mocht worden/ hebben wy mentie ghemaeckt. Oft procederen aldus.

Electuarium in Tabulis.

Neemt de specien Diatragacanthi frig. ʒ.ij. Penie ℥.j.ß. tsamen ghereſolveert met Violen water/ hier coerkens van gegoten/ ende telcken inden mont ghehouden.

Ten selven.

Neemt Penie ℥.ij. de specien Diatragacanthi frigidi ʒ.ij. Rosijnen sonder steenen/ het saet van Malue ende Cattoen ana ʒ.j. dit met syroop vã Violen een leckinghe gemaeckt/ ende gebruyct.

Een ander.

Neemt de specien diatragacanthæ frigid. ℥. ij. Penie ende Suycker Candy ana ℥.ß. syroop van Violen ende Jujuben ana ʒ.vj. ofte wildy noch meer vergroven/ doeter dé syroop van Papaver toe/ met den Syroop van Venus hayr/ want daer door wort sijn violentie benomen.

Alst Pleuris upté bloede voorsaect met Phlegma vermengt/ so salmen de fluymen doen rijpé/ lossen/ ende den dorst blussen. Aldus

Neemt Gerste water ℔.j. syroop vã Venus hayr/ van Violen/ van Soethout ana ℥.j. Oxymel simpl. ℥.j.ß.

Oft.

Neemt syroop van Venus hayr eñ van Violen ana ℥.ß. Oxymel simpl. ℥.ß. met Gerste water/ oft met Hydromel daer Soet-houdt in ghesoden is.

Ten selven.

Neemt Loch de Pino ℥.j ß. Penidiarum ℥.ij. pulveris Iridis ʒ.iij. de specien Diatragacanthi frigidi ʒ.j.ß. het pulpe vande Rosijnen ℥.j. tsaet van Malue ende Althee an ʒ.j. ß. dit vermengt met Soet-hout tot een leckinghe/ ende met een stocxken van Soethout alle uren gheleckt.

Pleuris met loop des Buycx.

In desen moetmen mijden alle decoctien/ die den Buyck zijn werck makende/ maer procederen aldus.

Neemt ongghepelde Gerste p.j. de vier coude saden/ Anijs saet ʒ.iij. Bornasie ende Buglos bloemen ana p.j. hier van een decoctie gemaect/ ende in ℔.j. van deser decoctien resolveré den syrope van Venus hayr ℥.iiij. dit vermengt/ ende alle morghens gebruyckt ℥.iiij. oft v.

Maer indien den Patient vanden beghinsel seer crachteloos waer gheweest/ eñ niet ter ader ghelaten en waer/ so salmen hem ten eersten begeven om met plaetselijcke hulpe den Buyck te confortecen/ als hier nae volghen sal/ ende houden van ander voorhaelde remedien op.

Aldus/ confortcrende ende stoppende.

Neemt olei Cidoniorum, Masticini, oft van Myrthus, oft olei Rosacei omphacini.

Of wildyt stercker hebben/ soo maect aldus.

Neemt het pulveris Myrtillorum, roode

Rooſen/Maſtic/root Coral/Macis ana ʒ.j.eñ als den Buyc met de voorſz. olien wel overſtreken is/ſalmẽ de voorſz. pulverẽ daerop ſtropen.

Oft.

Neemt/olei Omphacini,olie vã Maſtic/oft Myrthus ana ℥.ß. Myrthus beſyen / Maſtic/ Cupres-noten/ Granaedt ſchellen/ Balauſtie/ Galnoten/ Note muſchaten/ Acaciæ, root Coral ana ℈.j.ß.gepulveriſeert/met Was een Liniment ghemaeckt daer den Buyck morghens ende avons mede gheſtreken/daer toe int ſtrÿcken vermenghen een weynich Azijns.

Als de Sieckte nu in Statu, ende op thoochſte gecomen is/ſoo moetmen de natuer aldus confoꝛteren.

In ſtatu morbi. Neemt conſerve van Violen ℥.j. conſerve vã Bugloſſe ende van Capillus Veneris ana ℥.ß. deſpecien Diatragacanthæ frigidæ & Diapenidij ſine ſpeciebus ana ʒ.j. met ſyroop van Jujuben ende van Violen q.ſ.eẽ leckinge gemaect.

Confortative in coudẽ ſaken.

Neemt conſerve van Violẽ ende van Venus hayr eñ Bugloſſe an ℥.ß.conſerve Enulæ campanę,of van Ireos ʒ.j.ſpec.Diaireos ſimplicis. ſpecies Diapenidiorum ſine ſpeciebus ana ʒ.j. met ſyroop van Venus hayr een leckinghe ghemaeckt.

Nota. Aenghemerckt den Patient dickwils in Statu oft ontrent den Staet van deſer ſieckten veel met waken ghequeldt is/ ſonderlinghe weſende met grooter hitte/ſo ſalmen hem ordineren om te doen ſlapen/ nochtans toeſien datmẽ de fluymen niet en behinderdt/ daerom ſoo de materie ſubtÿl is/ende vergrovinghe behoeft/ ſo machmen hem ſonder perÿckel ordineren den ſyroop van Papaver ende van Violen / met Violen oft Gerſte water/maer niet als de materie grof eñ taey is/ende daer op ghehouden wort. Oft.

Aldus verſoetende eñ vergrovende.

℞.ſyroop van Mancop ende van Violen ana ℥.j. ß. Violen water ℥. iiij. de ſpecien Diaireos ſimpl. ʒ.j.vermengt/ende ſavons ſlapen gaende inghenomen.

Ten ſelven.

Neemt ſyroop van Violen ende van Venus hayr ℥.j.ſyroop van Mancop ℥. ß. ende inghenomen/als boven.

Het Voor-hooft ſalmen hen beſproeyen met Oxyrrhodion. Maer ſo daer een grove ende taey materie op de Borſt gehouden wort/ſo ſalmen dit navolghende moeten gebruycken.

Neemt onghesoden Amandel Melck ℥. iiij. Soffraen gra.iiij.de ſpecien Diaireos ʒ.j.ende ſavons laet inghenomen : ende oft hy daer noch niet af en ſliep / ſoo ſalmen daer toe doen t'ſaet vanden witten Mancop/ ende mẽ mach dit ooc gebruycken inde plegmatÿcken / maer niet den Oxyrrhodium voorſz. Ende ofte daer yet op de Borſt gebleven waer/ſalmen nae den ſlaep corrigeren met de ſtrÿckinghe ende leckinghe verhaelt.

Van ſommige cruyden ende ſubſtantien/ die door een verborghen cracht haer operatie in deſer ſieckten doen.

Hoe wel daer ſommige cruyden ende ander ſubſtantien wel groote cracht ende ſchoon operatien/ door een ſonderlinge verborghen cracht ſchÿnen te hebben/nochtans om ſekerlÿc te procederen/ſo en ſalmen den voorſz. regel niet voorby paſſeren/als ader-laten/fomenteren/Clyſterien te ſtellen / nae men noodigh bevinden ſal/ maer elck op ſÿnen tÿt.

Aldus.

Neemt root Coral met de ſchelpen van roode Haeſnoten ghepulveriſeert ana ʒ.j. met Hydromel inghenomen.

De wilde Verckens tanden ghepulveriſeert ende ʒ.ij.met Pimpinel water ingenomen/ deſghelÿcken het pulver Priapi Tauri op haren bequamen tÿt inghenomen/want ſy verdroogen/ ende dat daer ingevloeyt is/cureren ſy/daerõ en ſalmenſe niet terſtont oft den eerſten dagh ingeven/of ooc niet als de fluymen beginnen te ruymen / want door haer groote verdrooghende cracht ſoudenſe de fluymẽ op doen houdẽ/maer men machſe nae den eerſten dagh ghebruycken/ ende dat profÿtelÿcker in coude als in heete materien.

Aldus.

Neemt de tanden van een wilt Vercken gepulveriſeert ʒ.ij.met witten Wÿn ingenomen/ oft met Pimpinel water. Oft ſommighe ghevent in met olie van Lÿnſaet al warm.

Ten ſelven.

Neemt Priapi Tauri in eenen oven gedorret/ cleen ghepulveriſeert/ende met witten Wÿn ʒ. j.inghenomen/ſoo daer gheen Cortſe en is/ ofte met Oxymel ende Gerſte water/ iſſer Cortſe.

Deſgelÿcke cracht ſalmẽ bevinden in de roede oft ſchacht vande Herten ingegevẽ met Gerſte water oft water vã Pimpinelle/ of met tſap van een Hoentjen/ende als ſommighe meynen/ machment t'allen tÿden innemen.

De bloemen vande roode Coren-bloemen of Clap-rooſen/ in Latÿn Papauer erraticum oft Papaver rubium vel fluidum genaemt/ zÿn in deſen oock ſeer gheprezen/ alſmen opden bequamen tÿt des Pleuris is gebruyckende/ waer in ſommige wÿven/ ende meeſters der Wÿven na volgers/in deſen ſeer dolen/ die daer water van deſe rooſen diſtillerẽ door haer loode clocken/eñ den crancken tallẽ tÿdẽ vandẽ pleuris tot groot hinder vanden Patient ingevẽ/ſo int begin/toenemẽ/ſtatu, eñ int declineren : daer doch elcken tÿt van deſen ſÿnen eyghen adminiſtratie vereyſcht/als boven ghenoech verhaelt is/ſoo ſalmen dan inden beginſel vander ſieckten/ ſo lange als de fluxie noch gheſchiedende is / ende de humore noch doort Lichaem is dolende / deſen cruyde/ſÿn pulver/ſÿn ſappe/het water ofte den ſyroop daer van ghemaeckt/innemen. Van de r de Coren bloemen/ haer ope tie.

Aldus.

Neemt

Neemt het pulver van dese bloemē ʒ.ij. met witten wijn en isser gheen Cortse/oft met Gersten oft Scabiosen water isser Cortse / ende dat inden beginsel oft tot twee dagen gebruyckt/oft soo langhe als de fluxie gheschiet.

Een ander.

nfusio pa- paveris er- ratici.

Ick heb genomē een deel van de voorsz.bloemen/te weten/tot ℔.j.bloemen/ iij.℔.waters/ eerst de bloemen op een Tafel wat laten liggen verslaen/ende de bloemen in lau water geset 2. uren/ende ghestopt/daer na uyt ghedout/eñ soo tot drymael ververscht/ eñ uytghedout/eñ van de infusie ghenomen ℥. iij. ende daer onder vermengt Syroop van Violen ℥.j.eñ dat sdaeghs 2.oft 3.mael warm inghenomen.Oft hebt hen altemet alleen laten nemen tot groot profijt vā den Siecken.Waer toe den Syroop uyt deselve infusie gemaeckt/seer ghepresen wort / eñ wort aldus ghemaeckt.

yrupus. ap.errat.

Men sal nemen vande voorsz.infusie/eñ doen in elck pont nats geclarificeert Suycker ℥.xij. ende dat op een suyver vyerkē tot een syroop gekoockt/welckmen een jaer lanc bewaren mach: ende hier van den Patient daeghs ℥.iij.oft iiij. alleen/oft met witten Wijn / oft met Pimpinel oft Scabiose water in laten nemen/twee dagen oft soo langhe als de fluxie duert.

Suycker uyt tsap van de roode Coren-roosen/dat ick seer goet bevonden heb.

ectuar. e cco pap. ratici, in bulis.

Neemt tsap uyten bloemen een deel / eñ witten Brootsuycker cleyn ghestampt als meel/ eñ in een schoon schotel ghedaen / eñ daer t'voorsz. sap op ghegoten/ dat tsuycker tamelijcken nadt is/ende daer tsuycker dun uytghespreydt / inde schotel/ ende in de heete sonne gheset/ daer eenen schoonen doeck overghelept/eñ ververschen dat soo dry oft viermael met het Sap / den Suycker t'elcken cleyn ghebroken / ende daer koerxkens van gemaeckt met dat sop/ ende hert inde sonne opgedrooght / oft door foute vande heete sonne/sahnen daer ten lesten koerxkens van gieten met het sap/ op eenen marmor steen/welckmen oock een Jaer goet hout in een stove daer den suycker niet en smelt: ende daer den siecken door den dagh dicwils van in den mont ghenomen/ende smeltende inghenomen/ ende dat den tweeden dagh incluys.

Oft gepulveriseert ʒ.ij. met Schabiose water oft met Wijn inghenomen.

Sommighe nemen de voorsz.Bloemen/ende siedense in Pimpinel water / ende ghevent den Siecken in tot ℥.iiij.

Nota.

Maer zijt ghedachtigh dese voorsz.remedien alleen te gebruycken inden beginsel vandē Pleuris : want soudemen die ghebruycken na dat de fluxie der Humoren geschiet soude zijn / soo souden sy behinderen het lossen der fluymen/eñ den crancken in groote benautheyt brenghen/want de lossinghe der Fluymen is in desen meest noodigh / daerom soo moghense oock wel voorsichtigh zijn met haren Pleuris-water/ dat syt ooc alleen op den bequamen tijt gebruycken.

Mesue seyt/ indien de humeure des Pleuris binnen de 14.daghen niet geresolveert eñ wort/ maer pijn/Cortse/ Hoest/ende ander accidenten vermeerderen/ende de natuer vanden crancken onsterck is/so sal d'eynd' van desen de doot zijn. Maer so de natuer noch sterck is/als Hippcra. oock verhaelt/ so sal den Apostcem tot maturatie comen : daermen dan ten eersten de natuere met lichtwerckende in te hulp comen sal / want de stercke maturerende te ghebruycken / soudemen de subtijle materie uyt doen aessemen/ende de grove soude daer alleen in blijven. Oft soude hy avontueren uytbreken/aleer hy volcomelijcken rijp soude wesen / daerom ghebruyckt ten eersten de onstercke maturerende/ in deser manieren.

Maturerende.

Neemt Maluwe / Althee met haer wortelen ana M.j. Meliloot/Chamilbloemen/Violē bladeren ana M.ß. Vygen n°.viij. Lijnzaet eñ Fenigreec ana ℥.ij. tsamen in water gesoden/daer sponsien in ghenet/uytgedout/ ende daer op gelept/ d'een voor eñ d'ander na/ daer nā dese Linimenten daer op gestreken/oft met wolle daer op ghelept.

Neemt de Mucilaginis Malue, Althee, seminis Lini & Fœnigreci, met de decoctie van Vijgen ana ℥.j.uytgedaen/versch koeyē melc ℥.iiij. oft v.vermengt/ende op een cool vyerken geset/ daer een weynigh gheel Was onder gedaen/tot een Liniment ghemaeckt/ ende met wolle daer op ghelepdt.

Oft.

Neemt de Mucilaginis Althee, Fœnigreci, ende van Lijnzaet / met de decoctie van Vygen uytghedaen ana ℥.j.ß. Lelie wortelen onder de Asschen ghebraden/ Capoenen vet ana ℥.j. Dit onder een gemengt/ende daer opghelept.

Ten selven.

Neemt Lelien wortelen onder de asschen gebraden/wel morwe ℥.iij. Lijnsaetmeel ℥.ij .het meel van Fenigreec ℥.j.ß.vette Vijgen n°.vj. Enden ende Hoender-vet ana ℥.j.ß.ouden verghen Reusel ℥.ij.ß. Dit tsamen vermengt/ende tot een Emplastrum gheappliceert.

Dit navolghende / om stercker te matureren.

Neemt de Lelie wortelen / witten Ajuyn/ Suerinck/ Maluwe/ Chamil ende Meliloot/ tsamen morwe ghesoden/door eenen teems ghewreven/daer toe doende Terwenmeel/meel vā Lijnsaet ende van Fenigreeck / versche Boter/ Hoender ende Ganse vet/ ende tot eē Cataplasmā gheappliceert.

Oft.

℞.Diachyli magni, oft de mucilaginib. eñ malaxeren die met olie van Lelien/oft Irini.

Om van binnen te matureren.

Neemt Jujuben/Sebesten ana n°.x.pulver van Soethout/ Rosijnen sonder steenen ana ʒ.ß.Daepen/Vijgen n°.v.tsamen in ℔.ij.ß.waters op de helft ghesoden ende doorghedaen /olie van soete Amandelen versch uytgheperst ʒ.ij.Suycker tot het soet ghenoch is/ eñ daer van sal den patient dickwils inden dagh warm innemen.

Ten selven.

Neemt syroop van Soethout/van Jujuben eñ van Venus hayr ana ʒ.ß.met de decoctie vã Gerste/ Rosijnen ende Soethout vermengt/ eñ smorghens ende savons voorden eten inghenomen.

Ten selven.

Neemt versche Boter onghesouten ʒ.iiij.de Mucilaginis uyten Vijghen ʒ.ij. olie van soete Amandelen versch uytghedaen ʒ.j.tsamen vermengt/eñ met Suycker een leckingh gemaect.

Indien de stercke pijn der zijden / met de vehemente Cortsen wat gecesseert zijn/ende alleen een obschure ende ghewichtighe pijn ghevoelt/ geeft te kennen dat de natuer niet sterc genoech en is om den Aposteem te doen scheuren/so sal den patient hem roeren ende bewegen/hoesten/ braken/ roepen/niesen eñ dierghelijcke/ soo veel alst hem moghelijcken sal wesen/ ende gebruycken dit Emplastrum.

Emplastrum.

Neemt de Lelie wortelen ghesoden oft ghebraden ʒ.viij.Heefdeech ʒ.iij. vette Vijghen ʒ.iiij.Duyven drec ʒ.ij.Honich ʒ.iij.ß.Soffraen ʒ.ij.ouden Verckens Reusel q.s. tot een empl. ghemaeckt.

Aldus.

Neemt de wortelen Altheæ ghesoden / ghestampt/ende doorghedaen ʒ.iiij.versche Boter/ Honich ana ʒ.j.ß.duyven drec ʒ.j. tsamen vermengt/ende warm daer op ghelegt.

Om van binnen te matureren.

Neemt Fermenti Tritici ʒ.iij.in eenen doeck gebonden/ende xxiiij.uren in ʒ.viij. schoon waters ghelept/ daer nae den doeck daer uytgenomen ende vermengt/ daer toe ℔.j. Honichs/eñ ghesoden tot dat tvierendeel alleen overblijft/ daer nae door gedaen/ ende daer dicwils warm van ghedroncken.

Ten selven.

Neemt fermenti tritici aut hordei ʒ.vj.hier een papken van ghesoden met water vermengt daer vette vijghen in ghesoden zijn/ende wildy/ vermengter wat honichs toe/ende eten dat.

Item een papken ghemaeckt vant meel van de roode Ciceren ende gegeten/ wel gedeessemt broot in Azijn oft Hydromel geweeckt ende gegheten : versch ghesoden Melck met Vijghen/ ende dickwils inghedroncken. De Vijghen inden beginsel vanden eten gegeten/eñ naden eten de keernen vande Pijn of Dennen boomen/als Mesue sept.

Ende oft den Aposteem binnen thien dagen of daer ontrent niet door en brac met de voorsz. remedien noch hen gheen accidenten en waren verlichtende/soo moetet den patient besterven.

Soo den Aposteem nu brac met witten ende meest een een-parige coleur des Etters/sonder quaden reuc/ende tamelijcke uyt uytwerpinge/ met verlatinge der Cortsen ende ander accidenten/ beteeckent een sekere hope totter ghesondtheyt/ende int doorgaen des Aposteems/so slaet den Etter gade door wat wech hy is lossende.

Ende so hy waer vloeyende opte Borste ende Longhe/soo leydtse met alle neerstichept af/op datse daer gheen stede en grijpt/ende soo oorsaec geeft tot aenstaende teeringhe / daerom om de Borst wel te suyveren/ soo ghebruyckt dese decoctie.

Mundificatio.

Neemt Venus hayr / Hyssop ana M.j. vette Vijgen ʒ.iij.Rosijnen sonder steenen ʒ.j.ß.soet hout ghepulveriseert ʒ.j.gesoden/ ende met honich water inghenomen. Oft.

Neemt ghesoden Gerste water ℔.j.ß. daer Suycker Candy in geresolveert / ende gedroncken. Den Hydromel suyvert meer af.

Ten selven.

Neemt Oxymellitos simpl. syroop van Venus hayr ende van soethoudt ana ʒ.ß.de wateren van Hyssop/van Scabiose ende Buglos an ʒ.j.samen vermengt/ende warm ghedroncken.

Een ander.

Neemt Hissop M.j.ß. Venus hayr M.j. de wortelen Iridis,Netelsaet ana ʒ.ß.vette Vijgen ʒ.ij.Rosijnen sonder steenen ʒ.j.ß. dit gesoden/ wildy doeter wat honichs in/eñ lau ingenomẽ.

Het ghedistilleert water Hederę terrestris ʒ.ij.oft iij.inghenomen / maeckt de Borst suyver van haren etter.

Maer oft den Etter na de weghen der urijnen waer dalende/ soo salmense met dese navolgende uytsuyveren.

Neemt de wortelen Apij,Petroselini,Brusci, Asparagi, Fœniculi in witten Wijn gheweyckt ana ʒ.ß.Soethout gestooten ʒ.j. de vier groote coude saden ana ʒ.ij. Venus hayr M.j.roode Ciceren M.ß.tsamen in water op de helft ghesodẽ/eñ doorgedaẽ zijnde/neemt ℔.j.ß. van dit nat/Suycker ʒ.j.ß. de specien Diarrh. Abb.ʒ.ij.eñ dẽ patient sal daer van alle morgens drinckẽ/tot dattet vanden etter wel gesuyvert is.Het Gerste of honich water dicwils gebruyct/ doet het selve. Men sal hẽ altemet wat Cassiẽ versch uytgedaen /laten gebruycken/ met dẽ bovẽ verhaelden dranck. So den etter hem is begevende nae het inghewant/ soo salmen desen dranck ghebruycken. Passagie der urijnen suyverende

Neemt de decoctie van onghepelde Gerste/ ende vande Semelen ghesoden ℔.j.hier in gheresolveert Suycker Candy ende honich van Roosen ana ʒ.j.hier van een Clysterie ghestelt smorgens voorden eten/ ende dat dickwils herdaen.

Ende om het quetsen vande Darmen te verhinderen / soo laet hem smorghens desen Syrope ghebruycken.

Neemt syroop van Roosen é Rosis siccis ℥.j.ß. Weechbreeden water ℥.iij. dit sommige daghen vervolght.

Het Lichaem nu vanden etter wel gesuyvert zijnde / soo salmen de consoliderende gaen ghebruycken/aldus.

Consoliderende.

Den verschen Kase / soete Melck dickwils ghestaelt/schelpen van Creeften / Bolus Armenie, Terra sigillata, sanguis draconis, Olibanũ, Mastic, Carabe, Corallus, Gummi arab. Myrrha, Balaustia, Roosen ende dierghelijcke. Dese machmen geven met doperen van Eyerẽ/ sommige met gestaelde Melc/met tsap van Queen/ van Roosen/ van Granaten / met Syroop van Myrthus ende van Roosen.

Men mach daer toe ooc gebruycken de Trochis. de Carabe, tot ʒ.j. geresolveert in ℥.iiij. aqua Scabiosa, met wat Honie. Ofte met t'sap Millefolij.

Om de ulceratie van binnen te ghenesen/af te suyveren/eñ te verstercken.

℞. Symphyti utriusque cum radicibus ana M.j. Veronice, Pilosel̃le, Bethonice, Plantaginis, Hyperi, Scabiose, Polygoni, Rosarum rub. ana M.ß. in schoon water ghesoden op de helft/ ende nemen van dat ghesoden nadt ℔.j.ß. vermenghen daer wat Suyckers toe/ eñ alle morghens ℥.iiij. oft v. warm inghenomen/ ende soo daer gheen Cortse en is/machmense in wijn sieden/wildy nemet tsavondts 2. uren voor den avont eten oock ℥.iij. in.

Oft bestrijckt de zijde met dit naevolghende Vnguentum.

℞. Trochiscorum de carabe ʒ.ij. olei cydoniorum, olei rosati omphacini ana ℥.ß. de trochissen salmen cleen pulveren/ ende met eẽ weynigh Was een Salfken ghemaeckt / ende ghebruyckt. Hiermede het gherechte Pleuris verlatende/salmen hier nu vant ongherechte Pleuris gaen verhalen.

Van den bastaert-pleuris.

AEngesien wy in tbeginsel des Boecx/ daer wy van den gerechten Pleuris getracteert hebben/mede mentie gemaeckt hebben van den Bastaert-pleuris/ so van sijnen oorspronck als vande teeckenen/ ende onderschept tusschen den gherechten Pleuris / salmen hier nu alleen verhalen/hoemen in desen naden reghel sal moeten handelen. Want indien dan de pijn is schuylende alleẽ in d'uyterste Musculen der Borsten/sal men die met deselve remedien inden gherechten Pleuris verhaelt cureren/ maer moet men inde uyterste deelen stercker Remedien ghebruycken dan inden gherechten Pleuris / ende dat inder manieren hier na volghende. Eerst vande Emplastren ende Vnguenten/ aldus.

Een Emplastrum om de materie ter huyten uytwaerdts te trecken / ende de pijn te versoeten.

Neemt Chamil bloemen/Meliloot ana M.j. Althee/de wortelen Iridis ana ℥.vj. vette Vygẽ ℥.iiij. tsamen gesoden/ ende ghestampt/eñ door ghedaen / daer toe doende het pulver van roodt Mostert zaet ℥.iij. met out Verckens reusel tot een Emplastrum ghemaeckt / ende hem op de krancke zijde ghelept.

Ten selven.

Neemt Chamil bloemẽ M.ß. Lijnzaet meel/ het meel van Fenigreec ana ij ℥. de wortelen Iridis ghesoden ende gestampt ℥.iij. Duyvẽ stront ℥.j.ß. Hoender vet ℥.ij. Olie van Lelien / ende van Chamille ℥.j. hier van met Was nae de const een Vnguent. ghemaeckt/ ende opde pijnlijcke zijde gheappliceert.

Een ander Emplastrum, ende worde seer goet bevonden in coude phlegmatijcke ende visceuse materie.

Neemt Schip-peck ℥.iij. Chamil olie ℥.ij. Solpher ʒ.j.ß. Dit toe een Emplastrum vermengt/ende daer op gelept/ ende is ooc goet tot alle windigheyt oft ventositeyten.

Item Coolbladeren gesodẽ in schoon water/ oft in boter ghefrijt ende ghestampt/ ende daer duyven dreck onder vermengt/eñ geappliceert.

Ende of de materie nu ter huytẽ uytwaerts ghetogen waer / ende hem tot rijpinge ende tot sweeringhe begaf/welckmen aen de gheinflammeerde ende geswollen plaetse gewaer worden sal. Desgelijcx door de cloppende pijn/so salmen den selven aldus tot maturatie brenghen.

Maturerende.

Neemt Farinæ tritici purgatæ, Furfuræ, Farinæ Fabarum ana ℥.ij. Caricas pingues contritas n°. x. Axungie Porci veteris ℥.iiij. Croci ℈.ij. Farinæ seminis lini & Fœnigreci ana ℥.j.ß. ouorum vitellis tribus, fiat arte Emplastrum, ende gheappliceert.

Ten selven/ van Avicenna beschreven.

Neemt het Meel van Fenigreeck ℥.ij. Peck ℥.iij. Was ℥.j. ende met olie van Chamille gemalaxeert/ ende daer op ghelepdt / op een dun leerken ghestreken / ende eenen subtijlen doeck oft sindale daer over ghelepdt / ende opde zijde ghelept/want t'versoet de pijne.

Desghelijcken oock alsser gheen oft weynigh Cortsen is / soo salmen het EMPLASTRUM OXYCROCEUM met reynen olie van Cha-

mille ghemalaxeerdt daer op moghen appliceren. Ende begheerdy hier meer van te weten/ soeckt na eysch des wercx u gherief int gerechte Pleuris.

Maer oft hem dat Bastaerdt-pleuris met grooter pijn vertoonde/so salmen hier in procederen alsmen int gerechte Pleuris ghehandelt heeft/ soo met Clysterien/phlebothomeren/fomenteren ende ander decoctiē/altijt vermengende om wint te verdrijven/als Anijs ende Venckel zaet/ ende de Clysterien meughdy alle drij dagē eens ghebruycken. De Coppen salmen hem stellen opde plaetse daer hem de pijn is onthoudende: ende so de pijn groot is/sosalmense hem eerst opde Billen/oft opde Schouderen stellen/ende daer na opde pijnlijcke plaetse. Hier mede eyndighende ons propoost.

Hier hebdy nu tghene (beminde Couzijn) dat ick Iohan Haghens niet alleen uyt verscheyden Autheuren hebbe vergadert/maer ooc mijn eyghen proceduere/so ick in desen byden crancken gheprocedeert hebbe / biddende t'selve in danck te willen ontfanghen: Ende so ghy u laet duncken/my in desen niet ghenoegh gequeten te hebben / denckt dat ghy in desen de meeste schuldt hebt/door dien dat ghy in dese troubele tijdē my me sulcx lastigh ghevallen zijt : nochtans hopende dat u/ende alle de gene diet behoeven sullen/dienstigh sal wesen. Welck haer wil gunnen den Alder-oppersten ende eeuighen Medecijn/ wiens Naem moet zijn ghepresen van eeuwigheyt tot eeuwigheyt/ Amen. Eynde d[…] Tractae[…] vandē P[…]ris.

Den edelen ende vromen Marcus van Steelant/ Raet ende Rentmeester generael des doorluchtigen Prince van Oraengien/wenscht Ian Haghens salighheyt eñ voorspoet.

ICk mach nu wel voor ooghen hebben/eerweerdighe Heer/het out Adagium, oft spreeckwoort: Ne Iupiter quidem omnibus placet: Want ick ghenoegh versekert ben/dat desen mijnen arbeyt oock alle man niet ghenoegh behaghen en sal: hoewel sy nochtans voor ooghen behooren te hebben/datter gheenen arbeyt hoogher en is te achten/dan die tot profijt van alle menschen wort ghedaen. Ende aenghesien dat ick van uwer E. daer toe versocht ben om een weynigh te willen schrijven vanden Graveel ende Steen/so inde Nieren als inder Blasen berustende/en hebbe ick tselve niet connen laten/hoewel nochtans de materie seer swaer is / ende oock noch hedens daeghs byden Gheleerden daerom ghearguëert wort/soo om de materie/oorsaec/ en de manier sijns groeyens/so inde Nieren als inde Blase/alsmen int navolghende Tractaet bevinden sal. Maer al niet tegenstaende/hebbe ick desen mijnen arbeyt liever willen stellen tot correctie van den verstandigen/ dan van uwer E. te verwachten de beschuldinghe mijner negligentie. Daerom tot meerder versekeringhe van alles/ so hebbe ick mijn toevlucht genomen tot de vermaerste ende principaelste Autheuren in deser Passien vermaert / niet allen de Oude/maer oock de Jonghe/op dat ick gewapent zijnde met haren schilt/wetenschap ende experientie; my selven te stouter mach stellen teghens alle Sycophante, oft Achterclappers/die doch selden eenige saken met goeden oogen aensien: so en heb ick oock niet connen ghelaten/hier seker experimenten toe te voeghen/van my by diversche persoonen warachtigh bevonden. Hiermede E. Heer/u biddende desen mijnen arbeyt te willen ontfanghen/van sulcken/als vanden ghenen die u sonderlinghe is beminnende: en wilt oock niet alleen de gabe / maer veel meer de gunste des Ghevers aensien. Blijft ghesondt / uyt der Stadt Delft/ Prid. Idis Iunij. 1584.

Vanden steen der Nieren.

Van de materie/opwerckende cracht/ende maniere vant groepen des Steens/soo inde Nieren als inde Blase/ alwaer verscheyden opinien byden Autheuren van gevonden worden.

Verscheydē opiniē by dē Autheuren van de groepinghe des steens.

DEn Steen (als ons sommighe verhalen) wort inde Blase tot een Massa gebracht/ ende dat uyt een grove aerdtachtige materie/wiens binnenste deel tsamen storckelt/ende soot ten lesten niet uytgedreven en wort / wort de subtijlste vochtighheyt so door de hitte als door de coude daer uyt gesoghen/ende soo in eenen steen verhardende/ wort daer na vande urijne over ende weer gewentelt/ ende so doort aencleven van den slijm vermeerderende. Andere allegeren uyt Hippocrate, dat den steen groept uyt de verbrande urijne/tgrofste daer van opwerpende/de onnatuerlijcke hitte ende de subtijlste vochtigheyt affettende.

Hippo. de Aere, aqui. & locis.

Andere segghen uyt Hippocrate, dat den Steen is groepende uyt het zandt-sincksel ende grontsop der urijnen/wesende als Lijm/ welck tselve tsamē backt. Andere t'selve wederleggende/ende segghen/soo haest de natuer tsant is gevoelēde/ t'selve terstont wederom uytdrijft/ooc door dien den Steen der Nieren effen ende glat is/ende de Blase seer moepelijc valt/ wort daer om seer haest sonder te connen vermeerderē/uyt ghedreven. Ander sustineren datter gheenderley Steen inde Blase en groept/ oft hy en heeft syn eerste fondament ende schepsel eerst inde Nieren vercregen/ tselve bewijsende door de voorgaende pijn diemen eerst inde Nieren was gevoelende. Oock sietmen den Nieren-steen altijdt int midden als een note ghefatsoneert/welc een seker teecken is/dat hy uyt de Nieren inde Blase gesoncken is : ende meer ander opinien die hier byden Gheleerden Autheuren ghevonden worden / het welcke wy hier nu voor by passeren/ Hipp, 4 morbis

maer

maer is warachtigh dat de ſteenen inde holligheyt oft ſubſtantie der Nieren veroorſaké/ door de verbrandinghe ende verdorringe der grover ende verbuylde Humoren aldaer verhardende/ als Hippocrates in lib. Epidemorum ende Galenus in comento primo verhalen. Deſgelijcken oock de grove ſpijſe/ende grof voetſel voort brenghende/doen den Steen groeyen/ſonderlinghe in den ghenen die heedt van Lichaem zijn/ als ons Galenus ende Paulus Ægineta zijn verhalende. Gal. Lib. 3. de aliment. facult. & lib. 5. de ſanitate tuenda, & Ægineta lib. 3. De overbloedighe gulſigheyt en verbitteren deſe paſſie niet alleen/maer zijn de ſelve oock veroorſakende/als Galenus ende Ætius verhalen.

Gal. de renu affect. & Etius tetrabibli 3. ſerm. 3.

Deſghelijcken ſeyt Hippocrates Aphoriſ. 26. lib. 3. & Galenus in eundem, dat dé Steen een paſſie der kinderen is/ welc om haer gulſigheyt veel rauwe Humoren vergaderen/ wiens grofſte deelen met de urijne in de Blaſe vergaderdt worden / aldaer veranderende in een bequame materie des ſteens / waertoe de groote hitte de tweede oorſaeck is.

De pueris.

Deſghelijcx wort in den ouderdom veel rauwe ongekoockte humoren vergadert/nochtans niet uyt een gulſigh eten oft drincken/als in den kinderen/ maer door de ſober kokinghe eñ verteeringhe die in haer ghеſchiet/ oock geen groote hitte hebbende / om de ſubtijle vochtigheydt daer uyt te trecken / ende ſoo in eenen Steen te veranderen; alſoo dat den Steen niet inde jonckheydt als inden ouderdom en is groeyende als Hippocrates de natura hominis is verhaléde. Oock ſoo en is den Steen der Nieren met den Blaſen-ſteen niet accorderende / t'ſy van coleuren/ figuren oft van gedaenten/noch en hebben gheen ghelijckeniſſe inder ſubſtantien: want gemeenlijcken is dé Blaſen-ſteen veel grooter als inde Nieren/oor witter oft aſchverwigher van coleuren/ende oock meeſt (als verhaelt is) inde Kinderen om haer gulſigheyt voorts comende.

De ſenibus

Oorſake vanden mineralen ſteen.

Hier is oor wel met natuerlijcke redené te bewijſen/ dat deſen ſteen met de minerael ſteené al eenderley oorſaeck / ende een manier van groeyen/oock inde ſelve manier haer coleur ontfanghen/als Ariſtoteles met deſe woorden oor verhaelt/ſegghende: Ex pura vera terra non lapides fieri, ſed ex tenaci materia exhauſto ignea vi humore. Alſoo dat de materie der Aerden daer den Steen uyt groeyen ſal/moet taey ende lijmigh zijn/ gelijck pot-aerde daermen potten uytbacken ſal/ want ander droogh aerde gheen taeyigheyt by haer hebbende/en ſalmen geenen ſteen uyt comen backen / maer ſal alleen in een herde pulver veranderen. Maer daer de hitte is werckéde in eé leemachtige aerde/ ſo iſſe eerſt de vochtigheyt daer uytſuyghende eñ verdrooghende/ende metter tijt in eenen Steen veranderende. Maer is te weten dat noch de mineael ſteenen/of in ſmenſchen Lichaem groeyende / niet alleen haren oorſpronck en nemen uyt hitten/oft oock alleen uyt couwen: want de ſteenen die door't weycken des waters ſmelten/zijn door de hitte te ſamen ghebacken. Maer contrarie iſt te verſtaen/alſſe vande hitte des vyers zijn ſmeltende/ als de ſteenkens die in ſommighe Landen aen de Rivieren van de Glaeſmakers vergadert ende gheſmolten worden / om Glas daer van te maken / als ons lofwaerdighe Autheuren verhalen : waer uyt wel te mercken is/ datſe uyt coude tſamen ghegroeyt ende verhart zijn : alſoo dat door de onnatuerlijcke hitte de materie haer vochtigheyt ontoghen wort. Eñ de coude doet de viſceuſe vochtigheydt te ſamen ſtorckelen ende verharden : want de hitte door de drooghte verſterckt weſende / ende de coude met de vochtigheyt vereenight / doetſe opſtorckelen. Daerom al wat uyt hitte ende drooghts vergadert is / moet door coude ende vochtighe dinghen ghereſolveert worden. Ende wat uyt coude ende vochtigheyt verherdt is / moetmen wederom door warme ende drooghe dinghen doenſmelten : alſoo dat den Steen wel met eenderley Medicament uytghedreven mach worden / maer met eenderley Remedie niet ghemineert worden.

en Steen
aȝh ſo wel
it coude
s uyt hitte
men.

Ende de Steenen die uyt een taeye/couwe/ phlegmatijcke Humore zijn verſteent / ende als keyen verherdt/ worden eerſt door de hitte ghedorret ende ghekoockt / daer nae door de coude tot herdigheyt ghebracht / waer door ſy noch uyt hitten noch door couwe geſmolten worden.

Den Steen mach uyt de vier Humoren ſynen oorſpronck nemen / maer is meeſt uyt de Cholera met Phlegma vermengt/ voortcomende/waer door hy oock meeſt van coleuren root/ met wat ghelen ende witachtighen coleure vermengt is / te kennen ghevende/datter Cholera ende Phlegma zijn dominerende.

Andere ſegghen dat hy de coleur is ontfanghende van den bloede/ nae de hitte der plaetſen daer hy leyt/ende na de coleur der plaetſen daer hy in groeyt/welck met tvoorgaende ghenoegh is accorderende. Andere ſuſtineren dat de Steenen haer coleur ontfanghen vande hitte/ na dat die groot oft cleyn is: want na dat die groot oft cleyn is/dat den Steen daer na oock ghecoleurt is. Ende eenen Simon Portius in Ariſtotelis philoſophie ſeer ervaren/is oock ſyn opinie met meer ander Philoſophen drijvende / ſegghende: Dat oock alle excrementen des Lichaems haer coleur alleen ontfangen door de kokinge : maer de ghemeen ſchole der Medicijnen met Galeno accorderende/ſegghende/dat de verſcheyden coleuren diemen ghemeenlijcken in alle excrementen ſiet/niet uyt de kokinghe/ maer door de toevermenginghe van verſcheyden Humoren gheſchiet/alſmen oock claerlijcken ſien mach aende tumoren ende gheſwellen der Huyten uytſlaende/welck al haer coleur ontfangen nade toevermenginge der humoré: alſo dat alle de verſcheydé verwen inde ſteenen in tlichaem gegroeyt/of in ander minerael ſteenen / oft oor die gebacken worden/ moeté al haer verſcheydé coleuren uyt diverſche materie tot elcken couleure dienende/ ontfangen/eñ niet uyt de hitte of kokinge: maer is waer/dat de materie haer coleur uyt de hitte moet ontfangen: wãt de hitte/als een wercmeeſter der ſteenen/als Ægin. verhaelt/geeft de materie oor haer verwe: als de Pottebackers door ervarentheyt ſgelijcx bevindé/als ſy haer potté/

Variæ de coloribus lapidũ ortum ſentẽtia.

Epiſt. ad lectorẽ commẽtarij in Ariſt. libellum de coloribus.

Paulus Ægineta. l. 3.

Teſten/ of eenigh ander ghebacк/ met eenighe coleuren willen vercieren/materie daer toe verkieſen / nae dat ſy de coleure daer in willen hebben.

Den Steen mach int Lichaem preſent weſen/ ſonder nochtans datſe van te voren eenigh Graveel oft ſant ghelost hebben/oft oock eenige pyn inde Lendenen ghevoelt hebben / als dickwils ondervonden is. Ter contrarien mach ẽ ander veel ſants loſſen/ſonder nochtans Steen te hebben : want de ſantachtighe ſubſtantie en can niet tſamen ſtorckelen/ ſoo lange daer geen rauwe ende ſlijmighe materie toe en vermengt/ welck hem tſamen doet lijmen : by exempel/indiẽ de materie meeſt uyt Cholera procedeert/ſo ſal hem inde urijne veel rootachtich ſcherp ſant verſchijnen/welc (als verhaelt is) by hemſelven niet tſamẽ ſtorckelen can/of in eenẽ ſteen veranderẽ/ ten zy dat hẽ daer een ſlijmige materie toe vermengt/welc hen tſamen doet lijmẽ/ want aẽgeſien de Cholera een humore is van haerſelven heet eñ droogh/ ſo wortſe door de hitte meer ontſteken/waer door alle vochtigheyt haer te meer uytgeſogen wort/eñ haer aertachtigh overblijfſel en is niet dan Sant/waer door den Patient dickwils veel ſants is loſſende/ende zijn oock ſoo langhe den ſteen onderworpen alſſer ſant is loſſende/ende t'ſant in grooter menichte loſſẽde/is goet : want gheeft te kennen dat de afdrijvende natuer ſterck is : maer als tſant nu niet meer met de urijne af en ſpoelt/ſo ſtaet den patient in perijckel om tſelve in een Steen te veranderen.

Seker aenmerckinghe

De corpulente perſoonen zijn ghemeenlijcke tot deſer paſſie genegẽ/ ende dat doort overvloedigh ſlijmich voetſel/ooc door dien de paſſagien ende conduyten in haer ſeer nau zijn/waer door die ſeer haeſt door de voorſz. materie ỽſtoppinghe lijden.

Deſgelijcx oock in de magere perſoonen/door de groote hitte die ghemeenlijck in haer is verſchijnende.

Oock ſo en zijn de Vrouwen niet ſo dickwils als de Mans met deſe plaghe gequelt / ende dat om haer maentſuyveringe/ of door de glatheyt ende bequaemheyt haerder paſſagien der urijnen.

Teeckenen om den Steen der Nieren te kennen.

De pijn der Nierẽ is ſeer groot/maer en verandert de plaetſe niet als de Colijcke/met pijnẽ moeten ſy hen roeren ende buyghen / het Been aende ſelve zijde is hen altemet met eẽ doofachtigh ende vremt ghevoelen / ende dat door verdruckinge der Zenuen/haren oorſpronc nemende uyt de Lendenen/oft uyt benouwinge vande groote ader Vena cava ghenaemt. Sommighe meynen dat de teſticulen oft clooten opghehaelt worden. Int vermeerderen der pijnen/walgenſe ende vomerenſe/ſommighe moeten dickwils haer water maken/ eñ ſtopt hem allenſkens op/ metten eerſten is haer urijne dun/waterachtich eñ weynigh/ eñ dat door de verſtoppinge harer paſſagien/altemet want ſants loſſende/ten leſtẽ is de urijne geheel opſtoppende met onlijdelijcke pijne/ met groote begeerte des camergancx/ ſonder nochtans yet quijt te worden / altemet door tghewelt des Steens wat bloets loſſende : ende ſo in den gront der urijnen wat ſants wort ghevonden/ſo is den ſteen uyte Nieren geſoncken/ende ſoo den ſteen effen ende glat is / wordt te beter uytgedreven/ maer lancworpich/ hoecachtigh eñ getact/wort met ſwaricheyt geloſt.

De urijne dickwils te loſſen / en geeft altijt gheen verſekeringhe vanden Steen vry te zijn/ want al is d'een paſſagie der urijnen verſtopt/ ſoo machſe haerſelven doort ander loſſen/ maer ſo de paſſagien gheheel gheſloten zijn/ende geen urijne altoos en mogẽ loſſen / ſo vloeytſe te rugge/waer uyt veel ſwaer accidenten ſtaen te verwachten : als ſwellinge des Buycx/den Hicke/ ſy vallen in onmacht/ ende vercrijgẽ groote benoutheyt der Borſten / ende ten leſten overvalt hen de doot.

Ordonnantie des levens.

Ten eerſten ſalmen hen wachten van groote couwe ende groote hitte/ want deſe ſonderlinge vyanden der Nieren zijn / want door de groote hitte worden de paſſagien der urijnen ontſlotẽ/ ende trecken te meer humoren tot haer/ende die van natueren binnen gheſloten behooren te blijven/ worden door de hitte daer uyt ghedreven : door de coude en doen de Nierẽ haer officie niet/ want ſy en ſuyveren/noch en treckẽ de weyachtighe niet tot haerwaerts/ noch en ſeynden tſelve niet ter Blaſen waert / dat doch haer officie is/ſo datſe beyde quade accidenten verwecken/ door de coude/als datmen ſeer qualijck ſijn water mach loſſen/oft al droppelende ende met pijnen/de hitte doet te overbloedigh/ altemet oock een bloetachtighe materie loſſen / alſoo datmen de Nieren voor deſe twee vyanden wel bewaren mach.

Stercke co- de/ eñ gro- te hitte / z- vyandẽ d- Nieren.

Waer door de Nieren verhitten.

De Nieren zijn verhittende door grootẽ arbeydt / ſijn oeffeninghe veel in heete plaetſen te doen/als inde hitte der ſonnen/ by heete vyeren te ſtaen / door tghebruyck van heete ſpeceryen/ Wijnen/Venus te hanteren / ſonderlinghen indẽ ouderdom/ als Hippocrates met deſe woorden ghetuycht / ſegghende : Vnciam unam ſeminis importunè ejecti plus afficere detrimẽti,quam ſanguinis quadraginta.

Venus/ b- ant der ni- ren.

De Nieren worden vercout doort exerceren in ſeer coude plaetſen/ oft door t'ghebruyck van vercouwende Spyſe/als Comcommers/ Couwoerden/Pepoenen/Latuwe/ende boven al de coude wateren/als ſneeu/haghel/oft ijs water. Men ſal de Nieren niet ſo weynigh oft niet ſoo heet decken / datſe daer eenighe veranderinghe door ontfanghen: van alle gramſchap/ſwarigheyt ende droefheyt ſullen ſy haer wachten: deſghelijcx van opden rugge te ſlapen of te ruſten : maer ſmorghens vroegh op te ſtaen/ welck niet alleen den Nieren goet en is/ maer voor den ooghen ende tgheheele Lichaem.

Nieren w- den verco-

Aen-

Philoni. lib 5.cap. 18.

Aengaende vande spijse ende dranc: Ghy sult u alsulcke spijse verkiesen/ die goet voetsel is gevende/ ende licht te verteeré/ schouwen alle soute/ suere/ scherpe eñ te seer soete spijse / oft dat te hert om byten is. Alle manieren van Kese/ melc ende alle Fruyten/ ende alle tgene dat grof voetsel soude mogen aenbrenghen. Het broot sal zijn goet Roggen oft Terwenbroot/ daer de grofste zemelen wat uytghestegen zijn/ wel gedeessemt/ tamelijcken ghebacken/ niet te out of te versch. Alle manieren van onghedeessemt Broodt/ als koecken/ Pasteyen/ Taerten/ Raffoelen/ eñ alle Fritueren in pannen salmen mijdé. Alle vleesch van oude beesten/ als koeyen/ ossen/ stieré/ verckens/ oude schapen/ Herten ende geyten vleesch. Alle water-vogelen/ als Swanen/ gansen/ Enden/ ende al wat ghesloten voeten oft lange halsen heeft/ als Cranen/ Pauwen/ en dienen al tot der ghesontheyt niet. Jonck Calff vleesch/ Capoenen/ Patrijsen/ Phasanten/ jonge hoederen/ ende ander cleyn wilde voghelen/ jonge duyven int wilt vliegende/ machmen al tamelijcken gebruycken. Alle groote visschen/ grontvisschen/ als Ael/ Palinck/ Louw/ Garnaet/ Crabben/ Stuer-crabben/ Oesters/ Mosselen/ ende alle visschen in stilstaende oft vuyle wateren gevangen/ eñ sonder schubben zijnde. Item dé Salm/ Elft/ Cabbeljau/ Leng/ Haringh eñ Buckingh salmen seer sober of weynigh gebruycké: maer voornkens baerskens/ cleyne snoeckens ende poskens. De Hinnen eyeren weec gesoden/ zijn gesont. Uwen dranc sal zijn goet claer bier/ niet versch/ noch te seer hert van smaec/ gebruycken goeden/ witten/ cleynen subtylen Wijn/ die wel rijp is/ uyten ghelen siende/ eñ myden alle stercke wijnen/ die eenen straffen sueren smaeck hebben. Ende om dé Wijn alderbequaemst te wateren/ isser qualijcken eenen bequamen oft sekeren reghel van te gheven / want de Wijnen van verscheyden natueren zijn/ daerom soude elcken Wijn syn sonderlinge vermenginge vereysché: niet teghenstaende hebben sommighe eenen generalen reghel willen stellen om dé Wijn te vermengen: te weten/ dat het meestedeel Wijn ende het minste deel water blijft / daerom verkiesen tot de 5 deelen wijns twee deelen waters/ maer de beste vermenginge is / dat men het hinderen des Wijns eñ des waters daer door is verhoedende / ende alleen de deught daer van gheniet.

[Verme]nging [de]s wijns.

De vermenginge en moet niet gheschieden met seer cout put-water/ oft uyter fonteynen/ maer salmen eerst een weynigh laten veranderé/ noch men en sal den Wijn tsomers met geené sneeu/ ys oft hagelsteenen vermengen/ alsmen in sommighe Landen voor een ghebruyck heeft/ ende so terstont indrincken / welck niet alleen in dese passie seer hinderlijcken is/ maer ooc de zenuen/ tanden/ borst/ maghe/ darmen/ lever/ milte ende de Lijfmoeder: also datse hier door zijn vallende in diversche sware sieckten/ als het Colijcke/ pijne der Maghen / crimpinghe der Zenuen/ lammigheyt der Leden/ Popelsie/ dempigheyt der Borsten/ opstoppinge der urijnen/ den steen/ inwendighe verstoppinghe/ Watersucht/ ende dierghelijcke passien. Ende om sulcx te verhoeden/ soo salmen den Wijn vermenghen met put oft Fonteyn water/ dat eerst vande Locht wat ghetempert sal zijn: ende soomen groote s[n]ydinghe oft scherpheydt int lossen der urijnen ghevoelden / soo salmen om tselve te versoeten/ daer wat Gherstewaters / oft met water daer Soethout oft Althea in ghesoden sal zijn / vermenghen. Ende sullen hen wachten van diversche gherichten over een maeltydt te ghebruycken.

[Sond]erlijcke [ver]menging [de]s wijns.

[B]equame [ver]menging

De Cappers/ Olijven/ Asparagus, Hoppe/ ende dierghelycke/ waren hen goet ghebruyckt/ alsmense bequamelijcken ende matelijcken wist te ghebruycken/ anders zijnse te mijden / eñ niet alleen dese / maer oock alle ander Cruyden/ diemen Diuretica noemt / dat zijn watermakende cruyden/ als Pastinaken/ Marck/ Venckel/ petersélie/ Dille/ Gras wortel/ Bethonie/ Opgen/ Peyoenen ende dierghelijcke meer moetmen al voorsichtelijcken ghebruycken/ sonderlinghe na den eten: want boven dien datse seer openen eñ ontsluyten de passagie ende wegen der urijnen/ soo leydense ende doen passeren de rauwe ende onghekoockte deelen der Spijsen/ waer van ten lesten groot hinder comt.

Watermakende cruyden sal men met discretie gebruycken.

Haer [operatie].

Desghelijcken zijn de constringerende dinghen seer te mijden / als sueren straffen Wijn/ Peeren/ Que peeren/ Dayen/ Mispelen/ Cornoellien/ &c. Oock alle vettigheydt/ ende alle tgene daer grof ende lymigh bloet van ghegenereert mach worden: want soo de passagie der der Nieren door eenighe diuretice, oft watermakende dinghen gheopent waren/ so soudense lichtelijcken alsulcke grove ende taey materie tot haerwaerts trecken/ ende soo de passagie afsluyten/ ende in steen veranderen. Ende dat de Nieren gheheel vercout/ nauwe oft enghe / ende dat door de weyachtighe vochtigheyt des bloets niet wel afgescheyden en waer/ soo en soudent de Nieren niet wel tot haer connen trecken/ waer van veel hinders soude staen te verwachten.

Stoppende dinghen te mijden.

Somma dat de ghebreken der Nieren ende der Blasen met grooter swarigheydt ghenesen worden/ jae dickwils ongheneeslijcken zijn/ sonderlinghe inden ouden persooné/ als tselve Hippocrat. Aphoris. 6. libr. 6. met dese woordé verhaelt heeft/ segghende: Renum affectiones & quę circa Vesicam consistunt operosé sanãtur in senibus. Als den selven oock met dese woorden op een ander betuyght / Libr. 6. de morbus popularibus, seggende: Renum passiones non vidi sanatas post quinquagesimum annum: welck van Paulo Ægineta lib. 6. capit. 60. ende meer ander Autheuren gheconfirmeert wordt: Ende dit en is niet alleen te verstaen van den Steen/ maer van alle ulceratien der Blasen/ eñ oock berustende inde passagie der urijnen / als Philonius Libr. 5. suæ praxis, cap. 25. tselve genoegh is bewijsende / worden dese Steenen der Nieren ende der Blasen Morbi hereditarij genaemt/ want sy mede onder ander erf-sieckten aenghetelt worden: So weet/ daer desen Steen noch niet geconfirmeert en is/ ende eerst begint te groeyen/ soo is hy wel te verdrijven / ende te niet te doen. Maer nu stede ghenomen hebbende/ is ghenoegh onmoghelijcken: daerom salmen toesien dat hy gheen beginsel en neemt/ het welck verhoedt sal worden / door t'behinderen vande aengroeyende materie / ende soo daer eenighe materie teghenwoordigh waer/ salmense

Beghin des Steens/ syn remedie.

al eerse in eenen steen verandert/ uyt drijven/ eñ en can ooc in geenen steen veranderen dan door de hitte der Nieren / welcke hitte men ooc moet verhueden datse niet en verandert/ ende de selve oock gheheel te niet doen.

Den rechten Methodus om den Steen te cureren.

Den rechten reghel van deser curen geschiet door lenitive Clysterien ende Suppositorien/ want de volheydt der Darmen in dese passien seer hinderlijcken is/ daer nae door fomentatien unguenten/ Ader-laten/ de passagie der urijnen mollificeren/ laxeren/ openen ende versoeten/ eñ nu versoet zijnde/ salmen de Mage eñ ooc die nā de Nieren streckende/ purgeren ende suyveren/ op dat / alsmen yet innemen wil om den Steen te mineren / gheen ander vuyle humoren mede nae de Nieren doet passeren.

Ende nu de pijn versoet/ ende t'Lichaem met de weghen der urijnen wel geopent ende gesuyvert zijnde/ salmen alle neersticheyt doen om dẽ steen te doen slijten: maer daer den Steen oudt is/ moetmen den selven allenskens doen mineren/ anders suldy te vergeefs wercken/ ende of de urijne niet en wilde lossen / ende datse te rugghe vloeyde/ so salmen den Patient doen vomeren ende purgeren/ want anders soudẽ de ingenomen medicamenten alle haer crachten verliesen/ welck sy toch genoech verliesen int doorpasseren vande lange ende verscheyden passagien der Leveren ende Nieren/ de stercke beroeringe des lichaems helpt de urijne lossen/ ooc de wrijvinge op de passagie der urijnen Vritides, recht onder de Nieren gelegen/ streckende na de Blase/ ende helpt den Steen ooc uyt de Nieren passeren. Ende dit nu verlatende/ sal hier nu ons eerste intentie zijn om de groote pijn te versoeten: men sal daerom schouwen eenighe stercke laxativen in te nemen/ oft eenighe waterlossende medicamenten / want sy souden de materie nochmeer beroeren/ ende na de Nieren doen dalen/ ende de pijn vermeerderen.

Ten eersten comende byden patient / hẽ vindende met grooter pijnen/ niet wel camerganck hebbende / salmen hem ten eersten een Clysterie om camerganck te weecken ende te versoeten/ ordineren.

Clysterie.

Neemt Heemst ende Lelien wortelen ana ℥. ij. Malue/ Violẽ/ Parietarie ana M. j. Lijnsaet/ Fenegrieck ana ℥. ß. Anijs saet ʒ. iij. Vijghen nº. vj. Chamil/ Melliloot an p. j. ß. dit in water gesoden/ ende ℥. x. nāts resolverẽ Cassien/ Mellis Violati ana ℥. j. olie vande Olijve ℥. iij. tsamen vermengt tot een Clysterie.

Men mach hem ooc een Suppositorium stellen om den Buyck te weecken.

Den Buyck nu gheleecht zijnde/ bloet-rijck ende sterck van natueren wesende / soo salmen hem de ader Poplitis oft Vena curvaturę onder de Knyeschijve ghelegen/ openen/ oft de Saphena als Galenus libro 13, Methodi medendi, vermaent/ want door het bloet laten mach ooc de pijn versoeten / als Paulus Ægineta libro 3. capi. 45. betuycht/ ende openen hen de ader aende selve zijde vande pijne.

Aenghesien de pijn dickwils seer qualijcken wil cesseren/ ende van pijnen schijnen te vergaẽ/ soo salmen die door stovinghe ende strijckinghe doen cesseeren/ want door sulcke relaxatien ende mollificatien worden de passagien gheopent/ eñ den Steen eenen uytganck ghemaeckt.

Stovinghe.

Neemt de wortelen ende cruyden van Malue ende Heemst ana M. j. ß. Acanthi, Parietarię ana M. j. Lijnsaet/ Fenegrieck ana ℥. j. ß. Anijs ende Venckelsaet ana ℥. j. Chamil ende Melliloot an p. j. ß. in water gesoden/ ende daer spongien daer in ghenet ende d'een voor ende d'ander nae daer op ghelept.

Ten selven.

Neemt Heemst wortelen ende bladeren/ Malue / Parietarie / Violen ana M. j. ß. Chamil/ Melliloot ende Dil bloemen ana p. j. ß. ghesoden/ ende als boven ghebruyckt.

Oft.

Vult een Verckens oft ander Beesten blase/ met de decoctie Altheę, Maluæ, Parietariæ, &c. als boven/ ende daer mede ghestooft.

Oft vult de Blase half vol met olie van Dille ende van Schorpioenẽ/ ende daermede ghestooft/ ende met dese navolghende ghestreken.

Liniment.

Neemt versche onghesouten Boter / Capoenen vet/ olie van soete Amandelen versch uytgetoghen/ oft olie van Lelien ende Violen ana ℥. j. nieuw Was een weynich / hier van een Liniment ghemaeckt/ ende nae elcke stovinge/ smorghens vroech/ t'savons voorden eten / ende des nachts warm daer mede ghestreken.

Oft.

Neemt olie van Chamil ende van Dille ana ℥. j. Capoenen vet olie van Lelien van Schorpioenen ana ℥. ß. tsamen vermengt.

Oft gebruycken alleen den olie daer de wortelen Altheæ in ghesoden zijn.

Ende ofte de pijn niet cesseren en wilde / soo machmen een badt van warm water gebruycken.

Aenghesien hen dicwils veel winden met deser passien vermenghen/ daer door de pijn vermeerderende ende de Nieren benouwende/ so sal men dese Clysterie ghebruycken.

Clysterie.

Neemt Maluwe/ Parietarie/ Dil bloemen/ Melliloot an M. j. Camil bloemen p. ij. Carui/ Anijs ende Dil saet ana ʒ. iij. van dit ghesoden

nat genomen ℥.x.resolveren daer in Benedictæ laxtivæ ℥.v. Dil olie ℥.iij. dese tot een Clysterie vermengt.

Oft.

Neemt Camil/ Melliloot ende Dil bloemen ana M.ß.in soetemelck gesoden/ ende vant nat ghenomen ℥.x. Suycker ℥.j. twee doyeren van Eyeren/Chamil ende Dil olie ana ℥.ij. tot een Clysterie vermengt.

Of neemt olie van Camil ende Dille of Ru-te ℥.x. vermengt tot een Clysterie.

Eñ de pijn nu versoet zijnde/salmen een pur-gatie ghebruycken om de ghemeen weghen der urijnen te suyveren.

Purgatie.

Neemt Cassien versch uytgedaen ℥.vj. Anijs saet ℈.ß.met Suycker een Massa ghemaeckt/ ende vroech inghenomen. Oft neemt Cassien ℥. v. Diapruni simpl.℥.j.ß.met Suycker een Bolus ghemaeckt.

Oft desen dranck.

Neemt Capillus Veneris M.ß. Rosijnen son-der steenen n°.xiiij. Vijgen 4. Jujuben versch/ Sebesten n°.x. Soethout/de bloemen Cordiael ana p.j.de vier groote coude saden ana ℥.j. hier van een decoctie gesoden/ende in ℥.iiij.nats re-solveren Cassien versch uytghedaen ℥.vj.oft ℥. j.dit warm inghenomen: oft den dranck werct oft niet/eet op uwen ghewoontlijcken tijt.

Men mach de Cassien voorsz. oock resolve-ren inde decoctie van Soethout/ met de decoctie van Gerste/oft met Wey van Melck.

Oft.

Neemt Veneetschen Terebinthijn ℥.vj.ofte ℥.j.in een hostie gewonden/ende in wijn nat ge-maeckt/ende soo ingenomen/of vermengt hem met hoender sop/ende so inghenomen/want hy laxeert ende opent ende suyvert de weghen der Nieren ende der Blasen.

Ende pijn nu versoet/ende alle passagien ge-suyvert ende gheopent wesende/salmen voorts procederen om den Steē te slijten ende af te set-ten/ waer toe veel cruyden dienende zijn/ ende tselve zijn effectuerende/maer door verschepden graden ende complexien/ende sal hier eerst ver-halen vande gene die daer in couthept ende ge-tempert zijn/met versoetinge dē brant der Nie-ren te niet doen/ niet toelatende tsant in steen te veranderen.

Cruyden vercoelende ende ver-soetende.

Porcelepn/Scariola, Latuwe/ Endivie/ Ci-chorey/Cicarbita of Sonchus,Hieracium,Cō-drilla, Suerinck/ende de iiij.groote ende cleyne saden/want dese doen van een schepden/ setten af/doen de urijne lossen/ ende behinderē tgroey-en des Graveels/ sonderlinghen als de saden eerst gedorret zijn ende gepulveriseert/de Criec-ken over zee Halicacabi ghenaemt/zijn in desen seer goet.

Getempert in hitte. Als de soete Amandelen met de bitter/ende haer olien/Jujuben/ Sebe-sten/de gumme van bitter Amandelen ende vā de Kers boomen/de keernen vande Pijn-boo-men/drooghe Vijghen ende dierghelijcken/als Soethout ende de Pistatien/want sy versoeten de rauwichept der Nieren ende der Blasen/en-de benemen de scherphept der urijnen/ sy behin-deren tsamen storckelen des sants/ende drijven het upt.

Den herden Steen te niet doende ende slijtende.

Dese doen den herden Steen mineren ende breken/sy maken subtijl ende deplē van een/ son-der groote hitte ende drooghte / want te hittigh zijnde/soudense den Steen noch herder maken/ ende al wat sy in haer passagie vonden/soudent lossen/ende nae de Nieren leyden/eñ daer meer-der verstoppinghe maken. Te weten.

Tsap van Limoenen / de wortelen van Sue-rinck/Herniaria,Hippolapathi haer wortel/ of Patientię wortelen/ tsaet Hyperici, Portulacæ, Asperagi,Bardanæ oft Clissen/Bethonie/Cete-rach/ende Lonchitis aspera, jonge hoppe / Se-ven blat oft Herba Gerardi,&c.

Dese navolgende zijn wat heeter eñ scherper van naturen/ende door haer subtijle natuer eñ substantie openense de Conduyten der urijnen/ spoelen tsant af/ende breecken den Steen.

Den Apium,Petersselie / Venckel/ Daucus/ Valeriaen/Silermonteyn/Smirnium,de Cice-ren/Pimpinelle/Saxifraga, Creta marina,Mi-lium Solis, Sisymbriū, Aquaticum, Sion, Vr-tica,Ononis, Bybisticum t'saet ende wortelen/ Peonie saet/t'saet Tribuli sylvestris, t'saet ende bloemen vanden Brem / Calamintha, Poley/ Cappers / t'saedt Paliuri, de schorssen vanden Laurier/Genever bes[y]en/de vruchtē ende bloe-men Caprifolij, Calamus odoratus, Cyperus, van desen ende dierghelijcke machmen de com-positien ordineren nae de materie eñ passie ver-eysschen sullen.

Dese doen door haer scherphepdt den Steen breken ende slijt en.

Tgelas ghebrant / de ghebrande Eyerscha-len/den Milium solis,den Ochræ eñ den Muy-sen dreck.

Door haer verborghen cracht bre-ken dese navolgende den Steen.

Als den lapis judaicus, de Caerrbeenderen vanden Snoeck/het schaeffsel vande Menschen Beenderen/de Caerrbeenderen vanden Eghel/ de Beenkens ende hielen vanden Haze tot pul-ver ghebrant/ de asschen vande clauwen vande Peerden/de wilde Duyven tot pulver gebrant/ de cleyne vogelkens Troglodytes tot asschen ge-brandt/het pulver vande Pierwormen/tberept Boerrbloet/de asschen vande Muysen hoofden/ de Millepede oft Aselli, dat zijn de Seugen die lancr de mueren loopen/eñ deser gelijcken meer alsmen hier na volghende verhalen sal/doen al den Steen te niet.

Om den

Om den Steen te mineren.

Neemt electuarij Lithontripontis ℈.ij. bereyt Bocrbloet ℈.j. den ſyroop Capillorum Veneris ℥.ß. dit met water vã Milium ſolis, met de decoctie vande roode Ciceren oft met witten Wijn inghenomen.

Een ander.

Neemt Lithontripon ℥.ij. ende van dat pulver ʒ.j. ingenomen met de voorſeyde decoctien/ oft wateren/ of inde forme van een electuarium ʒ.j.ß. ende dat iij. uren voorden eten.

Oft.

Neemt Electuarij Iuſtiniani ℥.iij. ende daer van als voorſz. is inghenomen.

Nota.

Indien den patient waer geheel dor/ mager/ ende uytgheteert vande Nieren/ ſoo ſalmen tot de voorſz. compoſitien vermengen Mancop ende Meloenen ſaet ana ʒ.j. ende beſtrijcken de Nieren dickwils met dit Nieren ſalfken.

Unguentum.

Neemt olei Scorpionum compoſiti, olie vã Lelien ana ℥.j.ß. Was een weynich: ende ſoo den Steen met deſe remedien noch niet nae de Blaſe en wilde dalen/ ſo ſalmen hen coppen ſtellen een weynich beneden de pijnlijcke plaetſe/ dwerſachtigh nederwaerdts dalende/ met de paſſagie der urijnen nae de Blaſe.

Ende ſoo de pijn noch bleef dueren/ ſalmen badinghe ghebruycken/ maer met voorſichticheyt/ want te langhe inde badinghe te blijven/ ende dickwils te uſeren/ doen de crachten faelgeren/ maer daer de natuer ſterc is/ ſalmen uyt de cruyden voren inde ſtovinghe verhaelt/ een bat maken/ maer nemen de cruyden in meerder quantiteyt/ ende baden daer in/ ende ghebruycken dit volghende laxative eens ter weken.

Laxative.

Neemt Caſſien verſch uytghedaen/ Diapruni ſimplicis ana ℥.j. tſaet uytẽ Berberis gra.vj. Anijs ſaet ℈.j. Roſijnen ſonder ſteenen/ het pulpe vande Sebeſten ana ʒ.ij. het pulver van ſoet hout ℥.ß. met ſyr. van Venus hayr vermengt/ ende ℥.ß. oft ʒ.vj. teffens inghenomen.

Nota.

Dat ghy u niet vervordert om den Steen te ſlijten al eer de pijn verſoet ſal weſen/ als Ætius Amidenus verhaelt/ ſegghende: Porro & quæ urinam cient ac lapidem frangunt, tunc exhiberi convenit, quum vehementes dolores remittuntur: oock ſo moeten de paſſagien nade Nieren ſtreckẽde/ eerſt wel geopẽt eñ geſuyvert weſen op dat de dranckẽ onbehindert eñ te ſuyverer tot de Nieren mogẽ geraken/ ſo ſalmen dã alle neerſticheyt doen om den ſteen te doen ſlijtẽ ende uyt ſijn plaetſe te drijven.

Tetrabibli quertæ ſer. quarto.

Aldus.

Neemt tſap van Porceleyn/ vã Zee-Venckel eñ Laver an ℥.ß. Brem-ſaet/ Agrifolij ana ℥.j. Aſari, Bardanę ana ℥.ß. Ochreæ ʒ.iij. fijnen Caneel ʒ.j. de wortelen Eryngij gheconfijt/ conſerve van Brem-bloemen ℥.j. met den ſyroop è radicibus een conſerve gemaect/ ende alle morghens ʒ.iij. inghenomen/ daer op ghedroncken witten Wijn ℥.j.ß.

Ten ſelven/ alſoo inghenomen.

Neemt de wortelen vanden Meradijs gheſtampt ende tſap daer uytgeperſt/ de ſapen uyte cruyden Laver, Herbæ Gerardi ana ℥.iij. Azijn ℥.j.ß. Honich ℥.v. conſerve van Brem bloemẽ/ de wortelen Eryngij geconfijt/ het pulpe vande verſche Sebeſten ana ℥.j. bitter Amandelen geſuyvert/ de kernen uyten kerſ-ſteenen cleyn ghepulvert ana ℥.ß. de zaden uyten Cliſſen/ Dauci, Peterſelie/ Libiſtici aſari, eñ van Netelen ana ʒ.ij. tſaet uyten Peponen eñ Meloenẽ ana ʒ.ij ß. met de ſyropen è Radicibus de Byzantijs, ende van Limoenẽ ana q.ſ. tot een electuarium vermengt/ daer van ℥.ß. inghenomen/ daer op gedroncken witten Wijn oft de decoctie van roode Ciceren ℥.j.ß. want t'doet wonderlijck water loſſen/ tſuyvert de Nieren ende alle water paſſagien/ tſlijt den ſteen/ ende drijvet ſant uyt.

Ten ſelven.

Neemt Comcommer ſaet/ Milij ſolis, gebrãt glas/ Daucus ſaet ana ℥.j.ß. ghepulveriſeert/ ende vermenghen daer toe den ſyroop de quinq; radicibus oft nemen v. of vj. dagen ʒ.j. vant pulver in met de decoctie vande roode Ciceren.

Ten ſelven/ by my int ghebruyck.

Neemt de wortelen Bardanę, van Malue/ vã Altheæ ende Aſparagi ana ℥.j. roode Ciceren ʒ.vj. herbæ Gerardi, Laveris, Parietariæ, Trichomanis, Adianti ana M.j. Alkekengi n°.xij. Roſijnen ſonder ſteenen n°.xxv. Soethout ʒ.vj. de vier groote ende cleyne ſaden ana ʒ.j.ß. de bloemen Altheæ, Malue ende vanden Brem ana p.j.ß. dit in ſchoon water nae de conſt/ op de helft geſoden/ eñ in ℥.xviij. nats reſolveren oxymellis ſimpl. ℥.iiij. ſyr. vã Limoenẽ ℥.ij. caneel ʒ.ij Hier van ſmorgens ℥.iiij. ingenomen/ daer drye uren op ghevaſt/ beginnen t'ſelve met het eerſte quartier vander niewer Manen/ eñ vervolgent 5. oft 6. dagen/ eñ wederom met t'leſte quartier der Manen/ ende in de ander navolgende dagen ſalmen deſen navolgenden dranck drincken.

Aldus.

Neemt bitter Amandelen gheſuyvert ℥.ij.ß. de kernen uyten Perſiken eñ kerſ-ſteenen an. ℥.j.ß. de 4. groote coude zaden gepelt ana ʒ.ij. de zaden Apij, Geniſte, Petroſelini, Dauci, Berdane, ana ʒ.ij.ß. tſamen in eenen mortier geſtootẽ allenſkens witten wijn daer op gietende/ oft de decoctie van roode Ciceren ℔.ij. tſamẽ door gewronghen alſmen d'Amandelmelck doet/ eñ in een glas oft ſteenen kanne bewaert/ daer onder vermengt den Syroop è Radicibus compoſiti ℥.vj. of viij. eñ alle morgẽ ℥.iiij. ingenomen/ eñ ſwildy/ reſolveert altemet in elcken dranc Bocrbloet ℈.ij. ende 3. uren daer opgevaſt/ ende vervolghent ſommige dagen: daer na ſommige dagen daer op gheruſt hebbende/ ſuldyt met t'leſte

quartier der Manen wederom gebruycken/ eñ vervolgent ſommige dagen/ want wy hebbent van wonderlijcke operatien bevonden.

Oft aldus.

Neemt den tammen eñ wilden Raphanus, de wortelen Althee ana ℥. j. de wortelen Eryngij, Ononidis, Venckel en Peterſelie wortelen ana ℥.j.ß. Herbe Gerardi mette wortelen/ Milij folis ana M.j.ß. de bloemen Althee ende Maluwe ana M.j. de bloemen Geniſte ana M. ß. de wortelen ſchoon gewaſſchen/ eñ weynigh geſneden/ ende xij. uren geweyckt in lb.iij. wijns/ eñ daer na in een dobbel badt op t'derdendeel gheſoden/ ſterck uytghedout zijnde / ſalmen t'elcken in ℥. iiij. van dit nat reſolveren ʒ.j.ß. van dit navolgende poeder ſmorghens ende ſavondts 2. uren voor den eten inghenomen.

Pulver.

Neemt t'ſaet Bardane, Hyperici, Dauci, Geniſte, tſchaeffſel vande menſchen beenderen ʒ.iij. het pulver vande Scorpioenen ʒ.ij. het pulver van Soethout ʒ.ij.ß. vermengt / ende als boven inghenomen.

Ten ſelven een Electuarium, van wonderlijcke operatien.

Neemt het pulver vanden Meradijs, vanden wortelen Eryngij, Saxifragi & Leviſtici ana ʒ. j.ß. tſaedt Hyperici, Apij, Petroſelini, Dauci eñ Geniſte, tſaet Bardane ana ʒ.j. de 4. groote coude zaden gheſuyvert ana ʒ. ij. de aſſchen vande Muyſen hoofden gebrant/ eñ van Scorpioenen ana ʒ.iij. met den ſyroop van Limoenen/ oft de Radicibus een Electuarium gemaeckt / eñ van ʒ.ij. tot ʒ.iij. teffens inghenomen/ terſtont daer op drinckende Venckel water / oft de decoctie vande roode Ciceren.

Deſe door een verborghen cracht breken den Steen.

Neemt het pulver van de kaecxbeenderẽ van den Snoeck ʒ.j.ß. het water Raphani ℥.iij. teffens ingedroncken/ wort ſeer gheprezen.

Ten ſelven vande ſommighe ſeer gepreſen/ eñ in diverſche perſoonen warachtigh bevonden/ ſo sy verhalen/ met voorgaende Clyſterie.

Neemt t'hooft van een Exter gebrant eñ gepulvert/ eñ met witten Wijn ende tſap van Limoenen ingenomen/ 3. oft 4. morgẽs vervolgt.

Ten ſelven.

Neemt de Secundina Mulieris gedrooght eñ gepulveriſeert ʒ.ij. met ℥.iiij. wittẽ wijn ſmorghens eñ ſavonts 2. uren voor den eten ingenomen/ breeckt wonderlijck den Steen/ als Varignanus eñ Savonorola verhalen. Het cleyn voghelken Troglotydes, van Paulus Ægineto alſo ghenaemt/ eñ van ſommighe (maer tonrecht) Cauda tremula, of Moticilla, dat is eenẽ Quicſteert oft Koe-wachter: maer is t'ſelve dat de Franſoyſen ontrent Poutiers een Chendrille noemen: ende ſommige vande Latijnẽ Gadilla, als ons een expeert Medicijn verhaelt/ eñ oock by ander/ door wonderlijcke experientie bevonden is in deſen ghebreke/ ſegghende dat sy de aſſchen van deſen Chendrille met de decoctie van de bloemkens Althee inghegeven hebben/ ende hebben groote quantiteyt van ſteenkens geloſt.

Het pulver van Scorpioenen ℈. ß. inghenomen breeckt wonderlijck den Steen.

Deſe voorſz. remedien / al ſchijnenſe teghens den Methodum, oft natuerlijcke bewijſ-redenẽ te weſen: niet tegenſtaende/ om den ellendighen menſch in alles dienſtigh te weſen/ ſonderlinghe alſmen ſiet dat men door tvervolgh des natuerlijckẽ regels/ eñ door de opẽbaer bekende crachten der Medicijnen geen profijt en doet / en ſalmen dan alſulcke voorverhaelde niet verachtẽ/ als Galenus ons oock bevolen heeft. Hier mede dit deel verlatende/ ſal ons hier van dẽ Blaſen-ſteen gaen verhalen.

Vanden Steen der Blaſen.

GHelijck den Steen der Nieren den ouderdom meeſt is moleſterende/ alſo worden de kinderen oock metten Blaſen-ſteen gequelt/ eñ dat meeſt door haer gulſigh eten / waer door de natuer dicwils overlaſt wort/ ende zijn de tweede ſpyſe ghebruyckende al eer de eerſte verteert is: oock en zijnſe nemmermeer ſtil/ maer altijt in roeren: want ſtercke beroeringhe/ ſonderlinghe na den eten / doet de ſap-achtighe vochtigheyt onverteert ende rau na de Nieren eñ Blaſe ſincken / waer toe de ſtercke af drijvende cracht die in haer is/ oock hulp doet/ als Galenus verhaelt/ welcke onverteerde rauwigheyt inde debile/ ende oor inden ouderdom/ door de onſtercke afdrijvende cracht die in haer is / inde Nieren wort opgehouden. Sommige verhalen ons dryderley oorſaecken daer den Blaſen ſteen uyt voortcomt: D'eerſte uyt tſandt/ dat ſelden gheſchiet / want daer groeyt alleen eenẽ morſelachtighen ſteen uyt. Ten 2. verkrijght hy ſyn eerſte fondament inde Nieren/ ende wort van daer in de Blaſe geſonden. Ten 3. neemt hy ſynen oorſpronck uyt de ſlijmige materie der urijnen/ als Hippocrates verhaelt. Oock ſoo iſſer tuſſchen den Nieren eñ Blaſen ſteen groot onderſcheyt/ want den Steen der Nieren wort vermeerdert door de tſamenvermenginghe des Sants ende taey ſlijmighe Phlegma, Tſant neemt oock ſijnen oorſpronck/ uyt een taey Phlegma, door de hitte der Nieren ghekoockt / maer deſe worden ghesleten ende gheminneert. Maer den ſteen der Blaſẽ en neemt ſijn beginſel niet uyt veel zants/ maer uyt een ſeer taeye ende grove Phlegma in de Blaſe vergadert/ verhart ende vermeerdert/ welcke grovigheyt eñ taeyigheyt wel te kennen is/ uyt de verſcheydẽ rocken eñ ſchelpẽ/ daer den ſteen mede overcleet is: welck verſteende eñ herde materie door humoren vercreghen zijn / want den ſteen die daer uyt een couwe ſlijmighe materie verſteent/ ende als Keyen verhert/ worden eerſt door de hitte ghecoockt / daer nae door de couwe tſamen gebracht ende verhert/ eñ ſchijnt met ſchelpen tſamen gegroeyt als den Oeſters oft Ajuyn/ wordt daerom oor met knoeyten/ tſy met Medicamenten oft met Yſer geremedieert/ daerom den Steen die eerſt inde Nieren ſijnen aenvanck

Hippo. Aphoriſ. 26. lib.3. & Galen. in eundem.

Oorſake der Blaſen ſteẽ.

Dryderley oorſakẽ des Blaſen ſteens.

Hippoc. in 6. epidemorum.

Onderſcheyt tuſſchen den Nieren ende Blaſẽ ſteen.

aenvanck heeft ghenomen / ende daer nae inde Blase voort toe ghenomen is / en is so ront niet als den Nieren Steeen / ende is int midden santachtigh ende van buyten schelpachtigh / ende so daer upte Nieren dagheliicx noch sant toesinckende is / soo wort den Steen rouwe ende oneffen / ende dat door de aenbackinghe des sants / oock is den Blasen Steen ghemeenlijck grooter als inde Nieren / van coleurẽ witachtigh / oft asverwigh. Den Steen mach noch sijnen oorspronc nemen ende vermeerderen doort gebruyc van slijmighe wateren / van Melck / van Kees / van groven onclaren Wijn / ende van alle spijse die grof voetsel aen brenghen.

Teeckenen vanden steẽ der Blasen.

De urijne vertoont haer inden beginsel waterachtigh als wey van Melc / inde gront santachtigh / maer als den Steen nu gegroeyt is / so is de urijne wit / subtijl / ende sonder eenich sincsel / ende maken haer water met pijnen / ende is altemet bloetachtigh / sy hebben boven ende onder t'Gemacht pijn / de roede staet hem dicwils stijf / ende door de beroeringhe des Steens hebbense jeucksel aen t'Ghemachte / daerom tselve dicwils crauwen / den steen is dicwils sinckende in den Hals der Blasen / daer door de urijne op stoppende. Sommighe willent voor een seker teecken houwen / datse als sy pissen willen / mede luttel oft veel camergancks maken / ofte ten minstẽ daer groote begeerte daer toe hebben / int subytelijcken sitten / ofte onverhoets haren voet stootende / maeckt hen groote pijn ontrendt het Ghemacht. Dander noch tot een sekerder teecken gebieden den Patient te rijden / te springen / ende t'Lichaem sterck te roeren / daer nae hem in ghevende eenige medicamenten om den steen te slijten / daer na acht hebbende op tsincken der urijnen / ende daer in vindende stof / subtijl pulver oft sant / so isser eenen herden Steen present / Maer sonder stuckens van steenen / Ende als sant inde urijne vertoonende / beteeckẽt den brekenden Steen daer tegenwordigh zijnde / maer daer niet in verschijnende / soo is hy vry vanden Steen / maer so hem door quetsinge des Steens eenige sweeringe of Vleesblocken vanbinnen waren onthoudende / so soudemen daer door bedroghen moghen worden / ende soude schijnen al of daer Steen waer: wort daerõ noch sekerder ghehouden / den vinger int Fundament te brenghen / ende soo te ondersoecken: want de Blase is op den Fundament darm rustende.

Ander ondersoeckent met een Catheter ofte Argalia, ende die int Ghemacht gebracht / maer niet sonder pijn / nochtans oock onseker / want daer oock veel door bedroghen zijn gheweest.

Soo de urijne in haer verstopt is / ende hem opten rugghe ligghende met beyde zijn Beenen om hooch heffende / hem opten rugghe of billen stuyckende / ende daer door sijn water is lossende / is een teecken dat de passagien der urijnen verstopt waren.

Den Steen is altemet soo vast aende Blase aenhangende / dat hy alleen door cracht niet upt te drijven is / ende dat door teericheydt der Blasen diese dickwils upter natueren heeft. Oft dat de passagien der urijnen seer nau zijn / daer door den Steen gheenen vrijen uptganck ghebeuren en magh / waer upt hen Cortsen / inflammatien ende ten lesten de doot te verwachten staet.

Aenghesien den Steen der Blasen nae de lossinghe der urijnen / ende den Steen der Nieren voor t'water maken zijn vermeerderende / als Hippocrates seyt / daerom salmen alle neerstigheyt doen om in t'watermaken t'ghemacht toe te houden / ende latent dan tseffens met ghewelt lossen / tsy in twee oft dry reysen / want hier door worden de wegen nade Blase streckende / ruym: ende dat hem indẽ gront der Blasen is onthoudende / spoelt met de urijne te beter upt / t'welck niet en geschiet alsment over lancsaem laet loopen. Als de natuer vereyscht het water te lossen / en salment niet ophouden / op dat de vuyl grove eñ slijmighe materie metten water daer inghesoncken / in den grondt der Blasen en vercrijght. Ende dit is seer te prijsen alsser voorgaende pijn inde Nieren is gheweest / ende dat hem den Steen in de Blase waer onthoudende / want tgheeft eenen bequamen uptganck als hy niet te groot en is.

Of nu den hals der Blasen door den steen geheel verstopt waer / ende gheen water en conde lossen / soo salmen den Patient op sijnen rugghe legghen / ende hem met syn Beenen om hoogh nemen / ende hem op sijn gat stuycken eñ schudden: Ende of hier door noch gheen urijne ghelost en wierde / so salmen den Steen dan met een Syringa oft Catheter ghenaemt / te rugge drijven. Oft men ondersoecket oock wel met een dunne wasschen keersse daer in ghebracht.

Aengaende de Cure.

Den Steen der Blasen salmẽ inde selve maniere cureren alsmen hier voren indẽ Steen der Nieren verhaelt heeft / dan moeten dese stercker wesen / want desen Steen herder is als in den Nieren-steen / ende heeft den dranc meer wechs te passereren als inden voorgaenden / ende duerende de pijne / salmen den Patient met gheen sterck affsettende quellen / maer alleen arbeyden om de pijn te versoeten / als met versoetẽde Clysterien / alleen x. oft xij. ℥. nats om de Nierẽ niet te benouwen / daer nae dese stovinghe ghebruycken / maer daer sulcken mate in houden datmen de natuer niet te swac en maect / ende haer upt drijvende cracht verliest.

Oock en ist so profijtelicken den patient niet altijt met drancken te quellen / alst wel profitabel soude wesen hem eenen gheduerigen goeden reghel van eten ende drincken voor te schrijven.

Men salse oock dickwils doen vomeren / sonderlinghen nae den avont eten / principalijcken den ghenen die sonder reghel zijn levende / ende veel rauwe vuylicheden inde Maghe vergadert hebben / ten waer dat het vomeren door eenighe saken behindert waer.

Ende alsmen twater nu wel wederom is lossende / ende pijn is / salmen de plaetse recht bovẽ tGhemacht met dese naevolgende stovinge stoven.

Stovinghe.

Neemt Malue / Heemst / Violen ana M. ß.

Chamil/

Chamil/Meliloot/Dille ana M. j. Lijnzaet eñ Fenigreeck ana ℥.iij.tſamen in water geſoden/ ende daermede geſtooft/daer na ſalmẽ de plaetſe wet olie van Lelien ende van Schoꝛpioenen beſtrijcken.

Oft aldus.

Neemt olie van ſoete Amandelen verſch uptgheperſt/Capoenen ende Conynen vet ana ℥.j.ß.olie van Lelien/tſap Parietarie ana ℥.ij. berept Bocxbloet ʒ.ij.tſamen vermengt/ende onder ende boven t'ghemacht daer mede gheſtreken.

Den olie vem Schoꝛpioenen in de Roede geſpupt/mineer't den Steen.

Neemt ghæ diſtilleert water van den witten Steenbꝛeck/ eñ reſolveren daer in Lithontripontes,met wat berept Bocxbloet/ende daer in gheſpupt.

Oft.

Neemt eenen grooten Radijs/oft Meradijs, uptghehoolt/daer in gedaen een wepnigh Soffraens/eñ daer de Roede inghehouden/t'ſal den ſteen upttreckẽ/ſo hp niet te groot en is/als ons de Autheuren verhalen.

Ten ſelven.

Neemt een ſtuck vañ eenen ouden Tegelſteen met de Pier oft Aertwoꝛmen/ tſamen cleen geſtooten onder een/ ende met wat olie van Scoꝛpioenen vermengt/ende daer boven tghemacht mede gheſtreken/ maect den Blaſen oft Nieren ſteen bequaem om met de urijne te loſſen.

Een ander.

Neemt dẽ Sium oft Laver/met waterkerſſe op warme Tegelen gelept/ eñ met witten wijn beſpꝛoept/ende onder eenen ſtoel geſet/ den rooc van onder ontfanghen/vooꝛdert den Steen ſeer totten uptganck. Waer toe ons ſommighe ſeer recommanderẽ/het vel met ſijn ſcherpe ſtekelen vanden Egel gebꝛant/eñ den roock ontfangen.

Ten ſelven/ende is gemeenelijc mijn ghebꝛupck/ende hebt ſeer goet bevonden/ daer tlichaem eñ de paſſagie der urijnen eerſt geſupvert waren.

Neemt de woꝛtelen Althee/Valeriane/Perſonantꝛ ende van Meradijs ana ℥.ij.Maluwe/Laver oft Sium,Creſſio oft Waterkerſſe/Parietarie/Kervel/Sevẽblat ana M.ß.tſaet Apij, Dauci ende van Peterſelie ana ℥.ß.de bloemen vandẽ Bꝛem/van Hyporico, eñ Chamil ana p.ij. in water ende wijn op tderdendeel gheſoden/ ende warm onder ende boven tghemacht mede gheſtooft/daer na de plaetſe beſtreken met olie van Scoꝛpioenen Compoſiti, ende na de ſtrijckinghe dit nae-volghende Cataplaſma daer op ghelept.

Cataplaſma.

Neemt de woꝛtelen vanden tammen Raphani ℥.iij.de bloemen Althee M.j. de woꝛtelen in ſchijfkens ghesneden ende gheſtampt/eñ eenen nacht in t'ſap van Limoenen ende Chelidonie gheſet/clepn geſtampt/daer onder vermengende Mupſen-ſtrondt ℥.ß. olie van Scoꝛpioenen compoſiti ℥.j.ende warm op tgemacht gelept/ want het maeckt los/ſlap/ontſlupdt ende dꝛijft af. Ofte heb altemet de vooꝛſepde plaetſe eerſt doen ſtovẽ/met de decoctie daer de Heemſtwoꝛtelen met den crupde van Maluwe ende van de Lelien in gheſoden waren : daer nae de plaetſe geſtreken met deſe Olien/olie van ſoete Amandelen verſch uptgheperſt ℥.vj. de woꝛtelen Althee ghesneden ende gheſtooten ℥.iij. daer den olie opgegoten/ende eenen nacht laten wepcken in lau aſſchen/tſanderdaeghs ſtijf uptgheperſt/ ende in een dobbel vat geſoden/tot dat den olie alleen overblijft/ende daermede gheſtreken/ want hp mollificeert/verſoet eñ maeckt rupm/ daer nae de vooꝛgaende remedien ghebꝛupckt. Oft hebſe oock altemet na deſe ſtovinghe ende ſtrijckinghe van eenighe perſoonen/elcke repſẽ tghemacht laten ſupghen.

De paſſagie der urijnen verſtopt zijnde.

Soo de paſſagie der urijnen dooꝛ eenige grove taepe materie oft gheronnen bloedt verſtopt waren/ſalmen aldus remedieren.

Purgatie.

Neemt de woꝛtelen Graminis ℥.ß. Polypodij recentis ℥.j.ß.Soethout ʒ.iij. Venushapꝛ M.ß.Jujubẽ ℥.j.dit in ℥.xij.waters opde elft gheſoden/dooꝛghedaen/ende in ℥.iiij. nats vermenghen fpnen Rhabarb. ʒ.j.ſpꝛope van Roſen laxative ℥.j.ſmoꝛgens vꝛoegh ingenomen.

Ten ſelven.

Neemt Caſſien verſch uptghedaen ℥.j. Olie van ſoete Amandelen/eerſt verſch uptgheperſt/ ʒ.ij. met Supcker een Bolus ghemaeckt/ende ſmoꝛghens vꝛoegh inghenomen.

Om dẽ ſteen te ſlijten ende af te dꝛijven/ſoot moghelijcken waer.

Neemt berept Bocxbloet ʒ.j.oft ℈.ij.ſpꝛoop van Venus hapꝛ ℥.j. ende met de decoctie van roode Ciceren inghenomen.

Oft.

Neemt de woꝛtelen vanden tammen eñ wilden Radijs een wepnigh gheclopt/ende eerſt in ſtucken gheſneden/eenen nacht in witten Wijn gewepckt/ende in ℥.iiij. nats vermengt Geneverbeſien gepulveriſeert ℈.ij.berept Bocxbloet ℈.j.ß. ſpꝛope van Venus hapꝛ ℥.ß. dit warm ſmoꝛghens ende altemet tſavonts ingenomen/ oft wildp/latet hem innemen/als hp upten bat ſal comen/daertoe berept zijnde/want het doet het water loſſen/ende bꝛeeckt den ſteen.

Een ander.

Neemt tſap van den wilden Raphani,Eryngi,van Peterſelie ana ℥.ß.tſaedt Bardanæ,Raphani,

phani, Dauci, Petercelie van Macedonien / Asari ana ʒ.ij.ß. de 4. groote coude zaden ana ʒ.j Asschen van Scorpioenen/ eñ vande ghebrande Muysen hoofden ana ʒ.ij. Ochree, oft Lapidis Iudaici, of Lapidis spongie, Caneel/ Lavassaet ana ʒ. j. met Syroop ẽ Radic. een Opiata vermengt/ ende daer van smorgens ʒ. iij. inghenomen/ eñ drincken daer op t'sap van Limoenen/ met den syroop van Limoenen vermengt/ of de decoctie vandt roode Ciceren ʒ. j. ß. desghelijcx tsavonts voor den eten anderhalf ure/ eñ heeft eenen Diego Carengio a Maldonado daer veel steenen door ghelost/ die ick tselve binnen Steenberghen in gaf/ int Jaer 1576.

Ten selven/ seer van de Autheuren gherecommandeert.

Neemt de wortelen Raphani, onder eenen hoop zouts begraven/ ende latense daer so lange onder ligghen/ tot datse vandẽ soute geheel door weyckt ende verwelckt zijn: daer na salmen de vochtigheyt uyt haren basten/ oft uyt de geheel wortelen uytgeperst/ nemen/ ende vermenghen daer wat wittẽ wijns toe/ met wat pulver van den ghedorden Terebinthijn / diemen eerst op een yseren plaet dorren sal / datmense pulveren mach/ ende so inghenomen: want tis een gebenedijde remedie/ als ons eenen Anthonius Mizaldus verhaelt / welck oock ander Autheuren ghetuygen waerachtigh bevonden te hebben/ na datse tselve nu de tweedemael na den uytganck des Badts ingenomen hadden/ eñ hebben sommighe steenkens met bloet ghelost. Cent. aphor.

Maer so den steen met dese remedien niet en wilde slijten / so salmen hier door syn grootheyt oft herdigheyt mogen bekennen/ so salmen hem uyt sonderlinge noot tot het snijden moeten begheven/ waer in veel aen te mercken staet: als in wat plaetse hy gheleghen is / tsy inden hals der Blasen / ofte in de cromme weghen der urijnen hangende/ om hem in alles daerna te mogen reguleren/ welc wy al tsamen den experten Hantwerckers bevelen/ ende niet den onwetenden eñ ongeschickten Circumforanen, eñ bedrieghlijcke Lant-loopers/ ende dat na het inhouden des eets Hippocratis, aldus luydende: Laborantis lapillo haud quaquã excisurum, sed expertis huius artis hoc negotium permissurum.

Hiermede besluytende eñ eyndende E. Heer/ dat uwer E. op my waerdt versoeckende / u biddende t'selve in danck te willen ontfanghen/ ende so hier in yet is misset oft ontbrekende/ tselve niet te willen mijn negligentie / maer mijn cleyn verstant toe schrijven. Oock biddende den Almachtigen God in desen te willen supplierẽ/ tgene ick door mijn sober begrijp niet en hebbe moghen volbrenghen.

Eynde des Tractaets van den Steen.

Jan Hagens wenscht Meester Dierick Couwenhoven/ Chyrurgijn binnen der Stadt Delft / salighept aen sijnen persoon / ende eenen gheluckigen voorspoet in syn handelinghe by den Crancken.

U Sonderlinge diligentie (mijn goet vrient Meester Dirck) heeft my veroorsaeckt u begeerte in desen te volbrenghen / want ick ghenoegh versekert ben/ dat desen mijnen arbeydt by u niet te vergeefs en sal worden geacht: want ghy een sonderlinghe lief hebber uwer Consten zijt/ eñ weynigh tijts te vergeefs voor by laet passeren/ sonder u selven met eenige oeffeninge so int studeren/ als andersins te ondersoecken/ op dat ghy de beste versekeringe der Chyrurgijẽ soud mogen vercrijgen: waer toe ghy oock begaeft zijt met een goet verstant eñ sonderlinghe memorie/ welck al inder waerheyt noodighe saken zijn/ soo tot de Const der Medicijnen als der Chyrurgijen: want hoe waert anders moghelijcken te begrijpen alle de simplicia eñ materialen die in deser konsten noodigh/ eñ tot hulp der natueren seer wonderlijck daer toe voortgebracht zijn / d'een door een verborghen eñ secrete cracht/ ende d'ander door een openbare: Want wat isser opden geheelen aertbodem als Boomen/ Cruyden/ Vruchten: ja onder der Aerden/ als alle manieren van mineralen/ Metallen eñ Gesteenten: oft inder Zee/ als Visschen/ alle soorten van Mosselen eñ dierghelijcken/ oft ten is al dienstigh in deser Consten. De vogelen inder locht/ eñ gedierten opder Aerden/ zijn met sonderlinge cracht vander natueren daer toe begaeft: ja inden Mensch selfs wort bevonden dat ander menschen noodigh is: desghelijcx het vyer heeft in desen syn aensien eñ cracht: t'fenijn moet dese oock ten dienste staen: eñ de Aerde selfs/ ende alle specien der aerden/ zijn tot dienst eñ hulp derselver verordineert: also dat ick segge/ dat de Const der Chyrurgia, is vereyschende alsulcke persoonen die daer neerstigh eñ ingenieus zijn. Hoe can doch eenen mensch eenighe kennisse hebben/ dan door een sonderlinghe neerstigheyt om dese simplicia wel naden eysch der siecken eñ der natueren te vermengen? Hoe sal hy na de natuer der siecken/ crachten/ tijt eñ stonden/ de voorsz. gheordineerde remedien/ elck op dese bequamelijcken weten te gebruycken/ ten zy dat hy vande natuere met een son-
Herophili dictũ. derlinge diligentie eñ begrijp daer toe begaeft is: als ons den geleerdẽ Medecijn Herophilus, over veel jaren voor Christus gheboorte bewesen heeft/ seggende: Ipsa medicamenta per se & nihil sunt, & manus Dei sunt; het welck warachtigh is: want de Medicamenten en zijn by haerselven niet/ maer soomen die te recht nae den Methodum weet te ghebruycken / zijnse van wonderlijcke hulpe: Maer alle dese diligentie ende wetenschap/ wort nu (Godt betert) by veel menschen weynigh gheacht/ ende betrouwen haer ende haren kinderen in handen vanden onwetenden/ die dese periculeuse passie met grooter blintheydt aenveerden/ sonder eenighe volcomen kennisse van deser passien / oft van de natuer des patients te hebben/ ofte en weten gheen bequamigheydt des tijdts in desen aente sien: Maer wantet ghemeenlijck menschen zijn sonder eer/ vreese/ conscientie/ ende ghewendt zijn

haren

haren tijt onnuttelijken door te brenghen met goeden tiere te maken/ daerom oock altijdt benoodicht van gelde/ so maeckt hem den noot/ den tijt ooc altijt tot sulcken moort-spel bequaem/ ende staen altijt met bloedige handen bereet om dat gelt van haren slach-offer te ontfanghen/ waer op de Overicheyt in alle plaetsen scherp regart behooren te nemen/ want daer worter veel van sulcke Lantloopers om hals ghebracht/ diemen met bequaem remedien eñ goede handelinghe wel anders soude moghen helpen/ oft ten minsten groote secours ende onderhout ghedaen hebben.

Hieromme (mijn seer goede vrient) om mijn reden te eynden, so weet dat ick dit uyt gheen ander meyninghe aen u gheschreven en hebbe/ dan dat ghy den armen Patientien altijdt behulpsamigh wilt wesen/ als ghy tot noch toe ghedaen hebt. Hier mede den Heer bevolen/ die ons al tsamen wil nemen in syn heylighe protectie. Wt der stadt Delft/ desen 8. Meert 1583.

Van alle specië der Rupturen eñ gescheurtheden/ met alle haren differenten ende gheschillen.

ALeer wy van de gescheurtheyt mentie sullen maken/ sullen wy eerst een weynigh verhalen van sominighe deelen des Buycx/ daer de foute van de scheuringe door gheschiet/ door wat plaetse datse passeren/ in wat plaetse datse stede grijpẽ/ ende wat voor substantie oft materie is die daer inghesoncken is. Eerst van den Peritonæum ons beginsel nemende.

Peritonæũ Ziphac beschrijvinghe.

PEritonæum wort vande Arabische Ziphac, ende in Duytsch het omspansel des Buycx ghenaemt. Tis een subtijl eñ sterck Membraen ofte Vlies/ hem over de Darmen streckende/ welc beneden aen beyde zijden van de Liesenen eenen hollen doorganck van hem geeft/ so streckende nae beyde de Clootkens/ door welcke passagie de zaet-vaten na de Clootkens zijn passerende: ende nu comende ontrent het beginsel vã de Clootkens/ so wort dese passagie ruymer/ eñ wort dan Epididymis genaemt: ende nu voorder comende/ ende de clootkens geheel overcleedende/ wordt dan vande Griecken Oscheum, vande Latynen Scrotum ende Bursa testiculorum ghenaemt/ dat is/ de Culle-borse/ ofte den Sack. Ende behalven desen Scrotum voorsz. worden de Clootkens noch met twee subtyle panniculen overcleet/ waer van den middelsten van desen Darton, ende dẽ ondersten Erythroides ghenaemt wort. Epiploon oft Omentum, vande Arabische Zirbus ghenaemt/ wordt in Duytsch den Kansch gheheeten/ eñ is een vleesachtigh ende zenuachtigh Vlies/ in de maniere van een sacxken gefatsoneert/ ende is onder den Peritonęum gheleghen: het is de Darmen eñ het onderste der Maghen als een decksel/ met syn vettighevt verleedende/ verwarmende/ ende haer digestie versterckende.

[Margin: …t-aderẽ …t wegh. — …didym. — …brana. — …heum Scrotũ — …tõ mẽ…a. — …throid. …ca.]

Den Peritonęum voorsz. can alleen door eenighe vochtighevt oft teerighevt ontbindinghe lijden/ of door gewelt ghescheurt worden/ welcke Scheuringhe meest boven de Liesenen gheschiet/ want den selven daer aldersubtijlste is. Van welcke ghescheurtheyt wy hier nu mentie sullen gaen maken.

¶ De ghescheurtheydt wort van dẽ Latijnen Ramex ofte Hernia, ende van de Griecken Cele ghenaemt: maer dat woorden Cele wort generalijcken genomen/ eñ verkrijght diversche namen na de inghesoncken deelen/ oft nae der plaetsen/ als hier naẽ volghende verhaelt sal worden.

Vande Ghescheurtheyt.

Breuck is tweederley.

DE ghescheurtheydt mach uyt tweederley oorsaken ghescheiden/ als door een relaxatie ende lossinghe van den Peritonæum oft Ziphac, ende dat door een sonderlinghe teerighevt ende slappighevt nedersinckende/ sonder nochtans te scheuren/ so sinckende door den wegh der zaet-aderen voorsz. door welcke den Peritonæum, dat is den Ziphac, door ghesoncken comt/ in haer als in een Borse/ behoudende den Epiploon, dat is den Zirbus, oft de Darmen alleẽ/ oft den Epiploon met de Darmen tsamen. Eñ soo t'selve boven in de Liesenen blijft hanghen/ wordet Hernia Bubonica, dat is/ den Liesenbreuck ghenaemt. Maer beneden inden Scrotum, dat is inden Sack sinckende/ soo wordet Oscheocele, dat is/ den Neer-breuck genaemt. Al welcke nedersinckinge der Darmen oft ander partyen oock door den Breuck ghescheiden can: maer ghescheidet dan alleen door ghewelt/ als door springhen/ stooten/ sware lasten te heffen/ ende tlichaem sterck te beroeren.

[Margin: Breuck door relaxatie. — Liessens breuck. — Neerbreuck.]

Door relaxatie vertoonen veel Tumoren/ dewelcke na de sinckinghe haren naem vercrijghen.

Door de relaxatie voorsz. mogen veel diversche Tumoren oft gheswellen voortcomen ende verschijnen/ als water/ wint/ vleesch/ opgheheven aderen/ oft eenige deelen die binnen den Peritonæo voorsz. ghehouden worden/ als den Omentum oft Zirbus, oft de Darmen: waer na oock elck van desen synen eyghen Naem vercreghen heeft/ want so daer een deel van den Darme inghesoncken is/ noement de Griecken Enterocele, de Latijnẽ Intestinorum ramex, door de insinckinghe van den Epiploon oft Zirbus, heetent de Griecken Epiplocele, ende de Latijnen Omenti ramex.

[Margin: Tumoren crygen nade sinckinge de naem.]

Ende soo nu den Epiploon met de Darmen

tsamen daer in ghesoncken zijn / soo noement de Griecken Epiploenterocele, dat is Intestini simul & Omenti ramex, door insinckinghe des waters / noement de Griecken Hydrocele, nae den windt Pneumatocele, nae t'vleesch Sarcocele, ende na de opswellinghe der aderen/ wordet vande Griecken Cirsocele, vande Latijnen Ramex varicosus ghenaemt: Indien door eenighe sweeringhe ontrent den Scrotum eenige materie verhert leydt / so wordet vande Griecken Porocele genaemt/ want Poro oft Tophus heet eenen sachten steen/alsmen hier nae breeder

Wat darm hē in de Liesenen vertoonen can. verhalen sal: maer weet dat den Darm Ileon daer den Chylus altijt in behouden wort/alleen nedersinckende is / want den Darm Rectum, dat is den Fundament Darm/ als hy ontbonden wort/so gaet hy altijt achter uyt/ ende vande ander Darmen en is van haer nedersinckinge niet te vreesen.

Exōphalos. Vanden uytganc des Navels vande Griecken Exomphalos ghenaemt/ salmen hier na int tleste des boecx verhalen.

Bronchocele. Daer is noch een geswel hem onder de Kinne tusschen de huyt ende Asperam arteriam vertoonende/alsmen veel in sommige plaetsen vā

In d'Alpis gheberghte/ Piemont eñ ander landē. Italien ende in't Geberghte bevint/ inden genen die veel sneeu waters ghebruycken / in den sulcken is hen eenen grooten Crop groeyende/ in welcke in sommighe van desen een bleesachtighe/int ander een honichachtighe/altemet een papachtighe ende waterachtighe substantie gevondē wort/ende wort dese passie vande Griecken Bronchocele, vande Latijnen Hernia Gutturis ghenaemt.

Vanden breuck inde Vrouwen.

Tgheschiedt altemet inde Vrouwen dat de Darmen int opperste vande Liesenen uytgaē/ ende dat door de openinge des gats/ door welcke de ligamenten des Lijfmoeders zijn nederdalende tot tbinnenste der Liesenen: desghelijcken oock door de scheuringhe vanden Perinæo, sonderlinghe als de Vrucht in haer te groot is/ hoewel t'selve nochtans selden ghe schiedt/door dien dat het Peritonæum tot versekeringe vande Vrucht in haer seer sterck is.

Tumoren ende geswellen des buycx.

Daer moghen oock tumoren ende ghesswel-

De musculē epigastrij len beneden inden Buyck ghescheiden / ende dat door de opgeswollen Musculē Epigastrij: maer

De plaetse recht boven den navel/so streckēde na de Lever eñ Milte. dese tumoren behouden haer forme na de Musculen die daer lijdende zijn. Oock zijnt meest al abcessen, sweeren/ scirrhen ende herdicheden/eñ hebben haer plaetse meest al onder den Navel/ ende selden daer boven / ende dat door t'sincken der materien / die bequamer om leegh als om hooch sinckt/ oock door seker aderen daer gheleghen / streckende inden hals vande Lijfmoeder/altijt vervult liggende met grof melancholeus bloet.

Hierom soo zijn de jonghe Dochteren ende Weduwen met dusdanighe ghesswellen meest ghequelt/ende dat meest int midden des Buycx. Het gheschiet altemet datter een seker vochticheydt inden Scrotum is groeyende/ met een Membraen apart/ende op hemselven afghesloten/ alsoo dat het selfde voor eenen derden cloot aenghesien wort. Oock soo ist in sommige persoonen ondervonden/datse haren eenē cloot opwaerts inde Liesenen ghebracht hadden / ende vande sommighe voor een ghescheurtheyt aenghesien worden.

Desghelijcken bevintmen in sommighe libidineuse persoonen door de stercke oncuyse imaginatien dat haer natuer ontgaet/ ende tusschen de panniculē ende rocken vande clootkens vergadert / ende voor een Sacocele, dat is Hernia carnosa, oft voor een Hydrocele soude moghen aensien: hierom salmen neerstigh letten op tgene datter inghesoncken is/ende wat voor materie is/ wederom alleen door relaxatie oft door scheuringhe geschiet is / ende in wat plaetse dat ghesoncken is/want nae de plaetse/ ende nae de inghesoncken deelen vercrijcht de gescheurtheyt haren naem. Het sparu mach tuss den Dart eñ Erith dem verg deren.

Nae de plaetse.

Bronchocele, Bubonocele, Oscheocele ende Exomphalos.

Nae de inghesoncken deelen ende materien.

Enterocele, Epiplocele, Epiploenterocele, Hydrocele, Pneumatocele, Sarcocele, Cirsocele ende Porocele, alsmen verhaelt heeft/ ende voorts verhalen sal. Eerst beginnende vanden Enterocele.

Vanden Neer-breuc Enterocele, dat is den Darm-breuck.

Als de Darmen zijn sinckende inden Scrotū of Sacke/wort dese passie vande Grieckē Enteroce, vande Latijnen Ramex Intestinorum, ende Hernia intestinalis, van Avicenna Ruptura, Hernia ende ramex ghenaemt.

In dese ghescheurtheyt is den sack ront / int aentasten gladt/ sacht/ sonder pijn ende inflammatie/ eñ is hem subijtelijck aengecomen. Het mindert ende meerdert nae de natuere der materien/doort roepen /ende van spijse versaet zijnde/door warmte wortse slapper/ door de couwe crimptse op/den sack staet hem meer aen d'een zijde als aen dander opghespannen. Indien de Darmen doort handelen oft anders te rugghe loopen / soo geschiedet met een wintachtigh gelupt/welck oock gheschiet als hem den Patient op sijnen rugghe leydt / den dreck leyt hem inde Darmen altemet soo seer verherdt/dat hy niet ghelossen en can/ ende soomense hem doort stoven niet quijt en can maken/ soo is den Patient groote swaricheyt aenstaende/ende vallē in Iliacam passionem, dat is de Darm-gicht / soo den Patient brenghende inde uyterste benoudtheyt. Teeckē des Neerbreuex.

Hier mede de teeckenen van den Enterocele verlatende/eñ sal ons hier nu de teeckenen vanden Epiplocele verhalen / daer nae vande cure van beyde tracteren/als hier nae volghen sal.

Eerst vanden Bubonocele.

Indien de Darmen alleen door relaxatie eñ ſonder ſcheuren/ of doortſcheuren vanden Peritoneo, boven inde Lieſenen/ ſonder inden ſac te ſinckẽ / ſulcke geſcheurtheyt wort vande Griecken Bubonocele, vande Latijnen Hernia bubonica, oft Hernia inguinalis, dat is/ den Lieſſen-breuck/oft Boven-breuck ghenaemt.

Vanden Epiploenterocele.

Als den Omentũ of Zirbus, dat is den Nans oft Crans/ inden Scrotum doort ſcheuren vanden Peritoneo ſinckt/ ſoo noement de Griecken Epiplocele, de Latijnen Ramex Omenti, Avicenna, Zirbi Ramex, vande ſommighe Hernia Zirbalis, maer deſen Zirbus ſinckt ſelden in den Scrotum, maer blijft meeſt in de Lieſenen hanghen.

Teeckenen.

Als het Zirbus nu in deſen Scrotum oft ſack gheſoncken is/ ſoo ghevoeltmen door taſten ſeer ſaecht/glat/ ſlibberigh/ongelijc/ niet effen/ met een cleyn gheſwel meeſt altijt duerende / ſo wel voor als naden eten/ ooc hoemẽ tlichaẽ voegende is/ dan doort ophouden des adems verlieſet hem ſelven meeſt/ ende ſoot opgaet/ en gaet het niet gheen wintachtigh ghelupt op/ als vanden voorſz. verhaelt is.

[...]ſcheydt/ [...]chen het [...]ren oft [...]atie. Hier ſtaet neerſtigh aen te mercken: oft deſe twee voorſz. ſpecien doort ſcheuren vanden Peritonæum, ofte door relaxatie van dien geſchiet is: door tſcheuren geſchiedet met gewelt/ alleen boven inde Lieſenen / door dien het Peritonæũ daer ſeer teer is/ dit gheſwel verthoont hem ten eerſten cleen/ maer is metter tijt vermeerderende/ want den Peritonæum wort dagelijcx meer ende meer gheopent. Int eerſt ghevoeltmen een ſcherpe ſcheuringhe / ende de doorgebroken deelen / gevoelt men alleen int opperſte der huyten ligghen / ende maken daer een Tumore ofte een hooghte / want ſy ligghen nu tuſſchen den Peritonæum ende de huyt: maer contrarie bevint men daer tſelve alleen door relaxatie ende niet door ſcheuringhe gheſchiet / want de deelen die in deſen tgheſwel veroorſakende zijn / ghevoeltmẽ met meerder tegenſtant door den taſt/ want de paſſagie vande zaet-aderen boven verhaelt/ daer de ſaet vaten met de Muſculen Cremaſteres door zijn paſſerende tot den Scrotum, eñ de clootkens ſtaen hier door op gheſpannen/ wort daerom met meerder herdicheyt gevoelt/ ende men gevoelet ooc veel dobbelder ende meer ghebult/ ende daer tſelve nu wederom te rugge inden Buyck ontfanghen wort/ ſo verlieſt hem tgheſwel; maer indien nu Omentum, dat is dẽ Zirbus oft den Darm Ileon voren verhaelt/ in deſe paſſagie voorſz. blijft hangen/ eñ niet door en ſinct tot inden Scrotum; maer inde Lieſenen plaets hout/ wordet vande Griecken Bubonocele ghenaemt/ als hier boven verhaelt is.

[...]maſte- [...]muſcu [...]unt te- [...]m, De [...]orſſers.

Generael aenmerckinghe in alle ruptueren ende breucken.

Den Enterocele dat is dẽ Neerbreuc/ is wel den ſwaerſten eñ periculeuſten van alle ruptueren/ ſonderlinge als de vuylicheyt inde darmen verhert leydt/ ende niet te rugghe ghebracht en mach worden/ principalijcken inde ſlincker zijde / al waer den Darm Colum ghekronckelt leyt/ met noch veel Smal-darmen. Sommighe zijn doort op brenghen van deſen Darm/ in periculoſe Cortſe met ſeer ſwaer accidenten ghevallen: ander ſoo haeſt hem deſen Darm opgebracht was/ heeft haer de doot overvallen: ander ſonder datſe haer opghebracht waren/ zijnſe ſeer met ſtercke inflammatien overvallen geweeſt. Enterocele is vol perykels.

Summa ſommighe ſpecien moghen ghecureert wordẽ/ ander met groote ſwaricheyt/ wederom zijnder gheheel ongheneeſſelijcken / als den Carnoſa, ſonderlinge als hy groot ende verout is/ want deſen ſoo ſy emmers gheneſen willen zijn / ſoo moetmen het Mes ghebruycken/ want men gemeenlijcken ſeyt: Malo nodo malus cuneus quærendus eſt. Et raro crudele malum, niſi crudeli malo depelli poteſt: ooc leeſtmen op een ander: Quæ non ſanant Pharmaca, ſanat ferrum & quod ferrum non ſanat, ſanat ignis. Carnoſa groot zijnde, is geheel ongheneeſlijck.

Hoewel ons deſe wel eenen moet gheven om in deſen ſtoutelijcken te handelen / ſoo moetmen in deſen altijt de natuer/ den tijdt ende t'gebreck voor oogen hebben.

Vanden Epiplocele.

Den Epiplocele, dat is den Hernia Zirbalis is quaet om te gheneſen / want den Zirbus ſeer quaet om vinden is/ om ſijn ſubtijlheyt eñ glatheyt/ ſo is hy quaet om vindẽ ende taſten / daerom altijt voorby wijckende alſmen hem te rugghe meent te brenghen. Quaet om te geneſen.

Om den Hernia inteſtinalis met oock den Hernia Zirbalis te gheneſen.

In deſen moet den patient ſeer ſobrieren op dat door de opvullinghe des Lichaems de opbrenginge des Darms niet en wort behindert/ ende wachtẽ hem van alle wintmakende ſpijſe/ van roepẽ/ hoeſten ende houden hem in alle ſtillicheyt/ ende als hy te camer moet gaen / ſal hy met ſijn handen op den bant de gheſcheurtheyt teghen houden/ ende houden den Buyck weeck/ hem wachtende van water of melc te drincken/ van alle rauwe Salaet ende ander ongecoockte cruyden/ ende van alle fruyt / daer grove ende rouwe humoren van voort ſouden moghen comen. Curandi ratio.

Ende ſo ſy niet wel Camerganck en hebben/ ſoo ſalmen hem een Clyſterie ſtellen / ofte alleen eenige ſtomachale pillekens/ of alleen van Aloe ghemaeckt tot ℈.j.ß. ſavons een ure voor den avont eten ingeven.

Oft.

Neemt Veneetſchen Terebinthijn ℥.ß. Hieræ ſimplicis ℈.j.ß. hier van een Bolus ghemaeckt/ ende des morghens vroegh inghenomen.

Hier nae salmen den Patient voeghen om de Darmen te rugghe doen/maer soose vol wints ende seer opgheblasen waren/ ende den Patient pijnlycken vielen/ daer door niet te rugghe ghebrocht en mochten worden/ so salmen den buyc met dese navolghende stovinghe stoven.

Stovinghe.

Neemt Maluwe/ Heemst/ Camil/ Melliloot ana M.j.ß. Dille M.ß. Lynsaet / Fenegriec an ℥.ij. dit ghesoden in ℔.viij. waters / ende daer sponsien in genet / ende d'een voor ende d'ander nae uytghedouwt/ ende warm daer op ghelepdt/ tot dat elc daer v. oft sesmael op sal hebben geweest / ende dat des morghens ende tsavondts langhe voor oft nae den eten/ ende dat tot iij. oft iiij. dagen lanck/liggende met thooft leegh ende met tneerlijf hoogh/ eñ met eenen warmen doec afgedroocht zijnde / salmen den Buyck bestrijcken met Camil/Dille oft Rute olie warm ghemaeckt.

Ende die nu wederõ op haer plaetse zijnde/ salmen daer nae wederom met dese fomentatie fomenteren met schoone versche sponsien daer in ghenet/om de wijt-gapende deelen ende ghescheurde wijt-gapende lippen aen een te treckẽ.

Stovinghe om te constringeren ende tsamen te trecken.

Neemt Balaustiorum. Gallarum, Sumach, de wortelẽ Bistortæ, Pentaphyli, Osmundæ regalis, Equiseti an ℥.ij. roode Roosen/het opperste vande wilde Bramen ana ℥.ß. t'samen in smits water gesoden / daer op tleste roodẽ straffen Wijn by ghedaen.

Ten selven.

Neemt de wortelẽ Bistortæ, Pentaphylli, rubiæ Tinctorum, Chelidoniæ ana ℥.iiij. radic. Narcissi, cortic. radic. Vlmi ana ℥.ij. Herniarię, Polygoni, Equiseti an M.j. Cymini, Nasturtij, florũ Stœchados p.j. flor. Rorismar. & Centaurij minoris ana p. ij. als boven gesoden ende gebruyckt/ ende men mach dese stovinghe wel x. oft xj. daghen lanck ghebruycken. Ende daer nae ghebruycken het Emplastro contra rupturam, seu de pelle Arietina.

Oft.

℞. Massæ emplastri contra rupturam ℥. iiij. empl. de Mastiche ℥. iij. Magneet steen ℥. ij. dit vermengt * met Myrthus olie ende een weynich Terebinthijns olie/ende op eẽ dun velleken gestreken tot eenen halven Circkel/ ende t'hol nae t'Gemacht ghelepdt/ende daer eenen bequamen bant overghebonden / ende voor den negensten dagh niet afghedaen/ sommige latense tot xiiij. oft xv. daghen lanck daer op ligghen sonder te veranderen.

*tot een emplastrum.

Op deser manieren heb ick verschepden persoonen gheholpen / als anno 1575. in November eenen binnen der stadt Steenberghen / die hem aldaer door grooten arbepdt in de Mede-stove ghescheurdt hadde/ dat hem de Darmen inden Scrotum oft sack ghesoncken lagen/ ende lagen hem de Feces daer in verhert/ hy en cost eten of drincken op tlest in tlijf gehouden / maer moest terstont wederom wel drymael soo veel weder uytwerpen/soo ligghende tot den vijfden dagh met grooter benouthepd /ende stelde hem op eenen dagh iij. Clysterien/ daer my den eysch des wercx toe dwanck / want de Suppositorien in hem niet en opereerden/ende nu wel ghesuyvert zijnde/ heb ick hem beginnen te fomenteren met mollificerende substantien/als hier nae volgen sal/ende heb den derden dagh met Gods hulpe/ hem alle de verherde feces schoon uyt de Darmen ghecregen/ende de Darmen wederom op haer plaetse ghebraecht/ ende hem in sijn bedde houdende/ is binnen ses weken volcomelijcken ghenesen.

Desghelijcken oock binnen der stadt Delft dry persoonen vande ghescheurthepd ghenesen/ die oock al ghehouwt waren/uytghesondert eenen Michiel Jansz. een Sweert-veghers soon wesende ontrent twintigh Jaren oudt/die ghescheurt was tusschen dẽ Navel ende tgemacht/ ende was daer gheheel verheven/ ende verhart int aentasten; ende haddet ontrent een Jaer ghedraghen/waer in ick oock aldus hebbe beghinnen te procederen int Jaer 1594. den vj. May/ ende is oock (God lof) volcomelijcken ghenesen binnen vj. weken/ mits houdende int bedde/ende eenen goeden reghel in eten ende drincken/ ende alsoo voort.

Ten eersten een weeckmakende Fomentatie.

℞. Althee integre, totius Maluæ ana M.j.ß, radicum Liliorũ ℥.ij. Parietarie, Violæ, Chamemeli, Meliloti, summitatum Anethi ana M.j. caricas pingues incisas 6, seminis Lini & Fœnigreci ana ℥.j. coquãtur in ℔.vj. aqua ad tartias, affuso sub cocturę finem vini albi ℔.j. ß. pars calide foveatur 2. spõgijs & alternatim apponantur ter quaterve aut amplius, mane & vesperi ante pastum.

Hier na met desen Olie bestrijckende.

℞. Olei Amygdalarum dulcium, olei chamęmelini ana ℥.ß. ende hiel hem stil int bedde ligghen : hier is de verharde plaetse sacht ghewordent/ ende de Darmen te rugge ghebracht. Hier na hem dese Fomentatie gheordineert/ om de toesinckinghe te rugghe te houden/eñ de wijt verschepden partijen wederom door de tsamentreckinghe te vereenighen / ende een vastighepd te gheven.

Fotus constringens.

℞. Radicum Symphyti maioris, radicũ Bistortæ, Pentaphylli, Osmunde regalis, corticis mediani aut radicis Vlmi ana ℥. ij. Verbenæ, Piloselle, Potentille, Polygoni ana M.ij. Plantaginis utriusque, Foliorum vel florum Salicis, Rosarum rubentium ana manipulum j.

florum

florum roriſmarini & Stœchados ana M. ß. de coquatur in aquæ chalybatæ ℔. vj. in fine coctura adde vini rub. adſtringente, & cũ ſpongijs vt ſupra calide foveatur, ende na elcke ſtovinghe met deſe Olie gheſtreken.

Oleum.

℞. Olei Hyperici & Myrthei ana ℥. ß. Miſcæ, ende na dat deſe ſtovingen nu ſommighe daghen vervolght zijn/ ſalmen dit Emplaſtrum op een dun honden leerken ſtrijcken / ende tot neghen daghen continuelijcken daer op gelegen hebbende/ ſalmen die vernieuwen/ eñ beſtrijckẽ de plaetſe met den olie Hyperici, warm gemaeckt/ ende malaxeren daer de Plaeſters mede.

Emplaſtrum.

℞. Radicis Symphyti maioris ℥. j. Biſtortæ, Tormentille ana ℥. ß. Potentille, Hyperici, Piloſellę oſmunde regalis, millefolij, Herniarie, Auriculæ vrſi, Saniculæ ana M ß. Roſarum rubentium, florum ſalicis, Myrtillorum, cupreſſi, Malicorij ana p. j. vermium terrenorum expurgatorum ℥. j. ß. conquaſſentur omnia & madeſcant 24. hores in vini rubr. auſteri ℥ 24. deinde parum coquantur & exprimantur, & a validiſſima expreſſione adde olei Hyperici ℥. iij. olei Myrthei ℥. j. coquatur in duplici vaſe lento & puro igne & cum omnia pręter Oleum evanuerint tum adde terebinthinę puræ ℥. ß. Aloes, Thuris cũ corticibus, Myrrhe an. ʒ iij. Mumiæ, Sarcocollæ, Reſinæ, Maſtiches, picis navalis. i. e navibus deraſis ana ʒ. ij. ß. Boli Armeni, ſang. Dracon. ana ʒ. ij. Glutinis piſcium ℥ ß. gluten Piſcis in aceto diſſolvatur, reliqua quæ ſuntt, erenda terantur & admiſceantur, addendo ceræ albæ q. ſ. fiat maſſa pro Emplaſtris.

Ende dit is nu ghenoegh vanden Hernia inteſtinalis, ende vanden Zirbalis, daer hy doort ſcheuren van den Peritoneo ghecomen is / alwaermen verdrooogende/ tſamentreckende ende om de Zenuen te conſolideren gebruyckẽ moet. Maer daerſe alleẽ door relaxie ende onthindinghe inde Borſeſinckende zijn / ſoo moetmen alleen conſtringerende ghebruycken.

IOTA. Item ſtaet hier neerſtigh aen te merckẽ door dien den Peritonæum ſo ſubtijl als een Spinne webbe is/ dat daerom door de ſubtijligheydt de Lippen qualijcken te ſamen ghebracht moghen worden. Oock wort den Peritonæum altijt beroerdt door de gheduerighe beroeringhe van de muſculen Epigaſtrij, recht boven den Navel geleghen/ ſo ſtreckende na de Lever eñ nade Milte/ daerom qualijcken om te cureren/ ja genoegh ongeneſelijckẽ vande Autheuren geacht. Nochtans al niet tegenſtaende/ om dat icker door des Heeren hulp met voorgaende remedien ſommighe geholpen hebbe/ ſo ſal ick ons hier noch ſeker remedien toevoegen / diemen ten ſelven ſeer bequamelijcken ſal moghen ghebruycken.

Electuarium conſoliderende.

℞. Radicum Symphiti majoris conditi ℥. ij. conſervæ Roſarum antiquæ, corticis citri conditi ana ℥. j. Conſervæ florum Salviæ ℥. ß. pulveris radic, Caryophyllatæ, Alchimille, auriculę vrſi, Coralli rub. ana ℈. ij. nucis cupreſſi ʒ. j. ſang. Drac. Boli armenie in rooſwater ghewaſſchen ana ℈. iiij. Mumiæ ℈ j. ß. Macis ℈. ij. met Syroop van Myrthus oft van Queen een Electuarium gemaeckt / ende daer alle morgen ende ſavonts 3. uren na den eten ʒ. iij. van ingenomen/ daer op ghedroncken rooden wijn/ daer de wortelen Caryophylatę, Millefolij, Piloſelle & Equiſeti in gheſoden zijn ℥. iij. Ende drincken altemet ſmorghens ende ſavonts van deſen dranck ℥. iiij. al warm.

Potio, ofte Dranck.

Neemt de wortelen Symphyti majoris ℥. iij. de wortelen Oſmunde regalis, Rubie tinctorũ, Tormentille, Caryophyllatæ ana ℥. j. Agrimoniæ, Bethonie, Veronicæ, Piloſellæ, Potentillæ, Hyperici, Alchimillæ, Millefolij ana M. j. Vincæ pervincæ, Auriculę vrſi, Centauri minoris, Polygoni ana M. ß. Rooſemarijnbloemẽ/ Stœchados arabicę ana p. j. ß. de wortelen ſchoon ghewaſſchen/ ende een weynigh gecloppt eñ ghesneden met de Cruyden/ ſalmen daer ℔ iiij. rooden Wijn op gieten/ ende eenẽ nacht laten ſtaen weycken/ ende ſmorghens vroegh in een dobbel vat gheſoden op het derdendeel / ende doorghedaen/ ſalmen daer alle morgens eñ ſavonts van drincken als boven verhaelt is/ ende van buytẽ de voorſz. fomentatien/ ſtrijckinghen ende Emplaſtren/ als ghenoegh verhaelt zijn.

Om de gheſcheurtheyt in de kinderen te gheneſen.

Indien de Darmen/ oft alleen den Zirbus of de Darmen met den Zirbus tſamen / oft eenige waterachtighe vochtigheyt oft winden/ door de openinge oft ontluyckige van de conduyten van den Ziphac, ſoo door den wegh der zaet-aderen zijn ſinckende inden Scrotum oft ſack der jonge kinderen/ eñ daer een opſwellinge maken: deſe worden altſamẽ lichtelijc gecureert. Maer daer ſulcke inſinckinge der Darmẽ oft des Zirbums doort opſcheurẽ vandẽ Ziphac geſchiet/ en wort inden ouderdõ niet oft met grooter ſwarigheyt gheneſen/ als in tvoorſte verhaelt is: maer inde jonge kinderẽ iſt wel om te geneſen/ hoewel tſelve oock altemet met ſwarigheyt gheſchiet.

Om alle waterachtige vochtigheyt oft winden uyt den Sack te verdrijven/ de paſſagien van den Ziphac te ſluyten/ ende de inſinckinge te benemen.

Neemt Ameos een halve once/ het widt van een Ey gheclopt/ ende vermengt / ende met een doecxken daer op ghelept / ende met eenen bant vaſt gheſloten/ verwarmt ende verdrooght/ ende beneemt de ſlappigheydt van den Ziphac, verdrijft de windtachtighe ende oock de water-

achtige vochtichheyt/ende twit van een Ey treet tsamen/soo nauwende de passagien vanden Zyphac ende vanden Zaet wegh/daer door behinderende datter niet vreemts door en sinct.

Tenselven.

Neemt Lupijnē gebrant ʒ.ij. in roodē straffen wijn gesoden/tot datse weec worden/eñ met twit van een Ey vermengt/eñ daer op ghelept.

Oft neemter soo veel Myrrhen toe/wel gewreven/ende samen ghesoden/want t'beneemt water ende wint/eñ de ruymicheyt vanden Zyphac.

Een unguent dat in alle groote geswellē uyt water/wint/oft den Darm-breuck/Intestinalis Hernia, ghepresen wort.

Neemt een salfken uyt Enula campana ghemaeckt. ʒ.iij. uyt sap Hellebori nigri ghemaect ʒ.ß. Verckens Reusel ʒ.x. tsamen gheincorporeert/ ende daer de Liesenen ende den gheheelen sack mede ghestreken.

Indien de gheschеurtheyt uyt opscheuringe vanden Zyphac veroorsaeckt is/ wordt aldus ghenesen.

Emplastrum.

Neemt Myrrhæ, de schorssen vande Cypresse met haren Noten/Aloes, Mumiæ, Acaciæ cleyn ghepulveriseert ʒ.ß. Vs blach in Azijn gheresolveert ʒ.ß. tsamen tot een emplaster gemaeckt/ ende de Darmen nu wel te rugghe ghebracht zijnde/ salmen dit emplaster daer op leggē/ende latent ix. oft x. daghen daer op ligghen/ende laten hem wel stil houden/ende eenen bequamen bant vast daerom ghebonden ende ghesloten.

Ten selven/ consoliderende ende constringerende.

Neemt Mastic met harē schorssen/de schorssen vanden Cupresse ende hare Noten/Galnoten/Aloes, Mumię, Sarcocollę an ʒ.ij. Vshlach dat is vis-lijm ʒ.iij.ß. de gum anettē Vs blach salmen inden Azijn resolveren/ende maken daer een Emplaster van. Oft den Vs blach alleen inden Azijn gheresolveert/ ende met een leerken daer op ghelept.

Oft.

Neemt Wierooc schorssen/Mastic/Myrrhe, Resinæ, Cupres noten/ Vs blach in Azijn geresolveert an ʒ iij. tot een emplaster met wit was ghemaeckt.

Ten selven.

Neemt Granaetschellen ʒ.x. onrijpe Galnoten ʒ.v. met rooden straffen Wijn een salfken wel morwe ghesoden/ daer op ghelept.

¶ Vanden Hydrocele, dat is/ Hernia aquosa, van Avicenna Ramex aquæ ghenaemt: men macht in Duyts de Water-breuck noemen.

Inden Hydrocele staet den Scrotum ofte den sack vant water opghesvollen/ ende alle de hoecken opghespannen int aentasten voorwijckende/ten waer door eē seer stercke opspanninghe/ende op datmen desen Hydrocele niet voor Hernia intestinalis aen en siet/ noch voor gheen Hernia carnosa, so moetmen de claericheyt onderscheyden: want desen Hernia aquosa is int ghewichte veel swaerder als den ventosa, noch en is so doorschijnēde claer niet als dē ventosa, eñ so dese vochtichheyt te langhe inden sack blyft hanghen/soo neemtse by haer selven een vuylicheyt aen/ ende doet ten lesten de clootkens verrotten/ende aengaende de plaetse daer haer dese vochtichheydt soude moghen onthouden/vintmen by den Authoren verscheyden meyninghe/ want Galenus seyt/datse hier inde rocken die de Clootkēs zijn becleedende is onthoudende/Paulus Ægineta seyt/datse haer indē sac is onthoudende: Cornelius Celsus seydt datse haer inde rocken apart onthoudende is: ander segghen datse haer tusschen den sack ende den uytersten rock Darton onthoudende is: ander meynen datse haer tusschen den Rock Darton ende het Membraen Erytroiden is onthoudende: maer is seker dat dese vochtichheyt haer altijt meest is onthoudende tusschen de twee voorsz. rocken/of inden gheheelen sack/ ende alse haer inden sack is onthoudende/soo staet den sack sonder eenige rompelen gheheel opgespannen/ als boven verhaelt is: maer soo haer de vochticheyt onthout tusschen de twee voorsz. rocken soo ghevoeltmen tgheswel alleen inden Testikel ofte Cloot/ ende is int ronde opgespannen/ maer in desen is den sack gheheel slap: Paulus Ægineta seyt/ dat de vochtichheyt altemet inden sack met een eyghen omwinsel wort ghevonden/ alst inde herde gheswellen Atheroma ende Steotoma ghеschiedt/ ende wort daerom oor altemet voor eenen derden Testikel aenghesien/ als oock altemet ondervonden datter zijn ghewеest die den derden Testikel hadden. Ende dit nu wel aengemerct wesende/ salmen de natuer des waters oor aensien/te weten/of sy grof taey/weyachtigh/gistachtigh oft bloetachtigh is/ op datmen elc van desen nae eysch sijn bequaem remedien toe voeghen mach/waer van ons voorouders eyghen Capittelen nae ghelaten hebben/ende hebben den selven oock Herniam Humoralem ghenaemt.

Hernia in|testinalis & Hern|carnosa worden v|Hydroce|onderscheyd|

Vochtichey|haer plaet|is diversc|

Vochtighe|humore/|waerse hae|meest ont|houdende/[illegible]|

Humore in|een eygē o|winsel.

Indien den Scrotum oft de Borse met een humorael vochtigheyt vervuldt is/soo isser een vreemde coleur/ende is ghemeenlijcken cout int aen tasten/sonder pijn/int aentasten sachter als den Carnosa, eñ wat harder als dē Aquosa, met den vinger daer op douwende blijfter langhen tyt eenen put in staen/ welck al in den Carnosa of Ventosa niet en geschiet/noch en is desen niet soo doorschijnigh als den voorgaenden. Dese swellinge is geduerigh sonder te minerē: want door de coutheyt ende taeyigheyt der Humoren soo en gheschieter geen uyt aessеminge. Desgelijcken macher oock een bloetachtighe Humore vergaderen inden Sack/ ende dat door een sonderlinghe invloeyinghe des gheheelen lichaems/ ende dat principalijcken door den Crysis, int mineren der Sieckten die daer uyten bloede comen. Desghelijcken van vallen/waer door t'lichaem van binnen mocht verfortseren; als van

Teeckenen|Hernia hu|moralis.

Humoral.|san guinea|oorsake.

swaгe

swaire lasten te dragen/oft verwringinge des lichaems. In desen gevoeltmen doort aen tasten
Teeckenen. groote spanninghe met hitten: daer is roothept met cloppinghe: eñ so tselve langhe inden Scrotum blijft hangẽ/ ende daer natuerlicke warmte toecomt/ so soudet ten lesten in een carnositept connen veranderen: waer van wy mentie maken sullen/ daer wy van den Sarcocele verhalen sullen. Ende nu wederom keerende totten Hy-
Water-breuc te ghenesen. drocele, welck ghemeenlijcken een voorteecken vanden Cachexia oft Watersucht is: eñ ten zy datmen in sulcken acht heeft op tgenerael lichaẽ te supveren/ eñ twater datter is schuylende tusschen den Peritoneum ende de Darmẽ/ door diversche evacuatien te consumeren/ so sullen alle de plaetselijcke remedien te vergeefs gebruyckt worden/ noch en sal doort openen vanden Scrotum niet ghecureert worden/ want t'sal telcken
Maniere te cureerẽ. wederom op een nieu aengroepen. Daerõ noot zijnde/ salmen in sulcke procederen/ alsmen inde Watersucht Ascites behoort te doen/ soo om de Lever te versteircken/ als twater te consumerẽ: ende soo t'selve niet en profiteerden/ soo salmen dẽ scrotum int alderonderste openen/ eñ wachten hen datmen de Zenuen/ aderen/ noch de Testiculen niet en quetse: ende so den Patient debile is/ so en salmẽ hem twater niet teffens/ maer tot diversche reysen afnemen/ ende of tgadt van selfs toeginck/ salmen hem op een ander/ ende niet op de selve plaetse een ander maken/ sommighe gebruycken hier Cauterien toe.

Maer daer desen Hydrocele een eyghen gebreck vanden Scrotum is/ salmen twater in deser manieren uyt doen aessemen.

Stovinghe.

Neemt Barbiers Looghe/ oft vande asschen vanden Brem/ wijngaert tacken/ oft vande ghebrande Coolstocken ghemaeckt ℔.iiij. daer salmen in sieden Comijn ℥.ij. Water-mente/ Chamil/ Dille/ Apij, Peterselie ana M.ß. Zout ℔.j. oft Tartari, oft Sulpher ℔.ß. daer de plaetse warm mede ghestooft savonts ende smorgens/ terstont daer na dese plaester daer op leggende. Maer men sal die plaetse eerst bestrijcken met Oleo Anethini, Rutaceo, oft doender Terebinthijn ende wit Was toe/ om de scherpheydt der Looghen te min te ghevoelen.

Oft neemt Olei Laurini ℥.vj. Ceræ q. s. fiat Linimentum.

Het Emplastrum van Mostaert zaedt wort in desen seer ende boven al gepresen/ ende niet alleen in dese waterachtighe Tumore/ maer oock inde windighe.

Aldus.

℞. Seminis sinapis, seminis vrticæ, sulpuris, Aristol. rotond. spumæ Maris, Bdellij ana ℥.j. Ammoniaci, olei veteris, Cerę ana ℥.ij. fiat Emplastrum.

Oft.

℞. Furfuris M.iiij. salis M.j. Vini albi q. s. Misce pro Emplastro.

Oft dit Emplastrum.

Neemt Geyten of koeyenstront versch ℥.iiij. Cochlearum cum testis ghestooten ℥.ij. Solpher ℥.j. vermengt/ eñ daer op geleyt/ ende dicwils ververscht.

Ten selven een Fomentatie.

Neemt Dille/ Chamil/ Rute/ Calaminthe/ Nagelen/ Roosemarijn/ Lauwerbladen ana M.ß. Bakelaer gepulvert ℥.ij: tsamen gesoden/ eñ sponsien daer in ghenet/ uytghedout/ eñ daer op geleyt/ daer na dese Emplast. daer op geleyt.

Emplastrum.

Neemt Emplastri è Baccis lauri ℔.j. dit met Geyten oft koeyẽ stront vermengt/ ende warm daer op gheleyt.

De Pneumatocele, dat is / van den Wint-breuck.

Ist dat den Scrotum, oft Sac met wint verbult wort/ so noement de Griecken Pneumatocele, de Latijnen Hernia venti, Hernia ventosa, oft Hernia flatulenti, dat is/ eenen Wintbreuck. Ende desen Hernia ventosa mach door de Watersucht veroorsaken/ ende altemet uyt hemselven voortcomen: Door twater aenghecomen/ wordet ghecureert door d'oorsaeck des waters te benemen.

In desen Wint-breuck vertoonẽ hen de teeckenen des Water-breucx voorsz. Maer desen Wint-breuck vertoont hem met meerder doorlichtende clarighept/ noch en is so ghewichtigh niet als den Waterbreuck: want in desen/ een keersse tegen den Sack ghehouden/ is als eenen lanteerne doorschijnende. Desen Wint heeft altemet sijn plaetse in de vier voedende vaten van de Testiculen: Oft oock altemet in de Arterien/ die door de panniculen van den Darton voorsz. passeren. De opspanninge des wints haer inde vier voedende vaten onthoudende/ en is door dẽ tast niet voorwijckende/ ende is ghenesel ijcken. Maer de opheffinge des wints/ die inden Arterien vanden Darton gheschieden/ zijn int aentasten voorwijckende: maer zijn ongeneeslijcken/ ende dat door pericule des overvloedigen bloetloops. Teeckenen.

Aengaende de cure/ sonder Watersucht.

Neemt Loogh als in't voorgaende verhaelt is/ ℔.iiij. rooden straffen wijn/ daer in gesoden Bakelaer/ Comijn/ Rutebladeren ana ℥.iij. met de decoctie ghestooft. Daer na dese Cataplasma daer op gheleyt.

Cataplasma.

Neemt Coeyẽ stront ℔.ij. Solpher/ Comijn ana ℥.iij. tsamen met een weynigh ghebranden wijns/ ende wat Honichs vermengt.

Oft.

Neemt Boonen meel ℔.j. in wijn ghesoden/ daertoe doende Comijn/ t'saet Apij eñ van Peterseli ana ℥.ß. vermengt/ eñ al warm geappliceert. Het Emplastrum de Baccis lauri, oft melilotinum, zijn hier oock bequaem.

¶ Vanden vleeſch-breuck/ van de Griecken Sarcocele, van de Latijnen Ramex carnoſus ẽ Hernia carnoſa ghenaemt.

IST ſake dat eenighe deelen van den Scroto, oft tuſſchen de rocken vande clootkens eenighe herdicheyt des vleeſchs groeyt/wordet van de Griecken Sarcocele ghenaemt/ ende wordt bekent/ door dien hy ghewichtiger ende niet ſoo doorſchijnigh/ als den Hernia aquoſa ofte ventoſa en is/ende is over al een-verwigh. Dit geſwel is ront/ſeer lanck ende hert/ hebbende het fatſoen van eenen cloodt/ende is den Patient overlanckſaem aengecomen: deſen wort in twee manieren vanden Enterocele of Hernia inteſtinalis onderſcheyden: want Hernia inteſtinalis is int aentaſten ſachter/ ende is den menſch ſubytelijcken aenghecomen. Deſen Sarcocele neemt ghemeenlijcken ſijnen oorſpronck van eenighe herdicheyt des vleeſch in eenighe plaetſen vanden Scroti inghegroeyt: ende Galenus wil hier een Scirrhus uyt maken: de Teſticulẽ moghen oock tot herdicheyt comen: deſghelijcken oock de Cremaſteres: daer mach oock een herdicheyt des vleeſchs groeyen tuſſchen de rocken vande Clootkens/te weten tuſſchen den pannikel Darton ende den tunica Erythroide.

[Margin: onderſcheyt tuſſchen den hernia carnoſa & hernia inteſtinalis.]

[Margin: cremaſteres, dat zijn de zenuẽ daer de clootkens aenhanghen.]

Oorſaken.

De oorſake van deſer paſſien can geſchieden door invloeyinghe der humoren/ ſonderlinghe door een bloedige humore/ als hier voren inden Hydrocle verhaelt is: deſghelijcken door ſtooten/oft door de ſnijdinghe des breucx/ende niet wel ghenesen/ende diergelijcken meer/daer den Scirrhus door veroorſaeckt mocht worden.

Manier om te cureren.

Deſen Hernia carnoſa daer hy veroudt ende groot is/ en wort hy niet ghecureert/ dan doort meſſe/ende hem van ſijnen Teſtikel te berooven/ welck ooc een periculeuſe ſaec is om aen te gaen/ maer daer den patient het meſſe onſiet/ende geheel niet toe laten en wil/ende ſonder ophouden ander hulp waer verſoeckende/ſo en ſal den medecijn dat niet lichtveerdich aengaen/maer terſtont alle de Vrienden alle ſwaricheyt voor ooghen beelden/ende lanckheyt des tijts ende onſekerheyt des wercx voorhoudẽ: want dicwils ghesien is/dat x. oft xij. maenden met alle voorſichticheyt ende diligentie ghewrocht is/ſonder nochtans eenigh voordeel ghedaen te hebben: niet tegenſtaende nochtans ernſtelijcken u hulp verſoeckende/ ſoo weet daer deſen Breuck noch verſch is/dat is/daer de humore noch ſinckende datſe alderbeſt dan om helpen is: ende om dat alderbequaemſte te moghen doen/ſo suldy aenmercken van waer de materie comt/ door wat plaetſe datſe comt/ in wat plaetſe datſe ſinckt/ ẽ wat voor een humore is. In deſen moetmen het ſincken verhueden/ de inghesoncken evacueren/de oorſaeck des vloedts benemen/ende ten leſten het ontfangende lidt/ oft de plaetſe te verſtercken/op datter niet meer ontfanghen wort.

Hoemen voorder handelen ſal/ int evacueren/aderlaten/repelleren/ende manieren des levens.

In deſen ſalmen metten eerſten het lichaem met lichtwerckende laxativen/ aenſiende de humoren evacueren/ ende ſoot de ſieckte ende natuer toe laet/nae eyſch tbloet afnemen/ ẽ moet den patient in deſen eenen goeden reghel in eten ende drincken onderhouden/ ende ghebruycken goede Confortativen om de Lever te verſtercken/ ſoo van binnen als van buyten/daerna ſal men deſe conſtringherende ende wederhoudende/ſonderlinghe daer de Sieckte noch inden beginſel is/ ghebruycken.

Repellerende.

Neemt roode Rooſen/Balauſtiorum, Plantaginis, Sempervivi, hier van een decoctie ghemaeckt/daer in vermengt Boonen meel tot een Cataplaſma.

In den beghinſel/ om te mollificeren.

Neemt de wortelen Altheæ ende van Lelien ana ℥.vj. de bladeren van Malue/ Violen ana M.ij. d'opperſte vande Dille/Calaminthe, Polei ana M.j. tſamen in water geſoden/ ẽ ſponſiẽ daer in genet/ ẽ d'een voor ende dander na daer op ghehouden. Terſtont daer nae de plaetſe beſtreken met unguento Dialtheæ, of met dit navolghende unguent/ ende is meer mollificerende als reſolverende/alſmen hier int eerſte meeſt moet ghebruycken.

Unguentum.

Neemt de wortelen Altheæ, ende van Lelien ana ℥.j.ß. de bladeren van Malue/van Althee, van Violen ana M.j. Camil/Melliloot/ana M.ß. meel van Lijnſaet ende van Fenegriec an ℥.j.ß. Gummi Ammoniaci ℥.j. Bdellij mollis & ſubalbidi ℥.ß. Terebinthinæ ʒ.iij. Gummi Pini ʒ.v. het Merch uyt den Schenckelen vande Calveren/Enden ende Hennen vet/olie van ſoete Amandelen ana ʒ.vj. de gummen ſalmen reſolveren in Wijn met een weynich Azijns daer toe vermengt Was q.ſ. het was ſalmen inden Olie ſmelten/ ende daer een Vnguent uyt ghemaeckt/ ende men ſal des daechs twee-mael ſtoven/ende telcken met dit Vnguentum ſtrijcken/ ende vervolghen dit vier ofte vijf daghen/ daer na reſolverende gebruycken tot v. daghen/ ende daer na wederomme tot de mollificerende comen/ ende ſoo ghewéyckt zijnde/ wederom te doen reſolveren/ ende dat met den Diaculum magnum cum gummis, of de Mucilaginibus, ende dit herdoende ſoo langhe alſt u goet-duncken ſal.

Ende ſoo ghy noch ſtercker wilt reſolveren/ ſoo suldy de voorſchreven Empleſtra reſolveren met oleo Irini, oft Rutacei.

Indien

Indien ghy bevint dat u medicamenté ſtercker moeten zijn / ſo de plaetſe niet root ende hittigh en is / ende ſonder pijn / ſoo meughdy eerſt een fomentatie aldus ghebruycken.

Fotus.

Neemt loogh van Wijngaert-tacken / Vijgh boomen oft Coolſtocken ghebrant / ende wildy / ſieter deſe Cruyden in / als den Origanum, Calaminthe, Thymus, &c. want deſe verdeelen ſterckelijck de humoren / eñ treckenſe uytwaert / ende met nieu Sponſien geſtooft. So ghy noch ſtercker verdrooginghe wilt hebben / ſo maeckt u Looghe vanden ghebluſten Calck / ende ghebruyckt hem : ende nu gefomenteert hebbende / ſalmen die plaetſe afdrooghen / ende beſtrijckenſe met Oleo caſtorei, de Euphorbio, oft de Lateribus, oft wol daerin ghenet / ende daer op gelept. Dus meughdy d'een voor ende d'ander na ghebruycken / alſnu mollificerende / dan wederom reſolveren / ende exerceren tot dat al geconſumeert ſal weſen. Ende als ick voren verhaelt hebbe / ſoo zijn deſe voorſz. remedien alleen oorbaerlijc daer deſe paſſie inden beginſel is : want verout zijnde / en wortſe niet gheneſen dan door de hant der Chyrurgijnen. In deſen ſalmen het Lichaem eerſt wel ſuyveren / daer na fomenteren de ſommighe den Scrotum eerſt wel lange ende dickwils / al eer ſy de incisie doen : eñ wort dan de incisie in diverſche manieren gedaen / den eenen doet de inciſie beneden inden Scrotum, de ander prijſen tſelve boven te doen : want aldaer machmen de plaetſe daer de materie haré oorſpronck door neemt totten Oſceum oft Scrotũ, wederom door cauſtijcke oft ſtiptijcke conſolideren / ende ſo behinderen dat de canoſiteyt niet meer en augmenteert / ende nemen dan alle daghe een deel vleeſch af door de inciſie / ende procederen ſo tot den eynde des wercx toe / ende dat 2. oft 3. mael ſ'daeghs. Hier naefomenteren ſy den Scrotum met deſe fomentatien / om alſo de Humoren te doen verdrooghen / op datſe daer niet en vervuylen / ende daer na tijt eñ ſtont zijnde / ſalment wederom toe conſolideren.

Door inciſie te cureren.

De Fomentatie.

Neemt de bloemen Stœchados, Salie / Rooſemarijn / Polep / Calaminthe ana M. j. roode Rooſen / Balauſtie, Myrthi, Cypres noté ana M. ß. hier van eé decoctie gemaect in rooden ſtraffen Wijn tot een ſtovinghe. Van deſe cruyden machmen oock een Cataplaſma maken / ende gheappliceert.

Cauſtijcke.

Andere ghebruycken Ruptorien / midts den voorſz. reghel onderhoudende / ende leggen daer na een defenſive inde Lieſenen / ende rontomme ontrent den Scrotum, om alſo eenighe toevloedinghe van Humoren te verhoeden.

Defenſive.

℞. Boli Armeni, terræ ſigillatæ, Amyli ana ℥.j. ſtofmeel ℥.j.ß. ſanguin. dracon. Maſtiches ana ʒ.ij. met t'ſap van Rooſen een Liniment ghemaeckt / ende dat wel gewreven in eené looden mortier / met eenen looden ſtamper / daeghs tweemael daer op ghelepdt / daer na dit Cauſticum applicerende.

Ruptorium.

℞. Vitrioli vſti ℥.ij. ſalis ammoniaci ʒ j. calcis vive, cineris e fece vini ana ʒ.iij. gheſtampt ende vermengt / ſalmen daer Loogh gemaeckt vande tacken van den Vyghebóom oft vanden Tithymal gemaeckt / toe vermengen / ende gheſmolten zijnde / ſalment in eenen nieuwen wel gelooden pot wel heet laten worden / eñ lanckſaem koken / tot dattet in eenen ſteen verandert / ende in een glas met eenen nauwen mont ghedaen / wel gheſtopt / ende in een drooge plaetſe geſtelt / want anders ſoudet wederom in water reſolveren: dit ſal binnen anderhalf ure de huyt door wercken / eñ ſtellet onder den Scrotum, ende laten daer een Eſchare maken / de groote van eenen Ducaet. Maer en latet niet langhe daer op ligghen / op dattet de zaedt-vaten niet en quetſt / ende ſpaſmeringe oft een fluxie des bloets cauſeert. De Eſchare ſalmen met verſche boter oft met Verckens ſmeer uyt doen vallen / daer nae om t'vleeſch te conſumeren ſal mé het Vnguento Apoſtolorum, oft den Præcipiti, oft diergheliicke ghebruycken. Daerna ſalmen wederom Ruptorien ſtellen / int midden ende ter zijden vã den Scrotum, ende maken ſo inden ſack 5. oft 6. gaten op diverſche plaetſen / op dat ghy op elck u bequaem medicamenten meught appliceren / ende wel ſuyveren / ende t'vleeſch gheheel te niet doen / met eenige conſumerende medicamenten / ende dat eerſt met reſolveréde / daer na met verdroogende / ſtiptijcke ende confortérende / als de Cypreſnoté / Maſtic / Acacie / onrijpe Galle / &c. Als ſommige willen / ſo ſalmen de gaten alle 3. oft 4. daghen waſſchen met de tweede Looghe vande Seepſieders / eñ als ghy nu lange geprocedeert ſult hebben / dat ghy den Scrotum ghenoegh op ſyn oude grootte gecregen hebt / ſo ſuldy u dan tot conſolideringhe begeven. Maer deſe Cure wort ſeer weynigh vanden Medicijn aẽ ghegrepen / door dien daer weynigh eere aen te begaen is / maer veel opſprakẽ van alle man té verwachten.

Van den Cirſocele / dat is / van den Ader-breuck.

Indien de Aderen door een hooghe opcronckelinghe opgeheven ligghen / ſonder eenige herdigheyt inden Scrotum, wort van de Griecken Cirſocele, van de Latijnen Ramex varicoſus, Hernia varicoſa, eñ Hernia venalis ghenaemt: In deſen ligghen de Aderen daer de Teſticulen haer voetſel uyt nemen / opgheſwollen : ende dit gheſwel door den taſt ſeer oneffen / onghelijck eñ cleyn inden Epididymo, ende inde Saet-aderen ghevoelt / ende ligghen daer opgecrouckelt ende in een ghewonden.

Beſchrijvinghe.

Teeckenen.

Maniere om te cureren.

Deſe ſpecie van Rupture wort oock onghe-

neselijcken ghehouden/ maer valdt den Patient minst lastigh/ hoe wel de selve ongheneselijcken wort gehouden of ten minsten met grooter swaricheyt ghecureert moet worden/ soo wordt de cure nochtans in deser manieren aengegaen/ te weten.

Men sal t'Lichaem ten eersten supveren van de melancholeuse humoren/ daer nae de plaetse beneden wel fomenterē met mollificerende dinghen int voorgaende verhaelt/ ende daer nae de aderen openen inde leechste plaetse/daerse meest verheven staen/ende ist mogelijcken/ so laet dat gantsche bloet teffēs af/oft tot diversche reysen/ nae u best duncken sal / ende indien t'bloet door sijn taeyicheyt niet wel vloepen en wilde/ so suldy u wederom tot de fomentatie begeven/ ende ghebruycken ander weeck-makende plaesteren int voorgaende verhaelt/ ende daer nae wederom de adere gheopent als voren/ende dit so dicwils herdoen alst u goet duncken sal / ende oft ghi bevont dat door dese middelen niet en wilde vergaen/ soo suldy u wederom begheven tot de mollificatie voorsz. daer nae de resolverende gebruycken met de verdrooginghe / alsmen in het voorgaende ghenoch vinden sal.

Of met een emplaster op deser manieren/ eñ is seer verdrooghende ende resolverende.

Emplastrum.

℞. olei vulpini, olei Castorei, olei de Costo, olei Camemilini & Liliorum ana ℥.ij. olei de Piperibus, de Croco, de Euphorbio, de lateribus ana ℥.j.ß. Bdellij, Serapini, Opoponacis, Ammoniaci, Euphorbij ana ℥.j. Pinguedinis Vrsi & Taxi, Galbani, Butyri recentis ana ℥.iij. de Gummen salmen resolveren in aqua vitæ eñ met een weynich Was een emplaster gemaect/ ende op de voorsz. aderen ghelepyt.

Ghy sult de plaetse nae de ghenesinghe met dit lavement altemet wasschē om de aengroeyinghe te verheuden/want het druct de losse ende ende slappe deelen tsamen/ daer de vloeyinghe door gheschieden/het vergrooft de humoren/eñ houtse te rugghe ende doet oock heelen.

Lavament nae de heelinghe.

Neemt de Nootkens of bladeren vande Cupresse/ Galnoten ghegaedt ana ℥.v. Sumach/ Myrthus besyē/ Granaet schellen ana ℥.ij. scoria ferri ℥.iiij. dit tsamen in smits water ofte in rooden Wijn gesodē op de helft/ ende den Scrotum daermede ghewasschen.

Ende oftmen tot noch toe al te vergeefs geprocedeert hadde/ soo is den uytersten raet het Yser/ soo salmen hem met voorsichticheydt het opperste vande huyt openen/ende lossen hem de verheven aderen rontom behendelijcken / ende nu over al wel ontlast zijnde / soo salmense soo hoogh ende so leegh vatten alsmen can/ eñ men salse dan vast ombinden / ende daer nae gheheel openen/ende sommige snijdense geheel door/ dat is sy deylense vanden anderen door/ende laten so dat grof melancholeus bloet gheheel bloet uytloopen/ende helpen dat wat door de handelinghe lossen.

Sommige prijsen tselve ghedaen te worden met een snijdende ende gloeyende Yser/ende dat voor tsekerste / ende dit ghedaen zijnde/ salmen den Patient sekeren tijt op sijnen rugge houden ligghen/ende ghy meucht t'lavament voorsz. of oock het emplaster inden Enterocele verhaelt/ ghebruycken/te weten.

℞. Gallę immaturæ, Nucum Cupressi, &c. ende laten hem in alles eenen goeden regel onderhouden.

Hier mede besluytende ende eyndende ons voorsz. werck van ale specien van Ruptueren/ sal ons hier gaen verhalen vande gebreken der Navelen/te weten van alle tumoren/ eminentien ofte gheswellen der Navelen / ende dat inder manieren hier nae volghende.

¶ Vanden Navel-breuc / vande Griecken Exomphalos ghenaemt.

IS t saer dat de ligamenten des Navels door slappichept worden gelost/ ende hem met tumoren ende opswellinghen vertoont/ wort vande Griecken Exomphalos, van Avicenna Augmentum Vmbilici, van Celso Vmbilicus prominens, ende van Plinio Vmbilicus prociduus ghenaemt. Ende dese eminentie oft uytpuylinge des Navels mach uyt diversche oorsaken geschieden.

Ten eersten dat de ligamenten oft bandekēs des Navels door eenige vochtichept eenige slappighept vercrijgen/ waer door den Navel wort ontbonden: als daer eenighe ventositeydt tusschen de cavitept der Darmen ende des Navels vergadert leydt/ door een sonderlinge cracht dē Navel uytwaerts vorsten: alsmen altemet siet gheschieden inde Watersucht Tympanites. *Oorsaken.*

De derde specie vanden uytghanck des Navels/ gheschiet door de brekinghe der umbicael banden/ want als de ligamenten oft bandekēs vande transversael musculen / ende ander cleyn bandekens gebrokē worden / moet nootsakelijc den Navel uytwijcken/ eñ in sijn plaetse dē Zyphac mirach ende smal darmen ontfangen. Als dē Navel door de vochtichept uytgaet/ wort bekent door de sonderlinge couthept / sachtighept ende vochtichept/ die daer door den tast gevoelt wort: *Uitgāe des navels/ door vochtigheyt.* door den wint aengecomen/ en is den patient soo subijtelijck niet overvallende/ als door het water/ int aentasten hoortmen een windich gelupt/ ende is voorwijckende/ maer comt snel wederom op/ maer int water blijven de putten staē/ in dese wort meerder warmte gevoelt als inde waterachtige. *Vat windt.* Als dē Navel nu door scheuringe uytgaet/ wort bekent door de pijn tē tijde des scheurens/ door de spanninghe/ herdighept der plaetsen/ doort vermeerderen der Darmen/ sonderlinghen alsmen den adem sterck uytdrijvende is/ oock gaen de Darmen met den Peritonęum door het douwen niet wel te rugghe/ ende int af houwen der handen verbullense terstont de plaetse wederom/ ende hoemen t'Lichaem stelt/ blijft altijt in een ghestaltenisse. *Door scheuringhe.*

Den Navel brengt dickwils swaer accidenten aen/ want de smal Darmen liggē daer dicwils *Accidenten.*

wils

wils soo seer nighedruckt/datse daer door geenen Camerganck ende connen crijgē/ maer worden dickwils boven (alsmen inden Colica siet ghescheiden) uytghewor pen.

[margin: ...flamma-en eñ apos-ematie des Navels in de kinderē.]

Men siet oock inflammatien/Apostemen eñ ander geswellen des Navels/in den jongen kinderen eerst geboren zijnde/ sonderlinghe door dē ongeschickte Vroevrouwen/datse de kinderkēs mishandelen int afsnijdē des bants/ daerse met haer moeder vast zijn/daer door de kinderē pijn causerende aenden Navel/ waer door de humoren haren cours te meer nae den Navel nemen/ daer door swellinghe eñ Apostematien verweckende alsmen ghewaer worden sal door de herdigheyt/cloppinge eñ rootheyt/want int aentasten ghevoeltmen tuckinge ende cloppinghe onder den vingher.

Aengaende de Cure.

[margin: Genesinghe.]

Ist sake dat den Navel uytghegaen is/ door dien haer bandekens door groote vochtigheydt tot een slappigheyt gecomen zijn/ende daer door ontbonden zijn / sal t'selve door constringerende medicamenten geholpen worden alsmen in den Hernia intestinalis verhaelt heeft: Desghelijcken in de gescheurtheyt der kinderen: desgelijcx daer dit ghebreck gecomen is vande waterachtighe vochtigheyt uyt eenige winden/suldy hier in handelen als wy in den Hydrocele eñ Pneumatocele verhaelt hebben/ ende dat al na eysch des wercx. Maer daer desen uytganck des Navels geschiet door t'scheuren van haren bandekens/of vandē Ziphac, als door groote cracht/ door swaren arbeyt/door tsterck roepen/of den adem met cracht op te houden/&c. sosalmen in desen oock door verdroogende/ constringerende eñ consoliderende moeten procederen/alsmen in den Hernia intestinalis verhaelt heeft/ ende alhier noch verhalen sal.

Hy sal hem moeten wachten van rauwe/grove/viscose/wintmakende spijse eñ dranck. Ten tweeden/het lichaem suyveren na eysch der humoren eñ vuyligheden. Ten derden sal hy vierkante ende bequame banden met ander plaetselijcke hulpe moeten ghebruycken / in deser manieren.

Neemt Wieroock/Galnoten/Acacie, Mastic, sang. Dracon, eñ Mumie, met wit van een Ey vermengt/eñ met werc oft catoen geappliceert.

Oft aldus.

Neemt swart Peck ℥. ij. ß. Mumiæ ℥. iij. gū. Arabice, sang. Drac, Boli Armeni, Mastic, Cypres noten/Ysblach ana ℥. ij. Wieroock/Colophonie ana ℥. j. het Pec salmen by tvyer smelten/eñ van t'vyer settende vermenghende dese pulveren in/ende int vermenghen altijt roerende met een Spatel / ende bestrijcken u handen met Olie van Queen oft Myrthino, ende rollen ghemaeckt; ende Plaesters ghemaeckt eñ stijf opden Navel ghebonden.

Ten selven.

℞. Aluminis scissili seu plumæ ʒ. v. Tartari ℥. j. Rosarum rubrarum siccarum ʒ. x. onrijpe Galnoten ʒ. ij. ghepulveriseert/ Olie van Myrthus ℥. j. Wijn een weynigh/ dit opde dicte van Honich vermengt / ende gheappliceert/ daer een nieu spongie eerst in azijn ghenet/ ende daer op ghebonden. Dese ende meer ander remedien hier toe bequaem/salmen inden Hernia intestinalis vinden.

Voor de jonghe kinderen.

Men sal nemen den mos vande wilde Pruymeboomen/ Mispel-boomen oft Eycken boomen M. j. ß. die ghesoden in eenen podt rooden straffen Wijn/ ende daer den Navel mede ghestooft. Hier na salmen nemen Weechbreeden ende Wicken ghesoden/ ende vast opden Navel ghebonden.

Emplastrum, t'welck van Rhasis seer ghepresen wort.

Neemt Lupinen ende Lijnwaet ghebrandt/ ana ʒ. ij. ghepulveriseert/ ende met het widt tot een Emplaster vermengt/ende op dē Navel gheleyt/eerst op een Leer ghestreken.

Ten selven/van Avicenna seer ghepresen.

Neemt Nardi celticæ ʒ. ij. ghepulvert/ ende met Terebintijn resine q. s. vermēgt/ende opdē Navel ghebonden/ doet de geswellen van vochtigheyt ende winden te niet.

De Apostematiē der Navelen salmen so seer verhoeden alsmen can / om de quade accidenten die haer volgende zijn/ salmen het lichaem (soot moghelijcken is) eerst suyveren/ ende daer na dē repercuterende ghebruycken.

Defensive.

Neemt roode Roosen / de schorssen van Wieroock/ de schorssen van Granaten/ de schorssen vanden Myrthus ana ʒ. j. ghepulveriseert / eñ met Olie van Roosen ende een weynigh Azijns vermengt tot een Emplaster.

Van de contusiē ende inflammatien der Testiculen.

[margin: Contusien eñ inflāmatiē der clooten.]

DAer dē Testiculen door stooten seer ghequetst ende geswollen zijn/ salmen ten eersten (soot de natuer toelaet) hem wat bloets af laten / ende dan daer terstont op appliceren den Oxycraton, oft Oxyrhodinū, om te verdroogē.

Aldus.

Neemt olei rosati ℥. j. azijn ʒ. ij. dit vmengt. Ende so daer ghefwel met pijn sonder inflammatie is so salmen alleen appliceren een Cataplasma uyt Farina Fabarum, met soete Melck vermengt/ ende dat so wel om de pijn te versoeten als te resolveren.

Ofte aldus.

Neemt

Neemt de bladeren Althee ende Camille/tsamen ghesoden. Ende oft nu nae de versoetinghe der pijnen tgeswel noch bleef dueren/soo neemt farinæ Fabarum & Fœnigreci ana ℔.ß. dit gesoden in Oxymel eñ tot een Cataplasma warm daer op ghelept.

Gheswel met inflammatien.

Item ofter door contusien eenige inflammatie toeviel/salmen ten eersten doecrkens netten inden Oxycraton ende Oxyrhodon voorsz. Oft vermenghen wat Roos-waters met een weynich Azijns tsamen/ eñ dat met doecrkens daer om ghesleghen.

De inflammatien der Testiculen gheschieden subijtelijcken/ende dat door de menichvuldighe aderen/ daer gheleghen/ ende door de bequaemheydt der plaetsen/ ende can gheschieden door stooten/door sweeringe/door scherpe medicamenten/welck gheapplicee rt mogen worden in eenighe couwe gebreken/of doort inbrenghen van eenighe instrumenten/ als Argalien oft Fistulen. In dese inflammatien wordt seer profijtelijcken de Lever-ader oft Mediaen inden arm gheopent ende veel bloets afghelaten/ soot den patient verdragen mach/des anderen daechs om te diverteren/salmẽ hen coppen stellen met openinghe inde Billen. Ende soo ghy moet repelleren ende de fluxie teghenstaen/begint aldus.

Neemt de Mucilaginis uyt den Quee saet/eñ den sade Psyllij met Weechbreeden ofte Nachtschade water uytghedaen/daer een weynich Azijns toe vermengt/ende daer op ghelept.

Ende oftmen stercker moest repercuteren/so neemt den Sumach/ Myrthus bladeren/Boli Armeniæ, Terræ sigilatę ghepulveriseert/ende vermengtse daer toe.

Oft aldus.

Neẽt tsap van Nachtschade oft van Weechbreede ℔.j. Gerste ℔.ß. roode Roosen/Granaet schorssen vande Appelen ana ʒ.j. olie van Roosen ʒ.iiij. eñ vermengt tot een Cataplasma. Ende soo daer pijn waer toecomende/so salmen die met sulcke versoetẽ/die daer niet seer en mollificeren/want dit Lidt soude door de overbloedige humoren lichtelijcken comen tot putrefactie/maer sult daer u medicamenten om de pijn te versoeten/aldus maken.

Neemt Maluwe/Violen/ Nachtschade ana M.j. Semelen p.ij. dit in Sapa gesoden/ende gheappliceert.

Men mach inden beginsel op de hittige ende pijnlijcke plaetse dit Epithema appliceren.

Epithema.

Neemt de wateren van Weechbreede/ van Nachtschade/van Roosen/ van Porceleyn/Cichorey oft Endivie ana ʒ.ij. Azijn een weynich/ hier doecken in ghenet/ende uyt ghedout/ende warm daer om ghesleghen.

Inde tamelijcke hitte aldus.

Neẽt wit was ʒ.j. onrijpe olie van Roosen/olie van Queen in Rooswater ghewasschen ana ʒ.j. de Mucilag. Cydoniorum, ende Psyllij met tsap van Weechbreeden of Nachtschade ana ʒ.ij. Campher gra. viij. hier mede ghestreken.

Oft dit Liniment.

Neemt olie van Queen/ van onrijpe olie van Roosen/Myrthus olie ana ʒ.j. Was een weynigh tot een Liniment vermengt.

Ten selven.

Neemt Gersten ende Boonen meel an ʒ.iij. tsap van Weechbreeden ʒ.vj. pulver van roode Roosen M.j. Azijn ʒ.ij. dit vermengt.

Ist saeck dat de inflammatie tot rijpinge is streckende/ende datse versoetinghe behoeft/soo suldy u applicatie wat vochtiger ende meer verversschende maken.

Aldus.

Neemt Malue/de wortelen Altheæ ana M.j. Farinę frumenti ʒ.iij. tmeel van Lijnsaet eñ Fenegriec ana ʒ.ij. olie van Violen/Verckens vet ana ʒ.iij. dit ghecoockt/ende door een Stramijn laten passeren/tot een Cataplasma ghemaeckt/ende daer op ghelept.

Soo u dunckt dat het weynich hulp doet/so suldy de bladeren Hyoscyami onder de asschen coocken/ende stampense met Verckens Reusel tot eẽ Cataplasma; wildy/vermengter wat Lelie-wortelen met wat Terwen meels onder/eñ appliceret/wãt tbeneemt de inflammatie/ende rijpt.

Ende indien dat het gheswel is minderende/soo neemt een Cataplasma van Rijst ofte van Orobi met Oxymel oft met Sapa vermengt.

Maer indien tselve tot maturatie wilde comen/salmen tselve doen matureren/alsmen inde Vrouwe-mammen behoort te doen.

Maer soo den Aposteem van natueren cout is/soo salmen daer sulcken Cataplasma op appliceren.

Neemt Lijnsaet gepulveriseert/ende in Wijn ghesoden/ende daer op ghelept.

Oft.

Neemt Terwen semelen cleen ghestampt ℔.j. levende Solpher ʒ.ß. Ammoniaci in Azijn gheresolveert ʒ.ij. Oxymel simplicis q.s. ende warm gheappliceert.

Ende fomenteertse aldus.

Neemt Venckel saet/tsaet Apij, van Petersselie/Cari, Dauci, Anijs/Comijn ana ʒ.j. Dit in witten Wijn heet ghemaeckt/ende daer mede ghestooft.

Men sal neerstigh toe moeten sien datmen dē Aposteem op sijnen tijt niet en versuymt te openen/op dat hem den wederhouden geen hinder en doet/ende de Clootkens niet tot putrefactie

ercomen/ welc seer cort s soude connen geschieden/ende of tselve ghebeurde/salmen de ghepu-trefiçeerde deelen affsnijden/ op dat het goet niet mede bedorven en wort.

In eenen Scirrhus veranderende.

Indien daer een Scirrhus oft herdigheyt teghenwoordigh is / soo moetmen die met mollificerende ende resolverende dingen allenckens tot sachtigheyt brengen : want de Scirrhi der Testiculen zijn swaer om te resolveren ende te mollificeren/alsmen aende Hernia carnosa sien mach / overmidts dat sy van binnen spongieus zijn / ende bequaem om alle vuyligheydt te ontfanghen : ende nu ontfanghen zijnde/ wordet vande panniculen/die de clootkens zijn omcleedende/bewaert : Alsoo dat daer door/sonderlinghe als de materie daer verhart leyt/met grooter swarigheydt ghereſolveert ende te niet ghedaen wort.

Scirrhus is swaer om te ghenesen.

Men salse mollificerẽ door t'fomenteren met olie van soete Amandelen/verschen olie van Olijve/versche onghesouten Boter / versch Verckensſmeer:na de mollificatie salmen resolverẽ/ als met olie van bitter Amandelen / met Oleo Irini,Rutaceo,Anethino, met vngento resumtivo & Vnguento cum Gummis,&c.

Oft aldus.

Neemt de Mucilaginis Altheæ, Lini & Fœnigreci uytghetoghen met de decoctie van Vijghen ℥.ij.olie van Lelien/van Dille/Irini,gansen ende Enden vet ana ℥.ß. Was q.s.hier van een Liniment ghemaect. Ende nu langhe ghebruyckt zijnde/ende niet en wil mollificeren /so ondersoecket met dese navolghende remedien.

Emplastrum.

℞. Bdellij Ammoniaci,Serapini,in Azijn ghereſolveert ana ʒ.iij.de Mucilaginis seminis Lini,Fœnigreci,eñ vanden zade Althee ana ʒ.j. Chamil ende Meliloot bloemen ana M.ß. Comijn ℥.ß. dit met de decoctie van Vyghen vermengt tot een Emplaster.

Oft op deser manieren / als de voorsz.gheen hulp en deden.

Neemt de wortelen Mandragore ℔.ß. Hyoscyami ende Alkekengi ana M.j. ende in Sapa ghesoden/ ende doent door een stramijn passeren/eerst ghestampt zijnde / daer toe vermenghende de wortelen Panacis ℥.j. oft Opoponacis, welck ghy weycken ende resolveren sult in wat nats vander voorsz.decoctien/ende tsamen tot een Emplaster/midts daer toe vermengende als noodigh sal zijn. Oft brenghent tot een Cataplasma/midts daer in vermengende Styracis Liquidæ ℥.ß. Ende soo hiermede de herdigheyt niet te niet en gaet/soo en isser geen hope te verwachten/dan door de manuael handelinghe/ ende den Patient van de Testiculen te berooven.

Hier mede eyndighende ons Tractaet van alle Rupturen ende Ghescheurtheden / verhopende tselve noodigh ende dienstelijck gheschreven te zijn : ende tot Lof ende prijs des alderopperſten Medecijn-meesters/wiens Name zy ghepresen inder eeuwigheyt.

Eynde des vijfden Boecx.

Het leste Boeck van den Lusthof der Medecijnen: beginnende van de ghebreken der Junctueren / als Artycke / Gicht oft Flerecijn.

Artijcke.

Na de plaet se verandert se haren naem.

ONder dē naem Athritidis, worden begrepen Podagra, Chyragra, Genugra, eñ de gebreken der Heupen Ischias, want nae het lidt datter lijt verandert sijnen naem: inden voeten heetet Podagra, dat is/ t'voet-evel: in den handen Chiragra, dat is/ t'hant-evel: inden knyen Genugra, inden Heupen Ischias eñ Sciatica, maer hem in veel plaetsen ende leden onthoudende/ heetent de Grieckē Arthritis, de Latijnē Articularis morbus, de Barbaren Gutta, want sy meenden datse al druppende gheschieden: ende wort generalijcken voor alle pijn der Juncturen genomen: Podagra geschiet/ so wāneer haer de Humoren in de voeten is onthoudende/ welcmen eerst is gevoelende in den grooten Teen/ altemet int uyterste vande Hielen/ eñ onder t'hol vande voeten/ de Enckelen niet gherust latende/ metter tijt nae de knyen/ van daer na de Heupen/ ende de Handen ooc besoeckende: ten lesten de Schouderbeenē/ den Nec/ de knocken van den Rugghe niet vry latende: doet de koten dickwils uyt een springhen / verharden/ crom ende dunne worden / ende haer crachten verliesen: dese worden inden Somer binnen 40. daghen oft eer ghenesen: maer inden Herbst/ eñ totten Winter streckende / wortse met swarighept gheholpen. Genugra, of het knie-evel neemt inde selve manieren sijnen aenvanc. Indē Chiragra oft Hant-evel quelt hem de pijn inde handen/ als inden Carpo eñ Metacarpium, dat is/ tusschen de gewrichte/ eñ het buytenste als binnenste der handen quellende: desgelijcken de articulen ende bandekens der vingeren/ met cloppende pijn ende roothept vererende.

Dese passie geschiet meest door een onmatigh ende gulsigh leven/ daer door een bequaem materie tot deser passien voortsbrengende. Of door teerighepdt der Juncturen/ daer door haer toeghesonden voetsel niet kokende oft verteerende/ daerō tegen natuer daer veel materie vergaderende. Sōma door de verhoudinge oft toevloedinge vā eenige versche materien: daer spanninghe/ verhardinge eñ inflammatie veroorsakende. Oock door tghebruyck van stercke Wijnen/ sonderlinghe nuchteren gedroncken. Oft veel coude drancken teghens ghewoonte gebruyckt: door swaren arbeyt/ veel reysens/ veel te staen/ veel te peerde te rijden / doort ophouden van eenighe ghewoonlijcke suyveringhe/ van swarighept/ gramschap/ van onnatuerlijcke wakinge/ want dese al t'verteeren der spijsen behinderen/ daer door dese plaghe causerende: door het onverdraeghlijcke Colica, zijnse dickwils in deser passien ghevallen / als Hippocrates oock verhaelt. Het wort altemet beerft door tsaet van ghichtighe Ouders / daer na door tghebruyck van Vrouwen/ oft van ander toevloedinge der Humoren: oft quaden reghel in eten ende drincken te houden: alsoo dat wel te recht voor een Dochter uyt Bacho ende Venere gheboren gehouden mach worden: want de ghelubden/ de kinderen noch vry van Venus wesende / eñ den vrouwen/ met gheen Podagra ghequelt en worden/ als Hippocrates ghetuyght / te weten/ soo langhe alsse een gematigh ende sober leven leyden: maer door t'misbruyck van desen / soude desen reghel oock faelgeren. Somma met den ledighen persoonen/ soo gheestelijck als wereltlijck/ houdtse groote ghemeynschap/ de sommige eens s'jaers/ den anderen twee oft drymael/ ja sommighe alle Maenschijnen besoeckende.

Lib 6. epid part. 4. Aphor. 3.

Artijcke een dochter uyt Bacho & Venere geboren.

Teeckenen.

Desen Tyranne is den Mensche ghemeenlijcken tot sijnen xxxv. Jaren besoeckende/ al temet vroegher/ oft altemet spader/ ende dat nae de ongheteempertheydt oft misbruyck haers levens / ende dat met een onghenadelijcke pijne/ ende swaer accidentē/ als flauwighept der herten/ stijvighept der handē / lammighept in voeten eñ beenen/ verlies des appetijts/ met dorst/ sonder slapen / altemet vallende in een Watersucht ende cortborstighept: den eenen subijtelijcken/ den anderen over lancksaem aengrijpende/ tsy in voeten oft handen/ eerst met sulcke cleyne pijne / dat den onbesochten dickwils is bedriegende / als niet denckende een Artijcke te wesen / ende soo met der tijdt de ander leden oock aengrijpende. Wt wat deelen des Lichaems/ door wat plaetse/ ende in wat plaetsen dese Humoren stede grijpende is/ salmen aldus moghen bekennen/ desghelijcken de Humoren aenden coleure: want datse uyten hoofde zijn dalende/ sal men weten door de voorgaende swarighept eñ pijne des Hoofts ende des Necx / ende hebben altemet een weynigh huyveringhe oft couwen ghevoelt: maer uyt de groote inwendighe aderen vl[illegible]nde ende veroorsakende/ so zijnse sonder pijn ende swarigheydts des hoofts / maer ghevoelen altemet een inwendighe beswaringhe/ met vermaninghe der Cortsen/ opswellinghe der plaetsen/ met roothepdt ende pijne/ van d'een plaetse in d'ander loopende.

Om dese Humoren te kennen/ ende eerst van de Cholerijcke.

Indien de Cholerijcke Humore in desen is sondighende/ wort bekendt door de groote pijn/ brandt/ ende weynigh swellinghe der plaetsen/ de huyt siet bleeck-roodt / uyten ghelen ghevervet: inden beghinsel/ oft ontrent den staet van desen ghevoelense Cortse/ dorst/ bitterhepdt des monts/ een vyerighe urijne/ nae den ghelen ghecoleurt/

coleurt / meest in den Jonghen persoonen logerende door tmisbruyck haers levens/ ende door vercoelende dinghen voelense verlichtinghe.

Wten bloede veroorsakende.

In desen is meerder ghes wel ende roothept met opghegheven Aderen/ daer is cloppende ẽn ghewichtighe pijn/een vyer-roode urijne / met. tamelijcke dickte/ de jonchept meest besoeckende / ende dat door t'ghebruyck van overvloedighe spijse/veel voetsels nalatende/ ende haerselven weynigh oeffenende. Inden Lenten heeftse haer meeste cracht.

Phlegmateuse humore.

In desen is die plaetse seer ghes wollen / met den vingher daer op tastende / blijven daer putten in staen / bleeckverwigh / sonder veel pijne/ maer langh duerende/ den ouderdom meest besoeckende/ende den ghenen die cout ẽn vochtigh van natueren zijn : in den Winter/die van ghelijcker natueren is meest overvallende / als oock den ledigh ganghers/veel Phlegmatijcke spijse ghebruyckende : haer urijne is subtijl ende waterachtigh.

Melancholeuse humore.

Daer desen Tyranne in een melancholeus lichaem plaets heeft/dat selden gheschiet/ so isser in tghes wel een swartachtigh coleur/ niet pijnlijcken/int aentasten coutachtigh : den ouderdõ wesende cout ende droogh van natueren/ meest besoeckende/ende dat inden Herbst/ oock met deser naturen meest accorderende/ ende wort door tghebruyck der melancholeuser spijsen seer versterckt.

Daer dese passie verout is/ oft in den ouderdom eerst aengecomen is/ oft in een herdighept verandert / daer en wortse nemmermeer volcomelijcken ghenesen : ten waer in jonghe persoonen/niet in ledighept levende / goede ordinantie in eten ende drincken onderhoudende/ dagelijcx Camerganck hebbende/ende den oorspronc uyt een simpele onvermengde Humore ghenomen heeft / als meest gheschiet daer de vuylighept upten Herssenẽ sinckende is/oft alleen door vergaderinghe daer vergadert / maer dese fluxie wort selden suyver ghevonden / sonderlinge uyt de groote Aderen vloeyende / want sy alderley vuylighept in haer heeft.

Manier om te cureren.

Ten eersten moet men de aenstaende plaghe verhoeden. Ten tweeden inden beginsel sijn toenemen beletten/ ende het Lichaem ontlasten vã tghene dat daer meest oorsaeck toe soude geven/ tsy de Humoren/tbloet/oft dese tsamen/daer na de lijdende deelen versterchen.

Vande maniere der bloet-latinge.

Bloetrijck zijnde/ ende so daer niet en is daer tselve door behindert wort / soo salmen hem een Ader openen: te weten/soo t'neer-been in lijden is/oft de Heupen/so salmen hem de Lever-ader inden arm aen de selve zyde openen/ om soo het toenemen der quader Humoren te benemen/ ẽn de toevloedinghe af te leyden. Ende soo de fluxie upten hoofde gheschiet/ salmen de Mediaen openen/ indien het rechter neerbeẽ met den rechteren arme lydende zijn/ so salmen upt de slincker leden bloet laten. De armen lijdende/salmen de Ader onder de knyeschijve openen / aen de selve zijde van tgebreck : welcke Aderen men oock openen sal als de handen in lijden zijn/ ende dat na de opinie Galeni, ende Ætij Lib. 12. cap. 23. Indien alle de Leden in lijden zijn/ soo salmen de sijde verkiesen die minst lijdẽde is. Dese bloetlatinghe moet int eerst aencomen gheschieden / want die dickwils met deser plaghen ghequelt hebben gheweest/soudet meer hinders als profijt doen/sonderlinge teer ende cout van natueren zijnde: maer niet bloetrijc wesende/noch niet inden beghinsel der Siecktẽn/so salmen tlichaem metter tijt van de vuylighept ontlasten/ als door tsober eten ende drinckẽ/ door wrijvinghe ende dierghelijcke evacuatien/om so de toevloedinghe der humoren vande Leden die daer eerst ende meest in lijden waren/ af te leyden/ want indien t'Been eerst in lijden was/salmen tselve aende armen beginnen. Oft waren de armen eerst in lijden / salmen eerst onder de knyen ende neerbeenen beginnen. T'lichaem seer met Humoren vervuylt wesende/salmense doen vomeren/sonderlinge upt overvloedige Phlegma veroorsaeckt zijnde/ t'sy door invloedinghe ofte vergaderinghe gheschiet. Maer de wrijvinghe sal aende contrarie zijde,/ ende niet aende selve zijde gheschieden.

Wat purgatien men in desen verkiesen sal.

Ende om t'lichaem te purgeren / salmen de laxativen verkiesen na den eysch der Humoren/ ende met alsulcke die de Humoren niet te seer en beroeren/ wesende niet te heedt noch te subtijl/ maer een weynigh constringerende/ op dat de Humoren niet te seer en vloeyen / daer toe verkiesen den Rhabarber/de Myrabolanen/de pillen van Agarico sonder Gum/ maer met Myrabolanen vermengt. Oft den Turbith vermengt met de Myrabolanen. Om de materie upten Aderen te trecken/ moet t'selve met lichtwerckende Medicamenten gheschieden als met de voorsz. Maer alsser nu gheen vloedinghe meer en gheschiet/ ende al stede ghegrepen hebbende/ soudemen dan moghen verkiesen de Pillen de Agarico met de Gummen.

Inde heete saken.

In desen salmen tlichaem eerst soetelijcken purgeren met Catholica, Cassien/ Syrope van Roosen laxative per se, oft met dẽ Rhabarber/ met den Agarico. Oft met de Infusie vande Proventie Roosen/met den Rhabarber/ of met den Agarico ghemaeckt/ ende dat nae de materie

rie bereyfschen sal: daer na salmẽ de materie bereyden/ niet met eenige subtijlmakẽde/ verwarmende ende openende medicamentẽ/ maer met sulcke die daer de subtijlheyt ende scherpheyt te niet doen/ ghelijck inde cholerycken/ met cholerycke humoren besmet wesende/ als met den syroop van Violen/ van Endivie simplic. met de decoctie vanden Sebesten.

Bereydzaken.

Aldus beginnende.

Om te vergroven ende de scherpheyt te bedwinghen.

Neemt Cichorei/ Scariole/ Taraxaci, Latuwe/ Porceleyn ende Spinasie ana M.j. ende in ℔.j. van deser decoctien salmen resolveren den syroop van Violen ℥.iiij. oft dẽ syroop van Endivie simpl. ende voor vier morgẽs vermengt.

Oft om de materie alleen wat te altereren ende te weecken.

Neemt Cichorey/ Endivie/ Latou/ Scariole/ Buglos ana M.j. Pruymen/ Sebesten/ Tamarinden ana ℥.j. Anijs ʒ.ß. hier uyt eẽ decoctie ghemaeckt/ ende in ℔.j.ß. resolveren den Syroop van Violen ende den syroop van Roosen laxative an ℥.iij. dit voor vyf morgens vermengt/ tversoet ende blust de cholerycke scherpheyt.

Hier nae salmen met dese purgatie aldus purgeren.

Purgatie.

Neemt Rabarbar vanden besten ʒ.j. in Endivie water gheweyckt/ ende sterck uytgedout/ syroop van Roosen laxative ℥.j.ß. Catholici ʒ.iij. dit samen vermengt/ ende ingenomen.

Oft du sdanighe pillen.

℞. electuarij e succo rosato, Rhabarb. van den besten ana ʒ.ß. Tamarinden ℈.ß. met syroop van Roosen laxative pillen gemaect/ ende nae den eersten slaep inghenomen.

Oft in deser manieren.

℞. electuarij e succo rosato, de schorssen vãde Myrabolanen Citrine ana ℈.j.ß. het pulpe vande Tamarinden ℈.ß. Diagridij gra. viij. of met de specien Benedictæ laxative, ofte het pulver Alhandel gra. vj. vermengt met den syroop van Roosen laxativæ vj. pillen ghemaeckt/ ende tsnachts na den eersten slaep inghenomen.

Ende ofte t'Lichaem met eenmael niet ghenoech ghepurgeert en ware/ soo salment noch eens purgeren/ ende dat sonderlinge voort aencomen vande plaghe/ want int aencomen en salmen tLichaem niet moepelijcken vallen doort purgeren/ ofte ten minsten met lichtwerckende laxativen.

In een bloet-rijcke natuere.

In desen om tbloet af te leyden/ salment uyt de plaetsen verhaelt/ aftrecken/ eñ dat wat veel/ indient de natuer verdraghen mach/ teffens oft in diversche reysen/ na den eysch der natueren.

Vande plaetselijcke remedien.

Aenmerckinghe in de plaetselijcke remedien.

Comẽde nu tot de plaetselijcke hulpe/ moetmen int appliceren voorsichtigh zijn/ want dickwils daer groote fouten in geschieden/ door diẽ sy eerst de gestaltenisse des Lichaems niet voor ooghen en stellen/ als niet lettende op de overvloedichheyt/ oft op der humoren oorspronck oft haer natuere. Int resolveren der humoren de subtijle materie daer uyt locken/ ende de ander daer te meer in verherdẽ/ causerende daer door groote herdicheyt inde junctuerẽ/ crommicheyt der leden ende der Coten/ ofte sy zijn te seer verhittende/ vercoudende/ verdrooghende/ ververschende ende treckende/ daer door te meer materien uyt de aderen tusschen de junctueren invoeren: daerom by den Patient comende/ ende men bevint dat hy door de groote verbuylinghe des lichaems onmenschelijcke pijn is lydende/ door de vloedinge der humoren/ ende waert dat men terstont om de pijn te verlichten/ gebruyckende waer versoetende/ versaechtende eñ verwarmende medicamenten/ so soudemen de humoren te meer doen vloeyen/ ende inde junctueren insincken/ ende so de leden brengen tot meerder spanninghe/ swaricheyt ende pijn.

Desghelijcken door de seer vercoudinghe sul dy de sweetgaten doen sluyten/ ende te meer de humoren op doen storckelen ende verherden/ welck ooc te verwachten is uyt de seer verdrooginghe: daerom salmen tot de versoetinghe tamelijcke constringherende vermenghen/ niet te seer stoppende oft resolverende: maer also datse de toevloedinghe een weynich moghen teghenstaen/ de crancke leden versterckẽ/ de pijn versoeten ende hitte vercoelen.

Int eerst-aencomen deser plagen.

Inden eersten der sieckten salmen altijt repelleren/ ten waer dat desen vloedt door den Crisis nae eenighe sieckten ghe schiedde/ dat meest nae de ghesontheyt streckt: ten waer dat ons de onlydelijcke pijn daer toe dwinghende waer/ ende de crachten te niet gingen: op de geswollẽ plaetse en salmen gheen repellerende/ maer versoetende ende vercoelende gebruycken. Inden beginsel aldus beginnende om te versoeten.

Versoetende int beginsel der Sieckten.

Neemt de Cruymen van wittebroot q. s. in Roos water gheweyckt/ daer na in soete Melck een weynigh ghesoden/ ende een Cataplasma daer van ghemaeckt.

Maer so de plaetse root ende hittigh is/ om te vercoelen.

Neemt Weeghbreeden water eñ Nachtschaden water ana ℔.ß. Azijn ℥.j. daer doecken in ghenet/ ende daer op ghelepdt/ ende houden de plaetse nat/ daer na salmen daer dese Cataplasma op legghen/ welck goet bevonden wort.

Neemt

Neemt de bladeren Hyoſciami M.iij.in ſoete melck ghesoden / ende tot een Cataplaſma ghemaeckt/ende daer opghelept.

Oft.

℞.Olei Roſacei omphacini,Violē of nacht ſchade water ana ℥.ij.wel onder een vermengt/ ende daer doecken in ghenet / daer op ghelepdt/ ende dickwils verandert.

Ten ſelven.

Neemt Olei violarum ℥.iiij.de decoctie van Maluwe/ van Myrthus eñ van Violen ana ℥. ij.ende als boven ghebruyckt.

Een ander.

Neemt de Mucilaginis van den zade Pſyllij uytgetogen met Weechbreeden oft Nachtſchade water/ende gheappliceert.

Oft.

Neemt Caſſie verſch uytghetogen ℥.j. Olie van Rooſen ℥.iij. de Mucilaginis van den zade Pſyllij uytghetogen met twater Verbaſci ℥.j ß. pulver van Hermodactyli ℥.ß. Soffraen ʒ.ß. dit als een Cataplaſma daer op ghelept.

Ende een weynigh boven tgheſwel / oft daer entrent ſalmen eenighe conſtringerende eñ repellerende medicamenten ghebruycken.

Neemt Weechbreeden water / Nachtſchade/ of twater Peculi Roſarum ℔.j.Azijn ℥.j. Dit vermengt/ende doecken daerin genet:ende daer om ghelept.

Oft.

Een Plaeſter gemaeckt van onrijpe Braem beſien/oft Queappelen q.ſ.cruymen van wittebroot/tot dat genoegh is/geſtooten/ eñ in Azijn wel morwe geſoden/ ende door eenen teems gedaen/daer onder vermengende Gerſten of boonen meel/of cruymen van wittebroot/eñ wildy doeter wat olie van onrijpe Rooſen onder / ofte van Queen/om te langer ſijn vochtigheyt te behouden/ende meughter ooc de pulveren Balauſtie, van roode Rooſen / oft van Galnoten toe doen. Item / de Galnoten ghebroken ℥.iiij. roode Rooſen M.ij. tſamen in Azijn gheſoden/ ende daer doecken in ghenet.

Op de pijnlijcke plaetſe uyt hitten/ſoudemen om de pijn wat te ſtillē/te vercoelen/wat te rugghe te houden / ende een weynigh te reſolveren/ duſdanighe wel moghen ghebruycken.

Neemt de wateren van Weechbreeden / van Rooſen eñ van Nachtſchade ana ℥.iiij.Azijn ℥. ij.dit vermengt/eñ warm daer mede gefomenteert; eñ dedemen daer Campher ʒ.j.oft ʒ.j.ß. toe/ſoo ſoudet alle pijn der Juncturen ſtillen/ al warenſe wel diep ingheḋroncken.

Narcotica, oft verdoovende applicatien: ende inden uyterſten noot der pijnen.

Neemt de bladeren Mandragore,eñ van den Mancop oft Hyoſciami ana M.j.roode Rooſen de hoofden van Mancop in ſoetemelc geſoden/ oft in ſchoon water/doorgedaen/ende cruymen van wittebroot daer in geweyckt q.ſ.Soffraen ℈.j.ß. Opij ℈.iiij.

Oft aldus.

Neemt olie van Rooſen ℥.iiij.Opij ʒ ß.ghe incorporeert te ſamen.

Ten ſelven.

Neemt Vrouwen melck ℥.ij.Opij ʒ.ß. vermengt/ende daer opghelept.

Oft.

Neemt Boter ongeſouten ℥.ij. Mandragore ghepulveriſeert ʒ.j. dit vermengt.

Het cout water oft ſneeuwater dickwils geappliceert/is altemet ghenoegh.

Item.

Neemt Opij ende Soffraen ana ℥.j. vier doperen van eyeren/ ende met olie vā Rooſen vermengt/ende gheappliceert.

Maer weet/ſo wanneermen inden noot ende door bedwanck van pijnen/ſoodanighe verdoovende medicamenten heeft moeten gebruycken/ datmen dan daer na de deelen wederom ſal ſtoven met verwarmende dinghen / want anders ſouden de Leden nu aldus vercout ende ghedebiliteert weſende/van de voorſz.verdoovinghe/ altijt die toegeſonden vochtigheyt ſubject weſen te onfangen eñ te behouden : tot welcke ſtovinghe ſeer goet is te nemen/De Chamille/Melli- Nota.
loot/Origanū, roode Rooſen eñ Alſſen in ſtraffen wijn gheſoden. Ende den brant nu te niet zijnde / ſalmen met duſdanige verſoetinge procederen/op dat de ingheſoncken bloepinghe uytaeſſemen ende reſolveren mach. Stobinghe.

Reſolverende ende verſoetende.

Neemt de cruymen vā wittebroot ℔.j. lanckſaem een weynigh in ſoete melck ghekoockt/tot dat ſy dick wort / daer toe doende Chamilbloemen/Mellilaot ana M.j. roode Rooſen/ Savie ana ℥.ß.Soffraen ʒ.ij. eñ meughter altemet wel wat Olie van Chamil toedoen.

Ten ſelven.

Neemt de wortelen van Heemſt eñ van Maluwe ana ℥.iij. Violen bladeren/Maluwe ana M.j.Salie M.ß.Melliloot bloemē M.iij.dit in penſſop/ daer de darmen van Beeſten in geſodē zijn/cleyn geſtooten zijnde/ſalmen daer 4.doperen/meel van Fenigreec eñ Lijnſaet ana ℥.iij. Verckenſmeer ℔.ß. Chamil olie ℥.vj. toe vermengen/tot een Plaeſter daer op ghelept / ende dickwils ververſcht.

Na de applicatie vande warme medicamenten ſalmenſe wat temperen/ op dat door de heete applicatien de fluxie niet en vermeerdert.

Aldus.

Neemt Boonen-meel ende t'meel van Fenigreeck ana ℥.iiij. de Decoctie van Maluwe

q.ſ. dit gheſaden/ ende vermenghen daer onder olie van Dille ende Irini ana ℥.ij. Hoender ende Enden vedt ana ℥.iij. hier een Cataplaſma upt ghemaeckt.

Oft.

Neemt meel van Fenegriec ℔.j. in Oxymel gheſoden/ ende daer op ghelepdt.

Wt coude veroorſaeckt.

Oorſaken. Indien de oorſaeck van deſen upt een coude materie ghecomen is/ ſoo en iſſe niet ſubijtelijcken noch teffens aenghecomen/noch en is geen groote pijn aendoende/tgeſwel is ſlap ende los/ langhe duerende in een plaetſe/ ooc niet haeſt verlatende/ende ſeer onſterc makende/want al heeft hem de pijn al verlaten/en connen ſlidt noch niet haeſt tot hem ſelven crijghen/ſonderlinghe in oude perſoonen.

De jonckheydt upter natueren dronckaerts zijnde/ ofte van te voren de Spaenſche Pocken gehadt hebbende/ oft haer leden doort baden in cout water te ſeer vercout hebben/ ofte daer de Vrouwen haer ſupveringe voor haren natuerlijcken tijt opghehouden zijn/ worden veel met deſe plaghe overvallen/ende volcht ooc dicwils nae eenighe vermoeptheyt der leden.

Het braken oft vomeren is in deſen ſeer goet/ om ſoo de Phlegma upt de Maghe te loſſen: de vochtmakende ende phlegmatijcke dingen ſulſenſe mijden/ ende inden beginſel dickwils purgeren/de pillen Hieræ, de Agarico, Alephanginæ met den Agarico of Aſſaieret/ ſmorgens ingenomen een of twee/ en dat 2. mael ter weken/ want door deſe middelen ſalmen de Mage verſtercken/ende vergaderinghe van vuplicheyt in haer beletten/ende materie na de junctueren dalende/af lepden/ ende beginnen aldus.

Pillen.

Neemt de pillen Hieræ ſimplic. ʒ.j. ſmorgens inghenomen/daer nae dit bereydranckken dickwils ingenomen/ ende dat ten eerſten ſo de materie ſeer vloepende is.

Bereydranck.

Neemt honigh van Rooſen ℥.iiij. de wateren van Alſſen/ Bethonie ende van Magelepn ana ℥.iiij. dit vermengt voor iiij. morghens/ of doeter Surckel water toe/ende daer na aldus purgeren.

Neemt electuarij Diacarthami validioris ʒ.ij. electuarij é ſucco roſato ℈.ij. met de gemeen decoctie inghenomen.

Ende noot zijnde/ ſalmen daer nae deſen berep-dranck ghebruypcken.

Neemt honich van Rooſen ℥.iiij. ſyroop van Stœchas ℥.ij. de decoctie van Hyſſop/ Bethonie/ Chamedryos, Chamepythios, Guaiaci, ende bloemen van Rooſemarijn/ ende in ℔.j.ß. van deſer decoctien ſalmen reſolveren de ſpec. Diarrhodi abbatis ʒ.iij. vermengt/ende in ſes morghens inghenomen.

Daer nae wederom met de voorſz. purgatie purgeren.

Oft.

Neemt electuarij Indi majoris ʒ.ij. ſyroop van Rooſen laxative met Bethonie water/ ofte met de decoctie Polypodij vermengt. Oft met de pillen Imperialium ℈.iiij. oft pillul. Fœtidæ ʒ.j. pillul. ſine quibus oft Arthreticarum ingenomen. Tſanderdaechs daer na ſalmen Theriacæ Andromachi die nieu is ℈.ij.ß. innemen/ ende vochtigh van natueren weſende/ ſalment alle morghens innemen.

Pulver.

Neemt de roede van eenen Stier ghepulveriſeert/het Beckeneel van eenen menſch gepulveriſeert ana ʒ.ij. Galigæ ʒ.j. Suycker Candy ℥.j.ß. dit vermengt/ende ℈.iiij. ſmorghens inghenomen eens ofte tweemael ter weecken.

Oft deſe pillen.

Neemt Agarici troch. Rhabarbar ana ʒ.ij. de wortelen Ariſtologiæ ende Pentaphilli ana ℈.j. Galiga/ Nagelen/ Spicę Nardi, Schœnanti ana ℈.ß. met tſap van Coolen ofte van Rooſen pillen ghemaeckt/ende alle weke ʒ.ß. inghenomen/oft alle daghe twee pillen.

Maer int aenſtaen van de paſſie ſal hy hem van alle medicamenten wachten/ ſeer ſobrieren/ ende in ſtillicheyt leven.

Indien de inſinckingen der humoren oorſaec geven/ſoo ſalmen t'Lichaem nae de ſuyveringe ſtil houden/ende de inſinckinge door de defenſive verhueden.

Defenſive.

Neemt de ſchorſſen van Granaten/ Sumach/ roode Rooſen ana p.ij. morwe geſoden ende geſtampt/vermengen daer Gerſte meel p.iij. toe/ met tſap van Huyſloock een pulver gemaeckt/ ende boven t'ghebreck ghelept.

Maer ſonder inſinckinghe gheſchiedende/ ſo ſalmen voor den aenſtaenden tijdt ghebruypcken een looch met ſout of Solpher/ om ſoo af te corten de humoren/ eerſt gepurgeert weſende/ende eenen ſoberen reghel in eten ende drincken ghehouden.

In coude windighe materie.

Neemt Coepen ſtront ℔.ij. olie van Voſſchen ende van Camil wel warm vermengt/ en daer om gheſleghen.

Oft.

Neemt Coepen ſtront ℔.j. Boonen meel Semelen ana ℥.iij. meel van Fenegrieck/ Comijn ana ℥.j. met Oxymel een pulver gemaeckt/ende op t'gheſwel ghelept.

Om in coude ſaken de pijn te verſoeten.

Neemt de Mucilaginis van Fenegrieck met water en Azijn uytgedaen/daer ten leſten honich toe doende/wort van vele voor een ſeker remedie ghehouden/mits drp daghen daer op latende.

Oft.

Oft.

Neemt Olie van Pierwormen/van Lelien/ van Dille eñ Wijnrupte ana ℥.ij. witten wijn ende Sape ana ℥.iiij. Vorsschen n°.xxx. Sout ℥.j.de Vorsschen hier in gesoden/ tot dat de beenen uytvallen/ ende den Wijn versoden sal zijn/ sterck uytghedout zijnde/ so doeter een weynigh Terebinthijns ende Soffraen toe / ende strijcken daer de vercoude ende stijve leden mede.

Ten selven.

Neemt Salie / Rute/ Hyssop / Roosemarijn ana M.j.Solpher/Sout ana ℥.j.de cruyden eñ Solper ghestooten/ende 24. uren gheweyckt in ℔.viij.witten wijn/ eñ door den Alembic overghehaelt/ende daer doecken in genet/ende dickwils daer op ghelept.

Oft.

Neemt de wormen Millepede, dat zijn de Seugen/Pierwormen ana ℔.ß. dese in Sapa gesoden wel morwe/Bocken eñ Hamelen smeer ana ℥.iiij.oft te samen in een forme van een Liniment gesoden / daer de pijn mede ghestreken. Den olie daer den Torpedo inghesoden is / beneemt de pijne seer. De Honichachtige substantie upten Castoreo, ghereſolveert inden olie van Pierwormē/wort iñ de coude Artijcke gepresē.

Ten selven.

Neemt Menschen-smeer ℔.j. Lauwer bladerē/Chamepithyos, Salie/Roosemarijn bloemen/Naghelen ana M. ß. tsamen in een dobbel vat gesoden/ ende daer mede de pijne gestreken.

Een ander.

Neemt Geneverhout ℔ xij.cleyn geraspt oft gheschaeft / ende in eenen ketel met water gesoden/tot dat t'derdedeel versoden is/daer nae in een bequaem vadt ghegoten / ende daer tot den Navel toe inghesceten/eerst wel ghesuyvert zijnde/ende vervolgent sommighe reysen/want dit wort seer ghepresen/so dat die van te voren niet en costen gaen/zijn hier door ghecureert:eñ daer uyt comende / salmen de Leden met eenige van de voorsz.Linimenten strijcken.

Tot de herde coude swellinghe/niet te hert ofte te vol wesende.

℞.Vnguenti Matiati, Dialthee cum Gummis,ana ℥.ij. versche Boter/Terebinthijn ana ℥.j.olie van Lelien/ van soete Amandelen ende van Pierwormen ana ℥.j. tot een Vnguent ghemaeckt.

In uyt de [Sp]aensche [Po]cken ver-saeckt.

Indien de spaensche Pocken de pijn veroorsaken/ so salmen het Emplastrum de Ranis gebruycken/vermeerderen tgewichte vanden Euphorbij ende den Mercurij. Oft een Emplaster van Solpher/of den Solpher vermengt onder het Emplaster Diachalcitis,oft Diachili : wāt soomen dese 2. oft 3. mael ghebruyckt/ worden genesen. Maer so dese plaghe vande Spaensche Pocken ghecomen is/ sonder insinckinghe van eenige Humoren/ soo salmense ghenesen alsmen in de Spaensche Pocken verhalen sal.

Om de principael deelē te versterckē.

Neemt conserve van Salie of Roosemarijn/ Citroenschellen gheconfijt ana ℥.j. de wortelen Acori geconfijt ʒ. iij. de specien Aromatici rosati, spec.Diarrhodi abbatis ana ℈.ij.ß. met dē sproop daer de wortelen Acori, oft de Myrabolani,oft Note muscaten in gheconfijt liggen/een Electuarium gemaeckt/eñ ʒ.ij.oft iij. smorgēs inghenomen. Hier nae salmen de Leden van buyten oock/tsy door tbaden/ stoven/roockinge met constringerende dinghen die versterckende zijn/oock conforteren.

Na den raet Oribasij.

Neemt Sout cleyn ghepulvert/met olie vermengt/ ende daer de ghewrichten mede gewreven/ smorghens ende tsavondts altijdt vervolghende/ende is een seker remedie/ten waer datse upter natueren seer droogh waren/ want het zout deelt van een/tversubtijlt/consumeert/verdroocht/ ende door syn tsamētrreckende natuer versterket/ende den Olie is versoetende.

Ten selven.

Neemt de asschen vande Schenckelen vande Peerden/Herten oft Ezels ℔.iij.smidts water ℔.iiij.Hier een Loogh van ghemaeckt/ eñ daer handen ende voeten tweemael ter weken mede gewasschen/ ende wildyt stercker hebbē/ doeter Sout ℔.ß.in/men machse oock maken van asschen van Eycken hout/Brem oft Hermodactylen.

Gonagra,oft het Knie-evel.

In dese salmen gebruycken de caustijcke int binnenste deel beneden de knyen / want dit beneemt de toevloedinghe van de scherpe Humoren. De Vesicatorien ghestelt op die plaetsen/ consumeert de vochtigheyt in die partien.

De sommighe hebben int beginsel der Siecten haer dickwils in cout water ghebadet/ ende zijn daer door vande Passie ontslaghen/eñ hebben daer na de Leden wederom versterct/want dit maeckt de Aderen nau ende enghe / eñ hout de Humoren te rugghe : ende dit is een sonderlinghe hulp daer tghebreck gecomen is/ door de ruymigheyt der vaten / ende subtijligheyt der Humoren/ende dat inden beginsel. Maer daer de passie verout is / ende de leden daer door onsterck gheworden zijn/ soo waert eenen quaden raet/dan men sal hem dan alleen tot t'gebruyck van versoetende dinghen begheven.

Vande onnatuerlijcke herdicheyt tusschen de Juncturen oft Coten in de Artijcke na-ghelaten/ welck Tophus ghenaemt wort.

HEt gheschiet altemet inde Gichtighe persoonen/ datse nade onverdraechlijcke pijn tusschen de junctueren een onnatuerlijcke herdichept zijn behoudẽde/ wesende altemet geheel versteent/als een callus van een ghebroken been/oft altemet niet so hert/maer wat sachter/ ende dat nae de dispositie des Lichaems/oft na den aert der humoren.

Oorsaken. Dese herdichept wort eensdeels veroorsaeckt doort insincken vande toevloedinge der humoren/welck/ten sy datse doort natuerlijck uptaessemen/oft door resolverende medicamenten geresolveert wordt/ verandertse metter tijt in een slijmighe vochtichepdt / ende ten lesten in eenen Tophus. Oft indien de applicatien te seer verhittende ende versubtijlende zijn/soo lockense de subtijlste vochtighept daer upt / ende de reste is te meer verherdende: desghelijcken doort opleggen van eenige seer coude applicatien/daer door de sweetgatẽ sluptende/ ende de materie vergrovende/ als ooc door de inwendige hitte/ of door heete applicatiẽ geschiedẽ can/ als mede door de inwendighe couwe/welcken Tophus u genoech bekent sal worden door de groote pijn/ die hy is causerende tusschen de Coten doort verdrucken/ benouwen ende wrijven vande ligamenten ende panniculen / ghelegen tusschen de junctueren: desghelijcken magh hy altemet door t'ghesichte ende doort tasten bekent worden.

Manier om te cureren.

Men sal t'Lichaem eerst van binnen wel van syn vuplichept supveren/daer nae de ghebreckelicke leden van binnen confortecren/daer na aẽde plaetselijcke comen / eerst vande simpelen door mollificerende ende humecterende aldus beginnende.

Mollificerende.

Neẽt de wortelen ende cruyden Altheæ, Malue/Lelien/Acanthi ende van Violen ana M.j.ß. Melliloot/ Camil ende Dilbloemen ana M.j. Vijghen ghesneden n°.x. Lijnsaet ende Fenegriec ghestooten ℥.j.ß. tsamen in water ende ogesoden/eñ stoven daer mede/ende nu de sweetgaten open zijnde/ ende de humoren gheweeckt ende warm zijnde/ salmen de plaetse met weeckmakende olien ofte salven / als met unguento Dialtheæ oft resumptivo bestrijcken.

Oft aldus.

Neemt de Mucilaginis vandẽ Heemst/Lijnsaet ende Fenegriec met de decoctie vande Vijghen uptgedaen ana ℥.iij. olie van Lelien/soete Amandelen versch uptgetogen/olei Irini, Gansen ende Enden smout/ versche Boter ana ℥.j. geel Was q.s. dit in een dobbel vadt tot een Liniment ghesoden.

Oft.

Neemt de wortelen van Heemst/van Ebulus eñ Iridis ana ℥.ij. Malue/Violen/Camil/Melliloot/Dille ana M.ij. Vijghen cleyn ghesneden n°.viij. in schoon water morwe ghesoden/ ghestampt ende doorghedaen/salmen daer toe doen de wortelen van Bryonie ende wilde Comcommers cleyn ghesneden ana ℥.ij. tmeel van Lijnsaet ende Fenigrieck an ℥.j. Gansen/ Enden eñ Capoenen smeer ana ℥.iij. wederom een weynigh opgesoden tot een forma vande een Cataplasma.

Ten selven.

Neemt Ammoniaci, Bdellij, Galbani in olie van Lelien gheresolveert ana ℥.j. daer nae de Mucilaginis van Lijnsaet / Fenegriec ende Altheæ met de decoctie van Vyghen uptghedaen ana ℥.ß. Lithargyri auri ℥.ij. dit tot een forme van een Ceroen altijdt roerende gecoockt/ende gheappliceert/ofte inde voorsz. ghedissolveerde Gummen salmen vermengen het pulveren van seer ouden stercken Kees ℥.y.ß. t'saet Nasturtij ℥.j. tot een emplaster vermengt.

Oft dese Plaester Galeni.

Neemt dat outgastigh Merch upten schenckelen van Verckens onghesouten ℥.vj. gesmolten/ ende daer onder vermengt ouden scherpen Kaes / cleyn gepulveriseert tot een Emplastrũ, op de herdichept geleyt/ want tverdrijft dẽ herden Tophum ende de Atheromata.

Desgelijcken doet den Geyten stront met dẽ Oxycrato vermengt / daer toe doende Gersten meel/maer men sal dese remediẽ inde herde grove rustijcke Lichamen ghebruycken.

¶ Vande pijn der Heupenen/ vande Griecken Ischias, ende vande Latijnen Coxendicus dolor, van sommighe qualijcken Sciatica gheheeten/dat is/het Heup-evel.

DEse pijn der Heupenen wordt mede onder de specien vande Artijcke begrepen/welck haer plaetse heeft inde junctueren Ischium by de Grieckẽn/vande Latijnen Coxa ghenaemt/ dat zijn de Heupen: dese en vertoont haer uptwendigh so met geen geswel/ roothept oft hitte als de ander voorsz. want dese seer diepe ghelegen is. Sy comt meest inde phlegmatijcke natueren nae veel rijdens te peerde / sonderlinghe terstont nae den eten / ende daer de stegelreepen te lanck hanghen/desghelijcken doort uptspringen upt syn plaetse of Acetabulum vande Heupen/waer vanden patient dicwils creupel blijft gaen/ ende is t'Been oock metter tijt minerende/welck door tstellen der cauterien dicwils geremedieert wort. Oorsaken. Sy comt dic upt vermoeyinge des Lichaems/na veel dansens ende springens. Teecken… Dese pijn en valt inde jonghe soo straf niet als inde ouden/eñ en duert in de jonge so lange niet/ want hy mach binnen xL. daghen daer af ontlast worden. In dese en lijdense soo groote doofhept niet/ noch haer Beenen ende Lendenen en lijden so groote couwe niet. Dese plage geschiet meest upt couwe/upt hitte verweckt se meest pijn/ maer upt couwe duertse veel langher/ ende upt

hitten

hitten causeertse meer pijne by nacht als by daghe. Indien dese plaghe/ met oock de pijne der Lendenen/haer plaetse verlaté/ende in de neerste plaetse der beenen stede grijpen/so isser goede hope totter ghesonthept te verwachten. Maer contrarie/soose haer in de heupen of Lendenen/ oft meer opwaerts is beghevende. Men heeft dese plaghe dickwils in een Watersucht sien veranderen. Door veel brakens oft vomeringhe wordense dickwils van deser plagen ontslagen.

Aengaende de Cure.

Men salse ten eersten doen vomeren / so daer niet en is daert door belet wort. T'sy met lauw water/met de decoctie van Raphano, met tsaet van Melde/ oft noch beter/datmen de wortelen Asari stampt/eñ tnat ʒ.j.ß.met wey vã melck/ met een Honich water/oft met een decoctie Lenitive ingenomen/ende dat na datse haer maeltijt met diversche ende vette spijse ghedaen hebben/ende dat 2.oft 3.dagen vervolghende. Hier na salmen de Darmen suyveren / ende de pijne versoeten/met een Clysterie.

Clysterie.

Neemt Heemst met de wortelen/Maluwe/ Mercurialis, Beete ana M.j. Coolen/Chamepithyos ana M.ß. Lijnsaet ʒ.vj. Anijs eñ wijnruyte saet ana ʒ.ß. dit in water ghesoden/ende in ℔.j.van dese decoctie salmẽ resolveren Benedicte laxative ℥.j. Honich vã Rosen ℥.iij. Chamil eñ Lelie olie ana ℥.ij. dit vermengt. Dese Clysterie salmen altijt inden beginsel ghebruycken/so in heete als in coude saken: maer temperense altijt na den eysch van dien. Ende nu nae de Clysterie/indien daer groote pijn is/ende dat van heete materien:oft bloetrijck zijnde/salmen hem eerst uyt de Hooft-ader in den Arm wat bloets aftrecken/ daer na uyt de Ader Poplitis, oft upten buytensten Enckel Sciatica vena ghenaemt/aende selve zijde/als Galen, Lib.10.de compos.med.scdm locos cap.2. oock geboden heeft/maer weynigh. Int appliceren salmen op de plaetse resolverende eñ gheen constringerende ghebruycken/ten waer op de Aderen daer de fluxie door quaem/anders en doense gheen profijt. Ende de materie nu eerst wat gheminceert wesende / eñ de passie een weynigh schijnt te declineren/so salmen tlichaem aldus purgeren.

Purgatie.

Neemt Catholici ʒ.v. Diaphœnici ʒ.j.ß. met Suycker tot een Bolus ghemaeckt/ oft in Endivie water gheresolveert. Hier na salmen de Humoren nae den eysch bereyden / dat is/de scherpe ende knagende versoeten/eñ haer wreethepdt blussen/te subtijl zijnde/salmense vergroven/op datse soo haest niet en vloeyen. Ende om nu de hitte eñ scherphepdt te niet te doen/ salmen daer toe verkiesen de vercoelende/ sonder te seer te openen.

Aldus.

Neemt de Syropen van Iujuben ende van Violen ana ℥.iij. de decoctie van Endivie ℥.iv. dit alle morgens 4. oncen inghenomen.

Maer inde groote pijn salmen hem tsnachts ingeven den syroop van Papaver ℥.j.met de decoctie van Latou/Endivie oft Violen.

Maer so de pijn meer upt een subtijle als upt een scherpe humore waer causerẽde/salmen hem dese decoctie ordineren.

In de subtijle Humoren.

Neemt syroop van drooge Roosen/van Myrthus ana ℥.j.ß. de decoctie van Endivie eñ Cichorey ℔.j. voor drp repsen vermengt.

Ten selven.

Neemt Latuwe/Endivie/Cichorey/Violen ana M.j. Pruymen/Jujuben/Sebesten versch ana n°.x. tsaet van Malwe eñ van witte Mancop ana ʒ.ij. de bloemen Nymphee, eñ van Violen ana p.j. dit gesoden/ende in ℔.j.ß.nats sal men Suycker ℥.j.ß. resolveren eñ aromatiseren de Santali albi ʒ.j.ß. ende alle morgens 5. oncen inghenomen. Eñ of tlichaem vol vuylighepts waer die hen niet wel en losten/so salmen hem alle vier oft vijf daghen de voorsz. Clysterie stellen. Oft ordineren hem dit laxative.

Laxative.

Neemt vanden besten Rhabarber cleyn ghesneden ʒ.ij. gheweyckt in wat Endivie waters met wat Wijns/daer nae sterck uytdouwende/ daer in resolveren den syroop van Roosen laxative 1.once/ende inghenomen.

Oft aldus.

Neemt den syroop van Roosen laxative met den Rhabarber ghemaeckt ℥.j.ß.met Endivie water vermengt/daer de schorssen vande Myra bol.citrin.in gheweyckt zijn.

Oft liever Pillen gebruyckende/salmen hem de Pillen Aggregative, of de quinq; Generib⁹ Myrabolanorum laten nemen: maer verlaten de Pillulæ Aureæ, oft Hermodactyl. eñ diergelijcken/ met Gummen oft versubtijlende zaden vermengt.

Ende om de Humoren nade purgatie wat te stillen/salmen hem twee oft drp lepelen Syrope van Mancop laten gebruycken : ten lesten daer toe doende wat verwarmende/om uytwaert te locken. Inde Clysterien/oock inde Plaesteren/ salmen het Cruydt Iberis oft wilde Kersse vermenghen.

Wt coude Humoren.

In dese en salmen gheen bloet laten uyten arme / maer inde groote salmen de ader Poplitis openen/oft buyten den Enckel/oft daer coppen stellen/ want de groote pijn doet het bloet vloeyen : men sal hem oock dickwils doen braken/ oft vomeren : want de phlegmatijcke haest zijn brakende. Ende ordinerense dese Clysterie.

Clysterie.

Neemt de Wortelen ende Cruyden Althee

ende van Malue/ Centaurij minoris, Savie/ Wolle cruyt/Rute/Chamedryos, Mercurialis, Betæ an M.j.de wortelen Acori ℥.j. Stœchas ʒ. iij. Anijs ende Venckel saet ana ʒ.ij.ß. Agarici ʒ.ij. Polypodij ℥.ß.gesoden/ ende in ℔.nats resolveren Hieræ simpl.℥.ß.oft Benedictæ laxativæ ʒ.vj. olie van Lelien ℥.ij. olie van Wijnruyte ℥.j. twee doyeren van Eyeren/ Sout ʒ.j.ß.dit tot een Clysterie vermengt. Oft inde stercke pijn met pillen Cochiæ oft de Agarico. Ende indien de fluxie niet so fel en is/ salmen de Humoren met afsuyverende syropen/ die niet so seer versubtijlen ofte openen/ mogen bereyden/ als met Honich van Roosen / syroop van Soethout ende een weynigh syroop vã Stœchas, met den syroop daer de Citers schellen in bewaerdt worden/ ende met den mel Anthosati, daer nae purgeren met de pillen Fœtidis, de Sagapeno, de Hermodactilis, met dẽ Coloquint/ Turbith ende dierghelijcke stercke pillen/ die op de Plegma een aensien hebben.

Plaetselijcke hulpe.

Verwarmende. Men sal de plaetse bestrijcken met verwarmende olien/ als met olie van Dille/ van Rute/ van Pier-wormen/van Therebinthijn/de Costo, Vulpino ende altemet wat gebranden wijn daer onder vermenghen/oft met den unguento Altheæ compsitę, Aregonis, Martiati, Agrippę, Oesypus humida, Hoender/ Enden/ Gansen smeer/Catten/Vosschen/Beerẽ/ Serpenten oft Menschen smeer/of uyt oude Schenckelen met ghebranden Wijn dickwils ghewasschen. De Gummen Opoponax, Bdellium, Ammoniacum, de cruyden/als Savie/Mageleyn/Roosemarijn/Lauwer bladẽ/Stœchas, Chamedrys, Chamepithys, Rute/Poley/Vlier ende Ebulus uyt den welcken ghy u stovinghe / wassinghe/ Salven/ Cataplasmata ende Ceroenen maken sult: desgelijcken salmen de Sinapismi, Vesicatoria, ende om te resolveren sal men het Emplastro Mellilotino & Oxycratio ghebruycken / maer daer de ander simpelen niet ghenoegh en zijn, salmen Vesicatoria ghebruycken. Ons Voorouders ghebruyckten de Cauterien op de plaetsen: maer wort dit Cataplasma seer profijtelijcken ghebruyckt.

Cataplasma.

℞.Iberidis oft Lepidij, dat is Peper cruyt/ Raphanus sylvestris, Hof kersse of Waterkersse ℥.iij. in wijn ghecoockt ende ghestampt/ende met meel van Lupinen ende Lolp ana ℥.ij. Iridis costis ana ℥.j. Camil ende Melliloot bloemẽ ana M.j. Verckens smeer in Wijn gewasschen thienmael/eerst ghesmolten ℔.j. olie van Pierwormen ende van Vosschen ana ʒ.iij.een Cataplasma ghemaeckt/ op de Billen ende Emunctoria ghelept.

Oft.

℞.unguenti Martiati & Aregonis ana ℥.iij. succi Helenij, Iberidis ana ℥.ij. Euphorbij. Castorei ana ℥.ß. olie van Pierwormen/ van Noten ende van Rute ana ℥.iij. tot een Linimendt vermengt/ daer men de Billen/Liesenen eñ het Cruys-been mede bestrijcken sal.

Dit Ceratum wort seer ghepresen.

℞. olei Costini, Vulpini ana ℥.ij.ß. olei de Piperibus ℥.ß. Opoponacis, Bdellij, Syracis an ʒ.iij. Bryonie wortelen/ Vlierbladen ana ℥.iij. Aristol. rotund. Rutæ ana ℥.j.ß. Nitri ʒ.ij. Euphorbij ℈.j. die in stercken Azijn resolveren/ eñ met Terebinthijn ende Was q.s. een Ceratum ghemaeckt/ ende daer op ghelept.

Cataplasma.

Item een Cataplasma uyt Vijgẽ ende Cantarides ghemaect/ sal terstont vesicatie maken/ ende de vochtichheyt daer uyt locken.

Den olie van Thymus, van Sevenboom/ vã Genever ende van Castoreo geresolveert inden olie van Pierwormen/oft de Spica, zijn hier bequaem.

De afsuyverende Clysterien zijn in desen seer bequaem/ende dat door een sonderlinghe mede ghevoelen / dat sonderlinghe den Achter-darm met den Periostium, aderen/ zenuẽ ende met de banden vande junctueren heeft: alsoo dat hem Rondeletius is beroemende/ segghende/ dat hy met een Clysterie eenen in seer corter tijt ghenesen heeft vant Heupe-evel.

Clysterie.

Neemt Maluwe / Heemst met de wortelen/ Cardamomie oft Hof-kersse ofte Erysimi ana M.j. Lijnsaet/ Fenegrieck ana ℥.j. de saden Seseli ende wilde Rute ana ℥.j. Camil/ Centaurij minoris, Stœchados ende Dille ana p.j. Agarici, Asari ana ℥.ß. ghesoden in ℔.j. nats resolveren Terebinthijn ℥.ij. olie van Dille ℥.iij. Malevesey ℥.ij. dit tot een Clysterie vermengt/ende soo sy te hert van Camerganck zijn/ salmen den Hieræ simpl. oft Benedictæ laxativæ ʒ.vj. daer in resolveren.

Ende de substantien van dese gesoden/ salmen cleyn stampen / ende makense tot een Cataplasma, daer toe doende out Verckẽs smeer/ Honich ana ℔.j. eñ in de onlijdelijcke pijn geappliceert.

Den Theriaca andromachi versch/ oft den Mitridatum, oft compositie Phylonij salmen ʒ.j. met wijn innemen/ om te verdrooghen/ pijn ende tvloeyen der Humoren te verhoeden/ want t'vermindert seer de pijne.

Soo u de noot dwanck tot de Caustica, verkiest dese.

℞.Mellis Anacardice, suer Deegh oft Deesem ana ʒ.j. Catharides sonder vleugelen ʒ.ij. Azijn q.s. dit vermengt. Oft.

℞.Euphorbij, Nitri, ana ℈.ij. levende Calck ana ʒ.j. Mellis Anacardini q.s. om de dicte vã Honich te vercrijghen.

Van de pijne des Rugs/ Lendenen ende Schouderen.

Den Rugge ende de Lendenen worden hier seer ruym ghenomen / ende zijn in haer vele ende verscheyden deelen begrijpende / even ghelyck *Wandẽr… ghe ende … deelen / b… verschepd… ghebreke…*

ghelijck den Rugghe is onder hem begrijpende de xij. knocken oft graten: de Lendenen hebben onder haer vijf knoken. Het Cruyſ been Oſſacrum genaemt/weſende het eynde van dẽ Rugghe graet/ende den Stietbeen of ſteert daer onder aenhangende: in deſen en is geenen aenhanc der Zenuen/noch holligheyt om t'ruggemergh te ontfanghen: Tot alle deſe voorſz. worden de Schouderbladeren mede begrepen/ elcx onder haer hebben drij muſculen/eñ zijn elcx beſonder haer eygen gebreken onderworpen/ ſo door uytwendighe oft inwendige alteratie/oft door medelijden van haer byghelegen deelen. Den Rugghe oft Rugghegraet is ſijn eyghen ghebreken onderworpen/ ende dat doort doorpaſſeren van den Rugghe mergh daer door paſſerende: oock door de Zenuen/bandẽ/vlieſen/om haer ende in haer ſtreckende/ door de groote Aderen eñ arterien/lancx den rugghe paſſerende.

Oorſake der Bulten.

Den Ruggegraet wort oock met een eyghen ghebreck ghequelt/datmen den Bult noemt/eñ dat van ſtooten/vallen/ ſware laſten te dragen/ door mollificatie der Zenuen/ als door de ghedurighe toevloedinghe der phlegmatijcke Humoren/ welcke de knoken des rugs ooc dicwils uyt haer ghewoonlijcke plaetſe doet ſpringhen/ oft in een Paralyſis doet vallen: het welck door tſtooten/vallen/ende door de ſeer groote coude/ al te verwachten ſtaet. Soo daer oock eenighe verſtoppinghe in haren paſſagien gheſchiet/ſoo wort daer de doorſtralinghe der geeſten benout/

ghevoelen verlieſende.

ende ten leſten geheel verſmoorende: waer door tghevoelen in ons verloren wort. Door het medeghevoelen van ander leden/ zijn de Lendenen met den Rugge ooc haer pijn lydende/ als door de gebreken der Nieren/t'ſy door haer verſtoppinghe oft door tGraveel/welcke pijn ooc vermeerderen mach door de volligheyt eñ opſpanninghe der aderen/door de overvloedigheyt des bloets/phlegmateus zijnde/ na de Nieren dalẽde/ende dat door twee tacken haren oorſpronck nemende uyt de groote holle Aderen Vena cava ghenaemt/ſtreckende door beyde de zijden na de Nieren: welck bloet nu verhit zijnde door groote hitte/door ſtercke beroeringe des Lichaems/ brenghen tſelve tot een opſiedinghe/welcke inde vrouwen oock gheſchieden can/door de holle Aderen/ſtreckende nade Moeder. Hier door worden oock dicwils veel winden gecauſeert/ daer door oock veel opſanninghe makende. Desghelijcx de ſcherpe cholerijcke materie/ door haer ſcherpheyt de Zenuẽ ende haer Muſculen prickelende. In ſomma mogen de pijnen van deſen veroorſaeckt worden/ door ſtercke exercitien/ ſwaren arbeyt/langhe te bucken/ ſware laſten te draghen ende te heffen/ ende door overvloedighe Venus dienſten/ &c.

Pijne der ſchouderen.

Aengaende de pijne der Schouderẽ/can door ghelijcke ſaken als de Artijcke gheſchieden/als door invloedinghe der Humoren/door eluxatie/ oft door eenighe naghelaten ghebreken van de Spaenſche Pocken. Oft datter oock veel winden inde Aderen ende Arterien beruſtende/haer op ſyn heffende nae de Schouderen/ daer door de Schouderbladeren pijn aendoende.

Aengaende de teeckenen.

Soo de oorſake van deſen uyt vercoudinghe oft uyt coude Humoren ghecomen zijn/ ſo ghevoelenſe veel couwen met huyveringhen in die plaetſen/ ende t'ghebreck begint over lancſaem. Maer indien de leden nu door groote coude ofte ſtercken Vorſt bedorven waren/ende een ſwart coleur aenghenomen hadden ende verſtorven waren/ſoo moet tſelve Lidt afghenomen worden/t'ſy armen/beenen/ handen oft vingheren/ om alſoo het by-gheleghen te moghen beſchermen: Maer tot de uyterſte bedervinghe noch niet ghecomen zijnde/ ſoo ſalment met verwerminghe ende confortteringhe wederom met der tijt ter deghe brenghen.

Wt heete ſaken.

In deſe iſſer groote hitte ende ontſtekinghe/ maer uyt de overvloedigheyt des bloets/ſo iſſer een ſpannende pijn/ met cloppinghe ende hitte int aentaſten/ de urijne is grof ende hoogh ghe verwet/ het Lichaem vollyvigh/ bloſende/ in welluſten levende/veel Spijs ende Dranck gebruyckende/daer veel bloets uyt groeyt/ende in ledigheydt den tijdt ombrenghende.

Wt Cholera.

Wt Cholera veroorſakende/ oft uyt de ſoute Phlegma, ſo vertoont haer de urijne gheel ende ſubtijl/met ſtercke pijne/met hitte int aentaſtẽ/ van d'een plaetſe in d'ander vertreckẽde/ ſy zijn van natueren magher/met een gheelachtigh coleur/inde jonckheyt meeſt openbarende/ eñ dat in heete tyden/veel cholerijcke ſpijſe eñ Dranck ghebruyckende. Soo de oorſaeck van deſen gecomen is uyt teerigheyt der Nieren/uyt groote pijn/oft ander ghebreken/ van deſen ſalmen de teeckenen vinden in ſijn eygen Capit. Door de opſpanninge der grooter aderen veroorſaect/ſo is haer de pijn alle den rugge door verſpreydende met een gelijcke ſpanninge/met hitte eñ cloppinge/ de Aderen ſtaen hem over alle t'lichaem verheven/doort aentaſten metten vingerẽ wort de pijn ghevoelt/ende met meer teeckenen inde hitte verhaelt.

De teeckenen uyt ſwarẽ arbeyt/van vallen/ van ſware laſten te heffen oft te draghen/ door den overvloedighen Venus dienſt. Dit ſalmen al uyt den mont des Patients connen verſtaen.

Aengaende de Cure. Eerſt van de coude ſaken/ende ſonder materie ghecomen zijnde.

In deſen ſal men t'Lichaem wederom tot veranderinghen brenghen/ als door tamelijcke oeffeninghe des Lichaems/ als oock door ver-

warmende ſpijſe ende dranck/wrijvinghe/waſſinge ende ſtovinge/ als met Camil/ Melliloot/ Dille/Polep / Origiani, Calaminthe / Savie/ Rooſemarijn/Magelepn/ Lauwerbladen/&c. Ende beſtrijcken tlichaem met olie van Camil/ van Dil/van Nardus ende met olie van Raepen/&c. Oft maken hier upt Linimenten/alſmen hier nae verhalen.

Daer tſelve ghecomen is upt een coude verbuplinge met materie ofte met een verbuplinge inde aderen/in ſulcke moetmen ſonder vertreck raet doen: want als ons Placentinus verhaelt/ ſoo vallenſe hier door in een haeſtige doot/in een Paralyſis,oft in een Popelſie/ ende dat dickwils den ſelven dagh : ende ſtellen hen terſtondt een ſtercke Clyſterie alſmen int voorgaẽde verhaelt heeft/ende ſooſe van boven niet en moghen gebrupcken/ſo ſalmen deſe Clyſterie dickwils gebrupcken: daer na ſoo ſp lichtelijck zijn braken kende/ſalmenſe doen brakẽ / als voren verhaelt is/ende voort ghebrupck vande Clyſterie /ſooſe bloetrijck zijn/ende niet en is dat beledt/ſoo ſalmen hen eerſt de Saphena of ader Poplitis openen/eñ wat rupm ſteken /op dat het grof bloet hen te beter loſſen mach. Ende ſoomenſe bequamelijcken purgeren magh/ſalmenſe aldus purgeren.

Purgatie.

Neemt Hyſſop/Bethonie / Stœchados Arabicæ ana p.j. Roſijnẽ ſonder ſteenen ʒ.iij. Anys ſaet ʒ.j.ende ℥.iiij. van dit gheſoden nat ſalmen reſolveren/ Diaphœnici ʒ.iij. Diacarthami ʒ.ij. of Diacarthami validioris ʒ.j.ß. den ſyroop van Rooſen laxative met Agarico gemaeckt ℥.ß.oft ℥.j.ende dit vroech inghenomen.

Oft deſe pillen.

℞.Pill.de Agarico, pillul. Cochiæ ende Aſſaieret ana ℈.j.met Hyſſop water v. pillen ghemaeckt/ ende nae den eerſten ſlaep ingenomen.

Oft.

Neemt fijnen Turbith ℈.ij. oft ʒ.j. Gengever ℈.j.ß.pulver van Sterhas/Peonie/Acori/ Maſtic ana ℈.ß. Supcker ſoo veel als de reſte/ met tſap van roode Ciceren/oft van een Hoentken inghenomen/ſmorghens vroech. Tſanderdaeghs dit conſerve inghenomen.

Conſerve.

Neemt Theriacæ Andromachi oft Mitridatij ℈.ij.ofte ʒ.j. conſerve van Rooſemarijn ofte van Savie ʒ.ij.dit v. uren voorden eten inghenomen/ende dat twee ofte drymael ter weken. Hier nae ſalmen truggebeen ſtrijcken met deſen olie oft ſalve.

Olie.

Neemt Chamil olie/ Terebinthijn olie Magelepn olie ana ℥.j.daer een wepnigh wijns onder vermengt.

Oft aldus/wat ſtercker.

Neemt Nardus olie/Terebinthijn olie/ende olei de Lateribus oft de Piperibus q.ſ.oft met ſulcken alſmẽ in den Paralyſis verhaelt heeft/ eñ ſomen hier voorder in procederen moeſt/ſoo ſalmen na de purgatie tlichaem aldus gaen bereyden.

Berep-dranck.

Neemt den ſyroop van Stœchas ,den ſyroop vanden geconfyten Acorus ende Oxymel Scyllini an ℥.j.ß.de waterẽ van Bethonie/ Savie/ Hyſſop of Magelepn an ℥.ij.dit voor vier morghens vermengt. Hier nae met de voorgaende ghepurgeert.

Soo de Herſſenen hier oorſaec toe geven/ſalmen de Errhina oft ophalen door de Neuſe ghebrupcken inden phlegmatijcken Hooft-ſweere verhaelt.

Upt heete cholerijcke humoren.

In heete cholerijcke humoren/ ende ooc inde bloetrijcke ſalmen elc na ſijnẽ eys ter ader laten eñ purgerenſẽ alſmen inden cholerijcken Hooftſweer verhaelt heeft.

Door den overtollighen Venus dienſt/ door grooten arbeydt/ van ſwaer laſten te draghen/ hem te overreyſen/oft te peerde te rijden/in deſen ſalmen tLichaem al in ſtillichept houden/eñ op ſachte bedden ruſten/ende gebrupcken lichtvoedende ſpijſe met confortterenden Wijn/ende dat al nae den raedt Hippocratis, alſmen inden 48.apho
Cap.vande verdorringhe der Nieren verhaelt 2. ſectio,
heeft/ende beſtrijcken de leden met olie van Camille/ van Dille / daer een wepnich Wijns toe vermenght/ende baden oft waſſchen hem oock inde wateren daer Camil/ Melliloot/ Heemſt/ Rooſen met een wepnich Alſſen in gheſoden is/ oft tot de crupden doen Savie/ Rooſemarijn eñ Magelepn/ende ſieden die met jonghe Voſſchẽ/ roode Honden/oft Honts hoofden/ daer nae de Lendenen met de voorſz olien/oft met unguen. Agrippæ Aregonis oft Martio gheſtreken. Oft vermenghen tot de voorſz. olien het Voſſchen oft dierghelijcke ſmeeren.

Wt ſlaen oft vallen veroorſaeckt.

Wt ſlaen oft vallen veroorſaeckt/ datter eenighe inwendighe leden mede gequetſt waren/als de Lever/Milte/Nieren/oft eenige aderen van binnen geborſten waren/ alſo dat t'bloet afginc doort piſſen / ſalmen hem terſtondt de Lever-ader openen aende ſelve zijde/laten hem daer nae terſtont wat cout waters met een wepnich Azijns vermengt/indrincken / want tbeneemt de inwendighe beroeringhe der humoren.

Van bupten ſalmẽ van tbeginſel tot den derden oft vierden dagh toe/ de pijnlijcke leden beſtrijcken/met olie vã onrijpe Rooſen/van Myrthus/oft met olie van Queen. Oft vermengenghenſe met tſap van Hupſlooc/ van Nachtſchade/van Weeghbreeden: oft nemen tſap vã Rooſen oft haren wateren q. ſ. vermengen daer toe tmeel van Linſen/ met wat Bolo Armeno, oft Terra ſigillata,met een wepnigh Azijns/tot een Cataplaſma vermengt.

De na-

De navolghende daghen salmen nemen olie van Roosen oft van Myrthus q.s. Roose bladederen, terre sigillate, tvoorsz. Meel met eẽ weynigh Alssens eñ wat Chamil olie tot een Plaester vermengt ende gheappliceert/ ende tot versekeringhe van Apostematien/ salmer ten lesten wat meer resolverende ende confortérende toe doen/ daer na salmen den gheheelen Ruggebeen bestrijcken met stiptijcke / ghenoegh inden Paralysis ende Artijcke verhaelt.

Door foute der Nieren veroorsaeckt/ salmen genoegh te hulp comen met de remedien in't capittel der Nieren verhaelt. Doort medelijden der Lijfmoeder/ ten tijden als haer suyveringe behoorden te openbaren/ salmẽ om tselve te moghen lossen/ de natuer hulp doen / ende dat met lichtwerckende medicamenten / op datmen de materie niet te seer en beroere: daer na procederen met versoetende medicamentẽ/ als met den Chamil/ Melliloot/ Parietarie/ Heemst/ Fenigreec ende Lijnzaet/ ende met sommighe mucilagineuse Linimenten ende zalvinghe.

Door winden veroorsaeckt / soo salmen den Rugghe sterck strijcken of wrijven met olie van Dille oft Chamille/ ende appliceren daer sackens op met Chamil / Melliloot / Dille/ Comijn/ Milie ende Sout ghevult/ in wijn ghesoden/ daer mede ghefomenteert/ oft inde decoctie alleen spongien netten/ ende daer op gehouden. Of men sal de sackens alleen tusschen sticken/ ende alleen met wat Wijns besproeyt/ eñ in een panne gewarmt/ warm daer op gelept/ eñ van binnen wint-brekende medicamenten inghenomen.

Schouderbladeren.

De pijn der Schouderbladeren uyt couwen oft uyt vergaderde winden/ daer toe salmen gebruycken den olie van Chamil/ Dille / Cheiri, Laurini, oft Vulpini, ende inden noot de plaetse aldus fomenteren.

Fomentatie.

Neemt de bladerẽ Althee/ Parietarie ana M. j. ß. Chamil/ Melliloot ende Dilbloemen/ Stœchas Arab. ana M. j. Lijnzaet eñ Fenigreec ana ℥. j. ß. ghesoden zijnde/ salmen daer de pijnlijcke plaetse mede stoven/ daer na aldus bestrijcken.

Liniment.

Neemt Olie van soete Amandelen/ van Camille eñ Leliẽ ana ℥. vj. Vossen eñ Gansen vet ana ℥. iij. Was een weynigh/ tot een Liniment gemaeckt. Ende ghebruycken altemet het Vnguento Aregonis, Agrippe & Martiaton, &c.

Inde langhe gheduerighe pijn/ salmen in desen als inde Artijcke/ met plaetselijcke remedien procederen.

Indien de Schouderen uyt haer plaetse zijn/ salmense wederom ter deghen brengen/ soot moghelijcken is/ ende daer na restaureren.

Van de besmettinghe/ jeucksel en/ ende scherphept der Huyten/ van de Griecken Psora, van de Latijnen Scabies, ende van ons Schorfthept/ ruydighept of crawagie genaemt.

SCabies is een quellinghe ende scherphept int opperste der Huyten/ aldaer diversche puysten ende jeucksel en causerende / ende dat na den aert der materien: d'een sonder groote puysten/ veel jeucksels causerende/ voordts comende uyt een scherpe/ soute materie/ ende wort de drooge Crauwagie genaemt: d'ander met groote witte puysten/ rijpende/ sonder jeucksel/ uyt Phlegma voort comende. De derde zijn haer seer wijt uytspreydende/ in de omligghende plaetsen seer root / al oft een cleyn inflammatie der Huyten waer/ dese comen uyt de verbrandinge des bloets ende zijn de Furunculi seer ghelijck. De vierde is een schorft-achtighe ulceratie / met drooghe schorssen voortcomende/ sonderlinghe in armen ende beenen.

Oorsaken.

De oorsaeck van desen geschiet uyt een quade sapachtighe vochtichept/ uyt een onbequaem voetsel nade verteeringhe naghelaten/ welck nu vande Lever wort afghesonden door haer Aderen / ende daer soo door een doorwaessemiuge als anders/ uytcomende / worden de soetste deelen vande Musculen behouden / ende de rest na de huyt gheschickt/ wesende diversch van substantien/ d'een seer subtijl/ d'ander wat grover / oft gheheel grof: sommige gheheelscherp/ sout ende knagende/ d'ander sonder eenighe scherphept of brackhept. Eñ na den aert van desen/ verweckt elck in de Huyt sijn quade accidenten: want de gheheel subtijl vaporen zijn daer alleen een jeucksel causerende/ ende door haer subtijlighept gheheel uytwaessemende/ sonder eenighe puysten nae te laten. Maer de materie wat grover zijnde/ en mach haer doort wrijven oft crauwẽ niet resolveren/ maer causeren daer puysten/ ten lesten vervuylende/ veroorsakense een schorfthz: want als Avicenna verhaelt / soo causeert de subtijle materie jeucksel/ ende de grove schorfthept: de soute gheeft veel materien van haer met pijne/ desgelijcx de verbrande natuerlijcke Melãcholie werpt oock haer ulceratie op. Wt tweederley oorsaken vercrijght de Phlegma haer sou- [Soutighept haren oorsprongk.] tighept/ d'een door de verbrandinghe der selver humoren/ d'ander door de vervuylinghe van de Phlegma, alsmen in den oudẽ persoonen siet geschieden/ ende dat door de verminderinghe van haer natuerlijcke hitte. Summa de schorfthept neemt haren oorspronck door de verbrandinge des bloets/ uyt Cholera, Melancholia, oft door de soute Phlegma.

Manier om te cureren.

De Cure van desen wordt volbracht / doort wegh nemen der oorsaken: want voort comende uyten verbranden bloede / alsmen sal weten uyten jeucksel/ roothept ende puysten/ so salmen hem/ soot de natuer ende den tijt toelaet/ na der naturen/ tbloet af trecken: alsmen oec sal ver-

ſtaen upt de verbrande Cholera voortcomende/ datmen weten ſal door ſijn cholerijcke natuer/ door de voorghebruyckte cholerycke verhittende ſpijſe. Int hittige tijden/doort jeuckſel / ende de geel-coleurighe materie ende der huyten / in deſe ſalmen oock tbloet upt de Lever aftrecken/ maer min als inde voorgaende. Inde ſoute Phlegma maeckt deſe oock groote puyſten ſonder roothept of geelhept/maer veel vochtichept van haer gevende / deſe vereyſcht oock niet veel bloet latens. Oock de Schorfthept voorts comende upt de verbrande melancholeuſe humoren/deſe lijden oock ſo grooten jeuckſel niet als de voorgaende/ende zijn bruyn-verwigh vã coleuren ende materien/ende ſoot de natuer eyſcht om wat bloedts af te trecken/ſoo ſalmen hen de Saluatella op de ſlincker hant openen / eñ ſoo ſy den Speen plegen te hebben / ende nu ophielde/ ſoo ſalmen hen Ecchelen ſtellen aende Speen-aderen/ende latenſe daer ℥.iiij.bloets upthalen.

Indien deſe ruydichept voorts comt upt een cholerijcke weyachtighe Subſtantie / by brenghende jeuckſel/ende cleyne vochtighe puyſten als M..y-ſaet/ ſoo ſalmen de weyachtighe ſubſtantie aldus upt ſuyveren.

Purgatie.

Neemt Caſſien verſch uytghedaen ʒ.vj.ſyrope van Hoppe/van Endivie of van Duyvekervel ℥.ß.Cichorey/ Duyvekervel ofte Scabioſe water ℥.iij.ß.tſamen vermengt/eñ ſmorghens vroech inghenomen.

Oft aldus.

Neemt Caſſien ℥.j. met Suycker een Bolus ghemaeckt/oft met Diapruni ſimpl. Item den ſyroop van Rooſen laxative ℥.ij.met de decoctie Lapati acuti ende Endivie/ oft wey van melck vermengt.

Vereydranck/diemen daer nae ghebruycken ſal.

Neemt de wortelẽ Lapati acuti ℥.ij. de wortelen Helenij ℥.j.Cichorey met de wortelẽ/Endivie eñ Suerinc/Hoppe/ Duyvekervel/ Scabioſe/Mercurialis ana M.j.Bornaſie/bugloſſe/ ana M.j.ß.Pruymen n°.xij.geſodẽ eñ in ℔ ij.ß nats reſolveren dẽ ſyroop vã Rooſen laxative eñ van Endivie ſimpl. ende van Duyvekervel an ℥.j.ß.hier van alle ſmorgens ende ſavonst twee uren voorden eten inghenomen ℥.iiij.of v.

Oft.

Neemt Endivie/Suerinck/ Hoppe/Bornaſie ende Duyvekervel ana M.j. deſe in wey van Melck gheſoden/ende als boven inghenomen.

Ten ſelven.

Neemt den ſyroop Endivie/van Bugloſſe eñ van Duyve-kervel ana ℥.j.ß. de wateren van Hoppe/Cichorey ende Endivie ana ℥.iij.de ſpecien Diatriaſantali ʒ.j.dit vermengt/ende ingenomen.

Des anderen daeghs na tleſte vã deſen dranc ſalmen het lichaem wederom purgeren met de voorſz.purgatien.

Men moet deſe voorſeyde dickwils herdoen/ want alle de Aderen des Lichaems geheel vervuylt zijn / en magh daerom niet met een reyſe ghesuyvert worden/oft de weyachtighe vuylichept vanden bloede afgheſuyvert.

Oft wildy liever tſelve aldus volbrengen/ ſo ſuldy deſe navolghende vervolgen tot v. dagen/ alle morghens ℥.iiij.innemende/ ofte na de natuer verdragen ſal/want tſal tlichaem ſeer ontlaſten ende ſuyveren.

Laxative.

Neemt de wortelẽ Lapati acuti ℥.ij. de wortelen van Cichorey/Papen-cruyt ende van Endivie ana ℥.j. de cruyden Endivie / Cichorey/ Suerinc/hoppe/ Scabioſe/Duyvekervel/mercuriael ana M.j.Agrimonie / Bethonie ana M.ß.Pruymẽn °.xv.Tamarindẽ ℥.j. dit in ſchoõ water geſoden/ ende in ℔.j.nats ſalmen Senie bladen laten weycken ℥.ij. Bornaſie ende Buglos bloemen ana p.j.ß. wel gheſtopt / ſalment in warm aſſchen eenen nacht latẽ weycken/des anderen daeghs door eenen groven doeck ſtijf uytgewrongen/ daer in vermengen ſyroop van Duyvekervel ℥.ij.eñ als verhaelt is/ inghenomen/maer niet ſterck ghenoegh werckende/ſalmen tot elcken dranck vermenghen ſyroop van Rooſen laxative met den Rhabarbar ghemaeckt ℥.ß.oft Catholici ʒ.ij.ende nae deſe ſuyveringhe ſalmen t'Lichaem in deſe badinge waſſchen ende baden.

Badt.

Neemt Scabioſe met de Wortelen / Lapathi acuti, Helenij ana M.iij.Duyvekervel/Cardui benedicti, Veronicæ, Hederę terreſtris, Bardanę, Maluwe/Violen/ Chelidonie ana M.iij. de bloemen van Vlier M.ij. op t'leſte daer Soudt M.j ß.by doende / dit ghecoockt tot een badt in eenen Emmer waters/ende daermede ghewaſſchen ende ghebaeydt.

Unguent om mede te ſtrijckẽ by my geordineert/ende ſullet ſeer goet bevinden in alle manieren van ſchorfthept/ de ghewrichten daer mede gheſtreken.

Neemt de wortelen Enule campane, de wortelen Lapathi acuti ana ℥.iiij. de bladeren Hederæ terreſtris, Duyvekervel/ de middelſchorſſen upten Frangula ana M.iij. de wortelen eñ cruyden ſchoon gewaſſchen eñ cleyn geſtampt/ ende gieten daer Azijn ℥.v.op / ende latent 24. uren ſtaen weycken/daer nae warm ghemaect/ ende ſterck uytgheperſt/ende vermengt daer by Bakelaer-olie ende Noot-olie ana ℥.iij. eñ t'ſamen in een dobbel vat ghekooct/tot dat den olie alleen overblijft /tot den welcken men toe doen ſal Verckens reuſel/wel van ſynen Vlieſen gheſuyvert ℥.iij.Styracis liquide ʒ.vj. dit wederom tſamen gheſmolten/ende daer deſe pulveren in gheſtroyt / Bakelaer cleyn ghepulvert/Holwortel ana ʒ.vj.Gengheber ℥.ij.ß. Lithargyri ghepulveriſeert eñ geſift ℥.j.oft ʒ vj.Was.q.ſ. Vng. noſtrũ pſoricum.

Dit

Dit na de const tot een Vnguentum gemaeckt.

Unguentum psoricum, ten selven by my gheordineert.

Neemt de wortelen Lapathi acuti eñ Enule campane inden Azijn ghesoden/gestampt/ ende door eenen Teemst gewreven ℔.j.ß. vermengt daer toe de sapē Chelidonie, Hederæ terrestris, van Duyvekervel/van Limoenen ana ℥.vj.dit eenen nacht lanck laten staen:tsanderdaegs Js op colon gestelt/ op dat soo alleen door de hitte uytwaessemende/syn vochtigheyt verliesen mach/ eñ nu byna uytgeaessemt wesende/salmen daer toe doen verschen Verckens-reusel van sijn Vliesen wel ghesuyvert/ende cleyn ghesneden ℔.ij.Olie van Olijven ℔.j.ß.Noot-olie ℥.viij.wit Was ℥ v.ß.Terebinthijn ℥.ij.levende solpher ℥.iiij. Salpeter ℥.iij.Lithargyri auri cleyn ghepulveriseert eñ gesift ℔.ß.Ceruse ℥.viij. nu van den vyere zijnde/salmēt met een spatel wel neerstigh roeren tot dat wel cout is / eñ ghebruyckent in alle schorfthеyt. Ende oft hier noch niet mede en wilde genesen/so salmen in ℥.iiij.van dese salve ʒ.vj.oft ℥.j.Quicksilvers/eerst met sap van Limoenen gemortificeert/ ende daer de handen met de Haessenen mede gestreken/ maer mijden de Borste.

Ten selven.

Neemt Resine ℥.iiij. Terebinthijn ghewasschen in Roos water ℥.ij.Ceruse eerst in schoon water gewasschen/daer na in duyvekervel-water ℥.j. Lithargyri in Azijn ghewasschen ℥.ß. Quicksilver ℥.iij. tsap van Limoenen oft uyt Oraengie appelen ℥.ij. dit tot een Vnguentum vermengt.

Wt soute Phlegma veroorsaeckt.

Berey-dranck.

Neemt den syroop Acetosi simpl.℥.j. syroop van Roosen ℥.j.ß.Honich van Roosen ℥.ß.De wateren Endivie/Buglos eñ Bethonie ℥.iiij. dit voor 4.morghens vermengt.

Ten selven.

Neemt de wortelen Lapathi acuti, Helenij, Soethout ana ℥.j. Endivie/Surckel/Bethonie/Buglos/Bornasie/Mercuriael ana M.j. de Cruyden Capillarum, Duyvekervel/Scabiose ana M.ß. de Bloemen Cordiael ende van Roosemarijn ana p.j.ß. tsaet Carthami ghestooten ℥.iij.Gherste ende roode Ciceren ana p.ß.Dit in suyver water ghesoden / ende in xxiiij.oncen resolveren den Syroop van Roosen laxative ℥. v.Honich van Roosen ℥. ij. dit voor vijf morghens vermengt.

Purgatie.

Ende nu de Syropen ghebruyckt zijnde/ sal men hen den Diacarthami ʒ. iij. oft de Citro Solutivi ℥.ß.met drij oncen vanden voorsz. oft met de decoctie Mercurialis inghenomen/ daer toe vermenghende den Syroop van Roosen laxative ℥.j.ß. Ofnemē den Diacarthami validioris ʒ.ij.ß.met tselve vermengt.

Ten selven.

Neemt Succi Mercurialis, wey van Melck ana ℔.ß. Senie bladeren ℥. ß. Suycker q. s. dit tot een Syroop ghеclarificeert/ ghekoockt/ ende daer vier oncen van inghenomen. Oft in de plaetse van de Senie bladeren salmen daer den Syroop van Roosen laxative met Senie-bladeren ghemaeckt ℥.j.ß.in resolveren.

Ende daer de Schorftheyt nu lange geduert heeft/ ende haer niet alleen met alle de vochtigheyt des Lichaems vermengt heeft: maer ooc met alle de vaste deelen des Lichaems inghedroncken ende vereenight is/daer door t'geheel wesen ontaert heeft/so salmen tot stercker moeten comen:nochtans eerst altijt vanden minsten beginnende/ ende met pauseringe/ op dat de natuer altemet wat tot haer selven comen mach/ waer toe ghy ons voorsz. Vnguentum Psoricū verkiesen meught.Ende noot zijnde/dese navolghende daer toe vermenghen.

Aldus.

Neemt de wortelen Ellebori nigri ʒ. ij. een weynigh ghestooten / ghietende daer op goeden witten wijn ℥.v. ende op warme asschen dicht ghestopt/eenen nacht laten staen/ tsanderdaegs warm uytgheperst/ door eenen groven doeck/ ende nemen van den voorsz. Vnguenten ℥. vj. cleyn ghesneden/ Seep ℥.j. dat in een Glas gedaen/daer op gietende den voorsz.Wijn/ stellende dat in een dobbel vat/daertoe doende pulver vanden witten Gengeber ℈.iiij.Storax liquide ℥.j.laten dat t'samen sieden/ tot dat de vochtigheyt by na gheconsumeert is/ende bequaem tot een Liniment/ende noot zijnde / salmer Quicksilver ghedoodt in tsap van Limoenen ʒ. v. toe vermenghen. Ende sult dit van wonderlijcke operatie bevindē/niet alleē inde veroude schorftheydt/ maer oock in alle besmettinghe der huyten/ als van de Spaensche Pocken behouden/ ende inde Lazarie: maer t'Lichaem moet eerst wel ghesuyvert wesen / maer en ghebruyckt in gheen jonghe kinderen / oft ander teere Lichamen/dan inde stercke/daer ander remedien niet en helpen.

Oorspronc nemende uyt de verbrandinge der melancholeuse humoren/salmen in desen dit minorative gebruycken.

Neemt Pruymē n°.vj. Rosijnen ʒ.iij.Anijs ʒ.j. Thymi, Epithymi ana p.ß. de bloemē Cordiael ana p.j.in schoon water ghesoden/ ende in ℥.iiij.ghеresolveert Catholici ℥.ß.syroop van Roosen laxative met infusie van Senie bladerē ghemaeckt ℥.j.Syroop van Buglos ℥.ß,ende smorghens inghenomen.

Berey-dranck.

Neemt de wortelen Lapathi acuti, Boraginis

nis eñ Buglossi ana ℥.j.de Cruyden Boraginis, Duyvekervel en Surckel ana M.j. Adiãti albi, Trichomanis an. M.j.ß.pruymẽ xij.Soethout ℥.ß. flor.cordial.& Nympheæ ana p.j.ß.gesoden/eñ in ℔.ij.nats resolverẽ Syr.Buglos. ℥.iij. syroop van Duyvekervel ℥.ij. dit voor vj.morghens vermengt/ende ingenomen/daer nae den voorsz.laxativ.wederom inghenomen/daer toe vermenghen confectionis Hamech ʒ.j.ß.

Oft.

Neẽt Antidoti Hamech ʒ.ij.ß.Diaphœnici ʒ.j.ß.den syroop van Roosen laxativæ met de infusie vande Senie ghemaeckt ℥.j. met Duyvekervel water ofte met syn decoctie tsamen inghenomen.

Ende so dese ruydicheyt geheel verout waer/ ende gheheel met vleesch ende bloet vermengt/ ende tgheheel lichaem ontaert siende/al oft Lazarus waer/soo salmen den voorsz.bereydranc/ nu seven of acht daghen ghepauseert hebbende/ wederom ghebruycken/daer en tusschen de conserve ghebruycken om de natuer te versterckẽ/ diemen hier nae inde Lazarije verhalen sal / eñ gebruycken de laxativę inden Capi.voorsz.verhaelt/upten verbranden Bloede ende Cholera veroorsaect. Aldus beginnende. Neemt de wortelen Polypodij,&c.ende continueren den selven nae inhout van dien.

Ofte ghebruycken de pillen Melanpodij, by ons gheordineert in morbo Gallico. Daer nae noot zijnde/ fomenterẽ ende baden als verhaelt is/ende in de naevolghende vande Lazarie verhaelt sal worden/ ende gebruycken ons unguent voorsz.

Oft.

Neemt unguenti Nutriti ℥.ij.Lithargyri ℥.j.Ceruse gewasschen ℥.j.ß. Argenti vivi ℥.iij. Terebinthijn ℥.j.ß. olie van Roosen ℥.iij.tsap Lapathi acuti ende van Limoenen ana ℥.ij.dit vermengt.

Ten selven.

Neemt Ceruse ghewasschen/ Lithargyri auri ana ℥.ij.gebrant loot ghewasschen/ Antimonie ana ʒ.ij.Calcitis ʒ.iij.unguenti Pomphol. ℥.iij.Argenti vivi ℥.iij.olie van Roosen ende Irini ana ℥.ij.tsap van Weechbreeden / Lapathi acuti ende van Limoenen ana ℥.j. den Argentum gedoot zijnde/salmen hem metten Bergen smeer vermenghen ℥.iij. daer nae met de reste tsamen vermenghen.

Een ander.

Neemt de wortelen Helenij, Lapati acuti in stercken Azijn gesoden/ghestampt ende door eenen Teemst ghedaen ana ℥.ij. daer onder vermengt levenden solpher ʒ.ij. Sout ʒ.j.ß.t'sap van Limoenen ℥.ij.unguenti albi Rhasis,unguenti Enulati cum argento vivo ana ℥.ij.ß. ghebrande Boter / een weynigh olei Tartari, wit Was ana q.s.een unguent ghemaeckt/ende na tbadt ghebruyckt.

Dinus de Garbo Florentinus prijst dit ungnentum.

℞.tsap Lapati,Scabiosę,Celedonij,helenij, Fumiterræ ana ʒ.vj.olie vã Olijvẽ ℥.vj. Sout ʒ.iij.dese in een dobbel vat gesodẽ/ tot dat de sapen versoden zijn/ maer tot tgebruyck van soute Phlegma doeter Ceruse/ghebrant loodt ende Lithargyri ana ʒ.ij.ß. toe/met wat Azijns.

Voor teere ende jonghe natueren/eñ inde jonghe kinderen.

Neemt olei Laurini ℥.iij. witte Wierooc ℥.ij.Sout ℥.ij.ß.Verckens Reusel ghesuyvert ℥.iij.ß.tsap van Duyverkervel ende Weechbreede ana q.s. dit in een dobbel vadt wat onder een gesmolten/daer de planten vande voeten / Palmen vande handen ende ghewrichten mede ghestreken.

Oft.

Neemt Verckens Reusel ℥.ij.levende Solpher ℥.j.Sout ʒ.ß. Terebinthijn upten Dennen-boom in Roos-water gewasschen ℥.j.twee witten van Eyeren/versche boter ʒ.vj.Muscus gra.iij.Dit tot een unguent vermengt.

Ten selven.

Neemt Styracis liquidæ ℥.j. Citroen of tsap van Oraengie appelen/ende van Rute an ʒ.vj. Sout ℥.ß.Roos-olie ʒ.v. was q.s. tot een Liniment vermengt.

Oft.

Neemt t'sap van Duyvekervel/Lapati acuti ana ℥.iij.Azijn ℥.j.ß. Honich q.s. tot een Liniment ghemaeckt/ende wort seer ghepresen.

De middelschorssen vanden Frangula ℥.iiij. onder Azijn gestampt/daer de schorftheyt mede ghestreken/gheneestse seer haest.

Item.

Terebinthijn neghen oft thienmael ghewasschen ℥.iiij.Boter ℥.ij. Sout ℥.j. t'sap van Citroenen ofte Oraengien q.s. twee doyeren van Eyeren/ olie van Roosen ℥.j.vermengt/ende de ghewrichten daer mede ghestreken / eerst wel ghewreven.

¶ Sullen hier nae van de Lazarije gaen verhalen : maer sullen eerst wat mentie maken/van ander seker gebreken/waer door de Huyt seer ghealtereert eñ besmet wort/ eñ zijn oock dickwils voor-boden van de Lazarije/ende aensmettende / ende dat d'een meer als d'ander in wreetheyt te bovẽ gaende / ooc uyt hemselven een argher aennemen: Want Vitiligo eñ Prurigo veranderen lichtelijck in tgebreck Lichen : eñ Lichen in een Psoram: Psora in een Lepram: Lepra in een Elephantiam,dat is/in een Lepram Arabum,oft ons Lazarije/ alsmen hier nu eẽ weynigh vervolghen sal/ beginnende van Vitiligo.

Vitiligo.

Vitiligo is een vreemde eñ vuyl besmettinge der Huyten/alleen int opperste der Huydt/ sonder merckelicke scherpheyt/ schubben oft ulceratiẽ/ eñ wort uyt eenige quade dispositie des lichaems nagelaten/oft uyt eenighe quade sapachtige vochtigheyt/die de natuer niet in haers gelijck en heeft connen veranderen : dese vlecken en zijn over al tlichaem niet geheel verspreyt/of

aen

menden ander vervolghende/ maer hier eñ daer verdeelt/ ende wort in drij ſpecien ghedeelt/ Alphos, Leuce & Melas.

Alphos.

euce van Latijnen itiligo al , van de cabiers lboras henaemt.

Alphos neemt ſijnen oorſpronc upt een phlegmatijc bloet/wit van coleuren/weynigh ſcherpachtigh/ende liggen de vlecken op de huyt druppels ghewijs verſprept/ende wit oft ſwert zijnde/ wordenſe van Griecken Alphos, van Avicenna Morphea ghenaemt.

Leuce ſeu Alphus albus.

Leuce en houdt hem niet alleen int opperſte der Huyten/ maer is tot den vleeſch toe ingaende/tſelve beſmettende ende bedervende/ eñ doet de hayren uytvallen/ ende daer nae wederom wolachtighe eñ witte hayren voortbrengende. Deſe is ooc witter van coleuren als den voorſz. Alphos, ende is ſijnen oorſpronck nemende/ upt een taey/ ſlijmigh ende phlegmatijck bloet/ als Galenus verhaelt/waermede t'vleeſch over lācſaem ghevoet wort/ daer door ooc een witte coleur aennemende/met grijſe hayren/ wort daer om oock van de ſommige Lepra alba genoemt: Maer inden Alpho zijn de hayren noch natuerlijcken: ende de huyt in deſen met een naelde ghesteken/comter bloet upt/maer upt Leuce alleen een witte waterachtighe vochtigheyt/ eñ wort deſe oock ſelden met eenighe remedien ghecureert/of gecureert wordende/laet altijt een vuyl coleur nae. De proeve van deſen oft curabel is oft niet/gheſchiet aldus: Men ſal de huydt een weynigh ſnijden/oft met een naelde ſteken/ende indien daer noch bloet uytcomt/ ſoo macht noch gheneſen worden/ maer een witte vochtigheydt van hem ghevende/ſoo iſt ongeneeſlijcken. Deſghelijcken oock gheheel veroudt zijnde/ ende de natuerlijcke coleur/dat is/gheen rootheyt meer hebbende/ maer cē leelijcke vreemde natuer aen ghenomen hebben/oft doort wrijven met ſcherpe dinghen de coleur niet en veranderen/ is al ongheneeſlijcken.

ſymp- matum. uſis cap.

Vande derde ſpecie Melas oft Alphus niger ghenaemt.

In deſe heeft de huyt een doncker ſwart coleur/oorſpronck nemende upt een melancholeuſe humore.

Pruritus oft Prurigo.

Dit jeuckſel Prurigo ghenaemt/ is een quellinghe der huyten/ſonder ſcherpheyt oft ulceratie/ende wort veroorſaect door een ſcherpe vuyligheyt ende excrementum, welcke afſuyveringhe oft excrementum ſcherp/brack/ſoudt ende bitter is/maer is minder ende ſubtijlder alſſe in de Lepra oft Pſora is/ welck gebreck groeyende is upt vuyligheyt/rauwicheyt ende onbequaem ſpijſe.

Impetigo wort van de Griecken Lichen, ende Volatica van de ſommige ghenaemt/ ende van Plinio Mentagra.

Deſe bevleckinghe der huyten wordt van de Latijnen Impetigo, van de Griecken Lichen, vande ſommighe Volatica genaemt: welc ſommige ooc een ſcherpheyt der huyten willen verduytſchen/ wantet de huyt hert/dorre eñ ſcherp maeckt/met jeuckſel aenbrenghende: alſoo dat gemeynlijcken tweederley accidenten voor hem brengt/als een ſcherpheyt der huyten/ met wat jeuckſels aenbrenghende. Het beſmet ghemeynlijcken de handen oft voeten/ oock altemet het gheheel aenſicht met de ooghen niet vrij latende: waerom dat van Plinio Mentagra ghenoemt wort.

Het neemt ſijnen oorſpronc als Galenus ende Paulus Ægineta verhalē/upt een ſubtijle/ ſcherpe/ weyachtighe vochtigheydt/ met ander grovigheyt vermengt. Dit ghebreck is hem haeſt in een Pſoram, dat is/ in een Scabiem eñ ſchorftheyt/oft ooc in een Lepram veranderende: daer om ſo langhe alſmen ſiet als daer een ſcherpheyt oft oneffenheyt int opperſte der huytē met wat jeuckſels is/ſo behoudet ſijnen naem Impetigo: Maer nuergher wordende/ſo veranderet ſijnen naem ende coleur: want indient hem alleen int opperſte der huyten tot ſchelferen ende zemelen Furfures ghenaemt/verthoont/ ende van hem geeft/ ſoo wordet een Pſora, dat is/ een manier van ſchorft oft ruydigheyt. Maer daer de huyt nu wat dieper beſmet/ ende wat meer ingheg eten wort/ende inde plaetſe van de voorſz. ſchelferen oft zemelen nu in ſchubben verandert/eñ afvallen/ſo wordet een Lepra genaemt/te wetē/ Græcorum lepra, die genoegh met onſe ſchorftheydt over een comt/ dan is wat wreeder ende ſwaerder om te gheneſen: maer het lepra Arabum, Elephantiaſis ghenaemt/dat is ons rechte Lazarije/welck ghenoegh eenen univerſalen Cancker des Lichaems is/wort ghenoegh ongheneeſlijcken ghehouden. Somma is Pſora dan met cē ſcherpheyt of knoeſtigheyt der huyten/met zemelen/ jeuckte ende ſmeltinghe des Lichaems/maer en is niet ſo diep inetende als den lepra. In lepra worden de knoeſten der Huyten dieper bevonden/met meerder jeuckſel/ welc doort crauwen niet en vergaet/maer veroorſaken daer door ulceratien ende inflammatien: het vleeſch daer onder gheleghen/deſgelijcx oock tgheheele Lichaem ſmelt door de onnatuerlijcke hitte wegh. Van alle deſe is Elephantiaſis in alle wreetheyt de voorſz. te boven gaende/ dat doch anders niet en is dan eenen generalen Cancker des Lichaems/ als hier nu verhaelt ſal worden.

Oorſake.

Lepra by den Griecke verſchilt weynigh vā onſe ſchorftheyt.

Gherechte Lazarije.

Van de Lazarije oft Melaetſcheyt/ vande Griecken Elephas oft Elephantiaſis ghenaemt. De ſommighe noemenſe oock Morbus ſancti lazari, ende die meer van deſe namen eñ haren oorſpronck begheert te weten/die leſe Aretęum, ende is ghenoegh met den Arabiſchen lepra accorderende.

Aretæus cappadox, lib.2.ca.13.

Deſe Lazarije oft generalen Cancker des Lichaems/heeft na ſijnen aerdt/weſen eñ wreetheyt/byden Griecken verſcheyden namen vercregen/want ſy wort Elephas oft Elephantia genaemt/ om dat haer huyt in deſen in grofheyt/

hept/scherpheydt / doncker verwē ende duyster schubben met een leelijc ongedaen aensicht / den Elephant is gelijckende/ uyt welcke wel te verstaen is/dat ons Lepra met de Arabische Lazarije zijn accorderende : sy wort ooc Leonthiasis ghenaemt/om dat in desen tvoorhooft/als Aretæus Cappadox seyt/als inden Leeu het opperste huydt des voorhoofts vol rompelen is/ende oock Satyriasis ghenaemt/om dat sy het Satyr, so van aensicht als in oncuysheyt gelijc zijn/ende Heracleon oft Herculeus om dat dese alle siecken ende smettinghe in wreetheyt te boven gaet/ ende ongheneesselijcken is.

Lib.2.ca.13.

Oorsaken.

Dese plaghe is haer beginsel nemende uyt de Milte ende Lever/eñ so voorts ter huyten uytslaende/het is een smettelijcke plaghe/ ende dat om sijn fenijnighe humoren/de locht ende de bywesende besmettende / ende principalijcken soo haer vuyl lijmich speecsel aende kannen of drinc potten blijft aenhanghen. Gelijck de melancholeuse humore dryderley is/als tgroofste deel des bloets/de gistachtige partie des bloets / ende de verbrande Cholera, daerom oock nae t'ontaerden deser humoren/is dese plage oock haren aert ende coleur aennemende /want uyt het groofste voortcomende isse rootaghtigh / ende en is soo fel van aert niet / uyt de melancholeuse humore met Phlegma, als door de grove/soute/bracke ende scherpe Phlegma vermengt / verthoontse haer upten wittē/maer uyt de verbrande Cholera , soo openbaert haer de alderwreetste Lazarije/ want in dese comet geheele Lichaem vol pijnlijcke Puysten/ gaten / ende ulceratien/met grooter smertinghe/haer seer boos ende onghetempert van sinnen makende/alſo datse haerselven qualijcken connen verdragen/t'gesicht ende wesen ontstellēde/den Leeu gelijckēde/want de scherpe humore is t'Lichaem van binnen altijt quellende/cnagende ende bijtende. Indien den Patient vol grof bloets is / soo is hy te eer dese plaghe onderworpen/want soo mach daer gheduerigh eē melancholeuse humore uyt voort comen/ want daer veel droessem ofte gistachtigh bloet is/mach lichtelijcken verbranden/ende so daer een oorsaeck van wesen : desghelijcken de groote onghetemperde hitte/oft door de groote couwe de humoren opstorckelende.

Melancholia is dryderley.

Wat humoren de wreetste Lazarije voortbrengt.

Aenghesien nu/dat dit een Erf-sieckte is/ so machse door tsaedt van de Leprosighe Ouders seer lichtelijcken voort-aerden/ende nae-ghelaten worden. Oock door t'ghebruyck/daer de melancholeuse humoren ende grove Phlegma van groeyen magh : desghelijcken doort qualijc tracteren ende curerē vande continuele Cortsen/ door de medicamenten die te seer verdeylen/versubtijlen oft te seer verhitten/door t'wederstaen vande Varices, oft doort mishandelen ende versuymen vande Kinder-pocken/sonderlinghe inde melancholeuse natueren/ oock altemet uyt de Kinder-pocken nae ghelaten.

Vant examineren der Leprosen/ ende hare teeckenen.

Geen cleyn swaricheyt en isser int examine van deser plaghen gelegen/ want meerder swaricheyt ende wetenschap ist de Lazarije recht te kennen dan te gheneesen : daerom salmen met grooter neersticheyt de eyghen ende principael teeckenen wel neerstigh voor ooghen hebben/ ende daer nae met grooter voorsichticheydt u vonnisse pronuncieren.

Daerom comende byden Siecken/suldy van hem de rechte waerheydt versoecken te weten/ ende so hy hem obstinaet wil houden/met sijnen eedt doen verclaren/dat hy u van alles dat ghy hem sout moghen vraghen/ de gherechte waerheyt bekennen sal/ hem niet te min met Schriftuer vertroosten ende vermanē/ als dat hy hem in sijn lijden ghedulsdigh wil houwen met den Propheet Job/met Lazaro eñ meer ander heylighe mannen vanden Heer aen haer Lichaem ghevisiteerdt/ ende daer nae van hem wederom goedertierlijcken vertroost ende verlicht / ende al wordense hier nu veracht ende upten menschē ghebannen/wort alleen om sijn sonderlinghe fenijnicheyt ghedaen / het welck toch van oudts in de Schriftuere bevolen was / desghelijcken oock van haer seer wonderlijcke gheneesen/ende nae de doot inden schoot Abrahæ ontfanghen.

Ende om nu tot kennisse vande eyghen teeckenen te te mogen comen/ so salmen hen vragen wat spijse datse meest gebruyct hebben/daer dese plaghe meest haren oorspronck door ontfangen heeft/als uyt veel grove/soute scherpe/quade rieckende/stinckende/aengebraude spijse/uyt veel out ghesouten of gecoockt/ Coeyen/Ossen/ Stieren/Beeren oft Verckens vleesch/ sonderlinge eerst half bedorven ende stinckende al eert gesouten wierde. Desghelijcken veel verschimmelde/oft vande Muysen ende Ratten beknabbelde spijse/oft doort tghebruyc van veel onsuyver ende trouble Wijnen/oft eenigh ander arm ende catijvigh leven ghelept / als oock in droefheyt ende vreese. Item oftse van sulcke besmette ouders gheboren zijn/ oft veel ghemeenschap met den Leprosen ghehadt hebben. Oft dat in hem eenighe ghewoontlijcke suyveringhe / als den Speen/tbloeden upter Neusen/oft Maentvloedinghe op gehouden zijn/ oftse van te voren eenighe vande voorsz. bevleckinghe der huyten/ als Vitiligo, Prurigo, Lichen, Impetigo, Psora, dat is/onse schorftheyt/ het Lepra Græcorum, oft eenighe gheduerighe Cortsen ghehadt hebben/ende vande Meesters qualijck mishandelt/ oft de Kinder-pocken oft Maesselen qualijcken uyt ghebroeyt/ende daer nae salmen ghevoelen oftse eenighe knoesten oft herdicheyt in eenighe deelen des Lichaems hebben/ sonderlinghe int aensicht/ontrent tvoorhooft/oft onder de oorē/ ende sien oft haer de Ooghen ghespitst zijn/den Neuse opwaerts ghecromt/met dicke Lippen/ het aensicht upten rooden nae den swerten siet/ hees van stemmen/ met clievinghe der handen.

Spijse der Leprosē bysonderlijcken.

Visitatie des Bloets.

Men sal hem doē openē de Lever oft Hooftader/oft beyde tsamē/ ende terstont tbloet neerstigh exagmineren / oft eenighen quaden reuck heeft.

heeft. Ten tweeden/ oft lijmigh int aentastẽ is/ Ten derden oft int wrijven tusschen de vingheren critselende/ een santachtighe scherpheydt eñ ghelupt heeft/ door de verbrandinge. Ten vierden salmen tselve door eenen dobbelẽ doec spoelen/ ende sien ofter een vleesachtighe substantie opden doeck/ oft santachtigh/ corenachtigh/ den cleenen hagelsteenen ghelijckende/ blijft liggen. Ten vijfden indien daer roode draepen in verschijnen/ ofte wit vleesch critselende tusschen de vingheren/ stinckende/ oft swart zijnde/ zijn al quade teeckenen. Andere nemen haer teeckenen uyt het afghetoghen bloet/ dat hem niet tot een Massa en begheeft/ of tsamen en storckelt. Oft versch afghetogen wesende/ ende daer Sout in ghewornen dat niet en smelt / oft Azijn daer in ghegoten/ ende niet met tbloet en vermengt.

Teeckenen upten oogen te nemen.

.collig. Averrhoes seyt/ dat de ontheyt der ooghen/ sonderlinge naden Neuse streckende/ is een claer teecken van Lazarye: de oogen/ ooghschelen eñ Wijnbrauwen staen opgeblasen: de hayren van de Wijnbrauwẽ vallen hen uyt/ ende daer groeyen wederom cleyn onsienlijcke hayrkens uyt: de hayrkens upten ooghschellen oft Wijnbrauwen ghetoghen / blijven daer cleyne stuckkens vleesch aenhanghen.

Ten vijfden/ het wit der oogen is hem deemsterigh ende swart-vael/ de cleyn aderkens door twidt der ooghen loopende/ sonderlinghe inden hoeck der oogen/ zijn hen rootverwigh / ende de ooghen zijn hen waterachtigh.

Van de Ooren.

De Ooren zijn hen altemet gescherpt/ omgecromt/ ende dat door de verteeringhe der vleesigher ende musculeuse substantie der ooren.

Van den Neuse.

Indien hen de Neuse van binnen enghe ende van buyten dick is. Ten 2. dat hen het middelschot der Neusen wort afghegeten / so is de melaetschept ongheneeslijck / ende dat daer stanck uyt comt. Ten 3. indien daer een Polypus tegenwoordigh is/ met benouwinghe des adems inden Neuse / eñ met een quade resonantie der spraken. Ten 4. indien sy veel Niesen / welck in haer gheschiet door de overvloedighe vapeuren ten Hersenen climmende / ende de panniculen aldaer lastigh vallẽde door haer scherpheyt/ alsoo niesinghe verweckende.

Teeckenen des Monts.

Men sal hen de Tonghe upthalen / ende sien oft onder oft int uyterste der Tonghen eenighe witte/ groene / bruynverwighe coornkens zijn/ met clievinghe der Tonghe/ welckmen in't tasten haest ghevoelen can / ende is een seker teecken van Melaetschept/ als Guilhelmus Placẽtinus verhaelt. Ten tweeden/ soo isser stanck des adems/ ende altemet des geheelẽ lichaems/ oock in haren sweet/ ende dat door de corruptie des gantschen lichaems/ als door een overvloedigh ghebruyck der onbequaem spijse/ eñ quade verteeringhe van dien / ende door de sober hitte in haer schuylende.

Ten derden/ indiẽ daer benoutheyt int adem halen is/ als inde Teeringe/ Aschma ende Disponœa.

Ten vierden isser groote hitte/ dickte/ swertigheyt/ herdigheyt/ ende clievinge der lippen.

Ten 5. wort in hen het tantvleesch afgegeten.

Teeckenen des aensichts.

Het aensicht vertoont hem schelpherachtigh int crauwen. Ten tweeden is daer een muysvale coleure na den swarten siende / verstorven met een wreet aensien.

Ten derden vertoont hem het aensicht met knoesten/ puysten ende hooghten.

Ten vierdẽ lijden sy prickelinge int aensicht/ al oft hen met naelden gheprickelt wert.

Teeckenen der Borsten.

Men sal int visiterẽ der Borsten sien/ of hem daer groote verheven aderen vertoonen / met herdigheyt der Tepelen ende der Borsten.

Teeckenen der handen.

De handen salmen visiteren eñ besien oft de musculen eñ muysen/ sonderlinge vanden duym eñ naest den Duym Index genaemt / gheconsumeert eñ verteert zijn. Of hem de Nagelẽ dootverwigh zijn/ met verlies des bloets. Indien sy niet Serpigo eñ Impetigo gequelt worden/ ende dat nade uytvallinge des hayrs in hem wederom voortcomen/ seer cleyne/ subtyle/ witte hayrkens/ ende dat hem den Serpigo ende Impetigo meest in de handen ende voeten plaets grijpen/ met verteeringhe der huyten inde Beenen/ zijn teeckenen deser passien.

Generael teeckenen des lichaems.

Ten eersten wort hẽ tlichaem seer haest cout. Ten 2. wordet voor een seker teecken aengenomen/ so sy door de couwe/ oploopinge ende puysten crijghen over alle het Lichaem / alsmen in een gheplukte Gans sien mach. Ten derden/ indienmen door't tasten onder haer huyt knoesten of puysten als Haghelsteenen gevoelt. Ten 4. indien daer een jeucksel met Schorftheyt is.

Ten 5. indien twater over haer lichaẽ loopt/ al oft met vet overstreken waer / is een teecken van Lazarye/ indiẽ haer huyt ooc vol puckelen waer als voorsz. is/ anders waert onseker.

Ten 6. soo de leden doofachtigh/ slapende/ eñ van haerselven swaergheyoeligh zijn.

Ten 7. merckt ofter knaginge eñ quetsinghe der Huyten is/ sonderlinge achter opden rugge.

Ten 8. ghevoelende prickelinghe tusschen vel eñ vleesch/ al oftse met naelden gesteken/ of met netelen ghebrant/ oft/ al offe daer wormen waren ghevoelende.

Ten 9. zijnse den Vrouwen seer begeerigh.

Ten 10. loos ende bedrieghende.

Item hen vertoonen indẽ slaep veel vreemde ghe-

geſichten ende ſchromelÿcke dinghen/ende worden vande Nacht-mare ghequelt/ ende zÿn van herten benout/ ſchÿnen te verſtickē ende te verſmooren. Den Pols is hen ſeer teer / lanckſaem/ende ſubtÿl.

Al welcke teeckenen men neerſtigh voor ooghen hebben moet/ende upt ſommighe niet te lichtveerdigh u vonniſſe gheven/ wantſe boven alle ander plagē/met ſwarighept bekent wort/ ende met ſwarichept geneſen/want in deſen zÿn alle de faculteyten / crachten/ ende handelingen der natueren/als der Magen/ der Leveren/ eñ voorts alle ander Leden / tot onderhoudinghe van deſen noodigh / vervalſcht eñ ghekrenckt. Dē Spiritus vitalis weſende een fundament van de natuerlÿcke hitte/is vergaen / al waer door dat de natuerlÿcke hitte ſeer wordet ghemindert/ waer door dat terſtont den natuerlÿcken handel van alle leden crencken / ende ten leſten gheheel vergaen / ende ſoo de natuerlÿcke coockinge/de ſapen eñ vochtichept der ſpÿſen in eenē valſchē Balſem veranderēde/daerō tot onderhoudinge des Lichaems onnut ende onbequaē/ daerenboven wort deſe vochtichept oft Balſem den Lichaem noch ontogen/ niet alleen hem inde aderen ende vaten onthoudende/ maer buytē de vaten ghecomen weſende/ als noch vry vande derde verteeringhe ende onverandert / mits ooc de ſubſtantiael vochtichept/waer door doch alle de leden bewaert/ onderhouden ende ghereegeert worden. Deſen Balſem ſegghe ick/zÿn al vervalſt ende geheel geconſumeert/ doende daer door tgeheele lichaem verdorrē ende verherden/ eñ nu dus ongetempert eñ over al door den valſchen Balſem ghevoedet/ingedroncken ende inghebacken/en magh nemmermeer wederom te rugghe ghebracht worden / noch door purgatien/noch ander Berey-drancken/ want ſy tot de upterſte deelen niet door dringhen en connen/ want door den langh duerenden tÿt is de materie daer in verhert/ verſtorvē ende genoech met den ſelven vleeſch vereenicht/noch en is niet als ander onnatuerlÿcke dorrichept ende verhardinghe te remedieren.

Ordinantie haers levens.

Hoe wel deſe plage noch verſch /ende in haer eerſte beginſel is/ſoo en canſe nochtans niet ſonder eenen goeden regel in eten eñ drincken te onderhouden gecureert wordē/ waer van wy ons beginſel hier nu eerſt nemen ſullen.

Sy moeten haer ſpÿſe verkieſen om een goet bloet aen te brenghen/ ende t'Lichaem ververſſchende: maer daerſe upt de verbrande Cholera veroorſaect is/moetſe wat vercoelende zÿn/ ende upt Melancholia wat min vercoelen / deſgelÿcx inde verbrande Phlegma, verkieſenſe daerom om t'bloedt te temperen/ ſÿn grovichept te verſubtÿlen ende van een te doen ſcheyden.

Haer brootſal zÿn van goede terwe ofte rogghe gedeeſſemt/wel ghebacken/ het gerſte broot wort hier ghepreſen/alle grof ghe ſouten oft gerooct vleeſch ſullenſe mÿden. Het Calfs vleeſch/ Geyten/een-jarighe Hamelen/ jonghe Hoenderen/Capoenen/Phaſanten/ Patrÿſen/ Tortelduyven/ Leeuwercken ende ander jonge wilde Voghelen ſullenſe ghebruycken: de inghewanten/als Herſſenen/Longe/Maghe/ Nieren met de Nieren met de vettichepdt ſalmen ſchouwen. De cleyne Revierſkens in ſuyver loopende wateren/ſant of ſteengront gevangen/als Voorntkens/Baerſkens/Kerpers/Braeſſems/jonghe Snoecxkens ende ander ſchubachtige viſſchen/ ſacht van vleeſch zÿnde / moghenſe tamelÿcken ghebruycken. De Crabben/Creeften/Oeſters/ ende Moſſelen worden in deſen toegelaten/ ſonderlinghe eerſt met ſoet water oft Gerſte water wel overwaſſchē. Alle heete/ ſcherpe ende bitter cruyden ſullen ſy mÿden / ende ghebruycken de vochtige ende verſchmakende/als Malue/ Suerinck/Latuwe/Bornaſie/Bugloſſe/ Spinaſie/ Endivie ende Porceleyn : maer Coolen / ende Beet mÿden. Pruymen/ſuere Karſſen of Crieckken/Granaten/Peyoenē/Comcommers/Couwoerden / Vÿgē ende Roſÿnen/Gerſte/Haver/ Girſt moghenſe wel tamelÿcken ghebruycken/ oock de Haeſnoten ende Amandelen/ de weecke Eyeren zÿn hen goet/ met de Ptiſaen / den jonghen Kaes moghen ſy tamelÿcken ghenieten/ maer den ouwen Kees geheel verlaten/de Cappers ende Aſparagen met honich ende Azÿn bewaert/worden hen toeghelaten/maer ſal ſelden Azÿn ghebruycken/ten waer datter van te voren Roſÿnen in gheweyckt hadden / Boter ende olie altemet toeghelaten. Gheen diverſche gherichten ſal men over Maeltÿt gebruycken: Eerſt vande weeckſte ſpÿſe eten/ ende met honger af aten/ het liehaem tamelÿcken exerceren/ twee uren naden avontmael opblÿven / eñ wel ſlapen/hen wachten van gramſchap / ſwarighept ende vreeſe: ſtercke reucken ſullenſe mÿdē/ als Muſcus, Civete, Ambra, Storax, Benzoi, Lavender/Scharley/Dille/ &c. den cleynen witten Wÿn/ eē weynigh ſtraf/met water vermengt/ dat hy niet ſcherp oft hoofdigh en is/ ofte water !daer wat Caneels in gheſoden is/ oft met wat Suyckers ende Honichs. Niet genoegh en iſt door ſulcken reghel het aengroepen van onſuyver bloet te verhoeden/maer moet de oude corruptie oock uptgheſuyvert worden/ op dat de booſheydt benomen mach worden/ ende metter tÿt wederom goet ſuyver bloet aenvoeden: daerna ſalmen alle de principael leden voor ooghen hebben/ waer in alle de natuerlÿcke faculteyten ende handelinghen gelegen zÿn/ten leſten alle quade accidenten te niet doen.

Aengaende de Cure.

Men ſalſe ten eerſten upt beyde de Scheenbeenen Tibia ghenaemt/wat bloets af trecken/ daer na upten armen/ende indien tbloet grof eñ ſwardt is / ſalment na eyſch der natueren afnemen/ende dat tot diverſche uren : maer ſubtÿl zÿnde/ſalment terſtont opſtoppen.

Ende indien de leden beginnen te beſmetten/ ſoo ſal men hen de Aderen openen / gheleghen tuſſchen den Gout ende den cleynen vingher.

Deſgelÿcken upt de aderen gheleghen in het Voorhooft/ maer tLichaem moet eerſt gepurgeert weſen/op dat t'vuyl Bloet/daer de ſieckte door ghevoet ende onderhouden wort / uptgheſuyvert wort/want het bloet dat daer in habitu

corporis

corporis is / wordt alderbest door dese upterste Aderen uptgelaten. De Coppen ende Ecchelen worden oock gheprezen/na dat de binnenste deelen wel ghesuyvert sullen zijn/stellense sommige op de Schouderen ende opde Schenen. Eñ soo hem den Buyck wat ghesloten is/so salmẽ hem een minoratyf dranckxken ingheven/ eñ tsanderdaeghs de aderen openen. Men sal eerst verkiesen lichtwerckende Medicynen/als met Cassiẽ/ Diasebesten, Diaprunũ simplicis, Syrupus rosaceus laxative;cum folijs Senne, syrupus Rosaceus laxative per se, ofte den Fecis vini cleen ghepulveriseert ʒ.ij.oft iij.met wey van Melc/ oft met de decoctie van Endivie ende Buglos inghenomen/oft alsmen indẽ Capit.vande Melancholie gheleert heeft / ende vervolgent altemet. Hier na salmen de grove Melancholie aldus bereyden / ende dat sonderlinghe daer verstoptheyt ofte herdigheyt inde Milt is.

Bereyd-dranck.

Neẽt de wortelen Polypodij quercini versch ℥.j.ß. de wortelen Lapathi acuti met de bladeren / Bornasie eñ Buglos met de bladeren ana M.j.ß. de schorssen vande Cappers wortelen/ eñ vande Tamarisci ana ʒ.vj. de wortelen Bardane & Asparagi ana℥.j.Duyvekervel/Cichorey/Surckel/Agrimonie ana M.j. Asplenij, Adianti albi, Trichomanis, Melisse ana M.ß.Alsen p.j.ß.Rosynen sonder steenen ℥.j.ß. Soethout ʒ.vj.de bloemen van Buglos / Bornasie/ Vlier ende Brembloemen ana p.j.ß.dit in water opde helft gesoden/ende resolveren in ℔.iij. nats/den syroop van Buglos ℥.iij.syroop Scolopendrij eñ Fumarie,of de Epithymo ana ℥ j. ß.ende smorghens ende tsavonts voor den eten daer ℥.iiij.van ingenomen/ende vervolgent tot ses daghen / tsanderdaeghs daer na salmen de bereyde vuyligheyt uytdrijvẽ/ ende vermengen tot ℥.iiij.vanden voorsz.Dranck Confectionis hamech ℥.ß.den Syroop van Roosen laxative met de Seniebladeren ghemaeckt ℥.j. dit vermengt/ende inghenomen.

Uyt de verbrandinghe des bloets/ oft uyt de verbrande Cholera,salmense aldus bereyden.

Neemt de wortelen Lapathi acuti, Buglossi, eñ Graminis ana ℥.ß.de wortelen met de cruyden Boraginis/Cichorey/Endivie/ Latouwe/ Violen/Spinasie ana M.j.Rosynen sonder steenen ℥.j.ß. de 4.groote coude zaden/ende Anijs zaet/dit gesoden in Gerste water/ende in ℔.iij. nats salmen resolveren de syropen van Violen met den syroop van Duyvekervel of t'Endivie simplicis ana ℥.iij. ghearomatiseert met Santelhout ʒ.ij.ende vervolgent vj.morgens/ ende daer na met de voorsz. Laxative ghepurgeert/ ende met desen vermengt. Ende men sal alle dry daghen ghedurende den Bereyd-dranck/ eñ oock op ander tyden den Buyck met dese Clysterie weeck houden.

Clysterie.

Neemt Buglos/Bornasie/Mercurialis,Beete oft Cicle ana M.j. Anijs saet ℥.ß. Meloenen eñ Comcommer saet ana ʒ.ij. de bloemen van Violen/Buglossi & Nymphee ana p.j. eñ in ℔. j.ß. van deser decoctien resolveren Honich van Roosen/Cassien ana ʒ.x.tsap Mercurialis ℥.j.ß Olie van Violen ℥.j. dit tot een Clysterie vermengt/ende smorgens geset: eñ men salse daegs voor de Purgatie oock stellen/ op dat de Purgatie te beter inde Darmen passeren mach. Ten lesten meughdy dusdanighen bequame Purgatie ordineren.

Purgatie.

Neemt de wortelen Lapathi acuti ℥.ij. de wortelen Helenij, Buglossi ende versche Polypodij ana ℥.j. Ceterach, Duyvekervel/Surckel/Scabiose ana M.j. Thymi, Epithymi ana p.j.ß.Soethout ℥.ß. Rosynen sonder steenen ʒ.v.Pruymen n°.x.Sebesten versch n°. xij. Anijssaet ʒ.ij.in Honich water/ ende in ℥. xiiij. nats weycken den swarten Ellebor xij.uren ʒ. ij. te weten/ nemẽ syn cleyne wortelen wel cleyn ghesneden/ende latent tsamen in warm asschen staen/ daer toe doende de Bloemen Cordiael eñ Nymphee ana p.j.ende latent tsanderdaegs een walleken opsieden/eñ styf uytgedout zijnde/salmen in t'nadt resolveren den syroop infusionis Rosarum pallidarum cum folijs Sennæ ℥.iij. ende latent den Patient vervolgende nuchteren t'elcken tot ℥.iij.warm innemen / daer in resolverende confectionis Hamech ʒ.j.ß. oft ʒ.ij. ende indient den eersten dagh vier oft vijf mael wrocht so salmen eenen dagh tusschen beydẽ laten. Het is een sonderlinge remedie/niet alleen in dese plaghe/maer oock in den Morphea , de Spaensche Pocken/eñ ander obstinate schorftheyt/als wy dickwils ondervonden hebben / eñ langhe onder haer Leden ghedraghen hadden: Tsanderdaeghs daer na salmen hem een castanie groot van dese Conserve ingheven.

Conserve.

Neemt de wortelen van Buglos gheconfijt/ conserve van Bornasie eñ van Violen bloemen ana ℥.j. de specien Diamargariti frigidi, de specien Diarrhodi abbatis ana ʒ.j. met de Syrope van Buglos een Conserve gemaeckt. Hier na salmen wederom de voorsz. Bereyddrancken gebruycken/ ende wederom purgeren eñ conforteren/altemet oock 5.oft 6.daghen pauseren. Eñ tlichaem nu wel suyver zijnde/ salmen hem een Badt bereyden / ende latense daer dry oft viermael ter weken in baden.

Een Baed-water.

Neemt de wortelen Bardane, Lapathi acuti, Helenij ana ℥.vj. Scabiose/Alssen/ Bethonie/ Veronice,hedere terrestris, Celidonie/ Maluwe ana M.iij. Beete/ Mercurialis, Agrimonie/ Duyvekervel ana M.ij.Terwen zemelen M.ij. ß.dit in eenen grooten ketel waters gesoden/eñ laten hem in dat nat baden/ niet heet/ maer lau wesende : eñ nade badinge/so de smerte te groot waer/so salmẽ syn lichaẽ bestrijckẽ olie vã Roosen oft van Myrthus/met wat Azijns ṽmengt.

Daer nae ſalmen dat unguento Pſorico,dat is contra Scabiem ghebruycken / dat van my inden Capit.vande Scabies gheordineert is.

Oft Aldus.

Neemt de ſapen Scabioſæ, Veronicæ,Fumariæ, Cardui benedicti, Lapathi acuti ana ℥.ij. tſap Enulæ campanæ ℥.iij. Vitrioli romani an ʒ.ij.ß.ſal Nitri ʒ.j. Lythargyri, Argenti viui ʒ.iij.Aluyn ℈.ij. Solpher ℥.ß. Bakelaer olie/ Verckens reuſel ana ℥.iij.de olien eñ ſapen,ſalmen tſamen coocken/tot dat de ſapen verſoden zijn/daer nae ſalmen de reſt daer onder mengen tot een zalve/ eñ daer daegs 2.mael mede strijcken/ de Maghe/Lever ende Milte ſalmen verſtercken/de Nieren vercoelen ende conforteren/ met alſulcke als daer elcx in ſijn eyghen Capit. verhaelt ſtaen.

Ende voort wachten van ſouticheyt/geroort of gheſouten vleeſch/van Melck/ Haring/Bocking/oft eenighe dingen lange inden Azijn bewaert/van alderley Kaes/ Erweten/ Boonen/ Prey/Loock/ Ajuyn/ &c. jonghe onclaer ende ſuere Bieren ſullenſe mijden/haer Bieren ſullen van Alſſen ghebrouwen zijn / oock en dient hen den rooden wijn niet &c.Van deſen is hier voren ghenoech verhaelt. Hier mede volgende ons beſchrijvinghe vande Spaenſche Pocken.

¶ Vande Spaenſche Pocken/ van de Latijnen morbus Venereus, Lues venerea ende morbus Neapolitanus ghenaemt.

Beſchrijvinghe.

DEſe ſchromelijcke ende nieu ſmettelicke Venus peſt is den menſche terſtont naden ſmettelijcken Venus dienſt ſijn bloedt/ de natuerlijcke Gheeſten/ niet ooc de uyterlijcke deelen des Lichaems beſmettende/ende ſo ten leſtẽ veel eñ diverſche booſe accidenten veroorſakende: nieu noem ickſe/ want ſy (ſoo de gheleerde betuygen) int jaer 1494.als Carolus den Franſchen koninc in Italien was oorlogh voerende/haer in deſe landen eerſt verſchenen heeft; hoe wel hier byden geleerden veel verſcheyden opinien van ghevonden worden/ want nae de opinie vanden gheleerden Michael Angelus Blondus,alſmen magh verſtaen in ſijnen boeck de origine morbi Gallici, ſoo en ſoude ſy niet nieu zijn/ maer mede vanden beginſel haren aenvanck ghehadt: ende datſe uyt Indien ons overghebracht is/en geeft hy gheen gheloof/welck nochtans vande meeſte ende principaelſte authoren voor ſeker ghehouden wordt: Ende Leonicenus een geleert Autheur/ſchrijft dat den oorſpronck van deſer plagen was inden voorſz.jare/ende dat door de groote nattichheyt/ die doen ter tijt was / ende wilſe daerom ſtellen onder de Epidemiael ſiecten : deſgelijcken oock een morbus Æſtivus vanden ſelven geacht / als door d'inſpiratie des Hemels ons toegeſonden/ het welck vande geleerden niet aenghenomen en wordt/ende hoe wel ſy oock bekennen dat de opperſte Hemelen in ons ooc haer operatie zijn toonende / nochtans en mach t'ſelve niet onder de Epidemiael begrepen worden: Want de Epidemiael ſieckten/als Hippocrates oock is bewijſende libr.2.de natura hominis, ende deſgelijcken Galenus libr.1. Epidemiarum & libro 2.de Dieta,als een getrou uytlegger der ſelver/ geſchiedẽ alleẽ door de conſtitutie des Hemels: daerenboven ſietmen dat deſe plage anders niet vercreghen en wordt/dan door een tſamen vermenginghe van onſuyver perſoonen/ ende daer mede beſmet zijnde / ende niet door conſpiratie des Hemels/oock en canmen hier geen morbus Æſtivus van ghemaken : want de morbi Æſtivi ſeer cort zijn/ende niet lange en dueren/maer deſe plage can den menſch vã ſijn jonckheyt tot in den ouderdom by blijven/ dat de morbi Æſtivi niet en doen/oft ſoo ſy terſtont niet en vergaen/ veranderenſe terſtont in een ander ſieckte : Ooc en grijpt deſe ſieckte by haerſelven gheenen oorſpronck uyt vervuylinghe der humoren/als ander ſieckten/noch oock uyt de ſes onnatuerlicke dingen/noch door den Criſis van ander ſieckten/ maer uyt beſmettinghe/ſoo uytwendigh/als inwendigh.

De nat morbi Æſtivi

Teeckenen uyt preſumptie.

De ſieckte wort bekent uyt voorgaende oorſaken/door tgene dat hem is vertoonende/ ende doort naevolghende.

Ten eerſtẽ ſo hem den perſoon geheel gemeen ghemaeckt heeft/ende elck eenen toeganck ghegunt/ ende de mans perſoonen haer ſelven ontgaen hebben/ met alle ghemeyn plaetſen te beſoecken/ſo iſſer groote ſuſpicie van te hebben/te meer ſo ſy de plage wel eer gehat hebbẽ/eñ noch ſekerder/indien ſy eenige puyſten ende knoeſten ſoo aent voorhooft / als op t'voorhooft ſonder merckelijcke pijne/ende haer daer ſubytelijcken opghevvorpen hebben/oft daer toe zijn verſchijnende eenighe ulceratien aent Gemachte/ Clieren/Druyppaerts/quade Kelen/ met veel hooftpijnen/ende tſavonts hem meeſt quellende. Ende alſe nu eerſt beſmet zijn/ ſo ghevoelen ſy terſtont een weynigh alteratien/met ſwaricheydt in alle haer leden / ſonderlinghe nae den eerſten ſlaep : ende ſoo haeſt nu de naturael gheeſten de beſmettinghe gewaer worden / ſo ontgaet haer oock Venus couragie : ten leſten ſoo beginnen ſy hier ende daer wat pijnen te ghevoelen door alle de leden/altemet met hooft pijn/altemet ſonder/nu in de armen/ dan in de ſchouderbladeren oft beenen / ende dat door de quade vaporen die haer nu uyte Lever op beginnen te heffen.

Daer de ſieckte nu toe begint te nemen eñ te vermeerderen/ ſoo begint in hem de levende coleur des aenſichts te vergaen/ ende dat merckelijck in 4.oft 5.daghen. Sommighe gevoelen in handen ende voeten merckelijcke hitte/ende dat oock inden Winter:ende hoewel ſy van te voren vrolijck van geeſt waren / zijnſe nu traegh ende ſlaperigh van ledẽ/ ende dat door de vervuylinghe des bloets/zijn valſche vapeuren ter herten opſendende. In deſe openbaren hen quade pericleuſe gaten aen t'ghemacht/ diemen Caries noemt/ende dat door ſcherpheydt der Humoren het vlieſken door-etende : deſgelijcx oock Clap ooren/welck ſy dickwils door de eerſte t'ſamenvermenginghe vercrijghen.

Teeckenen/daerſe nu verout zijn.

Nu veroudt zijnde/hebbenſe ghemeynlijcken over t'gheheele lichaem herde puyſten/ altemet aen tvoorhooft/inden baert/ende onder de hayren des hoofts/ſomtijden met ſchorſſen/altemet ſonder/met etter oft ſonder etter : maer ſelden ſietmen deſe teeckenen vertoonen voor de vierde oft ſeſte maent: daer groeyen puyſten ende ulceratien in tghemacht/met herdigheydt : door de vochtigheyt ontbint hem dat colummeken Vua ghenaemt/datmen den Huygh noemt/ eñ wort lanck hanghende/veroorſakende een heeſigheyt der ſpraken / welckmen dan de Catarrhen niet toeſchrijven en moet/maer tverouden deſer ſiecten/ de hayren vallen henuyt / daer is ulceratie des monts eñ der Neuſen/ den helm der Herſſenen/ende het voorhooft worden hen doorghegeten. In deſen worden de beenderẽ altemet door ghegheten eñ comen tot corruptie/ ſonder nochtans de huydt van buyten ghequetſt te zijn/ als wy onder de herde knoeſten Gummata,te wetẽ/ onder de Ateromata, Steotomata eñ Melliceri-des bevonden hebben/ende diergh elijcke gebreken meer / als clievinghe der handen ende voeten/met ulceratien des gheheelen lichaems.

Vanden reghel haers levens.

Om van deſe ſeer ſmettelijcke eñ ſeer verachte plaghe verloſt te moghen worden/ſo moetenſe voor al eenen goeden regel in eten ende drincken onderhouden/ ende ghebruycken een ſuyver locht/alle vuyle/miſtighe/reghenachtighe ende windighe lochten ſchouwen / ende hem houden in een ſuyver drooghe camer / daer geenen wint in en comt / de deuren ende venſters bewaren/ datter gheen coude noch vuylighe yt in en comt: maer in ſtille ende ſuyver dagen machmen deuren ende venſters wel wat open doen. Ende ſo den patient ſeer ſwaermoedigh is/ ſoo mach hy in ſulcke locht wel wat uytgaen/ ſonderlinge in tgroen/oft ghenuchelijcke hoven eñ boomgaerden/om ſoo den gheeſt te vermaken. Ende alſmen nu de bereydranck en gebruycken ſal/ moet men hem wachten van alderley Fruyt/ ende al wat grof eñ cout bloet ſoude moghen veroorſaken/alle Lams/Verckens/Oſſen/Koeyen/Rāmen/Gheyten / ende voorts alle gheſouten ofte gheroockt vleeſch : deſghelijcx Haſen/Conijnen die oudt zijn/ Ganſen/Enden eñ alle water voghelen: voort van alle Melck/van alle ſcherpe eñ ſoute dinghen/ ende van den Kaſe moetenſe hen wachten/ ende alle ſoorten van Viſſchen in ſtilſtaende eñ vuyl wateren ghevangen/de cleyne ſnoecxkens / baerſkens eñ poſten moghen ſy altemet wel ſober ghebruycken: alle cleyne wilde voghelkens/ jonghe Hoenderen/ Capoenen/ Velthoenderen/ Sneppen/ jonghe wilde Duyven/jonge Conijnen/ de Lever/clootkens/vleughelen eñ voeten vande Hoenderen/ voeten van de Calveren/Verckens ende Hamelen-vleeſch/ het ghebraden is hen beter als tgheſoden. Haer broot ſal zijn van goet ſuyver Meel ghebacken/ niet te fijn/om wat te beter af te ſuyveren / tamelijcken ghedeeſſemt / de Eyeren van verſche Eyeren zijn hem goet / de Roſijnen ende Piſtatien worden hem toegheIaten. De Amandelen met Suycker overwrocht/ de drooge Vijghen/ Pruymen ende Peeren gheſoden oft ghebraden moghenſe tamelijcken ghenieten/de couwe ende vochtighe natueren moghen den Caneel/ Foelje/Naghelen/Note muſcaten om te conforteren tamelijcken ghebruycken : maer niet die cholerijck oft heet van Leveren zijn / dan met diſcretie : haren dranck ſal zijn cleynen witten Wijn/ met water vermengt/na de ſteckte/natuere/den tijt des Jaers ende t'ghebruyck des Patients vereyſſchen ſullen : oft inde plaetſe van dien gebruycken Gherſte water / oft een weynigh Caneels in Suyckerwater gheſoden : oft een Hydromel. Ende nu in tghebruyck vanden Pockhout zijnde / ſalmen den Patient met alle neerſtigheyt tot ſoberheyt vermanẽ/ ende laten hem ſo ſober eten ghebruycken alſt hem wel moghelijcken is/want ons qualijcken moghelijcken is eenen vaſten reghel daer van te gheven/ aengeſien de natueren der menſchen ſoo diverſch zijn. Maer den ghemeenen reghel is van de Medicijns ℥.iij.broots/met ſoo veel vleeſch / ſo middaegs als ſavonts. Oft inde plaetſe vā tvleeſch altemet wat Roſijnen ghebruycken. Den bequaemſten tijdt totter gheneſinghe/ is van half Meert totten uytgaenden Junij / daer nae int beginſel van September. Ende alle gramſchap/ droefheyt/vreeſe ende Venus oeffeninge op een zijde ſetten.

Van de Purgatien.

Men ſal de belaſte natuer in den eerſten een weynigh ontlaſten van haer vuyl ghealtereerde materie/ende dat met lichtwerckende medicamentẽ/ende daer na metter tijt wat ſtercker.

Ten eerſten gebruycken de Caſſien/ Diapruni ſimplicis, Catholici, Syrupi roſacei laxativi, oft den ſyroop van Rooſen laxative, met Seniebladeren gemaeckt. Of den ſelven Syroop met den Agarico oft den Rhabarbar gemaeckt/nae de Humoren ende natuer vereyſchen ſullen: daer toe vermenghende Confectio hamech. Ofte datmen ſagh dat van noode waer hem terſtont bloet af te trecken/ ende datter gheenen camerganck en waer / ſoo ſalmen hem een Clyſterie moghen ſtellen/ende als die gewrocht heeft/ſalmen hem een Ader openen.

Clyſterie.

Neemt Hydromel ℥.xiiij. Caſſien verſch uyt ghetoghen/Honich van Rooſen ana ℥.j. Chamil olie ℥.ij. Sout ʒ.ij. Dit tot een Clyſterie vermengt.

Vant Ader-laten.

Ende nu ghewrocht hebbende/ ſoot de crachten toelaten/ſo ſalmen hem terſtont daer na een Ader openen / waer toe de ſommighe verkieſen de Lever-ader inden rechten Arme. De ander houden hier eenen anderen reghel in : Te weten/ Soo wanneer de deelen beneden den Hals meeſt zijn lijdende/ oft met d'voorſz. ghebreken beſmet zijn / ſo verkieſen ſy dan de Lever-ader: Vant aderlaten.

maer indien t'hooft/de kele/ ende den mont van binnen meeſt lijdende zijn/ ſo openenſe de hooftader/maer indien ſo wel de opperſte/ als de onderſte deelen in lijden zijn/ſo verkieſenſe de Mediaen ader/ende trecken ſo veel bloets af/als de natuer/crachten ende ſieckte vereyſchen ſullen.

Vena ex Malleolo vel ex Talo.

Ende indient een Vrouwe is/ ſo ſalmen in haer openen de ader Malleoli oft Saphena, ghelegen binnens voets by de Enckelen / ende doen haer ſuyveringhe comen/ ſoo die opghehouden zijn/ maer ſtaet hier aen te mercken dat hen dicwils inden beginſel van deſer ſiecten de Bubones gallicę oft Clap-oozen inde Lieſſenen zijn verſchijnende/ ende aenghesien deſe vuylicheydt uyt de Lever wort gedreven nae de Lieſenen dat haer ſuyver plaetſe is/ ſoo moetmen hier met groote voorſichticheydt in handelen/ op datmen doort aderlaten de uytghedreven vuylicheyt niet wederom tot het binnenſte des Lichaems en loct/ eñ ſo de opgeheven Clap-oozen wederom in en jaeght/als dickwils bevonden is/waer door de Medicijnen de phlebotomeringe veel verboden hebben. Maer aenghesien dat de openinghe der aderen/preſent de Clapoozen/ dicwils veel profijts ghedaen heeft /ſalmen daerom hier een ſeker onderſcheyt indẽ tijt des latens ſtellen/daer de Clap-oozen preſent zijn : daerom en ſalmen in deſen gheen aderen openen ſoo langhe als de humoren noch vloeyende zijn/ want terwijle de natuer nu porrẽde is/ om haer vã de vuylicheyt door bequaem plaetſen te ontlaſten/ ſoo ſalmen de natuer niet teghen ſtaen/maer eer te hulp comen. Men ſal daer met het aderlaten wat vertoeven tot de fluxie gheſchiedt ſal zijn/ende men ſal daer na ſtoutelijck moghen aderlaten/ want dan helpet den Apoſteem ſeer rijpẽ / ende maect nieu fluxien/ want doort ader-laten worden de aderen gheleecht/ ende de Maſſa daer de Lever mede belaſt ende benout was/ verlicht nu daer door/eñ de reſt die noch over is blijvende / wort te bequamer derwaert gheſonden / de hitte begint hier door te ceſſeren/de crachten der Leveren nemen hier toe/daerom oock te bequamer afdrijvende/eñ den Apoſteem tot rijpinge ſpoedende/ende dat nu de fluxie geſchiet is/canmen weten uyt de coleure / pijn ende ſijn vermeerderinge/het welc men al in drij daghen ondervinden can. Men ſal dẽ Patient inde camer of buyten den huyſe laten wandelen/ende ſoo men dan bevint / dat hem deſen Apoſteem niet vermeerdert en heeft binnen deſen tijt/ is eẽ teecken datter geen fluxie meer en gheſchiet. Ten tweeden ſalmen acht hebbẽ op de pijn/ want ſo daer pijn is terwijlen dat hy ruſt/ ſo en iſſer geen toevloedinghe meer. Aengaende de coleure / indien hy inde drij daghen geduerigh root is/ſoo iſſer hitte/welck groote oorſaeck tot de bloedinge geeft/ ſoo en ſalmen gheen ader openen/ maer ter contrarie machmenſe ſtoutelijck openen.

Bereydinge der humoren.

Hier nae ſalmen de humoren bereyden / ende dat nae eyſch der humoren/ende mede op de natuer des Patients acht nemen.

Indien de humoren grof ende phlegmateus zijn/met preſente pijn der junctueren of met eenighe herde tumoren vermengt / ſoo ſalmen de ſelve bereyden met den mel Roſati, colati, Oxymel ſimplicis, met den Syroop van Duyvekervel/met den ſyroop daer den Acorus in geconfijt leyt/den ſyroop van Stœchade, Oxymel Scyllitici, met water van Bethonie / Meliſſe/ Hyſſop/Savie/Primulæ Veris, Iuæ Arthriticę, ende men magh daer toe doen de ſpecien Aromatici roſati, Diarrhodi Abbatis, Caneel / Note Moſchaten/oft Macis ℈.iij.

Oft.

Neemt de wortelen Helenij ℥.ij.de wortelen Perſonatie/van Venckel ende Peterſelie ana ℥.j.de wortelẽ Iridis ℥.ß.Bethonie/ Hyſſop/ Meliſſe/Cichorey met de wortelen/ Boraginis, Bugloſſe/Duyvekervel/ Veronicæ, Stœchados arabicæ, Cardui benedicti ana M.j. Alſſen/ Scabioſę, Caſſuthæ ana M.ß. Roſijnen ſonder ſteenen ℥.j. Polypodij ℥.j.ß.de ſaden Carthami geſtooten ℥.j.tſaedt Nigellæ ʒ.ij.deſe ghesoden in ℔.iiij.waters op de helft/ int doorghedaen nat vermenghen den ſyroop van Duyvekervel ℥.ij.Oxymel ſimpl. mellis roſati ana ℥.j.ß. ende alle morghens ℥.iiij.warm inghenomen.

Ten ſelven.

Neemt ligni ſancti met ſijn ſchorſſen ana ℥.iiij.ende latenſe eenen nacht weycken in ℔.viij. waters gheſoden op de helft/ende op tleſte daer toe doen de wortelen Graminis eñ Aſperagi ana ℥.j.Enulæ Campanæ met haren wortelen Buglos/ Bornaſie/ Endivie / Hoppe/ Duyvekervel/Lapathi acuti, Scabioſæ, cap. Veneris, Trichomanis, dentis Leo. an. M.j. ſoethout geſtooten ʒ.vj.het Merch uyten ſadẽ Carthami, Senie bladẽ ana ℥.j.tſaet van Citroenẽ/Couwoerden ende Meloenen ana ʒ.ij. Anijs ende Venckel ſaet ana ʒ.j.Roſijnen ſonder ſteenen ℥.j. Jujuben ende Sebeſten ana 12. de bloemen Cordiael ana p.j.geſoden in ſchoonwater op de helft/ ende reſolveren daer Suycker in ℥. iiij. Santalen / Note Muſchaten / Caneel ana ʒ.j.ß. hier uyt een Apozema ghemaeckt / ende gheclarificeert/ende telcken ℥.v. warm ingenomen.

Oft.

Neemt de wateren van Alſſen / Hyſſop ofte Scabioſe/ eñ Duyvekervel ana ℥.v. de voorſz. ſyropen/of de Epithymo ende Stœchade an ℥.ij.Oxymel ſimplicis ℥.j.dit voor v. reyſen vermengt/ende des morghens vroech ingenomen.

Indien daer pijn des hoofts is/ met groote laſt inde Junctueren / ende dat uyt verſcheyden humoren.

Neẽt dat meel ligni ſancti ℥.viij.ſijn ſchorſſen wat ghebroken ℥.iij. dit in ſchoon ende ſuyver water geweyckt xxiiij.uren ℔.8.op de helft geſoden zijnde ſalmen tſelve door doen/eñ doender in de wortelẽ Acori, Galange maioris ana ʒ.vj. de wortelen Bardane / van Varen / Aſparagi/ Enule campane, Lapathi acuti met ſyn bladen ana ℥.j. Meliſſe/ Bethonie/ Salie/ Chamethyos, Primulę Veris Duyvekervel/ Hoppe an M.j.de cruyden Capilla. Cardui benedicti, Bornaſie/Buglos an M.ß.ſoethout geſtootẽ ℥.j.ß.

Anijs

Anijs ende Venckelsaet ana ʒ.ß. Rozijnen sonder steenen ℥.ij.ß. Pruymen n°.xvj. Polypodij quercini, medulle Carthami ana ℥.ij. Senie bladeren ghesuyvert ℥.j.ß. Agarici troch.℥.ß. Hermodactyli ʒ.iij. Coloquint ʒ.ij. Hellebori nigri ʒ.j.ß. de bloemen Cordiael/van Stechas ende Chamille ana p.j. dit na de const ghesoden opde helft doorghedaen/ende resolveren daer in syroop van Roosen laxative eñ Honich vã Roosed ana ℥.iij. geclarificeert zijnde/salment aromatizeren met Caneel eñ de specien Diarrhodi abbatis ana ʒ.j.ß. eñ wildy/doeter wat Suyckers toe/ende kokent in de manier van een lanc syroop / ende nemen daer alle weken tweemael 3.oncen van in/oft na de natuer verdragen sal/ ende doender af of toe/ na eysch der siecten ende der natueren/daer de Maghe weeck eñ teer is/ machmen den Elleboris met dẽ Coloquint uyt laten/ende een Vrouwe met tselve ghequelt wesende/salmen daertoe doen om de moeder te helpen/ als Byvoet / Mater/ Verbena, Calaminthe, den Sabina, syroop van Byvoet ende é Radicibus.

Inde cholerijcke ende sereuse oft wepachtighe materie.

Cholera dominerende/ salmen bekennen uyt de cholerijcke subtijle ghele urijne/ ende door de subtijlheyt des bloets. Men salse aldus bereydẽ.

Berkydranck.

Neemt de wortelen dentis Leonis, Cichorey ende Lapathi acuti ana ℥.j.ß. Endivie met de wortelẽ/ Scabiose/ het opperste van de Hoppe/ Buglosse met de wortelen/ Duyvekervel/ Suerinck gheheel/ Mercurialis ana M.j. de cruyden Capillaris M.ß. de middelschorssen van dẽ Fraguli ℥.ij.ß. de zaden Citrij eñ Anijs ana ʒ.j.ß. Rosynen sonder steenen ℥.j.ß. Dit in ℔.iij. waters op de helft ghesoden/doorghedaen / resolveren daer in Oxymel simpl. den syroop Fumarie, den syroop Acetosus oft Endivie ana ℥.j.ß. ghearomatiseert met Chamil ʒ.ij. eñ alle morghens ℥.iiij. oft v. inghenomen.

Ten selven.

Neemt de waterẽ Cichorey/van Duyvekervel ende Scabiose ana ℥.iiij. Oxymel simplicis van Cichorey/of vã Surckel an ℥.j.ß. dit voor 4. morghens vermengt.

Als de melancholeuse humore is dominerende.

Neemt de wortelen van Buglos eñ Bornasie ana ℥.j ß. de wortelẽ Lapathi acuti, de schorssen vande Cappers ana ℥.j. Polypodij versch ℥.ij. Duyvekervel/het opperste van de Hoppe/ Melisse/ Scabiose/ Veronice, de bladeren van Bornasie eñ Buglosse an M.j. Ceterach, Hertstongen/ Lonchitis aspera, Trichomanis, hedere terrestris, Venus hayr/ Alssen ana M.ß. tsaet Citrij eñ van Anijs ana ʒ.iij. Rosynen sonder steenen ℥.j.ß. de bloemen Anthos eñ van Vlier ana p.ij. Bornasie eñ Buglos bloemen p.j.ß. Thymi, Epithymi ana p.j. dit nae de Const in water opde helft gesoden/ resolveren daer in dẽ syroop Scolopendrij, oft de Epithymo, vã duyvekervel ende Buglosse ana ℥.ij. eñ vervolghen alle morgen ℥.iiij. oft v. warm ingenomen / oft voor t'gemeen volck daer in resolveren suycker ℥.ij. Ende na elck van de voorsz. dranck en sal men de natuer aldus confortéren.

Electuarium.

Neẽmt de conserve vande Roosemarijn bloemen ℥.j. conserve van Buglos ℥.ij. de wortelen Vicetoxici ʒ.ß. de zaden Citrij, cardui benedicti, Scordij ana ℈.j. Mytridati, of Theriac. Andromachi ʒ.iij. dit met syroop daer de Citroen schellen in bewaerdt worden/ een Electuarium vermengt/ daer na elcken Dranck ʒ.ij. van in ghenomen.

Oft inde heete natueren aldus.

Neemt conserve vã Roosen/van Buglosse eñ Bornasie ana ℥.j. de specien Diarrhodi abbatis ʒ.j.ß. Mytridati ʒ.ij. met dẽ syroop daer de Citroenschellen in bewaerdt worden (oft hout den Mytridatum daer uyt) tot een Electuariũ vermengt. Nu aldus bereyt eñ gherijpt zijnde/ sal men de Humoren aldus purgeren.

Phlegma te purgeren.

Neemt vande voorsz. decoctie voor de Phlegma gheordineert ℥.iiij. resolveren daer in Diacarthami validioris ʒ.ij. Diaphœnici ʒ.j.ß. syroop van Roosen laxative met den Agarico gemaeckt ℥.j. smorghens vroegh inghenomen.

Ten selven.

Neemt de wortelen Helenij, Lapathi acuti, Bardane an ℥.j. Polypodij quercini ℥.j.ß. Varen ℥.ß. Scabiose/Duyvekervel / de opperste schoten van de Hoppe/ Agrimonie/ Melisse/ Adianti albi & nigri, Scolopendrij veri ana M.j. Scordij M.ß. de middelschorssen van de Vlier ℥.ij. Soethout ʒ.v. Rosynen sonder steenen / de zaden Carthami gestooten ana ℥.ß. Hermodactyli ʒ.j.ß. Anijs ʒ.ij. dit in ℔.iij. waters opde helft gesoden/doorgedaen zijnde salmen daer in te weyckẽ setten vanden besten Agarico ℥.j. Seniebladeren gesuyvert van haren stecken ℥.j.ß. de bloemen Cordiael ana p.j.ß. Gengeber ende Caneel ana ʒ.j.ß. Spicæ ℈.j. eenen nacht gheweyckt hebbende/uytghedout/ eñ laten den patient daer smorgens ℥.iiij. warm van indrincken; ende soo t'selve niet en werct / so doeter toe confectio Hamech ʒ.j. oft ʒ.j.ß.

Oft neemt de wateren van Hysop of Scabiose/ Diaphœnici ℥ ß. confectionis Hamech ʒ.ij. ende vermengent. Item.

℞. Pillulæ de Agarico, Fumarie & Cochie ana ℈.j. met water van Duyvekervel 6. Pillen gemaeckt/ende na den eersten slaep ingenomen.

Om de Cholera te purgeren. Neemt de decoctie om de Cholera te bereyden voorsz. daer salmen Pruymen in doen n°. xij. de Bloemen Cordiael ana p j.ß. Roosemarijnbloemen eñ vã Chamille an.p.j. uytgesoden zijnde/salmẽ in ℥.xij. nats resolveren den syrope infusionis Rosarum pallidarũ cũ Rhabarb. eñ denselvẽ syroop

met Senie bladen opgemaeckt ana ℥.j.ß. ende drincken daer alle morgens ℥.iij. van/ende soot niet ghenoegh en laxeert,/ soo resolveert t'elcken daer het electuarium é succo Rosato & confectionis Hamech ana ʒ.j.

Oft.

Neemt Catholici ℥.ß.den syroop infusionis Rosarum pallidarum cum Rhabarbaro ℥.j. in Duyvekervel water geresolveert / ende tsamen inghenomen.

Ten selven.

℞. electuarij è succo rosato ʒ.iij. Catholici ʒ.ij.ß.den syroop van Roosen solutiv. ℥.j.ofte ℥.ß.dit met Cichorei oft Scabiose water vermengt/ende smorghens vroech inghenomen.

Om de melancholeuse humoren te purgeren.

Neemt Polypodij versch ʒ.6. Duyvekervel/ Hoppe/Cassuthe ana M.ß. Thymi, Epithymi ana ʒ.ij. Soet hout gebroken ʒ.j.ß. Anijs saet/ Rosijnen sonder steenen ʒ. iij. dit lancsaem laten sieden / ende in ℥.ix. doorghedaen nats salmen doen Senie bladen wel ghesuyvert ℥.j. de bloemen Cordiael ana p.j. eenen nacht geweyckt op warm asschen/smorghens stijf uytghedout/salmen daer in resolveren confect. Hamech ʒ.ij. ß.syroop van Buglos ℥.ß. ende indient dē eersten dagh niet ghenoech gewrocht en heeft/ salment sanderdaeghs wederom innemen.

Ten selven.

℞. Antidoti Hamech ℥.ß.met het water of decoctie Mercuriael of van Duyvekervel vermengt/daer toe doende syr. van Bornasie ʒ.ß.

Oft dit sonderlinghe laxative.

Neemt de cleyne wortelkens/vanden Ellebori nigri, een weynigh gheclopt ende cleyn gesneden ʒ.ij. in Hydromel gheweyckt / daer toe gegoten de decoctie daer tsaet van Dille eñ Ameos in gesoden zijn ℥.xv. de bloemen vande Bornasie/Violen ende Nympheę ana p.j. Caneel ʒ.j. dit eenen nacht op warme asschen gheset/ t'sanderdaechs lancsaem gesoden in een dobbel vat/ daer nae stijf uytghedout/ ende in ℥. iij. van dit nadt resolveren electuarij Hamech ʒ.ij. ende vroech inghenomen/ ende vervolghen dat over den anderen dagh/soot niet sterck en werckt.

Ende nu dus gepurgeert zijnde/ salmen hem wederom begheven tot de bereydrancken/ ende vervolghense inde manieren voorsz. Daer na wederom purgeren als voorsz. is.

Het Lichaem van binnen nu wel gepurgeert zijnde/salmen met alle neerstichheydt de vuyl reliquien hen tusschen vel ende vleesch onthoudende/om doort sweeten uyt te mogen locké / waer toe seer bequamelijck ghebruyckt wort het lignum Guaiacum, niet teghenstaende eenen Michael Angelus Blondus, daer hy vã ligno sancto mentie maeckt/daer niet soo veel en schijnt te houden/so wel ex substantiali forma, als uyt eenigh ander verborghen crachten/want wy by veel experientien daer anders van ghetuyghen connen/eñ van veel ander getuygt is/ende noch daghelijcx bevonden wort / ende dat niet alleen vanden voorsz. Guaiaco, ofte sijne basten/maer vanden Zarza Parilla, radix China, Sassafras, &c. waer van het lignum Guaiacum ende het Zarza Parilla de principaelste zijn: sullen daerom hier ons beghinsel nemen eerst vanden Guaiaco voorsz.

¶ Vanden ligno Guaiaco, welck in verscheyden manieré tot deser plagen bereyt wort: Maer sal ons hier vande simpel decoctien verhalen.

Neemt het meel van ligno Indico ℔.j. sijn schorssen grofachtigh gestooten ℥.iij. dit tsamé ghe set in ℔.xij. schoon waters/ ende 24. uren in warm asschen geweyckt/daer nae over een suyver ende traegh vyer op de helft gesodé/doender op tleste by vanden besten Caneel ʒ. vj. ende nu in eenen verglaesden ofte verloyden pot/met eenen nauwen hals dicht ghestopt/ dus ghesoden zijnde/ ende doorghedaen zijnde/ salment in een schoon kanne oft glas bewaren/ende laten daer den patient/nu in een warm bedde ligghende ʒ. vij. wel warm indrincké/ hem warm deckende/ dat hy sweeten magh / nochtans daer maet in houdende/ dat hem sijn crachten niet te seer en ontgaen/ende met warme doecken altemet afvegen/ende vasten daer vj. uren op/v. oft vj. uré daer na salmen wederō ℥.v. innemen/eñ 3. uren daer na wederom een weynigh eten. Oft ander laten hem den dranck wederom ℥. vj. vijf uren nae den avont eten innemen/sonder dan daer op te sweeten.

Den tweeden dranck om ordinaris te gebruycken over Tafel/ salmen aldus bereyden.

Neemt de voorsz. subst. vande eerste decoctie/ ende giet daer wederom xij. ℔. waters op/ ende dat gesoden op 8. of 9. ℔. sonder weycken/sommige doē op tleste vande decoctie daer soethout wat ghestooten toe ℥.ß. Rosijnen sonder steenen ℥.ij. ende nu gesoden zijnde/ soo daer ten eersten geen Caneel by gedaen en was/salmer ʒ.v. Caneels alleen metten handen wat ghebroken/ by doen/eñ dat om wat smaecx te gevé. Mē sal desē drãc gedurich vervolgen/eñ dat na de siecte verout sal zijn/want noch versch zijnde / machse in 18. of 20. dagé gholpé wordé: middelbaer verout/in 30. of 40. dagé: heel verout/ isser qualijc een sekeré regel af te gevé / want sy dan dicwils duert eer hé alle accidenté verlaté/over de 100. dagé/eñ ooc na de lichaemé vol vuylicheyt waré/ van quade natueren eñ onbequaemheyt des tijts/want de coude ende vochtige natueré/ooc de coude dagé dé medecijn in dese hinderen. Indiense niet wel camerganc hebben/salmē hen al 3. of 4. dagé een Clysterie stellen. Ooc salmense alle acht daghen eens laxeren/als met Cassien/ Catholici, Manna, Diapruni simpl. of den syr. van Roosen laxat. metten Rabarb. ghemaeckt/

Ordinari Dranck.

maer

maer met ghern stercker/ op datmen t'sweeten niet en behinder: ende nu ghepurgeert zijnde/ en salmense tsavonts niet doen sweeten. De ander en ghebruycken desen Dranc maer eens daegs/ ende gaen sna-middaeghs wederom op straet/ maer niet sonder hinder / want tis beter datse haer in huys houden tot dat de Cure volbracht is. Sommighe doen opt leste van d'eerste decoctie daer toe den Duyvekervel/ het opperste van de Hoppe/ Bornasie/ Buglosse ana M.j. Andere doender toe de wortelen Cyclaminis, Cardo benedictus & Olibani ana ℥.j. De derde voeghender by de wortelen Enule campane gepulveriseert/ Mumie ana ℥.ß, Carabe ʒ.ij.ß. de pulveren Hermodactyli ʒ.ij. Senie bladē ℥.ß. sommighe doender de helft / ander een derde paert Wijns toe/ welcmen inden phlegmatijcken oft stercke lichamen soude mogen doen/ daer de zenuen oft Ligamenten niet onsterck oft lijdende en zijn. Maer in de teere lichamen ist hen profijtelijcker alleen de simpel decoctie met water ghesoden. Ja daer de Lichamen nu seer teer/ Cholerijck/ oft op een teeringhe/ oft teeringachtigh zijn/ doet hen tghebruyck van desen voorsz. Pockhout voort uytdorren/ haer urijne verhitten/ ende de pijn vermeerderen. Daerom in de cholerijcke lichamen/ wort inde plaetse van tgemeen water vande sommige ghenomen de wateren van Cichorey/ Buglos/ van Violen ende van Duyvekervel/ eñ daer de decoctie van ghemaeckt/ ende hebben tselve goet bevonden. Oft men soude in de plaetse vande voorsz. wateren/ moghen nemen haer cruyden/ ende daer een decoctie van maken / ende daer het Guaiacum in sieden. Andere en willē niet altoos met dē Guaiaco gesoden hebben: op dat daer door syn sweetende cracht niet behindert en wort. Eñ boven al en salmen in desen geen laxerende toe vermēghen/ als den Coloquint/ Turbith/ &c. want dese thout in syn werckinghe gheheel contrarie zijn/ want d'eē doet sweeten eñ d'ander laxeert: maer soomen daer ymmers wat toe soude willen vermengen/ salmen sulcke verkiesen/ als elck deel dat in lijden is vereyschen sal/ als inde verstoppinge der Leveren/ salmen de cruyden Capillares, oft die den Guaiacum zijn cracht versterckēnde zijn/ toe doen/ als dē Carduus benedictus, Chamedrys, Chamepithys, &c.

[P]ock hout/ [v]aert hin[der] [..]e doet.

[L]axerende [..] salmen [..]etē Gua[ia]co niet ver[me]nghen.

[O]rdinar[is] Dranck.

Een ander manier / ende wort voor een secreet ghehouden.

Neemt Ligni sancti ℔.j. de schorssen daer vā ℔.ß. t'hout cleyn gheraspt/ eñ de Schorssen een weynigh gestooten: dit 24. uren in schoon water gheweyckt/ in ℔.x. eñ op het derdendeel ghesoden: ende neemt de wortelen Enule campane Rozijnen sonder steenen ana ℥.j.ß. Alexandrijnsche Senie ℥.j. dese salmen oock in ℔.vj. witten Wijns 24. uren op warme asschen laten weycken/ dat den Wijn tot siedens toe heet is / daer na stijf uytghedout: Desen Wijn salmen met de voorsz. decoctie vermenghen / daer by doende Suycker ℔.ß. Caneel ℥.j. eñ nu vier uren vermengt wesende / salment door doen / ende alle morghens daer ℥.vj. van inghenomen/ ende 2. uren voor den avont eten/ oft so langhe daer na wederom soo veel inghenomen. Hier nae salmen by de selve substantie voorsz. wederom xv. ℔. schoon waters daer toe gieten/ ende op tderdendeel sieden/ daer toe doende Suycker eñ Caneel/ tot dat het eenen bequamen smaeck heeft.

Zarze parille.

De ander verkiesen hier dē Zarze parille toe/ als eer de sieckte genesende als den Guaiacum, ende men salse verkiesen die gheheel versch is/ grof/ van binnen vol ende niet hol/ wit van coleuren/ ende niet de swarte.

Verkiesinge vande Zarza parille.

Decoctie vanden Zarze parille.

Neemt de wortelen/ eñ snijtse lancx eñ dwers door/ grof ghestooten ℥.iiij. doense in een suyver verglaesde ofte verloodde kanne met eenen nauwen hals/ eñ gieten daer ℔.xij. schoon waters op/ ende latent 24. uren op warme asschen staen weycken/ daer na over een suyver vyerken lanckjsaem op de helft gesoden/ wel ghestopt/ oft op seven oft viij. ℔. nā de sake vereysschen sal/ dit doorghedaen/ ende in een glas bewaert.

Op een ander manier.

Neemt het meel Ligni Indici ℥.v. Zarze parille vanden besten/ gesnedē als boven/ een weynigh ghebroken ℥.iiij. in warm water 24. uren gheweyckt/ ende op de voorsz. manier ghesoden ende bewaert.

Voor den ghemeenen Dranck.

Hier nae salmen wederom op de voorsz. substantie gieten ℔.xiiij. schoon waters/ ende sonder weycken wederom lancsaem op ℔. viij. laten sieden/ ende als boven bewaert.

Van den eersten Dranck sal den Patient alle morghens ten 5. uren ℥.vj. oft vij. innemen/ eñ daer op twee of 3. uren sweeten/ ende voorts in alles als vanden Guaiaco vervolghen.

De ulceratien ende Zeeren salmen met desen wateren wasschen / eñ doecken daer in netten/ eñ daer op leggen/ waer toe het schuym vanden Guaiaco ooc bewaert wort. Vande tweede decoctie so vanden Guaiaco als vanden Zarza, sal men over maeltijt ende voor den dorst gebruycken door den dagh.

Nota.

Het gheschiet altemet dat den Patient door tghebruyck vanden Guaiaco noch vanden Zarza niet ghenesen en worden/ ende dat om dat altemet door t'ghebruyck van desen / de subtijlste humoren te niet ghedaen worden / ende de grofste alleen overblijven/ wort daerom vande sommighe seer gheprezen/ terstont nae t'ghebruyck van de voorsz. Drancken hen te begheven tot eenighe Unguenten ende Salvinge die uyt den Hydrargyro oft anders gemaect worden: eerst van den simpelsten beginnende/ om soo de overghebleven grove vuyligheydt te doen consumeren/ soo door t'Zeeveren ende quijlen / door den Camerganck / desghelijcken oock door t'pissen

uyt drijven/ dwelck dickwils volbracht wordt/ met drij oft vier strijckingen / maer en sult dan maer de helft vandē Argentum vivum daertoe vermenghen/ die in dese nae volghende unguenten verhaelt sullen worden.

Seker manier om door de unguenten te cureren.

Somen door tsmeeren yemant wilde curerē/ soo moet het Lichaem eerst wel gepurgeert wesen/op dat de humoren niet opwaerts na de kele ghedreven en worden / ende den persoon versmoort: Men en sal tgeheele lichaem niet smeeren / dan van de knyen nederwaerdts/ tot het upterste vande voeten/ende vandē Elleboge tot het upterste vande handen/ nuchteren/ende niet met volle Maghe/ ende dat met een warme unguent/ende ghebruycken dese strijckinge so langhe tot dat de materie door den mont volcomelijck is lossende.

Wat plaetse men strijcke sal /ende hoe langhe.

Beginnende in deser manieren.

Men sal den patient in een warm bedde leggen/ende strijcken t'geheele Lichaem/ behalven t'Hooft/de Borst ende onder d'Orelen.

Anders.

Oft begint aldus. Eerst begint de voeten over dwers te salven : te weten / de plaetsen die men* Tarsus noemt/ daer na tusschen de Coten vanden Scheenbeen/daer nae het midden vant dickste vanden Scheen-been/het voorste vande Armen met het midden vande Armen : ten lestē dē geheelē rugge altijt wrijvende nederwaerts/ ende int strijcken van de junctuerē/ salmense altijt dwers strijcken / ende al strijckende wel in wrijven/daer nae om de ghestreken plaetse veel warme doecken/Kempen werck/ofte Vlas gewonden / daer nae/ soo hy sweeten can/ salmen hem laten sweeten/ sose niet en connen sweeten/ soo salmen hen twee uren laten slapen. Oft wildy dat hy sweet/ soo legt hem 2. warme steenen aende voeten/oft ander warme dinghen/op dat doort sweeten de suyveringhe te beter doordringhen mach.

**T'gewricht of t'binnenste van den voet.*

Hoe lange de strijckinge dueren sal.

De strijckinge wort van sommige ix. dagen ghecontinueert/altemet xij. of xv. daghen/want inde sommighe sietmen de voorsz. teeckenen/dat is/ de sweeringhe met de besmettinghe ende ulceratie des monts inden 3. dagh/ inde sommige vertreckende tot den xv. dagh/ maer daer na en salmen niet langher strijcken/maer men sal het Lichaem suyveren/ende hem wederom acht of thien daghen tot den ghebruyck vanden Pockdranck begeven/ daer na wederom het unguent stercker maken/eñ wederom aent strijcken vallen. Sommighe zijn inde drij eerste dagen genesen : de ander inde vj. daghen/ de derde in negen daghen/maer nae den vijftienden dagh en suldy niet meer strijcken/want tis een teecken datten Argentum vivum niet door en drinckt/daerom haer gheen accidenten en verthoonen. De sommighe strijcken den Patient daeghs tweemael/ maer valt den Patient te lastigh / ende en worden ten langsten dan maer vijf daghen ghestreken. Den bequaemsten tijt om strijcken is vier oft vijf uren nae den eten/nae het avontmael en ist niet goet te strijcken. Ende oftse nu in flauwichept vielen/ soo salmen wat Broots op den Rooster braden/ende daer wat suyveren Wyns over gieten/ oft vermenghen daer wat Buglos water onder/of so daer groote hitte tegenwoordigh waer/so salmen alleen wat azijns met wat waters vermengē/ende daer t'broot in nat maken/ende laten den Patient daer aen riecken eñ proeven: de laxeringhe des Buyck en salmen in desen niet vergetē/ want daer door wort de pijn versoet/de puysten/ ghesswellen ende herdichept uytghedreven ende gesuyvert/behalven die hem inden mont na de smeeringhe nae gelaten worden/ welckmen nae het ophouden van de strijckinghe/met melc of met een Gerstewater/ daer in den Diamorum ofte den honigh van Roosen vermengt/remedieren sal : want tghebeurt dicwils nae de strijckinghe eenen ghesswollen ende geulcereerden mont behouden / met een groote opghe heven tonghe/also datse daer door niet en connen spreken door pijn der tongen / door haer sonderlinghe inflammatie/daer dicwils so veel Etters volcht/alsoo wel lossen connen / de tanden los makende/ende overvloedigen Etter ontrent den mont vergaderende/ welcke gebreken al uyt den aerdt des Quicksilvers nae ghelaten worden. In desen salmense alleen t'sop van een Hoentken/oft ander gevogelt/ behalven watervoghelen laten ghebruycken / met tamelijcken soete Wijnen. Dese spouwinghe oft zeeveringhe duert altemet 6. 8. 10. ja in sommige 20. dagen/ ende oft hen de tonge so groot worde/datse schenen te versmooren/so machmen de materie wel wat afleyden/ ende door coppen te stellen op de Schouder bladeren. Of inde stercke ende bloetrijcke/hen de hooftader openen/van alle welcke accidentē hier na een weynich verhaelt sal worden.

Bequamen tijt omme te strijcken.

Flauwighe te remedieren.

Den Buyck laxeren.

Ulceratie des monds nade strijkinge behouden te remedieren.

Over geblevenen accidenten uyt den Quicksilver naghelaten.

Zeeveringe int strijcken.

Gesswel der Tonghen te remedieren.

Maer onsen keer nemende tot de unguentē/ moetmen die ghebruycken nae eysch der gebreken/natueren/ouderdom eñ tijt des jaers/want zijnde vol Cnoesten ende herdicheden/ soo moet men daer meer vettichepts toe gebruycken om te laxeren ende te resolveren / maer wesende vol ulceratien/ salmense doen opdrooghen/ als met den Cerusæ, Plumbi usti, Lithargyri, Tuthiæ, &c. Dese en salmen niet ghebruycken / dan alse vol ulceratien zijn: want sy benemen tsweeten/ maer inde herdichept/als verhaelt is/ salmē gebruycken de versche Boter/ tmerch ofte vetten/ olie van soete Amandelen/van Lelien/van Camille/van Dille/van Raepē/ van Pierwormē/ unguentum resumptivum Dialtheæ, &c. met den Argento vivo berept/ desgelijcken inde cholerijcke heete natueren oft heete tijden/salmense temperen met veel Boterē/oft veel Roosen met Endivie water gewasschen/maer weynich verdrooghende daer onder vermengen. Inde jonghe kinderen salmen alleen gebruycken de Boter/vetten eñ smeeren. Inde stercke wort daer toe vermengt het derde oft vierde part Argenti vivi.

Unguenten moeten verandert nade accidenten.

Oft

Ofte in sommighe delicate Lichamen alleen een seste oft sevenste deel/maer in de jonghe kinderen qualijcken een achtste deel. Dit heb ick hier verhaeldt / in wat manieren men den Hydrargo, oft den Argento vivo ghebruycken sal/ niet teghenstaende ons daer soo veel quade ghetuygenissen byden autheuren verhaelt worden/ als dat hy de Zenuen hinderlijcken is/de Hersenen crenckende/door den Lichaem indrinckende/ende tghebeente doorgravende/met t'mergh hem vermenghende / aldaer groote pijn causerende/ nacht ende dagh den Patient cruysende. Dit wil ic hier verhalen om de groote stoutigheyt eñ obstinaetheyt vã de sommige daer door te straffen / die daer soo onbedachtelijcken ende sonder eenige consideratie oft onderscheyt, in de lichaem/sieckten/of ongheterpertheden aen te sien/haren toevlucht nemen totten Argentum vivum. Maer nu siende datse door gheen ander remedien te helpen en zijn/sosalmen inden noot alleen syn toevlucht tot dese nemen/ als wy oot bevinden dat veel Gheleerden gedaen hebben/ als Fallopius, Augerius Ferreus: ende sonderlinghe eenen Anth. Chalmeteus lib. de lue Venera cap. 5. desen Argentũ vivum seer verantwoordende/seggende: Dat de quade accidenten hen in desen vertooné/ eer de scherpheyt der Humoren/oft de onwetentheyt vanden ghenen die tselve gebruyckt/toe te schrijven als den Mercurio, ende concluderende seyt/dat hem tgebruyck van desen noyt bedroghen en heeft / maer veel met deser plaghen besmet wesende / jae gheheel verout zijnde/daer van verlost te hebben. Oock seyt hy in tleste vant 3. Capit. dat hy profijtelijcker houdt/hem alleen xxx. daghen eenen reghel van eten ende drincken te doen houden/ eñ daer na te smeeren/als 40. dagen desen regel te houden sonder te smeeren. Hierom salmen tlichaem eerst wel bereyden oft suyveré/ende latense daer na als sommighe doen/den Guaiaco x. oft xij. daghen ghebruycken / daer na smorghens wacker wordende/soo hem den Buyck ghestopt is/ een Clysterie stellen: daer na nemen eenen Test met vyer/ende beginné de Leden te strijcken eñ te smeeren als voorsz. is. Maer salder hier verhalen die Augerius Ferrius eñ den voorsz. Chalmeteus verhalen. Eerst van Augerio ferrio,

Gandt hinder des Quicksilvers

Aldus.

Neemt versch Verckens smeer gesuyvert ℔. j. versche onghesouten Boter ℔ ß. Vnguẽt. Dialthee ende Martiati, ouden Theriakel andromachi ana ℥. ij. Hermodactyli, Turbith, Tartari rubri, ronden Hoolwortel/ Gengheber ana ʒ. ij. Myrrhe, Aloes, Styracis liquide, Ladani ana ℥. ß. t'sap van Limoenen / olie van Roosen ana ℥. ij. olie van Chamil / van Pierwormen/ van Terebinthijn/ Laurini ende aquę vitę ana ℥. j. Lithargyri ʒ. xv. Argenti vivi met speecksel gedoot ℥. ix. Was q. s. tot een Liniment. Ende den Autheur verhaelt deselve dicwils gebruyct te hebben sonder den Argento vivo: maer inde plaetse van dien nam hy de wortelen Cucumeris agrestis, den witten eñ swarté Ellebori, Euphorbium, ende dierghelijcke: daer toe doende den Peterolie/aqua vitæ, Terebinthijn olie/den olie è Lateribus, ende diergelijcke verwarmende distillatien om door te dringhen / ende prijst dit veel sekerder te zijn / als den Argentum vivum daer toe vermengt.

Oft aldus / na den raet Chalmetei; wesende met puysten/sonder pijn inde junctueren. Eerst dus daghen Badt.

Neemt de wortelen met de bladeren Enulé Campane, Lapathi acuti, Heemst/ Maluwe/ Scabiose/Duyvekervel/Hoppe/Papen cruyt/ Agrimonie/Cardui benedicti, Buglos/Violen ana M. j. Linsen/Lupinen/Gerst/ een weynigh ghebroken ana ℥. ij. levende Solpher ℥. j. dit tot een Badt gesoden/daer den Patient tsavons in gaen sal/langhe na den eten/daer nae in t'bedde sweeten/ende slapen/tsmorghens met dit Liniment strijcken.

Unguentum.

Neemt de wortelen Enule campane, eñ van Lelien ana ℥. j. ß. het opperste van den Alssen/ Hoppe/Duyvekervel/Scabiose ana M. ß. Ciceren/Linsen/Gerste ana p. j. hier vã een decoctie ghemaeckt/ daer in doende de Bloemen van Chamil/Melliloot eñ van Vlier ana p. j. vã dese decoctien ghenomen ℔ j. ß. daer in doende Olie van Roosen ℥. ij. Mast-olie eñ Laurier olie ana ℥. iij. versche Boter ℥. v. verckens reusel ongesouten ℔. ß. tsamen ghesoden/ tot dat de decoctie versoden is/dan vermengt daertoe wierooc/ Mastic/Myrrhe ana ℥. j. ß. Sarcocolle/Ceruse ana ℥. j. Styracis liquide ʒ. x. Aluyn ʒ. vj. Lythargyri ℥. j. ß. Terebinthijn ℥. iij. Argenti vivi met tsap van Limoenen ghedoot ℥. iij. min oft meer na de crachten van den Patient/wel in eenen marmoren mortier onder een vermengt tot een Liniment.

So daer pijn sonder puysten is / het hooft met de junctueren quellende/salmen dit Liniment ghebruycken.

Neemt Capoenen/Enden ende Gansen vedt ana ℥. j. t Merch uyten Calveré ende Ossen vet an ℥. j ß. Vercken smeer ℔. j. Argenti vivi inde smeeren voorsz. ghedoot ℥. vj. oft vij. nae de natuer verdraghen sal/ Wieroock/ Mastic/Bakelaer ana ℥. ij. Sarcocollę, Myrrhæ ana ℥. j. ß. Cinabri ʒ. ij. ß. Euphorbij ℥. ß. Resinę Pini ℥. ij. ß. Terebinthinæ in aqua vitæ ghewasschen ℥. iij. Sublimati ʒ. j. ß. olie van Pierwormen/ Droessem van olie/olie van Lelien/ Chamil eñ van Vosschen ana ℥. iij. langhe in eenen Mortier vermengt/ daer toe doende Styracis liquidæ ʒ. x. Eñ indié daer Tophi of herdicheyt in thooft/ eñ groote ulceratien met bedervinge der beenen in diversche deelen des lichaems zijn/eñ dat dé patient debile is/so salmen alleen de verste ende uyterste deelen des lichaems bestrijcken/met de glandulense partyen/eñ laté uyt de voorsz. salve t en Cinabrium sublimatum eñ Euphorbium, eñ mengen daer wat unguẽt. Resumptivi met Agrippę toe/ende ander warme medicamenté/ als den Bdellium ende Ammoniacum. Nota.

Maer wesende met teghenwoordige pijn der junctueren ende met herdichept/ neemt de wortelen Acori, Enulæ Campanæ, Ireos, Ebuli, Altheæ, Hermodactyli ana ℥.j. Bethonicæ, Salviæ, uvę Arthiticæ ana M.j. florum Stœchados & Hyperici ana p.j. ghesoden in ℔.ij. Wijns/ doorghedaen zijnde/ salmen daer toe vermenghen het Capoenen/ Gansen ende Enden vedt/ tmerch upten Schenckelen vande Calveren an ℥.j. unguenti Agrippę, Martiati, Dialtheę ana ʒ.j.ß. olei Lumbricorum, Vulpini, van Lelie/ van Camille/ Laurini ende van Mastick an ℥.j ß. Wierooc/ Mastic ana ℥.j. Myrrhe ℥.ß. Bakelaer ℥.j.ß. Euphorbij ʒ.ij. Risinæ Pini inden olie van Pierwormē geresolveert ende gesmolten ℥.iij. Terebinthijn in witten Wijn ghewasschen ℥.ij. Mercurij in gebranden Wijn ende in Savie water ghewasschen/ ghedroocht/ ende in Verckens Reusel ghedoot ℥.vj. Storacis liquidæ ℥.ß. dit tot een Liniment.

Oft Aldus.

Neemt Verckens smeer ℔.j. Opopanacis, Galbani, Sagapeni, Bdellij ghedissolveert inden ghebranden Wijn ana ℥.j. Resinæ Pini gesmolten ℥.iij. Rute olie ℥.ij. olie van Pierwormen/ van Spijcke/ van Camille ende Laurini ana ℥.iij. unguenti Dialtheæ ℥.v. Wierooc/ Mastic/ Myrrhe ana ℥. Euphorbij ℥.ß. Cinabri ʒ.iij. Hermodactyli ℥.ß. hier van een Liniment gemaeckt.

Vande Emplastren oft Ceraten in desen bequaem.

Soo yemant de voorsz. salvinghe niet lijden en wilde/ soo machmen hem dese plaesteren ordineren/ wiens naturere ghenoech overeencomt met de voorsz. om te mollificeren/ af te suyverē/ te drooghen/ van een te deelen ende te subtijlen/ daer toevoeghende den Argentum vivum, Cinabri oft Sublimatum daermen toe vermengē sal om de humoren ter huytē uyt te treckē/ welcke emplastren het Lichaem nu wel ghesuyvert wesende/ ghelept sullen worden om alle de junctueren. Oft om de Armen ende Schenen/ ende houden hem int bedde of binnens huys. De ander becleeden den geheelen rugghe graet lanck ende dwers daer mede/ met de armen ende schenen/ ende nu dus becleet zijnde/ salmen hen van de uyterlijcke locht wachten om tsweeten of het toe vloeyen der humoren naeden mont. Mē sal de plaesteren alle drij daghen vernieuwen/ ende vervolghen tselve x. daghen lanc/ aflaterende/ als na veel sweeringe het tantvleesch begint te verhuysen ende te ulcereren/ ende worden dese plaesters daer toe ghepresen.

Emplastra.

℞. empl. Diachili magni, empl. c Ranis ana ℥.viij. Triapharmaci ℥.iiij. olei de Lateribus, olei de Spica, aquę vitæ, Theriac, Mastic, Thuris, Styracis liquidæ an ℥.j. Myrrhæ, Aloes, Ladani, Ammoniaci, Serapini, Bdellij, Galba. ana ℥.ß. radic. Ireos, Aristologiæ. Hermodactyli, Bakelaer/ Cypert an ʒ.ij. Argenenti vivi met tsap van Limoenen ghedoot ℥.viij. Cinabaris ʒ.ij. Sublimati ℥.ß. Was q.s. hier uyt een emplastrum ghemaeckt. Of begeerdy een Ceroen/ doeter een weynich meer Terebinthijns met Was onder/ ende begheerdy een Sparadrapum, so salmen tselve by tvyer laten smelten/ ende alst begint te coelen/ vermengt daer den Argentum vivum met den Sublimatum ende Cinabrum toe/ ende roerent langhe wyle met een spatele/ daer na salmē een subtijl lijnwaet daer in nettē/ inde cholerike lichamē of in heete dagen salmen tsap van Porceleyn/ van Huysloock van Granaten oft het unguentu rosaceum daer eē weynich daer onder vermenghen.

Oft hen groote jeucte overquaem/ so salmen de plaetse moghen fomenteren met Wijn daer Camil bloemen/ Melliloot/ ende Roosbladen in ghesoden zijn/ daer nae dit emplast. daer op leggē/ ende so haer operatie wat te weynich waer/ soumen daer wel een strijckinge of 2. onder moghen doen. Men sal hem inden tijt der strijckinghe in huys houden/ oft in een warme locht/ eñ naen den tijt des sweetens wel gade/ want sonder te sweeten en worden sy niet ghenesen. Jeuckte te verdrijven.

Een ander maniere.

Neemt de wortelen Angelici, Dictami, Vincæ Toxici ana ℥.ß. Gentiaen/ Galange/ Zeduaer ana ʒ.iij. Macis/ Nagelen/ Gengeber/ Note Muscaten ana ʒ.ij. tsaet Citri, van Suerinc ende van Endivie ana ʒ.j.ß. Cyperi, Schœnanti ana ʒ.j. wat gestooten/ ende eenen nacht in ℔.j.ß. op warme asschen laten weycken/ ende in een dobbel vat op de helft gesoden/ op tleste daer by doende witten wijn ℔.vj. op tleste den Macis/ Naghelen Gengeber/ Note Muscaten/ den Cyperi, eñ Schœnanti met Sassafras ʒ.vj. daer by ghedaen/ ende nu ontrent het derdendeel versoden zijnde/ salment door doen/ ende alle morgens daer ℥.iiij. warm van ghedroncken/ daer op sweeten twee uren tijts/ ende wildy/ so neemt het wederom v. uren nae den eten in.

Ten selven.

Neemt Noten muscate/ Gengeber/ Macis/ Nagelen ana ℥.j. Peper ʒ.ij. een weynigh ghestooten eñ in witte wijn ℔.vj. 24. urē geweyct/ eñ op ℔.iiij. ghesoden/ eñ smorgens daer ℥.iiij. van ingedronckē al warm/ vervolgent 9. dagen lanc/ midts houdende den voorsz. regbel in eten ende drincken.

Unguent.

Neemt Hydrargyri ℥.iij. Laurier olie ℥.iij. Bakelaer cleyn gepulveriseert ℥.ij. Euphorbij ʒ.ij. gebrandē wijn eñ Salie water elcx eē weynigh. hier een unguent uyt gemaect/ daer d'uyterste leden met den Ruggegraet mede ghestreken ontrent den vyere/ smorghens ende savonts voor den eten/ ende sweeten daer na.

Oft.

Neemt den Bakelaer cleyn ghepulvert/ Argenti vivi, Laurier olie ana ℥.j. den Argentum vivum salmen tot 3. dagen lanck mortificeren/ met kinder pisse oft speecksel/ eñ alle morgen de urijne of speecksel veranderen/ eñ strijcken daer

alle

alle de juncturen mede / met het Rugghebeen/ want t'is een goede manier voor den Robuſten eñ phlegmatijcke natueren: Daer zijn noch ander meer ſubſtantien eñ manieren in t'gebruyck byden Autheuren/als de wortelen Chine, Apij, het ſchaefſel van den Genever eñ Eſſchenhout oft haer jonghe ſcheuten / het houdt Ebeni, ofte Palmen hout. Deſgelijcx met roocken/waſſinge/met de gediſtilleerde wateren der Alchemiſten, door Purgatien/&c. waer van wy alleen de principaelſte hier verhalen ſullen. Eerſt door de purgatien / om daer door volcomelijcken te cureren.

Door Purgatien deſe plaghe te cureren.

Neemt Guaiaci cleyn gheraſpt ℥. iiij. zijne ſchorſſen een weynigh ghebroken ℥. j. ß. tſamen 24. uren geweyckt/ende in ℔ iiij. ß. ſchoon waters geſoden/ op tleſt daer by doende de wortelē Enule campane, Bardane ana ℥. j. Galige/Dictami ana ʒ. vj. Cichorey met de wortelē/Scabioſe/Duyvekervel/Mercuriael, Chamedryos Chamepithyos, Cardui benedicti ana M. j. Bornaſie/Buglos ana M. ß. Polypody verſch ℥. ij. de zaden Carthami wat gheſtooten ℥. j. ß. tſaet Citrij, Dil eñ Anijs zaet ana ʒ. j. ß. Roſijnen ſonder ſteenen/Pruymē n°. xij. ende ontrent de helft geſoden weſende/ſalmē daer in 12. uren te weyc ſetten de middelſchorſſen van den Franguli, Seniebladeren wel gheſuyvert ana ℥. j. ß. Hermodactyli ℥. ß. ſwarten Helleboꝛ ʒ. ij. ß. eē weynigh gebroken/Agarici vanden beſten ʒ vj. de ſchorſſen Myrabol. Indorum met olie vā ſoete Amandelen ghewreven ℥. ß. Gengeber/Caneel ana twee Dragma/ de bloemen van Bornaſie/Buglos/ Stechas eñ van Vliere ana p. j. ß. Camilbloemen p. ij. deſe ſalmen eenen nacht inde voorſz. decoctie laten weycken/daer na een walmken op laten ſieden/ warm uytgedout/ eñ reſolveren daer in den ſyroop van Rooſen laxative/ſyroop van Duyvekervel ana ℥. ij. eñ hier van ℥. iij. oft iiij. warm ingenomen over ander dagh/oft na de natuer verdraghen ſal. Eñ deſe voorſz. decoctie is ſeer bequaem inde phlegmatijcke eñ melancholeuſe Humoren / daer de Lichamen ſeer cout ende vochtigh zijn.

Oft dit/ ſeer ſoet-werckende.

Neemt Zarze parille ℥. j. de ſchorſſen Guaiaci ℥. j. ß. Polypodij verſch ℥. ij. de wortelen Iridis verſch/Soethout an. ℥. ß. de middelſchorſen vanden Vlier ʒ. vj. Pruymen/Tamarindē ana ℥. ij. de zaden Carthami grof gheſtooten ℥. j. ß. Senie geſuyvert ʒ. x. Thymi, Epithymi ʒ. iij. ß Hermodactyli ʒ. v. Agarici, wit eñ ſacht ʒ. vj. Gengeber/Caneel ana ʒ. j. ß. de bloemen Stœchas, Vlier eñ Chamille ana p. j. dit in ſchoon water op tderdendeel geſoden/eñ doorghedout/ daer toe doende t'ſap Mercurialis, van Duyvekervel eñ uyt de Provintie rooſen ana ℥. iij. oft tſap van Buglos eñ Bornagie/oft den Syroop van Cichorey met den Rhabarber/oft den ſyrope van Rooſen laxative met den Rhabarber: eñ dat ſonderlinge inde Cholerijcke perſoonē/daer toe doende de Citrine myrabol. met olie vā ſoete Amandelen ghewreven. Item meught de ſapen uytē Ebuli, Bryonie, Centaurij oft Lupuli daer toe vermengen: deſe decoctie ſalmen 3. oft 4. mael ter weken innemen/ ende de Cure van deſen mach binnen 4. ofte vijf weken volbracht worden. Tuſſchen tyden alſmen deſen Dranck niet en ghebruyckt/ſo machmen 3. oft 4. dagen ſweetdrancken gebruycken / daer nae wederom purgeren. Ten leſten hem tot de ſmeeringe begheven/ende houden den reghel voorſeydt/ van eten ende drinckē. Oft in de plaetſe vande ſmeeringhe voorſz. machmen de Emplaſt. ghebruycken. Nade maeltijt mogen ſy wel uytgaen/ende indient een claer ſuyver locht is / uytghenomen alſſe purgeren / door deſe remedien en verbuylt het Tantvleeſch niet/noch en crijgen indē mont geen ulceratien: maer inde eerſte dagen vallenſe ghemeenlijcken in den Buyckloop Lienteria oft Dyſenteria, ſonderlinge als ſy te ſterck purgeren: welckmen aldus remedieren ſal. Siende nu datmen de ſchrabſelen ende af ſchavinge der Darmen quijt wort/ ſalmen hem drie volgende daghen laten ghebruycken eenen croes vol ghe-ſtaelt Melck/of met gloeyende ſteenen gekooct/ ende vaſten daer 4. uren op/eñ houden 8. dagen op van t'purgeren/ ende beſtrijcken den Buyck met olie van Myrthus oft van Queen. Of men mach hem Clyſterien ſtellen uyt tgheſtaelt water met ℔. ß. olie van Queen/oft vā Myrthus: oft alleen met gheſtaelt Melck gemaeckt/ welcke Remedien oock in den Lienteria gheprezen worden.

Vande Pillen Mercuriael.

Sommighe/na dat het Lichaem wel gepurgeert is/ ſo gebruycken ſy de pillen Mercuriael ende prijſenſe ſeer: daer van de grootte van een Cicer greyn inghevende/ende dat eens of tweemael ter wekē/maer zijn ſeer wreedelijckē purgerende: ja ten zy datſe met voorſichtigheyt gebruyckt worden/doodenſe den Patient. Ende worden aldus bereyt.

Pillulæ Mercurij

Men ſal den Precipitatum oft Mercuriael weyckē in Cichorey/Buglos oft Scabioſe water 24. uren/daer nae op colen ſetten/ende laten de vochtigheydt daer uyt aeſſemen/dat het pulver alleen overblijft/vermenghende t'ſelve met de ſpecien Aromatici roſati, Diamargariti frigidi, eñ met den Theriakel oft Mitridato, maken daer pillen als Ciceren af. Andere dit pulver ſchouwende/ gebruycken den Argento vivo met zout/Azijn eñ Salie gedoot / eñ ſeggen dat dan ſoo hinderlijcken niet en is: eñ om datſe ſyn booſheyt bedwinghen ſouden/ſoo voeghen ſy de Savie daer toe/met de ander voorſz. ſpecien/ eñ op datſe ſyn wreetheyt te beter temperen ſoude eñ tlichaem te min hinderen/ſo vermenghen ſyt met ander fenijn/te weten/met dē Diacrydion, om dattet met den anderē ſtrijden ſoude/eñ den menſch vry laten: exempel nemende aen tcruyt

Nota.

Aconitum ghenaemt/welck men ſeyt van ſulcker natueren te weſen/dat den menſch inghenomen hebbende/terſtont doodet / ten zy dattet in den Menſch vindet dat dooden mach/ daer mede ſtrijdende/ haer beyder fenijn uytbluſſen / eñ den

den mensch so ongheerenckt latende/gelijckmen oock bevint dat contrarie / met contrarie met contrarie/ende gelijc met gelijc geholpen magh worden/want den Aconitum met warmẽ wijn inghenomen vanden ghenen die vande Aderen of Schorpioenen ghequetst zijn/is een seker remedie daer teghens/als van sommige medecijnen warachtigh bevonden is / alsoo dat het een fenijn met het ander vergeven/ ende te niet ghedaen magh worden: want Plinius ende Ausonius seggen/van een Schorpioen ghesteken wesende / eñ daer tpulver van een Schorpioen op ghelept/dat terstont ghenesen sal. Hier mede dit verlatende ende wederō keerende tot onsen propoost / dat is/ tot den Argentum vivum, waer sommige dusdanighe pillen van maken.

Remedie teghen tsteken der Aderen ende Scorpioenen.

Pillen Mercuriael inde veroude sieckte.

Neemt Rabarbar ℥.x. Scammonij ʒ.iij. gepulveriseert/daer toe gietende t'sap oft den syr. van Limonen / Argenti vivi in eenen doeck gedaen om dat de subtijlste graentkens daer uyt vloeyen ℥.ij. ende ʒ.vj. welckmen met t'sap ofte den syroop vande Limoenen wel dooden sal/eñ nu wel gedoot ende vermengt zijnde / salmẽ dat voorsz. sap oft syroop van Limoenen daer dickwils op ende afgieten/ eñ doeter Terwen meel toe ʒ.ij. Muscus ʒ.j. ende uyt elcken dragma v. pillen ghemaeckt / diemen vergulden sal/ want t'gout bedwingt den Argentum vivum. Hier van salmer alle morgens een van innemen/daer entusschen salmen gheen ander medicamenten oft laxativen noch eenige plaetselijcke remedien useren/dan sal alleen tweemael ter wekẽ Venckel water ℥.j. ende ghebranden Wijn ℥.ß. ghebruycken.

Ten selven / ende worden Barbarousse Pillen genaemt/ ende worden aldus beschreven.

Neemt Rhabarbar ende Agarici ana ʒ.ij. Aloes ℥.j. Argenti vivi met Roos-water ghedoot ʒ.iij. Caneel/Ambræ ana ℈.j. Myrrhe/Mastic ana ʒ.j. met Terebint, 8. pillẽ uyt ʒ.j. gemaect. Ten eersten ℈.j. ingenomen/ de tweedemael ℈.j.ß. Ten lesten ℈.ij. Voorden rijcken vijlsel van gout oft gouts-bladen bydoen ℈.iij. sommige doender den Diagridium eñ Coloquint toe om datse te stercker soude wercken / maer is beter datse over lanckshaem zijn werckende / op datse Tlichaem te beter op drooghen moghen.

Dese pillen van ons geordineert/ diemen oock goet ende getrou in dese siecte bevinden sal/ende niet alleen in deser plaghe / maer ooc in Melancholia, Mania ende dierghelijcke rasende dollicheden/ den Cancker/vallende sieckte/Lazarije/ Impetigo, Herpete, Arctijcke ende diergelijcke/ ende worden aldus beschreven.

¶ Pillulę Melampodij sive Ellebori nigri contra morbum Gallicum inveteratum, uyt onser inventien.

Neemt de teere taeykens van radic. Ellebori nigri cleyn ghesneden/eñ 24. uren in honichwater gheweyckt/ ende wederom op gedroocht eñ ghepulveriseert ʒ.iij. Aloes succotrini ʒ.ij.ß. Hermodactuli veri, Turbith die wit eñ gumachtigh is/Agarici w[...]nde licht/Rabarb. uytgelesen/tsap van Soethout/ Ladani puri an ʒ.ij. Diacridij ʒ.j. Myrrhe/ Mastick ana ℈.ij.ß. Galiga/Citroensaedt/ Ameos, Epithymi, salis Geminæ ana ℈.ij. Gengeber/ lange Peper/ fijnẽ Caneel/Spicæ indicæ an. ℈.j.ß. mett'sap vā Alssen tot een Massa ghebracht/eñ vj. pillen oft vij. uyt elck dragma ghemaeckt/ende dan ℈.ij. oft ten hoochsten ℈.iij. inghenomen/nae de natuer vereysschen sal/ende dat alle dry of vier daghen eens/ende dat tot vijf ofte ses reysen/daer nae alle acht daghen/ ende op tleste alle 14. dagen /ende houden hem dien dagh in huys / ende nemense nae den eersten slaep / t'sanderdaechs daer nae so salmen hen van dese compositie / de grootte van eẽ Castanie drymael ter weken laten gebruycken/ ende daer v. uren op vasten/eñ ghebruyckent noch sekeren tijt nae dat hy geureert sal wesen.

Electuarium.

Neemt de schorssen vande Citroenen geconfijt/met wijn ghewasschen / conserve van Roosemarijn bloemen/ vanden Stœchas eñ Lavender bloemen ana ℥.j. conserve van Savie ℥.ß. de specien Aromatici Rosati ʒ.ij.ß. de speciẽ Diambræ ʒ.j.ß. ouden Therëakel Andromachi, Myrrhe vanden besten/Citroenen saedt ana ℈.iij. met den syroop van Stœchas tot een Electuarium vermẽgt/ende als verhaelt is/ gebruyct.

Om door dit navolgeñ water aqua philosophica genaemt/ gecureert te mogen worden/eñ wort aldus ghemaeckt.

Aqua philosophica.

Neemt de decoctie ligni Indici ℔.iiij. witten suyveren wijn ℔.j. de trochissen de Vipera ℥.j. hetschaefsel vanden ligni indici met sijn schorssen ana ℥.ij. Calami Aromatici, de wortelen Asari, Hermodactyli, Polypodij versch/Agarici, Caneel ana ʒ.vj. ghestooten zijnde / salment eenen nacht laten weycken inden Wijn/ ende inde decoctie/daer nae het vyer vermeerderende/ allenskens distilleren/eñ vergaderen hier vā dryderley vochticheyt/ welc elc van desen soo in coleuren als ooc in crachten sullen verschillen/deẽ waterachtigh/het leste vyerigh/ ende het middelste is genoech met het leste accorderende/dese ghelijc vermengt wesende/salmense alle morgens v. uren voorden eten ℥.iij. innemen/ ende blijven int bedde sweetende/desgelijcken wederom vj. uren nae den eten ℥.iij. ingenomen/ daer op vasten iiij. uren.

De ulceratien/puysten/ geswellen ende pijnlijcke plaetsen sal men remedieren met de strijckinghe vande tweede oft derde liquore, eñ soomen sorghde voor eenige groote hitte/salmen de selve temperen met de eerste distillatie.

Oft Aldus.

Neemt Ligni sancti cleyn geraspt ℔.ß. witten strafachtigen wijn ℔.ij. water claer eñ suyver ℔.viij. de wateren van Duyvekervel/ Ci-

chorey

thorey eñ van Chamil an, ℔.j. Polypodij quercini ℔. ß.xij.uren gewepckt hebbende / ſalmen daer toe doen Epithymi ℥.ij. Aſplenij ℥.vj. Geneverſaet ℥.ij. Citroenſchellen ℥.j. Conſerve vā Rooſen/vā Bugloſſe eñ Boꝛnaſie ana ℔.ß. conſerve Enule campane, oudē Theriakel Andromachi ana ℥.iij. deſe dooꝛ den Alembick ghediſtilleert/daer nae daer by doende Suycker ℥.ij.ß. Caneel ℥.ij.ß, ende 3.4. oft 5. oncen gebꝛuyct na dat dē Patient ſyn crachten vereyſſchen ſullen/ende nade ſiecte ſwaer is: want t'doet ſweeten/t'verſubtijlt de Humoꝛen / ende wederſtaet deſe plaghe dooꝛ een verboꝛghen cracht. Ende wildy vermengter toe de conſerve Acori, Iridis, oft na de ſake vereyſſchen ſal/ende ghebꝛuycket ſmoꝛgens eñ ſavonts/ als boven in d'eerſte verhaelt is. Ende nu in t'ghebꝛuyck zijnde/ en ſal men den Patient niet op tſtraet laten gaen / ten zy na den eten/met een ſuyvere eñ warme locht/ ghebꝛuyckende licht-verteerende ſpijſe/ niet ſlijmigh/oft grof van voetſel / tamelijcken ſubtijl/ maer niet ſoo ſubtijl als int vooꝛgaende / ende laten hem gewaterden wijn dꝛincken. De cure van deſen woꝛt volbꝛacht den xxx. dagh. Het Lichaem ſalmen alle thien daghen eens purgeren/oft met weeckmakende Clyſterien. Sommighe ghebꝛuycken inden beginſel vanden eten van tleſte water ℥.iij. met ſo veel witten wijns: maer tſavonts en ghebꝛuyckenſe geenen dꝛanc. Andere ghebꝛuycken den quinta eſſentia, upten wijn oft ander dinghen ghetogen/daer in doende de ſchavelinghen vanden Guaiaci, de woꝛtelen Apij, calomi Aromatici, de ſchavelingē van den Geneverhout/ende diergelijcke/om te doen ſweeten. Het lignum Indicum met den Caneel ghediſtilleert/woꝛt ſeer om te doen ſweeten/gepꝛeſen.

Om dooꝛ tſuffumigeren ende roockinghe deſe plaghe te cureren.

Hoewel deſe ſuffumeringhe een periculeuſe Cure is/ſoo en heb ick nochtans niet connen na laten daer van te ſchꝛijven / aengheſien datmen deſelve altemet in den noot ghebꝛuycken moet/ ſo acht ick ooc noodigh hier mentie van te maken: maer ſal ons eerſt haer perijckel hier vooꝛ ooghen ſtellen: Want dooꝛt op-jaghen der Humoꝛen nade kele/zijnſē dicwils in perijckel van te verſmooꝛen/in onmacht te vallen/t'gehemelt des monts woꝛt hem bedoꝛven / ende al de tanden woꝛden hem los/ oft ſy doet de materie nae ander plaetſen vloeyen/tſy de junctueren oft ander partyen des lichaems/alſo de plage te meer beſwarende eñ ongheneeſlijck makende / want doenſe dickwils in een Paralyſim ofte lammighept/oft in een ſpaſmeringhe vallen. Ende ſoo ſy na de Darmen haren cours nemen/cauſerenſe daer Buyckloopen / waer dooꝛ deſe roockinghe ſeer te mijden ſtaet vooꝛ de magere eñ uytgheteerde perſoonen / in de heete ende dꝛooghe natueren/oft nauwboꝛſtigh zijnde / als dooꝛ de verſtoppinghe der Aderen / ofte dooꝛ t'ſincken der Catharren / ofte in den ghenen die altemet bloet pleghen te ſpouwen. Item die daer oock inflammatien der Longhen lijden / want die ſouden dooꝛt roocken verſmooꝛen. Oock zijnſe te ſchouwen vooꝛ den ghenen die met Buyckloopen ghequelt zijn / want al is t'lichaem van te voꝛen gheſuyvert / ſoo woꝛt nochtans de reſt van de materie vloeyende ghemaeckt/ ende nae t'verkieſen der plaetſen haer accidenten cauſerende.

[margin: ...riculē eñ ...ade acci... ...ten dooꝛt ...fumigerē]

[margin: Nota. ...ffumige... ...gē in wit ...te mijdē ...n.]

Maer alſmē nu ſiet dat deſe Venus peſt met gheen remedien ghecontenteert en mach woꝛden/ ſoo moetmen altemet ſyn toevlucht nemen tot deſe remedie/ want ſy van grooter crachten is/ want ſy opent eñ dooꝛſoeckt alle de conduyten des Lichaems / ende is terſtont dooꝛ-dꝛinghende/ tlichaem altererende ende de Leden afſuyverende: therte ende de Herſſenen aentaſtende ende altererende / want dooꝛ de Longhe ſoo woꝛdet Herte medelijdigh eñ deelachtigh: dooꝛ den Neuſe de Herſſenen/ dooꝛ de Aderen de Lever: want wy ſien dat dooꝛ de roockinge de materie oock gheſonden woꝛt na de Darmen/ende den Buyck weeck houdende / ende tot Camerganck gheneghen / maer meeſt dooꝛ t'ſpouwen loſſende/ende dat 7. oft 8. dagen duerende/welcmen verſtaen moet niet vande particulier roockinghe/maer vande univerſael: want de particulier woꝛt vooꝛ thooft ghebꝛuyckt/ om de uytvallinghe des hayꝛs te verhoeden/ende dat met onſtraffe medicamenten. Men beroockt oock altemet de handen alleen oft de voeten/ als in de quade ulceratien/oft clievinghen die men Rhagades noemt.

[margin: Particulier roockinghe.]

Om t'gheheele Lichaem van deſer plaghe te gheneſen/ſalmen tlichaem eerſt aldus bereyden.

Men ſal tlichaem nae eyſch der Humoꝛen 2. oft dꝛymael ſuyveren / daer nae wederom twee oft dꝛy daghen verſtercken/ ende laten hem goede ende bequaem ſpijſe ghebꝛuycken. Ende alſmen tſelve nu wil ſuffumigeren ende beroockē/ ſalmen hem ſmoꝛghens vꝛoegh twee Dooyeren van eyeren inlaten ſuppen/ende maken hem een wijnſopken met gherooſt bꝛoot/ daer over ſtrooyende een weynigh Caneels met wat ſuyckers/ daer op een half quartier ruſtende/ende maken hem een Pavilioen oft Tente toe / met Laken dicht behanghen: oft overcleeden eenen hoogen ſtoel als een hutken / ſtellende daer in eenen pot met levende kolen/ende legghen daer u materie op/om ſoo eenen rooc te maken/ ende laten den Patient daer onder ſitten/gheheel naeckt / den roock ontfanghende/daer altemet wederomme verſche ſubſtantie in legghende/ wel dicht houdende/datter geenen rooc oft locht uyt en ſlaet/ eñ laten hem daer ſoo langhe ſitten als hyt verdꝛagen mach/tſy een ure/een halve of een quartier: maer hier onder ſittende/ ſalmen hem altemet aenſpꝛeken/om te wetē oft hy niet van hem ſelven en gaet. Ende ſoo hy tſelve niet en conde verdꝛagen/ſo ſalmen hem daer wat uyt nemen. Of neemt een buyſe/ ſpuyte oft langhe holle pijpe/laten die dooꝛ de tente uytcomen / met eenen eynde in ſijnen mondt nemende / om ſoo ſijnen adem te halen/ende ſullen de oogen toe houden/ op dat tgheſichte niet en lette / ende nemen deſe pijpe alleen inde meeſte hitte inden mont/ want deſen roock moet hem ſoo wel dooꝛ den mondt/

[margin: Hoemen de Tente om te roocken toe-ruſten ſal.]

Neuſ-

Neusgaten/als door de sweetgaten indrincken/ sy steken haren neuse altemet wel eens door een gat vande Tente/ en so sy in flauwichept vallen/ sal men hen wat Wijns ofte coudt waters int aenghesicht spuyten. Ende nu ghesweedt hebbende/ salmen hem met een laken omwinden/ ende warm te bedde decken op dat hy sweeten mach/ ende laten hen daer ij. uren in blijven/ om so de flauwicheydt der herten te ontcomen/ soo salmen hem therte eerst fomenteren ofte epithimeren met water van Melisse/ van Roosen/ vã Violen/ ende met een weynigh Wijns/ met de Specien de Gemmis ende Diamargariti frigidi, men sal hem dese roockinghe soo dickwils laten gebruycken tot dat hen den mont van binnen begint te ulcereren/ ende het tant-vleesch te verbuylen/ want soo men siet datse den derden dagh dese accidenten crijghen/ so houtmen met roocken op/ ooc indien hen den Buyck-loop den vierden/ vijfden/ oft sesten dagh overcoemt: alsoo datmen t'selve altemet vervolcht tot ix. daghen lanck/ ende ghebruyckense eens daeghs/ te weten/ smorghens/ ende nae de roockinge tlich afdroogen/ daer nae hem laten eten ende drincken Wijn met water vermengt.

Flauwighz af te weerē.

Hoe langhe men stoben sal.

Aengaende de roockinge/ waer van den Cinabrum artificiale, den Sandaracha Græcorũ ẽn den Auripigmentum de principaelste hooftstucken zijn/ ende oock met een fenijnige natuer begaeft/ waer door veel gheleerde mannen om tgeneraal Lichaem daer mede te suffumigeren/ bevreest zijn gheweest/ maer hebbense alleen bequaem gheacht om de particulier deelen te beroocken/ als de Schenen ende Armen/ alsse met Sphaceli, herde versteẽde herdichedẽ/ met groote pijne/ oft ander quade onghehoorsame ulceratien belast zijn/ maer anders salmense na haer meyninghe geheel verlaten/ ten waer inde stercke lichamen/ hoe wel nochtans de delicate persoonen daer oock mede gheholpen hebben gheweest/ ende dese voorschrevene worden ghecorrigeert door den Wierooock/ Myrrhe/ Aloe/ Styracx, Benzoin, de Gumme van den Genever boom/ Ladanum, Bakelaer/ ende bladeren met den lignum indicum, lignum Aloes, Angelica, Balsem houdt/ Dictami, Tormentillæ, Gentianę, Calamus Aromatic. Cyperus, Scœnanthos, Nagelen/ Foelie/ Soffraẽ/ &c. de Citroen schellen/ dẽ Zeduar/ Pyrethrum ende Euphorbium mogen daer mede by gevoecht worden/ ende worden hier upt alsoo toe ghemaeckt vande Authoren.

Trochisten om te roocken.

Neemt Cinabaris ℥.ij. Wierooock/ ligni Aloes, Mitrhæ, Ladani an ℥.ß. Bakelaer ℥.j. Aloes ʒ iij. met Stacte Trochissen ghemaeckt.

Oft.

Neemt Cinabaris ℥.j. Wierooock/ Mastic an ℥.ij. calami aromatici, Zeduar an ʒ.iij. Olibani, den rechten sanguinis Dracon. ana ʒ.ij. Ceruse ℥.ß. met Terebintijn Trochissen gemaect.

Noch voor de delicate persoonen.

Neemt Cinaber ℥.ij. Benzoin/ de Gum van den Genever-boom/ ligni Aloes ana ℥.ß. calami aromatici, Gentiaen wortelẽ/ Cyperi, Styracis Calamithæ ana ʒ.ij. Wierooock/ Myrrhę, Aloes, Dictami ʒ. iij. met Theriaca Andromachi troch. ghemaeckt.

Ten selven.

Neemt Cinabar artificiale ℥.iij. Myrrhe/ Wierooc/ Mastic ana ℥.j. Aloes Hepaticę, Sandarachæ Arabum, Styracis siccæ, Benzoin ana ʒ.iij. dese grofachtigh ghestooten tot een pulver.

Voor de stercke persoonen.

Neemt Wierooc schorssen ʒ.ij. Gummi Hederæ, Sandarache Arabum, Ladani, Hypocistidos ana ℥.ß. Auripigmenti rubri oft Citrini ana ʒ.iij. Cinabar ℥.j. met Terebinthijn Trochissen ghemaeckt.

Oft/ voor de stercken.

Neemt Cinabaris ℥.ij. Auripigmenti ℥.j. Marchasitę argenteæ ʒ.iij. Gummi imperialis, Thuris, Ladani an ℥.ß. hier een pulver van gemaeckt.

Anders.

Neemt Cinabaris ℥.iij. Auripigmenti, Sandarache Græcorum ana ℥.ß. Pręcipitati ʒ.iij. Thuris, Aloes hepaticæ, Mastic Myrrhę, Benzoin, Storacis siccæ, Ladani, Ammoniaci ana ℥.ß. hier van een grof pulver ghemaeckt/ ende op colen ghelept. Ende soomen vreesde dat de voorsz. pulveren te heet souden zijn/ soo machmen daer toe vermenghen de zaden van Endivie/ Surckel/ Santalen/ Ivoor/ Roosen/ Violen tot ʒ.ij. oft iij. nade getemperthept en crachten vanden Patient vereysschen sullen.

Indien de fluxie der Humoren tot de Longe gheschiet/ soo machmen den Sublimatum daer upt laten/ ende inde plaetse van dien den Auripigmentum by doen.

Hiermede dese plage verlatende/ salmen hier nã van hare accidenten gaen verhalen.

Van de accidenten die haer in deser plaghen verschijnen.

Seer dienstigh zijn de accidenten diemẽ door dese passie siet verschijnen: want sommighe openbaren haer als voor-bodẽ voor het verschijnen van desen/ als snijdinge der urijnen/ de Bubones ofte Clap-ooren/ Ulceratien des ghemachts: de ander volghen haest daer nae/ als Puysten/ ulceratien over tgeheele Lichaem/ ẽn Alopetia. Andere volghen doort onvolcomen genesen/ als onverdrijfelijcke pijn/ knoesten met corruptie der Beenderen/ allerley ulceratien/ tumoren/ als Herpetes, Marasmus ende meer ander ghebreken. Sommige verschijnen haer int cureren/ als inflammatie des monts/ met ulceratien/ &c.

Eerst

Eerſt ons beginſel nemende van de ghebreken des Ghemachts der Mannen als der Vrouwen/ende dat van de puyſten oft ulceratien Caries genaemt.

Caries. DIt ghebreck Caries wort alſoo genaemt/ na thout dat van de wormen doorgegeten wort/ende den ghemeynen Man noement puyſten oft ulceratien. Ende deſe plaghe wort vercreghen door de tſamen-vermenginge van man (Oorſake.) ende wijf/daer d'een oft d'ander vuyl is. Het comt de Mannen voor opde Roede/recht onder aent Eeckel/ende de Vrouwen voor aende canten van haer Schamelheyt: Want de Vrouwe oft Man nu beſmet weſende/ int loſſen vā haerder natueren/ welck zaedt nu met zijn gheeſten beſmet weſende door de vermoeyetheydt is terſtont d'een den anderen beſmettende/want inde ſelve de cracht des fenijns verborgen leyt/ende deſe en zijn niet alleen in booſheyt verſchillende/ maer oock in coleuren: want ſommige van deſe puyſtē of Caries zijn cleyn eñ wit/van de grootte als Girſte oft Canari-ſaet: doorbrekende ſoo blijvent cleyne zeerkens/ int midden met witte puncten/ altemet een oft meer hem vertoorende/ altemet de gantſche Eeckel ulcererende ſonder groote pijne/ maer met wat jeuckſels ghequelt/ende deſe worden haeſt gheholpen: Maer noch quader is deſe ulceratie daerſe rondt is/eñ int midden geenen witten punct en heeft/maer van binnen een loodtverwigh oft bruynachtigh coleur hebbende/ oft de canten van binnen purper-coleurigh verſchijnende met diepachtighe ulceratien. Den alderbooſtē van al en vertoont hem niet ront/ ooc met verſcheyden coleuren eñ verſcheyden formen verciert/ als lootverwigh/ purpur/ſwart/ met gelijcke coleur van vuyligheyt loſſende/met harde gheſwollen cāten/ſeer oneffen ende hittigh.

(erſchillen de teecke-n.)

Den eerſten die men dicwils vercrijght door twrijven/ſmerten/oft hitte/ wordt lichtelijcken gheneſen met vercoelende eñ verdroogende wateren/als met Weeghbreeden/Rooſen of Nacht ſchade wateren/daer doecken in genet/daermede ghewaſſchen ende daerom gheſlaghen.

Oft wat ſtercker verdroghende/ ende wat ſuyverende.

Neemt Roos eñ Weechbreeden water daer wat Aluyns eñ ſyroop van Rooſen in ghereſolveert.

Oft.

Neemt Nachtſchade eñ Weeghbreede water ana ℥.ij.de Trochiſſen albi Rhaſis ʒ.ij.Oft alleen een Aluyn water: oft het unguentum album Camphoratum.

Maer quaet ende wreet zijnde.

Daer deſen Caries nu tot wreetheyt ghenegen is/ſo ſalmen tlichaem eerſt wel ſuyveren/ daer na de plaetſelijcke remedien ghebruycken/ waer toe de ſommighe deſe ſuyveringhe eñ verdrooginghe ghebruycken.

Aldus.

Neemt Spaenſgroen/ Aluyn/Pulveris Mercurialis ana ʒ.j.witten Wijn ℥.ß. Roos ende Weechbreede water ana ℥.j. dit een weynigh opgeſoden/ende ſonder door doen ghebruyckt.

Ten ſelven.

Neemt witten Wijn ℔.j.Roos ende Weeghbreeden water ana ℥.iij. gebranden Aluyn ʒ.ij. oft te ſeer verbuylt zijnde/ ſalmē den Auripigmentum inde plaetſe nemen: ende ick hebbe na de voorſz.waſſinghe met water oft Wijn/ daer in geſtropt/ het pulver Precipitatis, eñ liet dat 24.uren daer op ligghen/ eñ 3.oft 4.mael ghedaen zijnde/ende ſuyver weſende/ heb ick deſelve gheheelt met den ſyroop van drooge Rooſen/ daer wiecken in ghenet/ ende het Emplaſtrum Diapompholigos tot een Plaeſter daer over ghelepdt. Indien de ulceratie canckerachtigh waer met herde canten/ ſoo ſalmen de voorſz. Lavamenten ghebruycken.

Oft.

Neemt witten Wijn ℥.iiij.Roos eñ Weeghbreeden water ana ℥.ij.gecoockten Aluyn ʒ.iij. Honich ℥.iij.roode Rooſen p.j.tſamen geſoden/ ende met de decoctie ſalmen de plaetſe ſtoven/of daer in ſpuyten/ daer na legghen het unguentū Dialthee ende Aureum om te mollificeren/daer na het pulver Mercurij eñ het Ceratum de Mineo. Vanden Druppert Gonorrhœa Gallica ghenaemt/hebben wy mentie ghemaeckt/ daer Siet hier v[an] Fol.475. wy van den ſimpelen Druppaert (dat is/ Gonorrhœa non Gallica) verhaelt hebben/daerom hier nu door by paſſerende/ ſullen hier van de Clap-ooren verhalen.

Van de Clap-ooren Bubones Venerei ghenaemt.

Bubo venereus. DEſe Bubones oft Spaenſche Clap-ooren ſietmen gemeynlijcken in den beginſel van de Spaenſche Pocken verſchijnen/als een voorbode der ſelver: altemet den Druppert/oft al te met de voorſz. Puyſten oft Caries volghende: oock ſomtijden na eenighe ander pockachtighe wratten ende herdigheden. Oft doort applice- (Oorſake.) ren van eenighe onnatuerlijcke medicamenten/ daermen den voorſz. Caries mede te rugghe gedreven heeft/volghende. Altemet ooc ſonder die ghebreken voorts comende/als door de beſmettinghe der Leveren/die doch altijt in deſen eerſt lijdende is/ haer vuylighedē terſtont na de Lieſenen zeyndende/ welck de ſuyver plaetſen der Lieſenen zijn.

Teeckenen.

Om nu de teeckenen eñ onderſchept van deſen te weten/ſo weet dat deſe Clapooren niet tot rijpinghe te brenghen en zijn/ ſonderlinghe inde ſubſtantie van de clierachtighe deelen ghelegen/ ende is haer dan oock ſeer groot verthoonende: maer buyten de clierachtighe partijen verſchijnende/ ſoo verſchijnt hy hem terſtont ſeer cleen/ ende begheeft hem tot rijpinghe/eñ doort taſten ghevoelt-

ghevoeltmen hem alleen besloten leggen/sonder linge ander ghes wellen daer ontrent wesende.

Summa daer hy inde clierachtige deelẽ lept/ en derfmen niet denckẽ dat hy hem haest tot rijpinghe begeven sal/maer contrarie salmen aen de ander specien bevinden. Indien dese uyt een coude materie voortcomt/soo en isser geen rootheyt oft pijn/int gaen haer niet hinderlijck/als oock meest inde spaensche Clap-oozen geschiet/ soo isser dan een coude materie uyt de Lever na de Liessenen gesoncken/tot welcke hem altemet wel een heete materie toe vermenghen magh/ maer dan isser pijn met roothept ende hitte/ende in sulcken maghmen oock hope hebben om haest tot rijpinghe te comen.

Manier om te cureren.

Den tijt des ghes wels moet men door ooghen hebben.

Men moet toe sien ende weten oft hem desen Bubo eerst is vertoonende/of dat hy op thoochste/ofte op het afgaen is / op dat ghy u medicamenten daer te bequamer nae meught ordineren/ want noch inden beghinsel ende toenemen zijnde/en salmen hem ten eersten geen bloet aftrecken/noch eenighe stercke laxerende ordineren/ op datmen daer door de toevloedinghe der fenijnige materie niet en behindert/ende wederom te rugghe inde aderen vloeyt / ende daer inflammatie ende groote alteratie voortbrengt/ ende so de principael plage met hare accidenten vermeerdert : maer daer desen Bubo nu geheel volcomen int mineren is/so machmen hem wel een ader openen/ende purgatie ingheven/ want hy daer na te eer rijpen sal : nohtans willẽ sommige datmen in desen/alsmen siet dat het Lichaem seer met vuyligheydt vervult is/ende gheheel vol is/dan wel een ader openẽ ende een purgatie ingeven magh/want daer door(soo sy segghen) en sal de materie niet te rugge ghetogen worden om inflammatie inde aderen te makẽ/ maer in ander inflammatiẽ/oft op ander plaetsen staende / is ons eerste intentie / de Materie te rugghe te houden/ende de plaetse daerse door vloeyt te nauwen/ende dat soo lange als de materie vloeyende blijft / ende dat ghes wel nu niet meer vermeerderende en is / het welck men in desen also niet na volgen en magh/noch in peste oft ander fenijnighe materie/ oft in eenighe fluxie door den Crisis oft door victorie der natueren gheschiedende/oft daer van te voren groote onlijdelijcke pijn is geweest/ ende nu vã de principael leden nae haer suyver plaetsen/als onder de Orelen/ofte nae de Liessenen worden gesonden. In sulcke en salmẽ de materie niet te rugge houden/ maer men salse versoeten ende resolveren oft anders matureren.

Vande openinghe des Aders.

Om te versoeten ende te resolveren/

als met olie van Chamille / van soete Amandelen/ende daer mede warm ghestreken.

Oft.

Neemt wolle metter ijcken/met de voorsz. olien een weynigh bestreken / daer op ghelepdt/ ende soo hem t'ghes wel niet ter deghe verheffen ende wilde/ soo salmen hem t'Lichaem soo sterc alse connen doen exerceren/om soo de fenynighe vuylichept te doen vloeyen/maer en wilt altijdt niet wachten nae de rijpinghe des Aposteems/ aleer ghy den selven purgeert of ter aderẽ laet/ want sommighe en comen in geen dry maenden tot rijpinghe/maer als verhaelt is/salmen moghen bloetlaten ende purgeren als den Apostẽ niet meer toe en neemt / daer nae den selven resolveren of matureren: maer het matureren/is het sekerste werck :ende nu open zijnde / salmen denselven langhe als tot twee maenden open houden/ op dat haer alle vuylichept te beter lossen ende oock de Lever suyveren magh.

Maturerende.

Neemt de wortelen vandẽ Heemst ℔.j. Terwen meel ʒ.ij. Vygen in water ghesoden ʒ.j.ß. tmeel van Lynsaet ʒ.j.out Hoender vet/ Verckens reusel ana ʒ.ij. dit tot een Plaester vermengt.

Oft.

Neemt Lelie wortelen onder de asschen ghebraden/Vijgen gestooten ʒ.j. Verckens smeer/ Terebinthijn ana ʒ.vj. Terwen meel ʒ.ß. Olijve olie ende olie van Lelien ana ʒ.j.ß. Soffraen ℈.ij. Was een weynigh/hier van een unguent ghemaeckt.

Ten selven.

Neemt de wortelen Bryonie / ende vanden Altheæ ghesoden ende ghestooten/Lelie wortelen onder de asschen ghebraden ana ʒ.j. Verckens reusel door ghedaen Terebintijn ende ouden olie vande Olijven ana ʒ.j.ß. dit tot een unguent vermengt. Oft inde plaetse vande Bryonie eenen Ajuyn onder de asschen ghebraden.

Maer indiense nu seer traechelijcke willen matureren/ende so meer als twee maenden verhert bleven/salmense aldus doen matureren.

Maturatie.

Neemt Diachyli magni ʒ.j.ß. Ammoniaci, Bdellij ende Sagapeni ana ʒ.iij. oudt Hoender vet ʒ.ß. tot een emplaster ghemaeckt.

Oft.

Men magh oock een emplaster van ghebraden Ajuyn/Lelie wortelen/ Vijghen ende suerdeegh maken.

Inde obstinate ghes wellen stellen sommighe Coppen/om so uytwaerts te doen trecken/ende daer nae daer een plaester van Diachylo magno of eenighe vande voorsz. ende nu rijp zijnde/ salmen den selven met een ruym openinge openen over dweers. Oft dat meer gepresen wort/ door den brant ofte Caustijcke/op dat de grove ende taey materie haer te beter lossen magh/ eñ geen inctinghe ofte fistule nae en laten/ daer nae abstergeren ende suyveren/ ende t'selve seer lange als tot veertigh daghen open houden/op dat haer de vuylichept te beter lossen magh/ eñ daer nae consolideren.

Vande

Vande brant ende snijdinge der Vrinen/den couden pisse met Vlceratie der Nieren/ende Blasen dickwils in deser plagen overcomende.

Niet tegenstaende dat wy seer ruym van de snijdinghe der Vrinen / vande Vlceratie der Nieren ende der Blasen int vierde Boec verhaelt hebben/ sal ons hier vande selve ghebreken noch wat mentie maken. Beghinnende eerst vandē brant der Vrinen de in dese meest door dē Vlceratie der Nieren oft der Blasen oft haren passagien gheschiet : welck Vlceratie der Nieren bekent wort door de swarickheydt/ghewichte ende pijne diese inde Lendenen ghevoelen / door de Etterachtige Vrina/ door de cleene stuckens oft hayrkens diemen daer in siet drijven/lichtelijcken ende genoech sonder pijnen lossen sy haer Vrine. Soo de Blase in lijden is / hebbense pijn boven tghemacht / ende beneden inden Buyck/ende lossen haer Vrine met pijn / ende benoutheden/ wesende seer gistich/ slijmich/oft met een meel achtich insincksel/ oock somtijden oft Schubben waren. Maer den Semelachtighen Hypostasis gheeft een schorstheydt der Blasen te kennen. De plaetsen Vreteres tusschē de Nieren/ende de Blase ghelegen gheulcereert zijnde/ soo is de Vrine met een hayrachtige substantie vermengt/ ende ghevoelen de pijn int midden tusschen de Blase ende Nieren/ tbloet alleen sonder Vrine lossende / soo isser alleen Vlceratie in de roede / waer van int vierde Boeck breeder verhaelt is.

...eeckenen ...nde Vl... ...atie der ...ieren.

...ceratie ...r Vrinen.

...reres ge... ...rceert.

...ceratie ...s roede.

Maniere om te cureren.

In desen sullense haer een schoon suyver locht verkiesen/mijden alle scherpe suere / soute windighe / ende seer stoppende dinghen/ saech-bedden: Venus-spel / ende swarichheydt moetense schouwen/tamelijcke exercitie is hē goet/met licht werckende Medicijnen salmen tlichaem purgheren/ende schouwen alle stercste ende gescammoneerde medicamenten / ten waer door vreese van de aenstaende Venus plaghe : water makende Cruyden salmen laten. Men sal selden laten ten waer indē bloetrijcken. Ghepurgeert zijnde machmen dese Emulsio gebruycken om tsnijden oft den brant der Vrinen te benemen.

Emulsio oft uytweykinghē der saden.

Neemt de vier groote coude sadē van harē bastē gesuyvert/ana ʒ ij. versche Pijnkernen/ soete Amandelen vā haren basten berooft/ana ʒ ß. Porceleyn/eñ Weechbredē/ana ℥ ij. Rooswater oft water van Maluwe ℥ j. de decoctie van Soethout ℔ j. Suycker/eñ syrope vā Violen/ana ℥ ij ß. hier een melck uytghemaeckt diemen morghens/ende avonts voor den eten innemen sal.

Oft aldus.

Neēt de vier groote coude saden gesuyvert tsaet van Maluwe / ana ʒ ij ß. wit Mancop eñ Porceleyn-saet/ana ʒ ij. Gummi tragacanthæ ʒ j. dit met ℔ j. Gerste-water doorgedaē/ ende resolveren daer in syrope van Violen/ eñ Jujuben/ana ℥ iij. als tvoorsc. ghebruyckt.

Men mach tlichaē altemet met Cassiē inde decoctie van Soethout ghereesolveert laxeren.

Oft.

Neemt Terebinthijne met Endivie-water dicwils overwassē tot dat hy wolsoet is ʒ iij. Rhabarber gepulvert ℈ ij. pulver van Soethout ʒ ij ß. hier Pillen van gemaect/ende met Hostien ingenomen. Hier nae ghebruycken de plaetselijcke hulpe.

Plaetselijcke remedien.

Ten eersten salmen gebruycken medicamēten die met soetichheyt affsuyverende zijn : Als met Gerste-water met wat Honichs oft met syrope van Violen vermengt: Oft alleen met een Honich-water oft wat Foenigreeck daer in gesoden/oft alleen wat van melck met wat Suyckers vermengt.

Indien daer groote pijn present is/so salmē daer toe gebruycken de Mucilaginibus uyt dē sade Maluwe/Latuwe/Psyllij, Lijnsaet ende van Queen met het water Caprifolij, Wiens sap oock seer inde scherpheyt de Vrinen gerecommendeert wort. Desgelijcken inden druypert. Dit salmen door den Catheter daer in spuytē laten den patient eerst op zijnen rugge liggen/op dat so te beter totte Parastaras te geraken.

Oft aldus noch stercker.

Neemt Weechbreden-water/eñ Roos-water/ana ℥ iij. syrope vā Roosen Laxative ℥ ij. oft noch stercker. Neemt Ægyptiaci ℥ j ß. twit van een Ey/dit tsamē wel vermengt: eñ daer in ghespuyt tot twee daghen gheduerende.

Hier nae salmen verdrooghende ghebruycken/desgelijcken tsamen lijmende/ende glutinerende medicamenten.

Electrum, tsaet van Weechbrede/de sadē vā Meloenen/Comcommeren/Porceleyn/ Mācop/Coriander gedroocht/Bolus armenię, terra lemnia, gebranden Yvoor/Herts-horē gebrant/Stijssel/gum van Arabien/ Tragacanthæ, Santali ende Corael. Electrum dat is/ Amberen.

Om te verdroogen sonder bijtinge.

Neemt Weechbreeden-water ℥ iij. Rooswater ℥ j. Trochissen Albi rhasis ʒ j. cleen geresolveert zijndē salmense daer in spuyten.

Ende nu ghesuyvert zijnde machmen daer toe doen/ de emulsie uyt de vier groote coude saden met Roos-water uytghedaen: waer toe de Troch gordonij ooc gepresen zijn/eñ wordē van hem beschreven int cap. vande Vlceratie der Blasen in melck ghereesolveert.

Nae de affsuyveringe salmen van buyten de plaetsen der Nieren in lijdē zijnde/met de passagie der Vrinen Vreteres genaemt: eñ onder tghemaecht bestrijcken/met olie van Roosen/ van Myrthus / oft daer van Linimenten gemaect/daer toe vermengen Mastic/Wierooc/ Roosen/Corael/Santalen / met een weynich was/oft met het Vnguento santalino, oft met Vnguento infrigidante Galeni met Campher

guento Santalino vermengt.

De Blaſe in lijdē zijnde / ſalmen deſe aſſuyverende met de Catheter daer in ſpuytē: Deſgelijcken om te droogen/te conſolideren / ende die ſcherpheyt te benemen.

Men ſal op tgemacht een Cataplaſma leggen gemaeckt van den Conſolida maior,ende den Equiſeto , Oft men ſal den Equiſetum in eenen mortier ſtooten/ende tſap daer wt douwen/tgemacht daer mede beſtrijcken: welcke remedien oock ſeer gepreſen worden inde Vlceratien des gemachts. Maer de vercoelende en ſalmen niet te dickwils daer in ſpuyten/ op dat daer door den toeganc der medicamenten tot de verre plaetſen niet behindert en wort.

Nu deſe abſterſie eñ aſſuyveringe gedaē zijnde/ ſalmen dit pulver gebruycken: welck haeſt door de paſſagie der Vrinen zijn paſſerende.

Pulvis.

Neemt Criecken over Zee nō.xiiij.de ſaden van Comcommeren/ Porceleyn ende witten Mācop/ana ʒ iij. Stijſſel/ſchaeſſel vā Yvoor/ Soethout/ Tormentil-wortelen/ana ℥ ij. Orientaelſe Peerle/wit eñ root Corael/ana ℈ j. Suycker ſo veel van gewichte als de reſte tot een pulver gemaeckt.

Electuarium in Tabulis.

Neemt verſche Pijnkernen geſuyvert twee uren in werm Rooſ-water geweect ʒ ij. Cōcommer-ſaet/Meloen/ Porceleyn eñ Mācop ſaet/ana ʒ j. Saethout root Zandelhout / ana ℈ j. Suycker in Rooſ-water Gras-water en Nachtſchade-water gereſolveert ℥ vij ß.hier een Electuarium in tabulis van gegoten/ende gebruyct: want tis verſoetende eñ ſuyverēde.

Sy ſullen ooc daer toe gebruycken de kernē van verſche Pijnnoten/verſche Juiuben ende Sebeſten/ eenē nacht in Nachtſchade-water gheweeckt.

Vande Puyſten diemen in deſen altemet ſiet voortcomen / ſoo op thooft / int aenſicht/inden mont/ kele/ ende over al het Lichaem.

Beſchrijvinge. Zijn deſe Vlceratien tweederley d'een met Puyſten ende ſchubben/ d'ander ſchorſſen oft ſchubben/ altemet met Etter/altemet ſonder/ ende is deſen Etter van verſcheyde coleuren/ d'eē Honichachtich/altemet Papachtich/ wit phlegmatijckich/altemet upten ſwerten ende taey. Sy en zijn niet pijnlijcken dan alſmenſe ſtijf wrijft: ja al ontveltmēſe gevoelenſe weynich pijnen/ende open zijnde/ ſonderlingen int thooft groeyēde/wordenſe ſonder materie bevonden/ weſende meeſt ront welcke knoeſten op thooft/eñ clievinge inde handen ſeker teec-

Teecken vā Pocken. kenen van Pocken zijn. Maer aengheſien dat de Lever dicwils door haer heete ebulitie oft opſiedinge des bloets veel Puyſten aēt thooft doet voorts comen / op datmen daer door niet bedrogen en wort/ſo raden de ſommighe datmenſe ſal wrijvē ende haer de ſchorſſen aftrecken daer na den patient twee oft drie dagē tot ſtillicheyt vermanen / eñ tſeer niet aenraeckē/ ende indient tſelve dā grooter wort/oft geheel te niet is:ſo iſt een teecken dat geen Pocken en zijn/maer ſomen de ſelve den derden dach wederom indē ſelvē ſtaet als te voren was vint/ is een teecken dat Pocken en zijn/ ende wort ſeer ſwaerlijck gheneſen.

Aengaēde de Cure eerſt vande puyſten oft Vlceratiē des monts/tantvleeſch ende der kelen.

Neemt Weechbreden-water met Pochout geſoden/eñ daer den mont mede geſpuelt. In de groote pijne ende inflammatie ſalmē de decoctie Guaiaci met melck vermengen/ eñ daer mede ſpuelen. Oft de decoctie van Weechbreden/roode Rooſen ende Braem-bladerē/ende daer mede gegorgelt.

Oft.

Neemt Gerſte P j ß. Cupres-nootkēs/roode Rooſen/Myrthus beſyen oft haer bladen/ ana ʒ iij.geſoden in ℔ ij.waters daer in reſolveren Honich van Rooſen ende Diamori, ana ℥ ij.Granaet-wijn ℥ j.

Ten ſelven.

Neemt ongepelde P j.Sumach, roode Rooſē/Berberis,ana ʒ iij.Braem-bladerē/Weechbrede met de wortelen/ana M j.geſodē in ℔ ij. waters/ende als boven ghebruyckt.

Oft.

Neemt Aquę peculi roſarum, Caprifolij eñ Weechbreeden/daer de voorſc.ſyropen oft den ſyrope van Rooſen Laxative om te ſuyveren/ oft de ſyrope vā drooge Rooſē om te verdroogen in gereſolveert/oft den Rob de Ribes , oft den Verjuys.

Noch ſtercker.

Neemt Wijnſteen de moeder oft giſt vande Azijn/Spaēs groē/Aluyn/Salpeter/ana ℈ j. dit in Rooſ-water eñ Weechbrede-water geſoden / ende ſonder douwen door doen / daer doecxkens oft Cathoen in genet/ende de gaeten daer mede aengheraeckt.

Ten ſelven.

Neemt ſterck water ℈ j. daer toe vermengen Rooſ-water oft Weechbreede-water ℥ j. ende daer mede aengheraeckt.

De kele van binnen gheulcereert.

Neemt Morſus diaboli, Scabioſæ, Agrimoniæ, Veronicæ, Piloſellæ, ana M j. Caprifolij, Weechbrede met de wortelen/Aviculæ muris, Caudæ equinæ, Willigen bladen/ana M ß.cleē geſneden/eñ geſtampt een weynich / eñ eenen nacht in ℔ iij. Gerſte-waters gheweeckt/ op werm aſſen/daer na in een dobbel vat geſodē/ daer toe gietende rooden Wijn ℔ j.twee uren geſoden hebbende/ende doorgedaen / ſalmen daer toe vermenghen Honich van Rooſen oft ſyrope vā Rooſen Laxative om te ſuyveren/ oft den ſyrope van drooge Rooſen om te verdrooghen ℥ v.oft noch ſterckez doeter toe ge-

branden Aluyn ʒ iij. Boli armeniæ ʒ ij ß. daer dickwils mede gegorgelt. Men ſoude hier de decoctie Zarzæ parillæ oft Guaiaci toe mogen vermenghen.

Puyſten des Fundaments.

Deſe worden geneſen met de decoctie Guaiaci daer doecken in ghenet/ende drie oft viermael daechs daer mede gewaſſchen/oft om te vercoelen ſalmē doecken netten in Weechbrede / Nachtſchade oft Rooſ-water / eñ als boven ghebruyckt.

Oft.

Neemt Vnguenti Iſidis ende Diapompholis gelijcke veel vermengt ende gheappliceert: Ende ſoomen ſtercker moſt procederen / ende met de voorgaende niet en wilde ceſſeren / ſoo ſalmen dit Aluyn-water van Falloppio gheprezen/ghebruycken.

Aluyn-water Magiſtrael.

Neẽt Weechbrede eñ Rooſ-water/ana ℔ j. Aluminis roche, argēti ſublimati, ana ʒ ij. tſamen wel cleen ghewreven/ende in een Glaſen Phiool gedaen/ende tſelve op een Yſeren rooſterken gheſtelt/ ende latent op de helft ſieden/ daer na daer af genomen / ende latent vijf dagen ſtaen ſincken/op dat den Sublimatum ende den giſt vandē Aluyn te gronde come/daer nae ſalmen daer een ſuyver water uyt treckē datmen in een glas bewaren ſal/ende alſmen tſelve wil gebruycken/ſalmen dat met drie oft viermael ſo veel Rooſ-waters vermengē om zijn inetinge te benemen/oft met Weechbredē oft Nachtſchade-water/nochtans wordet altemet wel ſuyver ende onvermengt gebruyct. Sonderlinge als de Puyſtē met eenige excreſcentie des vleeſch geſchieden:maer indē mont en wordet niet ſuyver gebruyct/ten waer dat tghebeente daer ontdect waer: Ende ſeyt Falloppius hem noeyt gefaelgeert te hebben.

Inde Puyſten des aenſichts eñ des hoofts.

In deſē gebruyckē de ſommige het ſchuymſel vande decoctie Guaiaci, altemet de gemeen ſeep daer toe vermengēde/ende daer mede geſtreken: Ende ſo tſelve niet en helpt/ ſo ſalmen de ſchorſſen af nemen/ende beſtrijckē de plaetſe met Vnguento roſato, dē olie van Scorpioenen/out Hoender ende bocken ſmeere/ elck gelijcke veel/ ende daer alle dage mede geſtrekē/ want daer verdrooghenſe mede. Al deſe noch niet helpende/ſo neẽt Falloppius zijn toevlucht tot den Oleum viperinum , die hy daer leert maken.

Tot alle Vlecken ende Puyſten des aenſicht/ende over tgeheele lichaem.

Tot de roode/ lootverwige oft ſwerte Puyſten ſalmen alle daghe tweemael met deſen water waſſchen.

Lavament.

Neẽt Maſtic/ Olibani, Tragacanthi, Ladani, ana ʒ j. tſap van Limoenen ℥ j. Weechbreden ende Rooſ-water/ana ℥ ij. Sumach, Tartari rubri, wit Corael/ Boraes, ana ʒ ß. Sublimati gepulvert G. ij. tſamen in een glaſen vat gheſoden over een traech vyerken tot dat het vierde part verſoden is/doorgedaen eñ Muſcus G. vj. daer in ghedaen.

Ten ſelven om alle Puyſten eñ vlecken te niet te doen.

Neẽt twit van eē verſch Ey geclopt tot dat het ſchuymt/Campher ende Sublimati, ana G iiij. dit wel vermengt/ende geclopt tot dat het een Vnguent wort.

Men ſal de Puyſten int minderen met den Oleo Balanino, oft van Tartaro beſtrijcken.

Sommige nemen dē Arſenici albi ʒ j. wittē Wijn Azijn ℥ iiij. dit in een dobbel vat op de helft gheſoden/ende daer een vere oft penne in gheſteken/ ende daer eens oft tweemael mede aengheraeckt/ ende ſullen den drieden oft den vierden dach af vallen/ ende wort voor een ſecreet ghehouden.

Tot de Puyſten int aenſicht.

Neemt wittē Gengeber/ Spaenſen greyn/ Nagelē/ana ℥ ß. levende Solpher ℥ j ß. Verckens ſmeer dat verſch is ℥ ij. gepulvert diemē pulverē can/ende vermengent tot een Vnguent daer hen den Leproſen oft inde Morpheæ ooc mede ſtrijcken ſal/alle avonts / ende morghens wederom af waſſchen met een decoctie van Semelen.

Om de Vlecken te niet te doen.

Neemt Olei Tartari ℥ ß. Beerē vet ℥ j. vermengt/ende daer mede gheſtreken.

Om alle Vlecken als in Spaenſe Pocken/ende vande kinder Pocken te niet te doen.

Men ſalſe waſſchen met het water van dove oft danne Netelen ghenaemt.

Oft.

Neemt levende Solpher ℥ j. witte Wierooc ʒ ij. Campher ʒ j. elck apaert gepulvert / ende vermengt / ende dat dan alſoo in een Gelas ghegoten.

De Lijcteeckenen overgheblevben nae theelen vande Puyſten voorſc.

Neemt de wortelen vande groote Chelidoniæ groen die ſalmen pulveren / ende ſtampen met Sulpher onder een/ende daer mede gheſtreken/ doet de ſwertheyt te niet.

De roode Vlecken.

Neẽt Ceruſe ende Lithargyri argentei ghereſolveert met tſap van onrijpe druyven/ tſavonts daer mede geſtrekẽ / oft tſelve met tſap van Limoenen ghereſolveert.

Ten ſelven.

Neemt ghedroochde Eyer ſchalen/ ende op eenen Marmorſteen cleen gewrevẽ/ ende met eenich vande voorſc. ſapen vermengt/ eñ daer op ghelept.

Vande Vlceratie.

In deſe plage zijn dicwils Vlceratien volghende/ die de leden altemet geheel door eten/ ende worden aldus ghecureert/ te weten.

Het Lichaem nu wel ghepurgeert weſende moetmen medicamenten gebruycken die daer ſeer verdrooghende zijn/ als met den Præcipitatum, Argẽtum viuum, Sublimatum, eñ het Scoria æris præparati, welcmen vermengen ſal met ſulcke medicamenten die zijn ſcherpheydt wat moghen benemen/ als met het Vnguento rolaceo.

Oft noch ſtercker aldus.

Neemt Axungię porcinę, Terebinthine gewaſſchen/ ana ʒ ij. verſche boter/ Olibani albi, ana ʒ j. Mercurialis extincti ʒ ij. was eẽ weynich/ tot een Liniment gemaeckt/ eerſt de Vlceratie ghewaſſen oft nat gemaeckt / met het Magiſtrael Aluyn-water/ wel met Rooſwater vermengt/ ende daer nae dat voorſc. Liniment daer op ghelept.

Vande uytvallinghe des hayrs hebben wy mentie gemaect int tderde Boeck/ daerom tſelve hier voorby paſſerende.

Vande hooft pijn inde Spaẽſe Pocken/ hem gemeenlijckẽ ſo int beginſel als int eynde verſchijnende.

In deſen lijden ſy dẽ pijn meeſt int voorhooft principalijcken tſavonts eñ indẽ nacht/ ten leſten ooc inde achterſte deelen des hoofts/ daeram ſalmen de oorſaec van deſen door duſdanighe Clyſterien uyt drijven.

Cliſterie.

Neemt Maluwe/ Beete/ Mercurialis, Ruthe/ Lauwer-bladeren / ana M j. Semelen in een doecrken gebonden Chamil/ ana M ß. Calaminthę maioranę, ana P ij. in water op twierendeel geſoden/ ende in ʒ xv. reſolveren Caſſien ʒ j ß. Pot-ſuycker/ geſchuymden Honich/ ana ʒ ß. Benedictæ laxativæ hieræ ſimpl. ana ʒ ij. Alhandel ghepulvert ℈ j. ouwen olie ʒ ij. oude boter ʒ j. Salis foſſilis ʒ j. dit tot een Clyſterie vermengt/ ende nuchteren gheſet.

Oft.

Neemt Mercurialis, Ruthe/ Beet/ Maghelepn/ Roſemarijn/ Netelẽ/ Cataputiæ minoris, ana M j. Polypodij verſch ʒ j. de ſchorſſen van de Brem/ tſaet Carthami gheſtooten/ ana ʒ ß. Stœchados ende Chamil/ ana P j. geſoden ende in ʒ xiiij. nats reſolverẽ tſap uyte wortelẽ Iridis doort tſincken gheſuyvert ʒ j. Catholici, Hierę picrę diaphœnici, ana ʒ ß. Olei rutę, Caſtorei ende van Dille/ ana ʒ j. Mellis anthoſati ʒ x. gemeen ſout ʒ ij. vermengt ende gebruyct.

Noot zijnde ſalment tlichaem bereyden nae der humoren eyſch als voren verhaelt is: deſghelijcken het lichaem purgheren/ Aldus.

Pillen.

℞ Pillulæ fœtidarum, & Indarum, ana ʒ ß. met Bethonie-water vijf Pillen gemaect diemen na den eerſten ſlaep innemen ſal/ hier nae appliceren ſommighe deſe decoctie.

Embrocha.

Neemt het pulver Guaiaci ʒ ij. Salie/ Stœchas, Rute/ ana M j. wittẽ Wijn ℔ ß. oudẽ olie ℔ j ß. dit op de helft geſoden/ ende doorgedaen ende ſalmen thooft daer mede embroceren.

Daer na met dit Liniment geſtrekt.

Neemt tſap vã Wijnruyte / Salie/ Sabinę, ana ʒ ij. Bakelaer ʒ iij. Gẽgeber ʒ j. Pyrethri ℈ ij. Euphorbij, de Honichachtighe ſubſtantie uyten Caſtoreo, ana ℈ j. Nardus ende Wijnruyte olie/ ana ʒ ij. Meñ ſal de voorſc. ſapen met den olie in een dobbel vat laten ſieden: tot dat den olie alleẽ overblijft/ daer na de pulveren daer toe vermengen/ met wat Was/ ende Terebintijns/ ende laten dat koocken tot dat twas geſmoltẽ is/ daer thooft mede geſtrekẽ. Oft neẽt alleẽ tvoorſc. ſap/ olie/ Terebintijns/ met een weynich Was daer op tleſte een weynich Caſtorei, Mitridati, ende Theriacę andromachi onder vermengt / ende daer mede gheſtreken.

Item.

Neemt olie van Wijnruyte ʒ j ß. gebrandẽ Wijn ʒ ʒ. Mitridati theriacæ andromachi, ana ℈ j ß. dit vermengt / ende thooft daer mede gheſtreken. Ander nemen alleen met ſout ende Melio ghevult/ ende werm daer op ghelept.

Sommige prijſen te nemen/ de Hofkerſſen/ Moſtert-zaet/ Carui, daer ſacrkens mede ghevult/ ende op thooft ghelept/ maer is in coude/ ende windighe ſaken te prijſen. Maer in heete ſaecken ſalmen daer toe vermenghen/ olie van Rooſen/ olie Nympheæ, Azijn/ Verjuys/ van Mancop van Hyoſcyamo, etc.

Fontanonus gebruyckt deſe plaeſter.

Neẽt Emplaſtri nobilis van Ioanne de vigo geordineert ℔ ß. Emplaſtri filij zachariæ, Emplaſtri melilotini, Emplaſtri ceronei, Emplaſtri diachyli ireati, ana ʒ iij. tmeel van Lijnſaet/ eñ Foenigreec/ ana ʒ ß. Bdellij admoniaci in olie van Lelien ghereſolveert/ ana ʒ iij. Soffraen ʒ ß. Terebinthijn q. ß. tſamen tot een Maſſa vermengt/ ende op tleer: hier van tot eẽ mutſken geſtreken/ eñ op thooft gehouden ſo lange als de pijne duert: welcke niet alleen in deſen Emplaſtrum.

hooft

gheprezen en woort/maer op wat plaetse de pijn gheschieden mach als de selven Authore verhaelt.

Na den raet *Fracastorei*, inde hooft-pijn van deser plagen.

Neemt tsap Enulæ campanæ, tsap uyten Bryoniæ, Styracis liquidæ, Terebinthinæ, ana ℥ j. Gummi eleni ℥ ß. Beeren vet / Gansen smeer / ana ℥ j ß. Wieroock / Iridis, ana ʒ iij. Olei irini, q ß. het achtste deel Argenti vivi, hier van een Liniment ghemaeckt / daermen het binnenste vande Erme daer de Hooft-ader streckende is mede strijcken sal / ende seyt den Authoor noeyt bequamer daer toe gevonden te hebben / nochtans den Argentum vivum thooft en de Hersenen hinderlijcken is. Maer om dat de pijn dickwils soo groot / ende onlijdelijcken is / soo wort den Medicijn dickwils veroorsaect / om alles tot versoetinghe te ondersoecken. Maer nochtans en salmen in sodanigen hooft sweer nemmermeer geen opiaten oft stupefacerende ghebruycken: want daer door soude de grove ende quade materie te meer vergroven / ende meer pijnen verwecken. Men sal alle vijf oft ses daghen de vuyl gecorumpeerde humoren upten hoofde drijven / tsy met de voorsz. Pillen / oft met Pillen Aggregativæ. Cociæ, Assaieret vermengt. Bloetrijck zijnde salmen hem de Hooft-ader inden Erme laten / oft hem coppen op de schouderen setten / om soo de materie af te leyden / ende openen hem de Speen-aderen / oft doen den vrouwen haren natuerlijcken vloet comen. Ende soo de pijn soo noch niet cesseren en wilden / so salmen hem eenige sweet-drancken sommige dagen laten gebruycken / als den Guaiaco zarza parilla, etc.

Verbuylinge en afetinge des Tantvleesch.

Neemt de wateren Peculi rosarum, van Weechbreeden / en van Dichory, ana ℥ ij. daer Tantvleesch mede gewasschen.

Maer seer verbuylt zijnde salment Tantvleesch eerst suyveren met de decoctie vande wortelen Cichorij, Scabiosæ ende Chelidoniæ, ana ℥ vj. daer in resolveren den Honich van Roosen ℥ ij. oft de syrope van Roosen Laxative / oft noot zijnde den Ægypsiacum een weynich ghereſolveert en Cichorei-water / daer Tantvleesch mede gewassen / ende doecrkens daer in genet / ende daer op geleyt: Oft neemt een ℈ j. Aquæ fortis, Roos-water ℥ j.

Om te drooghen ende te heelen.

Neemt de decoctie van Weechbrede / Cormentil-wortelen / Willigen bladen / Argentinæ, Agrimoniæ, Braem bladeren / roode Roosen / ana M j. dese in Gerste-water gesoden ℔ ij. door gedaen salmen daer in resolveren de syrope van de drooge Roosen / daer mede gewassen / daer nae met dit Liniment het Tant-vleesch ghestreken.

Neemt gebrant Yvoor / root Corael / Ossis sepiæ, rooden Roosen / Myrrhæ, Aloës, ana ℈ j. Honich van Roosen ℥ j ß. vermenghet tot een Liniment.

Oft.

Neemt het pulver van root Corael ʒ ij. van Antheræ rosarum ʒ j. met Honich van Roosen tot een Liniment vermengt / daer de Tanden na de wassinge mede gestreken / ende daer aen laten blijven / hier van vindy meer ander remedien inde ghebreken des monts verhaelt.

Om de lossichept ende uytvallinge / afetinge der tanden / ende der Neusen te verhoeden ende remedieren.

Losheyt der tanden ende het afeten der Neusen.

Neemt het water Peculi rosarum, oft van Weechbreden daer salmen in resolveren ghebranden Aluyn eerst in roode Wijn ghebluscht oft in Azijn / oft vermengen daer toe ghebranden Herts-hoorn / pulver vande roode Roosbladen / oft inde plaetse van dien de syrope vande drooge Roosen / oft vande Queen / daer de tanden mede ghewasschen.

Item neemt Aqua fortis ℈ j. Roos-water ℥ j. dit vermengt / ende het Tantvleesch daer een weynich nat mede ghemaeckt.

Tenselven.

Neemt de wortelen / Bistortæ, Tormentillæ, ana ℥ j. Pilosellæ fragariæ, Potentillæ, roode Roosen / ana M j. Balaustiarum antheræ rosarum, ana ʒ iij. dese in roode Wijn gesoden / en het Tantvleesch daer mede gewasschen / ende daer aen ghehouden.

Hier nae aldus bestreken.

Neemt de syrope van Myrthus oft van drooge roosen ℥ j ß. Yvoor ghebrant / root Corael / Terræ sigillæ, Antheræ rosarum, ana ℈ j s. daer de tanden mede bestreken.

Oft.

Neemt gebranden Aluyn / gebrant sout / gebranden Herts-hoorn vermengt met de syrope van drooge Roosen.

Indien de tanden door eenighe van dese swert geworden zijn.

Neemt Aqua fortis ℈ ß. Roos-water ℥ ß. Peerlen cleen ghewreven / dit onder een vermengt / ende daer Catoen oft doecrkens in genet / ende de tanden daer mede gewreven suyvertse seer.

Oft aldus ende niet so sterck.

Neemt root ghewreven Corael / Mastick / Herts-hoorn gebrant / ana ʒ iij. honich van Roosen q. ß. dit tot een Liniment vermengt / daer de tanden mede ghewreven. Hier van vindy ruymer inde ghebreken der tanden.

Vande pijn inde junctueren gheschiedende.

Dit gebreke sietmen veel in deser plagē verschijnen meest voor den eten/ ende des nachts den patient quellende/ ende daechs rustende/ welcke pijn daer gecauseert wort door de excremententen daer toe gesondē als gegroept/ so upter Maghen/ als uyt de Lever/ wesende een phlegmatijcke ende melancholeuse materie/ door de verbrandinghe gheschiet/ ende na gelatē/ wesende gemeenlijcke tweederley met geswel/ eñ sonder geswel/ met geswel oft herdichept sal hier nae verhalen. Sonder geswel zijnde salmen t'Lichaē purgerē met de Pillen Fœtidę oft Hermodactylæ ʒ j. oft ℈ iiij. na dē eersten slaep inghenomen/ daer nae de plaetse aldus fomenteren.

Fomentatie.

Neemt de bladeren Altheæ, Parietarię, Salie/ Magelepn/ Calaminthæ. Rosemarijn/ ana M j. Chamil/ Meliloot/ Dil-bloemen/ Semelen in eenen doeck gebonden/ ana M ß. die gesoden/ ende daer mede ghefomenteert/ ende nu wel gefomenteert zijnde / ende met eenē wermen doeck afghedroocht / salmen terstont de plaetse bestrijcken met olie van Chamil van Dille/ ende vande Pierwormen/ ana ℥ j. Ofte gebruyckt in desen het Emplastrum, hier voor inde hooft-pijn verhaelt.

Oft aldus sonder den *Argentum* viuum.

Neemt Vnguenti martiati, Resumtivi, Aragonis eñ Dialtheæ composi. ana ℥ iij. Pyrethri, Hermodactyli, Gengheber/ Nitri, ana ʒ j. olie Vulpini, Nardini ende van Chamil/ ana ℥ j. olei é lateribus, ende van Terebinthijne/ ghebrandē Wijn/ ana ℥ ß. Peter-olie ʒ iij. Aristologię rotundæ ʒ j ß. Was q. ß, hier uyt eē Vnguentum ghemaeckt. Item men mach ten eersten een sacrken met Semelen gevult/ daer oplegghen.

Oft.

Neemt Stœchas arabicæ, Pulegij, Sampsuchi, Rosemarijn/ Salie/ Origani, ana M j. Dil-bloemen/ Meliloot/ Chamil/ ana M j ß. Alsem/ Lauwer-bladē/ Matuby, ana M ß. dese machmen altemet sieden in Wijn/ oft in Wijn/ ende half water/ oft altemet alleen in Azijn / ende met Sponcien daer in ghenet / ende wel uytghedout / ende d'een voor ende d'ander nae werm daer op gelept: Oft nemen een sacrken met Semelen/ ende int tnat genet/ ende werm daer op ghelept.

Item een Looch uyt Geneverhout asschen eñ Azijn gemaect/ eñ daer sponciē in genet/ ende daer op gelept. Oft met olie van Ruta, van Lelien/ eñ van Scorpioenen. Den olie Viperini wort in desen olie bovē al gepresen. Desgelijcken den Oleum guaiaci. Item uyt dē Bakelaer/ oft Genever-besyen door den Alenbick overghetoghen.

Ende is dit boven al om de pijn te versoeten.

Neemt 40. doeyeren van Eyeren hert gesoden/ Pyrethri ℥ vj. wel cleen gepulvert / eñ onder een vermengt ende door eē glasen vat sonder helm gedestilleert/ dat is/ door een Retorta, met een traech vyerken int eerst/ maer daer na stercker makēde. Ende onder de eerste Liqueur salmen wederom vermengen Castorei ℥ j. witten Wieroock ℥ ß. Hermodactyli ʒ vj. vermengt zijnde salment distileren/ ende daer onder vermengen wat Bakelaers/ eñ wederom destilleren/ ende dit diemael gedaē / salmē daer eenen olie uyt destillerē/ die alle ander remedien om de pijn te versoeten te boven. Desgelijckeñ moetmen de materie doort purgheren te niet doen.

Vande knoestachtige herdichept.

De herdichept diemē altemet vercrijcht in deser plagen na oft met de pijne/ so int thooft/ Ermen ende beenen/ zijn altemet so hert datse niet dan beenen en schijnen te zijn / ende houden in haer verscheyden materie: welcke inde sommige is al oft gesmolten gumme waer/ de ander hout in haer een weecke materie al oft spec waer: sommige een meelachtige materie. Desgelijcken zijnde met Honichachtige materie/ oft substantie. Int t'Hooft zijnse in haer meest onthoudende een speckachtige / oft Honichachtighe altemet oock een meelachtighe substantie : Maer inde Beenen zijnse meest steenachtich verhert.

Aengaende de Cure.

De verherde beenachtighe herdicheydt als geheel versteent zijnde worden selden wel genesen. Nochtans cant altemet gheschieden datse ghenesen/ doort Decoctum zarzæ parillæ, ende ander resolverende medicamenten.

Alle de herdicheden van binnen hebbende een meelachtighe oft Papachtighe materie Ateromata gallica genaemt : Oft oock de Honichachtighe substantie inhout Melliceris gallica ghenaemt / worden door het opensnijden genesen / en zijn dese so pijnlijcken niet als den Steotoma ghenaemt/ om dat hy een vetachtighe substantie in hem heeft/ dese om de groote pijn te schouwen en wort doort snijden niet ghenesen: maer allen door resolverende medicamenten.

Daerom de steenachtige tumore Steotoma hoe wel hy met grooter swaricheyt geholpen wort/ salmen den selven nochtans met de decoctie Zarzæ parillæ gaen besoecken / die in desen daer seer toe gherecommandeert wort/ ende niet te min oock ander resolverende medicamenten ghebruycken van buyten.

Aldus om te morwen ende te resolveren.

Neemt de wortelen Altheæ, Ebuli, Iridis, vande Leliē/ ana ℥ ij. Maluwe/ Violen/ Chamil/ Meliloot/ Dille / ana M ij. Lijnsaet M j. Vijghen nō. xij. dese in Pensop ghesoden op tleste daer toe doende witten Wijn/ ende daer mede gefomēteert/ ende de plaetse noch werm zijnde/

zijnde / ende afghedroocht salmen een Emplastrum terstont op leggen aldus. Emplastrum.

Neemt de voorsc. ghesoden wortelen ende cruyden door eenē teemst gewreven/ eñ scrabt daer de wortelen van Bryonie eñ vande wilde Comcommerē daer onder / ana ℥ ij. het vet upten schenckelē vande Calveren / Verckens ende Gansen vet/ana ℥ ij ß. Styracis liquidæ, admoniaci, Galbini in ghebranden wijn gheresolveert/ana ℥ j. Was q. ß. hier een Cerotū oft wildy liever een Vnguentum daer upt gemaeckt/ende daer op gelept / ende wildy doeter Argenti vivi ℥ iij. toe.

Ander willen datmen de wortelen Altheæ cleen stampen sal / ende in ghebranden Wijn gheweeckt/ghestampt / ende als een Plaester daer op ghelept. Ende moet dese vermorwinge oft resolveringe metten eersten gebruyckt worden / al eert tgebeenten bedorven is/ende nu gherijpt zijnde terstont met een gloeyent Yser openen/oft snijden: Ende oftmē nu saech dat de voorsc. medicamenten niet en holpen/ so salmen die openen met een Vliem/ ende dat inde maniere van een Myrthus-blat: Maer sien datmen geē Arterien oft Aderen en quetst oftse daer onder gelegen waren/ ende snijdense recht/ten waer dat se inde Liesenen/ende op sommige ander plaetsen gelegen waren/ ende open zijnde / moetmense van binnen wel uytsuyverē op datse niet wederom aen en groeyen: eñ tbloet dat daer upt soude mogen bloeyen / salmen stoppen met een sponcie inden Oxycrato genet daer op houden/oft met het wit van een Ey vermengt met de bloetstoppende pulveren. Als.

Neemt Sang. Drac. Boli armenæ, ana ʒ ij. Wieroock/Mastic/Aloes, ana ʒ j. Hasen hayr seer cleen gesneden ʒ j ß. Amber, root Corael/ ana ℈ ij ß. met het wit van een Ey vermengt/ ende daer in ghelept met Carpie, ende ghebruycken oock u versoetinghe als met het wit van eē Ey / met olie vā Roosen wel vermēgt/ ende ofter eenige reliquien waren binnen blijvende/ salmen om tselve te doen consumeren het Vnguento ægyptiaco, oft met den Præcipitato daer toe ghebruycken. Ende oftmen den selvē niet met de Vlieme openē en mocht doort belet vande Aderen/Zenuen/oft Arterien / so machmen tselve beginnen met Cauterien: als nemende levende Calck met Seep vermengt/ ende daer op gelept/oft met eenige ander caustijcke/oft scherpe Looghen.

Hier na de eschare met boter oft ander vetticheydt upt doen vallen/ende daer nae consolideren. Maer noteert dat ghy de Cauterien niet te diep en stelt op dat ghy tgebeentē daer door geen hinder en doet/ende doet corrumperen.

FINIS.

Hiermede goetwilligen Leser wil ick desen Lusthof der Medecijnen besluyten / ende den Heere bidden / dat mijnen grooten arbeydt die ick in dit werck hebbe gedaen / mach strecken tot hulpe ende troost van vele ellendighe menschen/ ende datse alleen de eere daer vā toeschrijven den oppersten Medecijnmeester/onser zielē ende lichaems/den welckē moet gelooft ende gepresen zijn in alle eewicheyt/Amen.

Vande gewichten der Medecijnē ende haer teeckenen/eerst beginnende van het alderminste gewichte datmen Granum noemt/ wesende een beginsel van alle ghewichten/ ende wort vande Goutsmeden een Aesken genaemt. Sy dolen seer die daer Terwen/Gersten oft ander greynen voor nemen: Aengesien sy seer onseker van grooten ende ghewichten zijn.

Granum	G. Dat is een Aesken.	
Obulus	℈ ß.	G x.
Scrupulus	℈ j.	G xx.
Dragma	ʒ j.	℈ iij. G. lx.
Half once	℥ ß.	ʒ iiij.
Vncia	℥ j.	ʒ viij.
Anderhalf once	℥ j ß.	
Quadrans oft Quartarius	℥ iij.	Quadrans een quaert.
Halfpont	℔ ß.	℥ vj.
Een pont	℔. oft lib.	℥ xij.
Anderhalf pont	℔ j ß.	℥ xviij.
Maer een mercatourael	℔. hout	℥ xvj.

Manipulus een hantvol/ende men teeckent aldus. M.
Pugillum is so veel alsmen met drie vingeren grijpen mach/ende men teeckenet aldus. P.
Ana datmen aldus teeckent/ana, Dat is van elcx so veel alsser dan navolghen sal: Als by dusdanighen exempel.

Neemt de wortelen Lapathi acuti Cichorij,ana ℥ j.agrimonię,Cassuthę,ana M j.Capillus veneris,Asplenij,ana M ß.Seminis anisi & fœniculi,ana ʒ j.Absinthij vulgaris P j ß. Passularum exacinatarum ℥ ß.Prunorum, Damascenorum nō.viij.Florum cardiacorum, ana P j.dit gesoden in ß q. aqua,dat is/in so veel waters alst ghenoech is:Hier na salmen van de decoctie nemen ℔ j ß.ende daer so veel Suycker in gedaen q ß.om te soeten/etc.

Maer so daer staet ana sonder eenich gewicht daer aen te volghen / so salmen van elcx even veel nemen.

Register van alle de Cruyden/ Wortelen/Boomen/Vruchten/Gummen/ende ander Simplicien in desen Lusthof der Medecijnen begrepen.

A.

Abies vande Griecken Elate, eenen Dennen boom/ ende zijn twee geslachten/ den eenen met witte basten/ eñ wort den wittē Dennenboom genaemt. D'ander met roode basten/ ende wort den rooden Denneboom genaemt/ ende wort desen vande Grieckē Pitys vande Latijnen Picea ghenaemt.

Abiegna resina liquida.

Abiegnum oleum ende Abietis lacryma, hier te lande heetment inde Apoteeckē Terebinthina veneta, dat is/ Veneetschen Terebinthijn/ eñ om dat desen hooger van prijs is/ wort daerom dickwils met dē Terebinthijn oft dē dunnen hersch upt den Larijcken boō Resina laricea ghenaēt gevalst: anders souden men desen hersch mogen onderschepden: want upten jongen Denne boomen vloepende/ oft tusschen zijn schorssen ligghende is veel subtijlder van substantien/ ende lieflijcker van reuck ende smaeck / ende een jaer out zijnde wort hy geelder. Hier van salmē inde letter R verhalen.

Abiga soeckt Chamepitys.

Abrotonum, Averupt oft Averoen.

Absinthium, Alsem.

Absinthium marinum soeckt Seriphium.

Acacia gebrupct daer voor tsap upten wilden Prupmen ofte Sleen.

Acanthium, witte wêech Dijstel.

Acetosa oft Oxalis, Sulcker oft Suerinck.

Acetum, Azijn.

Acetum rosaceum, Azijn van Roosen.

Acetum scilliticum, Azijn van Scillen.

Ætabulum soeckt Vmbilicus veneris.

Achanthus oft Achantha topiaria , valschen Beeren clau.

Accipitrina oft Hieracium soeckt inde H.

Achilla soeckt Millefolium.

Acini dat zijn cleene besyen bedicht aende anderen hangende/ als Drupven eñ Vlier-besyen/ Bacci zijn veerder vande anderē hanghende alsmen siet aenden Lauwer boom/ Olijven/ Cornolien/ Myrthus/ etc.

Aconitus is een Fenijnich crupt / ende zijn vā verschepdē geslachtē Wolfs-beer/ oft Dool crupt ghenaemt.

Acorus officinarum, oft Acorum adulterinum oft Pseudoacorus, dat is/ onsen Iris lutea: wāt de wortelē van desen gelen lisse/ Boerboonen genaemt/ wort vande Apoteeckers voor den Acorus ghebrupckt/ maer tot achterdeel vande siecken/ als ons veel geleerde waerschouwē. maer men sal daer voor verkiesen de wortelen diemen Calamus aromaticus oft Odoratus noemt: hoe wel den rechten Calamus adoratus hier niet en wast/ oft ghebracht en wort/ als hier na verhaelt sal worden/ ende is een rietachtich ghewas ende liesch.

Acus muscata oft Acus pastoris soeckt Herba roberti.

Acuta spina, witten Haech doren/ soeckt Oxycantha.

Acutella soeckt Ononis.

Adeps, Pinguedo ende Axungia, dat is/ vet oft smeer upt alderley gedierten / hoe wel sommige onderschept maken tusschen Adeps eñ Pinguedo: want Adeps herder als Pinguedo is/ daerō en smeltet soo haest niet als het Pinguedo, ende gesmoltē zijnde wordet terstont ooc wederom hert: Maer het Pinguedo smelt terstont/ ende storckelt over lanck saem.

Axungia wort oock gemeenlijcken voor weec smeer genomen/ tsy upt Verckens/ Ganssen/ Hoenderen/ etc. Maer dese worden gemeēlijcken d'een voor d'ander verstaē / ende genomen.

Adianthum, Polytrichrum, Callitrichū, Cincinalis, Supercilium terrę ende Terrę capillus , onder desen naem van Vrouwē-hayr/ wort onsen Muerupt nu gemeenlijckē voor den Capillus veneris ghebrupckt/ ende wort van Hieronimo bock voor den Adianthū album ghenomen/ ende den Trichomanes oft Weder doot voor den Adianthum nigrum ghehouden.

Æris flos soeckt Flos æris.

Æris squama soeckt Squama æris.

Ærugo, Spaens-groen.

Æs vstum salmen verkiesen dat int stampen root wort/ ghebrant Coper.

Affodelus soeckt aphodelus.

Agaricus is eenen spongieusen aenwas aendē Laricken boom/ men salse verkiesen die seer licht/ voos/ ende lichtelijcken breect: want de sware/ vaste ende dichte/ en dient inde Medicijn niet.

Agallochum soeckt Lignum aloes.

Ageratum, oft Eupatoriū mesues als sommige meenen soeckt Stœchas citrinę.

Agnus castus, Salix marina, Salix amerina oft Vitex, Kijn willighen.

Agresta, Omphacium, Omotribes , Verjups soeckt Omphacium.

Agrifolium oft aquifolium, Hulst.

Agrimonia soeckt Eupatorium.

Agrimonia sylvestris soeckt argentina.

Agrionara soeckt Spina alba.

Aithales, soeckt Sedum.

Aiuga oft Iua arthetica soeckt Iua moschata.

Alcea, Herba simeonis oft Herba vngarica, Simaerts-crupt/ ende is een gheslachte van Maluwe.

Alchechengi oft Alkekengi , Halicacabum,

Vesicaria, Vesicula , Trichon ende Callion, Crieckenover Zee/Jeuden Kerssen.
alchimilla soeckt Pes leonis.
Alcocabum, leest Cinara oft Cynara.
Alica seu Halica , is een maniere van Terwe oft een seker compositie upt corenwerck ge-maeckt/by den voorouders bekent.
Alkali vel kali, soeckt Empetrum.
Alisma oft Damasonio , oft Plantago aquatica als Rodeletius wil/ maer Matthiolus toont daer een ander voor.
Alisma Tragi, soeckt Mentha Græca.
Alleluya, soeckt Oxys.
Allium, Scordum, Loock. In hooch duyts Knoblouch.
Alnus nigra, soeckt Frangula.
Alkeieri, soeckt Leucoia.
Aloe is een sap upt een cruyt oock Aloe genaemt/ mē sal hem verkiesen die suyver en̄ claer is.
Aloe Gallica Apulei, siet Gentiana.
Alsine, Morsus gallinæ en̄ Hippia , Muer oft Hoender beet / ende zijn van verschepden gheslachten.
Altercum, leest Hyoscyamus.
Althea, Hibiscus, Ibiscus, aristalthea: Bismalua ende Maluaviscum, witten Huemst/ witte Maluwe.
Alumen, Aluyn ende ons voorouders hebben drieder ley Aluyn gebruyct: Als Liquidum, Rotundum, Scissile: Maer alsmen in eenige compositien alleen Aluyn vint / so salmē al-leen den Scissile daer by verstaen/dē witstē/ seer tsamen treckende en̄ sterck van reuck/ ende als haer van een gedeelt is den besten.
Alumem catinum, dat is/ Sal Alkali en̄ wordt vande asse alkali ghemaeckt.
Amara dulcis, soeckt Dulca amara.
Amaracus oft Samsuchus, Mageleyn / soeckt maiorana.
Amaranthus, Duysentschoon/Fluweele bloe-men/Samat bloemen.
Ambarum, Amber/oft Ambaracane , Amber oft Amber-grijs / en̄ is van coleuren grau-achtich met witachtige Aderen doortogen/ en̄ is tbeste / maer den swerten en is so goet niet. Neemt een spel en̄ steect daer in/ daer den meesten olie upt comt is den besten.
Ambrosia, soeckt Botrijs.
Ameos, Ami, Ammi, Cucuminū, Æthyophy-cum, Cucuminum regium en̄ Cucuminum Alexandrinum, Ammium, Ammey.
Ammoniacum is een gumme / ende men salse verkiesen die wel ghecoleurt is / daer gheen steerkens oft steenken in vermengt en zijn: Maer gheheel suyver / bitter van smaeck/ cleene stuckskens/schier den Wierooc gelijck zijnde/ende by na den Castoreum van reuck gheliickende.
Amydum oft Amylum, Stijffel oft Amandel-donck.
Amigdalus, een Amandel boom.
Amygdala, oft Amygdalum , Nux Greca, Nux longa, een Amandel.
Amygdalum oleum, Amandel olie.
Anacardina zijn in Indien in veel plaetsen/en-de gelijcken de boonen/maer zijn wat groo-ter/en̄ worden als de Olijven gesouten/ en-de zijn goet om te eten / hebben in haer een honichachtich sap bloetroot: Oock wassense in Cicilien opten Aethna. In Indien heet-mēse Bibo, de portuguesen Fava de malacca, de Arabiers noemense Baladore.
Anagallis a Iacobo manlio vocatur , Morsus galline, Guyghelheyl.
Aanagallis aquatica, siet Becabunga.
anchusa is een cruyt den Ossen tongen gelijc/ met purperen bloemen/roode Ossen tongē.
anasphorum soeckt Filix.
andrachne, soeckt Portulaca.
andrachne agria, soeckt Sedum.
anethum, Dille.
anethimum oleum, Dil-olie.
angelica behout den selven naem in duyts.
angina lini, soeckt Cuscuta oft Cassutha lini.
anguium senecta, soect Senecta anguim.
anguria soeckt Cucumis satiuus.
anisum, Anijs.
anonis oft Ononis, arresta bovis , Resta bovis, acutella, Prāg-wortel oft Stal-cruyt/ soect Ononis.
anserina, soeckt argentina.
anthophylli zijn de groote Cruyt-nagehelen/ maer niet so sterck oft aramatijcke.
anthimonium , Stibium oft Stimmi , Spiess-glas/anthimoniæ.
anydros, siet Narcifcus.
anthera , dat zijn de gele hayrkens int midden vande Roosen.
aphronitum ende aphrolitum, soeckt Nitrum.
apiaria leest Iasminum.
apiastrum soeckt Melissa.
apium, Eleoselinum, Hydroselinum agrion, a-pium palustre, ende Paludapium , Joffrou merck.
apium hortulanum, soeckt Petroselinum, Pe-terselie.
apium saxatile, soeckt Petroselinum macedo-nicum.
aquilegia, aquilina ende aquileia, Aquileyen. Aqua-water Aqua mulsa mede.
arcium soeckt Bardana.
aresca bovis, leest anonis.
argentina, Potentilla, anserina , agrimonia syl-vestris, Ganserick
argilla, Cley oft Leem.
aristalthea leest althea.
aristologia longa, ende Rotunda, langen/ende ronden Hool-wortel/Osterlutie.
arocum ende articocaulis soeckt Cinara.
arthanita siet Cyclamen.
arthemisia, Byvoet.
arsenicum cristallinum, oft Realgar, het wort upt auripigmento nativa gemaeckt.
asarum, Nardus rustica, Nardū silvestre , Mās-ooren oft Hasel cruyt.
arundo, Riet/ende oock mede zijn verschepden soorten.
asellus, siet Millepes.
asclepias, soeckt Vincetoxicum.
asphalthus en̄ Naphtha ontbreken ons : maer voor beyde desen ghebruycktmen den Peter-olie: welcken olie om dat hy als den asphal-thus stijf zijn souden/ so koocken sy hem in een coperen ofte oock wel in een Yseren vat: maer om dat den olie in het koocken alsoo haest brant

brant ſalmen tſelve met eenen lÿnen doeck int water nat maken / ende int vat ghehouden behindert den brant.

Aſpalatus, wort van ſommige gehouden voor ſoorte van Acaciæ, Ander houdent voor den Lignum aloes : Maer men ſal daer voor verkieſen tſaet Agni caſti.

Aſparagus oft Sparagus ende Corruda, Corael-crupt.

Aſphodelus, Haſtula regia, Affodelus, Albucum, Affodillen.

Aſplenium, Pteris, Scolopendrium verum, Herba dorota, Ceterach / Milt crupt ofte Steenvaren.

Aſplenium magnum & Aſplenium ſilveſtre, oft Longitis Aſpera.

Aſſa fœtida, ſoeckt Laſer Cyrenaicum.

Aſſa fœtens ende Aſſæ, Duyvels dreck/Fierelefomfa.

Atramentum ſutorium, Calchantum ende Vitriolum, Coperoot.

Atriplex, Chryſolochanũ, dat is/Aureum olus, Melde / Nota dat den Bonus Henricus Aureum olus wort ghenaemt.

Auellana nux, Nux præneſtina, ende Nux poetica, een Haeſnote.

Auena, Haver.

Aureum malum.

Auricula muris oft Myoſora, Muys ooren.

Auripigmentum Rubum oft Sandaraca Græcorum.

Aripigmentum citrinum, dat is/ Arſenicum naturalis, dat is opriment, ſoeckt Arſenicum cryſtalinum.

Aurelia, ſoeckt Stœchas citrinę.

Apungia, ſoeckt Adeps.

Azoon, ſiet Sedum.

B.

Baccæ lauri, Bakelaer/Daphnococci Idem.

Baccæ Iuniperi, Geneverbeſien.

Balauſtium, de bloemen vanden wilden Granaten.

Ballote, wilden Marubium.

Balſamita maior Dodonęi, is Mentha Græca matthioli oft Saluia Romana, Balſem/ſoect Laſſulata.

Baptiſecula, oft cyanus, Corenbloemen.

Barba capri, ſoeckt Regina prati.

Bardana, Arcium, Perſonatia, Perſonata, Dardana ende Lappa, Cliſſen.

Baſilicum oft Ocimum, Baſilie.

Bacia, ſoeckt Paſtinaca.

Baurach, ſoeckt Nitrum.

Bdellium is een gumme doorſchÿnich / bitterachtich / van binnen vet lichtelickẽ ſmeltende/die beſt is ſonder houtachtige ſtuckens ende vuylichept vermengt zÿnde / ende met witte vleckens beſmet.

Becabunga oft Anagallis aquatica, Waterpungen oft Bekebunge.

Bedegar oft Bedugar, is een ſeer onſeker ghewas: want ſommige ſeggen dat de ſpongieuſe rouwichept is die aende wilde Rooſen Cynoſbaton oft Caninus rubus gheſaemt/ waſſen: Ander verſtaen daer by de opperſte bollekẽs vande Cardo benedictus / ſommige nemen de teere ſcheutkens vandẽ dÿſtel Spina alba. Anders Agriocuiata genaẽt/ oft Spina regia ende Cardus Ranterius vande Arabiers Bedeguar, Ander ſegghen dat niet dat rontharich ghewas daer by te verſtaen en is : Maer voorwaer ſy ſegghen dattet eyghentlÿcken is den dÿſtel Carlina genaemt / ende in Griecx Leucantha, Polygonaton oft Cardo patium ghenaemt.

Bellis oft Bellius, dat is Conſolida minor, oft Herba magarita, maer int wilt waſſende ſoo heetment Primula veris ; Matelieven oft Kerſſouwen.

Benedicta Herba, dat is/ Caryophillata oft Naghelcrupt.

Benioin, Beniuin oft Benzoin is een materie als Myrrhe oft Wierooc / vloeyt uyt eenen hoogẽ dickẽ boom : Als dẽ Limoenẽ boom/ ſonderlingen uyten ſtruyck/ den beſten gom vloeyt uyt de jonge boomen/eñ is vã coleuren ſwertachtich met goeden reuc / eñ wort genaemt Benjuin de Boninas, dat is/ Benjuin vande bloemen/om zÿnen goeden reuc/ Den tweeden wort ghenaemt Benjuin Amendoado, dat is / Benjuin vande Amandelen/dat is / om datſe met ſtuckens van witten Benjuin gemenckt is/ eñ is met het ſwert onder een/ eñ leyt al of het Amandelẽ waren die overmitſen geſpleten zÿn/ eñ deſe twee ſoorten zÿn de beſte. De inwoonders van het Conincrÿck van Zion / int Eylant van Samatra eñ Iavas daerſe waſt heetẽ ſyſe Coningion, de Moren eñ Arabiers heetenſe Lovau Iavy, dat is Wierooc van Java. De Decanÿns eñ van Ballagatte noemẽſe Vudo/inde Eylanden van Sumatra eñ Iava waſt de ſlechſte.

Berberis, Criſpinus, ende Spina ſancta, Sauſeboom.

Beta, Beet.

Beta ſilveſtris als Iacobus manlius ſeyt is Plãtago, Weechbrede.

Bethonica, Vetonica, oft Ceſtron, Bethonie.

Bipennula, ſoeckt Pimpinella.

Biſmalua, ſiet Althea.

Biſtorta oft Serpentaria, Nader wortelen oft Herts tonghen.

Bitumem Iudaicum : Men ſal verkieſen dat claer eende purperachtich ſchÿnende is/ gewichtich met ſtercken reuck/den ſwertẽ ende vuylen en is niet goet.

Blatta Byſantia, Vnguis odoratus oft Onyx, is een ſchelp van eenen viſch/ men noemtſe ooc Concha Indica, het is den Caſtoreum by na van reuc gelÿc/ eñ wort veel om zÿnen reuc gebruyct/eñ ſmelt lichtelÿcken aent vyere.

Blitum, Mayer.

Bolus armenius, Bolus armena oft Armenia, ende Armenia terra, Bolus van Armenien.

Bombax, Goſſipium, Cotũ oft Xylon, Cathoẽ.

Bonus henricus, Tota bona, oft Aureum olus.

Borago, Bornaſie/ſoeckt Lingua bovis.

Borax oft Cryſcolla, Boraes.

Botrys oft Ambroſia, Druyven-crupt.

Branca Vrſina, ſiet Achanthus.

Branca leonina, leeſt Paſtinaca.

Braſſica, Crambe, Caulis, een Coole.

Braſſica Pompeiana, Braſſica cypria, Cauliflores, bloem-coolen.

Braſſica cumana oft Braſſica rubra, ons groote roode Coolen.

Braſſica capitata, Tritiana oft Imperialis, Cabuys-coolen.

Braſſica marina, Soldanella, oft Soldana, Zeewinden.

Brunella, ſoeckt Prunella.

Bruſcum, ſoeckt Ruſcum.

Bryon, Vſnea vande Arabers Splachnon, Moſch / het beſt dat wy inde Medicijn gebruycken / waſt in onſe landen aenden Popelier-boom.

Bryon, Hoppe/ leeſt Lupulus.

Bryonia, Vitis alba, oft Viticella, Bryonie.

Bryonia nigra, Vitis nigra, Chriſtophoriana, eñ Coſtus niger, maer ten heeft metté rechten Coſtus geen gelijckeniſſe/ wildé Bryonie.

Buceras, ſiet Fœnigrecum.

Bugloſſum, Bugloſſe/ onſé Borago is den Bugloſſum byons voorouders geweeſt/ gelijc ſommighe gheleerden ſchrijven.

Bulba agreſtis, ſoeckt Ephemera.

Bugla, Conſolida, Solidago, Conſolida media, Senegroen.

Bunias. leeſt Napi.

Bulbus vomitorius, ſoeckt Narciſcus.

Buxus vande Griecken Pyxos, Boſ-boom oft Palm-boom.

C.

Cacabus veneris, als Anthonius muſa ſeyt/ ſoeckt Nimphea.

Cadmia oft Cadmia fornicaria, dat is Calaminaris. Men ſal hem verkieſen die druypſachtich eñ getroſt is/ hangende int opperſte vande ovens daermé het Coper giet/ dicht eñ tamelicken gewichtich oft lichtachtich/ van coleuren / den Spodium gelijc/ ende gebroken zijnde iſt roeſtachtich / oft den roeſt van Coper ghelijck.

Calabrina, leeſt Lonchitis.

Calamandrina, ſiet Chamedrys.

Calamus odoratus waſt op veel plaetſen in Indié/ als int lant vã Goa eñ daer ontrent/ oock veel in Egypten, het is een dun riet/ verſch zijnde en bleeck geel/ met veel cnoopkens / int breken ſplinterich / van binnen ſpongieus als een Spinnewebbe/ wit ende taep / int cnauwen tſamen treckende met eenige ſcherpe bitterheyt/ eñ heeft in Indien veel verſcheyden namen : want int lant van Goa heetet Waycan, die Decanijns Vache, de Malabaren Vaſahu, de Malaeyen Daringoo, de Arabiers eñ die van Egypté noemét Caſſab Elderira, veel verkieſen daer voor dé Lignum Aloës: Ander nemé den gemeenen calamum daer voor/ Calamus Aromaticus Iuncus odoratus, eñ Arundo odorata, is tſelve dat Calamus odoratus is.

Calamenthum oft calamintha, van ſommige Metaſtrũ zijn driederley geſlachten/ Munte.

Calcatrippa oft Flos regius, Flos equeſtris, Delphinium, oft als ander willé ſeggen/ ſo iſt het gene datmen Tribulus terreſtris noét.

Calcifragra ſoeckt Empetrum.

Calendula oft.

Caltha, Caltula ende Herba blanca, Gouſbloemen.

Calcitis oft Chalcitis, Arabice Colcotar ende Zegi is een ſpecie Vitrioli.

Calices glandium, oft Cupulę glandium, cappeñs vande Eeckelen.

Calx, Calck. Calx viua, levende Calck.

Callitrichon ende Polytrichon zijn eenderley gheſlachten.

Calicularis, leeſt Hyoſcyamus.

Calyx Roſarum, de Rooſen knoppen eerſt upt comende.

Chalcitis, ſoeckt Calcitis.

Chalcãthum, dat is Atramentum ſutorium, ſiet Virriolum.

Canabis oft Cannabis, Kempe/ oft Henp.

Canabina aquatica, ſiet Eupatorium canabinum.

Camcanum, dat is gummi lacca, ſoeckt Lacca.

Canceri, dat zijn onſe Crabben met de ronde ſchelpen / ende niet de lanclijvighe Creeften Aſtace leonis, ofte Gammares genaemt/ die men noch ter tijt t'onrecht Creeften noemt/ als ons Ariſtoteles met deſe woorden betwijſt/ ſegghende.

Cancer ſolus ex cruſtaceis non regitur cauda, & corpus cum quidem locuſtis ſquilliſque Longum fit, Cancris vero rotundum eſt.

Caudela regis, ſoeckt Verbaſcum.

Candelaria Idem, leeſt Phlomus.

Cantharides, Spaenſche vlieghen.

Canna, wilt Riet.

Camphora oft camphura tweederley / ende deſen gumme groeyt int binnenſte vande boomen ſo groot als Note boomen / daer ſe al ſweetende upt druypt/ den Campher van Borneo is den beſten / maer comt weynich in onſe landé/ ende van China/ oft Cincheu comende is veel ſlechter.

Capreolus oft clanicuarius, de Wijngaert-ranckens.

Capillus veneris, Venus oft vrouwen hayr/ ſoeckt Adianthum.

Capnos oft Fumus terræ, dat is Griſecom oft Duyvekervel.

Cantarides, Spaenſche vlieghen.

Capparis, Cappers.

Caprefolium, ſoeckt Mater ſilve.

Caput monachi, Traxacum, Dens leonis, Roſtrum porcinum, Vrinaria, Condrilla Galeni ghelijck als de ſommighe nemen Papencruyt / Honts Rooſen / Schorſt bloemen/ Cancker bloemen/ oft oock mede de Paerdé bloemen.

Cardamum, ſiet Naſturtium.

Cardamonium maius, dat is / Granum Paradiſum, Greyn.

Carabe, leeſt Succinum.

Carice, drooghe oft dorre Vijghen.

Carcioſi, Cinara, Cynara, Carduus ende Carduus

duus ſativus ende inder tijt Arocum, Alcotalum ende Artitocaulis, Artichout.
Cardo benedictus, carduus benedictus; cardo benedictus cruyt.
Carduncelus, ſoeckt Erigeron.
Carduus ramptarius, ſoeckt Spina alba.
Carduus veneris; Carduus fullonum, ſoeckt Labrum veneris.
Careum; Carum, oft Carui, witte Comijn.
Carlina oft Chameleon albus; Ever-wortel/ witten Ever-wortel.
Carmillę oft Carmelijn/ ſoeckt Myagrum.
Carthamus, Cnicus, Crocus hortenſis, oft Crocus ſarracenicus; wilden Soffraen.
Caryophyllata, Garyophyllata; Sana munda; Nardus ruſtica; Cariophillaet / oft Naghel-cruyt.
Caryophyllum, een Cruyt-naghel.
Carpeſium, ſoeckt Cubeben.
Caſſia fiſtula, Caſſia ſolutiva, Caſſia nigra, caſſia fiſtularis; Caſſie fiſtulen.
Caſſia lignea, Caſſia odorata ende Xylocaſſia, is een ſpecie van Caneel.
Caſſilago ſiet Hyoſcyamus.
Caſſuta, Cuſcuta, Podagra lini; Wrange / Vilt cruyt/ Schorſte.
Caſtanea, Caſtanea nux, Dios Balanos, dat is/ Iovis noot / ende Sardinia glans; een Corſtaengie.
Caſtoreum, oft Fiber, een Caſtor oft Bever.
Cataputia maior, Ricinus, Cherua, Palma Chriſti Wonder-boom/ oft Cruys-boom.
Cataputia minor, Latyris; Tytimalus, Sprinc-cruyt/ Sporie/ ſoeckt Tytimalus.
Caucalis, ſoeckt Daucus ſilveſtris.
Cauda equina, Equiſetum; Equinalis; Salix equina, Paertſtaert.
Cauda Lupina, ſiet Primula veris.
Caulis, ſoeckt Braſſica.
Camepithys; vel aiuga, Iua arthetica, Cragus noemet Velt-cypres / met Roſemarijn-bladen/ Harich ende met ghelen bloemen.
Celtica nardus, ſoeckt Nardum.
Centaurum minus, fel terrę, Febri fuga, Multiradix, oft Centaurium paruum; Centorie oft Aert-galle.
Centinodia, Corrigiola; Seminalis; Polygonon Sãguinalis, Proſerpinaca, Lingua Paſſerina, Weech-gras/ oft Verckens gras.
Centum capita oft Eryngium; Cruys-dijſtel/ Cruys-wortel.
Centrum galli, Gallitricum, Scarea, Matri ſilva, Scharley.
Cephalion, ſoeckt Sedum.
Ceraſa, Kerſſen oft Kriecken.
Cerefolium, Cerophyllum, eñ Cerephyllum, Kervel.
Cervicaria leeſt Dictannum.
Cerui Ocellis, ſoeckt Paſtinaca.
Ceruſa, Loot-verwe/ bly wit/ Ceruſe.
Ceſtõn ſiet Bethonica.
Ceterach ſoeckt Aſplenium.
Chalcantum, ſoeckt Vitriolum.
Chacitis miſij ende Sorij, deſe die zijn van een gheſlachte / ende sy zijn alle drie ſeer brandende / ende oock mede een eſchara naelatende: maer dẽ calcitis is noch wat minder brandende als den voorſc. miſij, ende het zijn al manieren van Vitrioli ende Metallijcke ſubſtantien/ ſoeckt Miſij.
Chamedrys, Trixago, Chamedryos, Quercula minor, Quercus terræ; ende Serratula, Chamanderlijn.
Chamepithys, Aiuga, Abiga, oft Iua Arthetica Cragus noemet Velt-cypres/ met Roſemarijn-bladen/ Harich / ende oock met ghelen bloemen.
chameleo; Mezeron, Rapiens vitam & faciens viduas.
chamemęlum ende chamomilla; Camille.
chelidonium maius, Hirundinaria maior, chelidonia. Gouwortel/ oft Schelwortel.
chelidonium minus, Hirundinaria minor; Scrophularia minor eñ ficaria; cleene Gouwe/ oft cleen Speen-cruyt.
cheiri, ſoeckt Leucoa.
cherua, ſiet caputia maior.
cherophyllum, leeſt cerefolium.
chironia Vitis, ſoeckt Vitis nigra.
ceruilla, ſoeckt Siſarum.
chryſocolla, dat is/ Borax, chriſtophoriana, ſiet Bryonia nigra.
cicer ſatiuum; columbinum; dat is/ tamme Ciceren.
cicerbita, Sonchus, Lactucella, Lactura leporina, Lacterones, oft Traxacum Serapionis; Ganſen dijſtel.
cichorium ende cichorea; Cicorey.
cinara oft chynara, carduus, carduus ſatiuus; Arocum, Alcocalum, Articocaulis, Artichaut.
cinara ruſtica; ſoeckt Lambrum veneris.
cinabaris vero hodie ignoratur; Neotericorum facticia, Cinober.
cinamomum, Caneel.
ciſſampelos; leeſt Vitis hederacea.
citrago, ſiet Meliſſa.
citrium, ſoeckt Malum citreum.
citrones Idem, Citroen-appelen.
citrullum, leeſt cucumis citrullis.
clematis daphnoides; Peruinca; Vinca Peruinca, Vincoorden/ ingroen / ofte Maechden palm.
clinia oft cadmia grauwen Ooch-ſteen.
clymenon, ſoeckt Mater ſilva.
cnida, ignidia, leeſt Vrtica.
cnicus, ſiet carthamus.
coagulum is eẽ ſubſtantie des geronnẽ melcx datmẽ in ſommige plaetſen libbe noẽt: welcke libbe oft rinſel / inde Maghe der jonghe ſuyghende Calveren/ Lammeren/ Geyten/ Hazen ende oock inde jonghe Peerden ghevonden wordt / wanneerſe eerſt gheſoghen hebben: want in een groote half ure daer nae ſoo verandert dat ſelvighe ſoch in haer Maghe inde ſelve maniere ghelijck als den Wronghel vanden Soetemelck Kees/ daer de Boter noch een weynich by ſoude moghen weſen / ende dit is den beſten libbe/ oft coagulum; oft men ſoude dit coagulum oft rinſel aldus inde jonghe Calveren vercrijghen ende oock alſoo te ſamen doen rinnen: (Te weten / men ſal de jonge Calveren oock al eerſe geſodẽ hebben te drinckẽ geven van

het

het eerſte oft'tweede melc / na dat de Koey eerſt gecalft ſal hebben / ende die melck wort op ſommige plaetſē Grieſt ofte Greyſt ghenoemt / maer het derde oft vierde melck dat noemtmen Bieſt / de eerſte ofte tweede melc is dick / blinckende ende lijmich / maer den Bieſt valt wit ende dunne als Soetemelc / ende alſmen de Calveren die voorſc. melc te drincken gheven wil / en moetet maer bloetlau weſen: al of het upter Koeyē quaem / oft dat rinſel en ſoude niet ſo goet vallen / eñ dat ghy dat Calf oock langher liet leven als een ure na dat hy gedroncke͂ hadde / oft dat ghy hen de Greynſt voorſc. wat te heet in gaeſt / ſo ſoudet inde Maghe der Calveren te ſeer hert eñ dorre worden / als den voorſc. wrongel daer geen Boter oft geen melc by en is: ja weſende gheheel dorre ende onbequaem. Hy wort ten derden oock met Soetemelck ghemaeckt / dat ſyſe de Calveren lau laten drincken: Maer den anderen wort vanden genen die dagelijcx den Kaes maken meeſt gepreſen. Dit heb ic ons hier ſo ruym verhaelt / om dat de Authoren ons daer ſo weynich van geſchreven hebben / daer nochtans by den geleerden veel mentie van gemaeckt wort / dan dat Ariſtoteles daer een weynich mentie van makende is. *Lib.3.cap.21 de Hiſtoria animalium.*

Coccum infectorium, Coccos Baphica, Granum tinctorum, Arabice Kermes oft Chermes, Scharlakē beer oft Scharlakē greyn.

Cochlearia, Lepel-cruyt / Brittannica Plinij, als ſommighe nemen.

Colchicum, ſoeckt Ephemerum.

Colicea Theophraſti, ſoeckt Frangula.

Colocynthis oft Coloquintida ende Sicyania, Coloquint.

Colophonia is een gheſlachte van Herſſe dat vande ouders Colophonia reſina genaemt wort / ende heet alſoo na de ſtadt Colophon int lantſchap Ionię in Griecken gheleghen / daermen tſelve uyt pleech te ſeynden. Den Colophonia diemen voortijts pleech te ghebruycken / was vandē geſlachte van Herſſe die van ſelfs vloeydē upten Pijn ofte Dennen-boomē / daer nu ter tijt noch onbehoorlijcke͂ eē maniere van drooch Peck oft van verſoden Hers voor gebruyckt wort. Van deſen gheſlachte is oock den Spiegel-hers / diemē nu ooc t'onrecht Raſina arida noemt: waer voor ons voorouders een ander int ghebruyck gehadt hebben.

Colubra, ſiet Dracunculus.

Collyria zijn de weecke ende vochtige medicamenten diemen inde Oogen gebruyct: maer de drooghe worden Sieff ghenaemt.

Conchula, oft Concha Indica, leeſt Blatta Byſantia.

Concordia, ſoeckt Eupatorium.

Condrilla, Condrillon eñ Condrillis, vā ſommige Cichorion eñ Seris genaemt / Condrill.

Condrilla het tweede geſlacht wort genaemt Dens leonis, Roſtrum porcinum, Papen-cruyt / Honts-rooſen / Cancker-bloemen / Peerdenbloemen-cruyt / Schorſt-bloemen.

Conſolina Plinij, ſoeckt Elleborus.

Conſolida maior, Symphytum magnum, Solidago, Wael-wortel.

Conſolida media, alſo wort den Senegroen / dat is / dē Bugla oft Solidago genaemt. Deſgelijcken wort ooc den Conſolida Serracenica oft Solidago Serracenica, ende ooc den Prunella een Conſolida media ghenaemt.

Conſolida minor, ſo wordē nu ter tijt de Madelievē oft Kerſſouwen genaēt / diemē Bellis noemt: Deſgelijcken dē Sanicula, dē Diapenſia, eñ ooc den Prunella oft Brunella. al voor den Conſolida minor gebruyckt.

Coniza oft Pulicaria, geel munt / Doorworts / Cunilagines Idem.

Cornopodium, ſoeckt Elleborus niger.

Corallinum, Corael.

Corallina oft Muſcus marinus, Zee-mos / Corael-cruyt.

Coria veterementaria, out Leer / oude ſchoenlappen.

Cornus een Cornoel-boom / Cornum de vrucht van deſen boom

Corona regia, ſoeckt Melilotus.

Cornu Ceruinum, Herts-horen.

Corrago, ſiet Lingua bovis.

Corrigiola, leeſt Polygonum.

Corruda, ſoeckt Aſparagus.

Corylus eenen Haſelaren boom / oft Haeſnoten boom,

Cortus is vā verſcheydē ſpeſien / tzijn boomen bynae als Vlier boomē / met witte bloemē / ſterc van reuck / thout eñ de wortelen is den Coſtus, daer is oock die den Gengeber gelijckt. Den Indiſchē is dē beſten / hy comt uyte plaetſen van Sitor ende Mandor, daer den Spica nardi uyt comt.

Coſtus nigra, ſiet Bryonia nigra.

Cotonea mala, ſoeckt Mala cydonea.

Cotoneorum oleum, olie van Queen.

Cotus ſiet Bonbax.

Crambe, ſoeckt Braſſica.

Crapula vel Crepula, leeſt Tartarum.

Craſſula maior, Fabaria, eñ Faba craſſa, Wont-cruyt / Smeer-wortel / Hemel-ſleutel.

Crithmum oft Creta marina.

Creſſio, leeſt Naſturtium.

Creſpinus, ſoeckt Berberis.

Crocus, Soffraen.

Crocus hortenſis, oft Crocus Sarracenicus, ſoeckt Cnicus oft Cartamus.

Cubube Arabum eñ Carpeſium wort vā Galeno genoech alleens genomen eñ van eender natueren: Maer de Cubeben die nu int Apteken gebruyct wordē / en heeft geen gemeenſchap mette voorſc. Cubebe: want Galenus ſeyt datſe van natueren oft van ſmaec den Valeriaen oft Phu gelijck zijn / ende den gemeenē Cubebe / van weſen als Pepercorens hebbende eenē ſcherpē ſmaec met wat bitterheyts vermengt / eñ zijn oock niet ſonder reuck.

Cucumis Satiuus, oft Cucumis Aginus, Anguria.

Cucumer int Apoteecke / Comcommeren.

Cucumis ſilveſtris, oft Cucumis aguinus, Wilde oft Ezels Comcommer / zijn ſap wort Elaterium ghenoemt.

Cucumer aſininus Idem.

Cucumus citrullus van ſommighe Anguria, Citrullen.

Citrullum Idem.

Cucumis Galeni, wordt nu Melopepo ende

Melo

Melo ghenaemt.
Cucurbita Couwoorden.
Cucurbita ſylveſtris, dat is den Coloquint, dē Vitis Alba, dat is/ dē Bryonia wort oock alſoo ghenaemt.
Cuminum oft Cyminum, Comijn.
Cunila ende Saturdia Cuele, Origanum Heracleoticum wort oock Cunila ghenaemt.
Cunilaginis, ſoeckt Coniza.
Cuſcuta, ſoeckt Caſſutha.
Cuſſum Serapionis, leeſt Hedera.
Cyanus, ſiet ſeptiſecula.
Cimbalaria, ſoeckt Vmbilycus Veneris.
Cyclaminus, Cyclaminen/ Rapum terræ, Tuber terræ Vmbilicus terræ, Rapum Porcinū, Arthanita, Malum terræ, Aert-appel / Seugen oft Verckens broot.
Cyminum, leeſt Cuminum.
Cynogloſſum, Cynogloſſa, Lingua Canis, Honts tonghen.
Cynoſorchus, Orchis, Teſticulus canis, Hōts cullekens.
Cynoſbaton oft Rubus canis, Honts-doren oft Bramen.
Cynorhodon. Idem, Roſa canina, Roſa ſilveſtris, Honts-Rooſen: Maer deſe worden vanden anderen gheſcheyden/ want ſy beyde Rooſen voort-brenghen. Dan Cynorhodon brengt alleē de ſponſieuſe aenwaſſen voort/ dieme aendē Cynoſbatō niet en vint.
Cynoſbatos Tragi, witten Haech-doren/ ſoeckt Oxycantha.
Cyperus, Iuncus quadratus, Iuncus Anguloſus ende Triangularis wilden Galiga.
Cytinus wort vande ſommige genomen voor het bloeyſel vandē tammē Granaet-appel/ ende de bloemen vanden wilden Granaet-boom heeten ſy Balauſtia: Maer Plinius noemt het eerſte ſchepſel vande bloemen ſoo vande tamme als vande wilde Granaten Cytinus, ende het bloeyſel uytē Cytino van beyde deſe voorſc. voorts comēde noemt hy het Balauſtium.
Cytonium, ſiet Malum Cytoniorum.
Cytiſus is een gewas den Claveren ghelijck/ in grooten den Myrthus gelijckende/ maer in onſe landen onbekent.

D.

Diagridiū, tſap uytē Scammoni alſt bereyt is.
Dactylus vande Griecken Phœnix eñ Phœnicobalanos in Latijn Pamula, Dadelē oft Daeyen.
Dactylus Indi, dat zijn Tamarinden.
Daphne vande Latijnen Laurus arbor, eenen Bakelaer-boom / Laurier ofte Lauwer-boom.
Daphnoides oft Lauri Baccę, Bakelaer.
Daphnoides, Laureola. Mē heetet in duytſch oock Laureola.
Dardana oft Bardana maior, Perſonata ende Arcium, ſoeckt Bardana.
Daucus ſilveſtris, oft Caucalis vā de ſommige: Maer de Paſtinaca ſilveſtris, dat is Vogelneſt / oft de Apotekers nemen daer voor Croonkens cruyt/ ſoeckt Paſtinaca.
Delphinium, ſoeckt Calcatrippa.
Dendrolibanos, oft Libanos, dat is/ den Wieroock-boom als de Griecken ſegghen/ leeſt Libanos.
Dens Caninus, ſiet Condrilla.
Dens equinus, ſoeckt Hyoſcyamus.
Dens Leonis, leeſt Caput monachi.
Dentaria maior, is een ſpecie van Conſolida.
Dentaria minor, is eē ſoorte vande Sanickel.
Diapenſia, dat is / Sanicula, ſiet Conſolida minor.
Dictamnum cretēſe, Pulegium ſilveſtre, Gervicaria, wilde Poley/ Herten-cruyt.
Digitus Veneris, ſoeckt Nimphea.
Diodela, leeſt Millefolium.
Dipſacus, ſiet Labrum veneris, Caerden diſtel.
Donacitis, ſoeckt Spina alba.
Dolichus, ſiet Phaſeolus.
Doronicum is vande geſlachte Aconitorum Veneneus.
Dorota Herba/ dat is Ceterach.
Draco eñ Dracunculus Hortenſis, Dragon.
Dracunculus, Serpentaria, Colubra, Luff/ Speer-wortel oft Draken-wortel / ſoeckt Serpentaria.
Dulcamara, ende Amara dulcis, Glycypicron, Alfs rancken.
Dulcis radix, leeſt Glycyrrhiza.

E.

Ebulus oft Helioſacte, Ebulum, Chameacte, Idem. Humilis ſambucus, wilde Vlier/ Adick/ oft Hadick.
Echinus terreſtris, Hericius, oft Herinacius, eenen Eghel.
Elaterium, dat is tſap uyte wilde Comcommeren/ eñ men ſalt verkieſen alſt out is/ zijn ghewicht is ſes oft acht greynen.
Elophoboſcum, leeſt Paſtinaca.
Eleagnus, ſoeckt Myrthus Brabantica.
Eleborus albus, Nieſ-cruyt.
Eleborus niger, Veratrum nigrum, Melampodium, Luparia, ſwerten Nieſ-wortel.
Eleborus niger, Theophraſti, heylich Kers-cruyt/ eñ wort vande ſommige Coronopodium genaemt. Daer is noch een derde geſlacht Pſeudoelleborus, oft Veratrum Adulterinum genaemt/ ende wort gehoudē voor het Conſiligo plinij Vier-cruyt/ Wā-cruyt: Maer het gemeen volc gebruyckt gemeenlicken dat tweede voorſc. geſlachte/ om haer beeſten daer mede vant vyer ende fenijnicheyt te verloſſen.
Electrum, ſoeckt Carabe oft Succinum.
Elichryſon oft Heliocryſon vande ſommighe Chryſanthemon ende van andere Amaranthus ghenaemt.
Empetrum oft Calcifragra, dat is Kali oft Alkali als Dodoneus wil ſegghen.
Endivia, Intybum domeſticum, Intybum Satiuum, eñ Intibus Hortenſis, Endivie / ſoect Intubum.
Enula campana oft Helenium, Alant/ Enula campana.
Epiceras dat is Fœnum græcum, als Hippocrates ſeyt.
Ephemerum, Colchicum, Bullus Agreſtis, Tijdeloo-

Tijdeloosen / welcke seer verscheyden van ghewas zijn/ende worden Hermodactijlen genaemt.
Epithymum is een harich ghewas als eē verwerret garen sonder wortelen ende bladeren/zijn voetsel halende uyt het selve voetsel daer het om oft over loopt/als den mos aē de boomen wort gevoet/oft den Viscum uyt ander boomen ende niet uyt hem selven: Eñ wast in heete landen op de Thijmus oft op Thijmbra ende hier voor een ander Cruyden over den Thijmus groeyende wort dan Epithymum genaemt. Ende so voort oock na andere Cruyden zijnen naem veranderende / als int Vlas Epilinum, over den Brem wassende Epigenisdron.
Epiabsinthion, Epipolion etc.
Equisetum oft Equinalis ende Cauda Equina,
Ecatocephalon soeckt Centum Capita.
Erechites, leest Erigeron.
Erica oft als sommige meenen Myrica heyde.
Erigeron, Cardüncelus', Senecio, Herbulum, Brechites. Cruys-cruyt/soeckt Pettella.
Erithales Apulei, soect Sedum.
Eruca, Rakette.
Ervilia sylvestris wilde Erwetē. Ervilia oft Ochros ita de meeninghe Dodonei zijn ons gemeen Erweten / eñ het groot ge/slacht noemt hy Pisum ; groote Erweten/ Stock oft Rooms Erweten.
Eruum Vide Orobum.
Eryngium oft Ecatocephalon, soeckt Centum Capita.
Erysimum oft Irio, Herick oft wilde Mostert.
Erytrodanum, oft Rubeæ Tinctorum, Mede oft rotte.
Eupatorium, Hepatorium. Agrimonia, Ferraria minor, Concordia ende Martorium, Levercruyt/Agrimonie.
Eupatorium Canabinum, Eupatorium Aquaticum, Epatoriū, Canabina aquatica, Boelkens cruyt / Coninginnen cruyt/Hertsclaver.
Euphorbiū salmen verkiesē die claer/broosch/ brandende inden mont/ eñ maer een jaer oft twee out en is / eñ so ander gevoelen machmen hem tot vier jaren toe goet houden.
Euphragia, Euphrasia, Euphrosini, Opthalmica ende Ocularis, Ooghen-troost.
Euphrosinon, leest Lingua Bovis.
Exuvium oft Exuvium Anguium oft Spolium Serpentis, soeckt Senio Anguium.
Ezula maior Pityusa maior. Groote Ezula.
Ezula minor Pityusa minor. Cleen Ezula.
Ezula rotunda, soeckt Peplos.

F.

Faba, een Boone.
Fabaria ende Faba Crassa, voc wort dē Crassula maior so ghenoemt.
Faba jovis, Cioscyanos ende Fabulonia, soeckt Hyoscyamus.
Faba Suilla, Faba Porcina, Faba Lupina, soeckt Hyoscyamus.
Faba frosa ofte Lomentum, Boonen-meel.
Fagus, eenen Boecken boom.
Fagi nuces, Boecken-nootkens.
Farfara oft Farfaella eñ Farbaria, soeckt Tussilago.
Farfarius, soeckt Populus alba.
Farina volatilis, dat is/Vloch oft Stuysmeel opte Moleus.
Febri fuga, siet Centaurium minus.
Fegopyron, Phegopijrum ende Fago triticum en is geen Oxymum columellę als sommige meenen/maer is onsen Boeckweyt.
Fel, de Galle.
Febri fuga, soeckt Centaurum mionis.
Fel terræ siet Fumus terræ.
Ferraria, leest Scrophularia.
Ferri scoria ende
Ferri stercus, soect Scoria ferri.
Ferri squamę, Yser schubben. Yser slach.
Ficus, Vijghen.
Filicastrum, soeckt Os munda.
Filix, Pteris, oft Pterion, Pterineon atasphorō, Polytrhizon, varen.
Filix foemina, Nimpheæ Pteris oft Nimpheæ Pterea.
Filicula, soeckt Polypodium.
Filipendula, oft Philipendula, Saxifraga, roodē steenbreeck.
Fistici oft Pistatien / dat zijn de nootkens Fistien oft Pijngolon.
Flammula, Egel-colen/vlam oft vyer-cruyt.
Flos æris en wordt nu int Apoteecke niet ghevonden: maer men neemt daer voor den Ærugo Æris, dat is/den Spaens-groen.
Flos regius oft Flos equestris ; leest Calcatrippe.
Flos salis is qualijc om wetē wat het is / maer wort uyt Ægypēt uyte Nicie gebracht / het drijft daer oock in sommighe Fonteynen.
Flos santi jacobi, soeckt Iacobea.
Fœniculum, Marathrum ende Malathron, Venckel.
Fœniculum Marinum willen sommighe houden voor den Empetrum.
Fœniculum Porcinum, siet Peucedanum.
Fœnigręcum, Buceras Theophrasti, Silicula Varronis Epiceras Hippacratis, Salicia plinij, Foenigreeck.
Folium Indum, soeckt Malabatrum.
Fragaria oft Fragula ende Herba fragi, Aertbesien cruyt.
Fragum, ende Aertbesie / Vergilius, & humi nascentia fragra.
Frangula, Alnus nigra, Colycea Theophrasti, Pijl-hout/Sporcken hout/Honts-boom.
Fuga demonis, Perforata Hypericum, Sint-jans cruyt.
Fumaria, Capnos, Duyvekervel/Grisacom.
Fungus, Campernoelen / Padde-stoelen / Peperlinghe.

G.

Gagates Lapis, Eenen Getten steen.
Galanga, Galigaen / hy is tweederley groot eñ cleen dē grooten is veel grover eñ dicker van

van wortelen als den cleenen/maer niet soo crachtich als den cleenen/so in smaec reucke oft crachten: maer den cleenen Galiga is haer wortel vol cnoopen/van binnen/ ende van buyten rootachtich / sterck van reuck/ ende den Cyperus van smaeck gelijck/ ende wort daerom oock vande sommighe Cyperus babylonicus genaemt/den cleenen wort uyt China in Indien gebracht/eñ van daer na Poortugael ende ander wegen gevoert/ ende wort in China lavendon genaemt: Die ander soorte wort int Eylant van Iava gevonden/eñ heetense daer Lanquas. Dese en is van so goeden reuc niet als de cleene uyt China, ende wassen een span oft twee hooch van selfs sonder gheplant te worden: maer in Iava wastse wel vijf spannen hooch/ ende heeft bladeren gelijck het spits yser van een spies/met wit bloeysel/eñ brenct saet voort/ maer en wort niet ghesaeyt.

Galbanum salmen verkiesen die den Wierooc gelijc is/met geen hout/ vuylicheyt oft steẽkens vermengt/maer vet ende taey/ niet te vochtich oft te drooge/met eenẽ swarẽ reuc.

Galeopsis ende Laminum zijn genoech eenderley netelen/oft verschillen weynich/eñ wort oock Vrtica labea genaemt.

Galerium, Walstroo/ Meger cruyt.

Galla, Eycken appel/ Galnoten.

Galla omphacidis, dat zijn die cleen gerompelde Galnoten.

Gallitricum, leest Centrum galli.

Gariophyllata, siet Benedicta.

Gattaria herba, Nepetha, mentha catti, Cattẽcruyt/ Nepte/soeckt Nepeta.

Genesta vel genista, Brem.

Gentiana, Apuleius noemtse Aloe gallica, Basilica, Nacce, Chironion ; Ciminalis, Gentiaen.

Geranium, Gruina ende Gruinalis, Oeyvaers becken.

Gesminum, soeckt Iasminum.

Gingiber oft Zingiber, Gengeber.

Gia, Melanthium, Nigella ende Papaver nigrũ soeckt Nigella.

Gittago, leest Nigellastrum.

Gladiolus oft Xiphion, Lingua cervina mettẽ purperen bloemen boven den anderẽ wassende/ende ghelijcke verre van den anderen staende/den Lis bloemẽ gelijckende / maer veel minder een verwich / mẽ moetse hier te landen inde hoven planten.

Glans/een Eeckel.

Glastum, Isatis, Guadum, Luteũ herba, Weet/ Pastel.

Glaucium oft Menuthe, het is een sap uyt eenen boom.

Gluten piscium oft Ichtiocollia , Visch-lijm/ Vyslach.

Glycipicron, soeckt Dulcamara.

Glycyrrhiza oft liquiritia, Dulcis radix, Soethout.

Glycysis, leest Pæonia.

Glycyrhiza sylvestris, soeckt Polypodium.

Gorgonium, siet Lithospermum.

Gossipium, Bombax, oft Xylon. Cathoen.

Granen datmen inde Medicijn ghebruyckt/ knoopgras.

Granum tinctorium soeckt Coccum infectorium.

Granum paradisum, greyn.

Grassula, Penninc cruyt/soeckt Nummularia.

Grossularia, Steeckbesyen/Cruys-besyen / de vruchten heeten Grossula oft ooc Vua crispa, Knoessselen.

Grossulę rubeę, soeckt Ribes.

Gruina oft Gruinalis, leest Geranium.

Guadum siet Glastum.

Guaiacum, Lignum sanctum , Lignum indũ, Hagioxylon, Pochout.

Gummi , Gumis vt Columella , oft Gumen als Palladius seydt/ Est Lachryma arboris, Gumme.

Gummi juniperi, dat is/Sandaracha arabum, Fernisch.

Gummi cerasi, Gum uyten Kers boom.

Gypsum wort uyt een soorte van witten steen gemaeckt/ende wort ons leem Gypsum genaemt: De Apoteeckers nemen den Lapis specularis daer voor/maer tonrecht.

H.

Hæmatites lapis, Bloet steen.

Halica soeckt Alica.

Halicacabum, soeckt Alkekengi.

Haruudo, Riet.

Hastula regia, Asphodelus, & affodelus.

Hedera, Cussum Serapionis, Veyl / Eyloof/ Clem.

Hederula, soect Vincetoxicum.

Helenium, siet Enula campana.

Hedera terrestris, herba terrestris, Corona terræ, Onderhave.

Helichrison, leest Elichtyson ; ende Stœchas citrina.

Heliosacte siet Ebulus.

Hellebori soeckt Ellebori.

Helxine leest Parietaria.

Hemionitis , Herba mularis oft Mula herba, Muylen cruyt.

Hepatorium siet Eupatorium.

Herba benedicti, soeckt Benedicta herba, den Valeriaen voert oock sulcken naem.

Herba blanca, leest Calendula.

Herba cordalis, siet Hypericum.

Herba casta soeckt Pæonia.

Herba divę marię.

Herba Clavellata , Penseen / drie vuldich Cruyt.

Herba febrium.

Herba filicularis, leest Polypodium.

Herba forris, soeckt Solidago sarracenica.

Herba fragi, soeckt Fragaria.

Herba imperatrix, soeckt Meon.

Herba gerardi, siet Septemfolium.

Herba dorotea, leest Asplenium.

Herba lanaria, soeckt Radicula.

Herba margarita, Vide bellis.

Herba regia, leest Ocinum.

Herba paralysis, siet primula veris.

Herba mularis, soeckt Hemionitis.

Herba rubeetæ is een gheslachte Geranij,

met purperen bloemen wel ruyckende / ende wort oock Alus muſcata ende ooc Alus Paſtoris genaemt/het is tweede geſlacht Dioſcoridis.
Herba ſanctæ barbarę,oft Barbarea, Naſturtium oft Cardanium hybernum , Winterkerſſen.
Herba S.Petri,leeſt Primula veris,
Herba ſcelerata apulei,ſiet Ranunculus.
Herba S.Iacobi,ſoeckt Iacobea.
Herba S.Kunegundis,dat is Eupatorium canabinum Boelkens cruyt.
Herba trinitatis, Iacea, Viola flammea , ſoeckt Herba clavellata.
Herba vulneraria,leeſt Numularia.
Herbulum,ſiet Erigeron.
Hericius oft Herinacius,leeſt Echinus.
Hermodactyli diemē int Apoteecke gebruyct binnen ende buyten wit/ eñ ront ſalmē met voorſichticheyt ghebruycken: want ſy ſeer vehement zijn / tſy vande wortelen Colchici oft vande Ephemero die ſy daer voor gebruycken.
Hibiſcus,ſoeckt Althea.
Hieracium,Hieracia,Accipitrina,Lactura ſylveſtris,Havic-cruyt.
Hierebotane,ſoeckt Verbena.
Hyppogloſſum,Biſlingua,
Herba bonifacij , daphne alexādrina Fuchſij, & laurus alexandrina tragi,Tongen bloet.
Hyppolapathum is tweederley d'een Hortēſe d'ander Sylveſtre datmē inden hof ſaeyt wort Rhabarber monachorum oft patientie ghenoemt.
Hypolapathum paluſtre en comt niet alleē int Broec lāt oft vochtige plaetſen voort/maer oock iſt inde Berghen groeyende.
Hydromel ſoeckt Mellicratum.
Hydroſelinon agrion, ſoeckt Apium eleoſelinon,Joffrou-merck.
Hypociſtis en wort by ons niet gevōdē/ maer wort uyt ander landen overgebracht/ ende is tſap uytē boom Ciſti,hebbende de cracht vande Acacia.
Hyrudo eenen Echele oft Echghel: Men ſalſe verkieſen die roode buycken hebben met eenen groenen Rugge/ ende in ſoete wateren gevangē zijn/daer veel vorſſen in zijn:maer uyt gheen vuyl ſtinckende wateren:ende al eermenſe gebruyckt/ ſo behoortmenſe twee dagen in ſchoon water te bewaren/ eñ veranderen het water tweemael daechs / ende ghebruyckenſe daer nae.
Hirundinaria maior,ſoeckt Chelidonium.
Hirundinaria minor,leeſt Chelidoniū minus.
Hirundinaria,ſoeckt Vicetoxicum.
Hirci ſpina leeſt Tragacantha.
Hordeum,Gerſte.
Hyachinthus, Vaccinium vergilij , Hiacinten oft blau Mey bloemen.
Hydropiper , Perſicaria acris , Sine maculis, vloeyen cruyt oft water Peper.
Hyoſcyamus,Altercum,Caſſilago , Calicularis,Deus equinus,Faba lupina ende Porcina Mania,Pythonicum,Bilſem/ Dol cruyt.
Hypochiſtis is een ſap vergadert uyt den Ciſtus oft Ledon,ende is een houtachtich gewas oft een Boomken.
hyſſopus,yſopus oft hyſſopū,Hyſſop/oft Yſop.
Hyſſopus humida,ſoeckt Oeſypus.
Hypericum, Perforata,Herba cordialis , ſiet Fuga dæmonum.

I.

Iacea ſoeckt Herba trinitatis.
Iacobea,Herba S.Iacobi ,flos S.Iacobi,S.Iacobs-cruyt.
Iaſminum,Gelſminum,Apiaria,vāde ſommige Leuchāthemum, Int Arabiſch Zabach ende Jeſemijn / men plantet nu inde hoven.
Iberis,Lepidion,Iberis cardamantica, Naſturtium ſylveſtre wilde Kerſſen / velt Kerſſen.
Ibiſcus,ſoeckt Althea.
Ichtiocolla,ſoeckt Gluten piſcium.
Ideus dactylus leeſt Pæonia.
Illecebra,ſoect Telephium , eñ Sedum minus.
Illecebra maior,leeſt Sedum majus.
Inteſtina terræ,ſiet Terreni vermes.
Intubum, Intubum ſatiuum latifoliū, dat is/ Endivie.
Intybum ſatinum, Cichorium ſatiuum , ende Hortenſe/Cichorea domeſtica,Tamme Cichorey.
Intubum ſylveſtre,wilde Cichorey.
Inula campana ſoeckt Enula.
Iringus,leeſt Centum capita. Ipos, leeſt Viſcum.
Irio ,ſiet Eryſimum.
Iris lutea , Pſeudoacorus om dat de Apoteeckers dit voor den rechten Achorus gebruycken/geel liſch/Bocrboonen.
Iris cerulea blau liſch.
Iris met den witten bloemē / is als den voorſc. behalven dat de witte bloemē/ende de wortelen wat minder zijn/van goeden reuc ſonderlinghe drooch zijnde/ daerom wordenſe ooc vande laken-bereyders gebruyct:men heetſe Iris florentina,ende Iris,ende om datmen den Iris van Dioſcoridis niet en can becomen/ſalmen daerom den Iris metten witten bloemen verkieſen.
Iſatis ſoeckt Glaſtum.
Iva muſchata waer van veel verſcheydēheyts is/ ende wort onder de Chamedryē geſtelt.
Iva muſcata, Iva arthetica oft Iva wort ooc onder de Chamepitē / oft Velt-cypreſſē geſtelt van Trago.
Iva muſcata wort oock maer onrechtelijcken/ met Aſperula odorata,dat is/Cordialis, oft Herba ſtellaris,aengheteit/ ende Matthiolus ſtellet onder de gheſlachten Polij.
Iuglandes nuces,Ocker noten.
Iuli nucum , de Cattekens die voor de Notebladen uyt comen.
Iuiubę,leeſt zizipha,
Iuncus odoratus,oft Iuncus anguloſus van de Griecken Schinos,eñ zijn bloemen/ Schināthos,Schœnanthos,Sqinanthum, ende Iunci flos ghenaemt.
Iuniperus vande Grieckē Acatalis genaemt/ eenen Genever boom.
Iuniperi gummi, Vernix, Verniſſe.

K.

Kali waſt over al aende Zee cantē/ ende ſoute

grondē ontrent Bergen opten Zoom ende Steenberghen overvloedich/het wort oock altemet Alkali genaemt/ men maect het Alumen Catinum hier van/eñ het sal Alkali.
Karabe,siet Carabe.
Keiri,leest Leucoin.
Kerva,soeckt Lathyris.
Kermes soeckt Coccum infectotium.

L.

Labrum veneris,Dipsacus,cinara rustica, Meleta,Sciara carduus veneris , Veneris lavacrum,Carduus fullonum , Virga pastotis, Caerden/ Volders caerden.
Labdanum soeckt Ladanum.
Labrusca,Vitis sylvestris, wilden Wijngaert.
Lac,melck.
Lacca als sommige meenen is tselve datmen Cancanum noemt/ ende verwet met roode Mede.
Lachryma abiegna,oft Lachryma abietis ende Abiegnum oleum,terebinthina veneta, Veneetschen Terebinthijn.
Lachryma tragacanthę, Gummi tragacanthi, ende Tragacanthę zijn gewas heetmen Tragacantha,ende Spina herci.
Lactuca,Latuwe.
Lactucella oft Lactuca leporina ende Lacterones,soeckt Cicerbita.
Ladanum , men sal dese gumme verkiesen/die wel rieckende/ende groenachtich lichtelijcken weeck wort/ suyverende sonder eenige vuylicheyt is/ende resinuesich.
Lamium,soeckt Galeopsis,een doove Netel.
Lanaria,leest Phlomus.
Lapathum,Lapatium ende Lapathum acutũ, Oxylapathum,Rumex ende Rumex acutus, Patich/Perdick.
Lapis calaminaris,soeckt Cadmia.
Lappa,siet Bardana.
Lappa minor , Lappa inversa , leest Xanthion.
Lapsana,oft Lamsana, Rijn cool/wilde Cool/
Larigna resina,dat is Terebinthijne.
Laser cyrenaicum dat is de gumme bēzui oft Belzui, ende comt den Asa fœtida uyt dē selven boom/te weten/upten Laserpitium,want nae der plaetsen daer den boom wast soo verandert hy zijn reuc/smaeck ende wesen: Want inde landen van Cyrenen uyt desen boom vloeyende heeft eenē lieffelijcken reuc ende gheenen quaden smaeck. In Medien wordet Laser medicũ oft Succus medicus genaemt:maer uyt Syriē comende so wordet Laser syriacum geheeten / ende worden beyde dese geslachtē van Medien ende Syrien om haren stercken reuck ende stanck Asa fœtida ghenaemt oft Assa fœtida,ende dit is nae tschrijven van sommighe Authoren:maer van den Benzoin ende zijnen oorspronck hebben wy inde letter B.mentie gemaeckt daer wy vanden Benion ghescreven hebben. foetida ien oor- onck.
Lashulata,Balsamita maior,Mētha græca,Salvia romana,oft Herba divæ mariæ,Balsem-cruyt.
Lathyris,cataputia minor,Tithymalus,sprinccruyt/Sporie.
Lavendula,Lavandula,Pseudonardus,hirculus, vande sommige Rosmarinum coronarium,ende zijn twee gheslachten: als Lavēdula mas,ende Spica nardi,d'ander Lavendula fæmina.
Laver oft Sium matthioli,maer stelt Dadoneus een ander gheslacht.
Laurus oft Laurus arbor,soeckt Daphne.
Lauri bacei,Daphnides,Bakelaer.
Laurinum oleum,Bakelaer olie/ olie vā baeyen.
Laurus rosea,soeckt Oleander.
Laureola,soeckt Daphnoides.
Lennia terra,Lennia sphragis,Lennia sphragida,Lennium sigillum,Lennia milton.
Lennia rubrica,oft Terra sigillata,beteeckenen al tsamen een dinck.
Lens oft Lenticula,Linsen. Lenticulá aquæ.
Lens palustris, Lenticula aquæ, Lens lacustris ende Lenticularis , water Linsen/Endengroen/oft Enden cruyt.
Lentiscus eenen Mastic-boom/haren gumme wort ghenaemt Mastiche,oft Resina lentiscina,Mastick.
Lepidium oft Iberis,wilde Kerssen.
Lepus eenen Hase.
Leucanthemum oft Iasminum als sommighe meenen is alleens/ander verstaen daer den Camil by.
Leucoia,oft Leucoia lutea , oft Viola alba,int Apoteeckē Keyeri,Alkeiri oft Cheiri,Steēvlieren.
Levisticum vulgare/oft Ligusticum , lavasse/ Levistock.
Libanium,siet Lingua bovis.
Libanus oft Libanothis,leest Thus,
Lichen , Hepatica ende Hepatica fontana,steē Lever cruyt/in hooch duyts/Brunnen Lever craut/dat is water Lever cruyt.
Libanotis wort vande Latijnen Rosmarinum eñ Rosmarinus,dat is Rosemarijn genaēt/ haer bloemē noemtmē Authos int Apoteec. Libanotis.
Libanotis worden ooc noch ander cruydē geheeten om dat haer wortelen nae den Wierooc ruycken/ als den Fœniculus porcinus. Beer wortel den swerten Herst-wortel/ ende oock den witten Herfst-wortel.
Libanos ende Dendrolibanos , den Wieroock boom/ende zijn gumme heetmen Libanotis, dat is den Wieroock. Lichnoides segetum. soeckt Nigellastrum.
Lilium,een Lelie.
Lilium aquaticum,soect Nymphea,
Lilium comvallium,Mey bloemkens/Lelien vande Dael.
Lilium inter spinas,siet Mater sylva.
Lingua bovis,Buglossam, oft Lingua bubula, oft Libanium dat is Osse tonghen/ oft Coe tonghen / Plinius noemtse Euphrasinon om datse therte vrolijck maeckt/ende Leonicenus noemtse Corrago. Int Apoteecke heetse Borago,ende by ons Bornagie: Maer dē ghemeenen Osse tongen vande ghemeenen man also genoemt/dat is/als ghesept is onsen Bornagie/als ons de geleerde claerlijck bewijsen:ende wort onsen ghemeenen Buglossum Pli.lib. 25. cap.8.

lossum vande sommige nu voor een Cruyt ghehouden/Lycopsis ghenaemt.

Lingua canis,leest Cynoglossum.

Lingua arietis,soeckt Plantago.

Lingua cervina,siet Gladiolus.

Lingua passerina,soeckt Polygonum.

Lingua cervina,Phyllitis,Scolopẽdria, Herts tonghen.

Lignum aloës,Xylaloë,eñ Ahallochum, Paradijs hout / wast van de groote als Olijfboomen oft grooter/hoe drooogher is/ hoe beter rieckt /het beste heeten de Indianẽ Calamba,ende het ander Palo de Anguilla , het wast meest in Malacca, Int Eylant vã Samatra, In Cabaia , Sion ende daer ontrent: Men salt verkiesen dat swert is / met verscheyden coleuren/sapachtich / gewichtich/ hert ende vast/niet upten witten siende/ int vyer eenen lieffelijcken reuc van hẽ gevende/het wort ooc voort tbeste gecoren alst int water leyt terstont sinct/eñ te gronde gaet.

Lignum balsamum,soeckt Xylobalsamum.

Lignum indicum,Lignum sanctum oft Guaiacum,Pochout/somnige willen eẽ onderschept tussen Lignum sanctum ende Guaiacum maken.

Limones,ende Malum limonium , eenen Limoen appel.

Linaria,leest Osyrus.

Linospermum,oft Semem lini,Lijnsaet.

Linum,Vlas.

Linozostis,dat is Mercurialis.

Liquiritia,siet Glycyrrhiza.

Lithargyrus,Spuma argenti , Arabicé Nardasengi,silver schuym.

Lithospermũ,Milium solis,Gorgonion Peerlcruyt/Steen saet.

Lithron soeckt Nitrum.

Lolium oft Zizania,Tremulentum, seker oncruyt inde vruchten.

Lomentum,Boonen meel.

Lonchitis aspera, oft

Lonchina,Calabrina , Asplenium magnum, Asplenium sylvestre,Gracht-varen / groot Milt cruyt.

Lotus sativa, Trifolium odoratum,seven ghetijden cruyt.

Lumbrici,soeckt Terreni vermes.

Lunaria major,leest Os munda.

Lunaria minor,siet Numularia.

Luparia,soeckt Helleborus.

Lupinus,Lupinen.

Lupus,Lupulus,Lupus salictarius,Bryõ,Hoppe/oft Hoppe cruyt.

Lycium is tsap uyt eenẽ Indiaẽsen boõ/maer wort nu seer gevalst/ende mẽ sal inde plaetse nemẽ tsap Rhanni sylvestris oft polygoni.

Lysimachia oft Lysimachium, Salicaria, sy zijn verscheyden specien/Wederich.

M.

Macer oft Macis,Foelgie/oft Muschatẽ bloemen.

Macropiper,oft Piper longum , langhen Peper.

Maiorana,Amaracus oft Sampsuchus,Mageleyn/Mariolepne.

Malabatrum,oft Folium indum,zijn bladeren gelijc Oraẽgie bladerẽ/maer wat scherper/ doncker groen/hebbende drie Aderẽ tot het eynt toe/ruyckẽde by na als garyoffels nagelẽ/den boõ daerse aenwassen is tamelijckẽ groot/wassende altijt aende cantẽ vã de lackẽ oft wateren op veel plaetsen van Indiẽ:maer meest in Cambayen: De Indianẽ heetent Tamalapatra, waer na dat schijnt dat de Latijnen Malabatrum noemen/de Arabiers noement Cadegi indi,dat is Indis blat.

Mala citria.soeckt malum citrium.

Malicoriũm oft Sidium de schorssen van de Granaet appel.

Malua,Maluwe.

Maluaviscum,leest Althea.

Malum oft Pomum.

Malus oft Pomus,eenen Appelen boom.

Malum cotoneorum oft.

Malum cydonium ende Cytonium,eenẽ Queappel.

Malum aureum dat is Chrysomelon oft.

Malum aranantium, oft Arantium malum,eenen Oraengie appel Chrysomelon, dat is/ Aureum malum , Gout appelen/dat is als sommige meenen dẽ Que-appel om zijn coleure : maer ander verstaen daer liever by den Oraengie appel.

Malum limonium oft Limones,Limoenen.

Malum citrum oft Citrium , Citroenen als Galenus seyt/ Anthonius musa meẽt dat de Limoenen alsoo in Italien heeten / ende de Citroenen seyt hy worden daer Limoenen ghenaemt. lib de simp medic. locu 7.

Malum punicum oft.

malum granatum ende Ponum granatum , eenen Granaet appel.

malum persicum,int Apoteec Persicũ,Persen.

malum terrę.dat is Cyclamen als Theodorus gaza seyt.

malum terrę plinij,dat is Aristologia fœmina.

mandragora,Circęa,mala canina, mala terrestria,Alruyn mandragore.

Manna solutiva,manna coeleſtis , mel æreum, mel ærea , melroo , den besten wort ghenaemt / manna mastichina , om dat hy de greynen van Mastic ghelijck is.

manna thuris,dat is/dat cleen gruys eñ stuckkens dat doort tver voeren/eñ tsamen wrijven vant manneken vande Wierooc is afvallende / ende wat het manneken vande Wieroock is salmen vinden daermen vã de Wieroock verhalen sal.

manus christi , is een specie vã Orchis oft als sommige willen soo behoortment onder de geslachte Sartyrij te stellen/ende wort vande sommige Digiti citrini genaemt.

mania,soeckt Hyoscyamus.

marathrum,leest Fœniculum.

marchesita eenen vyer steen/siet Pyretes.

margarita oft Vnio een Peerle.

marubium oft Prassium , Malroven/witten Andoren.

martorium,soeckt Eupatorium.

Massa-

Maſſacumina eſt nitrum factum de plumbo, Vel aqua nitri qua tinguntur vaſa terrea, Hęc Ioannes de Gradi, Sed vt dicit Galeatius eſt terra quę remanet ex aqua vitreatorum.

Maſſacumina ē aqua vitri & dicitur aqua vaſorum viridium, Hęc valeſcus cap. 20. de albugine in cornea.

Maſtiche oft maſtix, dat is den Reſina lentiſcina, hy comt uyt den Eylande Chio / Arabien / Aſia, Griecken ende Ponto.

Matricaria, Parthenium græcè, hoe wel deſen naem den Chamil bloemen toe gheſchreven wort / ende niet alleen den Chamil maer ooc den Parietarie / Mercuriael ende Arthemiſia.

Mater ſylva, Periclymenon, Volucrum maius Syluæ mater, Caprifolium, Spleniō, Lilium inter ſpinas, Geyten blat / Mannekens cruyt / den Centrum galli wort oock Matri ſylva ghenaemt.

Matri ſalvia, ſiet Centrum galli.

Meconium wort gemaeckt uyt het ſap vande bladeren ende hoofden vande Mancop oft Heule / maer den Opium behoortmen alleen te maken van dat ſap dat alleen doort tſteken vande hoofden vanden ſwerten Mancop oft Papaver uyt comt.

Mel, Honich.

Mel ericeum. i. Ex erica collectum, dat is Honich op de heyde ghewonnen: welcken Honich vande byen inden na Somer met ſonderlinghe begeerte vergadert wort / ende is om zijn ſuyverheyt ende lieffelijcheyt in ſonderlinge waerden te houden: hoe wel nochtans ſommige oude ſchrijvers daer een ander ghevoelen van ghehadt hebben.

Melanthium ſoeckt Git.

Meliſſa, meliſſophyllum, melitena, apiaſtrum, Citrago, Conſelie de greyn / oft Meliſſa.

Melampodium, leeſt Elleborus niger.

Melanthinum ſativum, dat is / Nigella, ſiet Git.

Melilotus, ſertula campāna, Pratellum, Corona regia, ons Inlantſche Meliloot accordeert in crachten / ende wercken met de vreemde.

Melo, melones, melopepones, oft Pepocucumis, Meloenen.

Mentha vande Griecken Hedyoſmos, daer zijn diverſche ſoortē / d'een wort bruyn heylich ghenaemt / het tweede Cruyſ blaſen oft Heilighe. Het derde mentha Sarracenica, ende mentha Romana, Roomſche muntha / ende Balſem munt.

Mentha gręca, mentha Saracenica, mētha corumbifera, coſtus hortenſis, Balſamitha Dodonæi, laſſula oft Laſſulata, ende Aliſma tragi. Balſem munte.

Menthaſtrum, mentha ſylveſtris, Wilde munte.

Mentha catta, leeſt Gattaria.

Memithe, dat is / Glaucum.

Meon, meum, meu, mu, ende Imperatrix herba, Baer worts / Herts wurte / is by avontueren het meum ſporium.

Mercurius ſublimatus.

Meſpilum. i. Fructus meſpili, een Miſpel.

Meſpilus oft meſpila, eenen Miſpelen boom.

Mellefolium, Achillea, Achillea ſideritis Plinij, myriophyllum Apulei.

Acron ſylvaticum, militaris Apulei, vande ſommighe Diolea, Gerwe.

millemorbia, Herba, oft ſcrophularia herba, Helm cruyt / ſoeckt ſcrophularia.

millepes, oft Aſellus, eende Seughe als aen de mueren loopt.

Milium hirſum.

milium ſolis, Lithoſpermum, Peerl-cruyt / Steen-ſaet.

minium is tſelve dat ons voorouders ende de Griecken ſandyx pleghen te heeten / wort nu vande Apoteeckers ende Schilders minium ghenaemt / ende wort uyt Loot ende Ceruſe ghemaeckt.

mira ſolis, oft mira ſole. leeſt Ricinus.

miſy, Sory, ende Chalcitis zijn al vande gheſlachte Vitrioli oft Coperroot.

morſus diaboli, oft Succiſa, Duyvels beet / daer is oock een cleen gheſlachte Hieracy dat oock morſus diaboli wort ghenaemt.

morſus gallinę, Alſines ſecundum genus Dodonęi, oft Hippas minor, Hoender-beet / Muer.

morella, leeſt Solanum.

morus ende morus Celſi, Moer-beſyē boom.

morum ende morum Celſi, een Moer-beſye.

moſchus oft moſchus odoratus, Muſcus oft Moſſeliaet. Nota.

Indien den Moſſeliaet by nae zijnen reuck verloren heeft / ſoo neemt ſe uyt zijn Blaeſken / ende ſtootſe cleen in eenen Mortier / daer nae maecktſe dan met kinder piſſe een wennich nat / ende doetſe in een loode potken dicht toe gheſtopt: want het ſal terſtont wederom goet wordē / ſo daer eenige cracht inghebleven was.

multi radix, ſoeckt Centaurium minus.

mulſum eenen dranck uyt Honich ende Wijn ghemaeckt.

mumia ſommighe houden dat voor Spiſſaphaltum, Ander verſtaen de ſubſtantie daer by daer de doode Lichamen mede ghebalſemt zijn gheweeſt / te weten / uyt Aloë, myrrha, ende Soffraen: waer mede hem de vochticheyt uyten doodē Lichaem vermengt heeft inder Aerden ligghende: Oock ſoo pleghen hier voortijden die van Egypten haer doode Lichamen te Balſemen met de vochticheyt uyten Ceder-boom / ende worden noch tot deſer tijden uyten graven ghenomen / en de valſchelijcken voor den Mumie vercocht.

Muralis oft muralium ſoeckt Parietaria.

Muſcus arboreus, Bryon, Vſena, dat is / Moſch.

muſcus marinus, oft Corallina, Zee-moſch / Coralline.

mus een Muys.

murium fimus oft murium ſtercus, Muyſen ſtront.

Myagrum, Carmille oft Carmelijn / oft Pſeudo myagri Matthioli, Het waſt int vlas / men ſlaeter oock olie uyt het ſaet.

Myoſota, Auricula muris, Piloſella, Muyſen ooren cruyt.

Myrabolani, zijn vijfderley geſlachten: d'eer-

ste Citrina oft Flava genaemt/ dese worden vande Indianen Arare genaemt/ hoe geelder hoe beter wat streckende nae den groenen/sy purgeren Cholera.
De tweede Chebula oft Cepula genaemt/ hoe grooter hoe beter swartachtich na den rooden streckende / swaer int water sinckende/ sy purgeren Phlegma , sy zijn wat lanck worpich ende rontachtich met hoecken: Maer vande Indianen wortse genoemt Aretcam.
De derde worden oock Indica , Inda oft Nigra ende Cerulea ghenaemt / vande Indiané Resonvalle, Sy zijn achtcantich / hoe swarter hoe beter / sy purgeren / de Galle/ sonderlinghe de swarte Galle.
De vierde heetmen Emblica. Emblici, Empelica ende Empelici : De Indianen noemense Amnale, ende ghebruyckense in Indien als den Sumac oft den Sinac om leer mede te touwen.
Ten lesten diemen Bellericas,ende Belezicas noemt/de Indianen noemense Guty:sy zijn oock ront: Men vint de Myrabolanen in Indien op veel plaetsen / als in Cambayen Bisnagar , Ballagatte , in Goa,in Malabar ende Bengalen , de boomen zijn by nae als Pruyme boomen: maer hebben verscheydē bladeren/nae de soorten van de Myrabolanen.
Myrrha is een heersachtighe vochtichheyt uyt seker Arabische boomen vloeyende / men sal hem verkiesen die vet/ resinuesich rootachtich/dicht/claer / een verwich/maer open gebroken zijnde/hem met witte strepen vertoonende/de Naghelen vande Dingheren gelijckende / licht brekende/cleene stucken/bitter/scherp van reuc:hy groeyt in Arabia fœlix eñ meest int lãt Abexyns tusschē Mossambique ende het roode Meer Paeyjans lant ghenaemt.
Myrtillus, oft Vaccinia nigra , ende Myrthus montana,Crake-besyē/Postel-besyen/Haver-besyen/in Hooch duyts / Heydel-beeren.
Myrthus brabantica , Eleagnus , oft Ruralis, Gaghel.
Myrthus grecé myrsine,Myrthus-boom.
Myrthides,Myrtilli oft Myrthi bacci , Myrthus besyen.
Myrtinum oleum,Myrthus olie.
Myrthus sylvestris , oft Myrthus acuta soeckt Ruscus.
Myxa oft Myxaria,Prunus Sebestena, Sebesten ende Sebaste.

N.

Napellus, Cucullus oft Cappa monachi ghenaemt/Blau wolfs wortelen/ oft Monick cappen.
Naphtha is eenderley Bitumen/ wort van de sommighe voor Peter-olie gehouden : welc is een assuypinghe vande Naphtha.
Napi oft Bunias. Steeck-rapen/ Parijsche rapen.
Narciscus,Bulbus vomitorius, anijdros, Narcissen/oft Spaensche jenettekens.
Nardus indica oft Nardum, ende spica nardi, soeckt spica nardi.
Nardum celticum,Nardus celtica,dat is/Aliungia Dioscoridis.
Nardus rustica,oft Nardum sylvestre,siet Asarum , den Valeriaen wort oock den selven naem ghegheven.
Nardus rustica soeckt Garyophyllata.
Nasturtium,Cardamum ende Cressio , Kersse oft Hof-kerssen.
Nasturtium aquaticum, soeckt sisymbrium aquaticum.
Nasturtium hybernum,siet Herba sancta barbara.
Nepetha Diosc. als sommighe meenen/is een tweede specie Calamanthe, den Poley ghelijck zijnde/ daerom oock wilde Poley noemen/ende wort inde leghé Corevelden ghevondé als Dodoneus verhaelt/ eñ van Trago wort Herba gattaria nepetha genaemt/ maer Matthiolus is van een ander meeninghe.
Nerium,leest Oleander.
Nigella , Nigella domestica oft Nigella romana odorata,dat is/Melanthium,Gith.
Nigellastrum,Lichnoides segetum, Gittago, Negel bloemen oft Core bloemen.
Nihili griseum leest spodium.
Nitrum oft Litron,Aphonitrum, apholitrum, Arabicé Baurach,dat is/spuma nitri,is ons nu onbekent/eñ dat Sal Nitrū datmē nu uyt de siltighe Aerde maeckt / was den Vooronders onbekent/ ende is nu onsen Salpeter.
Nucamentum is tgene dat sommige boomen alle jaer inde plaetse vande bloemen voortsbrengen/alsmen aenden Nooten boom ende aenden Willigen boom sien mach / eñ worden vande kinderen Cattekens ghenaemt.
Numularia, Centum morbia , Hirudinaria, serpentaria minor , Lunaria minor,Grassula.Penninck crupt/Echghel crupt.
Nux een Note oft eenen Noten boom.
Nux indica een Indiaense Noot.
Nux moschata een Note muschate.
Nux avellana een Haesnote / Coryllus eenen Haselaer.
Nux Pontica , Nux Præneſtina een Haes-note.
Nux cupressi,een Cypres-note.
Nux pinea,oft Strobili,een Pijn-note.
Nux aquatica oft.
Nux palustris,dat is/Tribulus aquaticus,water Noten.
Nympbea oft Nenuphar,Papaver palustre,cacabus veneris, als Authonius Nuša seyt / eñ Raphalon om dat de wortelen een knodse ghelijckende in/ Clavus veneris , Lilium aquaticum, Digius veneris,Plompen / water Lelien.
Nymphea minor cleen Plompen / cleen water Lelien.
Nymphea petrea,soeckt Fœlix fœmina.

O.

Oa oft Oe in Latijn Sorbus / eenen Sorben-boom.
Ochros, soeckt Ervilia oft Pisum.
Ocimum oft Basilicum, I. Regium, Herba regia, oft ocimum garyophyllatum, Basilicū.
Ocimum sylvestre, oft Acinos, wilden Basilicum.
Ocularis leest Euphragia.
Oenanthe dat zijn wilde Wijngaert bladerē/ hoe wel oock het Speensel vande selven dat nae de bloemen voortcomt: Desghelijcken oock het bloeysel vande tamme Wijngaert oenanth ghenaemt wort.
Oesypum diosc; oft oesypus, ende Hyssopus humide, dat is de vetticheyt die aende schapen wol hangt.
Oleum abietis, oleum olie.
Oliva dat zijn Olijven.
Oleander, Netvium, Rododaphne, Rododendrum, oft Laurus rosea, eenen Oleanderboom.
Olibanum ende Thus is een substantie.
Olus hispanicum, siet Spinacia.
Omotribes, soeckt Agresta.
Omphacium is tsap upten onrijpē Druyven ende wort inde Apoteecken Agresta genoemt/ dat is Verjuys.
Omphacinum oleum, dat is olie upt onrijpe Olijven gheperst.
Onix. I. Vnguis odoratus, Congula indica.
Ononis oft Anonis, Vrinalis, Vrinaria, Resta bovis, Remora atri?, ende Acutella. Prangwortel/ Stal cruyt.
Ophthalmica, leest Euphrasia.
Opium, siet Meconium.
Opoponax is een sap oft gum upt den Panace haracleum, tbeste is bitter/ van binnen wit oft geelachtich/ van buyten geel coleurich/ licht/ vet/ lichtelijcken brekende / haest int water smeltende/ ende swaer van reuck.
Orchis, soeckt Cynochis.
Origanum heracleoticum, van de sommighe Cunila.
Origanum hispanicum om dat hy hier te lande drooch vyt Spaengien te coop overghebracht wort.
Origanum silvestre, grove Maghelepyn/ ende wort nu inde hoven gheplant.
Origanum onitis, hier te lande onbekent/ daer is noch een cleen origanum, Engelsche maghelepyn ghenaemt.
Oriza est genus frugum, Rijst.
Orobus græcé, Latine ervum, in hooch duyts Erven/ Gallis ers.
os mundi, Vitia, Vitsen oft Wiecken.
Os munda, Filix aquatica, Filix mas, Filix regia, Filix florida filicastrum, Lunaria maior, Grooten varen/ Water varen/ Wilt varē/ ende S. Christoffels cruyt.
ossa sepię, siet Sepia.
ostreum vel ostrea, Oesters.
osyrus, Scorpiaria, Vrinaria, Vrinalis, ende Linaria, Vlas cruyt oft Navel cruyt.
oxalis, Acetosa, Rumex, Lapathum, Sulcker.
oxycratum. I. Posca, dat is Azijn met water vermengt.
oxyacantha, Spina acuta, Pyrina, Cynosbatos tragi, Sorbus aculeata cordi, ende Spina appendix Plinij, witten Haech doren / Spellecoren.
oxymyrsine, soeckt Ruscus.
oxylapatum, leest Lapathum acutum.
oxyphœnicum, Vel oxyphœnix, dat is / Prunum memphicum, inden Apoteecke Tamarindi soeckt Tamarinden.
oxys. I. Panis cuculi; Trifolium acetosum; Coekoecx broot.

P.

Pæonia, Glycysis, Pentorabum, Herba casta eñ Idæus dactilus, Pionie Peonie bloemen/ Mast bloemen.
Palimoissa, dat is/ Pix liquida, Weeck oft morwe Peck.
Paliurus is een onseker struyckachtich ghewas/ Matthiolus seyt tselve groote ghelijckenisse te hebben met dē agrifolio oft Huist/ Het en is gheen derde gheslachte Rhanni; noch gheen Jujuben als sommige gemeent hebben.
Palma, soeckt Dactylus.
Palma Christi is een specie vanden orchis oft Satyrionum, Handekens cruyt / wort den Catapuria maior oock soo ghenaemt.
Paludapium, Joffrou merck/ soeckt Apium Eleoselinum.
Panaces zijn drie soortē/ als Panaces heracleū; daer vloeyt den opoponax upt panaces asclepium ende panaces chironium.
Pandionia, siet Cidonium maius.
Panis cuculi, leest oxys.
Panis porcinus, soeckt Cyclaminus.
Papaver erraticum, Mecon thœas, papaver fluidum, papaver rubrum ende papaver thœas; roode Rozen bloemen/ Clap-roosen / daer zijnder groot ende cleen / maer de cleen zijn meest gemeen/ ende worden dese alleen voor de rechte Mœcan rhœas oft papaver erraticum gehoudē: maer de groote niet de groote gesneden bladeren/ den witten Mostertsaet Cruyt ghelijck/ maer langer ende rouwer/ met grooter wortelen en worden van sommighe niet sonder reden voor den rechten Argemone, van Dioscorides aenghesien.
Papaver satiuum, papaver domesticum; tammen Huel ofte Mancop.
Papaver palustre, soect Nymphea.
Parietaria, Muralium, perdicum; Vrceolaris; Muralis.
perdicalis, Glasen cruyt/ Parietarie.
parthenium is desen naem veel cruyden ghemeen/ soeckt Matricaria.
passula, passa vua, Rozijnen/ Vinaceis; dē steenen upten Rozijnen.
passulę de Corintho, ende.
passulę corinthiacę, Corenten / siet Vuę Corinthię.

pastinaca vulgaris, int Apoteec Moren oft Pastinaken/ende is den Staphylinus oft Pastinaca van Galeno, ende dẽ Sisarum als sommighe meenen/ de wilde Pastinaken worden in sommighe Apoteecken/ Branca leonina oft Baucia ende vande Griecken Elaphoboscum ende Cervi ocellus, wilde Moren ghenaemt: De wilde Peen oft Voghelnest datmen nu ter tijdt int Apoteeck voor Daucus gebruyckt/ dat is den Staphylinus sylvestris dodonei, oft pastinaca rustica, mẽ heetet oock Croonkens cruyt.

pastinaca marina, dat is eenen Zee-visch als eenen Roch/ ende wort eenen Pijlsteert genaemt.

pedicularis herba, dat is/ Staphis agria, Luys cruyt.

pentaphyllon, Quinque folium, Vijf vingher cruyt: Vijf blat.

pentorabum, siet pæania.

peplos oft poplus, dat is / Ezula rotunda, diabolicum lac, Duyvels melck.

pepon, pepones, ende pepo, Peponen.

perdicalis oft perdicum, soeckt parietaria.

Perforata, Fuga demonum, ende Hypericum, S. Joannes cruyt.

Periclyneon, soeckt Mater sylua.

Peristereon, leest Verbena.

Persicaria acris, siet Hydropiper.

Persicaria mitis oft.

Persicaria maculata, molybdena plinij, plumbago, Persick cruyt/ Vloo cruyt/ Pauwenspieghel.

Persicus, oft Mala persica, eenen Persickboom.

Persicum malum, persicum pomum, Persicken.

Persicum, ende Nux molliusca, Idem.

pervinca soeckt Clematis daphnoides.

Personata, soeckt Bardana oft Lappa maior, eñ Dardana.

Pes columbinus is een specie Geranij, & dicitur quoque batrachia.

Pes leporinus.I. Caryophyllata herba oft Garyophyllata.

Pes pulli, soeckt portulaca.

Pes leonis, planta leonis, Alchimilla, Stellaria, Synau, grooten Sanickel/ Onser vrouwen Mantel.

Petasites, Pestilentie cruyt.

Petroselinum, apium hortulanum, Peterselie.

Petrella, dat is/ Erigeron oft Senetio, als Manardus sept.

Petroselinum macedonicum, Apium saxatile, petrapium, vreemde Peterselie/ Peterselie van Macedonien.

Peucedanum, pinastellum, Fœniculus porcinus, Verckens Venckel.

Phalaris, Spaens saet/saet van Canarien.

Phaseolus oft phasiolus minor, Dolichus ende Smilax hortensis, worden oock vande Griecken Lobia ghenaemt/ Roomsche boonen.

Philipendula, leest Filipendula.

phœnicobalanus, oft Dactylus. Daepen.

phœnix, siet palma.

phlomus, Verbascum, Candela regis, Candelaria, Lanaria, ende Tapsus barbatus, Wollen cruyt/ Tortsen cruyt.

phyllitis, Scolopendria non vera, Lingua cervina, steen Herts tonghen.

phthiroctonon oft phthirion, soeckt Staphis Agria.

phu siet Valeriana.

picea, eenen rooden Dennenboom / van de Griecken pitys, waer van Scribonius compositione 201. Mentie maeckt te weten/ Resinę pitunitinę, Hoc est ex picea arbore.

pilosella, propter abundantiam pili, Naghelcruyt/ Pilaselle.

pimpinella, pampinelle, pampinula, Bipennula, Bibinella, Sanguisorba, Solbastella, Pimpinelle/oft Bloet wortel.

pinastillum, siet peucedanum.

pinea nux, oft Conus, dat is/ eenẽ Pijn-appel/ Scrobili.I. Nuces pineę, dat zijn de nootkẽs inden Pijn-appel.

piper, Peper.

piper longum, van de Griecken Macropiperi, langhe Peper int Apoteeck Macropiper.

piper album van de Griecken Lecon piperi, int Apoteeck Leucopiper.

piper nigrum van de Griecken Melanpiper, int Apoteeck Melampiper, ende

piper Æthiopicum van Serepione alsoo ghenaemt.

piper indicum, piper calecuthium, ende piper hispanum, Capsicum actuarij, Zingiber Caninum Avicennę. ende Siliquastrum, ende piperitis plinij, alsmen meent / Brisilie Peper.

pissasphaltum, oft pissasphaltos, Arabicè, Mumie.

pitynsa soeckt Ezula.

pistatia int Apoteeck Fistici, in duyts Fisticien.

pisum, groot Erwetẽ/ stoc Erwetẽ/ roomsche Erweten/ Ochros oft Ervilia plinij. Erweten/ ons ghemeen Erweten/ ende voeden de cleen meer als de groote / oock weeckense den Buyck/ soeckt Ervilia.

pix, Peck.

pix Arida int Apoteeck/ pix Navalis, Steenpeck.

pix liquida, morwe Peck/ Terre/ soect palimpissa.

plantago, van Avicenna, Lingua arietis, Iacobus manlius noemtse Beta sylvestris, Græcè arnoglosson, dat is/ Lingua agnina, Lamstongen/ Weechbreden/ daer zijn veel soortẽ.

plantago maior, oft plantago rubea, om dat zijn saet rootachtich is, oft om dat dẽ bloetganck stelpt, men heetse oock Septem nervia, ende dat om de seven Ribben oft draepẽ daer door passerende/ ons gemeen Weechbreede.

plantago media, oft plãtago latifolia, ende om zijn vijf Ribben heetment Quinque nervia, hoe wel eenen Iacobus manlius ons Honsribben oft cleene Weechbreede soo noemt.

plantago minor, plantago Lanceolata, plantago Longa, Ternervia ende Lanceolata, Hons-ribben.

planta Leonis, soeckt pes Leonis.

plumbum. Loot.
plumbum vstum, ghebrant loot.
podagra lini, soeckt Cassutha.
polium montanum, siet Teutrium.
polygonatum int Apoteeck Saloms Seghel/ witte wortel.
polygonum, leest Centidonia.
Polypodium, Filicula, Herba Filicularis, Glycyrrhaza sylvestris; om dat den wortel soo soet is/ende polyrrhizon, dat is Multiradix, Boom varen/Eycken varen.
Polyrrhizon, siet Filix.
Polytrichon Apulei, dat is/Adianthum, Venus hayr/Vrouwen hayr.
Polytrichum alsoo wort den Trichomanes, dat is den Wederdoot genoemt.
Pompholyx; dat is Tutia by den Arabiers/ ende datmen nu gemeenlijcken int Apoteecke gebruyckt is een specie Cadmie, Weysch nicht.
Pomus eenen Appelboom.
Pomum oft Malum eenen Appel.
Pomum Granatum, soect Malum Granatum.
Populus alba vande sommighe Farfarius; Abeel boom.
Populus nigra, Populier boom.
Populus Libica, Katelaer Mispen hout.
Porrum vande Griecke prasum, ende in hooch duyts lauch/Prey.
Porrum Capitatum, dat is/Prey diemen niet af en snijt.
Porrum sectiuum; dat is Porrey die afghesneden wort: Het Biestlooch wort Scœnoprason ghenaemt/ om zijn cleene Biestachtighe bladerkens/ maer den Porrum sectiuum, en is gheenen Biestlooch/ want porrum Sectiuum, ende porrum Capitatum is een dinck/ ende is oock van eenen sade ghewonnen: Alleen verschillende datmen den eenen Prey laet wasschen/ ende datmen den anderen afsnijt.
Posca, siet Oxycratum.
Portulaca, pes pulli, Græcé Andrachne, Porceleyn.
Potamageton, Fontalis oft Spicata, Swammen cruyt oft Fonteyn cruyt.
Potentilla, Argentina, Agrimonia sylvestris, Tenacetum sylvestre; Tenacetum minus, Anserina, Ganserick pratellum, soeckt Melilotus.
Primula veris alsoo worden de sleutel bloemen int Apoteeck ghenaemt/ diemen anders Verbascum noemt/ phlomus Herba sancti Petri, Herba paralysis, Verbascula, siet phlomos.
primule veris, soo worden oock de cleene Matelieven ghenaemt/soeckt Bellus.
prastium, leest Marubium.
proserpinaca soeckt polygonum.
propolus, het voorboutsel der byen/ dat is/de wasachtighe materie buyten aent gat vande Biecorven hanghende/ van reuck den Galbanum ghelijck/welck de Byen vanden Popelier boom vergaderen.
prunus, eenen Pruym boom.
prunus sylvestris, Sleedoren boom.
prunum, een Pruyme.
prunum Damascenum, dat is eē Pruym van Damast.
prunum Menphicum, soeckt Oxyphœnicum.
prunus Sebestena, ofte oock Sebestena; leest Myxa.
psidium, siet Malicorium.
psylium, pulicaris herba; pulicaria, Vloeyen cruyt.
prunella, Brunella, Brunelle/ Consolida media Dodonei; ende Consolida minor Matthioli soo ick meen.
pteris, leest Asplenium. Ptarmica,
pulegium, Poley/ pulegium montanum, siet Serpillum.
pulegium sylvestre, soeckt Dictamnum.
pulicaria; leest psyllium, den Coniza wort oock pulicaria ghenoemt.
pulmo vulpis, de Longhe vanden Vosch.
pulmonaria oft pulmonalis, Symphytum sylvestre; Longhe cruyt met de ghespickelde bladeren. Daer is oock noch een geslacht aende grachten ende oock mede aende mueren wasschende.
pumex, puymsteen/ Men salse verkiesen die licht ende oock ghegaet is/ niet steenich/ licht om te snijden ende om te breken.
pyrus, eenen Peer boom.
pyrum, een Peere.
pyrethrum, oft Saliuaris, Bertram.
pyrites lapis, soeckt Machesita, Men salse verkiesen die een Coperachtighe coleure heeft/ eñ daermē lichtelijcken vyer uyt slaen can.
pyrola, Winter groen.
pyos oft Buxus, Buxboom/Palm boom.

Q.

Quercus, eenen Eycken boom/ Glans vande Latijnen Balanos. een Aeckel/ Calyx Glandis. Thuysken daer de Aeckel in leyt/ Cachrys; ende vande Latijnen pilula, dat zijn de rauwe ballekens wasschende aē de Eycken boomen behalven de vruchten.
Querculæ terræ, ofte oock Quercula minor, siet Chamedrys.
Quercula maior, dat is Chamepithys.
Querna fœlix, dat is polypodium.
Quinque folium, siet pentaphyllum.
Quinque nervia, soeckt plantago.

R.

Radicula, Struthium; Herba lunaria, dat is/ Seep cruyt.
Radicula ofte oock Raphanus; dat is een beteeckenisse/Radijs.
Radicula santiua, ofte oock Raphanus minor, Idem.
Radicula sylvestris, Radicula palustris, wilden Radijs ofte oock water Radijs.
Raphanus magnus, Raphanus rusticanus, Raphanus montanus Meradijs/ ten is gheen Thlaspi crateui, ghelijck als Lob. schrijft.
Radix dulcis, Glycyrrhyza, ofte oock mede Liquiritia, dat is Soethout.
Rana, dat is eenen Vorsch.
Ranunculus, Græcé, Batrachium, Herba scelerata, dat is eenen Hanen voet.

Rapa oft Rapum, vande Griecken Congyle, een rape oft Cnolle.

Rapum terre, soeckt Cyclamen.

Recrementum ferri, soeckt Scoria ferri.

Regina prati, Barba capri, Vlmaria, Reynette/ ofte groote Geyten baert.

Remora bovis, oft Remora aratri, ofte oock Resta bovis, soeckt Ononis.

Vande verscheyden Herssen/ oft olieachtighe materie uyten verscheyden boomen voortcomende.

Resina, Hersse/ hy vloeyt uyt verscheydē boomen/ als uyten Terebinthijn boom/ Terebinthus ghenaemt/ uyt den Mastic boom/ uyt den Pijn boom Pinus ghenaemt / uyt den Peck boom ofte oock uyt den rooden Dennen boom Picea genaemt/ uyt den Laricken boom Larix ghenaemt/ ende uyt den witten Dennen boom Abies genaemt: Oock uyten Cypressen boom / ende desen Hersse oft Terebinthijne is oock weeck ende van wesen ghelijck den Laricken boom vloeyende/ maer is seer scherp van smaeck.

Resina Terebinthina, dat is den Hers uyt den Terebinthijn boom vloeyende/ ende den desen wort boven al gheprezen: Men sal hem verkiesen die wit ende wel claer is / ende oock van coleuren het glas ghelijckende/ maer een weynich nae den ghelen olmen stenden.

Resina Lentiscina, Mastic.

Resina Cupressina, Terebinthijn oft Hers uyt den Cypres boom.

Rha oft Rheon Grecé, Arabice. Rheu, Rhaued oft Rhauet, Hy wast in Pontho ende hy is daer nae Rhaponticum ghenaemt. Dat tweede dat wast in Barbarien / dat is den gemeenen Rhaberber. Ten derden in Indien Rauedseni genaemt.

Rhododendrium oft Rhododaphne, soeckt oleander.

Rhos oft Ros, ende Rhus, ende Rus coronaria, oft Coriariorum, die het Spaens leer bereyden heeten dit ghewas Sumac oft oock Smack / het saet hier van heetmen Rhus Absoniorum.

Ribes, Vua vrsi, Grossularia Rubra, Grossularia transmarina.

Ribesium, nochtans niet het oprechte Aelbesien cruyt.

Ribes so wordē de vruchten oock genaemt oft Grossulæ transmarinæ, Vuæ vrsi, Besikens van over zee/ oft Aelbesien / oock Ribes rubrum, ende Grossulæ rubræ.

Ricinus, soeckt Cataputia maior.

Resigalli, Realgar.

Rhosa, oft Rhodon, een Roose/ Folia rosarum, Roose bladeren / Vugues rosarum, Het witaende Roose bladerē/ Flosculi lutei oft Crocei rosarum, dat zijn de ghele hayrkens int midden vande Roosen / diemen oock Flos Roosen noemt / by den Arabischen Anthera, Calyx zijn de Roosen knoppen eerse opē zijn/ Cortex, dat is tgene dat de Roosen eerse open zijn omvangt / ende nu open zijnde hen deelende in vijf deelen/ Caput, dat is het hooft vande Roosen/ na dat de bladeren afgevallen zijn/ dat ghemeenlijcken den tweeden dach gheschiet: Het ront datter blijft staen / wort inden Herfst root/ hout in hem een vleesige substantie / het saet/ ende tē derden een wolachtighe substantie.

Rosa Canina, Cynorhodon, Rosa canina inodorata ende oock Rosa sylvestris, dat zijn wilde Haech-roosen.

Rosa canina odorata, dat is/ Lychnus Plinij, als sommighe nemen / oft Rosa Greca, dat is/ Eglantier.

Rosmarinus oft Libanotis coronaria, soeckt Libanotis.

Rostrum porcinum, siet Condrilla.

Rubia, soeckt Erytrodanum.

Rubigo ferri, Iser roest.

Rubus caninus ofte oock Cynosbaton oft Rosa Canina.

Rubus vande Griecken Batos, ende wort van Columella Senrius ghenaemt/ dat is/ eenen Braembesien strupck/ Mora Baticana, Morus vaticana, dat is Rubus oft Batos voorsc. Morum rubi, oft Morum Bati ende Vaccinia, Braembesien.

rubus Idæus, 1. Frambosia, Hennebesien Braem/ Morum rubi Idæi, De vruchten daer van.

rumex, vel rumex acutus, soeckt Lapathum.

rubigo ferri, Iser roest.

ruralis, leest Myrthus Brabantica.

ruscum Græcé, oxymirsine, Myrthus sylvestris, Scopa regia, ruscus, int Apoteecke Bruscus, Steeckpalmen.

ruta vande Griecken Piganum, Wijnrupte.

ruta sylvestris, Steenrupte/ dit wort voor den Adianthum ghehouden vande Apoteeckers/ ende dat selvighe wort van haer oock Capillus veneris ghenaemt.

S.

Sabina ofte Sauina, Sauinera, ende Cupressus Cretica, Seven boom/ Savel boom.

Saccharum, Suycker.

Saccharum Canditum, Candy Suycker.

Sagapenum ende Serapinum is een gumme/ ende men salse verkiesen die doorschijnich is/ van buyten gheel/ van binnen wit/ Mesue prijstse die lichtelijcken int water smelt/ ende die wat loochachtich ruyckt ende oock wat bitter van smaeck is.

Sal Amoniacum oft sal Ameniacum, en wort den rechten nu niet meer ghevonden / maer sy hebben int Apoteeck alleen den ghecontersepten / ende hy is van buyten uyten swerten vertoonende.

Sal Achali, dat is/ Alumen Catinum, dat is de asschen uyten cruyde Alkali, om ghelas van te maken.

Sal Indus dat is een Suycker den welcken is schuylende inde Indiaensche rieten / inde plaetse van dien soo salmen den Suycker Candy verkiesen.

Sal nitrum dat is het gene daermē het Busch-poer van maeckt.

Sal petre, Idem.

Sal Fossitum, ofte oock mede Sal Fossilis, wort int officine Sal gemme ghenoemt.

Sal Cappadocus ende.

Sal gemmeus, Als Alexander Benedictus seyt soo is het alleens.

Salis flos, soeckt flos salis.

Salicaria, siet Lysimachia.

Saliua Herba, dat is Pyretrũ, Saliuaris, Idem,

Salix, vande Griecken Itea, Eenen Willighen boom.

Salix equina, soeckt Cauda equina.

Salix amerina, leest Agnus castus.

Saluia, Salie ofte oock Savie.

Saluia Agrestis, Sphacelus, Ambrosiana, Scordonia cordi, dat is ons wilde Savie / ende wast hier te landen aen de Coren velden/ Haghen ende oock mede inde Bosschen.

Saluia Romana, soeckt Lassulata, dat is/ den Balsem.

Sambucus, oft ghelijck als Quintus Serrenus Sammonicus schrijft.

Sabucus. Græcè Acte, Vlier.

Sambach ofte oock Zambach, leest Iasminum.

Samsucus, siet Amaracus.

Sana mundi, soeckt Caryophyllata, ofte oock Garyophyllata.

Sandaracha Arabum, dat is/dẽ gumme van den Geneverboom/ende is Vernix, ofte den Vernix scriptoria, Maer den Sandaracha græcorum, dat is/den Arsenicũ ofte den Auripigmentum, in fenijnicheyt gelijck: want het is een inetende oock een dootlijck fenijn/ ende het wort upten gheberchte gegraven.

Sanguinalis, leest Polygonum.

Sanguinatia, Idem.

Sanguis draconis, dat is een gumme uyt eenen boom in Aphrica wassende / met een bloedige coleure/ doorschijnich/ licht/ende is oock seer licht om te breken: Maer die nu over al ghevonden wort/ dat is een gheconterfeyte substantie.

Sanguisorba, siet Pimpinella.

Santalum Sandelhout / ende is driederley/ Santalum album, wit Sandelhout/Santalum pallidum, bleeck Sandelhout/ ende Santalum rubrum, root Sandelhout: Maer het wit ende bleeck hebben den besten reuck. Het wit ende het gheel Sandelhout wasschen in het Eylant Tymor by Iava gelegen met heele bosschen ende wildernissen/ het root wast meest op de custen van Choromandel, ende Tanassarijn, ghelegen int lant van Pegu, het zijn boomen gheliick als Noteboomen/ met vruchten gelijck kerssen oft Crieckem/ eerst groen daer nae swert / maer van gheender waerden ofte smaeck/wort vande inwoonders Chandanacon, vande Indianen Sarcandaa, ende vande Arabiers ende oock mede vande Persianen Sandal ghenaemt.

Sanicula, Diapensia, Sanickel.

Santonici, Semen santonicum, Semen sanctum, Zedoarie semen, Id est Lumbricorum semen, Worm cruyt.

Sapa, dat is den Most gekoockt so langhe tot dat de twee deelen versoden zijn.

Sarcocolla dat is de gumme van eenen boom/ ende is de meelachticheyt oft stuckens van den Wieroock gelijckende / rootachtich ende oock bitter van smaeck.

Satureia oft Saturegia ende Cunila, Cetule.

Satyri zijnder veel gheslachten.

Saxifraga is een groote onsekerheydt van dit cruyt: want elc schrijver heeft haest zijn eygẽ Saxifraga, als Plinius heet de cruydẽ Polytrichon eñ Trigomanes saxifraga, Marcellus Vergilius noemt het Berbulam hirci, alsoo ander noemen Asplenium, Filipendula. seseli, Pimpinella, ende dierghelijcken meer andere alsoo.

scabiosa, Scabiose oft Aposteen cruyt.

scamma, soeckt squama.

scammonia is tsap uyt eẽ wortel wesende een geslacht eñ fatsoen vande winden/ eñ is int Apoteeck scamonea genaemt/eñ alst bereyt is so heetet Diagridium ende Diagredum.

scarabæus, een Schalbijter oft Schijtwevel.

scariola, Endivie.

scœnanthum, Iunci flos, Iuncus odoratus, ende squinanthum.

scœnoporasium, soeckt Porrum.

scilla oft squilla alsoo van serapione, ende van Iacobo Manlio wordet Cepe muris genaẽt om dat het de Muysen doot / Zee-ajuyn/ Spaenschen-ajuyn.

sclarea oft scarlea, leest Centrum galli.

scincus is een fenijnich Serpent / ghelijck een Hechdisse van grooten.

scolopendrium verum, siet Asplenium.

scopiaria, siet Osyris.

scordium, Trixago Palustris, Mitridatium, Waterlooc: Maer siet dat ghy den Allium sylvestre daer voor niet en neemt.

scordonica Cordi. dat is/saluia agrestis.

scorodan, dat is/ Allium, Loock.

scrophularia, soeckt Chelidonium minus.

scrophularia, Castrangula, Ficaria, Millemorbia, Ferraria, groot Speécruyt/ Helmcruyt/ eñ houden tselve te wesen dat Galeopsis ende Vrtica labea is.

scoria ferri. i. stercus & recrementum ferri, Yser sintelen.

scoria argenti, Helcysma, Idem. i. recrementum argenti.

sebestena, sabaste, Myxa eñ Myxaria, Sebestẽ.

seracul, is een wortel dẽ Gengeber seer gelijc.

securidaca, soeckt Hedisarum.

sedum & Azoon.

sempervivũ magnum, Aithales, Hoce est semper virens, ende stergethron quod amorem cõciliare putetur. Tritalis eo quod ter in anno floret, Hæc Otto Brunfelsius; Maer Plinius seyt dat desen naem den cleenen sedum toe comt/Huyslooch/ Donderbaert.

sedum minus, Azoon micron, semper viuum minus, sedum minus, Trithales Apulei, Erithales, cleenen Donderbaert / Het derde Grassula minor ende Vermicularis, Bladeloose/Papen cullekens. Het vierde heetmen Andrachne agria, ende Caphalion vande Griecken / in Latijn Illecebra, Men heetet in duyts Muerpeper.

senecio, soeckt nae Erigeron, dat is/Cruyscruyt.

senecta oft senium anguium, Vernatio anguium, spolium anguium, ende spolium serpẽtis, Een Slanghen huyt.

Sepia dat is een Zee-catte/Os Sepea, dat is/ Zee schuym.
Septifolium, Herba Gerardi, Seven blat/Gevaerts cruyt.
Seriphium, Absinthium marinum, dat is/ Zee Alsem.
Seris, leest Cichorium.
Serpentaria is een cruyt van veel ander cruyden namen / als Echion, anders Alcibiacum Apulei. Den Bistorta, Dracunculus maior, dat is Dracunculus Matthioli, anders Colubra ghenaemt. Dese voorsc. voeren al den naem van Serpentaria.
Serpillum vulgare, Pulegium montanum, Quendel/onser vrouwen bedtstroo.
Serratula, leest Chamedryos.
Servilla oft Chervilla, siet Sisarum.
Serum lactis, Wey van melck.
Seseli, oft Siler montanum, Siler monteyn.
Sicla, oft Sicula oft Beta, Beete/sonderlinghe de witte/als sommighe meynen.
Sideritis daer zijnder veel specien ende oock veel verscheyden meeninghen van.
Sidium, siet Malicrium.
Siligo is ons ghemeen Terwe.
Sigillum Salomonis, soeckt Polygonaton.
Siliquastrũ, Indiaense Peper/soeckt Piper Indianum.
Silicaurum, leest Tamus.
Silucula Varronis, siet Fœnigrecum.
Sieff, soeckt Collyrium.
Sinapis oft sinapi, Mostert zaet.
Sisarum, seruilla oft Cheruilla, Suycker pekens.
Sysymbrium, Witte Water munt / Siser Idem.
Sisymbrium, Cardamine, vande sommighe sium, cleene Waterkerssen / ende Coeckcoeck bloemen.
sium oft sion, Laver oft Berola, Water merc/ Water eppe.
sium Crateu, es groote Water eppe.
sisymbrium hortense, Balsamita, Mentha Crispa. oft Mentha Romana.
smilax hortensis, soeckt Phaseolus.
smilax arbor, by den Latijnen Taxus ghenaemt/ende het is venijnich hout / soeckt Taxus.
smilax aspera, Volubilis acuta oft Pungens stekende winde / de sommighe die meenen oock dat de wortelen van desen cruyde den Zarzaparil is.
solbastella, siet Pimpinella.
solanum, solanum hortense, solatrum stry-chum, Vualupus, Vualupina, Vua vulpis, Morella, Nachtschade oft Nachtschaey.
solanum halicacabum oft solanũ vesicaria Halicacabus, Alkekengi, Jeuden kerssen/ Crierken over zee.
soldanilla, Brassica marina, Zee winden/Soldanelle.
solidago, oft Bugla, Senegroen / Consolida maior heet oock solidago.
solidago saracenica, Consolida saracenica, Herba fortis, dat is Heydens wonden cruyt.
sophia, soeckt Talietrum.
sorbus aculeati cordi, leest Oxycantha.

sonchus, Cicerbita, Lactucella, Lacterones, Taraxacon, dat is Gansen dystel/ Wey van melck.
sparagus, leest Asparagus.
Sphacelus, soeckt salvia Agrestis.
sphlachnon, siet Bryon.
spica Celtica, men sal verkiesen die versch is/ lieffelijcken van reuck / overvloedich van byhangende wortelen / niet haest brekende.
spica nardi die best is syriaca genaemt/ wesende root van aren / vol harighe byhangselen/ gheel coleurich/ goet van reuck ende den selvighen oock langhe behoudende: Hy wast in Indien als inde contreyen van sitor ende Mandot, welcke plaetsen met het landt van Decan ende Dely by Bengalen zijn palende: Het wort ghesaeyt ende wast aen planten van twee oft drie spannen hooch / gelijc alst coren/ghelijck oock zijn aren/ welck het spica nardi is / ende nu wassende comet ghemeenlijcken dicht by de wortelen uyt / ende worde alsoo te coop gebracht in Cambaeyen ende ooc in meer andere plaetsen / ende van daer voorts over al.
spina alba, Agriocinara, Donacitis, spina regia, Carduus ramtarius, vande Arabiers Bedugar, onser Vrouwen dystel.
spina sancta, soeckt Berberis.
spinachea, spinacia, spinacium, Spinach/Olus oft olus Hispanicum, ende seutlomalache, Arabice, Hispanach.
spina acuta & spina Appendix Plinij, siet Oxycantha.
splenium, soeckt Hemiotidis ende oock mede Mater silva.
spodium wordt oock als den Pompholys inde sornepsen daer men het Coper smelt gevonde: Want het vergadert daer uyt de voncrkens van het Metael/ ende wort inde Apoteecke Nihili griseum, ende in duyts Grau nicht ghenaemt/soeckt Thutia.
spongia, een Sponsie.
spolium anguium, siet senecta anguium.
spuma aeris, Coperslach.
spuma nitri, leest Nitrum.
spuma argenti, soeckt Lithargyrum.
spuma æris, Coperslach.
squama ferri, Yser schubben/Yserslach.
squinanthum, siet Iuncus odoratus.
stacte, dat styrax liquidus.
staphis agria, Pedicularis Herba, Pituitaria, Vua ramina, Vua silvestris, Phthiroctonon ofte Phthirion, dat is Luysen moorders/ Luys cruyt.
staphilinus, soeckt Pastinaca.
staphilinus silvestris, siet Pastinaca.
stercus ferri, leest scoria ferri.
stergethron, soeckt sedum.
stimni ofte oock stibium, siet nae Antimonium.
stœchas ofte oock stichas, stichas Arabica ofte stœchados Arabicum.
stœchas citrina, ofte stœchados citrinum, dat is / Ageratum ofte Aurelia ende Helichrysum, ende wordt ghelijck als Dodoneus sept int Apoteecke voor den stœchas citrina vercocht.

storax

Storax oft Styrax is een gumme/ ende mē salse verkiesen de vette/bleec-gele/ Hersachtighe met witte stucxkens/ met eenen geduerigen goedē ruec/ende int weeckē een honichachtige vochticheyt van hem ghevende: Maer die swerte/semelachtige/lichtbrekende verschimmelt ende uytgesleghen / en wort niet gheprefen: Hy wort ooc Storas calamintha geheeten / om dat hy in een riet besloten uyt Pamphylien ghebracht wort.

Styrax liquidus en is anders niet dan Stacte Myrrhæ, ende Stacte Myrrhæ en is niet anders dan de vetticheydt vanden verschen Myrrhe/ met eē weynich waters gestamt/ ende so overghehaelt ende uytgheperst.

Strobilus een Pijnnoot oft den boom selver.

Strumaria, soeckt Xanthion.

Struthium, siet Radicula, Seep-cruyt.

Strychnum, leest Solanum.

Succida lana, oft Succida , dat is onghewasschen wolle/ wolle metter ijcken/ dat is een wolle daer den Schapen sweet noch inghedroncken is.

Succus Cyrenaticus, soeckt Laserpetium.

Succinum, Carabe ofte Karabe, is eē gumachtighe oft resineusighe materie/ Ameren Genaemt.

Succisa, ofte oock Morsus Diaboli, Duyvelsbeet.

Sumach, siet Rus.

Sylvæ mater, leest Mater silvę.

Symphytum magnum , Solidago , Consolida maior, Wael wortel / ofte oock Smeerwortel.

Synphytum silvestre, soeckt pulmonaria.

Symphonica, siet Hyoscyamus.

Sycon, I. Pomum fici, een Vijghe.

T.

Tamarindi , Prunum menphicum, oft Oxyphœnicum , Tamarinden. Dese Tamarindē die wasschen over al in heel Indien/ ende den boom daer dese Tamarinden aen wasschen/ is van die groote ghelijck als de Pruymen-boomen/ met dicke tacken / ende de bladeren die zijn den Myrthus bladeren ghelijckende / ende zijn bloeysel dat is ghelijc als het bloeysel is vande Oraengie bloemen: Waer uyt dat die puylen ofte de huyskens zijn groeyende / daer het saet ende ooc den Pulpe dat wy Tamarinden noemen voort comt. De Gusaratten ende oock mede ontrent Goa heetense Ambilij. De Malaren die noemense Puly. Ende in Egypten alwaerse oock wasschen daer heetense Derelside. Tamarindi.

Tamarix oft tamariscus ende Myrica oft Myrica humilis, Tamarisch boom.

Tamarus ofte Tamus soeckt Tamus.

Tanacetum oft Anthanasia, Reynvaer / ofte Wormcruyt.

Tanacetum silvestre , oft Tenacetum minus, siet Poteutille.

Tanus, Tamus, Tamarus , Vitis silvestris ende vande Grieckē Ampelos agria, Silicastrum, ende op sommighe plaetsen inde Apoteecke heetment oock Sigillum marię : Maer en is gheen Labrusca dat den oprechten wilden Wijngaert toe comt/daeromme den voorsc. naem Ampelos agria ofte oock mede Vitis silvestris alleen toe comt: Maer desen naem comt met recht ende ooc met reden den wilden Bryonie toe: In hooch duyts Glatte Emarwurten / dat is Bryonia Lævis, ende by ons wilden Bryonie.

Tapsus berbatus, soeckt Phlomus.

Tartarum, Crepula, Crapula , Fex vini, Wijnsteen.

Taraxacum, leest Condrilla.

Taraxacum Serapionis, siet Cicerbita.

Taxus vande Griecken Smilax , Milos ende oock Cartos ghenaemt/ dat is/eenen Ibenboom / ende haer schorsschen wordē altemet indē Apoteecken voor Tamarsch schorssen vercocht/tot achterdeel vande siecken.

Teda als Theophrastus Philosophus seyt soo isser een plage inden Pijn-boom : te weten/ dat hy geheel in een resinose substantie verandert / ende daer van stickt ende vergaet/ ende wort altemet ghenomen voor het binnenste hert vanden Pijn-boom / dat lichtelijcken door zijn vetticheydt brant / ende in sommighe contreyen tusschen Duyts landt ende tusschen Bemen/ veel inde plaetse van keerssen ghebrant wort.

Telephium, daer by willen sommige den Cochlearia verstaen/d'ander houdent voor het Crassula maior, anders Fabaria, Faba crassa: In duyts Wonde cruyt / in hooch duyts Knapen cruyt genaemt: Sommige en willen den Fabaria voor gheen Telephium kennen : maer willen liever den Chelidonium minus daer voor aennemen: Ander wederom het derde gheslacht vanden Huysloock oft Sedi , Illecebra ende Portulaca silvestris liever oft een specie van dien daer by verstaen : Ander seggen dat den Telephium is een rechte specie Anagallicis : Summa daer zijn verscheyden opinien van / by den gheleerden.

Terebinthina oft Terebinthina resina, dat is/ den oprechten Terebinthine : Maer hy is hier in dese landen onbekent/ende dat selvighe datmen alhier nu ter tijdt int Apoteecke voor den voorsc. Terebinthijn vercoopt dat en is den oprechten Terebinthijn niet/ maer het is uyt den Laricken boom ghevloeyt/ ende is Resina Laricea , oft Resina Larigna ghenaemt.

Terra lennia, oft terra sigillata , soeckt lennia terra.

Terreni vermes, Intestina terræ ende Lumbrici, Pier wormen oft Aert wormen.

Testiculus, dat is Orchis.

Testiculus canis , dat is Cynosorchis, niet te recht int Apoteecke Satyrium ghenaemt.

Testiculus vulpis, Cullekens cruyt.

Teucrium dodonęi teucrium altherum matthioli ende Hieronimus tragus hout dē Veronica oft den Eren prys voor teucrio.

Teutrium, Polium oft Poliumm ontanum , in duyts en hevet gheenen naem / ende int Apoteecke onbekent.

Thalictrum oft Talitrum en is geē Pigamun, dat is wilden Rhaberber / maer het is tgene datmen Sophia, dat is Fiecruyt oft root Melisoen cruyt noemt.

Thus, Libanus, Libanotis, eñ Olibanum Wieroock.

Thus masculi oft Thus album is dē witēē oft gelen suyveren Wierooc in ronde stucxkens als clootkens tsamen ghestorckelt / daerom oock het manneken genaemt.

Thuris manna, soeckt Manna thuris, Dē Wierooch die in Arabien wast wort ghenaemt Lovan, ende van Avicenna Conder , ende vloeyt als den Benzoin upten stam vanden boom. Nota.

Den Wierooch diemen nu in allen Apoteecke vercoopt is den Hers groeyende aen ende tusschen de schorssen vanden Pijn-boom/eñ roode Dennen boomen genaemt Picea: sonderlinge alsse gescheurt oft geberstē zijn geweest: Desgelijckē den droogē witten Hers upten witten Dennen boom / die daer ghestorckelt is voor den Thus, dat is Wierooch eñ Garipot vercocht: Maer den Resina Liquida, dat is den Resina Pini, Kinschen oft morwē Hers/welc ons ouders voor dē Colophonie vercochtē: Als voren genoech verhaelt is/ende desen vloeyt upten Pijn boom als meer andere Herssen eñ Resineuse vochtichejt.

Tithymalus is seer verscheyden/elc met besonder namen.

Thutia datmen nu inden Apoteeck vint is den Cadmia vanden ouders / ende groeyt inde Forneysen daermen het Coper smelt ende suyvert: Als den Spodium ende den Pompholyx, welck den rechten Thutia der Arabiers is.

Tuber terræ, soeckt Cyclamen.

Tota bona. leest Bonus henricus.

Tilia vande Griecken Philyra, eenen Lindenboom.

Tithymalus is een cruyt van veel geslachten/ Wolfs melck/ eñ so Matthiolus seyt so worden alle de gheslachten vande Tithymalen inde Apoteecken Ezula genaemt.

Tormentilla vande Grieckē Eptaphyllon, dat is septifolium Tormentille.

Tragacantha, Hirci spina, De gumme heetmē oock Tragacantho , ende ooc Gummi tragacanthi.

Trepexum, siet Atriplex.

Tribulus terrestris is een gewas den Ciceren gelijck ende als sommige meenen so ist Calcatrippa ghenaemt.

Tribulus aquaticus, Water noten.

Trichomanes , fidicula oft als ander willen fidicula Polytrichon, eñ Callytrichum, Wederdoot / rooden Steenbreuck eñ is den Adianthum nigrum als sommige schrijven.

Trifolium vande Griecken triphillum , Claveren.

Trifolium Acetosum, soeckt Oxys.

Triffago oft trixago, leest Chamedrys , Gamanderlijn.

Tritalis, siet Sedum.

trixago palustris, soeckt Scordium.

turbith is een wortel diemen veel inde seer opstinate sieckten is gebruyckende: maer men weet qualicken van wat cruyt desen wortel voort wort gebracht/ aengesien daer so veel verscheyden meeninghe by den Authoren van ghevonden worden : want de sommighe die nemen den Pityusa , dat is / den Ezula maior daer voor / want sy een dicke wortel heeft van binnē vol melcx : maer gedroocht zijnde is die wortel swert : Ander nemen de wortel vande cruyde Alypie daer voor als Actuarius : wāt hy houdet voor dē rechten turbith: want theeft een witte wortel: Ander wederom hebben den wortel tapsia , anders Ferulago ende Ferula silvestris voor den besten gehouden / ende seggen tselve te zijn dē turbith van Mesue : Maer dese zijn wortelen als Dioscorides seyt swert vā buyten / ende van binnen wit ende scherp: Oock so brengt Serapio zijnē turbith voort/ Te weten. Den tripolium Dioscoridis, also dat tselve vande sommige voor den Arabischen turbith ghehouden wort / maer sy dolen daer in!: want die wortelen tripoly hebben eenen reuck: maer den turbith van Mesue beschreven / ende den turbith by ons nu int gebruyck als sommige bewijsen/zijn genoech alleens.

tussilago, Farfara, Vngula caballina, Hoefbladeren.

thymbra en is geen Satureia, Tendrick Alias cunila.

thymus oft thymum, Thymus.

V.

Vaccinia oft Morum rubi, Braembesyen.

Vaccinia wort alteme genomē voor de vruchten vande Craecke besyen / altemet voor de Violen/ende soomen meent soude Vergilius daer van geschreven hebben/ seggende Vaccinia leguntur , ander nemen dat Vergilius dat verstaen heeft vande blauwe Maerts bloemen/ Hyacinthum genaemt.

Valeriana, Phu, Nerdus silvestris , Nardus rustica ende oock mede Herba Benedicta, Valeriaen.

Veratrum, siet Elleborum.

Vebascum, soeckt Phlomus.

Verbena oft.

Verbenaca, Peristereon , Hiere botane , Ysercruyt.

Vermes terreni, soeckt terreni Vermes.

Vernatio anguium, leest Senecta anguium.

Vermicularis, soeckt Sedum.

Vernix, siet gummi Iuniperi, Vernix scriptoria ibidem,

Veronica mas, Bethonica pauli, Eren prijs.

Vesicaria, soeckt Solanum, Halicacabum.

Vetonica, soeckt Bethonica.

Vitia, vande sommige Os mundi, Vitsen.

Vinca pervinca, Clematis daphnoides , Vincoorden/ Maechden Palm.

Vincetoxicum , Asclepias , Hederula ende Hirundinaria, Zwaluwen wortelen.

Viola,

Viola een Viole.
Viola alba, soeckt Leucoia.
Virga pastoris, leest dipsacus.
Viscum en groeyt oft en leeft by hem selven niet/ wãt gesaeyt zijnde en sondet niet wassen/maer groeyt altijt op de boomen / ende aldaer wordt meest vande wilde Duyven/ Sneppen eñ Meerlen op gescheten/ ende nu inde buyc der voorsc. vogelen geweect zijnde/ende uytgeworpẽ wesende / groeyet terstont/ende wort viscum gheheeten : Maer viscum heeft noch ander beteeckenisse / wãt viscum oft Ipos beteeckent de voorsc. Marentacken/ het beteeckent ooc het lijm wassende aende wortelen oft cruyden Chameleon albi ende is quaet fenijn : Oock beteeckent het Vogel lijm datmen gemeenlijc van de basten vanden Hulst maeckt om vogelen mede te vanghen.
Vlmus, eenen Olmen boom/Rust, baum.
Vitex, leest Agnus Castus.
Vitis vinifera, vande Grieckẽ Ampelos onophoros, eenen Wijngaert.
Vitis præcia, siet Vua crispa.
Vitis Hæderacea, dat is Helxine cissampelos, swerte winde.
Vitis alba, vande Grieckẽ Ampelos leuce, Viticella, vt Matthias Sylvaticus, int Apoteecke Bryonia, Bryonie.
Vitis nigra, Bryonia nigra, vande sommighe Chironia vitis, int hooch duyts Schwarten stickwurten/ende Dodoneus stellet voor de swerte Bryonie/een cruyt Christophoriana genaemt/ welck sommige Costus niger genaemt hebbẽ / nochtans geen gelijckenisse metten Costo hebbende / ende Matthiolus geeft hier ooc zijn opinie van: want hy willet een Tamus noemen/ maer ten accordeert met den Tamo Dodonei niet.
Vitis niger so wort den Tamus oock genaemt/ leest Tamus.
Vitis silvestris, soeckt Labrusca, ende.
Vitis silvestris, Vitis agria, Glycypicron, Dulcamara, Alfs rancken.
Vinacea, de steenen upten Rozijnen.
Vitriolum, Chalcãthum, oft Atramentum sutorium, Coperoot.
Vlinaria, leest Regina prati.
Vmbilicus terrę, siet Cyclamen.
Vmbilicus veneris, Cotyledon, Acetabula, Cimbalaria, Navel cruyt.
Vnguis odoratus, soeckt Blatta byzantia.
Vnio, oft Margarita, Peerle.
Volicrum maius, siet Mater silva.
Volubulis acuti, oft Pungens, leest, Smilax aspera.
Vrceolaris Scribonij, dat is Helxine.
Vrinaria oft Vrinalis, soect Ononis, Also wort den Osyrus ende Caput monachi oock ghenaemt.
Vrseolus, leest Parietaria.
Vrsi Vua, oft Vua vrsi, siet Ribes.
Vrtica, vande Grieckẽ Acaliphe, Cnida, Ignidia, een Netel.
Vrtica Labea, soeckt Scrophularia.
Vsnea oft Bryon, leest Muscus.
Vua lupus, siet Solanum.
Vua Crispa, oft Vua Crispina, Vua spina, Vua spinella, Vua Marina.
Vitis Pręcia, Grossularia oft Grossulariũ, Stekebesien/Cruys besien / Croes besien/ofte Knoersselen.
Vuę Corinthię, soect Passulę de Corintho Vua Corinthiaca.
Vuę Vrsi, siet Ribes.
Vua Tanina, leest Staphis agria, Vua silvestris Ibidem.

X.

Xanthion, Lappa inversa, Lappa minor, Strumaria, Bedelaers Luysen.
Xylaloe, Agallochum, soeckt Lignum aloes, Aloes hout.
Xylobalsamum, Lignum balsamum, Balsem hout.
Xylon, soeckt Gossipium, Cathoen.
Xyphion, siet Gladiolus.
Xylocassia, soeckt Cassia Lignea.

Z.

Zadura, oft zeduaria, Zeduwaer.
Zanbach oft Sambach, leest Iasminum.
Zarza parilla, Salsa oft Spatha parilla, Salsa paril.
Zibetum, oft zivetum, Zibet.
Zingiber oft zinziber, Gengebaer.
Zizania, leest Lolium.
Zyzipha, Zyziphus & Zyziphum, dat zijn Iujuben.

FINIS.

Van

Van sommige Cruyden/Wortelen/Saden ende Bloemen / die niet met harẽ eygenẽ naem/maer met eenen generalen naem genaemt wordẽ / ende dat na haer operatien ende crachten/ als hier na volgen sal / eerst beghinnende van de Cruyden Emollientia, want dese worden om haer weeckmakende cracht Emollientia genaemt.

Emollientia.

Herbarum emollientium nomina:
- Malua.
- Bismalua oft Althea.
- Viola.
- Parietaria.
- Mercurialis.
- Branca Vrsina oft Acanthus.

Quatuor Emollientia.
- Malua.
- Althea.
- Viola.
- Acanthus.

Quinque herbarũ communes.
- Althea.
- Malua.
- Viola.
- Mercurialis.
- Atriphex.

Herbæ frigidæ.
- Portulaca.
- Scariola.
- Lactuca.
- Endivia

Quinque Herbarum Capillares.
- Capillus veneris.
- Andianthum album.
- Trichomanes.
- Scolopendrium verum.
- Phyllitis.

Vande wortelen die om haer watermakende cracht diese hebbẽ Diuretica genaemt worden / oft om haer openende cracht diese hebben wordense oock Radices aperativę genaemt: Desgelijcken Calidę, ende Communes geheeten.

Water-lossende Cruyden.

Quinque Radices communes.
- Asparagi.
- Apij.
- Rusci.
- Petreselini.
- Fœniculi.

Trium Radicũ nomina.
- Apij.
- Fœniculi.
- Petroselini.

Duarum radicum nomina.
- Fœniculi.
- Petroselini.

Vande heete ende coude saden meest int gebruyck wesende.

Quatuor semina calida maiora.
- Anisi.
- Fœniculi.
- Cari oft Carui.
- Cumini.

Quatuor semina, Calida minora.
- Dauci.
- Apij.
- Amios oft Ameos.
- Amomi, oft Acori inde plaetse.

Dese navolgende die worden altemet oock Quatuor vsualia ghenaemt.

Quatuor Semina communia maiora frigida.
- Cucurbita.
- Melonum.
- Cucumeris.
- Citrulli.

Sommige noemen dese naevolgende de drie groote coude saden.

Tria semina frigida maiora.
- Melonum.
- Cucumeres.
- Citrulli.

Quatuor semina frigida minora.
- Endiviæ.
- Lactucę.
- Portulacæ.
- Scariolæ, sommige doender den Acetosã toe.

De bloemen diemen *Flores Cardiaci*, oft *Cordiales* ende Communes noemt.

Tres Flores Cordiales.
- Violarum.
- Boraginis.
- Buglossi.

Wit

Register ende aenwijsinghe van alle sieckten ende gebreken/met ander notabelste deelen in dese ses verschepden Boecken begrepen.

A.

Achterderm zijn resolutie oft uytsinghe. 183.
Achores oft vochtighe seeren des Hoofts-hayr beschrijvinge teeckenen ende Cure. 126.
Venæ emulgentes. Aderen Emulgentes haer plaetse. 5.
Venæ meseraice. Aderen Meseraice haren dienst. 2.
Aderen Meseraice inde rechter zijde ghesloten haer accidenten. 364.
Vena porta. Aderen Meseraice ende de Ader Porta ghesloten. 364.
Passagie tusschen de Mage/ende den Mesenterium ghesloten. 364.
Vene vreteres. Aderen Vreteris haer plaetse. 5.
Aderen geschoort om te consolideren. 301.
Aderen in de vrouwen Borsten ruym te maken. 319.
Agaricus en salmen int Colica niet ghebruycken. 73.
Sprou. Alcola van sommige den Sprou. 279.
Alopetia oft uytvallinge der hayren uyt verschepden oorsaecken. 117.
Alphos een besmettinge der huyten. 591.
Alteratie des lichaems waer door sy ons bekent worden. 36.
Alteratrix haren dienst. 1.
Alteratrix haer fouten. 3.
Amandelen inde kele geinflammeert. 25.
Antrax oft Pest cole haer beschrijvinghe ende Cure. 110.
Antrax en comt tot geen maturatie. 110.
Antrax haer cool terstont te doen rotten/ ende uyt te doen vallen. 112.
Antrax noch eē ander procedure daer in. 112.
Apophlegmatismi oft cnauwinghe haer ghebruyck. 132.
Apoplexia, Popelsie oft dē slach beschrijvinge/ teeckenen ende Cure. 174.
Appetijt verloren oorsaecken ende cure. 351.
Arbeyt der bevruchte vrouwen te verlichten 506.508.
Artijcke beschrijvinge ende Cure. 576.
Artijcke uyt coude veroorsaeckt. 580.
Azijn weder staet de vuyle locht. 100.
Asthma de Borst siecte is driederley/ haer beschrijvinghe ende Cure. 292.
Asthma uyt hitten veroorsaeckt. 295.
Asthma uyt droochten. 296.
Atra bilis wat dat is. 51.78.
Atrophia oft onvoedelickheyt des Lichaems is tweederley beschrijvinge ende Cure. 93.
Atrophia in eenich deel des lichaems / als een lidt alleen verdwijnt Cure. 95.
Attratrix wat dat is/ende haren dienst/ ende haer fouten. 3.
Antrix die tlichaem doet vermeerderen. 1.

B.

Ballen wel rieckende in tijden der Pestent. 100.
Ballen om de Herssenen te versterken. 138. 201.235.
Banden der vruchten int Lichaem zijn drierley. 530.
Barens oft verlossens tijt der vrouwē is onseker. 501.
Bastaert Phrenesie. 148.
Beenen swellen door langhe Cortsen oft ander langhe sieckten. 383.
Beenen in de bevruchte Vrouwen swellende 383.
Beenen swellen uyt verschepden saken. 383.
Tremor. Bevinghe der leden Tremor ghenaemt. 195.
Menses. Bevruchte vrouwen haer Menses hebbende. 505.
Bevruchte vrouwen den arbeydt te verlichten. 508.
Bevruchte vrouwen verschepden accidenten nae haer verlossinghe. 510.
Blase haer resolutie oft ontbindinghe Cure 183.
Blase haer inflammatie teeckenen ende Cure. 460.
Blaesschtinge siet Schoot buyck. Blase gheulcereert doort ingheuomen Cantarides. 462.
Bloet suyver zijnde zijn kennisse. 4.
Bloet zijn beschrijvinge ende natuere. 6.
Bloet onnatuerele/ende zijn ontaerdinge. 6.
Bloetrijcken haer conditien ende natuere. 6.
Bloet te overvloedich causeert veel accidenten. 6.
Bloet zijn kokinghe seer onghelijck. 9.
Bloet zijn verbuylinge te verhoeden. 41.
Bloet te versubtijlen. 41.
Bloet te vergroven. 41.
Synochus Febris. Bloet Cortsen Synochus haer oordeel-dagen. 41.
Bloet can alleen inde Aderen verbuylen. 42.
Bloet inde Mage gestorckelt te doē verschepden. 264.
Bloetspyende siecte haer Cure/comt uyt drierley oorsaecken. 298.299.
Bloet uyten hoofde inde kele vloepende uyt overvloedicheyt comēde/uyt erosie oft door etinghe der Aderen. 299.300.300.
Bloet door zijn subtilicheyt lossende. 301.
Bloet uyte Longe vloepende. 301.
Bloet lossende uyt vallen eñ quetsen. 302.302.
Bloet van binnen lossende. 302.
Bloet runninghe oft opstorckelinghe te benemen. 300.
Bloet stempende ende consoliderēde van binnen. 303.
Bloet pissinge haer oorsakē ende Cure. 446.

Bloetlossinge uyter blasen zijn obstoz̄ckelinge oorsaecken/teeckenen ende Cure. 459.
Bloetstozckelinge te remedieren. 459.
Bonge-water siet Tympanites.
Borst haer scherphept ende droochte te beneme/ te verversssen als inde brandende Cortsen. 57.59.107.292.310.
[Anatomie der Borstē.] Borst haer inhoudende deelen eñ officien. 317.
Borst doorsteken haer teeckenen. 318.
Borsten der vrouwen oft mannen haer beschzijvinge. 319.
Borsten oft Mammen haer soch ontbreken-de. 319.
Borsten haer soch te mineren. 320.
Borsten haer opstozckelinghe des Melcx te remedieren. 321.
Borsten der vrouwen geinflammeert. 322.
[Scirrhus in de Borsten der vrouwē.] Borsten haren Scirrhus oft herdichepdt. 323.
dē Scirrhus verandert altemet in den Cancker. 324.
Borsten der vrouwen haer clievinghe. 325.
[Rhagades oft Fissure.] Borsten der vrouwen cleen te houden. 325.
Brakinghe soeckt Vomeringhe.
Bronchocelæ is een ghefwel onder de kele. 564.
Brupnen op de Tonge beschzijvinghe. 276.
Brueck der vrouwen. 564.
Buycloop inde teringhe te remedieren. 309.
Buyck haer verschepden tumozen t'onderschepden. 364.
Buyckloopen inde inflammatie der Leveren zijn vol periculen. 375.
Buyckloopen zijn diverssche ende verschepden teeckenen. 304.
[Diarrhoea.] Buyckloop Diarrhœa upt verschepden saecken zijn teeckenen ende Cure. 407.
[Lienteria.] Buyckloop Lienteria teeckenen ende Cure. 409.
[Coeliaca.] Buyckloop Cœliaca affectio oft Cholera van onder/ ende van boven lossende veel cholerijcke materien met ghewelt. 410.
[Dysenteria.] Buyckloop/root Melisoen Dysenteria ghenaemt/ teeckenen ende Cure. 412.
[Hepaticus fluxus oft loop der Leveren.] Buyckloop Fluxus hepaticus genaemt. 418.
Buyckloop Pestilentiael beschzijvinge. 420.
Buyckloop Tenesinus, dat is / waen Camerganck teeckenen oorsaeck ende Cure. 421.
Buboonen oft Pest-cliere/Cure. 109.
Buyck crimselen/ ende Colica te remedieren. 244.

C.

[Cachexia.] Cachexia oft quade dispositie des Lichaems beschzijvinghe teeckenen ende Cure. 381.
Camerganck vercrijcht zijn ghele coleure upt Cholera. 4.
Camerganck wanneermen die voor ooghen nemen moet int kennen der sieckten. 32.36.
Camerganck in tgemacht der vrouwen. 531.
Camerganck haer bediedinghe. 32.
Caros, Catalepsis ende Catoche zijn al slaepsieckten / haer differenten teeckenen ende Cure. 165.
Cataplasma ende fomentatie/pijn versoetende alle rau verherde vuplichepdt verschepden ende uptaessemende. 109.
Catarrhen haer teeckenen ende Cure. 196.
Catarrhen seker Simplicia daer toe bequame. 202.
Catarrhen oft ander humozen in wat plaetsen van de Borste datse ingheseoncken zijn. 288.
Catarrhē subtijl zijnde op te doen houdē. 291.
Caustijcke oft brandende medicamenten. 112. 202.
Caustijcke int bloeden der Neusen. 263.
Cephalea een maniere van hooft-pijn. 141.
Cholera ende Melancholia worden upt den bloede ghescheyden. 3.
Cholera het tweede afschepdtsel haer plaetse ende dienste. 4.
Cholera naturalis ende onnaturale. 7.
Cholera haren oorspronck ende verschepden coleuren. 7.
Cholera haer ontaerdinghe. 7.
Cholera elcke specie veroorsaect / verschepden sieckte ende ghebreken. 178.
Cholerijcke persoonen haer beschzijvinge. 8.
Cholerijcke droomen ende ghesichten. 8.
Cholerijcke persoonen / wat sp mijden moeten. 8.
Cholera ende het bloet zijn scherphepdt te benemen. 42.
Cholera met het bloet te purgheren. 43.
Cholerica passio oft Cholera ghenaemt / van onder / ende boven lossende teeckenen ende Cure. 360.
Cholera sicca, beschzijvinghe ende Cure. 363.
Chylus wat dat is. 2.
Chylus zijn veranderinge indē Mesenterio. 3.
Chylus verandert inde Lever int bloet. 3.
Cliebinge alderlep te cureren. 433.434.267.
Cuauwinge Apophlegmatismi. 132.171.200.
Colica ende alle crimselen des Buycx te verdrijven. 244.
Colica upt ander Buyc-pijnen te onderschepden. 440.
Colica oft crimselen der Dermen beschzijvinghe teeckenen ende Cure. 441.
Colica is altemet een voorbode van Watersucht. 441.
Colica generael remedien daer teghens. 444. [Doze Medicyn.]
Collyrium tghesicht bewarende. 227.
Columella oft Huychtapken inde kele gheinflammeert. 280.
Columella zijn nedersinckinghe. 281.
Coockinghe ghefchiet de eerste in de Maghe. 2.
Coockinge ghefchiet de tweede inde Lever. 3.
Coockinghe der derde oft leste met haren excrementen. 5.
Colon den Derm gheinflammeert teeckenen. 440.
Commutatrix oft Alteratrix. 1.
[Convulsie oft Spasm.] Convulsie siet Spasmeringhe oft Crampe.
Consoliderende van binnen. 303.331.322.
Cortse wat dat is. 36.
Cortsen ende sieckten haer oorsaecken. 36.
Cortsen worden in drie deelen ghedeelt. 36.
Cortsen die snel ende voorts loopende zijn. 38.
Cortsen die lanckduerende zijn. 38.
Cortsen hebben haer vier tijden. 38.
[Ephemer. Bloet ...] Cortse Ephemera haer beschzijvinghe. 38.
Cortse Synochus non putrida, dat is/ upt een ...

verhit

verhit bloet ſonder te vervuylē voortcomē-de inden tijt des Criſis gade te ſlaen. 41.
Cortſe Synochus putrida genaemt haer teec-kenen ende Cure. 42.
Synochus putrida verandert in verſcheyden sieckten. 43.
Cholerijcke Cortſen.
Cortſe cholerijcke zijn verſcheyden. 45.
Cortſe Tertiana pauſerende teeckenen ende Cure. 45.
Baſtaert Tertiane daer de Cholera haer met de melancholeuſe vermengt heeft. 51.
Cortſe Tertiaen gheduerich. 52.
Cauſos.
Cortſe Cauſos genaemt/dat is een brandende Cortſe haer teeckenen ende Cure. 54.
Quotidiana febris.
Cortſe Quotidiana, oft dagheliicx Cortſe. 61.
Cortſe Quotidiana daer haer de melancholeu-ſe humorē met de Phlegma vermēgt heeft 65
Dagelijcſe Baſtaert Cortſe daer de Phlegma met de Cholera vermengt is. 66.
Cortſe Cotidiana continuele. 67.
Febris ſyncopalis.
Cortſe Sincopale uyt Phlegma comende. 68.
Cortſe Sincopael uyt Cholera. 70.
Hepiale febris.
Cortſe Hepiale beſchrijvinghe. 71.
Liperia febris.
Cortſe Lyperia beſchrijvinghe. 73.
Vande dobbel Cortſen. 74.
Vande halve derdendaechſe Cortſe. 75.
Vande dobbel derdendaechſe Cortſe. 78.

Vande melancholeuſe Cortſen.

Quartana febris,
De pauſerende vierdaechſe Cortſe. 79.
Vierdaechſe pauſerende Baſtaert Cortſe co-mende uyt cholerijcke Melancholia oft ver-brande Cholera. 83.
Pauſerende vierdaechſe Cortſe door verbran-dinghe des bloets. 85.
Vierdaechſe continuele. 86.
Febris hectica met de Cortſe Putrida vermēgt haer beſchrijvinghe. 91.
Hectica febris.
Febris hectica beſchrijvinghe teeckenen ende Cure. 92.
Craem-vrouwen metten eerſten haer vuylic-heyt niet wel en loſſen. 511.
Oft tſelve te overvloedich loſſen. 512.
Craem vrouwen Cortſich zijnde. 512.
Craem vrouwen beſlotē windē hebbēde. 512.
Craem vrouwen pijn int lijf hebbende door afbrekē vande Cotijle dones, oft Acetabule, dat zijn de Bandekens daer de vrucht int Lichaem aen vaſt was/als de appelen aen haer ſteelkens. 512.
Cotyledones oft Acetabula zijn banden vande ... moeder/ ... de vrucht aen hangt/als ... Appel ... den ... om.
Cruor oft Ichor wat dat is. 3.
Crampe oft Spaſmus beſchrijvinghe. 186.
Crampe uyt leginghe ende drooghte. 188.
Crampe uyt ſtekē van Fenijnige dieren. 191.
Crampe uyt puncturē oft ſtekē ſonder fenijn. 591
Cruor oft Ichor.
Quinantie oorſaecken.
Cruydē ende vruchten die Quinantie veroor-ſaecken. 283.

D.

Darthos membrana ende Erythroides mem-brana haer beſchrijvinge. 563.
Defenſive. 111.
Dermgicht/ſiet Iliaca paſſio ende heeft groote ghelijckeniſſe met het Colica paſſio, maer wort onderſcheyden.
Dermen oft Inteſtinen haer namen / ende plaetſen inden Buyck. 439. Inteſtinen haer namē.
Dermen haer verſcheyden pijnen t'onder-ſcheyden. 440.
Dermen geinflammeert haer teeckenen. 443.
Dermen gheulcereert. 417.
Dermen haer onlijdelijcke pijn te ſtillen. 417.
Diabetes oft overvloedich Vrine loſſende be-ſchrijvinghe teeckenen ende Cure. 455. Diabetes.
Diaphragma geinflammeert teeckenen. 538.
Diaphragma gewont oft met Apoſtenen ghe-quelt. 318.
Dieta vercoelende ende ververſſchende. 42.
Dieta in tijden van Peſte. 101. 106.
Doofachtich gevoelen in handen/ Ermen en-de Beenē Stupor oft Torpor genaemt. 146.
Doode vrucht int Lichaem teeckenen / ende af te drijven. 502.
Diſſeptum oft Mediaſtinum gheinflammeert. 538. Diſſeptum oft mediaſtinum, dat vlies deelt de Longhe int midden door.
Dorſt ende inwendigē brant te bluſſchen. 292.
Dorſt zijn beſchrijvinge teeckenē en̄ cure. 358.
Dranck in tijden der Peſten te ghebruycken. 101. 152.
Drincken over maeltijt zijnen dienſt. 5.
Drinckē de paſſagiē paſſerēde om te loſſen. 5.
Druppaert oft Gonorrhœa ghenaemt/ dat is een onnatuerlijcke loſſinghe des ſaets. 475. Gonorrhœa.
Dropax oft picatio. 320.
Dyſuria oft moeylijcke loſſinghe der Vrinen beſchrijvinghe/teeckenen ende Cure. 470.

E.

Ecphyſis zijn plaetſe. 4.
Electuarium tot preſerveringhe ende curatie der Peſten. 103.
Electuarium om de Longe te confortere. 310.
Electuarium om de natuere te verſterckē. 310
Electuarium de Mage na dē etē ſluytēde. 354.
Electuarium om de Mage te confortere. 505.
Elementen en putrificeren by haer ſelven niet. 97.
Emulgentes haer plaetſe. 5.
Enterocele Neer brueck / Derm brueck zijn teeckenen. 564.
Epididymus zijn plaetſe. 563.
Epigaſtrium oft Muſculen Epigaſtrij haer plaetſen. 564.
Epiploon, Omentum oft Zirbus beſchrijvin-ghe. 563. Omentum, Epiploon oft Zirbus wat dat is.
Epithema t'Herte in zijn flauwichepdt con-forterende. 107. Caput purgie.
Errhina oft ophalinghe door de Neuſe. 200.
Errhina haer gebruyck ende ſchouwinge. 307.
Erythroides ende Dartos membrana. 132.
Epiploenterocele, als den Zirbus inden Scro-trum gheſchoten is/zijn teeckenen. 565. Epiploenterocele wat geſchuertheyt dat het is.
Etterſpouwende plage Empyema genaemt/ beſchrijvinghe en̄ Cure. 303. Empyema.
Etter om lichtelijcken te loſſen. 309.
Excrementen oft vuyl overblijfſel uyt de eer-ſte koockinghe. 2.
Excrementen nae de tweede koockinge over-ghebleven/dat is/ de water achtighe voch-tichepdt der Vrinen. 5.
Expultrix haren dienſt. 1.

F.

Febris, siet Coortsen.
Flerecyn beschrijvinghe ende Cure. 576.
Flupmen lichtelijcken upt te werpen. 546.
Fluxus hepaticus oft loop der Leveren Cure. 418.
Fomentatien haer profijt. 542.
Fomentatie met eē Cataplasma alle taep vergaderde herdichept te doen schepden. 109.
Fomentatie winden verdrijvende. 339.
Openinghe te maken ende open te houden. Fontanelle te stellen. 202.
Formatrix die het fatsoen gheeft. 1.
Fundament zijn clievinghe. 433.
Fundament zijn fistulen te cureren. 434.
Fundament dermzijnen uptganck. 425.
Condilomata. Fundament den vleesighen upt-was Condilomata ghenaemt zijn Cure. 432.
Jueckyn ge. Fundament jueckinghe daer in. 434.

G.

Geschoorthept inde Craem vrouwen. 563.
Gheschoorthept eerst van haren Anathomie des Buyck daer de gescheurthept meest in geschiet haer passagie ende plaetse. 563.
Ghescheurthept gheschiet in twee manieren ende nae de insinckinghe vercrijchtse haren naem. 564.
Enterocele. Ghescheurthept Enterocele, Neerbuyck. 565.
Ghescheurthept als dē Omentum oft Zirbus inden sack ghesoncken is. 565.
Ghenerael aenmerckinghe in alle rupturen ende Curen. 565.
Ghescheurtheydt Hernia aquosa ghenaemt. 568.569.
Hernia aquosa. Gescheurthept Hernia humoralis beschrijvinghe. 568.
Hernia humoralis. Gescheurthept Hernia ventosa, wintbreuck. 569.
Hernia ventosa. Hernia carnosa. Gescheurthept Hernia carnosa, dat den vleesch breuck haer differenten ende Cure. 570.
Herina varicosa. Gescheurthept Herina varicosa, dat is den Ader-breuc genaemt teeckenen eñ Cure. 571.
Galle-blaesken zijn afsluptinghe hinder. 4.
Icteritia. Geelsucht haren oorspronck. 5.
Geelsucht haer beschrijvinghe/ ende maniere om te cureren. 378.
Geelsucht doort bijten vant Fenijn. 381.
Geelsucht der Milten oft swarte Gheelsucht upter Milten comende. 381.
Generatrix de Baerster oft voorbrengster. 1.
Gesichte te versterken. 223.226 235.236 238.
Ptisaen. Gerste-water oft Ptisaen zijn operatie. 546.
Geesten hebben door de Arterien door tgeheele Lichaem haer ghemeenschap. 36.
Geesten ons Lichaems supver ofte onsupver oorsaecke. 2.
Gheest vrolijck wesende oorsaecke. 4.
Gheswellen cout/hert oft bolle. 581.
Gicht inde Juncturen beschrijvinghe ende Cure. 576.
Gicht upt coude veroorsaeckt Cure. 580.
Gonorrhœa als een zijn saet onnatuerlijcken ontgaet beschrijvinge ende Cure. 475.
Gonorrhœa gallica, den spaenschen druppaert teeckenen ende Cure. 475.
Gorgheelinghe. 171.226.

H.

Hayren haer uptvallinge in verschepden manieren teeckenen ende Cure. 117.
Wtvallende in Venus plage. 121.
Inde Lazarie. 122.
Wtvallende door sware siecktem. 122.
Hectica febris. 122.
Hemicranea haer beschrijvinghe. 141.
Herdichept der Juncturē te remedierē. 581 Hernia soe gheschuerthept.
Herssenen haer hitte te benemen als inde brandende Coortsen om Phrenesie te verhoeden. 59.
Herssenen haer diensten over tgheheel Lichaem. 129.
Herssenen te versterckē. 131.161.138.233.289
Haer Accidenten ende remedien. 129.
Herssenen haer Animael gheesten te versterken / ende alle onbequaem vochticheden te verteren. 234.
Herssen vliesen te confoorteren. 235.
Herssenen zijn met drie cellen vanden anderen ghedeelt/ ende elck doet zijn sonderlinge officie/indiense niet lijdende zijn/ als de voorste celle/de middelste/ende de achterste Celle/maer eenich van desen nu in lijden zijnde/ soo faelgheren haer funnekens/siet hier van Folio. 145.
Heesichept der stemmen. 203.
Herte te vercoelen eñ te versterken. 42.54.59
Herte te versterckē / ende t Fenijn te verdrijven. 100.101.
Hert cloppinghe ende bevinge beschrijvinghe teeckenen ende Cure alderley. 310. Palpitatio cordis.
Herten onmacht oft Sincope alderley. 315.
Herte zijn beschrijvinghe. 318. Syncope.
Herte ghewont / zijn teeckenen. 318.
Hicke vande Latijnen Singultus Cure. 349.
Hippocras om de Mage te wermen. 336.353. Singultus.
Hoeft beschrijvinge oorsaken/eñ in wat plaetse vande Borst de Catarrhen oft ander humoren ingheſoncken zijn. 287.288.
Hoeft upt grove ende taep humorē Cura. 288.
Hoeft inden ouderdom. 290.
Hoeft upt soute phlegma veroorsaeckt. 290.
Hoeft upt subtijl Catarrhen/ om die op te doē houden. 290.296.291.
Hoeft drooch zijnde/ op te doen houden. 292.
Hooft vol cleene Vlceratien Achoris ghenaemt zijn teeckenen ende Cure. 226. Achoris.
Hoofde met quade herde coorsten overlept. 128
Hooft-pijn verschepden. 132. Herde ghekoockte serighe hoofden.
Hooft-pijn upten bloede teeckenē eñ cure. 133.
Hooft-pijn upt Cholera. 135.
Hooft-sweer upt Phlegma. 136.
Hooft-sweer upt melancholeuse humoren. 139.
Hooft-pijn doort mede ghevoelen van ander leden. 140.
Hooft upt hongher veroorsaeckt. 140.
Hooft-pijn een generael Capittel. 141.
Hooft-swijmelinge Scotomia genaemt. 142. Scotomia oft Verti[go].
Honden rasende teeckenen ende Cure. 158.
Honich-water den Herssenen ende tghesichte goet. 546.
Hons-hongher/oorsaeck ende Cure. 354.
Hongher onnatuerlijcke Fames Vaccinia. 356.

Hongher onnatuerlijck der bevruchte Vrouwen. 356.
Hordeatum om te boeden / ende wat te ſtoppen. 310.
Huepen pijn Sciatica ghenaemt. 582.
Huyghelellken gheinflammeert. 280.
Huyghelelleken lanck in de kele hanghende. 281.
Humoren haer ſcherpheyt ende cnagen inden Lichaem te benemen. 452.454.
Humoren haer opclimminghe ten hoofde benemende. 237.
ydropho- bia. Hydrophobia, oft water ſchroomende plage/ volghende nae het byten van de dolle Honden/teeckenen ende Cure. 160.
Hypoſtaſis inde Vrine wat dat is / ende zijn beduydinghe. 22.23.

I.

Ichor oft Cruor wat dat is. 3.
Derm gicht Iliaca paſſio teeckenen ende Cure. 444.
Iliaca hout hem ontrent den Navel. 444.
Iliaca doort innemen van Fenijn. 446.
mpetigo. Impetigo een bevleckinghe der huyten. 591.
ncubus. Incubus oft Nacht-mare beſchrijvinghe ende Cure. 167.
Iſchuria is een ophoudinghe der Vrinen/Cure. 471.
Jeuckſel ſiet Schorftheyt.
Junctueren te verſtercken. 581.
Junctueren uyt Spaenſe Pocken pijn te ſtillen. 581.
Junctueren haer onnatuerlijcke herdicheydt uyt artijcke na ghelaten te cureren. 581.

K.

Keerſkens wel rieckende Herſſenē/ende geeſt verſterckende ende verhuegende. 100.
pron. Kinderen den Spzou te cureren. 280.
Kinder Pockens ende Maſelen haer Cure. 113.
Om die uyt te doen ſlaen. 115.
Ooghen inde Pockens te bevryen. 115.
Kinderen eerſt gheboren zijnde vande vallende ſieckte te bevryen. 511.
Knauwinghe om uyten hooft te trecken. 200.
laſticatory.

L.

ralyſis. Lammicheyt oft Paralyſis haer Cure. 178.
Lammicheyt der Tonghen haer Cure. 182.
Lammicheyt in Armen ende Beenen. 185.
Lammicheyt uyt vallen oft ſlaen. 186.
Lamme verſtijfde leden. 244.248.
Lazarie haer beſchrijvinghe oorſaeck / ende examen. 592.
Ordinantie haers levens. 594.
Haer Cure. 594.
Leden die verſtijft zijn/Cure. 244.248.
Lendenen/ Rugghe / Schouderen pijn remedien. 584.
Lethargus oft ſlaep ſieckte haer Cure. 162.
laepſieck- Leuce een bevleckinge der huyten. 42.
uce. Lever te vercoelen. 54.57.466.
Lever te vercoelen ende te verſterckē. 48 101.
Lever geinflammeert met Hoeſt. 288.
Lever haer plaetſe ende gheſtalteniſſe. 366.
Lever haer teericheyt uyt verſcheyden oorſaken remedien. 767.
Lever uyt droochte ongetempert. 369.
Lever verſtopt uyt verſcheyden oorſaecken met de Simplicia, Syrope/Trochiſchen etc. daer toe dienende. 370.
Lever in haren Bult verſtopt. 372.
Lever harē Scirrhus oft herdicheyt met haer bequaem medicamenten. 373.373. Bult der Leveren. Lever verhert.
Lever haer inflammatie teeckenen ende Cure. 375.
Lever haer inflammatie in een Apoſteen veranderende haer periculē: want Apoſtemen der Leveren eñ Longen zijn dootlijckē 377 Apoſtemen der Leveren eñ der longē periculeus.
Apoſteen door ghebroken zijnde, de remedien. 377.
Lippen eñ Tepels hare clievinge/Cure. 267. Clievinghē der lippen.
Lichaem hoe dat zijn voetſel ontfangt. 2.
Lichaem wel gediſponeert zijn teeckenen. 13.
Lichaem in quade diſpoſitien. 13.
Lichaem uytterende/ſonder voetſel genietende Atrophia genaemt teeckenen eñ Cure. 93 Atrophia
Lijfmoeder haer beſchrijvinghe. 481.
Moeder haer vaſticheyt. 482.
Lijfmoeder haer verſcheyden accidenten 482.
Haer onwijnſelen oft Secundina af te ſetten. 509. Secundina uyt te drijven.
Lijfmoeder achter blijvende met ſwaer accidenten daer nae volghende. 509.
Lijfmoeder door ſubijte leginghe nae de verloſſinge dwalende doort Lichaem ende ongheruſtich zijnde Cura. 512.
Lijfmoeder haren uytganck beſchrijvinghe oorſaecken/teeckenen ende Cure. 521.513
Lijfmoeder haer beſloten winden te remedieren. 516 520.
Lijfmoeder haer opſtootinghe te remedieren. 517.
Lijfmoeder haer Vlceratie te remedierē. 526.
Lijfmoeder haer ſlap gheſwel Oedema Cure. 528. Oedema.
Lijfmoeder haren Scirrhus te remedierē. 530
Lijfmoeder met water vervult remediē. 554. Hydrops vteri genaet.
Lijfmoeder haer quetſinghe/teeckenen. 536.
Voorder ſoeckt Vrouwelicheyt.
Locht vervuylt zijnde haer teeckenen. 97.
Locht om te ſuyveren haer Simplicia ende Compoſita. 100.
Longe haren inwendigē brant te bluſſen. 292.
Longe haer inflammatie Peripneumonia genaemt/beſchrijvinge teeckenē eñ Cure. 296. Peripneumonia.
Longhe bloet loſſende. 301.
Longe haer Vlceratie Phthiſis oft Tabes, dat is de teringhe/oorſaeck ende Cure. 306. Phthiſis oft Tabes.
Vlceratie der Longen oorſaken haer ſware geneſinghe. 307.
Longe om harē etter lichtelijckē te loſſen. 309.
Longhe haer conſoliderende. 309.
Loopen allerley/ſoeckt Buyckloopen.

M.

Maent-ſtonden ſiet vrouwelijcke bloedinge.
Maghe Vader des huyſgheſins. 2.
Maghe haren handel inde ontfangē ſpijſe. 2.
Maghe haer bequaem regulen. 2.
Maghe haren hinder uyt quade digeſtie. 2.
Maghe te verſterckē. 50.51.101.107.362.505

Maghe haer beschrijvinghe / ende verschepden ghebreken. 329.
Maghe haer inflammatien / ende Apostematien. 329.330.
Mage haer verschepden teericheden ende remedien. 333.
Maghe vol winden remedien. 337.
Mage haer verschepden pijn te remediē. 338.
Maghe pijn door inneminge van scherpe heete medicamenten. 342.
Door ingehenomen Fenijn / oft door stootē oft vallen. 342.
Mage haer walginge oorsake eñ Cure. 342.
Mage haer oprispinghe te remedieren. 357.
Mage versterckende ende stoppende. 362.
Phimosis, Manlijcke roede voren toegesloten Phinosis ghenaemt zijn remedien. 474.
Manlijck saet zijnen oorspronc / siet inde voorreden vant vijfde Boeck.
Manlijcke roede onbequaem tot Venus. 477.
Mālichept zijn resolutie oft ontbindinge. 184.
Manlijck saet te overvloedich te lossen / zijn hinder inde selve voorreden.
Mannen ende vrouwen tot Venus bequaem maken. 480.
Maselen ende kinder Pocken. 113.
Masticatorij siet knauwinghe.
Melck inde onbevruchten haer Borsten teeckenen. 487.
Melck-aderen nae de Borsten streckende haren oorspronck. 482.
Melck inde Borsten vermeerderende. 319.
Melck te doen mineren. 320.
Melck tsamen rennen oft storckelen verhuevende. 321.
Het middelschot der Longen, Mediastinum oft Dissepcum gheinflammeert. 538.
Melancholia naturael haer beschrijvinge dienften ende oorspronck. 11.78.79.
Melancholijcke Cortsen haer vereyssende remedien. 11.
Melancholia onnaturael is vierderley / ende oorsaecke van haer ontaerdinghe. 12.
Melancholici haer natuere. 13.
Melancholia abunderen. 13.
Melancholici haer Dieta. 13.
Melancholia oft dwalinge der memoriē haer beschrijvinge / verschepden specien ende Cure. 149.
Melancholia door fouten der Miltē Cure. 152
Melancholia Hypochondriaca teeckenen ende Cure. 153.
Melancholeuse humoren verwecken den Appetijt. 4.
Menschen oorspronck ende beginne. 1.
Mesenterium. Mesenterium beschrijvinge ende verschepden accidenten met verstoppinge / ende verherdinghe / Cure. 364.365.366.
Milt suppeert de Lever vant grof melancholeus bloet. 4.
Milt doort tslupten haer passagien hinder eñ verschepden ghebreken causerende. 4.
Milte haer plaetse ende dienst. 394.
Milt haer opswellinghe upt winden oft humoren. 395.
Milte haer inflāmatien teeckenē eñ cure. 396.
Milte door een coude ongetemperthept swellende. 397.
Milte verstoppinghe / ende verschepden oorsaecken. 397.398.
Milte haer verherdinghe / oorsaeck teeckenen ende Cure. 399.
Misdrachte te voorcomen. 502.504.
Mont der Magen veroorsaeckt verschepden Accidenten.
Mont de Vlceratiē Alcola oft Sprou daer in beschrijvinghe ende Cure. 279. Alcola
Mundificatie van binnen tlichaem. 329.
Mundificative van bupten. 112.
Musculen des Buper geinflammeert. 375.

N.

Nachtmare beschrijvinge eñ haer Cure. 167.
Narcoticis oft stupefacerende inden hoeft oft Cattarrhen te ghebrupcken. 290. Verdoovende medicamenten of Opiata.
De selve hoemen die inden Bupckloop sal moeten ghebrupcken. 424.
Natuere haer bystanders. 1.
Natuerlijcke faculteptē des lichaems die zijn vierderlep. 1.
Natuerlijcke sapen oft vochtichepdt met den bloede vermengt haer dienften / ende wanneermen die best bekennen can. 3.
Navel brueck oft uptganck des Navels teeckenen ende Cure. 572.
Nieren ontfanghers van alle corruptien des Lichaems / ende haer Accidenten daer upt volghende. 5.
Nieren ende Rugghe te vercoelen. 57.107.
Nieren haer beschrijvinghe met alle haren bp gheleghen deelen. 450.
Nieren haer omgetemperde hitte Cure. 447.
Nieren haer coude ongetemperthept Cure. 447.
Nieren haer verdrooginge oorsake Cure. 448
Nieren haer rupmichept teeckenē eñ cure. 448
Nieren pijn upt winden veroorsaect cure. 449.
Nieren haer inflammatien teeckenen / ende Cure. 450.
Nieren haer Vlceratien ende Etter lossinge. 451.
Nieren haer verherdinge te remedieren. 454.
Niesinghe haer ghebrupck. 132.209.
Neuse haer beschrijvinge ende fouten int rieckeu. 260.
Neuse haer bloet te stempen. 261.
Neuse den Polypus daer in te remedieren. 264 Polypus ende wat dat is
Neuse haer stinckende Vlceratie diemen Ozena noemt. 265. Ozena.
Neuse haer ophalinghe Errhina ghenaemt. 131. Errhina hooft-suyveringhe
Nyctalopis dat is alsmen des nachts niet oft sober siet haer Cure. 238. Nyctalopia oft Nocturna coecitas
Nutrix de voedende natuere oft Voester. 1.

O.

Oesophagus wat dat is / zijn plaetse eñ dienst / ende fout zijns swelligheus / met zijn Curen. 326. Oesophagus is den wandel der spijse na de Maghe.
Ooghen haren Anathomia. 205.
Ophthalmia beschrijvinghe ende Cure. 206. Inflammatie der ooghen.
Ooghen wat medicamenten sp vereyssen. 208.
Ooghen haer Vlceratien te genesen. 209.215.

Ophthal-

Opthalmia taraxis genaemt / oft dē ongerechten Opthalmia teeckenen ende Cure. 210.
Ooghen haer rootheyt te benemen. 210.
Roothept upt stooten ofte slaen. 211.
Ophthalmia sicca. Oogē haer dorrichept teeckenē eñ Cure. 211.
Oogen alderley pijn in haer te versoeten. 212.
Ooghen ghewont te cureren. 213.
Ooghen haer lijcteeckenen upt slaen te remedieren. 213.217.
Pterigium oft Vnguis. Ooghen op haer wit een vlies groepende vnguis ghenaemt Cure. 214.
Oogē op harē Hozenachtigen roe/water pupsten/ voortcomende teeckenen eñ Cure. 215.
Ooghen haer licteeckenen oorsaec ende remedien. 217.
Roode Vlecken. Oogen haer roode bloetvlecken eñ Cure. 218.
Ooghen haer Etter-vlecken teeckenen ende Cure. 219.
Oogen haer Catarrhacten oft water vlecken beschrijvinge ende Cure. 220.
Catarrhacten ongeneesselijcken. 221.
Oogheſterre haer rupmer vertoonen alst beboort beschrijvinghe ende Cure. 224.
Oogheſterre haer verminderinghe te cureren. 225.
Oogen haer cranck gesicht te remedierē. 237.
Gheneraél verhalinghe op alle teerichept der Ooghen in wat manieren datse zijn met alle haer teeckenen ende Cure. 227.
Nervi optici oft Nervi visivi. Ooghen Zenuen in fout zijnde. 230.
Herſſen vlieſen in fout zijnde. 230.
Geesten des gheſichts in fout zijnde. 230.
Oogen rockē in fout zijnde vant gesichte. 237.
Oogen haer uptschietinghe/Cure. 239.
Oogen haer teringhe te cureren. 239.
Ægilops. Oogen-fistel inden traenhoeck/ ende wort Ægilops genaemt/Cure. 241.
Olie geprefen inde doovichept / upt grove slijmige humozen eñ vapozē veroorsaect. 248.
Epiploon, Omentum oft Zirbus ende Kras-schen. Omentum oft Zirbus zijn beschrijvinghe. 363.
Onvruchtbaerhept der mannen ende vrouwē upt verſchepden oorsaecken. 494.
Onvruchtbaer door onnatuerlijcke consten veroorsaeckt haer remedien. 498.
Oprispinghe der Maghen. 357.
Opclimminghe der humozen te benemen upt den hoofde. 237.
Opium zijn natuer ende hinder. 147.
Ooren haer pijn teeckenen ende Cure. 243.
Oogen pijn/upt stootē/vallē oft vozmen. 244.
Ooren haer Apostemen te remedieren. 245.
Ooren van haren etter te mundificeren. 246.
Ooren tgeronnen bloet daer in te doen schepden. 246.
Suffumigeringhe. Ooren oock int fundament te doen consolideren door suffumigeringhe. 247.
Ooren haer verſchepden rupsinghe te remedieren. 247.
Ooren haer ongheneesselijcke doofhept. 249.
Ooren haer doofthept te gheneſen. 249.
Oscheum oft Scrotum zijn beschrijvinghe 563.
Overghevinghe/soeckt Vomeren.
Oxymel zijn operatie. 547.
Ozena, oft stinckende ulceratie der Neusen beschrijvinghe ende Cure. 265.

P.

Pannieulen ende Musculen daer het pleuris in gheschiet beschrijvinghe. 537. Membranen.
Paralysis oft lammichept beschrijvinge cure. 178
Paralysis oft lammichept in Ermen ofte oock in beenen. 185.
Paralysis upt vallen ofte slaen. 186.
Paraphrenesis oft Bastaer phrenesie. 148. Parastaetæ wat dat is.
Parastate dat zijn de Clieraehtige deelen gelegen om dē hals/der blasen/haer officie. 463.
Parastate verhittende verdroocht oorsaeck ende oock haer Cure. 465. Parotides.
Parotides zijn gheswellen ontrent der Ooren/ beschrijvinghe ende Cure. 251.
Peritoneum oft Ziphac beschrijvinghe. 563.

Peſte.

Peste haer beschrijvinghe ende verſchepden oorsaecken. 97.
Peste haer voorteeckenen. 98.
Pestilentiale Coortsen haren oorspronck. 98.
Pest upt een vuyle stinckende locht is seer periculeus. 98.
Pest eerst aencomende is seer onseker te oordeelen. 95.
Pest haer eerst aencomende so salmen het Lichaem in roeren houden. 99.
Pest haren voorraet oft preservatie 99.
Pest daer mede bevanghen zijnde haer ordinantie teeckenen ende Cure. 104.
Pest haer sweet-dranckē / om van het fenijn ontlast te worden. 105.
Peste noch een ander corter maniere tot preservatie ende curatie diversch. 108.
Pest-clieren oft Buboonen haer beschrijvinghe ende cure. 109. Bubonen.
Pest-cole te doen rotten ende oock mede upt te doen vallen. 112.
Pest-cole een ander proceduere daer in 112.
Phlegma en heeft geen epgen plaetse gelijck als ander humozen inden Lichaem doen. 4.
Phlegma onnaturael haer beschrijvinge. 8.60.
Phlegma haren dienst ende oock mede haren oorspronck. 9.60.
Phlegma innaturael ontaert in differente ofte in verſchepden manieren. 9.60.
Phlegma dulcis haer beschrijvinghe. 60.
Phlegma vitrea haer beschrijvinghe ende oock mede hare accidenten. 9.
Phlegma acidum ofte suere Phlegma haren oorspronck ende oock hare accidenten. 9.
Phlegma salsum, soute Phlegma haer beschrijvinghe ende oock hare accidenten. 10.60.
Phlegma haer beschrijvinghe / droomen ende ende oock mede hare sieckten. 10.
Phlegma abunderende. 10.
Phlegmatijcken haer bequaem Dieta. 10.
Phimosis als door het sluyten van het cappken vande manneliickhepdt gheen Vrine ghelost en wordt. 473. Phimosis.
Phrenesis ofte onsinnichepdt haer teeckenen ende oock mede haer cure. 144.
Pillen inden hoeft der Teringhe te ghebrupcken. 309. Teringhe.
Pijn inde smal dermen Iliaca passio oft Derm gicht teeckenen ende Cure. 444.
Pissen int bedde by nachte. 467.

Pissen al drooppelende Stranguria, cure. 468.

Iliaca passio. I. de Derm gicht.
Pleuris zijn beschrijvinge/teeckenen/oorsaké/ onderscheydinge/vonisse oft prognostijcke/ ende uyt zijn fluymen te oordeelen/etc. 538.

Stranguria den drooppel pisse.
Picatio oft Dropax. 320.

Pleuris.
Pleuris haer bequaem Dieta. 541.
Pleuris door fomentatien te remedieren. 542.
Pleuris hoe datmen daer in phlebotomeren moet. 542.
Pleuris en salmé na dé vierden dach niet laté.
Pleuris hoe langhe zijn beginsel duert ende oock zijn tijden. 544.
Pleuris zijn laxativen te administreren. 545.
Pleuris seker simplicia, door een verborghen cracht daer in werckende. 548.

Papaver erraticum, Papaver rubrum. Roode Clap roosen.
Roode Rozen bloemen in desen haer operatie. 548.
Pleuris haer remedien. 549.
Bastaert pleuris zijn Cure. 551.
Pocken/leest Spaensche pocken.
Polse wanneer datmen dien voor ooghen nemen sal. 32.
Polse wat dat is/eñ zijn getuygenisse. 34.36.
Polse seker regulen daer in te observeren/ ende seker aenmerckinghe daer in. 13.

Vanden Polse haer beteeckenisse:
- Grooten 14.
- Herden 14.
- Sachten 14.
- Stercken 14.
- onstercké oft teeré 14.
- pauserénde oft verkiesende 14.
- Waterbarighe 15.
- Wormachtighe 15.
- Formicans 15.
- Gelijcken ende onghelijcken 15. 15.

Polse haer generael verhalinghe int corte. 16.
Polse te bewinden voor de Cortse. 48.
Polypus zijn beschrijvinghe ende Cure. 264.
Practijcke der lichte vrouwen bevrucht zijnde. 483.
Prognostijcke inde Cortse / uyt verbuylinghe des bloets veroorsaeckt. 44.
Pulver het oprispé der vaporé beneméde. 237.
Purgatien Phlegma met den bloede laxerende. 45.
Purgatien om Cholera te purgeren. 47.
Purgatien in tijden der Pesten na der humoren eysch. 102.
Purgatien voor den phlegmatijcken. 105.
Purgatien voor den melancholeusen. 105.

Pylorum wat dat is.
Pylorum den ondersten mont der Maghen/ ende is het beghinsel vanden derm Duodenum haren dienst. 2.

Q.

Quinantie haer specien oorsaecke teeckenen ende haer Cure. 283.
Quinantie uyt phlegmatijcke materie oft uyt eé coude ongetemperthe yt veroorsaect. 286.

R.

Rake des monts oft het gehemelt des monts bloet lossende. 302.

Phrenesis, Mania.
Rasernie oft phrenesie oorsaec ende Cure. 144.
Rasende dollicheyt mania teeckenen ende hare Cure. 155.
Rasende honden teeckenen ende Cure. 158.
Retentrix haren dienst. 1.
Roockinghe om de Catarrhen te benemen. 201.289.

Dysenteria.
Root melizoen beschrijvinghe ende Cure. 412.
Rubificerende medicamenten. 172.
Rugge graet verwerméde als in Cortsen. 83.
Rugghe ende Nieren vercoelende. 57.
Rugghe / Lendenen ende Schouderen haer pijne teeckenen ende haer Cure. 584.

Scabies.
Rydicheydt oft schorftheydt der huyten haer beschrijvinghe teeckenen ende Cure. 587.
Rupturen/ siet Gheschcheurtheydt.

S.

Saet der natueren hoe dattet zijn verscheyden veranderinghe inden vrouwen ontfanghen zijnde/aen neemt. 1.
Saet der natueren zijn proberinghe. 69.
Saet der natueren verbuylende inden Lichaem/hinder ende Cure. 467.
Saet der vrouwen/siet Vroulijck saet.
Sanginem haer conditien ende natuere. 6.
Sackken om de Herssenen te versterken / siet Herssenen. 138.
Scherpheyt ende enaginghe der humoren te benemen. 452.454.
Schouderen/Rugghe ende Lendenen / pijne oorsaeck ende haer Cure. 584.
Scheurbuyck/Scheurmont/ Blauschuyt beschrijvinge/oorsaec teeckenen eñ Cure. 269.

Iser sintelen.
Scoria ferri inghenomen maeckt onvruchtbaerheyt. 486.

Scabies.
Schorftheydt der huyten / ofte Rydicheydt haer Cure. 587.

Den Cloot sack.
Scrotum oft Oscheum beschrijvinghe. 565.
Scrotum de waterachtighe vochticheydt oft winden daer uyt te verdrijven ende de passagie af te sluyten. 567.
Ses onnatuerlijcke dinghen. 232.
Sieckten ende Cortsen haer oorsaecken. 36.

Snelle sieckten.
Siecten diemen morbi acuti noemt / zijn drierley/ende haer eyndinghe. 38.
Sinapismi. 172.202.320.
Slaep te verwecken. 48.54.59.147.148.292.
Slaperich wesende. 147.
Slaep sieckten als Letargus. 162.
Slaep sieckte Caros oft Subeth, Catalepis, Catoche. 164.
Soch inde vrouwen borsten/soeckt melck.
Spasmeringe oft den Cramp zijn Cure. 186.
Spasmeringe uyt winden veroorsaeckt. 196.

Convulsio.
Spasmeringe des monts / Convulsio Canina ghenaemt. 192.
Spasmeringhe uyt het steken van het fenijn oft uyt het steken sonder fenijn. 191.
Spasmeringhe door het quetsen der vliesen/ als Dura oft Pia mater. 192.
Spaensche pocken haren oorspronck. 596.
Haer Dieta, haer te purgeren nae der humoren eysch. 598.
Lingiũ guaiacũ zijn bereydinge in desẽ. 600.

Pockhout zijn bereydinghe.
Lingium guaiacum daer hinderlijck is. 601.
Pocken door Zarzaparille te ghenesen ende zijn ghebruyck. 601.

Pocken om door Unguenten/eñ strijckinge. te cureren/bequamen tijt om te strijcken. 602. 602.
Emplastra oft Cerotē hier toe dienende. 604
Pocken door purgatien te cureren. 605.
Pockē door suffumigeringe te cureren. 607.
Accidenten in deser plaghen te cureren als het Caries. 608. Clap oozen. 609.
Brant ende snijdinge int lossen der Vrinen. 611. 467.
Puysten int aensicht oft voorhooft Cure. 612. 613.
Hooft-pijn in desen haer Cure. 613.
Tant-vleesch zijn afetinghe. 614.
Haer lossichept ende het afeten der Neusen te verhoeden. 615.
Junctueren haer pijne in desen te remedieren. 615.
Vande Cnoestachtighe herdicheydt haer Cure. 616.
Speen ofte bloet-vloet des fundaments te remedieren. 427.
Speen aenstaende / hoemen daer in handelen sal ende wanneermen hem openen sal / ende hoemen hem openen sal. 428.
Speen zijn pijn ende hitte te benemen. 429.
Speen inwendich te helpen. 430.
Speen te veel vloeyende. 430.
Speen ontlaſē te zijn. 431.
Speen vloet inden vrouwen door swaren arbeyt. 513.
Spiritus animalis.
Spiritus vitalis eñ Spiritus naturalis haer verschepden operatien. 1.
Spiritus zijnen oorsprong/ende wat dat is. 3.
Spiritus hoe zijnē naem verandert eñ ooc haer diensten. 3.
Sphincter wat dat is/ende zijn officie. 2.
Spijse haer verteringhe / ende oock mede haer veranderinghe inden lichaem. 2.
Spijse haer onbequaem overblijffel ende haer afscheydinghe. 2.
Spijse noch dranck swelligen en connen. 326.
Sprou inden mont te cureren. 279.
Steen verschepdē opiniē zijns groeyens. 552.
Steen upt coude als upt hittē groeyende. 553.
Steen der Nieren zijn teeckenen. 554.
Ordinantie haers levens metten Steen gequelt. 554.
Steen hoe datmen daer na den reghel in handelen sal. 556.
Steenbrekende remedien door een verborgen cracht. 557. 559.
Steen te mineren sekere aenmerckinghe. 558.

Blasen-steen.

Steen der Blasen zijn beschrijvinghe. 559.
Steen der Blasen zijn teeckenen. 560.
Steen der Blasen zijn cure. 560.
Stommichept te remedieren 174.
Stommichept haer beschrijvinge eñ cure. 273.
Stommichept upt vallen oft slaen. 273.
Stommichepdt generale remedien. 273.
Stranguria oft droppel pisse cure. 468.
Stupor oft doof ghevoelen in handen / armen etc. haer remedien. 192.
Stupefacerēde in hoeft te gebruyckē. 290. 341.
Stupefacerende inde Catarrhen te besighen.
Strume oft Clierachtighe herdicheydt haer beschrijvinghe ende haer Cure 252.
Swellinge door Catarrhen behindert. 326.
Swellinghe door het overvloedich vomeren gheeomen zijnde. 327.
Swellinghe oft inhalinghe der spijsen door de ontvellinge inde kele / door verdrooginghe/ door ingenomē fenijn/door ulceratien/ door spaſmeringe oft dislocatiē belet. 327. eñ 328.
Sweet wat dat is/ met zijn goede ende quade ghetuygheniſſe. 35.
Subeth oft Caros is eē slaepsieckte/Cure. 164.
Syncope oft onmacht der herten alderley beschrijvinghe ende Cure. 315.
Sucker die salmen inde heete sieckten seer soberlijck moeten ghebruycken. 41.
Syropen die de verduplinghe des bloets zijn belettende. 41.
Syrupus Scrophularia, zijn ghebruyck. 255.
Syrupus Cochlearie, zijn operatie. 271.
Syrupus noster Scolopēdrie, zijn operatie. 402.
Syrupus noster è lilio convallio, zijn operatie. 511.

T.

Tanden haer beschrijvinghe. 255.
Tanden haer pijn te remedieren. 255.
Tanden Wormen daer in zijnde. 257.
Tanden haer hollichepdt te remedieren. 257.
Tandē sonder trecken upt te doen vallen. 257.
Tanden haer lossichept te remedieren. 258.
Tanden haer swertichept te remedieren. 258.
Tandē doof oft eggich zijnde remedierē. 259.
Tanden haer kittelinghe te benemen. 259.
Tanden der jonge kinderē upt te locken. 259.
Tantvleesch haer Corrosie oft afetinge te remedieren. 268. 272.
Tātvleesch seer bloedich haer Cure. 269. 271.
Tantvleesch vol ende losse. 269. 271.
Tapken inde kele lanck hanghende ende ghe-inflammeert. 280.
Tarsis tgewrichte oft binnēste des voets. 602.
Teringhe haer ordere des levens ende haer cure/ende haer bupckloopen te remedieren/ siet ulceratie der Longhe. 306.
Testiculen te conforteren als in brandende Cortsen. 57. 108.
Testiculē contusien/eñ inflammatiē cure. 573.
Testiculē om in harē Scirhus te procederē. 575
Tonge haer swerthept te benemē. 54. 59. 148.
Tonghe haer beschrijvinghe. 273.
Tonghe haer stommichept/ siet stommichept.
Tonge haer groothept ende opswellinge. 274.
Tonghe haer spanninge oft Tongereep. 274.
Tonghe haer apostematie. 275.
Tonghe den Brupnen daer op. 276.
Tonghe haer clievinghe / dorrichepdt/ rauwichepdt ende andere bupliche pdt teeckenen ende Cure. 278.

V.

Vallende siecte haer beschrijvinghe ende Cure. 168.
Vallende sieckte generale remedien. 172.

Clierachtighe herdicheyt.
Inhalinghe der spijsen haer behinderinghe.
Prognostike upt het sweet.
Slaepsiecten.
Epileptica.

Valsche

Valſche bevruchtinghe der vrouwen haer beſchrijvinge ende Cure / ende deſe is driederley. 513.
Mola.
Vaporen haer opclimminge tē hoofde te verhoeden. 226.237.
Vena porta haren oorſpronck. Vena cava haren oorſpronck.
Vena porta neemt haren oorſpronc uyt de holichept der Leveren / ende Vena cava uyt dē bult der Leveren. 366.
Venijn is driederley/ als cout/ heet ende tleſte door zijn eyghen cracht ſiet inde prologhe der Peſten.
Verdorringhe in eenich lidt des lichaēs. Atrophia.
Verdwijninghe oft verdorringe alleen in een lidt des lichaems als handen oft beenen. 95.
Verdwijninghe oft uytteringe des lichaems beſchrijvinghe ende Cure. 93.
Verſtijſde leden oft lamme. 244.
Vercoelende ende ververſchende medicamenten. 88.89.
Vier inde locht vliegende zijn bediedinge. 98.
Vitiligo een beſmettinghe der huyten beſchrijvinghe 591.
Voedinghe hoe ſy in ons gheſchiet. 1.
Vnguenten om de Borſt te verſoeten/vercoelen/ende oock mede te ververſchen als in brandende Cortſen ende Teringhe. 310.
Vnguentum noſtrum,etc. 588.
Vnguenten int Bonge-water gheprefen. 393.
Vnguenten om de Mage te conforteren. 466.
Vomeringe oft overgevinge der Magē oorſaecke/ende alle maniere van Cure. 243.
Vomeringe ſeker aenmerckinge daer in. 344.
Vomeringhe cholerijck haer Cure. 345.
Vomerende melancolijcke humoren. 346.
Vomeringhe inde jonghe kinderen. 347.
Vomeringhe des bloedts oorſaeck teeckenen ende Cure elck nae haren eyſch. 347.
Vreteres haer plaetſen, 5.
Vrine wat dat is. 5.
Vrine haer plaetſen door verſcheyden manieren afgeſloten ende haer hinderen. 5.16.
Vrine moetmen vier dagen aenmercken. 16.
Vrine in wat ghebreken datmen die ſelve beſien moet. 32.36.
Vrine wort in twee deelen ghedeelt. 16.
Vrine haer ghetuyghenisſe. 36.
Vrine ſubtijl ende grof haer oorſaecken. 17.
Vrine die grove is driederley. 17.
Subſtantie der Vrinen oock de ſubtijle bediedinghe. 17.
Vrine grof ende turbel bediedinghe. 17.
Vrine haer verſcheyden coleuren elc haer eyghen bediedinghe. 18.
Vrine haer inhoudende contenten wat dat zijn / ende inde Vrine hebben drie plaetſen haer beteeckenisſe/ met haer coleurē. 22.23.
Vrine ſonder contenten. 23.
Vrine goeden oft quaden reuck hebbende. 23.
Vrine overvloedich oft weynich beteeckenisſe. 24.
Vrine olieachtich/vet ende lijmich. 24.
Vrine onnatuerlijcke inſinckinghe daer in/ als Semelen / Scubachtichi Orobea, cleene ſtuckrkens ſlijm / Etter / tſaet der natueren/ cleene wormkens/hayrkens/ blaeſkens opte Vrine drijvende. 25.
Vrine der mannen ende vrouwen het onderſchept tuſſchen beyden. 28.
Vrine nae der menſchen natuere. 28.
Vrine nae den ouderdom der menſchen. 28.
Vrine veranderende nae de landen ende oock nae de tijden des jaers. 29.
Vrine der bevruchte vrouwen. 29.
Vrine des ſlapers ende des wakers. 30.
Vrine altererende doort exercerē ofte door ledichept. 31.
Vrine altererende nae maniere der ſpijſen. 31.
Vrine verandert door ontroeringhe der geeſten 31.
Vrine inde Cortſe Ephemera. 31.
Vrine inde Cortſe uyt vuyle humoren. 31.
Vrine de ſpeciē der Cortſen daer door te kennen. 31.
Vrine de tijden der Cortſen daer door te kennen. 32.
Als in Su oock gheſchiet.
Vrine niet en connen loſſen. 147.21.
Vrine int loſſen ſnijdinghe ende brant / Cure. 467.611.
Vrine door ingroeyende carnoſiteyt inde paſſagie. 472.
Vrine haer paſſagien gheſloten. 261.
Vroulijcke vloet te overvloedich / oorſake ende Cure. 484.
Vroulijcke vloedinge zijn verſcheyden. 484.
Vroulijcke maentſuyveringhe welck de gherechte zijn ende haer Cure. 484.485.
Vroulijcke ſuyveringe haer ophoudinge oorſaecken accidenten ende Cure. 486.
Vroulijcken witten vloet/teeckenen ende Cure. 490. Haer remedien generael. 495.
Ariſtoteles Caſſidorus Plinius ende meer ander.
Vroulicke ſtondē haer verſcheydē dienſtē. 483.
Vroulijcke ſtonden van wonderlijcke operatien als ſommige Authoren verhalen. 483.
Vroulijcke ſtonden ofte veneneus zijn. 483.
Vroulijckhept geinflammeert teeckenen ende Cure. 524.
Priapiſmus Phinoſis Cancker.
Vroulijckheydt gheapoſtomeert 526.
Vroulijckheydt jeuckte ende kittelinghe teeckenen ende Cure. 532.
Vroulichept gesflotē oft ſeer nau remediē. 535.
Vroulijckheydt met den Cancker beſmet. 531.
Vrouwē vruchtbaer te maken/ oftſe bevrucht zijn ofte niet. 498.
Vrouwen ſaet zijn opwerckinge inden vrouwen/ ſiet inde voorreden vant vijfde boeck.
Vroulijck ſaet oft dat ſelvighe vruchtbaer is/ leeſt inde ſelve voorreden.
Vrouwen wanneer ſy ontfanghen. 482.
Vrucht wanneer die ghemeenlijcken haer leven is ontfanghende. 1.
Vrucht hoe datſe haer voetſel inden lichaem is ontfanghende. 482.
Tweelinghen inden lichaem oorſaeck. 500.
Hoe veel vruchten de vrou crijghen ſal. 500.
By bevruchtinghe de oorſaecke. 500.
Vrucht oft die voldraghen ſal worden. 500.
Vrucht indē lichaē doot zijnde af te drijvē. 502.
Vrucht op zijnen tijt te bewaren. 502.503.
Vrucht oft een knechtken oft meyſken is. 499.
Vvula oft Columella, ſiet tapken inde kele.

W.

Water na den eten ingenomē zijnen dienſt. 5.
Water cout te drincken wanneer dat toe ghelaten wort. 44.

Water-

Waterschroomende plage volghende nae het bijten vande dolle honden. 160. Hydropho-
Watersucht driederley specien / Anasarca, dat is het blancke oft witte water / Ascites, het gele water zijn plaetse / oorsaecke teeckenen ende Cure. 383. 385. Hydrops Anasarca. Ascites.
Wt een coude onghetempertheydt teeckenen ende Cure/ hoe dat dese vochticheyt tegens natuere door den Mesenterium inde hollicheydt des buycx door asemt. 387. 389.
Watersucht uyt de Milte veroorsaeckt/Tympanites het Bonghe-water / oorsaecke teeckenen ende Cure. 392. Tympanites.
Bonge water uyt onnatuerlijcke hitte veroorsaeckt teeckenen ende Cure. 394.
Water oft Vrine overvloedich lossende / beschrijvinghe ende Cure. 555. Diabetes.
Waterachtighe vochticheydt upten Scrotum oft winden upt te verdrijven. 567.
Winden inden buyck causerende ende houden geen plaetse als het Colica doet. 440.
Wormẽ alderley te dooden eñ af te setten. 244.
Wormen verwecken geduerigen Hoest. 288.
Wormen haer beschrijvinge eñ nae de gemeen schole zijn driederley. 436.
Wormen haer accidenten ende teeckenen. 437.
Wormen haer Cure ende simplicia daer toe bequaem 440.
Wt teringhe oft verdorringhe des lichaems beschrijvinghe ende Cure. 93.

Z.

Zaet-aderẽ haer passagie inden lichaem. 563.
Zarze parille zijn verscheydẽ bereydinge. 601.
Zenuen des gesichts verstopt haer Cure. 330. 237. Nerui optici oft Nerui visiui.
Ziphac oft Peritoneum zijn beschrijvinge 563.
Zirbus zijn beschrijvinghe. 563.

FINIS.

MVSEVM
BRITAN
NICVM